A

a 1. Promiera letra de l'alfabet. ◇ Marca la finala femenina en [a]: *la taula* ['tawla], ma s'atròva finda au masculin: *lo poeta* [pu'eta]. ◇ Finala de la tresena persona dei vèrbos: *canta* (pres. indic. dei v. en -ar), *cantava, finissia* (imperfècte indic.). ■ S'escriu **à** en posicion tonica irreguliera: *canterà, ànima, un molonàs, la gràcia.* 2. (geom.) Simbòle de l'ara.

A 1. (quim.) Vièlh simbòle de l'argon (aüra: **Ar**). 2. (electr.) Simbòle de l'ampèr. 3. (mús.) Nòta **la** dins lu país anglo-saxons e germanics.

a (geom.) Simbòle de l'ara.

a interj. Marca la sorpresa ò l'estonament.

a Prefixe privatiu: **anacronic**, etc.

a Prefixe de renforçament: **acapir** (per **capir**), **arregarjar** (per **regarjar**), **arremarcar** (per **remarcar**), etc.

à prep. 1. Direccion: *Vau à Menton.* 2. Situacion en un luèc donat: *Rèsti à Vilafranca.* 3. Situacion dins lo temps: *Mangi totjorn à mièjgjorn.* 4. Atribucion: *Donar quauqua ren à quauqu'un.* 5. Maniera: *Anar à pen.* 6. Accion que dura: *Èri à travalhar quora es intrat.* 7. Obligacion: *Ai de cauas à faire (de faire)*. Nòta: S'escriu finda m'un **a** sensa accent, forma dei autri lengas latini, ma es una forma qu'empacha de destriar la preposicion dau present dau vèrbo **aver** (d'autri lengas latini, coma l'italian, destríon en conservant l'iniciala **h**- dau vèrbo **aver**).

Å Simbòle de l'angström.

abac n.m. Àbaco.

àbaco n.m. 1. Dintre l'Antiquitat, tauleta per comptar. 2. Aritmetica, à l'Atge Mejan: ***Lo Compendion de l'Abaco***, de Francés PELLOS. 3. (arquit.) Partida sobrana d'una colomna de capiteu, en forma de tauleta. Var.: **abac**.

abacul(e) n.m. Tessèla.

abadessa n.f. Superiora d'una abadia.

abadia n.f. 1. Monastèri qu'a un abat ò una abadessa à la sieu tèsta. 2. Bastiments d'aqueu monastèri: *Una abadia dau siècle XII^{n}.*

abadial, a adj. Que regarja l'abadia, l'abat ò l'abadessa, ò que li apartèn.

abadiala n.f. Glèia abadiala.

abaguier n.m. (bot.) Arbuste de la familha dei lauraceas, dei flors blanqui e dei fuèlhas persistenti emplegadi coma condiment. Simbolejava la victòria dins l'Antiquitat. Var.: **baguier**, **agabier** (vivaroalpenc esasc). Sin.: **laurier-saussa**.

abaïn n.m. (arquit.) Tableu inferior d'una fenèstra. Sin.: **suelha** (n.f.), **peirada** (n.f.), **peiral** (n.m.).

abaissable, bla adj. Que pòu èstre abaissat.

abaissada n.f. Reverença.

abaissalenga n.m. (med.) Paleta per pressar sur la lenga quora si vòu examinar la boca ò la gola.

abaissament n.m. Fach d'abaissar. Sin.: **umiliacion**, **vergonha**.

abaissar vt. 1. Faire calar, metre à un niveu mai bas. (geom.) *Abaissar una perpendiculària*, la menar d'un ponch fins à una drecha ò à un plan. 2. Diminuir l'importança, la valor de quauqua ren: *Baissar lo prètz.* ◆ **s'abaissar** v.pr. *(à)* Perdre la sieu denhetat, si comprometre.

abaissament n.m. Fach d'abaissar: *L'abaissament de l'atge de la retirada.*

abalan adj. Si di dei fruchs de la gruèllha tendra (notz, avelana).

abandierar (mar.) vi. Issar una tièra de bandieras sus una nau per una fèsta, etc.

abandon n.m. 1. Accion d'abandonar: *L'abandon d'una persona, l'abandon d'una nau*. 2. (espòrt) Renonciament à una competicion. 3. Estat de cen qu'es abandonat: *Una maion, una campanha à l'abandon*. 4. Laissar-anar dins lo comportament d'una persona: *Un moment d'abandon*.

abandonament n.m. 1. *Abandonament agricòla*: Movement de cessacion d'activitat agricòla que si tradue per un abandon dei tèrras cultivadi, que son rapidament ocupadi per de construccions ò per la seuva. 2. Renonciament dei parents, qu'abandónon li sieu responsabilitats en regard dei sieus enfants.

abandonar vt. 1. Laissar per longtemps ò per totjorn: *Abandonar lo can, la frema*. 2. Cessar de faire quauqua ren: *Abandonar una activitat, un afaire, una competicion*. ◇ (absol.) Si retirar d'una competicion: *Ai abandonat au promier torn*. 3. Laissar anar una partida dau còrs: *Abandonar la tèsta sus lo coissin*. ◆ **s'abandonar** v.pr. 1. Si laissar anar, en parlant dau còrs. 2. (fig.) Si metre en poder d'un sentiment ò d'una persona: *S'abandonar à una passion*.

abarbar (s') v.pr. (bot.) Metre de raíç. Sin.: **s'embarbar**.

abartassir vt. (*abartassissi*) Aboissonar.

abasacar (s') v.pr. Si corcar en parlant dei plantas: *Lei favei se son abasacaas 'm'al vent* (Sclòs).

abasaniment n.m. Fach de devenir brun, maureu.

abasanir vt. (*abasanissi*) Rendre brun (sobretot en parlant de la pèu sota lo soleu). Var.: **basanar**.

abasanit, ida adj. Vengut brun sota l'efècte dau soleu. Var.: **basanat**.

abasia n.f. (med.) Impossibilitat de caminar, sensa problema motor ni sensitiu caracterisat.

abastardiment n.m. Accion d'abastardir, de s'abastardir ò resultat d'aquesta accion. Sin.: **embastardiment**.

abastardir vt. Faire perdre li qualitats de la sieu raça, de la sieu condicion umana. ◆ **s'abastardir** v.pr. Perdre li qualitats de la sieu raça, de la sieu condicion umana.

abat n.m. 1. Superior d'una abadia. 2. Prèire seculier. 3. *Abat-màger*: President dau comitat de fèstas d'una comuna de Gavotina de Comtea, o d'un quartier.

abatatge n.m. Accion d'abatre (aubres) ò de tuar (animaus).

abatament n.m. Abatement.

abatement n.m. 1. Fach d'èstre abatut, moralament ò fisicament. 2. Baissa d'una soma de pagar. ◇ Fraccion de la matèria imposabla pas pilhada en còmpte dins lo calcul de l'impoast.

abatent n.m. 1. Partida mobila d'un mòble que si pòu auçar ò rabatre. 2. Mena de contravent que si pòu levar ò abaissar.

abatiment n.m. Abatement.

abaton n.m. Enfant de còr. Sin.: **clerjon**.

abatre vt. (*abati*) 1. Faire tombar, reversar: *Abatre un barri*, *un aubre*. 2. Tuar (quauqu'un ò una bèstia). 3. Levar li foarças fisiqui ò morali. 4. *Abatre li sieu cartas*: Faire clar lo sieu plan à un adversari, li faire vèire quaus mejans poades emplegar. ◆ vi. (mar.) S'escartar dau vent ò de la sieu rota, en parlant d'un bateu. ◆ **s'abatre** v.pr. Tombar: *La granhòla s'abate sobre la vila.*.

abatuda n.f. 1. (aeron.) Picat d'un avion après perda de velocitat. 2. (mar.) Arribada.

abatut, da adj. Descoratjat.

abauquiment n.m. Accion de si curbir de bauca, d'erbassas.

abauquir (s') v.pr. (*s'abauquisse*). Devenir erbós, si curbir de bauca.

abausament n.m. Prosternacion, excès de cortesia.

abcès n.m. Amàs de postemas dintre lo còrs. Sin.: **apostemidura**.

abdicacion n.f. Accion d'abdicar.

abdicar vt. (*abdiqui*) Renonciar à un poder, à una foncion: *Abdicar la corona*. (absol.) *Lo rèi a abdicat*. ◆ vi. Renonçar à agir: *Abdicar davant la dificultat.*

abdicatari, ària adj. e n.m. Qu'a abdicat.

abdomèn n.m. Ventre.

abdominal, a adj. Relatiu à l'abdomèn.

abdominoscopia n.f. Endoscopia de l'abdomèn.

abecar vt. Donar la becada.

abecatge n.m. Accion d'abecar.

abecedari n.m. Libre illustrat per emparar l'alfabet e la lectura.

abèco n.m. Fabrècola, per la cabra (en Tinea).

abelha n.m. Insècte social que viu dintre la rusca e fa lo meu e la cira.

abelhaire n.m. Persona que s'ocupa dei abelhas. Sin.: **apicultor**.

abelhar vt. Provedir mé d'abelhas.

abelhard n.m. Mascle de l'abelha. Sin.: **rèi**.

abelhier adj. Que si rapoarta ai abelhas.

abelhier n.m. 1. Luèc dont son acampats lu bruscs. 2. Ensèms de bruscs.

abelian adj. (mat.) Si di d'un grope que la sieu lèi de composicion es comutativa.

abelidor, eiritz adj. Enjolivaire.

abelidura n.f. Enjolivadura.

abeliment n.m. Accion d'abelir. Sin.: **embeliment**, **enjolivament**.

abelir vt. (*abelissi*) Rendre beu, decorar. Sin.: **embelir**, **apolidir**, **enjolivar**.

abelugat, ada adj. Evelhat, petulant.

aberge n.m. Barri bastit à sec.

aberjacar vi. Bastir à sec.

aberjacaire n.m. Obrier que bastisse à sec.

aberracion n.f. 1. Error de judici, absurdetat. 2. a. (astron.) Escart entre la direccion aparenta d'un astre e la sieu direccion reala. b. (opt.) Alteracion de l'imatge que dona un sistema optic. 3. (genet.) Anomalia de nombre ò d'estructura dei cromosòmas: *Aberracion cromosomica.*

aberrança (-ància) n.f. Caractèr d'una valor que s'aluènha totplen de la valor mejana.

aberrant, a adj. Que s'escarta dei règlas, dei nòrmas, dau sen comun.

aberrar vi. S'enganar.

abestialar vt. Provedir en bestiaus.

abestiment n.m. Estat de quauqu'un devengut abestit, ensucat. Sin.: **animalitat**, **nescitge**, **cretinisme**.

abestir vt. Faire devenir quauqu'un ensucat, tardòc, li levar la compreneson, lo rasonament.

abestit, ida adj. Persona qu'es devenguda ensucada, sensa volontat. Sin.: **ensucat**, **bèstia**, **atupat**.

abeurada n.f. 1. Bevenda. Cf. **abeuratge** (2). Sin.: **beure**: *Un beure d'onor*. 2. Quantitat de bevenda surbida en un còup solet.

abeurador n.m. Installacion ò luèc per faire beure li bèstias.

abeurar vt. Faire beure un animau (fam. una persona). ◆ **s'abeurar** v.pr. 1. Beure, en parlant d'un animau. 2. (fam.) Beure totplen, per una persona.

abeuratge n.m. 1. Abeurador. 2. Bevenda. Var.: **abeure**.

abeure n.m. Bevenda, beuratge.

abiaissar vt. Donar lo gaube à, faire devenir adestrat, biaissut. Sin.: **engaubiar**.

abialar vt. Aigar à la rega.

abialatge n.m. Accion d'abialar.

abico n.m. Passeron de la coa blanca, de la Familha dei turdidats. Sin.: **cuu blanc**.

abicon n.m. Varietat de figa.

abietaceas n.f.pl. Familha de conifèrs.

abil(e), a adj. 1. Qu'agisse mé gaube. 2. Qu'es fach adrechament.

abilament adv. Mé gaube.

abiletat n.f. Gaube. Sin.: **dexteritat**.

abilhable, a adj. Que si pòu abilhar.

abilhada n.f. Carta per jugar que compoarta un personatge. Sin.: **bèla**.

abilhaire n.m. Persona cargada de vestir lu actors e lu manequins.

abilhament n.m. 1. Accion d'abilhar: *L'abilhament dei tropas*. Sin.: **vestidura**. 2. Ensèms dei vestits qu'una persona poarta. 3. Profession dau vestit.

abilhar vt. 1. Vestir. 2.Convenir, en parlant d'un vestit: *Aqueu vestit vos abilha ben*. 3. Alestir una bèstia per la vendre ò la coïnar. 4. Garnir, decorar: *Abilhar un fautuèlh*. ◆ **s'abilhar** v.pr. 1. Metre de vestits. 2. Si fornir en vestits: *S'abilhar en cò d'un grand sartre*. 3. Coordonar lu vestiments mé gust e elegança: *Aquela*

persona si saup pas abilhar. 4. Metre un vestit elegant: *S'abilhar per una serada*.

abilhatge n.m. Accion d'abilhar quauqu'un ò quauqua ren.

abilitacion n.f. (dr.) Accion d'abilitar, d'autrejar una capacitat juridica. ◇ Aptituda à donar un diplòma acordada à una Universitat.

abilitar vt. Rendre legalament apte à complir un acte.

abilituda n.f. Gaubi, abiletat.

abiogenèsi n.f. Aparicion de la vida à partir de la matèria inanimada, generacion espontanea.

abiogenetic, a adj. Relatiu à l'abiogenèsi.

abiòsi n.f. Arrèst temporari de la vida que permete à d'unu organismes animaus ò vegetals de suportar un periòde de secaressa. Sin.: **anidrobiòsi**.

abiotic, a adj. (biol.) Impròpri à la vida.

abiotrofia n.f. (biol.) Improprietat à la vida.

abiotrofic, a adj. Que pertòca l'abiotrofia.

abís n.m. Fond oceanic de mai de 2000 m.

abissal, a adj. Que regarja lu abís.

abissin, a adj. e n.m. D'Abissínia.

abissin n.m. e adj. m. Cat d'una raça de la tèsta tringulària e dau pel fauve.

abissar (s') v.pr. S'esprefondar, englotir.

abit n.m. Vestit, especialament de ceremònia.

abitabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es abitable.

abitable adj. Dont si pòu abitar.

abitacion n.f. 1. Fach d'abitar. ◇ *Taxa d'abitacion*: Taxa que paga cada an lo proprietari ò l'afitaire d'una abitacion moblada. 2. Luèc per abitar. ◇ *Abitacion à fit moderat*: Lotjament social.

abitacle n.m. 1. (autom.) Espaci d'una veitura reservat ai personas. 2. Partida d'un avion ò d'una fusada dont si tèn l'equipatge. 3. (mar.) Boita vitrada dont si méton d'instruments de navigacion.

abitant n.m. Persona qu'abita, que viu ordinariament dins un luèc: *Un vilatge de tres-cents abitants*, *lu abitants dei cavèrnas*. Sin.: **estatjant**.

abitar vi. Aver la sieu demòra, la sieu residença, dins un luèc. Sin: **restar**, **estatjar**, **demorar**, **estar de maion**: *Dont abites? Dont rèstes?* ◆ vt. Ocupar un luèc, una abitacion: *Abitar una granda ciutat*, *abitar una pichina maion*.

àbiti n.m. (relig. cat.) Pèça dau costume monastic m'un capochon e doi pans d'estòfa que recuèrbon li espatlas e retómbon sus l'esquina e lo pièch fins ai pens.

abitual, a adj. Qu'es devengut una abituda; totplen frequent. Sin.: **comun**, **costumier**, **ordinari**, **usual**, **corrent**.

abitualament adv. Per abituda, en règla generala.

abituar vt. Acostumar; faire pilhar una abituda. ◆ **s'abituar** *(à)* v.pr. Pilhar l'abituda, s'acostumar.

abituat, -ada n. Persona que frequenta abitualament un luèc: *Lu abituats d'un cafè*.

abitud(a) n.f. 1. Disposicion à agir frequentament dau meme biais. 2. Capacitat que dona la repeticion dei memi accions: *Aver l'abituda de menar de nuèch*. Sin.: **costuma**, **usança**. ◆ loc. adv. *D'abituda*: Abitualament, de costuma.

abjeccion n.f. Abaissament moral; infamia, aviliment, caponitge, vergonha, porcaria, ignominia.

abjècte, a adj. Que suscita lo mesprètz per la sieu bassessa. Sin.: **vil**, **infame**, **mespresable**, **vergonhós**, **ignòble**.

abjectament adv. D'un biais abjècte.

abjura n.f. Abjuracion.

abjuracion n.f. Accion d'abjurar. Sin.: **apostasia**, **renegament**, **abandon**.

abjurador, airitz adj. e n. Persona qu'abjura. Var.: **abjuraire**.

abjuraire, airitz adj. e n. Abjurador.

abjurament n.m. Abjuracion.

abjurar vt. Renonçar solemnament à (una religion, una opinion). Sin.: **si retractar**, **apostasiar**, **capitular**.

abjuratòri, òria adj. Que pertòca l'abjuracion.

abla n.f. Pichin peis d'aiga doça de la Familha dei ciprinidats. Var. **ableta**. Sin.: **sófia**.

ablacion n.f. 1. (cir.) Accion de levar totalament ò parcialament un organe, una tumor. 2. (astronaut.) Sublimacion dau materiau dau revestiment d'un aparelh espacial sota l'efècte d'una calor elevada. 3. (geog.) Perda de substança dau releu ò d'un glacier: *Ablacion glaciària*.

abladar vi. Semenar de blat. ◆ vt. 1. Donar de blat à: *Abladar li bèstias*. 2. Embladar.

abladatge n.m. Provediment en blat.

ablagir vt. (*ablagissi*) Assoplir. Var.: **blagir**, **blasir**. ◆ vi. Blasir.

ablanquir vt. (*ablanquissi*) Faire venir blanc. Var.: **blanquir**.

ablatiu adj. (astronaut.) Que pòu subir l'ablacion.

ablatiu n.m. (ling.) Cas dei lengas à declinasons, expression de la separacion, de l'aluenhament, de l'origina (e, en latin, de l'agent e de l'intrument).

ableta n.f. Abla.

ablocar (s') v.pr. (*m'ablòqui*) Faire blòc.

ablucion n.f. 1. Purificacion rituala prescricha dins mai d'una religion. 2. Purificacion dau calici dins la religion catolica. 3. (let., au plural) *Faire li sieu ablucions*: Si lavar.

abnegacion n.f. Sacrifici de la pròpria persona, renonciament.

abocament n.m. Accion d'abocar; ponch dont doi conduchs si rejónhon.

abocant, a adj. Apetissent, saborós.

abocar vt. 1. Metre bot à bot doi canalisacions, doi conduchs. 2. Metre en rapoart doi personas. ◆ **s'abocar** v.pr. Si metre en relacion (sobretot m'una persona pas gaire recomandabla).

aboçatge n.m. Boçatge.

aboconar (s') v.pr. Si metre faça còntra tèrra.

abogriment n.m. Accion d'abogrir ò de s'abogrir.

abogrir vt. (agric.) (*abogrissi*) Retardar la creissença de. ◆ **s'abogrir** v.pr. Si replegar sota l'efècte de la secaressa, de l'atge, etc.

abogrit, ida adj. Qu'es pas arribat au sieu estadi de desvelopament normal.

aboirar (s') v.pr. S'encalar, en parlant d'una riba, d'un terren, d'una construccion.

aboissonir vt. Laissar un terren si curbir d'entoascs. Sin.: **abartassir**. ◆ **s'aboissonir** v.pr. Se curbir d'entoascs.

abolicion n.f. Anullacion, abrogacion: *L'abolicion de la pena de moart*.

abolicionisme n.m. Doctrina que tende à l'abolicion d'una lèi, d'un usatge.

abolicionista adj. e n. Que regarja l'abolicionisme. Persona qu'apara l'abolicion d'una lèi, d'un usatge.

aboliment n.m. Abolicion.

abolir vt. (*abolissi*) Anullar, abrogar.

abominablament adv. D'una mena abominabla.

abominable, bla adj. 1. Que provòca l'aversion, l'orror: *Un crimi abominable*. 2. Totplen marrit: *Que temps abominable!*

abominacion n.f. 1. Desgust, orror que quauqua ren inspira. Sin: **descoar**, **aborriment**. 2. La caua qu'inspira aquesta orror.

abominar vt. (lit.) Aver en orror. Sin.: **aborrir**, **aver en òdi**, **execrar**, **aunir**.

abonaçar (s') v.pr. S'apagar, en parlant de la mar.

abonaire, airitz n. Persona que n'en fa abonar una autra.

abonament n.m. 1. Convencion ò mercat per l'usatge abitual d'un servici: *L'abonament à un jornal*. 2. (dr. fisc.) Biais d'encaissar li taxas que poàrton sus un meme objècte en permetent au contribuable de si liberar còntra un pagament global à tèrmes fixes.

abonar vt. Pilhar un abonament per. ◆ **s'abonar** v.pr. Soscriure à un abonament per si-meme.

abonat, ada adj. e n. 1. Titulari d'un abonament. 2. Acostumat: *Abonat à la promiera plaça.*

abondament n.m. Pagament complementari complit per una entrepresa de cap à un organisme dins lo quadre d'un plan d'esparnha d'entrepresa ò de l'accionariat dei salariats.

abondança (-ància) n.f. 1. Gròssa quantitat. 2. Ressorsas superiori au necessari: *Viure dins l'abondança*.

abondant, a adj. Qu'es en granda quantitat.

abondantament adv. En granda quantitat, en abondança.

abondar vi. Èstre en granda quantitat.

abondar vt. laurar en faguent remontar la terra vers la bonda.

abondi n.m. Granda quantitat. Sin.: **sacietat**. ◇ *En abondi*, *à bèl abondi*: À profusion, à molons.

abondós, oa adj. Qu'es en granda quantitat.

aboniment n.m. Melhorament.

abonir vt. (*abonissi*) Rendre boan ò melhor. Sin.: **melhorar**. ◆ **s'abonir**: Devenir boan ò melhor.

aboquir vt. (*aboquissi*) Menar la cabra au boc.

aborcion n.f Expulsion d'un prenhon denant lo tèrme.

abòrd n.m. 1. Fach d'arribar dins un luèc. 2. Façon d'abordar ò d'aculhir quauqu'un. Sin.: **abordada**.

abordable, bla adj. 1. Dont si pòu arribar: *Una riba facilament abordabla*. 2. D'un abòrd facile (persona). 3. Pas tròup car.

abordada n.f. 1. Accion d'abordar. 2. Movement que permete d'abordar un tema, una question. Sin. (sens 2): **acèrca**.

abordaire, airitz n. Bateu ò nau que n'abòrda una autra.

abordar vi. (*abòrdi*) Arribar au ribatge, à la tèrra. ◆ vt. 1. S'aprochar d'una persona per li parlar. 2. Arribar dins un luèc, à un ponch dont si deu passar: *Abordar un viratge*. ◇ fig. *Abordar una question*, *un problema*: Lu tractar. Sin.: **acercar**. 3. Acostar un bateu per lo pilhar. Sin.: **arrambar**. ◇ Picar dins un bateu per accident.

abordatge n.m. 1. Assaut donat à un bateu. Sin.: **arrambatge**. 2. Collision entre doi bateus. 3. Accion d'arribar au ribatge.

aborgalir vt. (*aborgalissi*) Rendre quauqu'un mai sociable, mai civilisat. Sin.: **policiar**.

aborigène, a adj e n. Originari d'un país despí li originas, en parlant d'èstres umans ò de plantas. Sin.: **natiu**, **autoctòne**, **indigène**, **terradorenc**.

abornament n.m. Accion ò resultat d'abornar. Sin.: **bornatge**.

abornar vt. (*abòrni*) Limitar. Cf. **bornar**.

aborrir vt. (*aborrissi*) (lit.) Detestar. Sin.: **abominar**.

abortaire, airitz n. (pej.) Persona que practica d'abortaments illegals. Var.: **avortaire**.

abortament n.m. 1. Interrupcion (naturala ò provocada) d'una gestacion. 2. (fig.) Falhiment. Var.: **avortament**.

abortar vi. 1. Metre foara un embrion ò un prenhon denant que sigue viable. 2. Pas arribar au tèrme, per un projècte, etc. ◆ vt. Provocar l'abortament (per una frema).

abortat, ada adj. Qu'es pas arribat au sieu tèrme. Var.: **avortat**.

abortir vi. Abortar.

abortiment n.m. Abortament.

abortit adj. Abortat.

abortiu, iva adj. Que tòca ò permete l'abortament: *Pilula abortiva*. Var.: **avortiu**.

aborton n.m. 1. Naissut avant lo tèrme. Sin.: **cagareu**, **escalha de pòt** (pej.).2. (pej.) Persona mau facha e pichina. 3. Planta qu'a pas rejonch un desvelopament complet. Var. (toi lu sens): **avorton**.

aboscar vt. Metre una tèrra en boascs. Sin.: **aboscassir**, **abosquir**. ◆ **s'aboscar** v.pr. Si curbir d'aubres.

aboscassir vt. Aboscar.

abosquiment n.m. Reboscament.

abosquir vt. (*aboasqui*) Plantar d'aubres; reboscar. Var.: **boscar**, **aboscar**.

abotiment n.m. Accion d'abotir. Sin.: **capitada**.

abotir vi. (*abotissi*) 1. Arribar au sieu tèrme, èstre realisat: *Un projècte qu'abotisse*. 2. Menar fins à

quauqua ren ò à un luèc: *La carriera abotisse à la mar, aquò abotisse à ren*.

abotit, ida adj. Qu'es estat menat à boana fin: *Un projècte abotit*.

abotonar vt. Fixar lu plecs, lu costats, d'un vestiment mé de botons. Var.: **botonar**.

abraçada n.f. Accion de doi personas que s'abràçon.

abraçament nm. Abraçada.

abracar vt. (mar.) Rendre redde un cordatge.

abracar vt. Atacar (una persona, una banca, etc.) sota la menaça d'una arma. Sin.: **bracar**.

abraçar vt. Pilhar una persona entre lu braç. Sin.: **embraçar**.

abramar vt. Voler, desiderar ardentament.

abramat, ada adj. (fig.) Avide: *Èstre abramat d'onors*. Sin. **afamat**, **assedat**.

abrandament n.m. Fuèc grandàs que provòca de degalhs màgers. Sin.: **brasàs**, **cremador**, **incendi**.

abrandar vt. Metre lo fuèc à quauqua ren. Var.: **embrandar**. Sin.: **cremar**, **incendiar**, **calar fuèc à**, **brutlar**, **embrasar**, **enflambar**, **aflambar**, **abrar**. ◆ **s'abrandar** v.pr. Pilhar fuèc. Var.: **embrandar**. Sin.: **s'embrasar, s'enflambar, s'aflambar.**

abrar vt. Abrandar.

abrasadura n.f. 1. Soudadura facha au mejan d'un aligatge ò d'un metal fondedís per jónher doi pèças metalliqui. 2. Aliatge ò metal emplegat per aquesta soudadura.

abrasaire n.m. Soudaire que fa una abrasadura.

abrasar vt. (tecn.) 1. Frustar en fretant. 2. Soudar per lo biais d'una abrasadura.

abrasion n.f. Accion, fach d'abrasar.

abrasiu, iva n.m. e adj. Si di d'una substança que pòu frustar per fretament: *Podra abrasiva*.

abrejar vt. Abreviar.

abrejat nm. Abreujat.

abrenar vt. Donar de bren à.

abrenonciar vi. (*abrenonci*, classic *abrenóncii*) Renonciar solemnament à una religion. Sin. **abjurar**, **denegar**.

abreujar vt. Abreviar.

abreujat 1. Forma reducha d'un tèxto mai lòng. 2. Obratge que contèn en forma reducha una sciença, una tecnica, etc.: *Un abreujat d'istòria*. Sin.: **compendi**, **compendion**, **resumit**.

abreujatiu, iva adj. Abreviatiu.

abreviacion n.f. Reduccion grafica d'un mòt ò d'un grope de mòts.

abreviar vt. (*abrèvi*, classic *abrèvii*) 1. Diminuir la durada. 2. Diminuir la longuessa (d'un tèxto, d'un racònte, etc.). 3. Acorchar un mòt en supriment una partida dei letras ò dei sillabas. Sin.: **compendiar**, **resumir**.

abreviatiu, iva adj. Que sièrve à notar una abreviacion: *Signe abreviatiu*. Sin. **abreujatiu**.

abreviator adj. Abreviatiu.

abriaga n.f. (bot.) Gramenosa vivaça que li sieu granas son toxiqui e dónon una mena d'embriaguessa. Var.: **briaga**, **embriaga**.

abric n.m. Partida dau parc dau bestiari destinada au pastre. Dins d'uni valadas, sinonime de **adrech**.

abricar (s') v. pr. (Còntes) Si parar, si pimpanar.

abricòt n.m. Fruch de l'abricotier. ◆ (adj. inv.) Color de l'abricòt. Var.: **ambricòt**, **arbicòt**, **aubricòt**.

abricotier n.m. (bot.) Aubre dei flors blanqui ò ròsi que vènon avant li fuèlhas, cultivat per lu sieus fruchs. Var.: **ambricotier**, **arbicotier**, **aubricotier**.

abridolar vt. (*abridòli*) Jónher lu ralhs dau camin de fèrre en pauant de bridòlas. Var.: **bridolar**.

abrieu n.m. Abriu.

abriu n.m. Quatren mes de l'an. Var.: **abrieu**.

abriva n.f. 1. Movement fach per si lançar. *Pilhar l'abriva*: Si lançar, faire un movement per si donar la foarça de si lançar. 2. Foarça que possa un còrs, un èstre en movement, e l'estirassa dins una direction. Sin.: **butada**, **vanc**.

abrivacion n.f. Acreissement de la velocitat d'un còrs en movement en un moment precís ò durant un espaci de temps precís. Sin.: **acceleracion**.

abrivada n.f. Manifestacion dont si làchon lu tòros per carriera avant la fièra.

abrivaire n.m. (neol.) Organe, manelha ò pedala, que fa variar lo regime d'un motor. Sin.: **accelerator**.

abrivament n.m. Impetuositat, ardor.

abrivar vt. Lançar, donar un movement rapide. Sin.: **accelerar**. ◆ **s'abrivar** v.pr. Si lançar.

abrivau n.m. Esperon.

abrogable, bla adj. Que si pòu abrogar.

abrogacion n.f. Accion d'abrogar: *L'abrogacion d'una lèi*. Sin.: **aboliment**, **abolicion**.

abrogar vt. Anullar, abolir (una lèi, un decret, etc.).

abrotar vt. Desgrelhar.

abrotidura n.f. Desgrelhadura.

abrotiment n.m. Desgrelhament.

abrotir vt. (*abrotissi*) Desgrelhar.

abruar vt. (*abruï*) Faire pàisser li bèstias sus la brua, sus l'òrle d'un prat. ◆ **s'abruar** v.pr. S'acostar d'un bòrd, d'una brua.

abrupte, a adj. Que la sieu penda es foarça clinada. Sin.: **escalabrós**, **ribassut**, **rèbe**.

abrutiment n.m. Accion d'abrutir. Sin.: **abestiment**.

abrutir vt. (*abrutissi*) 1. Rendre abrutit, estupide. 2. Sobrecargar: *Abrutir un escolan de travalh*.

abrutissent, a adj. Qu'abrutisse. Sin.: **abestissent**.

abrutit, ida adj. e n. Qu'a de dificultats à capir, qu'a de reaccions lentas. Sin.: **abestit**, **abestiassat**.

abscissa n.f. (mat.) Nombre associat à la posicion d'un ponch sobre d'una drecha graduada e orientada. Promiera coordonada cartesiana d'un ponch (la segonda es **l'ordonada** e la tèrça la **quòta**).

absença (-éncia) n.f. 1. Fach de non èstre present. 2. (dr.) Estat d'una persona que la sieu existença es renduda mau-segura en rason d'una disparicion ò d'una mancança de nòvas. 3. Moment d'inatencion, breva perda de

memòria; suspension brutala de la conscienca, ma sensa tombada ni convulsions. Sin.: **manca**, **mancança**.

absent, a adj. e n. 1. Qu'es pas present; mancant. 2. De cu l'existença es pas juridicament segura. ◆ adj. (lit.) Despensierat, distrach: *Un regard absent*.

absentar (s') v.pr. S'alunhar per un moment.

absentisme n.m. Fach d'èstre sovent absent.

absentista adj. e n. Persona qu'es sovent absenta.

absida n.f. Extremitat en mièg-ceucle dau còr d'una glèia.

absidial adj. Que si rapoarta à l'absida.

absidiòla n.f. Pichina capèla que tòca l'absida.

absinti n.m. Liquor aromatisada mé d'aissent. Sin.: **verdala**.

absintisme n.m. Intoxicacion à l'absint.

absoludament adv. 1. Totalament, completament: *Aquò es absoludament faus*. 2. Sensa resèrva ni restriccion: *Devi absoludament partir*. 3. (ling.) *Vèrbo transitiu emplegat absoludament*: Sensa complement.

absolucion n.f. 1. (relig.) Perdon, remission dei pecats. 2. (dr.) Accion d'absòlvre juridicament l'autor d'una infraccion.

absolut, uda adj. 1. Complet, total, sensa resèrva. 2. Sensa concession: *Jutjament absolut*. 3. Que tèn d'eu-meme la sieu justificacion, sensa limitacion: *Dieu absolut*, *poder absolut*. 4. (mat.) *Valor absoluda d'un nombre real*: Valor d'un nombre sensa pilhar en consideracion lo sieu signe.

absolut n.m. Cen qu'existe en defoara de tota condicion (per oposion à *relatiu*).

absolutisme n.m. Regime politic dins lo quau toi lu poders son sota l'autoritat exclusiva dau cap d'estat.

absolutista adj. e n. Qu'apartèn à l'absolutisme.

absolutòri, òria adj. Qu'a lo poder d'absòlvre.

absòlvre vt. 1. (dr.) Dispensar de la pena l'autor d'una infraccion. 2. (relig.) Remetre lu sieus pecats à un penitent.

absorbar vt. Absorbir.

absorbèire n.m. Dispositiu fach per absorbir: *Absorbèire d'umiditat*.

absorbent, a adj. Que pòu absorbir. Var. **surbent**.

absorbiment n.m. Fach, accion d'absorbir, de surbir. Sin.: **absorcion**, **surbiment**.

absorbir vt. (*absorbissi*, *absòrbi*) 1. Faire penetrar ò laissar penetrar: *L'esponga absorbisse l'aiga*. 2. Pilhar una bevenda, un aliment, un medicament. 3. Faire disparéisser: *Lo negre absorbisse lo lume*. Sin.: **surbir**. 4. Ocupar tot lo temps (de quauqu'un).

absorcion n.f. Absorbiment.

absorptiu, iva adj. Qu'a lo poder d'absorbir.

absòut, absòuta n. Persona perdonada, innocentada. Var. **absolvut**.

absòuta n.f. Darriera preguiera à la glèia per una persona defuntada.

abstèmi, ia adj. e n. Que s'abstèn de beure d'alcòl per de rasons religioï, morali ò medicali.

abstencion n.f. Fach, accion de s'abstenir de faire una accion. ◇ Especialament: Fach de non participar à un vòte.

abstencionisme n.m. Actituda d'aquelu que practícon l'abstencion.

abstencionista n. Persona que conselha l'abstencionisme ò s'abstèn dins una eleccion.

abstenir (s') v.pr. (*m'abstèni*) 1. Renonçar à faire quauqua ren. 2. Si privar volontariament de quauqua ren. 3. Renonçar à agir. 4. Non pilhar part à un vòte.

abstinença (-éncia) n.f. Accion de se privar volontariament de quauqua ren. ◇ Especialament: castitat.

abstinent, a adj. e n. Que practica l'abstinença.

abstraccion n.f. 1. Accion d'abstraire, resultat d'aquesta accion. ◇ *Faire abstraccion de*: Non tenir còmpte de. 2. Idea abstracha.

abstrach adj. 1. Que resulta ò que tòca una abstraccion: *Idea abstracha*. Contr.: **concret**. 2. Privat de caractèr concret ò de refernça à d'elements materials. 3. Que non cèrca de representar la realitat, non figuratiu: *Art abstrach*.

abstrach n.m. 1. Cen qu'es abstrach. 2. *L'abstrach*: L'art abstrach. *Un abstrach*: Un pintre abstrach.

abstrachament adv. D'una façon abstracha.

abstraire vt. (*abstràii*) Isolar, separar mentalament una idea, una proprietat, etc. per li considerar à despart. ◆ **s'abstraire** v.pr. S'isolar mentalament per pensar, meditar, etc.

abstrat adj. Abstrach.

abstrús, usa adj. (lit.) Malaisat de capir.

abstrusitat n.f. Caractèr abstrús.

absurdament adv. D'una façon absurda.

absurde, da adj. Contrari à la lògica, à la rason. ◇ (filos.) Caracterisat per l'absença d'un sens preestabilit, d'una finalitat donada, dai existencialistas.

absurde n.m. Cen qu'es absurde. 1. *Rasonament per l'absurde*: Rasonament que valida una proposicion en mostrant que la sieu negacion mena à una contradiccion. 2. (filos. e let.) Absurdetat dau monde e de la destinada umana.

absurdetat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es absurde. 2. Caua absurda: *Dire una absurdetat*. Var.: **absurditat**.

absurditat n.f. Absurdetat.

abús n.m. Usatge pas justificat ò abusiu: *L'abús d'alcòl, de tabac*. - Espec. 1. Injustícia causada per lo marrit usatge qu'es fach d'un drech, d'un poder*: Faire cessar* u*n abús*. 2. (dr.) *Abús de poder*, *d'autoritat*: Abús comés per una persona en particulier un foncionari, que passa li limitas fixadi per li dispocions reglementari. ◇ *Abús de fidança*: Delicte que consistisse à destornar de bens confidats à títol precari. ◇ *Abús de bens socials*: Delicte d'un accionari ò d'un dirigent qu'emplega de bens d'una societat còntra lu interès de la dicha societat.

abusança n.f. Exageracion.

abusar vt. ind. *(de)* 1. Faire un usatge excessiu ò marrit de: *Abusar dau tabac*. 2. *Abusar d'una frema*: la violentar. ◆ vt. (lit.) Enganar una persona credula ò

complasenta. ◆ **s'abusar** v.pr. (lit.). S'enganar, si faire d'illusions.

abusiu, iva adj. Que constituisse un abús.

abusivament adv. D'una façon abusiva.

abutada n.f. Impulsion, possada.

abutar vt. Possar. *À la vai que t'abuti*: Mau fach, basta que sigue.

abuton n.m. Impulsion, possada.

Ac Simbòle de l'actini.

aca n.f. Vuechena letra de l'alfabet, jamai à l'iniciala en niçard, que s'atròva combinada dins lu gropes ***CH***, ***LH*** e ***NH***. Var.: **acha**.

acabada n.f. Acabament, fin.

acabaire, acabairitz adj. e n. Que despende lo sieu aver fins à l'acabar. Sin.: **degalhaire**, **escampaire**.

acabament n.m. Accion d'acabar, execucion completa (d'un travalh). Sin.: **acabada**, **fin**.

acabar vt. Finir completament. Sin: **complir**, **clavar**, **terminar**.

acablament n.m. Estat d'una persona abatuda, acablada, fisicament ò moralament.

acablant adj. De natura à acablar.

acablar vt. Impauar à quauqu'un quauqua ren de penós: *Acablar de travalh.* ◇ (absol.) *Calor, nòva que acabla*. Sin.: **aclapar**, **acaurar**.

acabrar (s') v.pr. Si cabrar. Var.: **s'encabrar**.

acàcia, acacià n.m. 1. (bot.) Aubre ò aubrilhon sovent espinós, d'environ 600 espècias, per la màger part cultivadi sota lo nom impròpre de *mimòsa*, per li sieu flors jauni e odoroï regropadi en pichini tèstas esferiqui. 2. (cor.) Robinier faus acàcia, aubre espinós, dei flors blanqui e odoroï que si poàdon manjar en binhetas (que si di *pan de sant Nicòla*). Var.: **càcia**, **cacier**, **gàcia**. Sin.: **gasilha**.

acadèmia n.f. 1. Societat de gents de Letras, de sapients ò d'artistas: *Acadèmia dei Scienças*. 2. En França, circonscripcion administrativa de l'ensenhament. 3. Luèc dont si practica un art, un juèc, etc.: *Una acadèmia de dança, de bilhard*. 4. (b.-a.) Figura dessenhada, pintada ò esculptada à partir d'un modèle viu e nud.

academic, a adj. 1. Pròpri à, relatiu à una acadèmia: *L'inspeccion academica*. 2. (pej) Fach segond una règla ò una nòrma, convencional, sensa originalitat.

academicament adv. D'un biais academic.

academician, a n.m. Sòci d'una acadèmia.

academisme n.m. Imitacion sensa originalitat dei règlas e dei modèles tradicionals.

academista adj. e n. Artista tròup academic.

acadian, a adj. e n. D'Acàdia. ◆ Parlar francò-canadian emplegat dins l'èst dau Canadà.

acaduquir vt. Faire venir caduc.

acaisselar vt. Agantar m'ai dents.

acajó n.m. 1. Aubre dei regions tropicali, en Àfrica e en Amèrica. (Familha dei meliceas). 2. Boasc d'aquel aubre, que tira sus lo roge, emplegat en fustaria. 3. *Acajó à poms*: Anacardier.

acalculia n.f. (neur.) Impossibilitat patologica de renonóisser li chifras, de li emplegar, de faire d'operacions aritmetiqui.

acalefes n.m. (zool.) Classa de carnmarinas grandassi.

acalinhar vt. Calinhar, calinejar.

acalorament n.m. 1. Accion ò resultat d'acalorar. 2. Resultat d'una solelhada.

acalorar vt. Escaufar.

acaloric, a adj. Sensa calorias: *Un regime acaloric*.

acamalar vt. Camalar.

acambar vt. Passar au dessobre d'un repompeu en auçant una camba. Var.: **encambar**, **escambarlar**.

acaminaire, airitz n. Guida.

acaminament n.m. Accion de s'acaminar (s'encaminar) ò d'acaminar (encaminar). Var.: **encaminament**, **endralhada**, **adralhada**.

acaminar vt. Metre en camin. Sin.: **adralhar**, **encaminar**, **endralhar**. ◆ **s'acaminar**: 1. S'aviar de cap à un luèc. 2. Anar de cap à una capitada, un abotiment.

acamp n.m. Reünion, amassada. Sin.: **acampada**, **amassada**.

acampament n.m. Luèc equipat d'installacions per campejar.

acampar vt. 1. Portar, transportar. 2. Reunir. Var.: **recampar**. ◆ **s'acampar** v.pr. 1. Si reunir. 2. Campejar.

acampejar vi. Campejar.

acampestrir vt. (*acampestrissi*) Enermassir. ◆ **s'acampestrir** v.pr. S'enermassir.

acanada n.f. Cen que s'acana en un còup solet.

acanaire, airitz n. Persona qu'acana la frucha.

acanalar vt. 1. Canalisar. 2. Drenar (3).

acanalatge n.m. Drenatge.

acanar vt. 1. Batre li brancas d'un aubre m'una cana per n'en faire tombar la frucha. 2. Mesurar m'una cana ò m'un baston.

acanat adj. *Òli acanat*: Òli fach mé d'olivas acanadi.

acanatge n.m. Accion d'acanar.

acandolar vt. 1. Faire venir de pràctigas dins un negòci per lo bieis de la qualitat de la mèrç, la benvolença dei emplegats, etc.: *Un negòci ben acandolat*. Sin.: **apracticar**. 2. (abusiu) Aprovedir un negòci.

acanèia n.f. Pichin cavau ò ega que va à l'amble.

acanelar vt. Metre una canela sus una bota per n'en traire lo contengut.

acanhar (s') v.pr. Emplegar tota la sieu energia per capitar à quauqua ren. Var.: **s'encanhar**, **s'encaïnar**, **s'afogar**.

acanhardar (s') v.pr. 1. Si metre au soleu dins un luèc assostat. 2. Si ligar embé de monde gaire condrech. Sin. (segond sens): **s'agusardir**. Var.: **s'acanhardir** (per lu doi sens).

acaniment n.m. Fach de s'acanir, tenacitat, obstinacion.

acanir (s') v.pr. (*m'acanissi*) 1. Persegre quauqu'un, quauqua ren, mé violença, ostilitat: *S'acanir còntra quauqu'un*. 2. S'obstinar.

acanit, ida adj. Que mòstra de tenacitat.

acant n.m. (bot.) 1. Planta ornamentala dei fuèlhas lòngui, recorbadi, vèrdi, cultivada en Occitània. 2. (arquit.) *Fuèlha d'acant ò acant*: Ornament d'arquitectura inspirat de la fuèlha d'aquesta planta, caracteristica dei capiteus corintians.

acantaceas n.f.pl. (bot.) Familha de plantas tropicali dei fuèlhas en oposicion e dei fruchs à capsula, que lo tipe n'es l'acant.

acantaris n.m.pl. (zool.) Familha de protozoaris marins.

acantelar vt. Pauar sus lo canteu.◆ **s'acantelar** v.pr. Desbauçar (Luceram).

acantocefale n.m. (zool.) Animau vermifòrme parasite d'unu vertebrats.

acantonament n.m. Cantonament.

acantonar vt. 1. Possar dins un canton, còntra un obstacle qu'empacha de recular. 2. Metre dins l'impossibilitat de si sostraire à una situacion embarrassanta. Var.: **cantonar**. Sin.: **enconhar**. ◆ **s'acantonar** v.pr.: Manifestar la sieu marrida umor en si metent dins un canton ò en faguent lo morre.

acantopterigian n.m. Mena de peis que d'uni dei sieus nadarèlas son sostengudi per lo biais d'una armadura espinosa, coma la pèrca.

acantòsi n.f. 1. (bot.) Acreissement anormal d'espinas d'uni plantas parasitadi, deugut à de fonges. 2. (zool.) Modificacion patologica de la pèu, tocant majament lu cans.

acaparraire, airitz n.m. Persona qu'acaparra. Var.: **encaparraire**.

acaparrament n.m. Accion d'acaparar. Lo resultat d'aquesta accion. Var.: **encaparrament**.

acaparrar vt. 1. Si faire mèstre exclusiu de quauqua ren, s'en reservar l'usatge. 2. Ocupar completament lo temps, la pensada de quauqu'un. Var.: **encaparrar**.

acapir vt. (*acapissi*) Capir.

acapitar v.impers. Si produrre, en parlant d'un eveniment. Var.: **capitar**.

acaponir (s') v.pr. Devenir paurós, capon.

acaptar vt. [aka'ta] Escondre. Sin.: **celar**, **amagar**, **rescondre**. ◆ **s'acaptar** v.pr. *S'acoconar per fin de s'escondre.* Sin.: **s'agromicelar**, **s'agromelir**, **s'acoassar**, **s'acoatar**, **s'acantonar**, **s'aconilhar**, **grapaudejar**.

acar n.m. Acarian.

acarament n.m. Accion de si confrontar, de marcar lo sieu desacòrdi. Sin.: **confrontacion**, **enfrontament**, **confront**.

acarar vt. Marcar lo sieu desacòrdi à respièch de quauqu'un ò de quauqua ren. Sin.: **confrontar**, **afrontar**. ◆ **s'acarar** v.pr. Si dreiçar còntra quauqu'un ò quauqua ren en seguida à un desacòrdi.

acaricide, a adj. e n.m. Si di d'un produch que destruge lu acarians.

acarian n.m. *Acarians*: Òrdre d'aracnides de pichina talha, per un beu nombre parasiti. Var.: **acar**.

acariòsi n.f. Malautia dei òmes e dei bèstias provocada dai acarians.

acarnir (s') v. pr. Perseguir embé testarditge, secutar sensa trèva. Sin.: **s'acarnassir**.

acarpe, a adj. Si di d'una planta sensa frucha.

acastelament n.m. (mar.) Acastilhatge.

acastilhar vt. Garnir un bateu dau sieu acastilhatge.

acastilhatge n.m. 1. Ensèms dei superestructuras d'un bateu. 2. Quincalharia marina.

acatalepsia n.f. 1. (filos.) Impossibilitat de conóisser quauqua ren d'una mena segura. 2. (med.) Deficiença mentala caracterisada per lo dubi, l'incertituda, l'incomprenença.

acataleptic, a adj. Relatiu à l'acatalepsia.

acaule, a adj. (bot.) Sensa pen aparent. Var.: **acaulescent**. Contr.: **caulescent**.

acaulescent, a adj. Acaule.

acauradura n.f. Pression.

acaurament n.m. Acauradura.

acaurar vt. 1. Pressar, esquiçar: *Acaurar lo boton dau lume*. 2. Punir, condamnar en despassant la mesura: *Lo jutge l'a acaurat*.

acauradament adv. 1. En pressant. 2. En aguent la man lorda: *Punir acauradament*.

acavalar vt. (constr.) Apontelar un barri.

accedar vi. Accedir.

accedir vt.ind. (*accedissi*) *(à)* 1. Donar accès, per una pòrta, un portau. 2. Arribar (à un estat, à una situacion).

accedre vi. (*accèdi*) Accedir.

accelerando adv. [atʃele'raŋdo] (mús.) (mòt it.) En accelerant lo movement.

acceleracion n.f. 1. Aumentacion de la velocitat d'un còrs en movement. ◇ (sc.) Variacion positiva ò negativa de la velocitat d'un mobile per unitat de temps. 2. Aumentacion de la rapiditat d'execucion: *Acceleraccion de l'accion dins un roman*.

accelerar vt. (*accelèri*) Aumentar la velocitat de. ◆ vi. Anar mai vito: *Lo tren accelèra*. ◆ **s'accelerar** v.pr. Devenir mai rapide: *Lo ritme s'accelèra*.

accelerat n.m. (cín.) Efècte especial que dona l'illusion d'un movement mai rapide.

accelerator, tritz adj. Que permet d'accelerar, en parlant d'una foarça, d'un dispositiu.

accelerator n.m. 1. Organe, generalament pedala ò ponhada, que permete de faire variar la velocitat d'un veïcule. 2. (quim., fis.) Substança que permete d'aumentar la velocitat d'una reaccion. 3. Produch que permete de redurre la durada de presa dau betum ò dau gip. 4. (fis.) Aparelh que comunica de velocitats totplen elevadi à de particulas cargadi, per estudiar li estructuras de la matèria.

accelerografe n.m. Aparelh que sièrve à enregistrar l'acceleracion d'un movement.

acceleromètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar l'acceleracion d'un movement.

accent n.m. 1. Façon de prononciar, intonacion, ritme pròpris à l'elocucion d'una region, d'un mitan: *L'accent ponchut*, *l'accent marselhés*. 2. (fon.) Messa en evidença d'una sillaba, d'un mòt ò d'un grope de mòts dintre la cadena parlada: *Accent tonic, accent d'intensitat*. ◇

Metre l'accent sobre (sus): metre en evidença, atraire l'atencion sobre. 3. Inflexion, intonacion de la votz: *Un accent de sinceritat*. 4. Signe grafic plaçat sobre una vocala per notar un fach fonetic: *Accent agut* (´), *greu* (`).

accentar vt. Accentuar.

accentuacion n.f. 1. Fach d'accentuar, de s'accentuar, lo sieu resultat. 2. Accion d'accentuar una sillaba ò un mòt. 3. Accion d'autrejar d'accents à de vocalas.

accentual, a adj. (fon.) 1. Que poarta l'accent. 2. Relatiu à l'accent. Var.: **accentuau**.

accentuar vt. (*accentuï*) 1. Renforçar, intensificar: *Accentuar un esfoarç*. 2. Prononciar una sillaba, una vocala, un mòt, en lu marcant d'un accent. ◇ Plaçar un accent sobre (una vocala). ◆ **s'accentuar** v.pr. Devenir mai intense: *Lo frèi s'es accentuat*.

accentuau, ala adj. Accentual.

accepcion n.f. Sens particulier de l'emplec d'un mòt.

acceptabilitat n.f. (ling.) Per un enonçat, una frasa, fach d'èstre acceptat, capit dai locutors d'una lenga.

acceptable, a adj. 1. Que pòu èstre acceptat. 2. (ling.) Qu'a un caractèr d'acceptabilitat.

acceptacion n.f. Fach d'acceptar quauqua ren.

acceptar vt. (*accèpti*) [a'sɛti] Consentir à pilhar, à recevre, à admetre.

accès n.m. 1. Cen que permete d'arribar en un luèc, una situacion, etc. 2. (inform.) procedura de recèrca ò d'enregistrament dintre la memòria d'un computador. 3. Periòde de manifestacion intensa d'un estat fisic, afectiu, etc.: *Accès de fèbre, de dolor*.

accessibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es accessible.

accessible, a adj. Que pòu èstre rejonch, que si pòu abordar: *Un luèc accessible*. 2. Que si pòu capir: *Un tèxto accessible*.

accession n.f. 1. Accion d'accedir à quauqua ren: *Accession à la proprietat*. 2. (dr.) Extension dau drech de proprietat en seguida au restacament d'una caua accessòria à la caua principala. 3. (dr.intern.) Adesion à una convencion internacionala d'un Estat qu'a pas participat à la sieu elaboracion.

accessit n.m. Dsitincion onorifica qu'es autrejada ai candidats classificats just après lu premiats: *Obtenir un accessit de latin*.

accessòri, òria adj. Segondari, qu'acompanha una caua principala: *De spesa accessòri*.

accessòri n.m. 1. Cen qu'es accessòri: *Cau destriar l'accessòri de l'essencial*. 2. (sovent au plural) Pèça destinada à completar un element principal: *Accessòris d'automobila*. 3. Element que s'ajonhe au vestit en li s'armonisant (sac, cintura, etc.). 4. Objècte, element dau decòr ò dei costumes dins una comèdia ò un film.

accessoriament adv. D'una façon accessòria.

accessorisar (-izar) vt. Decorar mé d'accessòris.

accessorista n. Au cínema ò dins un teatre, persona que s'ocupa de recampar lu accessòris necessaris à un film ò à un espectacle.

accident n.m. 1. Eveniment imprevist, malurós: *Un accident de camin de fèrre*, *un accident de la rota*. Sin. **auvari**. *Mandar d'accidents (à)*: Sovetar lo mau *(à)*. ◇ *Pilhar un (l') accident*: Pilhar mau. ◇ *Costar l'accident*: Costar totplen car. ◇ *Pear l'accident*: Pear totplen. ◇ *Un bosin de l'accident*: Un bosin foart. ◇ (dr.) *Accident dau travalh*: Accident que capita pendent lo travalh ò à causa dau travalh. 2. Eveniment que modifica l'anar dei cauas: *Un accident de percors*. ◇ *Per accident*: Per azard, per astre. 3. (mus.) Alteracion (dièsi, bemòl ò becaire) en defoara de la tonalitat. 4. *Accident dau terren*: Inegalitat dau releu. 5. (filos.) Atribut non necessari, qualitat relativa. Contr.: **substança**, **essença**.

accidents interj. Sièrve à marcar l'irritacion ò l'estonament. Sin.: **malapèsta**, **maugrabeu**, **mautrèst**.

accidental, a adj. 1. Deugut à un accident: *Moart accidentala*. 2. (filos.) De l'accident. Contr.: **substancial**.

accidentalament adv. D'una mena accidentala.

accidentar vt. Causar un accident, un dam (à quauqu'un).

accidentat, ada adj. Que presenta d'accidents, d'inegalitats: *Un terren accidentat*. ◆ adj. e n. Qu'a subit un accident: *Una veitura accidentada, un accidentat de la rota.*

accidentologia n.f. Estudi scientific dei accidents de veïcules motorisats e dei sieu consequenças corporali.

accion n.f. 1. Fach, facultat d'agir, de complir quauqua ren (per oposicion à la pensada e à la reflexion): *Passar à l'accion*, *un òme d'accion*. 2. Acte, manifestacion concreta de la pensada de quauqu'un, d'un grope: *Lo mobile d'una accion*. ◇ *Vèrbo d'accion*: Vèrbo que sièrve à exprimir una accion (per oposicion à *vèrbo d'estat*). ◇ (filos.) Acte envisatjat dau ponch de vista de la sieu valor morala. ◇ *Accion de gràcia*: Remerciament adreçat à Dieu, per un benfach. 3. Efècte produch per quauqua ren ò quauqu'un qu'agisse d'un biais determinat: *L'accion dau govèrn, l'accion de l'acide, l'accion d'un remèdi*. ◇ (mecan.) Grandessa egala au doble dau produch de l'energia cinetica per la durada dau trajècte. 4. Movement collectiu: *Accion revendicativa*. ◇ Engatjament militari, combat. 5. Ensèms dei eveniments d'un racònte, considerats dins la sieu progression: *Unitat d'accion*. 6. Exercici d'un drech en justícia.

accion n.f. Títol que representa una part de sòci dins d'uni societats: *Crompar, vendre d'accions*.

accionable, a adj. Persona còntra cu si pòu entamenar una accion en justícia.

accionaire n.m. (mecan.) Dispositiu que permetre d'agir sobre un mecanisme, un sistema, per n'en modificar lo foncionament ò l'estat.

accionament n.m. Accion de metre en servici, en foncion, un engenh, un motor. Sin.: **aviament**.

accionar vt. Faire foncionar, metre en movement (un mecanisme, un sistema).

accionari, ària n. Persona qu'a d'accions dins una societat.

accionariat n.m. 1. Division en accions dau capital d'una societat. 2. Fach d'èstre accionari. 3. Ensèms dei accionaris.

accipitride n.m. *Accipitrides*: Familha d'auceus rapacis coma lo busard.

ace n.m (mòt anglés per **as**) [‘ejs] Bala ganhanta sus un servici que l’adversari non pòu tocar, au tennis.

acefal(e), a adj. 1. Sensa tèsta: *Estàtua acefala*. 2. Qu’a minga individualitat afortida.

acefales n.m.pl. Classa de molluscs sensa tèsta diferenciada.

acefalia n.f. Mauformacion congenitala consistent en la mancança de tèsta.

acendre vt. (*acendi*) Alumar un fuèc, lo lume. Sin.: **alumar**, **alumenar**, **atubar** ◆ **s’acendre** v.pr. S’enflamar.

acendum n.m.sing. Brotilhas per acendre lo fuèc. Sin.: **brondilhas**, **buscalhas**, **brodilhas**.

aceraceas n.f.pl. Familha d’aubres que lo tipe n’es l’agast.

acerar vt. Aponchar.

acerat, ada adj. Ponchut.

acerbament adv. D’una faiçon acèrba.

acèrbe, a adj. Agressiu, mordent: *De paraulas acèrbi*.

acerbitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu’es acèrbe.

acèrca n.f. Movement que permete d’abordar un tema, una question. Sin.: **abordada**.

acercar vt. Accion d’abordar un tema, una question. Sin. **abordar**.

acertament n.m. Assegurança, pròva, donadi per un escrich, un document oficial. Sin.: **afortiment**, **certificacion**, **atestacion**.

acertar vt. Assegurar, certificar, atestar.

acescença n.f. Aciditat.

acescent, a adj. Acide.

acetabulària n.f. Alga vèrda, pichona, unicellulària, de la Mar Mediterranea.

acetabul(e) n.m. (anat.) Cavitat articulària de l’òs iliac, que receup la tèsta dau femur.

acetabulifèrs n.m.pl. Molluscs cefalopòdes provedits de ventosas.

acetal n.m. (quim.) Còrs obtengut per accion dei aldeïdes sobre lu alcòls (nom generic).

acetalisacion (-izacion) n.f. Tresmudar en acetal per lo biais de l’accion d’un aldeïde sus un alcòl.

acetaldeïde n.m. (quim.) Etanal.

acetamida n.f. Amida de l’acide acetic, CH_3CONH_2.

acetanilide n.m. Substança obtenguda en partent d’anilina e d’acide acetic glacial.

acetarsòl n.m. Medicament arsenical emplegat per lo tractament de la sifilís, de l’amebiasa e de la diarrea.

acetat n.m. (quim.) Sau ò estèr de l’acide acetic: *Acetat d’alumini*. ◇ *Acetat de cellulòsa*: Estèr acetic de la cellulòsa, constituent de fibras textilas, de matèrias plastiqui, de films, etc. Sin.: **acetilcellulòsa**, **acetocellulòsa**.

acetazolamida n.f. Sulfamida emplegada coma diuretic.

acetic adj. *Acide acetic*: Acide CH_3CO_2H que dona lo sieu gust au vinaigre. Sin.: **acide etanoïc**.

acetificacion n.f. Fach d’èstre acetificat; transformacion en vinaigre.

acetificador n.m. Recipient ò installacion per tresmudar lu liquides alcolics en vinaigre.

acetificar vt. Convertir en vinaigre, en acide acetic.

acetil(e) n.m. Radical univalent CH_3CO- que deriva de l’acide acetic.

acetilacetona n.f. Liquide obtengut per la condensacion de l’acetat d’etil mé l’acetona en presença de sòdi.

acetilcellulòsa n.f. Acetat.

acetilcolina n.f. Mediator quimic liberat per lu nèrvis parasimpatics. Trasmetèire de l’estat dau soam, mandat per lo nucleu dau reticulat pontic gigantò-cellulari (situat au centre dau cerveu). L’acetilcolina manda d’influx de desvelh de cap à la rusca cereblala (cortex) e aviva lu nucleus de comanda dei uèlhs, lu nucleus de comanda endràlhon una activitat oculària e bàrron lo passatge ai influx motors que vènon de la rusca e blòcon lu influx sensitius. La rusca es adoncas totalament isolada dau defoara e dei sensacions corporali, lo cerveu fonciona à vuèi.

acetilcolinesterasa n.f. Enzima naturalament presenta dins lo còrs uman, que provòca la destruccion de l’acetilcolina, n’evitant coma aquò una accion excessiva. Var.: **acetilcolinesterasi**.

acetilcolinesterasi n.f. Acetilcolinesterasa.

acetilcoenzima n.f. Substança qu’afraira l’acide acetic e una coenzima, essencial dins lo metabolisme dei cellulas.

acetilcoenzima A n.f. Coenzima que juèga un ròtle capital dins lo metabolisme dei aliments per l’òme e l’animau.

acetilène n.m. Idrocarbure non saturat gasós HC≡CH, obtengut en particulier en tractant lo carbure de calci per l’aiga.

acetilenic, a adj. Que deriva de l’acetilène.

acetili n.m. Radical univalent que vèn de l’aide acetic.

acetilsalicilic adj. *Acide acetilsalicilic*: Aspirina.

acetilure n.m. Derivat metallic de l’acetilène.

acetimètre n.m. Aparelh per determinar la quantitat d’acide acetic qu’es contenguda dins un liquide.

acetobactèr n.m. Bacteria qu’es responsable de la transformacion de l’alcòl en acide acetic.

acetocellulòsa n.f. Acetat de cellulòsa.

acetomètre n.m. Acetimètre.

acetona n.f. Liquide incolòre (CH_3COCH_3) inflamable, d’una odor eterea, que s’emplega coma solvent.

acetonemia n.f. (med.) Presença anormala d’acetona ò de còrs vesins dins lo sang.

acetonemic, a adj. Que regarja l’acetonemia.

acetonuria n.f. Presença d’acetona dintre li urinas.

acetós, oa adj. Qu’a lo gust dau vinaigre.

acetòsi n.f. Malautia dau bestiari romiaire deuguda à la presença anormala de còrs cetonics.

acetositat n.f. Gust de vinaigre d’uni plantas.

acha n.f. **H**, vuechena letra de l’alfabet. Var.: **aca**.

acha n.f. Instrument format d'un fèrre trencant fixat à l'extremitat d'un mànegue e que sièrve à fendre e à talhar. Cf. **destrau**, **destralon**.

achabir vt. (*achabissi*) Finir completament, despensar tot un aver. Sin.: **acabar**.

achacós, oa adj. Pas en boana santat, fragile de santat.

achapamosca(s) n.m. Chapamosca(s).

achapar vt. 1. Rejónher: *Lo ciclista achapa l'adversari*. 2. Agantar un objècte, una malautia. 3. Pilhar dins una leca. 4. Arrestar: *Lu policiers an achapat lo ladre*. 5. Enganar: *Mi siéu laissat achapar*. Var.: **chapar**. Sin.: **agantar**, **peçugar**, **recaçar**.

achiu (èstre) loc. 1. Aver acabat un travalh ò quauqua ren. 2. *Èstre achiu de tot*: Aver fach tot dintre la sieu vida. 3. Non aver plus de sòus. 4. Èstre à la fin de la sieu vida. 4. *Si metre, èstre achiu*: Si metre, èstre à l'aise.

A.C.H.T. Corticoestimulina.

aciclic, a adj. Qu'es pas sotamés à un cicle.

acicular(i), a (-ària) adj. 1. Si di dei fuèlhas en forma de poncha. 2. Si di d'una disposicion de cristals en forma d'aigulhas.

acide, a adj. 1. Qu'a un gust aigre, ponhent: *Una bevenda tròup acida*. 2. Desagradiu, blessant: *De paraulas acidi*. 3. (quim.) Qu'a li proprietats d'un acide. ◇ (geol.) *Ròca acida*: Ròca endogèna que contèn mai dau 60 dau cent de silice. – (pedol.) *Soal acide*: Soal que lo sieu pH es inferior à 6,5.

acide n.m. 1. (quim.) Còrs idrogenat que la sieu solucion dintre l'aiga dona d'ions H_3O^+, qu'agisse sobre li basas e lu metals en formant de saus e fa virar au roge la tenchura de vira-soleu. 2. (fam.) Acide lisergic dietilamide, L.S.D. (dròga).

acide-alcòl n.m. Compauat organic dotat de foncions à l'encòup acidi e à alcòl.

acidificable, a adj. Que pòu èstre transformat en acide.

acidificacion n.f. (quim.) Fach de transformar ò d'èstre transformat en acide.

acidificant, a adj. e n. Si di d'una substança qu'a la proprietat de rendre acide, de transformar en acide.

acidificar vt. 1. Rendre mai acide. 2. (quim.) Transformar en acide.

acidimètre n.m. 1. Aparelh per dosar lu acides. 2. Aparelh que sièrve à mesurar l'aciditat dau lach e dau vin.

acidimetria n.f. Mesura de la concentracion d'un acide.

acidimetric, a adj. Relatiu à l'acidimetria.

acidifile, a adj. (bot.) Si di d'una planta que si desvelopa ben sus un soal acide (coma lo bruc).

aciditat n.f. 1. Sabor acida, aigra. 2. Caractèr mordent: *D'uni paraulas acidi*. 3. (quim.) Caractèr acide d'un còrs.

acidò-alcalimetria n.f. Mesura dau caractèr acide ò alcalin d'un mitan.

acidò-basic, a adj. *Equilibre acidò-basic*: Rapoart constant entre acides e basas dintre l'organisme, que si concretisa dins l'estabilitat dau pH sanguin.

acidocetòsi n.f. (med.) Acidòsi m'una presença de còrs cetonics dintre lo sang, observada dintre d'unu diabètas greus.

acidofile, a adj. (biol.) Cosinofile.

acidòsi n.f. (patol.) Estat dau sang quora presenta una aciditat excessiva.

acidotic, a adj. Relatiu à l'acidòsi.

acidulacion n.f. Accion d'acidular.

acidular vt. Rendre leugierament acide.

acidulat, ada adj. D'una sabor leugierament acida: *Una caramela acidulada*.

acier n.m. Aliatge de fèrre e de carbòni (pas mai dau 1,8 dau 100). ◇ *Acier inoxidable*: Acier resistent ai agents de la corrosion fins à 300°C. ◇ *Acier laminat*: acier à tenor en carbòni limitada, que permete d'obtenir per laminatge de tòlas, de ralhs, de profilats.

acieracion n.f. Accion d'acierar; lo sieu resultat.

acierar vt. 1. Convertir (lo fèrre) en acier. 2. Garnir d'acier.

acierat, ada adj. Que contèn d'acier: *Fonda acierada*.

acieratge n.m. Operacion que consiste à donar à un metal la duretat de l'acier.

acierenc, a adj. Qu'es d'acier. Sin.: **acierós**.

acieria n.f. Usina dont si fa l'acier.

acierista n. Especialista de la fabricacion de l'acier.

acierós, oa adj. Acierenc.

acilacion n.f. Fixacion d'un radical acile sus una molecula.

acil(e) n.m. Radical organic RCO-, que si tròva dins lu acides carboxilats.

acimar vt. 1. Talhar la cima d'un aubre, etc. Sin.: **descimelar**, **destestar**. 2. (mar.) Faire inclinar d'aut en bas (una verga). Sin.: **apicar**.

acimatge n.m. (mar.) Accion d'acimar. Sin.: **apicatge**.

acimatar vt. Rebrondar un aubre à la sieu cima.

acina n.f. Frucha de l'aubrespin. Var. **acinèla**, **pomparadís**.

acinèla n.f. Acina.

acinier, a n. Aubrilhon espinós dei baranhas, provedit de flors blanqui ò ròsi. Sin. **espina blanca**, **arsenier**.

acip n.m. Acipada (2).

acipada n.f. 1. Accion ò fach de s'acipar. 2. Fach per un còrs, un projectile, de n'en picar un autre. ◇ *Ponch d'acipada*: Endrech dont a picat un projectile. Var. **acip**.

acipador n.m. 1. Repompeu, causa de revèrs, dificultat. 2. (c. de f.) Butada.

acipar (s') v.pr. Tombar, si picar en tèrra, picar dau morre, s'estramaçar, especialament après aver urtat quauqua ren.

acivadar vt. Donar de civada (à un cavau, etc.).

aclafir vt. (*aclafissi*) Emplir completament. Var.: **clafir**, **claufir**.

aclafit, ida adj. Si di d'una persona profondament convencuda de la sieu superioritat, à respièch d'una idea, d'un sentiment. Sin. **embeugut**. Var.: **claufit**, **clafit**.

aclamacion n.f. Crit de gaug ò d'entosiasme, d'estrambòrd, d'afogada. Sin.: **ovacion**.

aclamar vt. Saludar per de crits d'entosiasme. Sin.: **ovacionar**.

aclapaire n.m. Aclapamoart.

aclapament n.m. Accion d'aclapar, de soterrar. Sin. **soterrament**, **enterrament**.

aclapamoart n.m. Persona que sotèrra lu moarts. Sin.: **aclapaire**, **tombassier**, **sotèrramoart**.

aclapar vt. 1. Recurbir ò tapar de pèiras: *Aclapar un potz*. 2. Soterrar: *Aclapar lo fems*. 3. (fig.) Acablar.

aclimatibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es aclimatable.

aclimatable, a adj. Que pòu èstre aclimatat.

aclimatacion n.f. Fach, accion d'aclimatar ò de s'aclimatar. *Jardin d'aclimatacion*, zoo.

aclimatament n.m. Adaptacion d'un èstre vivent à un novel environament, un noveu clima, etc.: *L'aclimatament à l'altituda*.

aclimatar vt. Abituar à un clima, à un ambient. ◆ **s'aclimatar** v.pr. S'abituar à un clima, à un ambient.

aclin, a adj. Portat naturalament à. Var. **enclin**.

aclinament n.m. Disposicion, tendença naturala à quauqua ren. Sin. **propension**.

acloridia n.f. Mancança d'acide cloridric dins la secrecion gastrica.

acnè n.f. Dermatòsi caracterisada per de botons sobre la cara: *Acnè juvenila*, qu'apareisse à la pubertat.

acneïc, a adj. Relatiu à l'acnè; tocat per l'acnè.

acneïfòrme, a adj. Que retipa l'acnè.

acoador n.m. Braç d'un sèti per pauar lu coes. Sin.: **apiejador**.

acoassar (s') v.pr. S'acaptar, s'acoconar per s'escondre: *«En un canton s'acoassa»* (RANCHER).

acoatar (s') v.pr. Acoassar.

acoblament n.m. 1. Accion d'acoblar, de s'acoblar. 2. Raprochament fisic de doi individús d'una mema espècia e de sèxe opauat, per assegurant la reproduccion. 3. Joncion de doi elements mecanics; dispositiu que permete aquela joncion.

acoblar vt. 1. Jónher, rendre solidari dins lo foncionament: *Acoblar doi ròdas, doi motors*. 2. Reünir doi per doi: *Acoblar doi bèstias per traire une carreta*. 3. Unir per la reproduccion lo mascle e la femèla d'una espècia pariera. ◆ **s'acoblar** v.pr. S'unir per si reprodurre. Sin.: **coïtar**.

acochada n.f. Frema que vèn d'acochar.

acochairar vt. Persegre, caçar.

acochament n.m. Accion d'acochar: *Acochament sensa dolor*, *acochament natural*, *acochament prematurat*. Sin.: **jacilha**.

acochar vi. e vt. ind. Metre au monde: *Acochar d'una filha*. Sin. **ajaçar**, **pichonar** (fam.) ◇ vt. Ajudar (una frema) à metre au monde.

acoconar (s') v.pr. Si faire tot pichin, si replegar, per s'escondre, si refugiar: *S'acoconar dins un canton*. Sin.: **s'acaptar**, **s'agromicelar**.

acodolar vt. Tuar, acochairar à còups de còdols, de pèiras, etc. Sin.: **apeiregar**, **lapidar**.

acofène n.m. Fach de ressentir de bosins parasites dintre li aurelhas, que poàdon anonciar ò afortir una baissa de l'agudessa auditiva.

acoidador n.m. Braç de cadieràs, etc.

acolada n.f 1. Accion de sarrar quauqu'un entre lu braç en signe d'afeccion, d'amistat ò per la remessa d'una decoracion: *Recevre l'acolada*. Sin.: **embraçada**. 2. Signe tipografic ({) per reünir de mòts, de linhas, d'elements matematics, etc. ◇ (mús) *Acolada orizontala*, que permete de gropar de portadas.

acolar vt. 1. Reünir m'un trach ò m'una acolada: *Acolar doi paragrafes*. Sin.: **agropar**. 2. Jónher, ligar: *Acolar una particula au sieu nom*.

acolia n.f. Mancança de secrecion bilària.

acolit(e, a) n.m. 1. (pej.) Companh, complici. 2. À la glèia, aqueu que sièrve lo prèire à l'autar.

acolitat n.m. Un dei quatre òrdres minors de la Glèia que son li foncions d'acolit, d'exorcista, de lector e de portier.

acolitrar vt. 1. S'adreiçar bruscament ò brutalament à quauqu'un. Sin.: **apostrofar**, **semonsar**. 2. Intimar à quauqu'un de donar d'explicas tocant un fach. Sin.: **interpelar**. 3. Manifestar lo sieu maucontentament tocant un fach. Sin.: **semonsar**, **blaimar**, **assasonar**.

acoloriment n.m. Accion de colorar ò de coloriar.

acolorar vt. Acolorir.

acolorir vt. Donar una color à quauqua ren. Sin.: **colorar**, **acolorar**, **encolorar**.

acoluria n.f. Mancança de pigments dins l'urina.

acomblir vt. (*acomblissi*) Comblar.

acomençament n.m. Varianta de **començada**, **començament**. Sin.: **entamenada**, **principi**.

acomençar vt. Varianta de **començar**. Sin.: **entamenar**, **principiar**, **emprincipiar**.

acomètre n.m. Aparelh per mesurar l'audida. Sin.: **audiomètre**.

acometria n.f. Mesura de l'audida. Sin.: **audiometria**.

acomodacion n.f. 1.Accion d'acomodar quauqua ren à un usatge, à una fin; fach de s'acomodar, adaptacion. 2. (biol.) Ensèms dei modificacions morfologiqui e fisiologiqui que perméton à un individú de s'adaptar à un mitan e de li sobreviure. 3. (fisiol.) Modificacion de la corbadura dau cristallin de l'uèlh, que permete la formacion d'un imatge net sus la retina.

acomodament n.m. Acordament, compromés.

acomodant, a adj. Qu'es dubèrt au dialògue. Sin.: **conciliant**, **complasent**, **bravàs**.

acomodar vt. 1. Alestir, adobar (quauqua ren que si manja). 2. Adaptar, apariar: *Acomodar lo parlar ai actes*. ◆ vi. Realisar l'acomodacion, en parlant de l'uèlh. ◆ **s'acomodar** v.pr. 1. S'adaptar, s'acordar. 2. S'acontentar, se satisfaire: *S'acomodar de tot*.

acomodat n.m. (biol.) Cambiament adaptatiu intransmissible presentat per un èstre vivent en defoara dau sieu mitan abitual.

acomolacion n.f. Accion d'acomolar. Var. **acomolament**, **acumulacion**. Sin.: **amolonament**.

acomolador n.m. Acumulador. Var.: **acumulator**.

acomolament n.m. Acomolacion.

acomolar vt. 1. Acumular. 2. Comblar, acomblir.

acompanhada n.f. 1. Seguida de personas que n'acompànhon una autra per li faire onor. Sin.: **cortègi**, **mainada**. 2. Personas au servici d'una autra.

acompanhaire, airitz n. Persona qu'acompanha. Var.: **acompanhator**, **acompanhatritz**.

acompanhament n.m. 1. Accion, fach d'acompanhar. 2. Seguida, escòrta. Var. **acompanhada**. 3. Caua qu'acompanha. 4. (mús.) Partidas vocali ò instrumentali que sotènon la partida principala.

acompanhar vt. 1. Anar ensèms mé quauqu'un, li faire companhia: *Acompanhar quauqu'un fins à la poarta*. 2. (mús) Jugar de música m'un cantaire ò mé d'autres misicians. ◆ **s'acompanhar** v.pr. Jugar d'un instrument en cantant: *S'acompanhar à la guitarra*.

acompanhator, tritz n. Acompanhaire. Var.: **acompanhaire**.

acomplexar vt. Donar de complèxes. ◆ **s'acomplexar** v.pr. Agantar, subir de complèxes.

acompliment n.m. Fach, accion d'acomplir, d'acabar; realisacion. Var. **compliment**, **adempliment**. Sin. **acabament**.

acomplir vt. 1. Faire: *Acomplir lo sieu dever*. 2. Realisar completament, acabar.

acomplit, ida adj. 1. Acabat, finit: *Lo fach acomplit*, que si pòu pas revenir sobre. 2. Perfècte dins lo sieu genre: *Un artista complit*. Var.: **complit**.

acòmpte n.m. Soma que si dona per retenir una locacion ò una mèrç que si vòu crompar.

acondroplasa n. Persona pertocada per l'acondroplasia.

acondroplasia n.f. (patol.) Anomalia congenitala de l'esquelèt ligada à de trebolaments de la creissença dei cruissentèlas de conjugason que provòcon un arrèst dau desvelopament dei oàs en longuessa.

acondroplasic, a adj. Relatiu à l'acondroplasia.

aconilhar (s') v.pr. S'acantonar, en parlant d'un coniu que si vòu amagar. Sin.: **s'acoassar**, **s'acaptar**.

aconit n.m. (bot.) Flor mai que toxica que creisse sus una planta presenta dins li pasturas montanhòli e dins lu endrechs foarça aigaiós (Familha dei ranonculaceas). Sin.: **estrangolalops**, **capulet blau**.

aconitina n.f. Alcaloïde extrach de l'aconit.

aconsegre *vt. (aconsegui)* Córrer darrier quauqu'un ò qauqua ren per l'agantar ò lo rejónher. Var. **consegre**, **persegre**, **aconseguir**. Sin. **acochairar**, **percaçar**, **perseguir**, **ajónher**.

aconseguir vt. (*aconseguissi*) Aconsegre.

aconsentir vt. e intr. Consentir.

acontentament n.m. Accion d'acontentar; estat d'aqueu que non desidèra ren de mai. Var. **contentament**. Sin.: **aise**.

acontentar vt. Rendre content, satisfaire: *Contentar li pràctigas*. ◆ **s'acontentar** *(de)* v.pr. Limitar li sieu envuèias, li sieu pretensions: *S'acontentar de gaire*. Var.: **contentar**.

acoquinar (s') v.pr. Si ligar embé de monde de marrida fama, sensa moralitat. Sin.: **s'encarraunhar**, **s'agusardir**, **mandronejar**.

acorcha n.f. Camin mai cort. Var.: **escorcha**.

acorchament n.m. Accion, fach d'acorchar.

acorchar vt. Faire mai cort.

acorcossonir (s') v.pr. S'emplir de corcossons.

acordable, a adj. Que si pòu acordar.

acordador n.m. Autís, clau per acordar un instrument de música.

acordaire, airitz n. Persona qu'acòrda d'instruments de música: *Un acordaire de pianos*.

acordalhas n.f.pl. (vièlh) Promessa mutuala de maridatge; la ceremonia que l'acompanha. Sin.: **promessa**.

acordament n.m. 1. Accion de s'acordar, de si metre en armonia. Var. **acòrdi**, **acordança**. 2. Convencion escircha entre doi ò mantu Estats. Sin.: **tractat**, **pati**.

acordança n.f. Acordament, acòrdi.

acordar vt. (*acòrdi*) 1. Consentir à donar, à autrejar quauqua ren à quauqu'un: *Acordar una aumentacion de salari*. 2. (mús) a. Reglar un instrument per que sigue just. b. Metre d'unu instruments au meme diapason. 3. (ling.) Aplicar à un mòt una règla d'acòrdi: *Acordar lo vèrbo m'au subjècte*. 4. Armonisar d'uni colors. ◆ **s'acordar** v.pr. 1. a. Se metre d'acòrdi. b. Anar d'acòrdi. 2. (ling.) Èstre en acòrdi (m'un autre mòt): *L'adjectiu s'acòrda m'au nom*. 3. Anar ben ensèms, per de colors.

acordatge n.m. Travalh que consistisse de contrarotlar e d'acordar un instrument de música. Var.: **acòrdi**.

acordeon n.m. Instrument de música portatiu, à claus ò à botons, que li sieu ancas son accionadi per un bofet: *Acordeon cromatic*, *acordeon diatonic*.

acordeonista n. Persona que juèga de l'acordeon.

acòrdi n.m. 1. Entenduda, armonia entre doi pesonas que partéjon d'ideas, de sentiments. ◇ *D'acòrdi*: Aí. ◇ *Si metre d'acòrdi*: Arribar à s'entendre. ◇ *Anar d'acòrdi*: s'entendre. ◇ *Èstre d'acòrdi*: Partejar una idea. 2. Arranjament entre doi personas ò mai, doi partidas ò mai: *Acòrdi salarial*. 3. (mús) a. Ensèms de sons musicals emés en meme temps. b. Accion d'acordar un instrument; lo sieu resultat. 4. (ling.) Rapoart entre de mòts ò de formas: *Acòrdi en genre e en nombre*. 5. Armonia entre de cauas: *Un acòrdi de colors*.

acòrdi-quadre n.m. Acòrdi entre partenaris socials, que sièrve de basa à d'autres acòrdis mai detalhats.

acoria n.f. Mancança congenitala de la color dau viston.

acórrer vi. Venir leu leu. Sin.: **s'acorsar**.

acorsar vt. Aconsegre. ◆ **s'acorsar** v.pr. Acórrer.

acosmic, a adj. Que pertòca l'acosmisme.

acosmisme n.m. Sistema filosofic que nèga l'existença de l'univèrs en defoara de Dieu.

acosmista adj. Partidari de l'acosmisme.

acostable, a adj. Que pòu èstre acostat.

acostada n.f. (mar.) Accion d'acostar; lo sieu resultat. Sin.: **acostament**.

acostar vt. (acoasti) 1. S'aprochar, se plaçar bòrd còntra bòrd, en parlant d'un bateu. 2. Abordar quauqu'un per li parlar.

acostic, a adj. Relatiu à la percepcion dei sons.

acostica n.f. 1. Partida de la fisica que regarda l'estudi dei sons. 2. Qualitat d'un luèc en foncion de la propagacion dei sons.

acostician, a n. Persona que s'entrèva d'acostica.

acostumada (à l') (loc.) Abitualament.

acostumança n.f. Fach de s'acostumar, de s'abituar plan planin à quauqua ren: *Acostamança au bosin*. ◇ (espec.) Adaptacion que permete à un individú de suportar de dòsis totjorn mai foarti d'una substança toxica: *Acostumança à l'alcòl*, *au tabac*, *à la dròga*.

acostumar vt. Dispauar quauqu'un à suportar ò à faire quauqua ren; abituar. ◆ **s'acostumar** v.pr. *(à)* S'abituar *(à)*.

acostura n.f. Renfoarç de la tombada d'una vela.

acotador n.m. Conhet.

acotar vt. (*acòti*) 1. Blocar, immobilisar un veïcule, un objècte pesant au mejan de tròç de boasc o autre per lo mantenir en plaça. Var.: **cotar**. Sin.: **conhar**. 2. Blocar bruscament lo foncionament d'un motor. ◆ **s'acotar** v.pr. 1. S'apiejar. 2. Si blocar, s'enraiar. Var.: **si cotar**.

acotatge n.m. Blocatge. Var.: **cotatge**. Sin.: **enraiament**.

acotiledon, a adj. e n. (bot.) Que lu sieus cotiledons son gaire ò pas desvelopats. Var.: **acotiledoneu**.

acotiledoneu, ea adj. Acotiledon.

acrà n.m. Boleta de merluça pilada ò de pulpa de liume mesclada de pasta à binheta e cuècha dins l'òli bulhent (coïna creòla).

acracia n.f. Doctrina que foarabandisse tot poder politic. Sin.: **anarquia**.

acrania n.f. Mancança totala ò parciala de crani.

acre n.m. Vièlha mesura agrària variabla d'un país à l'autre (valia pas luènh de 52 ares en França).

acre, a adj. Qu'a una odor ò una sabor foarti, irritanti.

acrecion n.f. Fach, per un astre, de capturar de matèria sota l'efècte de la gravitacion. ◇ *Acrecion continentale*: Procèssus d'accreissement continental que si debana au cors des orogenèsis successivi. ◇ *Acrecion oceanica*: Creation de crosta oceanica, per activitat volcanica, à l'axe dei dorsalas. ◇ *Acrecion tectonica*: Mecanisme en relacion embé de procèssus de subduccion.

acreditacion n.f. Per un jornalista, autorisacion d'intrar dins d'unu luècs.

acreditar vt. 1. Rendre credible, versemblable: *Li pròvas trovadi acredíton aquela tèsi*. 2. Faire durbir un crèdit à quauqu'un dins una banca. 2. Donar autoritat à una persona per que represente un país: *Acreditar un ambassador*. ◆ **s'acreditar** v.pr. Devenir credible.

acreditat, ada adj. Si di d'un jornalista qu'es autorisat à intrar dins d'unu luècs.

acreditor, tritz n. (dr.) Persona que dona la sieu garantida en favor d'una autra persona.

acrèire vt. Encrèire.

acreissement n.m. Aumentacion, accion d'acréisser. Var.: **creissement**, **creis**, **creissença**. Sin.: **aument**.

acreissent, a adj. (bot.) Que creisse encara après la fecondacion, en parlant d'una partida de la flor autra que lu ovaris.

acréisser vt. Aumentar l'intensitat ò l'importança de: *Acréisser la riquessa d'un país*. Var.: **créisser**, **encréisser**. Sin.: **aumentar**.

acrespir vt. (*acrespissi*) Metre lu bèrris en desòrdre. Sin.: **escarpinar**, **emberrir**.

acridian n.m. *Lu acridians*: Familha d'insèctes ortoptèrs, sautaires, erbivòres, sovent gregaris e migradors, cen que n'en fa à-n-aqueu ponch lu pièges enemics de la vegetacion.

acridina n.f. Còrs organic azotat que si tròva dins lo quitran dau carbon de tèrra, à la basa d'una classa màger de colorants.

acridona n.f. Derivat cetonic de l'acridina.

acrifòrme, a adj. De la forma d'un acridian.

acrilic adj. *Acide acrilic*: Acide obtengut per oxidacion de l'acroleïna. ◇ *Pintura acrilica*: Pintura emulsion obtenguda per dispersion de pigments dins un latex deugut à la polimerisacion dau metacrilat de metil.

acrilic, a adj. e n. Si di d'una fibra sintetica, polimèr de l'acrilonitrile.

acrilonitrile n.m. (quim. org.) Compauat, obtengut à partir dau propilène., de formula $H_2C{=}CH{-}C{\equiv}N$.

acrimonia n.f. Agror de caractèr, de lengatge. Sin.: **amarum**, **ràbia**, **renadissa**, **ronha**.

acrimoniós, oa adj. Persona que manifèsta d'acrimonia, de marrida umor. Sin.: **amar**, **rabiós**, **renós**, **ronha**, **raspinhós**.

acroanexia n.f. Privacion d'oxigène ai extremitats.

acrobacia n.f. 1. Exercici d'acrobata. 2. (fig.) Comportament ò biais de faire perilhós ò discutible.

acrobata n. 1. Artista de circ ò de music-hall que fa de numèros d'agilitat, d'adreiça ò de foarça. 2. (fig.) Persona qu'a de biais de faire complicats ò perilhós: *Un acrobata de la política*.

acrobatic, a adj. Que tèn de l'acrobacia.

acrocar vt. (*acròqui*) Aganchar.

acrocefal(e), a adj. Que patisse d'acrocefalia.

acrocefalia n.f. Mauformacion patologica dau crani.

acrocianòsi n.f. Coloracion blavinèla dei extremitats (dets, nas, aurelhas,...).

acrodinia n.f. Malautia infantila que la sieu causa es desconoissuda, marcada per de trebolums dolorós e vasomotors dei extremitats.

acrofòbia n.f. Fòbia dei luècs elevats.

acroleïna n.f. Aldeïde etilenic volatile e sufocant obtengut per desidratacion de la glicerina ò per oxidacion dau propilène, de formula $CH_2{=}CH{-}CH{=}O$.

acromatic, a adj. 1. Que laissa passar lo lume blanc sensa lo descompauar. 2. Que pilha pas lu colorants, en parlant d'un constituent cellulari.

acromatisar (-izar) vt. (opt.) Remediar à l'aberracion cromatica d'un sistema optic.

acromatisme n.m. (opt.) Absença dei irrisacions qu'acompànhon l'imatge fornit per una lentilha. – proprietat d'un sistema optic acromatic.

acromatocit(e) n.m. Globet roge qu'a perdut la sieu matèria coloranta.

acromatopsia n.f. Afeccion de la retina qu'empacha de destriar li colors, majament lo roge e lo vèrd.

acromatopsic, a adj. Pertocat per l'acromatopsia.

acròme, a adj. 1. Que non es pigmentat, en parlant d'una lesion. 2. En negre e blanc, per una fotografia.

acromegalia n.f. Ipertrofia non congenitala pertocant li mans, lu pens, lo pièch e de còups li viscèras, particuliera ai adultes.

acromelalgia n.f. Crisis paroxistiqui marcadi per de brutladuras e de formigaments ai extremitats dei membres ligadi à de trebolums vasomotors.

acròmi n.m. Apofisi sobrana de la platèla.

acromia n.f. (med.) Decoloracion de la pèu per mancança ò disparicion dau pigment cutaneu normal (melanina).

acronime n.m. Sigla que si pòu prononciar coma un mòt vertadier: **sida**, **lasèr**, **radar**, etc.

acropatia n.f. Dolors de extremitats.

acropòli n.f. 1. Partida mai auta dei ciutats grèqui. M'una majuscula: *L'Acropòli*: L'acropòli d'Atenas.

acrosòma [akru'sɔma] n.m. Extremitat anteriora dei espermatozoïdes. Var.: **acro-sòma**.

acrostic n.m. Poesia que li promieri letras dei vèrs forma un mòt (tema general de la composicion, nom de l'autor, dau destinatari).

acrotars(e) n.m. Part escaumoa que si tròva dessobre li patas dei passerons.

acrotèri n.m. 1. Sòcle dispauat ai extremitats ò à la cima d'un fronton e que supoarta li estàtuas ò d'autres ornaments. 2. Ornament de terralha ò de màrmor pauat sus aqueu supoart.

acrotoracics n.m.pl. Familha de crustaceus parasites dei molluscs.

acte n.m. 1. Tota accion umana, volontària ò non e considerada coma un fach objectiu e complit: *Un acte de bontat*. – *Faire acte de*, testimoniar de: *Faire acte de boana volontat, de coratge*. ◇ (psicol.) *Passatge à l'acte*: Realisacion d'un desir que fins aquí èra contengut. ◇ (psican.) *Acte mancat*: Comportament socialament inadaptat que realisa un desir inconscient. – (filos.) *En acte*: Qu'es à s'acomplir ò qu'es ja realisat (contr.: *En potença*). ◇ (relig.) Vanc espiritual: *Acte de fe*. 2. Decision ò operacion destinada à produrre un efècte de drech. 3. (dr.) Escrich que constata una operacion ò una situacion juridica: *Un acte de venda*, *un acte de naissença*.

acte n.m. Au teatre, caduna dei divisions principali d'una pèça.

actea n.f. Planta granda, verinoa, de la Familha dei ranonclaceus dei boascs aigalhós.

actina n.f. Una dei proteïnas constitutivi dau citosquelet (l'autra es la tubulina).

actini n.m. Element quimic radioactiu de simbòle Ac e de nombre atomic 89.

actinia n.f. Polipe marin que si tanca sus li ròcas dau ribatge per lo biais de ventosas e provedits d'una corona de banas. Sin.: **anemòna de mar**, **rustuguet**.

actinic n.m. Nom dei irradiaments que congrèlhon una reaccion quimica.

actinídia n.f. Mena d'aubrilhon escalaire de la Familha dei actinidaceas, que la sieu frucha es lo kiwi.

actinidaceas n.f.pl. Familha de plantas lenhoï e peludi.

actinides n.m.pl. Gropes d'elements quimics analògues à l'actini.

actinifèr, a adj. Que congrèlha un irradiament radioactiu.

actinilogia n.f. (fis.) Part de la fisica qu'estúdia lu irradiaments e sobretot lu sieus efèctes quimics e biologics sus li foncions umani e animali.

actinobacillòsi n.f. Malautia dau bestiari romiaire vesina de l'actinomicòsi.

actinòfri n.m. *Actinòfris*: Classa de protozoaris dei aigas doci e saladi.

actinomètre n.m. (fis.) Aparelh que mesura lu irradiaments.

actinometria n.f. Mesura de l'intensitat dei irradiaments e en particulier aquelu dau soleu.

actinometric, a adj. Que pertòca l'actinometria.

actinomicetal(e)s n.m.pl. Òrdre de basterias que la sieu forma retipa aquela dei fonges coma lo bacille de la tuberculòsi, de la lebra e de la difteria.

actinomicèt n.m. *Actinomicèts*: Classa de bacterias vesina dei actinomicetales.

actinomicòsi n.f. Malautia dei boïns, dei porcins e dau can, deuguda à un actinomicèt, que si manifèsta per d'apostemiduras poiroï de la boca ò seroï e que pòu finda tocar l'òme.

actinomòrf(e), a adj. (bot.) Si di d'una planta qu'a li flors simetriqui à respièch d'un axe.

actinon n.m. (quim.) Isotòpe dau radon, gas que vèn de la fission de l'actini.

actinoscopia n.f. Examèn optic d'un organe per transparença ò per difusion.

actinòt n.m. Anfibòla calcica, magnesica e ferrifèra, monociclica de color vèrda.

actinoterapia n.f. Terapia per lo biais dei rais e particulierament per lu ultraviolets dins lo tractament de la tuberculòsi, de la nosadura e de l'espasmofilia.

actitud(a) n.f. 1. Biais de tenir lo còrs, postura.◇ (coregr.) En dança classica, postura m'ai braç e una dei cambas levats. 2. Biais de si comportar m'ai autres.

actiu, iva adj. 1. Qu'agissse, qu'a una activitat, que demanda d'energia ò necessita de l'activitat: *Èstre actiu en despièch de l'atge*, *Faire de recèrcas activas*. ◇ *Metòde actiu*, *ensenhament actiu*, tipe d'ensenhament que laissa l'iniciativa à l'escolan. 2. Que juèga un ròtle efectiu, qu'es en activitat, en exercici: *Un sòci actiu*. – *Populacion activa*: Ensèms dei personas qu'an una activitat professionala. – *Vida activa*: Periòde d'activitat professionala de la vida. – *Armada activa*: Totalitat dei foarças armadi en exercici en temps de patz. 3. Qu'agisse eficaçament: *Un remèdi actiu*. 4. (ling.) *Forma*, *votz activa*: Construccion dont lu subjècte dau vèrbo es l'agent. Contr.: **passiu**.

actiu n.m. 1. Cen qu'una persona a, per oposicion à cen que deu (lo passiu). 2. Persona qu'apartèn à la populacion activa. 3. (ling.) Forma, votz activa.

activa n.f. Armada activa: *Un oficier d'activa*.

activable, a adj. Que pòu èstre activat.

activacion n.f. 1. Accion d'activar; acceleracion. 2. (quim.) Aumentacion de la reactivitat d'un còrs, essencialament per absorcion de radiacions.

activador, airitz adj. (fis. nucl., quim.) Qu'es capable d'activar.

activament adv. D'un biais actiu: *Es recercat activament*.

activar vt. 1. Rendre mai viu, mai actiu. ◇ (quim.) Sotametre à una activacion. 2. Rendre mai rapide: *Activar lo movement*. ◆ **s'activar** v.pr. Faire mai leu per complir quauqua ren. Sin.: **si preissar**, **si bolegar**, **faire leu**.

activat, ada adj. (fis. quim.) rendut mai apte à agir per una activacion: *Carbon activat*.

activisme n.m. 1. Actituda politica que preconisa l'accion dirècta e la propaganda activa. 2. Atituda morala que mete en avant li necessitats de la vida e de l'accion mai que lu principis teorics.

activista adj. e n. Partidari de l'activisme.

activitat n.f. 1. Ensèms dei fenomènes per li quali si manifèsta una forma de vida, un foncionament: *Activitat individuala*, *un volcan en activitat*. 2. Vivacitat e energia dintre l'accion de quauqu'un; dinamisme. Sin.: **bolegadissa**, **enavant**, **bolega**. 3. Accion d'una persona, d'una societat, d'una nacion dins un domeni definit; domeni dont s'estende aquesta activitat: *L'activitat professionala*. 4. *En activitat*: a. En exercici, en servici. Contr.: **en disponibilitat**, **pensionat**, **retirat**. b. En foncionament: *Una societat en activitat*.

actografe n.m. Aparelh per enregistrar li activitats locomotritz d'una persona ò d'un animau.

actografia n.f. Ensèms de tecnicas d'enregistrament e de mesura per conóisser cronologicament li activitats locomotritz d'una persona ò d'un animau.

actografic, a adj. Relatiu à l'actografia.

actograma n.m. Enregistrament dei activitats locomotritz d'una persona ò d'un animau.

actor, actritz n. 1. Artista que juèga la comèdia au teatre ò au cínema. Sin.: **comedian**. 2. Persona que pilha una part determinanta dins una accion, una decision.

actual, a adj. 1. Qu'existe dins lo moment present, l'epòca presenta: *Tractar un subjècte actual*. 2. (filos.) Real, efectiu (contr.: **virtual**).

actualament adv. En aquesto moment. Sin.: **per l'ora**.

actualisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'actualisar. 2. (filos.) Passatge dau virtual à la realitat.

actualisador, airitz (izador, izairitz) adj. Si di d'un procediment que permete l'actualisacion lingüistica.

actualisar (-izar) vt. 1. Adaptar au moment present, à l'epòca presenta, metre à jorn: *Actualisar lu programas*, *actualisar una basa de donadas*. 2. (econ.) Calcular la valor actuala de (un ben, una soma).

actualisme n.m. Explica dau passat geologic de la Tèrra per lo biais dei fenomènes actuals.

actualitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es actual: *Un subjècte d'actualitat*, *l'actualitat d'una question*. 2. Ensèms dei eveniments, dei fachs actuals: *L'actualitat literària*. ◆ au plural: Li informacions (sobretot à la television e à la ràdio, ancianament au cínema).

actuari, ària n. Especialista de l'aplicacion dei estatisticas dins lo camp financier.

actuarial, a adj. Fach, calculat per un actuari: *Calculs actuarials*. ◇ *Taus actuarial*: Taus de rendement produch per un capital que lu sieus interès e lo remborsament sont assegurats per de pagaments escalonats dins lo temps.

actuariat n.m. 1. Tecnica que lu actuaris emplégon. 2. Foncion d'actuari.

acubier n.m. (mar.) Dubertura practiada dins la muralha d'una nau de cada costat de la ròda de proa, per laissar passar la cadena de l'àncora. Var.: **cúbia** (it.).

acuèlh n.m. Accion, biais d'aculhir: *La pàgina d'acuèlh d'un site internet*. ◇ *Centre d'acuèlh*: Centre per aculhir de sinistrats, de refugiats, de gents dins lo besonh, etc.

acuitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es agut: *L'acuitat d'un son*, *l'acuitat d'un problema*. 2. Poder de discriminacion d'un organe dei sens: *Acuitat visuala*. Sin.: **acutessa**, **agudessa**.

aculhença n.f., **aculhiment** n.m. Biais d'aculhir.

aculhent, a adj. Qu'ofrisse un boan acuèlh: *Una familha aculhenta*.

aculhir vt. (*acuèlhi*) 1. Recevre quauqu'un d'un biais donat: *Aculhir una persona calorosament*. 2. Recevre, donar l'ospitalitat à (quauqu'un). 3. Pilhar, acceptar: *Coma es estada aculhida aquela novèla lèi*?

aculpar vt. Acusar (2).

aculpat n.m. Acusat (2).

aculturacion n.f. (sociol.) Procèssus que fa qu'un individú ò un grope ientra en contacte m'una cultura autra que la sieua e l'assimila totalament ò en partida.

aculturat, ada adj. Qu'a subit una aculturacion.

aculturar vt. Adaptar un individú ò un grope à una novèla cultura.

acuminat, ada adj. Provedit d'una poncha localisada.

acumulacion n.f. 1. Accion d'acumular; resultat d'aquesta accion. ◇ *Escaufatge per acumulacion*: Dispositiu d'escaufatge qu'emplega lo corrent electric pendent li oras de relambi e restituisse à la demanda la calor acumulada. 2. (geogr.) Amolonament de materiaus detritics sota l'accion de l'aiga, dau vent, etc. 3. *Acumulacion dau capital*: Dins una societat capitalista, reproduccion alargada dau capital per incorporacion de maivalença. Var.: **acomolament**. Sin.: **amontelament**, **amolonament**.

acumulador n.m. Acumulator.

acumular vt. Metre ensèms en granda quantitat: *Acumular de mèrç*, *de pròvas*. Sin.: **amolonar**. ◆ **s'acumular** v.pr. S'amolonar: *Li fuèlhas s'acumúlon au pen de l'aubre*. Var.: **acomolar**. Sin.: **amontelar**, **amolonar**.

acumulator n.m. 1. (corr.) Dispositiu que pòu faire una resèrva d'energia electrica sota forma quimica per la restituir après (acumulator electric): *Bataria d'acumulators d'una veitura*. ◇ (sc.) Tot dispositiu

capable d'emmagasinar d'energia e de la restituir. – *Acumulator idraulic*: Qu'emmagasina l'energia sota forma de pression d'un liquide. 2. (inform.) Registre de l'unitat centrala d'un computador dont son enregistrats lu resultats d'operacions efectuadi. Var.: **acumulador**, **acomolador**.

acuponchura n.f. Acupuntura.

acupuntaire, airitz n. (med.) Vèire **acupuntor**.

acupuntura n.f. (med.) Tecnica medicala chinesa que si practica embé d'agulhas plantadi en d'endrechs precís dau còrs. Var.: **acuponchura**.

acupuntor, tritz n.m. Especialista que practica l'acupuntura. Var.: **acupuntaire**.

acús n.m. Anonci, dins un juèc de cartas; ponchs correspondents.

acusable, a adj. Que pòu èstre acusat.

acusacion n.f. Accion d'acusar; lo sieu resultat. - (dr.) 1. Fach de portar davant una juridiccion repressiva la conoissença d'un crimi. 2. *L'acusasion*: Lo ministèri public (per oposicion à la *defensa*).

acusador, airitz n.m. Persona qu'acusa quauqu'un. Var.: **acusator**, **acusaire**.

acusador, airitz adj. Qu'acusa.

acusaire, airitz adj. e n. Acusador.

acusament n.m. Escrich senhat per reconóisser qu'un mandadís es estat reçauput. Var.: **acusat (de recepcion)**.

acusar vt. 1. Presentar quauqu'un coma colpable: *Acusar quauqu'un de murtre*. 2. (dr.) Deferir en justícia per un delicte ò un crimi. Sin.: **aculpar**, **encusar**, **inculpar**. 3. Metre en evidença, accentuar. 4. Laissar paréisser, mostrar: *Acusar la fatiga*. ◇ (fam.) *Acusar lo còup*: Far vèire que siés tocat per una nòva, un eveniment, etc. 5. *Acusar recepcion*: Faire saupre qu'as recevut un corrier. 6. Ai cartas, faire conóisser ai jugaires una seguida de cartas dins lo debanament de la partida.

acusat n. (corr.) Tota persona à cu si repròcha una infraccion. ◇ (dr.) En cort d'assisas, persona que si ve reprochar un crimi. Var.: **encusat**, **inculpat**, **aculpat**. ◆ n.m. *Acusat de recepcion*: Avís qu'informa l'expeditor que lo sieu corrier es ben arribat à destinacion.

acusatiu n.m. (ling.) Cas dei lengas à declinason que marca la relacion entre lo vèrbo e lo complement mai directament afectat per l'accion verbala. ■ La lenga d'òc medievala avia conservat doi cas: lo nominatiu (subjècte) e l'acusatiu (complement).

acusator, tritz adj. e n. Acusador.

acusatòri, òria adj. (dr.) *Sistema acusatòri*: Sistema de procedura penala dont lo jutge es arbitre entre li partidas (Contr.: *sistema inquisitòri*).

acutangle n.m. Triangle que lu sieus angles son aguts.

acutangulari, ària adj. Que forma un angle agut.

acutangulat, ada adj. (bot.) Que possedisse d'angles salhents.

acutessa n.f. Agudessa. Var.: **acuitat**.

adagi n.m. Maxima anciana e populària que vèn dau drech costumier ò escrich. Sin.: **sentença**, **aforisme**, **provèrbi**.

adagio adv. (italian) [a'dadʒo] (mús.) Lentament. ◆ n.m. Composicion executada adagio.

adaisar (s') v.pr. S'acomodar. Sin.: **s'aisar**.

adaise adv. Lentament, cautament. Sin.: **d'aise**, **suau**.

adamantin, a adj. 1. (lit.) Qu'a la duretat, l'esclat dau diamant. 2. (anat.) *Cellulas adamantini*, que prodúon l'esmalt dei dents.

adamian, a ò **adamic, a** adj. Adèpte de l'adamisme.

adamisme n.m. Doctrina d'unu eretics dau siècle II que si mostràvon nuts per exprimir l'estat d'innocença d'Adam au moment de la Creacion.

adaptabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es adaptable. Sin.: **apariabilitat**.

adaptable, a adj. Que si pòu adaptar. Sin.: **apariable**.

adaptacion n.f. Accion d'adaptar; lo sieu resultat. Fach de s'adaptar.

adaptador n.m. Adaptator.

adaptament n.m. Adaptacion.

adaptar vt. 1. Aplicar, ajustar. Sin.: **apariar**. 2. Aplicar coma si deu; metre en acòrdi, apropriar. 3. Arranjar una òbra per la faire correspoandre au gust actual ò per la transpauar dins un autre mòde d'expression (teatre, cínema, television, etc.): *Adaptar una comèdia en niçard*. ◆ **s'adaptar** v.pr. Si plegar, si conformar: *S'adaptar ai circonstanças*.

adaptatiu, iva adj. (biol.) Que realisa una adaptacion.

adaptatometria n.f. Mesura de la capacitat retiniana per s'adaptar ai variacions d'intensitat de la lutz.

adaptator n.m. Instrument ò dispositiu que permete d'adaptar un objècte à una utilisacion per la quala èra pas previst: *Adaptator per presas de corrent*. Var. **adaptador**.

adaptator, tritz n. Persona qu'adapta una òbra literària au cínema, au teatre. Var.: **adaptador**.

adarrierrar vt. Metre en tardança. Var.: **endarrierar**. Sin.: **atardivar**. ◆ **s'adarrierar** v.pr. Si metre en tardança. Var.: **s'endarrierar**. Sin.: **s'atardivar**.

adarrierat, ada adj. 1. Qu'es en tardança. 2. Si di d'una persona que lo sieu desvelopament intellectual es pas au niveu normal. Var:. **endarrierat**. Sin.: **atardivat**.

adarrieratge n.m. Estat d'una persona qu'es adarrierada. Var.: **endarrieratge**.

addenda n.m.inv. (mòt latin) Ajust de nòtas, de correccions, fach à un obratge per lo completar.

addicion n.f. 1. Accion d'ajustar. 2. (mat.) Promiera dei quatre operacions fondamentali de l'aritmetica, marcada m'au signe +; reünion en un nombre solet, la **soma**, dei unitats ò fraccions d'unitat que constituísson doi nombres ò mai. Sin. **ajusta**. 3. Nòta dei espesas au bar, au restaurant, etc. 4. (quim.) *Reaccion d'addicion*: Reaccion dont d'uni moleculas s'unísson per n'en formar una novèla.

addicionable, a adj. Que si pòu addicionar.

addicionaira n.f. (inform.) Addicionaire.

addicionaire n.m. (inform.) Organe de calcul analogic ò numeric que permete d'efectuar la soma de doi nombre. Var. **addicionaira**.

addicional, a adj. Que vèn en mai: *Música addicionala*. – (espec.) *Temps addicional*: Au balon, temps ajustat en fin de cada mièg-temps per compensar

lu moments non jugats (cambiaments de jugaires, feriduras, etc.).

addicionar vt. 1. Reünir en un nombre solet; totalisar. 2. Ajustar una caua à una autra: *Addicionar lo sieu vin d'un pauc d'aiga*.

additiu, iva adj. 1. (mat.) *Notacion additiva*: Dins un ensèms, emplec dau signe + per marcar una lèi de composicion intèrna. 2. (fis.) *Grandessa additiva*: Que, mesurabla, pòu èstre l'objècte d'una operacion d'addicion.

additiu n.m. 1. Substança, produch que s'ajusta à un autre per n'en melhorar li caracteristicas ò li proprietats. 2. Addicion facha à-n-un tèxto.

adduccion n.f. 1. (anat.) Movement que rapròcha un membre de l'axe dau còrs. 2. Apoart d'un fluide au luèc dont deu èstre emplegat: *Adduccion d'aiga*.

adductor adj. e n. 1. Que provòca una adducccion: *Muscle adductor*. 2. *Canal adductor*: Canal que mena l'aiga d'un sorgent à una resèrva.

adebliment n.m. Fach de rendre ò de devenir deble; estat que n'en resulta. Sin.: **aflaquiment**, **afebliment**.

adeblir vt. (*adeblissi*) Rendre deble. Sin.: **aflaquir**, **afeblir**. ◆ **s'adeblir** v.pr. Devenir deble: *La sieu vista s'adeblisse*.

adeblissent, a adj. Qu'afeblisse. Sin.: **aflaquissent**, **afeblissent**.

adelfofagia n.f. Absorcion normala d'un ò de mantu embrions animaus ò vegetals per lo mei primierenc d'entre elu. Pertòca lu molluscs, li alabrenas, li plantas de flors, etc.

adelfogamia n.f. Pollinisacion entre plantas de la mema familha.

adelomicèt n.m. *Adelomicèts*: Familha de fonges que li sieu formas de reproduccion son mai conoissudi.

adempliment n.m. Acompliment.

ademplir vt. Complir, acomplir: *Ademplir una promessa*.

adenalgia n.f. (patol.) Dolor au niveu dei ganglis linfatics.

adenectomia n.f. (med.) Ablacion d'un ò de mantu ganglis linfatics.

adenina n.f. Substança bioquimica enclausa dins de basas azotadi.

adeniti n.f. (patol.) Escaufament dei ganglis linfatics.

adentar vt. Agantar m'ai dents.

adenocarcinòma n.m. (patol.) Tumor maligna de l'epitèli ganglionari.

adenofibròma n.m. (patol.) Tumor benigna de l'epitèli ganglionari.

adenofleumon n.m. (patol.) Apostemidura ganglionària.

adenograma n.m. Examèn au microscòpi dei cellulas d'un gangli linfatic prelevat per poncion.

adenoïdal, a adj. Relatiu à cen qu'es adenoïde.

adenoïde, a adj. Relatiu ai teissuts glandularis coma li vegetacions. Var.: adenoïdian.

adenoïdectomia n.f. Ablacion dei vegetacions adenoïdi.

adenoïdian, a adj. Adenoïde.

adenoïditi n.f. Escaufament agut ò cronic dei vegetacions adenoïdi.

adenolinfoïditi n.f. Malautia enfecimentoa, generalament benigna, pertocant lo sistema linfatic.

adenòma n.m. Tumor benenha d'una glàndola.

adenomectomia n.f. Ablacion d'un adenòma prostatic.

adenopatia n.f. Nom generic dei afeccions dei galhas linfatiqui.

adenosarcòma n.m. Tumor que si desvelòpa au prejudici dei elements d'una glàndola e dins la quala la proliferacion dei teissuts conjontius es maligna.

adenòsi n.f. 1. Estat d'una planta ò d'un organisme vegetal cubèrt de glàndolas. 2. Patologia dei galhas ò dei glàndolas. 3. Formacion ò desvelopament anormal d'un teissut glandulari.

adenosina n.f. Nucleoside que lu sieus derivats fosforats an un ròtle màger dins lo metabolisme energetic e dins la transmission dau messatge ormonal.

adent n.m. Entalh d'assemblatge de boasc en forma de dent. Var. **adentadura**. Sin.: **crabòt**.

adentadura n.f. Entalh oblic destinat à realisar un assemblatge (espec. d'una pèça de boasc).

adentar vt. Crabotar.

adentatge n.m. Crabotatge.

adèpte, a n. 1. Persona iniciada à una religion, una sciença, una doctrina. 2. Persona qu'es d'una sècta, d'una codrilha.

adeqüacion n.f. Rapoart perfècte, equivalença totala.

adeqüat, a adj. Que correspoande perfectament à la sieu tòca. Sin.: **apropriat**.

aderença (-éncia) n.f. 1. Estat d'una caua que tèn à una autra, qu'es solidament estacada, pegada. 2. (anat., patol.) Acolament normal ò patologic de doi organes ò teissuts. 3. (fig.) Adeqüacion.

aderent, a adj. 1. Solidament estacat. ◇ (bot.) *Ovari aderent*, soudat lateralament au receptacle floral (aqueu de la flor dau pomier, per exemple).

aderent, a adj e n. Sòci d'un partit, d'una associacion, etc.

aderir vt. ind. (*aderissi*) 1. Èstre solidament estacat *(à)*: *Un papier qu'aderisse à la paret*. 2. (fig.) Èstre d'acòrdi (m'una idea, una opinion, etc). 3. Si marcar, devenir sòci (d'un partit, d'un sindicat, etc.).

adés adv. [a'de] Au moment que vèn de passar.

adesion n.f. 1. Accion d'èstre d'acòrdi m'una idea, una opinion, una doctrina, de si marcar dins un partit, una associacion, etc. 2. (dr. intern.) Declaracion per la quala un Estat s'engatja à respectar una convencion qu'avia pas signat inicialament. ◇ *Contracte d'adesion*: Contracte qu'un dei contractaires establisse totalament per avança sensa que l'autre n'en poasque discutir li clausas (abonament à l'electricitat, au telefòne, etc.).

adesiu, va adj. Si di d'un papier, d'una tela, etc., qu'un dei sieus costats es recubèrt d'una substança que li permete d'aderir.

adesiu n.m. 1. Substança sintetica adesiva. 2. Papier adesiu. ◆ Espec.: Pichin papier adesiu que representa una marca, una sigla, etc. Sin.: **pega-solet**.

adestrament n.m. Accion d'adestrar. Sin. **aleiçonament**.

adestrar vt. 1. Entraïnar, formar un esportiu, un soldat. 2. Dreçar (un can, etc.). Sin.: **aleiçonar**, **abiaissar**.

adestrat, ada adj. Qu'a seguit un adestrament.

adevinar vt. Varianta de **devinar** e **endevinar**.

adextrat, ada adj. (arald.) *Pèça adextrada*: Acompanhada d'una pèça segondària à drecha. Contr.: **senestrat**.

adiabatic, a adj. 1. Impermeable à la calor. 2. Si di d'un tresmudament fisic que si complisse dintre un sistema sensa manlevar ni cedir de calor au defoara.

adiabatisme n.m. Estat de cen qu'es adiabatic.

adieu interj. e n.m. 1. Marca la separacion. 2. Per saludar quauqu'un que siés content de vèire.

adieu-siatz interj. Adieu, adreiçat à mai d'una persona. Var.: **adissiatz**, **adessiatz**, **à Dieu siatz**.

adinamia n.f. Flaquitge musculari extrème que si manifèsta sobretot dins lo debanament dei malautias grandarassi enfecimentoï.

adinamic, a adj. Relatiu à l'adinamia.

adipic, a adj. Relatiu ai substanças grassi.

adipocit(e) n.m. Cellula consituenta dei teissuts adipós.

adipogenèsi n.f. Formacion de graissas de resèrva dins l'organisme uman ò animau.

adipolisi n.f. Degradacion dei graissas de resèrva à mesura dei besonhs de l'organisme.

adipós, oa adj. 1. Qu'a lu caractèrs de la graissa; que contèn de graissa: *Teissut adipós*. 2. Clafit de graissa: *Una persona adipoa*.

adiposalgia n.f. Sensibilitat dau teissut cellulari sotacutaneu embé d'induracions dei ponchs dolorós en cas d'adipositat.

adipòsi n.f. Excès de graissa dintre l'organisme.

adipositat n.f. Acumulacion de graissa dins lu teissuts.

adipsia n.f. Mancança patologica de set.

adjacent, a adj. Vesin: *Tèrras adjacenti*. ◇ (geom.) *Angles adjacents*: Angles qu'an la mema poncha, un costat en comun e son situats de cada caire d'aqueu costat.

adjectiu n.m. Partida variabla dau discors que s'ajusta à un substantiu per lo qualificar e l'especificar: *Adjectiu qualificatiu, possessiu, demostratiu, indefinit*. ◇ *Adjectiu verbal*: Adjectiu tirat dau participi present d'un vèrbo.

adjectivacion n.f. Fach d'adjectivar; emplec d'adjectius.

adjectival, a adj. Que pertòca lu adjectius: *Foncion adjectivala d'un substantiu, locucion adjectivala*.

adjectivament adv. Embé la valor d'un adjectiu.

adjectivar vt. 1. Rendre adjectiu, emplegar en foncion d'adjectiu. 2. (absol.) Emplegar d'adjectius dins un discors, una frasa.

adjonch, a adj. e n. Persona associada à una autra per l'ajudar dins lo sieu travalh: *Provisor adjonch*. ◆ *Adjonch dau Cònsol* ò *adjonch*: Conselhier municipal que segonda lo cònsol dins li sieu foncions. Ex.: *Adjonch ai Finanças*, *Adjonch ai espòrts*. Var.: **ajont**, **ajonch**.

adjoncion n.f. Accion, fach d'ajónher.

adjudant n.m. Sota-oficier d'un grade entre cap-sargent e cap-adjudant. Var.: **ajudant**.

adjudicacion n.f. (dr.) Atribucion d'un mercat public ò, dins una venda à l'enquant, d'un ben, à-n-aqueu que n'en dona lo prètz melhor.

adjudicar vt. 1. Concedir per adjudicacion. 2. Atribuir un avantatge, una recompensa. ◆ **s'adjudicar** v.pr. S'apropriar: *S'es adjudicat la promiera plaça*.

adjudicatari, ària n. Persona qu'obtèn una adjudicacion.

adjudicatiu, iva adj. Que regarja l'adjudicacion.

adjudicator, tritz n. Persona que mete en adjudicacion.

adjuracion n.f. 1. Accion d'adjurar. 2. (relig. cat.) Formula d'exorcisme.

adjurar vt. Suplicar en insistent: *V'adjuri de mi dire la veritat*.

adjuvant, a adj. e n. 1. Que renfoarça lu efèctes de la medicacion principala. 2. Si di d'un produch ajustat à un autre per n'en melhorar li caracteristicas.

adjuvatiu, iva adj. 1. Qualitat de cen qu'es adjuvant. 2. De la natura d'un adjuvant.

admés, essa adj. 1. Qu'es autorisat a intrar dins un luèc: *Dins aqueu negòci, lu cans son pas admés*. 2. Qu'a satisfach ai espròvas d'un examèn.

admetre vt. 1. Recevre, laissar intrar dins un luèc, un grope, etc. 2. Laissar la possibilitat d'existir: *Un afaire que non admete de retard*. 3. Reconóisser coma vèr: *Admetre l'existença dei extraterrèstres*. Var.(3): **metre**: *Metèm que sigue la veritat!*

admiccion n.f. (farm.) Operacion d'addicion e de mesclatge de doi substanças.

adminicule n.m. (dr.) Element de pròva.

administrable, a adj. Que pòu èstre administrat.

administracion n.f. 1. Accion d'administrar. 2. Servici public. ◇ Espec.: *L'Administracion*: L'ensèms dei servicis de l'Estat.

administrador, tritz n. Administrator.

administrant n.m. (relig.) Prèire qu'administra un sacrament.

administrar vt. 1. Gerir lu afaires privats ò publics; governar, dirigir: *Administrar un país*. 2. Fornir à quauqu'un cen que li fa mestier. 3. (med.) *Adminsitrar un medicament*: Lo faire pilhar, l'introdurre dins l'organisme. ◇ (relig. cat.) *Administrar lu sagraments*: Lu conferir. ◇ (dr.) *Administrar una pròva*: La produrre en justícia. 4. (fam.) Infligir: *Administrar una correccion, de còups*.

administrat, ada n. Persona que depende d'una administracion.

administratiu, iva adj. De l'administracion.

administrativament adv. Per la via administrativa; dau ponch de vista de l'administracion.

administrator, tritz n. 1. Persona que s'ocupa de la gestion dei bens d'un particulier, d'una societat, de l'Estat. ◇ *Administrator de bens*: Mandatari encargat de la gestion de bens immòbles. ◇ *Administrator civil*: Foncionari d'una administracion centrala encargat de concepcion e d'enquadrament. ◇ *Administrator judiciari*: Mandatari de justícia encargat de prepauar un projècte de plan de redreiçament. 2. Sòci d'un conseu d'administracion. Var.: **administrador**, **ordenaire**.

admirable, a adj. Remirable.

admiracion n.f. Sentiment de satisfaccion, de gaug, provat en rapoart à quauqu'un ò à quauqua ren que correspoande à un ideal de beutat, de noblessa, de grandessa, etc. Sin.: **remiracion**.

admirar vt. Provar un sentiment d'admiracion per quauqua ren ò quauqu'un. Sin.: **remirar**.

admiratiu, iva adj. Que marca l'admiracion: *Un regard admiratiu*. Sin.: **remiratiu**.

admirativament adv. Embé admiracion. Sin.: **remirativament**.

admirator, tritz adj. e n. Si di d'una persona qu'admira (una autra persona, un travalh, una òbra, etc.). Sin.: **miraire** (n.), **remirator** (n.), **badaire** (adj.).

admissibilitat n.f. Fach d'èstre admissible à un concors, un examèn.

admissible, a adj. Considrat coma possible, acceptable. ◆ adj. e n. Qu'a satisfach ai espròvas escrichi d'un concors e es doncas admés à si presentar ai espròvas orali: *Èstre admissible à l'Agregacion*.

admission n.f. 1. Accion d'admetre; lo sieu resultat: *Admission à un concors, à un emplec*. 2. Intrada dei gas dintre lo cilindre ò la cambra de combustion: *Sopapa d'admission*.

admitança, ància n.f. (electr.) Invèrse de l'*impedança*.

admonestable, a adj. Que pòu èstre admonestat.

admonestacion n.f. (lit.) Repròchi sevère, avertiment solemne. Sin.: **blaime**, **semonsa**, **aleiçonament greu**.

admonestar vt. (lit.) Faire de repròchis sevères à quauqu'un.

admonicion n.f. (lit.) Avertiment. ◇ (dr. can.) Monicion.

A.D.N. (sigla) Acide desoxiribonucleïc constituent essencial dei cromosòmas dau nucleu cellulari.

adob n.m. Radob.

adobador n.m. Persona qu'adoba, que repara.

adobadura n.f. Adobament.

adobaire n.m. 1. Persona qu'a pas fach d'estudis de medecina ma ressana parier (ò pretende de ressanar) li rompeduras, li deslogaduras, etc. d'un biais empiric. Sin.: **curandier**. 2. (mús.) Persona que fa un adobament. Sin.: **arrengaire**.

adobament n.m. Accion d'adobar. ◇ (espec.) Ceremònia d'armament dau cavalier d'armas, à l'Atge-Mejan. ◇ (mús.) Arrengament. Var.: **adobadura**.

adobant n.m. Condiment.

adobar vt. (*adòbi*) Alestir, preparar. ◇ (espec.) Armar un cavalier d'armas, à l'Atge-Mejan. ◇ (mús.) Arrengar.

adociment n.m. 1. Accion d'adocir, fach de s'adocir, lo sieu resultat: *Adociment dei temperaturas*. 2. (arquit.) Ornament decoratiu plaçat entre doi surfaças per comblar un angle viu.

adocir vt. (*adocissi*) 1. Rendre mai doç à la vista, au gust, à la vista, au tocar. *Adocir lo metal*: Lo polir, lo rendre lisc. *Adocir l'aiga*: N'eliminar li saus de calci e de magnesi. 2. (fig.) Rendre pas tant penible: *Adocir la pena d'un condamnat*. Sin.: **assuausar**. ◆ **s'adocir** v.pr. Devenir mai doç.

adocissent, a adj. e n. 1. Que calma li irritacions de la pèu; que rende la pèu mai doça: *Un lach adocissent*. 2. Qu'adocisse l'aiga. 2. Qu'adocisse lu textiles.

adoctorar vt. Crear doctor.

adoctrinar vt. 1. Instruire. Sin.: **amagestrar** 2. Faire adoptar ò impauar una doctrina. Sin.: **endoctrinar**.

adolentiment n.m. Pena morala intensa, granda dolor. Sin.: **adoloriment**.

adolentir vt. Faire devenir moralament penós. Sin.: **adolorir**, **afligir**.

adolescença (-éncia) n.f. Periòde de la vida entre la pubertat e l'atge adulte.

adolescent, a n. Aqueu, aquela, qu'es dins l'adolescença.

adolorar vt. 1. Rendre dolorós. Var.: **endolorir**. 2. Afligir.

adoloriment n.m. Adolentiment.

adolorir vt. Adolentir.

adomaiselir vt. (*adomaisèli*, *adomaiselissi*) Faire retipar una domaisèla. Var.: **endomaiselir**.

adomaiselit, ida adj. Adomaiselit. Var.: **endomaiselit**.

adomesticar vt. 1. Rendre un animau docile. 2. Menar quauqu'un à una somission servila. Sin. **asservir**. 3. Mestrejar, rendre emplegable per l'òme una foarça naturala: *Adomesticar lo vent*. Sin.: **aprivadar**.

adonar (s') v.pr. *(à)* Si liurar, si dedicar completament, s'abandonar à quauqua ren: *S'adonar à una passion*, *à un espòrt*.

adonc conj. Per consequent. Var.: **adoncas**, **doncas**, **aladonc**.

adoncas conj. Adonc.

adonir vt. Faire devenir frema. Sin.: **afemelir**. ◆ **s'adonir** v.pr. Devenir frema.

adopcianisme n.m. Doctrina que pretende que Jèsus Crist es pas Dieu de tota eternitat ma lo devèn au moment dau sieu batejar, perqué Dieu l'adòpta. Var.: **adopcionisme**.

adopcion n.f. Accion d'adoptar; lo sieu resultat: *Adopcion d'un enfant*, *d'una lèi*. ◇ *País, pàtria, familha d'adopcion*, que son estats chausits. Sin.: **afilhatge**, **afilhament**.

adopcionisme n.m. Adopcianisme.

adopinar vi. Opinar, marcar lo sieu acòrdi.

adoptable, a adj. Que si pòu adoptar.

adoptant, a adj. e n. Qu'adòpta.

adoptar vt. (*adòpti*) 1. *Adoptar quauqu'un, un pichon*: Lo pilhar legalament per enfant. Sin.: **afilhar**. 2.

Faire sieu, admetre, chausir de pilhar: *Adoptar l'opinion de quauqu'un, adoptar de provediments excepcionals*. 3. Votar: *Adoptar un projècte, una lèi*.

adoptat, ada adj. e n. Qu'es estat objècte d'una adopcion.

adoptiu, va adj. 1. Si di d'una persona qu'es estada adoptada: *Un enfant adoptat*. 2. Relatiu à l'adopcion.

adorablament adv. D'un biais adorable.

adorable, a adj. Agradiu, graciós, encantaire: *Una persona adorabla*, *una adorabla pichina maion*.

adoracion n.f. Accion d'adorar; amor ardent per quauqu'un.

adorar vt. (*adòri*) 1. Rendre un culte (à un dieu, à un objècte divinisat). 2. Aimar mé passion: *Doi calinhaires que s'adòron*. 3. Prear foartament (quauqu'un, quauqua ren): *Adorar la sopa au pisto*.

adorator, tritz n. 1. Persona que rende un culte à un dieu, à un objècte divinisat: *Lu adorators dau Soleu, dei sòus*. 2. Persona que pròva una granda admiracion per quauqu'un.

adossament n.m. Estat de cen qu'es adossat, fach d'èstre adossat.

adossar vt. (*adòssi*) Apontelar còntra un supoart en faguent portar la faça arriera: *Adossar un bastiment còntra un barri*. Sin.: **plaçar d'esquina**. ◆ **s'adossar** v.pr. S'apontelar, èstre apontelat còntra quauqua ren.

adotz n.m. 1. Pichina foant. 2. Laus de ressorgença.

adragant, a adj. *Goma adraganta*: Substança que vèn dau fust d'aubrilhons coma l'astragal e es emplegada coma pega dins la preparacion d'estòfas, de papiers, de cuers; s'emplega finda en farmacia.

adralhada n.f. 1. Accion d'adralhar. 2. Camin percorrut sensa s'arrestar. Sin.: **endralhada**, **tira de camin**. 3. Entraïnament (2).

adralhar vt. Metre en camin. Var.: **endralhar**. ◆ **s'adralhar** v.pr. Si metre en camin. Var.: **s'endralhar**. Sin. **s'encaminar**.

adrapir vt. (*adrapissi*) Assoplir: *Adrapir una estòfa*. Sin.: **ablagir**, **blagir**.

adreça n.f. Adreiça.

adreçar vt. Adreiçar.

adrech, a adj. 1. Que moastra d'abilitat, de gaubi. 2. Que moastra d'intelligença: *Una política adrecha*. Var.: **adret, a**. Sin.: **benadrech**, **adestrat**, **biaissut**, **leventin**, **levent**, **gaubiós**.

adrech n.m. Versant d'una montanha qu'es expauat au soleu. Contr.: **ubac**.

adrechament adv. D'una faiçon adrecha, abila. Var.: **adretament**.

adrechós, oa adj. Virat cap à l'adrech.

adreiça n.f. 1. Indicacion precisa dau domicili de quauqu'un: *Adreiça fiscala, adreiça postala, quasernet d'adreiças*. 2. (inform.) Localisacion codificada d'una informacion dins una memòria electronica: *Adreiça web, adreiça HTTP, adreiça URL*. Var.: **adreça**.

adreiça n.f. Abilitat fisica ò intellectuala: *Un juèc d'adreiça*. Sin.: **biais**, **gaube**, **gaubi**. Var.: **adreça**.

adreiçar vt. 1. Mandar quauqua ren à quauqu'un: *Adreiçar un corrier à un amic*. 2. Dire quauqua ren à l'intencion de quauqu'un: *Adreiçar de menaças – Adreiçar la paraula à quauqu'un*: li parlar; *adreiçar un regard à quauqu'un*: lo regarjar.. 3. (inform.) Provedir (una informacion) d'una adreiça. Var.: **adreçar**, **adriçar**. ◆ **s'adreiçar** v.pr. *(à)* 1. Adreiçar la paraula à. 2. Se virar vèrs quauqu'un per si faire ajudar, per s'informar, etc.: *Adreiçatz-vos au bureu n° 2*. 3. Èstre destinat à quauqu'un: *Aqueu discors s'adreiça ai enfants*.

adrenalina: n.f. Ormòna secretada per li glàndolas sobrerenali.

adrenalinemia n.f. Presença d'adrenalina dins lo sang.

adrenalitic, a adj. Relatiu à l'adrenalina.

adrenergetic, a adj. Adrenergic.

adrenergic, a adj. 1. (farm.) Si di d'una molecula qu'a una accion farmacologica pariera à-n-aquela de l'adrenalina: *Un remèdi adrenergic*. 2. (fisiol.) Qu'es estimulat per l'adrenalina ò de substanças qu'an una accion farmacologica pariera. ◇ *Receptor adrenergic*: Receptor dau sistema nerviós autonòme e d'autres teissuts especificament estimolats per l'adrenalina ò de substanças qu'an una accion farmacologica equivalenta. ◇ *Transmission adrenergica*: Trasmission d'impulsions dins lo sistema nerviós simpatic que si difusa au travèrs de l'estimulacion de receptors alfa ò beta adrenergics. Sin.: **adrenergetic**.

adrenolitic, a adj. e n. Si di d'una substança que pòu suprimir l'accion de l'adrenalina.

adret, a adj. Adrech.

adretament adv. Adrechament.

adriçar vt. Adreiçar.

adron n.m. (fis.) Particula caracterisada per d'interaccions foarti.

adsorbent, a adj. e n.m. (fis.) Si di d'un còrs qu'adsorbisse.

adsorbir vt. (*adsorbissi*, *adsòrbi*) (fis.) Fixar per adsorpcion.

adsorpcion n.f. (fis.) Penetracion superficiala d'un gas ò d'un liquide dins un solide, dins un autre liquide.

aduch, a adj. Ex aequo.

adulacion n.f. (lit.) Flataria, admiracion excessiva. Sin.: **aflatada**.

adular vt. (lit.) Manifestar una admiracion excessiva per una persona: *Adular un actor*. Sin.: **aflatar**.

adulator, tritz adj. e n. Persona qu'adula, que flata bassament. Sin.: **aflataire**.

adulatòri, òria adj. Relatiu à l'adulacion.

adulte, a adj. Pervengut au tèrme de la sieu creissença: *Planta adulta, animau adulte*. Sin.: **avengut**.

adulte, a n. Persona qu'es arribada à la sieu maturitat fisica, intellectuala e afectiva.

adulteracion n.f. (vièlh) Accion d'adulterar; alteracion.

adulterar vt. (*adultèri*) Falsificar, alterar: *Adulterar una moneda, un tèxto*.

adultèr, a adj. Que si liura à l'adultèri: *Un espós adultèr*. ◆ n. (lit.) Persona adultèra.

adultèri n.m. Violacion dau dever de fidelitat entre lu espós.

adulterin, a adj. e n. Si di d'un enfant naissut en defoara dau maridatge. Sin.: **bastard**, **illegitime**.

adultisme n.m. Caractèr adulte (d'un comportament).

adunança n.f. Assemblada, acamp: *Adunança pleniera*. Sin.: **acampada**, **amassada**.

adunar vt. Acampar, metre ensèms: *Adunar lu amics, adunar lu sòcis*. Sin.: **recampar**, **amassar**. ◆ **s'adunar** v.pr. Si reünir, s'acampar.

adurre vt. (aduï) 1. (lit.) Menar, portar: *Lo flume adutz totplen d'aiga*. *Que nos van adurre lu ans que vènon?* 2. Presentar per sostenir: *Adurre d'exemples, d'excusas, de rasons, d'arguments*. Sin.: **produrre**.

adveccion n.f. (meteor.) Desplaçament d'una massa d'ària dins lo sens orizontal (per oposicion à **conveccion**).

adventís, issa adj. 1. Que s'ajusta en mòde accessòri: *De remarcas adventissi*. 2. (bot.) Que creisse sus un terren cultivat sensa èstre estat semenat. 3. (filos.) *Idea adventissa*: Idea que vèn dei sens (per oposicion à *idea innada*).

adventista adj. e n. Membre d'un movement evangelic mondial qu'aspèra un segond aveniment de Jèsus Crist.

advèrbi n.m. (ling.) Mòt invariable que la sieu foncion es de modificar la significacion d'un vèrbo, d'un adjectiu ò d'un autre advèrbi.

adverbial, a adj. 1. De l'advèrbi: *Sufixe adverbial*. 2. Qu'a lo caractèr de l'advèrbi: *Locucion adverbiala, pronom adverbial*.

adverbialament adv. Mé la valor d'un advèrbi.

adverbialisacion (-izacion) n.f. Accion d'adverbialisar.

adverbialisar (-izar) vt. Donar à un tèrme una foncion d'advèrbi.

adverbialitat n.f. Natura de cen qu'es adverbial.

adversari, ària n. Persona afrontada dins un conflicte, un combat, un juèc. Sin.: **antagonista**, **aversier**.

adversatiu, iva adj. (ling.) Que marca una oposicion: *Preposicion adversativa* (ma, pura).

advèrse, a adj. Avèrs.

adversitat n.f. (lit.) Destin contrari: *Lutar còntra l'adversitat*. Sin.: **malaurança**.

ae n.m. 1. Mamifèr perissodactile, vesin dau cavau, dei aurelhas lòngui e dau pel generalament gris. L'ae brama, manda lo sieu crit. 2. Persona ignoranta, bornada. Var.: **ase**. Fem.: **sauma**. Lo sieu pichon es lo **saumeton**. Sin.: **saumin**, **asenon**.

aède n.m. Poeta grèc de l'epòca primitiva que cantava en s'acompanhant d'una lira.

aegitilidat n.m. *Aegitilidats*: Familha de passerons, que contèn nòu varietats de lardieras.

aeracion n.f. Accion d'aerar; lo sieu resultat. Sin.: **airejament**.

aerador n.m. Aerator.

aerar vt. (*aèri*) 1. Ventilar, renovelar l'ària (dins). 2. Expauar à l'ària: *Aerar lu lançòus*. 3. Rendre mens espés, mens lord: *Aerar un tèxto*. Var.: **airejar**, **ariar**.

aerator n.m. Dispostiu (trauc, grasilha, etc.) que permete d'aerar. Sin.: **aerador**, **airejador**.

aerat, ada adj. 1. Ventilat: *Una maion aerada*. 2. *Centre aerat*: Organisme que prepaua d'activitats en defoara per lu enfants dei escòlas pendent li vacanças. (tecn.) *Betum aerat*: Betum que contèn de pichini bolas d'ària dintre la sieu massa, rendut ansin pas tant dense e mai resistent au frèi. Sin.: **airejat**.

aeratge n.m. Ventilacion forçada d'una galaria de mina.

aeraulic, a adj. Que pertòca l'escolament natural de l'ària, dei gas, dins un conduch.

aeraulica n.f. Sciença qu'estúdia l'escolament natural de l'ària, dei gas, dins un conduch.

aeraulician, a n. Persona que travalha dins l'aeraulica.

aerenc, a adj. Aerian.

aerian, a adj. 1. Que si tròva dins l'ària, en l'ària, à l'ària: *Espaci aerian d'un país*: Espaci que si tròva en dessobre dau sieu territòri nacional. 2. De l'ària, constituit d'ària: *Un corrent aerian*. 3. Que sembla leugier, malaisat d'agantar coma l'ària: *Una gràcia aerenca*. 4. Relatiu ai avions, à l'aviacion: *Transpoart aerian*, *linha aeriana, corridor aerian*. – *Drech aerian*: Drech que regisse l'usatge de l'espaci aerian.

aericòla adj. Si di d'un vegetal que viu fixat sus una planta sensa la parasitar. Sin.: **epifit(e)**.

aerifèr, a adj. (bot., fisiol.) *Tube aerifèr*: Que mena l'ària.

aerifòrme, a adj. Qu'a la semblança, la natura de l'ària.

aeriom n.m. (terap.) Establiment de repaus dins un luèc dont l'ària es pura.

aerivòr(e), a adj. 1. Que si noirisse d'ària. 2. Qu'alena en ingerissent d'ària coma li amebas.

aero- Prefixe que marca un rapoart mé l'ària: *Aeroclub*, *aerodinamic*, etc.

aeròbi, òbia adj. e n. 1. (biol.) Si di d'un micro-organisme que si pòu desvelopar unicament en presença d'ària ò d'oxigène. Contr.: **anaeròbi**. 2. (aeron.) Si di d'un motor qu'a besonh d'oxigène per alimentar la reaccion de combustion.

aerobic n.m. Gimnastica qu'activa la respiracion e l'oxigenacion dei teissuts per de movements rapides en música.

aerobiologia n.f. Partida de la biologia qu'estúdia lu micro-organismes que vívon dins l'ària.

aerobiòsi n.f. (biol.) Mòde de vida dei organismes aeròbis.

aerobús n.m. Avion de granda dimension.

aerocable n.m. Carrejaire aerenc emplegat sus lu talhiers publics. Sin.: **blondin**.

aeroclub n.m. Club que lu sieus sòcis practícon en amator d'activitats aeronautiqui.

aerocolia n.f. (med.) Acumulacion de gas dins lo colon.

aerocondensaire n.m. Aparelh qu'escaufa d'ària per condensacion de vapor.

aerodistorsion n.f. Desformacion locala ò totala d'un avion ò d'un element d'avion à una velocitat elevada.

aerodròme n.m. Terren provedit dei installacions necessari per lo descolatge e l'aterratge dei avions e per la sieu mantenença.

aerodin n.m. Tot aparelh de navigacion aeriana que non es un aerostat.

aerodinamic, a adj. 1. Qu'es especialament previst per ofrir una resistença minimala à l'ària. 2. Que pertòca la resistença de l'ària. ◇ Relatiu à l'aerodinamica, ai sieu aplicacions.

aerodinamica n.f. Sciença dei movement relatius dei solides per rapoart à l'ària.

aerodinamisme n.m. Caractèr aerodinamic (per ex. d'una carroçaria).

aeroelasticitat n.f. Sciença qu'a per objècte d'estudiar lu fenomènes d'aerodistorsion e lu mejans per lu redurre.

aeroembolisme n.m. Presença de bullas de gas liures dins lu capillaris e lu teissuts, que si manifèsta dins lu aviators au dessobre de 8000 m en montada rapida e dins lu sotaires embé l'escafandre autonòme que tòrnon tròup leu à la susfàcia.

aeroenfenieraira n.f. Màquina agricòla que fa usança d'un tiravent per transportar l'eestrame forra-borra.

aerofagia n.f. (med.) Degluticion d'ària que provòca una aerogastria.

aerofilatelia n.f. Estudi, colleccion de sageus relatius à l'aeronautica.

aerofòbe, a n. Persona que patisse d'aerofòbia.

aerofòbia n.f. Paur malautissa de l'ària, dau vent e dei tiravents.

aerofren n.m. 1. Fren aerodinamic. 2. (autom.) element de carroçaria plaçat en bas à l'avant per melhorar l'aerodinamisme. 3. (aviacion) Element plaçat sus li alas per n'en diminuir la portança. Sin.: **spoiler** (angl.).

aerogara n.f. 1. Ensèms dei bastiments d'un aeropoart que son reservats ai passatgiers e à la mèrç. 2. Luèc de partença e d'arribada dei carris qu'assegúron lo servici entre un aeropoart e la vila.

aerogastria n.f. (med.) Excès d'ària dins l'estòmegue.

aerogenerator n.m. Generator electric que fa usança de la foarça dau vent.

aerografe n.m. (nom depauat) Pulverisator per projectar de colors liquidi sota la pression d'ària comprimida.

aerografia n.f. Pulverisacion de colors liquidi m'un aerografe.

aerograma n.m. Papier per la correspondença vendut sagelat d'avança per èstre mandat per avion dapertot dins lo monde e que se replega sobre d'eu-meme sensa que fague mestier una envelopa.

aeroliscaire n.m. Veïcule que si desplaça en sustentacion sobre un coissin d'ària. Var. **aeroresquilhaire**.

aerolit n.m. (vièlh) Meteorita.

aerolitic, a adj. Que pertòca li meteoritas.

aerologia n.f. Sciença qu'estúdia lu jaças auti de l'atmosfèra (en dessobre de 3000 m).

aerologic, a adj. Relatiu à l'aerologia.

aeromètre n.m. Aparelh per mesurar la densitat de l'ària ò dei gas.

aerometria n.f. Sciença que s'entrèva de mesurar la densitat de l'ària ò dei gas.

aerometric, a adj. Relatiu à l'aerometria.

aeromobil(e), a adj. 1. Que si pòu desplaçar dins l'ària. 2. Susceptible d'aeromobilitat.

aeromobilitat n.f. 1. Capacitat à si desplaçar dins l'ària. 2. Capacitat d'una formacion militària à si desbarrassar dei constrenchas dau terren en emplegant l'espaci aerian.

aeromodelisme n.m. Tecnica de construccion e d'utilisacion de modèles reduchs d'avions.

aeromodelista n. Persona que practica l'aeromodelisme.

aeromotor n.m. Motor accionat per lo vent. Sin. **eoliana**.

aeronau n.f. (admin.) Tot aparelh capable de s'enauçar ò de circular dins l'ària.

aeronauta n. Membre de l'equipatge d'un aerostat.

aeronautic, a adj. Que pertòca la navigacion aeriana.

aeronautica n.f. Sciença de la navigacion aeriana e de la tecnica que metre en òbra. ◇ *L'aeronautica navala*: Li foarças aeriani d'una marina militària.

aeronaval, a adj. Relatiu à l'encòup à la marina e à l'aviacion.

aeronavala n.f. L'aeronautica navala, en França.

aeronomia n.f. Sciença qu'estúdia la fisica e la quimia de l'auta atmosfèra.

aeropatia n.f. (med.) Tota afeccion provocada per un cambiament de la pression atmosferica.

aeroplan n.m. (vièlh ò per rire) Avion.

aeropoart n.m. Ensèms dei bastiments e dei equipaments que perméton lo trafec aerian; organisme encargat de l'administracion d'aquel ensèms.

aeroportat, ada adj. Transportat per avion e largat per paratombant sobre l'objectiu: *Tropas aeroportadi*.

aeroportuari, ària adj. D'un aeropoart.

aeropostal, a adj. Relatiu à la poasta aeriana.

aeropostala n.f. *L'Aeropostala*: Servici aerian de la Poasta, que veguèt s'illustrar lu pioniers coma Saint-Exupéry.

aeroresquilhaire n.m. Autre nom de l'**aeroliscaire**.

aeroscòpi n.m. Aparelh que mesura la quantitat de gas dins l'ària.

aeroscopia n.f. Mesura de la quantitat de gas contenguda dins l'ària.

aerosòl n.m. Suspension de particulas solidi ò liquidi dins un gas.

aerosonda n.f. Balon per sondar li jaças auti de l'atmosfèra.

aerosondatge n.m. Sondatge dei jaças auti de l'atmosfèra en emplegant un balon ò una sonda.

aerospacial, a adj. Relatiu à l'encòup à l'aeronautica e à l'astronautica. ◆ n.f. *L'aerospaciala*: La construccion, li tecnicas aerospaciali.

aerostacion n.f. Tecnica per construrre e manovrar d'aerostats.

aerostat n.m. Tot aparelh que tèn en l'ària gràcias à un gas mai leugier que l'ària.

aerostatica n.f. 1. Teoria de l'equilibri dei gas. 2. Relarg de la fisica qu'estúdia l'equilibri dei gas. Sin.: **estatica dei gas**.

aerostier n.m. Aqueu que manòbra un aerostat.

aerotecnic, a adj. Que pertòca l'aerotecnica.

aerotecnica n.f. Ensèms dei tecnicas qu'an per objècte l'aplicacion de l'aerodinamica à l'estudi e à la messa au ponch dei aeronaus e dei engenhs espacials.

aerotèrme n.m. Aparelh, dispositu d'escaufatge à gas pulsat.

aerotermic, a adj. Si di dei fenomènes termics e aerodinamics que si prodúon à granda velocitat.

aerotermodinamica n.f. Sciença dei fenomènes aerotermics.

aeroterrèstre, a adj. (mil.) Si di d'una formacion que comprèn d'elements de l'armada de tèrra e de l'armada de l'ària, ò d'operacions que lu méton en juèc.

aerotransportat, ada adj. Transportat per de mejans aerians e depauat au soal: *Tropas aerotransportadi*.

aerotren n.m. (n. depauat) Veïcule experimental à coissin d'ària qu'esquilha à granda velocitat sus un ralh.

afabilitat n.f. Qualitat, comportament d'una persona afabla.; cortesia. Sin.: **avenença**, **graciosetat**.

afablament adv. (lit.) D'un biais afable. Sin.: **agradivament**, **graciosament**.

afable, a adj. Cortés, aculhent. Sin.: **avenent**, **graciós**.

afabulacion n.f. 1. Invencion pauc ò pron mençoneguiera de fachs imaginaris. Sin.: **desvari**, **foaraveritat**, **contraveritat**, **mentida, mençònegue**. 2. Trama, organisacion dau racònte dins una òbra de ficcion.

afabular vi. Si liurar à una afabulacion. Sin.: **n'ajustar**, (fam.) **cuntar de coàs**, **de balas**, de tantiflas.

afabulator, tritz n. Persona qu'afabula. Sin.: **farfantejaire**, **enganaire**, **farfantaire**, **cuèntacoàs** (fam.), **cuèntabalas** (fam.), **cuèntatantiflas** (fam.).

afachar vt. Conchar.

afachendat, ada adj. Italianisme per **afasendat**.

afadiment n.m. Fach de venir fade; perda de gust.

afadir vt. (*afadissi*) Rendre fade. Var.: **enfadir**. Sin.: **enfadesir**, **dessaborar**.

afadissent, a adj. Qu'afadisse.

afairament n.m. Accion de s'afairar. Sin.: **afanament**.

afairar (s') v.pr. S'activar, si donar de mau. Sin.: **s'afanar**.

afairat, ada adj. Qu'a totplen de cauas de faire, qu'es totplen ocupat. Sin.: **afasendat**.

afaire n.m. 1. Cen qu'es de faire; ocupacion, activitat. Var.: **afar**. 2. Societat: *Un afaire de teissuts*, *un afaire d'informatica*. 3. *Lu afaires*: L'ensèms dei activitats financieri, comerciali e industriali; mitan dont si practícon: *Èstre dins lu afaires*. 4. Cen qu'es objècte d'una gestion publica: *Lu afaires municipals, lu afaires de l'Estat, lu Afaires estrangiers, lu Afaires maritimes*. 5. Procès: *Plaidejar un afaire*. ◇ Ensèms de fachs pauc ò pron delictuós que vènon à conoissença dau public; escandale: *Un afaire de faussi facturas*. 6. Situacion delicata: *Èstre tirat d'afaire*. Sin.: **èstre tirat de ribas**, **èstre trach d'enganas**. 7. Relacion, seguida d'operacions financieri: *Tractar un afaire*. 8. Mercat, pati. ◇ *Faire l'afaire*: Convenir. 9. Caua que regarja quauqu'un en particulier, interès personal: *Es un afaire tieu*. 10. Situacion indefinida qu'implica totplen d'uni personas: *Es un afaire delicat*. 11. *Afaire de*, question de: *Es un afaire de gust*. ◆ (plur.) *Lu afaires*: Vestits, objèctes personals: *Poades metre lu tieus afaires dins l'armari*.

afairisme n.m. Activitats, comportament dei afairistas. Var.: **afarisme**. Sin.: **especulacion**.

afairista n. Persona qu'a la passion dei afaires, de l'especulacion, meme malonèstament. Var.: **afarista**. Sin.: **especulator**.

afaisselar vi. (*afaissèli*) Faire de faisseus.

afalament n.m. Fach de s'afalar; lo sieu resultat.

afalar vt. (mar.) 1. Faire calar: *Afalar una vela*. 2. Èstre butat au ribatge, en parlant d'una nau. ◆ **s'afalar** v.pr. 1. Si laissar tombar lordament: *S'afalar dins un fautuèlh*. 2. (mar.) S'arrambar perilhosament de la coasta. 2. (mar.) Si laissar esquilhar au lòng d'un cordatge.

afalit, ida adj. Qu'es desprovesit de color, que li manca lo lusent, lo treslume. Sin. **pallineu**.

afamaire, airitz n. Persona qu'afama lu autres, especialament en creant li condicions d'una famina.

afamança n.f. Famina.

afamar vt. Faire sofrir de la fam; privar de manjar. Var.: **afamegar**.

afamat, ada adj. e n. 1. Qu'a una granda fam. 2. (fig.) Avide: *Èstre afamat d'onors*. Sin.: **abramat**, **assedat**.

afamegar vt. Afamar.

afaminar vt. Redurre à la famina.

afan n.m. 1. Travalh penós. 2. Pena, tristessa.

afanador n.m. Òme de pena que travalha coma jornadier.

afanaire n.m. Afanador.

afanant, a adj. Penós, laboriós.

afanar (s') v.pr. Travalhar totplen, meme tròup, sovent per pas grand caua.

afanat, ada adj. Las, penat, triste.

afangar vt. Faire intrar dins la fanga. Var. **enfangar**. Sin.: **empautar**, **crotar**. ◆ **s'afangar** v.pr. S'afondre dins la fanga. Var.: **s'enfangar**. Sin.: **s'empautar**.

afaniptèr n.m. *Afaniptèrs*: Òrdre d'insèctes sensa alas. Sin.: **sifonaptèrs**.

afanós, oa adj. penós, en parlant d'un travalh.

afar n.m. Afaire. ◆ n.m. pl. Règlas dei fremas.

afarar (s') v.pr. S'afairar.

afarisme n.m. Afairisme.

afarista n. Afairista.

afaron n.m. Boan afaire.

afard n.m. 1. Composicion cosmetica destinada à escondre d'unu defauts de la pèu ò à modificar la color de la pèu. 2. (fig.) Biais afectat de parlar: *Parlar sensa afard*, directament, francament. Sin.: **parlar sensa engambi**, **sensa bestorn**, **sensa alòngui**.

afarnèl n.m. Afarneu.

afarneu n.m. Aparelh que transmete lo movement dau jauge au timon. Var.: **afarnèl**.

afasendat, ada adj. Afairat, totplen ocupat. Sin. **afachendat**.

afasia n.f. Perda de la paraula ò de la compreneson dau lengatge, en seguida à una lesion corticala de l'emisfèri dominant.

afasic, a adj. e n. 1. Que sofrisse d'afasia. 2. Relatiu à l'afasia.

afasologia n.f. Estudi de l'afasia.

afasiològue, òga n. Especialista de l'afasia.

afat n.f. (mil.) Acronime de *auxiliària femenina de l'armada de tèrra*.

afatigar vt. Rendre las. Var.: **fatigar**. Sin.: **alassar**. ◆ **s'afatigar** v.pr. Si fatigar. Sin.: **s'alassar**.

afavorir vt. (*afavorissi*) 1. Agir dins la tòca de donar un avantatge à quauqu'un, à un projècte, etc. 2. Contribuir au desvelopament de. Sin.: **favorejar**, **favorisar**, **volontar**, **facultar**.

afebliment n.m. Fach de s'afeblir; l'estat que n'en resulta. Sin.: **aflaquiment**, **desanament**.

afeblir vt. (*afeblissi*) Rendre feble: *La malautia l'afeblisse*. Sin.: **aflaquir**, **desanar**. ◆ **s'afeblir** v.pr. Devenir feble: *La sieu vista s'afeblisse*. Sin.: **s'aflaquir**, **si desanar**.

afeblissent, a adj. Qu'afeblisse.

afeblit, ida adj. Devengut feble: *Un bosin afeblit, una persona afeblida*. Sin.: **desanat**, **deslabrat**.

afebrir vt. (*afebrissi*) Donar la fèbre à. Var.: **enfebrir**, **enfebrar**. ◆ **s'afebrir** v.pr. 1. Agantar la fèbre. 2. (fig.) S'apassionar.

afebrit, ida adj. Qu'a la fèbre.

afeccion n.f. 1. Estacament, tendressa: *Provar d'afeccion per quauqu'un*. Sin.: **aimança**. 2. (med.) Alteracion de la santat, malautia.

afeccionar vt. Apreciar, prear, aver un gust particulier per quauqua ren. ◆ **s'afeccionar** v.pr. S'estacar mé passion.

afeccionat, ada adj. e n. Que pròva d'afeccion.

afeccionat, ada n. Persona apassionada per li corsas de taurs. ◇ Per extension: Persona apassionada.

afectacion n.f. 1. Destinacion à un usatge determinat: *Afectacion d'una sala à un acamp*, *afectacion d'una soma à una cròmpa*. 2. Designacion à un poast, un emplec, una formacion militària ò à un poast de foncionari. ◇ (mil.) *Afectacion de defensa*: Afectacion dins un emplec civil d'utilitat nacionala.

afectacion n.f. Mancança de natural dins lo biais d'agir, de si tenir.

afectar vt. (*afècti*) 1. Destinar à un usatge particulier: *Afectar una soma d'argent à l'entreteniment dei rotas*. 2. Estacar quauqu'un à un servici, un poast, etc.: *Afectar un militari, un professor*.

afectar vt. (*afècti*) 1. Far paréisser (un biais d'èstre, de si tenir, de sentiments) que son pas realament sieus. 2. Pilhar (una forma).

afectar vt. (*afècti*) 1. Causar una dolor morala à; pertocar per una espròva, una marrida nòva: *Aquò afècterà la noastra amistat*, *aquela crisi afecterà li relacions internacionali*, *la moart d'aquel amic m'a afectat*. Sin.: **tocar**, **afligir**. 2. Tocar, en causant una alteracion fisica: *Una malautia qu'afècta lo coar*. Sin.: **tocar**. ◆ **s'afectar** v.pr. *(de)* S'afligir *(de)*.

afectat, ada adj. 1. Qu'es pas natural: *Un lengatge afectat*. 2. Qu'es pertocat per una espròva, una marrida nòva, etc. Sin.: **pertocat**, **esmougut**.

afèct(e) n.m. 1. (psicol.) Impression d'atraccion ò de repulsion à la basa de l'afectivitat. 2. (psican.) Emocion, carga emotiva ligada à la satisfaccion d'una pulsion.

afectiu, iva adj. Que pertòca l'afècte, la sensibilitat, lu sentiments: *Aver una vida afectiva ben remplida*.

afectivitat n.f. (psicol.) Ensèms dei fenomènes afectius (sentiments, emocions, passions, etc.).

afectuós, oa adj. Que pròva, que moastra d'afeccion; tendre. Sin.: **amistós**.

afectuosament adv. D'un biais afectuós. Sin.: **amistosament**.

afectuositat n.f. Qualitat de quauqu'un qu'es afectuós.

afèli n.m. (astron.) Ponch orbital d'una planeta mai alunhat dau soleu. Contr.: **perielia**.

afemeliment n.m. 1. Accion de s'adonar ai fremas. 2. Accion de retipar li fremas. Sin.: **efeminacion**.

afemelir vt. 1. Faire devenir frema; donar d'àrias de fema à. Sin.: **adonir**, **efeminar**, **endomaiselir**. 2. Donar l'atrach dau sèxe femenin. ◆ **s'afemelir** v.pr. 1. Devenir frema. 2. S'adonar ai fremas.

afenador n.m. 1. Depaus de fen. 2. Dubertura que permete de faire calar directament lo fen de la feniera à l'estable.

afenaire, airitz n. Persona encargada de donar lo fen au bestiau.

afenar vt. Donar de fen à.

afenassar vt. Tresmudar un camp en pastura.

afenatge n.m. 1. Accion de donar de fen. 2. Pastura arrendada.

aferar vt. (*afèri*) Faire devenir fèr, espaurir. ◆ **s'aferir** v.pr. Si pilhar paur, s'espaventar.

aferent, a adj. 1. Que poarta ò que mena dedintre. 2. Que pertòca. 3. Que revèn à cadun.

aferèsi n.f. (fon.) Supression d'un ò d'unu fonemas au començament d'un mòt. Ex.: A*i 'na maion* per *ai una maion*, *aquò's polit* per *aquò es polit*.

afermacion n.f. Afirmacion.

afermar vt. (*afèrmi*) Afirmar.

afermar vt. (*afèrmi*) Fitar à fèrma ò à balh. Sin.: **arrendar**, **logar**.

afermatge n.m. Locacion à fèrma ò à balh.

afermatiu, iva adj. Afirmatiu.

afermativa n.f. Afirmativa.

afermativament adv. Afirmativament.

afermiment n.m. Accion d'afermir; lo sieu resultat.

afermir vt. Rendre fèrme, solide; consolidar, renforçar.

aferrador n.m. Luèc favorable a l'ancoratge d'una nau sus una rada, foara d'un poart. Sin.: **ancoratge**, **surgidor.**

aferrar vt. Agantar, pilhar fermament e rapidament en man. Sin.: **agafar**, **arrapar**.

afeutriment n.m. Feutratge.

afeutrir vt. Garnir embé de feutre. Sin.: **feutrar**. ◆ **s'afeutrir** v.pr. Semblar à de feutre, en parlant de la lana e d'unu teissuts.

afgan, a adj. e n. 1. De l'Afganistan. 2. *Lebrier afgan*: Lebrier d'una raça dau pel lòng, originari d'Afganistan, dont es emplegat per la garda e la caça.

afibrinogenemia n.f. Mancança de fibrinogène dins lo sang, que provòca d'emorragias.

aficha n.f. Fuèlh estampat que poarta un avís oficial, publicitari, etc., mes dins un luèc public per informar. Sin.: **carteu**. ◇ *Metre, èstre à l'aficha*: Programar, èstre programat, en parlant d'un espectacle.

afichaire, airitz n. 1. Persona que paua d'afichas. 2. Professional que fa pauar d'afichas publicitari, anonciaire qu'emplega l'aficha coma supoart. Sin.: **cartelaire**.

afichaire n.m. Sistema que permete l'afichatge dins un aparelh electronic, etc. Sin.: **visualisaire**.

afichar vt. 1. Placardar, pegar una aficha, un avís. Sin.: **cartelar**. 2. Anonciar au mejan d'una aficha. ◇ Anonciar au mejan d'un paneu d'afichatge catodic, electronic, etc.: *Afichar la marca, un resultat*. 3. Far aparéisser sus un ecran: *Afichar una pàgina web*. 4. Far vèire emé ostentacion un sentiment, una opinion, etc.: *Afichar li sieu ideas politiqui*. ◆ **s'afichar** v.pr. Si mostrar ostensiblament (mé).

afichatge n.m. 1. Accion d'afichar; lo sieu resultat. Sin.: **cartelatge**. 2. Visualisacion de donadas, de mesuras, per de procidiments mecanics ò electronics: *Afichatge numeric, analogic*.

aficheta n.m. Pichina aficha. Sin.: **carteleta**.

aficionado [afisjo'nado] n.m. (mòt espanhòu) Afeccionat de corsas de taurs.

afidament n.m. Caucion.

afidar vt. Remetre à la garda de quauqu'un: *Afidar li sieu claus à un vesin*. Var.: **confidar**.

afidian n.m. *Afidians*: Familha d'insèctes que pónhon, de l'òrdre dei omoptèrs, coma lo nieron e la filloxèra.

afiladent n.m. À taula, plat servit denant de la carn. Sin: **intrada**.

afiladoira n.f. Afilador.

afilador n.m. Instrument que sièrve à afilar. Var.: **afiladoira**.

afiladura n.f. Afilatge.

afilaire n.m. Persona qu'afila. Sin.: **amolaire**, **remolaire**.

afilar vt. Amolar, donar de trencant à un instrument.

afilat, ada adj. Que talha ben. Var.: **amolat**.

afilatge n.m. Accion d'afilar.

afilhacion n.f. Accion d'afilhar, de s'afilhar; lo sieu resultat.

afilhament n.m. Adopcion.

afilhar vt. 1. Adoptar. 2. Faire intrar dins una associacion, un partit, etc.

afilhatge n.m. Adopcion. Var.: **afilhament**.

afille, a adj. (bot.) Qu'a pas de fuèlhas.

afin, a adj. (mat.) *Foncion afina*: Foncion reala de la variabla x qu'a la forma $x \rightarrow f(x) = ax + b$, dont a e b son doi reals. ◇ *Geometria afina*: Geometria dei proprietats invarianti per de transformacions dau promier grad. *Referencial afina*, format, sus una drecha, per doi ponchs dferents; dins un plan, per tres ponchs non alinhats; dins l'espaci, per quatre ponchs non coplanaris.

afinable, a adj. Que si pòu afinar.

afinaire, airitz n. Persona que mena una operacion d'afinatge, qu'afina, que definisse.

afinament n.m. Fach de s'afinar.

afinar vt. 1. Rendre mai pur en eliminant lu elements estrangiers: *Afinar un metal*. ◇ *Afinar lo vèire*: Lo desbarrassar dei sieu bolas d'òria. ◇ *Afinar lo petròli*: Lo tresmudar per n'en traire de produchs amagestrats. Var.: **rafinar**. 2. Rendre mai fin; faire paréisser mai fin: *Un vestit qu'afina lo còrs*. 3. Rendre mai precís: *Afinar una estimacion, un metòde de calcul*. 3. Faire madurar, en parlant d'un fromai. ◆ **s'afinar** v.pr. 1. Devenir mai fin: *La sieu talha s'es afinada*. 2. Acabar la sieu maduracion: *Lo fromai s'afina*.

afinaria n.f. 1. Luèc, establiment industrial dont s'afínon lu metals ò d'uni substanças. 2. Fàbrega dont lo petròli es tresmudat en produchs amagestrats. Var.: **rafinaria**.

afinatge n.m. Accion d'afinar; operacion que permete d'afinar: *L'afinatge de l'acier, d'un fromai*.

afin de loc.prep. Marca la finalitat, l'intencion: *M'assèti, afin de vos poder escotar calmament*. Sin.: **per**, **per fin de**, **per tau de**, **per dire de**.

afinitat n.f. 1. Semblança, analogia, ligam: *Afinitat entre doi lengas*. ◇ (biol.) Parentèla zoologica ò botanica. 2. Acòrdi, armonia: *Afinitat de doi caractèrs*. 3. (mat.) Dins un plan, tranformacion pontuala que consèrva una dei doi ordonadas e multiplica l'autra per un coeficient constant. 4. (quim.) Aptituda ò tendença d'un còrs à si combinar m'un autre, d'unu còrs à si combinar entre elu.

afin que loc.conj. Ansin coma **afin de**, marca la finalitat, l'intencion, ma la seguisse un subjontiu: **Afin que vengue**. Sin.: **per que**, **per fin que**.

afirmacion n.f. Accion d'afirmar, enonciat m'au quau s'afirma. Sin. **afortiment**, **acertament**. ◇ (dr.) Declaracion solemna per la quala si proclama la veritat d'un fach, l'exactituda d'un acte.

afirmar vt. 1. Sostenir, assegurar qu'una caua es vèra: *Afirmi qu'aquel òme es un ladre*. Sin.: **afortir**, **assegurar**, **acertar**. 2. Manifestar, metre en avant: *Afirmar la sieu personalitat*. ◆ **s'afirmar** v.pr. Pilhar d'assegurança, si manifestar clarament: *Una persona que*

s'afirma, un esportiu que s'afirma coma lo melhor dins la sieu categoria. Sin.: **s'afortir**.

afirmatiu, iva adj. 1. Qu'afirma, que contèn una afirmacion: *Una frasa afirmativa*, *la forma afirmativa*. Contr.: **negatiu, iva**. 2. Qu'afirma, que sostèn quauqua ren: *Si mostrar afirmatiu*. ◆ **afirmatiu** adv. òc, aí (dintre li transmissions e, generalament, dins lo biais de parlar dei militaris). Contr.: **negatiu**.

afirmativa n.f. Respoasta afirmativa, positiva: *Respoandre per l'afirmativa*. – *Dins l'afirmativa*: Dins lo cas d'una respoasta afirmativa.

afirmativament adv. D'un biais afirmatiu.

afistolar (s') v. pr. Si parar, si pimpanar.

afistolat, ada adj. Evelhat.

afitaire, airitz n. 1. Persona que pilha un ben en locacion. Sin.: **locatari**, **logatari**, **arrendaire**, **arrendier**. 2. Persona que dona un ben en locacion.

afitar vt. Fitar. Sin.: **logar**, **arrendar**.

afixa n.f. (mat.) Nombre complèxe associat à la posicion d'un ponch dins un plan. (Se M a per coordonadas x e y, la sieu afixa es lo nombre complèxe x).

afixal, a adj. Relatiu à un afixe.

afixat, ada adj. (ling.) Ajustat en tant qu'afixe.

afixe n.m. (ling.) Element que si mete au començament (prefixe), au dedintre (infixe) ò en fin d'un mòt (sufixe) per n'en modificar lo sens ò la valor gramaticala.

aflambar vt. Metre en flambas, calar fuèc à. Var.: **enflambar**, **enflamar**. Sin.: **abrandar**, **afogar**. ◆ **s'aflambar** v.pr. Pilhar fuèc per lo biais dei flamas. Var.: **s'enflambar**, **s'enflamar**. Sin.: **s'abrandar**.

aflancat, ada adj. Maigre e sensa gràcia, espec. per un cavau. Sin.: **ananquit**.

aflaquiment n.m. Accion, fach d'aflaquir, de s'aflaquir; lo sieu resultat. Sin.: **desanament**, **afebliment**.

aflaquir vt. (*aflaquissi*) Rendre flac, afeblir. Sin.: **desanar**. ◆ **s'aflaquir** v.pr. Devenir feble. Sin.: **s'afeblir**, **si desanar**.

aflaquissent, a adj. Que rende flac. Sin.: **afeblissent**.

aflat n.m. 1. Influença divenca ò sobrenaturala que doneria à l'òme la revelacion de cen que deu dire ò faire. 2. Estrambòrd creator de l'artista, de l'escrivan. 3. Influença aplicada à una òbra artistica ò literària. Sin.: **idea**.

aflatada n.f. Adulacion.

aflataire, airitz adj. e n. Adulator. Sin.: **caudatari**, **bendiguent**.

aflatar vt. Adular. ◆ **s'aflatar** v.pr. S'atribuir de meritis, de qualitats qu'avèm pas. Sin.: **si faire glòria**, **si vantar**, **si laudar**. Var.: **si flatar**.

aflatós, oa adj. e n. 1. Si di d'una persona qu'aflata, que lauda m'exageracion. 2. Qu'agrada à l'amor-pròpri. 3. Que tende à idealisar. Var.: **flatós**.

afliccion n.f. Granda tristessa, dolor profonda. Sin.: **lanha**, **adolentiment**.

aflictiu, iva adj. (dr.) Tèrme que pertòca lo còrs. *Penas aflictivi*: la moart, la detencion, la reclusion.

afligent, a adj. 1. Que causa d'afliccion. 2. (fam.) Triste, lamentable: *Un espectacle afligent*.

afligir vt. Causar una dolor morala profonda à. *La sieu moart m'afligisse*. Sin.: **adolentir**, **apenar**. ◆ **s'afligir** v.pr. Provar d'afliccion.

aflorament n.m. 1. Accion de metre de niveu doi susfàcias; lo sieu resultat. 2. (geol.) Ponch dont la ròca que constituisse lo sota-soal apareisse en susfàcia.

aflorar vt. 1. Metre de niveu doi cauas que si tòcon 2. Arribar au niveu de (una susfàcia, un ponch); arribar à tocar.◆ vi. Aparéisser à la susfàcia.

afloratge n.m. Afinatge parcial de la pasta de papier.

afluença (-éncia) n.f. 1. Arribada ò presença de manti personas dins un luèc: *Pilhar lo tram à una ora d'afluença*, *una afluença de toristas*. 2. Movement d'un fluide vèrs un ponch. ◇ (espec.) Brusca arribada d'un liquide (lo sang en particulier) dins una partida dau còrs.

afluent adj. e n.m. Si di d'un cors d'aiga que si geta dins un autre: *Vesúbia es un afluent de Var*.

afluir [aflu'i] vi. (afluissi) 1. Colar en abondança vèrs: *Lo sang afluisse à la tèsta*. 2. Arribar en grand nombre dins un luèc: *Lu manifestants afluísson vèrs la plaça*.

afni n.m. Metal rare; element (Hf) de n° atomic 72 e de massa atomica 178,49.

afocament n.m. Fach de pilhar fuèc.

afocal, a adj. (opt.) Que lu sieus foguas son remandats à l'infinit, en parlant d'un sistema optic.

afocar vt. (*afòqui*) Calar fuèc à. Sin.: **abrandar**, **cremar**, **brutlar**, **ardre**, **abrar**.

afogable, a adj. Excitable.

afogada n.f. Entosiasme, estrambòrd.

afogadament adv. Embé fòga. Sin.: **apassionadament**.

afogadura n.f. Afogament.

afogaire, airitz n. Persona que provòca lo trebolici, la violença. Sin.: **provocaire**, **provocator**, **empurador**.

afogament n.m. Accion d'afogar; lo sieu resultat. Var.: **afogadura**.

afogant, a adj. Excitant, entosiasmant.

afogar vt. (*afògui*) 1. Aflambar. 2. (fig.) Metre dins un estat de tendeson, d'agressivitat. Sin.: **atissar**, **excitar**. ◆ **s'afogar** v.pr. S'apassionar, si passionar, s'acanhar, s'afebrir.

afogar vt. (*afògui*) 1. Estofar. 2. Negar.

afogat, ada adj. Dins un estat de tendeson, d'agressivitat. ◆ adj. e n. Apassionat.

afogat, ada adj. 1. Estofat. 2. Negat.

afogatge n.m. Fogatge.

afolament n.m. 1. Fach de s'afolar; estat d'una persona afolada. Sin.: **enfolitge**. 2. Estat d'una agulha aimantada que subisse de deviacions à causa de perturbacions dei camps magnetics.

afolament n.m. (ital.) Fach de si recampar nombrós.

afolar vt. Faire perdre la sieu calma *(à)* à causa d'una emocion, d'una passion, rendre coma foal: *Aquela informacion l'a afolat*. Sin.: **enfolir**, **faire perdre la tèsta**, **desperdre**, **esvariar**, **faire venir foal**. ◆ **s'afolar** v.pr. Perdre la tèsta à causa d'una emocion, etc.

afolar (s') v.pr. (ital.) Si recampar en nombre.

afolat, ada adj. 1. Rendut coma foal à causa d'una emocion violenta, d'una passion. 2. Desorientada, en parlant d'una agulha aimantada.

afondament n.m. (mar.) Per una nau, fach d'anar per fond. Sin.: **naufragi**, **prefondament**.

afondar vt. (mar.) Mandar una nau per fond. Sin.: **afondre**, **prefondar**, **aprefondar**. ◆ **s'afondar** v.pr. Anar per fond, en parlant d'una nau. Sin.: **s'afondre**, **si prefondar**.

afondrament n.m. Escrotlament.

afondre vt. Varianta de **afondar**. ◆ **s'afondre** v.pr. S'escrotlar, s'aboirar.

afòne, a adj. Que non a de votz, qu'a plus de votz (per exemple après un còup de frèi).

afonia n.f. Extincion de votz.

afonsada n.f. Enfonsada, enfonsament.

afonsadura n.f. Enfonsadura, enfonsament.

afonzinar (s') v.pr. S'amolancar (à Luceram).

aforcament n.m. Accion d'aforcar una nau. Var.: **enforcament**.

aforcar vt. (*aforqui*) Metre à l'ancoratge sobre doi àncoras que li sieu linhas fórmon un V. Var.: **enforcar**. Sin.: **escrancar**.

aforestacion n.f. Accion d'aforestar; lo sieu resultat. Sin.: **reboscament**, **reboscatge**.

aforestar vt. Tresmudar una tèrra en seuva. Sin.: **reboscar**.

aforestatge n.m. Forestatge.

aforisme n.m. Corta maxima (ex.: *La raça estirassa*). Sin.: **apoftegma**, **adagi**.

aforistic, a adj. Que pertòca lu aforismes.

aforratjament n.m. Accion de donar de forratge, d'estram.

aforratjar vt. Donar de forratge à.

afortiment n.m. Enfortiment.

afortir vt. (*afortissi*) 1. Rendre mai foart. Sin.: **renforçar**, **enfortir**, **renfortir**, **fortir**. 2. Afirmar.

afortit, ida adj. Rendut mai foart.

a fortiori loc. adv. Encara mai.

afortunadament adv. D'un biais afortunat.

afortunar vt. 1. Rendre urós; faire venir benastrat. 2. Faire venir ric. ◆ **s'afortunar** v.pr. 1. Venir benastrat. 2. S'enriquir.

afortunat, ada adj. 1. Rendut urós. 2. Vengut ric.

afrairament n.m. Bessonatge, gemelatge: *Comitat d'Afrairament Occitano-Catalan*.

afrairar vt. Bessonar, gemelar. Var.: **afrairir**. ◆ **s'afrairar** v.pr. Fraternisar; si bessonar.

afrairir vt. (*afrairissi*) Afrairar. ◆ **s'afrairir** v.pr. S'afrairar.

afranquible, a adj. Que pòu èstre afranquit.

afranquiment n.m. Accion d'afranquir; lo sieu resultat.

afranquir vt. (*afranquissi*) 1. Rendre liure, independent: *Afranquir un pòple d'una dominacion, afranquir un esclau*. 2. Exemptar d'una carga, d'una ipoteca, etc. 3. *Afranquir una letra*: N'en pagar lu fres de mandadís. 4. Banhar de vin (una bota denant de l'emplir). Sin.: **avinar**. ◆ **s'afranquir** v.pr. Si desbarrassar, si desliurar: *S'afranquir de la sieu timiditat*.

afranquit, ida adj. e n. 1. (ist.) Persona liberada de l'esclavatge. 2. Liberat de tot prejutjat, de tota convencion (intellectuala, morala ò sociala).

afre n.m. Angoissa, torment: *Lu afres de la moart, dau dubi*. – *Faire afre*: Faire paur, donar lo vertige.

afrescar vt. (*afresqui*) Rendre mai fresc. Var.: **refrescar**. ◆ **s'afrescar** v.pr. Venir mai fresc. Var.: **si refrescar**.

afretaire, airitz n.m. Persona que fita un bateu, un avion, per faire de transpoart. Sin.: **naulejaire**.

afretament n.m. Accion de fitar un bateu, un avion. Sin.: **naulatge**.

afretar vt. Fitar un bateu, un avion, per assegurar un transpoart. Var.: **fretar**. Sin.: **naulejar**.

afreuliment n.m. Accion d'afreulir ò de s'afreulir; lo sieu resultat.

afreulir vt. Faire devenir freule. ◆ **s'afreulir** v.pr. Devenir freule.

africada adj. f. e n.f. (fon.) Consonanta oclusiva au començament de la sieu emission e constrictiva à la fin (ex.: [ts]).

africaans n.m. (olandés ***afrikaans***, pron. [afri'kans]) Lenga parlada dins la República d'Àfrica dau Sud per lu descendents dei Boers.

african, a adj. Qu'es relatiu à l'Àfrica. ◇ adj e n. Natiu, originari d'Àfrica.

africanisme n.m. 1. Qualitat de cen qu'es african. 2. Ensèms dei sciences umani aplicadi à l'estudi d'Àfrica. 3. Expansionisme colonial en Àfrica. 4. Activitat virada vèrs l'afranquiment politic, economico, cultural dei populacions africani. 5. Mòt ò locucion africans presents dins d'autri lengas, especialament dins d'autors latins de l'epòca imperiala.

africanista n. 1. Persona qu'estúdia li lengas e li civilisacions d'Àfrica. 2. Sostenidor de l'expansionisme colonial en Àfrica.

africanitat n.f. Natura especifica de la cultura africana.

africanisacion (-izacion) n.f. Accion d'africanisar; lo sieu resultat.

africanisar (-izar) vt. Donar un caractèr african *(à)* ◇ (espec.) Remplaçar lu bailejaires non-africans per d'Africans.

afroalpenc, a adj. Relatiu à la flòra que creisse dins li montanhas d'Àfrica sus li zònas geobotanicament equivalenti ai niveus alpencs d'Euròpa.

afroamerican, a adj. e n. Relatiu ai negres africans menats de foarça en Amèrica, ai sieus descendents e sobretot ai formas culturali qu'an aviat.

afroasiatic, a adj. e n. Relatiu à l'encòup à l'Àfrica e à l'Àsia consideradi coma unitat politica.

afrobrasilian, a adj. e n. Relatiu ai Brasilians d'origina africana e ai sieus descendents e finda ai formas culturali qu'an aviat.

afrocuban, a adj. e n. Qu'apartèn à la populacion cubana d'origina africana.

afrodisia n.f. Desidèri sexual.

afrodisiac, a adj. Si di d'una substança qu'a la reputacion d'estimular lo desidèri sexual.

afrodisiac n.m. Substança reputada aumentar lo desidèri sexual.

afroeuropeu, ea adj. e n. Relatiu ai Europeus d'origina africana.

afromètre n.m. Aparelh per mesurar la pression dins lu vins mossejaires.

afront n.m. 1. Ofensa, injura; marca publica de mesprètz: *Faire un afront à quauqu'un*. 2. Vergonha, desonor que vèn d'una ofensa publica. Sin.: **escarni**, **escòrna**, **insolença**.

afrontaire, airitz n. Persona qu'auja afrontar.

afrontament n.m. Accion d'afrontar ò de s'afrontar. Sin.: **acarar**.

afrontar vt. 1. Abordar de front, anar mé coratge en faça de (un adversari, un enemic, una dificultat, etc.): *Afrontar la moart, la malautia, un enemic*. Sin.: **acarar**. 2. Metre de front, de niveu: *Afrontar doi paneus de boasc*. ◆ **s'afrontar** v.pr. Se combatre, jugar còntra, s'oposar. Sin.: **s'acarar**.

afrontaria n.f. 1. Engan, trufaria. 2. Aplomb, audàcia. Sin.(2): **ardiment**, **ardidessa**, **insolença**.

afrontat, ada adj. e n. Afrontós.

afrontós, oa adj. e n. 1. Si di d'una persona qu'agisse m'un ardiment grandàs e sensa minga retenguda à respièch dei autres. 2. Si di d'una persona qu'agisse mé cinisme. Var.: **afrontat**.

afrós, oa adj. 1. Que provòca la paur, lo desgust, la dolor: *Un crime afrós, un personatge afrós, una sofrença afroa, un espectacle afrós*. Sin.: **òrre**, **orresc**. 2. Totplen laid. 3. Que provòca un desplaser: *Un temps afrós*.

afrosament adv. 1. D'un biais afrós. 2. Excessivament: *Es arribat afrosament tardi*.

afrositat n.f. 1. Caractèr afrós de quauqua ren. 2. Caua afroa.

afruchar vi. (arbor.) Portar, produrre de fruchs. ◆ vt. Plantar d'aubres fruchiers.

afta n.m. Ulceracion superficiala dei mucoas bucali (boca, lenga, labras) ò genitali. Sin.: **gabard**.

aftoïde, a adj. Que retipa, que sembla l'afta.

aftós, oa adj. Caracterisat per la presença d'aftas. ◇ *Fèbre aftoa*: Malautia epizootica deuguda à un virús, que tòca lo bòu, lo moton, lo poarc.

aftòsi n.f. Erupcion d'aftas.

afumar vt. Enfumar.

afusar vt. 1. Enrotlar sobre un fus. 2. Fuselar. Var.: **afuselar**.

afusat, ada adj. Qu'a la forma d'un fus. Var.: **fuselat**, **afuselat**.

afuselar vt. (*afusèli*) Afusar.

afuselat, ada adj. Afusat, fuselat.

afust n.m. Supoart dau canon, que sièrve à lo ponchar, à lo desplaçar.

afustar vt. 1. Agautar. 2. Virar (un fusiu, un canon, etc.) dins la direccion de quauqu'un ò de quauqua ren.

afustatge n.m. Fach d'afustar una arma.

Ag Simbòle quimic de l'argent.

A.G. Sigla de Amassada Generala.

agaça n.f. Auceu dau plumatge negre e blanc, comun en Occitània. ◇ *Agaça marina*: Pingoin.

agaçada n.f. Crit de l'agaça.

agach n.m. Accion, biais d'agachar. Sin.: **regard**, **regardadura**.

agachada n.f. Agach breu. Sin.: **alucada**, **clinhada**, **còup d'uèlh**, **ulhada**.

agachador n.m. Luèc dont si pòu estar à l'espèra. Sin.: **gacha**, **amirador**, **agachon**.

agachar vt. Portar la vista sus quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **regarjar**, **regardar**, **arregardar**, **agardar**.

agachòla n.f. Cabana de caçaire à l'aspèra.

agachon n.m. 1. Agachador. 2. Pichina dubertura dins una paret, que permete au public de comunicar embé lu emplegats d'un bureu de poasta, d'una banca, d'una administracion. Sin.: **portisson**, **portissòu**.

agàcia n.m. Acàcia. Sin.: **cacier**.

agacier n.m. Nido de l'agaça.

agacin n.m. 1. Durilhon sus lu dets dei pens, deugut au fretament. 2. Grèlh mai bas d'una vinha, que non donerà de frucha.

agaçon n.m. Pichon de l'agaça.

agafada n.f. 1. Incident malastrat. 2. Semonsa violenta, chacotada.

agafaira n.f. Aparelh per pauar d'agrafas. Var.: **agrafaira**.

agafar vt. 1. Agantar, aferrar. Sin.: **arrapar**, **crocar**. 2. Agrafar.

agafatge n.m. Agrafatge.

agalaccia n.f. Absença ò cessacion de secrecion de lach.

agalhardir vt. (*agalhardissi*) Rendre de foarça, de vigoria, de gaietat *(à)*. ◆ **s'agalhardir** v.pr. Venir galhard, vigorós.

agame, a adj. Partenogenetic.

agami n.m. Auceu de Sudamèrica, de la talha d'un gal, dau plumatge negre mé de reflets metallics blau e vèrd, finda sonat *auceu-trompeta* en rason dau crit dau mascle.

agamia n.f. (biol.) Reproduccion assexuada.

agamide n.m. *Agamides*: Familha de lagramuas dei regions caudi, que comprèn en particulier lo *molòc*.

agammaglobulinemia n.f. (med.) Mancança parciala ò totala de gammaglobulinas dins lo plasma sanguin, que rende l'organisme sensible à l'enfeciment.

aganchar vt. Suspendre à un gancho. Sin.: **acrocar**. Var.: **enganchar**.

agantacolhon n.m. Estratagema grossier per enganar quauqu'un.

agantamosca(s) n.m. Chapamosca(s).

agantar vt. 1. Pilhar quauqu'un ò quauqua ren rapidament mé la man ò m'ai doi mans per lo tenir ò li si tenir fermament; pilhar, sasir, jónher quauqu'un ò quauqua ren que bolega. 2. Pilhar quauqua ren en man per lo portar, lo desplaçar, n'en faire usatge. 3. Metre à profièch un eveniment au moment que capita: *Agantar una oportunitat*. 4. Achapar, arrestar: *Lu policiers an*

agantat lo ladre. 5. Pilhar au mejan d'una leca, d'una trapèla. 6. S'empadronir bruscament (de quauqu'un), en parlant d'una sensacion: *La paur l'a agantat*. 7. Èstre pertocat per una malautia: *A agantat una fèbre de cavau.* Sin.: **aferrar**, **agafar**. ◆ **s'agantar** v.pr. Si batre, si picar.

aganton n.m. Planta espinoa dei flors ròsi, comuna dins lu camps (Familha dei papilionaceas). Nom usual: **arrèsta-bòu**. Sin.: **tancabòu**, **agaon**, **agavon**.

àgapa, agapa n.f. Past que lu promiers cristians pílhon en comun. ◆ **àgapas** n.f.pl. Past copiós e festiu entre amics. Sin.: **ribòta**.

agar-agar n.m. Mucilage obtengut partent d'una alga dei mars de l'orient-Extremier, d'usança en bacteriologia coma mitan de cultura, en farmacia coma laxatiu e en coïna per alestir li geladinas. Sin.: **gelòsa**.

agarbar vt. Metre en garbas.

agardar vt. Regarjar.

agaric n.m. Bolet comestible, que lo sieu tipe es lo bolet de jaç, de la classa dei basidiomicèts, de la familha dei agaricaceas. Li sieu lamellas son ròsi quora l'agaric es jove e negri quora creisse de mai (*psalliòta campestris*). Sin.: **psalliòta dei camps**, **pradelet**, **bolet de prat**.

agaricacea n.f. *Agaricaceas*: Familha de bolets basidiomicèts, representats per d'espècias comestibli (agaric, lepiòta) e d'autri toxiqui (d'uni amanitas).

agarop n.m. Garop.

agast n.m. (dau grèc) Aubre de cinc à sièis mètres d'autessa. Li sieu flors son trilobadi e sauri, li fruchas son gropadi per doas. ◇ Una varietat es *Acer monspessulanus*, que lo sieu boasc es roge e dur, d'usança en fustaria. Sin.: **argelabre**, **asedur**. ◇ Una autra varietat es *Acer campestre*, que lo sieu boasc es pas tant dur e qu'a de flors pichini mé 5 lòbes. Sin.: **argemoale**.

agata n.f. Ròca silicioa, varietat de calcedòni, partejada en zònas concentriqui de coloracions divèrsi.

agatenc, a adj. e n. D'Agde. Sin.: **dagdenc**.

agautar vt. Metre un fusiu à l'espatla per tirar. Var.: **engautar**. Sin.: **afustar**.

agave n.m. Planta d'Amèrica centrala, cultivada dins li regions caudi, que rèsta à l'estat vegetatiu per d'ans e d'ans denant de florir un còup solet en donant una inflorescença d'una dizena de mètres de aut. Li sieu fuèlhas fornísson una fibra textila. L'agave es sovent sonat, faussament, **aloès**.

agença (-éncia) n.f. 1. Societat comerciala que prepaua de servicis d'intermediari entre lu professionals d'una activitat e lu clients: *Agença de viatges*, *agença de publicitat*. 2. Organisme administratiu encargat d'una mission d'informacion e de coordinacion: *Agença Nacionala Per l'Emplec*. 3. Sucursala d'una banca. 4. Ensèms dei locals emplegats per una agença (ai accepcions precedenti).

agençaire, airitz n. Persona que s'entrèva d'agençar quauqua ren, una forèst, un territòri, etc.

agençament n.m. Disposicion, amainatjament: *L'agençament d'una maion*.

agençar vt. 1. Combinar, dispauar en foncion d'un òrdre precís: *Agençar un banc sus lo mercat*. 2. Transformar, modificar, per rendre mai comòde, mai agradiu, etc. ◇ *Agençament dau territòri*: Agençament que permete una reparticion melhora dei activitats economiqui en foncion dei ressorsas naturali e umani.

agenda n.f. (mòt latin) Quasernet que permete de notar un jorn après l'autre cen que si deu faire, lu rendètz-vos, etc. Sin.: **pensabèstia**.

agenés, esa adj. e n. D'Agen.

agenesia n.f. Absença de creacion d'un organe au moment de la formacion embrionària.

agenolhador n.m. Varianta de **aginolhatòri**.

agenolhament n.m. Varianta de **aginolhament**.

agenolhar (s') v.pr. Varianta de **s'aginolhar**.

agenolhatòri n.m. Varianta de **aginolhatòri**.

agenolhons (d') loc. Varianta de **d'aginolhons**.

agent n.m. 1. Tot cen qu'agisse, opèra: *Lu agents de l'erosion*, *lu agents atmosferics*, etc. 2. (gram.) Èstre ò objècte qu'acomplisse l'accion. *Complement d'agent*: Complement dau vèrbo passiu que representa lo subjècte de la frasa activa; l'introduccion dau complement d'agent si fa en niçard m'ai preposicions *per*, *de* e *da* (italianisme): *La rateta es manjada per lo cat/dau cat*, *Èra pilhat de convulsions*. 3. Persona encargada d'administrar per lo còmpte d'una autra: *Agent d'una companhia maritima.* ◇ *Agent d'asseguranças*: Persona que representa una companhia d'asseguranças per la quala fa firmar de contractes. 3. *Agent (de polícia)*: Foncionari de polícia, generalament en unifòrme, encargat de la polícia dins li carrieras.

agerbassir vt. Agerbir.

agerbir vt. (*agerbissi*) Revestir de pelenc. Var.: **agerbassir**.

agilament adj. Embé agilitat. Sin.: **lestament**.

agil(e), a adj. 1. Que mòstra de rapiditat e e de facilitat dins lu movements dau còrs. 2. Que capisse leu: *Un esperit agile*. Sin.: **lèst**.

agilitat n.f. 1. Leugieretat dau còrs, gaubi: *L'agilitat d'una balarina*. 2. Vivacitat intellectuala. Sin.: **lestitge**.

agiments n.m.pl. 1. Conducha, comportament blaimables. 2. Manòbras, menadas publiqui. Sin.: **intrigas**.

aginolhament n.m. Accion, fach de s'aginolhar. Var.: **agenolhament**.

aginolhar (s') v.pr. Si metre sus li ginolhs. Var.: **s'agenolhar**.

aginolhatòri n.m. Pichina escabela per s'aginolhar. Var.: **agenolhatòri**, **genolhatòri**, **ginolhatòri**, **agenolhador**. Sin.: **pregadieu**.

aginolhons (d') loc. Posicion de la persona que s'es aginolhada. Var.: **d'agenolhons**, **de genolhons**.

agio n.m. (mòt italian) ['adʒo] Ensèms dei despensas que càrgon una operacion bancària. Sin.: **maivalença**.

agiografe n.m. Escrivan, autor d'agiografia.

agiografia n.f. Relarg de l'istòria religiosa que pertòca la vida e lo culte dei sants.

agiografic, a adj. Relatiu à l'agiografia.

agiologia n.f. Ensèms dei obratges agiografics.

agionime n.m. Nom de sant donat à una persona.

agionomastica n.f. Relarg de l'onomastica qu'estúdia lu agionimes e lu agiotoponimes.

agiotaire, airitz n. Persona que prèsta de moneda me d'interès au dessobre dau taus licit. Sin.: **dardenaire**.

agiotoponime n.m. Toponime bastit m'au nom d'un sant.

agir vi. (*agissi*) 1. Intrar ò èstre en accion. 2. Produrre un efècte, aver una influença: *Aqueu remèdi non agisse*. 3. Si comportar: *Agir en òme d'onor*. Sin.: **obrar**. ◆ **s'agir** v.pr.impers. Èstre en question: *De que s'agisse? S'agisse de ben escotar*. Sin.: **si tractar**, **si virar**.

agissent, a adj. Eficaç, actiu.

agitacion n.f. 1. Estat de cen qu'es animat de movements irreguliers: *L'agitacion de la mar*. 2. Estat d'ànsia, se tradusent sovent per de movements desordenats e sensa tòca; aquelu movements: *L'agitacion deuguda à la fèbre*. 3. Estat de maucontentament politic ò social que si pòu tradurre per de manifestacions, l'expression de revendicacions, etc. Sin. (3): **trebolici**, **trebolum**.

agitador n.m. (quim.) Agitator.

agitar vt. 1. Gacilhar vivament d'un caire e de l'autre: *Agitar un liquide, lo vent agita li fuèlhas*. Sin.: **bolegar**, **gangassar**. 2. (fig.) Causar una viva emocion à, excitar: *La ràbia l'agitava*.

agitat, ada adj. Que manifèsta d'agitacion. Sin.: **boleguet** (en parlant d'un enfant).

agitato [adʒi'tato] adv. (mòt italian) (mús.) D'un movement agitat.

agitator, tritz n. Persona que provòca d'agitacion, de desòrdres socials ò politics.

agitator n.m. (quim.) Bagueta de vèire que sièrve à bolegar lu liquides. Sin.: **bolegaire**.

agla n.f. Aigla.

aglai n.m. Clars, campanada de dòu.: *Sonar l'aglai*. ◇ *Metre l'aglai*: Far nàisser l'espavent.

aglai n.m. Beu-l'òli.

aglaiar vi. Cridar.

aglan n.m. Agland.

aglanada n.f. Recòlta dei aglands.

aglanatge n.m. 1. Luèc dont si recuèlhon lu aglands. 2. Accion de reculhir lu aglands.

agland n.m. Fruch dau rore, encastrat dins una gruèlha. Var.: **aglan**.

aglandala adj. e n.f. Varietat d'oliva.

aglandau adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha dona d'ària à un agland.

aglanós, oa adj. Relatiu ai glàndolas. Sin.: **glandulari**.

aglantin n.m. Ancolia.

aglefin n.m. Peis vesin de la merluça, que si tròva dins la mar dau Nòrd e que, fumat, fornisse lo haddock (Lòng 1 m, familha dei gadides).

aglomeracion n.f. 1. Accion d'aglomerar. 2. Ensèms urban que fòrmon una ciutat e la sieu banlega.

aglomerador n.m. Aglomerant.

aglomerant n.m. Substança que sièrve à aglomerar. Var.: **aglomerador**.

aglomerar vt. (*aglomèri*) Reünir dins una soleta massa d'unu elements qu'avant èron separats: *Aglomerar de sabla e de ciment*. ◇ *Populacion aglomerada*: Populacion gropada dins un gròs vilatge (per oposicion à *populacion dispersada, esparpalhada*). ◆ **s'aglomerar** v.pr. S'adunar en un molon, una massa compacta. Sin.: **s'agrumar**, **s'agrumelar**.

aglomerat n.m. 1. Depaus detritic, pauc ò pas cimentat, d'elements de mai de doi millimètres. 2. Recampament de cauas ò de personas eterocliti ò desparieri. Sin.: **conglomerat**, **nebuloa**.

aglossia n.f. 1. Mancança congenitala de lenga. 2. Incapacitat d'articular de paraulas.

aglutinacion n.f. 1. Accion d'aglutinar; fach de s'aglutinar; lo sieu resultat. ◇ (biol.) Fenomène general de defensa de l'organisme còntra li agressions microbiani ò parasitari que lu sieus agents son aglutinats. 2. (ling.) Ajust d'afixes au radical per exprimir de rapoarts sintactics. 3. (fon.) Formacion d'un mòt per la reünion de doi mòts diferents à l'origina (ex.: *de + sobre = dessobre*).

aglutinador n.m. Qu'aglutina. Var. **aglutinant**.

aglutinant, a adj. e n. 1. Qu'aglutina, que reünisse en pegant. 2. (ling.) *Lenga aglutinanta*: Lenga qu'a coma caracteristica d'exprimir lu rapoarts sintactics per l'aglutinacion (ex.: lo turc).

aglutinar vt. Unir, jónher en pegant, en format una massa: *L'umiditat aglutina lu grans de sau*. Sin.: **agrumelar**. ◆ **s'aglutinar** v.pr. *(à)* Si metre còntra, si pegar: *Lu espectators s'aglutínon davant la grasilha*.

aglutinina n.f. (biol.) Anticòrs present dins lo serom, que la sieu fixacion sus l'antigène n'en provòca l'aglutinacion (li aglutininas microbiani ajúdon à la defensa de l'organisme; li aglutininas non microbiani son l'encausa dei incompatibilitats entre gropes sanguins diferents).

aglutinogène, a adj. (biol.) Si di d'una substança antigenica dei gropes sanguins capable de provocar l'aparicion dei anticòrs correspondents (*aglutininas*) que l'aglutínon.

agnacion [ana'sjuŋ] n.f. Ligam de parentèla civila, per oposicion à la parentèla naturala ò cognacion.

agnat, a [a'nat(a)] adj. e n. Caduna dei personas que, descendent de la mema soca masculina, fan partida de la mema familha (per oposicion à *cognat*).

agnat [a'nat] n.m. *Agnats*: Classa de vertebrats aquàtics, de la respiracion branquiali, desprovists de maissèla, que comprèn per exemple la lamprua. Sin.: **ciclostòma**.

agnosia [anu'zia] n.f. (patol.) Desturbi de la reconoissença dei informacions sensoriali, deuguda à una lesion localisada dau cortèx cerebral, sensa tocar li percepcions elementari.

agnosic, a [anu'zic(a)] adj. e n. Qu'es tocat d'agnosia.

agnosticisme [anusti'sisme] n.m. Doctrina filosofica que declara l'absolut inaccessible à l'esperit uman e

professa una totala ignorança per cen que pertòca la natura intima, l'origina e la destinada de l'òme.

agnostic, a [anus'tic(a)] adj. Relatiu à l'agnosticisme. ◆ n. Persona que professa l'agnosticisme.

agnus Dei [agnus'dei] n.m. inv. (relig. cat.) 1. Preguiera de la messa que començа per aqueli paraulas latini (anheu de Dieu). 2. Medalhon de cera blanca que poarta l'imatge d'un anheu, benedit per lo papa.

agonia n.f. 1. Moment de la vida que vèn just avant la moart; estat d'anequeliment que caracterisa aqueu moment. Sin.: **moriment**. 2. (fig.) Disparicion progressiva, declin: *L'agonia d'un regime politic*.

agonic n.m. Linha que jonhe lu ponchs de la susfàcia terrenala dont la declinason magnetica es nulla.

agonidat n.m. *Agonidats*: Familha de peis de l'òrdre dei Escopaeniformas.

agonisant, a adj. Qu'es à l'agonia.

agonisar (-izar) vi. Èstre à l'agonia. Sin.: **Èstre au darrier badalh**, **èstre en ponch de moart**.

agonista adj. *Muscle agonista*, que produe lo movement considerat (per oposicion m'au *muscle antagonista*).

agonistic, a adj. 1. (filos.) Que pertòca la lucha. 2. (sociol.) Que si debana per lo biais de la lucha.

agònus n.m. Peis de mar foarça coirassat que viu sus lu noastres ribatges (*Agonus cataphractus*, Familha dei agonidats). Sin.: **peis armat**.

agorà n.f. 1. Plaça costejada de bastiments publics, centre de la vida politica, religioa e economica, dintre li ciutats de l'Antiquitat grèca. 2. Espaci pedonier dins una vila modèrna.

agorafòbia n.f. Paur patologica dei espacis descubèrts, dei luècs publics.

agorafobic, a adj. Relatiu à l'agorafòbia.

agoranòme n.m. Magistrat grèc encargat de velhar sus l'agorà.

agorrinar vt. Entirar quauqu'un de menar una vida libertina. Sin.: **pervertir**, **desaviar**, **desvergonhar**. ◆ **s'agorrinar** v.pr. Menar una vida de rufian. Sin.: **bagassejar**, **putanejar**.

agosin n.m. Argusin. Var.: **algosin**.

agost n.m. Vuechen mes de l'an. Var.: **avost**, **aost**.

agostejar vt. Aostar.

agradablament adv. D'un biais agradable. Var.: **agradivament**. Sin.: **plasentament**.

agradable, a adj. Qu'agrada, qu'es plasent. Var.: **agradiu**.

agradament n.m. Agradiment.

agradança n.f. Agradiment (3).

agradant, a adj. Agradiu, plasent.

agradar vt. ind. 1. Plàser: *Aquò m'agrada*, *m'agrada l'estiu*, *m'agràdon li flors*. 2. Acceptar, gradir.

agradèla n.f. Aubrilhon espinós dei flors jauni e dei gruns roges, parasitat per lo bolet de la rolha dau blad (Familha dei berberidaceas). Sin.: **agravissier** (Valada de Tinèia), **berberis**.

agradiment n.m. 1. Fach d'agradir, de consentir à quauqua ren: *Faire una caua sensa l'agradiment dau cap*. 2. Acceptacion, reconoissença de quauqua ren ò de quauqu'un per una autoritat (generalament oficiala): *Agradiment d'una nominacion*. Sin.: **consentiment**, **agrat**, **consentida**. 3. Qualitat per la quala una caua ò una persona platz. Sin.: **agradança**, **plasentat**.

agradir vt. Recevre favorablament, acceptar, aprovar. Var.: **gradir**.

agradiu, iva adj. Plasent, avenent.

agrafa n.f. 1. Pèça de plastic, de metal, etc., que sièrve à estacar d'unu objèctes. Sin.: **gafet**. 2. (med.) En cirurgia, pèça que sièrve à mantenir li labras d'una plaga per la cicatrisacion. 3. Crochet que sièrve à mantenir ensèms lu bòrds d'un vestit. 4. Bròca per aquel usatge. 5. Lengueta per faire tenir un estilò au rebòrd d'una borniera. 6. (maç.) Crampon plat ò codat emplegat en maçonaria per rendre solidari li pèiras d'un barri, un placatge e un barri, etc.

agrafar vt. Estacar au mejan d'una agrafa. Var.: **agafar**. Sin.: **engafetar**.

agrafatge n.m. Accion d'agrafar; lo sieu resultat. Var.: **agafatge**. Sin.: **engafetatge**.

agrafaira n.f. Aparelh per pauar d'agrafas. Var. **agafaira**. Sin.: **engafetaira**.

agrafia n.f. Incapacitat d'escriure independenta de trebolicis motors.

agralhar vi. Cridassejar, en parlant dei gralhas.

agramenir vt. Emplir de grame. ◆ **s'agramenir** v.pr. S'emplir de grame, en parlant d'un prat, d'un camp.

agramatic, a adj. Que pertòca l'agramatisme.

agramatisme n.m. Trebolici dau lengatge, marcat per un desturbament dins la mena de bastir de frasas que la sieu sintaxi evòca l'estile telegrafic.

agramònia n.f. Planta erbacea dei boascs e dei prats, dei flors jauni e dei fruchs crocuts (Familha dei rosaceas). Var.: **agrimònia**.

agranar vt. Donar de gran à la polalha, ai auceus ò ai peis. ◆ **s'agranar** v.pr. Si provedir de gran.

agrandiment n.m. Accion d'agrandir. ◇ (fot.) Tiratge agrandit d'una fotografia. Var. **engrandiment**. Sin.: **alargament**.

agrandiment n.m. Accion, fach d'agrandir. ◆ (fot.) Fotografia agrandida.

agrandir vt. (*agrandissi*) Rendre mai grand: *Agrandir una maion*, *una fotografia*. Var.: **engrandir**. Sin.: **alargar**. ◆ **s'agrandir** v.pr. Devenir mai grand, s'espandir: *Una ciutat que s'agrandisse*. ◇ Espec.: Pilhar un lotjament mai grand ò desvelopar la sieu activitat comerciala.

agrandissèire n.m. (fot.) Aparelh que sièrve à agrandir. Var.: **engrandissèire**.

agranditor n.m. Agrandissèire.

agranela n.f. Agrena.

agranhon n.m. Agrena.

agranhonier n.m. Agrenier.

agranulocitòsi n.f. Demeniment ò avalida dei golbets blancs polinuclearis neutrofiles.

agrapar vt. Pilhar vivament en sarrant m'ai dets. Sin.: **agantar**. ◆ **s'agrapar** v.pr. Si cramponar.

agrari, ària adj. 1. Relatiu ai tèrras cultivadi, à l'agricultura, à la proprietat agricòla. 2. *Reforma agrària*: Reforma tendent à modificar la reparticion dei tèrras en favor dei pichins proprietaris e d'aquelu qu'avíon ren. ◇ Dins l'Antiquitat romana, la lèi agrària consentia ai plebeus lo partiment de l'*ager publicus*, es à dire li tèrras qu'aparteníon à l'Estat, per empachar la noblessa de s'apropriar aqueli tèrras. Var.: **agrarian**.

agrari, ària n. 1. Proprietari terrenc. 2. Tecnician de l'agricultura.

agrarian, a adj. e n. Agrari.

agrarianisme n.m. Sistema dei agraris.

agrariat n.m. Partiment dei tèrras entre aquelu que li cultívon.

agràs n.m. Suc acide dau raïm vèrd.

agrasson n.m. Autre nom dau *rainet*.

agrat n.m. Agradiment (2). *De boan agrat*: Volontiers. Sin.: **convenença**, **consentiment**, **acòrdi**, **agrat**

agravacion n.f. Accion d'agravar; fach de s'agravar: *L'agravacion d'una malautia*. Var.: **agravament**, **agravi**. Sin.: **agreujament**.

agravament n.m. Agravacion.

agravar vt. Rendre mai greu, mai dificile de suportar: *Agravar la pena d'un condamnat*. Sin.: **agreujar**. ◆ **s'agravar** v.pr. Devenir mai greu: *La situacion s'es agravada*.

agravi n.m. Agravacion.

agravissier n.m. Agradèla, en Valada de Tinèia. Sin.: **berberis**.

agravós, oa adj. Peant, onerós. Var.: **gravós**.

agre, a adj. (e mòts de la mema familha) Vèire **aigre**, etc.

agrear vi. Agradar.

agredir vt. (*agredissi*) (italianisme de defugir) Assautar, atacar.

agredoç, a adj. Aigredoç.

agregacion n.f. 1. Accion d'agregar, de metre d'elements ensèms per formar un tot omogeneu; fach de s'assemblar; lo sieu resultat. 2. Concors de recrutament dei professors de liceu e d'uni disciplinas universitari (Drech e Scienças Economiqui, Medecina, Farmacia).

agregar vt. 1. Reünir en un tot, una massa. 2. Admetre quauqu'un dins un grope constituit. ◆ **s'agregar** v.pr. *(à)* Si jónher, s'associar à.

agregat, ada n. Persona admessa à l'agregacion.

agregat n.m. 1. Substança, massa formada d'elements diferents units intimament e solidament entre elu. 2. (econ.) Grandor sintetica obtenguda en combinant diferents poasts de la comptabilitat nacionala e que caracterisa l'activitat economica nacionala. 3. (mús.) Superposicion liura de sons, que non si conforma ai règlas de l'armonia classica.

agregat, ada n. Membre d'una ambassada, d'un gabinet ministerial: *Agregat cultural, agregat militari, agregat d'administracion, agregat de justícia, agregat al ministèri public*. 2. *Agregat de premsa*: Persona encargada dei relacions embé la premsa.

agregatiu, iva adj. Estudiant ò estudianta que prepara lo concors de l'agregacion.

agrena n.f. Fruch de l'agrenier. Var.: **agranela**, **agranhon**.

agrenier n.m. Pruniera sauvatja espinoa que creisse dins lu baranhàs. Var.: **agranhonier**. Sin.: **bartàs sauvatge**.

agrepiar vt. (*agrèpi*, classic *agrèpii*) Metre à la grèpia. Var.: **agrupiar**.

agression n.f. 1. Atac non provocat e brutal. 2. Prejudici portat à l'integritat fisica ò fisiologica dei personas, en rason de l'environament sonòre, visual, etc.: *Li agressions de la vida urbana*. Sin.: **agarrida**.

agressiu, iva adj. 1. Violent, menaçant, que cèrca de nièras: *Un interlocutor agressiu*. ◇ Qu'a un caractèr d'agression: *Una mesura agressiva*. 2. (fig.) Provocant, desplaçat, desavenent: *Una publicitat agressiva*.

agressivament adv. D'un biais agressiu.

agressivitat n.f. Caractèr agressiu d'una persona ò de quauqua ren.

agressor adj. m. e n.m. Que comete una agression, qu'ataca sensa èstre estat provocat ni menaçat: *Identificar lu agressors*, *un país agressor*. Sin.: **atacaire**.

agrèst(e), a adj. (lit.) Campèstre: *Un site agrèste*.

agreta n.f. Aigreta.

agreu n.m. Aubrilhon dei sotaboascs, dei fuèlhas luenti, espinoï e persistenti, que la sieu escòrça sièrve à faire lo visc. Sin.: **agrifuèlh**.

agreujament n.m. Agravament, empejorament.

agreujar vt. Agravar, empejorar.

agricòla adj. 1. Que si dedica à l'agricultura: *Populacion agricòla*. 2. Que pertòca l'agricultura: *Ensenhament agricòla*, *política agricòla*.

agricultor, tritz n. Persona que cultiva la tèrra; persona que la sieu activitat professionala a per objècte de metre en valor un ben agricòla. Sin.: **cultivador**, **paisan**.

agricultura n.f. Activitat economica que transforma e mete en valor lo mitan natural per obtenir lu produchs vegetals e animaus utiles à l'òme, en particulier per la sieu alimentacion.

agrifuèlh n.m. Genre d'uni 600 espècias de plantas de la familha dei Aqüifoliaceas, unic genre existent d'aquesta familha. Sin.: **agreu**, **ilèx**.

agrimònia n.f. Agramònia.

agrinor n.m. Regret.

agriolat n.m. Liquor d'agriòtas. Var.: **agriotada**.

agrion n.m. Insècte alat de la familha dei libellulidats que trèva li aigas doçi en si noirissent de mosquilhons. Sin.: **copavèire**, **escobavèire**, **domaisèla**.

agriòta n.f. Cerièia acidulada de la coa corta. Var.: **griòta**.

agriotada n.f. Liquor de cerièias.

agriotier n.m. Cerier de la varietat que produe li agriòtas. Var.: **griotier**.

agroalimentari, ària adj. Relatiu à l'elaboracion, la transformacion e lo condicionament dei produchs que vènon essencialament de l'agricultura e destinats à

l'alimentacion umana e animala: *Li industrias agroalimentari*.

agroalimentari n.m. Ensèms dei industrias agroalimentari.

agrogeologia n.f. Sciença de la natura geologica de la tèrra à rapoart de la produccion agricòla.

agroindustria n.f. Ensèms dei industrias que fornísson l'agricultura (material agricòla, engrais) ò que l'agricultura li fornisse (agroalimentari).

agrologia n.f. Partida de l'agronomia que la sieu tòca es l'estudi dei tèrra cultivabli.

agromelar (s'), **agromelir (s')**, **agromicelar (s')** v.pr. S'acaptar. Var.: **s'agromelir**, **s'agromicelar**.

agromelir (s') v.pr. S'acaptar. Var.: **s'agromelar**, **s'agromicelar**.

agromicelar vt. (*agromicèli*) Metre en pelòta. Var.: **engromicelar**, **gromicelar**. ◆ **s'agromicelar** v.pr. S'acaptar. Var.: **s'agromicelar**, **s'agromelir**.

agronòme, a n. Especialista de l'agronomia.

agronometria n.f. Sciença que determina la froarça productiva dei soals.

agronomia n.f. Estudi scientific entre li plantas cultivadi, lo mitan (soal, clima) e li tecnicas agricòli.

agronomic, a adj. Que pertòca l'agronomia.

agropar vt. Assemblar en grope, en un luèc, dins un ensèms ò deins una categoria identica. Var.: **gropar**, **agropelar**. Sin.: **amolonar**, **amassar**. ◆ **s'agropar** v.pr. Si metre ensèms, en parlant de personas, d'animaus ò d'objèctes divèrs.

agropastoral, a adj. Que viu de l'agricultura e de l'alevament.

agroquimia n.f. 1. Partida de l'agronomia qu'estúdia li proprietats dei soals e dei vegetals. 2. Ensèms dei activitats de l'industria quimica que porgisse de produchs per l'agricultura coma lu engrais e lu pesticides.

agrum n.m. Coagulacion.

agrumabilitat n.f. Coagulabilitat.

agrumable, a adj. Coagulable.

agrumaire, airitz adj. Coagulator.

agrumant, a adj. e n.m. Coagulant.

agrumar vt. Coagular. ◆ **s'agrumar** v.pr. Se metre en grums. Var.: **s'agrumelar**. Sin.: **s'aglomerar**.

agrume n.m. Fruch coma lo limon, lo portegal, la mandarina, etc.

agrumelar (s') v.pr. S'agrumar.

agrupiar vt. (*agrupi*, classic *agrúpii*) Agrepiar.

agudament adv. D'un biais agut.

agudessa n.f. Caractèr agut. Var.: **acutessa**, **agudesa**. Sin.: **acuitat**.

aguer v. Varianta de **aver**, que sièrve de basa à una partida de la conjugason (subjontiu, preterit, participi).

aguerriment n.m. Accion d'aguerrir, de s'aguerrir.

aguerrir vt. Acostumar ai perilhs de la guèrra e (fig.) ai dificultats, ai cauas penoï. ◆ **s'aguerrir** v.pr. S'endurcir.

agulha n.f. 1. Pichina tija d'acier qu'una dei sieu extremitats es ponchuda e l'autre a un trauc per li passar lo fieu: *Agulha per cordurar*. ◇ *Agulha per tricotar*: Asta pauc ò pron rigida que sièrve à tricotar. Sin.: **broqueta**. ◇ *Agulha de lançament*: Que s'emplega en acupuntura. 2. Tija rigida que marca li oras, li minutas ò li segondas sus lo quadrant d'un relòtge ò d'una moastra. 3. (c. de f.) Partida d'un ralh mobile dins un agulhatge; l'agulhatge eu-meme 4. Dins una nau, cadun dei elements que tènon lo timon e li perméton de virar. 5. (geog.) Cima ponchuda d'una montanha. ◇ (arquit.) Element vertical e ponchut d'un bastiment. 6. (bot.) Fuèlha rigida e aguda dei conifèrs: *Agulhas de pin*. 7. (zool.) Peis lòng e fin (nom comun à mai d'una espècia, coma l'espingòla comuna.).

agulhada n.f. Longuessa de fieu enfilada sus una agulha.

agulhaire, airitz n. *Agulhaire dau ceu*: Contrarotlaire de la navigacion aeriana.

agulhar vt. 1. Dirigir (un tren) en accionant un agulhatge. 2. (fig.) Dirigir dins una direccion precisa. Sin. (2): **orientar**, **adralhar**, **endralhar**.

agulhassa n.f. Gròssa agulha de selier, de la poncha quadrangulària.

agulhat n.m. Peis-can. ◇ *Agulhat-rochier*: Cat-roquier; *agulhat-liche*: Gata-cauciniera.

agulhatge n.m. 1. (c. de f.) Dispositiu generalament contituit de ralhs mobiles (agulhas), que permete à un tren de passar d'una via à una autra. 2. Manòbra d'aqueu dispositiu; direccion, orientacion que n'en vèn, per un veïcule. 3. (fig.) Accion d'orientar (quauqu'un, una accion). ◇ *Error d'agulhatge*: Marrida orientacion.

agulheta n.f. Blanc de volalha.

agulhier n.m. Estuch per li agulhas. Sin.: **esplingolier**.

agulhon n.m. 1. Ponchon d'uni espècias d'insèctes (abelhas, vèspas). 2. Baston m'una poncha de fèrre per menar lu bòus. Sin.: **tocador**. 3. (let. fig.) Cen qu'estimula. 4. Espina d'uni varietas vegetali (ròmegas, rosiers), que si destàcon en laissant una marca.

agulhonar vt. 1. Pónher un bòu m'un agulhon. 2. (let. fig.) Estimular.

agulhòt n.m. (mar.) Ferradura de l'ala au timon; es la pèça mascle que, ligada à l'armèla (part femèla), permete au timon de virar sus lo sieu axe.

agusada n.f. Exacerbacion.

agusament n.m. Exacerbacion.

agusar vt. Exacerbar.

agusardiment n.m. 1. Fach de s'agusardir. 2. Embastardiment.

agusardir (s') v.pr. Si ligar embé de monde pas gaire condrech. Sin.: **s'acanhardar**, **bagassejar**, **putanejar**, **s'agorrinar**.

agut, uda adj. 1. Que si finisse en poncha. Sin.: **ponchut**. 2. *Angle agut*: Plus pichin qu'un angle drech. 3. Aut, en parlant de la frequença d'un son, d'una votz: *Una votz aguda*. 4. Fin, subtil, en parlant dau regard, d'una qualitat intellectuala, etc.: *Una intelligença aguda*. 5. Que monta d'un còup au sieu paroxisme: Una dolor aguda, un conflicte agut. ◇ *Una malautia aguda*: Que si declara d'un còup solet e a una evolucion rapida.

agut n.m. 1. Son agut; ensèms dei sons aguts, registre agut: *Aquest aparelh rende ben lu aguts*. 2. Claveu.

Ah Simbòle de l'ampèr-ora.

ai (interj.) Interjeccion que marca la dolor.

ai n.m. Ae.

aí adv. Advèrbi d'afirmacion. Sin.: **òc**, **si** (aquesta forma es ligada à una interrogacion negativa).

aià adv. Advèrbi de luèc, que marca l'alunhament. Var.: **alhà**, **ailà**.

aiatolà n.m. Títol balhat ai caps religiós màgers de l'islam shiita.

aiçamont adv. Damont, aquí sobre. Var.: **deçamont**, **per damont**, **en per amont**.

aiçavau adv. Davau, en bas. Var.: **deçavau**, **dedavau**, **en per avau**, **davau sota**.

aicí adv. de luèc En aquesto luèc. Sin.: **aquí**. Contr.: **aià**.

aïcian, a adj. e n. Haïtian, aïtian.

aiçò pr.dem. Aquesta caua. Sin.: **aquò**.

aicú n.m. (lit.) Pichina poesia japonesa constituit d'un verset de 17 sillabas.

aiga n.f. 1. Liquide incolòre, transparent, inodòre, insipide, format de doi atòmes d'idrogène e d'un d'oxigène (H_2O). 2. Aquesto element, present dintre la natura (mars, lacs, flumes). ◇ *À cima d'aiga*: Just au niveu de l'aiga; *Aiga fèrma*, *moarta*: Aiga qu'es pas en movement (per exemple dins una loana). Sin.: **aiga qu'ajaça**. ◇ *Aiga senhada*: Aiga benedida; *Aiga de sau*: Solucion aigalhoa de sau dont si mete de carn, de peis ò d'ortalhas per lu conservar. Sin.: **saumoira**, **samoira**. 3. Aquesto liquide en tant que bevenda: *Aiga minerala*, *aiga de foant*. ◇ *Aiga de boca*: Aiga que si pòu beure. 4. Liquide alcolisat obtengut per destillacion: *Aiga de lavanda*. ◇ *Aiga de Colonha*: Solucion alcolica d'òli essencials (bergamòta, limon, etc.). ◇ *Aiga d'odor*: Aiga perfumada. ◇ *Aiga nafa*: Aiga de flors de portegalier. ◇ *Aiga de beutat*: Preparacion alcolica que vèn d'un perfum precís que lo sieu degrà de concentracion es situat entre l'extrach e l'aiga de Colonha. 5. (Dins d'uni expressions) Preparacion liquida; solucion aigoa: *Aiga de Javel*, *de clòre*. ◇ *Aiga rasa*: Aiga mesclada d'acide nitric e d'acide cloridric, que dissòlve l'aur e lo platin. 6. *Aiga grassa*: (pop.) Nom donat à un personatge de tria dins lo relarg politic, administratiu, etc. 7. *Aiga pàssera blanca*: Raïm blanc redond. ◇ *Aiga pàssera negra*: Raïm negre redond. ◆ pl. 1. Foant d'aigas termali. 2. Liquide amniotic: *Perdre li aigas*. 3. *Aigas e forèsts*: Còrs d'engenhaires foncionaris encargats d'entretenir e de susvelhar lu flumes, li ribieras e li forèsts de l'Estat. 4. (dr.) Ai*gas territoriali*: Zòna maritima fixada per cada Estat e dont es sobeiran. – Aigas interiori, situadi en ça dei aigas territoriali. 5. (geog.) *Aigas bassi*, *aigas auti*: Niveu mai aut, mai bas, d'un flume, à un periòde de l'an. 6. (fig.) *Aiga grassa*: personatge important. ■ L'aiga bulhe à la temperatura de 100°C, sota la pression de 1 atmosfèra, e si solidifica à 0°C (glaça, neu). Si pòu trovar dins l'atmosfèra sota forma de vapor. 1 cm^3 d'aiga pea 1 g.

aigada n.f. 1. Accion d'aigar. 2. Pluèia de corta durada. Sin.: **raissa**.

aigadier n.m. Aigalhier.

aigadiera n.f. Aiguiera.

aigafoarta n.f. 1. Acide nitric mesclat d'aiga. 2. Estampa obtenguda m'una tecnica de gravadura qu'emplega l'acide nitric; aquesta tecnica de gravadura.

aigafortista n. Aquafortista.

aigal n.m. Flume, ribiera, riu, etc. Sin.: **cors d'aiga**. Var.: **aigau**.

aigalada n.f. Luèc dont l'aiga es abondoa (cf. lo quartier dei Aigaladas, à Marselha).

aigalas n.f.pl. (mar.) Part dau buch d'una nau que si tròva entre lu madiers.

aigalear vi. Aigalejar, plovinejar.

aigalejar vi. Breniar, plovinejar. Var.: **aigalear**.

aigalh n.m. Vapor d'aiga que si depaua, lo matin ò lo sera, sus li plantas e sus d'autres còrs que son foara.

aigalhier n.m. Persona que s'ocupa d'entretenir li foants ò d'aigar. Sin.: **fontanier**, **aigadier**.

aigalhon n.m. Gust de l'aiga.

aigalhós, oa adj. 1. Qu'es de la natura de l'aiga. 2. Umide. Var.: **aigós**.

aigamarina n.m. Pèira fina, varietat de bericle, que la sieu color entre lo blau clar e lo vèrd e la sieu transparença fan pensar à l'aiga de la mar.

aiganeu n.f. Aiga e neu mescladi.

aiga pàssera blanca n.f. Varietat de raïm blanc redond, dau genoés *uga passao*, dau latin *uva passula*, «raïm sec»; es la varietat que fornisse l'*asebic*, en plaça dau raïm de Corint.

aiga pàssera negra n.m. Varietat de raïm roge.

aigar vt. 1. Banhar en versant d'aiga: *Aigar una planta*, *aigar lo jardin*. 2. Isolar li fibras (dau cànebe, dau lin) per maceracion. Sin.:. **naiar**.

aigardent n.m. Bevenda alcolica obtenguda per distillacion dau raïm, de la raca, d'unu fruchs. Sin.: **branda**.

aigardentier n.m. Persona que destilla l'aigardent.

aiga-senhadier n.m. Aiga-signadier.

aiga-signadier n.m. Vas, bacin d'aiga benedida. Var.: **aiga-senhadier**. Sin.: **benedictier**, **benetier**, **benitier**.

aigassier, a adj. Que naisse, viu dins l'aiga ò pròche de l'aiga. Sin.: **aiguèstre**, **aqüatic**.

aigatge n.m. 1. Accion d'aigar. 2. Beal sus lo limit de la penda e dei faissas, que servia à alunhar l'aiga de pluèia dei faissas per la menar en un valon.

aigatiu, iva adj. Aquós.

aigau n.m. Aigal.

aigavèrs n.m. Linha de partiment dei aigas sus una cadena de montanhas.

aigaviva n.f. Aiga que corre.

aigla n.f. 1. Auceu rapaci diurne de granda talha, que bastisse lo sieu nido dins li auti montanhas. 2. (arald.) Decoracion, emblema, que figura una aigla. Var.: **agla**.

aigleta n.f. (arald.) Pichina aigla, que figura en nombre sus un blason.

aiglon, a n. Pichon de m'aigla.

aigós, oa adj. 1. Qu'es de la natura de l'aiga 2. Umide: *Un camp aigós*. 3. Que contèn tròup d'aiga: *Fruch aigós*. ◇ (quim.) *Solucion aigoa*: que lo sieu solvent es l'aiga.

aigrament adv. D'un biais aigre.

aigràs n.m. Suc acide qu'es extrach dau raïm culhit vèrd.

aigre, a adj. 1. Qu'a una aciditat desplasenta au gust: *Un fruch aigre*, *un vin aigre*. 2. (fig.) Agut: *Una votz aigra*. ◇ Que pòu bleçar, ofensar: *Una remarca aigra*.

aigre n.m. 1. Gust aigre, odor aigra. 2. (fig.) *Virar à l'aigre*: Devenir aigre, desplasent, en parlant d'un debat, d'una discussion.

aigredoç, a adj. 1. D'un gust que mescla l'acide e lo sucrat. 2. Desplasent, blessant, en despièch d'una aparença doça: *De prepaus aigredoç*.

aigrelet, a adj. Leugierament aigre.

aigret, a adj. Aigrelet.

aigret n.m. Creisson alenés. Sin.: **nasturci**.

aigreta n.f. (bot.) Planta dei fuèlhas comestibli, que deu lo sieu gust acide à la presença d'acide oxalic (*rumex acetosa*); paciença (*rumex aquaticus*). Var.: **agreta**.

aigrir vt. (*aigrissi*) 1. Rendre aigre. 2. Rendre amar e irritable. ◆ vi. Devenir aigre: *Lo lach a aigrit*. ◆ **s'aigrir** v.pr. (fig.) Devenir amar, irritable: *S'es aigrit en vielhissent*.

aigrit, ida adj. (fig.) Rendut amar e irritable per de decepcions, d'espròvas, de falhiments.

aigror [aj'gru] n.f. (ò n.m.) 1. Fach d'èstre aigre; caractèr de cen qu'es aigre: *L'aigror dei fruchs vèrds*, *l'aigror d'una reflexion*. 2. (au pl.) Sensacions aigri ò amari dintre la boca ò l'estòmegue.

aigrós, oa adj. Aigre.

aigrum n.m. Gust aigre.

aiguejar vt. Lavar mantu còups, refrescar.

aiguèstre, a adj. 1. Que si pòu aigar. 2. Aigassier.

aigueta n.f. 1. *Faire venir l'aigueta en boca*: Èstre apetissent. ◇ *N'aver l'aigueta en boca*: Trovar quauqua ren apetissent. 2. Pichina pluèia. Sin. (2): **fosquin**, **bruniada**, **garbin**.

aiguier n.m. Vasca provista d'una alimentacion en aiga e d'una evacuacion, especialament dins la coïna.

aiguiera n.f. Vas à pen, m'un bèc e una ansa, destinat à contenir d'aiga. Var.: **aigadiera**.

ailà adv. Aià.

ailamont adv. Damont (luènh).

ailàs interj. Interjeccion per exprimir un lament, una dolor, un regret. Sin.: **pecaire**.

aimabilitat n.f. Caractèr d'una persona aimabla; sociabilitat. Var.: **amabilitat**, **aimabletat**. Sin.: **avenença**.

aimablament adv. D'un biais aimable.

aimable, a adj. Que cèrca de faire plaser, d'agradar; sociable, cortés. Sin.: **plasent**, **amistós**.

aimabletat n.f. Aimabilitat.

aimant n.m. 1. Mineral, oxide de fèrre, qu'a la facultat d'atraire naturalament lo fèrre e d'unu autres metals. Sin.: **caramida**, **magnetita**. 2. Material, dispositiu, que pòu produrre un camp magnetic exterior.

aimantacion n.f. Accion d'aimantar; lo sieu resultat. Fach d'èstre aimantat.

aimantar vt. Comunicar à un còrs la proprietat de l'aimant. ◆ **s'aimantar** v.pr. Aquistar la proprietat d'atraire lo fèrre.

aimantat, ada adj. Qu'a li proprietats d'un aimant.

aimar vt. Var.: **amar**. 1. Provar d'afeccion, un estacament per quauqu'un: *Aimar lu enfants*. 2. Èstre atrach per quauqu'un, m'un sentiment que jonhe afeccion viva, tendressa e atirança fisica. ◆ **s'aimar** v.pr. Provar una afeccion recipròca, un amor partejat. Sin.: **si voler ben**.

aimarà n.m. Familha de lengas indianas d'Amèrica dau Sud.

aine Cf. **bèc d'aine**.

aira n.f. (geom.) Nombre que mesura una susfàcia; aquesta susfàcia. Sin.: **ièra**.

aire n.m. Ària.

airejador n.m. Aerator.

airejament n.m. Accion d'airejar, d'aerar.

airejar vt. Aerar.

airejat, ada adj. Aerat.

airiç n.m. Envelopa de la castanha.

aisadament adv. D'un biais aisat. Var.: **aisidament**. Sin.: **facilament**.

aisament n.m. Facilitat.

aisamenta n.f. pl. Ensèms dei pèças e accessòris emplegats per lo servici de la taula (sietas, plats, etc.). Sin.: **terralhas**.

aisança n.f. 1. Facilitat, impression de natural e de libertat dins li accions, lu biais de faire ò de parlar. Sin.: **gaube**, **gaubi**. 2. Situacion de fortuna que permete de viure ben. Sin.: **benestança**.

aisar vt. Facilitar. ◆ **s'aisar** v.pr. Si metre au sieu aise. Var.: **s'aisir**.

aisat, ada adj. 1. Facile, que vèn à ben. 2. Qu'a una situacion economica que li permete de viure ben. Sin.: **sobrat**.

aise n.m. Convenença. *Au sieu aise, à l'aise*: Dins una posicion, de vestits confortables, comòdes; dins una situacion (economica) confortabla. Sin.: **achiu**.

aise n.m. 1. Objècte que sièrve ai usatges de la vida quotidiana: *Lu aises de la coïna, lu aises de la cròta*. Var.: **aisina**. 2. Comoditats.

aisina n.f. 1. Objècte fargat, utilisat manualament ò sus una màquina per complir una operacion, un travalh determinats. Sin.: **fèrre**, **aise**. 2. Objècte que sièrve ai besonh de la vida vidanta, en particulier per la coïna. Sin.: **ustensilha**, **aise**.

aissa n.f. Destrau de fustier ò de barilier, dau fèrre corbat, que lo sieu talhant si tròva dins un plan perpendiculari au mànegue. ◇ *Mèstre d'aissa*: Fustier de marina, responsable, dins lo temps de la marina de boasc, d'un talhier naval tocant la bastison de l'armadura dei naus; responsable de l'entretenença dau bruch e dei atràs d'una nau.

aissala n.f. Mena de sapa que la sieu lama es aplatida en biseu.

aissèla n.f. 1. (anat.) Cavitat situada sota l'espatla, à la joncion entre lo braç e lo pièch. 2. (bot.) Partida situada sobre l'insercion d'una fuèlha.

aissent n.m. 1. Planta aromatica que creisse en lu ermàs e que contèn una esséncia amara e toxica (Familha dei compauadas, (*Artemisia absinthium*). Dona una liquor amara, l'absinti. Sin.: **encens** (1).

aisset n.m. Marteu de teulissier que la sieu tèsta es provista à una dei sieu extremitats d'un trencant, emplegat per talhar lauvas.

aisseta n.f. (tecn.) Autís que sièrve à parar, dins d'unu mestiers (curatier, manescau). Sin.: **ermineta**.

aisseu n.m. (mec.) Aubre transversal que sostèn un veïcule, e que lu sieus doi caps s'entràucon dins lu botons dei ròdas dau veïcule. Sin.: **issieu**.

aitant adv. Advèrbi que marca l'egalitat de quantitat, de valor, de nombre, etc. Var.: **atant**, **tant**, **autant**, **autretant**. Sin.: **parier**.

aïtian, a adj. e n. Aïcian, haïtian.

aizoacea n.f. *Aizoaceas*: Familha que recampa un grand nombre de plantas dicotilodoneï, sobretot representada dins li regions de clima sèc d'Àfrica australa (anc.: Ficoïdaceas).

ajaçar vt. Metre un enfant au monde. ◆ **s'ajaçar** v.pr. 1. Si metre au lièch per durmir. 2. S'estendre.

ajoc n.m. Luèc en autessa dont si méton lu volatiles domestics (passerons, galinas, etc.); baston suspendut que li sièrve per aquò. Var.: **ajocador**.

ajocador n.m. Ajoc.

ajocar vi. Si metre en autessa sobre una branca. ◆ **s'ajocar** v.pr. Ajocar. Var.: **si jocar**.

ajoglarir (s') v.pr. Venir, si faire joglar.

ajonch, a n. Cf. **adjonch**, **ajont**.

ajónher vt. 1. Metre en mai. Sin.: **ajontar**, **ajustar**. 2. Arribar à-n-un luèc; achapar quauqu'un. Sin.: **rejónher**. 3. Metre bot à bot.

ajont, a n. Persona associada à una autra per la segondar. Var.: **adjonch**, **ajonch**.

ajonta n.f. 1. Addicion. Sin.: **ajusta**. 2. Element que s'ajusta à un objècte per n'aumentar la longuessa.

ajontament n.m. Cen qu'es ajonch, ajustat.

ajontar vt. Ajónher (1).

ajornable, a adj. Que pòu èstre remés à plus tardi.

ajornament n.m. Accion de remandar à una data ulteriora. ◇ *Pena embé ajornament*: Pena à la quala una juridiccion condamna una persona sensa execucion immediata.

ajornar vt. Remandar à una data ulteriora.

ajornat, ada adj. 1. Remandat. 2. (arquit. e textile) Traucat, decorat de jorns.

ajuda n.f. 1. Sostèn portat à quauqu'un; accion d'ajudar quauqu'un. Sin.: **assistença** 2. (espec.) Subvencion, sostèn financier.

ajuda n.f. Persona qu'ajuda, segonda una autra persona dins un travalh. Var.: **ajudaire**.

ajudacomptable n. Persona que segonda un comptable, un cap-comptable.

ajudant n.m. Adjudant.

ajudar vt. Portar lo sieu sostèn à quauqu'un dins un travalh, una caua que deu faire. Sin.: **assistir**, **segondar**, **donar la man à**. ◆ vt.ind. *(à)* Contribuir, facilitar. Sin.: **concórrer**, **collaborar**, **cooperar**, **participar**. ◆ **s'ajudar** v.pr. *(de)* Si servir, tirar partit *(de)*.

ajust n.m. 1. Element qu'es estat ajustat, ajonch. Var.: **ajustier**. 2. Ensèms dei dauraduras apariadi: cordeliera, braçalet, pendins, etc. previsti per èstre portadi à l'encòup. Sin.: **ondradura**. 3. Bustier.

ajust n.m. (bot.) Mena de blae.

ajusta n.f. Addicion.

ajustador n.m. Ponch de jontura.

ajustadura n.f. Ajustament.

ajustaire, airitz n. Persona que s'entràva de l'ajustatge (de pèças mecaniqui).

ajustament n.m. 1. Accion d'ajustar, d'adaptar; lo sieu resultat. 2. (tecn.) Niveu de libertat ò de serratge de doi pèças assembladi; resultat de l'ajustatge. 2. Leugiera modificacion d'una tèxte de reglament, d'un lèi.

ajustar vt. 1. Ajónher (1). Sin.: **addicionar**. 2. Adaptar (una pèça à una autra). ◇ (mecan.) Procedir à l'ajustatge de. 3. Rendre just, confòrme à una nòrma: *Ajustar lu prètz*, *ajustar una balança*. ◇ rendre precís: *Ajustar lo tir*. 4. Metre ben en plaça: *Ajustar la sieu cravata*.

ajustat, ada adj. 1. *Precís: Un tir ajustat*. 2. Si di d'un vestit serrat à la talha: *Una camia ben ajustada*.

ajustatge n.m. Accion d'ajustar, d'adaptar; Operacion que permete de donar à una pèça mecanica la dimension necessària per que si poasque assemblar m'una autra.

ajustier n.m. Pèça ajustada à un objècte (taulier, mòble) per n'acréisser la sieu dimension. Var.: **ajust**.

Al Simbòle quimic de l'alumini.

al Abreviacion d'*annada-lume*.

ala n.f. 1. Membre qu'assegura lo vòl dei auceus, dei insèctes e dei ratapinhatas. 2. Cadun dei plans principals de sustentacion d'un avion. *Ala liura*: Engenh constituit essencialament d'una carcassa leugiera m'una vela e un arnesc dont si tèn la persona, que permete de practicar lo vòl liure. ◇ *Ala volanta*: Avion que lo sieu fuselatge es pauc ò pron integrat dintre l'espessor dei alas. ◇ *Alas dau molin de vent*: Partidas mobili garnidi de tela, que pílhon la foarça dau vent e perméton lo movement dau molin. Sin.: **antena**, **verga**. 3. Partida de la carroçaria d'una veitura que cuèrbe li ròdas. Sin.: **virafanga**. 4. Pèça plata essenciala dau timon d'una nau sus la quala agísson li rajadas d'aiga. 5. *Ala saetada*: Ala d'avion clinada en darrier per facilitar la penetracion dins l'aire. 6. Part laterala d'un capeu. 7. *Li alas dau nas*: Li nharras. 8. Membre ò apendici larg e plat que permete la deneda de mantu animaus aiguèstres (peis, tartugas, cetaceus, etc.). Sin.: **nadarèla**. 9. (arquit.) Còrs de bastiment alinhat en prolongament dau bastiment principal ò que forma un retorn. 10. (mil.) Partida laterala d'una armada en òrdre de batalha. ◇ (espòrt) Extremitat de la linha d'ataca d'una equipa (balon, rugbi, etc.). 11. (bot.) Cadun dei doi petales de la coròlla dei papilionaceas; expansion membranoa de cada costat d'unu organes (pen, fruchs, granas, etc.).

alabarda n.f. Arma d'asta, dau fèrre ponchut d'un costat e trencant de l'autre (s. XIV^{n} – s. XV^{n}). Var.: **alambarda**, **lambarda**.

alabardier n.m. Militari armat d'una alabarda. Var.: **alambardier**, **lambardier**.

alabast n.m. Arceu que si mete sus lo bast dei saumas, etc.

alabastra n.f. 1. Carbonat de calci translucide, de color variabla. ◇ *Alabastra gipsoa*: Gipse blanc. 2. Objècte, esculptura d'albatre. ◇ *D'alabastra*: Qu'a la blancor de l'alabastra gipsoa. Var.: **alabastre** (n.m.).

alabastre n.m. Alabastra.

alabatre vt. Batre dei alas.

alabran n.m. Carnard sauvatge.

alabrena n.f. Reptile comun que si tèn pròche dei vièlhs barris ò dins l'èrba (tipe dau sota-òrdre dei lacertilians). Sin.: **salamandra**. Var.: **labrena**.

alabron n.m. Cabridan.

alachada n.f. Accion de popar. Sin.: **tetada**, **popada**.

alachalebre n.m. Lachalebre.

alachament n.m. Accion de faire popar.

alachar vt. Noirir de lach, mé lo sieu lach. Var.: **lachar**.

alada n.f. Còup d'ala: *D'una alada, lo passeron a dispareissut*.

aladar vi. Si clinar sus un costat sensa si poder redreiçar en parlant d'una nau quora la mar es borda.

aladonc conj. Conjoncion que fa intrar la consequença de la proposicion avançada e torna pilhar un racònte interrot. Var.: **doncas**, **adonc**, **adoncas**.

alagada n.f. Raissa.

alagament n.m. Accion d'alagar. Sin.: **inondacion**.

alagar vt. Recurbir completament d'aiga, inondar. Sin.: **enaigar**, **subrondar**.

alairar (s') v.pr. Si clinar d'un costat, en parlant d'una planta, d'una bèstia, d'una persona. Var.: **s'aleirar**.

alairon n.m. 1. Cap de l'ala d'un auceu. 2. Nadarèla d'unu peis coma la làmia, lu cetaceus. 3. Part mobila situada darrier d'una ala d'aeronau, que permete à-n-aqueu de manobrar en prefondor. Sin.: **aleta**.

alalí n.m. Crit dei caçaires ò sonaria de tromba per anonçar que lo cèrf es à la constrencha.

alalònga n.m. Raça de ton qu'escompassa pas 1 m de lòng, foarça preat per la sieu carn (*Thunnus alalunga*, Familha dei escombridats).

alambarda n.f. Alabarda.

alambardier n.m. Alabardier.

alambic n.m. Aparelh per destillar, en particulier l'alcòl. Var.: **lambic**.

alamon n.m. Aramon. Sin.: **traïn**, **lesa** (Luceram 1611).

alangorir vt. (*alangorissi*) Faire venir langorós. ◆ **s'alangorir** v.pr. Venir langorós. Sin.: **s'alanguir**.

alanguir (s') v.pr. Venir langorós.

alapea n.f. Alàpia.

alapeda n.f. Alàpia.

alàpia n.f. Mollusc comestible de la cauquilha conica, corrent sus li ròcas descubèrti à marea bassa (Familha dei gastropòdes). Var.: **alapeda**.

alapier, a adj. Propici à la pesca ai alàpias: *Febrier es alapier*.

alar vt. (francés *haler*) 1. Salhar. 2. Tonejar.

alargament n.m. 1. Accion d'alargar.

alargar vt. Rendre mai larg: *Alargar una rota*. ◆ **s'alargar** v.pr. Venir mai larg, s'espandir.

alari, ària adj. Que pertòca l'ala: *Carga alària*.

alarma n.f. 1. Aparelh ò dispositiu permetent d'avertir d'un perilh: *Alarma automatica*, *sistema d'alarma*. ◇ *Donar*, *sonar l'alarma*: Avertir d'un perilh, alertar. 2. Espavent deugut à un perilh vertadier ò imaginat.

alarmant, a adj. Qu'alarma, que fa paur, inquieta.

alarmar vt. Espaventar, inquietar mé l'anonci d'una menaça, d'un perilh: *Alarmar l'opinion*. Sin.: **espaurir**. ◆ **s'alarmar** v.pr. S'inquietar, si faire de bila. Sin.: **si laguiar**, **s'espaurir**, **si faire de pensament**, **si pensamentar**.

alarmisme n.m. Tendença à èstre alarmista.

alarmista adj. e n. Persona que difusa de nòvas, de prepaus alarmants, sovent imaginaris. ◆ adj. De natura à alarmar: *Una informacion alarmista*.

alassaire, airitz n. Persona qu'alassa.

alassant, a adj. Qu'entira de lassitge, de fatiga. Sin.: **fatigant**, **afanaire**.

alassar vt. Causar de lassitge fisic ò intellectual à. Sin.: **afanar**, **fatigar**. ◆ **s'alassar** v.pr. Sentir ò subir de lassitge. Sin.: **si fatigar**, **s'afanar**.

alastrejar vi. Si di dau gal quora enròda una galina en abaissant una ala fins au soal. Sin.: **faire l'aleta**.

alat, ada adj. Provedit d'alas. Sin.: **alifèr**.

alatejar vt. Volatejar, volastrejar.

alatge n.m. (francés *halage*) Accion d'alar. Sin. **salhatge**, **tonejatge**. ◇ *Camin d'alatge*: Camin de tira.

alaudidat n.m. *Alaudidats*: Familha de passerons comuns en Euròpa, que lo tipe n'es la lauseta.

alaujar vt. Alaugir, aleugierir.

alaugiment n.m. Aleugieriment.

alaugir vt. (*alaugissi*) Aleugierir.

alausa n.f. Peis vesin de la sardina, que si desvelòpa dins la mar e vèn faire lu òus dins lu cors d'aiga au printemps. Cf. **lecha**, **lacha**.

alausa, **alauseta** n.f. Lauseta. Sin.: **calandra**, **calandreta**.

alazan, a adj. e n. D'una color saura rogenca, en parlant dau pelatge e dei crins dau cavau. ◆ n.m. Cavau alasan.

alba n.f. (bot.) Aubre que li sieu fuèlhas son lusenti au dessobre e blanqui au dessota. Var.: ***auba***, ***albar***. Sin. ***aubre blanc***. (*Populus alba*).

alba n.f. (lit.) Tipe de poesia medievala. Cf. **auba**.

albaisia n.f. Beu temps clar: *"Après ella s'en van las barcas, dreyta via, De pellegrins c'avian esperat l'albaysia."* (Ramon Feraud, ***Vida de sant Onorat***, cap. CVII).

albanèl n.m. (zool.) Aubaneu.

albar n.m. (bot.) Alba (*Populus alba*).

albarea n.f. Luèc plantat de píbolas. Var.: **aubarea**, **aubareda**.

albanés, esa adj. e n. D'Albania.

albarèsta n.f. Arcbalèsta. Var.: **aubarèsta**, **balèsta**, **balestra**.

albarestier n.m. Arcbalestrier. Var.: **balestier**, **balestrier**.

albatròs n.m. Auceu palmipède dei mars australi, vorace e dau vòl potent. (òrdre dei procellariformes).

albigés, esa adj. e n. De la vila d'Albi. ◇ (ist.) *Lu Albigés*: Lu catars e lu vaudés d'Occitània. *Crosada còntra lu Albigés*: Crosada menada per Roma e lo Rèi de França (1208-1244), dirigida en particulier còntra lo Comtat de Tolosa de Raimond VI, que comença après l'assassinat de Pèire de Castelnau, legat dau Papa (15 de janvier dau 1208) e s'acaba per la conquista d'Occitània, après la presa de Montsegur (14 de mars dau 1244). Si destríon en particulier la promiera crosada (1209-1215), la Reconquista (1216-1224) e la segonda crosada, dicha "reiala" (1226-1228).

albin, a adj. Tocat per l'albinisme. Sin.: **albinòs**.

albinisme n.m. Anomalia (tant umana qu'animala) congenitala e ereditària deuguda au defaut d'un pigment, la melanina, e que si caracterisa per una pèu blanca, de bèrris blancs ò blonds palha, un iris rosat.

albinòs adj. inv. Albin.

albita n.f. Feldespat alcalin, silicat natural d'alumini e de sòdi.

albom n.m. 1. Quasèrn cartonat destinat à recevre de fotografias, de cartas postali, etc. 2. Grand libre totplen illustrat. 3. Disc que contèn un nombre variable de cançons (per opisicion au disc simple, en inglés *single*, que contèn un títol solet).

albor n.f. (ò n.m.) Promiera lutz de l'auba.

alboriga n.f. Morilha.

alborn n.m. Amborn.

albumèn n.m. 1. Nom scientific dau blanc de l'òu. Sin. corrent: **clara**. 2. (bot.) Teissut ric en substanças nutritivi, qu'avesina la plantula dintre d'uni granas.

albumina n.f. Substança organica azotada, viscoa, solubla dins l'aiga, coagulabla, contenguda dintre l'òu, lo lach, lo plasma.

albuminat, ada adj. (bot.) Que contèn un albumèn.

albuminogène, a adj. Que balha d'albumina.

albuminoïde adj e n.m. De la natura de l'albumina.

albuminós, oa adj. Que contèn d'albumina.

albuminòsi n.f. Estat morbós que vèn de l'acreissement excessiu d'elements albuminós dins lo sang.

albuminuria n.f. Presença d'albumina dins l'urina. Sin.: **proteïnuria**.

albumòsi n.f. (bioquim.) Polipeptide que si forma au moment de la digestion dei proteïnas.

alcade n.m. 1. (anc.) Jutge, en Espanha. 2. (mod.) Cònsol, en Espanha.

alcaïc, a adj. Si di de diferents vèrs grècs ò latins e d'una estròfa (2 vèrs de 11 sillabas, 1 vèrs de 9 sillabas, 1 vèrs de 10 sillabas) dont figúron.

alcalescença n.f. Proprietat dei substanças alcalescenti.

alcalescent, a adj. Qu'es ò que devèn alcalin.

alcali n.m. 1. (quim.) Idroxide d'un metal alcalin ò de l'ammòni (nom generic). 2. *Alcali volatile*: Ammoniac.

alcalicellulòsa n.f. Cellulòsa alcalina.

alcalienc, a adj. Alcalin.

alcalificant, a adj. Qu'a la proprietat d'alcalinisar.

alcalimètre n.m. (quim.) Aparelh que permete de determinar la massa d'anidride carbonic dins li substanças carbonatadi.

alcalimetria n.f. Determinacion dau títol d'una solucion basica.

alcalimetric, a adj. Que pertòca l'alcalimetria.

alcalin, a adj. 1. (quim.) Relatiu ai alcalis; d'un alcali. ◇ *Metal alcalin*: Metal que, per combinason mé l'oxigène, produe un alcali. 2. Que contèn una basa; que n'a li proprietats basiqui. 3. (med.) *Medicament alcalin* ò *alcalin*, n.m.: Remèdi qu'a la proprietat de combatre l'aciditat. Var.: **alcalienc**.

alcalinisacion (-izacion) n.f. Accion d'alcalinisar.

alcalinisar (-izar) vt. Rendre alcalin.

alcalinitat n.f. Estat alcalin.

alcalinoterrós, oa adj. *Metals alcalinoterrós*: calci, bari, estronci e radi.

alcaloïde n.m. (quim., farm.) Compauat organic azotat e basic tirat d'un vegetal (nom generic): la *morfina*, la *quinina*, son d'alcaloïdes.

alcaloïdic, a adj. Relatiu a un alcaloïde.

alcalòsi n.f. Alcalinitat excessiva dau sang.

alcan n.m. Idrocarbure saturat aciclic, de formula C_nH_{2n+2} (Nom generic). Sin. **parafina**.

alcaptòna n.f. Substança que vèn dau gastatge de la tirosina.

aclaptonuria n.f. Presença d'aclaptòna dins l'urina.

alcazar n.m. Palais fortificat dei rèis maures d'Espanha e dei sieus successors cristians.

alcèn(e) n.m. (quim.) Idrocarbure aciclic dau doble liame, de formula generala C_nH_{2n} (nom generic). Sin.: **olefina**.

alcin n.m. (quim.) Idrocarbure aciclic dau triple liame, de formula generala C_nH_{2n-2} (nom generic).

alcion n.f. 1. Auceu fabulós que passava per faire lo sieu nido unicament per mar calma e que lo sieu rescòntre èra tengut per un presatge urós. 2. Animau marin que forma de colonias massivi de polipes (branca dei cnidaris, òrdre dei octocoroliaris).

alcionari n.m. *Alcionaris*: Òrdre de cnidaris mé vuèch tentacules, que comprèn en particulier lo coralh e l'alcion. Sin.: **octocoralliaris**.

alcionenc, a adj. Relatiu à l'alcion.

alcoïl(e) n.m. Radical univalent de formula C_nH2_{n+1}, que s'obtèn en levant un atòme d'idrogène à un alcan.

alcòl n.m. 1. *Alcòl etilic* ò *alcòl*: Liquide incolòre, C_2H_5OH que bulhe à 78°C e si solidifica à –112°C,

obtengut per destillacion dau vin e dei sucs sucrats fermentats. Sin.: **etanòl**. 2. Tota bevenda que contèn d'alcòl ◇ (espec.) Bevenda dau foart títol en alcòl: *Alcòl de menta*, *alcòl de pruna*. 3. (quim.) Tot compauat organic de formula generala $C_nH_{2n+1}OH$ (nom generic). Var.: **alcoòl**.

alcolat n.m. Liquide obtengut per destillacion de l'alcòl sobre una substança aromatica: *L'aiga de Colonha es un alcolat*. Var.: **alcoolat**.

alcolatura n.f. Produch obtengut per maceracion d'una planta dins l'alcòl. Var.: **alcoolatura**.

alcolemia n.f. Presença d'alcòl dins lo sang. Var.: **alcoolemia**.

alcolic, a adj. 1. Que per natura contèn d'alcòl: *Una solucion alcolica*. 2. Relatiu à l'alcòl. 3. Que resulta de l'alcolisme. Var.: **alcoolic**. ◆ adj. e n. Que s'adona à l'alcolisme. Sin.: **chocaton**, **embriagon**, **ibronha**.

alcolier n.m. Industrial que fabrica de bevendas alcolisadi. Var.: **alcoolier**.

alcolificacion n.f. Transformacion d'una substança en alcòl per fermentacion. Var. **alcoolificacion**.

alcolificar vt. Tresmudar una substança en alcòl per lo biais de la fermentacion. Var.: **alcoolificar**.

alcoligène, a adj. Qu'es emplegat per la produccion d'alcòl. Var.: **alcooligène**.

alcolisable, a (-izable, a) adj. Que pòu èstre convertit en alcòl.

alcolisar (-izar) vt. 1. Ajónher d'alcòl à (quauqua ren). 2. (quim.) Transformar en alcòl. Var.: **alcoolisar**, **alcoolizar**. ◆ **s'alcolisar** v.pr. Beure tròup d'alcòl.

alcolisi n.f. Desplaçament reversible de l'alcòl d'un estèr per lo biais d'un autre alcòl. Var.: **alcoolisi**.

alcolisat, ada (-izat, -izada) adj. Que contèn d'alcòl: *Una bevenda alcolisada*. Var.: **alcoolisat**, **alcoolizat**.

alcolisme n.m. Abús de bevendas alcoliqui; dependença, intoxicacion que n'en resulta. Var.: **alcoolisme**.

alcologia n.f. Disciplina medicala que s'entrèva de l'alcolisme e de la sieu prevencion. Var.: **alcoologia**.

alcològue, òga n. Especialista d'alcologia. Var.: **alcoològue**.

alcolomania n.f. (psiquiatria) Dependença toxicomaniaca dei bevendas alcolisadas. Var.: **alcomania**, **alcoomania**, **alcoolomania**.

alcolomètre n.m. Densimètre per mesurar la tenor en alcòl (dei vents, liquors, etc.). Var.: **alcomètre**, **alcoomètre**, **alcoolomètre**.

alcoloresistença (-éncia) n.f. Proprietat dei bacterias qu' un còup coloradi embé de fushina (colorants basics), poàdon pas èstre descoloradi per l'immersion esperlongada dins l'alcoòl foart. Var.: **alcooloresistença** (-**éncia**).

alcomania n.f. Alcolomania. Var.: **alcoomania**.

alcomètre n.m. Alcolomètre. Var.: **alcoomètre**.

alcometria n.f. Ensèms dei procediments emplegats per determinar la riquessa en alcòl dei bevendas. Var.: **alcoometria**.

alcotèst n.m. (n. depauat) Aparelh destinat à metre en evidença e à evaluar l'alcolemia d'una persona per la mesura de l'alcòl contengut dins l'ària expirada. Var.: **alcootèst**. Sin.: **etilotèst**, **etilomètre**.

alcòva n.f. 1. Refonsura d'una cambra, destinada à recevre un lièch (d'unu lièchs). Var.: **arcòva**. 2. (fig.)... *d'alcòva*: Relatiu à la vida galanta, intima.

aldeïde n.m. 1. Liquide volatile format pendent la desidrogenacion de l'etanòl, de formula CH_3CHO. Sin.: **etanal**. 2. Compauat organic que contèn un grope –CH=O (nom generic).

aldeïdic, a adj. Relatiu ai aldeïdes.

aldenc, a adj. Aldin.

aldin, a adj. Relatiu ai caractèrs d'estamparia inventats per Aldo Manuzio. Sin.: **aldenc**.

aldoacide n.m. Autre nom de l'acide aldonic.

aldòl n.m. Aldeïde-alcòl que provèn de la polimerisacion d'un aldeïde.

aldonic adj. *Acide aldonic*: nom donat à un acide-alcòl provenent de l'oxidacion d'aldòses. Var.: **aldoacide**.

aldòse n.m. Òse à foncion aldeïdica.

aldosteròna n.f. Ormòna qu'agisse au niveu dei rens en provocant la retencion dau sòdi e en favorejant l'eliminacion dau potassi.

ale ['ɛl] n.f. (mòt olandés) Bièrra inglesa leugiera, fabricada mé de malt grilhat.

àlea n.m. Azard, favorable ò non. ◇ (sovent pl.) Risc d'incidents defavorables, d'inconvenients: *Lu àleas de la vida*. Var.: **aleà**. Sin.: **risc**, **contingença**.

alea n.f. Andana (3 e 4). Var.: **alèia**, **lèia**.

aleança n.f. Aligança.

aleat, ada adj. Aliat.

aleatòri, òria adj. 1. Que depende de l'azard, d'un eveniment mau-segur: *Òrdre de lectura aleatòri*. 2. Azardós, problematic: *De beneficis aleatòris.* 3. (mat.) *Variabla aleatòria*: Variabla que la sieu variacion depende d'una lèi de probabilitat. 4. (art contemp.) Òbra plastica ò literària que l'artista li a introduch d'elements d'azard ò d'improvisacion.

aleatòriament adv. D'un biais aleatòri.

alecament n.m. Accion d'alecar. Sin.: **aletament**.

alecant, a adj. 1. Apetissent. Sin.: **gustós**, **manjatiu**. 2. Interessant, atraent: *Una propòsta alecanta*. Sin.: **aletant**, **atraent**.

alecar vt. 1. Atirar, donar envuèia en flatant lo gust ò lo flairar. 2. (fig.) Atirar mé l'esperança de quauqua ren d'agradiu: *Alecar quauqu'un mé de bèli promessas*. Sin.: **aletar**, **atraire**.

alecitic, a adj. (embriol.) Si di de l'òu de la majoritat deis mamifèrs, qu'una segmentacion totala e bilaterala. Sin.: **isolecitic**.

alèf n.m.inv. Promiera letra de l'alfabet ebreu. ◇ (mat.) S'emplega per indicar lo nombre d'elements, ò *potença* d'un ensèms infinit: *Alèf-zèro es la potença de l'ensèms dei entiers*.

alegrament adv. D'un biais alegre.

alegrança n.f. Sentiment d'un brave plaser. Sin.: **alegressa**, **alegretat**, **alegria**.

alegrar vt. Èstre la causa d'un grand plaser. Var.: **ralegrar**. Sin.: **regaudir**. ◆ **s'alegrar** v.pr. Venir alegre, joiós.

alegre, a adj. Plen d'enavant, de gaug, de contentessa.

alegressa n.f. Gaug viu que si manifèsta sovent per de demostracions collectivi.

alegret, a adj. Viu e gai.

alegretat n.f. Alegrança.

alegria n.f. Gaug.

alèia n.f. Alea.

aleial, a adj. Legal.

aleiçonament n.m. 1. Accion de conselhar, de faire la leiçon. 2. Adestrament.

aleiçonar vt. 1. Faire la leiçon, donar de conseus. 2. Adestrar, abiaissar.

aleirar (s') v.pr. S'alairar.

alemand, a adj e n. D'Alemanha. ◆ n.m. Lenga d'origina indoeuropea dau grope germanic, que si parla principalament en Alemanha e en Àustria.

alemanda n.f. Dança de cort d'origina germanica, de caractèr greu e de de ritme lent.

alemanic, a n.m. Grope de dialèctes de l'alemand-aut partejat entre l'alemanic sotran (Alsàcia, Baden) e l'alemanic sobran (Soíssa dicha "alemanica"). ◆ adj. e n. Qu'apartèn, que si rapoarta à-n-aqueli regions ò à-n-aquelu dialèctes.

alen n.m. Buf, respiracion: *Perdre l'alen*, *tenir lo sieu alen*. Var.: **alena**, **alenament**.

alena n.f. Alen.

alena n.f. Ponchon per forar lo cuer.

alenada n.f. Respir, buf.

alenador n.m. Dubertura prevista per donar d'ària ò de lutz dins una cròta, un sota-soal. Sin.: **espiralh**, **ventilhon**.

alenar vt. 1. Prendre alen. Sin.: **respirar**. 2. Flairar l'odor de la sauvatgina, en parlant d'un can de caça.

alenés adj. m. Si di d'una varietat de creisson. Sin.: **aigret**, **nasturci**.

alenós, oa adj. Si di d'una persona pertocada per lo cortalen. Sin.: **asmatic**.

alenquiment n.m. 1. Malanha fisica brusca e momentanea que pòu menar à l'esvaniment. 2. Defaut de foncionament. Sin.: **falhiment**, **defauta**.

alenquir (s') v.pr. Perdre momentaneament li sieu foarças fisiqui ò morali. Sin.: **defautar**, **falhir**.

alentiment n.m. Accion d'alentir.

alentir vt. (*alentissi*) Rendre mai lent. Var.: **ralentir**.

alentissèire n.m. Ralentissèire.

alentorns n.m.pl. 1. Luècs qu'envirònuton un espaci, considerat coma centre: *Lu alentorns d'una ciutat*. 2. Fond decoratiu d'una tapissaria, à l'entorn d'un subjècte central.

alèrta n.f. 1. Crida per avertir d'un perilh e si preparar à li faire faça: *Alèrta aerenca*, *alèrta à la bomba*. 2. La menaça ela-mema: *M'inquieti à cada alèrta*. 3. *En estat d'alèrta*, *en alèrta*: Lèst à intervenir immediatament en cas de besonh.

alèrta interj. Sièrve à avertir en cas de perilh, de menaça.

alertar vt. 1. Avertir (quauqu'un) d'un perilh, d'una menaça; convidar à si tenir lèst. 2. Atraire l'atencion de: *Lo bosin m'a alertat*, *avèm alertat li autoritats sobre d'aqueu problema*.

alesenc, a adj. De la ciutat d'Alès.

alestiment n.m. Accion d'alestir, de preparar. Sin.: **preparacion**.

alestir vt. (*alestissi*) 1. Preparar, metre lèst. Sin.: **aprestar**. 2. *Alestir un examèn*: Seguir una formacion per subir li espròvas d'aquel examèn. ◆ **s'alestir** v.pr. Si preparar, si metre lèst. Sin.: **s'aprestar**.

aleta n.f. 1. Pichina ala. – *Faire l'aleta*: Alastrejar; enrodar una galina en estirassant una ala au soal, en parlant dau gal. ◇ (fig. fam.) Cortejar. 2. Element estabilisador de l'empenatge d'unu projectiles: *Bomba à aletas*. 3. Element (plaqueta, lamella) destinat à melhorar la transmisson de la calor d'un aparelh de caufatge. 4. Membre ò apendici larg e plat que permete ai peis de denedar. Sin. (4): **alairon**, **nadarèla**.

aletament n.m. Alecament.

aletant, a n.m. Alecant.

aletar vt. Alecar.

aletic, a adj. (log.) Si di d'una proposicion ò d'una modalitat que pertòca unicament lo vertadier, lo faus e l'indeterminat. Contr.: **deontic**.

aletrar (s') v.pr. Desvelopar li sieu conoissenças. Sin.: **s'assabentar**, **estudiar**, **s'ascienciar**.

aleucemic, a adj. Relatiu à l'aleucia.

aleucia n.f. Mancança de globilhons blancs (leucocits).

aleuge n.m. (mar.) 1. Embarcacion que sièrve au cargament e au desbarcament dei naus. 2. Sòrta de tartana.

aleugierar vt. (*aleugieri*) Varianta d'**aleugierir**. ◆ **s'aleugierar** v.pr. Si faire mai leugier.

aleugierible, a adj. Que si pòu aleugierir.

aleugieriment n.m. Accion d'aleugerir, de s'aleugierir.

aleugierir vt. (*aleugierissi*) Rendre mai leugier. Var.: **aleujar**, **aleugierar**. ◆ **s'aleugierir** v.pr. Si faire mai leugier.

aleugir vt. (*aleugissi*) Aleugierir. ◆ **s'aleugir** v.pr. S'aleugierir.

aleujar vt. (*aleugi*) Aleugierir. ◆ **s'aleujar** v.pr. S'aleugierir.

aleurita n.f. Aubre d'Orient-Extremier representat per divèrsi espècias, coma *l'aubre de l'òli*, que li sieu granas dónon l'òli de boasc de China, e lo *bancolier*, que dona un òli purgatiu. (Familha dei euforbiaceas).

aleuromètre n.m. Aparelh que s'emplega per mesurar la quantitat de glutèn dins la farina.

aleurona n.f. Substança proteïca de resèrva que forma de granas dins l'albumèn ò dins lu cotiledons d'uni plantas.

alevada adj. f. *Èstre alevada*: Anar au mascle, en parlant d'una vaca.

alevadon, a n. Si di d'un enfant que comença d'èstre grand.

alevaire, airitz n. Persona que practica l'alevatge dei bèstias.

alevament n.m. Fach d'alevar de bèstias. Var.: **alevatge**, **elevatge**, **elevament**.

alevar vt. (*alèvi*) 1. Noirir un animau per lo far créisser: *Alevar de poarcs*, *de vacas*. 2. Assegurar la formacion fisica e morala d'un enfant, l'educar. Var.: **elevar**. Sin. (2): **ensenhar**.

alevatge n.m. 1. Alevament. 2. Ensèms dei animaus d'una mema espècia dins un tenement agricòla, piscicòla, etc.: *Un alevatge de feas*. 3. Ensèms dau travalh fach sus lo vin per lo faire vielhir. Var.: **elevatge**.

alexandrin, a adj. e n. D'Alexàndria d'Egipte. ◇ *Art alexandrin*: Art ellenistic qu'Alexàndria n'en fuguèt lo fogau principal à partir dau s. III av. J.-C. – *Poesia alexandrina*: Poesia rafinada qu'un dei sieus representants màgers fuguèt Teocrita. ◇ (per extension) D'una subtilitat excessiva: *De discussions alexandrini*.

alexandrin n.m. Vèrs de dotze pens, qu'es lo vèrs classic de la poesia francesa (s'atròva finda en occitan, meme s'es l'endecassillabe qu'es classic): *"Ben de gents mi diran: que sòta vanitat"* (RANCHER, ***Nemaïda***, I, 1).

alexandrinisme n.m. Ensèms dei corrents artistics literaris e filosofics que caracteríson la civilisacion grèca d'Alexàndria (s. III av. J.-C. – s. III ap. J.-C.).

alexandrita n.f. Pèira fina, vèrd escur à la clartat dau jorn e rojoastra sota lo lume electric.

alexia n.f. Incapacitat congenitala ò patologica à legir. Sin.: **cecitat verbala**.

alexic, a adj. e n. Si di d'una persona qu'a perdut la facultat de legir.

alexina n.f. Substança proteïca immunitària dau plasma. Sin.: **complement**.

alfa, alfà n.m. Promiera letra de l'alfabet grèc.

alfabet n.m. Tièra de toti li letras que sièrvon à transcriure lu sons dins una lenga e presentadi dins un òrdre donat: *Alfabet grèc*, *alfabet latin*.

alfabetic, a adj. 1. Qu'emplega un alfabet: *Escritura alfabetica*. 2. Que seguisse l'òrdre dei letras de l'alfabet: *Una lista alfabetica*.

alfabeticament adv. D'après l'òrdre alfabetic.

alfabetisacion (-izacion) n.f. Accion d'alfabetisar; lo sieu resultat.

alfabetisar (-izar) vt. Ensenhar à lièger e à escriure (à un individú, à un grope social).

alfabetisat, ada adj. e n. Si di d'una persona qu'a emparta à lièger e à escriure en estent adulta.

alfabetisme n.m. Sistema d'escritura alfabetic.

alfablocant n.m. Mena de substança emplegada còntra la vasoconstriccion dins un fum d'afeccions.

alfanet n.m. Raça africana de flaquets.

alfange n.m Cimetèrra mauresc.

alfenide n.m. Malhachòrt (metal blanc) emplegat per fabricar lu culhiers, li forquetas, etc.

alfanumeric, a adj. Que compoarta à l'encòup de chifras e de caractèrs alfabetics.

alfòl n.m. Mena d'isolant termic.

alga n.f. Vegetal clorofillian sensa raíç ni vaisseus, generalament aqüatic (branca dei tallofits).

algarada n.f. (mòt espanhòu) Brusca garrolha, altercacion. Sin.: **chacotada**, **mescla**, **satonada**, **escaufèstre**.

algasèla n.f. Antilòpa dau Saarà, dei còrnas recorbadi en darrier (autessa 1 m, sota-òrdre dei ruminants).

algèbra n.f. 1. (sens classic) Teoria dei eqüacions e dei proprietats generali dei operacions. (sens modèrne) Estudi dei estructuras abstrachi, coma lu gropes, lu aneus, lu còrs. *Algèbra de Boole* (ò encara *algèbra de la* logica): Estructura algebrica aplicada à l'estudi dei relacions logiqui e dont li operacions de reünion, d'interseccion e de complementacion exprímon respectivament de la disjoncion, de la conjoncion, de la negacion logiqui. 2. (fig. fam.) Caua dificila de capir: *Per ieu, aquò es d'algèbra*.

algebric, a adj. Qu'apartèn à l'algèbra. ◇ *Eqüacion algebrica*: Eqüacion de la forma P(x) = 0, dont P es un polinòme. – *Nombre algebric*: Nombre raíç d'una eqüacion algebrica dei coeficients entiers.

algebricament adv. D'un biais algebric.

algebrista n. Especialista de l'algèbra.

algesia n.f. Sensibilitat à la dolor.

algesimètre n.m. Instrument per mesurar la dolor.

algesiogène, a adj. Que provòca la dolor.

algia n.f. (med.) Dolor fisica (quaus que n'en sígon la causa, lo sèti, lo caractèr).

algic, a adj. 1. Que pertòca la dolor. 2. Que provòca la dolor.

algide, a adj. Que si caracterisa per de sensacions de frèi: *Periòde algide* (d'una malautia).

algiditat n.f. Estat de cen qu'es algide.

algina n.f. Substança fleumoa que si forma au contacte de l'aiga embé lo mucilage d'uni algas bruni.

alginat n.m. 1. Sau de l'acide alginic, especialament emplegat dins l'industria alimentària e textila. 2. preparacion à basa d'alginat, que permete de pilhar de motlatges dentaris.

alginic, a adj. *Acide alginic*: Que la sieu sau si tròva dins d'uni algas (laminàrias).

alginurèsi n.f. Evacuacion doloroa de l'urina.

algocultura n.f. Cultura dei algas.

algodistrofia n.f. Tèrme generic qu'enclau d'unu fenomènes patologics circulatòris dolorós que lo *sindròme espatla-man* n'es un dei mai caracteristics, valent à dire una periartriti de l'espatla que s'esperlònga nerviosament fins à la man m'una mena d'edema de rojor e un enreddesiment dolorós.

algofilia n.f. Perversion morbida que si complatz dins lo patiment de dolors fisiqui, que pertòca d'unu psicopatas.

algofòbia n.f. Temor morbida de la dolor.

algolagnia n.f. (psiquiatria) Erotisacion de la dolor causada (sadisme) ò subida (masoquisme); plaser sexual ligat à la dolor. Var.: **algolanhia**.

algologia n.f. Estudi dei algas.

algològue, òga n.m. Persona que s'entrèva de l'estudi dei algas.

algomania n.f. Cèrca morbida de la dolor.

algonquian, a adj. e n. Proteozoïc.

algonquin n.m. Familha de lengas indianas d'Amèrica dau nòrd.

algopareunia n.f. Acoblament dolorós.

algoritme n.m. (mat. e inform.) Seguida finida d'operacions elementari que constituísson un esquema de calcul ò la resolucion d'un problema.

algoritmic, a adj. De la natura de l'algoritme.

algoritmica n.f. Sciença dei algoritmes, emplegada per exemple en informatica.

algostasi n.f. Demeniment ò abolicion totala de la sensibilitat à la dolor au moment d'un traumatisme grandàs.

algoterapia n.f. Branca de la fitoterapia que fa usatge dei algas.

algusin n.m. Argusin. Var.: **agosin**

alhà adv. Advèrbi de luèc, que marca l'alunhament. Varianta correnta: **aià**. Contr.: **aquí**.

alhet n.m. Planta ortalhiera à bulbe que li sieu doaças, de l'odor foarta e dau gust ponhent, son emplegats en coïna.

alhetada n.f. Croston de pan fretat mé d'alhet e banhat d'òli d'oliva.

alhetar vt. Garnir ò fretar d'alhet.

alhòli n.m. Esquiçum à basa d'òu, d'alhet e d'òli d'oliva. ◇ Plat de peis (merluça) e d'ortalalhas bulhidi servits m'aquela preparacion.

alhors adv. Dins un autre luèc. Sin.: **En d'autres luècs**.

aliable, a adj. Aligable.

aliança n.f. Aligança.

aliar vt. Aligar.

aliat, ada adj. e n. Unit per un tractat: *Lu país aliats*. Var.: **aligat**.

aliatge n.m. Aligatge.

alibi n.m. 1. Mejan de defensa que permete à un acusat de provar la sieu presença dins un autre luèc au moment dei fachs que li son reprochats. 2. Pretèxte, excusa.

alibòfi n.m. 1. Fruch redon de l'alibofier. 2. (pop.) Testicule. Sin. (2): **tantifla**.

alibofier n.m. Aubrilhon dei regions caudi mé de flors blanqui, que dona lo benjoïn (familha dei estiracaceus).

aliciclic, a adj. Qu'apartèn ai compauats organics ciclics (classa) derivats dei compauats alifatics per barradura de cicle.

aliechar vt. Metre au lièch. ◆ **s'aliechar** v.pr. Si metre au lièch, si jaire.

alienabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre alienat.

alienable, a adj. Que pòu èstre alienat.

alienaire, airitz adj. Que somete à de constrenchas, à una alienacion.

alienacion n.f. 1. Abandon ò perda d'un drech natural. ◇ (filos.) Estat d'asserviment, de frustracion d'un individú que perde lo fruch dau sieu travalh e es sotamés à de condicions de vida que non pòu modificar. 2. (dr.) Transmission à una autra persona d'un ben ò d'un drech. 3. *Alienacion mentala*: Trébol mental que provòca una incapacitat à viure en societat.

alienar vt. 1. Transmetre à una autra persona la proprietat de (un ben, un drech). 2. Renonciar à un drech natural: *Alienar la sieu independença*. 3. Alunhar, rendre (una persona) ostila (à quauqu'un): *Lu sieus agiments li an alienat tota la vila*. 4. (filos.) Provocar l'alienacion de.

alienat, ada n.m. Malaut mental que lo sieu estat justificat un internament.

alienatari, ària adj. e n. (dr.) Persona à la quala es transmés un drech per alienacion.

alienator, tritz n. Persona qu'aliena.

alienatòri, òria adj. Qu'aliena.

alienista adj. e n. Psiquiatre.

alifatic, a adj. *Compauats alifatics*: Idrocarbures de la cadena dubèrta (lineària ò ramificada), e aquelu que comprènon un ò divèrs cicles non aromatics (compauats aliciclics).

alifèr, a adj. Provist d'alas: *Un insècte alifèr*. Sin.: **alat**.

alifòrme, a adj. En forma d'ala; que sembla una ala.

aliga n.f. Fruch roge de l'aliguier, manjadís quora vèn passit. Var.: **ariga**, **aubaliga**.

aligable, a adj. Que si pòu aligar.

aligança n.f. 1. Union contractada entre govèrns, entre Estats. 2. Acòrdi entre doi personas. 3. Union (d'un òme e d'una frema, de doi familhas) per lo maridatge. 4. Aneu de maridatge. 5. Combinason de doi cauas diferenti: *Una aligança de doçor e d'autoritat*. 6. (relig. cat.) *Anciana Aligança*: Pati entre Dieu e lo pòple ebreu; lo judaïsme. ◇ *Novèla Aligança*: Aquela que liga Dieu à toi lu cristians.

aligar vt. 1. Combinar (de metals). 2. (fig.) Associar (una caua abstracha à una autra). ◆ **s'aligar** v.pr. 1. S'unir. 2. S'associar, s'ajónher (en parlant de cauas).

aligat, ada adj. Aliat.

aligatge n.m. Produch de caractèr metallic que resulta de l'incorporacion d'un element (metallic ò non) ò d'unu elements à un metal.

aligòt n.m. Especialitat de Roergue, mesclum de lia de tantiflas e de toma fresca.

aligotat n.m. Socam blanc de Borgonha; lo vin fach m'aqueu raïm.

aliguier n.m. Aubre dau grope dei sorbiers, dei fuèlhas lobadi e dei flors blanqui, que lo sieu boasc s'emplega en ebenaria. Var.: **ariguier**, **aubaliguier**. Sin.: **sorbiera**, **vaissa blanca**.

aliment n.m. Cen que sièrve à noirir un èstre viu.

alimentacion n.f. 1. Accion d'alimentar, de s'alimentar. 2. Produchs que sièrvon à alimentar, à s'alimentar; lo comèrci d'aquelu produchs. 3. Aprovesiment d'un motor en combustible, d'una arma en municions, d'un aparelh en electricitat, etc. 4. (electr.) Partida d'un aparelh que permete à l'ensèms d'èstre provist en electricitat. Var.: **alimentador**.

alimentador, aititz adj. (electr.) Qu'alimenta.

alimentador n.m. (electr.) Aparelh, dispositiu per alimentar. Var.: **alimentacion** (4).

alimentar vt. 1. Provesir en aliments. Sin.: **noirir**. 2. Aprovesir en energia: *Lo barratge alimenta la vila en electricitat*. 3. (fig.) *Alimentar una conversacion*: L'entretenir, li portar d'arguments. ◆ **s'alimentar** v.pr. Manjar. Sin.: **si noirir**.

alimentari, ària adj. 1. Que pòu servir d'aliment. 2. Relatiu à l'alimentacion: *Regime alimentari*. 3. *Travalh alimentari*: Travalh fach unicament per ganhar de sòus. 4. (dr.) *Obligacion alimentària*: Obligacion legala de fornir de manjar à la parentèla pròcha, de respoandre ai sieu besonhs essencials. – *Pension alimentària*: Versada en execucion d'una obligacion alimentària (especialament après un divòrci).

alineà n.m. Espaci au començament de la promiera linha d'un paragrafe; lo paragrafe eu-meme.

alineari, ària adj. Que marca un alineà.

aliçon n.m. Animau marin cubèrt de picas mobili que li sieu glàndolas reproductritz son manjadissi.

alinhada n.f. Seguida d'objèctes alinhats. Sin.: **rega**, **filanha**, **tièra**.

alinhament n.m. 1. Accion d'alinhar, de s'alinhar. Var.: **enlinhament**. 2. Ensèms de cauas alinhadi. 3. Determinacion, per una autoritat administrativa, dei limitas d'una rota; servituda que n'en resulta: *Una maion tocada d'alinhament*.

alinhar vt. 1. Metre, presentar sus una linha drecha: *Metre d'escolans en linha*. 2. (fig.) *Alinhar d'arguments, de fachs, de chifras*, etc.: Lu produrre dins un òrdre coerent. 3. Metre en coerença, en conformitat (una caua e una autra): *Alinhar lo cors d'una moneda sobre aqueu d'una autra*. ◆ **s'alinhar** v.pr. 1. Si metre sus una mema linha. 2. *S'alinhar sobre quauqu'un*: L'imitar. *S'alinhar sobre quauqua ren*: Li si conformar.

aliòs n.m. Saveu impermeable que si tròva sobretot dins la seuva dei Landas de Gasconha.

aliquòta n.f. Quantitat contenguda un nombre exacte de còups dins un autre nombre: **Cinc es una aliquòta de vint-a-cinc**. Sin.: **devesor**, **partidor**.

alisarina n.f. Substança roja extracha de la raíç de la garança.

aliscaire n.m. Produch per faire lúser una carroçaria de veitura. Sin.: **polissèire**.

aliscar vt. Alusentir, assuliar.

aliscatge n.m. Accion d'aliscar. Sin.: **alusentiment**.

aliseu adj. e n.m. Si di de vents reguliers que búfon sobre esquasi lo tèrç dau glòbe terrèstre, dai auti pressions subtropicali vèrs li bassi pressions eqüatoriali. Var.: **alisi** (n.m.).

alisi n.m. Aliseu.

alisson n.m. Orsin.

aliurament n.m. Accion d'aliurar; lo sieu resultat.

aliurar vt. *Aliurar una tèrra*: Li impauar una talha.

alizari n.m. Raíç entiera de garança.

alizarina n.f. Matèria coloranta roja qu'èra extracha de la raíç de la garança, ma aüra s'obtèn per sintèsi.

allant n.m. Envanc, estrambòrd.

allantoïde n.m. Una dei tres anèxas de l'embrion, pròpria dei vertebrats superiors.

allantoïdian adj. m. e n.m. *Vertebrats allantoïdians*: auceus, reptiles, mamifèrs.

allegacion n.f. Citacion d'un fach; afermacion, assercion. Sin.: **afortiment**, **declaracion**, **acertament**.

allegar vt. Metre en avant per servir d'escusa, de pretèxte, de justificacion. Sin.: **afortir**, **acertar**, **declarar**.

allegoria n.f. 1. Representacion d'una idea per una figura dotada d'atributs simbolics (art) ò per una metafòra desvelopada (literatura). 2. Òbra literària ò plastica qu'emplega aquesta forma d'expression.

allegoric, a adj. Que si rapoarta à l'allegoria, que li apartèn.

allegoricament adv. D'un biais allegoric.

allegorisar (-izar) vt. Presentar d'un biais allegoric.

allegorista n. Artista ò autor qu'emplega d'allegoria.

allegro [a'legro] adv. (mús.) (mòt italian) D'un biais viu e gai.

allegro n.m. 1. Tròç musical qu'es executat allegro. 2. (coregr.) Movements executats rapidament.

allegretto adv. e n.m. (mús.) (mòt italian) [alle'gretto] Movement entre l'*andante* e l'*allegro*.

allèle n.m. (genet.) Caduna dei formas alternativi que pòu presentar un gène qu'ocupa lo meme luèc dins un cromosòma determinat ò dins doi cromosòmas omològues, e qu'exprimisse diferentament un meme caractèr. ◇ *Allèle dominant*: Aqueu que presenta lo caractèr de dominança. ◇ *Allèle recessiu*: Que lo sieu efècte si manifèsta unicament quora es present en doble.

allelóia interj. Exclamacion d'alegressa dins la liturgia judiva e aquela cristiana.

allelomòrfe, a adj. Que si presenta sota mai d'una forma.

allelotròpe n.m. Mescla en equilibri de doi formas d'un compauat desmotròpe.

allèn(e) n.m. (quim.) Idrocarbure (C_3H_4) mé doi ligam etilenics.

allergène n.m. Substança qu'es responsabla d'una reaccion allergica.

allergida n.f. (med.) Lesion cutanea après una allergia.

allergia n.f. 1. Reaccion anormala, excessiva, de l'organisme à un agent (allergène) à cu es particulierament sensible. 2. (fig.) Incapacitat à suportar quauqu'un ò quauqua ren.

allergic, a adj. 1. Relatiu à una allergia. 2. (fig.) *Èstre allergic à quauqu'un ò à quauqua ren*: Non lo suportar, li èstre refractari.

allergisant (-izant), a adj. Que pòu provocar una allergia.

allergologia n.f. Partida de la medecina qu'estúdia lu mecanismes de l'allergia e li malautias allergiqui.

allergologista n. Allergològue.

allergològue, òga n. Especialista de l'allergologia.

alligatòr n.m. Cocodrile d'Amèrica que pòu mesurar fins à doi mètres de lòng.

alliteracion n.f. Repeticion d'una consonanta ò d'un grope consonantic dintre de mòts que si seguísson, per produrre un efècte d'armonia imitativa ò suggestiva. Ex.: *Lo pintre que pintava la poarta dau pissador de la plaça Pasqueta*.

allò interj. Mòt que s'emplega per entamenar una conversacion telefonica. En occitan, si tròva correntament la forma **diguètz** (**dièts** en niçard).

alloaglutinacion n.f. Forma especiala d'aglutinacion, aviada per un anticòrs.

alloaglutinina n.f. Alloanticòrs que fa pròva in vitro d'una reaccion d'aglutinacion dins de condicions donadi.

alloanticòrs n.m. Anticòrs produch per de personas desparieri ma de sòrta identica.

alloantigène, a adj. Antigène geneticament desparier d'un autre.

allobar n.m. Element quimic de composicion despariera d'aquela naturala.

allobiologia n.f. Branca de la biologia qu'estúdia lu fenomènes que si manifèston, ò si poàdon manifestar, dins la vida dins l'espaci extraterrèstre.

allobiologic, a adj. Relatiu à l'allobiologia.

allobrògue, òga adj. e n. 1. D'una antica populacion celtica installada en Gàllia Narbonesa: *Li tribús allobrògui*. 2. (ext., poet.) Abitant de Piemont e de Savòia.

allocacion n.f. 1. Accion d'alogar quauqua ren à quauqu'un. 2. Soma, caua autrejada. – *Allocacions familhali*: Prestacion acordada ai familhas qu'an au manco doi enfants à carga.

allocatari, ària n. 1. Persona que receu una allocacion. 2. Persona à cu es reconoissut lo drech ai prestacions familhali (per oposicion à *atributari*).

allocentrisme n.m. Tendença que fa d'un autre lo centre de l'univèrs. Contr.: **egocentrisme**.

allocromasia n.f. Faussa vision dei colors. Sin.: **daltonisme**.

allocromatic, a adj. (miner.) Dich d'un solide que la sieu color vària en foncion de causas divèrsi, coma la presença de traças d'atòmes diferents d'aquelu tipics dau sieu reticule cristallin. Sin.: **cromofòre**.

alloctòne, a adj. e n. Si di dei terrens qu'an subit un foart desplaçament orizontal dins li zònas de structura carrejada e dei ròcas que lu sieus compauants vènon d'un autre luèc. ◆ adj. (zool. e bot.) Si di d'una espècia que non es originària dau luèc, especialament s'es d'aparicion recenta dins la zòna considerada. ◆ n. Que non es originari dau luèc. Contr.: **autoctòne**.

allocucion n.f. Discors pas gaire lòng, ma de caractèr oficial. Sin.: **dicha**.

allocutaire, airitz n. Persona à cu s'adreiça lo locutor.

allocutiu, iva adj. Que si riferisse à l'allocucion: *Pronom allocutiu*, pronom personal emplegat per s'adreçar à quauqu'un.

allocutor, tritz n. 1. Que prononça una allocucion. 2. Dins la teoria de la comunicacion, emetor.

allocutòri, òria adj. (ling.) Allocutiu.

allofòne, a adj. Si di d'una persona que la sieu lenga mairala non es aquela de la comunautat dont si tròva. ◆ n.m. Varianta d'un son precís en foncion dau sieu environament.

allofonia n.f. 1. Natura d'un fenomène allofòne. 2. Estat d'una persona allofòna.

alloftalmia n.f. Anomalia de la coloracion dau viston d'un uèlh ò dei doi (uèlhs vars).

allogamia n.f. 1. (bot.) Pollinisacion d'una flor per lo pollen d'una autra flor, que vengue ò non d'una autra planta. 2. (biol.) Procediment de fecondacion que li partecípon un gameta femenin e un masculin que vènon d'individús diferents. Contr.: **autogamia**.

allogène, a n. Persona arribada recentament dins un país.

allogeneu, ea adj. Si di d'una populacion arribada recentament dins un país. Contr.: **autoctòne**, **indigène**.

allogenic, a adj. 1. Qu'es provocat per de causas extèrni. 2. (biol.) D'una constitucion genica divèrsa: *Cellulas allogeniqui d'una quimèra, transplantacion allogenica*.

alloglossia n.f. (ling.) Emplec d'una lenga diferenta d'aquela oficiala ò majoritària d'un Estat.

alloglòt, a adj.. Que si riferisse à una lenga diferenta d'aquela oficiala ò majoritària d'un Estat: *Dialèctes alloglòts*. ◆ Que parla una lenga diferenta d'aquela oficiala ò majoritària d'un Estat: *Ciutadants alloglòts*.

allografe n.m. 1. (ling.) Dins lo sistema d'escritura d'una lenga, signe ò grope de signes grafics que rèndon lo meme son que d'autres: *En niçard, lo grope **LH** de **travalhar** es un allografe dau **I** de **baiar***. 2. (dr.) Document qu'una autra persona l'a escrich. Contr.: **autografe**.

allolalia n.f. Anomalia dau lengatge que fa remplaçar un mòt per un autre.

allometria n.f. Mena de creissença animala dins la quala d'unu organes créisson mai leu ò mai lentament que lo rèsta dau còrs.

allomòrfe n.m. 1. Morfema que vària en foncion dau contèxte. Ex.: ***sai, sas**, son d'allomòrfes de **sabi, sabes***. 2. Ròca que vària de forma cristallina.

allomorfic, a adj. Relatiu a l'allomorfisme.

allomorfisme n.m. Natura de cen qu'es allomòrfe.

allomucic n.m. Diacide-alcòl, isomèr de l'acide mucic.

allopata adj. e n. Si di d'un mètge que cura per l'allopatia.

allopatia n.f. (med.) Metòde de tractament medical qu'emplega de medicaments que produòn d'efèctes contraris à-n-aquelu de la malautia. Contr.: **omeopatia**.

allopatic, a adj. Si di d'un tractament qu'emplega l'allopatia.

allopoliploïde, a adj. Qu'a lu caractèrs d'un allopoliploïde. ◆ n.m. Poliploïde estable qu'es lo resultat de la multiplicacion d'una resèrva cromosomica unica.

allopoliploïdia n.f. 1. Estat d'una varietat allopoliploïda. 2. Tetrapolidia obtenguda per ibridacion entre doi sòrtas vesini que lu sieus cromosòmas coexistísson dins la cellula sensa s'acoblar.

allopurinòl n.m. Remèdi sintetic que frena la formacion de l'acide uric consecutiu à la degradacion dei nucleoproteïnas.

allo-sindèsi n.f. Apariatge dins li cellulas d'un ibride dei cromosòmas dei doi parents.

allosòma [alu'sɔma] n.m. Eterocromosòma. Var.: allo-sòma.

allo-sòma n.m. Allosòma.

allosteria n.f. Inibicion d'una enzima proteïca per una molecula totplen plus pichina que li si fixa sobre e n'en modifica la forma.

allosteric, a adj. Relatiu à l'allosteria.

allotonic, a adj. Si di d'una solucion qu'a una pression despariera osmotica à rapoart au liquide embé que lo si vòu mesclar.

allotria n.f. Minuscule imenoptèr que la sieu larva parasita lu nierons.

allotriomòrfe, a adj. Si di d'un mineral que non a una forma pròpria, ma pilha aquela de la cavitat que lo receu. Contr.: **idiomòrfe**.

allotriosmia n.f. Allotriosomia.

allotrio-somia n.f. 1. Desturbi de l'odorat que fa sentir quauqua ren de desparier en plaça de l'odor normala. Var.: **allotriosmia**.

allotrofia n.f. Possibletat de si noirir d'aliments variats que caracterisa lu animaus omnivòres. Sin.: **polifagia**. 2. Besonh desmesurat de manjar que non si tròva amendrit per lo sentiment de sadolum.

allotròpe n.m. 1. (quim., miner.) Element qu'exíston en formas fisicament divèrsi entre elu. 2. (ling.) Element d'una allotropia. Sin.: **doblon**.

allotropia n.f. 1. (quim.) Fenomène presentat per lu allotròpes, proprietat qu'an d'unu còrs, coma lo carbòni ò lo fosfòre, de si presentar sota de formas diferenti. 2. (ling.) Coexistença de doi evolucions divèrsi d'un meme significant: allotropia semantica (per ex. **pear** e **pensar**), allotropia morfologica (per ex. **cercle** e **ceucle**).

allotropic, a adj. (quim., ling.) Que pertòca l'allotropia.

allucinacion n.f. (med.) Percepcion d'objèctes que non son reals ma qie lo pacient pensa vertadiers. Sin.: **farfantèla**.

allucinant, a adj. Extraordinari, qu'estona foartament: *Una semblança allucinanta*.

allucinar vi. (lit.) Provocar una allucinacion (da quauqu'un).

allucinatòri, òria adj. Qu'a lo caractèr de l'allucinacion.

allucinogène, a adj. e n.m. Si di de substanças farmaceutiqui qu'an lo poder de provocar d'allucinacions ò de desturbis de percepcion.

allucinòsi n.f. (psicatria) Allucinacion que lo malaut n'en reconoisse lo caractèr anormal.

allusion n.f. Mòt, frasa, qu'evòca una caua ò una persona sensa donar lo sieu nom: *Faire allusion à un afaire denembrat*, *à un cantaire conoissut*.

allusiu, iva adj. Que contèn una allusion; que s'exprimisse per allusion.

allusivament adv. D'un biais allusiu.

alluvial, a adj. Produch, constituit per d'alluvions.

alluvion n.m. (sobretot au plural) Depaus de sediments (sabla, grava, beta) qu'un cors d'aiga abandona quora la penda ò la tira bàisson. Sin.: **lais**.

alluvionament n.m. Formacion, apoart d'alluvions.

alluvionar vi. Depauar d'alluvions, en parlant d'un cors d'aiga.

alluvionari, ària adj. Relatiu ai alluvions.

almanac n.m. Calendier, sovent illustrat, que contèn d'informacions divèrsi (meteorologia, astrologia, medecina, coïna, etc.) Var.: **armanac**.

almandina n.f. Grenat aluminoferrós. Sin.: **carboncle**.

almasili n.m. Aligatge leugier compauat d'alumini, de magnèsi, de silici, d'usança per la sieu resistença à la corrosion apariada à de caracteristicas mecaniqui interessanti.

almea n.f. Balaira e cantaira orientala.

almicantarat n.m. Ceucle parallèle à l'orizont sus l'esfèra terrèstra. Sin.: **ceucle d'autessa**, **parallèle d'autessa**.

almòina n.f. Don caritable que si fa ai paures. Sin.: **caritat**, **lemòsina**. Var.: **aumòina**, **aumòrna**, **almòsna**.

almòsna n.f. Almòina.

alòdi n.m. (feud.) Tèrra liura que non dependia d'un senhor.

alodial, a adj. Relatiu à un alòdi.

alodier n.m. Proprietari d'un alòdi.

aloès n.m. Planta cultivada en Asia coma en Amèrica, que li sieu fuèlhas carnudi fornissíon una resina emplegada coma purgatiu (Familha dei liliaceas). Sin.: **rialgar**.

alogar vt. (*alògui*) 1. Acordar, atribuir: *Alogar de crèdits, de temps, una ajuda*. Sin.: **acordar**, **autrejar**. 2. Metre un membre en plaça. Sin.: **adobar**. Contr.: **deslogar**.

alogène, a adj. e n..m. 1. Si di dau clòre e dei elements que figúron dins la mema colomna dau tableu periodic: fluor, bròme, iòda e astat. 2. *Lampa alogèna*: Lampa à incandescença que contèn un alogène que melhora la sieu eficacitat luminoa e la sieu durada.

alogenacion n.f. Introduccion d'alogènes dins una molecula organica.

alogenat, ada adj. Que contèn un alogène.

alogenur(e) n.m. Combinason quimica que contèn un alogène.

alogia n.f. Absurditat, en Escolastica.

alogic, a adj. Contrari ai lèis de la logica.

alonga n.f. Alongament.

alongable, a adj. Que pòu èstre alongat.

alongaire, airitz n. Persona sempre tardiva per faire quauqua ren, per pilhar una decision. Sin.: **atermenaire**, **temporisaire**, **esperlongaire**.

alongament n.m. Accion, fach d'alongar: *L'alongament de la durada dau travalh*.

alongar vt. (*alongui*, *alòngui*) 1. Rendre mai lòng: *Alongar un tèxto*. 2. *Alongar lo pas*: Caminar mai leu. 3. Faire semblar mai lòng: *Aqueu vestit alonga lo còrs*. 4.

Desplegar lu braç, li cambas. 4. *Alongar una bevenda*: Li ajustar d'aiga, *una saussa*: Li ajustar de liquide. 5. Poàrger (la man). 6. Remandar quauqua ren, una decision, à plus tardi. Sin.: **esperlongar**. ◆ vi. Devenir lòng: *Lu jorns alòngon*. ◆ **s'alongar** v.pr. 1. S'estendre, s'ajaçar. 2. Devenir ò semblar mai lòng: *L'ombra s'alònga*.

alongat, ada adj. 1. Estendut, ajaçat. 2. Addicionat d'aiga (bevenda), de liquide (saussa).

alòngui n.m. 1. Element ajustat, per ex. à una conversacion, que la rende lònga. *Faire d'alònguis*: Faire durar inutilament una conversacion, una discussion. Sin.: **bestorn**. 2. Accion de remandar à plus tardi una decision. Sin.: **tira-moala**, **tira-laissa**, **temporisacion**, **atermenada**.

alonguier n.m. Element ajustat per alongar (per ex. una taula).

alopecia n.f. Tombada ò absença, parciala ò totala, dei bèrris ò dei pels.

alopecic, a adj. Relatiu à l'alopecia.

alora adv. 1. À-n-aqueu moment, d'aqueu temps: *Alora, avia vint ans*. 2. Per consequent: *Se non fas lo tieu travalh, alora seràs punit*. 3. Marca d'interrogacion, d'impaciença, d'indignacion, d'indiferença: *Tu, alora! Alora, vènes?* ◆ **alora que** loc.conj. 1. Marca doi accions que si debànon dins lo meme temps: *L'ai conoissut alora qu'èri pichon* (*l'ai conoissut qu'èri pichon*). 2. Marca l'oposicion: *Es partit, alora que li avii demandat de restar*.

alordiment n.m. 1. Accion d'alordir. 2. Estat de quauqu'un ò de quauqua ren redut mai peant.

alordir vt. (*alordissi*) Rendre peant, mai peant.

alotjament n.m. Accion d'alotjar quauqu'un. Sin.: **aubergament**.

alotjar vt. 1. Provedir d'un lotjament. Var.: **lotjar**. Sin.: **aubergar**, **ostalar**. 2. vi. Demorar dins un apartament, una maion.

alp n.m. Alpa.

alpa n.f. Pastura d'altituda. Var.: **alp**, **alpatge**.

alpagà n.m. (mòt peruvian) 1. Romiaire vesin dau lama, domesticat en Amèrica dau Sud per lo sieu pel lanós. 2. Fibra textila doça e sedoa que vèn d'aquel animau. 3. Teissut en tela facha de fibras naturali ò artificiali e de fibras d'alpagà.

alpatge n.m. Alpa.

alpax n.m. (metall.) Aligatge de silici e d'alumini que si pòu motlar facilament.

alpenc, a adj. Aupenc. Var.: **alpin**.

alpèstre, a adj. Dei Aups: *La vegetacion alpèstra*.

alpin, a adj. 1. Alpenc. 2. Relatiu ai movements dau terciari e ai formas de releu qu'an donat: *Cadena alpina*. 3. Que pertòca l'alpinisme. ◇ *Caçaire Alpin, tropa alpina*: Fantassin, unitat especialisats dins lo combat en montanha.

alpinia n.f. Planta asiatica que lo sieu rizòma dona una dròga, la galanga (*alpinia officianorum*).

alpinisme n.m. Espòrt dei ascension en montanha.

alpinista n. Persona que practica l'alpinisme.

alpista n.f. Graminacea que la sieu espècia mai conoissuda, *l'alpista dei Canarias* (*Phalaris canariensis*), es cultivada per li sieu granas que sièrvon per noirir lu passerons. Sin.: **escalhòla**, **panic**.

alquifós n.m. (quim.) Sulfure de plomb pouverulent que sièrve en particulier à vernissar li terralhas e à li rendre impermeabli.

alquil(e) n.m. Alcane modificat per la perda d'un atòme d'idrogène. Pòu èstre un radical ò un substituent sus de moleculas organiqui complèxi.

alquimia n.f. 1. Sciença oculta que conoissèt un grand espandiment dau s. XII^{n} au s. XVIII^{n}, recèrca d'inspiracion espirituala, esoterica, d'un remèdi universal que posquesse operar una transmudacion de l'èstre, de la matèria (en particulier la pèira filosofala, per transformar lu metals en aur). 2. (fig.) Seguida complèxa e misterioa de reaccions e de transformacions: *Aqueu produch es lo fruch de tota una alquimia.*

alquimic, a adj. Relatiu à l'alquimia.

alquimista n. Persona que s'ocupava d'alquimia.

alquitran n.m. Quitran.

alsacian, a adj. e n. D'Alsàcia. ◆ **alsacian** n.m. Lenga germanica parlada en Alsàcia. Lo parlar alsacian es dau grope dei dialèctes de l'alemand sotran (Hochsdeutsch) despartit en doi brancas: alemand sotran (alsacian e badés) e alemand sobran (Soíssa de lenga alemanica).

alt interj. Interjeccion per demandar à quauqu'un de s'arrestar, de marcar una pausa. Sin.: **pron**, **òu**.

alta n.f. 1. Moment d'arrèst pendent una marcha, un viatge. Sin.: **pausa**, **pausada**, **arrestada**. 2. Lo luèc dont un s'arrèsta.

altaïc, a adj. 1. Dei Monts Altai. 2. *Lengas altaïqui*: Familha de lengas de Turquia e de Mongolia.

altazimut n.m. Aparelh per mesurar à l'encòup l'autesa e l'azimut d'un astre. Sin.: **teodolit**.

alterabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre alterat.

alterable, a adj. Que pòu èstre alterat; que si pòu alterar.

alteragène, a adj. m. e n.m. (biol.) Agent exterior que provòca una alteracion dei cellulas vivi.

alteracion n.f. 1. Accion d'alterar, de modificar la natura de quauqua ren ò l'estat d'una situacion. 2. (geol.) Modificacion quimica superficiala d'una ròca, deuguda especialament ai agents atmosferics. 3. (mús.) Signe convencional que si plaça au començament d'un tròç per n'indicar lo ton ò à seneca d'una nòta per n'en modificar l'autessa (lo *bemòl* abaissa la nòta de mièg ton, la *dièsi* l'auça de mièg ton, lo *becaire* anulla tota dièsi ò tot bemòl precedent).

alterar vt. 1. Cambiar, modificar en mau la natura ò la forma de: *Alterar lo gust d'un vin, aquela istòria avia alterat la noastra amistat*. Sin.: **degalhar**, **gastar**, **endecar**. 2. Donar set à: *Aquel esfoarç m'a alterat*. Sin.: **assedar**. Contr.: **desalterar**. ◆ **s'alterar** v.pr. Si degalhar: *Li noastri relacions si son jamai alteradi*.

alterat, ada adj. 1. Faussat, desnaturat. 2. Assedat.

altercacion n.f. Discussion viva, garrolha. Sin.: **escaufèstre**.

alter ego n.m. inv. (mòts latins) [‘alter ‘ego] Persona per cu si pòdon provar de sentiments frairals, que s’en podèm fidar totalament, que li demandam eventualament d’agir à la noastra plaça.

altèri n.m. (espòrts) Instrument format d’una barra mé doi massas ò doi discs de fonda, que sièrve à faire d’exercici de musculacion.

alteritat n.f. Caractèr de cen qu’es autre.

altermondialisme n.m. (política) Movement apareissut à la fin dau siècle XX en oposicion à la mondialisacion ultraliberala, que mete en avant la possibilitat de basar lo monde sus de valors de justícia, de partiment dei riquessas, de respècte de la natura.

altermondialista adj. e n. Si di d’una persona que milita per l’altermondialisme, que cres ai valors de l’altermondialisme.

alternança n.f. 1. Fach d’alternar, de si seguir, regulierament ò non, dins lo temps; accion d’alternar d’uni cauas dins lo temps ò l’espaci: *L’alternança dei sasons*. 2. Succession au poder de partits politics diferents. 3. (fis.) Mièg periòde d’un fenomène alternatiu. 4. (ling.) Cambiament subit per una vocala ò una consonanta au dedins d’un sistema morfologic (per ex., vèrbos à alternança vocalica: *volar/ieu vòli, nautres volam*). Sin. (4): **apofonia**.

alternant, a adj. 1. Qu’altèrna: *Culturas alternanti*. 2. *Pols alternant*: Que si caracterisa per de pulsacions quora normali, quora debli.

alternar vi. Venir una après l’autre, d’un biais pauc ò pron regulier, en parlant de cauas que s’opàuon ò contràston. ◆ vt. Faire venir d’uni cauas una après l’autra: *Alternar li regas blanqui e li regas negri*.

alternat, ada adj. (mat.) 1. *Seria alternada*: Seria numerica que lu sieus tèrmes, à partir d’un reng donat, son alternativament positius e negatius. 2. Si di d’una aplicacion lineària que càmbia de signe quora s’escàmbion doi variablas. 3. Altèrne, en parlant d’un angle.

alternat n.m. Fach, per de fenomènes diferents, de si produrre un après l’autre d’un biais regulier. Sin.: **alternança**.

alternatiu, iva adj. 1. Periodic e de valor mejana nulla, en parlant d’una grandor electrica (per oposicion à continú). 2. Que prepaua una alternativa, una causida entre doi possibilitats. ◇ Que si prepaua de metre en plaça un mòde de produccion, de distribucion, mai adaptat à l’individú qu’aquelu de la societat industriala: *Movement alternatiu*.

alternativa n.f. 1. Causida entre doi possibilitats. 2. Succession de cauas que revènon regulierament. Sin.: **monta-davala**, **monta-cala**. 3. Solucion de remplaçament: *Una alternativa democratica*. 4. (tauromaquia) Investitura solemna donada à un *novillero* per lo faire *matador de toros*.

alternativament adv. Un còup un, un còup l’autre.

alternator n.m. Generator de tensions e de corrents alternatius.

altèrne, a adj. 1. (bot.) Si di dei fuèlhas ò dei flors, quora son dispauadi una per una, en espirala, au lòng de la camba. 2. (mat.) Si di dei angles situats d’un caire e de l’autre de la secanta que talha doi drechas: *Angles altèrnes extèrnes* (situats en defoara dei *doi drechas), angles* altèrnes intèrnes (situats à l’interior dei doi drechas). Se li doi drechas son parallèli, li a egalitat entre lu doi angles altèrnes intèrnes e entre lu doi angles altèrnes extèrnes.

alternifoliat, ada adj. Si di d’una planta qu’a de fuèlhas altèrni.

alternipenat, ada adj. Si di dei nervaduras d’una fuèlha que caduna d’eli s’inserisse en un ponch desparier dau nèrvi màger.

alterofil(e), a n. Esportiu que practica l’alterofilia.

alterofilia n.f. Espòrt que li si àuçon d’altèris.

altesa n.f. Altessa.

altessa n.f. Títol que si dona ai princes e ai principessas: *Son Altessa lo Prince dau Mónegue*. Var.: **altesa**.

altier, a adj. Que moastra d’orguelh: *Un comportament altier*. Sin.: **auturós**. Var.: **autier**, **autiu**.

altierament adv. D’un biais altier.

altimètre n.m. Aparelh per mesurar l’altituda.

altimetria n.f. Mesura dei altitudas.

altimetric, a adj. Relatiu à l’altimetria.

altipoart n.m. Terren d’aterratge en montanha, pròche dei estacions d’esquí.

altista n. Persona que juèga de l’*alto*.

altitud(a) n.f. Elevacion verticala d’un ponch en rapoart au niveu de la mar. *Altituda relativa*: Elevacion d’un ponch en regard d’un autre. (espec.) Granda altituda. *Mau d’altituda*: Desturbis sentits en montanha auta, en avion. *En altituda*: À una altituda elevada. Sin.: **autor**.

alto n.m. (mòt italian) [‘alto] 1. Votz de frema mai bassa, finda sonada *contralto*. 2. Instrument de quatre coardas acordat à la quinta greva dau violon e de factura identica.

altocumulus n.m. Nebla d’altituda mejana (4000 m), format de gròs flòcs dei contorns nets e dispauats en gropes ò en filas.

altostratus n.m. Nebla d’altituda mejana (entre 2000 e 6000 m), qu’a la forma d’un vel gris escur.

altruisme n.m. (lit.) Tendença à pensar ai autres, à si mostrar generós e desinteressat. Contr.: **egoïsme**.

altruista adj. e n. Persona que s’interèssa ai autres, que manifèsta d’altruisme. Contr.: **egoïsta**, **manja-solet**, **gusta-solet**.

alucada n.f. Ulhada. Var.: **aluquejada**, **lucada**, **luchada**. Sin.: **agachada**, **gardadura**., guinhada.

alucar vt. Regarjar atentivament. Var.: **aluchar**, **lucar**. Sin.: **observar**, **gaidar**, **avistar**, **guinhar**.

aluchar vt. Alucar.

aluenchament n.m. Alunhament.

aluenchar vt. Alunhar.

aluenchat, ada adj. Alunhat.

aluenhament n.m. Alunhament.

aluenhar vt. Aluenhar.

aluenhat, ada adj. Alunhat.

alum n.m. Sulfat doble d'alumini e de potassi, ò compauat analògue dei proprietats astringenti (sièrve à fixar li tenchuras).

alumafuèc n.m. Cen que sièrve à alumar un fuèc (preparacion, brondilhas, etc.). Sin.: **atubafuèc**.

alumacigarros n.m. inv. Pichin dispositiu per alumar li cigarretas, lu cigarros (especialament dins una automobila). Sin.: **atubacigarros**.

alumagàs n.m. Pichin aparelh de coïna que sièrve à botar fuèc au gas per escaufament d'un filament e produccion de belugas. Sin.: **atubagàs**.

alumaira n.f. (pop.) Frema que tempta d'atraire lu òmes. Sin.: **escaufabraieta**.

alumaire n.m. 1. Dispositiu que sièrve à l'alumatge d'un motor à explosion. 2. Dispositiu que provòca la deflagracion d'una carga explosiva. 3. D'un temps, persona encargada d'alumar e d'amurcir lu lumes publics. Var. (3): **alumenaire**. Sin.: **atubaire de fanaus**.

alumar vt. 1. Enflamar, botar fuèc à: *Alumar un fuèc, una cigarreta*. Sin.: **acendre**, **atubar**. Contr.: **amurcir**. 2. Esclairar, rendre luminós: *Alumar la coïna*. Sin.: **alumenar**. Contr.: **amurcir**. 3. (fam.) Faire foncionar: *Alumar la ràdio, la television*. Sin.: **aviar** (un motor). Contr.: **amurcir**. 4. Provocar (en parlant de la guèrra, d'una passion, etc.). 5. (pop.) *Alumar quauqu'un*: Provocar lo sieu desidèri. 6. (pop.) Donar un còup violent à quauqu'un. 7. (pop.) Dire de tot (à). ◆ vi. (fam.) Èstre foart, en parlant per ex. d'un fromai. ◆ **s'alumar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. Contr.: **s'amurcir**. 2. Devenir luminós.

alumar vt. Tractar una estòfa mé d'alum.

alumat, ada adj. 1. Qu'a pilhat (per un fuèc). 2. Esclairat. (fam.) en marcha (ràdio, etc.). 3. (arald.) Si di d'un animau que lu sieus uèlhs non son d'au meme esmau que lo còrs. ◆ adj. e n. (fam.) Foal. Sin.: **madur**.

alumatge n.m. 1. Accion d'alumar; lo sieu resultat. Fach de s'alumar: *L'alumatge d'una lampa*. Sin.: **alumenatge**. 1. (tecn.) Inflamacion dau mesclum gasós dins un motor à explosion. Dispositiu que permete aquesta inflamacion.

alumatge n.m. Accion d'alumar una estòfa.

alumenable, a adj. Illuminable.

alumenaire n.m. Alumaire (3).

alumenaire, airitz adj. e n. Illuminaire.

alumenament n.m. 1. Accion d'alumenar. 2. Ensèms dei lumes que son dispauats per decorar li carrieras ò lu monuments publics. Var.: **enlumenament**. Sin.: **illuminacions**.

alumenar vt. 1. Alumar. 2. Esclairar bravament li carrieras ò lu monuments publics. Sin.: **illuminar**.

alumenat, ada adj. Illuminat.

alumeta n.f. 1. Pichin tròç de boasc ò de carton, qu'una dei sieu extremitats es recubèrta d'una preparacion inflamabla per fretament. Sin.: **broqueta**, **aluqueta**.

alumetaire, airitz n. Persona que fa d'alumetas.

alumifèr, a adj. Que contèn d'alum.

alumina n.f. (quim.) Oxide d'alumini (Al_2O_3) qu'en foncion de la sieu color constituisse d'uni pèiras precioï (rubís, safir, etc.).

aluminar vt. Recurbir d'un fin jaç d'alumini.

aluminaria n.f. Fabrega que produe d'alumini.

aluminat n.m. Sau dont l'alumina juèga un ròtle acide.

aluminatge n.m. Mordejatge à l'alumina.

alumini n.m. Metal blanc lusent, leugier, ductile e malleable, que s'altèra gaire à l'ària; element (Al) de n° atomic 13 e de massa atomica 26,98.

aluminiatge n.m. 1. Procediment de proteccion per un fin jaç d'alumini. 2. Aluminisacion.

aluminic, a adj. Relatiu à l'alumini.

aluminifèr, a adj. Que contèn d'alumini.

aluminisacion (-izacion) n.f. Operacion de depaus d'alumini sus lo vèire dei miraus. Sin.: **aluminiatge**, **aluminura**.

aluminita n.f. Sòrta de porcelana foarça refractària à basa d'alumini, que s'emplega per fabregar de caçaròlas e de plats.

aluminós, oa adj. Que contèn d'alumina: *Aiga aluminoa*.

aluminòsi n.f. Malautia paumonària deuguda à l'inalacion de posca d'alumina.

aluminosilicat n.m. Compauat que contèn de silici e d'alumini.

aluminotermia n.f. Produccion de temperaturas elevadi per accion de posca d'alumini sobre divèrs oxides metallics.

aluminura n.f. Aluminisacion.

alunatge n.m. Accion de si pauar sus la Luna.

alunchament n.m. Alunhament.

alunchar vt. Alunhar.

alunchat, ada adj. Alunhat.

alunhament n.m. 1. Accion d'alunhar, de s'alunhar. 2. Fach d'èstre alunhat.

alunhar vt. *(de)* Metre, mandar mai luènh dins l'espaci ò dins lo temps; escartar, remandar: *Alunhar lu enfants de la riba, alunhar un rescòntre*. Contr.: **aprochar** ***(de)***, **avesinar** ***(à)***, **raprochar** ***(de)***. ◆ **s'alunhar** v.pr. Aumentar la distança embé quauqu'un ò quauqua ren: *S'alunhar de la sieu familha, dau sieu país*. *S'alunhar dau subjècte*.

alunhat, ada adj. Que si tròva luènh dins l'espaci ò dins lo temps: *Una maion alunhada*. Sin.: **lunchenc**.◇ *Un parent alunhat*: Parent mé cu la persona considerada a solament un ligam indirècte.

alunir vi. (*alunissi*) Si pauar sus la Luna.

alunita n.f. Sulfat natural d'alumini e de potassi.

aluquejada n.f. Alucada.

aluqueta n.f. Alumeta.

alusentiment n.m. Accion d'alusentir. Sin.: **aliscatge**.

alusentir vt. (*alusentissi*) Faire venir lusent. Sin.: **aliscar**, **assuliar**.

alveòl(e) n.m. 1. Trauc de bresca. 2. cavitat dau lobule pulmonari, dont si fan lu escambis repiratòris. 3. Cavitat dei oàs maxillaris dont es encastrada la dent. 4. (geomorf.) Pichina cavitat dins una ròca omogenea, deuguda à una erosion quimica ò mecanica.

alveolari, ària adj. 1. Relatiu ai alveòles. ◇ (espec.) Relatiu ai alveòles dei dents. *Consonanta alveolària* ò *alveolària* (n.f.): Consonanta prononçada en metent la poncha de la lenga au niveu dei alveòles dei dents. 2. Alveolat.

alveolat, ada adj. Que presenta, qu'a d'alveòles.

alveolectomia n.f. Intervencion cirurgicala au niveu dei alveòles.

alveolisi n.f. Destruccion progressiva d'un alveòle.

alveolisacion (-izacion) n.f. Formacion d'alveòles.

alveoliti n.f. Inflamacion dei alveòles paumonaris ò dentaris.

alvin, a adj. (med.) Relatiu au bas-ventre.

Am Simbòle quimic de l'americi.

A/m Simbòle de l'ampèr per mètre.

amabilitat n.f. Caractèr d'una persona aimabla. Var.: **aimabilitat**, **aimabletat**. Sin.: **avenença**.

amable, a adj. Aimable.

amac n.m. Rectangle de tela ò de filet suspendut ai sieu doi extremitats, dont un si pòu alongar per si repauar ò per durmir. Sin.: **branda**.

amaçaire, airitz n. Qu'amaça, que tua.

amaçar vt. Picar d'un còup qu'ensuca ò que tua. Var.: **amaçolar**.

amachit, ida adj. Si di dau pan (de la pasta dau pan) qu'a pas levat.

amaçolar vt. (*amaçòli*) Amaçar, assomar.

amaçolatge n.m. Accion d'assomar, ensucatge.

amadier n.m. (mar.) Sus una nau, pèça à doi brancas, que forma la partida inferiora d'un coble. Var.: **madier**.

amadiera n.f. (mar.) Espaci enclaus entre lu amadiers sus lo bordatge d'una nau.

amadriada n.f. Ninfa dei boascs que naisse m'un aubre e moare m'eu.

amagador n.m. Luèc dont quauqu'un si pòu amagar ò amagar quauqua ren. Var.: **amagatòri**. Sin.: **escondedor**, **esconduda**, **recelada**, **escondilhon**, **celada**, **estrematòri, extrematòri**.

amagar vt. Escondre. Sin.: **estremar**, **rescondre**, **celar**. ◆ **s'amagar** v.pr. S'escondre.

amaga-sèxe n.m. Autre nom de l'eslip ò dei braietas.

amagat (d') loc. Sensa si faire vèire dei autres. Sin.: **à la resconduda**, **à l'esconduda**, **d'escondilhons**, **d'escondons**.

amagatada n.f. *Jugar à l'amagatada*: Juèc d'enfants que conoisse de variantas segond li encontradas, que consistisse per lu jugaires à anar s'escondre, levat aqueu que deu descurbir lu autres. Sin.: **jugar à pluga**, **jugar au visc (à visc)**.

amagatons (d') loc. D'escondons.

amagatòri n.m. Amagador.

amagençar vt. Desgrelhar.

amagestrable, a adj. Elaborable.

amagestrament n.m. Elaboracion.

amagestrar vt. 1. Adoctrinar (1). Sin.: **endoctrinar**. 2. Alestir per lo biais d'un lòng travalh intellectual. Sin.(2): **elaborar**.

amagriment n.m. Amaigriment.

amagrir vt. (*amagrissi*) Amaigrir.

amagrissent, a adj. Amaigrissent.

amagrit, ida adj. Amaigrit.

amaigriment n.m. Accion, fach de maigrir. Var.: **amagriment**.

amaigrir vt. (*amaigrissi*) Rendre maigre (quauqu'un), li faire perdre de pes. Var.: **amagrir**. ◆ **s'amaigrir** v.pr. Devenir maigre; aver maigrit.

amaigrissent, a adj. Que fa maigrir: *Un regime aimaigrissent*. Var.: **amagrissent**.

amaigrit, ida adj. Devengut maigre ò plus maigre qu'avant. Var.: **amagrit**.

amainadat, ada adj. Si di de quauqu'un, d'una familha qu'a totplen d'enfants.

amainadit, ida adj. Que si compoarta coma un enfant.

amainar vt. (mar.) Abaissar (li colors, li velas).

amaire, amairitz n. Persona qu'aima. (espec.) Persona qu'a de relacions sexuali m'una autra sensa que sígon maridats. Sin.: **drud**, **aimador**, **amant**.

a majori adj. inv. (expression latina) Si di d'un endecasillabe que lu sieus accents son sobre la seisena sillaba e la desena: "*Un sirventes novel vueill comensar*" (Pèire Cardenal). Contr.: **a minori**.

amalautir (s') v.pr. Èstre pertocat per la malautia.

amelanquier n.m. Amelenquier.

amalenquier n.m. Aubret que jonhe tres mètres d'autessa, mé de fuèlhas dau pecol lòng, dentadi e blancastri au dessota. Li flors son blanqui, mé de petales estrechs e lanós, la frucha es globuloa, negra blavenca e sucrada. Li agràdon lu soals calcaris (Familha dei rosaceas). Var.: **amelanquier**.

amalgama n.f. 1. Aliatge de mercuri e d'un autre metal: *Amalgama d'aram*. ◇ Aliatge d'argent e de plomb emplegat per li obturacions dentari. 2. Mesclum de personas ò de cauas toplen diferenti. 3. Assimilacion abusiva per polemicar (en particulier en política): *Practicar l'amalgama*. 4. (mil.) Reünion dins un meme còrs d'unitats de provenenças divèrsi.

amalgamar vt. 1. Practicar l'amalgama. 2. Raprochar ò mesclar d'elements diferents. ◆ **s'amalgamar** v.pr. S'unir dins un tot.

amalugat, ada adj. Que sofrisse de dolors musculari (espec. en parlant d'un cavau).

amamèlis n.m. (bot.) Aubrilhon dei Estats-Units d'Amèrica, que la sieu rusca e li sieu fuèlhas an de proprietat vasoconstrictritz.

amanita n.f. Bolet à lamas, qu'a un aneu e una vòlva, comun dins li forèsts. N'i a que son manjadissi (*amanita vaginada*, etc.), ma li amanitas son sovent perilhoï: verinoï coma *l'amanita tua-moscas* e *l'amanita pantera*, mortali coma *l'amanita falloïda* e *l'amanita printaniera*.

amant, a n. Aqueu, aquela que pròva un amor partejat per quauqu'un de l'autre sèxe. ◆ n.m. Òme qu'a de relacions sexuali m'una frema que non es sa molher.

amantelar vt. (*amantèli*) 1. Envelopar dins un manteu. 2. (fig.) Envelopar: *Li neblas amantèlon la montanha*. Var.: **mantelar**, **emmantelar**.

amantil n.m. 1. (mar.) Cordatge que sostèn l'extremitat liura d'una verga. Sin.: **balancina**, **poja**. 2. (aeron.) Pichina ròda plaçada à l'extremitat dei alas d'un avion per l'equilibrar dins li sieu evolucions au soal.

amar, a adj. 1. Qu'a un gust aigre, rude e desagradiu. Contr.: **doç**. 2. (lit.) Que causa ò denòta d'amarum, de tristessa: *Un sovenir amar*.

amarament adv. Embé amarum.

amarant n.m. 1. Planta ornamentala dei flors rogi gropadi en lòngui grapas (autessa 1 m, Familha dei amarantaceas). *Boasc d'amarant*: Acajó de Caiena, roge vin. ◆ adj. inv. D'un roge bordeu.

amarantacea n.f. *Amarantaceas*: Familha de plantas de l'òrdre dei quenopodialas, que lo sieu tipe es l'*amarant*.

amarantita n.f. Sulfat idratat natural de fèrre.

amarar vi. Si pauar sus la mar, sus l'aiga, en parlant d'un idravion ò d'un vaisseu espacial.

amaratge n.m. Accion d'amarar.

amarejar vt. Rendre amar.

amaressa n.f. Caractèr de cen qu'es amar. Var.: **amaresa**. Sin.: **amaretat**, **amaror**, **amarum**.

amaretat n.f. Amaressa.

amargenar vi. 1. Faire pàisser li bèstias sus la brua d'un prat. 2. Encambar sus li tèrras vesini.

amaric n.m. Lenga semitica parlada en Etiòpia, dont a l'estatut de lenga oficiala.

amaricant, a adj. Pusleu amar.

amarillidacea n.f. (bot.) *Amarillidaceas*: Familha de plantas monocotiledoneï que lo sieu tipe es l'amarillis e que comprèn finda l'agave e lo narcissi.

amarillis n.m. Planta bulboa dei flors d'un roge esplendent, d'odor suava.

amarina n.f. Aubre que jonhe de 4 à 10 m d'autessa. Li cambas joves son sopli e drechi. Un còup peladi de la sieu rusca, son de color blanca. Li fuèlhas son lòngui e lanceoladi e li flors fórmon de catons. Lu tronquilhons son emplegats en banastaria. La rusca es febrifuga. Sin.: **vim**, **vese**. Var.: **amarinier**. (*Salix viminalis*, Familha dei salicaceus).

amarinar vt. 1. Acostumar (un marinier, un equipatge) à la mar. 2. Faire ocupar per un equipatge (una nau pilhada à l'enemic). 3. Armejar, provedir d'una taïfa (equipatge): "*La nau es carrejada / E de son port se lunha / Quar trop greu vent la forsa / E es mal amarinada* " (1305).

amarinatge n.m. (mar.) Accion d'amarinar.

amarinier n.m. Amarina.

amaror n.f. (ò n.m.) Amaressa.

amaron n.m. Pichina pastissaria tendra, facha de pasta d'amèndola, de clara d'òu e de sucre.

amarovier n.m. Pessèrvi, merisier.

amarra n.f. (francisme) Cau, cordatge per mantenir en plaça una nau. Preferir **ormege**.

amarrar vt. (francisme) Mantenir, estacar (quauqua ren) mé d'amarras, de coardas, de caus (espec.: amarrar un bateu). Preferir **ormejar**.

amarum n.m. 1. Gust amar. 2. Ressentiment mesclat de tristessa e de decepcion. Sin.: **amaressa**.

amàs n.m. 1. Acumulacion desordenada de cauas. Sin.: **molon**, **acampament**. 2. (astron.) Concentracion d'estelas ò de galaxias qu'apartènon à un meme sistema solari.

amassada n.f. tropelada de personas assembladi dins un luèc comun. Sin.: **assemblada**, **acamp**, **acampada**.

amassaire, airitz n. Persona qu'amassa. Sin.: **acampaire**. Contr.: **acabaire**.

amassar vt. Recampar en quantitat importanta; acumular, acampar. *Amassar de sòus*. *Amassar de conoissenças*. Sin.: **amolonar**, **acampar**.

amatòl n.m. Explosiu compauat de nitrat d'ammòni e de tolit.

amator, amatritrz n. 1. Persona que practica un espòrt, un art, sensa n'en faire la sieu profession. Contr.: **professional**. ◇ (pej.) Persona que manca d'aplicacion dins cen que fa: *Un travalh d'amator*. 2. Persona qu'a de gust, qu'es particulierament atracha per quauqua ren: *Un amator d'art*. Sin.(2): **apassionat**, **afeccionat**, **afogat**.

amatorisme n.m. 1. Qualitat d'una persona que practica un espòrt, un art, en amator. 2. Mancança d'aplicacion. Contr.: **professionalisme**.

amauròsi n.f. Perda de la vista sensa lesion dau mitan oculari, deuguda à una alteracion dei vias optiqui.

amaurotic, a adj. Relatiu à l'amauròsi. ◆ n. Persona que patisse d'amauròsi.

amazòna n.f. Frema que monta à cavau. ◇ *Montar en amazòna*: M'ai doi cambas dau meme costat (d'un cavau, d'una motocicleta, etc.).

amazonian, a adj. e n. Dau flume Amazòna ò d'Amazònia.

amazonita n.f. Pèira fina constituida de feldespat vèrd clar à vèrd blavenc, esquasi opaca.

ambacte n.m. Dins la societat gallesa, persona subordinada de l'enrodament dau mèstre, ligada à-n-aqueu per d'obligats recipròques.

ambages n.f. pl. *Sensa ambages*: D'un biais dirècte. Sin.: **sensa engambi**, **francament**, **sensa destorn**.

ambaissada n.f. Ambassada.

ambaissador, adritz n. Ambassador.

amban n.m. Galaria de fusta cubèrta establida au niveu dei merlets dei fortificacions per batre la basa dei barris d'un castelàs: *E dressero los murs e los ambans entiers / E barreiras e lhissas e peitrals traversers* (***Cançon de la Crosada***, XVIII, 159, sèti de Beucaire, 1216). Sin.: **cabanat**.

ambanar vt. Provedir mé de galarias cubèrti.

ambarn n.m. Mena de cabana primitiva, facha d'un cubèrt de palha. Var.: **ambèrc**.

ambassada n.m. 1. Mission, foncion d'un ambassador. 2. Ensèms dei personas que travàlhon per aquesta mission. 3. Edifici onte travàlhon aquesti personas. Var.: **ambaissada**, **embaissada**.

ambassador, adritz n. 1. Representant permanent d'un Estat pròche d'un Estat estrangier. 2. Persona encargada d'una mission. Var.: **ambaissador**, **embaissador**.

ambèrc n.m. Ambarn.

amberge n.m. Pèrsegue ò aubricòt de la carn blanca e aigreleta qu'aderisse au merilhon.

ambergier n.m. Aubre que dona l'amberge (Familha di rosaceas).

ambicion n.f. 1. Desidèri ardent de reüssida, de fortuna, etc. 2. Desidèri foart de quauqua ren: *La sieu soleta ambicion èra d'aver un casteu*.

ambicionar vt. Desiderar vivament (quauqua ren).

ambiciós, oa adj. Que a, que moastra d'ambicion: *Una persona ambicioa, un projècte ambiciós*.

ambiciosament adv. D'un biais ambiciós.

ambidexteritat n.f. Qualitat de quauqu'un qu'es ambidèxtre. Var.: **ambidextrisme**.

ambidèxtre, a adj. e n. Que si sièrve m'un meme gaubi de la sieu man drecha e de la sieu man seneca.

ambidextrisme n.m. Autre nom de l'ambidexteritat.

ambient n.m. Atmosfèra, clima d'un acamp, d'un luèc, etc.: *Lo rescòntre s'es debanat dins un marrit ambient*.

ambient, a adj. Qu'enviròuta lo mitan dont si viu: *La temperatura ambienta*.

ambigène, a adj. Si di dei organes vegetals que sèmblon aver una origina dobla.

ambigú, ua adj. Que lo sieu sens non es clar, que si pòu interpretar de mai d'un biais. Sin.: **equivòc**, **dubiós**, **ambivalent**, **fosc**.

ambigüament adv. D'un biais ambigú.

ambigüitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es ambigú; cen qu'es ambigú: *Parlar sensa ambigüitat*. Sin.: **equivòca**, **ambivalença**, **dubi**. 2. (log.) Proprietat d'un sistema d'axiòmas que toi lu sieus modèles non son isomòrfes.

ambiofonia n.f. Ambient sonòre creat m'una reverberacion artificiala de sons que revènon vèrs l'auditor.

ambisexuat, ada adj. [is-] Bisexuat. Var.: **ambi-sexuat**, **ambissexuat**.

ambi-sexuat, ada adj. Ambisexuat.

ambissexuat, ada adj. (rare) Bisexuat. Var.: **ambi-sexuat**.

ambivalença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'a doi aspèctes completament diferents ò opauats. 2. (psicol.) Disposicion d'un subjècte que pròva à l'encòup doi sentiments contradictòris (per ex. amor e òdi).

ambivalent, a adj. Que presenta una ambivalença, que sembla contradictòri, aver un sens doble.

ambla n.f. Tròt d'un cavau qu'auça dins lo meme temps li doi patas dau meme costat. ◇ Lo meme biais de si desplaçar, per d'autri bèstias (cameu, girafa, ors, etc.). Var.: **ambladura**.

amblar vi. Caminar à l'ambla. Var.: **amblejar**.

ambladura n.f. Ambla.

amblaire, aira/arèla adj. Si di d'una bèstia qu'ambla.

amblejar vi. Amblar.

ambliòp(e), a adj. e n. Que la sieu acüitat visuala a foartament baissat.

ambliopia n.f. Diminucion de l'acüitat visuala sensa deterioracion organica de l'uèlh, promier grà de l'amauròsi.

amblioscòpi n.m. Aparelh que permete de mesurar la vision d'una persona.

amblistòme n.m. Salamandra dau Mexic. Vèire **axolòtl**.

ambon n.m. (arquit.) 1. Caduna dei doi pichini tribunas simetriqui à l'intrada dau còro dins d'uni basilicas cristiani, previsti per la lectura de l'epístola e de l'evangèli.

àmbora n.f. Ànfora; fiòla.

amborgés, esa adj. e n. De la vila alemanda d'Amborg. ◆ n.m. Bistèc de carn de bòu ò de vedeu chaplada, de forma plana e ovala, sovent condida mé salada, alh, verdura, ceba, òus, fromai, etc., dins un pan redon. Var.: **hamburger**, **ambórguer**.

ambórguer n.m. (angl.) Amborgés. Var.: **hamburger** (angl.).

amboric n.m. Emborígol.

amboriga de soca n.f. Autre nom de la morilha.

amborígol n..m. Emborígol.

amborin n.m. Pichina ànfora; oliera mixta per l'òli e lo vinaigre.

amborn n.m. Arbuste dei flors en grapas jauni, plantat en ornament, que pòu faire fins à 7 m (Familha dei papilionaceas). Var.: **auborn**, **alborn**. Sin.: **boasc de lèbre**.

ambrar vt. Perfumar à l'ambre gris.

ambrat, ada adj. 1. Perfumat à l'ambre ò qu'a lo perfum de l'ambre. 2. Qu'a la color de l'ambre.

ambre n.m. 1. Resina fossilisada de conifèrs de l'epòca oligocena, que creissíon dont li a aüra la mar Baltica, que si di finda *ambre jauna*, que si presenta sota la forma de tròç durs e rompedís, pauc ò pron transparents, jaunes e rojastres, emplegats en fustaria, joielaria, etc. 2. *Ambre gris*: Concrecion intestinala dau mulard, qu'ientra dins la composicion d'unu perfums. ◆ adj. inv. De la color de l'ambre jaune.

ambricòt n.m. Abricòt.

ambricotier n.m. Abricotier.

ambreïna n.f. Alcòl contengut dins l'ambre, que la sieu degradacion à l'ària libèra de compauats que sièrvon en perfumaria.

ambreta n.f. Grana de l'odor muscada, d'una malvacea d'Índia, dau genre ibiscus.

ambrosia n.f. Noiridura que donava l'immortalitat, d'après lu Grècs ancians.

ambrosiac, a adj. Parangonable mé l'ambrosia; d'un gust deliciós.

ambrosian, a adj. Que pertòca lo riti atribuit à Sant Ambròsi.

ambulacral, a adj. Relatiu ai ambulacres.

ambulacre n.m. Zòna dau tèst dei equinodèrmas, traucada per laissar passar li ventosas locomotritz.

ambulança, ància n.f. Veïcule per transportar lu malauts e lu ferits.

ambulancier, a n. Persona que mena una ambulança.

ambulant, a adj. Que si desplaça en foncion dei besonh de la sieu profession. Sin.: **barrutlaire**, **itinerant**, **caminaire**.

ambulatòri, òria adj. 1. (med.) Que non interrompe li activitats d'un malaut: *Tractament ambulatòri*. 2. (dr.) Que non a un sèti fixe: *Un parlament ambulatòri*. ◆ n.m. Establiment medical dont lu malauts son metjats sensa ospitalisacion.

amelhorable, a adj. Melhorable.

amelhorament n.m. Melhorament.

amelhorar vt. Melhorar.

ameba n.f. Animau unicellulari dei aiga doçi ò saladi, dei soals umides, que si desplaça per pseudopòdes e qu'una espècia parasita l'intestin de l'òme.

amebiasa n.f. Afeccion intestinala deuguda ai amebas, que si pòu estendre au fetge, ai rens e au cerveu.

amebian, a adj. Causat per una ameba.

amebian n.m. *Amebians*: Classa de protozoaris qu'an lu caractèrs generals d'una ameba.

ameboïde, a adj. Que si rapoarta ai amebas; qu'a l'aparença d'una ameba.

amelanquier n.m. Aubrilhon decoratiu, dei fruchs manjadís. (amelanchier ovalis).

amen n.m. inv. (mòt ebreu) (à la fin d'una preguiera) Ensin sigue! ◇ *Dire amen*: Donar lo sieu acòrdi.

amenaçar vt. Menaçar.

amèndola n.f. 1. Grana manjadissa de l'amendolier, rica en substanças grassi e glucidiqui. ◇ *Uèlhs en amèndola*: Uèlhs que la sieu forma alongada fa pensar à-n-aquela de l'amèndola. 2. Grana contenguda dins un nucleu. Sin.: **ametla**.

amendolier n.m. Aubre originari d'Asia, cultivat per li sieu granas, ò amèndolas (fins à 7 m de aut, Familha dei rosaceas). Sin.: **ametlier**.

amendolon n.m. Pichina amèndola. Sin.: **ametleta**, **ametlon**.

amendridor n.m. Atenuator.

amendriment n.m. Diminucion, **afebliment**. Sin.: **apauquiment**, **demenida**, **demeniment**.

amendrir vt. (*amendrissi*) Rendre mendre; afeblir. ◆ **s'amendrir** v.pr. Devenir mendre, perdre de foarças.

amenir vt. (amenissi) Redurre.

amenitat n.f. Paraula gentila, acte plasent. Sin.: **avenença**, **benvolença**.◆ pl. (iron.) *Si dire d'amenitas*: si dire de tot.

amenorrea n.f. (med.) Absença de menstruacions.

amenorreïc, a adj. Relatiu à l'amenorrea.

amentar vt. Mencionar.

amenudament n.m. Varianta de **amenusament**.

amenudar vt. Amenusar.

amenusament n.m. Fach de s'amenusar; lo sieu resultat.

amenusar vt. Rendre (quauqua ren) plus pichin. ◆ **s'amenusar** v.pr. Devenir mai pichin, diminuir: *Li tieu possibilitats s'amenúson*.

amenussament n.m. Varianta de **amenusament**.

amenussar vt. Menussar.

amerasian, a adj. e n. Metís d'American e d'Asiatica.

amercadament n.m. Baissa dei prètz.

amercadar vt. Faire baissar lu prètz.

american, a adj. e n. D'Amèrica: *Lo continent american*. ◇ (espec.) Dei Estats-Units d'Amèrica. Sin.: **estatsunian**, **estatsunenc**. 3. *Vedeta americana*: Artista que passa dins un espectacle just avant l'artista principal. 4. (cín.) *Nuèch americana*: Efècte especial que permete de filmar de scenas de nuèch en plen jorn. ◆ n.m. Lenga anglesa parlada ai Estats-Units, dicha finda *angloamerican*.

americana n.f. 1. (ellipt.) Cigarreta americana. 2. (ellipt.) Automobila americana. 3. *À l'americana*: M'una saussa à basa de tomati fondut, de ceba, d'alhet, de vin blanc e de conhac. 4. Corsa ciclista sus pista per relais.

americanisacion (-izacion) n.f. Accion d'americanisar; lo sieu resultat. Fach de s'americanisar.

americanisar (-izar) vt. Donar lo caractèr american à. ◆ **s'americanisar** v.pr. Pilhar l'aspècte, lu biais de faire, de dire, de viure, dei Americans dau Nòrd.

americanisme n.m. 1. Mòt, biais de dire, particuliers de l'angloamerican. 2. Tendença à s'inspirar de cen que si fa dins lu Estats-Units. 3. Ensèms dei scienças qu'an per objècte lo continent american.

americanista n. 1. Especialista dau continent american. 2. Relatiu à l'americanisme.

americi n.m. Element quimic (Am) artificial e radioactiu de n° atomic 95.

amerindian, a adj. e n. Dei Indians d'Amèrica dau Nòrd.

ameritar vt. Meritar.

ametist n.f. Pèira fina, varietat violeta de quartz.

ametla n.f. Amèndola.

ametlareda n.f. Luèc plantat d'ametliers.

ametlau adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha dona d'ària à una ametla.

ametleta n.f. Amendolon.

ametlier n.m. Amendolier.

ametlon n.m. Amendolon. ◇ (espec.) Dragèia.

ametròp(e), a adj. e n. Que sofrisse d'ametropia.

ametropia n.f. Anomalia de la refraccion oculària, (astigmatisme miopia, ipermetropia).

ametropic, a adj. Relatiu à l'ametropia.

amiant n.m. Silicat natural idratat de calci e de magnèsi, de la contextura fibroa, resistent à l'accion dau fuèc e emplegat per fabricar de materiaus, de teissuts incombustibles.

amic, amiga n. 1. Persona mé cu partejam d'amistat, d'afeccion, mé cu avèm d'afinitats: *Un amic d'enfança*. 2. Persona qu'a de gust per quauqua ren: *Un amic de la pintura*. ◆ adj. Aculhent, favorable, en parlant d'un luèc, d'un país, etc.. Contr.: **ostile**.

amicablament adv. Var. de **amicalament**. Var.: **amigablament**. Sin.: **amistosament**, **amistadosament**.

amicable, a adj. Que pòu conciliar d'interès opauats. Var.: **amigable**. ◆ loc. adv. *À l'amicabla*: En si metent d'acòrdi. Sin.: **à la boana**.

amical, a adj. 1. Qu'es inspirat per l'amistat: *Un sorrire amical*. Sin.: **amistós**, **amistadós**. 2. Sensa enjuèc, en parlant d'un rescòntre esportiu.

amicala n.f. Associacion de persona d'una mema profession, d'un meme espòrt, etc.

amicalament adv. D'un biais amical. Var.: **amigablament**.

amict [a'mi] n.m. Estòfa benedida que recuèrbe lo coal e li espatlas dau prèire pendent l'ofici.

amida n.f. (quim.) Compauat organic derivat de l'ammoniac per au manco una acilacion.

amidat, ada adj. Que possedisse la foncion d'un amida.

amidina n.f. Nom generic dei compauats que vènon d'una amida.

amidon n.m. 1. Substança organica de resèrva que s'amolona dins d'uni partidas dei vegetals. 2. Solucion d'amidon dins l'aiga, que s'emplega per empear una estòfa.

amidonar vt. Emprénher d'amidon.

amidonaria n.f. Fabrega d'amidon.

amidonatge n.m. Accion d'amidonar.

amidonier, a adj. Relatiu à l'amidon. ◆ n. Persona que travalha à la fabricacion de l'amidon.

amidopirina n.f. Antalgic, toxic à foarta dòsi.

amigablament adv. Amicalament.

amigable, a adj. Amical.

amigar vt. (*amigui*) Faire devenir amic. ◆ **s'amigar** v.pr. Devenir amic. Sin.: **s'amistançar**.

amigàs, assa n. Amic, amiga despí longtemps.

amigdala [ami'dala] n.f. Cadun dei organes linfoïdes de la gola. ◇ *Amigdalas palatini*: Au nombre de doas, situadi de cada costat de l'istme de la gargamela. ◇ *Amigdala faringea*: Situada sus la paret posterioa de la rinofaringe. ◇ *L'ipertrofia de l'amigdala faringea*: Que constituisse li vegetacions adenoïdi. ◇ *Amigdala lengala*: Situada à la basa de la lenga. Sin.: **galha**.

amigdalectomia n.f. Ablacion cirurgicala dei amigdalas.

amigdalian, a adj. Relatiu ai amigdalas.

amigdalifòrme, a adj. En forma d'amèndola.

amigdalina n.f. Eteroside contengut dins li amèndolas amari e divèrs merilhons de frucha. Es una substança incolòra cristallisada amara que vèn foarça toxica per fermentacion.

amigdaliti n.f. Inflamacion dei amigdalas.

amigdaloïde, a adj. e n.m. Ròca volcanica mé lu vacuòls en forma d'amèndola.

amil(e) n.m. (quim.) Radical $-C_5H_{11}$ qu'ientra dins la constitucion dei compauats amilics.

amilaceu, ea adj. De la natura de l'amidon.

amilasa n.f. Enzima que provòca l'idrolisi dei glucides. Sin.: **diastasa**.

amilasemia n.f. Taus d'amilasa dins lo sang. L'amilasemia es acreissuda dins li afeccion pancreatiqui agudi.

amilèn(e) n.m. Idrocarbure que provèn de la desidratacion de l'alcòl amilic.

amilic, a adj. Que contèn un radical amile. ◇ *Alcòl amilic*: Alcòl $C_5H_{11}OH$, produch especialament dins la fermentacion de la fecula de patata.

amilobactèr n.m. Bacteria anaeròbia foarça espandida, en particulier dins lo tube digestiu dei mamifèrs, que degrada lu glucides mé produccion d'acide butiric.

amilogène, a adj. Que produe d'amidon.

amilogenèsi n.f. Formacion d'amidon.

amilografe n.m. Aparelh per mesurar li variacions de viscositat d'una suspension de farina dins l'aiga.

amiloïde, a adj. e n.m. Si di d'una substança que sembla à l'amidon.

amiloïdeu, ea adj. *Substança amiloïdea*: Substança que sembla à l'amidon, rica en sucres, qu'infiltra lu teissuts pendent l'amilòsi. Var.: **amiloïde**.

amiloïdòsi n.f. Afeccion caracterisada per lo depaus d'amiloïdes dins li viscèras.

amiloleucit n.m. Gran d'amidon.

amilòsi n.f. Malautia deuguda à l'infiltracion dei teissuts (fetge, rens, etc.) per una substança amiloïdea, au depaus d'una substança amiloïdea au niveu de la paret dei arteriòlas d'uni viscèras.

amimia n.f. Perda pauc ò pron completa de l'expression per lu gèsts, deuguda à una afeccion neurologica.

amimic, a adj. 1. Que sofrisse d'amimia. 2. Relatiu à l'amimic.

amina n.f. Compauat organic que provèn de l'ammoniac per substitucion à l'idrogène d'un radical alcoïle.

aminacion n.f. Introduccion d'una foncion amina dins la molecula d'un compauat.

aminat, ada adj. *Acide aminat*: Aminoacide.

aminhardar vt. Calinejar. Var.: **minhardejar**. Sin.: **apoponar**.

aminoacide n.m. Substança organica qu'a una foncion amina, constituent fondamental dei proteïnas. Sin.: **acide aminat**.

aminoacidemia n.f. Tenor dau sang en acides aminats.

aminoaciduria n.f. Presença d'acides aminats dins l'urina.

aminoalcòl n.m. Tèrme generic dei còrs dei doi foncions amina e alcòl. Var.: **aminoalcoòl**.

aminoazobenzèn(e) n.m. Un quau que sigue dei tres compauats $C_6H_5N_2$, C_6H_1, NH_2.

aminoazoïc, a adj. Qu'a la natura d'un derivat de la copulacion d'un compauat diazoïc m'una anilina.

aminofenòl n.m. Tèrme generic dei còrs dei doi foncions amina e fenòl.

aminogène, a adj. Radical univalent $-NH_2$ que s'atròva dins li aminas.

aminopiridina n.f. Nom dei derivats de la piridina.

aminoplast n.m. Resina sintetica termodurcissibla obtenguda per accion de l'urea sus lo formòl.

a minori adj. inv. (expression latina) Si di d'un endecasillabe que lu sieus accents son sobre li sillabas 4-

7-10 ò 4-8-10: "*Tostemps azir falsedatz e enjan*" (Pèire Cardenal), "*Amor per cui planh e sospir e velh*" (Raimbaud de Vacairaç).

aminoside n.m. *Aminosides*: Familha d'antibiotics bactericidis que la sieu molecula es compauada d'un sucre combinat m'una amina.

amioplasia n.f. Aplasia musculària, afeccion caracterisada per la mancança ò l'arrèst de creissença musculària.

amiostenia n.f. Anequeliment musculari.

amiotaxia n.f. Incapacitat à coordenar lu movements muscularis volontaris.

amiotonia n.f. Absença de tot movement dei muscles.

amiotrofia n.f. Atrofia dei muscles, en particulier dei muscles estriats.

amiotrofic, a adj. Relatiu à l'amiotrofia.

amira nf. 1. Ponch arremarcable dau ribatge ò vesible dau larg quau que n'en sigue l'alunhament, que permete ai navigadors de si situar: *Sus la coasta orientala de Provença, Mont Cau es una amira*. Sin.: **senhau**. 2. (abstr.) Ponch de referiment.

amiral n.m. Oficier general d'una marina militària. ◆ adj. *Bastiment amiral*: Nau qu'au sieu bòrd li a un amiral que comanda una foarça navala. Var.: **amirau**, **amiralh**.

amirala n.f. Esposa d'un amiral. Var.: **amiralessa**.

amiralat n.m. Denhetat d'amiral.

amiralessa n.f. Amirala.

amiralh n.f. Amiral.

amirau n.m. Amiral.

amirautat n.f. 1. Sèti dau comandament d'un amiral. 2. (En Grand-Bretanha) *L'Amirautat*: Lo ministèri de la Marina. – *Lord de l'Amirautat*: Ministre de la Marina (fins en lo 1967).

amistadós, oa adj. Amistós. Var.: **amistolós**.

amistadosament adv. D'un biais amistadós.

amistança n.f. Amistat.

amistançar (s') v.pr. Devenir amic. Sin.: **s'amigar**.

amistat n.f. Sentiment d'afeccion, de simpatia qu'una persona pròva per una autra. ◆ pl. Testimoniança d'afeccion: *Faire li sieu amistats à quauqu'un*. S'emplega en particulier coma formula de cortesia à la fin d'un letra.

amistolós, oa adj. Amistós.

amistós, oa adj. Amical.

amistosament adv. D'un biais amistós.

amistosarvt. Rendre amic. ◆ **s'amistosar** v.pr. S'amigar.

amitadar vt. Talhar per la mitat. ◆ vi. Èstre à la mitat.

amitòsi n.f. Division cellulària simplificada, per estranglament dau nucleu e dau citoplasma de la cellula.

amitotic, a adj. Relatiu à l'amitòsi.

amixia n.f. Impossibletat per doi espècias de s'ibridar.

ammocèt n.f. Larva de lamprea.

ammodita n.f. Granda vipèra de la tèsta triangulària dei Balcans, dicha *anguila dei sablas*.

ammofil(e), a adj. Vèspa que paralisa li toaras à còups d'agulhon e li poarta via dins la sieu tana per noirir li sieu larvas.

ammonal n.m. Explosiu compauat de nitrat d'ammòni e d'alumini.

ammòni n.m. Radical $-NH_4$ qu'ientra dins la composicion de saus ammoniacali.

ammoniac n.m. 1. Compauat gasós (NH_3) d'azòte e d'idrogène, d'una odor ponhenta. 2. Solucion aigoa d'ammoniac.

ammoniac, a adj. Relatiu à l'ammoniac. ◆ *Sau ammoniaca*: Clorure d'ammòni.

ammoniacal, a adj. Que contèn d'ammoniac; que n'a li proprietats.

ammoniat, ada adj. Que deriva de l'ammoniac.

ammoniemia n.f. 1. Presença d'ammoniac dins lo sang. 2. Taus d'ammoniac dins lo sang.

ammonificacion n.f. Ammonisacion.

ammonisacion (-izacion) n.f. Transformacion de l'azòte organic en azòte ammoniacal sota l'efècte dei bacterias dau soal. Sin.: **ammonificacion**.

ammonitrat n.m. Nitrat d'ammòni emplegat coma engrais azotat.

ammoniuria n.f. Eliminacion d'ammoniac per l'urina.

amnesia n.f. Diminucion ò perda completa de la memòria.

amnesic, a adj. Tocat d'amnesia. Sin.: **desmemoriat**.

amni n.m. Membrana mai intèrna qu'envelopa lo fètus, dai mamifèrs, dai auceus e dai reptiles. Sin.: **crespina**.

amniocentèsi n.f. Poncion de la cavitat uterina pendent la grossessa per prelevar de liquide amniotic e l'analisar.

amniogenèsi n.f. Procediment de formacion de l'amni.

amniografia n.f. Examèn radiografia dau prenhon.

amniorrea n.f. Evacuacion avant l'ora dau liquide amniotic.

amnioscopia n.f. Examèn endoscopic dau liquide amniotic.

amniòt n.m. *Amniòts*: Grope de vertebrats que lo sieu embrion es envelopat d'un amni.

amniotic, a adj. Qu'apartèn à l'amni ò li si rapoarta. *Liquide amniotic*: Liquide qu'emplisse la pòcha de l'amni e dont banha lo fètus.

amniotiti n.f. Inflamacion de l'amni.

amniotomia n.f. Rompedura de l'amni provocada per aviar la jacilha.

amnistia n.f. Lèi que fa disparéisser lo caractèr d'infraccion d'un fach castigable en escafant la condamnacion ò en empachant tota accion en justícia; efècte juridic d'una lèi pariera.

amnistiable, a adj. Que pòu èstre amnistiat.

amnistiant, a adj. Que provòca l'amnistia.

amnistiar vt. (*amnisti*) Acordar l'amnistia à.

amoblament n.m. Ensèms dei mòbles e dei objèctes que constituísson la decoracion d'una abitacion: *Teissut d'amoblament*. Sin.: **moblatge**.

amoblir vt. (*amoblissi*) Rendre mòble: *Amoblir la tèrra*.

amòc n.m. Accès de folia murtriera, en Malaisia.

amodaire n.m. Dispositiu dins lo carburador que permete l'aviada dau motor termic d'un veïcule motorisat en enriquissent lo mesclum aire / carburant. Sin.: **enriquidor**.

amodar vt. (*amòdi*) Aviar, metre en foncion.

amolaire n.m. Persona qu'amoala lu coteus, etc. Sin.: **afilaire**, **aponchaire**. Var.: **remolaire**, **amolet**.

amolancar (s') v.pr. S'encalar, en parlant de tèrras destrempadi. Sin.: **s'amolinar**, **si concassar**, **s'avalancar**, **s'afonzinar** (Luceram).

amolar vt. (*amoali*) Amolir.

amolar vt. (*amoali*) Afilar.

amolatge n.m. Accion d'amolar. Sin.: **afilatge**.

amolet n.m. Amolaire: *Amolet ganha cinc sòus, n'en manja sèt*.

amolhanta n.f. e adj. f. Si di d'una vaca qu'es per vedelar.

amolhar vi. Per una vaca, èstre per vedelar.

amolherar vt. Maridar (un òme). ◆ **s'amolherar** v.pr. Si maridar, en parlant d'un òme.

amoliment n.m. 1. Accion d'amolir, de s'amolir. 2. Afebliment. Var.: **ramoliment**.

amolinar (s') v.pr. S'amolancar.

amolir vt. (*amolissi*) Rendre moal (quauqua ren, quauqu'un). Var.: **ramolir**. ◆ **s'amolir** v.pr. Devenir moal.

amolinar (s') v.pr. S'encalar, en parlan d'un terren, d'una riba.

amolissent, a adj. Qu'amolisse. Var.: **ramolissent**.

amolonament n.m. Accion d'amolonar; acumulacion. Sin.: **amontelament**, **apilament**.

amolonar vt. Metre en un molon; acumular. Sin.: **amontelar**, **apilar**.

amòme n.m. (bot.) Genre de plantas esquasi toti exotiqui, e qu'an, en general, una sabor aromatica. La grana es dicha *grana de paradís* ò *minigueta*.

amondaut adv. Advèrbi de luèc, varianta de **per amont**, **en amont**, **damont**, **de per amont**.

amonedament n.m. Accion d'amonedar; lo sieu resultat. Var.: **emmonedament**.

amonedar vt. Monetisar. Var.: **emmonedar**. Contr.: **desmonedar**, **desmonetisar**.

amonedat, ada adj. Qu'a de sòus. Sin.: **ric**, **argentat**, **borsonat**.

amonita n.f. Mollusc fossile de la gruèllha clausonada e enrotlada, caracteristic de l'èra segondària (Classa dei cefalopòdes).

amont n.m. Partida d'un flume, d'una ribiera, dau costat de la foant, en rapoart à un ponch considerat. Contr.: **avau**. ◇ *D'amont*: Cf. **damont**. Var.: **en per amont**. 2. *À l'amont*: Au començament d'un procèssus de fabricacion.

amontanhar vi. Menar lu estròps en montanha d'estiu. Sin.: **estivar**.

amontanhatge n.m. Periòde que lu estròps pàsson en montanha d'estiu. Sin.: **estivada**, **estivatge**.

amontelament n.m. Vèire **amolonament**.

amontelar vt. Amolonar.

amor n.m. 1. Sentiment intense, estacament que mescla la tendressa e l'atrach fisic entre doi personas: *Una istòria d'amor*. ◇ *Faire l'amor*: Aver de relacions sexuali. Sin. (vulg.): **fringar**, **boar**, **bicar**, **fotre**. Lo tèrme francés amour vèn de l'occitan sota l'influéncia dei Trobadors. Lo representant fr. dau lat. *amor* si tròba dins lo parlar d'oïl de Picardia sota la forma *ameur*, coma lo lat. *flor* donèt l'oc. *flor* e lo fr. *fleur*. 2. Movement de devocion per una divinitat, un ideal, una autra persona, etc.: *L'amor de Dieu, de la veritat, dau travalh ben fach*. ◇ (fam.) *Un amor de* (seguit d'un nom): Una caua ò una persona polida, agradiva. *Un amor de tableu*. 3. Representacion allegorica de l'amor (sovent sota la forma d'un enfant m'un arc).

amor n.f. *Fin'Amor*: Amor cortés cantant per lu trobadors.

amora n.f. 1. Fruch de l'amorier. 2. *Amora sauvatja*: Fruch de la ròmega. Var.: **mora**.

amorachar (s') v.pr. *(de)* Provar per quauqu'un amor subit e passadís. Sin.: **s'amorosar**, **s'enviscar**, **si laissar pescar**.

amoral, a adj. Que non tèn còmpte dei règlas de la morala.

amoralisme n.m. 1. Biais de si comportar d'una persona amorala. 2. Filosofia que renega tot fondament objectiu e universal de la morala.

amoralista n. Adèpte de l'amoralisme.

amoralitat n.f. Caractèr de cen qu'es amoral; comportament amoral.

amorejada n.f. Amor passadís. Var.: **amoreta**.

amorejar (s') v.pr. S'enamorar.

amorèla n.f. Morèla.

amoret n.m. Planta erbacea que s'en cultiva una espècia originària d'Àfrica, per li sieu flors perfumadi. Var.: **amoreta**.

amoreta n.f. Amor passadís. Var.: **amorejada**.

amoreta n.f. 1. Amoret. 2. Planta dei camps (muguet, *briza maxima*, etc.) 3. *Boasc d'amoreta*: Boasc d'una varietat d'acàcia, que s'emplega en marquetaria.

amoreu n.m. Fragostier.

amòrfa n.f. Papilionacea arbustiva d'Amèrica ubassenca, qu'una varietat envaïssèt lo delta de Ròse sota lo nom d'*indifaus*.

amòrfe, a adj. 1. Qu'es ò sembla sensa energia, moal, inactiu. Sin.: **molastrós**, **flac**. 2. (quim.) Non cristallisat, en parlant d'un còrs. 3. (biol.) *Element amòrfe:* Constituent dei teissuts non visibles au microscòpi, per oposicion à *element figurat*.

amorier n.m. Aubre ò aubrilhon dei regions temperadi d'Àsia e d'Amèrica, dau suc lachós e dei fuèlhas caduqui.

amoriera n.f. Luèc plantat d'amoriers.

amoron n.m. Amora sauvatja.

amorós, oa adj. e n. Que pròva un sentiment d'amor per quauqu'un, d'atirança per quauqu ren. ◆ adj. Que manifèsta d'amor; relatiu à l'amor.

amorosament adv. D'un biais amorós.

amorosar (s') v.pr. S'amorachar.

amoroso [amo'roso] adv. (mòt italian) (mús.) D'un biais tendre, amorosament.

amor-pròpri n.m. Sentiment foart qu'una persona pròva per la sieu valor, la sieu dignitat.

amorrar vt. *(à)* Virar (un bateu) de faça. ◆ **s'amorrar** v.pr. *(à)* 1. Beure directament d'una botilha. 2. (mar.) Si virar de faça (per un bateu): *S'amorrar au vent*.

amòrsa n.f. 1. Començament de quauqua ren: *Es l'amòrsa d'un roman*. Sin.: **esquiç**, **entamenada**, **principi**, **començament**, **començar**. 2. Tròç de film ò de benda magnetica que sièrve à metre en plaça lo dispositiu. 3. Pichina massa d'explosiu que la sieu detonacion provòca l'explosion de la carga principala. 4. Produch gitat dins l'aiga per atraire lo peis. Sin.: **esca**, **bromeg**.

amorsador n.m. Aise de pesca per depauar l'amòrsa au fond de l'aiga.

amorsar vt. (*amòrsi*) 1. Començar à realisar (quauqua ren): *Amorsar un viratge, un cambiament, un afaire*. Sin.: **entamenar**, **començar**, **principiar**. 2. Metre en estat de foncionament: *Amorsar una pompa*. Sin.: **engranar**. 3. (pesca) Provedir d'una amòrsa. Sin.: **escar**.

amorsatge n.m. 1. Accion d'amorsar (quauqua ren), d'activar (un dispositiu, de començar à faire (quauqua ren). (quim.) Aviament d'una reaccion de polimerisacion per l'ajust d'uni substanças. 2. Dispositiu que permete l'esclatament d'una carga explosiva.

amortesible, a adj. (comptab.) Que pòu èstre amortesit.

amortesiment n.m. 1. (econ.) Prelevament sus lu resultats d'una societat, per compensar la depreciacion d'unu elements dau sieu actiu. 2. (dr.) Remborsament periodic d'un prèst: *Tableu d'amortesiment*. Var.: **amortiment**.

amortesir vt. 1. (econ.) Tornar constituir progressivament lo capital emplegat per una cròmpa mé l'ajuda dau benefici trach d'aquesta cròmpa: *Amortir la cròmpa d'una veitura*. 2. (dr.) Remborsar un prèst. Var.: **amortir**.

amortidor n.m. Dispositiu que permete de redurre la violença d'un còup, li vibracions d'una màquina, etc. ◇ (espec.) Dins una automobila, dispositiu que limita li vibracions e melhora la tenguda de rota.

amortierar vt. Garnir mé de mortier. Sin.: **cimentar**.

amortiment n.m. 1. Accion d'amortir ò de s'amortir. 2. (econ. e dr.) Amortesiment. 3. Diminucion d'amplituda d'un movement oscillatòri. 4. (arquit.) Element decoratiu plaçat au sobran d'un axe vertical (estàtua, etc.).

amortir vt. 1. Diminuir l'efècte, la foarça de quauqua ren, l'afeblir: *Amortir un bosin*, *un balon*. 2. (econ. e dr.) Amortesir. ◆ **s'amortir** v.pr. S'afeblir, diminuir.

amortissable, a adj. (dr.) Que si pòu amortir.

amortit n.m. Accion de diminuir ò d'anullar lo rebomb d'un balon, d'una bala, dins d'unu espòrts.

amotar vt. (*amòti*) Faire de mòtas en laurant. Contr.: **desmotar**, **esmotar**.

amovibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es amovible.

amovible, a adj. 1. Que pòu èstre levat, separat d'un ensèms. Sin.: **levadís**. 2. Que pòu èstre desituit ò desplaçat, en parlant d'unu foncionaris.

amp n.m. Acronime de l'adenosina monofosfat ciclica.

ampelidacea n.f. *Ampelidaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï, que la vinha n'es lo tipe. Sin.: **vitacea**.

ampelocís n.m. Planta tropicala foarça vesina à la vinha.

ampelofague n.m. Parasite qu'ataca la vinha.

ampelografia n.f. Sciença de la vinha.

ampèr n.m. (electr.) 1. Unitat de mesura de l'intensitat d'un corrent electric (simbòle A) qu'equivau à l'intensitat d'un corrent constant que, mantengut dins doi conductors parallèles, rectilinhes d'una longuessa infinida, de seccion circulària negligibla e plaçats à una distança d'un mètre un de l'autre, dins lo vuèi, produrria una foarça de $2x10^{-7}$ newton per mètre de longuessa. 2. Unitat de mesura de foarça magnetomotritz (simbòle A), equivalent à la foarça magnetomotritz producha au lòng d'una corba clavada quala que sigue entornada un còup solet per un conductor per un corrent electric d'un ampèr. ◇ *Ampèr per mètre*: Unitat de mesura dau camp magnetic (simbòle A/m), equivalent à l'intensitat de camp magnetic producha dins lo vuèi au lòng d'un ceucle d'un mètre de circonferença per un corrent electric d'una intensitat d'un ampèr mantengut dins un conductor rectilinhe de longuessa infinida, de seccion circulària negligibla que forma l'axe dau ceucle considerat. Var.: **ampèra**.

ampèra n.m. Ampèr.

amperatge n.m. Intensitat d'un corrent electric. Preferir **intensitat**.

amperimètre n.m. Aparelh per mesurar en ampèrs l'intensitat d'un corrent electric.

amperitorn n.m. Anciana unitat de foarça magnetomotritz ò de potencial magnetic (simbòle At).

ampèr-ora n.m. Unitat de mesura de quantitat d'electricitat (simbòle Ah), qu'es equivalenta à l'electricitat transportada en una ora per un corrent d'un ampèr. *1 ampèr-ora vau 3600 colombs*.

ampicillina n.f. Penicillina semi-sintetica activa per via bucala ò parenterala sobre foarça espècias microbiani.

amplament adv. Embé amplessa. Sin.: **largament**, **abondosament**.

ample, a adj. 1. Larg: *Un vestit ample*. 2. Qu'es ò sembla potent, abondant: *Una votz ampla*. 3. Larg, dubèrt: *Una vision ampla de la situacion*. Var.: **d'amplessa**, **d'amplor**.

ample n.m. Amplessa.

amplectiu, iva adj. (bot.) Que n'envelopa completament un autre, en parlant d'un organe.

amplessa n.f. 1. Caractèr de cen qu'es ample, larg. 2. Importança, portada de quauqua ren: *L'amplessa d'un desastre*. Var.: **ample**, **amplor**, **amplesa**.

amplexicaude, a adj. Si di dei ratapinhatas que la sieu coa es embarrada dins una peloira tesada entre li cuèissas.

amplexicaule, a adj. Si di dei organes vegetals (fuèlhas, etc.) qu'entórnon complidament lo tronquilhon.

ampliacion n.f. 1. (dr.) Doble en forma autentica d'un acte administratiu. 2. (dr.) Acte que vèn completar cen qu'es estat dich dins un acte precedent. 3. (med.) *Ampliacion toracica*: Aumentacion dau volume de la gàbia toracica pendent una inspiracion.

ampliatiu, iva adj. (dr.) Que vèn completar cen qu'es estat dich dins un acte precedent.

ampliator, tritz n. (dr.) Persona que fa una ampliacion.

amplificacion n.f. Accion d'amplificar; lo sieu resultat. ◇ *Amplificacion genica*: (genet.) Produccion de totplen de còpias d'un meme gène per replicacion selectiva d'un fragment determinat de l'A.D.N.

amplificant, a adj. Qu'amplifica: *Induccion amplificanta*.

amplificar vt. Acréisser lo volume ò l'importança de: *Amplificar un son*. Sin.: **acréisser**, **engrandir**, **aumentar**.

amplificator, tritz adj. Qu'amplifica (quauqua ren), qu'aumenta l'efècte de quauqua ren.

amplificator n.m. 1. Dispositiu que permete d'en grandir una amplituda fisica (en particulier un senhau electric) sensa introdurre una distorsion importanta. 2. Espec., aqueu dispositiu avant lu autparlaires dins una cadena electroacostica.

amplitud(a) n.f. 1. Valor de l'escart maximal d'una grandessa que vària periodicament. ◇ *Amplituda diurna*: Escart entre li temperaturas extremi d'una estacion lo meme jorn. – *Amplituda mejana annuala*: Escart entre la mejana de temperatura dau mes mai frèi e aquela dau mes mai caud. 2. Diferença entre la valor minimala e la valor màger d'una distribucion estatistica.

amplitunèr n.m. Element d'una cadena auta fedelitat que regropa un amplificator, un preamplificator e un tunèr.

amploa n.f. Pichin peis comun de la Mediterranea, sovent conservat dins la saumoira ò dins l'òli (15 à 20 cm de lòng, Familha dei engraulidats).

amplor n.f. (ò n.m.) Amplessa.

ampola n.f. 1. Envelopa de vèire d'una lampa electrica. 2. (patol.) Pichina tumefaccion sota l'epidèrma, plena de serositat e que vèn de fretaments tròup prolongats. Sin.: **bofiga**, **bofigon**. 3. Pichin tube de vèire sagelat que contèn un liquide; lo contengut d'aquesto tube: *Una ampola de vitaminas*. 4. *La santa ampola*: Vas que contenia lo sant òli per lo sacre dei rèis de França, autrifés.

ampolar vi. 1. (patol.) Agantar d'ampolas. 2. (patol.) Formar una ampola.

ampolar(i), a (-ària) adj. Qu'a la forma d'una botelha.

ampolar(i) n.m. Gròs mollusc que viu dins li aigas doci dei encontradas caudi.

ampolau adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha a de bofiguetas.

ampoleta n.f. 1. Pichina ampola. 2. Sablier.

ampolèx n.m. Imenoptèr tropical predator dei babaròtas.

ampolós, oa adj. Pretensiós, sensa profondessa, en parlant d'un estile ò d'un discors. Sin.: **enfatic**, **redondant**.

ampolositat n.f. Caractèr ampolós d'un estile, d'un discors.

amputacion n.f. Accion d'amputar; lo sieu resultat.

amputar vt. 1. Levar (un membre, una partida d'un membre) per una operacion cirurgicala: *Amputar quauqu'un d'un braç*, *amputar una man*. 2. Sostraire una partida d'un tot: *Amputar un tèxto d'un paragrafe important*.

amputat, ada adj. e n. Qu'es estat amputat.

amudiment n.m. (fon.) Fach de s'amudir.

amudir (s') v.pr. (fon.) Devenir mut, plus èstre prononçat.

amuèrcecandela n.m. 1. Pichin còne metallic que si mete sus li candelas per li amurcir. Sin.: **moflet**, **atupor**, **estofalume**. 2. Per derision: Sacristan.

amulet n.m. Objècte qu'una persona poarta per supersticion en li acordant de poder protectors. Sin.: **breu**.

amulhar vt. Metre à muelh, es à dire à trempar, per amolir.

amura n.f. (mar.) 1. Ancianament, cordatge que retenia lo canton inferior d'una vela cairada dau costat dau vent. 2. Aüra, *ponch d'amura*: Angle inferior avant d'una vela trapezoïdala ò triangulària. 3. *Navigar babòrd, tribòrd amuras*: Navigar en recevent lo vent per babòrd, per tribòrd. Sin.: **contrescota**.

amurar vt. (mar.) Assubjectir una vela per lo ponch d'amura.

amurcèire n.m. Extinctor.

amurcir vt. (*amuèrci*) 1. Faire cessar de cremar: *Amurcir lo fuèc, una cigarreta*. 2. Faire cessar d'esclairar: *Amuèrce lo lume!* 3. Faire cessar de foncionar un aparelh (de gas, electric, etc.). Sin.: **atupir**. Var.: **demurcir**. ◆ **s'amurcir** v.pr. 1. Cessar de cremar. 2. Morir doçament.

amurcitge n.m. Accion d'amurcir. Sin.: **extincion**.

amusaire, amusairela n. Persona qu'amusa, que divertisse, que fa rire lu autres.

amusament n.m. Accion de s'amusar, fach de si divertir; distraccion, divertiment.

amusant, a adj. Qu'amusa, que divertisse.

amusar vt. 1. Distraire d'un biais agradiu, divertir. 2. Retardar ò enganar mé d'artificis.

amusia n.f. Incapacitat à cantar ò à reconóisser una música audida.

an n.m. 1. Temps que la Tèrra mete per faire lo torn dau soleu.; annada. – (m'un adjectiu numeral cardinal, per indicar l'atge). *Aver quinze ans*, *festejar lu sieus vint ans, morir à cent ans*. 2. Durada legala compresa entre lo promier de janvier e lo 31 de decembre, dins lo noastre calendier: *L'an passat, aquest an, l'an que vèn*. – *An Nòu*, *Cap d'An*: Lo promier jorn de l'an. – (loc.) *En l'an pebre*: Fa longtemps d'aquò.

an interj. Interjeccion que marca un esfoarç violent (per ex. un còup de destrau, un còup de raqueta au tennis, etc.).

anabaptisme n.m. Doctrina naissuda de la Reforma (s.XVI), que renegava tota valor au batejar dei enfants e demandava un segond batejar à l'atge adulte.

anabaptista adj. Que s'inspira de l'anabaptime. ◆ adj. e n. Que professa l'anabaptisme.

anabàs n.m. Peis anfibi de l'Àsia dau Sud-Èst, que monta dins lu boissons per li manjar lu insèctes.

anabasi n.f. Periòde promier d'una malautia.

anabatic, a adj. Si di d'un vent de compausanta ascendenta coma l'ària que s'enauça au lòng d'un bauç foartament assolelhat. Contr.: **catabatic**.

anabiòsi n.f. Retorn à la vida activa après un periòde d'ivernacion. Sin.: **reviviscença**.

anabiotic, a adj. Que pertòca l'anabiòsi.

anabolic, a adj. Que pertòca l'anabolisme.

anabolisant, a adj. e n.m. Si di d'una substança que favorisa l'anabolisme.

anabolisme n.m. (fisiol.) Ensèms dei fenomènes d'assimilacion dins lu èstres vius. Contr.: **catabolisme**.

anacarde n.m. Fruch de l'anacardier, de la grana oleginoa e manjadissa. Sin.: **notz de cajó**.

anacardiacea n.f. Terebintacea.

anacardier n.m. Aubre de l'Amèrica tropicala qu'una espècia, sonada *acajó à poms*, es cultivada per lu sieus fruchs (Familha dei terebintaceas).

anaciclic, a adj. Si di d'un mòt, d'una frasa, que si pòu lièger d'un sens ò d'un autre (ex.: *Roma* e *amor*, *amic* e *cima*). Sin.: **palindròme**.

anacinèsi n.f. Absença de movement.

anaclinal, a adj. (geomorfologia) Si di d'un cors d'aiga que s'escorre en sens opauat au pendatge ò d'un versant que la sieu penda es en sens contrari dau pendatge.

anaclitic, a adj. (psicol.) *Depression anaclitica*: Ensèms dei trebolicis de l'enfant separat de sa maire après d'aver passat lu promiers mes dins una relacion normala m'ela.

anacolut n.m. Rompedura dins la construccion sintactica d'una frasa. Ex: *Tornat au sieu, lo sieu cat èra partit*.

anacònda n.m. Granda sèrp d'Amèrica dau Sud, que si noirisse de mamifèrs e d'auceus (longuessa: 7 m, òrdre dei ofidians). Sin.: **eunècte**.

anacoreta n.m. 1. Monge, eremita que viu dins la solituda (per op. Au *cenobita*, que viu en comunautat). 2. (fig.) Persona que mena una vida retirada.

anacoretic, a adj. De l'anacoreta.

anacoretisme n.m. Mòde de vida dei anacoretas.

anacreontic, a adj. Que fa pensar à l'òbra d'Anacreont, poeta liric grèc de l'Antiquitat.

anacreontisme n.m. Imitacion dau poeta Anacreont.

anacromatic, a adj. Si di d'un dispositiu, d'un objectiu non corregit per li aberracions cromatiqui.

anacronic, a adj. 1. Caracterisat per lo sieu anacronisme. 2. Vièlh, passat de mòda.

anacronicament adv. D'un biais anacronic.

anacronisme n.m. 1. Fach de non remetre un eveniment à la sieu data ò dins la sieu epòca.; confusion entre d'epòcas diferenti. 2. Caractèr de cen qu'es anacronic. 3. Biais d'agir passat de mòda.

anacrusi n.f. (mús.) Nòta ò grope de nòtas davant la promiera barra de mesura, que mena au promier temps foart.

anada n.f. 1. Biais de si comportar. Sin.: **anament**. 2. Biais de caminar. Sin.: **cambada**.

anadenia n.f. Absença ò deficiença de l'activitat glandolària; absença de glàndolas.

anadròme, a adj. Si di dei peis (saumon, esturion) que s'en tórnon dins lu aigaus dont naissèron per si reprodurre e morir.

anaduèlh n.m. Lausèrt sensa membres, que si noirisse de vèrps e de limaças (Familha dei anguidats).

anaeròbi, òbia adj. (biol.) Que si pòu desvelopar en defoara de la presença d'ària e d'oxigène, en parlant d'un microorganisme. Contr.: **aeròbi**.

anaerobiòsi n.f. Mòde de vida dei organismes anaeròbis.

anafasa n.f. Tèrça fasa de la division cellulària per mitòsi, que vèn après la profasa e la metafasa.

anafilactic, a adj. Que pertòca l'anafilaxia.

anafilaxi n.f. (med.) Sensibilitat acreissuda de l'organisme en regard à una substança donada, determinada per la penetracion d'una dòsi minima d'aquesta substança.

anafòra n.f. (ret.) Represa d'un mòt ò d'una expression au començament de frasas successivi.

anaforèsi n.f. (quim., fis.) Migracion vèrs l'anòde de particulas colloïdali en suspension dins l'electroforèsi.

anaforic, a adj. e n.m. (ling.) Si di d'un tèrme que remanda à un mòt ò à una frasa ja apareissuts dins lo discors.

anafrodisia n.f. Diminucion ò absença dau desidèri sexual.

anafrodisiac, a adj. e n.m. Si di d'una substança que diminuisse lo desidèri sexual. Contr.: **afrodisiac**.

anafrodita n. Persona que li agrada de si passar de plasers sexuals; persona que sofrisse d'anafrodisia.

anagenèsi n.f. Regeneracion ò reproduccion dei teissuts.

anaglife n.m. 1. Obratge esculptat ò ciselat en basreleu. 2. Fotografia ò projeccion estereoscopica en doi colors complementari, que restituisse l'impression de releu.

anagliptic, a adj. e n.f. Si di d'una impression ò d'una escritura en releu à usatge dei bòrnis.

anagogia n.f. (relig.) 1. Elevacion de l'ànima dins la contemplacion mistica. 2. Interpretacion dei Escrituras que s'enauça dau sens literal au sens espiritual.

anagogic, a adj. Relatiu, confòrme à l'anagogia.

anagrama n.m. Mòt format m'ai letras d'un autre mòt que son messi dins un autre òrdre. Ex.: *amar* e *arma*., *capir* e *picar*.

anagramatic, a adj. Qu'a lo caractèr d'un anagrama.

anagramatisar (-izar) vt. Metre quauqua ren en anagramas.

anagramatista n. Autor d'anagramas.

anal, a adj. 1. De l'anus. 2. (psican.) *Estadi anal*: cf. **sadic-anal**. Var.: **anau**.

analèctas n.f. pl. Tròç causits d'un ò d'unu autors. Sin.: **antologia**.

analeptic, a adj. Si di d'una substança qu'estimula e dona de foarças.

analfabeta adj. e n. Que saup ni lièger ni escriure. ■ Si fa sovent una confusion mé *illetrat*, que non es en capacitat de capir cen qu'escriu ni cen que liège.

analfabetisme n.m. Estat d'una persona, d'una populacion analfabeta.

analgesia n.f. Disparicion de la sensibilitat à la dolor.

analgesic, a adj. e n.m. Si di d'una substança ò d'un remèdi que provòca l'analgesia. Sin.: **antalgic**.

analgesidats n.m. pl. Familha d'acarians que s'acontènton d'ingerir la graissa dau plumatge dei auceus sensa lu desturbar.

analisable, a (-izable, -izabla) adj. Que si pòu analisar.

analisaire, aira (-izaire, -izaira) n. 1. Persona que practica una analisi psicologica. 2. Analisator.

analisant, a n. Persona que si sotamete à una analisi psicologica.

analisar (-izar) vt. 1. Sotametre à una analisi, estudiar per l'analisi: *Analisar un còrs, de documents, un libre*. 2. Sotametre à una psicanalisi.

analisator (-izator) n.m. Aparelh que permete de faire una analisi. Var. (2): **analisaire**.

analisi n.f. 1. Descomposicion d'una substança, d'un còrs en lu sieus elements constitutius (analisi qualitativa, analisi quantitativa): *Analisi de l'ària*, *de l'aiga*. Contr.: **sintèsi**. 2. Estudi fach per determinar li diferenti parts d'un tot e lu rapoarts entre aqueli parts: *L'analisi d'un tèxto*. Contr.: **sintèsi**. 3. (gram.) *Analisi gramaticala*: Estudi de la natura e de la foncion d'un mòt dins una proposicion. – *Analisi logica*: Estudi de la natura e de la foncion dei proposicions dins una frasa. 4. (inform.) Ensèms dei travalhs que comprènon l'estudi detalhat d'un problema, la concepcion d'un metòde que permete de lo resòlver e la definicion precisa dau tractament correspondent sus un computador. 5. (econ.) *Analisi dau travalh*: Estudi dei elements necessaris à l'execucion d'un travalh, per eliminar lu esfoarç improductius. – *Analisi de la valor*: Estudi de produchs en tèrmes de foncions de remplir per un cost minimal de fabricacion. 6. (mat.) Partida dei matematicas relativa ai estructuras e ai calculs ligats ai nocions de limitas e de continuitat. 7. (psican.) Cura psicanalitica. *Analisi didactica*: Analisi que tot futur psicanalista li si deu sotametre.

analisat, ada (-izat, -izada) n. Qu'a subit una cura psicanalitica.

analista n. 1. Especialista de l'analisi (matematica, informatica, finanças, etc.). 2. Psicanalista.

analista-programaire, airitz n. Informatician encargat de l'analisi e de la programacion correspondenta.

analitat n.f. (psican.) Ensèms dei determinacions psiquiqui ligadi à l'estadi anal.

analitic, a adj. 1. Qu'opèra per analisi: *Un esperit analitic*. Contr.: **sintetic**. 2. Que compoarta una analisi ò n'en resulta: *Un estudi analitic*. 3. Psicanalitic. 4. (log.) *Enonciat analitic*: Proposicion que lo predicat es contengut dintre lo subjècte. 5. *Filosofia analitica*: Corrent de pensada anglo-saxon dau s. XX, que s'opaua ai sintèsis abstrachi en prepauant una analisi dei fachs que repaua sobre des basas de la logica dau Cercle de Viena (grope d'intellectuals de l'entre-doi-guèrras, que volíon constituir un saber organisat à partir dei descubèrtas de la sciença).

analitica n.f. (filos.) *Analisi transcendentala*: Estudi dei formas a priori de l'entendiment, da Kant.

analiticament adv. Per lo mejan d'una analisi, d'un biais analitic.

anallergic, a adj. Que non provòca una reaccion allergica.

analogia n.f. 1. Semblança entre de cauas ò de personas: *Analogia de gusts*. ◇ *Per analogia*: D'après lu rapoarts de semblança constatats entre li doi cauas. 2. (ling.) Aparicion de novèli formas à partir dei correspondenças ja existenti entre lu tèrmes d'una mema classa.

analogic, a adj. 1. Fondat sus l'analogia: *Rasonament analogic*. 2. *Diccionari analogic*: Diccionari que recampa lu mòts en foncion dei relacions semantiqui entre elu. 3. (tecn.) Que representa, tracta ò transmete de donadas sota forma de variacions continuï d'una grandessa fisica: *Senhau analogic*. Contr.: **numeric**.

analogicament adv. D'un biais analogic.

analogisme n.m. Rasonament per analogia.

analògue, òga adj. Que presenta una semblança, de rapoarts de similituda m'una autra caua: *Aver una opinion analòga à-n-aquela d'un amic*. Sin.: **semblable**, **comparable**, **vesin**, **confòrme**, **conèxe**, **pariable**. ◆ n.m. Cen que rapròcha de, cen que sembla à.

anament n.m. 1. Anada. 2. Biais d'èstre, de si comportar. Sin.: **comportament**, **portadura**.

anamnèsi n.f. 1. Ensèms dei entre-senhas que lo mètge recampa en interrogant un malaut sobre l'istòria de la sieu malautia. 2. (liturgia) Preguiera que vèn après la consecracion.

anamnestic, a adj. Relatiu à l'anamnèsi.

anamniòta adj. Sensa amni.

anamniòtas n.f. pl. Familha de vertebrats desprovedits d'amni.

anamorfic, a adj. Relatiu à l'anamorfòsi.

anamorfoscòpi n.m. Instrument optic per corregir l'anamorfòsi.

anamorfòsi n.f. 1. Imatge donat per d'unu sistemas optics (espec. miralhs desformants). 2. (b.-a.) Representacion volontariament desformada d' un objècte, que la sieu aparença vertadiera pòu èstre destriada unicament en regarjant l'imatge sota un angle particulier ò au mejan d'un miralh desformant. 3. (med.) Desformacion de l'imatge radiografic d'una partida dau còrs, per metre en evidença d'unu ponch precís.

ananàs n.m. Planta d'Amèrica tropicala, cultivada finda en Àfrica per lo sieu gròs fruch compauat, de la carn sucrada e gustoa.; aquesto fruch. Familha dei bromeliaceas.

anangioplasia n.f. Insufisença congenitala dau sistema vasculari acompanhada d'un endarrieratge mental.

ananquiment n.m. Debilitacion.

ananquit, ida adj. 1. Maigre e sensa gràcia, espec. en parlant d'un cavau. 2. Si di d'una persona à l'encòup grada e maigra. Sin.: **aflancat**, **desflancat**.

anap n.m. Vas per beure de l'Atge Mejan, en metal, sovent m'un pen e un cubeceu.

anapèst n.m. (metr.) Pen de vèrs grèc ò latin compauat de doi brevi e d'una lònga.

anapestic, a adj. Relatiu à l'anapèst: *Ritme anapestic*.

anapiratic, a adj. Qu'es lo resultat d'un exercici esperlongat d'un membre ò de l'usança contunha d'un muscle: *Ràmpea anapiratica*.

anaplasia n.f. 1. Desvelopament limitat ò anormal d'una cellula ò d'un teissut. 2. Tumor anaplasica.

anaplasic, a adj. Relatiu à l'anaplasia.

anaplasmòsi n.f. Enfeciment dei vertebrats dei encontradas caudi que mena à una anemia foarta e à la gamadura (caquexia).

anaplastia n.f. Operacion cirurgicala plastica, lo mai sovent per autoempeut.

anapleròsi n.f. Recobrament per empeut ò protèsi de cen qu'es perdut en seguida à una ferida.

anar vi. (*vau*, *vas*, *va*, *anam*, *anatz*, *van*; la conjugason es bastida quora sobre lo latin *vadere*, quora sobre *anar*). 1. Si desplaçar d'un luèc à una autre: *Anar en vila*, *à l'escòla*. 2. Condurre, menar à una destinacion precisa: *Aqueu camin va à la mar*. 3. Agir, si comportar: *Non anar tròup leu dins lo tieu travalh!* 4. Èstre, si sentir, si portar: *Coma va*? *Va pas la tèsta?* 5. Convenir, s'adaptar: *Aqueu vestit t'anava ben*, *aqueu prètz ti va*? 6. *Anar d'acòrdi*: S'entendre abitualament. 7. Foncionar: *Aquela màquina non va ben*. 8. M'un infinitiu: èstre per, expression dau futur pròche. ◇ *Anar solet*: Èstre evident. ◇ *Anèm!* Interjeccion per marcar l'incredulitat ò l'impaciença. ◆ **s'en anar** v.pr. 1. Partir, laissar un luèc. 2. (fig.) Morir. 3. (fig.) Disparéisser, si degalhar (per li cauas). Var.: **s'enanar**.

anarco-sindicalisme n.m. Tendença dau sindicalisme obrier que demanda per lu sindicats la gestion dei afaires economics sota lo contraròtle dirècte dei travalhaires.

anarco-sindicalista n. e adj. Aparaire de l'anarco-sindicalisme. ◆ adj. Que pertòca l'anarco-sindicalisme.

anarmonic, a adj. (vièlh) *Rapoart anarmonic*: Birapoart.

anarquia n.f. 1. Anarquisme. 2. Estat de desòrdre deugut à l'absença d'autoritat politica, à la carença dei lèis. 3. Desòrdre, confusion: *Es una vertadiera anarquia dins lu tieus afaires!*

anarquic, a adj. Que tèn de l'anarquia; qu'es en preda à l'anarquia.

anarquisant, a adj. e n. Que tende vèrs l'anarquisme; qu'a de simpatias per l'anarquisme.

anarquisme n.m. Doctrina politica que preconisa la supression de l'Estat e de tota constrencha sociala sobre l'individú. Sin.: **anarquia**.

anarquista adj. e n. Aparaire de l'anarquisme. ◆ adj. Relatiu à l'anarquisme.

anartre, a adj. 1. (ling.) Qu'es sensa article. En occitan, lu toponimes (montanhas, fluvis, país) indeterminats son anartres: *Occitània*, *Palhon*, etc., ma si nòta: *L'Occitània dau tèrç millenari*, *l'Aup de Provença*, etc. 2. Sensa articulacion vesibla ò audibla.

anartria n.f. (psicol.) Incapacitat à articular lu mòts en seguida à una lesion cerebrala.

anasarca n.f. (med.) Edema generalisat; idropisia.

anastigmat adj. m. Si di d'un sistema optic corregit de l'astigmatisme, en particulier d'un objectiu fotografic ò cinematografic.

anastilòsi n.f. (b.-a.) Reconstruccion d'un edifici en roïnas, facha sobretot mé d'elements retrovats sus plaça.

anastomosar vt. (*anastamòsi*) Reünir (doi conduchs) per anastamòsi. ◆ **s'anastamosar** v.pr. Formar una anastamòsi.

anastomosat, ada adj. Reünit per anastamòsi. Si di en particulier dau traçat d'un aigau que quora si dessepara, si torna jónher sovent.

anastomòsi n.f. (anat.) Acolament sus una longuessa donada ò reünion, per un tròç intermediari, de doi vaisseus sanguins, de doi nèrvis, de doi fibras musculari. ◇ (cir.) Abocament cirurgical de doi conduchs, canals ò cavitats.

anastomotic, a adj. Relatiu à l'anastomòsi.

anastròfa n.f. (gram.) Inversion de l'òrdre abitual dei mòts.

anatema n.m. (relig.) 1. Escumenge màger còntra un eretic.◇ Persona condamnada per aquesta sentença. 2. (fig.) Condamnacion publica, blaime sevère: *Mandar l'anatema sobre quauqu'un*.

anatemisar (-izar) vt. 1. (relig.) Condamnar per anatema. 2. Blaimar publicament, mandar l'anatema (sobre).

anatexia n.f. (geol.) Fusion de ròcas dintre la crosta continentala, que dona naissença à un magma granitic.

anatexita n.f. Gnèis dont lu lièchs minerals son contornats, serpentats ò gaire vesibles.

anatidats n.m. pl. Familha d'auceus palmipèdes que lo tipe n'es l'aneda.

anatides n.m.pl. Anatidats.

anatife n.m. Crustaceu marin que de foara sembla un mollusc en rason de la sieu gruèllha calcària e viu fixat per un foart pecol ai boascs que flòton (òrdre dei cirripèdes).

anatocisme n.m. Capitalisacion dei interès d'una soma prestada, que si calcula sus una durada inferiora à un an.

anatomia n.f. 1. Estudi scientific de la forma, de la disposicion e de l'estructura dei organes de l'òme, dei bèstias e dei plantas. 2. Aquesta forma, aquesta estructura. ◇ Per analogia, *anatomia d'una màquina*: La

sieu estructura. 3. (fam.) Forma exteriora, aspècte dau còrs uman: *Laissar vèire la sieu anatomia*.

anatomic, a adj. 1. Relatiu à l'anatomia. 2. Especialament previst en foncion de l'anatomia umana: *Un sèti anatomic*, *una manelha anatomica*.

anatomicament adv. Dau ponch de vista de l'anatomia.

anatomisar (-izar) vt. Dissecar (un còrs).

anatomista n. Especialista de l'anatomia.

anatomopatologia n.f. Estudi dei modificacions de forma ò d'estructura deugudas à la malautia.

anatoxina n.f. Toxina microbiana qu'a perdut la sieu toxicitat e pòu doncas autrejar l'immunitat.

anau, ala adj. Anal.

anauxita n.f. Silicat natural d'alumini dau grope de la caolinita.

anaverin n.m. Verin de la sèrp que la sieu toxicitat es estada diminuida e pòu donar l'immunitat.

anax n.m. Sòrta d'agrionàs que ponde lu sieus òus dins lu tronquilhons aiguèstres.

anc adv. (vièlh) Jamai.

anca n.f. (anat.) 1. Region que correspoande à la joncion entre lo còrs e lo membre posterior ò inferior. 2. Articulacion dau femur mé l'oàs iliac. Sin.: **maluc**. 3. (zool.) Partida dau torax dei insèctes que receu la cuèissa.

ancada n.f. Còup donat sus l'anca.

ancassier, a adj. 1. Qu'a de gròssi ancas. Sin.: **ancat**. 2. Que juèga dei ancas.

ancat, ada adj. Ancassier (1).

ancessor n.m. Persona qu'una autra n'en descende. Sin.: **antenat**, **ancian**, **davancier**. ◆ pl. 1. Ensèms d'aquelu qu'un n'en descende. 2. Aquelu qu'an viugut avant nautres.

anchòia n.f. Amploa.

anchoiada n.f. Pasta d'amploas esquichadi mé d'òli d'oliva.

ancian, a adj. e n. 1. Qu'existe despí longtemps: *Una tradicion anciana*. 2. Qu'apartèn à una epòca acabada: *Lo latin es una lenga anciana*. 3. Qu'es plus en foncion: *Un ancian ministre*. ◆ n. Persona qu'èra encargada avant d'autri d'un travalh, d'una foncion. ◆ n.m. 1. Cen qu'es ancian (mòbles, objèctes divèrs). 2. (M'una majuscula) Personatge ò escrivan de l'Antiquitat greco-romana.

ancianament adv. Autrifés. Sin.: **à passat temps**, **d'un temps**, **dins lo temps**.

ancianetat n.f. 1. Estat de cen qu'es ancian. 2. Temps passat dins una foncion, un emplec, à partir dau jorn de la nominacion.

ancillari, ària adj. (lit.) De la serviciala.

ancistrodon n.m. Vipèra d'Amèrica dau Sud.

ancola n.f. Arc-botant.

ancolament n.m. Fach d'ancolar, de s'ancolar, d'arquetar, de s'arquetar.

ancolar vt. Sostenir au mejan d'un arc-botant. Sin.: **arquetar**, **enarcar**. ◆ **s'ancolar** v.pr. Faire foarça sus una partida dau còrs per fornir un esfoarç de resistença: *S'ancolar còntraun aubre*. Sin.: **s'arquetar**, **s'enarcar**.

ancolia n.f. Renonculacea dei boascs mé de flors blavi ò violeti. Sin.: **gancs de pastressa**, **aglantin**.

àncora n.f. 1. Pèça d'acier ò de fèrre, religada à un cau ò à un ormege, que sièrve à immobilisar una nau en s'agafant au fond de l'aiga. Sin.: **fèrre**. 2. Pèça de relotjaria que regularisa lo movement dau balancier.

ancorar vt. 1. Immobilisar (un bateu) au mejan d'una àncora. Sin.: **donar fond**, **donar lo fèrre**, **surgir**. 2. Estacar solidament à-n-un ponch fixe. 3. Fixar profondament (un sentiment, una idea, una abituda, etc.). Sin.: **donar fond**, **donar lo fèrre**, **surgir**. ◆ **ancorar** ◆ vi. S'immobilisar au mejan d'una àncora, en parlant d'un bateu. ◆ **s'ancorar** v.pr. S'establir definitivament.

ancoratge n.m. 1. Accion d'ancorar (un bateu). 2. Accion de fixar solidament. ◇ *Ponch d'ancoratge*: Dins l'abitacle d'un veïcule, luèc dont si vèn fixar la cintura de seguretat; (fig.) Element fondamental qu'à l'entorn s'organisa un ensèms: *Lo ponch d'ancoratge d'una política*. 3. Implantacion: *L'ancoratge d'un partit politic dins una region*.

ancoreta n.f. Dins la marina anciana, pichina àncora que li si donava fond, passat l'ancoratge dau fèrre mèstre.

ancuèi adv. Lo jorn present. Var.: **encuèi**.

andalhada n.f. Alinhament de fen ò de cerealas dalhats e depauats sus lo soal.

andalhaira n.f. Màquina per faire li andalhadas.

andalhar vi. Alinhar sus lo soal li cerealas ò lo fen après lu aver dalhats. ◆ vt. *Andalhar un camp*: Alinhar en andalhadas lo fen ò li cerealas d'aqueu camp.

andalós, osa adj. e n. D'Andalosia.

andana n.f. 1. Biais que pílhon li cauas, un afaire, etc. 2. Biais de si tenir, de caminar. Sin.: **portadura**, **semblant**, **anament**. 3. Reng de plantas. 4. Fila de mèrç sus un cai. 4. Via costejada d'aubres, d'una baranha, etc. 3. Passatge entre doi filas de cadieras, de bancs, etc. Sin.(3 e 4): **alea**, **alèia**, **lèia** (francismes).

andante adv. (mús.) (mòt italian) [an'dante] Dins un movement moderat. ◆ n.m. Tròç executat dins aqueu movement (espec. lo segond movement d'una sonata).

andantino adv. (mús.) (mòt italian) [an'dantino] Dins un movement un pauc mai viu que *andante*. ◆ n.m. Tròç executat dins aqueu ritme.

andesita n.f. Ròca volcanica, blanca ò grisa, compauada sobretot de plagioclasi e de piroxène.

andi n.m. *Mandar un andi, tirar un andi*: Faire capir per allusions; faire un esfoarç de mai. ◇ *Donar d'andi*: Donar de coratge.

andicap n.m. 1. Desavantatge quau que sigue, infermitat que mete quauqu'un en estat d'inferioritat. Sin.: **endec**, **endequitge**. 2. (espòrts) Espròva esportiva dont si restablisse l'egalitat entre lu concurrents en li impauant un desavantatge de pes, de distança, etc.

andicapaire, airitz n. (espòrts) Comissari encargat d'andicapar.

andicapant, a adj. Qu'andicapa: *Una malautia andicapanta*. Sin.: **endecant**.

andicapar vt. 1. Desavantatjar: *La sieu timiditat l'andicapa*. Sin.: **endecar**, **desfavorejar**, **desfavorir**. 2.

(espòrts) Sotametre un concurrent ai condicions de l'andicap: *Andicapar un cavau*.

andicapat, ada adj. e n. Si di d'una persona que patisse d'un andicap.

andin, a adj. e n. Dei Andas.

andispòrt adj. inv. Relatiu ai espòrts practicats per lu andicapats fisics.

andolha n.f. 1. Produch de carnsalada cuècha dins un budeu constituit principalament dau tube digestiu dei animaus (especialament dau poarc). Sin.: **anduècha**, **anduèlh**. 2. (fig.) Persona bèstia ò desgaubiada.

andorran, a adj. e n. D'Andòrra.

andrèn n.m. Insècte de la Familha dei apides, generalament negre, que fa lo sieu nido dins la tèrra.

andriàs n.m. Alabrena granda, fossila dau miocène de Soíssa.

andrinòpla n.f. Estòfa de coton à boan mercat, lo mai sovent roja.

andrivau n.m. Andrivon.

andrivon n.m. 1. Cordatge per auçar una vela, una bandiera. Sin.: **driça**. 2. Àncora pichona dei galèras. 3. Auciera per tonejar una nau. Sin.: **flon**. Var.: **andrivau**.

androcentric, a adj. natura d'un sistema de relacions sociali centradi sus l'òme.

androceu n.m. Ensèms dei estaminas (organes mascles) d'una flor.

androcefal(e), a adj. Si di d'una estàtua d'animau de la tèsta umana.

androconia n.f. Escauma apariada ai glàndolas odoroï dei alas d'unu parpalhons mascles.

androctòne n.m. Escorpionàs d'Àfrica ubassenca que la sieu ponhedura es mortala.

androfòbia n.f. Aborriment à respièch de l'òme.

androgène, a adj. e n. Si di d'una substança ormonala que desvelòpa lu caractèrs sexuals mascles.

androgenèsi n.f. Desvelopament de l'òu à partir dau nucleu espermatic solet. Sin.: **partogenèsi mascla**.

androgenic, a adj. Relatiu à l'òme.

androgin(e), a adj. 1. Que tèn à l'encòup dei doi sèxes; ermafrodita. 2. Si di dei plantas que poàrton à l'encòup li flors mascli e li flors femèli. ◆ n. Èstre androgine.

androginia n.f. Caractèr de l'androgine; ermafrodisme. Var.: **androginisme**.

androginiflòr(e), a adj. Que toti li sieu flors son ermafroditi.

androginisme n.m. Androginia.

androïde, a adj. (med.) Que presenta de caractèrs de tipe masculin. ◇ *Obesitat androïda*: Obesitat en la quala l'amolonament de teissut adipós prevau dins part superiora dau còrs.

androïde, a n. Automat de la cara umana.

androlatra n. Persona que practica l'androlatria.

androlatria n.f. Culte divenc portat à l'òme.

androlha n.f. 1. Andolha. 2. (au pl.) Vestit degalhat, estraças.

andrologia n.f. Estudi de la morfologia e de la patologia de l'aparelh genital masculin.

andrològue, òga n. Especialista de l'andrologia.

andromòrfe, a adj. Qu'a la forma d'un òme. Sin.: **antropomòrfe**.

andron n.m. Carriera sensa eissida. Var.: **androna**. Sin.: **carriera bòrnia**.

androna n.f. Andron.

andropaua n.f. Diminucion de l'activitat genitala d'un òme, à partir d'un atge variable.

androsteròna n.f. Ormòna sexuala mascla.

anduècha n.f. Andolha. Sin.: **anduèlh**.

anduèlh n.m. Andolha. Sin.: **anduècha**.

andura n.f. Prestança, andana (2). Sin. **portadura**.

aneantiment n.m. Anientament (forma classica).

aneantir vt. (*aneantissi*) Anientar (forma classica).

anecdòta n.f. Racònte breu d'un fach estrange, picant ò gaire conoissut.

anecdotic, a adj. Que tèn de l'anecdòta, que pertòca pas l'essencial: *Un detalh purament anecdotic*.

anecdoticament adv. D'un biais anecdotic.

anecdotier, a n. (lit.) Persona que recampa ò cuènta d'anecdòtas.

anecdotisar (-izar) vi. Cuntar d'anecdòtas.

àneda n.f. Auceu palmipède de la Familha dei anitidats, migrator à l'estat sauvatge, que si noirisse de particulas vegetali ò de pichini predas trovadi dins l'aiga e retengudi per de lamellas dau bèc. Lo mascle si di *anet* (en niçard la forma femenina sigue promiera, coma per la lèbre, mai que segur per influença de l'italian *anatra*). ◇ *Àneda marina, escura, negra*: Àneda dei regions boreali, dau plumatge escur, que passa l'ivèrn dins li regions temperadi e si noirisse de cauquilhatges. ◇ *Àneda d'ivèrn*: Àneda dau bèc roge e dau plumatge de toti li colors, que passa sus li coastas d'Euròpa occidentala. ◇ *Àneda coa lònga*: Àneda sauvatge de la coa ponchuda. ◇ *Àneda seraira*: Àneda dau bèc larg. ◇ *Àneda upegada*: Àneda plonjairitz piscivòra dei mars septentrionali, que li sieu migracions vernali mènon dins li regions temperadi.

anedon n.m. Pichina àneda.

anegament n.m. Accion d'anegar, de si negar.

anegar vt. Negar.

anegriment n.m. Accion, fach d'anegrir. Var.: **ennegriment**.

anegrir vt. (anegrissi) 1. Rendre negre. Var.: **ennegrir**. 2. Retraire d'un biais inquietant, pessimista: *Anegrir la situacion*. ◆ **s'anegrir** v.pr. Devenir negre. Var.: **negrejar**. Sin.: **s'escurcir**.

anèla n.f. Flòta de pels que la sieu cima forma un aneu. Sin.: **bloca**, **bocla**.

anelacion n.f. (med.) Respiracion malaisida.

aneladura n.f. Bocla, pels en anèla.

anelant, a adj. Qu'a de mau à respirar.

anelar vi. (lit.) Respirar embé dificultat.

anelar vt. 1. Dispauar en aneus. 2. Per un taur, un poarc, etc., li passar un aneu dins la nharra, lo grunhe, per lo poder immobilisar e l'empachar de cavar lo soal. ◆ vi. Si metre en anèlas, en parlant dei peus. Sin.: **crespar**.

anelastic, a adj. Qu'a la proprietat d'anelasticitat.

anelasticitat n.f. Proprietat d'un materiau que la sieu elasticitat imperfacha a per origina un fretament interior.

anelat, ada adj. 1. (bot., zool.) Que presenta una seguida d'aneus. 2. (arquit.) *Colomna anelada*: Que lo sieu fust es esculptat d'aneus.

anelectric, a adj. Boan conductor d'electricitat.

aneleta n.f. Pichin aneu. Var.: **anelin**. ◇ (arquit.) Cadun dei tres filets que sepàron lo gorgerin de l'esquina dins lo capiteu doric.

anelide n.m. *Anelides*: Embrancament de vèrps, formats d'una seguida de segments anelats, coma lo lombric, la sansuga e de nombroï formas marini.

anelier, a n. Persona que fa ò vende d'aneus. Sin.: **daurier**, **joielier**.

anelin n.m. Pichin aneu, espec. per metre à l'aurelha.

anèm interj. Interjeccion que dona d'assegurança, de coratge à quauqu'un. Sin.: **zo!**, **issa**!

anemia n.f. 1. (med.) Diminucion de la concentracion en emoglobina dau sang (en sota de 0,13 mg/l per l'òme, en sota de 0,12 mg/l per la frema). 2. (fig.) Afebliment: *L'anemia de la produccion*. Sin.: **aflaquiment**, **desanament**.

anemiar vt. (*anemii*) Rendre anemic. ◆ **s'anemiar** v.pr. Devenir anemic.

anemiat, ada adj. Que tende vèrs l'anemia.

anemic, a adj. e n. Relatiu à l'anemia; que sofrisse d'anemia.

anemocòr(e), a adj. Grana, semença portadi per lo vent.

anemocoria n.f. Transpoart dei granas per lo biais dau vent.

anemofil(e), a adj. (bot.) Si di dei plantas que la sieu pollinisacion es assegurada per lo vent.

anemofilia n.f. (bot.) Pollinisacion facha per lo vent.

anemofòbia n.f. Natura dei plantas que crénhon bravament l'accion dau vent.

anemografe n.m. Anemomètre enregistraire.

anemograma n.m. Grafic obtengut au mejan d'un anemografe.

anemografia n.f. Enregistrament au mejan d'un anemografe.

anemomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la velocitat d'escorrement d'un fluide gasós, especialament lo vent.

anemometria n.f. Mesura de la velocitat au mejan d'un anemomètre.

anemometric, a adj. Relatiu à l'anemometria; fach au mejan d'un anemomètre, en parlant d'un contraròtle, d'una mesura.

anemòna n.f. 1. Planta erbacea que d'uni espècias son cultivadi per li sieu flors decorativi (Familha dei renonculaceas). 2. *Anemòna de mar*: Actinia, rustuguet (animau).

anemoscòpi n.m. Nom scientific de la giroleta que dona l'endrechiera dua vent.

anencefal(e), a adj. e n. Que sofrisse d'anencefalia.

anencefalia n.f. Absença de cerveu.

anencefalic, a adj. Relatiu à l'anencefalia.

anepatia n.f. Demeniment ò supression dei foncions dau fetge.

anepigrafe n.m. (arqueol.) Si di d'un monument, d'una moneda, d'una medalha sensa inscripcion.

anequeliment n.m. Fach de s'anequelir. Var.: **nequeliment**. Sin.: **aflacament**, **aflaquiment**, **afebliment**, **desanament**.

anequelir vt. Afeblir, aflacar. Var.: **nequelir**. ◆ **s'anequelir** v.pr. S'anequelir, s'aflacar.

anequelit, ada adj. Qu'a perdut li sieu foarças. Var.: **nequelit**. Sin.: **afeblit**, **aflacat**, **aflaquit**, **desanat**.

anereccion n.f. (med.) Absença ò fugacitat de l'ereccion.

anergia n.f. (med.) Incapacitat à reagir à un antigène que l'organisme li èra sensibilisat.

anergic, a adj. Relatiu à l'anergia; que sofrisse d'anergia.

anergissent, a adj. Que provòca l'anergia.

aneroïde, a adj. *Baromètre aneroïde*: Que fonciona per desformacion d'una capsula ò per torsion d'un tube metallic.

anerotisme n.m. Mancança de plaser dins l'acte sexual.

anestesia n.f. 1. Perda pauc ò pron completa de la sensibilitat de tot lo còrs (*anestesia generala*) ò d'una partida (*anestesia locala*), per una malautia ò per un agent anestesic. 2. (fig.) Insensibilitat.

anestesiant, a adj. e n. Anestesic.

anestesiar vt. 1. Practicar una anestesia (sus quauqu'un, una partida dau còrs). 2. (fig.) Endurmir, rendre insensible: *Anestesiar l'opinion publica*.

anestesic, a adj. Relatiu à l'anestesia; que provòca l'anestesia.

anestesic n.m. Substança que provòca l'anestesia per inalacion ò per injeccion (protoxide d'azòte, clorofòrme, pentiobarbital, etc.). Sin.: **anestesiant**, **somnifèr**.

anestesiologia n.f. Sciença de l'anestesia e ensèms dei tecnicas que li son ligadi.

anestesiologista n. Especialista de l'anestesiologia.

anestesista n. Mètge que practica l'anestesia.

anet n.m. Mascle de l'àneda. Sin.: **bois**.

anet n.m. Ombellifèra aromatica dei fuèlhas vèrd escur, comunament sonat *faus anís* ò *fenolh bastard*.

anetòl n.m. Èter oxide que si tròva dins li essenças d'anis, d'anis estelat, de fenolh ò d'estragon.

aneu n.m. 1. Ceucle de matèria, generalament dura, que li si pòu estacar ò suspendre quauqua ren. 2. Ceucle, generalament de metal preciós, que si poarta au det. ◇ Espec., aneu que lu espós poàrton à l'anulari de la man seneca. ◇ *Aneu pastoral*: Aneu que poàrton lu prelats cristians. 3. Cen qu'evòca la forma d'un ceucle: *Un aneu rotier*. 4. (mat.) Ensèms mé doi lèis de composicion intèrna que la promiera li dona l'estructura de grope comutatiu e la segonda es associativa e distributiva en regard à la promiera. Se la segonda lèi es comutativa, l'aneu es dich *comutatiu*. 5. (astron.) Zòna circulària de matèria qu'enviròuta d'uni planetas, formada d'una multituda de pichins fragments solides e pichins que cadun a la sieu velocitat: *Aneus de Jupitèr*, *de Saturne*. 6.

Caduna dei divisions extèrnes d'animaus segmentats, coma lu anelides ò lu artropòdes.

aneuploïde, a adj. Natura de l'organisme que la sieu dotacion cromosomica anormala non es multipla d'un genòma determinat.

aneuploïdia n.f. Estat de cen qu'es aneuploïde.

aneurina n.f. Vitamina B1. Sin.: **tiamina**.

aneurisma n.m. (med.) Bofiga formada per li parets alteradi d'una artèria ò dau coar.

aneurismal, a adj. Relatiu à l'anevrisma; que tèn de l'aneurisma.

aneurismorrafia n.f. Metòde de sutura d'un aneurisma.

anèx(e), a adj. Qu'es estacat, ligat à una caua principala: *Un document anèxe*. Var.: **annèx(e).**

anèxa n.f. 1. Bastiment, servici anèxe: *Una anèxa de l'escòla*, *l'anèxa dau Municipi*. 2. *Anèxas de l'utèrus*: Lu ovaris e li trombas. 3. *Anèxas embrionari*: Organes contenguts dins l'òu fecondat ma exteriors à l'embrion que li fan proteccion. 3. (comptab.) Document que vèn completar, comentar e explicar li informacions dau bilanç e dau còmpte de resultat. 4. Partida d'un document, d'un libre, que dona d'informacions suplementari: *Si reportar à l'anèxa*. Var.: **annèxa**.

anexar vt. (*anèxi*) Faire intrar (quauqua ren ò quauqu'un) dins un grope, un ensèms, lo jónher à. – Faire passar (un territòri) parcialament ò totalament sota lo poder d'un autre. Var.: **annexar**.

anexion n.f. Accion de restacar, d'anexar, en particulier un territòri; lo territòri ensin anexat. Var.: **annexion**.

anexionisme n.m. Política que tende à anexar un país ò mai à un autre. Var.: **annexionisme**.

anexionista adj. e n. Que vòu anexar un país à un autre; aparaire de l'anexionisme. Var.: **annexionista**.

anexiti n.f. (med.) Inflamacion dei anèxas de l'utèrus. Var.: **annexiti**.

anfetamina n.f. Substança medicamentoa qu'estimula l'activitat dau cerveu e diminuisse la fam e lo soam.

anfiartròsi n.f. Articulacion que permete unicament de movements limitats ai pèças de l'esquelèt que reünisse (vertèbras).

anfibi, íbia adj. 1. Que pòu viure dins l'ària e dins l'aiga, en parlant d'una planta ò d'un animau: *La granolha es un animau anfibi*. 2. Que si pòu desplaçar tant sus tèrra coma sus l'aiga: *Una veitura anfíbia*. ◇ *Operacion anfíbia*: Menada en meme temps per tèrra e per mar, especialament au cors d'un desbarcament. Var.: **anfibiu**.

anfibi n.m. *Anfibis*: Classa de vertebrats de la larva aiguèstra provista de gaunhas, de la pèu nuda e de la temperatura variabla, que comprèn tres superòrdres: lu *urodèles*, lu *anors* e lu *apòdes*. Sin.: **batraci**.

anfibiòsi n.f. Mòde de vida dei animaus e dei plantas anfibis.

anfibiu, ia adj. Anfibi.

anfibòla n.f. Mollusc gasteropòde dei estuaris d'Australàsia.

anfibòla n.f. Mineral negre, brun ò vèrd, dei ròcas eruptivi e metamorfiqui. Li anfibòlas son de silicats de fèrre e de magnèsi.

anfibòl(e), a adj. (med.) Intermediari entre lo periòde d'estat e la defervescença, en parlant d'una malautia, d'una fèbre.

anfibolic, a adj. Que contèn d'anfibòla.

anfibolita n.f. Ròca metamorfica constituida essencialament d'anfibòla.

anfibologia n.f. Doble sens d'una frasa en rason de la sieu construccion ò de la causida d'unu mòts (ex.: *Lu magistrats an judicat l'òme colpable* = "lu magistrat an judicat que l'òme es colpable" ò "lu magistrats an judicat l'òme qu'es colpable").

anfibologic, a adj. Ambigú, de sens doble. Sin.: **equivòc**.

anficion n.m. Animau carnassier de l'oligocène e dau miocène, que seria bessai l'ancessor dau can.

anfiction n.m. (Antiqu.) Deputat au conseu de l'anfictionia.

anfictionia n.f. (Antiqu.) Dins la Grècia antica, associacion de ciutats, pi de pòbles, à l'entorn d'un santuari.

anfictionic, a adj. Relatiu à una anfictionia.

anfifil(e), a adj. (quim.) Si di d'uni moleculas qu'an una mitan idrofila e una idrofòba.

anfimixia n.f. Fusion dei nucleus mascle e femeu, fasa essenciala de la fecondacion.

anfineure n.m. *Anfineures*: Classa de molluscs marins coma lo quitron. Sin.: **poliplacofòres**.

anfiòx n.m. Pichin animau marin que viu escondut dins la sabla, tipe de l'embrancament dei cefalocordats.

anfipòde n.m. *Anfipòdes*: Òrdre de pichins crustaceus dau còrs comprimit lateralament, que d'unu vívon en aiga doça, d'autres dins la mar.

anfiprion n.m. Peis ossut, mirgalhat dei estèls de l'Ocean Indian.

anfiprostil(e), a adj. Si di d'un temple qu'a un portic à cada cap.

anfiptèr n.m. En araldica, sèrp ò drac alat.

anfisbena n.m. Reptile d'Amèrica tropicala, que la tèsta e la coa an lo meme aspècte (per aquò es dich *sèrp dei doi tèstas*). Òrdre dei *lacertilians*.

anfistòme n.m. Vèrp trematòde que viu dintre l'aparelh digestiu dei bovideus e que li causa una malautia greva, l'anfistomiasi.

anfistomiasi n.f. Malautia greva causada ai bovideus per un vèrp, l'anfistòme.

anfiteatre n.m. 1. (Antiqu.) Grand edifici mé de gradins que lu Romans edificàvon per lu combats de gladiators, etc. 2. Granda sala de cors equipada de gradins. 3. Dins un teatre, ensèms dei plaças situadi sobre lu balcons e li galerias. 4. *Anfiteatre morenic*: Barri de morenas dispauat en arc de ceucle, situat sus lo front d'un ancian glacier. Sin.: **valon morenic**.

anfitrion n.m. (lit.) Persona da cu si manja, òste.

anfiume n.m. Sòrta d'alabrena dau mièjorn-levant dei Estats-Units, que li sieu gaunhas consèrvon una traça dins l'animau adulte.

anfiumidat n.m. *Anfiumidats*: Familha d'anfibis urodeus qu'enclau l'anfiume.

anfolit n.m. (quim.) 1. Còrs que pòu jugar à l'encòup lo ròtle de basa e d'acide e subisse en meme temps doi dissociacions electrolitiqui de tipes diferents. 2. Electrolit qu'a à l'encòup la foncion acide e la foncion basa.

anfonsa n.f. Anfonson.

anfònsa n.f. Anfonson.

anfonson n.m. Peis dei coastas rocassoï, vesin dau mèro. Var.: **anfonsa**, **anfòssa**, **anfònsa**. Sin.: **cèrnia**, **lèrnia**.

ànfora n.f. (Antiqu.) Vas mé doi manelhas simetriqui, un coal estrech, provista ò non d'un pen, que servia à conservar e à transportar lu aliments.

anfòssa n.f. Anfonson.

anforic, a adj. Si di d'un alen anormal descubèrt dins l'escota dau pièch e que sembla un bosin fach en bofant au dedintre d'una ànfora.

anfotèr, a adj. Que pòu jugar lo ròtle de basa ò d'anidride acide, en parlant d'un oxide.

anfotonia n.f. Ipertonia que pertòca à l'encòup lu doi sistemas neurovegetatius, lo simpatic e lo para-simpatic.

angaria n.f. Mollusc beu, gastropòde marin d'Indonèsia, conoissut despí lo jurassic.

angaria n.f. (dr. intern.) Requisicion qu'un Estat fa en temps de guèrra de veïcules ò de naus estrangiers que si tròvon sus lo sieu territòri.

angariar vt. (*angari*, classic *angàrii*) Requisicionar (una nau); obligar (una nau) à receure un cargament.

angcorian, a adj. D'Angcòr.

angeïti n.f. Inflamacion dei vaisseus.

àngel ['aŋdʒe] n.m. 1. Èstre espiritual, entre Dieu e l'òme. ◇ *Àngel gardian*: Dins lo catolicisme, àngel estacat à cada cristian per lo protegir. ◇ *L'Àngel Bofareu*: Àngel dei gautas gonfladi que bofa dins una tromba, sovent representat dins li glèias. 2. (fig.) Persona perfiecha ò provista d'una granda qualitat: *Un àngel de doçor*, *siés un àngel*.

àngel n.m. Grand peis marin (à l'entorn de 2 m) dau grope dei peis-cans, que lo sieu còrs sembla aqueu de la ràia. Var.: **peis àngel**.

angelar vi. Venir àngel.

angelejar vi. Faire l'àngel.

angelenc, a adj. Angelic.

angelic, a adj. 1. De la natura de l'àngel. 2. Denhe d'un àngel: *Una votz angelica*. Var.: **angelenc**.

angelica n.f. 1. Planta ombellifèra aromatica cultivada per li sieu cambas e lu sieus petales si mànjon confidi. 2. Camba confida d'aquela planta.

angelicament adv. D'un biais angelic.

angelisme n.m. Refut dei realitats carnali e materiali, per desidèri de puretat extrèma.

angelet n.m. Pichin àngel (sobretot dins l'iconografia). Var.: **angelon**.

angelon n.m. Angelet.

angèlus n.m. 1. (m'una majuscula) Preguiera en latin, que comença per aqueu mòt, recitada ò cantada lo matin, à mièjgjorn e lo sera. 2. Campanada qu'anonça aquela preguiera.

angeròna n.f. Raça de falèna.

angevin, a adj. e n. D'Angiers ò d'Anjau. Var.: **anjauvin**, **anjouvin**.

angevin n.m. Moneda de l'Atge-Mejan. Var.: **angevina**.

angevina n.f. Angevin (moneda).

angiectasi n.f. (patol.) Dilatacion d'un vaisseu.

angiectasic, a adj. Relatiu à l'angiectasi.

angiendotelìòma n.m. Angiòma d'evolucion maligna.

angina n.f. 1. Inflamacion dei mucoas de l'istme de la laringe e de la faringe. Sin.: **esquinança**. 2. *Angina dau pièch*: Sindròme dolorós de la region precordiala, acompanhat d'una sensacion d'angoissa. Sin.: **angòr**.

anginós, oa adj. 1. Acompanhat d'angina.; relatiu à l'angina ò à l'angina dau pièch. 2. Que sofrisse d'angina, que li es subjècte.

angiocardiografia n.f. (med.) Radiografia dei cavitats dau coar e dei gròs vaisseus que li son abocats.

angiocardiograma n.m. Clichat obtengut per lo biais d'una angiocardiografia.

angiocarp(e) n.m. Nom d'una varietat de fonges coma la vessina de lop, que li sieu espòras son desliuradi solament au moment precís de la sieu esparpalhada.

angiocolecistiti n.f. Inflamacion de la vesicula e dei conduchs biliaris.

angiocoliti n.f. Inflamacion dei vias biliari.

angioedema n.m. Formacion de zòna edematoï de la pèu, dei mucoas e dei viscèras.

angiodermiti n.f. Inflamacion dei vaisseus de la pèu.

angiofluoroscopia n.f. Metòde per estudiar lu vaisseus de la pèu.

angiografia n.f. Radiografia dei vaisseus après injeccion de substança opaca ai rais X.

angiografic, a adj. Relatiu à l'angiografia.

angiologia n.f. Partida de l'anatomia qu'estúdia lu sistema circulatòris sanguin e linfatic.

angiologic, a adj. Relatiu à l'angiologia.

angiològue, òga n. Mètge especialisat en angiologia.

angiòma n.m. Tumor vasculària benigna, lo mai sovent congenitala.

angiomatòsi n.f. Malautia que si caracterisa per la formacion d'angiòmas multiples à la susfàcia dei teguments ò dins la profondor dei organes.

angioneuròsi n.f. Tresvirament profond, morbós, dau sistema vasomotor en seguida à un trebolament psiquic emocional.

angiopatia n.f. Nom generic dei malautias dei vaisseus.

angioplastia n.f. *Angioplastia transluminala*: Tecnica que permete de tractar li estenòsis arteriali au mejan d'una sonda à balonet gonflable qu'esquiça la placa d'ateròma.

angiosarcòma n.m. Sarcòma que la sieu multiplicacion cellulària vèn dei elements conjontius dei vaisseus sanguins.

angioscòpi n.m. Aparelh per estudiar de pròche lu vaisseus capillaris.

angioscopia n.f. Examèn visual dei vaisseus capillaris.

angiospasme n.m. Contraccion espasmodica d'un vaisseu sanguin, majament l'artèria.

angiospasmodic, a adj. Relatiu à l'angiospasme.

angiospèrma n.f. *Angiospèrmas*: Sota-embrancament (300 000 espècias) de plantas fanerogami que li sieu granas son dins un fruch. Li angiospèrmas poàdon èstre monocotiledoneï ò dicotiledoneï.

angle n.m. 1. Canton. 2. (mat.) Figura formada per doi miègi-drechas, ò *costats*, ò per doi miègs-plans, ò *faças*, que si cópon. ◇ *Angle agut*: Inferior à 90°. ◇ *Angle drech*: Angle de 90°. ◇ *Angle obtús*: De mai de 90°. ◇ *Angle plat*: De 180°. ◇ *Angles adjacents*: Angles qu'an la mema poncha, un costat en comun e son situats de cada caire d'aqueu costat. ◇ *Angles complementaris*: Angles adjacents que la sieu soma dona un angle drech. ◇ *Angles suplementaris*: Angles adjacents que la sieu soma dona un angle plat.

anglés, esa adj. e n. D'Anglatèrra. Var.: **englés**, **inglés**. ◆ n.m. Lenga indo-europea dau grope germanic, parlada principalament en Grand-Bretanha e dins lu Estats-Units.

anglesa n.f. 1. Escritura cursiva clinada vèrs la drecha. 2. Bocla de bèrris lònga e rotlada en espirala. ◇ (coïna) *À l'anglesa*: Cuèch à la vapor.

anglesar vt. *Anglesar un cavau*: Li seccionar lu muscles baissaires de la coa per la far estaire orizontala.

anglesatge n.m. Accion d'anglesar un cavau.

anglet n.m. (arquit.) Motlura cava, dau profieu angulari, que separa lu boçatges.

anglican, a adj. e n. 1. De l'anglicanisme. 2. Que professa aquesta religion.

anglicanisme n.m. Glèia oficiala de l'Anglatèrra, que reconoisse coma cap lo rèi despí la rompedura entre Enric VIII e Roma (1534); la sieu doctrina, li sieu institucions.

anglicisacion (-izacion) n.m. Accion d'anglicisar.

anglicisant, a (izant, a) adj. 1. Qu'a imparat l'anglés. 2. Que pilha un caractèr anglés, qu'imita li manieras anglesi.

anglicisar (-izar) vt. Donar un aire, un accent anglés à: *Anglicisar un mòt*, *un comportament*. ◆ **s'anglicisar** v.pr. 1. Pilhar un caractèr anglés. 2. Imitar lo biais de faire anglés.

anglicisme n.m. 1. Biais de dire particulier à l'anglés. 2. Manleu à l'anglés.

anglicista n. Especialista de la lenga, de la civilisacion e de la literatura anglesi.

angloamerican, a adj. e n. 1. Comun à l'Anglatèrra e ai Estats-Units d'Amèrica. 2. Dei Americans d'origina anglo-saxona. ◆ n.m. Anglés parlat dins lu Estats-Units. Sin.: **american**.

angloangevin, a adj. e n. Relatiu à la dinastia que tenguèt lo poder en Anglatèrra après la conquista normanda (1066).

angloarabe, a adj. e n. Si di d'una raça de cavaus que vèn d'un crosament entre lo pur-sang e l'arabe.

anglofil(e), a adj. e n. Favorable ai Anglés, à cen qu'es anglés.

anglofilia n.f. Simpatia per lu Anglés, per cen qu'es anglés.

anglofòbe, a adj. e n. Ostile ai Anglés, à cen qu'es anglés.

anglofòbia n.f. Antipatia per lu Anglés, per cen qu'es anglés.

anglofòne, a adj. e n. De lenga anglesa.

angloïrlandés, esa adj. e n. Que pertòca à l'encòup l'Anglatèrra e l'Irlanda; que recampa de caractèrs anglés e irlandés.

anglomane, a adj. e n. Que pròva una admiracion exagerada per l'Anglatèrra e lu Anglés.

anglomania n.f. Defaut d'un anglomane.

anglonormand, a adj. e n. 1. Que recampa d'elements anglés e normands. – *Cavau anglonormand*: Que vèn d'un crosament entre li raças anglesa e normanda. 2. Qu'apartèn à la cultura francesa (normanda, angevina) establida en Anglatèrra après la conquista normanda (1066). ◆ n.m. Dialècte de lenga d'òil parlat de cada costat de la Marga de 1066 à la mitan dau s. XIV^{n}.

anglo-saxon, a adj. e n. 1. De civilisacion britanica. 2. Dei pòbles germanics (Angles, Jutes, Saxons) qu'an envaït l'Anglatèrra au s. V. ◆ n.m. (ling.) Anglés ancian.

angoissa n.f. 1. Inquietuda importanta, paur intensa, naissuda d'una menaça immediata e acompanhada de manifestacions caracteristiqui coma la taquicardia, la sudacion, etc. 2. Experiença metafisica que permete à l'òme de pilhar consciença de la sieu realitat e d'aquela dau monde, d'après l'existencialisme. Sin.: **angústia**, **estransi**.

angoissant, a adj. Angoissós.

angoissar vt. Causar d'angoissa à (quauqu'un). Sin.: **angustiar**.

angoissat, ada adj. e n. 1. Que pròva d'angoissa. 2. Subjècte à l'angoissa. Sin.: **angustiat**.

angoissós, oa adj. Que provòca l'angoissa. Var.: **angoissant**, **angustiós**.

angolés, a adj. e n. De l'Angòla.

angon n.m. 1. Javelina dau fèrre barbelat, qu'emplegàvon lu Francs. 2. Peçuga espinuda per la pesca dei crustaceus.

angòni n.m. 1. Competicion, lucha. 2. Agonia.

angòr n.m. Autre nom de l'angina dau pièch (latin *angor pectoris*).

angorà adj. e n. 1. Que presenta de pels lòngs e sedós, en parlant d'unu animaus (cat, coniu, cabra). 2. Fach de pels de coniu ò de cabra angorà: *Lana angorà*.

angström n.m. Unitat de mesura de longuessa d'onda e dei dimensions atomiqui (simb.: Å), que vau un dètz-miliarden de mètre (10^{-10} m).

anguidat n.m. *Anguidats*: Familha de lausèrts serpentifòrmes, embé de patas esquasi inexistenti ò mancanti, coma l'anaduèlh.

anguide n.m. *Anguides*: Autre nom dei *anguillides*. Var.: **anguillidat**.

anguifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una anguila. Var.: **anguillifòrme**.

anguila n.f. Peis ossut de la carn delicata, dau còrs lòng e dei nadarèlas pichini, que viu dins lu cors d'aiga ma fa lu òus dins la mar dei Sargassas. ◇ *Anguila de mar*: Filat. Sin.: **filàs**, **gronc**. ◇ (provèrbi) *Cu pilha l'anguila per lo coa e la frema per la paraula, pòu dire que tèn ren.*

anguilat, ada adj. Anguilenc.

anguilenc, a adj. Que sembla una anguila. Var.: **anguilat**.

anguiliera n.f. 1. Pesquier d'anguilas. 2. Ret per pescar li anguilas.

anguillidat n.m. Anguillide.

anguillide n.m. *Anguillides*: Familha de peis apòdes que lo tipe n'es l'anguila. Var.: **anguide**, **anguillidat**.

anguillifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una anguila. Var.: **anguifòrme**.

anguillula n.f. Pichin vèrp que d'uni espècias son un terrible parasite dei vegetals, dei animaus e de l'òme (classa dei nematòdes).

anguillulòsi n.f. Malautia que l'anguillula provòca.

anguilum n.m. Nom collectiu per li anguilas.

anguinalha n.f. Engue.

angular(i), ara (-ària) adj. 1. Que forma un angle. – *Distança angulària entre doi ponchs*: Angle format per lu doi rais visuals que jónhon l'uèlh de l'observator à-n-aquelu doi ponchs. 2. Situat à un angle. ◇ *Pèira angulària*: Pèira fondamentala que forma l'angle d'un bastiment. – Basa, fondament de quauqua ren.

angulós, oa adj. 1. Que presenta d'angles vius. ◇ *Un vis angulós*: Que lu sieus trachs son foartament prononçats. 2. (mat.) *Ponch angulós*: Ponch d'una corba qu'admete doi tangentas diferenti.

angústia n.f. Angoissa.

angustiar vt. Angoissar.

angustiós, oa adj. Angoissós.

angusticlau n.m. (Antiqu.) 1. Benda de porpra que decorava la tunica dei cavaliers romans. 2. Aquesta tunica.

angustifoliat, ada adj. (bot.) Qu'a de fuèlhas totplen estrechi.

angustipennat, ada adj. Mé d'alas fini, en parlant d'un auceu.

angustiròstre, a adj. M'un bèc estrech, en parlant d'un auceu.

angustura n.f. 1. Rusca d'unu aubrilhons d'Amèrica dau Sud de la Familha dei rutaceas, que s'emplegava coma febrifuge e aüra si destilla coma amar aperitiu. 2. *Faussa angustura*: Rusca dau vomiquier.

anhèla n.f. Anheu femeu.

anhelada n.f. Ensèms dei anheus d'una portada.

anhelar vt. Faire lo sieu pichon, en parlant d'una fea.

anhelat n.m. Anheu d'un an.

anhelatge n.m. 1. Fach, accion d'anhelar. 2. Periòde de l'an quora li feas anhèlon.

anhelier n.m. Pastre qu'a un estròp de feas.

anhelina adj. f. e n.f. *Lana anhelina*: Lana corta, sedoa e frisada, que vèn de la promiera tondura de l'anheu.

anhelon n.m. Pichin anheu.

anhelum n.m. Lo tot dei anheus.

anheu n.m. 1. Pichin de la fea. 2. *Anheu pascal*: Anheu que lu Judieus sacrifícon à Pascas per festejar la sortida d'Egipte.

anidre, a adj. (quim.) Que non pòu contenir d'aiga.

anidremia n.f. Demeniment ò defauta d'aiga dins lo sang.

anidride n.m. Còrs que pòu donar naissença à un acide en si combinant mé l'aiga.

anidrisacion (-izacion) n.f. Tresmudament d'una substança en anidride.

anidrisar (-izar) (s') v.pr. Si tresmudar en anidride.

anidrita n.f. Sulfat natural anidre de calci, mai dur que l'escalhòla.

anidrobiòsi n.f. (biol.) Abiòsi.

anidròsi n.f. (med.) Absença ò diminucion sensibla de la sudacion.

anidrotic, a adj. e n.m. Que demenisse la sudor.

anientament n.m. Fach d'èstre anientat; destruccion. Sin.: **aniïlacion**.

anientar vt. 1. Destrúger completament: *La granhòla a anientat la recòlta*. 2. Levar li sieu foarças morali ò fisiqui à, abatre. Var.: **aneantir**. ◆ **s'anientar** v.pr. Disparéisser totalament: *Lo mieu espèr s'es anientat*.

anilhar vi. Endilhar.

aniïlacion n.f. Accion d'aniïlar; lo sieu resultat. Sin.: **anequeliment**, **anientament**. ◇ (fis.) Reaccion entre una particula e una antiparticula, que disparéisson per si transformar en un ensèms d'autri particulas, generalament mai leugieri.

aniïlar vt. Redurre à ren, destrúger, paralisar.

anilina n.f. Amina ciclica de formula C_6H_5-NH_2, derivada dau benzène, basa de nombrós colorants sintetics, obtenguda autrifés per destillacion de l'indigò e aüra extracha dau carbon.

anilisme n.m. Intoxicacion per l'anilina.

ànima n.f. 1. Principi de la vida e de la pensada de l'òme; (espec.) Principi d'existença, de pensada e de sentiment considerat coma opauat au còrs uman e que li deu sobreviure. ◇ *Rendre l'ànima*: Morir. 2. Ensèms dei facultats intellectuali e morali d'una persona; l'individú considerat dau ponch de vista moral, intellectual, etc. ◇ *La boana ànima de...*: Locucion que marca lo respècte per una persona moarta. 3. Natura d'un grope. 4. (lit.) Abitant: *Un vilatge de cent ànimas*. 5. Pichina lama de boasc plaçada dins un instrument à coardas per transmetre li vibracions à toti li partidas. 6. *Ànima d'un catòde*: Fin fuèlh de metal d'una granda puretat dont si depaua lo metal au cors d'una electrolisi e constituisse la part centrala de la placa catodica obtenguda. 7. *Ànima d'un electròde de soudadura*: Fieu central metallic negat dins un enrobatge. 8. *Ànima d'un cau*: Fieu axial d'un cau. 9. (b.-a.) Nucleu que poarta lo revestiment d'una esculptura (espec. dins l'art medieval). 9. Partida cava d'una boca de fuèc: *L'ànima dau canon*. Var.: **arma**.

animacion n.f. 1. Fach per quauqu'un, per quauqua ren, d'animar un grope, un luèc, de crear ò d'entretenir de relacions entre li gents. Sin.: **avivada**. 2. Movement,

envanc, generalament en collectivitat: *Una carriera plena d'animacion*. 3. Calor, vivacitat: *Discutir embé animacion*. 4. (cín.) Tecnica en la quala si filma imatge per imatge de dessenhs, de mariòtas, etc. E qu'una projeccion de 24 imatges per segondas farà semblar animats: *Un film d'animacion*.

animadversion n.f. (lit.) Antipatia declarada, reprobacion.

animal, a adj. Vèire **animau**, **ala**.

animalaria n.f. 1. Dins un laboratòri, luèc dont son tenguts lu animaus destinats ai experienças. 2. Negòci especialisat dins la venda d'animaus de companhia (espec. peis, auceus, ratetas).

animalàs n.m. Gròssa bèstia.

animalcul(e) n.m. Animau pichin pichin, que si pòu vèire solament au mejan d'un microscòpi.

animalesc, a adj. Que fa semblar à un animau: *De manieras animalesqui*.

animalier, a adj. 1. Que pertòca la representacion artistica dei animaus: *Pintura animaliera*. 2. *Pargue animalier*: Pargue dont li bèstias vívon en libertat.

animalier, a n. 1. Artista que representa d'animaus. 2. Persona que s'ocupa dei animaus dins un zoo, un laboratòri, un pargue.

animalisar (-izar) vt. Rebaissar au niveu de l'animau. ◆ **s'animalisar** v.pr. Se rebaissar au niveu de l'animau.

animalitat n.f. Ensèms dei caractèrs pròpris de l'animau.

animalum n.m. Lo tot dei animaus.

animar vt. 1. Donar de movement, de dinamisme à (un luèc, un grope). 2. Possar quauqu'un à agir: *L'ideal que l'anima*. ◆ **s'animar** v.pr. Devenir viu, plen d'animacion.

animat, ada adj. 1. Plen d'animacion: *Una avenguda animada*. 2. (cín.) *Dessenh animat*: Cf. **dessenh**.

animato adv. (mús.) (mòt italian) [ani'mato] Embé animacion, vivacitat.

animator, tritz n. Persona que dona d'envanc, d'estrambòrd, de movement, à un espectacle, una reünion, etc.: *Un animator de television*. Sin.: **avivaire**, **menaire de juèc**. ◇ (espec.) Persona encargada d'organisar e d'enquadrar d'activitats dins una collectivitat.

animau n.m. 1. Èstre vivent, organisat, mobile, sensible e que si noirisse de substanças organiqui. 2. Èstre animat, desprovist dau lengatge (per oposicion à l'òme). 3. Persona nèscia, grossiera ò brutala.

animau, ala adj. 1. Dei animaus, per oposicion ai vegetals e ai minerals. 2. De l'animau, per oposicion à l'òme; qu'evòca un animau: *Calor animala*. 3. *Pòle animal*: Pòle dorsal de l'òu, per oposicion m'au *pòle vegetatiu*. Var.: **animal**, **a**.

animeta n.f. 1. Forma à botons. 2. Pala de calici.

animisme n.m. Religion, cresença, qu'atribuisse una ànima ai bèstias, ai fenomènes e objèctes naturals.

animista adj. e n. 1. Qu'apartèn à l'animisme. 2. Partidari de l'animisme.

animós, oa adj. Que moastra de coratge. Sin.: **coratjós**, **valent**, **volontós**.

animositat n.f. Mauvolença, antipatia que si manifèston sovent per un còup de colèra. Sin.: **ostilitat**, **òdi**, **rancura**, **ressentida**.

anion n.m. Ion cargat negativament. Dins una electrolisi, l'anion va vèrs l'anòde.

anionic, a adj. Relatiu ai anions. – *Emulsion anionica*: Emulsion establa dins un mitan basic alcalin.

anipnòsi n.f. Mancança de soam.

aniridia n.f. Mancança congenitala de viston, parciala ò totala.

anís n.m. Nom comun à l'anís estelat e à divèrsi ombellifèras (pimprinèla, cumin, fenolh) cultivadi per lu sieus fruchs que son emplegats dins la preparacion de tisanas e per perfumar divèrsi bevendas alcolisadi. Var.: **ànisi**. ◇ *Anís estelat*: Autre nom de la *badiana*.

anisada n.f. Aigardent à l'anís.

anisar vt. Aromatisar mé d'anís.

anisat, ada adj. Aromatisat à l'anís.

aniseta n.f. Liquor compauada mé d'esperit d'anís vèrd, d'alcòl, d'aiga e de sucre.

ànisi n.m. Anís.

anisic, a adj. e n.m. Derivat de l'anís.

anisocitòsi n.f. Inegalitat entre lu eritrocits e li leucocits.

anisocoria n.f. Inegalitat entre lo viston d'un uèlh e aqueu de l'autre.

anisocromia n.f. Inegalitat de colorament dei globilhons roges dau sang.

anisodactil(e) n.m. Carabe que viu sota lu còdols dins lu luècs aigaiós.

anisodont, a adj. Qu'a de dents diferenciadi en caninas, palas e caissaus.

anisofil(e), a adj. Vegetal qu'a de fuèlhas inegali quora es adulte.

anisofilia n.f. Inegalitat dei fuèlhas d'una planta.

anisogamia n.f. (biol.) Eterogamia.

anisometria n.f. Inegalitat de dimensions.

anisometropia n.f. Inegalitat dau poder refringent dei doi uèlhs.

anisomiari n.m. *Anisomiairs*: Sota-òrdre de molluscs bivalves coma lo *muscle*.

anisoptèr n.m. *Anisoptèrs*: Insèctes qu'an doi pareus d'alas despariers, coma la domaisèla.

anisoptèra n.f. Aubre de Malàsia espletat per lo sieu boas e la sieu peresina.

anisopterix n.m. Falena que la sieu toara viu sus lo blae e lo rore.

anisostemòna adj. f. Flor que lo nombre dei sieu estaminas es diferent d'aqueu dei petales.

anisotròp(e), a adj. (fis., miner.) Si di d'una substança, d'un còrs, que li sieu qualitats fisiqui càmbion en foncion de la direccion considerada. Contr.: **isotròpe**.

anisotropia n.f. (fis., miner.) Caractèr dei substanças ò dei còrs anisotròpes. Contr.: **isotropia**.

anisotropic, a adj. Que li sieu proprietats càmbion en foncion de la direccion considerada.

aniti n.f. Inflamacion de l'anus.

aniular vt. Curbir de nius.◇ **s'aniular** v.pr. Si curbir, en parlant dau ceu. Sin.: **s'atrumar**, **si cargar**, **si neblar**, **s'ennivolar**.

anjauvin, a adj. e n. Angevin. Var.: **anjouvin**.

anjouvin, a adj. e n. Angevin. Var: **anjauvin**.

annada n.f. 1. Periòde de dotze mes, que correspoande per convencion à la revolucion de la Tèrra à l'entorn dau Soleu. – *Annada civila*: Periòde dau promier de janvier au 31 de decembre. ◇ *Augurar una boana annada*: Adreiçar lu sieus vots per Cap d'An. – *Annada escolària*: Periòde de la rintrada dei classas fins ai vacanças d'estiu. 2. Temps que mete una planeta à faire la sieu revolucion à l'entorn dau Soleu: *Annada venusiana*, *marciana*. 3. *Annada siderala*: Temps entre doi passatge dau Soleu en un meme ponch de la sieu orbita aparenta. 4. *Annada tropica*: Temps entre doi passatges dau Soleu per lo ponch equinoxial dau printemps.

annada-lume n.f. (au plural: annadas-lume) Unitat de longuessa (simbòle al) equivalenta à la distança que lo lume percorre en un an dins lo vuèi, es à dire 9,461 x 10^{12} km. Var.: **annada-lutz**.

annadier, a adj. Si di d'una planta, d'un aubre, que non dónon una quantitat pariera de de frucha cada an: *L'olivier es annadier.*

annadit, ida adj. Cargat d'annadas sus l'esquina, vièlh.

annal, a adj. 1. (dr.) Que dura un an: *Revengut annal*. 2. Que revèn cada an: *Planta annala*. Var.: **annual**.

annalista n. Autor d'annals.

annalitat n.f. Estat de cen que dura un an.

annals n.m. pl. Obratge que repoarta lu eveniments an per an. – (lit.) Istòria: *Lu annals dau crimi*. Var.: **annaus**.

annamita adj. e n. De l'Annam.

annamitic, a adj. Que pertòca l'Annam ò lu Annamitas.

annèx(e), a adj. Qu'es estacat, ligat à una caua principala: *Un document annèxe*. Var.: **annèx(e).**

annèxa n.f. 1. Bastiment, servici annèxe: *Una annèxa de l'escòla*, *l'annèxa dau Municipi*. 2. *Annèxas de l'utèrus*: Lu ovaris e li trombas. 3. *Annèxas embrionari*: Organes contenguts dins l'òu fecondat ma exteriors à l'embrion que li fan proteccion. 3. (comptab.) Document que vèn completar, comentar e explicar li informacions dau bilanç e dau còmpte de resultat. 4. Partida d'un document, d'un libre, que dona d'informacions suplementari: *Si reportar à l'annèxa*. Var.: **anèxa**.

annexar vt. (*annèxi*) Faire intrar (quauqua ren ò quauqu'un) dins un grope, un ensèms, lo jónher à. – Faire passar (un territòri) parcialament ò totalament sota lo poder d'un autre. Var.: **anexar**.

annexion n.f. Accion de restacar, d'annexar, en particulier un territòri; lo territòri ensin annexat. Var.: **anexion**.

annexionisme n.m. Política que tende à annexar un país ò mai à un autre. Var.: **anexionisme**.

annexionista adj. e n. Que vòu anexar un país à un autre; aparaire de l'anexionisme. Var.: **anexionista**.

annexiti n.f. (med.) Inflamacion dei annèxas de l'utèrus. Var.: **anexiti**.

anniversari, ària adj. e n.m. Que renembra un eveniment capitat un jorn parier d'una autra annada. ◆ n.m. Retorn annal d'un jorn marcat d'un eveniment precís, especialament lo jorn de la naissença d'una persona; la fèsta que si fa aqueu jorn.

annòna n.f. (ist. rom.) Dins l'Antiquitat, imposicion en natura sus lo produch de la recòlta annala. – Servici public qu'assegurava l'aprovediment de Roma.

annonari, ària adj. Relatiu à l'annòna.

annual, a adj. Annal.

annualament adv. Per an, cada an.

annualisacion (-izacion) n.f. Accion d'annualisar; lo sieu resultat.

annualisar (-izar) vt. 1. Donar una periodicitat d'un an à (quauqua ren). 2. Establir (quauqua ren) en pilhant l'annada coma basa.

annualitat n.f. Caractèr de cen qu'es annal.

annuari n.m. Obratge publicat cada an, que dona la lista dei sòcis d'una profession, dei abonats à un servici, etc.: *L'annuari dau telefòne*.

annuitat n.f. (dr.) Pagament annal, que permete à un debitor de si liberar progressivament d'un deute, capital e interès. ◇ Fraccion dei actius qu'una societat amortesisse en un an. 2. Equivalença d'una annada de servici per lo calcul d'una pension, de la retirada, etc.

anòbi n.m. Insècte coleoptèr que la sieu larva cava de galerias dins lo boasc (Familha dei anobiïdes).

anobiïdat n.m. Anobiïde.

anobiïde n.m. *Anobiïdes*: Familha d'insèctes coleoptèrs que n'en fa partida l'anòbi. Var.: **anobiïdat**.

anobliment n.m. Accion d'anoblir, de s'anoblir; lo resultat d'aquela accion.

anoblir vt. Autrejar lo títol de nòble à. ◆ **s'anoblir** v.pr. Devenir nòble.

anoblit, ida adj. e n. Qu'es devengut nòble ò qu'es estat fach nòble.

anòde n.m. Electròde dont arriba lo corrent dins un mitan de conductivitat diferenta (per op. à **catòde**).

anodic, a adj. Relatiu à l'anòde.

anodin, a adj. Inofensiu, sensa importança. Sin.: **insignificant**, **benigne**.

anodisacion (-izacion) n.f. Oxidacion superficiala d'una pèça metallica pilhada coma anòde dins una electrolisi per n'en melhorar lo polit e la resistença à la corrosion.

anodisar (-izar) vt. Tractar per anodisacion.

anodont(e), a adj. Qu'es sensa dents.

anodonte n.m. Mollusc bivalve d'aiga doça que la sieu carniera es sensa dents (longuessa à l'entorn de 20 cm).

anodontia n.f. Anomalia que si caracterisa per l'absença totala ò parciala de dents.

anofèl(e) n.m. Moissara dei país cauds, que la sieu femèla es vector de l'ematozoari de la malària (Familha dei culicides).

anoftalmia n.f. Mancança congenitala dei uèlhs.

anolh, a adj. Dins la sieu segonda annada, en parlant d'un ovin.

anomal, a adj. Que s'escarta de la nòrma, de la règla generala. Var.: **anormal**. ◇ (med.) *Enterocolia anomala*: Si di d'una mena d'enflamacion intestinala.

anomalia n.f. 1. Escart, irregularitat en rapoart à una nòrma, à un modèle. 2. (biol.) Deviacion dau tipe normal. Sin.: **alteracion**, **estranhessa**, **deca**, **mancament**, **fauta**, **falhiment**.

anomia n.f. Mena de mollusc.

anomia n.f. Estat de desorganisacion, destructuracion d'un grope ò d'una societat à causa de la disparicion parciala ò totala dei nòrmas e dei valors comuni.

anomic, a adj. Relatiu à l'anomia d'un grope ò d'una societat.

anomor n.m. *Anomors*: Sota-òrdre de crustaceus decapòdes que comprèn li piadas.

anona n.f. Froment.

anòna n.f. 1. Aubre ò aubrilhon dei regions eqüatoriali que dona un fruch sucrat manjadís (pom-canela). 2. Lo fruch de l'anòna.

anonacea n.f. *Anonaceas*: Familha d'aubres ò d'aubrilhons que lo tipe n'es l'anòna, e à la quala apartèn l'ilang-ilang.

anonçar vt. 1. Far saupre, rendre public: *Anonçar una boana, una marrida nòva*. ◇ *Anonçar quauqu'un*: Dire qu'arriba ò que va arribar. ◇ Ai cartas, faire un anonci. 2. Èstre lo signe de, laissar augurar: *Aquò anonça de dificultats*. Var.: **anonciar**.

anonci n.m. 1. Accion d'anonçar (quauqua ren, quauqu'un). 2. Avís, messatge oral ò escrich donat à quauqu'un ò au public; (espec.) Insercion dins un jornal per demandar ò per ofrir un travalh, un apartament, un servici, etc. 3. Declaracion d'intencion facha au començament d'un juèc, d'una partida de carta. Sin.: **acús**. – (espec.) À la belòta, *tèrça* (tres cartas que si seguísson), cinquanta (quatre cartas que si seguísson), *cent* (cinc cartas que si seguísson ò quatre dau meme tipe, per lu dètz, li fremas e lu rèis), *cent-cinquanta* (quatre nòus), *doi cents* (quatre varlets).

anonciacion n.f. Anonciada.

anonciada n.f. (relig.) 1. Messatge de l'arcàngel Gabrieu à Maria per li anonçar que donerà la vida au Messia. 2. Fèsta per celebrar aquest eveniment. Var.: **anonciacion**.

anonciador, airitz adj. Que pòu augurar de quauqua ren, l'anonçar. Var.: **anonciaire**.

anonciaire, airitz n. Persona que presenta lu programas à la ràdio, à la television. ◆ n.m. Persona que fa passar un anonci publicitari à la ràdio, à la television, dins la premsa, etc.

anonciaire, airitz adj. Anonciador.

anonciar vt. Anonçar.

anonciator n.m. (telecom.) Dispositiu optic qu'indica l'estat d'un circuit ò d'un aparelh (liure, ocupat, etc.).

anoncier, a n. Persona encargada de metre en forma lu anoncis d'un jornal.

anonimament adv. D'un biais anonime.

anonimat n.m. Estat de quauqu'un ò de quauqua ren qu'es anonime.

anonime, a adj. 1. Que lo sieu autor non es conoissut: *Una letra anonima*, *un escrich anonime*. ◇ *Societat anonima*: Societat que lo sieu capital es partejat en accions negociabli. 2. Que lo sieu nom non es conoissut: *Un escrivan anonime*. 3. Sensa particularitat, sensa originalitat: *Una maion anonima*. ◆ n. Persona anonima.

anopsia n.f. 1. Privacion de la vista. 2. Sòrta de guerchitge que desvira lo glòbe oculari devèrs lo aut.

anor n.m. *Anors*: Superòrdre d'anfibis, que pèrdon la coa à l'atge adulte, coma la granolha. Sin.: **descoat**.

anorac n.m. Vèsta d'espòrt, impermeabla e cauda, provista ò non d'una capucha.

anòrc, a adj. Sensa testicules: *Una persona anòrca*.

anorectal, a adj. Que pertòca à l'encòup lo fondament e lo budeu culari.

anorexia n.f. (med.) Perda de l'apetit, organica ò foncionala. – *Anorexia mentala*: Refut de s'alimentar, sobretot per l'enfant pichin e lu adolescent, que vèn d'un conflicte pisquic.

anorexic, a adj. e n. Qu'es tocat d'anorexia.

anorexigène, a adj. e n.m. Si di d'una substança que provòca una baissa de l'apetit.

anorganic, a adj. (med.) Si di d'un fenomène que sembla independent de tota lesion organica.

anorgasmia n.f. Absença ò insufisença d'orgasme.

anormal, a adj. Contrari à la nòrma, diferent de la règla generala: *Un desvelopament anormal*. ◆ adj. e n. Si di d'una persona instabla, desequilibrada, qu'es pas en plaça.

anormalament adv. D'un biais anormal.

anormalitat n.f. Caractèr de cen qu'es anormal.

anorquia n.f. Mancança congenitala d'onglas.

anorquidia n.f. Estat de quauqu'un qu'a pas de testicules.

anosmatic, a adj. Que sofrisse d'anosmia; si di d'un vertebrat que la sieu part olfactiva (rinencefale) es gaire desvelopada.

anosmia n.f. Perda completa ò demeniment de l'odorat.

anotacion n.f. 1. Accion d'anotar un document, un obratge, lo travalh d'un escolan. 2. Lo comentari eu-meme.

anotar vt. (*anòti*) Faire per escrich de comentaris, de remarcas sobre (un tèxto, un libre, etc.).

anotator, tritz n. Persona qu'anòta.

anovulacion n.f. Absença d'ovulacion.

anovulatòri, òria adj. (med.) *Cicle anovulatòri*: Que s'acaba m'un sagnament uterin, sensa que li sigue estada una ovulacion.

anoxemia n.f. (patol.) Absença d'oxigène dins lo sang.

anoxia n.f. (patol.) Diminucion ò supression de l'oxigène dins lu teossuts.

anquejar vi. Bolegar li ancas, lu malucs.

anquier n.m. Ensèms dei malucs.

anquilosant, a adj. Qu'anquilòsa.

anquilosar vt. (*anquilòsi*) Provocar l'anquilòsi de. ◆ **s'anquilosar** v.pr. 1. Èstre tocat d'anquilòsi. 2. (fig.) Perdre lo sieu dinamisme, la sieu vivacitat.

anquilosat, ada adj. Que sofrisse d'anquilòsi.

anquilòsi n.f. Disparicion completa ò parciala dei movements d'una articulacion.

anquilostòma n.m. Vèrp parasite de l'intestin uman, que provòca d'emorragias anemianti (longuessa 1cm environ, classa dei nematòdes).

anquilostomiasi n.f. Malautia provocada per l'anquilostòma.

ansa n.f. Partida plegada à arc, à aneu, que permete d'agantar un vas, un panier, etc. Sin.: **manelha**.

ansa n.f. (ist.) À l'Atge-Mejan, associacion de negociants.

ansat, ada adj. Qu'una dei sieu extremitat si finisse per un pichin aneu que permete de l'agantar: *Un candelier ansat*. – (arald.) *Crotz ansada*: Crotz penduda à-n-una ansa, que la sieu extremitat sobrana si finisse m'un aneu.

anseatic, a adj. Relatiu à l'Ansa.

anserifòrme n.m. *Anserifòrmes*: Òrdre d'auceus palmipèdes qu'an lo bèc garnit de lamellas cornadi (auca, àneda, cigne).

anserina n.f. 1. Pata d'auca (planta). Sin.: **quenopòde**. 2. Majofier (planta).

ànsia n.f. 1. Viva inquietuda que naisse de l'incertituda d'una situacion ò de l'aprension d'un eveniment. 2. (med.) Angoissa patologica. ◇ (psiqu.) Estat permanent de desrèi, sensacion paralisanta d'un peril imminent e indeterminat. Var.: **ansietat**. Sin.: **pensament**.

ansietat n.f. Ànsia.

ansiogène, a adj. (psicol.) Que provòca d'ànsia ò d'angoissa.

ansiolitic, a adj. Qu'amaisa l'ànsia. ◆ n.m. Remèdi ansiolitic.

ansiós, oa adj. e n. Persona que pròva d'ànsia (normala coma patologica). ◇ *Ansiós de*: Desirós de, impacient de. ◆ adj. Que s'acompanha d'ànsia; que n'es lo signe. Sin.: **laguiós**, **pensamentós**, **apensamentit**.

ansiosament adv. Mé d'ànsia.

anta n.f. Pilier ò pilastre cornier.

antagonic, a adj. En antagonisme, en oposicion: *De foarças antagoniqui*.

antagonisme n.m. Lucha, oposicion entre de personas, de gropes socials, de doctrinas, etc. Sin.: **rivalitat**, **adversitat**. – (med.) Oposicion foncionala entre doi sistemas, doi organes, doi substanças bioquimiqui, etc.

antagonista adj. e n. Persona en oposicion m'una autra, grope en lucha m'un autre. Sin.: **aversier**, **opausant**, **rival**. ◆ adj. Contrari, que s'opaua à: *Muscles antagonistas*.

antalgia n.f. Abolicion ò atenuacion dei percepcions de dolor.

antalgic, a adj. e n. (med.) Si di d'una substança que fa baissar la dolor. Sin.: **analgesic**.

antalòpa n.f. Antilòpa.

antan (d') loc. adv. Dau passat. Sin.: **d'un temps**, **d'autrifés**, **d'autres còups**.

antartic, a adj. Relatiu au pòle Sud e ai regions à l'entorn.

antecambra n.f. Vestibule, sala d'aspèra, à l'intrada d'un apartament, d'un bureu. Var.: **antechambra**. ◇ *Faire antecambra*: Asperar denant d'èstre recevut.

antecambrian, a adj. e n.m. Precambrian.

antecedença (-éncia) n.f. (geogr.) Caractèr d'un cors d'aiga que mantèn lo sieu traçat en despièch dei desformacions tectoniqui.

antecedent, a adj. Que vèn avant, anterior. (geog.) Que presenta un fenomène d'antecedença: *Una comba antecedenta*.

antecedent n.m. Fach anterior. ◇ (ling.) Element que vèn avant e à que si rapoarta un pronom relatiu. ◇ (mat.) Per un element *b* de l'ensèms B, ensèms d'arribada d'una correspondença que l'ensèms de partença es A, element *a* de A, que *b* li es associat per aquesta correspondença. ◇ (log.) Lo promier dei doi tèrmes d'una relacion d'implicacion (per oposicion à *consequent*). ◆ pl. Actes anteriors d'una persona, que perméton de capir e de jutjar lo sieu comportament actual.

antecedentament adv. Avant, precedentament.

antecessor n.m. Qu'a ocupat una plaça avant. Sin.: **davancier**.

antechambra n.f. Antecambra..

anteconsonantic, a adj. Que si plaça just avant una consonanta.

Antecrist n.m. (relig.) 1. D'après l'Apòstol Joan, adversari dau Crist que deu venir avant la fin dau monde per s'opauar à la messa en plaça dau Reiaume de Dieu. 2. (fam.) Persona violenta, que cèrca sovent garrolha.

antedata n.f. Data inscricha qu'es anteriora à la data vertadiera.

antedatar vt. Metre una data anteriora à la data vertadiera sobre (un document).

antedeluvian, a adj. 1. Que s'es debanat, qu'a existit avant lo Deluvi. 2. (fig.) Totplen vièlh, qu'es passat de mòda. Var.: **antidiluvian**.

antediluvian, a adj. Antedeluvian.

antefixa n.f. (arquit.) Element decoratiu format d'un motiu reproduch mantu còups, per ornar la linha inferiora d'una taulissa.

antenant n.m. (mar.) Cordatge que sièrve à refortir l'òrle de la vela d'una nau. Var.: **antenal**, **antenau**. Sin.: **garniment**, **tombada**.

anteïpofisi n.m. Lòbe anterior de l'ipofisi.

anteïslamic, a adj. Anterior à l'islam. Sin.: **preïslamic**.

antena n.f. 1. Organe alongat, mobile e e nombre par, situat sobre la tèsta dei insèctes e dei crustaceus, sèti de foncions sensoriali. 2. Element dau dispositiu d'emission e de recepcion dei ondas radioelectriqui. – Passatge en dirècta à la ràdio, à la television: *Pilhar l'antena à 8 oras*, *rendre l'antena*. 3. Verga oblica que sostèn una vela latina. 4. Ala de molin. Sin.: **verga**. 5. Luèc, servici que depende d'un establiment principal: *Antena cirurgicala*: Unitat mobila destinada ai intervencions d'urgença. ◆ pl.

1. Mejan d'informacion pauc ò pron secret, intuitiu: *Aver d'antenas à la Region*. 2. (absolut) Aver d'antenas: *Aver d'intuicion*.

antenal n.m. Antenant. Var.: **antenau**.

antenat, ada n. Persona de cu una persona descende. Sin.: **ascendent**, **ancessor**. ◆ pl. 1. Ensèms dei ascendents. 2. Aquelu qu'an viugut avant nautres.

antenat n.m. *Antenats*: Artropòdes provists d'antenas e de mandibulas (insèctes, taràntola, crustaceus). Sin.: **mandibulats**.

antenau n.m. Antenal.

antenifèr, a adj. Que poarta d'antenas.

antenifòrme, a adj. Qu'es en forma d'antena.

antenista n. Especialista de l'installacion d'antenas de television.

antenòla n.f. 1. Pichina antena. 2. Barra d'argue. 3. Antena pichona que sièrve per amorar la vela de capa sus lu pichoi bastiments latins.

antepast n.m. Cen que si manja au començament d'un past. Sin.: **companatge**.

antepauar vt. (ling.) Plaçar (un element de la fransa) davant un autre.

antepenultime, a adj. Que vèn immediatament avant l'avant-darrier. ◆ n.f. Sillaba qu'es avant l'avant-darriera. – Lo niçard a conservat de mòts accentuats sobre l'antepenultima (proparoxitons), coma **música**, **arèndola**.

anteposicion n.f. Fach d'èstre antepauat.

antepredicatiu, iva adj. (log.) Anterior à una proposicion predicativa.

antera n.f. Partida superiora de l'estamina dei plantas à flors, dont si fórmon lu grans de pollèn e que si duèrbe à maturitat per lu laissar escapar.

anteridi n.m. Organe dont si fórmon lu anterozoïdes.

anterior, a adj. 1. Qu'es situat avant dins lo temps: *L'epòca anteriora*, *la situacion anteriora*, *conjugar au passat anterior*. Sin.: **antecedent**, **preexistent**, **precedent**. Contr.: **ulterior**. 2. Dau davant: *Lu membres anteriors (lu braç)*, *la faça anteriora*. Contr.: **posterior**.

anteriorament adv. Avant, precedentament. Sin.: **ancianament**, **de per avant**.

anterioritat n.f. Prioritat de temps, de data: *L'anterioritat d'un drech ò d'una descubèrta*. Sin.: **ancianetat**.

anterograde, a adj. *Amnesia anterograda*: Que lo subjècte non enregistra lu eveniments dins la memòria. Sin.: **amnesia de fixacion**.

anterozoïde n.m. Gameta mascle, dins lu vegetals (si pòu finda dire *espermatozoïde*).

ante-sala n.f. Membre que davanteja una sala de la quala es una dependença.

antèsi n.f. (bot.) Desvelopament dei organes florals, de l'espelida à l'apassiment. Sin.: **florida**, **floridura**.

anteversion n.f. (med.) Inclinason en avant d'un organe, en particulier de l'utèrus dins lo bacin, que forma, mé la vagina, un angle dubèrt en avant.

antevigília n.f. Avant-velha.

antiabortista adj. e n. Qu'es contrari à la legalisacion de l'abortament: *Un mètge antiabortista*. Sin.: **antiavortista**.

antiabortiu, iva adj. e n.m. Qu'empacha l'abortament.

antiabrogacionista adj. e n. Qu'es contrari à l'abrogacion d'una lèi.

antiacademic, a adj. Contrari à l'academisme, ostile ai nòrmas tradicionali e oficiali: *Art antiacademic*.

antiacide, a adj. Que resistisse ai acides foarts.

antiacridian, a adj. Relatiu à la luta còntra lu acridians.

antiaderent, a adj. Si di d'una pinhata, d'una sartàia, que la sieu susfàcia de cuècha non s'estaca ai aliments.

antiadesiu, iva adj. Qu'entrava li aderenças.

antiaerenc, a adj. Antiaerian.

antiaerian, a adj. Que s'opaua à l'accion dei avions, dei engenhs aerians: *Sosta antiaeriana*. Sin.: **antiaerenc**.

antiafrodisiac, a adj. e n.m. Si di d'una substança que fa baissar ò disparéisser lo desidèri sexual.

antiaftós, oa adj. Si di d'un remèdi per curar lu aftas.

antialcolic, a adj. Que combate l'abús d'alcòl, l'alcolisme. Var.: **antialcoolic**.

antialcolisme n.m. Lucha còntra l'alcolisme. Var.: **antialcoolisme**.

antiallergic, a adj. Que cura ò prevèn li allergias.

antiamarilh, a adj. *Vaccinacion antiamarilha*: Vaccinacion còntra la fèbre jauna.

antiamericanisme n.m. Ostilitat à l'encòntra dei Estats-Units, de la sieu política.

antianemic, a adj. Si di d'una substança que combate l'anemia.

antiarnas adj. inv. e n.m. Si di d'un produch que fa proteccion per la lana, li pèus, etc., còntra li arnas.

antiartritic, a adj. Si di d'una substança que combate l'artriti.

antiasmatic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que combate l'asma.

antiastenic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi còntra l'astenia fisica coma psiquica.

antiatòme n.m. (fis.) Atòme d'antimatèria.

antiatomic, a adj. Que s'opaua ai efèctes dei radiacions e dei projectiles atomics.

antiauça adj. inv. Destinat à arrestar ò à ralentir l'aumentacion dei prètz.

antiautoritari, ària adj. Ostile à tota forma de subjecion, politica coma intellectuala.

antiavaliment n.m. Antifading.

antibacterian, a adj. e n. Que lucha còntra li bacterias.

antibanda adj. inv. Antigang.

antibiograma n.m. Examèn bacteriologic que permete d'estimar la sensibilitat d'una bacteria à divèrs antibiotics.

antibiòsi n.f. Antagonisme entre espècias divèrsi que vívon dins un meme ambient.

antibioterapia n.f. Tractament au mejan d'antibiotics.

antibiotic, a adj. e n.m. Substança naturala (que la prodúon sobretot lu fonges inferiors e li bacterias) ò sintetica qu'a la proprietat d'empachar la creissença dei microorganismes (bacterias) ò de lu destrúger.

antiblocatge adj. inv. Si di d'un sistema fach per contrarotlar lu frens d'un veïcule per empachar lo blocatge dei ròdas.

antibolchevic, a adj. e n. Opauat au bolchevisme.

antibolenc, a adj. e n. D'Antíbol.

antiborgés, esa adj. Ostile ai borgés, à la borgesia.

antiborrolatge n.m. Procediment per temptar d'empachar lo borrolatge de l'emission d'ondas electromagnetiqui.

antibosin adj. inv. Destinat à protegir dau bosin: *Un barri antibosin*.

antibràndol adj. inv. Que s'opaua à l'aparicion d'un movement de bràndol d'un veïcule dins un viratge ò, sus un bateu, que tende à lo diminuir: *Un dispositiu antibràndol*.

antibruma adj. inv. e n.m. Que pòu traucar la bruma, la nebla: *Fuècs antibruma*. Sin.: **traucanebla**.

antibubonic, a adj. e n.m. Que luta còntra la pèsta.

antic, a adj. 1. Qu'apartèn à l'Antiquitat: *La mitologia antica*, *un eròi antic*, *la tragèdia antica*. 2. Que data de longtemps: *Una antica cresença*.

antic n.m. 1. (lit.) Objècte d'art de l'Antiquitat. 2. Caractèr d'estamparia format de trachs de la mema espessor.

anticaça adj. inv. Que s'opaua à la caça: *Un militant anticaça*.

anticalhant, a adj. Anticoagulant.

anticalaminant, a adj. e n.m. Qu'empacha la calaminacion.

anticalcari, ària adj. Que s'opaua ai depaus calcaris dins un aparelh, dins li canalisacions.

anticancerós, oa adj. Qu'es emplegat dins la prevencion ò lo tractament còntra lo càncer: *Un centre anticancerós*, *un remèdi anticancerós*.

anticapitalisme n.m. Oposicion au capitalisme.

anticapitalista adj. Qu'es còntra lo capitalisme.

anticarri adj. inv. (mil.) Que s'opaua à l'accion dei carris, dei blindats.

anticatòde n.m. Placa metallica que, dins un tube electronic, receu lu rais catodics e manda de rais X.

anticauma adj. inv. Que s'opaua à la cauma.

anticaumaire n.m. Que s'opaua ai caumaires.

anticiclic, a adj. (econ.) Destinat à combatre lu efèctes d'un cicle economic.

anticiclon n.m. Anticiclòne.

anticiclonal, a adj. Anticiclonic.

anticiclòne n.m. (meteor.) Centre de pressions atmosferiqui auti. Contr.: **ciclòne**.

anticiclonic, a adj. Relatiu à un anticiclòne. Var.: **anticiclonal**.

anticipacion n.f. 1. Accion d'anticipar: *Anticipacion de pagament*. ◇ *Per anticipacion*: Per avança. 2. Accion de prevèire, d'imaginar de situacions, d'eveniments futurs. ◇ *Roman*, *film d'anticipacion*: Que la sieu accion si situa dins lo futur.

anticipada n.f. Accion d'anticipar. Var.: **anticipacion**.

anticipadament adv. Per anticipacion.

anticipar vt. Faire avant lo moment establit ò previst: *Anticipar un remborsament*. ◆ vi. ò trans.ind. (sobre, sus) 1. Dispauar de quauqua ren qu'existe pas'ncara, entamenar per avança: *Anticipar sobre lu sieus revenguts, anticipar sobre una decision*. 2. Prevèire ò cercar de prevèire cen que si pòu debanar, per temptar de li adaptar lo sieu comportament: *Anticipar sobre l'evolucion dau mercat*.

anticipat, ada adj. Que capita avant la data prevista: *La retirada anticipada*.

anticipatiu, iva adj. Qu'anticipa.

anticipatòri, òria adj. Que pertòca una anticipacion.

anticivic, a adj. Que s'opaua au civisme.

anticivisme n.m. Oposicion au civisme, comportament que va còntra lo civisme.

anticlerical, a adj. e n. Que va còntra l'influença dau clergat dins lu afaires politics.

anticlericalisme n.m. Política, comportament anticlerical.

anticlinal, a adj. e n.m. (geol.) *Plec anticlinal*, ò *anticlinal* (n.m.): Plec que la sieu convexitat es virada vèrs lo aut. Contr.: **sinclinal**.

anticoagulant, a adj.e n.m. (med.) Si di d'un còrs qu'empacha ò retarda la coagulacion dau sang. Sin.: **anticalhant**.

anticollision adj. inv. Que sièrve à evitar la collision entre doi veïcules: *Mecanisme anticollision*.

anticolonialisme n.m. Oposicion au colonialisme.

anticolonialista adj. e n. Que va còntra lo colonialisme.

anticomunisme n.m. Oposicion au comunisme.

anticomunista adj. e n. Que va còntra lo comunisme.

anticomutatiu, va adj. (mat.) *Operacion anticomutativa*: Operacion que la permutacion dei sieus compauants mena à un resultat de signe ò de sens contrari.

anticoncepcional, a adj. Qu'a per finalitat d'empachar la concepcion: *La pilula anticoncepcionala*. Sin.: **anticonceptiu**, **antifecondatiu**, **contraceptiu**.

anticonceptiu, iva adj. e n.m. Antifecondatiu.

anticoncurrença (-éncia) n.f. Oposicion à la concurrença.

anticoncurrencial, a adj. (com.) Que s'opaua au libre juèc de la concurrença.

anticonfessional, a adj. Qu'es contrari à tota forma de confessionalisme.

anticonfessionalisme n.m. Oposicion au confessionalisme.

anticonformisme n.m. Oposicion ai usatges establits, ai tradicions, non-respècte d'aquelu usatges, d'aqueli tradicions.

anticonformista adj. e n. Que non si conforma ai usatges establits.

anticonjonctural, a adj. Destinat à inversar una conjonctura economica desfavorabla.

anticonstitucional, a adj. Qu'es contrari à la Constitucion.

anticonstitucionalament adv. D'un biais anticonstitucional.

anticonstitucionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es anticonstitucional.

anticorpuscule n.m. (fis.) Antiparticula.

anticorrosion adj. inv. Anticorrosiu.

anticorrosiu, iva adj. Que sièrve à protegir lu metals de la corrosion. Var.: **anticorrosion**.

anticòrs n.m. Substança (immunoglobulina) que l'organisme produe après l'introduccion d'un antigène, concorrent au procèssus de l'immunitat.

anticòups adj. inv. Que non crenhe lu còups, que non risca de si rompre se pilha un còup: *Una moastra anticòups*.

anticrèsi n.f. (dr.) Seguretat reala que permete au creancier d'intrar en possession d'un immòble dau debitor e de n'en percèvre lu fruchs fins à l'extincion dau deute. Contr.: **gatge**.

anticrestian, a adj. Anticristian.

anticrestianisme n.m. Anticristianisme.

anticrimi adj. inv. Si di de tot mejan emplegat per luchar còntra lo banditisme e la criminalitat.

anticriminalitat adj. inv. Anticrimi.

anticriptogamic, a adj. Si di d'una substança ò d'un tractament emplegat per evitar ai plantas li malautias causadi per de criptogames parasites. ◆ n.m. Fongicide.

anticristian, a adj. Ostile ai cristians e au cristianisme. Var.: **anticrestian**.

anticristianisme n.m. Oposicion au cristianisme. Var.: **anticrestianisme**.

antideflagrant, a adj. *Material antideflagrant*: Fach per foncionar dins una atmosfera inflamabla e per resistir à la sobrepression d'una deflagracion sensa l'espantegar.

antidemocratic, a adj. Opauat à la democracia e ai sieus principis.

antidemocraticament adv. D'un biais antidemocratic.

antidepressor adj. inv. e n.m. Si di d'un remèdi que combate la depression mentala e lu sieus simptòmas. Sin.: **timoanaleptic**.

antiderrapant, a adj. e n.m. Si di d'un materiau qu'empacha d'esquilhar. Sin.: **antiesquilhant**.

antidesplaçament n.m. (mat.) Transformacion pontuala dau plan ò de l'espaci, que consèrva li distanças sensa conservar l'orientacion.

antidetonant, a adj. e n.m. Si di d'un produch ajustat à un carburant liquide per n'aumentar l'indici d'octane per fin d'empachar la sieu detonacion dins un motor à explosion.

antidiabetic, a adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi que combate lo diabeta.

antidiarreïc, a adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi, que combate la diarrea.

antiesquilhant, a adj. e n.m. Si di d'un materiau qu'empacha d'esquilhar. Sin.: **antiderrapant**.

antidifteric, a adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi, que combate la difteria.

antidiuretic, a adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi, que fa baissar la secrecion d'urina.

antidogmatic, a adj. Que refuda d'exprimir una opinion d'un biais tròup categoric: *Una persona antidogmatica*, *un ton antidogmatic*.

antidogmatisme n.m. Vejaire contrari au dogmatisme. Sin.: **anticonformisme**.

antidopatge n.m. Que s'opaua à la practica dau dopatge dins lu espòrts.

antidòt(e) n.m. 1. Contrapoison d'un toxic donat. 2. Remèdi còntra un mau moral, psicologic.

antidròga adj. inv. Que s'opaua à l'usatge e à la difusion de la dròga: *Una lèi antidròga*.

antidumping adj. inv. (mòt anglés) (econ.) Si di d'una accion ò d'un provediment que tende à descoratjar ò à empachar la practica dau dumping.

antieconomic, a adj. Contrari à una bòna gestion economica.

antiefraccion adj. inv. Qu'es equipat de dispositius pròpris à empachar una efraccion, un raubarici: *Una serralha, una poarta antiefraccion*. Sin.: **antiraubament**, **antiraubaria**, **antirompedura**, **antiraubatòri**.

antielectron n.m. (fis.) Positron.

antiemetic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'empacha de vomir. Sin.: **antivomitiu**.

antiemorragic, a adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi que combate li emorragias.

antiemorroïdari, ària adj. Si di d'un remèdi per combatre li emorroïdas.

antiencabraire adj. e n.m. Si di d'un dispositiu mecanic que s'opaua au cabratge d'un veïcule à l'aviament ò pendent una acceleracion brutala.

antiencabrament n.m. Varianta de **antiencabraire**.

antiengenh adj. inv. Antimissile.

antienzima n.f. Substança que s'opaua à l'accion d'una enzima, qu'empacha una fermentacion.

antiepileptic, a adj. e n.m. Si di d'un medicament emplegat còntra l'epilepsia.

antieròi n.m. Personatge de ficcion que non a li caracteristicas abituali d'un eròi.

antiesclavisme n.m. Oposicion à l'esclavatge.

antiesclavista adj. e n. Que va còntra l'esclavatge.

antiescorbutic, a adj. Si di d'un remèdi que combate l'escorbut.

antiespasmodic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi còntra lu espasmas.

antiesportiu, iva adj. Contrari à l'esperit esportiu.

antiesquilhant, a adj. Per un vestit, fach dins un teissut de textura rugoa que s'arrapa à la neu e empacha d'esquilhar en cas de tombada.

antiestatic, a adj. Opauat à un poder tròup grand de l'Estat.

antiestatic, a adj. e n.m. Si di d'un produch qu'empacha la formacion d'electricitat estatica.

antiestetic, a adj. Qu'ofende l'estetica perqué es desproporcionat, mau fach, brut.

antiestreptolisina n.f. Anticòrs que l'organisme produe dins una infeccion estreptococcica.

antiestròfa n.f. Dins la poesia grèga e latina, estròfa que respoande, per la construccion, à-n-aquela d'avant.

antiestrogène, a adj. e n.m. Si di d'una substança que tanca ò modifica l'accion dei estrogènes.

antievangelic, a adj. Que va còntra lu Evangèlis.

antifàcia n.f. Vèire *forma*.

antifading n.m. (mòt anglés) (tecn.) Dispositiu que limita l'efècte dau fading. Sin.: **antiavaliment**, **anti-vai-e-vèn**.

antifaissisme n.m. Oposicion au faissisme.

antifaissista adj. e n. Opauat au faissisme.

antifeminisme n.m. Oposicion ai revendicacions feministi.

antifeminista adj. e n. Contrari au feminisme.

antifebril(e), a adj. Que fa baissar la fèbre. Sin.: **febrifugue**, **antipiretic**.

antifèri n.f. Verset cantat avant e après un saume. Sin.: **antifòna**.

antiferment n.m. Antienzima.

antiferromagnetisme n.m. Proprietat d'unu cristals que lu sieus atòmes.

antifiscal, a adj. Ostile à la fiscalitat, à l'aumentacion dei taxas.

antiflogistic, a adj. (med.) Que combate li inflamacions.

antifòna n.f. Antifèra.

antifonari n.m. Libre liturgic que comprèn la totalitat dei cants que lo còro canta à l'ofici ò à la messa.

antifongic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'agisse sobre li infeccions provocadi per lu fonges ò li levaduras parasiti. Sin.: **antimicosic**.

antifrasa n.f. Biais de s'exprimir en dient lo contrari de cen que si pensa, per ironia ò per eufemisme.

antifrasic, a adj. Relatiu à l'antifrasa.

antifriccion adj. inv. *Aliatge antifriccion*: Aliatge que li sieu proprietats fan baissar lu fretaments e qu'es emplegat dins la fabricacion d'organes de màquinas en movement.

antifum adj. inv. Si di d'una substança que crema m'una combustion mai completa e elimina lu fums d'un combustible liquide.

anti-g adj. inv. Que s'opaua à l'accion de la gravitat (simbòle **g**) ò que n'en diminuisse lu efèctes: *La combinason anti-g d'un pilòt*.

antigalactogène, a adj. e n.m. Que provòca lo demeniment ò la supression de la secrecion de lach.

antigang adj. inv. *Brigada antigang*: Unitat de polícia especialament constituida per combatre la granda criminalitat. Sin.: **antibanda**.

antigangrenós, oa adj. Que combate la gangrena.

antigel adj. inv. e n.m. Substança que s'ajusta à un liquide per n'abaissar lo ponch de congelacion.

antigeliu n.m. Substança que s'ajusta au betum per li donar una resistença melhora còntra lo gel.

antigène n.m. (med.) Substança (micròbi, cellula d'una espècia diferenta, substança quimica ò organica, etc.) que, quora es introducha dins l'organisme, provòca la formacion d'un anticòrs.

antigenic, a adj. Relatiu ai antigènes.

antigibraire, airitz adj. e n.m. Qu'empacha la formacion dau gibre.

antigotós, oa adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combate la gota.

antigovernamental, a adj. Opauat au govèrn e à la sieu política.

antigraminic, a adj. e n.m. Que fa oposicion ai graminaceas.

antigravitacion n.f. Foarça ipotetica qu'anulleria l'efècte de la gravitacion.

antigravitacional, a adj. Relatiu à l'antigravitacion.

antiidropic, a adj. e n.m. Que combate l'idropisia.

antiigienic, a adj. Contrari à l'igièna.

antiistaminic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que s'opaua à l'accion de l'istamina.

antiimperialisme n.m. Oposicion à l'imperialisme sota toti li sieu formas.

antiimperialista adj. e n. Qu'es còntra l'imperialisme.

antiinfecciós, oa adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combate l'infeccion.

antiinflamatòri, òria adj. e n.m. Si di d'un remèdi pròpri à combatre l'inflamacion.

antiinflacionista adj. Pròpri à luchar còntra l'inflacion.

antilhés, esa adj. e n. Dei Antilhas.

antiliberal, a adj. e n. Qu'es contrari au liberalisme, à l'ideologia liberala.

antilocabra n.f. Mamifèr romiaire american que sembla à una antilòpa, mé de lòngui banas en dobla forca (*Antilocapra americana*).

antilogaritme n.m. (mat.) Nombre qu'a per logaritme un nombre donat: *En basa 10, l'antilogaritme de 1 es 10*.

antilogia n.f. 1. (filos.) Contraposicion d'un argument à un autre de foarça egala ma opauada. Sin.: **contradiccion**. 2. (psicol.) accion illogica, complida per impulsion inconscienta.

antilogic, a adj. Relatiu à l'antilogia; que presenta una antilogia.

antilòp(a) n.f. Mamifèr romiaire sauvatge d'Àfrica ò d'Asia, que la sieu pèu leugiera s'emblega dins la confeccion de vestits (Familha dei bovideus). Var.: **antalòpa**.

antilusida adj. inv. Antirebat.

antimaçonic, a adj. Opauat à la franc-maçonaria.

antimàfia adj. inv. En Itàlia, si di de cen qu'es mes en plaça per prevenir ò reprímer la màfia: *Lèi antimàfia*, *comission antimàfia*. ◆ n.f. En Itàlia, comission parlamentària d'enquista mé poder en pròpri de la magistratura.

antimalària adj. inv. e n. Si di d'un remèdi per combatre la malària. Var.: **antimalaric**, **antimalarian**. Sin.: **antipaludic**.

antimalarian, a adj. e n.m. Var. de **antimalària**.

antimalaric, a adj. e n.m. Antipaludic. Sin.: **antimalària**, **antimalarian**.

antimatèria n.f. Forma de matèria formada d'antiparticulas.

antimeridian n.m. Meridian que la sieu longituda a 180° d'escart m'un meridian donat.

antimetafisic, a adj. e n. Que s'opaua à la metafisica.

antimicosic, a adj. Antifongic.

antimilitarisme n.m. Ostilitat de principi vèrs li institucions e l'esperit militaris.

antimilitarista adj. e n. Que manifèsta d'antimilitarisme.

antimissil(e) adj. inv. Destinat à neutralisar l'accion de missiles enemics: *Una arma antimissile*.

antimitotic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que s'opaua au desvelopament dei mitòsis e empacha la multiplicacion cellulària.

antimonarquic, a adj. Opauat à la monarquia.

antimonarquisme n.m. Ostilitat au monarquisme.

antimonarquista adj. e n. Qu'es opauat au monarquisme.

antimòni n.m. Còrs simple solide d'un blanc blavastre, rompedís, que fonde vèrs 630°C, de densitat à l'entorn de 6,7, que s'avesina à l'arsenic; element quimic (Sb) de n° atomic 51 e de massa atomica 121,75.

antimoniat n.m. Sau d'un acide oxigenat derivat de l'antimòni.

antimoniat, ada adj. Que contèn d'antimòni.

antimoniur(e) n.m. Combinason de l'antimòni m'un còrs simple.

antimonopòli adj. inv. Que s'opaua à la creacion ò à l'extension de monopòlis: *Una lèi antimonopòli*. Sin.: **antitrust**.

antinacional, a adj. Qu'es còntra l'interès de la nacion, còntra lo caractèr nacional.

antinacionalisme n.m. Oposicion au nacionalisme.

antinacionalista adj. e n. Persona partidària de l'antinacionalisme.

antinatalista adj. Que vòu far baissar la natalitat.

antinazi adj. inv. e n. Ostile au nazisme.

antinefretic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combate li malautias nefretiqui.

antineu adj. inv. Si di d'un dispositiu qu'empacha ò diminuisse lu efèctes de la neu: *Cadenas antineu*.

antineuralgic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que combate li neuralgias.

antineutrinò n.m. Antiparticula dau neutrino.

antineutron n.m. Antiparticula dau neutron.

antinomia n.f. 1. (filos.) Situacion de conflicte dont s'arretròvon doi proposicions contradictòri que si poàdon justificar separadament mé d'argument d'una foarça pariera; la contradiccion d'un principi m'eu-meme. Sin.: **paradòxa**. 2. (ext.) Contradiccion evidenta.

antinomic, a adj. Relatiu à una antinomia; que presenta una antinomia, una contradiccion.

antinomicament adv. D'un biais antinomic.

antinuclear(i), ara (-ària) adj. e n. Ostile à l'usatge de l'energia e dei armas nucleari.

antiorari, ària adj. Dins lo sens contrari d'aqueu dei agulhas d'una moastra.

antioxidant, a adj. e n.m. Agent que ralentisse la degradacion dei aliments e d'uni materiaus ò compauats organics deuguda à l'oxidacion.

antipaludic, a adj. e n. Si di d'un remèdi que sièrve à combatre ò à prevenir lo paludisme (finda *malària*). Sin.: **antimalària**, **antimalarian**, **antimalaric**.

antipapa n.m. Papa elegit irregulierament e que la Glèia romana non reconoisse.

antiparallèl(e), a adj. (mat.) *Drechas antiparallèli*: Drechas que, sensa èstre parallèli, fórmon d'angles pariers m'una tresena.

antiparasit(e), a adj. e n.m. Si di d'un dispositiu per faire baissar la produccion ò l'accion dei perturbacions qu'afècton la recepcion dei emissions radiofoniqui e televisadi.

antiparasitar vt. Equipar d'un antiparasite.

antiparlamentari, ària adj. e n. Que s'opaua au regime parlamentari.

antiparlamentarisme n.m. Oposicion au regime parlamentari.

antipartit adj. inv. e n. inv. Contrari à la linha politica oficiala d'un partit au quau s'apartèn.

antiparticula n.f. Particula elementària (positon, antineutron, antiproton), de massa pariera, ma de proprietats electromagnetiqui e de carga barionica ò leptonica opauadi à-n-aqueli de la particula correspondenta. Sin.: **anticorpuscule**.

antipatia n.f. Ostilitat instintiva vèrs quauqu'un; aversion, desgust. Sin.: **aborriment**, **descoar**, **repulsion**, **fàstic**.

antipatic, a adj. Qu'inspira d'antipatia. Sin.: **desagradiu**, **fastigós**, **descorós**, **desavenent**, **morrut**, **desgraciós**, **renós**. Contr.: **simpatic**.

antipaticament adv. D'un biais antipatic.

antipedagogic, a adj. Que va còntra la pedagogia: *Un metòde antipedagogic*.

antipatriotic, a adj. Contrari au patriotisme.

antipatriotisme n.m. Ideologia, comportament còntra lo patriotisme.

antipellicular(i), ara (-ària) adj. Si di d'un produch qu'agisse còntra li pelliculas: *Locion antipelliculària*.

antiperistaltic, a adj. (med.) *Contraccions antiperstaltiqui*: Con-traccions anormali de l'esofague e de l'intestin, que si prodúon de bas en aut e fan remontar lu aliments.

antipernicíos n.m. pl. Substanças indefugibli per la creissença dei globilhons roges e dei cellulas mieloïdi que la sieu mancança provòca l'aparicion d'anemias pernicioï.

antipersonal adj. inv. *Arma, mina antipersonal*: Qu'es destinada à metre lo personal enemic foara combat.

antipertita n.f. Associacion de feldespat potassic e de plagioclasi.

antipestós, oa adj. e n.m. Que lucha còntra la pèsta.

antipiretic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi que fa calar la fèbre. Sin.: **antitermic**, **febrifugue**.

antiplastic, a adj. 1. Que demenisse la plasticitat en ceramica. 2. Contrari à la plastica artistica.

antipodal, a adj. Situat ai antipòdes. Var.: **antipodau**.

antipodària n.f. (mat.) Corba qu'admete la corba donada coma polària: *L'antipodària d'una drecha es una parabòla*.

antipodau, ala adj. Antipodal.

antipòde n.m. 1. Luèc de la Tèrra diametralament opauat à un autre: *Èstre à l'antipòde*. ◇ Region foarça alunhada: *Anar ai antipòdes*. 2. (fig.) *Èstre à l'antipòde (ai antipòdes)*: Èstre foarça diferent, alunhat, opauat. 3. (bot.) Una dei cellulas dau sac embrionari opauadi à l'oosfèra.

antipodisme n.m. Art de l'antipodista.

antipodista n. Acrobata que, estendut sus l'esquina, fa d'exercicis d'abiletat m'ai cambas.

antipoetic, a adj. Contrari à la poesia ai sieu règlas.

antipoison adj. inv. *Centre antipoison*: Centre medical especialisat dins la prevencion e lo tractament dei intoxicacions.

antipoliomielitic, a adj. Que combate ò prevèn la poliomieliti.

antipolitic, a adj. 1. Qu'es contrari à la política. 2. Qu'es desprovist de sens politic.

antipollucion adj. inv Destinat à contrarotlar, à evitar ò à diminuir la pollucion: *Un contraròtle antipollucion, un dispositiu antipollucion*.

antipopular(i), ara (-ària) adj. Que va còntra l'interès, lu desidèris ò la volontat dau pòble: *Una lèi antipopulària*. Sin.: **impopulari**.

antiproïbicionisme n.m. Movement d'opinion contrari à proïbir ò penalisar la venda e l'usatge d'uni substanças, espec. la dròga.

antiproïbicionista adj. e n. Relatiu à l'antiproïbicionisme; que sostèn l'antiproïbicionisme.

antiproteccionisme n.m. Oposicion au proteccionisme.

antiproteccionista adj. e n. Que s'opaua au proteccionisme.

antiproton n.m. Antiparticula dau proton, de carga negativa.

antipruriginós, oa adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combate la prusor.

antipsiquiatre n.m. Psiquiatre que seguisse li teorias de l'antipsiquiatria.

antipsiquiatria n.f. Corrent de la psiquiatria que s'es desvelopat vèrs lo 1960, critica en regard dei teorias tradicionali, que prepaua de recercar li causas dei malautias mentali dins l'ambient familhal e social.

antipsiquiatric, a adj. Relatiu à l'antipsiquiatria.

antipsicotic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi emplegat per combatre lu procèssus psicotics.

antipsoric, a adj. e n.m. Que combate la ronha. Sin.: **antironhós**.

antiputrescent, a adj. Que pòu empachar la putrefaccion.

antiqualha n.f. (fam.) Vièlh objècte de gaire de valor.

antiquari n.m. Negociant qu'es especialisat dins la venda e la cròmpa d'objèctes ancians.

antiquisant, a adj. Que s'inspira de l'antic.

antiquista n. 1. Cercaire que s'interèssa à l'Antiquitat classica. 2. Admirator de tot cen que pertòca lo monde antic.

antiquitat n.f. (per derision) Caua vièlha: *Aquela veitura es una antiquitat*.

antirabic, a adj. (med.) Que s'emplega per combatre la ràbia.

antiracional, a adj. Que s'opaua à la rason.

antiracionalisme n.m. Oposicion à la rason.

antiracisme n.m. Comportament d'oposicion en regard dau racisme.

antiracista adj. e n. Que s'opaua au racisme, que lo refuda.

antiracket adj. inv. (anglés) Qu'a per finalitat de prevenir ò de combatre lo racket. ■ Preferir **antirescapt**.

antiradar adj. inv. Si di d'un dispositiu fach per desturbar ò anullar li capacitat dei radars.

antiradiacion adj. inv. Que protegisse còntra d'uni radiacions, especialament la radioactivitat.

antiraquitic, a adj. (med.) Que prevèn ò combate lo raquitisme.

antiraubatòri, òria adj. e n.m. Si di d'un dispositiu de seguretat destinat à empachar lu raubaricis e li efraccions.

antirebat adj. inv. e n.m. (fot.) Que fa disparéisser lu rebats: *Passar un produch antirebat au revèrs d'un negatiu*. ◆ (optica) *Vèires antirebat*: Vèires que suprímon lo lume rebatut à la susfàcia dei vèires, per fluoruracion. Sin.: **antilusida**.

antirecessiu, iva adj. Que tempta de frenar la recession economica.

antireferendari, ària adj. Qu'es contrari à l'ustge frequent dau referendom.

antireformista adj. e n. Que va còntra li reformas.

antireglamentari, ària adj. Qu'es contrari au reglament.

antirèi n.m. (ist.) Rèi elegit en periòde de crisi alora qu'un autre rèi ò un emperaire èra en exercici, dins lo Sant-Empèri.

antireligiós, oa adj. Opauat à la religion, ai opinions religioï.

antirepublican, a adj. e n. Qu'es opauat à la república e ai republicans.

antirepublicanisme n.m. Oposicion à la república.

antirescapt adj. inv. Qu'a per finalitat de prevenir ò de combatre lo rescapt. Sin.: **antiracket**.

antiresonança (-ància) n.f. Fenomène presentat per un sistema mecanic vibrant sotamés à una foarça

sinusoïdala d'amplituda donat en regime permanent, quora per una leugiera variacion de la frequença d'aquela foarça correspoande un acreissement de la velocitat ò de l'amplituda dau desplaçament au ponch d'aplicacion de la foarça.

antiretorica n.f. Comportament d'aversione en regard à tot cen qu'es retoric, enfatic, redondant.

antireumatic, a adj. Si di d'un remèdi que combate lu reumatismes.

antirevolucionari, ària adj. e n. Contrari à la revolucion.

antirolh adj. inv. e n.m. Si di d'una substança que permete l'aparament còntra lo rolh e la sieu disparicion.

antiroman n.m. Forma de la literatura romanesca qu'apareissèt en França dins li annadas '50, escricha en oposicion au roman tradicional. Volontariament fosc temporalament, l'antiroman mete en scena un monde que defugisse tota interpretacion, umana, tota intriga, tota analisi psicologica.

antironhós, oa adj. Si di d'un remèdi per combatre la ronha. Sin.: **antipsoric**.

antirretic n.m. Obratge que contèn una contèsta, una refutacion.

antiruas adj. inv. e n.m. inv. Si di d'un produch de beutat destinat à prevenir l'aparicion dei ruas: *Una crema antiruas*. Var.: **antirugas**.

antisatellite adj. inv. (mil.) Si di de tot mejan de defensa destinat à neutralisar lu satellites enemics.

antiscientific, a adj. Contrari à l'esperit scientific.

antisegregacionisme n.m. Oposicion à la segregacion raciala.

antisegregacionista adj. e n. Opauat à la segregacion raciala.

antisemita adj. e n. Racista animat per l'antisemitisme.

antisemitic, a adj. Antisemita.

antisemitisme n.m. Racisme dirigit còntra lu judieus.

antisendical, a adj. Que va còntra lu sendicats e lu sieus drechs. Var.: **antisindical**.

antisendicalisme n.m. Oposicion ai sendicats. Var.: **antisindicalisme**.

antisendicalista adj. e n. Que s'opaua ai sendicats. Var.: **antisindicalista**.

antisepsia n.f. Ensèms dei metòdes que presèrvon de l'infeccion en destrugent lu micròbis.

antiseptic, a adj. e n.m. Si di d'un agent, d'un remèdi pròpri à prevenir li infeccions.

antiserom n.m. Serom que contèm d'anticòrs.

antisideenc, a adj. e n.m. Antisidaïc.

antisidaïc, a adj. Que combate lo sida. ◆ n.m. remèdi que combate lo sida. Sin.: **antisideenc**.

antisifilitic, a adj. Que combate la sifilís.

antisimetric, a adj. (mat.) Si di d'una relacion binària definida dins un ensèms e tala que, per doi elements diferents donats, se lo promier es en relacion m'au segond, lo segond non es en relacion m'au promier: *La relacion "èstre inferior à" es una relacion antisimetrica*.

antisismic, a adj. previst per resistir ai seïsmes.

antisocial, a adj. 1. Que va còntra l'òrdre social, còntra l'organisacion de la societat.

antisindical, a adj. Antisendical.

antisindicalisme n.m. Antisendicalisme.

antisindicalista n. Antisendicalista.

antisosmarin, a adj. Que detècta, combate lu sosmarins. Var.: **antisotamarin**.

antisotamarin, a adj. Antisosmarin.

antisovietic, a adj. Basat sobre l'antisovietisme: *Una propaganda antisovietica*.

antisovietisme n.m. Fins au 1991, oposicion à la política de l'Union Sovietica.

antispam adj. inv. Si di d'un logicial qu'empacha lu corriers electronics non vorguts (*espam* en anglés). ◆ n.m. Programa antispam.

antitabac adj. inv. Qu'es còntra l'usatge dau tabac: *Una lèi antitabac*.

antitermic, a adj. Que fa calar la fèbre. Sin.: **febrifugue**, **antipiretic**, **antifebrile**.

antiterrorisme n.m. Lucha còntra lo terrorisme.

antiterrorista adj. Relatiu à la lucha antiterrorista.

antitèsi n.f. 1. (ret.) Figura d'estile qu'opaua dins una mema frasa doi mòts ò expressions contraris per marcar una idea per un efècte de contraste. 2. *L'antitèsi de*: L'opauat de.

antitetanic, a adj. e n.m. Còntra lo tetanòs: *Vaccinacion antitetanica*.

antitetic, a adj. e n.m. Que forma una antitèsi.

antitiroïdian, a adj. (med.) Que combate l'ipertiroïdia.

antitot adj. inv. (fam.) Si di d'una persona qu'es sistematicament ostile à tot cen que li es prepauat.

antitoxic, a adj. Que destruge, combate li toxinas; que combate lu efèctes toxics.

antitoxina n.f. Anticòrs capable de neutralisar una toxina especifica.

antitrinitari, ària adj. e n. (relig.) Dins lo cristianisme, qu'es còntra lo dògma de la trinitat.

antitrinitarisme n.m. (relig.) Dins lo cristianisme, lo movement dei antitrinitaris.

antitrust adj. inv. Que s'opaua à la creacion ò à l'extension de trusts: *Una lèi antitrust*. Sin.: **antimonopòli**.

antituberculós, oa adj. Que combate la tuberculòsi.

antitussiu, iva adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combate lo tuis.

antiunitari, ària adj. Que mete d'empachas à l'unitat d'un partit, d'un sendicat.

anti-vai-e-vèn n.m. (tecn.) Dispositiu qu'empacha lo vai-e-vèn. Sin.: **antifading** (anglés).

antivairolic, a adj. Si di d'un remèdi que combate la vairòla. Var.: **antivairolós**.

antivairolós, oa adj. Antivairolic.

antivenerian, a adj. Si di d'un remèdi que combate li malautias veneriani.

antiverinós, oa adj. Que combate l'efècte toxic dei verins.

antivermenós, oa adj. e n.m. Si di d'una substança per anientar lu vèrps.

antivipèra adj. inv. Si di d'un serom que neutralisa lo velen d'una vipèra.

antiviral, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi curatiu que combate ò prevèn li malautias que vènon d'un virus.

antivirus adj. inv. e n. inv. (inform.) Si di d'un programa que combate lu virus.

antivivisseccion adj. inv. Si di d'una persona que s'opaua à la vivisseccion dins l'experimentacion e dins la recèrca scientifica.

antivivisseccionista adj. e n. Contrari à la vivisseccion.

antivomitiu, iva adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'empacha de vomir. Sin.: **antiemetic**.

antobiologia n.f. Estudi de la biologia florala.

antociana n.f. Matèria coloranta presenta dintre lo suc de totplen de plantas.

antocianidina n.f. Substanças obtengudi per idrolisi dei antocianas.

antofague, a adj. e n. Que si noirisse de flors.

antofil(e), a adj. Que li agràdon li flors. Sin.: **floricòla**.

antofillita n.f. Silicat de magnèsi e de fèrre de color saura ò bruna, d'estructura filandroa, ortorombic dau genre anfibòla.

antofòra n.f. Abelha solitària que bastisse de nidos en forma de conduch dintre lo soal.

antogenèsi n.f. Formacion dei flors.

antogenesic, a adj. Si di de l'estadi dau cicle reproductiu dau filoxèra quora lo parasite si reprodue sus li flors de la vinha.

antologia n.f. Recuèlh de tròç causits literaris ò musicals.

antològue n.m. Recuèlh de preguieras, dins lo culte ortodòxe.

antologic, a adj. Relatiu à una antologia; d'una qualitat que li pòu permetre d'èstre mes dins una antologia.

antonime n.m. (ling.) Mòt qu'a un sens opauat à un autre; contrari.

antonimia n.f. (ling.) Oposicion semantica entre doi mòts.

antonisme n.m. Religion teosofica que divinisava l'individú e combatia la malautia per l'esperit, que la fondèt Louis Antoine (1846-1912).

antonista adj. e n. De l'antonisme.

antonomasia n.f. (ret.) Substitucion d'un nom pròpri ò d'una perifrasa à un nom comun per enonçar la sieu qualitat essenciala, e reciprocament: *Es un Arpagon*, per dire *es racho*.

antòrca n.f. Entòrca.

antòrcha n.f.. Entòrca. Var.: **antòrca**, **entòrca, entòrcha**, **tòrcha**.

antozòu n.m. *Antozòus*: Classa de cnidaris que comprèn lu polipes isolats (actinias) ò colonials (madrepòres, coralh) provists de parets gastriqui.

antracèn(e) n.m. Idrocarbure policiclic $C_{14}H_{10}$, extrach dei quitrans de carbon.

antracenic, a adj. Que contèn d'antracène.

antracit n.m. Carbon de bassa tenor en matèrias volatili (manco 6 à 8 dau cent) que brutla m'una corta flama blau palle, sensa fum, en desgatjant una foarta calor. Var.: **antracita**. ◆ adj. inv. D'un gris escur.

antracita n.f. Antracit.

antracitifèr, a adj. Que contèn d'antracit.

antracitós, oa adj. Que sembla à l'antracit, que n'en contèn.

antracnòsi n.f. Malautia criptogamica de la vinha, dau faiòu, etc., caracterisada per l'aparicion de tacas bruni sus lu rameus, li fuèlhas ò lu fruchs.

antracòsi n.f. Malautia professionala deuguda à la presença de pòuvera de carbon dins lu pomons.

antracosic, a adj. Relatiu à l'antracòsi; que n'es tocat.

antral, a adj. Relatiu à l'antre piloric.

antraquinòna n.f. Compauat de l'antracène, que sièrve à preparant de colorants.

antraquinonic, a adj. Relatiu à l'antraquinòna; que n'en contèn.

antrax n.m. Bodenflitge inflamatòri dei glàndolas sebaceï que s'espantega dins lo teissut cellulari. Es una lesion estafilococica de la talha d'un òu de colomb, provocat per l'amolonament de nombrós floroncs.

antre n.m. 1. (lit.) Trauc, bauma que sièrve de refugi à una bèstia sauvatja. Sin.: **sosta**, **jaça**. 2. Luèc misteriós e inquietant. 3. (med.) Cavitat organica. ◇ *Antre piloric*: Cavitat que, dins l'estòmegue, es avant lo pilòre.

antrectomia n.f. (cir.) Reseccion de l'antre piloric.

antrèn(e) n.m. Insècte que la sieu larva si desvelòpa dins de substanças animali sequi (pels, plumas, etc.) e fan de mau ai pelliças, ai colleccions zoologiqui (Longuessa: 4 mm, òrdre dei coleoptèrs).

antriti n.f. Inflamacion de l'antre piloric.

antropian, a adj. e n. Ominide que presenta de caracteristicas fisiqui dau tipe uman (australantropian, arcantropian, paleantropian) e actual (neantropian).

antropic, a adj. Que la sieu formacion resulta essencialament de l'accion umana, en parlant d'un paisatge, d'un soal, etc.: *L'erosion antropica*.

antropobiologia n.f. Autre nom de l'antropologia fisica.

antropocentric, a adj. Relatiu à l'antropocentrisme.

antropocentrisme n.m. Biais de vèire lo monde en metent l'òme au centre, en raportant à l'òme tota caua de l'univèrs.

antropocòr, a adj. Natura dei plantas que l'òme a espantegat.

antropofague, aga adj. e n. Que manja de carn umana, en parlant de l'òme.

antropofagia n.f. Comportament de l'antropofague.

antropofagic, a adj. Relatiu à l'antropofagia.

antropofile, a adj. Si di dei animaus ò dei plantas que vívon dins un mitan abitat ò frequentat per l'òme.

antropofòbe, a adj. Que patisse d'antropofòbia.

antropofòbia n.f. Aborriment profond à respièch de l'òme e de la societat umana.

antropogène, a adj. Qu'engendra d'èstres umans.

antropogenèsi n.f. Estudi de l'aparicion de l'òme e dau sieu desvelopament. Var.: **antropogenia**.

antropogenia n.f. Antropogenèsi.

antropogenic, a adj. Relatiu à l'accion dei èstres umans.

antropogeografia n.f. (anat.) Descripcion de l'anatomia umana en foncion dei divèrsi raças.

antropoïde, a adj. e n. Si di d'una monina que sembla lo mai à l'òme (en particulier sensa coa (chimpanzè, gorilha, gibon, orang-otan).

antropologia n.f. 1. *Antropologia sociala e culturala*: Estudi dei cresenças e dei institucions, dei costumas e dei tradicions dei diferenti societats umani. 2. *Antropologia fisica*: Estudi dei diferenti caracteristicas dei òmes d'un ponch de vista fisic (talha, color de la pèu, volume dau crani, forma dei uèlhs, proportion de la boca, gropes sanguins, etc.). Sin.: **antropobiologia**.

antropologic, a adj. Relatiu à l'antropologia.

antropològue, òga n. Cercaire especialista en antropologia.

antropomètre n.m. Aparelh de mesuras antropometriqui.

antropometria n.f. 1. Branca de l'antropologia fisica qu'a per objècte tot cen que pòu èstre mesurat dins l'organisme uman. 2. *Antropometria judiciària*: Metòde d'identificacion basada sus l'antropometria, mai essencialament sus li detadas.

antropometric, a adj. Relatiu à l'antropometria.

antropomòrfe, a adj. Que la sieu forma ramenta aquela de l'òme. Sin.: **andromòrfe**.

antropomorfic, a adj. Relatiu à l'antropomorfisme.

antropomorfisacion (-izacion) n.f. Accion d'antropomorfisar.

antropomorfisar (-izar) vt. Donar una forma, una qualitat, un comportament uman à un animau ò à una caua.

antropomorfisme n.m. Tendença que fa atribuir de caractèrs umans ai objèctes naturals, ai bèstias e ai creacions mitiqui. ◇ (espec.) Representacion de divinitats sota de formas umani.

antropomorfista n. Partidari de l'antropomorfisme.

antroponime n.m. Nom de persona.

antroponimia n.f. Estudi dei noms de personas.

antroponimic, a adj. Que pertòca l'antroponime.

antropopatia n.f. Deliri d'un malaut que cretz d'aver quauqu'un d'autre dins lo sieu còrs pròpri.

antropopitèc n.m. Ominian fossile de tipe primitiu, coma lo pitecantròpe e lo sinantròpe.

antroposemiotica n.f. Estudi de la comunicacion entre lu èstres umans.

antroposofia n.f. Filosofia fondada per R. Steiner que desvelòpa una gnòsi cristiana e prepaua un sistema educatiu qu'es encara viu dins lu país de lenga alemanda.

antroposofic, a adj. Relatiu à l'antroposofia.

antropotecnica n.f. Estudi qu'a per objècte la concepcion de sistemas de comanda especialament adaptats ai facultats umani.

antropozoïc, a adj. Caracterisat per l'aparicion de l'òme: *L'èra quaternària es antrpozoïca*.

antrotomia n.f. Dubertura cirurgicala de l'antre mastoïdian.

antrustion n.f. (ist.) Guerrier de la seguida armada (*trusta*) dei rèis merovingians.

anturi n.m. Planta ornamentala mé de bèli fuèlhas, originària d'Amèrica tropicala (Familha dei araceas).

anuchar vi. (anuècha) Si faire nuèch.

anuèl n.m. Alabrena apòda insectivòra grisa ò daurada, que la sieu coa si rompe facilament (longuessa: 30 à 50 cm, Familha dei anguides).

anular(i) n.m. Lo quatren det de la man (en partent dau gròs det), que poarta generalament l'aneu. Sin.: **esposelet**.

anular(i), ara (-ària) adj. Qu'a la forma d'un aneu. – *Eclipsi anulari dau Soleu*: Eclipsi dont lo Soleu despassa à l'entorn dau disc lunari coma un aneu luminós.

anullabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre anullat.

anullable, a adj. Que si pòu anullar.

anullacion n.f. 1. Accion d'anullar; lo sieu resultat. Sin.: **abrogacion**, **aboliment**, **cassacion** (justícia), **supression**, **prescripcion**, **retirament**, **invalidacion**. 2. (psican.) Procèssus nevrotic que fa qu'un subjècte tempta de crèire e de faire crèire qu'un eveniment desagradiu per eu non es capitat.

anullar vt. Rendre, declarar nul, sensa efècte: *Anullar una eleccion*, *una reservacion*. Sin.: **abolir**, **abrogar**, **cassar** (just.) **prescriure**, **invalidar**, **suprimir**, **retirar**.

anullatiu, iva adj. (dr.) Qu'anulla.

anuresia n.f. Defauta de la miccion per lo fach de la retencion d'urina.

anuria n.f. Arrèst de la secrecion urinària.

anus n.m. Orifici exterior dau rectom. ◇ (cir.) *Anus artificial*: orifici creat artificialament, equipat d'una pòcha adesiva, que fa ofici d'anus.

anuscòpi n.m. Aparelh per practicar una anuscopia.

anuscopia n.f. Examèn endoscopic de l'anus.

anvalat n.m. Avant-fossat.

anversés, esa adj. e n. D'Anvèrs.

A.O.C. (sigla) Apellacion d'Origina Contrarotlada, que n'en poàdon beneficiar de produchs coma lo vin e lo fromai.

aoriste n.m. (ling.) Temps de la conjugason en grèc, en sanscrich, per exprimir una accion qu'es à s'acabar ò à començar (*aoriste incoatiu*) ò un enonciat general (*aoriste gnomic*), eventualament m'una valor de passat.

aoristic, a adj. Relatiu à l'aoriste.

aòrta n.f. Artèria que naisse à la basa dau ventricule senec dau coar e es la partida comuna de toti li artèrias que poàrton lo sang oxigenat à toti li partidas dau còrs.

aortic, a adj. Relatiu à l'aòrta. ◇ *Arcs aortics*: Arcs ossós e vascularis dau torax dei vertebrats.

aortiti n.f. Inflamacion de l'aòrta.

aortografia n.f. Examèn de l'aòrta.

aost n.m. Vuechen mes de l'an. Var.: **avost**, **agost**.

aostar vt. Faire madurar un fruch à la calor dau mes d'aost. Var. **aostejar**, **agostejar**. ◆ vi. Faire beu e sec.

aostatge n.m. Maduracion dei fruchs, linhificacion dei rameus en aost.

aostenc, a adj. 1. Dau mes d'aost. 2. Fortificat, madurat au soleu d'aost.

aostian, a n. Persona que pilha li sieu vacanças au mes d'aost.

apache, a adj. Dei Apaches, tribús amerindianas d'Amèrica dau Nòrd. ◆ n. (vièlh) Bandit, nèrvi, au començament dau s. XX).

apadana n.f. (arqueol.) Sala dau tròne dins lu palais dei Aquemenidas.

apadoïr s' (*m'apadoïssi*) S'enriquir.

apagable, a adj. Que si pòu apagar.

apagaire, airitz adj. Capable d'apagar.

apagament n.m. Accion, fach d'apagar, d'apasiar, de satisfaire. Sin.: **apasiment**, **apasiament**, **assuaudament**.

apagar vt. Apasiar, radocir, satisfaire. Sin.: **calmar**, **apasiar**, **assuaudar**, **apasimar**. ◇ *S'apagar lo coar*: Descurbir la veritat sus quauqua ren.

apagogia n.f. (log.) Rasonament que permete de mostrar la veritat d'una proposicion en faguent vèire l'absurditat de la proposicion contrària.

apagogic, a adj. Qu'a lu caractèrs d'una apagogia.

apaïr vt. 1. Pagar, expiar (una pena). Sin.: **purgar**. 2. Cubar (lo vin). Var.: **païr**.

apairar vt. 1. Sadolar, rasssasiar. 2. Fornir pron de materaius (tèrmes de murador). – *Non apairar de*: Non aver lo temps de.

apaïsar vt. Acostumar à un noveu país. ◆ **s'apaïsar** v.pr. S'acostumar à un noveu país.

apalachian, a adj. Dei Apalaches.

apalhada n.f. Jaç dau bestiau. Sin.: **jaç**. Var.: **palhada**.

apalhadura n.f. Palha que si mete dins lu esclòps.

apalhar vt. Alestir lo jaç dau bestiau.

apalhassar (s') v.pr. 1. Si corcar sus una palhassa. 2. Si corcar noncalentament.

apalliment n.m. Accion, fach de rendre palle, de devenir palle.

apallir vt. (*apallissi*) Rendre palle. ◆ vi. Devenir palle.

apanatge n.m. (lit.) *Èstre l'apanatge de*: Apartenir en pròpri à, de drech ò naturalament. – *Aver l'apanatge de*: Aver l'exclusivitat de. ◇ (ist.) Porcion dau domèni reial que revenia ai fraires dau rèi ai enfants cabdets fins à la disparicion de la linhada mascla.

aparaire, airitz n. Persona qu'apara (quauqu'un, una idea, etc.). Sin.: **assostaire**.

aparament n.m. Accion, fach d'aparar. Sin.: **sosta**, **proteccion**.

aparar vt. Protegir, defendre: *Aparar un casteu*, *una lenga menaçada*. Sin.: **assostar**. ◆ **s'aparar** v.pr. 1. Si gardar dei atacs, dei marridi estiganças de quauqu'un. 2. Resistir à una agression. Var.: **si parar**. Sin.: **si sostar**, **si protegir**.

aparat n.m. Faste qu'acompanha d'uni manifestacions, d'unu discors, etc. Sin.: **pompa**, **ufana**.

aparatchik n.m. (mòt russe) (pej.) Si di d'una persona qu'apartèn à l'aparelh d'un partit (espec. dau partit comunista), d'un sendicat.

aparcelar vt. (*aparcèli*) 1. Despartir en parcèlas. Sin.: **morselar**. 2. Redistribuir.

apareissent, a adj. Aparent, que sauta ai uèlhs, qu'atira lo regard. Var.: **aparissent**.

aparéisser vi. 1. Si mostrar pauc ò pron bruscament, devenir visible. 2. (fig.) Devenir manifèste: *Li dificultats aparéisson*. 3. Si presentar à la vista, à l'esperit (d'un biais particulier): *Aqueu projècte apareisse impossible*. ◇ *Apareisse que*: Si constata que. Sin.: **aparir**.

aparelh n.m. 1. Objècte, màquina, dispositiu format d'un ensèms de pèças e destinat à produrre un resultat precís: *Aparelh de mesura*, *aparelh auditiu*. ◇ (absol.) a. Aparelh fotografic: *Aparelh numeric*, *aparelh 24 x 36*. b. Telefòne: *Cu es à l'aparelh?* 2. Avion: *L'aparelh dau President si pauerà à 8 oras*. 3. (mar.) *Aparelh d'eissèrva*: Cen que pertòca lo timon e la sieu manòbra.

4. Protèsi dentària; dentier: *Portar un aparelh*. 5. (anat.) Ensèms dei organes que concórron à una mema foncion: *Aparelh digestiu*. – (psican.) *Aparelh psiquic*: Lo psiquisme, provist de dinamisme e de capacitat à transformar li energias. 6. (arquit.) Tipe de talha e agençament dei elements d'una construccion: *Grand aparelh*, *aparelh mejan*, *pichin aparelh de pèira*. 7. Ensèms dei organismes qu'assegúron la direccion e l'administracion d'un partit, d'un sendicat, etc. 8. Material que permete de faire d'exercicis de gimnastica (barra, aneus, etc.), au circ (trapèze), en educacion fisica (coarda per escalar). ◆ **aparelhs** n.m. pl. 1. (mar.) Material d'ancratge, de levatge, etc. Que son presents sus una nau. 2. Ensèms dau material de gimnastica.

aparelhaire n.m. Mèstre murador encargat de susvelhar la talha e la paua dei pèiras.

aparelhament n.m. Acoblament.

aparelhar vt. 1. Talhar (de pèiras) en vista d'un assemblatge. 2. Provedir d'una protèsi.

aparelhar vt. Metre ensèms de cauas parieri. Sin.: **apariar**.

aparelhar vi. (mar.) Quitar lo poart, en parlant d'una nau. Sin.: **desormejar**.

aparelhatge n.m. 1. Apariatge (dei perdritz). Var.: **apariada**, **apariament**. 2. Ensèms d'aparelhs e d'accessòris: *Aparelhatge electric*. 3. (mar.) Manòbra de partença d'una nau; aquela partença.

aparença (-éncia) n.f. 1. Cen que si presenta immediatament à la vista, à la pensada. ◇ *Còntra tota aparença*: Còntra tot cen qu'es estat vist, pensat. – *En aparença*: D'après cen que si ve. 2. (filos.) Aspècte sensible dei cauas e dei èstres, per oposicion à la realitat.

aparent, a adj. 1. Que si moastra clarament au regard ò à l'esperit. 2. Que non correspoande à la realitat: *Un perilh mai aparent que vertadier*. 3. (astron.) Que caracterisa un paramètre fisic ò cinematic tau qu'es observat: *Lo movement aparent d'un astre*.

aparentament adv. D'un biais aparent.

aparentament n.m. Dins d'unu sistemas electorals, facultat ofèrta à de listas de candidats de si gropar per lo decòmpte dei votz, per obtenir de sètis còntra d'adversaris comuns.

aparentar vi. *(à)* 1. Faire semblar *(à)*. ◆ vt. Emparentar. ◆ **s'aparentar** v.pr. *(à)* 1. Aver d'aspèctes comuns mé quauqu'un, mé quauqua ren. 2. Practicar l'aparentament dins una eleccions. 3. S'aligar, èstre aligat per un maridatge, s'emparentar.

aparentat, ada adj. 1. Aligat per maridatge. 2. Ligat per un acòrdi electoral. 3. Que presenta de trachs comuns *(mé)*.

a pari loc. adv. e adj. inv. (log.) *Rasonament a pari*: Qu'arriba à-n-una conclusion à partir de donadas conoissudi e supauadi parieri.

apariabilitat n.f. Caractèr de cen que si pòu apariar.

apariable, a adj. Que si pòu apariar.

apariada n.f. Acoblament (dei perdritz). Var.: **apariada**, **apariatge**.

apariament n.m. Apariatge.

apariar vt. (*apari*, classic *apàrii*) Procedir à l'apariatge de.

apàrias adj. Ex aequo.

apariatge n.m. Gropament (de pèças, d'articles etc.) per pareus. Var.: **apariament**. ◇ Apariada.

aparicion n.f. 1. Fach d'aparéisser, de si manifestar (à la vista ò à l'esperit). 2. Manifestacion d'un èstre, natural ò sobrenatural; l'èstre qu'apareisse ansin.

aparir vi. (*aparissi*) Aparéisser.

aparissent, a adj. Qu'atira lo regard. Var.: **apareissent**.

aparitor n.m. Ussier, dins una universitat.

apartament n.m. Ensèms dei membres d'una abitacion, dins una granda maion.

apartar vt. 1. Laissar una certana distança entre de personas, de cauas, etc. 2. Rebufar quauqu'un per lo tenir à distança. 3. Eliminar quauqu'un. Sin.: **foaragetar**, **foarabandir**, **bandir**, **escartar**. ◆ **s'apartar** v.pr. S'escartar, si metre de costat. Sin.: **si desseparar**, **si desunir**.

apartenença (-éncia) n.f. 1. Fach d'apartenir: *L'apartenença à un partit politic*. 2. (mat.) Proprietat d'èstre un element d'un ensèms: Relacion d'apartenença (notada ∈). ◆ n.f. pl. Bastison, terren, territòri restacat à un autre mai important. Sin.: **dependenças**.

apartenir vi. (*apartèni*) *(à)* 1. Èstre la proprietat de quauqu'un. 2. Si restacar à, faire partida dau drech, dau dever de quauqu'un: *Non vos apartèn de vos plànher*. 3. (mat.) Èstre un element *(de)*. Var.: **apertenir**. ◆ **s'apartenir** v.pr. *Non s'apartenir plus*: Cessar d'èstre liure.

apartheid n.m. Regime de segregacion sistematica dei negres, en Africa dau Sud (abolit en lo 1994).

aparturir vt. Donar naissença à (vivaroalpenc mentonasc).

apasiament n.m. Apasiment.

apasiar vt. 1. Rendre la calma à, assuaudar, radocir (quauqu'un). ◆ **s'apasiar** v.pr. Devenir calme, s'assuaudar.

apasimar vt. Apagar, assuaudar.

apasiment n.m. Accion d'apasiar, fach de s'apasiar; lo sieu resultat. Var.: **apasiament**.

apassiment n.m. Fach de s'apassir; estat de cen qu'es apassit.

apassionadament adv. Embé passion. Sin.: **afogadament**.

apassionar vt. Interessar foartament, faire nàisser de passion en (quauqu'un). Sin.: **afogar**. ◆ **s'apassionar** (per) v.pr. Si pilhar de passion (per). Sin.: **s'afeccionar**, **s'afogar**.

apassionat, ada adj. e n. Persona que s'apassiona per quauqua ren. Sin.: **afeccionat**, **espassionat**, **afogat**.

apassir vt. (*apassissi*) 1. Faire perdre à una flor, una planta, la sieu frescor: *Lo foart soleu apassisse li ròsas*. 2. Alterar l'esclat, la frescor (d'un vis): *Lu ans li avíon apassit la cara*. Sin.: **passir**, **blagir**. ◆ **s'apassir** v.pr. 1. Secar, perdre la sieu frescor, en parlant d'una flor, d'una planta. 2. Perdre la sieu frescor, en parlant d'una persona, d'una caua.

apastar vt. Atraire (lo peis) m'un esca. Sin.: **escar**, **bromejar**.

apastatge n.m. Accion d'apastar.

apasturada n.f. Apasturatge.

apasturar vt. Faire manjar d'èrba (à un estròp) dins un prat, sus una pastura.

apasturatge n.f. Drech de pastura. Var.: **apasturada**.

apatia n.f. Estat, caractèr d'una persona apatica. Sin.: **atupiment, flaquitge**, **flaquessa**, **indiferença**, **indolença**, **laisse-mi 'star**, **flaca**, **inercia**, **languitòri**, **estransidura**, **letargia**, **insensibilitat**, **noncalença**, **molessa**, **linfatisme**, **pigressa**.

apatic, a adj. Que non reagisse, que sembla sensa volontat, sensa energia. Sin.: **noncalent**, **flac**, **flacós**, **indiferent**, **indolent**, **letargic**, **molastrós**, **linfatic**, **despassionat**.

apaticament adv. D'un biais apatic.

apatita n.f. (miner.) Fosfat de calci present dins manti ròcas eruptivi.

apatons (d') loc. À quatre patas.

apatrassar (s') v.pr. Picar dau morre en tèrra. Sin.: **s'estramaçar**, **s'espandir au soal**, **s'acipar**.

apatrida adj. e n. Sensa nacionalat legala.

apatridia n.f. (dr.) Situacion juridica d'una persona apatrida.

apauar vt. Aplicar, metre sus quauqua ren: *Apauar la sieu firma*. ◇ (dr.) *Apauar una clausa dins un acte*: L'inserir. – *Apauar lu sageus*: Aplicar lo sageu de la justícia sus la poarta d'un local, sus un armari, etc., per empachar qu'un objècte que li es si poasque far disparéisser. Var.: **apausar**.

à pauc près loc. adv. En faguent una aproximacion. Sin.: **pauc ò pron**, **pauc s'en manca**. ◆ n.m. inv. Aproximacion superficiala, vaga.

apauquiment n.m. Amendriment. Sin.: **demeniment**.

apauquir vt. Rendre mens intense, mens considerable, plus pichon. Sin.: **demenir**, **amendrir**.

apauriment n.m. Accion d'apaurir, fach de s'apaurir; l'estat que n'en resulta. Var.: **empauriment**.

apaurir vt. (*apaurissi*) Rendre paure, arroïnar. Var.: **empaurir**. ◆ **s'apaurir** v.pr. Venir paure.

apausar vt. Apauar.

apautar (s') v.pr. Tombar sus li mans, à quatre patas: *Lo cat s'apauta totjorn*.

apautons (d') loc. adv. À quatre patas: Si desplaçar d'apautons.

apax n.m. (ling.) Mòt ò expression qu'apareisse un còup solet dins un còrpus donat.

apegonir vt. (*apegonissi*) Faire venir pegós. Sin.: **emplastrar**, **empegar**, **enviscar**, **empegolar**. ◆ **s'apegonir** v.pr. Devenir pegós.

apeirar vt. Apeiregar.

apeirassar vt. Apeiregar.

apeiregarie, airitz n. Persona qu'apeirega.

apeiregar vt. Lapidar. Sin.: **acodolar**, **apeirassar**, **apeirar**, **clapairar**, **espeirar**. Var.: **peiregar**.

apeissonar vt. Tornar provedir en peis (un aigau, un laus, un estanh). Var.: **empeissonar**.

apèl n.m. 1. Accion de sonar de personas per lo sieu nom, espec. en òrdre alfabetic, per n'en contrarotlar la presença: *Faire l'apèl*, *si presentar*, *respoandre*, *mancar à l'apèl*. ◇ *Vòte per apèl nominal*: Quora si pilha nòta de cada persona que vòta e dau sieu vòte. 2. (mil.) Dins lo sistema de la conscripcion, convocacion dei joves per faire lo sieu servici nacional. 3. (ext.) Sollicitacion, instança: *Un apèl à la bontat dei gents*. - *Faire apèl à*: Invocar: *Fau apèl à la voastra generositat*. - Faire apèl ai sieu ressorsas fisiqui, morali: Li recampar dins un esfoarç particulier. 4. Incitacion publica en favor de quauqua ren: *Un apèl per la patz*. Sin.: **crida**. 4. (dr.) Recors. Var.: **apelament**. ◇ *Cort d'apèl*: Juridiccion encargada de tornar jutjar un afaire.

apelaire, airitz adj. e n. (dr.) Persona que fa apèl d'una decision de justícia. Var.: **apelant**.

apelament n.m. (dr.) Apèl.

apelant, a adj. e n. Apelaire.

apelar vt. (*apèli*) 1. Sonar (quauqu'un), espec. per lo sieu nom. Usatge corrent: **sonar**. 2. Demandar, rendre necessari: *La situacion apèla una reaccion immediata*. 3. Constrénher quauqu'un à venir, convocar: *Apelar en justícia*. ◇ Convocar au servici nacional. 4. Designar per un nom. Sin.: **sonar**, **dire**.◆ vt. ind. *(de)* (dr.) *Apelar d'un jutjament*: Faire apèl d'un jutjament, lo contestar davant la Cort d'apèl. ◆ **s'apelar** v.pr. Aver per nom. Sin.: **si sonar** (mai correntament encara, s'emplega lo vèrbo *dire*: *Coma ti díon?*, en plaça de *Coma ti soanes?* ò *Coma t'apèles?*).

apelat n.m. Jove que complisse lo sieu servici nacional.

apelenquir (s') v.pr. Si tresmudar en pelenc.

apellacion n.f. Biais de sonar, de nomenar. ◇ *Apellacion d'origina*: Denominacion que garantisse l'origina d'un produch. ◇ (espec.) *Apellacion d'origina contrarotlada*: (A.O.C.) per lu vins e lu fromais.

apellatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Tèrme emplegat per s'adreiçar à l'interlocutor: *"Sénher" es un apellatiu*.

apellatòri, òria adj. (dr.) D'apèl.

apenar vt. Adolentir, afligir.

apenar (s') v.pr. S'aplicar.

apend n.m. Contrafoart d'una montanha.

apendici n.m. 1. Partida que completa una partida principala. Sin.: **apondon**. ◇ (anat.) *Apendici vermifòrme*: Diverticule cau, en forma d'un det de ganc, abocat au cec. – Expansion ventrolaterala dau còrs dei insèctes, dei crustaceus (patas, antenas, pèças de la boca). 2. Ensèms de nòtas, de documents, à la fin d'un obratge.

apendicectomia n.f. (cir.) Ablacion de l'apendici.

apendiciti n.f. Inflamacion de l'apendici ileocecal.

apendicostomia n.f. Anastomòsi à la pèu de l'apendici, un còup dubèrta la cavitat.

apendiculari, ària adj. (anat.) Que pertòca un apendici; qu'a la natura, la forma ò li foncions d'un apendici.

apendicular(i) n.m. (zool.) *Apendicular(i)s*: Grope de tuniciers que gàrdon per tota la vida un aspècte larvari.

apendre vt. Suspendre (de drapeus, etc.).

apensamentir vt. (*apensamentissi*) Faire devenir soscaire, ansiós. ◆ **s'apensamentir** v.pr. Devenir soscaire.

apensamentit, ida adj. Ansiós.

apeon n.m. Basa, fondacions.

apeonar vt. Fondar, basar. ◆ **s'apeonar** *(sobre)* v.pr. Si fondar, si basar.

apepsia n.f. Marrida digestion à causa d'una insufisença de secrecion.

aperaquí adv. 1. Dins lu alentorns. 2. Pauc ò pron. Var.: **en per aquí**.

aperçaupre vt. Apercèvre.

apercepcion n.f. (filos.) Accion per la quala l'esperit pilha consciença.

aperceptible, a adj. Que si pòu apercèvre.

aperceptivitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre aperçut.

aperceure vt. Apercèvre.

apercèvre vt. Vèire quauqua ren d'un biais fugidís ò improvisament. Var.: **aperceure**, **aperçaupre**. Sin.: **avisar**.

aperçut n.m. Vista d'ensèms, sovent somària: *Donar un aperçut d'una question*. Sin.: **donada**, **promiera vista**.

aperesir vt. (*aperesissi*) Faire venir pereós. Sin.: **apigresir**, **apigrar**, **apigrir**. ◆ **s'aperesir** v.pr. Vebir pereós. Sin.: **s'apigresir**, **s'apigrar**, s'apigrir.

aperiodic, a adj. 1. Que non compoarta de periòde, que li sieu oscillacions non son periodiqui. 2. (tecn.) Que pòu rejónher una posicion d'equilibri sensa oscillacion: *Un aparelh aperiodic*.

aperitiu, iva adj. (lit.) Que duèrbe l'apetit: *Una passejada aperitiva*.

aperitiu n.m. 1. Bevenda alcolisada que si sièrve generalament au començament d'un past. 2. Recepcion

dont si sièrvon de cauas de manjar, de beure, etc. Sin. (2): **beure d'onor**.

aperitor, tritz adj. e n. (dr.) Que juèga lo ròtle d'asseguraire principal, dins lo cas d'asseguranças multipli.

apertegar vt. Aclimatar, aprivadar.

apertenença (-éncia) n.f. Fach d'apartenir à quauqua ren, à quauqu'un. Var.: **apartenença**.

aperténer vi. Apertenir.

apertenir vi. Apartenir.

apertisacion (-izacion) n.f. Procediment de conservacion dau manjar per esterilisacion à la calor, en vas claus.

apertura n.f. (fon.) Dubertura pauc ò pron important dau canal de la boca dins la prononciacion d'un fonema. Sin.: **dubertura**.

apesantiment n.m. Accion, fach de s'apesantir.

apesantir vt. (*apesantissi*) 1. rendre mai peant, pas tant viu. 2. Rendre mai penós. ◆ **s'apesantir** v.pr. 1. Si faire mai peant. 2. (fig.) *S'apesantir sobre quauqua ren*: Insistir sobre, li s'atardar.

apesantor n.f. (ò n.m.) Disparicion de la pesantor terrèstra, espec. dins un engenh espacial.

apetal(e), a adj. Qu'es desprovist de petales.

apetala n.f. Planta cotiledonea que li sieu flors non an la coròlla: *Lo rore, lo saure, l'ortiga, son d'apetalas*.

apetença (-éncia) n.f. Tendença, per quauqu'un, à satisfaire lu sieus desidèris naturals; desidèri, envuèia.

apetís n.m. Apetit.

apetissent, a adj. Que dona d'apetit, que fa nàisser lo desidèri ò l'aumenta. Var.: **apetitós**.

apetit n.m. 1. Desidèri de manjar. 2. Desidèri de quauqua ren per la satisfaccion dei sens. Var.: **apetís**. Sin.: **talent**.

apetitós, oa adj. Apetissent.

apèx n.m. 1. Poncha, som d'un organe animal ò vegetal, en particulier la lenga. 2. (astron.) Ponch de l'esfèra celèsta situat dins la constellacion d'Ercules, que lo Soleu e lo sistema solari sèmblon li si dirigir.

api n.m. *Pom d'api*: Pichin pom roge e blanc.

api n.m. Ortalha que s'en mànjon li coastas (api ordinari) ò la raíç (api-raba). Familha dei ombellifèrs, genre apium. La lenga correnta a finda lu francismes *cèleri*, *cèleri-raba*. ◇ Tèsta d'api: Tèsta lònga; persona ninòia.

apical, a adj. 1. (anat.) Que forma lo sobran d'un organe. Contr.: **basal**. 2. (fon.) *Consonanta apicala*: Realisada en metent en contacte la poncha de la lenga e lo palat dur, lu alveòles ò li dents.

apicala n.f. Consonanta apicala.

apicar vt. (mar.) (*apiqui*) Faire inclinar d'aut en bas (una verga). Sin.: **acimar**.

apicatge n.m. (mar.) Accion d'apicar. Sin.: **acimatge**.

apichonar vt. Amendrir. Var.: **apichonir**.

apichonir vt. (*apichonissi*) Amendrir. Var.: **apichonar**. ◆ **s'apichonir** vt. S'amendrir.

apicòla adj. Que pertòca l'alevament dei abelhas.

apicultor, tritz n. Persona que s'entrèva d'alevar d'abelhas.

apicultura n.f. Alevatge dei abelhas per lo sieu meu.

apidat n.m. Apide.

apide n.m. *Apides*: Familha d'insèctes imenoptèrs mellifèrs coma l'abelha e lo bordon. Var.: **apidat**.

apièja n.f. 1. Possibilitat de s'apiejar. 2. Tot cen que sièrve per mantenir quauqua ren en equilibri e per assegurar la sieu soliditat. Sin.: **aponteu**, **supoart**. Var.: **apiejament**. 3. (fig.) Ajuda, aparament en favor de quauqu'un. Sin.: **aponteu**, **sostèn**.

apiejador n.m. Braç d'un sèti per pauar lu coes. Sin.: **acoador**.

apiejament n.m. Apièja.

apiejar vt. (*apièjgi*) 1. Faire pression sus quauqua ren. Sin.: ***apontelar***. 2. **(fig.)** Insistir sus una idea per la faire sentir; sostenir per lo biais de la sieu influença. Sin.: ***apontelar***. ◆ s'apiejar **v.pr.** Si servir de quauqua ren coma apièja. Sin.: **s'apontelar, s'acotar, si sostenir**. 2. (fig.) Si fidar en l'amistat, en lo conseu de quauqu'un.

apier n.m. Abelhier.

apietosir vt. (*apietosissi*) Emplir de pietar, de compassion. ◆ **s'apietosir** v.pr. S'emplir de pietat, de compassion.

apifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una abelha.

apifugue, ga adj. Qu'aluènha li abelhas.

apigrar vt. Rendre pigre. Var.: **apigresir**, **apigrir**. Sin.: **aperesir**. ◆ **s'apigrar** v.pr. Devenir pigre. Var.: **s'apigrir**, **s'apigresir**. Sin.: **s'aperesir**.

apigresir vt. (*apigresissi*) Faire venir pigre. Var.: **apigrar**, **apigrir**. Sin.: **aperesir**. ◆ **s'apigresir** v.pr. Devenir pigre. Var.: **s'apigrar**, s'apigrir. Sin.: **s'aperesir**.

apigrir vt. Apigrar.

apilament n.m. Amolonament, epilament.

apilar vt. Amolonar. Var.: **empilar**.

apilatge n.m. Accion d'apilar. Var.: **empilatge**.

apimpar vt. Garnir embé d'objèctes qu'abelísson (daururas, vestiments de tria, etc.). Sin.: **ondrar**, **ornar**. ◆ **s'apimpar** v.pr. S'alestir au mejan d'aquelu objèctes. Sin.: **si parar**, **si pimpanar**.

apiòl n.m. Principi actiu dei granas de la verdura, dei proprietats febrifugui.

apir(e), a adj. (rare) Inalterable au fuèc, que risca gaire de fondre.

apiretic, a adj. 1. (med.) Que non s'acompanha de fèbre. 2. Que fa calar la fèbre.

apirexia n.f. Absença ò disparicion de la fèbre.

apirogeneu, ea adj. 1. Que non dona de fèbre. 2. Qu'entrava la creissença de la fèbre.

apitançar vt. 1. Alimentar. 2. Atraire en flatant lo gust, l'odorat. Sin.: **alecar**.

apitançós, oa adj. Apetissent.

apivòr(e), a adj. Que si noirisse d'abelhas.

aplanadís, issa adj. Qu'es rendut egalisat, à niveu. Var.: **aplanat**, **aplanit**.

aplanaira n.f. 1. Màquina-autís de grandi dimensions per usinar de susfàcias parallèli, e dins la quala la copa

dau metal es obtenguda per lo desplaçament orizontal, rectilinhe e alternatiu de la pèça davant una aisina fixa. 2. *Rabotaira per lo boasc*: Màquina que sièrve à metre à la sieu espessor definitiva una pèça de boasc redriçada sus una faça. Sin.: **rabotaira** (fr.).

aplanaire, airitz adj. e n. Qu'utilisa un planon. Sin.: **rabotaire** (fr.).

aplanar vt. 1. Rendre plan (un terren, etc.). Var.: **aplanir**. ◇ Rasclar e aplanir una pèça de boasc au mejan d'un planon. Sin.: **rabotar** (fr.). 2. (fig.) Far disparéisser ò diminuir: *Saup ben aplanar li dificultats*.

aplanat adj. e n.m. Si di d'un objectiu fotografic aplanetic.

aplanatge n.m. Accion d'aplanar. Sin.: **rabotatge**.

aplanetic, a adj. (opt.) Que dona un imatge net, precís, d'un objècte vesin.

aplanetisme n.m. Caractèr d'un sistema optic aplanetic.

aplaniment n.m. Accion d'aplanir; fach d'èstre aplanit.

aplanir vt. Rendre plan, unit. Var.: **aplanar**.

aplant n.m. Interrupcion, arrèst. Sin.: **tanca**, **tancada**. ◇ *Can d'aplant*: Can de caça que si tanca quora sente la cacilha.

aplantar vt. Installar, bastir dins un luèc donat: *Dròlle de luèc per li aplantar una fabrega!*

aplantar (s') v.pr. Si tancar. Var.: **si plantar**.

aplasentir vt. (*aplasentissi*) Rendre agradiu.

aplasia n.f. (med.) Absença de desvelopament d'un teissut, d'un organe, especialament dei muscles (aminoplasia).

aplasic, a adj. Relatiu à l'aplasia.

aplat n.m. 1. Susfàcia unida, d'una color soleta. 2. Proprietat d'un fuèlh de papier de si presentar d'un biais plan, sensa defaut. 3. Part relativament plana.

aplatar vt. Rendre plat. Var.: **aplatir**.

aplatat, ada adj. Rendut plat.

aplatadoira n.f. (tecn.) Marteu, aparelh que sièrve à aplatir un metal.

aplatiment n.m. 1. Accion, operacion d'aplatir; fach de s'aplatir. 2. (espec.) Operacion que permete d'aplatir un metal. Var.: **laminatge**.

aplatir vt. (*aplatissi*) Renre plat, mai plat; esquiçar (quauqua ren). ◆ vi. (rugbi) Pauar lo balon darrier la linha de l'adversari: *Aplatir entre lu pals*.

aplatit, ida adj. Rendut plat.

aplaudiment n.m. Accion d'aplaudir; aclamacion. Sin.: **picada de mans**.

aplaudimètre n.m. Aparelh (sovent fictiu) per registrar l'intensitat e la durada dei aplaudiments, per mesurar la popularitat d'una persona (cantaire, òme politic, etc.).

aplaudir vt. (*aplaudissi*) Picar dei mans en signe d'aprovacion. ◆ vt. ind. *(à) Aplaudir à quauqu'un*: Li manifestar la sieu aprovacion. – *Aplaudir à quauqua ren*: L'aprovar completament, n'èstre satisfach plenament. Sin. (corrent): **picar dei mans**.

aplaudissèire, eiritz n. Persona qu'aplaudisse; persona que flata.

aplicabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es aplicable.

aplicable, a adj. Que pòu èstre aplicat.

aplicacion n.f. 1. Accion d'aplicar (una caua) sobre una autra caua: *Aplicar una pintura sus un barri*. 2. Accion de metre en òbra: *L'aplicacion d'una teoria*. 3. Cura, atencion particuliera qu'una persona manifèsta per faire un travalh. Var.: **aplicament**. 4. (Borsa) Partida dei transaccions que si compènson en cò d'un meme intermediari e que, coma non si fan sus lo mercat, non influènçon lu cors. 5. (mat.) Operacion que fa correspoandre à tot element d'un ensèms A un element d'un ensèms B e un solet.

aplicament n.m. Aplicacion, atencion.

aplicar vt. (*apliqui*) Metre (una caua) sus una autra caua: *Aplicar de colors sus un tableu*. Sin.: **apausar**, **apauar**. ◇ Infligir, donar (una pena, una punicion, etc.). 2. Metre en òbra: *Aplicar una teoria*. ◆ **s'aplicar** v.pr. 1. Convenir, s'adaptar: *Aquela solucion s'aplica ben au mieu problema*. 2. Aportar totplen d'atencion *(à)*: *S'aplica à faire ben lo sieu travalh*. Sin.: **s'apenar**, **s'estudiar**, **s'engaubiar**.

aplicat, ada adj. 1. Atentiu, estudiós: *Un escolan aplicat*. 2. *Arts aplicats*: Arts decoratius.

aplicatge n.m. (tecn.) Accion d'aplicar (un revestiment, un objècte concret) sus una susfàcia.

aplita n.f. (miner.) Ròca magnetica filoniana dau gran fin.

aploïde, a adj. e n.m. (genet.) 1. Si di de l'organisme ò de la cellula qu'a una dotacion cromosomica formada per una soleta seria de cromosòmas. Sin.: **monoploïde**. 2. *Fasa aploïda*: Fasa de la vida d'un individú en la quala a una soleta seria de cromosòmas. 3. *Nombre aploïde*: Nombre de cromosòmas d'una dotacion cromosomica aploïda.

aploïdia n.f. (genet.) Qualitat d'aploïde. Sin.: monoploïdia.

aplomb n.m. 1. Verticalitat donada per lo plombet. ◇ *D'aplomb*: vertical, equilibrat; (fig.) (fam.) En boana santat. 2. Equilibri, estabilitat de cen qu'es d'aplomb. 3. (fam.) Fidança en si-meme, assegurança. ◇ *Aver d'aplomb*: Aver una assegurança excessiva, un pauc insolenta. Sin.: **front**, **afrontaria**, **audàcia**, **pièch**. ◆ m.pl. Posicion dei membres d'un animau (espec. d'un cavau) en regard dau soal.

aplombar vt. Metre d'aplomb. ◆ **s'aplombar** v.pr. Si metre d'aplomb.

apnea n.f. Suspension, volontària ò non, de la respiracion. ◇ (med.) *Apnea dau soam*: Interrupcion de la respiracion d'una persona pendent que duèrme.

apneïc, a adj. Que patisse d'apnea.

apneumia n.f. Absença de paumons.

apneumonide n.m. Èstre sensa paumons.

apoart n.m. 1. Accion d'aportar: *Apoart d'alluvions per un flume*. Sin: **portament**, **portatge**, **aportacion**. 2. (dr.) Sòus, bens qu'una persona apoarta. 3. (fig.) Cen qu'es aportat; contribucion: *L'apoart de la civilisacion romana*.

apoastre n.m. (astron.) Ponch de l'orbita d'un astre que gravita à l'entorn d'un autre dont la distança entre lu doi es maximala. Contr.: **periastre**.

apocalipsi n.f. 1. (corr.) Catastròfa espaventabla; fin dau monde. 2. Libre de la literatura judiva e cristiana, relatiu ai mistèris de l'istòria à à la fin dei temps. ◇ (espec., m'una majuscula) Darrier libre dau Noveu Testament.

apocaliptic, a adj. 1. D'apocalipsi; catastrofic, espaventable. 2. Relatiu ai apocalipsis, espec. aquela de Joan.

apocinacea n.f. *Apocinaceas*: Familha de plantas gamopetali, que comprèn lo laurier-ròse, la landòlfia e la pervenca.

apocòpa n.f. (fon.) Tombada d'un fonema ò mai à la fin d'un mòt.

apocopar vt. Faire subir una apocòpa à (un mòt).

apocopat, ada adj. Qu'a subit una apocòpa.

apocrife, a adj. Que non es autentic: *Un document apocrife*.

apocrife n.m. *Apocrifes*: Libres que si presènton coma inspirats per Dieu ma en realitat non fan partida de la tradicion biblica judiva ni cristiana.

apòde, a adj. Qu'es sensa patas, sensa pens, sensa nadarèlas.

apòde n.m. *Apòdes*: 1. Òrdre de peis teleosteans que si desplàçon per ondulacion dau còrs entier (anguila, murena, etc.). 2. Òrdre d'anfibis terricòlas, coma la cecília.

apodema n.m. Diverticule quitinós intèrne de la gruèllha dei articulats que sièrvon ai inseriments muscularis.

apoderament n.m. Accion d'apoderar, de s'apoderar. Sin.: **mestritge**, **dominacion**, **senhoratge**.

apoderar vt. Si rendre mèstre de foarças malaisidament contrarotladi. Sin.: **mestrejar**, **dominar**, **emperar**, **sotametre**. ◆ **s'apoderar** v.pr. Pilhar possession d'un territòri, de bens que son pas sieus. Sin.: **senhorar**, **senhorejar**, **emperar**.

apòdi n.m. Aponteu. ◇ (fis.) *Ponch d'apòdi*: Ponch dont s'aplica una foarça. ◇ (fig.) *Ponch d'apòdi*: Element, donada, etc., que permete de sostenir un rasonament, un comportament, una política.

apodictic, a adj. (filos.) D'una evidença absoluda, irrefudabla. Contr.: **problematic**, **assertoric**.

apodidat n.m. *Apodidats*: Familha d'auceus constituida de 19 genres e d'un centenau d'espècias, dei alas estrechi e lònguí, que d'uni espècias sàbon volar dins de baumas escuri. Diferenti espècias son provedidi de patas corti que non li perméton de caminar e si noirísson d'insèctes en vòl, coma lo *barbairòu*.

apodòsi n.f. (ling.) Proposicion principala plaçada après una proposicion subordenada ò protasi (ex.: *Se t'agrada* (protasi), *mi convèn* (apodòsi).

apodissa n.f. Quitança.

apodissar vt. Quitançar.

apoenzima n.f. Part protidica d'una enzima.

apofisari, ària adj. Relatiu à l'apofisi.

apofisi n.f. (anat.) Excreissença naturala d'un oàs.

apofonia n.f. (fon.) Alternança vocalica.

apoftegma n.m. (lit.) Paraula memorabla; pensada concisa. Sin.: **adagi**, **aforisme**, **pensada**, **sentença**, **dicha**.

apogamia n.f. Desvolopament d'un embrion vegetal partent d'una cellula unenca, diploïda, sensa fecondacion.

apogamic, a adj. Que presenta l'apogamia ò n'en resulta.

apogeu n.m. 1. (astron.) Ponch mai alunhat de la Tèrra, sus l'orbita d'un còrs que li gravita à l'entorn. Contr.: **perigeu**. 2. (fig.) *À l'apogeu*: Au sobran (de la sieu glòria, dau sieu talent, etc.).

apoiridir vi. (*apoiridissi*) 1. Anar en descomposicion per lo biais dei bacterias. 2. Si degalhar, en parlant d'una situacion. 3. Estar de lònga dins un marrit estament. ◆ vt. Corrompre moralament. ◆ **s'apoiridir** v.pr. Si gastar. Var.: **poirir**.

apolidir vt. Rendre polit. Sin.: **abelir**, **embelir**. ◆ **s'apolidir** v.pr. Venir mai polit. Sin.: **s'abelir**, **s'embelir**.

apolinar vt. Aprivadar un polin.

apolitic, a adj. Que si plaça en defoara de la política; que professa la neutralitat politica.

apolitisme n.m. Caractèr de cen qu'es apolitic; comportament de cu es apolitic.

apollinian, a adj. (filos.) Equilibrat, mesurat. Contr.: **dionisiac**.

apollon n.m. Òme beu e ben plantat. Sin.: **efèbe**.

apologetic, a adj. Que contèn una apologia; que tèn de l'apologia. Var.: **apologic**.

apologetica n.f. *Apologetica cristiana*: Part de la teologia qu'a per objècte de mostrar la credibilitat dei dògmas.

apologia n.f. Discors ò escrich destinat à convéncer la justessa de quauqua ren, à assegurar l'aparament de quauqu'un, de quauqua ren. Sin.: **elògi**, **ditirambe**, **glorificacion**, **lauda**, **felicitacion**.

apologic, a adj. Apologetic.

apologista n. Persona que fa l'apologia de quauqua ren; autor d'apològues. ◇ (relig. crist.) Doctor cristian dau s. 2 que presentèt una apologia de la fe novèla.

apològue, òga n. Cort racònte en pròsa ò en vèrs, allegoria que compoarta un ensenhament de caractèr sovent moral.

apomixia n.f. (bot.) Reproduccion sexuada sensa fecondacion, observables dins d'uni plantas superiori.

apomorfina n.f. (farm.) Compauat derivat de la morfina per perda d'aiga. L'apomorfina es un vomitiu.

aponch n.m. 1. Complement en pichina moneda d'una soma exprimida en chifras redoni. – *Faire l'aponch*: Completar una soma en pichina moneda e, per ext., pagar una cròmpa en donant la soma justa. 2. Cen que s'ajusta à quauqua ren per lo completar: *Un escaufatge d'aponch*. Sin.: **ajonta**, **complement**.

aponchaire n.m. Amolaire.

aponchaments n.m. pl. Salari, remuneracion fixa estacada à un emplec. Sin.: **paga**, **remuneracion**, **salari**, **tractament**.

aponchar vt. Pagar quauqu'un en li versant d'aponchaments. Sin.: **pagar**, **remunerar**, **salariar**.

aponchar vt. Talhar en poncha.

aponchatge n.m. Accion de talhar en poncha, de rendre ponchut.

apondi n.m. Apondon.

apondon n.m. Ajust. Var.: **apondi**. Sin.: **ajustier**, **ajuston**.

aponeurectomia n.f. Ablacion cirurgicala d'una aponeuròsi.

aponeuròsi n.f. (anat.) Membrana conjontiva qu'envelopa lu muscles e que lu sieus prolongaments fíxon lu muscles ai oàs.

aponeurositi n.f. Inflamacion d'una aponeuròsi.

aponeurotic, a adj. Relatiu à l'aponeuròsi.

apontaire, airitz adj. *Oficier apontaire*: Oficier responsable de l'apontatge sus un poarta-avions, un poarta-elicoptèrs. ◆ n. Tecnician encargat de dirigir li operacions d'apontatge.

apontament n.m. Plataforma fixa dont una nau si vèn ormejar per lo cargament ò lo descargament. Sin.: **desbarcador**, **arribador**.

apontar vi. Efectuar un apontatge.

apontatge n.m. Presa de contacte d'un avion, d'un elicoptèr, m'au poant d'un poarta-avions.

apontelament n.m. 1. Accion d'apontelar. 2. Obratge provisòri per sostenir una construccion. *Muralha d'apontelament*: Barri de sostèn. Var.: **apontelatge**.

apontelatge n.m. Apontelament.

apontelar vt. (*apontèli*) Sostenir un barri, un plafond, mé d'aponteus. Sin.: **apiejar**, **sostenir**. ◆ **s'apontelar** (sus, còntra) v.pr. Si tenir (còntra un barri, etc.).

aponteu n.m. Pèça provisòria de fustaria que sostèn un barri, etc. Sin.: **apièja**, **supoart**, **apilatge**, **sosten**.

apoparrir vt. (*apoparissi*) Acostumar un niston à si noirir mé la possa.

apoplectic, a adj. e n. Predispauat à l'apolexia. ◆ adj. Relatiu à l'apoplexia.

apoplexia n.f. Perda brutala de conoissença, generalament deuguda à una emorragia cerebrala. Sin.: **atac**.

apoponar vt. Donar totplen d'afeccion à quauqu'un. Var.: **poponar**, **apoponir**. Sin.: **calinejar**, **minhardar**.

apoponir vt. Apoponar.

aporetic, a adj. (filos.) Qu'a lo caractèr d'una aporia.

aporia n.f. (filos.) Contradiccion insurmontabla dins un rasonament.

aportacion n.f. Apoart.

aportaire n.m. (dr.) Persona que fa un apoart.

aportar vt. (*apoarti*) 1. Portar à quauqu'un, portar dins un luèc: *Apoarte-mi un libre*. Sin.: **portar**, **menar**, **adurre**. 2. Donar, fornir: *Lo policier a aportat una pròva*. 3. Produrre (un efècte, un resultat).

aposelène n.m. (astron.) Ponch de l'orbita d'un astre que gravita à l'entorn de la Luna dont la distança entre lu doi es maximala. Contr.: **periselène**.

aposicion n.f. 1. Accion d'apauar. 2. (ling.) Procediment que fa qu'un tèrme (nom, adjectiu) ò una proposicion que qualifica nom ò un pronom en li estent juxtapauat; lo mòt ò la preposicion ansin juxtapauat: "*Niça, Cap de Provença*" (*Cap de Provença* es en aposicion dins aquesta frasa de Frederic MISTRAL).

aposiopèsi n.f. (ret.) Interrupcion d'una frasa m'un silenci brusc.

apossedir (s') v.pr. Si dominar. Sin.: **si contrarotlar**, **si contenir**.

apostament n.m. Accion d'apostar.

apostar vt. Metre quauqu'un en poast per que gaide.

apostasia n.f. 1. Abandon public e volontari d'una religion, espec. de la religion cristiana. 2. Renonciament à l'estat sacerdotal ò religiós, sensa dispensa canonica. 3. (lit.) Abandon d'un partit, d'una doctrina, etc.

apostasiar vt. e vi. Faire acte d'apostasia. Var.: **apostatar**.

apostata adj. e n. Qu'a apostasiat.

apostatar vt. e vi. Apostasiar.

apostatic, a adj. Relatiu à l'apostasia.

apostema n.m. Postema.

apostemidura n.f. Abcès, fruc.

apostemir (s') v.pr. Frucar, formar un abcès.

apostemós, oa adj. De la natura de l'apostemidura.

a posteriori loc. adv. e adj. inv. (expression latina) En si basant sobre l'experiença, sobre lu fachs constatats. Contr.: **a priori**.

aposterioritat n.f. Caractèr de cen qu'es a posteriori.

apostilha n.f. (dr.) Ajust fach en margue d'un acte.

apostilhar vt. (dr.) Dotar (un acte) d'una postilha.

apostís n.m. (mar.) Pèça de fusta lònga que va de la proa à la popa de cada banda de la galèra per sostenir la palamenta.

apòstol n.m. 1. Cadun dei dotze causits per Jèsus (Pèire, Andrieu, Jaume lo Màger, Joan, Felip, Bertomieu, Matieu, Tomàs, Jaume lo Minor, Simon, Juda (Tadeu) e Judas [remplaçat après la sieu moart per Matiàs]). 2. Un d'aquelu que, coma Pau ò Barnabeu, son estats lu promiers messatgiers de l'Evangèli. 3. Aqueu qu'espandisse, qu'apara una doctrina, una opinion, etc.: *L'apòstol de la nonviolença*. ◇ *Faire lo boan apòstol*: Contrafaire l'òme de ben.

apostolat n.m. 1. Mission d'un apòstol, dei apòstols. ◇ Activitat que tende à espandir la fe cristiana. 2. Activitat qu'una persona li si consacra d'un biais totalament desinteressat.

apostolic, a adj. 1. Que vèn de la mission dei apòstols, qu'es confòrme m'aquela mission. 2. (relig. cat.) Que vèn dau Sant-Sèti, que lo representa.

apostolicament adv. D'un biais apostolic.

apostolicitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es apostolic. 2. (relig. cat.) Lo fach, per la Glèia, de restar en conformitat mé la Glèia dei apòstols, per una seguida de pastors legitimes.

apostròfa n.f. 1. Accion de s'adreiçar à quauqu'un d'un biais brusc e pas gaire cortés. 2. (ret.) Figura d'estile que sièrve à s'adreiçar directament à de personas ò à de cauas personificadi. ◇ *Mòt mes en apostròfa* ò *apostròfa*: Foncion gramaticala dau mòt que designa la persona à cu es destinada l'apostròfa.

apostrofar vt. S'adreiçar à quauqu'un bruscament, brutalament. Sin.: **acolitrar**.

apostròfe n.m. Signe (') que sièrve à marcar l'elision: *l'amic*, *l'amiga*, *t'audi*, *v'escoti*, etc... Pòu finda notar l'aferèsi, en particulier dins la data: *En lo '93*, *dins li annadas '50*.

apotecia n.f. (bot.) Organe reproductor en forma de copa dont si fórmon lu espòras dei fonges ascomicèts que fan partida de la composicion dei liquèns.

apotema n.m. (mat.) 1. Perpendiculària menada dau centre d'un poligòne regulier sus un dei sieus costats: *La susfàcia d'un poligòne regulier es egala au produch dau sieu mièg-perimètre per lo sieu apotema*. 2. Perpendiculària abaissada dau som d'una piramida sus un dei costats dau poligòne de basa.

apoteòsi n.f. 1. Darriera partida, la mai bèla, la mai interessanta, d'una manifestacion artistica, esportiva, etc. 2. (Antiqu.) Deïficacion d'un eròi, d'un sobeiran, après la sieu moart. ◇ (lit.) Onor extraordinaris renduts à quauqu'un.

apoticari n.m. (vièlh) Farmacian. ◇ *Còmpte d'apoticari*: Còmpte complicat ò mesquin.

apoticaria n.f. Botiga d'apoticari.

appassionato adv. (mús.) (mòt italian) [appasio'nato] Embé passion.

appoggiatura n.f. (mús.) (mòt italian) [appoddʒa'tura] Nòta d'ornament que vèn avant la nòta vertadiera m'un interval de segonda e es escricha en caractèrs mai pichins.

apracticar vt. Abiaissar.

apradament n.m. Accion, fach d'apradar, de s'apradar.

apradar vt. Metre en prat. ◆ **s'apradar** v.pr. Si tresmudar en prat.

apragmatic, a adj. e n. (psicopat.) Pertocat per l'apragmatisme.

apragmatisme n.m. (psicopat.) Trebolici psiquic que si manifèsta per l'incapacitat à realisar una accion.

apraxia n.f. (pat.) Incapacitat d'executar de movements coordonats (escritura, marcha) sensa que la motricitat ni la sensibilitat sígon pertocadi.

apraxic, a adj. e n. Que patisse d'apraxia.

apreciabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es apreciable. Sin.: **presabilitat**.

apreciable, a adj. 1. Que pòu èstre apreciat, evaluat. Sin.: **estimable**, **preable**, **presable**. 2. Pusleu important, benefic: *Un cambiament apreciable*.

apreciacion n.f. 1. Estimacion, evaluacion. Sin.: **presatge**, **preatge**, **avaloracion**, **estimacion**, **estima**. 2. Judici intellectual ò moral.

apreciar vt. (*aprèci*, *aprècies*, classic: *aprècii*, *aprècies*, corrent: *aprecii*, *aprecies*) 1. Estimar, determinar la valor, l'importança de: *Apreciar una distança*. 2. Trovar boan, agradiu, faire cas de. Sin.: **prear**, **aimar**, **presar**, **avalorar**, **estimar**.

apreciatiu, iva adj. Que marca l'apreciacion.

apreciator, tritz n. Persona qu'estima la valor (de quauqu'un, d'una caua). Sin.: **preaire**, **presaire**, **estimator**.

apreendre vt. 1. Arrestar (un ladre, un assassin). Sin.: **agafar**, **agantar**, **pilhar**. 2. Crénher. Sin.: **témer**.

apreension n.f. Aprension.

aprefondar vt. Prefondar (una nau).

aprefondiment n.m. 1. Accion d'aprefondir; lo resultat d'aquela accion. 2. Fach de devenir mai prefond. Sin.: **cavament**, **encavament**. Var.: **aprofondiment**.

aprefondir vt. (*aprefondissi*) (fig.) Examinar mai precisament. 2. Rendre mai prefond: *Aprefondir un canal*. Sin. (2): **cavar**, **encavar**. Var.: **aprofondir**.

aprefondit, ida adj. Precís, complet, en parlant de l'examèn d'una question: *Un estudi aprefondit*. Var.: **aprofondit**.

apreissament n.m. Accion de si preissar, de s'apreissar. Var.: **empreissament**. Sin.: **ardor**.

apreissar (s') v.pr. Mostrar d'ardor, de prevenença, à respièch de quauqu'un. Var.: **s'empreissar**, **si preissar**.

aprendís, issa n. 1. Persona qu'empara un mestier, que seguisse un aprendissatge. Sin.: **novelari**, **calandre**. 2. Persona que manca de gaubi, d'experiença.

aprendissatge n.m. 1. Estat d'un aprendís; temps qu'un es aprendís. 2. Accion d'emparar un mestier manual; formacion professionala dei aprendís. 3. Accion d'emparar un mestier intellectual, un art: *L'aprendissatge de la pintura*. 4. (etol.) Ensèms dei metòdes que perméton d'establir dins lu èstres vivents de conexions entre d'unu stimuli e d'uni respoastas.

aprendre vt. Emparar. – *Aprendre* es la forma panoccitana, ma lo niçard emplega *emparar*. Pura, lu autres mòts de la familha s'emplégon correntament: *aprendís*, *aprendisstage*. – *Faire l'aprendissatge de quauqua ren*: Li si abituar, li si exercitar. Var.: **aprene**, **apréner**.

aprene vi. Aprendre.

apréner vi. Aprendre.

aprension n.f. 1. Temor vaga, indefinida. Sin.: **temor**, **crenhença**. 2. (filos.) Acte per lo quau la pensada aganta un objècte de pensada, capisse (quauqua ren). Var.: **apreension**.

aprensiu, iva adj. Qu'a tendença à crénher, à apreendre. Var.: **temorós**, **crentós**, **crenhent**.

à-prepaus n.m. Pertinença de l'acte, de la respoasta. Sin.: **vivacitat**.

après prep. e adv. 1. Marca la posterioritat dins lo temps ò dins l'espaci: *N'en tornerèm parlar après*, *vendrai après lo travalh*. 2. Marca un òrdre, una relacion, etc.: *Es lo solet mèstre après Dieu*. ◆ **Après que** loc. conj. Un còup que: *Après qu'auguèt parlat, s'en anèt*. ◆ **D'après** loc. prep. À l'imitacion de, segond: *Faire un tableu d'après Miquelàngel*, *d'après eu, tot va ben*.

après-dinnar n.m. Partida de la jornada entre mièjgjorn e lo sera. Var.: **après-dirnar** (vivaroalpenc), **après-disnar** (ubaian). Sin.: **après-mièjgjorn**, **mièjgjornada**, **vesprada**.

après-dirnar n.m. (vivaroalpenc) Après-dinnar.

après-disnar n.m. (ubaian) Après-dinnar.

après-esquí n.m. Solier forrat, botilhon que si poarta per temps de neu, en montanha, quora non si fa d'esquí.

après-guèrra n.m. ò n.f. Temps que vèn après una guèrra.

après-miègjorn n.m. Après-dinnar.

après-rasatge loc. adj. inv e n.m. Locion, baume, etc., que si mete sus la pèu per apasiar lo fuèc dau rasador.

après-sopar n.m. Moment de la jornada après lo sopar.

après-venda adj. inv. *Servici après-venda*: Servici d'una societat, d'un negòci, qu'assegura l'installacion, l'entretèn e la reparcion d'un ben vendut.

apressar (s') v.pr. S'avesinar, s'aprochar. Sin.: **s'arrambar**, **si sarrar**, **s'avançar**.

après̀t n.m. 1. Tractament que si fa subir à d'uni matèrias promieri (cuer, estòfas, fieus, etc.) denant de li travalhar ò de li liurar au comèrci; matèria emplegada per un tal tractament. 2. Preparacion, revestiment que s'aplica sus una susfàcia denant de la pintar.

aprestaire, airitz n. (tecn.) Persona encargada d'aplicar un après̀t.

aprestar vt. 1. (lit.) Preparar, metre en estat d'èstre emplegat. Sin.: **alestir**, **adobar**, **assasonar**, **condir** (en coïna). 2. (tecn.) Donar d'après̀t. ◆ **s'aprestar** *(de)* v.pr. S'alestir (per), si dispauar *(à)*.

aprestat, ada adj. Adobat, alestit; assasonat (en coïna).

aprestatge n.m. 1. (tecn.) Accion d'aprestar. 2. (coïna) Condiment. 3. Preparatiu.

a priori loc. adv., adj. inv. e n.m. inv. (expression latina) En si fondant sus de nocions admessi denant de tota experiença. ◇ (corr.) De promiera vista. Contr.: **a posteriori**. ◆ n.m. inv. Prejutjat que non tèn còmpte dei realitats: *Aver d'a priori*.

aprioric, a adj. Basat sobre d'a priori. Var.: **aprioritic**.

aprioritic, a adj. Aprioric.

apriorisme n.m. Rasonament fondat sobre d'ideas a priori.

apriorista adj. e n. Que rasona a priori.

aprioritat n.f. Caractèr d'una nocion, d'un rasonament a priori.

aprivadable, a adj. Que pòu èstre aprivadat. Sin.: **adomesticable**.

aprivadament n.m. Accion d'aprivadar.

aprivadar vt. 1. Rendre pas tant sauvatge, en parlant d'un animau. Sin.: **adomesticar**. 2. Rendre mai sociable (quauqu'un).

aprobable, a adj. Que pòu èstre aprovat. Var.: **aprovable**.

aprobacion n.f. Accion d'aprovar; acòrdi. Var.: **aprovacion**. Sin.: **consentida**, **consentiment**, **agrat**.

aprobador, airitz n. Persona qu'apròba. Var.: **aprovator**, **aprovator**.

aprobar vt. Aprovar.

aprobatiu, iva adj. Que marca l'aprobacion. Var.: **aprovatiu**.

aprobativament adv. D'un biais aprobatiu. Var.: **aprovativament**.

aprobativitat n.f. (psicol.) Tendença patologica à aprovar tot cen qu'es dich. Var.: **aprovativitat**.

aprobator, tritz n. Aprobador.

aprobatòri, òria adj. Que testimònia d'una aprobacion. Var.: **aprovatòri**.

aprochable, a adj. Que si pòu aprochar.

aprochada n.f. Movement per s'aprochar.

aprochant, a adj. Esquasi parier. Sin.: **vesin**.

aprochar vt. (*apròchi*) 1. Metre à costat ò mai pròche de quauqu'un, de quauqua ren.: *Aprochar una cadiera*. Sin.: **avesinar**, **arrambar**, **sarrar**. 2. Venir à costat de quauqu'un; aver un contacte m'una persona: *Aqueu, degun lo pòu aprochar*. ◆ vt. ind. *(de)* e vi. (*apròchi*) 1. Venir à costat de quauqu'un, s'en avesinar; avançar: *Aprochatz, qu'ai de vos parlar*. 2. Èstre à mand de rejónher (una epòca, una tòca, etc.): *Aprocham de la fin*. ◆ **s'aprochar** v.pr. *(de)* Venir à costar de quauqu'un, de quauqua ren. Sin.: **s'avesinar** *(à)*, **s'arrambar** *(à)*, **se sarrar** *(de)*.

aprochat, ada adj. Esquasi just: *Definir una valor aprochada* (mat.).

apròche n.m. Apròchi.

apròchi n.m. 1. Accion d'approchar; movement per s'aprochar. Var. **aprochada**. Sin.: **abordada**. 2. proximitat d'un eveniment, d'un moment. Var.: **apròche**. 3. (fig.) Biais de faire per abordar una question. Sin.: **acèrca**.

aprofechar vt. ind. (*aprofièchi*) Profechar.

aprofichar vt. ind. (*aprofièchi*) Aprofechar.

aprofondiment n.m. Aprefondiment.

aprofondir vt. Aprefondir.

aprofondit, ida adj. Aprefondit.

apropriacion n.f. Accion d'apropriar, de s'apropriar. Var.: **apropriament**.

apropriament n.m. Aprorpiacion.

apropriar vt. Rendre pròpri à una destinacion, un usatge; adaptar, metre en conformitat: *Apropriar lo sieu discors*. ◆ **s'apropriar** v.pr. S'atribuir; si donar la proprietat de.

apropriat, ada adj. Que convèn, qu'es just, pertinent.

aprovable, a adj. Que pòu èstre aprovat. Var.: **aprobable**.

aprovacion n.f. Accion d'aprovar; acòrdi. Var.: **aprobacion**. Sin.: **consentida**, **consentiment**, **agrat**.

aprovador, airitz n. Persona qu'apròba. Var.: **aprobador**, **aprobator**.

aprovar vt. (*apròvi*) 1. Considerar (quauqua ren) coma just; donar rason à (quauqu'un). 2. Autorisar per decision administrativa. Var.: **aprobar**.

aprovatiu, iva adj. Que marca l'aprobacion. Var.: **aprobatiu**.

aprovativament adv. D'un biais aprobatiu. Var.: **aprobativament**.

aprovativitat n.f. (psicol.) Tendença patologica à aprovar tot cen qu'es dich. Var.: **aprobativitat**.

aprovator, airitz adj. Que moastra d'aprobacion: *Un regard aprovator*. Var.: **aprobador**, **aprobator**.

aprovatòri, òria adj. Que testimònia d'una aprobacion. Var.: **aprobatòri**.

aprovediment n.m. Accion d'aprovesir. Var.: **provediment**, **aprovesiment**, **provesiment**. Sin.: **avitalhament**.

aprovedir vt. (*aprovedissi*) 1. Fornir lo manjar, li cauas necessari: *Aprovesir un mercat en caulets*. ◇ *Aprovesir un còmpte en banca*: Li depauar de sòus. 2. Metre una cartocha dins (una arma de fuèc). Var.: **provedir**, **aprovesir**, **provesir**. Sin.: **avitalhar**, **aprovisionar**.

aprovesiment n.m. Provediment.

aprovesir vt. (*aprovesissi*) Provesir.

aprovisionament n.m. Accion d'aprovisionar. Var.: **aprovediment**, **provediment**, **aprovesiment**, **provesiment**.

aprovisionar vt. Vèire **aprovedir**, **aprovesir**.

aproximacion n.f. 1. Evaluacion aprochada (d'una chifra, d'una grandor). ◇ (mat.) *Calcul per aproximacions successivi*: Algoritme que permete d'obtenir una solucion aprochada de mai en mai precisa per un problema numeric. 2. Apròchi incorrècte, imprecís de la realitat.

aproximat, ada adj. (mat.) Evaluat d'un biais aprochat.

aproximatiu, iva adj. 1. Que resulta d'una aproximacion. 2. Que si sarra que de luènh de la realitat.

aproximativament adv. D'un biais aproximatiu.

apsara n.f. Diva indoa, representada coma una musiciana ò una dançaira, dins la mitologia indiana. Var.: **apsaràs**.

apsaràs n.f. Aspsara.

apsida n.f. (astron.) Apoastre ò periastre d'una orbita – *Linha dei apsidas*: Drecha que jonhe l'apoastre ò lo periastre d'una orbita.

apsidal, a adj. Relatiu à l'apsida.

apte, a adj. *(à)* Qu'a li dsposicions per, capable de: *Apte à un travalh*.

aptèr, a adj. 1. (zool.) Sensa alas. 2. (Antiqu.) *Victòria aptèra*: Victòria representada sensa alas per que posquesse pas quitar Atenas. 3. (arquit.) Sensa colomnas sus li faças laterali, en parlant d'un temple.

apteria n.f. Mancança d'alas d'unu insèctes.

apterigòt n.m. *Apterigòts*: Sotaclassa d'insèctes primitius, desprovists d'alas, que l'òrdre principal es aqueu dei tisanors.

apterix n.m. Auceu de Novèla-Zelanda que li sieu alas son esquasi inexistenti e li plumas, brunastri, sèmblon de crins (autessa 30 cm, sotaclassa dei ratits; nom usual: *kiwi*).

aptialisme n.m. Demeniment ò supression de la secrecion dei glàndolas salivari.

aptitud(a) n.f. 1. Disposicion naturala ò non (de quauqu'un per faire quauqua ren). Sin.: **gaube**, **gaubi**, **facultat**, **engenh**. 2. (dr.) Capacitat, abilitacion: *Aptituda à recevre una donacion*.

apudir vt. (*apudissi*) Enfecir m'una marrida odor. Sin.: **empestar**, **empudesir**, **empudentir**.

apurament n.m. 1. Verificacion definitiva d'un còmpte, après que lo comptable es reconoissut quiti. 2. *Apurament dau passiu*: Procediment per lo quau un debitor remborsa tot ò partida dei sieus deutes.

apurar vt. 1. Verificar e arrestar definitivament (un còmpte). 2. Reglar. (lo sieu passiu).

aqüacòla adj. 1. Que viu dins l'aiga. Sin.: **aigassier**, **aiguèstre**, **aqüatic**. 2. Relatiu à l'aqüacultura.

aqüacultor, tritz [akwa-] n. Persona que practica l'aqüacultura. Var.: **aqüicultor**.

aqüacultura [akwa-] n.f. Alevament dei animaus aqüatics, cultura dei plantas aqüatiqui. Var.: **aqüicultura**.

aqüaduc n.m. Aqüaducte.

aqüaducte [akwa-] n.m. Aqueduc. Sin.: **poarta-aiga**. Var.: **aqüaduc**.

aqüafortista [akwa-] n. Gravaire à l'aigafoarta. Var.: **aigafortista**.

aqüanauta [akwa-] n. Persona que, m'un aparelhatge especial, fa de lòngs sejorns sota l'aiga.

aqüaplan [akwa-] n.m. 1. Espòrt dont la persona si tèn drecha sus una planca tirada per un bateu; la taula per practicar aquest espòrt. 2. Bastiment dei flancs portaires que lo sieu emergir permete de velocitats elevadi.

aqüaplanatge [akwa-] n.m. Perda d'aderença d'un veïcule sus una rota banhada. Var.: **aqüaplaning** (angl.). Sin.: **idroplanatge**.

aqüaplaning [akwa-] n.m. (anglicisme) Aqüaplanatge.

aqüarèla [akwa-] n.f. 1. Pintura delegada dins l'aiga, leugiera, transparenta, aplicada sovent sus de papier blanc. 2. Òbra realisada m'aqueu procediment.

aqüarelista [akwa-] n. Artista que pinta à l'aqüarèla.

aqüari n.m. Bacin transparent dont son tenguts d'animaus aqüatics e de plantas aqüatiqui.

aqüari n.m. Constellacion e onzen signe dau zodiac, que lo soleu travèrsa dau 20 de janvier au 19 de febrier. ◇ Un aqüari: *Una persona naissuda sota aqueu signe*.

aqüariofil(e), a [akwa-] n. Persona que practica l'aqüariofilia.

aqüariofilia [akwa-] n.f. Alevament en aqüari de peis d'ornament.

aqüariologia n.f. Estudi dei problemas legats à la noiritura dei peis en captivitat.

aqüatic, a [akwa-] adj. 1. Que creisse, que viu dins l'aiga ò tocant l'aiga: *Una planta aqüatica*. Sin.: **aigassier**, **aiguèstre**, **aqüacòla**. 2. Dont li a d'aiga: *Un paisatge aqüatic*.

aqüatinta [akwa-] n.f. Gravadura à l'aigafoarta qu'imita lo lavat.

aqüatintista [akwa-] n. Gravaire qu'emplega l'aqüatinta.

aqüatubular(i), ara (-ària) [akwa-] adj. Si di d'un aparelh d'escaufatge que la sieu susfàcia d'escaufament es facha essencialament de tubes dont passa l'aiga ò lo mesclum d'aiga e de vapor. Sin.: **multitubulari**.

aqüavit n.m. [akwa'vit] Aigardent de gran ò de tantifla, aromatisat mé de substanças vegetali divèrsi (especialitat dei país escandinaves).

aquean, a adj. e n. Dei Aqueans.

aqueduc n.m. 1. Canal d'adduccion d'aiga, aerian ò soterran. 2. Poant que supoarta una adduccion d'aiga. 3. (anat.) Canal que religa entre eli d'uni partidas dau coar.

aquei adj. e pron. dem. plur. Forma que s'atròva dins la lenga parlada per **aquelu** e **aqueli**. Es de defugir.

aquel adj. dem. m. Forma de l'adjectiu demostratiu masculin *aqueu* davant una vocala: *Aquel òme*.

aquela adj. e pron. dem. f. sing. Cf. **aqueu**.

aqueli adj. e pron. dem. f. plur. Cf. **aqueu**.

aquelu adj. e pron. dem. m. plur. Cf. **aqueu**.

aqueni n.m. (bot) Fruc sec indeïscent, m'una grana soleta (gland, avelana).

aqueridor n.m. Aquistaire.

aquerir vt. (*aquerissi*) Aquistar.

aquèrre vt. (*aquièrri*) Aquistar.

aquesar vi. e vt. dir. (lit.) Consentir: *Aquesar d'un signe*, *aquesar à una demanda*.

aquesible, a adj. Que pòu èstre crompat.

aquesiment n.m. 1. Accion d'aquesir. 2. Lo ben aquesit. Sin.: **aquisicion**.

aquesir vt. (*aquesissi*) Aquistar.

aquesit, ida adj. Participi passat dau vèrbo *aquesir*. Var.: **aquist**.

aquest adj. dem. m. sing. Forma de *aquesto* davant un mòt començant per una vocala. Cf. **aquesto**.

aquesta adj. e pron. dem. f. sing. Cf. **aquesto**. – Dins d'uni expressions, s'atròva la forma **esta**: *Esta nuèch*.

aqueste adj. e pr. dem. Aquesto.

aquesti adj. e pron. dem. f. Plural de **aquesta**.

aquesto, a adj. dem. Adjectiu demostratiu que sièrve à designar l'objècte, la persona, que son aquí presents, que s'en parla. Var.: **aqueste**. – Dins d'uni expressions, s'emplega la forma **esto**: *Esto sera* (lo sera que vèn ò aqueu que li siam), *esto còup*. ◆ pr. dem. La caua, la persona presenta, ò que s'en parla.

aquestu adj. e pron. dem. m. Plural de **aquesto**.

aqueu, aquela adj. dem. Adjectiu demostratiu que sièrve à designar l'objècte, la persona, que son alunhats, dins lo temps passat coma dins l'espaci: *Aqueu sera* (un sera dins lo passat), *d'aqueu temps* (dins un temps passat). ◆ pr. dem. Sièrve per designar una caua, una persona, que son alunhats. – Dins la lenga correnta, *aqueu* a tendença à si substituir à *aquesto*, coma demostratiu unic, tant coma adjectiu que coma pronom (e parier per lu derivats). La precision si dona alora en ajustant *d'aquí* ò *d'aià*: *Aqueu libre d'aquí* (aquesto libre), *aquela frema d'aià* (aquela frema), *aqueu d'aquí* (aquesto).

aquí adv. 1. Advèrbi de luèc, qu'indica lo luèc dont siam. ◇ *Per aquí*: D'aquesto costat; dins lo relarg. ◇ *En per aquí*: Dins lo relarg. ◇ *D'aquí estant*: Dau luèc dont siéu. ◇ *D'aquí en là, d'aquí en davant, d'aquí aià*: À partir d'aquesto luèc fins à-n-aquel autre. ◇ *D'aquí d'aià*: Un pauc dapertot; patin cofin. 2. Dins aquesto país, dins aquesta region: *Li gents d'aquí*. 3. Dins lo temps present: *D'aquí doi setmanas* (dins doi setmanas à partir d'encuèi). ◇ *D'aquí en là, d'aquí en davant, d'aquí aià*: À partir d'aquesto moment fins à-n-aquel autre. ◇ *D'aquí entre aquí*: D'un moment à l'autre.

aqüicòla [akwi-] adj. Aqüacòla.

aqüicultor, tritz [akwi-] n. Aqüacultor.

aqüicultura [akwi-] n.f. Aqüacultura.

aquietar vt. Calmar. ◆ **s'aquietar** v.pr. Si calmar.

aquietat,ada adj. Calme.

aqüifèr, a [akwi-] adj. Que contèn d'aiga: *Un terren aqüifèr*.

aqüifoliacea n.f. *Aqüifoliaceas*: Familha d'aubrets dicoteledoneus coma l'agreu.

aquilin adj. masc. D'aigla: *Un nas aquilin*.

aquilon n.m. (poet.) Vent dau nòrd.

aquilonari, ària adj. 1. Dau nòrd. Sin.: **boreal**, **ubassenc**. 2. Qu'es pròpri au vent d'aquilon.

aquinesia n.f. Absença patologica de movements.

aquisitiu, iva adj. (dr.) Relatiu à-n-una aquisicion; equivalent à-n-una aquisicion.

aquisicion n.f. 1. Accion d'aquistar: *Faire l'aquisicion d'una maion*. 2. Lo ben aquistat: *Ai fach una bèla aquisicion*. Sin.: **cròmpa**, **aquesiment**.

aquisitor, tritz n. Aquistaire.

aquissar vt. Excitar (un can) à moardre, à si batre, en prononçant *cus, cus* ò *quis, quis*. Sin.: **cussar**, **atissar**.

aquissant, a adj. Excitant.

aquist n.m. Ben aquistat.

aquist, a adj. Participi passat dau vèrbo *aquerir*. Var.: **aquesit**.

aquistaire, airitz n. Persona qu'aquista quauqua ren, un ben. Var.: **aquisitor**. Sin.: **crompaire**, **aqueridor**.

aquistar vt. 1. Devenir proprietari de (un ben, un drech), per una cròmpa, un escambi, una succession. 2. Obtenir, per un esfoarç, un sacrifici, l'experiença, lo temps: *Aquistar de gaubi*. Var.: **aquèrre**, **aquerir**, **aquesir**.

aquit n.m. 1. Reconoissença escricha d'un pagament. – *Per aquit*: Formula que s'escriu au revèrs d'un chèc, en bas d'un bilhet, per certificar que son estats pagats. Sin.: **quitança**. 2. *Per aquit de consciença*: Per si descargar la consciença, per evitar de si pentir.

aquitable, a adj. Que pòu ò deu èstre aquitat.

aquitament n.m. 1. Pagament, remborsament: *Aquitament d'un deute*. 2. Accion d'aquitar (un acusat) per una decision de justícia. Contr.: **condamnacion**.

aquitan, a adj. D'Aquitània.

aquitanian, a n.m. Division de la seria miocena. (geol.) ◆ adj. De l'aquitanian.

aquitar vt. 1. Pagar cen que si deu: *Aquitar una factura*. Sin.: **si desendeutar**. 2. Declarar non-colpable: *Aquitar un acusat*. ◆ **s'aquitar** *(de)* v.pr. Faire cen que si deu: *S'aquitar d'un deute*, *d'una promessa*, *d'un travalh*.

aquitat, ada adj. e n. Si di d'un acusat qu'un tribunal a declarat non-colpable.

aquò pron. dem. Aquela caua. ◇ La lenga correnta confonde emplega sovent *aquò* en plaça de *aiçò*. S'atròvon finda li formas *aquò d'aquí* e *aquò d'aià*.

aquós, oa adj. Aigós. Sin.: **aigalhós**, **aigatiu**.

aqüositat [akwo-] n.f. Caractèr de cen qu'es aquós.

Ar Simbòle de l'argon.

ara n.f. Unitat de mesura dei susfàcias agricòlas (simbòle **a**), que vòu 100 mètres cairats.

ara adv. Aüra. ■ Es la forma referenciala de l'occitan per marcar lo moment present. S'atròva dins d'ancians tèxtos niçards e encara au jorn d'encuèi dins la forma **totara**.

arà n.m. Papagau grandàs dei seuvas d'Amazònia mé de colors variadi e resclantissenti. Var.: **ararà** (lenga tupi).

arabe, a adj. e n. 1. Relatiu ai pòbles que pàrlon l'arabe. 2. *Chifras arabi*: Lu dètz signes de la numeracion usuala (per oposicion ai *chifras romani*). ◆ Lenga semitica parlada principalament en Àfrica dau nòrd, au Pròche-Orient e en Aràbia. Var.: **arabi**.

arabesc n.m. 1. Ornament, pintat ò esculptat, fondat sobre la repeticion simetrica de motius vegetals estilisats. 2. Linha estoarta, formada de corbas.

arabi, aràbia adj. e n. Arabe.

arabic, a adj. De l'Aràbia. ◇ *Goma arabica*: Cf. **goma**.

arabisacion (-izacion) n.f. Accion de donar un caractèr arabe.

arabisant, a (izant) adj. e n. Si di d'un especialista de la lenga araba ò de la civilisacion araba. Var.: **arabista**.

arabisar (-izar) vt. Donar un caractèr arabe à: *Arabisar l'ensenhament*.

arabisme n.m. 1. Particularitat pròpria à la civilisacion araba. 2. Ideologia dau nacionalisme arabe. 3. Biais de dire particulier à la lenga araba.

arabista adj. e n. Arabisant.

arable, a adj. Que si pòu laurar e, doncas, cultivar. Sin.: **cultivable**, **laurable**, **lauradís**.

arabofòne, a adj. De lenga araba.

arabofonia n.f. La totalitat dei país de lenga araba.

araboïslamic, a adj. Que pertòca à l'encòup l'islam e lo monde arabe.

arac n.m. Aigardent que si tira de la destillacion de diferents produchs fermentats (ris, cana de sucre, raïm, dàtils, etc.).

aracea n.f. *Araceas*: Familha de plantas monocotiledoneï coma l'èrba dau poarc ò lo filodendron.

aracnean, a adj. 1. De l'aranha. 2. (lit.) Qu'es leugier coma una taranhina.

aracnide n.m. *Aracnides*: Classa d'artropòdes terrèstres, sensa antenas ni mandibules, coma l'aranha, l'escòrpi ò lu acarians.

aracnidisme n.m. Estat patologic provocat per la ponhedura d'aranha.

aracnoïde n.f. (anat.) Un dei tres meninges, situat entre la pia maire e la dura maire.

aracnoïdian, a adj. Que pertòca l'aracnoïde.

aracnoïditi n.f. Inflamacion de l'aracnoïde.

aracnologia n.f. Branca de la zoologia qu'estúdia li aranhas. Var.: **araneologia**.

aracnologic, a adj. Relatiu à l'aracnologia. Var.: **araneologic**.

aracnològue, òga n. Especialista en aracnologia. Var.: **araneològue**.

arada n.f. Travalh de la tèrra. Sin.: **laurada**.

aragonés, esa adj. e n. De l'Aragon.

aragonita n.f. (min., miner.) Carbonat de calci sovent en cristals isolats.

araire n.m. Instrument agricòla per laurar, que remanda la tèrra de cada costat de la rega ò d'un costat solet en la revirant.

arakirí n.m. Mòde de suicide particulier au Japon, dont la persona si duèrbe lo ventre.

araldic, a adj. Relatiu ai blasons. Var.: **eraldic**.

araldica n.f. Sciença dei blasons. Var.: **eraldica**.

araldista n. Especialista d'araldica. Var.: **eraldista**.

aràlia n.f. Planta vivaça, lenhoa, asiatica e americana, vesina de l'eure (Familha dei araliaceas).

araliacea n.f. *Araliaceas*: Autre nom dei ederaceas.

aram n.m. 1. Coire roge. 2. Bronze, aliatge à basa de coire.

arameu, ea adj. Qu'apartèn ai Arameus. ◆ n.m. Lenga semitica parlada principalament dins l'Antiquitat dins tot lo Pròche-Orient.

aramia n.f. 1. Travalh artistic dau metal per martelatge. 2. Lu objèctes ansin produchs. Sin.: **pairolaria**.

aramide, a adj. Si di de fibras e de fieus sintetics qu'an de boani proprietats mecaniqui e/ò una excellenta resistença à la calor.

aramier, a n. Persona que fa d'aramia. Sin.: **pairolier**.

aramon n.m. Socatge espandit en Occitània.

aramon n.m. Pèça de l'araire qu'esquilha au fond de la rega quora si laura. Var.: **alamon**.

aramós, oa adj. Que contèn d'aram; que fa pensar au coire per son aspècte. Sin.: **coirut**, **coirenc**.

araneïde n.m. *Araneïdes*: Sotaclassa que constituisse lo grope mai important dei aracnides e comprèn principalament li aranhas.

araneïsme n.m. Intoxicacion provocada per lo veren de l'aranha.

araneologia n.f. Aracnologia.

araneologic, a adj. Aracnologic.

araneològue, òga n. Aracnològue.

aranés, esa adj. e n. De la Val d'Aran.

araneomòrfe n.m. *Araneomòrfes*: Òrdre d'araneïdes que comprèn li aranhas vertadieri, provedidi de quelicèrs transversals.

arange n.m. Autre nom dau portegal.

arangeda n.f. Luèc plantat d'arangiers.

arangier n.m. Portegalier.

aranjada n.f. Bevenda facha mé de jus d'arange, d'aiga e de sucre.

aranjaria n.f. Luèc dont en ivèrn s'estrémon lu arangiers e lu aubres d'aquela familha per lu aparar dau frèi.

aranha n.f. Animau articulat mé quatre pareus de patas e de l'abdomèn non segmentat (classa dei aracnides, sotaclassa dei araneïdes). ◇ *Aranha poartacrotz*: Aranha comuna dei jardins. ◇ *Faire lo travalh de l'aranha*: Faire un travalh que cau tornar començar à pena es acabat (coma la tela que l'aranha deu totjorn refaire).

aranhada n.f. Ret de fieus, de vaisseus, de rotas entrebescats: *Una aranhada de fieufèrres*, *una aranhada venoa*. Sin.: **aranhada**.

aranhàs n.m. (pop.) Lu pels dau potron. Sin.: **mata**, **tufa**, **pelut**, **castanha**.

aranhon n.m. Pichina aranha.

aranhòu n.m. 1. Ensèms dei vias de camins de fèrre, dei linhas electriqui, telefoniqui, dei canalisacions d'aiga e de gas, dei comunicacions sus internet, etc. Sin.: **malhum**, **telaranha**, **aranhada**, **raseu**. 2. Pichina ret dei malhas cairadi, per la pesca. Sin.: **borgin**, **palhòla**.

araponga n.m Passeron d'Amazònia.

araquida n.f. Leguminoa annuala, originària d'Amèrica dau Sud, cultivada dins lu país cauds, que la sieu grana, la *cacaoèta*, fornisse d'òli per pression ò si manja après torrefaccion (Familha dei papilionaceas).

araquidonic, a adj. (quim.) Relatiu à l'acide araquidonic. *Acide araquidonic*: Acide mé vint atòmes de carbòni e quatre dobles ligams contengut en pichina quantitat dins totplen de graissas animali, essencial per lo desvelopament dau còrs.

ararà n.m. Arà.

aratòri, òria adj. Que pertòca lo travalh de la tèrra, dei camps.

araucanian, a adj. Relatiu à l'Araucània, encontrada dau Chile central.

araucària n.f. Aubre d'Amèrica dau Sud e d'Oceània, dei fuèlhas en manchons à l'entorn dei brancas, sovent cultivat dins lu pargues europeus (Familha dei pinaceas).

arbèrc n.m. Cal (maion paura).

arbicòt n.m. Abricòt. Var.: **albricòt**, **aubricòt**, **ambricòt**.

arbicotier n.m. Abricotier. Var.: **albricòtier**, **aubricòtier**, **ambricòtier**.

arbitrable, a adj. Que pòu èstre arbitrat.

arbitral, a adj. 1. Prononçat per un arbitre. 2. Que si compaua d'arbitres: *Lo còrs arbitral*.

arbitralament adv. Per arbitre.

arbitrar vt. Jutjar ò contrarotlar en qualitat d'arbitre.

arbitrari, ària adj. Que depende de la soleta volontat, d'una causida, sovent ai espesas de la justícia ò de la rason.

arbitrari n.m. 1. Autoritat que non a d'autra legitimitat que lo boan voler d'aqueu que la detèn. 2. (ling.) *Arbitrari dau signe*: Absença de relacion de causalitat ò de necessitat entre lo significant e lo significat.

arbitrariament adv. D'un biais arbitrari.

arbitratge n.m. 1. Accion d'arbitrar: *L'arbitratge d'una partida de balon*. 2. Reglament d'un litigi, d'un conflicte entre nacions per de jutges qu'an causit. 3. Sentença ansin renduda. 4. (fin.) Operacion de Borsa consistent en la cròmpa e la venda d'una mema valor ò d'una mema devisa negociada en meme temps sobre mai d'un mercat per profitar dei escarts de cors.

arbitratgista n. (fin.) Operator borsier especialista dei arbitratges.

arbitre n.m. 1. Persona que li partidas interessadi causísson per reglar una garrolha. 2. Persona ò grope de personas qu'a un pes sufisent per impauar la sieu autoritat: *Èstre l'arbitre d'una crisi politica*. 3. Persona encargada de dirigir un rescòntre esportiu en faguent respectar lu reglaments.

arbitri n.m. *Libre arbitri*: Facultat que l'òme a de si determinar per la sieu volontat soleta, sensa minga sollicitacion dau defoara.

arboç n.m. Aubrilhon d'Occitània, dei fuèlhas que ramènton aqueli de l'abaguier, que lo sieu fruch, manjadís, es l'arboça (autessa max. 5 m; Familha dei ericaceas). Var.: **nerbocier**, **nerbosier**, **narbosier**.

arboça n.f. Fruch de l'arboç, que s'en fa una liquor. Var.: **nerboça**.

arbociera n.f. Luèc plantat d'arboças. Var.: **nerbociera**, **erbociera**.

arboradura n.f. Accion d'arborar (1). Sin.: **ereccion**.

arborar vt. 1. Dreiçar, desplegar: *Arborar una bandiera*. 2. Portar mé ostentacion: *Arborar una decoracion*. 3. Afichar dubertament: *Arborar un títol sobre sièis colomnas*. Var.: **auborar**.

arborat, ada adj. Plantat d'aubres: *Savana arborada*.

arborescença (-éncia) n.f. 1. Estat d'un vegetal arborescent. 2. Partida arborescenta d'un vegetal. 3. Forma arborescenta.

arborescent, a adj. Que pilha, qu'a la forma d'un aubre.

arboretom n.m. Plantacion d'aubres de totplen d'espècias sobre un meme terren, en vista d'un estudi botanic.

arboricòla adj. 1. Que viu sobre lu aubres, en parlant d'un animau. 2. Relatiu à l'arboricultura.

arboricultor, tritz n. Persona que s'entrèva d'arboricultura.

arboricultura n.f. Cultura dei aubres e, en particulier, dei aubres fruchiers.

arborifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un aubre.

arborisacion (-izacion) n.f. Dessenh natural qu'evòca de ramificacions.

arborisat, ada adj. Que presenta d'arborisacions.

arboviròsi n.f. (med.) Malautia infeccioa deuguda à un arbovirus: La fèbre jauna es una arboviròsi.

arbovirus n.m. (med.) Virus transmés per ponhedura d'artropòde e mai especificament d'insècte (moissara, etc.).

arbust(e) n.m. Aubrilhon.

arbustiu, iva adj. 1. Relatiu à l'aubrilhon. 2. De la talha d'un aubrilhon.

arc n.m. 1. Arma formada d'una barra plegadissa que li sieu extremitats son religadi per una coarda foartament atesada per mandar de saetas. 2. Objècte, forma, linha, que la sieu corbadura ramenta aquela d'un arc. 3. (anat.) Partida, porcion corba d'unu organes: *Lu arcs aortics*. ◇

(fisiol.) *Arc reflèxe*: Percors de l'influx nervós que provòca un reflèxe. 3. (fis.) *Arc electric*: Conduccion gasoa que s'establisse entre doi conductors, que s'acompanha d'una granda temperatura e d'un lume intense. 4. (geom.) *Arc de ceucle*: Ensèms dei ponchs d'un ceucle que son situats d'un meme costat d'una coarda. ◇ *Arc de corba*: Porcion continua d'una corba entre doi dei siues ponchs. 5. (arquit.) Membre arquitectonic que passa un obstacle en dessenhant una corba ò mai (renfoarç d'una vòuta, etc.). ◇ *Arc de trionfe*: Monument commemoratiu que forma una granda arcada decorada de basreleus, d'inscripcions, etc. ◇ Partida d'un poant formada de la vòuta que s'apontèla sobre li doi pilas que la poàrton. ◇ *Arc doblet*: Arc que fa una salhida sota una sotavòuta per la renfortir. 6. (geog.) *Arc insulari*: Guirlanda d'isclas volcaniqui que domínon una fòssa oceanica que la sieu formacion resulta, sus la broa d'una placa, de la subduccion d'una placa limitròfa.

arca n.f. 1. Pichina vòuta en brèç traucada dins un barri gaire espés. 2. Forn per recoaire lo vèire. 3. Vaisseu que, d'après la Bibla, Noé faguèt per sauvar dau Deluvi la sieu familha e li espècias animali. 4. *Arca d'aligança*: Còfre dont lu Ebreus conservàvon li Taulas de la Lèi; armari dont si plaça lo rotleu de la Torà.

arcabusa n.f. Anc. arma d'espatla en usatge de la fin dau s. XV^{n} fins au s. XVIII^{n}, que la sieu messa à fuèc si faía au mejan d'una meca. Var.: **arquibús**.

arcabusada n.f. Descarga d'arcabusa. Var.: **arquibusada**.

arcabusaria n.f. Fabrega d'arcabusas. Var.: **arquibusaria**.

arcabusier n.m. 1. Sordat armat d'una arcabusa. 2. Armurier que fabregava d'arcabusas. Var.: **arquibusier**.

arcachòfa n.f. Archicòta.

arcada n.f. 1. Dubertura facha d'un arc que s'apontèla sus doi piliers ò doi colomnas. Sin.: **pórtegue**. ◇ (au plural) Seguida d'arcadas, galeria mé d'arcadas: *Un negòci sota li arcadas*. ◇ *Juèc d'arcada*: Juèc vidèo, generalament à pagament e installat dins un luèc public, ò d'emplegar m'un computador. ◇ *Arcadas de verdura*: Massas de verdura dispauadi d'un biais que figúron d'arcadas. 2. (anat.) Organe, partida dau còrs en forma d'arc: *Arcada sobrecilhària*, *arcada dentària*, *arcada femorala*.

arcadian, a adj. 1. D'Arcàdia. 2. (lit.) Idillic, campèstre. ◆ n.m. Dialècte dau grèc ancian, parlat en Arcàdia.

arcadura n.f. 1. (arquit.) Seguida decorativa de pichini arcadas, dubèrti ò bòrni. 2. Fach d'èstre arcat; qualitat de cen qu'es arcat.

arcaïc, a adj. Qu'apartèn à una epòca passada; qu'es plus en usatge: *Un biais de dire arcaïc*. ◇ (b.-a.) Anterior ai epòcas classiqui, primitiu: *Un estile arcaïc*.

arcaïsant, a adj. Qu'a lu caractèrs de l'arcaïsme ò afècta l'arcaïsme.

arcaïsme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es foarça ancian, qu'es passat d'usatge, de mòda. ◇ (espec.) Tròç, partida d'una òbra d'art que presenta un caractèr arcaïc. 2. Mòt, forma, contruccion, qu'es plus d'usatge.

arcalièch n.m. Cadalièch.

arcamina n.f. Preparacion de mercuri.

arcana n.f. 1. Greda roja emplegada en fustaria. 2. Composicion secreta dei alquimistas. ◆ pl. (lit.) Secret, mistèris: *Li arcanas de la política*.

arcàngel n.m. Àngel d'un òrdre sobeiran.

arcangelic, a adj. Que tèn de l'arcàngel.

arcanson n.m. Peresina.

arcantropian n.m. Antropian fossile dau pleïstocène mejan, d'una forma generalament reportada à l'*Homo erectus,* e representat per lo pitecantròpe, lo sinantròpe, l'atlatròpe e l'òme de Mauer. ◆ **arcantropian, a** adj. relatiu à l'arcantropian.

arcar vt. (*arqui*) Donar la forma d'un arc à. Var.: **enarcar**, **arquetar**.

arcaria n.m. 1. Tecnica dau tir à l'arc. 2. Material per lo tir à l'arc. 3. Tropa d'arquiers.

arcassa n.f. Darrier de la popa d'un vaisseu.

arcat, ada adj. Qu'a la forma d'un arc: *Aver li cambas arcadi*. Var.: **enarcat**.

arcbalèsta n.f. Arma compauada d'un arc montat sobre d'un fust e atesat à la man ò per un mecanisme. Var.: **balèsta**, **balèstra**, **balista**.

arcbalestier n.m. Sordat armat d'una arcbalèsta. Var.: **balestier**, **balestrier**, **balistier**.

arcbalestiera n.f. (constr.) Arquiera especialament adobada per lo tir à l'arcbalèsta. Var.: **balestiera**, **balestriera**, **balistiera**.

arc-botant n.m. Element de construccion en arc en defoara d'un edifici per sostenir un barri en reportant la possada dei vòuta sus una culada, caracteristic de l'arquitectura gotica. Sin.: **ancola**.

arc de Sant Martin n.m. Arc luminós que si pòu vèire dins lo ceu, à l'opauat dau soleu, quora plòu. Sin.: **arc de seda**.

arc de seda n.m. Arc de Sant Martin.

arcèli n.m. Mollusc bivalve manjadís de la familha dei veneridats. Sin.: **clauvissa**.

arceu n.m. Objècte en forma de pichin arc: *L'arceu de seguretat d'una veitura de corsa*.

archevesque n.m. Arquevesque.

archicancelier n.m. Dignitari de la cort de Napoleon Ier.

archiconfraria n.f. Associacion pioa que sièrve de centre à d'uni societats afiliadi.

archiconoissut, uda adj. Foarça conoissut.

archicòta n.f. 1. Planta cultivada per lu sieu capitules, ò *tèstas* (Familha dei compauadi, genre *cynara*). 2. Lo capitule, que s'en manja lo receptacle (ò *fond*) e la basa dei bracteas (ò *fuèlhas*). Var.: **arcachòfa**.

archicotiera n.f. Terren plantat d'archicòtas.

archidiaconat n.m. Dignitat d'achidiague.

archidiague n.m. Prelat qu'es responsable de l'administracion d'una part dau diocèsi, sota l'autoritat de l'evesque.

archidiocesan, a adj. Relatiu à un archivescat ò que n'en depende.

archidiocèsi n.f. Diocèsi d'un archivesque. Var.: **arquidiocèsi**.

archiduc n.m. Prince de la maion d'Àustria.

archiduquessa n.f. 1. Princessa de la maion d'Àustria. 2. Esposa, filha d'un archiduc.

archiepiscopal, a adj. Archivescal.

archiepiscopat n.m. Dignitat d'un archivesque.

archimandrita n.m. (anc.) Superior d'un monastèri dins li Glèias orientali. ◇ Encuèi: Títol onorific donat à d'unu monges ortodòxes.

archipèl n.m. Grope d'ísolas pauc ò pron alunhadi li uni dei autri, dins una susfàcia maritima pauc ò pron espandida. Var.: **archipeu**.

archipeu n.m. Archipeu.

archiprèire n.m. 1. Curat d'uni glèias de canton. Sin.: **dogan**. 2. Curat d'arrondiment.

archipreirat, ada adj. Si di d'un territòri provist d'un archiprèire.

archius n.m. pl. 1. Ensèms dei documents relatius à una vila, una familha, etc., pròpris à una societat, à una administracion: *Lu archius municipals*. 2. Luèc dont son conservats aquelu documents. Var.: **arquius**, **archivas**, **arquivas**.

archivaire, airitz n. Archivista.

archivar vt. Procedir à l'archivatge de. Var.: **arquivar**.

archivatge n.m. Accion de recampar, de classar e de conservar (de documents, etc.); lo sieu resultat.

archivescal, a adj. Pròpri de l'archivesque.

archivescat n.m. Estenduda de la juridiccion d'un archivesque; la sieu residença. Var.: **arquevescat**.

archivesque n.m. (anc.) Evesque à la tèsta d'una província eclesiastica. – Aüra: Títol onorific autrejat à d'unu evesque. Var.: **arquevesque**.

archivista n. Persona encargada de la garda dei archius. ◇ Especialista de la conservacion, de l'estudi dei archius e dei documents istorics. Var.: **archivaire**, **arquivista**.

archivista paleografe, a n. Especialista d'archivistica e de paleografia.

archivistica n.f. Siença dei archius.

archivòut n.m. (arquit.) Faça verticala motlurada d'un arc. Var.: **arquivòuta**.

arçon n.m. 1. Armadura formada de doi arcadas, lo pomeu e lo trossaquin, religadi entre eli. 2. Tralha, branca d'aubre fruchier, qu'an subit una arcadura.

arcont n.m. Aut magistrat, dins divèrsi ciutats grèqui anciani.

arcontat n.m. Dignitat d'arcont; durada de la sieu carga.

arcòsa n.f. Gres feldespatic que vèn de l'erosion dei ròcas granitiqui ò gneissiqui.

arcòva n.f. Alcòva.

ardada n.f. Tropelada de bèstias fèri.

ardalhon n.m. Poncha metallica d'una bocla de cintura, de corrèia.

ardeïde n.m. *Ardeïdes*: Familha d'auceus coma lo butòr.

ardeïfòrme n.m. *Ardeïfòrmes*: Òrdre d'auceus grands dei país cauds e temperats, que comprèn en particulier l'ibis, la cigònha e lo goïtre.

ardement n.m. Fach de brutlar. Sin.: **fuèc**, **incendi**.

ardenés, esa adj. Dei Ardenas.

ardent, a adj. 1. Que brutla, escaufa foartament; que provòca una sensacion de cremadura: *Un soleu ardent, una set ardenta*. 2. *Capèla ardenta*: Cambra mortuària esclairada de ciris e sovent parada de negre, que si mete en plaça especialament après una catastròfa, un accident important. 3. Passionat, foart, en parlant d'un sentiment, d'un comportament. 4. Acanit, en parlant d'una persona: *Un ardent aparaire de la lenga d'òc*. Sin. (3 e 4): **arderós**, **afogat**.

ardent n.m. (ist.) *Mau dei ardents*: Malautia que presentava lu caractèrs de l'ergotisme, que s'en conoissèt una epidèmia dau s. X au s. XII. Sin.: **fuèc Sant Antòni**.

ardentament adv. D'un biais ardent, embé ardor. Sin.: **arderosament**.

arderós, oa adj. Ardent (3 e 4), calorent; fogós.

ardidament adv. Mé coratge, ardidessa, d'un biais ardit. Sin.: **prestament**.

ardidessa n.f. 1. Qualitat d'una persona ò d'una caua ardida; audàcia, assegurança. 2. originalitat dins la concepcion ò l'execucion d'una òbra literària ò artistica. 3. (lit.) Insolença: *L'ardidessa d'un prepaus*. 4. (au pl.) Prepaus ardits.

ardiment n.m. Coratge, ardidessa: *Mancar d'ardiment*. Sin.: **audàcia**.

ardimentós, oa adj. Ardit.

ardir vi. (*ardissi*) Aujar.

ardit, ida adj. 1. Que manifèsta d'audàcia e de decision davant un perilh, una dificultat; coratjós. ◇ *Faire Miqueu l'ardit*: Faire lo coratjós alora que non li a de risc ni de perilh. 2. Qu'agisse mé mótria, mé front. 3. Que moastra d'audàcia, d'originalitat: *Una creacion ardida*.

ardit n.m. Anciana pèça de moneda.

arditi n.m. pl. (mòt italian, literalament: *ardits*). En Itàlia, sordats de còrs constituits pendent la guèrra de 1915-1918, particulierament adestrats per li operacions riscadi.

ardor n.f. (ò n.m.) 1. Zèle, audàcia, empressament: *Mostrar d'ardor au travalh*. 2. Foarça (d'un sentiment, d'una passion). Sin.: **fòga**, **afogadura**, **afogament**.

ardre vi. (lit.) Brutlar, cremar. Sin.: **abrar**, **abrandar**.

ardú, ua adj. Dificile de capir, de resòlver, complicat, penós. Sin.: **malaisit**, **dificile**.

areatge n.m. Accion de mesurar li tèrras per aras.

arec n.m. Arequier.

arecacea n.f. *Arecaceas*: Familha de plantas, coma l'arec.

areflexia n.f. (patol.) Absença de reflèxes.

areïc, a adj. (geogr.) Desprovist d'escorrement natural dei aigas, en parlant d'una region, d'un soal.

areïsme n.m. Caractèr d'una region, d'un soal areïc.

areligiós, oa adj. Qu'apartèn à minga religion, que refuda tota religion.

arèm n.m. Apartaments dei fremas, en cò dei musulmans; ensèms dei fremas que li vívion.

aremònia n.f. Rosacea boscassiera dei montanhas.

arena n.f. 1. (Antiqu. rom.) Espaci ensablat d'un cirque, d'un anfiteatre, dont si debanàvon lu juècs. 2. Espaci ensablat dont si debànon li corsas de taurs. 3. (fig.) Espaci public dont s'afrónton d'òme politics, de partits, de corrents d'ideas, etc.: *L'arena politica*. 4. (geol.) Sabla de textura grossiera, que vèn de la desagregacion de ròcas cristallini. ◆ pl. Edifici tot entier dont si debanàvon lu juècs dins la Roma antica, dont si debànon li corsas de taurs: *Li arenas de de Cimiés*, *de Nimes*.

arenaceu, ea adj. De la natura de la sabla; que contèn de sabla.

arenaire n.m. Aqueu que poarta ò extrai la sabla.

arenalh n.m. Plaja.

arenar vt. Sablar, ensablar. ◆ **s'arenar** v.pr. S'ensablar, en parlant d'un bateu.

arenàs n.m. Luèc qu'enclau de quantitats grandi d'arena, de sediments. Vèire lo quartier de *l'Arenàs* à Niça.

arenat, ada adj. 1. Ensablat, en parlant d'una nau. 2. Sablat, ensablat.

arenatge n.m. Sablatge, ensablament.

arenc n.m. Peis de l'esquina blau-vèrd, dau ventre argentat, abondós dins la Marga e la mar dau Nòrd, que viatja per bancs (longuessa de 20 à 30 cm, Familha dei clupeïdes). ◇ *Filet d'arenc*: Carn d'arenc levada au lòng au lòng de l'espina e messa à marinar.

arencadon n.m. Peis abondós dins la Marga e la mar dau Nòrd, vesin de l'arenc, ma plus pichin, que si pesca generalament d'estiu (Familha dei clupeïdes).

arèndola n.f. 1. Passeron de l'esquina negra dau ventre blanc e de la coa excavada (li arèndolas si noirísson d'insèctes m'au sieu bèc largament dubèrt. Làisson li encontradas temperadi en septembre-octòbre per lo Sud e s'entórnon en mars-abriu. Longuessa 15 cm). – *Caga mai un bòu que cent arèndolas*: Una persona importanta pòu mai que cent personas comuni. ◇ *Arèndola dau cuu blanc*: Arèndola dei fenèstras. ◇ *Arèndola de ròca*: Arèndola que fa lo nido dins la ròca. Sin.: **marteu**. ◇ *Arèndola de mar*: Estèrna. Sin.: **fumet**, **mascaron gròs**.

areneta n.f. Sabla fina.

arenga n.f. 1. Discors solemne prononçat davant una assemblada, de tropas, etc. 2. Discors pompós, enuiós.

arengaire, airitz n. Persona qu'arenga.

arengar vt. Adreiçar una arenga à: *Arengar una fola*.

arenicòla adj. Que viu dins la sabla, en parlant d'un animau.

arenicòla n.f. Vèrp que viu dins un tube en U cavat dins la sabla marina (longuessa 20 cm; embrancament dei anelides).

arenier n.m. Carriera de sabla. Var.: **areniera**. Sin.: **sabliera**.

areniera n.f. Arenier.

arenifèr, a adj. Que contèn d'arena.

arenin n.f. Sabla dau gran fin.

arenisacion (-izacion) n.f. (geol.) Procèssus de descomposicion d'un soal en arena.

arenofil(e), a adj. Si di dei plantas que créisson dins li regions arenoï.

arenós, oa adj. De la natura de la sabla; que contèn de sabla. Var.: **arenaceu**. Sin.: **sablonenc**, **sablonós**, **sablós**.

arsenosiderita n.f. Nom modèrne de la *mazapilita*.

arenquier n.m. Nau especialisada dins la pesca de l'arenc.

areografia n.f. (astron.) Descripcion de la susfàcia de la planeta Mars.

areòla n.f. 1. (anat.) Ceucle pigmentat à l'entorn dau popeu dau sen. 2. (patol.) Zòna rogenca à l'entorn d'un ponch inflamatòri.

areolar(i), a (-ària) adj. 1. (anat.) De l'areòla. 2. (geol.) Qu'agisse lateralament, en parlant de l'erosion. Contr.: **lineari**. 3. (mat.) *Velocitat areolària*: Velocitat instantanea d'analisi d'una susfàcia per un rai en movement que la sieu origina es fixa.

areolat, ada adj. Que presenta d'areòlas.

areomètre n.m. Instrument que sièrve à determinar la densitat d'un liquide.

areometria n.f. Mesura de la densitat dei liquides.

areometric, a adj. Relatiu à l'aerometria.

areopague n.m. 1. (Antiqu.) *L'Areopague*: Tribunal d'Atenas qu'avia lo sieu sèti sus la coala dedicada à Arès e susvelhava lu magistrats, interpretava li lèis e judicava lu murtres. 2. (lit.) Assemblada de personas causidi, particulierament competenti, sapienti.

areopagita n.m. (Antiqu.) Jutge de l'areopague.

aerostile n.m. (arquit.) Sistema d'entrecolomnament dont l'interval que separa doi colomnas es de tres ò quatres diamètres.

arequier n.m. Paumolier de la camba fina dei regions caudi de l'Asia dau Sud-Èst, que lo sieu fruch (notz d'arec) contèn una ametla que s'en tira un cachó. Var.: **arec**.

aresca n.f. Envelopa dau gran de blat.

arescle n.m. Placa d'acier bolonada que religa li extremitats dei ralhs de camin de fèrre. Var.: **ariscle**.

aresta n.f. 1. Oàs de l'esquelèt dei peis. Sin.: **espina**, **resca**. 2. (mat.) Drecha comuna à doi plans: *Un cube a dotze arestas*, *l'aresta d'un barri*. ◇ *Teule d'aresta*: Teule que si mete au sobran de la construccion per jónher li doi parts de la teulissa. 3. (anat.) Linha d'un oàs en salhida: *L'aresta dau nas*. 4. (geogr.) Linha que separa lu doi costats d'una montanha. Sin.: **sèrre**, **sèrra**, **rasteu**, **cresta**, **aigavèrs**.

arestier n.m. (constr.) Linha en salhida formada per lo resòntre de doi pams de cubèrta. ◇ Element (lama metallica, etc.) que recuèrbe aquesta linha. Sin.: **calamant**.

areston n.m. Caòt (peis).

aret n.m. 1. Moton mascle. 2. Constellacion e promier signe zodiacal, dont lo Soleu ientra à l'equinòxi de printemps. ◇ *Un aret*: Una persona naissuda sota lo signe de l'aret. 3. *Aret idraulic*: Dispositiu per faire remontar un liquide dins una conducha. ◇ *Còup d'aret*:

Onda de pression provocada dins una conducha d'aiga per la manòbra brutala d'una vana.

arga n.f. Alga.

argan n.m. Fruch de l'arganier. Var.: **argània**.

arganeu n.m. (mar.) Aneu que si tròva à la cima de l'asta dau fèrre per li ormejar la cadena ò la gúrmena.

argània n.f. Argan.

arganier n.m. Aubre espinós dei fruchs manjadís, de l'ametla oleaginoa, que creisse en Àfrica dau Nòrd (Familha dei sapotaceas).

arganòt n.m. 1. Mena de palanc que cabussa per sarpar l'àncora e l'auçar au sieu poast. 2. Palanc per auçar li embarcacions.

argàs n.m. Parasite extèrne dei auceus, que li suça lo sang (longuessa 4 à 8 mm, òrdre dei acarians). Sin.: **pelicon**, **pipidon**.

argela n.f. Argila.

argemona n.f. Papaveracea granda que lo sieu latex dona un colliri.

argelabre n.m. Agast dau boasc dur (*Acer monspessulanus*). Var.: **arjalabre**. Sin.: **asedur**.

argemoale n.m. Agast dau boasc mai tendre (Acer campestre).

argent n.m. 1. Metal preciós blanc, lusent, totplen ductile; element quimic (Ag) de n° atomic 47 e de massa atomica 107,86. 2. Sòus (preferible). 3. (arald.) Un dei doi metals emplegats coma esmalh, representat blanc e unit. ■ L'argent si tròva rarament à l'estat pur dins lo soal. La màger part dau temps, es combinat au sofre ò à l'antimòni. Inoxidable per l'oxigène, s'anegrisse au contacte de l'ària e si dissòlve dins l'acide nitric. L'argent es conductor de la calor e de l'electricitat. Fonde à 960°C e la sieu densitat es de 10,5. Aligat au coire, ganha en duretat.

argentadura n.f. Accion d'argentar; lo sieu resultat. Var.: **argentatge**.

argentaire, airitz n. Persona que lo sieu mestier es d'argentar, especialament un metal non preciós.

argentar vt. 1. Curbir d'un fuèlh ò d'una solucion d'argent. 2. (lit.) Donar l'esclat, la blancor de l'argent. ◆ **s'argentar** v.pr. Venir ric.

argentaria n.f. Vaissèla e accessòris de taula en argent.

argentat, ada adj. 1. Recubèrt d'argent: *Un culhier de metal argentat*. 2. (lit.) Qu'evòca l'argent, la sieu color, lo sieu esclat. 3. Ric. Sin.: **amonedat**.

argentatge n.m. Accion d'argentar. Var.: **argentadura**.

argenteria n.f. Argentaria.

argentic, a adj. (quim.) À basa d'argent, en parlant d'un compauat.

argentier n.m. 1. (ist.) Oficier de la maion dau rèi encargat dei mòbles e dei vestits. 2. (fam.) *Grand argentier*: Ministre dei Finanças.

argentiera n.f. Mina d'argent.

argentifèr, a adj. Que contèn d'argent, en parlant d'un mineral.

argentin, a adj. Que lo sieu son clar evòca aqueu de l'argent.

argentin, a adj. e n. De l'Argentina.

argentita n.f. (miner.) Sulfure natural d'argent. Sin.: **argiròsa**.

argenton n.m. Aliatge de niquèl, de coire e de zinc que lo sieu aspècte fa pensar à l'argent.

argerés, esa adj. e n. De la vila d'Argier.

argerian, a adj. e n. D'Argeria.

argila n.f. Ròca sedimentària mòbla, impermeabla, grassa au tocar, e que, banhada, si pòu façonar: *Un vas d'argila*. ◇ *Argila roja*: Depaus argilós marin dei grandi profondors. – *Argila à silèx*: Argila bruna, mé de rèstas de silèx, que provènon de la dissolucion dei calcaris à silèx. Var.: **argela**.

argilac n.m. Arzilac.

argilenc, a adj. Argilós.

argilaceu, ea adj. Qu'es de la natura de l'argila; que n'a l'aspècte.

argilier n.m. Argiliera.

argiliera n.f. Luèc dont si pòu trovar totplen d'argila e l'extraire. Var.: **argilier**.

argilifèr, a adj. Que contèn d'argila.

argiloarenós, oa adj. Qu'enclau dins lo meme temps d'argila e d'arena.

argilós, oa adj. Que es constituit d'argila; que n'en contèn. Var.: **argilenc**.

argin n.m. Parpalhon ninfalisat que viu sus la violeta e lo fragostier.

arginèi n.m. Pichin floronc que si desvelòpa sus lo bòrd de la parpèla. Sin.: **arjuèlh**, **orjòu**, **orjuèlh**.

arginina n.f. Aminoacide desribat de la güaranina.

argiòp n.m. Aranha granda mé de regas negri sus l'abdomèn.

argiopidat n.m. *Argiopidats*: Familha d'aranha qu'enclau mai de mila varietats coma l'argiòp e lo poartacrotz.

argiraspide n.m. Fantassin d'elita de l'armada d'Alexandre lo Grand, armat d'un escut d'argent.

argiria n.f. Pigmentacion gris de lausa de la pèu en seguida au surbiment esperlongat de saus d'argent.

argiride n.m. *Argirides*: Familha de minerals que lo tipe n'es l'argent.

argirisme n.m. (patol.) Afeccion provocada per la penetracion d'argent dins l'organisme.

argironeta n.f. Aranha d'aiga.

argirita n.f. Argentita.

argiròsa n.f. Argentita.

argiu, iva adj. D'Argòs.

argolitita n.f. Ròca formada de cendres feldespatiqui consolidadi en tufs, comuna dins lo permian.

argon n.m. Gas inèrte, in,colòre, que constituisse de cents parts una de l'atmosfèra terrèstra; element quimic (Ar) de n° atomic 18 e de massa atomica 39,94.

argonauta n.m. Mollusc dei mars caudi, que la femèla fagrega una navicèla calcària blanca per li metre lu sieus òus (longuessa: 60 cm, calssa dei cefalopòdes).

argonide n.m. *Argonides*: Gas inèrtes de l'ària, que l'argon n'es lo mai corrent.

argòt n.m. Vocabulari particulier à un grope social, à una profession. Sin.: **jargon**, **girgon**. ◇ (espec.) Lengatge dei ladres, dau mitan.

argotic, a adj. Pròpri à l'argòt.

argotier, a adj. e n. Qu'emplega, que conoisse l'argòt.

argotisar (-izar) vi. Parlar argòt; faire usança d'expressions argotiqui. Sin.: **girgonejar**.

argotisme n.m. Mòt, expression de l'argòt.

argotista n. Especialista de l'argòt.

argucia n.f. Rasonament d'una subtilitat excessiva.

argue n.m. (mar.) Truelh de l'axe vertical, que s'emplega per li manòbras dificili. Sin.: **cabestrant**. Var.: **argui**, **tornet**.

arguesiana n.f. (geom.) Luèc dei ponchs invèrses d'una corba à respièch d'un triangle fixe.

argui n.m. Argue.

argüir vt. (*argüissi*) 1. Traire coma consequença, dedurre: *Que porries arguir d'aqueu testimòni?* 2. Pretextar. ◆ vt. dir. Si servir (de quauqua ren, de quauqu'un) coma argument, coma pretèxte: *Argüir de la sieu ignorança*.

argument n.m. 1. Pròva, rason qu'afortisse una tèsi, una demanda, una afermacion. 2. Resumit dau tema d'una òbra literària. 3. (log.) Proposicion ò ensèms de proposicions que si cèrca de n'en traire una consequença. ◇ *Argument d'una foncion*: Variabla, element de l'ensèms de partença de la foncion. 4. (mat.) *Argument d'un nombre complèxe* z: L'angle θ definit à 2kπ pròche per la forma trigonometrica d'aqueu nombre, $z = r$ (cos θ + i sin θ), dont r es lo module de z.

argumentacion n.f. Accion d'argumentar; ensèms d'arguments.

argumentaire, aititz n. (lit.) Persona que li agrada argumentar.

argumentar vi. 1. Presentar d'arguments, una argumentacion sobre ò còntra quauqu'un ò quauqua ren. 2. (log.) Tirar de consequenças. ◆ vt. Justificar, afortir per d'arguments (un discors, una demostracion, etc.).

argumentari n.m. 1. Ensèms d'arguments qu'afortísson una opinion. 2. Lista d'arguments de venda à disposicon dei vendèires.

argumentat, ada adj. Afortit per d'arguments.

argumentatiu, iva adj. Que pertòca l'argumentacion.

argus n.m. Publicacion especialisada que dona d'informacions precisi e chifradi sobre de transaccions: *L'argus de l'automobila*.

argusian n.m. Oficier de bas niveu dei galèras, qu'avia per tòca de levar ò de tornar metre li cadenas ai galerians e de lu susvelhar de paur que s'escapèsson. Var.: **agosin**, **algosin**.

argulus n.m. Crustaceu ectoparasit que viu sus li gaunhas e la pèu dei escarpas e dei ciprinidats.

ària n.f. 1. Mesclum gasós sensa odor, sensa sabor, comburent, costituit essencialament d'azòte e d'oxigène, que forma l'atmosfèra indispensabla à la vida animala e vegetala: *Ària fresca*, *ària pura*. ◇ *Ària liquida*: Mesclum d'oxigène e d'azòte liquides dins li memi proporcions que s'atròvon dins l'ària à temperatura ambienta. ◇ *Ària comprimida*: À una pression superiora à-n-aquela atmosferica que la sieu foarça d'expansion es emplegada sota de formas divèrsi. ◇ *Ària condicionada*: Ària qu'es artificialament tractada fins à rejónher li condicions vorgudi de temperatura, d'umiditat e de puretat. ◇ *Cambiar l'ària*: La renovelar en durbent li fenèstras. ◇ *Pilhar l'ària*: Sortir foara, faire una pichina passejada. ◇ *Corrent d'ària*: Desplaçament d'ària, espec. entre doi duberturas. Sin.: **tiravent**. ◇ *Li a d'ària*: Li a un pauc de vent. ◇ *Còup d'ària*: Pichin còup de frèi causat da un corrent d'ària. 2. Espaci liure vèrs lo ceu: *Regarjar en l'ària*. ◇ *Aver la tèsta en l'ària*, *èstre tèsta en l'ària*: Èstre distrach. Sin.: **despensierat**, **espensierat**, **destartavelat**, **inatentiu**. ◇ *Èstre en l'ària*: Èstre en desòrdre. ◇ *Mandar quauqua ren en l'ària* (una bala, un objècte, etc.): Mandar aquesta caua en aut. ◇ *Pilhar l'ària*: S'envolar, en parlant d'un avion, etc. Sin.: **s'enlairar**, **s'enaurar**. ◇ *Lo mau de l'ària*: Ensèms dei trebolicis (mau de ventre, etc.) que d'uni personas poàdon sentir en avion. ◇ *Tirar en l'ària*: Tirar (un còup de fusiu, etc.) en aut, per avertir ò faire paur. ◇ *Li a quauqua ren dins l'ària*: Li a quauqua ren que si prepara. ◇ *Faire de casteus en l'ària*: Faire de projèctes que si porran jamai realisar. 3. (ext.) Clima: *L'ària de la montanha non mi convèn*, *ai besonh de cambiar d'ària*. ◇ (fig.) *Cambiar d'ària*: Cambiar de frequentacions, de luèc, per fugir un ambient, una situacion pauc ò pron favorabla. 4. (astrol.) Element ària, dins subdivision dei planetas d'après l'element que li domina, trigòne que lu apartènon lu signes dei Gemeus, de la Balança e de l'Aqüari. **Nota**: La forma **aire** es classica, mantenguda dins l'ensèms occitan. La forma **ària** es segurament un italianisme, ma es la forma correnta en niçard, segurament sostenguda per la forma italiana **aria**.

ària n.f. Biais d'èstre, aparença d'una persona: *Una ària modèsta*. ◇ *Aver l'ària de doi àrias*: Aver l'aspècte, lo comportament de quauqu'un de pas gaire recomandable. ◇ *Donar d'ària (à)*: Semblar *(à)*. ◇ *Aver l'ària (de)*: Semblar *(à)*.◇ *Aver una ària de familha*: Presentar una semblança, sovent deuguda à un ligam de parentat. ◇ *Aver l'ària de ren*: Semblar sensa importança, donar l'impression d'èstre facile. Var.: **aire**.

ària interj. S'emplega coma exortacion à sortir, à s'en anar. Sin.: **via**, **foara d'aquí**.

ària n.f. (mus.) 1. Melodia: *Sublar una ària*. 2. Dins lo melodrama e dins toi lu genres vocals dau s. XVII^{n} au s. XIX^{n}, tròç per votz e orquèstra d'estructura promierament estrofica, pi en tres seccions, pi en doi parts ò liura. Dins la poesia per música, cobla ò breva seria d'estròfas. Dins la música instrumentala, tròç melodic de caractèr esquasi vocal.

arian, a adj. e n. 1. Relatiu ai Arians. 2. Relatiu à la «raça» blanca «pura» dins li doctrinas racisti d'inspiracion nazisti.

arianisme n.m. Doctrina racista que mete en avant la pretenduda superioritat d'una "raça" blanca "pura".

arianisme n.m. Doctrina d'Àrius e dei sieus disciples.

ariar vt. Aerar. Var.: **airejar**.

ariat, ada adj. Aerat.

ariçadura n.f. Eiriçadura.

ariçament n.m. Eiriçament.
ariçar vt. Eiriçar.
ariçon n.m. Eiriçon.
aride, a adj. Sec, privat d'umiditat: *Una tèrra arida*. Sin.: **secarós**.
ariditat n.f. Estat de cen qu'es aride.
ariegés, esa adj. De l'Arièja.
arieta n.f. 1. Pichina ària fresca. Sin.: **aireta**. 2. (mus.) Melodia corta, de caractèr graciós.
ariga n.f. Fruch de l'ariguier. Var.: **aliga**.
ariguier n.m. Autre nom de la sorbiera. Var.: **aliguier**. Sin.: **vaissa blanca**.
aril n.m. (bot.) Tegument carnut à l'entorn de la grana d'uni plantas, mé la quala forma un «faus fruch».
aril(e) n.m. (quim.) Radical carbonat derivat dei compauats benzenics (nom generic).
arilamina n.f. Amina aromatica formada d'un radical arile.
arilic, a adj. Que contèn un radical arile.
arillat, ada adj. Provist d'un aril.
aringa n.f. Arenga.
aringaire, airitz n. Arengaire.
aringar vt. Arengar.
ariòla n.f. Sonalha de muu.
ariós, oa adj. 1. Aerat. Sin.: **airejat**.2. Que crenhe lu corrent d'ària.
arioso (mòt italian) [a'rjozo] (mús.) Forma vocala que tèn à l'encòup dau recitatiu e de l'ària.
ariscle n.m. Arescle.
arissadura n.f. Crespiment.
arissar vt. Crespinar.
aristocracia n.f. 1. Classa dei nòbles, dei privilegiats. 2. Govèrn exercitat per aquesta classa. 3. (lit.) Elita.
aristocrata adj. e n. Que fa partida de l'aristocracia.
aristocratic, a adj. 1. De l'aristocracia. 2. Denhe d'un aristocrata; rafinat.
aristocraticament adv. D'un biais aristocratic.
aristocratisacion (-izacion) n.f. Accion d'aristocratisar ò de s'aristocratisar; lo sieu resultat.
aristocratisar (-izar) Faire venir aristocratic. ◆ **s'aristocratisar** v.pr. Venir aristocratic.
aristocratisme n.m. Tendença à favorejar un grope social determinat en foncion de la sieu naissença, de la sieu fortuna.
aristofanic, a adj. Dins l'estile dau poeta grèc Aristofanes.
aristogenèsi n.f. Tèrme que determina l'aparicion de caractèrs noveus dins un linhatge e li novèli facultats d'adaptacion qu'aquesta aparicion porgisse.
aristolòquia n.f. Planta vivaça toxica d'Occitània mièjgjornala, cultivada per curbir li làupias. Sin.: **èrba de grapaud**, **fautèrla**, **fautèrna**.
aristoloquiacea n.f. (bot.) *Aristoloquiaceas*: Familha de plantas de flors, m'au calici colorit, que lo tipe n'es l'aristolòquia.
aristoloquialas n.f. pl. Òrdre de plantas, format per la Familha dei aristoloquiaceas.
aristotelic, a adj. D'Aristòtel.
aristotelician, a adj. e n. De l'aristotelisme, que li apartèn; adèpte d'aquesta doctrina.
aristotelisar (-izar) vi. Sostenir lu principis d'Aristòtel; n'en traire li consequenças.
aristotelisme n.m. 1. Filosofia d'Aristòtel. 2. Corrent filosofic medieval qu'interpretava la doctrina d'Aristòtel à partir dei teologias cristiana e musulmana.
aristotipe n.m. Nom d'un papier fotografic caracterisat per un anegriment dirècte.
aristotipic, a adj. Papier aristotipic: Aristotipe.
aritenoïde, a adj. e n. Si di d'un cartilatge mobile de la laringe, que tende li coardas vocali.
aritmetic, a adj. Relatiu à l'aritmètica.
aritmètica, aritmetica n.f. (sens classic) Partida dei matematicas qu'estúdia li proprietats elementari dei nombres entiers e racionals. ◇ (sens modèrne) Teoria dei nombres que mete en juèc lu metòdes de la geometria algebrica e la teoria dei gropes.
aritmeticament adv. D'un biais aritmetic.
aritmetician, a n. Especialista de l'aritmètica.
aritmia n.f. Trebolici dau ritme dau coar, que si caracterisa per una irregularitat e una inegalitat dei contraccions.
aritmic, a adj. Que compoarta una aritmia, que n'es lo signe.
aritmografia n.f. Usança dei signes convencionals per exprimir de quantitats conoissudi.
aritmologia n.f. Sciença generala dei nombres, de la mesura dei grandors.
aritmoman(e), a n. Que patisse d'aritmomania.
aritmomancia n.f. Divinacion per lu nombres.
aritmomania n.f. Comportament nevrotic que possa lo subjècte à reglar toti li sieu accions sobre lu nombres.
aritmomètre n.m. 1. Màquina calculairitz. 2. Autre nom de la règla à calcul.
arjalabre n.m. Argelabre.
arjau n.m. (mar.) Barra dau timon. Sin.: **jauge**.
arjuèlh n.m. Arginèi. Sin.: **orjòu**, **orjuèlh**.
arland n.m. Ribaud. Sin.: **arlòt**. ◇ *Faire arland*: Razziar.
arlandier n.m. Arlòt.
arlatenc, a adj. e n. D'Arle.
arlequin n.m. Personatge que lo sieu vestit bigarrat coma aqueu d'Arlequin.
arlequinada n.f. Bofonaria. Sin.: **bofonada**, **palhassada**.
arlequinejaire, airitz n. Persona que fa l'Arlequin.
arlequinejar vi. Faire l'Arlequin.
arlèri n.m. 1. Persona que li agrada si divertir, faire rire lu autres. 2. (pej.) Persona pas gaire serioa, que degun s'en pòu fidar. Sin.: **marjasso**, **bulo**, **sautareu**, **esbrofaire**.
arlòt n.m. Ai Temps mejans, malagent qu'acompanhava li armadas e que de còups servia d'auxiliari, coma à Besiers en lo 1209 dins lo debanament de la promiera crosada còntra lo Comte de Tolosa. Sin.: **arland**, **arlandier**, **ribaud**, **raitre**.

arma n.f. 1. Objècte, aparelh, engenh que sièrve à atacar ò à si defendre, per la sieu natura ò per lo sieu usatge.: *L'arma dau crimi*. ◇ *Arma blanca*: Arma que si tèn en man, que la sieu accion resulta d'una partida metallica (coteu, espada, etc.). ◇ *Arma de fuèc*: Arma qu'emplega la foarça explosiva de la pòuvera (rivoltèla, fusiu, etc.). ◇ *Arma de lançar*: Arma que constituisse d'esperela un projectile (arc, bigatana, etc.). ◇ *Arma d'espatla* ò *d'afustar*: Arma que si mete à la gauta per afustar. ◇ *Arma d'asta*: Arma compauada ò non d'un fèrre emmanegat (pica, pal, lança, alabarda, etc.). ◇ *Arma individuala*: Servida per un òme solet, per oposicion à *arma collectiva*, servida per mai d'un òme (canon, etc.). ◇ (Sovent au plural) *Armas especiali*: Armas atomiqui, biologiqui ò bacteriologiqui, per oposicion ai *armas classiqui* ò *armas convencionali*. 2. (fig.) Mejan quau que sigue d'atacar, de luchar: *Aver per soleta arma lo sieu beu parlar*. 3. Element de l'armada de tèrra encargat d'una mission particuliera au combat (artilharia, blindats). ◆ n.f. pl. 1. *Li armas*: La carriera militària. ◇ *Sota li armas*: Dins l'armada. ◇ *Fach d'armas*: Prodessa militària. ◇ *Passar per li armas*: Fusilhar. ◇ *Presa d'armas*: Ceremònia militària que recampa li tropas. ◇ (mar.) *Armas en cubèrta*: Alestiment au combat. 1536: «*tant de las nostros que de aquellos de l'emperador, si meron armos en cuberto*.» 2. Practica de l'espada, dau sabre, dau floret, de l'escrima: *Un mèstre d'armas*, *una sala d'armas*. 3. (arald.) Armarias: *Li armas de Niça*.

arma n.f. Ànima.

armada n.f. 1. Ensèms dei foarças militari d'un Estat. 2. Ensèms dei òmes radunats sota un comandament unic per d'operacions determinadi: *L'armada d'Itàlia*, *l'armada d'Àfrica*. 3. Granda unitat terrèstra que regropa d'uni divisions. 4. Granda quantitat de personas: *Una armada de manifestants*.

armador n.m. Armejaire.

armadura n.f. 1. Assemblatge de pèças, generalament metalliqui, que fórmon l'ossatura d'un objècte, d'un obratge, etc., ò destinadi à lo renforçar, à lo sostenir ò à lo mantenir. ◇ Partida rigida que sota-tende lu bonets dei sostèns. 2. Ensèms dei defensas metalliqui que servíon à protegir lo còrs de l'òme d'armas à l'Atge Mejan. ◇ (fig. let.) Mejan de proteccion: *S'assostar darrier una armadura de mesprètz*. 3. (fig.) Basa d'un projècte, d'una organisacion. 4. (electr.) Cadun dei doi condensators separats per lo dielectric. 5. Barra de fèrre doç que religa lu doi pòles d'una caramida. 6. (mus.) Alteracion (dièsi, bemòl) constitutiva dau ton d'una pèça musicala, plaçada après la clau e avant la chifra de mesura. 7. Biais d'entrebescar lu fieus de cadena d'una estòfa.

armadurier n.m. Armurier.

armalh n.m. Part d'una ret de pesca; estac d'aquela ret.

armament n.m. 1. Accion d'armar (un militari, un luèc, etc.), de donar lu mejans d'atacar ò de si defendre. 2. Ensèms dei armas qu'equípon quauqu'un, quauqua ren: *L'armament d'una companhia, d'un carri*. 3. (Sovent au plural) Ensèms dei mejans qu'un Estat a à la sieu disposicion per assegurar la sieu seguretat: *La corsa ai armaments*. 4. Estudi e tecnicas dau foncionament dei armas. 5. (electr.) Ensèms, generalament metallic, destinat à impauar ai linhas electriqui una disposicion geometrica donada en regar dau sieu supoart.

armanac n.m. Calendrier, sovent illustrat, que compoarta d'indicacions astronomiqui, meteorologiqui e d'entre-senhas divèrsi (medecina, coïna, astrologia, etc.). Var.: **almanac**.

armanacaire, airitz n. 1. Autor ò vendèire d'armanacs. 2. (fig.) Utopista. Sin.: **pantaiaire**, **fantaumier**.

armanacar vi. Si faire d'illusions. Sin.: **pantaiar**, **faire de casteu en l'ària**, **elucubrar**.

armanacaria n.f. Utopia. Sin.: **desvari**, **fotraria**.

armanhac n.m. Aigardent de vin de la region d'Armanhac.

armar vt. 1. Provedir (quauqu'un, quauqua ren) d'armas: *Armar de volontaris*. 2. Levar e equipar (de tropas): *Armar un milier d'òmes*. 3. (fig.) Donar (à quauqu'un) lu mejans d'afrontar una situacion. 4. Plaçar (una arma de fuèc) dins la posicion d'armat. 5. Metre (un mecanisme) en estat de foncionar. ◆ **s'armar** *(de)* v.pr. Faire provision *(de)*: *S'armar de coratge*, *de paciença*.

armari n.m. 1. Mòble à estatgieras, mé de poartas, per li plaçar d'objèctes, de vestits, etc.. ◇ *Armari frigorific*: Pèça dei parets isolanti dont un sistema mantèn una temperatura bassa per conservar lu aliments. 2. (fam.) Si di d'una persona granda e robusta: *Aquel òme es un armari*.

armarias n.f. pl. 1. Ensèms dei signes e ornaments de l'escut d'un Estat, d'una ciutat, d'una familha, etc. Sin.: **armas**. 2. Depaus d'armas.

armarin n.m. Armari mural. Sin.: **placard**.

armassier, a n. Masc ò masca que cretz à la ressentida dei ànimas dau Purgatòri.

armat n.m. Posicion d'una arma de fuèc lèsta à tirar.

armat, ada adj. 1. Qu'es provist d'una arma: *Li foarças armadi*. 2. Qu'es provist d'una armadura: *Betum armat*.

armatge n.m. Part de la sàvega que renfortisse la part posteriora dau traïn.

armator n.m. Armejaire.

armeg n.m. Tot l'equipament necessari à una nau per lo sieu foncionament.

armejaire n.m. Persona qu'armeja, fa travalhar una nau que li apartèn (ò que nauleja). Sin.: **armator**.

armejament n.m. (mar.) 1. Accion de provedir una nau de cen que li es necessari au sieu foncionament e à la sieu seguretat. 2. Esplecha comerciala d'una nau, coma proprietari ò naulejaire. 3. Societat d'un armejaire.

armejar vt. Procedir à l'armejament d'una nau, metre en plaça lu atràs, lo garniment d'una nau dins la tòca de l'alestir à la navigacion.

armèla n.f. (arquit.) Aneleta.

armelina n.f. Pèu d'ermina.

armèni, ia adj. e n. D'Armènia. ◆ n.m. Lenga indoeuropea de la region dau Caucàs.

armentela n.f. Pimpanela.

armet n.m. Casque en metal, emplegat dau s. XV^{n} au s. XVII^{n}.

armeta n.f. Ànima dau Purgatòri.

armier n.m. Rastelier dont li armas son entrepauadi. Sin.: **rastelier d'armas**.

armier n.m. Blavier. Sin.: **martin-pescaire**, **gardariu**.

armillar(i), a (-ària) adj. (astron.) *Esfèra armillària*: Assemblatge de ceucles que figúron lu movements aparents dei astres e dins lo sieu centre un glòbe representa la Tèrra.

arminian, a adj. e n. De l'arminianisme; adèpte d'aquesta doctrina.

arminianisme n.m. Doctrina d'Armínius.

armistici n.m. Convencion mé la quala de caps militaris suspèndon li ostilitats sensa metre fin à l'estat de guèrra: *L'armistci dau 11 de novembre dau 1918*, *l'armistici dau 8 de mai dau 1945*.

armolh n.m. Planta dei fuèlhas triangulari manjadissi (Familha dei quenopodiaceas, genre *atriplex*).

armòlh n.m. (Liéusola) Artemisa.

armon n.m. Avant-tren d'una màquina à cavaus, dont si vènon fixar lu brancats ò lo timon. Var.: **aramon**.

armonia n.f. 1. Ensèms ò seguida de sons agradius à l'aurelha. 2. (mus.) Sciença de la formacion e de l'encadenament dei acòrdis. 3. Orquèstra que la compàuon unicament d'intruments de vent e de percussions. 4. (lit.) *Armonia iniciativa*: Reproduccion, per lu sons ò per li rimas, de sensacions divèrsi. 5. Acòrdi ben reglat entre li diferenti partidas d'un ensèms: *L'armonia dei colors dins un paisatge*. 6. Acòrdi de sentiments, d'ideas, entre d'uni personas; ententa, union: *Viure en armonia*. Sin. (5 e 6): **acòrdi**, **acordança**, **adaptacion**, **concordança**, **equilibri**, **conformitat**, **concòrdia**.

armonic n.m. Son accessòri qu'a de frequenças multipli d'aquela dau son fondamental e que, en li si sobrajustant, contribuisse mé d'autres à formar lo timbre. Sin.: **son armonic**.

armonic, a adj. 1. (mus.) Qu'emplega li lèis de l'armonia. 2. (mat.) *Division armonica*: Quadruplet de ponchs alinhats A, B, C, D, que lo rapoart $\frac{\overline{CA}}{\overline{CB}}$es l'opauat dau rapoart $\frac{\overline{DA}}{\overline{DB}}$ (C e D son dichs *conjugats armonics* de A e de B). 3. (mat.) *Mejana armonica de doi nombres*, *d'unu nombres*: Nombre qu'a per invèrse la mejana dei invèrses d'aquelu nombres. 4. *Son armonic*: Armonic (n.m.).

armònica n.f. Instrument à enches liures plaçats dins li cavitats d'un quadre e mes en vibracion en bufant: *Armònica cromatica*, *armònica diatonica*.

armonicament adv. D'un biais armonic.

armonicista n. Persona que juèga de l'armònica.

armonier n.m. 1. Eclesiastic estacat à un còrs ò à un establiment. Var.: **aumonier**. Sin.: **capelan**. 2. Prèire encargat de distribuir li limòsinas. Var.: **limosinier**. Sin.: **caritadier**.

armoniom n.m. Instrument de música à clavier, d'enches liures mes en vibracion per l'ària d'una comandada per un pedalier.

armonisable, a (izable, a) adj. Que si pòu armonisar.

armonisacion (-izacion) n.f. Accion d'armonisar; lo sieu resultat.

armonisar (-izar) vt. 1. Metre en armonia, en acòrdi. 2. (mús.) Ajustar una partida armonica à (una melodia). 3. (mús.) Donar una sonoritat equilibrada ai diferents registres d'un instrument à clavier. Var.: **armonizar**. ◆ **s'armonisar** v.pr. (mé) Èstre en armonia (mé).

armonista n. (mús.) 1. Persona que conoisse e mete en pratica li règlas de l'armonia. 2. Persona qu'armonisa un instrument.

armoniós, oa adj. 1. Que produe de sons agradius à l'aurelha: *Una votz armonioa*. 2. Que li sieu partidas fórmon un ensèms ben proporcionat, agradiu: *Una arquitectura armonioa*.

armoniosament adv. D'un biais armoniós.

armorial, a adj. Relatiu ai armarias.

armorial n.m. Recuèlh d'armarias.

armorican, a adj. e n. D'Armorica.

armorier n.m. Armurier.

armurier n.m. 1. Aqueu que fabrega, repara ò vende d'armas. 2. (mil.) Aqueu qu'es encargat d'entretenir li armas.Var.: **armadurier**, **armorier**.

A.R.N. (sigla) Acide ribonucleïc.

arna n.f. Pichin parpalhon que li sieu toaras rólhon e mínon li estòfas de lana.

arnadura n.f. Trauc fach per li arnas.

arnar (s') v.pr. Èstre atacat, degalhat per li arnas.

arnat, ada adj. Traucat per li arnas. Sin.: **cremolat**.

arnèi n.m. Arnesc.

arnesc n.m. 1. Ensèms dei pèças que sièrvon per equipar un cavau. Var.: **arnèi**. 2. Ensèms dei cenglas que cénhon un alpinista, un montaire de linhas telefoniqui, etc. e que, estacadi en un ponch, perméton de repartir la traccion sus l'ensèms dau còrs en cas de cabussada. 3. Dins una màquina-autís, ensèms d'engranatges per faire variar lo rapoart dei velocitats de rotacion de l'asta e de la vitz maire. 4. (anc.) Armadura completa d'un òme d'armas.

arnescament n.m. 1. Accion d'arnescar. 2. Ensèms dei pèças que compàuon l'arnesc. 3. Equipament peant e embarrassant.

arnescar vt. 1. Metre l'arnesc à (un cavau). 2. *Èstre arnescat* (de quauqua ren): Aver un equipament peant, embarrassant, grotesc.

àrnica n.m. ò f. 1. Planta vivaça dei montanhas, dei flors jauni (autessa: 50 cm, Familha dei compauaas). 2. Tenchura extracha d'aquesta planta, que s'emplega còntra li contusions. Sin.: **estorniga**.

arnicina n.f. Substança alcalina extracha dei flors d'àrnica.

arnós, oa adj. Atacat per li arnas.

aròma n.m. Emanacion odoranta que vèn d'uni substanças vegetali ò animali; odor, perfum: *L'aròma dau cafè*.

aromal, a adj. Perfumat.

aromat n.m. Substança vegetala perfumada, emplegada en medecina, en perfumaria ò en coïna.

aromaterapia n.f. Terapia per lu òlis essencials vegetals.

aromatic, a adj. De la natura dei aromats; que n'a lo perfum.

aromatic, a adj. e n.m. (quim.) Compauat que la sieu molecula contèn au manco un nucleu benzenic.

aromaticament adv. D'un biais aromatic.

aromatisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'aromatisar; lo sieu resultat. 2. (quim.) Reaccion que permete de transformar un compauat organic per desidrogenisacion en compauat aromatic.

aromatisaire, airitz (-izaire, -izairitz) adj. e n.m. Si di d'una substança que sièrve à aromatisar.

aromatisar (-izar) vt. Perfumar m'una substança aromatica.

aronda n.f. (anc.) Arèndola. ◇ *En coa d'aronda*: Qu'a la forma d'una coa d'arèndola, m'una extremitat mai larga que l'autra. – *Assemblatge en coa d'aronda*: Assemblatge dont lo tenon e la mortaisa an aquesta forma.

aropina n.f. Alcaloïde de la bèladòna, emplegat en medecina.

arpa n.f. Instrument de música triangulari montat de coardas inegali que son peçugadi m'ai doi mans.

arpa n.f. (constr.) 1. Caduna dei pèiras laissadi en salhidas inegali à la fin d'un barri per lo religar m'un autre barri de bastir plus tardi. 2. Dins un barri, pèira qu'es mai larga qu'aqueli de sota e qu'aqueli de sobre. 3. Arpon (3).

arpa n.f. Àrpia.

arpagon n.m. 1. Arpier. 2. Persona foarça avara. Sin.: **racho**, **arrapatot**, **avariciós**, **esquiçabinhetas**, **grincho**.

arpalhand n.m. Òme de talha granda, mau fach, m'una portadura gòfa, desmalugada. Var.: **arpian**. Sin.: **birband**.

arpar vt. 1. Donar un còup m'ai arpas ò m'ai onglas. Sin.: **grafinhar**. 2. Agantar, coma un rapaci entre li sieu arpas. Sin.: **agafar**, **arpionar**.

arpatejar vi. Bolegar li patas.

arpègi n.m. (mús.) Acòrdi executant en jugant li nòtas una après l'autra.

arpejament n.m. Arpègi.

arpejar vt. (mús.) 1. Executar, jugar en arpègi: *Arpejar un acòrdi*. 2. Jugar de l'arpa.

arpejat, ada adj. Si di d'un acòrdi qu'emplega d'arpègis.

arpent n.m. Vièlha unitat de mesura agrària, que podia variar entre 35 e 50 aras, d'una localitat à una autra.

arpentaire, airitz n. Persona especialisada per mesurar lu terrens e calcular li susfàcias.

arpentar vt. 1. Mesurar la susfàcia (d'una tèrra). Sin.: **canar**, **canejar**, **destrar**. 2. Percórrer à grands pas.

arpentatge n.m. Evaluacion de la susfàcia dei tèrras segond li tecnicas de l'arpentaire; ensèms d'aqueli tecnicas.

arpentoa n.f. Toara dau geomètre.

arpia n.f. 1. Frema raspinhoa. 2. (mit.) Dins la mitologia grèca, Mòstre fabulós dau còrs d'auceu e de la tèsta de frema. 3. (zool.) Granda aigla d'Amèrica dau Sud.

àrpia n.f. 1. Ongla de còrna, ponchuda e corbada, que poàrton lu dets de mantu vertebrats (carnassiers, auceus, etc.). 2. (fig.) Mejan d'atac ò de defensa. ◇ (per ext.) Poder dominaire de quauqu'un: *Tombar sota li arpas de quauqu'un*. Var.: **arpa**.

arpiada n.f. Còup d'àrpia.

arpian n.m. Arpalhand.

arpian adj. m. *Caulet arpian*: Bròcoli.

arpier n.m. Instrument de fusta ò metallic provedit d'un gancho per arrasonar la nau enemiga. Var.: **arpin**, **arpon**, **arpagon**.

Arpon.

arpin n.m. Arpon.

arpion n.m. Àrpia.

arpionada n.f. Còup d'àrpia.

arpionar vt. Arpar.

arpionós, oa adj. Armat d'àrpias.

arpista n. (mús.) Persona que juèga de l'arpa.

arpitan n. Francoprovençau.

arpon n.m. 1. Instrument metallic ponchut, provedit d'una asta, que sièrve à pescar lu gròs peis e caçar la balena. 2. Arpier. 3. (preïst.) Instrument de pesca ò de caça que la sieu poncha, facha d'oàs ò de boasc de rèna, m'un ò doi rengs de barbeladuras. 4. (constr.) Pèça de fèrre en salhida e plegada, que sièrve à religar lu pals dei pams de boasc ai barris. Var.: **arpa**. Sin.: **arpin**.

arponada n.f. Còup d'arpon.

arponaire n.m. À la pesca, aqueu que lança l'arpon. Var.: **arponier**.

arponar vt. Tocar, tuar, m'un arpon.

arponatge n.m. Accion d'arponar.

arponier n.m. Arponaire.

arquean n.m. Periòde mai ancian dau precambrian. ◆ **arquean, a** adj. De l'arquean.

arquegòni n.m. (bot.) Organe microscopic femeu en forma de botelha, que contèn l'oosfèra ò cellula reproductritz femèla, que s'atròva dins li mofas, lu criptogames vascularis e lu gimnospèrmas.

arquenteron n.m. (embriol.) Cavitat intèrna de l'embrion.

arqueologia n.f. Estudi scientific dei civilisacions que son vengudi una après l'autra despí l'aparicion de l'òme, especialament per l'analisi dei vestitges materials mes à jorn per de cavaments.

arqueologic, a adj. 1. Pròpri à l'arqueologia. 2. Relatiu ai epòcas qu'aquela sciença estúdia.

arqueològue, òga n. Especialista d'arqueologia.

arqueomagnetisme n.m. 1. Magnetisme terrèstre dins lo passat arqueologic. 2. Sciença que l'estúdia.

arqueometria n.f. Branca de l'arqueologia que fa usança dei tecnicas de la fisica e de la quimia per estudiar una pèça arqueologica.

arqueopterix n.m. Auceu fossile dau jurassic, qu'a lu caractèrs d'un auceu e aquelu d'un reptile.

arqueornitidat n.m. (zool.) *Arqueornitidats*: Sota-classa d'auceus fossiles coma l'arqueopterix.

arquet n.m. 1. Pichin arc. 2. Bagueta sopla tenduda de crins, que sièrve à faire vibrar, per fretament, li coardas d'unu instruments de música (violon, etc.).

arquetar vt. Arcar.

arquetaria n.f. Fabricacion e comèrci dei arquets.

arquetier, a n. Persona que confecciona d'arcs.

arquetipe n.m. 1. Modèle qu'un obratge li es bastit sobre. 2. (filos.) Idea, forma dau monde intelligible, que sobre li son bastits lu objèctes dau monde sensible, dins Platon. 3. Idea que sièrve de modèle à una autra, per lu empiristas. 4. (psican.) Contengut de l'inconscient collectiu qu'apareisse dins li produccions culturali d'un pòble, dins l'imaginari d'un subjècte, en cò de Jung e dei sieus disciples. Sin.: **parangon**.

arquetipic, a adj. Que pertòca un arquetipe.

arquevescat n.m. Archivescat..

arquevesque n.m. Archivesque.

arquí n.m. Arabe argerenc que combatèt per França pendent la guèrra d'Argeria (annadas 1950).

arquiatre n.m. (Antiqu. rom.) Promier mètge de l'Emperaire.

arquibús n.m. Arcabusa.

arquibusada n.f. Arcabusada.

arquibusaria n.f. Arcabusaria.

arquibusier n.m. Arcabusier.

arquidocèsi n.f. Archidiocèsi.

arquiepiscopal, a adj. De l'arquevesque. Var.: **archivescal**.

arquier, a n. Persona que tira à l'arc. ◇ n.m. (espec.) Sordat armat d'un arc.

arquiera n.f. Dubertura practicada dins un barri per tirar m'un arc ò m'una arcbalèsta.

arquimedian, a adj. (mat.) Que verifica l'axióma d'Arquimèdes (doi nombre reals *a* e *b* donats, se *a* es plus pichin que *b*, si pòu trovar un nombre entier *n* tau que *na* sigue mai grand que *b*), en parlant de l'ensèms dei nombres reals.

arquina n.f. Vièlha mesura de longuessa russa, que valia 0,71 m.

arquiptèr n.m. 1. Insècte dei alas finament nervadi e dei metamorfòsis incompleti. 2. (anc.) *Arquiptèrs*: Òrdre que recampava li domaisèlas, lu efemèrs, lu termites, sotapartejat en tres òrdres: lu *odonats*, lu *isoptèrs* e lu *efemeroptèrs*.

arquitècte, a n. 1. Persona encargada de la concepcion e de la realisacion d'un edifici, d'un bastiment, etc., que n'en contraròtla l'execucion. – *Arquitècte naval*: Engenhaire en construccion navala, encargat de la concepcion d'una nau, etc. 2. (lit.) Persona que mete au ponch (un ensèms, una organisacion complèxa, etc.) e participa à la sieu realisacion.

arquitectonia n.f. (neuroanat.) Organisacion e messa en plaça dins l'espaci dei diferents elements dau sistema neviós central.

arquitectonic, a adj. Relatiu à l'arquitectonica.

arquitectonica n.f. 1. Ensèms dei règlas tecniqui pròpri à l'arquitectura. 2. (fig.) Organisacion, estructura de quauqua ren: *L'aquitectonica d'un roman*.

arquitectura n.f. 1. Art de concepir e de bastir un edifici en foncion de règlas tecniqui e dei canons estetics determinats; sciença de l'arquitècte. 2. (lit.) Estructura, organisacion (d'un tableu, d'un libre, etc.).

arquitectural, a adj. Relatiu à l'arquitectura; qu'evòca una òbra d'arquitectura.

arquitecturar vt. Bastir, agençar (una òbra) mé rigor.

arquitrau n.m. (arquit.) Partida inferiora d'un entaulament, que repaua directament sus lu supoarts.

arquitravada adj. f. e n.f. Si di d'una cornissa legada directament à l'arquitrau.

arquius n.m. pl. Archius.

arquivar vt. Archivar.

arquivas n.f. pl. Archius.

arquivatge n.m. Archivatge.

arquivis n.m. pl. Archius.

arquivista n. Archivista.

arquivistica n.f. Archivistica.

arquivòuta n.f. Archivòut.

arrambaire, airitz n. Nau que va à l'arrambatge. Sin.: **abordaire**.

arrambar vt. 1. Avesinar, metre còntra: *Ai arrambat la cadiera à la paret*. ◇ (espec.) *Arrambar una poarta*, *una fenèstra*, *li persianas*: Li metre en posicion esquasi barrada. Var.: **arrembar**. 2. (mar.) S'avesinar à una nau, espec. per l'atacar e s'en apoderar. Sin.: **abordar**. ◇ Abordar per accident. ◆ **s'arrambar** v.pr. Si metre còntra (una paret, una balustrada, etc.).

arrambatge n.m. 1. Accion d'arrambar, de s'arrambar. Var.: **arrembatge**. 2. (mar.) Accion d'agafar una nau per s'en apoderar. Sin.: **abordatge**.

arrancadent n.m. (pej.) Dentista.

arrancador, airitz n. Arrancaire.

arrancaire, airitz n. Persona qu'arranca (quauqua ren). Var.: **arrancador**.

arrancaira n.f. Màquina agricòla destinada à arrancar de tubercules, de raíç.

arrancament n.m. 1. Accion d'arrancar, de destacar m'un esfoarç violent; lo sieu resultat. 2. Separacion brutala, moralament doloroa.

arrancaponcha n.m. Autís que sièrve per arrancar li ponchas.

arrancar vt. 1. Levar de tèrra: *Arrancar lo gramont*. Var.: **desrancar**. Sin.: **desrabar**. 2. Pilhar per la foarça: *Li a arrancat lo cabàs*. 3. Obtenir embé dificultat, per la foarça, la persuasion ò la rusa: *Non siéu arribat à li arrancar una paraula*. 4. Destacar, sostraire, per la foarça ò un lòng esfoarç. ◆ **s'arrancar** v.pr. *S'arrancar quauqu'un*: Si disputar la siéu presença. ◇ (fig.) *S'arrancar lu bèrris*: Èstre desesperat.

arrancat n.m. En alterofilia, exercici en lo quau si auça la barra d'un movement solet e ininterrot sobre la tèsta, m'ai braç tenduts.

arrancatge n.m. Accion d'arrancar d'èrbas, de raíç, de plantas: *Lo govèrn subvenciona una política d'arrancatge de la vinha*.

arranjaire n.m. Arrengaire (forma classica).

arranjament n.m. Arrengament (forma classica).

arranjar vt. Arrengar (forma classica).

arrap n.m. Esgarron.

arrapaire, airitz n. Extorquèire. ◆ adj. Rapaç.

arrapaman n.m. Bardana.

arrapar vt. 1. Agantar. 2. Escrocar; extorquir.

arrapasòus n.m. Pitasòus.

arrapatot n.m. Arpagon.

arrar vi. S'enganar. Var.: **errar**.

arrar vi. Donar d'arras à. Sin.: **encaparrar**.

arrariment n.m. Rarefaccion.

arrarir vt. Rendre rare. Var.: **enrarir**. Sin.: **rareficar**. ◆ **s'arrarir** v.pr. Venir rare.

arras n.m. pl. Soma qu'una dei partidas vèrsa à la conclusion d'un contracte per n'en garantir l'execucion (en particulier quora si cròmpa quauqua ren).

arrasada n.f. Arrasament (3).

arrasament n.m. 1. Accion d'arasar. 2. Estat de cen qu'es arasat. 3. Darriera assisa d'un barri.

arrasar vt. 1. Frustar (un releu, una susfàcia) fins à la disparicion dei salhidas. 2. Metre de niveu.

arrasonaire, airitz adj. e n. (mar.) Que fa un arrasonament.

arrasonament n.m Accion d'arrasonar (una nau, un avion). Sin.: **visita**.

arrasonar vt. Arrestar en mar (una nau) e contrarotlar lo sieu estat sanitari, lo sieu cargament, li identitats, etc.: *"Que non laysse passar deguna barca de Nissa sensa arrasonar..."* (A.C. Arle, 1498). ◇ Contrarotlar en l'ària (un avion).

arratge adv. 1. *Caminar*, *anar arratge*: Sensa tòca precisa, à l'aventura. 2. À l'abandon. Var.: **à ratge**.

arrè! interj. Crit per faire tirar en darrier lu bòus, lu cavaus, etc...

arrecaçar vt. Recaçar.

arrecampar vt. Recampar.

arrecordar (s') v.pr. Si recordar, si sovenir.

arredonar vt. Arredonir. Var.: **arredondir**, **arrondir**.

arredondiment n.m. Accion d'arredondir. Var.: **arredoniment**, **arrondiment**, **enredondiment**.

arredondir vt. Arredonir.

arredonir vt. (*arredonissi*) Rendre redon. Var.: **arredonar**, **arredondir**, **arrondir**, **enredondir**. ◆ **s'arredonir** v.pr. Venir redond.

arredoniment n.m. 1. (mat.) Accion d'arredondir (una valor numerica) per obtenir una chifra redona. 2. Operacion que consistisse à arredonir lo dòrs d'un libre religat. Var.: **arredondiment**, **arrondiment**.

arregarjar vt. Regarjar. Var.: **arregardar**, **regarjar**. Sin.: **agachar**, **avistar**, **alucar**.

arregir vt. (*arregissi*) Apontelar, sostenir. Var.: **arrièger**.

arrembar vt. Arrambar.

arrembatge n.m. Arrambatge.

arrendaire, airitz n. Persona que dona una tèrra en l'arrendant.

arrendament n.m. Accion, fach d'arrendar; lo contracte que constata aquela accion. Sin.: **balh**, **fèrma**.

arrendar vt. Afermar, logar; donar ò pilhar m'una renda.

arrendatge n.m. Logacion, loguier.

arrendier, a n. Persona que pilha (una tèrra, etc.) m'una renda. Sin.: **logatari**.

arrengaire, airitz n. Persona que fa un arrengament musical. Var.: **arranjaire**. Sin.: **adobaire**.

arrengament n.m. 1. Biais d'agençar li cauas: *L'arrengament d'una maion*. 2. (mús) Transformacion d'una òbra escricha per d'uni votz, d'unu instruments ò d'unu ensèms en vista de la sieu execucion per d'autri votz, d'autres instruments, d'autres ensèms. Var.: **arranjament**. Sin.: ***adobadura***, ***adobament***. *3. (mat.)* Arrengament de *n* objèctes pilhats *p* à *p: Nombre de toi lu gropaments de* p *objèctes pilhats dintre* n *objèctes, que cadun d'auelu gropaments si destria per la natura e l'òrdre dei objèctes acampats; aqueu nombre vau* n(n-1)... n-p+1). *4. Acòrdi à la boana entre doi partidas.*

arrengar vt. 1. Metre en òrdre, dispauar embé armonia: *Arrengar de flors sus lo taulier*. 2. Metre ò tornar metre en òrdre, en plaça, en estat. 3. Mofificar per adaptar à una destinacion donada: *Arrengar un tèxte, un vestit*. 4. (mús.) Procedir à l'arrengament d'una òbra musicala. 5. Reglar d'un biais que convèn à toi: *Arrengar una garrolha*. 6. Organisar: *Arrengar un rescòntre entre doi personas*. Var.: **arranjar**. Sin.: **adobar** ◆ s'arrengar **v.pr.** Si melhorar (estament, condicions d'òrdre generic).

arrendre (s') v.pr. Si rendre (si constituir presonier).

arrenoblastòma n.m. Nom d'una tumor benigna de l'ovari que lo masculinisa.

arrenogenia n.f. Produccion exclusiva de mascles en seguida à una fecondacion normala.

arrenotòc, a adj. Que presenta un fenomène d'arrenotòquia.

arrenotòquia n.f. Produccion exclusiva de mascles per lo biais de la partenogenèsi.

arrèst n.m. 1. Accion d'arrestar, de s'arrestar: *L'arrèst dei veïcules es permés aquí*. Sin.: **pausa**, **tanca**. ◇ *Sensa arrèst*: Sensa paua, de lònga, de contunha. 2. Pèça, dispositiu que permete l'arrèst. 3. Arrestador (dau car, etc.). 4. (dr.) Decision de justícia renduda per una juridiccion sobeirana: *Un arrèst de la Cort de Cassacion*. Sin.: ***arrestat***. 5. Accion d'arrestar quauqu'un. – *Maion d'arrèst*: Preson reservada à la detencion provisòria e ai personas condamnadi à una pena corta. ◆ pl. Punicion d'un militari, que lo constrenhe à restar foara dau servici, dins un luèc determinat: *Èstre ai arrèsts*, *metre ai arrèsts*. Sin.: **èstre consignat**.

arrestacion n.f. Accion d'arrestar quauqu'un per autoritat de justícia ò de polícia; estat d'una persona arrestada.

arrestada n.f. Accion de cessar (una activitat).

arrestador n.m. Luèc dont s'arrèsta regulierament un veïcule de transpoart en comun. Var.: **arrèst**, **fermada**.

arrestament n.m. Sasida-arrèst.

arrestar vt. 1. Empachar d'anar de l'avant, d'agir; interrompre lo movement, lo caminar, lo debanar de: *Arrestar una veitura*, *arrestar lo progrès, arrestar una partida de balon*. Sin.: **entravar, entrepachar, aplantar**. 2. Retenir una persona per la sotametre à la justícia: *Arrestar un ladre*. 3. (cordura) Faire un grop ai fieus de, mantenir au mejan d'un ponch ò d'unu ponchs: *Arrestar li malhas*. 4. Determinar, fixar: *Arrestar un plan, una decision, una data*. Sin.: **estipular**. ◆ vi. Cessar d'avançar, de faire quauqua ren: *Demandar au menaire d'arrestar*. ◆ **s'arrestar** v.pr. 1. Cessar d'avançar, de parlar, d'agir, de foncionar. 2. S'acabar, non despassar un ponch doant: *Lo camin s'arrèsta aquí*. ◇ (fig.) Faire cas *(de)*, acordar d'importança *(à)*: *Ieu non m'arrèsti à-n-aquelu detalhs*. Sin.: **si tancar**.

arrestat n.m. (dr.) Arrèst (4).

arrestat, ada adj. Definitiu, que non si pòu cambiar: *Aver una idea ben arrestada sobre una question*.

arrestier n.m. Ponch d'arrèst (en cordura).

arriba n.f. Costat d'una nau virat de cap au ribatge.

arribada n.f. 1. Accion d'arribar; moment ò luèc precís d'aquesta accion. 2. Alimentacion, canalisacion, dubertura que permete aquesta alimentacion: *L'alimentacion d'essença, de gas, d'aiga cauda*. 3. (mar.) Movement d'un bateu que s'escarta de la sieu rota ò dau vent. Sin. (3): **abatuda**.

arribador n.m. Desbarcador.

arribaire, airitz n. Persona qu'arriba. Var.: **arribant**.

arribant, a n. Arribaire.

arribar vi. 1. Pervenir à destinacion: *Lo tren arriba à miègjorn*. 2. Venir de; s'avesinar: *Arribar de Tolosa, l'ivèrn arriba*. 3. Rejónher un niveu donat, una autessa, etc.: *Non li arriba à la cavilha*. 4. Abordar, rejónher (un estat, un ponch precís): *Arribar à la clavadura*. ◇ *N'arribar à*: Si resòlver fin finala à; n'en venir à: *N'arribi à mi pauar de questions*. 5. Reüssir à obtenir, pervenir à (faire quauqua ren): *Arribar à finir lo travalh*. ◇ (absol.) Reüssir socialament: *Es arribat, volia arribar à tot cost*. 6. S'acomplir, si produrre, capitar: *Es arribat quauqua ren*. ◆ v.impers. 1. Si produrre: *Que v'arriba*? 2. Capitar de tant en tant, èstre possible: *Arriba que vagui à Antíbol*.

arribatge n.m. Arribada de mèrç, de material, per un mejan de transpoart quau que sigue.; la mèrç ela-mema.

arribisme n.m. Estat d'esperit, comportament de l'arribista.

arribista adj. e n. Persona que vòu reüssir à tot cost; ambiciós pas gaire escrupulós.

arrièger vt. Arregir.

arriéisser vt. e vi. Reüssir.

arrieissida n.f. Reüssida, capitada.

arrier, a adj. Dau costat opauat ò posterior: *Li ròdas arrieri* (Li ròdas de darrier). ◆ interj. Interjeccion per faire repartir, per alunhar quauqu'un que s'avesina. ◆ loc. adv. *En arrier*: 1. Dins lo sens opauat à-n-aqueu dont un regarda ò dont un va: *Regarjar en arrier*. 2. À distança, en retard: *Restar en arrier*. Var.: **en darrier**.

arrier-, arriera- prefixe Vèire **rèire**-: *rèireban*, *rèirebastiment*, etc.

arrier n.m. 1. Partida posteriora: *L'arrier d'una veitura*. Sin.: **darrier**. 2. En temps de guèrra, zòna en defoara dei combats. Contr.: **front**. 3. Jugaire plaçat pròche de la sieu linha que participa essencialament au travalh de defensa, dins lu espòrts d'equipa.

arrieracion n.f. *Arrieracion mentala*: Estat d'una persona que lo sieu atge es superior à l'atge mental e que lo sieu deficit intellectual es definit per un quocient intellectual inferior à 80. Var.: **endarrieratge**, **endarrierament**.

arrierar vt. Retardar, diferir: *Arrierar un pagament*.

arrierat, ada adj. 1. En retard de pagament, pas pagat: *Un deute arrierat*. 2. En retard sobre la sieu epòca: *Aver d'ideas arrieradi*. ◇ Que lo progrès a pas'cara tocat, ò pas gaire: *Un país arrierat*. Var.: **endarrierat**. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'arrieracion mentala.

arrieratges n.m. pl. (dr.) Cen que rèsta deugut dins una renda, un revengut quau que sigue.

arrieratjar vi. ò **s'arrieratjar** v.pr. (dr.) Èstre en retard e pagament, restar deugut: *Lu tèrmes s'arrieràtjon*.

arrier-plan n.m. 1. Plan dau fond, dins una perspectiva, per oposicion à *promier plan*. 2. *À l'arrier-plan*: Dins una posicion segondària. Sin.: **segond plan**.

arrimaire n.m. Estivaire.

arrimar vt. Estivar.

arrimatge n.m. Estivatge.

arriquiment n.m. Fach, accion de devenir ric. Var.: **enriquiment**.

arriquir vt. (*arriquissi*) Rendre ric, faire devenir ric. Var.: **enriquir**. ◆ **s'arriquir** v.pr. Devenir ric. Var.: **s'enriquir**.

arriscar vt. Riscar. Sin.: **avastar**. ◆ **s'arriscar** v.pr. S'expauar.

arriscat, ada adj. Que compoarta un risc. Var. **riscat**. Sin.: **azardós**, **avastat**.

arròba n.f ò n.m. (inform.) Simbòle @ que figura dins li adreiças de corrier informatic, entre lo nom de l'abonat e lo nom dau fornissèire d'accès. Sin.: **limaçon**.

arrogança, ància n.f. Orguelh que si manifèsta per de biais auturós, mespresants.

arrogant, a adj. e n. Que moastra d'arrogança. Sin.: **auturós**, **autenc**, **autier**.

arrogantament adv. D'un biais arrogant.

arrogar (s') v.pr. (*m'arrògui*) S'atribuir indeugudament. Sin.: **s'apoderar**.

arroïnar vt. 1. Causar la roïna, la perda de la fortuna *(de)*. 2. Anientar, destrúger: *Arroïnar lu espèrs de quauqu'un*. 3. (lit.) Degalhar, destrúger: *La granhòla a arroïnat li vinhas*. Var.: **roïnar**. Sin.: **fracatjar**, **gastar**, ***degalhar***. ◆ **s'arroïnar** v.pr. Causar la sieu pròpria roïna; perdre la sieu fortuna. Var.: **si roïnar**.

arroïnat, ada adj. 1. Qu'a perdut la sieu fortuna. 2. Qu'es estat destruch, anientat. Var.: **roïnat**.

arroïnós, oa adj. Que provòca la roïna: Un viatge arroïnós. Var.: **roïnós**.

arrondiment n.m. Subdivision administrativa dei despartaments e d'uni grandi vilas.

arrondiment n.m. Arredoniment. Var.: **arredondiment**.

arrondir vt. Arredonir. Var.: **arredondir**.

arropar vt. Curbir d'una ropa (mena de manteu).

arrosador n.m. (forma panoccitana) Romairòu.

arrosaira n.f. Veïcule destinat à aigar li carrieras per li netejar. Var.: **arrosaire**.

arrosaire n.m. Arrosaira.

arrosar vt. Aigar.

arrotlament n.m. Fach, accion d'arrotlar.

arrotlar vt. 1. Recrutar, engatjar (dins l'armada). Sin.: **levar**. 2. Faire aderir à un partit, faire intrar dins un grope. Var.: **enrotlar**. ◆ **s'arrotlar** v.pr. 1. S'engatjar dins l'armada. 2. Si faire admetre dins un grope. Var.: **s'enrotlar**.

arrotlator n.m. (anc.) Persona encargada de recrutar per l'armada. Var.: **arrotlador**, **enrotlador**, **enrotlaire**.

ars, a adj. Qu'es estat brutlat: *Boasc ars*.

arsa n.f. Set ardenta.

arsagaia n.f. Mena de bigatana emplegada coma arma de guèrra per d'uni pobladas. Var.: **sagaia**.

arse n.m. Boasc, aubre que lo fuèc a degalhat. Var.: **arsina** (fem.).

arsenal n.m. 1. Centre de construccion e de manteniment dei naus. 2. (anc.) Centre de fabricacion d'armas e de material militari. 3. Granda quantitat d'armas. 4. (fig.) Ensèms de mejans d'accions: *Un arsenal de lèis*. 5. Equipament, material complicat: *L'arsenal d'un fotografe*. 6. Autre nom dau tercenal.

arseniat n.m. (quim.) Sau de l'acide arsenic.

arseniat, ada adj. Que contèn d'arsenic. Var.: **arsenical**. ◇ *Idrogène arseniat*: Arseniure d'idrogène AsH_3.

arsenic n.m. 1. Còrs simple de color grisa, de l'esclat metallic, de densitat 5,7, que si sublima vèrs 450°C en espandissent un odor d'alhet; element quimic (As) de n° atomic 33 e de massa atomica 74,92. 2. Anidride arseniós, emplegat coma poison.

arsenic adj. m. *Anidride arsenic*: Anidride As_2O_5. – *Acide arsenic* (ò *arseniós*): Acide H_3AsO_4.

arsenical, a adj. Arseniat: *Idrogène arsenical*.

arsenicisme n.m. Intoxicacion deuguda a l'arsenic.

arsenifèr, a adj. Si di d'un terren minier que conten d'arsenic.

arseniofosfat n.m. Combinason d'un arseniat e d'un fosfat.

arseniós adj. m. *Anidride arseniós*: Oxide d'arsenic, totplen toxic, finda sonat *arsenic blanc*. – *Acide arseniós* (ò *arsenic*): Acide deble, non isolat, H_3AsO_4.

arseniosulfur(e) n.m. (quim.) Combinason d'arsenic, de sòupre e d'un metal.

arsenit n.m. Sau de l'acide arseniós.

arseniur(e) n.m. Combinason d'arsenic m'un còrs simple.

arsenier n.m. Aubrilhon espinós dei baranhas. Sin.: **acinier**.

arsenobenzòl n.m. Compauat arsenical emplegat coma medicament dins lo tractament de la sifilis.

arsina n.f. Arse.

arsòni n.m. (quim.) Còrs derivat de l'idrogène arseniat AsH_3 per substitucion de radicals carbonats à l'idrogène.

art n.m. 1. Aptituda, gaubi à faire quauqua ren: *Aver l'art de plaser*. 2. Ensèms dei mejans, dei procediments, dei règlas que pertòcon una activitat, un comportament dins lo sieu ensèms: *L'art militari, l'art de la guèrra*. 3. Expression desinteressada e ideala dau beu; ensèms dei òbras artistiqui d'un país, d'una epòca: *L'art chinés, l'art roman*. ◇ Gaubi, biais que manifèsta un gust, una recèrca, un sens estetic: *Dispauar quauqua ren embé art*. 4. Cadun dei camps dont si manifèsta la creacion artistica. – *Lo seten art*: Lo cínema. ◆ pl. Ensèms dei disciplinas artistiqui, en particulier aqueli que son dedicadi à la beutat dei linhas e dei formas, que si díon finda *bèi-arts*. – *Arts plastics*: La pintura e l'esculptura.

artefacte n.m. (didact.) Fenomène d'origina artificiala ò accidenala, rescontrat au cors d'una experiença ò d'una observacion.

artémia n.m. (zool.) Crustaceu dei aigas interiori salada.

artemisa n.f. Planta aromatica representada per d'uni espècias coma l'aissent e l'estragon. Sin.: **armòlh** (Liéusola). ◇ Provèrbi: Se li fremas saupésson cen que vau l'artemisa, n'auríon sempre sota la sieu camia.

artèria n.f. 1. Vaisseu que poarta lo sang dau coar ai organes. 2. Via de comunicacion urbana.

arterial, a adj. Dei artèrias: *Pression arteriala*.

arterialisacion (-izacion) n.f. Tresmudament dau sang venós en sang arterial, en seguida à la perda de gas carbonic e à l'enriquiment en oxigène. Sin.: ***ematòsi paumonària***.

arteriectomia n.f. (cir.) Operacion que lèva un tròç d'artèria.

arteriografe n.m. Aparelh que sièrve à faire una arteriografia.

arteriografia n.f. Radiografia ai rais X dei artèrias e dei sieus embrancaments après injeccion dirècta d'un produch opac.

arteriòla n.f. (anat.) Pichina artèria.

arteriolit n.m. Concrecion calcària situada sus li parets arteriali, ligada à un ateròma.

arteriologia n.f. Estudi dei artèrias.

arteriopatia n.f. Tota afeccion dei artèrias.

arteriorrafia n.f. Sutura cirurgicala d'una artèria.

arteriorragia n.f. Emorragia d'una artèria.

arteriosclerós, oa adj. e n. De l'arterioscleròsi; pertocat per l'arterioscleròsi.

arterioscleròsi n.f. Malautia de la paret dei artèrias, qu'abotisse au sieu durciment.

arteriotomia n.f. (cir.) Incision de la paret d'una artèria.

arteriovenós, oa adj. Que pertòca à l'encòup li artèrias e li venas.

arteriti n.f. (med.) Inflamacion d'una artèria.

arteritic, a adj. Que sofrisse d'arteriti.

artesan, a n. Travalhaire que fa per lo sieu còmpte un mestier manual, sovent d'un caractèr tradicional, solet ò mé l'ajuda de quauqui personas (obriers, companhons,

aprendís, etc.). Sin.: **mestierant**, **mestierau**. ◇ *Èstre l'artesan de*: Èstre l'autor, lo responsable de (quauqua ren).

artesanal, a adj. 1. Pròpri de l'artesan (per oposicion à *industrial*). Sin.: **mestieralier**. 2. Qu'es fach à man ò me de mejans rudimentaris.

artesanalament adv. D'un biais artesanal. Sin.: **mestieralament**.

artesanaria n.f. Artesanat.

artesanat n.m. Mestier, tecnica de l'artesan; ensèms dei artesans. Var.: **artesanaria**.): Sin.: **mestieralat**.

artesenc, a adj. 1. De l'Artés. 2. *Potz artesenc*: Potz que dona una aiga, un liquide que giscla.Var.: **artesian**.

artesian, a adj. Artesenc.

artetic, a adj. Que patisse de la gota serena. Sin.: **gotós**.

artetica n.f. Gota que pertòca li mans.

arteu n.m. Det dau pen.

artic, a adj. Dau pòle Nòrd e dei regions à l'entorn.

articlaria n.f. Fabricacion ò comèrci de guingalha.

article n.m. 1. Division, partida referenciada d'un tractat, d'una lèi, d'un còmpte, d'un contracte, etc. 2. Escrich que forma un tot dins un jornal, una publicacion. 3. Objècte prepauat à la venda: *Un article d'importacion*. ◇ *Faire l'article*: Vantar lu meritis, li qualitats d'una caua, d'una persona. 4. (ling.) Determinant d'un nom, plaçat davant, que marca la sieu valor definida ò indefinida, lo nombre e lo genre (à l'excepcion de *l'*, qu'es à l'encòup masculin e femenin). 5. (zool.) Part d'un membre, d'un apendici, que s'articula à una autra, dins lu artropòdes.

articlon n.m. Pichin article de jornal. Var.: **articulet**. Sin.: **entrefilet**.

articlòt n.m. Articlon.

articulacion n.f. 1. Joncion de doi oàs, de doi pèças anatomiqui duri, que li assegura una mobilitat relativa; partida anatomica dont si fa aquela joncion. Sin.: **jonchura**. ◇ (zool.) Region dau tegument dei artropòdes dont la quitina s'estrenhe e permete lu movements dei segments. ◇ (mecan.) Assemblatge, element (axe ò rotula) de doi pèças mecaniqui qu'an un desplaçament angulari relatiu. 2. Ligam entre doi ponchs d'un discors, d'un libre, etc.; la sieu organisacion. ◇ (dr.) Enumeracion ponch per ponch dei fachs que dévon èstre introduchs en justícia. 3. Accion, biais d'articular lu sons d'una lenga.

articuladament adv. D'un biais articulat.

articulador n.m. (fon.) Organe que participa à l'emission dei sons e de la paraula (lenga, palat, labras, etc.).

articular vt. 1. Emetre lu sons dau lengatge. ◇ Prononciar distintament, d'un biais audible. 2. Faire l'articulacion de (un discors, un libre, etc.), espec. (dr.) dei fachs d'un procès. 3. (mecan.) Realisar l'articulacion de (pèças mecaniqui). ◆ **s'articular** v.pr. 1. Formar una articulacion anatomica. 2. Formar un ensèms organisat, coerent.

articular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai articulacions dei membres.

articulat, ada adj. 1. Que compoarta una articulacion ò de mai. ◇ (zool.) Que compoarta d'articles. 2. Enonciat, exprimit clarament; audible: *Un mòt ben articulat*. 3. *Lengatge articulat*: Lengatge uman, basat sus l'emplec de la votz.

articulat n.m. 1. *Articulat dentari*: Engranatge dei dents de sobre m'aqueli de sota. 2. (zool.) Artropòde.

articulatòri, òria adj. (ling.) Que pertòca l'articulacion dei sons dau lengatge.

articulet n.m. Pichin article de jornal. Var.: **articlon**.

artifalha n.f. 1. Champostre de vielharias desapariadi destinadi à la venda. 2. Amolonada quau que sigue d'objèctes eteroclits. Sin.: **mescladissa**.

artifici n.m. 1. (lit.) Procediment gaubiós, abile, per enganar: *Emplegar d'artificis*. Sin.: **engana**. 2. (tecn., mil.) Composicion fulminanta que pòu provocar una accion explosiva. ◇ *Fuèc d'artifici*: Tir detonant mé d'efèctes luminós, per una fèsta, etc.; (fig.) Seguida rapida de trachs d'esperit, de replicas de qualitat.

artificial, a adj. 1. Produch per una tecnica umana, e non per la natura; que si substituisse à un element natural. 2. *Que relèva d'un procediment*: Un classament artificial. ◇ Afectat, ipocrita, que manca de sinceritat: *Un gaug artificial*.

artificialament adv. D'un biais artificial.

artificialisme n.m. Teoria de la creacion segond lo modèle de la creacion artistica ò industriala.

artificialitat n.f. Natura de cen qu'es artificial.

artificier n.m. 1. Aqueu que tira de fuècs d'artifici. 2. (mil.) Militari encargat de la messa en òbra dei artificis.

artificiós, oa adj. (lit.) Qu'usa d'artifici; ipocrita.

artificiosament adv. Embé artifici, ipocrisia.

artilharia n.f. Ensèms dei bocas de fuèc, dei sieu municions e dau sieu material de transpoart: *Pèça d'artilharia, artilharia de campanha*. ◇ Partida de l'armada afectada au servici d'aqueu materiau. ◇ *Gròssa artilharia, artilharia lorda*: Mejans potents. (fig.) Arguments foarts, sensa finessa.

artilhier n.m. Militari que sièrve dins l'artilharia.

artimon n.m. (mar.) Aubre arrier d'una nau que n'a au manco doi; vela qu'aquel aubre poarta. ■ À l'Atge-Mejan, èra l'aubre avant. Dins l'occitan modèrne, de la proa à la popa, avèm *l'aubre de trinquet*, *l'aubre mèstre* e *l'aubre de mejana* (artimon).

artiodactil(e) n.m. (zool.) *Artiodactiles*: Sota-òrdre d'ongulats qu'an un nombre par de dets à cada pata, comprenent en particulier lu romegaires, lu porcins, lu camelides. Sin.: **paridigitat**.

artiosoari n.m. (zool.) Anciana denominacion dei animaus que presènton un a simetria bilaterala (vertebrats, etc.).

artista n. 1. Persona que practica un dei bèi-arts, espec. un art plastic. ◇ *Un travalh d'artista*: Un travalh foarça ben fach. 2. Interpreta d'una òbra teatrala, musicala, cinematografica, etc.: *La vida d'artista*. 3. Persona que, que practique un art ò non, li agrada lu arts, lo non-conformisme. ◇ (pej.) *Es un artista*: Non tèn còmpte dei realitats, ai constrenchas de la vida.

artista adj. (lit.) Qu'a lo gust dei arts, l'amor dau beu.

artistament adv. (lit.) Embé art, m'un gust artistic segur.

artistic, a adj. 1. Relatiu ai arts, en particulier ai bèi-arts. 2. Fach, presentat embé art.

artisticament adv. D'un biais artistic.

artocarp(e) n.m. Autre nom de l'aubre dau pan, que la sieu frucha farinoa es manjadissa quora es cuècha.

artralgia n.f. Dolor au niveu dei articulacions.

artrectomia n.f. Operacion cirurgicala que consistisse de traire li parts degalhadi dei articulacions.

artriti n.f. Inflamacion d'una articulacion.

artritic, a adj. e n. De l'artriti ò de l'artritisme; persona pertocada per l'artriti ò per l'artritisme.

artritisme n.m. (med.) Ensèms d'afeccions divèrsi (reumatisme, eczema, etc.) qu'ancianament li si atribuissia una origina comuna.

artrobranquia n.f. La segonda dei tres branquias portadi per cada pata toracica d'un crustaceu decapòde.

artrocentèsi n.f. Poncion d'una articulacion.

artrodèsi n.f. (cir.) Intervencion per blocar definitivament una articulacion.

artrodia n.f. (anat.) Articulacion de doi oàs pauc ò pas arredonits à la sieu jonchura.

artrodinia n.f. Dolor articulària sensa inflamacion.

artrografia n.f. Radiografia d'una articulacion après injeccion d'un produch de contraste.

artrogripòsi n.f. (neurol.) *Artrogripòsi multipla congenitala*: Sindròme associant de rigidessas articulari e un deficit musculari.

artrolisi n.f. Operacion cirurgicala qu'a per prepaus de restituir la mobilitat à una articulacion anquilosada.

artrologia n.f. Part de l'anatomia que pertòca li articulacions.

artropatia n.f. (med.) Nom generic de toti li afeccions dei articulacions.

artroplastia n.f. (cir.) Operacion d'una articulacion per li rendre la sieu mobilitat e la sieu foncion.

artropleura n.m. Articulat aiguèstre fossile dau carbonifèr, foarça primitiu.

artropleuridat n.m. (zool.) *Artropleuridats*: Familha formada per lo genre solet dei artropleuras.

artropòde n.m. *Artropòdes*: Embrancament d'animaus invertebrats, de l'esquelèt extèrne quitinós, que lo sieu còrs es anelat e lu membres ò apendicis son compauats d'articles, que comprèn mai de la mitan dei espècias dau règne animau (crustaceus, miriapòdes, insèctes, aracnides). Sin.: **articulat**.

artroscopia n.f. (radiol.) Examèn endoscopic d'una cavitat articulatòria, espec. dau ginolh.

artrorisi n.m. Intervencion cirurgicala destinada à limitar ò blocar una articulacion.

atroscòpi n.m. Aparelh que permete de practicar una artroscopia.

artròsi n.f. (med.) Afeccion non inflamatòria dei articulacions, caracterisada anatomicament per una alteracion de la cruissentela articulària.

artrosic, a adj. 1. Relatiu a l'artròsi. 2. Aqueu que patisse d'artròsi.

artrotomia n.f. (med.) Dubertura cirurgicala d'una articulacion.

aruspical, a adj. Relatiu à l'aruspici.

aruspicar vi. Practicar l'aruspicina.

aruspici n.m. (Antiqu. romana) 1. Devinaire qu'interpretava la volontat dei dieus, en particulier en examinant li entralhas dei victimas. 2. Respoasta divinatòria ensin obtenguda.

aruspicina n.f. Art dei aruspicis.

arvicòla adj. Si di d'una bèstia ò d'una planta que viu dins lo campèstre.

arzilac n.m. Ginèsta espinoa, que sièrve à faire de baranhas.

As Simbòle de l'arsenic.

as n.m. 1. Faça d'un dat, mitan d'un dominò ò carta m'un ponch solet: *L'as de caire, l'as de flor*. – *Passar à l'as*: Èstre oblidat, escamotat. Sin. ***passar au blau***. 2. Persona gaubioa dins una activitat: *Un as de l'aviacion*. 3. (ist.) Unitat de pes, de mesura e de moneda per lu ancians Romans.

asa n.m. inv. (de l'american American Standards Association) Anciana unitat de mesura de la sensibilitat dei pelliculas fotografiqui, encuèi *iso*.

asana n.f. Postura dau iòga.

asbèste n.m. Substança minerala fibroa leugierament tenchada, inalterabla au fuèc, e emplegada dins lo bastiment.

asbestenc, a adj. Relatiu à l'asbèste. Var.: **asbestin**.

asbestin, a adj. Asbestenc.

asbestòsi n.f. Pneumoconiòsi deuguda à l'inalacion d'asbèste.

asbolita n.f. Oxide idratat natural de manganesa me d'oxide de cobalt, de semblança terroa ò negra.

asc n.m. 1. Organe microscopic dei fonges ascomicèts, dont si fórmon li espòras (4 à 8, en foncion de l'espècia). 2. Vas grèc en forma d'animau.

ascaride n.m. Ascarís.

ascarís n.m. Vèrp parasite de l'intestin de l'òme, dau cavau, dau poarc, etc. (longuessa 15 à 25 cm, Familha dei nematòdes). Var.: **ascaride**.

ascaridiòsi n.f. (med.) Malautia provocada per lu ascarís.

ascendença (-éncia) n.f. 1. Ensèms dei ascendents, dei generacions qu'una persona n'es eissida; li sieu originas. 2. (meteor.) Corrent aerenc dirigit de bas en aut.

ascendent, a adj. Que va en aut.

ascendent, a n. 1. (astrol.) Ponch de l'ecliptic que si lèva à l'orizont au moment de la naissença d'un individú. Sin.: ***autoritat morala, aflat*** 2. (sobretot au plural) Parent qu'una persona n'es eissida. Sin.: **ancessor**, **davancier**.

ascendre vi. Puar. ◇ *Ascendre à*: Si montar à (per una soma).

ascension n.f. 1. Fach de s'enauçar, d'anar en aut: *L'ascension d'un balon*. ◇ (relig. cat.) *L'Ascension*: Fèsta que celèbra l'enauçar au ceu dau Crist, quaranta jorns après pascas; aquest enauçar. 2. Accion de puar, d'escalar una montanha. – (fig.) Fach de s'enauçar socialament: *Ascension professionala*. 3. (astron.) *Ascension drecha d'un astre*: Arc de l'eqüator celèste

entre lo ponch vernal e lo ponch orari d'un astre, comptat dins lo sens dirèct (l'ascension drecha es una dei coordonadas eqüatoriali d'un astre).

ascensional, a adj. Que tende à anar en aut ò à faire anar en aut: *Un corrent ascencional*. ◇ *Foarça ascensionala*: Que provòca l'ascension. – *Paracasuda ascensional*: Espòrt dins lo quau la persona si fa tirar en paracasuda per un veïcule ò un bateu.

ascensionista n. (anc.) Persona que fa una ascension en montanha.

ascensor n.m. Installacion, aparelh per lo transpoart vertical dei personas dins un edifici. Sin.: **montador**.

ascèsi n.f. Disciplina de vida, ensèms d'exercicis fisics e morals practicats en vista d'un perfeccionament espiritual.

asceta n.m. 1. Persona que practica l'ascèsi. 2. Persona que sotamete la sieu vida à una disciplina estrecha.

ascetic, a adj. D'un asceta; pròpri de l'ascèsi.

ascetisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es confòrme à l'ascèsi. 2. Practica de l'ascèsi.

ascideu n.m. (zool.) *Ascideus*: Classa d'animaus marins que vívon fixats ai ròcas (sota-embrancament dei tuniciers; autessa 15 cm).

ascidia n.f. (bot.) Organe en forma d'urna d'uni plantas carnivòri.

ascienciar vt. (*ascinci*, classic *asciéncii*) Assabentar, instruire. ◆ **s'ascienciar** v.pr. S'assabentar, s'instruire.

ascienciat, ada adj. e n. Assabentat; saberut.

asciti n.f. (patol.) Escampament d'un liquide serós dins la cavitat peritonala, que provòca una distension de l'abdomèn.

ascitic, a adj. Relatiu à l'asciti.

ascla n.f. Brave tròç de boasc. Sin.: **estèla**.

ascladura n.f. Accion d'asclar; lo sieu resultat. Sin.: **fendascla**, **esclapadura**, **enseadura**.

asclar vt. Fendre, rompre (de boasc). Sin.: **fendasclar**, **esclapar**, **ensear**.

asclepiada n.f. Ancian vèrs liric grèc ò latin.

asclepiada n.f. Planta cultivada per li sieu flors ròsi odoranti e lu sieus fruchs surmontats d'una aigreta sedoa (autessa 2 m, Familha dei asclepadiaceas).

asclepiadacea n.f. (bot.) *Asclepiadaceas*: Familha de plantas gamopetali que lo tipe n'es l'asclepiada.

ascofilla n.f. Sòrta d'alga bruna.

ascogène, a adj. Qu'es capable de si tresmudar en ascs.

ascogòne n.m. Organe sexual femèla dei ascomicèts.

ascolias n.f. pl. Fèstas grèqui antiqui.

ascoliquèn n.m. Liquèn lo sieu element fonge forma d'ascs.

ascomicèt n.m. *Ascomicèts*: Classa de fonges superiors, que li sieu espòras si fórmon dins d'ascs, e que comprèn en particulier la rabassa e la morilha.

ascorbic, a adj. *Acide ascorbic*: Vitamina C (antiescorbutic)..

ascospòra n.f. (bot.) Espòra formada au dedintre d'un asc.

ase n.m. Fruch de l'aubespin.

ase n.m. Ae. ■ La forma occitana de basa es *ase*, lo niçard perde l'intervocalica *–s–*, que si retròva dins lu derivats.

asedur n.m. Agast dau boasc dur (*Acer monspessulanus*). Sin.: **argelabre**.

asemantic, a adj. [as-] (ling.) Assemantic.

asenada n.f. Paraula, acte nèsci. Var.: **asinada**. Sin.: **bestiesa**, **colhonada**, **falorditge**.

asenier, a n. Vendèire d'aes. Var.: **asinier**.

asenian, a adj. Asinian. Var.: **asenenc**.

asenin, a adj. Asinin.

asenon n.m. Pichin de l'ae. Sin.: **saumin**, **saumeton**, **borriquet**.

asepsia n.f. [as-] Assepsia.

aseptic, a adj. [as-] Asseptic.

aseptisacion (-izacion) n.f. [as-] Asseptisacion.

aseptisar (-izar) vt. [as-] Asseptisar.

aseptisat, ada (izat, izada) adj. [as-] Asseptisat.

aserau n.m. Sicomòre.

asexuat, ada adj. [as-] Assexuat.

asfalt n.m. 1. Calcari emprenhut de bitume que sièrve au revestiment dei trepadors, dei rotas, etc. 2. Bitume natural.

asfaltament n.m. Asfaltatge.

asfaltar vt. Curbir d'asfalt.

asfaltatge n.m. Accion d'asfaltar; lo sieu resultat. Var.: **asfaltament**.

asfaltier n.m. Nau adobada per transportar l'asfalt (2). Sin.: **bitumier**.

asfaltita n.f. Mescladissa naturala de bitume e de matèrias organiqui.

asferic, a adj. (opt.) Si di d'una susfàcia corba qu'es pas esferica.

asfigmia n.f. Disparicion momentanea dau pols.

asfixia n.f. 1. Trebolici greu d'un organisme que li manca l'oxigène. Sin.: **estenhement**, **estofament**, **sufocacion**. 2. (fig.) Blocatge, paralisia d'una activitat, d'un comèrci.

asfixiant, a adj. Qu'asfixia.

asfixiar vt. 1. Causar l'asfixia de, faire mancar d'oxigène. Sin.: **sufocar**, **estofar**, **esténher**. 2. (fig.) Blocar completament, empachar (una activitat). Sin.: **escanar**, **estofar**. ◆ **s'asfixiar** v.pr. Sofrir ò morir d'asfixia.

asfixiat, ada adj. e n. Victima d'una asfixia.

asfodèl n.m. Planta bulboa dei flors blanqui, qu'una espècia es ornamentala (Familha dei liliaceas). Sin.: **alapeda**.

ashish n.m. Resina psicotròpa extracha dei fuèlhas e dei inflorescenças dau cànebe indian, consumida lo mai sovent fumada e que lo sieu usatge prolongat mena à un estat de dependença psiquica. Var.: **hashish**.

ashquenazi, àzia adj. e n. Judieu de cultura e de lenga yddish, originari sobretot dei país germanics e eslaus (per op. à *sefaradi*).

asi n.f. Enzima.

asiadollar n.m. Dollar depauat foara dei estats-Units, dins una banca asiatica.

asialia n.f. [as-] (med.) Assialia.
asiat, a adj. e n. (pej.) Persona originària d'Àsia.
asiatic, a adj. e n. D'Àsia.
asiatisme n.m. Nom donat à una ideologia autoctòna que vària segond que si considèra lo Japon ò l'Índia).
aside n.m. Azide.
asiderita n.f. Meteorit peirós desprovedit de fèrre.
asilari, ària adj. Relatiu ai asiles psiquiatrics (sovent pej.).
asil(e) n.m. 1. Luèc dont si pòu trovar un refutge, una proteccion, un pauc de calma, de repaus. Sin.: **sosta**. 2. Establiment psiquiatric.
asilhenc, a adj. E n. Dau Mas d'Asilh (Arièja)
asili n.m. Mosca veluda que captura li sieu preda en vòl (Tipe de la Familha dei asilideus).
asilian n.m. (dau *Mas d'Asilh*, dins l'Arièja) Faciès cultural epipaleolitic caracterisat per de gratadors corts e de talhetas en segments de ceucle, que vèn après lo magdalenian vèrs lo VIII^{n} millenari. Var.: **azilian**. ◆ **asilian, a** adj. De l'asilian.
asilideu n.m. *Asilideus*: Familha de moscas veludi.
asimbolia n.f. [as-] (psicol.) Assimbolia.
asimetria n.f. [as-] Assimetria.
asimetric, a adj. [as-] Assimetric.
asimida n.m. Azimida.
asimptòta n.f. [as-] (mat.) Assimptòta.
asimptotic, a adj. [as-] Assimptotic.
asimut n.m. Azimut.
asimutal, a adj. Azimutal.
asinada n.f. Bestiesa. Var.: **asenada**, **asinaria**.
asinaria n.m. Asinada.
asincròne, a adj. [as-] Assincròne.
asincronisme n.m. [as-] Assincronisme.
asindeton n.m. [as-] (ling.) Assindeton.
asinergia n.f. [as-] Assinergia.
asinian, a adj. Pròpri de l'ae. Var.: **asenian**, **asinenc**.
asinier, a n. Persona que mena un ae, d'unu aes.
asinin, a adj. Pròpri de l'ae. Var.: **asenin**.
asistolia n.f. [as-] Assistolia.
asistolic, a adj. [as-] Assistolic.
asma n.m. Afeccion caracterisada per d'accès de dispnea expiratòria, sobretot nuchenca. Sin.: **cortalen**.
asmatic, a adj. e n. Que sofrisse d'asma. Sin.: **alenós**.
asobensèn(e) n.m. Azobenzène.
asocial, a adj. e n. [as-] Associal.
asocialitat n.f. [as-] Associalitat.
asòlia n.f. Azòlia.
asomatognosia n.f. [as-] (psicol.) Trebolici de l'esquema corporal.
asòt(e) n.m. Azòt(e).
asotacion n.f. Azotacion.
asotat n.m. Azotat.
asotat, ada adj. Azotat.
asotemia n.f. (med.) Azotemia.
asotemia n.f. Azotemia.
asotemic, a adj. Azotemic.
asotic, a adj. Azotic.
asotic, a adj. Azotic.
asotidric, a adj. Azotidric.
asotil(e) n.m. (quim.) Azotil(e).
asotit n.m. Azotit.
asotobactèr n.m. Azotobactèr.
asotofixaire, airitz adj. e n.m. Azotofixaire.
asotós, oa adj. Azotós.
asotur(e) n.m. Azotur(e).
asoturia n.f. (med.) Azoturia.
aspa n.f. Debanador que sièrve à sortir la seda dei cocons. Sin.: **escanh**.
asparagina n.f. Amida d'un acide aminat, que si retròva en particulier dins lu brots d'espargue.
aspàragus n.m. Planta vesina de l'espargue, emplegada per lu floristas per li sieu fuèlhas delicati (Familha dei liliaceas).
aspartam(e) n.m. Pervalent dau sucre, emplegat dins l'industria agroalimentària.
aspècte n.m. 1. Biais de quauqu'un ò de quauqua ren de si presentar à la vista ò à l'esperit: *Un casteu d'un aspècte vièlh*. Sin.: **semblança**, **parença**, **aire**, **caratge**, **aparença**. ◇ Ponch de vista: *Estudiar una question sota toi lu aspèctes*. 2. (ling.) Expression de l'accion verbala dins la sieu durada, lo sieu debanar, lo sieu acabament, etc.; ensèms dei procediments gramaticals qu'aquela expression mete en òbra.
aspèra n.f. Accion d'asperar; temps que dura aquela accion. Sin.: **demorada**. ◇ *Èstre à l'aspèra*: Asperar en gaidant, especialament à la caça. - (fig.) Asperar quauqua ren embé impaciença.
asperar vt. e vi. (*aspèri*) 1. Demorar, restar dins un luèc fins tant qu'arribe quauqua ren ò quauqu'un: *Asperar lo tren, asperar un amic*. ◇ *Asperar un enfant*: Èstre gròssa, emprenhada, en parlant d'una frema. 2. Comptar sobre: *Asperar una letra importanta*. 3. Èstre lèst per (quauqu'un), en parlant d'una caua: *La merenda nos aspèra*. 4. *En asperant*: Fins à un moment donat; tantotun. ◆ **s'asperar** v.pr. Prevèire, imaginar: *M'asperavi à una bèla sorpresa, aquò lo m'asperavi pas*. ■ La forma referenciala occitana d'aquesto vèrbo es *esperar*, ma lo niçard destria *asperar* de *esperar* (= augurar).
asperat, ada adj. Desiderat despí longtemps: *Aquel enfant èra asperat*.
asperges n.m. 1. Pinha de romairòu. 2. (liturg. catol.) Aspersòri. 3. Moment que si fa l'aspersion, au començament d'una messa solemna.
aspergille n.m. Mofa que si desvelopa sobre li substanças sucradi ò en descomposicion (classa dei ascomicèts).
aspergillòsi n.f. Malautia que sembla à la tuberculòsi, deuguda au desvelopament d'un aspergille.
aspergir vt. Aigar leugierament e superficialament.
asperitat n.f. 1. Salhida, inegalitat d'una susfàcia (sovent au plural). 2. Estat d'una susfàcia inegala.
aspermatisme n.m. (med.) Defaut ò absença de secrecion d'espèrma; aspermia.

aspèrme, a adj. (bot.) Que non produe de granas: *Fruch aspèrme*.

aspermia n.f. 1. (bot.) Caractèr dei plantas aspèrmas. 2. (med. Aspermatisme.

aspersion n.f. Accion d'aspergir. Sin.: **esposcada**. ◇ (liturg. catol.) Accion de mandar d'aiga signada.

aspersor n.m. Pichin aparelh rotatiu per aigar emplegat dins l'irrigacion per aspersion.

aspersòri n.m. Instrument liturgic que sièrve per l'aspersion d'aiga signada. Var.: **asperge**, **asperges**. Sin.: **gopilhon** (fr.).

aspic n.m. Vipèra dei luècs secs e peirós, dau morre revertegat, una dei doi espècias que vívon en Occitània.

aspic n.m. Preparacion culinària cubèrta de geladina: *Aspic de volalha*, *de peis*.

aspidistra n.f. Planta d'apartament cultivada per li sieu fuèlhas lissi, vèrd escur (Familha dei liliaceas).

aspiracion n.f. 1. Accion d'aspirar; inspiracion (d'ària). ◇ (tecn.) Operacion dins la quala s'aspíron de matèrias en suspension, de fluides, etc.). 2. (fon.) Buf perceptible combinat à un son. 3. Movement, abriva vèrs un ideal, una tòca. Sin. (3): **desirier**.

aspirada n.f. Vocala ò consonanta acompanhada d'una aspiracion.

aspirador n.m. Aspirator.

aspirant, a adj. Qu'aspira: *Pompa aspiranta*.

aspirant n.m. 1. (mil.) Grade sota aqueu de sotaluectenent. – (mar.) Aspirant-oficier en periòde temporari denant de passar ensenha de vaisseu de segonda classa. 2. (anc.) Persona qu'èra candidata à un travalh.

aspirar vt. 1. Faire intrar l'ària dins lu pomons en respirant. 2. Atraire (un liquide, un fluide, etc.) en creant un vuèi parcial. ◇ vt. ind. *(à)* pretendre à, desiderar: *Aspirar à de foncions aut plaçadi*.

aspirat, ada adj. (ling.) *Consonanta aspirada* ò *aspirada* n.f.: Que s'acompanha d'una aspiracion. ◇ En francés, si di de la letra H, quora impedisse la ligason: *Le haricot*. ◇ En gascon, si di de la mema letra ***H***, que correspoande, à ***F*** dei autres dialèctes: *La hèsta*, per *la fèsta*.

aspirator n.m. Aparelh fach per aspirar de fluides, de pòuvera, etc. ◇ (espec.) Aparelh emplegat en maion per aspirar la pòuvera e de pichini rementas. Var.: **aspirador**.

aspiratòri, òria adj. (didact.) Relatiu à una aspiracion; que si fa per aspiracion.

aspirina n.f. Medicament analgesic e antipiretic (acide acetilsaliciclic).

asplenia n.f. Mancança de ratèla.

asporogène, a adj. Que fabrega d'espòras.

asporulea n.f. *Asporuleas*: Classa de bacterias que fórmon jamai d'espòras.

aspra n.f. Coala peiroa, apontelada à la montada, que poarta sovent de vinhas, dins lo Rossilhon.

asprament adv. Embé aspretat, durament, embé acaniment.

aspre, a adj. 1. Rude au gust: *Un fruch aspre*. 2. Rude au tocar. Sin.: **raspinhós**. 3. Desagradiu, dificile de suportar: *Un vent aspre*. 4. Violent, plen d'ardor: *Un combat aspre*.

asprejar vi. èstre aspre ai sens.

aspresa n.f. Aspressa.

aspressa n.f. Aspretat.

aspret, a adj. Leugierament aspre.

aspretat n.f. Caractèr de cen qu'es aspre; (fig.) Violença, acaniment: *L'aspretat de l'ivèrn, si batre embé aspretat*. Var.: **aspresa**, **aspressa**, **aspror**.

aspror n.f. (ò n.m.) Aspretat.

asquenasi adj. e n. Judieu de cultura e de lenga yiddish, originari sobretot dei país germanics (per op. à *sefaradi*).

assabentar vt. Informar, entresenhar, donar conoissença, metre au fieu ◆ **s'assabentar** v.pr. S'informar.

assabentat, ada adj. Informat; saberut.

assaber vt. Assaupre.

assaber n.m. Avís (2).

assaborar vt. Donar de sabor à una mangilha. Sin.: **assasonar**, **condir**, **aprestar**.

assaborament n.m. Ingredients de coïna prevists per assaborar (òli, sau, vinaigre, espècias, etc...).

assaboratge n.m. Accion d'assaborar. Sin.: **aprestatge**. Var.: **assaborament**.

assadolada n.f. Past grandàs. Var.: ***sadolada***. Sin.: **taulejada.**

assadolament n.m. Accion, fach d'assadolar, d'èstre assadolat.

assadolar vt. Satisfaire, acontentar (un desir, la fam). (espec.) Donar pron à manjar, per levar la fam.

assage n.m. 1. Pròva, temptativa. 2. Obratge en pròsa que recampa de reflexions divèrsi ò tracta d'un argument sensa l'estudiar completament. Var.: **ensage**.

assagista n. Autor ò autritz que fa d'assages literaris. Var.: **ensagista**.

assai adv. [a'saj] (mòt italian) (mús.) Totplen, foarça, dins li locucions, coma *Lento assai*: Foarça lent.

assai n.m. 1. Pròva, experimentacion. 2. Au rugbi, fach de pauar lo balon darrier lo limit de l'equipa advèrsa: *Marcar un assai*, *transformar un assai*. 3. (lit.) Obratge en pròsa que recampa de reflexions divèrsi ò tracta un subjècte sensa l'agotar. Sin.: **ensage**.

assaiar v.t e vi. Provar, cercar.

assaiaire, airitz n.m. Persona qu'assaia. Sin.: **provaire**.

assajaire, airitz n. Persona que fa d'assages. Var.: **assaiaire**.

assajar vt. Temptar, provar.

assalida n.f. Envanc terminal d'una ataca qu'a per tòca de s'apoderar dei posicions de l'aversier. Sin.: **assaut**.

assalidor, assalidoira adj. e n. Qu'assalisse. Sin.: **assautaire**, **atacant**.

assalir vt. (*assalissi*) Atacar, si getar sobre (quauqu'un). ◇ (fig.) Tempestar, enueiar: *Assalir quauqu'un de questions*. Sin.: **assautar**.

assanaire n.m. 1. Desodorant. 2. Aparelh que manda d'ozòne dins un local.

assanament n.m. Assaniment.

assanar vt. Assanir.

assaniment n.m. 1. Accion d'assanir. 2. Ensèms dei tecnicas d'evacuacion e de tractament dei aigas vièlhi e dei betas residuali. Var.: **assanament**. Sin.: **sanejar**.

assanir vt. (*assanissi*) Rendre san. ◇ Purificar, faire tornar à una situacion normala: *Assanir una situacion*. Var.: **assanar**. Sin.: **sanejar**.

assasonament n.m. 1. Mesclum d'ingredients (sau, aromatas, etc.) emplegat en coïna per faire ressortir lo gust d'un plat; condiment. 2. Accion d'assasonar; lo sieu resultat. Sin.: **assaborament**, **condiment**, **aprestatge**.

assasonar vt. 1. Incorporar un assasonament à (un plat, una preparacion). Sin.: **assaborar**, **aprestar**, **condir**. 2. (fig. fam.) Mautractar, cridar, dire de tot *(à)*. Sin.: **cascar li nièras**, **acolitrar**.

assassin, a n. Persona que comete un murtre mé premeditacion.

assassin, a adj. (lit.) 1. Qu'a comés un murtre: *Una man assassina*. 2. Plen de foarça, espec. d'una seduccion provocanta: *Una ulhada assassina*.

assassinament n.m. Assassinat.

assassinant, a adj. Crudeu, ofensant.

assassinar vt. 1. Cometre un assassinat sobre, tuar embé premeditacion. 2. Exigir de quauqu'un un pagament excessiu.

assassinat n.m. Murtre comés embé premeditacion.

assaupre vt. ind. (assabi) *Faire assaupre* (que): Portar à la conoissença (de quauqu'un). Var.: **assaber**.

assaut n.m. 1. Accion d'assalir, d'organisar un atac violent e viu; aquest atac: *Donar l'assaut*. ◇ *Pilhar d'assaut*: Pilhar per la foarça (una edifici, un casteu, etc.). Sin.: **assalida**. 2. Agression verbala, critica exprimida embé violença.

assautar vt. 1. Cometre una agression sus (quauqu'un). 2. Faire de recasts (à quauqu'un): *«E si degun m'assauta/Mon romanz ni mon ditz...»* (Raimon Feraud, ***Vida de sant Onorat***). Sin.: **recastenar**.

assautator, tritz n. Qu'assauta. Var.: **assautaire**, **assautador**. Sin.: **assalidor**, **atacant**.

assauvatgiment n.m. Fach, accion d'assauvagir ò de s'assauvagir; lo sieu resultat.

assauvatgir vt. (assauvatgissi) Faire venir sauvatge. ◆ **s'assauvatgir** v.pr. Venir sauvatge.

assecador n.m. Local destinat à l'afinatge d'unu fromais.

assecament n.m. Accion d'assecar; lo sieu resultat. Var.: **assecatge**, **secatge**.

assecar vt. Levar l'aiga de, metre à sec: *Assecar una palud*.◆ **s'assecar** v.pr. Devenir sec.

assecatge n.m. Assecament.

assedar vt. Donar set à (quauqu'un).

assedat, ada adj. 1. Qu'a una granda set. 2. (fig.) Qu'a un grand desidèri, una granda aviditat: *Èstre assedat de poder*. Sin. (2): **abramat**, **afamegat**.

assèdi n.m. (mil.) Operacion menada còntra una plaça foarta, una vila, per l'adeblir fins à n'en pilhar possession. Sin.: **sèti**, **sètge**.

assediaire, airitz n. Qu'assèdia. Var.: **assetjaire**.

assediant, a adj. e n. Qu'assèdia. Var.: **assetjant**.

assediar vt. (*assèdi*, classic *assèdii*) 1. Faire l'assèdi de. 2. Tempestar quauqu'un de demandas, de sollicitacions mau vengudi. Var.: **assetjar**.

assediat, ada adj. e n. Que subisse un assèdi. Var.: **assetjat**.

assegondar vt. Donar d'ajuda *(à)*, faire ofici de segond. Var.: **segondar**.

assègre vt. Sègre (de pròche), persègre. Var.: **sègre**.

assegurable, a adj. Que pòu èstre assegurat per un contracte d'assegurança.

asseguradament adv. De segur, segurament.

asseguraire n.m. Aqueu que pilha lu riscs à la sieu carga, dins un contracte d'assegurança.

assegurament n.m. Afortiment per lo biais d'un document escrich, d'un fach, d'un estament. Sin.: **atestacion**, **assegurança**.

assegurança n.f. 1. Certituda, garantida. 2. Fidança en la pròpria persona: *Aver d'assegurança*. Var.: **segurança**. 3. Garentida de remborsament d'eventuals dams qu'un asseguraire acòrda à un assegurat que paga per aquò una cotisacion; lo document qu'atèsta aquesta garantida. ◇ *Asseguranças sociali*: Asseguranças constituidi per garantir li personas còntra la malautia, l'invaliditat, la vielhessa, etc. (si di finda *Seguretat sociala*).

assegurant, a adj. Rassegurant.

assegurar vt. 1. Donar coma segur: *T'asseguri que l'ai vist*. 2. Rendre mai durable, mai solide: *Assegurar la patz entre doi país*. 3. Rendre segur dins lo sieu foncionament, la sieu regularitat: *Assegurar un servici, un reportatge*. 4. (alp., espeleol.) Garantir d'una cabussada per un material apropriat (coarda, etc.). 5. (mar.) Estacar una manòbra sus un ponch fixe. ◇ *Assegurar la bandiera*: Mandar un còup ò mantu còups de canon tre la bandiera auçada. 6. Garantir, faire garantir per un contracte d'assegurança: *Assegurar una veitura*. ◆ **s'assegurar** v.pr. 1. Recercar la confirmacion de quauqua ren: *Mi siéu assegurat que tot anava ben*. 2. Si garantir lo concors, l'ajuda de quauqu'un, l'usatge de quauqua ren: *S'assegurar lu servicis d'un especialista*. 3. Si protegir còntra quauqua ren, espec. embé un contracte d'assegurança.

assegurat, ada adj. 1. Fèrme, decidit. 2. Segur, que non defauterà: *Un succès assegurat*.

assegurat, ada n. Persona garantida per un contracte d'assegurança. ◇ *Assegurat social*: Persona afilhada à un regime d'asseguranças sociali.

asseguratge n.m. (alp., espeleol.) Accion d'assegurar (4); Dispositiu que permete d'assegurar.

asseguròsa n.f. Tendença pauc ò pron conscienta d'un malaut per cultivar li sieu malautias dins la tòca d'obtenir ò de conservar lo benefici dei lèis sociali.

assemantic, a adj. *Frasa assemantica*: Frasa que vòu ren dire, e mai s'es gramaticalament corrècta. Var.: **asemantic**.

assemblada n.f. 1. Reünion de personas dins un meme luèc. Sin.: **acamp**, **amassada**. 2. Ensèms institucional ò estatutari de personas que fórmon un còrs constituit, una societat; luèc, acamp que lu reünisse. 3. (coregr.) Assemblat.

assemblaire, airitz n. (inform.) 1. Lengatge de programacion qu'emplega de formas mnemoniqui e non numeriqui per representar li instruccions directament executabli per un computador. Sin.: **lengatge d'assemblatge**. 2. Programa que revira en lengatge màquina un programa escrich en lengatge d'assemblatge.

assemblar vt. Metre ensèms, reünir, espec. per formar un ensèms coerent: *Assemblar li pèças d'un mecanisme*. Sin.: **acampar**, **amassar**, **apariar**. ◇ (inform.) Metre d'elements ensèms, en parlant d'un assemblaire. ◆ **s'assemblar** v.pr.

assemblat n.m. (coregr.) Pas de clavadura ò temps de preparacion d'un pas batut. Var.: **assemblada**.

assemblatge n.m. 1. Accion d'assemblar (d'elements que fórmon un tot), montatge; l'ensèms que n'en resulta. ◇ (inform.) *Lengatge d'assemblatge*: Assemblaire. 2. Reünion d'elements divèrs: *Un assemblatge de mòts*. ◇ (b.-a.) Òbra en tres dimensions que tira lo sieu efècte de la reünion d'elements divèrs, dins l'art modèrne.

assenhament n.m. Indicacion.

assenhau n.m. (mar.) Estendard.

assenhorir vt. (*assenhorissi*) Faire venir mèstre d'un ben, d'un país, etc. ◆ **s'assenhorir** *(de)* v.pr. Venir mèstre *(de)*. Sin.: **s'apoderar**, **mestrejar**.

assentiment n.m. Consentiment, aprovacion, acòrdi.

assentir vi. (*assentissi*) *(à)* Consentir *(à)*, aprovar (trans.).

assepsia n.f. 1. Metòde, tecnica que tende à protegir l'organisme de tota contaminacion microbiana, en particulier dins li salas d'operacion. 2. Absença de tot gèrme infecciós. Var.: **asepsia**.

asseptic, a adj. 1. Totalament sensa gèrme (per op. à *septic*, *infecciós*). 2. Relatiu à l'assepsia. Var: **aseptic**.

asseptisacion (-izacion) n.f. Accion d'aseptisar; lo sieu resultat. Var.: **aseptisacion**.

asseptisar (-izar) vt. Realisar l'assepsia de; esterilisar. Var.: **aseptisar**.

asseptisat, ada (izat, izada) adj. Qu'a subit una asseptisacion. Var.: **aseptisat**.

assercion n.f. 1. Proposicion avançada e sostenguda coma vertadiera; afirmacion. 2. (log.) Operacion que consistisse à pauar la veritat d'una proposicion, generalament simbolejada per lo signe H plaçat davant.

asserenar vt. Faire venir seren. Sin.: **tranquillisar**, **assuaudar**. ◆ **s'asserenar** v.pr. Venir seren. Sin.: **si tranquillisar**, **s'assuaudar**.

assertiu, iva adj. (log.) Relatiu à l'assercion.

assertoric, a adj. (filos.) *Jutjament assertoric*: Qu'enonça una veritat de fach, sensa la pauar coma necessària. Sin.: **problematic**. Contr.: **apodictic**.

asserviment n.m. 1. Accion d'asservir; estat d'aqueu de cen qu'es asservit. 2. (tecn.) Accion d'asservir una grandor fisica à una autra; sistema automatic que lo sieu foncionament tende à anullar l'escart entre una grandor comandada e una grandor de comanda.

asservir vt. (*asservissi*) 1. Redurre à un estat de dependença absoluda. Sin.: **sotametre**, **senhorejar**, **esclavar**, **esclavisar**. 2. (tecn.) Religar doi grandors fisiqui per fin qu'una obedisse ai variacions de l'autra.

asservissèire, eiritz adj. e n. Organe regulator que, accionat per d'aparelhs comandats, reagisse sobre lo circuit de comanda per fin d'impauar d'uni condicions.

asservissent, a adj. (lit.) Qu'asservisse.

assessor, a n. (dr.) Jutge qu'assistisse lo president d'un tribunal.

assessorat n.m. Carga de l'assessor.

assetament n.m. (mar.) 1. Equilibri d'un submersible en immersion per lo biais de l'empliment dei sieus restancs. 2. Soma que sièrve de referença au pagament de la talha.

assetar vt. (*assèti*) 1. Installar (quauqu'un) sus un sèti. 2. Pauar sobre quauqua ren de solide: *Assetar li fondacions d'una maion sus la ròca*. Sin. **assegurar**. 3. Establir d'un biais solide, durable: *Assetar la sieu reputacion, lo sieu poder, la sieu autoritat*. 4. *Assetar l'impoast*: N'establir l'assieta, n'en fixar la basa. ◆ **s'assetar** v.pr. Si metre sus un sèti, sus lo sieu psoterior. Sin.: **si setar**.

assetat, ada adj. 1. Installat sus un sèti ò sus lo sieu posterior. Sin.: **setat**. ◇ *Una plaça assetada*: Que permete de si setar (dins un tren, etc.). 2. (fig.) Solidament establit.

assèti n.m. Èrba dau siège.

assetjaire, airitz adj. e n. Assediaire.

assetjant, a adj. e n. Assediant.

assetjar vt. Assediar.

assetjat, ada adj. e n. Assediat.

assetons (d') loc. En posicion setada.

assexuat, ada adj. Que non a de sèxe. ◇ *Multiplicacion assexuada* (ò *vegetativa*): Que si fa sensa l'intermediari de cellulas reproductritz (per tralha, etc.). Var.: **asexuat**.

assialia n.f. (med.) Absença de saliva. Var.: **asalia**.

assibilacion n.f. (fon.) Passatge d'uni oclusivas à la constrictiva [s]: *Assibilacion dau [t] (francés **inertie**, **prophétie**)*. L'occitan, eu, modifica finda la forma ortografica: ***inercia, profecia***.

assibilar vt. Faire subir una assibilacion à una consonanta.

assidú, ua adj. 1. Qu'es regulierament present aquí dont deu èstre: *Un escolan assidú*. 2. Que manifèsta una aplicacion sostenguda dins cen que fa. Sin.: **regulier**. 3. Qu'es totjorn ò foarça sovent au costat de quauqu'un: *Un mètge assidú pròche d'un malaut, un amorós assidú*. 4. (per li cauas) Constant, sostengut: *Un travalh assidú*. Var.: **assiduós** (toi lu sens).

assiduament adv. D'un biais assidú, regulier: *Frequentar assiduament una persona, un luèc*. Sin.: **assiduosament**.

assiduosament adv. Assiduament.

assiduitat n.f. 1. Presença reguliera dins un luèc per li s'aquitar dei sieu obligacions: *Assiduitat d'un escolan, d'un emplegat*. 2. Presença continua, frequenta, à costat de quauqu'un.

assieta n.f. Sieta. Sin.: **escudèla**.

assietada n.f. Contengut d'una sieta. Sin.: **escudelada**.

assignable, a adj. Que pòu èstre assignat (à quauqu'un, à quauqua ren).

assignacion n.f. 1. (dr. e fin.) Accion d'assignar quauqua ren à quauqu'un per la sieu part. Sin.: **atribucion**. 2. (dr.) Accion d'assignar à comparéisser: *Assignar coma testimòni*. Sin.: **citacion**, **ajornament**.

assignament n.m. Assignacion.

assignar vt. 1. Atribuir (un ben) à quauqu'un per la sieu part. ◇ Destinar ò donar à quauqu'un: *Assignar una residença*. 2. (dr.) Determinar, fixar: Assignar un tèrme à una durada, à una activitat. 3. (dr.) Convocar, citar en justícia.

assignat n.m. Dau temps de la Revolucion francesa dau 1789, papier moneda qu'èra en principi garantit per lu bens nacionals.

assimbolia n.f. (filos.) Incapacitat patologica à capir lu simbòles, lu signes. Var.: **asimbolia**.

assimetria n.f. Defaut, absença de simetria. Var.: **asimetria**.

assimetric, a adj. Sensa simetria. Var.: **asimetric**.

assimilable, a adj. 1. Que pòu èstre assimilat à quauqua ren, tractat coma parier. Sin.: **semblable**. 2. Susceptible d'assimilacion: *Un aliment assimilable*. Sin.: **digerible**. ◇ (abstrach) Que si pòu capir e metre en memòria: *De conoissenças assimilabli*. 3. Que pòu èstre assimilat, en parlant de quauqu'un, d'un estrangier.

assimilacion n.f. 1. Acte de l'esperit que considèra qu'una caua es pariera à una autra. Sin.: **identificacion**, **parangon**. 2. Accion de rendre parier (à quauqua ren). ◇ (fisiol.) procediment que fa que lu èstres organisats transfórmon en la sieu pròpria substança li matèrias qu'absorbísson; sintèsi de matèria viva gràcias ai elements pilhats au mitan e absorbits. – *Assimilacion clorofilliana*: Assimilacion que permete à una planta vèrda d'elaborar de matèrias organiqui à partir d'elements minerals, sota l'accion dau lume e en emplegant lo gas carbonic. ◇ (ling.) Fach, per doi fonemas vesins, de devenir pariers. 3. (abstrach) Acte de l'esperit que fa sieui li conoissenças qu'aquista. 4. Accion d'assimilar d'òmes, de pòbles; procediment que fa s'assimilar aqueli personas. 5. (filos.) Accion d'anar dau diferent au semblable.

assimilaire, airitz adj. Assimilator.

assimilar vt. 1. Considerar, regardar quauqua ren coma parier à quauqua ren d'autre. 2. Transformar, convertir en la sieu pròpria substança. ◆ (abstrach) Faire sieus, integrar d'elments aquistats (conoissenças, influenças) à la sieu vida intellectuala. ◆ Rendre parier au rèsta de la comunautat: *Assimilar d'estrangiers*. ◆ **s'assimilar** v.pr. 1. Devenir semblable. 2. Èstre assimilat: *Aquel aliment non s'assimila ben*. 3. Èstre assimilat, devenir semblable ai abitants d'un país.

assimilat, ada adj. Rendut semblable, considerat coma semblable.

assimilat, ada n. Militari d'un servici ò membre d'un còrs civil que la sieu situacion es assimilada à-n-aquela dei membres d'unitats combatenti.

assimilator, tritz adj. 1. Que fa l'assimilacion: *Foncions assimilatritz*. 2. Que saup assimilar: *Lo poder assimilator d'una Nacion*. Var.: **assimilaire**.

assimptòta n.f. (mat.) Drecha tala que la distança d'un ponch d'una corba à-n-aquela drecha tende vèrs zèro quora lo ponch s'aluènha à l'infinit de la corba. ◆ adj. *Corbas assimptòti*: Corbas, au nombre de doï, dei brancas infinidi, tali que, se un ponch s'aluènha indefinidament sus una, li a sus l'autra un ponch variable que la sieu distança au promier ponch tende vèrs zèro. ◇ *Ponch assimptòta*: Ponch P tau que, se un ponch percorre la corba, la sieu distança au ponch P tende vèrs zèro. Var.: **asimptòta**.

assimptotic, a adj. (mat.) Relatiu à l'assimptòta. Var.: **asimptotic**.

assincròne, a adj. Que non es sincròne. ◇ *Màquina assincròna*: Motor ò generator electric à corrent alternatiu que la frequença dei sieu foarças electromagnetiqui induchi non es dins un rapoart constant mé la velocitat. Var.: **asincròne**.

assincronia n.f. Mancança de sincronisme. Var.: **asincronia**.

assindeton n.m. (ling.) Supression (m'un efècte estilistic) de mòts de ligason (conjoncions, advèrbis) dins una frasa ò entre doi frasas. Var.: **asindeton**.

assinergia n.f. Mancança de coordinacion entre lei muscles que partecípon à un gèste. Var.: **asinergia**.

assirian, a adj. e n. De l'Assíria.

assiriologia n.f. Estudi de la civilisacion dei antiquitats assiriani e, generalament, de l'orient ancian.

assiriològue, òga n. Especialista d'assiriologia.

assisa n.f. 1. Basa que dona d'estabilitat, de soliditat. 2. Reng d'elements de la mema autessa, dins una construccion. 3. (anat., bot.) Ensèms dei cellulas dispauadi dins un meme jaç. ◇ *Assisas generatritz*: Assisas que prodúon lu teissuts segondaris de la camba e de la raíç (suve, boasc). – *Assisa pelifèra*: Assisa que poarta lu pels dei raíç.

assisas n.f. pl. 1. Adunanças tengudi per de magistrats, per jutjar lu crimis; luèc dont si tènon aqueli adunanças. ◇ *Cort d'assisas*: Juridiccion encargada de jutjar lu crimis. 2. Congrès d'un movement, d'un partit politic, d'un sindicat, etc.

assistanat n.m. 1. Foncion d'assistent, espec. dins l'ensenhament superior e dins li industrias de l'espectacle. 2. Fach d'èstre assistit, secorrut.

assistença (-éncia) n.f. 1. Accion d'assistir, d'èstre present (à una adunança, una ceremònia, etc.). 2. Auditòri, public. 3. Accion d'assistir quauqu'un, de l'ajudar. ◇ (anc.) *Assistença publica*: Administracion encargada d'ajudar li personas desfavorisadi. ◇ *Assistença tecnica*: Ajuda internacionala portada à un

país en cors de desvelopament. ◇ *Societat d'assistença*: Societat qu'assegura per contracte la prestacion d'unu servicis, reparacions, secors.

assistent, a n. 1. Persona que n'assistisse una autra. 2. Dins l'ensenhament superior, ensenhaire encargat sobretot dei travalhs dirigits. ◇ Dins l'ensenhament segondari, estudiant estrangier emplegat per ajudar à l'aprendissatge dei lengas vivi. 3. *Assistenta sociala*: Persona encarga d'un ròtle d'assistença (morala, medicala ò materiala) ai individús e ai familhas.◇ *Assistenta mairala*: Frema que s'ocupa de gardar d'enfants, au sieu domicili ò dins l'encastre dei escòlas mairali. ◆ pl. Personas presenti en un luèc, qu'assistísson à quauqua ren; assistença.

assistir vt. (*assistissi*) Ajudar quauqu'un ò li portar secors. Sin.: **sostar**. ◆ vt. ind. *(à)* Èstre present *(à)*; participar *(à)*. Var.: **assistre**.

assistit, ida adj. (tecn.) Provist d'un dispositiu que l'esfoarç de d'aqueu que l'emplega es amplificat per un apoart exterior d'energia: *Direccion assistida*.

assistit, ida adj. e n. Persona que benefícia d'una assistença, espec. financiera.

assistolia n.f. Insufisença dei contraccions dau coar, que provòca una baissa dau dèbit cardiac. Var.: **asistolia**.

assistolic, a adj. Relatiu à l'asistolia. Var.: **asistolic**.

assistre vt. e vt. ind. (*assisti*) Assistir.

assocar vt. (*assòqui*) Barcelar.

associable, a adj. Que pòu èstre associat.

associacion n.f. 1. Accion d'associar, de s'associar; lo sieu resultat. 2. Gropament de personas qu'an una passion, una tòca en comun, sensa volontat lucrativa. Sin.: **afrairament**, **frairia**, **pariatge**. 3. Accion d'associar quauqu'un à quauqua ren, de cauas divèrsi entre eli. ◇ *Associacion d'ideas*: Procèssus psicologic que fa qu'una idea n'evòca una autra. ◇ (psican.) *Associacion liura*: Metòde qu'invita lo subjècte à exprimir tot cen que li vèn en ment, sensa discriminacion. 4. (bot.) *Associacion vegetala*: Ensèms dei plantas d'espècias diferenti que vívon dins un meme mitan.

associacionisme n.m. (filos.) Doctrina que fa de l'associacion dei ideas e dei representacions la basa de la vida mentala e lo principi de la conoissença.

associacionista adj. e n. (filos.) De l'associacionisme; que seguisse aquela doctrina.

associal, a adj. Incapable de s'adaptar ai nòrmas sociali; que refuda de li si adaptar. Var.: **asocial**.

associalitat n.f. Caractèr d'una persona asociala. Var.: **asocialitat**.

associar vt. (*assòci*, classic *assòcii*, corrent *associi*) 1. Metre ensèms, reünir: *Associar d'ideas*. Sin.: **afrairar**, **afilhar**, **apariar**. 2. Faire participar quauqu'un à quauqua ren: *Associar una persona à un projècte*. ◆ **s'associar** v.pr. 1. Participar à quauqua ren: *S'associar à una accion*. 2. *S'associar à quauqu'un, mé quauqu'un*: S'entendre mé quauqu'un per faire quauqua ren en comun. 3. Formar un ensèms armoniós embé: *L'elegança s'associa à la belessa*.

associat, ada adj. e n. Persona ligada à d'autri per d'interès comuns. Sin. (nom): **sòci**.

associatiu, iva adj. (mat.) Si di d'una lèi que verifica la proprietat d'associativitat.

associativitat n.f. (mat.) Proprietat d'una lèi de composicion intèrna dins la quala si pòu remplaçar la seguida d'unu elements per lo resultat de l'operacion facha sobre d'elu sensa modificar lo resultat global: *L'addicion es associativa*.

assoconar vt. Picar quauqu'un, li donar una forra de còups. Var.: **assocar**. Sin.: **barcelar**.

assolaçar vt. Reconfortar, consolar.

assolament n.m. Reparticion dei culturas entre li diferenti parts d'una tèrra. – *Assolament triannal*: Caracterisat per una rotacion dei culturas sus tres ans.

assolar vt. (*assòli*) Practicar l'assolament de.

assoldat, ada adj. *Èstre assoldat à*: Èstre à la sòlda de.

assolelhada n.f. Estat patologic en seguida à una exposicion tròup lònga au soleu. Var.: **ensolelhada**.

assolelhar vt. Expauar au soleu. Var.: **ensolelhar**, **solelhar**. ◆ **s'assolelhar** v.pr. S'expauar au soleu. Var.: **s'ensolelhar**, **si solelhar**.

assolelhat, ada adj. Ensolelhat.

assolidar vt. Faire venir mai solide. Sin.: **consolidar**, **renfortir**.

assolidatiu, iva adj. Consolidatiu.

assomadís, issa adj. Cen qu'assòma. Sin.: **fastigós**, **secant**, **pegós**, **tediós**. Var.: **assomant**.

assomador n.m. (anc.) Arma per assomar. Sin.: **ensucador**.

assomaire, airitz n. Persona qu'assòma. Sin.: **massolier**, **ensucaire**.

assomant, a adj. (fam.) Enuiós à l'excès.

assomar vt. (*assòmi*) 1. Picar d'un còup que fa si picar en tèrra ò tua. Sin.: **ensucar**, **amassolar**, **matrassar**. 2. Enuiar foartament, importunar. Sin.: **secar**, **atediar**, **fatigar**, **embestiar**.

assomatge n.m. Accion d'assomar. Sin.: **matrassatge**, **amassolatge**.

assompcion n.f. (relig. cat.) 1. Elevacion miraculoa e presença corporala de la Vierge au ceu après la sieu moart. Var.: **assompta**. 2. *L'Assompcion*: Lo jorn que la Glèia n'en celèbra la fèsta (15 d'aost). Sin.: **Noastra-Dòna d'aost**. 3. (filos.) Segonda proposicion, dicha minora, d'un sillogisme. 4. (filos.) Matèria d'un judici considerada enfoara de la sieu veritat ò de la sieu faussetat.

assompcionista n.m. Religiós d'una congregacion fondada à Nimes en lo 1845 per lo Paire Emanueu d'Auzon e consacrada ai òbras de pelegrinatge, d'ensenhament e de premsa. Sin.: **augustin de l'Assompcion**.

assompta n.f. Assompcion.

assonança n.f. 1. Repeticion d'un meme son vocalic dins una frasa. 2. Rima reducha à l'identitat de la darriera vocala accentuada, dins la versificacion (ex.: *nombre/dona*, *bèla/vèrda*, etc.).

assonançat, ada adj. Caracterisat per l'assonança: *De vèrs assonançats*.

assonant, a adj. Que produe una assonança.

assonar vt. Faire tornar picar una vocala accentuada.

assopiment n.m. Fach de s'assopir. Sin.: **penec**, **penequet**.

assopir vt. (*assopissi*) 1. Endurmir à mitan. Sin.: **entredurmir**. 2. (lit.) Apasiar, calmar: *Assopir la dolor*. Sin.: **apasiar**, **apagar**. ◆ **s'assopir** v.pr. S'endurmir doçament, à mitan. Sin.: **choqiear**, **penecar**, **penequejar**, **s'entredurmir**.

assopissent, a adj. Qu'a la proprietat d'assopir.

assopliment n.m. Accion d'assoplir; fach de s'assoplir.

assoplir vt. (*assoplissi*) 1. Rendre mai sople: *Assoplir una estòfa*. Sin.: **adrapir**, **ablagir**. 2. Rendre mens rigorós: *Assoplir un reglament*. Sin.: **assuausar**. ◆ **s'assoplir** v.pr. Devenir mai sople.

assordiment n.m. Accion d'assordir; lo sieu resultat. Sin.: **embalordiment**, **ensordiment**, **ensordament**.

assordir vt. (*assordissi*) 1. Rendre sord per un excès de bosin. Sin.: **embalordir**, **ensordar**, **ensordir**, **eissordir**. 2. Rendre mens sonòre: *La neu assordisse lu bosins*. 3. Faire baissar: *Assordir una dolor*. ◆ **s'assordir** v.pr. Devenir mens sonòre.

assordissent, a adj. Que pòu assordir. Sin.: **ensordant**, **eissordissent**, **embalordissent**.

assortiment n.m. 1. Seria de cauas que fórmon un ensèms. Sin.: **ensortiment**, **apariament**. ◇ (coïna) Presentacion d'aliments variats ma d'una mema categoria. 2. Dins un negòci, colleccion de mèrç d'un meme genre. Sin.(2): **garniment**.

assortir vt. (*assortissi*) 1. Recampar de personas, de cauas, que si convènon, que s'armoníson. Sin.: **apariar**, ensortir. 2. Aprovisionar en mèrç (un negòci). Sin.: **garnir**. ◆ **s'assortir** v.pr. Anar ben ensèms, s'acordar. Sin.: **s'apariar**.

assostadís, issa adj. Que pòu assostar.

assostaire, airitz adj. e n. Qu'assosta, apara. Sin.: **protector**, **aparaire**.

assostar vt. Ofrir à quauqu'un una sosta, per lo protegir (de la pluèia, d'un perilh, etc.). Var.: **sostar**. Sin.: **aparar**. ◆ **s'assostar** v.pr. Si metre à la sosta.

assostatge n.m. 1. Accion de metre à la sosta; lo sieu resultat. 2. Cubèrt, curbiment.

assoudar vt. (*assòudi*) Corrompre (quauqu'un). Sin.: **crompar**.

assuau interj. Òrdre donat per apagar quauqu'un ò una bèstia. Var.: **suau**, **calma**, **doçament**, **d'aise**.

assuaudador n.m. Aparelh que sièrve à adocir l'aiga. Var.: **assuausador**. Sin.: **adocidor**, **descalcarisador**, **docejaire**.

assuaudament n.m. Accion d'assuaudar; fach de s'assuaudar. Var.: **assuausament**.

assuaudar vt. 1. Calmar; rendre mai doç. 2. Rendre mai doç: *Assuaudar l'aiga*. Sin.: **descalcarisar**. ◆ **s'assuaudar** v.pr. Si calmar. Var.: **assuausar**, **assuaujar**.

assuaudor n.m.

assuaujar vt. Assuaudar.

assuausador n.m. Assuaudador.

assuausament n.m. Assuaudament.

assuausar vt. Assuaudar.

assubjectiment n.m. Accion d'assubjectir; fach d'èstre assubjectit. Sin.: **asserviment**, **dependença**, **servitud**, **senhoratge**, **dominacion**.

assubjectir vt. (*assubjectissi*) 1. Plaçar (un pòble, una nacion) sota una dominacion, una dependença pauc ò pron totala. Sin.: **dominar**, **asservir**, **senhorejar**, **sotametre**. 2. Sotametre (quauqu'un) à una obligacion estrecha. 3. Fixar (una caua) per que sigue establa, immobila.

assubjectissent, a adj. Qu'assubjectisse, astrenhe. Sin.: **constrenhent**.

assubjectit, ida adj. e n. Persona tenguda per la lèi de versar un impoast ò una taxa o de s'afilhar à un organisme. Sin.: **contribuent**.

assucatge n.m. Ensucatge.

assugament n.m. Accion d'assugar. Sin.: **eissugament**, **eissugatge**, **eissugada**.

assugamans n.m. Tròç d'estòfa per si panar li mans. Sin.: **panamans**, **eissugamans**, **secamans**.

assugar vt. (*assugui*) Desbarrassar quauqua ren d'un liquide ò de la pòuvera que li èra sobre. Sin.: **panar**, **eissugar**.

assuliar vt. (*assuli*, classic *assúlii*) Lissar, faire venir lusent. Sin.: **aliscar**.

assumida n.f. Responsabilitat.

assumir vt. (*assumissi*) Si cargar de; acceptar li consequenças de: *Assumerai li mieu responsabilitats*. ◆ **s'assumir** v.pr. Si pilhar en carga; s'acceptar coma si es.

asta n.f. Mànegue de boasc per tenir un drapeu, una arma d'asta, etc. ◇ *Arma d'asta*: Arma blanca que lo sieu fèrre es fixat sus una asta. ◇ *Bandiera à mièja asta*: Bandiera qu'es solament auçada à mitan de l'asta, en signe de dòu.

astacicòla adj. Que pertòca lo noirigatge dei crustaceus.

astacicultor, tritz n. Persona que noirisse de crustaceus.

astacidat n.m. *Astacidats*: Familha de crustaceus decapòdes coma lo chambre e de formas vesini provedidi de peçugas foarti.

astacologia n.f. Part de la geologia qu'estúdia lu crustacèus coma lo chambre, lo ligombau, etc.

astada n.f. Cen que tèn sus un aste.

astar vt. Metre (de carn, de peis, etc.) sus un aste per lu far rostir. Var.: **enastar**.

astaragués, esa adj. e n. De l'Astarac, encontrada de Gasconha.

astasia n.f. (patol.) Dificultat ò impossibilitat de si tenir drech, sovent ligada à l'abasia.

astat n.m. (quim.) Element artificial e radioactiu (At) de n° atomic 85.

astatic, a adj. Que presenta un estat d'equilibri indiferent: *Sistema astatic*. ◇ Si di especialament d'un sistema d'agulha caramitada que non subisse l'influença dau magnetisme terrenau.

aste n.m. Barra de fèrre ponchuda dont s'enfila de carn per la faire rostir.

astèla n.f. Autre nom de l'estèla, de la faissòla, per mantenir un memebre rot.

astenia n.f. (med.) Estat de lassitge e d'aflaquiment.

astenic, a adj. e n. Relatiu à l'astenia; que sofrisse d'astenia.

astenoesfèra n.f. (geol.) Jaç viscós situat au dedintre de la Tèrra, dont repaua la litoesfèra.

astenomania n.f. Costuma morbida de l'astenia que s'endevèn après l'astenia vertadiera.

astenopia n.f. Incapacitat per la vista de sis sostenir de lònga.

astenospermia n.f. Demeniment de la mobilitat dei espermatozoïdes que lo sieu nombre si mantèn dins la nòrma.

astèr n.m. 1. (bot.) Genre de plantas erbaceas perenni de la Familha dei composaceas (*Aster sp*), dei fuèlhas altèrni, que la flor es jauna mé de petales blaus ò blancs. 2. Sistema de filaments qu'irràdion dau centrosòma.

astereognòsi [n] n.f. (med.) Perda de la facultat de reconóisser lu objèctes en lu tocants.

asterisc n.m. Signe tipografic en forma d'estela (*). Sin.: **esteleta**.

asteride n.m. *Asterides*: Classa d'equinodèrmas enclausant li estèlas de mar.

asterinidat n.m. *Asterinidats*: Familha d'asterides provedits de cinc a uèch banas mai que corti.

asterocarp(e) n.m. Resedacea m'au tronquilhon greule que creisse dins la rocalha e lu clapàs.

asteroïde n.m. Pichina planeta; pichin còrs celèste.

asteroïta n.f. Nom d'una varietat manganesifèra d'edenbergit, silicat natural de fèrre e de calci.

asti n.m. Vin blanc most recoltat dins la region d'Asti (Itàlia).

asticar vt. Faire brilhar en fretant. Sin.: **alusentir** (preferible).

asticatge n.m. Accion d'asticar.

astigmatic, a adj. e n. Tocat d'astigmatisme.

astigmatisme n.m. 1. Anomalia de la vision, deuguda à d'inegalitats de corbadura de la cornea ò à una mancança d'omogeneïtat dins la refringença dei mitans transparents de l'uèlh. 2. Defaut d'un instrument d'optica que non dona d'un ponch un imatge virtual.

astigmomètre n.m. Instrument que mesura li divèrsi corbaduras de la cornea per definir l'astigmatisme de la fàcia anteriora. Sin.: **oftalmomètre**.

astòme, a adj. e n.m. Si di dei èstres desprovedits d'orifici present dins lu autres tipes.

astomia n.f. Monstruositat deuguda à la mancança congenitala de boca.

astor n.m. Autre nom de l'escriveu-esparvier.

astor n.m. Rateiròu.

astoret n.m. Rateiròu.

astracan n.m. Forradura de jove anheu d'Àsia, dau pel frisat.

astrada n.f. Destinada.

astragal n.m. 1. (anat.) Oàs dau tarse que s'articula m'au tíbia e m'au peroneu. 2. (arquit.) Motladura situada à la joncion dau fust e dau capiteu d'una colomna. 3. (bot.) Planta qu'una espècia d'Orient fornisse la goma adraganta (Familha dei leguminoas).

astragalectomia n.f. Extirpacion cirurgicala de l'astragal.

astragalian, a adj. Relatiu à l'astragal.

astral, a adj. Relatiu ai astres.

astrat, ada adj. Qu'a d'astre. Var.: **astrós**, **benastrat**, **astruc**, **benastruc**. Sin.: **fortunat**.

astre n.m. 1. Còrs celèste natural. 2. Còrs celèste considerat per l'influença que pòu aver sobre la vida dei òmes. ◇ Destinada favorabla: *Aver d'astre*. Var.: **benastre**. Sin.: **fortuna**, **crespina**, (pop.) **cuu**.

àstregue n.m. Terrassa cubèrta.

astrencha n.f. 1. (dr.) Obligacion facha à un debitor de pagar una soma donada per jorn de retard. 2. (lit.) Constrencha.

astrenhent, a adj. Qu'astrenhe, tèn totjorn ocupat. Sin.: **constrenhent**.

astrénher vt. Sotametre (una persona) à un dever estrech, à un travalh penós. Sin.: **constrénher**. ◆ **s'astrénher** v.pr. *(à)* Si constrénher *(à)*.

àstriga n.f. (Luceram) *Fa temps qu'ai montat lis arnecs à l'àstriga*: Siéu menopausada.

astringença (-éncia) n.f. (med.) Qualitat de cen qu'es astringent.

astringent, a adj. e n. (med.) Si di d'una substança qu'estrenhe lei teissuts ò diminuisse li secrecions.

astrobiologia n.f. Exobiologia.

astroblema n.m. (geol.) Traça laissada per l'impacte d'una gròssa meteorita.

astrocit n.m. Cellula de la matèria grisa dau sistema nerviós que presenta de ramificacions nombroï e raionanti.

astrocitòma n.m. Tumor dau sistema nerviós central.

astrodòma n.m. Copòla transparenta en matèria plastica installada dins la part sobrana dau poast de pilotatge d'un avion per permetre de faire lo ponch astronomic.

astrofisica n.f. Partida de l'astronomia qu'estúdia la constitucion, li proprietats fisiqui e l'evolucion dei astres.

astrofisician, a n. Especialista d'astrofisica.

astrofotografia n.f. Fotografia dei astres.

astrofotografic, a adj. Relatiu à l'astrofotografia.

astrografe n.m. Aparelh d'astrografia ò d'astrofotografia.

astrografia n.f. Descripcion de l'estelam.

astrolabi n.m. 1. (anc.) Instrument que permete d'obtenir, per una latituda donada, una representacion plana simplificada dau ceu à una data quala que sigue. 2. (mod.) Instrument que sièrve à observar l'instant qu'una estela arriba à una autessa determinada.

astrolatria n.f. Culte dei astres.

astrologia n.f. Art divinatòri fondat sobre l'observacion dei astres, que tempta de determinar la sieu influença sobre lu eveniments terrèstres, sobre la destinada umana.

astrologic, a adj. Relatiu à l'astrologia.

astrològue, òga n. Persona que practica l'astrologia.

astrometria n.f. Partida de l'astronomia qu'a per objècte la mesura de la posicion dei astres e la determinacion dei sieus movements. Sin.: **astronomia de posicion**.

astrometric, a adj. De l'astrometria.

astrometrista n. Especialista d'astrometria.

astronau n.f. Veïcule espacial.

astronauta n. Pilòt ò passatgier d'un engenh espacial.

astronautic, a adj. Relatiu ai astronaus.

astronautica n.f. Sciença e tecnica de la navegacion dins l'espaci. Sin.: **cosmonautica**.

astronòme, a n. Especialista d'astronomia.

astronomia n.f. Sciença qu'estúdia la posicion, lu movements, l'estructura e l'evolucion dei còrs celèstes. ◇ *Astronomia de posicion*: Astrometria.

astronomic, a adj. 1. Relatiu à l'astronomia: Observacion astronomica. 2. (fam.) Foarça aut, exagerat, excessiu: *Un prètz astronomic*.

astronomicament adv. En seguissent li lèis de l'astronomia.

astropoart n.m. Basa d'engenhs espacials.

astro-sonda n.f. Aparelh cosmic mandat de la Tèrra per reculhir d'entre-senhas tocant d'autri planetas.

astrós, oa adj. Qu'a d'astre. Var.: **astrat**, **astruc**. Sin.: **fortunat**.

astruc, uga adj. Astrós.

astruc n.m. Compliment. Var.: **astrugança**.

astrugança n.f. Astruc.

astúcia n.f. 1. Biais d'agir, de parlar, que moastra de gaubi, de finessa. 2. Juèc de mòts, facecia.

astuciós, oa adj. 1. Qu'a d'astúcia, de gaubi, d'engenhositat. 2. Qu'es fach embé astúcia, engenhositat.

astuciosament adv. D'un biais astuciós.

astut, uda adj. Astuciós (1).

asuèlh n.m. Autre nom de l'orizont. Sin.: **refrontau**.

At Simbòle de l'ampèr-torn.

At Simbòle de l'astat.

atac n.m. 1. Accion d'atacar; agression. 2. Critica violenta, acusacion. 3. (mil.) Accion militària per conquistar un objectiu ò per destrúger li foarças enemigui. 4. (espòrts) Accion ofensiva. –2. Accès subit d'una malautia. ◇ *Un atac*: Una emorragia ò una embolia cerebrala. Sin. (2): **apoplexia**, **congestion cerebrala**. Var.: **ataca** (toi sens).

ataca n.f. Atac. ◇ (espòrts) Ensèms dei jugaires que partecípon à-n-aquela accion, dins lu espòrts d'equipa. Contr.: **defensa**.

atacable, a adj. Que si pòu atacar.

atacant, a adj. e n. Qu'ataca. ◇ (espòrts) Que fa partida de l'ataca.

atacar vt. 1. Cometre una agression sus (quauqu'un). Sin.: **assalir**. 2. Provocar, urtar, especialament mé la paraula.

atagène n.m. Pichin coleoptèr que li sieu larva bruni s'atàcon ai pèus, ai tapís, etc.

atalentament n.m. Desirança. Sin.: **desidèri**.

atalentar vt. provocar la desirança de quauqua ren, espec. donar l'envuèia de manjar. ◆ **s'atalentar** v.pr. Si passionar.

atalhier n.m. 1. Luèc, local dont travàlhon lu artesans, lu obriers. Ensèms dei personas que travàlhon dins aqueu luè. 2. *Grope de travalh*: Atalhier d'informatica. ◇ (television) *Atalhier de produccion*: Sotadivision d'una unitat de programa encargada de la gestion d'uni emissions. 3. Luèc dont travalha un artista (pintor, esculptor, etc.). 4. (b.-.a.) Ensèms dei escolans ò dei ajudas d'un mèstre. 5. Lòtja dei francs-maçons; local dont si recàmpon.

ataman n.m. 1. Cap militari en Polonha, en Lituània e en Moldàvia. 2. Cap dei cosacs e cap de govèrn en Ucraina.

atampar (s') v.pr. S'immobilisar, en parlant d'un can de caça. Sin.: **s'aplantar**.

atampauc adv. Autre forma de **tampauc**. Sin.: **nimai**.

atanleu adv. Autra forma de tanlèu. Sin.: **sus lo còup**, **de tira**.

atanor n.m. Forneu d'alquimista.

ataraxia n.f. (filos.) Quietuda absoluda (principi de bonur d'après l'epicurisme e l'estoïcisme).

ataraxic, a adj. Que tende à l'ataraxia, que la provòca.

atardador, airitz adj. 1. Qu'es en tardança. Sin.: **tardier**, **retardier**. 2. Qu'atarda.

atardar (s') v.pr. 1. Restar longtemps dins un luèc. 2. Pilhar lo sieu temps per faire quauqua ren. Var.: **s'atardiar**, **s'atardivar**.

atardat, ada adj. Endarrierat.

atardiar (s') v.pr. (*m'atardi*, classic *m'atàrdii*) S'atardar. Var.: **s'atardivar**.

atardivar (s') v.pr. S'atardar.

atarguier n.m. Libarda, baleston.

ataular (s') v.pr. Si metre à taula. Var.: **s'entaular**.

ataüt n.m. Còfre dont si mete lo còrs d'un moart. Sin.: **caissa de moart**.

atavic, a adj. Relatiu à l'atavisme.

atavisme n.m. 1. Retorn, per un subjècte, de caractèrs ancestrals dispareissuts despí una generacion ò de mai. 2. (corr.) Ereditat.

ataxia n.f. Absença de coordinacion d'unu movement, caracteristica d'uni malautias neurologiqui.

ataxic, a adj. e n. Relatiu à l'ataxia; pertocat d'ataxia.

ateïsme n.m. Actituda, doctrina d'una persona que nega l'existença de Dieu, de la divinitat.

ateïsta adj. e n. Que nega l'existença de Dieu, de tota divinitat. Var.: **ateu**. Sin.: **mescresent**.

ateïstic, a adj. Relatiu à l'ateïsme.

atèla n.f. Pichina pça de boasc ò de metal per tenir en plaça d'oàs fracturats. Var.: **estèla**; Sin.: **estèc**.

atelable, a adj. Que si pòu atelar.

atelar vt. (*atèli*) 1. Estacar (de bèstias) à una veitura ò à una màquina agricòla. 2. Metre quauqu'un à faire un travalh penós. 3. (c. de f.) Estacar (de vagons) 4. Estacar una màquina agricòla à un veïcule motorisat per lo tirar. Sin. (1, 3 e 4): **jónher**, **encarrar**. ◆ **s'atelar** v.pr. Si metre à faire un travalh penós. Sin.: **si botar**.

atelatge n.m. 1. Accion ò biais d'atelar (de bèstias) Sin.: **encarrament**, **joncha**; l'ensèms dei bèstias ateladi. Sin.: **pareu**, **encarratge**. 2. Dispositiu per estacar de veïcules ensèms.

atelectasi n.f. Mancança de dilatacion dei alveòles paumonaris.

atelectasic, a adj. e n. Pertocat per l'atelectasi.

atelia n.f. Estat d'un organe devengut inutilisable en seguida à una regression contunha.

atelic, a adj. Relatiu à l'atelia.

atellanas n.f. pl. (ant. rom.) Comèdias burlesqui.

atematic, a adj. 1. Que non es tematic. 2. (ling.) Si di d'un mòt que lo sieu sufixe ò la desinença si restàcon directament à la raíç, sensa l'intermediari d'una vocala tematica: en latin, *lectum*, participi de *lego*, à costat de *auditum*, dau vèrbo *audio*, dont si nòta la vocala tematica **i**).

atemí n.m. Dins lu arts marcials japonés, còup portat embé lo trencant de la man, lo coe, lu ginolhs ò lo pen.

a tempo loc. adv. (mòt italian, [a'tɛŋpo]) (mús.) En repilhant la velocitat d'execucion iniciala dau tròç.

atempar vt. Reglar li velas. 1226: «*e l cap devant so li governador / que atempran las velas*.» Var.: **atemprar.**

atemporal, a adj. Que lo temps non pertòca. ◇ (ling.) *Forma atemporala*: Forma verbala que non indica un temps.

atemporar vt. 1. Retardar lo moment de faire quauqua ren. Sin.: **temporisar**. 2. Faire sojornar una botelha de vin dins un luèc per fin que la sieu temperatura sigue au niveu de la temperatura ambienta d'aqueu luèc.

atemprança n.f. Temperança.

atemprar vt. (mar.) Atempar.

atemptar vt. ind. *(à)* Cometre una temptativa criminala còntra, la si pilhar grevement embé: *Atemptar à la vida de quauqu'un*.

atemptat n.m. Atac criminal còntra li personas, lu drechs, lu bens, etc. ◇ (dr.) *Atemptat à la pudor*: Acte comés sus lo còrs d'una persona e reconoissut coma podent ofensar la pudor d'aquesta persona.

atemptatòri, òria adj. Qu'atempta (à quauqua ren): *Una decision atemptatòria à la libertat*.

atencha n.f. Accion, fach d'atemptar: *Una atencha à la libertat*. Var.: **atenta**. Sin.: **prejudici**, **còup portat**.

atencion n.f. 1. Accion de si concentrar sobre quauqua ren ò sobre quauqu'un, de s'aplicar: *Faire atencion*. Sin.: **pilhar garda**, **velhar**, **si gardar**. 2. Marca d'afeccion, d'interès: *Ofrir de flors es una delicata atencion*.

atencion interj. Interjeccion per demandar de si maufidar ò de si tenir ben. Sin.: **gaida**, **mèfi**.

atencionat, ada adj. Brave, plen d'atencions.

atendar (s') v.pr. Campejar sota una tenda.

atendre vi. *(à)* Faire atencion *(à)*. ◆ **s'atendre** v.pr. *(à)* S'aplicar *(à)*.

atendriment n.m. Accion d'atendrir quauqu'un; fach de s'atendrir.

atendrir vt. (*atendrissi*) 1. Rendre mai tendre: *Atendrir la carn*. Var.: **atendresir**. 2. (fig.) Tocar, emocionar, Sin.: **esmòure**. ◆ **s'atendrir** v.pr. (fig.) Devenir mai tendre.

atendrissèire n.m. Aparelh per atendrir la carn.

atendrissent, a adj. Capable d'atendrir, d'esmòure.

atendut n.m. (dr.) (sobretot au plural) Alineà qu'enóncia lu arguments qu'una requista, un jutjament, si forma sobre.

atendut dins la loc. conj. *Atendut que*: Vist que. Sin.: **considerant que**.

atenenc, a adj. e n. D'Atenas.

atenença (-éncia) n.f. Dependença (per una construccion, etc.).

atenent, a adj. Contigú, tocant. Sin.: **dependent**.

ateneu n.m. Institut de recèrca scientifica ò d'ensenhament superior.

atengut, uda adj. Exacte, pontual.

aténher vt. 1. Tocar en ferissent. 2. Tocar, esmòure.

atent, a adj. Atentiu. Sin.: **escotós**, **aurelhós**.

atenta n.f. Atencha.

atentament adv. Atentivament.

atentisme n.m. Tendença à asperar lu eveniments denant d'agir, de parlar; oportunisme.

atentista adj. e n. Que practica l'atentisme. Sin.: **oportunista**.

atentiu, iva adj. 1. Que fa atencion à quauqu'un, à quauqua ren. Sin.: **atent**, **escotós**, **aurelhós**. 2. Plen d'atencions.

atentivament adv. Atentament.

atenuacion n.f. Accion d'atenuar; fach de s'atenuar; diminucion, adociment. Sin.: **ateuniment**, **demenida**, **demeniment**.

atenuant, a adj. Qu'atenua. Var.: **atenuatiu**. ◇ *Circonstanças atenuanti*: Fachs particuliers qu'acompànhon una infraccion e que lu jutges n'en tènon còmpte per diminuir la pena que la lèi a previst.

atenuar vt. (atenuï) Faire perdre d'intensitat à: *Atenuar un son*. Var.: **ateunar**, **ateunir**. Sin.: **demenir**. ◆ **s'atenuar** v.pr. Diminuir: *La mieu dolor s'atenua*.

atenuatiu, iva adj. Atenuant.

atenuator n.m. (nucl.) Dispositiu que permete de faire baissar l'amplituda d'una grandor electrica. Var.: **ateunidor**. Sin.: **amendridor**.

aterian n.m. Faciès cultural caracteristic dau paleolitic au Magrèb.

aterman, a adj. (tecn.) Que non es conductor de la calor.

atermenada n.f. Relambi acordat à un debitor per l'execucion dei sieus engatjaments. Var.: **atermenatge**. Sin.: **alòngui**, **relambi**, **tira-laissa**, **tira-moala** (pop.).◆ pl. Accion de diferir, de remandar mai tardi (una causida, una decision).

atermenaire, airitz n. Persona que tempta d'atermenar.

atermenar vi. Remandar mai tardi, diferir, temptar de ganhar de temps. Sin.: **alongar**, **esperlongar**, **remandar**.

atermenatge n.m. Atermenada.

atermic, a adj. (fis.) Que non manda de calor e non n'assorbisse: *Reaccion atermica*.

ateroescleròsi n.f. (patol.) Afeccion degenerativa dei artèrias, foarça espandida, qu'assòcia li lesions de l'arterioscleròsi e de l'ateròma.

aterogène, a adj. Qu'entira l'ateròma.

aterogenèsi n.f. Que pertòca l'ateròma.

ateròma n.m. (patol.) Degenerescença graissoa de la tunica intèrna dei artèrias.

aterrament n.m. Abatement, estupefaccion. Sin.: **aclapament**.

aterrant, a adj. Acablant. Sin.: **aclapant**, **estranhassant**.

aterrar vt. (*atèrri*) Acablar, estupefaire. Sin.: **aclapar**, **abatre**, **estranhassar**.

aterrar vi. (*atèrri*) 1. Prendre contacte m'au soal, en parlant d'un avion, d'un engenh espacial, etc. 2. Tocar tèrra, en parlant d'una nau.

aterrassament n.m. Accion d'aterrassar. Var.: **terrassament**.

aterrassar vt. Cavar e e colmatar mé de tèrra. Sin.: **terrassar**.

aterrat, ada adj. Acablat, abatut.

aterratge n.m. (aeron.) Accion d'aterrar, per un avion, etc.; lo sieu resultat. ◇ *Tren d'aterratge*: Dispositiu d'aterratge d'un avion.

aterriment n.m. Amàs de tèrra, de sabla que l'aiga a portat.

aterrir vi. (*aterrissi*) Espaventar, terrificar.

aterrir vt. (*atèrri*) 1. Tresmudar en posca. 2. Emplenar mé de tèrra. Sin.: **acomolar**, **emplenar**, **clafir**.

atesar vt. Tendre (una coarda, un ligam, etc.). Var.: **tesar**. Sin.: **tibar**. ◆ **s'atesar** v.pr. Si donar d'importança, si gonflar.

atestacion n.m. Declaracion verbala ò escricha que testimònia de la veracitat d'un fach.

atestar vt. (*atèsti*) 1. Certificar la veritat ò l'autenticitat. 2. Provar, testimoniar: *Aquesta letra atèsta la sieu boana fe*. Sin. (1 e 2): **acertar**. 3. (lit.) Pilhar per testimòni: *Atestar lo ceu*.

atestar vt. 1. Coronar (un aubre), li rebrondar la tèsta. Var.: **entestar**. Sin.: **descapitar**, **escapitar**, **descimar**. 2. *Atestar lu berrilheus*: Apressar la tèsta dei berrilheus vers lo coal de l'ae, per fins que non tòcon li ribas dau camin. ◆ **s'atestar** v.pr. Si ficar, en parlant d'una biga estirassada sus d'una tira: li talhàvon la tèsta en poncha per fins que non s'atestesse en tèrra.

atestat, ada adj. (ling.) Conoissut per un emplec datat, en parlant d'un mòt, d'una forma.

atetòsi n.f. (neurol.) Sindròme caracterisat per de movements involontaris, lents e ondulatòris, en particulier ai mans.

atetosic, a adj. Relatiu à l'atetòsi; que sofrisse d'atetòsi.

ateu, ea adj. e n. Que nega l'existença de Dieu, de tota divinitat. Var.: **ateïsta**. Sin.: **mescresent**.

ateunar vt. Atenuar, redurre.

ateunidor n.m. Atenuator.

ateuniment n.m. Demenida.

ateunir vt. (*ateunissi*) Atenuar.

atge n.m. 1. Lu ans de la vida, lo temps viugut despí la naissença: *Que atge as?, Quant as d'atge?, à l'atge de sièis ans*. 2. Cadun dei periòdes que partéjon la vida dei òmes ò, mai generalament, dei èstres vivents: *L'atge tendre* (l'enfança), *l'atge critic* (entre l'adolescença e la joinessa ò entre l'atge madur e la vielhessa), *l'atge bèstia* (entre l'adolescença e la joinessa), *l'atge madur* (aqueu de la plenituda de la vida) ◇ *Èstre en atge de*: Èstre pron madur per (si maridar, causir solet, etc.). ◇ *Un òme d'un atge*: Un òme que comença à si far vièlh. ◇ *Aver l'atge de la rason*: Èstre mentalament madur. ◇ *Atge mental*: Niveu de desvelopament de l'intelligença, coma equivalent de l'atge de la vida que, normalament, li si rejonhe aqueu niveu. 3. Lu ans necessaris per poder faire quauqua ren: *As passat l'atge de jugar*. ◇ *Limita d'atge*: Atge que non cau despassar, per exemple per faire d'uni professions. 4. Epòca, periòde: *Atges istorics*, preïstorics. ◇ *Atge-Mejan*: Periòde entre l'Antiquitat e la Renaissença. Sin.: **Edat Mejana**. 5. Unitat de la cronologia geologica au dedintre d'una epòca, espec. de la preïstòria: *L'atge de la pèira, l'atge dau fèrre*. Sin.: **edat** (fem., classic per toi lu sens).

atïar vt. (*atii*) Avivar (lo fuèc). Avivar, reviudar, en parlant dau fuèc. Sin.: **forgonar**, **bosticar**, **bostigar**.

atic, a adj. Relatiu à l'Atic, à Atenas e ai sieu abitants: *L'art atic*. ◆ n.m. Dialècte ionian qu'èra la lenga de l'Atenas antica.

atic n.m. (arquit.) Coronament orizontal decoratiu, plaçat en dessobre d'una frisa importanta.

aticisme n.m. Estile sòbre e elegant pròpri ai artistas de la Grècia antica ai siècles V e IV av. J.-C., en particulier ai escrivans.

atiediment n.m. (lit.) Accion d'atiedir; lo sieu resultat.

atiedir vt. (*atiedissi*) (lit.) Rendre tiède.

atierar vt. (*atièri*) Plaçar en tièra. Sin.: **alinhar**, **enregar**.

atimia n.f. Privacion dei drechs civics e politics.

atimia n.f. (psicopat.) Estat d'indiferença afectiva aparente de l'equizofrène. Var.: **atimormia**.

atimonar vt. Encarrar lu bòus au carriòt.

atimormia n.f. Atimia.

atipia n.f. Absença de conformitat en rapoart à un modèle que si pilha coma referença.

atipic, a adj. Qu'es diferent dau modèle abitual; que non si pòu classificar: *Un roman atipic*.

atirable, a adj. Que pòu èstre atirat.

atiraire, airitz adj. Atraient.

atiralh n.m. Ensèms d'objèctes divèrs, que tènon generalament de plaça e destinats à un usatge precís. *L'atiralh d'un fotografe*. Sin.: **atràs**, **artifalha** (tèrme de preferir).

atirament n.m. Atirança.

atirança (-ància) n.f. Caractèr de cen qu'es atraent. Var.: **atirament**. Sin.: **atrach**.

atirant, a adj. Atraent. Var.: **atraient**, **atractiu**.

atirar vt. Atraire.

atisar vt. Atissar.

atissable, a adj. Excitable.

atissar vt. 1. Excitar: *Atissar un can*. 2. Avivar, reviudar (lo fuèc). Var.: **atïar**. Sin.: **bostegar**. 3. (lit.) Entretenir, avivar: *Atissar l'òdi*.

atissós, oa adj. Bostegon. Sin.: **picanhós**, **bostigaire**, **picanhaire**. Var.: **tissós**.

atlant n.m. Estàtua d'òme que sostèn un entaulament, una cornissa, etc. Sin.: **telamon**.

atlantic, a adj. De l'ocean Atlantic ò dei país que lo costéjon.

atlantisme n.m. Doctrina dei aparaires dau Pacte de l'Antlantic Nòrd.

atlantosaure n.m. Reptile fossile dau cretaceu, que podia faire fins à 40 m de lòng.

atlantròp(e) n.m. Ominian fossile descubèrt en Àfrica dau Nòrd, vesin dau pitecantròpe de Java.

atlàs n.m. 1. Recuèlh, ensèms de cartas geografiqui, istoriqui. 2. Promiera vertebre dau coal.

atleta n. 1. Persona que practica un espòrt, espec. l'atletisme. 2. Persona dei muscles foarça desvolopats.

atletic, a adj. D'atleta; relatiu à l'atletisme.

atletisme n.m. Ensèms dei espòrts individuals comprenent de corsas de plat e d'obstacles e de concors de saut e de lançar (disc, pes, etc.).

atm (fis.) Simbòle de l'atmosfèra.

atman n.m. (relig.) Dins l'indoïsme, alen de vida, ànima.

atmosfèra n.f. 1. (geogr.) Jaç gasós qu'envelopa un còrs celèste; ◇ (espec.) *Atmosfèra terrèstra*: Atmosfèra constituida d'ària qu'es à l'entorn de la Tèrra fins à una autessa pas ben determinada, m'una densitat descreissenta à mesura que si pua, sèti dei fenomènes meteorologics. 2. (fig.) Condicion psicologica dintre un ambient determinat ò un periòde donat, que depende dei situacions viugudi, dei rapoarts establits, etc.: *S'atrovar dins una atmosfèra ostila, l'atmosfèra de la fin dau siècle*. 3. (fis.) Unitat de mesura de la pression d'un gas ò d'una vapor, que vau 101325 pascals (simb.: atm.).

atmosferic, a adj. Relatiu à l'atmosfèra: *Li condicions atmosferiqui*. ◇ *Motor atmosferic*: Motor que lu sieus cilindres son totjorn alimentats en ària à la pression atmosferica, sensa sobrepression ni alimentacion forçada.

atmosfericament adv. Dau ponch de vista de l'atmosfèra.

atocament n.m. Accion de tocar leugierament, en particulier mé la man. Var.: **tocament**. Sin.: **paupadura**, **paupament**, **tocada**, **tocadís**.

atocar n.m. Faire un atocament. Var.: **tocar**. Sin.: **paupar**.

atòl n.m. Islas dei mars tropicali, formadas d'esteus coralians qu'entórnon una laguna centrala, lo *lagon*.

atòme n.m. 1. Constituent elementari de la matèria, assemblatge de particulas fondamentali: *Un còrs constituit d'atòmes identics es un còrs simple*. 2. Quantitat pichina pichina de quauqua ren: *Non a un atòme d'intelligença*. ■ L'atòme es constituit d'un nucleu massiu (10 000 còups mai pichin que l'atòme eu-meme) enviroutat d'una nebla d'electrons, particulas cargadi negativament. Lo nucleu es constituit de neutrons, sensa carga electrica, e de protons, cargats positivament. Dins un atòme donat, lo nombre de protons, egal au nombre d'electrons, es lo nombre (ò numèro) atomic.

atòme-grama n.m. Massa en gramas d'una mòla d'atòmes d'un element quimic.

atomic, a adj. 1. Relatiu ai atòmes. 2. *Massa atomica*: Rapoart de la massa de l'atòme d'un element quimic au dotzenc de la massa dau carbòni. 3. *Numèro* ò *nombre atomic*: Numèro d'òrdre d'un element dins la classificacion quimica, qu'es parier au sieu nombre d'electrons (doncas au sieu nombre de protons). 4. *Energia atomica*: Energia liberada per de reaccions nucleari. 5. *Arma atomica*: Arma qu'emplega li reaccions de fission dau plutòni ò de l'urani, emplegada per lo promier còup en lo 1945 còntra lo Japon.

atomicitat n.f. 1. (quim.) Nombre d'atòmes contenguts dins una molecula. 2. (econ.) Caractèr de l'ofèrta ò de la demanda sus un mercat dont lu vendèires ò lu crompaires son pron importants e nombrós per que degun d'elu poasque, per la sieu accion soleta, aver una influença sobre lo foncionament dau mercat e, en seguida, sobre la determinacion dau prètz.

atomisacion (-izacion) n.f. Accion d'atomisar; lo sieu resultat.

atomisaire (-izaire) n.m. Aparelh que sièrve à espandir finament de liquides, solucions ò suspensions.

atomisar (-izar) vt. 1. Destrúger mé d'armas atomiqui. 2. Redurre un còrs en fini particulas à partir dau sieu estat liquide. 3. Desagregar, partejar (un grope, un ensèms coerent, quauqua ren.).

atomisat(-izat), ada adj. Qu'a subit lu efèctes dei radiacions nucleari.

atomisme n.m. (filos.) 1. Doctrina antica per la quala l'univèrs es fach d'atòmes combinats entre elu mecanicament e d'azard. 2. *Atomisme logic*: Teoria de B. Russell, que ve lo monde coma un ensèms de fachs que s'exprimísson dins un lengatge logic formalisat.

atomista n. 1. Especialista de fisica atomica. 2. Aparaire de l'atomisme filosofic.

atomistic, a adj. Relatiu à l'atomisme.

atomistica n.f. Sciença qu'estúdia lu atòmes e li sieu proprietats.

atonalitat n.f. Escritura musicala contemporanea, caracterisada en particulier per l'abandon dei règlas de l'armonia classica, qu'emplega lu dotze degràs de la gamma cromatica.

atòne, a adj. 1. Qu'es ò que sembla sensa vitalitat, sensa vigor; que manca de dinamisme. Sin.: **flac**, **apatic**, **molastrós**. 2. (ling.) Que non poarta l'accent tonic, en parlant d'una vocala ò d'una sillaba.

atonia n.f. Caractèr de cen qu'es atòne, que manca de foarçs, de vitalitat. Sin.: **flaquessa**, **apatia**.

atonic, a adj. Que pertòca l'atonia ò n'en resulta.

atots n.m. [a'tus] 1. Color causida ò pilhada d'azard e l'empoarta sobre li autri, dins lu juècs de cartas. 2. (fig.) Elements que perméton de reüssir: *Aver toi lu atots en mans*.

atoxic, a adj. (med.) Qu'a minga toxicitat.

A.T.P. (sigla) Adenosina trifosfat.

atrabilari, ària adj. e n. (fig.) Que si pòu irritar facilament. Sin.: **bilós**, **renós**, **irós**, **pissavinaigre** (pop.).

atraccion n.f. 1. Proprietat d'atraire: *L'atraccion dau pòle magnetic, l'atraccion terrèstra.* ◇ *Lèi de l'atraccion universala de Newton*: Lèi que di que toi lu còrs s'atíron mutualament en rason dirècta dei sieu massas e en rason invèrsa au cairat dei sieu distanças. ◇ *Atraccion moleculària*: Foarça de coesion entre li moleculas d'un còrs. Sin.: **atirament**. 2. (ling.) Procèssus d'assimilacion que fa qu'un mòt adapta lo sieu aspècte morfologic à-n-aqueu d'un autre mòt m'au quau es en rapoart. ◇ Modificacion d'una forma en foncion d'una autra forma en rapoart sintactic embé la promiera. - *Atraccion modala*: En latin, emplec dau subjonctiu en plaça de l'indicatiu per assimilacion dau subjonctiu de la principala. - *Atraccion dei genres*: ***Un** espècia d'arlèri*. 3. (fig.) Foarça que tende à atirar lu èstre vivents vèrs quauqu'un ò vèrs quauqua ren: *Atraccion fisica*, *sexuala*. Sin.: **atirança**, **atirament**, **atrach**, **fascinacion**, **simpatia**. 4. (ext.) Cu (ò cen que) fa nàisser l'interès de quauqu'un. ◇ Numèro sensacional, qu'atira lo public, dins un espectacle de varietats ò una revista: *Lu elefants son l'atraccion d'aqueu circ*. ◇ (au pl.) Divertiments, espectacles atractius: *Li atraccions d'un pargue*, *una localitat sensa gaire d'atraccions*.

atrach n.m. Qualitat que permete à una persona d'èstre atraienta, de plaser. Sin.: **atirança**, **atraïment**. ◆ n.m. pl. Cen que fa la seduccion d'una frema, en parlant dei elements fisics. Sin.: **atraïment**.

atractiu, va adj. Qu'a lo poder d'atraire. Sin.: **atiraire**, **atraient**.

atractivament adv. (rare) Embé atraccion.

atractiva n.f. Atirança, atrach.

atraent, a adj. Que pòu atraire, per li sieu qualitats, lo sieu poder de seduccion. Var.: **atraient**, **atractiu**.

atraient, a adj. Atraent.

atraïment n.m. Atrach(s).

atraire vt. 1. Tirar, menar vèrs la si-meme: *La caramida a lo poder d'atraire lo fèrre, aquela vision m'atraèt lo regard*. 2. Faire venir en provocant d'interès: Es un espectale que va atraire foarça monde. Sin.: **atirar**. ◆ **s'atraire** v.pr. Si faire venir un vèrs l'autre. Sin.: **s'atirar**.

atrapa n.f. Mistificacion, engan fach per si divertir. Var.: **atrapadura**. Sin.: **menchonada**, **enganada**, **trufaria**.

atrapa n.f. Esgarradura. Var.: **trapa**.

atrapadissa n.f. Menchonada, atrapa.

atrapar (s') vt. Restar pilhat m'ai vestits dins un claveu.

atràs n.m. 1. Atiralh. 2. Lo tot dei cordatges e dei carelas previst per l'establiment de la manòbra dei velas.

atrassar vt. Provedir una nau m'ai sieus atràs.

atrassi n.m. Bandiera de confraria. Sin.: **piata**.

atravalir (s') v.pr. (*m'atravalissi*) Somnolar. Sin.: **faire un penec**, **penequejar**, **entredurmir**.

atraversar vt. (*atravèrsi*) 1. Passar au travèrs (finda fig.): *Atraversar la carriera, un país, aquela idea m'a atraversat l'esperit*. 2. (fig.) Viure, passar: *Ai atraversat un periòde dificile*. 3. Passar d'un costat à l'autre: *La pluèia a atraversat l'estòfa*. Sin.: **traversar**.

atreçar vt. (mar.) Garnir (una nau, un aubre) dau sieu armeg. Sin.: **armejar**, **garnir**. ■ *Atreçar* es un italianisme (*attrezzare*, li cau preferir lu sinonimes).

atremolar vt. (*atremoali*) Faire tremolar; rendre tremolant.

atrempar vt. Escaufar progressivament (un forn per lo vèire).

atrempatge n.m. Accion d'atrempar.

atrencaduras n.f. pl. Charchèlis.

atresia n.f. (med.) Estrechor ò obstruccion d'un orifici ò d'un conduch naturals.

atresic, a adj. Relatiu à l'atresia; que patisse d'atresia.

atressí adv. Parierament, ensin coma: *"Atressí cum la candela / Que si meteissa destrui / Per far clartat ad autrui, / Chant..."* (Pèire Ramon de Tolosa).

atri n.m. 1. Pèça principala que comandava la distribucion de la maion romana, m'una dubertura cairada au mitan dau teule per reculhir l'aiga de pluèia. 2. Cort costejada de portics, davant d'uni glèias primitivi.

atribucion n.f. 1. Accion d'atribuir: *L'atribucion d'un prèmi*. 2. (gram.) *Complement d'atribucion*: Complement que designa la persona ò la caua au benefici de cu ò de que es facha l'accion: **Fraire** es *complement d'atribucion* dins la frasa *Doni un libre à mon fraire*. ◆ pl. 1. Poders que son atribuits à una persona. 2. (dr.) Devolucion d'un ben en favor d'un dei copartejaire au cors d'un partiment.

atribuible, a adj. Que pòu èstre atribuit.

atribuir vt. (*atribuissi*) 1. Autrejar, acordar coma avantatge, donar. 2. Considerar (quauqu'un) coma l'autor, (quauqua ren) coma la causa: *Òbra atribuida à un autor conoissut, falhiment atribuit à una marrida negociacion*.

atribut n.m. 1. Cen qu'apartèn à quauqu'un ò à quauqua ren: *Lo rire es un atribut de l'òme*. ◇ (filos.) Proprietat d'una substança. 2. Simbòle estacat à una foncion: *La balança es l'atribut de la justícia*. 3. (gram.) Tèrme (adjectiu, nom, etc.) que qualifica lo subjècte ò lo complement d'objècte dirècte per l'intermediari d'un vèrbo (*èstre*, *devenir*, *semblar*, etc. per l'atribut dau subjècte, *rendre*, *nomenar*, etc. per l'atribut de l'objècte). ◇ (log.) Predicat.

atributari, ària n. (dr.) Persona que quauqua ren li es estat atribuit.

atributiu, iva adj. (log.) Qu'indica ò enóncia un atribut.

atricion n.f. Regret d'aver ofensat Dieu, causat per la paur dau castic etèrne. Sin.: **contricion imperfacha**.

atriquia n.f. Mancança congenitala de pels.

atristant, a adj. Que rende triste.

atristar vt. Rendre triste. Var.: **entristar**, **entristesir**. Sin.: **alanguir**. ◆ **s'atristar** v.pr. Devenir triste.

atrobar vt. (*atròbi*) Atrovar.

atròç, a adj. Atròce.

atroçament adv. D'un biais atròce; embé atrocitat.

atròce, òça adj. 1. Que provòca la repulsion, qu'es insostenible per la sieu crudelitat, la sieu duretat ò la sieu

laidessa: *Un crimi atròce*. 2. Insuportable, penós d'endurar: *D'atròci sofrenças*. Var.: **atròç**. Sin.: **afrós**, **espaventable**, **orresc**, **monstruós**.

atrocitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es atròce. Sin.: **barbaria**, **bestialitat**, **crudelitat**, **brutalitat**, **ferocitat**, **feresa**, **feressa**. 2. Accion crudèla, crimi: *Aquela persona es responsabla d'atrocitats*.

atrofia n.f. (med.) Diminucion de volume e marrit foncionament d'un teissut, d'un organe, d'un organisme.

atrofiar (s') v.pr. 1. (med.) Diminuir de volume, en parlant d'un membre ò d'un organe. 2. Perdre de vigor, s'anequelir; si degalhar.

atrofiat, ada adj. Qu'a subit una atrofia.

atrofic, a adj. Relatiu à l'atrofia; pertocat per l'atrofia. ◇ *Riniti atrofica*: Ozène.

atropament n.m. Recampament pauc ò pron animat de personas per carriera. Var.: **atropelada**, **atropelament**.

atropelada n.f. Atropament.

atropelament n.m. Atropament.

atropar vt. Recampar de personas. Var.: **atropelar**. Sin.: **amassar**, **acampar**. ◆ **s'atropar** v.pr. Si recampar en fola.

atropelar vt. (*atropèli*) Atropar.

atropina n.m. Alcaloïde extrach de la beladòna, emplegat per dilatar la pupilha e combatre lu espasmas.

atropisme n.m. Toi lu simptòmas provocats per l'abús d'atropina ò de beladòna.

atrovar vt. (*atròvi*) Trovar. Var.: **atrobar**. ◆ **s'atrovar** v.pr. 1. Si trovar. 2. Si verificar. Sin.: **si realisar**, **s'endevenir**, **aparéisser**.

atrumar (s') v.pr. Devenir escur, en parlant dau ceu. Sin.: **si cargar**, **s'aniular**, **si neblar**.

atubafuèc n.m. Cen que sièrve à atubar un fuèc (preparacion, brondilhas, etc.). Sin.: **alumafuèc**.

atubacigarros n.m. inv. Pichin dispositiu per atubar li cigarretas, lu cigarros (especialament dins una automobila). Sin.: **alumacigarros**.

atubagàs n.m. Pichin aparelh de coïna que sièrve à botar fuèc au gas per escaufament d'un filament e produccion de belugas. Sin.: **alumagàs**.

atubaire n.m. D'un temps, persona encargada d'atubar e d'amurcir lu lumes publics. Var.: **alumenaire**. Sin.: **alumaire de fanaus**.

atubament n.m. Accion d'atubar; lo sieu resultat. Sin.: **alumenament**.

atubar vt. Enflamar, botar fuèc à: *Atubar un fuèc, una cigarreta*. Sin.: **acendre**, **atubar**, **alumenar**. Contr.: **amurcir**.

atueissègre vt. Avelenar.

atupir vt. Amurcir Sin.: **demurcir**.

atupor n.m. Pichin còne metallic per amurcir li candelas. Sin.: **moflet**, **amuèrcecandelas**, **estofalume**.

Au Simbòle de l'aur.

au art. Contraccion per *à lo*.

auba n.f. 1. Promiera lutz de la jornada, quora lo soleu naisse à l'orizont. Sin.: **davantjorn**. ◇ *À poncha d'auba*: D'ora, tant leu que lo jorn si lèva. Sin.: **de primauba**. ◇ *À l'auba de*: Au començament de. 2. (lit.) Mena de trobar que mete l'amor en valor per lo biais d'una gaida e de doi amorós. Aquelu d'aquí pàsson la nuèch ensèms fins à l'auba. Es l'auçar dau solèu e la crida de la gaida qu'anóncion lo desseparament dei amorós que si dèvon escapar per non si faire peçugar per l'espós gelós. L'alba es una cançon d'aflat populari messa en valor per Giraut de Bornelh, Fauquet de Romans, Bertrand d'Alamanon, etc. Au s. IX^{n} li auguèt finda una auba religioa dicha bilingüa, un poema cristic que lo soleu d'aquela auba es lo Soleu de Justícia que n'en parlava lo profeta Isaïas. Si poiria que fuguesse l'antenada de l'auba profana.

auba n.f. Aubre que li sieu fuèlhas son lusenti au dessobre e blanqui au dessota. Sota la bofada de l'aura sèmblon tremolar. Lu sieus borrons e la sieu rusca son febrifuges e diuretics. Var.: **alba**, **albar**. Sin.: **aubre blanc** (*Populus alba*).

auba n.f. (liturg. catol.) Lònga rauba d'estòfa blanca que poàrton lu prèires e lu servents pendent lu oficis e finda lu promiers comuniants.

aubada n.f. Concèrt donat à l'auba sota li fenèstras de quauqu'un. Sin.: **chamada**.

aubaliga n.f. Aliga.

aubaliguier n.m. Aliguier.

aubanèl n.m. Aubaneu.

aubaneu n.m. Sòrta de pichin faucon gris e blau. Var.: **albanèl**, **aubanèl**.

aubarea n.f. Luèc plantat de píbolas. Var.: **albarea**, **aubareda**.

aubareda n.f. Aubarea.

aubenc n.m. Aubrum.

auberc n.m. Lònga còta d'armas dei òmes de l'Atge Mejan. Var.: **ausberc**.

aubergaire, airitz n. Aubergista.

aubergament n.m. Accion d'aubergar. Var.: **aubergatge**.

aubergar vt. Lotjar; donar un luèc de sejorn à.

aubergatge n.m. Accion d'aubergar. Var.: **aubergament**.

auberge n.m. 1. (anc.) Establiment dont si podia manjar e durmir. ◇ *Auberge espanhòu*: Dont cadun poarta lo sieu manjar. 2. (mod.) Restaurant ò ostalaria, generalament en campanha. Var.: **aubèrja**.

aubergista n. Persona que tèn un auberge. Sin.: **òste**.

aubèrja n.f. Auberge.

aubespin n.m. Aubre ò aubrilhon espinós dei flors blanqui ò ròsi e dei grum roges (Familha dei rosaceas, genre *cratægus*). Var.: **aubrespin**. Sin.: **espina blanca**.

aubinatge n.m. (ist.) Drech que donava au sobeiran la succession d'una persona installada dins un país sensa èstre naturalisada.

auborar vt. Metre drech. Var.: **auborejar**. Sin.: **quilhar**, **dreiçar**.

auborejar vt. Auborar.

auborn n.m. Amborn.

aubre n.m. 1. Granda planta linhoa vivaça que lo sieu pen, qu'es tengut au soal per de raíç, si carga de brancas e de fuèlhas solament à partir d'una autessa donada. ◇ *Aubre de Minèrva*, *dau cruci*: Olivier. 2. (mar.) Lònga

pèça de boasc ò de metal, de seccion generalament circulària, quilhada verticalament ò oblicament per portar una vela. ◇ *Aubre à píbola*: Aubre d'una pèça soleta. ◇ *Aubre mèstre*: Aubre principal. ■ Dins una nau, de la proa à la popa, avèm *l'aubre de trinquet*, *l'aubre mèstre* e *l'aubre de mejana* (artimon). 3. Lònga pèça ficada dins lo soal per issar un drapeu, de senhaus. 4. Axe que transmete ò transforma un movement. – *Aubre motor, aubre jasent* (ò *aubre de cocha*): Aubre directament mes en movement per la màquina motritz, espec. dins una nau ò un molin de vent. 5. Objècte, representacion que la sieu forma evòca li ramificacions d'un aubre. 6. (anat.) *Aubre de vida*: Arborisacion formada per la substança blanca dau cervelet en si decopant sus la substança grisa. 7. *Aubre genealogic*: Representacion grafica en forma d'aubre, que li sieu ramificacions figúron la filhacion dei membres d'una familha. 8. (ling. e inform.) Representacion gerarquisada d'una estructura sintactica, logica. ◆ n.m. pl. (mar.) Ensèms dei aubres d'una nau. Sin.: **lu aubres**, **l'auboradura.**

aubrespin n.m. Aubespin.

aubret n.m. Pichin aubre. Var.: **aubrilhon**, **aubron**.

aubricòt n.m. Abricòt. Var.: **arbricòt**, **ambricòt**.

aubricotier n.m. Abricotier. Var.: **arbricotier**, **ambricotier**.

aubrilhon n.m. Pichin aubre. Var.: **aubret**, **aubron**.◇ Vegetal linhós, ramificat despí lo pen, que non despassa pas 4 m d'autessa; arbuste.

aubron n.m. Pichin aubre. Var.: **aubret**, **aubrilhon**.

aubrum n.m. Partida jova dau fust e dei brancas d'un aubre, en periferia, sota la rusca, mai clara que lo coar. Sin.: **aubenc**.

auburnian adj. m. Que combina lo regime cellulari e lo travalh en atalhier pendent la jornada, en parlant d'un regime penitenciari.

auc n.m. Mascle de l'auca.

auca n.f. Auceu palmipède, dau coal lòng e dau bèc larg, que n'en conoissèm divèrsi espècias sauvatgi (n'i a que vívon dins li regions artiqui e pàsson l'ivèrn en Occitània) e una domestica, alevada per la sieu carn e lo sieu fetge sobrecargat de graissa per lo gavatge. ◇ *Auca fèra*: Auca dau plumatge cendrat. ◇ *Auca fèra dei meissons*: Auca sauvatja. ◇ *Auca fèra de la tèsta blanca*: Auca vesina dau gabian. ◇ *Auca negra*: Auca sauvatja dau bèc cort, que fa lo nido au Nòrd e passa l'ivèrn sus li coastas d'Euròpa. ◇ *Auca de mar*: Gabian. ◇ *Auca novèla*: Pichon de l'auca. Var.: **aucon**, **auquet**. ◇ *Pas de l'auca*: Pas de marcha d'usatge dins d'uni armadas (en particulier alemanda e russa). ◇ *Juèc de l'auca*: Juèc que si juèga mé doi dats sobre un carton dont li a d'aucas dessenhadi cada nòu casas.

auça n.f. 1. Fach de s'acréisser en autessa, de rejónher un niveu mai elevat. 2. Ondulacion vibratòria que si manifèsta à la susfàcia de l'aiga en seguida à l'accion dau vent, dei corrents, etc., donant un movement ascendent e descendent de l'aiga. Var.: **auçada**. Sin.: **èrsa**, **maron**, **onda**. 3. Aumentacion de valor: *L'auça dei prètz, dei temperaturas*. Sin.: **aument**, **creis**, **acreissement**. 4. (tecn.) Objècte ò dispositiu que permete d'auçar. 5. (arm.) Aparelh plaçat sobre lo canon d'una arma de fuèc, que sièrve à ponchar. ◇ *Angle d'auça d'una arma*: Angle entre la linha de tir e la linha de site.

auçabaissa n.f. Aparelh per si balançar, qu'una extremitat cala quora l'autra s'auça. Sin.: **bascula**.

auçament n.m. Accion d'auçar. ◇ *Auçament d'espatlas*: Movement dei espatlas per indicar lo mesprètz ò l'indiferença. Sin.: **auçar**.

aücar vi. Mandar lo sieu crit, en parlant de la nuèchola.

auçar vt. 1. Elevar, metre mai aut: *Auçar lu braç*, *auçar la man*. 2. Faire montar, aumentar: *Auçar lu prètz*. 3. Aumentar l'intensitat (d'un son): *Auçar la votz*. Sin. (2 e 3): **acréisser**. ◆ **s'auçar** v.pr. Si metre drech (en parlant de quauqu'un qu'èra assetat, estendut, au soal, etc.).

auçar n.m. Auçament.

auçavòla n.f. Àneda sauvatja de pichina talha (lònga fins à 40 cm). Sin.: **renèla**, **sarcèla**, **lapareu**.

aucèla n.f. Femèla de l'auceu.

aucelalha n.f. Lo monde dei auceus. Var.: **aucelum**, **aucelamenta**.

aucelaire, airitz n. Persona que vende d'auceus.

aucelamenta n.f. Aucelalha.

aucelar vi. Tendre la ret, la leca per agantar lu auceus.

aucelaria n.f. Negòci dont si vèndon d'auceus.

aucelàs n.m. Auceu de granda talha. ◆ (fig.) Niais.

aucelet n.m. Aucelon.

aucelier, a n. Persona que pilha lu auceus à la leca ò à la ret.

auceliera n.f. Granda gàbia per lu auceus.

aucelon n.m. Jove auceu.

aucelum n.f. Aucelalha.

auceu n.m. 1. Vertebrat ovipar, provist d'un bec, cubèrt de plumas, de la respiracion pomonària, dau sang caud, que lu sieus membres posteriors li sièrvon per la marcha e lu anteriors, ò alas, li sièrvon per volar. Sin. corrent: **passeron**. 2. Nèsci. ◇ *Auceu de gàbia*: Abrutit, imbecile. 3. (pop.) Sèxe de l'òme. Sin.: **passeron** (fam.), **bícol** (pop.).

auceu-trompeta n.m. Agami.

auciera n.f. Gròs cordatge emplegat per li manòbras de foarça. Sin.: **liban**.

auciprès n.m. Conifèr dau fulhatge persistent, comun dins lo sud d'Euròpa, sovent plantat à faire baranha copavent. Var.: **ciprès**, **autciprès**, **auciprier**.

auciprier n.m. Auciprés.

aucipriera n.f. Luèc plantat d'aucipriers.

aucir vt. (*aucissi*) Tuar. Var.: **aucire**.

aucire vt. Aucir.

aucon n.m. Pichina auca. Var.: **auquet**, **auca novèla**.

audàcia n.f. 1. Coratge, ardiessa.: *Mancar d'audàcia*. Sin.: **ardidessa**. 2. Insolença: *Que audàcia!* Sin.: **front**, **afrontaria**, **ardiment**.

audaciós, oa adj. e n. Qu'a d'audàcia; decidit, temerari.

audaciosament adv. Embé audàcia.

audenc, a adj. e n. De l'Aude.

audibilitat n.f. Fach d'èstre audible.

audiblament adv. D'un biais audible.

audible, a adj. 1. Que l'aurelha n'a la percepcion. 2. Que pòu èstre audit sensa desplaser: *Aquela cançon non es audibla!*

audicion n.f. 1. Foncion dau sens de l'audida: *Un problema d'audicion*. Sin.: **escotada**. 2. Accion d'audir, d'escotar: *L'audicion dei testimònis*. 3. Presentacion per un artista dau sieu repertòri, d'una scena, en vista d'obtenir un engatjament: *Passar una audicion*.

audicionar vt. Escotar quauqu'un (un actor, un cantaire) que presenta lo sieu repertòri, de cançons, etc., li faire passar una audicion. ◆ vi. En parlant d'un actor, d'un cantaire, etc., passar una audicion.

audida n.f. Sens de la percepcion dei sons. Sin.: **audir**.

audidor n.m. Peloira que limita l'aurelha mejana à respièch dau conduch auditiu extèrne e transmete li vibracions de l'ària ai ossilhons dins l'aurelha intèrna. Sin.: **audion**.

audiença (-éncia) n.f. 1. Entrevista acordada per un superior, una personalitat, etc.: *Demandar una audiença au Papa*. 2. (dr.) Adunança que lo tribunal li aude li partidas, lu testimònis, lu plaidejats e rende la sieu decision. 3. Atencion, interès provocat dins lo public, espec. per una emission de ràdio ò de television.

audiencier n.m. (dr.) Uissier encargat dau servici interior dei tribunals.

audimètre n.m. 1. Aparelh que li cadenas de TV ò de ràdio emplégon per mesurar lo taus d'escota d'una emission. 2. (fam.) Audiença (3): *Faire una programacion en foncion de l'audimètre*.

audimetria n.f. Mesura de l'audiença d'una emission de television ò de ràdio.

audimutitat n.f. Absença congenitala de lengatge d'un subjècte que non a de deficits auditius ni intellectuals manifèstes.

àudio, **audiò** adj. inv. Que pertòca l'enregistrament ò la transmission dei sons.

audioconferença (-éncia) n.f. Teleconferença assegurada embé de mejans de comunicacion que perméton solament la transmission de la paraula e, eventualament, de documents grafics.

audiodisc n.m. Disc dont son enregistrats de sons (per op. à *videodisc*). Sin.: **disc àudio**, **audiograma**.

audioelectronic, a adj. Que pertòca l'audioelectronica.

audioelectronica n.f. Electronica aplicada à l'enregistrament e à la transmission dei sons.

audiofil(e), a adj. Persona apassionada d'electroacostica.

audiofòne n.m. Pichin aparelh acostic que li personas qu'àudon mau poàdon portar à l'aurelha.

audiofrequença (-éncia) n.f. Si di d'una frequença que correspoande à de sons audibles, emplegada per la reproduccion e la transmission dei sons.

audiogenic, a adj. Relatiu à l'audida.

audiograma n.m. 1. Corba caracteristica de la sensibilitat de l'aurelha ai sons. 2. Disc ò caisseta àudio (per op. à *videograma*).

audiologia n.f. Sciença qu'estúdia l'audicion.

audiomètre n.m. Aparelh que permete de mesurar l'acuitat auditiva; acomètre.

audiometria n.f. Mesura de l'acuitat auditiva; acometria.

audiometric, a adj. Relatiu à l'audiometria.

audion n.m. Audidor.

audionumeric, a adj. *Disc audionumeric*: Disc que lu sons li son enregistrats sota la forma de signals numerics e lejuts m'un sistema à lasèr. Sin.: **disc numeric**.

audiooral, a adj. Si di d'un ensenhament qu'es essencialament basat sobre l'escota e l'expression orala.

audioprotesista n. Pratician que vende, adapta e contraròtla li protèsis auditivi.

audiovisual, a adj. Qu'apartèn ai metòdes d'enregistrament, de comunicacion ò d'informacion qu'assòcion l'imatge e lo son.

audiovisual n.m. 1. Ensèms dei metòdes e dei tecnicas qu'assòcion l'imatge e lo son. 2. Òbra, montatge, emplegant à l'encòup l'imatge (fixe ò animat) e lo son enregistrat.

audir vt. 1. Percepir de son, de votz, de bosins mé l'aurelha: *Audir una melodia, un crit, ai audit quauqu'un que parlava*. 2. (ext.) Emparar, aver conoissença: *As audit la nòva?* ◇ *Audir dire*: Emparar en parlant, dins una discutida, etc. 3. (lit.) Escotar: *Audir la messa*. 4. (dr.) *Audir li partidas, lu testimònis*: Escotar li sieu deposicions. 4. Escotar de preguieras, de recomandacions, etc.: e li pilhar en còmpte: *Ai audit la voastra demanda*. ◇ (ext.) Metre en pràctica, seguir: *Audir un conseu, l'opinion de quauqu'un*. 5. Capir: *S'ai ben audit, non mi voales ajudar*.

audir n.m. Audida.

audit n.m. 1. Procedura de contraròtle de la comptabilitat e de la gestion d'una societat e de l'execucion dei sieus objectius. 2. Persona encargada d'aqueu contraròtle. Sin. (2): **auditor**.

auditiu, iva adj. Que pertòca l'audida ò l'aurelha en tant qu'organe de l'audida: *Lo conduch auditiu*, *sofrir d'un problema auditiu*.

auditòri n.m. Ensèms dei personas qu'escóton un discors, una emission radiofonica, etc., qu'assíston à un cors. Sin.: **public**.

auditor, itritz n. 1. Persona qu'escota un cors, un concèrt, una emission radiofonica, etc. ◇ *Auditor liure*: Dins una universitat, persona que seguisse lu cors sensa èstre inscricha. 2. Audit (2). 3. (dr.) En França, foncionari novelari au Conseu d'Estat ò à la Cort dei Còmptes. ◇ *Auditor de justícia*: Futur magistrat, escolan à l'Escòla nacionala de la magistratura.

auditorat n.m. Foncion d'auditor.

auditoriom n.m. Sala d'audicion per d'òbras teatrali ò musicali, per d'emissions de ràdio ò de television e per d'enregistrament sonòres.

aufa n.f. Papilionacea que li sieu fuèlhas sièrvon en banastaria. Sin.: **espart**. ◇ *Tirar l'aufa*: Trufar, enganar.

auguier adj. m. *Cat auguier*: Cat de mar.

augur n.m. (Antiqu. rom.) prèire encargat de traire de presatges à partir dau vòl, dau cant dei auceus, etc.Var.: **auguraire**.

auguraire n.m. (Antiqu. rom.) Augur.

augural, a adj. Relatiu ai augurs.

augurament n.m. (Antiqu. rom.) Prediccion, art de l'augur.

augurar vt. 1. (italianisme) Desiderar, esperar per una autra persona que quauqua ren si fague: *T'auguri de reüssir.* 2. Exprimir aqueu desidèri: *T'auguri una boana annada.* ◆ vt. ind. Traire un presatge, un pressentiment *(de)*: *Aqueu travalh laissa ben augurar de la seguida*. Sin.: **predire**.

auguri n.m. 1. (Antiqu. rom.) Presatge trach d'un signe celèste. 2. Presatge, signe que sembla anonçar l'avenir: *Èstre de boan, de marrit auguri*.

auguste, a adj. (lit.) Qu'inspira lo respècte, la veneracion. ◆ n.m. (ist.) (M'una majuscula) Títol dei emperaires romans.

auguste n.m. Au circ, palhasso mascarat de colors vivi.

augustin, a n. Religiós, religiosa que seguisse li règlas espirituali de sant Augustin.

augustinian, a adj. e n. Que pertòca sant Augustin, la sieu teologia de la gràcia.

augustinisme n.m. 1. Doctrina de sant Augustin, en particulier sobre la gràcia. 2. Doctrina dei jansenistas que si reclamàvon de sant Augustin.

aujar v. 1. Aver l'ardiessa, lo coratge de: *Aujar parlar en public*. 2. (lit.) Temptar, entreprendre embé coratge. Sin.: **si riscar *(à)***.

aujat, ada adj. 1. Fach embé coratge, riscat: *Una temptativa aujada*. 2. Qu'ofende la decença: *Tenir de prepaus aujats*. Sin.: **desconvenent**.

aulanha n.f. Si di d'una persona malauta, pas gaire en gamba, aflaquida: *Que aulanha!*

aulastòma n.m. Sansuga gròssa dei aigas doci qu'ataca lu vèrps, lu molluscs e li granolhas.

aulesc n.m. Rementa; caua vila.

aulic, a adj. (ist.) Qu'apartèn à la cort dei rèis. – *Conselhier aulic*: Membre dau Conseu aulic, tribunal dau Sant-Empèri.

aument n.m. Aumentacion. Sin.: **acreissement**, **creis**, **auça**.

aumentable, a adj. Que si pòu aumentar.

aumentacion n.f. 1. Acreissement en quantitat, en nombre, en valor, etc.: *L'aumentacion dau nombre de delinquents*. Var.: **aument**. Sin.: **auça**. Contr.: **baissa**, **diminucion**. 2. Quantitat, soma que si vèn ajustar à una autra: *Autrejar una aumentacion à un emplegat*. ◇ *Aumentacion de capital*: Acreissement dau capital d'una societat per apoart de sòus ò per incorporacion dei resèrvas que figúron au bilanç. 3. (travalh à malha) Ajust d'una malha (ò mai). Contr.: **diminucion**.

aumentar vt. 1. Rendre mai grand, mai important: *Aumentar la sieu fortuna*. Sin.: **acréisser**, **créisser**, **auçar**. 2. Acréisser lo prètz de: *Aumentar lo pan*. 3. Autrejar una remuneracion mai importanta: *Aumentar quauqu'un dau cinc dau cent*. ◆ vi. 1. Devenir mai grand, créisser en quantitat, en intensitat, etc.: *Lu prètz an encara aumentat!, La mieu paur aumenta*. 2. Devenir mai car: *Lu tomatis an aumentat*.

aumentatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'un prefixe (*sobre*, etc.) ò d'un sufixe (*às*, etc.) que sièrvon à renforçar lo sens d'un mòt: *sobrecargat*, *grandàs*.

aumentator n.m. Dispositiu que sièrve à aumentar l'efècte, la potença (d'un motor, etc.): *Un aumentador de possada*.

aumòina n.f. Aumòrna.

aumonier n.m. 1. Eclesiastic estacat à un còrs ò à un establiment. Var.: **armonier**. Sin.: **capelan**. 2. Prèire encargat de distribuir li limòsinas. Var.: **limosinier**.

aumòrna n.f. Don caritable que si fa ai paures. Sin.: **caritat**, **lemòsina**. Var.: **almòina**, **aumòina**, **almòsna**.

aumuça n.f. (anc.) Peliça que portàvon lu canonges e lu cantors à l'ofici.

auna n.f. Anciana mesura de longuessa, emplegada sobretot per li estòfas, que valia 1,20 m. ◇ *Auna antica de França*: Anciana mesura de longuessa niçarda valent 1,088 m. ◇ *Auna metrica*: Anciana mesura de longuessa niçarda valent 1,020 m.

aunada n.f. Planta dei luècs umides, dei flors jauni (Familha dei compauadas).

aunir vt. (*aunissi*) (lit.) Acablar quauqu'un, lo curbir publicament de vergonha. Sin.: **aclapar**, **aborrir**.

aup n.m. Alp.

aupenc, a adj. Dei Aups ò de la montanha auta. Var.: **alpin**, **aupin**.

aupin, a adj. Alpin.

auquet n.m. Pichina auca. Var.: **aucon**, **auca novèla**.

auqueta n.f. Àneda dei regions boreali, que passa l'ivèrn sus li coastas de França, dont si noirisse de cauquilhatges.

aur n.m. 1. Metal preciós d'un jaune lusent, inalterable à l'ària e à l'aiga, que fonde à 1064°C; element (Au) de n° atomic 79, de massa atomica 196,97. 2. Aliatge d'aquesto metal mé d'autres metals (argent, niquèl, zinc, etc.) emplegat en joielaria, en dentistaria, etc.: *Una dent en aur*, *aur blanc, gris, jaune, vèrd*. 3. *Aur negre*: Petròli. ◆ adj. inv. *Valor aur*: Valor exprimida per una unitat monetària convertibla en aur.

aura n.f. 1. (lit.) Atmosfèra espirituala qu'envelopa un èstre ò una caua. 2. (med.) (anc.) Signe anonciator d'una crisi d'epilepsia. 3. Aureòla que solets lu iniciats poàdon vèire, dins li scienças oculti.

aura n.f. Vent: "*Quand la doça aura venta/Devèrs vòstre país/Vejaire m'es qu'es senta/Un vent de paradís"* (B. De Ventadorn).

aüra adv. 1. Au moment present. 2. (conj.) Pura, ma: *Ti dii aquò, aüra se non t'agrada...*

aurada n.f. Daurada.

auranciacea n.f. *Auranciaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï dialipetali, coma lo portegalier, lo cedratier. Sin.: **rutaceas**.

aurassa n.f. Vent foart. Sin.: **ventàs**.

aurelha n.f. 1. (anat.) Organe que sièrve à la percepcion dei sons: *L'aurelha drecha, l'aurelha seneca, èstre balord d'una aurelha*. Var.: **aurilha**. ◇ *Aurelha*

extèrna: Formada dau pavalhon e dau conduch auditiu. ◇ *Aurelha mejana*: Cavitat de l'oàs temporal, que contèn tres oàs pichins. ◇ *Aurelha intèrna*: Constituida dau laberint. ◇ (fig.) *Durbir li aurelhas*: Èstre atentiu per escotar. ◇ *Tendre (poàrger, parar) l'aurelha*: Escotar embé atencion. ◇ *Si tapar li aurelhas*: Refudar d'audir. ◇ (fig.) *D'aquesta aurelha non audi ren*: Non voali audir parlar d'aquò. ◇ *Dire quauqua ren à l'aurelha*: Parlar bas per empachar lu autres d'audir, espec. per confidar un secret. Sin.: **parlar sotavotz**. ◇ (fig.) *Lu barris an d'aurelhas*: Si di dins un luèc ò dins un ambient dont li a d'espias lèsti à s'apropriar un secret, una confidença. ◇ (fig.) *Intrar per una aurelha e sortir per l'autre*: Si di d'una caua audida e immediatament oblidada. 2. (ext.) Audida: *Èstre delicat d'aurelha, un son agradiu à l'aurelha*. ◇ *Dur d'aurelha* (eufem.) Balord, ò que non aude ben. - (fig.) Que non vòu capir. ◇ *Rompre li aurelhas*: Si di per un son desagradiu ò tròup foart ò per un prepaus que non si vòu audir (espec. venent de quauqu'un qu'insistisse). 3. (fig.) Sensibilitat particuliera per la música, capacitat de l'escotar e de la reprodurre exactament: *Aver d'aurelha*. ◇ *Sonar, cantar à l'aurelha (d'aurelha)*: Sonar, cantar sensa conóisser la música ò sensa la saupre legir. 4. (per anton.) Pavalhon auriculari: *Aver li aurelhas grandi, pichini, en fuèlhas de caulet, pilhar quauqu'un per l'aurelha*. ◇ (fig.) *Tirar li aurelhas à quauqu'un*: Li faire de repròchis. 5. (ext.) Objècte que la sieu forma ramenta aquela d'una aurelha. 6. **Aurelha de cat**: Raça de fonge que creisse sus la rusca dei aubres ò sus de raíç moarti (*pleurotus ostreatus*). Sin.: **pleuròt bana d'abondança**, **negret**.

aurelhada n.f. Còup sus li aurelhas.

aurelhar vt. Escotar.

aurelheta n.f. 1. Caduna dei doi cavitats superiori dau coar, sobre lu ventricules, embé que comunícon, e que li arriba lo sang dei venas. 2. Caduna dei doi partidas d'un capeu, etc. que si recàlon sus li aurelhas (espec.) per protegir dau frèi. 3. (pastissaria) Pasta fina fregida, que si manja esposcada d'un pauc de sucre. 4. (tecn.) Pichin escotaire que si mete dins lo conduch de l'aurelha. 5. Fonge foarça preat e conoissut, en forma de trompeta, de color saura, que creisse dins lu boascs (*cantharellus cibarius*). Sin.: **cantarèla manjadissa**, **cresta de gal**, **galet**, **jaunet**. ◇ *Aurelheta crespuda*: Fonge manjadís dei boascs (*helvella crispa*).

aurelhier n.m. Coissin rectangulari ò cairat que sostèn la tèsta d'una persona qu'es au lièch. Sin. (corrent): **coissin**.

aurelhon n.m. Mitan d'abricòt sensa merilhon que si mete en consèrva. ◆ pl. Malautia contagioa deuguda à un virus, que tòca sobretot lu pichoi e si manifèsta per un gonflament e una inflamacion dei glàndolas parotidi. Sin.: **gaidaveus**, **gautissons**.

aurelhós, oa adj. Atentiu. Sin.: **escotós**, **atent**, **atentiu**.

aurelia n.f. Carnmarina transparenta tenchada de blau.

aureliacea n.f. *Aureliaceas*: grope de carnmarinas mé la sieu ombrèla garnida de banas nombroï, que lo tipe n'es l'aurelia.

aurenja n.f. Arange, portegal. ◆ adj. Color obtengut en mesclant de jaune e de roge.

aurengenc, a adj. Aurenjat.

aurenjat, ada adj. D'una color que tende vèrs l'aurenja. Var.: **aurengenc**.

aureòla n.f. 1. Ceucle que lu pintres, lu esculptors méton à l'entorn de la tèsta dei sants. 2. (fig.) Prestitge, glòria. 3. Ceucle luminós à l'entorn d'un astre, d'un objècte. 4. Taca en forma d'aneu laissada per un liquide ò un còrs gras sus de papier, d'estòfa.

aureolar vt. (lit.) Enviroutar (quauqu'un, quauqua ren) d'una aureòla. ◇ *Èstre aureolat de*: Èstre parat de (glòria, prestitge, etc.).

aureomicina n.f. Antibiotic descubèrt en lo 1948.

auret n.m. Partida replegada e cordurada au bòrd d'una estòfa. Sin.: **orladura**. ◇ *Auret faus*: Qu'es fach m'un tròç de teissut rajustat.

aureta n.f. Aura leugiera. Sin.: **ventolet**.

auretar vt. Faire un auret à. Sin.: **orlar**.

aurfrés n.m. (Atge Mejan) 1. Orladura aplicada sus de teissuts units. 2. Benda larga, orlada d'aur ò d'argent sus de vestiments de glèia: capas, caïblas e dalmaticas.

auric, a adj. (mar.) Si di d'una vela de forma trapezoïdala.

auric, a adj. (quim.) Que contèn d'aur: *Sau aurica*.

auricianur(e) n.m. Sau complèxa de formula generala $MauCNl_4$, dont M es lo simbòle d'un metal univalent..

auriclorur(e) n.m. Sau complèxa de formula generala $MAuCl_4$, dont M es lo simbòle d'un metal univalent.

auricular(i), a (-ària) adj. 1. De l'aurelha. ◇ *Testimòni auriculari*: Testimòni qu'a audit cen que repoarta. 2. Que pertòca li aurelhetas dau coar.

auricular(i) n.m. Pichin det de la man. Var.: **marmelin**, **deton**, **det de l'aurelha**.

auricula n.f. (anat.) 1. Lòbe de l'aurelha ò aurelha en entier. 2. Prolongament dei aurelhetas dau coar.

auriculat, ada adj. Provist d'auriculas.

auriculotemporal, a adj. Relatiu à l'espaci delimitat per l'aurelha e l'oàs temporal.

auriculoterapia n.f. Terapeutica que vèn de l'acupuntura, que consistisse à garir d'uni afeccions en ponhent lo lòbe de l'aurelha.

auriculotomia n.f. Encisa cirurgicala auriculària.

auriculoventricular(i), a (-ària) adj. Que pertòca à l'encòup una aurelheta e un ventricule.

aurifèr, a adj. Que contèn d'aur: *Un terren aurifèr*.

aurificacion n.f. Accion d'aurificar (una dent).

aurificar vt. Tapar ò reconstituir (una dent) au mejan d'aur.

auriflama n.f. (anc.) Gonfalon de seda roja mé doi ò tres ponchas, mé d'estèlas brodadi e de flamas d'aur pintadi, ensenha feudala de l'abadia de Sant Danís, que lu rèis de França adoptèron au s. XV^{n}. ◇ (ext.) Bandiera d'aparat lònga e esfilada. Sin.: **bandieron**, **bandeiron**. Var.: **oriflama**.

auriga n.m. (Antiqu.) Menaire d'un carri, dins li corsas antiqui.

aurilha n.f. Aurelha.

aurinhacian n.m. Faciès dau paleolitic superior, caracterisat per de grataires carenats e de saetas d'oàs, e marcat per l'aparicion de l'art figuratiu (33000 av. La noastra èra). ◆ **aurinhacian, a** adj. De l'aurinhacian.

auriòu n.m. Passeron jaune e negre (mascle) ò verdastre (femèla), dau cant sonòre, que viu dins lu boascs e lu fruchiers, dont si noirisse de frucha e d'insèctes (longuessa 23 cm). Var.: **oriòu**. Sin.: **curabòu**.

auriòu n.m. Peis marin de la carn estimada, de l'esquina blau-vèrd zebrada de negre, que s'avesina ai coastas au printemps e en estiu, objècte d'una pesca industriala en vista de la conservaria (Familha dei escombridats). Var.: **oriòu**. Sin.: **macareu**.

auripeu n.m. (tecn.) Lama metallica, fina e polida, qu'a l'aspècte de l'aur. ◆ pl. (lit.) 1. Vestits frusts qu'an conservat de sobras de la sieu esplendor. 2. (fig.) Faus esclat.

auristre n.m. Tempèsta foarça violenta que lu sieus vent despàsson 120 km per ora. Sin.: **ventegàs**, **bofania**.

aurivelaire, airitz n. Mestierant que travalha l'aur e l'argent. Sin.: **dauraire**, **daurier**.

aurivelaria n.f. Travalh de l'aur e de l'argent.

auròc n.m. Bòu sauvatge negre de granda talha que l'espècia es dispareissuda.

auròra n.f. 1. Claror de l'atmosfèra terrèstra que vèn avant l'arribada dau soleu; moment que lo soleu poncha. ◇ *Auròra polària*: Luminescença dau ceu nuechenc que si manifèsta à la proximitat dei ceucles polaris. ◇ *Auròra boreala, australa*: Auròra polària, en foncion dau pòle interessat. 2. (fig., let.) Promiera manifestacion, començament: *L'auròra de la civilisacion*. ◇ *L'auròra de la vida*: L'enfança.

auroral, a adj. 1. (lit.) De l'auròra: *La lutz aurorala*. 2. Relatiu à una auròra polària.

aurós, oa adj. Que contèn d'aur: *Clorure aurós*.

aurpiment n.m. Sulfure natural d'arsenic, jaune viu, que s'emplega en pintura e en farmacia. Var.: **orpiment**.

aurur(e) n.m. Aligatge d'aur m'un autre metal.

ausberc n.m. Lònga còta de malhas dei òmes d'armas à l'Atge-Mejan. Var.: **auberc**, **ausbèrg**.

ausbèrg n.m. Ausberc.

auscitan, a adj. e n. D'Aush.

auscultacion n.f. Accion d'escotar lu bosins fachs per lu organes per poder faire un diagnostic. Sin.: **escota**. – *Auscultacion immediata*: Auscultacion facha en metent directament l'aurelha sus lo còrs. – *Auscultacion mediata*: Auscultacion facha per l'intermediari d'un estetoscòpi.

auscultator, tritz n. Persona qu'ausculta.

auscultatòri, òria adj. Que pertòca l'auscultacion.

auscultar vt. Practicar una auscultacion de: *Auscultar un malaut*. Sin.: **escotar**.

auspici n.m. 1. (Antiqu.) Presatge tirat dau vòl, dau cant, dau comportament dei auceus: Pilhar lu auspicis. 2. (lit.) Signe, auguri: *Èstre naissut sota de marrits auspicis*. ◇ (lit.) *Sota lu auspicis de quauqu'un*: Sota la sieu proteccion, mé lo sieu sostèn.

austenita n.f. (metall.) Constituent micrografic dei aciers.

austenitic, a adj. Relatiu à l'austenita.

austèr(e), a adj. 1. Sevère, rigorós dins lu sieus principis, lo sieu comportament: *Una educacion austèra*, *una ària austèra*. 2. Sensa decoracion, sensa artifici: *Una maion austèra*, *un estile austère*.

austerament adv. D'un biais austère.

austeritat n.f. 1. Severitat, rigorisme de comportament. ◇ (econ.) Política que tende à faire baissar li espesas de consomacion. 2. Absença de tota decoracion, de tota fantasia: *L'austeritat d'un estile*.

austral n.m. Unitat monetària principala de l'Argentina.

austral, a adj. De la mitan sud dau glòbe terrèstre ò de l'esfèra celèsta, d'un astre. Contr.: **boreal**.

australantropian n.m. Autre nom de l'australopitèc.

australian, a adj. e n. D'Austràlia.

australopitèc n.m. Ominidat reconoissut en Àfrica australa, autor dei promiers autís talhats (3 milions d'annadas). Sin.: **australantropian**.

austre n.m. 1. Vent dau Sud. Sin.: **mièjgjorn**, **mièjgjornal**, **marina**, **vent sotran**. 2. Direccion dau Sud.

austriac, a adj. e n. De l'Àustria. Var.: **austrian**.

austrian, a adj. e n. De l'Àustria. Var.: **austriac**.

austron n.m. En Provença, vent que bofa dau mièjgjorn. Sin.: **mièjgjorn**, **marina**.

austronesian, a adj. e n. Qu'apartèn à una familha de lengas parladi dins li islas de l'ocean Indian e dau Pacific, en particulier l'indonesian e lo polinesian.

austro-ongarés, esa adj. e n. De l'Empèri d'Àustria-Ongaria.

aut, a adj. 1. Que s'elèva verticalament en rapoart à un plan, d'un biais important en rapoart à d'estructuras analògui: *Una maion auta*, *una montanha auta*. ◇ *Anar mé la tèsta auta*, *gardar la tèsta auta* (fig.): Èstre orgulhós ò segur de si-meme, de la pròpria onestat. ◇ *Aver lo moral aut*: S'esforçar de restar optimista. ◇ (ext.) Que si tròva dins una posicion elevada: *La partida auta de la vila*, *lo soleu èra ja aut à l'orizont.* Contr.: **bas**. 2. Qu'a un ton elevat, foart, sonòre: *Parlar à votz auta*. 3. Profond (finda fig.): *Aiga auta*. ◇ *Auta mar*: Luènh de la coasta. - (dr.) Zòna de mar situada en là dei aigas territoriali, qu'apartènon à minga Estat e dubèrta à la navigacion de toi lu País. Sin.: **mar liura**. 5. (ext.) Relatiu à la partida iniciala d'una epòca istorica: *Aut Atge Mejan*. 6. (ext.) Septentrional: *Li Auti Aups*. ◇ Que si caracterisa per una altituda elevada: *Auta montanha*.◇ Vesin dau sorgent, en parlant d'un cors d'aiga: *L'auta Tinea*. 7. (ext.) Qu'ocupa un poast elevat dins una gerarquia, dins l'escala sociala, etc.: *L'aut comandament, l'aut comissariat, una auta autoritat, una auta carga, un aut magistrat, una auta escòla*. ◇ *D'un niveu aut*: Excellent, important. ◇ *Auta sason*: Lo periòde mai frequentat d'una sason toristica, espec. en plen estiu ò en plen ivèrn. 8. (ext.) Grand: *Prètz, salari aut, pression auta*.

aut n.m. 1. La partida mai elevada de quauqua ren. Sin.: **sobran**. ◇ (fig.) *Lu auts e lu bas*: Lu moments favorables e desfavorables d'un afaire, de l'existença, etc. ◇ *Regarjar d'aut en bas*: Regarjar d'un biais mespresant. 2. Dins la loc. adv. *en aut*: Dins ò vèrs un luèc elevat. 3. (tip.) Avertiment mes sus lu originals passats en tipografia per indicar que la composicion es facha tota en majusculas. ◇ *Aut e bas*: Composicion tipografica en majusculas e minusculas. 4. (mús.) Contraut.

aut adv. 1. Dins un luèc aut, vèrs l'aut (finda fig.): *Tirar, volar aut, mirar aut, tròup aut*. 2. M'una votz sonòra, m'un ton foart, agudament (finda fig.): *Parlar aut*.

auta n.f. (pop.) *L'auta*: Li classas auti de la societat. Sin.: **aigas-grassi**, **captaus**.

autacontra n.m. (mús.) 1. Votz de frema de registre mai bas. 2. Cantairitz qu'a aquela votz. 3. Cantaire que si tròva dins aqueu registre. Sin.: **aut**, **contraut**.

auta-fidelitat n.f. Ensèms dei tecnicas tendent à obtenir una granda qualitat de reproduccion dau son.

autament adv. 1. Grandament: *M'en bati autament*. 2. (rare) À votz auta: *Parlar autament*.

autan n.m. Vent que bufa dau Gòlfe dau Leon cap au Lengadòc. Es l'equivalent, pauc ò pron, de l'eissiròc en Provença. Sin.: **marin**.

autanela n.f. (mar.) Pèça de boasc fixada sus lo platbòrd d'una barca, dont si fícon lu escaumes. Sin.: **escaumiera**.

autant adv. Marca l'egalitat. Var.: **tant** (mai corrent), **aitant**, **atant**. ◇ *D'autant que, d'autant mai que*: Vist que.

autar [aw'ta] n.m. 1. Taula, construccion destinada à la recepcion dei ofèrtas, à la celebracion dei sacrificis à la divinitat.

autarcia n.f. 1. Regime economic d'un país que tende à si sufir d'espereu. 2. Doctrina que preconisa aqueu regime.

autarcic, a adj. Fondat sus l'autarcia.

autarda n.f. Auceu cambarut dau còrs peant, recercat per la sieu carn gustoa. La *granda autarda* (long. 1 m) es devenguda rara; si rescoantra sobretot la pichina autarda (long. 50 cm). Var.: **ostarda**.

autardeu n.m. Autarda pichona.

autbòi n.m. Instrument de música de l'enche doble e dau tube forat conic. Sin.: **graile**, **clarina**. ◆ n. Auboïsta.

autboissaire, airitz n. Autboïsta.

autboïsta n. Persona que juèga de l'autbòi. Sin.: **autbòi**, **grailista**, **auboissaire**.

autciprès n.m. Auciprès.

aut-comissari n.m. Títol d'unu auts foncionaris.

aut-comissariat n.m. 1. Foncion d'aut-comissari. 2. Administracion, servici que depèndon d'un aut-comissari: *Aut-comissariat à l'energia atomica*.

autenc, a adj. Arrogant. Sin.: **autier**, **auturós**.

autentic, a adj. 1. Que non s'en pòu contestar l'origina, la veracitat: *Un manescrich autentic*. Sin.: **vertadier**. 2. D'una sinceritat totala: *La sieu emocion èra autentica*. 3. (dr.) Revestit dei formas legali: *Un acte autentic*.

autenticament adv. D'un biais autentic.

autenticitat n.f. Caractèr de cen qu'es autentic, vèr.

autentificacion n.f. Accion d'autentificar; lo sieu resultat.

autentificar vt. 1. Certificar la veritat, l'exactituda de (quauqua ren). 2. Rendre autentic, legalisar: *Autentificar una firma*.

autessa n.f. 1. Dimension verticala d'un còrs despí la basa ò un ponch de referença fins au sobran: *Una construccion d'una granda autessa*. Sin.: **autor**. ◇ (fig.) Noblessa, sublimitat: *L'autessa d'esperit, l'autessa d'una poesia*. 2. (mús.) Grade d'un son en rapoart à l'agut ò au greu, que depende de la frequença dei vibracions. 3. Ponch, luèc ò niveu (finda fig.): *Lo refugi es situat à una granda autessa, volar à una autessa importanta*. ◇ *À mièja autessa*: Ni foarça aut, ni foarça bas, relativament à un ponch de referença. ◇ (fig.) Èstre, non èstre à l'autessa: Èstre, non èstre capable de faire quauqua ren. 4. (fig.) Proximitat: *L'accident es capitat à l'autessa dau n° 12*. 5. (geogr.) Latituda: *La nau s'es perduda à l'autessa de Bordeu*. 6. (mat.) *Autessa d'un triangle*: Perpendiculària menada d'un som au costat opauat; lo segment d'aquela perpendiculària comprés entre lo som e lo costat (ò lo sieu prolongament) e finda la sieu mesura. ◇ *Autessa d'un prisma*, *d'un cilindre circulari*: Distança entre li basas. ◇ *Autessa d'una piramida, d'un còne circulari*: Distança entre lo som e la basa. 7. (astron.) Angle entre la direccion d'un astre e lo plan de l'orizont. 8. (tip.) Distança entre la partida superiora de l'uèlh e aquela inferiora dau fust d'un caractèr tipografic. ◇ Distança entre la promiera linha d'una pàgina estampada e la darriera. 9. Títol que si donava ai evesques de França e ai rèis, atribuit après à toi lu princis de linhatge reial ò imperial: *Autessa reiala*, *Autessa imperiala*. Sin.: **altessa**. Var. (per toti li definicions): **autesa**.

aut-fond n.m. Elevacion dau fond de la mar ò d'un cors d'aiga, totjorn recubèrta d'aiga e perilhoa per la navigacion. Sin.: **seca**, **secan**.

aut-forneu n.m. (metall.) Aparelh m'una cuba, escaufat au carbon, dont si fan la reduccion pi la fusion reductiva dei mineraus de fèrre e l'elaboracion de la fonda, dau ferromanganèsi e d'autres ferroaliatges. Sin.: **molin de fèrre**.

autin n.m. Escala d'un solet montant central.

autier, a adj. Altier, arrogant. Sin.: **autenc**, **auturós**.

autierament adv. Altierament.

autinada n.f. Pichina bastison d'un cleat, cubèrta d'una vegetacion, per s'aparar dau soleu pendent la sason cauda. Sin.: **làupia**, **tonèla**.

autisme n.m. (psiquiatria) Replec patologic sobre simeme acompanhat de la perda dau contacte embé lo monde exterior.

autisme n.m. (m'una majuscula) Dieu totpoderós.

autista adj. e n. Pertocat per l'autisme.

autistic, a adj. Caracteristic de l'autisme.

autiu, iva adj. Altier.

autivament adv. Altierament.

auto n.f. (abrev.) Automobila.

autoacusacion n.f. Fach de s'acusar.

autoacusator, tritz adj. e n. 1. Relatiu à l'autoacusacion. 2. Si di d'una persona que s'accusa.

autoaderir vi. (*autoaderissi*) Si pegar automaticament.

autoadesiu, iva adj. Que pega solet. Sin.: **autopegant**, **pega-solet**.

autoalarma n.f. (mar.) Aparelh d'alarma automatica radiotelegrafica installat sus una nau.

autoalumatge n.m. Alumatge espontaneu e accidental de la mescla espetanta dins un motor à explosion.

autoamorsatge n.m. Amorsatge espontaneu d'una màquina ò d'una reaccion, sensa intervencion d'un agent exterior.

autoanalisi n.f. (psican.) Analisi dau subjècte per eu-meme, au mejan dei tecnicas analitiqui de l'associacion liura e de l'interpretacion dei pantais.

autobiografe, a n. Persona qu'escriu una autobiografia.

autobiografia n.f. Biografia dont una persona cuènta la sieu vida.

autobiografic, a adj. Que pertòca la vida d'un autor: *Un roman autobiografic*, *un tèxto clafit d'elements autobiografics*.

autoblocaire n.m. Aparelh emplegat en alpinisme e en espeleologia per l'ascension ò la calada de passatges verticals per esquilhatges e blocatges successius au lòng d'una coarda.

autobús n.m. Grand veïcule automobile de transpoart en comun, que s'emplega en vila e en periferia. Abrev.: **bus**. Var.: **àutobus**.

autocanilha n.f. Automobila montada sobre de canilhas à l'arrier e de ròdas à l'avant.

autocanon n.m. Nom donat pendent la promiera guèrra mondiala à un canon de 75 mm montat sus un encastre d'automobila.

autocaravana n.f. Forgoneta equipada per campejar. Sin.: **camping-car** (mòt anglés).

autocarri n.m. Veïcule grandàs previst per transportar de passatgiers per de percors d'una vila à una autra. Var.: **carri**. Sin.: **autobús**.

autocarrista n. 1. Persona que mena un autocarri. 2. Proprietari d'una empresa de transpoart per lo biais d'autocarris.

autocastracion n.f. (psiquiatria) Automutilacion dei organes sexuals mascles.

autocatalisi n.f. Reaccion quimica que mòu d'esperela un còrs que li sièrve de catalisador.

autocatalitic, a adj. Relatiu à l'autocatalisi.

autocefalia n.f. Natura dei Glèias e dei evesques (majament ortodòxes) que non son sotamés à un patriarca.

autocensura n.f. Censura qu'una persona aplica ai sieus pròpris escrichs, ai sieu pròpri paraulas.

autocensurar (s') v.pr. Practicar una autocensura.

autocentrat, ada adj. (econ.) *Desvelopament autocentrat*: Si di dau desvelopament d'un país fondat unicament sobre li sieu ressorsas pròpri.

autocefal(e), a adj. Qu'es relatiu ai Glèias e ai evesques metropolitans ortodòxes que non son sotamés à l'autoritat d'un patriarca.

autoceuclatge n.m. Autofretatge.

autocinèsi n.f. Movement que vèn d'una causa intèrna.

autocinetic, a adj. Capable de si metre solet en movement.

autoclau, ava adj. e n.m. Si di d'un recipient dei parets espessi e de la barradura ermetica per realisar sota pression sigue una reaccion industriala, sigue una cuècha ò una esterilisacion à la vapor.

autocollimator n.m. Nom d'un instrument d'optica provedit d'un reticule que si pòu, per lo biais d'un rebat lumenós sus una susfàcia plana, orientar normalament à-n-aquela susfàcia. Permete de mesurar lu angles d'un prisma.

autocombustion n.f. Combustion espontanea.

autocomutator n.m. Installacion de conexion automatica entre doi poasts d'una ret telefonica.

autoconduccion n.f. (electr.) Produccion de corrent dins un còrs plaçat au dedintre d'un solenoïde sensa que sigue religat à un circuit electric.

autoconsistent, a adj. Si di d'un camp de foarça equivalent, en rapoart à un dei constituents d'un ensèms d'elements en interaccions mutuali, à l'accion mejana sus aqueu constituent dei autres elements de l'ensèms.

autoconsomacion n.f. Si di de la consomacion qu'un productor fa de la sieu produccion.

autocontrarotlar (s') v.pr. Contrarotlar lu sieus pròpris comportaments, lu sieus sentiments, li sieu despensas, etc.

autocontraròtle n.m. Accion de s'autocontrarotlar.

autocòpia n.f. 1. Procediment de reproduccion d'un original (tèxto, dessenh) per pression localisada, sus papier carbòni intercalari. 2. Espròva ensin obtenguda.

autocopiaire, airitz adj. Que permete l'autocòpia: *Un papier autocopiaire*. Sin.: **autocopiant**.

autocopiant, a adj. Autocopiaire.

autocorreccion n.f. 1. Correccion espontanea d'una error, d'un defaut. 2. Dispositiu que permete au subjècte de contrarotlar li sieu respoastas dins una espròvas de conoissenças.

autocorrectiu, iva adj. Si di de cen que permete l'autocorreccion.

autocopiant, a adj. Autocopiaire.

autocracia n.f. Sistema politic dominat per un monarca absolut.

autocrata n.m. Monarca absolut.

autocratic, a adj. Relatiu à l'autocracia.

autocraticament adv. D'un biais autocratic.

autocrator n.m. 1. Dins la Grècia antica, nom donat ai detenèires d'una autoritat absoluda. 2. A Bisanci, títol oficial de l'emperaire.

autocritica n.f. Critica dau sieu pròpri comportament (espec. dins lo domèni politic).

autocriticar (s') v.pr. Faire la sieu autocritica.

autocròme adj. Qu'enregistra li colors per sintèsi additiva. ◆ n.m. Placa fotografica autocròma.

autocromia n.f. Procediment autocròme d'enregistrament dei colors.

autoctòne, a adj. e n. Originari per via ancestrala dau país dont rèsta. Sin.: **aborigène**, **indigène**. ◆ adj. (geol.) Si di d'un terren que non a subit un desplaçament lateral e sobre lo quau si son avançat lu jaç de carreg, dins una region d'estructura carrejada.

autoctonisme n.m. Qualitat dei sòrtas vegetali ò dei etnias que lo sieu abitat non a cambiat, segond la noastra conoissença, despí lu temps mai alunhats.

autodafé n.m. (mòt portugués, "acte de fe") 1. (ist.) Proclamacion solemna d'un jutjament de l'Inquisicion, en Espanha e dins l'Empèri espanhòu. 2. Execucion dau colpable (sobretot per lo fuèc). 3. Destruccion per lo fuèc: *Un autodafé de libres*. Var.: **acte de fe**.

autodesembraiatge n.m. (tecn.) Sistema de desembraiatge automatic. Sin.: **autodesjonta**.

autodefensa n.f. 1. Accion de si defendre personalament, m'ai sieus mejans pròpris. 2. (med.) Reaccion d'un organisme còntra d'agents patogènes.

autoderision n.f. Derision de la sieu pròpria persona.

autodesjonta n.f. (tecn.) Auto-desembraiatge.

autodestruccion n.f. Destruccion de la sieu pròpria persona. Var.: **autodestrusida**.

autodestrusida n.f. Auto-destruccion.

autodictada n.f. Exercici d'escòla que consistisse à retranscriure de memòria un tèxto emparat.

autodidacte, a adj. e n. Que s'es instruit solet.

autodidactic, a adj. Relatiu à la natura de l'ensenhament d'un autodidacte.

autodigestion n.f. Digestion dei parets de l'estòmegue ò dau duodenom que resulta sovent d'una mancança de secrecion aparairitz de la mucoa e mena à l'ulcèra.

autodina n.m. Aparelh que produtz d'oscillacions locali de gaire de potença, que permete de receure d'ondas entretengudi per lo biais dau metòde dei batements. Sin.: **autoeterodina**.

autodirector, tritz adj. Que si pòu dirigir vèrs lo sieu objectiu sensa intervencion exteriora: *Un missile autodirector*.

autodisciplina n.f. Disciplina qu'un individú ò un grope s'impàuon: *Laissar una classa en autodisciplina*.

autodisciplinar (s') v.pr. Si disciplinar volontariament.

autodròme n.m. Pista concepida per li corsas de veituras.

autoemolisi n.f. Destruccion dei globets roges.

autoemoterapia n.f. Mena de tractament encara d'usança tocant d'uni malautias, alergiqui en particulier, que consistisse d'injectar dins lu muscles lo sang pròpri dau malaut.

autoempeut n.m. Empeut fach à partier d'un prelevament sus lo meme subjècte. Sin.: **autoensèrt**.

autoensèrt n.m. Autoempeut.

autoescòla n.f. Escòla dont s'ensenha à menar una automobila. Sin.: **escòla de mena**.

autoelevator, tritz adj. Si di d'un engenh, d'un dispositiu que pòu modificar una dei sieu dimensions verticali en desplaçant una part dei sieus elements.

autoenançaire, airitz adj. Autopropulsaire.

autoenançament n.m. Auto-propulsion.

autoerotic, a adj. Que pertòca l'autoerotisme; de l'autoerotisme.

autoerotisme n.m. Recèrca d'un plaser sexual sensa partenari. Sin.: **onanisme**, **masturbacion**.

autoestabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es autoestable. Var.: **autostabilitat**.

autoestable, a adj. Qu'a tendença de tornar trovar la sieu estabilitat passat un trebolament, en parlant d'una aeronau. Var.: **autostable**.

autoestèrle, a adj. Autosterile.

autoeterodina n.f. Autodina.

autoexamèn n.m. Examèn complit per lo biais de la sieu pròpria persona.

autoexcitacion n.f. Dins un generator electric, produccion de corrent qu'alimenta lu inductors au mejan de l'induch.

autoexcitator, tritz adj. (electr.) Que lo corrent qu'alimenta lu sieus inductors es fornit per l'induch, en parlant d'una màquina electrica.

autoexplosiu, iva adj. Qu'espeta solet.

autofagia n.f. Entretenença de la vida sensa alimentacion exteriora au prejudici dei resèrvas (dejuni, ivernacion).

autofecondacion n.f. (biol.) Union de doi elements de sèxe diferent (gametas) produchs per un meme individú (animau) ò per la mema flor. Sin.: **autogame**.

autofertil(e), a adj. Que pòu conóisser una autofecondacion.

autofinançament n.m. Dins una societat, finançament au mejan dei beneficis realisats.

autofinançar (anciar) (s') v.pr. Practicar l'autofinançament.

autofocalisacion n.f. Autofocus.

autofocus adj. Si di d'un sistema de messa au ponch automatic de la distança qu'equipa un aparelh fotografic, un projector, etc. Sin.: **autofocalisacion**. ◆ n.m. Aparelh equipat d'aqueu sistema.

autofondent n.m. Caracteristica d'un minier que la sieu ganga a una composicion que permete la sieu fusion aisidament dintre lo forn de tractament sensa minga ajust.

autofretatge n.m. Procediment que permete de realisar à frèi e sota pression interiora lo fretatge d'un tube. Sin.: **autoceuclatge**.

autogame, a adj. Que si pòu reprodurre per autofecondacion (si di sobretot per lu vegetals).

autogamia n.f. Autofecondacion. Contr.: **allogamia**.

autogène, a adj. *Soudadura autogèna*: Soudadura de doi pèças d'un meme metal sensa emplegar un metal d'apoart.

autogenèsi n.f. Generacion espontanea.

autogenetic, a adj. Que pertòca l'autogenèsi.

autogerir (s') v.pr. (*autogerissi*) Si gerir per autogestion.

autogerit, ida adj. Sotamés à l'autogestion.

autogestion n.f. 1. Gestion d'una societat pilhada en carga per lu emplegats. 2. Dins l'economia socialista, sistema de gestion collectiva.

autogestionari, ària adj. Que pertòca l'autogestion; que preconisa l'autogestion: *Regime autogestionari, socialisme autogestionari*.

autogir(e) n.m. Aeronau que la sieu sustentacion es deuguda au movement circulari d'un rotor que vira liurament sota l'accion dau vent relatiu creat per lo desplaçament orizontal de l'aparelh.

autogovernar (s') v.pr. Si governar solet (en parlant d'un país); si desbrolhar solet (en parlant d'una persona).

autografe, a adj. Escrich de la man de l'autor: *Una letra autografa de Rancher*. ◆ n.m. Escrich ò firma autografa d'un personatge conoissut.

autografia n.f. 1. Procediment d'impression per doble calc d'un tèxto escrich à la tencha grassa. 2. La reproduccion ensin obtenguda.

autografic, a adj. De l'autografia.

autograma n.m. Telegrama mandat à d'automobilistas en desplaçament e escrich sus de paneus à costat d'una estacion d'essença.

autoguidat, ada adj. Dirigit per autoguidatge.

autoguidatge n.m. Procediment que permete à-n-un mobile (aeronau, missile) de dirigir eu-meme lo sieu movement vèrs l'objectiu.

autoïc, a adj. Si di d'un parasite que complisse lo tot dau sieu cicle reproductiu sus la mema planta. Sin.: **monoxène**.

auto-immunitari, ària adj. Pròpri de l'auto-immunitat.

auto-immunitat n.f. Produccion per un organisme d'anticòrs especifics còntra lu sieus constituents.

auto-imposicion n.f. Per lu establiments publics, assubjectiment à l'impoast.

auto-induccion n.f. Induccion producha dins un circuit electric per li variacions dau corrent que lo percorre.

auto-inductança (-ància) n.f. Quocient dau flux d'induccion magnetic au travèrs d'un circuit per lo corrent que lo percorre.

auto-infeccion n.f. Infeccion deuguda à la virulença, dins un organisme anequelit, de micròbis normalament non patologics (dichs *gèrmes oportunistas*). Sin.: *auto-infeciment*.

auto-infeciment n.m. Auto-infeccion.

auto-intoxicacion n.f. Si di d'una intoxicacion que la provòcon de degalhs non ò mau eliminats per l'organisme.

auto-isoterapia n.f. Dins la medecina omeopatica, tractament dau malaut au mejan de medicaments alestits à partit dei sieu pròpri umors.

autolimitacion n.f. Limitacion que quauqu'un s'impaua (en particulier à prepaus de la sieu consomacion, dei sieu cròmpas, etc.).

autolimitar (s') v.pr. Practicar l'autolimitacion.

autolisat n.m. Produch de l'autolisi.

autolisat, ada (izat, izada) adj. Qu'a subit una autolisi.

autolisi n.f. Destruccion d'un teissut animau ò vegetal per li sieu enzimas pròpri. ◇ (psiquiatria) Suicide.

autolitic, a adj. Relatiu à l'autolisi.

autolubrificacion n.f. Si di de la lubrificacion qu'un sistema, un aparelh, etc., fa sus eu-meme.

autolubrificant, a adj. e n.m. Que pòu assegurar la sieu pròpria lubrificacion. Sin.: **autolubrificador**.

autolubrificador, airitz adj. e n.m. Autolubrificant.

autolubrificar (s') v.pr. Si lubrificar automaticament.

automacion n.f. 1. Creacion d'automats. 2. Automatisacion.

automaion n.f. Veïcule automobila equipat per li campejar. Sin.: **autorotlòta**, **camping-car**.

automat n.m. 1. Juguet, objècte que representa un personatge, un animau, etc., que n'en simula lu movements au mejan d'un mecanisme. ◇ (pej.) Persona que sembla agir pròpi coma un automat, sensa minga reflexion ni iniciativa. 2. Dispositiu qu'assegura un encadenament automatic d'operacions aritmetiqui e logiqui. 3. Màquina, mecanisme automatic; robòt industrial.

automatic, a adj. 1. (tecnol.) Si di d'una operacion que si fa soleta, sensa intervencion exteriora ni manipulacion: *Dubertura automatica*. 2. (ext.) Si di d'una màquina ò d'una mecanisme que, reglat coma si deu, pòu complir d'operacions sensa l'intervencion umana dirècta: *Distributor automatic de bilhets*. ◇ *Recèrca automatica*: Foncion telefonica que permete a cu soana d'accedir directament à una linha liura entre d'uni linhas à disposicion. ◇ *Moastra automatica*: Moastra qu'un sistema particulier li permete d'emplegar lu movements dau braç per si recargar. ◇ *Arma automatica*: Arma de fuèc modèrna à repeticion, que tira un nombre pauc ò pron important de còups sensa èstre recargada. ◇ *Pilòt automatic*: (aeron.) Sistema que permete de menar un avion sensa intervencion de l'equipatge. – (mar.) Dispositiu mecanic ò electronic que permete à una nau de gardar lo cap, sensa intervencion umana. 3. (fig.) Si di d'un movement fach sensa la participacion dirècta de la consiença ni de la volontat: *Un gèst automatic*. ◇ Si di de cen que si verifica coma consequença dirècta d'un autre fach: *L'aument dau prètz dau petròli provòca l'aument automatic dei autres prètz*.

automatic n.m. 1. Ret telefonica automatica. 2. Arma automatica.

automatica n.f. Sciença e tecnica de l'automatisacion, qu'estúdion lu metòdes e li tecnologias que pertòcon la concepcion e l'utilisacion de sistemas automatics.

automaticament adv. D'un biais automatic.

automatician, a n. Especialista de l'automatica e de l'automatisacion.

automaticitat n.f. Caractèr de cen qu'es automatic.

automatisacion (-izacion) n.f. fach d'automatisar (l'execucion d'una accion, d'una seguida d'operacions, etc.). – Execucion totala ò parciala d'accions tecniqui per de màquinas que foncionon sensa intervencion umana. Sin.: **automacion**.

automatisar (-izar) vt. Rendre automatic (un foncionament, un procèssus); procedir à l'automatisacion de.

automatisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es automatic. ◇ Mecanisme, sistema automatic. 2. Acte, gèst fach sensa pensar, per abituda ò per aprendissatge.

automedicacion n.f. Causida e presa de remèdis sensa avís medical.

automedont n.m. (lit.) Carretier, menaire abile.

automitralhaira n.f. Veïcule blindat, rapide, mé de ròdas, armat d'un canon ò d'una mitralhaira.

automnal, a adj. Autonal. Var.: **automnau**, **autonau**, **autonenc**, **autonier**.

automnau, ala adj. Autonal.

automnejar vi. Autonejar.

automobil(e), a adj. 1. Relatiu à l'automobila: *L'industria automobila*. 2. Qu'a lo sieu motor de propulsion pròpri.

automobila n.f. Veïcule rotier leugier, m'un motor, generalament mé quatre ròdas, per lo transpoart dei personas. Sin.: **veitura**. Var.: **auto**.

automobilisme n.m. Ensèms dei activitats industriali e comerciali que si repoàrton à l'automobila.

automobilista n. Persona que mena una automobila.

automòrfe, a adj. Caracteristica dei mineraus de ròca, limitats per li formas cristallini pròpri à la sieu natura.

automorfisme n.m. Tendença à jutjar lu autres en s'apiejant sus la sieu pròpria persona.

automotor, tritz adj. Capable de si desplaçar m'ai sieus mejans pròpris sensa èstre tractat ni possat, en parlant d'un veïcule, d'un bateu, d'una pèça d'artilharia, etc.

automotor n.m. 1. Bastiment portaire motorisat per lo transpoart fluvial. 2. Pèça d'artilharia montada sus un encastre de carri.

automotritz n.f. Veïcule à propulsion electrica que si desplaça sus de ralhs au mejan dau sieu motor pròpri.

automovedís, issa adj. Si di d'una pèça d'artilharia que lo sieu canon es montat sus un encastre canilhat sensa blindatge de proteccion.

automutilacion n.f. (patol.) Mutilacion qu'un individú si fa subir.

auton n.m. Sason que vèn après l'estiu e avant l'ivèrn e, dins l'emisfèri boreal, comença lo 22 ò lo 23 de setembre per s'acabar lo 21 ò lo 22 de decembre. ◇ (lit.) *À l'auton de la vida*: Vèrs la fin de la vida.

autonal, a adj. De l'auton: *Li pluèias autonali*, *un paisatge autonal*. Var.: **automnal**, **autonenc**.

autonalha n.f. Pastura d'auton.

autonau, ala adj. Autonal.

autonejar vi. Faire un temps d'auton. Var.: **automnejar**.

autonenc, a adj. Autonal.

autonesc, a adj. Que fa pensar à l'auton: *De colors autonesqui*.

autonetejaire, airitz adj. Que si neteja solet, per lo sieu foncionament: *Un forn autonetejaire*.

autoneu n.f. Veïcule automobile equipat per anar sus la neu.

autonier, a adj. Autonal.

autonime, a adj. (ling.) Mòt, signe que si designa d'eu-meme (ex: *cat*, dins ***cat*** *pilha un –s quora si mete au plural*): *Un emplec autonime*.

autonimia n.f. (ling.) Fach d'èstre autonime, caractèr d'un mòt qu'es autonime.

autonòme, a adj. Qu'a l'autonomia: *Un territòri autonòme, un escolan autonòme*. ◇ Gestion *autonòma*: Organisacion d'una societat dont cada atalhier, cada servici es independent dei autres. ◆ adj. e n. Si di d'un contestatari, espec. de la gaucha extrema, que refuda tota organisacion poliotica ò sindicala. ◇ n.f. Si di d'una organisacion autonòma: *Autonòma de solidaritat*.

autonomia n.f. 1. Capacitat de si governar mé de lèis pròpri: *L'autonomia de l'Estat, l'autonomia regionala, l'autonomia politica, administrativa*. 2. (ext.) Independença: *L'autonomia dei jutges*. ◇ (dr.) *Autonomia contractuala*: Libertat reconoissuda de conclurre de contractes prevists per la lèi ò non prevists ò prevists parcialament. 3. (ext.) Capacitat de pensar e d'agir liurament, sensa subir d'influenças: *Conservar la pròpria autonomia*. 4. (polít. it.) Movement extraparlamentari, naissut vèrs lo 1970, que refuda totalament li institucions tradicionali. 5. Dins d'aparelhs, de dispositius, etc., capacitat de foncionar per un periòde donat sensa èstre recargat en energia. ◇ Distança qu'un mejan de transpoart pòu percórrer mé la quantitat de combustible que la sieu resèrva pòu contenir, e lo periòde de temps correspondent. Sin. (darrier sens): **distança percorribla**.

autonomic, a adj. Relatiu à l'autonomia.

autonomisacion (-izacion) n.f. fach de devenir autonòme. ◇ (espec. sc. educ.) Fach per un enfant de recercar un comportament autonòme.

autonomista adj. e n. Partidari de l'autonomia politica d'un territòri.

autopersuasion n.f. Auto-suggestion.

autoplastia n.f. (cir.) Nom de la reconstruccion per autoempeut d'una region cutanea degalhada.

autopoart n.m. Grand pargue per camions, à costat d'un poast de doana, d'un mercat, etc.

autopòde n.m. Axe vegetatiu de creissença indefinida partent dau borron terminal.

autopolar(i), a (-ària) adj. Si di d'un triangle ò d'un tetraèdre que cadun dei sieus costats es la polària de la cima opauada.

autopoliploïde n.m. Poliploïde obtengut per la multiplicacion dei proprietats cromosomiqui d'una espècia.

autopoliploïdia n.f. Natura d'un autopoliploïde.

autopompa n.f. Veïcule per combatre lo fuèc provist d'una pompa.

autoportant, a adj. (bast.) Que la sieu establetat resulta unicament de la rigiditat de la sieu estructura.

autoproclamacion n.f. Accion de s'autoproclamar.

autoproclamar (s') v.pr. Si proclamar d'espersé per tala ò tala foncion ò denhetat; s'autrejar un estatut.

autoprojector n.m. Projector lumenós montat sus un veïcule automobile per l'aparament antiaerenc durant la 2a guèrra mondiala.

autopropulsaire, airitz adj. Dispositiu qu'assegura l'autopropulsion. Sin.: **autò-enançaire.**

autopropulsat, ada adj. Qu'assegura la sieu propulsion.

autopropulsion n.f. Proprietat d'un engenh de si propulsar solet. Sin.: **autò-enançament.**

autopsia n.f. Disseccion e examèn d'un còrs per determinar li causas de la sieu moart.

autopsiar vt. (*autòpsi*, classic *autòpsii*, corrent *autopsii*) Sotametre à una autopsia. Sin.: **necropsia**.

autoptic, a adj. 1. Que si revela à la simpla inspeccion. 2. Relatiu à l'autopsia.

autopunicion n.f. (psiquiatria) Si di de la punicion qu'un subjècte si dona en respoasta à un sentiment de culpabilitat. Sin.: **autocastig**.

autopunitiu, iva adj. Relatiu à l'autopunicion: *Aver un comportament autopunitiu*.

autor, autritz n. 1. Creator, realisator d'una caua, responsable d'un acte: *L'autor d'una descubèrta, l'autor d'un accident*. 2. Escrivan, creator d'una òbra literària, artistica, etc.: *L'autor d'un film, l'autor de la* ***Moastra raubada***. ◇ *Drechs d'autor*: Drechs morals e patrimonials d'un autor sobre la sieu òbra. 3. (dr.) Persona que d'ela una autra tèn un drech, una obligacion.

autor n.f. 1. Altessa. 2. Autessa, altituda.

autoràdio n.m. Aparelh de recepcion radiofonica destinat à foncionar dins una automobila.

autoradiografia n.f. Marca laissada sus una emulsion fotografica per un objècte que contèn un produch radioactiu.

autoradiolisi n.f. Radiolisi automatica.

autoralh n.m. Veitura automotritz, dau motor termic, sus de ralhs, per lo transpoart dei viatjators.

autoreduccion n.f. Mesura dirècta de la distança orizontala de doi ponchs.

autoreductor, tritz adj. Si di d'un aparelh que la sieu reduccion si fa automaticament.

autoreferença (-éncia) n.f. (log.) caracteristica d'un enonciat que lo sieu contengut semantic es exclusivament en relacion m'aquel enonciat.

autoregeneracion n.f. fach de s'autoregenerar.

autoregenerar (s') v.pr. Si regenerar automaticament.

autoregenerator, tritz adj. Que si regenèra automaticament.

autoreglatge n.m. Proprietat d'un aparelh de retrovar un regime establit, après una perturbacion.

autoregression n.f. Proprietat d'uni serias cronologiqui que cada sieu tèrme depende sensiblament d'un biais lineari; d'un ò de mai d'un tèrmes que lo davantéjon.

autoregulacion n.f. Regulacion d'una foncion, d'una màquina per ela-mema.

autoregulator, tritz adj. Qu'opèra la sieu regulacion pròpria.

autoreparable, a adj. Que, en cas de defaut, es capable de si reparar automaticament.

autoreproductible, a adj. Que si pòu reprodurre solet.

autoretrach n.m. Retrach qu'un artista (pintor, escrivan, etc.) fa d'eu-meme.

autoreversible, a adj. Si di d'un magnetofòne, d'un legèire de caissetas, d'un magnetoscòpi, etc., provedits d'un sistema que permete la tornada automatica de la benda magnetica en fin de debanament.

autorisacion (-izacion) n.f. Accion d'autorisar; document qu'autorisa. Sin.: **permission**, **permés**.

autorisar (-izar) vt. 1. Donar la permission, lo poder ò lo drech de (faire quauqua ren): *M'an autorisat à intrar*. 2. Rendre (quauqua ren) possible, permetre: *La situacion autorisa una baissa dei prètz*. Sin.: **donar drech**, **consentir.**

autorisat, ada (izat, izada) adj. 1. Permés. Que fa autoritat: *Un vejaire autorisat*. ◇ *Una persona autorisada*: Qu'a l'autoritat per declarar, faire quauqua ren.

autoritari, ària adj. e n. Qu'impaua, fa sentir la sieu autoritat d'un biais absolut, sensa tolerar la contradiccion: *Un regime autoritari, un biais de parlar autoritari*. Sin.: **mestrejaire**.

autoritariament adv. D'un biais autoritari.

autoritarisme n.m. Caractèr autoritari, sovent exagerat, de quauqu'un, de quauqua ren.

autoritat n.f. 1. (dr.) Poder, tutelat per la lèi, de comandar, de pilhar de decisions e de si faire obedir: *L'autoritat de la lèi, de l'Estat, non reconóisser minga autoritat*. ◇ *Agir d'autoritat*: Agir sus la basa d'un poder legitime. ◇ (ext.) Foarça constrenhenta per disposicion de lèi: *Autoritat de la caua jutjada*. 2. Ensèms d'organes, dotats d'aqueu poder, mé de foncions especifiqui: *Autoritat legislativa*, *judiciària*. ◇ (per anton.) Un d'aquelu organes, dins lo cas concret dau compliment dei sieu pròpri foncions. 3. (au pl., ext.) Ensèms dei individús titularis dei oficis publics: *Autoritats civili, militari, eclesiastiqui*. 4. Ascendent qu'una persona a sus li autri: *Abusar de la sieu autoritat*. 5 (ext.) Crèdit, estima, prestigi: *L'autoritat d'un filosòfe, d'un escriptor*. 6. (ext.) Cu, per granda esperiença, competença, etc., a un ascendent particulier e una auta estima dins lu sieus estudis, la sieu activitat: *Es una autoritat en matematicas*.

autorompedís, issa adj. Que si pòu rompre solet: *Ampola autorompedissa*.

autorota n.f. Rota à doi vias separadi, conceupuda per una circulacion automobila rapida e segura, mé d'accès especialament organisats e sensa crosaments de niveu. Sin.: **autostrada**, **autovia**, **autopista**, **caminàs**.

autorotacion n.f. Movement d'un rotor d'elicoptèr que, volontariament ò per encausa de pana, la sieu

ligason mecanica embé lo motor es estada copada. Sin.: **autovirament**, **autoredolum**.

autorotier, a adj. Relatiu à una autorota, ai autorotas.

autorotlòta n.f. Autre nom de l'automaion.

auto-satisfaccion n.f. Si di dau contentament qu'una persona si dona.

auto-satisfaire (s') v.pr. Si donar satisfaccion solet.

autoscopia n.f. Tecnica audiovisuala de formacion, que repaua sus l'analisi d'un imatge filmat pròpri.

autoscopic, a adj. Que pertòca l'autoscopia.

auto-servici n.m. Restaurant dont cadun si sièrve coma vòu e passa à la caissa per pagar lo tot de cen qu'a causit denant de s'entaular.

auto-sexable, a adj. Si di dei raças d'auceus dont lo mascle e la femèla presènton à la naissença de caractèrs que si poàdon reconóisser facilament.

autosit(e) n.m. Mòstre que pòu viure d'una vida independenta au contra dau parasite.

autositari, ària adj. Relatiu à un autosite.

autosòma [awtu'sɔma] n.m. Cromosòma quau que sigue, à l'exclusion dau cromosòma sexual (ò *allosòma*). Var.: **auto-sòma**.

auto-sòma n.m. Autosòma.

autosomic, a [autosu'mik] adj. 1. D'un autosòma. 2. Que lo gène es portat per un autosòma, en parlant d'un caractèr. Var.: **auto-somatic**.

auto-somatic, a adj. Autosomatic.

autostabilitat n.f. Autoestabilitat.

autostable, a adj. Autoestable.

autosteril(e), a adj. Si di d'una planta que la sieu autofecondacion es estèrla. Var.: **autoestèrle**.

autostòp n.m. Practica que consistisse, per una persona à pens, de faire un signe à un automobilista per li demandar de s'arrestar e de lo menar en quauque luèc à gratis. Var.: **estòp**.

autostopaire, airitz n. Persona que fa d'autostòp.

autostrada n.f. Autorota.

auto-subsistença (-éncia) n.f. fach per un grope social, un país, d'assegurar solet lu sieus besonhs. Sin.: **autarcia**.

auto-sufisença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de quauqu'un, d'un país autosufisent. 2. (log.) Caracteristica d'un enonciat auto-sufisent.

auto-sufisent, a adj. 1. Que li sieu ressorsas bàston à assegurar lu besonhs essencials, sensa ajuda exteriora. 2. (log.) Si di d'un enonciat que non contèn minga contradiccion. Sin.: **consistent**.

auto-suggestion n.f. Fach, per un subjècte, de si convéncer solet de quauqua ren. Sin.: **autopersuasion**.

autotelia n.f. Qualitat de l'èstre que pòu determinar d'espereu la finalitat dei sieu accions.

autotelic, a adj. Que tròva d'espereu la sieu finalitat.

autotèst n.m. Tèst que cadun pòu faire solet en mesurant lu resultats d'espereu.

autotomia n.f. Mutilacion reflèxe d'una partida dau còrs, observada dins d'unu animaus (coa dei lagramuas) que li permete d'escapar ai sieus predators.

autonomic, a adj. Relatiu à l'autonomia.

autotomisar (s') v.pr. Si mutilar d'un apendici per escapar à un perilh mai greu.

autotractat, ada adj. Si di d'un engenh à traccion autonòma.

autotransformator n.m. Tipe de transformator electric que lu sieus enrotlaments primari e segondari an de partidas comuni.

autotransfusion n.f. Injeccion à un malaut d'una part dau sieu pròpri sang, precedentament prelevat e conservat ò recobrat pendent una operacion cirurgicala.

autotrempant, a adj. (metall.) Que la sieu trempa es producha per un refreiament normal à l'ària, en parlant d'un aliatge.

autotrempatge n.m. Trempatge per refreiament à l'ària liura.

autotrofia n.f. Caractèr d'un organisme autotrofic; produccion, per un organisme vivent, de tota la matèria organica necessària par reduccion de matèria minerala.

autotròfe, a adj. e n.m. Si di d'un organisme capable de si desvelopar sensa pilhar de moleculas organiqui dins lo mitan dont viu. Lu organismes autotròfes constituísson generalement lo promier malhon d'una cadena alimentària, e son à l'origina d'esquasi tota la matèria organica dins un ecosistema.

autotrofic, a adj. Capable de si desvolopar à partir dei solets elements minerals (per op. à *eterotrofic*), en parlant dei vegetals vèrds e d'uni bacterias.

autotropic, a adj. Relatiu à l'autotropisme.

autotropisme n.m. Tropisme reflèxe d'un vegetal qu'a tendença à recobrar la sieu endrechiera normala de creissença quora quauqua ren l'en avia desvirat.

auto trucaira n.f. Pichina veitura electrica facha per picar dins li autri sobre una pista, dins li fièras.

autovaccin n.m. Vaccin obtengut à partir de gèrmes prelevats directament sus lo malaut.

autovaloracion n.f. Sentiment d'autoestima, essencial per un boan equilibri psicologic.

autovia n.f. Autorota.

autoviraire, airitz adj. Si di d'un papier fotografic que lo sieu anegriment es dirècte e la sieu jaça sensibla enclau egalament li saus neciti au viratge.

autparlaire n.m. Aparelh que convertisse en ondas acostiqui lu corrents electrics que correspoàndon ai sons de la paraula ò de la música. Var.: **autparlant**.

autparlant n.m. Autparlaire.

autrament adv. 1. Dins lo cas contrari, se non, sensa aquò. 2. D'un biais diferent: *Farèm autrament*.

autre, a adj. indef. 1. Diferent: *Es un autre problema*. Sin.: **desparier**. ◇ *L'autre jorn*: Un dei jorns que vènon de passar. – *Dins un autre luèc*: Alhors. 2. Suplementari: *Voales un autre pom? Voales d'autre pan? N'en voales d'autre?* ◆ pron. indef. Una persona diferenta: *T'avii pilhada per una autra*, *voales aqueu libre ò l'autre?* ◇ *L'autre*: Per designar una persona d'un biais pejoratiu.

autre n.m. (filos.) Aqueu que non es lo subjècte, que non es ieu, nautres.

autreg n.m. Drech que pagàvon d'uni mèrç, e majament li denairadas à la sieu intrada en vila. Foguèt suprimit en lo 1948. Sin.: **reva**, **daci** (italianisme).

autrejar vt. Acordar, donar.

autreleu n.m. Esculptura que presenta un releu en salhida ma que non si destaca dau fond dins tota la sieu espessor. Contr.: **basreleu**.

autretant adv. Aitant.

autretemps adv. Autrifés, autres còups.

autrièr adv. 1. Li a doi jorns d'aquò. Var.: **ièr l'autre**. 2. (ext.) L'autre jorn, li a pas gaire.

autrifés adv. Dins un temps passat. Sin.: **dins lo temps**. Contr.: **aüra**, **au jorn d'encuèi**.

autunita n.f. Fosfat natural d'urani e de calci.

autura n.f. Luèc elevat. ◇ *En autura*: En altituda. ◇ *Sus li auturas*: En montanha.

auturós, oa adj. Altier, arrogant. Sin.: **autenc**, **autier**.

auturosament adv. D'un biais auturós. Sin.: **altierament**.

auvari n.m. Eveniment malastrat que provòca de prejudicis corporals ò materials. Sin.: **accident**, **trebolèri**, **desavèni**.

auvernhàs, assa adj. e n. Auvernhat.

auvernhat, ata adj. e n. D'Auvernha. Var.: **auvernhàs**. ◆ n.m. Dialècte occitan parlat en Auvernha.

auxanomètre n.m. Aparelh per mesurar la creissença en autessa dei plantas en laboratòri.

auxiliar(i), a (-ària) adj. 1. Qu'ajuda per lo sieu concors sensa èstre indispensable: *Mejans auxiliaris*, *tropas auxiliari*. ◇ *Servicis auxiliaris*: Servicis d'una persona non titulària ò, dins l'armada, d'una persona que non fa partida dau servici armat. 2. Cen qu'ajuda, que sièrve de secors: *Un motor auxiliari*. 3. (gram.) *Vèrbos auxiliaris*: Formas verbali reduchi à una foncion gramaticala qu'es la formacion dei temps compauats. ■ *Aver* e *èstre* son d'auxiliaris purs, lu autres, que consèrvon un sens en defoara d'aquela foncion (*venir*, *faire*, *anar*, *dever*, *laissar*) son dich *mièg-auxiliaris*. 4. (mar.) *Crosaire auxiliari*: Nau de comèrci armada en guèrra per assegurar un servici d'aparament (escòrta de companhia de naus, etc.).

auxiliar(i) n.m. Vèrbo auxiliari.

auxiliar(i), a (-ària) n. 1. Tota persona qu'ajuda en portant lo sieu concors. Sin.: **ajuda**, **assistent**. 2. (mil.) Si di d'un combatent que non fa partida d'una unitat combatenta. 3. Dins l'Administracion, persona engatjada à títol provisòri.

auxiliariament adv. D'un biais auxiliari.

auxiliariat n.m. Estat d'una persona auxiliària.

auxiliator, tritz adj. e n.m. Qu'ajuda, que poarta secors.

auxina n.f. (biol.) Ormòna vegetala qu'agisse sobre l'elongacion cellulària (factor de creissença).

auxotròfe, a adj. e n.m. Si di d'un organisme caracterisat per una auxotrofia.

auxotrofia n.f. Incapacitat d'un organisme vivent de syntetisar un compauat organic necessari au sieu desvolopament.

avacassir (s') v.pr. Si laissar anar, s'abandonar (sus un divan, un taulier, etc.).

avacassit, ida adj. Estendut, abandonat (sus un divan, un taulier, etc.).

avaironés, esa adj. e n. D'Avairon. Sin.: **roergàs**.

aval n.m. Avau.

avalada n.f. Acte mecanic que fa calar lu aliments de la garganta fins à l'estòmegue. Sin.: **degluticion**.

avaladoira n.f. Cengla orizontala que si mete darrier li gaunhas dau cavau per li permetre de retenir la veitura ò de la faire anar en darrier. Sin.: **fren**, **mòrs**.

avalador, airitz adj. Qu'avala (au sens de donar lo sieu acòrdi).

avalagrops adj. inv. Golós. Sin.: **mastegaire**, **manjaràs**, **manjareu**, **golàs**, **lecaplats**.

avalaire, airitz n. 1. (fam.) Persona qu'avala golosament.

avalanca n.f. 1. Importanta massa de neu que davala d'una montanha m'una granda velocitat, sovent en estirassant de beta, de pèiras, etc. ◇ *Avalanca de fond*: Avalanca de neu compacta, peanta e umida. – *Avalanca de placas*: Avalanca de neu que si destaca en placas. – *Avalanca de pòuvera*: Avalanca de neu blanca. – *Còne d'avalanca*: Zòna de brigas à la sortida d'un corridor d'avalanca. 2. (fig.) Massa, granda quantitat de cauas: *Una avalanca de compliments, una avalanca de deutes*. Var.: **lavanca**, **valanga**. Sin.: **colada**.

avalancament n.m. Caduda de materiaus que davàlon. Sin.: **concàs**, **sèmbola**, **bolina**.

avalancar (s') v.pr. S'amolancar. Sin.: **s'amolinar**, **si concassar**, **s'afonzinar** (Luceram).

avalancós, oa adj. Que presenta un risc d'avalanca.

avalant, a adj. (mar.) Que va vèrs l'avau.

avalar vt. 1. (dr.) Revestir (un efècte de comèrci) d'un avau. 2. Ajudar en donant la sieu caucion. Sin.: **avalisar**.

avalar vt. 1. Absorbir, faire calar per lo gavai. ◇ (fam.) *Voler tot avalar*: Aver de desidèris, d'ambicions, que ren limita, crèire que ren porrà resistir. – *Avalar un concurrent*: Dins una competicion, lo despassar rapidament, sensa que poasque seguir; en economia, cormpar la sieu societat, la sieu activitat. ◇ *Avalar un libre*: Lo lièger rapidament e embé passion. Sin.: **engolir**, **engolar**, **embocar**, **envalar**, **surbir**.

avalar vi. Calar vèrs l'avau. ◆ **s'avalar** v.pr. S'en calar vèrs l'avau.

avalatge n.m. Accion d'anar vèrs l'avau.

avalentar (s') v.pr. Venir valent.

avalida n.f. 1. Diminucion fins à la disparicion. 2. Plan situat à una granda distança. Sin.: **asuèlh**, **orizont**, **refrontau**.

avaliment n.m. 1. Disparicion. 2. Cloaca (2).

avalir (s') v.pr. (*avalissi*) Disparéisser, s'esvanir.

avaloracion n.f. Apreciacion.

avalorament n.m. Accion d'avalorar. Sin.: **estimacion**.

avalorar vt. 1. Estimar, determinar la valor de quauqua ren. 2. Calcular aproximativament. Sin.: **evaluar**.

avança n.f. 1. Accion d'avançar, de progressar; gasanh de temps ò de distança aquistat per aquela accion: *Pilhar d'avança dins una corsa, dins un travalh*. ◇ *D'avança, per avança, en avança*: Avant l'ora fixada; per anticipacion. 2. Pagament anticipat dau tot ò d'una

partida d'una soma deuguda; prèst consentit dins de condicions determinadi. 3. (mecan.) Desplaçament relatiu d'un autís de la pèça usinada dins lo sens de l'esfoarç de talha. 4. (mecan.) *Avança à l'alumatge*: Produccion de la beluga à la candela d'un motor d'explosion denant que lo piston sigue arribat au ponch moart sobran.◆ pl. Promieri demarchas fachi per una reconciliacion, per entamenar una relacion amicala ò setimentala: *Faire d'avanças à quauqu'un*.

avançada n.f. 1. Progression, marcha en avant. 2. (arquit.) Partida qu'avança, qu'es en salhida. Sin.: **salhent**. 3. Partida terminala d'una cana de pesca. 4. Destacament de seguretat plaçat en avant d'una tropa en estacion.

avançament n.m. 1. Accion d'avançar, de progredir: *L'avançament dei travalhs*. 2. Promocion dins una carriera: *Obtenir d'avançament*.

avançar vt. 1. Portar, possar en avant dins l'espaci: *Avançar la man, avançar una cadiera per quauqu'un*. Sin.: **tirar en davant**. 2. Faire, fixar avant lo moment previst: *Avançar la sieu partença*. 3. Faire progressar: *Avançar lo sieu travalh*. 4. Metre en avant, prepauar: *Avançar una idea, una ipotèsi*. 5. Prestar (de sòus). ◆ vi. Anar de l'avant: *Avançar lentament*. – Faire de progrès, s'avesinar au tèrme: *Avançar dins lo sieu travalh, dins lu sieus estudis*. ◇ Marcar una ora mai tardiva que l'ora vertadiera: *Un relòri qu'avança*. Contr.: **retardar**. ◆ **s'avançar** v.pr. 1. Si portar en avant, progredir: *S'avança vèrs la fenèstra*. Sin.: **si sarrar**. 2. (fig.) Sortir de la sieu resèrva, s'azardar à dire ò à faire quauqua ren.

avançat, ada adj. 1. En avança, dins l'espaci ò dins lo temps, en rapoart au sieu començament ò à la mejana: *Una posicion avançada, la jornada es avançada*. 2. Progressista ò d'avant-garda: *D'ideas avançadi*.

avanera n.f. Dança d'origina cubana, dau ritme binari e sincopat. Var.: **habanera**.

avania n.f. (lit.) Umiliacion: *Subir d'avanias*. Sin.: **afront**, **escarni**.

avant n.m. 1. Partida anteriora: *L'avant d'un veïcule*. ◇ *Avant d'una nau*: Proa. ◇ *D'avant*: Anterior, precedent. – *Anar de l'avant*: Avançar, progressar rapidament. 2. (espòrts) Jugaire de la linha d'atac. ◇ Au rugbi, jugaire que participa ai mesclanhas e ai remessas en juèc après una sortida laterala. 3. Zòna de combats, en temps de guèrra. ◆ adj. inv. Situat à l'avant, dirigit vèrs l'avant: *Li ròdas avant*.

avant adv. e prep. Indica l'anterioritat, dins lo temps coma dins l'espaci: *Un an avant, en lo 50 avant Jèsus-Crist, s'arrestar avant lo poant*. Contr.: **après**. ◇ *Avant tot*: sobretot. – *Metre en avant*: Faire remarcar, allegar. ◆ loc. conj. e prep. *Avant que* (+ subj.), *avant de* (+ inf.), per indicar l'anterioritat: *Avant que parte, avant de partir*. Sin.: **denant que**, **denant de**.

avantar vt. Getar, lançar. ◆ **s'avantar** v.pr. Si lançar (sobre quauqu'un ò quauqua ren). Sin.: **s'aventar**.

avantatge n.m. 1. Profièch: *Aver un boan orari de travalh es un avantage*. ◇ *Traire avantage de*: Tirar profièch de. – *Aprofitar d'un avantatge*: Aprofitar de la sieu superioritat dau moment. 2. (dr.) Cen que si ganha en seguida d'un acte juridic ò d'una disposicion legala. 3. (espòrts) Au tennis, ponch marcat per un dei jugaires quora son tot-ai-doi à 40. ◆ pl. *Avantatges en natura*: Elements de remuneracion que l'emplegaire autreja à l'emplegat e non son versat en sòus (lotjament, manjar, etc.).

avantatjar vt. 1. Donar un avantatge, d'unu avantatges à, favorejar (quauqu'un). Sin.: **afavorir**. 2. Metre en valor: *Aquel abit l'avantatja*.

avantatjós, oa adj. Que procura un avantatge, un profièch: *Un mercat avantatjós*. ◇ Economic, interessant: *Un article avantatjós*. Sin.: **beneficiu**, **facultós**.

avantatjosament adv. D'un biais avantatjós, favorablament. Sin.: **profechosament**.

avant-bacin n.m. Avant-dàrsena. Sin.: **avant-darsa**.

avant-bèc n.m. Partida en salhida de la pila d'un poant, que sièrve à partejar l'aiga e protegir la pila dei còrs flotants.

avant-braç n.m. 1. Partida dau membre superior, entre lo cobde e lo ponhet. 2. Region dau membre anterior compresa entre lo cobde e lo genolh, per un cavau.

avant-cala n.f. (mar.) Prolongament de la cala de construccion en dessota dau niveu de la mar.

avant-cambra n.f. Membre que si tròva en avant de la cambra.

avant-cassa n.m. Cuba plaçada avant la cassa dei forns à cuba, que comunica ensèms m'eu per la sieu partida sotrana. Sin.: **avant-crusòu**.

avant-centre n. Au balon, jugaire plaçat au centre de la linha d'atac.

avant-claveu n.m. Pichina veruna que sièrve à faire un trauc denant de ficar lo claveu.

avant-contracte n.m. (dr.) Convencion provisòria entre li partidas en vista de la conclusion d'una convencion futura.

avant-còrs n.m. (constr.) Partida d'un bastiment en salhida sus l'alinhament de la façada, que correspoande ò non à un còrs de bastiment diferent.

avant-corrèire adj. m. Qu'anonça un eveniment que va capitar: *De signes avant-corrèires*. Sin.: **anonciador**.

avant-cort n.f. Cort d'una demòra granda que precedisse la cort d'onor.

avant-crusòu n.m. Avant-cassa.

avant-darrier, a adj. e n. Qu'es situat just avant lo darrier.

avant-dàrsena n.f. Partida d'un poart situada avant la dàrsena principala. Var.: **avant-darsa**. Sin.: **avant-bacin**.

avant-dire n.m. Preambule.

avant-fossat n.m. Dins una fortificacion bastionada, segond fossat que dobla, cap à l'exterior, aqueu qu'enrodava una plaça foarta. Sin.: **contrafòssa**, **avant-valat**, **anvalat**.

avant-garda n.f. 1. (mil.) Destacament de seguretat qu'es davant una foarça terrèstra ò navala. 2. Grope, movement artistic novator, sovent en rompedura embé cen que li a augut avant. ◇ *D'avant-garda*: En avança

sobre lo sieu temps per la sieu audàcia. – Èstre à l'avant-garda: *Èstre à la poncha de quauqua ren*.

avant-gardisme n.m. Fach d'èstre d'avant-garda, de lo voler far vèire.

avant-gardista adj. Relatiu à l'avant-garda; qu'es à l'avant-garda. Var.: **gardista**.

avant-gost n.m. Avant-gust.

avant-guèrra n.m. ò n.f. Dins l'istòria dau siècle XX, cadun dei periòdes avant li doi guèrras mondiali.

avant-gust n.m. Promiera impression procurada per l'idea d'un ben à venir, d'un mau futur. Var.: **avant-gost**. Sin.: **avant-tast**.

avanti interj. (toscanisme) En avan!: Avanti Savòia! (bram militar dei sordats de la Comtea). Sin.: **endavant**.

avant-ièr adv. Avant-velha dau jorn que li siam. Sin.: **davant-ièr**, **passat-ièr**.

avant-man n.m. Partida anteriora d'un animau, espec. d'un cavau, que comprèn la tèsta, lo coal, lo pièch e lu mebres anteriors.

avant-poart n.m. 1. Partida d'un poart entre la passa d'intrada e lu bacins. 2. Poart situat en avau d'un poart primitiu, generalament sus un estuari.

avant-poast n.m. Destacament de soldats davant una tropa mai importanta en estacionament per l'aparar d'un atac per sorpresa.

avant-promiera n.f. Presentacion d'un espectacle ò d'un film à de jornalistas avant la promiera representacion, la promiera projeccion publica.

avant-projècte n.m. Estudi preparatòri d'un projècte.

avant-prepaus n.m. inv. Prefaci, entamenada per presentar lo libre que seguisse.

avant que loc. conj. Marca l'anterioritat: *Mi cau finir avant qu'arribe*. Sin.: **denant que**.

avant-scena n.f. 1. Partida de la scena en avant dau rideu. 2. Lòtja plaçada sus lo costat de la scena.

avant-tast n.m. Avant-gust.

avant tot loc. conj. Sobretot.

avant-trauc n.m. Amòrsa d'un trauc practicada per facilitar lo foratge d'un trauc ò lo posicionament de claveus ò de vitz.

avant-tren n.m. 1. Partida avant d'una veitura, que comprèn la suspension, lo mecanisme de direccion e, de còups que li a, lu organes motors e tractors. 2. (anc.) Veitura ipomobila mé doi ròdas, per la traccion dei canons e dei caissons d'artilharia.

avant-valat n.m. Avant-fossat.

avant-velha n.f. Jorn avant la velha. Var.: **antevigília**.

avarament adv. D'un biais avare, embé avarícia.

avarar vt. 1. Metre un bateu à l'aiga. 2. Esquilhar, en parlant d'una carga de bast. Var.: **varar**. ◆ **s'avarar** v.pr. Si metre au travalh.

avarar n.m. Lançament, messa à l'aiga (d'una nau).

avare, a adj. 1. Que li agrada d'amolonar de riquessas, de sòus, e qu'a paur de lu despendre. Sin.: **cobés**, **racho** (fam.), **rabeu**, **grincho**, **avariciós**, **cagadeniers**, **cagadur**, **sarrat**, **esquichabinhetas**., **esquichasardinas**. 2. *Avare de*: Econòme de (quauqua ren): *Es avare de paraulas*.

avarejar vi. Agir m'una tròup granda economia de mejans. Sin.: **mesquinejar**, **rastelejar**, **mercandejar**.

avaria n.f. Domatge subit per una nau, un veïcule ò lo sieu cargament. Sin.: **pana**.

avariar vt. (*avari*, classic *avàrii*) Degalhar: *L'aiga a avariat lo cargament*.

avarias n.f. pl. Part manjadissa dei animaus de masèl en defoara d'aquela que consistisse en muscles e en carn. Sin.: **tombadas**, **corada**.

avariat, ada adj. 1. Qu'a subit una avaria: *Una nau avariada*. 2. Degalhat: *Una mèrç avariada*.

avarícia n.f. Estacament excessiu ai riquessas e desidèri de li amolonar. Sin.: **cobesença**.

avariciós, oa adj. (lit.) Que moastra d'avarícia dins li cauas mai pichini.

avariciosament adv. D'un biais avariciós.

avastar vt. Parcar lo bestiari per la nuèch. ◆ **s'avastar** v.pr. S'expauar.

avaste n.m. *À l'avaste*: À l'abandon, en desòrdre.

avau n.m. Garantida donada sobre un efècte de comèrci ò quora si prèsta una soma, per una persona que s'engatja à pagar en plaça dau signatari ò dau beneficiari que non paguerían; caucion morala, acòrdi donat per un superior, una autoritat, à quauqu'un, à un organisme, per que fague quauqua ren.

avau n.m. 1. Partida d'un cors d'aiga compresa entre un ponch donat e la boca ò la mescla (per op. à *amont*). – *En avau*: Mai pròche de la boca d'un cors d'aiga. Var.: **aval**. 2. (fig.) Cen que, dins un procèssus quau que sigue, es mai vesin dau ponch final. ◆ *D'avau*: Cf. **davau**. Var.: **en per avau**.

avaus n.m. Aubret de la Familha dei fagaceus, mé de fuèlhas pichoni e correioï e espinoï, que fa de toascs totplen espés, que la sieu frucha es un agland. Sin.: **garrús**, **avaussier**.

avaussier n.m. Avaus.

avelana n.f. Fruch de l'avelanier, manjadís, format d'una gròssa ametla dins una gruèllha linhoa, lo tot encastrat dins un capelet foliaceu.

avelaneda n.f. Avelaniera. Sin.: **vaissiera**, **vaissareda**.

avelanet adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha dona d'ària à una avelana.

avelanier n.m. 1. Aubrilhon dei boascs ò dei baranhas, que lo sieu fruch es l'avelana (autessa max. 7 m, Familha dei betulaceas). Sin.: **vaissa**. 2. Baston fach dau boasc d'aquel aubre.

avelaniera n.f. Luèc plantat d'avelaniers. Var.: **avelaneda**.

avelatier n.m. Blasinier. Sin.: **saugràs, corobier**.

avelenaire, airitz adj. Si di d'una substança que pòu avelenar. Sin.: **toxic**.

avelenaire, airitz adj. Persona qu'alestisse ò administra un velen.

avelenament n.m. 1. Accion sus l'organisme d'una substança capabla de causar la moart ò d'alterar grevament li foncions vitali; efècte de tala accion. 2. Crimi que consistisse à administrar à quauqu'un una substança toxica.. Sin.: **empoisonament**, **intoxicacion**.

avelenar vt. 1. Faire moirir ò intoxicar mé de velen: *Avelenar embé de fonges*. 2. Metre de poison (dins, sobre): *Una saeta avelenada, un past avelenat*. Var.: **envelenar**, **verinar**, **enverinar**. Sin.: **empoisonar**, **entoissegar**, **entoissiar**, **atueissègre**. ◆ **s'avelenar** v.pr. Absorbir de poison.

avemaria n.m. inv. Preguiera à la Vierge Maria que comença en latin per lu mòts "*Ave Maria*".

avenar (s') v.pr. Sortir de tèrra, en parlant de l'aiga. Sin.: **sorgentar**.

avenc n.m. Tomp dins li montanhas calcari. ■ D'un temps, li si gitàvon li bèstia moarti. Sin.: **caraveu**, **embut**.

avencàs n.m. Ravin.

avenença n.f. Gràcia d'una persona, elegança dau sieu comportament. Sin.: **graciositat**, **cortesia**.

avenent, a adj. Graciós, qu'agrada per la sieu ària, lo sieu comportament: *De biais avenents, una cara avenenta*.

avenentament adv. D'un biais avenent.

avenguda n.f. 1. Granda via urbana. ◇ *L'Avenguda*: À Niça, per antononomasia, l'Avenguda J.Medecin (anc. Avenguda de la Gara, Avenguda de la Victòria). 2. Cen que mena à una tòca: *Li avengudas dau poder*.

avengut, uda adj. (de *avenir*) *Nul e non avengut*: Considerat coma sensa efècte e coma aguent jamai existit.

avengut, uda adj. 1. Adulte. 2. Precòç.

aveniment n.m. 1. Accession, elevacion à una denhetat sobrana: *L'aveniment d'un rèi, l'aveniment à la papautat*. 2. Arribada, establiment (d'una caua importanta): *L'aveniment d'un periòde de prosperitat*. ◇ (relig.) *L'aveniment de Jèsus Crist*: La sieu venguda sus la tèrra.

avenir vi. (emplegat unicament ai personas 3 e 6) Arribar per accident. Sin.: **arribar**, **capitar**, **si produrre**.

avenir n.m. 1. Temps futur; cen que capiterà dins lu temps futurs: *Si virar vèrs l'avenir, prevèire l'avenir*. – *À l'avenir*: À partir d'aüra, d'aüra en avant. 2. Situacion futura d'una persona: *Assegurar lo sieu avenir*. ◇ *D'avenir*: Que si deuria desvelopar, impauar dins lo futur. Sin.: **endevenir**.

avenquet n.m. Pichin avenc.

Avent n.m. Periòde de quatre setmanas de l'annada liturgica, que vèn avant e prepara Calenas.

aventar (s') v.pr. Si lançar (sobre quauqu'un per lo picar, sobre una preda per l'agantar, etc.). Var.: **s'avantar**. Sin.: **si rançar**.

aventura n.f. 1. Eveniment inabitual, cargat d'emocion ò imprevist: *Una aventura de viatge, una vida plena d'aventuras*. ◇ (ext.) Eveniment extraordinari, riscat, audaciós: *M'agrada l'aventura*. – *Córrer, temptar l'aventura*: Pilhar lo risc. ◇ *D'aventura*: Per cas, per azard, eventualament. Sin.: **per astre**, **per benastre**. – *Dire la boana aventura*: Predire l'avenir. 2. Relacion amoroa breva e sensa engatjament: *Una aventura galanta, èra solament una aventura*.

aventurar vt. Expauar à de riscs, azardar: *Aventurar la sieu vida, la sieu reputacion*. ◆ **s'aventurar** v.pr. Córrer un risc; s'azardar. Sin.: **s'arriscar**.

aventurat, ada adj. Riscat.

aventurier, a n. Persona que li agrada pilhar de riscs, que recèrca l'aventura. ◇ (espec.) Persona que vira per lo monde en cercant la fortuna. ◇ (ext.) Persona sensa escrupules.

aventurina n.f. Pèira fina e d'ornament constituida de quartz à inclusions de mica que li dónon un aspècte palhetat. Var.: **venturina**.

aventurisme n.m. Tendença à pilhar de decisions tròup rapidi, riscadi.

aventurista adj. e n. Que si compoarta embé aventurisme.

aventurós, oa adj. 1. Que li agrada l'aventura: *Un esperit aventurós*. 2. Plen d'aventuras, de riscs: *Una vida aventuroa*. Sin.: **riscós**.

aventurosament adv. D'un biais aventurós.

aver vt. 1. Possedir, dispauar de, obtenir: *Aver una maion, aver un prèmi*. 2. Presentar una caracteristica; comportar: *Aver lu uèlhs blaus, una maion qu'a un jardin*. 3. Èstre dins una relacion d'amistat, de parentat, etc.: *Aver doi enfants, totplen d'amics*. 4. Èstre dins un estat particulier (fisic, moral, intellectual): *Aver fam, aver set, aver paur, aver rason*. ◇ *N'aver mé quauqu'un, après quauqu'un*: Èstre irritat còntra quauqu'un. ◇ *Aver d'autri cabras de móuser*: Èstre entrevat à de cauas mai essenciali. ◇ *Aver à la sieu man*: Mestrejar una situacion. ◇ *N'aver lo sieu sadol, n'aver pron, n'aver lo sieu fais*: N'aver una forra. ◇ *Aver léser*: Aver lo temps ◇ *N'avètz de bravi!*: Aquela d'idea pi! ◇ *Aver de pan sus la canissa*: Aver d'òbra qu'aspèra ◇ *Aver boan + infin., aver beu (de) + infin.*: Arribar à ren maudespièch dei esfoarç consentits. 5. (fam.) Enganar: *T'ai ben augut!* 6. Aver + de (da) + infinitiu: Deure (faire quauqua ren): *Ai de laurar aqueu camp*.. ◆ loc. impers. Li a, i a. 1. Si pòu vèire: *Li a un libre sus la taula, n'i a tres*. Sin.: **li es**. ■ Lo vèrbo *èstre* s'emplega correntament, sobretot à l'imperfach de l'indicatiu: *Li èra un libre*. 2. Li a que de + infinitiu: *Li a que de contunhar*. Sin.: Basta + infinitiu ◆ auxiliari: Seguit d'un participi passat, forma lu temps compauats dei vèrbos transitius, dei vèrbos impersonals, e de quaucu vèrbos intransitius.

aver n.m. 1. Ensèms dei bens qu'una persona a en la sieu possession. ◇ (espec.) Tropeu de feas. – *Can d'aver*: Can de pastre. 2. Partida d'un còmpte dont si poàrton li somas deugudi à quauqu'un; crèdit qu'un client n'en dispaua en cò d'un negociant. ◇ *Aver fiscal*: Degrevament fiscal au profièch dei accionaris qu'an tocat de dividendes au cors de l'annada. Sin.: **crèdit d'impoast**.

averament n.m. Fach de reconóisser d'èstre l'autor d'una action indenha ò penosa de revelar. Sin.: **confession**, **declaracion**.

averar (s') v.pr. 1. Si realisar, si complir. Sin.: **si trovar**, **si verificar**. 2. Si revelar, aparéisser: *L'afaire s'averèt complicat*.

averat, ada adj. Reconoissut vèr: *Un fach averat*.

averatge n.m. Tropeu de feas.

averdepés n.m. [avede'pes] Sistema de pes aplicat dins lu país anglo-saxons à toti li mèrç autri que li pèiras e lu metals preciós e lu remèdis.

averroïsme n.m. Doctrina d'Averròis.

avèrs n.m. 1. Ubac. Var.: **aversenc**. 2. Costat d'una moneda, d'una medalha, que contèn l'element essencial. Contr.: **revèrs**.

avèrs, a adj. Ostile, opauat: *La partida avèrsa*. Var.: **advèrse**.

aversenc n.m. Avèrs (1).

aversier n.m. Adversari. *Lo grand Aversier*: Lo Diau.

aversion n.f. Repulsion: *Aver d'aversion per, còntra quauqua ren, quauqu'un*, *Aver quauqua ren (quauqu'un) en aversion*. Sin.: **aborriment**, **òdi**. ◇ (psicol.) *Terapia d'aversion*: Terapia que tempta de faire disparéisser un comportament inadaptat en li associant un stimulus penós.

avertentament adv. D'un biais deliberat, volontariament.

avertiment n.m. 1. Accion d'avertir, de faire saupre. ◇ Avís mandat au contribuable per lo pagament de l'impoast. Sin.: **avisament**. 2. Accion de sonar quauqu'un à l'atencion ò à la prudença: *Un avertiment salutari*. 3. Repròchi, remostrança. ◇ (juèc de balon) Repròchi fach à un jugaire per lo sieu comportament violent ò còntra la règla. Sin.: *carton jaune*.

avertir vt. (*avertissi*) 1. Informar, atraire l'atencion de. Sin.: **avisar**, **prevenir**. 2. (juèc de balon) Donar un avertiment *(à)*.

avertissent, a adj. Premonitòri.

avertissor n.m. Aparelh destinat à un senhau, luminós ò sonòre.

avertit, ida adj. 1. Prevengut: *Un òme avertit n'en vau doi*. 2. (juèc de balon) Que li es estat donat un avertiment. 3. Competent, conoissèire: *Un critic avertit*.

avesinant, a adj. Pròche, vesin.

avesinar vt. 1. Èstre vesin de: *Lu degalhs avesínon lo milion*. 2. Rendre mai vesin: *Avesinar una cadiera au taulier*. Sin.: **arrambar**, **aprochar**. 3. (fig.) Rendre mai pròche (una persona d'una autra): *Li espròvas avesínon*. ◆ **s'avesinar** v.pr. *(à)* S'aprochar *(de)*. Contr.: **s'alunhar**.

avestic n.m. Lenga iraniana de l'Avesta. Sin.: **zend**.

aviacion n.f. 1. Navigacion aerenca au mejan d'avions; ensèms dei avions e dei installacions que sièrvon à la navigacion aerenca. ◇ *Aviacion comerciala*: Aviacion qu'assegura lo transpoart dei passatgiers e dei mèrç. – *Aviacion militària*: Aviacion concepida e emplegada per una tòca militària; armada de l'ària. 2. Tecnica de la construccion dei avions. 3. (fam.) *L'Aviacion*: L'aeropoart; lo quartier de l'Aeropoart, à Niça.

aviadessa n.f. Velocitat. Sin.: **celeritat**.

aviament n.m. Accion d'aviar un engenh, un motor. Sin. **accionament**.

aviar(i), a (-ària) adj. Que pertòca lu auceus: *Pèsta aviària*.

aviar vt. (*avii*) 1. Metre en servici, en foncion, un engenh, un motor. Sin. **accionar**. 2. Sortir lo tropeu dau pargue.

aviator, tritz n. Persona que pilòta un avion.

aviciat, ada adj. Furbo.

avicòla adj. De l'avicultura.

avicultor, tritz n. Persona que practica l'avicultura.

avicultura n.f. Alevament de la volalha, dei auceus.

avidament adv. Embé aviditat.

aviditat n.f. Desidèri ardent e immoderat de quauqua ren. Sin.: **engordícia**.

aviliment n.m. Accion d'avilir, de s'avilir; degradacion.

avilir vt. (*avilissi*) Abaissar fins à rendre mespresable; degradar, desonorar. ◆ **s'avilir** v.pr. S'abaissar, si desonorar.

avilissent, a adj. Qu'avilisse, que desonora.

avinar vt. Banhar de vin (una bota denant de l'emplir). Sin.: **afranquir**. ◆ **s'avinar** v.pr. S'embriagar de vin. Sin.: **s'avinassar**, **s'avinatar**.

avinassar (s') v.pr. S'embriagar de vin. Var.: **s'avinar**, **s'avinatar**.

avinassat, ada adj. Embriac de vin; que tradisse l'embriaguessa: *Un vis avinassat*. Var.: **avinat**, **avinatat**.

avinatar (s') v.pr. S'avinar. Var.: **s'avinassar**.

avinatat, ada adj. Avinassat.

avinhar vt. Plantar de vinhas.

avinhonenc, a adj. e n. D'Avinhon.

avion n.m. Aparelh de navigacion aerenca mai peant que l'ària, que si desplaça dins l'atmosfèra au mejan de motors à eliça ò à reaccion, e que la sieu sustentacion es assegurada per d'alas. ◇ *Avion de carga*: Gròs avion destinat au transpoart de mèrç.

avionaria n.f. Fabrega de construccion aeronautica.

avion-cistèrna n.m. Avion que poarta de carburant destinat à avitalhar en vòl d'autru aparelhs.

avion-escòla n.m. Avion destinat à la formacion dei pilòts.

avionica n.f. 1. Aplicacion dei tecnicas de l'electronica à l'aviacion. 2. Ensèms dei equipaments electronics d'un avion, d'una aeronau.

avioneta n.f. (rare) Avion pichin que transpoarta solament quaucu passatgiers.

avionaire n.m. Constructor d'avions.

avion-robòt n.m. Si di d'un avion telecomandat.

avís n.m. 1. Cen que si pensa d'una question; opinion, ponch de vista. Sin.: **vejaire**, **dire**. 2. Informacion, nòva difusada à destinacion dau public, especialament per afichas: *Avís à la populacion, darrier avís*. Sin.: **avertiment**, **assaber**, **notificacion**. 3. Ponch de vista exprimit oficialament per un organisme, una assemblada, après deliberacion: *Un avís dau Conseu d'Estat*. 4. (mar.) (anc.) Pichina nau que portava lo corrier. ◇ (mod.) Bastiment leugier previst per li missions alunhadi, l'escòrta, la proteccion dei coastas e la lucha antisotamarina.

avisar vt. Avertir, informar.

avisar vt. (lit.) 1. Vèire, apercèvre. 2. (lit.) Pensar per decidir de cen que si deu faire: *Non vos respoandi sus lo còup, aviserai*. ◆ **s'avisar** v.pr. *(de)* 1. Si rendre còmpte *(de)*. Var.: **s'enavisar**. 2. Si metre en tèsta l'idea *(de)*: *Non t'avisar de mi venir desturbar!*

avisat, ada adj. Qu'a de judici e agisse en consequença, embé prudença; fin, abile: *Un conselhier avisat*.

aviscolar vt. (*aviscòli*) Reviscolar.

avitalhaire n.m. Nau, avion encargat d'avitalhar.

avitalhament n.m. Accion d'avitalhar.

avitalhar n.m. Provedir (una nau) en manjar, en vitalhas, en material; refornir (un avion) en carburant.

avitaminòsi n.f. (med.) Fenomène patologic produch per una mancança de vitaminas.

avivabalèti n. Disc-jockey. Sin.: **avivamúsica**.

avivada n.f. Animacion (1).

avivaire, airitz n. Animator.

avivament n.m. Accion d'avivar. ◇ (cir.) Accion d'avivar lu bòrds d'una plaga per favorejar la cicatrisacion.

avivamúsica n. Avivabalèti.

avivar vt. 1. Rendre mai viu, en parlant d'un fuèc. Sin.: **atïar**, **empurar**. 2. Far créisser, entretenir (l'òdi, etc.). Sin.: **atissar**. 3. (cir.) Faire aparéisser li partidas sani d'una plaga en faguent disparéisser li partidas necrosadi. 4. (tecn.) Talhar en una aresta viva. ◇ Decapar e faire lusir: *Avivar una pèça metallica*.

avivas n.f. pl. Inflamacion de la glàndola parotida mai gròssa dau cavau.

avivat, ada adj. *Boasc avivat*: Si di d'un boasc que presenta unicament d'arestas vivi. ◆ n.m. Boasc avivat.

avivatge n.m. Accion d'avivar.

avoable, a adj. Que pòu èstre avoat sensa vergonha. Sin.: **confessable**.

avoar vt. 1. Reconóisser d'ètre l'autor, lo responsable de quauqua ren de mau: *Avoar un crimi*. Sin.: **confessar**, **reconóisser**. ◇ (absol.) Reconóisser la sieu fauta: *Lo ladre a avoat*. 2. Reconóisser coma vertadier, real: *Avoar la sieu incapacitat à reglar un problema*. ◆ **s'avoar** v.pr. *S'avoar vençut*: Reconóisser la sieu desfacha, la sieu incapacitat. Sin.: **cridar seba** (pop.).

avoat n.m. Oficier ministerial competent per representar li partidas civili en cort d'apèl. Sin.: **procuraire**.

avocalhon n.m. (fam. e pej.) Marrit avocat, sensa notorietat.

avocassada n.f. Marrida garrolha d'avocat.

avocassier, a adj. Cercagarrolha, procedurier.

avocat n.m. Fruch manjadís de l'avocatier, en forma de pera.

avocat, ada n. 1. Auxiliari de justícia que conoisse e represnta li partidas per cu plaideja. ◇ *Òrdre dei avocats*: Ensèms dei avocats inscrichs à un tribunal representats per un conseu presidat per un bastonier. – *Avocat comés d'ofici*: Causit per lo bastonier per defendre una persona dins un procès penal. – *Avocat general*: Membre dau ministèri public, assistent dau procurator general. 2. Aqueu qu'intervèn per un autre; defensèire: *Si faire l'avocat d'una causa, d'un projècte*. 3. *Avocat dau diau*: Promotor general de la fe qu'intervèn contradictoriament dins un procès en canonisation; (fig.) Aparaire d'una causa pas gaire aparabla.

avocatalha n.f. Ensèms dei avocats (pej.).

avocatier n.m. Aubre originari d'Amèrica, cultivat per lo sieu fruch, l'avocat (Familha dei laureaceas).

avogaire, airitz n. Denedaire.

avogar vi. Denedar.

avòri n.m. Ivòri. Var.: **evòri**.

avortaire, airitz n. (pej.) Persona que practica d'avortaments illegals. Var.: **abortaire**.

avortament n.m. 1. Interrupcion (naturala ò provocada) d'una gestacion. 2. (fig.) Falhiment. Var.: **abortament**.

avortar vi. 1. Metre foara un embrion ò un prenhon denant que sigue viable. 2. Pas arribar au tèrme, per un projècte, etc. ◆ vt. Provocar l'avortament (per una frema).

avortat, ada adj. Qu'es pas arribat au sieu tèrme. Var.: **abortat**.

avortiu, iva adj. Que tòca ò permete l'avortament: *Pilula avortiva*. Var.: **abortiu**.

avorton n.m. 1. Naissut avant lo tèrme. Sin.: **cagareu**, **escalha de pòt** (pej.). 2. (pej.) Persona mau facha e pichina. 3. Planta qu'a pas rejonch un desvelopament complet. Var. (toi lu sens): **aborton**.

avost n.m. Aost, agost.

avulsion n.f. (med.) Accion d'arrancar; extraccion.

avuncular(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'oncle, à la tanta.

avunculat n.m. (antrop.) Sistema d'organisacion sociala pròpri dei societats matrilineari, dont la responsabletat de l'enfant es pilhada en carga per l'oncle mairal.

axar vt. 1. Orientar en seguissent un axe. 2. Organisar à l'entorn (d'un tema, d'una idea essenciala): *Axar un roman sobre lo problema de la delinquença*. Sin.: **centrar**, **orientar**.

axe n.m. 1. (tecn.) Pèça que li vira à l'entorn un element (ò d'unu elements): *Axe de rotacion*. 2. Linha reala ò non que parteja quauqua ren en doi partidas en principi simetriqui: *Axe de simetria, axe dau còrs*. ◇ Drecha à l'entorn de la quala si fa una rotacion: *Axe de rotacion, axe de la Tèrra*. – *Axe dau monde*: Axe que jonhe lu pòles de l'esfèra celèsta. 3. (mat.) Drecha orientada provista d'una origina e d'una unitat. – *Axes de referença*: Axes definits per un referencial cartesian. – *Axe de revolucion*: Drecha fixa, qu'à l'entorn d'ela vira una corba donada (corba generatritz) que genèra una susfàcia de revolucion. – *Axe d'una rotacion*: Drecha de l'espaci que lu sieus ponchs demòron invariants dins una rotacion. – *Axe d'una simetria*: Drecha dau plan que lu sieus ponchs demòron invariants dins una simetria axiala. – *Axe de simetria d'una figura*: Axe de simetria dont la figura es globalament invariabla. ◇ *Axe optic d'una lentilha*: Axe que jonhe lu centres de corbadura dei doi faças de la lentilha. 4. Granda via de comunicacion: *Lu axes rotiers d'un país*. 5. Direccion generala; orientacion:

L'axe, lu axes d'una política. 6. (bot.) Partida d'un vegetal que supoarta d'elements laterals. 7. (anat.) *Axe cerebroespinal*: Axe format per la meolha de l'esquina e l'encefale. Sin.: **nevraxe**.

axèl n.m. En patinatge artistic, saut dins lo quau lo patinaire fa una rotacion d'un torn e mièg en l'ària.

axèn(e), a adj. Qu'es alevat tant leu que naisse dins un mitan estèrle e si trova ensin à la sosta de tot gèrme bacterian ò parasitari. Var.: **axenic**.

axenic, a adj. Axène.

axenisacion (-izacion) n.f. Eliminacion de tot gèrme per obtenir un animau ò un alevatge axenic.

axeroftòl n.m. Vitamina A.

axia n.f. Crustaceu vesin dau ligombau.

axial, a adj. Dispauat per rapoart à un axe; relatiu à un axe. ◇ *Simetria axiala*: Transformacion pontuala dau plan tala que lo segment que jonhe un ponch quau que sigue e lo sieu imatge augue per mediatritz una drecha donada, l'axe de simetria. Sin.: **simetria ortogonala**.

axil(e) adj. e n.m. (istol.) Que forma un axe; relatiu à un axe. ◇ (bot.) *Placentacion axila*: Placentacion dont li granas son fixadi sus l'axe de l'ovari.

axillar(i), a (-ària) adj. De l'aissèla: *Pilositat axillària*. ◇ (bot.) *Grèlh axillari*: Grèlh lateral plaçat à l'aissèla d'una fuèlha.

axinita n.f. Boro-silicat d'alumini e de calci mé de fèrre e de manganèsi.

axiologia n.f. Teoria dei valors morali.

axiologic, a adj. Relatiu à l'axiologia.

axiòma n.m. 1. Veritat non demostrabla que s'impaua embé evidença. 2. (mat., log.) Proposicion promiera, veritat que s'admete sensa demostracion e sus la quala si fonda una sciença, un rasonament; principi pauat ipoteticament à la basa d'una teoria deductiva.

axiomatic, a adj. Que pertòca lu axiòmas; fondat sus lu axiòmas. ◇ *Teoria axiomatica*: Forma acabada d'una teoria deductiva bastida à partir d'axiòmas e desvelopada au mejan de règlas d'inferença.

axiomatica n.f. Ensèms dei nocions promieri (axiòmas) admessi sensa demostracion e formant la basa d'una branca dei matematicas, lo contengut d'aquela branca que si dedue de l'ensèms per lo rasonament. ◇ (log.) *Axiomatica formala*: Teoria axiomatica dins la quala non si dona de sens ai tèrmes primitius de la teoria.

axiomatisacion (-izacion) n.f. procediment que consiste à pauar en principis indemostrables li proposicions primitivi que n'en son deduchs lu teoremas d'una teoria deductiva.

axiomatisar (-izar) vt. Sotametre à una axiomatisacion.

axis n.m. (anat.) Segonda vertèbra cervicala.

axis n.m. Nom especific dau cèrvi picotat d'Índia.

axi-simetric, a adj. Invariant per una simetria ortogonala à respièch d'una drecha.

axoïdian, a adj. Relatiu à la vertèbra axis.

axolòtl n.m. Vertebrat anfibi urodèle dei lacs mexicans, capable de si repodurre à l'estat larvari (fenomène de neotenia), e que pilha rarament la forma adulta (dicha *amblistòme*).

axòne n.m. Lòng prolongament d'una neuròna, percorrut per l'influx nerviós. Sin.: **cilindraxe**.

axonometria n.f. Mòde de representacion grafica en tres dimensions, dont li arestas dau trièdre de referença son projectadi en seguent de drechas que fan entre eli un angle de 120°.

axonometric, a adj. Relatiu à l'axonometria.

axionomòrfe, a adj. Si di d'una raíç que lo sieu axe màger es foarça mai desvelopat que li sieu raíç laterali.

azalea n.f. Aubrilhon originari dei montanha d'Àsia, que s'en cultívon divèrsi varietats per la belessa dei sieu flors (Familha dei ericaceas).

azard n.m. 1. Causa imprevisibla atribuida à d'eveniments inexplicables. Sin.: **escasença**, **endevenença**, **fortuna**. ◇ *Juèc d'azard*: Juèc dont intervènon ni lo carcul ni lo gaubi dau jugaire. ◇ *Per azard, d'azard*: Sensa aver ren previst, sensa carcular. Sin.: **per astre**, **per còup d'astre**, **per fortuna**, **per cas**, **per en cas**, **per escasença**, **d'escasença**. 2. Eveniment imprevist, urós ò malurós: *L'azard d'un rescòntre*. ◇ *À tot azard*: En prevision d'un eveniment possible. Sin.: **à tot boan astre**.

azardar vt. 1. Entreprendre (quauqua ren), avançar (un vejaire, una idea) en riscant de falhir. Sin.: **arriscar**, **temptar**. 2. (lit.) Expauar à un risc, à un perilh: *Azardar la sieu vida*. ◆ **s'azardar** v.pr. S'expauar à un risc, pilhar lo risc de dire ò de faire quauqua ren.

azardat, ada adj. Riscat, imprudent: *Una temptativa azardada*.

azardós, oa adj. Que compoarta de riscs, aleatòri: *Un projècte azardós*. Sin.: **riscós**.

azebic n.m. Raïm sec sensa pepins.

azeotròp(e) n.m. (fis.) Mescla de doi liquide que bulhe à una temperatura constanta.

azeotropic, a adj. (fis.) Qu'a lu caractèrs d'un azeotròpe.

azerbaijanés, esa adj. e n. De l'Azerbaijan.

azerbaijanés n.m. Azeri.

azeri n.m. Lenga parlada en Azerbaijan.

azeròla n.f. Fruch de l'azerolier, que sembla una pichina cerièia jauna e s'en fa de confitura.

azerolier n.m. Grand aubespin cultivat en Occitània per lo sieu fruch, l'azeròla.

azide n.m. Nom generic dei compauats que son eissits de l'acide azotidric HN_3 per lo biais de la substitucion d'un radical à l'idrogène. Var.: **aside**.

aziga n.f. (anat.) Caduna dei tres venas dau sistema cau que drènon lo sang dei parets toracica e abdominala.

azigue, ga adj. Dei azigas.

azime, a adj. e n.m. Qu'es cuèch sensa levadura, en parlant dau pan. – *Pan azime*: Pan emplegat ritualament per la Pasca judiva (*fèsta dei Azimes*); pan per li ostias.

azimida n.m. Compauat obtengut per accion de l'acide nitrós sus una ortodiamina. Var.: **asimida**.

azimut n.m. 1. Angle que fa lo plan vertical passant per un ponch donat, m'au plan meridian dau luèc considerat, comptat dins lo sens dei agulhas d'una moastra à partir dau sud en astronomia e à partir dau nòrd en geodesia. – *Azimut magnetic*: Azimut format, dins un

luèc donat, per lo meridian geografic m'au nòrd magnetic. 2. *Dins toi lu azimuts*: Dins toti li direccions. ◇ (mil.) *Defensa dins toi lu azimuts*: Sistema de defensa capable de s'opauar à tota agression, de dont que vengue. Var.: **asimut**.

azimutal, a adj. Que representa ò que mesura lu azimuts. Var.: **asimutal**.

azina n.f. Compauat organic que lo sieu tipe mai conoissut es la piridina.

azobenzèn(e) n.m. Compauat de formula $C_6H_5N{=}NC_6H_5$, prototipe dei derivats azotics. Var.: **asobensèn(e)**.

azoïc, a adj. e n.m. Compauat organic que contèn lo radical –N=N–, sovent emplegat coma colorant. Var.: **asoïc**.

azoïc, a adj. (biol.) *Mitan azoïc*: Mitan dont li a minga vida animala.

azòlia n.f. Planta dei sanhas, vesina dei feuses. Var.: **asòlia**.

azonal, a adj. Que pòu pertocar un ponch dau glòbe terrèstre quau que sigue.

azooespermia n.f. Absença d'espermatozïdes dins l'espèrma, causa d'esterilitat.

azòt(e) n.m. Còrs simple e gasós, incolòre e inodòre; element (N) de n° atomic 7 e de massa atomica 14,006. Var.: **asòt(e)**. Sin.: **nitrogène**. ■ L'azòte constituisse lo 80 dau cent de l'atmosfèra, ma lo poàdon assimilar directament unicament li cianoficeas e li bacterias dichi *prototròfi*. Ma l'azòte dei compauats contenguts dins lu excrements e lu cadavres subisse dintre lo soal de transformacions bacteriani que dónon de nitrats que lu raíç dei plantas poàdon absorbar. Ensin començа lo cicle de l'azòte. ◆ *Protoxide d'azòte*: Substança anestesica.

azotacion n.f. Fixacion d'azòt liure per lu èstres vius qu'assimílon pas d'aliments azotats. Var.: **asotacion**.

azotat n.m. (quim.) Nitrat. Var.: **asotat**.

azotat, ada adj. Que contèn d'azòte: *Engrais azotat*. Var.: **asotat**.

azotemia n.f. (med.) Quantitat d'azòte contengut dins lu compauats azotats dau sang, en defoara dei proteïnas; (med.) Presença dins lo sang d'urea ò d'autres compauats azotats. Var.: **asotemia**.

azotemic, a adj. Relatiu à l'azotemia. Var.: **asotemic**.

azotic, a adj. Nitric. Var.: **asotic**.

azotidric, a adj. *Acide azotidric*: Acide HN_3 (explosiu). Var.: **asotidric**. Sin.: **acide nitric**.

azotil(e) n.m. (quim.) Radical univalent $–NO_2$. Var.: **asotil(e)**.

azotit n.m. Nitrit. Var.: **asotit**.

azotobactèr n.m. Bacteria que viu dins lo soal e pòu fixar l'azòte de l'atmosfèra. Var.: **asotobactèr**.

azotofixaire, airitz adj. e n.m. Organisme capable de fixar l'azòte atmosferic. Var.: **asotofixaire**.

azotós, oa adj. Nitrós. Var.: **asotós**.

azotur(e) n.m. Nitrure. Var.: **asotur(e)**.

azoturia n.f. (med.) Quantitat d'azòte ureïc present dins l'urina. Var.: **asoturia**.

aztèc, a adj. e n. Relatiu ai Aztecs, à la sieu civilisacion.

azur n.m. 1. Blau clar e intense, espec. aqueu dau ceu mièg terran en estiu. ◇ (ext.) Lo ceu eu-meme. 2. Vèire ò esmalh colorat en blau per l'oxide de cobalt. Sin.: **blau d'esmalh**. 3. (arald.) Una dei color dau blason.

azurant n.m. Colorant blau ò violet per l'azuratge.

azurar vt. 1. Donar una color blava à. 2. Procedir à l'azuratge de.

azurat, ada adj. Color d'azur.

azuratge n.m. (tecn.) Addicion d'azurant au cors dau blanquiment d'una estòfa, d'un papier, per n'aumentar l'esclat.

azurejant, a adj. Que tira sus l'azur.

azurejar vi. Tirar sus l'azur. ◆ vt. Tenchar leugierament de blau.

azurenc, a adj. De la Coasta d'Azur. ■ Es una denominacion toristica, que li cau preferir de noms coma *Provença orientala*.

azurita n.f. (miner.) Carbonat natural de coire, de color blava.

B

b Segonda letra de l'alfabet (be).

b (fis.) Simbòle dau barn.

B Simbòle dau bòre.

B (mús.) Nòta **si** dins lu país anglo-saxons e germanics.

Ba Simbòle dau bari.

ba Interjeccion que marca la sorpresa.

bab n.m. (onomat.) Onomatopea per bavar, babilhar.

babà n.m. Pastissaria facha d'una pasta levada embé de raïms secs, banhada de ròm un còup cuècha.

baba cool n. [baba'kul] (mòt anglés) Persona que, à la fin dei annadas 1960 dins li annadas e dins li annadas 1970, adoptava lo mòde de vida e lu temas non-violents, ecologics, dau movement hippie.

babacho n.m. Nèsci, imbecile.

babalec n.m. Badaluc.

babaròta n.f. Insècte aplatit, nuchenc, que corre leu, que si tròva sobretot dins lu depaus e li coïnas (òrdre dei dictioptèrs). ◆ (fig.) *Aver la babaròta*: Aver d'ideas negri.

babarotier n.m. Luèc infestat de babaròtas.

babau n.m. Espaventau, mòstre imaginari. Sin.: **trèva**. Var.: **babeu**.

babazoc n.m. (de l'arabe *bab-al-souk*, literalament *la poarta dau mercat*) Luèc en grand desòrdre. ◇ (espec.) Niça-Vièlha.

babelic, a adj. Gigantàs.

babelisme n.m. Confusion lengatgiera, parladura incomprensibla.

babesioïdes n.m. pl. Agents patogènes de la babesiòsi.

babesiòsi n.f. Malautia dei romiaires adomesticats deuguda à un parasite dei globets roges e transmessa per una langasta.

babetar vi. Articular embé esitacion: *L'emocion fa babetar*. Sin.: **bletonear**. ◆ vt. Prononciar en babetant.

babeu adj. m. e n.m. Nèsci, imbecile. Var.: **babau**. Sin.: **toarca**, **badaluc**, **colhon**, **pautàs**.

babi n.m. Anfibi de la sotaclassa dei anors, dei formas peanti e espessi, de la pèu verrugoa, insectivòre. Sin.: **grapaud**. ◆ pl. *Aver lu babis*: Èstre contaminat per lo vèrp parasitari dau fetge d'unu mamifèrs (òme, moton, bòu), causa de distonatòsis.

babiàs n.m. Gròs babi.

babi-bufle n.m. Gròs babi d'Àfrica, de la cruassada potenta.

babilh n.m. Accion de babilhar. Var.: **babilha**, **babilhi**.

babilha n.f. Babilh. Var.: **babilhi**.

babilhaire, airitz adj. e n. Babilhard.

babilhar vi. Parlar totplen e à prepaus de ren.

babilhard, a adj. e n. (lit.) Que parla totplen, charraire. Sin.: **paraulier**, **lengassut**, **parlós**, **barjacaire**, **parlaire**, **lengatier**.

babilhatge n.m. Babilh.

babilhi n.m. Babilh.

babilònia n.f. Luèc dont règnon la confusion e lo desòrdre, dont cadun fa cen que vòu.

babilonian, a adj. e n. De Babilònia.

babilonic, a adj. Relatiu à Babilònia.

babina n.f. (s'emplega sobretot au pl.) Labra pendenta d'unu mamifèrs (cameu, monina, etc.). Sin.: **brega**. ◇ pl. (fam.) Labras umani. – *Si lecar li babinas*: S'esperlecar.

babirossa n.f. Poarc sauvatge indonesian, dei caninas superiori foarça recorbadi (autessa 50 cm, Familha dei suidats).

babisme n.m. Doctrina, interpretacion dau Bab, que fuguèt partidari d'una reforma de l'islam au siècle XIX.

babocha n.f. Solier, pantofla de cuer sensa quartier ni talon.

babòia n.f. (fam.) Caua de gaire de valor. Sin.: **badinada**, **galejada**, **babòla**.

baboïn n.m. Monina catarriniana d'Àfrica, dau genre cinocefale, que viu en tropeladas.

babòla n.f. Babòia.

baboneada n.f. Nonsens, incoerença. Var.: **babonejada**.

baboneaire, airitz adj. e n. Que babonea. Var.: **babonejaire**.

babonear vi. (*baboneï*) Parlar per dire de cauas incoerenti, que voàlon pas ren dire. Var.: **babonejar**. Sin.: **desparlar**.

babonejada n.f. Baboneada.

babonejaire, airitz n. Baboneaire.

babonejar vi. Babonear.

babòrd n.m. Costa senec d'una nau, en regardant vèrs l'avant. Sin.: **òrsa**. Contr.: **tribòrd**.

babordés n.m. (mar.) Membre d'equipatge que fa partida de la bordada de babòrd, que pilha lo quart en alternança embé lu tribordés, dins la marina de guèrra.

babòt n.m. Crisalida dau manhan.

babòu n.m. Babau.

babovisme n.m. Doctrina de Babeuf.

bac n.m. 1. Bateu larg e plat qu'assegura la traversada d'un cors d'aiga, d'un lac, per lu viatjaires, lu veïcules, etc. Sin.: **transbordaire**. 2. Recipient, sovent de forma rectangulària, que sièrve à diferents usatges: *Bac de la glaça*, *bac de tenchura*.

bac n.m. (abrev. fam.) Bachelierat.

bacalà n.m. Merluça. Var.: **bacalhau**. ◇ *Estocafic e bacalà*: Patin cofin.

bacalaure n.m. Bachelierat.

bacalhau n.m. Bacalà.

bacan n.m. (fam.) Gròs bosin, tapol.

bacanal n.m. Bacanala.

bacanala n.f. (vièlh) Fèsta que vira à la desbaucha. ◆ au pl. (Antiqu.) Fèstas en l'onor de Bacus.

bacants n.m. pl. (pop.) Bafis. Sin.: **guinhons**.

bacarà n.m. Juèc de cartas, que si juèga entre un banquier e de jugaires.

bacarat n.m. Cristal de la manufactura de Bacarat.

baccifèr, a adj. Si di d'una planta que poarta de grums.

baccifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un grum.

baccivòr(e), a adj. Que manja de grums, en parlant d'un auceu.

bacelar vt. Donar un baceu *(à)*. Var.: **barcelar**. Sin.: **gautar**, **simecar**.

baceu n.m. 1. Dins una fabrega, instrument que sièrve à mandar d'ària per atissar lo fuèc. Sin.: **bofador**, **sofiaor** (Sospèu), **soflèira** (Levens), **bofafuèc**, **bofet**.2. Paleta de boasc que servia ai bugadieras per secar lo linge en lo batent. 3. Còup donat, espec. sus la gauta, mé la man alargada. Sin. (3): **gautàs**, **pastisson**, **simèc**, **balorda**, **pasteca**.

bachàs n.m. Recipient dont mànjon lu animaus. Sin.: **canau**.

bachàs n.m. Mena de gròs tamborn.

bachàs n.m. Tèrra trempada d'aiga. Sin.: **beta**, **pauta**, **fanga**.

bachassada n.f. Accion, fach de bachassar, de si bachassar.

bachassar vt. Brutar de bachàs. Sin.: **enfangar**. ◆ **si bachassar** v.pr. Si brutar de bachàs.

bachassós, oa adj. Cubèrt de bachàs.

bachelier, a n. Persona qu'a obtengut lo sieu bachelierat.

bachelierat n.m. Lo promier grade universitari, sancionat per un diplòma que marca la fin dei estudis segondaris. Var.: **bacalaure**.

bachichin n.m. Escais-nom dei Ligurs e dei Genoés.

bachorla n.f. 1. Recipient de forma ovoïda e plata, que sièrve à contenir lo buure. 2. (pop.) Possa gròssa.

bacil(le) n.m. Bacteria, lo mai sovent patogèna, qu'a la forma d'un bastonet (simple ò articulat).

bacillar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai bacilles, à la sieu morfologia. ◆ adj. e n. Si di d'un malaut de la tuberculòsi polmonària, pendent la fasa contagioa de la malautia.

bacillemia n.f. Presença passadissa de bacilles dins lo sang. Sin.: **bacteriemia**.

bacillifòrme, a adj. En forma de bacille.

bacillòsi n.f. (med.) Malautia deuguda à un bacille (en partic. la tuberculòsi).

bacilluria n.f. (med.) Presença de bacilles (en partic. tuberculós) dins li urinas.

bacin n.m. 1. Recipient de forma redona, generalament bas e dei bòrds replegats, per contenir d'aiga e d'autres liquides. 2. (anat.) Partida dau còrs compresa entre l'abdomèn e lu membres inferiors, formada per un esquelèt ossós, circonscricha per lo sacrum, lo coccix e lu doi oàs iliacs. Sin.: **pelvis**. 3. Region estructuralment concava de la susfàcia terrèstra. ◇ (geol. min.) *Bacin sedimetari*: Zòna de depression, continentala ò marina, dont s'acumúlon lu sediments. ◇ Correntament, region rica de jaç minerals: *Bacin aurifèr*, *carbonifèr*, *petrolifèr*. ◇ (geogr.) *Bacin idrografic*: Partida de la susfàcia terrèstra dont s'escórron li aigas que van rejónher un cors d'aiga donat, un lac donat, una mar donada. ◇ *Bacin morenic*: Zòna limitada en avau e sus lu costats per de morenas. ◇ *Bacin collector*: Partida superiora d'un glacier, sobre dei limitas dei neus persistenti dont s'amolona la neu que si transforma en glacier. ◇ (idraul.) Depression dau terren dont si recampa l'aiga naturalament ò artificialament: *Bacin idroelectric*. ◆ (fig., admin.) Zòna territoriala que lu sieus abitants utilíson un servici determinat, espec. public. ◇ *Bacin d'emplec*: Zòna geografica que lu sieus abitants poàdon trovar un travalh sensa cambiar de domicili. 4. Plan d'aiga assostat naturalament ò artificialament: *Lo pichin bacin d'una piscina*, *un bacin de piscicultura*. ◇ (mar.) Partida d'un poart delimitada per d'embarcadors e de digas. Sin.: **dàrsena**. ◇ *Bacin de carenatge, di radob*: Lònga fòssa, cavada sota lo niveu de la mar e provista de poartas e de pompas, per tenir li naus au sec e poder travalhar sota la linha d'aiga. ◇ *Bacin de marea*: Bacin que comunica directament mé la mar.

bacina n.f. Recipient concau de forma redona e materiaus divèrs, per un usatge domestic e industrial: *Si lavar li mans dins la bacina*, *bacina per lo desvelopament fotografic*. ◇ Lo contengut de la bacina: *Una bacina d'aiga*.

bacinada n.f. Contengut d'una bacina.

bacinar vt. Banhar leugierament (una partida dau còrs).

bacinet n.m. 1. Pichin bacin, cuveta. 2. (anat.) Partida alargada de l'aparelh excretor dau ren, à la joncion dei grands calicis e contunhada per l'uretèri. 3. (arm.) Èlme emplegat ai s. XIII^{n} e XIV^{n}. ◇ Partida de la platina dei armas de fuèc que recevia la pòuvera de l'amòrsa.

baclar vt. (fam.) Faire rapidament e sensa precaucion, sensa aplicacion: *Baclar un travalh*. Sin.: **porcatejar**, **salopejar**, **sabracar**, **maganhar**, **bataclar**.

baclatge n.m. (fam.) Accion de baclar, de faire quauqua ren rapidament e sensa aplicacion. Sin.: **bataclatge**, **maganhatge**.

bàcol n.m. [‘baku] Baston, à Pelha.

bacon n.m. Carn de poarc salada e fumada, talhada finament, pilhada dins una pèça de carcassa desossada (en Grand-Bretanha) ò dins lo filet (en França).

bacteria n.f. Èstre unicellulari saprofite ò parasite, que si reprodue per scissiparitat e que n'i a foarça varietats (bacilles, vibrions, etc.).

bacterian, a adj. Dei bacterias; relatiu ai bacterias.

bactericida adj. Si di d'un produch qu'elimina li bacterias. Sin.: **microbicida**.

bactericidi n.m. Produch qu'elimina li bacterias.

bacteridia n.f. (anc.) Bacteria immobila, coma la bacteria dau carboncle.

bacteriemia n.f. (med.) Descarga passatgiera de bacterias dins lo sang à partir d'un fogau infecciós, que si manifèsta per de refreniments e de fèbre. Sin.: **bacillemia**.

bacteriocit n.m. Ematia foarça alongada que pilha la forma d'un bacille.

bacterioestatic, a adj. e n. Si di d'un antibiotic qu'empacha la multiplicacion dei bacterias sensa li destrúger. Var.: **bacteriostatic**.

bacteriofagia n.f. Destruccion bacteriana per lo biais dei bacteriofagues.

bacteriofague n.m. Virus que destruge d'uni bacterias. Sin.: **fague**.

bacteriolisi n.f. Dissolucion dei micròbes per modificacion fisicò-quimica dau sieu citoplasma sota l'influença d'agents quimics ò de substanças contengudi dins lu seròms.

bacteriolisina n.f. Anticòrs en mesura de provocar la lisi d'una bacteria en presença d'un complement.

bacteriòsi n.f. Malautia bacteriana d'una planta.

bacteriostasi n.f. Inibicion de la multiplicacion d'una bacteria dins un mitan, determinada per un bacterioestatic.

bacteriotoxemia n.f. Intoxicacion generala deuguda à la difusion dins lo sang e lu organes de toxinas secretadi per d'uni bacterias que demòron localisadi en un ponch de l'organisme (difteria, tetanòs, colerà).

bacteriologia n.f. Partida de la microbiologia qu'estúdia li bacterias.

bacteriologic, a adj. Relatiu à la bacteriologia. ◇ *Arma bacteriologica*: Arma qu'emplega li bacterias que poàrton de malautias contagioï.

bacteriologista n. Especialista de bacteriologia. Var.: **bacteriològue**.

bacteriològue, òga n. Bacteriologista.

bacteriostatic, a adj. Bacterioestatic.

bacteriuria n.f. Presença de tot un fum de bacterias dins l'urina.

baculit n.m. Baculita.

baculita n.f. Cefalopòde fossile de la classa dei amonitas dau cretaceu sobran. Var.: **baculit**.

bada Dins la loc. *De bada*: En van, sensa resultat.

badabèc n.m. Badaire (2).

badadís n.m. (lit.) Comportament dau badaire.Var.: **badadissa**.

badadissa n.f. Badadís.

badaire, airitz, arèla adj. e n. 1. Admiratiu. 2. Passant que la sieu curiositat es facilament atracha per cen que ve. Sin. (2): **badabèc**, **bajan**, **badaluc**, **badamoscas**.

badalh n.m. Accion de badalhar. Var.: **badalhament**.

badalhada n.f. Lòng badalh.

badalhaire, airitz adj. e n. Que badalha.

badalhament n.m. Badalh.

badalhant, a adj. Qu'es largament dubèrt. Var.: **badant**, **badier**.

badalhar vi. 1. Durbir la boca largament e sensa voler, de lassitge ò d'enuèi. 2. Durbir leugierament.

badalhat, ada adj. Mièg dubèrt.

badalhon n.m. Tròç d'estòfa ò objècte que si mete sus ò dintre la boca per empacha una persona de cridar. Sin.: **tampa**.

badalhonar vt. 1. Metre un badalhon à. 2. (fig.) Metre dins l'impossibilitat de s'exprimir: *Badalhonar l'oposicion*, *la premsa*.

badaluc n.m. Badaire, pantaiaire, que perde lo sieu temps à de cauas sensa importança; nèsci.

badamier n.m. Aubre ornamental d'Àfrica e d'Àsia tropicala que lo sieu boasc, mièg dur e leugier, s'emplega en fustaria.

badamoscas n. Badaire (2).

badana n.f. Sonalha que lo sieu orifici estrech si duèrbe coma una boca. Var.: **badora**, **badòc**.

badant, a adj. Badier.

badar vt. Regardar embé admiracion.

badar vi. Èstre grand dubèrt. ◆ vi. Agachar ò escotar boca dubèrta; remirar quauqu'un.

badasca n.f. Mena de rascassa (de la familha de la *scorpaena elongata*).

badegolian n.m. Faciès industrial paleolitic que corresponade à la promiera fasa dau magdalenian. ◆ **badegolian, a** adj. Dau badegolian.

baderna n.f. 1. (mar.) Treça de filassa e d'autres materiaus de recuperacion emplegada per empachar cimas e cadenas d'ormeg còntra lu fretaments. ◇ Treça de teissut ò sintetica que garantisse l'impermeabletat à l'aiga dins lo premsa-estopa situat à la sortida de l'axe de l'eliça de la còca d'un nau. 2. (tecnol.) Garnidura d'impermeabletat à premsa-estopa.

badés, esa adj. e n. De Baden.

badessa n.f. Abadessa.

badge n.m. 1. Plaqueta de reconoissença, m'una fotografia, dei participants à d'amassadas, de congrès, etc. 2. Ensigne que poarta en sobrimpression l'imatge d'un personatge politic, d'un cantaire, etc. Sin.: **ensenha**.

badia n.f. Abadia.

bàdia n.f. *Tenir à bàdia*: Divertir. ◇ *Si faire de bàdia*: Si divertir.

badiana n.f. Anís estelat.

badianier n.m. Aubrilhon que produe la badiana.

badier, a adj. Largament dubèrt: *Una poarta badiera*. Var.: **badant**, **badalhant**.

badin, a adj. Que li agrada rire, si divertir. Var.: **badinaire**. Sin.: **trufandier**, **fantaumejaire**, **galejaire**, **fadejaire**, **farsejaire**.

badin n.m. (aeron.) Indicator de velocitat aeriana (dau nom de l'inventor).

badinada n.f. Badinatge, babòia.

badinaire, airèla adj. (lit.) Que li agrada rire, si divertir; alègre, leugier: *De prepaus badinaires*. Var.: **badin**.

badinar vi. Pilhar li cauas leugierament, galejar. ◆ vt. ind. (embé, sobre) Pilhar (quauqua ren) à la leugiera. Sin.: **fantaumejar**, **galejar**, **fadejar**, **farcejar**.

badinaria n.f. Cen que si di, cen que si fa en badinant. Sin.: **galejada**, **bofonada**.

badinatge n.m. (lit.) Accion de badinar; prepaus badin, comportament galant. Var.: **badinada**.

badista n. Persona que practica lo badmintòn.

badmintòn n.m. Juèc de volant aparentat au tennis.

badoa n.f. Peis dei aigas doci e dau litoral, de la tèsta gròssa e dau còrs alongat (longuessa 20 cm).

badòc n.m. Badana.

badòc n.m. Pèça dau juèc dei escacs, que si desplaça d'una casa en travès e d'una en linha drecha. Sin.: **foal**.

badòc n.m. Dupa, victima. Sin.: **badaluc**, **nèsci**, **babeu**.

badòla n.f. Gonfladura sus la tèsta qu'apareisse après un còup: *Si faire una badòla au front*.

badolar vt. Faire una badòla, d'uni badòlas à.

badolat, ada adj. Qu'a una badòla, d'uni badòlas.

badora n.f. Badana.

baga n.f. 1. Aneu (ornat ò non d'una pèira) que si poarta au det. 2. Objècte en forma d'aneu.

baga n.f. Fruch sensa merilhon (coma aqueu dau raïm). Sin.: **grum**.

bagad n.m. Formacion musicala que comprèn principalament de cabretas e de bombardas, instruments tradicionals de Bretanha.

baganauda n.f. Fruch dau baganaudier.

baganaudier n.m. Aubrilhon dei regions mediterraneï, dei flors jauni e dei doaças enfladi (Familha dei papilionaceas).

bagar vt. Provedir d'una baga (espec. lu auceus migrators). Var.: **embagar**.

bagarra n.f. Batèsta, garrolha. Sin.: **satonada**, **mescla**, **chacotada**.

bagarrar (si) v.pr. Si batre, si garrolhar. Sin.: **si chacotar**, **si pelejar**.

bagassa n.f. (pop.) Prostituida.

bagassar vi. Si prostituir.

bagassaria n.f. Vida d'aqueu que bagassejar. Sin.: **malavida**, **gorrinaria**, **desaviadura**.

bagassejar vi. Menar una vida de rufian. Sin.: **putanejar**.

bagàs n.m. Residú de la premsa de cana de sucre, que rèsta après l'extraccion dau jus.

bagassa n.f. Frema de marrida vida.

bagassar vi. Bagassejar.

bagassaria n.f. Desbaucha.

bagassejar vi. Menar una vida de desbaucha. Var.: **bagassar**. Sin.: **bassejar**.

bagat n.m. Varlet, au juèc dei taròcs.

bagat, ada adj. Provist d'una baga.

bagatèla n.f. 1. Caua, objècte de gaire de valor.◇ *La bagatèla de*: La soma de (sovent ironic, en parlant d'una soma importanta). 2. (absol.) Amor fisic. 3. (mús.) Pichin tròç leugier, intime, sovent per lo piano.

bagatge n.m. 1. Sac, valisa que contèn lu afaires qu'un empoarta en viatge. 2. (lo mai sovent au plural) Ensèms dei afaires, dei objèctes qu'un empoarta en viatge: *Alestir lu bagatges*. 3. (fig.) Ensèms dei conoissenças: *Aver un boan bagatge literari*.

bagatgista n. Emplegat dins una estacion, un aeropoart, encargat de portar lu bagatges.

bagatjaria n.f. Dintre d'uni veituras de camin de fèrre, luèc dont son entrepauats lu bagatges gròs.

bagueta n.f. 1. (arquit., constr.) Motladura, sovent arredonida, que sièrve à decorar ò à escondre una jontura, etc. 2. Pan lòng, que pea pauc ò pron 250 g.

baguier n.m. Abaguier.

baguier n.m. Pichin cofret, copa per metre d'aneus e d'autri jòias.

bai, baia adj. Qu'a la rauba d'un brun rossastre, lu crins e l'extremitat dei membres negres, en parlant d'un cavau. Var.: **baiard**.

baia n.f. Excavadura dau litoral pauc ò pron dubèrta: *La Bàia dei Àngels*.

baiaman n.m. Gèste de respècte ò de civilitat que consistisse à esflorar d'una baieta la man d'una frema ò d'un sobeiran.

baiar vt. Donar una baieta ò un baiar (à quauqu'un), pauar li sieu labras sobre. Sin.: **potonar**, **potonejar**.

baiar n.m. Accion de pauar li labras sobre (espec. sobre li labras d'una autra persona). Sin.: **poton**. ◇ *Baiar de Judas*: Demostracion d'afeccion ipocrita.

baiard, a adj. Bai.

baiard n.m. Brancard.

baiardar vt. Brancardar.

baiardier, a n. Brancardier.

baiareu, èla adj. Que li agrada baiar. Sin.: **potonaire**.

baieta n.f. Pichin baiar. Sin.: **potonet**.

baila n.f. Noiriça. ◇ *Èstre à baila*: Èstre en noiriça.

baila n.f. Vèire **baile** (2). Sin.: **bailessa**.

bailar vt. Alevar un noiriçon, s'en ocupar.

bailatge n.m. 1. Accion de bailar. 2. Noiriçon. Sin.: **tetareu**. 3. Bailia.

baile n.m. 1. Paire noiricier. 2. (ist.) Agent dau rèi qu'èra encargat de foncions administrativi e judiciari.

bailejaire, airitiz n. Persona que dirigisse, que govèrna. Sin.: **cap**.

bailejar vt. Governar, dirigir, administrar.

bailessa n.f. Vèire **baile** (2).

bailia n.f. Juridiccion d'un baile (2). Var.: **bailatge**.

baió n.m. En Loisiana, braç segondari ò abandonat dau Mississippi.

baiòc n.m. Anciana moneda pontificala.

baioneta n.f. 1. Lama fina e ponchuda que si fixa à l'extremitat d'un fusiu. 2. Dispositiu de fixacion qu'evòca aqueu d'una baioneta (esperons engatjats dins d'encrenas per rotacion): *Una ampola à baioneta*.

baioquèla n.f. Anciana moneda de coire.

baiotar vt. (*baiòti*) (fam.) Donar totplen de pichini baietas.

bairam n.m. Per lu Turcs, caduna dei doi fèstas musulmani que vènon après lo ramadan.

baissa n.f. 1. Accion, fach de baissar, de calar: *La baissa dei prètz, dei temperaturas*. ◇ (Borsa) *Jugar à la baissa*: Especular sus la baissa dei cors. 2. Afaissament de terren. 3. Part abaissada d'una cresta de montanha que permete lo passatge d'una valada à una autra. Sin.: **coal**, **dros**, **encisa**, **pertús**, **poart** (lu doi darriers son d'usança sobretot dins lu Pireneus). 4. Demenida de la tira d'un cors d'aiga. 5. Enfonsament dont s'arrèsta l'aiga de la pluèia dins una tèrra laurada.

baissar vt. 1. Metre, faire calar mai bas: *Baissar lo vitre, baissar li braias*. 2. Dirigir vèrs lo bas (una partida dau còrs): *Baissar lu uèlhs, baissar la tèsta*. Diminuir la fòrça, l'intensitat, la valor (de quauqua ren). Sin.: demenir. ◆ vi. 1. Venir à un ponch inferior, diminuir: *Lo niveu dau flume a baissat*. 2. Diminuir en valor, en intensitat: *Li accions bàisson, lu prètz an pas gaire baissat*. ◆ **si baissar** v.pr. S'inclinar.

baissiator, tritz n. Persona que para lo drap. Sin.: **folonier**, **paraire**.

baissier, a n. (Borsa) Especulator que juèga sus la baissa dei cors.

bajan, a adj. Niais, nèsci. Sin.: **badaire**.

bajanada n.f. Estupiditat, nescitge.

bajaula n.f. Sacoleta.

bal n.m. Acamp dont si bala; lo luèc dont si tèn aquest acamp.

bala n.f. 1. Pelòta elastica que sièrve dins d'unu juècs ò espòrts: *Bala de tennis*. Sin.: **pelòta**. ◇ Balon. 2. Projectile dei armas de fuèc coma lo fusiu, etc.

bala n.f. Gròs paquet de mèrç: *Una bala de coton, de lana*.

bala n.f. (vulg., sobretot au plural) 1. Testicule. Sin.: **colha**. ◇ *Rompre li balas à quauqu'un*: Enuiar quauqu'un. ◇ *N'aver li balas pleni*: N'aver una forra. 2. (fam.) Mençònega; galejada: *Cuntar de balas*. Sin.: **coàs**, **colhonada** (fam.).

balada n.f. 1. (lit.) Poesia de la forma fixa, à l'origina (Atge Mejan) facha per èstre cantada e balada. 2. (mús.) Pèça vocala ò instrumentala inspirada per una balada literària ò que n'en repilha l'atmosfèra: *Una balada romantica, una balada per piano*.

baladaire n.m. Aparelh portatiu per escotar la música au mejan d'escotaires. Var.: **balador**. Sin.: **walkman** (anglés).

bala de neu n.f. Aubrilhon cultivat que li sieu flors blanqui son gropadi en bola (autessa 2 à 4 m).

balador n.m. Baladaire.

balador n.m. Galaria ò balcon cubèrt que pòu comportar d'escaliers exteriors.

balafon n.m. Instrument de percussion d'Àfrica negra, que dona d'ària au xilofòne.

balaire, a n. 1. Persona que bala. 2. Sauta-en-banca.

balais n.m. *Rubís balais*: Rubís ròse palle. Var.: **balassi**.

balaise n.m. Senhau en mar.

balanç n.m. Movement d'oscillacion, balançament d'un objècte: *Un veïcule qu'a de balanç*. Var.: **balançada**, **balançament**. Sin.: **brand**.

balança n.f. 1. Instrument, gener. à doi braç pariers e doi plateus, que sièrve à mesurar l'egalitat ò la diferença de pes dei còrs pauats sus lu plateus. Sin.: **escandalh**. ◇ *Balança de precision*: Balança d'analisi, m'una aproximacion de 0,2-0,1 mg. ◇ *Balança automatica*: Balança provista d'una agulha qu'indica sus un quadrant lo pes de l'objècte pauat sus lo plateu. ◇ *Balança à moala*: Dinamomètre. ◇ *Balança romana*: Aparelh m'un plateu solet, dont la peada es obtenguda per desplaçament d'un pes sobre lo braç de lèva. Sin.: **roman**. 2. (dins li expressions) *Metre sus la balança*: (fig.) Tenir còmpte *(de)*; donar un argument, un element determinant. ◇ *Metre en balança*: Paragonar. ◇ *Èstre en balança*: Esitar; èstre en competicion (mé), èstre paragonat *(à)*. 3. (econ.) *Balança comerciala*: Diferença dei importacions e dei exportacions d'un país. ◇ *Balança dei pagaments*: Document comptable que repilha l'ensèms dei reglaments entre un país e un autre país ò d'unu autres país. ◇ *Balança dei còmptes*: Totalitat dei escambis exteriors d'un país. 3. Simbòle e atribut de la justícia. 4. Ret de pesca cairada, m'ai angles units à doi braç crosats, penjada à una asta e comandada à man ò eletctricament. 5. (mús.) Dispositiu de reglatge de l'equilibri sonòre entre lu doi canals d'una cadena estereofonica. 6. (astron.) Constellacion dau zodiac. 7. (astrol.) Seten signe dau zodiac, comprés entre 180° e 210° de l'aneu zodiacal, que domina lo periòde comprés entre lo 24 de setembre e lo 23 d'octòbre. ◆ n. inv. Persona naissuda sota lo signe de la Balança.

balançada n.f. Balançament (1), oscillacion.

balançadoira n.f. Balançador (1). Sin.: **breçoliera**.

balançador n.m. 1. Sèti suspendut per doi coardas e que sièrve à si balançar. Var.: **balançadoira**. Sin.: **auçabaissa**, **breçoliera**. 2. Lònga pèça de boasc, de metal, etc., messa en equilibri e sobre la quala bascúlon doi personas assetadi caduna d'un costat.

balançament n.m. 1. Movement d'un còrs alternativament de cada costat dau sieu centre d'equilibri. 2. Estat de cen que sembla equilibrat, armoniós: *Lo balançament d'una frasa*.

balançar vt. Faire bolegar alternativament d'un costat e de l'autre: *Balançar lu braç*. ◆ vi. 1. Oscillar. 2. Èstre indecís, esitar. Sin.(2): **trantalhar**, **atermenar**, **trastejar**, **èstre à quatre camins**. ◆ **si balançar** v.pr. 1. Bolegar d'un costat e de l'autre d'un ponch fixe. 2. Faire dau balançador.

balanceament n.m. Balançament (1). Var.: **balançada**.

balancear vi. Balançar.

balancèla n.f. Sèti de jardin mé mai d'una plaça, suspendut à una estructura fixa, que permete de si balançar.

balancèla n.f. Embarcacion ponchuda ai doi extremitats, que lo sieu aubre portava una granda vela latina.

balancier n.m. 1. Pèça, organe mobile à l'entorn d'un axe, que sièrve à regularisar ò à estabilisar un movement. 2. Pèça animada d'un movement d'oscillacion, que règla lo foncionament d'un mecanisme: *Lo balancier d'un relòri*. 3. (zool.) Organe estabilisaire dei diptèrs, que remplaça per aquelu insèctes li alas posteriori.

balancier, a n. Persona que vende e repara li balanças.

balancin n.m. 1. Barra que repartisse lu esfoarç portats ai sieu doi extremitats. ◇ (espec.) Manelha dont si vèn estacar la coarda de traccion d'un esquilhaire nautic. ◇ (agric.) Barra qu'ai sieu extremitats si vènon fixar li tirèlas d'un veïcule à traccion animala. 2. Dispositu per faire bascular un recipient, un veïcule; pèça

que remanda la comanda dau movement dei sopapas en dessobre de la culassa dau cilindre; culbutor.

balancina n.f. 1. Amantil. 2. (aeron.) Pichina ròda plaçada à l'extremitat dei alas d'un avion per l'equilibrar dins li sieu evolucions au soal. 3. (mar.) Cordatge que sostèn l'extremitat liura d'una verga. Sin.: **amantil**.

balandran n.m. Curbèrta sus la quala d'uni personas n'en fan sautar una autra en l'ària per si befar d'ela.

balandra n.f. Bateu à vela per lo transpoart dau carbon en mar dau Nòrd (s. XVII^{n} e XVIII^{n}).

balandrier n.m. Marinier d'una balandra.

balandrin n.m. 1. Desobrat. 2. Sauta-en-banca.

balandrinar vi. Èstre desobrat, virar arratge. Sin.: **bossonear**, **pachonear**, **patetear**.

balanidat n.m. *Balanidats*: Familha de crustaceus ciripèdes enclausant majament l'agland de mar.

balanic, a adj. Relatiu à la balaniti.

balaniti n.f. (med.) Inflamacion de la calòta de la verga.

balanofòr(e) n.m. Planta carnuda fongifòrma, parasite d'aubres divèrs d'Oceània.

balanoglòs n.m. Animau vermifòrme dei plajas (embrancament dei estomocòrdes, solet representant de la classa dei enteropneustes).

balanopostiti n.f. Enfeciment à l'encòup de la fava e dau prepuci.

balantidi n.m. Sòrta de protozoari ciliat, agent d'un dessentèri pron greu per l'òme.

balaor n.m. Comba m'un lac dins lo fond. Var.: **balor**.

balar vi. 1. Faire una dança. 2. Aver un movement rapide e bolegadís: *Li flamas bàlon dins lo fuèc*. ◇ *Non ai de que far balar un garri*: Non ai de sòus. ◆ vt. Faire una dança en particulier: *Balar un tango*.

balarin, a n. Persona que bala, per divertiment ò de profession.

balarina n.f. Cauçadura de frema, leugiera e plata, que sembla à un cauçon de dança.

balassi adj. Balais.

balastre n.m. Jaç de pèiras concassadi que mantènon li travèrsas d'un camin de fèrre; aqueli pèiras en tant que materiau.

balata n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, que s'en tira una goma que sièrve d'isolant.

balata n.f. Goma extracha dau balata.

balbòa n.m. Unitat monetària principala de la República de Panamà.

balcanic, a adj. Dei Balcans.

balcanisacion (-izacion) n.f. Procèssus qu'abotisse à la fragmentacion en totplen d'Estats de cen que constituissia una entitat territoriala e politica.

balcanisar (-izar) vt. Partejar per balcanisacion.

balcon n.m. 1. Plataforma de pichina larguessa en salhida sus una façada. Sin.: **bescaume**. 2. Caduna dei galarias sobre l'orquèstra, dins li salas d'espectacle.

balconet n.m. *Sostèns à balconets*: Sostèns à armadura, que làisson vèire lo sobran dau pièch.

baldaquin n.m. 1. Obratge de tapissaria, tenda dreiçada sobre d'un lièch, d'un tròne, etc. Sin.: **sobreceu**, **pali**. 2. (arquit.) Obratge de teissut ò de boasc esculptat sobre d'un autar, d'un tròne, d'una estàtua, etc. Var.: **bardoquin**.

balena n.f. 1. Mamifèr marin, lo mai grand dei animaus (pauc ò pron 30 m de lòng, per un per de 150 t, òrdre dei cetaceus: *Balena blava*, *balena megaptèra*. 2. Lama plegadissa, d'un temps tirada dei fanons de la balena, aüra metallica ò en matèria plastica, per atesar un teissut, renforçar una armadura, etc.: *Balena de parasòl*. 3. (fig., pej.) Persona foarça gròssa.

balenar vt. Garnir de balenas.

balenat n.m. Pichin de la balena. Var.: **balenon**, **balenòt(o)**.

balenat, ada adj. Garnit de balenas.

balenidat n.m. Balenide.

balenide n.m. (zool.) *Balenides*: Familha de mamifèrs marins que la balena n'es lo tipe. Var.: **balenidat**.

balenier, a adj. Relatiu à la caça à la balena.

balenier n.m. 1. Nau equipada per la caça à la balena. 2. Marin que travalha sus un balenier.

baleniera n.f. Embarcacion leugiera e ponchuda ai doi extremitats, que d'un temps servia per la caça à la balena. ◇ Aüra, canòt de forma analòga que n'en son equipats lu bateus de gròs tonatge.

balenon n.m. Pichin de la balena. Var.: **balenat**, **balenòt(o)**.

balenoptèr n.m. *Balenoptèrs*: Mamifèrs marins vesins de la balena, de la faça ventrala regada e que possedísson una ala dorsala (l'espècia mai granda fa fins à 25 m de lòng).

balenòt n.m Balenon.

balenòto [bale'nƆtu] n.m. Balenon. Var.: **balenòt**.

balès adj. m. e n.m. (pop.) Grand e foart.

balèsta n.f. 1. Arcbalèsta. 2. (Antiqu. Rom.) Màquina de guèrra que servia à mandar de projectiles.

balèsta n.f. Peis dei esteus coralians.

balestier n.m. Arcbalestier.

baleston n.m. (mar.) Atarguier, libarda.

balèstra n.f. Arcbalèsta.

balestrier n.m. Arcbalestier.

balet n.m. 1. Composicion musicala m'un ritme de dança. 2. Espectacle de música e dança: *Lu balets rus*. 3. (fig.) *Balets ròses*: Rescòntres erotics d'òmes adultes e de filhas. 4. *Còrs de balet*: Companhia de balarins professionals. 4. (fig.) Vai e vèn de personas: *Lo balet dei pretendents à un emplec*, *lo balet diplomatic*.

balèti n.m. Bal, espec. dins una manifestacion populària: *Lo balèti dau festin*.

baletomane, a n. Que li agràdon lu balets.

baletomania n.f. Passion per lu balets.

balh n.m. Convencion per la quala un balhaire dona l'usatge d'un ben mòble ò immòble per un prètz e un temps determinats; contracte que constata lo balh. – *Balh comercial*: Balh que pertòca un local à usatge professional. Sin.: **arrendament**, **fèrma**.

balha n.f. (fam.) *Anar à la balha*: S'anar pilhar un banh à la mar.

balhaire, airitz n. Persona que dona m'un balh. Sin.: **arrendaire**. ◇ *Balhaire de fonds*: Aqueu que fornisse de sòus per una societat.

balhar vt. Donar.

balhatge n.m. (anc.) 1. Circonscripcion administrativa d'un baile. 2. Tribunal d'un baile.

balicòt [bali'kɔ] n.m. Planta originària d'Índia, emplegada coma aromat e condiment, d'usatge corrent dins la coïna niçarda (per exemple dins lo pisto).

balin n.m. Ae reproductor.

balin-balan loc. Sensa s'inquietar, sensa si faire de bila: *Li vau balin-balan*.

balinés, esa adj. e n. De Balí.

bàliqui n.m. Planta vivaça cultivada per li sieu flors ornamentali (Familha dei crucifèras). Sin.: **giroflada**.

balisa n.f. 1. Senhau, objècte, qu'indica lo traçat d'una via (canal, camin de fèrre, etc.). 2. Dispositiu (mecanic, optic, sonòre ò radiofonic) destinat à signalar un perilh ò à delimitar una via de circulacion maritima ò aerenca.

balisa n.f. Fruch dau balisier.

balisaire, airitz n. Persona que paua, susvelha ò mantèn de balisas.

balisaire n.m. Nau equipada per pauar de balisas e li susvelhar e per avitalhar lu fares.

balisar vt. Provedir de balisas.

balisatge n.m. 1. Accion de dispauar de balisas. 2. Ensèms dei balisas e autres senhaus dispauats per indicar de perilhs que cau evitar e la rota de seguir: *Balisatge d'un poart, d'un aeropoart*.

balisier n.m. Planta d'origina indiana, monocotiledonea, cultivada dins li regions caudi per lo sieu risòma, ric en feculents (d'uni espècias an de flors decorativi). Nom scientific: *cana d'Índia* (Familha dei canaceas).

balista n. Persona que cuènta de balas. Sin.: **cuènta-balas.**

balista n.f. Balèsta (arma).

balistic, a adj. De la balistica; que pertòca la balistica. ◇ *Trajectòria balistica*: Trajectòria d'un projectile sotamés à la soleta foarça de la gravitacion.

balistica n.f. Sciença qu'estúdia lu movements dei còrs lançats dins l'espaci e mai especialament dei projectiles.

balistician, a n. Especialista de la balistica.

balistier n.m. Arcbalestier.

balistita n.f. Podra sensa fum que brutla m'una flama viva, cauda e lusenta, emplegada dins li armas de fuèc.

balistocardiografe n.m. Aparelh previst per enregistrar l'impulsion comunicada au còrs per la contraccion cardiaca.

balistocardiografia n.f. Estudi dei movements vibratòris cardiacs fondat sus la mesura dei desplaçaments dau còrs, provocat per li contraccions dau coar.

balneacion n.f. (med.) Accion de pilhar ò de donar de banhes dins una amira terapeutica.

balneari, ària adj. Si di d'un luèc de sejorn que si tròva en riba de mar e generalament adobat per aculhir lu vacanciers: *Una estacion balneària*.

balneoterapia n.f. Tractament medical per lu banhes.

balneoterapic, a adj. Relatiu à la balneoterapia.

baloard n.m. Carriera màger de circulacion dins una vila. Var.: **bolevard**. ◇ *Teatre de baloard*: Teatre de caractèr leugier, dont domínon la comèdia e lo vaudevila.

baloardier, a adj. Relatiu au teatre de baloard. Var.: **bolevardier**.

balon n.m. 1. Gròssa bala per jugar, redona ò ovala, generalament formada d'una bofiga gonflada d'ària e recubèrta de cuer (ò d'una matèria sintetica). ◇ *Aver la tèsta coma un balon*: Aver una forra de quauqu'un ò de quauqua ren, fins à n'aver mau de tèsta. 2. (espec.) Espòrt que si juèga entre doi equipas de onze jugaires, que dévon mandar lo balon dins una poarta sensa lo tocar m'ai mans. Sin.: **football** ò **fotbòl** (mòt anglés), **butabala**, **penbalon**. 3. Bofiga leugiera, gonflada d'ària ò de gas, que si pòu envolar: *Un balon d'enfant*. 4. Etilotèst: *Lo policier m'a fach bufar dins lo balon*. 5. Aerostat emplegat dins una tòca scientifica, esportiva ò militària: *Balon dirigible*. 6. (quim.) Vas de vèire de forma esferica. ◇ (per ext.) Vèire de forma redona; lo sieu contengut: *Un balon de vin roge*. 6. *Balon d'oxigène*: Resèrva d'oxigène per lu malauts. ◇ (fig.) Quauqua ren qu'a un efècte tonic, benfasent: *La voastra ajuda es estada un balon d'oxigène*.

balon n.m. Cima arredonida dei Vòges.

balonament n.m. Distension, gonflament dau ventre per de gas.

balonar vt. *Balonar lo ventre, l'estòmegue*: Lu distendre per una acumulacion de gas. ◆ **si balonar** v.pr. Si distendre, si gonflar, en parlant d'una partida dau còrs.

balonat, ada adj. Gonflat, distendut: *Mi senti balonat*.

balonet n.m. Pichin balon. ◇ *Sonda à balonet*: Sonda emplegada dins lo tractament de l'angioplastia.

balon-sonda n.m. Balon provist d'aparelhs d'enregistraments destinats à l'exploracion meteorologica de l'auta atmosfèra.

balor n.m. Malautia dei romiaires, en particulier dei anheus, deuguda à la presença dins l'encefale de larvas dau vèrme dau can e que si manifèsta per de vertiges e de tornejaments.

balor n.m. Balaor.

balord, a adj. e n. 1. Qu'a un problema d'audicion que pòu anar fin à l'absença totala. ◇ *Balord coma una campana*: Que non aude pròpi ren. Sin.: **sord**. 2. Desprovedit de finessa, de gaubi. Var.: **balòt**, **balós**. ◆ adj. Insensible: *Restar balord à una preguiera*.

balorda n.f. Còup donat mé la man sus l'aurelha. Sin.: **simèc**, **pastisson**, **baceu**, **gautàs**.

balordament adv. D'un biais balord, bestiament.

barlordàs, assa n. Gròs balord (2).

balordisa n.f. Caractèr d'una persona balorda (2); paraula, accion foara prepaus: *Cuntar de balordisas*.

balós, oa adj. Imbecile. Var.: **balòt**, **balord**.

balòt n.m. 1. Paquet de mèrç. Sin.: **bala**, **fardeu**, **fardada**. 2. (fam.) Balord, balós. Sin.: **nèsci**, **toarca**, **colhon**.

balotament n.m. Movement de cen que balòta.

balotar vt. (*balòti*) Gacilhar, balançar dins de sens divèrs: *La tempèsta balòta la nau*. Sin.: **brandar**, **bassacar**. ◇ (fig.) Faire passar quauqu'un d'un sentiment à un autre (s'emplega sobretot au passiu): *Èri balotat entre la paur e la mieu curioitat*. ◆ vi. Bolegar ò èstre bolegat dins toi lu sens: *Un objècte que balòta dins una caissa tròup granda*.

balotatge n.m. Situacion electorala quora minga candidat a obtengut dau promier còup la majoritat legala dins un vòte majoritari à doi torns.

balsa n.m. Boasc foarça leugier (densitat 0,15) d'Amèrica centrala, emplegat en particulier dins la construccion de maquetas.

balsamic, a adj. Qu'a li qualitats, li proprietats d'un baume, e en particulier l'odor: *Vinaigre balsamic*. Var.: **barsamic**.

balsamier n.m. Aubre dei regions caudi que li sieu fuèlhas, qu'an de glàndolas, làisson escapar una odor doça e fornísson un baume.

balsamina n.f. Planta dei boascs de montanha, dei flors jauni, finda sonada *noli-me-tangere* (en latin, "non mi tocar"), que lo sieu fruch, quora es madur, esclata au mendre contacte en mandant de pichini grana.

balsamom n.m. Baume produch per de plantas de la Familha dei terebintaceus.

balte n.m. Grope de lengas indoeuropeï que comprèn lo lituanian e lo leton. var.: **baltic**.

balte, a adj. e n. De la Baltica e dei país vesins.

baltic n.m. Grope de lengas. Var.: **balte**.

baltic, a adj. Vesin de la mar Baltica.

baltasar n.m. Botelha de champanha que contèn setze còup coma una ordinària.

baluan n.m. Lièch d'un torrent.

balustra n.f. Balustre.

balustrada n.f. (arquit.) 1. Enfilada de balustres, cubèrta d'una tauleta. 2. Gardacòrs mé de jorns. Sin. (2): **parabanda**, **baranda**.

balustrar vt. Provedir d'un balustre.

balustre n.m. 1. Pichina colomna motlurada, generalament emplegada mé d'autri que li son assemblats per una tauleta per formar un motiu decoratiu ò un aponteu. ◇ *Compàs à balustre*: Compàs qu'a à la sieu tèsta una moala que li dona la forma d'un balustre. 2. Pichina colomna per decorar l'arrier d'un sèti. Var.: **balustra**.

bambagina n.f. 1. Tela damascada que presenta d'efèctes de bendas longitudinali obtenguts per la juxtaposicion d'armaduras diferenti.

bambana adj. (fam.) Nèsci. ■ Tèrme d'usança correnta dins lo parlar dei dròlles de Niça Vièlha tocant la tèsta.

bambarà adj. inv. en genre Relatiu ai Bambaràs. ◆ n.m. Lenga africana dau grope mandé, parlada au Senegal e au Malí.

bambin n.m. Enfanton. Sin.: **niston**, **drollet**, **mainatjon**. ■ Si di sobretot per lo *Bambin Jèsus*.

bambó n.m. 1. Planta dei regions caudi, dau pen cilindric linhós mé de grops linhós proeminents que n'i a pauc ò pron vint-a-cinc genres (gramineas arborescenti). 2. Cana facha d'un pen de bambó.

bambòcha n.f. Ripalha, bombança: *Faire bambòcha*. Sin.: **tampona**, **ribòta**.

bambosaria n.f. Luèc plantat de bambós: *La bambosaria d'Andusa*.

ban n.m. 1. (vièlh) Proclamacion oficiala, publica de quauqua ren. 2. Sonaria de claron ò rotlament de tamborn per començar ò acabar una ceremònia. Sin. (1 e 2): **còrna**. 3. Aplaudiments ritmats en l'onor de quauqu'un. 4. (feud.) Ensèms dei feudataris tengut, vèrs lo rèi ò lo senhor, au servici militari: *Convocar, levar lo ban e lo rèireban*.

ban n.m. (ist.) 1. Dignitari dei Eslaves dau Sud e en Valàquia. 2. Representant dau rèi en Croacia.

bana n.f. 1. Organe dur, sovent ponchut, que creisse en pareu sus la tèsta de totplen de mamifèrs romiaires. 2. Organe cornat que creisse sus lo nas dau rinoceròs. 3. Tentacule d'insècte. 4. Dent de forca, de magau, etc.

banal, a adj. (feud.) Que podia beneficiar dau drech de banalitat.

banal, a adj. Comun ordinari, sensa originalitat. Var.: **banau**.

banalament adv. D'un biais banal.

banalisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de banalisar. Lo sieu resultat.

banalisar (-izar) vt. 1. Rendre banal, comun. 2. (c. de f.) *Banalisar una via*: L'equipar per qua lu tren poàscon passar dins lu doi sens. 3. Plaçar (de locals, etc.) sota lo drech comun. 4. *Banalisar una jornada*: La descargar dei sieu activitats abituali (per organisar un acamp, etc.).

banalisat (izat), a adj. 1. Qu'a perdut lu sieus signes distintiu: *Un veïcule de polícia banalisat*. 2. *Jornada banalisada*: Jornada dedicada à un acamp, un travalh particulier, etc., en plaça dau travalh abitual.

banalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es banal; platituda: *La banalitat d'un racònte*, *dire de banalitats*. 2. (feud.) Servituda que consistisse en l'usatge obligatòri e public d'un ben qu'apartèn au senhor: *Banalitat dei molins, dei forns*.

banana n.f. 1. Fruch manjadís dau bananier, de la pèu jauna e de la carn rica en amidon. 2. Flòta de bèrris frontala gonflada en bròssa d'avant en darrier, per lu òmes (espec. dins li annadas 1950, per lu joves e lu cantaires de Rock and Roll). 3. (electr.) *Ficha banana*: Ficha mascla dei lamas cindriadi. 4. (aeron.) Grand elicoptèr mé doi rotors.

bananaria n.f. Societat que s'ocupa de tractar li bananas per li rendre pròpri à la consomacion.

banana split n.f. Banana talhada dins lo sens de la longuessa, cubèrta de liquor, de glaça, de crema e d'avelanas chapladi.

bananeda n.f. Plantacion de bananiers.

bananicultor, tritz n. Persona que cultiva lo bananier. Sin.: **bananier**.

bananicultura n.f. Cultura dau bananier.

bananier n.m. 1. Planta dei fuèlhas lòngui (fins à 2 m), entieri, que si cultiva dins li regions caudi per lu sieus

fruchs, gropats en regimes (Familha dei musaceas). 2. Nau alestida per lo transpoart dei bananas.

bananier, a adj. Relatiu ai bananas e à la sieu cultura. ◇ *República bananiera*: República corrompuda, à l'imatge d'unu Estats d'Amèrica centrala. ◆ n. Persona que cultiva li bananas ò n'en fa comèrci.

banarut, uda adj. 1. Que poarta de banas lòngui. 2. Nomenalha balhada ai òmes que la sieu frema es infidèla coma à l'esposa tradida. Sin.: **cornut**, **coguu**, **cornal**, **cornau**, **banut**.

banasta n.f. Goarba de castanhier. Var.: **banastra**.

banastada n.f. Contengut d'una banasta.

banastar vt. Metre dins una banasta.

banastier, a n. Banastrier.

banastra n.f. Banasta.

banastaria n.f. Atalhier don si fan li banastas.

banastrier, a n.f. Persona que fa de banastas. Var.: **banastier**.

banat n.m. Territòri administrat per un ban.

banc n.m. 1. Sèti m'una espatliera ò sensa espatliera e lòng, dont si poàdon setar mai d'una persona: *Un banc de pèira*; aqueu sèti, reservat à d'uni personas (dins una assemblada, dins un tribunal): *Èstre assetat au banc dei acusats*. 2. Taula de travalh d'un mesteirant. 3. *Banc de pròva*: Installacion que permete de determinar li caracteristicas d'un motor, d'una màquina. ◇ (fig.) Cen que permete de verificar li capacitats de quauqu'un, de quauqua ren. 4. Taula per presentar una mèrç, espec. au mercat: *Tenir un banc de frucha*. 5. Taula elevada dont si sièrvon li consomacions dins un cafè. 6. Granda quantitat de matèria que forma un depaus, un jaç, un obstacle: *Un banc de sabla, de vapor, de nebla*. Sin. (quora tòca la mar): **seca**, **secan**. 7. *Banc de peis*: Grand nombre de peis de la mema espècia.

banca n.f. 1. Societat qu'a una foncion intermediària entre lu esparnhaires e lu productors, en reculhent e en emplegant lu sòus que lu promiers afídon e que lu darriers demàndon: *Una banca nacionala*, *un emplegat de banca*, *un bilhet de banca*. ◇ *Banca en linha*: Banca telematica, que fonciona per telefòne e per l'internet. ◇ *Banca d'afaires*: Banca que li sieu activitats principali son lo conseu e lu servicis financiers. ◇ *Banca d'emission*: Banca que pòu emetre de bilhets de banca. 2. Sòus afidats à cu tèn lo juèc e destinat à pagar aquelu que gànhon, dins d'unu juècs. ◇ *Faire sautar la banca*: Ganhar toi lu sòus que la banca a mes en juèc. 3. (med.) Depaus d'organes ò de liquides organics: *Banca dau sang, de l'espèrma*. 3. (inform.) *Banca de donadas*: Ensèms d'informacions recampadi e conservadi mé de sistemas electronics.

bancable, a adj. Que pòu èstre escomptat torna-mai per la Banca Nacionala.

bancada n.f. 1. Contengut d'un banc. 2. Banc de terren. 3. (mar.) Teu.

bancal n.m. Sabre de la lama corba.

bancal n.m. Mena d'arca que sièrve de sèti. Var.: **bancau**.

bancari, ària adj. Relatiu à la banca.

bancaria n.f. Estalla.

bancarota n.f. 1. Delicte comés per un negociant qu'en seguida à d'actes irreguliers, es en estat de cessacion de pagaments. Sin.: **falhida**. ◇ *Bancarota publica*: Suspension dei pagaments d'un Estat ai portaires de renda. 2. *Falhiment total*: La bancarota d'un partit ai eleccions.

bancarotier, a n. Persona que fa bancarota.

bancau n.m. 1. Bancal (sèti). 2. Faissa, pèça de tèrra. ◇ En particulier, cada ceucle de l'*Infèrn* dantesc, qu'es fach en forma de totairòu mé de bancaus totjorn mai estrechs.

bancolier n.m. Aleurita, aubre de la Familha dei euforbiaceas, que la sieu grana dona un òli purgatiu.

bancon n.m. Botigon.

banc-títol n.m. (telev.) Dispositiu constituit d'una càmera que fonciona imatge per imatge e d'un plateu perpendiculari à l'axe optic dont son plaçats lu elements que si dévon filmar (generics, sotatítols, etc.); procediment que consistisse en l'emplec d'aqueu dispositiu.

banda n.f. 1. Grope de personas acampadi per faire quauqua ren ensèms: *Una banda d'amic*, *lo cap de la banda*. Sin.: **chorma**, **clica**, **issoart**, **mànega**. 2. (mús.) Grope de musicaires que fan de música populària: *La banda d'en Palhon*.

banda n.f. 1. Costat. ◇ *À banda, de banda*: De costat, de caire. ◇ *Metre, laissar de banda, à banda*: Esparnhar; «Deniers son gran, que son 60, qual metres a banda» (Fulcònis). ◇ *De banda à banda*: D'un costat à l'autre. ◇ *Laissar en banda*: Laissar en desòrdre. ◇ *De que banda?*: De quau costat? 2. Au bilhard, bòrd interior de la taula. ◇ *Per la banda*: Indirectament. (mar.) 3. 1. Costat d'una nau. 2. Inclinason d'una nau sus un bòrd sota l'efècte dau vent ò dau pes d'un cargament mau repartit. ◇ *Anar à la banda*: Per una nau, subir aqueu movement. ◇ Caduna dei parts laterali d'una sàvega: *Banda de levant* (aquela qu'es à babòrd en regarjant la gola), *banda de ponent* (aquela qu'es à tribòrd en regarjant la gola).

bandament n.m. (pop.) Ereccion (3).

bandar vt. Rendre redde: *Bandar un arc*. Sin.: **tibar**, **tesar**, **atesar**. ◆ vi. (pop.) Èstre en ereccion.

bandeiròla n.f. Bandieròla.

bandeiron n.m. Auriflama.

bandejar vi. Si desplegar e bolegar dins lo vent, en parlant d'una estòfa, d'una bandiera. Sin.: **flotejar**.

banderilha n.f. Dard decorat de ribans que lo torero fica per pareus dins lo galet dau taur.

banderilhier n.m. Torèro encargat de plantar li banderilhas.

bandida n.f. Zòna de proteccion e de poblament dont non si pòu caçar, pescar, pàisser, culhir ni passar sensa una autorisacion.

bandier, a n. Proprietari d'una bandida.

bandiera n.f. 1. Estendard d'una confraria, d'una corporacion, etc. Sin.: **atrassi**, **piata**. ◇ *Sota la bandiera de*: Au costat de, embé. 2. (ist.) Ensenha sota de que si metíon lu vassals d'un senhor per anar à la guèrra. Sin.: **pavalhon**. 3. Drapeu.

bandieròla n.f. 1. Benda d'estòfa lònga e estrecha estacada à un aubre ò à una asta e poarta sovent d'inscripcions ò de dessenhs. 2. Figuracion, dins un basreleu, una pintura, etc., d'un riban larga que poarta una inscripcion, li paraulas d'un personatge, etc. Var.: **bandeiròla**. Sin. (2): **filactèr**.

bandieron n.m. Auriflama.

bandiment n.m. Pena qu'empacha un condamnat de sejornar dins lo sieu país.

bandin n.m. *Bandin de popa*: Pèça de boasc que si tròva au cap dei alas de la popa.

bandinet n.m. *Bandinet de garida*: Pèça de boasc pauada au dessobre dei bandins, de dimensions egali à-n-aquelu, que supoàrton lo pen dei garidas.

bandiòt n.m. Garda d'una bandida.

bandir vt. (*bandissi*) 1. (lit.) Escartar definitivament: *Avèm cercat de bandir lu italianismes d'aquesto diccionari*. 2. Condamnar au bandiment. Sin.: **proscriure**, **foarabnadir**, **foaragetar**, **levar dau semenat**, **descaçar**, **embandir**..

bandit, ida adj. e n. Condamnat à la pena dau bandiment. Sin.: **proscrich**.

bandit n.m. 1. Aqueu que, solet ò en chorma, comete d'actes criminals (raubarici, assassinat, etc.). Sin.: **ladre**, **raubaire**. 2. (fig.) Persona malonèsta e sensa escrupules.

banditisme n.m. Ensèms dei accions criminali comessi; criminalitat.

bandoliera n.f. Benda de cuer ò d'estòfa portada en diagonala sus lo pièch per sostenir una arma, un objècte quau que sigue. Sin.: **escarcèla**, **tracòla**. ◇ *En bandoliera*: Portat entre l'espatla e lo maluc opauat. Sin.: **en escarcèla**.

bandoneon n.m. Pichin acordeon exagonal emplegat en particulier dins li orquèstras de tango.

banh(e) n.m. 1. Immersion de qauqua ren ò de quauqu'un dins l'aiga ò dins un autre liquide: *Banhes de mar, banhe de beta, pilhar un banhe*. ◇ (pop.) *Vai ti pilhar un banhe!*: Expression per si desbarrassar de quauqu'un. ◇ *Si pilhar un banhe*: Si banhar totplen, per la sudor ò per la pluèia. ◇ *Èstre dins un banhe de sudor*: Sudar en abondança. ◇ (fig.) *Banhe de sang*: Massacre. ◇ (fig.) *Pilhar un banhe de fola*: Si mesclar à una fola entosiasta pendent una manifestacion publica, espec. per un personatge famós. 2. (ext.) Esposicion dau còrs à diferents agents fisics: *Banhe de soleu, de lume, de vapor*. ◇ *Banhe turc*: Banhe caud de vapor, seguit d'una docha e d'un massatge. 3. Aiga ò autre liquide dont si fa l'immersion: *Metre au banhe*, *lo banhe es lèst*. ◇ *Banhe fotografic*: Solucion que permete lo tractament quimic dau materiau sensible negatiu ò positiu. ◇ *Banhe galvanic*: Banhe dont son mes lu metals per lu galvanisar. ◇ *À banhe d'òli*: Si di d'una lubrificacion d'organes mecanics. ◇ (quim.) Recipient que contèn una substança donada dont si mete un còrs per l'escaufar indirectament e mantenir una temperatura unifòrma. 4. Vasca dont si pilha lo banhe. ◇ *Sala de banhe*: Local dont son situats lu aparelhs igienics dins una maion. ◇ *Banhe public*: Local equipat per pilhar un banhe en pagant. 5. (espec. au pl.) Establiment balneari ò termal: *Anar ai banhes*.

banh(e)-maria n.m. pl.: **banh(e)s-maria**. 1. Aiga bulhenta dont si plaça un recipient que contèn un aliment, una preparacion que si vòu rescaufar lentament, sensa contacte dirècte mé la foant de calor. 2. Recipient mé doi compartiments concentrics per coïnar au banhe-maria.

banha n.f. Saussa.

banhacauda n.f. Saussa alestida mé d'òli, d'alhet e d'amploas, dont si trèmpon de liumes, especialament cruds.

banhadura n.f. 1. Banhe forçat. 2. (ling.) En lingüistica, natura d'una consonanta banhada: *En occitan, "h" marca la banhadura dau "l" e dau "n" en "lh" e "nh"*.

banhaire, airitz n. Persona que pilha un banhe (de mar...). ◆ n.m. Popon.

banhaïssa n.m. Accion de banhar.

banhar vt. Espandir un liquide sobre quauqu'un ò quauqua ren: *Ai banhat la toalha*. Contr.: **panar**, **secar**. ◇ *Basta que banhe!*: Va ben coma aquò! (lo di una persona que non acòrda d'importança ai detalhs). Sin.: *basta que bulhe!* ◆ **si banhar** v.pr. recevre d'aiga sobre, volontariament ò non: *Si banhar li mans, si banhar sota la pluèia*. 2. Tocar, en parlant de la mar e dei fluvis à prepaus de ciutats, coastas, etc.: *La Mar Mièg terrana banha Niça*.

banharèla n.f. Goacha. Sin.: **destrempa**.

banhar-torna vt. Banhar un còup de mai.

banhat, ada adj. 1. Un pauc foal. Sin.: **fadat**. 2. *Pan banhat*: Especialitat facha de salada niçarda entre doi lescas de pan prealablament banhadi d'òli d'oliva; à l'origina, si faía m'un tomati esquichat, d'alhet fretat, de sau, d'òli d'oliva e de vinaigre sus una lesca de pan. 3. (fon.) Si di d'una consonanta articulada m'au son [j]: lo "n" de *montanha* es banhat.

banhatge n.m. 1. Accion de pilhar un banhe de mar (ò dins un lac, etc.). 2. Luèc dont si pòu pilhar un banhe (au lòng d'un cors d'aiga).

banhe n.m. 1. Establiment, luèc dont èra subida la pena dei travalhs forçats; la pena ela-mema. Sin.: **galèra**. 2. Luèc dont una persona fa un travalh penós.

banhet n.m. Loana.

banhòla n.f. (pop.) Automobila.

banholejar vt. Enfresquierar.

banian n.m. *Figuiear baniana*: Figuiera que creisse en Índia, dei raíç adventivi aerenqui.

banjo n.m. Instrument de la familha dau liut, de la caissa redona, que la sieu taula d'armonia es formada d'una membrana.

banjoïsta n. Persona que soana lo banjo.

banlon n.m. Fibra sintetica foarça elastica.

banlega n.f. Ensèms dei localitats à l'entorn d'una granda vila e que, ben qu'administrativament autonòmi, son en relacion estrecha m'aquela vila: *Una ciutat de banlega*. Sin.: **periferia**.

banquet n.m. Pichin banc, espec. de pèira.

banqueta n.f. 1. Banc garnit ò trescat. 2. Sèti tot d'una pèça, que pilha tota la larguessa d'una veitura. 3. Sèti à espatliera en forma de banc, dins un tren, etc. 4. (arquit.)

Banc de pèira dins la dubertura d'una fenèstra. 5. Camin practicat sus la riba d'un camin de fèrre ò d'un canal.

banquier, a n. 1. Director d'una banca. 2. Persona que tèn la banca dins un juèc.

banquisa n.f. Jaç de glaça formada per congelacion de l'aiga salada de la mar dins li regions polari. Sin.: **banc de glaça**, **conglaç**.

bantó, oa adj. Deis Bantós, dei pòbles d'aqueu grope. ◆ n.m. Grope de lengas africani parladi dins la mitan sud dau continent.

banut, uda adj. 1. Banarut. 2. Tocat per una malautia criptogamica que produe un fonge que desvolopa un organe de fructificacion qu'a la forma d'un esperon de gal, en parlant dei cerealas, en particulier dau sègala. Sin.: **ergotat**.

baobab n.m. Aubre dei regions tropicali (Àfrica, Austràlia) que lo sieu fust pauc faire fins à 20 m de circonferença (Familha dei bombacaceas).

baptisme n.m. (relig.) Doctrina protestanta que di que lo batejar pòu èstre administrat unicament ai adultes e professa la fe e lo pentiment.

baptista adj. e n. Relatiu au baptisme; persona que seguisse aquela doctrina.

baptistèri n.m. Bastiment anèxe ò capèla d'una glèia destinats à l'administracion dau batejar.

baquelita n.f. Resina sintetica obtenguda per condensacion d'un fenòl e emplegada per remplaçar l'ambre, etc.

baquet n.m. 1. Pichina tina de boasc. Sin.: **tinon**. 2. Sèti bas d'una veitura d'espòrt.

baqueta n.f. Pichina jòia que s'agafava à un vestit, à un capeu.

baqueturas n.f. pl. Vin reculhit dins un baquet plaçat sota lo robinet d'una bota.

baquic, a adj. 1. Relatiu à Bacus. 2. (lit.) Que celèbra lo vin. ◇ *Cançon baquica*: Cançon que celèbra lo vin, cançon de chocatons.

bar n.m. 1. Establiment dont si pòu beure, tant au banc coma dins una sala. Sin.: **beguda**, **cafè**. 2. Lo banc d'aquel establiment: *Beure un vèire au bar*.

bar n.m. Unitat de mesura de pression que vau 10^5 pascals, emplegada per mesurar li pressions dei fluides, espec. en meteorologia: *Un bar vau pauc ò pron una atmosfèra*.

baraban n.m. Ramadan.

barabancho n.m. Espaventau.

barabin-baraban onomat. Bosin de cauas gacilhadi.

baralh n.m. Gròs bosin. Sin.: **bacan** (italianisme), **rambalh**.

baralhar vi. Faire un gròs bosin.

baranda n.f. Balustrada, rampa.

baranha n.f. 1. Separacion facha d'aubres e d'aubrilhons que sièrve à delimitar doi camps, doi proprietats. ◇ *Rescontrar, trovar una baranha*: Èstre mes en retard en charrant m'una persona rescontrada d'azard. 2. Obstacle, espec. barriera que dévon encambar lu atletas ò lu cavaus dins li corsas d'obstacles. 3. (per ext.) Barriera artificiala (espec. metallica ò de fieufèrre barbelat).

baranhada n.f. Granda baranha.

baranhar vt. Claure d'una baranha. Var.: **embaranhar**.

baranhàs n.m. 1. baranha de rómigas. 2. Baranha espessa, mau entretenguda.

baraquin n.m. Recipient metallic per faire búlher d'aiga. Sin.: **bulhidor**.

barat n.m. 1. Escambi, comèrci. 2. Engan, trufa. Var.: **barata**.

barata n.f. Barat.

baratar vt. Escambiar. ◆ vi. 1. Faire d'escambis, de comèrci. 2. Fraudar.

barataria n.f. Engan, trufaria.

baratier, a adj. Que frauda. Sin.: **trufaire**.

barba n.f. 1. Pels que créisson au menton e sus li gautas de l'òme. 2. Flòta de pels sota la boca d'uni bèstias. 3. Filaments plantats dins lo tube d'una pluma d'auceu. 4. Extremitat de l'espiga dei cerealas. Var.: **barbolh**. 5. Filament (en particulier metallic) que rèsta estacat à una pèça pas francament talhada.

barba n.m. 1. Oncle. 2. Marca de respècte per una persona d'un atge.

barbablanc n.m. (pej.) Vièlh òme, sovent ronhós e desagradiu.

barbacana n.f. 1. (arquit.) Dubertura estrecha per aerar e esclairar un local. – Dubertura verticala dins un obratge d'art per laissar s'escórrer li aigas d'infiltracion. 2. (fortif.) Arquiera per tirar à cubèrt. – Obratge per aparar una poarta ò un poant dau defoara.

barbairòu n.m. Auceu que sembla à l'arèndola, ma dei alas mai estrechi e de la coa mai corta (pauc ò pron 16 cm de longuessa, Familha dei apodidats). (frcs martinet). ◇ *Barbairòu dau pièch blanc*: Barbairòu alpenc.

barbajoan n.m. 1. Nuèchola. 2. (mar.) Sotabarba de baupret.

barbaluc n.m. Nèsci. Sin.: **badaluc**.

barban n.m. Insècte tisanoptèr en grand nombre sus li flors, que s'ataca ai fuèlhas novèli (longuessa 1 mm).

barbar(e), a adj. e n. 1. Inuman, d'una granda crudelitat. 2. (Antiqu.) Estrangier, per lu Grècs e lu Romans (m'una majuscula quora es emplegat en tant que nom). ◆ adj. 1. Contrari à l'usatge ò au boan gust. 2. Contrari ai nòrmas de la lenga, ai abitudas dei sieus usanciers: *Un tèrme barbare*.

barbarament adv. D'un biais barbare.

barbaresc, a adj. e n. De l'anciana Barbaria (Àfrica dau Nòrd).

barbaria n.f. 1. Crudelitat, ferocitat. 2. Mancança de civilisacion; desumanisacion.

barbarisar (-izar) vt. Rendre barbare.

barbarisme n.m. (ling.) Emplec dins una lenga d'un mòt inexistent ò desformat; aqueu mòt.

barbarós n.m. Raïm redon, ròse ò negre.

barbataire, airitz n. Persona que barbata. Var.: **borbotaire**.

barbatar vi. 1. Parlar d'un biais incoerent, dire de bestiesas, de paraulas sensa coa ni tèsta. Sin.: **desparlar**,

anar en ravaria. Var.: **barbotar**, **borbotar**. 2. Renar, ronhar, protestar, sacrejar.

barbeladura n.f. Asperitat dispauada en barba d'espiga.

barbelat, ada adj. 1. *Fieufèrre barbelat* ò *barnelat* (n.m.): Fieufèrre provist de ponchas, que sièrve de mejan de defensa ò de baranha. Sin.: **fieufèrre espinós**.

barbènega n.f. Verbena. Sin.: **èrba crosada** (*verbena officinalis*).

barbera n.m. Raïm dei grums lòngs, ròses ò negres.

barbet n.m. (ist.) 1. Vaudés dau Piemont. 2. Calvinista dei Cevenas. 3. À partir dau 1792, resistent còntra l'armada republicana francesa bailejada per Massena.

barbet, a n. Can grifon dau pel lòng e boclat.

barbeta n.f. Pichina barba, à la poncha dau menton.

barbeta n.f. 1. (anc.) Pèça de tela à l'entorn de la cara, que recalava sus lo coal e lo pièch, conservada per li religioas. 2. (mil.) Plataforma sobrelevada que permete lo tir d'un canon en sobre dei obratges de defensa. 3. (mar.) *Torrèla barbeta*: Torrèla sobrelevada. ◇ Cordatge que s'assegurava à la proa d'un vaisseu per ormejar lo barcòt ò lo calc.

barbeu n.m. Durgan.

barbiç n.m. pl. Bafis. Sin.: **guinhons**.

barbican n.m. Auceu de la Familha dei capitonidats.

barbier n.m. 1. (anc.) Aqueu que lo sieu mestier èra de talha la barba. 2. Aqueu que lo sieu mestier es de talhar lu bèrris. Sin.: **penchenaire**, **penchenier**, **perruquier** (anc.).

barbier n.m. Pichin peis ossós dei mars d'Euròpa que poarta doi ventosas sota lo ventre. Sin.: **poartaescudèla**.

barbiera n.f. 1. Pèça d'armadura per protegir lo coal. 2. Plat ovale dau barbier. 3. Au s XIX, gueridon surmontat d'un mirau.

barbilhon n.m. 1. Filament olfactiu ò gustatiu plaçat dei doi costats de la boca, dins d'unu peis. 2. Replec de la pèu situat sota la lenga dau bòu e dau cavau. Sin.: **barbon**. 3. Pichin barbòt.

barbital n.m. Barbituric. Var.: **barbitau**.

barbitau n.m. Barbituric.

barbituric, a adj. Si di d'un radical quimic (la malonilurea) qu'es à la basa de totplen d'ipnotics e sedatius dau sistema nervós. ◆ n.m. Remèdi que compoarta aqueu radical, emplegat dins lo tractament de l'insomnia e de l'epilepsia. Sin.: **barbital**, **barbitau**.

barbiturisme n.m. Intoxicacion ò acostumança ai barbiturics.

barbolh n.m. Barba dei cerealas.

barbolhada n.f. Discors incomprensible.

barbolhaire, airitz n. Persona que barbolhar, que pinta mau.

barbolhar vt. 1. Brutar, tacar, mascarar: *Si barbolhar lo morre de chicolata*. 2. Pintar grossierament, sensa gust. Sin. (2): **pintorlar**, **pintorlejar**, **escarabochar**. ◇ *Èstre barbolhat*, *aver l'estòmegue barbolhat*: Si sentir nauseós.

barbolhar vi. Aver de dificultats d'elocucion, bletonear. ◆ vt. Dire quauqua ren embé dificultat, en bletoneant. Sin.: **barbotar**, **barbotear**, **tartalhar**.

barbolhatge n.m. Accion de barbolhar, de pintar mau; escriptura, pintura, dessenh ansinda obtenguts. Sin.: **escarabòcho**.

barbolhon, a n.m. Persona que barbolha, que bletonea. Sin.: **tartalhon**, **bletoneaire**, **bletonejaire**.

barbon n.m. Barbilhon dei bovideus.

barbon n.m. (it.) Can dau peu boclat e abondant. Sin.: **canissa**.

barbosa n.m. ò f. (fam.) Agent d'un servici secret.

barbotaire, airitz n. Persona que barbòta. Var.: **barbataire**.

barbotar vi. (*barbòti*) Parlar d'un biais confús, sensa ben prononciar, sovent embé ostilitat. Sin.: **bronchonar**. Var.: **barbotear**, **borbotar**, **barbatar**. ◆ vt. Dire quauqua ren en parlant d'aqueu biais.

barbotar vi. (*barbòti*) 1. Si bolegar dins l'aiga: *Li ànedas barbòton dins l'aiga*. Sin.: **faire sausseta**. 2. (quim.) Traversar un liquide, en parlant d'un gas.

barbotatge n.m. 1. Accion de bolegar dins l'aiga. 2. (quim.) Passatge d'un liquide au travèrs d'un gas.

barbotear vi. e vt. Barbotar (parlar d'un biais confús).

barbotiera n.f. Loana (per li ànedas).

barbotin n.m. 1. (mar.) Corona d'acier dont si vènon engatjar lu malhons d'una cadena d'àncora. 2. Ròda dentada religada au motor, qu'estirassa la canilha d'un veïcule.

barbotina n.f. 1. Argila foarça banhada de mema composicion que la ceramica de basa, emplegada per de jonturas ò per li pèças obtengudi per colatge. 2. Mesclum totplen fluide de cement e d'aiga, eventualaament m'un pauc de sabla.

barbua n.f. Barbuda (peis).

barbuda n.f. Peis de mar, de la carn preada, vesin dau ròmbo e que pòu aver 70 cm de lòng. Var.: **barbua**. Sin.: **pansard**.

barbula n.f. Croquet dei barbas d'una pluma d'auceu.

barbut, uda adj. Qu'a de barba.

barbut n.m. Barbeu.

barca n.f. Pichin bateu, que si pòu desplaçar m'una vela, m'un motor ò mé de rems. ◇ (fig.) *Ben, mau menar la sieu barca*: Ben, mau menar lu sieus afaires.

barcada n.f. Cargament d'una barca: *Una barcada de sabla*.

barcana n.f. Duna en forma de creissent, perpendiculària au vent.

barcarés n.m. Flòta de barcas dins un poart.

barcarissa n.f. (mar.) Dubertura dins lo flanc d'una nau, per li intrar e n'en sortir. ◇ *Escala de barcarissa*: Passarela.

barcaròla n.f. 1. Cançon tipica dei gondoliers venecians. 2. Pèça vocala ò instrumentala dau ritme ternari, dins l'estile d'aqueli cançons.

barcassa n.f. Gròssa barca.

barcatge n.m. Batelatge (2).

barcatier, a n. Barquejaire.

barcelada n.f. Granda quantitat de còups vesins e violents. Sin.: **frusta**, **rosta**, **rasclada**, **frandacion**, **tanada**.

barcelament n.m. 1. Accion de picar, de barcelar; barcelada. 2. Secutament.

barcelar vt. 1. Picar (quauqu'un). Sin.: **tanar**, **tabassar**, **cascar**. 2. Sotametre à d'atacs incessants; tormentar embé obstinacion à de criticas: *Barcelar quauqu'un de questions*. Sin.: **secutar**.

barcelonés, esa adj. e n. De Barcelona.

barcòt n.m. (mar.) Pichina embarcacion non pontada. ◇ En particulier, barca embarcada sus una nau, especialament per lo sauvament. Var.: **barquet**. Sin.: **canòt**.

barda n.f. 1. Sèla. 2. Armadura dau cavau, dau s. XII au s. XVI. 3. Bardòt. 4. Lesca de lard que li s'envelopa un morseu de carn ò una volalha. 5. Bast.

bardadura n.f. Arnescament.

bardana n.f. Planta dei flors purpurini, comuna dins li roïnas, que s'estaca ai vestits e ai pels dei bèstias (*lappa communis*, autessa: 1 m, Familha dei compauadas). Sin.: **arrapaman**, **lambordier**, **grapon**, **caulet-d'ae**.

bardar vt. 1. Envelopar un morseu de carn dins una barda. 2. Curbir (un cavau) d'una armadura.

barde n.m. 1. Poeta e cantaire cèlte. 2. Poeta liric. Sin.: **trobaire**.

bardís n.m. Luèc dont està lo singlar.

bardonier, a n. Persona que fa de bardas. Sin.: **bastier**, **selier**.

bardoquin n.m. Baldaquin.

bardòt n.m. Ibride produch per l'acoblament d'un cavau e d'una sauma.

barejar vt. Remandar mé virulença.

barèla n.f. Mena de civiera que lu pescadors emplégon per portar li rets.

barelha n.f. Autre nom dau gardacòrs. Sin.: **labramoarta, bastinga**. 1434: *«Per fusta a far las barelhas en la proa et la popa del marnier de blanche»*. a.c Arle cc 152 f°8 r°.

barestesia n.f. Sensibilitat que permete de precisar la pression e li diferenças de pes ò de pression exercitadi sus lo còrs.

barganhar v.i. Mercandejar, discutir sobre lo prètz.

barganhatge n.m. Accion de barganhar.

bari n.m. Metal alcalinoterrós blanc argentat que fonde à 710°C, de densitat 3,7 que descompaua l'aiga à la temperatura ordinària; element (Ba) de n° atomic 56 e de massa atomica 137,34.

baria n.f. Anciana unitat de C.G.S. de constrencha e de pression, que vau 10^{-1} pascals.

baricentre n.m. Centre de gravitat.

baricentric, a adj. Relatiu au baricentre.

barigola n.f. *Archicòta à la barigola*: Archicòta farcida de lard, de fonges, de ceba, etc., e cuècha au forn.

barimètre n.m. Instrument per mesurar l'intensitat d'un bosin.

barimetria n.f. Metòde d'estimacion dau pes dei animaus à partir dei sieu mensuracions.

barion n.m. Particula qu'a una massa au manco egala à-n-aquela dau proton e un espin mièg-entier.

barionic, a adj. Dau barion.

barisfèra n.f. Part inferiora dau glòbe terrèstre caracterisada per la sieu foarta intensitat.

barita n.f. (miner.) Oxide de bari (BaO) ò idroxide de bari ($Ba(OH)_2$).

baritifèr, a adj. Que contèn de barita.

baritina n.f. (miner.) Sulfat de bari natural.Var.: **baritita**.

baritita n.f. Baritina.

baritocalcita n.m. Carbonat de bari e de calci.

baritèri n.m. Mamifèr fossile de l'eocène sobran d'Egipte, m'ai palas desvelopadi per l'aparament.

bariton n.m. Votz d'òme entre lo tenòr e la bassa; cantaire qu'a aquesta votz. ◆ adj. Si di d'un instrument de vent que la sieu escala sonòra correspoande à-n-aquela dau bariton.

baritonacion n.f. Cambiament d'entonacion deugut au passatge de l'agut au greu.

barja n.f. Labra.

barjacaire, airitz n. Persona que barjaca. Sin.: **babilhard**, **charraire**, **lengassut**, **paraulier**, **parlós**, **parlaire**, **lengatier**.

barjacar vi. Parlar toplen, sensa dire grand caua. Sin.: **charrar**, **lenguejar**.

barla n.f. Pichina bota portativa. Sin.: **barrilet**.

berlecum n.m.s. Boani cauas per manjar, coma de bonbons, etc.: *Manja solament de berlecum*.

barlòca n.f. Pichina jòia, objècte que si poarta estacat à una colana, un braçalet, etc. Sin.: **pendolet**, **pendolina**. ◇ *Batre la barlòca*: Foncionar mau, d'un biais irregulier, en parlant d'un mecanisme; (fig.) Desrasonar, en parlant d'una persona. Sin.: **desparlar**, **desvariar**.

barlòng, a adj. Qu'es mai lòng d'un costat que de l'autre.

barluga n.f. Embarlugament. Var.: **berluca**, **berluga**. Sin.: **farfantèla**.

barlume n.m. (italianisme) Trelutz.

barlusier, a adj. e n. Visionari.

barma n.f. Bauma.

barm-mitsva n.f. Ceremònia judiva de la majoritat religioa.

barn n.m. Unitat de mesura de seccion eficaça (simbòle b) emplegada en microfisica, que vau 10^{-28} m^2.

barnabita n.m. Religiós de l'òrdre dei clergues reguliers de Sant-Pau, fondat en lo 1530 per sant Antòni-Maria Zaccaria.

barod n.m. (mil.) Combat. ◇ *Barod d'onor*: Combat desesperat, liurat unicament per l'onor (finda au fig.).

barodaire n.m. (fam.) Aqueu qu'a totplen combatut ò que li agrada si batre. Sin.: **guerrejaire**.

barofil(e), a adj. Que permete de viure dins de condicions de pression foarta: *Un organisme barofile*.

barografe n.m. Baromètre enregistraire. ◇ Altimètre enregistraire.

barograma n.m. Traçat d'un barografe.

baromètre n.m. 1. Instrument per mesurar la pression atmosferica. ◇ *Baromètre au mercuri*: Baromètre inventat per Torricelli (1643), fonciona m'un tube plen de mercuri, dubèrt à una extrimitat, revirat sobre una tina

de mercuri. Lo mercuri cala dins lo tube e mesura la pression atmosferica à la susfàcia de la tina. ◇ *Baromètre aneroïde*: Baromètre fach d'una bóstia metallica vuèia d'ària ò d'un tube metallic, que si defórmon en foncion dei variacions de la pression atmosferica. ◇ *Baromètre enregistraire*: Baromètre aneroïde que la sieu agulha, provista d'una pluma, traça una corba sus lo papier d'un cilindre en rotacion. 2. Cen qu'es sensible à d'uni variacions, que permete de li exprimir: *Lu sondatges son lo baromètre de l'opinion publica*.

barometria n.f. Partida de la fisica que tracta dei mesuras de la pression atmosferica.

barometric, a adj. Que pertòca lo baromètre.

baron, a n. 1. (ist.) Nòble en carga d'una baronia. 2. Nòble qu'a un títol entre lo vescomte e lo cavalier. 3. Persona foarça importanta dins un camp particulier, espec. economic: *Lu grands barons de la finança, de l'industria*.

baron n.m. Granda quantitat, molon. (vivaroalpenquisme de Piemont; en piemontés, un *baron* es un molon: *Un baron d'èrba*).

baronessa n.f. Nòbla en carga d'una baronia; esposa d'un baron. Var.: **barona**.

barona n.f. *Anar à la barona, batre barona*: Vagabondar, mancar l'escòla, totjorn mé la pensada de faire la fèsta.

baronaire, a n. Vagabond.

baronalha n.f. (pej.) Lu barons.

baronat n.m. Títol de baron.

baronatge n.m. 1. Qualitat de baron. 2. Còrs dei barons.

baronejar vi. (pej.) Agir coma un baron.

baronenc, a adj. Que pertòca lo baron.

baronet n.m. Títol de noblessa, creat en lo 1611 per Jaume 1r d'Anglatèrra.

baronia n.f. (ist.) Senhoria, tèrra d'un baron.

baroscòpi n.m. Balança que permete de metre en evidença la possada d'Arquimèdes deuguda à l'ària.

barotaxia n.f. Sensibilitat organica à la pression orientada.

barotraumatic, a adj. Qu'es relatiu à un barotraumatisme.

barotraumatisme n.m. (med.) Lesion provocada per una brusca variacion de pression.

barquejaire, airitz n. Persona que mena una barca. Var.: **barcatier**. Sin.: **nauchier**, **nauquier**.

barquejar vt. Transportar per barca.

barquet n.m. Canòt, barcòt.

barqueta n.f. 1. Pichina barca. 2. Pichina pastissaria en forma de barca. 3. Recipient leugier e rigide emplegat dins lo comèrci e l'industria per lo condicionament dau manjar, espec. per lu plats coïnats.

barquier, a n. Persona que mena una barca.

barra n.f. 1. Pèça de boasc, de metal, etc., lònga e estrecha, rigida e drecha. 2. Objècte qu'a aquesta forma: *Una barra de chicolata, de cerealas*. 3. Lingòt: *Una barra d'aur*. 4. (coregr.) Pèça de boasc orizontala fixada à la paret, que sièrve ai exercicis. 5. (espòrts) Barra de boasc ò de metal per diferents usatges. ◇ Travèrsa orizontala que fixa lo niveu que si deu sautar. ◇ *Barra fixa*: Aparelh format per una barra orizontala sobre doi pens. ◇ *Barras a-simetriqui*: Aparelh formats de doi barras fixi parallèli que non son plaçadi à la mema autessa. ◇ *Barras parallèli*: barras fixi parallèli. ◇ *Barra de discs*: Barra d'acier destinada à recevre ai sieu extrimitats de discs metallics que constituísson la carga que si deu levar en alterofilia. 6. (autom.) *Barra de direccion*: Barra entre la direccion e la ròda. ◇ *Barra de torsion*: Barra elastica qu'assegura la suspension d'un veïcule. ◇ *Barra de reaccion*: Pèça que permete l'aplicacion dau coble motor à l'aisseu. 7. (nucl.) *Barra de comanda*: Dins un reactor, barra facha d'un materiau qu'a la facultat d'absorbir lu neutrons, destinada au reglatge ò à l'arrèst de la reaccion en cadena. 8. (mús.) *Barra d'armonia*: Pichina barra de boasc encolada sota la taula dei instruments à coardas per n'en sostenir la pression. 9. (mar.) Organe de comanda dau governalh. Sin.: **jauge**. ◇ *Pilhar, tenir la barra*: Pilhar la direccion (d'una societat, etc.). 10. (mar.) *Barra d'immersion*: Dins un sotamarin, organe de comanda dei governalhs de profondor. 11. Au tribunal, barriera dont son sonats lu testimònis e dont paidéjon lu avocats. 12. Cresta de ròcas aguda e verticala. 13. Aut-fond format ai bocas d'un fluvi per lo contacte entre l'aiga fluviala e l'aiga marina. 14. Trach grafic drech. ◇ (mús.) *Barra de mesura*: Linha verticala de separacion entre doi mesuras. ◇ (arald.) Pèça onorabla que va de l'angle senèstre dau cap à l'angle dèxtre de la poncha. 15. ◇ (anat.) *Barra dau coal*: Nuca; espina dorsala. Sin.: **coata**, **copet**. 13. (expr.) *De but en barra*: vèire **but**.

barraca n.f. 1. Contruccion leugiera. ◇ *Adieu barraca!*: Interjeccion per dire que tot es perdut. 2. (fam.) Maion sensa comoditats ò mau tenguda. 3. Veitura, mecanisme, etc. que non fonciona ben: *Una vièlha barraca*.

barracament n.m. Construccion, ensèms de contruccions rudimentari per aculhir de personas provisoriament.

barracar vt. Barrar, clavar; claure dins una barraca. ◆ **si barracar** v.pr. S'embarrar.

barracon n.m. Pichina barraca (1). Var.: **barraqueta**.

barracuda n.m. Grand peis marin carnassier (Familha dei esfirenides). Sin.: **becuna**, **esfirena**, **luci**.

barrada n.f. Bastonada.

barradura n.f. 1. Accion, fach de barrar, d'èstre barrat. 2. (fon.) Fach d'èstre barrat, per una vocala. Sin.: **clavadura**, **tampadura**, **tancadura**.

barralha n.f. Palenca, palissada.

barralhar vt. Palissadar.

barrament n.m. Accion de barrar un chèc; lo sieu resultat.

barraqueta n.f. Pichina barraca. Var.: **barracon**.

barrar vt. 1. Aplicar (una partida mobila), per fin de tapar un passatge, una dubertura: *Barrar la poarta, la fenèstra*. Sin.: **serrar**, **clavar**, tampar. ■ À l'origina, *barrar* s'entende en emplegant una barra, *clavar* en emplegant una clau, *serrar* en emplegant una serralha. 2. Privar de comunicacion m'au defoara: *Barrar un armari,*

la cambra. 3. Avesinar, reünir (doi partidas d'un organe, d'un objècte, etc.): *Barrar lu uèlhs, li parpèlas*. Sin.: **serrar**, **clucar**, **plegar**. 4. Empachar lo passatge: *Barrar un camin*. 5. Marcar d'una barra (ò d'uni barras): *Barrar un chèc*. 6. Traçar de regas per escafar quauqua ren qu'es faus, que non convèn: *Barrar un paragrafe*. ◆ vi. 1. Èstre, restar barrat: *Un negòci que barra à vuèch oras*. Sin.: **serrar**. 2. Èstre en estat d'èstre barrat: *Aquesta poarta barra mau*. ◆ **si barrar** v.pr. 1. Forma reflexiva: *La poarta s'es barrada soleta*. ◇ (fon.) Devenir mai barrada, en parlant d'una vocala. 2. Passiu: *Una bóstia que si barra facilament*.

barrat, ada adj. (ling.) 1. Dont si pòu dificilament intrar: *Un luèc barrat*, *una societat barrada*. 2. Dont non si pòu circular: *Una carriera barrada*. 3. *Chèc barrat*: Marcat en diagonala de doi regas per èstre tocat solament per l'intermediari d'un establiment bancari. 4. (cir.) *Dent barrada*: Que la sieu raíç desviada rende l'extraccion dificila. 5. (arald.) Partejat en un nombre par de partidas egali d'esmalhs alternats, dins lo sens de la barra. 6. Insensible, que non laissa ren transparéisser dei sieus sentiments. 7. (fon.) *Vocala barrada*: Prononçada m'una barradura parciala ò totala dau canal vocal. ◇ *Sillaba barrada*: Sillaba que s'acaba m'una consonanta que s'aude.

barrat n.m. (mús.) À la guitarra, au liut, etc., fach de preissar en meme temps sobre toti li coardas m'un det (plus rarament mé doi).

barratge n.m. 1. Accion de barrar lo passatge, de faire obstacle; l'obstacle eu-meme: *Un barratge de polícia*. 2. *Tir de barratge*: Tir d'artilharia destinat à rompre una ofensiva enemiga. 3. (esports) *Partida de barratge*: Partida que si juèga entre doi equipas ò doi concorrents à egalitat per lu destriar ò per designar l'equipa (lo concorrent) qu'aurà drech à l'accession à una division mai auta ò au torn seguent d'una competicion. 4. (psicol.) Interrupcion dins lo cors de la pensada, dins lo compliment d'un acte. 5. (trav. publ.) Obratge artificial en travèrs d'un cors d'aiga, que sièrve sigue à n'assegurar la regulacion, sigue à alimentar li vilas ò aigar li culturas, sigue à faire foncionar una centrala idroelectrica. Sin.: **restanc**. ◇ *Barratge en enrocament*: Barratge constituit de ròcas, non impermeable. ◇ *Barratge de tèrra omogenea*: Barratge format d'un nucleu central impermeable entre de massís d'aponteu e de proteccion fachs de materiaus divèrs.

barratge-pes n.m. (trav. publ.) Barratge de betum, dau profieu triangulari, que lo sieu pes solet li permete de resistir à la butada de l'aiga.

barratge-vòuta n.m. (trav. publ.) Barratge de betum de la corbura convèxa virada vèrs l'amont, que remanda la butada de l'aiga vèrs li ribas per efècte d'arc. Var.: **barratge de vòuta**.

barratgista adj. e n. (espòrts) Equipa, concorrent, que deu passar per una partida de barratge.

barrejar n.m. Repilhar quauqu'un mé virulença. Sin.: **mandar au boasc**.

barrel n.m. (anc.) Mesura de capacitat per lo petròli. Var.: **barriu**.

barrema n.m. 1. Recuèlh de tableus numerics que dónon lo resultat d'unu carculs: *Lo barrema dei interès, lo barrema dei salaris*. 2. À l'escòla, dins un contraròtle, correspondença entre li questions pauadi e lu ponchs atribuits à cada question.

barreta n.f. 1. Bonet cairat, mé tres ò quatre banas, que poàrton lu religiós (la barreta es negra per lu prèires, violeta per lu evesques, roja per lu cardinals). – *recevre la barreta*: Èstre nomenat cardinal. Var.: **berreta**.

barreta n.f. 1. Pichina barra. 2. Esplinga per tenir lu bèrris. 3. Espilleta lònga e estrecha. 4. Riban montat sobre un supoart: *La barreta dau Meriti Nacional*. 5. Barra plata de fèrre que sièrve à mantenir lu paneus d'un veirau. 6. (mús.) Freta (d'una guitarra, etc.).

barreu n.m. 1. Pichina barra de boasc, de metal, etc., que sièrve de sostèn ò de barradura: *Lu barreus de la fenèstra, lu barreus de la preson*. 2. (anc.) Plaça reservada ai avocats dins un tribunal, delimitada per una barra de boasc. ◇ (per ext.) Ensèms dei avocats estacats à un meme tribunal de granda instança: *Èstre inscrich au barreu de Niça*. Sin.: **collègi dei avocats**, **tribuna**.

barri n.m. 1. Obratge de maçonaria, de tèrra, etc., vertical, que sièrve à enclaure un espaci, à sostenir de tèrras, à constituir lu costats d'una maion e à n'en suportar lu plans. 2. Quartier d'una vila. Sin.: **borgada**. 3. Paret naturala, m'una foarta penda. 4. Obstacle, separacion: *Lu policiers formàvon un barri davant lu manifestants, lo barri de la vida privada*. 5. (espòrts) Au balon, fila de jugaires que si plàçon entre lo balon e la poarta à l'ocasion de'un còup franc. ◇ *Barri d'escalada*: Paret de betum, de boasc, equipada per practicar l'escalada. 6. (aeron.) *Barri dau son*: Ensèms dei fenomènes aerodinamics que capíton quora un mobile si desplaça dins l'atmosfèra à una velocitat vesina d'aquela dau son. Sin.: **barriera dau son**. ◇ *Barri de la calor*: Ensèms dei fenomènes calorifics que capíton à granda velocitat e limíton li performanças aerenqui dins l'atmosfèra. Sin.: **barriera de la calor**. ◆ pl. Muralha d'un casteu, muralha à l'entorn d'una ciutat fortificada.

barrica n.f. Bota d'una capacitat de pauc ò pron 200 litres; lo sieu contengut.

barricada n.f. Contengut d'una barrica.

barricada n.f. Obstacle fach de materiau divèrs amolonats en travèrs d'una carriera per si protegir dins un combat. ◇ (fig.) *Èstre de l'autre costat de la barricada*: Èstre dau partit advèrse.

barricadar vt. 1. Barrar mé de barricadas: *Barricadar una carriera*. 2. Barrar solidament: *Barricadar una poarta*. ◆ **si barricadar** v.pr. 1. S'assostar darrier una barricada. 2. S'embarrar dins un luèc.

barricaire, airitz n. Persona que fabrega de barricas. Sin.: **barrilaire**.

barricar vt. Barricadar.

barricon n.m. Barricòt.

barricòt n.m. Pichin barriu. Var.: **barricon**.

barriera n.f. 1. Assemblatge de pèças de boasc, de metal, etc., que barra un passatge e sièrve per enclaure. 2. Obstacle natural: *Una barriera de fuèc*. 3. (fig.) cen que fa obstacle ai escambis: *Barrieras doanieri*. 4. (aeron.)

Barriera dau son: Barri dau son. ◇ *Barriera de la calor*: Barri de la calor.

barrilaire n. Barricaire.

barrilaria n.f. Fabrega de barrius.

barrilat n.m. (mar.) Dins la marina anciana, persona qu'avia la carga de l'aiga e dau vin e de l'entretenança dei botas.

barrilet n.m. 1. Pichin barriu. Var.: **barrileta**. 2. Magasin cilindric e mobile d'una rivoltèla, destinat à recevre li cartochas. Sin.: **cilindre**. 3. (tecn.) Partida cilindrica d'un blòc de seguretat, dins una serralha.

barrileta n.f. Barrilet.

barrilhar vt. Enviroutar de barris.

barrilhon n.m. (Val d'Antraunas) Ret per transportar lo fen, format d'un filet entre doi barras de boasc, que si mete lo fen au mitan pi lo si plega per n'en faire un cilindre. Var.: **berrilheu** (Luceram).

barriment n.m. Crit de l'elefant ò dau rinoceròs. Sin.: **bram**, **bramadís**.

barrióta n.f. Pichina caissa montada sus doi ròdas e provedida de doi brancards, per transportar de pichini cargas. Sin.: **carrióla**.

barrir vi. (*barrissi*) Cridar, en parlant de l'elefant e dau rinoceròs. Sin.: **bramar**.

barriu n.m. 1. Pichina bota; lo sieu contengut. 2. Mesura de capacitat (simb.: bbl) que vau pauc ò pron 159 litres, emplegada per lu produchs petroliers.

barròc n.m. Estile artistic e literari naissut en Itàlia au moment de la Contrareforma catolica e qu'a dominat Euròpa e l'Amèrica latina ai s. XVII^{n} e XVIII^{n}.

barròc, a adj. 1. Qu'apartèn au barròc: *Una glèia barròca*. 2. Original, estrange: *Una idea barròca*.

barrocha n.f. Barrochin.

barrochin n.m. Carriòla mé doi ròdas. ◇ (espec.) Veitura leugiera, sensa caissa, emplegada dins li corsas de cavaus. Var.: **barrocha**. Sin.: **sulky** (angl.).

barrotlier, a n. Vagabond.

barron n.m. Barreu de cadiera.

barron n.m. Lenga ò molon d'arena que si forma sus lo ribatge d'un aigau ò de la mar e rende la navigacion perilhoa: *Lo quartier dau Barron, à Seta*. Sin.: **tèu**, **tes**, **tèi**.

barroquejant, a adj. Qu'evòca lo barròc.

barroquisme n.m. Caractèr d'una òbra barròca ò qu'evòca lo barròc.

barròt n.m. (mar.) Cadun dei elements de fustaria perpendicularis à l'axe e longitudinal d'una nau e fixats ai madiers, que sostènon li cubèrtas (francisme que vau mai remplaçar per **lata**).

barrotlaire, airitz adj. e n. Vèire **barrutlaire**.

barrotlar vi. Barrutlar.

barrotlier, a adj. e n. Barrutlaire.

barrutlaire, airitz adj. e n. Que vira, que càmbia sovent de luèc e de mèstre. Sin.: **baronaire**. ◇ (espec.) *Magistre barrutlaire*: Magistre que fa de cors en virant d'una escòla à l'autra. ◇ *Maion barrutlairitz*: Maion provisòria, installada lo temps d'un chantier ò dins un camp de vacanças.

barrutlar vi. Virar, vagabondar, cambiar sovent de luèc ò de mèstre. Sin.: **batre barona**.

barrutlatge n.m. 1. Fach de barrutlar. 2. Vida de boèmia.

barsamic adj. Balsamic.

bàrsamo n.m. (italianisme) Baume.

barseleta n.f. (italianisme) Pichina istòria per faire rire. Sin.: **coàs**, **balas**, **istorieta**. ◇ *Cuntar de barseletas*: Faire la cort.

barta n.f. Bartàs.

bartàs n.m. 1. Landa, luèc cubèrt d'entoascs e d'euses mesclats. Sin.: **garriga**. Var.: **barta**. 2. Luèc aparats dont s'acampàvon lu resistents au moment de l'ocupacion alemanda. Sin.: **maquís**.

bartassanha n.f. Brossa.

bartassier, a n. Membre d'un grope de resistents que combatíon l'ocupant alemand pendent la 2a guèrra mondiala. Sin.: **maquisard**.

bartavèla n.f. Perdritz dei montanhas, vesina de la perdritz roja. Sin.: **perdritz colombana**.

bartèla n.f. Bretèla. Sin.: **tirants** (per li braias).

bartoliniti n.f. (med.) Inflamacion dei glàndolas de Bartolin, de cada costat de la vulva.

bartonian n.m. (geol.) Part de l'Eocène que s'estende de 41,2 à 37,8 milions d'ans.

baruta n.f. Grand tamís per barutar la farina.

barutar vt. Barutelar.

barutelar vt. (*barutèli*) Faire passar la farina dins un tamís per la separar dau bren. Var.: **barutar**. Sin.: **desbrenat**.

barutelatge n.m. Accion de barutar, de barutelar; lo sieu resultat. Sin.: **desbrenatge**.

baruteliera n.f. Aparelh per barutelar la farina. Sin.: **burat**, **espalhadoira**.

bàrziga n.f. Barra fixada ai ansas d'una campana.

bas, bassa adj. 1. Gaire elevat, qu'a una autessa pichina: *Una cadiera bassa*. Contr.: **aut**. 2. Que lo sieu niveu ò la sieu altituda son gaire importants: *La mar bassa*. ◇ *Ceu bas*: Ceu cubèrt de neblas bassi. 3. Inclinat vèrs lo bas: *Caminar mé la tèsta bassa*. 4. Greu, en parlant d'una nòta, d'un son. Contr.: **agut**, **aut**. 5. *Parlar à votz bassa*: Parlar sensa elevar la votz. Sin.: *parlar sota votz*. ◇ *La pilhar bassa*: Parlar en evitant tota arrogança (sobretot per una persona qu'a toart e non es en posicion de si mostrar arroganta). Contr.: **la pilhar auta**. 6. Qu'es deble en valor: *Lo prètz es bas*. 7. Sensa elevacion morala: *Un esperit bas*. Sin.: **vil**, **mespresable**. 8. (ist.) Relativament vesin de l'epòca modèrna: *Lo Bas Empèri* (per op. à *l'Aut Empèri*). ◆ adv. 1. À una autessa gaire importanta: *Volar bas*. 2. M'una intensitat debla: *Parlar bas*. ◆ loc. adv. *En bas*: Vèrs lo bas, en sota. – *En bas de*: Au pen de. Sin.: **davau**.

bas n.m. 1. Partida inferiora: *Lo bas de la cara, lo bas de la pàgina*. Sin.: **pen**, **debàs**, **fond**, **enbàs**. 2. *Bas de cassa*: Partida inferiora de la cassa dei tipografes, dont si tròvon de letras minusculi; aqueli letras.

bas n.m. 1. Pèça de vestit qu'abilha lo pen e la camba. 2. (espec.) Pèça de vestit femenin en textile malhat, que

recuèrbe lo pen e la camba fins en aut de la cuèissa. Sin.: **debàs**.

basa n.f. 1. Part inferiora d'una construccion ò d'una armadura que sostèn li parts sobrani. ◇ Dins una colomna, element plaçat entre lo fust e lo plan d'aponteu, que constituisse lo ligam entre la membradura verticala e aquela orizontala qu'es en sota. 2. (ext.) Sostèn, part inferiora de quauqua ren: *La basa d'un mòble, d'un vèire*. Sin.: **sòcle**, **sòla**, **apeon**, **fondament**. 3. (fig.) Principi, fondament, sostèn cultural de quauqua ren: *La sieu moralitat a de basas solidi*. ◇ *Jetar li basas d'una doctrina*: N'en formular lu principis. ◇ *Aver de boani basas*: Èstre culturalament preparat. ◇ *Mancar de basas*: Mancar de preparacion. ◇ *Sus la basa de*: En tenent còmpte de, en si fondant sobre. Sin.: **en s'apiejant sus**. ◇ *À basa de*: Essencialament format, constituit de. 4. (ext.) Element constitutiu, essencial ò actiu de qauqua ren: *Lo ris es la basa de l'alimentacion asiatica, la basa d'un medicament*. 5. Zòna especialament equipada dont estacionon de foarças militari: *Basa aerenca, navala*. ◇ *Basa d'operacion*: basa dont una armada en operacion pilha lo sieu reforniment e que li siève ai comunicacions pendent una campanha de guèrra. ◇ *Basa d'armament*: Aeropoart dont un avion s'atròva abitualament. ◇ *Basa espaciala*: Luèc, natural ò artificial, dont si debànon d'activitats espaciali ◇ (fig.) *S'en tornar à la basa*: Per de cauas ò de personas, s'en tornar au luèc de partença. 6. (mat.) *Basa d'una potença*: Lo nombre à elevar à potença. ◇ *Basa d'un logaritme*: Nombre que, elevat à una potença pariera au logaritme d'un segond nombre, vau aqueu nombre. ◇ Costat ò poligòne arbitrariament causit, qu'à partir d'eu si carcula l'autessa d'una figura plana ò solida: *Basa d'un cairat, d'un triangle, d'una piramida*. ◇ Dins un sistema de numeracion, nombre natural que m'ai sieu potenças son exprimits lu autres nombres: *Sistema à basa decimala (ò basa 10), à basa binària (ò basa 2)*. ■ Per exemple, lo nombre que 4 en basa 10 s'escriu 100 en basa 2. 7. *Basa geodesica, topografica*: Trach de terren entre doi ponchs donats, mesurat directament mé la precision maximala, che sièrve coma basa d'una triangulacion. 8. (econ.) *Basa d'imposicion* ò *basa talhabla*: Valor que sièrve à determinar una taxa. ◇ *Basa monetària*: L'ensèms de la moneda legala en circulacion, que li bancas depàuon à la Banca Centrala. 9. (ling.) *Basa apofonica*: Grope radical ò sufixal que presenta una alternança dins lo vocalisme. 10. Au baseball, cadun dei vertèx dau diamant, que lu jugaires en atac tèmpton d'ocupar successivament per faire de ponchs. 11. Un dei electròdes dau transistor. 12. L'ensèms dei inscrichs à un partit, à un sindicat etc., que son representats en cima per lu organes directius que n'en coordénon e n'exprimísson la volontat: *Consultar la basa*. 13 (quim.) Compauat, que la sieu solucion aigoa a un gust de lessiva e rende d'una color blava lo papier de virasoleu, qu'en combinacion mé d'acides forma li saus: *Basa inorganica, basa organica*. Contr.: **acide**. Sin.: **alcali**. 14. Tota crema ò tot liquide incolòre que s'aplica sus la cara per preparar lo maquilhatge. ◇ Esmalt incolòre protector que s'aplica sus li onglas avant aqueu colorat. 15. (mús.) *Basa musicala*: Pista musicala preregistrada, emplegada per d'enregistrament ulteriors ò coma acompanhament dins d'espectacles en public.

basal, a adj. 1. Que constituisse la basa de quauqua ren, fondamental. 2. (anat.) Que forma la basa d'un organe, d'un apendici. Contr.: **apical**.

basalt(e) n.m. Ròca volcanica basica, de color escura, constituida essencialament de plagioclasi, de piroxène e d'olivina, que forma de coladas estendudi, que moastra sovent una estructura prismatica. Sin.: **lavenca**, **ferrau**.

basaltic, a adj. Format de basalte.

basament n.m. (arquit.) Empatament. Sin.: **embasament**.

basana n.f. 1. Pèu de moton tanada emplegada en selaria, cordonaria, religadura. 2. Pèu sopla que garnisse en partida li braias dei cavaliers. ◇ (argòt mil.) La basana: *La cavalaria*.

basanar vt. Abasanir.

basanat, ada adj. Abasanit.

basar vt. 1. Fondar: Basar un rasonament sobre una ipotèsi. 2. Establir m'una basa militària: *Basar una unitat dins un país donat*. ◆ **si basar** v.pr. (sobre) Si fondar: *Si basar sobre de carculs precís*. Sin.: **s'apiejar**.

basc, a adj. Dau País basc. ◇ *Cuèch à la basca*: Cuèch m'una garnidura de tomatis, de pebrons e de cambajon crud: *Polàs à la basca*. ◆ n. 1. Abitant dau País basc. 2. n.m. lenga non indoeuropea parlada au País Basc.

bascula n.f. 1. Aparelh fach per pear, per mesurar la massa d'una veitura, d'un vagon, de bagatges, etc. Var.: **bassacula**. Sin.: **coalèva**. 2. Auçabaissa. 3. Fach de bascular; alternança de movements opauats. ◇ *À bascula*: Que bascula, que permete de si bascular. 4. (electron.) Dispositiu mé doi posicions d'equilibri, capable de bascular d'una à l'autra sota l'accion d'excitacions.

basculament n.m. Accion de bascular. Sin.: **cabussada**.

bascular vi. 1. Perdre la sieu posicion d'equilibri, cabussar. Sin.: **coalevar**, **caplevar**. 2. Cambiar bruscament li sieu posicions: *Aquel òme politic dau centre a basculat à drecha*. ◆ vt. 1. Faire perdre lo sieu equilibri (à quauqua ren). 2. (fig.) Faire cambiar de direccion, de destinacion: *Bascular una telefonada, bascular lo corrent electric sus un circuit*. ◆ **si bascular** v.pr. Si balançar (sus una auçabaissa, una cadiera, etc.).

baseball n.m. (mòt anglés) Espòrt derivat dau criquet, foarça populari dins lu Estats-Units d'Amèrica. Var.: **besbòl**.

Basedow (malautia de) (med.) Malautia que provèn d'un excès de foncionament de la glàndola tiroïda e principalament caracterisada per un gòi exoftalmic.

basetas n.f. pl. Barba de cada costat de la cara: *Si laissar créisser li basetas*. Sin.: **favorits**, **favorins**.

basic n.m. (inform.) Lengatge de programacion previst per l'emplec interactiu de terminals ò de microcomputadors.

basic, a adj. (quim.) Qu'a li proprietats d'una basa. ◇ *Sau basica*: Sau que reagisse m'un acide per formar una sau neutra. 2. (miner.) *Ròca basica*: Ròca magmatica que contèn entre 42 e 52 % de silici.

basic, a adj. Fondamental, de basa: *Parlava un occitan basic*.

basicitat n.f. (quim.) 1. Proprietat qu'un còrs a de jogar lo ròtle de basa. 2. Qualitat d'un mitan que lo sieu pH es superior à 7.

basidi n.f. Expansion microscopica que poarta doi ò quatre espòras dins lu fonges superiors.

basidioespòra n.f. Espòra portada per una basidi. Var.: **basidiospòras**.

basidiomicèt n.m. *Basidiomicèts*: Classa de fonges que li sieu espòras aparéisson sus li basidis, que n'en fan partida lu fonges à lamas (amanita, agaric, etc.), à pòres (bolet) e d'uni formas parasiti de vegetals (carbon dei cerealas).

basidiospòra n.f. Basidioespòra.

basifil(e), a adj. Que creisse ben sus lu soals basics, en parlant d'una planta.

basiga n.f. Fenolh marin (*crithmum maritimum*). Sin.: **bassilha**.

basilar(i), a (-ària) adj. (anat.) Que sièrve de basa. 2. Qu'apartèn à una basa.

basileu n.m. (ist.) Títol oficial de l'emperaire bisantin après lo 630. Sin.: **emperaire**.

basilian, a adj. Relatiu à l'òrdre de sant Basile.

basilica n.f. 1. (Antiqu. rom.) Edifici rectangulari, generalament partejat en naus e acabat per una absida, qu'assostava divèrsi activitats publiqui. 2. (arquit.) Glèia cristiana bastida sus lo modèle dei basilicas romani. 3. (relig. cat.) Glèia dotada per lo papa d'una dignitat particuliera: *Basilica Santa Reparada*, *Basilica de Sant-Maximin*.

basilic, a adj. (anat.) *Vena basilica*: Vena superficiala de la faça intèrna dau braç.

basilical, a adj. (arquit.) De la basilica: *Un plan basilical*.

basilisc n.m. 1. Granda lagramua d'Amèrica tropicala, m'una cresta dorsala, vesin de l'iguana. 2. (mit.) Reptile fabulós que li èra atribuit lo poder de tuar m'au sieu regard solet.

basin n.m. Teissut damassat que presnta d'efèctes de bendas longitudinali obtenguts per juxtaposicion d'armaduras diferenti. Var.: **bombasin**, **bombasina**.

basista adj. Relatiu à la basa, ai militants d'un partit, d'un sindicat.

basjontat, ada adj. Si di d'un cavau que lo sieu pasturon es foarça inclinat sus l'orizontala.

basket-ball n.m. (mòt anglés) Basquet.

basocà n.m. Lançaroquetas portadís anticarri.

basofil(e), a adj. (biol.) Si di d'un compauant cellulari ò tissulari que fixa lu colorants basics.

basofòbia n.f. Crenta morbosa de tombar, cen qu'entira una impossibilitat de caminar.

basquet n.m. Espòrt entre doi equipas de cinc jugaires que dévon mandar un balon dins lo panier suspendut de l'equipa advèrsa. Sin.: **desquet**. Var.: **basket-ball** (mòt anglés).

basquet n.m. ò f. Solier dei jogaires de basquet (ò coma aquelu dei jogaires de basquet). Var.: **basqueta**.

basqueta n.f. Basquet (cauçadura).

basquetaire, airitz n. Persona que juèga au basquet. Sin.: **desquetaire**.

basquina n.f. Faudilhas dei fremas basqui.

basreleu n.m. Esculptura qu'aderisse à un fond e s'en destaca m'una leugiera salhida.

bassa n.f. (mús.) 1. Partida mai greva d'una composicion instrumentala ò vocala. 2. Votz masculina mai greva (anc. *bassacontra*); cantaire qu'a aquela votz. 3. Contrabassa, dins lo jazz. ◇ (acost.) Son greu: *Un autparlaire que rende ben li bassas*.

bassacada n.f. Gacilhada brusca: *Li bassacadas d'un motor*. Sin.: **ressaut**.

bassacar vt. Balotar, gacilhar. Sin.: **brandar**, **ressautar**.

bassacontra n.f. (mús.) Bassa (2).

bassacort n.f. Part d'un mas dont son noiridi li bèstias en plaça, en particulier l'aucelalha. Sin.: **volalhiera**, **cort**, **cortil**.

bassacula n.f. Bascula.

bassafòssa n.f. Croton soterran dins un casteu.

bassaman n.f. Bassa condicion.

bassament adv. D'un biais bas, vil.

bassatalha n.f. (mús.) 1. Timbre de votz masculina entre lo bariton e la bassa. Sin.: **bassa cantanta**. 2. *Esmalhs de bassatalha*: Esmalhs translucides sus aur ò argent camplevats e finament ciselats.

bassejar vi. Córrer, si desbauchar. Sin.: **bagassar**, **bagassejar**.

bassessa n.f. 1. Mancança d'elevacion morala. 2. Accion vila, desonoranta: *Cometre de bassessas*. Var.: **bassesa**. Sin.: **viletat**, **caponitge**, **vilesa**, **vilessa**.

basset n.m. Can corrent, dei patas corti que poàdon èstre toarti.

basset n.m. (mús.) *Còr de basset*: Clarineta bassa.

bassilha n.f. 1. Basiga. 2. Saxifraga.

bassista n. Contrabassista.

basson n.m. (mús.) Instrument de vent en boasc, à enche doble, que forma dins l'orquèstra la bassa de la familha dei autbòis.

basson n.m. (mús.) Bassonista.

bassonista n. (mús.) Instrumentista que soana lo basson. Var.: **basson**.

bassòt, a adj. Pichin e robuste.

bast n.m. Aparelh de boasc que si plaça sus l'esquina d'una sauma per lo transpoart dei cargas. Sin.: **barda**.

basta n.f. Mena de panier de boasc per portar lo raïm vendemiat.

basta n.f. Ceucle que poarta lo movement d'una moastra.

basta n.f. Partida de la montadura metallica que si rabate sobre la pèira d'un aneu.

basta adv. Solament.

basta interj. (dau vèrbo **bastar**) N'i a pron!

bastada n.f. Carga d'un bast.

basta que loc. conj. (+ subjontiu) 1. À condicion que: *Pòu faire cen que vòu, basta que m'escote*. 2. Per introdurre una esperança ò una paur: *Basta que fague beu, basta que non sigue tròup tardi*. Sin.: **pron que**.

bastar vi. Sufir.

bastar vt. Munir d'un bast. Var.: **embastar**.

bastard, a adj. e n. 1. Naissut en defoara dau maridatge. 2. Que non es de pura raça, en parlant d'una bèstia. ◆ adj. Que tèn de doi espècias diferenti ò que non a de caractèr ben definit: *Una solucion bastarda*. ◇ (constr.) *Mortier bastard*: Mortier fach d'aiga, de sabla e d'un mesclum de cauç grassa e de cement.

bastard n.m Pan de 250 g mai cort que la bagueta.

bastarda n.f. Escriptura que tèn de la redona e de l'anglesa.

bastarda n.f. Pèça d'artilharia plaçada de cada costat dau corsier.

bastardalha n.f. 1. Enjança de bastards. 2. (pej.) Enfants agitats.

bastardeu n.m. Diga, barratge provisòri establit per assecar la partida dont si vòu faire un travalhs. Sin.: **resclausa**.

bastardier, a n. Persona encargada de s'ocupar dei enfants trovats.

bastarditge n.m. Estat dau bastard, de cen qu'es bastard.

bastarduènha n.f. Bastardalha.

bastat, ada adj. Provedit d'un bast: *Un ae bastat*.

bastenda n.f. Bastissa.

bastengatge n.m. Bastingatge.

bastèrna n.f. 1. (anc.) Litiera portada per doi muus. 2. Carri à bòus (espec. dei Merovingians).

bastida n.f. 1. À l'Atge-Mejan, obratge de fortificacion provisòria; vila novèla fortificada, en Occitània. 2. (mod.) Maion de campanha, en Provença.

bastidier, a n. Bordalier (mèstre d'una bòrda). Sin.: **masier**, **boraire**, **bordier**.

bastidon n.m. 1. Pichina bastida (2). 2. Maion individuala d'abitacion ò de vacanças.

bastidor, eirtitz n. Persona que li agrada de bastir. Var.: bastissèire. Sin.: **fondator** (fig.).

bastier, a n. Persona que fa de basts, de sèlas. Sin.: **bardonier**, **selier**.

bastilha n.f. (anc.) Obratge de defensa, à l'intrada d'una vila; casteu. Sin.: **fortales(s)a**. ◇ (espec., m'una majuscula) *La Bastilha*: Preson parisenca (pilhada lo 14 de julhet dau 1789).

bastilhat, ada adj. (arald.) Excavadura de merlets virats vèrs la poncha de l'escut.

bastilhon n.m. (fortif.) Obratge que dessenha un angle salhent, destinat à renforçar lu barris dei fortificacions. Var.: **bastion**.

bastilhonar vt. (fortif.) Provedir de bastilhons. Var.: **bastionar**.

bastilhonat, ada adj. (fortif.) Provist de bastilhons. Var.: **bastionat**.

bastiment n.m. 1. Construccion d'importança. 2. Ensèms dei mestiers e dei industrias en rapoart mé la construccion. 3. Nau, espec. de foart desplaçament. ◇ *Bastiment de mar:* Lo tot dei engènhs quali que sígon li sieu dimensions e la sieu denominacion, prevists per si desplaçar en lu espacis maritimes, exclusivament de tot autre coma lo *bateu* per la navigacion fluviala, ò l'*embarcacion* non cubèrta reservada ai sauvaments ò ai comunicacions entre li naus ò entre li naus e la tèrra. 4. Accion de bastir (en cordura).

bastingatge n.m. (mar.) 1. (anc.) Caisson d'amacs plaçat dintre lu pavés sus lu bastiments de guèrra. 2. (mod.) Gardacòrs. Var.: **bastengatge**. Sin.: **batalhòla**, **parabanda**.

bastion n.m. Bastilhon.

bastionar vt. Bastilhonar.

bastionat, ada adj. Bastilhonat.

bastir vt. (*bastissi*) 1. Dreiçar (una construccion) sus lo soal. Sin.: **edificar**, **maçonar**, **construire**. – (fig.) Concèvre, establir: *Bastir un rasonament, una teoria*. 2. Assemblar mé de gròs ponchs doi pèças d'estòfa. Sin.: **fieubastir**.

bastison n.f. Accion de bastir. Sin.: **construccion**, **edificacion**.

bastissa n.f. 1. Partida maçonada d'una construccion. 2. Edifici de grandi dimensions, sensa gaire de caractèr. Sin.: **bastenda**.

bastissable, a adj. Que si pòu bastir.

bastissèire, eiritz n. Persona qu'edifica, que fonda quauqua ren. Var.: **bastidor**.

bastit, ida adj. 1. Pro*prietat bastida*: Dont li a una construccion. 2. *Ben (mau) bastit*: Ben (mau) proporcionat (en parlant d'una persona, d'una contruccion, etc.).

bastit n.m. 1. Assemblatge provisòri mé de gròs ponchs de doi pèças d'estòfa. Sin.: **fieubastit**. 2. Assemblatge de pèças de fustaria. ◇ *Bastit dau lièch*: Cadalièch, arcalièch. 3. Supoart que sobre li son assembladi divèrsi pèças d'una màquina.

baston n.m. 1. Branca d'aubre travalhada, ò objècte lòng, pas forçadament de boasc, emplegat per s'apontelar en caminant ò coma arma. ◇ *Emplegar lo baston e la caròta*: Alternar de biais doç e de biais durs. 2. Marca d'autoritat, espec. dins l'armada: *Baston di marescau de França, baston episcopal, pastoral*. ◇ *Baston d'Esculapi*: Caduceu. 3. En gimnastica, barra cilindrica de fèrre plen emplegada dins d'unu exercicis. 4. (espec. au pl.) Una dei quatre colors dei cartas italiani e de taròcs. 7. (arald.) Benda diminuida à un tèrç de la sieu larguessa. 9. (tip.) *Caractèr baston*: Caractèr tipografic sensa elegança, d'espessor constanta.

bastonable, a adj. (rare) Que s'amerita de còups de baston.

bastonada n.f. 1. Còup donat m'un baston. 2. Batèsta. Sin.: **rosta**, **frusta**, **plumada**, **tanada**, **fretada**, **tabassada**, **pelejada**.

bastonar vt. 1. Picar m'un baston. ◇ (ext.) Picar: *L'an bastonat à la sortida dau cínema.* 2. Embastonar. ◆ **si bastonar** v.pr. Si picar sobre.

bastonàs n.m. Baston de brava dimension.

bastonat n.m. Dignitat de bastonier; durada d'aquela foncion.

bastonet n.m. 1. Pichin baston. 2. Element en forma de baston caracteristic d'uni cellulas de la retina.

bastonier, a n. Persona elegida à la presidença dau conseu de l'òrdre dei avocats d'un tribunal.

bas-ventre n.m. Partida inferiora dau ventre.

batac n.m. Lenga d'Indonèsia.

bataclam n.m. 1. Articlaria eteroclita. 2. Chambard.

bataclar vt. Baclar.

bataclatge n.m. Baclatge.

batador n.m. Batedor.

batàfia n.f. Batafieu.

batafieu n.m. 1. Riban. 2. Cordeleta. 3. (mar.) Cordeleta treçada per estacar la vela à la verga. Var.: **matafieu**. Sin.: **matafion**, **tressairòu**, **tasseiròu**.

batalh n.m. 1. Pèça metallica que pende au dedins d'una campana e vèn picar la paret. Sin.: **picon**. 2. Partida d'una poarta, d'una fenèstra, mobila sobre de ganquis.

batalha n.f. 1. Rescòntre armat entre d'armadas ò de grandi unitats enemigui: *batalha aerenca, terrèstra enagtjar la batalha, acceptar, refudar la batalha*. Sin.: **combat**, **conflicte**, **batèsta**. ◇ *Batalha navala*: Juèc dont cada jugaire tempta de localisar la posicion dei naus de l'adversari, marcadi sus una grasilha. ◇ *Camp de batalha*: Luèc dont si debana ò dont s'es debanada una batalha. Sin.: **camp batalhier**. - (ext.) Luèc en desòrdre: *La tieu cambra es un camp de batalha*. 2. (fig.) Lucha: *La vida es una batalha de cada jorn*. ◇ *Nom de batalha*: Escais-nom sovent adoptat per cu combate clandestinament. ◇ (fig.) *Cavau de batalha*: Matèria, travalh en que una persona es gaubioa e foarça interessada. 3. Granda campanha de propaganda per una finalitat determinada: *La batalha còntra la fam*. 4. Composicion musicale polifonica sus de tèxtos que descrívon de scenas de batalha.

batalhador, airitz adj. Batalhaire.

batalhaire, airitz adj. e n. Que li agrada si batre, si garrolhar. Sin.: **chacotaire**.

batalhar vi. 1. (lit.) Pilhar part à una batalha. ◇ (ext.) Combatre, luchar: *Batalhar mé d'arguments de tria*. 2. (fig.) Si donar de mau per arribar à quauqua ren. Var.: **batalhejar**.

batalhejar vi. Batalhar.

batalhier, a adj. 1. Batalhaire. 2. *Camp batalhier*: Camp de batalha.

batalhòla n.f. Pichina chacotada entre enfants.

batalhòla n.f. (mar.) 1. Montant metallic d'una rambarda. Sin.: **parabanda**, **bastengatge**, **gardacòrs**. 2. Pèça de boasc e de fèrre que sostèn lu filarets.

batalhon n.m. 1. (anc. ò let.) Tropa de sordats au combat. ◇ (mod.) Unitat militària compauada d'uni companhias. 2. (fig.) Grope nombrós. Sin. (2): **armada**.

batarèla n.f. Coarda de batareu.

batareu n.m. Pichina lata sus l'entremuelha d'un molin. Sin.: **claquet**.

bataria n.f. 1. (mil.) Acampament de pèças d'artilharia e dau material necessari au sieu foncionament. ◇ Luèc, obratge dont son dispauadi aqueli pèças d'artilharia. ◇ Unitat elementària d'un regiment d'artilharia. ◇ *Metre una arma en bataria*: La metre en estat de faire fuèc. 2. (electr.) Gropament d'unu aparelhs d'un meme tipe (acumulators, pilas, condensators, etc.) dispauats en seria ò en parallèle: *Bataria (d'acumulators) d'una veitura*. 3. Ensèms d'elements de natura pariera, destinats à foncionar en complementaritat: *Una bataria de caçaròlas, una bataria de lumes*. 4. *Bataria de tèsts*: Seria, ensèms de tèsts d'aptituda. 5. (coregr.) Crosament rapide ò jónher dei cambas dins un pas ò un saut. ◇ Ensèms dei sauts ò dei pas batuts per la virtuositat. 6. (mús) Ensèms dei instruments de percussion d'una orquèstra. ◇ Instrument compauat de diferenti percussions jugadi per un musician solet.. ◇ Formula ritmica destinada au tamborn.

batatge n.m. 1. Accion de batre: *Lo batatge dei tapís*. 2. (agric.) Separacion dei grans e dei envelopas: *Lo batatge dau blad*. Var.: **batitge**, **bateson**. Sin.: **escossura**, **escodeson**, **caucadura**. 3. (trav. publ.) Accion d'enfonsar un pal, etc. m'un engenh que li pica sobre la tèsta. 4. (metall.) Martelatge d'un metal. 5. (fam.) Publicitat exagerada.

batau, ava adj. e n. Dei Bataus (pòble germanic). – (rare) D'Olanda.

batèc n.m. (fisiol.) Pulsacion ritmica dau coar e dau sistema circulatòri.

batecoar n.m. Baticoar.

batedís n.m. 1. Batement frequent. Var.: **batre**. 2. Naissedura, panarís.

batedoira n.f. 1. Frema que bate lo gran, etc. 2. Màquina per batre lo gran, etc. Sin.: **escossoira**.

batedor n.m. 1. Autís que sièrve à batre, à tassar, à esquiçar, etc., de forma variabla en foncion de la sieu destinacion. 2. Au criquet e au baseball, baston que sièrve à picar la bala.

bateduras n.f. pl. Belugas que gísclon quora si bate lo fèrre.

bategar vi. Batre, en parlant dau coar, espec. en rason d'una emocion. Sin.: **palpitar**, **baticorar**.

batejada n.f. Batejat, batejament.

batejaire, airitz n. Persona que bateja.

batejalhas n.f. pl. Festivitats dau batejar.

batejar vt. 1. Administrar lo sacrament dau batisme à. 2. Donar un nom à. 3. (fam.) Brutar per lo promier còup una caua nòva m'un liquide: *Batejar la toalha mé de vin*. 4. (fam.) *Batejar lo vin*: Li ajustar d'aiga.

batejar n.m. (relig.) Promier sacrament dins la religion cristiana, que moastra l'insercion dins la Glèia; la cerimònia. ◇ *Nom de batejar*: Pichin nom qu'es donat au au moment dau batejar. Var.: **batisme**.

batejat n.m. Batejar.

batelada n.f. 1. (anc.) Carga d'un bateu. 2. (mod.) Granda quantitat.

batelaria n.f. 1. Industria dau transpoart fluvial. 2. Ensèms dei bateus de navigacion interiora.

batelàs n.m. Gròs bateu.

batelatge n.m. 1. (anc.) Drech, salari pagat au batelier. 2. Servici de bateus qu'assegúron la ligason entre de naus ò entre li naus e la coasta. Sin.: **barcatge**.

batelet n.m. Pichin bateu. Var.: **batelon**.

batelier n.m. Persona que lo sieu mestier es de menar de bateus sus de cors d'aiga.

batelon n.m. Pichin bateu. Var.: **batelet**.

batement n.m. 1. Còup que la sieu repeticion, ritmada ò non, provòca un bosin que li correspoande; lo bosin ansin produch. Var.: **batiment**. 2. Movement alternatiu rapide: *Lo batement dei alas, dei parpèlas*. Sin.: **batre**. 3. (coregr.) Passatge d'una camba d'una posicion promiera à una posicion segonda m'un retorn à la posicion d'origina, sensa bolegar lo còrs. 4. (fisiol.) Pulsacion ritmica dau coar e dau sistema circulatòri. 4. (fis.) Variacion periodica de l'amplituda d'una oscillacion que resulta de la superposicion de doi vibracions de frequenças vesini.

batent n.m. Partida d'una poarta, d'una fenèstra, etc., mobila à l'entorn de gafons.

batent, a adj. 1. *Pluèia batenta*: Pluèia que cala mé violença, regisclada. 2. *Poarta batenta*: Poarta que si duèrbe dei doi costats e si barra automaticament.

bateson n.f. Batatge (dau blat, dei cerealas).

batesons n.f. pl. Sason dau batatge dau blat.

bateu n.m. 1. Obratge flotejaire destinat à la navigacion. Sin.: **nau**, **vaisseu**, **navili**. ◇ Embarcacion de pichin tonatge ò bastiment destinat à un usatge particulier: *Bateu de pesca*.

bateu-cistèrna n.m. Bateu equipat per transportar de liquides. Sin.: **nau-cistèrna**.

bateu-fare n.m. Bateu provist d'un fare e ancorat dins la vesinança de zònas perilhoï. Sin.: **bateu-fuèc**.

bateu-fuèc n.m. Bateu-fare.

bateu-pilòt n.m. Bateu que transpoarta lo pilòt que pòu servir à una nau per intrar au poart ò n'en sortir.

bateu-pompa n.m. Nau leugiera de lucha còntra lo fuèc dins lu poarts.

bateu-poarta n.m. Caisson flotejaire que sièrve per barrar un bacin de radob.

bateu-trapèla n.m. Dins lo cors dei doi guèrras mondiali, nom donat à de naus de combat tresmudadi en naus de carga ò à de naus de comèrci poderosament armadi que desvelàvon la sieu identitat solament au moment de donar batèsta, majament dins la marina alemanda.

batial, a adj. (oceanogr.) Que pertòca la zòna oceanica situada entre 300 e 3000 m de fond.

bati-bati n.m. Baticoar.

baticoar n.m. Palpitacions deugudi à una foarta emocion: *Aver lo baticoar*. Var.: batecoar. Sin.: **bati-bati**.

batic n.m. Teissut tench en faguent au prealable l'aplicacion de resèrvas à la cera; aqueu procediment.

baticambas n.m. Lòng manteu d'òme. Sin.: **levita**.

baticardia n.f. Posicion anormala dau coar, qu'es plaçat tròup bas.

baticorar vi. (baticoara) Batre foart, en parlant dau coar. Sin.: **bategar**, **palpitar**.

batifant n.m. Pichina aranha dei pradarias ò dei sanhas dei zònas temperadi e frèii.

batifuèc n.m. Aparelh que sièrve per donar de fuèc. Sin.: **esquier**.

batiment n.m. Batement.

batimètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar li profondors marini.

batimetria n.f. Mesura per sondatge dei profondor marini.

batimetric, a adj. Relatiu à la batimetria.

batipelagic, a adj. (oceanogr.) Que pertòca la zòna oceanica compresa entre 2000 ò 3000 m e 6000 m de fond.

batipoarta n.m. Sabòrd (fr.)

batiplancton n.m. Plancton dei prefondors.

batireomètre n.m. Instrument qu'enregistra de contunha l'endrechiera e la velocitat dei corrents marins.

batiscafe n.m. Engenh submersible abitable e autonòme per lu grands fonds.

batisfèra n.f. Esfèra estacada à un engenh de susfàcia e emplegada per explorar lu fonds sotamarins.

batismal, a adj. Que pertòca lo batejar.

batisme n.m. Batejar.

batistèc n.m. Baceu.

batistèri adj. m. e n.m. Si di d'un acte que constata lo batejar.

batistrada n. Vagabond. Sin.: **baronaire**, **barrotlier**.

batista n.f. Estòfa de lin fina fina e sarrada, emplegada en linjaria.

batitermografe n.m. Instrument que pòu mesurar la temperatura de l'aiga d'aquí à una prefondor de mai de 200m.

batitge n.m. Batatge.

batolit n.m. Massa de ròcas profondi endogèni en forma de doma.

batraci n.m. Anfibi.

batre vt. 1. Donar de còups à una persona, una bèstia. Sin.: **picar**, **barcelar**. 2. Véncer, èstre mai foart: *Batre quauqu'un à la corsa*. 3. Picar sobre quauqua ren per una finalitat precisa. ◇ *Batre lo fèrre*: Picar sus lo fèrre caud per li donar una forma, lo travalhar. ◇ *Batre lo blat*: Picar sus li espigas per n'en faire sortir lu grans. Sin.: **escodre**, **escossonar**. 4. Agitar per mesclar: *Batre doi òus*. ◇ *Batre li cartas*: Li mesclar denant de li distribuir. 5. Venir picar foart e sovent: *La mar bate la coasta*. 6. *Batre barona*: Virolar, vagabondar. Sin.: **anar per oarts e per camins**. ◆ vi. 1. Picar de còups repetits còntra (quauqua ren): *Batre à la poarta*. 2. Produrre de movements rapides e repetits: batre dei mans. Sin.: **picar**. Palpitar, en parlant dau coar. 3. (mil.) *Batre la retirada*: Renonciar à combatre un enemic e si retirar dau camp batalhier. ◇ (fig.) cessar d'aparar una opinion. ◆ **si batre** v.pr. (còntra, embé) 1. Combatre. 2. Si combatre mutualament. ◆ (fam) *S'en batre (de)*: Non acordar d'importança *(à)*, per exemple dins *M'en bati, siéu niçard!* Sin.: **s'en garçar**, **s'en trufar**, **s'en batre l'uèlh** (pop.), **s'en batre li tantiflas** ò **li colhas** (vulg.), **s'en fotre** (vulg.).

batre n.m. Batement, espec. dei parpèlas: *Un batre d'uèlh*. Var.: **batedís**. ◇ (fig.) *Faire quauqua ren en un batre d'uèlh*: Lo faire foarça rapidament.

batuda n.f. Accion de batre lu boascs, lu camps, etc. per n'en faire sortir la cacilha ò per cercar quauqu'un.

batut, uda adj. 1. Qu'a recevut foarça còups. 2. Vençut dins una batalha, una competicion. 3. Rendut dur à foarça d'èstre caucat: Tèrra *batuda*. 4. (coregr.) *Pas*

batut, *saut batut* ò *batut* (n.m.): pas, saut fach en picant ensèms li doi cambas ò en li crosant rapidament.

bau interj. (onomatopea) Crit dau can.

baubada n.f. Crit dau can. Sin.: **lairadís**, **jaupada**.

baubaire, airitz adj. Que bauba per un ren.

baubar vi. 1. Cridar, en parlant dau can. Sin.: **lairar**, **jaupar**. 2. (fam.) Cidar, urlar, en parlant d'una persona. ◆ n.m. Baubada.

bauç [‘baw] n.m. Ròca abrupta: *Lo Bauç de San-Joanet*.

bauca n.f. Graminea.

baucet n.m. Pichin bauç.

baucita n.f. Ròca sedimentària de color rogenca, sobretot compauada d'alumina, mé d'oxide de fèrre e de silice, emplegada coma minerau d'alumini. Var.: **bauxita**.

baucitic, a adj. Que contèn de bauxita. Var.: **bauxitic**.

bauçós, oa adj. Qu'a l'aspècte d'un bauç.

baud n.m. En telegrafia e en teleïnformatica, unitat de rapiditat de modulacion que vau una impulsion per segonda.

bauda n.f. Pèira que juèga lo ròtle d'una àncora, espec. per tenir lu caus sotamarins.

baudelarian, a adj. Pròpri à Baudelaire, dins lo sieu biais.

baudeta n.f. Carilhon. ◇ *Sonar à baudeta*: Carilhonar.

baudo n.m. (fam.) Tipe, individú. Var.: **bòdo**.

baudrat n.m. Baudrier.

baudrei n.m. Baudrier.

baudrier n.m. 1. Benda de cuer ò d'estòfa portada en travèrs sus lo pièch per sostenir una arma, un tamborn. 2. Arnesc qu'emplégon lu alpinistas e lu espeleològues. 3. Arnesc per sostenir lo pilòt d'una ala volanta.

baudròi n.m. Peis manjadís comun, de la tèsta gròssa cubèrta d'apendicis e d'espinas (Longuessa maximala 1,50 m, familha dei lofides). Var.: **baudruèlh**. Sin.: **janèli**.

baudruèlh n.m. Baudròi.

baudufa n.f. Baudufla.

baudufla n.f. Gavàudola (valada d'Esteron).

baug, ja adj. Foal. Var.: **esbaug**.

bauma n.f. Cavitat naturala dins la ròca.

baumassa n.f. Granda bauma.

baumassier, a adj. Que viu dins una bauma. Sin.: **troglodita**.

baume n.m. 1. Substança resinoa odoroa producha per d'uni plantas e emplegada en farmacia ò dins l'industria. Var.: **bàrsamo** (italianisme). 2. Onhement analgesic e cicatrisaire.

baumé n.m. 1. Areomètre de Baumé. 2. *Degrà Baumé*: Element de la particion de l'escala convencionala emplegada sus aquel aparelh.

baumeta n.f. Pichina bauma.

baupret n.m. (mar.) Aubre plaçat pauc ò pron oblicament à l'avant d'una nau. Sin.: **palprés**, **pauprés**.

bauquiera n.f. (mar.) Sarreta, dormant.

bausar vt. Enganar.

bausia n.f. Engan, mençònega.

bauxita n.f. Baucita.

bauxitic, a adj. Baucitic.

bava n.f. 1. Saliva que s'escorre de la boca d'una persona ò d'una bèstia 2. Liquide viscós produch per d'unu molluscs.

bavadura n.f. 1. Traça de metal laissat per li jonturas d'un mòtle. 2. Traça de tencha que despassa d'una letra. 3. Error, fauta dins una accion; la sieu consequença: *Una bavadura policiera*.

bavaire, airèla adj. Que bava. Var.: **bavós**.

bavalejar vi. 1. En parlant de la tencha, despassar dau trach. 2. Mé de bavaduras, en parlant d'un tiratge. Var.: **bavejar**, **bavorlejar**.

bavar vi. 1. Laissar escapar de bavas. 2. En parlant d'un liquide, s'espantegar en brutant: *Pintura que bava*.

bavarèla n.f. Peis dei aigas doci e dau litoral, de la tèsta gròssa e dau còrs alongat (longuessa pauc ò pron 20 cm). Var.: **baveca**.

bavarés, esa adj. De Baviera.

bavarés n.m. Crema anglesa addicionada de gelatina. Var.: **bavaresa**.

bavaresa n.f. Bavarés.

bavareu n.m. 1. Partida dau faudiu que cuèrbe lo pièch. 2. Servieton que si mete sus lo pièch dei enfants joves. Var.: **baveta**.

bavarilha n.f. Traça de bava que laissa la limaça.

bavassejar vi. Bavar totplen.

bavèc, a adj. Nèsci.

baveca n.f. Bavarèla.

bavejar vi. Bavar, bavalejar. Var.: **bavorlejar**.

baveta n.f. Bavareu.

bavoa n.f. 1. Limaça tonuda. Var.: **bavoàs**. 2. Bavarèla à ponchs. Sin. (2): **bavós**.

bavoàs n.m. Bavoa (limaça).

bavorlejar vi. Bavalejar. Var.: **bavejar**.

bavós n.m. Bavoa (2).

bavós, oa adj. Que bava. Var.: **bavaire**.

bazar n.m. 1. Mercat public en Orient e en Àfrica dau Nòrd. 2. Magasin dont si vende un pauc de tot.

bbl Simbòle dau barriu (mesura de capacitat per lu produchs petroliers).

B.C.G. n.m. Vaccin biliat de Calmeta e Guerin còntra la tuberculòsi.

BD n.f. (sigla) Benda dessenhada.

Be Simbòle dau berilli.

bè interj. Crit de la fea.

beal n.m. Canal de derivacion per menar l'aiga vèrs una màquina idraulica, per aigar lu prats, lu oarts, etc.

bearnés, esa adj. Dau Bearn. ◇ *Saussa bearnesa*: ◆ n.m. Sotadialècte dau gascon.

beat, a adj. 1. Urós, en patz. 2. Que manifèsta un contentament un pauc nèsci: *Un sorrire beat*.

beatament adv. D'un ària beata, d'un biais beat.

beatesc n.m. Bigotaria, devocion exagerada.

beatific, a adj. (relig.) Que dona la beatituda. – *Vision beatifica*: Contemplacion de Dieu que lu elegits auran au Ceu.

beatificacion n.f. (relig. cat.) Acte solemne per lo quau lo papa mete una persona moarta au reng dei benurós.

beatificar vt. (relig. cat.) Metre au reng dei benurós per l'acte de beatificacion.

beatitud(a) n.f. 1. (relig.) Felicitat celèsta dei elegits. 2. Felicitat perfècta, euforia. ◆ pl. *Li beatitudas*: Li vuèch sentenças de Jèsus-Crist que duèrbon lo Jurament sus la montanha e comènçon toti per lo mòt *Beati* (benurós).

beatnik n. Adèpte d'un movement social e literari american naissut dins li annadas '50 en reaccion còntra li valors e lo mòde de vida dei Estats–Units e la societat industriala modèrna.

beaufort n.m. *Escala de Beaufort*: Escala emplegada per mesurar la foarça dau vent, de 0 à 12.

bebé n.m. 1. Francisme per *niston*. 2. Anheu, moton, dins lo lengatge dei enfants.

bebèi n.m. Si di de quauqua ren ò de quauqu'un indeterminats. Sin.: **caua**, **daquòs**, **besonha**.

be-bòp n.m. (mòt anglés) Estile de jazz, naissut à New York vèrs lo 1944, caracterisat per lo desvelopament de la seccion ritmica e l'aparicion de dissonança e de cromatisme. Var.: **bòp**.

bèc n.m. 1. Organe salhent dei auceus constituit per li doi maissèlas e li pèças cornadi que li recuèrbon. 2. (fam.) Boca d'una persona. 3. Extremitat en poncha d'un objècte, d'un recipient. 4. Extremitat en biseu d'unu instruments de música, que si tèn entre li labras e dont es estacat l'encha. 5. Partida salhenta d'una pila de poant. 6. (anc.) *Bèc de gas*: Lampadari au gas per l'esclairatge public.

beç n.m. Aubre dei país frèis e temperats, de la rusca blanca e dau boasc blanc, emplegat en fustaria e en papetaria (autessa pauc ò pron 30 m, tipe de la Familha dei betulaceas). Sin.: **beola**, **biòla**.

beca n.f. *Beca marina*: Auceu escacier migrator dau bèc lòng arcat vèrs lo bas, que viu pròche dei aigas doci ò sus li coastas (òrdre dei caradriidats). Sin.: **correlís**, **correliu**.

bèca n.f. Novelari.

becaboasc n.m. passeron dei seuvas d'Euròpa occidentala qu'escala li fustas d'aubre embé lestitge. Sin.: **pic blau**.

becachar vt. Picar à pichins còups de bèc. Var.: **bequejar**, **bequinhar**. ◆ **si becachar** v.pr. Si donar de pichins còups de bèc.

becada n.f. Becassa (auceu).

becada n.f. 1. Còup de bèc. 2. Quantitat de manjar qu'un auceu pilha dins lo bèc per lo donar ai sieus pichins.

beçada n.f. Luèc plantat de beç. Var.: **beçareda**.

becadre n.m. Becaire.

becadura n.f. Marca facha per una becada.

becacorvin n.m. 1. Ciseu per lo fèrre, recorbat, que s'emplega especialament en armuraria e en fustaria. Sin.: **cana becuda**.

becafiga n.m. Passeron dau bèc fin, sonat ansin perqué si noirisse generalament d'insèctes e en auton de frucha; es caçat per la sieu carn fina. Sin.: **traucafiga**, **papafiga**, **pelafiga**, **boscarla quinsoniera negra**.

becaflor n.m. Nom comun dei aucelons de la Familha dei troquilidats, caracterisats per la sieu pichonetat, lo sieu plumatge miralhejant e lo sieu bèc corbat e adaptat per sucar lo nectar dei flors.

becaire n.m. (mús.) Signe qu'anulla tota dièsi ò tot bemòl precedent. Var.: **becadre**.

becalin n.m. Becamoarts.

becamoarts n.m. inv. Emplegat dei pompas funèbri. Sin.: **becalin**.

becar vt. Picar d'un còup de bèc.

beçareda n.f. Luèc plantat de bèç.

becaruda n.f. Espècia d'auceus limicòlas de la familha dei escolopacidats (*Limosa limosa*). Sin.: pítima.

becarut n.m. Auceu de brava talha, que lo sieu plumatge sobrebeu es ròse, escarlatin ò negre, m'ai patas paumadi, m'un coal sople e un becàs. Sin.: **flamenc**, **flau**, **flamet**.

becàs n.m. Bèc de brava dimension.

becassa n.f. 1. Auceu escacier migrator que pòu faire fins à 50 cm, dau bèc lòng, fin e plegadís (Familha dei escolopacidats). Var.: **becada**. 2. *Becassa de mar*: Auceu escacier que viu sus li coastas e si noirisse de crustaceus e de molluscs.

becassin n.m. Auceu escacier, vesin de la becassa, ma plus pichin (pas mai de 30 cm de lòng). Sin.: **pescairòla**.

bèc crosat n.m. Passeron granivòre dau bèc gròs, que viu dins lu boascs de conifèrs dei montanhas de l'emisfèri Nòrd (long. pauc ò pron 18 cm).

bèc d'aine n.m. Ciseu de fustier en acier trempat, mai espés que larg.

bèc de cana n.m. 1. Serralha que fonciona sensa clau, au mejan d'una bequilha ò un boton. 2. Ponhada de poarta, que la sieu forma evòca un bèc de cana.

bèc de corbàs n.m. 1. Pinça per talhar lo fèrre. 2. Autís trencant recorbat à una extremitat. 3. Pinça.

bèc de grua n.m. Varietat de gerani (*geranium robertianum*).

bèc de lèbre n.m. Mauformacion congenitala que si presenta m'una esclapadura de la labra superiora. Sin.: **bocafenduda**.

bèc de papagau n.m. (med. fam.) Osteofit.

bech n.m. Rasca.

becharia n.f. (constr.) 1. Granda perga verticala que supoarta un empoant. 2. Pèça de boasc quilhada, provista d'una carèla per soslevar de materials.

becon n.m. Pichin bèc.

becquerel n.m. Unitat de mesura d'activitat d'una foant radioactiva (simb.: Bq), qu'es egala à l'activitat d'una quantitat de nucleïde radioactiu per la quala un nombre de transicions nucleari espontaneï per segonda es d'1.

becuna n.f. Barracuda. Sin.: **esfirena**, **luci**.

becut, uda adj. En forma de bèc: *Cana becuda*, ciseu dau fèrre recorbat, emplegat en armuraria e en fustaria.

becut n.m. Aisina de jardin per trencar la tèrra. Sin.: **sapeta**, **magalhon**.

bedefil(e), a adj. Que li agrada la benda dessenhada.

bedegar n.m. Gala sus lo rosier, producha per la ponta e lo desvelopament dei larvas d'un insècte parasite, lo cinips.

bedeu n.m. Budeu.

bedeu n.m. Emplegat laïc d'una glèia, encargat de velhar au boan debanar dei oficis, dei ceremònias.

bedigàs, assa adj. e n. Nèsci.

bedoin, a n.m. 1. Arabe nomade dau desèrt. Sin.: **bedovin**. 2. (fig.) Persona sensa coar. ◆ adj. Relatiu ai Bedoins: *Un camp bedoin*.

bedola n.f. Luèc dont si practica l'escairatge.

bedovin, a adj. e n. Bedoin.

bèf, a adj. e n. Qu'a li maissèlas en avant. Var.: **bèfi**, **embèfi**. Sin.: **bocarut**, **prognat**.

befa n.f. Accion de befar. Sin.: **trufaria**.

befaire, airitz adj. e n. Que li agrada de si befar de quauqu'un. Sin.: **trufaire**.

befar vt. Si trufar *(de)*. ◆ **si befar** *(de)* v.pr. Si trufar *(de)*.

bèfi, bèfia adj. e n. Bèf.

befitge n.m. Prognatisme.

bega n.f. Cusson de la vinha.

begom n.f. Títol donat ai principessas indiani.

begònia n.m. Planta originària d'Amèrica dau Sud, cultivada per lo sieu fulhatge decoratiu e li sieu flors vivament coloridi (Tipe de la Familha dei Begoniaceas).

begoniacea n.f. *Begoniaceas*: Familha de plantas originari d'Amèrica dau Sud, que lo tipe n'es lo begònia.

begú n.m. Autís forcut de doi dents, emplegat per cultivar la vinha.

beguda n.f. Pichin local dont si sièrve à beure. Sin.: **bar**, **cafè**, **estanquet**.

beguin n.m. 1. Coifa à capucha que poàrton li beguinas. 2. Bonet d'enfant estacat sota lo menton.

beguina n.f. Frema d'una comunautat religioa dont si pòu intrar sensa prononciar de vots perpetuals, en particulier en Olanda e en Belgica.

beguinatge n.m. Comunautat de beguinas; ensèms dei bastiments qu'assóston una tala comunautat.

bèi adj. Plural de **beu**.

bèi n.m. 1. Sobeiran vassal dau sultan: *Lo bèi de Tunís*. 2. Aut foncionari, oficier superior, dins l'impèri otoman.

bèi-arts n.m. pl. ò **bèli arts** n.f. pl. Nom donat à l'arquitectura e ai arts plastics e grafics (esculptura, pintura, gravadura), de fes que li a à la música e à la dança.

beidellita n.f. Silicat idratat natural d'alumini.

beilical, a adj. Dau bèi.

beilicat n.m. Poder d'un bèi; territòri sotamés au poder d'un bèi.

bèl adj. Autra forma de **beu**, davant vocala: *Un bèl òme*.

bèl n.m. Unitat sensa dimension emplegada essencialament per exprimir lo rapoart dei valors de doi potenças sonòri; logaritme decimal dau rapoart d'una potença sonòra à una autra. ◇ Aquesta unitat, emplegada per exprimir lo niveu d'intensitat d'un son (la potença sonòra de referença es egala à 10^{-12} W).

bèla n.f. 1. *Faire la bèla* (au juèc): Faire una partida de mai per despartjar doi jugaires, doi equipas à egalitat. 2. *Bèla de Fontenay*: Nom d'una tantifla de pichina talha e de la carn blanca.

bèla n.f. Carta per jugar que compoarta un personatge. Sin.: **abilhada**.

belacara n.f. Servici de taula.

bèla de jorn n.f. Autre nom de la correjòla. Sin.: **corriòla**.

bèla-de-nuèch n.f. Mirabilís que li sieu flors si duèrbon unicament la nuèch.

beladòna n.f. Planta erbacea dei blacas e dei roïnas, dei grums de la talha d'una cerièia, foarça verinoa, qu'un sieu alcaloïde, l'*aropina*, si pòu emplegar medicalament à pichina dòsi.

bèla-filha n.f. 1. Filha que la persona esposada a augut d'un precedent maridatge. Sin.: **filhastra**. 2. Esposa de l'enfant. Sin.: **noara**.

bèla-maire n.f. 1. Segonda esposa dau paire, en regard dei enfants que l'òme a augut d'un precedent maridatge. 2. Maire de la persona esposada. Sin.: **sògra**.

bèla-sòrre n.f. Esposa dau fraire ò dau beu-fraire ò sòrre de l'espós. Sin.: **conhada**.

belada n.f. Belament.

belament n.m. 1. Crit dei motons e dei cabras. 2. Crit renaire, lament.

bèlament adv. (lit.) D'un beu biais.

belant, a adj. Que bèla.

belar vi. 1. Mandar lo sieu crit, en parlant dau moton, de la cabra. 2. Parlar d'una votz tremolanta, en si lamentant.

bel canto [bɛl'kaŋto] n.m. inv. (mòts italians) Estile de cant fondat sobre la belessa dau son e la recèrca de la virtuositat.

belemnita n.f. Mollusc cefalopòde fossile, caracteristic de l'èra segondària, vesin dei tautes actuals, que s'en retròva sobretot lo ròstre.

belemnitidat n.m. *Belemnitidats*: Familha de cefalopòdes enclausant li belemnitas.

belessa n.f. 1. Qualitat de cu (ò de cen que) es beu: *La belessa d'una frema, d'una òbra, li belessas naturali*. Var.: **beutat**, **belesa**. Sin.: **polidessa**, **polidesa**. ◆ *Belessa grèca*: Confòrma ai canons estetics pròpris de la civilisacion grèca classica. ◆ *Concors de belessa*: Concors dont son premiadi li filhas mai bèli. ◆ *Institut de belessa*: Per lo tractament estetic de la persona. ◆ *Que belessa!*: Excl. de gaug (finda iron.). 2. Caua, persona bèla: *Es una belessa*.

beleu adv. Bessai.

belga adj. e n. De Belgica.

belgicejar vi. Imitar ò accentuar leis trachs caracteristics dei Belgas.

belgicisme n.m. Biais de dire especific dau francés de Belgica.

belgitud(a) n.f. Caractèr belga.

belicres n.m. pl. Pareu de vèires correctors montats per èstre plaçats sus lo nas, davant lu uèlhs.

bèli letras n.f. pl. Art de la literatura e de la poesia.

belinografe n.m. Aparelh de fototelecopia provist d'un cilindre.

belinograma n.m. Document transmés per belinografe.

belitre n.m. Òme de ren. Sin.: **gus**, **mandron**.

bellicisme n.m. Tendença à preconisar l'emplec de la foarça per reglar toi lu problemas, espec. dins li relacions internacionali.

bellicista adj. e n. Partidari dau bellicisme. Sin.: **butaguèrra**.

bellicós, oa adj. 1. Que la guèrra li agrada, que tempta de la provocar, de l'encoratjar. 2. Agressiu, batalhaire. Sin.: **batalhier**, **batalhós**.

belligerança (-ància) n.f. Situacion d'un país, d'un pòble, etc., en estat de guèrra.

belligerant, a adj. e n. En estat de guèrra, que participa à una guèrra. Sin.: **guerrejaire**.

belluari n.m. (ist. rom.) Gladiator que combatia li bèstias fèri.

belòda n.f. Excreissença dei fuèlhas e dei brots de rore, que si forma à l'entorn de l'òu e de la larva dau cinips. Sin.: **gala**.

belodon n.m. Reptile fossile dau triàs que jonhia 3 m.

belona n.f. Figa negra, gròssa, dau sobre aplatit.

beloniera n.f. Figuiera que dona de belonas.

belonogastèr n.m. Vèspa sociala africana m'un pedoncule foarça lòng.

belòri n.m. Belúria.

belosépia n.f. Cefalopòde fossile de l'eocène.

belostomatidat n.m. (zool.) *Belostomatidats*: Familha de címias aigassieri d'Amèrica mièjgjornala, verenoï, ferotges predators dei autres animaus aiguèstres.

belostòme n.m. Címia d'Amèrica mièjgjornala que la sieu ponhedura es redobtabla.

belòta n.f. Juèc de cartas entre 2, 3 ò 4 jugaires: *Belòta sensa atots*. ◆ *Belòta e rebelòta*: Mòts que lo jugaire deu dire quora juèga la Dòna e lo Rèi d'atots (quau que n'en sigue l'òrdre) per obtenir 20 ponchs.

beluga n.f. 1. Parcèla incandescenta que si destaca d'un còrs en fuèc ò giscla per fretament ò quora doi còrs si pícon. – *Beluga electrica*: Pichin arc electric foarça luminós. 2. Grand cetaceu blanc dei mars arctiqui (long. 3 à 4 m). Sin.: **belugan**.

belugada n.f. Accion, fach de mandar de belugas.

belugaire n.m. Pèça d'alumatge electric d'un motor d'explosions. Sin.: **candela**, **bogia**.

belugan n.m. Beluga (2).

belugant, a adj. Que manda de belugas. Var.: **belugejant**.

belugar vi. Produrre de belugas. Var.: **beluguejar**.

belugueta n.f. Pichina beluga. Var.: **belugon**.

belugon n.m. Pichina beluga. Var.: **belugueta**.

beluguejant, a adj. Que manda de belugas. Var.: **belugant**.

beluguejar vi. Produrre de belugas. Var.: **belugar**.

belugueta n.f. 1. Pichina beluga. 2. Pichin belugan.

belúria n.f. Belessa vistoa. Sin.: **belòri**.

belvèire n.m. Terrassa ò plataforma situada en autessa, de dont la vista si pòu espandir au luènh. Sin.: **miranda**, **mirador**, **gardiòla**. Var.: **beuveser**, **beuvèire**.

bembèx n.m. Imenoptèr que sembla una vèspa, que noirisse li sieu larvas mé de moscas.

bembidion n.m. Pichina grita que viu sus l'òrle dei aigas frèii.

bemòl n.m. 1. (mús) Signe que marca una alteracion que fa baissar la nòta de mièg ton. 2. (fig.) *Metre un bemòl (à)*: Adocir (una posicion, un vejaire, etc.). ◆ adj. Si di de la nòta ansin baissada: *Mi bemòl*.

bemolisar (-izar) vt. 1. Baissar (una nòta) d'un mièg-ton m'un bemòl. 2. (fig. fam.) Adocir lu sieus prepaus. Sin.: **metre un tap au sieu flaüt**.

ben adv. 1. D'un biais boan, just, drech: *Faire quauqua ren ben, agir ben, si comportar ben*. ◇ *Sobreben*: Mai que ben, foarça ben. 2. D'un biais satisfasent, coma si deu: *Crèisser ben, lo conoissi ben, lu afaire van ben, èstre ben vestit, portar un vestit que va ben*. ◆ *Anar, si sentir ben*: Èstre en boana santat. ◆ *Anar, si sentir gaire ben*: Èstre malaut. ◆ *Vèire, audir ben*: Vèire, audir d'un biais clar e distint. ◆ *Va ben!*: D'acòrd. ◆ *Ben dich, ben fach!*: Si di d'una caua dicha ò facha embé pertinença. ◆ *Ben tractar*: Tractar embé atencion. ◆ *La si passar ben*: Viure sensa problemas. ◆ *Ben nàisser*: Nàisser d'una familha socialament elevada. ◆ *Ben ò mau*: D'un biais ò d'un autre. ◆ *Ganhar ben*: Ganhar toplen, aver un boan salari. ◆ *À cu plus ben*: Embé emulacion. ◆ *Tant ben que*: Locucion que sièrve per introdurre una consequença. ◆ *Ben de*: Una granda quantitat de. Sin.: **foarça**, **totplen de**. ◆ Completament, en faguent atencion: *Es ben estacat, la poarta es ben barrada*. Contr.: **mau**. 3. Emplegat per renforçar l'intensitat: *Es ben grand!, Es ben diferent!, Peerà ben 100 kg!, Sabes ben que non lo poadi faire!* 4. Per antifr.: *Ti siés ben vestit!*

ben adj. Qu'apartèn ò es relatiu ai classas sociali mai elevadi: *De gents ben, un quartier ben*.

ben (interj.) 1. Per exprímer la satisfaccion, lo consentiment, l'admiracion. 2. S'emplega per entamenar ò acabar un discors, una conversacion: *Ben, que mi volies dire?, Ben, podèm començar*.

ben n.m. 1. Principi que li si fonda sobre l'òrdre etic. ◆ (ext.) Cen qu'es boan, just e onèste: *Tendre, aspirare au ben*. ◆ Boana accion. Contr.: **mau**. 2. Dins la teologia cristiana, Diu coma fin ultima de l'òme. Sin.: **beatituda**. 3. Cen qu'es utile, plasent, convenent: *Lo ben de la pàtria*. L'a fach per lo tieu ben: Per la tieu felicitat, dins lo tieu interès. ◆ Cen qu'es oportun, utile, avantatjós; boana caua: *Seria ben que venguesse finda eu*. 4. Afeccion, amor. - Voler ben, voler de ben à quauqu'un: *Amar*. 5. (dr.) Tot cen que pòu èstre objècte d'un drech: *Ben mòble, immòble, bene privat, comunautat de bens entre espós*. ◆ *Bens culturals*: Bens, mòbles ò immòbles,

d'una granda importança per lo patrimòni cultural e que constituísson un documento d'istòria, d'art e de sciença. 7. (econ.) Tot cen que sièrve à satisfaire lu besonhs de l'òme: Un ben productiu, improductiu. ◆ *Bens de consumacion*: Destinats à una consumacion immediata, que finísson destruchs e non transformats ni emplegats à la produccion d'autres bens. ◆ *Bens immaterials*: Bens abstrachs coma un brevet, una licença, etc. 8. Proprietat: *Aver un ben en montanha*. Sin.: **teniment**. ◆ (espec. au plur.) Riquessas, avers.

bena n.f. 1. Caisson integrat ò non à un camion, un carri, per lo transpoart. 2. Aparelh generalament dependent d'una grua, per lo desplaçament dei materials. 3. Vagonet dei minieras.

benadrech, a adj. Adrech, gaubiós. Sin.: **biaissut**, **adèstre**, **abile**, **adestrat**, **biaissós**. Contr.: **maladrech**, **maubiaissut**, **desgaubiat**, **desbiaissat**.

benaimat, ada adj. e n. (lit.) Qu'es aimat d'una tendra afeccion.

benaise n.m. Benèstre.

benastradament adv. D'un biais benastrat. Sin.: fortunadament, urosament. Contr.: malastradament, desfortunadament, malurosament, malastrosament.

benastrar vt. Portar lo gaug, lo benastre *(à)*.

benastrat, ada adj. Astrós. Var.: **benastruc**. Sin.: **crespinat**, **fortunat**.

benastre n.m. Astre, fortuna. ◇ *Per benastre*: D'aventura, per fortuna, per astre.

benastruc, uga adj. Astrós. Var.: **benastrat**.

benda n.f. 1. Tròç d'estòfa, de papier, etc., lòng e estrech, per estacar, curbir, protegir quauqua ren. 2. (espec.) Tròç d'estòfa ò de gasa per faire un pansament, un bendatge. 3. Ornament mai lòng que larg: *Una benda de velut roge*. 4. Objècte, element estrech, destinat à d'emplecs especifics e que sièrve generalament de supoart. ◇ *Benda magnetica*: Riban que sièrve de supoart à l'enregistrament de sons, d'imatges, de donadas informaticas. ◇ *Benda sonòra*: Partida de la pellicula cinematrografica dont es enregistrat lo son; lo son eu-meme. Sin.: **colomna sonòra**. ◇ *Benda perforada*: Benda de papier ò de plastic dont son enregistradi de letras e de chifras sota forma de perforacions. ◇ *Benda bimetallica*: Benda d'acier doç recubèrt d'un aliatge non ferrós depauat per colatge ò per laminatge. ◇ *Benda dessenhada*: Istòria cuntada dins una seguida de dessenhs dont lu dialògues sont generalament plaçats dins de bullas. 5. Objècte, element lòng e estrech que si destaca d'un ensèms: *Una benda de color*. ◇ (arald.) Pèça onorabla que va de l'angle dèxtre dau cap fins à l'angle senèstre de la poncha. ◇ *Benda de gaudissatge*: Partida ajustada à una pèça sotamessa à un fretament, per l'empachar de si frustar. ◇ *Benda de rotlament*: Partida d'una goma en contacte mé la rota. 6. (electron. e telecom.) Ensèms dei frequenças compresi entre doi limits. ◇ *Benda passanta*: Interval de frequenças transmessi per un filtre sensa distorsion importanta. ◇ *Benda publica*: Benda de frequença à l'entorn de 27 Mhz, emplegada en particulier per lu amators qu'an un aparelh emetor-receptor dins la sieu veitura. Sin.: **citizen band** (anglés). 9. (mat.) Region d'un plan limitada per doi drechas paralleli. 10. (genet.) *Benda cromosomica*: Benda transversala observada sus lu cromosòmas, que permete la sieu identificacion. 11. (fis.) *Teoria dei bendas*: Teoria quantica de la fisica dei solides que prevé que lu niveus d'energia dei electrons dins un cristal si repartísson en bendas permessi separadi per de bendas defendudi.

benda-anonci n.f. Montatge d'extrachs d'un film per n'en faire la publicitat.

benda-son n.f. Benda sonòra.

benda-vidèo n.f. Benda magnetica que permete d'enregistrar l'imatge e lo son.

bendar vt. 1. Sarrar m'una benda: *Bendar una camba*. 2. Curbir m'un bendeu: *Bendar lu uèlhs*. ◆ (vulg.) Aver una ereccion. Sin.: **quilhar**, **verguejar**, **tesar**.

bendatge n.m. 1. Accion de bendar (una partida dau còrs); la benda emplegada (ò li bendas emplegadi) per aquò faire. 2. Ceucle metallic ò de goma à l'entorn de la gelha d'una ròda.

bendatgista n. Persona que vende ò alestisse de bendatges cirurgicals.

bendeu n.m. 1. Benda lònga e estrecha per metre à l'entorn de la tèsta, au front, per tenir lu bèrris, metre davant lu uèlhs, etc. Var.: **bendon**. Sin.: **frontau**, **sarratèsta**. 2. Pichin tèxto ò illustracion en cima d'una capítol ò d'un article. ◇ (premsa) Títol plaçat en sobre. ◇ (arquit.) Larga motladura plata ò non. ◇ Assisa en salhida, per escartar li aigas que s'escórron.

bendient, a adj. Eloquent.

bendiguença n.f. Eloquença.

bendiguent, a adj. e n. 1. Aflataire. 2. Eloquent.

bendire n.m. (lit.) Art, accion de ben parlar, embé eloquença. Var.: **bendisença**, **bendiguença**, **bendiença**.

bendisença n.f. Bendire.

bendon n.m. Bendeu.

bendoteca n.f. Colleccion de bendas magnetiqui que contènon de programas informatics.

benediccion n.f. 1. Preguiera, ceremònia dins la quala un religiós benedisse quauqu'un, quauqua ren. Var.: **benedida**. ◇ *Es una benediccion*: Si di d'un benfach, de quauqua ren qu'arriba au boan moment. 2. Autorisacion benvolenta: *As la mieu benediccion per agir*.

benedicite n.m. (mòt latin) Preguiera que si recita avant lo past per demandar à Dieu de lo benedir e que lo sieu promier mòt es *Benedicite* (mòt latin que vòu dire *benedissètz*).

benedictier n.m. Vas, bacin d'aiga benedida. Var.: **benetier**, **benedier**. Sin.: **aiga-signadier**, **aiga-senhadier**, **senhador**.

benedictin, a adj. Religiós de l'òrdre fondat vèrs 529 per sant Benet de Nursia. ◆ *Travalh de benedictin*: travalh lòng e minuciós, que demanda totplen de paciença.

benedictina n.f. Liquor preparada à partir de plantas maceradi dins l'alcòl.

benedictus n.m. Cants d'accions de gràcia.

benedida n.f. Benediccion.

benedier n.m. Benedictier.

benedir vt. (*benedissi*) Demandar la proteccion de Dieu sobre (quauqu'un, quauqua ren). Sin.: **signar**, **senhar**.

benedissèire, eiritz adj. e n. (fam.) Que prodiga de benediccions, de compliments.

benedit, ida adj. Qu'es estat santificat ritualament: *Aiga benedida*. Sin.: **signat**, **senhat**.

benefactor, tritz n. Persona qu'a complit un benfach ò d'unu benfachs. Var.: **benfaitor**, **benfactor**, **benfachor**.

benefic, a adj. Favorable, benfasent. Var.: **beneficiós**.

beneficar vt. Faire de ben à. Sin.: **benfar**, **benfaire**.

beneficença (-éncia) n.f. (it.) Benfasença.

benefici n.m. 1. Accion qu'autreja un avantatge, un ben. 2. Profièch financier que provèn de l'activitat d'una societat, etc. 3. (ext.) Utilitat, gaudiment: *Traire benefici d'un tractament medical*. ◆ *Benefici de la lèi*: Avantatge acordat legislativament. ◆ (dr.) *Benefici d'inventari*: Facultat del'eritier d'acceptar un eretatge en mantenent la sieu responsabilitat per lu deutes ereditaris dins lu limits de la consistença dau patrimòni. ◇ *Mé benefici d'inventari* (fig.): Mé resèrva. ◆ Dins lo drech feudal, concession de terren coma compensacion de servicis renduts. Sin.: (1 à 3): **profièch**. 4. *Benefici eclesiastic*: Dignitat ò carga eclesiastica provista d'un revengut. ◇ *Correntament*: Ensèms dei bens objècte dau benefici. 5. (psican.) Avantatge inconscient qu'un subjècte tira de la formacion de simptòmas, sota la forma de reduccion dei tensions naissudi d'una situacion conflictuala.

beneficial, a adj. Relatiu au benefici (au sens feudal ò religiós).

beneficiar vt. ind. (*benefici*, classic *benefícii*) *(de)* 1. Traire (un profièch, un avantatge) de. 2. Obtenir lo benefici, l'avantatge de: *Beneficiar de condicions optimali*.

beneficiari, ària adj. e n. Que profiècha d'un benefici, d'un avantatge, etc. ◆ adj. Dau benefici; que produe un benefici.

beneficier n.m. (dr. can.) Persona que gaudisse d'un benefici eclesiastic. Var.: **beneficiat**.

beneficiat n.m. Beneficier.

beneficiós, oa adj. Benefic.

beneficiu, iva adj. Avantatjós.

benestança n.f. 1. (lit.) Cen que convèn de dire ò de faire; decença. ◇ Caractèr de cen qu'es benestant. 2. Sensacion agradiva producha per lo contentament dei besonhs dau còrs. Var.: **benestar**, **benaise**, **benèstre**.

benestant, a adj. (lit.) Que pertòca la benestança; que li es confòrme.

benestar n.m. Benèstre.

benèstre n.m. 1. Fach d'èstre ben satisfach dins lu sieus besonhs ò sensa besonhs, sensa inquietudas; sentiment agradiu que n'en provèn. Var.: **benestança**, **benestar**. 2. Aise, sus lo plan financier ò material. ◇ Economia dau benèstre: Economia dont l'objectiu es la reparticion optimala dau revengut nacional.

benetier n.m. Benedictier. Sin.: **senhador**, **aiga-signadier**, **aiga-senhadier**.

benevòl(e), a adj. e n. Que fa quauqua ren sensa li èstre obligat ni pagat.

benevolament adv. D'un biais benevòle.

benevolat n.m. Servici qu'una persona benevòla assegura.

benfach n.m. 1. Acte de generositat, favor. Sin.: **boana facha**. 2. (pl.) Avantatges, efèctes positius: *Lu benfachs de la civilisacion*.

benfachor, aitritz n. Persona que complisse de benfachs.

benfactor, tritz n. Benefactor.

benfaire vt. Faire de ben à.

benfaitor, tritz n. Benefactor. **benfar** vt. Faire de ben à.

benfasença n.f. *De benfasença*: Que lo sieu objècte es de faire lo ben, en particulier sus lo plan social: *Bureu de benfasença*. Var.: **beneficença**.

benfasent, a adj. Qu'a un efècte positiu, salutari: *Aquesta pluèia es estada benfasenta*. Sin.: **benefic**.

benfondat n.m. Legitimitat, conformitat ai fachs e au drech.

bengalés, esa adj. e n. Dau Bengala. Var.: **bengalí**.

bengalí, ia adj. e n. Dau Bengala. Var.: **bengalés**.

bengalí n.m. 1. Lenga parlada au Bengala. 2. Pichin passeron dau plumatge brun tacat de colors vivi, originari de l'Àfrica tropicala, sovent alevat en voliera (Familha dei estrildides).

benignament adv. D'un biais benigne.

benigne, a adj. Sensa consequença: *Una malautia benigna*. Var.: **benignós**.

benignitat n.f. Caractèr de cen qu'es benigne.

benignós, oa adj. 1. Benigne. 2. Benvolent. 3. Benevòle.

beninés, esa adj. Dau Benin. Sin.: **daomeian**.

Benioff (plan de) Plan, generalament clinat à 45°, definit per lu fogaus dei seïsmes e que correspoande à la subduccion d'una placa sota un marge continental ò un arc insulari.

benit, ida adj. Benedit.

benitier n.m. Aiga-signadier.

benitoïta n.f. Silicat natural de titane e de bari.

benjamin, a n. 1. L'enfant mai jove d'una familha. Sin.: **caganís**, **cagancho**. 2. Esportiu qu'a entre 11 e 13 ans.

benjoïn n.m. Resina aromatica que vèn dau fust d'un estirax de l'Àsia meridionala e emplegada en medecina coma balsamic e antiseptic.

benjutjat n.m. (dr.) Decision de justícia renduda en conformitat mé la lèi.

benpensant, a adj. e n. (pej.) Que li sieu convincions son judicadi tradicionali e conservairitz.

benleu cf. **beleu**.

ben parlant, a n. Persona que parla embé tròup d'ufana, que s'escota parlar. Sin.: **parlatin**, **bocafina**.

ben que (loc. conj.) Locucion conjontiva que marca l'oposicion, la concession (totjorn seguida per un subjontiu). Sin.: **encara que**, **per tant que**, **tot ben que**.

bensai cf. **bessai**.

benservit n.m. Certificat de travalh.

bentenent, a n. Proprietari fonsier.

bentic, a adj. Dau fond dei oceans, dei mars, dei lacs.

bentonita n.f. Argila dau foart poder absorbent e descolorant, per divèrs usatges industrials.

bentopelagic, a adj. Si di dei animaus que si desplàçon dins li prefondors marini. Sin.: **abissal**.

bentòs n.m. Ensèms dei organismes que vívon au fond ò à proximitat dau fond dei oceans, dei mars, dei aigas doci.

benurança n.f. Benèstre.

benurós, oa adj. (lit.) Qu'es foarça urós ò que rende urós. Sin.: **beat**.

benurós, oa n. (relig. cat.) Persona que la Glèia catolica n'a reconoissut lu benfachs e lo meriti per la beatificacion e qu'a admés à un culte mai estrech qu'aqueu dei sants canonisats.

benurosament adv. D'un biais benurós. Sin.: **beatament**.

benvengut, uda adj. 1. Qu'es aculhit embé plaser. 2. Qu'arriba au boan moment. ◆ n. Formula d'acuèlh: *Siguètz lo benvengut*.

benvenguda n.f. Aculhiment cortés: *Un present de benvenguda*. ◆ *Desirar la benvenguda à quauqu'un*: Aculhir quauqu'un ben, en emplegant la formula correspondenta.

benvolença n.f. Disposicion favorabla, indulgença. Sin.: **bontat**, **amistat**, **amistança**.

benvolent, a adj. 1. Que moastra de benvolença. 2. Qu'es l'expression de la benvolença: *Un sorrire benvolent*.

benvolentament adv. D'un biais benvolent, mé benvolença.

benvoler vi. *(à)* Amar, estimar quauqu'un. Var.: **voler ben** *(à)*.

benzaldeïde n.m. Aldeïde benzoïc present dins l'essença d'ametla amara.

benzamida n.f. Amida benzoïca que fonde à 130° C, que la sieu desidratacion dona de benzonitrile.

benzanilida n.f. Amida benzoïca de l'anilina dotada de proprietats antiperitiqui.

benzeïna n.f. Nom generic de matèrias coloranti que resúlton de l'accion dau fenilcloroförme sus lu fenòls.

benzène n.m. Liquide incolòre, volatile e combustible, obtengut à partir dau petròli ò dau carbon; promier tèrme (C_6H_6) de la seria dei idrocarbures aromatics ò ciclics.

benzenic, a adj. Dau benzène, aparentat au benzène.

benzenil(e) n.m. *Clorure de benzenile*: Sau que naisse de l'accion de la lutz sobre lo toluène.

benzenisme n.m. Benzolinisme.

benzidina n.f. Arilamina que sièrve à la preparacion de colorants azoïcs.

benzil n.m. Radical univalent $C_6H_5CH_2$-.

benzilic, a adj. Que contèn lo radical benzil: *Alcòl benzilic, de formula $C_6H_5CH_2OH$*.

benzina n.f. Mesclum d'idrocarbures que vènon de la rectificacion dau benzòl, emplegat coma decapant.

benzoat n.m. Sau ò estèr de l'acide benzoïc.

benzodiazepina n.f. Radical quimic comun d'un grope de tranquillisants (benzodiazepinas) emplegats còntra l'angoissa, l'agitacion l'insomnia.

benzoïc adj. m. *Acide benzoïc*: Acide $C_6H_5CO_2H$ Que si tròva dins lo benjoïn ò que si prepara industrialament à partir dau toluène.

benzoïl n.m. Radical univalent C_6H_5CO- derivat de l'acide benzoïc.

benzòl n.m. Mesclum de benzène e de toluène, extrach dei quitran de carbon.

benzolat, a adj. Que contèn de benzòl.

benzolisme n.m. Malautia professionala deuguda au contacte m'au benzòl, que si manifèsta per una anemia e una leucopenia. Var.: **benzenisme**.

benzonaftòl n.m. Benzoat de naftile, emplegat coma antiseptic intestinal.

benzonitril(e) n.m. Compauat benzenic obtengut per desidratacion de benzamida.

benzonitrit n.m. Compauat nitric dau benzène.

beòci, òcia adj. e n. 1. Abitant de la Beòcia. 2. Que manca de gust, qu'es pas gaire dubèrt à l'art, à la literatura, etc. 3. Dialècte de Beocia.

beocian, a adj. e n. Beòci (1 e 2).

beola n.f. Beç. Var.: **biòla**.

beotisme n.m. (rare) Caractèr dau beòci.

B.E.P. (sigla) Brevet d'estudis professionals.

bequejar vt. Bequinhar.

bequilhon n.m. Pichin bèc de recipient.

bequinhar vt. Picar à pichins còups de bèc. Var.: **bequejar**, **becachar**. ◆ **si bequinhar** v.pr. Si picar à pichins còups de bèc.

berbèr, a adj. e n. Dei Berbèrs, pòble d'Àfrica dau Nòrd. ◆ n.m. Lenga chamito-semitica que lu Berbèrs pàrlon. Sin.: **tamazigh**.

berberidacea n.f. *Berberidaceas*: Familha de plantas coma lo maònia (òrdre dei ranalas).

berberina n.f. Alacaloïde saure e amar trach dei berberis e dei rutaceas.

berberis n.m. Agradèla.

bèrbia n.f. (Luceram) Rosèla.

bèrca n.f. 1. Dubertura facha dins un barri, una baranha, etc. 2. Pichina romedura facha au bòrd d'un vèire, d'una sieta, etc. au mejan d'un objècte trencant.

berdesca n.f. 1. Pichina lòtja rectangulària en salhida sus una façada per n'en renforçar la defensa. 2. Gàbia fortificada dei naus de guèrra. Var.: **verdesca**. Sin.: **bretassa**.

bergamasc, a adj. e n. De Bergame.

bergamasca n.f. Dança originària de Bergame (s. XVI^n – XVIII^n).

bergamòta n.f. 1. Fruch dau bergamotier, que s'en tira una essença de l'odor agradiva. 2. Bòna perfumada à la bergamòta.

bergamotier n.m. Aubre vesin dau portegalier, cultivat per lu sieus fruchs, li bergamòtas.

bergantin n.m. Bregantin.

bergiera n.f. Fautuèlh larg m'au dossier remborrat, lu flancs plens e un coissin sus lo sèti. Sin.: **pastoreta**.

berginisacion (-izacion) n.f. (tecn.) Transformacion en combustible liquide de substanças organiqui per idrogenacion catalitica sota pression.

berginisar (-izar) vt. Faire subir una berginisacion à.

bèrgola n.f. 1. Instrument per rompre lo pen dau cànebe e dau lin e n'en separar la filassa. Var.: **bregon**, **bregonela**. 2. (fig.) Camba. ◇ *Perdre li bèrgolas*: Si sentir deble; s'encalar. ◇ *Auçar li bèrgolas*: S'escapar.

bergolar vt. Trissar, espec. lo cànebe.

bergsonian, a adj. e n. (filos.) Relatiu à Bergson, ai sieu teorias.

bergsonisme n.m. Teoria de Bergson, que fa de l'intuicion lo solet mejan de la durada e de la vida.

beribèri n.m. Malautia que si manifèsta per una carença de vitamina B1, caracterisada per la polineuriti.

bericle n.m. Gemma constituida de silicat natural d'alumini e de berilli: *Bericle ròse* (morganita), jaune (eliodòra), *vèrd* (esmerauda), *blau-vèrd* (aiga marina). Var.: **beril**, **berille**.

berigar vi. Vibrar.

beril(le) n.m. Bericle.

berilhon n.m. Ret à l'entorn de la palha ò dau fen; lo fen ansin tengut.

berilli n.m. Metal leugier (densitat 1,85), gris, emplegat dins lu reactors nuclearis e dins l'industria aerospaciala; element (Be) de n° atomic 4 e de massa atomica 9,012. Sin.: (ancian) **glucini**.

berkèli n.m. Còrs radioactiu artificial; element (Bk) de n° atomic 97.

berland n.m. 1. Juèc de cartas que sembla lo poker. 2. Acamp de tres cartas ò de tres dats de valor identica dins li mans d'un jugaire: *Un berland de dètz*.

berlhiera n.f. 1. Soneta estacada au coal de l'aret de tèsta d'un estròp. 2. Aneu de suspension (d'un cotelet, d'un coàs dins un potz, etc.). 3. Corrèia que liga lo sabre au cinturon.

berlina n.f. Antica pena, que lo condannat èra expauat dins un luèc public e la sieu fauta èra escricha; lo luèc de la pena.

berlina n.f. 1. Automobila carroçada de la conducha interiora, mé quatre poartas e quatre vitres laterals. 2. Veitura ipomobila, en suspension, mé quatre ròda e cubèrta. 3. Vagonet en usatge dins li minieras per portar lo carbon.

berlinés, esa adj. e n. De Berlin.

berlingòs n.m. Berlingòt.

berlingòt n.m. 1. Bòna aromatisada de forma tetraedrica, mé de filet colorats. 2. Embalatge comercial de forma tetraedrica, per lu liquides (lach, etc.). Var.: **berlingòs**.

berlòng, a adj. (arquit.) Que lo sieu costat mai lòng si presenta de faça e generalament perpendiculariament à l'axe dau bastiment.

berluca n.f. Barluga.

berluga n.f. Barluga. Sin.: **farfantèla**.

bermuda n.m. Braias que s'arrèston just en sobre dau ginolh. Sin.: **pantalonet**.

bermudenc, a adj. (mar.) *Garniment bermudenc*: Garniment m'una vela trapezoïdala ferida sobre una bana corta e leugiera issada m'una drissa soleta. ◆ (ext.) Garniment m'una granda vela triangulària inspirada dau garniment bermudenc vertadier.

bernada n.f. Autre nom dau pregadieu.

bernés, esa adj. e n. De Bèrna.

bernissàrtia n.f. Varietat de cocodrile.

bernissenca n.f. Varietat de figa. Var.: **bernissòu**.

bernissòu n.m. Bernissenca.

berret n.m. Escófia sopla sensa visiera ni bòrd, que la sieu calòta redona e plata es sarrada à l'entorn de la tèsta sus una lisiera interiora. Var.: **berreta**.

berreta n.f. 1. Berret. 2. Berreta portada dins l'Òrdre de Malta. Var.: **berreton**, **berretona**. 3. Barreta dau cardinal.

berretaire, airitz n. Berretier.

berretier, a n. Persona que fa de berrets ò lu vende. Var.: **berretaire**.

berretin n.m. Pichin berret. Var.: **berreton**.

berreton n.m. 1. Berretin. 2. Berretona.

berretona n.f. Berreta portada dins l'Òrdre de Malta. Var.: **berreton**.

bèrri n.m. Pel que creisse sus la tèsta de l'òme. Sin.: **pel**.

berrilheu n.m. (Luceram) Barrilhon.

berruguet adj. e n.m. Varietat d'olivier.

berrugueta adj. e n.f. Varietat d'oliva.

bersalh n.m. 1. Objècte (de boasc, de metal, etc.) que si deu tocar dins lu exercicis de tir. 2. Objècte d'un atac. 3. Objectiu d'una campanha publicitària, d'un estudi de mercat, etc. Var.: **bressalh**. Sin.: **ajustador**, **tòca**, **tècola**.

bersalhier n.m. Soldat de l'infantaria leugiera, dins l'armada italiana.

bèrta n.f. Pèça d'un vestiment, benda de teissut pauc ò pron larga à l'entorn de l'escoladura. Sin.: **volant**.

bertau n.m. 1. Insècte dau còrs aplatit que manda una odor aigra e desagradiva (òrdre dei eteroptèrs). Sin.: **címia**. 2. Au juèc, persona que poarta malur.

bertilhonatge n.m. Sistema d'identificacion dei personas, especialament dei criminals, fondat sobre de donadas antropometriqui.

berton n.m. (mar.) Canòt de tela plegadís, de tela impermeabla, destinat ai pichins bastiments.

besaguda n.f. 1. Autís de fustier que li sieu doi extremitats son talhadi una en ciseu e l'autra en bèc d'aine per escairar li pèças de boasc e li assemblar. 2. Asta de l'Atge-Mejan que lo sieu cap avia la forma d'un destrau.

besant n.m. 1. (arquit.) Cadun dei discs plats emplegats per decorar lu bendeus ò li arquivòutas, en pariculier dins l'arquitectura romana. 2. (numism.) Moneda d'aur de l'empèri bisantin. 3. (arald.) Pichin mòble circulari, d'aur ò d'argent.

besavi, àvia n. Paire, maire dau paigrand, de la maigrand.

besbòl n.m. Base-ball.

bescaire n.m. Enclinason d'una linha, d'una emplanada sus una autra. Sin.: **obliquitat**. ◇ *De bescaire*: De travèrs, obliquament, de costier, de caire.

bescairar vi. Anar de travèrs, de caire. Sin.: **biaissar**. ◆ vt. Regarjar de costat, furtivament.

bescant, a adj. Discordant.

bescantaire, airitz n. Persona que canta faus.

bescantar vi. Cantar faus. Sin.: **descordar**, **discordar**.

bescantage n.m. Accion, fach de cantar faus.

bescaume n.m. Balcon.

besciucle n.m. Bicicleta.

bescomptar vi. S'enganar dins un calcul.

bescòmpte n.m. Còmpte qu'enclau d'errors de calcul.

bescontorn n.m. Passatge en ziga-zaga au mitan d'un encombratge. Var.: **bestorn**.

bescornut, uda adj. De forma irreguliera: *Un capeu bescornut*.

bescòta n.f. Bescuècha.

bescuchar vt. 1. Recoaire, en parlant de la porcelana que si poarta à l'estat de bescuèch. 2. Coaire doi còups ò longtemps, per levar à un aliment tota umiditat e lo rendre crocant.

bescucharia n.f. Fabricacion de bescuèchs; comèrci de bescuèchs.

bescuèch n.m. 1. Pastissaria facha de farina, d'òus e de sucre. 2. *Bescuèch de sordat*: À passat temps, galeta foarça dura qu'èra un aliment de resèrva per lu sordats e lu mariniers. 3. Pasta ceramica, espec. de porcelana, qu'imita lo màrmor. 4. Objècte (figurina, estatueta, etc.) fach d'aquesta matèria.

bescuècha n.f. Lesca de pan daurada au forn.

bescuchaire, airitz n. Persona que fa de bescuèchs.

bescuchier, a n. Industrial de la bescucharia.

bescutin n.m. Pichin bescuèch.

besierenc, a adj. e n. De Besiers.

besliècH n.m. Vena d'un blòc de pèira ò de lauva.

besoard n.m. Concrecion minerala de l'estòmegue e dei intestins dei erbivòres, que li si atribuiva una valor de poartafortuna e d'antidòte.

besonh n.m. 1. Desidèri, envuèia, naturals ò non, estat d'insatisfaccion ligat à un sentiment de mancança: *Besonh de manjar*, *de beure*, *de saupre*. 2. Cen qu'es necessari ò indispensable: *Besonh de sòus*. ◇ *Aver besonh de* (+ subs.), *que* (+ vèrbo au subj.): Si trovar dins la necessitat de, que. Sin.: **aver mestier**, **èstre de mestier**, **faire mestier**, **aver de besonh**, **faire besonh**. – *Aver besonh de quauqu'un, de quauqua ren*: N'en sentir la necessitat, l'utilitat. 3. (absol.) *Èstre dins lo besonh*: Mancar de sòus per viure. Sin.: **èstre sofrachós**. 4. (dr.) Persona da cu si pòu presentar una letra de cambi en cas de non pagament. Sin.: **recomandatari**. ◆ (pl.) Fach d'urinar, de defecar: *Faire lu sieus besonhs*.

besonha n.f. 1. Travalh, obratge. 2. Si di de quauqua ren ò de quauqu'un indeterminats. Sin.: **caua**, **bebèi**, **daquòs**.

besonhar vi. (pej.) Faire un travalh dificile, penós; travalhar embé pena.

besonhejar vi. Faire que de travalhons.

besonhós, oa adj. e n. 1. Que fa un travalh penós e mau pagat. 2. Que si tròva dins lo besonh.

bessai adv. Advèrbi qu'indica un dubi, una possibilitat: vendrà bessai deman, bessai que plourà. Var.: **bensai**. Sin.: **beleu**.

bessemèr n.m. Convertissèire per transformar la fonda en acier per insuflacion d'ària sota pression.

bessemerisacion n.f. Conversion de fonda e acier au mejan d'un bessemèr.

besson, a adj. e n. 1. Si di de doi enfants naissuts d'una soleta jacilha: *Fraire besson ò sòrre bessona*. Sin.: **gemel**, **gemeu**. 2. Si di de doi cauas parieri, simetriqui ò fachi per anar ensèms. 3. Si di de doi ciutats estrangieri associadi per establir entre eli de ligams culturals e toristics. ◆ pl. *Lu Bessons*: Constellacion e signe zodiacal. Sin.: **lu Gemeus**.

bessonalha n.f. Pareu de bessons.

bessonar vt. 1. Ajustar, acoblar doi elements pariers: *Bessonar doi cabrilhons*. 2. Associar doi ciutats estrangieri sus un plan cultural e toristic.

bessonat, ada adj. 1. Dispauat per coblas: *Ròdas bessonadi*. 2. Si di d'una ciutat associada à una ciutat estrangiera.

bessonatge n.m. Accion de bessonar.

bèstia n.f. 1. Tot animau en defoara de l'òme. ◇ *Malaut coma una bèstia*: Foarça malaut. 2. Simbòle apocaliptic dau mau. 3. Animalitat de l'òme: *La bèstia umana*. ◇ *Bruta bèstia*: Persona marrida. ◆ pl. Lo bestiari.

bèstia adj. 1. Sensa intelligença, nèsci. 2. Simplàs, facile de faire. 3. Distrach: *Siéu bèstia, perqué non li avii pensat?* 4. Nec, sensa reaccion: *Siéu restat bèstia quora m'a anonciat aquò*.

bestial, a adj. Que tèn de la bèstia, que fa semblar à-n-una bèstia: *Un comportament bestial*. Var.: **bestialenc**, **bestiau**.

bestialament adj. D'un biais bestial; embé bestialitat.

bestialenc, a adj. Bestial.

bestialitat n.f. 1. Caractèr d'una persona que si compoarta d'un biais bestial. 2. Zoofilia.

bestiame n.m. Bestiari (1).

bestiament adv. D'un biais bèstia; tot simplament, sensa cercar: *Ai trovat la solucion bestiament*.

bestiari n.m. 1. Lu animaus d'alevatge d'una fèrma, en defoara de la polalha. – *Gròs bestiari*: cavaus, muus, aes, vacas. – *Pichin bestiari*: feas, cabras, poarcs. ◇ *Tractar coma de bestiari*: Tractar sensa consideracion, mé de marridi manieras. 2. Gladiator que si batia còntra li bèstias, à Roma. 3. Tractat ò recuèlh d'imatges sobre d'animaus vertadiers ò imaginaris, à l'Atge-Mejan. ◇ Icinografia animaliera d'una òbra ò d'un ensèms d'òbras; la vision que compoarta. 4. Recuèlh de poesias ò de faulas sobre lu animaus.

bestiàs, assa adj. e n. Gròssa bèstia (finda fig.).

bestiau, ala adj. Bestial.

bestiejar vi. S'exprimir d'un biais puerile. Sin.: nesciejar.

bestiejaire, airitz adj. e n. Que bestieja: *Una persona bestiejairitz, de prepaus bestiejaires*.

bestiesa n.f. 1. Caractèr de quauqua ren, de quauqu'un qu'es bèstia. 2. Paraula, accion sensa intelligença: *Dire de bestiesas*. 3. Objècte, caua sensa importança: *Si garrolhar per de bestiesas*. Sin.: **bestitge**, **colhonada**.

bestieta n.f. Pichina bèstia. Var.: **bestiòla**, **bestion**.

bestiòla n.f. Pichina bèstia. Var.: **bestieta**.

bestion n.f. Bestiòla.

bestitge n.m. Bestiesa.

bestoart n.m. (mar.) Pichin cordatge.

bestorn n.m. 1. Percors mai lòng que lo camin dirècte: *Faire un bestorn*. Sin.: **alòngui**, **desvirada**, **bescontorn**, **desviadura**, **desviament**. Contr.: **escorcha**, **acorcha**. 2. Percors sinuós d'una rota, d'un cors d'aiga. 3. Mejan indirècte, complicacion: *Parlar sensa bestorn*.

bestornar vt. Crestar (una bèstia).

bestornar vi. Meandrejar.

bestornatge n.m. Crestatge (especialament dau taur) per torsion sotacutanea dau cordon testiculari.

besuga n.f. 1. Pageu de plana, daurada comuna. Var.: **besúgol**. Sin.: **aurada**. 2. (fig.) *Tèsta de besuga*: Destartavelat.

besúgol n.m. Besuga.

besuquet, a adj. e n. Persona foarça sensibla tocant lu plasers materials ò espiritals e que vèn à mau d'acontentar. Sin.: **poatafin**, **refastinhós**, **bocafina**.

beta n.f. 1. Tèrra plena d'aiga. 2. (geol.) Depaus fin banhat d'aiga. 3. Depaus dei grands fonds oceanics. Depaus que si forma au fond d'un recipient.

beta n.f. Bateu sensa quilha.

beta n.m. ò f. inv. 1. Nom de la segonda letra de l'alfabet grèc. 2. (astron.) Segonda estèla dins l'òrdre descreissent de la luminositat visuala d'una constellacion.◆ adj. inv. (totjorn plaçat après lo nom) 1. (fis.) *Rais, particulas, electrons beta*: Emés per lo nucleu pendent d'uni desintegracions radioactivi. 2. (fisiol.) Si di d'un receptor adrenergic que la sieu estimulacion tende a aumentar l'activitat dei cellulas cardiaqui e arteriosi. 3. (inform.) Version de pròva d'un programa, difusada per èstre testada e corregida.

betablocant, a adj. e n.m. (med. e farm.) Si di d'una substança que blòca d'unu receptors (receptors beta) dau sistema simpatic.

betaterapia n.f. Tractament au mejan de rais beta.

betatron n.m. Accelerator de particulas que sièrve à produrre d'electrons de granda energia.

betegar vt. (*betegui*) Beteguear.

betèl n.m. 1. Pebrier rampeant originari de Malàisia (Familha dei piperaceas).

beteguear vi. (*betegueï*) Bletonear. Var.: **betegar**. Sin.: **tartalhar**, **quequejar**.

betelèm n.m. Maion deganguilhada.

betil(e) n.m. (arqueol.) Pèira quilhada, simbòle de la divinitat dins li civilisacions de l'Orient-Mejan.

betilha n.f. Gròssa tela de coton.

beton n.m. (fr.) Betum.

betonaire, airitz n. (fr.) Betumaire. Var.: **embetonaire**.

betonar vt. (fr.) Betumar. Var.: **embetonar**.

betonat, ada adj. (fr.) Betumat. Var.: **embetumat**.

betonatge n.m. (fr.) Betumatge. Var.: **embetonatge**.

betónica n.f. Planta dei flors mauvi (*bletonica officinalis*, Familha dei labiadas).

betoniera n.f. Betumiera.

betós, oa adj. Plen de beta; qu'a l'aspècte, la consistença de la beta. Sin.: **fangós**.

betulacea n.f. *Betulaceas*: Familha de plantas arborescenti apetali coma la biòla e lo caupre.

betum n.m. Materiau de construccion obtengut per agregacion de granulats au mejan d'un ligant e, espec., per de sabla, de ciment e d'aiga. Var.: **beton**. ◇ *Betum armat*: Colat sobre una armadura metallica. ◇ *Betum preconstrench*: Betum armat dont son atesats de fieus d'acier qu'après méton lo materiau en compression. ◇ *Betum leugier*: Betum que la sieu densitat es reducha per incorporacion de produchs escumants que créon de pòres. Sin.: **betum aerat**, **betum cellulari**. ◇ (fig. fam.) *Un argument en betum*: Un argument solide. ◇ (balon) *Jugar, faire lo betum*: Jugar m'una defensa regropada.

betumacadam n.m. Bitumacadam.

betumaire, airitz n. 1. Si di d'una persona, d'una activitat, etc. qu'embetuma. 2. (balon.) Que juèga lo betum. 3. Bitumaire.

betumar vt. 1. Construire mé de betum. 2. Bitumar. ◆ vi. (balon) Jugar lo betum.

betumat, ada adj. 1. Fach mé de betum. 2. (fam.) Solide, sensa discussion possibla, en parlant d'un vejaire. 3. Previst ò realisat per evitar tota contestacion, tota critica: *Un projècte betumat*.

betumatge n.m. Accion de betumar; travalh fach mé de betum.

betume n.m. Bitume.

betumier n.m. Bitumier. Sin.: **asfaltier**.

betumiera n.f. Màquina emplegada per alestir lo betum.

betuminifèr, a adj. Bituminifèr.

betuminisacion (-izacion) n.f. Bituminisacion.

betuminisar (-izar) vt. Bituminisar.

betuminita n.f. Bituminita.

beu, bèla adj. (masc. plur.): **bèi**. 1. Que fa nàisser un sentiment estetic, un plaser admiratiu. 2. Agradiu: *Avèm beu temps*. 3. Qu'es confòrma ai convenenças: *Mentir non es beu!* 4. Nòble, elevat, generós: *Un beu gèste*. 5. Grand, important: *Una bèla fortuna*. 6. Satisfasent: *Aver un beu juèc, una bèla santat*. 7. *Un beu jorn, un beu matin*: À l'improvista. ◇ *L'as pas bèla!*: Ti siés ficat dins un marrit pas, vas passar un marrit moment. ◇ *N'i a de bèi que...*: N'i a totplen que... ■ Au masculin singulier, davant una vocala, s'emplega la forma bèl: *Un bèl òme*. ◆ adv. *Aver beu* (+ inf.) S'esforçar vanament de.

beu n.m. 1. Cen que fa provar un sentiment estetic d'admiracion e de plaser; beutat. 2. *Faire lo beu*: En parlant d'un can, si tenir drech sus li sieu patas de darrier; en parlant d'una persona, si pavanar. ◇ *Vièlh beu*: Òme d'un atge que tempta encara de plaser.

beu-fiu n.m. 1. Enfant de la frema ò de l'òme que s'esposa en segondas nòças. Sin.: filhastre. 2. Gendre.

beu-fraire n.m. Conhat.

beu-l'òli n.m. Nuèchola dau plumatge faveu clar pitocat de gris, que lu sieus uèlhs an à l'entorn un colaret de plumas blanqui (longuessa: pauc ò pron 35 cm). Sin.: **aglai**, **suça làmpea blanc**. Var.: **beulòli**.

beulòli n.m. Beu-l'òli.

beu-paire n.m. 1. Segond espós de la maire. 2. Sògre.

beuratge n.m. (let. ò pej.) Bevenda. Var.:**abeuratge**. Sin.: **beure**, **abeure**.

beure vt. (*bevi*) 1. Surbir un liquide: Beure un cafè, beure un vèire d'aiga. – (absol.) Surbir d'alcòl embé excès. ◇ Beure li paraulas de quauqu'un: *L'escotar embé admiracion*. Var.: **buure**. 2. Absorbir un liquide: *Papier que beu*.

beure n.m. Fach de beure; cen que si beu: *Aquelu crucis mi lèvon lo beure e lo manjar*. Sin.: **abeuratge**, **beuratge**, **bevenda**.

beutat n.f. Belessa.

beuvèire n.m. Terrassa au sobran d'un edifici ò sus un puèi, de dont si pòu vèire luènh. Var.: **belvèire**, **beuveser**.

beuveser n.m. Beuvèire.

bevabilitat n.f. Potabilitat.

bevable, a adj. Que si pòu beure. Var.: **buvable**. Sin.: **potable**.

bevachaire, airitz adj. Que bevacha. Var.: **bevachier**.

bevachier, a adj. Bevachaire.

bevachar vi. (cordura) Faire de plecs en seguida à un marrit talh ò à un marrit assemblatge.

bevairon, a n. Embriagon, ibronha.

bevanda n.f. (it.) Bevenda.

bevassejar vt. e vi. Beure à pichins còups en tastant. Sin.: **bevotejar**.

bevatron n.m. Accelerator de particulas foarça potent.

bevèire, eiritz n. 1. Persona que beu abitualament e à l'excès de vin ò d'alcòl. Var.: **bevon**. Sin.: **chocaton**, **embriagon**. 2. Persona que beu. 3. Curista, dins una estacion termala.

bevenda n.f. 1. Liquide que si beu. 2. Liquide alcolisat destinat à la consomacion.

bevon, a n. Bevèire.

bevotejar vt. e vi. Bevassejar.

beylisme n.m. Etica dei protagonista de Stendhal.

Bi Simbòle dau bismut.

biaça n.f. 1. Sac lòng que si duèrbe en lo sieu mitan e que li sieu extremitats fórmon de pòchas. 2. Manjar: *Cadun poarterà la sieu biaça*.

biacide n.m. Diacide.

biacromial, a adj. Relatiu à doi acromions.

biacuminat, ada adj. Qu'a doi ponchas.

bi-admissible, a adj. e n. Persona qu'es estada admissibla doi còups à l'Agregacion (grade intermediari entre professor certificat e professor agregat).

biais n.m. 1. Maniera: *Un biais de dire, un biais de parlar*. 2. Mejan: *Per quau biais penses de trovar una solucion?* Sin.: **mena**. 3. Gaubi, abilitat. 4. Posicion oblica.

biaisat, ada adj. Leugierament faussat en rapoart à la realitat.

biaissar vi. (fam.) Emplegar de mejans destornats: *Biaissar per convéncer quauqu'un*. Var.: **biaissejar**. Sin.: **bescairar**.

biaissejar vi. Biaissar.

biassós, oa adj. Biaissut.

biaissut, uda adj. Abiaissat, gaubiós. Var.: **biaissós**.

biallil(e) n.m. Idrocarbure dietilenic que bulhe à 59° C.

bianòr n.m. Pichina aranha sautairitz que viu en França.

biatlon n.m. Espròva d'esquí nordic e de tir au fusiu.

biatomic, a adj. Que comprèn doi atòmes.

biauricular(i), a (-ària) adj. Que pertòca li doi aurelhas.

biaxe, a adj. (opt., miner.) *Mitan, cristal biaxe*: Que compoarta doi axes optics.

bibasic, a adj. (quim.) Qu'a doi còups la foncion basa. Var. **dibasic**.

biberon n.m. Pichina botelha provist d'un tetareu per faire beure lo lach ai enfantons. Sin.: **botelhon**, **tetareu**, **poparèla**, **beveiron**.

bibion n.m. Autre nom de la mosca de Sant Joan.

bibla n.f. 1. *La Bibla*: Recuèlh de tèxtos sacrats qu'una part (*Ancian Testament*) es comuna ai Judieus e l'autra pròpria ai cristians solets (*Noveu Testament*). 2. Libre que contèn aquestu tèxtos. ◇ *Papier Bibla*: Papier d'estamparia à l'encòup fin e opac. 3. (fig.) Obratge que fa autoritat sus un subjècte. Var.: **bíblia**.

bíblia n.f. Bibla.

biblic, a adj. Relatiu à la Bibla.

bibliobús n.f. Biblioteca barrutlairitz installada dins un veïcule automobile.

bibliofague, ga adj. Si di d'unu insèctes que li sieu larvas degàlhon lu libres.

bibliofil(e), a n. Amator de libres rares e preciós.

bibliofilia n.f. Amor dei libres.

bibliofilic, a adj. Relatiu à la bibliofilia.

bibliografe, a n. 1. Especialista dau libre en tant qu'objècte documentari. 2. Autor de bibliografias.

bibliografia n.f. 1. Lista dei obratges citats dins un libre. 2. Lista dei obratges que pertòcon una question ò un autor.

bibliografic, a adj. Relatiu à la bibliografia.

bibliologia n.f. Ensèms dei disciplinas qu'an lo libre per objècte (bibliografia, istòria dau libre, psicologia de la lectura, etc.).

bibliomancia n.f. Divinacion que si practica en interpretant un passatge d'un libre dubèrt arratge.

biblioman(e) n. Persona que recèrca lu libres cars e preciós.

bibliomania n.f. Passion d'aqueu que li agràdon lu libres, que lu collecciona.

bibliorapte n.m. Religadura mobila que permete d'estremar de documents sensa lu traucar.

biblioteca n.f. 1. Luèc, pèça ò establiment public ò privat dont son presentats de libres, de manescrichs, etc. Sin.: **libradoira**. 2. Mòble per metre lu libres. 3. Colleccion de libres, manescrichs, etc.

bibliotecari, ària n. Persona encargada de la direccion ò de la gestion d'una biblioteca.

biblioteconomia n.f. Sciença de l'organisacion e de l'administracion dei bibliotecas.

biblista n. Especialista deis estudis biblics.

bic n.m. (nom depauat) Estilò à bilha.

bica n.f. (fam.) Cabra.

bicaire n.m. Aqueu qu'es foarça atrach per lo sèxe. Sin.: **fringaire**, **boaire**.

bicameral, a adj. Relatiu au bicamerisme.

bicameralisme n.m. Autre nom dau bicamerisme.

bicamerisme n.m. Sistema politic que comprèn doi cambras legislativi. Sin.: **bicameralisme**.

bicar vi. (vulg.) Faire l'amor. Sin.: **boar**, **fuar**, **fringar**, **fotre**.

bicarbonat n.m. 1. (quim.) Idrogenocarbonat d'un metal alcalin. 2. *Bicarbonat de sòda* ò *bicarbonat*: Sau de sòdi ($NaHCO_3$) emplegada per lo tractament de l'aciditat gastrica.

bicarbonatat, ada adj. Que contèn un bicarbonat.

bicarbur(e) n.m. Carbure mé doi atòmes de carbòni.

bicarburacion n.f. Sistema que permete l'usatge alternat, dins un veïcule, de doi carburants.

bicarotidian, a adj. Que pertòca li doi carotidas.

bicarrat, ada adj. Si di d'una eqüacion dau quatren degrà que la sieu inconoissuda apareisse solament mé d'expauants pars: $ax^4 + bx^2 + c = 0$ (la resolucion d'una eqüacion pariera revèn à la resolucion d'una eqüacion dau promier degrà, en metent l'inconoissuda X en plaça de x^2).

bicefal(e), a adj. Qu'a doi tèstas.

bicenca adj. (mar.) Si di d'una nau qu'a doi còcas. Sin.: **bicòca**.

bicentenari, ària adj. Doi còups centenari: *Un aubre bicentenari*.

bicentenari n.m. Comemoracion d'un eveniment que s'es debanat doi siècles avant.

bicèps n.m. Muscle qu'una dei sieus extremitats comprèn doi còrs muscularis e a doi tendons d'insercion à-n-aquela extremitat. ◇ (corrent) Muscle lòng (bicèps) que permete de plegar l'avant-braç sus lo braç. Sin.: **porpon**, **notz**.

bichet n.m. Mesura de capacitat per lo gran.

bichon, a n.m. Pichin can ò pichina canha dau pel lòng.

bicipital, a adj. (anat.) Relatiu ai bicèps.

biclorur(e) n.m. (quim.) Clorure mé doi atòmes de clòre.

bicicle n.m. Veïcule mé doi ròda de diamètres diferents (fin dau s. XIX).

bicicleta n.f. 1. Veïcule mé doi ròda de meme diamètre, que la sieu ròda de darrier es accionada au mejan d'un sistema de pedalas qu'agisse sobre una cadena. Sin.: **besciucle**. 2. Au balon, si di quora lo jugaire que vira l'esquina à la poarta vèn picar dau pen dins lo balon qu'es sobre d'eu. ◆ pl. (pop.) Belicres.

biciclista n. Persona que practica la bicicleta. Var. correnta: **ciclista**.

biclavat, ada adj. Que presenta doi salhents en forma de claveus.

bicòca adj. (mar.) Si di d'una nau qu'a doi còcas. Sin.: **bicenca**.

bicòca n.f. (pej. fam.) Vièlha maion, en marit estat. Sin.: **ostalòt**.

bícol ['biku] n.m. 1. (pop.) Sèxe de l'òme. Sin.: **passeron** (fam.), **auceu** (pop.), **verga**, **vièch** (pop.). 2. (fam.) Tèrme per apostrofar un amic: *Òu bícol, coma va la dòba?* ◇ *Marcha lo bícol?*: Va ben?

bicolòr(e), a adj. De doi colors: *La bandiera occitana es bicolòra*.

biconcau, ava adj. Que presenta doi faças concavi opauadi.

biconcavitat n.f. Natura de cen qu'es concau.

biconvèxe, a adj. Que presenta doi faças convèxi opauadi.

biconvexitat n.f. Natura de cen qu'es biconvèxe.

bicongi n.m. Mesura romana de capacitat.

bicoquet n.m. Casco dau siècle XVI.

bicòrne n.m. Capeu d'unifòrme mé doi ponchas.

bicorrent adj. inv. (c. de f.) Que fonciona sus doi corrents, alternatiu e continú.

bicòt n.m. 1. Pichina cabra. 2. (pej.) Arabe.

bicromat n.m. Sau de l'anidride cromic, en particulier sau de potassi, de formaula $K_2Cr_2O_7$.

bicromatar vt. Banhar un papier fotografic mé de bicromat de potassi.

bicromia n.f. Impression en doi colors.

bicultural, a adj. Que compoarta doi culturas.

biculturalisme n.m. Coexistença de doi culturas, en particulier de doi lengas dins un meme país.

bicuspide, a adj. (anat.) Que compoarta doi ponchas: *Valvula bicuspida*.

bident n.m. Aisina provedida de doi pluas.

bidimensional, a adj. Qu'a doi dimensions. Var.: **bidimensionau**.

bidòla n.f. Coàs provist d'un bèc.

bidon n.m. Recipient que pòu èstre tapat, per lo transpoart d'un liquide: *Bidon d'òli*, *de lach*. Sin.: **estanhon**.

bidonvila n.m. Aglomeracion de construccions somari realisadi à partir de materiaus de recuperacion, que lu sieus abitants vívon dins de condicions dificili e pas gaire igieniqui, especialament à l'entorn dei grandi ciutats.

bidorsada n.f. (mar.) Movement de balançada d'un bòrd sus l'autre qu'una nau pilha. Sin.: **borrolís**, **rotlum**., **rotlís**.

bièla n.f. Barra, element que li sieu extremitats son articuladi à doi pèças mobili e assegura la transmission, la transformacion d'un movement.

bieleta n.f. (mecan.) Pichina bièla.

bielo-rus, russa adj. e n. De Bielorússia.

bienergia n.f. Sistema d'escaufatge ò de motorisacion qu'emplega alternativament doi tipes d'energia.

biennal, a adj. 1. Que dura doi ans: *Carga biennala*. 2. Que si torna faire cada doi ans.

biennala n.f. Exposicion que si fa cada doi ans.

biergòl n.m. Diergòl.

bièrra n.f. Bevenda fermentada leugierament alcolisada, alestida à partir de cerealas grelhadi, principalament d'òrdi, e perfumada de loblon. Sin.: **cervesa**, **cèrva**.

bierraire, airitz n. Persona que fa de bièrra. Sin.: **braçaire**.

bifaça n.m. (preïstòria) Autís de pèira talhat sus li doi faças. Var.: **bifàcia**, **bifaci**.

bifàcia n.m. Bifaça.

bifaci n.m. Bifaça.

bifacial, a adj. Qu'a doi faças: *Un mirau bifacial*.

bifasat, a adj. (electr.) Si di d'un sistema polifasat sinusoïdal que li sieu doi fasas fornísson de tensions egali e de signe contrari.

bifide, a adj. Fendut en doi partidas: *La lenga bifida de la sèrp*.

bifilar(i), a (-ària) adj. Constituit de doi fieus. ◇ (electr.) *Enrotlament bifilari*: Enrotlament qu'a per efècte d'anullar l'inductança.

bifocal, ala adj. Si di d'una lentilha qu'enclau doi distanças focali desparieri. Var.: **bifocau**.

bifòrco n.m. Forca dobla.

biforcacion n.f. Bifurcacion.

biforcar vi. Bifurcar.

bifurcacion n.f. Division en doi brancas, en doi vias.

bifurcar vi. Si partejar en doi. ◆ vt. ind. Pilhar una autra direccion. Sin.: **forcar**, **si desseparar**. ◇ (fig.) Pilhar una autra orientacion: *Bifurcar vèrs una autra carriera*.

biga n.f. 1. (tecn.) Aparelh de levatge format d'un montant ò d'un bastit articulat en pen, d'inclinacion variabla, que poarta un pal à la sieu extremitat superiora. 2. (mar.) Perga plaçada à l'avant d'una nau; lu mariniers li jugàvon à *córrer la biga*, juèc dins lo quau si devia rejónher à pens descauç l'extremitat de la biga ensabonada.

biga n.f. (Antiqu.) Carri roman mé doi cavaus.

bigame, a adj. Maridat à doi personas à l'encòup.

bigamia n.f. Estat de bigame.

bigarrada n.f. Portegal amar emplegada en confisaria e dins la fabricacion dau curaçao (*cerasus versicolor*).

bigarradier n.m. Portegalier que dona de bigarradas.

bigarradura n.f. 1. Assemblatge de colors, de dessenhs variats. 2. (lit.) Ensèms d'elements dispariats. Sin.: **mirgalhadura**.

bigarrar vt. (lit.) Marcar de bigarraduras. Sin.: **mirgalhar**, **pigalhar**.

bigarrat, ada adj. 1. Dei colors variadi: *Una estòfa bigarrada*. 2. (lit.) Despariat, eterogeneu: *Una fola bigarrada*. Sin.: **mirgalhat**, **pigalhat**.

bigarratier n.m. Cerier que dona de bigarreus.

bigarreu n.m. Cerièia roja e blanca, de la carn fèrma e sucrada. Sin.: **grafion**.

bigatana n.f. Arma de lançar, que sembla à una lança.

big band n.m. (mús.) Granda orquèstra de jazz.

big bang n.m. sing. Explosion qu'auria marcat lo començament de l'expansion de l'Univèrs.

bigeminat, ada adj. 1. Que si partisse en doi: *Fuèlha bigeminada*, *dubertura bigeminada*. 2. (med.) *Pols bigeminat*: Que mete en evidença una aritmia cardiaca.

bigeminisme n.m. Fenomène que si manifèsta m'una dobla modalitat. ◇ *Bigeminisme cardiac*: Aritmia que si caracterisa per una alternança constanta entre una extrasistòla e una sistòla.

bignònia n.m. Aubrilhon rebaladís, originari d'Amèrica ò d'Àsia, cultivat per li sieu lòngui flors color de portegal en forma d'un det de ganc (Familha dei bignonaceas).

bignoniacea n.f. *Bignoniaceas*: Familha d'aubres e d'aubrilhons dei regions caudi que comprèn en particulier la bignònia, la catalpa e la chicranda.

bigodi n.m. Pichin rotleu dont s'enrótlon lu bèrris per lu boclar.

bigofòne n.m. 1. Telefòne. 2. Intrument de música burlesc.

bigorèla n.f. Cordura à gròs ponchs.

bigòrna n.f. Pichin enclutge de daurier.

bigornar vt. Travalhar sus la bigòrna.

bigòt, a adj. e n. Que moastra de bigotaria. Sin.: **manja-sants**, **pregadieu de restòbla**, **beat**, **garri de glèia**.

bigòta n.f. Blòc de boasc lenticulari, canelat à l'entorn per receure un estròp e traucat en dedins per laissar passar un cordatge.

bigotaria n.f. Practica estrecha de la devocion, que la preocúpon solament li formas exteriori dau culte. Var.: **bigotisme**.

bigotisme n.m. Bigotaria.

biguina n.f. Dança dei Antilhas qu'opaua lo balançament dei malucs à l'immobilitat dei espatlas.

bijeccion n.f. (mat.) Aplicacion bijectiva.

bijectiu, iva adj. (mat.) *Aplicacion bijectiva*: Aplicacion d'un ensèms A vèrs un ensèms B tala que doi elements distints de A an doi imatges distints dins B (aplicacion injectiva) e que tot element de B a un antecedent e un solet dins A (aplicacion surjectiva).

bijon n.m. Terebentina.

bijotaria n.f. (gallicisme) Joielaria.

bijotier, a n. (gallicisme) Joielier, daurier, anelier.

bila n.f. Liquide viscós, dau gust amar, secretat per lo fetge e amolonat dins la vesicula biliària, dont es deversat dins lo duodenom au moment de la digestion. ◇ Ràbia: *Quora audi aquò, mi vèn la bila!* Sin.: **ira**, **escaufada**. ◇ *Si faire de bila*: Si preocupar, s'inquietar, si socitar.

bilabiala n.f. (fon.) Consonanta labiala realisada mé la participacion dei doi labras (*b*, *m*, *p*).

bilabiat, ada adj. (bot.) *Coròlla, calici bilabiats*: Partits en doi labras.

bilama n.f. Banda metallica dobla, formada de doi lamas teuni e estrechi en metals inegalament dilatables soudats per laminatge. Sota l'influença de la temperatura, aquela disposicion entira una arcadura de la lama.

bilan n.m. Bilanç.

bilanç n.m. 1. Decòmpte dei intradas e dei sortidas relativi à un periòde donat de la gestion administrativa d'una societat ò d'un organisme, ò dei gasanhs e dei despensas d'una familha ò d'una persona: *Bilanç d'una societat, familial, annual*. ◇ Equilibri dins la gestion dei intradas e dei sortidas. ◇ *Bilanç preventiu*: Compilat avant la verificacion dei fachs. Var.: **bilan**. Sin.: **budget**. ◇ *Bilanç de clavadura*: Bilanç fach à la fin d'un exercici. ◇ *Bilanç consolidat*: Bilanç unificat de divèrsi societats d'un meme grope industrial. ◇ *Bilanç certificat*: Bilanç examinat per una societat de revision que n'en garantisse la credibilitat m'una letra de certificacion. ◇ *Bilanç ministerial*: Bilanç de cada ministèri. ◇ *Bilanç governatiu*: Bilanç de l'Estat, fach de l'ensèms dei bilanç ministerials. 2. (fig.) Valoracion d'una situacion dins toi lu sieus aspèctes. *Lo bilanç de l'afaire es positiu, faire lo bilanç dei sieu accions.*

bilarsia n.f. Vèrp parasite dau sistema circulatòri de l'òme, que provòca d'ematuria (longuessa: pauc ò pron 2 cm, classa dei trematòdes).

bilarsiòsi n.f. malautia provocada per li bilarsia e transmessa per lu sieus òus. Sin.: **esquistosomiasi**.

bilateral, a adj. 1. Qu'a doi costats, que si rapoarta ai doi costats, ai doi faças d'una caua, d'un organisme. 2. Qu'engatja li doi partidas contractanti.

bilateralament adv. D'un biais bilateral.

bilha n.f. 1. Pichina bola de pèira, de vèire, etc., que s'emplega per de juècs d'enfants: *Jugar ai bilhas*. 2. Bola d'ivòri que sièrve à jugar au bilhard. Sin.: **bola**. 3. (tecn.) Esfèra d'acier foarça dur emplegada dins lu organes de ligason (rotlaments, etc.). 4. Torn de carreta.

bilha n.f. (silv.) Tròç de boasc talhat dins un fust ò una gròssa branca d'aubre. Sin.: **bilhon**.

bilhar vt. 1. Mesurar la duretat d'una pèça metallica per enfonsament d'una bilha. 2. Cenglar la carga sus una carreta.

bilhard n.m. 1. Juèc que si practica mé de bolas d'ivòri butadi m'un baston drech sus una taula especiala. 2. La taula que sièrve à-n-aqueu juèc. ◇ *Bilhard russe, japonés, american*: Variantas dau juèc, de la taula de bilhard. 3. Luèc, local dont si juèga au bilhard. 4. (fam.) Taula d'operacion cirurgicala.

bilhardier, a adj. Que li agrada lo juèc de bilhard.

bilhatge n.m. Accion de bilhar.

bilhet n.m. 1. Escrich breu mandat à quauqu'un: *Un bilhet d'invitacion*. Sin.: **missiva**. 2. Document escrich ò estampat que dona un drech ò una convencion: *Bilhet d'espectacle, de camin de fèrre*. ◇ *Bilhet de banca* ò *bilhet*: Moneda de papier. ◇ (mil.) *Bilhet de lotjament*: Permission per un militari d'abitar en cò d'un particulier. 3. Articulet polemic ò satiric dins un jornal.

bilheta n.f. 1. Tròç de boasc fendut per l'escaufatge. Sin.: **estèla**, **socon**. 2. Pichin lingòt d'acier laminat. 3. (arquit.) Tròç de tòr que constituisse, per la sieu repeticion, un motiu decoratiu. 4. (arald.) Pichin rectangle, generalament emplegat en nombre.

bilhetaria n.f. 1. Ensèms dei operacions relativi à l'emission e à la desliurança de bilhets (d'avion, d'espectacles, etc.); luèc dont son desliurats lu bilhets. 2. Distributor automatic de bilhets de banca que fonciona m'una carta de crèdit.

bilhetat, ada adj. (arald.) Semenat de bilhetas.

bilhetista n. 1. Persona que, dins una agença, desliura lu bilhets de viatges ò d'espectacles. 2. Autor d'un bilhet de premsa.

bilhon n.m. Anciana moneda divisionària facha d'un aliatge paure en metal preciós e que non portava en ela la sieu valor vertadiera.

bilhon n.m. (silv.) Bilha.

bilhon n.m. 1. Tròç de boasc gròs e cort que sobre d'eu si talha la carn, lo boasc, etc. ◇ (ext.) Plan de travalh. 2. Pèça de boasc que sobre d'eu si descapitàvon lu condamnats.

bilhonatge n.m. Trafeg de monedas de marrida qualitat.

biliar(i), a (-ària) adj. Relatiu à la bila. ◇ *Vesicula biliària*: Resèrva dont la bila s'amolona entre doi digestions (pauc ò pron 50 cm^3).

biliat, ada adj. Que contèn de bila.

biligenèsi n.f. Secrecion de la bila.

bilina n.f. Cant epic de la Rússia anciana.

bilinear(i), a (-ària) adj. 1. (mat.) Si di d'una aplicacion de doi variabli reali dins ℝ que, per cada valor d'una dei variablas, es una aplicacion lineària de l'autra variabla. 2. (antrop.) *Filiacion bilineària*: Filiacion dont lu drechs e lu devers son determinats à l'encòup per l'ascendença pariala e aquela mairala.

bilingüe, a adj. 1. Qu'es dins doi lengas diferenti: *Un libre bilingüe*. 2. Dont si parla doi lengas: *Una region bilingüa*. ◆ adj. e n. Que parla, conoisse doi lengas.

bilinguisme n.m. Practica de doi lengas (per una persona, per una collectivitat).

biliós, oa adj. 1. Que resulta d'un excès de bila, que tradisse una marrida santat. ◇ *Fèbre bilioa*: Nom de la fèbre emoglobinurica, complicacion emolitica de la malària, en seguida de l'absorcion de quinina. 2. Totjorn lèst à s'embilar, à èstre de marrida umor.

bilirubina n.f. Pigment de la bila.

bilirubinemia n.f. Presença de biluribina dins lo sang.

bilirubinuria n.f. Presença de biluribina dins l'urina.

biliverdina n.f. Produch d'oxidacion, de color vèrda, de la birubina.

bill n.m. (mòt anglés) 1. Projècte de lèi sotamés au Parlament, en Grand-Bretanha. 2. Per ext., la lèi votada (dicha *act*).

bilobat, ada adj. Partit en doi lòbes.

bilobatge n.m. Deteccion d'avions à granda distança.

bilobit n.m. Estampadura fossila dei saveus silurians que vènon à mau d'interpretar.

biloculacion n.f. Desformacion patologica d'un organe que lo despartisse en doi lòtjas ò en doi lòbes.

bilocular(i), a (-ària) adj. (bot., anat.) Qu'a doi lòtjas, doi cavitats.

bilogia n.f. Òbra qu'enclau doi parts de tot en tot desparieri.

bima n.f. Cabreta que non a encara augut de pichins. Var.: **bimon**.

biman, a adj. e n. Qu'a doi mans mé de gròs dets opauables.

bimbaro, a adj. Bizarre, estrange.

bimesadier, a adj. e n.m. Que si publica doi còups per mes, en parlant d'un jornal, d'una revista.

bimestral, a adj. Que pareisse ò si produe cada doi mes.

bimèstre n.m. Periòde de doi mes.

bimetal n.m. Metal recubèrt d'un autre metal diferent.

bimetallic, a adj. Compauat de doi metals; si di d'un cable d'aram ò en aligatge d'alumini mé lo sieu nucli en acier.

bimetallisme n.m. Sistema monetari establit sobre un doble escandalh (aur e argent).

bimetallista adj. e n. Relatiu au bimetallisme; aparaire dau bimetallisme.

bimillenari, ària adj. Qu'a doi mila ans. ◆ n.m. Commemoracion d'un eveniment que s'es debanat doi mila ans avant.

bimon n.m. Bima.

bimonalha n.f. Estròp de bimons.

bimotor adj. inv. Qu'a doi motors. ◆ n.m. Veïcule, avion, qu'a doi motors.

binacional, a adj. 1. Qu'a una dobla nacionalitat. 2. Que depende de doi Estats.

binacionalitat n.f. Caractèr de cu es binacional, de cen qu'es binacional.

binada n.f. Accion de binar (la tèrra). Sin.: **seuclada**, **sauclada**.

binadís, issa adj. Que pòu èstre binat.

binaire, airitz n. Màquina agricòla per binar.

binar vt. (agric.) Amoblir lo soal m'un magalhon. Sin.: **seuclar**, **sauclar**.

binar vi. (relig.) Dire doi còups la messa dins la mema jornada.

binari, ària adj. 1. Que mete en juèc doi elements: *Division binària*. 2. (mat.) *Numeracion binària*: Qu'a per basa lo nombre doi e a solament doi chifras, lu zèro e l'unitat. 3. (mat.) Si di d'una relacion d'un ensèms dins eu-meme. 4. (quim.) *Compauat binari*: Format de doi elements. 5. (mús.) *Mesura binària*: mesura que cadun dei sieus temps si pòu partejar en doi. – *Talha binària*: Partiment d'un tròç de música en doi parts.

binària n.f. (astron.) Estela dobla fisica.

binatge n.m. 1. Accion de binar lo soal. Sin.: **seuclar**, **sauclar**. 2. Accion de dire doi messas dins la mema jornada.

binaural, a adj. Que pertòca l'audicion dei doi aurelhas..

binauriculari, ària adj. Relatiu ai doi aurelhas.

bindèr n.m. Jaç intermediari entre lo revestiment superior d'un camin e li fondamentas.

bingo [ˈbiŋgo] n.m. Juèc d'azard american vesin dau lòto.

binheta n.f. 1. Preparacion facha d'una pasta mai espessa que la pasta dau crespeu, que si mete à l'entorn d'un fruch, d'un tròç de carn, de peis, etc. e si fa fregir.2. Taca d'òli, en particulier sus un vestit, un papier.

binhetar vt. Curbir de binhetas.

binhetier, a n. 1. Aqueu que prepara li binhetas. 2. Aqueu que li agrada manjar de binhetas.

binoclard, a adj. e n. (fam., pej.) Que poarta de belicres.

binòcle n.m. Belicres sensa brancas que si fíxon sus lo nas.

binocular(i), a (-ària) adj. Si di de la vesion que si fa per lo biais dei doi uèlhs.

binocular(i) n.m. Instrument d'optica provedit de doi tubes, apariat à la vesion binoculària.

binòmi n.m. 1. (mat.) Soma algebrica de doi tèrmes dont figúron una variabla ò mai (ex.: $a + b$; $b^2 - 4ac$). ◇ *Binòmi de Newton*: Formula que dona lo desvelopament dei potenças entieri quali que sígon d'un binòmi. 2. Grope de doi elements considerats ensèms.

binomial, a adj. (mat.) Relatiu au binòmi. ◇ *Lèi binomiala*: Lèi de probabilitat d'una variabla aleatòria discreta X que pòu pilhar tota valor entiera entre 0 e n, dont la probabilitat que X sigue parier à k es: C_n^k $p^k q^{n-k}$, $0<p<1$, $q=1-p$, $C_n^k = \frac{n!}{k(n-k)!}$, dont n e p son lu paramètres de la lèi.

binominal, a adj. Qu'emplega una seguida de doi noms per nomenar una espècia.

binon n.m. (inform., rare) Element binari.

bintje n.f. Varietat de tantifla de la carn fèrma, d'emplec corrent.

bioacostica n.f. Estudi dei sons significatius produchs per lu animaus.

bioastronòme, a n. Especialista de bioastronomia.

bioastronomia n.f. Estudi dei possibilitats d'existença de vida dins l'univèrs. Sin.: **exobiologia**.

biobibliografia n.f. Estudi de la vida e dei òbras d'un escrivan.

biobibliografic, a adj. Relatiu à la bibibliografia.

biocalor n.f. Calor aviada per la gastadura quimica de substanças organiqui.

biocalorimetria n.f. Mesura de la calor aviada per d'èstre s vius.

biocarburant n.m. Carburant obtengut en partent dei vegetals.

biocatalisaire n.m. Substança que si tròva en foarça pichina quantitat dintre lu teissuts vivents, que provòca ò afavorisse una reaccion quimica necita à la vida (ormònas, enzimas, etc.).

biocemèsi n.f. Vida alentida per lo biais dau frèi (ivernacion), per la mancança d'aiga (anidrobiòsi) ò d'oxigène (anoxia), etc.

biocenòsi n.f. Associacion equilibrada d'animaus e de vegetals dins un meme biotòpe.

biocide, a adj. e n.m. Si di d'un produch que destruge lu micro-organismes.

biocinetica n.f. Estudi dau desvelopament dei èstres vius.

bioclima n.m. Ensèms dei condicions climatiqui d'un luèc donat, qu'an una influença sobre lu èstres vivents e en particulier sobre la santat umana.

bioclimatic, a adj. Relatiu à la bioclimatologia.

bioclimatologia n.f. Estudi de l'influença dei factors dau clima sobre lo desvelopament dei organismes vivents.

bioclimatologista n. Especialista de bioclimatologia.

biocompatible, a adj. Compatible m'un organisme vivent.

bioconversion n.f. transformacion d'una substança organica en una autra ò mai per l'accion de micro-organismes.

biodegradabilitat n.f. Qualitat d'una substança biodegradabla.

biodegradable, a adj. Que li bacterias ò d'autres agents biologics poàdon destrúger.

biodegradacion n.f. Descomposicion d'un produch biodegradable.

biodiversitat n.f. Diversitat dei organismes e dei sieu caracteristicas generali.

bioecologia n.f. Tot cen que pertòca l'ecologia animala e vegetala.

bioelectrecitat n.f. Electricitat animala.

bioelement n.m. Elements constitutiu dei teissuts vivents.

bioenergetic, a adj. Relatiu à la bioenergia.

bioenergetica n.f. Bioenergia (2).

bioenergia n.f. 1. Energia renovelabla obtenguda per transformacion de la biomassa. 2. (psicol.) Practica inspirada ai teorias de W. Reich, que mira à restablir l'equilibri psico-somatic per la liberacion dei flux energetics. Sin.: **bioenergetica**.

bioesfèra n.f. Jaça ideala formada de l'ensèms dei èstres que vívon à la susfàcia dau glòbe terrèstre e dins lu oceans. Var.: **biosfèra**.

bioespeleologia n.f. Estudi scientific dei èstres que vívon dins li baumas.

bioespeleològue, òga n. Persona que s'entrèva de bioespeleologia.

bioestasia n.f. (geomorf.) Fasa d'estabilitat dins l'evolucion dau releu, quora l'absença d'erosion es ligada à una cubertura vegetala continua. Var.: **biostasia**. Contr.: **rexistasia**.

bioetica n.f. Ensèms dei problemas pauats per la responsabilitat morala dei mètges e dei biologistas dins li sieu recèrcas, dins li aplicacions dei sieu descubèrtas. Sin.: **etica medicala**.

biofeedback n.m. (psicol.) Terapia que mira à obtenir dau subjècte lo contraròtle d'eu-meme per lo condicionament d'uni foncions psicologiqui involontari ò sota lo contraròtle dau sistema nerviós vegetatiu.

biofisiologic, a adj. Que pertòca la fisiologia dei èstres vius.

biogenèsi n.f. 1. Promier pas dau viu, dei promieri estructuras autoreproductibli fins à la cellula eucariòta (vèn après l'*abiogenèsi*). 2. Aparicion de la vida sus Tèrra.

biogenetic, a adj. Relatiu à la biogenèsi.

biogenia n.f. Evolucion dei organismes vivents.

biogeografia n.f. Estudi de la reparticion dei espècias viventi (vegetali e animali) e dei causas d'aquela reparticion.

biogeografic, a adj. Relatiu à la biogeografia.

biografe, a adj. Autor de biografias.

biografia n.f. Istòria escricha de la vida de quauqu'un.

biografic, a adj. Relatiu à la biografia: *Donar d'elements biografics*.

biograficament adv. D'un biais biografic.

bio-industria n.f. Emplec industrial dei tecnicas de bioconversion, per l'alimentacion, la farmacia, l'energia, etc.

biòla n.f. Beç.

biolisi n.f. Desintegracion de la matèria organica per de bacterias ò d'autres micro-organismes.

biolitic, a adj. Relatiu à la biolisi.

biologia n.f. Sciença de la vida e, mai especialament, estudi dau cicle reproductiu dei espècias viventi: *Biologia animala, vegetala, cellulària*. ◇ *Biologia moleculària*: Estudi dei moleculas e dei macromoleculas constitutivi dei organits cellularis (cromosòma, ribosòma, etc.).

biologic, a adj. 1. Relatiu à la biologia. 2. (agric.) Sensa engrais ni pesticides quimics: *Agricultura biologica*. 3. *Arma biologica*: Arma qu'emplega d'organismes vius ò de toxinas.

biologicament adv. 1. Relativament à la biologia. 2. (agric.) D'un biais biologic: *Plantas cultivadi biologicament*.

biologista n. Especialista de biologia.

bioluminescença (-éncia) n.f. Emission de senhaus luminós per d'uni espècias (insèctes, peis, etc.), utila per agantar de predas ò per lo rescòntre dei sèxes.

bioluminescent, a adj. Que fa vèire un fenomène de bioluminescença: *Un insècte bioluminescent*.

biomagnetisme n.m. Sensibilitat e reactivitat dei èstres vivents ai camps magnetics (terrèstre ò artificial).

biomassa n.f. Massa totala dei èstres vivents que vívon en equilibri sus una susfàcia donada dau soal ò dins un volume donat d'aiga oceanica ò doça.

biomateriau n.m. Substança compatibla m'ai teissuts vivents e emplegada per realisar li protèsis intèrni.

biòma n.m. cadun dei grands mitans de la planeta: ocean, forèst, prada, ensèms dei aigas doci, etc.

biomecanica n.f. Aplicacion dei lèis de la mecanica à la biologia, de la fisiologia e de la medecina.

biomedical, a adj. Que tèn à l'encòup de la biologia e de la medecina.

biometria n.f. Estudi estatistic dei dimensions e de la creissença dei èstres vivents.

biomicroscòpi n.m. Microscòpi binoculari destinat à l'estudi de l'uèlh vivent.

biomorfic, a adj. Qu'evòca de formas organiqui, en parlant d'una òbra d'art modèrne.

biomorfisme n.m. Caractèr biomorfic qu'una òbra d'art plastic ò grafic pòu pilhar.

bionic, a n.f. Sciença qu'a per tòca l'estudi d'unu procèssus biologics en vista d'aplicar de procèssus analògues dins una amira militària ò industriala.

biofisica n.f. Estudi dei fenomènes biologics per lu metòdes fisics.

biopsia n.f. (med.) Prelevament d'un fragment de teissut sus un èstre vivent per un examèn istologic.

bioquimia n.f. Estudi dei constituents de la matèria viva e dei sieu reaccions quimiqui.

bioquimic, a adj. Relatiu à la bioquimia.

bioquimista n. Especialista de bioquimia.

bioritme n.m. Variacion periodica reguliera d'un fenomène psicologic.

bio-scienças n.f. pl. Ensèms dei scienças de la vida.

bioscòpi n.m. Nom d'una invencion anteriora au cinematografe, que representava ja una sintèsi dau movement.

biosfèra n.f. Bioesfèra.

biostasia n.f. Bioestasia.

bio-sintèsi n.f. Formacion d'una substança organica dins un èstre vivent.

biòte n.m. Ensèms de la fauna e de la flòra d'un luèc determinat.

biotecnica n.f. Biotecnologia.

biotecnologia n.f. Tecnica que mira à provocar e à dirigir, en laboratòri, de bioconversions, per n'en preparar l'emplec industrial. Var.: **biotecnica**.

bioterapia n.f. Tractament per de substanças vivi (ferments lactics, etc.).

bioterrorisme n.m. Terrorisme basat sobre l'espandiment de virus, bacterias, malautias.

bioterrorista n. Persona que fa ò menaça de faire de bioterrorisme.

biotina n.f. Vitamina dau grope B, que si soana finda *vitamina H*.

biotic, a adj. (ecol.) Que pertòca la vida, permete lo sieu desvelopament.

biotipe n.m. Element de la biotipologia.

biotipologia n.f. Classificacion dei èstres umans en tipes fisics.

biotita n.f. (miner.) Mica negra.

biotòpe n.m. (ecol.) Ièra geografica de dimesnions variabli, sovent foarça pichini, qu'òfron de condicions constanti ò cicliqui ai espècias que constituísson la biocenòsi.

bioxide n.m. Dioxide.

bip n.m. 1. Senhau acostic breu e repetitiu emés per un aparelh. Sin.: **bip-bip**. 2. Aparelh que permete de sonar una persona en li mandant un senhau sonòre (emplegat sobretot per lu mètges dins lu espitaus, etc.). Sin.: **cèrcapersonas**.

bipala adj. Qu'a doi palas (si di per una eliça, etc.).

biparticion n.f. Partiment en doi.

bipartisme n.m. Organisacion de la vida politica d'un Estat en foncion de doi partits ò de doi coalicions de partits qu'altèrnon au poder.

bipartit, ida adj. 1. Compauat de doi elements: *Fuèlha bipartida*. 2. Constituit per l'associacion de doi partits politics: *Govèrn bipartit*.

bip-bip n.m. Bip (1).

bipède, a adj. e n. 1. Animau que si tèn sus doi pens. 2. (fam.) Persona, individú.

bipède n.m. Ensèms de doi membres, per lo cavau.

bipediculat, ada adj. Qu'a doi pedicules.

bipennat, ada adj. (zool.) Qu'a doi alas.

bipennatifide, a adj. Si di dei fuèlhas de feuse que poàrton doi regas de foliòlas portairitz de doi regas de pinnulas.

bipenne n.f. Destrau roman m'un doble talhant.

biplaça adj. e n.m. Provist de doi plaças.

biplan n.m. Avion mé doi plans de sustentacion, un sobre l'autre.

biponch n.m. (mat.) Pareu de doi ponchs.

bipolar(i), a (-ària) adj. Qu'a doi pòles. ◇ *Coordenadas bipolari*: Sistema de coordenadas dont un ponch es determinat per li sieu distanças à doi ponchs fixes.

bipolarisacion (-izacion) n.f. Situacion dins la quala la vida politica s'articula en foncion de doi partits ò de doi coalicions de partits.

bipolarisat, ada adj. Caracterisat per la bipolarisacion ò la bipolaritat.

bipolaritat n.f. Estat de cen qu'es bipolari.

bifusta adj. Qu'a doi cabrilhons parallèles. ◇ *Avion bifusta*: Que lo sieu empennatge es estacat au rèsta de la cellula per doi cabrilhons.

biquadratic, a adj. (mat.) Dau quart degrà.

biprisma n.m. Prisma doble.

biquartz n.m. Quartz doble.

biquecide n.m. *Biquecides*: Òrdre de protozoaris.

biquet, a n. Cabrit, cabreta.

biquiní n.m. Costume de banh format de braietas e d'un sostèn de dimensions foarça reduchi.

biquotidian, a adj. Qu'acapita doi còups per jorn.

biralh n.m. Sistema compauat de doi ralhs que li va un carriòt pauat sus de rodetas e provedit d'un aparelh de levatge.

birapoart n.m. (mat.) *Birapoart de quatre nombres* a, b, c, d, *doi per doi distints*: Lo quotient $\frac{c-a}{c-b} = \frac{d-a}{d-b}$. ◇ *Birapoart de quatre ponchs A, B, C, D d'una drecha*: Birapoart dei sieu abscissas relativament à un axe associat à-n-aquesta drecha (aqueu nombre, $\frac{\overline{AC}}{\overline{BC}} = \frac{\overline{AD}}{\overline{BD}}$, es independent de la causida de l'axe e si consèrva per projeccion).

birba n.m. *Vièlh birba*: Vièlh retrograde.

birband n.m. Arpalhand.

birbo, a adj. Furbàs.

bireactor n.m. Avion mé doi reactors.

birefringença (-éncia) n.f. (opt.) Proprietat qu'an d'unu mitans de desdoblar un rai luminós que lu travèrsa.

birefringent, a adj. (opt.) Que produe una dobla refraccion.

birem, a adj. (Antiqu. rom.) Mé doi niveus de rems.

birem adj. e n.m. (Antiqu. rom.) Nau mé doi niveus de rems. Var.: **birema**.

birema adj. e n.f. Birem.

biribí n.m. 1. (m'una majuscula) Companhia disciplinària en Àfrica dau nòrd. 2. (anc.) Juèc d'azard d'origina italiana. Var.: **biribís**.

biribís n.m. Biribí (2).

birman, a adj. e n. De Birmània. ◆ n.m. Lenga oficiala de la Birmània, dau meme grope que lo tibetan.

birotòr adj. e n.m. Si di d'una aeronau mé doi rotòrs.

birquenia n.f. Peis fossile foarça primitiu dau silurian sobran d'Escòcia.

birr n.m. Unitat monetària principala d'Etiòpia.

bis, bisa adj. Gris escur ò gris-brun. ◇ *Pan bis*: Pan que contèn de bren.

bis adv. Un segond còup: *Està au n° 2 bis*. ◆ interj. e n.m. Crit adreiçat à un cantaire, etc.) per demandar la repeticion de cen qu'es estat à pena vist ò audit. Sin.: **mai!**, **encara!**, **un autre còup**!

bisa n.f. Vent frèi.

bisannal, a adj. 1. Que revèn cada doi ans. 2. (bot.) Si di d'una planta que lo sieu cicle de vida es de doi ans. Var.: **bisannual**.

bisannual, a adj. Bisannal.

bisantin, a adj. e n. De Bisanci, de l'Empèri bisantin. ◇ Discussion bisantina: Discussion mé tròup de subtilitats, que fa pensar ai discutidas dei teologians bisantins.

bisantinisme n.m. Tendença ai discussions bisantini.

bisantinista n. Especialista de bisantinologia. Var.: **bisantinològue**.

bisantinològue, òga n. Bisantinista.

bisbilh(i) n.m. 1. Bosin leugier e prolongat d'una votz. Sin.: **murmur**, **mormolh**. 2. Paraulas, planhs que màrcon lo maucontentament, individual ò collectiu. Sin.: **renadissa**, **renada**. 3. Rumor, insinuacion: *Un bisbilh infondat.* 4. (lit.) Brusiment leugier e prolongat. Sin.: **murmur**.

bisbilhar vi. 1. Parlar à votz bassa. Sin.: **mormolhar**, **parlotejar**. 2. Faire audir una protestacion sorda e prolongada, una manifestacion pas gaire explicita de maucontentament. Sin.: **renar**. 3. Dire de mau de quauqu'un, èstre marrida lenga. Sin.: **mauparlar**. 4. (lit.) Faire audir un brusiment leugier. Sin.: **murmurar**, **bosinar**. ◆ vt. 1. Dire à votz bassa, confidencialament. 2. Insinuar: *Si bisbilha qu'a pilhat un amant*. Sin.: **pregitar**.

bisca n.f. Sopafacha d'un esquiçum de crustaceus: *Bisca de ligoban*.

biscaïn, ina adj. e n. De Biscaia.

biscaïn n.m. Bala esferica que servia de mitralha.

biscaire, a adj. Oblic. ◆ n.m. *De biscaire*: De travèrs. Var.: **bescaire**.

biscar vi. Si plànher, per agaçament. ◇ *Faire biscar* (quauqu'un): Lo tarabustar, l'agaçar.

biseccion n.f. [-is-] (mat.) Partiment en doi parts egali. Var.: **bisseccion**.

bisècle n.m. Nom dau tíbia dau cavau.

bisector, tritz adj. [-is-] (mat.) Que partisse en doi parts egali. ◇ *Plan bisector*: Mièg-plan menat per l'aresta d'un angle dièdre e que parteja aquest angle en doi angles dièdres egals. Var.: **bissector**.

bisectritz n.f. [-is-] (mat.) Mièja-drecha eissida dau som d'un angle e que lo parteja en doi angles egals. Var.: **bissectritz**.

bisegmentacion n.f. [-is-] Accion de bisegmentar. Var.: **bi-segmentacion**, **bissegmentacion**.

bi-segmentacion n.f. Bisegmentacion.

bisegmentar vt. [-is-] Despartir en doi segments. Var.: **bi-segmentar**, **bissegmentar**.

bi-segmentar vt. Bisegmentar.

biseriat, ada adj. [-is-] Dispauat en doi regas. Var.: **bi-seriat**, **bisseriat**.

bi-seriat, ada adj. Var.: **biseriat**, **bisseriat**.

biselar vt. 1. Talhar en biseu. 3. Marcar una carta sus lo costat per la poder reconóisser.

biselatge n.m. Accion de biselar; lo sieu resultat.

biset, a adj. Bis.

biset n.m. Nom dau colomb fèr de ròcas, m'ai plumas grisi.

biset n.m. Moton d'Auvernha, d'una raça foarça rustica, de la lana grisa.

bisetmanal, a adj. [-is-] Qu'es publicat cada doi setmanas. Var.: **bi-setmanal**.

bi-setmanal, a adj. Bisetamanal.

bisetmanari n.m. [-is-] Jornal publicat cada doi setmanas. Var.: **bi-setmanari**.

bi-setmanari n.m. Bisetmanari.

biseu n.m. Bòrd talhat oblicament. ◇ En biseu: Talhat oblicament.

bisèxte n.m. [-is-] Vint-a-noven jorn de febrier dins li annadas bissextili. Var.: **bissèxte**.

bisextila adj. f. [-is-] *Annada bisextila*: Annada que compoarta un jorn de mai en febrier, es à dire 366 jorns e revèn cada quatre ans. Var.: **bissextila**. ■ Per èstre bisextila, una annada deu aver un millesime que si pòu partir per 4, ma per li annadas que lo sieu millesime si pòu partir per 100, soleti aqueli que lo millesime es finda partible per 400 son bisextili.

bisexual, a adj. e n. [-is-] Que practica la bisexualitat. Var.: **bissexual**.

bisexualitat n.f. [-is-] 1. Caractèr dei plantas e dei animaus bisexuats. 2. (psican.) Coexistença, dins lo psiquisme, de doi potencialitats sexuali, una femenina e l'autra masculina. 3. Practica individuala indiferentament omosexuala ò eterssexuala. Var.: **bissexualitat**.

bisexuat, ada adj. [-is-] Qu'a lu doi sèxes. Sin.: **bissexuat**, **ermafrodita**, **ambisexuat**, **ambissexuat**, **androgin(e)**.

bisillabic, a adj. [bis-] Qu'enclau doi sillabas. Var.: **bissillabic**.

bismut n.m. Metal d'un blanc gris rojastre, de densitat 9,8, rompedís e aisit de redurre en podra, que fonde à

270°C, en baissant de volume e que mantu compauats son emplegats coma remèdis; element (Bi) de n° atomic 83 e de massa atomica 208,98.

bismutat, ada adj. Que contèn de bismut: *Solucion bismutada*.

bismutina n.f. Compauat organic de formula generala $BiH_{3-n}R_n$.

bismutoterapia n.f. Usatge terapeutic dei saus de bismut.

bismutur(e) n.m. Compauat de bismut e d'un autre còrs simple.

bison n.m. Grand bovideu caracterisat m'au sieu coal gibós e lo sieu colar de forradura lanoa (autessa au galet 1,80 m, longevitat en captivitat 30 ans).

bisonch, a adj. Gras, foarça brut.

bisontin, a adj. e n. De Besançon.

bissa n.f. Sèrp ovipara non verinoa, que manti espècias vívon en Occitània, especialament la bissa à colar, que fa 2 m de lòng e recèrca lu luècs umides (paluds, rivieras). Sin.: **colòbra**.

bissa n.f. (arald.) Sèrp mostruoa qu'engolisse un èstre uman.

bissar vt. Repetir ò faire repetir: *Bissar un refranh, un actor*. Var.: **cridar rampeu**.

bisseccion n.f. Biseccion.

bissector, tritz adj. Bisector.

bissectritz n.f. Bisectritz.

bissegmentacion n.f. Accion de bissegmentar. Var.: **bi-segmentacion**, **bisegmentacion**.

bisseriat, ada adj. Biseriat.

bissèxte n.m. Vint-a-noven jorn de febrier dins li annadas bissextili.

bissextila adj. f. Bisextila.

bissexual, a adj. e n. Bisexualitat.

bissexualitat n.f. Bisexualitat.

bissexuat, ada adj. Bisexuat.

bissillabic, a adj. Bisillabic.

bissinòsi n.f. Malautia dei personas que travàlhon lo coton e que n'alénon la posca.

bissulfat n.m. Bisulfat.

bissulfit n.m. Bisulfit.

bissulfur(e) n.m. Bisulfur(e).

bistèc n.m. Lesca de carn de bòu.

bistoarta n.f. Planta erbacea qu'una dei sieu espècias cultivadi es lo *sarrasin* ò *blat negre* e una espècia sauvatja es emplegada coma astringent (famillha dei poligonaceas).

bistorin n.m. Instrument cirurgical de la lama corta e afilada que sièrve à faire d'incisions dins li carns. Sin.: **lanceta**. ◇ *Bistorin electric*: Bistorin provist d'una poncha, qu'emplega lu corrent d'auta frequença e sièrve à la seccion ò à la coagulacion dei teissuts.

bistrat, ada adj. Qu'a la color dau bistre.

bistrar vt. Tenchar de bistre.

bistre n.m. Color d'un blau negrenc alestida à partir de la suga e emplegada à passat temps en. ◆ **bistre, a** adj. Gris jaunenc. Sin.: **moret**.

bisulfat n.m. [-is-] Idrogenossulfat $MHSO_4$, dont M es es un metal alcalin. Var.: **bissulfat**.

bisulfit n.m. [-is-] Idrogenossulfit $MHSO_3$, dont M es es un metal alcalin. Var.: **bissulfit**.

bisulfur(e) n.m. [-is-] Sulfure que la sieu molecula comprèn doi atòmes de sofre. Var.: **bissulfur(e)**.

bit n.m. (inform.) Unitat elementària d'informacion que pòu pilhar unicament doi valors distinti (notadi 1 e 0).

bita n.f. (mar.) Pèça de boasc ò d'acier, cilindrica, fixada verticalament sus lo poant d'una nau ò sus un desbarcador per enrotlar lu armegs. Var.: **bitta**. Sin.: **mamelet**.

bitension n.f. Caractèr d'un aparelh que si pòu emplegar sota doi tensions diferenti.

biterrés, esa adj. e n. De Besiers. Sin.: **besierenc**.

biton n.m. Gròs fust cilindric d'acier colat ò de fusta ficat dins un embarcador per li estacar li naus.

bitonal, a adj. (mús.) Qu'emplega doi tonalitats diferenti.

bitta n.f. Bita.

bitumacadam n.m. Materiau peirós mesclat m'un ligam. Var. **betumacadam**.

bitumaire, airitz n. Que s'entrèva d'aplicar de bitume. Var.: **betumaire**.

bitumar vt. Curbir de bitume. Var.: **betumar**, **embetumar**. Sin.: **asfaltar**.

bitumatge n.m. Accion de bitumar. Var.: **betumatge**, **embetumatge**.

bitume n.m. 1. Matèria organica naturala ò eissida de la destillacion dau petròli, à basa d'idrocarbures, brun-negre ò negra, viscosa ò solida, emplegada dins la construccion e lu travalhs publics (revestiment dei rotas, etc.). Var.: **betume**. 2. Color bruna, lusenta, emplegada en pintura, espec. au siècle XIX.

bitumier n.m. Nau per lo transpoart dau bitume. Var.: **betumier**. Sin.: **asfaltier**.

bituminifèr, a adj. Que contèn ò que dona de bitume. Var.: **betuminifèr**.

bituminisacion (-izacion) n.f. Fach de tresmudar en bitume. Var.: **betuminisacion**.

bituminisar (-izar) n.f. Tresmudar en bitume. Var.: **betuminisar**.

bituminita n.f. Varietat d'asfalt. Var.: **betuminita**.

bituminós, oa adj. Que contèn de bitume ò de quitran. Var.: **betuminós**.

bitumós, oa adj. Fach mé de bitume: *Un revestiment bitumós*. Var.: **betumós**.

biturbina adj. Provist de doi turbinas de gas, en parlant d'un avion ò d'un elicoptèr.

bïuret n.m. Diamida obtenguda en escaufant l'urea à 160°C. Es un solide cristallisat que si delega à 190°C, que la sieu accion sus un alcali e lo sulfat d'aram dona una coloracion violeta pórpora que permete de caracterisar l'urea e lu peptònes.

bivac n.m. 1. Campament leugier e provisòri en plena ària. Sin.: **campada**. 2. Luèc d'aqueu campament.

bivacar vi. Campejar en plena ària; installar un bivac. Sin.: **campar**.

bivalença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es bivalent.

bivalent, a adj. 1. Qu'a doi ròtles, doi foncions. ◇ *Ensenhaire bivalent*: persona qu'ensenha doi disciplinas diferenti. 2. (quim.) Que possedisse la valença 2, en parlant d'un còrs. Var.: **divalent**. 3. *Logica bivalenta*: Logica que considèra unicament doi valors de veritat, lo vèr e lo faus.

bivalve, a adj. Qu'a doi valvas: *Una cauquilha bivalva*. ◆ n.m. *Bivalves*: Molluscs lamellibranquis, de la cauquilha bivalva.

bivia n.m. Aparelh d'agulha de camin de fèrre que balha doi endrechieras.

bivitellin, a adj. Si di de faus jumeus que vènon cadun d'un zigòt diferent. Sin.: **dizigòt**. Contr.: **monozigòt**, **univitellin**.

bivoltin, a adj. Si di dei insèctes coma lo manhan, que presènton doi cicles reproductius cada annada.

bivoltinisme n.m. Natura dei insèctes bivoltins.

bixacea n.f. *Bixaceas*: Familha d'aubrilhons de l'òrdre dei parietalas, de còups que li a alimentari, medicinali ò tinctoriali.

bizarda adj. f. Si di de la tèsta d'un cervidat que li sieu banas son mau formadi.

bizarrament adv. D'una biais bizarre, estrange.

bizarraria n.f. 1. Caractèr de cen qu'es bizarre. 2. Caua ò accion bizarra: *Una bizzararia dau reglament*. Sin.: **curiositat**.

bizarre, a adj. Que non es ordinari, que non es abitual. Sin.: **estrange**, **estranh**, **curiós**, **insolite**.

bizarroïde, a adj. (fam.) Que sorprèn per lo sieu aspècte insolite; que non es aisat de capir.

Bk Simbòle dau berkeli.

blablablà n.m. inv. Verbiatge, parladissa que la finisse plus, desprovista de sens. Sin.: **verbiatge**, **charra**, **paraulatge**, **charramesc, vèrbia**, **charronada.**

blaca n.f. 1. Varietat de rore (*quercus alba*), que pòu faire fins à 30 m d'autessa e viure 200 ans. Var.: **blacàs**, **blacha**. ■ Lo sieu boasc dur e resistent s'emplega dins la construccion maritima, dins la contruccion dei maions (en Amèrica) e la fabricacion dei mòbles e dei travèrsas de camin de fèrre. 2. Fais de ramas folhoï per noirir lo bestiari.

blacareda n.f. Luèc plantat de blacas.

blacairàs n.m. Terren qu'agrada a la blaca. Var.: **blacassada**, **blacassina**.

blacàs n.m. Blaca.

blacassada n.f. Blacareda.

blacassier adj. *Rore blacassier* (Lantosca): Rore entestat per fornir de blaca.

blacassina n.f. Blacareda.

blacha n.f. Blaca.

black jack n.m. Juèc de cartas american, vesin dau vintun.

blada n.f. Peis de la Mediterranea (*oblada melanura*). Var.: **oblada**.

bladada n.f. 1. Culhida de blat. 2. Redeuta en blat.

bladar vt. Embladar.

bladaria n.f. 1. Camp semenat de blat. 2. Depaus, resèrva de blat.

bladatge n.m. Provision de blat; embladatge.

bladeta n.f. Varietat de blat marcenc cultivat en Occitània.

bladier, a adj. Que pertòca lo blat. ◆ n. Negociant de blat.

bladon n.m. Blat jove.

bladós, oa adj. Ric en blat.

blae n.m. 1. Aubre dei forèsts temperadi, dei fuèlhas plani que fan que sembla una platana, dei fruchs secs provists d'un pareu d'alas e que lo vent espantega. Lo sieu boasc s'emplega en ebenistaria, representat per manti espècias coma lo sicomòre e lo blae dau Canadà, que dona una saba sucrada (*Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*, familha dei aceraceas). À Luceram, designa unicament lo *acer opalus*. Sin.: **agast**, **aserau**, **sicomòre**.

blaga n.f. Saqueton dont si mete lo tabac.

blagir vi. (*blagissi*) 1. Apassir, en parlant d'una flor. 2. S'assoplir, en parlant d'una estòfa nòva.

blaimable, a adj. Que s'amerita un blaime.

blaimaire, airitz n. Persona que blaima. Sin.: **recastenaire**, **rancuraire**.

blamaison n.f. Accion de blaimar. Sin.: **desaprovament**, **desaprobacion**.

blaimar vt. 1. Desaprovar: *Blaimar lo comportament d'una persona*. 2 Sin.: **recastenar**, **rancurar**.. Donar un blaime à un escolan.

blaime n.m. 1. Sancion disciplinària: *Receure un blaime*. Sin.: **recast**, **rancura**. 2. Judici defavorable portat sus lo comportament ò li paraulas de quauqu'un.

blanc, a adj. 1. De la color de la neu, dau lach, etc.: *De flors blanqui*. ◇ *Lutz blanca*: Lutz que la sieu composicion espectrala es tala que dona una sensacion vesina d'aquela de la lutz dau soleu vèrs mièjgjorn. 2. Gaire colorit, palle; d'una color esquasi blanca: *Raïm blanc*. ◇ *Vin blanc*: Vin gaire colorit, que la sieu color va dau jaune palle au jaune ambrat (per op. au *vin roge* e au *vin rosat*). 3. Qu'es pròpre: *Un panamans ben blanc*. ◇ Dont ren es estat traçat, escrich: *Una pàgina blanca*. 4. *Arma blanca*: Arma que si tèn en man, que la sieu accion resulta d'una partida metallica (coteu, espada, etc.). 5. *Boasc blanc*: Boasc leugier (sapin, píbola, etc.) que s'emplega per faire de mòbles à boan mercat. 6. *Saussa blanca*: Saussa alestida mé de burre e de farina. 7. *Metal blanc*: Aliatge que sembla à l'argent e s'emplegava à passat temps per faire de forquetas e de culhiers. 8. *Paires blancs*: Missionaris d'una congregacion fondada en lo 1868 per lo cardinal Lavigerie per evangelisar l'Àfrica. 9. (fig.) *Blanc coma la neu*: Innocent, pur. 10. *Votz blanca*: Votz sensa timbre. 11. *Nuèch blanca*: Nuèch passada sensa durmir. 12. *Vèrs blancs*: Vèrs non rimats.

blanc, a n. 1. (m'una majuscula) Persona de raça blanca ò leucodèrma (lo tèrme s'opaua à *Negres*, *Jaunes*). 2. Adversari dau regime comunista après lo 1917, en

Rússia. 2. Partidari de la Monarquia, au moment de la Revolucion francesa.

blanc n.m. 1. Color blanca, que resulta de la combinason de toti li colors de l'espèctre solari. 2. Matèria coloranta (pintura, etc.) blanca. ◇ Liquide pauc ò pron espés que s'emplega quora si fa una deca en escrivent, per la recurbir. 3. *Blanc de cerusa, de plomb*: Carbonat basic de plomb qu'es contengut dintre d'uni colors. Sin.: **blanquet**. – *Blanc d'Espanha*: Carbonat de calci foarça pur. 4. Partida d'una pàgina dont ren es escrich ni estampat: *Laissar un blanc entre doi paragrafes*. 5. Silenci dins una conversacion, un enregistrament, etc.; lacuna dins un racònte. 6. *Blanc de l'uèlh*: Region anteriora de l'esclerotica. 7. *Blanc de volalha*: Carn blanca que tèn au pièch d'una volalha cuècha. Sin.: **agulheta**. 8. *Blanc de l'òu*: Clara. Var.: **glària**. 9. *Blanc de balena*: Substança oncha contenguda dins la tèsta dau cachalòt, que s'emplega en cosmetica. 10. Linge de maion: *La setmana dau blanc*. 11. *À blanc*: Fins à rendre blanc ò à devenir blanc, en particulier *escaufar à blanc*. 12. *Tirar à blanc*: Tir d'exercici m'una cartocha sensa projectile, dicha *cartocha à blanc*. 13. *Sagnar (quauqu'un) à blanc*: L'anequelir, li levar fins ai darrieri foarças.

blanca n.f. (mús.) Nòta que vau la mitan d'una redona ò doi negras.

blancaria n.f. 1. Maion ò negòci que s'encarga de lavar e de pressar lo linge. 2. Mestier, corporacion dei bugadiers. Sin.: **bugadaria**, **lavaria**.

blancàs, assa adj. Blancastre.

blancastre, a adj. D'una color que tira sus lo blanc. Var.: **blanquinastre**, **blancàs**, **blancós**, **blancau**.

blancau, ala adj. Blancastre. ◆ adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha es blancastra.

blanc e negre n.m. Autre nom dau tricolòma blanc e negre (*Melanolauca vulgaris*).

blanc-estòc n.m. (silv.) Talha dins la quala s'abàton toi lu aubres.

blancona n.f. Grafion.

blancor n.f. (ò n.m.) Caractèr de cen qu'es blanc; fach d'èstre blanc. Var.: **blanquesa**, **blanquessa**.

blancós, oa adj. Blancastre.

blanc-senh n.m. 1. Fuèlh blanc qu'en bas si mete la firma pi si remete à quauqu'un que lo remplisse coma li agrada. 2. (fig.) Permission donada à quauqu'un d'agir coma vòu. Var.: **blanc-signat**.

blanc-signat n.m. Blanc-senh.

blancs manteus n.m. pl. Ancian òrdre religiós.

blandícia n.f. Charma, seduccion. ■ S'emplega generalament au plural. Sin.: **enjaulament**, **engalinada**.

blanqueament n.m. 1. Accion de blanquir. 2. Aspècte de la mar, dau ceu, que blanquéon. Var.: **blanquejament;** Sin.: **emblanquiment**, **blanquiment**.

blanquejament n.m. Blanqueament.

blanquear vi. 1. Blanquejar. 2. Si rompre en faguent una escuma blanca, en parlant de la mar. 3. Si curbir de pichini neblas blanqui.

blanquejar vi. Èstre ò devenir blanc. Sin.: **emblanquir**, **blanquir**.

blanquesa n.f. Blancor.

blanquessa n.f. Blancor.

blanquet n.m. 1. Blanc de cerusa. 2. (estamp.) Pèça de cauchoc entelat, enrotlat sus un cilindre, que permete, dins l'impression offset, lo transferiment de la tencha de l'element estampaire sus lo papier; lo cilindre eu-meme.

blanquet n.m. Autre nom dau mossairon (*Lyophillum Georgii*).

blanqueta n.f. 1. Vin blanc most d'Occitània: *Blanqueta de Limós*. 2. Coalheta de carn blanca (vedeu, anheu, volalha, etc.).

blanqueta n.f. Celidònia.

blanquetier, a n. Productor de blanqueta (1).

blaquiera n.f. Luèc plantat d'aubres entestats (sobretot rores) per fornir de blaca.

blanquiment n.m. Fach de blanquir. Var.: **blanquissatge**, **blanqueament**, **blanquejament**.

blanquinastre, a adj. Blancastre.

blanquinejar vi. Començar de venir blanc.

blanquir vt. 1. Rendre blanc, recurbir d'una matèria blanca: *Blanquir un barri*. Var.: **emblanquir**. 2. Lavar, rendre pròpre, en parlant dau linge. 3. *Blanquir de liumes*: Li passar dins l'aiga bulhenta denant de lu coïnar. Sin.: **perbulhir**, **desbulhir**. 4. Disculpar, innocentar. 5. *Blanquir de sòus*: Faire disparéisser tota pròva de la sieu origina frauduloa. ◆ vi. Devenir blanc, blanquejar. ◇ (fig.) Aver lu bèrris que blanquísson; devenir vièlh.

blanquisme n.m. Doctrina politica d'Auguste Blanqui (1805-1881) qu'a influençat lo socialisme e lo sindicalisme revolucionari.

blanquissatge n.m. Accion de blanquir (de linge). Var.: **blanquiment**.

blanquissent, a adj. 1. Que rende blanc: *Un agent blanquissent*. 2. Que comença à blanquir.

blaps n.m. Grand coleoptèr negre que viu dins lu luècs escurs (Familha dei tenebrionidats).

blaquiera n.f. Endrech plantat de blacas.

blasèr n.m. 1. Vèsta crosada ò drecha, lo mai sovent d'estòfa blau escur ò de flanèla grisa. 2. Vèsta rigada ai colors d'un collègi anglés.

blasfemaire, airitz adj. e n. Blastemaire. Sin.: **sacraire**. Var.: **blastemador**, **blastemaire**.

blasfemar vi. Blastemar. Var.: **sacrar**, **blastemar**.

blasfematòri, òria adj. Blastematòri.

blasfèmi n.m. Blastèmi, blastema. Var.: **blasfèmia**.

blafèmia n.f. Blasfèmi.

blasidura n.f. Estat de cen qu'es blasit. Sin.: **passidura**, **passiment**, **macadura**.

blasinier n.m. Aubre de 5 à 9 m d'autor, embé li sieu fuèlhas aredondidi en forma de coar quora son joves, la frucha es una gruèlha de 10 cm en forma de naveta de teissèire. Li flors son ròsi e soàrton denant li fuèlhas au mes de marts. Es importat d'Orient, e la legenda cuènta que Judàs si pendèt à un aubre d'aquela raça. Sin.: **saugràs, avelatier, corobier.**

blasir vt. e vi. (*blasissi*) Passir. Var.: **ablagir**. Sin.: **macar**, **aclapar**. ◆ **si blasir** v.pr. Sofrir, s'anequelir: *Si blasir d'amor*.

blasit, ida adj. Passit.

blason n.m. 1. Ensèms dei armas que compàuon un escut. 2. Sciença de la composicion e de l'explicacion dei armarias; araldica.

blasonaire, airitz n. Araldista.

blasonar vt. 1. Ornar d'un blason, d'armarias. 2. Descriure, interpretar (d'armarias) en foncion dei règlas de la sciença araldica.

blasonat, ada adj. 1. Ornat d'armarias. 2. Descrich, interpretat segond li règlas de l'araldica.

blastema n.f. Paraula, discors qu'insulta violentament la religion. Var.: **blasfèmi**. Sin.: **sacrilègi**.

blastema n.m. (embriol.) Tota partida de l'embrion que possedisse una individualitat pròpria e dau quau derívon, per d'interaccions intèrnas e mé d'autres blastemas, lu futurs teissuts e lu futurs organes de l'animal adulte.

blastemador, airitz adj. e n. Si di d'una persona que blastema. Var.: **blasfemador**. Sin.: **sacraire**.

blastemaire, airitz adj. e n. Var.: **blasfemaire**. Sin.: **sacraire**.

blastemar vi. Proferir de blastemas còntra quauqu'un ò quauqua ren. Var.: **blasfemar**, **blasfemar**. Sin.: **sacrar**.

blastematòri, òria adj. Que contèn ò constituisse una blastema. Var.: **blasfematòri**. Sin.: **sacrilègi**.

blastocarpe, a adj. Si di dei granas que grèlhon au dedintre de la frucha.

blastocèl n.m. Cavitat centrala de la bastula.

blastocèr n.m. Cèrvi d'Amèrica miègjornala.

blastocinèsi n.f. Evolum embrionari que mena a la formacion de la blastula. Sin.: **blastulacion.**

blastocit n.m. Cellula embrionària indiferenciada.

blastodèrma n.m. (biol.) Ensèms dei cellulas embrionari que constituísson li parets de la blastula.

blastodini n.m. Protozoari parasite gastric dei copepòdes marins.

blastogenèsi n.f. (biol.) Formacion dau blastodèrma.

blastoïde n.m. ***Blastoïdes*****:** Classa d'equinodèrmes fossiles dau primari qu'estaían tancats au fond de la mar.

blastomèr n.m. (biol.) Promiera cellula que provèn de la division de l'òu fecondat.

blastomicèt n.m. Fonge que si reprodue per grèlhs, coma la levadura de bièrra, lo muguet, etc.

blastomicòsi n.f. Afeccion deuguda au desvelopament d'un blastomicèt sus la pèu ò sobre d'unu organes.

blastomilonita n.f. Milonita que presenta de cristals rots motlats per una matritz granoblastica.

blastopòre n.m. (biol.) Orifici unic de l'embrion dei bèstias à l'estadi gastrula (devèn la boca dei invertebrats, l'anus dei vertebrats).

blastula n.f. (biol.) Estadi dau desvelopament de l'embrion que si presenta sota la forma d'una esfèra cava de la paret epiteliala. ■ La blastula vèn après la morula e avant la gastrula.

blastulacion n.f. Blastocinèsi.

blat n.m. Planta cereala erbacea annala que produe lo gran (cariòpsi) que s'en tira la farina per faire en particulier lo pan e la pasta alimentària (Familha dei graminaceas, genre *tricium*) Sin.: **gran**. – *Blat negre*: Sarrasin. – *Es blat ensacat*: Es coma se siguesse fach. ◆ *Blat turc*: Cereala de brava dimension em'un tronquilhon unic e d'espigas gròssi que poàrton de gruns sarrats, foarça cultivada dins lo monde e en Occitània per l'alimentacion umana e sobretot animala. Sin.: **gran de turc**, **turc.**

blau adj. 1. De la color dau ceu sensa neblas, de l'azur. 2. *Malautia blava*: Mauformacion dau coar que provòca una coloracion de la pèu per una mancança d'oxigenacion dau sang. 3. *Zòna blava*: Zòna urbana dont lo temps de si parquejar es limitat. Var.: **blu** (francisme). 4. *Passar au blau*: Èstre oblidat, escamotat.

blau n.m. 1. Color blava. 2. *Blau de travalh*: Vestiment de travalh de tela blava (à l'origina). Sin.: **blaudrap**. 3. Novelari, especialament dins l'armada. 4. Equimòsi. Var.: **blavairòu** Sin.: **macada**, **macadura**. ◇ Uèlh macat per un còup. 5. Matèria coloranta blava. ◆ *Blau de metilène*: Colorant e desinfectant. 6. Fromai mé de mofa blava: *Blau d'Auvernha*. 6. (ist.) *Lu blaus*: Dins li vilas de l'Empèri bisantin, partit aristocratic, per oposicion ai vèrds. 7. *Lu blaus*: Sordats francés de la República, vestits de blau, pendent lo periòde revolucionari.

blauda n.f. Blòda.

blaugin n.m. ò **blaugins** n.m. pl. Blue jeans.

blavairòu n.m. Equimòsi.

blavairòu n.m. Autre nom dau florier (*Polyporus frondasus*). Sin.: **erpeta d'aubre**.

blavejament n.m. Fach de rendre blau. Var.: **bluissatge**.

blavejar vi. Tirar sus lo blau.

blavenc, a adj. Leugierament tenchat de blau; que tende vèrs lo blau. Var.: **blavineu**, **blavós**.

blavet n.m. Planta dei flors blavi, foarça comuna dins lu blats (Familha dei composaceas). Var.: **blaveta**, **bluet**.

blaveta n.f. Blavet.

blavetat n.f. Estat de cen qu'es mortinós, livide. Sin.: **lividesa**, **lividessa**. Var.: **blavor**.

blavier n.m. Aucelon dau plumatge lusent, que si tèn en riba dei cors d'aiga e plonja rapidament per agantar de pichins peis (longuessa pauc ò pron 16 cm, òrdre dei coraciadifòrmes). Sin.: **armier**, **martin-pescaire**, **garda-riu.**

blaviment n.m. Accion de tenchar en blau; fach de virar au blau. Var.: **bluiment** (fr.), **emblaviment**.

blavineu, èla adj. Que tira sus lo blau. Var.: **blavenc**.

blavir vi. (*blavissi*) 1. Bleimir. Sin.: **blaimar**, **emblaimar**. 2. Devenir blau. ◆ vt. Rendre blau.

blavor n.f. Blavetat.

blavós, oa adj. Blavenc.

blea n.f. Planta vesina de la blea-raba, cultivada per li sieu fuèlhas e lu sieus pecols aplatits sonats coastas. ■ Lu Niçards son sonats *manjablea* ò *cagablea*, per l'usatge important que fan de la blea dins la coïna, per exemple sota forma de meleta ò dins la torta de blea.

blea-raba n.f. 1. (bot.) Planta de la raíç carnuda que n'i a manti varietats sauvatgi e quatre sota-espècias

cultivadi (blea, blea-raba ortolana, blea-raba forratgiera, blea-raba sucriera); Familha dei quenopodiaceas. 2. (corr.) Varietat ortolana d'aquesta planta, finda sonada *blea-raba roja*.

blec n.m. Coaltar.

blec n.m. (Lucer.) Varietat de vin roge.

bleçadura n.f. Ferida. Var.: **blessadura** (fr.).

bleçar n.f. Ferir. Var.: **blessar** (fr.).

bleçat, ada n.f. Ferit, ida. Var.: **blessat, ada** (fr.).

bled n.m. (mòt arabe) Interior dei tèrras, campagna, en Àfrica dau Nòrd. Sin.: **escarton**.

bledard n.m. (anc.) Sordat francés estacionat dins lo beld, en Àfrica dau Nòrd.

blefarectomia n.f. Ablacion cirurgicala totala ò parciala d'una parpèla.

blefarisme n.m. Parpelejadís nerviós.

blefariti n.f. Inflamacion dei parpèlas.

blefaroblaste n.m. Organèu citoplasmic religat d'una part au nucleu e d'autre part à una cilha ò un flageu. Sin.: **corpuscule basic**.

blefarocalasi n.f. Atrofia dau dèrma dei parpèlas.

blefaroconjontivi n.f. Inflamacion de la parpèla e de la conjontiva.

blefarofimòsi n.f. Afeccion que liga li parpèlas entre eli sus lu sieus òrles ciliaris.

blefaroplast n.m. Corpuscule situat dintre lo citoplasma, generalament en relacion m'au nucleu, e sovent à la basa dei cilhas ò flageus.

blefaroplastia n.f. Operacion qu'a per tòca d'adobar li perdas de substanças de la parpèla, ò quora aquela d'aquí es desformada per un creuge.

blefaroptòsi n.f. Bombadura de la parpèla sobrana.

blefarorrafia n.f. Sutura parciala dei doi parpèlas dins la tòca d'estrechir la fenda parpebrala.

blefaroplasme n.m. Contraccion anormala dau muscle orbiculari.

blefarostat n.m. Instrument cirurgical per mantenir li parpèlas dubèrti.

blegir vi. Blagir.

blèime, a adj. 1. Foarça palle, livide, en parlant de la cara de quauqu'un e de la sieu coloracion: *Èra blèime de l'espavent*. Sin.: **pallineu**, **pallinàs**, **sangbeugut**, **mortinós**. 2. D'un blanc mat e tèrne: *Lo matin blèime*.

bleimiment n.m. Fach de bleimir. Sin.: **blaviment**.

bleimir vi. (*bleimissi*) Devenir blèime. Sin.: **blaimar**, **blavir**, **emblaimar**.

blenda n.f. Sulfure de zinc ZnS, principal minerau d'aqueu metal.

bleniidat n.m. ***Bleniidats*:** Familha de peis enclausant li bavecas.

blennoftalmia n.f. Conjontiviti postemoa.

blennoragia n.f. Infeccion dei organes genito-urinaris, deuguda au gonocòque. Sin.: **pissacauda** (pop.), **colanta** (pop.), **escolacion**, **gonorrea**.

blennoragic, a adj. Relatiu à la blennoragia.

blennorea n.f. Utretriti cronica.

bles, a adj. Que blesar: "Ab votz d'àngel, lenga expèrta, non blesa" (Pèire CARDENAL).

blesar vi. 1. Bletonejar. 2. prononciar "z" per "g", "s" per ch". Var.: **blesejar**.

blesejadís n.m. Fach de blesar, de blesajar. Sin.: **bletonejament**.

blesejaire, airitz adj. e n. Si di d'una persona que bleseja.

blesejar vi. Blesar.

blesés, esa adj. e n. De Bles.

blessadura n.f. Feridura, nafra. Sin.: **nafradura**, **ferida**. Var.: **bleçadura** (forma etimologica corrècta).

blessar vt. Ferir, nafrar. Var.: **bleçar** (forma etimologica corrècta).

blessat, ada adj. e n. Ferit. Var.: **bleçat** (forma etimologica corrècta).

blest n.m. Filassa de lin ò de cànebe.

bleston n.m. Tracheu de cànebe que s'en garnisse la colonha. Sin.: **colonhon**.

blet, a adj. Tròup madur e alterat, en parlant d'un fruch. Sin.: **neblat**.

bleta n.f. Bagueta, verga.

bletar vt. Picar m'una bleta. Var.: **bletasiar**, **bletassar**.

bletasiar vt. Bletar.

bletassar vt. Bletar.

bletejar vi. Èstre neblat.

bletidura n.f. Excès de maduretat que rende un fruch blet. Sin.: **nebladura**.

bletir (si) v.pr. (*mi bletissi*) Devenir blet. Sin.: **si neblar**.

bleton, a n.m. 1. Persona que bletonea. Var.: **bletonejaire**. Sin.: **blesejaire**. 2. Bleta. 3. Èrbas rigidi dei palús que lu braconiers lu cuèrbon de visc e lu depàuo, au lòng dei cors d'aiga per agantar lu aucelons.

bletonear vi. (*bletoneï*) Manifestar una dificultar d'elocucion, esitar. Var.: **bletonejar**. Sin.: **blesar**. ◆ n.m. Fach de bletonear.

bletonejament n.m. Blesejadís.

bletonejar vi. Bletonear.

bliaud n.m. Lònga tunica que òmes e fremas portàvon en sobre à l'Atge Mejan. Var.: **blisaud**.

blin n.m. (mar.) 1. Ferradura qu'enròda la cima d'unu aubres ò antenas de naus. 2. Pèça de fusta que sièrve de picar lu conhets per gangassar una nau e la varar.

blindar vt. Protegir m'un blindatge.

blindat n.m. Veïcule militari blindat.

blindat, ada adj. 1. Recubèrt d'un blindatge. 2. (mil.) Veïcule de combat recubèrt d'un blindatge d'acier. ◇ *Division blindada*: Unitat compauada sobretot de veïcules blindats. 3. Protegit còntra lu fenomènes magnetics dau defoara, en parlant d'un aparelh electric, etc.: *Un cau blindat*.

blindatge n.m. 1. Accion de blindar; lo sieu resultat. 2. Revestiment metallic de proteccion còntra lu efèctes dei projectiles. 3. Placa de metal installada darrier una poarta per la renforçar e empachar l'efraccion. 4. Dispositiu de proteccion còntra lo raionament electromagnetic e nucleari. 5. (trav. publ.) Cofratge de boasc, d'acier ò de betum per evitar li bóiras.

bliní n.m. Pichin crespeu de sarrasin, espés, servit abitualament en Rússia per acompanhar li intradas.

blisaud n.m. Bliaud.

blistèr n.m. (mòt anglés) Embalatge constituit d'una gruèllha de plastic transparent pegada sus un carton, per presentar de mèrç de pichina talha.

blòc n.m. 1. Massa compacta e peanta: *Un blòc de granit*. 2. Ensèms de fuèlhs pegats un à l'autre d'un costat e facilament destacables: *Blòc de papier dei letras*. ◇ (espec.) Blòc per notar de cauas. 3. Union, gropament de partits, d'Estats, etc., qu'an d'interès comuns. ◇ *Faire blòc*: S'unir estrechament, en particulier per aparar una causa, una persona. Var.: **s'ablocar**. 4. Dins li fortificacions, partida betonada dotada de mejans de fuèc e de mejans d'observacion. 5. *Blòc operatòri*: Dins un espitau, ensèms dei installacions que sièrvon ai operacions cirurgicali. 6. (pop.) Preson. 7. (Borsa) *Blòc de títols*: Importanta quantitat de títols negociada per d'intermediaris en defoara d'una seduda borsiera.

bloca n.f. Bocla.

blòc-aiguier n.m. Element de coïna prefabricat que comprèn una cuba ò de mai e una pila (ò de mai).

blocament n.m. Boclament.

blocar vt. e vi. Boclar.

blocar vt. (*blòqui*) 1. Empachar de bolegar, de si desplaçar, immobilisar completament: *Blocar una poarta, un mecanisme*. – Sarrar lo mai possible, empachar de si desfaire: *Blocar una vit*. – Sarrar à clau. Sin.: **cotar**, **tancar**, **acotar**. 2. Empachar lo passatge: *Blocar una rota*. 3. Blocar lo balon: *L'arrestar dins la sieu corsa*. 4. (constr.) Garnir de blocatge li fondamenta d'un bastiment ò d'un barri. 5. Empachar tota aumentacion, tot debanament: *Blocar lu crèdits, lu salaris, una negociacion*. 6. Regropar, recampar: *Blocar toti li sieu activitats sus una mièja-jornada*. 7. Reservar (una data, una ora) per faire quauqua ren de precís. 8. Provocar un blocatge psicologic dins una persona. 9. Boclar.

blocatge n.m. 1. Accion de blocar; lo sieu resultat: *Blocatge dei fren, dei prètz, dei salaris*. Sin.: **cotatge**, **tancatge**. 2. (psicol.) Impossibilitat de reagir dins una situacion donada. 3. (constr.) Materiaus divèrs que si méton per emplir l'espaci entre doi paraments d'un barri; la messa en plaça d'aquelu materiaus. 4. Boclatge.

blocaus n.m. Blockhaus.

blòc-cilindres n.m. Ensèms dei cilindres d'un motor fach d'una pèça de fondaria soleta.

blòc-coïna n.m. Ensèms dei d'elements prefabricats que s'adàpton un à l'autre dins una coïna.

blòc dei aigas n.m. Forreu de canalisacion que recampa l'alimentacion en aiga e lo vuatge d'unu aparelhs sanitaris.

blòc-diagrama n.m. Nom de la representacion d'una region en perspectiva ò en copa.

blòc-docha n.m. Ensèms de la robinetaria d'una docha.

blòc-fenèstra n.m. Ensèms lèst à pauar que comprèn la fenèstra completa (vitres e montants).

block ['blɔk] n.m. (mòt anglés). Blòc-sistema.

blockhaus [blo'kaws] n.m. (mòt alemand). 1. Obratge fortificat ò blindat per la defensa. 2. Poast de comandament blindat dei naus modèrni. Var.: **blocaus**.

blòc-motor n.m. Ensèms dau motor, de l'embraiatge e de la caisseta de cambiament d'una automobila ò d'un camion.

blòc-sètis n.m. Grope de sètis d'avion fitats per una agença de viatges e destinats à la sotalocacion.

blòc-sistema n.m. (c. de f.) Dispositiu de senhalisacion per cantons per empachar lu trens que circúlon sus la meme via de si picar dintre. Sin.: **blòc automatic de senhaus luminós**.

blocús n.m. Bloquejament.

blòda n.f. 1. Vestiment de travalh portat per si protegir, protegir lu autres vestiments. 2. Corsatge de frema de forma ampla. Var.: **blauda**.

blodon n.m. Vèsta d'aspècte esportiu, corta e ampla, sarrada à la talha. ◆ (vielhit) **blodon-negre** n.m. Dins li annadas 1955-1965, jove pelandron vestit d'un blodon negre.

blòg n.m. Site de la ret informatica dont lo titulari presenta lu sieus gusts, li sieu ideas, dins un dialògue dubèrt m'ai autres internautas.

blogaire, airitz n. Persona qu'intervèn dins un blòg.

blond, a adj. e n. 1. Entre castanha e daurat: *Aver lu bèrris blonds*. 2. *Bièrra blonda*: Facha mé de malts de color clara. 3. *Tabac blond*: Que la sieu fermentacion es estada arrestada au moment dau jauniment dei fuèlhas. Sin.: **saure**, **saureu**. ◆ n. Persona qu'a lu bèrris blonds: *Una bèla blonda*.

blonda n.f. 1. Bièrra blonda. 2. Cigarreta de tabac blond. 3. Dentela ai fus, facha d'en promier en seda cruda.

blondàs, assa adj. e n. D'un blond fade.

blondear vi. (*blondeï*) Devenir blond. Var.: **blondejar**. ◆ vt. Rendre blond.

blondejar vi. e vt. Blondejar.

blondessa n.f. Qualitat de cen qu'es blond. Var.: **blondor**, **blonditge**.

blondeu n.m. Anciana unitat de luminescença.

blondin, a adj. e n. Qu'a lu bèrris blonds, en parlant d'un enfant, d'una persona foarça jove. Var.: **blondinet**. Sin.: **sauret**.

blondin n.m. Aparelh de levatge e de transpoart mecanic que compoarta un carri equipat d'una bena ò d'un cròc de levatge, que si desplaça sus de caus atesats entre doi pilònes. Sin.: **aerocable**.

blondinet, a adj. e n. Blondin.

blondir vi. (*blondissi*) Devenir blond. Sin.: **saurir**.

blonditge n.m. Blondessa.

blondor n.m. Blondessa.

bloquejament n.m. Investiment d'una vila, d'un poart, d'un país tot entier per l'empachar de comunicar m'au defoara e de s'avitalhar. – *Bloquejament economic*: Ensèms dei mesuras pilhadi còntra un país per lo privar de tota relacion comerciala. Var.: **blocatge**, **blocús**.

bloquejar vi. Establir un bloquejament.

bloqueta n.f. Bocla de bèrris. ◇ Flòta de bèrris aplatida en bocla sus lo front ò lo pols.

bloquier n.m. Boclier. Sin.: **escut**, **targa**.

blu, blua adj. e n. Blau, blava. ■ Cau preferir *blau*, etc.

bluastre, a adj. Blavenc.

blue jeans n.m. pl. (mòt anglés) Braias de tela blava foarça resistenta. Var.: **blaugin(s)**. Sin.: **nimes**, **nimesencs**.

blues n.m. Complancha dau folclòre negre american, caracterisada per una formula armonica constanta e un ritme de quatre temps, que lo sieu estile a influençat lo jazz e lo rock and roll.

bluet n.m. Blavet.

bluf n.m. (anglés *bluff*) 1. (poker) Escometre gròs sensa aver un beu juèc, per impressionar l'adversari e lo condurre à renonçar. 2. Comportament, paraula d'una persona que vòu impressionar, faire illusion. Sin.: **esbrofe**.

blufaire, airitz adj. e n. Persona que blufa, qu'a l'abituda de lo faire. Sin.: **esbrofaire**, **enganaire**.

blufar vi. 1. Faire un bluf, au poker. 2. Faire illusion en temptant d'escondre la sieu situacion vertadiera. Sin.: **esbrofar**, **enganar**.

bluiment n.m. Fach de devenir blau; passatge d'una color au blau. Var.: **blaviment**, **emblaviment**.

bluir vt. e vi. (*bluissi*) Rendre blau. ◆ vi. Devenir blau. Var.: **blavir**, **blavejar**.

bluissatge n.m. Fach de rendre blau. Var.: **blavejament**.

blush ['blœʃ] n.m. (mòt anglés) Afard per li gautas, que s'aplica m'un pinceu.

bò interj. Aí, efectivament.

boa n.f. Còrs que flòta, constituit lo mai sovent d'un aneu gonflable d'una matèria sopla, que sièrve à mantenir una persona à la susfàcia de l'aiga. ■ Preferir **flotador**.

boà n.m. Bòa.

bòa n.m. 1. Sèrp d'Amèrica tropicala, non verinós, que mesura fins à 4 m de lòng e si noirisse d'animaus qu'estofa (tipe de la Familha dei *boïdats*). 2. Rotleu de plumas qu'evòca una sèrp per la sieu forma, que li fremas portàvon à l'entorn dau coal vèrs lo 1900).

boai interj. Interjeccion que marca lo desgust.

boan, boana adj. (pl.: **boai**, **boani**.) 1. Que convèn, que presenta li qualitats necessari per la sieu natura, la sieu foncion, la sieu destinacion: *Una boana tèrra*, *un boan mètge*. – *Boan per ren*: Incapable. – *À que boan?*: A que sièrve? – *À la boana ora!*: Enfin! – *Seria una boana caua*: Seria judiciós, utile. 2. Que procura de plaser: *Un boan espectacle*, *un boan film*, *una boana pissaladiera*. ◇ *La si faire boana*: Pilhar de boan temps. ◇ *Fa boan saupre que...*: Es utile de saupre que... 3. Conforme à la morala, à la nòrma: *Un boan pichon*, *una boana accion*. ◇ *La boana ànima de mon paire*: Formula de respècte per lo paire moart. ◇ *À la boana*: Sensa faire de landas, de manieras. 4. Que li agrada faire lo ben: *Una boana persona*. Sin.: **brave**. – *Boan coma lo pan blanc*: Foarça boan. 5. D'una intensitat importanta: *Un boan còup de pen*, *una boana forra de rire*. 6. (espòrts) Si di d'una bala qu'es retombada dins lu limits dau juèc (especialament au tennis, etc.). 7. *Boan per...*: Formula que si mete davant la firma dins un acte oficial que non es totalament manescrich. ◇ *Boan per poder*: Formula emplegada per si faire representar dins un acamp. ◇ *Boan per tirar*: Formula que si mete sus li espròvas corregidi quora lo travalh es considerat lèst per èstre estampat. ◆ n.m. Persona vertuoa, que practica lo ben (sobretot au masc. pl.). ◆ adv. *Fa boan*: Lo temps es agradiu. Contr.: **marrit**, **brut**. ◇ *Sentir boan*: Aver una odor agradiva. Contr.: **sentir mau**. ◇ *Tenir boan*: Resistir, non laissar perdre. Sin.: **tenir (lo) còup**. ◆ loc. *Dau boan, per dau boan*: Serioament.

boan n.m. 1. Cen qu'es boan, agradiu: *En tot, li a de boan e de marrit*. 2. Document que permete d'obtenir quauqua ren: *Boan d'alimentacion, boan de reduccion*. ◇ *Boan de caissa*: Boan à òrdre au portaire, qu'una societat emete en contrapartida d'un prèst, que poarta lu interès e lu remborsaments à una escadença fixa. ◇ *Boan dau Tresaur*: Títol que representa un prèst à cort tèrme (pas mai de cinc ans) que l'Estat emete per finançar la sieu política.

boana n.f. 1. Confisaria, pauc ò pron dura, aromatisada e sucrada. Sin.: **bonbon**, **bombec**, **caramèla**. 2. (pop.) *Aver quauqu'un à la boana*: Considerar una persona mé simpatia.

boanaman n.f. Soma qu'un client dona per un servici coma gratificacion en mai de la soma deuguda. Sin.: **estrena**, **pèça**, **estèca**.

boanament adv. Simplament.

boanavòlha n.f. 1. Boana volontat. 2. (mar.) Remador volontari dau temps dei galèras, per oposicion ai forçats.

boancristian n.m. Varietat de pera, pusleu gròssa e dau boan gust, finda sonada *pera Williams*.

boanjorn interj. Formula emplegada per saludar quauqu'un que si rescoantra dins la jornada: *Boanjorn mèstre!* ■ Sovent, s'emplega *adieu*. ◆ n.m. Saludacion: *Donar lo boanjorn à quauqu'un, aver lo boanjorn de quauqu'un*.

boan mercat adj. inv. Pas car: *Un vestit (à) boan mercat*. Sin.: **boan pacti**.

boanòme n.m. Brave òme.

boan pacti n.m. Boan mercat.

boanur n.m. Bonur. Sin.: **gaug**, **astre**, **benastre**, **fortuna**.

boanvèspre (boan vèspre) interj. Formula emplegada per saludar quauqu'un que si rescoantra lo sera: *Boanvèspre mèstre!*

boar vt. (*boï*) Assemblar doi tòcs de fusta mascle e femèla. Var.: **boetar**, **bovetar**. ◆ vi. (vulg.) Faire l'amor. Sin.: **s'acoblar**, **fringar**, **cucar**, **fotre** (triv.), **bicar** (vulg.).

boasc n.m. 1. Luèc cubèrt ò plantat d'aubres: *Un boasc de castanhiers*, *faire una passejada dins lu boascs*. Sin.: **seuva**, **forèst**. Dim.: **bosquet**. ◇ *Mandar au boasc*: Repilhar mé virulença. Sin.: **barejar**. 2. Matèria compacta e linhoa, que compaua lo fust, li brancas e li raiç dei aubres. Sin.: **fusta**. ■ *Boasc* si di per designar la matèria viva ò quora s'emplega en fustaria; ma quora s'emplega per faire de fuèc e s'escaufar, si di *la lenha*.◇ *Non èstre de boasc*: Èstre capable de sentir d'emocions, de si laissar anar à de tentacions. 3. Objècte ò partida d'un

objècte qu'es en boasc. ◇ *Tocar de boasc*: Conjurar lo marrit sòrt en tocant un objècte de boasc (ò la tèsta). 3. Gravadura sus boasc. ◆ pl. 1. Familha d'instruments de vent, fachs de boasc (clarineta, còr anglés, etc.) ò que lo sieu timbre es parier à-n-aqueu dei instruments de boasc (flaüta, saxofòne). 2. Còrnas caduqui dei cervidats.

boasc de lèbre n.m. Amborn.

boasc ros n.m. Sumac.

boat people n.m. (anglés) Refugiat qu'abandona lo sieu país dins una embarcacion de fortuna.

bòb n.m. Capeu de tela à campana.

bòb n.m. Bobsleigh.

bobina n.f. 1. Pichin cilindre de boasc, de metal ò de matèria plastica, qu'à l'entorn s'enrotla de fieu, de cordeleta, etc.; lo cilindre e la matèria enrotlada: *Una bobina de fieu vèrd*. Sin.: **roqueta**, **canèla**. ◇ Rotleu de pellicula fotografica. 2. (electr.) Ensèms d'espiras conductritz, generalament coaxiali, religadi en seria. ◇ *Bobina d'alumatge*: Pichina bobina d'induccion que sièrve à alumar lo carburant dins un motor d'explosion. ◇ *Bobina d'induccion*: Transformator m'un circuit magnetic dubèrt, que lo sieu enrotlament primari es percorrut per un corrent periodicament interrot.

bobinador n.m. Màquina textila emplegada per metre de fieus, de cables sota la forma d'una bobina. Sin.: **entornissador**, **entornejador**, **envirolador**.

bobinaire, airitz n. 1. Dins l'industria textila, persona encargada dau bobinatge. **entornejaire, entornissaire** 2. (electr.) Persona encarga de l'execucion de bobinatges electrics.

bobinar vt. Enrotlar (de fieu, etc.) à l'entorn d'una bobina.Var.: **embobinar**. Sin.: **entornissar**, **entornejar**, **envirolar**, **enrodar**.

bobinatge n.m. 1. Accion de bobinar; lo sieu resultat. Sin.: **embobinatge**. 2. Enrotlament de conductors que forma, sus una màquina ò un aparelh, un circuit electric.

bobó n.m. Lònga tunica flotanta portada en Àfrica negra.

bobolh n.m. Maganha, dins lo lengatge dei enfants. Sin.: **momò**, **mamau**.

bobsleigh n.m. (mòt anglés) [bɔb'slɛg] Engenh montat sobre de patins, que permete d'esquilhar sus de pistas de glaça; l'espòrt que si practica m'aquel engenh.

bobtail n.m. (mòt anglés) [bɔb'tɛjl] Can d'aver, de talha mejana, dau pel lòng, abondós e raspinhós.

boc n.m. Mascle de la cabra.

bòc n.m. Bock.

boca n.f. 1. (anat.) Cavitat dins la part inferiora dau cap, limitada per li labras, que constituisse la promiera porcion dau tube digestiu, e es lo sèti dau sens dau gust e, per l'òme, de la paraula. ◇ *Boca à boca*: Dins lo promier secors, dins lu cas d'asfixia, respiracion dins la quala l'ària es directament mandada dau sauvaire à la persona secorruda. Var.: **boca sus boca**. 2 (fig.) *Restar boca dubèrta*: Restar nec, per la stupor, etc. Sin.: **estar boca badada**, **bocabadat**. 3. *Far venir l'aigueta en boca*: Solliticar l'apetit; (fig.) Far nàisser lo desidèri de quauqu'un. Sin.: **metre sau en boca**. ◇ *Si levar lo pan de la boca* (fig.): Faire de grands sacrificis au benefici de quauqu'un. ◇ *Levar lo pan de la boca à quauqu'un* (fig.): Lo privar dau necessari per viure. Sin.: **levar lo croston de la boca**. ◇ (ext.) Persona à carga: *Aver totplen de bocas de noirir*. 4. (fig., en faguent referença à la foncion vocala) *Non durbir la boca*: Ren dire. Sin.: **non levar lenga**.◇ *Tapar la boca* (fig.): Far tàiser. (fig.) ◇ *Emparar quauqua ren de la boca de quauqu'un*: L'emparar per una autra persona. ◇ *Metre de prepaus dins la boca de quauqu'un* (fig.): Atribuir de prepaus à quauqu'un. ◇ *Levar quauqua ren de la boca de quauqu'un* (fig.): Anticipar sobre cen qu'una persona va dire. 5. (fig.) Labras: *Baiar quauqu'un sus la boca*. 6. (fig.) Dubertura de recipients e objèctes variats. ◇ (metall.) *Boca dau forn*: Dubertura sobrana dau forn, per l'introducion dau materiau. ◇ Dubertura d'una cavitat, orifici d'un conduch: Boca d'un volcan, boca dau metrò. 7. Part anteriora de l'ànima dei armas de fuèc. ◇ *Boca de fuèc*: Part de la pèça d'artilharia que sièrve per lançar lo projectile; (per ext.) La pèça d'artilharia ela-mema. 8. Partida finala d'un fluvi, dont arriba à la mar (sovent au pl.). Sin.: **estuari, fos** (f). 9. Estrech braç de mar entre doi tèrras: *Bocas de Bonifaci*; gorgau.

bòça n.m. 1. Irregularitat dau releu. Sin.: **puèi**, **giba**. 2. (arquit.) Salhida de pèira laissada volontariament sus lo nud d'un barri per reèvre d'esculpturas ò per servir d'ornament. 3. (mecan.) Partida salhenta d'una pèça. 4. Ensèms dei bòças d'una susfàcia.

boca à boca n.m. inv. Cf. **boca** (1).

bocada n.f. Quantitat d'aliments portada à la boca en un còup solet. Sin.: **bocon**, **mordanha**, **morduda**.

boca de nòlis n.f. (mar.) Vitalhas embarcadi per un desplaçament en mar.

bocafenduda n.f. Bèc de lèbre. Sin.: **poata de lèbre**, **poatafenduda**, **labra de lèbre**.

bocafina n.f. Parlatin.

bocafina adj. inv. e n. 1. Besuquet, que vèn de mau acontentar. Sin.: **landier**, **refastinhós**. 2. Amator de boana mangilha. Sin.: **morre lec**, **lecon**, **morre fin**.

bocal n.m. Recipient de vèire m'una granda dubertura e un coal foarça cort.

bocal, a adj. Relatiu à la boca. Var.: **bocau**, **bucal**.

bocan n.m. Carn fumada dei Indians d'Amèrica.

bocanar vt. Fumar (de carn, de peis).

bocanier n.m. 1. Aventurier que caçava lo bòu sauvatge ai Antilhas per bocanar la carn ò faire lo comèrci dei pèus. 2. Pirata, aventurier. Sin.: **farabustier**, **escumaire de mar**.

bocaniera n.f. Pèira à fuèc.

bocapudenta adj. Qu'a l'alen que pudisse.

boçar vt. Desformar en bunhant.

boçar vt. (mar.) Quora una nau s'alestissia au combat, si boçàvon li antenas, valent à dire qu'aqueli èron ligadi embé de sartis, doi à proa de l'aubre de trinquet e doi à popa de l'aubre de mèstre. La manòbra avia per tòca de limitar ò d'entravar la caduda de l'antena se per malastre una bomba talhesse li vetas que la sostenían.

bocaran n.m. Estòfa fina que si faía à Bocarà.

bocaria n.f. Luèc d'ont si vende de carn. Sin.: **masèl**, **maselaria**. Var.: **bocharia**.

bocarut, uda adj. Bèf, bèfi.

bocassa n.f. Boca grandassa.

bocassin n.m. Estòfa de coton.

boçat, ada adj. Desformat de bunhas. Sin.: **enclotat**, **bunhat**.

boçatge n.m. 1. (arquit.) Salhida de pèira laissada exprèssi sus un barri per recevre d'esculpturas ò servir de decoracion. 2. (mecan.) Partida salhenta d'una pèça. Sin.: **salhent**, **ressaut**. 3. (mar.) Accion de boçar. Var.: **aboçatge**.

bocau, ala adj. Bocal.

bocau n.m. Entrada d'un poart.

bocenon n.m. 1. Ornament dei doi costats dau mòrs d'un cavau. 2. Pichin bombament sus la destenda d'una arma de fuèc, qu'avertisse lo tiraire de l'imminença dau còup de fuèc. Var.: **bocilha**.

bòcha n.f. 1. Esfèra metallica per jugar. 2. (quim.) Balon.◆ pl. Juèc que i fa mé de bòchas (petanca, lionesa, juèc provençau).

bòcha n.m. Aprendís murador.

bochada n.f. Còup de bòcha.

bochar vi. Mandar una bòcha.

bocharda n.f. gròssa botelha de pauc ò pron 5 litres.

bocharia n.f. Maselaria.

bòchi n.m. (pej.) Alemand. Sin.: **tudesc**.

bochican n.m. Tòc de boasc non cremat que rèston dins l'escaufapança.

bochier, a n. Maselier.

bochin n.m. Pichina esfèra de boasc (ò de matèria plastica) que sièrve d'amira dins lo juèc dei bòchas. Var.: **bochon**.

bochon n.m. Bochin.

bocilha n.f. Bocenon.

bock n.m. (mòt alemand) [ˈbɔk] 1. Vèire per la bièrra, que contèn un quart de litre. 2. *Bock d'injeccion*: Recipient provist d'un tube sople m'una canula, per li injeccions, lu lavaments.

bocla n.f. 1. Aneu ò rectangle metallic m'una travèrsa e doi ò tres ardalhons per tenir li doi extremitats d'una corrèia, etc.; objècte decoratiu en forma d'aneu. 2. Cen que s'enrotla en forma d'aneu Sin.: **anèla**. ◇ Linha corba que si recopa: *Faire una bocla m'una coarda*. – *La bocla es barrada (clavada)*: Tot es estat dich ò fach. ◇ *Bocla de bèrris*: Flòta de bèrris enrotlada sobre d'ela-mema.◇ Sinuositat marcada d'un cors d'aiga. ◇ Ceucle vertical qu'un avion fa dins lo ceu. Sin.: **looping**, **voutejada**. 3. Itinerari que fa revenir au ponch de partença. (inform.) Ensèms d'instruccions d'un programa que la sieu l'execucion si reprodue fins à la verificacion d'un critèri donat ò à l'obtencion d'un resultat donat. ◇ *En bocla*: Si di d'un programa, d'una música, etc., que torna començar cada còup qu'arriba à la fin. Var.: **bloca**.

boclament n.m. Accion de boclar un animau.

boclar vt. 1. Mantenir m'una bocla. ◇ Boclar li valisas: *Li clavar per partir*. 2. Embarrar dins un luèc d'un biais constrenhent: *Boclar quauqu'un à doble torn, lu policiers an boclat lo quartier*. 3. *Boclar un afaire*: Lo reglar completar. ◇ *Boclar lu còmptes*: Lu arrestar. ◇ *Boclar un jornal*: Acabar la maqueta, èstre lèst per l'estampar. Var.: **blocar**.◆ vi. Formar de boclas, espec. en parlant dei bèrris. Sin.: **anelar**, **crespar**.

boclat, ada adj. Qu'a de boclas: *De bèrris boclats*, *una persona boclada*. Var.: **blocat**. Sin.: **anelat**.

boclatge n.m. Blocatge.

bocleta n.f. Pichina bocla.

boclier n.m. 1. Arma defensiva portada au braç per parar lu còups de l'adversari. Sin.: **escut**, **targa**. ◇ *Auçada de bocliers* (fig.): Protestacion generala còntra un projècte, una mesura. 2. Tot dispositiu de proteccion. ◇ *Boclier termic*: Blindatge dei cabinas espaciali, etc., per li protegir de l'escaufament au moment de la rintrada dins l'atmosfèra. – *Boclier uman*: Persona messa dins un ponch estrategic per incitar l'enemic à non lo bombardar. ◇ *Boclier atomic*: Ensèms dei mejans atomics de dissuasion. 3. (geol.) Vasta susfàcia constituida de terrens foarça ancians que l'erosion a aplanat: *Lo boclier canadian*. Var.: **bloquier**.

bocon n.m. Pichin tròç d'una caua manjadissa: *Un bocon de pan*. ◇ *Aver lo bocon*: Èstre embilat. ◇ *À morre-bocons, de morre-bocons*: Estendut sus lo ventre.

boçut, uda adj. e n. Gibós.

bodà n.m. 1. Dins lo bodisme, aqueu que s'esvelha à la conoissença complida de la veritat. 2. Estàtua, estatueta religioa que representa un bodà.

bodara n.f. Depaus residual de l'òli.

bodenflar vi. Venir tròup gròs.

bodenfle, a adj. Gras, tròup gròs, qu'a de ventre.

bodenflitge n.m. 1. Fach d'èstre tròup gròs. Sin.: **obesitat**. 2. Enfladura.

bodic, a adj. Relatiu au bodisme.

bodisatva n.m. Patron dau Tibet, que lo sieu representant sus Tèrra es lo dalai-lama.

bodisme n.m. Religion e filosofia orientala (Índia, China, Japon, etc.) fondada per lo Bodà. ■ La doctrina bodista es una respoasta à la dolor de l'existença. Per rejónher lo *nirvana*, l'òme si deu liberar dau desidèri, qu'es causa de la sofrença.

bodista adj. e n. Qu'apartèn au bodisme.

bodin n.m. Trulle.

bodinar vi. Botinhar.

bodisatva n.m. Individú destinat, per la sieu existença, à devenir bodà.

bòdo n.m. Baudo.

bodofla n.f. 1. Pellicula facha mé de budeus de bòu ò de fea, que s'en faíon de balon. 2. Pellicula sintetica que s'en fan de balons leugiers.

bodraga n.f. 1. Espècia d'insècte ortoptèr, mena de cavaleta m'un gròs ventre: *«E li fournisse en grossa quantità, / Verp e grigliet bodraga e lingoustà.» (Rancher, « Lou pei ingourt»*. 2. (fam.) Persona qu'a de ventre.

bodrar vt. Mesclar, batre (li cartas).

bodre *(à)* loc. 1. En granda quantitat. Sin.: **à brèti**, **à bòudre**, **à molons**, **à cofas**. 2. En desòrdre.

bodròi n.f. Peis manjadís comun sus li noastri coastas, de la tèsta gròssa cubèrta d'apendicis e d'espinas (long. max. 1,50 m, familha dei lofides). Nom usual: **lòta**. Sin.: **janèli.** Var.: **baudròi.**

body n.m. (mòt anglés) [bo'di] Sotavestiment feminin finda sonat *justaucòrs*. Sin.: **gardacòrs**.

body-builder n. (mòt anglés) Culturista.

body-building n.m. (mòt anglés) Culturisme.

boecian, a adj. e n. Relatiu à Boeci.

boèmi, boèmia adj. e n. 1. De Boèmia. 2. (vielhit) Que mena una vida de boèmia. 3. Caraco.

boèmia n.f. Mitan dei artistas que ménon una vida sensa endeman, en defoara dau conformisme social. Sin.: **barrutlatge**.

boet n.m. Crustaceu terrèstre que pòu faire fins à 2 cm de lòng, que viu sota li pèiras e dins lu luècs escurs e umides (òrdre dei isopòdes). Sin.: **porcon**.

boetar vt. Boar.

bofa n.f. 1. Pichin glòbe d'ària, de gas, à la susfàcia d'un liquide, d'una matèria en fusion. – *Bofa de sabon*: Glòbe constituit d'una fina pellicula d'aiga sabonoa plena d'ària. 2. (per ext.) En benda dessenhada, forma que sembla sortir de la boca dei personatges, dont son escrichi li paraulas. Sin.: **bulla**, **bolla**, **bofiga**.

bofa n.f. Simèc, pastisson, gautàs. Sin.: **estaurigon**, **balorda**, **baceu**, **tapareu**, **tabèrt**, **batistèc**. ◇ *Faire bofa*: Faire perdre l'alen.

bòfa n.f. Pichin esclat de boasc, de metal, etc., levat au mejan d'un instrument trencant. ◇ *Faire bòfa*, falhir (cf. *borra*).

bòfa n.f. Caòt (peis).

bofada n.f. 1. Cen que si pòu aspirar ò remandar mé la boca ò m'au nas: *Una bofada de tabac*. Var.: **esbof**, **esbofada**, **bufada**. Sin.: **bofanha**. 2. Movement de l'ària que passa, dau vent: *Una bofada d'ària fresca*. Sin.(2): **alenada**, **ventada**. 3. Accès improvist e passatgier: *Bofada de fèbre, de bila*. ◇ *Bofada de calor*: Sensacion d'escaufament de la cara. Sin.: **calorada**. ◇ (psuiquiatria) *Bofada deliranta*: Episòdi breu de deliri, qu'apareisse brutalament e dispareisse sensa laissar de traça.

bofador n.m. Instrument que sièrve de bofar d'aire per reviudar lo fuèc e per faire foncionar una òrguena. Sin.: **bacèu**, **sofiaor** (Sospèu), **soflèira** (Levens), **bofafuèc**, **bofet**.

bofafuèc n.m. Bofador. Sin.: **baceu**, **sofiaor** (Sospeu), **soflèira** (Levens), **bofet**.

bofaire, airitz adj. e n. Asmatic. Sin.: **alenós**.

bofaïssa n.f. 1. Astme. 2. Perda de l'alen. Sin.: **cortalen**. ◇ *Aver la bofaïssa*: Si sentir desalenat.

bofanha n.f. Bofada (1).

bofania n.f. Brava ventada. Sin.: **tempèsta**, **auristre**, **bofarada**.

bofanós, oa adj. e n. Si di de quauqu'un que manifèsta de vanaglòria, d'orguèlh. Sin.: **autier, marjassa** (m. e f.), **vanagloriós.**

bofar vt. Donar una forma convèxa à. ◆ vi. 1. Expirar, caçar l'ària dei paumons. 2. Aver de mau à respirar, per la calor, lo lassitge ò la bila. 3. Agitar l'ària: *Lo vent bofa*. Var.: **bufar**, **esbofar**. Sin.: **soflar**.

bofarada n.f. Bofania.

bofarda n.f. (fam.) Gròssa pipa.

bofareu, èla adj. Qu'a li gautas ben pleni. Var.: **bofarut**, **boèti**. ◇ *L'àngel bofareu*: *L'Àngel Bofareu*: Àngel dei gautas gonfladi que bofa dins una tromba, sovent representat dins li glèias.

bofaria n.f. 1. Màquina prevista per mandar d'aire embé foarça dins una fabrega metallurgica, per airejar una miniera, lo dedintre d'una nau e per complir de pròvas d'aerodinamisme. 2. Lo tot dei bofadors d'una òrguena, d'una farga. Sin.: **soflaria.**

bofarut, uda adj. Bofareu.

bofat, ada adj. Gonflat, en parlant d'una binheta, etc. Sin.: **bodenfle**. Var.: **bofit**.

bofe, a adj. Comic: *Operà bofe*.

bofegar vi. Bostifalhar. Sin.: **tamponar, manjar à crepa-pança.**

bofet n.m. 1. Instrument que sièrve à mandar d'ària per reviudar lo fuèc. Var.: **bofador**. Sin.: **baceu**, **sofiaor** (Sospeu), **soflèira** (Levens), **bofafuèc**. 2. Partida plegadissa d'una capòta, d'un acordeon e, ancianament, d'un aparelh fotografic. Var.: **bufet**. 3. Preparacion culinària salada ò sucrada, servida cauda, que comprèn de blancs d'òus batuts en neu que provòcon una aumentacion de volume pendent la cuècha. Var.: **bufet**.

bofeta n.f. Pichina flòta de ribans, de lana, de seda, emplegada per decorar. Var.: **bufeta**.

bofèti, bofèta adj. Bofareu.

bofiga n.f. 1. Ampola de la pèu, causada per una cremadura, un fretament, una malautia. Sin.: **varon**. 2. Bunha que si desvelòpa sus li fuèlhas sota l'efècte d'un fonge. 3. Pustula. 4. Bodofla.

bofigadura n.f. Bofiga; part bofigada de quauqua ren.

bofigar vt. Enflar, rendre gonfle. ◆ **si bofigar** v.pr. Enflar, venir gonfle.

bofigat, ada adj. Gonfle, enflat, bodenfle.

bofigon n.m. Gròssa bofiga.

bofigós, oa adj. Cubèrt de bofigas.

bofigueta n.f. Pichina bofiga.

bofit, ida adj. Bodenfle.

bofon n.m. 1. Personatge de farça. Sin.: **palhasso**. 2. Personatge grotesc que lu rèis entreteníon per lu divertir. 3. *Garrolha dei bofons*: Garrolha estetica au s. XVIII^{n}, à Paris, entre lu partidaris de la música francesa e aquelu de la música italiana. Sin.: **bofonaire**.

bofon, a adj. Comic, fins au ridicule.

bofonada n.f. 1. Arlequinada. Sin.: **palhassada**. 2. Badinaria. Sin.: **galejada**, **trufaria**.

bofonaire, airitz n. Bofon.

bofonament adv. D'un biais bofon.

bofonar vi. Faire lo bofon. Var.: **bofonejar**.

bofonaria n.f. Accion ò paraula bofona; caractèr de cen qu'es bofon. Sin.: **extravagança**, **folastrada**, **desvari**, **fotraria**.

bofonejar vi. Bofonar. Var.: **bufonear**.

bòga n.f. (peis) Buga.

bogia n.f. Pèça d'alumatge electric d'un motor d'explosions. ■ À Niça, s'emplega de mai **candela**. Sin.: **belugaire**.

bogin n.m. Bot d'un lacet.

bogomil(e), a n. Membre d'una sècta religiosa dualista bulgara que la sieu doctrina inspirèt especialament lu catars.

bogomilenc, a adj. Relatiu ai bogomiles.

bograment adv. Foarça. Sin.: **bravament**.

bograsson, a adj. e n. Si di d'un pichon foarça lurat. Sin.: **astuciós**, **furbo**, **maliciós**, **finaudeu**.

bogre, essa n.m. (vielhit) Individú, tipe, sobretot dins d'uni expressions: *Un paure bogre*, *bogre d'ae!*

boguenvillea n.f. Planta rampeanta originària d'Amèrica, cultivada coma planta d'ornament per li sieu bracteas d'un roge violaceu (Familha dei nictaginaceas).

boguiera n.f. Buguiera.

bòi n.m. (anglés *boy*) 1. (ancian) Domestic, dins lu país colonisats. 2. Au music-hall, dançaire que fa partida d'un ensèms.

bòia n.m. 1. Persona encargada d'administrar li penas corporali prononciadi per una juridiccion, en particulier la pena de moart. 2. Torcionari, persona que n'en mautracta una autra. Sin.: **borreu**.

boiard n.m. (anc.) Nòble dei país eslaus e de Romània.

boicòt n.m. Cessacion volontària dei relacions m'un individú, un grope, un país per faire pression ò lo punir. Var.: **boicotatge**. Sin.: **bandiment**.

boicotar vt. (*boicòti*) Practicar lo boicòt de, metre à l'escart. Sin.: **bandir**, **foarabandir**.

boicotatge n.m. Boicòt.

boicotaire, airitz adj. e n. Que boicòta.

boïdat n.m. *Boïdats*: Bovideus. Var.: **boïdes**, **bovides**.

boïde n.m. Boïdat.

boier, a n.m. Persona que mena lu bòus, que lu garda. ◆ n.m. *Boier dei Flandras*: Can d'aver de granda talha, originari dei Flandras, dau pel raspinhós.

boïn adj. e n.m. Bovin.

boira n.f. 1. Fach de s'encalar, per un barri. Sin.: **escrotlament**, **afondrament**. Var.: **bòira**. 2. Floronc. Sin.: **briòla**.

bòira n.f. Boira.

boiron n.m. Vèrps enfilats per la pesca à l'anguila.

boirós, oa adj. Relatiu ai boiras (2); que sofrisse de boiras.

bois n.m. Àneda. ◆ *Bois roge*, *bois negre*: Bois cabussaires que d'ivèrn pàsson en Occitània.

bois n.m. Aubrilhon dei fuèlhas persistenti, sovent emplegat dins lu jardins, que lo sieu boasc, foarça dur, es emplegat en esculptura e en tornisstage.

bòiscot n.m. (anglés *boy-scout*) Escot.

boisseda n.f. Luèc plantat de bois. Var.: **boissiera**.

boisselaria n.f. Fabricacion e comèrci de pichins objèctes de boasc (bobinas, esplinga dau linge, etc.).

boisselier, a n. Persona que travalha en boisselaria.

boisset n.m. Pichin bois. Sin.: **anedon**.

boisseu n.m. 1. Anciana mesura de capacitat per lu grans e li matèrias analògui, restada en usatge dins lu país anglo-saxons per li cerealas; recipient, instrument de mesura d'aquesta capacitat. Sin.: **sestier**. 2. Trauc conic d'un robinet dont vira la clau. 3. Element de construccion, pichin tube que, encastrat mé d'autres, permete de faire de conduchs de fum.

boissiera n.f. Boisseda.

bóissola n.f. 1. Boita per la quèstua. 2. Tiralira, esquipòt.

boisson n.m. Flòta d'aubrilhons sauvatges e ramós. Sin.: **mata**, **toasc**. ◇ *Boisson ardent*: Piracant.

boissonada n.f. Luèc cubèrt de boissons.

boissonalha n.f. Lu boissons, d'un biais generic.

boissoniera n.f. Bossoniera.

boissonós, oa adj. Cubèrt de boissons ò fach de boissons.

boita n.f. 1. Contenent de matèria rigida (boasc, metal, etc.), cubèrta ò non, de formas variadi. - *Boita dei letras*: Boita destinada à recevre li letras mandadi per la poasta. ◇ Contengut d'una boita: *Ai manjat una boita de chicolatas*. 2. (tecn.) *Boita* (ò *caisseta*) *de cambiament* (ò *de cambi*): Organe que contèn lu engranatges dau cambiament de marcha d'un motor. Sin.: **bóstia de cambi**, **cambi d'anament**.◇ *Boita negra*: Aparelh enregistraire plaçat dins un avion, un camion, etc., que permete de conóisser li condicions dau debanar d'un viatge, li circonstanças d'un accident, etc. 4. *Boita craniana*: Partida dau crani que contèn l'encefale. Var.: **bóstia**.

boitier n.m. 1. Boita, còfre à compartiments. 2. Boita que contèn un mecanisme, una pila, etc. 3. Còrs d'un aparelh fotografic. Var.: **bostier**.

bol n.m. Sageu.

bòla n.f. Recipient en forma de mièja esfèra, sensa manelha, per contenir de bevendas; lo contengut: *Una bòla de lach*.

bola n.f. Objècte esferic: *Una bola de cristal, d'avòri*.

bolada n.f. Contengut d'una bòla. Var.: **bolat**.

bolangerita n.f. Arsenio-sulfure natural de plomb.

bolangisme n.m. Movement politic que recampava divèrs opauants nacionalistas e antiparlamentaris à l'entorn dau General Boulanger (1885-1889).

bolangista adj. Relatiu au bolangisme. ◆ n.m. Partidari dau bolangisme.

bolat n.m. Bolada.

bolbena n.f. Tèrra silicioa, acida.

bolchevic, a adj. e n. De la fraccion dau partit obrier social-democrata rus que seguissèt Lenina après la separacion d'embé lu *menchevics* (1903), dau partit comunista rus, pi d'U.R.S.S.

bolchevisacion (-izacion) n.f. Fach de bolchevisar.

bolchevisar (-izar) vt. Convertir au bolchevisme; sotametre ai ideas dau bolchevisme.

bolchevisme n.m. Corrent politic naissut de l'Internacionala socialista e dominat per li teorias e la personalitat de Lenina.

bolchevista adj. e n. Dau bolchevisme; partidari dau bolchevisme.

boldèr n.m. (geol.) Graveu d'origina morenica.

bòldo n.m. Aubre dau Chile que li sieu fuèlhs, emplegadi en infusion, an de vertuds coleretiqui.

bolduc n.m. Riban per estacar lu paquets, especialament lu presents.

bolè n.f. Senat dei vièlhi ciutat de Grècia.

boleada n.f. Accion de bolear.

boleaire n.m. Instrument que sièrve à bolear. ◇ Instrument dau murador que sièrve à alestir lo mortier. Var.: **boledor**, **bolegaire**.

bolear vt. (*boleï*) Agitar, en particulier un liquide dins un recipient. ◇ Batre, mesclar li cartas. ◆ vi. 1. Batre li cartas. 2. Si bolegar. ◆ **si bolear** v.pr. Si bolegar.

boledor n.m. Boleaire. Var.: **bolegaire**.

bolegadís, issa adj. Qu'es totjorn en movement.

bolegadís n.m. Agitacion, rambalh.

bolegadissa n.f. Mania de bolegar sensa relambi, de si voler totjorn desplaçar. Var.: **bolegueta**.

bolegaire n.m. (quim.) Bagueta de vèire que sièrve à agitar lu liquides. Sin.: **agitator**, **agitador**.

bolegar vi. 1. Faire un movement. 2. Cambiar, s'alterar: *Lu ans pàsson, e eu non bolega*. 3. Agir, passar à l'accion. 4. Anar foara, sortir d'un luèc: *Non ai bolegat de la jornada*. 5. S'escartar, si desplaçar: *Bolega*! ◆ vt. 1. Agitar, faire un movement de (mé): Bolegar un det, bolegar la tèsta. 2. Desplaçar, transportar: *Bolegar un armari*. ◆ **si bolegar** v.pr. Agir, passar à l'accion.

bolegat n.m. (fotografia) Movement de l'aparelh, que rende l'imatge fosc.

bolegon, a n. Qu'a la bolegadissa.

boleguet, a adj. Agitat, en parlant d'un enfant; petulant, abelugat.

bolegueta n.f. Bolegadissa.

bolèro [bo'lɛro] n.m. 1. Música e dança populària espanhòla, bessai d'origina araba, de ritme ternari. 2. Corta vèsta d'òme, dubèrta davant, caracteristica dau costume espanhòu ◇ Vestiment feminin de forma pariera, ma sensa mànegas. 3. Capeu de feutre, tipic dei toreros.

bolentin n.m. Linha per la pesca.

bolet n.m. Fonge. ◇ *Bolet real*: Amanita dau capeu jaune-aurenja, dau pen e dei lamas jaunes, m'un vòlva larga (manjadís foarça recercat). Sin.: **amanita dei Cesars**. ◇ *Bolet real picotat*: Amanita dau capeu roge tacat de blanc, dau pen e dei lamas blancs (verinós). Sin.: **amanita tua-moscas**, **amanita moscalhada**. (*Amanita muscaria*).Var.: **bolet reial / reiau**, **bolet dei reis**. (*Amanita Caesarea*).◇ *Bolet de prat*: Pichin bolet manjadís de la Familha dei agaricaceas. Sin.: **psaliòta dei camps** (*Psalliota campestris*) Sin.: **agaric**. ◇ *Bolet blavineu*: Fonge dau capeu oliva que lo sieu pen es saure, reticulat de roge e lu tubes son roges. Un còup trencada, la carn blaveja leu. (*Boletus tubiporus luridus*) ◇ *Bolet d'oliu boan, d'amorier, de saure*: Fonges dei lamellas fini, sarradi e que davàlon un pauc lo lòng dau pen. Li espòras son blanqui ò crèmas. Sin.: **socareu, socarèla.** (*Agaricus melleus*, *clytocibe armillariela mellea*) ◇ *Bolet de l'oliu*: Fonge que creisse sus la fusta de l'aubre ò sus li raíç sobretot quora son malauti ò moarti. Lo pen es descentrat, lateral e mai pòu estar mancant. Li espòras son blanqui. Lo fonge es luminescent m'una color vèrda. (*Pleurotus olearius*, *clytocibe olearia*).

bolet n.m. 1. Bola, projectile de pèire ò de metal que servia à cargar lu canons (s. XIV^{n} – s. XIX^{n}). Sin.: **bomba**, **bomba de canon**. 2. Bola fixada à una cadena que s'estacava au pen d'un forçat. 3. Aglomerat de carbon. 4. Articulacion dei membres inferiors dei cavaus ò dei romiaires, entre lo canon e lo paturon.

boleta n.f. Pichina bola.

boletaceu n.m. *Boletaceus*: Familha de fonges, coma lo ferrier.

boletatge n.m. Aglomeracion en boletas d'un minerau pulverisat.

boletat, ada adj. Que lo sieu bolet es desplaçat, portat en avant, espec. en parlant dau cavau.

boletin n.m. Bulletin.

bolevard n.m. Baloard.

bolevardier, a n. Baloardier.

bolh n.m. Estat de cen que bulhe; efervescença. Var.: **bulh**.

bolhabaissa n.m. Plat provençau fach à partir de divèrs peis cuèchs dins l'aiga ò lo vin blanc e condit d'alhet, de safran, d'òli d'oliva, etc. Var.: **bulhabaissa**.

bolhaca n.f. Bolhon, sopa (s'emplega sovent dins un sens pejoratiu).

bolhadoira n.f. Bolhòta.

bolhir vi. Búlher. Var.: **bulhir**.

bolhocada n.f. Mesclum confús, eteroclit. Sin.: **salada**.

bolhon n.m. 1. Aliment liquide obtengut en faguent búlher dins l'aiga de carn e de liumes. 2. *Bolhon de cultura*: Liquide preparat coma mitan de cultura bacteriologica; (fig.) Mitan favorable à quauqua ren. 3. Bofa sobre un liquide que bulhe. Var.: **bolh**. 4. Flòt d'un liquide, d'una aiga que s'escorre vivament.

bolhòta n.f. Recipient que pòu contenir d'aiga cauda ò aparelh electric per si rescaufar, per escaufar lo lièch. Var.: **bolhadoira.**

bolhòu n.m. Coàs per lo mortier.

bolida n.f. Fermentacion dau vin dins una bota. Var.: **bulhida**.

bolide n.m. 1. Veïcule foarça rapide. 2. (vièlh) Meteòre lusent qu'a l'aspècte d'una bola de fuèc.

bolidor n.m. Bulhidor.

boliment n.m. Bulhiment.

bolimia n.f. 1. Besonh patologic de surbir de grandi quantitats d'aliments. 2. (fig.) Frenesia, passion: *Aver la bolimia de la lectura*.

bolimic, a adj. e n. Que pertòca la bolimia; que sofrisse de bolimia.

bolina n.f. Avalancament, boira. Var.: **bolinada**.

bolina n.f. (mar.) 1. Manòbra de tirar una vela cairada vèrs l'avant. ◇ *Anar à la bolina*: Navigar au mai pròche dau vent. 2. Cima estacada au mitan de cada caire d'una vela, que sièrve à la portar de travèrs per pilhar lo vent de costat. 3. Cordatge que sièrve per tesar la tombada au vent d'una vela cairada. 4. Cordatge estacat au mitan de cada costat d'una vela per la posicionar de bescaire per pilhar lo vent de travèrs.

bolinada n.f. Bolina, boira.

bolinar vi. (mar.) Anar a la bolina.

bolinatge n.m. (mar.) Navigacion à la bolina.

bolinier n.m. (mar.) Nau que naviga à la bolina: *Un boan bolinier, un marrit bolinier*.

bolisme n.m. Practica dau juèc de bòchas.

bolista adj. Relatiu ai bòchas: *Una competicion bolista*.

bolista n. Persona que practica lo juèc de bòchas.

bolivar n.m. 1. Unitat monetària principala de Venezuela. 2. Capeu à cilindre dau bòrd larg (s. XIX).

bolivian, a adj. e n. De Bolívia.

bolivian n.m. (esp. **boliviano**) Unitat monetària principala de Bolívia.

bolla n.f. Bulla papala. Var.: **bulla**.

bollandista n.m. membre d'una societat creada au s. XVIII^{n} per lo jesuita jean Bolland, qu'assegura la publicacion critica dei *Acta sanctorum* (Vidas dei sants).

bollar vt. Metre un sageu sobre. Var.: **bullar**. Sin.: **sagelar**.

bollari n.m. Recuèlh de bullas pontificali. Var.: **bullari**.

bollat, ada adj. Qu'a recevut un sageu que li dona valor oficiala: *Papier bollat*.

bolletin n.m. Bulletin.

bolodròme n.m. Terren alestit especialament per li jugar ai bòchas.

bolomane, a n. Persona que li agrada lo juèc de bòchas.

bolomètre n.m. Aparelh à resistença electrica que sièrve per mesurar l'energia raianta (infraroge, visibla e ultravioleta).

bolon n.m. Vitz mascle destinada à recèbre una vitz femèla que li s'adapta. Sin.: **mascle de vitz**, **vitz mascla**.

bolonar vt. Fixar au mejan d'un bolon, d'unu bolons.

bolonaria n.f. Industria e comèrci dei bolons; ensèms dei bolons.

bolonatge n.m. Accion de bolonar, lo sieu resultat; l'ensèms dei bolons emplegats dins un assemblatge.

bolonés, esa adj. e n. De Bolonha (Itàlia).

bolonhés, esa adj. e n. De Bolonha (França). – *Cavau bolonhés* ò **bolonhés** (n.m.): Cavau de trat d'una raça de Bolonha.

bolum n.m. Desòrdre, confusion, butassada. Sin.: **rambalh**, **pastís**, **forfolh**.

bom interj. Per exprimir lo bosin sord d'una tombada, d'un còup de canon, etc.

bomba n.f. 1. Projectile cargat de matèria explosiva ò incendiària, qu'à passat temps si mandava m'un canon e aüra la màndon lu avions; tot projectile explosiu: *Atemptat à la bomba*. ◇ *Bomba nucleària*: Que la sieu potença explosiva emplega l'energia nucleària (si destríon li *bombas de fission*, dichi *atomiqui* ò *A* e li *bombas de fusion*, dichi *termonucleari* ò *H*). ◇ *Bomba relòtge, bomba relòri*: Engenh explosiu provedit d'un dispositiu que ne retarda l'espetament fins à un moment determinat. Sin.: **bomba à retardament**. ◇ (fam.) *Faire l'efècte d'una bomba*: Provocar la stupefaccion ò l'escandale. 2. *Bomba volcanica*: Tròç de lava mandat per un volcan, que si solidifica en l'ària. 3. Recipient metallic que contèn un produch sota pression destinat à èstre vaporisat: *Una bomba insecticida*. 4. *Bomba calorimetrica*: Recipient d'un calorimètre que mesura lo poder calorific d'un combustible. 5. Mena de berreta emisferica rigida que poàrton lu cavaliers.

bombacacea n.f. *Bombacaceas*: Familha d'aubres que lo tipe n'es lo baobab.

bombament n.m. Fach d'èstre bombut, convexitat. Var.: **bombiment**, **enflament**.

bombança n.f. Past copiós. Sin.: **tampona**, **noaça**, **rigosilho**. ◇ *Faire bombança*: Manjar totplen. Sin.: **faire tampona**.

bombar vt. Traçar, dessenhar m'una bomba de pintura.

bombar vt. 1. Rendre convèxe (una partida dau coar): *Bombar lo pièch*. Var.: **bombir**.2. Donar una forma convèxa à: *Bombar lo vèire*.

bombar vi. Faire de bonds après aver tocat un obstacle; si di en particulier d'una bala que pica lo soal e repilha d'autessa. Var.: **rebombar**. Sin.: **bondir**.

bombarda n.f. 1. Instrument de vent en boasc, d'enche doble, de tonalitat greva. 2. Boca de fuèc primitiva que mandava de bolets de pèira (s. XIV^{n} – s. XVI^{n}).) 3. (mar.) Sòrta de pichon bastiment provedit d'un aubre de mèstre à pibla (d'una pèça soleta) armejat mé de velas cairadi, d'un aubre de mejana armejat en vela latina, de vegadas d'una bregantina ò d'una vela de contramejana, e d'una trenqueta e d'un defés (fòc) à l'avant.

bombardament n.m. 1. Accion de bombardar, d'atacar un objectiu mé de bombas. 2. (fis. nucl.) Projeccion de particulas emessi per una substança radioactiva ò acceleradi per d'aparelhs especials (ciclotron, etc.).

bombardar vt. 1. Atacar (un objectiu) mé de bombas, de projectiles explosius. 2. Mandar de projectiles en grand nombre sobre: *Bombardar de confètis*. ◇ Tempestar: *Bombardar quauqu'un de questions*. 3. (fis. nicl.) Mandar de particulas acceleradi sobre).

bombardela n.f. Mortairet (Batèsta de Lepant).

bombardier n.m. 1. Avion de bombardament. 2. Membre de l'equipatge d'aquel avion, encargat de mandar li bombas. 3. Insècte coleoptèr que produe una pichina detonacion en mandant per l'anus un liquide acide.

bombardon n.m. Contrabassa de bombarda, emplegada dins li bandas.

bombasin n.m. Basin.

bombasina n.f. Basin.

bombat, ada adj. Convèxe, renflat. Var.: **bombut**. ◇ *Arc bombat*: Arc segmentari.

bombatge n.m. Cindratge au forn dei fuèlhs de vèire.

bombatge n.m. Accion d'escriure ò de dessenhar au mejan d'una bomba de pintura; lo sieu resultat.

bombejar vi. Ressautar à la lèsta. Sin.: **bondejar**.

bombet n.m. 1. Vestiment masculin cort e sensa mànegas, botonat sus lo davant. 2. Sotavestiment de

coton, de flanèla. 3. Malha dubèrta sus lo davant embé de mànegas lòngui. Sin.: **gileta**, **corpet**.

bombeta n.f. Sotavestiment femenin pauc ò pron balenat previst per mantenir lo pièch, lu malucs e per suportar li cambaligas.

bombicide n.m. *Bombicides*: Familha de parpalhons que lo tipe n'es lo bombix.

bombilhar vi. Faire un bosin sord e continú: *La vèspa bombilha*. Sin.: **zonzonar**, **bronzinar**, **vonvonar**, **tavanejar**.

bombilhi n.m. 1. Bosin fach per d'insèctes que bàton dei alas. 2. Bosin sord e continú d'un motor, d'una fola, etc. Sin. (1 e 2): **vonvon**, **zonzon, bronzinament**, **zonzonament**. 3. Sensacion d'un son dins l'aurelha sensa qu'augue una origina exteriora. Sin.: **acofèn(e)**.

bombiment n.m. Bombament.

bombir vt. Bombar (lo pièch).

bombitrar vi. Faire de pichins bonds (en parlant dei animaus).

bombix n.m. Genre de parpalhòla que l'espècia mai conoissuda es lo *bombix de l'amorier*, qu'a per toara lo vèrp de la seda. Sin.: **manhan**.

bombut, uda adj. Bombat.

bomerang n.m. Arma dei aborigènes australians, facha d'una lama estrecha de boasc plegada, que, quora es lançada, vira sobre d'ela-mema e pòu revenir au ponch de partença. ◇ Engenh per lo juèc e l'espòrt que si practícon m'aquesta arma; l'espòrt eu-meme.

bòna n.f. Bonbon. Var.: **boana**. Sin.: **bombec**.

bonaça n.f. (mar.) Mar calma. Var.: **bonassa**.

bonamia n.f. Parasite de l'òstrega plata, apareissut en Bretanha en lo 1979.

bonança (-ància) n.f. *En bonança*: Si di d'una nau arrestada per mancança de vent.

bonapartisme n.m. 1. Estacament à la dinastia de Napoleon Buonaparte. 2. Forma de govèrn autoritari e plebiscitari, ratificat per lo sufragi universal.

bonapartista adj. e n. Relatiu au bonapartisme; partidari dau bonapartisme.

bonarietat n.f. Bontat.

bonàs, assa adj. (pej.) Tròup boan, tròup brave, per deblessa. Sin.: **bravàs**.

bonassa n.f. Mar calma. Var.: **bonaça**. Sin.: **chatelina**.

bonassament adv. D'un biais bonàs.

bonassaria n.f. (rare) Caractèr bonàs. Sin.: **bonomia**.

bonassiós, oa adj. Bonàs.

bonaür n.m. Bonur. Var.: **bonaürança**. Sin.: **astre**, **benastre**, **fortuna**.

bonbècn.m. Bòna, boana (confisaria).

bonbon n.m. Confisaria, pauc ò pron dura, aromatisada e sucrada. Var.: **boana**, **bòna**, **bonbec**, **caramèla**.

bonboniera n.f. Boita que contèn abitualament de bonbons.

bond n.m. 1. Movement brusc dei mebres inferiors ò de darrier que permete à una persona ò à un animau de s'abrivar vèrs l'avant ò en autessa: *La granolha a fach un bond*. 2. (fig.) Progrès important e rapide: *L'enquista a fach un bond en avant*. 3. (fig.) Aumentacion importanta: *Lu prètz de l'essença an fach un bond*. Sin.: **saut**.

bonda n.f. 1. Bòrd que surplomba la faissa sotrana. Contr.: **preissa**. 2. Pèça metallica sagelada à l'orifici d'escolament d'un aiguier, d'un aparelh sanitari. 3. Clavadura dau trauc d'escolament dei aigas d'un estanh. 4. Trauc redon dins una doga d'una bota, per l'emplir ò lo vuar; lo tap que li si mete, finda sonat *bondoniera*. Var.: **bònda**.

bònda n.f. Bonda.

bondar vt. Clafir.

bondàs n.m. Bòrd à pic plantat de romegàs.

bondat, ada adj. Clafit: *Lo tren èra bondat*.

bondejar vi. Bombejar.

bonderisacion (-izacion) n.f. Transformacion quimica d'una susfàcia metallica avant pintura ò vernissatge.

bonderisar (-izar) vt. Preparar per bonderisacion.

bonderisat (-izat), -ada adj. Qu'a subit una bonderisacion.

bondir vi. (*bondissi*) 1. Faire de bonds; s'abrivar, si precipitar. 2. Tressautar per una emocion violenta. Sin.: **bombejar**, **bondejar**, **ressautar**, **bombar**.

bondissent, a adj. Que bondisse totplen: Un animau bondissent. Sin.: **bombaire**, **bombejaire**, **bondejaire**.

bondonar vt. Provedir d'una bondoniera.

bondoniera n.f. Tap que si mete à la bonda d'una bota. Var.: **brondoniera**.

bonet n.m. 1. Coifa, masculina tant coma femenina, sopla e sensa bòrds, que pilha tota la partida sobrana de la tèsta: *Bonet d'esquí*. ◇ *Bonet de nuèch*: Bonet que si portava per durmir. ◇ *Bonet borrut*: Cofadura militària portada majament per la garda dau Bonaparte. ◇ *Bonet cairat*: Cofadura dei curats e dei cardinals. 2. (vestiment femenin) Cadun dei capuchons dei sostèns. 3. Segond compartiment de l'estòmegue dei romiaires. 4. *Bonet de capelan*: Aubrilhon d'ornament dei fuèlhas lusenti, originari dau Japon, sovent cultivat poer faire de sebissas. Sin.: **fusanh**.

boneta n.f. Bonet.

bonetaria n.f. Industria ò comèrci dei vestits en estòfa à malhas; aquelu articles (bonets, bas, etc.).

bonetier, a n. Persona que fa ò vende d'articles de bonetaria.

bonhon n.m. 1. Bunha. 2. Partida gonflada d'un caulet.

bonhonar vi. Enflar, si formar, en parlant d'un caulet.

bonhonat, ada adj. Enflat, format, per un caulet.

bonificacion n.f. 1. Avantatge, ponchs suplementaris autrejats à un concurrent dins una espròva esportiva. 2. *Bonificacion d'interès*: Presa en carga per lo Tresaur d'una fraccion dei interès que d'uni personas dévon. 3. (geogr.) Ensèms dei travalhs destinats à assecar e à sanar de paluns.

bonificar vt. (lit.) Rendre melhor: *Bonificar una tèrra*. ◆ **si bonificar** v.pr. Si melhorar: *Lo vin si bonifica en venent vièlh*.

bonomia n.f. Caractèr dau brave òme. Sin.: **bonassaria**, **bontat**, **familiaritat**, **bravetat**.

bonsai n.m. Aubre pichon, obtengut en talhant li raíç e lu rams e en ligant li cambas, segond un metòde japonés.

bontat n.f. Caractèr d'una persona boana, benvolenta. ◆ pl. Manifestacion de benvolença: *Li sieu bontats m'an tocat*.

bonur n.m. 1. Estat de satisfaccion completa. Var.: **bonaür**. 2. Astre, circonstança favorabla: *Ai augut lo bonur de la rescontrar*. ◇ *Per bonur*: Per astre. ■ La forma classica es *bonaür*, ma *bonur* es un francisme ancian e corrent.

bonus n.m. 1. Reduccion de la prima d'assegurança automobila que l'asseguraire autreja à l'assegurat que non declara de sinistre. 2. Suplement: *Aqueu disc contèn una cançon bonus*.

bonze, essa n. Religiós ò religioa bodista.

bonzaria n.f. Monastèri de bonzes.

boolenc, a adj. 1. Relatiu ai teorias de Georges Boole. 2. (mat.) *Variabla boolenca*: Variabla que pòu pilhar doi valors que s'exclúon mutualament (coma 0 e 1).

booster n.m. (angl.) Bóster.

bòp n.m. Be-bop.

boquet n.m. Flors estacadi ensèms. Sin.: **ramelet**, **maç**, **maçon**, **floquet**, **faisset**.

boqueta n.f. Pichina boca; sorrire. ◇ *Faire boqueta*: Sorrire un pauc.

boquetier, a n. Persona que fa de boquets. Sin.: **florista**.

boquetin n.m. Cabra sauvatja dei montanhas, dei banas lòngui incurvadi e aneladi (Familha dei bovides).

boquin n.m. 1. Pichina boca. 2. Fumacigarreta. 3. Tube de pipa.

boquin n.m. (fam.) Libre, espec. vièlh libre. Sin.: **libràs**.

boquinaria n.f. Negòci d'un boquinista. Sin.: **libralharia**.

boquinista n. Persona que vende de libres de segonda man. Sin.: **libralhier**.

boracita n.f. Boroclorat de magnèsi.

bòr(e) n.m. Non-metal solide, dur e negràs, de densitat 2,4 que s'aparenta au carbòni ò au silici, ma es trivalent; element (B) de n° atomic 5 e de massa atomica 10,81.

boraire, airitz n. Bordalier (mèstre d'una bòrda). Sin.: **masier**, **bastidier**, **bordier**.

boralda n.f. Riu, torrent de montanha d'Aubrac.

bòra n.f. Vent frèi e sec que vèn d'Euròpa centrala e bufa en ivèrn en direccion de la mar adriatica.

boran n.m. Compauat de bòre e d'idrogène (nom generic).

boràs n.m. Borat idratat de sòdi de formula $Na_2B_4O_7,10H_2O$. Var.: **borax**.

borassus n.m. Paumolier d'Índia e d'Àfrica, que dona un grèlh e de fruchs manjadís, que la sieu saba sièrve à preparar una bevenda.

borat n.m. Sau de l'acide boric.

boratat, ada adj. Que contèn de borat.

borax n.m. Boràs.

borbolh n.m. Bosin d'un liquide, d'un gas dins l'estòmegue ò li entralhas. Sin.: **borborigme**, **gorgolh**.

borbolhada n.f. 1. Fach de bletonear. 2. Mesclum confús, eteroclit. Sin.: **salada**.

borbolhar vi. 1. Faire audir un borbolh. Sin.: **gorgolhar**. 2. Bletonear.

borbolhon, a n. Persona que borbolha, que bletonea.

borbonés, esa adj. e n. Dau Borbonés.

borbonian, a adj. Relatiu ai Borbons. ◇ *Nas borbonian*: Nas aquilin.

borborigme n.m. Borbolh. Sin.: **pautós**, **bachassós**.

borbós, oa adj. Fangós.

borbotaire, airitz n. Que manifèsta de marrida umor. Var.: **borboton**.

borbotar vi. Manifestar de marrida umor. Sin.: **renar**, **barbatar**, **ronhar**.

borboton, a n. Borbotaire. Sin.: **renaire**, **barbataire**, **ronha**.

bòrd n.m. 1. Partida que forma lo limit d'una susfàcia, d'un objècte: *Lo bòrd d'una taula, d'un capeu, dau camin*. Sin.: **òrle**, **brua**, **marge**, **broa**, **esponda**. – *À plens bòrds*: En granda quantitat, sensa obstacle. 2. Costat d'una nau. Sin.: **banda**. ◇ *Virar de bòrd*: Cambiar d'amura. Sin.: paravirar. ◇ (fig.) Cambiar d'opinion, de partit. Sin.: **virar la vèsta**. 3. Riba, ribatge. Sin.: **ribairés**. ◇ *Èstre au bòrd de*: Non èstre luènh de (*èstre au bòrd de la crisi, de la falhida*. 4. *À bòrd de*: Sus (una nau), dins (un avion). ◇ *La nau ela-mema*: *Lu òmes dau bòrd*. ◇ (fig.) *Èstre dau meme bòrd*: Èstre dau meme vejaire, dau meme partit, etc. ◇ *Taula de bòrd*: Ensèms dei aparelhs de contraròtle plaçats davant lo pilòt ò lo menaire, per li permetre d'aver un uèlh sobre lo foncionament dau sieu veïcule. - (fig.) Ensèms dei entre-senhas, estatísticas e grafics, que permete à una societat de verificar que toi lu servicis van ben.

borda n.f. Mesclum de sòuda e de sau.

borda n.f. (mar.) Vela latina, la 2a, es à dire aquela de l'aubre de mèstre majament sus li galèras.

bòrda n.f. Fèrma. Sin.: **mas**, **bòria**.

bordada n.f. (mar.) 1. Distança percorruda entre doi viraments de bòrd. 2. Caduna dei doi partidas d'un equipatge organisada en vista dau servici de quart.3. Ensèms dei canons alinhats de cada costat d'una nau. ◇ Descarga en meme temps de toi lu canons d'una mema bataria. ◇ (ext.) Granda quantitat: *Una bordada de blastemas*.

bordadura n.f. 1. Partida mai en defoara d'una susfàcia. Var.: **bordura**. Sin.: **bòrd**, **brua**, **òrle**, **orladura** 2. Cen que garnisse lo bòrd de quauqua ren ò n'en marca lo limit: *Una bordadura de flors*, *la bordudara d'un trepador*. 3. (constr.) Dobla espessor de teules plats ò de lauvas que fórmon lo bòrd inferior d'una teulissa.

bordalés, esa adj. e n. De Bordeu.

bordalesa n.f. 1. Bota de 225 à 230 litres, emplegada per lo comèrci dau vin. 2. Botelha d'una forma especiala, que contèn 68 à 72 centilitres.

bordalier, a n. Mèstre d'una bòrda. Sin.: **masier, boraire, bastidier, bordier.**

bordar vt. 1. Garnir lo bòrd, faire una bordadura: *Bordar lo coal d'una camia*. 2. *Bordar un lièch, quauqu'un (dins lo sieu lièch)*: Replegar lo bòrd dei lençòus e dei cubèrtas sota lo matalàs. 3. (mar.) *Bordar una nau*: Metre en plaça lo sieu bordatge.

bordareu n.m. Document d'enregistrament, estat recapitulatiu d'operacions financiari, comerciali, etc.: *Un bordareu de remessa de chèc*. Sin.: **carteu**, **estat**, **inventari**, **registre**.

bordat, ada adj. (teissut) Garnit d'una bordadura. Sin.: **orlat**.

bordat n.m. (mar.) Ensèms dei bordatges d'una nau.

bordatge n.m. 1. Cadun dei elements longitudinals que recuèrbon l'armadura d'una nau per formar lo *bordat*.

bordau n.m. Cordatge tot au lòng d'una sàvega. Sin.: **calament**.

bordejar vi. (mar.) Per una nau, navigar just à costat d'una autra, bòrd còntra bòrd. ◆ vt. Costejar: *D'aubres auts bordejàvon la carriera.* Sin.: **ribejar**, **ribassejar.**

bordejat, ada adj. Costejat.

bordelic, a adj. (pop.) En grand desòrdre, mau organisat.

bordeliera n.f. (pop.) Prostituida.

bordeu n.m. 1. Maion de prostitucion: *«Calant de Vilafranca/Siéu anat au bordeu»* (cançon populària). 2. (pop.) Grand desòrdre.

bordeu n.m. Vin de la region de Bordeu. ◆ adj. inv. Roge escur, esquasi violet.

bordier, a adj. 1. *Mar bordiera*: Mar situada sus la brua d'un continent. 2. (mar.) Si di d'una nau que clina mai d'una banda que de l'autra.

bordier, a n. 1. (vièlh) Metaier. 2. Bordalier (mèstre d'una bòrda). Sin.: **masier**, **boraire**, **bastidier**.

bordiga n.f. Cleas, en riba de mar, per pilhar ò gardar de peis.

bordilha n.f. Rementa.

bordilhier n.m. Aisina dont es acampada la bordilha. Sin.: **rementier**.

bordina n.f. 1. Mansa, corteta. 2. Mitadaria.

bordo, a adj. Pas gaire aimable. Var.: **bòrdo**.

bòrdo, a adj. Bordo.

bordolaiga n.f. Planta eme de fuèlhas pichoni e carnudi, que d'ela una varietat es cultivada coma ortalha. Var.: **bortolaiga**. Sin.: **porpier**.

bordon n.m. Lòng baston de romieu que la sieu extrimitat sobrana es decorada en forma de pom. ◇ *Plantar bordon*: Si fixar en quauque luèc.

bordon n.m. Omission d'un mòt, d'un passatge, d'una frasa, dins un tèxto estampat.

bordon n.m. 1. Insècte dau còrs velut e de l'abdomèn anelat, vesin de l'abelha, que viu en gropes pas gaire nombrós (òrdre dei imenoptèrs, Familha dei apides). Sin.: **abelha fèra**, **abilhard**, **tavardon** (ai Cloàs). ◇ *Faus bordon*: Abelha mascle. 2. (mús.) Gròssa campana dau son bas. 3. (mús.) Juèc de l'òrgue, que fa sonar de tubes tapats que rèndon una sonoritat doça.

bordon n.m. Element qu'acaba li bandas d'una sàvega.

bordura n.f. Bordadura.

boreal, a adj. Dau nòrd; qu'es situat dins au nòrd de l'eqüator: *Emisfèri boreal*. Contr.: **austral**. Var.: **boreau**. Sin.: **ubassenc**, **nordenc**.

boreau, ala adj. Boreal.

borg n.m. 1. Vilatge, espec. gròs vilatge, que sièrve de mercat per lu vilatges vesins. 2. Aglomeracion centrala d'una comuna, per oposicion ai abitacions periferiqui.

borgada n.f. Pichin borg.

borgadenc, a adj. Estatjant d'un borg.

borgés, esa adj. 1. Dei borgés; de la borgesia. 2. (pej.) Relatiu à la borgesia, per lo sieu biais de viure, lu sieus gusts, lu sieus interès. 3. Ric, ben installat. ◇ *Coïna borgesa*: Simpla e de boan gust. 4. (dr.) *Abitacion borgesa*: Abitacion d'usatge privat e non professional.

borgés, a n. 1. Persona qu'apartèn à la borgesia ò que n'a lu biais. 2. (ist.) Abitant d'un borg, d'una vila.

bòria n.f. 1. Maion tradicionala de pèiras sequi, especialament en Occitània, en Còrsega, en Sardenha. 3. Mas, fèrma.

borgesament adv. D'un biais borgés.

borgesia n.f. Ensèms dei borgés, dei personas que non an un travalh manual e que lu sieus revenguts son relativament elevats e reguliers.

borgin n.m. Sòrta de ret foarça fina emplegada per la pesca de la potina. Sin.: **aranhòu, palhòla.**

borgonhon, a adj. e n. De Borgonha. Var.: **borguinhon**.

borgonhon n.m. Preparacion de carn de bòu mé de cebas e de vin roge. Var.: **borguinhon**.

borgonhona n.f. Botelha emplegada per lu vins de Borgonha. Var.: **borguinhona**.

borggravi n.m. Comandant militari d'una vila ò d'una plaça foarta, dins lo Sant Empèri.

borggraviat n.m. Comandament d'un borggravi.

borguinhon, a adj. e n. Borgonhon.

bòria n.f. Fèrma, mas.

boric, a adj. *Acide boric*: Acide oxigenat que vèn dau bòre (H_3BO_3).

boricat, ada adj. Que contèn d'acide boric.

boriós, oa adj. Que si vanta. Sin.: **vanagloriós**, **marjassa**, **sautarèu**, **arlèri**, **bulo**, **fantaumier, falabrac**, **talhavent**.

borisme n.m. Intoxicacion deuguda au bòre.

borlesc, a adj. Burlesc.

bòrlhe adj. e n. Aqueu que ve que d'un uèlh. Sin.: **bòrni d'un uèlh.**

borlingaire, airitz n. (fam.) Persona que borlinga. Sin.: **cèrcamonde**, **barrutlaire**, **vagabond**.

borlingar vi. 1. (mar.) En parlant d'una nau, anar bòrd sus bòrd en rason dau marrit temps. 2. (fam.) Viatjar totplen. Sin.: **virar mièg monde**, **barrutlar**.

bòrna n.f. 1. Pèira, senhau que materialisa lu limits d'un terren, un passatge, etc. Sin.: **tèrme**, **peirau**. ◇ *Bòrna quilometrica*: Bòrna installada au bòrd dei rotas per indicar li distanças entre li localitats. 2. (sovent au

plural) Limit: *Li bòrnas dau saber*. ◇ *Ambicion sensa bòrnas*: Ambicion infinida. ◇ *Passar li bòrnas*: Anar tròup luènh, en là dau permés, exagerar. Sin.: **mandar lo bochin tròup luènh**, **passar la rega**, **passar l'òsca**. ◇ (mat.) *Bòrna sobrana (sotrana) d'un ensèms ordenat A*: Lo plus pichin (ò lo plus grand) dei majorants (dei minorants) de A. 3. (electr.) Ponch ò compauant d'un circuit destinat à establir una conexion.

bòrna-fontana n.f. Pichina fontana en forma de bòrna.

bornar vt. (*bòrni*) 1. Delimitar au mejan de bòrnas: *Bornar un camp*. 2. Restrénher, embarrar dins de limits: *Bornar la sieu recèrca*.

bornat, ada adj. Delimitat per de bòrnas (toi sens).

bornatge n.m. 1. Operacion per metre en plaça de bòrnas per delimitar una proprietat privada. 2. (anc.) navigacion d'un bastiment de pichin desplaçament dins un relarg de 100 miles à l'entorn dau sieu poart d'estac.

bornejaire, airitz n. Persona que s'entreva de bornar. Sin.: **termenador**, **termenaire**.

bornelar vi. Plaçar de borneus.

borneu n.m. Tube per l'evacuacion de l'aiga d'un terren tròup umide. Sin.: **drèn**.

bòrni, ia adj. e n. 1. Que non li ve. ◇ *À la bòrnia*: Sensa li vèire, d'azard. ◇ *Bòrni d'un uèlh* (ò *bòrni*): Que li ve solament d'un uèlh.

borniejar vi. Mirar d'un uèlh solet, en barrant l'autre, per verificar s'una linha es ben drecha, s'una susfàcia es ben plana. ◆ vt. Traçar, plaçar en linha drecha en emplegant aqueu mejan.

borniera n.f. Partida d'un vestit en forma de pichin sac, dont si poàdon metre de pichini cauas. Sin.: **pòcha**, **tasca**.

bornigon n.m. Dins una maion, pichin membre retirat. Sin.: **caforcho**.

borocalcita n.f. Combinason d'un borure m'una calcita.

borofluorur(e) n.m. Combinason d'un borure m'un fluorure.

boroglicerina n.f. Combinason d'acide boric e de glicerina.

boromagnesita n.f. Combinason de borat e de magnèsi.

boro-silicat n.m. Combinason d'un borure m'un silicat.

boro-silicatat, ada adj. *Vèire boro-silicatat*: Vèire que contèn un boro-silicat, emplegat en veiraria culinària.

borra n.f. 1. Amolonament de pels d'origina animala per la confeccion dau feutre, de materiaus isolants, etc. 2. Mena de tap que mantèn una carga explosiva (per ex. dins una cartocha). 3. Ensèms dei pels corts e doç que créisson sus lo còrs d'unu aimaus. 4. Grèlh. ◇ *Picar à la borra*: Falhir, mau capitar. Sin.: **si mancar**.

borrada n.f. Morsura dau can de caça per agantar la sauvatgina.

borrage n.m. Borratge (planta).

borrador n.m. Peston per borrar un espaci estrech, per butar una cartocha d'explosiu din sun trauc de mina.

borraginacea n.f. *Borraginaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï veludi, coma lo borratge, l'èrba plagada.

borrai n.m. Borratge (planta).

borralaria n.f. Profession, comèrci dau borralier. Sin.: **correjaria**.

borralier, a n. Mestierant que fa e vende de pèças d'arnesc per li bèstias e d'articles de cuer (sacs, corrèias, etc.). Sin.: **corregier**.

borrar vt. 1. Garnir de borra. 2. Clafir. 3. Clafir quauqua ren: *Borrar una pipa*. ◇ (anc.) *Borrar lo fusiu, lo canon*: Lu cargar per lo canon. Sin.: **clafir**, **claufir**, **aclafir**. ◆ vi. Blocar, en rason d'un amolonament de matèria (espec. de papier dins un fotocopiaire).

borrar vt. Mesclar (per ex. d'òus). Var.: **brolhar**.

borràs n.m. Estòfa de lana ò de tela rústega. Sin.: **bura**.

borrasca n.f. Còup de vent breu e violent. Sin.: **ventada**, **ventaura**.

borrascós, oa adj. Si di dau temps, quora li a de borrascas. Sin.: **ventós**, **aurós**.

borrat, ada adj. Mesclat (en parlant dei òus, per exemple). Var.: **brolhat**.

borratge n.m. 1. Accion de borrar; lo sieu resultat. Sin.: **clafiment**. 2. Marrit foncionament d'un aparelh que borra.

borratge n.m. Planta annala foarça veluda, mé de grandi flor blavi, frequenta dins li roïnas, que s'emplega en tisana coma diuretic e sudorific (*borrago officinalis*, Familha dei borraginaceas). Var.: **borrai**.

borrèia n.f. Dança e ària per dançar à doi temps (Beiriu e Borbonés) ò à tres temps (Auvernha e Lemosin). ◇ (coregr.) *Pas de borrèia*: Marcha que si fa sus tres pas (un à plat, lu autres sus li ponchas ò à mièg-ponchas).

borrelament n.m. (lit.) Tortura, sofrença morala. Sin.: **torment**, **remordiment**, **pentiment**.

borrelar vt. (*borrèli*) Tafurar, tormentar.

borrelat, ada adj. (lit.) *Borrelat de remordiment*: Torturat, cruciat de remordiment.

borrelet n.m. 1. Gaina clafida de borra, de matèria elastica, etc., ò benda isolanta per protegir dei còups, tapar una dubertura, etc. 2. Partida salhenta que costeja quauqua ren ò n'en fa lo torn: *Borrelet d'una cartocha*. 3. (fam.) Gonflament adipós dau còrs: *Aver de borrelets à la talha*.

borreliòsi n.f. Malautia infeccioa transmessa per lu peolhs e li langastas, que provòca d'accès de fèbre successius. Sin.: **fèbre recurrenta**.

borreta n.f. Sobras de seda naturala, que s'obtènon en fielant la borra.

borric n.m. 1. Borricòt. 2. (pop.) Marrit cavau.

borrica n.f. 1. Ae, sauma. 2. (fam.) Persona nèscia.

borricalha n.f. Lu aes en general.

borricat, ada adj. Entestat.

borricòt n.m. 1. Asenon. 2. (fam.) Nèsci.

borrida n.f. Mena de bolhabaissa, compauada d'alhòli delegat en l'aiga bulhenta embé de sau e de ros d'òu.

borriquet n.m. 1. Asenon. Sin.: **saumin**. 2. (arts grafics) Aparelh per ponçar li pèiras litografiqui.

borrir vi. (*borrissi*) Grelhar.

borrola n.f. Garrolha; fach de si borrolar. Var.: **brolha**.

borrolar vt. 1. Metre en desòrdre. 2. Rendre confús: Borrolar d'ideas, borrolar una transmission. 3. Metre d'animositat (entre doi personas que finísson per plus si parlar). Var.: **brolhar**. ◆ **si borrolar** v.pr. 1. Devenir confús: *Ai la vista que si borrola*. 2. Si garrolhar e plus si parlar. 3. Devenir gris, en parlant dau temps. Var.: **si brolhar**.

borrolat, ada adj. Que parla plus (à quauqu'un) après s'èstre garrolhat.

borrolatge n.m. Accion de borrolar: *Borrolatge dei ondas*. Var.: **brolhatge**.

borrolhar vt. Escriure au borrolhon, rapidament.

borrolhon n.m. Brolhon.

borrolhon, a adj. e n. Brolhon. Sin.: **desordenat**.

borrolís n.m. (mar.) Movement balancejaire de cada banda d'una nau à l'entorn dau sieu axe longitudinal, provocat per lo desplaçament lateral de l'erseja. Sin.: **rampelada**, **bidorsada**, **rotlís**.

borron n.m. Grèlh. Sin.: **boton** (1).

borrós, oa adj. Cubèrt de borra. Var.: **borrut**.

borrosclada n.f. Cremadura.

borrosclar vt. Brutlar, cremar.

borrosclat, ada adj. Cremat.

borrut, uda adj. 1. Cubèrt de borra. Var.: **borrós**. 2. *Lach borrut*: Lach coma soarte dei possas de la vaca. ◇ *Vin borrut*: Vin en fin de fermentacion, encara cargat de gas carbonic e pas'ncara clarificat.

borsa n.f. 1. Saqueton per metre d'objèctes pichins, de sòus. Sin.: **poartamoneda**. 2. Pension acordada à un escolan, à un estudiant ò à un cercaire per l'ajudar à contunhar lu sieus estudis. 3. (anat.) Pòcha, dins una articulacion. Sin.: **borsonada**. ◆ pl. Envelopa cutanea dei testicules; lu testicules. Sin.: **escrotom**, **colhas** (pop.), **colhons** (pop.).

borsa n.f. (m'una majuscula) 1. Edifici, institucion dont es organisat lo mercat dei valors mobiliari; aqueu mercat. 2. *Borsa dau travalh*: Luèc dont s'acàmpon lu sindicats per li centralisar lu sieus servicis d'informacion e lu sieus cors professionals.

borsada n.f. Contengut d'una borsa.

borsaquin n.m. Borsilhon.

borsejaire, airitz n. Borsicotier.

borsejar vi. Borsicotar.

borsèla n.f. Intrada dau tor d'una bordiga.

borset n.m. 1. (mar.) Vela trapezoïdala. 2. Pichina borniera dau gilet ò dintre la cintura dei braias, per li metre una moastra.

borseta n.f. Pichina borsa. Sin.: **saqueton**.

borsicotar vi. Jugar en Borsa. Var.: **borsejar**.

borsicotatge n.m. Accion, fach de jugar en Borsa.

borsicotier, a n. Que juèga en Borsa. Var.: **borsejaire**.

borsier, a adj. e n. Qu'es beneficiari d'una borsa d'estudis.

borsier, a adj. Relatiu à la Borsa. ◆ n. Professional qu'opèra en Borsa.

borsilhon n.m. Pichina borsa (1), pichin poartamoneda. Var.: **borsaquin**.

borson n.m. Borseta, borsilhon.

borsonada n.f. Borsa (3).

borsonat, ada adj. Si di d'una persona qu'a la borsa plena. Sin.: **amonedat**.

bòrt n.m. Nom d'una estòfa de lana.

bòrt n.m. Diamant d'usatge industrial.

borteveu n.m. Bortoveu.

bortolaiga n.f. Bordolaiga.

bortoveu n.m. Ret de pesca en forma de totairòu. Var.: **borteveu**.

borur(e) n.m. Compauat de bòre e d'un autre còrs simple.

boruracion n.f. (metall.) Procediment de cementacion per lo bòre.

bosar vi. Bufar.

bosavòira n.f. Bufet en forma de tube per atissar lo fuèc.

bosca n.f. Boscatge (3).

boscan, a adj. Que vèn dei boascs. Sin.: **sauvèstre**, **boscarenc**.

boscar vt. 1. Plantar d'aubres. Sin.: **abosquir**, **enfustar**, **embosquir**. 2.Talhar, escairar un aubre, una pèira.

boscarenc, a adj. Que vèn dei boascs. Sin.: **boscan**, **sauvèstre**.

boscarla n.f. Passeron dau plumatge brun, dau cant agradiu, insectivòre, comun dins lu boissons (15 cm de lòng, Familha dei silviidats). Sin.: **passerina**. ◇ *Boscarla brondassiera*: Boscarla ordinària. Sin.: **tèsta negra**, **cap negre**. ◇ *Boscarla mòra*: Boscarla de la tèsta negra. ◇ *Boscarla quinsoniera*: Boscarla que captura d'insèctes au vòl. ◇ *Boscarla quinsoniera negra*: Becafiga. Sin.: **traucafiga**, **pelafiga**. ◇ *Boscarla de la colana*: Varietat de boscarla quinsoniera, m'una mena de colana dessenhada au coal. ◇ *Faire la boscarla*: Cercar l'aventura, virar à l'entorn de quauqu'un, faire lu cent pas.

boscassier, a n. Boscatier. ◆ adj. Sauvèstre.

boscatge n.m. 1. Accion de boscar (1) Sin.: **abosquiment**, **embosquiment**. 2. Accion de boscar (2). 3. Region dont lu prats e lu camps son delimitats per d'auçadas de tèrra mé de baranhas ò d'aubres e dont li abitacions son generalament dispauadi en fèrmas ò e vilatjons. Var.: **bosca**.

boscatier, a adj. Que pertòca lo boasc, la forèst.

boscatier, a n. Persona que travalha dins lu boascs e li seuvas. Var.: **boscassier**.

boscatiera n.f. Bosquiera. Sin.: **lenhier**.

boscla n.f. Bavarèla à ponchs. Sin.: **bavoa**.

boscat, ada adj. Boscós. Var.: **boscut**.

boscaton n.m. Bosquet. Var.: **bosquilhon**.

boscós, oa adj. Cubèrt d'aubres. Var.: **boscat**, **boscut**.

boscut, uda adj. Boscós.

bosés n.m. Bofet.

bosier n.m. Coleoptèr que fa de pichini bolas de bua per noirir li sieu larvas.

bosigaire, airitz n. (fam.) Persona que bosiga, que degalha. Sin.: **maganhaire**, **degalhaire**.

bosigar vt. 1. (fam.) Degalhar. Sin.: **maganhar**, **degalhar**. 2. Faire un travalh grossierament.

bosigatge n.m. Accion de bosigar. Sin.: **degalhatge**.

bosin n.m. 1. Ensèms dei sons que son produchs per de vibracions, que l'aurelha pòu percèvre: *Lo bosin dei pas dins la grava*, *lo bosin d'un avion que passa*. Sin.: **bruch**. 2. Ensèms de sons sensa minga armonia: *Li a tròup de bosin aquí*. Sin.: **remon**, **tarabastèri**. 3. *Faire de bosin*: En parlant d'un eveniment, aver de grandi consequenças, n'audir parlar totplen. 4. Perturbacion desagradiva que si vèn metre sobre un senhau e sobre li donadas utili, dins un sistema de tractament de l'informacion, dins un canal de transmission.

bosinar vi. 1. Bisbilhar (4). 2. Faire de bosin. 3. Bruir.

bosniac, a adj. e n. Dei musulmans de Bòsnia.

bosnian, a adj. e n. De Bòsnia-Ercegovina.

boson n.m. Tota particula qu'obedisse à una estatistica de Bose-Einstein (mesons, fotons, etc.).

bosquet n.m. Grope d'aubres ò d'aubrets. Var.: **boscaton**.

bosquiera n.f. Molon de boasc, d'estèlas.

bosquilhon n.m. Boscaton.

bossèrla n.f. Bunha.

bóssola n.f. Aparelh qu'indica lo nòrd magnetic au mejan d'una agulha aimantada que vira. Var.: **bossòla**. Sin.: **caramida**.

bossòla n.f. Bóssola.

bosson, a n.m. Brave enfant, ingenú. Var.: **bossonier**.

bossonear vi. (*bossonei*) Balandrinar. Var.: **bossonejar**. Sin.: **landrejar**, **tordolear**, **pacholear**.

bossonejar vi. Bossonear.Sin.: **landrejar**, **tordolear**, **pacholear**.

bossonier, a adj. Bosson.

bossoniera n.f. Pichin canal sota d'una rota ò trauc dins lo pavés d'una nau per laissar s'escórrer l'aiga. Var.: **boissoniera**. Sin.: **embornau**.

bostegaire, airitz adj. e n. Maliciós, tarabustèri. Var.: **bostegon**.

bostegar vt. (*bostegui*) 1. Tarabustar. Var.: **bostigar**, **bosticar**. Sin.: **picanhar**, **atissar**. 2. Forgonar: *Bostegar un fuèc*. 3. Farfolhar. ◆ vi. Fornigar.

bostegon, a n. Bostegaire. Sin.: **picanhaire**, **picanhós**, **bostigaire**, **atissós**, **tissós**.

bóster n.m. (anglés *booster*) 1. (astronaut.) Propulsaire auxiliari destinat à acréisser lo butada d'una fusada, especialament au decolatge. 2. Amplificator destinat à acréisser la potença d'un autoràdio e à melhorar la qualitat dau son fornit. Sin.: **sobramplificator**. 3. Tipe d'escotèr.

bóstia n.f. Boita.

bosticable, a adj. Excitable.

bosticar vt. (*bostiqui*) Bostegar.

bostier n.m. Boitier.

bostifalha n.f. (pop. e pej.) Manjar. Sin.: **manjalha**.

bostifalhar vi. Manjar en brava quantitat ò manjar d'un biais descorós. Sin.: **bofegar**, **tamponar**, **manjar à crepa-pança**.

bostigaire, airitz adj. Bostegon. Sin.: **picanhós**, **picanhaire**, **atissós**, **tissós**.

bostigar vt. Bostegar.

boston n.m. Valsa lenta.

bostonar vi. Balar lo boston.

bostric n.m. Insècte coleoptèr dei elitras rogi e dau corselet velut, que s'ataca au boasc d'unu aubres (longuessa 1 cm).

bostriquide n.m. *Bostriquides*: Familha de coleoptèrs que lo tipe n'es lo bostric.

bostrofedon n.m. Escriptura arcaïca (grèc, etrusc) que si liegia alternativament de seneca à drecha e de drecha à seneca.

bot n.m. Saut, bond.

bot n.m. 1. Extremitat, part finala d'un objècte, especialament d'un objècte lòng: *Lo bot d'una cana*. Sin.: **cap**, **cima**. 2. Limit, tèrme, fin: *Lo bot dau camin*. 3. Tròç, fragment, morseu. 3. Pichin pan.

bòt n.m. Còup de campana, tindament. ◇ *Sonar lu bòts, sonar à bòts*: Tindar.

bota n.f. Recipient de boasc mé doi fonds plats, especialament per lo vin; lo sieu contengut: *Una bota de vin*. Sin.: **barrica**, **barriu**.

bòta n.f. Cauçadura auta que pilha lo pen e la camba fins au genolh: *Bòtas de cuer, bòtas de cavalier*. ◇ *Èstre à la bòta de quauqu'un*: Li èstre totalament sotamés. ◇ *Sota la bòta (de)*: Sota la dominacion militària *(de)*.

bòta n.f. 1. Còup donat mé la poncha de l'espada. 2. Atac viu e imprevist que pòu desconcertar un adversari ò un interlocutor (espada e fig.).

bòta n.f. Pichin fais. Sin.: **paquet**, **fagòt**, **manada**.

botabuèlh n.m. Fond de bota.

botada n.f. Mòt d'esperit, prepaus paradoxal.

botafoara n.m. inv. (mar.) Pèça de l'aubre que permete d'armejar una vela de mai: *Botafoara de fòc*.

botafuèc n.m. 1. (artilharia) Baston que servia à enflamar la carga d'una boca de fuèc. 2. Persona acostumada à provocar de tensions e de garrolhas. Sin.: **cèrcagarrolha**, **cèrcaronha**, **chacotaire**, **garrolhon**.

botaire, airitz n.m. Au rugbi, jugaire encargat de tirar li penalitats. Var.: **butaire**.

botanés, esa adj. e n. Dau Botan.

botanic, a adj. Relatiu à l'estudi dei vegetals: *Jardin botanic*. ◇ *Planta botanica*: Planta decorativa venduda dins lo sieu estat sauvatge.

botanica n.f. Sciença qu'estúdia lu vegetals.

botanista n. Especialista de la botanica.

botanofil(e) adj. e n. Persona que li agràdon li plantas.

botar vi. Sautar, bondir.

botar vt. (*bòti*) 1. Cauçar de bòtas. 2. Donar un còup de pen à. ◆ vi. Donar un còup de pen au rugbi, per mandar lo balon foara ò per tirar una penalitat.

botar vt. Metre foara, caçar. ◆ **si botar** *(à)* v.pr. Si metre (à faire quauqua ren): *Si botar au sieu travalh*.

botareu n.m. Pichina bota.

botarga n.f. Caviar. Var.: **potarga**.

botaria n.f. Luèc dont son fabregadi li botas. Sin.: **barrilaria.**

botaròt n.m. Fonge provedit d'un aneu sus la camba, ma sensa vòlva. Lo capeu cubèrt d'escaumas grisi ò bruneti pòu jónher mai de 20 cm de diamètre. Li lamellas son blanqui ò tenchadi de gris clar. Es foarça manjadís. (*Lepiota procera*) Sin.: **cuu d'ae**, **brugairòu**, **padre**, **capelan**, **colomela**, **lepiòta**, **ombrela**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**.

bota-sèla n.m. inv. (anc.) Sonaria de trompeta per dire ai cavaliers de metre la sèla ai cavaus.

botat, ada adj. Que poarta de bòtas: *Lo cat botat*.

botelaire, airitz n. Persona que botèla. Sin.: **embotelaire**, **ligaire**.

botelaira n.f. Màquina per embotelar.

botelar vt. (botèli) Metre en bòtas (la palha, lo fen).

botelat, ada adj. Mes en bòtas.

botelatge n.m. Accion de botelar.

botelha n.f. 1. Recipient de forma variabla, dau coal estrech, de vèire, de plastic, etc., destinat ai liquides, en particuliers à-n-aquelu que si bévon; lo sieu contengut. 2. (absol.) Botelha de vin ò d'una autra bevenda alcolisada. 3. Recipient per contenir de gas sota pression. Var.: **botilha**.

botelhada n.f. Contengut d'una botelha. Var.: **botilhada**.

botelhan adj. e n.m. Varietat d'olivier.

botelhana adj. e n.f. Varietat d'oliva.

botelharia n.f. 1. Fabrega de botelhas. 2. Fabricacion, comèrci dei botelhas.

botelhier n.m. Oficier encargat dau vin à la cort d'un rèi, d'un prince, etc. Sin.: **copier**.

botelhon n.m. Pichina botelha. Var.: **botilhon**.◇ (espec.) Pichina botelha dont si mete lo lach per faire popar un enfant. Sin.: **biberon**, **tetareu**, **poparèla**.

botelhòu n.m. Botelhon.

boteta n.f. Pichina bota.

boteu n.m. Salhida que fan lu muscles de la part posteriora de la camba, entre la cavilha e lo plec dau genolh.

botge n.m. (mar.) 1. Enflament à l'enbàs de la ròda d'una nau. 2. Compartiment en defoara de la carena d'una nau de guèrra per alunhar lo ponch d'explosion d'una eventuala torpilha.

boticari, ària n.m. Farmacian.

botier, a n. Persona que fa de cauçaduras e de bòtas sus mesura.

botiga n.f. 1. Local dont si tèn un comèrci de detalh. Sin.: **negòci**, **magasin**. 2. Negòci dont un grand sartre vende sota lo sieu nom d'unu accessòris ò d'articles de confeccion. 3. (anc.) Farmacia.

botigon n.m. Pichina botiga.

botiguejar vi. 1. Faire de cròmpas de botiga en botiga. 2. Alucar li veirinas dei negòcis.

botiguier, a adj. (pej.) De botiga.

botiguier, a n. Persona que tèn una botiga.

botilhon n.m. Botelhon.

botilhon n.m. Pichina bòta.

botigon n.m. Pichina botiga. Sin.: **bancon**.

botilha n.f. Botelha.

botilhada n.f. Botelhada.

botilharia n.f. Botelharia.

botina n.f. Cauçadura montanta serrada sus lo pen.

botinhan adj. e n.m. Varietat d'olivier.

botinhana adj. e n.f. Varietat d'oliva.

botinhar vi. Marcar per l'expression de la cara de despièch, de marrida umor. Sin.: **fonhar, labrejar**, **faire lo morre**.

botinhós, oa adj. Si di d'una persona que fa lo morre. Sin.: **morre de tòla**, **de cuu**, **fonhós**, **morrut**, **labrejaire**.

botís n.m. Lo *botís*, ou *brodaria de Marselha*, es obtengut per l'assemblatge de doi estòfas fini per un ponch avant segond un motiu donat en prononçant lu releus.

boton n.m. 1. Grèlh que la sieu dubertura dona una flor. Sin.: **brot**, **uèlh**, **borron**. 2. Pichina pustula sus la pèu. Sin.: **varon**. 3. Pichina pèça d'una matèria dura que permete de decorar ò de tenir serrat un vestit. 4. Pèça mobila que sièrve per accionar un mecanisme ò un aparelh electric. 5. Pèça centrala que li son assembladi li pèças que dévon virar à l'entorn d'un axe; pèça centrala traversada per l'aisseu dins la ròda d'un veïcule. Sin.: **mojòu**.

botonadura n.f. 1. Accion de botonar; biais de botonar un vestit. 2. Erupcion de botons.

botonar vt. Serrar au mejan de botons. ◆ vi. (bot.) Si curbir de botons. ◆ **si botonar** v.pr. 1. Si serrar au mejan de botons: *Aqueu vestit si botona de costat*. 2. (patol.) Si curbir de botons.

botonaria n.f. Fabrega de botons.

botonier, a n. Persona que fabrega de botons.

botoniera n.f. 1. Fendadura facha à un vestit per li passar un boton. 2. (cir.) Pichina incision; per ext., feridura provocada per una arma blanca. 3. (geogr.) Depression alongada, que l'erosion a dubèrt dins un bombament anticlinal.

botonós, oa adj. Si di d'una persona cubèrta de botons.

botre n.m. (mar.) Pichin velier arabe que la sieu popa es elevada e la sieu proa ponchuda.

bot rimat n.m. Pèça de vèrs compauada sobre de rimas donadi.

botriocefal(e), a adj. Vèrp vesin de la tènia, que pòu faire fins à 15 m, parasite de l'intestin de l'òme e quaucu mamifèrs, que la sieu larva si mete dintre d'unu peis d'aiga doça (classa dei cestòdes; la cotaminacion si fa en manjant de peis mau cuèchs).

botriocefalòsi n.f. Malautia parasitària dei budeus de l'òme, causada per lo botriocefale.

botridi n.m. Mena d'alga vèrda dei luècs aigaiós.

botriomicòsi n.f. Malautia deuguda à l'estafilocòc daurat.

botriopteridas n.f. pl. Familha de feuses fossiles dau devonian e dau permian.

botriti n.m. Fonge discomicèt, qu'una espècia produe la *muscardina* sus lo manhan e una autra la *poiridura nòbla* sus la vinha. Var.: **botritis**.

botritis n.m. Botriti.

botsvanés, esa adj. e n. Dau Botsvana.

botulic, a adj. Relatiu au botulisme. – *Bacille botulic*: bacille anerobia que si desvelòpa dins li consèrvas mau esterilisadi. Var.: **botulinic**.

botulinic, a adj. Botulic.

botulisme n.m. Intoxicacion greva causada per la toxina dau bacille botulic e que provòca de paralisias.

bòu n.m. 1. Animal de l'espècia bovina. 2. Mascle castrat adulte de l'espècia bovina.

bòudre ***(à)*** loc. À brèti.

bòussa n.f. Bòxa.

boussaire, airitz n. Boxaire.

boussar vi. e vt. (*bòussi*) Boxar.

bovarisme n.m. Comportament que fa fugir dins lo pantais l'insatisfaccion de la vida.

bovet n.m. Planon de fustier que sièrve à faire de caneladuras e de lenguetas.

bovet n.m. 1. Auceu que seguisse lu bòus per manjar lu insèctes parasites que li córron sus la pèu e lu atísson. Sin.: **goitron gardabòus**. 2. Passeron dei boascs e dei jardins, de la tèsta e dei alas negri, de l'esquina grisa e dau ventre ròse, que si noirisse de frucha e de granas (long. 18 cm, Familha dei fringillides). Sin;: **trombetier**, **sublaire**.

bovetaire n.m. Màquina per faire la caneladura e la lengueta de cada costat dei lamas de parquet.

bovetar vt. Boar.

bovide n.m. Bovideu.

bovideu n.m. *Bovideus*: Familha de mamifèrs romiaires dei còrnas cavi. Sin.: **bovide**. ■ La Familha dei bovideus comprèn lu bovins, lu caprins, lu ovins e li antilòpas.

bovin, a adj. e n. Relatiu au bòu. ◇ *Espècia bovina*: Ensèms dei animaus naissuts dau taur.

bovin n.m. *Bovins*: Sotafamilha de bovideus, que comprèn lo bòu, lo bison, etc.

bovina n.f. Tot cen que pertòca li corsas de bòu.

bowling n.m. (mòt anglés) 1. Juèc de quilhas d'origina americana. Sin.: **desquilhador**. 2. Sala dont si juèga au bowling.

bòxa n.f. Espòrt de combat dins lo quau lu doi adversaris si bàton à còups de ponh, mé de gants especials (*bòxa anglesa*) ò à còups de ponh e de pen (*bòxa francesa*). Sin.: **pugilat**. ◇ *Bòxa americana*: Espòrt de combat que repilha la tecnica de la bòxa anglesa, aquela de la francesa e aquela dau karaté, e si practica mé de proteccions dei extremitats (pens e ponhs). Sin.: **full-contact**.

boxaire, airitz n. Esportiu que practica la bòxa. Sin.: **pugilista**.

boxar vi. (*bòxi*) Practicar la bòxa. ◆ vt. Donar un còup de ponh à.

boxèr n.m. Can de garda, vesion dau dògol alemand.

Bq Simbòle dau Becquerel.

Br Simbòle dau bròme.

brabançon, a adj. e n. Dau Brabant.

brabant n.m. Araire metallic, reversible, foarça espandit denant de la motorisacion de l'agricultura. Sin.: **araire**.

brac n.m. Can d'arrèst dei aurelhas pendenti e dau pel ras. Var.: **bracon**.

braç n.m. (mar.) Bratz.

braç n.m. 1. Promiera part dau membre superior de l'òme, situat entre l'espatla e lo cobde; lo membre superior en entier. ◇ *À plec, à cima de braç*: Sensa minga autra ajuda que lu braç. ◇ *À braç virat*: En emplegant toti li sieu foarças. ◇ *Lu braç m'en tómbon*: Expression que di una persona espantada. ◇ *Lo braç secular*i: Poder d'un jutge laïc que la sieu accion repressiva completava aquela dei tribunals eclesiastics que per lo biais d'una mena d'ipocrisia refudàvon de castigar corporalament mé l'escampa que non podíon faire escórrer lo sang. ◇ (fig.) *Braç drech*: Collaborator principal. 2. (zool.) Part anteriora dau cavau, de l'espatla fins au genolh. ◆ Tentacule dei cefalopòdes. ◆ Pinça d'unu crustaceus. 3. Objècte, part d'un objècte qu'evòca la forma d'un braç. ◇ *Braç de transèpt*: Caduna dei doi partidas, de cada costat de la crosada. ◇ *Braç de lèva*: Distança d'una foarça au sieu ponch d'apòdi, mesurada perpendiculariament à la direccion d'aquesta foarça. ◇ *Braç de cadiera, de cadieràs*: Part laterala d'una cadiera, d'un cadieràs, dont si pàuon lu cobdes. Var.: **braçaliera**. Sin.: **acoidador**. 4. (geogr.) Partiment d'un fluvi, d'una mar.

braça n.f. 1. Biais de denedar sus lo ventre en bolegant simetricament e simultaneament lu braç e li cambas per donar l'impulsion. 2. Anciana mesura mesura de longuessa que correspondia à l'escartament dei doi braç. 3. *Braça anglesa*: Unitat de mesura de sièis pens (pauc ò pron 1,83 m) emplegada per indicar la prefondor de l'aiga.

braça n.f. (mar.) Bratz.

braçada n.f. 1. Tot cen que si pòu tenir entre lu doi braç. 2. Distança qu'una persona percorre d'un movement de braça. Var.: **braçat**.

braçal n.m. 1. Riban, etc. que si poarta au braç: *Lo braçal de capitani*. 2. (anc.) Partida de l'armadura que curbia lo braç.

braçalet n.m. 1. Aneu ò cadena que si poarta au pols, au braç, à la cavilha. 2. Supoart de moastra, de jòia, que si poarta en braçalet. 3. Pèça de cuer ò d'estòfa que d'unu esportius ò travalhaires poàrton au pols per lo protegir.

braçalet-moastra n.m. Moastra fixada à-n-un braçalet. Sin.: **moastra-braçalet**.

braçaliera n.f. Braç de cadiera, de cadieràs.

bracamard n.m. Espada corta e larga (s. XIII^{n} e XIV^{n}). Var.: **bracomard**.

bracament n.m. Accion de bracar, de virar.

braçaire, airitz n. Persona que fa de bièrra. Sin.: **bierraire**.

braçaire, airitz n. Persona que deneda en practicant la braça.

bracar vt. 1. Dirigir (una arma, un instrument d'optica) sobre un objectiu. Sin.: **afustar**. 2. Orientar (li ròdas directritz d'un veïcule, etc.) dins la direccion vorguda. 3. (pop.) Atacar (una banca, una persona, etc.) sota la menaça d'una arma. Var.: **abracar**, **afustar**. ◆ vi. Aver un rai de bracatge donat: *Una veitura que braca ben*.

braçaria n.f. 1. Luèc dont si fa la bièrra. 2. Industria de la fabricacion de la bièrra. 3. Establiment dont si sièrve à beure (sobetot de bièrra) e de pasts preparats.

braçat n.m. Braçada. ◇ *À beu braçat*: Embé lu braç per la mitan dau còrs.

bracatge n.m. 1. Accion de bracar (li ròdas d'un veïcule, li partidas orientabli d'una màquina). Sin.: **virament**. ◇ *Angle de bracatge*: Angle que fórmon li ròdas directritz mé l'axe longitudinal d'una veitura, quora son bracadi tant que si pòu. ◇ *Rai de bracatge*: Rai dau ceucle que descrívon li ròdas directritz quora son bracadi tant que si pòu. 2. (fam.) Accion d'atacar (una banca, etc.) sota la menaça d'una arma. Sin.: **afustament**. Var.: **abracatge**.

bracejaire, airitz adj. e n. Persona que bolega lu braç inutilament.

bracejar vi. Bolegar lu braç per ren. Sin.: **faire de fum**.

bracetas n.f. En si donant lo braç: *Lu calinhaires camínon en bracetas*.

bracicòla adj. Relatiu à la bièrra, à la braçaria.

bracicort n.m. Cavau dei ginolhs arcats.

braciera n.f. Camia d'estòfa fina que poàrton lu nistons, que si duèrbe de darrier. Sin.: **corsilhon**.

bracomard n.m. Bracamard.

bracon n.m. Brac.

braconar vi. Caçar ò pescar sensa respectar la lèi; si rendre colpable de braconatge.

braconatge n.m. Accion de braconar; Delicte constituit per aquela accion, en pescant ò en caçant sensa permés, en defoara dei periòdes autorisats, dins de luècs defenduts ò mé de material defendut.

braconier, a n. Persona que bracona.

bractea n.f. Pichina fuèlha, diferenciada, à la basa dau pecol de la flor.

bracteal, a adj. Dei bracteas.

bracteòla n.f. Pichona bractea que caduna dei sieu flors es provedida d'un capitule de compauat.

bradiaritmia n.f. Aritmia lenta e irreguliera.

bradiartria n.f. Elocucion lenta e monotòna. Sin.: **bradilalia**.

bradicardia n.f. Ritme cardiac lent, que sigue normal ò patologic.

bradicardic, a adj. Relatiu à la bradicardia. ◆ adj. e n. Que sofrisse de bradicardia.

bradicinesia n.f. Alentiment dei movements volontaris en d'uni formas d'encefaliti.

bradidiastolia n.f. Alongament marcat de la pausa diastolica.

bradiestesia n.f. Lentor dins la percepcion dei sensacions.

bradifagia n.f. Accion de manjar lentament.

bradifasia n.f. Alentiment dau lengatge.

bradifenia n.f. Alentiment dei reaccions psiquiqui.

bradifrasia n.f. Lentessa dins la formulacion dei frasas.

bradilalia n.f. Lentessa dins l'articulacion dei mòts. Sin.: **bradiartria**.

bradilexia n.f. Lentor anormala dau parlar.

bradipe n.m. Mena de mamifèr brasilian (Familha dei Edentats), de 50-70 cm de lòng, mé la coa foarça corta, la tèsta pichina, li onglas lòngui e lo pel abondant. (*bradypus*). Sin.: **pereós**. ◇ *Bradipe tridactile*: Mamifèr (Familha dei Edentats) mé d'onglas grandi e robusti que li perméton de si tenir ai brancas. (*Bradypus tridactylus*).

bradipepsia n.f. Lentessa dins li foncions digestivi.

bradipsiquia n.f. Alentiment dei foncions psiquiqui. Var.: **bradipsi-quisme**.

bradipsiquisme n.m. Bradipsiquia.

bradiquinesia n.f. Ralentiment dei movements, sensa problema neurologic.

bradiritmia ventriculària n.f. Alentiment dau ritme ventriculari que balha un pols lent permanent.

bradisfigmia n.f. Alentiment dau pols.

bradissisme n.m. Movement lent e regulier de soslevament ò d'abaissament dau soal: *Bradissisme negatiu, positiu*.

bradissismic, a adj. Dau bradissisme, relatiu au bradissisme.

bradisunisia n.f. Varietat excepcionala de dissociacion auriculoventriculària totala.

braditelia n.f. Evolucion morfologica lenta.

braditrofia n.f. Alentiment de la nutricion.

braga n.f. (mar.) Cau que sièrve à faire lo torn d'un objècte ò à l'estacar per lo soslevar m'un engenh. Var.: **braquier**, **braguet**, **braia**. ◇ (constr.) Braguet dei muradors.

braganeu n.m. Platbòrd.

bragantin n.m. Bregantin.

brageiragués, esa adj. e n. De Brageirac.

brague n.f. (mar.) Sauvagarda.

braguet n.m. 1. (constr.) Coarda que sièrve ai muradors per faire montar de pèiras, etc. 2. Benda de cuer que tèn lo picon d'una campana. Var.: **braga**.

bragueta n.f. Fenda verticala sus lo davant dei braias.

braia n.f. Braga.

braias n.f. pl. Pèça d'abilhament que va de la talha ai cavilhas e recuèrbe cada camba separadament: *Un pareu de braias*.

braietas n.f. pl. Sota-vestiment qu'abilha de la talha au sobran dei cuèissas. Sin.: **eslip**, **amaga-sèxe**.

braietat, ada adj. Si di d'un fruch quora es esclapat d'aut en bas, e fa pensar à la fenda dei braietas: *Una figa braietada*.

braiolier, a adj. Nèsci.

bralha n.f. Cropiera,

bram n.m. 1. Crit de la fraga dau cèrvi ò dau dam. 2. Crit foart d'una persona, d'un grope de personas.

brama n.f. Forma d'acier que sièrve à la fabricacion dei tòlas.

brama n.f. Peis d'aiga doça dau còrs plat, que pòu faire fins à 80 cm de lòng (Familha dei ciprinidats).

bramada n.f. Bram.

bramadís n.m. 1. Crit de l'ae. 2. Crit de l'elefant. 3. Crits d'una fola. Sin.: **cridadissa**. Var.: **bramaria**.

bramadissa n.f. Crit de l'ae.

bramafam n.m. Persona que non manja cada jorn à la sieu fam. Sin.: **fafam**.

bramaire, airitz adj. e n. Que brama. Sin.: **braulhaire**.

braman n.m. Membre de la casta sacertodala (la casta mai importanta dins l'indoïsme).

bramanic, a adj. Relatiu au bramanisme.

bramanisme n.m. Sistema religiós que, dins l'indoïsme, representa lo corrent ortodòxe directament inspirat dau vedisme e es ligat à una organisacion sociala que repaua sobre un partiment en castas ereditari.

bramar vi. 1. Faire audir un bram. 2. Cridar, en parlant de l'elefant.

bramí n.f. Anciana escriptura d'Índia.

bramina n.f. Frema dau braman.

branca n.f. 1. Ramificacion dau fust d'un aubre ò d'un aubrilhon. Sin.: **ram**. 2. Ramificacion ò division d'un element principal que forma un axe ò un centre. 3. Element mobile d'un objècte articulat: *Branca de belicres*. 4. (mat.) *Foncion de la branca infinida*: Foncion que lu ponchs de la sieu corba relativament à un referencial s'aluènhon indefinidament d'un ponch fixe quora la variabla tende vèrs un nombre donat ò vèrs l'infinit. 5. Division d'un aubre genealogic. 6. Division d'una sciença, d'una disciplina, etc. 7. Activitat particuliera, especialitat: *Dins quala branca travalhes?* Sin.: **sector**, **relarg**, **camp**. 8. (mar.) Ret dei malhas pichini, per pescar li sardinas ò li amploas. Sin.: **ret flotadissa**. 9. *Branca d'amploas*: Cauçon fach d'una pasta fulhetada clafida de carn d'amploa.

brancada n.f. Ensèms dei fruchs ò dei flors que son sus una branca; regime (per ex. de bananas).

brancalh n.m. 1. Caduna dei doi brancas d'una veitura ipomobila. 2. Caissa d'una automobila.

brancament n.m. 1. Accion de brancar. 2. Circuit segondari que parte d'una canalisacion principala per anar fins au ponch d'utilisacion. 3. (c.d.f.) Aparelh d'agulhatge que permete de desdoblar una via.

brancar vt. 1. Estacar à una canalisacion, à un circuit electric. 2. (per ext.) Metre en foncion (un aparelh): *Brancar la television*. ◆ **si brancar** v.pr. Captar una emission de ràdiao ò de television: *Si brancar sus lo segond canal*.

brancard n.m. 1. Brancat. 2. Civiera. Sin.: **brancat**, **baiard**.

brancardar vt. Transportar (una persona ferida) sus un brancat. Sin.: **baiardar**.

brancardier n.m. Persona que traspoarta li personas feridi sus un brancat. Sin.: **baiardier**, **brancatier**.

brancarut, uda adj. Brancut. Sin.: **ramut**, **ramós**.

brancat n.m. 1. Braç de civiera. Sin.: **brancalh**. 2. Pèça longitudinala d'una veitura à braç. 3. Pèça que prolonga un atelatge. 4. Civiera.

brancat, ada adj. Si di d'una persona que si tèn au corrent de la mòda e la seguisse. Sin.: **engenhat**, **ensenhat**.

brancatge n.m. Ensèms dei brancas d'un aubre. Var.: **brancum**. Sin.: **ramatge**.◆ pl. Brancas talhadi.

brancolament n.m. Accion de brancolar.

brancolant, a adj. Que brancola.

brancolar vi. Perdre l'equilibri au ponch d'èstre à mand de si picar en tèrra. Sin.: **gancilhar**, **gacilhar**.

brancut, uda adj. Qu'a totplen de brancas. Var.: **brancarut**. Sin.: **ramós**, **ramut**.

brand n.m. Balançament d'una campana.

branda n.f. Alcòl que si fa per destillacion dau vin ò de la raca.

branda n.f. Vegetacion que constituisse la part bassa dei forèsts de pins (brugas, ginèstas, etc.); terren dont creisse aquesta vegetacion.

branda n.f. Lièch fach de tela en usança dins la marina d'un temps, provedit ò non d'un encastre de fusta. Var.: **brande**. Sin.: **amac**.

branda à bas n.m. Brandebàs.

brandacoa n.m. Enganapastre.

brandada n.f. *Brandada de merluça*: Preparacion de merluça à la provençala, esquiçada mé d'òli d'oliva, d'alh, etc. Var.: **branlada**.

brandament n.m. (mar.) Balançada d'una nau dins lo sens de la sieu longor, de proa à popa. Var.: **bràndol**., **brande**, **branda**.

brandant, a adj. Que branda.

brandar vt. Balotar. Sin.: **bassacar**. ◆ vi. 1. (mar.) Balançar de proa à popa en parlant d'una nau. Sin.: **tabacar**. 2. Bolegar, èstre mau fixat.

brande n.m. 1. Branda, amac. 2. (mar.) Brandament, bràndol.

brandebàs n.m. 1. (mar.) Òrdre de rotlar, de desrotlar lu amacs. 2. (mar.) *Brandebàs de combat*: preparacion au combat d'una nau de guèrra. Sin. (1 e 2): **foarabrande**, **foarabranda**. 3. Granda agitacion, desòrdre avant una accion preparada. Var.: **branda à bas**.

brandeborg n.m. Passamentaria, galon que forma de dessenhs variats, que si mete à l'entorn dei botonieras ò sièrve de botoniera.

brandeborgés, esa adj. e n. De la region de Brandeborg.

brandi n.m. Farandola.

brandir vt. (*brandissi*) 1. Auçar (una arma) d'un biais menaçant. 2. Agitar (quauqua ren) en l'ària: *Brandir un drapeu*. Var.: **brandolhar**. 3. (fig.) Agitar la menaça de.

bràndol n.m. Movement d'oscillacion d'un bòrd sus l'autre que pilha un veïcule, una nau. Sin.: **brandament**, **branda**, **brande**.

brandolar (si) v.pr. Provocar lo plaser sexual per lo biais de l'atissada dei organes genitals. Sin.: **si masturbar**, **si pinholar**.

brandoleta n.f. Atissada dei organes genitals. Sin.: **pinhòla**, **masturbacion**.

brandolhar vt. Brandir (2).

brandon n.m. Tròç (de boasc, etc.) en flamas. Sin.: **tea**, **tesa**.

branlada n.f. Brandada.

branlar vi. Brandar.

branqueta n.f. Pichina branca.

branquia n.f. Cadun dei organes respiratòris de nombrós animaus aqüatics qu'absòrbon l'oxigène contengut dins l'aiga e li remàndon lo gas carbonic. Sin.: **gaunha**.

branquial, ala adj. Relatiu ai branquias.

branquilhon n.m. Ramificacion ultima d'una branca.

branquiòma n.m. Tumor greva dau coal.

branquiopòde n.m. (zool.) *Branquiopòdes*: Sotaclassa de crustaceus, que comprèn la nièra d'aiga.

branquiosaure n.m. Reptile anfibiu fossile dau permocarbonifèr.

branquiosauridat n.m. *Branquiosauridats*: Familha d'anfibis estegocefales fossiles dau permocarbonifèr.

branquiostòme n.m. Sòrta de cefalocordat que lo sieu tipe n'es l'anfiòx.

braquet n.m. 1. Socatge dei gruns redonds, negres, ròses ò blancs, que la sieu quantitat dona la sieu qualitat au vin de Belet. ◇ *Braquet blanc*: Varietat de raïm blanc redond. 2. Rapoart de demultiplicacion entre lo pedalier (ò plateu) e lu pinhons d'una bicicleta. Sin. (2): **rodet**, **desvelopament**.

braquial, a adj. (anat.) Relatiu ai braç.

braquiacion n.f. Mòde de desplaçament d'uni moninas que si balànçon de branca en branca au solet mejan dei sieus braç.

braquicefal(e), a adj. e n. Qu'a lo crani arredonit, esquasi tant larg que lòng. Contr.: **dolicocefale**.

braquicefalia n.f. Forma dau cap dei braquicefales.

braquicèr n.m. *Braquicèrs*: (zool.) Sota-òrdre d'insèctes diptèrs dei antenas corti e dei palps dreiçats, que comprèn lu tavans e li moscas.

braquidactilia n.f. Mauformacion dei dets e dei arteus anormalament corts.

braquier n.m. (mar.) Braga. ◇ (espec.) Dins una sàvega, element que finisse li bandas.

braquiocefalic, a adj. Relatiu ai braç e à la tèsta.

braquilogia n.f. Emplec d'una expression elliptica ò emplec d'una expression mai corta qu'una autra, ma de sens identic: *Pensi venir* per *Pensi que vendrai.*

braquimelia n.f. Mauformacion d'un membre ò d'un segment de membre anormalament corts ò mancants.

braquionotomia n.f. Deslogament de l'espatla dau prenhon dins d'unu cas de distocia.

braquiopòde n.m. *Braquiopòdes*: Embrancament d'animaus marins fixats, de la gruèia bivalva (dorsala e ventrala), foarça nombrós ai èras primària e segondària, que si redue encuèi à quauqui espècias.

braquior n.m. (zool.) *Braquiors*: Sota-òrdre de crustaceus decapòdes de l'abdomèn reduch, replegat sota lo cefalotorax.

bras n.m. Bratz.

brasa n.f. Sobras, ardenti ò amurcidi, de la combustion dau boasc.

brasable, a adj. Que pòu èstre brasat.

brasadura n.f. B**rasura.**

brasaire, airitz n. Persona especialista de la brasadura.

brasar vt. 1. Faire coaire à fuèc doç, à l'estofada. Var.: **brasejar**, **brasilhar**. 2. Faire una brasadura *(à)*.

brasàs n.m. Brasier grandàs.

brasatge n.m. 1. Accion de brasar; lo sieu resultat. Var.: **brasilhatge**. 2. Assemblatge de doi metals au mejan de la brasadura.

brasca n.f. Revestiment au dedintre d'un mortier fach d'una matèria refractària.

brasejada n.f. Grasilhada.

brasejar vt. Brasar. ◆ vi. Brasilhar (2).

brasier n.m. 1. Fogau de calor (d'un fuèc, d'un incendi). 2. (fig.) Fogau de passions, d'afrontaments, etc.

brasiera n.f. 1. Pinhata de fonda que lo sieu cubiceu pòu reçaupre d'aiga per evitar l'evaporacion pendent la cuècha à fuèc doç. 2.Recipient metallic mé de pichins traucs per assegurar un escaufatge foara.

brasilhar vt. Brasar. ◆ vi. (lit.) Lusir.

brasilhar vt. Redurre en pòuvera.

brasilhar vt. Tenchar mé de brasilhet.

brasilhatge n.m. Brasatge.

brasilhet n.m. Aubre brasilian que lo sieu boasc dona una tenchura roja; la tenchura extracha d'aqueu boasc.

brasilian, a adj. e n. Dau Brasiu. ◆ n.m. Portugués parlat au Brasiu.

brasin n.m. Varietat de sàvega, pas granda coma lo traïn. Var.: **brazin**.

brassa n.f. Bratz.

brassac n.m. Biaça.

brasura n.f. 1. Soudadura que s'obtèn per interposicion d'un aliatge ò d'un metal fusible entre li pèças que si voàlon jónher. 2. Metal ò aliatge emplegat per una pariera soudadura. Var.: **brasadura**.

bratz n.m. Cordatge que sièrve per manobrar una antena. Var.: **braç, braça, bras, brassa**.

braulhar vi. Bramar.

braulhard, a adj. e n. Bramaire.

bravache n.m. e adj. Si di d'un que si vòu far crèire mai coratjós que cen qu'es en realitat. Var.: **bravaire**, **bravejaire**. Sin.: **bulo**, **Miqueu l'ardit**.

bravada n.f. 1. Moastra à l'excès de bravaria. 2. Accion ò comportament de desfida. Var.: **bravejada**, **marjassada, esbrofa.** 3. Manifestacion embé d'armas (comitat dei fèstas, sordats...), sota de formas variadi, per celebrar un eveniment; forma de festin.

bravaire, airitz adj. Bravejaire.

bravament adv. Mé bravaria; sensa esitacion. Sin.: valentament**,** valorosament.

bravar vt. Afrontar, desfidar sensa paur: *Bravar l'opinion dei autres*, *bravar la lèi*.

bravaria n.f. Coratge, valença.

bravassada n.f. Bravada.

bravassar vi. Bravejar.

brave, a adj. e n. Que non crenhe lo perilh. Sin.: foart.◆ adj. Boan, generós, que si tèn tranquille: *Un brave pichon*, *un brave òme*. ◇ (emplegat mé condescendença en apostròfa) *Mon brave*, *brava frema*. ◆ Emplegat coma interj. (s'acòrda en genre e en nombre) Brave! Sin.: **bravo**.

bravejaire, airitz adj. Bravaire, fanfaron.

bravejada n.f. Bravada. Sin.: **fanfaronada**, **provocacion**.

bravejar vt. Fanfaronar. Var.: **bravassar**. Sin.: provocar, afrontar.

braves(s)a n.f. Fach d'èstre brave. Sin.: **bontat**, **valor**, **valença**. Var.: **bravetat**.

bravetat n.f. Bravessa.

bravo ['bravo] interj. (mòt italian) Brave!

brazin n.m. Brasin.

break n.m. (mòt anglés) ['brɛk] Brèc (veitura). Sin.: **comerciala**.

break n.m. (mòt anglés) ['brɛk] (espòrt) Brèc. 3. (jazz) Interrupcion dau juèc de l'orquèstra.

brec n.m. Ròc, pic. Var.: **bric**.

brèc n.m. 1. Automobila que compoarta darrier una poarta que si duèrbe en aut e un sèti replegable ò amovible, per transportar de mèrç. Sin.: familhala. 2. (anc.) Veitura ipomobila mé quatre ròdas, m'un sèti aut sus lo davant, mé de banquetas dispauadi dins lo sens de la longuessa. Var.: **break**.

brèc n.m. (espòrt) 1. Escart entre doi adversaris, doi equipas. ◇ *Faire lo brèc*: Pilhar d'avança, en particulier au tennis, quora un jugaire pilha lo servici de l'autre. 2. (bòxa) Òrdre de l'arbitre per interrompre un còrs-à-còrs. Var.: **break**.

brèç n.m. 1. Lièch d'un enfant pichinet. ◇ (fig.) Luèc de naissença d'una persona, d'un movement, d'una tradicion, etc.: *Lo brèç de la poesia lirica*. 2. Supoart de nau en talhier. Var.: **brès**.

breca n.f. (geol.) Conglomerat d'elements angulós. Sin.: peiregau, rocareda.

breçadís, issa adj. Que brèça. Var.: **breçolaire**.

breçadissa n.f. Fach de breçolar longament.

breçairòla n.f. 1. Cançon per breçolar un enfant. 2. Frema que si logava per breçar.

brecar vt. Embrecar.

breçar vt. Breçolar.

brecàs n.m. Gròs brèc.

brecha n.f. Bèrca. Sin.: **fracha, traucada.**

brècola n.f. Excrement de la cabra ò dau lapin. Var.: **fabrècola**.

breçòla n.f. Brèç leugier suspendut.

breçolada n.f. Accion de breçolar.

breçolaire, airitz adj. Breçadís.

breçolar vt. Balançar d'un biais doç e regulier, en particulier un enfant per lo calmar e l'endurmir. Var.: breçar.

breçoliera n.f. Auçabaissa. Sin.: balançadoira.

brecon n.m. Pichin brec.

brecós, oa adj. Bauçós.

brega n.f. 1. Labra. 2. Poatas de la vulva. Sin.(2): **natura, castanha** (pop.).

bregadoira n.f. (anc.) Instrument per rompre lo pen dau cànebe e dau lin.

bregalh n.m. Dilapidacion, prodigalitat. Sin.: **degalhadís**, **depredacion**.

bregalhament n.m. Bregalhatge.

bregalhar vt. Despensar sensa faire atencion: *Bregalhar lo sieu ben*. Sin.: **degalhar**.

bregalhatge n.m. Fach, accion de bregalhar. Var.: **bregalhament**, **depredacion**.

bregalhier, a adj. Qu'a tendença à bregalhar. Sin.: **depredator**.

bregament n.m. Accion de bregar; lo sieu resultat.

bregand n.m. Brigand.

bregandatge n.m. Brigandatge.

bregandejar vi. Brigandejar.

breganeu n.m. Platbòrd, contrròrle.

bregantin n.m. Mar. Pichon bastiment de la Familha dei galèras que naviga me lu rems e li velas, non pontat generalament e provedit de dètz ò quinze bancs de vòga m'un remador cadun. Var.: **bergantin**, **brigantin**, **bragantin**. Etim. it. *bregantino*.

bregar vt. (*bregui*) Redurre en brigas, esquiçar en batent ò per pression. Sin.: trissar.2. Esquiçar, rompre per accident: *L'engranatge li a bregat la man*.

brègma n.m. (anat.) Ponch de joncion dei estructuras ossoï entre lu oàs parietals e lo frontal.

bregmatic, a adj. Dau brègma.

bregon n.m. Bèrgola, bregonela.

bregonela n.f. Bèrgola, bregon.

bren n.m. Fragment de l'envelopa dei cerealas, especialament dau blat quora si fa la farina.

breniada [breni'ada] n.f. Pichina pluèia fina. Var.: **bruniada**. Sin.: **aigueta** (2), **frosquin**, **garbin**, posca, plovina, fosquin, esposcada, posquina.

breniar vi. defect. [breni'a] (3ª persona: *brenia*) Faire una pichina pluèia fina. Var.: **bruniar**. Sin.: plovinejar, fosquinejar, aigalejar, poscar, esposcar, posquinar.

breniós, oa [breni'us, 'ua] adj. Si di dau temps, quora brenia. Var.: **bruniós**. Sin.: **plovinós, fosquinós.**

brenós adj. De la natura dau bren.

brequet n.m. Pichin brec.

brès n.m. Brèç.

bresca n.f. 1. Juèc de cartas, que demanda de metre ensèms un rèi e una regina. Sin.: **maridatge**. 2. Ensèms dei alveòles dont li abelhas méton lo meu.

brescaire n.m. Persona que trai li brescas de mèu.

brescar vi. Traire lo mèu dei brescas.

bresilh n.m. Bresilhadís.

bresilhadís n.m. Bosin leugier que fan lu aucelons quora cànton. Var.: **bresilhament, bresilh, redoblegar**.

bresilhament n.m. Bresilhadís.

bresilhar vi. Faire audir un cant leugier e doç en parlant dei aucelons. Sin.: **ramajar**, **redoblegar**.

bresinhear vi. Fosquear, plovinejar (Luceram).

bressalh n.m. Bersalh.

bressan, a adj. De Bressa.

breta n.f. Vaca lachiera.

bretassa n.f. Berdesca, verdesca.

bretassat, ada adj. (arald.) Qu'es crenelat simetricament dei doi costats.

brèti ***(à)*** loc. En granda quantitat. Sin.: **à cofas, à bodre, à bòudre, à carretadas.**

breton, a adj. e n. De Bretanha. ◆ n.m. Lenga gaelica parlada en Bretanha.

bretonant, a adj. e n. Que parla breton.

bretonejament n.m. Fach de bretonejar. Var.: **bletoneament**. Sin.: **tartalhada.**

bretonejar vi. Bletonear. Sin.: **tartalhar.**

bretsèl n.m. Pastissaria alsaciana en forma de vuèch, esposcada de sau e de granas de cumin.

breu, breva adj. D'una durada corta: *Un discors breu*. ◇ *En breu*: En doi mòts, per dire li cauas rapidament, per acabar.

breu n.m. Pichin tròç d'estòfa dont si replégon de formulas de preguiera ò de reliquas e, per extension, designa finda lo poartabonur, l'amulet. Sin.: **fetiche**.

breu n.m. 1. Letra dau Papa, pas tant importanta qu'una bolla, e sensa lo sageu pontifical. 2. Poartafortuna que poarta de letras pretendudament magiqui.

breument adv. Rapidament. Var.: **brevament**. Sin.: **leu fach**.

brèva n.f. 1. Vocala ò sillaba que la sieu durada d'emission es corta. Contr.: **lònga**. 2. (television, ràdio) Pichina informacion que vèn d'arribar ò pas gaire importanta. Sin.: **corteta**, **flash**.

brevament adv. Breument.

brevet n.m. 1. Diplòma ò certificat que l'estat dona après un examèn, à la fin d'unu estudis, qu'atèsta d'aptitudas precisi e dona d'unu drechs: *Brevet de pilòt*. ◇ (espec.) Diplòma à la fin dau collègi. ◇ *Brevet d'Estudis Professionals (B.E.P.)*: Brevet qu'atèsta d'una formacion professionala d'obrier ò d'emplegat qualificat. – *Brevet de tecnician*: Brevet que dona lo títol de tecnician ò d'agent tecnic. 2. *Brevet d'invencion*: En França, títol donat per l'Institut nacional de la proprietat industriala ò per una prefectura autra que la Prefectura de París, per protegir una invencion e n'en garantir à l'autor l'esplecha exclusiva per una durada de 20 ans. 3. (dr.) *Acte en brevet*: Acte notariat que l'original es donat à l'interessa (per op. à la *minuta*, que lo notari consèrva).

brevetable, a adj. Que pòu èstre brevetat.

brevetat n.f. brevitat.

brevetat, ada adj. 1. Qu'es titulari d'un brevet. 2. Qu'es garantit per un brevet: *Una inencion brevetada*.

brevetar vt. Protegir m'un brevet. Sin.: patentar**,** diplomar**.**

breviari n.m. 1. Libre que contèn li preguieras que dévon lièger lu prèires e lu religiós catolics; l'ensèms d'aqueli preguieras. 2. (lit.) Libre que sièrve de referença, de modèle.

brevilinha adj. e n. Qu'a lu membres corts. Contr.: **longilinha**. Sin.: **rabassut**, **bassòt**.

brevitat n.f. 1. Corta durada d'una accion. 2. Qualitat d'una vocala breva. Var.: **brevetat**.

bri n.m. (mar.) Bric.

bria n.m. Fromai fermentat de la pasta moala, fach en Bria.

briaga n.f. Embriaga (*Coriaria myrtifolia*).

briard, a adj. e n. De la Bria.

briard n.m. Can d'aver dau pel lòng.

bric n.m. (mar.) Nau à vela mé doi aubres cairats. Var.: **bri**.

bric n.m. Brec.

bric n.m. En Tunisia, binheta salada cuècha que dintre si fa coaire un òu.

bric n.m. (pop.) Maion de tolerança.

brica n.f. 1. Materiau de construccion à basa d'argila, motlat mecanicament e cuèch au forn, en forma de parallepipèdi rectangle: *Brica plena*. Sin.: malon**.** ◇ *Brica de vèire*: pavat de vèire. 2. produch presentat sota la forma d'una brica: *Una brica de sabon*. ◇ Recipient en forma de brica, emplegat per lu liquides comestibles: *Una brica de lach*.

bricar vt. 1. Netejar lo poant d'una nau. 2. (per ext.) Netejar atentivament. Sin.: **asticar**, faire lusir**,** escurar**.**

bricar vt. Briquetar.

bricatge n.m. 1. Accion de netejar lo poant d'una nau. 2. (per ext.) Accion de netejar atentivament.

bricatge n.m. Briquetatge.

bricòcola n.f. Pichin brec.

bricòla n.f. 1. Pichina caua sensa importança. 2. Bretèla d'arma de fuèc. 3. Bretèla per portar un fais. 4. Anciana màquina de guèrra dau Temps Mejan. (etim. it. *briccola* dau germ. *brechen*).

bricolaire, airitz n. Persona que bricòla.

bricolar vi. Faire de la sieu man de pichini reparacions, installacions, etc.: *Totplen de gents bricòlon à maion lo dimènegue*. ◆ vt. Reparar, montar, metre en plaça rapidament e sensa gaire d'atencion: *Bricolar un motor*.

bricolatge n.m. 1. Accion de bricolar. 2. Reparacion provisòria. 3. Travalh mau fach, tròup rapidament.

brida n.f. 1. Element d'arnesc que si plaça sus la tèsta dau cavau e comprèn la *montadura*, lo *mòrs* e li *retnas*. ◇ *Revirar brida*: Cambiar radicalament de direccion. ◇ *À tota brida*: Foarça rapidament. Var.: **brila**. 2. (cord.) Seguida de ponchs de cadeneta per tenir ensèms li parts d'una brodaria ò formar una botoniera. 3. (patol.) Benda de teissut conjontiu que religa anormalament doi organes. 4. (tecn.) Ligam metallic en forma de colar per consolidar ò unir doi pèças.

bridar nm. 1. Passar la brida (à un cavau, un ae, etc. ◇ (fig.) Contenir, frenar: *Bridar l'imaginacion*. 2. Limitar la potença (d'un motor, d'una màquina). 3. (mar.) Recampar d'unu cordatges m'una coarda (lo tèrme just de mar. es *estrangolar*, m'un cordatge que si soana *feridur*). 4. Fixar (doi objèctes ò de mai) m'una brida metallica.

bridat, ada adj. 1. M'ai parpèlas estiradi lateralament, en parlant de l'uèlh. Sin.: **oblic**. 2. Qu'a la sieu potença limitada, en parlant d'un motor.

bridge n.m. Juèc de cartas que si juèga mé 52 cartas, entre doi equipas de doi jugaires: *Jugar au bridge*, *faire un bridge*.

bridier, a n. Persona que fabrega de bridas. Var.: **brilier**.

bridjaire, airitz n. Persona que juèga au bridge.

bridjar vi. Jugar au bridge.

bridolar vt. Jónher lu ralhs m'una bridòla. Var.: **abridolar**.

bridòla n.f. Pèça metallica traucada per li fixar lu bolons que la mantènon en plaça (au jorn d'encuèi li bridòlas son sobretot remplaçadi per de soudaduras termiqui). Sin.: **faissòla**.

bridon n.m. Brida leugiera. Var.: **brilon**.

briga n.f. 1. Pichin fragment que tomba dau pan ò d'una pastissaria quora si talha ò si rompe. 2. Pichina part de quauqua ren, d'un discors, etc. 3. Lo gaire que rèsta: *Li brigas d'una fortuna*.

brigada n.f. 1. Unitat militària, à predominança de carris ò d'infantaria: *Brigada blindada*. – *Brigada de gendarmaria*: L'unitat mai pichina d'aquela arma. 2. (dr.) Còrs de polícia especialisat dins un camp particulier: *Brigada de repression dau banditisme*. 3. Chorma d'obriers, d'emplegats que travàlhon ensèms sota lu òrdres d'un cap. Sin.: **còla**.

brigadier n.m. 1. General de brigada. – (anc.) Militari qu'avia un grade equivalent au caporal. 2. Cap d'una brigada de gendarmaria. 3. Baston per picar lu tres còups au teatre.

brigaire, airitz adj. e n. Intrigant. Sin.: intrigaire**, entrigaire, maganhós.**

brigalhadís n.m. Desbrigalhament.

brigalhar vt. Desbrigar.

brigand n.m. 1. Persona malonèsta, sensa escrupules. 2. Persona que rauba m'una arma. Sin.: **ladre**, **bandit**, **raubaire**, lairon**,** rapinaire**.** Var.: **bregand.**

brigandatge n.m. Raubarici armat comés generalament per de bandas organisadi. Sin.: **rapina.** Var.: **bregandatge.**

brigandejar vi. Faire de brigandatge. Var.: **bregandejar.** Sin.: **rapinar.**

brigandina n.f. Pichina còta de malha (dau s. XIII^{n} au s. XVI^{n}).

brigantin n.m. (mar.) Nau à vela rapida, mé doi aubres, analògue au bric ma plus pichin. Var.: **bregantin**.

brigantina n.f. (mar.) Vela trapezoïdala envergada sus la còrna de mejana. Sin.: **goleta d'artimon**.

brigar vt. Voler obtenir absoludament: *Brigar una plaça*.

brigoleta n.f. Bric goleta. Var.: **brigantin goleta**.

brigon n.m. Bichina briga. Var.: **brigueta**.

brigonear vt. (*brigoneï*) Redurre en brigas. Var.: **brigonejar**. Sin.: **desbrigar**, **trissar, frominar, fresumar** (Luceram). ◆ n.m. Fach de brigonear.

brigonejar vt. Brigonear.

brigueta n.f. Pichina briga. Var.: **brigon**.

brila n.f. Brida.

brilant, a adj. e n. Brilhant.

brilantament adv. Brilhantament.

brilantar vt. Brilhantar.

brilantat n.m. Brilhantat.

brilantatge n.m. Brilhantatge.

brilantina n.f. Brilhantina.

brilantinar vt. Brilhantinar.

brilar vi. Brilhar.

brilhant, a adj. Que brilha. Var.: **brilant**.

brilhant n.m. 1. Qualitat de cen que brilha. 2. Diamant arredonit talhat mé 57 ò 57 facetas per èstre montat. Var.: **brilant**.

brilhantaire n.m. Produch que s'ajonhe à un banh de revestiment electrolitic per brilhantar una susfàcia metallica.

brilhantament adv. D'un biais brilhant.

brilhantar n.m. 1. Talhar li facetas mai pichini (d'una pèira, en particulier d'un diamant). 2. Donar un aspècte brilhant à: *Brilhantar una pèça metallica*. 3. Decorar d'ornaments brilhants: *Brilhantar un vestit mé de palhetas*. Var.: **brilantar**.

brilhantat n.m. Estòfa de coton imprimida mé de motius brilhants. Var.: **brilantat**.

brilhantatge n.m. Accion de brilhantar; lo sieu resultat. Var.: **brilantatge**.

brilhantina n.f. Preparacion perfumada per donar de brilhant ai bèrris. Var.: **brilantina**.

brilhantinar vt. Metre de brilhantina sobre (lu bèrris). Var.: **brilantinar**.

brilhar vi. 1. Emetre ò remandar un lume viu; èstre luminós: *L'aiga de la mar brilha au soleu*. ◇ (fig.) *Faire brilhar quauqua ren*: Presentar quauqua ren coma un avantatge, per sedurre ò impressionar. 2. (fig.) Si faire remarcar per una qualitat particuliera: *Brilhar per la sieu intelligença*.

brilier, a n. Bridier.

brilon n.m. Bridon. Var.: **brilon** (Lantosca).

brima n.f. Solidificacion dei vapors d'aiga per temps clar.

brimada n.f. Mesura vexatòria e inutila, que vèn de quauqu'un que vòu mostrar la sieu autoritat, lo sieu poder.

brimar vt. Sotametre à de brimadas. ◇ *Si sentir brimat*: Provar un sentiment d'injustiça, de frustracion.

brime n.m. (mar.) Cordatge de fibra vegetala. Sin.: **liban**.

brimós, oa adj. Cubèrt de brima.

brin n.m. 1. Brot. 2. Fieu torsut mé d'autres per formar un cable ò una coarda.

brindar vi. Faire un brinde.

brinde n.m. Pichina charradissa que convida à beure un còup en onor de quauqu'un, d'un succès, etc.: *Brinde à vos!*, *faire un brinde*.

brinholenc, a adj. e n. De Brinhòlas (Var).

briòcha n.f. Pastissaria leugiera facha de farina, de levadura, de burre e d'òus.

briofit n.m. *Briofits*: Embrancament de vegetals terrèstres ò d'aiga doça sensa raíç ni vaisseus, ma generalament provists de fuèlhas e que lo sieu esporofit es mai reduch que lo protalle, que comprèn li mofas e li epaticas.

briòla n.f. Gonfladura, floronc.

briologia n.f. (bot.) Estudi dei mofas.

briologic, a adj. Relatiu à la briologia.

briològue, òga n. Especialista de briologia.

briolon n.m. Brilon, à Lentosca.

briònha n.f. Planta rampeanta dei flors verdastri, comuna dins li baranhas, que la sieu raíç es toxica (Familha dei cucurbitaceas).

briós, oa adj. Qu'a de vèrva.

briozoari n.m. *Briozoaris*: Ancian embrancament format per doi gropes d'animaus aquatics sensa parentat, lu ectopròctes e lu camptozoaris.

briquet n.m. 1. Aparelh que sièrve à produrre de fuèc: *Briquet de gas*. 2. *Sabre briquet*: Sabre cort que s'emplegava dins l'infantaria (s. XVII^{n} e s. XVIII^{n}).

briquet n.m. Can corrent de pichina talha e dau pel lòng.

briqueta n.f. 1. Pichina brica. 2. Brica de torba ò de brigas de carbon, que sièrve de combustible.

briquetar vt. 1. Pavar, garnir de bricas. 2. Curbir de briquetatge. Var.: **bricar**.

briquetatge n.m. 1. Accion de briquetar; lo lo sieu resultat. 2. Construccion de bricas. 3. (constr.) Revestiment que li si dona l'aparença de la brica. Var.: **bricatge**.

brisa n.f. Vent leugier. Sin.: **aura**, **ventolet**.

brisadís n.m. Ensèms dei brisaduras dei fuèlhas de tabac.

brisadura n.f. 1. Fendedura dins un objècte. Sin.: **esclapadura**. 2. Fragment. Sin.: **briga**. 2. (arald.) Modificacion portada ai armas d'una familha per destriar una branca d'aquela principala ò legitima.

brisaire, airitz n. 1. (lit.) Persona que brisa quauqua ren. Sin.: **esclapador**. 2. *Brisaire de cauma*: Persona que travalha quora lu autres fan la cauma.

brisament n.m. Accion de brisar ò de si brisar.

brisar vt. 1. Rompre, esbrigar. 2. Anientar: *Brisar una carriera*. ◆ **si brisar** v.pr. 1. Si rompre. 2. Si partir en urtant un obstacle, en parlant de la mar.

brisca n.f. 1. Juèc de cartas, que si juèga mé doi juècs de 32 cartas, dins lo quau la cobla formada mé la Regina de pica e lo varlet de caire si soana *brisca*. 2. (arg. mil.) Cabrilhon.

briscard n.m. Sordat que s'es tornat engatjar. ◇ *Vièlh briscard*: Òme d'experiença.

brissauda n.f. Lesca de pan oncha d'òli noveu e brostolida.

bristòl n.m. 1. Carton pauc ò pron espés, foartament satinat, de qualitat sobrana. 2. (anc.) Carta de visita.

britanic, a adj. e n. De Grand-Bretanha.

britonic, a adj. Que si rapoarta ai pòbles que vivíon en grand-Bretanha entre lo promier millenari e lo s. I avant J.-C. ◆ n.m. Branca de la lenga celtica que comprèn lo breton e lo galés.

brivent n.m. Rapide.

brivent, a adj. Escorrent, rapide, abrivat. Sin.: **impetuós**.

briventament adv. Impetuosament.

brivista adj. e n. De Briva.

broa n.f. Brua.

bròc n.m. Recipient aut, dau coal estrech, m'un bèce provist d'una manelha laterala, per transportar lu liquides. Sin.: **dolhon**.

bròca n.f. 1. Branca de figuiera. 2. Brot, brotelha (d'un aubre). 3. Persona (esportiu, etc.) ò animau (cavau de corsa, etc.) pas gaire capable. Sin.: **boan à ren**, **boan per ren**, **cabra**, **maseta**, **sabraca**. 4. Joieu provist d'una esplinga per tenir sus un vestit. Sin.: **espilla, espilleta.** 5. (cir.) Instrument per mantenir lu oàs rots. 6. Cavilha de boasc per tapar un trauc fach m'una veruna; cavilha de bota. Var.: **broqueta**. 7. (electr.) Part mascla d'un cuu de lampa, etc. Sin.: **pluga.** 8. Autís per calibrar un trauc cilindric ò per faire de caneladuras. Sin.: ast**.** 9. Agulha per faire de malhas. Var. (4, 5, 6, 7, 8, 9): **bròcha**.

brocadura n.f. 1. Libre, pichin obratge brocat: *Una brocadura de conjugason niçarda*. Sin.: **brossadura**. 2. Travalh dau brocaire. 3. Dessenh brocat sus una estòfa.

brocaira n.f. Màquina per brocar lu libres.

brocaire, airitz n. Persona que bròca lu libres.

brocar vt. (*bròqui*) 1. Plegar, assemblar, cordurar e curbir, en parlant dei fuèlhs d'un libre. 2. Teissir (una estòfa) de fieus d'aur, de seda, etc., per far aparéisser de dessenhs en releu sus un fond unit. 3. Usinar, calibrar au mejan d'una bròca. Sin.: enastar**.** 4. Faire de malhas.

brocat, ada adj. Qu'a subit un brocatge.

brocat n.m. Estòfa teissida per brocatge.

brocatge n.m. 1. Accion de brocar lu libres; lu sieus resultats. 2. Procediment de teissedura que fa aparéisser sus un teissut de fond d'unu motius decoratius. 3. Emplec d'una fresa rectilinha, la *bròca*, per usinar ò calibrar de traucs dins un metal. Sin. (3): enastatge Var.: **brochatge**.

bròcha n.f. Bròca (4, 5, 6, 7, 8).

brochar vt. (*bròchi*) Brocar.

brochatge n.m. Brocatge.

bròcoli n.m. Caulet-flor vèrd originari d'Itàlia dau sud. Sin.: brosta**.**

brocòt n.m. Pichin claveu de la tèsta plata.

brodador, airitz adj. e n. Brodaire.

brodaire, airitz n. Persona que travalha dins la brodaria ò que n'en fa per lo plaser. Var.: **brodador**.

brodar vt. (*bròdi*) Decorar (una estòfa) mé de dessenhs en releu fachs m'una agulha ò una màquina.

brodaria n.f. 1. Art d'executar m'una agulha ò una màquina de motius d'ornament (dessenhs, letras, etc.) sus una estòfa que sièrve de supoart. 2. (mus.) Nòta qu'òrna una música. 3. Partèrra (de flors, etc.) que dessenha d'arabescas. Var.: brodadura**.**

brodat, ada adj. 1. Ornat de brodarias: *Una estòfa brodada*. 2. Fach en brodaria: *Un nom brodat sus lo faudiu*.

bròdo n.m. Aiga bruta.

brolha n.f. Garrolha; fach de si brolhar. Var.: **borrola**. Sin.: **malamanha, chapostre.**

brolhar vt. 1. Metre en desòrdre. 2. Rendre confús: Borrolar d'ideas, borrolar una transmission. Sin. (1 e 2): trebolar**,** tresvirar**.** 3. Metre d'animositat (entre doi personas que finísson per plus si parlar). Var.: **brolhar,** borrolar**,** enchapostrar**,** levar la paraula. ◆ **si brolhar**

v.pr. 1. Devenir confús: *Ai la vista que si brolha*. Sin.: **s'enfosquir**, **si trebolar**. 2. Si garrolhar e plus si parlar. 3. Devenir gris, en parlant dau temps. Var.: **si borrolar**. Sin. (2): **si levar la paraula**.

brolhar vt. Mesclar (per ex. d'òus). Var.: **borrar**.

brolharia n.f. Brolha. Sin.: **borrola**.

brolhat, ada adj. Mesclat (en parlant dei òus, per exemple). Var.: **borrat**. Sin.: borrolat, en garrolha.

brolhat, ada adj. Que parla plus (à quauqu'un) après s'èstre garrolhat.

brolhatge n.m. Accion de borrolar: *Borrolatge dei ondas*. Var.: **borrolhatge**. Sin.: interferéncia, interferença.

brolhon, a adj. e n. 1. Que fa li cauas sensa òrdre, sensa aplicacion. 2. Qu'es fach sensa òrdre, sensa aplicacion. Var.: **borrolhon**. Sin.: **desordenat**. ◆ n.m. Redaccion provisòria, destinada à èstre messa au pròpre mai tardi.

bromacetic, a adj. Natura de l'acide $BrCH_2CO_2H$ obtengut per l'accion dau bròme sus l'acide acetic.

bromacetofenona n.f. Desribat bromat de l'acetofenona, solide corrosiu que fonde a 50° C.

bromacetona n.f. Còrs que resulta de l'accion dau bròme sus l'acetona.

bromatologia n.f. Sciença dei aliments.

bromatologic, a adj. Relatiu a la bromatologia.

bromatològue n.m. Especialista en bromatologia.

bromatometria n.f. Branca de la volumetria que fa usança de metòdes d'analisi que lo sieu reactiu valorant es una solucion de bromat de potassi.

bromatometric, a adj. Relatiu a la bromatometria.

bròm(e) n.m. Non-metal liquide roge escur analògue au clòre, que bulhe vèrs 60°C e dona de vapors rogi e sufocanti; element (Br) de n° atomic 35 e de massa atomica 79,90.

broma n.f. Vèrp dei bateus.

bromat n.m. Sau de l'acide bromic.

bromat, ada adj. Que contèn de bròme.

bromeg [bru'metʃ] n.m. Esca, amòrsa, que si manda forra-borra per atraire lo peis.

bromejar vi. Atraire lo peis mé de bromeg.

bromeliacea n.f. *Bromeliaceas*: Familha de plantas monocotiledoneï dei país tropicals, sovent epifiti, coma l'ananàs.

bromest n.m. Raïm blanc alongat.

bromic, a adj. *Acide bromic*: Acide oxigenat de bròme ($HbrO_3$), pas gaire estable, conoissut solament en solucion.

bromidas n.f. pl. Auvaris cutaneus dau bromisme que si manifèston majament en prudiments e en eritemas.

bromidrat n.m. Sau organica de l'acide bromidric.

bromidric, a adj. Natura de l'acide HBr que resulta de la combinason dau bròme embé l'idrogène. Var.: brominidric.

bromidròsi n.f. Endec marcat per la secrecion pauc ò pron abondoa de sudors pudenti.

brominidric, a adj. *Acide brominidric*: Acide que si forma en combinant de bròme e d'idrogène (HBr).

bromisme n.m. Intoxicacion provocada per lo bròme e lu sieus compauats, especialament lo bromure de potassi.

bromocriptina n.f. Mediator neuroquimic, emplegat dins lo tractament de la maulautia de Parkinson.

bromodermia n.f. Lesions de la pèu provocadi per lo bròme e lu sieus compausats.

bromofenòl n.m. Desribat bromat dau fenòl.

bromofòrme n.m. Liquide ($CHBr_3$) mé de proprietats antiespasmodiqui que la sieu odor remanda à-n-aquela dau clorofòrme.

bromonaftalèn(e) n.m. Desribat bromat de substitucion dau naftalène.

bromopicrina n.f. Liquide explosiu e lacrimogène.

bromotoluèn(e) n.m. Desribat bromat dau toluène.

bromur(e) n.m. 1. Combinason de bròme m'un còrs simple. 2. papier fotografic au bromure d'argent; espròva de fotogravadura ò de fotocomposicion sus aqueu papier.

bromuracion n.f. Accion de bromurar.

bromurar vt. Addicionar d'un bromure.

bromurat, ada adj. Que contèn de bromure.

brona n.f. Auceu silviidat taquetat (*locustella naevia*). Var.: **bruna**. Sin.: **esquilheta**.

broncar vi. (*bronqui*) 1. Manifestar lo sieu desacòrdi, la sieu marrida umor, per de paraulas ò de gèstes. 2. Faire un faus pas, en parlant d'un cavau. Sin.(2): bricar.

bronchonada n.f. Fach de bronchonar.

bronchonar vi. Renar, ronhar.

broncografia n.f. Estudi radiografic dei bronquis.

broncopatia n.f. Malautia dei bronquis.

broncopneumonia n.f. Nom d'una inflamacion dei bronquiòlas e dei alveòles paumonaris. Var.: **broncopneumopatia**.

broncomicòsi n.f. Inflamacion dei bronquis provocada per de fonges.

broncopulmonar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai bronquis e ai paumons.

broncopneumopatia n.f. Autre nom de la broncopneumonia.

broncorrea n.f. Expectoracion abondanta d'escupuènhas, dins una bronquiti cronica.

broncoscòpi n.m. Endoscòpi per practicar una broncoscopia.

broncoscopia n.f. Exploracion visuala de la traquea e dei bronquis au mejan d'un broncosòpi.

bronda n.f. Branca m'au sieu fulhatge. Sin.: **fulham**.

bronda n.f. Plancton.

brondalha n.f. Ensèms dau fulhatge.

brondassiera adj. f. *Boscarla brondassiera*: Boscarla ordinària.

brondilha n.f. Pichina bronda.

brondilhada n.f. Molon de brondilhas. Sin.: **bronquilhada**.

brondoniera n.f. Bondoniera.

bronquectasia n.f. (med.) Dilatacion dei bronquis. Var.: **bronquiectasia**.

bronqui n.m. Conduch que vèn après la traquea e permete à l'ària d'anar ai paumons.

bronquial, a adj. Dei bronquis. Var.: **bronquiau**.

bronquiectasia n.f. (med.) Bronquectasia.

bronquioalveoliti n.f. Inflamacion à l'encòup dei ramificacions bronquiali terminali e dei alvèoles adjacents.

bronquiòla n.f. Ramificacion terminala dei bronquis.

bronquioliti n.f. Inflamacion dei bronquiòlas.

bronquiti n.f. Inflamacion dei bronquis.

bronquitic, a adj. e n. Que sofrisse de bronquiti.

bronquitós, oa adj. Subjècte à la bronquiti.

brontosaure n.m. Reptile fossile erbivòre de talha gigantesca (20 m de lòng), dau grope dei dinosaurians.

bronza n.f. Fach d'aver beugut tròup d'alcòl. Var.: **bronzeta**. Sin.: **choca**, **ganarra**, **embriagues(s)a**, **embriagada**, **peleta**.

bronzaire, airitz n. Obrier especialista dau bronzage sus lu metals e lo boasc.

bronzament n.m. Bronzatge.

bronzant, a adj. Si di d'un produch qu'accelèra lo bronzatge.

bronzar vt. 1. Brunir (la pèu). 2. Donar l'aspècte dau bronze à (un metal, per exemple). Var.: bronzelhar**.** ◆ vi. Devenir brun de pèu: *Bronza rapidament*.

bronzat, ada adj. e n. Qu'a la pèu bruna, per accion dau soleu.

bronzatge n.m. Accion, fach de bronzar; lo sieu resultat. Var.: bronzament**,** bronzidura**.**

bronze n.m. Aliatge d'aram e d'estanh, m'una foarta proporcion d'aram. ◇ *Atge dau bronze*: Periòde preïstoric qu'a vist s'espandir la metallurgia dau bronze (tèrç millenari), avant l'atge dau fèrre. 2. Objècte d'art en bronze.

bronzelhar vt. Bronzar.

bronzeta n.f. 1. Bronza. 2. Fach de si faire bronzar.

bronzier, a n. Persona que fonde e cisèla lu bronzes.

bronziment n.m. Bronzatge.

bronzinaira n.f. Regina dei abelhas que dona unicament d'òus non fecondats.

bronzinament n.m 1. Bosin sord e continú. 2. Bosin que fan lu insèctes en batent dei alas. 3. Sensacion d'un son bas que non a d'origina dins un bosin exterior. Sin.: **zonzon**, **bruiment**.

bronzinar vi. v.i. Faire lo bosin d'un eissam d'abelhas, de vèspas ò d'un fum d'insèctes volants. Sin.: **bruir**.

bronzinejar v.i. Bronzinar leugierament.

bronzinós, oa adj. Bronzissent.

bronzir vi. (*bronzissi*) Faire audir un bosin sord e continú. Sin.: **zonzonar**.

bronzissent, a adj. Que bronzina. Var.: **bronzinós**.

broqueta n.f. 1. Pichina cavilha de boasc per tapar un trauc, espec. per una bota. Var.: **bròca**. 2. Bròc.

broquilhada n.f. Brondilhada.

bros n.m. Preparacion à basa de retalhs de fromai mesclats. Var.: **brossa**, **brossin**.

brossa n.f. 1. Vegetacion de la sason cauda dei regions tropicali, facha essencialament d'aubrilhons. Sin.: **bartassanha.** 2. Encontrada sauvatja cubèrta de pariera vegetacion, sovent à l'escart de tota civilisacion.

brossa n.f. Bros.

bròssa n.f. 1. Aisina m'una montadura de boasc, de matèria plastica, etc., mé de pels, de filaments pauc ò pron durs, que s'emplega per netejar, fretar, gratar, etc.: *Bròssa dei dents* (ò *fretadents*), *bròssa dei vestits*. ◇ *Bèrris en bròssa*: Bèrris talhats corts e drechs. 2. Pinceu d'artista pintre, plat e larg, m'ai pels toi de la mema longuessa. – Pinceu de pintre en bastiment, redon e larg, en fibras pusleu gròssi e de la mema longuessa. 3. Flòta de pels à la faça intèrna dei tarses posteriors dei abelhas e que sièrve à rabalhar lo pollen.

brossalha n.f. Bartàs, rómega. Sin.: **barta, broís, entoasc.**

brossalhós, oa adj. Bartassós, romegós, enveleguit.

brossar vt. (*bròssi*) 1. Fretar m'una bròssa per netejar, faire lusir, levar lu pels, etc. Sin.: **escobetar**, **espoussar**. 2. Pintar m'una bròssa. ◆ **se brossar** v.pr. 1. Si fretar lu vestits m'una bròssa. 2. (fam.) Èstre constrench de si passar de quauqua ren qu'ères segur d'obtenir: *Esperaves una promocion, ma ti poades brossar*.

brossard, a n. Persona que viu dins la brossa, que n'a l'experiença. Sin.: bartassier**.**

brossaria n.f. Fabricacion, comèrci de bròssas e d'aisinas de la mema mena.

brossatge n.m. Accion de brossar; lo sieu resultat. Sin.: **espoussatge**.

brossier, a n. Persona que fa ò vende de bròssas.

brossiera n.f. Bóstia per lo bros.

brossin n.m. Bros.

brossura n.f. Brocadura (1).

brost n.m. Brot.

brosta n.f. Bròcoli.

brostaire, airitz adj. Que brosta. Var.: **brotaire**. ◆ n.m. Vedeu qu'a brostat d'èrba.

brostar vt. Manjar sus plaça l'èrba ò lu rams noveus dei aubres, en parlant dei bèstias. ◆ vi. Aver un foncionament irregulier, en parlant d'un motor. Var.: **brotar**.

brostatge n.m. Fach, accion de brostar (doi sens). Var.: **brostejament**.

brostejament n.m. Brostatge.

brostilha n.f. Pichin brost. Var.: **brotilha**.

brostilhar vt. Brostar de bois.

brostolir vt. (de l'italian ***abbrustolire***) Faire rostir.

brot n.m. Pel d'èrba, ram noveu d'un aubre. Sin.: grèlh, borron.

brotada n.f. Flòta de rams ò regrèlhs que nàisson d'un meme fust.

brotaire, airitz adj. e n.m. Brostaire.

brotar vt. Brostar. Sin.: **pàisser**.

brotelha n.f. Brotilha.

brotilha n.f. 1. Pichin brot. Var.: **brostilha**, **brotelha**. Sin.: **brondilha**. 2. Pichina caua sensa importança. Sin.: **parpèla d'agaça**.

brotonar vi. (bot.) Se curbir de botons. Sin.: **borronar**, **grelhar**.

brownian, a adj. *Movement brownian*: Movement incessant de particulas microscopiqui en suspension dins un liquide ò un gas, en rason de l'agitacion termica dei moleculas dau fluide.

browning n.m. Pistolet automatic de 7,65 mm.

brua n.f. Limit (d'un terren de juèc, d'un boasc, etc.). Var.: **broa**. Sin.: **òrle**.

bruar vi. Picotar, en parlant dei uèlhs, de la boca. ◆ *Faire bruar quauqu'un*: Li faire pagar car quauqua ren.

bruc n.m. 1. Planta dei flors violeti ò ròsi que creisse sus lu soals siliciós, dont forma de landas d'un aspècte caracteristic (Familha dei ericaceas; *gentes erica et calluna*). 2.Var.: **bruga**.

brucar vi. Faire un pas faus, en parlant d'un cavau.

brucella n.f. Bacille cort, agent dei brucellòsis (nom generic).

brucellòsi n.f. Grope de malautias comuni à l'òme (*fèbre de Malta*) e ai bèstias (romiaires, equidats e porcins), que son causadi per una brucella e son comunicadi à l'òme per contagion animala dirècta ò per la via digestiva, per la consomacion de lach ò de fromai cruds.

bruch n.f. Bosin.

bruchaire, airitz n. Au cínema, etc., persona que s'entrèva dau brutatge.

brucina n.f. Alcaloïde toxica extrach de la notz vomica.

bruelh n.m. Boquet d'aubres.

bruga n.f. Bruc.

brugairòu n.m. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae**, **padre**, **capelan**, **colomela**, **lepiòta**, **ombrela**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**.

brugaliera nf. Luèc cubèrt de bruga. Sin.: bruguiera.

bruguiera n.f. Brugaliera.

bruiment n.m.(lit.) Bosin feble e confús: *Lo bruiment dei brancas, dei fuèlhas*. Sin.: bosinament, bronzinament.

bruir vi. (*bruissi*) (lit.) Faire audir un pichin bosin, un son confús: *Lu aubres bruísson sota lo vent*. Sin.: bosinar, bronzinar, brusejar.

bruissent, a adj. Que fa de bosin.

bruma n.f. 1. Nebla leugiera que permete la visibilitat à mai d'un km. Sin.: **garbin**. 2. (mar.) Nebla de mar. 3. (lit.) Estat confús, mancança de clartat de la pensada. Sin. (1 e 2): fosca, nèbla.

brumari n.m. Segond mes dau calendier revolucionari francés, que començava lo 22, lo 23 ò lo 24 d'octòbre e finissia lo 20, lo 21 ò lo 22 de novembre.

brumassa n.f. Pichina bruma. Sin.: neblassa.

brumassejar v.impers. Èstre un pauc brumós, en parlant dau temps. Sin.: **brumejar**.

brumejar v.impers. Brumassejar.

brumisador n.m. Atomisaire que manda d'aiga en pichins degots, que s'emplega especialament per umidificar la cara. Var.: **brumisator**.

brumisator n.m. Brumisador.

brumós, oa adj. 1. Cubèrt de bruma. 2. (lit.) Que manca de clartat: *Pensadas brumoï*. Sin.: **fosc**, **neblós**, **embrumat**.

brun, a adj. 1. D'una color intermediària entre lo ros e lo negre. 2. Qu'es bronzat. 3. *Saussa bruna*: Saussa à basa d'un ros brun, colorat sus lo fuèc, addicionat de bolhon. 4. *Bièrra bruna*: Bièrra de color escura facha à partir de malts especials. 5. *Soal brun*: Soal fertile dei regions temperadi, desvelopat sus una ròca maire de còups que li a calcària, sota cubèrt forestier. ◆ adj. e n. Qu'a lu bèrris bruns. ◆ n.m. Color bruna.

bruna n.f. Calabrun.

bruna n.f. Cigarreta

bruna n.f. Brona.

brunastre, a adj. D'una color que tira sus lo brun. Var.: **bruneu**.

brunet, a adj. e n. Qu'a lu bèrris bruns.

bruneta nf. Sòrta de fonge de la Familha dei russulas. Sin.: russula dei fuèlhs despariers (*Russula heterophylla).*

bruneu, èla adj. Brunastre.

bruniada [bryni'ada] n.f. Aigueta (2). Var. **breniada**. Var.: **breniada**.

bruniar [bryni'a] vi. defect. impers. (3ª persona: brunia) Faire una pichina pluèia fina.Var. **breniar**.

brunidor n.m. Autís d'aurivelaire, de dauraire, de gravaire, per brunir lu obratges d'aur, d'argent, etc. var.: **brunissor**.

brunidura n.f. 1. Polit donat ai metals per brunissatge. 2. Accion de donar una tencha bruna à una estòfa.

bruniment n.m. 1. Accion de brunir la pèu, de devenir brun. 2. Accion de brunir un metal. Sin. (2): **docissatge**.

bruniós, oa [bryni'us, 'ua] adj. Si di dau temps, quora brenia.Var.: **breniós**.

brunir vt. (*brunissi*) 1. Rendre brun: *Lo soleu brunisse la pèu*. 2. (tecn.) Polir la susfàcia dei metals, lu rendre lusents. Sin. (2): **docir**. ◆ vi. Devenir brun de pèu, bronzar.

brunissèire, eiritz n.m. Persona que brunisse lu metals.

brunissor n.m. Brunidor.

brunit n.m. Aspècte d'un metal polit au mejan d'un brunidor.

bruor [bry'u] n.f. Cremadura. Sin.: brutladura.

brusc n.m. Abitacion d'una colonia d'abelhas.

brusc, a adj. 1. Qu'agisse embé rudessa, que manifèsta una cèrta brutalitat: *Una persona brusca*. 2. Immediat, imprevist. 3. Aigre.

bruscament adv. D'un biais brusc.

bruscar vt. 1. Tractar embé rudessa. Sin.: rudejar, tarabastar. 2. Precipitar lo cors de, provocar la fin de.

bruscaria n.f. 1. Comportament, manieras brusqui. 2. Caractèr brusc, brutal de quauqua ren. 3. Paraula brusca.

brushing [brœʃiŋ] n.m. (mòt anglés) Accion de metre en forma una flòta de bèrris après l'autra, au mejan d'una bròssa redona e d'un secador à man.

brusquear vt. (*brusqueï*) Aigrir.

brusquet n.m. Aigret.

brusselés, esa adj. e n. De Brussèlas.

brústia n.f. 1. Bròssa per lu cavaus. 2. Mena de bròssa per cardar la lana.

brustiada n.f. Accion de brustiar. Var.: **brustiatge**.

brustiaire, airitz n. Persona que brústia.

brustiar vt. (brusti, brústies, etc.) 1. Fretar (un cavau) m'una brústia. 2. Cardar la lana mé la brústia.

brustiatge n.m. Accion de brustiar. Var.: **brustiada**.

brut, a adj. 1. Que non es beu. 2. Que non es pròpre: *Aver lo morre brut*. ◇ Cubèrt, marrit en parlant dau temps. ◇ (fig.) Malonèste, pas clar, complicat: *Un brut afaire*. 3. Que non a subit de deduccions de fres, taxas, etc. ni retengudas (per op. à *net*): *Salari brut*. ◇ *Pes brut*: Pes d'un veïcule m'au sieu cargament, d'una mèrç m'au sieu embalatge. 4. Qu'es brutal, sauvatge: *La foarça bruta*. Sin.: ruf**.** 5. *Art brut*: Produccion espontanea e inventiva qu'escapa à cen que la nòrma sociala retèn per "art". ◆ adv. Sensa deduccion de costs ni de cargas: *Un afaire que rapoarta brut 2 milions*. ◆ n.m. 1. Salari brut. 2. Petròli brut. 3. Blanqueta de Limós bruta ò Clareta de Dia bruta.

bruta n.f. Persona grossiera, agressiva, violenta: *Agir coma una bruta*.

brutal, a adj. e n. Qu'agisse mé violença, que si compoarta d'un biais grossier. ◆ adj. 1. Que manifèsta de violença. 2. Qu'acapita d'un biais que non s'asperava. Var.: **brutau**.

brutalament adv. D'un biais brutal.

brutalejar vt. Brutalisar.

brutalisar (-izar) vt. Tractar d'un biais brutal. Var.: **brutalejar**.

brutalisme n.m. Tendença arquitecturala apareissuda dins li annadas 1980 en Grand-Bretanha, que fa emplegar de materiaus bruts sensa escondre li infrastructuras, m'una granda libertat dins dins lu plans.

brutalitat n.m. 1. Caractèr d'una persona brutala, violenta. 2. caractèr de cen qu'es brutal: *La brutalitat d'una intervencion, d'una informacion*. 3. Acte brutal: *Li brutalitats policieri*. Var.: **brutalitge**.

brutalitge n.m. Brutalitat.

brutar vt. 1. Rendre brut. Contr.: **netejar**. 2. Desonorar: *Brutar la reputacion d'una persona*. Var.: **embrutar**. ◆ **si brutar** v.pr. Si rendre brut (2). ◇ (fig.) Si metre dins un afaire fosc.

brutar vt. Efectuar lo brutatge de (un film, un espectacle, etc.).

brutatge n.m. Reconstitucion artificiala au teatre, au cínema, à la television, à la ràdio, dei bosins qu'acompànhon l'accion.

brutau, ala adj. e n. Brutal.

brutesc, a adj. 1. Brut. 2. Maleducat. ◆ n.m. Rementa. Sin. (n.m.): aulesc, brutícia.

brutessa n.f. Caractèr de cen qu'es brut.

brutícia n.f. 1. Rementa. 2. Si di d'una persona maleducada, qu'a un comportament abjècte.

brutla-cafè n.m. inv. Brutlador.

brutlada n.f. Brutladura.

brutladís n.m. Degalhs causats per un incendi.

brutlador n.m. 1. Aparelh de torrefaccion dau cafè. Sin.: **brutla-cafè**. 2. Destillaria de branda.

brutladura n.f. 1. Lesion dei teissuts deuguda à la calor, de rais, etc. Var.: **brutlada**. Sin.: **cremadura**, cremason, cremor**,** arsura**.** 2. Lesion dei teissuts deuguda à l'accion d'un produch corrosiu. 2. Marca laissada per quauqua ren que brutla: *Una brutladura de cigarreta*. 3. Sensacion de foarta calor, d'irritacion: *De brutladuras d'estòmegue*.

brutlaire n.m. Aparelh qu'assegura lo mesclatge d'un combustible liquide ò solide e d'un comburant gasós per n'en permetre la combustion.

brutla-mostacha ***(à)*** loc. Bruscament, sensa que degun li s'aspère. Sin.: **à brutlaperpont**.

brutlapalhassa n.m. Libertin, qu'es portat à la licença sexuala.

brutlaperfum n.m. Vas dont si fan brutlar de perfums.

brutlaperpont ***(à)*** loc. Bruscament, sensa que degun li s'aspère. Sin.: **à brutlamostacha**, **à l'imprevist**.

brutlar vt. 1. Destrúger per lo fuèc. Sin.: **abrar**, **cremar**, **rimar**. 2. Degalhar, alterar, per lo fuèc ò de produchs corrosius. 3. Causar una foarta sensacion de calor: *Lo fum brutla lu uèlhs*. 4. Tuar per lo suplici dau fuèc. 5. Emplegar coma foant d'energia per s'escaufar: *Brutlar de lenha, de carbon, d'electricitat*. 6. Despassar sensa si maufidar: *Brutlar lo fuèc roge*. ◆ vi. 1. Si consumir sota l'accion dau fuèc: *Aqueu boasc brutla ben*. 2. Èstre destruch ò degalhat sota l'accion dau fuèc: *La maion a brutlat*. 3. Èstre foarça caud: *Mèfi, que brutla!* ◇ Aver una sensacion de foarta calor: *Brutlar de fèbre*. 4. Desiderar ardentament, provar un sentiment viu: *Brutlar d'impaciença, d'amor*. Sin.: **ardre**.

brutlat, ada adj. Qu'a subit lo fuèc: *La seuva es brutlada*. Qu'es tròup cuèch: *Lo dinnar es brutlat*. Sin.: rimat**,** cremat**,** ars**,** abrat**.** ◆ adj. e n. Que sofrisse de brutladuras: *Lo brutlat es estat portat à l'espitau*.

brutlat n.m. Cen qu'es brutlat: *Una odor de brutlat*.

brutlòt n.m. 1. (mar. anc.) Bastiment plen de matèrias que si faíon cremar per incendiar li naus enemigui. 2. Branda flambada mé de sucre. 3. Jornal, article foartament polemic.

brutolós, oa adj. Brut, brutesc. Var.: **brutolós**.

brutós, oa adj. Brutolós.

BTU (British Thermal Unit) Unitat de mesura calorifica anglo-saxona, que vau 1055,06 joules.

bua n.f. Excrement dau bòu, de la vaca. ◇ *Tavan dei buas (tavan merdassier)*: Tavan que si ve sovent virar à l'entorn dei buas.

buar vi. Faire una bua, en parlant dei bòus e dei vacas.

buassier, a n. Persona que rabalha li buas.

buba n.f. Pustula dei labras dei enfants.

bubal n.m. Antilòpa africana dei còrnas en U ò en lira (autesssa 1,30 m).

bubon n.m. Tumefaccion inflamatòria dei ganglions linfatics inguinals, dins d'uni malautias (pèsta, etc.).

bubonic,a adj. Caracterisat per la presença de bubons: Pèsta bubonica.

bucal, a adj. Que pertòca la boca. Var.: **bocal**, **bocau**.

buccin n.m. 1. Buccina. 2. Mollusc gasteropòde dei coastas de l'Atlantic.

buccina n.f. Trompeta romana de còrna, de boasc ò d'aram. Var.: **buccin**.

buccinator n.m. 1. Jogaire de buccina. Sin.: **trompetaire**. 2. Muscle de la gauta que permete de tirar en darrier li comissuras dei labras.

buch n.m. (mar.) 1. Part d'una nau, que comprèn li aigalas. 2. Carcassa d'una nau en defoara dei atràs e de l'auboradura. Sin.: **cencha, encencha.**

bucodental, a adj. Bucodentari.

bucodentari, ària adj. Que pertòca la boca e li dents. Var.: **bucodental**, **bucodentau**.

bucodentau, al adj. Bucodentari.

bucogenital, a adj. Que pertòca la boca e lu organes genitals. Var.: **bucogenitau.**

bucogenitau, ala adj. Bucogenital.

bucolic, a adj. Qu'evoca la vida dei pastre. Sin.: **pastoral**.

bucolica n.f. Poesia pastorala.

bucolingal, a adj. Relatiu a la boca e a la lenga. Var.: **bucolingau**.

bucolinguau, la adj. Bucolingal.

bucrani n.m. (arquit.) Motiu ornamental que figura un crani de bòu.

budèla n.f. Budeu.

budelam n.m. Ensèms dei budeus.

budelalha nf. L'ensèms dei budèus. Sin.: **tripalha.**

budelaria n.f. Triparia.

budelh n.m. 1. Fond d'una tina. 2. (fig.) Racalha, en parlant de personas.

budelier, a adj. Relatiu ai budeus.

budelier, a n. Negociant que vende de budeus. Sin.: **tripier**.

budeu n.m. 1. Intestin d'animau. Var.: **budèla**. Sin.: **tripa**. 2. (fam.) Intestin de l'òme. ◇ *Budeu pichon*: Part de l'aparelh digestiu que va de l'estòmegue fins au budeu mèstre. ◇ *Budeu mèstre ò budeu gròs*: Part terminala de l'aparelh digestiu que desemboca dins lo fondament. ◇ *Aver lu budeus que súblon*: Aver totplen fam. 3. Pichina cambra d'ària plaçada dins una envelopa cordurada e pegada sus la gelha d'una bicicleta.

budget n.m. 1. Ensèms dei còmptes previsionals e annuals deis ressorsas e dei cargas de l'Estat e dei collectivitats e establiments publics. 2. Ensèms dei recèptas e dei despensas d'un particulier, d'una familha, d'un grope, soma disponibla per faire quauqua ren.: *Establir un budget*.

budgetari, ària adj. Relatiu à un budget.

budgetisacion (-izacion) n.f. Inscripcion d'una soma dins un budget.

budgetisar (-izar) vt. Inscriure una soma (recèptas ò despensa) au budget.

budgetivòr(e), a adj. Que viu au despens de l'Estat.

buf n.m. 1. Respir, alen. Var.: **bofada**. 2. Bufa.

bufa n.f. 1. Gonflament que dona un vestiment largament dubèrt e dont l'ària ientra. *La camia fa bufa*. 2. Coifadura dei fremas enauçada en còca sus lo front per li donar de volume, à la mòda dins li annadas 1940.

bufalet, a n. Pichon dau bufle. Var.: **buflon**.

bufar vi. Bofar.

bufet n.m. 1. Mòble dont si méton lu plats, li sietas, lu vèires, etc. Sin.: **credença**, **escudelier**. 2. Taula dont son servits de cauas per manjar ò per buure, dins una recepcion; l'ensèms dei cauas presentadi. 3. Bofet (preparacion culinària).

bufle n.m. Mamifèr romegaire de la Familha dei bovideus, que n'i a manti espècias en Euròpa meridionala, en Àsia e en Àfrica. Var.: **bufre**.

buflessa n.f. Bufleta.

bufleta n.f. Bufle femeu. Var.: **buflona**, **buflessa**.

bufletaria n.f. Part de l'arnescament militari individual (à l'origina en cuer de bufle) que sièrve à tenir li armas e li cartochas.

buflon, a n. Bufalet.

buflona n.f. Bufleta.

bufon n.m. 1. Personatge de farça. 2. Personatge grotesc que lu rèis manteníon per lu divertir. Sin.: palhasso. Var.: **bofon**, **bofonaire.**

bufon, a adj. e n. Plasent, faceciós, grotesc, que fa rire.

bufonada n.f. Accion ò paraula bufona. Sin.: **palhassada**.

bufonaria n.f. 1. Accion ò paraula bufona. Var.: **bufonada**. 2. Caractèr de cen qu'es bufon.

bufonear vi. (*bufoneï*) Faire ò dire de bufonadas. Var.: bofonar, bofonejar.

bufonidats n.m.pl. Familha d'anfibis qu'enclau lu babis.

bufre n.m. Bufle.

bug n.m. ['bœg] (mòt anglés) (inform.) Defaut de concepcion ò de realisacion d'un programa, que si manifèsta per d'anomalias de foncionament.

buga n.f. Peis ossós, alongat, regat en longor, comun dins la Mediterranea. (Familha dei esparides).

bugada n.f. 1. Accion de lavar lo linge: *Faire la bugada*. Sin.: colar bugada.2. Vapor d'aiga condensada en pichins degots. Sin. (2): **tubiera**, **estuba**.

bugadar vt. Lavar, en parlant dau linge.

bugadaria n.f. Negòci dont si fa la bugada. Sin.: lavaria, blancaria.

bugadier n.m.1. Tina per faire la bugada. 2. Màquina per lavar lo linge. Sin.: **lavalinge**.

bugadier, a n.f. Persona que fa la bugada.

bugadiera n.f. Dins una maion, local reservat à la bugada.

bugla n.f. Planta erbacea, qu'una espècia que fa de flors blavi es comuna dins lu boascs frescs dau soal argilós (Familha dei labiadas). Sin.: **èrba de carbon**.

bugle n.m. Intrument de vent à pistons, vesin dau claron.

buguiera n.f. Ret per achapar li bògas.

bulbari, ària adj. D'un bulbe, e en part. dau bulbe rachidian.

bulbe n.m. 1. Organe vegetal sota tèrra, format d'un grèlh mé de fuèlhas vesini e carnudi, pleni dei resèrvas que perméton à la planta de si tornar formar cada an: *Bulbe de ceba*. 2. (anat.) Partida gonfla d'unu organes: *Bulbe aortic*. ◇ *Bulbe rachidian*: Porcion inferiora de

l'encefale, que constituisse un centre nerviós important. Sin. bocèla. 3. (arquit.) Cubertura arredonida, en forma de bulbe. 4. (electr.) *Grope bulbe*: Ensèms d'una turbina idraulica e d'un alternator installats dins un caisson en forma de bulbe, dins li centralas idroelectriqui e li usinas maremotritz. 5. (mar.) Gonflament de la partida inferiora de la ròda de proa d'uni naus destinada à diminuir l'avançament. ◇ Quilha d'uni naus à vela, formada d'una ala metallica que sostèn un lèst profilat.

bulbicultor, tritz n. Persona que cultiva lu bulbes.

bulbicultura n.f. Cultura dei bulbes.

bulbifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un bulbe.

bulbilha n.f. Pichin bulbe que si desvelòpa sus lu organes aerencs d'uni plantas (alhet, etc.) e s'en destaca per dona naissença à una autra planta.

bulbós, oa adj. 1. Provist ò format d'un bulbe. 2. Qu'a la forma d'un bulbe. Sin.: **bocelat**.

bulgar, a adj. e n. De Bulgaria. ◆ n.m. Lenga eslava parlada en Bulgaria.

bulh n.m. 1. Fach de bulhir. 2. Bulla que s'enauça à la susfàcia d'un liquide bulhent: *Coaire à gròs bulhs*. Var.: **bolh**. Sin.: **bofa**.

bulhabaissa n.m. Bolhabaissa.

bulhadoira n.f. Recipient de metal, de saveu ò de cauchoc que conten d'aiga cauda per escaufar lo còrs ò lo lièch. Var.: bolhadoira.

bulhent, a adj. 1. Que bulhe. 2. Foarça caud. 3. (fig.) Ardent, emportat: *Un caractèr bulhent*.

bulhentada n.f. Accion, fach de bulhentar, de si bulhentar.

bulhentar vt. 1. Brutlar mé d'aiga bulhenta, m'un liquide bulhent. 2. Trempar dins l'aiga bulhenta. ◆ **si bulhentar** v.pr. Si brutlar m'un liquide bulhent.

búlher vi. 1. (en parlant d'un liquide) Èstre agitat per l'accion de la calor, en mandant de bullas de vapor: L'aiga bulhe à 100°C. ◇ (fig.) *Búlher de ràbia*: Èstre plen de ràbia e si retenir. ◇ (fig.) *Búlher d'impaciença*: Èstre foarça impacient. ◇ *Basta que bulhe!*: Va ben parier! Sin.: **basta que banhe!** 2. Èstre escaufat, cuèch dins un liquide que bulhe. 3. Contenir un liquide que bulhe. Var.: **bulhir**, **bolhir**.

bulhida n.f. Fermentacion dau vin dins una bota. Var.: **bolida**

bulhidor n.m. Recipient metallic per faire búlher d'aiga. Sin.: **baraquin**. Var.: **bolidor**.

bulhiment n.m. Fach de bulhir. Var.: **boliment**.

bulhir vi. (*bulhissi*) Búlher.

bulhissatge n.m. (tecn.) 1. Promiera fasa dau blanquiment de la pasta de papier. 2. Precipitacion dei saus de calci per ebullicion, en sucraria.

bulhissent, a adj. Que bulhe.

bulhit n.m. 1. Aliment liquide obtengut en faguent búlher de carn e de liumes dins l'aiga. 2. La carn que si fa coaire ensinda.

bulhit, ida adj. Qu'a bulhit.

bulin n.m. Burin. Sin.: talhafèrre.

bulinar vt. Burinar. Sin.: escrincelar, gravar.

bulla n.f. *Bulla papala*: Letra apostolica d'interès general que poarta lo sageu dau papa. Var.: **bolla**.

bulla n.f. 1. Bofa. 2. Medalhon (element de decoracion).

bullar vt. Marcar d'una bulla. Var.: **bollar**. Sin.: **sagelar**.

bullari n.m. Recuèlh de bullas pontificali. Var.: **bollari**.

bullat, ada adj. Dont son inseridi de bullas, per donar un efècte artistic (vèire bullat) ò per proteccion (papier d'embalatge bullat).

bulletin n.m. 1. Publicacion periodica de tèxtos ò d'anoncis obligatòris: *Bulletin oficial*. ◇ *Bulletin d'informacions*: À la ràdio ò à la television, resumit dei informacions de la jornada. ◇ *Bulletin de santat*: rapoart periodic sus l'estat d'una persona (en particulier se s'agisse d'una personalitat). 2. Rapoart periodic dei ensenhaires e d'una escòla à prepaus dau travalh d'un escolan. 3. *Bulletin de vòte*: Fuèlh que sièrve à votar. 4. *Bulletin de paga (de salari)*: Document que deu acompanhar lo pagament de la remuneracion d'un salariat, que contèn en particulier de mencions coma lo montant de la paga, li oras fachi e li retengudas. Var.: **bolletin**.

bullionisme n.m. Política monetària de l'Espanha au s. XVI, que tendia à aumentar la resèrva d'aur detenguda dins lo país.

bulo n.m. Arlèri. Sin.: **caco**, **marjasso, sautareu**, **esbrofaire**, **farfantaire**, **talhavent**. ◇ *Faire lo bulo*: Faire lo beu, lo coratjós. Sin.: **faire Miqueu l'ardit**.

buna n.m. (nom depauat) Cauchoc obtengut per polimerisacion dau butadiène.

bunha n.f. 1. Gonfladura (en particulier deuguda à un còup). 2. Benda de pasta cuècha dins l'òli e cubèrta de sucre (especialitat lionesa).

bunhar vt. Provocar una bunha: *Ai bunhat la mieu veitura*. Sin.: **enclotar**.

buprèste n.m. Insècte coleoptèr de la familha dei buprestides, dau còrs lòng e dei rebats metallics.

buprestide n.m. *Buprestides*: Familha de coleoptèrs fitofagues essencialament forestiera e tropicala, que s'en conóisson pauc ò pron 15 000 espècias,

bura n.f. 1. Gròssa estòfa de lana. Sin.: borràs. 2. Lo vestit fach mé pariera estòfa: *La bura dei monges*.

buralista n. Persona que tèn un bureu de tabac.

burat n.m. 1. Grand tamís per blutar la farina. Sin.: **espalhadoira**. 2. Nom d'una estòfa grossiera.

burata n.f. Burat (2).

buratar vt. Faire passar la farina au travèrs d'un tamís per la separar dau bren.

buratatge n.m. Accion de buratar la farina.

burba n.f. Ventre gròs. Sin. pança, tripeta, tripassa.

burèl, a adj. Color mesclada de saure e de gris. Var.: **bureu**.

burèla n.f. (arald.) Faissa diminuida dins la sieu larguessa, totjorn figurada en nombre.

burelat, ada adj. 1. (arald.) Partit en burèlas. 2. (filatelia) *Fond burelat (d'un sageu)*: Que presenta de linhas que fan pensar à de burèlas.

bureta n.f. 1. Pichin recipient metallic que contèn d'òli per ónher li pèças d'una màquina. Sin.: **oliera**. 2.

Pichin flascon dau coal lòng e estrech. 3. (liturgia catol.) Pichin vas que contèn l'aiga ò lo vin de messa. 4. (quim.) Tube de vèire graduat m'un robinet à la sieu partida inferiora.

bureu n.m. 1. Taula, mé de tiradors ò sensa tiradors, que sièrve per escriure. Sin.: **escrivania**, **escriptòri**. 2. Pèça dont si tròva aqueu mòble. 3. Luèc de travalh dei emplegats d'una administracion, etc.: *Cada matin, vau au bureu*. 4. Establiment qu'assegura au public de servicis administratius, etc.: *Bureu de poasta, bureu de tabac*. 5. Servici ò organisme encargat d'una foncion particuliera: *Bureu comercial*. 6. Personal d'un bureu. 6. Organe que dirigisse lu travalhs d'una comission, d'una partit politic, d'un sindicat, etc.: *Lo bureu dei afaires estrangiers*.

bureu, èla adj. Burèl.

bureucracia n.f. 1. Poder d'un aparelh administratiu. 2. (pej.) Ensèms dei bureucratas, dei foncionaris, considerats dins la sieu potença abusiva. Var.: **burocracia**.

bureucrata n. 1. Foncionari qu'abusa de la sieu importança en regard dau public. 2. (pej.) Emplegat de bureu. Var.: **burocrata**.

bureucratic, a adj. De la bureucracia. Var.: **burocratic**.

bureucratisacion (-izacion) n.f. Accion de bureucratisar; lo sieu resultat. Var.: **burocratisacion**, **burocratizacion**.

bureucratisar (-izar) Sotametre à la bureucracia; transformar en bureucracia. Var.: **burocratisar**, **burocratizar**.

bureucratisme n.m. Tendença à la bureucracia. Var.: **burocratisme**.

bureutica n.f. Ensèms dei tecnicas informatiqui e teleinformatiqui per l'automatisacion dau travalh administratiu e de secretariat, dau travalh de bureu. Var.: **burotica**.

burgada n.f. Accion de burgar.

burgar vi. Abrivar lo bulhiment dau veire fondut en li immergissent de bletas de fusta verda.

burgau n.m. 1. Gròssa gruèllha univalva nacrada. 2. Nacra que vèn dau burgau, sovent tencha de vèrd, emplegada en incrustacion.

burgond, a adj. Relatiu ai Burgonds.

burin n.m. 1. Ciseu d'acier que sièrve à travalhar lo boasc, lo metal. Sin.: **talhafèrre**, **chaupla**. 2. Gravadura obtenguda m'un travalh au burin. 3. Aqueu procediment de gravadura. 4. Ciseu picat m'un marteu ò mecanicament, destinat à talhar lo metal, lo betum, etc.

burinaire, airitz n. Obrier que travalha m'un burin.

burinar vt. 1. Gravar m'au burin. 2. Travalhar (una pèça metallica) m'un burin.

burinat, ada adj. Gravat m'au burin. Sin.: escrincelat**.** ◇ *Vis burinat*: Vis marcat de rugas, coma travalhat au burin. Sin.: regat.

burinatge n.m. Accion de burinar.

burinista n. Persona que grava m'un burin.

burlar vi. Galejar.

burlesc, a adj. 1. D'un comic extravagant. ◇ Ridicule, absurde, bofon. 2. Que pertòca lo burlesc, en tant que genre literari ò cinematografic. Var.: **borlesc**.

burlesc n.m. 1. Caractèr d'una caua, d'una persona extravaganta, ridicula, absurda. 2. Genre literari parodic que tracta dins un estile bas un subjècte nòble. 3. Genre cinematografic que si caracterisa per un comic extravagant, pauc ò pron absurde.

burlescament adv. D'un biais burlesc.

burlon n.m. Galejaire.

burnós n.m. 1. Manteu d'òme en lana, m'un capochon, que poàrton lu Arabes. 2. Manteu m'un capochon per lu pichoi.

burocracia n.f. Bureucracia.

burocrata n. Bureucrata.

burocratic, a adj. Bureucratic.

burocratisacion (-izacion) n.f. Bureucratisacion.

burocratisar (-izar) vt. Bureucratisar..

burocratisme n.m. Bureucratisme.

buron n.m. En Auvernha, maion pastorala dont si fa lo fromai. Sin.: **masuc**.

buronier, a n. Persona que tèn un buron.

burotica n.f. Bureutica.

burrada n.f. Lesca de pan burrada.

burrar vt. Curbir de burre.

burraria n.f. 1. Industria dau burre. 2. Fabrica de burre.

burrat, ada adj. Cubèrt de burre: *Una lesca burrada*.

burre n.m. 1. Matèria grassa alimentària facha à partir de la crema dau lach de vaca: *Un pan de burre*. 2. (coïna) Aliments esquiçats dins lo burre: *Burre d'amploas*. 3. Matèria grassa extracha d'un vegetal: *Burre de cacau*.

burriera n.f. Vas per conservar lo burre.

burrós, oa adj. Onch de burre.

bursada n.f. 1. Còu de tèsta qu'un ovin ò un caprin dona. 2. (per ext.) Fach d'urtar violentament l'adversari, dins d'unu espòrts

bursar vi. 1. Donar de còups de tèsta en parlant dei ovins e caprins. 2. (per ext.) Urtar violentament l'adversari, dins d'unu espòrts (au rugbi per exemple ; au balon, pòu valer un carton roge).

burta n.f. Depaus dau vin. ◆ n.f. pl. *Li burtas*: Lu intestins dei peis.

burundés, esa adj. e n. Dau Burundí.

bus n.m. Autobús.

bus n.m. *Faire bus*: Faire coma se ren siguesse.

busa n.f. 1. Rapaci diurne dei formas peanti, dau bèc e dei arpas febles, que si noirisse de pichins passerons, de ratetas, etc. (long; 50 à 60 cm, failha dei accipitrides). Sin.: **tartarassa**, **tartau**.

busard n.m. Auceu rapaci que viu au vesinatge dei paluds (long. 50 cm., Familha dei accipitrides). Sin.: granolhier**,** roissa.

busc n.m. 1. Lama de metal que mantèn un corset. 2. Cobde de la cròça d'un fusiu. 3. Pèça en salhida dont vèn picar lo bas dei poartas d'una enclusa.

busca n.f. 1. Tròç de boasc d'escaufatge. Sin.: **estèla**, **esclapa**. 2. Palha corta.

buscalha n.f. Busqueta.

buscar vt. (*busqui*) 1. Provedir de buscs (un corset). 2. Chancrar.

buscat, ada adj. 1. Provedit d'un busc (per un corset, etc.). 2. Chancrat.

buscarèla n.f. Passeron d'Amèrica dau nòrd, dei colors esplendenti, de la talha d'una pàssera, que pòu finda créisser en captivitat. Sin.: tèsta negra**,** cap negre**,** passerina. Var.: boscarla**,** boscarida.

bushidò n.m. Còdi d'onor dei samorais.

busili n.m. (italianisme) Problema: *Aquí està lo busili!*

busqueta n.f. Pichin tròç de boasc sec. Var.: **buscalha**. ◇ (espec.) Ancianament, aquelu boasc sec que s'emplegàvon per emparar à comptar.

busquier n.m. 1. Molon de buscas, de boasc per brutlar. Sin.: **lenhier**. 2. Molon de boasc dont si cremàvon li personas condamnadi au suplici dau fuèc; lo suplici eu-meme. Sin.: **lenhier**, **cremador**.

bussada n.f. (italianisme) Còup, en particulier en picant à la poarta. Var.: **bussanha**, **bussament**. Sin.: **tustada**, **tustament**.

bussanha n.f. Bussada. Sin.: **tustament**.

bussament n.m. Bussada. Sin.: **tustament**.

bussar vi. Picar, en particulier à la poarta per si faire durbir. Sin.: **tustar**.

bussucòrnia n.f. Macadura au front.

bust(e) n.m. 1. Partida sobrana dau còrs uman, de la talha fins au coal. 2. Pièch de la frema. 3. Esculptura que reprensenta la tèsta e la part superiora dau bust d'una persona.

bustier n.m. Corsatge ajustat que descuèrbe li espatlas. Sin.: **ajust**, **corselet**, **corsilhon**.

but n.m. 1. Tòca. 2. Dins d'unu espòrts, coma lo balon, ponch obtengut quora lo balon a passat la linha en intrant dins la gàbia. 3. (expr.) *De but en barra*: Directament, sensa preparacion ni transicion, bruscament. 4. (gram.) *Proposicion subordenada de but*: Qu'indica la tòca.

butabala n.m. Balon (2). Sin.: **football**.

butada n.f. 1. (arquit.) Pèça de maçonaria destinada à equilibrar li constrenchas d'una vòuta. 2. (mecan.) Pèça ò organe destinats à suportar un esfoarç axial. 3. (mecan.) Espatlament que sièrve à limitar lo movement d'una pèça. Sin. (1, 2 e3): cota, contrafoart 4. (c. de f.) Obstacle articficial plaçat en fin de via. Sin.: **acipador**.

butada n.f. Accion de butar quauqu'un ò quauque ren. Var.: **abutada**, **abuton**.

butadièn(e) n.m. Idrocarbure dietilenic C_4H_6 emplegat dins la fabricacion dau cauchoc sintetic.

butafoara n.m. (mar.) Palhet.

butafuèc adj. e n. Incendiari. ◆ n.m. Mena de vaisseu cargat d'artificis destinat à abrandar una flòta ò un vaisseu còntra lo quau es mandat. Var. **nau-butafuèc**.

butaguèrra adj. e n. Bellicista.

butaire n.m. Engenh de terrassament per butar lu materiaus.

butaire, airiz n. 1. (rugbi) Botaire. 2. (balon) Jugaire que marca de buts.

butan(e) n.m. Idrocarbure gasós saturat emplegat coma combustible e vendut, liquide, sota pichina pression, dintre de botelhas metalliqui.

butaneu n.m. 1. Engenh fach especialament per desgatjar la neu qu'es sus una rota ò un camin de fèrre. Sin.: **leson** (Toet de l'Escarena). 2. Posicion dei esquís obtenguda en escartant lu talons.

butanòl n.m. Alcòl butilic.

butanier n.m. Nau especialisada dins lo transpoart dau butane sota pression.

butar vi. 1. Picar còntra un obstacle. 2. Possar mé foarça. ◆ vt. 1. Apontelar. 2. (fam.) Tuar.

butaròda n.m. Pèira que si metia à l'angle dei maions per dirigir la ròda dei veituras ipomobili que viràvon; aüra, lo butaròda sièrve sobretot à protegir l'angle de la maion. Sin.: **caçaròda**, **cantoniera**.

butassada n.f. 1. Agitacion, desòrdre dins una fola. 2. Precipitacion. Sin.: **abrivacion**.

butassar vt. Urtar, agitar, en parlant dei personas que son dins una fola.

butatge n.m. Accion de butar.

butavant n.m. Propulsor.

butène n.m. Butilène.

butiera n.f. Granja facha de fusta.

butil(e) n.m. Radical C_4H_9 derivat dau butane.

butilène n.m. Idrocarbure etilenic C_4H_8. Var.: **butène**.

butilic, a adj. Relatiu au butile, que n'en vèn: *Alcòl butilic* (butanòl).

butin n.m. 1. Cen qu'es pilhat à l'enemic. 2. Produch d'un raubarici. Sin. (1 e 2): **pilha**. 3. Produch d'una recèrca.

butinaire, airitz adj. e n. Que butina; que lo sieu ròtle es de butinar.

butinar vt. e vi. 1. Anar de flor en flor en recampant lo pollen, en parlant d'unu insèctes e en particulier dei abelhas. 2. Recampar (d'informacions, d'entre-senhas).

butirat n.m. Sau de l'acide butilic.

butiric, a adj. 1. Relatiu au burre. 2. (quim.) *Acide butiric*: Acide organic que provèn dau butane, contengut dins manti matèrias grassi. 3. (quim.) *Fermentacion butirica*: Descomposicion, mé liberacion d'acide butiric, d'unu còrs (sucres, amidon, acide lactic) sota l'accion de divèrs micro-organismes.

butirina n.f. Matèria grassa contenguda dins lo burre.

butirofenòna n.f. Radical quimic comun à un grope de neuroleptics màgers emplegats còntra li allucinacions.

butiromètre n.m. Instrument que sièrve per mesurar la riquessa dau lach en matèria grassa.

butirós, oa adj. Qu'a la natura ò l'aparença dau burre. ◇ *Taus butirós*: Quantitat de matèria grassa contenguda dins un kg de burre.

butòr n.m. Auceu vesin dau govitre, dau plumatge fauve taquetat de negre, que fa lo sieu nido dins li canas (long. 70 cm, familha dei ardeïdes).

buure vt. (*buvi*) Beure.

buvable, a adj. Bevable.

buvèire, eiritz 1. Persona que buu abitualament e à l'excès de vin ò d'alcòl. 2. Persona que buu. 3. Curista, dins una estacion termala. Var.: **bevèire**.

buxacea n.f. *Buxaceas*: Pichina familha d'aubres ò d'aubrilhons dei fuèlhas simpli, coma lo bois.

buvairon n.m. Mesclum de bren e d'aiga per noirir lo bestiari.

bypass [baj'pas] n.m. (mòt anglés) Circuit de contornament (d'un aparelh, d'un dispositiu, etc.) realisat sus l'itinerari d'un fluide. Sin.: **desviament**.

C

c Tèrça letra de l'alfabet (ce). Si pronóncia [s] davant un **e** (**auceu**) ò un **i** (**cima**), [k] dins lu autres cas. Per aver la prononciacion [s], s'escriu **ç** (**Niça**, **laç**). Combinat mé h, dona [tʃ] (**charrar**, **lach**).

C Simbòle dau carbòni.

C (mús.) Nòta **do** dins lu país anglo-saxons e germanics.

Ca Simbòle dau calci.

ca n.f. (piemontés) Maion.

ça adv. *En ça*: D'aquesto costat, per aquí. ◇ *Ça e là*: D'aquí d'aià, un pauc dapertot.

cab n.m. Cabriolet que lo sieu menaire ocupava un sèti sobrelevat darrier lu passatgiers.

cabala n.f. 1. Interpretacion judiva esoterica e simbolica dau tèxto biblic, que lo sieu libre classic es lo *Zohar*, ò *Libre de l'Esplendor*. Sciença oculta que tende à la comunicacion embé lo sobrenatural. 3. Ensèms d'accions secreti, d'intrigas còntra quauqu'un, quauqua ren.: Sin.: conjuracion**,** intriga**,** entenduda**,** trama**,** malordit**,** traüc. 4. Grope dei participants à una cabala.

cabalaire, airitz n. Aqueu ò aquela que cabalisa. Sin.: **fomentejaire, intrigaire, conjurator**.

cabalar vi. Cabalisar.

cabalatge n.m. Accion de cabalisar.

cabalejar vi. Cabalisar.

cabalisar (-izar) vi. Intrigar. Var.: **cabalar**, cabalejar. Sin.: fomentejar**,** tramar**,** intrigar.

cabalista n. Especialista de la cabala (1).

cabalistic, a adj. 1. Relatiu à la cabala (1). 2. Magic, misteriós: *Un signe cabalistic*.

cabalística n.f. Art de la cabala. Var.: **cabalistica**.

caban n.m. 1. Manteu cort, m'un capuchon ò sensa, de gròp drap impermeabilisat, d'usatge dins la marina. 2. Vèsta lònga de teissut espés. Var.: **gaban**.

cabana n.f. 1. Pichina construccion rudimentària facha de materiaus grossiers. 2. Sosta destinada ai bèstias.

cabanament n.m. (mar.) Brusca plonjada de l'arrier d'una nau au moment de la sieu varacion.

cabanh n.m. Cavanhòu, goarba, gorbin.

cabanha n.f. Cavanhòu (Luceram).

cabanar vt. (mar.) Metre una nau mé la quilha en l'ària. ◆ vi. Chapvirar.

cabanon n.m. 1. Pichina cabana. 2. Pichina maion de campanha, en Provença. 3. Pichina barraca de plaja. 4. Cellula dont s'embarràvon lu malades mentals agitats ò perilhós.

cabardin, a adj. e n. Kabardin.

cabaret n.m. 1. (vièlh) Beguda, tavèrna. 2. Establiment d'espectacle dont si pòu beure, manjar, balar. 3. (vièlh) Cofret que contèn un servici de liquors.

cabaretàs n.m. Cabaret grand ò marrit.

cabaretejaire, airitz n. Persona que frequenta totplen lu cabarets. Sin.: **cepon de cabaret**.

cabaretejar vi. 1. Tenir un cabaret. 2. Trevar un cabaret.

cabaretier, a n. Persona que tèn un cabaret.

cabareton n.m. Pichin cabaret.

cabàs n.m. Sac en teissut ò en aufa que sièrve per transportar li cròmpas. Sin.: **cofin, cavanhòu**.

cabassa n.f. Panier ò goarba de vendemiaire.

cabasset n.m. Casque de metal dei bòrds plats (s. XV^{n} fins au s. XVII^{n}). Var.: **cabasson**. Sin.: **morion**.

cabasson n.m. Cabasset.

cabassuda n.f. Composacea coma lo blavet. Sin.: caucatrapa**,** caucatrepa**,** caucatripa**,** centaurea.

cabdet, a adj. e n. [ka'det(a)] Mendre: *L'enfant mendre*. ◇ Cagancho (enfant mai jove de la familha). ◆ n.m. (anc.) Jove gentilòme destinat à la carriera militària. 2. Escolan oficier, espec. en Anglatèrra.

cabeça n.f. (fam.) Tèsta.

cabecon n.m. Fromai de cabra d'en Peitau. Var.: **carecon**.

cabeda n.f. Peis d'aiga doça de l'esquina bruna e dau ventre argentat (long. entre 30 e 50 cm, Familha dei ciprinidats).

cabèire n.m. Peis comun en Mediterranea, de la carn preada (long. pauc ò pron 50 cm).

cabença n.f. Chabença.

cabestrant n.m. Argue, argui.

cabèstre n.m. Pèça d'arnesc que si plaça sus la tèsta dei saumas per li menar ò li estacar. Sin.: **cauçana, capçana**.

cabic n.m. (mòt breton) Vèsta m'un capuchon de drap de lana impermeable.

cabil(e), a adj. e n. De Cabilia. Var.: **kabil(e).** Sin.: **tamazigh**. ◆ n.m. Lenga parlada en Cabilia. Var.: **cabilenc**.

cabilenc, a n.m. Cabile.

cabina n.f. 1. Pichina cambra dins una nau. Sin.: **tilha**. 2. Caforcho isolat, pichina construccion per un usatge determinat. ◇ *Cabina telefonica*: Cabina publica que permete de telefonar. – *Cabina de banh*: Cabina dont li banhaires si remúdon. – *Cabina de projeccion*: Cabina dont son plaçats lu aparelhs de projeccion dins un cínema. 3. Abitacle d'un ascensor. 4. Espaci adobat per la persona que mena un camion, un engenh de travalh publics, una motritz de camin de fèrre, etc. ò per l'equipatge d'una aeronau. Var.: **gabina**.

cabinet n.m. 1. Pichina pèça que sièrve de dependença ò de complement à una pèça principala: *Cabinet de travalh*. 2. Local per l'exercici d'una profession liberala: *Cabinet de mètge, d'avocat*. 3. Ensèms dei membres d'un govèrn, dei collaborators d'un ministre ò d'un comissari de la República. 4. Despartament especialisat d'un museu, d'una biblioteca. 5. (finda au pl.) Comun, latrinas. Sin.: **tinetas**, **comun**, **pissador** (pop.), **cagador** (pop.). 6. Mòble, cofret per metre d'objèctes preciós. Var.: **gabinet**.

cabiròla n.f. Autre nom de la cabriòla.

cabiscolat n.m. Foncion dau cabiscòl. Var.: **capiscolat.**

cabiscòu n.m. 1. Mèstre de còro d'una catedrala. 2. President d'una escòla felibrenca. Var.: **capiscòu**.

cablaire, airitz n. Especialista dau cablatge.

cablar vt. 1. Toàrcer (de coardas) per formar un cable. 2. Estacar (de materiaus) à una coarda per lu issar. 3. Equipar (un territòri) d'una ret de videocomunicacions per cables. 4. Transmetre au mejan dau cable. Var.: **cablografiar**. 5. Establir li conexions de (un aparelh electric ò electronic).

cablaria n.f. Fabricacion e comèrci dei cables.

cablat, ada adj. Fach mé de cables: *Un ret cablada*.

cablatge n.m. 1. Accion de cablar. 2. Ensèms dei conexions d'un dispositiu electric.

cable n.m. 1. Gròs cordatge de fibras textili ò sintetiqui ò de fieus metallics. 2. Fais de fieus conductors isolats qu'assegúron lo transpoart e la distribucion de l'energia electrica ò dei telecomunicacions. ◇ *Television per cables*: Teledistribucion. ◇ Installacion cablada, per la television, etc.: *Aver lo cable*. ◇ Canals de television cablada: *Que li a esto sera sus lo cable?* 3. Messatge mandat per cable. Sin.: **cap**, **cau**.

cablista n. Agent que manòbra lu cables dins lo desplaçament deis aparelhs, à la television.

cablodistribucion n.f. Teledistribucion.

cablodistributor n.m. Societat que difusa de programas de distribucion per cables.

cablografiar vt. Transmetre per cable. Var.: **cablar**.

cablograma n.m. (anc.) Telegrama transmés per cable.

cablòt n.m. Cable fin.

cabo n.m. Cap, promontòri costier.

cabòça n.f. Fruch dau cacaoier.

caboçar vt. (*cabòci*) Desformar, bunhar, en badòlas coma en cròs. Sin.: macar**,** enclotar.

cabòcha n.f. 1. (fam.) Tèsta. Sin.: **clòsca**. 2. Claveu de la tèsta redona e plata, emplegat en particulier en cordonaria. 3. Tèsta d'un fais de fuèlhas de tabac.

cabolhat n.m. Cabòt (peis).

cabolhon n.m. (bot.) Grèlh segondari que si desvelòpa sus lo costat dau bulbe d'uni plantas.

cabòs n.m. Cabòt (peis).

cabòt n.m. Peis de la tèsta gròssa e de la boca larga, de 10 à 30 cm de lòng, qu'una espècia viu dins li aigas correnti, una autra sus li coastas rocalhoï (Familha dei cotidats). Var.: **cabòta, cabòs.** Sin.: **areston, tèsta** d'ae**, cabolhat, bòfa**.

cabòt n.m. Marrit actor, que si vòu totjorn metre en evidença. Sin.: **morre fardat**.

cabòta n.f. Cabòt (peis).

cabotaire n.m. Nau que practica lo cabotatge. Var.: **cabotier**. Sin.: **capejaire**.

cabotar vi. (*cabòti*) Faire de cabotatge; navegar à una corta distança dei coastas. Sin.: **barquejar**, **capejaire**.

cabotatge n.m. Navigacion comerciala au lòng dei coastas, especialament entre lu poarts d'un meme país.

cabotier n.m. Cabotaire.

cabra n.f. 1. Pichin romiaire dei còrnas arcadi en arrier, de nombroï raças sauvatgi e domestiqui (òrdre dei ongulats, sota-òrdre dei artiodactiles). ◇ *Faire venir cabra*: Faire perdre la paciença *(à)*. Sin.: **Faire venir babeu**. 2. *Cabra cèrvia*: Romiaire sauvatge dei forèsts d'Euròpa e d'Àsia (Familha dei cervides). Sin.: **cabròu**. 3. Marrit jugaire, dins un espòrt (per ex. au balon). 4. Supoart per segar de boasc. 5. Aparelh rustic de levatge. ◆ n.m. Fromai de cabra.

cabrada n.f. Accion de cabrar.

cabrada n.f. 1. Portada d'una cabra. Var.: **cabridada**. 2. Estròp de cabras.

cabraira n.f. 1. Tropeu de cabras. 2. pastressa dei cabras.

cabrar vt. Faire dreiçar (una bèstia, en particulier un cavau) sus lu membres posteriors. – *Cabrar un avion*: Auçar la sieu partida avant per que pilhe d'altituda. ◇ (fig.) Menar (quauqu'un) à una actituda d'oposicion. ◆ **si cabrar** v.pr. 1. Si dreiçar sus lu membres posteriors, en particulier en parlant d'un cavau. 2. (fig.) S'opauar mé vigor ò violença. Var.: **s'encabrar**, **s'acabrar**.

cabraria n.f. Luèc dont son elevadi de cabras.

cabrassa n.f. Marrida ò gròssa cabra.

cabre n.m. Armadura de barras dispausadi en cabrilhons per suportar la tenda que cuèrbe la cubèrta d'una galèra.

cabrecon n.m. Fromai de cabra. Var.: **cabecon**.

cabrenc, a adj. Relatiu ai cabras. Var.: **cabrin**, **caprin**.

cabret n.m. Cabrit. Var.: **cabròt**.

cabreta n.f. 1. Pichina cabra. 2. Colamua.

cabreta n.f. Auceu vesin de la becassa, ma plus pichin (pas mai de 30 cm de lòng).

cabretaire, airitz n. Persona que juèga de la cabreta.

cabrian n.m. Cabridan.

cabrida n.f. Cabrit femèla.

cabridada n.f. Portada d'una cabra. Var.: **cabrada**.

cabridan n.m. Mena de vèspa gròssa, de que la ponhedura es foarça dolorosa e perilhosa. Sin.: alabron**,** tavan ros**,** tavardon**.** Var.: cabrian.

cabridar vi. Donar lo jorn à de cabras.

cabrier, a n. Pastre d'un tropeu de cabras.

cabrilhon n.m. 1. Caduna dei lòngui pèças de la charpenta dins lo sens de la penda de la teulada. ◇ Lònga pèça de boasc de la charpenta. 2. (B.-A.) Motiu decoratiu en forma de V. ◇ (arald.) Pèça onorabla en forma de V. formada per la combinason parciala de la benda e de la barra, que si rescoàntron m'un angle agut pròche dau bòrd sobran de l'escut.

cabrilhonar vt. Provedir d'un cabrilhon (fustaria).

cabrin, a adj. Relatiu ai cabras. Var.: **cabrenc**, **caprin**.

cabriòla n.f. 1. Mièg-torn efectuat en sautant leugierament, bond agile. Sin.: **cambareleta**. ◇ (coregr.) Grand pas sautat qu'avesina li cambas dins l'espaci. 2. (equit.) Figura d'auta escòla executada per un cavau que si cabra pi caucea denant que lu sieus membres de davant retròvon lo soal.

cabriolaire, airitz n. Persona que fa de cabriòlas. Sin.: cambarelejaire, airitz.

cabriolar vi. (*cabriòli*) Faire de cabriòlas. Sin.: cambarelejar.

cabriolet n.m. 1. Automobila decapotabla. 2. (anc.) Veitura ipomobila leugiera mé doi ròdas, generalament provista d'una capòta. 3. Cadiera ò cadieràs leugierament concau.

cabrit, ida n. Pichin de la cabra. Var.: **cabret**.

cabròla n.f. Femèla dau cabròu.

cabron, a n. Pichin de la cabròla.

cabròt n.m. Cabrit.

cabrotejar v.i. Parlar ò cantar m'una votz tremolanta.

cabròu n.m. Mamifèr romiaire sauvatge d'Euròpa e d'Àsia, m'ai banas corti, que viu en pareus dins li seuvas; jonhe 70cm d'autor ai espatlas. La sieu femèla es la cabròla. Sin.: **cabra cèrvia**.

cabrum n.m. Raça dei cabras.

cabús adj. e n.m. Si di d'un caulet pomat dei fuèlhas lissi. Var.: **capús**.

cabussada n.f. Accion de tombar tèsta promiera dins l'aiga, dins lo vuèi.

cabussada n.f. Marcotatge.

cabussaire n.m. Auceu palmipède que pesca dins lu estanhs de peis e d'insèctes (Familha dei podicipedidats). Var.: **cabusson**.

cabussaire, airitz n. Plonjaire, escafandrier. Var.: **cabussier**.

cabussament n.m. Marcotatge.

cabussar vt. (vitic.) Marcotar. ◆ vi. Tombar à tèsta promiera, tombar dins un precipici.

cabussatge n.m. (agric.) Accion de cabussar la vinha. Var.: **cabussada**, **cabussament**. Sin.: **marcotatge**.

cabussier, a adj. Plonjaire. Var.: **cabussaire**.

caça n.f. 1. Accion de caçar, de gaidar, de capturar ò de tuar de bèstias: *Caçar la lèbre*. 2. Espaci de terren reservat per la caça. 3. Accion de cercar quauqua ren ò quauqu'un per s'en faire mèstre: *Caça à l'òme*, *donar la caça à un raubaire*. ◇ En ciclisme, etc., temptativa d'agantar un adversari qu'a pilhat d'avança: *Menar la caça*. 4. *Aviacion de caça* ò *caça*: Còrs de l'armada equipada d'avions leugiers e rapides, dichs *avions de caça* capables de destrúger lu avions enemics en vòl. – *Caça aerenca*: Caça menada per aquelu avions. 5. *Caça d'aiga*: Mecanisme que permete l'evacuacion de la tineta d'un comun, d'una canalisacion, etc. 6. Inclinason vèrs l'arrier dei pivòts dei ròdas directritz d'una veitura ò d'una bicicleta. 7. (estamp.) Encombrament lateral d'un caractèr tipografic. 8. Aisina per servir la sopa. ◇ Aisina dau defici per rabalhar la morcha.

caça n.f. Mena de culhier. Var.: **cassa**. Sin.: **culhiera**.

caçaclaveu n.m. Ponchon de la tèsta plata per enfonsar lu claveus.

caçacosins n.m. inv. Vin marrit.

caçada n.f. Cassada.

caçador n.m. Autís emplegat per enfonsar lu ciucles dei botas, per refolar, etc. Sin.: **repossador**.

caçador, airitz adj. Que caça, que s'emplega per la caça: *Lu auceus caçadors*.

caçafam n.m. Si di d'un produch d'usança en dietetica qu'a per estigança de demenir la fam. Sin.: **caçatalent**.

caçagopilha n.m. Autís d'acier per faire sortir una gopilha dau sieu lotjament.

cacai n.m. 1. Excrement, dins lo lengatge dei enfants. 2. Expr. per dire de quauqu'un que fa de landas e que fa lo morre fin.

caçaire, airitz n. Persona que caça. ◆ n.m. Avion de caça.

caçaire-culhissèire n.m. (antrop.) Membre d'una societat que fonda la sieu subsistança sus la caça e la culhida.

caçairitz adj. e n.f. 1. (poet.) Frema que caça. 2. (mit.) *Diana caçairitz* (ò *caçarèla*): Diva de la Caça.

caçairòla n.f. Caçaròla.

caçairolada n.f. Caçarolada.

caçairon n.m. Pichin caçaire.

caçairòt n.m. Marrit caçaire.

caçamarea n.m. inv. Bateu de pesca breton mé tres aubres.

caçamoscas n.m. inv. (anc.) Flòta de crins à un mànegue per caçar li moscas. Sin.: **paramoscas**, **moscalh**.

cacan n.m. (fam.) Personatge important. Sin.: captau, cacic, aiga grassa.

caçapaure n.m. Portier dins una ostalaria.

caçapèiras n.m. inv. Aparelh fixat au davant dei locomotivas per escartar dei ralhs li pèiras ò tot autre objècte que porria li si trovar.

caçar vt. 1. Gaidar, faire la caça à un animau per lo capturar ò lo tuar. 2. Faire partir (quauqu'un) d'un luèc mé violença, costrénher à partir per la foarça, remandar. 3. Repossar, faire disparéisser: *Caçar un claveu*, *caçar lu sieus crucis*. ◆ vi. 1. Desrapar, esquilhar sus lo costat: *Li ròdas càçon sus lo verglaç*. 2. Esquilhar sus lo fond sensa moardre, en parlant de l'àncora d'una nau. Sin.: **escórrer**. 3. Si lançar per agantar lu adversaris qu'an pilhat d'avança, en ciclisme, etc. 4. (miner.) S'alunhar de la galaria principala. 5. (estamp.) Espaçar la composicion per aumentar lo nombre de linhas.

caçarèla n.f. Caçairitz.

caçaròda n.m. Butaròda.

caçaròla n.f. Aisina de coïna cilindrica, dau fond plat, m'un mànegue, per faire coaire. Var.: **caçairòla**, **caceròla**.

caçarolada n.f. Contengut d'una caçaròla. Var.: **caçairolada**, **cacerolada**.

caçarolier, a n. Persona que fa de caçaròlas. Var.: **caçairolier**, **cacerolier**.

caçatalent n.m. Caçafam.

cacatoès n.m. Auceu d'Oceània e d'Àsia dau Sud-Est, dau plumatge colorit, de la coa corta e de la pótega erectila.

cacau n.m. 1. Grana dau cacavier, que s'en tíron de matèrias grassi (*burre de cacau*) e de pòuvera de cacau, per preparar la chicolata. 2. Cacavier.

cacauèt n.m. Cacaueta.

cacaueta n.f. Grana de l'araquida, que s'en tira 45% d'òli ò que si mànjon après torrefaccion. Var.: **cacauèt**.

cacavier n.m. Aubrilhon originari de l'Amèrica dau Sud e cultivat per la produccion dau cacau, especialament en Àfrica. Var.: **cacau**.

caceròla n.f. Caçaròla.

caceròla n.f. Caçaròla.

cacerolada n.f. Caçarolada.

cacerolada n.f. Caçarolada.

cacerolier, a n. Caçarolier.

cacerolier, a n. Caçarolier.

cach n.m. Catch.

cachafuèc n.m. 1. Estèla d'aubre fruchier que si mete au fuèc lo sera de Calenas. 2. Past que si fa dins la nuèch de Calenas ò dins aquela dau Cap d'An.

cachaire, airitz n. Catchaire.

cachalòt n.m. *Cachalòts*: Familha de cetaceus (*Physeteroidea*). Sin.: **mular**.

cachamalha n.f. Boita, objècte provedit d'una fenda per la quala si fícon lu sòus que si voàlon esparnhar. Sin.: **denieròla**, **tiralira**.

cachanoaes n.m. inv. Cachatnotz.

cachanotz n.m. inv. Aisina de coïna per esquiçar li notz. Var.: **cachanoaes**.

cachar vi. Catchar.

cachar (si) v.pr. Si faire, en parlant dau fromai.

cachat, ada adj. Que sente mau.

cache n.m. Cacòia.

cachimbau n.m. Pipa.

cachó n.m. 1. Substança astringenta extracha de la noae d'arec; pastilha aromatica perfumada m'aquela substança. 2. Substança extracha dau boasc d'un acacià d'Índia e emplegada en corrataria.

cacholeta adj. e n.f. Que li agrada d'escondre de cauas, de li gardar secreti. Sin.: **escondèire**, **fausson**.

càcia n.m. Acacià. Var.: **cacier**.

cacia n.f. Càcia.

cacic n.m. 1. Notable local en Espanha e en Amèrica espanhòla. 2. Cap d'uni tribús indiani d'Amèrica. 3. (fam. e pej.) Personalitat importanta.

cacier n.m. Acacià.

cacilha n.f. Bèstias que si túon à la caça. Sin.: **caçum, ferum, sauvatgina**.

caco n.m. Arlèri, bulo.

caço (it. **cazzo**) n.m. Sèxe masculin. Sin.: **bícol, verga, mandre, auceu**.

cacodilat n.m. Sau de l'acide cacodilic (compauat organic arseniat) que s'es augut emplegat en terapeutica.

cacodilic adj. m. Acide cacodilic: Nom d'un compauat organic arseniat.

cacofague, a n. En psicatria, si di d'una persona que manja de causas qu'an ren de comun embe la noiridura.

cacografe, a n. (lit.) Persona qu'escriu mau, mé totplen de decas.

cacografia n.f. (lit.) Marrida escriptura, dau ponch de vista de l'estile, de l'ortografia ò de la grafia.

cacòia n.f. Rasca dei enfants. Var.: **cache**.

caçòla n.f. Caçaròla en terralha d'ont s'alestisse en particular lo caçolet.

caçolet n.m. Faiòus blancs (monginas) cuèchs au forn dins una caçòla mesclats embe de carn d'àneda, d'auca, de moton e de poarc segon la vila d'origina (Tolosa, Carcassona, Castelnòu d'Arri).

caçoleta n.f. 1. Pichin recipient que pòu anar au forn; preparacion per una persona facha e presentada dins un tau recipient. 2. Pichin vas per li cremar de perfum. 3. Recipient plat previst per reçaupre li dejeccions d'un malaut ajaçat.

cacologia n.f. Locucion ò contruccion faussa.

cacofonia n.f. Ensèms de sons, de bosins discordants, pas gaire armoniós, en particulier de mòts, de sillabas.

cacofonic, a adj. Que tèn de la cacofonia, que constituisse una cacofonia.

cacosmia n.f. (patol.) Percepcion d'una odor desagradiva, vertadiera ò non.

cacostomia n.f. Marrida odor de l'alen.

cactacea n.f. *Cactaceas*: Familha de plantas. Var.: **cactea**.

cactea n.f. Planta dicotiledonea originària d'Amèrica, mièjatropicala, adaptada à la secaressa per lu sieus pens carnuts plens d'aiga, per li sieu fuèlhas reduchi à d'agulhons e per son tipe particulier d'assimilacion clorofilliana. Var.: **cactacea**.

cactifòrme, a adj. Que sembla un cactus.

cactus n.m. Planta de la Familha dei cacteas.

caçular vi. (pop.) Buure excessivament, s'embrigar regulierament.

caçum n.m. Cacilha.

caçuu n.f. Mena de gròs culhier, per exemple per servir la sopa.

cada adj. indef. 1. (davant un singulier) Marca la repeticion: *Cada dijòus*. 2. Marca la repeticion periodica: *Cada tres jorns*. 3. Cadun: *Quant fa? Cinquanta centimes cada.*

cadaberic, a adj. Cadaveric.

cadabràs n.m. Cadabràs.

cadabre n.m. Cadavre.

cadafalc n.m. Plataforma per expausar l'ataüt d'un defuntat. Var.: **catafalc**.

cadais n.m. 1. Aprèst dei teissèires. 2. Camboi.

cadaissar vt. Aprestar (una estòfa) mé de cadais.

cadajorn n.m. Jorn de trabalh. Sin.: **sobrejorn**.

cadalièch n.m. Lo tot dei pèças de boasc que compaua la fustaria d'un lièch. Sin.: **arcalièch**, **lo bastit dau lièch**.

cadastra n.f. (mar.) Faus poant.

cadastral, a adj. Dau cadastre.

cadastrar vt. Sotametre (un territòri) à l'establiment d'un cadastre.

cadastratge n.m. Accion de cadastrar.

cadastre n.m. Ensèms dei documents dont son enregistrats la particion d'un territòri e lu noms dei divèrs proprietaris. ◇ Administracion qu'es encargada d'establir e de conservar aquelu documents.

cadastrier, a n. Persona encargada de s'entrevar d'un cadastre.

cadaula n.f. Barra mobila à l'entorn d'un pèrno, que sièrve à barrar una poarta per l'accion d'una moala ò per son pròpri pes. Sin.: **gandaula**.

cadaveric, a adj. 1. Pròpri d'un cadavre – *Rigiditat cadaverica*: Durciment dei muscles dins li oras que seguísson la moart. 2. Cadaverós. Var.: **cadaberic**.

cadaverós, oa adj. Que fa pensar à l'aparença d'un cadavre; cadaveric: *L'aspècte cadaveric d'una cara*.

cadavràs n.m. Grand cadavre. Var.: **cadabràs**.

cadavre n.m. 1. Còrs d'un òme ò d'un animau moart. 2. (pop.) Botelha vuèia. Var.: **cadabre**.

cade n.m. Cae.

cadeirant, a n. Cadieraire (1).

cadeireta n.f. Pichina cadiera. Sin.: cadieron. Var.: cadiereta.

cadelar v.i. Metre au monde de pichoi en parlant d'una canha. Sin.: canhotar.

cadena n.f. 1. Succession d'aneus (de metal, de plastic, etc.) encastrats un dins l'autre, per mantenir ò ligar quauqua ren, empachar un accès, servir de decoracion, etc.: *Una cadena d'àncora, una cadena d'aur*. ◇ *Cadena d'arpentaire*: Cadena de 10 mètres de lòng per mesurar lu terrens. ◇ (lit., sobretot au pl.) Ligam que crea una dependença. 2. Ensèms de personas ò d'activitats regropadi per diferenti rasons. ◇ *Faire la cadena*: Si plaçar un après l'autre per si passar quauqua ren. ◇ *Travalh à la cadena*: Organisacion dau travalh dont lo produch que si fabrica si desplaça davant d'obriers que cadun fa totjorn la mema operacion. – *Cadena de montatge*: Unitat de fabricacion organisada ensinda per diminuir lu temps de produccion. ◇ *Cadena dau frèi*: Ensèms dei operacions de fabricacion, de transpoart e de distribucion dei produchs congelats ò sobregelats. ◇ Ensèms d'establiments comercials qu'apartènon à una mema organisacion: *Una cadena de negòcis*, *una cadena d'ostalarias*. ◇ Figura de dança dont li personas si dónon la man. ◇ (ling.) *Cadena parlada*: Seguida dins lo temps d'unitat lenguistiqui que fórmon d'enonciats. 3. Seria, succession d'elements divèrs. ◇ *Cadena de montanhas*: Ensèms de montanhas ligadi entre eli. ◇ Ensèms dei fieus parallèles dins lo sens de la longuessa d'una estòfa. ◇ Sistema de reproduccion dau son que comprèn, una foant, un element per amplificar e d'elements reproductors. ◇ *Cadena electrica*: Lo tot dei conductors dont pòu passar lo corrent electric. ◇ Ensèms d'emetors radioelectrics que lu sieus senhaus perméton à una nau ò à un avion de determinar la sieu posicion. ◇ Ret d'emetors de radiodifusion ò de television que difúson en meme temps lo meme programa. – Organisme responsable de la programacion e dau contengut d'aqueli difusions. ◇ Ensèms de jornals qu'apartènon à un solet proprietari. ◇ *Cadena alimentària*: Ensèms d'espècias vivi que cadun si noirisse de la precedenta (èrba, erbivòre, carnivòre, predator dau carnivòre. ◇ (quim.) Seguida d'atòmes de carbòni dispauats en cadena dubèrta (cadena grassa) ò barrada (cadena ciclica). ◇ *Reaccion en cadena*: Reaccion quimica ò nucleària que produe lu còrs ò l'energia necessaris à la sieu propagacion; (fig.) Seguida de fenomènes qu'un provòca l'autre. ◇ Barra metallica per religar doi barris. 4. (mar.) Pèça metallica fixada au buch e dont si fíxon li sàrtias. ◆ pl. Dispositiu adaptat ai ròdas d'una veitura per rotlar sus la neu ò lo glaç.

cadenàs n.m. Pichina serralha mobila m'un cronceu metallic destinat à passar dins de pitons barrats. Var.: **cadenat**.

cadenat n.m. Cadenàs.

cadenat, ada adj. Encadenat.

cadeneda n.f. Luèc plantat de cades.

cadença (-éncia) n.f. 1. Ritme e mesura d'una seguida de sons, de movements, d'accion, que crea sovent una impression de repeticion: *Marchar en cadença*. 2. Ritme d'execucion d'una foncion, d'un travalh: *Lo mèstre vòu totjorn aumentar li cadenças*, *li cadenças son infernali*. ◇ *Cadença de tir d'una arma*: Nombre de còups à la minuta. 3. (mús.) Encadenament d'acòrdis à la suspension ò à la conclusion d'una frasa musicala. ◇ Passatge de virtuositat reservat au solista d'un concerto (improvisat fins au s. XIX).

cadençar (-enciar) vt. Donar un ritme regulier à. ◇ *Pas cadençat*: Pas que lo sieu ritme es regulier.

cadeneta n.f. 1. Pichina cadena. 2. Treça de bèrris que portàvon d'unu militaris de cada costat de la cara sota la Revlucion francesa (fins au 1793)

cadenon n.m. 1. Aneu de cadena. 2. Pichina cadena.

cadeu n.m. Pichin can. Sin.: **canholin**, **canhòt**.

cadí n.m. Jutge musulman que la sieu competença s'estende ai questions en rapoart embé la religion.

cadiera n.f. Luèc dont créisson lu caes.

cadiera n.f. 1. Sèti m'un dossier, sensa braç. ◇ (fig.) *Entre doi cadieras*: Dins una situacion incèrta, entre doi solucions. ◇ *Política de la cadiera vuèia*: Fach de non venir ai acamps d'una assemblada. – *Cadiera lònga*: Cadieràs, sèti, especialament de tela e plegadís, que compoarta una partida per pauar li cambas. 2. *Cadiera electrica*: Instrument per l'electrocucion dei condamnats à moart dins d'unu Estats dei Estats-Units d'Amèrica. 3. (anc.) *Cadiera traucada*: Sèti amainatjat per satisfaire un besonh natural. Sin.: **cagassiera**, **cagadoira**. 4. *Cadiera à portaires*: Sèti barrat e cubèrt, dont li gents (lu nòbles sobretot) si faíon portar per doi personas. Sin.: **cadiereta**. 5. (anc.) *Cadiera de poasta*: Veitura ipomobila per lo transpoart dau corrier e dei viatjaires. 6. (mecan.) Supoart d'un aubre de transmission.

cadiera n.f. 1. Tribuna dont si tèn lo professor ò lo predicator per parlar au sieu auditòri. 2. Poast de professor d'universitat: *Una cadiera de filosofia*. 3. Sèti apostolic, papautat: *La cadiera de sant Pèire*.

cadieraire, airitz n. 1. Persona qu'encaissa lo prètz d'ocupacion dei cadieras dins un jardin public, una glèia, etc. Var.: **cadeirant**. 2. Persona que fa de cadieras.

cadieràs n.m. Sèti individual m'una espatliera e doi braç. Var.: cadierau. Sin.: **fautuèlh** (francisme), **poltrona** (italianisme).

cadierau n.m. Cadieràs.

cadiereta n.f. 1. Pichina cadiera. Sin.: **cadieron**. 2. Cadiera à portaires.

cadieron n.m. Cadiereta.

cadmi n.m. Metal moal, blanc blavastre, de densitat 8,6 que fonde à 320°C, utilisat per protegir l'acier, emplegat en aliatges (plomb, estanh, zinc) e sota forma de saus, qui fornísson principalament de pigments per la pintura fina; element (Cd) de n° atomic 48 e de massa atomica 112,40.

cadmia n.m. Mesclum de suga e d'oxides metallics que s'amolona à la boca dei molins de fèrre.

cadmiar vt. (*cadmi*, classic *càdmii*) Recurbir de cadmi per electrolisi.

cadmiatge n.m. Accion de cadmiar.

cadmic, a adj. adj. 1. Relatiu au cadmi. 2. Que contèn de cadmi.

cadmiòsi n.f. Enflarament dei paumons en seguida à l'inalacion de posca de cadmi.

caduc, a adj. 1. (bot.) Que casca cada an: *Un aubre dei fuèlhas caduqui*. 2. Que non a plus cors: *Una lèi caduca*.

caduca n.f. Jaça superficiala de la mucoa uterina que si dessepara de l'utèrus m'ai membranas de l'òu e es mandada foara m'au placentà au moment de la jacilha. Sin.: **deciduala**.

caduceu n.m. 1. Principal atribut d'Ermès, format d'un ram d'abaguier ò d'olivier mé doi alas e entornada de doi sèrps entrebescatdi. 2. Emblema dau còrs medical compauat d'un fais de ram qu'à l'entorn si mete la sèrp d'Epidaure e sobre li es lo mirau de la Prudença; vinheta que representa aquesto emblema au vitre dei veituras dei mètges.

caducifòli, ia adj. Natura dei vegetals que pèrdon li sieu fuèlhas à la marrida sason.

caducifoliat, ada adj. (bot.) Que perde li sieu fuèlhas en ivèrn (ò à la sason seca sota lu tropics); format d'aubres caducifoliats, en parlant d'un boasc, d'una forèst. Var.: **caducifòli**. Sin.: **decidú**.

caducitat n.f. (dr.) Estat d'un acte juridic qu'un fach posterior li fa perdre la sieu validitat.

cadun, a pron. indef. 1. Tota persona; tota caua que fa partida d'un ensèms: Cadun d'entre nautres. 2. (absol.) Tota persona: *Cadun saup tot aquò*.

cae n.m. Ginebrier d'Occitània (juniperus *oxycedrus*). ◇ *Òli de cae*: Òli que s'obtèn per destillacion dau boasc de cae, que s'emplega en dermatologia. Var.: **cade**.

caf adj. inv. ò adv. (mar.) Que la sieu valor en doana comprèn en mai dau cost de la mèrç lo transpoart fin au poart de destinacion e l'assegurança.

cafarnau n.m. Cafarnaom.

cafarnaom n.m. Luèc embarrassat e tot en desòrdre. Var.: cafarnau. Sin.: fotràs, tapolada, pati.

cafè n.m. 1. Grana ò fava dau cafeier, que contèn un alcaloïde e un principi aromatic. 2. Li granas dau cafeier, quora son torradi. 3. Bevenda obtenguda en versant d'aiga bulhenta sobre li granas de cafè torradi e molinadi ò sobre aqueli granas en pòuvera solubilisadi ò liofilisadi. 4. Establiment dont si sièrve aquela bevenda e d'autri e de manjar leugier. – (lit.) *Cafè literari*: Cafè que sièrve de luèc de rescòntre à d'escrivans, d'artistas, d'òmes politics, etc. ◆ adj. inv. Brun esquasi negre.

cafè-concèrt n.m. Teatre dont si podia beure e fumar en assistent à d'espectacles de music-hall (pauc ò pron fins au 1914).

cafeier n.m. Aubrilhon que dona lo cafè (pauc ò pron 3 m de aut dins li plantacions, fins à 10 m dins la natura, Familha dei rubiaceas).

cafeiera n.f. Plantacion de cafeiers.

cafeïna n.f. Alcaloïde dau cafè, que s'atròva finda dins lo tè e emplegat coma tonic.

cafeïsme n.m. 1. Tendença à beure totplen de cafè. 2. Intoxicacion cronica ò aguda per lo fach d'aquela tendença.

cafeta n.f. Marrit cafè.

cafetier n.m. (anc.) Patron d'un cafè. Var.: **cafetista**.

cafè-teatre n.m. Pichina sala dont si dónon de pèças de teatre relativament corti, d'espectacles sovent à despart dei circuits abituals.

cafeteria n.f. Establiment generalament plaçat dins un luèc de passatge (centre comercial, administracion, etc.) dont si pòu manjar e beure, sovent en liure servici.

cafetiera n.f. Recipient ò aparelh per preparar lo cafè: *Cafetiera à l'italiana*, *cafetiera à la turca*.

cafetista n. Persona que tèn un cafè.

caforcho n.m. Pèça pichina e escura.

cafre, a n.m. (anc.) Abitant dei territòris non musulmans d'Àfrica au sud de l'Eqüator.

caftan n.m. Rauba d'aparat, longa, mé de mànegas ò sensa, sovent ricament brodada, que si poarta dins lu país musulmans.

cagada n.f. (fam.) Error grossiera. Sin.: **conaria**, **pastissada**, **falorditge**, **asenada**.

caga-au-lièch n.m. Pissanlièch.

cagablea n. Escais-nom dei Niçards. Sin.: **manjablea**.

cagadeniers n.m. (pop.) Avare.: Sin.: **rabeu**, **grincho**, **racho**, **esquiçabinhetas**, **cagadur**, **caga sarrat**, **avariciós.**

cagadoira n.f. Cadiera traucada. Sin.: **cagassiera**.

cagador n.m. Comun, cabinet.

cagadrech n.m. (pop.) 1. Persona autiera. Sin.: **auturós**. 2. Compassat.

cagadur n.m. (pop.) Avare.

cagadura n.f. (pop.) Excrement: *Una cagadura de mosca*. Sin.: **femsa**, **mèrda**, **estront**.

caga-en-braias [kagaŋ'braja] n.m. inv. (pop.) 1. Qu'a paur de tot. Sin.: **pautron**, **capon**, **paurós**, **cagaire**. 2. Desgaubiat.

cagaire, airitz n. (pop.) Qu'es boan à ren. Sin.: **sensa pança**, **maseta**, **boan per ren.**, **caga-en-braias**.

cagajudicis n. inv. (pop.) Persona sentencioa.

cagancho, a n. Darrier naissut d'una familha. Var.: **caganís**, **caganincho**.

caganha n.f. Femsas mai liquidi e frequenti que de costuma per de rasons divèrsi (intoxicacion, dessentèri, originas alimentari, eca...). Sin.: **escorrença**. Var.: **cagueta**, **diarrea**.

caganincho, a n. Cagancho.

caganís, issa n. Cagancho.

cagar vi. e vt. (*cagui*) (pop.) 1. Defecar. ◇ *Caga mai un bòu que cent arèndolas*: Una persona qu'a lu mejans (fisics, financiers, etc.) pòu agir mai eficaçament qu'un molon de personas sensa mejans. ◇ *Vai cagar!*, *Vai-t'en cagar à la vinha!*: Expressions per si desbarrassar de quauqu'un. Sin.: **vai-t'en vèire da Carles-Fèliç**. 2. *Faire cagar*: Importunar: *Lo soleu mi fa cantar e tu mi fas cagar*. ◇ Pauar un problema: *Mi fa cagar de non li arribar*. ◇ Faire d'esfoarç pas recompensats ni reconoissuts: *Mi fau cagar per que tot foncione, e degun li fa cas*. 3. *Si faire cagar*: S'enuiar, aver ren à faire: *Li a de gents que si fan cagar dins la vida*. ◆ vi. Falhir, non foncionar: *La mina a cagat*.

cagareu n.m. Avorton.

cagarròta n.f. Planta dei fruchs colorats e ornamentals sonats *poms de meravilha* (Familha dei cucurbitaceas).

caga-sang n.m. inv. (pop.) Flux de sang.

cagasarrat n. inv. (pop.) Avare.

cagassiera n.m. (pop.) Cadiera traucada.

cage n.m. Planta de la Familha dei labiadas, finda sonada *èrba dei cats*.

cagó n.m. Auceu de Nòva-Caledònia, dau plumatge gris e m'una aigreta, devengut rare e protegit (òrdre dei rallifòrmes).

cagòt, a n. e adj. Persona messa à l'escart de la societat, reputat descendent de leprós.

caguènha n.f. (pop.) Envuèia d'anar cagar.

cagueta n.f. (fam.) Diarrea. Var.: (pop.) **caganha**.

cai n.m. Pèu durcida ai pens ò ai mans, en seguida à de fretaments nombrós. ◇ *Faire lo cai*: Si mostrar insensible.

caiac n.m. 1. Embarcacion individuala dei Esquimaus, que la sieu carcassa es recubèrta de peus de fòcas à l'entorn de l'emplaçament dau remaire. 2. Embarcacion d'espòrt impermeabla e leugiera, inspirada dau caiac dei esquimau, propulsada au mejan d'una pagaia dobla; espòrt practicat m'aquesta embarcacion.

caiacable, a adj. Si di d'un cors d'aiga dont si pòu faire de caiac.

caiaquista n. Esportiu que practica lo caiac.

caïbla n.f. 1. Vestit liturgic qu'a la forma d'un manteu sensa mànegas que lo prèire mete per celebrar la messa. Sin.: **casubla**. 2. *Rauba caïbla*: Rauba sensa mànegas.

caïc n.m. 1. Embarcacion lònga e estrecha dei mars dau Levant, manovrada à l'aviron (es l'embarcacion mai gròssa dei naus de guèrras, en particulier dei galèras). Autra ortografia possibla: **caíc**. Var.: **caïca**. 2. Galup.

caíc n.m. Caïc.

caïca n.f. Caïc.

caïd n.m. 1. (anc.) Cap militari, dins lu país arabes. 2. (fam.) Cap: *An arrestat un caïd de la dròga*. – *Faire lo caïd*: Faire lo bulo.

caier n.m. Quasèrn.

caiman n.m. Cocodrile d'Amèrica centrala e meridionala, dau morre cort e larg, que lo sieu cuer es recercat en marroquinaria (l'espècia mai granda fa 6 m de lòng).

caïn n.m. Marrit; traite. Sin.: perfide, cercagarrolha(s), secutaire.

caïnaria n.f. Malícia. Sin.: caitivaria, marridesa, marridaria.

caïnita n.f (miner.) Sau dobla constituida de sulfat de magnesi e de clorure de potassi idratats naturals.

cairadura n.f. Accion de rendre cairat.

cairan n.m. Sonalha cairada.

cairar vt. Rendre cairat. ◆ vi. Convenir, anar.

cairat n.m. Carrat.

caire vi. (*casi*) Tombar, cabussar.

caire n.m. 1. Costat, canton: *Anar d'un caire e de l'autre*. ◇ *Per caires e per cantons*: Dapertot, en parlant d'una persona que barrutla. ◇ *Regarjar de caire*: Regarjar de travèrs, mé l'uèlh marrit. ◇ *Pilhar de caire*: Pilhar de travèrs. ◇ (fig.) *La si pilhar de caire (à caire)*: Pilhar mau. ◇ (fig.) *Metre en caire*: Enuiar, cèrcar garrolha *(à)*. 2. Ai cartas, color marcada per un cairat roge. Var.: **caireu**. 3. Pèira que forma una poncha sus una aresta.

caireforc n.m. Luèc dont s'encrosílhon mai d'un camin. Sin.: **crosament**, **crosador**, **forcadís**, **encrosilhada**.

caireta n.f. 1. À Niça, frema que poarta lo caireu. 2. Frema que parla à l'angle dei carrieras.

caireu n.m. 1. (cartas) Caire. 2. Pichin mandilho que li paisanas portàvon sus la tèsta e estacàvon sota lo menton. 3. Mena de saeta emplegada m'una arcbalèsta. Var.: **carreu**.

cairon n.m. 1. Insècte aptèr minuscule considerat coma lo mai pichin animal avant l'invencion dau microscòpi. ◇ (espec.) Acarian dau fromai. 2. Insècte parasite de quaucu milimètres de lòng, que lu sieus òus provòcon la gala dei vegetals. ◇ (espec.) Insècte parasite de l'olivier, que ponhe lu fruchs per li depauar lu sieus òus (Familha dei cinipidats).

caironar vt. Cavar, cogossonar. ◆ **si caironar** v.pr. Èstre atacat per lu cairons.

cairòta adj. e n. Dau Caire.

cais n.m. Espigueta dei gramineas, que travèrsa lu vestits, lu sacs, penètron dins lo conduch auditiu, si méton entre lu dets e van fins ai aissèlas e à l'anguinalha.

caisèr n.m. Emperaire alemand.

caissalàs n.m. Caisselàs.

caissa n.f. 1. Còfre, generalament de boasc, que sièrve per divèrs usatges, especialament per lo transpoart dei mèrç: *Una caissa de limons, una caissa d'autís*. ◇ *Caissa de moart*: Ataüt. 2. Bóstia que contèn un mecanisme ò sièrve à protegir un ensèms delicat. 3. Carroçaria d'un veïcule. ◇ (pop.) Automobila. 4. Part sobrana d'un vagon de camin de fèrre tancada sus l'encastre. 5. (mús.) Cilindre d'unu instruments de percussion; l'instrument d'espereu. 6. (anat.) *Caissa de timpan*: Cavitat plena d'ària darrier lo timpan. 7. Mòble, tirador, etc., dont un negociant mete la sieu recèpta; la recèpta d'esperela: *Raubar la caissa*. 8. Banc d'un negòci dont son pagadi li cròmpas, d'una administracion dont si fan lu pagaments; lu sòus que li son depauats. ◇ *Libre de caissa*: Registre dont sont inscrichs toi lu movements

de sòus. ◇ *Caissa negra*: Caissa en defoara de la comptabilitat legala. 9. *Caissa enregistrairitz*: Aparelh en usança dins lo comèrci per facilitar lu calculs dei vendèires e porgir ai practicas una pròva de l'exactituda de la factura e aparar li somas enregistradi. 10. Organisme financier ò administratiu que receup de fonds en depaus per lu administrar: *Caissa d'esparnha*. ◇ Organisme de gestion d'un regime de pension, etc.: *Caissa de mutualitat agricòla*. ◇ *Caissa dei escòlas*: Establiment public dins cada comuna, per favorejar la frequentacion de l'escòla publica, alimentat per de dons e de subvencions.

caissada n.f. Dentada.

caissau n.m. Caisselàs.

caissaria n.f. Industria de la fabricacion dei caissas.

caisses n.m. pl. Sobras de fen, de palha.

caisselàs n.m. Gròssa dent plaçada dins la part mejana e posteriora, que sièrve à trissar lu aliments (la forma, d'una espècia à l'autra, pòu variar en foncion dau regime alimentari). Var.: **caissau**, **caissalàs**.

caisseta n.f. 1. Pichina caissa. ◇ *Caisseta de cambiament*: frcs boïte de vitesse (marcha) Sin.: bóstia de cambi, cambi d'anament. 2. Pichina bóstia ermetica que contèn una benda magnetica per enregistrar e restituir de sons, d'imatges, de donadas. 3. Cofret dont si consèrvon d'objèctes preciós. ◇ (ist.) Tresaur personal d'un rèi, d'un prince, etc.

caisseton n.m. 1. Compartiment d'una cassa d'estamparia. 2. Caisseta.

caissier, a n. Persona que tèn la caissa dins un negòci, una banca, etc.

caisson n.m. 1. (trav. publ.) Mena de caissa que permete de travalhar à l'ària en dessota dau niveu de la mar. ◇ Element d'un engenh, que si pòu baissar e auçar per pilhar de materiaus e lu metre sus un camion, etc. 2. (mar.) Compartiment estanhe d'una nau, que fa partida de la còca e assegura la sieu flotabilitat. 3. (arquit.) Compartiment sota d'un plafond, decorat de motladuras, de pinturas.

caitià n.m. Luèc sant, per lu bodistas.

caitiu, iva adj. Marrit.

caitivaria n.f. Sin. de caïnaria.

cajun adj. e n. inv. en genre Francés de Loisiana.

cake ['kɛk] (mòt anglés) Pastissaria facha d'una pasta ai òus levada, dont son incorporats de fruchs confits e de raïms secs banhats de rom.

cal Simbòle de la caloria.

cal n.m. Maion paura. Sin.: **arbèrc**, **casau**, **chabòt**.

cala n.f. Objècte que si plaça sota un autre ò còntra per lo metre d'aplomb ò l'immobilisar. ◇ Especialament, tròç de boasc, etc., que si mete sota una ròda per immobilisar un veïcule.

cala n.f. 1. Partida intèrna d'una nau, destinada à recevre lo cargament. Sin.: **estiva**. 2. Partida d'un embarcadari en penda, prevista per lo cargament, lo descargament, dei naus. ◇ *Cala de contruccion*: Plan inclinat, chantier dont si bastisse ò si repara una nau. ◇ *Cala seca* ò *cala de radob*: Bacin que si pòu metre à sec per li reparar un bateu. 3. Baissa de l'aiga.

cala n.f. Baia, quartier de pesca.

cala n.f. Fach de raubar de frucha encara sus l'aubre: *Anar à la cala ai cerièas*. ◇ *Que cala!*: Que audaça!

calabrés, esa adj. e n. De Calàbria.

calabrun n.m. Moment que va de la fin de l'après-dinnar fins au començament dau sera. Sin.: entrelutz, entrebrun.

calaça n.f. Teissut au dedintre dei òus d'auceus e de reptiles e finda dei ovules vegetals, qu'estaca ò suspende lo ros de l'òu ò lo nucelle dins una estructura mai granda.

calada n.f. 1. Camin en penda. 2. *Que calada!*: Interjeccion per faire remarcar que quauqu'un beu totplen en un còup.

caladar vt. Pavar. Var.: **encaladar**.

caladat n.m. Cauçada, via empeirada. Var.: **encaladat**.

caladatge n.m. Accion de caladar. Sin.: pavament.

caladion n.m. Planta ornamentala d'apartament dei flors odoroï e dau fulhatge colorit.

cala-escandalh n.f. Prisma parallelepipedic d'acier trempat que sièrve dins lu atalhiers per la verificacion dei calibres de contraròtle.

calafat n.m. Calafatier.

calafat n.m. Remora.

calafataire, airitz n. Obrier que calafata li naus. Var.: **galafataire**.

calafatar vt. 1. (mar.) Rendre impermeable una nau en borrant d'estopa lu jonchs dei bordats e en lu recurbent de quitran ò de mastic. 2. Tapar li fendas de (una fenèstra, etc.) per empachar l'ària e lo frèi de passar. Sin.: estoponar. ◆ **si calafatar** v.pr. Si tenir embarrat dins una maion, etc. Var.: **galafatar**.

calafatatge n.m. Accion de calafatar. Var.: **galafatatge**. Sin.: estoponatge.

calafatier, a n. Calafataire. Var.: **calafat**, **galafatier**.

calam n.m. 1. Calameu. 2. Cana que s'emplegava dins l'Antiquitat per escriure.

calamanda n.f. Mena d'estòfa de lana lustrada que d'un costat.

calamàndria n.f. Melissa (*teucrium chamaedrys*). Var.: **calamandrina**. Sin.: **escordiu**.

calamandrina n.f. 1. Calamàndria. 2. (Luceram) Planta erbacea vivaça de la familha dei lamiaceas (*teucrium chamaedrys*).

calamant n.m. Arestier.

calambac n.m. Boasc d'Insulíndia e d'Oceània enplegat en ebenistaria.

calambre, a adj. Estoart, mau format, en parlant d'una persona ò d'un objècte redon. Sin.: bestoart, difòrme. Var.: galambre.

calamèla n.f. Aparelh que produe una flama foarça cauda per combustion d'un gas, que s'emplega per soudar e talhar lu metals.

calament n.m. Bordau d'una sàvega.

calameu n.m. 1. (mús.) Instrument pastoral, d'enche simple, que si retròva dins li regions de sambluc ò de canas, es un pauc lo davancier de la clarineta. Var.: **calam**. 2. Calumet.

calamina n.f. 1. Silicat idratat natural de zinc. 2. Sobra de la combustion d'un carburant que bruta lu cilindres d'un motor d'explosion. 3. Oxide qu'apareisse à la susfàcia d'una pèça metallica foartament escaufada.

calaminar (si) v.pr. Si curbir de calamina.

calaminat, ada adj. Cubèrt de calamina. Var.: **encalaminat**.

calaminatge n.m. Fach de si calaminar, d'èstre calaminat.

calamita n.f. Aubre fossile de l'èra primària de l'embrancament dei pteridofits, aut fins à 30 mètres.

calamita n.f. 1. Mineral, oxide de fèrre, qu'a la proprietat d'atraire naturalament lo fèrre e unu autri metals. 2. Materiau, dispositiu que produe un camp magnetic exterior. Var.: **caramida**.

calamitacion n.f. Accion de calamitar; lo sieu resultat. Fach d'èstre calamitat.

calamitar vt. Comunicar à (un còrs) li qualitats de la calamita.

calamitat n.f. Catastròfa, desastre, malora publica. Sin.: flageu, malastrada, mauparada.

calamitós, oa adj. (lit.) 1. Plen de calamitats, qu'a lo caractèr d'una calamitat. 2. Catastrofic, completament mancat: *Un travalh calamitós*. Sin.: **desastrós**.

calamitosament adv. D'un biais calamitós. Sin.: desastrosament, malastrosament.

calanca n.f. 1. Pichina baia dei parets bauçoï. 2. En montanha, penda ravinada, pas tant importanta qu'un bauç.

calandra n.f. 1. Passeron dau plumatge brunastre, comun dins lu camps, que non s'ajoca sus lu aubres (Familha dei alaudidats, 17,5 cm à 19,5 cm de lòng). Sin.: **lauseta**. 2. Corcosson que la sieu larva manja lo gran dei cerealas.

calandra n.f. (tecn.) Màquina à cilindres per lissar, lustrar ò glaçar li estòfas, lo papier, etc. 2. Garnidura, lo mai sovent en matèria plastica ò en metal, que si plaça davant lo radiator d'una automobila.

calandraire, airitz n. (tecn.) Obrier que calandra.

calandrar vt. (tecn.) Passar (una estòfa, un papier) à la calandra.

calandre, a n. Novelari, aprendís.

calandreta n.f. 1. Pïchina calandra. 2. (m'una majuscula) Escòla associativa bilengüa occitana.

calàndria n.f. Calandra.

calandron, a n. 1. Pichina calandra. 2. Escolan d'una Calandreta.

calant, a adj. Mancant.

calau n.m. Auceu d'Àsia, d'Insulíndia e d'Àfrica, de l'òrdre dei coraciadifòrmes, caracterisat per un bèc enòrme sobremontat d'un casco.

calar vi. 1. Anar vèrs lo bas. Sin.: **davalar**. Contr.: **puar**. 2. Diminuir, baissar: *Lo vent cala*, *lo soleu cala*. ◆ **s'en calar** v.pr. 1. Davalar. Sin.: s'endavalar, **s'en davalar**. 2. *Non s'en calar de*: Non s'embarrasar per, non si vergonhar de. ◆ vt. 1. Portar en bas. 2. Baissar: *Calar li velas*. 3. *Calar fuèc (à)*: Metre lo fuèc *(à)*. 3. Donar (un còup): *Calar un simèc*, *taise-ti ò t'en cali una!*

calar n.m. *Lo calar dau soleu*: Lo calabrun.

calat, ada adj. *Ben calat*: Ben mes.

calc n.m. 1. Reproduccion d'un dessenh obtenguda en calcant. ◇ *Papier calc* ò *calc*: papier transparent que permete la realisacion de calcs. 2. Imitacion servila. ◇ Reproduccion fedela. 3. (ling.) Transposicion d'un mòt ò d'una construccion d'una lenga dins una autra per revirada.

calc n.m. (mar.) Grand canòt embarcat sus una nau per transportar lu passatgiers fins à la riba ò per lu evacuar en cas d'urgença.

calcaneu n.m. Oàs dau tarse que forma lo talon.

calcar vt. (*calqui*) 1. Reprodurre (un dessenh) sus un papier calc que lo recuèrbe. 2. Imitar fedelament ò servilament. Sin.: **retipar**.

calcar n.m. (mar.) Nom de l'esperon dei galèras romani de l'Antiquitat. Sin.: **ròstre**.

calcari n.m. Ròca sedimentària formada essencialament de carbonat de calci.

calcari, ària adj. Que contèn de calcari. Var.: **cauquier**, **caucinós**. ◇ *Releu calcari*: Carstic.

calcaron n.m. Forn dubèrt per l'extraccion dau sofre.

calcedòni n.m. Silice translucida cristallisada emplegada en joielaria dins l'Antiquitat (lo calcedòni roge es la *cornalina*, lo brun es la *sardona*, lo negre es l'*onix*).

calcemia n.f. (med.) Taus de calci contengut dins lo sang (normalament 0,100 g per litre).

calceòla n.f. Polipier solitari fossile dau Devonian, en forma de poncha de sandala.

calceolària n.f. Planta d'ornament dei flors esplendenti que sèmblon à un esclòp, originària d'Amèrica dau Sud (Familha dei escrofulariaceas).

calci n.m. Metal blanc, moal, de densitat 1,54, que fonde à 810°C, obtengut per electrolisi dau sieu clorure e que descompaua l'aiga à la temperatura ordinària; element (Ca) de n° atomic 20 e de massa atomica 40,08. (D'unu sieus compauats: oxide e idroxide (caucina), carbonat (calcari), sulfat (gip), etc. son de materiaus de promiera utilitat).

calcic, a adj. Relatiu au calci, à la caucina.

calcicitat n.f. Taus en saus calciqui.

calcicòla adj. Que prospèra sus un soal ric en calci.

calciferòl n.m. Vitamina D sintetica (ò vitamina D_2) qu'a un poder antiraquitic.

calcificacion n.f. Apoart e fixacion de saus de calci dins lu teissuts organics.

calcificar vt. 1. Convertir en saus de calci. 2. Portar e fixar de saus de calci (ai teissuts organics).

calcificat, ada adj. Convertit en saus de calci insolubles.

calcifòbe, a adj. Calcifugue.

calcifugue, uga adj. Que non prospèra dins un terren calcari. Var.: **calcifòbe**.

calcimielia n.f. Taus de calci de la milhòla dei oàs.

calcinòsi n.f. Produccion patologica de depaus de saus de calci dins lu teissuts e lu organes.

calcinacion n.f. Accion de calcinar; fach de si calcinar. Var.: **calcinament**.

calcinament n.m. Calcinacion.

calcinar vt. 1. Transformar (de pèiras calcari) en caucina per escaufatge intense. 2. Sotametre à una temperatura auta. 3. Cremar, carbonisar. ◆ **si calcinar** v.pr. Cremar, si carbonisar.

calciterapia n.f. Emplec terapeutic de saus de calci.

calciotermia n.f. (metall.) Operacion de reduccion que permete d'obtenir d'unu metals (urani, plutòni, tòri) gràcias à la reaccion dau calci sobre de compauats dei elements que cau extraire (generalament de fluorures).

calcita n.f. Carbonat natural de calci cristallisat ($CaCO_2$), que constituisse la ganga de nombrós filons.

calcitonina n.f. Ormòna de la tiroïda que fa baissar lo taus sanguin de calci (en s'opauant à l'accion de la glàndola paratiroïdiana).

calciuria n.f. (med.) taus urinari de calci (normalament de 100 à 300 mg per 24 oras).

calcografe, a n.m. Artista que practica la calcografia.

calcografia n.f. 1. Art de gravar sus lo coire. 2. Establiment dont son conservadi li gravaduras per n'en faire de tiratges.

calcografiar vt. Tractar per calcografia.

calcolitic, a adj. Periòde calcolitic: Calcolotic. ◆ n.m. Periòde de transicion entre lo neolitic e l'atge dau bronze, quora aparéisson lu promiers objèctes de coire.

calcomania n.f. Procediment que permete de transpauar d'imatges coloriats sus de porcalana, de vèire, de metal, eca...

calcopirita n.f. Sulfure doble natural de coire e de fèrre.

calcosina n.f. Sulfure natural de coire. Var.: **calcosita**.

calcosita n.f. Calcosina.

calcul n.m. 1. Messa en òbra dei règlas elementari d'operacions (addicion, sostraccion, multiplicacion, partiment) sus lu nombres: *Un calcul just*, *un calcul faus*, *un calcul complicat*. ◇ (inform.) *Fuèlh de calcul*: Pàgina d'unu logicials especialisats, sonats *tablaires*. ◇ Tecnica de la resolucion dei problemas d'aritmetica elementària: *Èstre foart en calcul*. ◇ *Calcul mental*: Calcul que si fa de tèsta. 2. Messa en òbra dei règlas operatòri, de tota natura: *Calcul diferencial*, *calcul integral*, *calcul matricial*, *calcul vectorial*. 3. Accion de calcular, d'estimar la probabilitat de quauqua ren: *Faire un boan, un marrit calcul*. 4. Ensèms dei mesuras abilament combinadi per obtenir un resultat; intencion, premeditacion interessada: *Agir per calcul*. Var.: **carcul**.

calcul n.m. (med.) Concrecion peiroa que si forma dins divèrs organes (vesicula biliària, rens, etc.). Sin.: **litiasi**.

calculabilitat n.f. Caracteristicas de cen qu'es calculable.

calculable, a adj. Que pòu èstre calculat. Var.: **carculable**.

calculaire, airitz adj. e n. 1. Que fa de calculs, que saup calcular. 2. Sovent pejoratiu, per cu cèrca de prevèire, combina adrechament, agisse per calcul. Var.: **carculaire**.

calculaire n.m. Màquina de tractament de l'informacion que pòu efectuar automaticament d'operacions numeriqui, logiqui ò analogiqui. Var.: **calculator**. Var.: **carculaire**.

calculairtiz n.f. Màquina per efectuar d'operacions numeriqui. Var.: **carcularitz**.

calcular vt. 1. Determinar per lo calcul. 2. Estimar, determinar per la pensada, lo rasonament, en foncion d'unu factors. 3. Combinar en vista d'un objectiu determinat. Sin.: **prevèire**. ◆ vi. 1. Faire de calculs. – *Màquina de calcular*: Màquina que fa automaticament d'unu calculs. Despensar embé mesura, comptar. Var.: **carcular**.

calculator n.m. Calculaire. Var.: **carculator**.

calculeta n.f. Pichina calculairitz. Var.: **carculeta**.

calculós, oa adj. (med.) Relatiu ai calculs. Var.: **carculós**.

caldari n.m. Dins la Roma antica, partida dei tèrmas dont si trovàvon li piscinas caudi.

caldeira n.m. (mòt portugués) Vasta depression de forma pauc ò pron circulària, formada per lo prefondar de la partida centrala d'un aparelh volcanic.

caldeu, ea adj. e n. De Caldea. Sin.: **caldean**, **caldentés**.

caldòche, a adj. e n. Blanc establit en Nòva-Caledònia.

calecha n.f. Veitura ipomobila descubèrta, suspenduda, mé quatre ròdas, m'un sèti à dossier à l'avant e una capòta à bofet.

calefaccion n.f. (fis.) Fenomène per lo quau un degot d'aiga mandada sus una placa totplen cauda rèsta sostenguda per la calor qu'emete.

caleïdoscòpi n.m. 1. Aparelh format d'un tube opac que contèn unu miraus dispauats d'un biais tau que l'objècte regarjat ò lu pichins objèctes colorits plaçats dins lo tube prodúon de dessenhs simetrics e variats. 2. (fig.) Seguida rapida de sensacions vivi e variadi. Var.: calidoscòpi.

caleïdoscopic, a adj. D'un caleïdoscòpi. Var.: **calidoscopic**.

càlega n.f. Enquant, asta.

calen n.m. 1. Lampa romana à òli. 2. Persona mauneta. ◇ *N'en faire d'aqueli dau calen*: Faire d'extravaganças.

calenas n.f. pl. Calendas. ◆ (m'una majuscula) 25 de decembre. Sin.: **nadau**.

calendari, ària adj. Dau calendier; relatiu au calendier: *Annada calendària*. ◆ n.m. Calendier.

calendas n.f. pl. (Antiqu. romana) Promier jorn dau mes. ◇ *Remandar ai calendas grègas*: Remetre à jamai (lu Grècs non avíon de calendas).

calendier n.m. 1. Sistema de division dau temps fondat sobre lu principals fenomènes astronomics (revolucion de la Tèrra à l'entorn dau Soleu ò de la Luna à l'entorn de la Tèrra). 2. Tableu dei jorns de l'annada, qu'indica eventualament la commemoracion dei sants, li fèstas liturgiqui ò laïqui. Sin.: **armanac**. Var.: **calendari**. 3. Programa: *Establir un calendier de travalh*. Var.: **calendrier**. ■ *Calendier julian*: Calendier reformat per Juli Cesar en 46 av. J.-C., que metia en plaça li annadas bissextili, per una durada mejana de l'annada civila de 365,25 jorns. ◇ *Calendier gregorian*: Ajustament dau

calendier julian per tenir còmpte de la deriva deuguda à la diferença embé l'annada astronomica (365,2422 jorns). Lo devèm au Papa Gregòri XIIIⁿ, en lo 1582. ◇ *Calendier revolucionari*: Calendier mes en plaça en França per la Convencion nacionala lo 24 octòbre dau 1793 e en usatge fins au 1806. L'annada èra partejada en dotze mes de 30 jorns cadun, e 5 ò 6 jorns complementaris dedicats ai fèstas republicani. Lu dotze mes (per l'auton, *vendemiari*, *brumari*, *frimari*, per l'ivèrn *nivòsi*, *pluviòsi*, *ventòsi*, per lo printemps *germinal*, *floreal*, *pradarial*, per l'estiu *messidor*, *termidor*, *fructidor*) èron partits en tres decadas (*primidí*, *duodí*, *tridí*, *quartidí*, *quintidí*, *sextidí*, *septidí*, *octidí*, *nonidí*, *decadí*).

calendrier n.m. Calendier.

calendra n.f. (tecn.) Calandra.

calendrar vt. Calandrar.

calenhairitz n.f. Calinheritz.

caler v. impers. defect. (3ª persona: *cau*) Èstre necessari. ■ Pòu èstre seguit d'un nom: *Mi cau un libre*, d'un vèrbo à l'infinitiu: *Ti cau partir*, ò d'una subordenada au subjonctiu: *Cau que vengues*.

calh n.m. 1. Durilhon. Sin.: duralh. ◇ *Faire lo calh*: Si mostrar insensible. 2. Calhalach. Sin.: presura.

calha n.f. Auceu vesin de la perdritz, migrator (en Occitània, au printemps e en estiu), qu'abita lu camps e li pradarias dei planuras (long. 18 cm, Familha dei fasianidats). Sin.: **càlhera**.

calhabilitat n.f. Coagulabilitat.

calhable, a adj. Coagulable.

calhacion n.f. Coagulacion.

calhada n.f. Nidada de calha.

calhada n.f. Calhat.

calhaire, airitz adj. Coagulator.

calhalach n.m. 1. Planta erbacea comuna dins lu prats, mé de pichini flors jauni ò blanqui, que lo sieu suc fa calhar lo lach (Familha dei rubiaceas). 2. Presura. Sin.: **calh**.

calhament n.m. Calhatge.

calhant, a adj. e n.m. Coagulant.

calhar vt. Coagular. ◆ vi. ò **si calhar** v.pr. Si pilhar en calhons.

calhassar vt. (fam.) Pilhar à còups de pèiras. ◇ (espec.) Lapidar.

calhassatge n.m. (fam.) Accion de mandar de pèiras sobre quauqu'un, quauqua ren: *Lo calhassatge dau comissariat*. Sin.: **lapidacion**.

calhastre n.m. Calhon. Sin.: **coagul**.

calhat n.m. 1. Lach calhat. 2. Part dau lach qu'es coagulada e sièrve à faire lo fromai. Var.: **calhada**.

calhatge n.m. Accion de faire calhar; fach de si calhar. Var.: **calhament**.

calhau n.m. Pichina pèira ò fragment de pèira de pichina dimension. Sin.: **còdol**, **clap**.

calhavós, oa adj. Codolós.

càlhera n.f. Calha.

calheta n.f. 1. Darriera pòcha de l'estòmegue dei romiaires, que produe lo suc gastric. 2. Preparacion de carnsalada à basa de fetge de poarc. 3. Varietat d'oliva pichina, cultivada dins Var e à Niça.

calhetier n.m. Varietat d'oliu que creisse majament en País niçard.

calheton n.m. Pichina calha.

calhòla n.f. Jaç, claus.

calhon n.m. Pichon de la calha.

calhon n.m. Massa mièja solida que vèn d'una substança que coagula: *Un calhon de sang*. Var.: **calhastre**. Sin.: **coagul**.

calhon adj. e n.m. Varietat d'olivier.

calhona adj. e n.f. Varietat d'oliva.

calhositat n.f. Callositat.

cali n.m. Nom ancian dau potassi.

calibraira n.f. Màquina per calibrar d'uni pèças de boasc.

calibraire n.m. Màquina per calibrar, triar d'unu produchs agricòlas.

calibrar vt. 1. Classificar, destriar en foncion dau calibre, de la talha: *Calibrar de fruchs, d'òus*. 2. (estamp.) Evaluar lo nombre de signes de (un tèxto). 3. Metre au calibre demandat.

calibratge n.m. Accion de calibrar.

calibre n.m. 1. Diamètre interior d'un cilindre, d'un objècte esferic. 2. (arm.) Diamètre interior de l'ama d'una boca de fuèc. 3. (arm.) Diamètre d'un projectile. 4. (arm.) Rapoart entre la longuessa dau tube e lo diamètre de l'ama d'una boca de fuèc: *Canon de 70 calibres*, que la longuessa dau sieu tube fa 70 còups lo calibre. 5. (pop.) Pistòla. 6. (tecn.) Instrument que materialisa una longuessa e permete una verificacion dei fabricacions mecaniqui. 7. (dins d'uni expressions) Importança, natura: *Una deca d'aqueu calibre aurà de gravi consequenças*.

càlici, calici n.m. 1. (Antiqu.) Vas per buure. 2. (liturg. Catol.) Vas sacrat dont es consacrat lo vin, à la messa. ◇ *Buure lo calici fins à la rausa*: Sofrir li espròvas mai duri, suportar toi lu escòrns. 3. (bot.) Ensèms dei sepales d'una flor. 4. (anat.) Canal (*pichin calici*), cavitat (*grand calici*) dau bacinet dau ren.

calicina n.f. Kalicina.

calicita n.f. Kalicita.

calicitia n.m (bioquim.) Taus de potassi dins li cellulas dei teissut e dins lu globules dau sang. Var.: **kalicitia**.

calicòt n.m. 1. Estòfa de coton. 2. Benda d'estòfa que poarta una inscripcion; bandieròla.

calicul(e) n.m. (bot.) Ensèms de bracteas que dóblon lo calici en defoara, per d'uni flors coma lo galòfre.

calidoscòpi n.m. Caleïdoscòpi.

calidoscopic, a adj. Caleïdoscopic.

caliemia n.f. Taus de potassi dins lo plasma sanguin. Var.: **kaliemia**.

calier n.m. (mar.) Matalòt afectat au servici de la cala. Sin.: palholier.

califa n.m. Cap sobeiran de la comunautat islamica après la moart de Maumet.

califat n.m. 1. Dignitat de califa. 2. Territòri sotamés à la sieu autoritat. 3. Durada dau siéu govèrn.

califòrni n.m. Element quimic radioactiu (Cf) de n° atomic 98, obtengut artificialament.

californian, a adj. e n. De Califòrnia.

calinejar vt. Faire de careiças, de baietas à. Var.: **calinhejar**, **calinhar**. ◆ vi. Calinhar. ◆ **se calinejar** v.pr. Si faire de careiças, de baietas, en parlant de doi amorós.

calinhada n.f. Escambi de gèstes de tendressa, de careças amorosi; acte amorós. Var.: calinharia.

calinhaire, calinhera n. Amorós, amoroa.

calinhar vt. 1. Faire la cort à. ◇ *Calinhar de merluças*: Si contentar de gaire. 2. Calinejar. ◆ vi. Aver una relacion amoroa.

calinharia n.f. Calinhada.

calinhatge n.m. Fach de calinhar.

calinhejar v. Calinejar.

calinheritz n.f. Peis de la Familha dei ofiidats (*ophidion barbatum*). Var.: **calenhairitz**.

calinheta n.f. Bola de vèire estacada sus un pen.

calinhós, oa adj. Que li agrada calinejar.

calinita n.f. Kalinita.

caliofilita n.f. Kaliofilita.

caliopenia n.f. Kaliopenia.

caliòrna n.f. (mar.) Gròs pale dei carèlas tripli. Var.: **calòrna**. Sin.: **candelissa**, **candarissa**.

calisme n.mKalisme.

calisson n.m. Pichina pastissaria de pasta d'amèndola, dau dessobre glaçat, especialitat d'Ais de Provença.

caliterapia n.f. Kaliterapia.

caliurèsi n.f. Kaliuresia.

caliuria n.f. Kaliuria.

calla n.f. Planta dei paluds, dei granas rogi, qu'es finda cultivada en apartament (Familha dei araceas).

calligrafe, a n. 1. Artista que fa de calligrafias. 2. Persona qu'a una bèla escriptura.

calligrafia n.f. Art de formar d'un biais elegant lu caractèrs de l'escriptura; escriptura ensin formada.

calligrafiar vt. Escriure en calligrafia: *Calligrafiar un tèxto*.

calligrafic, a adj. De la calligrafia.

calligrama n.m. Tèxto, sovent poetic, que la sieu disposicion tipografica n'evòca ò n'en figura lo tema.

callipige, ija adj. Qu'a de bèli gaunhas, especialament per una estàtua.

calliti n.f. Osteïti cronica au niveu de frachas anciani mal adobadi.

callós, oa adj. Qu'a l'aspècte de la callositat.

callòsa n.f. Substança compauada de glucides que si forma dins lu vegetals en periòde de repaus e eliminada quora la saba torna montar.

callositat n.f. Espessiment de l'epidèrma deugut à de fretaments (ai mans, ai pens, ai ginolhs, etc.). Var.: **calhositat**.

calma n.f. 1. Absença d'agitacion, tranquillitat: *La calma de la campanha*. Var.: **carma**. Sin.: **suaudetat**, suaudor. 2. Mestresa de se, placiditat, ponderacion: *Gardar la sieu calma*.

calmament adv. Embé calma. Sin.: **suavament**.

calmant, a adj. Que calma. ◆ adj. e n.m. Si di d'un remèdi que calma la nervositat ò la dolor. Var.: **carmant**. Sin.: **analgesic**, **sedatiu**, **tranquillisant**.

calmar vt. Rendre calme. Var.: carmar. Sin.: assuaudar, apagar, apasiar. ◆ **si calmar** v.pr. 1. baissar en violença: *Lo vent si calma*. 2. Retrovar la sieu assegurança, la sieu calma.

calmatge n.m. (metall.) Addicion de produchs que tempèron l'efervescença de la colada, dins l'afinatge de l'acier fondut.

calme, a adj. 1. Sensa agitacion: menar una vida calma. 2. Que rèsta mèstre d'eu-meme, seren: *Una persona calma*. Sin.: **suau**, **quiet**.

calmoc, a adj. Relatiu ai Calmocs.

caloma n.f. Calòma.

calòma n.f. (mar.) Coarda assegurada sus un objècte ficat dins l'aiga (àncora, etc.), d'una longuessa pron importanta per que lo gaviteu qu'es à l'autra extremitat si poasque totjorn vèire quora la marea es auta. Var.: **coloma**, **caloma**. Sin.: **grupi**.

calomel n.m. Clorure mercurós, que s'es augut emplegar coma purgatiu.

calomnia, calómnia n.f. Acusacion faussa que tòca l'onor, la reputacion. Sin.: mesdicha, difamacion.

calomniar vt. (*calomnii* ò *calomni*) Tocar quauqu'un dins la sieu reputacion, lo sieu onor, au mejan d'acusacions faussi. Sin.: **difamar**.

calomniator, tritz adj. e n. Que calomnia. Sin.: difamaire, difamator.

calomniós, o adj. Que calomnia: *De prepaus calomniós*. Sin.: difamatòri.

calomniosament adv. D'un biais calomniós.

caloportaire adj. e n. m. Caloriportaire.

calor n.f. (ò n.m.) 1. Qualitat de cen qu'es caud. ◇ temperatura elevada d'un còrs, d'un luèc, etc. ◇ Sensacion que dona un còrs caud: *Sentir sota lu pens la calor de la sabla*. Sin.: **caud**. 2. Una dei formas de l'energia que fa auçar la temperatura, dilata, fa fondre ò decompaua lu còrs, etc. ◇ *Calor massica* ò *especifica*: Quantitat de calor necessària per elevar de 1° C la temperatura d'un còrs d'una massa egala à l'unitat. ◇ *Calor animala*: Calor producha per li reaccions foncionali de tot organisme animau. 3. Elevacion de la temperatura normala dau còrs, que s'acompanha d'una sensacion de lassitge: *La calor de la fèbre*. 4. Ardor manifestada dins lu sentiments, entosiasme: *Dins la calor de la discussion*. *Èstre en calor*: Anar au mascle, en parlant dei femèlas dei animaus domestics. ◆ pl. 1. Periòde mai caud de l'an: *Li grandi calors de l'estiu*. Sin.: estivau. 2. Periòde de calor dei femèlas dei mamifèrs.

calorada n.f. Sensacion d'escaufament de la cara. Sin.: **còup de calor**.

calorassa n.f. Gròssa calor. Sin.: **canhard**, tofa, **toforàs**, toforassa.

calorent, a adj. Calorós. Sin.: arderós.

calorentament adv. D'un biais calorós. Var.: calorosament.

calorescença (-éncia) n.f. Tresmudament en radiacions caloriqui de radiacions lumenoï absorbidi per una susfàcia.

caloreta n.f. Pichina calor.

caloria n.f. 1. Unitat de mesura de quantitat de calor (simbòle *cal.*), qu'equivau à la quantitat de calor necessària per elevar de 1°C la temperatura d'un grama d'aiga à 15 °C sota la pression atmosferica normala, que vau 4185,5 joules. 2. (m'una majuscula) Unitat de mesura de la valor energetica dei aliments, en dietetica, que vau 1000 calorias.

caloric, a adj. De la calor; relatiu à la calor. ◇ *Racion calorica*: Quantitat de Calorias necessari à un organisme, en dietetica.

calorifèr, a adj. Que produe de calor. ◆ n.m. (anc.) Aparelh d'escaufatge dei maions, à ària cauda.

calorificacion n.f. Partida de la termoregulacion qu'assegura la produccion de calor pertocant lu animaus. Sin.: termogenèsi.

calorifugar vt. Recurbir, protegir m'un materiau calorifugue.

calorifugat, ada adj. Tractat per èstre calorifugue; recubèrt d'un materiau calorifugue.

calorifugatge n.m. Accion de calorifugar; lo sieu resultat.

calorifugue, ga adj. e n.m. Qu'empacha la desperdicion de calor: *Un materiau calorifugue*.

calorimètre n.m. Instrument per mesurar li quantitats de calor qu'un còrs fornisse ò receu.

calorimetria n.f. Partida de la fisica que mesura de quantitats de calor.

calorimetric, a adj. relatiu à la calorimetria.

caloriportaire adj. m. Si di d'un fluide cargat d'evacuar la calor dins una màquina termica. Sin.: **caloportaire**.

calòrna n.m. Caliòrna. Sin.: **candelissa**.

calorós, oa adj. Que manifèsta d'entosiasme, de calor; totplen cordial. Var.: **calorent**.

calorosament adv. D'un biais calorós. Var.: **calorentament**.

calós n.m. Profièch: *N'en faire lo sieu calós*.

calòt n.m. Cofadura militària mé doi ponchas, sensa bòrds e sensa visiera; bonet de policier.

calòta n.f. 1. Pichin bonet redond que recuèrbe solament lo sobran dau crani. 2. Partida dau capeu à l'entorn dau crani. 3. Cofadura liturgica dau clergat catolic: *Calòta blanca dau papa*, *violeta dei evesques*. 4. (geogr.) *Calòta glaciària*: Massa de neu e de glaç que recuèrbe la cima d'uni montanhas e li regions polari. 5. (anat.) *Calòta craniana*: Partida superiora dau crani. 6. (geom.) *Calòta esferica* ò *calòta d'esfèra*: Porcion d'una esfèra limitada per un plan que non passa per lo centre de l'esfèra. 7. Simèc, pastisson. Sin. (7): **gautàs**, **patèla**, **bofa**, **estornigon**, **pasteca**.

calotar vt. (*calòti*) Donar un pastisson (à quauqu'un). Sin.: **gautàs**, **patèla**, **bofa**, **estornigon**.

calotier, a n. Persona que fabrica de calòtas.

calovèr, a n. Monge, moniala de la Glèia d'Orient e especialament de l'òrdre grèc de Sant Basile.

caluc, uga adj. Foal.

calumet n.m. Pipa dau tube lòng dei Indians d'Amèrica dau Nòrd. Sin.: **calameu**.

calvà n.m. Calvadòs.

calvadòs n.m. Aigardent de cidre. Var.: **calvà**.

calvari n.m. 1. Representacion de la scena dau Calvari. 2. Crotz quilhada foara, per commemorar la passion dau Crist. 3. Lònga seguida de sofrenças, de dificultats, lònga espròva. 3. *Filhas dau Calvari*: Calvariani.

calvariana n.f. *Calvariani*: Religioï de la congregacion dei benedictini reformadi qu'Antonieta d'Orleans e lo Paire Jousé establissèron à Peitieus (1617).

calvi n.m. Caramilha. Sin.: carvila, calvila.

calvicia n.f. Estat d'una tèsta sensa bèrris; absença de bèrris. Sin.: **cauvura**.

calvila n.f. Calvi.

calvinisme n.m. Doctrina religioa de la pensada de Calvin e de la Reforma.

calvinista adj. e n. Relatiu au calvinisme; que professa lo calvinisme.

calypso n.m. Dança à doi temps originària de Jamaïca; música que l'acompanha.

cama n.f. (pop.) Dròga.

camaieu n.m 1. Pèira fixa decorada d'una cara en releu, que tira generalament un efècte de la policromia dau materiau. 2. Pintura monocròma qu'emplega diferents tons d'una soleta color, dau clar à l'escur. 3. Gravadura en camaieu.

camaisat, ada adj. Brutat de cambòi.

camalar vt. Portar sus l'esquina. Var.: **acamalar**. ◆ n.m. Lo fach, l'accion de portar.

camaldule, a n. Monge ermita ò moniala de l'òrdre fondat per sant Romuald en lo 1012 à Camaldoli, à costat de Florença.

cameleon n.m. **Cameleon.**

cameleonesc, a adj. **Cameleonesc.**

cameleonisme n.m. **Cameleonisme.**

camalh n.m. 1. Corta pelegrina que poàrton especialament d'unu religiós. 2. Ensèms de plumas lòngui dau coal e dau pièch, per lu gals.

camalo n.m. Òme que lo sieu mestier es de portar de fais, de cargar ò de descargar una nau, un camion, etc. Sin.: **poartacarga**, **poartafais**, **descargaire**.

camamilha n.f. Camomilha.

camar (si) v.pr. (pop.) Si drogar.

camarada n.f. Cambarada.

camaradaria n.f. Cambaradaria.

camararia n.f. Carga de camerier.

camarat n.m. Refend.

camarguenc, a adj. e n. De Camarga. Var.: **camargués**.

camargués, esa adj. e n. Camarguenc.

camarier n.m. Camerier.

camarilha n. 1. (ist.) Cabala influenta à la cort d'Espanha. 2. (lit.) Ensèms dei personas qu'an una

influença (sovent oculta) sobre un cap d'Estat, sobre un govèrn. Sin.: cotria.

camarlenc n.m. 1. Cardinal administratiu dei bens pontificals que, pendent la vacança dau Sant-Sèti, a la carga de convocar lo conclau. 2. (anc.) Monge encargat dei finanças d'un monastèri. 3. Oficier qu'èra encargat de tot cen que pertocava lo servici d'interior de la cambra d'un prince. – Grand camerlenc: Lo camerlenc mai aut en dinhetat.

camarlengat n.m. Denhetat de camarlenc.

camàs n.m. Depaus de rementas.

camba n.f. 1. Part dau membre inferior entre lo ginolh e lo còup de pen. 2. Correntament: lo membre inferior dins la sieu totalitat. ◇ *Camba deçà, camba delà*: Setat coma sobre d'un cavau. ◇ *À quatre cambas*: En si tenent à l'encòup sus li mans e lu pens. ◇ *Èstre en camba*: Si portar ben, èstre en boana forma. 3. Caduna dei parts dei braias que recuèrbon li cambas. 4. Part d'un membre inferior d'una bèstia. 5. (bot.) Pen (d'una flor, d'una planta). 6. (constr.) Pilastre de pèira que s'intercala dins un barri per lo renforçar. 7. (constr.) *Camba de foarça*: Pèça de boasc ò de fèrre oblica, que si paua vèrs l'extremitat d'un cabrilhon per diminuir la sieu portada.

cambada n.f. 1. Distança percorruda en faguent un pas. Var.: **encambada**, **escambarlada**. 2. Biais de si tenir en caminant. Sin.: **anament**. 3. Caminada penoa: *Una cambada inutila*.

cambadejar vi. Sautejar per manifestar la sieu boana umor. Sin.: **escambatar**, **cambaretar**, **trepar**.

cambairon n.m. Cambiera. Var.: **cambeiron**.

cambajon n.m. Membre posterior dau poarc, adobat crud ò cuèch.

cambajonet n.m. Part sotrana dau membre anterior ò posterior dau poarc.

cambalèva n.f. Accion de passar lo pen entre li cambas de quauqu'un per lo faire picar dau morre. Sin.: **cambeta**, **engambi**.

cambalier, a adj. Chambre.

cambaliga n.f. Vestiment d'estòfa extensibla que recuèrbe lo còrs de la talha fins ai pens. Sin.: **gaïda**. ◇ Sotavestiment femenin associant la culòta e lu bas dins una pèça soleta.

cambalòta n.f. Saut acrobatic sensa aponteu que si practica en faguent un revolum dau còrs dins l'espaci. Sin.: saut mortau, saut de la trocha.

cambarada n. 1. Companh mé cu si compartisse una activitat continúa (estudis, divertiments, etc.) Var.: **camarada**. Sin.: **companh**. 2. (dins lu partits de seneca, lu sindicats obriers, etc.) Sòci dau meme partit, dau meme sindicat.

cambaradaria n.f. Familharitat, solidaritat entre companh. Var.: **camaradaria**.

cambareleta n.f. Cabriòla.

cambaretar vi. Cambadejar.

cambareu, èla adj. Gambareu. Sin.: **ranc**, **ràngol**, **ranquilhós**, **gambòcho**.

cambarosseta n.f. Planta erbacea annala ò vivaça, que creisse à costat dei barris ò sus lu barris (Familha dei urticaceas).

cambaròt n.m. Pichin crustaceu decapòde marin, que manti espècias si mànjon. Sin.: gambe, ligoban.

cambaròta n.f. Cabriòla.

cambarut, da adj. Si di d'una persona qu'a de cambas lòngui.

cambassa n.f. 1. Gròssa camba. 2. Auceu escacier que viu en riba dei paluds.

cambatge n.m. Cambas d'una letra coma lo "m", lo "n"; etc...

cambavirar vt. Faire cabussar quauqu'un.

cambeiron n.m. Cambiera.

cambeta n.f. Pichina camba. ◇ Accion de desiquilibrar quauqu'un en li metent lo pen dins li sieu cambas: *Faire cambeta à quauqu'un*. Sin.: **cambalèva**, **engambi**.

cambetar vi. (pop.) Balar.

cambi n.m. 1. Operacion de vendre ò d'escambiar de valors, la moneda d'un país dins la moneda d'un autre. 2. Escambi. ◇ *Ganhar (perdre) au cambi*: Èstre avantajat (desavantatjat) dins un escambi. 3. *Cambi d'anament*: Organe de transmission qu'enclau lu aubres d'engranatges per lo cambiament de rapoarts d'un veïcule automobilz. Sin.: **bóstia de cambi**.

cambiadís, issa adj. 1. Que si pòu cambiar. Sin.: **mudable**. 2. Variable, que càmbia d'aspècte. Sin.: viradís.

cambiador, airitz n. Cambiaire.

cambiaire, airitz n. Persona que s'ocupa de cambi, en particulier à la Borsa. Var.: **cambiador**, **cambista**.

cambiala n.f. Efècte de comèrci transmissible mé la quala un creancier dona òrdre à un debitor de pagar à una data determinada la soma que li deu, au sieu òrdre ò à l'òrdre d'un tèrç.

cambiament n.m. 1. Accion, fach de cambiar, de si modificar, en parlant de quauqu'un ò de quauqua ren: *Cambiament de sason*, *cambiament de comportament*. 2. *Cambiament de vitessa*: Mecanisme que transmete, mé de vitessas diferenti, lo movement dau motor ai ròdas que tràcton lo veïcule. Sin.: **bóstia de cambi**. 3. (sociol.) *Cambiament social*: Ensèms dei mecanismes que perméton la transformacion lenta dei societats.

cambiant, a adj. Cambiadís (2).

cambiar vt. (*cambi*, classic *càmbii*) 1. Remplaçar una caua per una autra, una persona per una autra: *Cambiar la poarta de maion*. ◇ *Cambiar una moneda*: Escambiar una moneda còntra una autra. 2. Rendre diferent, modificar (quauqua ren, quauqu'un): *Aqueli vancanças l'an completament cambiat*. 3. Transformar, faire passar d'un estat à un autre: *La raissa a cambiat li carrieras en ribieras*. ◆ vi. Passar d'un estat à un autre: *Li temps càmbion*. ◆ vt. dir. *(de)* 1. Remplaçar mé quauqua ren d'autre ò per quauqu'un d'autre: *Cambiar de mèstre*, *cambiar de veitura*. 2. *Cambiar d'ària*: Partir, s'alunhar d'un luèc provisoriament ò definitivament. 3. *Cambiar d'aspècte*: Si modificar dins la sieu aparença. ◇ *Cambiar d'expression*, *cambiar de cara*: Cambiar l'expression de la sieu cara, en seguida à una emocion, etc.

cambier n.m. e adj. m. Muscle de la camba.

cambiera n.f. 1. Tròç d'estòfa ò de cuer adobat per protegir la camba. 2. Partida de l'armadura que sièrve à protegir la camba. Var.: **cambairon**, **cambeiron**.

cambiom n.m. Zòna generairitz que dona cada an lo boasc e lo libèr segondari dei plantas vivaci.

càmbis n.m. Colar de boasc per lo bestiari, dont es estacada la sonalha.

cambista n. Persona que s'ocupa de cambi, en particulier à la Borsa. Var.: **cambiador**, **cambiador**.

cambòcho, a adj. Rango. Sin.: **chòp**, **ranc**, **ranquilhós**.

cambòi n.m. Camboi.

camboi n.m. Òli ò graissa, oxidats per lo fretament dei ròdas d'una veituras ò dei organes d'un motor. Var.: **cambòi**. Sin.: **cadais**.

cambojan, a adj. e n. De Cambòja. Var.: **cambotjan**.

cambotjan, a adj. e n. Cambojan.

cambra n.f. 1. Pèça d'una abitacion facha per durmir: *Fitar una cambra*. ◇ *Cambra moblada*: Cambra completa que si fita. ◇ *Faire la cambra*: La metre en òrdre. ◇ *Varlet de cambra*: Domestic especialament encargat de la cambra. Sin.: **cambrier**. ◇ 2. (ext.) Ensèms dei mòbles que constituísson l'amoblament d'una cambra: *Una cambra d'estile colonial*, *una cambra de noguier*. 3. (ext.) Local claus à usatges divèrs: *Cambra à gas*, dins lu camps nazistas, luèc dont èron exterminats lu presoniers mé de gas toxics; dins lu penitenciers d'unu Estats dei USA, luèc d'execucion per lo gas dei condamnats à moart. ◇ *Cambra ardenta*: Luèc dont es expauat au public lo còrs d'un moart per li rendre un darrier omenatge. ◇ *Cambra escura*: Local dont si maneja lo material sensible fotografic. ◇ *Cambra frèia*: Luèc refrigerat d'ont si consèrva majament la carn. ◇ *Cambra esterila*: Dins lu espitaus, local mantegnut aseptic, emplegat espec. per lo tractament dei leucemias e linfopatias. ◇ *Cambra dei mapas*: (mar) Locau situat dapé dau poant de comandament d'una nau, d'ont son estremats lu instruments e li mapas de navigacion. Sin.: cambra de navigacion. ◇ *Cambra dei màquinas*: (mar) Compartiment d'una nau qu'enclau lu engenhs motors d'enançament. ◇ *Cambra estanca*: Sas, dins un sotamarin. 4. Dins divèrsi tecnologias, espaci cau destinat à diferents usatges. ◇ *Cambra d'èco* (ò *de resson*): Ambient claus estudiat per produrre artificialament d'efèctes de resson. ◇ *Cambra d'ària*: Espaci laissat dins lu barris coma isolacion termica e acostica e per aleugierir. – Envelopa de goma que s'emplisse d'ària, que constituisse la part intèrna dei balons ò dei pneumatics. ◇ *Cambra de cargament*: Dins li bocas de fuèc, part de darrier que contèn la carga de lançament e lo projectile. ◇ *Cambra de combustion, d'explosion*: Espaci situat au sobran dau cilindre, dont si fan la compression e la combustion dins lu motors de la combustion intèrna. ◇ *Cambra escura*: Dintre d'un aparelh fotografic, partida vuèia dei parets negri dont lo material sensible es plaçat sus la paret opauada à-n-aquela de l'objectiu. ◇ *Cambra de caufa*: (mar) Endrech de la nau d'ont si tròban lu fogaus e li caudieras. ◇ *Cambra dei belugas*: Instrument per avistar e fotografiar li trajectòrias dei particulas elementari. Sin.: cambra de Wilson. 5. Organe legislatiu dins un Estat dau sistema representatiu: *La Cambra dei deputats*. ◇ *Li Cambras*: Aquela dei deputats e lo Senat, qu'ensèms fórmon lo Parlament. ◇ *Cambra auta, Cambra bassa*: Dins lo sistema bicameral anglés, respectivament aquela dei Lòrds (ò dei Pars) e aquela dei Comunas. ◇ *La Cambra*: (per anton.) Aquela dei deputats. ◇ *Cambra dei representants*: Organe legislatiu que m'au Senat forma lo Congrès (lo Parlament) dei Estats Units d'Amèrica. 6. (ext.) Organisme que representa e apara lu interès e lu drechs particuliers d'un sector d'activitat: *Cambra d'agricultura*. ◇ *Cambra dei mestiers*: Establiment que constituisse l'organisme representatiu dei mestierants au près dei poders publics. ◇ *Cambra de comèrci e d'industria*: Establiments publics que son lu organismes representatius dei professions comerciali e industriali au près dei poders publics. 7. *Cambra apostolica*: Organisme que, dins la Curia Romana, s'entrèva dei bens e dei drechs temporals dau Sant Sèti. ◇ *Clergue de cambra*: Títol de denhetat dins aquesto organisme de la Curia. 8. Tribunal, magistratura, organisme judiciari, dins unu Estats. 9. (anat.) Cavitat que contèn una umor aigoa, dins l'uèlh: *Cambra anteriora*, *cambra posteriora*. 10. (min.) Chantier alongat que va de l'avant solament sus una partida de la sieu longuessa (per op. à *talha*). Var.: **chambra**.

cambrada n.f. Ensèms dei personas, especialament à l'armada, que duèrmon dins la mema cambra; aquela cambra. Var.: **chambrada**.

cambradura n.f. Estat de cen qu'es en forma d'arc. Sin.: **arcadura**, **encorbadura**, **encorbament**.

cambrar vt. Corbar en forma d'arc. Sin.: **encurvar**, **arcar**, **encorbat**. ◆ **si cambrar** v.pr. Si dreiçar en gonflant lo pièch. Sin.: **s'enarcar**.

cambrat, ada adj. Que presenta una cambradura. Sin.: **arcat**, **encorbat**.

cambresina n.f. Estòfa leugiera e transparenta. Sin.: **gaza**.

cambreta n.f. Pichina cambra. Var.: **chambreta**.

cambrian n.m. (geol.) Promier periòde de l'èra primària (paleozoïc inferior). ◆ **cambrian, a** adj. Dau cambrian.

cambrier, a n. 1. Varlet de cambra; emplegat ò emplegada d'una ostalaria que s'ocupa de netejar e de remetre en òrdre li cambras. 2. Obrier agricòla jornalier. 3. Persona qu'ocupa una cambra que fita. Var.: **chambrier**.

cambriòla n.f. 1. (pop.) Fach de raubar: *Viure de cambriòla*, *lo rèi de la cambriòla*. 2. Cabriòla.

cambriolaire, airitz n. Persona que cambriòla. Sin.: raubaire, raubador, lairon.

cambriolar (*cambriòli*) vt. Raubar cen que li a dins una maion, un apartament, etc. per efraccion, per escalada, etc. Sin.: raubar, pilhar.

cambriolatge n.m. Accion de cambriolar. Sin.: laironici, raubatòri, raubarici.

cambron n.m. Cambreta, sovent escura. Var.: **chambron**.

cambusa n.f. (mar.) Sus una nau, local que contèn li resèrvas de manjar e de beure. Sin.: despensa.

cambusier n.m. (mar.) Membre de l'equipatge encargat de la gestion de la cambusa. Sin.: despensier.

camèla n.f. Femèla dau cameu.

camèla n.f. Molon de sau extracha d'una palud.

cameleon n.m. 1. Lagramua arboricòla, qu'a la capacitat d'omocromia activa, que viu en Àfrica e dins una partida d'Àsia (long. De 4 à 60 cm, òrdre dei lacertilians). 2. (fig.) Persona que càmbia sovent d'opinion. Var.: camaleon.

cameleonesc, a adj. Cambiadís coma un cameleon. Var.: camaleonesc.

cameleonisme n.m. (fig.) Oportunisme. Var.: camaleonisme.

camèlia n.f. 1. Aubrilhon d'origina asiatica que n'i a de nombroï espècias ornamentali (Familha dei teaceas). 2. Flor d'aquel aubrilhon.

camelide n.m. *Camelides*: Familha de romiaires sensa còrnas, provists de caninas superiori dai basas largui, que comprèn lo cameu, lo dromadari, lo lama.

camelier n.m. Menaire de cameus ò de dromadaris.

camelon n.m. Pichon dau cameu.

camelòt n.m. 1. Mercant barrutlaire que vende d'objèctes de gaire de valor. Sin.: **mercandòt**, **mercandon**. 2. (ist.) *Camelòt dau rèi*: Militant de l'Accion Francesa.

camelòt n.m. Estòfa de lana mesclada de pels de cabra.

camelòta n.f. (fam.) Mèrç sensa gaire de valor. Sin.: quincalha.

camembèrt n.m. 1. Fromai de la pasta moala à partir dau lach de vaca, principalament en Normandia. 2. Grafic redond partit en sectors.

càmera n.f. Aparelh per pilhar de vistas per lo cínema ò la television. Var.: **camerà** (fr.), **camèra**.

camèra n.f. Càmera.

camerà n.f. (fr.) Càmera.

camerier n. 1. Dignitari eclesiastic ò laïc estacat à la persona dau papa. 2. (anc.) Monge qu'administrava lu bens d'un monastèri. Var.: camarier.

camerlenc n.m.Camarlenc.

camerlengue n.m. Camarlenc.

cameronés, esa adj. e n. Dau Cameron.

cameròps n.m. Paumolier bas, que pòu créisser en plena tèrra en Occitània.

camescòpi n.m. Càmera-vidèo portativa embe lo manhetoscòpi integrat.

cameu n.m. 1. Mamifèr romiaire d'Àsia centrala, mé doi gibas graissoï sus l'esquina, adaptat à la vida dins li regions aridi, dont es emplegat montat ò coma animau de tira (Familha dei camelides). 2. (fam.) Persona marrida ò acariatra.

camia n.f. 1. Vestiment masculin e femenin, d'estòfa generalament leugiera, mé de mànegas lòngui ò corti e botonat sus lo davant, que cuèrbe la part superiora dau còrs: *Camia de coton, de lana, de lin, de seda, de flanèla, camia à regas*. ◇ *Camia de nuèch*: Vestiment espec. femenin que si mete quora si va au lièch. ◇ (fig.) *Doneria la sieu camia*: Si di d'una persona d'una generositat sensa limits. 2. Simbòle exterior dei organisacions paramilitari d'un movement, d'un partit, etc.: *Portar la camia negra, roja*. ◇ (ext.) Membre de tali organisacions: *Camia roja* (volontari de Garibaldi), *Camia negra* (aderent au movement fascista e, mai tardi, membre de la Milícia Volontària per la Seguretat Nacionala), *Camia bruna* (aderent au partit nacionalsocialista alemand). 3. Proteccion qu'envelopa ò recuèrbe d'estructuras, de recipients e d'instruments (pòu finda servir de simple revestiment ò per favorejar l'escorrement d'un fluide): *La camia de la caudiera, dei cilindres, una camia de malons, la camia d'un projectile*. 4. (mil.) Blindatge. 5. (bur.) Fuèlh cartonat plegat en doi per contenir de documents.

camïada n.f. Sudanha.

camïaria n.f. Fabrica, negòci de camias.

camïeta n.f. Camia leugiera dei mànegas corti.

camin n.m. 1. Via de tèrra adobada per anar d'un luèc à un autre; passatge: *Un camin de tèrra*. ◇ *Camin de ronda*: Passatge estrech darrier ò sus una muralha fortificada. Sin.: **escorsiera**, **corsiera**. ◇ *Camin fond*: Camin enrodat de ribàs. ◇ *Camin de tira*: n.m. Camin que corre sus li ribas d'un aigau per tirar de lèuges, de gabarras. ◇ *Camin vesinal*: Camin que jonhe lu vilatges entre elu. Camin despartimentau n.m. Camin de circulacion dins lo terrador dau despartiment e que sièrve de comunicacion per li distanças mejani.

2. Direccion que cau seguir per anar en quauque luèc; itinerari: *La linha drecha es lo camin mai cort per anar d'un ponch à un autre, demandar lo sieu camin*. ◇ *Camin de crotz*: Seguida de quatòrze tableus que represènton li scenas de la Passion. 3. Espaci que cau percórrer per anar d'un luèc à un autre; percors. ◇ (fig.) Progression. ◇ *En camin*: En rota. ◇ *Faire de camin*: Percórrer una lònga distança. – (fig.) Progredir. *Faire lo sieu camin*: Ben capitar dins la vida. 4. Linha de conducha, via que mena à un objectiu: *Pilhar lo boan camin*. – *Durbir, mostrar lo camin*: Donar l'exemple. 5. Lònga benda decorativa ò protectritz: *Camin de taulier, d'escaliers*. 6. (mat.) *Camin dins un grafe*: Seguida d'arcs dau grafe tala que l'extremitat terminala de cada arc constituisse m'extremitat iniciala de l'arc d'après. 7. (astr.) *Lo Camin de sant Jaume*: La Dralha Lachoa.

camin de fèrre n.m. 1. Via ferrada facha de doi ralhs parallèles dont circúlon lu trens. 2. Mejan de transpoart qu'emplega la via ferrada. 3. (au plur.) Societat, administracion encargada de la gestion d'aqueu mejan de transpoart. 4. Juèc d'azard, bacarà m'un solet tableu.

caminada n.f. 1. Percors fach a pen lo lòng d'un camin. 2. Presbitèri.

caminaire n.m. 1. Barrutlaire. 2. Persona que li agrada de caminar.

caminament n.m. 1. Accion de caminar, progression lenta e reguliera. Sin.: avançada. 2. (mil.) Itinerari pilhat per una tropa. 3. (topogr.) Determinacion sus lo terren dei coordenadas d'una linha poligonala que religa doi ponchs conoissuts.

caminar vi. 1. Si desplaçar en metent un pen davant l'autre. Sin.: faire camin. ◇ (fig.) *Caminar dins li peadas de*: Seguir l'exemple de (un davancier). ◇ (fig.)

Progredir lentament: *Una idea que camina dins lu esperits*. 2. Faire un caminament topografic.

caminàs n.m. Autorota, autovia.

caminèia n.f. Chaminèia.

caminet n.m. Camin pichon. Var.: caminon.

caminon n.m. Caminet, dralhòu.

caminòt n.m. Emplegat dei camins de fèrre. Sin.: ferroviari.

camïòla n.f. 1. (anc.) Camia leugiera que li fremas portàvon dins l'intimitat. 2. *Camïola de foarça*: Blòda sensa mànegas que s'emplegava per mestrejar lu malauts mentals aguts. ◇ *Camïola quimica*: Terapeutica medicamentoa que lu sieus efèctes son coma aquelu de la camïola de foarça.Var.: **camisòla**.

camion n.m. 1. Gròs veïcule automobile per lo transpoart de cargas peanti. 2. Coàs per la pintura, sovent de forma cilindrica. 3. (brod.) Esplinga corta e foarça fina.

camionaire, airitz n. Persona que mena un camion.

camionar vt. Transportar (de mèrç, de materiaus) per camion.

camionàs n.m. Gròs camion.

camionatge n.m. Transpoart per camion.

camion-cistèrna n. Camion que sièrve per lo transpoart forra-borra dei liquides.

camioneta n.f. Pichin camion leugier e rapide que la sieu carga utila non despassa 1500 kg.

camisard n. Calvinista

camisòla n.f. Camïòla.

camitosemitic, a adj. e n.m. Si di d'una familha de lengas que comprèn lo semitic, l'egipcian, lo berbèr e li lengas dau Chad.

camma n.f. (tecn.) Pèça que vira, en general disc non circulari m'una salhida ò un entalh, que sièrve à transformar un movement de rotacion en un movement de translacion: *Aubre à cammas*. Sin.: **lèva**.

camoç n.m. 1. Mamifèr romiaire dei còrnas drechi e recorbadi vèrs l'arrier au sobran, que viu dins li montanhas auti d'Euròpa e dau Pròche-Orient (autessa au galet 65 cm, Familha dei bovideus). 2. *Pèu de camoç*: Pèu camoçada que sièrve à netejar lu vitres, à lustrar lu cròmes, etc. 3. Pròva tèst dins l'esquí, que demanda de faire un eslalòm especial dins un temps donat; qualificacion donada per lo succès à-n-aquela pròva: *Camoç d'aur, d'argent, de bronze*. ◆ adj. inv. jaune clar.

camoçar vt. Alestir per camoçatge.

camoçaria n.f. 1. (rare) Luèc dont li pèus son camoçadi. 2. Industria, comèrci dei pèus camoçadi.

camoçatge n.m. Preparacion dei pèus en emplegant d'òlis de peis.

camocier, a n.m. persona que travalha au camoçatge dei pèus.

camociera n.f. Luèc frequentat per lu camoç.

camocina n.f. Estòfa per panar, lustrar, que la sieu textura fa pensar à la pèu dau camoç.

camoflar vt. Rendre invisible, dissimular ò escondre en mascarant: *Camoflar un crimi en suicide*. Sin.: **mascarar**. ◆ **si camoflar** v.pr. S'escondre.

camoflat, ada adj. Escondut. Sin.: **amagat**, **mascarat**.

camoflatge n.m. 1. Art de dissimular de material de guèrra, de tropas, à l'observacion de l'enemic: *Metre la tenguda de camoflatge*. Sin.: **mascaratge**. 2. Tecnica de transmission codificada que chifra unicament lu mòts importants. 3. Dissimulacion: *Camoflatge de beneficis*.

camoflet n.m. Escòrn, umiliacion.

camogin n.m. Varietat de pichina pera foarça sucrada.

càmola n.f. Larva dau taupin (vèrp de farina).

camomilha n.f. Planta odoranta (compauadas) que divèrsi espècias (camomilha romana, camomilha sauvatja) son emplegadi en infusion per li sieu proprietats aperitivi, digestivi e antiespasmodiqui. Var.: **camamilha**.

camòrra n.f. (mòt it.) Associacion secreta, equivalent napolitan de la Màfia.

camp n.m. 1. Superficia agrària cultivada ò cultivabla, compresa entre de limits ben definits: *Un camp de blat*, *de patatas*, *de salada*; *laurar, cultivar, semenar un camp*; ◇ (ext., espec. au pl.) Campanha: *Preferir la vida dei camps*. 2. Espaci especialament delimitat e adaptat per d'unu usatges particuliers: *Camp de juèc*, dont si debana una competicion. Sin.: **terren**. – Part dau terren qu'una equipa deu aparar: *Intrar dins lo camp de l'adversari*. ◇ *Camp de tir*: Camp per s'adestrar au tir. 3 *Acampament*: Levar lo camp. ◇ En alpinisme, basa equipada sus la montanha que si vòu escaladar. *Camp de basa*: La basa logistica de l'expedicion. ◇ *Camps auts*: Aquelu situats sus lu flancs de la montanha per li s'arrestar à s'assostar dins lo camin vèrs la cima. ◇ Vaste espaci destinat à aculhir un grand nombre de personas que, per divèrsi rasons, son luènh de la sieu residença abituala: Camp de refugiats, camp de vacanças, camp de presoniers. ◇ *Camp de concentracion*: Camp per presoniers de guèrra ò internats civils. ◇ *Camp d'exterminacion*: Camp mes en plaça per la dictatura nazista per fin d'eliminar en massa lu sieus adversaris politics ò racials. 4. Luèc dont si combate, si complísson d'exercicis militaris ò s'organíson e si méton en òbra de plans militaris, estrategics, de seguretat, etc.: *Camp de batalha* ò *camp batalhier*. ◇ (fig.) *Causir lo sieu camp*: Pilhar posicion, espec. sus d'eveniments politics ò socials. ◇ *Camp minat*: Dont son eparpalhadi de minas. ◇ *Camp de Mars*: Plaça d'armas. 5. (fig.) Facultat, oportunitat d'accion: *Aver lo camp liure*. 6. (fis.) *Camp de foarças*: Espaci vectorial dont lo vector es una foarça. ◇ *Camp electric*: Camp de foarças à l'entorn d'un còrs eletrisat ò d'una caramida en movement. ◇ *Camp magnetic*: Camp de foarças à l'entorn d'una caramida ò d'un conductor percorrut per un corrent. ◇ *Camp electromagnetic*: Region de l'espaci dont son presenti de foarças electriqui e magnetiqui. ◇ *Camp gravitacional*: Region de l'espaci dont s'exercita una foarça gravitacionala. ◇ *Camp visual* ò *camp de vision*: Tròç d'orizont que l'uèlh immobile embraça. ◇ *Camp optic*: Per un instrument optic, angle solide dins lo quau pòu èstre plaçat un objècte, que contunha l'objectiu per formar l'imatge d'aquel objècte. 7. (cínema, tv) *Camp d'imatge*: Espaci embraçat per l'objectiu e reproduch sus la pellicula ò sus lo monitor. ◇ *Camp lòng*: Camp que comprèn de figuras que si

tròvon à mai de 30 mètres de la camerà, ma ben individualisabli. ◇ *Camp mejan*: Camp que comprèn un espaci pron vaste, mé de figuras umani à una distança inferiora à 30 mètres. ◇ *Camp foarça lòng*: camp filmat de luènh, sensa ren en promier plan. 8. (inform.) Dins una basa de donadas, cada porcion d'un enregistrament que contèn una informacion unica e identificada m'un nom comun à toi lu enregistraments. 9. Dins una moneda ò una medalha, superficia de cada faça. 10. (arald.) Superficia de l'escut: *Crotz d'aur dins un camp de golas*. 11. Sector especific d'una activitat culturala, d'una enquista scientifica, d'un estudi, d'una discussion, etc.: *Una descubèrta importanta dins lo camp dei matematicas*, *lo camp dei sieu competenças*. 12. (ling.) *Camp semantic*: Sector dau lexic que lu sieus elements son ligats per rapoart de significat. 12. (mat.) Ensèms dont la multiplicacion es comutativa. ◇ *Camp de racionalitat*: Ensèms dei nombres que si poàdon obtenir à partir dei nombres donats m'ai operacions racionali. ◇ *Camp de definicion*: Domani.

campada n.f. Bivac.

campaire, airitz n. Persona que campeja. Var.: **campejaire**.

campament n.m. Luèc adobat mé d'installacions provisòrias. ◇ Installacion provisòria e rudimentària.

campana n.f. 1. Instrument de metal, en forma de copa inversada, que dona de sons au mejan d'un picon ò d'un marteu. ◇ (fig.) *Èstre balord coma una campana*: Audir pròpi ren. 2. Sonaria de campana. ◇ (espòrts) Sonaria qu'anonça lo darrier torn d'una corsa.

campanaire, airitz n. Persona que fonde li campanas.

campanau n.m. Cloquier.

campanear vi. (*campaneï*) Sonar, en parlant d'una campana. Var.: **campanejar**.

campanejada n.f. Son d'una campana, d'una sonaria.

campanejar vi. Campanear.

campaneta n.f. 1. Pichina campana; sonaria, soneta. 2. Sèrp à soneta.

campanha n.f. 1. Ampla estenduda de terren dubèrta e generalament plana, cultivada ò cultivabla, luènh dei gròs centres abitats: *Aimar la campanha, la calma, lo silenci de la campanha, una campanha vèrda*. ◇ (fig.) *Batre la campanha*: Complir d'accions de polícia, de guèrra ò de guerrilha, en defoara dei centres abitats. ◇ Zòna cultivada, mé de pichins vilatges, abitats espec. per de populacions agricòli, e de maions esparpalhadi: *Viure en campanha*. 2. (ext.) Sason, periòde que li si debana una activitat agricòla: *La campanha dei tantiflas*. 3. Terren adaptat à una rapida manòbra dei tropas, à de batalhas, etc.: *Artilharia de campanha, espitau de campanha*. 4. Cicle d'operacions militari caracterisat per una unitat d'ensèms dins lo temps e dins l'espaci: *Li campanhas d'Àfrica*. ◇ *Campanha de guèrra*: Periòde passat sota li armas en zòna de guèrra, pendent una campanha. 5. Navigacion en auta mar, luènh dau poart e dau país. 6. (ext.) Complèxe d'iniciativas de naturas divèrsi, prolongadi dins lo temps, per una tòca particuliera: *Campanha electorala*. ◇ *Campanha publicitària*: Campanha per lo lançament d'un produch ò per melhorar la sieu presença sus lo mercat. ◇ *Campanha de premsa*: Seria d'articles ò de reportatges jornalistics publicats per sensibilisar l'opinione publica à un problema donat. ◇ *Campanha fotografica*: Viatge qu'un fotografe, espec. professional, fa dins una region donada per n'en retraire toi lu aspèctes mai interessants; la seria de fotografias que n'en trae. 7. (arald.) Benda que cuèrbe lo tèrç inferior de l'escut.

campanhada n.f. Partida de campanha.

campanhard, a adj. e n. De la campanha. Var.: **campanhier**, **campanhòu**.

campanhés, esa adj. e n. De Champanha.

campanhier, a adj. e n. Campanhard.

campanhòu, òla adj. e n. Campanhard.

campanier, a n. Persona que soana li campanas.

campanifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una campana.

campanilisme n.m. Cloquierisme.

campanin n.m. Campaneta.

campanon n.m. Campaneta.

campanula n.f. Planta dei camps ò dei montanhas, que li sieu flors an la forma d'una campana (Familha dei campanulaceas).

campanulacea n.f. *Campanulaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï, dei flors en forma de campana.

campanulat, ada adj. En forma de campana, en parlant en particulier dei partidas d'una flor.

campar vi. Bivacar. ◆ vt. Presentar, retraire: *Campar un personatge*.

campat, ada adj. *Ben campat*: Solide, ben bastit.

campech n.m. 1. Boasc peant e dur, d'un aubre d'Amèrica tropicala. 2. Matèria coloranta extracha d'aqueu boasc. Var.: **campet**, **campucho**.

campejaire, airitz n.m. Aqueu que campeja. Sin.: campaire.

campejar vi. 1. Establir un camp; si establir. ◇ (fig.) *Campar sus li sieu posicions*: refudar de cambiar d'opinion. 2. S'installar dins un campament provisòri. 3. Passar li vacanças sota d'una tenda. Var.: **acampejar**.

campèstre, a adj. Dei camps.

campet n.m. Campech.

campier n.m. Garda, agent comunal que sanciona li infraccions rurali e de caça e participa au manteniment de la tranquillitat publica.

campimètre n.m. Aparelh per avistar lo camp visual.

campimetria n.f. Exploracion dau camp visuaul m'un campimètre.

camping-car n.m. (mòt anglés) Autocaravana. Sin.: **carri durmidor**, **automaion**.

campinhan n.m. (preïst.) Faciès industrial neolitic caracterisat per d'autís rudimentaris e voluminós. ◆ **campinhan, a** adj. e n. Dau Campinhan.

campion, a n. 1. À l'Atge-Mejan, aqueu que calava dins lo camp e si batia en duel per sostenir li rasons d'un tèrç. Sin.: **defensor**, **paladin**.◇ (fig.) Aqueu qu'apara una causa, una ideologia: *Campion de la libertat, de la fe, dau progrès*. 2. Atleta ò equipa qu'a vençut dins un campionat ò un torneu: *Campion dau monde*. ◇ *Campion en títol*: Aqueu qu'a obtengut lo títol lo còup

precedent e lo remete en juèc. ◇ *Campion absolut*: Lo vencedor d'un campionat dont son admessi toti li categorias ò vencedor de la categoria mai auta. ◇ (ext.) Atleta excellent, de granda classa: *Un campion de bicicleta*. ◇ (fig.) Aqueu qu'excella dins una activitat particuliera: *Es un campion dei matematicas*. ◆ adj. Qu'a ganhat un campionat: *Equipa campiona*.

campionat n.m. Competicion periodica, unica ò en un nombre definit de partidas, per conferir lo títol de campion à un atleta ò à una equipa: Campionat de balon, de ciclisme, d'automobilisme, campionat italian, dau monde, campionat masculin, femenin.

campir (*campissi*) vt. En pintura, pintar lo camp ò lo fond. ◇ Estendre la color d'un biais uniforme dins una zòna netament delimitada. ◇ *Campir li lacuneas*: Dins la tecnica de la restauracion, recurbir li zònas de color perdut mé de tenchas locali ò neutri, sensa emplegar de dessenh ni de clarescur.

campissada n.f. Frasca.

camplevar vt. (*camplèvi*) 1. (grav.) Levar li partidas que dévon donar lu blancs, dins la gravadura en releu. 2. Adobar d'alveòles dins una placa de coire per li metre de pòuvera ò de pasta d'esmalh. ◇ *Esmalh camplevat*: Qu'es estat fach m'aqueu metòde.

camptozoari n.m. (zool.) *Camptozoaris*: Animau marin microscopic provedit d'una corona de tentacules ciliats à l'entorn de la boca e de l'anus (embrancament dei Briozoaris).

campucho n.m. Campech.

campus n.m. Grand terren bastit d'edificis universitaris e de residenças per lu estudiants.

camús, usa adj. Cort e plat, en parlant dau nas.

camús, usa adj. e n. Qu'a lo nas plat, coma esquiçat.

can n.m. ['kaŋ] (f. *canha*) 1. Mamifèr domestic dei Carnivòres, omnivòre, m'un excellent flairar, dau pel generalament espés de colors variadi, pupilla redona, dimensions, forma dau morre e comportaments variables en foncion de la raça (*Canis canis*): *Can de garda, de caça, d'aver, de corsa, de combat, de companhia, de secors, de defensa, tenir un can à l'estaca*. ◇ *Can lop* ò *can lobet*: Can de pastre alemand. ◇ *Can guida*: Can adestrat per l'acompanhament dei bòrnis. ◇ *Can policier*: Can adestrat per ajudar la polícia à recercar, à segre e à immobilisar de personas, e finda à recercar de matèrias divèrsi (explosius, dròga). ◇ (fig.) *Èstre coma can e cat*: Èstre totjorn à si garrolhar. ◇ (fig.) *Tractar quauqu'un coma un can*: Tractar quauqu'un mau, d'un mé brutalitat. ◇ *Manjar coma un can*: Totplen mau. ◇ (fig.) *Travalhar coma un can*: Travalhar dur. ◇ (fig.) *Vida de can*: Vida dificila, gaire suportabla. ◇ *Temps de can*: Temps brut. ◇ *Caua facha per lu cans*: Caua mau facha, de marrida qualitat. ◇ (expr.) *Non es fach per lu cans!*: Si di de quauqua ren per incitar una persona à s'en servir ò à li aver recors. ◇ (fig.) *Solet coma un can*: Èstre completament solet, si sentir abandonat. ◇ (fig.) *Si sentir coma un can bastonat*: Si sentir avilit, umiliat. ◇ *Èstre malaut coma un can*: Èstre foarça malaut. ◇ *Entre can e lop*: Au tombar dau sera. 2. (fig.) Persona crudèla, colerica, avara: *S'es comportat coma un can*. 3. (fig., pej.) Persona vila, abjècta, espec. dins de locucions: *A, lo can!* ◇ (anc.) Designacion injurioa d'una persona que professava una autra religion, espec. entre cristians, judieus e musulmans: *Can d'infidèle!* 4. Partida dau mecanisme d'una arma de fuèc que, en s'activant, provòca la messa à fuèc de la carga.

can n.m. ['kan] Títol turc qu'à l'origina valia aqueu d'emperaire e fuguèt portat ulteriorament per de nòbles d'Orient-Mejan e d'Índia. Var.: **khan**.

cana n.f. 1. Planta erbacea (graminacea) dau pen aut, fin e elastic, cau entre lu nos, m'una inflorescença e un plumet. Sin.: **sanha**. ◆ *Cana de bambó*: Lo pen cau dei bambós, emplegat per faire de bastons, de mòbles, etc. ◆ *Cana dau sucre*: Planta erbacea dei graminaceas m'un risòma perenne e dau pen clafit d'un teissut sucrat (*saccharum officinarum*). 2. (ext.) Baston, pèrtega, que sièrvon per divèrs usatges. ◇ *Cana blanca*: Cana qu'emplégon lu bòrnis. – (per ext.) Bòrni. ◇ *Cana de pesca*: Pèrtega facha de divèrs materiaus flexibles, generalament compauada d'elements desmontables ò escamotables, que s'emplega per pescar. 3. (ext., fig.) Instrument, objècte, etc. que per la sieu forma sembla una cana. ◇ *Cana de veirier*: Tube per bofar lo vèire. 4. Vièlha mesura di longuessa, d'una valor variabla d'una region à una autra. À Niça, valia 8 pans (2,096 m). ◇ *Cana carrada*: Anciana mesura d'aira niçarda valent 4,393216 m^2. ◇ *Cana solida*: Anciana mesura de volume niçarda valent 2,302045 estèrs.

cana n.m. *Cana d'Índia*: Balisier.

canabis n.m. Varietat de cànebe que d'eu es extracha una dròga. Sin.: marijuana, cànebe indian.

canabisme n.m. Intoxicacion deuguda au canabis.

canac, a adj. e n. De Canaquia.

canada n.f. Cana (4).

canadà n.f. Pom d'una varietat de la pèu jauna ò gris-brun.

canadèla n.f. Nom generic per doi peis de l'òrdre dei perciformes (Familha dei labridats, la *canadèla* (*symphodus cinereus*) e la *cera* (*labrus viridis*).

canadenc, a adj. e n. Canadian.

canadian, a adj. e n. Dau Canadà. Var.: **canadenc**.

canadiana n.f. 1. Vèsta doblada de pèu, dau coal envelopant, mé de bornieras, inspirada d'aquela dei caçaires canadians. 2. Canòt desribat dei embarcacions indiani.

canaire, airitz n. Persona que fa de cleas. Var.: canier.

canal n.m. 1. Cors d'aiga que s'escorre dins un passatge artificial: *Canal d'irrigacion, d'escolament, canal navigable*. 2. Tube, conducha per liquides, espec. conducha dont passa lo metal fondut per anar dins la forma. 3. (geogr.) Trach de mar, mai vaste qu'un destrech, comprés entre doi tèrras: *Canal d'Otranta*. 4. (anat.) Formacion tubulària alongada, delimitada per de parets pròpri: *Canal uretral*. ◇ *Canal vertebral, canal lagrimal*. 5. (electr.) Unitat elementària d'aparelhs en auta ò bassa frequença, emplegada coma mejan de transmission de senhaus telefonics ò telegrafics. ◆ *Canal televisual*: Tièra de frequenças dei ondas radioelectriqui emplegada per una installacion de trasmission televisuala. ◇ (ext.) Programa de television: *Promier,*

segond canal. Sin.: **cadena**. 6. (fig.) Mejan de comunicacion, de ligason, de difusion: *Canal gerarquic, beurocratic, diplomatic*. ◇ *Canals de distribucion*: Organisacions intermediari que perméton lo transferiment dei bens despí lu productors fins ai consomators. 7. (inform.) Organe que permete lo transferiment ò la transmission d'informacions, espec. entre l'unitat centrala e li unitats periferiqui. ◇ *Canal d'intrada, de sortida*: Conector qu'assegura lo flux dei donadas e dei senhaus de contraròtle entre l'unitat centrala e li unitats periferiqui. Var.: **canau**.

canalet n.m. Pichin canal. ◇ (anat.) Canalicule.

canalha n.f. Individú mespresable, malonèste. Sin.: **racalha**, vilanalha, chormalha, ribaudalha, gentassa, fotralha, mandronalha, gusalha, sarsavalha. ◆ adj. 1. Que si pòu dubitar de la sieu onestat. 2. D'una vulgaritat complasenta e estudiada: *Aver l'ària canalha*.

canalharia n.f. (lit.) 1. Caractèr canalha (de quauqu'un, de quauqua ren). 2. Acte de canalha.

canalicul(e) n.m. (anat., bot.) Fin canal que si forma dins li parets dei cellulas e li fa comunicar entre eli. Var.: **canalet**.

canalicular(i), a (-ària) adj. Qu'a la forma d'un canalicule.

canaliculiti n.f. Inflamacion dei canals glandularis.

canaliera n.f. Canier.

canalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre canalisat.

canalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de canalisar; lo sieu resultat. 2. Conducha qu'assegura la circulacion d'un fluide: *Canalisacion d'aiga, de gas*. ◇ (electr.) Ensèms format per d'unu conductors (ò un solet) e lu sieus elements de proteccion e de fixacion.

canalisaire (-izaire), airitz adj. Que canalisa.

canalisar (-izar) n.f. 1. Rendre navigable coma un canal, en regularisant lo dèbit.: *Canalisar un cors d'aiga*. 2. Menar dins una direccion determinada en empachant la dispersion, l'eparpalhar: *Canalisar una fola, canalisar la sieu energia*.

canalista n. Obrier especialisat dins la construccion de canals.

cananean, a adj. e n. Dau país de Canaan. ◆ grope de lengas semitiqui que comprèn l'ogaritic, lo moabit, lo fenician e l'ebreu. Var.: **cananeu**.

cananeu, ea adj. e n. Cananean.

canapè n.m. 1. Lòng sèti m'un dossier, per mai d'una persona. Sin.: **sofà**, radassier, radassiera, lièch-bas. 2. Lesca de pan fregida au burre dont si méton diferenti cauas (pichina sauvatgina à plumas, en particulier).

canapè-lièch n.m. Canapè que si pòu desplegar per si convertir en lièch.

canar vt. 1. Arpentar (1). Var.: **canejar**. Sin.: **destrar**. 2. Garnir d'un trelís lo fond o lo dorsier d'un sèti.

canard n.m. (francisme) Àneda.

canardar vt. (fam.) Tirar sus quauqu'un (especialament m'una arma de fuèc) en restant à la sosta.

canardiera n.f. 1. Loana dont si tròvon li ànedas. 2. partida d'un estanh adobada per pilhar à la ret li ànedas sauvatgi. 3. Lòng fusiu per tirar sus li ànedas sauvatgi.

canari n.m. Serin dei Canàrias, jaune verdastre, à l'origina dei raças domestiqui.

canari n.m. En Àfrica e ai Antilhas, vas per portar l'aiga potabla.

canaricultura n.f. Alevament de canaris per n'en faire comèrci.

canarina n.f. Canari femèla.

canasta n.m. Juèc que si juèga abitualament à quatre jugaires mé doi juècs de 52 cartas.

canat n.m. 1. Foncion, juridiccion d'un can. 2. País sotamés à la juridiccion d'un can.

canatge n.m. 1. Accion de mesurar m'una cana; lo sieu resultat. 2. Accion de canar un sèti; garnitura canada d'un sèti. 3. Somatometria.

canat, ada adj. Garnit d'un canatge: *Un sèti canat*. Sin.: **trescat**.

canau n.f. Abeurador.

canau n.m. Canal.

canavàs n.m. Canevàs.

cancel n.m. Caduna dei doi parts en boasc dau bast.

cancelacion n.f. Accion de cancelar.

canceladura n.f. Accion de cancelar; lo sieu resultat. Sin.: esfaçament.

cancelar vt. Escafar. Sin.: **esfaçar**.

cancelaria n.f. 1. Administracion, ensèms dei servicis que depèndon d'un cancelier. 2. Administracion centrala dau ministèri de la justícia. 3. (mil.) Bureu encargat dei decoracions, dei recompensas, etc.

cancelier n.m. 1. Dignitari qu'a la garda dei sageus, dins un consulat, un còrs, una administracion. 2. Cap dau govèrn, en Alemanha e en Àustria. 3. En França, cap sobeiran de la justícia, sota l'Ancian Regime.

canceliera n.f. 1. Esposa d'un cancelier. 2. (anc.) Sac forrat per tenir lu pens au caud.

càncer n.m. 1. Tumor maligna que si forma per la proliferacion desordenada dei cellulas d'un teissut ò d'un organe; afeccion que n'en resultat. Var.: **cancre**. 2. (fig.) Mau insidiós: *Lo càncer de la dròga*. 3. Constellacion e signe dau zodiac. ◇ *Un càncer*: Una persona dau signe dau càncer.

cancerifòrme, a adj. En forma de cancre sensa n'èstre un.

cancerigène, a adj. e n. Que pòu provocar ò favorejar l'aparicion d'un càncer. Var.: **cancerogène**.

cancerisacion (-izacion) n.f. Degenerescença canceroa (d'un teissut, d'una tumor benigna, d'una lesion).

cancerisar (-izar) (si) v.pr. Subir una cancerisacion, si transformar en cancre.

cancerisat (-izat), ada) adj. Qu'a subit una cancerisacion.

cancerofòbia n.f. Paur injustificada dau càncer.

cancerogène, a adj. e n. Cancerigène.

cancerogenèsi n.f. Procèssus de formacion d'un càncer.

cancerologia n.f. Disciplina scientifica e medicala qu'estúdia e tracta lo càncer. Sin.: **oncologia**.

cancerologic, a adj. Relatiu à l'estudi, au tractament dau càncer. Sin.: **oncologic**.

cancerològue, òga n. Especialista dau càncer. Sin.: **oncològue**.

cancerós, oa adj. Dau càncer.; de la natura dau càncer: *Tumor canceroa*. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'un càncer.

canceu n.m. Grasilha de balustrada.

cançon n.f. 1. (liter.) Composicion lirica en rapoart mé la música, formada d'uni estanças qu'à l'origina si correspondíon per lo nombre, la disposicion dei vèrs (sobretot d'endecasillabes e setenaris) e l'entrebescament dei rimas, e s'acabàvon m'un comjat: *Cançon dei trobadors*. ◇ *Cançon liura*: Cançon que la sieu division en estanças non correspoande plus à un esquèma precís. ◇ *Cançon de gèsta*: Poema epic medieval que canta lu fachs dei cavaliers. – *Cançon de la Crosada*: Poema occitan que cuènta lo debanar de la Crosada còntra lu Albigés. 2. (mus.) Composicion per cant e instruments, generalament m'un refranh. 3. (fig.) Cen que revèn m'una granda frequença, en provocant un efècte de monotonia: *Ensèms m'eu, es totjorn la mema cançon!*

cançonaire, airitz n. Artista que compaua e interpreta de tèxtos (ò de cançons) satirics.

cançonar vt. Faire una cançon satirica de (quauqu'un). Var.: **cançonejar**.

cançonejar vt. Cançonar.

cançoneta n.f. Pichina cançon sus un subjècte leugier.

cançonier n.m. 1. (lit.) Recuèlh de cançons ò de poesias liriqui: *Lo cançonier de Petrarca*. 2. (mús.) Recuèlh de cançons ò de cançonetas.

cançonier n.m. Compositor ò versificator de cançonetas.

cancre n.m. Càncer.

cancrena n.f. 1. Mortificacion locala qu'abotisse à la necròsi dei teissuts en s'espandissent de pròche en pròche. ◇ *Cancrena gasoa*: Deuguda à de micròbis anaeròbis que desvelópon de bullas de gas dins l'espessor dei teissuts, lo mai sovent sus de plagas brutadi de tèrra. 2. (fig. lit.) Mau insidiós: *La cancrena dau fanatisme*. Var.: **cangrena**.

cancrenar vt. 1. Provocar la cancrena de (un teissut, una partida dau còrs). Var.: cangrenar 2. (fig. lit.) Corrompre, viciar. Sin.: **avilir**, **agusardir.** ◆ **si cancrenar** v.pr. Èstre tocat per la cancrena.

cancrenós, oa adj. De la natura de la cancrena: *Infeccion cancrenoa*. Var.: cangrenós.

cancroïde n.m. (med.) Epitelióma de la pèu e dei mucoï de tipe ulcerós.

candarissa n.f. Caliòrna.

cande, a adj. Candide.

candela n.f. 1. Cilindre de cera, estearina, etc. provist, au lòng de l'ais vertical, d'estopa, que s'acende per esclairar: *Acendre, amurcir una candela*, *dinnar, lièger au lume d'una candela*. ◇ *Anar en candela*: Partir en linha drecha. ◇ *Si destrúger coma una candela*: Maigrir per malautia, etc. ◇ *Acendre una candela à un sant*: Per mercejar un sant d'una gràcia recevuda. ◇ (fig.) *Acendre una candela à quauqu'un*: Li èstre infinidament reconoissent. ◇ (fig.) *Tenir la candela*: Favorejar una relacion amoroa mé la sieu presença. Sin.: quilhar lo tison. ◇ (fig.) *Non valer la candela*: Non valer la pena. – *Lo juèc non vau la candela*: Lo bilanç de l'accion envisatjada es negatiu. Sin.: (expr.) lo fum non vau la candela**.** 2. (fis.) Unitat de mesura d'intensitat luminoa dins lo Sistema Internacional, definida coma l'intensitat luminoa dins una direccion donada d'una foant qu'emete una radiacion monocromatica de frequença 540 x 10^{12} hèrtz que la sieu intensitat energetica dins aquesta direccion es pariera à 1/683 watt/esteradiant. 3. (mec.) Organe, en forma cilindrica, fixat dins la paret de la cambra de combustion dei motors d'explosion, dont péton li belugas per botar fuèc au mesclum d'ària e de carburant. 4. (geol.) Estalactita. Var.: **candelon**. 5. fig. fam.) Narveu que pende dau nas. 6. (espòrt) *En candela*: En autessa, en parlant d'un balon, d'una bala (espec. au rugbi e au balon). ◇ *Saut en candela*: Intrada dins l'aiga per lu pens, en posicion perfiechament verticala. ◇ En gimnastica, posicion verticala reversada en s'apontelant sus li espatlas e lo coal.

candelabre n.m. 1. Candelier mé mai d'una branca. 2. Lampadari sus la via publica. Sin.: lampesier **(1 e 2)**. 3. (arquit.) Supoart d'ornament (balustra, colomna, etc.) d'un dispositu d'esclairatge. (arquit.) Ornament fach de copas, de vas superpauats associats à d'arabescas, caracteristic de l'art de la Renaissença francesa.

candelaire, airitz n.m. Persona que fabrega de candelas.

candelaria n.f. Fabrega de candelas.

candeleta n.f. 1. Pichina candela. 2. Garri de cròta.

candelier n.m. 1. Supoart, generalament provist d'una poncha, per de candelas, de ciris. 2. Persona que fa ò vende de candelas. 3. (mar.) Barra metallica verticala e traucada per passar li filieras d'una gardacòrs.

candeliera n.f. Fèsta catolica (2 de febrier) de la Presentacion de Jèsus au Temple e de la Purificacion de la Vierge. Prov.: "per candeliera, lo soleu va per valons e per valieras".

candelina n.f. Pichina candela.

candelissa n.f. Caliòrna.

candelon n.m. 1. Pichina candela. 2. Estalactita.

candeu n.m. 1. Boasc que sièrve per esclairar lo dedintre d'un forn. 2. Alumeta sensa sofre.

candi n.m. Sucre candi.

candidà n.m. Fonge microscopic que provòca de candidiasi.

candidament adv. D'un biais candide; embé candor. Sin.: **ingenuament**, **innocentament**.

candidat, a n. 1. Persona que vòu obtenir un títol, una denhetat, una foncion electiva. 2. persona que postula à un emplec. 3. Persona que si presenta à un examèn, à un concors, à una eleccion. 4. (ext.) Qu'a de boani possibilitat de succès: *L'equipa de Niça es candidata à la victòria en campionat*.

candidatar vi. Faire acte de candidatura.

candidatura n.f. Qualitat de candidat; fach de si portar candidat: Faire acte de candidatura, depauar la sieu candidatura.

candide, a adj. Que manifèsta ò presenta de candor. Var.: **cande**. Sin.: **ingenú**, **innocent**.

candidessa n.f. Qualitat d'una persona candida. Var.: **candidesa**. Sin.: candor, simplitge, credulitat, nesciesa (pej.), nesciardaria (pej.), puretat, dardanaria (pej.).

candidiasi n.f. Micòsi provocada sobretot per lo fonge microscopic "*candida albicans*". Var.: candidòsi.

candidòsi n.f. Candidiasi.

candir vt. (*candissi*) Cristallisar (de sucre). ◆ **si candir** v.pr. 1. Si cristallisar, en parlant dau sucre. 2. Si curbir de sucre cristallisat, en parlant de la frucha.

candit, ida adj. Cubèrt de sucre candi.

cando n.m. (dr. fisc.) Abonament à la talha, à un impoast. Var.: càndol. ◇ *Èstre à cando*: Èstre abonat.

candolier n.m. 1. Abonat à la talha. 2. Client.

candor n.f. 1. Blancor intensa e resplendenta: La candor d'un vestit de maridatge. 2. (fig.) Innocença, semplicitat, ingenuitat: *La candor dei sieus sentiments*. Sin.: **puretat**.

cànebe n.m. 1. Planta erbacea annuala dei Cannabaceas, dei fuèlhas paumadi-lanceoladi, dei flors mascli separadi en panolha terminala e femèlas portadi per d'individús divèrs (*Cannabis sativa*). 2. Fibra teissila extracha dau pen d'aquela planta.. 3. Teissut raspinhós obtengut m'aquela fibra. 4. Coarda ò cordèla de cànebe. 5. *Cànebe indian*: Planta erbacea dei Cannabaceas, rica de substanças resinoï, que s'en tira la dròga omonima emplegada coma analgesic, narcotic e estupefiant (*Cannabis indica*).

canebic, a adj. Dau cànebe; relatiu au cànebe: *Intoxicacion canebica*.

canebier n.m. Luèc plantat de cànebe. Var.: **canebiera**.

canebiera n.f. Luèc plantat de cànebe. Var.: **canebier**.

canefòra n.f. (Antiqu. gr.) 1. Filha que, dins d'uni ceremònias, portava sus la tèsta una goarba sacrada. 2. Representacion esculptada d'una canefòra, que pòu servir de supoart, coma la crisalida.

canejaire, airitz n. Persona que caneja.

canejar vt. Arpentar (1). Var.: **canar**. Sin.: **destrar**.

canela n.f. 1. Pòuvera d'escòrça de canelier, obtenguda per rasclatge e emplegada coma aromat. 2. *Pom canela*: Fruch comestible d'una espècia d'anòna. ◆ adj. D'un brun clar, color de la canela.

canela n.f. Aparelh que produe una flama totplen cauda per combustion d'un gas, e que s'emplega per soudar e descopar lu metals.

canèla n.f. 1. Robinet que si mete à una bota, à una cuba. Sin.: **luquet**. 2. Bobina (de fieu). Sin.: **roqueta**.

caneladura n.f. 1. (arquit.) Caduna dei motladuras verticali ò en eliça cavadi sus lo fust d'una colomna. 2. (bot.) Estria longitudinala sus lo pen d'uni plantas. 3. (geomorf.) Silhon rectilinhe ò leugierament corbe cavat per l'erosion dins li ròcas nudi. 4. (tecn.) Rega longitudinala sus una pèça mecanica de revolucion.

canelar vt. Ornar de caneladuras.

canelaria n.f. Lo tot dei borneus. Sin.: **canalisacion**.

canelat, ada adj. Ornat de caneladuras.

canelier n.m. Aubre dau tipe dau laurier, d'Índia e de China, que la sieu escòrça fornisse la canela.

caneliera n.f. Pichin tube rigide destinat à èstre ficat dins un orifici (natural ò non) de l'organisme.

canelon n.m. 1. Pasta alimentària rotlada en cilindre e farcida. Var.: **cannellone** (mòt italian). 2. Caneliera de seringa.

canestrada n.f. Contengut d'un canèstre.

canèstre n.m. Goarba.

canestron n.m. Pichina goarba.

canet n.m. 1. Caneliera. 2. Canier.

caneta n.f. 1. Botilheta ò bóstia metallica per la bièrra, etc.; lo sieu contengut. 2. Cilindre contengut dins la naveta, qu'à l'entorn si vèn enrotlar lo fieu de trama sus un mestier per téisser e lo fieu per cordurar ò per brodar sus una màquina de cordurar.

canevàs n.m. 1. Gròssa tela clara dau teissatge gaire sarrat, sus la quala si fa la tapissaria ò la dentela m'una agulha. 2. Ensèms dei ponchs principals d'una figura, dei ponchs geodesics, que sièrve à establir una carta. 3. Plan, esquema d'una òbra literària, d'un expauat. Var.: **canavàs**.

cànfora n.f. Canfre.

canfrar vt. Tractar mé de canfre.

canfrat, ada adj. Que contèn de canfre.

canfre n.m. 1. Substança aromatica cristallisada extracha dau canfrier. 2. *Canfre sintetic*: Pòuvera blanca, cristallina, qu'a de proprietats vesini à-n-aqueli dau canfre.

canfrier n.m. Laurier d'Àsia orientala e d'Oceània, que s'en extrai lo canfre.

canga n.f. En China, carcan qu'empachava lu coals e lu ponhets dei presoniers.

cangoró n.m. Mamifèr australian, de l'òrdre dei marsupials, dei membres posteriors foarça lòngs que li perméton de si desplaçar per sauts (lo mascle pòu faire fins à 1,50 m d'autessa, la femèla consèrva lo sieu pichin pendent sièis mes dins una cavitat ventrala). Var.: **kangoró**.

cangrena n.f. Cancrena.

cangrenar vt. **Cancrenar**.

cangrenós, oa adj. **Cancrenós**.

canha n.f. 1. Femèla dau can. 2. (fig. pop.) Frema vila, abjècta.

canhada n.f. Portada de cans.

canhar vi. Faire de cadeus. Sin.: cadelar, canhotar.

canhara n.f. Caua sensa importança. Sin.: **quincalha**.

canhard n.m. Gròssa calor. Sin.: **calorassa**, **canicula**.

canhàs n.m. Gròs can.

canhassa n.f. 1. Gròssa canha. 2. (fig. pop.) Frema abjècta.

canhin n.m. Pichin can. Var.: **canholin**.

canholin n.m. Pichin can. Sin.: **cadeu**.

canhon-moton n.m. Raça de can de companhia eissida dau barbet, eme lu pels lanós e crespats. Var.: can-moton.

canhòt n.m. Canholin.

canhòta n.f. 1. Caissa comuna dei membres d'un grope, d'una associacion; soma reculhida per aquela caissa.. 2. Dins unu juècs d'azard, soma que s'amolona d'un tiratge à l'autre e qu'una persona pòu ganhar d'un còup solet.

canhotar (*canhòti*) vi. Cadelar, canhar.

canibal(e), a adj. e n. 1. Antropofague. 2. Que manja lu animaus de la sieu espècia.

canibalesc, a adj. D'una sauvatjaria canibala.

canibalic, a adj. (psican.) Relatiu au canibalisme.

canibalisacion (-izacion) n.f. Accion de canibalisar; lo sieu resultat.

canibalisar (-izar) vt. 1. Recuperar li pèças destacadi en boan estat d'un objècte, d'un aparelh que fonciona plus. 2. (com.) En parlant d'un produch, concurrençar (un autre produch de la mema marca), ocupar progressivament la sieu plaça sus lo mercat.

canibalisme n.m. 1. Fach (per un òme, una bèstia) de manjar lu sieus pariers. 2. (psiquian.) Fantasma de l'estadi oral, que mena à voler manjar l'objècte dau desir per lo s'incorporar.

canicula n.f. 1. Periòde de foarta calor; aquela calor. 2. (astron.) Epòca que marcava lo començament de l'estiu, quora l'estela Sirius si auça e trasmonta en meme temps que lo soleu.

canicular(i), a (-ària) adj. Totplen caud: *Una calor caniculària*.

canide n.m. *Canides*: Familha dei mamifèrs carnassiers dai caisselàs nombrós, dai àrpias non retractili, coma lo lop, lo can, lo chacal.

canier n.m. Luèc plantat de canas. Sin.: **canet**, **canaliera**.

canier, a n. Canaire.

canilha n.f. Benda sensa fin facha d'un riban contunh e sople en cauchoc armat ò en metal que permete à un engenh de si desplaçar sus cada sòrta de terren.

canilhat, ada adj. Provedit de canilhas.

canin, a adj. Que pertòca lo can.

canina n.f. Dent ponchuda, de cada costat dei incisivas. Sin.: **dent de l'uèlh**, **croquet**.

caninier, a adj. Qu'apartèn à la raça dei can. Var.: **canin**.

canionisme n.m. Canyoning.

canís n.m. 1. Canissa. 2. Ret destinada à la pesca dei muges sautaires que cèrcon l'aiga doça dei bocas per fregar. ■ Si mete en plaça promierament una ret verticala en ceucle, pi una que fa lo torn à la susfàcia au lòng de la promiera, mantenguda orizontala au mejan de cledas de canas. S'espaventa lo peis, que sauta foara de l'aiga denant de retombar dins lo canís.

canissa n.f. Assemblatge de canas que sièrve de talhavent. Var.: **canís**.

canissa n.f. Can dau peu boclat e abondant (can). Sin.: **barbon** (italianisme).

canissier, a n. Persona que travalha li canissas.

cannabinacea n.f. *Cannabinaceas*: Familha de plantas (òrdre dei urticalas) que comprèn lo cànebe e lo loblon.

cannellone n.m. (mòt italian, pl. **cannelloni**) Pasta alimentària rotlada en cilindre e farcida. Var.: **canelon**.

canobon n.m. Cana comuna dau pen lòng, dei fuèlhas agudi, emplegat en banastaria.

canon n.m. 1. Pèça d'artilharia que sièrve à mandar de projectiles à lònga distança m'una trajectòria tenduda: *Canon anticarri*, *antiaerian*. ◇ (mar.) *Canon de corsia*: Pèça d'artilharia mai gròssa plaçada à la proa de la galèra. Var.: **canon de corsier**. ◇ (fig., fam.) *Èstre un canon*: Èstre foarça bèla, en parlant d'una filha, d'una frema. Sin.: **èstre una bèla planta**. ◇ (fig., fam.) *Beure un canon*: Beure un gòt. ◇ *Carn à canon*: La massa dei sordats expauats pauc ò pron cinicament à la moart. ◇ *Canon d'aiga*: Aparelh per mandar d'aiga, emplegat dins d'operacions d'òrdre public per esparpalhar lu manifestants. 2. Part posteriora dei antiqui bombardas, que contenia la carga de lançament. 3. Dins l'armadura antica, cadun dei doi tròç tubularis per aparar lo braç e l'avant-braç. 4. *Canon electronic*: Estructura mecanica, que constituisse la part essenciala de totplen de dispositius electronics, que produe un fais d'electrons e li pòu metre fuèc e pòu n'en contrarotlar la posicion e l'intensitat. 5. *Canon à neu*: Canon per recurbir li pistas de neu artificiala. 6. Dins l'arnescament dau cavau, part transversala qu'ientra dins la boca dau cavau. 7. Plec arredonit d'una gorgiera, d'un caireu. 8. (en foncion d'adjectiu, fig., fam.) *Èstre canon*: Èstre foarça bèla, en parlant d'una filha, d'una frema; èstre foarça beu, en parlant d'un objècte, etc.

canon n.m. 1. Critèri normatiu per un camp de conoissenças ò d'accions: *Lu canons de la recèrca scientifica, de la pintura abstracha, si comportar segond lu canons de la boana educacion*. Sin.: **nòrma**. 2. Nòrma juridica establida ò messa en avant per la Glèia. 3. Cada disposicion dau còdi de drech canonic: *Comentar lo quint canon*. 4. Catalògue dei libres que, dins d'uni religions, son reconoissuts revelats, sacrats ò autentics: *Canon bodista, ebraïc, cristian*. 5. Dins la liturgia catolica, part de la celebracion de la messa, dau prefaci à la comunion. 6. Lista d'autors e d'òbras considerats coma modèles d'un periòde cultural, una escòla, un genre literari, etc. 7. (mús.) Forma polifonica dont tota la linha melodica e ritmica es repilhada per doi votz ò de mai, en mai de la votz principala: Canon simple, canon dirècte. ◇ Composicion d'esperela, ò part d'autri composicions, come dins la fuga.

cañon n.m. (mòt espanhòu) Valada estrecha e prefonda, dei parets verticali. ◇ *Cañon sotamarin*: Depression alongada e estrecha dei fonds oceanics. Var.: **canyon** (angl.).

canonada n.f. Escambi ò seguida de còups de canon. Var.: **canonejada**.

canonament n.m. Accion de canonar.

canonar vt. 1. Tirar à còups de canon (sus un objectiu). 2. Plegar en canons; plissar.

canonatge n.m. Plissat, plissatge.

canonejada n.f. Canonada.

canonge n.m. 1. Clergue qu'apartèn à un capítol regulier ò seculier. 2. (espec. au pl.) Reguliers, monges

que vívon dins de comunautats segond li règlas de sant Augustin. 3. (fig.) Que li agrada una vida tranquilla.

canongessa n.f. Religiosa d'uni comunautats.

canonial, a adj. Enonciat per lu canons de la Glèia. Var.: **canoniau**.

canoniau, ala adj. Canonial.

canonic, a adj. 1. Qu'es confòrme à un canon: *Estile canonic*.◇ (ext.) Valide, regulier: *Procediment canonic*. 2. Confòrme ai lèis de la Glèia: *Acte, maridatge canonic*. ◇ *Drech canonic*: Ensèms dei nòrmas juridiqui fixadi e messi en avant per la Glèia dins lo govèrn dei fidèles e, per ext., disciplina qu'estúdia aqueli nòrmas. ◇ *Oras canoniqui*: Li oras establidi per recitar li divèrsi parts dau breviari; li parts dau breviari. ◇ (fig.) *Ora canonica*: Lo moment mai oportun per faire quauqua ren. 3. Qu'apartèn au canon dei escripturas sacradi: *Libres canonics*. 4. (fam.) *Atge canonic*: Grand atge. 5. (mat.) Si di de la forma naturala, principala d'unu èstres ò d'uni representacions matematiqui. – *Injeccion canonica*: Aplicacion d'una part d'un ensèms dins aquel ensèms que, à tot element d'aquela part, assòcia l'element eumeme.

canonica n.f. (filos.) Ensèms dei règlas que sièrvon à enonciar un sistema.

canonicament adv. D'un biais canonic; en seguissent lu canons.

canonicat n.m. Denhetat de canonge.

canonicitat n.f. Caractèr de cen qu'es canonic.

canonier n.m. Militari especialisat dins lo servici dei canons.

canoniera n.f. 1. (mar.) Bastiment leugier armat de canons e emplegat sus lu cors d'aiga e pròche dei coastas. 2. (vièlh) Arquiera per tirar au canon.

canoniquessa nf. 1. Filha que, sensa faire de vots, vivia dins una comunautat religioa. 2. Religioa qu'avia una prebenda dins un capítol de filhas.

canonisable (-izable), a adj. Susceptible d'èstre canonisat.

canonisacion (-izacion) n.f. Accion de canonisar; proclamacion solemna dau papa e ceremònia qu'à la fin, après un *procès de canonisacion*, un personatge es oficialament admés au nombre dei sants.

canonisar (-izar) vt. Metre au nombre dei sants per un procès de canonisacion.

canonista n. Especialista dau drech canon.

canòt n.m. Embarcacion sensa poant, mouguda mé de rems, una vela ò un motor. ◇ *Canòt pneumatic*: Canòt de tela impermeabilisada, gonflat d'ària ò d'un gas inèrte. ◇ *Canòt de sauvament*: Embarcacion provista de caissons d'insubmersibilitat e destinada au secors en mar dei naus en perdicion. Sin.: barcòt, barquet.

canotar vi. (*canòti*) Manovrar un canòt.

canotatge n.m. Accion de canotar.

canotier n.m. 1. Remaire que fa partida d'un equipatge de canòt. 2. Persona que si passeja en canòt. 3. Capeu de palha dau bòrd plat.

cansaret n.m. Cadun dei elements laterals d'una sàvega, dins lo prolongament dei foalhas.

cant n.m. 1. (mús.) Usatge de la votz umana segond una linha melodica e un ritme, mé de paraulas ò sensa paraulas, m'un acompanhament instrumental ò sensa. ◇ *Cant anglican, bisantin, gregorian*: Estiles mé de ritmes e de mesuras fixats per la liturgia e la tradicione. ◇ (ext.) Composicion musicala solament vocala. ◇ Dins una composicion vocala e instrumentala, la partida vocala. ◇ Dins una composicion vocala e instrumentala, la partida que poarta la melodia. Sin.: **linha melodica**. 2. Art, estile e tecnica dau cantar: *Leiçon de cant*. 3. Emission de votz dei auceu, espec. s'es melodioa ò au manco agradiva: *Lo cant dau rossinhòu*. ◇ *Lo cant dau cigne*: Aqueu melodiós que, segond la legenda, lo cigne emete en morent; (fig.) La darriera òbra d'un artista, lo darrier travalh de quauqu'un. 4. Caduna dei partidas d'un poema epic ò didactic: *Lu cants de la Divina Comèdia*. Var.: **canta**.

cant n.m. Costat mai pichon de la seccion d'una pèça escairada. ◇ *De cant*: Dins lo sens de la longuessa e sus la faça mai pichina, dins un plan vertical. Var.: **canteu**.

canta n.f. Cant, dins un poema.

cantable, a adj. Que si pòu cantar. ◆ n.m. (mús.)

cantada n.f. Composicion musicala escricha à una votz ò mai, m'un acompanhament musical. Var.: **cantata** (mòt italian), cantadissa.

cantadilha n.f. Pichina cantada de cambra.

cantadissa n.f. Cantada.

cantador n.m. Cantator.

cantafaula n.f. (lit.) Racuènte medieval que fa alternar de pròsa recitada e de vèrs cantats.

cantaira n.f. Cantatritz, cantairitz.

cantaire, airitz n. Persona que canta. ◆ adj. Que lo sieu cant es melodiós, en parlant d'un auceu: *Auceu cantaire*.

cantaïssa n.f. Cant lòng.

cantalés, esa n. e adj. Dau Cantal; relatiu au Cantal.

cantaneta n.f. Cantareta.

cantant, a adj. Cantadís.

cantadís, issa adj. Qu'a una intonacion melodioa: *Un accent cantadís*.

cantalop n.m. Varietat de melon dei coastas raspoï e de la carn color d'orange.

cantaplora n.f. 1. (arquit.) Barbacana. 2. Robinet ajustat au fond d'una bota. 3. Totairòu dau lòng tube traucat.

cantar vi. e vt. Produrre embé la votz de sons melodiós, faire audir una cançon, un cant: *Emparar à cantar, cantar just, cantar faus*. ◆ vi. 1. Començar à bulhir, en parlant d'un liquide. 2. *Faire cantar quauqu'un*: Li demandar de sòus en escambi dau silenci. 3. *Faire cantar la lenga*: La faire clacar. ◇ *Faire cantar lu oàs*: Lu faire cracar. ◇ Faire cantar li dents: Li faire crussir. ◆ vt. (fam.) Cuntar de cauas sensa importança ò totplen estonanti: *Que mi cantes aquí?*

cantar [kan'tar] n.m. (ar. *quintar*, gròs pes). Pes de cent quilòs. Var.: **quantar**.

cantarà n.m. Bufet. Sin.: **despensa**, **escudelier**, **credença**.

cantarèla n.f. *Cantarèla manjadissa*: Fonge foarça preat e conoissut, en forma de trompeta, de color saura, que creisse dins lu boascs (*cantharellus cibarius*). Sin.: **cresta de gal**, **galet**, **jaunet**, **aurelheta**.

cantarèla n.f. (mús.) 1. Coarda mai aguda d'un instrument à coardas e à mànegue. Var.: **cantin**. 2. Auceu engabiat per atraire m'au sieu cant lu auceus de la sieu espècia.

cantarelar vt. e vi. Cantar à votz bassa. Var.: **cantarelear**, **cantarelejar**.

cantarelear vt. e vi. (*cantarelei*) Cantar à votz bassa. Var.: **cantarelar**, **cantorlejar**, **cantarelejar**.

cantarelejar vt. e vi. Cantarelear.

cantareta n.f. Dins la barca de pesca, estatgiera dont lo mèstre paua lu sieus objèctes personals. Var.: **cantaneta**.

cantareu, ela adj. 1. Que li agrada cantar ò que canta ben. 2. Agradiu à l'aurelha. ◆ n.m. 1. Pichina limaça blanca que si tròva dins li olivedas. 2. Juèc tradicional niçard (lu enfants intràvon dins li trencadas de la ciutat cada còup que li èra de travalhs. Rabalhàvon de tèrra argiloa e n'en faíon una mena de sietonqu'èra pi barrat. Li mandàvon d'ària cauda pi mandàvon au soal aqueu "cantareu" qu'esclatava en faguent un bosin caracteristic).

cantari n.f. Cantarida.

cantarida n.f. Insècte coleoptèr vèrd daurat, de 2 cm de lòng, frequent sus li vèrnas. ◇ *Pòuvera de cantarida*: Pòuvera que s'emplegava dins de preparacions d'afrodisiacs. Var.: **cantari**, **cantarilha**.

cantaridina n.f. Alcaloïde toxic congestionant, extrach dei cantaridas.

cantarilha n.f. Cantarida.

cantarina n.f. Cantatritz.

cantassejar vt. e i. Cantar totplen e mau.

cantata n.f. (mòt it.) Cantada.

cantatge n.m. Rescapte. Var.: **chantatge** (fr.).

cantator n.m. Cantaire liric. Var.: **cantador**.

cantatritz n.f. Frema que canta d'àrias liriqui. Var.: **cantaira**, **cantarina**.

cantauceu n.m. Sublet per enganar e achapar lu auceus. Sin.: **cimbeu**.

cantejament n.m. Fredonament.

cantejar vi. Fredonar.

canteu n.m. 1. Cant (pèça escairada). 2. Pèça de boasc ajustada sus lo costat d'una taula ò d'un fond de violon ò de violoncèla per n'aumentar la larguessa. Var.: **canton**.

cantic n.m. Cant d'accions de gràcias; cant religiós en lenga vulgària.

cantica n.f. Composicion narrativa ò religioa partida en cants en tèrça rima. ◇ (per anton.) Caduna dei tres partidas de la ***Divina Commèdia***.

cantilena n.f. À l'Atge Mejan, poema cantat, dau caractèr epic, que la sieu origina s'atròva dins li sequenças latini. La ***Cantilena de Santa Eulalia*** (v. 880) es la mai conoissuda.

cantin n.m. 1. Coarda mai aguda d'una guitarra, etc. 2. Ponch sensible: *Tocar lo cantin*.

cantina n.f. Servici qu'alestisse lo manjar d'una collectivitat.

cantinier, a n. Persona emplegada dins una cantina.

canton n.m. 1. Angle: *Lo canton de la coïna, si metre dins un canton*. ◇ Espec.) Recanton dapé dau fugairon. ◇ *Jugar ai quatre cantons*: Juèc d'enfants dont lu jugaires si dévon plaçar ai quatre cantons. 2. Canteu. 3. En França, sotadivision territoriala d'un arrondiment. 4. Au Luxemborg e en Soíssa, caduna dei principali divisions administrativi. 5. Au Canadà, division cadastrala de 100 milas cairats. 6. (arald.) Pèça onorabla de forma cairada, generalament dins un canton.

cantonada n.f. (anc.) Cadun dei costats dau pontin d'un teatre, dont si metíon lu espectators privilegiats. ◇ *Parlar à la cantonada*: Parlar à-n-un public que non es sus lo pontin; parlar sensa donar l'impression de s'adreiçar vertadierament à quauqu'un.

cantonal, a adj. Relatiu au canton. ◇ *Eleccions cantonali*: ò *cantonalas* (n. f.pl.): En França, eleccion dei conselhiers generals dins un canton.

cantonament n.m. 1. Establiment temporari de tropas dins un luèc abitat; luèc dont una tropa cantona. 2. (dr.) Delimitacion d'un terren; lo terren delimitat. 3. (dr.) Limitacion de drech d'un creancier. Var.: **acantonament**.

cantonar vt. 1. *Cantonar de tropas*: Li installar dins de cantonaments. 2. Isolar, metre à l'escart. 3. Abutar en un luèc que non s'en pòu escapar. 4. (arquit.) Garnir dins lu angles. ◆ vi. Pilhar lu sieus quartiers. Var.: **acantonar**. ◆ **si cantonar** vi. Si tenir à l'escart; si limitar à.

cantonejament n.m. Fredonament.

cantonejar vi. Fredonar.

cantonés, esa adj. De Canton. ◆ n.m. Dialècte chinés.

cantonier n.m. 1. Emplegat comunal encargat de netejar li vias, lu camins e cen que li costeja. 2. (c. de f.) Emplegat encargat dau manteniment de la via.

cantonier, a adj. Qu'es dins un angle.

cantoniera n.f. 1. Benda d'estòfa qu'enquadra una poarta, una fenèstra. 2. Ferradura au canton d'un còfre, etc. 3. Butaròda.

cantoplastia n.f. Operacion qu'a per estigança d'esperlongar la fenda paupebrala quora non es pas granda.

cantor n.m. Cantaire.

cantorau n.m. Persona que canta à la glèia. Sin.: **cantre**, **chantre**.

cantòria n.f. Tribuna de glèia.

cantorlejadissa n.f. Fach de cantarelear.

cantorlejar vt. vi. Cantarelear.

cantotomia n.f. Entalha cirurgicala de la comissura extèrna dei parpèlas.

cantre n.m. Chantre.

cantussier n.m. Mòble de boasc que li es pauat lo libre de cants de glèia. Sin.: **letrin**, **letrier**.

canucha n.f. Tube per aspirar de la bota lo vin que si vòu tastar.

canuchal(e) n.m. (italianisme) Luneta, longavista. ◆ (vulg.) *Far un canuchal*: Far una felacion.

canula n.f. 1. Pichin tube rigide ò mièg rigide, destinat à èstre ficat dins un orifici (natural ò non) de l'organisme. 2. Persona noioa.

canulaire, airitz adj. (pop.) Enuiant.

canular n.m. (fam.) Mistificacion.

canular vt. (fam.) Enuiar, importunar.

canularesc, a adj. De la natura dau canular.

canut, da adj. Vengut blanc per lo fach dau sieu temps. Sin.: **pèl blanc**, **blanc**.

canut, usa n. Obrier especialisat dins lo teissatge de la seda, à Lion (si revoltèron en lo 1831, ma lo sieu movement fuguèt esquiçat per lo Duc d'Orleans e Soult).

canyon n.m. (angl.) Cañon.

canyoning n.m. (mòt anglés) Espòrt d'aigas vivi que consistisse à davalar una ribiera en alternant deneda, randonada e escalada. Var.: **canionisme**. Sin.: **torrentisme**.

caolin n.m. Ròca argiloa blanca e rompedissa, compauada essencialament de caolinita e qu'es emplegada per faire la porcelana dura. Sin.: **argela blanca**. Var.: **kaolin**.

caolinic, a adj. 1. De la natura dau kaolin. 2. Ric en kaolin. Var.: **kaolinic**.

caolinisacion (-izacion) n.f. Formacion dau caolin per alteracion dei feldespats alcalins dei granits. Var.: **kaolinisacion (-izacion)**.

caolinisar (-izar) v.t. Mudar en caolin. Var.: **kaolinisar**, **kaolinizar**. ◆ **si caolinisar** v.pr. Si mudar en caolin.

caolinita n.f. (miner.) Silicat natural d'alumini, qu'apartèn au gropes dei argilas, constituent principal dau caolin. Var.: **kaolinita**.

caors n.m. Vin de Caors.

càos n.m. 1. (filos.) Confusion generala dei elements de la matèria, avant la creacion dau monde. ◇ (fig.) Desòrdre espaventable, confusion generala. Sin.: **trebolici**, **trebolum**, **trantalh**. 2. (geomorf.) Amolonament de blòcs que si forma dins d'unu tipes de ròcas sota l'accion de l'erosion.

caotic, a adj. Que tèn dau càos. Sin.: **confús**.

C.A.P. n.m. Sigla per *Certificat d'aptituda professionala*: Diplòma francés de formacion professionala, que comprèn una part d'estudis teorics e una part d'aprendissatge.

cap n.m. 1. Extremitat. ◇ *De cap en cap*: D'una extremitat à l'autra. ◇ *Aquò es lo cap*: Aquò es lo ponch essencial. ◇ *En cap à*: Après una durada donada: *En cap à un moment*, *en cap à una an*. ◇ ***De cap à/en cima***: D'una extremitat à l'autra. ◇ ***Cap e cap***: Tèsta à tèsta. ◇ ***Èstre à cap de camin***: Èstre à la darriera extremitat, à la fin de la sieu vida. Sin.: èstre à la tècola**.** 2. (arald.) Cima de l'escut. 3. Tèsta. ◇ *De cap à pen*: Dei pens fins à la tèsta. 4. Persona que detèn l'autoritat: *Cap de familha*, *d'entrepresa* (au fem. (fam.): Capa. Sin.: **capitana**). ◇ Dins la denominacion de divèrs grades militaris, administratius ò privats: *Cap de batalhon*, *de cabinet*, *de servici*. – *Cap coïnier* ò *cap*: Aqueu qu'es à la tèsta de la coïna d'un restaurant. – *Cap d'estacion*: Encargat de la gestion d'una estacion e dau foncionament dei diferents servicis. – *Cap d'orquèstra*: Musician que dirigisse l'execucion d'una òbra. – *Cap de produch*: Responsable d'un produch ò d'una familha de produch, especialament au niveu de la venda. – *Cap de projècte*: Responsable de l'elaboracion e dau lançament d'un produch nouveu. – *En cap*: En qualitat de cap. ◇ Persona qu'a li qualitats d'un cap; as, campion: *As travalhat coma un cap!* 5. (drech) *Cap d'acusacion*: Ponch essencial que l'acusacion si repaua sobre. 6. *Cap d'òbra*: Òbra d'una granda qualitat; òbra màger d'un artista, d'un autor, etc. 7. (mar.) Vela màger d'un tres-aubres. 8. Poncha de tèrra que s'avança dins la mar. ◇ (mar.) *Doblar un cap*: Passar un cap. Sin.: desponchar un cap. ◇ (fig.) *Passar un cap*: Passar una estapa dificila, decisiva. 9. (mar.) Direccion de l'axe d'una nau, de l'arrier vèrs l'avant. ◇ *Metre lo cap sobre, tirar cap à*: Si dirigir vèrs.

cap n.m. Cable. Var.: **cau**.

capa n.f. Fem. de cap (4).

capa n.f. 1. Manteu ample, pauc ò pron lòng, portat sus li espatlas, eventualament m'una fendadura de cada costat per passar lu braç. ◇ *Un roman, un film de capa e d'espada*: Roman, film d'aventuras que mete en scena de protagonistas cavalerescs e batalhaires. 2. Vestiment liturgic en forma de granda capa. Sin.: **capa magna**. 3. Fuèlha de tabac que forma l'envelopa, la rauba d'un cigarro. 4. (mar.) *Èstre, metre à la capa*: Interrompre la sieu rota en cas de marrit temps (e per aquò armejar m'una vela pichina e solida que li díon *vela de capa* ò *trementin*). 5. Cubertura impermeabla (ciment ò asfalt) destinada à empachar li infiltracions d'aiga. 6. Partida exteriora d'un pneumatic, que constituisse la benda de rotlament. 7. Montadura metallica que poarta l'axe d'una pèça que pòu pivotar. 8. *Capa dau soleu*: Vòuta dau ceu. 9. Part superiora, manteu d'una chaminèia.

capable, a adj. 1. Qu'a li qualitats, la possibilitat, lo poder de faire quauqua ren: *Capable de capir*, *capable de ben faire*, *capable d'agradar*. – *Capable de tot*: Lèst à faire tot (en mau ò en ben). ◇ (absol.) Qu'a de qualitats, de competenças: *Un obrier capable*. Sin.: benadrech. 2. (dr.) Qu'es legalament apte à exercitar d'unu drechs. 3. (mat.) *Arc capable associat à un angle* α *e à doi ponchs*: Arc de ceucle compauat de toi lu ponchs à partir dei quaus lo segment AB es vist sota un angle constant e egal à α.

capacimètre n.m. Aparelh que sièrve à la mesura dei capacitats electriqui.

capacitança n.f. (electr.) Impedança presentada per un condensator à una frequença determinada.

capacitari, ària n. Persona qu'a obtengut lo certificat de capacitat en drech.

capacitari, ària adj. *Sufragi capacitari*: Sistema dins lo quau es necessari un niveu d'instruccion donat per aver lo drech de votar.

capacitat n.f. 1. Aptituda à contenir: *Una bota de granda capacitat, un estadi d'una capacitat de cent mila personas*. ◇ *Capacitat d'un recipient*: Volume de liquide ò de pòuvera que pòu contenir. 2. Abiletat, à faire, à agir, à si comportar d'un biais donat: *Aver la capacitat*

de ben organisar lo travalh, *la capacitat de capir lu autres*, *mancar de capacitat critica*, *una persona dei capacitats limitadi*. Sin.: talent. 3. (dr.) *Capacitat juridica*: Aptituda legala. ◇ *Capicitat civila*: Aptituda à aver de drechs e d'obligacions e à lu poder exercitar. ◇ *Capacitat d'agir*: Possibilitat d'acomplir d'actes juridics relatius ai interès pròpris. 4. (econ.) *Capacitat productiva*: Complèxe de ressorsas productivi disponibli dins una entrepresa ò dins un sitema economic; quantitat de travalh qu'una societat es capabla de formir. 5. (fis.) *Capacitat electrica*: Quantitat d'electricitat presenta dins un conductor en rapoart au potencial au quau s'elèva. ◇ *Capacitat de l'acumulator*: Quantitat d'electricitat que l'acumulator es capable de fornir denant que la tension ai bòrnas cale sota d'una valor minimala fixada. ◇ *Capacitat calorifica* ò *termica*: Quantitat de calor necessària per elevar d' 1° C la temperatura d'un còrs. ◇ (ext.) Condensator. 6. (inform.) *Capacitat d'una memòria electronica*: Quantitat d'informacions que pòu contenir. 7. (med.) *Capacitat vitala*: Volume maximal d'ària que lu paumons poàdon contenir après una inspiracion profonda. 8. (espòrt) *Capacitat fisiqui*: Aqueli relativi à la foarça, à la velocitat, à la resistença, à la mobilitat articulària e à la coordinacion. Sin.: **qualitats fisiqui**.

capacitiu, iva adj. (tecn.) *Dispositiu, circuit capacitiu*: Que la sieu grandor essenciala es la capacitat electrica.

capada n.f. Raissa.

capadocian, a adj. e n. De Capadòcia.

capairon n.m. 1. Capuchon que cuèrbe la tèsta e li espatlas. 2. Pichin capuchon que si mete ai farcons à la caça. 3. Dòna de companhia, d'un atge, qu'acompanhava una filha ò una frema jove dins lo monde; persona que soarte mé quauqu'un per lo susvelhar. 4. (constr.) Coronament d'un barri, en forma de teulissa, per facilitar l'escorrement de l'aiga. Sin.: **creston**. 5. Borrelet circulari plaçat sus l'espatla seneca de la rauba dei magistrats, dei doctors, dei professors, de dont pende una benda d'estòfa garnida d'ermina.

capaironar vt. Acompanhar (quauqu'un) en qualitat de capairon.

capar vt. *Capar un cigarro*: L'enrotlar dins la capa.

caparaçon n.m.

caparaçonar vt. 1. Curbir (un cavau) m'un caparaçon. 2. Curbir quauqu'un ò una partida dau còrs de quauqua ren d'espés.

caparra n.f. Soma qu'una partida vèrsa à la conclusion d'un contracte per n'assegurar l'execucion.

caparrar vt. Afectar (un ben) à la garantia d'un deute.

capat n.m. (arald.) Particion en forma d'angle agut formada per doi linhas obliqui que pàrton dau mitan dau cap per abotir ai doi angles de la poncha de l'escut.

capat, ada adj. Revestit de la capa eclesiastica.

capatge n.m. Impoast per tèsta, d'origina feudala, devengut impoast public sota Loís XIV^{n}, teoricament fondat sus la riquessa, ma que toquèt sobretot la populacion non privilegiada. Var.: **capitacion**.

capbrigadier n.m. Grade sobre aqueu de brigadier.

capbrutlat, ada adj. e n. Persona que li agrada bravament lu riscs. Sin.: rompecoal.

capçana n.f. Cabèstre.

capcasteu n.m. Donjon.

capciós, oa adj. (lit.) Que tempta d'enganar. Sin.: **enganaire**.

capduèlh n.m. Donjon.

capecian, a adj. e n. Relatiu à la dinastia dei Capecians.

capejaire n.m. Cabotaire.

capejar n.m. Cabotar.

capejar vi. (mar.) Restar à la capa.

capèla n.f. 1. Pichina glèia, isolada isolata ò adjacenta à un autra glèia, ò encara incorporada dins un autre edifici mai grand coma un palais, un cementèri ò una glèia. 2. Pichina construccion m'un autar, plaçada lateralament dins la nau dei glèias. 3. *Capèla mortuària* ò *funerària*: Dins lu cementèris, per li expauar lu moarts e celebrar lu oficis funèbres. ◇ *Capèla ardenta*: Luèc dont son expauats lu còrs dei victimas d'un accident, d'un atemptat, etc. 4. *Capèla papala*: Ofici solemne celebrat en presença dau Papa. ◇ *Tenir capèla*: Si di dau Papa quora es present ai ceremònias dau culte. 5. Tabernacle m'una imatge sacrat, quilhat dins una tòca votiva ò commemorativa. 6. *Mèstre de capèla*: Aqueu que dirige lu cantaires e lu musicaires dins una glèia. ◇ *A capèla* (expression latina): Biais de cantar sensa l'acompanhament musical. 7. (fig.) Pichin grope barrat, d'intellectuals, d'artistas, etc.: *Una capèla leterària*, *predicar per la sieu capèla*.

capèla n.f. Capelan (peis).

capelada n.f. 1. Còup de capeu; saludacion foarça cortesa. 2. Contengut d'un capeu: *Una capelada de cerièias*.

capeladura n.f. Ensèms dei bèrris.

capelaire, aira n. Capelier.

capelan n.m. 1. Prèire que sièrve una capèla privada. 2. (per ext. e sovent fam. ò pej.) Curat, prèire.

capelan n.m. Peis vesin de la merluça, de l'esquina brunastra (long. 30 cm, familha dei gadides). Var.: **capèla**. Podèm destriar lo *capelan* (*Trisopterus minutus*), lo *capelan gròs* (*Trisopterus luscus*) e lo *capelan dau Nòrd* (*Trisopterus esmarki*).

capelan n.m. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae**, **brugairòu**, **padre**, **colomela**, **lepiòta**, **ombrela**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**

capelanalha n.f. (pej.) Lo tot dei capelans.

capelania n.f. Carga, benefici d'un capelan.

capelar vt. 1. Provedir d'un capeu. 2. (mar.) Dispauar lo capelatge sus. 3. (mar.) Entornar mé la bocla d'un capelatge. 4. Aver una superioritat gerarquica sobre una persona, un grope, un servici, etc. Var.: **encapelar**. ◆ vi. Si metre un capeu.

capelaria n.f. Industria, comèrci dei capeus.

capelàs n.m. Capeu gròs e laid.

capelat, ada adj. Qu'a un capeu.

capelatge n.m. (mar.) Ensèms dei boclas dei manòbras durmenti à l'extremitat de la verga, à la tèsta

d'un aubre, etc.; ponch de la verga dont s'aplícon aqueli boclas.

capelet n.m. Tumor moala que si desvelòpa à la poncha dau garret dau cavau.

capelet n.m. (bot.) Organe escalhós que sostèn ò envelopa lu fruchs dei aubres de l'òrdre dei capelifèrs (avelana, castanha, etc.).

capelier, a n. Persona que fa ò vende de capeus. Var.: **capelaire**.

capeliera n.m. Carton per lu capeus.

capelifèr n.m. *Capelifèrs*: Òrdre de plantas, generalament arborescenti, que lo sieu fruch es tengut dins un capelet. L'òrdre comprèn en particulier lo rore, lo fraisse e lo castanhier.

capelina n.f. Capeu de frema redond e plat, de palha.

capelon n.m. Pichin capeu.

capelut, uda adj. Qu'a lu bèrris lòngs.

C.A.P.E.S. n.m. En França, Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Segondari.

C.A.P.E.T. n.m. En França, Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Tecnic.

capet n.m. Fieu cubèrt de pega, per l'usatge dei cordoniers.

capeu n.m. 1. Tapacap masculin ò femenin, dau bòrd pauc ò pron larg, de matèria variabla e de forma divèrsa en foncion de la mòda: *Capeu de feutre (de pata)*, *de pèu*, *de teissut*, *de palha*. ◇ *Capeu à tres calens*: Tricòrne. ◇ *Capeu encalat*: Capeu que li sieu alas son rebatudi. ◇ *Capeu à claca*: Capeu aut de forma provedit d'una moala que si pòu aplatar. Sin.: **gibus**. ◇ (fam.) *Travalhar dau capeu*: Èstre un pauc foal. ◇ (fam.) *Portar lo capeu*: Èstre rendut responsable d'un falhiment. ◇ *Còup de capeu*: Saludacion facha en auçant un pauc lo bòrd dau capeu. – (fig.) Testimoniança d'admiracion, d'estima. 2. *recevre lo capeu*: Devenir cardinal, en parlant d'un evesque. 3. Partida superiora d'un fonge, suportada per lo pen. 4. Corta entamenada en tèsta d'un article d'un jornal ò d'una revista. 5. Partida superiora ò terminala d'uni pèças mecaniqui: *Capeu de coissinet*. 6. Capòt, au juèc. Sin.: **fanit**.

cap-hornier n.m. 1. Grand bateu à vela que seguissia li rotas que doblàvon lo cap Horn. 2. Marin, capitani que navigava sus aquelu bateus.

capillar(i), ara (-ària) adj. e n. 1. Que pertòca lu bèrris: *Locion capillària*. 2. Fin coma un bèrri: *Tube capillari*. 3. (anat.) *Vaisseu capillari* ò *capillari* (n.m.): Vaisseu dei parets foarça fini, qu'unisse li arteriòlas ai venulas, cen que permete lu escambis nutritius e gasós entre lo sang e li cellulas.

capillaritat n.f. Ensèms dei fenomènes fisics (tension capillària) qu'acapíton à la susfàcia d'un liquide, especialament dins lu tubes capillaris: *La capillaritat juèga un ròtle important dins la montada de la saba*.

capillariti n.f. Inflamacion dei vaisseus capillaris.

capillaroscopia n.f. Examèn au microscòpi de la circulacion capillària.

capillicultor, tritz n. Barbier, perruquier.

capillicultura n.f. Igièna dei bèrris.

capir vt. (*capissi*) 1. Entendre, agantar, comprendre m'au ment: *Non capissi cen que voales*, *non ai capit una linha d'aqueu libre*. ◇ *Capir la música, la poesia*: Li sentir profondament, n'agantar lu sens. ◇ *Capir una persona*: N'en penetrar lo caractèr ◇ (fam.) *Li capir, non li capir*: Li capissi ren! – (vulg.) *Li capir un còrno*: Li capir pròpi ren. ◇ *Si capisse!*: Segur!. 2. Considerar mé simpatia ò indulgença, excusar, justificar: *Capir lu joves*. ◆ vi. Èstre intelligent: Un pichon que capisse ren. ◆ vr. S'entendre, si metre d'acòrdi: *Si siam capits*.

capiscolat n.m. Cabiscolat.

capiscòu n.m. Cabiscòu.

capissador n.m. (pop.) *Aver lo capissador dificile*: Aver de mau à capir. Sin.: comprenèla, comprenença.

capistòrno n.m. (ital.) Malautia dei cavaus, que si manifèsta per de movements desordenats.

capitacion n.f. Capatge.

capitada n.f. Boana fin d'un afaire, etc.

capital n.m. 1. Ensèms dei bens, monetaris ò autres, qu'apartènon à una persona ò à una entrepresa e constituísson un patrimòni que pòu donar un revengut. 2. Soma que representa l'element principal d'un deute e produe d'interès. 3. (dr.) *Capital social*: Montant dei somas ò dei bens aportats à una societat e de la sieu aumentacion ulteriora e figurant au bilanç. 4. Per lu marxistas, produch d'un travalh collectiu que non apartèn à-n-aquelu que lo realíson, ma au proprietari dei mejans de produccion. Var.: **capitau**. ◆ pl. Actius immobilisats ò que circúlon, qu'una entrepresa n'en dispaua. ◇ (econ.) Sòus considerats disponibles per d'investiments.

capital, a adj. 1. Essencial, d'una importança màger: *Una informacion capitala*. Var.: **capitau**. 2. *Letra capitala*: Letra majuscula. Sin.: **capitala** (n.f.). 3. *Pecats capitals*: Lu sèt pecats que son lo principi dei autres (l'orguèlh, l'avarícia, la luxura, l'envuèia, la gromandisa, la ràbia e la paressa). 4. Que pòu menar à la moart: *La pena capitala*.

capitala n.f. 1. Vila qu'es lo sèti dau govèrn d'un Estat. 2. Vila qu'es devenguda un centre important per una activitat donada: *La capitala economica d'un país*. 3. (mil.) Perpendiculària au mitan dau front d'un obratge ò dau suquet d'un camp de tir.

capitalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre capitalisat.

capitalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de capitalisar: *Capitalisar lu interès*. 2. Capitalisacion borsiera: calcul de la valor d'una societat d'après lo cors e lo nombre dei sieu accions.

capitalisar (-izar) vt. 1. Ajustar au capital lu interès qu'a produch. 2. (fig.) Amolonar en vista d'un emplec ulterior: *Capitalisar de conoissenças*. 3. Calcular (un capital) à partir dau taus d'interès servit. ◆ vi. Amolonar de sòus, si constituir un capital.

capitalisme n.m. Sistema economic e social basat sus la proprietat privada dei mejans de produccion e d'escambi.

capitalista adj. e n. Si di d'una persona qu'a de capitaus e lu investisse dins d'entrepresas. ◆ adj. Que pertòca lo capitalisme: *Regime capitalista*.

capital-risc n.m. sing. Operacion financiera que compoarta de riscs, ma que lu sieus profièchs poàdon èstre elevats.

capitana n.f. (fam.) Filha responsabla d'un grope dins una associacion d'escotisme. Sin.: **capa**.

capitana n.f. e adj. (mar.) Nom que si donava à la galèra dau 2[d] reng dins la marina d'un reiaume après la "reala", levat en França dont li èra pas de galèra capitana. Lu Estats non coronats (Malta, Venècia, Gènoa, Savòia.... auguent ges de "reala", èra la capitana qu'avia lo 1[r] reng.

capitanaria n.f. 1. Bureu d'un capitani de poart. 2. En França, circonscripcion administrativa de l'Ancian Regime.

capitanat n.m. Carga de capitani. Var.: capitanatge.

capitanatge n.m. Capitanat.

capitani n.m. 1. Grade de la gerarquia militària, que correspoande au comand d'una companhia d'infantaria ò d'un esquadron de cavaleria ò d'una bataria d'artilheria. 2. Dins la marina militària, grade dei oficiers superiors. ◇ *Capitani de vaisseu*: Equivalent au grade de coloneu dins l'armada. ◇ *Capitani de fregata*: Equivalent au grade de luectenent-colonel dins l'armada. ◇ *Capitani de corveta*: Equivalent au grade de major dins l'armada. ◇ *Capitani de poart*: Comandant de la capitanaria d'un poart. 3. (mar.) Cu a lo comand d'una nau ò, à passat temps, d'una flòta. ◇ *Capitani maritime*: Dins la marina mercanda, qualificacion professionala dei oficiers de cubèrta e de màquina. ◇ *Capitani de la marina mercanda* ò *capitani au cabotatge*: Capitani au comèrci qu'assegura lo comandament d'una nau limitada tocant lo sieu desplaçament e navigant au cabotatge. ◇ *Capitani dau lòng cors*: Capitani maritime abilitat au comand d'una nau quau que sigue lo sieu tonatge sensa limits geografics. ◇ *Capitani d'armament*: Cu es responsable de l'armament e dau reforniment d'una flòta mercanta. 4. Comandant d'una esquadrilha d'avions. 5. (ext.) Cu ocupa una posicion de comand e de prestitge: *Lo capitani dei conjurats*. ◇ *Capitani d'industria*: Grand industrial. 6. (espòrt) Au balon, etc., lo jugaire responsable de la disciplina dei companhs e autorisat à parlar mé l'arbitre. ◇ Au ciclisme, cap de l'equipa. 7. Màsquera de la *Commedia dell'arte* que representava comicament la figura dau guerrier.

capitar vi. 1. Si produrre, per un eveniment. Var.: **acapitar**. 2. Arribar à boana fin: *Aquel afaire a capitat!* Sin.: **A ben capitat!** Contr.: **A mau capitat!** ◇ Arribar à faire quauqua ren coma si deu: *Ai (ben) capitat!*, *Ai capitat de faire aquò*. Contr.: **Non ai capitat!**, **ai mau capitat**. 3. Arribar d'azard en quauque luèc: *Dont siam capitats?*

capitat, ada adj. Que s'acaba m'una forma arredonida.

capitau n.m. Capital.

capitau, ala adj. Capital.

capiteu n.m. 1. (arquit.) Element alargat que forma la cima d'una colomna. 2. Tenda de circ, d'espectacle, etc.: *Montar un capiteu*. 3. Partida superiora d'un alambic.

capítol n.m. 1. Division d'un libre, d'un tractat, etc.: *Un libre en 15 capítols*. 2. *Capítol budgetari*: Sotadivision dau budget d'un ministèri. 3. Assemblada tenguda per de canonges ò de religiós – *Aver votz au capitol*: Aver lo drech de pilhar la paraula dins una assemblada e de donar lo sieu vejaire.

capítol n.m. Municipalitat de Tolosa; magistrat municipal de Tolosa.

capitolat n.m. Denhetat, carga de capítol municipal.

capitolenc, a adj. Dau Capitòli (à Roma).

capitolessa n.f. Frema de capítol municipal.

capitòli n.m. Edifici que sièrve de centre à la vida municipala ò parlementària, dins d'uni vilas, en particulier à Tolosa.

capitonidat n.m. *Capitonidats*: Familha d'auceus, coma lo barbican.

capitós, oa adj. Que poarta à la tèsta e embriaga: *Un vin capitós*, *un perfum capitós*. Sin.: entestant.

capitul(e) n.m. (bot.) Inflorescença formada de pichini flors sarradi una còntra l'autra e inseridi sus lo pedoncule alargat en plateu: *Lo capitule de la margarida*.

capitulacion n.f. 1. Accion de capitular, de cessar tota resistença: *Capitulacion sensa condicions*. 2. Convencion que règla la reddicion d'una plaça, dei foarças militari d'un país. ◆ Autrifés, dins l'Empèri otoman, convencions que reglàvon l'estatut dei estrangiers.

capitular vi. 1. Plegar, renonciar per foarça ò per rason, si reconóisser vençut. 2. Si rendre à l'enemic.

capitular(i), a (-ària) adj. Que pertòca un capítol de canonges.

capitulari n.m. Ordonança dei sobeirans carolingians.

capitulat (relig.) Quasèrn dei cargas.

caplata n.f. Cabrilhon refendut, pauat dins lo meme sens que li latas, au bas d'una teulada.

caplatar vt. Provedir de caplatas.

capluèc n.m. Centre d'una division administrativa.

capmalh [ka'maj] n.m. 1. Pelegrina corta que poàrton en particulier d'unu eclesiastics. Sin.: **dòmino**. 2. Per lu gals, ensèms dei plumas lòngui dau coal e dau pièch.

capmàs [ka'mas] n.m. 1. Luèc dont lu sordats faíon d'exercicis. Etim. lat. *campus martis*. Cf. lo "Camàs" que si trobava dins l'encencha dau Casteu. 2. Maion principala d'un tenement, dont rèsta lo mèstre.

capmèstre, capmestressa n. Persona qualificada responsabla d'un grope d'obriers ò d'obrieras. Sin.: baile, contramèstre.

cap negre n.m. Boscarla ordinària. Sin.: **tèsta negre**.

capoan n.m. Carriera mai auta d'un vilatge (vivaroalpenc d'en Turbia). Var.: **capoana**.

capoana n.f. Capoan.

capòc n.m. Peluca vegetala, leugiera e impermeabla que si tròva à l'entorn dei granas d'unu aubres e s'emplega per clafir lu coissins. Var.: **kapòc**.

capochin, a n. (relig.) Capucin. ◆ n.m. Nom corrent dau *delphinium*.

capochina n.f. Capucina.

capochinada n.f. Tirada noioa e moralejanta. Var.: **capucinada**.

capolier n.m. 1. Nom que si dona au responsable màger dau Felibritge. 2. Responsable d'un grope de travalhaires.

capolierat n.m. Carga de capolier.

capon, a adj. e n. (fam.) Persona sensa minga coratge. Sin.: caga-en-bralhas, cagaire, coar de panissa, paurugàs.

capon n.m. 1. Gal castrat e engraissat. 2. Pan fretat d'alh. 3. (fig.) Arlèri, pelandron.

capon n.m. Fuèlha de caulet farcida.

capon n.m. Nom d'una sòrta de rascassa, *scorpaena notata.* Fam. dei Escorpaneidats.

caponada n.f. Marrida accion. Var.: **caponaria**, **caponitge**.

caponar vt. Castrar un gal per l'engraissar.

caponaria n.f. Caponada.

caponatge n.m. Accion de caponar un gal; lo sieu resultat.

caponejar vi. Si comportar coma un capon.

caponet n.m. Pichin capon (gal).

capon gardian n.m. Auceu cambarut qu'enclau tanben lu correlís (Familha dei Escolopacidats).

caponiera n.f. Luèc dont son engraissats lu capons.

capoquier n.m. Aubre asiatic e african que fornisse lo capòc (Familha dei malvaceas). Sin.: **fromatgier**.

caporalisar (-izar) vt. Impauar un regime autoritari à (un pòple, un grope).

caporalisme n.m. 1. Regime politic autoritari. 2. Autoritarisme estrech e mesquin.

caporau n.m. 1. Militari que lo sieu grade es just en sobre dau soldat. 2. Tabac per fumar dau gust francés.

caporau-cap n.m. Militari que lo sieu grade es situat entre caporau e sergent.

caporion n.m. Cap menaire.

capòt n.m. 1. Partida mobila de la carroçaria d'una automobila, per protegir lo motor. 2. Cubeceu per protegir li partidas fragili ò perilhoï d'una màquina. 3. (mar.) Pèça de tela per aparar lu objèctes de la pluèia. Sin.: **saile** (sens 1,2 e 3). 4. (mar.) Trauc que permete d'intrar dins un sotamarin.

capòt adj. inv. Au juèc de la belòta, aqueu que non a fach una plega. Var.: **capeu**. Sin.: **fanit**.

capòta n.f. 1. Sobre mobile d'una veitura, en materiau sople, que si pòu metre ò levar, en foncion dau temps que fa. 2. Manteu m'un capuchon. 3. (fam.) Preservatiu.

capotada n.f. Fach de capotar, de si reversar.

capotar vt. Curbir d'una capòta ò d'un capòt.

capotar vi. 1. Si reversar, en parlant d'un veïcule. Sin.: **capvirar**, **tresvirar**, **cabussar**. 2. Falhir, en parlant d'un afaire, d'un projècte, etc.

capotatge n.m. Accion de curbir d'una capòta.

capotatge n.m. Fach de capotar, de si reversar, per un veïcule.

capparacea n.f. *Capparaceas*: Capparidaceas.

capparidacea n.f. *Capparidaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï que recampa d'aubres, d'aubrilhons, de lianas e de plantas erbaceï, sovent adaptadi ai zònas aridi, dei regions temperadi à tropicali. Var.: **capparaceas**.

cappuccino [kappu'ttʃino] n.m. (mòt italian) Cafè mé de lach mossós.

capric, a adj. *Acide capric*: Acide gras present dins lu burres de vaca, de cabra e de cacau.

capricant, a adj. 1. (med.) Inegal: *Pols capricant*. 2. (lit.) Desordenat.

caprici n.m. 1. Desir, exigença imprevists: *Faire de capricis*, *escotar lu capricis de quauqu'un*. – Amor passatgier, gaire seriós. Sin.: **lunada**. 2. Cambiament imprevist que d'uni cauas li son sotamessi: *Lu capricis dau temps*, *de la mòda*. 3. (mús.) Tròç instrumental ò vocal de forma liure. Var.: **capriccio**. 4. Òbra d'imaginacion d'una fantasia foarça liura, en pintura, gravadura ò dessenh.

capriciar v.i. Faire un caprici. Var.: s'encapriciar.

capriccio [ka'prittʃo] n.m. (mús., mòt italian) Caprici.

capriciós, oa adj. e n. Qu'agisse per caprici. ◆ Subjècte à de cambiaments bruscs, imprevists: *Lo temps es capriciós*.

capriciosament adv. D'un biais capriciós.

capricòrn(e) n.m.1. Insècte coleoptèr dei antenas lòngui (Familha dei cerambicideus). Sin.: **diau**. 2. *Lo Capricòrne*: Constellacion e signe dau zodiac. ◇ **capricòrne, a** n.m. Una persona dau signe dau capricòrne.

caprificacion n.f. (agric.) Operacion de plaçar de figas d'una figuiera sauvatja sus li brancas d'una figuiera cultivada per favorejar la pollinisacion de la segonda.

caprifiguiera n.f. Figuiera sauvatja ermafrodita, utila à la pollinisacion (caprificacion) de la figuiera cultivada.

caprifoliacea n.f. *Caprifoliaceas*: Familha de plantas gamopetali, que comprèn lo sambuc e lo sabaton.

caprilic, a adj. (quim.) *Acide caprilic*: Acide gras present dins lo burre de cabra e de nombroï matèrias grassi.

caprin, a adj. Cabrenc.

caprin n.m. *Caprins*: Sotafamilha de romiaires bovideus, dei còrnas rebatudi en darrier e costeladi, coma la cabra e lo boquetin.

caprolactame n.m. Compauat quimic que dona per policondensacion un poliamida per fabricar de fibras sintetiqui.

capsatge n.m. Alinhament dei fuèlhas de tabac per li poder trencar perpendiculariament.

càpsia n.f. Caisson de contruccion.

capsian n.m. Faciès cultural dau paloelitic e de l'epipaleolitic d'Àfrica dau nòrd. ◆ **capsian, a** adj. Dau capsian.

càpsida n.f. Cubèrta proteïca dau nucleu d'un virus, que contèn l'A.D.N ò l'A.R.N.

capsomèr n.m. Caduna dei estructuras proteïqui que fórmon la càpsida.

capsula n.f. 1. Pichin cubiceu de metal ò de plastic per tapar una botilha. Sin.: emborsa. 2. (anat.) Membrana fibroa ò elastica qu'envelopa un organe ò una articulacion: *Capsula dau ren*. 3. Envelopa solubla d'unu medicaments. 4. *Capsula espaciala*: Pichin veïcule espacial recuperable. 5. (bot.) Fruch sec que si duèrbe per de fendas (galòfres) ò de pòres (pavòt). 6. (quim.) Pichin

recipient redond per far búlher de liquides. 7. Alveòle de coire que contenia la pòuvera d'amorsatge dins lu fusius dichs *à capsula* (s. XIX).

capsular vt. Provedir (una botilha) d'una capsula. Var.: **encapsular**.

capsular(i), a (-ària) adj. (bot.) Que si duèrbe solet, en parlant d'un fruch sec.

capsularia n.f. Fabrica de capsulas.

capsuliti n.f. (med.) Enflarament de la capsula de Tenon.

capsulectomia n.f. Reseccion parciala d'una capsula articulara.

capsuloplastia n.f. Refeccion d'una capsula articulària.

capsulorrafia n.f. Sutura d'un plec vertical de la capsula articulària de l'espatla.

capsulotomia n.f. Entalha d'una capsula articulària.

captacion n.f. (dr.) fach de s'apropriar una succession ò d'obtenir una liberalitat de quauqu'un per de manòbras condamnabli.

captal n.m. À l'Atge Mejan, cap militari, en Gasconha e en Guiana.

captaire n.m.. Dispositiu que dona, à partir d'una grandor fisica, una autra grandor, sovent electrica, foncion de la promiera e directament emplegabla per la mesura ò la comanda. Sin.: **detector**. Var.: **captador**. ◇ Captaire solari: Dispositiu que recuèlhe l'energia dau soleu per la transformar en energia termica ò electrica.

captador n.m. Captaire.

captar vt. 1. Receure, au mejan d'aparelhs radioelectrics: *Captar un messatge, una emission*. 2. Reculhir una energia, un fluide, etc., per l'emplegar: *Captar una foant*. Sin.: **chapar**. 3. Assegurar lo passatge dau corrent electric de la ret au motor d'un veïcule (en particulier per lo tren). 4. Obtenir, ganhar per engan ò per malícia.

captatge n.m. Accion de captar; lo sieu resultat.

captatiu, iva adj. (psicol.) Qu'a tendença à concentrar sus la sieu persona l'afeccion de toi aquelu que li son à l'entorn.

captativitat n.f. (psicol.) Tendença à èstre captatiu.

captatòri, òria adj. (dr.) Qu'a per tòca la captacion.

captau [ka'taw] n.m. Persona aut plaçada dins la societat. Var.: **catau**. Sin.: **notable**. ◆ n.m. pl. Classas auti de la societat. Var.: **cataus**. Sin.: **auta**, **aigas-grassi** (fig.).

captenemença n.f. Captenement.

captenement n.m. Comportament. Var.: **captenença**.

captenir (si) v.pr. Si comportar.

captiu, iva n. e adj. 1. Presonier de guèrra. ◆ adj. 1. *Balon captiu*: Aerostat estacat au soal, que s'emplega especialament per de mesuras scientifiqui. 2. (econ.) *Mercat captiu*: Mercat que, per natura, es reservat en exclusivitat à de concurrents en pichin nombre (restaurants d'autorota, per exemple).

captivaire, airitz adj. Captivant.

captivant, a adj. Foarça interessant, que retèn l'atencion. Sin.: encantant, passionant, pivelant. Var.: captivaire.

captivar vt. Sedurre, passionar: *Captivar lo legèire*. Sin.: passionar, apassionar, pivelar. ◆ **si captivar** v.pr. S'apassionar per quauqua ren.

captivitat n.f. 1. Estat de presonier. 2. Privacion de libertat.

captura n.f. 1. Accion de capturar. Fach d'èstre capturat. Sin.: arrestacion, presa. 2. Èstre ò caua capturada. 3. (geogr.) Desviament d'una seccion d'un cors d'aiga per una ribiera vesina.

capturar vt. Si faire mèstre per la foarça d'un èstre viu. Sin.: arrestar, **prendre**, prene, pilhar.

capucha n.f. 1. Capuchon ponchut d'unu monges. 2. Capuchon que cala sus li espatlas. Var.: **capucho**.

capuchin, a n. (relig.) Capucin.

capucho n.m. Capucha.

capuchon n.m. 1. Partida ampla d'un vestit que recuèrbe la tèsta ò si pòu rebatre dins l'esquina. 2. Tap d'un tube, d'un estilò, etc. 3. Placa metallica plaçada à l'extremitat d'un tube de chaminèia. 4. (zool.) Partida alargada dau coal dei najas en posicion de combat.

capuchonar vt. Curbir d'un capuchon. Var.: **encapuchonar**.

capuchonat, ada adj. Que poarta un capuchon. Var.: **encapuchonar**.

capucin, a n. Religiós, religioa d'una branca reformada de l'òrdre dei fraires Minors, creada au s. XIII^{n}. Var.: **capuchin**, **capochin**.

capucin n.m. Monina d'Amèrica dau Sud, que li díon finda *sai*.

capucinada n.f. Tirada noioa e moralejanta. Var.: **capochinada**.

capulet n.m. 1. Capuchon que portàvon li fremas dei Pireneus. 2. *Capulet blau*: Autre nom de l'aconit.

capús n.m. e adj. Cabús (caulet).

capussar vt. Trencar, tronçonar. Var.: **caputar**.

capussiera n.f. Taleta de boasc ò de matèria sintetica sus la quala si pòu chaplar.

caputaire n.m. Sèrra m'una cadena talhanta, emplegada per lu boscatiers e lu rebrondaires. Sin.: tronçonadoira.

caputar vt. Capussar.

caputiera n.f. Capussiera.

capvirament n.m. Fach de capvirar. Var.: **chapvirament**.

capvirar vi. Si metre sota sobre (especialament en parlant d'una nau), perdre l'equilibri. ◆ vt. 1. Metre sota sobre. Sin.: **trasvirar**, **caravirar**, **reversar**. 2. (fig.) Esmòure. Var.: **chapvirar**, **tresvirar**, **desvariar.**

caquectic, a adj. De la caquexia; pertocat de caquexia.

caquexia n.f. Estat d'anequeliment dau còrs, fasa terminala d'uni malautias ò infeccions croniqui. Sin.: **gamadura**.

caqui n.m. Fruch dau placaminier, de la carn moala e sucrada, que sembla un tomati. Sin.: **placamina**. Var.: **caquí**.

caqui adj. inv. Brun jaune (color dau vestit de campanha de manti armadas). Var.: **caquí**. Sin.: **terrós**.

car conj. Conjoncion de coordinacion explicativa. Sin.: **perqué**, **que**, **vist que**.

car, a adj. 1. Qu'a un prètz aut. 2. Que vende à de prètz auts: *Un negociant car*. 3. Per cu avèm d'estima, d'afeccion: *Car amic*, *car collega*, *un èstre car*. 4. À que s'estaca d'importança: *Una idèia que m'es cara*. ◆ adv. D'un prètz aut: *Aquò costa car*, *lo pagaràs car*.

cara n.f. Vis. Sin.: **faça**, **fàcia**, **morre**, **chera**.

carabe n.m. Insècte coleoptèr dau còrs alongat e dei patas lòngui, que manja d'insèctes, de limaças, etc. D'aquí vèn bessai lo sieu nom de *jardiniera* donat au carabe daurat (longuessa 2 cm, Familha dei carabidats).

carabidat n.m. *Carabidats*: Familha d'insèctes coleoptèrs que comprèn lu carabes e lu genres vesins, en tot 15 000 espècias.

carabin n.m. 1. Estudiant en medecina. 2. Ancian sordat de cavalaria leugiera (s. XVI^{n} - s. XVII^{n}).

carabina n.f. Fusiu leugier, sovent cort, dau canon regat, emplegat coma arma de guèrra, de caça ò d'espòrt.

carabinat, ada adj. (fam.) Totplen foart, d'una granda intensitat: *Ai pilhat una frusta carabinada au vito!*

carabinier n.m. 1. Sordat à pen ò à cavau, armat d'una carabina (s. XVII^{n} - s. XIX^{n}). ◇ *Arribar coma un carabinier*: Arribar tròup tardi. 2. Gendarma italian.

caracal n.m. Linx dei aurelhas negri e de la rauba fauva, que viu en Àfrica e en Àsia dau Sud-Oèst.

caracalha n.f. sing. (pej.) Lu caracos d'una mena generala. Sin.: **gitanalha**.

caraco, a adj. Bomian. Sin.: **boèmi**.

caracòla n.f. 1. Seria de vòutas e de miègi-vòutas executadi per de cavaliers de rodelet. 2. Seguida de movements desordenats de cavaus.

caracolar vi. (*caracòli*) 1. Faire de caracòlas. 2. Anar de drecha e de seneca mé vivacitat e leugieretat: *Caracolar en tèsta d'una corsa*. 3. Sautarelear, bolegar d'un biais desordenat ma embé gràcia.

caractèr n.m. 1. Biais abitual de reagir, qu'es pròpri d'una persona; personalitat. Sin.: **tremp**. 2. Afirmacion pauc ò pron foarta de la personalitat, foarça d'ànima: *Manca de caractèr*. 3. Cen que dona à quauqua ren la sieu originalitat: *Una maion de caractèr*. 4. Marca distintiva de quauqua ren ò de quauqu'un: *Aqueu document a un caractèr d'autenticitat*. 5. (biol.) *Caractèr innat, caractèr genotipic*: Particularitat transmissibla geneticament e que representa un ò d'unu gènes. ◇ *Caractèr aquist*: Acomodat. 6. Pichina pèça de metal fondut, que la sieu marca forma lo signe d'estamparia. ◇ Letra ò signe d'un dessenh ò d'un estile particulier que sièrve à compauar ò à estampar lu tèxtos: *Caractèrs gras, italics, romans*. ◇ Element, simbòle d'una escriptura: *Caractèrs chinés*. 7. (inform.) Simbòle (letra, chifra, etc.) que pòu faire l'objècte d'un tractament. ◇ Quantitat d'informacion (6 à 8 bits en general), considerada coma unitat d'informacion de tractar per d'unu organes d'un computador.

caracterial, a n. e adj. Persona (especialament enfant ò adolescent) d'intelligença normala, ma totjorn en rompedura mé lu autres. Var.: **caracteriau**. ◆ adj. Qu'afècta lo caractèr: *Trebolici caracterial*.

caracterialament adv. D'un biais caracterial.

caracteriau, ala n. e adj. Caracterial.

caracterisacion (-izacion) n.f. Accion de caracterisar; biais de definir quauqua ren, quauqu'un.

caracterisar (-izar) vt. 1. Definir d'un caractèr particulier. 2. Constituir lo caractèr essencial, lo trach dominant de quauqu'un, de quauqua ren: *Lo coratge que lo caracterisa*. ◆ **si caracterisar** v.pr. Aver per signe distintiu: *L'auton si caracterisa per de foarti raissas*.

caracterisat (-izat), ada) adj. Qu'es clarament marcat.

caracteristic, a adj. 1. Que caracterisa: *Un signe caracteristic*. 2. (mat.) *Foncion caracteristica*: Foncion indicatritz.

caracteristica n.f. 1. Cen que caracterisa, que constituisse la particularitat de quauqu'un ò de quauqua ren. 2. (mat.) Partida entiera d'un logaritme decimal.

caracterogenèsi n.f. Desvolopament dinamic dau caractèr ò de la personalitat.

caracterografia n.f. Sciéncia de la descripcion tipologica de la personalitat.

caracterologia n.f. Estudi e classificacion dei tipes de caractèrs.

caracterologic, a adj. Que pertòca la caracterologia.

caracterològue, òga Especialista de caracterologia.

caradriidat n.m. *Caradriidats*: Òrdre d'auceus escaciers coma lo vaneu. Var.: **caradriifòrme**.

caradriifòrme n.m. *Caradriifòrmes*: Caradriidats.

carafuènha n.f. Resina jauna, solida e transparenta, que forma li sobras de la destillacion de la terebentina e sièrve ai musicians per fretar lu crins dei arquets. Sin.: **colofònia**, **pegarosina**, **perasina**, **arcanson**.

carala n.f. *Caralas*: Òrdre ò classa de plantas aqüatiqui sensa flors, dei caractèrs originals. Sin.: **carofit**.

carambòla n.f. La bòcha roja dau bilhard.

carambolar vi. (*carambòli*) Au bilhard, tocar (li autri doi bòcha) m'una bòcha. ◆ vt. (fam.) En parlant d'un veïcule, picar (d'autres veïcules, d'obstacles divèrs) d'un biais desordenat.

carambolatge n.m. Accion de carambolar; lo sieu resultat.

carambòla n.f. Frucha dau carambolier.

carambolier n.m. Aubret tropical que la sieu frucha (carambòla) es un gròs granon sucós.

caramida n.f. 1. Calamita. 2. Bóssola: «*Non val li caramida puescan segre l'estela*» (R.Feraud).

caramèla n.f. 1. Boana au carameu. 2. (per ext.) Boana.

caramelar vt. Caramelisar.

caramelat, ada adj. 1. Qu'a lo gust dau carameu. 2. Qu'a la color ò l'aspècte dau carameu.

caramelisacion (-izacion) n.f. Reduccion dau sucre à l'estat de carameu sota l'accion de la calor.

caramelisar (-izar) vi. Si transformar en carameu, en parlant dau sucre. ◆ vt. 1. Transformar en carameu. 2. Recurbir de carameu. Var.: **caramelar**.

caramelisat (-izat), ada adj. Mesclat ò addicionat de carameu; qu'a lo gust dau carameu.

caramentrant n.m. Carementrant.

carameu n.m. Sucre fondut e rossit sota l'accion dau caud. ◆ adj inv. D'una color entre lo marron clar e lo ros.

caramilha n.f. Pom roge ò blanc, totplen preat.

carangide n.m. *Carangides*: Familha de peis de l'òrdre dei perciformes.

carassa n.f. Amolonament de còlis de tabac en fuèlhas ò fabricats.

carassin n.m. Peis d'aiga doça vesin de la carpa: *Carassin daurat* (ò *peis roge*), *carassin cuer*, *carassin mirau*.

carat n.m. 1. Quantitat d'aur fin contengut dins un aliatge, exprimida en vint-a-quatrens de la massa totala: *L'aur mai pur es aqueu de 24 carats*. 2. *Carat metric* ò *carat*: Unitat de mesura de massa de 2 dg, emplegada dins lo comèrci dei diamants e dei pèiras precioï.

carate n.m. Malautia de la pèu deuguda à un treponema (*Treponema carateum*), que si tròva especialament en Amèrica centrala e en Amèrica dau Sud. Sin.: Mal de Pinto.

caraunha n.f. 1. Còrs d'una bèstia moarta, abandonada e ja en cors de putrefaccion. 2. (fam.) Mòt per insultar. Var.: **caròn**ha, caraunhada. Sin. (insulta): **rementa**, **saloparia**, carnús.

caraunhada n.f. Caraunha. Var.: **caronhada**, **garaunhada**.

caraunhard n.m. 1. Vautor. 2. Persona gaire escrupuloa que profièch**a** dau malur dei autres. Var.: **caronhard**.

caraunheta n.f. Pichina caraunha. Var.: **caronheta**.

caraunhon n.m. Pichina caraunha. Var.: **caronhon**.

caravana n.f. 1. Remòrca adobada per li sejornar, tracha per una veitura. 2. Grope de viatjaires, de nomades, que travèrson lo desèrt, sus de bèstias ò en veitura.

caravanar vi. Viatjar en caravana. Var.: **caravanejar**.

caravanatge n.m. Fach de campejar en caravana. Var.: **caravanning** (angl.).

caravanejar vi. Caravanar.

caravanier, a n. 1. Persona que practica lo caravanatge. 2. Personas que mena de bèstias de sauma ò fa partida d'un grope que travèrsa de regions desertiqui.

caravanier, era adj. Relatiu ai caravanas.

caravaniera n.f. Pista per li caravanas.

caravanning n.m. (angl.) Caravanatge.

caravanserralh n.m. Ostalaria per li caravanas, en Orient.

caravatgesc, a adj. e n. Qu'apartèn au caravagisme. Var.: **caravatgista**.

caravatgisme n.m. Corrent pictural que vèn de l'òbra dau Caravatge, totplen realista e qu'accentua lu contrastes entre l'ombra e lo lume.

caravatgista adj. e n. Caravagesc.

caravel n.m. Caraveu.

caravèla n.f. Nau rapida e de pichin tonatge (s. XV-XVI).

caravelha n.f. Caraveu.

caravenc n.m. Caraveu.

caraveu n.m. Avenc. Var.: **caravel**, **caravelha**, **caravenc**.

caravirar vi.e vt. Toàrcer la cara. Sin.: **descarar**.

carbamat n.m. Sau ò estèr de l'acide carbamic.

carbamic, a adj. *Acide carbamic*: Acide NH_2CO_2H, que non si conoisse à l'estat natural, ma conoissut per li sieu saus e lu sieus estèrs (carbamats).

carbata n.f. Cravata.

carbociclic, a adj. Natura dei compauats organics ciclics que la sieu cadena es formada que d'atòmes de carbòni. Sin.: omociclic.

carboemoglobina n.f. Combinason instabla de gas carbonic e d'emoglobina.

carbogasós, oa adj. Qualitat de banhes fachs mé d'aiga naturala qu'enclau de gas carbonic.

carbogène n.m. Mesclum gasós à 90 dau cent d'oxigène e 10 dau cent de gas carbonic, que s'emplegava per estimular la respiracion.

carbogenoterapia n.f. Usança terapeutica dau carbogène, lo mai sovent en inalacion per tractar l'asfixia.

carbon n.m. 1. Matèria combustibla solida, de color negra, d'origina vegetala e que comprèn una foarta proporcion de carbòni: S'escaufar au carbon. ◇ (fig.) *Anar au carbon*: Si constrénher à faire una caua particulierament penoa. 2. Poussa de carbon: *Aver un carbon dins l'uèlh*. Sin.: **escarbilha**, **carbonilha**, **carbonina**. 3. *Carbon à còc* ò *còc*: Carbon que dona per destillacion un còc dur emplegat en siderurgia. 4. *Carbon de boasc*: Sobras solidi de la carbonisacion dau boasc vèrs 300-400°C. ◇ *Carbon actiu* ò *activat*: Carbon de boasc especialament tractat per li aumentar li sieu capacitats d'absorcion dei gas. 5. *Carbon animau*: Produch que resulta de la calcinacion dei oàs en vas claus e s'emplega coma descolorant. Sin.: **negre animau**. 6. (patol.) Malautia infeccioa septicemica, deuguda au bacille carbonós, que tòca d'unu animaus domestics (romaiaires, cavaus, poarcs) e l'òme. Sin.: **carboncle**. 7. Malautia criptogamica dei plantas, producha per de fonges parasits e demanda de desinfectar li semenças.

carbonada n.f. Coalheta alestida mé de lescas de bòu brasadi mé de cebas, banhadi à la cervesa.

carbonado n.m. (mòt brasilian) Diamant negre emplegat dins lu autís de foratge.

carbonar vt. (*carbòni*) Ennegrir en escrivent ò en dessenhant mé de carbon. ◆ vi. Produrre un fum espés.

carbonarcòsi n.f. Soam prefond deugut au gas carbonic.

carbonaria n.f. Carbonarisme.

carbonarisme n.m. Movement politic que lu sieus memebres formàvon una societat secreta que luchèt còntra la dominacion napoleoniana dins lo reiaume de Nàpols (1806-1815) pi còntra lu sobeirans italians e que si desvelopèt finda en França après lo 1818. Sin.: **carbonaria**.

carbonaro n.m. (mòt italian) Partidari dau carbonarisme (pl.: **carbonari**).

carbonat n.m. Sau ò estèr de l'acide carbonic.

carbonat, ada adj. Que contèn de carbòni. ◆ *Ròcas carbonadi*: Ròcas sedimentari d'origina organica, essencialament formadi de carbòni (carbon, petròli, etc.).

carbonatacion n.f. Mudacion en carbonat.

carbonatar vt. 1. Transformar en carbòni. 2. Addicionar de carbonat.

carbonatat, ada adj. (geol.) Si di d'una ròca formada essencialament de carbonat.

carbonatge n.m. (sobretot au plural) Ensèms dei minieras de carbon d'una region. Sin.: **carboniera**.

carboncle n.m. 1. Pèira roja d'un esclat viu (nom ancian dei grenats roges e dau rubís). 2. (arald.) Pèça que representa vuèch rais flordelisats à l'entorn d'un ceucle. 3. (patol.) Pustula de la malautia dau carbon. ◇ Acomolament de floroncs que pòu jónher la dimension d'un òu de galina, de lònga confondut embe la pustula cabonosa. Sin.: antrac, antrax, **carbon**.

carbòni n.m. 1. Còrs simple non metallic, que constituisse l'element esencial dei carbons e dei compauats organics, e si presenta sota forma cristallisada (diamant, grafit) ò amòrfa (carbon de tèrra, antracita, linhit); element (C) de n° atomic 6 e de massa atomica 12,01. – *Carbòni 14*: Isotòpe radioactiu dau carbòni, que naisse dins l'atmosfèra e permete la datacion d'escapolons d'origina animala ò vegetala. – *Cicle dau carbòni*: Lista dei transformacions e dei combinasons dau carbòni (atmosfèra, plantas vèrdi, animaus, soal pi atmosfèra). 2. *Papier carbòni ò carbòni* n.m. Papier recubèrt de pigments transferibles per pression, emplegat per obtenir de còpias d'un document.

carbonic, a adj. *Anidride* ò *gas carbonic*: Gas (CO_2) que resulta de la combinason dau carbòni mé l'oxigène. Sin.: *dioxide de carbòni*. ■ L'anidride carbonic vèn de la combustion dau carbon, la fermentacion dei liquides, la respiracion dei bèstias e dei plantas. Es un gas incolòre, inodòre e mai peant que l'ària (d = 1,52). Solidificat (-78,5°C), devèn *neu carbonica*. En solucion aigoa, l'anidride carbonic dona l'acide carbonic (H_2CO_3), tròup instable per èstre isolat, ma que s'en emplégon li saus, lu *carbonats*.

carbonier, a n. 1. Persona que vende e liura de carbon. 2. Persona que fabrica de carbon de boasc.

carbonier, a adj. Relatiu à la venda ò à la fabricacion dau carbon.

carbonier n.m. Nau destinada au transpoart dau carbon forra-borra.

carboniera n.f. Carbonatge.

carbonifèr, a adj. Que contèn de carbon: *Un terren carbonifèr*.

carbonifèr n.m. Periòde de l'èra primària, quora si formèron lu grands depaus de carbon.

carbonil(e) n.m. 1. (quim.) Radical carbonat divalent –CO–. ◇ *Grope carbonile*: Grope C=O caracteristic dei cetònas e dei aldeïdes. 2. (pint.) Mesclum d'òli de creosòta e d'òli d'antracène emplegat per protegir lo boasc.

carbonilat, ada adj. Que contèn lo radical carbonile, en parlant d'un compauat.

carbonilha n.f. Carbonina; escarabilha.

carbonina n.f. Pichin fragment de carbon incandescent que s'escapa d'un fogau ò si retròva dins lu cendres. Var.: **carbonilha**.

carbonisacion (izacion) n.f. Transformacion d'un còrs en carbon, especialament per combustion.

carbonisar (-izar) vt. 1. Cremar completament. 2. Redurre en carbon.

carbonisat (-izat), ada adj. 1. Cremat completament. 2. Reduch en carbon. 3. (fam.) Totplen las, esaurit.

carbonisatge n.m. Operacion que consiste à banhar la lana d'un acide per destrúger li impuretats vegetali que pòu contenir. Sin.: **cardatge**.

carbonisator (-izator) n.m. Aparelh per carbonisar.

carbonitruracion n.f. Procediment termoquimic de cementacion de l'acier per lo carbòni e l'azòte.

carbonitrurar vt. Efectuar la carbonitruracion de (un acier).

carbonós, oa adj. 1. Qu'es negre coma de carbon; brutat, anegrit. 2. Que pertòca la malautié dau carbon.

carboquimia n.f. Quimia industriala dei produchs que vènon dau carbon.

carboquimic, a adj. Relatiu à la carboquimia.

carborondom n.m. Carbure de silici.

carboxïemoglobina n.f. Combinason, dificilament dissociabla, dau monoxide de carbòni embé l'emoglobina, que si forma au cors de l'intoxicacion per lo monoxide de carbòni.

carboxil(e) n.m. Radical univalent –COOH dei acides carboxilics.

carboxipeptidasa n.f. Caduna dei enzimas idrolitiqui d'una proteïna, deslarga unicament l'aminò-acide terminal dau grope carboxile liure.

carboxipolipeptidasa n.f. Ferment secretat per lo pancreàs.

carboxilasa n.f. Enzima que transforma l'acide piruvic en aldeïde acetic per dissociacion dau gropament carboxile (CO_2H) dins lo metabolisme dei glucides.

carboxilat, ada adj. Que contèn lo radical carboxile.

carboxilic, a adj. *Acide carboxilic*, *estèr carboxilic*: Acide e estèr que contènon lo radical carboxile.

carbur(e) n.m. 1. Combinason de carbòni e d'un autre còrs simple: *Carbure d'idrogène*. 2. Carbure de calci (CaC_2), emplegat per produrre d'acetilène.

carburacion n.f. (autom.) 1. Accion de carburar l'ària; formacion, dins lo carburator, dau mesclum gasós inflamable e combustible qu'alimenta lo motor d'explosion. 2. (metall.) Enriquiment dau fèrre en carbòni, dins la fabricacion de l'acier.

carburador n.m. Carburator.

carburant adj. m. 1. Que carbura. 2. Que contèn un idrocarbure.

carburant n.m. 1. Combustible qu'alimenta un motor d'explosion ò un motor de combustion intèrna. 2.

(metall.) Produch emplegat per enriquir en carbòni un metal ò un aliatge.

carburar vt. 1. (metall.) *Carburar lo fèrre*: L'enriquir en carbòni. 2. (autom.) Mesclar un carburant à l'ària per produrre la combustion, en parlant d'un motor d'explosion. ◆ vi. 1. (pop.) *Carburar à*: Beure à brèti, abitualament (una bevenda alcolisada). 2. Travamhar. ◇ (espec.) Pensar, faire travalhar lo sieu esperit. 3. *Aquò carbura!*: Va vito e ben (en parlant d'un afaire, d'un veïcule).

carburat, ada adj. 1. Que contèn de carbure, de carbòni. 2. Que resulta dau mesclum gasós d'ària e de carburant.

carburator n.m. Dins un motor d'explosion, organe que fa lo mesclum d'ària e d'essença. Var.: **carburador**.

carbureactor n.m. (aviac.) Carburant per motor à reaccion ò turbina à gas.

carburòl n.m. Carburant de substitucion à l'essença, emplegat mesclat à l'essença e obtengut à partir dau carbon, dau gas natural ò de biomassa (cana de sucre, gran turc, etc.).

carcais n.m. Estuch per li saetas. Var.: **carcàs**.

carcan n.m. 1. (anc.) Collar de fèrre que servia à estacar lu criminals au pal d'execucion; espitlòri. 2. Cen qu'empacha la libertat, constrenhe, asservisse: *Lo carcan de la disciplina*, *d'un reglament*.

carcàs n.m. Estuch per li saetas. Var.: **carcais**.

carcassa n.f. 1. Esquelèt d'una bèstia. ◇ Espec. en maselaria, lo còrs d'una bèstia destinat à la consomacion. ◇ Còrs d'una volalha sensa li cuèissas ni li alas. 2. (fam.) Còrs d'una persona: *Sauvar la siéu carcassa*. 3. (mar.) Membradura. Sin.: **corbams**. 4. Armadura d'unu objèctes: *Pneumatic de la carcassa radiala*.

càrcer n.m. Preson.

carceral, ala adj. Que pertòca lo càrcer. Var.: **carcerau**.

carceran, a n. Presonier.

carcerier, a n. Garda dins un càrcer.

carcinogène, a adj. e n.m. Cancerogène.

carcinogenèsi n.f. Cancerogenèsi.

carcinoïde, a adj. e n.m. Si di d'una tumor de la malignitat reducha.

carcinòl, a n. e adj. Persona naissuda dins lo Carcin; que pertòca lo Carcin. Var.: **carcinòu**.

carcinologia n.f. Cancerologia.

carcinomatós, oa adj. De la natura dau carcinòma.

carcinòma n.m. Càncer de l'estructura epiteliala predominanta. Sin.: **epitelióma**.

carcinòsi n.f. Generalisacion d'un carcinòma deuguda ai metastasis.

carcinòu, òla adj. e n. Carcinòl.

carcul n.m. Calcul.

carculable, a adj. Calculable.

carculaire n.m. Calculator. Calculaire.

carculaire, airitz adj. Calculaire.

carculairitz n.f. Calcularitz.

carcular vt. Calcular.

carculator n.m. Calculaire. Calculator.

carculeta n.f. Pichina carculairitz. Calculeta.

carculós, oa adj. Calculós.

carda n.f. Coasta manjadissa dei fuèlhas de cardons e de bleas.

carda n.f. 1. Tèsta espinoa dau cardon, que s'emplegava ancianament per lo cardatge. 2. (text.) Màquina cilindrica mé de ponchas metalliqui per penchenar li matèrias textili; penche mé de ponchas d'acier per lo cardatge à la man.

cardaire, airitz n. Persona emplegada à cardar.

cardairitz n.f. Màquina per cardar.

cardamom n.m. Planta asiatica emé lu gruns pebrats emplegada en condiment.

cardan n.m. Mecanisme que permete lo desplaçament angulari dins toti li direccions de doi aubres que lu sieus axes son concorrents. ◇ (autom.) Aqueu mecanisme, que transmete ai ròdas motritz e directritz lo sieu movement de rotacion.

cardar vt. Penchenar, desmesclar (de fibras textilas) mé la carda. Var.: **escardassar**. Sin.: **desblestar**.

cardaria n.f. 1. Atalhier de cardatge. 2. Travalh d'un cardaire.

cardat n.m. 1. Fieu generalament compauat de fibras corti e grossieri que non an subit l'operacion de cardatge. 2. Estòfa teissuda mé de cardat.

cardatge n.m. 1. Accion de cardar. 2. Operacion facha sus la lana, que si banha d'un acide per destrúger li impuretats vegetali que pòu contenir.

cardèla n.f. Planta dei flors jauni, que contèn un latèx blanc e constituisse un boan manjar per lu poarcs e lu conius (Familha dei compauadas).

cardelina n.f. 1. Planta que n'i a totplen de varietats erbaceï e arborescenti (*Senecia vulgaris*, Familha dei compauadas). 2. Passeron cantaire dau plumatge roge, negre, jaune e blanc, que si noirisse especialament de granas de cardon (Familha dei frigillidats, longuessa 12 cm). Var.: **cardoniera**, **cardonilha**.

càrdia n.m. Orifici superior de l'estòmegue, dont s'aboca l'esofague.

cardiac, a adj. Dau coar. ◆ adj. e n. Qu'a una malautia dau coar.

cardial, a adj. Que pertòca lo càrdia.

cardialgia n.f. Dolor dins la region dau coar ò dau càrdia.

cardiectasia n.f. (med.) Dilatacion parciala ò totala dau coar.

cardigan n.m. Vèsta tricotada, dei mànegas lòngui, sensa coal, que si botona fins au coal.

cardinal, a adj. 1. *Adjectiu numeral cardinal*, *nombre cardinal* ò *cardinal* (n.m.): Mòt per exprimir la quantitat, lo nombre, coma *un*, *doi*, *tres*, etc. 2. *Ponchs cardinals*: Lu quatre ponchs de referiment que perméton de s'orientar: *nòrd*, *èst*, *sud*, *oèst*. 3. (relig. cat.) *Vertuts cardinali*: Li quatre vertuts fondamentali: justícia, prudença, temperança, foarça. ◆ n.m. (mat.) *Cardinal d'un ensèms infinit*: Ensèms de toi lu ensèms qu'an la mema potença qu'aquel ensèms.(lo cardinal de l'ensèms dei entiers si nòta aleph zèro: [$_0$ℵ]).

cardinal n.m. 1. Membre dau Sacrat Collègi, elector e conselhier dau papa. Lu cardinals acampats en conclau elegísson lo papa. 2. Passeron d'Amèrica, dau plumatge roge viu. Var.: **cardinau**.

cardinalat n.m. Denhetat de cardinal.

cardinalici, ícia adj. Dei cardinals: *Sèti cardinalici*.

cardinau n.m. Cardinal.

cardioangiografia n.f. (med.) Radiografia dei cavitats dau coar e dei vaisseus gròs dau pièch.

cardioaortiti n.f. (med.) Associacion d'una aortiti sifilitica m'una endocarditi aguda ò cronica, ò m'una miocarditi sifilitica ò pnon.

cardiocentèsi n.f. (med.) Injeccion d'una substança opaca dins lo coar.

cardiocit n.m. Cellula dau coar.

cardiodepressor, a adj. Que fa baissar l'activitat foncionala dau coar.

cardiofrenoptòsi n.f. (med.) Calada e mobilitat anormali dau coar per l'encausa de la calada de la vòuta dau diafragma.

cardiografe n.m. Aparelh qu'enregistra lu movements dau coar.

cardiografia n.f. Estudi dei movements dau coar ua mejan dau cardiografe.

cardiograma n.m. Traçat obtengut au mejan d'un cardiografe.

cardioïde, a adj. En forma de coar.

cardiologia n.f. Partida de la medecina que tracta de l'estudi dau coar e dei sieu malautias.

cardiologic, a adj. Que pertòca l'estudi scientific dau coar.

cardiològue, òga n. Especialista de cardiologia.

cardiomegalia n.f. (med.) Aumentacion de volume dau coar.

cardiomiopatia n.f. Afeccion dau miocardi caracterisada per un disfoncionament dau coar que mena à una insufisença cardiaca.

cardiomioplastia n.f. (med.) Reconstitucion dau muscle cardiac.

cardiopata n. Persona que patisse d'una malautia dau coar.

cardiopatia n.f. Afeccion, malautia dau coar.

cardiopaumonar(i), ara (-ària) adj. Que pertòca lo coar e lu paumons.

cardioplastia n.f. (med.) Operacion cirurgicala per restablir lo foncionament normal dau coar.

cardiorenal, a adj. Que pertòca lo coar e lu rens.

cardiorespiratòri, òria adj. Que pertòca lo coar e l'aparelh respiratòri.

cardioscleròsi n.f. (med.) Escleròsi dau miocardi.

cardiostenòsi n.f. (med.) Estenòsi dau càrdia.

cardiotireòsi n.f. Trebolici cardiac qu'es provocat per l'ipertiroïda.

cardiotocografe n.m. Aparelh de cardiotocografia.

cardiotocografia n.f. Enregistrament à l'encòup dei batements cardiacs dau prenhon e de l'intensitat dei contraccions uterini.

cardiotomia n.f. (cir.) Dubertura dei cavitats cardiaqui.

cardiotonic, a adj. e n.m.Si di d'una substança qu'estimula lo coar. Sin.: **tonicardiac**.

cardiovalvuliti n.f. (med.) Enflarament de la part de l'endocardi que recuèrbe li divèrsi valvulas dau coar.

cardiovascular(i), ara (-ària) adj. Que pertòca lo coar e lu vaisseus: Malautias cardiovasculari (infarctus dau miocardi, angina dau pièch, etc.).

cardioversion n.f. Descarga electrica per tornar aviar lo ritme cardiac.

cardita n.f. Mollusc bivalve, de la gruèlha ovala, espandit dins li mars caudi e temperadi.

carditi n.f. Inflamacion d'una membrana ò tunica dau coar (pericarditi, miocarditi e endocarditi).

cardo n.m. Cardon.

cardon n.m. 1. Planta dei fuèlhas e dei pens espinós, de la Familha dei compauadas ò dei ombellifèras. Var.: **cardo**. 2. Cardon dau pen aut, comun dins lu valats e dins lu terrens gèrps, que s'emplegava dins l'industria textila. 3. Ensèms de ponchas de fèrre corbadi destinat à empachar l'esclada d'un barri ò d'una grasilha.

cardoniera n.f. Passeron cantaire dau plumatge roge, negre, jaune e blanc, que si noirisse especialament de grannas de cardon (Familha dei fringillides, long. 12 cm). 2. Per lu pescadors, mesura de 25 m. Sin.: **esperon**.

careça n.f. Accion de tocar tendrament, embé afeccion ò sensualitat. ◇ (fig. lit.) Accion de tocar d'un biais doç e agradiu: *La careça de l'aura*. Var.: **careiça**. Sin.: blandiment, catetas.

careçar vt. 1. Faire de careças à: Careçar un enfants, lu bèrris d'una frema. ◇ (fig. lit.) Tocar doçament: *Un vent cauda ti careçava li gautas*. Sin.: calinejar, catonejar, blandir. 2. (fig.) *Careçar una idea, un pantais, etc.*: N'entretenir l'esperança. Var.: **careiçar**.

careçós, oa adj. 1. Que li agrada de careçar. 2. Qu'a la doçor d'una careça. Var.: **careiçós**.

careiça n.f. Careça. Sin.: calinós.

careiçar vt. Careçar.

careiçós, oa adj. Careçós.

carèla n.f. Ròda portada per un axe, que pòu recevre una corrèia, una cadena, etc. per transmetre un esfoarç de levatge, de traccion, etc. Var.: **carrèla**. Sin.: **poleja**.

carementrant 1. Lu tres jorns gras avant la quarèsma. 2. Persona granda e desgaubiada. Var.: **caramentrant**, **quaresmentrant**.

carena n.f. 1. (mar.) Partida sota la linha d'aiga de la còca d'una nau.. 2. (bot.) Pèça formada per lu doi petales inferiors, dins la flor dei papilhonaceas.

carenar vt. Netejar, rematre en estat (la carena d'una nau).

carenar vt. 1. Donar una forma aerodinamica à (una carroçaria). 2. Donar un carenatge à (un veïcule).

carenatge n.m. (mar.) 1. Accion de carenar una nau; lo sieu resultat. 2. Partida d'un poart dont si carena.

carenatge n.m. Carroçaria profilada aerodinamica d'un veïcule.

carença (-éncia) n.f. 1. (dr.) Mancança de ressorsas d'un debitor; insolvabilitat. 2. fach, per una persona, una

autoritat, de s'esbinhar davant li sieu responsabilitats, de mancar au sieu dever; situacion que n'en naisse: La carença dau poder. 3. (med.) Absença ò mancança d'elements indispensables à l'organisme (saus minerali, vitaminas, proteïnas, etc.). ◇ *Carença afectiva*: Absença ò mancança de relacions afectivi de l'enfant mé sa maire dins la promiera enfança. 4. (dr.) *Temps de carença*: Periòde legal pendent lo quau una persona, especialament un assegurat social malaut, non es indemnisat.

carençar (enciar) vt. Determinar una carença dins (una persona, un organisme).

carencial, a adj. (med.) Relatiu à una carença, que presenta una carença.

caresma n.f. Quaresma.

carestia n.f. Mancança, especialament de manjar, vida cara.

carestiós, oa adj. Car, rare.

caret n.m. 1. Tartuga carnivòra dei mars caudi, recercada per lu sieus òus dau gust delicat e que fornisse una escalha foarça bèla per la fabricacion d'objèctes divèrs.

caret n.m. *Fieu de caret*: Gròs fieu de cànebe per fabricar de cordatges.

caret n.m. (dau latin *caret*: «es privat de») Grafema qu'a la forma d'un V inversat, emplegat en informatica.

carfologia n.f. Movements contunhs e automatics dei mans que sèmblon voler agantar de pichoi objèctes.

carga n.f. 1. Despensa, obligacion oneroa: *Cargas de familha*, *cargas de coproprietat*. – *Èstre à la carga de*: Èstre dependent de quauqu'un per lu besonhs materials. – *Pilhar en carga* (quauqu'un ò quauqua ren): S'en ocupar per una durada pauc ò pron lònga. 2. *Cargas sociali*: Tot cen qu'un emplegaire deu versar per assegurar la proteccion sociala dei travalhaires. ◇ *Presa en carga*: Acceptacion per un organisme de pagar ò de remborsar li despensas de tractament d'un assegurat. 3. Cen que constituisse una dificultat, un embarràs: *Aqueu travalh es una carga per ieu*. 4. Indici que pòu faire crèire à la culpabilitat de quauqu'un: *Amolonar li cargas còntra una persona*. – *Testimòni à carga*: testimòni que vèn confirmar la culpabilitat de quauqu'un. – *Instruccion à carga*: Instruccion menada en privilegiant cen que pòu confirmar la culpabilitat de l'acusat. 5. Mission ò responsabilitat confidada à quauqu'un (ò qu'una persona si pilha): *Mi siéu pilhat la carga de faire un diccionari*. 6. Foncion publica transmissibla dins lo quadre d'un ofici ministerial; aquel ofici ministerial: *Una carga de notari*. 7. Cen que pòu portar quauqu'un, una bèstia, un veïcule, etc.: *La carga d'un camion*, *una carga de 100 kg*. ◇ *Unitat de carga*: Gropament de mèrç sota una forma que permete de li cargar ò de li descargar en una operacion soleta. ◇ *Carga alària*: Carga suportada teoricament per cada mètre cairat d'una ala d'avion. ◇ *Carga de rompedura*: Esfoarç de traccion que fa si rompre una barra pendent de pròvas de metals ò de materiaus de construccion. 8. (psicol.) *Carga afectiva*: Contengut emocional d'una representacion, d'un objècte, que pòu provocar de reaccion afectivi foarti de la part d'una persona. 9. (electr.) Quantitat d'electricitat qu'un còrs poarta. – *Carga d'un acumulator*: Operacion que fa passar dins un acumulator un corrent de sens invèrs d'aqueu que donerà. – *Carga d'espaci* ò *carga espaciala*: Carga electrica dins una region de l'espaci, deuguda à la presença d'electrons ò d'ions. – *Carga d'una màquina*, *d'una ret*: Potença activa ò aparentada debitada ò absorbida per aquela màquina ò aquela ret. 10. (idrogr.) Ensèms dei materiaus portats per un cors d'aiga. – *Carga limit*: Carga mai granda qu'un corrent donat poasque transportar. 11. (tecn.) Substança ajustada à una matèria (seda naturala, pasta de papier, etc.) per li donar de còrs. 12. Quantitat de pòuvera, d'explosiu contenguda dins un projectile ò una mina: *Carga de plastic*, *de dinamita*. – *Carga cava*: Carga explosiva d'una granda potença perforanta. – *Carga nucleària*: Ensèms dau combustible plaçat dins un reactor nucleari. 13. Accion de cargar quauqua ren ò quauqu'un. ◇ Atac d'una tropa còntra una autra à l'arma blanca.: *Carga à la baioneta*, *sonar la carga*. ◇ (fig.) *Revenir à la carga*: Insistir mai d'un còup per obtenir quauqua ren. ◇ (anc.) Bataria de tamborn, sonaria de trompeta que dona lo senhau de la carga: *Sonar la carga*. ◇ Retrach exagerat, caricatura; racònte critic e sovent comic de quauqua ren: *Una carga còntra la noblessa*. 13. (mar.) Manòbra correnta per cargar li velas. 14. (expr.) *À carga de revenja*: À condicion de contracambiar lo servici rendut. 15. Anciana unitat de mesura en vigor dins la Comtea de Niça. ◇ *Carga de 4 setiers*: Anciana mesura dei solides niçarda valent 1,617500 hl. ◇ *Carga de vin*: Anciana mesura dei liquides niçarda valent 120 pintas (94,350 l).

cargabàs n.f. (mar.) Pichona manòbra que sièrve à tesar la tenda d'una galèra.

cargadavant n.f. Carga plaçada sus lo quart (part sotrana de l'antena) per la manobrar dins lo sens vorgut, segond la presença dau vent ò pas.

cargador n.m. 1. Dispositiu per introdurre una après l'autra li cartochas dins una arma à repeticion. 2. Boita à la sosta de la lutz dont si tròva la pellicula d'un aparelh fotografic. 3. Aparelh per recargar una bataria d'acumulators. 4. Dispositiu per introdurre un après l'autre lu fuèlhs d'un aparelh de reprografia (fotocopiaire, etc.). 5. Cargaira.

cargaira n.f. 1. (min.) Màquina provista d'una pala per rabalhar lo minerau e lo deversar dins li benas. 2. (trav. publ.) Engenh dau caisson que si pòu auçar e baissar per pilhar de materiaus e lu depauar sus un camion, etc. Var.: **cargador**.

cargaire, airitz n. 1. (mar.) Negociant que nauleja una nau e la fa cargar de mèrç qu'expedisse. Sin.: naulejaire. ◇ Persona que carga de mèrç sus una nau. 2. Persona que sièrve una arma collectiva.

cargament n.m. 1. Accion de cargar; lo sieu resultat: *Lo cargament d'una nau, d'un camion*. 2. Ensèms dei mèrç cargadi. Var.: **cargason**.

cargar vt. 1. Metre quauqua ren de peant sus (un veïcule, una nau, una bèstia, etc.): *Cargar li valisas dins la veitura*, *cargar un muu*. 2. Pilhar quauqu'un ò quauqua ren en carga per lo transportar: *Cargar un passatgier*. 3. Introdurre una cartocha dins la cambra d'una arma: *Cargar un fusiu*. 4. Provedir un aparelh de tot cen que cau per lo faire foncionar: *Cargar un aparelh fotografic*. 5.

metre, en parlant d'un vestiment: *Cargar lo manteu.*. 6. Amolonar d'energia dins: *Cargar una bataria*. 7. Encargar. 8. (dr.) Depauar còntra: *Cargar un acusat*. 9. Impauar un cost: *Cargar lo país de taxas*. 10. Si precipitar violentament còntra: *Lo poarc carga lu cans*. 9. Curbir en abondança ò embé exageracion. 11. Exagerar, grossir: *Cargar una descripcion*. ◆ vi. Si precipitar violentament, especialament en parlant d'una bèstia ò de militaris): *L'armada carga*. ◆ **si cargar** v.pr. 1. S'encargar. 2. Si curbir en abondança: *Lo ceu si carga de neblas*.

cargason n.f. Cargament.

cargastiera n.f. Coarda que sièrve au cargament.

cargat, ada adj. 1. *Estòmegue cargat*: Qu'a de mau à digerir. – *Lenga cargada*: Cubèrta d'un depaus blanc. 2. *Temps, ceu cargat*: Cubèrt de neblas. 3. *Letra cargada*: Que contèn de valors e es enregisrada en pagant una taxa. 4. (arald.) *Pèça cargada*: Pèça que comprèn d'autri pèças. 5. Exagerat: *Un maquilhatge cargat*.

cargat, ada n. Encargat.

cargossa n.f. Gargossa.

cari n.m. 1. Espècia indiana compauada de piment, de curcuma, etc. Sin.: **curry**. 2. Plat preparat m'aquela espècia: *Cari d'anheu*.

caria n.f. 1. Malautia dei dents, deuguda à un a degradacion progressiva de l'esmalh e de la dentina, qu'abotisse à la creacion d'una cavitat que s'alarga. 2. Malautia criptogamica dei plantas, que degalha li sieu granas.

cariaco n.m. (zool.) Cèrvi american dei boasc recorbats.

cariant, a adj. Que provòca de carias. Sin.: **cariogène**.

cariar vt. (*carii*) Gastar per l'efècte de la caria. ◆ **si cariar** v.pr. Si gastar per una caria.

cariat, ada adj. *Dent cariada*: Atacada per una caria.

cariatida n.f. Estàtua de frema que sièrve de supoart arquitectonic vertical.

caribe, a adj. e n. Que pertòca li Caribas: *Mar Cariba* (Mar dei Antilhas).

caricatura n.f. 1. Dessenh, pintura, etc., que dona de quauqu'un, de quauqua ren, un imatge desformat, exagerat, burlesc. 2. Descripcion satirica d'una persona, d'una societat, d'un objècte, etc. 3. Representacion faussa d'una realitat. 4. Persona laida, ridicula.

caricatural, a adj. 1. Que tèn de la caricatura. 2. Exagerat, grotesc.

caricaturalament adv. D'una mena caricaturala.

caricaturar vt. Faire una caricatura de.

caricaturista n. Persona que fa de caricaturas.

carida n.f. Muge de la tèsta gròssa.

carinat n.m. *Carinats*: Sotaclassa d'auceus que lo sieu poast de l'estòmegue es provedit d'una forcela (comprèn toi lu auceus, en defoara dei maumaridats e dei ratites).

cariòca adj. e n. De Rio de Janeiro.

cariocinèsi n.f. (biol.) Mitòsi.

cariocinetic, a adj. Relatiu a la cariocinèsi.

carioclasic, a adj. Substança qu'altèra la cellula viva en atacant lo nucleu e en arrestant la cariocinèsi.

cariodierèsi n.f. Un dei procediments de la mitòsi qu'assegura lo partiment dei cromosòmas dau nucleu en doi parts que caduna d'eli es egala à la part iniciala de la cellula maire.

cariofilacea n.f. Cariofilea.

cariofilea n.f. *Cariofileas*: Familha de plantas dicotiledoneï dei fuèlhas opauadi e dau pen gonflat que compoarta de grops, coma lo galòfre. Var.: **cariofilacea**.

cariogamia n.f. 1. Fusion dei nucleus dei doi gametas dins lo procèssus de la fecondacion. 2. Fusion dei doi nucleus dau micèli segondari dei fonges.

cariogène, a adj. Cariant.

cariogenèsi n.f. Procediment de formacion d'una caria dentària.

cariolisi n.f. Dissolucion dau nucleu cellulari.

cariolitic, a adj. e n.m. Si di d'un medicament anticancerós qu'agisse per destruccion dau nucleu dei cellulas.

carioplasma n.m. Protoplasma dau nucleu cellulari.

cariòpsi n.m. Fruch sec, soudat à la grana que contèn. Sin.: **gran**.

cariosòma n.m. Espessiment irregulier dau malhum de cromatina dins lo nucleu dei cellulas d'uni sòrtas animali ò vegetali.

carioteca n.f. Peloira nucleària.

cariotipe n.m. 1. Representacion fotografica dei cromosòmas d'una cellula quora aquestu son estats recampats per pareus de cromosòmas identics e classificats per dimension. 2. L'ensèms dei cromosòmas.

carir vt. Aimar totplen. Var.: **escarir**.

carisma n..m 1. (antrop.) Autoritat d'un cap, fondada sobre de dons sobrenaturals. 2. Grand prestigi d'una personalitat excepcionala, influença qu'a sobre d'una autra persona. 3. (relig.) Ensèms dei dons espirituals extraordinaris (profecias, miracles, etc.) que Dieu autreja à d'unu individús ò à de gropes.

carismatic, a adj. 1. Relatiu au carisme. –*Assemblada carismatica*: Recampament de preguiera que fa una granda plaça à l'inspiracion espirituala dei personas acampadi. ◇ *Movement carismatic*: Corrent de pensada cristian que considèra que lo carisme si deu manifestar per l'accion concreta e immediata. 2. Que saup sedurre li folas, qu'a un grand prestigi, en parlant d'una personalitat: *Un menaire carismatic*.

carit, da adj. Aimat tendrament, amorosament. Sin.: minhòt, a.

caritablament adv. D'un biais caritable. Var.: caritadosament.

caritable, a adj. 1. Qu'agisse per caritat; que moastra de caritat. 2. Qu'a d'indulgença, de compassion.

caritadós, oa adj. Caritable.

caritadosament adv. Caritablament, caritatosament.

caritat n.f. 1. Vertut que mena à voler lo ben dei autres e à faire de ben ai autres. 2. Acte fach dins aquesto esperit, ajuda portada à quauqu'un: *Faire la caritat*, *demandar la caritat*, *viure de caritat*. – *Venda de caritat*: Venda que tot lo sieu benefici es versat à una òbra. 3. (ext.) Cortesia, favor: Fa-mi la caritat de plegar vela! ◇ *Per caritat!*: Exclamacion que renfoarça un refut ò una

recomandacion, esprimisse lo desdenh ò l'impaciença ò a la valor de "ben segur, s'entende" espec. dins de frasas negativi: *Per caritat, non lo voali rescontrar! Per caritat, non pretendi de ti convéncer!* 4. (teol. crist.) Amor de Dieu e dei autres (es una dei tres vertuts teologali).

caritatiu, iva adj. Relatiu à la vertut cristiana de caritat. ◇ (espec.) Si di d'associacions qu'an per finalitat d'ajudar li gents en dificultat materialament ò moralament.

caritativament adv. D'un biais caritatiu.

caritatós, oa adj. Que moastra de caritat. Var.: **caritadós**, **caritable**.

carlin n.m. Anciana moneda napolitana, d'aur ò d'argent.

carlin n.m. Pïchin can dau morre aplatit e dau pel ras. Sin.: dògol.

carlina n.f. Cardon erbaceu ò linhós dei luècs secs. Sin.: cardèla.

carlinga n.f. 1. Pèça logitudinala plaçada au fond d'una nau, parallelament à la quilha, per renforçar l'estructura. Sin.: meula, meolha, carenau. 2. Partida d'un fuselatge d'avion ocupada per l'equipatge e lu passatgiers.

carlinguier, a n. Persona que travalha à l'assemblatge dei carlingas d'avions.

carlisme n.m. Tendença e sistema politic dei partidaris de Dom Carles de Borbon e dei sieus descendents, que temptèron de s'apropriar lo poder en espanha au cors de tres guèrras (1833-1839, 1846-1849, 1842-1876).

carlista adj. Relatiu au carlisme. ◆ adj. e n. Partidari dau carlisme.

carma n.f. Calma.

carmar vt. Calmar.

carmanhòla n.f. 1. Vèsta corta que si portàava dau temps de la revolucion francesa. 2. (m'una majuscula) Ronda que lu revolucionaris francés cantàvon e balàvon en farandola.

carmant, a adj. e n.m. Calmant.

carme n.m. Religiós de l'òrdre dau Carmèl, òrdre contemplatiu crat au s. XII^{n} e mes au s. XIII^{n} dins lu òrdres mendicants. Si destríon lu *carmes cauçats* (que seguísson la règla d'origina) e lu *carmes descauç* (que seguísson la reforma de sant Joan de la Crotz en lo 1593).

carmelina n.f. *Lana carmelina* ò *carmelina*: Lana de vigonha.

carmelita n.f. Religioa de l'òrdre dau Carmèl, que demòra contemplativa (li carmelitas descauci seguísson la règla de santa Teresa d'Àvila).

carmelitan, a adj. Que pertòca l'òrdre dau Carmèl.

carmin n.m. Colorant d'un roge leugierament violaceu, que si tirava de la *grana femeu* (ò *cochenilha*); la color correspondenta. ◆ adj. inv. De la color dau carmin.

carminar vt. Tenchar de carmin.

carminat, ada adj. D'una color que va vèrs lo carmin.

carminatiu, iva adj. Que facilita l'expulsion dei gas intestinals: *Un remèdi carminatiu*.

carn n.f. [ʻkar] 1. Ensèms dei teissuts moals de l'òme e dei animaus vertebrats, formats sobretot dei muscles de l'esquelèt. ◇ *Èstre ben en carn*: Si portar ben, èstre en boani condicions fisiqui e pas maigre. ◇ *De carn e d'oàs*: En persona. ◇ *Carn viva*: Lu teissuts non cutaneus. ◇ *Color carn*: Color ròsa palle caracteristica de la carn umana. 2. (ext.) Lo còrs de l'òme, espec. en oposicion à l'esperit: *Mortificacion de la carn*, *la carn es debla*. ◇ La sensualitat: *Lu plasers de la carn*. ◇ (fig.) Òme dins un sens generic o collectiu. - *Traficant de carn umana*, d'esclaus. - *Carn de maseu, de canon*: La massa dei soldats en tant que manobrats per la gerarquia e expauats cinicament à la moart. ◇ *Resurreccion de la carn*: En teologia, reconstitucion dei còrs après lo jutjament final. ◇ Signe de consanguinitat (espec. entre parents e enfants): *Es la carn de la mieu carn*. ◇ *Aver la carn de galina*: Aver lu pels que si drèiçon sota l'efècte dau frèi ò de la paur. 3. Partida dei animaus destinada à l'alimentacion, constituida sobretot dau teissut musculari e adipós e de quantitat variabla de tendons: *Carn de bòu, de poarc, de cavau carn en consèrva, congelada, fumada*, *lo ton es un peis de la carn roja*. ◇ *Carn seca, salada*: Conservada au mejan de sau. ◇ *Carn blanca*: Carn de vedeu ò de galina. – *Carn roja*: Carn de bòu, de cavau, de poarc. 4. (ext.) Pulpa dei fruchs.

carnabuja n.f. Majorana sauvatja (*Origanum vulgare*).

carnacion n.f. Coloracion de la pèu. Var.: **carnason**.

carnada n.f. Excreisscença de carn. Var.: carnisson.

carnal, a adj. Que pertòca lo còrs, la carn, lu plasers dei sens: *Ligams carnals, desirs carnals*. Var.: carnenc, carnau.

carnalament adv. D'un biais carnal.

carnalatge n.m. Chaple que fa un grand nombre de victimas. Var.: **carnatge**. Sin.: chapladís, chaple.

carnalha n.f. Vianda de marrida qualitat. Var.: carnassa.

carnalitat n.f. Sensualitat.

carnason n.f. Carnacion.

carnassier, a adj. 1. Que si noirisse de carn cruda, de predas vivi: *Un animau carnassier*. Sin.: **carnivòre**. 2. Caracteristic d'un tau biais de s'alimentar: *Costumas carnassieri*. ◇ (zool.) *Dent carnassiera* ò *carnassiera* n.f.: Gròs caisselàs talhants dei mamifèrs. 3. Que li agrada manjar de carn.

carnassiera n.f. 1. (caça) Biaça per metre la sauvatgina.

carnat, ada adj. 1. De la color de la carn: U*n galòfre carnat*. 2. Compauat de car: *Alimentacion carnada*.

carnatge n.m. Carnalatge.

carnaval n.m. 1. Temps de regaudiments popularis profanes despí l'Epifania fins au dimècres dei Cendres. 2. Aquelu regaudiments (balètis, passa-carrieras, mascaradas). 3. Manequin, finda sonat *caramentrant*, grotesc que personifica lo carnaval, generalament cremat lo dimècres dei Cendres: *Sa Majestat Carnaval*. Var.: **carneval**.

carnavalada n.f. 1. Scena de carnaval. 2. (fig.) Accion, situacion grotesca, denha de carnaval. Var.: **carnevalada**.

carnavalenc, a adj. Carnavalesc.

carnavalesc, a adj. Relatiu au carnaval; grotesc, extravagant. Var.: **carnavalenc**.

carnejar v.i. S'abandonar ai plasers de la carn.

carnenc, a adj. **Carnal, carnau.**

carneval n.m. Carnaval.

carnevalada n.f. Carnavalada.

carnevalesc, a adj. Carnavalesc.

carnier n.m. 1. Pichina carnassiera. Var.: **carniera**. 2. Fòssa dont son amolonats de cadabres en grand nombre. 3. (anc.) Luèc cubèrt dont si depauàvon lu moarts.

carniera n.f. Carnier (1).

carniera n.f. 1. Ferradura de rotacion compauada de doi lamas rectangulari, una fixa e l'autra mobila, que s'articúlon per durbir e sarrar una poarta, una fenèstra, etc. 2. (fig.) Eveniment ò moment intermediari que sièrve de transicion entre doi periòdes: *Una òbra-carniera, una epòca carniera*. 3. (anat.) *Carniera lombosacrada*: Articulacion importanta e delicata entre la cinquena vertèbra lombària e lo sacrum. Sin.: nosada**.** 4. En filatelia, pichin tròç de papier per fixar lu sageus de colleccion. 5. (geol.) Region dont si rejónhon lu doi flancs d'un plec. Sin.: frachisa. 6. Ponch de joncion d'una fortificacion. 7. (zool.) Per lu molluscs, muscle que permete de si durbir e de si clavar.

carnificacion n.f. (med.) Degalhament d'un teissut, que pilha l'aspècte d'un teissut musculari. Var.: **carnisacion**.

carnificar (si) v.pr. (*mi carnifiqui*) Pilhar la parença e la consistença d'un teissut musculari en d'unu cas d'inflamacion.

carnofòbia n.f. Caracteristica de quauqu'un que li desagrada la carn.

carnisacion (izacion) n.f. Carnificacion.

carnivòre n.m. *Carnivòres*: Òrdre de mamifèrs provists d'àrpias, de foarti caninas (cròcs) e de caisselàs talhants (carnassieras) adapatats à-n-un regime alimentari sobretot carnat.

carnivòre, a adj. e n. 1. Que si noirisse de carn. Sin.: carnassier, **manjacarn**. 2. Que li agrada la carn.

carnmarina [karma'rina] n.f. Animau marin, que representa la forma que deneda de nombrós cnidaris, fach d'una ombrèla contractila, trasparenta e d'aspècte gelatinós que lo sieu bòrd poarta de filaments urticants e la faça inferiora la boca e generalament lu tentacules.

carnós, oa adj. Carnut.

carnsalada [karsa'lada] n.f. Produch à basa de carn de poarc, coma lo cambajon, lo saussisson, li rilhetas, etc.

carnsaladaria n.f. 1. Botega dau carnsaladier. 2. Activitat, comèrci dau carnsaladier.

carnsaladier, a n. Persona qu'alestisse e vende de carnsalada e de carn de poarc. Var.: **carnsalaire**. ◆ adj. Relatiu à la carnsalada ò à la carsaladaria: *Industria carsaladiera*.

carnsalaire, airitz n. Carsaladier.

carnús n.m. Caraunha.

carnut, uda adj. 1. Ben en carn, qu'a una carn abondoa: *De labras carnudi*. 2. Format de carn: *Li partidas carnudi dau còrs*. 3. *Fruch carnut*: Fruch de la pulpa espessa e consistenta. Var.: **carnós**.

caroba n.f. Fruch dau carobier, de la carn sucrada, comestibla e anti diarreïca.

carobier n.m. Grand aubre mediterraneu dei fuèlhas persistenti (Familha dei cesalpiniaceas, autessa maximala 12 m).

carofit n.m. Carala.

carolin, a adj. Relatiu a Carlesmanhe. *Litanias carolini.*

carolingian, a adj. Dei Carolingians, de la sieu dinastia.

caroncula n.f. (anat.) Excreissença carnuda. ◇ *Caroncula lacrimala*: Situada à l'angle intèrne dei parpèlas. ◇ *Granda, pichina caroncula*: Salhidas de la paret intèrna dau duodenom (la promiera receu lo canal coledòc e lo canal principal dau pancreàs. Lo canal accessòri soarte dins la segonda, 3 cm mai aut). 2. (zool.) Excreissença carnuda, roja, à la tèsta e au coal d'uni bèstias (gal, casoar, etc.).

caroncular(i), a (-ària) adj. Relatiu à la caroncula.

carònha n.f. Carraunha.

caronhada n.f. Caraunhada.

caronhard n.m. Caraunhard.

caronheta n.f. Caraunheta.

caronhon n.m. Caraunhon.

caròta n.f. 1. Planta bisannuala de la raíç pivotanta de la Familha dei ombelifèrs. 2. Raíç d'aquesta planta, rica en sucre. ◇ (fam.) *Li caròtas son cuèchi*: La fin es pròcha (generalament una marrida fin). ◇ *La caròta e lo baston*: L'alternança de promessas e de menaças. Sin.: **nhif**, **pastenaga**, **pastenaiga**, **pastenarga**. 3. Fuèlha de tabac per chicar rotlada en forma de caròta. ◇ Ensenha dei bureus de tabac, qu'evòca la forma d'una caròta per chicar. 4. Escapolon cilindric de terren, prelevat en profondessa au mejan d'un carotier. ◆ adj. inv. D'una color roja que tira sus lo ros: *De bèrris caròta*.

carotar vt. (*caròti*) Extraire dau soal un escapolon (una caròta de terren).

carotatge n.m. Extraccion de caròtas de terren.

carotène n.m. (biol.) Pigment jaune ò roge present dins lu vegetals (sobretot la caròta) e lu animaus (còrs jaune de l'ovari). Var.: **carotina**.

carotida n.f. (anat.) Caduna dei doi brancas de l'aòrta que ménon lo sang dau coar à la tèsta. ■ Li doi *carotidas primitivi* si partísson caduna en una *carotida extèrna* que vascularisa la faça e una *carotida intèrna* que vascularisa l'encefale.

carotidian, a adj. De la carotida.

carotier, a adj. Adaptat au prelevament d'una caròta de terren: *Un autís carotier*.

carotier n.m. Autís destinat à prelevar en sota-soal un escapolon de terren (caròta).

carotina n.f. Carotène.

carpa n.f. Peis de la Familha dei ciprinidats, que si tròva dins li aigas profondi dei rivieras e dei estanhs. ◇ *Mut coma una carpa*: Completament mut. ◇ *Saut de la*

carpa: Saut d'un gimnasta alongat sus l'esquina que si auça per una destenda brusca dau còrs. Sin.: **saut carpat**. ■ La carpa pòu faire fins à 80 cm de lòng e pear 15 kg. La femèla ponde au printemps de centenaus de miliers d'òus. La carpa dona una carn estimada que justifica lo sieu elevatge en estanhs ò en bacins (*carpicultura* ò *cipricultura*).

carpat adj. m. *Saut carpat*: Saut de la carpa.

carpat n.m. Carpa jove.

carpatic, a adj. Dei Carpatas.

carpe n.m. Partida de l'esquelèt de la man, entre l'avant-braç e lo metacarpe.

carpectomia n.f. Ablacion dei oàs dau carpe.

carpela n.f. (bot.) Envolopa protectritz à l'entorn dei ovules.

carpenta n.f. 1. Assemblatge de pèças de boasc, de metal, de betum armat, que constituisse ò sostèn li divèrsi partidas d'una construccion. – *Boasc de carpenta*: Boasc pròpri à la construccion. Sin.: fustatge, carcassa. 2. Esquelèt d'un èstre viu. 3. Ensèms dei brancas principali d'un aubre fruchier. Var.: **fustatge**.

carpentar vt. Metre en plaça una carpenta. Sin.: fustejar.

carpentaria n.f. 1. Carpentatge. 2. Talhier de fustaria.

carpentat, ada adj. 1. Robuste, de la foarta carpenta ossoa. 2. Solidament construch, m'una boana estructura: *Un roman ben carpentat*.

carpentatge n.m. 1. Travalh dau carpentier. Var.: **carpentaria**. 2. Bastison de carpentas.

carpentier n.m. Fustier. Sin.: **mèstre d'aissa**, **fustiaire**.

carpeu n.m. (bot.) Caduna dei pèças florali que lo sieu ensèms soudat forma lo pistil dei flors.

carpian, a adj. (anat.) Dau carpe.

carpicultor, tritz n. Persona que practica la carpicultura.

carpicultura n.f. Elevatge dei carpas. Sin.: **cipricultura**.

carpiera n.f. Pesquier per li carpas.

carpilhon n.m. Carpa totplen jove.

carpocapsa n.f. Parpalhon, finda sonat *pirala dei poms*, que la siéu toara, finda sonada *vèrp dei fruchs*, si developa dins lu poms e li peras.

carpofague, ga adj. Que si noirisse de fruchas. Sin.: **frugivòr(e), manjafrucha**.

carpofòr(e), a adj. Part esporifèra non sosterrenca dei fonges superiors.

carpologia n.f. Estudi dei fruchas.

carpon n.m. Carpat.

carra n.f. 1. Angle que forma una faça d'un objècte m'una autra dei sieu faças. 2. Espessor d'un objècte plat talhat à angle drech. 3. Bagueta d'acier que bòrda la sòla d'un esquí. 4. Trencant de l'aresta d'un patin à glaça.

carraca n.f. (mar.) Nau de comèrci de dimensions bèli que fuguèt emplegada au Temps-Mejan fins au s. XVII^{n}.

carradament adv. Francament, sensa destorns. Sin.: francament, rondament.

carradura n.f. 1. Larguessa d'una esquina, d'una espatla à l'autra. 2. Larguessa d'un vestit entre li doi espatlas. 3. Personalitat de quauqu'un e, en particulier, foarta personalitat: *Un òme d'una carradura excepcionala*. Var.: **carrura**.

carrafa n.f. Botelha dau cuu larg e dau coal estrech; lo sieu contengut. Var.: **garrafa**.

carrafada n.f. Contengut d'una carrafa. Var.: **garrafada**.

carrafeta n.f. Pichina carrafa. Var.: **garrafeta**.

carrafon n.m. Pichina carrafa. Var.: **garrafon**.

carraira n.f. Camin de passatge deis avers. Sin.: **dralha**.

carrairòu n.m. Carriera estrecha. Var.: **carreiròu**. Sin.: **dralhòu**.

carral n.m. Ret de pesca carrada montada sus doi cieucles estacats à una pèrtega.

carrar vt. Rendre (quauqua ren) carrat. Var.: **cairar**.

carrara n.f. Màrmor de Carrara.

carràs n.m. Sòrta de veïcule provedit de patins per esquilhar sus lo soal. Sin.: **traïn**.

carrat, ada adj. 1. Qu'a la forma d'un carrat. Var.: **cairat**. 2. *Mètre-carrat*: Aira d'un carrat que lu sieus costats mesúron 1 m. 3. *Matritz carrada*: Matritz qu'a lo meme nombre de colomnas e de linhas. 4. *Raíç carrada*: Nombre que lo sieu carrat es un nombre donat ■ *2 es la raíç carrada de 4* si nòta $2 = \sqrt{4}$. 5. Quadrangulari: *Una torre carrada*. 6. (mar.) *Vela carrada*: Vela rectangulària, envergada orizontalament. – *Aubre carrat*: Aubre que poarta aqueli velas. 6. Larg, dei angles ben marcats: *Espatlas carradi*. 7. Net, trencat, franc: *Èstre carrat en afaires*. ◇ *Tèsta carrada*: Persona dau judici clar e solide ò (pej.) persona testarda.

carrat n.m. 1. (geom.) Quadrilatèr plan que lu sieus costats an la mema longuessa e lu quatre angles son drechs. 2. (mat.) Nombre multiplicat per eu-meme; si nòta m'un 2 en expauant: $3^2 = 9$. 3. Figura, espaci, qu'a una forma carrada. 3. Ancian format de papier (56 x 45 cm). 4. Partida dau jardin dont si cultiva una mema planta. Sin.: **vas**. 5. (c. de f.) Senhau absolut d'arrèst. 6. Mandilho cort: *Un carrat de seda*. 7. Ensèms dei costeletas de poarc. 8. *Carrat de l'èst*: Fromai de forma carrada, vesin dau camembèrt. 6. (ist.) Formacion d'una armada que fa front dei quatre costats. Ensèms de quatre cartas de mema valor: *Un carrat de rèis*. Var.: **cairat**.

carre n.m. 1. Carri. 2. Aparelh que sièrve per esquiçar lo raïm per n'en sortir lo jus. 3. *Lo Grand Carre*: Part de la constellacion de la Granda Orsa.

carreiròu n.m. Carrairòu.

carreg n.m. 1. Accion de carrejar: *Lo carriatge dei pèiras dins lu torrents*. 2. (geol.) Botada laterala que provòca lo desplaçament de masas de terren luèc dau sieu site d'origina. 3. Transpoart per carri ò per carreta. Var.: **carriatge**, **carrejament**.

carrejable, a adj. 1. Que si pòu transportar, carrejar. 2. Carroçable.

carrejadís, issa adj. Que pòu èstre carrejat. Var.: transportable.

carrejaire n.m. Persona ò empresa que fa de carrejament. Sin.: **transportaire**.

carrejament n.m. Carreg.

carrejar vt. 1. Transportar (m'un veïcule): *Carrejar de fen*. 2. Transportar, estirassar, en parlar d'un cors d'aiga: *Lo fluvi carreja d'aubres*.

carrejat, ada adj. (geol.) *Terren carrejat*: Terren desplaçat per carreg.

carrèla n.f. Ròda suportada per un ais que la sieu jelha compoarta un talh dont passa un cordatge, una corrèia ò una cadena per transmetre un esfoarç d'auçatge ò de tira. Var.: **carèla**, **poleja**.

carrelar vt. Malonar.

carrelet n.m. Pichin carreu.

carreta n.f. Veitura mé doi ròdas, m'un brancard simple ò doble e doi fantinas, per transportar de cargas, de bagatges, etc.

carretada n.f. Contengut d'una carreta.

carretier, a n. Persona que mena una carreta. ◆ adj. *Poarta carretiera*: Poarta pron granda per laissar passar una carròça. Sin.: **poarta cochiera**.

carreton n.m. Pichina carreta sensa fantinas.

carreu n.m. 1. Caireu. 2. Dessenh de forma cairada, que fa partida d'un quadrilhatge: *Un teissut à carreus*. 3. Malon. 4. Vitre (d'una fenèstra, d'una poarta).

carri n.m. 1. (Antiqu.) Veïcule mé doi ròdas, dubèrt darrier e barrat davant, per combatre, per lu juècs, etc. Var.: **carre**. 2. *Carri de combat* ò *carri armat*: Veïcule automotor canilhat, provedit de canons, de missiles, etc. Sin.: **blindat**. 3. *Carri à vela*: Velier sus ròdas qu'avança mé la foarça dau vent sus d'estendudas plani (sablas, pistas, etc.). 4. Granda veitura decorada que desfila dins d'uni manifestacions coma lo carneval de Niça. 5. Autocarri. 6. *Carri durmidor*: Automaion. 7. Veitura mé quatre ròdas per lo desplaçament e eventualament lo levatge dei cargas, dei materiaus, dei bagatges. Var.: **carriòu**, **carriòt**.

carriatge n.m. 1. Carreg (dins lu cors d'aiga). 2. Sediments.

carriera n.f. 1. Via publica dins una aglomeracion, entre li maions ò li proprietats. ◇ *Córrer à grand carriera*: Córrer rapidament. 2. profession que presenta d'estapas, de niveus successius: *Seguir una carriera*. ◇ *Faire carriera*: Puar toi lu escalons d'una gerarquia.

carrierisme n.m. (pej.) Comportament, biais de pensar d'un carrierista.

carrierista adj. e n. Si di d'una persona ambicioa e pas gaire escrupuloa que mena una carriera.

carriòla n.f. 1. Carreta de la campanha, mé doi ròdas, eventualament recubèrta d'una tenda. Var.: **carri**, **carriòt**. 2. Pichina caissa montada sus doi ròdas e provedida de doi brancards, per transportar de pichini cargas. Sin.: **barriòta**.

carriolar vt. (*carriòli*) Carrejar dins una carriòla.

carriolet n.m. Encastre mé doi ò tres aubres que poarta l'extremitat d'un veïcule ferroviari e es religat à l'encastre principal per una articulacion à pivòt.

carriòt n.m. Carri (7).

carriòu n.m. Carriòt.

carrista n. Persona que mena lu carris automotors de manutencion.

carròça n.f. 1. Veitura de grand luxe, tirada per de cavaus, mé quatre ròdas, cubèrta e suspenduda. 2. (mar.) Lotjament sobre la popa d'una galèra, format per una armadura de garidas, cubèrta au mejan dei tendelets, e barrada per una poarta. ◇ Sobrestructura que cuèrbe lo tèume sus una nau de plasença sobretot de pichona dimension.

carroçable, a adj. Que permete lo passatge dei veïcules, en parlant d'un camin, d'una rota. Sin.: transitable, carrejable.

carroçaire, airitz n. Carroçaire.

carroçar vt. (*carròci*) 1. Provedir d'una carroçaria ◇ Dessenhar la carroçaria de. 2. (anc.) Donar de carroçatge ai ròdas d'un veïcule.

carroçaria n.f. 1. Abilhatge dau mecanisme rotlant d'un veïcule, que repaua sus li ròdas au mejan d'una suspension. 2. Abilhatge d'un aparelh domestic. 3. Industria, tecnica dau carrocier.

carroçat, ada adj. Provedit d'una carroçaria: *Una veitura carroçada per un grand sartre*.

carroçatge n.m. 1. Accion de carroçar un veïcule; lo sieu resultat. 2. Forma conica donada à una ròda per li assegurar mai de rigiditat. 3. Angle que fa l'axe de la fusada d'una ròda embé l'orizontala de la rota.

carrocier, a n.m. 1. Professional especialisat dins li carroçarias dei automobilas, que repara li veituras accidentadi. 2. Persona que crea, dessenha de carroçarias per li automobilas.

carronada n.f. Canon gròs e cort, tirant à mitralha (s. XVIII^{n} e XIX^{n}).

carronatge n.m. Fabricacion de carretas.

carrura n.f. Carradura.

carst n.m. (geol.) Region qu'a un releu carstic. Var.: **karst**.

carstic, a adj. Relatiu au carst. ◇ *Releu carstic*: Releu particulier dei regions dont li ròcas calcari fórmon d'espessi basas, sota l'accion dei aigas soterrani per dissolucion dau carbonat de calci. Var.: **karstic**.

carstificacion n.f. Karstificacion.

cart n.m. Pichin veïcule automobile de competicion, automatic, sensa suspension ni bóstia de cambi ni carroçaria.

carta n.f. 1. Papier. 2. Fuèlh cartonat, pauc ò pron plegadís, destinat à mantun usatge: *Carta d'invitacion*. ◇ *Carta postala*: Fotografia, dessenh, etc. estampat sus una carta sopla generalament rectangulària que lo sieu revèrs es destinat à la correspondença, au sageu e à l'adreiça dau destinatari. ◇ *Carta de visita* ò *carta*: Pichina carta espessa dont son marcat lo nom, l'adreiça d'una persona, la rason sociala d'una societat, etc. ◇ (inform.) *Carta perforada*: Carta pusleu rigida, de format normalisat, dont de pichini perforacions en forma de rectangles codifícon d'informacions en vista d'un tractament mecanografic. ◇ *Carta à memòria*: Carta que contèn un microprocessor e sièrve à divèrs usatges, coma telefonar, pagar, durbir una poarta, etc. 3. Pichin carton fin e rectangulari que sièrve à jugar à divèrs juècs; d'un

costat poarta una figura (nombre, personatge, etc. en foncion dau juèc). ◇ (fig.) *Brolhar li cartas*: Complicar una situacion, crear la confusion. Sin.: mesclar li cartas. ◇ *Jugar la sieu darriera carta*: Emplegar lo darrier mejan en la sieu possession, donar lo sieu argument ultime. ◇ *Lo sota dei cartas*: Cen qu'es escondut d'un afaire, etc. ◇ *Jugar la carta de* (+ un nom): S'engatjar d'un biais donat, m'un ponch de vista donat. 4. Document estampat que fa vèire l'identitat d'una persona ò permete de faire valer un drech, d'aver d'avantatges: *Carta d'identitat, carta d'abonament*. ◇ *Carta grisa*: Recevut de messa en circulacion d'un veïcule motorisat (*grisa* perqué es la sieu color en França, per lu Italians es un *libret de circulacion*). ◇ *Donar, laissar carta blanca à quauqu'un*: Lo laissar liure d'agir coma vòu per reglar un afaire, etc. 5. Lista dei plats que son servits dins un restaurant, etc.: *La carta dei fromais, la carta dei vins*, etc. ◇ *Past à la carta*: Fach en causissent dins la lista fornida cen que si vòu manjar. ◇ (fig.) *À la carta*: Segond una causida liura. 6. Representacion convencionala, generalament plana, de la reparticion dins l'espaci de fenomènes concrets ò non: *Carta geografica* (ò *mapa*), *geologica, carta sanitària d'un país*. 7. (inform.) *Carta-maire*: L'element promier d'un computador, dont si vèn fixar, en particulier, lo processor. ◇ *Carta son*: Element dau computador que permete de tractar lo son. ◇ *Carta-vidèo*: Element dau computador que permete de tractar l'imatge. ◇ *Carta-tuner*: Element dau computador que permete de captar la television.

carta n.f. 1. Lèi, règla fondamentala: *La carta dei drechs de l'òme, la carta dei lengas minorisadi*. 2. Ensèms dei lèis que constituísson un Estat: *La Granda Carta d'Anglatèrra dau 1215*. 3. Títol qu'autrejava de drechs, de privilègis ò reglava d'interès, à l'Atge Mejan.

cartabel n.m. (Luceram) Registre au sens documentari.

cartabeu n.m. Cartela.

cartable n.m. Cartela.

cartaginés, esa adj. e n. De Cartage.

cartaire, a n. Cartier.

carta-letra n.f. Carta gaire espessa, que si replega en doi e si barra per lu bòrds, emplegada coma una letra.

carta-partida n.f. (mar.) Escrich que constata l'existença d'un contracte de naulatge.

cartapista n.f. Pasta facha à basa de papier, emplegada per faire, per exemple, li gròssi tèstas de Carneval. ◆ *Aver lo morre en cartapista*: Aver lu trachs d'una persona fatigada.

cartaria n.f. Establiment que vende de cartas postali.

carta-respoasta n.f. Carta per respoandre à un questionari, una enquista, etc.

carta-vista n.f. Carta postala illustrada.

cartèl n.m. Carteu.

cartela n.f. Biaça à compartiments per portar de libres, de quasèrns, etc. Var.: **cartable**, **cartabeu**.

cartelar vt. Placardar.

cartelatge n.m. Placardatge.

cartelisacion (-izacion) n.f. Recampament en cartèl.

cartelisar (-izar) vt. Recampar en cartèl.

cartelon n.m. Aficha de teatre.

cartèr n.m. Proteccion dei organes d'un mecanisme. Sin.: cubertor. ◇ Paracadena d'una bicicleta, etc.

cartesian, a adj. 1. De Descartes; relatiu à la filosofia, ai òbras de Descartes. 2. (mat.) *Produch cartesian de doi ensèms E e F*: Ensèms, notat E X F dei coblas (x, y) dont *x* es element de E e *y* apartèn à F. ◇ *Referencial cartesian*: Triplet $(O,\vec{i},\vec{j})$ ò quadruplet $(O,\vec{i},\vec{j},\vec{k})$ format d'un ponch O e d'una basa de doi (ò tres) vectors dau plan ò de l'espaci. ◇ *Coordenadas cartesiani d'un ponch*: Compauantas, dins la basa de vectors dau referencial cartesian emplegat, dau vector qu'a per origina l'origina dau referencial e per extremitat lo ponch donat.

cartesianisme n.m. 1. Filosofia de Descartes. 2. Tendença, per un filosòfe, una filosofia, à si reclamar ò à s'estacar à la filosofia de Descartes.

carteu n.m. 1. Aficha. Sin.: **aplaca**, **empega**, **placard**. 2. Entenduda realisada entre de societats independenti d'un meme camp industrial per combatre la concurrença en metent en plaça d'acòrdis e una reglamentacion comuna. ◇ Ententa entre gropes (professionals, politics, etc.) per menar una accion comuna. 3. Cartoche, enquadrament decoratiu. ◇ Eiqueta sus lo quadre d'un tableu, lo sòcle d'una esculptura, que poarta un escrich que permete d'identificar l'òbra. 4. (anc.) Desfida entre cavaliers, provocacion en duel. Var.: **cartèl**.

cartier, a n. Persona que fa ò vende de cartas per jugar. Var.: **cartaire**.

cartiera n.f. Fabrica de papier. Sin.: **papiera**.

cartilage n.m. Cartilatge.

cartilague n.m. Cartilatge.

cartilatge n.m. Teissut resistent e elastic que forma l'esquelèt de l'embrion denant de l'aparicion de l'oàs e demòra dins la persona adulta dins lo pavalhon de l'aurelha, dins lo nas e à l'extremitat dei oàs (d'unu peis an un esquelèt que rèsta à l'estat de cartilatge). Sin.: **cruissentela**, **cruissentena**. Var.: **cartilage**, **cartilague**.

cartilatginós, oa adj. De la natura dau cartilatge.

carting n.m. Espòrt practicat m'au cart.

cartisana n.f. Pèça estrecha, recubèrta de fieus de seda, d'aur, etc., que forma un releu sobre una estòfa.

cartisme n.m. Movement reformista d'emancipacion obriera qu'animèt la vida politica britanica entre lo 1837 e lo 1848.

cartista adj. e n. Que pertòca lo cartisme.

cartista n. Escolan ò ancian escolan de l'Escòla dei Cartas.

cartista n. Expèrt encargat de prevèire li fluctuacions dei cors dei devisas ò d'unu instruments financiers.

cartocha n.f. 1. Municion d'una arma de guèrra ò de caça que contèn à l'encòup un projectile e una carga propulsiva. ◆ Carga d'explosiu ò de pòuvera lèsta au tir. 2. Recarga de tencha per un estilò, de gas per un briquet, etc., que la sieu forma evòca aquela d'una cartocha. ◆ Embalatge que recampa de paquets de cigarretas.

cartocharia n.f. Usina, atalhier que fa de cartochas per li armas leugieri.

cartoche n.m. 1. Ornament en forma de fuèlh de papier mièg desrotlat, que sièrve de supoart e d'enquadrament à una inscripcion. 2. Emplaçament reservat au títol, dins un dessenh, una carta de geografia, etc. 3. (arqueol.) Bocla ovala à l'entorn du pichin nom dau faraon dins l'escriptura ieroglifica.

cartochiera n.f. Cencha mé de compartiments cilindrics per li metre li cartochas per la caça.

cartofil(e), a n. Persona que collecciona li cartas postali. Var.: **cartofilista**.

cartofilia n.f. Ocupacion dau cartofilista.

cartofilista n. Cartofile.

cartografe, a n. Especialista en cartografia.

cartografia n.f. Ensèms dei operacions d'elaboracion, de dessenh e d'edicion dei cartas. ◇ *Cartografia automatica*: Cartografia assistida per computador, qu'emplega li tecnicas informatiqui.

cartografiar (cartografi, cartogràfies, etc.) vt. Dreiçar la carta d'una region.

cartografic, a adj. Relatiu à la cartografia.

cartograma n.m. Carta esquematica que poarta essencialament d'informacion estatistiqui.

cartomancia n.f. Divinacion per li cartas.

cartomancian, a n.f. persona que practica la cartomancia, especialament dins una tòca lucrativa.

cartometria n.f. Branca de la cartografia que fa lo mesuratge dei distanças sus li mapas, segond una escala donada.

carton n.m. 1. Matèria compauada de jaças de matèrias fibroï (pasta de papier, etc.), mai rigida que lo papier, pauc ò pron espessa en foncion de la sieu destinacion, generalament presentat en fuèlhs. ◇ *Carton ondulat*: Carton fach d'un papier canelat mes sus un autre ò entre doi autres, per faire d'embalatges etc. 2. Objècte fach de carton: *Carton per lu soliers*, *carton per lu capeus*. 3. Fuèlh d'aquela matèria, que sièrve per d'unu usatges. ◇ Modèle à la grandor per executar una tapissaria, un afresc, etc. ◇ *Carton de dessenh*: Mena de grand poartafuèlh per li metre de dessenhs, de gravaduras, etc. ◇ Bersalh per l'adestrament au tir. – *Faire un carton*: S'adestrar au tir; tirar sobre quauqua ren ò quauqu'un. – (fig. fam.) Aver un grand succès. 4. Au balon, avertiment (carton jaune) ò expulsion (carton roge): *Pilhar un carton*.

cartonar vt. Garnir, curbir de carton. Var.: **encartonar**.

cartonaria n.f. 1. Luèc dont si fabrica lo carton. 2. Fabricacion, comèrci dau carton.

cartonatge n.m. 1. Fabricacion, comèrci dau carton. 2. Bóstia, embalatge de carton. 3. procediment de religadura dont la cubèrta, facha de papier ò de carton, es encastrada au còrs d'obratge.

carton-feutre n.m. Carton fach de sobras textili que, banhat de quitran, sièrve per isolar e tenir au sec lo teule d'una maion.

cartonier, a adj. e n. 1. Persona que fa ò vende de cartons, de cauas de carton. 2. *Pintre cartonier*: Especialisat dins la produccion de cartons de tapissaria.

cartonier n.m. Mòble de bureu mé de compartiments, per li metre de dossiers, de documents, etc.

cartonós, oa adj. Qu'a la consistença, l'aspècte dau carton.

carton-palha n.m. Carton fach à partir de palha chaplada.

carton-pèira n.m. Carton durcit que sièrve à faire d'elements de decoracion intèrna.

cartoa n.f. 1. Covent de cartós. 2. Liquor aromatica facha au covent de la Grand-Cartoa. Var.: **chartroa**.

cartós n.m. Cat dau pel gris.

cartós, oa n. Religiós ò religioa de l'òrdre contemplatiu de Sant Bruno. Var.: **chartrós**.

cartoteca n.f. Luèc dont son conservadi e classificadi de cartas geografiqui, etc.

cartulari n.m. 1. Sala dont si recampàvon e si conservàvon li cartas. 2. Recuèlh de cartas. Var.: **cartulaire**.

cartulaire n.m. Cartulari.

carvata n.f. Cravata.

carvenda n.f. Venda à prètz tròup aut.

carvendre v.i. Vendre à prètz tròup aut.

carvi n.m. Planta dei pradas que lu sieus fruchs aromatics s'emplégon coma condiment (Familha dei ombellifèrs); lo fruch eu-meme.

carvila n.f. Calvi. Var.: **calvila**.

cas n.m. 1. Fach, circonstança, situacion de quauqu'un ò de quauqua ren: *Que faire dins un cas parier? Es un cas particulier*. Var.: **encàs**. Sin.: **endevenença**. ◇ *Cas de consciença*: Fach, situacion que demanda de pensar longament per pilhar una decision greva. ◇ *Cas de figura*: Situacion considerada coma ipotèsi. ◇ *Faire cas de*: Donar d'importança à un fach, lo pilhar en consideracion. ◇ *Per cas*: D'azard, eventualament. ◇ *Èstre lo cas:* Èstre la realitat. Sin.: si presentar ensin, coma tau. 2. (dr.) Situacion particuliera en regard de la lèi: *Un cas de legitima defensa*. 3. (med.) Manifestacion d'una malautia que tòca una persona; lo malaut eu-meme: *Lu mètges an enregistrat un noveu cas de paludisme*. 4. *Cas social*: Persona (en particulier un enfant), que viu dins de condicions socialament ò psicologicament dificili. ◆ loc. adv. *Dins aqueu cas, dins un tau cas*: Alora, dins aqueli condicions. - *En toi lu cas*: De tot biais, tant tot un. ◆ loc. conj. *En cas que* (+ subjontiu ò condicional): Se, dins l'eventualitat que. Sin.: **se per cas**.

cas n.m. Forma variabla que pílhon d'unu mòts (noms, adjectius, pronoms, participis) segond la sieu foncion dins la frasa, dins li lengas à declinason (coma lo latin). ■ L'occitan medieval (coma lo francés), avia encara lo cas subjècte (nominatiu) e lo cas regime (complement, acusatiu): *Lo trobaire canta / Escotam lo trobador*.

casa n.f. 1. Abitacion de palha, de brancas, etc. dins lu país tropicals. 2. Maion (occitan estandard).

casa n.f. 1. Espaci delimitat per de linhas perpendiculari, sus una susfàcia quala que sigue (un fuèlh de papier, un plateu de juèc, etc.). 2. Compartiment d'un mòble, d'un tirador, etc. ◇ Aver una casa vuèia: Èstre un pauc foal, tabalòri. – *Li manca una casa*: Es un pauc foal.

casac, a adj. e n. De l'etnia majoritària dau Casacstan. ◆ n.m. Lenga parlada au Casacstan.

casaca n.f. 1. Vèsta dei cavaliers. 2. Vèsta de frema que recuèrbe li faudilhas fins ai ancas. 3. Autrifés, manteu que portàvon lu òmes (s. XVI^{n} – XVII^{n}). ◇ (fam.) *Virar casaca*: Cambiar d'opinion, de partit.

casacstanés, esa adj. e n. Dau Casacstan.

casalatge n.m. Casatge.

casamata n.f. 1. Sosta enterrada d'un foart, destinada à lotjar lu militaris ò à metre li municions en resèrva. 2. Pichin obratge fortificat.

casamatar vt. Provedir (un luèc) de casamatas.

casament n.m. (ist.) Gaudiment, per un vassal ò un sèrf, d'una tèrra donada en viatgier.

casana n.f. Banca, mont de pietat, au s. XV.

casanier, a adj. Que li agrada restar au sieu. ◇ *Que moastra lo caractèr*: Abitudas casanieri. Sin.: **ostalier**.

casaquin n.m. 1. Corsatge drech, que floteja ò non sus la faudilha, que li frema portàvon à la campanha. 2. Sotavestiment de frema drech e cort, que cuèrbe lo pièch.

casar vt. 1. Plaçar, metre (quauqu'un, quauqua ren) dins un luèc estrech, judiciosament ò après un gròs esfoarç. Sin.: **ficar**. 2. Procurar un emplec, una situacion à (quauqu'un). ◆ **si casar** v.pr. (fam.) Si maridar; trovar una situacion. Sin.: **s'establir**.

casat n.m. Nom de familha.

casatge n.m. 1. Bastissa, maion. 2. Vilatjon. Sin.: **escart**, **masatge**, **vilar**. Var.: **casalatge**.

casau n.m. Arbèrc. Var.: **caseu**.

casba n.f. Ciutadèla ò palais d'un cap, en Àfrica dau Nòrd; quartier à l'entorn d'aqueu palais.

cascada n.f. 1. Tombada d'aiga naturala ò artificiala. ◇ *En cascada*: En seria e rapidament, en una seguida d'eveniments que cadun es la consequença d'aqueu d'avant. ◇ (elec.) *Brancament en cascada*: Seguida de brancaments encadenats. Sin.: **pis**, **pissaròta**, **pissaròu**, **saut**. 2. Acrobacia facha au cirque, au cínema.

cascadaire, airitz n. Cascador.

cascadejar vi. Tombar en cascada.

cascadeta n.f. Pichina cascada.

cascador, airitz n. Persona que fa de cascadas, au cirque ò dins li scenas perilhoï au cínema (en plaça dei actors).

cascalh n.m. Seguida de bosins leugiers, produch per d'objèctes que si pícon dintre: *Lo cascalh dei claus*.

cascalhada n.f. Gacilhada.

cascalhar vi. Faire audir un cascalh. ◆ vt. Gacilhar.

cascalheta n.f. Frema leugiera. Sin.: **grola**, **groleta**, **gandaula**.

cascamoart n.m. Si di d'un òme que si pavana davant li fremas: *Faire lo cascamoart*.

cascar vt. Gacilhar. ◆ vi. Tombar, per exemple en parlant dei fuèlhas, dei bèrris, etc.

cascat, ada adj. Cascolat.

cascaveliera n.f. Colana de cascaveus que si mete au coal dei bèstias. Var.: **cascaviera**.

cascaveu n.m. 1. Pichina bola metallica que contèn un tròç de metal que la fa sonar quora es agitada. 2. Pichin juguet d'enfant que contèn un cascaveu.

cascaviera n.f. Cascaveliera.

casco n.m. 1. Coifadura de metal, de cuer, etc. per aparar la tèsta. ◇ *Casco blau*: Membre de la foarça internacionala de l'ONU. 2. Aparelh de recepcion individual dei ondas radiofoniqui, telefoniqui, etc., format essencialament de doi escotaires montat sus un supoart que tèn sus la tèsta. 3. Aparelh electric per secar lu bèrris per ventilacion d'ària cauda.

cascolat, ada adj. Que poarta un casco.

caseacion n.f. Caseïficacion.

caseïficacion n.f. 1. Transformacion dau lach en fromai. 2. (patol.) Transformacion d'un teissut en lesion caseoa. Var.: **caseacion**.

caseïficar vt. Transformar en fromai. ◆ **si caseïficar** v.pr. (patol.) Subir una caseïficacion, en parlant d'un teissut.

caseïfòrme, a adj. Qu'a la consistença, l'aspècte dau fromai.

caseïna n.f. Substança proteïca que constituisse la màger part dei proteïnas dau lach. ◇ *Caseïna vegetala*: Proteïna extracha dei torteus.

casela n.f. Caseu.

caseós, oa adj. (patol.) Qu'a l'aspècte, la consistença dau fromai: *Lesion caseoa*.

casèrn n.m. Quasèrn.

casèrna n.f. Partida d'un casernament afectada au lotjament dei militaris; per ext., ensèms dau casernament.

casernament n.m. 1. Accion de casernar. Var.: **encasernament**. 2. Ensèms dei bastiments e dei locals afectats à de tropas militari (casèrna, intendença, etc.).

casernar vt. (*casèrni*) Installar (de militaris) dins una casèrna. Var.: **encasernar**.

casernet n.m. Quasernet.

casernier n.m. Militari encargat dau material dei casernaments que li tropas non ocúpon.

caseu n.m. Casau.

caseu, casela n. Nom que s'emplega per designar ironicament una persona sensa donar lo sieu nom: *Lo caseu es aquí*.

cashèr adj. inv. Si di d'un aliment confòrme ai prescripcions rituali dau judaïsme e dau luèc dont es alestit ò vendut. Var.: **kashèr**.

cashmir n.m. 1. Teissut fin fach mé de pels de cabra. 2. Vestit fach d'aqueu teissut.

casier n.m. 1. Compartiment, casa d'un espaci afectat ò non à d'objèctes especifics: *Un casier per li botilhas*. 2. Servici de classament e de conservacion dei relevats dei contribucions. – *Casier fiscal*: Relevat dei contribucions qu'un contribuable a pagat. ◇ *Casier judiciari*: Luèc dont son centralisats e classats lu bulletins dei antecedents judiciaris de quauqu'un; ensèms d'aquelu bulletins (ellipticament: *casier*).

casimir n.m. (anc.) Estòfa de drap de lana fina teissit; vestit d'aquela estòfa.

casin n.m. Casinò.

casinò n.m. Establiment dont son recampat de salas de juècs, un restaurant, sovent una sala d'espectacle. Var.: **casin**.

casoar n.m. 1. Auceu corrèire d'Austràlia, dau plumatge que sembla de crin, dau casco ossós colorit sus lo dessobre de la tèsta (1,50 m de aut). 2. Plumet roge e blanc que poàrton lu sant-cirians despí lo 1855.

casqueta n.f. 1. Cofadura plata m'una visiera. 2. (fam.) Foncion sociala: *Agisse sota la sieu casqueta de cònse*.

casquetier, a n. Persona que fabrica ò vende de casquetas.

cassa n.f. 1. Pala de boasc que sièrve dins lu deficis per mandar d'aiga bulhenta sus la pasta dei olivas. 2. Mena de culhiera granda per servir la sopa. Var.: caça. Sin.: culhiera. 3. Mena de sartaia de coire ò de fèrre, que per pilhar d'aiga dins un bròc ò à faire búlher de lach. 4. Grand culhier de fèrre per versar lo vèire fondut. 5. *Cassa d'afinatge*: Copèla dont si verifícon l'aur e l'argent. 6. *Cassa d'estamparia*: Bóstia plata mé de compartiments de talhas desparieri, que contènon lu caractèrs emplegats per la composicion tipografica (si destríon li letras de bas de cassa, ò *minusculas*, e li letras d'aut de cassa, ò *capitalas* ò *majusculas*).

cassacion n.f. (dr.) Anullacion, per una juridiccion d'un niveu superior, d'una decision juridiccionala (jutjament, arrèst) renduda per una juridiccion inferiora.

cassacion n.f. (mus.) Seguida instrumentala compauada de tròç breus, leugiers, d'aspècte volontariament popularis, que si jugava foara.

cassada n.f. Contengut d'una cassa. Var.: **caçada**.

cassadent n.m. Pichin bescuèch sec e crocant fach sovent d'una pasta non levada e sensa sucre.

cassament que loc. Basta que.

cassata n.f. (mòt italian) Crema glaçada facha de lescas diversament perfumadi e garnida de frucha confida.

casseu n.m. (estamp.) Pichina cassa per lu caractèrs especials que non son dins la cassa normala; aquelu caractèrs.

càssia n.f. 1. Fruch dau cassier. 2. Laxatiu extrach d'uni varietats de cassier.

càssia n.m. (*Cassa brasilana*) Cassier.

cassida n.f. Substança viscoa que si depaua sus lo bòrd dei parpèlas. Sin.: **potina**.

cassidós, oa adj. Qu'a de cassida. Sin.: **potinós**.

cassier n.m. 1. Aubre antilhés, de la familha dei cesalpinaceas, que fornisse la càssia (*Acacia farnesiana Wilden*). Var.: **càssia**. 2. Cassis.

cassina n.f. (anc.) Vièlha maion.

cassis ['kasi] n.m. Aubrilhon vesin dau groselhier, d'una autessa de 1 à 2 m, que produe de gruns negres, manjadís, que s'en fa una liquor; lo fruch d'aquel aubrilhon; la liquor que s'en fa. Sin.: **groselhier negre**.

cassiterita n.f. (miner.) Oxide d'estanh SnO_2, principal minerau d'aqueu metal.

casson n.m. Pan de sucre sensa forma.

cassonada n.f. Sucre ros rafinat un còup solet.

cassul n.m. 1. Grand vèire de vin. 2. Mena de grand culhier per l'aiga, l'òli, la sopa. Var.: **cassa**, **cassuu**.

cassuu n.m. Cassul. Sin.: **culhiera**.

cast, a adj. 1. Que respècta li règlas de la pudor, de la decença; en corfomitat mé la castetat. 2. Que non si realisa carnalament: *Un amor cast*.

casta n.f. 1. Grope social qu'a de privilègis particuliers, un esperit d'exclusiva en rapoart ai autres. 2. Grope social ereditari e endogame, compauat d'individús qu'an una activitat comuna, sobretot professionala, caracteristica de la societat indiana. 3. Ensèms dei individús adultes qu'an li memi foncions (per exemple li obrieras per li abelhas), dins lu insèctes socials.

castament adv. D'un biais cast.

castanh n.m. Castanhier.

castanh, a adj. Brun clar, en parlant dei bèrris.

castanha n.f. 1. Fruch dau castanhier, ric en amidon, sonat marrona quora l'amèndola es en una partida soleta. ◇ *Castanha d'ae* ò *castanha d'Índia*: Grana dau marronier d'Índia, rica en amidon ma pas manjadissa, que s'emplega per d'uni preparacions medicinali còntra de problemas circulatòris. 2. (pop.) Còup de punh, rixa. 3. Aranhàs. 4. (pop.) Sèxe de la frema.

castanhada n.f. Past de castanhas.

castanhaire, arèla n. 1. Persona que rabalha li castanhas, que li vende. 2. Persona que li agrada picar, si batre. Sin. (2): **chacotaire**.

castanhar vi. Rabalhar li castanhas. ◆ vt. (pop.) Picar, donar de còups à. ◆ **si castanhar** v.pr. (pop.) Si batre. Sin.: si chacotar, si satonar.

castanhareda n.f. Castanheda.

castanheda n.f. Luèc plantat de castanhiers. Var.: **castanhet**, **castanhareda**.

castanhet n.m. 1. Castanheda. 2. Pichina castanha.

castanheta n.f. Pichina castanha. ◆ n.pl. Instrument de percussion tipic de la dança flamenca, fach essencialament de doi pichins elements cavats de boasc, etc. que fau picar un còntra l'autre dins la man. Var.: **castanhòlas**.

castanhier n.m. Aubre Var.: **castanh**.

castanhiera n.f. Sartaia traucada per rostir li castanhas.

castanhòla n.f. 1. Vèrp dau boasc: *Castanhòla gròssa*, *castanhòla roja*. 2. Peis que si desplaça en flòta, majament en aiga gaire prefonda. Jonhe 10 à 15 cm, de color esquasi negra, m'una coa forcaruda. (*chromis chromis*).◆ n.f. pl. Castanhetas.

castapiana n.f. (pop.) Pissacauda.

castelan, a n. 1. (ist.) Senhor qu'avia un casteu e li tèrras que n'en dependíon. 2. Proprietari ò locatari d'un casteu.

castelana n.f. Decoracion de cencha de frema, que li èra estacada una cadena mé de jòias e de claus (fin dau s. XVIII^{n}, epòca romantica).

castelania n.f. Senhoria e juridiccion d'un castelan.

castelar n.m. Casteu.

castelar (si) v.pr. S'encastelar.

castelaret n.m. Pichin castelar.

castelet n.m. Pichin casteu.

castelhan, a adj. e n. De Castelha. ◆ n.m. Lenga romanica de Castelha; lenga oficiala d'Espanha. Sin.: **espanhòu**.

castelhanisme n.m. Forma lingüistica castelhana utilisada dins una autra lenga. Sin.: ispanisme.

castelhanisacion (-zacion) n.f. Accion ò resulta de castelhanisar ò de si castelhanisar.

astelhanisar (-izar) vt. Adaptar ai costumas castelhani. ◆ **si castelhanisar** v.pr. Adoptar li costumas castelhani.

castelperronian n.m. Faciès cultural que marca lo començament dau paleolitic superior en Occitània e en França, caracterisat per lo desvolopament dei autís ossós. ◆ adj. Dau castelperronian.

castetat n.f. Fach de s'abstenir dei plasers de la carn, per conformitat à una morala. Var.: **castitat**.

casteu n.m. 1. Demòra feudala fortificada, à l'Atge-Mejan. 2. Residença senhoriala ò reiala, entornada de jardins ò de pargues. 3. Granda demòra luxuoa en campanha, m'un tenement ò sensa, que data dau s. XIX. ◇ Si di en particulier d'un tenement viticòla. ◇ *Bastir de casteus en l'ària* ò *en Espanha*: Faire de projèctes quimerics, que non si poàdon realisar. ◇ *Casteu de cartas*: Contruccion facha mé de cartas; caua fragila (concreta coma abstracha), que risca de s'encalar d'un moment à l'autre. 4. (mar.) Estructura plaçada sus una nau, sobre tota la sieu larguessa, per li lotjar passatgiers e equipatge: *Casteu de proa*, *casteu de popa*. Sin.: **galhard** (fr.).

castia-gilós n.m. inv. (lit.) Novèla medievala occitana en vèrs, dont l'espós, gilós sensa rason de l'èstre, es punit per la sieu esposa que lo tradisse per li levar la gilosia.

castic n.m. Accion de castigar; pena, sancion sevèra que punisse una fauta greva: «*Ma qu'es que li farèm s'es un castic de Dieu?*» (RANCHER). Var.: castigada, castigament. Sin. puniment.

castigada n.f. Castic.

castigador, airitz adj. Que s'amerita d'èstre castigat.

castigament n.m. Castic.

castigar vt. Punir severament, corregir: *Lu colpables seran castigats*.

castina n.f. Calcari emplegat dins l'elaboracion de la fonda, coma fondent e epurator.

castitat n.f. Castetat.

castòr n.m. Vibre.

castoreta n.f. Pèu de coniu ò pèu sintetica tractadi per ramentar aquela dau castòr.

castracion n.f. 1. Ablacion ò destruccion d'un organe necessari à la generacion, per lu doi sèxes (emplegat mai correntament per lu mascles). Sin.: **crestament**, **crestadura**. 2. (psican.) *Complèxe de castracion*: Respoasta fantasmatica ai questions que la diferença entre lu sèxes fa nàisser à l'enfant jove.

castrador, airitz adj. Castraire.

castraire, airitz adj. 1. Totplen autoritari. 2. (psican.) Que provòca ò pòu provocar un complèxe ò una angoissa de castracion.

castrar vt. Practicar la castracion sobre. Sin. **crestar**, **copar**.

castrat, ada adj. Qu'a subit una castracion. Sin.: **crestat**, **copat**. ◆ n.m. 1. Cantaire masculin que la sieu votz d'enfant es estada conservada per castracion. 2. Mascle qu'a subit una castracion.

castrator, tritz adj. Castraire.

castrés, esa adj. e n. De la vila de Castras.

castrisme n.m. Doctrina ò practica politica que s'inspira dei idèias de Fidel CASTRO.

castrista adj. e n. Relatiu au castrisme; partidari dau castrisme.

castrum n.m. (mòt latin) (ist.) Pichina aglomeracion fortificada, sovent plaçada en autessa.

casual n.m. Revengut estacat ai foncions eclesiastiqui. Var.: **casuau**.

casual, a adj. Que pòu acapitar ò non, eventual. Var.: **casuau**.

casualament adv. Per escadença. Sin.: eventualament.

casualista n.m. Casuista.

casualitat n.f. Caractèr de cen qu'es casual; eventualitat.

casuarina n.m. Aubre aut d'origina australiana

casubla n.f. 1. Vestit liturgic qu'a la forma d'un manteu sensa mànegas que lo prèire passa per celebrar la messa. 2. *Rauba casubla*: Rauba sensa descoletada mànegas.

casublaria n.f. 1. Ensèms de casublas. 2. Comèrci de casublas.

casublier, a n. Persona que fa li casublas ò n'en fa comèrci.

casublier n. Mòble dont si méton li casublas.

casuista n.m. Teologian especialista de casuistica. Var.: **casualista**.

casuistica n.f. 1. Part de la teologia morala que s'entrèva de resòlver lu cas de consciença. 2. (lit.) Tendença à argumentar m'una subtilitat excessiva, especialament sobre lu problemas de morala.

casus belli n.m. inv. Acte de natura à provocar una declaracion de guèrra, li ostilitats entre doi Estats.

C.A.T. n.m. (sigla) Centre d'ajuda per lo travalh.

cat n.m. 1. Mamifèr domestic de l'òrdre dei Carnivòres, dau còrs sople, de la tèsta redona, dei uèlhs fosforescents e dei onglas retractili, m'un grand nombre de raças (*Felis catus*). Var.: **gat**. La femèla es la *cata*. ◆ *Cat sauvatge*: Felide sauvatge probable progenitor dau cat domestic. Var.: **catfèr**. ◇ *Èstre coma can e cat*: èstre totjorn lèsts à si garrolhar. ◇ Li a pas un cat: li a pas degun. 2. *Cat de mar*: Peis-can que fornisse l'òli de fetge de peis-can. Sin.: **cat auguier.** ◆ *Cat roquier*: Pichin peis-can dei coastas, inofensiu, de la rauba clara mé de tacas bruni. 3. Anciana màquina de guèrra. ◆ adj. inv. Dins la loc. *peis-cat*.

cata n.f. Femèla dau cat. Var.: **gata**.

catabanhada n.f. Persona qu'a de sang de raba, que li defauta lo coratge.

catabatic, a adj. Pròpri d'un vent descendent. Contr.: **anabatic**.

catabolic, a adj. Relatiu au catabolisme.

catabolisme n.m. (fisiol.) Ensèms dei reaccions bioquimiqui que ménon à la transformacion de la matèria viva en degalhs e que constituísson la part destructritz dau metabolisme. Contr.: **anabolisme**.

catabolit n.m. (fisiol.) Còrs que resulta dau catabolisme d'una substança.

catachòrnia n.f. Persona que si dona una aparença d'innocença, en particulier una frema que si vòu mostrar pruda. Sin.: **catamitocha**, **catamoarta**.

cataclismal, a adj. Cataclismic.

cataclisme n.m. Grand bolegadís, destruccion causada per un fenomène natural ò de tota autra natura. Sin.: **catastròfa**, desastre, mauparada.

cataclismic, a adj. De la natura d'un cataclisme. Var.: **cataclismal**.

catacomba n.f. Grand sosterran que servia de sepultura ò d'ossuari: *Li catacombas romani*, *li catacombas de París*.

catacostic, a adj. Catafonic.

catacostica n.f. Catafonia.

catacrèsi n.f. (ret.) Metafòra qu'emplega un mòt en là dau sieu sens estrech, coma *lu pens d'un taulier*, *à cavau sobre d'un barri*, etc.

catadiòptri n.m. Dispositiu optic que permete de remandar lu rais luminós vèrs la sieu foant d'emission (emplegat en senhalisacion rotiera).

catadioptric, a adj. Relatiu à un sistema que comprèn de lentilhas e un mirau.

catadròme, a adj. Si di de peis fluvials que davàlon en mar per fregar.

catafalc n.m. Pontin decoratiu per recevre una caissa de moart, vertadier ò faus, pendent una ceremònia religioa. Var.: cadafalc.

catafonia n.f. Part de l'acostica qu'estúdia lu ressons. Sin.: catacostica.

catafonic, a adj. Que pertòca la catafonia. Sin.: catacostic.

catagenèsi n.f. Perda d'organe ò de foncions en seguida à una evolucion biologica.

cataira n.f. Planta de la Familha dei labiadas, que si di finda *èrba dei cats*, perqué atrae lu cats.

catalan, a adj. e n. De Catalonha. ◆ n.m. Lenga romanica parlada en Catalonha.

catalanisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de catalanisar.

catalanisar (-izar) vt. Donar lu caractèrs dau catalan à.

catalanisme n.m. (ling.) Biais de dire dau catalan.

catalanista adj. e n. Especialista de la lenga catalana.

catalanitat n.f. Identitat catalana.

catalepsia n.f. (patol.) Perda momentanea de l'iniciativa motritz embé conservacion dei atitudas.

cataleptic, a adj. e n. De la natura de la catalepsia; persona que sofrisse de catalepsia.

catalet n.m. (bas lat. **catalectus*, lièch per expauar) Caissa de moart, per expauar lo còrs.

catalisaire (-izaire) n.m. 1. (quim.) Còrs que catalisa. 2. (fig.) Element que provòca una reaccion per la sieu soleta presença ò per la sieu intervencion.

catalisar (-izar) vt. 1. (quim.) Operar una catalisi. 2. (fig.) Provocar una reaccion per la sieu soleta presença: *Catalisar l'enavant*.

catalisi n.f. (quim.) Modificacion de la rapiditat d'una reaccion quimica producha per d'uni substanças (lu *catalisaires*) que si retròvon identiqui à la fin.

catalitic, a adj. Relatiu à la catalisi: *Poder catalitic*, *accion catalitica*. ◇ *Tube d'escapament catalitic*: Si di d'un tube d'escapament fach per diminuir lo niveu de gas carbonic remandat dins l'ària en transformant lu gas toxics.

catallactica n.f. Economia en tant que sciença dei escambis mercands.

catalogacion n.f. Accion de dreiçar un catalògue; lo sieu resultat. Var.: catalogatge.

catalogar vt. (*catalògui*) 1. Inscriure, enumerar dins un òrdre precís; dreiçar lo catalògue de: *Catalogar de plantas*. 2. (pej.) Metre en òrdre, classificar dins una categoria, en particulier dins una categoria desfavorabla: *Catalogar quauqu'un*.

catalogatge n.m. Catalogacion.

catalògue n.m. 1. Lista enumerativa: *Catalògue d'una biblioteca*. 2. Libre, brocadura que contèn una lista d'articles, de produchs prepauats à la venda.

catalpa n.f. Aubre mé de fuèlhas totplen grandi e de flors en gr\ossi grapas, originari d'Amèrica dau Nòrd (autessa 15 m, Familha dei bignoniaceas).

catamaran n.m. (mat.) Embarcacion à vela, facha de doi buchs acoblats.

catamenia n. f. Autre nom dei menstruas. Sin. règlas.

catamenial, a adj. Relatiu ai menstruas. Var.: **catameniau**.

catamiaula n.f. 1. Si di d'una persona que plora per un ren. 2. Persona que manifèsta un comportament umile, flatós e sornarut.

catamitocha n.f. Catachòrnia.

catamoarta n.f. Catachòrnia.

cataplasma n.m. Pasta medicamentoa que s'aplica, entre doi linges, sus una partida dau còrs per combatre una inflamacion.

cataplectic, a adj. Relatiu à la cataplexia.

cataplexia n.f. Perda brutala ma de corta durada dau tonus d'actituda, sensa perda de consciença, deuguda à una emocion viva.

catapossa n.f. Eufòrbi que purga violentament. Var.: **catapussa**.

catapulta n.f. 1. (anc.) Màquina de guèrra per lançar de projectiles. 2. (mod.) *Catapulta à vapor* ò *vapor*: Dispositiu qu'emplega la foarça d'expansion de la vapor per mandar d'avions à partir d'un poarta-avions.

catapultar vt. 1. Mandar m'una catapulta: *Catapultar un avion*. 2. Mandar mé foarça ò violença e luènh; projectar. 3. (fig. fam.) Plaçar d'un còup (quauqu'un) dins un poast, una situacion sociala elevada.

catapultatge n.m. Accion de catapultar.

catapussa n.f. Catapossa.

catar, a adj. e n. Membre d'un movement religiós de l'Atge-Mejan, espandit sobretot en Occitània occidentala.

cataracta n.f. 1. Cascada d'aiga importanta. 2. (med.) Opacitat dau cristallin ò dei sieu membranas, que provòca una cecitat parciala ò totala. Sin. (2): teleta.

catarineta n.f. 1. En França, filha (e mai particulierament obriera, especialament obriera de la mòda) qu'es encara celibatària à 25 ans. 2. Autre nom de la *galineta dau Boan Dieu*.

catarinian n.m. *Catarinaians*: Sota-òrdre de moninas dau Vièlh Continent, dei nharras vesini, de la coa non prenenta e provedits de 32 dents.

catarisme n.m. Doctrina dei catars. ■ Lo catarisme, apareissut en Occitània à la fin dau s. XI, s'espandissèt au s. XII (Tolosa, Carcassona, Fois, Besiers, en particulier). La doctrina dualista dau catarisme opaua lo Ben e lo Mau e reconoisse un sacrament solet, lo *consolament*. La *Crosada còntra lu Albigés* (1209-1244) desorganisèt lo movement catar e la repression que l'acompanhèt permetèt au rèi de França d'espandir son autoritat sobre aqueli encontradas.

catarral, a adj. Que tèn dau catarri.

catarri n.m. Catarro.

catarro n.m. (med.) Inflamacion aguda ò cronica dei mucoas, embé ipèrsecrecion. Var.: **catarri**.

catarrós, oa adj. e n. Subjècte au catarro; que sofrisse de catarro.

catarsis n.f. 1. Purificacion producha dins lu espectators au cors d'una representacion dramatica, d'après Aristòtel. 2. Metòde psicoterapic que repaua sus la descarga emocionala legada à l'exteriorisacion dau sovenir d'eveniments traumatisants e refolats. Sin.: **purificacion**.

catartic, a adj. Relatiu à la catarsis. – *Metòde catartic*: Catarsis psicanalitica. ◆ adj. e n.m. (med.) Si di d'un remèdi qu'a un efècte purgatiu. Sin.: **laxatiu**.

catàs, assa n. 1. Gròs cat. 2. Marrit cat.

catastròfa n.f. 1. Eveniment improvist que crea un grand trebolici, que pòu provocar de destruccions, de moarts; grand malastre, desastre: *Catastròfa aerenca*, *córrer à la catastròfa*. – *Film catastròfa*: Film que la sieu istòria es basada sobre un grand accident que mete en perilh la vida d'un grand nombre de personas. ◇ *En catastròfa*: Au darrier moment, à la vai-que-t'abuti. ◇ (mat.) *Teoria dei catastròfas*: Teoria que vòu descriure lu fenomènes discontús au mejan de modèles continús simples. Sin.: mauparada, calamitat, flageu.2. (lit.) Eveniment decisiu que mena au desnodament d'una tragèdia.

catastrofar vt. (*catastròfi*) (fam.) Metre dins un grand acablament. Sin.: aclapar.

catastrofat, ada adj. Grandament preocupat, cruciat, à l'anonci d'una bruta nòva, per exemple. Sin.: **aclapat**.

catastrofic, a adj. Qu'a lo caractèr d'una catastròfa; desastrós.

catastrofista adj. e n. Relatiu au catastrofisme.

catastrofisme n.m. 1. Tendença à imaginar de catastròfas, à crèire que tot va anar mau. 2. Teoria que rendia de cataclismes responsables de toi lu cambiaments sobrevenguts dins lo monde.

catatonia n.f. (neurol.) Sindròma d'uni formas d'esquisofrenia, especialament caracterisat per lo negativisme, l'oposicion, la catalepsia e lu estereotipias gestuali.

catatonic, a adj. e n. Relatiu à la catatonia; que sofrisse de catatonia.

catau n.m. Captau.

catch (angl.) n.m. Lucha liura que la màger part dei presas es permessa.: cach.

catchaire, airitz n. Persona que practica lo cacth. Sin.: **luchaire**. Var.: **cachaire**.

catchar vi. Practicar la lucha liura, lo catch. Sin.: luchar. Var.: **cachar**.

catecolamina n.f. Substança dau grope dei aminas que la sieu accion es pariera à-n-aquela dau simpatic e que juèga lo ròtle de neurotrasmetèire: *L'adrenalina es una catecolamina*.

catecumenat n.m. Estat e formacion dei catecumènes.

catecumène n.m. Novelari instruch per recevre lo batejar.

catedra n.f. Càtedra.

càtedra n.f. 1. (anc.) Tribuna, pontin de dont un professor ò un predicator parlava au sieu auditòri. Sin.: cadiera predicadoira. 2. Poast de professor d'universitat. 3. Sèti apostolic, papautat. – Sèti episcopal. Sin.: **cadiera**. Var.: **catedra**.

catedral, a adj. Relatiu au sèti de l'autoritat episcopala.

catedrala n.f. Glèia episcopala d'un diocèsi. ◇ *Religadura à la catedrala*: Religadura romantica d'estile neogotic.

catedrala adj. inv. Vèire translucide de la susfàcia inegala.

categorema n.m. (loc. filos.) Tèrme qu'a una significacion per eu-meme (nom, vèrbo), per oposicion au tèrme que tèn lo sieu sens dau contèxte.

categorematic, a adj. Relatiu au categorema.

categoria n.f. 1. Ensèms de personas ò de cauas d'una mema natura: *Categorias socioprofessionali*. Sin.: classa, grope, mena. 2. (filos.) (Aristòtel) Cadun dei genres mai generals de l'èstre, ireductibles lu uns ai autres (substança, quantitat, qualitat, relacion, luèc, temps, posicion, aver, agir, subir). ◇ (Kant) Cadun dei dotze concèptes fondamentals de l'entendiment pur, que sièrve de forma a priori à la conoissença.

categorial, a adj. Relatiu à una categoria (à de categorias) de personas; qu'es limitat à una categoria, à quauqui categorias: *Revendicacions categoriali*. Var.: categoriau.

categoric, a adj. 1. Que non laissa una possibilitat de dubi; absolut, indiscutable: *Una respoasta categorica*. ◇ Que dona un vejaire, una opinion d'un biais sensa rèplica possibla; afirmatiu. Sin.: absolut, afirmatiu, explicit, formal, imperatiu, estrech. 2. (filos.) Relatiu ai categorias; que compoarta ni condicion, ni alternativa:

Jutjament categoric, imperatiu categoric. Contr.: **ipotetic**.

categoricament adv. D'un biais categoric: *Respoandre categoricament*.

categoricitat n.f. (log.) Proprietat d'una teoria deductiva que toi lu sieus modèles son isomòrfes.

categorisacion (-izacion) n.f. Classament en categorias en vista d'un estudi estatistic.

categorisar (-izar) vt. Classificar en categorias.

catenaccio n.m. (it.) Au balon, sistema foarça defensiu, qu'a per tòca de blocar tota temptativa ofensiva advèrsa denant de contratacar. Sin.: **ferrolh**.

catenari, ària adj. (c. de f.) *Suspension catenària* ò *catenària* e (n.f.): Sistema de suspension dau fieu d'alimentacion en energia electrica dei locomotritz ò dei trams.

catequèsi n.f. Instruccion religioa.

catequesir vt. 1. Ensenhar lo catequisme, iniciar à la religion cristiana. 2. Endoctrinar, faire la leiçon à (quauqu'un). Var.: **catequisar**.

catequisacion (-izacion) n.f. Accion de catequisar.

catequisar (-izar) vt. Catequesir.

catequisme n.m. 1. Ensenhament de la fe e de la morala cristiani; libre que contèn aquel ensenhament; cors dont es dispensat: *Anar au catequisme*. 2. Resumit dogmatic dei principis fondamentals d'una religion, etc.; credo, article de la fe.

catequista n. Persona qu'ensenha lo catequisme.

catequistic, a adj. Relatiu à l'ensenhament dau catequisme.

catergòl n.m. (quim.) Monergòl que la sieu reaccion exotermica demanda la presença d'un catalisaire.

catet n.m. (mat.) Un costat de l'angle drech d'un triangle rectangle.

catet, a n. Caton.

cateta n.f. *Faire catetas*: Calinhar ipocritament.

catetèr n.m. (med.) Tube que si fa passar dins un canal natural.

cateterisme n.m. Introduccion d'un catetèr dins un canal ò un conduch natural per una exploracion (*catetèr cardiac*) ò dins una amira terapeutica (*catetèr duodenal*).

catetomètre n.m. (fis.) Instrument que sièrve à mesurar la distança verticala entre doi ponchs.

catfèr n.m. Cat sauvatge.

catgut (mòt anglés) n.m. (cir.) Ligam ressorbible emplegat per cordurar.

catiera n.f. 1. Pichina dubertura en bas d'una poarta ò d'un barri per laissar passar lu cats. 2. Trauc d'aeracion dins la cormiera. Var.: **catoniera**.

catigolament n.m. 1. Tocar leugier que provòca generalament lo rire ò l'agaçament. 2. Leugier picotament en d'uni partidas dau còrs. Var.: **catígolo**. Sin.: **manjament**.

catigolar vt. 1. Faire rire ò agaçar per catigolament: *Catigolar quauqu'un dins lo coal*. 2. Bostegar, tarabustar.

catígolo n.m. Catigolament.

catigolós, oa adj. Que crenhe lu catigolaments.

catilh n.m. Manjament.

catilhós, oa adj. Solombrós.

catimelada n.f. Engalinada.

catimelar vt. (*catimèli*) Engalinar.

catir vt. (*catissi*) Aprestar, en parlant d'una estòfa.

catissatge n.m. Accion de catir.

catòde n.m. (electr.) Electròde de sortida dau corrent dins un electrolisaire ò electròde qu'es la foant primària d'electrons dins un tube electronic.

catodic, a adj. 1. Relatiu au catòde. ◇ *Rais catodics*: Faisseu d'electrons mandats per lo catòde d'un tube à vuèi percorrut per un corrent. – *Tube catodic* ò *de rais catodics*: Tube à vuèi dont lu rais son dirigits vèrs una susfàcia fluorescenta (ecran catodic) dont lo sieu impacte produe un imatge vesible (ecrans de television ò de computador). Sin.: **catoscòpi**. 2. (fig.) Relatiu à la television.

catogan n.m. 1. Nos que retèn lu bèrris sus la nuca. 2. Tinhon sus la nuca.

catoptric, a adj. Relatiu à la reflexion dau lume.

catoptrica n.f. Partida de l'optica que tracta de la reflexion dau lume.

catolic, a adj. e n. Qu'apartèn au catolicisme; que professa lo catolicisme. ◆ adj. (fam., sobretot dins un biais negatiu) Conforme à la règla, à la morala correnta: *Non es gaire catolic*. Sin.: **ortodòxe**.

catolicament adv. Conformament à la doctrina catolica.

catolicisme n.m. Religion dei cristians que reconóisson l'autoritat dau papa en matèria de dògma e de morala. ◇ *Catolicisme liberal*: En França, corrent que, après lo 1830, veguèt lo progrès de la Glèia dins l'acceptacion dei libertats proclamadi en lo 1789. ◇ *Catolicisme social*: Movement naissut au s. XIX,mirant à promòure una refòrma dei estructuras economiqui e sociali dins l'esperit de l'Evangèli. ■ D'après l'ensenhament catolic, Jèsus-Crist a donat à la sieu Glèia lo papa coma cap, successor de sant Pèire; lu evesques son sotamés à la sieu autoritat. Lu dògmas principals de la Glèia catolica son la Trinitat, l'Incarnacion, lo pecat original rescaptat per Jèsus-Crist, la Resureccion. Sèt sacraments son reconoissuts.

catolicitat n.f. Ensèms dei catolics.

catolicòs n.m. Cap religiós d'uni Glèias cristiani orientali.

caton, a n. Pichin cat. Var.: **catet**, gaton.

catonar vi. Aver de pichoi, per una cata.

catonier, a adj. Que li agràdon lu cats.

catoniera n.f. Catiera.

catoscòpi n.m. Tube catodic.

catuènha n.f. Ensèms dei cats.

cau n.m. Cable. Var.: **cap**.

cau n.m. Cap (geografia e tèsta).

cau, cauva adj. 1. Qu'a gaire de bèrris sus la tèsta, ò sensa bèrris. 2. (lit.) Sensa vegetacion. 3. (bot.) Sensa fuèlhas en ivèrn. Sin.: **pelat**.

cau, cava adj. 1. Qu'au dedintre es tot ò parcialament vuèi. ◇ *Venas cavi*: Li doi gròssi venas (vena cava

superiora e vena cava inferiora) que collècton lo sang de la circulacion generala e abotísson à l'aurelheta drecha dau coar. 2. Que presenta una partida concava, una depression.

caua n.f. 1. Èstre, objècte inanimat (per op. ai èstres vius). 2. Entitat abstracha, accion, eveniment. 2. (sobretot au plural) Èstre, objècte de la realitat (per op. ai mòts); la realitat. 3. (filos.) *Caua en se*: Per Kant, la realitat absoluda, en defoara de l'intuicion sensibla, doncas que non si pòu conóisser. 4. (dr.) Ben apropriable. 5. Situacion, ensèms d'eveniments; afaire: *Vèire li cauas en faça*. ◇ (lit.) *La caua publica*: Lu afaires publics, l'Estat. – (dr.) *Autoritat de la caua jutjada*: Decision de justícia definitiva. 5. Cen qu'es: *La natura dei cauas*. ◇ Cen que regarja un domèni, una activitat: *Li cauas de la religion*, *li cauas de la vida*. ◇ *Ben faire li cauas*: Si mostrar generós, pas esitar à despensar largament per favorejar la capitada de quauqu'un, de quauqua ren. 6. Aquò: *La caua que n'en parli*, *vos devi dire una caua*. ◇ Quauqua ren: *Una caua estranja*. Var.: **cauva**.

caua n.m. 1. Objècte pas ben identificat. 2. Si di per nomenar quauqu'un que non s'en saup lo nom.

cauç n.f. Caucina.

cauç n.m. Còup de pen, ruada. Sin.: **lançada**.

cauça n.f. Debàs; cauceta.

cauça n.f. Caucadura

caucada n.f. Accion de caucar.

cauçada n.f. Partida de la rota dont pàsson lu veïcules.

caucadura n.f. Batatge dei cerealas. Sin.: cauça, escossura.

cauçadura n.f. Solier. Var.: cauçamenta.

cauçament n.m. Accion de cauçar.

cauçamenta n.f. cauçadura.

cauçana n.f. Cabèstre.

cauçana n.f. (lat**.** *capitia*) Pèça d'arnesc que si plaça sus la tèsta dei bèstias per li estacar, li menar.

caucanha n.f. 1. *Aubre de caucanha*: Aubre esquilhós qu'à la sieu cima son estacats d'objèctes que cau anar pilhar. 2. *Caucanha* ò *país de caucanha*: Paí d'abondança. ◇ *Vida de caucanha*: Vida de plasers, vida facila. ◇ *Es caucanha!*: Es facile. Var. **cocanha**.

cauçanier n.m. Obrier que s'ocupa dau boan foncionament d'un forn à caucina.

cauçant, a adj. 1. Que cauça ben lo pen. 2. Que sièrve à cauçar: Article cauçant.

cauçapen n.m. Lama de còrna, de matèria plastica ò de metal, qu'ajuda per intrar lo pen dins un solier.

cauçapòt n.m. Vas decoratiu que sièrve à escondre un vas de flors. Sin.: **cuèrbe-vas**.

caucar vt. (*cauqui*) 1. Picar m'ai pens quauqua ren qu'es au soal. 2. Esquiçar m'ai pens, en parlant dau raïm.

cauçar vt. 1. Metre de soliers, d'esquís, etc. ai pens. 2. Provedir en soliers; faire de soliers. 3. Provedir de pneumatics li ròdas d'una veitura. ◆ vi. Aver coma mesura de soliers: *Cauçar dau 40*. ◆ **si cauçar** v.pr. Si metre de soliers.

cauças n.f. pl. Braias de teissut, portadi de la fin de l'Atge-Mejan fins au s. XVII^{n}, que calàvon fin ai ginolhs ò fins ai pens.

caucasian, a adj. e n. Dau Caucàs. ◇ *Lengas caucasiani ò caucasiqui*: Lengas de la region dau Caucàs, coma lo georgian.

caucasic, a adj. Caucasian.

cauçat n.m. (arald.) Particion en forma d'angle agut, formada de doi linha obliqui que pàrton de la poncha de l'escut per finir ai angles dau cap.

caucatrapa n.f. 1. Leca per capturar lu rainards ò d'autri bèstias sauvatgi. ◇ (fig.) Leca, engan. 2. (anc.) Mejan de defensa fach d'un pal escondut ò d'un assemblatge de ponchas de fèrre. Sin.: (2) **trabuquet**.

caucatrapa n.f. Cabassuda. Var.: **caucatrepa**. Sin.: **centaurea**.

caucatrepa n.f. Caucatrapa.

caucatripa n.f. Caucatrapa (*centaurea calcitrapa*).

caucear vi. (*caucei*) Donar un còup de pen vèrs l'arrier, especialament en parlant dei cavaus ò dei aes. Sin.: **lançar**.

caucés n.m. Caucet.

caucet n.m. (mar.) Lantèrna. Var. **causset, caucés.**

cauceta n.f. Pèça d'abilhament tricotada, per curbir lo pen e que pòu anar fins au ginolh.

caucetier, a n. Persona que fa ò vende de caucetas.

cauchó n.m. Cauchoc.

cauchoc [kaw'tʃu] n.m. 1.Substança elastica que vèn de la coagulacion dau latèx d'aubres tropicals. ◇ *Cauchoc sintetic*: Elastomèr de sintèsi. 2. Planta decorativa d'apartament (*Ficus elastica*). Var.: **cauchó**.

cauchotar vt. Curbir, garnir de cauchoc.

cauchotat, ada adj. Cubèrt ò garnit de cauchoc.

cauchotatge n.m. Accion de cauchotar; lo sieu resultat.

cauchotier, a n. Especialista dau cauchotatge.

cauchotós, oa adj. Qu'a l'aspècte, l'elasticitat ò la consistença dau cauchoc.

caucier n.m. Forn per la caucina. Var.: caucinier.

caucina n.f. Oxide de calci obtengut per calcinacion de calcaris. ◇ *Caucina amurcida*: Caucina idratada $Ca(OH)_2$ obtenguda per accion de l'aiga sobre la caucina viva. ◇ *Caucina viva*: Oxide de calci anidre obtengut directament per la calcinacion de calcaris. ◇ *Aiga de caucina*: Solucion de caucina. ◇ *Lach de caucina*: Suspension de caucina dins l'aiga, emplegada sobretot per passar sus lu barris.

caucinàs n.m. Sobras, degalhs de construccions. Sin.: clapissas, escombres.

caucinier n.m. Caucier.

caucinós, oa adj. Cauquier.

caucion n.f. 1. Engatjament que quauqu'un dona à un creancier de remplir una obligacion se lo debitor li satisfà pas eu-meme: *Si portar caucion*. Sin.: **fermança**, **pleu**, **plevi**, **garantida**, *plevença*, **afidament**. 2. Soma versada per servir de garantida. 3. Persona que cauciona. ◇ *Societat de caucion*: Societat qu'a per objècte de caucionar lu engatjaments dei sieus sòcis. 4. Garantida morala donada per quauqu'un qu'a un grand crèdit; aquela persona. ◇ *Subjècte à caucion*: Discutible, que la sieu veritat non es establida.

caucionament n.m. 1. Contracte embé lo quau quauqu'un si poarta caucion. 2. Depaus que la lèi demanda per la candidatura à una eleccion, per sotametre una ofèrta de servici à l'Estat, l'exercici d'uni foncion particulari, etc. Sin.: **garantida**, **fidança**.

caucionar vt. Se portar garant de, respoandre de (quauqu'un, la sieu accion). Sin.: **garantir**, **afidar**. 2. Sostenir (d'uni ideas, una política, li personas que li méton en òbra). 3. (dr.) Si portar caucion per (quauqu'un).

cauçon n.m. 1. Cauçadura d'interior dau talon bas ò sensa talon. 2. Cauçadura de dança. 3. Pastissaria facha de pasta fulhetada forrada de compòsta de poms ò de crema pastissiera. 4. Sotavestiment masculin dei cambas lòngui.

cauçonada n.f. Espectacle dau tema escalabrós. Sin.: **pantalonada**, **palhassada**.

caud, a adj. 1. Qu'a ò que dona de calor, que produe una sensacion de calor, qu'es d'una temperatura elevada en rapoart au còrs uman: *Beure un cafè caud*, *la sopa es cauda*. 2. Passionat, ardent, entosiaste: *Es pas gaire caud per s'engatjar!* ◇ (fig.) *Aver lo sang caud*: Èstre totjorn lèst à si batre, à s'embilar. ◇ *La si pilhar cauda*: S'embilar per pas grand caua; si preocupar, si donar de mau. 3. Marcat d'una foarta agitacion: *L'alèrta es estada cauda*, *l'estiu serà caud socialament*. 4. *Colors caudi*: Lo roge, d'unu jaunes. ◆ adv. *Manjar (beure) caud*: Manjar (beure) quauqua ren de caud. ◇ (fig.) *Ai augut caud*: Ai augut paur, m'en soarti ben.

caud n.m. 1. Calor: *M'agrada mai lo caud que lo frèi*. 2. *Operar à caud*: Operar en plena crisi, mé de fèbre.

cauda n.f. 1. Fuèc viu per s'escaufar rapidament. 2. Operacion que consistisse à escaufar foartament una pèça de metal per la soudar ò per la martelar. ◇ (fig.) *Pilhar quauqu'un sus la cauda*: Lo pilhar sus lo fach. **3.** Promier movement de colèra; montada de bila: *Si pilhar una cauda*.

caudal, a adj. De la coa: *Li plumas caudali*. ◇ *Ala caudala* ò *caudala* n.f.: Ala à la coa dei peis ò dei crustaceus. Var.: **caudau**.

caudament adv. 1. D'un biais que permete d'aver caud: *Si vestir caudament*. 2. Embé vivacitat, ardor: *Es estat caudament encoratjat à anar de l'avant*.

caudana n.f. 1. Granda calor. Sin.: **calorassa**. 2. Còup de calor à la cara.

caudatari n.m. 1. Aqueu que, dins una ceremonia, poarta la coa dau papa, d'un rèi, etc. 2. (fig.) Persona que flata excessivament. Sin. (2): aflataire, bendiguent.

caudejar v.t. Faire venir un pauc plus caud; reescaufar. ◆ **si caudejar** v.pr. Venir mai caud.

caudet, a adj. Un pauc caud. Sin.: tebés, mièg caud, tosc.

caudeu n.m. Bevenda facha de lach bulhit e sucrat, aromatisat, que si vèrsa sobre d'òus cruds.

caudiera n.f. Generator de vapor d'aiga ò d'aiga cauda (de còups que li a d'un autre fluide) per assegurar l'escaufatge ò la produccion d'energia.

caudillo n.m. (mòt espanhòu) [kaw'dijo] 1. Cap militari, en Espanha. 2. Títol que si donèt lo General Franco en lo 1931.

caudura n.f. Calor.

caufa n.f. Escaufa.

caufabanh(e) n.m. Escaufabanh(e).

caufabiberon n.m. Escaufabiberon. Var.: **caufatetareu**.

caufada n.f. Coït.

caufaiga n.m. Escaufaiga.

caufaire n.m. Escaufaire.

caufalièch n.m. Escaufalièch.

caufant, a adj. Escaufant.

caufapen(s) n.m. Escaufapen(s).

caufaplat n.m. Escaufaplat.

caufar vt. e vi. Escaufar.

caufaria n.f. Escaufaria.

caufa-sieta(s) n.m. Escaufa-sieta(s).

caufatetareu n.m. Escaufatetareu. Sin.: **caufabiberon**.

caufatge n.m. Escaufatge.

caufatgista n. Escaufatgista.

caufeta n.f. Escaufeta.

caulana n.f. Cabraria comunala.

caulèrpa n.f. Alga dei mars caudi, pauc ò pron toxica, que s'es espandida majament sus la coasta de Provença, en seguida à un rejet accidental. (C*aulerpa taxifolia).*

caulescent, a adj. (bot.) provedit d'un pen aparent: Planta caulescenta. Contr.: **acaule**, **acaulescent**.

caulet n.m. Planta vivaça d'Euròpa (*Brassica oleracea*) que per seleccion n'en son estadi tiradi divèrsi varietats (*caulet-flor*, *caulet de Brussèlas*, *bròcoli*, *caulet-raba*, etc.) per l'alimentacion e lo forratge (Familha dei crucifèrs). ◇ *Caulet-bastard*: Planta dei regions frèii e temperadi, dei flors blanqui ò jauni (*Cochlearia draba*). ◇ *Caulet-bròca*: Bròcoli. Sin.: caulet arpian. ◇ *Caulet-brut*: Caulet-vèrd. ◇ *Caulet-cabús* ò *cabús* ò *capús*: Caulet pomat dei fuèlhas lissi. ◇ *Caulet-capochin*: Varietat de caulet-cabús. ◇ *Caulet d'ae*: Bardana. ◇ *Caulet-de-cabra*: Planta que creisse dins li pasturas dei Aups e au bòrd dei camins, dei flors blanqui tacadi de brun. (*Cerinthe minor*). ◇ *Caulet de can*: Varietat de mercuriala. ◇ *Caulet-de-sèrp*: Èrba dau poarc. ◇ *Caulet-flor*: Varietat de caulet que s'en manja lo pom, que resulta de l'ipertrofia dei inflorescenças carnudi. ◇ *Caulet-marin*: Planta vivaça dei ribatges de la Baltica e de l'Atlantic, d'un vèrd gris, robusta, dau pen espés, dei fuèlhas arredonidi e carnudi e dei flors blanqui en grapas. (Crambe maritima). ◇ *Caulet milanés*: Varietat frisada dau caulet cabús (*Sabauda*). ◇ *Caulet-pascalet*: ◇ *Caulet-paumista*: Grèlh manjadís d'uni varietat de paumoliers. Sin.: **coar de paumolier**. ◇ *Caulet-ponchut*: Varietat de caulet que si planta en octòbre. ◇ *Caulet-raba*: Caulet que s'en manja lo pen carnut. **Caulet-raba** recuèrbe à l'encòup lo *Brassica oleracea var. gongylodes* e lo *Brassica napus subspecia Rapifera* (= rutabaga). ◇ *Caulet-roge*: Varietat de caulet roge escur, que si manja sovent crud en intrada (*Rubra*). ◇ *Caulet-vèrd*: Caulet pomat de la tèsta dura, dei fuèlhas

lissi, vèrd escur (*Capitata*). ◇ (fam.) *Faire lu sieus caulets gras*: Aprofechar de la situacion.

cauletaire, airitz n. Persona que produe de caulets.

cauletàs n.m. Caulet gròs.

cauleton n.m. Pichin caulet.

cauliera n.f. Camp plantat de caulets.

caulifòrme, a adj. Qu'a la forma dau caulet.

caulilha n.f. Lo tot dei caulets.

cauma n.f. 1. Planesteu rocós, pastura maigra e elevada. 2. Arrèst de travalh per revendicar quauqua ren: *Aver lo drech de cauma*. ◇ *Cauma sauvatja*: Qu'es decidida à la basa, sensa minga directiva sindicala. ◇ *Cauma sorpresa*: Que degun s'asperava, decidida en plena negociacion ò denant d'una negociacion. ◇ *Cauma perlada*: Cessacion de travalh temporària, que tòca successivament diferents sectors d'una entrepresa. ◇ *Cauma viradissa*: Que tòca un après l'autre toi lu sectors d'una entrepresa. ◇ *Cauma dau zèle*: Cauma que consistisse à aplicar escrupulosament li consignas de travalh en vista de blocar l'activitat de l'entrepresa. ◇ *Cauma à la japonesa*: Maucontentament dei emplegats, dei estudiants, etc., que s'exprimisse per lo fach de portar un braçal pendent li oras de travalh. ◇ *Cauma de la fam*: Fach de refudar de si noirir per atirar l'atencion sobre una revendicacion, per protestar, etc. ◇ Cauma de l'impoast: Fach de refudar, après concertacion, de pagar l'impoast, en signe de protestacion.

caumaire, airitz n. 1. Persona sensa travalh. Sin.: **desocupat**. 2. Grevista.

caumar vi. Pas travalhar, en particulier per mancança d'obratge, d'emplec. ◆ vt. Celebrar (una fèsta) per lo repaus, en travalhant pas: *Caumar lo 1ʳ de mai*. ◆ **si caumar** v.pr. Perdre la sieu frescor e la sieu sabor naturala en si refreiant, en parlant d'un plat.

caumàs n.m. Calor foarta e estofanta. Sin.: **calorassa**, **tofa**, **toforassa**.

caumat, ada adj. Pas travalhat: *Un jorn caumat*.

caumatge n.m. 1. Cessacion constrencha de l'activitat professionala d'una persona; situacion que resulta d'aquest arrèst: *Caumatge parcial*, *èstre au caumatge*. Sin.: **desocupacion**. 2. Fach economic e social, constituit per l'ensèms dei agents economics au caumatge: *Lo caumatge baisserà quora lu cans bauberan dau cuu*.

caumeta n.f. Pichina cauma (1).

caupre n.m. Aubre corrent dei forèsts, dau boasc blanc e dense, que pòu faire fins à 25 m d'autessa (Familha dei Betulaceas).

caupreneda n.f. 1. Luèc plantat de caupres. 2. Alea costejada de caupres.

cauquier, a adj. Caucinós.

cauquilha n.f. 1. Envolopa dura, calcària, que constituisse l'esquelèt extèrne de la màger part dei molluscs e dei braquiopòdes. ◇ *Cauquilha Sant Jaume*: Mollusc marin bivalve, manjadís, que si pòu prpopulsar en clavant li sieu valvas (lòng 10 cm). 2. Cauquilhatge. 3. *Cauquilha d'òu*: Gruèllha. 4. Envolopa linhoa d'unu fruchs. 4. (arts dec.) Ornament en forma de cauquilha de mollusc. 5. Aparelh de proteccion dau bas-ventre, obligatòri dins d'unu espòrts de combat. 6. Gip amovible per lo tractament dei afeccions de la colomna vertebrala. 6. Deca tipografica (inversion, trasposicion de letras). 7. Ancian format de papier, de dimensions de 44 x 56 cm.

cauquilhatge n.m. Mollusc provedit d'una cauquilha; la cauquilha. Var.: **cauquilha**.

cauquilheta n.f. Pichina pasta alimentària en forma de tube cintrat, qu'a vagament l'aspècte d'una cauquilha.

cauquilhum n.m. Lu cauquilhatges en general.

caurar vt. Caucar.

causa n.f. 1. Cen que fa qu'une caua existisse; cen que produe quauqua ren; origina, principi: *Voali saupre la causa d'aqueu fenomène*. – *Èstre (la) causa de*: èstre responsable de, causar. 2. Motiu, rason per que si fa quauqua ren: *Non sabi la causa de la sieu partença*. 3. (dr.) Tòca per la quala una persona s'engatja vèrs una autra: *Causa d'una convencion*. 4. Afaire per la quala quauqu'un passa en justícia: *Plaidejar la causa de quauqu'un*. – *La causa es entenduda*: L'afaire es jutjat, l'afaire es reglat. ◇ *Èstre en causa*: faire l'objècte d'un debat, d'una acusacion. ◇ *Metre en causa*: Acusar. ◇ *En tot estat de causa*: Tant tot un. ◇ *En conoissença de causa*: En conoissent lu fachs. 5. Ensèms d'interès, d'idèias qu'un si prepaua de sostenir, d'aparar: *La causa dei paures*. ◇ *La boana causa*, *una justa causa*: Aquela qu'es considerada coma justa, legitima. ◇ *Faire causa comuna mé quauqu'un*: Unir lu sieus interès ai sieus. ◆ loc. prep. *À causa de*: En rason de; en consideracion de; per la fauta de. Var.: en causa de, per l'encausa de). ◇ *Per causa de*: En rason de.

causal, a adj. Qu'anóncia un rapoart de causa à efècte. ◇ (gram.) Proposicion causala ò causala (n.f.): Proposicion que dona la rason ò lo motiu de l'accion que lo vèrbo principal exprimisse.

causalgia n.f. (med.) Dolor permanenta que dona l'impression d'una cremadura sensibla au contacte mai pichin.

causalisme n.m. (filos.) Teoria de la causalitat.

causalitat n.f. Rapoart qu'unisse la causa à l'efècte. ◇ (filos.) *Principi de causalitat*: Principi que di que tot fach a una causa e que li memi cauas, dins li memi condicions, prodúon totjorn lu memes efèctes.

causar vt. Èstre la causa de quauqua ren, provocar: *Causar de pena*.

causatiu, iva adj. (ling.) Factitiu.

causida n.f. Accion de pilhar, de causir de preferença. Sin.: tria. ◇ *Non aver la causida:* Non poder faire autrament. Var.: **chausida**.

causidament adv. En faguent la sieu causida. Var.: **chausidament**.

causir vt. (*causissi*) Pilhar, adoptar de preferença. Var.: **chausir**.

causit, ida adj. De tria. Var.: **chausit**.

causse n.m. Planesteu calcari dau Massís Central e dau Bacin d'Aquitània. Var.: **chausse**.

causset n.m. Caucet.

caussinard n.m. Moton dei Causses.

caussinhòu, òla n. Abitant d'un causse.

caustic, a adj. e n.m. Qu'ataca lu teissuts organics: *La soda es un caustic*. ◆ adj. Incisiu dins la satira, l'escòrn.

caustica n.f. (opt.) Susfàcia tangenta ai rais luminós d'un faisseu eissits d'un meme ponch qu'an traversat un instrument optic defalhent.

causticitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es caustic, corrosiu. 2. (lit.) Esperit incisiu: *La causticitat d'una critica*.

cautela n.f. 1. Precaucion. Sin.: **avisada**, **resèrva**. 2. Caucion, garantida.

cautelar vt. Caucionar. ◆ **si cautelar** *(de)* v.pr. Si metre à la sosta *(de)*.

cautelós, oa adj. Que pilha de precaucions, si maufida. Var.: **cautós**.

cautelosament adv. D'una mena cautelosa. Var.: cautosament.

cautèri n.m. (med.) Agent fisic (vergueta metallica escaufada) ò quimic emplegat per cremar un teissut en vista de destrúger de partidas malauti ò d'obtenir una accion emostatica. ◇ (fam.) *Un cautèri sus una camba de boasc*: Un remèdi inutile, un mejan que sièrve de ren.

cauterisacion (-izacion) n.f. Accion de cauterisar; lo sieu resultat.

cauterisar (-izar) vt. Cremar m'un cautèri.

cautós, oa adj. Cautelós.

cauva n.f. Caua.

cauvura n.f. Calvicia.

cava n.f. (it.) Carriera de pèiras. Sin.: **peiriera**.

cavador n.m. Terrassier. Sin.: **terralhaire**, **terrassier**, **terrejaire**, **cavapèira**.

cavala n.f. Femèla dau cavau. Sin.: **ega**.

cavalaria n.f. 1. Tropa à cavau. 2. Còrs d'armada qu'à l'origina èra constituit de tropas à cavau, pi de tropas motorisadi. 3. Institucion feudala, classa de guerriers nòbles que, à l'Atge-Mejan, associàvon fe religioa, coratge, lealtat, cortesia: *Òrdre de cavalaria*. – L'ideal d'aquelu cavaliers. Var.: **chivalaria**.

cavalcada n.f. Cavaucada.

cavaleirós, oa adj. Cavaleresc.

cavaleresc, a adj. Que moastra de cavalaria, evòca l'ideal dei cavaliers. Var.: **cavaleirós**, **cavalieresc**.

cavalerís n.m. (ist.) Gentilòme qu'acompanhava lo cavalier e portava lo sieu escut. Sin.: **escudier**.

cavalet n.m. 1. Pichin cavau. Sin.: **cavalon**. 2. Supoart per mantenir un objècte per lo travalhar ò lo presentar (especialament un tableu). 3. Supoart dei coardas d'un instrument de música, que transmete li vibracions à la taula d'armonia. 4. (constr.) Aponteu. 5. Supoart (de boasc ò de metal) dont si mete lo boasc per lo talhar.

cavaleta n.f. 1. Pichina cavala. 2. Sautarèla.

cavaleugier n.m. En França, sordat d'una unitat de cavalaria leugiera (s. XVI-XIX).

cavalhon n.m. Benda de tèrra que l'araire non tòca entre lu pens dei vinhas.

cavalhon n.m. Melon d'una varietat cultivada dins la region de Cavalhon (Vauclusa).

cavalier, a adj. 1. Desinvòlte. 2. Adobat en foncion dei cavaus: *Alèia cavaliera*.

cavalier, a n. 1. Persona à cavau. 2. La persona mé cu si forma una cobla, dins un balèti, etc. ◆ n.m. 1. Militari que sièrve à cavau. ◇ (Atge-Mejan.) Membre de la cavalaria. *Lu cavaliers de l'Espitau*, *lu cavaliers dau Temple*. Var.: **chivalier**. 2. Pèça dau juèc dei escacs, que si desplaça d'una casa en linha drecha e d'una casa en diagonala ò inversament. 3. Carta dau juèc de taròc, entre la dòna e lo varlet. 4. Papier de format 46 x 62 cm). 5. Claveu en forma de U.

cavalierament adv. D'un biais cavalier.

cavalieresc, a adj. Cavaleresc.

cavalin, a adj. 1. Relatiu au cavau: *Lo melhorament de la raça cavalina*. ◇ *Maselaria cavalina*: maselaria que vende de carn de cavau. 2. Qu'evòca un cavau: *Una cara cavalina*.

cavalina n.f. Planta criptogama dei luècs umides, dau pen cau e raspós, que li sieu espòras son produchi per d'espigas terminali d'esporanges dispauats en escaumas (*Equisetum*, autessa fins à 1 m 50, Familha dei equisetalas).

cavalon n.m. Pichin cavau. Var.: **cavalet**.

cavalum n.m. Lu cavaus d'una mena generala.

cavament n.m. 1. Fach, accion de cavar; trauc cavat. 2. Aprefondiment. Var.: **encavament**.

cavapèira n.m. Obrier que lo sieu mestier es de cavar. Sin.: **cavador**.

cavanha n.f. Panier.

cavanhada n.f. Contengut d'un panier. Var.: **cavanholada**.

cavanholada n.f. Cavanhada.

cavanholier, a n. Persona que fa de cavanhòus. Sin.: **panieraire**.

cavanhòu n.m. Panier: "*Dont v'en anatz filheta, m'au cavanhòu au braç?*" (*Lo rossinhòu que vòla*).

cavar vt. 1. Rendre cau en levant de matèria: *Cavar la tèrra*. 2. Rendre concau; enarcar. 3. Aprefondir: *Deuries cavar la question*. Var.: **encavar**. ◆ **si cavar** v.pr. 1. Devenir cau, concau, s'enarcar. Var.: **s'encavar**. 2. (fam.) *Si cavar la tèsta*: Pensar foartament (per cercar la solucion à-n-un problema).

cavatina n.f. (mús.) Pèça vocala per un solista, dins una òbra lirica.

cavau n.m. (fem. *cavala*, *ega*) 1. Grand mamifèr domestic caracterisat per la longuessa dei sieus membres, l'existença d'un det solet à cada camba, cen que li permete de córrer mai leu (Familha dei equidats). ◇ *Cavau de tira*: Cavau per traire (un araire, etc.). ◇ *Cavau de parada*: Cavau que figura en divèrsi manifestacions oficiali ò festivi. Sin. palafré. ◇ *Cavau trotaire*: Cavau que va au tròt. ◇ *Cavau amblant*: Cavau que va à l'amble. ◇ *Cavau ongra*: Cavau crestat. ◇ *Cavau de viatge:* Cavau destinat à la tira d'embarcacions, de lèuges lo lòng dei canaus e dei aigaus. ◇ *Cavau d'ega*: Cavau reservat à la reproduccion de la raça dins li remontas. Sin.: **garanhon**. ◇ *Cavau camarguenc*: Cavau que viu en Camarga, embé lo pelatge blanc picotat de gris. ◇ *Cavau baiard*: Cavau dau pelatge brun ros, embé lo sotran dei patas e lu crins negres. ◇ *Cavau alazan:* Cavau que lo pelatge e lu crins son de color saura rogenca. ◇ *Cavau pigat*: Cavau de que lo pelatge es marcat de tacas blanqui e d'autri colors. Sin.: cavau

gai. ◇ *Cavau falet*: Cavau de color bruna saura clar. ◇ *Cavau de l'Apocalipsi:* Cavau marrit. Sin.: **ronsa**, **bròca**. ◇ *À cavau sobre*: Que tòca doi luècs (*Una proprietat à cavau sobre doi comunas*), doi moments (*Un periòde à cavau sobre doi siècles*). ◇ *Èstre à cavau sobre lu principis*: Li si tenir estrechament. ◇ *Remèdi de cavau*: Remèdi foart. ◇ *Cavau de batalha*: Tema, argument favorit. 2. Equitacion: *Faire de cavau*. 3. Carn de cavau: *Manjar de cavau*. 4. *Cavau de boasc* ò *de fusta*: Juguèt d'enfant que retrai un cavau. – au pl.: Jòstria. 5. (espòrts) *Cavau de saut*: Aparelh dont lu gimnastas s'apontèlon, après una corsa d'abriva, per faire un saut. 6. *Pichins cavaus*: Juèc de societat que si juèga mé de figurina que represènton la tèsta d'un cavau. 7. (lit.) *Cavau de Tròia*: Cavau gigantesc de boasc dont s'escondèron lu Grècs per intrar dins Tròia. 8. (inform.) *Cavau de Tròia*: Programa mauvolent que penetra dins un computador. 9. Cavau vapor. 10. *Cavau fiscal* (abrev.: CV): Unitat de mesura de cilindrada que determina per exemple li primas d'assegurança d'una veitura. 11. *Cavau marin de Risso*: Singnat.

cavaucada n.f. 1. (anc.) Desfilat d'una tropa de cavaliers. 2. (fam.) Corsa agitada d'un grope de personas que fan de bosin; aqueli personas. Var.: **cavalcada**.

cavaucadar vi. (rare) Córrer en grope en faguent de bosin.

cavaucador n.m. (anc.) Escudier encargat d'aver l'uèlh sobre lu cavaus e lu equipatges d'un captau.

cavaucadura n.f. 1. Fach de si cavaucar. 2. (c. de f.) Saut, sobrepassatge.

cavaucament n.m. (constr.) 1. Assemblatge de cabrilhons per acavalar un barri. 2. (min.) Grand fustatge en dessobre d'un potz, que supoarta un dispositiu d'extraccion.

cavaucant, a (bot.) Equitant.

cavaucar vt. (*cavauqui*) 1. Èstre à cavau sobre (quauqua ren). 2. Èstre en partida sobre (quauqua ren), ocupar de partidas que si tòcon (d'unu luècs) ◆ vi. Anar à cavau. ◆ **si cavaucar** v.pr. Si di de cauas que son parcialament una sobre l'autre, d'eveniments qu'un comença que l'autre non es acabat.

cavau d'arçons n.m. Aparelh de gimnastica que repaua sobre doi pens e provedit de doi cronceus que perméton la vouteja.

cavau vapor n.m. Anciana unitat de potença, que vau 736 watts (simb. ch).

cavèrna n.f. 1. Cavitat naturala dins una zòna de ròca. Sin.: **bauma**, **espelonca**. ◇ *L'òme dei cavèrnas*: L'òme preïstoric. 2. (med.) Cavitat patologica dins d'uni malautias: *Cavèrna dau paumon* (dins la tuberculòsi).

cavernicòla adj. e n. Animau que supoarta l'escuritat e viu dins una bauma (sovent son bòrnis e descolorits).

cavernós, oa adj. 1. *Votz cavernoa*: Votz greva, que sembla sortir dei entralhas. 2. (med.) Que presenta de cavèrnas, que n'es lo signe clinic. ◇ *Còrs cavernós*: Teissut erectile dei organes genitals.

cavet n.m. Motladura concava que lo sieu profieu es pròche dau quart de ceucle.

caviar n.m. Òus d'esturion desgrunats, calibrats e salats, preparats en mièjaconsèrva. Sin.: botarga, potarga.

cavicòrne n.m. *Cavicòrnes*: Familha de romiaires dei còrnas cavi. Sin.: **bovideu**.

cavilha n.f. 1. Partida en salhida entre la camba e lo pen, formada per li malleòlas dau dei oàs de la camba. ◇ *Non arribar à la cavilha de quauqu'un, de quauqua ren*: Li èstre ben inferior. 2. Pèça de boasc per fixar un assemblatge de fustaria. ◇ *Cavilha obriera*: Gròssa cavilha que forma lo coissinet d'un araire, d'un carri, etc. ◇ (fig.) Persona qu'a lo ròtle essencial dins un afaire, un projècte, etc. 3. Pichina pèça que permete la fixacion d'una vit dins un trauc. 4. Pichin axe que sièrve à reglar la tension d'una coarda d'instrument de música. 5. Barra que sièrve à estacar li carcassas dei bèstias, dins un maseu.

cavilhaire, airitz adj. e n. Persona que cèrca de ronhas ai autres; qu'espeluca inutilament. Var.: cavilhós, chicotaire.

cavilhar vt. (tecn.) Fixar (li pèças d'un assemblatge) m'una cavilha.◇ *Aver l'ànima cavilhada au còrs*: Aver la vida dura, èstre resistent. ◆ vi. Criticar à desprepaus; cercar lu peolhs dins la tèsta. Sin.: **chicotar**. ◆ vt. e vi. Fotrassejar.

cavilhatge n.m. Accion de cavilhar. vt. e vi. Fotrassejar.

cavilheta n.f. Pichina cavilha, que siervia à barrar una poarta.

cavilhier n.m. 1. Partida dei instruments de música dont son ficadi li cavilhas. 2. Escala que comprèn un montant central unic.

cavilhon n.m. (mar.) cavilha de boasc ò de metal que sièrve ai manòbras sus una nau.

cavista n. Persona qu'a la carga d'una cròta de vins, en cò d'un productor, dins un restaurant.

cavitari, ària adj. (med.) Relatiu à una cavèrna; que n'es lo simptòma.

cavitacion n.f. Formacion de cavitats pleni de gas ò de vapor dins un liquide en movement quora la pression en un ponch dau liquide devèn inferiora à la sieu tension de vapor.

cavitat n.f. Partida cava, vuèia, d'un objècte material ò organic: *Cavitats d'una ròca*, *cavitats dau coar*.: Sin.: cròs. ◇ *Cavitat articulària*: Cavitat d'una articulacion.

C.B. [si'bi] n.f. (sigla) 1. Abreviacion de l'anglés *Citizen's Band*, benda de frequença à l'entorn de 27 MHz, emplegada per li comunicacions entre particuliers, especialament d'un veïcule à un autre. 2. Aparelh per l'emission e la recepcion d'aqueli comunicacions.

Cb Simbòle dau colombi.

C.C.P. n.m. (sigla) Còmpte corrent postal.

cd Simbòle de la candela.

cd/m2 Simbòle de la candela per mètre cairat.

Cd Simbòle quimic dau cadmi.

CD abrev. (angl.) Abrevacion de *compact disc*. Sin.: **disc sarrat**.

Ce Simbòle quimic dau ceri.

ceba n.f. Planta dau genre alh, que lo sieu bulbe, d'una sabor e d'una odor foarti, s'emplega totplen en coïna (Familha dei liliaceas). ◇ *Ceba marina*: Planta bulboa qu'una varietat meridionala es emplegada coma diuretic.

cebe n.m. Caisson de pèira destinat à recampar l'òli d'oliva que soarte dau destrech.

cebenc, a adj. En forma de ceba.

cebeta n.f. Pichina ceba, que si manja en particulier cruda, en salada.

cebidat n.m. *Cebidats*: Familha de primatas de la coa prenenta, dei nharas plati e dei onglas plati, qu'an 36 dents e vívon en Amèrica, coma lo capucin ò la monina lanoa.

cebier n.m. Estacs d'èrbas de sanha emplegats per ligar lu rèsts de ceba.

cebiera n.f. Faissa plantada de cebas.

cebista n. Persona que fa de C.B.

ceboleta n.f. Planta que li sieu fuèlhas son emplegadi coma assasonament (èrbas fini).

cec n.m. (anat.) Cuu-de-sac format per la partida iniciala dau gròs intestin, en dessota de l'abocament dau budeu pichon, que poarta l'apendici vermiculari.

cecal, a adj. (anat.) Dau cec.

cecidi n.m. Gala dei vegetals.

cecidial, ala adj. Relatiu au cecidi. Var.: **cecidiau**.

cecidigène, a adj. Qu'endralha l'aparicion de cecidi.

cecidogenèsi n.f. Procediment de formacion dau cecidi.

cecidomia n.f. Mosquilhon que la sieu larva entira de prejudicis greus au segau e au blat.

cecília n.f. Batracian excavator, bòrni e sensa membres, d'Amèrica dau Sud (òrdre dei apòdes).

cecitat n.f. Fach d'èstre bòrni; estat d'una persona bòrnia. ◇ *Cecitat psiquica*: Agnosia. ◇ *Cecitat verbala*: Alexia.

cecò-sigmoïdostomia n.f. (med.) Abocament cirurgical au niveu dau sigmoïde.

cecò-colestemia n.f. (med.) Abocament cirurgicau tocant lo budèu mèstre. Sin.: enterò-anastomòsi.

cecostomia n.f. (med.) Creacion d'un fondament artificial.

cecotomia n.f. (med.) Dubertura cirurgicala dau cec.

cecube n.m. Vin originari dau Latium e de la Càmpania.

cedent, a adj. e n. (dr.) Que dona lo sieu drech, lo sieu ben. ◆ n. (dr.) Persona cedenta.

cedex n.m. (sigla) En França, corrier d'entrepresa à distribucion excepcionala.

cedilha n.f. Signe grafic que si plaça sota la letra c davant a, o, u, eventualament en finala (quora l'etimologia demanda un c), per aver lo son [s]: *Braç*, *plaça*, *dànçon*.

cedir vt. 1. Abandonar (quauqua ren qu'as, qu'ocupes): *Cedir la sieu plaça*, *cedir la paraula*. 2. Vendre: *Cedir lo sieu ben*. ◆ vt. ind. *(à)* e vi. 1. Plegar, renonciar, davant la volontat de quauqu'un. Sin.: consentir, abandonar. 2. Pas resistir: *Cedir à la tentacion*. ◆ vi. 1. Pas resistir, si rompre: *La coarda a cedit*. 2. Disparéisser, baissar: *La fèbre a cedit*.

cedrat n.m. Fruch dau cedratier, mai grand e de la pèu mai espessa que lo limon, que s'emplega sobretot en pastissaria ò en perfumaria.

cedratier n.m. Aubre dei regions caudi, que lo sieu fruch es lo cedrat (Familha dei auranciaceas, genre citrus).

cèdre n.m. Grand aubre d'Àsia e d'Àfrica, dei brancas alargadi orizontalament en plans sobrepauats (aut. 40 m, òrdre dei conifèrs).

cedreda n.f. Luèc plantat de cèdres.

cedula n.f. (anc) En França, categoria de revenguts classificada per lo fisc (revengut fonsier, benefici agricòla, etc.) e impauable.

cedular(i), a (-ària) adj. (anc.) *Impoast cedulari*: Imposicion determinada per cedulas (avant lo 1949).

C.E.E. n.f. Sigla de *Comunautat Economica Europea.*

cee n.m. Planta vesina dau pèu, que la doaça contèn doi granas; grana jaune palle d'aquesta planta, que si manja sobretot en Índia e dins lo bacin mediterraneu. Sin.: **pèu ponchut**.

ceerada n.f. Pèu pelats e partejats en doi, que si mànjon en lia.

cefalalgia n.f. Tota sòrta de maus de tèsta.

cefalea n.f. (med.) Mau de tèsta.

cefalic, a adj. De la tèsta.

cefalocordat n.m. *Cefalocordats*: Embrancament d'animaus marins que lo tipe n'es l'anfiòx.

cefaloematòma n.m. Lesion de la tèsta d'un niston.

cefalòfe n.m. Pichina antilòpa d'Àfrica eqüatoriala.

cefalogir, a adj. Particularitat dei muscles situats à l'entorn dau crani que perméton à la tèsta de virar.

cefalomètre n.m. Instrument per mesurar li dimensions de la tèsta.

cefalopòde adj.e n. Dei cefalopòdes. ◆ n.m. pl. Classa de molluscs marins, carnivòres e denedaires, que la sieu tèsta poarta de tentacules provedits de ventosas e si propúlson en mandant d'aiga per un sifon: *La súpia, lo nautile son de cefalopòdes*.

cefalorachidian, a adj. Que pertòca l'encefale e la mesola espinala. Var.: cefaloraquiau, **cefaloraquial**, cefaloraquidian. Sin.: **cerebrospinal**.

cefaloraquial, a adj. Cefalorachidian.

cefaloraquidian, a adj. Cefalorachidian.

cefalosporina n.f. Antibiotic fongic que lu sieus derivats agísson sobre de nombroï espècias microbiani.

cefalotoracic, a adj. Relatiu au cefalotorax.

cefalotorax n.m. Region anteriora dau còrs d'unu invertebrats (crustaceus, aracnides), que comprèn la tèsta e lo torax soudats.

cefalotrib n.m. Instrument per estrissar la tèsta d'un enfant moart dins la matritz.

cefalotrix n.m. Vèrp transparent foarça lòng, parasit dei cruveluts.

cefeïda n.f. (astron.) Estela variabla pulsanta de periòde cort ò mejan (d'un jorn à quauqui setmanas).

cefenomia n.f. Mosca parasita de la faringe dei romiaires cervicòrnes.

cegesimal, a adj. Dau sistema C.G.S.

cegetista adj. e n. De la Confederacion Generala dau Travalh (C.G.T.).

ceira n.f. Cera. Var.: **cira** (gal.).

ceirar vt. Cerar. Var.: **cirar** (gal).

ceiratge n.m. Ceratge. Var.: **ciratge** (gal).

cèla n.f. Cambra de religiós. Sin.: **cambron**.

celacant n.m. *Celacants*: Genre de peis marins crossoptigirians fossiles, que li sieu nadarèlas son d'esquiç dei membres dei tetrapòdes (una espècia a sobreviugut dins lo canal de Mozambic).

celada n.f. Amagador.

celada n.f. Casco en usatge dau s. XV^{n} au s. XVII^{n}. Sin.: **esconduda**.

celadament adv. À l'insaupuda dei autres. Sin.: **d'escondons**, **d'amagat**.

celadon adj. inv. e n. 1. Color vèrd palle. 2. Porcelana d'orient qu'a aquela color.

celairier, a adj. e n. Econòme d'un monastèri. Sin.: **gardaclaus**.

celament n.m. Accion de celar, d'escondre.

celar vt. (lit.) Escondre, tàiser. Sin.: **amagar**, **estremar**.

celaria n.f. Ofici de celairier.

celastracea n.f. *Celastraceas*: Familha de plantas à flors provedidi d'un aneu nectarifèr, coma lo bonet de capelan (ò fusanh).

celebracion n.f. Accion de celebrar.

celebrament adv. D'un biais celèbre.

celebrant n.m. Oficiant principal d'una ceremònia.

celebrar vt. (*celèbri*) 1. Marcar (una data, un eveniment) m'una ceremònia, una fèsta. 2. Acomplir (un ofici liturgic): *Celebrar un maridatge*, *celebrar la messa*. 3. (lit.) faire publicament l'elògi de, vantar (quauqu'un). Sin.: **laudar**.

celèbre, a adj. Conoissut de toi, famós.

celebret n.m. inv. (relig. cat.) Pèça signada de l'autoritat eclesiastica e exigible de tot prèire que vòu celebrar la messa dins una glèia dont es pas conoissut.

celebritat n.f. 1. Granda reputacion, glòria, renom. Sin.: glòria, popularitat, renommada, reputacion. 2. Persona celèbra: *Es una celebritat locala*.

celenterat n.m. *Celenterats*: Cnidaris.

cèleri n.m. Api.

celerifèr n.m. (anc.) Veïcule mé doi ròdas religadi per una pèça de boasc, davancier de la bicicleta.

celeritat n.f. 1. (lit.) Rapiditat. Sin.: velocitat, diligéncia, rapidesa. 2. (fis.) Rapiditat de propagacion d'una onda.

celesta n.m. Instrument de percussion, provedit d'un clavier qu'acciona de marteus que vènon picar de lamas d'acier e de coire.

celèste, a adj. 1. Dau ceu: *Còrs celèste*. Var.: **celestial**, **celestiau**. 2. Relatiu au ceu en tant que sejorn divin; divin: *Li potenças celèsti*. ◇ Qu'evòca lo divin, lu dieus: *Una música celèsta*. 3. (mús.) *Votz celèsta*: Registre de l'òrgue, dei sons doç e velats.

celestial, a adj. Celèste. Var.: **celestiau**.

celestin n.m. Religiós d'un òrdre d'ermitas fondat en lo 1251 per lo futur papa Celestin V.

celiac, a adj. Relatiu au ventre, ai budeus.

celialgia n.f. Mau de ventre.

celibat n.m. Estat d'una persona non maridada.

celibatari, ària adj. e n. Que non es maridat.

célica n.f. 1. Espaci rasat circulari en cima dau crani, que marcava (avant Vatican II), l'apartenença d'un òme à la clericatura. 2. Ceremònia liturgica que marcava l'intrada d'un laïc dins la clergatura. Sin.: **tonsura**.

célico n.m. Clergue.

celidònia n.f. Planta comuna pròche dei barris, mé de flors jauni, finda sonada *clareta*, *blanqueta*, *èrba de Santa Clara*.

celier n.m. Pèça, luèc fresc dont si méton en resèrva de vins e d'autri mèrç. Sin.: **chai**, cubier, tinalier, despensa.

celioscopia n.f. (med.) Endoscopia dau ventre, d'una cavitat.

celiosquisi n.f. (med.) Ascladura congenitala d'una paret abdominala.

celiotomia n.f. (med.) Operacion que pertòca la dubertura dau ventre.

cellofana n.f. Pellicula transparenta, facha à partir d'idrat de cellulòsa e emplegada per l'embalatge.

cellula n.f. 1. Pèça, cambra dont si viu isolat, per exemple dins una preson. ◇ Compartiment d'un forgon cellulari. 2. (biol.) Element constiutiu fondamental de tot èstre viu. ◇ *Cellula soca*: Cellula de virus que s'emplega dins la recèrca medicala. ◇ *Cellula citotoxica*: Tipe de cellula non caracterisada ematologicament que, provenent de la mesola ossoa, colonisa lo sang. ◇ *Cellula eucariòta*: Cellula qu'a un nucleu diferenciat. ◇ *Cellula germinala*: Gameta. ◇ *Cellula indiferenciada*: Cellula sensa nucleu diferenciat. ◇ *Cellula maire*: (gen.) Cellula indiferenciada presenta dins lu embrions (cellula maire embrionària) ò dins lu adultes, que si pòu partir à l'infinit e que pòu generar per diferenciacion un ò mai d'un tipe cellulari diferenciat. ◇ *Cellula nerviosa*: Cellula dau sistema nerviós. ◇ *Cellula somatica*: Caduna dei cellulas d'un organisme que compàuon lu teissuts e lu organes. ◇ *Cellula assimetrica*: Cellula electrolitica dins la quala la resistença, à respièch d'un sens de corrent, es mai granda que dins l'autre sens. ◇ *Cellula electrolitica*: Cellula que d'ela de reaccions electroquimiqui nàisson per lo biais d'aplicacions electriqui ò, reciprocament, que genera d'energia electrica en seguda a de reaccions electroquimiqui. ◇ *Cellula de flotacion*: Aparelh que sièrve à realisar la flotacion dei miniers ò dau carbon. 3. (fig.) Element constitutiu d'un ensèms: *La cellula familhala*. ◇ Gropament de basa d'una organisacion politica, especialament dau partit comunista. 4. (tecn.) Tèsta de lectura d'un lector de discs audio. 5. (tecn.) *Cellula solària*: Fotopila. 6. (tecn.) *Cellula fotoelectrica*: Aparelh qu'emplega l'efècte fotoelectric. 7. (tecn.) *Cellula fotovoltaïca*: Cellula electroquimica destinada à produrre d'energia electrica, que si di finda *pila*. 8. (aeron.) Ensèms dei estructuras portanti d'un avion. 9. (constr.) Element constitutiu d'un abitat, especialament en prefabricacion.

cellulalgia n.f. Dolor provocada per la celluliti.

cellular(i), ara (-ària) adj. 1. Format de cellulas. ◇ (biol.) *Teissut cellulari*: Teissut conjontiu fibrós

sotacutaneu. ◇ *Peleganta cellulària*: Peloira que limita cada cellula dei organismes vivents. ◇ *Soal cellulari*: Soal format en mitan periglacial.◇ *Teissura cellulària*: Teissura dei ròcas que presenta de cavitats nombroï arredonidi embé de parets lisqui. ◇ *Teoria cellulària*: Teoria segond la quala un element microcospic, la cellula, forma l'unitat vitala, l'element fondamental de la totalitat dei vidas, tant animali coma vegetali. ◇ *Plastic*, *betum cellulari*: Plastic ò betum mé d'alveòles. 2. Relatiu ai cellulas. ◇ *Regime cellulari*: Quora lu presoniers son isolats. ◇ *Forgon cellulari*: Veïcule per lo transpoart dei presoniers. 3. *Telefòne cellulari* ò *cellulari* (n.m.): Telefòne portatiu. Sin.: **telefonet**.

cellulasa n.f. Enzima qu'es dins d'uni bacterias e dins d'unu flagelats, que li permete de digerir la cellulòsi.

celluliti n.f. Inflamacion dau teissut conjontiu (en particulier dau teissut cellulari sotacutaneu) que provòca en particulier un gonflament de la pèu, que pilha un aspècte capitonat e pigalhada.

cellulitic, a adj. e n. Relatiu à la celluliti; que sofrisse de celluliti.

celluloïde n.m. (nom depauat) Matèria plastica foarça maleabla e inflamabla, obtenguda en plastificant la nitrocellulòsi au mejan de canfre.

cellulòsa n.f. Substança macromoleculària dau grope dei glucides, de formula $(C_6H_{10}O5)_n$, caracteristica de la membrana dei cellulas vegetali.

cellulosic, a adj. Qu'a la natura de la cellulòsa; que n'en contèn.

cellulosolisi n.f. Descomposicion idrolitica de la cellulòsa.

celòma n.m. Cavitat entremièg lu doi fuèlhs dau mesodèrma de l'embrion.

celomat n.m. Animau triboplastic provedit d'un celòma.

celomatic, a adj. Relatiu au celòma**. Var.:** celomic**.**

celomielia n.f. Cavitats patologiqui de la mesòla espinala.

celotomia n.f. Entalh de l'aneu constrictor d'una ernia estranglada.

cèlsius (degrà) Degrà centigrade.

cèlta adj. e n. Celtic.

celtic, a adj. e n. Dei Cèltas. ◆ **celtic** n.m. Lenga indoeuropea que pàrlon lu Cèltas.

cembèi n.m. Flaütet mé sièis traucs, de boasc ò de matèria plastica.

cembeiar vi. (*cembèii*) Sonar lo cembèi.

cement n.m. 1. (anat.) Teissut dur que recuèrbe l'ivòri de la raíç dei dents. 2. (metall.) Matèria emplegada dins la cementacion (ex.: lo carbòni per l'acier).

cementacion n.f. (metall.) Fach d'escaufar una pèça metallica au contacte d'un cement que, difusat dins la sieu massa ò à la sieu susfàcia (*cementacion superficiala*), li permete d'aquistar de proprietats particulieri de duretat, de ductilitat, etc.

cementar vt. Sotametre à la cementacion.

cementèri n.m. Cimentèri.

cementita n.f. Carbure de fèrre (Fe_3C) que si forma dins lu aciers e li fondas blanqui.

cementós, oa adj. De la natura d'un cement.

cen pr. dem. *Cen que* (loc. conj.): La caua que. ◆ loc. interr. (lenga parlada, francisme que cau defugir) Que: *(Cen) que volètz?*

cena n.f. 1. (relig. crist.) *La Cena*: Lo darrier past de Jèsus embé lu sieus apòstols, lo jorn d'avant la passion. 2. *La santa cena*: Comunion sota li doi espècias (lo pan e lo vin), dins lo culte protestant.

cenacle n.m. 1. (relig.) Sala dont si faguèt la Cena, pi Pandecòsta. 2. (lit.) Ceucle estrech de personas animadi per d'idèias comuni: *Cenacle literari*, *politic*.

cenador n.m. Sala à manjar.

cencha n.f. 1. Benda de cuer, d'estòfa, etc., portada per tenir un vestiment à l'entorn de la talha ò coma ornament. Sin.: (gal.) **cintura**. ◇ *Cencha de seguretat*: Dispositiu destinat à mantenir una persona còntra lo sèti d'un veïcule. ◇ Benda de teissut que simboleja un niveu, un grade, un dan, dins d'unu espòrt de combat. 2. Part de quauqua ren, que fa lo torn, envelopa. 3. (mar.) Carcassa d'una nau au dessobre de la linha de carga. Sin.: **buch**. Var.: **encencha**.

cenchar v.t. Entornar au mejan d'una cencha en parlant d'un objècte ò d'una encencha quora si vira d'una vila, d'un casteu, etc. ◆ **si cenchar** v.pr. Cargar una cencha. Var.: **cénher**.

cendrada n.f. 1. Cendres d'un forn de caucina. 2. Cendres qu'an servit per colar bugada. 3. Cendres depauats per un volcan. Var.: **cendrilha**.

cendrairòu n.m. Serpilhiera.

cendrar vt. Donar la color dau cendre à.

cendràs n.m. Cendres d'un fogau; molon de cendres.

cendrat, ada adj. (lit.) Color de cendre: *Bèrris cendrats*.

cendrat n.m. Fromai afinat dins de cendres de boasc.

cendre n.m. 1. Sobras solidi de la combustion d'una substança. 2. (geol.) Fini particulas de projeccions volcaniqui que s'amoónon en jaç mòbles. Var.: **icendre**. ◆ pl. (lit.) 1. Roïnas de cen qu'es estat cremat. ◇ *Reduch en cendres*: Anientat. 2. Rèsta dei moarts. ◇ *Renàisser dei sieus cendres*: Pilhar una novèla partença. 3. (liturgia catol.) Simbòle de la penitença dins lo rite d'imposicion dei cendres (*lo dimècres dei Cendres*, promier dimècres de la quarèsma).

cendrejar vi. Bostigar lu cendres; pilhar la color dei cendres.

cendrier n.m. 1. Recipient destinat à recevre lu cendres de tabac. 2. Partida d'una coïniera, etc., dont càlon lu cendres.

cendrilha n.f. 1. Cendre fin. 2. Ressilha. 3. Forn de caucina.

cendrilhon n.m. 1. (lit.) Filha, frema totjorn ocupada ai travalhs de maion. 2. (vièlh) Serventa paura. Var.: cendrolet, cendroseta, cendronilha.

cendrilhós, oa adj. Cendrós.

cendroa n.f. Malautia grèva que pertòca d'uni plantas e particularament la vinha, que si manifèsta per la presença d'una poussa grisastra sus lu organes parasitats.

cendrolet n.m. Cendrilhon.

cendronilha n.f. Cendrilhon.

cendrós, oa adj. 1. (lit.) Qu'a l'aspècte, lo ton triste dau cendre. 2. (pedol.) *Orizont cendrós*: Qu'a la textura, la color dau cendre.Var.: **cendrilhós**. 3. *Bolet cendrós*: Fonge que creisse majament sota lu conifèrs, m'au capeu de 4 à 8 cm, de color grisa, me de lamellas blanc-grisàs, foarça manjadís. Sin.: griset (*Tricholoma terreum*).

cendroseta n.f. Cendrilhon.

cenestesia n.f. (didact.) Impression generala que resulta dei impression intèrni.

cenestesic, a adj. Relatiu à la cenestesia.

cenestopatia n.f. (psiquiatria) Trebolici de la cenestesia; percepcion doloroa que lo malaut n'en reconoisse lo caractèr allucinatòri.

cengla n.f. Benda de cuer ò de teissut, larga e plata, que sièrve à sarrar, à tenir, etc. Var.: **cingla**.

cenglant, a adj. Cinglant.

cenglar vt. Fixar, estacar m'una cengla. Var.: cinglar.

cenglon n.m. Corrèia d'arnesc. ◇ (espec.) Cadun dei correjons que sièrvon per fixar à la sèla la cengla que passa sota lo ventre dau cavau.

cénher vt. 1. Metre à l'entorn de (la tèsta, una partida dau còrs). 2. èstre à l'entorn de (la tèsta, lo còrs).

cenobita n.m. Mónegue que viu en comunautat.

cenobitic, a adj. Relatiu au cenobita.

cenobitisme n.m. Estat dau cenobita.

cenocit n.m. Cellula giganta que contèn de nucleus nombrós.

cenocitic, a adj. Organisat en cenocit.

cenogameta n.m. Gameta que contèn mai d'un nucleu.

cenomanian n.m. Estatge promier dau cretaceu sobran.

cenosoïc n.m. Èra geologica que correspoande au terciari e au quaternari. ◆ **cenosoïc, a** adj. Dau cenosoïc. Var.: **cenozoïc**.

cenotafe n.m. Monument quilhat en memòri d'un moart ma que non contèn lo sieu cadavre.

cenozoïc, a adj. e n.m. Cenosoïc.

cens n.m. (ist.) Montant, quotitat d'imposicion necessària per èstre elector ò eligible, dins lo sufragi censitari. 2. (feud.) Redevença que lu tenenciers au senhor dau feu. 3. (ist. rom.) Recensament que servia especialament au recrutament de l'armada e au pagament dei impoasts. 4. Soma d'argent transferida a títol recognitiu au Sant Sèti.

censal, a adj. Censual.

censal n.m. Persona qu'alestisse li pèus. Var.: **censau**. Sin.: **corratier**.

censier, a adj. e n. (feud.) Redevable ò beneficiari dau cens.

censier n.m. (feud.) Registre fonsier d'un senhor, que contèn la lista dei tenenciers e dei sieu tenenças.

censitari, ària adj. *Sufragi censitari*: Sistema que lo drech de votar es reservat ai contribuables que pàgon un montant minimal (lo *cens*).

censitari n.m. (dr.) Aqueu que pagava lo cens, dins lo sufragi censitari.

censiva n.f. (feud.) Tèrra sotamessa au cens. Sin.: **concession**.

censor n.m. 1. (Antiqu. rom.) Magistrat encargat dau cens e de reprimir lu mancaments ai boani usanças, dins la Roma antica. 2. (admin.) membre d'una comission de censura. 3. (anc.) Foncionari responsable de la disciplina generala, dins un liceu. 4. (lit.) Persona que s'autoproclama jutge dei autres.

censorat n.m. Foncion de censor.

censorial, a adj. Relatiu à la censura. Var.: **censoriau**.

censual, a adj. Relatiu au cens. Var.: **censal**.

censura n.f. 1. Contraròtle qu'un govèrn, una autoritat, practícon sobre la premsa, lu espectacles, etc.; examèn que decidisse dei autorisacions, dei interdiccions. ◇ *Comission de censura*: Grope de personas encargat d'aquelu examèns. 2. Accion de censurar, d'empachar tot ò partida d'una comunicacion quala que sigue. 3. Sancion prononciada còntra un oficier ministerial, un parlamentari. 4. *Mocion de censura*: Mocion que l'Assemblada Nacionala pòu votar per dire lo sieu desacòrdi embé la política dau govèrn (pòu faire tombar lo govèrn): *Votar la censura*. 5. (dr. can.) Sancion penala pilhada còntra un cristian. 6. (psican.) Instança psiquica qu'empacha l'emergença d'un desidèri inconscient sota la sieu forma bruta e provòca lo sieu travestiment dins lo pantais. 7. Foncion de censor; exercici d'aquesta foncion.

censurable, a adj. Que merita la censura; que pòu èstre censurat.

censurar vt. 1. Empachar, practicar la censura còntra. 2. Votar la censura còntra: *Censurar un govèrn*. 3. (lit.) Si comportar en censor (d'una persona, dau sieu captenement). 4. (psican.) Refolar.

cent adj. num. card. 1. Dètz còups dètz. 2. Un grand nombre de: *Li a cent biais de li arribar*. ◇ *Cent còups*: Sovent: *L'ai ja dich cent còups*. – Totalament: *As cent còups rason*. ◆ ad. num. ord. inv. Centen(a): *Pàgina cent*. ◆ n.m. 1. (inv.) Nombre per exprimir la centena: *Tres còups cent*. ◇ (per exprimir un rapoart) *Per cent, dau cent*: Per una quantitat de cent: *Lo dètz per cent*, *lo vint dau cent*. 2. (var.) Centena.

cent n.m. Centena part de l'unitat monetària principala de divèrs país (Austràlia, Estats-Units, etc.). ■ Per l'euro, si pòu finda dire *centime*.

centaure n.m. Èstre fabulós, dau buste e de la cara d'òme e dau còrs de cavau, dins la mitologia grèga.

centaurea n.f. Composacea tubuliflòra, coma lo blavet. Sin.: **cabassuda**.

centcartas n.m. Tèrç estòmegue dei romiaires. Var.: centpelhas.

centen, a adj. ord. e n. 1. Que vèn après lo nonanta-noven. 2. *Centena part* ò *centen* n.m. Produch de la divison per cent.

centena n.f. 1. Grope de cent unitats. 2. Grope d'aproximativament cent unitats. ◇ *Per centenas*: En grand nombre. Var.: **centenat**, **centenau**.

centenal, a adj. Que si fa ò revèn cada cent ans. Var.: **centenau**.

centenala n.f. Moastra retrospectiva d'un siècle.

centenat n.m. Centena.

centenau n.m. Centena. Var.: **centenat**, **cent**.

centenari, ària adj. e n. Qu'a cent ans ò mai.

centenari n.m. Centen anniversari d'un eveniment.

centenier n.m. Cap d'una tropa de cent òmes, dins li armadas romani e medievali.

centesimal, a adj. 1. Partejat en cent parts. 2. relatiu ai divisions d'una escala que comprèn cent parts parieri. Var.: **centesimau**.

centiara n.f. Centena part de l'ara (ca), qu'a per valor 1 m^2.

centième, a adj. num. (gal.) Centen.

centigrade, a n.m. 1. Centena part dau grade (unitat d'angle); simbòle: cgr. 2. Que correspoande à una escala de temperaturas mé cent gras. ■ Aüra s'emplega pusleu *Cèlsius*.

centigrama n.m. Centena partida dau grama (simbòle: cg).

centilitre n.m. Centena part dau litre (simbòle cl).

centime n.m. Centena part dau franc, de l'euro.

centimètre n.m. 1. Centena part dau mètre (simbòle: cm). 2. Riban partit en centimètres, que sièrve per mesurar: *Centimètre de sartre*.

centimetric, a adj. Relatiu au centimètre, ai mesuras que li sièrve de basa.

centomvir n.m. (Antiqu. rom.) Membre d'un tribunal civil que comprenia cent-cinc membres.

centon n.m. Pèça de vèrs ò de pròsa facha de tròç pilhats à divèrs autors.

centpelhas n.m. Centacartas.

centracantide n.m. *Centracantides*: Familha de peis ossós marins de l'Atlantic-Èst e de Mediterranea, un pauc alongats, mé d'espinas ponchudi sus li nadarèlas.

centracion n.f. (psicol.) *Lèi* ò *efècte de centracion*: Sobrestimacion dau stimulus sobre lo quau si poarta l'atencion, en rapoart ai autres dau camp perceptiu.

centrafrican, a adj. e n. De la República centrafricana.

centraire n.m. Dispositiu de centratge.

central, a adj. 1. Qu'es au centre, pròche dau centre: *Euròpa centrala*. ◇ *Foarça centrala*: Foarça que lo sieu supoart passa per un ponch fixe. 2. Que constituisse lo centre d'un ensèms organisat. Que centralisa: *Fichier central*, *poder central*. ◇ *Maion*, *preson centrala* ò *centrala*, n.f.: Preson per toi lu presoniers condamnats à una pena de mai d'un an. 3. Essencial: *L'idèia centrala d'un libre, d'un discors*. Var.: **centrau**.

central n.m. 1. (tecn.) Poast central. ◇ *Central telefonic*: Luèc dont fan tèsta li linhas de la ret publica e dont d'equipaments de commutacion perméton la sieu messa en comunicacion. 2. Cort principal d'un estadi de tennis. Var.: **centrau**.

centrala n.f. 1. Usina generatritz d'energia electrica: *Centrala idroelectrica*, *centrala nucleària*. ◇ *Centrala de betum*: Usina dont si fa lo betum. 2. Confederacion nacionala de sindicats. 3. *Centrala de cròmpas*: Organisme comercial que pilha en carga la gestion dei comandas d'unu negòcis que li son afilhats. 4. Preson centrala.

centralisacion (-izacion) n.m. Accion de centralisar; lo sieu resultat.

centralisaire (-izaire), airitz adj. Que centralisa, qu'a tendença à centralisar.

centralisar (-izar) vt. Recampar en un luèc unic; faire dependre d'un organisme, d'un poder central.

centralisat (-izat), ada adj. Qu'es organisat à l'entorn d'un centre unic: Un poder centralisat.

centralisme n.m. Sistema d'organisacion basat sobre la centralisacion dei decisions e de l'accion. ◇ *Centralisme democratic*: Sistema d'organisacion pròpri ai partits comunistas, qu'implica à l'encòup l'eleccion dei organismes dirigèires, la democracia dins l'elaboracion d'una linha politica, la sotamission de la minoritat à la majoritat dins l'aplicacion d'aquesta linha.

centralista n. Partidari dau centralisme.

centramerican, a adj. e n. D'Amèrica centrala.

centrar vt. 1. Reportar au centre, plaçar au mitan: *Centrar un títol dins una pàgina*. 2. Orientar, axar: *Centrar la càmera sus lo personatge principal, centrar una discussion sus un subjècte particulier*. 3. (tecn.) *Centrar una pèça*: La fixar en lo sieu centre, n'en determinar lo centre. 4. (espòrts) Mandar (lo balon) vèrs lo grand axe dau terren. ◆ vi. (espòrts) Faire un centre.

centrasiatic, a adj. Que pertòca l'Àsia centrala.

centrat, ada adj. Qu'a un centre. ◇ (opt.) *Sistema centrat*: Ensèms de lentilhas ò de miraus que lu sieus centres de corbadura son alinhats sobre una drecha soleta, dicha *axe optic*. ◇ (mat.) *Variabla centrada*: Que la sieu mejana aritmetica es nulla: *À cada variabla si pòu associar una variabla centrada diminuida de la sieu valor aritmetica*.

centratge n.m. 1. Accion de centrar (quauqua ren, un objècte). 2. (tecn.) Determinacion dau centre (geometric, de gravitat, etc.). 3. Accion de dispauar lu axes d'uni pèças mecaniqui en foncion d'una meme linha drecha. ◇ Dispositiu que permete aquela operacion.

centre n.m. 1. (mat.) Centre de simetria d'una figura. ◇ *Centre de simetria* (dins una figura plana ò dins un solide): Ponch que cada drecha que passa per eu rescoantra de som, d'angles ò de faças que si correspoàndon. ◇ *Centre de cristallisacion*: Ponch geometric qu'à l'entorn d'eu si recàmpon particulas materiali à formar un cristal. 2. Ponch, zòna considerada, d'un biais pauc ò pron convencional ò aproximatiu, coma lo ponch median ò mai intèrne de quauqua ren (finda fig.): *Lo centre de la tèrra*, *lo centre d'una plaça*. ◇ *Centre optic*: Ponch d'una lentilha que lu rais que lo travèrson soàrton parallelament à la direccion d'incidença. ◇ *Èstre au centre dei desidèris*, *de l'atencion*, etc. de quauqu'un: N'en constituir l'objècte principal. ◇ (ext.) Zòna intèrna d'una ciutat, dont son concentrats lu edificis istorics e administratius e de nombroï activitats culturali e comerciali: *Lo centre de Niça*, *li carrieras dau centre*. Contr.: **periferia**, **banlega**. ◇ *Centre istoric*: Nucleu de ciutat ò de vilatge format

avant l'atge industrial, sovent ancianament circonscrich per de barris, dont si poàdon reconóisser li valors tradicionali. 3. (anat.) Còrs vertebral. 4. Pòle qu'atira ò ponch à partir dau quau nàisson d'activitats, d'iniciativas, etc. (finda fig.): *Centre d'atraccion*, *d'influença*. ◇ *Centre sismic*: Ponch d'origina d'un terratremoal. Sin.: **ipocentre**. ◇ *Centres de poder*: Estructuras politiqui, institucionali, economiqui, etc., que poàdon influir sobre li decisions relativi à la vida publica ò à una activitat donada. 5. Nucleu urbanistic autonòme: *Un gròs centre abitat*. Sin.: **ciutat**, **vilatge**, **país**. ◇ Complèxe de construccions destinat à d'activitats donadi: *Centre industrial, comercial*. ◇ *Centre social*: Complèxe d'estructuras organisadi e dirigidi d'epereli ò per d'istitucions, dont si debànon d'activitats culturali, recreativi. 6. Institucion, organe de direccion que d'eu depèndon d'organismes periferics. ◇ (ext.) Institucion qu'organisa e promòu una activitat determinada: Centre didactic, centre de recampament dei refugiats, centre per l'estudi dau càncer, centre de formacion dei militaris. 7. Complèxe organisat d'òmes e de mejans, per la produccion e la distribucion dei bens e dei servicis: *Centre de transmission*, *electronic*, *meteorologic*. ◇ *Centre de produccion*: Complèxe d'estudis, salas de sincronisacion, etc., utilisat per la produccion dei programas televisius e radiofonics. 8. Au balon e dins d'autres juècs d'equipas, jugaire ò grope de jugaires que si tròvon en posicion centrala. 9. Au balon, accion de mandar lo balon vèrs l'axe central: *Un centre vengut de la drecha*. 10. Au basket, pivòt.

centredèstra n.m. Tendença politica de drecha moderada. Var.: **centredrecha**.

centredrecha n.m. Centredèstra.

centreseneca n.m. Tendença politica de seneca moderada.

centreuropenc, a adj. Centreuropeu.

centreuropeu, ea adj. Relatiu à Euròpa centrala. Var.: **centreuropenc, a**.

centre-vila n.f. Quartier central d'una vila, dont si tròvon sovent de comèrcis.

centrifugacion n.f. Separacion dei constituents per la foarça centrifuga.

centrifugaire n.m. 1. Aparelh que fa la centrifugacion. 2. Aparelh electric per produrre lo suc dei fruchs e dei liumes. 3. Instrument de laboratòri que per lo biais de la foarça centrifuga, entira lo desseparament dei particulas solidi (cellulas, ematias, bacterias) tengudi en suspension dins un liquide. 4. Màquina destinada à sotametre un pacient ai efèctes de l'abrivada, per fin biofisiologiqui.

centrifugar vt. Sotametre à l'accion de la foarça centrifuga; passar au centrifugaire.

centrifugue, ga adj. Que tende à alunhar dau centre: *Foarça centrifuga*. Contr.: **centripèt**. ■ Dins lo movement circulari unifòrme, forma fictiva representant la reaccion d'un mobile sus lo supoart, dirigida segond lo rai, à l'opauat dau centre e egala à $\frac{mv^2}{r}$, dont m = massa mobila e v = aviadessa; r = *rai*. ◇ *Pompa centrifuga*: Pompa rotativa que lo sieu principi es fondat sobre l'accion de la foarça centrifuga.

centriòu n.m. Organule situat au mitan de la centrosfèra dau centre cellulari e que, estructuralement e foncionalament, n'en constituisse la part mai importanta.

centripèt, a adj. Que tende à raprochar dau centre. Contr.: **centrifugue**. Dins lo movement unifòrme, abrivada dirigida de cap au centre e egala à $\frac{v^2}{r}$, dont v = aviadessa e r = rai; à-n-aquela abrivada corespoande una foarça centripèta egala à $\frac{mv^2}{r}$, m estent la massa dau ponch materiau sotamés à-n-aquela foarça.

centrisme n.m. Comportament, concepcion politica fondada sobre lo refús dei extremas.

centrista adj. e n. Dau centre, en política.

centrofilidat n.m. *Centrofilidats*: Òrdre de peis dei perciformes.

centrofòr n.m. Varietat de làmia que li sieu alas dorsali son provedidi d'un ponhent, e que la sieu peu es emplegada en religadura, en marroquinaria, etc.

centrolecit n.m. (embriol.) Tipe d'òu dont lo plasma germinatiu forma lo nucleu central envolopat de protoplasma nutritiu.

centrolecitic, a adj. Relatiu au centrolecit.

centrolòfe n.m. Peis de mar de la familha dei centrofilidats, òrdre dei perciformes.

centromèr n.m. (biol.) Constriccion presenta dins cada cromosòma e que participa à la formacion dau fus pendent la mitòsi.

centroplasma n.m. Region centrala dau citoplasma dei esquizoficias, qu'es desprovesida de lamas fotosintetisairitz.

centropneïna n.f. Ormona estimulairitz de l'alenada.

centrosfèra n.f. 1. Massa citoplasmatica dau centre cellulari qu'enclau lo centriòu e de dont parte l'astèr en començant la mitòsi. 2. (geol.) Nucleu de la Tèrra.

centrosòma n.m. (biol.) Granulacion situada pròche dau nucleu dei cellulas vivi, qu'intervèn dins la mitòsi e dins lo bategar dei cilhs e dei flageus.

cent-soísse n.m. (pl. *cent-soísses*) (ist.) Soldat soísse qu'apartenia à la companhia dei cent-soísses afectada à la garda dei rèis de França (1481-1792).

centuplar vt. 1. Multiplicar per cent. 2. Aumentar considerablament. ◆ vi. 1. Èstre multiplicat per cent. 2. Aumentar totplen.

centuple, a adj. e n.m. Que vau cent còup una quantitat donada. ◇ *Au centuple*: Cent còups mai. - (fig.) En una quantitat totplen màger.

centura n.f. Cencha.

centurar vt. (silv.) Realisar lo centuratge (dei aubres). Var.: **cinturar**.

centuratge n.m. (silv.) Marcatge dei aubres per abatre. Var.: **cinturatge**.

centuria n.f. (Antiqu. rom.) Unitat politica, administrativa e militària formada de cent ciutadans.

centurion n.m. Oficier que comandava una legion, dins l'armada romana.

cenur(e) n.m. Ténia parasite dau budeu pichin dau can (la sieu larva viu dins l'encefale dau moton). Sin.: **vèrme dau can**.

cep n.m. 1. Soca de vinha. Var.: **cepa**. 2. (mar.) Barra transversala de l'àncora que sièrve per assegurar la presa verticala dei patas de l'àncora sus lo fond. "*Item doas seps d'ancora nou"* (1462). Var.: **sep**. Sin.: **joal**.

cepa n.f. Cep.

cepada n.f. (silv.) Mata de pens ò de regrèlhs de boasc que soàrton d'un meme fust.

cepatge n.m. (fr.) Socatge.

cepon n.m. 1. Fust de boasc gròs e cort dont si fende lo boasc d'escaufatge, si talha la carn. ◇ Dança tradicionala dau País Niçard. 2. Pèça de boasc d'un defici, que sostèn lu esportins. 3. (fig.) Sostèn: *Lo cepon de la familha*, «*lo paisan, onte que siegue*, es *lo cepon de la nacion*» (F. MISTRAL).

cera n.f. 1. *Cera d'abelha*: Substança grassa e fusibla, de color jauna, secretada per li glandas cerieri dei abelhas obrieri. 2. Substança vegetala analòga. 3. Preparacion à basa de cera d'abelha ò de cera vegetala e de solvents, emplegada per entretenir lo boasc. 4. *Cera per sagelar*: Composicion de goma laca ò de resina e d'essença, emplegada per sagelar li letras, li botelhas. ◇ *Cera d'Espanha*: Cera per sagelar. Var.: **ceira**, **cira** (gal.).

cera n.f. Draina. Var.: **cesera**.

ceralumin n.m. Aligatge leugier compausat d'alumini, d'aram, de niquèl, de fèrre, de silici, de magnèsi e de cèri.

cerambicide n.m. Cerambicideu.

cerambicideu n.m. *Cerambicideus*: Familha d'insèctes qu'enclau lo capricòrne m'ai sieu larvas xilofagui. Var.: cerambicides.

cerambix n.m. Nom scientific dau capricòrne.

ceramic, a adj. Que pertòca la fabricacion dei vas e autri pèças de tèrra cuècha (finda la faiença e la porcelana). ◇ *Materiau ceramic* ò *ceramica* n.f.: Materiau manufacturat qu'es ni un metal ni un produch organic.

ceramica n.f. 1. Art de fabricar de vas e autres objèctes de tèrra cuècha, de faiença, de porcelana. 2. Objècte de tèrra cuècha. 3. Materiau ceramic.

ceramista n. Persona que fabrica ò decòra de ceramica. Sin.: **faiencier**.

ceramografia n.f. Estudi de l'istòria e dei tecnicas de la ceramica.

ceramografic, a adj. Relatiu à la ceramografia.

ceramològue, òga n.m. Especialista de l'estudi de la ceramica.

cerar vt. Endurre de cera. Var.: **ceirar**, **cirar** (gal.). Sin.: **encausticar**.

cerasta n.m. Sèrp verinoa d'Àfrica e d'Àsia, qu'a doi ponchas en dessobre dei uèlhs (long.: 75 cm).

cerat n.m. Onguent à basa de cera e d'òli.

ceratge n.m. 1. Accion de cerar. 2. Produch destinat à entretenir lo cuer dei soliers. Var.: **ceiratge**, **ciratge** (gal.).

ceratiàs n.m. Peis abissal globulós provedit d'una còrna lònga e lumenosa, que viu en parasite de la femèla.

ceratina n.f. Escleroproteïna impermeable à l'aiga, rica en sofre, substança fondamentala dei pels, dei onglas, dei còrnas, dei plumas.

ceratinisacion (-izacion) n.f. (fisiol.) Transformacion dei cellulas dei jaças profondas de l'epidèrma en cellulas de la jaça cornada superficiala riqui en ceratina.

ceratinisat (-izat), ada adj. Cargat en ceratina.

ceratiti n.f. Inflamacion de la cornea.

ceratoplastia n.f. Empeut de la cornea.

ceratòsi n.f. Afeccion de la pèu que forma un espandiment de la jaça cornada.

ceratotomia n.f. Incision de la cornea.

ceraunia n.f. Autís preïstoric finda sonat *pèira de tron*.

cerbèr n.m. (lit.) Portier, garda sevère.

cèrç n.m. Vent de ponent ò de sud-oèst, en bas-Lengadòc.

cèrca n.f. Accion de cercar. ◇ (loc.) *En cèrca de*: À la recèrca de.

cèrcabelugas n. Cèrcagarrolha.

cèrcadinnar n. Persona que li agrada de si faire noirir per lu autres. Sin.: escuraplats, escurajatas, escura-escudèlas.

cèrcafèsta n. Aqueu que li agrada sovent de festejar. Sin.: festejaire, nocejaire, fotegús, mauvivent.

cèrcafortuna n. Aventurier.

cercaire, airitz adj. e n. 1. Que cèrca: *Cercaire d'aur*, *tèsta cercairitz d'un engenh*. 2. Persona que fa de recèrca scientifica.

cercaire n.m. (astron.) Pichina luneta de la focala corta e dau grand camp montada sus un telescòpi per la dirigir mai facilament sobre un astre ò una region dau ceu que si vòu observar.

cèrcagarrolha n. Botafuèc (2). Sin.: **cèrcaronha**, **cèrcanièras**, **chacotaire**, **garrolhon**, **cèrcabelugas**.

cèrcanièras n. inv. Cèrcagarrolha.

cèrcapersonas n.m. inv. Bip. (pichin aparelh per lu vièlhs, lu mètges, etc.)

cèrcaronha n. Botafuèc (2). **cèrcagarrolha**, **chacotaire**, **garrolhon**.

cercar vt. (*cèrqui*) 1. Temptar de trovar, de retrovar, de descurbir: *Cercar quauqua ren, cercar un remèdi, cercar una solucion, cercar quauqu'un*. 2. Temptar de si procurar, temptar d'aver. ◇ *Cercar de*: Temptar de, faire d'esfoarç per. 3. S'expauar volontariament ò per imprudença à: *Cercar de nièras*, *cercar garrolha*. ◇ *Cercar quauqu'un*: Lo provocar. 4. *Anar*, *venir cercar* (quauqu'un, quauqua ren): Anar, venir per repartir mé (quauqu'un ò quauqua ren). Sin.: **anar (venir) quèrre**. ■ Per èstre precís, e mai se la lenga parlada fa sovent la confusion, si va (si vèn) *cercar* quauqua ren (quauqu'un) quora non si saup dont sigue, si va (si vèn) *quèrre* quauqua ren (quauqu'un) quora si saup dont es. 5. *Anar cercar*: Valer, rejónher (un a soma, una chifra): *Anerà cercar dins lu cinquanta euros*. 6. (expre.) *Vai cercar!*: Coma faire per saupre la veritat, coma aquò s'es passat? Sin.: **vai t'en saupre!**

cercopitèc n.m. Monina de la coa lònga, que n'i a manti espècias en Àfrica.

cerdan, a adj. e n. De Cerdanha.

cereala n.f. (espec. au pl.) Denominacion dei divèrsi plantas erbaceas dei graminaceas (coma lo blat, lo ris, lo gran turc, etc.) e dau sarasin, que fornísson de grans emplegats, espec. sota forma de farina, dins l'alimentacion umana e animala. ◆ (per ext.) Lu grans qu'aqueli plantas prodúon: Produccion, comèrci de cerealas. ◆ adj. De la Familha dei cerealas: *Plantas cereali*.

cerealicultura n.f. Cultura dei cerealas.

cerealier, a adj. Relatiu ai cerealas.

cerealier n.m. 1. Productor de cerealas. 2. Nau especialisada dins lo transpoart dei cerealas.

cerealicòla adj. e n.m. Que pertòca la cultura dei cerealas..

cerealicultor, tritz n. Persona que cultiva de cerealas. Var.: **cerealier** (1).

cerealista n. Especialista dei cerealas.

cerealòsa n.f. Glucòsa provedit per l'amidon dei cerealas.

cerebelliti n.f. Inflamacion dau cervelet.

cerebellós, oa adj. Relatiu au cervelet.

cerebral, a adj. 1. Que pertòca lo cerveu. 2. Que pertòca l'esperit, la pensada. Var.: **cerebrau**. Sin.: **cervelós**.

cerebral, a n. Persona que la sieu activitat essenciala es aquela de la pensada.

cerebralitat n.f. 1. Activitat dau cerveu, considerat coma sèti dei facultats intellectuali. 2. Intellectualitat.

cerebrifòrme adj. Que sembla la forma d'un cerveu.

cerebriti n.f. Autre nom de l'encefaliti.

cerebroscleròsi n.f. Estat patologic dau cerveu determinat per l'arterioscleròsi dei artèrias cerebrali.

cerebrospinal, a adj. Que pertòca l'encefale e la mesola espiniera. Sin.: **cefalorachidian**.

cerebrotonia n.f. Composanta psiquica de la personalitat caracterisada majament per la retenguda dau comportament, una reactivitat fisiologica sobriera, la sociofòbia, etc...

cerebrotonic, a adj. Que caracteristisa dei personas ipersensibli, ansioï, introvertidi.

cereirau adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha redona e rossastra a la forma e la color d'una cerièia.

ceremònia n.f. 1. Forma exteriora e reguliera d'un culte, d'un eveniment de la vida sociala: *Li ceremònias dau 11 de novembre*. 2. Marca de civilitat; excès de cortesia: Faire de ceremònias. ◇ *Sensa ceremònia*: En tota simplicitat. Var. **cerimònia**.

ceremonial, a adj. De la ceremònia; qu'a lo caractèr d'una ceremònia. Var. **cerimonial**, **cerimoniau**.

ceremonial n.m. 1. Ensèms dei règlas d'una ceremònia civila, militària ò religioa. 2. Libre que contèn li règlas liturgiqui dei ceremònias dau culte. Var.: **cerimonial**, **ceremoniau**, **cerimoniau**.

ceremoniós, oa adj. Que fa tròup de ceremònias; que moastra una cortesia excessiva. Var. **cerimoniós**.

ceremoniosament adv. D'un biais ceremoniós. Var.: **cerimoniosament**.

cerfuèlh n.m. Planta aromatica cultivada coma condiment (failha dei ombellifèras).

cèri n.m. Metal dur, lusent, extrach de la cerita, e que, combinat au fèrre (ferrocèri), ientra dins la composicion dei pèiras de briquet (lo sulfat ceric es emplegat en fotografia); element (Ce) de n° atomic 58 e de massa atomica 140,12.

ceric, a adj. Que contèn de cèri.

cerièia n.f. Fruch manjadís dau cerier. ◆ adj. inv. Roge viu, color de cerièia.

cerier n.m. Aubre de la Familha dei rosaceas, dau genre cerasus, cultivat per lu sieus fruchs, li cerièias (li a doi espècias: lo *merisier* ò *cerier doç* ò *cerier sauvage*, que dona li varietats de grafions, l'*agriotier*, qu'a donat li varietats de cerièias acidi).

cerier, a adj. *Glandas cerieri*: Glandas de l'abelha, que prodúon la cera.

ceriereda n.f. Luèc plantat de ceriers.

cerifèr, a adj. Que produe de cera.

cerificacion n.f. Impermeabilisacion naturala dei fuèlhas d'uni plantas per una ceira.

cerificador n.m. Aparelh per reculhir la ceira pura dei brescas sota l'accion dau soleu.

cerimònia n.f. Ceremònia.

cerimonial, a adj. Ceremonial.

cerimoniós, oa adj. Ceremoniós.

cerimoniosament adv. Ceremoniosament.

cerisòla n.f. Autre nom de l'aseròla.

cerisolier n.m. Autre nom de l'aserolier.

cerita n.f. (miner.) Silicat idratat natural de cèri.

cèrnia n.f. Anfonson. Sin.: **lèrnia**.

cerós, oa adj. De la natura, de la color de la cera.

cèrt, a adj. 1. Considerat coma segur; que non manquerà d'arribar. 2. Que non a de dubis. 3. (mat.) *Eveniment cèrt*: Que la sieu probabilitat es egala à un. 4. (dr.) Còrs cèrt: Caua ben determinada, per oposicion à una caua fongibla. 5. (dr.) *Data cèrta*: Jorn à comptar dau quau l'existença d'un acte sota sageu privat non pòu plus èstre contestada. Var.: **certan**. Sin.: segur, vertadier, afortit, acertat. ◆ adj. ind. Un: Cè*rt autor*.

certament adv. D'un biais cèrt. Sin.: **segurament**, vertadierament.

certan, a adj. Cèrt.

certanament adv. Certament.

certanetat n.f. Certesa.

cèrtas adv. Segur, segurament.

certesa n.f. Certituda. Var.: **certanetat**, **certitud**, **afortida**.

certificacion n.f. (dr.) Assegurança donada per escrich. ◇ *Certificacion d'un chèc*: Garantida donada per lo banquier que la provision dau còmpte sufisse per n'assegurar lo pagament.Var.: **certificament**, acertament, afortiment.

certificament n.m. Certificacion.

certificar vt. Donar per cèrt, assegurar coma vèr ò coma valable: *Certificar un chèc, una nòva.* Sin.: acertar, acertanar, testificar, averar, afortir. ◇ (dr.) *Còpia certificada confòrma*: Còpia qu'una autoritat competenta assegura coma confoma au document original.

certificat n.m. Escrich oficial ò diplòma signat d'una personalitat competenta, qu'atèsta un fach: *Certificat de nacionalitat, d'assegurança*, etc. ◇ *Certificat d'aptituda professionala* (C.A.P.): Diplòma donat en França à la fin dei estudis de l'ensenhament tecnic cort. ◇ *Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Segondari* (C.A.P.E.S.): Concors de recrutament dei professors dau segondari. ◇ *Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Tecnic* (C.A.P.E.T.): Concors de recrutament dei professors de l'ensenhament tecnic. ◇ *Certificat d'Estudis Primaris* (C.E.P.): Diplòma de fin d'estudis primaris, suprimit en lo 1989. ◇ *Certificat d'urbanisme*: Document qu'indica dins quali condicions un terren si pòu bastir. ◇ *Certificat de depaus*: Títol à cort tèrme liurament negociable emés per lu establiments de crèdit e que permete ai soscriptors de faire de plaçaments de tresauraria au taus dau mercat monetari. ◇ *Certificat d'investiment*: Títol dau meme tipe qu'una accion ma que non autreja de drech au portaire.

certificat, ada n. e adj. En França, professor titulari dau C.A.P.E.S. ò dau C.A.P.E.T.

certificator adj. m. e n.m. (dr.) Que garantisse en sota-òrdre la solvabilitat d'una promiera caucion.

certitud(a) n.f. Caractèr de cen qu'es segur. ◇ Cen qu'es segur: *Non es una ipotèsi, es una certituda*. 2. Conviccion, assegurança plena e entiera que si pòu aver de la veritat de quauqua ren. Var.: **certesa**.

ceruleu, ea adj. Cerulenc.

cerulenc, a adj. (lit.) D'una tencha blavastra. Var.: **ceruleu**. Sin.: azurenc.

cerumen n.m. Substança grassa, jaune-brun, que si forma dins lo conduch auditiu extèrne per li glandas sebaceas que lo tapísson.

ceruminós, oa adj. Que forma lo cerumen.

cerusa n.f. Carbonat basic de plomb, finda sonat *blanc de cerusa* ò *blanc d'argent*, que s'emplegava per la pintura. Sin.: blanquet. ■ La cerusa es un poison, que non si pòu plus emplegar despí lo 1915.

cèrva n.f. Cervesa.

cervason n.f. Epòca quora lo cèrvi es gras e boan per èstre caçat.

cervèla n.f. 1. Substança que constituisse lo cerveu. ◇ (fam.) *Cremar la cervèla à quauqu'un*: Li tirar una bala dins la tèsta. 2. (fig.) Aquela substança, considerada coma lo sèti dei facultats intellectuali. ◇ *Sensa cervèla*: Estordit. 3. Cerveu d'unu animaus, destinat à l'alimentacion: *Cervèla d'anheu*.

cervelaria n.f. Sòrta de calòta metallica que cuèrbe lo crani. Var.: **servelaria**. 1404: «… *que tot albarestie sie tengut d'anar armat an iia albarestas, basinet, serveliera…*»

cervelat n.m. Saussisson cuèch, que n'i a diferenti varietats regionali. Sin.: misson.

cervelet n.m. Partida posteriora e inferiora de l'encefale, situada en darrier dau tròn cerebral: Lo cervelet intervèn dins lo contraròtle dei contraccions musculari.

cervelós, oa adj. Cerebral.

cervesa n.f. Bevenda facha à partir de la fermentacion de cerealas, que si bevia ja dins l'Antiquitat. Sin.: **bièrra**.

cerveu n.m. 1. Partida anteriora de l'encefale dei vertebrats, formada dei emisfèris cerebrals e dei estructuras que li unísson. Sin.: **clòsca** (fam.). 2. (per ext.) L'encefale, totalitat de la massa nerviosa contenguda dins lo crani. 3. Sèti dei facultats mentali. 4. (per anal.) Centre de direccion, d'organisacion; persona qu'a mes au ponch, qu'a alestit un còup, un afaire. 5. (absol.) Persona totplen intelligenta.

cèrvi n.m. Romiaire de la Familha dei cervides, dei forèsts d'Euròpa e d'Amèrica; pòu faire fins à 1,50 m de aut e viu en tropeu. L'espècia d'Euròpa pea en mejana 150 kg e si caça. ◆ *Cèrvi picotat de l'Índia*: Axis.

cèrvia n.f. Femèla dau cèrvi.

cerviat n.m. Cèrvi jove.

cervical, a adj. 1. Relatiu au coal: *Vertèbra cervicala*. 2. Relatiu au coal de l'uterus. Var.: **cervicau**.

cervicalgia n.f. Dolor qu'a son sèti au niveu dau coal, darrier la tèsta.

cervicatròsi n.f. Artròsi dei vertèbras cervicali.

cerviciti n.f. Inflamacion dau coal de l'uterus.

cervidat n.m. Cervide.

cervide n.m. *Cervides*: Familha de romiares que comprèn lo cèrvi, la cabra cèrvia, l'elan, lo rène e poàrton de banas pleni, ramificadi, caduqui, finda sonadi *boascs*. Var.: **cervidat**.

cervier n.m. Lop cervier. Sin.: **linx**.

cervilhon n.m. Pichin cèrvi. Var.: **cervion**.

cervion n.m. Cervilhon.

cèrvivolant n.m. Carcassa leugiera sobre la quala s'atesa un papier ò una estòfa e que si fa volar dins lo vent au bot d'una lònga cordeleta. Sin.: **sèrp volanta**.

cesalpiniacea n.f. *Cesalpiniaceas*: Familha d'aubres (carobier), de plantas resonoï tropicali, coma lo copaier.

cesar n.m. 1. Títol donat ai successors de Juli Cesar pi, après Adrian, à l'errtier dau tròne. 2. Emperaire germanic. 3. Emperaire, sobeiran autocrata.

cesar n.m. Recompensa cinematografica donada cada an en França, qu'es una òbra de l'esculptor Cesar.

cesarenc, a adj. Cesarian.

cesarian, a adj. 1. Relatiu ai cesars. 2. Relatiu ai regimes de dictatura militària. Var.: cesarenc.

cesariana n.f. Operacion cirurgicala que fa sortir lo prenhon per incision de la paret abdominala e de l'uterus, quora l'enfant non pòu nàisser per li vias naturali.

cesarisar (-izar) vt. (med.) Practicar una cesariana sus.

cesarisme n.m. Dictatura que s'apontèla ò pretende de s'apontelar sobre lo pòble.

cesera n.f. Draina. Var.: **cera**.

cesi n.m. Metal alcalin moal, jaune palle; element (Cs) de n° atomic 55 e de massa atomica 132,90.

cessa n.f. (rare) Arrèst, paua, dins l'expression *non aver de cessa que* (+ subjontiu): Non s'arrestar denant que.

cessacion n.f. Accion, fach de cessar, de s'arrestar; arrèst, suspension: *Cessacion de travalh*. Var.: **cessament**. ◇ *Cessacion de pagaments*: Estament d'un negociant, d'una societat que pòu plus tenir lu sieus engatjaments, per mancança d'actiu disponible, que mena au depaus de bilanç.

cessar vt. Metre fin à, interrompre: *Cessar lo travalh, cessar de parlar*. Sin.: **arrestar**, **decessar**, **laissar**, **aplantar**, **s'aplantar**.◆ vi. Pilhar fin: *La pluèia a cessat*. Sin.: **s'arrestar**, **finir**, **s'aplantar**.

cessibilitat n.f. (dr.) Caractèr de cen que pòu èstre cedit.

cessible, a adj. (dr.) Que pòu ò que deu èstre cedit.

cession n.f. (dr.) Transmission à un autre de la caua ò dau drech que n'en siés proprietari ò titulari.

cessionari, ària n. (dr.) Beneficiari d'una cession.

cèst n.m. Gantelet garnit de plomb que lu atletas emplegàvon dins lu combats de pugilat.

cestin

cestòde n.m. *Cestòdes*: Òrdre de vèrps parasites (cf. botriocefale).

ceston n.m. Panatiera pichona.

cesura n.f. (versif.) Paua dins un vèrs après una sillaba accentuada.

cetaceu n.m. *Cetaceus*: Òrdre de mamifèrs marins adaptats à la vida aqüatica per lo sieu còrs pisciformat e lu sieus braç transformats en alas, coma la balena, lo cachalòt, lo daufin.

cetan n.m. Idrocarbure saturat $C_{16}H_{34}$. ◇ *Indici de cetan*: Grandessa que caracterisa l'aptituda à l'alumatge d'un carburant per motor Diesel.

cetoacide n.m. Acide carboxilic de foncion cetona.

cetoalcòl n.m. Compausat quimic qu'enclau a l'encòup la foncion alcòl e la foncion cetona.

cetoestèr n.m. Estèr d'un cetoacide.

cetogène, a adj. Que provòca la formacion de cetonas (espec. d'acetona) dins l'organisme: *Un aliment cetogène*.

cetogenèsi n.f. Produccion de cetonas.

cetogenic, a adj. Qu'es endralhat per de formacions de cetonas.

cetona n.f. Desribat carbonilat segondari de formula generala R-CO-R' (dont R e R' son doi radicals ipercarbonats).

cetonemia n.f. Presença de còrs cetonics dins lo sang; taus d'aquelu còrs dins lo sang.

cetònia n.f. Insècte vèrd daurat, de l'òrdre dei coleoptèrs, que si noirisse de flors, en particulier de ròsas (long. 2 cm). Sin.: **tavan vèrd**.

cetonic, a adj. Relatiu ai cetonas, que a la foncion cetona.

cetonuria n.f. (med.) Taus de cetonas dins li urinas.

cetòsa n.m. Òsa de la foncion detona.

cetòsi n.f. (med.) Aumentacion dau taus de còrs cetonics dins lo sang.

C.E.U. Sigla de *Centre Espitalò-Universitari.*

ceu n.m. 1. (astron.) Espaci infinit dins lo quau víron lu astres, representat idealament au mejan d'una esfèra: *L'immensité dau ceu*. ◇ (Per restriccion) Espaci à l'entorn d'un astre quau que sigue: *Lo ceu lunari*. ◇ (metafòra) *Lo ceu poetic*: Lo monde dei poetas. ◇ (metonimia) Lo tot dei constellacions e dei astres visibles à-n-un moment ò pendent una sason: *Una estela que si pòu vèire au ceu d'estieu*. 2. (astrol.) Disposicion dei astres dau ponch de vista de la sieu influença sobre la destinada umana: *Carta, zòne dau ceu.* 3. (astron. anc. e mediev.) Caduna dei esfèras de matèria transparenta, concentriqui à la Tèrra, e sus li quali si pensàvon fixats lu divèrs astres: *Lo ceu de Mars*. 3. Dins la lenga correnta, opauat à *tèrra* ò à *mar* en tant qu'elements fisics. ◇ Part de l'espaci visible d'un ponch quau que sigue de la Tèrra e que forma una mena de vòuta circonscricha per l'orizont: *La vòuta dau ceu*. ◇ *Entre ceu e tèrra*: En l'ària. ◇ *Sota lo ceu*: Aquí-bas, sus tèrra. ◇ *Auçar lu braç, li mans, lu uèlhs au ceu*: *Gèst que marca l'estonament, la bila.* 4. (fig.) *Tocar lo ceu*: S'avesinar au sublime. ◇ *Portar (quauqu'un) au ceu*: Totplen l'admirar, lo curbir d'elògis. ◇ Bolegar ceu e tèrra: Faire toi lu esfoarç possibles per lo succès d'una entrepresa. ◇ *Tombar dau ceu*: Arribar à talh, quora degun lo s'asperava plus (sobretot en parlant d'una caua); èstre foarça estonat. 5. Estat de l'atmosfèra: *Ceu blau, clar, desgatjat, etc.* 6. (Considerat per rapoart ai luècs que cuèrbe) País, region: *Sota lo ceu mediterraneu.* 7. (*B.-A.*) Representacion de l'espaci aerenc dins un tableu, un afresqu, etc. 7. (per ext.) Cen qu'es plaçat en dessobre de quauqua ren, que domina. ◇ *Ceu de lièch*: Pèça d'estòfa que recuèrbe un encastre dont son estacadi de tendas. 8. Vòuta d'una mina, d'una carriera. 8. (relig.) Sojorn de Dieu ò dei dieus e dei èstres sobrenaturals. ◇ Per metonimia, Dieu, la Providença ò tot principi de transcendença: Un avertimùent dau ceu, un don dau ceu. ◇ Dins d'uni mitologias antiqui, lo ceu es considerat coma lo paire dei dieus. ◇ Lo fiu dau ceu: Dins la China anciana, l'emperaire. 9. Luèc dont lu elets gaudísson de la beatituda etèrna après la moart: *Lo reiaume dei ceus, anar au ceu, meritar lo ceu*. Var.: **ciel** (fr. corrent), **cèu** (forma preconisada per seguir aquela de l'occitan estandard).

cèu n.m. Ceu.

ceuclar vt. Garnir d'un ceucle, de ceucles: *Ceuclar una bota*.

ceuclat, ada adj. Garnit d'un ceucle.

ceuclatge n.m. Accion de ceuclar; lo sieu resultat: *Un ceuclatge de castanhier*.

ceucle n.m. 1. Curva plana que toi lu sieus ponchs son situats à una distança pariera d'un ponch fixe, lo centre. ◇ *Grand ceucle d'una esfèra*: Seccion de l'esfèra per un plan que passa per lo sieu centre. ◇ *Pichin ceucle d'una esfèra*: Seccion que passa per un plan que non contèn lo sieu centre. 2. Circonferença d'un ceucle, que la sieu longuessa si calcula en multiplicant lo sieu diamètre per π ò 3,1416: *Traçar un ceucle*. 3. Linha fictiva traçada sus l'esfèra celèsta parallèla à l'orizont en un luèc donat. ◇ *Ceucle d'autessa*: Mièg grand ceucle de l'esfèra celèsta per rapoart à l'orizont dins un luèc donat. ◇ *Ceucle orari*

d'un astre: Mièg grand ceucle de l'esfèra celèsta que passa per l'astre e lu pòles celèstes. 4. Objècte qu'a una forma circulària. ◇ *Ceucles polaris*: Ceucles parallèles à l'eqüator que la sieu distança angulària ai pòles es identica à-n-aquela dei tropics à l'eqüator. Son determinats per l'enclinason de l'axe de redolum terrenau sus lo plan de l'ecliptic. 5. Acamp de personas, ensèms de cauas dispauadas en rond. ◇ *Ceucle de familha*: La familha pròcha. ◇ (per ext.) Grope de personas acampadi per una tòca particuliera; local dont si retròvon: *Ceucle d'estudis*, *ceucle militari*. ◇ *Ceucle de qualitat*: Grope de salariats acampats per melhorar lu metòdes de travalh e la qualitat dei produchs. 6. Cen que constituisse l'estenduda, lu limits (de la conoissença, de l'activitat, etc.). 7. Succession d'estaments, d'activitats, de fachs, de pensadas. ◇ (loc.) *Ceucle viciós*: Rasonament faus, que dona coma pròva cen que cau demostrar. ◇ (per ext.) Estament dins lo quau un es embarrat. ◇ *Ceucle vertuós*: Succession de fachs, d'accions denhi de laus, que fan avançar li cauas.

ceuclon n.m. Ceucle metallic que si mete à l'extremitat d'uni pèças per li protegir, li empachar de si fendre ò per tenir doi pèças ensèms.

cevenòu, òla adj. e n. Dei Cevenas.

cf. Abreviacion de *confer*.

Cf Simbòle dau califòrni.

C.F.A. (franc) n.m. (Sigla de franc Comunautat Financiera Africana). Unitat monetària principala de nombrós país d'Àfrica.

C.F.D.T. n.f. (sigla) Confederacion francesa democratica dau trabalh.

C.F.T.C. n.f. (sigla) Confederacion francesa dei trabalhaires crestians.

cg Simbòle dau centigrama.

cgr Simbòle dau centigrade.

C.G.S. Sigla per un ancian sistema d'unitats que li sieu unitats fondamentali son lo centimètre (longuessa), lo grama (pes), la segonda (temps).

C.G.T. Sigla de la Confederacion Generala dau Travalh, sendicat obrier francés.

ch Simbòle dau cavau-vapor.

chabença n.f. Granda despensa, prodigalitats. ◇ *Faire de chabenças*: Faire de grandi despensas. Var.: cabença. Sin.: larguessa, liberalitat. ■ Ai s. XVII^{n} e XVIII^{n}, ajuda que li municipalitats distribuissíon en temps de calamitat.

chabencier, a adj. Que si laissa anar à de chabenças. Son.: **prodigue**, **escampaire**, **largassier**, **acabaire**.

chabòt n.m. Cabana. Sin.: **cal**, **caseu**, **casau**.

chabra n.f. Crit ostile. Sin.: **escridassada**, **bramada**. ◇ *Faire la chabra à*: Chabrar.

chabraca n.f. (anc.) Cubèrta d'un cavau de cavalaria.

chabrar vt. Aculhir per de crits d'ostilitat e de derision. Sin.: escridassar, esbramassar.

chabròl n.m. Chabròt.

chabròt n.m. Chabròu.

chabrotar v.i. (*chabròti*) Faire chabròt.

chabròu n.m. *Faire chabròu*: Vuar de vin dins la sieta, per finir de manjar la sopa. Var.: **chabròl**, **chabròl**, **sabròt**.

chac onomatopea Flac.

chacal n.m. Mamifèr carnassier d'Àsia e d'Àfrica, de la talha d'un rainard, que si noirisse dei sobras que làisson lu grand fauves.

chacalum n.m. Lo tot dei chacals.

chachat n.m. Tordo de la tèsta e dau cuu gris.

cha-cha-cha n.m. inv. Dança d'origina mexicana.

chacelàs n.m. Socatge reputat, que dona de raïms blancs de taula.

chacharrar vi. Parlar, discutir de tot e de ren. Var.: **chacharronear**. Sin.: **chanchar**, **barjacar**, **lenguejar**, **parlotejar**, **pastrolhar**.

chacharron, a n. Persona que chacharrona. Sin.: barjacaire, charaire, lengassier, parlaire, pastrolhier.

chacharronada n.f. Fach de chacharronar. Var.: **chacharoneada**. Sin.: **barjacada**, **charrada**, **paraulum**, **charradissa**, **lengassada**, **pastrolh**.

chacharroneada n.f. Chacharronada.

chacharronear vi. (*chacharroneï*) vi. Chacharrar.

chacona n.f. 1. Dança lenta apareissuda en Espanha au s. XVI. 2. Pèça musicala escricha sobre d'aqueu ritme.

chacotada n.f. Bagarra. Sin.: satonada, mescla.

chacotaire, airitz, arèla n. 1. Botafuèc (2). Sin.: **cèrcagarrolha**, **cèrcaronha**, **garrolhon**. 2. Persona que li agrada picar, si batre. Sin.: **castanhaire**.

chacotament n.m. Accion, fach de si chacotar.

chacotar (si) v.pr. (*mi chacòti*) Si bagarrar, si castanhar (pop.). Sin.: **si chicotar, si chicotonear, si pelejar**.

chacrin n.m. (francisme) Tristessa, langui. Sin.: **lanha, lagui, pena, estransi, maucoar, tristum.**

chacrinar vt. (francisme) Atristar. Sin.: **laguiar, penar, adolorar, atristar, entristar, alanguir**.

chacrinat, ada adj. (francisme) Alanguit, triste. Var.: **chacrinós**.

chacrinós, oa adj. (francisme) Chacrinat. Sin.: **entristesit, laguiat, laguiós, lanhós.**

chadburn n.m. Aparelh per transmetre d'òrdres dins una nau.

chafiisme n.m. Una dei quatre grandi escòlas juridiqui de l'islam sunnit.

chai n.m. Luèc dont son entrepauats lu vins en botas. Sin.: **celier**, **cubier**, **tinalier**, **tinau**.

chal n.m. Grand tròç d'estòfa de lana, de seda, etc., cairat ò rectangulari, que si poarta sus li espatlas. Sin.: tartan. ◇ *Coal chal*: Coal arredonit.

chalant n.m. Bateu dau fond plat per transportar la mèrç sus lu cors d'aiga e dins lu poarts. Sin.: **gabarra**, **aleuge**.

chalant-cistèrna n.f. Chalant especialament equipat per lo transpoart dei liquides. Sin.: **gabarra-cistèrna**, **aleuge-cistèrna**.

chafaut n.m. Granier.

chafuèc n.m. Cadun dei doi supoarts metallics dont si mete lo boasc dins una chaminèia. Sin.: **landier**, **brandier**.

chalaiech n.m. Palhier dont si poàdon entrepauar d'autís.

chalèbre n.m. Planta dei flors jauni, que contèn un latèx blanc e fa un boan aliment per lu poarcs e lu conius (Familha dei composaceas).

chalit n.m. Boasc de lièch ò armadura d'un lièch.

chalola n.f. *Jugar à chalola*: Juèc dont una persona sauta en sobre d'una autra que si tèn plegada. Sin.: **sautamotons**, **copatèsta**.

chalopa n.f. Grand canòt embarcat sus li naus per transportar lu passatgiers fins à la coasta ò per lu evacuar.

chalòta n.f. Planta vesna de la ceba, que lo sieu bulbe es emplegat coma condiment (Familha dei liliaceas). Sin.: **escaluènha**.

chamada n.f. (anc.) Sonaria de tamborn qu'anonçava l'intencion de capitular, dins una ciutat assediada. ◇ *Batre, donar, sonar la chamada*: En parlant dau coar, bategar mai foart per efècte d'una emocion.

chaman n.m. Prèire magician dins d'uni religions (Àsia, Amèrica dau nòrd, etc.), que comunica m'ai esperits. Sin.: **endevinaire**.

chamanisme n.m. Ensèms dei practicas magiqui dau chaman.

chambairon n.m. Cambairon.

chambard n.m. (fam.) Grand desòrdre acompanhat de rafust. Sin.: **bataclam**, **revira-mainatge**.

chambardament n.m. (fam.) Cambiament total. Sin.: **cambavirament**, **tresvirament**.

chambardar vt. Cambiar completament, tresvirar.

chamberlan n.m. Camarlenc.

chambra nf. Cambra.

chambrada n.f. Cambrada.

chambrana n.f. Enquadrament de poarta, de chaminèia, etc., que pòu èstre fach de boasc ò de pèira.

chambre n.m. Crustaceu d'aiga doça que fa fins à 10 cm de lòng, provedit de pinças, manjadís (òrdre dei decapòdes, pòu viure pauc ò pron 20 ans). Sin.: **gambre**, **escaravissa**.

chambre, a adj. 1. Que li sieu cambas si tòcon à l'autessa dei genolhs e son escartadi au niveu dei pens. 2. (zool.) Que lu sieus pens son virats en dedintre, espec. en parlant dau cavau. Sin.: **cambalier**, **toart**, **gambi**.

chambreta n.f. Cambreta.

chambrier, a n. Cambrier.

chambriera n.f. Pèça mobila que mantèn orizontala una carreta mé doi ròdas desatelada.

chambron n.m. Cambron.

chaminèia n.f. 1. Obratge, generalament de maçonaria, que permete de faire de fuèc dins una maion e comprèn un fogau e un conduch per laissar s'escapar lo fum. 2. Enquadrament dau fogau que fa salhida dins una pèça. Var. (1 e 2): **caminèia**. 3. Conduch per laissar s'escapar lo fum; extremitat d'aqueu conduch, que si ve sobre lu teules. 4. Conduch, generalament cilindric, per la ventilacion, l'aeracion. 5. (geol.) Canal dont púon li lavas e li projeccions volcaniqui. 6. Corridor estrech, esquasi vertical, dins un barri de ròca ò glaciari. 7. (geomorf.) *Chaminèia de fada*: Colomna ciselada per li aigas que s'escórron dins una ròca mòbla e cubèrta d'un blòc resistent protector. Sin.: **domaisèla**., **domaisèla cofada**.

champanèla n.f. *S'en anar en champanèla*: S'embilar; perdre la tèsta.

champanha n.m. Vin blanc ò rosat petejant produch en Champanha.

champanhisacion (-izacion) n.f. Transformacion que si fa d'un vin per lo rendre petejant, segond lo metòde emplegat en Champanha e à Limós (blanqueta).

champanhisar (-izar) vt. Preparar un vin dins lo biais dau champanha, per lo rendre petejant.

champòrni, òrnia n. Sensa vergonha.

champostre n.m. Confusion, desòrdre. Sin.: **forfolh**, **mescladissa**, **pastís** (fam.), **trebolici**, **trebolum**.

champostrier, a adj. Que li agrada lo desòrdre, la confusion. Sin.: **trebolaire**.

chancam n.m. Balcon.

chancel n.m. Cabrilhon

chanchar vi. Chacharrar.

chancradura n.f. Partida chancrada, cavada ò entalhada au bòrd. Sin.: **excavadura**, **escoladura**.

chancrar vt. Cavar en dedins, entalhar lo bòrd de. Sin.: **buscar**, **excavar**.

chancrat, ada adj. Que presenta de chancraduras; cavat en dedintre: *Una coasta chancrada*, *un coal chancrat*. Sin.: **buscat**, **excavat**.

chancre n.m. Càncer. Var.: **cancre**.

chanfren n.m. (arquit.) Descarradura.

chanfren n.m. 1. Partida anteriora de la tèsta dau cavau e d'unu mamifèrs, de la basa dau front fins au nas. 2. Miralh, frontau (pèça d'armadura per protegir la tèsta dau cavau). Var.: **chanfrenat**. Sin.: **testiera**., miralh

chanfrenar vt. Talhar en chanfren. Sin.: **descarrar**.

chanfrenat n.m. Chanfren (armadura dau cavau). Var.: **chanfren**. Sin.: **testiera**.

chanjandís, issa adj. Cambiadís.

chanjament n.m. Cambiament.

chanjar v. Cambiar. ■ Li formas de la familha de *chanjar* son de francismes; cau preferir *cambiar*.

chantatge n.m. Rescapt.

chantier n.m. 1. Luèc, terren dont si fa una construccion, una reparacion, una extraccion de minerau: *Un chantier naval*. ■ Es un francisme espandit; vau mai li preferir **obrador**, **talhier**. 2. (fig.) Luèc dont li a un grand desòrdre. Sin.: **pati**. 3. (loc.) *En chantier*: En cors de realisacion.

chantilhon n.m. (fr.) Escandalhon.

chantilhonaire (fr.) Escandalhonaire.

chantilhonaire, airitz n. (fr.) Escandalhonaire.

chantilhonar vt. (fr.) Escandalhonar.

chantilhonatge n.m. (fr.) Escandalhonatge.

chantinhòla n.f. Pèça de boasc que sostèn li cormieras dau fustatge d'una taulissa.

chantre n.m. 1. Aqueu que canta ai oficis religiós. 2. (lit.) Persona qu'apara, glorifica, lauda quauqu'un ò quauqua ren. Var.: cantre, cantorau.

chapa n.f. Mercat cubèrt dont si vende lo peis. Sin.: **peissonaria**.

chapacan(s) n.m. Emplegat encargat d'agantar lu cans barrutlaires.

chapamosca(s) n. 1. Planta que li sieu fuèlhas empresónon lu insèctes. Var.: **achapamosca(s)**. Sin.: **agantamosca(s)**. 2. Passeron que captura d'insèctes au vòl.

chapairon n.m. Capuchon que portàvon lu magistrats.

chapanàs n.m. (fam.) Pinça per tenir lo linge estendut.

chapar vt. 1. Achapar. Sin.: agantar. 2. Captar, en parlant de l'aiga.

chapin n.m. Fèrre de cavau. Var.: clapin.

chapin, a adj. Que degalha lo travalh.

chapinar vt. Degalhar lo travalh, lo faire mau. Sin.: **brigalhar**, **taconar**, **merdejar**, **maganhar**.

chapladís n.m. 1. Chaple. Sin.: maselatge, carnalatge. 2. Boasc tombat à causa dau vent ò perqué èra tròup vièlh. Var.: **capolada**, **trencadís**.

chaplador n.m. Chapladoira.

chapladoira n.f. 1. Aisina m'una lama e doi mànegues, per chaplar (la verdura, la carn,...). 2. Aparelh (electric ò manual) per chaplar la carn, etc.

chaplar vt. 1. Talhar fin (la verdura, la carn, etc.). Var.: **chapolar**.2. Massacrar (un enemic). Sin.: maselar. ◆ n.m. Fach de chaplar.

chaplàs n.m. Grand chaple.

chaple n.m. 1. Massacre. 2. (fig.) Si di de quauqua ren qu'es particulierament mau fach, mau organisat: Èra pròpi un chaple! 3. Granda desfacha: *An perdut 6 à 0: que chaple!*

chaplin, a n. Escarraunhaire.

chaploira n.f. Chapladoira. Var.: **chaplador**.

chaplum n.m. Cen qu'es estat chaplat.

chapolar vt. Chaplar.

chaptalisacion (-izacion) n.f. Accion de chaptalisar; lo sieu resultat.

chaptalisar (-izar) vt. Aumentar la tenor en alcòl d'un vin en ajustant de sucre au most de raïm.

chapvira-mainatge n.m. Revira-mainatge.

chapvirament n.m. Fach de chapvirar. Var.: capvirament.

chapvirar vi. [tʃavi'ra] Si reversar, si revirar sota-sobre, especialament en parlant d'una nau, perdre l'equilibri. Var.: **capvirar**. ◆ vt. 1. Faire tombar, revirar. 2. (fig.) Emocionar. Sin.: **tresvirar**.

charafi n.m. 1. Caua degalhada, que non vau grand caua: *Aquela veitura es devenguda un vièlh charafi*. Var.: **charafo**. 2. (fig.) *Un vièlh charafi*: Si di d'una persona que si laissa anar.

charafo n.m. Charafi.

charantés, esa adj. e n. Dei Charantas.

charantesa n.f. Pantofla cauda e confortabla.

charavilh n.m. 1. Bosin assordissent. 2. Protestacion sociala per un maridatge d'atge inegal entre lu espós.

charchèlis n.m. pl. Ornaments sobrecargats d'un vestit. Sin.: **ajusts**, **atrencaduras**, **pimpas**.

chariton, a n. Enfant trovat.

charlatan n.m. 1. Persona que saup aprofechar de la credulitat dei autres per lu enganar, per s'impauar en quauque luèc, etc. Sin.: **farfantaire**, **chica-estraça**. 2. (anc.) Persona que vendia de drògas sus li plaças publiqui. Sin.: **drogatier**.

charlatanada n.f. Accion, comportament d'un charlatan. Var.: **charlatanaria**, **charlatanisme**. Sin.: farfantaria.

charlatanaria n.f. Charlatanada.

charlatanesc, a adj. Que tèn dau charlatanisme; relatiu au charlatanisme.

charlatanisme n.m. Procediment, comportament d'un charlatan.

charleston adj. inv. (mus.) *Cimbala charleston*: Cimbala dobla montada sobre d'un mecanisme accionat au mejan d'una pedala, element important de la bataria de jazz, de rock, etc.

charleston n.m. Dança d'origina americana, en vòga vèrs lo 1925 e remessa à la mòda en li annadas '70.

charlier, a adj. Que parla totplen. Sin.: **charraire**, **lengatier**, lengassut, paraulier, parlós, barjacaire.

charlòt dei alas negras n.m. Auceu (*Glareola nordmanni*) de la familha dei glareolidats.

charlotina n.f. Pichina becassa.

charma n.f. Atirança, sovent dificila d'explicar, qu'una persona (ò quauqua ren) pòu provocar: *Una persona plena de charma, una maioneta plena de charma*. Sin.: **encantament**, **agradança**, **embelinament**, **plasentat**.

charmant, a adj. Qu'a de charma. Sin.: **encantareu**, **agradiu**, **embelinaire**, **encantaire**, **plasent**.

charmar vt. Sedurre, procurar un grand plaser *(à)*. Sin.: **encantar**, **embelinar**, **agradar**, **plàser**.

charolés, esa adj. e n. 1. Dau Charolés. 2. *Raça charolesa*: Raça francesa de bovides blancs que fornísson una carn de granda qualitat.

charpin n.m. Malautia infeccioa cronica, deuguda au bacille de Hansen, que si manifèsta per de lesions cutaneï ò de degalhs dau sistema nerviós (forma tuberculoïda). Sin.: **lebra**, **lepra**.

charpinós, oa adj. e n. Qu'a lo charpin; relatiu au charpin. Sin.: **lebrós**, **leprós**.

charra n.f. (fam.) Granda facilitat de paraula. Sin.: **paraulum**, **parlaria**, **barjadissa**, **gasolha**.

charrada n.f 1. Conversacion. 2. Enigma que demanda de retrovar un mòt à partir de la definicion d'un omonime de cada sillaba e de la definicion dau mòt entier (ex.: Lo mieu promier es a un prètz elevat, lo mieu segond es ofèrt, lo mieu tot es una planta que ponhe; respoasta: *cardon*).

charradisssa n.f. 1. Lònga conversacion. 2. Discors. Var.: **charraïssa**.

charrafe n.m. Charrafi.

charrafi n.m. Estraças, vièlhs fèrres, aparelh que fonciona gaire ben ò es degalhat, etc. Var.: **charrafe**.

charrairàs, assa adj. e n. Disputejaire.

charraire, airitz adj. Que parla totplen. Sin.: **babilhard**, **lengassut**, **paraulier**, **parlós**, **barjacaire**, **parlaire**, **lengatier**.

charraïssa n.f. Charradissa.

charramelada n.f. Charradissa excessiva.

charramesc n.m. Blablablà. Sin.: **vèrbia**, Var.: **charronada**.

charrar vt. Parlar, discutir.

charron n.m. Chacharron.

charronada n.f. Blablablà.

charronear vi. (*charroneï*) Chacharronear.

charta n.f. Carta. Sin.: **encartament**.

chartèr n.m. (mòt anglés) Avion naulejat per una companhia de torisme ò per un grope de personas, m'un prètz avantatjós. Sin.: **vòl naulejat**.

chartroa n.f. (relig.) Cartoa.

chartrós, oa adj. e n. (relig.) Cartós.

chartrós n.m. Cartós.

chartrusa n.f. Cartoa.

chaspar vt. Gratar la tèrra, en parlant d'una galina, etc. Var.: **gaspar**.

chassa n.f. Autís per enfonsar lu ceucles dei botas, etc. Sin.: caçador, pressador.

chassenc n.m. Faciès cultural dau neolitic mejan francés (de Chassey-le-Camp, en Saône et Loire). ◆ adj. Dau chassenc.

chassoala n.f. Tamís de molin.

chastra n.f. Raqueta per caminar sus la neu.

chat n.m. (angl.) Comunicacion escricha realisada d'un biais instantanea au mejan d'un logicial e d'internet entre doi, tres personas ò de mai, sigue d'un biais public, sigue d'un biais privat.

chataire, airitz n. Persona que discutisse sus un chat.

chatar vi. Discutir sus un chat.

chatèla n.f. Peolh dau pubis. Sin.: **ftírius**.

chatelina adj. e n.f. Mar calma. Sin.: bonassa.

chau interj. Interjeccion per saludar (adaptacion de l'italian ***ciao***).

chauchada n.f. Fach, accion de chauchar. Sin.: pautejada**.**

chauchar vi. Caminar sus un soal banhat, dins la beta ò una aiga betoa. Sin.: pautejar, bolhaquejar.

chaudan n.m. Foant cauda.

chaudeu n.m. Pichina pastissaria leugiera dura e seca.

chaulmogra n.f. Aubre (*Hydnocarpus kurzii* ò *Taraktogenos kurzii*), que dona un òli emplegat per divèrs tractaments de la pèu, e ancianament coma terapia de la lebra (Un temps confonduda mé la *ginocàrdia*).

chaupla n.f. Burin. Sin.: **talhafèrre**.

chauplar vt. Travalhar mé la chaupla.

chausida n.f. Causida.

chausidament adv. Causidament.

chausir vt. e vi. Causir.

chausit, ida adj. Causit.

chausse n.m. Causse.

chautron n.m. Frema maupròpra, que si laissa anar. Sin.: **choaspa**.

chauvin, a adj. e n. Qu'a ò que manifèsta un patriotisme exagerat, sovent agressiu; qu'a una admiracion exagerada, exclusiva, de la sieu vila ò de la sieu region. Var.: **chauvinista**. Sin.: **partidari**, **estrech**, **patriotàs**.

chauvinisme n.m. Patriotisme, nacionalisme exagerat e sovent agressiu. Sin.: **partidarisme**, **estreches(s)a**, **estrechida**, **estrechura**.

chauvinista adj. e n. Chauvin.

chavana n.f. 1. Gròssa raissa; tempèsta. Sin.: **çaganh**. 2. Capeu femenin ridicule.

chavanada n.f. Chavana (1).

chavanar vi. defect. Èstre à la chavana en parlant dau temps. Var.: **chavanejar**.

chavanaria n.f. Temps chavanós.

chavanassa n.f. Gròssa chavana.

chavanejar vi. defect. Chavanar.

chavanós, oa adj. Que caracterisa la chavana: *Lo temps es chavanós*.

chavarinar vi. Faire de charavilh.

chavirar e der.: cf. la forma etimologica **chapvirar**.

chélica n.f. Célica.

chep, a adj. (venecianisme) D'una temperatura ni frèia ni cauda. Sin.: **tebés**, **caudet**, **mièg caud**, **tosc**, **foarafrèi**.

chepear vi. Venir chep. Sin.: **tebesir**. ◆ vt. Rendre chep.

chera n.f. Cara.

chic n.m. Tròç, morseu. Var.: **chícol**, **chicolon**. Sin.: **trocineu**, **trocilhon**, **morselon**. ◇ *Chic à chic*: Un morseu après l'autre.

chic (onomatopea) *Faire chic*: Pas partir, en parlant d'una arma de fuèc.

chica n.f. Morseu de tabac per mastegar. ◇ (fam.) *Moal coma una chica*: Sensa energia.

chicana n.f. 1. Artifici dins una procedura. 2. Garrolha sus de detalhs: *Cercar chicana à quauqu'un*. Var.: **chicanha**, **chicotada**. 3. Passatge en S au travèrs d'una seria d'obstacles; aquestu obstacles, especialament dins un circuit automobile. ◇ (tecn.) Dispositiu qu'entrepacha lo caminament d'un fluide en movement.

chicanha n.f. Chicana.

chicar vt. e vi. (*chiqui*) Mastegar de tabac. ◆ *Li a pas a chicar*: si pòu pas faire autrament, si pòu pas encarar una autra solucion.

chicastraça n. 1. Persona que chica. 2. Niais. 3. Charlatan. Var.: **chica-estraça**. Sin.: **farfantaire**.

chica-estraça n. Chicastraça.

chicha n.f. Carn (tèrme enfantin). ◇ *Si pilhar per la chicha*: N'en venir ai mans. ◇ *Aver la chicha de galina*: Aver la pèu de galina.

chichi n.m. 1. *Chichi fregit*: Binheta lònga fregida. 2. (pop.) (per ext.) Sèxe masculin.

chicho, a adj. (toscanisme) Pichinet. ◆ n.m. Apellacion afectiva per un enfant.

chichorla n.f. Gíjola.

chichorlier n.m. Gijolier.

chícol n.m. Pichina quantitat.

chicolada n.f. Chicolata.

chicolata n.f. Pasta de cacau alestida mé de sucre, mesclada ò non mé d'autres produchs (burre de cacau, per ex.) e emplegada sota divèrsi formas (tauleta, bevendas, etc.). ◆ adj. inv. 1. Brun-roge escur. 2. (fam.) *Èstre chicolat(a)*: Èstre deceuput ò enganat. Var.: **chicolada**.

chicolataria n.f. 1. Industria de la chicolata; la sieu produccion. 2. Fabrica de chicolata ò negòci dau chicolatier.

chicolatat, ada adj. Que contèn de chicolata; qu'a lo gust de la chicolata.

chicolatier, a n. Persona que fa ò vende de chicolata, espec. de chicolata fina.

chicolatiera n.f. Recipient m'una manelha e un lòng bèc per vuar la chicolata liquida.

chicolon n.m. Quantitat pichina pichina.

chiconejar vt. Diminuir leugierament (cen que revèn à quauqu'un). Sin.: **rosegar**, **raunhar**.

chicorea n.f. Chicòria.

chicòria n.f. 1. Planta erbacea que li sieu fuèlhas si mànjon en salada (Familha dei composaeas). 2. Raíç torreficada d'una espècia de chicòria que si mescla au cafè. Sin.: **chicorèa**, **lacheta**, **cicòri** (fem.), **cicòria**.

chicorlon n.m. Pichin faudiu.

chicotar (si) v.pr. (*mi chicòti*) Si chacotar.

chicotonear (si) v.pr. (*mi chicotoneï*) Si chacotar.

chicranda n.f. Aubre d'Amèrica tropicala, dau boasc utile e dei flors voleti (Familha dei bignoniaceas).

chieu-chieu n.m. Sublar dei auceus.

chifot n.m. Marrit subjècte. Sin.: **galapian**.

chifra n.f. 1. Cadun dei caractèrs que perméton d'escriure lu nombres. ◇ *Chifras arabi*: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. ◇ *Chifras romani*: I (1), V (5), X (10), L (50), C (100), D (500), M (1000). 2. Montant (d'una soma), total (d'una evaluacion). ◇ *Chifra d'afaires*: Montant dei somas cumuladi entre doi bilanç. Sin.: amont / montant d'operacion. 3. Còdi secret. ◇ *Servici de la chifra*: Servici que depende d'un ministèri, encargat de la correspondença per criptogramas. ◇ Combinason secreta d'un còfre, d'una serralha, etc. 4. Entreçadura formada per li inicialas d'un nom ò de mai d'un nom.

chifrable, a adj. Que pòu èstre chifrat, evaluat (en parlant d'unh projècte, etc.

chifraire, airitz n. Persona estacada au servici de la chifra.

chiframent n.m. Operacion que consistisse à transformar un tèxto clar en criptogramas.

chifrar vt. 1. Numerotar (de pàginas). 2. Evaluar la chifra de (una operacion, un ensèms quantificable). 3. Transcriure (un messatge) en lengatge chifrat. 4. (mus.) Faire lo chifratge (d'una basa). 5. Decorar d'una chifra (4). ◆ vi. Pensar, soscar, sobretot embé inquietuda: *Aquò mi fa chifrar*. Sin.: **tafurar**, **laguiar**, **si faire de bila**. ◆ **si chifrar** v.pr. 1. *(à)* Rejónher lo montant de. 2. (per, en) Si comptar en: *Aquela construccion si chifra en milions*.

chifrat, ada adj. 1. Qu'emplega un còdi chifrat. 2. (mus.) *Basa chifrada*: partida de bassa de que d'uni nòtas (nòtas chifradi) son sobremontadi d'una chifra qu'indica un acòrdi que si deu executar.

chifratge n.m. Accion de chifrar; lo sieu resultat. ◇ (mus.) Ensèms dei chifras d'una basa chifrada.

chimarradura n.f. 1. Biais de chimarrar. 2. Ensèms dei ornaments vistós e de marrit gust.

chimarraire, airitz n. Persona que chimarra.

chimarrar vt. Ornar (un teissut) de galons, de passamentaria, etc. Sin.: **ondrar**, **garnir**.

chimarrat, ada adj. Decorat à l'excès, embé marrit gust, en parlant d'un teissut.

chimarratge n.m. Accion de chimarrar.

chinar vt. (tecn.) Donar de colors diferenti à una estòfa.

chincha n.f. 1. Lardiera, monegueta. Sin.: sarralhiera, serralhier. 2. Persona noioa.

chinchar vt. Atediar, secar. ◆ vi. Parlar per ren dire.

chinchon, a n. Persona noioa. Var.: **chincha**.

chinchonear vi. (*chinchoneï*) Chinchar.

chinés, esa adj. e n. De China. ◆ n.m. 1. Lenga parlada en China, mé de dialèctes nombrós que s'escrívon m'un meme sistema ideografic. ◇ (fam.) *Es de chinés*: Es gaire comprenseible. 2. Aisina de pastissaria, mena de passadoira fina e ponchuda.

chinfrolh n.m. (fam.) Gindrolh.

chipota n.f. Bilhard japonés.

chiquet n.m. Gota; pichin vèire: *Un chiquet de vin*.

chiqueta n.f. *Tanta Chiqueta*: La Moart.

chiquetar vt. e vi. Beure à pichini goladas. Sin.: **glopejar**.

chirpa n.f. Echarpa; cencha.

chispa n.f. Frema ò filha de marrida natura. Sin.: **pegin**.

chistera n.m. Mena de panier estrech recorbat que si mete à la man coma un ganc per mandar la bala, à la pelòta basca.

chivalier n.m. Cavalier de diferents òrdres.

chivús n.m. Bèrri. Sin.: **pel**.

chivusiera n.f. Lo tot dei chivús d'una persona. Sin.: **cabeladura**, **pels**.

choaspa n.f. Chautron. Sin.: **patrassiera**, **gojardassa**.

choc, a adj. Qu'a beugut tròup d'alcòl. Sin.: **embriac**, ebri.

choca n.f. Accès d'embriaguessa: *Si pilhar una choca*. Sin.: **ganarra**, **pèu**, **peleta**.

chocaton, a n. Persona qu'es acostumada à si pilhar de chocas. Sin.: **bevairon**, **embriagon**.

chof n.m. *Faire (un) chof*: Plonjar.

chòfo n.m. Chufo. Sin.: **flòta**, **tufa**.

chola n.f. 1. Mena de gralha negra dau darrier de la tèsta gris, que viu en gropes dins lu cloquiers, lu vièlhs barris (long. 35 cm). Sin.: **gralheta dei campaniers**, **gralhon**. 2. (fig.) Imbecile.

chòla n.f. Auceu dei montanhas, dei patas e dau bèc roges (Familha dei corvidats). Sin.: gralha dau bèc roge.

cholh n.m. Peracha. Sin.: **enganapastre**, **pastorèla**, **galapastre**, **guinhacoa**.

chonar vt. Jontar.

chòp, a adj. Rango. Sin.: ranc, ranquilhós, cambòcho.

chopear vi. (*chopeï*) Ranguear.

chopina n.f. 1. Fèbre aftoa. 2. Pietin dau moton. Sin.: **pesanha**, **ranquiera**, **mièja**.

choquear vi. (*choqueï*) S'assopir, somnolar. Sin.: **penequejar**, **entredurmir**, **penecar**.

chora n.f. Calandreta dei dets cors.

chorla n.f. Autís de la lama concava mé doi manelhas ai sieu extremitats, per desgrossir una pèça de boasc. Sin.: **plana**, **palador**.

chorma n.f. 1. Ensèms dei remaires d'una galèra. 2. Ensèms dei presoniers d'un banhe. 3. Ensèms dei actors d'una companhia de teatre. 4. (fam.) Grope de personas qu'an un travalh, una òbra, una tòca en alestiment ò en cors.

chormalha n.f. Ensèms dei ladres, dei marrits subjèctes.

chorro n.m. Ae.

chòssa n.f. e adj. Si di d'una galina que coa. Sin.: clussa, cloca.

chossar vi. (*chòssi*) Mandar lo sieu crit, en parlant de la galina que fa l'òu. Sin.: clussar, clocar.

choton n.m. Trauc plen d'aiga.

chou n.m. (fr.) (pl. *choux*) Pastissaria en forma d'esfèra vuèia, que si pòu forrar de crema pastissiera.

chufo n.m. (it.) 1. Flòta de bèrris. Var.: **chòfo**. 2. Verbassin.

chume n.m. (mòt ligurian) Plombon, cabussada.

chut interj. Interjeccion per demandar lo silenci. ◇ *Restar, estaire chut*: Demorar silenciós. Sin.: crompar un chut, estar chut e mut.

chuto interj. Chut.

ci Simbòle dau curia.

C^{ia} (abrev.) Companhia.

cian n.m. e adj. inv. Blau dei sintèsis additiva e sostractiva dei colors, en fotografia e en estamparia.

cianacetic, a adj. Que pertòca un acide de formula $NC\text{-}CH_2\text{-}CO_2H$, de que l'estèr etilic es un agent de sintèsi.

cianamida n.m. ò f. Còrs que provèn de l'ammoniac per substitucion dau grope –CH à un atòme d'idrogène. La cianimida calcica es un engrais azotat.

cianat n.m. Sau ò estèr de l'acide cianic.

cianic, a adj. *Acide cianic*: Acide isomèr de l'acide fulminic, que la sieu formula OCNH fa sonar pusleu *acide isocianic*.

cianidric, a adj. *Acide cianidric*: idracide de formula HCN, toxic violent. Sin.: **acide prussic**.

cianisacion (-izacion) n.f. Tresmudament en cianure.

cianoacrilat n.m. Adesiu que permete d'obtenir, à temperatura ambienta, un colatge d'una granda resistença.

cianoficea n.f. *Cianoficeas*: Classa d'algas procariòti d'un vèrd blavastre coma lo nostòc dei soals umides e l'oscillària dei aigas doci. Var.: **cianofit**.

cianofit n.m. Cianoficea.

cianogène n.m. (quim.) Gas toxic (C_2N_2) compauat de carbòni e d'azòte.

cianogenèsi n.f. Amagestrament d'acide cianidric per lo biais de plantas divèrsi: amèndola, faiòu de Javà...

cianomètre n.m. Aparelh per mesurar la blavor dau ceu.

cianopatia n.f. Cianòsi.

cianosar vt. (*cianòsi*) (med.) Afectar de cianòsi; provocar la cianòsi de.

cianòsi n.f. (med.) Coloracion blava ò blavastra de la pèu, deuguda à una oxigenacion tròup bassa dau sang (anoxemia). Sin.: **cianopatia**.

cianotic, a adj. Relatiu a la cianòsi.

cianur(e) n.m. Sau de l'acide cianidric. *Lu cianures alcalins son toxics*.

cianuracion n.f. 1. (metall.) Cementacion de l'acier per immersion dins un banh à basa de cianure alcalin fondut. ◇ Tractament dei mineraus d'aur e d'argent dins una solucion de cianure alcalin. 2. (quim.) Fixacion de l'acide cianidric sus un compauat organic.

cianurar vt. Efectuar la cianuracion de.

ciao interj. Chau. ■ Au travèrs de l'italian, dau venecian ***sciao***, "esclau".

cibar vt. (it. lit.) Noirir.

cibercafè n.m. Local que prepaua ai sieus clients de computadors, en particulier per si poder connectar à l'internet.

ciberespaci n.m. Espaci virtual en que lu cibernautas an li sieu activitats e interagísson au travèrs d'un malhum informatic.

cibermoneda n.f. Criptomoneda.

cibernauta n. Internauta.

cibernetic, a adj. Que pertòca la cibernetica.

cibernetica n.f. Sciença qu'estúdia lo sistema de comunicacion e de contraròtle automatic dei èstres vius e dei màquinas.

ciberneticiàn, a n. Especialista de cibernetica.

cibeta n.f. 1. Carnivòre dau pel gris mé de bendas e de tacas negri, lòng de 50 cm (Familha dei viverridats). 2. Secrecion anala d'aquel animau, que s'emplega en perfumaria.

cibeta n.f. Ciboleta.

cibier n.m. Preparacion de lèbre, de coniu ò d'autra sauvatgina, marinada au vin roge e cuècha dins una saussa au sang mé de cebas. Var.: **civier**.

cibista n. Persona qu'emplega la CB per comunicar.

cibola n.f. Planta cultivada, originària de Siberia, que li sieu fuèlhas ventrudi sièrvon de condiment (Familha dei liliaceas).

ciboleta n.f. Planta cultivada per li sieu fuèlhas cavi que sièrvon de condiment (Familha dei liliaceas). Var.: **cibeta**, **civeta**.

cibòri n.m. Vas sacrat, m'un cubiceu, dont son conservadi li ostias consacradi.

cicadala n.f. *Cicadalas*: Òrdre de plantas gimnospèrmi, coma lu cicàs e totplen de formas fossili.

cicàs n.m. Aubre dei regions tropicali dau port de paumolier, que si pòu cultivat en sèrra.

cicatriça n.f. Cicatritz.

cicatricial, a adj. Relatiu à una cicatritz.

cicatricula n.f. (biol.) Pichin disc que comprèn lo nucleu femeu, pi l'embrion de l'òu (reptiles, auceus). Sin.: **ilom**.

cicatrisable, a (-izable, a) adj. Que pòu cicatrisar.

cicatrisacion (-izacion) n.f. Fach de si cicatrisar. Var.: **cicatrisament**.

cicatrisament (izament) n.m. Cicatrisacion.

cicatrisant (-izant), a adj. e n.m. Si di d'una substança que favoreja la cicatrisacion.

cicatrisar (-izar) vt. 1. *Cicatrisar una plaga*: La garir, la tapar. 2. *Cicatrisar una dolor*: L'assuausar. Sin.: **creujar**. ◆ vi. ò **si cicatrisar** v.pr. Garir, si tapar, en parlant d'una plaga.

cicatritz n.f. 1. Marcada laissada per una nafradura, una plaga, après garison. 2. (fig.) Traça laissada per una nafradura morala. Var.: **cicatriça**.

cicero n.m. Espessor de dotze ponchs tipografics, que sièrve d'unitat de longuessa en estamparia. Sin.: **dotze**.

ciceronian, a adj. Relatiu a Ciceron.

ciceronisar (-izar) vi. Retipar l'estile de Ciceron.

cicindèla n.f. Insècte coleoptèr dei elitres vèrds tacats de jaune (long. 1 cm) que destruge li larvas, li limaças fitofagui.

cicindelide n.m. *Cicindelides*: Familha d'insècte dau tipe de la cincidèla.

ciclable, a adj. Reservat à la circulacion dei bicicletas: *Pista ciclabla*.

ciclamat n.m. Edulcorant de sintèsi (pas autorisat en França coma additiu alimentari) emplegat dintre d'unu regimes ipocalorics.

ciclamen n.m. Planta dei Aups e dau Jura, dei flors ròsi, que d'uni varietats dei flors grandi son cultivadi (Familha dei primulaceas). Var.: **ciclamin**.Sin.: **coquet**.

ciclamin n.m. Ciclamen.

ciclan n.m. Idrocarbure ciclic saturat.

cicle n.m. 1. Periòde de temps qu'à la sieu fin un fenomène ò una seria de fenomènes si tórnon produrre dins la mema sequença: *Cicle lunari*, *solari*, *pascal*, *liturgic*. ◇ *Cicle menstrual*: Cicle, modificacion fisiologica mensuala de la mucoa uterina. ◇ *Cicle istoric*: Periòde que si definisse per de constanti politiqui, economiqui, sociali. ◇ *Cicle economic*: Succession dei fluctuacions recurrenti dei compauants principals d'un sistema economic, que conoisse doi fasas d'expansion ò recession. 2. Seria de fenomène naturals, d'actes ò d'operacions que si repéton segond un òrdre ò un esquema immudable, sensa solucion de continuitat: *Lo cicle dau carbòni, de l'azòta, cicle cardiac, cicle industrial, de travalh*. ◇ (geol.) Cicle sedimentari: Procès de sedimentacion que si produe dins una region dins l'interval comprés entre una transgression e una regression de la mar. ◇ *Cicle d'una malautia*: Lo sieu debanar. ◇ (biol.) *Cicle cellulari*: Seria ciclica d'eveniments bioquimics e morfologics que poàdon acapitar dins la vida dei cellulas en cultura. 3. Caduna dei fasas de desvelopament pedagogic, respectivament de doi e tres ans, que partísson la durada de l'ensenhament. 4. (fis.) Ensèms dei transformacions que remàndon un còrs au sieu estat inicial, après l'aver fach passar per una determinada succession d'estats fisics: *Cicle termodinamic*. ◇ *Cicle dei motors d'explosion*: Succession dei fasas. 5. (fis.) Dins lu fenomènes periodics, unitat numerica emplegada per mesurar lo nombre d'oscillacions completi: *Cicle à la segonda*, *hèrtz*. 6. (liter.) Seria de tradicions, poemas, legendas que fan referiment à un grand eveniment ò à un grand personatge, à una epòca, etc.: *Cicle classic*, *cicle breton, carolingian*. 7. Seria de manifestacions ò activitats realisadi à l'entorn d'un tema ò d'una tòca unitària: *Cicle de conferenças, de leçons, de concèrts*. 8. (inform.) Temps necessari per completar un ensèms donat d'operacions. ◇ *Cicle de memòria*: Sequença d'operacions elementari de màquinas necessari per introdurre (ò extraire) una unitat elementària d'informacion dins la memòria principala ◇ (ext.) Tempo necessari per aquela sequença. 9. (mat.) Corba barrada.

cicle n.m. Bicicleta: *Un mercant de cicles*.

ciclic, a adj. Que revèn periodicament, en foncion d'un cicle.

ciclicament adv. En foncion d'un cicle.

ciclisacion (-izacion) n.f. (quim.) Transformacion d'una cadena d'atòmes dubèrta en cadena barrada, dins un compauat quimic.

ciclisar (-izar) vt. Efectuar la ciclisacion de.

ciclisat (-izat), ada adj. Si di d'una molecula de l'estructura ciclica.

ciclisme n.m. Practica, espòrt de la bicicleta: *Ciclisme sus pista*, *ciclisme sus rota*.

ciclista adj. Dau ciclisme: *Corsa ciclista*. ◆ n. Persona que si desplaça en bicicleta ò practica l'espòrt ciclista.

cicliti n.f. Enflarament dau còrs ciliat de l'iris.

ciclo-, ciclò-, -ciclo Dins lu mòts compauats de la terminologia scientifica vòu dire "ceucle", "ròda" ò "qu'a una forma circulària ò cilindrica": *Ciclometria*, *quilocicle*.

ciclobuta n.m. Ciclopossa.

ciclocefal(e) n.m. Mòstre non viable qu'a un uèlh solet au mitan de la cara e tot un fum d'autri anomalias, sobretot tocant la tèsta e lu organes genitals.

ciclocefalia n.f. Estat dei ciclocefals.

ciclocitral n.m. Aldeïde isomèr dau citral, que resulta de la ciclisacion d'aqueu còrs.

ciclocròs n.m. Ciclocròss.

ciclocròss n.m. inv. (espòrt) Ciclisme que si practica en terren accidentat. Var.: **ciclocròs**.

cicloexan n.m. Ciclan de formula C_6H_{12}, emplegat per la fabricacion dau Nylon.

ciclogenèsi n.f. Lo tot dei fenomènes que determínon la formacion dei ciclònes.

ciclograme n.m. Grafic materialisant, per lo biais d'un fieu-fèrre blanc presentat sus un fond negre, lu movements correspondents au compliment d'un trabalh manual.

cicloïda n.f. (mat.) (geom.) Corba descricha per un ponch fixe d'un ceucle que rotla sensa esquilhar sus una drecha. Sin.: **curva cicloïdala**.

cicloïdal, a adj. De la cicloïda: *Corba cicloïdala*. Var.: **cicloïdau**.

ciclomeria n.f. (biol.) Repeticion dei partidas dau còrs d'un animau à l'entorn d'un axe de simetria.

ciclometria n.f. Partida de la geometria elementària qu'estúdia la circonferença, lo ceucle e li sieu proporcions.

ciclomotor n.m. Bicicleta provista d'un motor d'una cilindrada inferiora à 50 cm^3.

ciclomotorista n. Persona qu'emplega un ciclomotor.

ciclonal, a adj. Que pertòca lu ciclònes. Var.: **ciclonic**, **ciclonau**.

ciclonamina n.f. Substança emostatica.

ciclòne n.m. 1. Revolum de vents violents. ◇ *Uèlh dau ciclòne*: Centre dau revolum. ◇ *Ciclòne tropical*: Que si forma sus li regions tropicali. Sin.: revolumada, revolumàs, auristre. 2. (meteor.) Zòna de bassi pressions (per oposicion à anticiclòne), gaire estenduda, dont l'ària si precipita en revolum. 3. Aparelh destinat à recuperar li particulas d'un produch estirassat per un fluide.

ciclonic, a adj. Ciclonal.

ciclò-octatretraène n.m. Idrocarbur ciclic quatre còups etilenic, C8 H8, obtengut per la polimerizacion de l'acitelèn.

ciclòpe n.m. Pichin crustaceu d'un uèlh solet, nombrós dins li aigas doci, lòng de 2 mm, de l'òrdre dei copepòdes.

ciclopean, a adj. Ciclopenc.

ciclopegia n.f. Paralisi totala dei muscles de l'uèlh.

ciclopegic, a adj. Relatiu a la ciclopegia.

ciclopenc, a adj. 1. De Ciclòpe. 2. Enòrme, gigantesc: *Travalh ciclopenc*. ◇ (arqueol.) Si di d'un aparelh irregulier e somari d'enòrmes blòcs, de calhaus que fan ofici de mortier dins lu intersticis: *Construccion ciclopenca*. Var.: **ciclopean**.

ciclopentadiène n.m. Idrocarbure ciclic dietilenic C_5H_6 contengut dins lo quitran de carbon de tèrra.

ciclopentan n.m. Ciclan de formula C_5H_{10}, qu'ientra dins la molecula d'unu sicatius e dins aquela de l'esteròl.

ciclopia n.f. Mauformacion congenitala caracterisada per la fusion dei doi orbitas e la presença d'un uèlh solet.

ciclopian, a adj. Pertocat per la ciclopia.

ciclopossa n.m. inv. Possa-possa tirat per un ciclista. Var.: **ciclobuta**.

ciclopropan n.m Ciclan gasós, de formula C_3H_6, gas anestesic gaire toxic, explosiu.

cicloptèr n.m. Peis grandàs, ossut, dei mars frèii, de que li nadarèlas pelviani, jugulari, fórmon ventosa.

cicloradioterapia n.f. Röntgenterapia per lo biais de zònas d'irradiacion viranti. Var.: **cicloterapia**.

ciclorama n.m. Tela de fond semicirculària qu'envolopa lo tot d'un ornament teatral, que permete de realisar de retipadas de levars ò de tramonts de soleu, de nuèchs esteladi, etc., au mejan de projeccions de lumes acolorits.

cicloremaire n.m. Tricicle d'enfant que si desplaça gràcias à un movement dei braç.

ciclòsi n.f. Movement ciclic dau citoplasma, carateristic dei cellulas viventi.

ciclosmia n.f. Migala de la Familha dei ctenisidats que viu en China e en Amèrica, e que tapa la sieu tana au mejan dau sieu abdomèn arredonit.

ciclosporina n.f. Medicament immunodepressor emplegat au moment dei transplantacions d'organes per evitar una reaccion de rejècte.

ciclostenia n.f. Forma amendrida de psicòsi maniacodepressiva.

ciclostòma n.m. Agnat.

ciclotime, a n. (rare) Persona qu'a tendença à la ciclotimia.

ciclotimia n.f. (psicol.) 1. Alternança de fasas d'euforia e de depression. 2. Psicòsi maniacodepressiva.

ciclotimic, a adj. e n. De la ciclotimia; pertocat de ciclotimia.

ciclotorisme n.m. Torisme en bicicleta.

ciclotorista n. Persona que practica lo ciclotorisme.

ciclotron n.m. Accelerator circulari de particulas qu'emplega un camp magnetic fixe e un camp electric alternatiu de frequença constanta.

ciconide n.m. *Ciconides*: Familha d'auceus escaciers coma la cigònha. Sin.: **ciconiidats**.

ciconifòrme, a adj. e n. Que retipa la cigònha.

ciconiidat n.m. Ciconide.

cicòri n.f. Chicòria.

cicòria n.f. Chicòria.

cicutina n.f. Alcaloïde de la granda ciguda, totplen verinós. Sin.: **conicina**.

cidraria n.f. Local, usina dont si fa lo cidre.

cidre n.m. Bevenda que s'obtèn per fermentacion dau suc de pom.

cidricòla adj. Relatiu à la produccion de cidre: *Una region cidricòla*.

ciel n.m. (fr. corrent) Ceu (forma classica). Var.: **cèu**.

cièrge n.m. Ciri.

cieune n.m. Cigna.

cifoscoliòsi n.f. Deviacion complèxa dau rasteu, caracterisada per una convexitat posteriora e laterala.

cifòsi n.f. Corbadura à convexitat posteriora de la colomna vertebrala dorsala.

cifotic, a adj. Relatiu à la cifòsi; pertocat de cifòsi.

ciga n.f. Pichin auceu dei camps, dei prats e dei jardins (Familha dei emberisidats): *Ciga de la colana, ciga de la gola rossa, ciga australa, ciga montanhiera, ciga cendrada*.

cigala n.f. 1. Insèctes de l'òrdre dei omoptèrs, abondós dins la region mediterranea, que viu sus lu aubres, que n'en manja la saba (long. m'ai alas: 5 cm). 2. (pop.) Choca.

cigalear vi. (*cigaleï*) Babilhar.

cigalet n.m. Cigalon.

cigalier n.m. Autre nom dau coguu.

cigalon n.m. Pichina cigala. Var.: **cigalet**.

cigalusa n.f. Obriera que confecciona lu cigarros. ■ Es un tèrme especificament niçard, qu'alhors si di **cigarriera**.

cigarret n.m. Cigarreta.

cigarreta n.f. Cilindre de tabac chaplat rotlat dins de papier fin.

cigarrier, a n. Persona que confecciona lu cigarros. Vèire *cigalusa*.

cigarillo n.m. (mòt esp.) Pichin cigarro.

cigarro n.m. Pichin rotleu de fuèlhas e de fragments de tabac, que si fuma.

cigna n.f. Auceu palmipède de regions frèii, dau coal blanc e lòng, migrator, qu'una dei sieu espècias, la cigna muda de Siberia, es domesticada coma element decoratiu per li pèças d'aiga. Sin.: cieune, ciune.

cigònha n.f. Auceu escacier migrator que l'espècia mai conoissuda, la cigònha blanca dei alas negri, fa mai d'un mètre d'autessa.

cigonhon n.m. Pichin de la cigònha.

ciguda n.f. 1. Planta dei roïnas e dei camins, que contèn un alcaloïde toxic, la cicutina (Familha dei ombellfèras). 2. Poison extrach d'aquela planta.

cilentan n.m. Dialècte dau sicilian, parlat dins una partida de la província de Salèrna.

cilh n.m. 1. Pel que garnisse lo bòrd dei parpèlas de l'òme e dei moninas. 2. *Cilhs volatiles*: Expansions protoplasmiqui d'uni cellulas animali ò vegetali, fini e nombroï, que, per lu sieus movements, perméton lo desplaçament de la cellula ò créon dins l'organisme un corrent de liquide. Var.: **cilha**.

cilha n.f. Cilh.

cilhar vt. e vi. Barrar e durbir rapidament li parpèlas e lu uèlhs. Sin.: **parpelejar**.

ciliadura n.f. (biol.) Ensèms dei cilhs de la mema cellula, dau meme teissut.

ciliar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai cilhs. ◇ *Muscles ciliaris* ò *pèças ciliari*: Muscles anularis situats à l'entorn de la cornea e que règlon la dubertura de l'irís.

ciliat, ada adj. Provist de cilhs.

ciliat n.m. *Ciliats*: Protozoaris dei cilhs vibratiles coma la *paramecia* e la *vorticèla* (assegúron lo sieu rejoveniment genetic per conjugason).

cilici n.m. (anc.) Camia, larga cencha de crin portada sus la pèu per penitença.

cilindrada n.f. 1. Volume generat per la corsa dau piston dins lo cilindre d'un motor, d'una pompa. 2. Total dei cilindres d'un motor, exprimit en centimètres cubes ò en litres.

cilindraire, airitz n. Obrier(a) encargat dau cilindratge.

cilindrar vt. Procedir au cilindratge de.

cilindratge n.m. Accion de passar (un materiau) sota un cilindre, un rotleu, ò encara entre doi cilindres: *Cilindratge dau cuer* (per l'assoplir), *d'una estòfa* (per la lustrar), *dau macadam* (per lo comprimir), etc.

cilindraxe n.m. (anat.) Axòne.

cilindre n.m. 1. (mat.) Susfàcia generada per la rotacion d'un rectangle à l'entorn d'un dei sieus costats; solide limitat per una susfàcia pariera e doi plans parallèles que tàlhon li generatritz. ◇ *Cilindre de revolucion* ò *cilindre drech de la basa circulària*: Cilindre que la sieu directritz es un ceucle e que li sieu generatritz son perpendiculari au plan d'aqueu ceucle. 2. (tecn.) Rotleu emplegat per lo cilindratge d'un materiau. 3. (mecan.) Pèça qu'en dedintre li si mòu un piston de motor, de pompa, de compressor. 4. (biol.) *Cilindre urinari*: Motlatge miscroscopic d'un tube dau ren qu'apareisse en grand nombre dins li urinas au cors dei nefritis. 5. *Bureu à cilindre*: Que si barra m'un volet en quart de cilindre.

cilindre-sageu n.m. Cilindre, generalament de pèira, gravat en cròs de signes, de letras, que lo sieu desrotlar sus l'argila fresca avia valor de sageu dins l'Orient ancian.

cilindric, a adj. Qu'a la forma d'un cilindre.

cilindroïde, a adj. Qu'a à quauqua ren pròche la forma d'un cilindre.

cima n.f. Extremitat sobrana d'una montanha, d'un aubre, etc.

cima n.f. (bot.) Inflorescença formada d'un axe principal finit per una flor e que poarta lateralament un ò d'autres axes segondaris d'un meme biais.

cima n.f. (mar.) Finiment d'un cordatge. Var.: **cime**.

cimairenc, a adj. e n. Cimiarenc.

cimairòla n.f. Extremitat mai fina d'una cana per la pesca.

cimairòu, òla adj. e n. Cimiarenc.

cimaisa n.f. Motladura au sobran d'una cornissa; encastre de fusta que li son apenduts de tableus à l'escadença d'una moastra, d'un vernissatge.

cimbala n.f. Instrument de percussion fach d'un disc metallic, suspendut ò tengut en man, picat eventualament còntra un autre disc parier.

cimbalaira n.f. Linària dei fuèlhas pichini redoni e lobadi, frequenta sus lu vièlhs barris.

cimbalier, a n. Persona que soana li cimbalas. Var.: **cimbalista**.

cimbalista n. Cimbalier.

cimbalum n.m. Mena de xilofòne foarça populària en Ongria.

cime n.m. (mar.) Cima.

cimbeu n.m. 1. Mena de sublet per enganar e agantar lu aucelons. 2. Auceu per atraire e enganar d'autres auceus. Sin.: cantauceu.

ciment n.m. 1. Matèria polverulenta que forma mé l'aiga una pasta plastica que pòu aglomerar, en durcissent, de substanças variadi. ◇ *Ciment prompt* ò *de presa rapida*: Que fa presa en quauqui minutas, per oposicion au *ciment de presa lenta*. 2. Tota substança interpauada entre doi còrs per lu ligar. ◇ (fig.) Ligam, mejan d'union. 3. (geol.) Matèria que souda entre elu lu elements d'una ròca.

cimentacion n.f. 1. Accion de cimentar. ◇ (espec.) Consolidacion d'un potz per injeccion de ciment entre la paret e lo tubatge. 2. Transformacion d'una ròca sedimentària mòbla en ròca coerenta per precipitacion d'un ciment.

cimentaire, airitz n. Que cimenta.

cimentar vt. 1. Ligar, garnir mé de ciment. 2. (fig. lit.) Afermir, consolidar: *La naissença d'un pichon vèn cimentar una union*. Sin.: **embetumar**, **amortierar**.

cimentari, ària adj. Que contèn de ciment: *Mescla cimentària*.

cimentaria n.f. Fabrica de ciment.

cimentèri n.m. Luèc dont son enterrats lu moarts. ◇ *Cimentèri de veituras*: Luèc dont son recampadi de vièlhi carcassas de veituras. Var.: **cementèri**.

cimentier, a n. Aqueu que fabrica ò emplega de ciment.

cimetèrra n.m. Sabre oriental de la lama corba que s'alarga vèrs l'extremitat. Var.: **cimitèrra**, **cimitarra**.

címia n.f. Insècte dau còrs aplatit, que desgatja una odor acra e desagradiva (òrdre dei eteroptèrs). Sin.: **bertau**. ◇ *Címia dei lièchs*: Címia dei alas reduchi, que si noirisse de sang. ◇ *Címia dei boascs*: Que si noirisse de saba.

cimiarenc, a adj. e n. De Cimiés. Var.: **cimiaròu**, **cimairòu**, **cimairenc**.

cimiaròu, òla adj. e n. Cimiarenc.

cimier n.m. 1. Ornament que forma la par(t superiora d'un casco. 2. Part sobrana d'un aubre. 3. (aramd.) Figura pauada sus lo timbre dau casco, en sobre de l'escut dei armas. 4. Pèça de carn sus lo quartier arrier dau bòu, dau cèrvi.

cimitarra n.f. Cimitèrra.

cimitèrra n.m. Cimitarra.

cimmerian, a adj. Que pertòca lu Cimmerians.

cimomètre n.m. Aparelh per mesurar li ondas electromagnetiqui.

cimon n.m. Pichina cima.

cimonça n.f. Bordadura de lançòu. ◇ *Faire de cimonças*: Escrocar.

cinabarin, a adj. Qu'a la color roja dau cinòbre.

cinabrifèr, a adj. Que contèn de cinòbre.

cinamic, a adj. *Alcòl, acide, aldeïde cinamics*: Extrachs dau baume dau Peró; si di d'un acide, d'un aldeïde e d'un solvent aromatic desribats dau propenilbenzène.

cinamil(e) n.m. Radical univalent que desriba de l'alcòl cinamic per lo biais de la supression de l'idroxile.

cinamòme n.m. Genres d'aubrilhons aromatics originaris dei regions caudi de l'Àsia, coma lo canfrier.

cinc adj. num. e n. pròpri inv. Quatre e un. ◇ (fam.) *Capir cinc sus cinc*: Capir clarament, completament.

cincona n.f. Rubiacea arbustiva de que la rusca dona lo quinquinà.

cinconina n.f. Alcaloïde desribat dau quinquinà.

cindra n.f. 1. (arquit.) Corbadura interiora d'un arc ò d'una vòuta. ◇ *Plena cindra*: Var.: **cindre**, **cíndria**. 2. Empoant corbe que sostèn un arc ò una vòuta pendent la sieu construccion. 3. (au plur.) Partida d'un teatre situada en sobre dau pontin, dont si fan puar lu decòrs. 4. Supoart incurvat per suspendre lu vestits dins un armari. Sin.: **poartamanteu**.

cindraira n.f. Màquina que sièrve per cindrar de pèças de boasc ò de tubes metallics.

cindrament n.m. Accion de cindrar; lo sieu resultat. Var.: **cindratge**.

cindrar vt. Donar una corbadura à: *Cindrar una barra de fèrre*. Var.: **cindriar**.

cindrat, ada adj. Estrech, coma se siguesse estat cindrat ò perqué es estat cindrat.

cindratge n.m. Accion de cindrar; lo sieu resultat. Var.: **cindrament**.

cindre n.m. Cindra.

cíndria n.f. Cindra.

cindriar vt. (*cindri*, classic *cíndrii*) Cindrar.

cine n.m. Abreviacion de *cínema*.

cineasta n. Autor ò realisator de films.

cineclub n.m. Associacion que la sieu tòca es de promòure la cultura cinematografica.

cinecromia n.f. Branca de la cinematografia que s'entrèva dau coloriment dei films.

cinefil(e), a n. Que li agrada lo cínema en tant qu'art.

cinegetic, a adj. Que pertòca la caça. ◆ n.f. Art de la caça.

cinegrafe, a n. Persona que s'entrèva de cinegrafia.

cinegrafia n.f. Art que fa usança de l'imatge animat.

cinema n.m. Cínema.

cinemà n.m. Cínema.

cínema n.m. (abreviacion de *cinematografe*) 1. Art de faire de films cinematografics. ◇ (fam.) *Es de cínema*: Es de comèdia, non es la veritat. ◇ *Faire de cínema*: Faire de manieras, de complicacions. 2. Industria cinematografica. 3. L'ensèms dei òbras cinematografiqui (d'un país, d'un autor): *Lo cínema italian*. 4. Sala d'espectacle destinada à la projeccion d'òbras cinematografiqui. Var.: **cinemà**, **cinema**.

cinemascòpi n.m. Procediment cinematografic de projeccion sus un ecran larg en restablissent l'imatge desformat à la presa de vistas.

cinemateca n.f. Luèc dont son conservats e projectats de films.

cinematica n.f. (sc.) Partida de la mecanica qu'estúdia lu movements dei còrs, en defoara dei foarças que lu prodúon.

cinematografe n.m. (anc.) Aparelh destinat à enregistrar d'imatges e à projectar sus d'ecrans d'imatges animats.

cinematografia n.f. Ensèms dei procediments e dei tecnicas mes en òbra per reprodurre lo movement per lo film.

cinematografic, a adj. Relatiu au cínema.

cinematograficament adv. Per lo biais dau cínema.

cinemitralhairitz n.f. Aparelh qu'enregistra lu resultats dau tir d'una arma automatica.

cinemografe n.m. Instrument qu'enregistra li variacions de celeritat d'un mobile.

cinemomètre n.m. Indicator de celeritat.

cinerama n.m. Procediment cinematografic qu'emplegava la juxtaposicion sus lo meme ecran de tres imatges venguts de tres projectors.

cinerar(i), a (-ària) adj. Que contèn lu cendres d'una persona incinerada.

cinerària n.f. Planta dau fulhatge cendrat, dei flors porpradi cultivada coma ornament.

cinerita n.f. (geol.) Depaus estratificat de cendres volcanics.

cineroman n.m. 1. Roman-fotò tirat d'un film. 2. (anc.) Film à episòdis.

cinèsi n.f. (etol.) Desplaçament (d'un animau) provocat per un agent extèrne e que la sieu celeritat vària en foncion dau stimulus.

cinesica n.f. Estudi dei lengatges umans, corporal e gestual.

cinesiologia n.f. Sciença dau movement.

cinestesia n.f. Quinestesia.

cinestesic, a adj. Quinestesic.

cineteodolit n.m. Aparelh destinat à la perseguida optica e à la fotografia d'engenhs balistics ò de lançaires espacials.

cinetic, a adj. Relatiu au movement. ◇ *Energia cinetica*: Energia d'un còrs en movement. (Per un solide en movement de translacion, l'energia cinetica es lo mièg produch de la sieu massa per lo cairat de la sieu vitessa). ◇ *Art cinetic*: Forma d'art contemporaneu basat sobre l'illusion d'optica, lo caractèr cambiadís de l'òbra, lo sieu movement virtual ò vertadier.

cinetica n.f. 1. Partida de la mecanica que tracta dei movements. 2. Estudi de la vitessa dei reaccions quimiqui.

cinetir n.m. (mil.) Procediment de tir sobre un objectiu mobile.

cinetisme n.m. Caractèr de l'art cinetic; estudi de la vitessa dei reaccions quimiqui.

cinetogenèsi n.f. Desvolopament dei organes gràcia au sieu foncionament iteratiu.

cinetografia n.f. Escriptura dau movement.

cinetograma n.m. Particion dont es escricha la notacion coregrafica.

cinetosòma n.m. Granule intracellulari que n'en soarte un cilh ò un flageu dins d'unu organismes unicellularis.

cingalés n.m. Lenga indo-ariana parlada au Sri Lanka, dont es la lenga oficiala.

cingla n.f. Cengla.

cinglant, a adj. Que cingla. Var.: **cenglant**.

cinglar vt. Cenglar.

cinic, a adj. e n. 1. Que s'opaua ai principis morals e à l'opinion comuna. 2. *Escòla dei cinics*: Escòla filosofica grèca (s. V-IV) que refudava li convencions sociali e lu principis morals per viure en conformitat mé la natura.

cinicament adv. D'un biais cinic; mé cinisme.

cinipidat n.m. *Cinipidats*: Familha d'insèctes imenoptèrs, que lo cinips n'es lo representant màger.

cinips n.m. Insècte parasite, que li sieu larvas provòcon la gala sus lo rosier e lo rore.

cinisme n.m. 1. Comportament cinic, que va ostensiblament còntra lu principis de la morala e li convencions sociali. 2. Doctrina dei filosòfes cinics.

cinnamat n.m. (farm.) Sau de l'acide cinnamatic emplegat per lo tractament de la tuberculòsi.

cinnamatic, a adj. Relatiu au cinnamat.

cinnamil(e) n.m. (quim. organica) Radical C_6H_5-CH = CH monovalent caracteristic de compauats cinnamics

cinòbre n.m. 1. Sulfure natural de mercuri HgS de color roja, que s'en tira aqueu metal. 2. Color roge vermelhon.

cinocefal(e) n. Monina d'Àfrica de la tèsta alongada coma aquela d'un can, que s'en conóisson totplen d'espècias, sovent elevadi, coma lo baboin.

cinocefalia n.f. Mauformacion patologica en forma de tèsta de can.

cinodròme n.m. Camp de corsas per lu cans.

cinofil(e), a adj. Que li agràdon lu cans. ◇ (mil.) *Formacion cinofila*: Encargada de l'adestrament e de l'emplec dei cans.

cinoglòssa n.f. Planta dei fuèlhas raspoï, dei flors rogi, cultivada coma ornamentala (Familha dei borraginaceas). Sin.: **lenga de can**, **plantada**.

cinorodon n.m. Fruch de l'agranier, manjadís en confitura. Sin.: **gratacuu**.

cinquanta adj. num. card. 1. Cinc còups dètz. 2. À la belòta, seguida de quatre cartas d'una color soleta.

cinquanten, a aj. e n. Plaçat au reng que correspoande au nombre 50. ◆ n.m. Part contenguda cinqanta còups dins un tot.

cinquantena n.f. Quantitat à l'entorn de cinquanta. Var.: **cinquantenau**.

cinquantenau n.m. Cinquantena.

cinquantenari, ària adj. e n. Qu'a entre cinquanta e sessanta ans.

cinquantenari n.m. Cinquanten anniversari.

cinquantenejar vi. S'avesinar de la cinquantena de temps.

cinquen, a adj. ord. e n. Plaçat au reng que correspoande au nombre 5. ◆ n.f. 1. En França, segonda annada de l'ensenhament dei collègis. 2. (coregr.) Una dei cinc posicions fondamentali donadi per l'en-defoara. ◆ n.m. Part contenguda cinc còup dins un tot.

cinquenament adv. En cinquen luèc. Sin.: **quintament**.

cinquième adj. num. (gal. de defugir) Cinquen, quint.

cintura n.f. Cencha.

cinturar vt. 1. Cenchar. 2. (silv.) Realisar lo cinturatge (dei aubres). Var.: **centurar**.

cinturatge n.m. (silv.) Marcatge dei aubres per abatre. Var.: **centuratge**.

cinturon n.m. Cencha solida, particulierament d'un unifòrme, que li si poàdon fixar d'accessòris.

cion n.m. Canidat sauvatge d'Àsia.

cionectomia n.f. Ablacion de la nioleta..

cioniti n.f. Enflarament de la nioleta.

cip n.m. (arqueol.) Pichina stela funerària ò votiva.

cipai n.m. (ist.) Sordat autoctòne de la Companhia, pi de l'Armada dei Índias, que finissèt mé la revòuta (1857-1858) que provoquèt la disparicion de la Companhia anglesa dei Índias.

cipolin n.m. Calcari metamorfic constituit de criteu de calcit e dona sovent de màrmors de color clara.

ciprès n.m. Conifèr dau fulhatge persistent, comun dins lo sud d'Euròpa, que si pòu plantar en baranha per protegir dau vent. Var.: **auciprès**, **autciprès**, **autciprier**, **ciprier**, **cipressier**.

cipressier n.m. Ciprès.

cipricultura n.f. Carpicultura.

ciprier n.m. Ciprès.

cipriera n.f. Luèc plantat de ciprès.

ciprin n.m. Peis vesin de la carpa. *Ciprin daurat*: Peis roge.

ciprina n.f. Varietat blava d'idiocrasi.

ciprinidat n.m. *Ciprinidats*: Vasta familha de peis d'aiga doça, coma la carpa, lo gardon, etc.

cipriòta adj. e n. De Cipri. Var.: **quipriòta**.

ciprís n.m. Pichin crustaceu dei lòngui antenas locomotritz.

cira n.f. Cera.

cirar vt. Cerar.

ciratge n.m. Ceratge.

circ n.m. 1. Luèc claus mé de gradins dont si debanàvon lu juècs de la Roma antica. 2. Luèc circulari dont si dónon d'espectacles equestres, acrobatics, etc.; entrepresa qu'assegura aquel espectacle. ◇ (fam.) Desòrdre, agitacion: *Que circ!* 3. (geogr.) Depression mièjacirculària, dai bòrds abruptes, à l'amont d'un glacier.

circa (en circa de) (it.) (loc.) Environ, à quauqua ren pròche, à l'entorn *(de)*, à pauc près.

circadian, a adj. (fisiol.) *Ritme circadian*: Ritme biologic que la sieu periodicitat es à quauqua ren pròche de 24 oras.

circassian, a adj. e n. De la Circassia, anciana region au nòrd dau Caucàs.

circomboreal, a adj. Relatiu à la zòna situada entre la província artica e li termieras mièjgjornali de la taiga. Var.: **circomboreau**.

circomduccion n.f. Circonduccion.

circommediterraneu, ea adj. À l'entorn dei tèrras qu'enròdon la Mar Mediterranea. Var.: **circonmediterraneu**, **circonmediterranenc.**

circommeridian, a adj. Que si tròba à quaucu degrats tot au mai, dau meridian d'un luèc. Var.: **circonmeridian**.

circommudason n.f. Movement elicoïdal de la poncha d'una raíç ò d'un tronquilhon en cors de creissença. Var.: **circonmudason**.

circomnavigacion n.f. Circonnavigacion.

circompolar(i), a (-ària) adj. (didact.) Que si fa à l'entorn d'un pòle: *Navigacion circompalària*. ◇ *Estela circopolària*: Estela pron vesina dau pòle celèste per restar totjorn sobre l'orizont dins un luèc donat.

circomstelar(i), a (-ària) adj. Circonstelar.

circomterrèstre, a adj. Circonterrèstre.

circomvesin, a adj. Circonvesin.

circomvolucion n.f. Circonvolucion.

circomzenital, a adj. Qu'enròda lo zenit ò que si tròba dapé d'eu. Var.: **circomzenitau**, **circonzenital, circonzenitau**.

circoncidre vt. Circoncire.

circoncire vt. Practicar la circoncision sus. Sin.: **retalhar**.

circoncís adj. m. e n.m. Qu'a subit una circoncision.

circoncision n.f. Excision totala ò parciala dau prepuci, rituala per lu judeus, lu musulmans e d'unu pòbles.

circonduccion n.f. (sc.) 1. Rotacion d'un membre à l'entorn de la sieu insercion sus lo fust en foncion d'un còne que la sieu articulacion forma lo som. 2. Movement complèxe de la maissèla sotrana que representa una combinason dau tot dei movements possibles e permete la mastegada dei aliments. 3. Movement de rotacion à l'entorn d'un axe ò d'un ponch. Var.: **circomduccion**.

circonferença (-éncia) n.f. 1. (anc.) Ceucle. – Actualament, perimètre d'un ceucle (la sieu longuessa es 2ΠR, dont R es lo rai. 2. Contorn d'un espaci plan (d'una vila, d'un camp).

circonflèxe adj. *Accent circonflèxe*: Signe diacritic (^) qu'en francés indica una vocala lònga (dins la màger part dei cas, correspoande à un S occitan: fête/fèsta); en grèc, signe (˜) que nòta una intonacion aguda seguida per una intonacion greva.

circonlocucion n.f. Biais de parlar dont la pensada es exprimida indirectament; perifrasa.

circonlunar(i), a (-ària) adj. (astron.) Qu'es à l'entorn de la Luna, que si fa au sieu entorn: *Orbita circonlunària*.

circonmediterraneu, ea adj. Circommediterraneu.

circonmeridian, a adj. Circommeridian.

circonnavigacion n.f. (didact.) Viatge maritime à l'entorn d'una vasta estenduda de tèrra ò à l'entorn de la Tèrra. Var.: **circomnavigacion**.

circonscripcion n.f. Partiment administratiu, militari, religiós d'un territòri. Sin.: **ròdol**.

circonscriptible, a adj. *Poligòne circonscriptible*: Que s'inscriu dins un ceucle.

circonscriure vt. 1. Traçar una linha à l'entorn de: *Circonscriure un espaci*. ◇ *Circonscriure un poligòne à un ceucle (*ò *un ceucle à un poligòne)*: Traçar un poligòne que lu sieus costats son tangents au ceucle (ò un ceucle que passa per lu soms dau poligòne). 2. Limitar la propagacion, la progression d'un incendi. 3. Cernar: *Circonscriure un subjècte*.

circonspeccion n.f. Prudença, discrecion en actes e en paraulas.

circonspècte, a adj. Que manifèsta de circonspeccion. Sin.: **prudent**, **avisat**, **reservat**.

circonstança (-ància) n.f. 1. Particularitat qu'acompanha un fach, un estament: *Si trovar dins una circonstança dificala, particuliera*. 2. (dr.) *Circonstanças agravanti, atenuanti*: Elements

qu'aumènton ò demenísson la gravetat d'una infraccion e la pena que li correspoande. 3. Cen que determina un moment donat: *Dins li circonstanças actuali*. ◇ *En la circonstança*: En aqueu cas. ◇ *De circonstança*: Qu'es adaptat à una situacion precisa.

circonstancial, a adj. 1. Qu'es ligat ai circonstanças: Una declaracion circonstanciala. 2. (gram.) Qu'indica li circonstanças de l'accion verbala: *Complement circonstancial de luèc, de temps, de causa, etc., subordenada circonstanciala*. Var.: **circonstanciau**.

circonstanciar vt. Precisar embé li sieu circonstanças. Sin.: **expauar**.

circonstanciat, ada adj. Detalhat, precís: *Un rapoart circonstanciat*.

circonstelar(i), a (-ària) adj. Qu'es à l'entorn d'una estela. Var.: **circomstelar(i)**.

circonterrèstre, a adj. (astron.) Qu'es à l'entorn de la Tèrra, que si fa au sieu entorn. Var.: **circomterrèstre**.

circonvalacion n.f. 1. Fortificacion establida per l'assediaire d'una plaça per si gardar d'una armada venguda au secors dei assediats. 2. Carriera periferica que fa lo torn d'una ciutat. Var.: **circomvalacion**.

circonvenir vi. Manobrar quauqu'un per obtenir quauqua ren.

circonvesin, a adj. (lit.) Situat à l'entorn. Var.: **circomvesin**.

circonvolucion n.f. 1. Enrotlament à l'entorn d'un axe central. 2. (anat.) *Circonvolucions cerebrali*: Replecs sinuós de l'escòrça cerebrala dins lu mamifèrs. ◇ *Circonvolucions intestinali*: Replecs dei intestins. Var.: **circomvolucion**.

circonzenital, a adj. Circomzenital.

circuit n.m. 1. Itinerari à l'entorn d'un luèc: *Lo circuit d'una ciutat*. 2. Itenerari complicat: *Ai fach un lòng circuit per arribar fins aquí*. Sin.: **bestorn**, **rondatge**, **gira**, **ròdol**. 3. Percors toristic e esportiu, que pòu èstre en circuit clavat embé retorn au ponch de partença: *Faire lo circuit dei casteus catars, lo circuit dau Castelet*. – (fam.) Plus èstre dins lo circuit: *Plus èstre en activitat, plus èstre au fieu dei cauas*. ◇ Remetre dins lo circuit: *Remetre en circulacion*. 4. (electr., electron.) Seguida de conductors electrics religats entre elu. Sin.: **cadena**.: *Circuit clavat*. ◇ Ensèms dei conductors traversats d'una extremitat à l'autra per un corrent. ◇ *Circuit imprimit*: Depaus metallic conductor plaçat sus un supoart isolant. ◇ *Circuit integrat*: Circuit de pichini dimensions m'un grand nombre de compauants actius e passius, realisat sus una fina plaqueta de silici. ◇ *Circuit logic*: Circuit integrat que remplisse una foncion logica de basa (non, e, aí). 5. Ensèms de tubes qu'assegúron la circulacion d'un liquide. 6. Ensèms de salas de cínema d'una soleta societat ò d'un solet programator. 7. Percors clavat, constituit d'elements que si poàdon jónher, dont si fan circular de juguets (tren, automobilas). 8. *Circuit economic*: Representacion dei fach economics coma resultat d'encadenaments d'operacions interdependenti e non separadi.

circulacion n.f. 1. Movement d'un liquide. *Circulacion dau sang*: Movement dau sang que lo coar manda per li sieu artèrias fins ai organes e que revèn dei organes au coar per li venas. ◇ *Circulacion atmosferica*: Movement dei massas d'ària dins la troposfèra. 2. Desplaçament de personas, de veïcules sus una ò d'uni vias; trafeg: *Rota de granda circulacion*. ◇ Lu veïcules que circúlon. Sin.: **tràfegue**. 3. Escambis economics, transaccions. – *Circulacion monetària*: Movement de la massa monetària dins un temps doant.

circulant, a adj. Qu'es en circulacion, en parlant dei sòus, de valors.

circular vi. 1. Si desplaçar en circuit clavat e especialament si desplaçar dins lu vaisseus, en parlant dau sang. 2. Si desplaçar sus de vias de comunicacion. 3. Passar de man en man. 4. S'espandir: *L'informacion circula*.

circular(i), a (-ària) adj. 1. Qu'a la forma d'un ceucle: *Pista circulària*. – Que descriu un ceucle: *Movement circulari*. 2. (mat.) *Foncions circularis*: Foncions trigonometriqui (sinus, cosinus, tangenta). ◇ *Permutacion circulària*: Permutacion qu'assòcia à una seguida infinida d'elements la seguida dei memes elements desplaçats d'un reng ò de mai d'un reng (ex.: 1, 2, 3, 4, 5 → 3, 4, 5, 1, 2). 3. Que, coma un ceucle, revèn au sieu ponch de partença: *Viatge circulari*.

circulara (-ària) n.f. Letra administrativa, professionala ò diplomatica per comunicar una informacion à mantuna persona.

circularament adv. Circulariament.

circulariament adv. En descrivent un ceucle. Var.: **circularament**.

circularisar (-izar) vt. Rendre circulari.

circularitat n.f. Caractèr de cen qu'es circulari, de cen que fa tornar au ponch de partença.

circulatòri, òria adj. Relatiu à la circulacion dau sang. ◇ *Aparelh circulatòri*: Ensèms dei vaisseus qu'assegúron la circulacion dau sang.

cirenaïc, a adj. e n. De Cirena. ◇ *Escòla cirenaïca*: Escòla filosofica grèga (s. V av. J.-C.) que plaçava lo sobeiran ben dins lo plaser dei sens.

ciri n.m. 1. Lònga candela de cera que si crema dins li glèias. ◇ *Ciri pascal*: Grand ciri benedit qu'es alumat pendent tot lo temps pascal ai oficis solemnes. ◇ *Cremar un ciri à quauqu'un*: Li mostrar de reconoissença. 2. Planta grassa dei regions aridi d'Amèrica, que d'uni espècias an l'aspècte de colomnas e poàdon faire fins à 15 m (Familha dei cactaceas). Sin.: **cièrge** (fr.).

cirre n.m. 1. (zool.) Apendici flexuós e ramós d'unu invertebrats (vèrps, molluscs, cirripèdes). 2. (bot.) Vrilha dei plantas escalairitz.

cirrifèr, a adj. Provedit de cirres.

cirrifòrme, a adj. En forma de cirrus.

cirillic, a adj. e n.m. *Alfabet cirillic*: Alfabet creat au s. IX e que sièrve à transcriure lo russe, lo sèrbe, lo bulgar e d'autri lengas de l'ancianna U.R.S.S.

cirripède n.m. *Ciripèdes*: Sotaclassa de crustaceus inferiors marins fixats coma l'*agland de mar* ò parasites coma la *saculina*. Var.: **cirripòde**.

cirripòde n.m. Cirripède.

cirrocumulus n.m. Nebla de la Familha dei cirrus formada de gropes de flòcs blancs separats.

cirrogène, a adj. Que desgancha un procediment de cirròsi.

cirròsi n.f. Malautia dau fetge caracterisada per una alteracion dei cellulas (epatocites), una escleròsi e de nodules de regeneracion: *La cirròsi dau fetge es una cirròsi atrofica, dicha* dau pichin fetge.

cirrostratus n.m. Nebla de la Familha dei cirrus que forma un vel blancastre que dessenha una aureòla à l'entorn de la Luna ò dau Soleu.

cirrotic, a adj. e n. Relatiu à la cirròsi; que sofrisse de cirròsi.

cirrus n.m. Nebla blanca que si forma entre 6 e 10 km d'altituda en bendas ò en filaments isolats e apareisse à l'avant d'una depression.

cirsoïde, a adj. Que pertòca una lesion provocada per una comunicacion anormala arteriò-venosa.

cirsotomia n.f. Operacion dei variças.

cirurgia n.f. Disciplina medicala especialisada dins lo tractament per intevencion manuala e instrumentala sus l'organisme, li sieu partidas intèrni.

cirurgian, a n. Mètge especialisat en cirurgia.

cirurgian-dentista n.m. pratician especialisat dins lo tractament de la boca e dei dents.

cirurgical, a adj. Relatiu à la cirurgia. Var.: **cirugicau**.

cisalha n.f. 1. (sovent au plur.) Autís en forma de pinça talhairitz ò de gròs ciseus, que sièrve à talhar lu metals ò à rebrondar lu aubres. 2. (tecn.) Ronhadura de metal qu'es refonduda en lamas per la fabricacion dei monedas.

cisalhaire n.m. Cisalha grandassa per talhar de barras ò de placas de metau.

cisalhament n.m. Accion, fach de cisalhar; lo sieu resultat.

cisalhar vt. 1. Talhar mé de cisalhas ò m'un instrument trencaire. 2. Frustar (una pèça) per cisalhament.

cisalhatge n.m. Decopatge d'una fuèlha de metal segond un traçat quau que sigue.

cisalpenc, a adj. Cisaupenc.

cisalpin, a adj. Cisaupenc. Contr.: **transalpin**.

cisaupenc, a adj. Situat en là dei Aups per rapoart à Roma. Var.: **cisalpin**, **cisalpenc**. Contr.: **transalpin**.

ciseladura n.f. 1. Art dau ciselaire. 2. Obratge, ornament ciselat. Sin.: **escrinceladura**.

ciselaire, airitz n. Artista, mesteirant que cisèla. Sin.: **escrincelaire**.

ciselament n.m. 1. Accion de ciselar. 2. Accion de desbarrassar un pendon de raïm dei gruns degalhats. Sin.: **escrincelatge**.

ciselar vt. (*cisèli*) 1. Travalhar finament un obratge de metal, de pèira ò de tota autra matèria dura au mejan de ciseus, de ciselets. 2. Talhar au mejan de ciseus de motius decoratius dins una estòfa. 3. (vitic.) Practicar lo ciselament. Sin.: **escrincelar**, **talhar**.

ciselat, ada adj. 1. Qu'es estat travalhat au ciseu, au ciselet. 2. (fig.) Fin, travalhat. Sin.: **escrincelat**, **talhat**.

ciselet n.m. Pichin ciseu ò poncha qu'emplégon lu gravaires, lu bronziers, lu dauriers.

ciseu n.m. 1. Autís format d'una lama d'acier, eventualament provista d'un mànegue, biselada à una dei sieu extremitats, per travalhar lo boasc, lo fèrre, la pèira. 2. (espòrts) Presa de lucha, de catch, que si fa en crosant li cambas à l'entorn de l'adversari. ◆ pl. 1. Instrument d'acier mé doi brancas crosadi e articuladi que tàlhon sus la sieu part intèrna. 2. *Sautar en ciseus*: Faire un saut en autessa en escartant pi en tornant aprochar li cambas.

cisgenre adj. e n. Qualifica una persona que la sieu identitat de genre es en concordança m'au genre que li es estat assignat à la naissença. Contr.: **transgenre**.

cisjuran, a adj. En çai dau Jura.

cisòlas n.f. pl. Gròssi cisalhas de tolier, de pairolier, etc., montadi sobre d'un pen.

cispadan, a adj. En çai dau flume Pò (despí Roma).

cispirenenc, a adj. En çai dei Pireneus.

cisrenan, a adj. En deçà de Renània.

cissoïda n.f. (mat.) Corba algebrica dau tèrç degrà per l'estudi de la duplicacion dau cube. La sieu eqüacion es $x^2 + (x- 2R)^{y2}$.

cissoïdal, a adj. Relatiu a la cissoïda. Var.: **cissoïdau**.

cistacea n.f. *Cistaceas*: Familha de plantas parietali dei luècs secarós, emé de flors foarça acoloradi.

cistadenòma n.m. Tumor de la vessiga.

cistalgia n.f. Dolor tocant la vessiga.

ciste n.m. Missuga. Var.: **messuga**. Sin.: **cistra** (f.).

cistectomia n.f. Ablacion de la vessia.

cisteïna n.f. Acide aminat sofrat que la sieu oxidacion en cistina li dona un ròtle d'oxidoreductor e un ròtle de poant entre doi cadenas proteïniqui.

cistercian, a adj. De l'òrdre de Cisteus. Var.: **cistercenc**.

cistercenc, a adj. Cistercian.

cistèrna n.f. 1. Sèrva per recampar e conservar l'aiga de pluèia. 2. Tina clausa destinada à conservar lu liquides (aiga, produchs petroliers, etc.); lo sieu contengut. 3. Veïcule per lo transpoart dei liquides. 4. Luèc de la basa dau crani.

cisternal, a adj. Relatiu ai cistèrnas dau crani. Var.: cisternau.

cisterneu n.m. Cambra pichona que davanteja una cistèrna, dont li aigas si fíltron.

cisterniti n.f. Enflarament dei cistèrnas dau crani.

cisternografia n.f. Radiografia dei cistèrnas dau crani.

cisternotomia n.f. Dubertura dei cistèrnas dau crani.

cistic, a adj. De la vessiga ò de la vesicula biliària. – *Canal cistic*: Que va de la vesicula biliària fins au canal epatic.

cisticèrc n.m. Vesicula translucida de 1 cm de diamètre que la tènia forma au sieu darrier estadi larvari dins lu muscles ò sota la lenga dau poarc ò dau bòu.

cisticercòsi n.f. Malautia provocada per lu cisticèrcs.

cisticoduodenostomia n.f. Anastomòsi dau canal cistic dins lo duodenom.

cistina n.f. Acide aminat que resulta de l'union, per un poant de tipe disulfure, de doi moleculas de cisteïna, emplegat en dermatologia.

cistinuria n.f. Eliminacion de cistina per lo biais de l'urinada.

cistiti n.f. Inflamacion de la vessia.

cistografia n.f. Radiografia de la vessia.

cistometria n.f. Mesura de la capacitat de la vessiga.

cistopexia n.f. Tancatge cirurgical de la vessiga.

cistoplastia n.f. Intervencion plastica sus la vessiga.

cistoscòpi n.m. Instrument per complir une cistoscopia.

cistoscopia n.f. Examèn endoscopic de la vessia.

cistostomia n.f. Abocament cirurgical de la vessiga à la pèu.

cistotomia n.f. Incision de la vessia.

cistra n.f. Ciste.

citacion n.f. 1. Passatge d'un autor reportat exactament. 2. (dr.) Assignacion à si presentar davant un tribunal. 3. (mil.) fach de metre à l'òrdre dau jorn una accion, d'una persona, d'una unitat.

citaire, airitz n. Persona que fa una citacion d'un tèxto, de quauqu'un.

citaferèsi n.f. Tecnica que permete de sostraire dau sang d'un donaire lu globules blancs e li plaquetas en li rendent lu autres elements dau sieu sang.

citar vt. 1. Reprodurre exactament (un tèxto, li paraulas de quauqu'un), reportar. 2. Designar embé precision, mencionar: *Mi podètz citar dètz autors occitans?* 3. (dr.) Assignar (quauqu'un) en justícia. 4. (mil.) Faire de quauqu'un l'objècte d'una citacion.

citara n.f. (mus.) 1. (antic.) Lira provista d'una granda caissa de resonança. 2. Tot instrument de coardas atesadi sus una caissa de resonança sensa mànegue.

citarède n.m. (antic. gr.) persona que cantava en s'acompanhant d'una citara.

citarista n. Sonaire de citara.

citerior, a adj. (anc.) En çai, dau noastre costat, mai pròche de nautres; anterior.

citizen band n.f. (radiotecn.) Benda de frequença à l'entorn de 27 MHz emplegada per li comunicacions entre particuliers. Abreviacion: **C.B.**

citoarquitectonica n.f. Estudi de l'estructura de la rusca cerebrala, apiejada sus la constitucion cellulària dei sieu divèrsi jaças.

citobiologia n.f. Estudi biologic dei cellulas.

citocentre n.m. Centre cellulari.

citocròme n.m. Pigment respiratòri present dins toti li cellulas vivi.

citodiagnostic n.m. Dignostic fondat sobre l'examèn microscopic de cellulas manlevadi per poncion, rasclatge ò fregada.

citoestatic, a adj. e n.m. Citostatic.

citogamia n.f. Fusion citoplasmica dei gametas mascles e femèlas sensa associacion dei sieus nucleus.

citogenetic, a adj. Relatiu à la citogenetica.

citogenetica n.f. Branca de la genetica qu'estúdia l'estructura dei cromosòmas à l'estat normal e à l'estat patologic e lu caractèrs e li malautias ereditaris que n'en vènon.

citogenetician, a n. Especialista de citogenetica.

citologia n.f. partida de la biologia qu'estúdia la cellula sota lu sieus diferents aspèctes morfologics, bioquimics, etc. Sin.: **biologia cellulària**.

citolisi n.f. (biol.) Dissolucion ò destruccion dei elements cellularis.

citolitic, a adj. e n.m. Si di dei substanças que determínon la citolisi.

citologic, a adj. De la citologia.

citologista n. Especialista de la citologia.

citomegalovirus n.m. Virus responsable d'una infeccion de l'enfant novelament naissut (malautia dei inclusions citomegaliqui) e de divèrsi afeccions de l'adulte, que pertòca especialament lu immunodepressius.

citopatologia n.f. Estudi de la patologia dei cellulas.

citopenia n.f. Demeniment d'elements cellularis.

citoplasma n.m. Partida fondamentala, omogèna, de la cellula, que contèn lo nucleu, li vacuòlas, lo condrióma e lu autres organits.

citoplasmatic, a adj. Dau citoplasma. Var.: **citoplasmic**.

citoplasmic, a adj. Dau citoplasma. Var.: **citoplasmatic**.

citoquimia n.f. Branca de la citologia qu'estúdia la constitucion quimica de la cellula. Sin.: **istoquimia**.

citoquimic, a adj. Relatiu à la citoquimia. Sin.: **istoquimic**.

citosina n.f. Una dei quatre basas azotadi, que constituisse l'essencial dei acides nucleïcs.

citosquelèt n.m. Malhum de filandras proteïqui de l'esquelèt intèrne dei cellulas que comanda lu sieus movements. (la *tubulina* e *l'actina* son li proteïnas que constuísson lo citosquelèt).

citostatic adj. e n.m. Si di dei substanças qu'enebísson li divisions cellulari. Var.: **citoestatic**.

citotoxic, a adj. *Cellula citotoxica*: Tipe de cellula non caracterisada ematologicament que, provenent de la mesola ossoa, colonisa lo sang.

citotoxina n.f. Substança solubla nosibla congrelhada per la cellula.

citral n.m. (quim. org.) Aldeïde liquide que sente totplen, constituent natural de divèrs òlis essencials en forma d'una mescla dei formas geometriqui isomeriqui **citral-a** (geranial) e **citral-b** (neral), que s'obtèn finda sinteticament per oxidacion del geraniòli e dau neròli.

citra n.f. Autre nom de la cogorda.

citrat n.m. Sau de l'acide citric.

citric, a adj. *Acide citric*: Acide extrach dau limon e de divèrs autres fruchs.

citrin, a adj. (lit.) De la color dau limon.

citron n.m. Limon (fruch).

citronada n.f. Bevenda preparada embé de suc ò de siròp de limon e d'aiga sucrada.

citronar vt. Ajustar de suc de limon à.

citronat, ada adj. 1. Que sente à limon. 2. Dont es estat mes de suc de limon.

citronèla n.f. 1. Nom generic de gramineas aromatiqui dei regions tropicali cultivadi per lu sieus òlis

essencials. 2. Nom usual d'una artemisa, de la verbena odoroa e de la melissa. Sin.: **limoneta**.

citronier n.m. Limonier.

citroniera n.f. Luèc plantat de limoniers.

citrotòpe, a adj. Proprietats d'uni substanças d'èstre atrachi e tancadi per li cellulas.

citrotopisme n.m. Atraïment abiaissat sus d'uni cellulas (globilhons blancs dau sang, per ex.) per d'elements quimics coma li toxinas microbiani.

ciune n.m. Cigna.

ciutadan, a adj. e n. 1. Dins l'Antiquitat, aqueu qu'avia lo drech de ciutat. 2. Membre d'un Estat considerat dau ponch de vista dei sieus devers e dei sieus drechs civils e politics. 3. Sota la Revolucion francesa, títol en vigor en plaça de "sénher", "dòna".

ciutadanetat n.f. Qualitat de ciutadan. Var.: **ciutadinança**.

ciutadèla n.f. 1. Obratge fortificat que protegisse e comanda una ciutat. 2. (fig.) Centre de resistença. ◇ Luèc dont son aparadi, mantengudi, d'uni idèias.

ciutadin, a adj. e n. De la vila. ◆ n. Persona que viu en vila. Sin.: **vilandrés**.

ciutadinança n.f. Ciutadanetat.

ciutadinatge n.m. Drech de ciutat.

ciutat n.f. 1. Dins l'Antiquitat e à l'Atge-Mejan, unitat politica constituida per una vila e lu sieus alentorns. ◇ *Drech de ciutat*: Drech d'èstre admés au nombre dei ciutadans, mé l'ensèms dei sieus prerogativas. Sin.: **ciutadinatge**. - (fig.) Fach per quauqua ren d'èstre admés à figurar. 2. Vila. (absol.) *La ciutat santa*: Vila particulierament venerada dins una religion. ◇ *La ciutat celesta*: Lo paradís. 4. Part mai anciana d'una vila: *L'ísola de la Ciutat, à París*. 5. Grope d'ostalàs qu'an una mema destinacion: *Ciutat universitària, ciutat obriera*, etc.

ciutat-dormitòri n.f. Aglomeracion essencialament destinada au lotjament de personas qu'an lo sieu travalh dins la vila vesina.

ciutat-jardin n.f. Vila ò zòna residenciala largament provista d'espacis vèrds.

civada n.f. (*avena sativa*) Cereala que lu sieus gruns, portats per de pendons pas sarrats, sièrvon sobretot per l'alimentacion dei cavaus, etc. (Familha dei gramineas).

civadier n.m. Mesura de civada.

civadiera n.f. 1. Camp de civada. 2. (mar.) Vela plaçada sota l'aubre de pauprés fins ai alentorns dau s. XVII^{n}.

civaïsme n.m. Corrent religiós, vengut de l'indoïsme, que fa de Civa un dieu mai important que Visnu e Brama e es à l'origina de manti sèctas. Var.: **civaïsme**.

civaïta adj. e n. Relatiu au civaïsme, adèpte dau civaïsme. Var.: **sivaïta**.

civeta n.f. 1. Carnivòre dau pel gris ornat de bendas e de tacas negri, que mesura 50 cm de lòng (Familha dei viverridats). 2. Secrecion anala d'aquel animau, que s'emplega en perfumaria.

civeta n.f. Ciboleta. Var.: **cibeta**.

civetòna n.f. Cetòna ciclica e etilenica estracha de la civeta.

civic, a adj. 1. Que pertòca lo ciutadan e lo sieu ròtle dins la vida politica. ◇ *Drechs civics*: legalament autrejats ai ciutadans. ◇ *Educacion civica*: Educacion destinada à preparar lu enfants au sieu ròtle de ciutadans. 2. Pròpri au boan ciutadan. – *Sens civic*: Devocion vèrs la collectivitat, l'Estat.

civier n.m. Preparacion de lèbre, de coniu ò d'autra sauvatgina, marinada dins lo vin roge e cuèch dins una saussa au vin mé de cebas. Var.: **cibier**.

civiera n.f. Brancards religats m'una tela per portar de malauts, de fais, etc. Sin. **brancat**, **baiard**, **catalet**.

civil, a adj. 1. Que pertòca lu ciutadans, la sieu collectivitat, lu sieus rapoarts socials. ◇ *Guèrra civila*: Entre ciutadans d'un meme país. ◇ *Drechs civils*: Que la lèi garantisse per toi lu ciutadans d'un Estat considerats coma personas privadi (contr.: *drechs politics*). ◇ *Còdi civil*: Obratge que recampa tota la legislacion relativa à l'estat e à la capacitat dei personas, à la familha, au patrimòni e à la sieu transmission, ai contractes e obligacions. ◇ *Partida civila*: Persona que demanda reparacion davant un tribunal per un prejudici subit en seguida d'una infraccion. 2. Relatiu ai rapoarts juridics entre particuliers: *Drech civil* (per op. à *drech penal*). 3. Desprovist de caractèr militari ò religiós: *Maridatge civil*, *vestit civil*. ◇ *Societat civila*: La societat, en defoara dei òmes politics (si parla per exemple d'un ministre vengut de la societat civila). 4. (filos.) *Societat civila*: Ensèms dei ligams juridics e economics qu'unísson lu individús dins de rapoarts de dependença. 5. (lit.) Respectuós dei rapoarts de la boana societat; confòrme ai règlas.

civil, a n. 1. Persona qu'es ni militària ni religioa. ◇ *En civil*: Que poarta un vestit que non es un unifòrme ni un vestit de foncion. ◆ n.m. 1. Estat, condicion dau civil: *Dins lo civil, es un brave òme*. 2. (dr.) Que pertòca lu rapoarts juridics dei particuliers; la procedura, li juridiccions civili: *Plaidejar au civil* (per op. à *penal*).

civilament adv. 1. En matèria civila, en drech civil (per op. ai juridiccions penali ò ai autoritats religioï): *Èstre civilament responsable*, *si maridar civilament*. 2. (lit.) Mé cortesia.

civilisable (-izable), a adj. Que pòu èstre civilisat.

civilisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de civilisar; fach de si civilisar. 2. 2. Ensèms dei caractèrs pròpris à la vida culturala e materiala d'una societat umana: *La civilisacion occidentala*.

civilisador (-izador), airitz adj. e n. Civilisaire.

civilisaire (-izaire), airitz adj. e n. Que desvelopa, espandisse la civilisacion.

civilisar (-izar) vt. 1. Menar una societat, un pòble d'un estat primitiu à un estat sobeiran d'evolucion culturala e materiala. 2. Adocir lo caractèr, lu biais de faire de quauqu'un. 3. Aquesto ensèms portat à un niveu extrème d'evolucion.

civilisat (-izat), ada adj. Provist d'una civilisacion, evoluït, cortés.

civilista n. Especialista dau drech civil.

civilitat n.f. (lit.) Respècte deis boani manieras. ◆ pl. paraulas de cortesia, compliments d'usatge.

civisme n.m. Sens civic.

Cl Simbòle dau clòre.

cl Simbòle dau centilitre.

clabaud n.m Can que clabauda. **clabaud** (ajustar): Sin.: **canhàs**, **baubaire**.

clabaudar vi. 1. À la caça, baubar en defoara dei vias. 2. Cridar per soslevar còntra quauqu'un.

clabaudatge n.m. Crit dau can que clabauda. Sin.: **baubatge**, **cridaria**.

clabòt n.m. Crabòt.

clabotatge n.m. Crabotatge.

clabotar vt. (*clabòti*) Crabotar.

clac (onomat.) Per exprimir un bosin sec, un clacatge breu e imprevist.

claca n.f. Grope de personas pagat per picar dei mans au teatre, etc.

claca n.m. Capeu à tube provedit d'una moala que si pòu aplatir. Var.: **capeu claca**, **capeu à claca**, **gibus**.

clacada n.f. (onomat.) Bosin sec fach mé la lenga que si destaca dau palat. Var.: **clapada**.

clacar vi. (onomat.) Produrre un bosin sec: *La poarta claca*. ◇ *Clacar dei dents*: Aver totplen frèi ò paur. Sin.: **clapejar**. Var.: **claquejar**. ◆ vt. Barrar vivament (quauqua ren), en faguent un bosin sec: *Clacar la poarta*. ◆ *Si clacar un muscle, un tendon, un ligament*: Si faire un clacatge dins un esfoarç violent.

clacatge n.m. 1. Fach de clacar; bosin de cen que claca. 2. Distension (d'un muscle, d'un ligament). 3. (electr.) Destruccion d'un isolant per aplicacion d'una tension superiora à la sieu rigiditat dielectrica (tension de clacatge).

clactonian n.m. (de *Clacton-on-Sea*, vila d'Anglatèrra). Faciès industrial dau paleolitic inferior, que constituisse la promiera industria sus esclats. ◆ **clactonian, a** adj. Dau clactonian.

clade n.m. (biol.) grand grope d'animaus ò de plantas que si caracteríson per una origina evolutiva probablament comuna (coma lu cornats, li plantas vasculàrias). Sin.: **rameu**.

cladisme n.m. Classificacion dei èstres vius segond li relacions filogenetiqui.

cladistic, a adj. Relatiu au cladisme.

cladistica n.f. Estudi dei parentats entre espècias vivi basada sobre l'analisi genetica e ematologica.

cladocèr n.m. *Cladocèrs*: Òrdre de crustaceus marins ò d'aiga doça, sovent provedits d'una carapaça bivalva, que denédon au mejan d'un lòng pareu d'antenas ramoï.

cladofòra n.f. Alga vèrda formada de filanhas ramificadi.

cladonia n.f. Liquèn comun en Escandinàvia qu'es lo noiriment màger dei rènas.

cladospòri n.m. Mena de fonges imperfèctes qu'ataca lo tomati, lo melon, lo pèu e lo pesseguier.

clafir vt. (*clafissi*) Emplir completament, fins à l'excès. Var.: **claufir**, **aclafir**.

clafit, ida adj. Plen: *Un tèxto clafit d'errors*. Var. **aclafit**, **claufit**.

clam n.m. Crit collectiu e tumultuós. Sin.: **escridament**. Var.: **clamada**, **clamadissa**, **clamor**, **cridadissa**, **bramadissa**.

clamador, airitz n.f. Clamaire.

clamaire, airitz n.m. Persona que clama. Var.: **clamador**.

clamar vt. (lit.) Exprimir aut e foart, en tèrmes violents ò per de crits: *Clamar la sieu innocença*. Sin.: **cridar**.

clamp n.m. Peçuga de cirurgian ò de veterinari (Etim. nordenca *klamp*).

clampar vt. Peçugar, comprimir una artèria, una vena.

clampatge n.m. Accion ò resulta de clampar.

clan n.m. 1. Tribú escocesa ò irlandesa, formada d'uni familhas. 2. Unitat sociologica constituida d'individús que si reconóisson un ancessor comun. 3. (pej.) Grope barrat de personas ligadi per una comunautat d'interès ò d'opinions. Sin.: **frairia**. (etim. gaelica *clann*).

clandestin, a adj. Que si fa d'escondilhons, dins lo secret: *Acamp clandestin*. – *Passatgier clandestin*: Embarcat sus un avion, una nau, à l'insaupuda de l'equipatge e que rèsta escondut pendent tota la traversada ò tot lo viatge. ◆ n. Persona clandestina; persona qu'es intrada clandestinament dins un país.

clandestinament adv. D'un biais clandestin. Sin.: **d'escondons**, **d'escondilhons**, **d'amagat**.

clandestinitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es clandestin. 2. Situacion dei personas que ménon una existença clandestina.

clangor n.m. (med.) Modificacion dau segond bruch dau coar que fa audir un son esclatant e metallic.

clanic, a adj. Dau clan; relatiu au clanisme.

clanicament adv. Segond li costumas dau clan.

clanisme n.m. Sistema d'organisacion sociala que repaua sus lo clan.

clantir vi. (*clantissi*) Esclantir.

clantissent, a adj. Esclantissent.

clap n.m. 1. Calhau. Sin. **còdol**. 2. (cín.) Instrument format de doi plaquetas de boasc dont son escrichi li referenças dau plan e sièrvon de referiment sonòre e visual au montatge: *Lo clap de fin*.

clapada n.f. Clacada.

clapairar vt. Lapidar. Sin.: **acodolar**, **apeirassar**, **apeirar**, **apeiregar**, **espeirar**. Var.: **peiregar**.

clapar vi. Clacar.

clapàs n.m. Clapier.

clapejar vi. (mar.) Frapejar.

clapet n.m. Part mobila d'una sopapa. Sin.: **batareu**, **valvula**, **porteta**.

clapier n.m. 1. Molon de pèiras. 2. Camp de pèiras. Var.: **clapàs**, **clapiera**.

clapiera n.f. Molon de pèiras. Var.: **clapier**.

clapin n.m. Fèrre de cavau.

clapinejar vt. Ferrar, en parlant d'un cavau.

clapir vt. (*clapissi*) Amolonar.

clapissas n.f. pl. Caucinàs. Sin.: **escombres**, **terradas**.

clapon n.m. Sonalha plata.

clapotejadís n.m. Agitacion leugiera de l'aiga, que provòca un pichin bosin; aqueu bosin. Sin.: **dandalhon**, **flotejament**, **ondejament**

clapotejar vi. Produrre un clapotejadís, en parlant de l'aiga. Sin.: **ondejar**, **flotejar**.

claquejar vi. Clacar.

claquet n.m. Batareu.

claquetas n.f. pl. Mena de dança foarça practicada demièg lu negres estatsunians sota lo nom de *tap dancing*, basada sus lu movements de la poncha dei pens e dei talons que pícon sus lo soal. Var.: **cliquetas**, **cliquèlas**.

clar, a adj. 1. Que manda de lutz, qu'esclaira. 2. Que receup totplen de lutz: *Una sala clara*. 3. Que laissa passar la lutz; transparent, pur. 4. Gaire consistent: *La sopa es tròup clara*. 5. D'una color gaire intensa: *Vèrd clar*. 6. Net, sonòre, en parlant d'un son: *Una votz clara*. 7. Que si pòu capir facilament: *Una charradissa clara*. 8. Evident, manifèste. 9. Que capisse facilament ò si fa capir facilament: *Un esperit clar*. ◇ E*s clar coma de lessiu,* valent à dire ironicament que s'acapisse ren dau tot en parlant d'un escrich, d'una frasa ◆ adv. *Fa clar*: Fa jorn. ◇ *Vèire clar*: Destriar netament, jutjar mé pertinença. ◇ *Parlar clar*: Dire li cauas sensa ambiguïtat. ◇ *Semenar clar*: Semenar gaire de granas dins un espaci larg.

clar n.m. 1. Clartat (espandida per un astre): *Clar de luna*. ◇ *Seren*: Clartat dau temps quora es sensa nius. 2. *Metre au clar*: Clarificar. ◇ *En clar*: Pas codificat, pas chifrat.

clara n.f. Albumèn de l'òu. Sin.: **glària**.

clarament adv. D'un biais clar.

clarança n.f. Coeficient de l'aptituda d'un organe ò d'un teissut per eliminar tala ò tala substança d'un fluide.

clar-e-brun n.m. Calabrun. Sin.: **clarescur**, **clarum fosc**, **bruna**, **entrebrun**, **entrelutz**.

clarejar vi. Venir clar. Var.: **clarinejar**.

clarescur n.m. 1. (pint. e dess.) Modulacion de la lutz sus un fond d'ombra per donar de releu e de profondessa. 2. Lume doç. 3. Clar-e-brun.

claressa n.f. Clartat.

claret, a adj. 1. *Vin claret* ò *claret* n.m.: Vin leugier e gaire colorat. 2. Gaire espés: *Un bolhon claret*.

clareta n.f. 1. Vin blanc mossejaire: *Clareta de Dia*. 2. Raïm que sièrve produrre aqueu vin; varietat de raïm blanc alongat.

clareta n.f. Celidònia.

claretiera n.f. Vinha plantada en clareta.

clarificacion n.f. Accion de clarificar; lo sieu resultat.

clarificar vt. (*clarifiqui*) Rendre clar, esclarcir; purificar: *Clarificar un liquide*, *clarificar una situacion*.

clarin, a adj. Diminutiu de *clar*.

clarin n.m. Clarinèlha.

clarinejar vi. Clarejar.

clarinèlha n.f. Campaneta penduda au coal dei bèstias en alpatge. Var.: **clarin**.

clarineta n.f. (mús.) Instrument de vent, à claus e à enche simple, de la categoria dei boascs.

clarinetaire, aritz n. Persona que soana la clarineta.

clarissa n.f. Religioa de l'òrdre contemplatiu fondat en 1212 per santa Clara sobre lo modèle de la règla franciscana. Var.: **clarista**.

clarista n.f. Clarissa.

clarmontés, esa adj. e n. De Clarmont.

claron n.m. 1. Instrument de música de vent, sensa clau ni piston, en usatge sobretot dins l'armada e la marina. 2. Aqueu que soana lo claron.

claronaire, airitz adj. Que clarona; potenta e clara, en parlant de la votz.

claronar vi. 1. Sonar lo claron. 2. Parlar d'una votz potenta e clara. Sin.: **trompetejar**. ◆ vt. Proclamar embé esclat: *Claronar una nòva*.

claror n.f. Clartat. Sin.: **enlusida**, **clarum**, **esclairada**.

clars n.m. pl. Sonaria de campanas per anonçar l'agonia, la moart ò l'enterrament de quauqu'un. Sin.: **passada**.

clarsemenat, ada adj. Plantat d'aquí, d'aià; esparpalhat. Sin.: **esclarit**.

clartat n.f. 1. Lutz mandada per quauqua ren de luminós: *Una doça clartat*. Var.: **claror**. 2. Estat, caractèr de cen qu'es clar, luminós, transparent: *La clartat d'una cambra*. 3. Caractèr de cen que si pòu capir facilament: *La clartat d'un discors, d'una explica, d'un rasonament*. 4. (opt.) Rapoart dei esclairaments de la retina dins l'observacion respectivament embé e sensa intrument d'optica.

clarum n.m. Claror. ◇ *Clarum fosc*: Calabrun.

claveença n.f. Clarvesença.

clarvesença n.m. 1. Facultat de l'esperit à judicar mé clartat, perspicacitat. 2. En parapsicologia, percepcion extrasensoriala. Var.: **clarveença**.

clarveent, a adj. Clarvesent.

clarvesent, a adj. 1. Que li ve ben. Contr.: **bòrni**. 2. Que judica mé clartat, perspicacitat. Var.: **clarveent**.

clash n.m. (mòt anglés, fam.) Rompedura, desacòrdi brutal e violent.

classa n.f. 1. Grope, ensèms de cauas, de personas, qu'an de trachs comuns; categoria: *Classas gramaticali*, *escriure per una classa de legèires*. – *Classa politica*: Ensèms dei òmes politics d'un país. ◇ (sc. de la vida) Caduna dei grandi divisions d'un embrancament d'èstres vivents, partida en òrdres: *Classa dei auceus*, *classa dei insèctes*. ◇ (log.) Ensèms. – (mat.) *Classa d'equivalença*: Dins un ensèms provedit d'una lèi d'equivalença, cadun dei sota-ensèms formats per lu elements equivalents entre elu doi à doi. ◇ (estad.) Cadun dei intervals disjonchs en que es partit l'ensèms dei valors qu'un caractèr quantitatiu pòu pilhar. 2. Ensèms d'individús definit en foncion d'un caractèr economic, istoric, sociologic: *Classa obriera*, *lucha dei classas*. 3. Categoria, reng atribuit à quauqu'un ò à quauqua ren segond un òrdre de qualitat, de valor, d'importança: *Un esportiu de classa internacionala*. 4. Distincion, elegança, valor, qualitat excepcionala: *Aver totplen de classa*. Sin.: **gaube**, **gaubi**. 5. Cada niveu de l'ensenhament primari e elementari. 6. Division, dins un meme niveu, que recampa d'escolans; l'ensèms d'aquelu

escolans: *Lo promier de la classa*. ◇ *Classa vèrda* ò *classa de natura*, *classa de neu*, *classa de mar*: Sejorn en campanha, en montanha ò à la neu d'una classa d'escolans. ◇ *Classa descubèrta*: Sejorn d'una classa d'escolans m'una tòca pedagogica. 7. Sala ocupada per lu escolans d'una mema division. 8. Ensenhament donat dins li escòlas, collègis e liceus; cors: *Libres de classa*, *faire la classa*. ◇ *En classa*: À l'escòla. 9. Seccion d'un ensenhament: *Classa d'occitan*, *classa d'italian*. 10. (mil.) Ensèms dei joves qu'an la mema annada l'atge de faire lo servici nacional. ◇ *Faire li sieu classas*: Si formar, en parlant d'un jove novelament incorporat dins l'armada; començar d'amolonar d'experiença dins una matèria.

classable, a adj. Que si pòu classar. Var.: **classificable**.

classador n.m. 1. Poartafuèlh, camia per classar e conservar de documents. 2. Mòble mé de compartiments dont son conservats de documents.

classaire, airitz n. Persona que classa.

classament n.m. 1. Accion de classar; lo sieu resultat; biais de classar. 2. Classificacion, reng d'una persona, d'un esportiu...

classar vt. 1. Metre segond un òrdre determinat, de categorias, etc.: *Classar de document*. 2. Classificar. 3. *Classar un site, un monument*: Li reconóisser un interès istoric, estetic ò patrimonial e plaçar la sieu sauvagarda sota lo contraròtle de l'Estat. 4. *Classar un afaire*: Lo considerar coma reglat; (dr.) Lo claure per un non-luèc. ◆ **si classar** v.pr. Obtenir un reng: *Si classar promier*.

classat, ada adj. 1. Sotamés à un classament. ◇ Au tennis, si di d'un jugaire qu'a rejonch un niveu que li permete d'èstre inscrich dins un classament per categorias. 2. Considerat coma reglat, en parlant d'un afaire.

classic n.m. 1. Autor ò artista de l'Antiquitat que s'es inspirat de l'Antiquitat. ◇ Partidari dau classicisme. 2. Autor, obratge, òbra que poàdon servir de modèle e la sieu valor es universalament reconoissuda. 3. La música classica, l'art classic. 4. Cen qu'es confòrme au gust tradicional: *Si vestir en classic*.

classic, a adj. 1. Qu'apartèn à l'Antiquitat greco-romana. ◇ Que s'inspira dei modèles estetics de l'Antiquitat, en parlant dei autors, artistas e òbras dei s. XVI^{n} e XVII^{n}. ◇ Que compoarta l'ensenhament de la lenga e de la cultura grègui e d'aqueli latini: *Faire d'estudis classics*, *un professor de letras classiqui*. *Música classica*: Dei grands autors occidentals, per op. à la varietat, au rock, etc. ◇ Si di d'una epòca, dins l'evolucion artistica d'una civilisacion, quora si conjúgon equilibri e qualitat tecnica. ◇ *Grafia classica*: Grafia de la lenga d'òc (ò occitan) que la sieu origina es ligada à la sieu naissença au s. Xen, e en seguida au sieu espeliment dins l'epòca trobadorenca, cen que li conferisse la sieu vertadiera legitimitat e la sieu identitat. 2. Qu'es un modèle dau genre, que fa autoritat dins un domèni: *Un obratge classic*. 3. Qu'es confòrme à la tradicion, à l'usatge. ◇ (fam.) Qu'es sensa sorpresa, abitual, banal: *Es lo còup classic!* ◇ *Armas classiqui*: Autri que li armas nucleari, biologiqui e quimiqui. Contr.: *armas convencionali*. 4. *Logica classica*: Logica bivalenta que comprèn de lèis, en particulier aquela de la non-contradiccion. – *Logicas non classiqui*: Ensèms dei logicas que comprènon li logicas modali, plurivalenti e afeblidi.

classicisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es classic, confòrme à una tradicion, especialament en art ò en literatura. 2. Doctrina literària e artistica que mete en avant una recèrca de l'equilibri, de la clartat, dau natural. ◇ Ensèms de tendenças e de teorias que si manifèston en França au s. XVII^{n} dins d'òbras literari e artistiqui consideradi coma de modèles.

classificable, a adj. Classable.

classificacion n.f. 1. Classament (d'una espròva esportiva, d'elements en categorias, etc.). ◇ *Tableu de classificacion periodica dei elements*: Tableu que presenta lu elements quimics en foncion dei sieus caractèriticas (nombre d'electrons, etc.). ◇ *Classificacion decimala universala*: Reparticion bibliografica dei conoissenças umani fondada sobre la numerotacion decimala. 2. (mar.) *Societat de classificacion*: Societat que certifica que la nau es construida e entretenguda conformament ai nòrmas de seguretat en li autrejant una nòta.

classificar (*classifiqui*) vt. Metre en òrdre dins una lista en foncion d'un critèri donat (per ex.: resultat esportiu).◆ **si classificar** v.pr. S'inscriure dins una classificacion.

classificat, ada adj. Classat.

clastic, a adj. Natura dei ròcas formadi de brigalhas d'autri ròcas, coma l'arena, lo savèu...

clastomania n.f. Aclinament patologic que mena à degalhar toi lu objèctes.

clastra n.f. 1. Partida d'un monastèri, d'una catedrala, d'una collegiala formada de galarias dubèrti à l'entorn d'una cort ò d'un jardin. 2. La partida clausa d'un monastèri, d'un convent. 3. (fig.) La vida monacla, conventuala. Var.: **claustra**, **claustre**.

clastrar v.t. 1. Embarrar dins una clastra. 2. Tenir (quauqu'un) embarrar dins una pèça, un luèc claus. Var.: **claustrar**, **enclastrar**, **enclaustrar**. ◆ **si clastrar** v.pr. 1. Viure retirat, clastrat. 2. (fig.) S'embarrar (dins un comportament), si bornar (à una ocupacion): *Si clastrar dins lo silenci, dins l'estudi*.

clastral, a adj. Relatiu à la clastra: *Vida clastrala*.

clastrat, ada adj. 1. Que viu dins una clastra; que non soarte d'una clastra: *Religiós clastrat*. 2. Que viu retirat, separat dau monde. Var.: **claustrat**., **enclaustrat**, **enclastrat**.

clau n.f. 1. (arquit.) Caduna dei pèiras en forma d'angle que constituísson un arc, una vòuta. 2. Clavelada. 3. clau (arquit.) Pèça en boasc que retèn la jaina. Aqueu sistema es l'antenat dei cadenatges en betum armat ò en ferronaria (embé la sieu crotz sus lo barri); laissàvon despassar la jaina de cada costat dau barri, li faíon pi un trauc à la travela dont plantàvon una clau en amborn, lo tot aparat de la pluèia per una lausa murada en lo barri.

clau n.f. 1. Pèça metallica que sièrve à claure ò à durbir una serralha, à accionar un mecanisme analògue. ◇ *Sota clau*: Dins un luèc clavat. ◇ *Metre la clau sota la poarta*:

Metre fin à la sieu activitat, en parlant d'un negòci, etc. ◇ *Claus en man*: Completament acabat, lèst à èstre emplegat (una veitura, una maion, etc.). ◇ *Clau de contacte*: Clau que si vira sus la taula de bòrd d'un veïcule per aviar lo motor. 2. (fig.) Cen que juèga un ròtle important: *Un element clau*. 3. Cen que permete d'arribar à quauqua ren: *Aquò es la clau dau succès*. 4. Cen que permete de capir; solucion: *La clau dau mistèri*. ◇ (inform.) *Clau de codatge*: Sistèma que permete de legir en clar un messatge codat. 5. (mús.) Signe plaçat au començament d'una portada e indentifica li nòtas: *Clau de sòl*. 6. Instrument que sièrve à sarrar ò à desfaire, à montar ò à desmontar: *Clau plata, clau de 12*. 7. (mús.) Pèça mobila que duèrbe ò tapa lu traucs d'un instrument de vent. 8. (mús.) Element mobile que permete d'accionar lu marteus d'un piano, etc.: li claus blanqui per jogar li nòtas, li claus negri per lu bemòls e lu dièsis. 9. Element mobile que sièrve à accionar lu marteus d'una màquina per escriure, à intrar d'informacions dins un computador, à compauar un n° de telefòne, etc. 10. (arquit.) *Clau de fusta*: Barra de fèrre que sièrve à sostenir, à mantenir un barri ò un element d'armadura. 11. (espòrts) Presa de lucha, de judò portada m'au braç per immobilisar l'adversari.

claufir vt. Claufit.

claufit, ida adj. Clafit.

claure vt. 1. Barrar, tapar. 2. Enviroutar d'una baranha.

claus, a adj. 1. Barrat, clavat. 2. *Maion clausa*: Maion de prostitucion. 2. Provist d'una baranha. Acabat: *L'incident es claus*.

claus n.m. 1. Terren cultivat. 2. (dr.) *Lo claus e lo cubèrt*: La baranha e lo teule.

clausadura n. f. Clausura.

clausar vt. Claure. Sin.: **embaranhar**.

clausat, ada adj. Provist d'una clausadura. Var.: **clausurat**.

clausissa n.f. Clauvissa.

clausa n.f. Clàusola.

clàusola n.m. (dr.) Disposicion particuliera d'un acte juridic. ◇ *Clàusola d'estile*: Clàusola comuna ai actes juridics d'una mema natura. ◇ (per ext.) Formula consacrada e sensa importança. ◇ *Clàusola compromissòira*: Clàusola que prevé un arbitratge en cas de garrolha. ◇ *Clàusola penala*: Que fixa lo montant de l'indemnitat de pagar en cas de l'inexecucion d'un contracte ò de retard dins l'execucion. ◇ *Clàusola resolutòria*: Que prevé la resolucion automatica de l'acte se una dei partidas non remplisse lu sieus engatjaments ò s'acapita un eveniment imprevisible independent de la volontat dei partidas. Var.: **clausa**, **clàusula**.

clausonar vt. Separar per de parets. ◇ (fig.) Separar completament. Sin.: **entremiejar**, **compartimentar**.

clausonat, ada adj. Separat per des parets. ◇ (fig.) Separat completament: *De gropes de recèrca tròup clausonats*.

clausonatge n.m. 1. Accion de clausonar. 2. Ensèms de parets. Sin.: **mejançaria**.

clausonisme n.m. Sintetisme.

claustracion n.f. Accion d'embarrar quauqu'un dins una clastra; lo sieu resultat. Sin.: **enclastrament**. ◇ (psiquiatria) Reclusion volontària d'una persona au sieu, per paur dei contactes socials ò per indiferença per aquelu contactes.

claustral, a adj. Clastral.

claustrar vt. Clastrar.

claustre n.m. Clastra.

claustrofòbe, a adj. e n. Que sofrisse de claustrofòbia.

claustrofòbia n.f. Paur morbida de si retrovar dins un espaci claus.

claustromania n.f. (psiquiatria) Comportament d'un subjècte que s'impausa la claustracion.

clausula n.f. (ret.) Darrier membre (d'un periòde oratòri, d'un vèrs, d'una estròfa).

clàusula n.f. Clàusola.

clausura n.f. 1. Obratge, baranha que delimita un espaci, un terren. 2. Encencha d'un monastèri que definisse l'espaci reservat ai solets religiós; lèi canonica qu'empacha l'intrada e la sortida per aquela encencha. ◇ (per ext.) Vida claustrala. Sin.: **clausadura**.

clausurar vt. Clausar.

clausurat, ada adj. Clausat.

clauvissa n.f. Arcèli. Var.: **clausissa**.

clavadura n.f. Fach de clavar, d'acabar; conclusion.

clavaire, airitz n. Persona que tèn lu còmptes d'una associacion, etc. ◆ n.m. (anc.) 1. Aqueu que tenia li claus d'una ciutat. 2. Collector dei talhas, comptable public.

clavar vt. 1. Metre sota clau. 2. Acabar: *Clavar un discors*. 3. Agantar (un peis) en donant una gacilhada à la linha. ◆ vi. 1. Accionar una serralha. 2. Acabar. 3. À la pesca, donar una gacilhada à la linha per agantar lo peis qu'a mordut. Sin.: **ferrar**.

clavaria n.f. Tesauraria.

clavecin n.m. Instrument de música dei coardas metalliqui peçugadi e à clavier.

clavecinista n. Persona que soana lo clavecin.

clavelada n.f. 1. Varietat de raia, finda sonada *ferrassa*. 2. Clavelina.

claveladura n.f. Accion de clavelar.

clavelar vt. Fixar au mejan d'un claveu; garnir de claveus.

clavelaria n.f. Fabrega de claveus.

clavelat, ada adj. 1. Fixat au mejan d'un claveu. 2. (veter.) Clavelós.

clavelet n.m. Pèça dau mecanisme d'una arma de fuèc que laissa partir lo còup quora es preissada per lo tiraire.

clavelier, a n. Persona que fa ò vende de claveus.

clavelina n.f. Malautia contagiosa dau moton, analòga à la vairòla. Var.: **clavelada**.

clavelòcho n.m. Clavelier.

clavelós, oa adj. (veter.) Que sofrisse de la clavelina. Var.: **clavelat**.

clavet n.m. (mar.) Aisina de fèrre emplegada en calafatatge, de forma cairada, ponchuda au sieu cap, d'un trentenau de cm de lòng per durbir la cima d'una cavilha e li plaçar un conhet. Sin. **escaupre**.

claveta n.f. 1. Pichina cavilha metallica que, passada au travèrs d'una autra pèça (bolon, cavilha mai gròssa), permete de l'immobilisar. 2. Pèça d'acier que, inserida dins lo diamètre de doi pèças concentriqui, li rende solidari en rotacion.

clavetar vt. Fixar ò assemblar au mejan d'una claveta.

clavelat, ada adj. Constellat: *Un ceu clavelat d'estelas*.

clavelet n.m. Dins una arma de fuèc, pèça solidària de la destenda, que comanda lo còup. Sin.: **gacheta**.

clavetatge n.m. (tecn.) Accion ò biais de clavelar; lo resultat de l'accion de clavelar.

claveu n.m. 1. Vergueta metallica ponchuda à una extremitat e aplatida à l'autra, per fixar, assemblar. Sin.: **poncha**, **agut**. ◇ *Claveu doblat*: Claveu corbe mé doi ponchas. ◇ *Maigre coma un claveu*: Totplen maigre. 2. Lo mont de pietat: *Metre quauqua ren au claveu*. ◇ (fig.) *Plantar un claveu*: Faire de deutes. 3. *Claveu de giròfla*: Boton dau giroflier. 4. (arquit.) Caduna dei pèiras en forma d'angle que constituísson un arc, una vòuta. ◆ n.m. pl. (anc.) Passatge pedonal: *Traversar entre lu claveus*.

clavicoarda n.m. Instrument dei coardas picadi e provedit d'un clavier, antecessor dau piano.

clavicula n.f. Cadun dei doi oàs lòngs que fan partida de la cintura escapulària e van de l'esternum à l'omoplat.

clavicular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai claviculas.

clavier n.m. Ensèms dei claus d'un instrument de música (piano, jorgina, etc.), d'una màquina per escriure, d'un terminal informatic, etc.: *Un telefòne à clavier*. ◆ n.m. pl. Instruments qu'emplégon un clavier: *Èstre ai claviers, tenir lu claviers dins un grope*.

clavina n.f. Clavelina.

clavista n. (arts graf.) Professional que travalha sobre un clavier de composicion.

clavisteu n.f. Ferrolh.

claxon [klak'suη] n.m. Avertissèire sonòre dei veituras, camions, etc. Var.: **klaxon** (angl.). Sin.: **còrna**.

claxonar vi. Emplegar lo claxon per si senhalar. Var.: **klaxonar**. Sin.: **cornar**. ◆ vt. Avertir (quauqu'un) en claxonant.

clea n.f. 1. Obratge fach de fieus ò de latas entrecrosats, que laissa passar lo lume. 2. Estatgiera amovibla facha d'aqueu biais, dins un refrigerator, per faire secar lu fromais, etc. 3. Envelopa de vese, de palha, etc., per li botelhas. Var.: **cleda**. Sin.: **clissa**.

clear (*cleï*) vt. 1. Palhar, en parlant d'una botelha. 2. Garnir de cleas, de cledons. Var.: **cledar**.

cleat, ada adj. 1. Garnit de cleas, de cledons. 2. Palhat. Var.: **cledat**.

cleda n.f. Clea.

cledar vt. Clear.

cledat, ada adj. Garnit de cleas, de cledons.

cledier, a n. Persona encargada de faire secar li castanhas sus una clea.

cledissa n.f. Clissa.

cledon n.m. Clea per lu fromais.

clefte n.m. Montanhard liure dins la Grècia otomana.

clemença n.f. 1. Vertut que poarta à esparnhar un colpable ò à demenir la sieu pena. 2. Doçor clematica. Var.: **cleméncia**.

clement, a adj. 1. Qu'agisse mé clemença, que manifèsta de clemença. 2. Doç, gaire rigorós: *Un ivèrn clement*.

clementina n.f. Mandarina d'una varietat de la pèu fina, fruch dau clementinier.

clementinier n.m. Aubrilhon vesin dau portegalier (Familha dei rutaceas).

clepsidra n.f. Relòri antic, d'origina egipciana, que mesurava lo temps au mejan d'aiga que s'escorria dins un recipient graduat.

cleptofòbia n.f. Paur morbida d'èstre encusat de raubaria.

cleptoman(e), a adj. e n. Que sofrisse de cleptomania.

cleptomania n.f. Impulsion patologica que mena à raubar.

clerc n.m. Clergue.

clergat n.m. Ensèms dei clergues, dei religiós d'una religion, d'un país: *Lo clergat catolic*, *lo clergat occitan*. Sin.: **clergia**. Var.: **clericat**, **clerjat**.

clergatura n.f. Dinhitat de clergue; estat, condicion de clergue. Var.: **clericatura**.

clergia n.f. 1. Clergat. 2. Clergatura. ◇ (ist.) *Privilègi de clergia*: Privilègi que permetia ai mèstres e ai estudiants de l'Universitat de París d'èstre jutjats per un tribunal eclesiastic.

clergue n.m. 1. Aqueu qu'es intrat dins l'estat eclesiastic: *Lu clergues e lu laïcs*. 2. (lit. ò iron.) Letrat, saberut: *Èstre grand clergue en quauqua ren*. 3. Emplegat d'un estudi d'oficier public ò ministerial: *Clergue de notari*. Var.: **clerc**.

clerguejar vi. (pej.) Parlar, si comportar coma un clergue.

clergyman n.m. (mòt anglés) 1. Ministre protestant anglo-saxon. 2. *Vestit de clergyman*: Vestit vesin au vestit civil, adoptat per lu prèires catolics despí lo 1963.

clerical, a adj. Relatiu ai clergues. ◆ adj. e n. Partidari dau clericalisme.

clericalament adv. Relativament à la religion, ai clergues.

clericalisacion (-izacion) n.f. Aumentacion dau ròtle dei clergues dins lu afaires publics.

clericalisar (-izar) vt. Modificar lo tractament dei afaires publics en aumentant lo ròtle dei clergues.

clericalisme n.m. Opinion, tendença favorabla à l'intervencion dei clergues dins lu afaires publics.

clericat n.m. Clergat.

clericatura n.f. Clergatura.

clerjat n.m. Clergat.

clerjon n.m. 1. Pichin clergue. 2. Jove que sièrve la messa, enfant de còr.

cleroc n.m. (Antiqu.) Colon atenian que restava ciutadan de la maire pàtria.

cleroquia n.f. (Antiqu.) Colonia de clerocs.

clic n.m. (inform.) Accion d'esquiçar e de laissar anar rapidament un dei botons de la rateta. *Faire (un) clic. Faire doi clics sus aquesta icòna.*

clic interj. (onomatopea) Sièrve per exprimir un bosin sec, un clacatge breu e imprevist. Var.: **clica**.

clic clac Onomatopea per exprimir un pareu de clics. Var.: **clica claca**.

clica n.f. 1. Grope de personas pas gaire recomandables: *Una brava clica de pelandrons*. 2. Ensèms dei clarons e tamborns d'una música militària. 3. (sociol.) Grope primari que lu sieus membres son ligats per d'obligacions recipròqui.

clica interj. (onomatopea) Clic.

clica claca interj. (onomatopea) Clic clac.

clicadís n.m. Succession de bosins leugiers, sonòres, produchs per de còrs que si pícon dintre: Clicadís d'espadas, de culhiers, de claus agitadi. ◇ Bosin anormal d'un motor d'una automobila, deugut au fenomène de detonacion..

clicar (*cliqui*) vi. (inform.) Seleccionar una opcion en faguent un clic.

clichar vt. (arts graf.) Alestir, establir un clichat, en particulier en colant un aliatge metallic dins l'estampa d'una composicion tipografica.

clichat n.m. 1. Imatge fotografic negatiu. ◇ (arts graf.) Placa metallica ò de plastic que poarta en releu l'estampa d'una composicion tipografica, en vista de la sieu impression. 2. (fig. e pej.) Idèia tròup sovent redicha; luè comun, banalitat.

clichatge n.m. (arts graf.) Accion de clichar.

client, a n. 1. Persona que, en pagant, obtèn una mèrç, un servici. Sin.: **practica**, **candolier**. 2. (Antiqu.) Plebeian que si plaçava sota lo patronatge d'un patrician. 3. (inform.) Computador que, en un malhum informatic, comunica m'un servidor que li manda d'informacions ò li fornisse de servicis divèrs. 4. (inform.) Programa informatic que sollicita d'informacions ò de servicis d'un servidor: *Client FTP*, *client de messatjaria*.

clientèla n.f. 1. Ensèms dei clients (d'una botiga, d'un país, d'un establiment): *Aver una clientèla nombroa*. Sin.: **pràctiga**. 2. Fach d'èstre client. 3. (Antiqu. rom.) Ensèms dei clients sota la proteccion d'un patron. 4. Ensèms dei partidaris, deis electors d'un partit, d'un òme politic.

clientelisme n.m. (pej.) Fach, per un òme ò un partit, de cercar d'enlargar sa clentèla per de procediment pauc ò pron demagogics.

clima n.m. 1. Ensèms dei fenomènes meteorologics (temperaturas, vent, precipitacions, pression) que caracteríson l'estat mejan de l'atmosfèra e la sieu evolucion dins un luèc donat. 2. Ensèms dei circonstanças dins li qualas si viu; ambient.

climatèr(i) n.m. Epòca de la vida que correspoande à la menopausa per la frema e à l'andropausa per l'òme.

climaterica adj. f. e n.f. *Annada climaterica* ò *climatica*: Si di de caduna dei annadas de la vida que son de multiples de 7 ò de 9, que lu Ancians diíon critiqui, sobretot la 63ª (*granda climaterica*), produch de 7 per 9.

climatic, a adj. Relatiu au clima. ◇ *Estacion climatica*: Reputada per l'accion benvolenta dau sieu clima.

climatisacion (-izacion) n.f. Creacion ò manteniment de condicions determinadi de temperatura e d'umiditat dins una encencha e dins un local; ensèms dei mejans per li arribar.

climatisaire (-izaire) n.m. Aparelh de climatisacion.

climatisar (-izar) vt. 1. Assegurar la climatisacion de (un luèc). 2. Rendre (un aparelh) pròpri à resistir à l'accion dei climas extrèmes.

climatisme n.m. Ensèms dei questions que pertòcon li estacions climatiqui (igièna, organisacion, terapeutica) e dei mejans mes en òbra per lo sieu foncionament.

climatologia n.f. Estudi scientific dei climas.

climatologic, a adj. De la climatologia.

climatològue, òga n. Especialista de la climatologia.

climatopatologia n.f. Estudi dei efèctes patogènes dei climats sobre l'organisme.

climatoterapia n.f. Emplec terapeutic dei proprietats de divèrs climas.

climatoterapic, a adj. Relatiu a la climaterapia.

climax n.m. (ecol.) estat ideal d'equilibri rejonch per l'ensèms soal-vegetacion d'un mitan natural donat (la biomassa li es maximala).

climograma n.m. Grafic dei temperaturas e de la pluviositat mejani d'un luèc dins lo debanament dau temps.

clin, a adj. 1. Pas drech, oblic, en parlant d'una persona que si baissa per rabalhar quauqua ren ò per saludar. 2. Portat naturalament: *Clin à la ràbia*. Var. (2): **aclin**.

clinament n.m. Accion de clinar, de si clinar. Sin.: **enclinason**, **abaissadura**.

clinar vt. 1. Metre en posicion oblica. 2. Baissar, en parlant de la tèsta, per espècte, vergonha, etc. ◆ **si clinar** v.pr. Si corbar, per respècte ò per sotamission.

clindamicina n.f. Antibiotic actiu sobre li bacterias Gram positiu.

clinhada n.f. Ulhada. Sin.: **batre d'uèlh**.

clinhament n.m. Accion de clinhar. Sin.: **ulhada**.

clinhar vt. e vi. 1. Clavar à mitan lu uèlhs per concentrar lo regard sus quauqua ren ò sota l'efècte dau lume, dau vent, etc. 2. Clavar e durbir alternativament li parpèlas: *Clinhar dei uèlhs*. Sin.: **clucar**, **clugar**, **clucatejar**, **clugatejar**, **guinhar**, **parpelejar**.

clinic, a adj. 1. Que si fa directament au malade, après un examèn: *Diagnostic clinic*. ◇ *Signe clinic*: Signe que lo mètge destria per lo solet usatge dei sens (sensa intervencion biologica ni radiologica). 2. (psicol.) *Psicologia clinica*: Branca de la psicologica que si fixa coma tòca l'investigacion en profondessa de la personalitat au mejan de discussions non directivi, d'observacions dau comportament.

clinica n.f. 1. Establiment privat per pilhar en carga lu malauts: *Clinica cirurgicala*. 2. Ensenhament medical donat en presença dei malauts; conoissenças ensinda dispensadi. ◇ *Servici de clinica*: Servici d'espitau qu'es dirigit per un professor nomenat per la facultat de

medecina. – *Cap de clinica*: Mètge qu'assegura, dins un servici de clinica, l'ensenhament dei estagiaris.

clinicament adv. D'après lu signes clinics.

clinicat n.m. Foncion de cap de clinica.

clinician, a adj. e n. Mètge qu'estúdia li malautias per l'examèn dirècte dei malauts.

clinocefalia n.f. Desformacion dau crani en forma de sèla.

clinodactilia n.f. Desviada dei dets ò dei arteus.

clinofilia n.f. Frapament malautís de s'anar alechar. Var.: **clinomania**.

clinomètre n.m. 1. Aparelh que mesura la penda d'un terren. 2. Instrument previst per mesurar lo clinament de la quilha d'una nau, rapoart à l'orizontala. 3. Aparelh emplegat dins l'aviacion per verificar l'orizontalitat d'una aeronau. Var.: **inclinomètre**.

clinopiroxène n.m. Piroxène monoclinic.

clinorombic, a adj. Monoclinic.

clinostat n.m. 1. Aparelh que mesura lo clinament. 2. Aparelh emplegat per l'estudi de la pesantor sus la creissença dei vegetals.

clinostatic, a adj. Relatiu ai fenomèns fisiologics provocats per la posicion ajaçada.

clinostatisme n.m. Lo tot dei efèctes fisiologics deuguts a la posicion ajaçada per l'èstre uman.

clinoterapia n.f. Tractament medicau basat sus lo repaus au lièch.

clip n.m. (mòt anglés) Benda vidèo promocionala; film qu'acompanha una cançon. Var.: **videoclip**.

clipper n.m. (mar., angl.) Quatre-aubres.

cliquejar vi. Faire audir un clicadís. Var.: **cliquetar**.

cliquèlas n.f. pl. Claquetas.

cliquetar vi. Cliquejar.

cliquetas n.f. pl. Claquetas.

clissa n.f. Clea. Sin.: **cledissa**, **clea**, **cleda**.

clistèri n.m. Lavament; seringa per lu lavaments.

clitoridectomia n.f. Ablacion cirurgicala dau clitòris. Sin.: **excision**.

clitoridian, a adj. Dau clitòris.

clitòris n.m. (anat.) Pichin organe erectile situat à la partida superiora de la vulva. Sin.: (pop.) **dardalhon**.

cloaca n.m. 1. Receptacle dei aigas bruti, dei imondícias; luèc foarça brut, massa d'aiga infècta; luèc foarça brut. Sin.: **escolador**, **pati**, **suèlha**, **dogat**. 2. (fig. e lit.) Fogau de corrupcion morala ò intellectuala. Sin.: **avaliment**, **infamia**, **vilania**. 3. (zool.) Orifici comun dei vias urinari, intestinali e genitali d'unu vertebrats (especialament lu auceus).

cloacal, a adj. (zool.) Dau cloaca.

cloasma n.m. Ensèms de tacas bruni sus la pèu de la cara, d'origina ormonala.

cloca n.f. e adj. f. Chòssa. Sin.: **clussa**.

clocada n.f. Coada de polalhons. Sin.: **clussada**.

clocar vi. Chossar. Sin.: **clussar**.

clòcha n.f. (fam.) Persona que, en mitan urban, viu sensa travalh, sovent sensa domicili fixe, e sobreviu gràcias à la mendicitat. Sin.: **corcavestit**., **baronaire**.

clofibrat n.m. Medicament per faire baissar lo colesteròl.

clomifène n.m. Medicament per desganchar l'ovulacion.

clonal, a adj. Relatiu à un clòne.

clonar vt. (*clòni*) (biol.) Practicar lo clonatge de, reprodurre per clonatge.

clonatge n.m. (biol.) Accion d'obtenir, per cultura, de cellulas vivi identiqui à partir d'una cellula unica. Per extension, reproduccion d'un animau per aqueu biais.

clòne n.m. 1. (biol.) Individú ò populacion que provèn de la reproduccion vegetativa ò asexuada d'un individú unic. ◇ Ensèms dei cellulas que resúlton dei partiment successius d'una cellula unica sensa minga diferenciacion. 2. (fig., fam.) Individú que seria la còpia confòrma d'un autre individú. 3. (inform.) Computaire ò microcomputaire totalament compatible m'un modèle donat.

clonia n.f. Contraccion brèva e involontària d'un muscle.

clonic, a adj. Dau clònus ò de la clonia.

clonidina n.f. Molecula quimica utilisada per faire baissar l'iperpression arteriala.

clonorquiasi n.f. Mena de parasitòsi dau fetge.

clònus n.m. (med.) Contraccion repetida d'un muscle provocada per lo sieu estirament e que provòca una trepidacion dau segment de membre interessat.

cloquier n.m. 1. Obratge (torre, barri, etc.) destinat à recevre de campanas. Sin.: **campanau**. 2. Parròquia.

cloquierisme n.m. Estacament particulier, estrech, au pichin relarg dont si viu. Sin.: **campanilisme**.

cloquieròt n.m. Pichin cloquier.

clòr(e) n.m. Gas toxic d'un jaune verdastre, de l'odor sufocanta, que si pòu extraire dei clorures naturals e que s'emplega en solucion coma desinfectant; element (Cl) de n° atomic 17 e de massa atomica 35,453 (Familha dei alogènes). ■ Si prepara lo clòre per electrolisi dau clorure de sòdi. Lo clòre a una granda activitat quimica. Destruge la partida coloranta dei matèrias vegetali e animali. S'emplega industrialament per blanquir li estòfas e per alestir divèrs compauats (aiga de Javel, pirotecnia, etc.).

cloracion n.f. 1. Assaniment de l'aiga au mejan de clòre. 2. (quim.) Substitucion d'un atòme de clòre à un atòme d'idrogène.

cloral n.m. Aldeïde triclorat CCl_3CHO, à passat temps emplegat coma ipnotic.

cloralòsa n.f. Combinason de cloral embé de glucòsa.

clorambucil(e) n.m. Medicament d'usança contra la leucemia linfocitària.

cloramfenicòl n.m. Antibiotic actiu sobre un beu nombre de bacteria (bacilles de la fèbre tifoïda ò paratifoïda, per ex.).

cloramina n.f. Amina clorada à l'azòt utilisada coma antiseptic.

clorat n.m. Sau de l'acide cloric.

clorat, ada adj. (quim.) Que contèn de clòre coma element constitutiu.

cloratge n.m. Operacion que sotamete un teissut à l'accion dau clòre.

clorèla n.f. Alga vèrda unicellulària d'aiga doça, foarça comuna.

cloremia n.f. Taus de clòre dins la sang.

cloric, a adj. *Acide cloric*: Acide $HclO_3$.

cloridrat n.m. Sau de l'acide cloridric e d'una basa azotada.

cloridria n.f. Taus d'acide cloridric liure e de clòre, combinat ai matèrias organiqui dau suc gastric.

cloridric, a adj. *Gas cloridric*: Clorure d'idrogène (HCl), gas incolòre que l'odor ponhe. ◇ *Acide cloridric*: Solucion acida d'aqueu gas dins l'aiga, emplegada dins lo tractament dei metaus, la produccion de matèrias plastiqui, etc.

clorit n.m. (miner.) Sau de l'acide clorós.

clorofenòl n.m. Un dei tres desribats clorats (quau que sigue) dau fenòl.

clorofibra n.f. Fibra sintetica, ininflamabla, fabricada à partir de policlorure de vinil pur.

cloroficea n.f. *Cloroficeas*: Classa d'algas d'aiga doça e marina, finda dichi *algas vèrdi*, qu'an coma solet pigment la clorofilla.

clorofilla n.f. Pigment vèrd dei vegetals, sintetisat dins lu cloroplastes en presença de lume, e que lo sieu ròtle es essencial dins la fotosintèsi.

clorofillian, a adj. De la clorofilla.

clorofluorocarbòni n.m. Organoclorat gasós emplegat particularament dins lu aerò-sòls, lu isolants, lu refrigerants, qu'entira la dissociacion dei moleculas d'ozòne de l'estratosfèra. Var.: **clorofluorocarbure**.

clorofluorocarbure n.m. Clorofluorocarbòni.

clorofòra n.m. Amorier d'Àfrica e de Guiana que lo sieu boasc (irocò) es foarça preat per la fustaria e la bastison navala.

cloroformar vt. (*clorofòrmi*) Anestesiar au clorofòrme.

clorofòrme n.m. Liquide incolòre ($CHCl_3$), d'una odor eterada, que resulta de l'accion dau clòre sobre l'alcòl, que s'emplegava à passat temps coma anestesiant.

cloroformiat n.m. Sau ò estèr de l'acide cloroformic.

cloroformic, a adj. Que pertòca lo clorofòrme.

cloroformizacion n.m. Accion de cloroformar.

clorometilic, a adj. Si di de l'etèr-oxide constituit per l'azòt de metil monoclorat.

clorometria n.f. Dosatge dau clòre dins una solucion.

clorometric, a adj. Relatiu à la clorometria.

cloronaftalèn(e) n.m. Desribat monoclorat de naftalèn.

cloropenia n.f. (med.) Baissa de clorure dins lu liquides organics, particulierament dins lo serum sanguin e lo liquide cefalò-raquidian.

cloropidat n.m. *Cloropidats*: Familha de mosquilhons fitofagues que la sieu larva pòu èstre nosibla ai cerealas.

cloropicrina n.f. Derivat nitrat dau clorofòrme, emplegat coma gas de combat, coma agent de destruccion dei garris e coma insecticide.

cloroplast n.m. Corpuscule dei cellulas vegetali qu'es colorit per la clorofilla e es sèti de la fotosintèsi.

cloroprèn(e) n.m. Desribat clorat dau butadiène, que la sieu polimerisacion dona un cauchoc sintetic, lo *neoprène*.

cloropromasina n.f. Neuroleptic màger, dau grope dei fenotiasinas, que fuguèt lo promier neuroleptic sintetisat.

cloròps n.m. Mosca embé lu uèlhs vèrds, que la sieu larva viu dins li estoblas dei cerealas, entirant una malautia dau blat e de l'òrdi.

cloroquina n.f. Medicament desribat de la quinoleïna e emplegat dins lo tractament dau paludisme.

clorós, oa adj. *Acide clorós*: Acide $HClO_2$ (non isolat).

cloròsi n.f. 1. Disparicion parciala de la clorofilla dins li fuèlhas d'un vegetal, cen que li fa jaunir. 2. (med. vièlh) Anemia ipocròma de la filha.

clorosulfat n.m. Sau ò estèr de l'acide clorosulfuric. Es un liquide qu'estofa e que fuguèt emplegat per lu Alemands en lo debanament de la primiera guèrra mondiala.

clorosulfur(e) n.m. Combinason d'un clorure e d'un sulfure.

clorotiazide n.m. Diuretic foarça actiu utilisat per via bucala dins lo tractament dei sindròmes edematós.

clorotoluèn(e) n.m. Un dei desribats clorats (quau que sigue) dau toluène.

clorovanadat n.m. Sau clorada de vanadi.

clorovaporisacion (-izacion) n.f. Demai de sudada dei organes vegetals vèrds esclairats e atribuit à una accion clorofilliana.

clorotica adj. e n.f. (med.) Pertocada de cloròsi.

clorur(e) n.m. Combinason dau clòre m'un autre còrs autre que l'oxigène; en particulier, sau de l'acide cloridric. ◇ *Clorures descolorants*: Clorures mesclats à d'ipoclorits, coma lo clorure de caucina e l'aiga de Javel. ◇ *Clorure d'etil:* Liquide incolòre de l'odor aliaçat, qu'es pas irritant, foarça cremable que bulhe à 12,5° C. Es un anestesic poderós.

clorurar vt. Combinar mé de clòre, transformar en clorure (un còrs).

clorurat, ada adj. Que contèn de clorure.

cloruremia n.f. Presença de clorure dins lo sang.

clòsc n.m. Escalha de clausissa.

clòsca n.f. 1. Gruèllha. 2. Cabòcha.

close-combat n.m. (mòt anglés) Combat sarrat, à mans nudi.

clòt n.m. Planesteu cultivat.

clua n.f. (geogr.) Vau estrecha. Sin.: **estrech**.

club ['klœb] ò ['klyb] n.m. (mòt anglés) 1. Societat, associacion politica, culturala, esportiva. ◇ *Club d'investiment*: Gropament d'esparnhants per metre en comun un poartafuèlh de valors mobiliari. 2. Ceucle dont de personas s'acàmpon per jugar, charrar, lièger. 3. *Cadieràs club*: Cadieràs larg de cuer dei annadas 1930, à l'origina de forma cubica.

club ['klyb] ò ['klœb] n.m. (mòt anglés) Cròça de gòlf.

clubista n. Sòci d'un club politic, especialament sota la Revolucion francesa.

clunisian, a adj. (relig.) De l'òrdre de Cluny.

clucar vt. e vi. Clinhar.

clucatejar vt. e vi. Clinhar.

clugar vt. e vi. Clinhar.

clugatejar vt. e vi. Clinhar.

clupeïdat n.m. Clupeïde.

clupeïde n.m. *Clupeïdes*: Familha de peis ossós coma la sardina, l'alòsa. Var.: **clupeïdat**.

cluquejant, a adj. Que cluqueja. ◇ *Fuèc cluquejant* ò *cluquejant* (n.m.): Fanau que s'acende e s'amuèrce alternativament per senhalar un cambiament de direccion, un perilh, etc. Sin.: **pluguetant**.

cluquejar vi. Que s'acende e s'amuèrce, en parlant d'un lume, d'un fanau. Sin.: **pluguetar**.

clus, a adj. Escur, dins lo lengatge dei trobadors. *Lo trobar clus de Marcabrun*.

clussa n.f. e adj. f. Chòssa. Sin.: **cloca**.

clussar vi. Chossar.

cluster ['klystɛr] ò ['klœstœr] n.m. (mòt anglés) 1. (inform.) Ensèms d'unitats foncionali interconnectadi au mejan d'un malhum qu'agísson coma una soleta unitat. 2. (quim.) Gropament d'atòmes d'un meme element, units entre elu per de foarças de valença ò per de foarças residuali que mantènon l'identitat de l'ensèms. 2. (mús.) Atac simultaneu, d'azard ò non, de mai d'una nòta sus un clavier, un instrument à coardas, etc.

cm Simbòle dau centimètre.

Cm Simbòle dau curi.

cm² Simbòle dau centimètre-cairat.

cm³ Simbòle dau centimètre-cube.

cmèr, a adj. e n. Dei Cmèrs, pòble dau Cambòdge. ◆ n. Lenga oficiala dau Cambòdge. Sin.: **cambodgian**.

cnemida n.f. Cambiera de cuer ò de metal dei sordats de la Grècia antica.

cnidari n.m. *Cnidaris*: Embrancament d'animaus diploblastics provedits de cellulas urticanti dichi *nematocistes*. Sin.: **celenterat**.

cnidiat n.m. *Cnidiats*: Protozoaris parasits provedits d'un, doi ò tres cnidocistes. Var.: **cnidosporidiats**.

cnidocile n.m. Apendici tactile sensible au contacte d'unu còrs forastiers portat per lo nematoblaste dei cnidaris.

cnidociste n.m. Autre nom dau nematociste dei cnidaris.

co Forma prefixada dau latin *cum* (embé) que marca l'afrairament, la participacion, la simultaneïtat...: *Coautor*, *coabitacion*.

Co Simbòle dau cobalt.

cò prep. lat. pop. *in casa*, es a dire "dins la maion". Quora es seguida d'un nom d'èstre animat, d'un pronom personal ò d'un possessiu, indica la situacion en un luèc, una epòca. Ex.: *En cò de Joan, de ieu, de tu, en cò mieu*. Var.: **à cò**. Ex.: *À cò de Codrian*, *de Gilós, de Martin* dins la toponimia dei coalas au ponent de Niça, ai alentorns de Cremat, Bellet. Parriera remarca dins lo masatge de Sant Bernart (Desertetto en ital.) dins la Val Ges, comuna de Vaudier (Valdieri): *À cò de Luiset, de Biava, de Trimai, de Janet, de Còl,...*

coa n.f. ['kua] 1. Partida dau còrs de nombrós vertebrats, posteriora à l'anus, sovent alongada e flexibla, que lo sieu acte esqueletic es un prolongament de la colomna vertebrala. 2. Extremitat dau còrs, opauada à la tèsta, dins divèrsi espècias animali: *La coa de la sèrp*. ◇ (fig. fam.) *Sensa coa ni tèsta*: Incoerent. Sin.: **aquò ten pas drech**. ◇ *Finir en coa de peis*: S'acabar bruscament, sensa clavadura vertadiera. ◇ *Faire una coa de peis*: Si rabatre bruscament après aver despassat un veïcule. ◇ *S'en torna embé la coa entre li cambas*: Èstre vergonhós après un falhiment. 3. Partida arriera: La coa d'un avion. 4. Apendici en forma de coa: *Coa d'una nòta, d'una letra*. 5. Pecol d'una fuèlha, dei flors e dei fruchs: *Una tisana de coas de cerièas*. 6. Partida d'un objècte que sièrve per l'agantar: *La coa d'una caçairòla*. 7. Partida d'un vestit que tòca per tèrra, darrier: *La coa d'una rauba*. 8. Benda de pergamin fixada en bas d'un acte e que supoarta lo sageu. 9. Verga de boasc tronconica, garnida à l'extremitat mai pichina d'una rondela de cuer, que sièrve à mandar li bilhas, au bilhard. 10. (astron.) Traça luminoa, contituida de gas ò de pòuvera, que vèn de la cabeladura d'una cometa e totjorn dirigida à l'opauat dau Soleu sota l'efècte dau vent solari ò de la pression dau raiar solari. 11. Cen qu'es à la fin, à l'extremitat de quauqua ren: *La coa d'una chavana*. 12. Darriera partida, darriers rengs d'un grope qu'avança: *La coa d'un cortègi*. 13. Fila de personas qu'aspèron lo sieu torn: *Faire la coa davant un negòci*. Sin.: **alinhada**. – *À la coa dau lop*: Un darrier l'autre. 14. Ensèms dei darrieri veituras d'un tren, etc. – *En coa*: À l'arrier. 15. Darriers rengs d'un classament. 16. (mat.) *Teoria dei coas*: Estudi matematic dei trafegs e dei flux, qu'aplica lo calcul dei probabilitat ai fenomènes dins lu quaus un nombre d'objèctes ò d'usanciers dévon asperar per obtenir un servici determinat.

coabitant, a n. Persona que coabita.

coabitacion n.f. 1. Fach de coabitar. 2. (polít.) Presença à l'encòup d'un govèrn, d'una majoritat parlamentària e d'un cap de l'Estat de tendenças politiqui diferenti.

coabitar vi. 1. Abitar ensèms dins una maion ò dins un territòri. 2. Coexistir au dintre d'un ensèms.

coa blanca n.m. Cuu blanc (auceu).

coac n.m. Son faus e discordant vengut de la votz ò d'un instrument de música. Sin.: **broncada**.

coacada n.f. Accion de coacar: crit de la granolha.

coacar vi. Faire audir lo sieu crit, en parlant de la granolha. Sin.: **granolhar**.

coaccion n.f. Coercicion.

coacervat n.m. (biol.) Estructura macromoleculària fluida mé mai d'una fasa.

coach ['kotʃ] n.m. (mòt anglés) 1. (vièlh) Automobila clausa mé doi poartas e quatre vitres, que lu dossiers dei sieus sètis de davant s'abàisson per laissar passar vèrs li plaças de darrier. 2. Entraïnaire esportiu. Sin.: **adestraire**, **engaubiaire**, **adralhaire**. 3. Persona que practica lo coaching (2).

coaching n.m. (mòt anglés) 1. (espòrts) Organisacion dei remplaçaments, dins un espòrt collectiu: *Faire un boan coaching*. 2. Metòde que consiste à dirigir, instruir e entraïnar una persona ò un grope de personas, mé l'objetiu de rejónher una tòca ò de faire perdre d'abitudas especifiqui. Si pòu faire sota forma de conversacions per motivar, de seminaris, d'atalhiers e de practicas supervisadi.

coacusat, ada n. Persona acusat m'una autra persona, mé d'autri personas.

coada n.f. [ku'ada] Temps qu'un auceu coa lu sieus òus per lu faire espelir; acte de coar. Sin.: **incubacion**.

coa d'arèndola n.f. (tecn.) Tenon en forma de coa d'arèndola, que va dins una entalha de forma pariera per constituir un assemblatge.

coa de cavau n.f. 1. Biais de metre lu bèrris sarrats sus la tèsta, tenguts per un grop e flotejant sus lo suc e li espatlas. 2. (anat.) Fais de cordons nerviós contenguts dins lo bas dau canal raquidian e format de raíç dei nèrvis lombaris, sacrats e coccigians.

coa de garri n.f. 1. Lima redona e ponchuda per limar dins li partidas cavi. 2. Autre nom dau *plantatge*, planta comuna que la sieu grana sièrve à noirir lu auceus pichins (Familha dei plantaginaceas). 3. Nom de divèrsi plantas: *Hordeum murinum*, *Festuca myuros*, *Alopecurus agrestis*, *Alopecorus bulbosus*, *Alopecorus pratensis*, *Dactylis glomerata*, *Trifolium angustofolium*.

coa de merluça n.f. 1. Pinceu larg, per pintar e daurar. 2. (fam.) Vestit de ceremònia que darrier finisse en poncha.

coa de poarc n.f. (tecn.) 1. Taradoira que si finisse en virona. 2. En ferronaria, fèrre travalhat en vrilha.

coa de rainard n.f. 1. Planta ornamentala coma l'amarant. 2. Pin d'una espècia pirofita.

coadjutor n.m. Evesque adjonch à un evesque ò à un archevesque, embé drech de succession ò non.

coadministrator, tritz n. Persona qu'administra en meme temps que d'autri.

coador n.m. 1. Panier dont son dispauats lu òus de coar. 2. Local dont son installats de nis ò d'incubadoiras.

coaire vt. e vi. Cuèire.

coagul n.m. (vièlh) Massa mièja solida que vèn d'una substança que coagula: *Un calhon de sang*. Sin.: **calhastre**.

coagulabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es coagulable. Sin.: **calhabilitat**, **agrumabilitat**.

coagulable, a adj. Susceptible de si coagular. Sin.: **calhable**, **agrumable**.

coagulacion n.f. Fenomène que fa qu'un liquide organic si pilha en una massa solida ò *coagul*. Sin.: **agrum**, **calhament**, **calhacion**.

coagulant, a adj. e n.m. Si di d'una substança qu'a la proprietat de coagular, de provocar una coagulacion rapida. Sin.: **calhant**, **agrumant**.

coagular v.t. Transformar (un liquide organic) en una massa solida. Sin.: **calhar**, **agrumar**. ◆ v.i. ò **si coagular** v.pr. Si pilhar en una massa solida, en parlant d'un liquide organic; formar un calhastre.

coagulator, tritz adj. Que produe la coagulacion. Sin.: **calhaire**, **agrumaire**.

coal n.m. 1. Partida dau còrs de l'òme e d'unu vertebrats que jonhe la tèsta ai espatlas. Var.: **còl**, **còu**. ◇ *Si rompre lo coal*: Si rompre lo morre, cabussar, si tuar. ◇ *Sautar au coal de quauqu'un*: baiar quauqu'un mé foga. ◇ *Poàrger lo coal*: S'ofrir en victima sensa si defendre, sensa reagir. 2. *Coal ros*: Àneda dau plumatge ros. 3. Part dau vestit que cuèrbe lo coal d'una persona: *Lo coal de la camia*. ◇ (fam.) *Coal blanc*: Emplegat de bureu. ◇ *Coal blau*: Marin. ◇ (fig. fam.) *Coal faus*: Mossa blanca sobre la cervesa versada dins un gòt. 4. Partida estrecha d'unu objèctes e d'unu organes: *Lo coal de la botelha*, *lo coal dau femur*. 5. Partida d'una montanha que permete lo passatge: *Lo coal de Tenda*. Sin.: **pas**, **pertús**, **baissa**, **passa**, **encisa**. 6. Grop coladís. 7. *Coal dau pen*: Tarse.

coala n.f. Releu de pauc d'autessa, de forma arredonida. Sin.: **puèi**, **sèrra**.

coalà [ku'ala] n.m. Koalà.

coalescença (-éncia) n.f. Estat de cen qu'es coalescent. 1. (quim.) Union dei granulas d'una solucion colloïdala ò dei goteletas d'una emulsion. 2. (biol.) Soudadura de doi susfàcias teissulari vesini. 3. (fon.) Contraccion de doi unitats foniqui vesini en una soleta. 4. (metall.) Concentracion, per tractament termic, d'un constituent estructural sota una forma globulària.

coalescent, a adj. Qu'es soudat, ligat à un element vesin ma diferent.

coalesçar vt. (metall.) Tractar un aliatge per obtenir la coalescença d'un constituent.

coaleva (faire) Expr. Faire un movement de montacala en parlant d'un engenh, d'una aisina en equilibri.

coalheta n.f. Fricòt.

coalicion n.f. 1. Acòrdi circonstancial entre potenças, partits, personas, etc., per una accion comuna. 2. Aliança militària e politica (de pòbles, d'Estats) còntra un adversari comun. 3. (anc.) Acòrdi entre obriers, negociants, industrials, per s'autrejar d'avantatges economics ò professionals. Sin.: **liga**, **aligança**, **cartèl**, **union**, **entenduda**.

coalisar (-izar) vt. Unir en vista d'una accion comuna. ◆ **si coalisar** v.pr. Faire aliança, s'unir per aparar un interès comun, s'opauar à un adversari comun. Sin.: **s'aligar**, **s'unir**.

coalisat (-izat), ada adj. e n. Que participa à una coalicion. Sin.: **aligat**, **ligat**.

coaltar [kol'tar] n.m. (mòt anglés) Quitran de carbon. Sin.: **blec**.

coanha n.f. 1. Ensèms dei òus e qu'un auceu coa à l'encòup. 2. Ensèms dei aucelons naissut dins lo meme temps.

coaptacion n.f. 1. (biol.) Ajustament immediat e perfècte de doi organes d'un solet individú format separadament ò de doi individús de sèxe opauat (organes sexuals). 2. Reduccion d'una fracha, d'una deslogadura.

coaptor n.m. (cir.) Dispositiu (placa, aparelh) emplegat dins l'osteosintèsi per mantenir lu fragments d'oàs fracturats en contacte.

coaquistaire, airitz n. Persona mé cu una autra cròmpa quauqua ren en comun.

coar [’kwar]/[’kwɔr] n.m. 1. Organe toracic, cau e musculari, de forma ovoïda, motor central de la circulacion dau sang. – *Operacion à coar dubèrt*: Operacion au cors de la quala la circulacion es destornada vèrs un aparelh, dich coar-pomon artificial, denant de durbir li cavitats cardiaqui. ◇ *Coar de panissa*: Paurós. 2. Pièch: *Sarrar quauqu’un sus lo coar*. ◇ *Aver mau de coar*: Èstre nauseós. 3. Cen qu’a ò evòca la forma dau coar (jòia, fromai, etc.). 4. Una dei quatre colors dau juèc de cartas, representat per un coar roge estilisat: *Mi fendes lo coar!* 5. (c. de f.) *Poncha de coar*: Ralhs soudats en angle agut dins un brancament ò una traversada de vias. 6. Partida centrala de quauqua ren: *Lo coar d’una lachuga*. ◇ Part centrala d’un fust, dont lo boasc es lo mai dur. 7. Sèti de l’activitat principala de quauqua ren: *Lo coar d’un reactor nucleari*. 8. Ponch essencial: *Lo coar dau problema*. 9. Sèti dei sentiments prefonds, dei pensadas intimi: *Aimar quauqu’un de tot coar*. ◇ *Anar drech au coar*: Tocar, comòure. ◇ *Pas portar quauqu’un dins lo coar*: Provar d’antipatia per quauqu’un. ◇ *Aver lo coar gròs*: Èstre totplen triste. ◇ *S’apagar lo coar*: Verificar per s’acertar, per levar un dubi. ◇ *À coar dubèrt*, *coar à coar*: Francament. 10. Sèti dei envams vèrs una caua, una accion: *De tot coar*. ◇ *Còup de coar*: Afogament immediat per quauqua ren. ◇ *Pilhar quauqua ren à coar*: Li s’interessar vivament. ◇ *Aquò mi tèn à coar*: Li tròvi un grand interés. 11. Amor: *Una pena de coar*. 12. Bontat, generositat, benvolença: *Aver de coar*, *aver boan coar*. ◇ *De boan coar*: Volontiers, mé generositat. Sin.: **de boan grat / agrat**. ◇ *Èstre de tot coar mé quauqu’un*: S’associar à la sieu pena. 13. Coratge: *Redonar de coar à quauqu’un*.

coar vt. [ku’a] (*coï*) 1. Assostar, tenir au caud sota lo sieu còrs (d’òus) per lu faire espelir, en parlant d’un auceu. 2. (fig.) S’ocupar de quauqu’un mé totplen d’atencions. ◇ *Coar dau regard, dei uèlhs*: Regarjar quauqu’un intensament. Sin.: **manjar dei uèlhs**. 3. (lit.) Preparar en secret: *Coar una venjança*. ◇ Coar una malautia: *N’èstre tocat sensa que si sigue encara declarada*. Sin.: **congrelhar**. ◆ vi. Si preparar, s’anonciar: *Lo fuèc coa*.

coarctar vt. Practicar una coarctacion.

coarctacion n.f. (med.) Restrenhement (de l’aòrta).

coarda n.f. 1. Assemblatge de fibras vegetali torçudi ensèms per fomar un fieu; la matèria ensin constituida: *Una escala de coarda*. 2. Objècte ensin fach e destinat à un usatge precís: *Coarda dau linge*. ◇ Suplici de la forca: *Meritar la coarda*. ◇ Ligam atesat entre li doi extremitats d’un arc. ◇ *Tirar sus la coarda*: Abusar d’una situacion, de liberalitats. ◇ *Coarda lissa*, *coarda à grops* (ò *estafieu*): Aisinas de gimnastica. ◇ *Li coardas*: Aqueli que sièrvon à delimitar lo ring de bòxa. ◇ *Coarda per sautar*: Coarda, sovent provedida d’una manelha à cada extremitat, emplegada per lu pichoi ò per d’unu esportius. ◇ Cau atesat entre doi pals, dont camínon li funambules. 3. (mús.) Fieu fach de budeu, de seda, d’acier, etc. atesat sobre la taula d’armonia d’un instrument de música, qu’en estent fretat, picat ò peçugat emete un son: *Una coarda de guitarra*. ◇ *Li coardas*: Lu intruments de coardas fretadi de l’orquèstra. 4. Tamís d’una raqueta de tennis. 5. (geom.) Segment qu’a per extremitats doi ponchs d’una corba. 6. Trama d’un teissut. ◇ (fig.) *Frustat fins à la coarda*: Totplen frust. 7. Limit interior d’una pista de corsa (ancianament materialisat per una coarda). ◇ *Tenir la coarda*: Èstre ben plaçat, aver l’avantatge, èstre dins una situacion favorabla au moment d’una causida. ◇ *Virar à la coarda*: Virar au mai cort, en s’avesinant à la coarda. 8. Mesura de volume dau boasc, valent 4 estères (si mesurava m’una coarda que n’en faía lo torn). 8. (anat.) *Coardas vocali*: Espessiment musculo-membranós de la laringe, que forma un pareu de replecs que limíton entre elu la glòti e constituisse l’organe superior de la fonacion. 9. (anat.) *Coarda dau timpan*: Ram nerviós que transmete li informacions gustativi.

coarda n.f. *Coarda dorsala*: Esquiç de la colomna vertebrala dins l’embrion ò dins lu invertebrats.

coardolent, a adj. Pertocat per la pena, la dolor. Sin.: **macat**.

coardolor n.f. Sentiment que fa partejar lu malans dei autres. Sin.: **compassion**, **compatiment**, **serrament de coar**.

coarfendre vt. Fendre lo coar à.

coarmacat, ada adj. Esmogut; dolent, adolentit, adolorit, marrit (lit.).

coarpmarin n.m. Cormoran.

coarticulacion n.m. (fon.) Variabilitat de la realisacion d’un fonema en foncion dei sieu condicions de produccion (contèxte fonic, factors individuals, etc.).

coartocat, ada adj. Esmogut.

coàs n.m. 1. Recipient cilindric de boasc, de metal, de matèria plastica, etc., que sièrve à posar e à transportar d’aiga, etc. 2. Recipient dau meme tipe, que sièrve per divèrs usatges; lo sieu contengut: *Un coàs per la glaça, un coàs de gran*. Sin.: **ferrat**, **farrat**. 3. (fig., fam.) Nescitge, colhonada: *Cuntar de coàs*. Sin.: **cuntar de balas**.

coassa n.f. [ku’asa] Gròssa coa.

coassa n.f. [’kwɔsa], [’kwasa] 1. Cogorda grandassa d’Àfrica, qu’un còup encavada sièrve d’aisina, de recipient. Sin.: **cogordon**. 2. (fam.) Tèsta. Sin.: **cogorda**.

coassa n.f. [’kwɔsa], [’kwasa] La rusca dau suve desmasclat.

coassociat, ada n. Associat embé d’autres.

coassegurança n.f. Assegurança simultanea d’un meme risc per mai d’un asseguraire, dins lo limit de la valor dau ben garantit.

coasta n.f. 1. Cadun dei oàs alongats e corbes que fórmon la gàbia toracica. *Coastas flotanti*: Li doi darrieri coastas, que non son estacadi au poast de l’estòmegue. 2. Partida superiora de la coasta d’un animau de maselaria, embé lu muscles que li si estàcon. 3. Partida en salhida, alongada: *Coasta d’una fuèlha*, *estòfa à coastas*. ◇ *Coasta de blea*: Part centrala blanca de la fuèlha de blea. ◇ Division naturala (d’unu fruchs): Coastas de melon. ◇ *Ponch de coastas*: Ponch de tricòt constituit d’una alternança reguliera, dins un meme reng, de ponchs à l’endrech e de ponchs à l’envèrs. 4. Partida en penda d’un camin, d’una rota. Sin.: **puada**. 5. Penda d’una coala. 6. (geomorf.) Dins una region d’estructura gaire clinada

dont altèrnon jaças duri e jaças tendri, forma de releu caracterisat per un pendís concau redde (front) e per un planesteu doçament clinat en sens contrari (revèrs). Sin.: **cuesta**. 7. Riba de mar. Sin.: **maratge**.

coata n.f. Nuca. Sin.: **copet**.

coatin n.m. Mamifèr carnivòre escalaire d'Amèrica mièjgjornala, provedit d'una coa lònga, d'un morre ponchut e d'una forradura rossa.

coautor, tritz n. 1. Autor que travalha m'un autre à una òbra, especialament leterària. 2. (dr.) Aqueu qu'a comés una infraccion en participacion dirècta e principala mé d'autres individús (à la diferença dau *complici*).

coaxial, a adj. Qu'a lo meme axe qu'un autre còrs. ◇ *Cau coaxial*: Cau constituit per doi conductors concentrics, separats per un isolant. ◇ *Eliças coaxiali*: Eliças montadi sobre d'aubres motors concentrics e que víron en sens contrari una de l'autra. Var.: **coaxiau**.

còb n.m. (mòt anglés) 1. Cavau de mièg-sang que si pòu emplegar tant per la sèla coma en cavau de tira. 2. Antilòpa dei palús d'Àfrica subsaariana.

còb n.m. Kòb.

cobai n.m. 1. Porcon d'Índia. 2. Subjècte d'experiença: *Servir de cobai*.

cobailejar vt. Codirigir.

cobailia n.f. Codireccion.

cobalt n.m. Metal blanc rojastre, dur e rompedís, de densitat 8,8; element (Co) de n° atomic 27 e de massa atomica 58,93. (Lo cobalt s'emplega en aliatges m'au coire, m'au fèrre e mé l'acier, li sieu saus ièntron dins la preparacions d'unu colorants blaus). ◇ Bomba au cobalt: generator de rais β e γ terapeutics, mandats per una carga de radiocobalt, emplegat per lo tractament dei tumors canceroï. ◇ *Cobalt 60*, *cobalt radioactiu*: radiocobalt.

cobaltatge n.m. Accion de recurbir un metau d'una jaça de cobalt.

cobalterapia n.f. Cobaltoterapia.

cobaltic, a adj. Natura dei compauants dau cobalt trivalent.

cobaltifèr, a adj. Qu'enclau de cobalt.

cobaltina n.f. Arseniosulfure natural de cobalt CoAsS. Var.: **cobaltita**.

cobaltita n.f. Cobaltina.

cobaltoamine, a adj. Nom generic dei desribats dau cobalt trivalent.

cobaltós, oa adj. Natura dei compauants dau cobalt bivalent.

cobaltoterapia n.f. Tractament per lu rais β e γ dau cobalt 60.Var.: **cobalterapia**.

cobelligerant, a adj. e n.m. *País cobelligerant*, *nacion cobelligeranta*: Qu'es en guèrra en meme temps que d'autres país còntra un enemic comun.

cobde n.m. Coe.

cobés, esa adj. e n. Que manifèsta de gelosia, de desirança descadenada de possession. Sin.: **avare**.

cobesejar vt. Manifestar de cobesença.

cobesia n.f. Cobesença.

cobesença n.f. Aviditat, cupiditat. Var.: **cobesia**. Sin.: **goludessa**, **avarícia**.

cobla n.f. 1. Pareu. 2. Òme e frema unit per lo maridatge ò per de ligams afectius. 3. Union de doi personas que si desplàçon ensèms ò pràcticon un espòrt ensèms: *Una cobla de patinaires*. 4. Avesinament de doi personas ligadi per l'amistat, d'interès comuns, etc.: *Una cobla d'amics*. 5. Mascle e femeu d'animaus ò acampament de doi bèstias per fornir un travalh: *Una cobla d'aiglas*, *una cobla de bòus*. 6. Coblet. ◇ Especialament, dins la poesia medievala, composicion corta, formada d'un coblet solet.

coblar vt. 1. Religar, assemblar (una caua m'una autra): *Coblar doi pèças*, *doi màquinas*. 2. Ligar doi per doi. Var.: **encoblar**. Sin.: **apariar**, **colejar**.

coblat, ada adj. Assemblat, apariat. Var.: **encoblar**. Sin.: **colejar**.

coblat n.m. Mòde d'escomessa per designar dins l'òrdre d'arribada (*coblat ganhant*) ò non (*coblat plaçat*) lu doi promiers cavaus d'una corsa.

coblatge n.m. 1. Accion de coblar doi cauas. 2. Gropament de màquinas ò d'aparelhs electrics per li faire foncionar en meme temps. – Accion de coblar de pèças mecaniqui. Sin.: **encoblament**.

coble n.m. 1. (tecn.) Pèça de construccion dau buch d'una nau ò dau fuselatge d'un avion, plaçada perpendiculariament à l'axe de la nau ò de l'avion. Sin.: **madier**, **amadier**, **lata**. 2. (fis., mecan. e tecn.) Sistema de doi foarças parieri, parallèli e de sens contraris; valor dau sieu moment. ◇ *Coble motor*: Coble que produe la rotacion dau virabrequin d'un motor. ◇ *Coble conic*: Ensèms dei pinhons d'engranatge d'una transmission associats per pareus e que remàndon à angle drech lo movement motor à la màquina utilisatritz. ◇ *Coble resistent d'una màquina*: Coble qu'un motor deu exerçar per faire foncionar una màquina. ◇ *Coble de sarratge*: Valor dau coble que determina lo sarratge d'un organe mecanic. ◇ *Coble termoelectric*: Termocoble. 3. (mat.) Ensèms ordonat de doi elements.

còble n.m. Pen de la fava, dau faiòu, de la tantifla.

coblejaire, airitz n. Persona que fa de coblets.

coblejar vt. 1. Metre en coblets. 2. Apariar per doi.

coblet n.m. En poesia, ensèms de vèrs ligats per una unitat de sens ò, mai generalament, per li rimas e la metrica.

còbra n.f. Sèrp velenoa, que d'uni espècias despàsson 4 mètres de lòng (un còbra dei Índias es finda sonat *sèrp dei belicres*, à causa dau dessenh que si ve sus lo capuchon quora l'animau, inquietat, lo dilata).

còc n.m. Combustible obtengut per destillacion dau carbon en vas claus, que contèn solament una pichina quantitat de matèrias volatili. ◇ *Còc metallurgic*: Còc en gròs morseus, totplen resistent à la compression, emplegat dins lu forns siderurgics.

còc (còque) n.m. (microb.) Bacteria de forma aproximativament esferica.

còca n.f. Aubrilhon dau Peró que li sieu fuèlhas an una accion estimulanta e fornisse la cocaïna.

còca n.f. Entalha facha à un còrs solide; marca que sièrve de referiment. Sin.: **encrena**, **adent**, **talh**, **encrenadura**, **endent, òsca**.

còca n.f. 1. Gruèllha de l'òu. 2. (mar.) Partida exteriora de la nau, revestiment assemblat à la membradura, qu'assegura la flotason e supoarta lu equipaments.

còca n.f. Gròssa nau de comèrci mé tres poants.

cocaïna n.f. Alcaloïde extrach dei fuèlhas de la còca, anestesic local e excitant dau sistema nerviós, que lo sieu usatge prolongat mena à-n-una toxicomania importanta.

cocaïnic, a adj. 1. Relatiu à la cocaïna. 2. Que la cocaïna determina: *Deliri cocaïnic*.

cocaïnisacion (-izacion) n.f. Anestesia au mejan de la cocaïna.

cocaïnisar (-izar) vt. (med.) Emplegar la cocaïna per suprimir la sensibilitat d'un organe.

cocaïnisme n.m. Cocaïnomania.

cocaïnomane, a n. e adj. Pertocat per la cocaïnomania.

cocaïnomania n.f. Toxicomania à la cocaïna. Var.: **cocaïnisme**.

cocamar n.m. Vas metallic m'un cubeceu e una manelha.

cocanha n.f. Caucanha.

cocar vt. 1. Marcar d'una còca. Sin.: **entalhar**, **encrenar**, **adentar**, **endentar**. 2. Curbir la femèla en parlant de volalha.

cocarboxilasi n.f. (quim.) Vièlh mòt per designar la forma metabolicament activa de la vitamina B_1.

cocarcinogène, a adj. Natura dei factors que, quora son associats, poàdon congrelhar un cancre.

cocarda n.f. Jijoala.

cocardier, a adj. e n. Que fa moastra d'un patriotisme cauvinista, en parlant d'un francés.

cocardisme n.m. Tendença à èstre cocardier.

cocaria n.f. Usina que fabria de còc destinat à l'industria, ai auts forneus.

coccidat n.m. *Coccidats*: Familha d'insèctes omoptèrs que comprèn totplen d'espècias, en particulier li cochenilhas.

coccidi n.f. Protozoari de l'embrancament dei esporozoaris, parasite dei cellulas epiteliali de vertebrats e d'invertebrats.

coccidiòsi n.f. Malautia totplen comuna dau bestiari e de la volalha, que lo sieu agent es una coccidi.

coccigeu, ea adj. Dau coccix.

coccigodinia n.f. Dolor localisada au coccix que si pòu endevenir durant l'emprenhament, e dins li afeccions uterini.

coccigotomia n.f. Operacion cirurgicala dau coccix.

coccix n.m. (anat.) Oàs format per la soudadura dei vertèbras atrofiadi à l'extremitat dau sacrom.

cocera n.f. Cosera.

cocha n.f. Francisme per **jaça**.

cochairar vt. Persegre, caçar. Sin.: **percaçar**, **perseguir**, **assecutar**, **corsar**, **acorsar**; Var.: **acochairar**;

cochairon n.m. Crissent. ◇ *Metre la pasta à cochairon*: Metre la pasta à levar. Sin.: **creissent**, **levam**.

cochamoscas n.m. Flòta de crins ligats à-n-un mànegue per caçar li moscas. Sin.: **caçamoscas**, **paramoscas**.

cochaquaresma n.m. Tarabàcola.

cochar vt. Metre foara, mandar via.

cochenilha n.f. Insècte de la familha dei coccidis, qu'una espècia mexicana fornisse un colorant roge, lo carmin. Var.: **cochonilha** (leng). Sin.: **grana femeu**, **vermet**, **peolh dau paumolier**, **peolh de l'olivier**.

cochier n.m. Menaire d'una diligença, etc. Sin.: **carretier**, **veiturin**.

cochiera adj. f. *Poarta cochiera*: Poarta carretiera.

cochinchinés, esa adj. e n. De la Cochinchina.

còcho n.m. Taca de tencha.

cochonilha n.f. (leng.) Cochenilha.

cochós, oa adj. Preissant: *Una directiva cochoa*.

cociclic, a adj. (geom.) Si di de ponchs situats sus un meme ceucle.

coclea n.f. (anat.) Partida de l'aurelha intèrna dont si tròva l'organe receptor de l'audicion. Sin.: **limaçon**.

coclear(i), a (-ària) adj. (anat.) Que pertòca la coclea. ◇ *Nucleus coclearis*: Centres nerviós situats dins lo mielencefale e que sièrvon de poant ai votz auditivi sensitivi.

cocó n.f. (gal.) Relòri. Var.: **coguu**.

còco n.m. Coïnier.

cocodril(e) n.m. 1. Grand reptile dei maissèlas foarti que viu dins lu fluvis e lu lacs dei regions caudi (òrdre dei cocodrilians): *Cocodrile american* ò *alligatòr*. ◇ (fam.) *Làgrimas de cocodrile*: Làgrimas ipocriti. 2. Pèu alestida dau cocodrile: *Un sac en cocodrile*. 3. (c. de f.) Cabrilhon metallic plaçat entre lu ralhs, en avant d'un senhau, per activar dins la cabina dau conductor la repeticion sonòra de l'indicatcion qu'aqueu senhau dona.

cocodrilian n.m. *Cocodrilians*: Òrdre de grands reptiles, que comprèn lo cocodrile, l'alligatòr, lo gavial e lo caiman.

còcola n.f. Capuchon de monge.

cocolucha n.f. Malautia foarça contagioa, qu'au jorn d'encuèi pertòca sobretot lu pichoi, caracterisada per un tuis foart.

cocoluchós, oa adj. e n. Relatiu à la cocolucha; que sofrisse de cocolucha.

cocomèla n.f. Fonge manjadís dau capeu gris ò jaune, finda dich *amanita vaginada*.

cocon n.m. Envelopa d'uni crisalidas coma lo manhan e dei pontas d'aranhas. Sin.: **forreu**.

coconada n.f. Cocon en molon.

coconar vt. Careçar, prestar foarça atencion, faire pròva de tendressa per quauqu'un. Sin.: **calinhejar**.

coconiera n.f. Elevatge de cocons.

cocònsol n.m. Que parteja la carga de cònsol.

cocoricó (onom.) 1. Crit dau gal. 2. Simbòle dau cauvinisme francés: *Lu cocoricós an saludat la victòria francesa*. Var.: **cocorocó**, **cacaracà**, **quiquiriquí**.

cocòt n.m. 1. Fruch dau cocotier. Var.: **còco**. 2. Òu, dins lo lengatge enfantin. 3. Faiòu maubrat de roge, que s'emplega per la sopa au pisto.

cocotier n.m. Paumolier dei regions tropicali, que pòu faire fins à 25 m d'autessa, que lo sieu fruch es lo cocòt.

cocotiera n.f. Pichin supoart per servir un òu en còca. Var.: **coquetier**.

còda n.f. 1. (mús.) Seccion que clava un tròç de música. 2. (coregr.) Final d'un balet classic; darriera part d'un pas de doi.

codaire, airitz n. Encodaire.

codaire n.m. (inform.) Encodaire.

codar vt. (*còdi*) Procedir à l'encodatge de (messatge, informacion, etc.). Sin.: **chifrar**. Var.: **encodar**.

codat, ada adj. Exprimit, mes en còdi: *Messatge codat, lengatge codat*. Sin.: **encodat**.

codatge n.m. Accion de codar. Sin.: **chifratge**. Var.: **encodatge**.

còde n.m. Còdi.

codebitor, tritz n. Persona que deu una soma ensèms m'una persona ò mé d'uni personas. Sin.: **coobligat**.

codeïna n.f. Alcaloïde extrach de l'òpi, emplegat coma antitussiu.

codeïnomane, a n. Persona que sofrisse d'una addiccion à la codeïna.

codeïnomania n.f. Addiccion à la codeïna.

codemandaire, airitz adj. e n. (dr.) Que forma una demanda en justícia ensèms mé d'autri personas.

codena n.f. 1. Pèu de poarc renduda dura per flambatge e esbulhentatge. 2. (med.) Alteracion inflamatòria de la pèu e dei mocoï, qu'a l'aparença d'una crosta.

codenar vi. (fam.) Venir gras, bodenfle.

codenós, oa adj. 1. Que sembla la codena. 2. (med.) Cubèrt de codena. ◇ *Angina codenoa*: Difteria.

codetengut, uda n. Persona detenguda m'una autra (mé d'autri) dins un meme luèc.

codetenir vt. Detenir en comun mé quauqu'un d'autre.

codetentor, tritz n. Que detèn quauqua ren en meme temps qu'una autra persona: *Codetentor d'un secret*.

codèx n.m. (vièlh) Repertòri oficial de remèdis; farmacopea.

còdi n.m. 1. Ensèms dei lèis e disposicions reglementari que regísson una matèria determinada; recuèlh d'aqueli lèis: *Còdi penal*. – *Còdi de la rota*: Recuèlh dei règlas que s'aplícon à la circulacion rotiera. 2. Ensèms dei precèptes que fan lèi dins un camp donat (morala, gust, art, etc.). 3. Sistema de simbòles que permete d'interpretar, de transmetre un messatge, de representar una informacion, de donadas.: *Còdi de senhaus*, *còdi informatic*. ◇ *Còdi (à) barras*: Còdi qu'emplega de barras verticali, estampat sobre l'embalatge dei articles venduts, que permete l'identificacion d'aquel article per lectura optica e la gestion informatisada d'una resèrva. ◇ *Còdi postal*: Ensèms de 5 chifras que perméton d'identificar una bureu distributor, que deu figurar davant lo nom d'una localitat dins una adreiça postala per permetre una triada automatica dau corrier. ◇ *Còdi secret*: Seguida de simbòles que perméton de durbir una poarta, d'aviar un sistema, etc. 4. Sistema convencional rigorosament estructurat de simbòles ò de signes e de règlas combinatòri integrat dins lo procèssus de la comunicacion: *Còdi gestual*, *còdi de la lenga*. 5. (genet.) *Còdi genetic*: Ensèms dei mecanismes que perméton à l'informacion genetica d'èstre inscricha dins la molecula d'A.D.N. cromosomic pi d'èstre transcricha en A.R.N. messatgier e enfin revirada en proteïnas. ◆ pl. Fuèc de crosament d'un veïcule. Var.: **còde**.

codicilar(i), a (-ària) adj. (dr.) D'un codicili.

codicili n.m. (dr.) Acte posterior ajustat à un testament per lo codificar. Var.: **codicil**.

codicologia n.f. 1. Estudi dei còdis. 2. Part de la paleografia qu'estúdia lu manescrichs per elu pròpri e ges per lo sieu contengut.

codicologic, a adj. Relatiu a la codicologia.

codificacion n.f. Accion de codificar; lo sieu resultat.

codificaire, airitz adj. e n. Que codifica.

codier n.m. Estuch que contèn d'aiga e dont lo sèitre mete la sieu pèira per amolar. Var.: **codiera**.

codiera n.f. Codier.

codiera n.f. Part laterala d'un cadieràs, d'un divan, dont si pòu pauar lo braç.

codificar vt. (*codifiqu*i) 1. Recampar dins un còdi li disposicions legislativi e reglementari. 2. Organisar en sistema racional; normalisar: Co*dificar l'usatge de la lenga*, *codificar la grafia*.

codireccion n.f. Direccion que doi personas ò de mai n'an la carga. Sin.: **cobailia**.

codirector, tritz n. Persona que parteja la direccion m'una autra.

còdol n.m. ['kɔdu] Calhau. ◇ Dins lo bastiment, pèira de 20 à 25 kg. ◇ *Picar un còdol*: Ai bòchas, picar sus una pèira que càmbia la direccion de la bòcha.

codoliera n.f. Luèc cubèrt de còdols.

codolós, oa adj. Plen de còdols, dont li a totplen de còdols. Sin.: **calhavós**.

codominança n.f. (zoot. e genet.) Manifestacion simultanea de doi gènes ò de doi caractèrs dins un individú eterozigòta.

codon n.m. (gen.) 1. Triplet de nucleotides dins l'A.D.N ò l'A.R.N. que codifica un aminoacide particulier ò que senhala lo començament ò la fin dau messatge genetic. 2. Sequença de tres nucleotides de l'A.R.N. messatgier dont si transcriu la sequença originala de l'A.D.N.

codonatari, ària adj. e n. (dr.) Qu'es beneficiari d'una donacion partejada mé d'autri personas.

codonator, airitzadj. e n. (dr.) Que fa una donacion embé d'autri persona.

codonh n.m. Fruch jaune dau codonhier, que s'en fa de geladas, de confituras e de pastas qu'an de vertuts astringenti.

codonhada n.f. Confitura de codonhs.

codonhier n.m. 1. Aubre fruchier originari d'Àsia, que produe lu codonhs (Familha dei rosaceas). 2. *Codonhier dau Japon*: Aubrilhon dei flors rogi, vesin dau codonhier.

codonhiera n.f. Plantacion de codonhs.

codrilha n.f. Tropelada. Var.: **codrilhada**.

codrilhada n.f. Codrilha.

coe n.m. 1. Articulacion que liga lo braç à l'avant-braç. ◇ (fig.) *Si sarrar lu coes*: S'entrajudar. ◇ (fam.) *Jugar dei coes*: Faire lo sieu camin dins una fola en escartant li gents; agir sensa escrupules per arribar à quauqua ren. Sin.: **coedejar**. ◇ (fam.) *Auçar lo coe*: Beure totplen. ◇ (fam.) *Òli de coe*: Travalh, esfoarç per capitar. 2. Partida de la mànega d'un vestit que recuèrbe lo coe. 3. Joncion dau braç e de l'avant-braç dau cavau. 4. Corba en arc de ceucle; arc salhent: *La riviera forma un coe*, *lo coe d'un tube*. Var.: **cobde**, **coide**.

coedejar vi. Jugar dei coes.

coedicion n.f. Edicion d'un obratge pilhada en carga per mai d'un editor.

coeditor, tritz adj. e n. Si di d'una persona ò d'una societat qu'edita un obratge en collaboracion m'un autre editor (ò d'autres editors).

coeducacion n.f. Educacion donada ò reçaupuda en comun.

coeducar vt. Educar en comun.

coeficient n.f. 1. (mat.) Nombre que pultiplica una variabla ò li sieu potenças dins un monòmi ò dins un polinòmi. ◇ *Coeficient angulari* ò *coeficient director d'una drecha*: Nombre real *m* definit per l'eqüacion $y = mx + p$ de la drecha dins un referencial cartesian. 2. (fis.) Nombre que caracterisa d'uni proprietat d'una substança: *Coeficient de dilatacion*.

coelector, tritz n. Que vòta conjontament.

coelegible, a adj. Que pòu èstre elegit en meme temps qu'una autra persona.

coentrepresa n.f. Entrepresa cobailejada.

coenzima n.f. (bioqu.) Part non proteïca d'una enzima indispensabla à l'activitat d'aquela enzima.

coeqüacion n.f. Reparticion proporcionala dei taxas entre lu contribuables.

coequipier, a n. Persona que fa partida d'una equipa mé d'autri: Passar lo balon à-n-un coequipier.

coeraire n.m. Detector d'oscillacions electriqui: *Coeraire à limalha*.

coercibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es coercible.

coercible, a adj. Que pòu èstre comprimit, reduch.

coercicion n.f. Accion de constrénher.

coercitiu, iva adj. Qu'a un poder de coercicion; que constrenhe.

coerença (-éncia) n.f. 1. Liam estrech entre divèrs elements d'un còrs material. 2. Armonia logica entre lu divèrs elements d'un ensèms d'idèias ò de fachs. 3. (fis.) Caractèr d'un ensèms de vibracions que presènton entre eli una diferença de fasa constanta.

coerent, a adj. 1. Que presenta de partida en rapoart logic e armoniós, que toti li partidas si tènon e s'organíson logicament. 2. Si di de vibracions qu'an la proprietat de coerença. 3. (geol.) Si di d'una ròca sedimentària dura que lu sieus constituents son ligats per un ciment.

coeretar vi. Eretar conjontament m'una autra persona ò embé d'autri personas. Var.: **coeritar**.

coeretatge n.m. Succession partejada entre d'uni personas. Var.: **coeritatge**.

coeretier, a n. Persona que li revèn un coeritatge. Var.: **coeritier**.

coeritar vi. Coeretar.

coeritatge n.m. Coeretatge.

coeritier, a n.m. Coeretier.

coesimètre n.m. Aparelh emplegat per li pròvas de coesivitat.

coesion n.f. Proprietat d'un ensèms que toti li sieu partidas son intimament unidi: *La coesion d'un grope*. – Organisacion logica: *La coesion d'un expauat*. ◇ (fis.) Foarça qu'unisse li moleculas d'un liquide ò d'un solide.

coesiu, iva adj. Que jonhe, unisse: *Foarça coesiva*.

coesivitat n.f. Caractèr de cen qu'es coesiu; proprietat d'una matèria que consèrva la sieu estabilitat per lo biais dei foarças interiori.

coesposa n.f. En Àfrica, una dei fremas d'un poligame, en rapoart ai autri esposas.

coeta n.f. Pichina coa.

coetejant, a adj. Fretilhant.

coetejar vi. Fretilhar.

coeternal, a adj. (teol.) Qu'existisse depsí totjorn m'un autre. Var.: **coetèrne**.

coetèrne, a adj. Coeternal.

coexistença (-éncia) n.f. 1. Existença simultanea. 2. *Coexistença pacifica*: manteniment dei relacions pacifiqui entre Estats ò blòcs d'Estats sotamés à de sistemas politics diferents. Sin.: **convivença**, **convivéncia**.

coexistent, a adj. Qu'existisse en meme temps.

coexistir vi. (*coexistissi*) Existir dins lo meme temps tot en estent opauats ò foarça diferents: *Aqueli doi formas grafiqui poàdon coexistir*. Var.: **coexistre**. Sin.: **conviure**.

coexistre vi. Coexistir.

coextensiu, iva adj. (log.) En parlant d'un concèpte, d'un tèrme, susceptible d'aver la mema extension qu'un autre.

cofa n.f. 1. Element de vestit femenin que si mete sus la tèsta, fach de dentela ò de teissut, que l'usatge s'es aüra reduch à de manifestacions regionali ò à l'abit religiós. Sin.: **escófia**. 2. Dobladura d'un capeu, d'un casco. 3. (bot.) Envelopa protectritz de la raíç dei vegetals; capuchon que recuèrbe la capsula dei mofas. 4. (tecn.) Partida superiora d'una fusada, que contèn la carga utila e li fa proteccion au moment dau lançament. 5. (religadura) Rebòrd de pèu que recuèrbe l'aut e lo bas dau revèrs d'una religadura.

cofa n.f. (arabe **kufa**) 1. Goarba. ◇ *À cofas*: À brèti, à bòudre. 2. (mar.) Plataforma tancada à mièja autor d'un aubre (de trinquet, de mèstre ò de mejana) de dont si podia avistar e susvelhar lu alentorns dau vaisseu e li montar lo quart. Sin.: **gàbia**. 3. Mena de sac en aufa que lu nautors s'en servíon per estremar lu sieus vestiments. 4. Goarba en aufa emplida de còdols e provedida de mosclaus que si fa calar au fond de la mar.

cofactor n.m. Factor qu'agisse à l'encòup mé d'autres.

cofada n.f. Contengut d'una cofa.

cofadura n.f. Biais qu'a un capeu de convenir à la cara.

cofar vt. 1. Penchenar. 2. Curbir la tèsta m'un capeu, etc.

cofatge n.m. 1. Accion de cofar, de penchenar; lo sieu resultat. 2. Paua d'un revestiment protector sobre la pulpa dentària degalhada.

cofin n.m. (latin **cophinus**, de l'arabe **kufa**) Grand cabàs de palha treçada. ◇ (espec.) Panier garnit à l'interior per servir de brèç. ◇ (fam.) *Patin cofin*: Expression per abreujar una enumeracion.

cofinançament (anciament) n.m. Finançament realisat per un establiment m'un autre (ò mé d'autres).

cofinançar (-anciar) vt. Finançar au mejan d'un cofinançament.

cofinat n.m. Contengut d'una cofa.

cofinet n.m. Cofin pichon.

cofondator, tritz n. Persona que fonda ò a fondat quauqua ren m'una autra, mé d'autri.

cofrar vt. (*còfri*) 1. Provedir d'un cofratge; preparar m'un cofratge. 2. (fam.) Metre en preson.

cofràs n.m. Grand còfre.

cofratge n.m. 1. Fustatge de boasc ò de fèrre destinat à prevenir li boiras dins lu potz, li trencadas, etc. 2. Forma destinada au motlatge e à la presa dau betum. 3. Accion de pauar aquela forma.

còfre n.m. 1. Mòble parallelepipedic que la sieu faça superiora es un cubiceu mobile. 2. Compartiment d'un còfrefoart qu'una banca fita ai sieus clients. 3. Espaci per li metre lu bagatges à l'arrier ò à l'avant d'una veitura. 4. Peis dei mars caudi, de la carapaça rigida (Familha dei ostraciontidats): *Còfre à pèrlas*, *còfre tigrat*. Sin.: **còfre perlier**, **borsa**.

còfrefoart n.m. Armari d'acier, m'una serralha de seguretat, per li metre de sòus, de valors, de documents, etc.

cofret n.m. 1. Pichin còfre ò boita de confeccion eleganta. 2. Ensèms de discs, de libres, venduts dins un embalatge cartonat.

cofret n.m. Varietat de blae (*acer campestre*).

cofrier n.m. Persona que fa ò que vende de còfres.

cogerença (-éncia) n.f. Genrença tenguda en comun m'una autra persona ò mé d'autri personas.

cogerent, a n. Persona que parteja una cogerença.

cogerir vt. (*cogerissi*) Gerir, administrar en comun una entrepresa, un servici, un organisme, etc.

cogestion n.f. 1. Gestion en comun d'un organisme. 2. Gestion dau cap d'entrepresa mé la participacion dei travalhaires.

cogida n.f. Constrencha.

cogir vt. Constrénher. Sin.: **comprimir**. ◆ **si cogir** v.pr. S'engatjar.

cogitacion n.f. (fam.) Pensada, reflexion; accion de pensar.

cogitar vi. Pensar, soscar.

cognacion n.f. [cogna'sjuŋ] (antrop.) Cosanguinitat.

cognat, a adj. e n. (antrop.) Parentèla per cognacion.

cognat n.m. Beu-fraire. Var.: **conhat**.

cognada n.f. Bèlé-sòrre. Var.: **conhada**.

cognicion n.f. (filos.) Facultat de conóisser.

cognitician, a n. Especialista de l'intelligença artificiala.

cognitiu, iva adj. 1. (filos.) Que permete de conóisser; que pertòca la conoissença. 2. (psicol.) Que si rapoarta ai procèssus que perméton à un individú d'aquistar d'informacions sobre cen que l'enviròuta.

cognoscible, a adj. 1. (filos.) Que pòu èstre conoissut. Sin.: **conoissible**. ◆ n.m. (filos.) Cen que si pòu conóisser.

cogoça n.f. (fam., dau lat. *cucutia*, cogorda) Tèsta.

cogoçon n.m. Insècte coleoptèr de la tèsta prolongada en bèc, que la si pilha m'ai granas. Sin.: **corcosson**. Var.: **cogosson**, **corgoçon**, **corgosson**.

cogoçonar vt. 1. Atacar, traucat, en parlant de cen que lo cogoçon fa à la grana. 2. Traucar d'una infinitat de pichins traucs, coma aquelu d'un cogoçon. ◆ vi. Èstre atacat per lu cogoçons. Sin.: **corcossonar**, **arnar**.

cogoçonat, ada adj. Atacat per lo cogoçon; traucat coma per un cogoçon. Sin.: **corcossonat**, **arnat**.

cogombre n..m. Concombre.

cogombret n.m. Concombret.

cogombriera n.f. Concombriera.

cogorda n.f. 1. Planta cultivada, dau pen que corre au soal, que n'i a un molon d'espècias dei fruchs voluminós que si mànjon sovent coma legumes (Familha dei cucurbitaceas). La varietat de cogorda dicha de Niça si soana *pateca*. 2. (fam.) Tèsta. 3. (fam.) Niais: Siés una cogorda! 4. Cogordon, que lo sieu fruch, un còup secat, pòu servir à transportar un liquide; (per ext.) Recipient de forma alongada per conservar e transportar de que beure.

cogordada n.f. Liquor de cogorda.

cogordeta n.f. Pichina cogorda.

cogordier n.f. Planta de cogorda. ◇ *Restar au cogordier*: Si di d'una filha que non si marida. Sin.: *Faire secar de figas*, *èstre totjorn filha*.

cogordiera n.f. Camp plantat de cogordas.

cogordon n.m. Varietat de coassa: *Lo festin dei cogordons*. ◇ *Faire lo cogordon*: Ai bòchas, metre una bòcha à costat dau bochin.

cogosson n.m. Cogoçon.

coguo n.m. Coguu.

coguolar vt. Coguular.

coguolatge n.m. Coguulatge.

coguu [ku'gyw] 1. Auceu dei boascs de l'esquina grisa e dau ventre blanc regat de brun, insectivòre, que depaua lu sieus òus dins lo nido dei autres. 2. Òme que la sieu frema lo tradisse. Var.: **banarut** (2). 3. Cocó. Var.: **coguo**.

coguular vt. Faire coguu. Sin.: **enganar**, **embanar**, **cuguolar**.

coguulatge n.m. Fach de faire coguu. Var.: **cuguolatge**.

coguu-pavon n.m. Diploptèr.

coidada n.f. Còup de coide.

coide n.m. Coe.

coier n.m. Codier.

coifa n.f. Cofa (1).

coifadura n.f. Biais d'èstre penchenat. Var.: **cofadura**, **penchenadura**.

coifar vt. Penchenar. Var.: **cofar**, **penchenar**.

coifassa n.f. Pichina coifa.

coifeta n.f. Pichina coifa.

coifeton n.m. Pichina coifa.

coïn n.m. Pichina coa. Sin.: **coeta**.

coïna n.f. 1. Pèça d'una maion, d'un restaurant, etc., dont si prepàron lu pasts. 2. Accion, art d'alestir e de presentar lu aliments: *Faire la coïna*. 3. Plats preparats, servits: *Una especialitat de la coïna niçarda*. 4. (fig., fam.) Manòbra, combinacion: *Coïna electorala*.

coïnar vi. Faire la coïna. ◆ vt. 1. Alestir un plat, un aliment. 2. (fig., fam.) *Coïnar quauqu'un*: L'interrogar embé insistença, per obtenir una informacion, una confession. Sin.: **faire escudelar**.

coïnat, ada adj. *Plat coïnat*: Vendut tot preparat.

coïneta n.f. Pichina coïna, canton coïna.

coïncidença (-éncia) n.f. 1. Simultaneïtat de fachs, de circonstanças. Sin.: **astrada**, **endevenença**, **còup d'astre**. 2. (geom.) Estat de doi figuras, de doi elements que si superpàuon ponch per ponch.

coïncident, a adj. adj. (geom.) Que coïncidisse: *De triangles coïncidents*.

coïncidir vi. (*coïncidissi*) 1. Si produrre en meme temps, correspoandre exactament: *Doi datas que coïncidísson*. Sin.: **s'endevenir**. 2. (geom.) Si suprepauar ponch per ponch. 3. (mat.) Per doi foncions *f* e *f'* definidi sobre doi ensembles que contènon un meme ensemble A, verificar l'egalitat $f(x) = f'(x)$ per tot x de A. Var.: **coïncidre**.

coïncidre vi. Coincidir.

coïnier, a n. Persona que fa la coïna, en particulier per profession dins un restaurant, etc.

coïniera n.f. Aparelh per far cuèire lu aliments: *Coïniera electrica*.

coïnista n. Persona que fabrica e installa de mobilier de coïna.

coiòt n.m. Mamifèr carnivòre d'Amèrica dau Nòrd, vesin dau lop e dau chacal.

coirada n.m. Operacion de revestiment d'una susfàcia m'una jaça de coire.

coirar vt. Curbir m'una espessor de coire. Var.: **coirejar**.

coiraria n.f. Miniera de coire.

coirassa n.f. Armadura metallica, blindatge aparaire d'una nau de guèrra, d'un carri armat. Au Temps Mejan, pèça de l'armadura qu'aparava l'esquina e lo pièch.

coirassament n.m. Accion d'equipar d'una coirassa; aquesta coirassa.

coirassar vt. Provedir d'una coirassa.

coirassat n.m. (mar.) Nau de batèsta grandassa provedida d'una artilharia poderosa e d'un blindatge espés en servici dins li marinas de combat fins a la segonda guèrra mondiala e remplaçada per lo poarta-avions en seguida de l'evolucion de l'estrategia aerò-navala.. Sin.: **nau de linha**.

coirassier n.m. Soldat de la cavalaria lorda provedit d'una coirassa.

coirat, ada adj. De la color dau coire.

coire n.m. 1. Metal roge brun, malleable e ductile, conductor de l'electricitat; element (Cu) de n° atomic 29 e de massa atomica 63,54. ◇ *Coire blanc*: Aliatge de coire, de zinc e d'arsenic. ◇ *Coire jaune*: Laton. ◇ *Coire roge*: Coire pur. Sin.: **aram**. 2. Objècte, aisina d'aquesta matèria. 3. Placa de coire que sièrve à la gravadura en talha doça. ◆ pl. Grope dei instruments de vent, en metal e à embocadura.

coirejar vt. Coirar.

coirenc, a adj. Aramós. Var.: **coirut, uda**.

coiric, a adj. (quim.) Que contèn de coire divalent.

coirut, uda adj. Aramós. Var.: **coirenc, a**.

coissin n.m. 1. Pèça d'estòfa, de cuer, etc., borrada (de plumas ò de matèrias sintetiqui), que si mete sus una cadiera, etc., per si setar sobre ò solament per ornament. ◇ (per ext.) Aurelhier. 2. Callositat. 3. *Coissin d'ària*: Sistema de suspension d'un veïcule, d'una nau, d'un aparelh de manutencion, qu'agisse en mandant d'ària sota.

coissinat, ada adj. Callós.

coissinet n.m. 1. Pichin coissin. 2. Partida anteriora d'un araire. 3. (tecn.) Pèça de fonda ò d'acier tancada sus una travèrsa de camin de fèrre que supoarta lo ralh. 4. (mec.) Pèça anulària tancada dins un sèti per facilitar lo guidatge d'un aubre mobile.

coissiniera n.f. Envolopa d'un coissin, d'un aurelhier.

coït n.m. Acoblament, union sexuala per lu umans e per lu animaus. Sin.: **caufada**, **fringatge**, **fringadissa**, **fornicacion**, **copulacion**.

coïtar vi. Accion de practicar lo coit. Sin.: **s'acoblar**, **copular**, **fringar**, **plantar**, **fornicar**, **fotre** (vulg.).

còl n.m. Coal (corrent), còu.

cola n.m. Ample manteu dei monges m'un capuchon e dei mànegas largui.

còla n.f. 1. Colatier. 2. Fruch dau colatier (notz de còla), que contèn d'alcaloïdes estimulants.

còla n.f. 1. Punicion qu'un escolan deu venir faire en defoara dau sieu orari. Sin.: **retenguda**. 2. Dins li classas preparatòri ai grandi escòlas, interrogacion de contraròtle, orala ò escricha.

còla n.f. Personas que travàlhon ensèms. Sin.: **chorma** (per ext.), **banda**.

colabilitat n.f. (metall.) Capacitat d'un aliatge ò d'un metal à emplir un mòtle quora li es vuat à l'estat liquide.

colacion n.f. Past leugier. Sin.: **merenda**, **gostaron**.

colada n.f. 1. Accion de faire colar un liquide, una matèria en fusion ò un materiau pastós: *La colada dau betum*, *una colada de neu*. Var.: **colament**, **colatge**. 2. Massa de matèria pauc ò pron liquida ò en fusion que s'escorre ò s'espandisse: *Colada de pintura*, *de lava*. 3. Biais de denedar sota l'aiga. 4. (geogr.) Desplaçament meridian d'una massa d'ària perpendiculariament ai flux zonals de la circulacion atmosferica generala. 4. Coladura.

coladís, issa adj. 1.Si di d'un liquide, d'una pasta fluida: *Una saussa coladissa*. 2. *Grop coladís*: Si di d'un

grop que si pòu sarrar sensa lo blocar ò molar sensa lo desfaire. Sin.: **grop corredor**, **grop corredís**. 3. Fluide, simple, en parlant d'un estile. Sin.: **colador**. 4. Si di d'un vent que passa per una esclapadura.

coladissa n.f. 1. (tecn.) Colissa. 2. au pl.: Colissas (au teatre).

colador, airitz adj. Coladís, en parlant d'un estile.

coladura n.f. 1. Traça laissada sus una susfàcia per una matèria qu'a colat: *Una coladura de pintura*. 2. Metal que s'escapa au travèrs dei jonchs dau mòtle au moment de la colada. 3. Tombada dei flors jauni ò dei fruchs joves en rason de pluèias abondoï que degàlhon lo pollen e empàchon la fecondacion: *La coladura de la vinha*.

colagògue, òga adj. e n. Si di d'una substança que la sieu accion es coleretica e facilita l'evacuacion de la bila.

colalemia n.f. Presença de saus biliari dins lo sang.

colaluria n.f. Presença de saus biliari dins l'urina.

colament n.m. Colada.

colamua n.f. Sansonha.

colana n.f. 1. Jòia que si poarta au coal: *Una colana de pèrlas*. Sin.: **colar**. 2. Arnesc dei cavaus (sensa articulacion) ò dei bòus (dubèrta per sobre).

colangiografia n.f. Radiografia de la vesicula biliària e dei sieus conduchs.

colangiòma n.m. Tumor dau fetge.

colangiotomia n.f. Dubertura cirurgicala d'un conduch biliari.

colant n.m. Vestit de teissut extensible que cuèrbe lo còrs de la talha ai pens: *Un colant de dança*. ◇ Element dau vestit femenin qu'assòcia li braietas e lu bas.

colant, a adj. Que cola, qu'es fluide: *Una pasta colanta*.

colanta n.f. (fam.) Blennoragia.

colar [ku'la] n.m. 1. Colana. 2. Corrèia de cuer ò ceucle de metal que si mete au coal d'uni bèstias domestiqui per li tenir estacadi.

colar vi. 1. Anar d'un luèc à un autre, en parlant d'un liquide, d'un cors d'aiga: *Li làgrimas li colàvon sus li gautas*. Sin.: **s'escórrer**, **córrer**. ◇ Passar dins un luèc donat: *Palhon cola à Niça*. 2. S'escapar, en parlant d'un liquide: *L'aiga cola dau robinet*. Sin.: **regolar**, **s'escórrer**, **escampar**. 3. Èstre englotit dins l'aiga: *La nau a colat*. Sin.: **si prefondar**. ◆ vt. 1. Vuar dins un mòtle una matèria en fusion, una matèria pastoa ò liquida: *Colar de betum*. 2. Fabricar un objècte en metal fondut. 3. Degalhar un organe en movement per mancança de graissatge: *Colar una bièla*. 4. Mandar au fond de l'aiga: *Colar una nau*. Sin.: **prefondar**, **afondre**, **afondar**, **mandar per fond**. 5. Faire perdre tot crèdit à una societat, etc.: *Aquel escandale a colat la noastra societat*.

colar vt. (*còli*) Donar una còla (punicion ò interrogacion).

colaret n.m. 1. Part dau plumatge à l'entorn dau coal, d'una color autra qu'aquela dau còrs. 2. Volant portat à l'entorn dau coal ò que garnisse una encoladura. 3. Objècte, element en forma d'aneu, de corona.

colaspidema n.m. Insècte coleoptèr que fa de degalhs ai plantas coma la lusèrna. Sin.: **gròs-cuu**.

colatge n.m. Accion de faire colar un liquide, una matèria en fusion ò un materiau pastós: *Lo colatge dau betum*. Var.: **colament**, **colada**.

colatge n.m. Colada d'un liquide, d'un metal.

colatier n.m. Aubre originari d'Àfrica, que produe la còla.

colcotar n.m. Oxide ferric emplegar per polir lo vèire.

colcòze n.m. En Union Sovietica, cooperativa agricòla de produccion, dins la proprietat collectiva dei mejans.

colcozian, a adj. e n. Relatiu à un colcòze; membre d'un colcòze.

colecistalgia n.f. Dolor au nivèu de la vesicula biliària.

colecistectasia n.f. Distension de la vesicula biliària.

colecistectomia n.f. Ablacion de la vesicula biliària.

colecistenterostomia n.f. Connexion de la vesicula biliària embé lo budeu pichon.

colecistiti n.f. Inflamacion de la vesicula biliària.

colecistografia n.f. Radiografia de la vesicula biliària sota produch colorant.

colecistopatia n.f. Nom generic dau tot dei afeccions de la vesicula biliària.

colecistopexia n.f. Fixacion de la vesicula biliària à la paret abdominala.

colecistostomia n.f. (cir.) Abocament de la vesicula biliària à la pèu, per derivar la bila ò faire sortir una infeccion.

coledòc n.m. Coledòque.

coledociti n.f. Enflarament dau coledòc.

coledocotomia n.f. Dubèrtura cirurgicala dau coledòc.

coledòque adj. m. *Canal coledòque*: Canal eissit de l'estacament dau canal epatic m'au canal cistic e mena la bila au duodenom. Var.: **coledòc**.

colegatari, ària n. (dr.) legatari m'una autra persona ò mé d'autri personas.

colejar vt. Coblar, encoblar.

colejat, ada adj. Coblat. encoblat.

colelitiasi n.f. Formacion de litiasis biliari.

colemia n.f. Taus de la bila dins lo sang (bas dins l'estat normal, aut en cas de jaunissa).

coleoptèr n.m. *Coleoptèrs*: Òrdre d'insèctes dei metamorfòsas completi, provedits de pèças bucali trissairitz e d'alas posteriori plegadissi protegidi per un pareu d'elitres cornats, que comprèn mai de 300 000 espècias coma lo tavan e lo corcosson.

coleoptile n.m. (bot.) Envelopa à l'entorn dau pen dei gramineas e que secreta l'ormòna de creissença (auxina).

colèra n.f. Estat violent e passatgier que resulta dau sentiment d'èstre estat assautat ò ofensat e si manifèsta per de reaccions agressivi: *Si metre en colèra*, *èstre en colèra*. Sin.: **ràbia**, **ira**, **santopeu**, **escaufada**, **fotra** (pop.). Var.: **colerada**.

colera n.m. Malautia epidemica contagioa qu'es producha per lo vibrion colerica ò bacile virgula, que fa anar dau còrs frequentament, fa vomir, dona una set intensa, fa maigrir rapidament, dona de ràmpeas doloroï dins lu membres, fa baissar la temperatura e pòu menar à

la moart. *Colera nostras* ò *colera morbus*: Diarrea sasoniera deuguda au colibacile.

colerada n.f. Còup de colèra.

coleretic, a adj. e n. Si di d'una substança que fa aumentar la secrecion de bila (coma l'archicòta).

coleric, a adj. e n. Relatiu au colera; que sofrisse dau colera.

colerifòrme, a adj. Qu'evòca lo colera.

colerina n.f. Forma premonitòria ò leugiera dau colera.

colerós, oa adj. e n. Portat à la colèra. Sin.: **bilós**, **rebecós**, **renós**.

colesteròl n.m. Steròl d'origina alimentària ò sintetisat dins l'organisme, present dins toti li cellulas e que lo sieu taus elevat pòu provocar la formacion de calculs biliaris ò constituir un factor de risc de l'arterioscleròsi. ◇ (fam.) *Aver de colesteròl*: Aver un taus elevat de colesteròl.

colesterolemia n.f. Taus sanguin de colesteròl (normalament comprés entre 1,50 e 2,80 g per litre).

colet n.m. Pichina coala.

colet n.m. Partida dau vestit à l'entorn dau coal: *Metre la man au colet*, *agantar per lo colet*.

colha n.f. (pop.) Testicule. Sin.: **bala**, **alibòfi**. ◇ *Rompre li colhas*: Importunar. Sin.: **rompre li tantiflas**. ◇ *N'aver li colhas pleni*: N'aver son gonfle. Sin.: **n'aver pron**, **n'aver una forra**, **son fais**, **un sadol**, **pron son fais**.

colhon adj. e n. (fam.) Imbecile, niais, nèsci.

colhonada n.f. 1. Bestiesa, error estupida. 2. Engan, afaire gaire seriós. Sin.: **nescitge**.

colhonaire, airitz n.m. Persona qu'engana lu autres. Sin.: **enganaire**, **trufaire**, **menchonier**, **arlèri**, **badinaire**, **galejaire**, **bofonaire**, **farcejaire**.

colhonar vt. Si trufar dau monde. Sin.: **enganar**.

coliambe n.m. (metr. anc.) Trimètre iambic acabat per doi lòngas.

coliandri n.m. 1. Coriandre. 2. Socatge dei raïms blancs alongats.

colibacil(e) n.m. Bacteria en forma de bastonet de l'extremitat arredonida, Gram negatiu, presenta dins lo soal, l'aiga, lo lach, d'unu aliments e que viu normalament dins l'intestin de l'òme e de l'animau, ma pòu devenir patogèna.

colibacilic, a adj. Dau colibacile.

colibacilòsi n.f. Afeccion deuguda au colibacile.

colibaciluria n.f. Preséncia de colibacils dins l'urina.

colibrí n.m. Auceu passeron dei regions tropicali, pichinet, dau vòl rapide, dau bèc lòng e dau plumatge viu (Familha dei troquilidats). Sin.: **auceu-mosca**.

colic, a adj. (anat.) Dau colon.

colica n.f. 1. Violenta dolor abdominala. – *Colica de plomb*: Colica deuguda au plomb. ◇ (espec.) Violenta dolor causada per la migracion d'un calcul dins li vias biliari, urinari, etc.: Colica epatica, nefretica. 2. (fam.) Diarrea. Sin: **foira** (pop.), **caganha** (pop.), **cagueta** (pop.), **escorrença**.

colier, a n. Equipier.

colier n.m. Colana de l'ae (que se durbia per dessota).

colimbifòrme n.m. *Colimbifòrmes*: Òrdre d'auceus d'aiga coma lo plonjon.

colina n.f. (bioquim.) Còrs azotat present dins l'organisme, sobretot sota forma d'estèrs, coma l'acetilcolina, totplen importants dins lo foncionament dau sistema nerviós, e que, à l'estat liure, a un ròtle protector de la cellula epatica.

colina n.f. Coala. Sin.: **sèrre**, **puèi**, **toar**, **suquet**.

colineari, ària adj. (alg.) *Vectors colinearis*: Qu'an la mema direccion.

colinearitat n.f. Proprietat de vectors colinearis.

colinergic, a adj. (bioquim.) Relatiu à la liberacion d'acetilcolina, mediator de la transmission sinaptica. ◇ *Sistema colinergic*: Tota estructura nervioa que fonciona per liberacion d'acetilcolina.

colinesterasa n.f. (bioquim.) Enzima que, en provocant la destruccion de l'acetilcolina, arrèsta li transmission colinergiqui (per ex. una dei comandas de l'activitat musculària volontària). Var.: **colinesterasi**.

colinesterasi n.f. Colinesterasa.

còlis [‘kɔli] n.m. Paquet d'objèctes, de mèrç destinat à èstre transportat: *Liurar un còlis au sieu destinatari*, *còlis postal*.

colissa n.f. 1. Pèça que compoarta una caneladura dont si fa escórrer una partida mobila. ◇ (fis.) *Pen à colissa*: Aparelh de mesura de precision basat sobre d'aqueu principi. 2. Part esconduda d'un afaire, etc.: *Li colissas de la política*. 3. (sobretot au plural) Partida d'un teatre de cada costat e en arrier dau pontin, foara de la vista dau public.

colissament n.m. Fach de colissar.

colissant, a adj. Que pòu colissar.

colissar vt. 1. Provedir de colissas: *Colissar un tirador*. 2. Faire escórrer quauqua ren sus una colissa; faire esquilhar una estòfa sus un fieu ò un cordon. ◆ vi. Esquilhar sobre de colissas.

colisseu n.m. (mec.) Pichona pèça mobila que si desplaça dintre una coladissa.

colissier n.m. (anc.) Cortier en valor mobiliari.

colistier, a n.f. Cadun dei candidats à una eleccion inscrich sus la mema lista.

colistina n.f. Antibiotic actiu còntra li bacterias Gram negatiu, especialament lo colibacile.

coliti n.f. (patol.) En flamacion dau colon.

colitigant, a adj. (dr.) *Partidas colitiganti*: Que plaidéjon una còntra l'autra.

collaboracion n.f. 1. Accion de collaborar (mé quauqu'un, à quauqua ren). 2. Política de cooperacion m'un enemic, en particulier dei Francés m'ai Alemands pendent la 2ª guèrra mondiala.

collaboracionisme n.m. Comportament, política portada à collaborar mé l'enemic.

collaboracionista n. e adj. Collaborator (2).

collaborador, airitz n. Collaborator (1).

collaboraire, airitz n. Collaborator (1).

collaborar vi. (*collabòri*) 1. Travalhar mé d'autres (à una òbra comuna). 2. Practicar una política de collaboracion.

collaborator, tritz n. 1. Persona que travalha mé d'autri personas. Var.: **collaboraire**, **collaborador**. 2. (ist.) Persona que practica la collaboracion, que fa l'apologia de la collaboracion.

collacion n.f. 1. Accion d'autrejar un benefici eclesiastic, un títol, un grade universitari. 2. Accion de parangonar de tèxtos, de documents.

collacionadura n.f. Accion de verificar lo boan òrdre dei elements d'un libre, la sieu messa en pàginas.

collacionar vt. 1. Parangonar de tèxtos per lu verificar. 2. Procedir à la collacionadura de (un libre, lu sieus elements).

collagène n.m. (biol.) Proteïna que constituisse la substança intercellulària dau teissut conjontiu.

collagenic, a adj. Dau collagène.

collagenòsi n.f. Malautia deuguda à un problema dau collagène. Sin.: **connectiviti**.

collant n.m Partida dau vestit que cuèrbe lo còrs de la talha fins ai pens: *Collants de dança*. ◇ Braias dei cambas estrechi. ◇ Sota-vestiment dei fremas, qu'assòcia li braietas e lu bas: *De collants de seda*.

collapse n.m. (med.) 1. Diminucion rapida dei foarças e de la pression arteriala. 2. Aplatiment (d'un organe, espec. dau paumon, au cors d'un pneumotorax).

collapsoterapia n.f. Terapia dau collapse.

collargòl n.m. (nom depauat) Agent colloïdal, emplegat coma antiseptic.

collateral, a adj. 1. Qu'es plaçat à costat. ◇ *Vaisseu sanguin collateral*: Que lo sieu traçat es esquasi parallèle à-n-aqueu de la part principala que n'es eissit ò que li va. ◇ (geogr.) *Ponchs collaterals*: Ponchs intermediaris entre lu ponchs cardinals (N.-E., N.-O., S.-E., S.-O.). 2. Qu'es en defoara de la linha dirècta de parentat: *Parents collaterals* (fraires, oncles, cosins, etc.). 3. Relatiu à una consequença indirècta: *Lu domatges collaterals d'un bombardament*. Var.: **collaterau**.

collateral n.m. 1. Parent collateral. 2. *Vaisseu collateral*: Nau laterala d'una glèia. Var.: **collaterau**.

collaterau, ala n. e adj. Collateral.

collatiu, iva adj. (drech Canon) *Benefici collatiu*: Benefici eclesiastic.

collator n.m. (ist.) Aqueu qu'autrejava un benefici eclesiastic.

collaudar vt. Laudar, complimentar. Sin.: **benastrugar**.

colleccion n.f. 1. Acampament d'objèctes causits per la sieu belessa, la sieu raretat, lo sieu caractèr estrange, la sieu valor documentària ò afectiva ò lo sieu prètz: *Una colleccion de monedas*, *una colleccion de sageus*. Sin.: **rejoncha**. ◇ (fam.) Ensèms de personas caracterisadi per un trach particulier: *Una bèla colleccion de colhons!* 2. Ensèms, d'obratges, de revistas, de publicacions, que presenta una unitat: *Colleccion religada de la* ***Ratapinhata***. 3. ensèms dei modèles creats e presentats à cada sason per li maion de sartres: *La colleccion d'estiu*. 4. (med.) Amolonament (de liquide, de gas) dins una cavitat de l'organisme.

colleccionaire, airitz n. Persona que fa de colleccions.

colleccionar vt. 1. Recampar en colleccion. 2. Amolonar: *Collecccionar li bestiesas*.

collècta n.f. 1. Accion de recampar (de sòus, de dons, de signaturas, etc.). ◇ Accion de recampar d'unu produchs agricòlas: *La collècta dau lach*. 2. Orason de la messa denant l'epístola.

collectar vt. (*collècti*) 1. Recampar (de sòus, de dons, etc.). 2. Captar (un fluide): *Collectar l'aiga de pluèia*. Sin.: **acampar**, **reculhir**.

collectatge n.m. Accion de collectar.

collectiu, iva adj. Que pertòca un ensèms de personas, un grope: *Una òbra collectiva*.

collectiu n.m. 1. Grope de personas qu'assegúron una mission politica, sociala, etc., d'un biais concertat: *Collectiu d'aparament d'un quartier*. 2. (ling.) *Nom collectiu* ò *collectiu*, n.m.: Nom au singulier qu'indica un ensèms de personas ò de cauas (**fola**, **molon**,...). 3. *Collectiu budgetari* ò *collectiu*, n.m.: Apellacion correnta dei lèis de finança rectificativi.

collectivament adv. D'un biais collectiu.

collectivisacion (-izacion) n.f. Accion de collectivisar; lo sieu resultat.

collectivisar (-izar) vt. Metre lu mejans de produccion e d'escambi ai mans de la collectivitat au per expropriacion ò nacionalisacion.

collectivisme n.m. Sistema economic basat sobre la proprietat collectiva dei mejans de produccion.

collectivista adj. e n. Relatiu au collectivisme; partidari dau collectivisme.

collectivitat n.f. 1. Ensèms de personas ligadas per una organisacion comuna, d'interès comuns. 2. *Collectivitat locala* ò *territoriala*: Circonscripcion administrativa qu'a la personalitat morala (li comunas, li regions, lu D.O.M.-.T.O.M.). ◇ Partida dau territòri d'un Estat federat que gaudisse d'una autonomia pauc ò pron estenduda. 3. *Collectivitats publiqui*: L'Estat, li collectivitats locali, lu establiments publics.

collector, tritz adj. Que collècta. ◇ *Tube collector*: Dont abotísson de tubes d'una seccion inferiora. ◆ Persona que fa una collècta.

collector n.m. 1. Dispositiu que capta e recampa un gas, un liquide: *Collector d'aiga de pluèia*. ◇ (mec.) *Collector d'escapament*: Tubes que recàmpon lu gas d'escapament d'un motor denant que sígon evacuats. ◇ 2. (elec.) Dins una dinamò, lo tot dei lamas d'aram conductritz sus li quali fréton lu contactes que porgísson lo corrent electric de cap ai divèrs receptors. 3. Dins lo temps, persona encargarda d'acampar li talhas. Sin.: **talhaire**, **acampaire**.

collega n. Persona qu'a la mema foncion ò fa partida dau meme establiment, de la mema societat qu'una autra. Sin.: **sòci**, **cambarada**.

collègi n.m. 1. Establiment dau promier cicle d'ensenhament segondari. 2. Acampament de personas qu'an una mema dignitat, una mema foncion: *Lo collègi*

dei cardinals. 3. *Collègi electoral*: Ensèms dei electors que dévon participar à una eleccion determinada.

collegial, a adj. 1. Acampat en collègi; qu'agisse en collègi: *Direccion collegiala*. 2. *Capítol collegial*: Collègi de canonges establit dins una glèia que non a lo títol de catedrala. ◇ *Glèia collegiala*: Qu'a un capítol collegial.

collegiala n.f. Glèia collegiala.

collegialament adv. D'un biais collegial.

collegialitat n.f. Caractèr de cen qu'es organisat en collègi.

collegian, a n. Escolan d'un collègi. Var.: **collegiau**.

collegiau, ala n. Collegian.

collembòle n.m. *Collembòles*: òrdre de pichins insèctes inferiors, sensa alas ni metamorfòsis, que s'atròvon en nombre dins lo soal vegetal.

collenquima n.m. (bot.) Teissut de sostèn dei vegetals superiors, format esquasi exclusivament de cellulòsa.

collibia n.f. co(l)líbia? Fonge à lamas, dau pen dur sovent estoart, que creisse sus li socas (Familha dei agaricaceas).

colligacion n.f. Accion, fach de colligir; lo sieu resultat.

colligar vt. Colligir.

colligir vt. (*colligissi*) (didact.) 1. Recampar en recuèlh: *Colligir de lèis*. 2. Religar (d'observacions, d'abstraccions) en una nocion sintetica. Var.: **colligar**.

collimacion n.f. Accion de mirar, d'orientar una luneta dins una direccion determinada.

colliri n.m. Medicament liquide que si mete dins l'uèlh.

collision n.f. 1. Fach de si urtar, per doi còrs en movement: *Collision entre doi veïcules*. ◇ (fis.) Interaccion entre de còrs, de particulas, que modifica lu sieus movements. 2. Rescoantre violent entre doi gropes, doi individús opauats. ◇ (fig.) Oposicion, rivalitat: *Collision d'interès*, *d'ideas*.

collocacion n.f. 1. (dr.) Classament judiciari dei creanciers dins l'òrdre que dévon èstre pagats. 2. (ling.) Associacion abituala de doi mòts dins un enonciat.

collocar vt. (*collòqui*) (dr.) Inscriure (de creanciers) dins l'òrdre que dévon èstre pagats.

colloïdal, a adj. De la natura dei colloïdes. ◇ *Estat colloïdal*.

colloïde n.m. Sistema dont de particulas pichoni pichoni son en suspension dins un liquide. Contr.: **cristalloïde**.

collodion n.m. Solucion de nitrocellulòsa dins un mesclum d'alcòl e d'etèr, emplegada en fotografia, en farmacia, etc.

collòqui n.m. 1. Discussion entre doi personas ò mai. 2. Acamp organisat entre especialistas de questions scientifiqui, religioï, politiqui, etc.

collur(e) n.m. (cín.) Jonch entre doi bendas cinematrografiqui pegadi una à l'autra.

collusion n.f. Ententa secreta en vista d'enganar ò de causar un prejudici.

collusòri, òria n. (dr.) Fach per collusion.

collutòri, òria adj. Medicament antiseptic destinat à agir sus la faringe per pulverisacion ò per onchatge.

colluvion n.m. (geol.) Depaus que provèn d'una mobilisacion e d'un transpoart à pichina distança sus un pendís.

colòbe n.m. Monina d'Àfrica, dau det gròs reduch, dau pel lòng e sedós, vesin dei semnopitècs.

colòbra n.f. Bissa.

colobrina n.f. Boca de fuèc fina e lònga (s. XV-XVI).

colocasa n.f. Planta tropicala cultivada en Polinesia per lo sieu rizòma ric en feculents.

colocacion n.f. Locacion en comun.

colocatari, ària n. Locatari d'una maion ò d'un apartament, associat à d'autres. Var.: **cologatari**. Sin.: **coestatjant**.

colofònia n.f. Resina jauna, solida, transparenta, que forma li sobras de la destillacion de la terebentina e que sièrve ai musicians per fretar lu crins dei sieus arquets. Var.: **carafuènha**.

cologaritme n.m. Logaritme de l'invèrse dau nombre considerat: *coln x = ln (1/x) = - ln x.*

cologatari, ària n. Colocatari.

coloma n.f. Caloma. Var.: **colòma**.

colòma n.f. Coloma.

colomb n.m. 1. Pijon dau genre colomba. ◇ *Colomb messatgier*: Colomb que torna au sieu nido, quau que sigue lo luèc dont es estat largat, foarça emplegat dins lo temps e en particulier par l'armada per transmetre de messatges. 2. (poet.) Pijon, especialament lo blanc, considerat coma l'emblema de la doçor, de la puretat, de la patz. Var.: **colomba**. ◇ *Colomb fèr*: Pijon ramier.

colomb n.m. (fis.) Unitat de quantitat d'electricitat e de carga electrica (simbòle C), equivalent de la quantitat d'electricitat transportada en 1 segonda per un corrent de 1 ampèr.

colomb n.m. Pan estirat. Var.: **colombon**.

colomba n.f. 1. Colomb (auceu). 2. (lit.) Filha pura, innocenta: *Una blanca colomba*.

colombariom n.m. Colombier.

colombaud, a adj. Colombin (color).

colombi n.m. Nom ancian dau niòbi.

colombian, a adj. e n. De Colómbia.

colombier n.m. Pijonier en forma de torre circulària (mai cairada en Palhon). Var.: **colombariom**, **colombiera**.

colombier n.m. Ancian format de papier (0,60 m x 0,80 m; 0,62 m x 0,85 m; 0,63 m x 0,90 m).

colombiera n.f. Colombier.

colombin n.m. Rotleu d'argila moala que sièrve à confeccionar de vas sensa emplegar un torn.

colombin n.m. *Colombins*: Òrdre d'auceus que comprèn lo pijon e la tòrdola.

colombin, a adj. Duna color entre lo roge e lo violet, que sembla lo plumatge dau coal d'un pijon. Var.: **colombaud**.

colombina n.f. Colombrina.

colombmètre n.m. (fis.) Aparelh que mesura la quantitat d'electricitat que passa dins un conductor. S'emplega mai *l'amperamètre*.

colombofile, a adj. Persona que noirisse ò emplega de pijons viatjaire.

colombofilia n.f. Fach d'alevar de pijons viatjaires.

colombon n.m. Pan estirat. Var.: **colomb**.

colombrina n.f. Excrement d'unu animaus, especialament d'auceus. Var.: **colombina**. Sin.: **migon**.

colomela n.f. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae**, **brugairòu**, **padre**, **capelan**, **lepiòta**, **ombrela**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**.

colomiers n.m. Fromai de vaca de la pasta moala e de la crosta mofida.

colomna n.f. 1. Element d'arquitectura vertical de seccion circulària, m'una foncion portanta ò decorativa: *Colomna dorica, ionica*. ◇ (ist.) *Colomna d'infamia*: Colomna per lu condamnats ◇ (per ext.) Monument onorari ò commemoratiu. ◇ *Colomnas d'Ercules*: Lu promontòris de cada costat dau destrech de Gebeltari. 2. (per ext.) Quantitat de matèria fluida ò gasoa dispauada verticalament, que si desplaça de bas en aut ò au contrari: *Una colomna d'aiga, de mercuri*. 3. Ensèms de tubes verticals emplegats per faire passar, recampar ò contenir de materiaus ò de fluides divèrs: *Colomna idraulica*. ◇ Element en forma de torre dont s'opèron de destillacions en separant doi liquides ò mai: *Colomna de destillacion, de fraccionament*. ◇ (per ext.) La substança que traversa aquelu tubes ò li es contenguda. 4. (electr.) Cadun dei troncs dins lo circuit magnetic d'un trasformator. 5. Seria d'elements dispauats verticalament, espec. un sota l'autre: *Colomna de nombre, colomna de simbòles, metre en colomna li donadas*. ◇ (anat.) *Colomna vertebrala*: Axe de l'esquelèt constituit de l'ensèms dei vertèbras. Sin.: **rasteu** ò **rega de l'esquina**, **rastelat**. ◇ (geol.) *Colomna estratigrafica*: Esquema que reprodue la succession estratigrafica, mesurada ò interpretada, dei ròcas d'una localitat donada. 6. Subdivision verticala, espec. de la pàgina d'un jornal ò d'un libre: *Títol à quatre*, *à cinc colomnas*, *li colomnas d'un diccionari*. 7. (ext.) Ensèms de cauas ò de personas dispauadi una darrier l'autra: Una colomna de veituras, de sordats. 8. (mil.) Formacion de manòbra d'atac, de marcha, dont lu elements sont dispauats un darrier l'autre: *Una colomna de blindats*. ◇ *Quinta colomna*: Grope d'elements que, dins un territòri tengut per un dei adversaris, opèron activament e clandestinament en favor de l'autre. ◇ (ext.) Si di de cu, dins un mitan donat, opèra secretament en favor de l'adversari, dau concurrent, etc. 9. Au juèc de la rotleta, combinacion, costituida de caduna dei tre serias de nombres mes en colomna verticalament sus lo taulier de juèc, sus que si pòu escometre. 10. (cínema) *Colomna sonòra*: Part de la pellicula cinematografica destinada à enregistrar lu sons. ◇ (ext.) L'ensèms dei sons d'un film (dialògues, música, bosins). ◇ (ext.) La música d'un film. - *Colomna visuala*: Parte de la pellicula que contèn la succession dei imatges.

colomnada n.f. (arquit.) Seguida de colomnas.

colomneta n.f. Pichina colomna.

colon n.m. 1. Abitant d'una colonia, que sigue eu-meme emigrat ò enfant d'immigrats. Var.: **colonisaire**. 2. Enfant d'una colonia de vacanças. 3. (dr.) Persona que travalha una tèrra en pagant au proprietari un fit en natura (una part de la produccion).

colon n.m. Moneda principala de Coasta Rica e dau Salvador.

colon n.m. Part de l'intestin gròs que comença au cec e finisse au rectom (si partisse en colons ascendent, transvèrse e descendent). Sin.: **budeu mèstre**, **tripa mèstra**.

colonat n.m. 1. Dins lo Bas-Empèri roman, sistema de travalh de la tèrra dont lo colon e la sieu familha èron estacats à perpetuitat à la tèrra que cultivàvon. 2. Colonatge.

colonatge n.m. (dr.) *Colonatge* ò *colonat parciari*: metaiatge. Var.: **colonat**. Sin.: **parçonier**, **miejaria**.

coloneu n.m. Grade sobran dei oficiers dei armadas de tèrra e de l'ària. Var.: **coroneu**.

colonela n.f. (fam.) Esposa d'un coloneu. Var.: **coronela**.

colonha n.f. 1. Asta de boasc ò de saure, que s'emplegava autrifés per mantenir lo textile per fielar. 2. (indus.) Obturator per tapar li duberturas que làisson passar lo metal fondut vèrs lu mòtles.

colonhada n.f. Cànebe, lin, seda, etc. que carga una colonha.

colonhera n.f. Filaira.

colonheta n.f. Pichina colonha.

colonhon n.m. Bleston.

colonia n.f. 1. Territòri ocupat e administrat per una nacion estrangiera e que n'en depende sus lu plans politic, economic, cultural, etc. 2. Grope de personas expatriadi per anar poblar e administrar un autre país. 3. Ensèms d'estrangiers originari d'un meme país e que vívon dins una mema vila ò dins un meme país. 4. Grope d'animaus qu'an una vida collectiva, egalitària ò gerarquisada: *Una colonia d'abelha*. 5. *Colonia de vacanças*: Grope d'enfants acampats per de sejorns de vacanças sota la direccion de monitors.

colonial, a adj. Que pertòca li colonias. ◇ *Artilharia, infantaria coloniala*: Nom donat en França dau 1900 au 1958 à l'artilharia e à l'infantaria de marina.

colonial, a n. Persona qu'a viugut ai colonias.

colonialisme n.m. Doctrina que legitima l'ocupacion d'un territòri ò d'un Estat, la sieu dominacion politica e economica per un estat estrangier.

colonialista adj. e n. Qu'apartèn au colonialisme, que lo sostèn.

colonisable (-izable), a adj. Que pòu èstre colonisat.

colonisacion (-izacion) n.f. Accion de colonisar; lo sieu resultat.

colonisaire (-izaire), airitz adj. e n. Que colonisa, que fonda una colonia.

colonisar (-izar) vt. 1. Transformar (un país) en colonia. 2. Poblar de colons. 3. (fam.) Ocupar eccessivament (un luèc).

colonisat (-izat), ada) adj. e n. Que subisse una colonisacion.

colonoscòpi n.m. Aparelh optic per l'examèn dau colon. Var.: **coloscòpi**.

colonoscopia n.f. Examèn endoscopic dau colon. Var.: **coloscopia**.

colopatia n.f. (med.) Afeccion dau colon.

colopexia n.f. Fixacion d'un ponch dau colon sus la paret abdominala.

coloquinta n.f. Planta vesina de la pasteca, que lo sieu fruch fornisse una carn amara e purgativa (Familha dei cucurbitaceas).

color n.f. 1. Sensacion que prodúon sus l'uèlh li radiacions dau lume, tali coma son absorbidi ò remandadi per lu còrs: *Li colors de l'arc de sant Martin*. ◇ (fam.) *N'en vèire de toti li colors*: Subir d'espròvas dificili ò d'escòrns. ◇ (fam.) *Pas vèire la color de quauqua ren*: Èstre privat de quauqua ren qu'èra previst ò promés. ◇ *Sota color de*: Au pretèxte de. Sin.: **sota l'escampa de**. 2. Cen que s'opaua au blanc, au negre, au gris: *Un imatge en colors*, *una television en colors*. 3. Matèria, substança que colorisse: *Un tube de color*. 4. Color de la pèu: Pilhar de colors. ◇ *Una persona de color*: Que non es blanca. ◇ *Cambiar de color*: Pallir ò rogir sota l'efècte d'una emocion. 5. Caduna dei quatre marcas dau juèc dei cartas (caire, flor, coar, pica). ◇ (fam.) *Anonçar la color*: Faire conóisser clarament li sieu intencions. 6. Opinion politica de quauqu'un, d'un grope: *Quala es la color d'aqueu jornal?* 7. Aparença, aspècte: *Pintar l'avenir sota de bèli colors*. ◆ pl. 1. Marca distintiva d'un Estat, dei sieus drapeus: *Auçar li colors*. 2. Esmalhs autres que lu metals e li peliças.

colorable, a adj. Que si pòu colorar.

coloracion n.f. Accion de colorar; estat de cen qu'es colorat: *La coloracion de la pèu*.

colorafia n.f. Sutura dau colon.

coloraire, airitz n. Persona que colora.

colorament n.m. Accion de colorar. Var.: **coloriment**.

colorant, a adj. Que colòra. Var.: **coloratiu**, **colorent**.

colorant n.m. Substança colorada naturala ò sintetica, emplegada per donar à-n-una matèria una coloracion duradissa. ◇ (espec.) Substança per colorar lu aliments. Var.: **colorent**.

colorar vt. Colorir. ◆ **colorar (si)** v.pr. Pilhar una coloracion.

colorat, ada adj. Colorit.

coloratiu, iva adj. Colorent.

colorent, a adj. Colorant.

colorent n.m. Colorant.

coloriar vt. (*colòri*, classic *colòrii*) Aplicar de colors sobre: *Coloriar un dessenh*.

coloriatge n.m. 1. Accion de coloriar; lo sieu resultat. 2. Dessenh fach per èstre coloriat.

coleretic, a adj. e n. Si di d'una substança que fa aumentar la secrecion biliària, coma l'archicòta.

coloriment n.m. Accion de colorir. Var.: **colorament**.

colorimètre n.m. Aparelh que sièrve à definir une color per parangon m'un escandalh.

colorimetria n.f. 1. Sciença que permete de definir e de catalogar li colors. 2. (quim.) Metòde d'analisi quantitativa basada sobre la mesura dei colors.

colorir vt. (*colorissi*) 1. Donar una color precisa, una color mai viva à. 2. (fig. lit.) Donar una nòta particuliera à: *Colorir lu sieus prepaus d'un pauc d'ironia*. Var.: **colorar**, **acolorar**, **encolorar**, **acolorir**, **encolorir**. ◆ **colorir (si)** v.pr. Pilhar una coloracion.

colorisar (-izar) vt. Colorisar un film, un dessenh, etc., qu'à l'origina èron estats publicats en negre e blanc.

colorista n. 1. Artista que saup armonisar li colors, que privilègia l'expression per la color. 2. Especialista de la realisacion de mesclums colorits que sièrvon à la produccion ò à la reproduccion de colors (estampatge, tenchura, pintura, etc.). Sin.: **cromista**.

colorit, ida adj. 1. Qu'a una color, especialament una color viva. 2. (fig.) Qu'a d'esclat, d'originalitat: Un estile colorit. Var.: **acolorit**, **encolorit**.

colòs(se) n.m. 1. Estàtua colossala (d'una escala superiora à 1). 2. Òme extraordinariament grand e foart.

coloscopia n.f. Examèn dau colon. Var.: **colonoscopia**.

colossal, a adj. 1. Totplen grand: *Talha colossala*. ◇ *Estàtua colossala*: Representacion mai granda que la realitat. ◇ *Òrdre colossal*: Composicion arquitecturala que li sieu colomnas si àuçon sus doi niveus ò mai. 2. Enòrme, considerable: *Una riquessa colossala*. Var.: **colossau**. Sin.(2): **omenàs**, **gigant**.

colossalament adv. D'un biais colossal.

colossau, ala adj. Colossal.

colostomia n.f. Abocament natural dau colon à la pèu (anus artificial).

colotomia n.f. Dubertura cirurgicala dau budeu mèstre.

colpa n.f. 1. Fauta. 2. Confession publica de mancament à la règla, dins d'unu òrdres religiós. ◇ (fig. lit.) *Batre la colpa*: Exprimir lo sieu pentiment. Var.: **culpa**.

colpablament adv. D'un biais colpable.

colpable, a adj. Persona qu'a comés un crimi, una malafacha, una fauta; responsable d'un acte condamnable. Sin.: **fautiu**, **pecaminós**.

colpectomia n.f. Ablacion de la vagina.

colpiti n.f. Enflarament de la vagina. Sin.: **vaginiti**.

colpocèla n.f. (med.) Abaissament dei parets vaginali, que provòca lo calar dei organes genitals.

colportaire n.m. 1. Merchant barrutlaire. Sin.: **mercandon**. 2. (fig.) Propagator: *Un colportaire de marridi nòvas*.

colportar vt. (*colpoarti*) 1. (vièlh) Transportar de mèrç de luèc en luèc per li vendre. 2. Espandir, difusar (de nòvas, de comairatges).

colportatge n.m. 1. Accion, fach de colportar. 2. Mestier dau colportaire.

colposcòpi n.m. Aparelh per explorar visualament la vagina.

colposcopia n.f. Examèn visual de la vagina.

colpostenòsi n.f. Restrenhement de la vagina.

colquicina n.f. Substança toxica dau safran bastard; es un alcaloïde màger d'aquela planta, emplegat dins lo tractament de l'uricemia.

còlt n.m. 1. Pistòla à barrilhet, finda sonada *revolver*, que l'inventèt lo sénher Còlt en lo 1835. 2. Pistòla automatica de 11,43 mm, que li usinas Còlt fabriquèron à partir dau 1911.

colubridat n.m. *Colubridats*: Familha de sèrps que lu sieus cròcs verinós son absents ò implantats au fond de la boca, coma la bissa.

columèla n.f. 1. (anat.) Axe conic dau limaçon de l'aurelha intèrna. 2. (biol.) Axe solide median d'una gruèlha de gastropòde ò de polipier. Sin.: **modiòl**.

coluria n.f. (med.) Presença d'elements biliaris (pigments, per ex.) dins l'urina, eventualament acompanhada d'una jaunissa.

coma conj. 1. (parangon) *Coma son fraire*: Parierament à son fraire. – Tau que: *Un òme coma eu*. 2. (maniera) *Tot s'es debanat coma volia*. ◇ *Coma aquò*: ensinda, d'aqueu biais. ◇ *Coma pura*: Ensin coma. 3. (causa) *Coma plòu, estau dintre*. Sin.: **vist que**, **estent que**. 4. (temps) *Coma calava lo sera*: Au moment que calava lo sera. ◆ adv. exclam. 1. (intensitat) Quant, à que ponch: *Coma siés penible!* 2. (maniera) *Coma nos tracta!* 3. (fam.) (per sotalinhar l'evidença d'una afirmacion) *E coma!* Sin.: **que òc**! ◆ adv. interr. 1. (maniera, mejan) *Coma a poscut capitar? Coma as fach?* 2. (sospresa) *Coma? Non es vengut?* ◆ n.m. inv. Biais qu'una caua es estada facha: *Voali saupre lo coma e lo perqué*.

coma n.f. (mús.) Fraccion de ton teoric e imperceptible (1/8 ò 1/9 entre re dièsi e mi bemòl).

còma n.f. (med.) Estat caracterisat per la perda dei foncion de relacion (consciença, mobilitat, sensibilitat) embé conservacion de la vida vegetativa (respiracion, circulacion). ◇ *Còma despassada*: Que non s'en pòu revenir (moart cerebrala).

comairatge n.m. (fam.) Prepaus maudisents dei camaires. Sin.: **pastrolh**, **parladissa**, **barjacadas**.

comaire n.f. 1. (anc.) Mairina de l'enfant, per rapoart au pairin. 2. (mod.) Persona que barjaca, que colpoarta de maudisenças. Sin.: **barjacaira**, **pastrolhera**, **petècola**.

comairejar v.i. Faire de comairatges. Sin.: **pastrolhar**, **barjacar**.

comand n.m. (dr.) *Declaracion de comand*: Acte per lo quau l'aquistaire ò l'adjudicataire pilha la plaça d'una autra persona en cas de venda, per via de conciliacion ò per via judiciària.

comanda n.f. 1. Òrdre per demandar à un fornissèire la liurason d'una mèrç, l'execucion d'un servici, etc.; aquesta mèrç, aquesto servici: *Passar una comanda*. 2. Direccion, contraròtles sobre l'evolucion d'una màquina, d'una installacion au mejan dei organes que n'assegúron l'aviament, lo reglatge, l'arrèst Sin.: **barras**; cadun dei dispositius qu'actívon aquelu organes: *Èstre ai comandas d'un avion*, *pilhar li comandas*. ◇ (fig.) *Tenir li comandas*: Contrarotlar, dirigir (un afaire, etc.) ◇ *Pilhar li comandas*: Pilhar la direccion. ◆ loc. adj. Afectat, obligat per l'usatge: *Un rire de comanda*.

comandador n.m. Comandaire.

comandaire n.m. 1. Aqueu que lo sieu grade es sobre aqueu d'oficier, dins lu òrdres de cavalaria. 2. (ist.) cavalier en carga d'una comandaria. 3. (ist.) *Comandaire dei cresents*: Títol protocolari dei califes. Var.: **comandador**, **comandator**.

comandament n.m. 1. Accion, fach de comandar; òrdre donat: *À mon comandament... partètz!* ◇ Acte d'ussier qu'ordona d'executar una obligacion denant de metre en plaça una procedura d'execucion forçada. 2. *Lu dètz comandaments*: Lu precèptes que Moisés transmetèt ai Ebreus e fuguèron conservats dins lo cristianisme. ◇ Lèi morala. 3. Poder, responsabilitat d'aqueu que comanda; la sieu foncion. ◇ *Comandament militari*: Ensèms dei instanças superiori dei armadas. 4. (espòrts) Èstre au comandament, pilhar lo comandament: Èstre, si portar en tèsta.

comandant, a n. (dr.) Persona que, m'una ò d'autri, dona un mandat.

comandant, a n. 1. Oficier superior que comanda una granda unitat, una plaça ò una basa dei armadas de tèrra ò de l'ària (grade entre capitani e luectenent-coloneu). 2. Oficier que comanda un bastiment de la marina de guèrra. ◇ Comandant de bòrd: Aqueu que comanda à bòrd d'un avion de linha, d'un vaisseu espacial.

comandar vt. 1. Ordonar à quauqu'un, en vertut de l'autoritat detenguda, de faire quauqua ren: Li ai comandat de partir. 2. Aver una autoritat sobre (un grope de personas): *Comandar un regiment*. ◇ *Sensa vos comandar*: Expression de cortesia per demandar un servici, una ajuda. Sin.: **se volètz ben**, **se vos agrada**. 3. Demandar, forçar: *Aqueu gèst comanda lo respècte*. 4. Contrarotlar lo passatge vèrs un luèc: *Aqueu casteu comanda la clua*. 5. Passar una comanda de: *Ai comandat un libre*. 6. Activar, faire foncionar (un mecanisme religat à-n-una comanda): *Aqueu boton comanda la dubertura dau portau*. 7. Dominar, aver lo contraròtle de (de sentiments, la passion).

comandaria n.f. 1. Benefici acordat à un dignitari dei òrdres religiós ospitaliers. 2. Residença dau comandador d'un d'aquelu òrdres.

comandat adj. Qu'es fach en seguida à-n-un òrdre donat: *Servici comandat*.

comandatari, ària n. (dr.) Persona encargada d'un mandat m'una autra persona (mé d'autri personas).

comandator n.m. Comandaire.

comandita n.f. 1. (dr.) *Societat en comandita*: Societat comerciala que lu sieus sòcis son tenguts ai deutes socials (lu *comanditats*) ò tenguts dins lu limits dau sieu apoart (lu *comanditaris*). ◇ Fonds versats per cada sòci d'una societat en comandita. 2. (estamp.) Chorma d'obriers tipografes que travàlhon en associacion (per un salari collectiu).

comanditar vt. 1. Balhar de fonds à (una entrepresa comerciala). 2. Finançar un projècte. Sin.: **esponsorar**.

comanditari, ària n. 1. (dr.) Associat d'una societat en comandita que poarta de fonds. 2. Balhaire de fonds. Sin.: **mecènas**, **esponsòr** (angl.).

comanditat, ada n. Associat d'una societat en comandita tengut ai deutes socials.

comando n.m. Formacion militària d'efectiu reduch, cargada de missions especiali. Sin.: **grope de combat**, **grope franc**.

comarina n.f. Substança naturala organica aromatica emplegada en perfumaria ò per aromatisar d'aliments.

comarinic, a adj. *Acide comarinic*: Acide present dins la comarina. ◆ n.m. pl. Familha de medicaments derivats d'una sintèsi de la comarina, qu'an de proprietats anticoagulanti.

coma que sigue, coma se sigue loc. Tantotun. Sin.: **coma que vague**, **sigue un que sigue**, **sigue que sigue**, **coma que vire**.

comatós, oa adj. e n. Relatiu à la còma; qu'es dins la còma.

comatic, a adj. Qu'es dins la còma.

comatogène, a adj. Que pòu menar à la còma.

comba n.f. (geogr.) Valada entalhada dins la vòuta anticlinala d'un plec jurassenc e dominada per doi desbauç: *La comba de Var*.

combat n.m. 1. Lucha, armada ò non. ◇ Especialament, engatjament militari limitat dins l'espaci e dins lo temps. ◇ *Foara combat*: Vençut. Sin.: **foara la lucha**. ◇ Rescòntre qu'opaua doi adversaris dins un espòrt de lucha. 2. (fig.) Afrontament d'elements ostiles, de dificultats: *La vida es un combat*. ◇ *Oposicion*: Lo combat dau Ben e dau Mau. ◇ *Literatura de combat*: Engatjada.

combatier, a adj. Batalhador.

combatedor, eiritz adj. Batalhador.

combatent, a adj. Que combate. Sin.: **batalhador**. Var.: **combatier**, **combatedor**. ◆ n. Persona que pilha part directament à de combats, à una guèrra, etc. 2. (zool.) Auceu cambarut que lu sieus mascles, au printemps, si líuron de combats furiós ma gaire perilhós (long. 30 cm). 3. Pichin peis d'ornament, dei colors vivi, originari de Tailàndia, que lu sieus mascles si bàton sovent fins à la moart.

combatiu, iva adj. Portat à la lucha; agressiu. Sin.: **cèrcagarrolha**, **cèrcaronha**, **garrolhon**, **chacotaire**.

combativitat n.f. Qualitat, disposicions combativi; agressivitat.

combatre vt. Si batre còntra (quauqu'un); s'opauar à l'accion de (quauqua ren). ◆ vi. 1. Liurar un combat. 2. Si donar d'òbra per sostenir, aparar (una causa, una òbra, un ponch de vista). Sin.: **contrabatre**, **batalhar**.

combina n.f. (fam.) Combinacion, mejan adrech per obtener quauqua ren sensa preocupacions morali. Var.: **combinason**. Sin.: **manipòli**.

combinable, a adj. Que pòu èstre combinat.

combinacion n.f. (sovent pej.) Organisacion de mesuras pilhadi per assegurar la capitada d'una entrepresa. Var.: **combinason**, **combina**. Sin.: **manipòli**. ◇ (au pl.) Acòrdi, pacti interessat.

combinaire, airitz adj. e n.m. (fam. e pej.) Qu'emplega de combinas, de mejan mai engenhós qu'onèstes per capitar. Sin.: **finàs**, **finaudàs**, **finochós**, **finòcho**, **retoars**.

combinar vt. 1. Dispauar (de cauas, d'elements) en formant una combinason: *Combinar de colors*. ◇ (quim.) Produrre la combinason de (diferents còrs quimics). 2. Organisar, alestir (una combinason, lu sieus detalhs): *Combinar un plan*. ◆ vi. (fam.) Faire usança de mejans pauc ò pron onèsts dins l'estigança de pervenir ai sieu fins. Var.: **combinejar**. ◆ **si combinar** v.pr. S'armonisar.

combinejar vi. Combinar.

combinason n.f. 1. Assemblatge segond una disposicion, una proporcion: *Combinason de mòts, de colors*. ◇ (quim.) Acampament de còrs simples dins un compauat; aqueu compauat. ◇ (mat.) *Combinason de* p *elements d'un ensèms de* n *elements*: Tota partida (gropament) de *p* elements d'un ensèms de *n* elements ($0 < p < n$) [lo nombre de combinasons de *p* elements es C_n^p = n !/p !(n-p) !]. ◇ Disposicion dei elements mecanics interiors d'una sarradura de seguretat que la sieu configuracion provòca la dubertura; nombre que permete aquela dubertura. 2. Sotavestiment femenin d'una soleta pèça, tengut ai espatlas per de bartèlas e que cuèrbe lo còrs fins ai ginolhs. 3. Vestiment d'una pèça soleta que cuèrbe la totalitat dau còrs, per lo travalh, l'espòrt, etc.: *Una combinason d'esquí*.

combinat n.m. 1. Gropament, dins una mema region economica e dins una organisacion economica unica, d'unu establiments industrials dei activitats solidari, dins l'anciana URSS e dins l'anciana RDA. 2. Aparelh, dispositiu format d'elements combinats. ◇ Partida mobila d'un telefòne, que recampa l'escotaire e lo microfòne. ◇ Per li fremas, sarracòrs e sostèns en una pèça soleta. ◇ (aviac.) Aparelh que combina li caracteristicas de l'avion e de l'elicoptèr. 3. Competicion esportiva qu'assòcia d'espròvas de natura diferenta.

combinat, ada adj. Que s'apontèla sobre una combinason, una organisacion. ◇ (mil.) Que pertòca, mete en juèc à l'encòup mai d'una armada: *Operacions cobinadi*.

combinator n.m. Comutator que sièrve à metre en servici lu aparelhs d'esclairatge e d'avertiment dei veïcules.

combinatòri, òria adj. Relatiu ai combinasons.

combinatòria n.f. 1. Combinason d'elements que, formant un ensèms, an de posicions relativi variabli de nombre limitat. 2. (mat.) Branca dei matematicas qu'estúdia li combinasons, lu denombraments ò li configuracions d'ensèms finits. Sin.: **analisi combinatòria**.

comblanquian n.m. Calcari totplen dur e resistent, que si pòu polir, emplegat per faire de revestiments.

comblar vt. 1. Emplir completament (quauqua ren d'encavat). Var.: **comolar**, **acomolar**, **acomblir**, **emplenar**. 2. Satisfaire plenament (quauqu'un, lu sieus desirs). Sin.: **abondar**.

comble, a adj. Completament plen. Var.: **cómol**, **comol**.

comble n.m. Cen que sièrve à comblar (un trauc, …).

combrícola n.f. (pej.) Pichin grope de personas ligadi per aparar lu sieus interès. Sin.: **codrilha**, **codrilhada**, **capèla**, **clan**, **clica**, **cotria**, **chorma**.

comburent n.m. Si di d'un còrs que, per combinason m'un autre, lo poarta à la combustion (per exemple l'oxigène).

combustibilitat n.f. proprietat dei còrs combustibles.

combustible, a adj. Qu'a la proprietat de brutlar ò de si consumir.

combustible n.m. 1. Matèria que la sieu combustion provòca una quantitat de calor que si pòu emplegar. 2. *Combustion nucleària*: Matèria capabla de desgatjar d'energia per fission ò per fusion nucleària.

combustion n.f. Fach, per un còrs, de brutlar. – (quim.) Fach, per un combustible, de s'unir à un comburent (sovent l'oxigène) en desgatjant de calor; aqueu fenomène. ◇ (quim.) *Combustion lenta*: Oxidacion sensa flama.

comèdia n.f. 1. Pèça de teatre que mena l'espectator au rire, per una seguida de situacions, de dialògues que sorprènon, per la critica dei comportaments, dei caractèrs: *Una comèdia vaudevilesca*. 2. Genre literari, cinematografic, etc., que fa rire ò sorrire. ◇ *Comèdia musicala*: Film, espectacle que compoarta de scenas baladi e cantadi. 3. Simulacion ipocrita de sentiments: *Jugar la comèdia*. ◇ Biais d'agir insuportable, sovent per obtenir quauqua ren: *Faire la comèdia!* Sin.: **faire la matana**. 4. Complicacions: *Que comèdia per arribar fins aquí!*

comedian, a n. Persona, professionala ò non, que juèga au teatre, à la television. ◆ adj. e n. 1. Persona que li agrada si donar en espectacle. 2. Persona ipocrita, que juèga la comèdia.

comediografe, a n. Persona qu'escriu de comèdias.

començ n.m. (mar.) Cordura entre doi bordatges, 1477 *«quod dictum navigium sit copertum de roda en roda cum sia taquada sensa comento a la vaurada»* A.D. 351 E451 F° 42. Var.: **coment**.

començaire, airitz n. Començant.

començalhas n.f. pl. (vièlh) Començament.

començament n.m. 1. Cen que començа quauqua ren: *Lo començament d'un libre, lo començament de la fin*. Var.: **començada**, **començança**, **acomençament**, **acomençança**; Sin.: **entamenament**, **entamenada**. 2. (lit.) Origina, causa promiera de quauqua ren. Sin.: **principi**.

començant, a n. Persona que començа (dins una disciplina, un aprendissatge). Var.: **començaire**. Sin.: **novelari**.

començar vt. 1. Abordar, entamenar, entreprendre (una accion, quauqua ren): *Començar la sieu jornada, un travalh, la conversacion*. 2. Pilhar l'iniciativa de (quauqua ren): *Començar una guèrra*. Sin.: **principiar**, **emprincipiar**, **aviar**. ◇ (absol. fam.) *Es eu qu'a començat!* 3. Èstre au començament de quauqua ren, n'en constituir lo començament. ◆ vt. ind. (*à* ò *de*) Si metre à: *Començа à plòure*. ◆ vi. Debutar, pilhar per origina: L'estiu començа lo 21 de junh. ◇ (iron.) *Començа ben!*: Si presenta mau.

comenda n.f. (ist.) Collacion d'un benefici eclesisatic (evescat, abadia) à un clergue ò à un laïc qu'èra pas resident ma tocava lu revenguts.

comendatari, ària adj. e n. (ist.) Provedit d'una comenda.

comensal, a n. (lit.) Persona que manja au meme taulier qu'una autra. ◆ adj. e n. (biol.) Si di dei espècias qu'una viu pacificament associada à l'autra per recuperar li sobras dei sieus pasts.

comensalisme n.m. Biais de viure dei espècias comensali.

coment n.m. Començ.

comentador, airitz n. Comentator.

comentar vt. Faire un comentari (de comentaris) à prepaus de (un tèxto, un eveniment, una decision, etc.).

comentari n.m. 1. Remarca, expauat qu'explica, interpreta un tèxto, una òbra, particulierament en literatura. 2. Ensèms d'observacions, de remarcas à prepaus d'un evenemient, dins la premsa, à la ràdio, etc. 3. (sobretot au pl.) prepaus mauvolents, maudisents: *Pas besonh dei voastres comentaris!*

comentarista n. Comentator.

comentator, tritz n. 1. Persona que fa un comentari ò de comentaris, espec. à la ràdio, à la television. 2. Persona que, per profession, apartèn ai mitans ben informats; observator. Var.: **comentador**, **comentarista**.

comerçant, a n. Persona que, per profession, fa abitualament d'activitats de comèrci. Var.: **comerciant**. Sin.: **negociant**. ◆ adj. Dont si fa de comèrci: *Una carriera comerçanta*.

comerçar vt. Ind. (*comèrci*) Faire de comèrci embé (quauqu'un, un país, etc.). Sin.: **faire de negòci**. Var.: **comercejar**.

comercejar vi. Comerçar.

comèrci n.m. 1. Activitat que consistisse dins la cròmpa, la venda, l'escambi, de mèrç, de valors, la venda de servici; ensèms dei comerçants: *Faire de comèrci*. ◇ *Comèrci electronic*: Comèrci que si fa sus la ret internet. Sin.: **e-comèrci**. ◇ (dr.) *Acte de comèrci*: Que seguisse un ensèms de lèis (Còdi dau comèrci), que la sieu aplicacion e la sieu interpretacion depende d'una juridiccion particuliera (tribunal de comèrci). ◇ *Libres de comèrci*: Registres de comptabilitat. ◇ (econ.) Sector de la venda, de la distribucion dei produchs finits. 2. *Fond de comèrci*: Ensèms dei bens (pràctiga, nom, drech au balh, etc.) que permèton à un comerçant d'abiaissar la sieu activitat. 3. (lit.) Rapoart, relacion (embé quauqu'un); frequentacion.

comerciable, a adj. Que pòu faire l'objècte d'un comèrci.

comercial, a adj. 1. Dau comèrci; relatiu au comèrci. 2. Que fa vendre: *Un argument comercial*. ◇ (pej.) Que vòu tocar un public mai larg, en negligent la qualitat. ◆ n. Persona qu'apartèn ai servicis comercials d'una entrepresa. Var.: **comerciau**.

comercial n.m. Ensèms dei servicis comercials d'una entrepresa. Var.: **comerciau**.

comerciala n.f. Veitura automobila que si pòu facilament adaptar per lo transpoart de mèrç. Sin.: **brèc**, **break** (angl.).

comercialament adv. D'un biais comercial.

comercialisable, a adj. Que pòu èstre comercialisat.

comercialisacion (-izacion) n.f. Accion de comercializar.

comercialisar (-izar) vt. Metre sus lo mercat, desvelopar la difusion comerciala: *Comercialisar un noveu produch*.

comercialitat n.f. Qualitat de cen qu'es regit per lo Drech comerciau.

comerciant, a n. Comerçant.

comerciau, ala adj. e n. Comercial.

comestibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es comestible.

comestible, a adj. Que pòu servir à noirir l'òme, en particulier sensa èstre toxic: *Un fonge comestible*. Sin.: **manjadís**.

cometa n.f. Astre dau sistema solari format d'un nucleu solide relativament pichin que, au vesinatge dau Soleu, manda una atmosfèra passatgiera de gas e de poussas d'un aspècte de cabeladura difusa, que s'estira dins la direccion opauada en una coa sovent espectaculària. Sin.: **estela de la coa lònga / bèla**.

cometari, ària adj. Relatiu ai cometas.

cometent, a n. Persona qu'encarga una autra persona (comissionari) d'executar d'unu actes per lo sieu còmpte.

cometre vt. 1. Si rendre colpable de (un acte condamnable). ◇ (fam., per rire) Faire: *Lo roman qu'avètz comés*. 2. (dr.) Designar (quauqu'un) à una foncion determinada: *Un avocat comés d'ofici* (à la defensa d'un acusat que non a un avocat en pròpri). Sin.: **nomenar**. ◆ **si cometre** v.pr. *(embé)* (lit.) Afichar, entretenir de relacions comprometenti ò desonoranti mé.

còmi n.m. (mar.) Nauchier dei galèras, encargat de la boana tenguda dau navili, e responsable de la chorma dei remadors. Var.: **comite**. ■ Èra l'element indefugible de la marinaria dei galèras, podia aver lo grade d'oficier ò assimilat. 1318: "*Que negun patron de galea ni de lingn ni nauchier ni comete, calaffat ni maistre d'ayssa non restan foras de la ciutat de Masselha.*" L'intendença èra assegurada per lo **secretari** ò **escrivan** que si podia considerar coma comissari de bòrd d'aqueu temps, lo **majordòme** s'entrevava dei vitalhas, e lo **barrilat** avia la carga de l'aiga e dau vin e de l'entretenança dei botas.

comic, a adj. 1. Qu'apartèn à la comèdia. 2. Que fa rire. ◆ n.m. 1. Caractèr de cen qu'es comic. 2. Genre comic. ◆ n. 1. Artista comic. 2. (pej.) Arlèri. 3. (lit.) Autor comic.

comicament adv. D'un biais comic.

comici n.m. 1. Acampament dei electors per designar lu membres dei assembladas deliberanti, pendent la Revolucion francesa. 2. *Comici(s) agricòla(s)*: Associacion privada de notables rurals que la sieu tòca èra de desvelopar l'agricultura (segonda mitan dau s. XIX). ◆ pl. (Antiqu. rom.) Assemblada dau pòble, mé d'atribucions politiqui, judiciari e religioï.

comicial, a adj. Que pertòca lu comicis.

comicialitat n.f. Caractèr comicial.

comin n.m. Cumin.

comís n.m. 1. Emplegat subaltèrne, ajuda dins un bureu, una maion de comèrci. 2. *Grand comís de l'Estat*: Aut foncionari.

comisa n.f. (drech ancian) Confiscacion dei bens d'un vassal per un sobeiran.

comissari, ària n. 1. Persona encargada per un temps d'una mission. 2. Membre d'una comission (parlamentària, per ex.).3. (espòrts) persona que verifica la regularitat d'una espròva, d'una competicion. 4. *Comissari ai còmptes*: Persona que lu accionaris desígnon per contrarotlar lu còmptes annuals dei societats comerciali (obligatòri dins li societats anonimi). 4. Foncionari encargat de divèrsi missions. ◇ *Comissari de l'Estat, dau Govèrn*: Foncionari d'una juridiccion administrativa encargat de presenta de conclusions à un jutge. ◇ *Comissari de la República*: Representant de l'Estat dins lu despartaments, foncion normalament assegurada per l'autoritat prefectorala. ◇ 5. *Comissari de polícia*: Foncionari de la polícia nacionala encargat de cen que pertòca la polícia administrativa (es finda oficier de polícia judiciària). 6. *Comissari de l'armada de tèrra, de mar, de l'ària*: Oficier encargat de l'administracion dins aqueli armadas. ◇ *Comissari de bòrd*: Oficier encargat de l'administracion e de la comptabilitat dei òmes, dau manjar e dau material à bòrd d'una nau. 7. (ist.) *Comissari politic*: Dins de formacions militari, espec. d'inspiracion comunista, persona qu'èra ai costats dei comandants militaris mé mission politica. ◇ *Comissari dau pòble*: Dins l'Union Sovietica, fins au 1946, foncionari qu'avia reng de ministre.

comissari presaire n.m. Oficier ministerial encargat de l'estimacion e de la venda d'objèctes mobiliers dins li vendas publiqui à l'enquant.

comissariat n.m. 1. Local dont son installats lu servicis d'un comissari de polícia. 2. Qualitat, foncion de comissari. 3. Servicis que depèndon d'un aut-comissariat.

comissionament n.m. Accion de comissionar.

comission n.f. 1. (admin.) Atribucion d'una carga, d'una foncion, per una autoritat, una administracion. ◇ (dr.) *Comission rogatòria*: Acte per lo quau un jutge encarga un autre jutge ò un oficier de polícia judiciària d'efectuar un acte d'instruccion. ◇ *Comission d'ofici*: Designacion d'un avocat per aparar un acusat. 2. (com., dr.) Mission, definida dins un contracte, donada à un comissionari; aquesto contracte. ◇ (corrent) Percentatge donat à un intermediari dins un afaire. – Cost d'una operacion de banca. 3. (corrent) Carga, mission; messatge confidat à quauqu'un: *S'encargar d'una comission*. ◇ *Li comissions*: Li cròmpas quotidiani. 4. Ensèms de personas designadi per una assemblada, una autoritat, per estudiar una question, un projècte, operar un contraròtle, etc. ◇ *Comission parlamentària*: Comission especialisada dins un camp donat e encargada d'assegurar la preparacion dei decisions dei assembladas. 5. (dr.) Fach de cometre volontariament un acte delictuós.

comissionar vt. 1. Donar una comission à (quauqu'un) e, especialament, una carga, un mandat. 2. Donar comission à (un comissionari) per vendre, crompar, etc.

comissionari, ària n. 1. Persona, e especialament intermediari comercial, qu'agisse per lo còmpte dau sieu client (cometent). 2. *Comissionari en doana*: Intermediari que complisse per lo sieu client li formalitats de doana. Var.: **comissionier**.

comissionat, ada adj. Que tòca una comission.

comissionier, a n. Comissionari.

comissòri, ària adj. (dr.) *Pacti comissòri*: Contracte qu'una dei sieu clausas prevé la resolucion de plen drech en cas de non execucion.

comissura n.f. (anat., bot.) Ponch, region dont si rejónhon lu bòrds d'una dubertura, ò doi part anatomiqui: *Li comissuras dei labras*.

comissural, a adj. Relatiu à la comissura. Var.: **comissurau**.

comissurau, ala adj. Comissural.

comissuroplastia n.f. Radobament de la comissura d'un orifici cardiac.

comissurotomia n.f. (cir.) Engrandiment de la valvula mitrala per seccion dei comissuras.

comitat n.m. Assemblada estrencha qu'a recevut mission per un afaire particulier; grope delegat; pichina associacion: *Comitat dei fèstas*. ◇ *En pichin comitat*: Entre amics, en pichin nombre. ◇ *Comitat d'entrepresa*: Organe elegit de l'entrepresa, qu'a d'atribucions consultativi ò de contraròtle en matèria professionala, economica e sociala. ◇ *Comitat d'igièna e de seguretat*: Organisme consultatiu que recampa l'emplegaire, de salariats, de còups que li a de tecnicians, que lo sieu ròtle es de velhar au respècte dei règlas sus la seguretat e la prevencion dei accidents dau travalh e dei malautias professionali. ◇ *Comitat de lectura*: En cò d'un editor, personas encargadi de lièger lu manescrichs per lu seleccionar.

comite n.m. (mar.) Còmi.

comitiva n.f. Cortègi.

comjat n.m. 1. Permission acordada à un salariat de cessar lo sieu travalh: *Un comjat de malautia*, *de maternitat*, *de formacion*. ◇ *Comjat parental*: Comjat autrejat à la maire ò au paire per s'ocupar d'un enfant dins lo temps que seguisse la naissença ò l'adopcion. ◇ Posicion d'un foncionari ò d'un parlamentari autorisat à non assegurar la sieu foncion per un temps donat. ◇ Corta interrupcion acordada à un salariat, à un escolan per una fèsta: *Lu comjats de Pascas*. ◇ *Comjats pagats*: Periòde de vacanças pagadi que la lèi acòrda à toi lu salariats. 2. Resiliacion d'un contracte de travalh ò de locacion. 3. *Pilhar comjat de quauqu'un*: Lo laissar, lo saludar denant de s'en anar. ◇ Dins l'òbra dei trobaires, estròfa finala d'una cançon. 4. Permission de transportar una mèrç après pagament dau drech de circulacion (espec. lu alcòls). 5. (mar.) Document que l'Administracion dei Doanas establisse per atestar dau pagament dau drech de sortida dei naus. Var.: **conget**.

commemorable, a adj. Que pòu èstre commemorat.

commemoracion n.f. Accion de commemorar (un eveniment, una persona) mé pauc ò pron de solemnitat.

commemorar vt. (*commemòri*) Ramentar lo sovenir de (una persona, un eveniment); ceremònia facha à-n-aquela escasença.

commemorason n.f. (liturgia catol.) Mencion que la Glèia fa d'un sant lo jorn que si celèbra una autra fèsta mai solemna.

commemoratiu, iva adj. Que commemòra.

commensurabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es commensurable.

commensurable, a adj. 1. Que pòu èstre mesurat. 2. Si di dei grandessas que caduna es un multiple entier d'una autra grandessa. 3. (rare) *Grandessas commensurabli*: Qu'an una mesura comuna.

comminacion n.f. (lit.) Menaça.

comminatòri, òria adj. 1. (lit.) Que compoarta una menaça, que n'a lo caractèr. 2. (dr.) Qu'es destinat à faire pression sus un debitor: *Una mesura comminatòria*.

commiseracion n.f. Sentiment de compassion per lu malastres dei autres; pietat, compatiment.

commiseratiu, iva adj. Que compatisse: *Un agach commiseratiu*.

commocion n.f. 1. Violenta gacilhada fisica; perturbacion d'un organe, consecutiva à un còup, sensa ren d'irreversible: *Commocion cerebrala*. 2. Emocion violenta.

commocionar vt. Faire patir d'una commocion.

commocionat, ada adj. Que patisse d'una commocion.

commòure vt. Faire sentir una emocion à. Var.: **esmòure**. Sin.: **emocionar**.

commovent, a adj. Qu'a la facultat de commòure. Var.: **esmovent**,. Sin.: **emocionant**.

commovible, a adj. Que pòu sentir una emocion. Var.: **esmovible**.

commudabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es commudable.

commudable, a adj. Que pòu èstre comudat.

commudar vt. 1. (dr.) Modificar (una pena) en la baissant. 2. Commutar.

commutable, a adj. Que pòu èstre commutat. Var.: **comutable**.

commutacion n.f. 1. Accion de commutar; lo sieu resultat. 2. (ling.) Remplaçament d'un element linguistic per un autre de meme niveu (fonic, morfologic) per desgatjar de distincions pertinenti. 3. (telecom.) Establiment d'una connexion (entre doi abonats dau telefòne, entre doi ponchs d'una ret, etc.).

commutador n.m. Commutator. Var.: **comutator**.

commutar vt. 1. Modificar per substitucion, per transferiment. 2. Remplaçar un tèrme per un autre tèrme de classa gramaticala ò lexicala identica. 3. (tecn.) *Commutar un circuit*: Faire passar un corrent d'aqueu circuit à un autre. Var.: **commudar**, **comudar**, **comutar**.

commutatiu, iva adj. 1. (mat.) *Lèi de composicion commutativa*: Lèi que di que lo compauat de *a* e *b* es parier à-n-aqueu de *b* e *a* quaus que sígon *a* e *b*, elements d'un meme ensèms. ■ L'addicion, la multiplicacion son commutativi. Un grope es commutatiu quora la siéu lèi es commutativa, un aneu quora la sieu segonda lèi de composicion es commutativa. 2. (ling.) Relatiu à una commutacion. 3. (filos.) *Justícia commutativa*: Escambi de drechs e de devers fondat sobre l'egalitat dei personas (Contr.: **justícia distributiva**). Var.: **comutatiu**.

commutativitat n.f. (mat.) Caractèr de cen qu'es commutatiu. Var.: **comutativitat**.

commutator n.m. Aparelh que sièrve à modificar li connexions d'un circuit ò d'unu circuits electrics. ◇ (espec.) Dispositiu que permete d'establir lo ligam entre doi abonats dau telefòne. Var.: **commutador**, **comutador**, **comutator**.

commutatritz n.f. (electr.) Màquina que servia à transformar un corrent continú en corrent alternatiu, ò inversament. Var.: **comutatritz**.

comòda n.f. Mòble bas, mé de tiradors, per li metre lu vestits, etc.

comodament adv. D'un biais comòde.

comodar vt. 1. Reparar. 2. Condir.

comodat n.m. (dr.) Prèst à usatge, que lo sieu objècte deu èstre restituit en natura.

comòde, a adj. 1. Adaptat à l'usatge que s'en vòu faire.; practic. 2. D'un caractèr facile (sobretot dins de frasas negativi): *Es pas comòde!* 3. Tròup facile, sensa rigor: *Agir ensinda es un pauc comòde!* Sin.: **aisat**.

comoditat n.f. (lit.) Qualitat de cen qu'es comòde, agradiu: *La comoditat d'una maion*. ◆ pl. (lit.) 1. Cen que rende la vida mai agradiva; elements de confoart. Sin.: **aises**. 2. (vièlh) Comun, pati.

comoditós, oa adj. Comòde.

comodòr n.m. Oficier dins d'uni marinas estrangieri, sobre dau capitani de vaisseu.

comol n.m. Cumul, profièch.

comol, a adj. Comble. Var.: **cómol**.

cómol, a adj. Comol.

comolacion n.f. Cumulacion.

comolada n.f. Partida comblada; comolament. Sin.: **comblament**.

comolament n.m. Accion de comblar; partida comblada. Var.: **comolada**.

comolar vt. Emplenar, comblar. Var.: **cumular**.

comolatge n.m. Accion de comolar. Var.: **cumulacion**.

comolatiu, iva adj. Cumulatiu.

comolativament adv. Cumulativament.

comolon n.m. Comble, plen.

comolum n.m. Comble, sobrepés.

comonitòri n.m. (dr.) 1. Instruccion. 2. Ajornament.

comorents n.m. pl. (dr.) Personas moarti dins un meme accident alora que si devíon succedir reciprocament.

comorian, a adj. e n. Dei Comòras.

compaccion n.f. Densificacion que resulta d'una compression ò d'un tractament termomecanic.

compacitat n.f. Qualitat de cen qu'es compacte.

compactabilitat n.f. Qualitat de cen que pòu èstre compactat.

compactaire, airitz adj. Que compacta.

compactaire n.m. Compactor.

compactar vt. Sotametre à un compactatge.

compactatge n.m. Operacion de terrassament qu'a per estigança d'acréisser la densitat seca dau soal en descaçant l'ària que contèn.

compacte, a adj. 1. Que li sieu partidas son estrechament sarradi, que li sieu moleculas son estrechament ligadi: *Un boasc compacte*. 2. Que lu sieus elements son totplen pròches; dense, sarrat: *Una fola compacta*. 3. Que tèn gaire de plaça: *Aparelh fotografic compacte*. ◇ *Disc compacte* ò *sarrat* ò *CD*: Nom depauat d'un disc audionumeric de 12 cm de diamètre.

compacte n.m. 1. Aparelh que recampa dins un solet ensèms toi lu elements per reprodurre un son. Sin.: **cadena compacta**. 2. Esquí compacte. 3. Disc compacte. 4. Aparelh fotografic compacte.

compactificar vt. (*compactifiqui*) Rendre compacte.

compactor n.m. Màquina per compactar. Var.: **compactaire**.

compaginator, tritz n. Metèire en pàginas.

compairatge n.m. (lit.) Acòrdi entre de personas per n'enganar una autra. Sin.: **complicitat**, **tòcaman**.

compaire n.m. 1. Complici per enganar lu autres. 2. (fam. vièlh) Companh. 3. (anc.) Pairin d'un enfant (à respièch de la mairina).

compairejar vi. 1. Èstre compaire mé quauqu'un. 2. Taulejar mé quauqu'un.

companatge n.m. 1. Antepast. 2. Cen que si manja mé de pan.

companejant, a adj. 1. Apetissent. 2. Que fa manjar totplen de pan.

companejar (si) v.pr. Manjar mé totplen de pan.

companh, a n.m. Amic, cambarada: *Companh d'escòla*, *companh de juèc*.

companha n.f. 1. (anc.) Companhia. 2. Frema que viu en companhia d'un òme. 3. (mar.) Vitalhas embarcadi per un viatge maritime. ◇ Estiva dont son estremadi li vitalhas de la marinaria. Sin.: **despensa**.

companhatge n.m. Companhonatge.

companhia n.f. 1. Presença, sejorn (d'una persona, d'un animau) à costat de quauqu'un. ◇ *Tenir companhia à quauqu'un*: Restar à costat de quauqu'un. ◇ *Dòna, domaisèla de companhia*: Frema ò filha (generalament n'en fa lo sieu mestier) que tèn companhia à una autra. ◇ *En companhia de*: Embé. Var.: (anc.) **companha**. 2. *Acampament de personas*: Èstre en boana companhia. ◇ *La boana companhia*: Li personas ben educadi. 3. Associacion de personas acampadi per una òbra comuna ò sota d'estatuts comuns: *Companhia teatrala*. 4. Societat comerciala qu'assegura un servici public: *Companhia d'asseguranças*. ◇ *E companhia*: S'ajusta à la rason sociala après aver precisat lo nom de toi lu associats (abrev.: *e C*^{ia}). 5. (mar.) Formacion de naus de comèrci ò de guèrra que navígon ensèms sota l'aparament d'una escòrta militària navala ò aerenca. 1455: << *per las novellas que se disien de grant companhia de galeas de Cathalans...* >> A.C. Arles CC 183 F° 40 V°. 1501: << *son vengudas de galleros uno fusto et ung bergantin....et aquí an trobat uno companhio de barchas de Genovezes....* >> A.C. Arles CC 524 L 187. 6. Tropa de personas armadi. ◆ Unitat elementària de l'infantaria, que normalament la comanda un capitani. 7. *Companhias republicani de seguretat (C.R.S.)*: En França, foarças mobili de polícia creadi en lo 1945 e encargadi dau manteniment de l'òrdre.

companhon, companha n. Persona qu'acompanha quauqu'un, viu en la sieu companhia.

companhon n.m. 1. Sòci d'un companhonatge. 2. Dins d'unu mestiers, obrier qu'a acabat son aprendissatge e travalha per un mèstre denant de devenir mèstre eu-meme.

companhonatge n.m. 1. Associacion entre obriers d'una mema profession per la formacion e l'assistença mutuala. 2. Temps que l'obrier sortit d'aprendissatge travalha coma companhon en cò dau sieu mèstre. Var.: **companhatge**.

comparabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es comparable.

comparablament adv. D'un biais comparable.

comparable, a adj. 1. Que si pòu comparar. 2. Pauc ò pron parier. Sin.: **parangonable**, **pariable**. Var.: **comparadís**.

comparacion n.f. Parangon. Var.: **comparason**.

comparadís, issa adj. Comparable.

comparança n.f. 1. Comparason. 2. Similituda.

comparar vt. 1. Avesinar d'objèctes per n'establir li diferenças e li semblanças: *Comparar una còpia mé l'original*. 2. Sotalinhar, per una comparasion, lu meritis respectius d'uni cauas ò d'uni personas. 3. Faire valer una semblança, una analogia entre doi èstres ò doi cauas. Sin.: **paragonar**, **parangonar**.

comparason n.f. Accion de comparar, de marcar li diferenças e li semblanças entre d'uni cauas ò d'uni personas. ◇ *En comparason de*: Relativament à. Sin.: **à respièch de**. ◇ *Per comparason*: D'un biais relatiu. Sin.: **paragon**, **parangon**. Var.: **comparacion**.

comparat, ada adj. 1. Que si fonda sobre la comparason. ◇ *Gramàtica comparada*: Branca de la lingüistica qu'estúdia lu rapoarts dei lengas entre eli. ◇ *Literatura comparada*: branca de l'istòria literaria qu'estúdia lu rapoarts entre li literaturas de diferents país ò l'evolucion d'un tema literari, d'un genre.

comparatisme n.m. Sistema, metòde, ensèms de recèrca que poàrton sobre la literatura ò la gramàtica comparadi.

comparatista n. Especialista de gramàtica comparada ò de literatura comparada.

comparatiu n.m. (gram.) Grad de comparason dei adjectius e dei advèrbis, que pòu èstre l'espression d'una quantitat pariera, inferiora ò superiora.

comparatiu, iva adj. Qu'establisse una comparason.

comparativament adv. En comparason.

comparator n.m. (metrol.) Instrument amplificator per comparar la dimension d'un objècte per rapoart à un escandalh.

compareissença n.f. Comparucion.

comparéisser vi. Si presentar per òrdre davant un jutge ò un tribunal. Var.: **comparir**.

comparent, a adj. e n. (dr.) Persona que compareisse en justícia ò davant un oficier public.

comparir vi. (*comparissi*) Comparéisser.

comparsa n. 1. (lit.) Au teatre, au cínema, personatge mut, ò qu'a un ròtle pichonet. 2. (pej.) Persona qu'a un ròtle segondari dins un afaire (especialament un afaire malonèste).

comparticion n.f. (dr.) Fach de partejar entre divèrsi personas. Var.: **compartiment**. Sin.: **copartatge**.

compartiment n.m. 1. Partiment geometric d'una susfàcia. 2. Part d'un objècte (mòble, tirador, etc.). 3. Part d'un vagon limitada per de parets.. (dr.) Comparticion.

compartimentacion n.f. Accion de compartimentar; lo sieu resultat. Var.: **compartimentatge**.

compartimentar vt. 1. Partir en compartiments. 2. (fig.) Separar en categorias. Sin.: **clausonar**, **mejanar**, **entremiejar**.

compartimentatge n.m. Compartimentacion.

compartir vt. (*compartissi*) 1. Partejar (un sentiment, una opinion, una idea, etc.) mé quauqu'un. Sin.: **despartir**. 2. (dr.) Partejar mé d'autres. Sin.: **copartejar**.

comparucion n.f. (dr.) Accion, fach de comparéisser (en justícia). Var.: **compareissença**.

compàs n.m. 1. Instrument de traçat ò de mesura compauat de doi brancas articuladi à una extremitat. ◇ *Compàs d'espessor*: Instrument que permete de mesurar lo diamètre exterior d'un còrs ò lo diamètre interior d'un cilindre. ◇ *Compàs à verga*: Compàs que la sieu poncha e lo traçaire colísson sus una barra orizontala. ◇ (fam.) *Aver lo compàs dins l'uèlh*: Saupre estimar una mesura, una distança à l'uèlh. Sin.: **aver boan uèlh**, **boan agach**.2. (mar.) Instrument qu'indica la direccion dau nòrd magnetic. ◇ *Compàs giroscopic*: Girocompàs.

compassament n.m. Accion de compassar.

compassar vt. Mesurar au mejan d'un compàs.

compassat, ada adj. Redde d'un biais exagerat; afectat. Sin.: **manierós**, **landier**, **cagadrech**, **parlaponchut**.

compassion n.f. (lit.) Pietat, commiseracion. Var.: **compatiment**.

compassionós, oa adj. Plen de compassion.

compatibilitat n.f. Qualitat, estat de cen qu'es compatible. Var.: **compatibletat**.

compatible, a adj. Que si pòu acordar m'una autra caua. ◇ (tecn.) *Material compatible*: Que pòu èstre connectat mé de material de natura autra ò d'especificacions diferenti. ◇ (estad.) *Eveniments compatibles*: Eveniments que poàdon acapitar dins lo meme temps.

compatibletat n.f. Compatibilitat.

compatiment n.m. Compassion, indulgença.

compatir vt.ind. (*compatissi*) S'associar per un sentiment de pietat (à una dolor, etc.).

compatissent, a adj. Que compatisse.

compatriòta n. Persona d'un meme país qu'una autra. Sin.: **país**.

compauada n.f. (mat.) *Compauada de l'aplicacion* f *de* E *dins* F *e de l'aplicacion* g *de* F *dins* G: Aplicacion, notada *g o f*, de E dins G, qu'à *x*, element de E, assòcia *g*[*f(x)*]. Sin.: **aplicacion compauada**.

compauada n.f. pl. *Compauadas*: Vasta familha de plantas erbaceï que comprèn mai de 20 000 espècias que li sieu flors, pichini e nombroï, son recampadi en capitules sarrats que poàdon semblar de flors simpli (pissanlièch, margarideta, etc.). Var.: **composea**, **composacea**.

compauaira n.f. (arts graf.) Màquina per compauar.

compauaire, airitz n. 1. Compositor d'estamparia. 2. *Compauaire de numèros*: Dispositiu que compaua automaticament lu numèros de telefòne.

compauant n.m. Element constitutiu. ◇ (quim.) Element que, combinat mé d'autres, forma un còrs compauat. ◇ (tecn.) Constituent elementari d'una màquina, d'un aparelh ò d'un circuit electric ò electronic. ◇ (constr.) Element de construccion industrialisada.

compauant, a adj. Qu'es dins la composicon de quauqua ren: *Matèrias compauanti*.

compauanta n.f. Element constitutiu: *Lo caumatge es una compauanta de la crisi*. ◇ (astron.) Caduna dei estelas d'un sistema doble ò multiple. ◇ (mecan.) caduna dei foarças qu'intervènon dins la creacion d'una resultanta. ◇ (mat.) Coordenadas d'un vector dins una basa.

compauar vt. 1. Formar un tot en assemblant diferents elements. 2. Intrar dins un tot coma element constitutiu: Li tantiflas compàuon la màger part dau past. 3. (telecom.) Formar (un numèro, un còdi) sus un quadrant, un clavier. 4. (arts graf.) Faire la composicion de (un tèxto per estampar). 5. Elaborar una òbra e, especialament, de música. 6. (lit.) Estudiar (lo comportament, li expressions) en seguissent una intencion donada: *Compauar la sieu cara*. 7. (mat.) *Compauar de foarças*: N'en faire la soma vectoriala. ◆ vi. 1. Faire un exercici d'escòla en vista d'un contraròtle, d'un examèn. 2. *Compauar mé quauqu'un*: S'acordar en faguent de concessions. Sin.: **mejanar**, **negociar**, **s'entendre**.

compauat n.m. 1. Ensèms format per d'unu elements, d'uni partidas. 2. (mat.) *Compauat de doi elements* a *e* b *d'un ensèms* E *provedit d'una lèi de composicion intèrna* T: L'element *a*T*b* de E.

compauat, ada adj. Format d'unu element. ◇ (quim.) *Còrs compauat*: Còrs format per la combinason de divèrs elements. ◇ (mat.) *Aplicacion compauada*: produch de doi aplicacions, d'un promier ensèms sobre un segond, pi dau segond sobre un tèrç. ◇ (mús.) *Mesura compauada*: Mesura ternària. ◇ (gram.) *Mòt compauat* ò *compauat*, n.m.: Mòt constituit d'unu mòts ò elements, que forma una unitat significativa. ◇ (gram.) *Temps compauat*: Forma verbala facha d'un auxiliari (*èstre* ò *aver*) e d'un participi passat.

compeirar v.t. Comolar mé de pèiras. Var.: **empeirar**, **empeiregar**, **encaladar**.

compendi n.m. Resumit, abreujat. Var.: **compendion**. Sin.: **somari**

compendiar vt. (*compendi*, classic *compèndii*)

compendion n.m. Abreujat, dins lo sens 2: ***Lo Compendion de l'abaco***. Var.: **compendi**.

compendiós, oa adj. (vièlh) Que parla en emplegant gaire de mòts.

compendiosament adv. D'un biais compendiós. Sin.: **somariament**.

compenetracion n.f. Penetracion mutuala, ligam estrech entre de personas ò de cauas.

compenetrar vt. Penetrar profondament. ◆ **si compenetrar** v.pr. Si penetrar mutualament.

compensable, a adj. 1. Que pòu èstre compensat. 2. *Chèc compensable*: Que pòu passar per una cambra de compensacion.

compensacion n.f. 1. Accion de compensar, de contrabalançar. 2. Indemnisacion, ajuda materiala ò morala per contrabalançar. 3. (fin.) Operacion dins la quala cròmpas e vendas si règlon au mejan de viraments recipròques. ◇ *Cambra de compensacion*: Luèc dont s'escàmbion lu efèctes e lu chècs de banca à banca. 4. (fin.) Sistema de reglament dei escambis internacionals que si caracterisa per de pagaments en natura. 5. (dr.) Mòde d'extincion de doi obligacions recipròqui. 6. *Caissa de compensacion*: Caissa encargada de la reparticion d'uni cargas sociali. 7. (patol.) Mecanisme que fa qu'un organe ò un organisme entier compensa l'alteracion d'una foncion fisiologica. Sin.: **compés**. 8. (psicol.) Accion de compensar un sentiment de mancança, de frustracion.

compensador, airitz adj. Que fornisse una compensacion. ◇ *Balancier compensador*: Que consèrva un periòde constant en despièch d'una variacion de temperatura. Var.: **compensaire**.

compensaire, airitz adj. Compensador.

compensar vt. Equilibrar un efècte au mejan d'un autre; neutralisar un inconvenient per un avantatge. ◇ (mar.) *Compensar un compàs*: Redurre la sieu deviacion ai diferents caps. ◇ (dr.) *Compensar lu despens*: Metre à la carga de cada partida lu costs de procedura que lo pertòcon.

compensat, ada adj. 1. *Sòlas compensadi*: Que fórmon un blòc solet m'au talon. 2. (med.) Si di d'una lesion ò d'un trebolici neutralisats sigue per un tractament, sigue per una reaccion de defensa de l'organisme: Una *cardiopatia ben compensada*. 3. *Publicitat compensada*: Que pertòca un produch en general, ma pas una marca particuliera.

compensatiu, iva adj. Compensatòri.

compensator n.m. Dispositiu que sièrve à compensar: *compensator de dilatacion*, *compensator magnetic*.

compensatòri, òria adj. Que compensa. Var.: **compensatiu**.

compés n.m. 1. Registre dei contribuables: *Inscriure au compés*. 2. Autre nom dau cadastre.

compesiar vt. (*compesi*, classic *compésii*) Inscriure au compés.

competença (-éncia) n.f. 1. Capacitat reconoissuda dins una matèria e que dona lo drech de n'en jutjar. Sin.: **fileta**. 2. (dr.) Aptituda d'una autoritat à efectuar d'unu actes, d'una juridiccion à conóisser d'un afaire, à lo jutjar. ◇ *Competença ligada*: Aquela que, per l'Administracion, s'aplica dins lu limits de la lèi que n'en fixa lo contengut e la necessitat. 3. (ling.) Sistema de règlas interiorisat per lu subjèctes que pàrlon una lenga. 4. (geogr.) Aptituda d'un fluide (aiga ò vent) à desplaçar d'elements d'una talha donada.

competent, a adj. 1. Qu'a de competenças dins una matèria donada, qu'es capable de la ben jutjar. 2. (dr.)

Qu'a la competença vorguda per conóisser d'un afaire. 3. (dr.) Qu'a l'aptituda per efectuar d'unu actes: *L'autoritat competenta*.

competentament adv. Mé competença.

competicion n.f. 1. Recèrca d'un meme poast, d'un meme títol, d'un meme avantatge, etc., de la part de doi personas ò mai. 2. (espec.) Espròva esportiva qu'opaua d'uni equipas ò adversaris.

competir vt. (*competissi*) Faire concurrença à.

competitiu, iva adj. 1. Que pòu suportar la concurrença mé d'autres: *Societat competitiva*, *prètz competitius*. 2. Dont la concurrença es possibla: *Un mercat competitiu*. Sin.: **concurrencial**.

competitivitat n.f. Caractèr de cen qu'es competitiu.

competitor, tritz n. Persona qu'es en concurrença per aver una carga, una dignitat, un emplec, un prèmi etc., especialament dins una espròva esportiva. Sin.: **concurrent**.

compilacion n.f. 1. Accion de compilar; l'obratge ensin fach. ◇ (pej.) Libre qu'imita d'autres libres, en n'en pilhant de tròç; plagiat. 2. (inform.) Traduccion qu'un compilator fa d'un programa.

compilar vt. 1. Extraire de tròç de divèrs autors per n'en tirar un obratge. ◇ (pej.) *Compilar de tèxtes*: Lu plagiar. 2. (inform.) Tradurre un programa en lengatge informatic.

compilator, tritz n. Persona que compila.

compilator n.m. (inform.) Programa que compila.

compiment n.m. Acabament.

compissar vt. (pop.) Aigar d'urina. Var.: **escompissar**. ◆ **si compissar** v.pr. Si pissar sobre. Var.: **s'escompissar**.

compissau n.m. Luèc dont un animau va pissar.

complaïr vi. (*complaïssi*) Complaire.

complaire vt. ind. (*complasi*) (lit.) *Complaire à quauqu'un*: S'acomodar au sieu gust, à la sieu umor, ai sieus sentiments, etc. Var.: **complàser**, **complaïr**. ◆ **si complaire** v.pr. *Si complaire à, dins*: Trovar durablament de plaser, de satisfaccion dins un estat donat.

complancha n.f. 1. Cançon populària sobre un argument tragic (lu malastres d'un personatge, la sieu moart, etc.) 2. (dr.) Accion que tende à metre fin à un problema de possession. Sin.: **planh**, **solòrma**.

complànher (si) v.pr. Si lamentar. Var.: **si plànher**. Sin.: **s'adolentir**.

complant n.m. (dr.) *Balh à complant*: Balh à carga per lo prenèire de faire de plantacions.

complantar vt. (agric.) Plantar d'espècias diferenti; faire de plantacions.

complasença n.f. 1. Volontat d'agradar, de rendre servici. ◇ *De complasença*: Fach per cortesia, ma sensa sinceritat. ◇ *Certificat de complasença*: Donat à quauqu'un que li avia pas drech. ◇ *Pavalhon de complasença*: Faussa nacionalitat donada à una nau per escapar au fisc dau sieu país. Sin.: **bandiera de convivença**. 2. Acte fach per plàser, per flatar: *Aver de complasenças per quauqu'un*. 3. Indulgença exagerada: *Complasença d'un òme per li infidelitat de la sieu esposa*. 4. Plaser de faire quauqua ren; satisfaccion personala: *Parlar mé complasença*.

complasent, a adj. 1. Que cèrca de plàser, de rendre servici. 2. Tròup indulgent. 3. Que fa vèire de satisfaccion personala: *Regarjar d'un uèlh complasent*.

complasentament adv. D'un biais complasent.

complàser vt. Complaire. ◆ **si complàser** v.pr. Si complaire.

complecion n.f. (tecn.) Ensèms dei operacions preliminari que perméton de metre en produccion un potz de petròli.

complement n.m. 1. Cen que cau ajustar à una caua per que devengue completa: *Un complement d'informacion*. Sin.: **ajonch**, **apont**. 2. (ling.) Mòt ò proposicion que depende d'un autre mòt ò proposicion e n'en completa lo sens: *Complement d'objècte*, *complement de luèc*. 3. (mat.) *Complement d'un angle agut*: Lo sieu angle complementari. ◇ Ensèms complementari. 4. (biol.) Ensèms dei proteïnas plasmatiqui qu'intervènon dins de reaccions immunologiqui. Sin.: **alexina**.

complementacion n.f. 1. Acabament, compiment. 2. Aptituda à foncionar coma complement. 3. (mat.) *Complementacion d'ensèms*: Interseccion dei complements d'aquelu ensèms.

complementar vt. (mat.) Èstre complement de (un autre ensèms). ◆ **si complementar** v.pr. Si di d'ensèms que son complements un de l'autre.

complementari, ària adj. Que constituisse un complement, que vèn completar una caua de mema natura: *Soma complementària*. ◇ (mat.) *Arcs* ò *angles complementaris*: Arcs ò angles, au nombre de doi, que la soma dei sieu mesuras es 90°. ◇ (fis.) *Colors complementari*: Ensèms d'una colors primària e d'una color desribada que la sieu combinason optica dona de blanc: *Lo vèrd es la color complementària dau roge*.

complementari n.m. (mat.) *Complementari d'una partida* A *dins un ensèms* E: Ensèms, qu'es notat $\overline{A}$, de toi lu elements de E que non apartènon à l'ensèms A. ■ $A \cup \overline{A} = E$ e $A \cap \overline{A} = \emptyset$.

complementaritat n.f. (mat.) Caractèr de cen qu'es complementari.

complet, a adj. 1. Que li manca minga element constitutiu. Sin.: **plenier**. 2. Qu'es totalament acabat; total, absolut. 3. Dont li a plus de plaça; plen: *Un carre complet*. Sin.: **plenier**. 4. Qu'a toti li qualitats dau sieu genre: *Un atleta complet*. ◆ loc. adv. *Au complet*, *au grand complet*: Sensa ren que manque; en totalitat.

complet n.m. Costume de vila masculin, compauat d'una vèsta, de braias e, sovent, d'un gilet, talhats dins la mema estòfa.

completament adv. En totalitat; totalament: *Siés completament madur!* Var.: **complidament**, **plenierament**.

completar vt. Rendre complet en ajustant cen que manca. Sin.: **comolar**. ◆ **si completar** v.pr. 1. Devenir complet. 2. Formar un tot en s'associant.

completas n.f. pl. Darriera partida de l'ofici divin, après li vèspras, que santifica lo repaus de la nuèch.

completatge n.m. Accion, fach de completar (una colleccion, etc.). Sin.: **acabament**.

completiu, iva adj. (gram.) *Proposicion completiva* ò *completiva*, n.f.: Subordenada conjontiva ò infinitiva, qu'a un ròtle de complement d'objècte, de subjècte ò d'atribut de la proposition principala (ex.: *veï* ***que tot va ben***).

completivament adv. En mòde de complement.

completuda n.f. (log.) Proprietat d'una teoria deductiva consistenta dins la quala tota formula es decidibla.

complexar vt. (*complèxi*) Donar de complèxes à, intimidir.

complexat, ada adj. e n. Qu'a de complèxes; timide à l'excès. Sin.: **crentós**, **temorós**.

complèxe, a adj. 1. Que si compaua d'elements diferents, combinat d'un biais que non es immediatament aisat de capir. Sin.: **complicat**, **fosc**, **confús**, **malaisat**. 2. (mat.) *Nombre complèxe*: Nombre que si pòu escriure $x + iy$, dont x e y son reals e i un nombre imaginari tau que $i^2 = -1$. ■ x es la partida reala, y la partida imaginària. L'ensèms dei nombres complèxes, dotat d'una lèi d'addicion e d'una lèi de multiplicacion, a una estructura de còrs commutatiu $\mathbb{C}$). – *Foncion*, *variabla complèxa*: Foncion que pilha li sieu valors dins lo còrs $\mathbb{C}$.

complèxe n.m. 1. Cen qu'es complèxe, compauat d'elements diferents. 2. Ensèms d'industrias que s'entrèvon d'una produccion particuliera: *Un complèxe siderurgic*. 3. Ensèms d'installacions recampadi en foncion dau sieu emplec: *Un complèxe toristic*. 4. (quim.) Compauat format d'un atòme (ò mai) e d'un ion central, generalament metallic, ligat à d'autres ions ò à de moleculas. 5. (psican.) Ensèms de sentiments e de representacions parcialament ò totalament inconscients, provedits d'una potença afectiva qu'organisa la personalitat de cadun: *Complèxe d'Edip*, *de castracion*, etc. ◇ (fam.) Sentiment d'inferioritat, comportament timide: *Aver de complèxes*, *faire un complèxe*, *èstre sensa complèxes*.

complexificar vt. (*complexifiqui*) Rendre mai complèxe, mai complicat.

complexion n.f. (lit.) 1. Constitucion fisica (de quauqu'un); estat dau sieu organisme. 2. *La complexion de l'ària*: La sieu constitucion.

complexional, a adj. Relatiu à la complexion. Var.: **complexionau**.

complexionau, ala adj. Complexional.

complexificacion n.f. Aparicion successiva, dins l'Univèrs, d'estructuras totjorn mai complèxas: particula, atòme, molecula, promiers èstres vius, cerveu uman.

complexitat n.f. Caractèr de cen qu'es complèxe, complicat.

complicacion n.f. 1. Estat de cen qu'es complicat; ensèms complicat. 2. Element noveu qu'empacha lo debanament normal de quauqua ren. Sin. (1 e 2): **complexitat**, **trabuc**, **dificultat**, **confusion**.3. (med.) Aparicion d'un noveu fenomène au cors d'una malautia ò d'una nafradura.

complicar vt. (*compliqui*) Rendre malaisat de capir; embrolhar. ◆ **si complicar** v.pr. 1. Devenir mai dificile, escur, confús: *Li cauas si complícon*. 2. (med.) S'agravar: *La sieu malautia si complica*.

complicat, ada adj. 1. Compauat d'un grand nombre d'elements; complèxe. 2. Dificile de faire, de capir. Sin. (1 e 2): **embrolhós**.◆ adj. e n. Que non agisse simplament.

complici, ícia n. 1. Que participa au crimi, au delicte d'un autra persona. 2. Qu'es de connivença mé quauqu'un. 3. (fig.) Que manifèsta aquesta connivença. Sin.: **consent** (adj.) e **compaire** (n.m.).

complicitat n.f. 1. Participacion à un crimi, à un delicte que méton en causa mai d'una persona. 2. Connivença. Sin.: **compairatge**, **consentida**, **consentiment**.

complidament adv. Completament.

compliment n.m. 1. Paraulas adreiçadi à quauqu'un per lo felicitar. Sin.: **felicitacions**. 2. Pichin discors adreiçat à quauqu'un per una fèsta, un anniversari, etc. Sin.: **astruc**, **astrugança**, **floreta**, **elògi**. 3. Estat d'una causa acabada. Var.: **acompliment**, **realisacion**.

complimentaire, airitz adj. e n. Que fa tròup de compliments. Var.: **complimentós**, **aliscaire**.

complimentar vt. Adreiçar (à quauqu'un) de compliments, de felicitacions. Sin.: **benastrugar**, **colaudar**, **felicitar**.

complimentós, oa adj. e n. Complimentaire.

complir vt. (*complissi*) Acabar, completar. Sin.: **realisar**.

complit, ida adj. Acabat, completat. Sin.: **realisat**.

complòt n.m. Plan concertat entre d'uni personas contra un individú, una institucion e, en particulier, contra un govèrn, un regime: Complòt contra la seguretat de l'Estat. Sin.: **cabala**, **entenduda**, **malordit**, **manipòli**, **conspiracion**, **conjuracion**, **trama**.

complotaire, airitz n. Que complòta. Sin.: **cabalaire**, **conjuraire**, **conspirator**.

complotar vt. e vi. (*complòti*) 1. Alestir un complòt: *Complotar contra quauqu'un*, *complotar de reversar lo regime*. Sin.: **fomentejar**, **cabalar**, **tramar**, **conspirar**, **conjurar**. 2. Alestir secretament: *Complotar la perda de quauqu'un*.

compoarta n.f. Cuba de boasc que sièrve à transportar la vendèmia.

compoast n.m. Mesclum fermentat de sobras organiqui e minerali, emplegat per enriquir li tèrras agricòli.

compogravadura n.f. Composicion mé fotogravadura.

compogravaire, airitz n. Persona que fa de compogravadura.

componat, ada adj. (arald.) Partit en segments d'esmalhs alternats.

componcion n.f. 1. (relig.) regret d'aver ofensat Dieu. 2. (lit.) Ària de gravitat afectada.

compondre vt. Compauar, formar un tot. Var.: **compónher**.

compónher vt. Compondre.

compòrre vt. (*compòsi*) Compauar.

comportament n.m. 1. Biais de si comportar; ensèms dei reaccions d'un indivudú. Sin.: **captenença**, **captenement**. 2. (psicol.) Ensèms dei reaccions, observabli objectivament, d'un origanisme qu'agisse en respoasta à una estimulacion venguda dau sieu mitan interior ò d'un mitan exterior.

comportar vt. (*compoarti*) Comprendre quauqua ren per natura: *Aqueu libre compoarta 150 pàginas*. ◆ **si comportar** v.pr. 1. Agir, si tenir d'un biais donat: *Si comportar onestament*. 2. Foncionar: *Aquela veitura si compoarta ben sobre la neu*. Sin.: **si captenir**.

composacea n.f. Compauada, composea.

composant n.m. Compauant.

composea n.f. *Composeas*: Familha de plantas. Var.: **compauadas**.

composicion n.f. 1. Accion ò biais de compauar un tot en acampant li partidas; estructura: *La composicion d'un plat*, *la composicion d'una comission*. 2. (quim.) Proporcion dei elements dins una combinason quimica. 3. (arts graf.) Ensèms dei operacions necessari per reprodurre un tèxto en emplegant sigue de caractèrs d'estamparia (*composicion manuala*) ò de màquinas (*composicion mecanica*) ò de *fotocompauairas*. 4. (mat.) *Lèi de composicion*: Aplicacion qu'assòcia un element d'un enèms E sigue à una cobla d'elements de E (lèi intèrna), sigue à una cobla formada d'un element de E e d'un element d'un autre ensèms, sonat *domèni d'aplicacion* (lèi extèrna). 5. Accion de compauar una òbra d'esperit, una òbra d'art; l'òbra ensinda facha. ◇ (espec.) Òbra musicala. 6. Messa en plaça dei partidas, organisacion d'una òbra literària ò artistica. 7. Exercici d'escòla (en vista d'un classament). 8. *Ròtle de composicion*: Representacion, de la part d'un actor, d'un comedian, etc., d'un personatge totplen tipat que demanda una transformacion e un travalh de l'expression e dau fisic. 9. Acòrdi entre de personas que fan de concessions. ◇ *Menar (quauqu'un) à composicion*: Lo menar à faire de concessions per arribar à un acòrdi. ◇ *Èstre de boana composicion*: S'entendre facilament m'ai gents.

composit, a adj. 1. Format d'element foarça divèrs. 2. *Òrdre composit* ò *composit*, n.m.: Òrdre arquitectural d'origina romana, que combina l'ionic e lo corintian. 3. *Materiau composit* ò *composit*, n.m.: Materiau format de divèrs compauants que la sieu associacion autreja à l'ensèms de proprietats que lu compauants non an separadament.

compositor, tritz n. 1. Persona que compaua d'òbras musicali. 2. Persona qu'a en carga una entrepresa de composicion de tèxtos; una tala entrepresa. Sin.: **compauaire**.

compòsta n.f. Preparacion de fruchs cuèchs mé d'aiga e de sucre.

compostadoira n.f. Compostaire.

compostaire n.m. 1. Aparelh mé de letras ò de chifras que si poàdon cambiar, que sièrve à marcar ò à datar de documents. Var.: **compostadoira**. 2. Aparelh mes à la disposicion dei viatjaires per li permetre de validar lo sieu títol de transpoart. 3. Règla m'un rebòrd de cada costat, que lo tipografe li assembla lu caractèrs per formar de linhas d'una longuessa.

compostar vt. (*compoasti*) Marcar ò validar (un bilhet) m'un compostaire.

compostar vt. (*compoasti*) Enriquir (una tèrra) mé de compoast.

compostatge n.m. Fach de marcar (un bilhet, etc.) au compostaire.

compostatge n.m. Preparacion dau compoast, en laissant fermentar de sobras agricòli ò urbani mescladi ò non mé de tèrra vegetala.

compostiera n.f. Plat sobre un pen, que sièrve à presentar de frucha, de cremas, etc.

compra n.f. Cròmpa.

còmpra n.f. Cròmpa.

comprador, airitz n. Crompador, airitz.

compraire, airitz n. Crompaire, airitz.

comprar vt. (*compri* ò *còmpri*) Crompar.

compreensible, a adj. Comprensible.

compreension n.f. Comprension.

comprendre vt. 1. Metre dins un tot: *Comprendre toti li taxas dins un prètz*. 2. Contenir, enclaure, comportar: *Aqueu roman comprèn 21 capítols*. 3. (rare) Capir, acapir, entendre. Var.: **comprene**.

comprene vt. (rare) Capir. Var.: **comprendre**.

comprenèla n.f. (fam.) Capissador.

comprenença n.f. (fam.) Capissador.

compreneson n.f. Fach de capir. Var.: **comprension**.

comprensible, a adj. Que si pòu capir. Var.: **compreensible**.

comprension n.f. Compreneson. Var.: **compreension**.

comprés, esa adj. Pilhat en còmpte: *Toti taxas compresi*.

compressa n.f. Pèça de gasa idrofila que s'emplega per faire un bendatge d'una plaga ò au cors d'una intervencion cirurgicala.

compressibilitat n.f. 1.Aptituda d'un còrs à diminuir lo sieu volume sota l'accion d'una aumentacion de pression. 2. (fig.) caractèr de cen que pòu èstre diminuit, reduch.

compressible, a adj. Que pòu èstre comprimit. Var.: **comprimible**.

compression n.f. 1. Accion de comprimir; l'efècte d'aquela accion. ◇ *Màquina frigorifica à compression*: Màquina frigorifca dont lo fluide frigorigène es successivament vaporisat à bassa pression, liqueficat à auta pression e destendut. 2. Dins un motor, pression que lo mesclatge detonant rejonhe dins la cambra d'explosion, avant lo sieu alumatge. Contr.: **dilatacion**. 3. Reduccion de personal ò de despensas.

compressiu, iva adj. 1. (cir.) Que sièrve à comprimir: *Un bendatge compressiu*. 2. (fig. lit.) Si di d'una educacion tròup sevèra.

compressor adj. m. Que sièrve à comprimir, à aplanar (en parlant d'un aparelh): *Rotleu compressor*.

compressor n.m. Aparelh que sièrve à comprimir un fluide à una pression vorguda. ◇ *Compressor frigorific*: Organe d'una installacion frigorifica qu'aspira li vapors formadi dins l'evaporator e li remanda à una pression tala que lo fluide si liquefica à la temperatura dau condensator.

comprimar vt. Comprimir.

comprímer vt. Comprimir.

comprimible, a adj. Que pòu èstre comprimit. Var.: **compressible**.

comprimir vt. (*comprimissi*) 1. Agir sus un còrs per n'en redurre lo volume. 2. (fig.) Redurre, diminuir. Sin.: **sarrar**, **premsar**, **esquiçar**, **constrénher**, **forçar**, **cogir**.

comprimit, ida adj. Que lo sieu volume es estat reduch per pression.

comprimit n.m. Pastilha que contèn una dòsi de remèdi en pichin volume. Sin.: **pastilhon**.

compromés n.m. 1. Acòrdi obtengut per de concessions recipròqui. Sin.: **acordament**, **arrengament**, **acordança**, **assentiment**, **convengut**. 2. (dr.) Covencion per la quala li partidas decídon de sotametre una question à un arbitre. 3. *Compromés de venda*: Convencion provisòria sobre li condicions d'una venda, denant de l'acòrdi definitiu. 4. Tèrme mejan (entre doi opinions opauadi.

compromessari, ària n. Persona encargada d'arbitrar un compromés.

comprometent, a adj. Que pòu portar prejudici à quauqu'un, brutar la sieu reputacion.

comprometre vt. 1. Expauar (quauqu'un) à un prejudici moral; brutar la reputacion de. 2. Expauar (quauqua ren) à un risc: *Expauar la sieu santat*. ◆ vi. (dr.) Sotametre à un arbitratge. ◆ **si comprometre** v.pr. Engatjar, riscar la sieu reputacion.

compromission n.f. Accion de comprometre ò de si comprometre; acomodament fach per interès ò per pautonaria.

compromissòri, òria adj. (dr.) Que pertòca un compromés.

comptabilisacion (-izacion) n.f. Accion de comptabilisar; lo sieu resultat.

comptabilisar (-izar) vt. 1. Faire aparéisser (una operacion de comèrci ò de produccion) dins la comptabilitat. 2. Comptar, enregistar coma per una comptabilitat.

comptabilitat n.f. 1. Tecnica dei còmptes. ◇ *Comptabilitat à partida dobla* ò *dobla comptabilitat*: Enregistrament dei operacions comerciali sota la forma de doi escripturas egali e de sens contraris, dont cada operacion es analisada e la valor desplaçada es portada au dèbit d'un còmpte que fornisse. ◇ *Comptabilitat analitica*: Que permete ai entrepresas d'estimar lo sieu prètz de cost sensa intervencion de la comptabilitat generala. ◇ *Comptabilitat publica*: Ensèms dei règlas especiali que s'aplícon à la gestion dei finanças publiqui; servici que s'entrèva d'aquesta gestion.

comptable, a adj. 1. Que deu tenir ò rendre de còmptes: *Agent comptable*. 2. Moralament responsable: *Èstre comptable dei sieu accions*. 3. Que pertòca lu agents comptables ò la comptabilitat: *Plan comptable*, *pèças comptabli*. 4. (ling.) Si di dei noms quora si poàdon emplegar au singulier e au plural (per ex., "pan" es comptable dins *tres pans* e non comptable dins *mangi de pan*).

comptable, a n. Persona que tèn lu còmptes.

comptador n.m. Aparelh que sièrve à mesurar, à comptar e à enregistrar d'uni grandessas (distança percorruda, energia ò volume de fluides emplegats, etc.) ò d'unu efèctes mecanics: *Comptador de velocitat*, *comptaire de l'aiga*, *de l'electricitat*, *dau gas*. ◇ *Comptador Geiger*: Instrument que sièrve à trovar e à comptar li particulas energetiqui, coma aqueli que vènon d'un còrs radioactiu. Var.: **comptaire**.

còmptafieus n.m. inv. Pichina lópia que grossisse totplen, montada sobre carniera.

còmptagotas n.m. inv. Tube de vèire fin, m'un capochon sople que sièrve à comptar li gotas d'un liquide. Sin.: **estillagotas**.

comptaire n.m. Comptador.

comptant adj. m. Qu'es comptat sus lo còup: moneda ò argent comptant. ◆ adv. *Pagar comptant*: Pagar lo tot d'una soma. ◇ *Pilhar per argent comptant*: Crèire sensa verificar cen qu'es estat promés ò dich.

comptar vt. (*còmpti*) 1. Calcular lu nombres, la quantitat de. 2. Faire intrar dins un total, dins un ensèms. 3. Estimar à un prètz donat: *M'an comptat 200 euros per aquesta reparacion*. 4. Evaluar (una quantitat, una durada): *Cau comptar 30 ans per faire un diccionari*. 5. Comportar: *Aqueu vilatge còmpta tres grandi plaças*. Sin.: **enclaure**. 6. Aver au mitan d'autres, metre au nombre de: *Lo còmpti entre lu mieus amics*. 7. (embé l'infinitu) Aver l'intencion de, si prepauar de: *Comptava venir ièr*. ◆ vt. ind. 1. *Comptar mé*: Tenir còmpte de, acordar d'importança à. 2. *Comptar sobre*: Si fidar de. ◆ vi. 1. Intrar dins un calcul, un còmpte: *Sillaba que non còmpta*. ◇ *Comptar per*: Aver aquela importança. ◇ *Comptar per ren*: Èstre sensa valor. Sin.: **comptar per de figas**. 2. Faire un calcul; dire la tièra dei nombres: *Comptar sus lu dets*, *comptar fins à 10*. ◇ *Sensa comptar*: Mé generositat ò prodigalitat. Sin.: **à bèl èime**. Var. (toi lu sens): **cuntar**.

comptatge n.m. Accion de comptar: *Lo comptatge dei feas*.

còmptatorns n.m. inv. Aparelhs que sièrve à comptar lu nombres de torns d'un aubre en rotacion pendent un temps donat.

compte n.m. Còmpte.

còmpte n.m. 1. Calcul d'un nombre, evaluacion d'una quantitat. ◇ *À boan còmpte*: Pas car. Sin.: **à boan mercat**, **à boan pacti**. – (fig.) Sensa gaire de mau: *S'en tirar à boan còmpte*. Sin.: **si tirar de ribas**. ◇ *Èstre luènh dau còmpte*: S'enganar de totplen. ◇ *En fin dau còmpte*: Tot ben considerat. Sin.: **fin finala**, **tot comptat e debatut**, **tot e ben considerat**, **tot fach e rebatut**. ◇ *Tenir còmpte:* pilhar en consideracion. Sin.: **tenir rason**. ◇ (fam.) *Aver lo sieu còmpte*: Èstre sensa foarça, foara de combat. 2. Estat de cen qu'es deugut ò recevut: *Verificar un còmpte*. ◇ *Còmpte corrent*: Estat, per drech e per aver, dei operacions entre doi personas. ◇ *Còmpte*

de depaus: Còmpte qu'un banquier duèrbe à un client, alimentat embé lu versaments que lo client fa. ◇ *Còmpte de resultat*: Còmpte sintetic que fa aparéisser lu profièchs e li perdas de l'ensèms dei operacions qu'una entrepresa realisa au cors d'un exercici. ◇ (compt.) *Per tot còmpte fach e pagat:* En comptabilitat, clausura d'un còmpte. Sin.: **per sòlde de tot còmpte**. ◇ *À còmpte d'autor*: Si di d'un contracte quora l'autor vèrsa una remuneracion à l'editor encargat de la publicacion e de la difusion d'un obratge. ◇ *Èstre en còmpte mé quauqu'un*: Deure de sòus à quauqu'un ò li aver prestat de sòus. ◇ *Donar lo sieu còmpte à quauqu'un*: Li pagar lo sieu salari e lo metre foara. ◇ *Metre (quauqua ren) sus lo còmpte de quauqu'un*: Lo rendre responsable d'aquela caua. ◇ *Trovar lo sieu còmpte à quauqua ren*: Li trovar un avantatge. ◇ *Pilhar au sieu còmpte*: Acceptar la responsabilitat (de quauqua ren). ◇ *Reglar un còmpte*: Pagar quauqua ren qu'èra deugut; si venjar. ◇ (fam.) *Reglar lo sieu còmpte à quauqu'un*: Lo tuar. 3. Explicacions, rapoart. ◇ *Rendre còmpte de*: Reportar; explicar. Sin.: **rendre rason**. ◇ *Si rendre còmpte de*: Estimar personalament, s'avisar de. ◇ *Si rendre còmpte que*: Capir que. ◇ *Sus lo còmpte de quauqu'un*: Au sieu prepaus. Var.: **cuènte**, **compte**.

còmpte-chècs n.m. inv. Còmpte bancari ò postal que fonciona mé de chècs.

còmpte-rendut n.m. Rapoart fach sobre un eveniment, un obratge, etc.: *Lo còmpte-rendut d'un acamp*. Var.: **rendut-còmpte**.

comptina n.f. Cançon per lu enfants per designar dins un juèc ò per emparar de vocabulari.

compulsaire, airitz n. Persona que compulsa.

compulsar vt. Consultar, examinar, fulhetar d'escrichs.

compulsion n.f. (psiquiatr.) Foarça interiora que mena irresistiblament lo subjècte à agir e l'emplisse d'angoissa quora vòu resistir.

compulsional, ala adj. De la natura de la compulsion. Var.: **compulsionau**.

compulsionau, ala adj. Compulsional.

compulsiu, iva adj. Que manifèsta de compulsion.

compulsòri, òria adj. Coercitiu.

compulsòri n.m. 1. Decision de justícia qu'autorisa de pilhar comunicacion d'un document en cò d'un depositari public, tal un notari, etc. 2. Verificacion dei libres de comèrci.

comput n.m. Calcul que determina lo calendier dei fèstas mobili per lu usatges eclesiastics e en particulier la data de Pascas.

computacion n.f. Accion d'establir lo comput.

computaire n.m. Màquina automatica de tractament de l'informacion, qu'obedisse à de programas formats de seguidas d'operacions aritmetiqui e logiqui. ◇ *Computaire domestic*, *personal*. Var.: **computador**. Sin.: **ordenador**, **ordinator**, **PC** (anglicisme).

computador n.m. Computaire.

computista n. Persona que fa lo comput.

comtadin, a adj. e n. Dau Comtat Venaissin.

comtal, a adj. Qu'apartèn au comte.

comtat n.m. ò n.f. 1. Domèni que donava lo títol de comte. Var.: **comtea**. 2. Divison administrativa dins d'unu país (Canadà, Estats-Units, Grand-Bretanha, Irlanda). ◆ n.m. Fromai originari de Franca-Comtat (mena de *gruèira*).

comte n.m. 1. Títol de noblessa entre aqueu de marqués e aqueu de viscomte. 2. Dignitari dau Bas Empèri roman. 3. Ai Temps Mejans, foncionari revocable per lo rèi, encargat d'administrar de circonscripcions, pi títol ereditari, que venguèt pi onorific. ■ Lo títol fuguèt aqueu de la dinastia ramondina que bailegèt li tèrras de Tolosa.

comtea n.f. Comtat.

comtés, esa adj. e n. De Franca-Comtat. Sin.: **franc-comtés**.

comtesa n.f. Relòtge de parquet, especialament d'origina franc-comtesa.

comtessa n.f. Frema que tèn un comtat ò esposa d'un comte.

comtor n.m. Títol de noblessa immediatament en sota dau vescomte.

comtorat n.m. Qualitat de comtor.

comtoressa n.f. Esposa d'un comtor.

comudacion n.f. 1. Commocion. 2. Accion de comudar.

comudador n.m. Comutator.

comudar vt. Comutar.

comun n.m. 1. Lo nombre mai grand. ◇ *Lo comun dei mortals*: La màger part, li personas retengudi normali. 2. pl. Ensèms dei bastiments e dei dependenças d'una granda proprietat, d'un casteu, reservats au servici (coïna, escudaria, etc.). 3. Cabinet (5). Sin.: **pissador**, **cagador**, **comoditats**, **privats**, **sueia**.

comun, a adj. 1. Qu'apartèn à mai d'una persona, à toi; que regarja totplen de gents, lo nombre mai grand: *Una sala comuna*, *aver d'interès comuns*. ◇ *Luèc comun*: Banalitat. ◇ *Sensa comuna mesura*: Sensa comparason possibla. ◇ *Lo sens comun*: Lo bon sens. 2. Qu'es fach ensèms, à mai d'una persona: *Òbra comuna*. 3. Ordinari, que si tròva correntament: *Una expression comuna*, *una varietat comuna*. 4. Sensa elegança, vulgari. 5. (gram.) *Nom comun*: Que s'aplica à una caua, à un èstre considerats dins la sieu apartenença à una categoria generala (per oposicion à *nom pròpri*).

comuna n.f. 1. Collectivitat territoriala administrada per un cònse e un conseu municipal. 2. (ist.) Associacion de borgés d'una ciutat, m'una autonomia parciala. 3. *Cambra dei comunas* ò *Comunas*: Assemblada dei elegits dau pòble, en Grand-Bretanha. 4. *Comuna populària*: Organisme de la China populària que recampava d'unu vilatges per travalhar collectivament una tèrra (1958-1978).

comuna-dormitòri n.f. Comuna, en periferia d'una granda vila, dont lu abitants son sobretot presents solament per li durmir.

comunal, a adj. Qu'apartèn à una comuna, que la regarja. ◇ *Maion comunala*: Sèti dau Conseu Municipal. Var.: **comunau**. ◆ n.m. pl. Terrens qu'apartènon à la comuna.

comunala n.f. (fam.) Escòla comunala.

comunalament adv. Au niveu comunal; d'un ponch de vista comunal.

comunalisacion (-izacion) n.f. Accion de comunalisar.

comunalisar (-izar) vt. Metre sota la dependença d'una comuna.

comunament adv. Correntament.

comunard, a adj. e n.m. Partidari, actor de la Comuna de París en lo 1871.

comunau, ala adj. Comunal.

comunautari, ària adj. 1. Que pertòca una comunautat; qu'a la forma d'una comunautat. Var.: **comunitari**.

comunautarisacion (-izacion) n.f. (dr.) Gestion en comun entre d'unu Estats dei espacis maritimes que lu costéjon. Var.: **comunitarisacion**.

comunautarisme n.m. Replegament identitari sobre la comunautat. Var.: **comunitarisme**.

comunautarista adj. e n. Qu'a un caractèr que tende au comunautarisme; que pertòca lo comunautarisme; partidari dau comunautarisme. Var.: **comunitarista**.

comunautat n.f. 1. Estat, caractèr de cen qu'es comun; semblança, identitat: *Comunautat de sentiments*. 2. (dr.) Regime matrimonial legal dei espós maridats sensa contracte; bens aquistats pendent lo maridatge. 3. Grope social qu'a de caractèrs, d'interès comuns; ensèms dei abitants d'un meme luèc, d'un meme Estat: *La comunautat nacionala*. ◇ *Comunautat urbana* ò *comunautat de comunas*: Recampament d'una granda vila e dei comunas vesini per responadre à de besonhs comuns. 4. Ensèms de país units per de ligams economics, politics, etc.: *Comunautat europea*. 5. Grope de personas que vívon ensèms e an una tòca comuna. ◇ (espec.) Grope de religiós sotamés à una règla comuna. Sin.: **frairanha**. ◇ (psiquiatr.) *Comunautat terapeutica*: Institucion psiquiatrica que mete en avant coma instrument terapeutic l'intensificacion dei relacions entre còrs medical e malauts. 6. *Comunautat autonòma*: Division administrativa espanhòla que correspoande pauc ò pron ai vièlhi regions istoriqui.

comuniant, a n. (relig.) Que comúnia ò fa la sieu promiera comunion.

comuniar vi. (class. *comúnii*, corrent *comuni*) 1. (relig.) Recevre la comunion, lo sacrament de l'eucaristia. 2. Èstre en acòrdi perfècte d'ideas ò de sentiments. ◆ vt. (rare) Administrar à quauqu'un lo sacrament de l'eucaristia.

comunicable, a adj. Que pòu èstre comunicat.

comunicacion n.f. 1. Accion, fach de comunicar, d'establir una relacion mé quauqu'un d'autre: *Intrar en comunicacion mé quauqu'un, establir una comunicacion*. 2. Accion de comunicar, de transmetre quauqua ren à quauqu'un; lo sieu resultat: *Comunicacion d'una nòva*. ◇ *Comunicacion (telefonica)*: Conversacion au telefòne. ◇ *Comunicacion de massa*: Ensèms dei mejans e tecnicas que perméton la difusion de messatges escrichs ò audiovisuals vèrs una audiença pauc ò pron vasta e divèrsa. 3. Accion, per quauqu'un, per una entrepresa, de promòure la sieu activitat, d'entretenir lo sieu imatge. 4. Cen que permete de jónher doi cauas, de li faire comunicar: *Metre doi cauas en comunicacion*.

comunicacional, a adj. Que pertòca la comunicacion, li comunicacions de massa. Var.: **comunicacionau**.

comunicacionau, ala adj. Comunicacional.

comunicant, a n. Que comunica.

comunicar vt. (comuniqui) 1. Transmetre: *Lo soleu comunica la calor*. 2. Faire conóisser: *Comunicar una informacion importanta*. ◆ vi. 1. *Èstre en comunicacion*: Doi apartaments que comunícon. 2. Èstre en relacion, en comunic acion (mé quauqu'un). 3. Faire de comunicacion, si faire de publicitat.

comunicat n.m. Avís, notificacion transmés per via oficiala; informacion que vèn d'una autoritat e difusada per la premsa, la television, etc.

comunicatiu, iva adj. 1. Que si comunica facilament ai autres: *Un rire comunicatiu*. 2. Que comunica, que moastra volontiers li sieu pensadas, lu sieus sentiments.

comunion n.f. 1. Union dins una mema fe. ◇ *Comunion dei sants*: Comunautat espirituala de toi lu cristians vius e moarts. 2. Acòrdi perfècte (d'ideas, de sentiments, etc.): *Èstre en comunion mé quauqu'un*. 3. (relig. cat.) Fach de recevre lo sacrament de l'eucaristia. ◇ *Comunion solemna*: Profession de fe. 4. Moment de la messa quora si fa la comunion. 5. Antifòna que si canta à-n-aqueu moment.

comunisme n.m. 1. Doctrina que tende à la supression dei classas sociali e à la collectivisacion dei mejans de produccionen foncion dei besonhs de cadun. 2. *Comunisme primitiu*: Estat dei societats primitivi, caracterisadi per l'absença de proprietat privada.

comunista adj. e n. 1. Relatiu à l'ideal comunista; que s'en reclama. 2. Partidari dau comunisme; sòci d'un partit comunista.

comunitari, ària adj. Comunautari.

comunitarisacion (-izacion) n.f. (dr.) Comunautarisacion.

comunitarisme n.m. Comunautarisme.

comunitarista adj. e n. Comunautarista.

comunitat n.f. Comunautat.

comutable, a adj. Commutable.

comutacion n.f. Commutacion.

comutator n.m. Commutator.

comutatiu, iva adj. Commutatiu.

comutativitat n.f. Commutativitat.

comutator n.m. Commutator.

comutatritz n.f. Commutatritz.

con n.m. (anat. pop.) Sèxe de la frema. Sin.: (pop.) **castanha**, **pachòla**, **monina**, **poata**.

con, a adj. e n. (pop.) Bèstia, estupide. Sin.: **fotrasson**, **colhassa**, **tardòc**, **colhon**, **nèsci**, **simplàs**.

conacion n.f. (filos.) Foarça que bota à l'accion, à l'esfoarç.

conaria n.f. (pop.) 1. Estupiditat; accion estupida. Sin.: **asenada**, **colhardisa**, **nescitge**. 2. Pichina caua sensa importança. Sin.: **parpèla d'agaça**.

conàs, conassa adj. e n. (pop.) Aumentatiu de *con*, *cona*.

conatiu, iva adj. (filos.) Relatiu à la conacion.

conca n.f. 1. Granda cauquilha concava d'unu molluscs bivalves marins. 2. (anat.) Cavitat prefonda dau pavalhon de l'aurelha. 3. (mit.) Cauquilha que servia de tromba ai dieus de la mar. 4. (topografia) Pichin bacin en montanha. Var.: **cònca**.

cònca n.f. Conca.

concadenacion n.f. 1. (didact.) Seguida logica d'elements ligats (d'ideas entre eli, dei causas e dei efèctes, dei elements constitutius d'una frasa). 2. (ling. e gram.) Encadenament de fonemas ò de morfemas que fórmon la cadena verbala. ◇ Fach de metre un après l'autre lu diferents simbòles d'un alfabet. Var.: **concatenacion**.

concadenar vt. (didact.) Ligar logicament divèrs elements.

concagar vt. (*concagui*) (pop.) Cagar sobre: *Li moscas an concagat lo taulier.* Var.: **esconcagar**. Sin.: **embrenar**. ◆ **si concagar** v.pr. Si cagar sobre. Var.: **s'esconcagar**. Sin.: **s'embrenar**.

concàs n.m. Avalancament. Var.: **consac**. Sin.: **sèmbola**, **avalancada**, **molanca**, **lavanca**.

concassar (si) v.pr. S'amolancar. Sin.: **s'amolinar**, **s'avalancar**, **s'amolancar**, **s'afonzinar** (Luceram).

concatenacion n.f. Concadenacion.

concatenar vt. Concadenar.

concau, ava adj. Que la sieu susfàcia presenta un cròs. Contr.: **convèxe**.

conçaupre vt. Concevre.

concavitat n.f. Estat de cen qu'es concau; partida concava de quauqua ren.

concebable, a adj. Que si pòu concebre, capir. Var.: **concevable**, **comprensiu**, **comprenable**, **intelligible**.

concebement n.m. Fach de concebre. Var.: **concepiment** (it.), **concepcion**.

concebre vt. Concevre. Var.: **concepir** (it.), **conçaupre**, **conceure**.

concebut, uda adj. Qu'es lo fruch d'una concepcion. Var.: **conceuput**, **conçauput**, **concevut**.

concedir vt. (*concedissi*) 1. Acordar coma una favor, un drech, un privilègi. Sin.: **autrejar**. 2. *Concedir quauqua ren à quauqu'un*: Acordar quauqua ren au cors d'una conversacion. 3. (espòrts) Concedir un ponch, una *desfacha*: Laissar l'adversari pilhar un avantatge. Var.: **concedre**.

concedre vt. Concedir.

concelebracion n.f. Celebracion d'un servici religiós per mai d'un ministre dau culte.

concelebrant n.m. Prèire que concelèbra.

concelebrar vt. (*concelèbri*) Celebrar ensèms (en parlant d'un servivi religiós).

concelebrat, ada adj. Celebrat per mai d'un ministre dau culte.

concentracion n.f. Accion de concentrar, de si concentrar; lo sieu resultat. Var.: **concentrament**. ◇ (econ.) Procèssus de recampament d'activitats industriali au mejan d'una presa de contraròtle de toi lu niveus d'una produccion (*concentracion verticala*) ò de la diversificacion dei activitats d'una societat (*concentracion orizontala*). ◇ (fis.) Massa d'un còrs delegat dins l'unitat de volume d'una solucion. ◇ (ist.) *Camp de concentracion*: Camp dont son recampats de populacions civili enemigui, de prisoniers ò de detenguts politics.

concentracionari, ària adj. Relatiu ai camps de concentracion.

concentrador n.m. Concentrator.

concentrament n.m. Concentracion.

concentrar vt. 1. Faire convergir, recampar dins un meme luèc: *Concentrar de tropas*. Sin.: **amassar**. ◇ (fig.) Regropar (de cauas abstrachi qu'èron espantegadi): *Concentrar toi lu poders sota una man soleta*. 2. Fixar (l'atencion, lo regard, etc.) sobre quauqua ren, quauqu'un. 3. (fis.) *Concentrar una solucion*: Aumentar la sieu concentracion. ◆ **si concentrar** v.pr. 1. Si recampar dins un luèc donat, en parlant de personas, de cauas esparpaplhadi. 2. Faire un esfoarç d'atencion, de reflexion.

concentrat, ada adj. 1. Que la sieu concentracion es granda: *Acide concentrat*. ◇ *Lach concentrat*: Obtengut per eliminacion d'una part de la sieu aiga. – *Lach concentrat sucrat* ò *condensat*: Lach privat d'una granda part de la sieu aiga e sucrat. 2. (fig.) Que la sieu concentracion n'en renfoarça la potença: *Energia concentrada*. ◇ Pilhat dins una activitat intellectuala: *Un esperit concentrat*.

concentrat n.m. 1. Produch obtengut per eliminacion de l'aiga ò d'unu constituents: *Concentrat de tomati*, *concentrat de proteïnas*. 2. (fig.) Amolonament sota forma condensada: *Un concentrat d'errors*.

concentrator n.m. 1. (inform.) Aparelh que recampa li donadas que vènon de mantu canals de transmission lents e que lu encamina d'una mena gropada per lo biais d'una via mai rapida. 2. Dispositiu de comudacion que permete de desservir de poasts telefonics nombrós gaug à un nombre reduch de cadenas. Var.: **concentrador**.

concentric, a adj. 1. (mat.) *Cercles, discs, esfèras concentrics*: Qu'an lo meme centre. 2. Que tende à si retrovar au centre: *Movement concentric*.

concepcion n.f. 1. Fach (per un èstre viu sexuat, un enfant) d'èstre concevut, de recevre l'existença. ◇ (relig. cat.) *L'Immaculada Concepcion*: La vierge Maria. ■ "*Que soi era Immaculada Concepcion*": Paraulas de la Vierge à Bernadeta de Lorda. 2. Accion d'elaborar quauqua ren dins l'esperit; lo resultat d'aquela accion. 3. Biais particulier de si representar quauqua ren; idea, opinion: *Aver una concepcion despassada de la vida*. Sin.: **vejaire**. 4. *Concepcion assistida per ordinator (C.A.O.)*: Ensèms dei tecnicas informatiqui emplegadi per la concepcion d'un produch noveu.

concepible, a adj. (it.) Concevible.

concepiment n.m. (it.) Concebement.

concepir vt. (*concepissi*) (it.) Concevre.

conceptacle n.m. (bot.) Pichina cavitat dont si fórmon lu gametas, dins d'uni algas coma lo fucus.

concèpte n.m. 1. Representacion intellectuala d'un objècte que l'esperit a concevut: *Lo concèpte de justícia*.

Sin.: **idea**, **tèsi**, **vista**. 2. Definicion dei caractèrs especifics d'un projècte, d'un produch: *Un noveu concèpte de jornal*.

conceptiu, iva adj. Que pertòca lo conceptisme.

conceptisme n.m. Dins la literatura espanhòla, estile caracterisat per un excès de recèrca dins lo juèc dei ideas.

conceptor, tritz n. Persona encargada de la concepcion (de projèctes, de produchs, d'ideas, etc.) dins una societat, un agença de publicitat.

conceptual, a adj. 1. (filos.) Qu'es de l'òrdre dau concèpte. 2. *Art conceptual*: Tendença de l'art contemporaneu que fa passar l'idea davant la realitat materiala de l'òbra. Var.: **conceptuau**.

conceptualisacion (-izacion) n.f. Fach de conceptualisar.

conceptualisar (-izar) vt. Formar un concèpte.

conceptualisme n.m. Doctrina escolastica per la quala lo concèpte a una relitat diferenta dau mòt que l'exprimisse, ma sensa ren que li correspoande en defoara de l'esperit.

conceptualista, a adj. Que pertòca lo conceptualisme.

conceptuau, ala adj. Conceptual.

concernent prep. Relatiu à. Sin.: **tocant**, **pertocant**, **à prepaus de**.

concernir vt. (*concernisse*) Èstre relatiu à. Sin.: **pertocar**, **arregarjar**, **regarjar**.

concernit, ida adj. Pertocat.

concèrt n.m. 1. Espectacle dont son interpretadi d'òbras musicali. 2. (mus.) Composicion per un ensèms intrumental. 3. Ensèms de bosins simultaneus: *Un concèrt de clacsons*. 4. (lit.) Acòrdi, armonia (entre de personas ò de gropes): *Lo concèrt dei nacions*. ◇ *Concèrt de lamentacions, d'elògis*, etc.: Unanimitat dins lu elògis, li lamentacions, etc. ◇ *De concèrt*: Ensèms, en collaboracion estrecha. Sin.: **cotria**.

concertacion n.f. Accion, fach de si concertar, en particulier dins la política e lo social.

concertant, a adj. (mus.) Caracterisat per l'escambi entre divèrs plans sonòres, vocals ò instrumentals.

concertar vt. (*concèrti*) Alestir (una accion, un projècte) en comun. ◆ **si concertar** v.pr. S'entendre per agir ensèms. Sin.: **s'acordar**, **èstre de compairatge**.

concertat, ada adj. Que vèn d'un acòrdi ò d'un calcul comun: *Un plan concertat*.

concertina n.f. Jorgina de forma exagonala, mé doi claviers.

concertino n.m. [kontʃɛr'tino] (mòt italian) 1. Pichin concerto. 2. Grope dei solistas dins un *concerto grosso*.

concertista n. Instrumentista que si fa audir dins de concèrts.

concerto n.m. [kon'tʃɛrto] (mòt italian) (mús.) Composicion per un solista ò de mai e una orquèstra. ◇ *Concerto grosso*: Forma anciana qu'opaua un grope de solistas (*concertino*) à l'orquèstra d'acompanhament (*ripieno*).

concession n.f. 1. Abandon d'un drech, d'un avantatge, d'una pretension. 2. Avantatge acordat à un adversari (dins una discussion). 3. (gram.) *Proposicion de concession*: Proposicion concessiva. 4. (dr.) Contracte per lo quau l'Administracion permete à una persona privada d'ocupar privativament un espaci public. Sin.: **autrejament**. 5. Espleitament d'una tèrra senhorala acordat à un particulier nomenat *tenencier*, qu'avia per tòca de n'en gaudir à perpetuitat, à carga per eu d'assegurar au senhor divèrsi prestacions de caractèrsà economic. Sin.: **censiva**. 6. Drech exclusiu de venda qu'un productor acòrda à un intermediari dins un relarg donat.

concessionari, ària n. 1. Titulari d'un contracte de concession. 2. Intermediari qu'a recevut d'un productor un drech exclusiu de vendre dins un luèc donat: *Un concessionari automobile*.

concessiu, iva adj. Que pòu èstre concedit. ◇ *Proposicion concessiva* (gram.): Proposicion subordenada conjontiva introducha per lo biais dei conjoncions ò dei locucions conjontivi *ben que, encara que, maugrat que,* etc... qu'indica la rason que s'opaua au compliment de l'accion.

conceure vt. Concevre.

concevible, a adj. Que si pòu concevre. Var.: **concepible**, **concevable**.

concevre vt. 1. Si representar per la pensada, capir. Var.: **conceure**, **conçaupre**. Sin.: **imaginar**, **inventar**, **engenhar**. 2. Formar, elaborar dins l'esperit: *Concevre un projècte*. ◇ 3. Començar de provar (un sentiment): *Concevre d'amistat per quauqu'un*. ◆ vt. (lit.) *Concevre un enfant*: Lo formar dins lo sieu còrs, en parlant d'una frema. ◆ vi. (absol.) Asperar un enfant, en parlant d'una frema. Var.: **concebre**, **concepir** (it.).

còncha n.f. 1. Rusca de rore molinada per alestir li pèus. Var.: **conchairon**. 2. Accion de conchar li pèus per n'en faire de cuer.

conchairon n.m. Còncha (1).

conchar vt. (*cònchi*) Transformar en cuer la pèu naturala d'un animau. Sin.: **ruscar**, **tanar**, **afachar**.

concièrge, ja n. (francisme) Persona emplegada à gardar una ostalaria, un immòble, etc. Var.: **consèrge**. Sin.: **portier**.

concierjaria n.f. (francisme) 1. Dont rèsta lo concièrge. Sin.: **lòtja**, **portaria**. 2. Servici d'una ostalaria encargat de l'acuèlh, dau corrier, dei valisas, etc. Var.: **conserjaria**.

concili n.m. (relig. cat.) Assemblada reguliera d'evesques e de teologians que decídon de questions de doctrina e de disciplina eclesiastica.

conciliable, a adj. Que si pòu conciliar m'una autra caua.

conciliabule n.m. Seguida de discutidas pauc ò pron secreti. Sin.: **parlotejada**, **parlejadís**.

conciliacion n.f. 1. Accion qu'a per tòca de tornar establir una boana relacion entre personas que s'opàuon; lo resultat d'aquesta accion. 2. (dr.) Intervencion d'un jutge ò d'un conciliator entre de personas que s'opàuon. ◇ Procedura obligatòria de reglament dei conflictes collectius dau travalh. ◇ Biais de reglament pacific dei conflictes internacionals. ◇ Accion de rendre li cauas compatibli; lo sieu resultat. Sin.: **acòrdi**, **acordament**, **acomodament**, **compromés**, **entenduda**, **mediacion**.

conciliaire, airitz adj. e n. Conciliator.

conciliant, a adj. 1. Portat à la conciliacion. 2. Pròpri à conciliar: De paraulas concilianti.

conciliar vt. (*concili*, classic *concílii*) 1. Arribar à avesinar (de cauas divèrsi, d'interès opauats). 2. Ben dispauar (quauqu'un) en favor de (una persona). ◆ **si conciliar** v.pr. 1. Dispauar en la sieu favor. 2. Èstre compatible m'una autra caua.

conciliari, ària adj. 1. Que pertòca un concili. 2. Que participa à un concili.

conciliator, tritz adj. e n. Var.: **conciliaire**.

conciliatòri, òria adj. (adj.) Pròpri à conciliar.

concís, isa adj. Qu'exprimisse totplen de cauas en pas gaire de mòts; breu e dense. Sin.: **precís**, **cortet**, **condensat**.

concision n.f. Qualitat de cen qu'es concís. Sin.: **brevetat**, **laconisme**, **precision**, **sobrietat**.

conciutadan, a n. Persona qu'es de la mema vila, dau meme país qu'una autra.

conciutadanetat n.f. Qualitat de conciutadan.

conclave n.m. Assemblada de cardinals per elegir lo papa. Var.: **conclavi**.

conclavi n.m. Conclave.

conclavista n. Clèrgue ò laïc estacat au servici d'un cardinal pendent l'eleccion dau papa.

concludent, a adj. Qu'establisse una conclusion sensa discutida possibla: *Una pròva concludenta*. Sin.: **convencent**, **convencèire**, **decisiu**, **probant**, **demostratiu**.

concludentament adv. D'un biais concludent.

conclurre vt. (*concluï*) 1. Acabar; finir per un acòrdi. 2. Donar una conclusion à (un discors, un escrich). Sin.: **clavar**, **arrestar**, **claure, menar a tèrme**, **sagelar**. Var.: **conclure**.◆ vt. e vt. ind *(à)* Dedurre coma consequença. ◆ vi. Èstre concludent: *L'enquista conclue còntra eu*.

conclús, usa adj. Establit entre doi partidas: *Acòrdi conclús*.

conclusiu, iva adj. Que conclue.

conclusion n.f. 1. Accion de conclurre, de clavar, d'acabar: *Conclusion d'un tractat*. Sin.: **finida**, **desnodament**, **epilògue**, **reglament**, **terminason**. 2. Partida qu'acaba un discors, un escrich. Sin.: **clavadura**. 3. Consequença logica; proposicion que clava un rasonament. ◇ *En conclusion*: Per acabar, per clavar. ◆ pl. (dr.) 1. Pretensions respectivi dei partidas dins un procès.; escrich qu'expaua aqueli pretensions. 2. Rapoart que presenta la solucion davant una juridiccion administrativa.

concoïdal, a adj. (didact.) Qu'a la forma d'una cauquilha. Var.: **concoïdau**.

concoïdau, ala adj. Concoïdal.

concoïde n.f. Perfieu d'un fust de colomna.

concombre n.m. Planta de la Familha dei cucurbitaceas, cultivada per lu sieus fruchs lòngs, que si mànjon coma legume ò en salada.; lo fruch d'aquesta planta. Var.: **cogombre**.

concombret n.m. 1. Pichin concombre. 2. Varietat de cogombre que dona de pichins fruchs que si poàdon confir dins lo vinaigre coma condiment. Var.: **cogombret**.

concombriera n.f. Luèc plantat de concombres. Var.: **cogombriera**.

concomitança (-ància) n.f. Simultaneïtat de doi fachs, d'unu fachs.

concomitant, a adj. Qu'acapita dins lo meme temps. ◇ (log.) *Variacions concomitanti*: Variacions simultaneï e proporcionali d'unu fenomènes.

concordança n.f. 1. Conformitat (de doi cauas, d'uni cauas entre eli); correspondança, acòrdi: *Concordança de testimonianças*. Sin.: **afinitat**, **analogia**, **armonia**, **rapoart**, **semblança**, **similituda**, **conformitat**. 2. (geol.) Disposicion parallèla dei jaças sedimentari, que testimònia d'una contunhetat dau sieu depaus. 3. (fis.) *Concordança de fasas*: Estat de vibracions sinusoïdali sincròni que la sieu diferença de fasa es es nulla. 4. (gram.) *Concordança dei temps*: Ensèms dei règlas de sintaxi que fan que lo temps d'un vèrbo dins la subordenada depende dau temps dau vèrbo de la principala. 5. *Concordança biblica*: Indèx alfabetic sistematic dei mòts emplegats dins lu libres biblics embé l'indicacion, per cada tèrme citat, dei luècs dont si tròvon. ◇ (per ext.) Indèx dei mòts emplegats, dei promiers vèrs dei poesias, etc., dins una òbra literària: *Li concordanças de Petrarca*.

concordant, a adj. 1. Que s'acòrda, qu'es convergent, que si sembla: *Testimonianças concordenti*. 2. (geol.) *Jaças concordanti*: Que repàon en concordança sus li jaças mai anciani.

concordar vi. (*concòrda*) Aver de rapoarts de semblança, de correspondença: *Li datas concòrdon*. Sin.: **correspoandre**, **convenir**, **semblar**, **armonisar**, **adaptar**, **apariar**, **conciliar**, **acordar**.

concordat n.m. Convencion entre lo Sant-Sèti e un Estat sobeiran per reglar li relacions entre la Glèia e l'Estat.

concordatàri, ària adj. Relatiu à un concordat.

concòrdi, òrdia adj. Que concòrda. Sin.: **union**, **amistat**, **cambaradaria**, **entenduda**, **frairesa**, **frairetat**.

concòrdia n.f. Boan acòrdi entre de personas.

concorrent, a adj. Orientat vèrs un meme ponch, vèrs una mema tòca: *Doi drechas concorrenti*.

concórrer vt. ind. *(à)* Tendre à un meme efècte, à una mema tòca: *Aquò concorre au benèstre de la populacion*. ◇ Ajudar à: *Concórrer à la seguida d'un afaire*. Sin.: **aderir**, **ajudar**, **apiejar**, **s'afrairar**, **s'afilhar**, **collaborar**, **contribuir**, **cooperar**. ◆ vi. Intrar en concurrença, en competicion; participar à un concors. Sin.: **jugar**.

concors n.m. 1. Fach de cooperar, d'ajudar: *Ofrir lo sieu concors*. Sin.: **ajuda**, **assisténcia**, **cooperacion**, **egida**, **intervencion**, **patronatge**. 2. (dr.) Competicion de personas qu'an lu memes drechs. 3. Ensèms d'espròvas per metre en competicion de candidats en foncion d'un nombre de plaça fixat per avança. 4. Competicion organisada: *Concors ipic*, *concors de dança*. ◇ *Concors complet*: Concors ipic que comprèn una espròva d'adestrament, una de fond e una de saut

d'obstacles. 5. *Concors de circonstanças*: Coïncidença d'eveniments. Sin.: **endevenença**.

concrecion n.f. 1. Acampament de partidas per formar un tot solide; lo còrs ensin format. ◇ (geol.) Massa minerala formada per precipitacion à l'entorn d'un nucleu de material, qu'es en particulier l'aiga que lo poarta. 2. (med.) Agregacion solida que si constituisse dins dins lu teissuts vius: *Concrecions biliari*.

concrecionat, ada adj. Transformat en concrecion.

concrescença (-éncia) n.f. Soudadura normala de nombrós vegetals qu'an creissut d'unu dapé d'autres.

concrescent, a adj. Que presenta una concrescença.

concrescible, a adj. Que pòu espessir, si solidificar.

concret, a adj. 1. Que si rapoarta à la realitat, à cen qu'es material. Sin.: **tocable**. Contr.: **teoric**, **ipotetic**. 2. Que designa un èstre ò un objècte real: *Mòt*, *tèrme concret*. Contr.: **abstrach**. ◇ (psicol.) *Operacions concreti de la pensada*: Activitat de la pensada que poarta sobre d'objèctes manejables e non sobre de nocions. 3. (corrent) Que lu sens poàdon percevre: *Un objècte concret*. 4. Tirat de l'esperiença: *Morala concreta*. 5. Qu'a lo sens dei realitats: *Esperit concret*. 6. (mús.) *Música concreta*: Música facha à partir de materiaus sonòres, enregistrada pi sotamessa à de transformacions.

concret n.m. Cen qu'es concret; ensèms dei cauas concreti.

concretament adv. D'un biais concret.

concretar vt. Rendre concret. Var.: **concretisar**. ◆ **si concretar** v.pr. Pilhar còrs.

concretisar (-izar) vt. Faire passar dau projècte à la realitat; materialisar: *Concretisar una idea, un avantatge*. ◆ **si concretisar** v.pr. Devenir real.

concretuda n.f. Caractèr de cen qu'es concret.

concubin, a n. Persona que viu en concubinatge.

concubinatge n.m. Estat d'un òme e d'una frema que vívon ensèms sensa èstre maridats. Sin.: **union liura**.

concupiscença (-éncia) n.f. 1. (teol.) Tendença à gaudir dei bens terrèstres. Sin.: **cobesia**, **cobeitat**. 2. (lit.) Desidèri de plasers sensuals.

concupiscent, a adj. (lit.) Que manifèsta de concupiscença. Sin.: **cobés**.

concurrença (-éncia) n.f. 1. Rivalitat d'interès entre de personas, qur provòca una competicion, en particulier entre negociants ò industrials que tèmpton d'atirar la pràctica mé de condicions de qualitat, de prètz etc. ◇ *Regime de la liura concurrença*: Sistema economic sensa minga intervencion de l'Estat que poasque limitar la libertat de l'industria e dau comèrci. 2. *Fins à concurrença de*: Fins à la soma de.

concurrençar vt. Concurrenciar.

concurrencial, a adj. 1. Capable d'intrar en concurrença: *Un prètz concurrencial*. Sin.: **competitiu**. 2. Dont la concurrença juèga: *Un mercat concurrencial*. Var.: **concurrenciau**.

concurrenciar vt. (*concurrenci*, classic *concurréncii*) Faire concurrença à. Var.: **concurrençar**.

concurrenciau, ala adj. Concurrencial.

concurrent, a adj. Qu'ientra en concurrença.

concurrent, a n. 1. Persona que participa à un concors, à una competicion. 2. Persona qu'es en rivalitat d'interès m'una autra, en particulier dins l'industria e lo comèrci. Sin.: **competitor**.

concussion n.f. Malversacion comessa dins l'exercici d'una foncion publica, especialament m'ai finanças publiqui. Sin.: **corrompement**, **desvirament**, **bregalh**, **fraudaria**, **manipòli**, **prevaricacion**.

concussionari, ària adj. e n.m. Colpable de concussion. Sin.: **prevaricator**, **fraudaire**, **combinaire**, **trafegaire**.

condamina n.f. 1. Tèrra franca de talhas senhorali. 2. Tèrra comunala; pastura comunala.

condamna n.f. (it.) Condamnacion.

condamnable, a adj. Que s'amerita d'èstre condamnat.

condamnacion n.f. 1. Accion de blaimar, de reprovar; acte, fach, escrich que testimònia (còntra quauqu'un ò quauqua ren). 2. (dr.) Decision d'un tribunal qu'impaua à una partida de s'inclinar davant li pretensions de l'adversari. ◇ Decision d'una juridiccion que prononça una pena còntra l'autor d'una infraccion; aquesta pena. Var.: **condamna**, **condemnacion**.

condamnar vt. 1. Prononciar una pena per jutjament còntra (la persona jutjada colpabla d'una infraccion). 2. Astrénher, constrénher (à quauqua ren de penós): *Condamnar au silenci*. Sin.: **censurar**, **criticar**, **enebir**. 3. Desaprovar, blaimar: *Condamnar una opinion, un usatge*. 4. Condamnar un malaut: Lo declarar perdut. 5. *Condamnar una poarta, una dubertura, un accès*, etc.: N'en rendre l'usatge impossible. Var.: **condemnar**. ◆ **si condamnar** v.pr. Si metre dins un estament condamnable; s'impauar quauqua ren de penós ò que vèn à mau de faire.

condamnat, ada n. Persona qu'a fach l'objècte d'una condamnacion definitiva. Var.: **condemnat**.

condamnatòri, òria adj. (dr.) Que condamna. Var.: **condemnatòri**.

condemnacion n.f. Condemnacion.

condemnar vt. Condamnar.

condemnat, ada n. Condamnat.

condemnatòri, òria adj. (dr.) Condamnatòri.

condensibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es condensable.

condensable, a adj. Que pòu èstre condensat.

condensacion n.f. Accion de condensar, de si condensar. Var.: **condensament**. ◇ Liquefaccion d'un gas. ◇ Assemblatge de moleculas quimiqui, embé eliminacion de moleculas sovent simpli (aiga, clorure d'idrogène, etc.). ◇ (psican.) Fusion d'elements que provènon d'associacions diferenti dins una representacion unica (dins lo pantais en particulier).

condensaire n.m. 1. Aparelh d'una màquina termica que sièrve à condensar una vapor. ◇ (espec.) Escambiaire de calor d'una installacion frigorifica, refreiat au mejan d'aiga ò d'ària, dont lo fluide frigorigène comprimit passa de l'estat de vapor à l'estat liquide. 2. (opt.) Sistema optic convergent que sièrve à concentrar un flux luminós sus una susfàcia ò dins una

direccion determinada (dins lo microscòpi, esclaira l'objècte examinat). Var. (optica): **condensator**.

condensament n.m. Condensacion.

condensar vt. 1. Rendre mai dense, redurre à un volume plus pichin. 2. Liqueficar (un gas) per refreiament ò compression. 3. (fig.) Redurre à l'essencial: *Condensar la sieu pensada*. ◆ **si condensar** v.pr. Passar de l'estat de vapor à-n-aqueu de liquide ò de solide.

condensat, ada adj. Reduch; concís.

condensat n.m. Abreujat, resumit cortet.

condensator n.m. 1. (fis.) Aparelh fach de doi armaduras conductritz à l'entorn d'un mitan isolant, qu'amolona li cargas electriqui. 2. (opt.) Condensaire.

condescendença (-éncia) n.f. (pej.) Comportament auturier e pauc ò pron mespresant d'una persona qu'acòrda una favor en faguent ben sentir que la porria refudar. Sin.: **mesprètz**, **ufana**, **largança**, **supèrbia**, **autessa**.

condescendent, a adj. Que manifèsta de condescendença. Sin.: **auturós**, **autier**, **sobrier**, **mespresós**, **mespresant**.

condescendre vt. ind. (pej.) Consentir à quauqua ren en faguent sentir qu'es un biais de s'abaissar. Sin. **complaire**, **s'abaissar à**.

condicion n.f. 1. Biais d'èstre, estament d'una persona ò d'una caua: *La condicion umana*. ◇ Situacion sociala, reng dins la societat: *Inegalitat de condicions*. ◇ Estat fisic ò moral circonstancial: *Èstre en boana condicion fisica*. ◇ *Metre en condicion*: Sotametre à una propaganda intensiva. 2. Circonstança exteriora à la quala son sotamessi li personas e li cauas: *Condicions politiqui, sociali*. ◇ *Dins aqueli condicions*: Dins aquel estat dei cauas. ◇ (espec.) *Condicions normali de temperatura e de pression*: Temperatura de 0°C e pression de 1013 hP. ◇ Circonstança à la quala es sotamés l'acompliment d'una accion, la produccion d'un fenomène: *Lo travalh es la condicion dau succès*. ◇ (dr.) Clàusola, convencion que n'en depende la validitat d'un acte. ◇ *Crompar à condicion*: Sota resèrva de poder rendre au mercant. ◇ *Sota condicion*: En respectant una obligacion. ◇ (mat.) Relacion que l'enonciat d'un problema impaua entre li donadas e l'inconoissuda. ◇ (mat. e log.) *Condicion necessària*: Proposicion que la sieu veritat es implicada per la veritat d'una autra proposicion. – *Condicion sufisenta*: Proposicion que la sieu veritat implica la veritat d'una autra proposicion. – *Condicion necessària e sufisenta*: proposicion que la sieu veritat equivau logicament à-n-aquela d'una autra proposicion. ◆ loc. prep. *À condicion de*: À carga de, sota resèrva de. ◆ loc. conj. *À condicion que*: Basta que, se.

condicionaire, airitz n. Persona emplegada au condicionament dei mèrç.

condicionaire n.m. 1. Aparelh automatic d'emplenatge (per embotatge, ensacatge, etc.). ◇ (espec.) Aparelh que sièrve à condicionar lo manjar. 2. Aparelh que fornisse d'ària condicionada.

condicional, a adj. 1. Que depende d'uni condicions: *Promessa condicionala*. 2. (psicol.) *Reflèxe condicional*: Reflèxe ò reaccion que vènon d'un condicionament. Var.: **reflèxe condicionat**. ◇ *Stimulus condicional*: Senhau que provòca un reflèxe condicional ò una reaccion condicionala. 3. (gram.) *Mòde condicional* ò *condicional* n.m.: Mòde dau vèrbo que presenta l'accion coma una eventualitat ò coma la consequença d'una condicion. ◇ *Subordenada condicionala* ò *condicional* n.f.: Subordenada qu'exprimisse una condicion que la proposicion principale n'en depende. 4. (log.) *Proposicion condicionala*: Ligada à una autra per implicacion.

condicional n.m. (gram.) Mòde condicional: *Condicional passat*, *condicional present*. Var.: **condicionau**.

condicionalament adv. D'un biais condicional.

condicionament n.m. 1.Accion de condicionar, fach d'èstre condicionat. 2. Embalatge de presentacion e de venda d'una mèrç. 3. (psicol.) Elaboracion (dins l'òme, dins l'animau) d'un reflèxe condicional. ◇ Procedura que permete d'establir un comportament noveu dins d'un èstre viu en creant un ensèms pauc ò pron sistematic de reflèxes condicionals.

condicionar vt. 1. Èstre la condicion de: *Lo resultat condiciona la seguida*. 2. Establir un comportament noveu dins (un èstre viu). ◇ Determinar (un grope, un individú) à agir, à pensar d'un biais determinar (per l'educacion, la publicitat, la propaganda, etc.). 3. *Condicionar un article, una mèrç*: Realisar lo sieu condicionament, lo sieu embalatge. 4. *Condicionar un local*: N'en assegurar la climatisacion.

condicionat, ada adj. 1. Sotamés à d'uni condicions: *Promessa condicionala*. ◇ *Libertat condicionala*: Condicion d'un condamnat que rèsta sotamés à un contraròtle de la justícia. 2. Qu'a subit un condicionament: *Un produch condicionat*. 3. *Ària condicionada*: Ària que li son donats una temperatura e un niveu igrometric determinats. (psicol.) Determinat à agir d'un biais ò un autre en foncion d'una incitacion (publicitat, etc.). ◇ *Reflèxe condicionat*: Reflèxe condicional.

condicionau, ala adj. Condicional.

condicionau n.m. Condicional.

condier n.m. Persona que tenia lo forn dau pan (espec. Lo forn public).

condil(e) n.m. (anat.) Susfàcia articulatòria arredonida ò ovoïda e lisca.

condilian, a adj. Relatiu à un condile.

condilòma n.m. Tumor de la pèu ò dei mucoas dei regions anala e genitala.

condiment n.m. Substança ò preparacion que si mete dins un aliment per n'en auçar lo gust. Sin.: **assasonament**, **aprestatge**, **adobant**, **saborau**.

condir vt. (*condissi*) Ajustar un condiment à un aliment. Sin.: **assasonar**, **aprestar**, **adobar**, **assaborar**.

condisciple, a n. Companh d'estudis. Var.: **condiscípol**.

condiscípol, a n. Condisciple.

condolenças n.f. pl. Testimoniança de simpatia davant la dolor d'una autra persona, en particulier au moment de la moart de quauqu'un. Var.: **condolianças**.

condolianças n.f. pl. (it.) Condolenças.

condomini n.m. Drech de sobeiranitat que d'uni potenças si partàtjon sobre d'un país.

condor n.m. Condòr.

condòr n.m. Grand vautor dei Andas. Var.: **condor**.

condòt n.m. (it.) Conduch.

condottiere n.m. [koŋdot'tjɛre] (mòt italian) 1. (anc.) En Itàlia, cap de mercenaris. 2. (per ext.) Aventurier sensa escrupules.

condrech, a adj. 1. Qu'es confòrme ai règlas de la gramàtica, de l'art, dau gust, de la convenença, de l'onestetat, etc. 2. Qu'es just, fideu, confòrme à la realitat. Sin.: **corrècte**, **convenent**.

condrechament adv. D'una mena condrecha. Sin.: **convenablament**.

condrictian n.m. *Condrictians*: Classa de peis que lo sieu esquelèt de l'adulte rèsta cartilatginós.

condrina n.f. Substança daverada partent dei cruissentèlas ò cartilatges.

condrióma n.m. (citol.) Partida de la cellula, formada de l'ensèms dei condriosòmas, essenciala dins la sieu fisiologia (respiracion, nutricion).

condriosòma n.m. (citol.) Organit en forma de bastonet, de filament, de grun isolat (mitocondria) ò dispauat en fila mé d'autres, que forma una inclusion dins lo citoplasma.

condriti n.f. Enflarament de la cruissentèla.

condroblast(e) n.m. (istol.) Element cellulari jove dau cartilatge, que laissa la plaça ai osteoblastas au cors de l'ossificacion.

condrocalcinòsi n.f. Trebolici dau metabolisme que si manifèsta per de crisis doloroï localisadi ai gròssi articulacions e que sèmblon de crisis de gota.

condrocit n.m. Compausat cellulari dau teissut cartilatginós.

condrocrani n.m. Crani cartilatginós de l'embrion.

condrodistrofia n.f. Ensèms dei afeccions ereditari que dónon un nanisme disarmoniós.

condrodit (e) n.f. Silicat de magnesi e de fèrre que cristallisa en prismas monociclics saures, bruns ò vèrds.

condrofòrs n.m.pl. Sota-òrdre de molluscs cefalopòdes qu'enclau li varietats provedidi d'una mena d'oàs calcari intèrne, valent à dire li belemnitas fossili, li súpias d'encuèi, etc.

condrogenèsi n.f. Formacion dau cartilatge.

condroïde, a adj. Cartilatginós.

condrologia n.f. Part de l'anatomia que pertòca li cruissentèlas.

condròma n.m. Tumor benigna dau cartilatge.

condromatòsi n.f. Afeccion dei oàs que la sieu calcificacion non si fa e demòron cartilatginós.

condromucoïde n.m. Substança qu'es dau grope dei glucoproteïnas, que si tròva dins li cruissentèlas.

condropatia n.f. Malautia dei cruissentèlas.

condrosarcòma n.m. Tumor maligna d'un cartilatge.

condrostean n.m. *Condrosteans*: Superòrdre de peis de l'esquelèt gaire ossificat e dei escalhas ossoï, coma l'esturion.

conduccion n.f. 1. Accion de transmetre de pròche en pròche de calor, d'electricitat. 2. Accion de transmetre l'influx nerviós.

conduch n.m. 1. Canalisacion per faire escórrer un liquide, un gas, un solide pouverulent: *Conduch d'aeracion*. 2. (anat.) *Conduch auditiu extèrne*: Canal cavat dins l'oàs temporal, que lu sons li pàsson per anar au timpan. – *Canal auditiu intèrne*: Canal dont pàsson lo nèrvi auditiu e lo nèrvi facial. Var.: **condòt** (it.). Sin.: **borneu**.

conducha n.f. 1. Accion, biais de condurre, de dirigir (quauqua ren, quauqu'un): *La conducha d'un veïcule*, *d'un Estat*. Sin.: **menament**. 2. Biais d'agir, de si comportar. Sin.: **comportament**, **captenement**. 3. Pilotatge (d'una màquina, d'una installacion complèxa). Sin.: **menament**. 4. (c. de f.) Servici qu'assegúron lu conductors de trens. Sin.: **menament**. 5. (tecn.) Tube de seccion variabla dont passa un liquide ò un gas. 6. *Conducha interiora*: Automobila completament tapada. Contr.: **cabriolet**.

conductibilitat n.f. 1. (fis.) Proprietat qu'an lu còrs de transmetre la calor, l'electricitat, li vibracions. 2. (fisiol.) Proprietat qu'a lo nèrvi de transmetre l'influx nerviós.

conductible, a adj. Qu'es provedit de conductibilitat.

conductimètre n.m. Aparelh que mesura la conductibilitat.

conductimetria n.f. Mesura de la conductibilitat electrica.

conductivitat n.f. (electr.) Contrari de la resistivitat.

conductor, tritz adj. Que condue: *Lo coire es un metal conductor*. ◇ *Fieu conductor*: Ipotèsi, principi que guida dins una recèrca.

conductor, tritz n. 1. Persona que mena un veïcule: *Lo conductor d'un camion*. Sin.: **menaire**, **menadier**. 2. (estamp., papet.) Obrier encargat de condurre una màquina. 3. *Conductor de travalhs*: Agent que dirigisse lu travalhs e lo personal sus un talhier.

conductor n.m. 1. Tot còrs capable de transmetre la calor, l'electricitat. 2. Cau ò fieu emplegat per transportar un corrent electric.

conduire vt. Condurre.

condurre vt. (conduï) 1. Menar (quauqu'un) d'un luèc à un autre. 2. Botar à d'unu actes, menar à d'unu sentiments: *Condurre au desespèr*. 3. Assegurar la direccion, la manòbra. 4. Aver la direccion, lo govèrn de: *Condurre un afaire*. Sin.: **governar**, **bailejar**. 5. Aver per consequença: *Aquela política condue lo país à la roïna*. Var.: **conduire**. Sin.: **menar**.

còne n.m. 1. (mat.) Susfàcia generada per una drecha mobila (*generatriz*) que passa per un ponch fixe (*som*) en s'apontelant sobre d'una corba fixa (*directritz*); region de l'espaci qu'aquesta susfàcia limita; solide qu'aquesta susfàcia conica delimita quora un plan la talha. ◇ *Còne de revolucion* ò *còne drech*: Còne que la sieu directritz es un ceucle e que lo sieu som es sus l'axe d'aqueu ceucle. 2. (astron.) *Còne d'ombra*: Ombra en forma de còne

qu'una planeta projècta dins la direccion opauada à-n-aquela dau Soleu. 3. (geol.) *Còne volcanic*: Releu format per l'amolonament dei produchs qu'un volcan manda foara (lavas, projeccions) à l'entorn de la chaminèia.

conectable, a adj. Connectable.

conectar vt. (*conècti*) Connectar.

conectica n.f. Conectica.

conectiu, iva adj. Connectiu.

conectiu n.m. Connectiu.

conectivitat n.f. Connectivitat.

conector n.m. Connector.

conestable n.m. (ist.) Comandant supreme de l'armada francesa dau s. XIII^{n} fins au 1627.

conestablia n.f. (ist.) Juridiccion militària dau conestable, pièi dei manescaus de França.

conèx(e), a adj. Connèx(e).

conexion n.f. Connexion.

conexitat n.f. Connexitat.

conf. Abreviacion de *confer*.

confabulacion n.f. (psicol.) Fabulacion.

confaire (si) v.pr. (it.) S'acordar, convenir.

confalon n.m. Gonfalon.

confeccion n.f. 1. Accion de faire, de realisar. 2. Fabricacion en seria de vestits. 3. Lu vestits ensin fachs: *Un negòci de confeccion*.

confeccionaire, airitz n. Industrial que fabrica de vestits de confeccion.

confeccionar vt. Faire completament, fabricar.

confederacion n.f. 1. Associacion d'Estats sobeirans qu'an delegat d'uni competenças à d'organes comuns. 2. Union de federacions sindicali. 3. Acampament d'uni associacions de caractèr esportiu, professional, etc.

confederal, a adj. Relatiu à una confederacion. Var.: **confederau**, **confederatiu**.

confederar vt. (*confedèri*) Acampar en confederacion.

confederat, ada adj. Unit per confederacion. ◆ Ai Estats Units d'Amèrica, Estats dau Sud ligats còntra lo govèrn federal pendent la guèrra de Secession (1861-1865); lu sordats d'aquestu Estats.

confederatiu, iva adj. Confederal.

confederau, ala adj. Confederal.

confer (mòt latin) Indicacion per remandar lo legèire à un passatge ò à un obratge. Abrev.: **conf**. ò **cf**.

conferença (-éncia) n.f. 1. Escambi de vistas entre doi personas ò mai. ◇ *Conferença de premsa*: Acamp au cors dau quau una personalitat respoande ai questions dei jornalistas. 2. Acamp dei representants d'unu Estats per fin de reglar una question d'òrdre internacional. 3. Expauat oral, public, que li si tràcton de questions literari, religioï, scientifiqui, politiqui, etc. 4. Pera de talha mejana, de la pèu vèrd clar. Sin.: **collòqui**, **congrès**, **debatuda**, **discutida**.

conferencier, a n. Persona que fa una conferença.

conferir vi. (*conferissi*) S'entretenir d'un afaire, discutir: *Conferir m'au sieu avocat*. Sin.: **conversar**. ◆ vt. Acordar, donar, en aguent autoritat per lo faire: *Conferir una decoracion*. Sin.: **autrejar**, **balhar**, **concedir**, **atribuir**.

confermar vt. (*confèrmi*) Confirmar.

conferva n.f. Alga vèrda filamentoa.

confervacea n.f. *Confervaceas*: Nom ancian comun au tot dei algas verdi.

confés n.m. Aqueu qu'a reconoissut la sieu malafacha.

confessa n.f. Confession, dins li expressions *anar à confessa* e *tornar de confessa*.

confessable, a adj. Que pòu èstre confessat.

confessador n.m. Confessor.

confessaire n.m. Confessor.

confessar vt. 1. Declarar (lu sieus pecats) à un prèire; reconóisser (li sieu colpas). 2. Audir en confession: *Confessar un penitent*. ◇ (fam.) *Confessar quauqu'un*: N'obtenir de secrets. Sin.: **tirar lu vèrps dau nas** (à quauqu'un). ◆ **si confessar** v.pr. 1. Declarar lu sieus pecats. 2. Reconóisser espontaneament lu sieus pecats.

confession n.f. 1. Acte de reconóisser lu sieus pecats davant un prèire per n'obtenir lo perdon. 2. Per analogia, fach de reconóisser un fach, una colpa, etc. 3. Declaracion publica qu'una persona fa de la sieu fe. Sin. (1, 2 e 3): **averament**, **declaracion**, **reconoissença**. 4. Religion d'apartenença: *De confession catolica*.

confessional n.m. Mòble dont lo prèire aude la confession dei penitents. ◇ *Lu secrets dau confessional*: Lu secrets de la confession. Var.: **confessionau**, **confessionari**.

confessional, a adj. Relatiu à la religion. ◇ Establiment confessional: Escòla privada que si riferisse à una confession religioa. Var.: **confessionau**.

confessionalisme n.m. Sistema politic dau Liban tradicional, que partissia entre toti li confessions religioï lu sètis au Parlament e lu poasts dins la foncion publica.

confessionari n.m. Confessional.

confessionau, ala adj. e n. Confessional.

confessor n.m. 1. Prèire qu'aude li confessions. 2. Persona à cu quauqu'un si confida facilament. 3. Cristian que, à l'epòca dei persecucions, proclamava la sieu fe publicament. 4. Sant qu'es ni apòstol ni martir. Var.: **confessaire**, **confessador**.

confèti n.m. (italian *confetti*) Pichin tròç de papier pauc ò pron redon lançat au cors d'una fèsta.

confichar vt. Conservar (lu aliments) dins una substança (graissa, sucre, siròp, vinaigre) que n'empacha l'alteracion. Var.: **confir**.

conficharia n.f. 1. Travalh dau confichier. 2. Negòci dau confichier. Var.: **confisaria**.

confichier, a n. Persona que fa e vende de frucha confida, de caramèlas, etc. Var.: **confisèire**, **confidor**.

confidar vt. 1. Remetre à la garda, à la susvelhança de quauqu'un, de quauqua ren. 2. Dire sus lo mòde confidencial.

confidença (-éncia) n.f. Declaracion facha secretament à quauqu'un. Sin.: **divulgada**. ◇ *En confidença*: En secret.

confidencial, a adj. Que si di, si fa en confidença. Var.: **confidenciau**.

confidencialament adv. D'un biais confidencial. Var.: **confidentament**, **en confidença**.

confidencialitat n.f. Caractèr confidencial (d'una informacion).

confidenciau, ala adj. Confidencial.

confident, a n. 1. Persona à cu si confídon li sieu pensadas mai secreti, li sieu preocupacions, etc. 2. (lit.) Personatge de la tragèdia classica que receu li confidenças dei personatges principals.

confidentament adv. Confidencialament.

confidor, a n. Confisèire.

configuracion n.f. 1. Forma generala, aspècte d'ensèms: *Configuracion d'un país*. 2. Ensèms dei elements constitutius d'un sistema informatic.

configurar vt. (inform.) Metre au ponch una configuracion.

confiment n.m. 1. Accion de confir. 2. Confitura.

confinas n.f. Confins.

confins n.m. pl. Limits, extrimitats d'un país, d'un territòri. Sin.: **termieras**, **confinas**.

confinament n.m. Accion de confinar; fach de si confinar, d'èstre confinat. ◇ (espec.) Situacion d'una espècia animala que si tèn ò es tenguda dins un espaci estrech.

confinar vt. 1. Tocar ai confins (d'un país): *L'Itàlia confina à la França*. 2. (fig.) Èstre au limit de: *Es un acte que confina à la folia*. ◆ vt. Tenir embarrat dins un espaci estrech. ◆ **si confinar** v.pr. 1. Si tenir embarrat: *Si confinar dins la sieu cambra*. 2. Si limitar à (una ocupacion, una activitat).

confinat, ada adj. 1. Pas renovelada, en parlant de l'ària. 2. Que non soarte: *Viure confinat au sieu*.

confirmable, a adj. e n. Que pòu èstre confirmat.

confirmacion n.f. 1. Accion de confirmar; lo sieu resultat. Sin.: **afortiment**, **enfortiment**, **refortiment**. ◇ (relig.) Per lu catolics, sacrament qu'es administrat per un evesque, qu'afermisse dins la gràcia dau batejar. ◇ Per lu protestants, acte que non a valor sacramentala e permete de confirmar publicament lu vots dau batejar denant d'èstre admés à la cena. 2. (dr.) Acte unilateral que declara valide un acte que s'en porria demandar la nullitat. ◇ Decision d'una juridiccion que mantèn la decision dei promiers jutges.

confir vt. (*confissi*) Confichar.

confirmand, a n. (relig.) Persona que si prepara à reçaupre la confirmacion.

confirmar vt. 1. Rendre quauqu'un mai fèrme, mai assegurat dins li sieu opinions. 2. Rendre mai segur; assegurar l'autenticitat de.: Sin. (1 e 2): **refortir**, **afortir**, **afermir**, **acertar**, **assegurar**, **corroborar**, **atestar**. Var.: **confermar**. 3. (relig.) Conferir lo sacrament de la confirmacion.

confirmatiu, iva adj. Que confirma.

confisaria n.f. Conficharia.

confiscable, a adj. Que pòu èstre confiscat.

confiscacion n.f. Accion de confiscar; lo sieu resultat. Sin.: **despossession**, **despoderament**. ◇ (dr.) Transferiment à l'Estat ò à un establiment public dei bens d'un particulier en seguida à una condamnacion penala ò à una sancion fiscala.

confiscar vt. (*confisqui*) Despossedir per un acte d'autoritat. Sin.: **despoderar**, **despossedir**.

confisèire, eiritz n. Persona que fa e vende de frucha confida, de caramèlas, etc. Var.: **confidor**.

confit, ida adj. Conservat dins de sucre, de vinaigre, de graissa, etc.: *Fruchs confits*.

confit n.m. Tròç de carn cuèch e conservat dins la sieu graissa: *Confit d'auca*.

confitaria n.f. Confituraria.

confiteor n.m. inv. (mòt latin) Preguiera catolica que comença m'aqueu mòt e per la quala un si reconoisse pecaire.

confitura n.f. Preparacion de fruchs frescs e de sucre cuèchs ensèms e que lo sucre, sovent en proporcion egala mé la frucha, n'assegura la conservacion.

confituraria n.f. 1. Art, mestier de la persona que fa de confituras. 2. Fabrega de confituras. Var.: **confitaria**.

confiturier, a n. Persona que fa ò vende de confituras.

confiturier n.m. Recipient destinat à reçaupre de confituras.

conflagracion n.f. 1. (anc.) Incendi. 2. Conflicte internacional que si pòu cambiar en guèrra.

conflicte n.m. 1. Antagonisme, oposicion de sentiments, d'opinions entre de personas ò de gropes: Lo conflicte dei generacions. 2. (psicol.) Antagonisme, oposicion de motivacions contradictòri dins una mema persona. ◇ (psican.) Oposicion qu'un individú viu entre pulsions e interès socials. 3. Oposicion que pòu anar fins à la lucha armada entre d'unu estats: *Un conflicte mondial*. 4. (dr.) Situacion qu'opaua doi tribunals d'un meme òrdre que si considèron tot-ai-doi competents ò incompetents dins un meme afaire. ◇ *Conflicte collectiu dau travalh*: Oposicion entre un patron e un ensèms de travalhaires que voàlon aparar lu sieus drechs.

conflictual, a adj. Relatiu à un conflicte, à un antagonisme. Var.: **conflictuau**.

conflictuau, ala adj. Conflictual.

confluença (-éncia) n.f. Fach de confluir. ◇ (idrol.) Confluent.

confluent n.m. Luèc dont si rejónhon doi cors d'aiga. Var.: **confluença**. Sin.: **mescla**.

confluir vi. (*confluissi*) 1. Si rejónher, en parlant de doi cors d'aiga. Sin.: **si mesclar**. 2. (lit.) Si dirigir vèrs un meme luèc.

confoart n.m. 1. Benèstre material, comoditats que rèndon la vida quotidiana mai aisada. Sin.: **benestança**. ◇ *Aver tot lo confoart*: Aver toti li comoditats, tot cen que rende la vida confortabla, en parlant d'un luèc d'abitacion. 2. (med.) *Remèdi de confoart*: Remèdi prescrich sobretot per de rasons psicologiqui, sensa constituir un tractament vertadier.

confondent, a adj. Que desconcèrta: *D'estupiditats confondenti*. Sin.: **espantant**, **desassegurant**, **trebolaire**, **estonant**.

confondre vt. 1. Pilhar una caua per una autra, una persona per una autra, faire una confusion: *Confondre lo jorn e la nuèch*. 2. Redurre au silenci, descurbir:

Confondre un acusat, un mençoneguier. Sin.: (pop.) **riblar lo clavèu**, **clavar lo bèc**. 3. (lit.) Trebolar, estonar: *Un enfant que confonde toi per la sieu precocitat*. ◆ **si confondre** v.pr. 1. Si mesclar ò si semblar au ponch de plus poder èstre destriat. 2. (lit.) *Si confondre en compliments, en excusas*: Lu multiplicar. Sin.: **si desfaire en compliments, en excusas**.

conformacion n.f. 1. Biais que son organisadi, estructuradi li diferenti parts dau còrs uman ò animau, ò aqueli d'un organe. Sin.: **agençament**, **engimbradura**, **disposicion**, **forma**, **estructura**. ◇ *Vici de conformacion*: Deca fisica congenitala. 2. (quim.) Posion que pòu pilhar una molecula organica per rotacion à l'entorn d'una ligason simpla.

conformament adv. En conformitat (mé): *Conformament ai òrdres*. Sin.: **en acòrdi mé**..., **segond**.

conformar vt. Metre en acòrdi (mé), adaptar: Conformar lu sieus prepaus à la realitat. ◆ **si conformar** v.pr. Adaptar lo sieu comportament au modèle prepauat, si reglar sobre quauqua ren.

conformator n.m. 1. Aparelh per alargar lu soliers ò lu capeus. 2. Instrument mé de latas mobili per pilhar exactament la mesura e la forma de la tèsta ò dau pen.

conformat, ada adj. Qu'a una conformacion naturala, en parlant d'un èstre viu: *Un enfant ben, mau conformat*. Sin.: **ben**, **mau bastit / plantat**.

confòrme, a adj. 1. Que correspoande perfiechament à la forma d'un objècte pilhat per modèle. ◇ *Per còpia confòrma*: Formula qu'atèsta qu'una còpia reprodue exactament l'original. 2. Que s'acòrda ben mé d'autri cauas: *Ai trovat un biais de viure confòrme ai mieu aspiracions*. 3. Que respoande ai exigenças d'una règla, d'una nòrma. 4. (mat.) *Representacion* ò *transformacion confòrma*: Transformacion pontuala que consèrva lu angles orientats.

conformisme n.m. 1. Respècte estrech de la nòrma, de la tradition, dei usatges establits, de la morala en usatge. 2. En Anglatèrra, profession de fe anglicana.

conformista adj. e n. Que respècta li tradicions e lu usatges establits estrechament, sensa pensar à agir ni à pensar diversament.

conformitat n.f. 1. Estat de cauas que si sèmblon ò s'acòrdon ben ensèms. Sin.: **analogia**, **endevenença**, **semblança**, **similituda**. 2. (mat.) Proprietat dei transformacions pontuali confòrmi.

confortablament adv. D'un biais confortable.

confortable, a adj. 1. Que dona lo confoart, qu'ajuda au benèstre; dont una persona es ben: *Un cadieràs confortable*. 2. Important, considerable: *Aver de revenguts confortables, aver una avança confortabla*.

confortant, a adj. Que confoarta.

confortar vt. (*confoarti*) Renforçar, rendre mai solide: *Aquò m'a confortat dins li mieu opinions*. Sin.: **conortar**, **renfortir**.

confortiment n.m. Encoratjament.

confraire n.m. Persona qu'apartèn à la mema profession liberala, à una mema societat literària, etc., que d'autri. Sin.: **afrairat**, **collega**.

confrairia n.f. Confraria.

confraria n.f. Associacion de laïcs fondada sobre de principis religiós. Var.: **confrairia**, **frairia**.

confraternal, a adj. Pròpri dei relacions entre confraires. Var.: **confraternau**.

confraternau, ala adj. Confraternal.

confraternisar (-izar) vi. Si comportar coma un confraire.

confraternitat n.f. Ligam de solidaritat entre fraires.

confront n.m. Confrontacion.

confrontacion n.f. Accion de confrontar de cauas ò de personas. Var.: **confront**. Sin.: **acarament**, **enfrontament**, **afrontament**.

confrontar vt. 1. Metre de personas en presença per verificar li sieu afirmacions. Sin.: **enfrontar**, **acarar**. ◇ (fam.) *Èstre confrontat à un problema*: èstre en presença d'un problema. 2. Parangonar: *Confrontar de ponchs de vista*. Sin.: **comparar**.

confucean, a adj. Qu'apartèn au confucianisme. Var.: **confucianista**.

confucianisme n.m. Filosofia de Confuci e dei sieus disciples.

confucianista adj. Confucean.

confús, usa adj. 1. Que non es clar; ambigú, vague: *Aver li ideas confusi*. 2. Que non si poàdon vèire clarament lu diferents elements, li diferenti parts: *Una massa confusa*. Sin. (1 e 2): **fosc**, **escur**, **pastissaire**. 3. Embarrassat: *Siéu confús per aqueu retard*. Sin.: **vergonhós**, **enviscat**. Var.: **confusionat**.

confusament adv. D'un biais confús.

confusion n.f. 1. Accion de confondre, de pilhar quauqu'un ò quauque ren per quauqu'un ò quauqua ren d'autre. Sin.: **mescladís**, **mescladissa**, (fam.) **pastís**. 2. Estat de cen que non es clar ni ben definit mentalament: *Metre la confusion dins lu esperits*. Sin. **dubitança**. ◇ *Confusion mentala*: Estat patologic caracterisat per una desorientacion espaciotemporala e de trebolicis de la memòria. 3. Estat de cen qu'es totplen desordenat; desòrdre, agitacion. Sin.: **trebolèri**, **trebolum**, **treboladís**. 4. (dr.) Mòde d'acabament d'un deute perqué una persona es à l'encòup debitor e creancier. ◇ *Confusion dei penas*: Règla que fa que, en cas de condamnacion per mai d'una infraccion, s'aplica solament la pena mai foarta.

confusional, a adj. Que presenta lu caractèrs de la confusion mentala. Var.: **confusionau**.

confusionau, ala adj. Confusional.

confusionisme n.m. Estat d'esperit qu'entretèn la confusion e empacha l'analisi objectiva dei fachs.

confusionista adj. e n. Persona qu'entretèn la confusion dei ideas dins l'esperit dei autres.

confutable, a adj. Refutable.

confutacion n.f. Refutacion.

confutar vt. Refutar.

cònga n.f. Dança d'origina cubana, sus una música à quatre temps, en vòga vèrs lo 1936.

congai n. f. Frema ò joventa au Vietnam.

congediable, a adj. Que pòu èstre congediat.

congediar vt. (*congedi*, classic *congédii*) Remandar, metre foara. Sin.: **licenciar**, **bandir**, **donar comjat**, **emmandar**.

congelable, a adj. Que pòu èstre congelat.

congelacion n.f. Accion de congelar; fach de si congelar.

congelador n.m. Congelator.

congelar vt. (*congèli*) 1. Sotametre à l'accion dau frèi per conservar: *Congelar de carn*. 2. Transformar (un liquide) en solide per l'accion dau frèi. Sin.: **conglaçar**, **entregelar**. ◆ **si congelar** v.pr. Devenir solide sota l'accion dau frèi, en parlant d'un liquide.

congelator n.m. Aparelh frigorific que permete de congelar lu aliment à -30°C e de lu conservar à -18°C. Var.: **congelador**.

congenèr(e), a n. 1. Animau qu'apartèn à la mema espècia, au meme genre qu'un autre. 2. (pej.) Persona qu'a la mema natura qu'una autra, que li sembla.

congenhament n.m. Agençament.

congenhar vt. Agençar.

congenital, a adj. Qu'es ja present à la naissença: Malformacion congenitala. Var.: **congenitau**.

congenitalament adv. D'un biais congenital.

congenitau, ala adj. Congenital.

congestion n.f. Amolonament anormal de sang dins lu vaisseus d'un organe: *Congestion cerebrala, epatica*. ◇ *Congestion activa*: Congestion d'origina arteriala, ligada à una inflamacion locala. ◇ *Congestion passiva*: Ralentiment dau dèbit venós, legat à-n-un trebolici circulatòri.

congestionar vt. 1. Provocar una congestion (dins una partida dau còrs). 2. Encombrar (un luèc) ◆ **si congestionar** v.pr. Devenir congestionat.

congestionat, ada adj. Que patisse d'una congestion.

congestiu, iva adj. Que pertòca la congestion; portat à la congestion.

conget n.m. Comjat.

congi n.m. 1. Aparelh dont si mescla la preparacion dei liquors. 2. (antic.) Mesura de capacitat que valia un pauc mai de 3 litres à Roma.

congiera n.f. Molon de neu que lo vent forma.

conglaç n.m. Blòc de glaça, banquisa, glacier.

conglaçar vt. Congelar.

conglomeracion n.f. Accion de conglomerar; lo sieu resultat.

conglomerar vt. (*conglomèri*) Acampar en una massa unica. Sin.: **congregar**.

conglomerat n.m. 1. Ròca sedimentària detritica formada de còdols (malàucena) ò de fragments angulós d'autri ròcas ulteriorament cimentats. Sin.: **sistre**, **maulauça** (ò **malaussa**). 2. (econ.) Grope d'entrepresas dei activitats variadi.

conglutinacion n.f. 1. Accion de conglutinar; lo sieu resultat. 2.

conglutinant, a adj. Qu'a per efècte de conglutinar. Var.: **conglutinatiu**.

conglutinar vt. 1. Faire aderir, jónher de partidas organiqui au mejan d'una substança viscoa. 2. (med.) Assegurar la conglutinacion (dau sang).

conglutinatiu, iva adj. Conglutinant.

congolés, esa adj. Dau Còngo.

congolés n.m. Pastissaria à la noae de còco.

congosta n. f. Plaser que si sabora; Sin.: **deleitacion**, **delectacion**, **delici**.

congostar (si) v.pr. 1. Esprovar un plaser dei grands de beure ò manjar quauqua ren. Sin.: **delectar (si)**, **deleitar (si)**. 2. (fig.) Prear una òbra de tria (música, teatre, cínema, etc.).

congostós, oa adj. Que deleita. Sin.: **deliciós**, **delectable**, **requist**, **saborós**.

congostosament adv. D'una mena congostoa.

congratulacions n.f. pl. (lit.) Felicitacions. Sin.: **compliments**.

congratulador, airitz adj. Congratulatòri.

congratular vt. (lit.) Felicitar calorosament à l'escasença d'un eveniment urós. Sin.: **collaudar**, **benastrugar**, **complimentar**.

congratulatòri, òria adj. Que congratula. *Una letra congratulatòria.* Var.: **congratulador**.

congreacion n.f. Engendrament.

congreaire, airitz adj. Engendraire.

congrear vt. (*congreï*) Congrelhar, engendrar.

congregacion n.f. 1. Associacion de religiós ò de religioas ligats per de vots simples ò una simpla promessa d'obediença. 3. Associacion de laïcs fondada sobre de principis religiós. 3. Assemblada permanenta dei prelats encargats d'examinar d'unu afaires à la cort de Roma.

congregacionalisme n.m. Sistema eclesiastic que, dins lo protestantisme, sostèn l'autoritat e l'autonomia dei comunautat religioï locali.

congregacionalista adj. e n. Qu'apartèn au congregacionalisme.

congreganista n. Qu'es dins una congregacion. ◇ *Escòla congreganista*: Escòla qu'una congregacion religioa dirigisse.

congregar vt. (*congregui*) Conglomerar.

congrelhar vt. 1. Coar una malautia. 2. Èstre à l'origina de. Var.: **congrear**. Sin.: **engendrar**, **provocar**. 3. Bolegar ensèms en nombre grandàs. Sin.: **formigar**, **fornigar**, **formiguejar**, **forniguejar**.

congrès n.m. 1. Acamp de personas que delibèron sobre de recèrcas, d'estudis comuns ò d'interès comuns dins de camps variats: *Un congrès de medecina*. 2. Assemblada de caps d'Estat, d'ambassadors, de delegats de divèrs país per tractar d'interès politics. 3. Ai Estats Units d'Amèrica, Parlament (Senat e Cambra dei representants). ◇ En França, acamp dau Parlament en vista d'una revision constitucionala. ◇ (ist.) Assemblada constituanta de Belgica (1830-1831).

congressista n. Que participa à un congrès.

congrú, ua adj. 1. (mat.) *Nombres congrús*: Nombres entiers qu'an lo meme rèsta dins una division per un nombre donat. Var.: **congruent**. 2. *Porcion congrua*: Quantitat d'aliments à pena sufisenta; revengut insufisent.

congruament adv. (lit.) Correctament, convenablament.

congruença (-éncia) n.f. 1. (mat.) Relacion qu'assòcia doi nombres entiers congrús. 2. (cir.) Qualitat d'una articulacion que li sieu doi partidas s'adàpton perfiechament.

congruent, a adj. 1. (mat.) Congrú. 2. (cir.) Qu'a una boana congruença.

congruisme n.m. Sistema teologic amagestrat à la fin dau siècle XVI^{n} per explicar la liura interpretacion de la libertat umana à respièch de la gràcia divenca.

congruitat n.f. Estat de cen qu'es congruent, condrech, proporcionat.

conhac n.m. Aigardent de vin de la region de Conhac.

conhar vt. Immobilisar, blocar, faire tenir drech au mejan d'un conhet. Sin.: **cotar**, **acotar**, **apontelar**.

conhat n.m. 1. Espós de la sòrre ò de la conhada. 2. Fraire de l'òme ò de la molher. Var.: **cognat**. Sin.: **beu-fraire**.

conhada n.f. 1. Esposa dau fraire ò dau conhat. 2. Sòrre de l'espós ò de l'esposa. Var.: **cognada**. Sin.: **bèla-sòrre**.

conhet n.m. Objècte que si plaça sota ò còntra un autre per l'immobilisar ò lo faire tenir drech. Sin.: **acotador**, **aponteu**.

conic, a adj. 1. Qu'a la forma d'un còne. ◇ Qu'apartèn à un còne. 2. (geom.) *Seccion conica* ò *conica*, n.f.: Corba plana obtenguda per interseccion d'una susfàcia conica de revolucion e d'un plan; luèc dei ponchs dau plan que lo rapoart dei distanças à un ponch (fogau) e à una drecha (directritz) d'aqueu plan a una valor donada (excentricitat): *L'ellipsa, la parabòla, l'iperbòla son de seccions coniqui*.

conica n.f. (mat.) Seccion conica.

conicament adv. D'un biais conic.

conicina n.f. Cicutina.

conicitat n.f. Caractèr d'una forma conica.

conidia n.f. *Conidias*: Espòras desparieri produchi per d'unu fonges en mai dei sieus tetraspòras.

conidian, a adj. Que pertòca li conidias.

conidiosporat, da adj. Que poarta de conidias.

conifèr n.m. *Conifèrs*: Òrdre de gimnospèrmas arborescents sovent resinós dau fulhatge generalament persistent e en agulhas, dei fruchs en còne, coma lo pin ò lo cèdre.

conilha n.f. (mar.) Espaci que si tròva sus lo poant de la galèra entre lo jòu de proa e lu promiers bancs de vòga. La conilha es enclausa sota una plataforma, la *rambada*, situada au niveu de l'aubre de trinquet. Enclau à l'encòup lu doi fèrres e doi dei cinc canons de proa.

conilhada n.f. Plat de lapin. Sin.: **lapinada**.

conilhar vt. (mar.) Manòbra qu'avia per tòca de tirar foara-aiga lu rems d'una galèra en plaçant lo mantenent (manelha) sus lo plat-bòrd opauat, valent à dire en travèrs de la cubèrta (poant); aquela manòbra si faía quora la nau si clinava totplen sota lo bofada dau vent.

conilhar vi. Aver de pichoi, en parlant d'una conilha. Sin.: **lapinar**.

conilhàs n.m. Gròs conilh.

conilhiera n.f. Luèc dont son alevats lu conius. Sin.: **lapiniera**.

conilhon n.m. Pichin conilh.

conimètre n.m. Aparelh que mesura lo nombre de particulas de posca dins una atmosfèra sospiècha.

coniòsi n.f. Malautia provocada per l'inalacion de poscas.

coniròstre, a adj. Qu'a un bèc conic e cort, en parlant d'unu passerons granivòres (pàssera, quinson).

coniu, conilha n. 1. Mamifèr lagomòrfe, sauvatge ò domestic, totplen prolific. 2. Carn manjadissa dau coniu. Sin.: **lapin**.

conjectura n.f. Simpla suposicion fondada sobre d'aparenças, sobre de probabilitats; ipotèsi pas'ncara confirmada. Sin.: **prejutjat**, **presompcion**.

conjectural, a adj. Que repaua sobre de conjecturas, pas segur. Var.: **conjecturau**.

conjecturalament adv. Per conjectura.

conjecturar vt. Jutjar per conjectura, supauar. Sin.: **prejutjar**, **presumir**.

conjecturau, ala adj. Conjectural.

conjonch, a adj. 1. (dr.) Unit per una mema obligacion. 2. *Nòta conjoncha*: Nòta qu'acompanha un tèxto. 3. (mús.) *Interval conjonch*: Interval que separa doi nòtas que vènon una après l'autra dins la gamma, per oposicion à *disjonch*. Var. **conjont**.

conjonch, a n. Cadun dei espós per rapoart à l'autre.

conjonchament adv. Ensèms e dins lo meme temps qu'una autra caua ò qu'una autra persona. Var.: **conjontament**.

conjoncion n.f. 1. (gram.) Mòt invariable que sièrve à unir doi mòts, doi gropes de mòts ò de proposicions de mema natura (conjoncion de coordinacion), ò à ligar una proposicion subordenada à una principala (conjoncion de subordinacion). 2. (lit.) Rescòntre, acampament: *Una conjoncion de boani ideas*. 3. (astron.) Avesinament aparent d'astres dins lo ceu. 4. (log.) Fach de ligar doi proposicions per «e» (simbòle &).

conjongla n.f. Corrèia de jong.

conjónher vt. Jónher.

conjont, a adj. Conjonch.

conjontament adv. Conjonchament.

conjontiu, iva adj. 1. Que sièrve à unir, à jónher de partidas organiqui. ◇ (anat.) *Teissut conjontiu*: Teissut fach d'una substança fondamentala que contèn de cellulas e de fibres e sièrve à emplir, à sostenir ò à protegir. 2. (gram.) *Locucion conjontiva*: Grope de mòts que juègon lo ròtle d'una conjoncion, coma *per que*. ◇ *Proposicion conjontiva* ò *conjontiva*, n.f.: Proposicion subordinada que comença m'una conjoncion de subordinacion ò una locucion conjontiva.

conjontiva n.f. 1. (anat.) Mucoa de la faça posteriora dei parpèlas e la faça anteriora de l'esclerotica (blanc de l'uèlh). 2. (gram.) Proposicion conjontiva.

conjontival, a adj. (anat.) Que si rapoarta à la conjontiva. Var.: **conjontivau**.

conjontivau, ala adj. Conjontival.

conjontiviti n.f. Inflamacion de la conjontiva.

conjontor n.m. 1. Interruptor electric que clava automatiament un circuit dins de condicions determinadi. 2. Presa murala ligada à una linha d'abonat e que permete de brancar un telefòne.

conjontor-disjontor n.m. Interruptor electric qu'a à l'encòup lu caractèrs dau conjector e dau disjontor. Var.: **conjontor-desjontor**.

conjontura n.f. 1. Estament que resulta d'una endevenença: Una conjontura favorabla. 2. Sin.: **vegada**, **circonstança**, **escadença**. Ensèms dei elements que determínon l'estament economic, social, politic ò demografic à-n-un moment donat.

conjontural, a adj. Que pertòca la conjontura. Var.: **conjonturau**.

conjonturalament adv. Estent donadi li circonstanças.

conjonturau, ala adj. Conjontural.

conjonturista n. Economista especialista dei problema de conjontura.

conjugable, a adj. Que pòu èstre conjugat.

conjugacion n.f. Conjugason.

conjugada n.f. *Conjugadas*: Classa d'algas vèrdi unicellulari ò filamentoï, que si reprodúon per una conjugason unigama.

conjugal, a adj. Qe pertòca li relacions entre espós: *Lo domicili conjugal*. Var.: **conjugau**.

conjugalament adv. En tant quespós e esposa. Sin.: **maritalament**.

conjugar vt. (*conjugui*) 1. Enumerar li formas de la conjugason d'un vèrbo; metre un vèrbo au temps que convèn dins la frasa. 2. Unir, jónher en vista d'un resultat.

conjugason n.f. 1. Accion de conjugar un vèrbo. 2. (gram.) Ensèms dei formas que lu vèrbos pílhon en foncion dau mòde, dau temps, de la persona, etc. ◇ Ensèms dei vèrbos que presènton lo meme paradigme. 3. (lit.) Accion d'unir en vista d'un resultat. 4. (biol.) Mòde de renovelament genetic d'unu protozoaris ciliats, de reproduccion isogama d'uni algas vèrdi. 5. (anat.) *Cartilatges de conjugason*: Cartilatges qu'assegúron la creissença en longuessa dei oàs. ◇ *Traucs de conjugason*: Espacis comprés entre lu pedicules de doi vertèbras vesini e que líuron passatge ai nèrvis raquidians. Var.: **conjugacion**.

conjugat, ada adj. 1. Associat, acampat: *D'esfoarç cnjugats*. ◇ (mecan.) *Organes conjugats*: Que concórron à una accion comuna. 2. (bot.) *Fuèlhas conjugadi*: Fuèlhas que poàrton sobre d'un pecol comun un pareu ò mai d'un pareu de foliòlas opauadi. 3. (opt.) *Ponchs conjugats*: Sistema format d'un poch objècte e dau sieu imatge. 4. (mat.) *Nombre complèxe conjugat d'un nombre complèxe* x + iy: Nombre $x - iy$, qu'es notat $\overline{z}$. ◇ *Ponchs conjugats per rapoart à doi autres*: Ponchs que fórmon mé doi autres una division armonica.

conjugats n.m. pl. (mat.) *Conjugats armonics*: Ponchs conjugats.

conjugau, ala adj. Conjugal.

conjura n.f. Conjuracion.

conjuracion n.f. 1. Complòt, conspiracion per faire tombar lo poder en plaça. Var.: **conjura**. Sin.: **entenduda**, **malordit**, **manipòli**, **trama**. 2. Accion d'alunhar quauqua ren: *Conjurar un perilh*. ◇ Escartar li marridi influenças au mejan de formulas magiqui. - (pl.) Aqueli formulas.

conjuraire, airitz n. Conjurat.

conjurar vt. 1. Pregar, suplicar embé insistença. Sin.: **implorar**, **adjurar**, **invocar**. 2. Escartar, alunhar mé de practicas magiqui ò religioï. 3. Evitar, contornar: *Conjurar una crisi*. 4. (lit.) S'engatjar mé d'autres per rejónher una tòca: Conjurar la perda de l'enemic.

conjurat, ada n. Persona que participa à una conjuracion. Sin.: **complotaire**, **conjuraire**, **conspirator**.

conjurator, tritz n. 1. Persona que conjura. 2. Persona que baileja una conjuracion. Sin.: **fomentator**, **fomentador**.

connectable, a adj. Que pòu èstre connectar. Var.: **conectable**.

connectar vt. (*connècti*) Unir, metre ensèms. ◇ (elec., inform.) Establir una connexion entre divèrs organes ò màquinas. Var.: **conectar**. ◆ **si connectar** v.pr. (inform.) Anar sus la telaranha.

connectica n.f. Ensèms dei tecnologias emplegadi en electronica e en microelectronica per establir de ligasons foncionali entre lu compauants. Var.: **conectica**.

connectiu, iva adj. Que pertòca un tèrme de ligason, en particulier una conjoncion. Var.: **conectiu**.

connectiu n.m. (bot.) Prolongament dau filet au niveu de l'antera de l'estamina. Var.: **conectiu**.

connectiviti n.f. Collagenòsi.

connector n.m. 1. Aparelh per establir una connexion electrica. 2. (telecom.) Organe d'un central telefonic qu'assegura lo ligam entre doi linhas, entre doi poasts. 3. (log.) Mòt que permete de compauar una proposicion complèxa à partir d'una proposicion simpla (ò d'uni proposicions simpli).Var.: **conector**.

connèx(e), a adj. 1. (lit.) Qu'a de rapoarts de similituda ò de dependença mé quauqua ren: *Question connèxa*. 2. (mat.) *Espaci connèxe*: Espaci topologic que n'i a minga particion en doi partidas clavadi (ò dubèrti) non vuèii. Var.: **conèx(e)**.

connexion n.f. 1. Accion de rendre connèxe; encadenament. 2. Ligam, racordament d'un aparelh electric à un circuit ò de doi aparelhs electrics: Connexion internet. Var.: **conexion**.

connexitat n.f. (didact.) Rapoart estrech, ligam entre d'uni cauas. Var.: **conexitat**.

connivença (-éncia) n.f. Complicitat, acòrdi secret: *Èstre de connivença mé quauqu'un*. Sin.: **entenduda**, **compairatge**.

connivent, a adj. (didact.) Que tende à s'avesinar. ◇ (bot.) Que si tòca per la cima sensa si soudar: *De fuèlhas conniventi*. ◇ (anat.) *Valvulas conniventi*: Replecs de la mucoa intestinala de l'òme.

connotacion n.f. 1. Valor qu'una caua pilha en mai de la sieu significacion promiera: *Una connotacion morala*. 2. (ling.) Ensèms de significacions segondi qu'un mòt pilha en defoara de la sieu significacion promiera (ò *denotacion*).

connotar vt. (*connòti*) Exprimir per connotacion.

conoïde, a adj. Qu'afècta la forma d'un còne. ◇ (mat.) *Susfàcia conoïda*: Susfàcia generada per una drecha parallèla à un plan fixe, que rescoantra una drecha fixa e s'apièla sobre una corba fixa (la directritz).

conoissèire, eiritz adj. e n. Que conoisse ben quauqua ren. Var.: **conoissor**. Sin.: **especialista**.

conoissement n.m. 1. Facultat de conóisser, de si representar; biais de capir. Var.: **conoissença**. 2. (mar.) Declaracion que contèn un estat dei mèrç cargadi sus la nau.

conoissença n.f. 1. Facultat de conóisser, de si representar; biais de capir. Var.: **conoissement**. 2. Contengut de la conoissença; cen qu'es estat aquistat per l'estudi ò la practica: La conoissença d'una lenga. ◇ *À la mieu conoissença*: D'après cen que sabi. ◇ *En conoissença de causa*: En saupent ben de que si tracta. 3. (filos.) *Teoria de la conoissença*: Sistema d'explicacion dei rapoarts entre la pensada e lo monde exterior. 4. Conscença de se. ◇ *Perdre conoissença*: S'esvanir. ◇ *Sensa conoissença*: Esvanit. ◇ *Repilhar conoissença*: Si repilhar après s'èstre esvanit. Sin.: **tornar conóisser**, **tornar à la conoissença**. 5. (dr.) Competença per jutjar. 6. Persona que si conoisse, relacion: *Es una vièlha conoissença*. ◇ *Faire conoissença*: Intrar en rapoart mé quauqu'un. ◇ *Èstre, si trovar en país de conoissença*: Si trovar en presença de cauas ò de personas ben conoissudi. ◆ pl. 1. Cauas conoissudi, saber, sciença: *Aver de conoissenças en geografia*. 2. (caça) Marcas que perméton de reconóisser l'atge ò la talha d'un animau.

conoissent, a n. Persona que si conoisse.

conóisser vt. 1. Aver una idea pauc ò pron justa, saupre d'un biais pauc ò pron precís: *Conóisser lo nom d'una persona*. 2. Èstre informat sobre l'existença e la valor de quauqu'un ò de quauqua ren: *Conóisser un boan restaurant*. 3. Aver aquistat de conoissenças e de pràctica dins un camp quau que sigue: *Conoisse ben lo sieu mestier*. 4. Èstre en relacion mé: *Conoisse pas gaire de gents*. 5. *Si far conóisser*: Dire lo sieu nom; obtenir una notorietat. ◆ **si conóisser** v.pr. 1. Aver una idea justa de se, dei pròpri possibilitats. 2. *Si conóisser*, *li si conóisser en quauqua ren*: Èstre gaubiós, aver de conoissenças en quauqua ren. Sin.: **li si entendre**, **li acapir quauqua ren**.

conoissible, a adj. Que pòu èstre conoissut.

conoissement n.m. Conoissença.

conoissor, a n. Conoissèire.

conoissut, uda adj. 1. Celèbre, famós: *Un autor conoissut*. 2. Qu'es sauput d'un biais cèrt; oficial. 3. Descubèrt, que l'òme a explorat: *Lu limits dau monde conoissut*.

conoissut n.m. Cen que si conoisse, cen qu'es estat experimentat: *Lo conoissut e lo desconoissut*.

conopeu n.m. (liturgia) Vel qu'envelopa lo tabernacle.

conopial, a adj. Relatiu au conopeu. Var.: **conopiau**.

conopiau, ala adj. Conopial.

conòrt n.m. Encoratjament; cen que pòu aleugierir una tristessa, una pena. Var.: **conortament**.

conortaire, airitz adj. e n. Encoratjaire.

conortament n.m. Conòrt, encoratjament.

conortar vt. (*conòrti*) Encoratjar.

conquerent, a adj. e n. Conquistaire.

conquerir vt. (*conquerissi*) Conquistar.

conqueta n.f. Pichina cònca.

conquilian, a adj. Que pertòca lu cauquilhatges. Var.: **conquilicòla**.

conquilicòla adj. Conquilian.

conquilicultor, tritz n. Persona que fa de conquilicultura.

conquilicultura n.f. Elevatge de cauquilhatges (espec. muscles e òstregas).

conquilifèr, a adj. Que contèn de cauquilhas.

conquiliologic, a adj. Que pertòca la conquiliologia.

conquiliologia n.f. Estudi scientific dei cauquilhas, dei cauquilhatges.

conquista n.f. 1. Accion de conquistar. 2. País conquistat ò caua qu'una persona s'en es renduda mestressa: *Una conquista importanta per lu obriers*. 3. (fam.) Persona seducha: *N'a presentat la sieu novèla conquista*. ◇ (ext.) Animau mes au servici de l'òme: *Lo cavau es la mai bèla conquista de l'òme*.

conquistador, airitz adj. e n. Conquistaire. ◇ (espec.) Aventurier ò nòble espanhòu partit per conquistar l'Amèrica.

conquistaire, airitz adj. e n. 1. Que fa ò a fach de conquistas au mejan dei armas: *Aqueu rèi foguèt un grand conquistaire*, *Guilhèm lo Conquistaire*. 2. Que si vòu impauar. 3. Fièr, orgulhós, presomptuós. Var.: **conquerent**.

conquistar vt. 1. Pilhar, sotametre per la foarça, per li armas: *Conquistar un país*. 2. Ganhar, obtenir mé de sacrificis, d'esfoarç: *Conquistar d'avantatges socials*. 3. Sedurre, gannhar l'afeccion de: *Conquistar lo coar de quauqu'un*. Var.: **conquerir**.

consa n.f. Frema qu'abiaissa li foncions d'un cònse. Var**.: consolessa**.

consac n.m. Concàs.

consacracion n.f. 1. Accion de consacrar; rite que consacra: *Consacracion d'una glèia*. ◇ (espec.) Acte dau prèire catolic que, pendent la messa, consacra lo pan e lo vin; conversion dau pan e dau vin "au còrs e au sang de Jèsus Crist". – Moment d'aqueu rite, dins la messa. 2. Reconoissença publica qu'autreja la notorietat: *La consacracion d'una òbra*, *d'un espectacle*.

consacrant n.m. e adj. m. (relig.) Consacrator. Var.: **consacraire**.

consacrar vt. 1. Emplegar totalament: *Consacrar tot lo sieu temps liure à escriure*. Sin.: **dedicar**. 2. Faire una règla abituala à partir d'una pràctica, d'un biais de dire: *Consacrar una exepression*. 3. (relig.) Votar à Dieu; acomplir l'acte de consacracion eucaristic. ◆ **si consacrar** v.pr. Emplegar tot lo sieu temps: **Si consacrar ai sieus estudis**.

consacrat, ada adj. 1. Qu'es validat per l'usatge: *Una expression consacrada*. 2. Qu'a augut la consacracion religioa.

consacrator n.m. e adj. m. (relig.) Evesque que n'en sacra un autre. Var.: **consacrant**, **consacraire**.

consanguin, a adj. 1. Qu'es ligat à d'autres individús per de relacions de consanguinitat. ◇ *Union consanguina*: Union entre de personas que vènon pauc ò pron directament d'un parent comun. 2. Que vèn dau meme paire ma pas de la mema maire (per op. à *uterin*).

consanguinitat n.f. 1. Parentat sanguina de personas qu'an un antenat immediat comun. 2. Parentat dau costat dau paire.

conscience (-iéncia) n.f. 1. Percepcion, conoissença pauc ò pron clara que cadun pòu aver de la sieu existença e dau monde à l'entorn: *Pilhar conscience de quauqua ren*. ◇ *Pilhar* ò *perdre conscience*: S'esvanir ò repilhar conoissença. 2. Sentiment interior que buta à portar un jutjament de valor sobre lu sieus actes pròpris. *Aver marrida, boana conscience*: Aver quauqua ren ò ren de si reprochar, si sentir responsable ò non de quauqua ren.

conscienciós, oa adj. Que moastra de probitat, de conscience professionala: *Un travalh conscienciós*.

conscienciosament adv. D'un biais conscienciós.

conscient, a adj. Qu'a conscience de cen que fa ò de cen que li arriba: *Siéu conscient dei mieus responsabilitats*.

conscient n.m. Ensèms dei fachs psiquics qu'una persona n'a conscience, per oposicion à *inconscient* e *preconscient*.

conscientament adv. D'un biais conscient.

conscientisacion (-izacion) n.f. Accion de conscientisar; fach de conscientisar.

conscientisar (-izar) vt. Faire pilhar conscience à (quauqu'un) de la realitat (espec. dins lo camp politic).

conscrich n.m. Aqueu qu'es sonat per faire lo sieu servici militari segond lo sistema de la conscripcion. Var.: **conscrit**. ◆ *Paires conscrichs*: Senators romans.

conscripcion n.f. Sistema de recrutament militari que fa sonar lo contingent annualament en foncion d'una classa d'atge.

conscrit n.m. Conscrich.

conse, a n. Cònse.

cònse, a n. Cònsol. Var.: **conse**.

consecucion n.f. Seguida, encadenament (d'ideas, de concèptes).

consecutiu, iva adj. 1. Que vèn just après dins lo temps ò dins l'òrdre numeric successiu: *Èstre malaut tres jorns consecutius*. 2. *Consecutiu à*: Que resulta de. 3. (gram.) *Proposicion subordinada consecutiva* ò *consecutiva*, n.f.: Qu'exprimisse lo resultat, l'efècte, la consequença. Sin.: **subordinada de consequença**.

consecutivament adj. 1. Sensa interrupcion. Sin.: **de contunha**. 2. Just après. ◇ *Consecutivament à*: En seguida à.

consegalh n.m. Mesclum de sègala e de froment semenats e recoltats ensèms.

consegre vt. (*consegui*) 1. Segre. 2. Córrer darrier un èstre animat dins la tòca de lo rejónher. Var.: **conseguir**.Sin.: **assegre**, **acochairar**, **ensegre**, **corsar**, **corsejar**, **percaçar**. 3. Obtenir: *Consegre un diplòma*.

conseguir vt. (*conseguissi*) Consegre.

conselhaire, airitz n. (lit.) Persona qu'a la mania de donar de conseus. Provèrbi: *Aqueu que conselha, paga pas*.

conselhar vt. 1. Recomandar: *Ti conselhi la prudença*. 2. Donar un vejaire, una idea per guidar, per ajudar: *Conselhar quauqu'un sobre una causida*.

conselhier, a n. 1. Persona que dona de conseus. ◇ (espec.) Persona que la sieu foncion es d'orientar, de donar de conseus dins de camps especifics: *Conselhier financier*, *conselhier d'educacion*. ◇ (per ext.) Caua qu'a una influença sobre lo comportament d'una persona: *La ràbia es marrida conselhiera*. 2. Membre d'unu conseus d'administracion. ◇ Magistrat qu'a una posicion gerarquica auta: *Conselhier à la Cort de cassacion*. ◇ Membre d'uni juridiccions: *Conselhier d'un tribunal administratiu*.

consens n.m. Acòrdi entre d'uni personas. (espec.) En política, acòrdi e consentiment dau nombre mai grand, de l'opinion. Var.: **consentiment**.

consensual, a adj. 1. Que repaua sobre un consens: *Política consensuala*. 2. (dr.) *Acòrdi consensual*: Acòrdi que repaua unicament sobre lo consens dei partidas. Var.: **consensuau**.

consensualisme n.m. Principi que vòu qu'un contracte sigue format simplament per l'acòrdi de la volontat dei doi contractants. Es lo contrari dau *formalisme*.

consensuau, ala adj. Consensual.

consent, a adj. Consentent. Sin.: **complici**, **d'acòrdi**.

consentent, a adj. Que consente, qu'es d'acòrdi. Var.: **consent**.

consentida n.f. Consentiment.

consentiment n.m. 1. Accion de consentir: *Donar lo sieu consentiment*. Var.: **consentida**. 2. Consens.

consentir vt. ind. *(à)* Si prononciar a favor de (quauqua ren), acceptar que quauqua ren si fague. Sin.: **assentir**. ◆ vt. Acordar, autrejar, permetre: *Consentir un prèst*.

consequença (-éncia) n.f. Seguida logica provocat per un fach que n'es la causa. ◇ *En consequença*: Dau biais que convèn. ◇ *Sensa consequença*: Sensa importança, sensa efècte greu. ◇ *Tirar à consequença*: Comportar una seguida greva. Sin.: **entirar de desavènis**. ◇ (gram.) *Proposicion de consequença*: Proposicion consecutiva.

consequent, a adj. 1. Qu'agisse mé logica. ◇ (fam.) Important, considerable: *Una paga consequenta*. 2. (geogr.) Si di d'un cors d'aiga que s'escorre parallelament ai jaças geologiqui. ◆ loc. adv. *Per consequent*: Doncas, coma una seguida logica.

consequent n.m. 1. (log.) Segond enonciat d'un rasonament, ligat au promier dins un rapoart d'implicacion. 2. (mús.) Dins lo canon ò la fuga, segonda part qu'imita la promiera.

consequentament adv. (lit.) En consequença, per consequent.

consèrge, ja n. Concièrge.

conserjaria n.f. Concierjaria.

consèrva n.f. Aliment qu'es mantengut en estat de consomacion au mejan de divèrs procediments. – (espec.) Aliment esterilisat e conservat dins un bocal ò una boita de fèrre blanc. – (per ext.) La boita, lo bocal. ◇ *En consèrva*: En boita, en bocal.

conservacion n.f. Accion de conservar, de mantenir intacte, dins lo meme estat; estat dins lo quau una caua perdura. – (espec.)Dins l'industria alimentària, accion de conservar lu aliments. ◇ *Instint de conservacion*: Instint que buta un èstre, un animau, à sauvar la sieu existença quora si sente menaçat. ◇ (fis.) *Lèi de conservacion*: Lèi que precisa que, sota d'uni condicions, d'uni grandessas fisiqui non son modificadi dins l'evolucion d'un sistema donat.

conservador, airitz adj. e n. 1. Si di d'una persona que li agrada conservar li cauas, non s'en desbarrassar. 2. *Agent conservador* ò *conservador*, n.m.: Substança que si mete m'un aliment per n'assegurar la conservacion. 3. Que pertòca lo conservatisme politic; partidari dau conservatisme. ◇ (espec.) Un dei grands partits politics britanics, opauat au *partit travalhista*. ◆ 1. Persona qu'a la carga dei colleccions d'un museu, d'una biblioteca. 2. *Conservador dei ipotecas*: Foncionari qu'assegura l'inscripcion e la publicacion dei ipotecas e dei actes translatius de proprietat. Var.: **conservator**.

conservaire, airitz adj. e n. 1. Persona que fa de consèrvas industriali. 2. Conservador.

conservar vt. (*consèrvi*) 1. Mantenir dins un boan estat, preservar de l'alteracion. Sin.: **entretenir**. ◇ (absol.) Mantenir en boana santat: *L'espòrt consèrva*. 2. Non si separar de: *Conservar toti li facturas*. ◆ **si conservar** Si gardar, èstre gardat dins lo sieu estat d'origina: *La carn si conservar au frèi*. v.pr. Var.: **servar**.

conservaria n.f. 1. Ensèms dei tecnicas e procediments de conservacion dei aliments. 2. Usina dont si fan de consèrvas alimentari.

conservat, ada adj. *Ben conservat*: Que pareisse enara jove, en despièch dau sieu atge.

conservator, tritz n. Conservador.

conservatòri, òria adj. (dr.) Qu'a per tòca la conservacion (d'un drech): *Mesura conservatòria*.

conservatòri n.m. 1. Establiment destinat à conservar li tradicions, li colleccions. 2. Establiment d'ensenhament de música, la dança, l'art dramatic.

conseu n.m. 1. Vejaire sobre cen que convèn de faire: *Donar, demandar un conseu*. 2. Assemblada de personas encargadi de foncions consultativi, deliberativi, administrativi, juridiccionali, etc. ◇ *Conseu dei ministres*: Acamp dei ministres sota la direccion dau president de la República. ◇ *President dau Conseu*: Equivalent dau promier ministre (en França avant la 5ª República, en Itàlia despí l'instauracion de la República. ◇ *Conseu de cabinet*: Acamp dei ministres sota la direccion dau promier ministre, sensa lo cap d'Estat. ◇ *Conseu regionau*: Organe d'administracion de la region. ◇ *Conseu general*: Organe d'administracion dau despartament. ◇ *Conseu municipal*: Organe d'administracion de la comuna. ◇ *Conseu d'Estat*: En França, juridiccion administrativa sobeirana; en Soissa, govèrn cantonal. ◇ *Conseu constitucional*: Organe que verifica la conformitat dei lèis mé la Constitucion. ◇ *Conseu de seguretat*: À l'O.N.U., organe encargat de mantenir la patz. ◇ *Conseu de l'Euròpa*: Organisacion de cooperacion que recampa 27 Estats d'Euròpa occidentala. ◇ *Conseu europeu*: Acamp periodic dei caps de govèrn ò d'Estat dei Estats membres de la Comunautat Europea. ◇ *Conseu d'administracion*: Acamp d'accionaris encargats de la gestion d'una societat anonima. ◇ *Conseu d'administracion* ò *d'establiment*: Dins un establiment escolari, acamp dei representants elegits (parents, escolans, ensenhaires, agents) sota la direccion dau cap d'establiment. ◇ *Conseu de susvelhança*: Organisme encargat de contrarotlar li societats à directòri. ◇ *Conseu dei prudòmes*: ◇ *Conseu de disiplina*: Dins un establiment escolari, conseu d'establiment acampat per pilhar una decision disciplinària. ◇ *Conseu dei presas*: Juridiccion qu'estatuisse sus la sasida dei naus de comèrci enemigui e de la sieu carga.◇ *Conseu de familha*: Acampament dei parents, per deliberar dei interès d'un minor ò d'un major sota tutèla. 3. Persona que, à títol professional, guida, conselha lu autres dins lu sieus afaires, especialament dins lo camp judiciari. ◇ *Conselh juridic*: Especialista que dona de consultacions, assistisse ò representa lu sieus clients davant li administracions, li juridiccions, etc. ◇ *Conseu fiscal*: Tecnician que lu contribuables li pàdon demandar assistença per la verificacion de la sieu comptabilitat.

considerablament adv. D'un biais considerable.

considerable, a adj. Que la sieu importança es granda; notabla: *Un cost considerable*.

consideracion n.f. 1. Accion d'examinar quauqua ren ò quauqu'un embé atencion. ◇ Pilhar en consideracion: *Tenir còmpte de*. ◇ *Aquò merita consideracion*: N'en cau tenir còmpte. 2. Estima acordada à quauqu'un: *Aver de consideracion per quauqu'un, tractar una persona mé consideracion*. Sin.: **esgard**. ◆ pl. (pej.) Remarcas, rasonament pauc ò pron valide: *Si perdre en consideracion*.

considerant n.m. (dr.) Cadun dei alineàs que motiva lu arrèsts d'una cort ò li decisions d'una juridiccion administrativa.

considerar vt. (*considèri*) 1. Regarjar longtemps e atentivament: *Considerar quauqu'un dei pens à la tèsta*. Sin.: **jutjar**. ◇ (espec.) Examinar d'un biais critic: *Considerar toi lu avantatges*. 2. Èstre d'avís, crèire, estimar: *Considèri qu'aquò m'arregarja*.

considerat, ada adj. Estimat: *Una persona ben (mau) considerada*.

consigna n.f. 1. Instruccion formala donada à quauqu'un que la deu seguir. 2. (mil.) Mesura de seguretat que mantèn lu militaris dins la casèrna. ◇ (per ext.) Punicion d'un militari ò d'un escolan que consistisse en una privacion de sortida. 3. Servici d'una estacion, d'un aeropoart, etc., que garda lu bagatges depauats; lo local dont son gardats aquestu bagatges. ◇ *Consigna automatica*: Casier metallic dont si depàuon lu bagatges e si clava en pagant. 4. Soma pagada per garantir lo retorn d'un embalatge. 5. Consignacion.

consignable, a adj. Que pòu èstre consignat.

consignacion n.f. Var.: **consigna**.

consignar vt. 1. Remetre en depaus, au títol de garantia. 2. Depauar (un bagatge, etc.) à la consigna. 3. Faire pagar un embalatge sota garantia de remborsament: *Consignar una botelha*. 4. Inscriure dins un acte, un escrich: *Consignar li declaracions d'un testimòni*. 5. Privar de sortida un militari, un escolan per un motiu determinat.

consignatari, ària n. 1. (dr.) Persona encargada de gardar de mèrç ò de li vendre. 2. (dr. mar.) Negociant mandatari d'un armator qu'es encargat de la cargason. Var.: **consignator**.

consignator, tritz n. Consignatari.

consistença (-éncia) n.f. 1. Estat d'un còrs considerat dins la coesion dei sieus partidas. ◇ *Pilhar de consistença*: Devenir mai espés, solide. ◇ (fig.) Soliditat, foarça: *Un argument que manca de consistença*. ◇ *Persona sensa consistença*: Que manca de caractèr, de personalitat. 2. (log.) Non-contradiccion.

consistent, a adj. 1. Si di d'un còrs, d'una substança qu'a de consistença, de fermetat. 2. Si di d'un past abondós, noirissent. 3. Cen qu'es ben refortit, segur: *Una entre-senha consistenta*. 4. (log.) Auto-sufisent.

consistir vt. ind. (consistisse) 1. Repauar sobre (quauqua ren): *En que consistisse la mieu error?* ◇ Èstre compauat de. 2. Aver coma caractèr essencial: *Son programa consistisse en l'ajuda dei paures*. Var.: **consistre**. Sin.: **estar**.

consistòri n.m. (relig.) 1. Assemblada dei cardinals sota la presidença dau papa. 2. Assemblada de pastors ò dau conseu de sinagòga.

consistorial, a adj. Dau consistòri, que pertòca lo consistòri.

consistorialament adv. Per decision pilhada en consistòri.

consistre vt. ind. Consistir.

consòci, a n. Associat.

cònsol, consolessa n. 1. Promier magistrat municipal, responsable de l'executiu de la comuna. ◇ *Cònsol d'arrondiment*: Cònsol elegit dins cada arrondiment dei grandi ciutats coma Lion, Marselha e París. 2. Agent oficial d'un Estat, encargat de protegir à l'estrangier la persona e lu interès dei gents d'aquel Estat. Var.: **conse**. ◆ n.m. 1. (Antiqu. rom.) Magistrat, elegit per un an, que partatjava m'un collega un poder sobeiran. 2. Magistrat municipal, especialament dins lo territòri occitan. 3. Cadun dei tres caps dau poder executiu francés sota lo Consulat.

consòla n.f. 1. (arquit.) Organe en salhida sus un barri, destinat à portar una carga (balcon, etc.). 2. Taula decorativa aplicada còntra una paret. 3. (mus.) *Consòla d'òrguena*: Mòble, integrat au sotabassament de l'òrgue ò separat, que recampa lu element de comanda de l'instrument (clavier, pedalier, etc.). 4. (inform.) Periferic ò terminal de computador que permete la comunicacion dirècta mé l'unitat centrala. ◇ *Consòla grafica* ò *de visualisacion*: Provedida d'un ecran per mostrar lu resultats d'un tractament.

consolable, a adj. Que pòu èstre consolat.

consolacion n.f. 1. Confoart, solaç aportat à quauqu'un, à la sieu pena. ◆ *Lòt de consolacion*: Lòt d'importança segondària ofèrt en compensacion à un candidat que non a ganhat un dei promiers prèmis. 2. Persona, caua que consòla: *Lu sieus enfants son la sieu soleta consolacion*.

consolador, airitz adj. Consolator.

consolaire, airitz n. Consolator.

consolament n.m. Sacrament de la doctrina catara. Var. latinisada: **consolamentum**.

consolamentum n.m. Consolament.

consolant, a adj. Que pòu consolar. Var.: **consolatòri**.

consolar vt. (*consòli*) 1. Aleugierir (la pena de quauqu'un); reconfortar. 2. Assuaudar, metre fin à (un sentiment dolorós). ◆ **si consolar** v.pr. Cessar de sofrir.

consolari, ària adj. 1. Relatiu à un cònsol, à la sieu carga. 2. Relatiu à un tribunal de comèrci ò ai sieus membres: *Un jutge consolari*. 2. Relatiu au Consolat.

consolat n.m. Representacion d'un Estat en país estrangier.

consolat n.m. (m'una majuscula) Regime politic mes en plaça en França entre lo 1799 e lo 1804.

consolator, tritz adj. Que consòla. Var.: **consolador**. ◆ n. Persona que pòrta una consolacion. Var.: **consolaire**.

consolatòri, òria adj. Consolant.

consolidacion n.f. 1. Accion de consolidar, d'afermir; fach d'èstre consolidat. ◇ *Consolidacion d'una ferida*: Estabilisacion, sensa melhorament possible. 2. (fin.) *Consolidacion de rendas*: Conversion de títols remborsables à cort tèrme ò à tèrme mejan en títols à lòng tèrmes ò perpetuals. 3. (comptab.) Tecnica comptabla qu'agrega lu còmptes qu'apartènon à-n-un meme grope e permete de presentar lu resultats e l'estat financier d'ensèms d'aqueu grope.

consolidar vt. 1. Rendre mai solide, mai resistent, mai foart; afermir: *Consolidar un barri*, *un poder*. Sin.: **assolidar**. 2. (comptab.) Procedir à una consolidacion (dei còmptes d'un grope de societats).

consolidat, ada adj. Qu'es estat l'objècte d'una consolidacion. Sin.: **refortit**, **assolidat**. ◇ (comptab.) *Resultats consolidats*: Resultats presentats d'un biais sintetic, segond la tecnica de la consolidacion, dei societats d'un meme grope.

consolidatiu, iva adj. Que consolida. Sin.: **assolidatiu**.

consomacion n.f. Accion de complir d'una mena definitiva. Var.: **consumacion**.

consomar vt. Complir definitivament una accion: *Consomar lo maridatge, un crimi.* Var.: **consumir**.

consomat, ada adj. Consumit.

consomat n.m. Consumit.

consompcion n.f. (lit.) Amaigriment e deperiment progressius.

consomptible, a adj. (dr.) Que non si pòu emplegar sensa lo destrúger.

consomptiu, iva adj. (lit.) Que provòca l'amaigriment ò que s'acompanha de desnutricion.

consonança n.f. 1. (mús.) Afinitat entre doi sons ò mai, que provòca una tendença à una fusion en unitat de percepcion armonica. Sin.: **acordança**. 2. (ret.) Uniformitat dei sons à la fin dei mòts ò dei frasas. 3. Seguida, ensèms de sons: *Un nom de consonança estrangiera*.

consonant, a adj. 1. Que provòca una consonança: *Acòrdi consonant*. 2. Que s'acaba per un son identic.

consonanta n.f. 1. Son dau lengatge caracterisat per per la presença d'un obstacle dins lo conduch vocal e que, d'un ponch de vista foncional, forma lo marge de la sillaba (per oposicion ai vocalas, que n'en fórmon lo nucleu). 2. Letra de l'alfabet que transcriu aqueu son.

consonantic, a adj. (fon.) Relatiu ai consonantas.

consonantisme n.m. (fon.) Sistema de consonas d'un alfabet (per oposicion à *vocalisme*).

consonar vi. (consoana) S'acordar.

consòrci n.m. (econ.) Gropament d'entrepresas, de bancas, en vista d'operacions comuni.

consorcial, a adj. (econ.) Relatiu à un consòrci. Var.: **consorciau**.

consorciau, ala adj. Consorcial.

consòrt adj. m. *Prince consòrt*: Espósa de la regina, especialament en Grand-Bretanha e ai País-Bas.

consòrts n.m. pl. Personas qu'an d'interès comuns. ◆ (pej.) Aquelu de la mema enjança.

consòu n.m. (mar.) Procediment radioelectric d'ajuda à la navigacion, que repaua sobre l'emission de senhaus audibles.

consòuda n.m. Planta dei luècs umides, que pòu mesurar fins à 1 m d'autessa, qu'à passat temps s'emplegava en medecina (Familha dei borraginaceas). Sin.: **èrba plagada**, **èrba de mila flors**.

conspiracion n.f. Accion de conspirar, complòt. Sin.: **conjuracion**, **trama**, **manipòli**, **entenduda**.

conspirar vi. S'entendre, si metre d'acòrdi per renversar un dirigent, un regime politic; organisar una conspiracion, un complòt. Sin.: **tramar**, **fomentar**.

conspirator, tritz n. Persona que pilha part à una conspiracion. Sin.: **conjuraire**, **fomentador**, **complotaire**.

constança (-ància) n.f. 1. Qualitat d'una persona que persevèra dins la sieu accion, lu sieus sentiments, li sieu opinions. 2. Foarça morala de quauqu'un que ren pòu abatre. 3. Qualitat de cen que dura, qu'es estable, que si reprodue: *La constança d'un fenomène*. ◇ (psicol.) *Constança perspectiva*: Permanença dins la percepcion d'uni caracteristicas de l'objècte en despièch dei modificacions dau camp sensorial.

constant, a adj. 1. Que persevèra dins lu sieus actes, lu sieus sentiments, etc. 2. Que dura ò torna d'un biais identic: *Un benèstre constant*. 3. (mat.) *Foncion constanta*: Que dona lo meme imatge de toi lu elements dau sieu ensèms de definicion.

constanta n.f. 1. Tendença, orientacion generala duradissa, permanenta: *Li constantas de la literatura occitana*. 2. (mat.) Quantitat de valor fixa; nombre qu'es fixe en regard dei variablas que figúron dins un polinòmi ò dins una eqüacion. ◇ (fis.) Caracteristica fisica (ponch de fusion, massa volumica, etc.) que permete d'identificar un còrs pur. ◇ *Constanta fondamentala*: Grandessa particuliera (massa, carga de l'electron, etc.) de valor fixa, que juèga un ròtle important en fisica.

constantament adv. D'un biais constant, sensa relambi. Sin.: **de contunha**.

constantan n.m. Aliatge de coire e de niquèl (generalament 40%), que la sieu resistença electrica es practicament independenta de la temperatura.

constantinopolitan, a adj. De Constantinòple.

constat n.m. 1. Procès-verbal qu'un uissier ò un agent de la foarça publica redigisse per enregistrar d'unu fachs materials. ◇ *Constat amiable*: Declaracion d'accident que lu menaires dei veïcules implicats fan. 2. Analisi, examèn d'un estament, d'un periòde, etc. ◇ *Constat de falhiment*: Bilança negatiu.

constatable, a adj. Que pòu èstre constatat. Sin.: **verificable**.

constatacion n.f. Accion de constatar; fach constatat. Sin.: **verificacion**, **afortiment**.

constatar vt. 1. Remarcar, observar; enregistrar: *Constatar una absença*. Sin.: **verificar**, **s'avisar**. 2. Consignar per escrich: *Constatar la moart de quauqu'un*.

constellacion n.f. 1. Grope d'estelas vesini sus l'esfèra celèsta, que presenta una figura convencionala determinada, qu'un nom particulier li es estat donat: *Constellacion dei Tres Rèis, dei Cinc Estelas*. Sin.: **ensenhas**, **estelam**. 2. Region celèsta dont si tròva aqueu grope d'estelas.

constellar vt. 1. Curbir d'estelas pauc ò pron espantegadi. 2. Curbir (quauqua ren) de.

constellat, ada adj. Cubèrt d'elements nombrós pauc ò pron esparpalhats: *Una estòfa constellada de flors*.

consternacion n.f. Estupor causada per un eveniment malurós. Sin.: **espant**, **esbaïment**, **escombulh**, **estupor**, **atupiment**.

consternant, a adj. Que constèrna.

consternar vt. (*constèrni*) Metre dins la consternacion; abatre. Sin.: **acaurar**, **aclapar**, **espantar**, **atupir**, **catastrofar**.

constipacion n.f. Raretat ò dificultat d'evacuacion dei matèrias fecali.

constipar vt. Provocar la constipacion. Sin.: **ressarrar**, **restrénher**.

constipat, ada adj. Que patisse de constipacion.

constitucion n.f. 1. Accion de constituir (quauqua ren); cen que n'en resulta, que constituisse (quauqua ren); lu elements que fan partida d'un tot: *La constitucion d'un govèrn, d'un dossier*. 2. Ensèms dei trachs fisics que caracterison un individú; santat: *Aver una constitucion solida*. 3. Composicion: *La constitucion de l'ària*. 4. (dr.) Acte per lo quau quauqua ren es establit, constituit: *Constitucion d'una renda*. ◇ *Constitucion de partida civila*: Demanda de reparacion qu'una persona que si considèra victima fa davant un tribunal penal. 5. (m'una majuscula) Ensèms dei lèis fondamentali qu'establísson la forma d'un govèrn, règlon lu rapoarts entre governaires e governats e determínon l'organisacion dei poders publics.

constitucional, a adj. 1. Confòrme à la Constitucion. 2. Relatiu à la Constitucion dun país: *Drech constitucional*. 3. Sotamés à una Constitucion: *Monarquia constitucionala*. 4. Relatiu à la constitucion fisica d'un individú. Var.: **constitucionau**.

constitucionalament adv. En conformitat mé la Constitucion.

constitucionalisacion (-izacion) n.f. Fach de constitucionalisar.

constitucionalisar (-izar) vt. Rendre (quauqua ren) constitucional, confòrme à la Constitucion d'un país.

constitucionalitat n.f. Qualitat de cen qu'es confòrme à la constitucion d'un país.

constitucionau, ala adj. Constitucional.

constituent, a adj. 1. Qu'ientra dins la constitucion, la composicion de quauqua ren. Var.: **constitutiu**. 2. *Assemblada constituenta* ò *Constituenta*, n.f.: Qu'a lo drech e lo poder d'establir ò de modificar la Constitucion d'un país. ◆ n. Membre d'una assemblada constituenta.

constituent n.m. (ling.) Element que resulta de la descomposicion sintactica d'una frasa.

constituenta n.f. Assemblada constituenta.

constituir vt. (*constituissi*) 1. Causir, recampar d'elements per formar un tot: *Constituir un govèrn, una colleccion*. 2. Formar la basa de quauqua ren: *Presença que constituisse una menaça*. 3. Formar un tot mé d'autres elements. 4. *Constituir avocat*: Encargar un avocat d'un afaire. ◆ **si constituir** v.pr. *Si constituir partida civila*: Demandar reparacion davant un tribunal penal, en parlant d'una persona que si considèra victima. ◇ *Si constituir presonier*: Si liurar ai autoritats, si rendre.

constitutiu, iva adj. 1. Qu'ientra dins la constitucion, la composicion de; constituent. 2. Qu'establisse juridicament un drech.

constrench, a adj. Gaire natural, forçat. Sin.: **obligat**, **cogit**.

constrencha n.f. Accion de constrénher; Sin.: **entravadís**, **pression, embarràs**, **astrencha**, **obligat**. ◇ *Èstre à la constrencha*: À la caça, si di de la bèstia que lu cans e lu caçaires an à la sieu mercé.

constrenhement n.m. Fach de constrénher. Var.: **constrencha**.

constrenhent, a adj. Que constrenhe. Sin.: **penós**, **malaisat**, **dificultós**, **derenant**, **esquinant**, **astrenhent**.

constrénher vt. Obligar, forçar (quauqu'un) à faire quauqua ren; impauar: *Constrénher quauqu'un à partir*, *constrénher au silenci*. Sin.: **astrénher**, **impauar**, **exigir**.

constrenhible, a adj. Que pòu èstre constrench.

constriccion n.f. (med.) Pression ressarrament circulari.

constrictiu, iva adj. (med.) Que produe una constriccion, que dona una sensacion de constriccion.

constrictiva n.f. (fon.) Consonanta caracterisada per un bosin de friccion qu'es provocat per la constriccion dau conduch vocal (per ex. [f], [s]). Sin.: **fricativa**, **spiranta**.

constrictor adj. m. e n.m. 1. Muscle qu'a per foncion d'estrénher circulariament d'unu canals ò orificis. Sin.: **restrenhèire**. 2. *Boa constrictor* ò *constrictor*, n.m.: Boa de granda talha qu'estofa li sieu predas en s'enrotlant à l'entorn.

constringent, a adj. Que provòca una constriccion. Sin.: **ressarraire**.

construccion n.f. 1. Accion de construire; lo sieu resultat: *La construccion d'una maion*. ◇ *La construccion*: Sector que la sieu activitat es de bastir, ensèms dei activitats e dei industrias dau bastiment. 2. Edifici, bastiment. Sin. (1 e 2): **bastison**. 3. *Construccion aeronautica, automobila, navala*, etc.: Ensèms dei tecnicas pròpri à l'industria aeronautica, automobila, navala, etc.; activitat industriala que pertòca un d'aquelu camps, sovent regropats sota la denominacion de *construccions mecaniqui*. 4. (ling.) Seguida d'elements que lo sieu recampament obedisse à un esquema sintactic ò morfologic. 5. (psican.) Elaboracion que l'analista fa de l'istòria dau pacient à partir dei fragments esparpalhats que li a liurat.

constructible, a adj. 1. Dont si pòu bastir: *Una zòna constructibla*. 2. Que pòu èstre bastit.

constructiu, iva adj. Positiu, que permete d'avançar dins una discussion, un projècte.

constructivisme n.m. Corrent artistic dau siècle XX^{en}, que mete en avant una construccion pauc ò pron geometrica dei formas.

constructivista adj. e n. Qu'apartèn au constructivisme, que li si restaca.

constructor, tritz adj. e n. Que construisse. Sin.: **bastidor**, **bastissèire**. ◇ *Polipiers constructors*: Aquelu qu'edifícon de coraus ò d'atòls.

construire vt. (*construissi*) 1. Bastir, edificar. 2. Assemblar li diferenti partidas d'una màquina, d'un aparelh. 3. Elaborar, concèvre: *Construire una teoria*. 3. Dispauar (lu mòts, li frasas) dins un òrdre donat.

consubstanciacion n.f. (teol.) Presença dau Crist dins lo pan e lo vin de l'eucaristia, segond la Glèia luteriana (per op. À la *transsubtanciacion*). Sin.: **impanacion**.

consubstancial, a adj. (teol.) D'una soleta substança. Var.: **consubstanciau**.

consubstancialament adv. D'un biais consubstancial.

consubstancialitat n.f. (teol.) Unitat e identitat dei tres personas de la Trinitat divina.

consubstanciau, ala adj. Consubstancial.

consulta n.f. 1. (dr.) Assemblada acampada per tractar un afaire, una question precisa, en Còrsega. 2. (hist.) Assemblada, cort de justícia, en Itàlia e dins d'unu cantons soísses. 3. Consultacion.

consultable, a adj. Que pòu èstre consultat: *Lu archius son consultables*.

consultacion n.f. 1. Accion de consultar, de pilhar lo vejaire de quauqu'un. 2. Accion de cercar d'informacions dins un libre, etc., especialament un diccionari ò un site internet. 3. Accion de donar un vejaire sobre quauqua ren, sobre quauqu'un, especialament en parlant d'un avocat, d'un jurista, d'un mètge. 3. Examèn que lo mètge fa d'un pacient. Var.: **consulta**.

consultaire n.m. Consultor.

consultant, a adj. e n. 1. Persona que dona de consultacions (espec. en drech e en medecina). ◇ (espec.) À la ràdio e à la television, especialista (esportiu, etc.) qu'ajuda lu jornalistas dins lu sieus comentaris. 2. (vièlh) Persona que consulta un mètge, un avocat.

consultar vt. 1. Si faire examinar per un mètge. 2. Pilhar lo vejaire, demandar conseu à quauqu'un: *Consultar un avocat*. 3. Cercar d'informacions dins quauqua ren: *Consultar lu astres*. ◆ vi. Donar de consultacions, recevre de malauts: Un mètge que consulta unicament lo matin.

consultatiu, iva adj. Que si consulta; qu'emete un vejaire sobre quauqua ren, sensa poder de votar, de decidir: Comitat consultatiu.

consultor n.m. Teologian encargat de donar lo sieu vejaire sobre de questions precisi ò d'en alestir l'examèn. Var.: **consultaire**.

consumacion n.f. 1. Accion de consumir, de menar au sieu tèrme. Var.: **consumiment**, **consomacion**. ◇ *Consumir lo maridatge*: S'unir carnalament. ◇ (lit.) *La consumacion dei siècles*: La fin dei temps. 2. Accion de consumir, de faire usatge de quauqua ren. ◇ *Societat de consumacion*: Societat dei país industrialisats, que crea de besonhs artificials. 3. Cen qu'es consumit dins un cafè, un restaurant, etc.): *Cau pensar de pagar li consumacions*.

consumator, tritz n. 1. Persona que consumisse, que cròmpa per lo sieu usatge de manjar, de mèrç: *Una associacion de consumators*. 2. Persona que beu ò manja (dins un restaurant, etc.). ◆ adj. Que consumisse, cròmpa (per op. à *productor*).

consumèire, eiritz n. Consumator.

consumerisme n.m. Tendença per lu consumators à s'acampar en movements ò en associacions per aparar lu sieus interès (drech à l'informacion, à la seguretat, etc.).

consumerista adj. e n. Relatiu au consumerisme; partidari dau consumerisme.

consumible, a adj. Que pòu èstre consumit.

consumible n.m. (inform.) Tot cen que si cròmpa per assegurar lo foncionament d'un aparelh informatic (tencha per l'estampanta, etc.).

consumiment n.m. Consumacion.

consumir vt. (consumissi) 1. (lit.) Acabar, menar au sieu tèrme. 2. Emplegar quauqua ren per viure: Consumir d'aliments. 3. Emplegar coma foant d'energia ò coma matèria promiera: Aquela veitura consumisse 5 litres ai 100.

consumit, ida adj. 1. Que conoisse ben la sieu especialitat, lo sieu art: *Un artista consumit*. 2. De granda qualitat: *Un art consomit*. Var.: **consomat**.

consumit n.m. Bolhon de carn. Var.: **consomat**.

contactar vt. Intrar en relacion, en rapoart mé quauqu'un, m'un organisme.

contacte n.m. 1. Estat ò posicion de doi còrs, de doi substanças, de doi cauas que si tòcon. Sin.: **tocament**. 2. Possibilitat d'intrar en rapoart, en relacion mé quauqu'un: *Aver de contactes dins un mitan donat*. ◇ *Pilhar contacte mé*: Si metre en relacion mé. ◇ *Rompre lo contacte mé*: Rompre lo rapoart, la relacion. 3. Persona mé cu si deu restar en relacion per aver d'informacions. 4. Impression promiera: *Aver un boan contacte m'una vila, m'una persona*. ◇ Comportament en regard dei autres: *Una persona d'un contacte aisat*. ◇ *Presa de contacte*: Promier rescòntre, promiera relacion per corrier, etc. 5. (mat.) *Ponch de contacte*: Ponch comun à una corba e à la sieu tangenta, à una susfàcia e au sieu plan tangent, à doi corbas tangenti, etc. 6. (electr.) Susfàcia comuna à doi pèças conductritz que si tòcon per assegurar lo passatge d'un corrent; caduna d'aqueli pèças. ◇ *Linha, fieu de contacte*: Fieu conductor dont freta lo pantografe d'una locomotiva ò d'un tram. 7. *Vèires de contacte*: Vèires correctors de la vista que son aplicats directament sus la cornea (si destria lo *vèire de contacte escleral* de la *lentilha corneana*).

contactologia n.f. Branca de l'oftalmologia que s'entrèva dei vèires e dei lentilhas de contacte dins li sieu indicacions e contrindicacions.

contactologista n. Contactològue.

contactològue, òga n. Especialista de contactologia. Var.: **contactològue**.

contactor n.m. Aparelh destinat à la dubertura ò à la barradura d'un circuit electric, que la sieu posicion de repaus correspoande à la dubertura.

contagi n.m. Contagion.

contagion n.f. 1. Transmission d'una malautia. 2. Propagacion, comunicacion involontària. Var.: **contagi**.

contagionar vt. (med., rare) Transmetre per contagion.

contagiós, oa adj. 1. Que si transmete per contagion: *Una malautia contagioa*. 2. Que si pòu comunicar facilament: *Un rire contagiós*. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'una malautia contagioa.

contagiositat n.f. Caractèr de cen qu'es contagiós.

contaire, airitz n. Cuntaire.

contaminable, a adj. Que pòu èstre contaminat.

contaminacion n.f. 1. Propagacion, transmission de (una malautia, un defaut, etc.). Sin.: **enfeciment**. 2. Accion de si contaminar, d'èstre contaminat; estat que n'en resulta. ◇ *Contaminacion radioactiva*: Presença d'una substança radioactiva sus una susfàcia ò dins un mitan, dins un organisme (en particulier dins l'organisme uman). 3. (lit.) Fach de mesclar d'uni comèdias grèqui dins una comèdia latina soleta.

contaminar vt. Infectar (quauqu'un, quauqua ren), transmetre (una malautia contagioa, un defaut, etc.). Sin.: **enfecir**.

contar vt. (*cònti* ò *conti*) Racontar. Var.: **cuntar**.

contaminator, tritz adj. e n. Que contamina.

conte n.m. Cònte.

cònte n.m. Istòria imaginària, sovent corta: *Lu cònte de Romanilha*. Var.: **conte**.

contemplacion n.f. 1. Accion de contemplar (quauqu'un, quauqua ren). 2.Concentracion de natura espirituala, intellectuala. ◇ Meditacion, especialament religioa.

contemplador, airitz n. Persona que contempla.

contemplar vt. Regarjar longament, embé atencion e admiracion. Sin.: **remirar**, **badar**.

contemplatiu, iva adj. 1. Que li agrada la contemplacion. 2. *Òrdre contemplatiu*: Òrdre religiós que lu sieus membres vívon claustrats e dins la preguiera.

contemplativament adv. D'una mena contemplativa.

contemporaneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es contemporaneu. Var.: **contemporaneutat**.

contemporaneament adv. En meme temps.

contemporaneu, ea adj. e n. 1. Qu'es de la mema epòca: *Raimon Feraud e Blacatz son contemporaneus*. 2. Qu'es dau temps present: *Un autor contemporaneu*.

contemporaneutat n.f. Contemporaneïtat.

contemptible, a adj. 1. Qu'es mespresat. 2. De mespresar.

contemptor, tritz n. Persona que mespresa quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **auturós**, **orgulhós**, **superbiós**.

contencion n.f. (lit.) tension foarta e prolongada dei facultats intellectuali.

contencion n.f. (terap.) Aparelh ò procediment destinat à immobilisar un animau ò una part dau còrs uman per una finalitat terapeutica.

contenciós, oa adj. (dr.) Qu'es objècte d'un litige, d'un contenciós: *Afaire contenciós*. ◇ *Juridiccion contencioa*: Que n'en son encargats lu tribunals (per op. à *juridiccion gracioa*).

contenciosament adv. D'un biais contenciós.

contenciós n.m. Ensèms dei litiges ò dei conflictes non reglats entre doi partidas; bureu que s'entrèva d'aquelu afaires. ◇ *Contenciós administratiu*: Que depende d'una jurdiccion administrativa.

contenença (-éncia) n.f. 1. Quantitat que quauqua ren pòu contenir; capacitat. 2. Biais de si tenir: *Contenença embarrassada*. Sin.: **anament**, **portadura**, **biais**, **actituda**. ◇ *Si donar una contenença*: Adoptar un comportament per escondre lo sieu embarràs, etc. ◇ *Faire boana, marrida contenença*: Conservar, perdre la sieu calma dins una situacion dificila.

contenent n.m. Cen que contèn, pòu contenir (quauqua ren), per oposicion à *contengut*.

contengut, uda adj. Mestrejat: *Una ràbia contenguda*.

contengut n.m. 1. Cen qu'es dins un contenent: *Lo contengut d'un gòt*. 2. Cen qu'es exprimit dins un escrich, un discors.

contenèire n.m. 1. Caissa de dimensions normalisadi per lo transpoart dei mòbles, de mèrç divèrsi. ◇ (espec.) Caissa per metre li rementas. 2. Recipient transportable per practicar de culturas foara-soal.

conteneirisacion (-izacion) n.f. Fach de metre dins de contenèires.

conteneirisar (-izar) vt. Metre dins de contenèires.

contenir vt. 1. Claure dins la sieu capacitat, la sieu estenduda, la sieu substança. 2. Claure, aver au dedintre: *Aquela envelopa contèn doi fuèlhs*. Sin. (1 e 2): **enclaure**. 3. Retenir dins d'unu limits, empachar de si manifestar, de s'espandir: *Contenir una fola, un incendi*. ◆ **si contenir** v.pr. Mestrejar la violença d'un sentiment, la sieu manifestacion, (en particulier la ràbia).

content, a adj. 1. Urós, alègre: *Es totjorn content*. 2. Satisfach: *Siéu content dau mieu travalh*.

contentable, a adj. Que pòu èstre contentat.

contentament n.m. 1. Accion de contentar. 2. Fach d'èstre contentat: *Contentament passa riquessa*.

contentar vt. Rendre content, satisfach. Var.: **acontentar**. ◆ **si contentar** v.pr. *(de)* Si limitar, si bornar à: *Si contentar de gaire*.

contentessa n.f. Contentament (2).

contentiu, iva adj. (terap.) Que fa subir una contencion.

contèsta n.f. Contestacion. ◇ *Sensa contèsta*: Que non s'en pòu dubitar.

contestable, a adj. Que pòu èstre contestat.

contestacion n.f. 1. Discussion, desacòrdi sobre lo ben-fondat d'un fach, d'un drech. 2. Refut sistematic de l'òrdre social, dei institucions, de l'ideologia dominanta. Var.: **contèsta**; Sin.: **contradiccion**.

contestaire, airitz adj. e n. Que contèsta, qu'exprimisse una contestacion. Var.: **contestant**.

contestant, a adj. e n. Contestaire.

contestar (*contèsti*) vt. Refudar de reconóisser coma fondat, exacte, valide: *Contestar una version dei fachs, un testament*. Sin.: **contradire**. ◆ vi. Faire de contestacion (2).

contèxte n.m. Contèxto.

contèxto n.m. 1. Tèxto dont si tròva un element lingüistic (fonema, mòt, frasa, etc.) que permete de tirar la significacion ò la valor de l'ensèms. 2. Condicions d'elocucion d'un discors, oral ò escrich. 3. Circonstanças, estament, situacion globala d'un eveniment: *Tornar plaçar un fach dins lo sieu contèxto*. Var.: **contèxte**.

contextual, a adj. Relatiu au contèxto. Var.: **contextuau**.

contextualisacion (-izacion) n.f. Accion de contextualizar.

contextualisar (-izar) vt. Plaçar quauqua ren dins lo sieu contèxte.

contextuau, ala adj. Contextual.

contextura n.f. Biais d'assemblar li divèrsi parts d'un ensèms; estructura.

contigú, ua adj. Vesin, pròche, que tòca: *Doi cambras contiguï*. Sin.: **atenent**.

contigüitat n.f. Estat de cauas contiguï. Sin.: **atenença**.

contilhon n.m. Cònte cortet.

continença (-éncia) n.f. Abstinença dei plasers sexuals. Sin.: **castetat**.

continent, a adj. Que practica la continença. Sin.: **cast**.

continent n.m. Vasta estenduda de tèrra que si pòu percórrer sensa traversar la mar. ◇ *L'Ancian Continent*: L'Euròpa, l'Àsia e l'Àfrica. ◇ *Lo Noveu Continent*: L'Amèrica.

continental, a adj. Relatiu ai continents, à l'interior dei continents. ◇ *Clima continental*: Clima dei latitudas mejani, caracterisat per de grands escarts de temperatura

entre l'estiu e l'ivèrn e per de precipitacions generalament mai abondanti en estiu. ◆ n. Persona que viu sobre un continent, per op. à *insulari*. Var.: **continentau**.

continentalitat n.f. (geogr.) Caractèr d'un clima continental.

continentament adv. Embé continença.

continentau, ala adj. e n. Continental.

contingença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es contingent; eventualitat, possibilitat que quauqua ren acapite ò non. Sin.: **escadença**.◆ pl. Eveniments, circonstanças imprevisibles.

contingent, a adj. Que pòu acapitar ò non (per op. à *necessari*).

contingent n.m. 1. Ensèms dei joves sonat à faire lo sieu servici militari actiu au cors d'una mema annada. 2. Quantitat que quauqu'un deu fornir ò recevre: *Un contingent orari*. 3. Quantitat maximala de mèrç que pòu èstre importada ò exportada au cors d'un periòde donat.

contingentament n.m. Accion de contingentar; limitacion, reparticion. Sin.: **racionament**, **despartiment**.

contingentar vt. Fixar un contingent; limitar, restrénher. Sin.: **racionar**, **despartir**.

continú, ua adj. 1. Sensa interrupcion, dins lo temps ò dins l'espaci; constant. Var.: **contunh**, **de contunh**, **continualament**. ◇ *Jornada continua*: Orari de travalh m'una corta interrupcion per manjar. 2. (mat.) *Foncion continua en un ponch*: Foncion *f(x)* que, au vesinatge d'un ponch x_0 dau sieu domèni de definicion pilha de valors vesini de $f(x_0)$. 3. (mús.) *Bassa continua*: Partida d'acompanhament que correspoande, sensa interrupcion, à un instrument polifonic. Var.: **continuo**.

continú n.m. 1. Cen qu'es sensa interrupcion. 2. (mat.) *Potença dau continú*: Nombre cardinal associat à l'ensèms dei ponchs d'una drecha ò dei nombres reals.

continuacion n.f. Accion de contunhar; seguida, prolongament. Var.: **continuament**, **contunha**.

continuaire, airitz n. Persona que contunha cen qu'una autra a començat. Var.: **continuator**.

continual, a adj. Que dura sensa interrupcion, que torna totjorn començar. Var.: **continuau**, **contunhós**, **contunh**.

continualament adv. D'un biais continal. Var.: **continuament**. Sin.: **de contunh**.

continuament adv. Continualament. ◆ n.m. Continuacion.

continuar v. Contunhar.

continuator, tritz n. Continuaire.

continuau, ala adj. Continual.

continüitat n.f. Var.: **contunha**, **contunhetat**.

continuo n.m. (mòt italian) [kon'tinuo] En música, bassa continua.

continuom n.m. Ensèms d'elements taus que si pòu passar d'un à l'autre d'un biais continú. ◇ *Continuom espaciotemporal*: Espaci de quatre dimensions, que la quarta es lo temps, dins li teorias relativisti.

contondent, a adj. Que ferisse en esquiçant, sensa talhar.

contorn n.m. 1. Linha ò susfàcia que marca lu limits d'un còrs, d'un objècte, etc.: *Lu contorns d'una cara*. Sin.: **periferia**, **perimètre**, **òrle**, **bordadura**. 2. Linha estoarta, corba: *Lu contorns d'un cors d'aiga*. ◇ *Faire un contorn*: Faire un camin mai lòng per evitar un obstacle, etc. (finda au figurat) Sin.: **faire un destorn**, **faire un bescontorn, una desvirada**. 3. (mat.) *Contorn aparent*: Limit d'una figura vista en perspectiva ò en projeccion cilindrica.

contornament n.m. 1. Accion de contornar: *Autorota de contornament*. Sin. **rodejament**. 2. Biais d'èstre contornat.

contornant, anta adj. (arald.) *Animau contornat*: Representat de perfil e que regarja à senèstra.

contornar vt. Faire lo torn de quauqua ren, de quauqu'un, per l'evitar. Sin.: **rodejar**; Var.: **contornejar**.

contornejament n.m. Accion de contornejar.

contornejar vt. 1. Talhar una pèça de metal ò de boasc en foncion d'un perfil donat. 2. (arts dec.) Donar à un motiu un contorn complèxe de corbas e de contracorbas. Var.: **contornar**, **rodejar**.

contorsion n.f. Movement acrobatic ò forçat que dona au còrs ò à una partida dau còrs una postura estranja ò grotesca. Sin.: **estorcedura**.

contorsionar (si) v.pr. Faire de contorsions.

contorsionista n. Acrobata especialisat dins li contorsions.

contra prep., adv., loc. adv. Còntra.

còntra prep. 1. Pròpi vesin, tocant: *La sieu maion es còntra la mieua*. 2. En oposicion mé, ostile à: *Èstre còntra quauqu'un*. ◇ En sens contrari: *Denedar còntra corrent*. 3. En escambi de, per: *Pagar còntra la sieu liberacion*. ◇ *Escometre à dètz còntra un*: Èstre segur d'aver rason. ◆ adv. *Èstre còntra, votar còntra*: S'opauar à (quauqua ren, quauqu'un, un projècte, etc.). ◆ loc. adv. *Per còntra*: Au contrari. Var.: **en còntra**.

còntra n.m. *Lo còntra*: Cen qu'es opauat.

contraaculturacion n.f. Contraculturacion.

contraalea n.f. Contralea. Var.: **contraalèia**. Sin.: **contrandana**.

contraalèia n.f. Contraalea.

contraandana n.f. Contrandana, contralea.

contraarc n.m. Contrarc.

contraarrestar vt. Contrarrestar.

contraatac n.m. Contratac.

contraatacar vi. Contratacar.

contraaut n.m. Contraut.

contrabalançar vt. Faire equilibri, compensar. Sin.: **faire compés**. ◆ **si contrabalançar** v.pr. 1. S'equilibrar. 2. (fam.) *Si contrabalançar de*: Non acordar d'importança à.

contrabanda n.f. Comèrci clandestin de mèrç per li quali non son estats pagats lu drechs doaniers; aqueli mèrç: *De cigarretas de contrabanda*. ◇ *En contrabanda*: En contornant lu reglaments doaniers.

contrabandier, a n. Persona que fa de contrabanda.

contrabarri n.m. Contramuralha.

contrabàs (en) loc. adv. ò prep. À un niveu inferior: *En contrabàs de la rota*. Sin.: **au dessota**, **au sotran**.

contrabassa n.f. 1. (mús.) Lo mai grand e lo mai bas dei instruments à coardas de la Familha dei violons. 2. Contrabassista.

contrabassista n. (mús.) Persona que soana la contrabassa.

contrabasson n.m. Instrument à vent de boasc, de l'enche doble, que lo sieu pavilhon es mai grand qu'aqueu dau basson e soana à l'octava inferiora.

contrabataria n.f. (mil.) Tir d'artilharia còntra li batarias de l'enenmic.

contrabatre vt. Faire fuèc contra l'artilharia enemiga.

contrabiais *(à)* loc. adv. En sens contrari, à contrasens.

contrablocar vt. (*contrablòqui*) Contrar un blocatge. Sin.: **contratancar**.

contrablocatge n.m. Accion de contrar un blocatge. Sin.: **contratancatge**.

contrabòrd *(à)* loc. adv. (mar.) Navigar au sens contrari d'una autra nau.

contrabracar vt. e vi. (*contrabraqui*) Virar li ròdas avant d'un veïcule dins lo sens opauat à-n-aqueu que tende à pilhar.

contrabutada n.f. Butada en sens contrari.

contrabutament n.m. Accion de contrabutar; dispositiu per contrabutar.

contrabutar vt. (constr.) Opauar à (una butada) una butada ò una foarça de sens contrari per la neutralisar.

contracabussada n.f. (cín., fot.) Presa de vista dirigida de bas en aut.

contracamp n.m. (cín.) Presa de vista dins la direccion opauada à-n-aquela de la precedenta.

contracant n.m. (mús.) Contraponch compauat sus li armonias dau tema principal e que l'acompanha.

contracarena n.f. (mar.) Pèça de fusta que jonhe lu amadiers de la popa à la proa. Sin.: **contraquilha**, **prea**.

contracarraire, airitz adj. e n. Persona que contracarra.

contracarrar vt. S'opausar directament à. Sin.: **contrariar**, **contrarrestar**, **contrastar**.

contraccion n.f. Fach de si contractar, d'èstre contractat: Contraccion musculària. Sin.: **retirament**.

contracepcion n.f. Ensèms dei metòdes per evitar d'un biais reversible e temporari la fecondacion; cadun d'aquelu metòdes.

contraceptiu, iva adj. Relatiu à la contracepcion. ◆ n.m. Mejan, produch destinat à empachar la fecondacion.

contraceptor, tritz n. Persona que practica la contracepcion.

contrach, a adj. Contractat.

contracingla n. Corrèia de sèla.

contracivadiera n.f. (mar.) Vela plaçada sota l'asta de contrafòc de pauprés.

contraclau n.m. (arquit.) Cadun dei claveus à l'entorn de la clau de vòuta.

contraclavar vt. Donar doi torns de clau.

contracoar *(à)* n.m. Còntra la sieu volontat. Sin.: **mau volontiers**.

contracorba n.f. 1. (arquit., arts dec.) Corba inversada, en rapoart à una autra que prolònga. 2. Porcion de camin de fèrre que seguisse una autra corba invèrsa.

contracorrent n.m. 1. (idraul.) Corrent de sens contrari à-n-aqueu dau corrent principal. ◇ *À contracorrent*: Dins lo sens opauat au corrent principal. ◇ (fig.) En sens contrari de la tendença generala: *Anar à contracorrent de la mòda*. 2. (quim.) Fach de donar de movements en sens contraris à doi còrs que dévon agir un sus l'autre.

contracòup n.m. Repercussion d'un còup moral ò fisic; consequença indirècta d'un acte, d'un eveniment. ◇ *Per contracòup*: Per una consequença indirècta.

contractaire, airitz n. (dr.) Partida contractanta.

contractant, a adj. e n. (dr.) Que passa un contracte. Sin.: **contraent**.

contractar vt. 1. Redurre de volume, de longuessa: *Lo frèi contracta lu còrs*. 2. Rendre nerviós: *Aquesta garrolha l'a contractat*. 3. Sarrar, rendre redde, en parlant d'un muscle. 4. S'engatjar juridicament ò moralament: *Contractar un maridatge*. ◇ *Contractar de deutes*: S'endeutar. 5. *Contractar una malautia*: L'agantar. ◆ **si contractar** v.pr. 1. Demenir de volume, de longuessa. 2. Si faire redde, espec. En parlant d'un muscle. 3. (ling.) Formar un mòt solet, à partir de doi mòts (ex.: article definit e preposicion). ◇ Perdre una letra ò una sillaba (e eventualament subir una transformacion), en parlant de vèrbo au futur ò au condicional: *aurai*, de *aver* + *ai*.

contractat, ada adj. 1. Qu'a subit una contraccion. ◇ (ling.) *Article contractat*: Format d'un article definit e d'una preposicion. ◇ *Vèrbo contractat*: Qu'a subit una contraccion, au futur ò au condicional. 2. Nerviós, embarrassat.

contracte n.m. 1. Convencion juridica per lo quau una persona s'engatja à faire quauqua ren ò à non lo faire. ◇ *Contracte de maridatge*: Contracte que precisa lo regime dei ben pendent lo maridatge. ◇ *Contracte de travalh*: Convencion qu'establisse li règlas entre un emplegat e lo sieu emplegaire. ◇ *Contracte administratiu*: Establit per una administracion publica per assegurar un servici public (mercat, concession, etc.) ◇ *Remplir lo sieu contracte*: Faire cen qu'èra promés, previst. 2. Document oficial que constata la convencion. 4. Au bridge, à la manilha, au taròt, anonci mai aut, que determina lo nombre de plegas que si deuran faire.

contractil(e), a adj. Capable de si contractar, en parlant d'un muscle, d'un organe. Var.: **contraïble**.

contractilitat n.f. Proprietat qu'an d'uni cellulas, d'uni teissuts, espec. muscularis, de si contractar.

contractual, a adj. 1. Precisat dins un contracte. 2. *Agent contractual* ò *contractual*, n.: Agent de la foarça publica encargat de faire respectar lu reglament d'estacionament. Var.: **contractuau**. ◆ n. 1. Agent contractual. 2. Foncionari engatjat per un periòde donat, fixat dins lo contracte, per respoandre à un besonh temporari.

contractualament adv. Per contracte.

contractualisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de contractualizar.

contractualisar (-izar) vt. Donar a quauqu'un l'estatut d'agent contractual.

contractuau, ala adj. e n. Contractual.

contractura n.f. (patol.) Contraccion musculària duradissa e involontària d'un muscle.

contracturar vt. Provocar la contractura de.

contracultura n.f. Corrent cultural que refuda toti li formas de la cultura dominanta.

contraculturacion n.f. (sociol.) Oposicion à una aculturacion. Var.: **contraaculturacion**.

contrada n.f. Estenduda de país: *Una contrada desertica*. Var.: **encontrada**. Sin.: **país**, **region**, **ròdol**.

contradança n.f. Dança populària d'origina anglesa; ària musicala dei siècles XVII^{n} e XVIII^{n}.

contradeclaracion n.f. Declaracion contrària.

contradenóncia n.f. (dr.) Avertiment au debitor qu'una creança fa l'objècte d'una sasida. Var.: **contradenonciacion**.

contradenonciacion n.f. Contradenóncia.

contradiccion n.f. 1. Accion de contradire, de contestar, de s'opauar à. Sin.: **contrariacion**. ◇ *Esperit de contradiccion*: Disposicion à contradire sistematicament. – *Aver l'esperit de contradiccion*: Èstre un Bastian contrari. 2. Accion, fach de si contradire: *Li contradiccions d'una declaracion*. 3. (log.) Proposicion faussa mé toti li valors dei sieu variablas (per op. à *tautologia*). 4. (filos.) Oposicion de doi tèrmes, de doi tèsis dins un movement dialectic.

contradich n.m. Contradiccion. ◇ *Sensa contradich* loc. adv.: Sensa contestacion possibla. Sin.: **sensa discussion**, **sensa dubi**.

contradictor, tritz n. Persona que contradí, que li agrada portar la contradiccion. Sin.: **cavilhaire**, **encarraire**, **contrastaire**, **contradiguent**.

contradictòri, òria adj. 1. Que contradí, s'opaua, mena à una contradiccion: *De vejaires contradictòris*. 2. (dr.) *Jutjament contradictòri*: Jutjament establit après aver audit li doi partidas. 3. (log. mat.) *Teoria contradictòria*: Qu'admete una relacion à l'encòup vèra e faussa. ◇ *Proposicions contradictòri*: Proposicions opauadi, que la veritat d'una provòca la faussetat de l'autra.

contradictoriament adv. 1. D'un biais contradictòri. 2. (dr.) En presença dei doi partidas.

contradiga n.f. Obratge destinat à renforçar una diga principala. Sin.: **contralevada**.

contradiguent, a n. Contradictor.

contradire vt. (*contradii*) 1. Sostenir lo contrari de cen que quauqu'un di: *Contradire un testimòni*. 2. Èstre en contradiccion mé quauqua ren: *Lu sieus actes contradíon li sieu pensadas*. Sin.: contrastar, cavilhar, anar au revèrs. ◆ **si contradire** v.pr. 1. Èstre en contradiccion mé se. 2. Èstre en contradiccion un per rapoart à l'autre: *Aqueli doi declaracions si contradíon*.

contraelectromotritz adj. f. Contrelectromotritz.

contraemplec n.m. Contremplec.

contraenquèsta n.f. Contrenquèsta.

contraent, a n. Contractant.

contraescarpa n.f. Contrescarpa.

contraescota n.f. Contrescota.

contraescrova n.f. Contrescrova.

contraespatliera n.f. Contrespatliera.

contraespatleta n.f. Contrespatleta.

contraespia n.f. Contrespia.

contraespionatge n.m. Contrespionatge.

contraespròva n.f. Contrespròva.

contraexamèn n.m. Contrexamèn.

contraexemple n.m. Contrexemple.

contraexpertisa n.f. Contrexpertisa.

contraextension n.f. Contrextension.

contrafach, a adj. 1. Que presenta una diformitat, en parlant d'una persona, dau sieu còrs. Sin.: **esquèrs**, **desformat**, **desòrme**, **destropiat**. 2. Modificat ò imitat dins una intencion fraudulenta. Sin.: **faus**.

contrafaçon n.f. Reproduccion fraudulenta (d'una òbra literària, d'un produch manufacturat, d'una moneda, etc.). Var.: **contrafaiçon**. Sin.: **falsificacion**, **farlabica**.

contrafactor, tritz n. Persona que comete una contrafaçon. Sin.: **faussari**.

contrafaguent, a n. Persona que contrafà, que retipa fraudulosament. Sin.: **saute-mi-davant**, **fantaumier**.

contrafaiçon n.f. Contrafaçon.

contrafaire vt. 1. Imitar grossierament, reprodurre d'un biais ridicule. 2. Imitar fraudulosament 3. Simular per enganar.

contrafenèstra n.f. (constr.) Partida intèrna d'una fenèstra dobla.

contrafèrre n.m. Pèça metallica ajustada còntra lo fèrre d'unu autís à fust per obtenir l'evacuacion dei bòfas.

contrafieu n.m. Sens opauat au sens normal. ◇ Irregularitat dins l'estructura dau boasc, orientacion dei fibras, dins una pèça de boasc, diferenta d'aquela dei pèças vesini. ◆ loc. adv. *À contrafieu*: Dins lo sens contrari.

contrafoart n.m. 1. Pilier, pèça de maçonaria auçada en salhida còntra un barri ò un supoart per l'apontelar. Sin.: **butada**, **cota**. 2. Pèça de cuer que sièrve à renforçar la part arrier d'un solier, sobre dau talon. 3. (geogr.) Montanha pas tant elevada que costeja lo massís principal.

contrafòc n.m. Tèrç fòc d'una nau. ■ La seguida dei fòcs de davant en darrier es aquela: contrafòc, grandfòc, pichonfòc, e trinqueta quora n'i a quatre.

contrafuèc n.m. Fuèc mes volontariament en avant d'un incendi per crear un vuèi e arrestar la progression de l'incendi.

contrafuga n.f. (mús.) Fuga dins la quala l'imitacion repilha lo subjècte à contrasens.

contragèni n.m. (it.) Aversion.

contraïble, a adj. Contractile.

contraïndicacion n.f. Contrindicacion.

contraïndicar vt. Contrindicar.

contraïndicat, ada adj. Contrindicat.

contraïnterrogatòri n.m. Contrinnterrogatòri.

contraïnvestiment n.m. Contrinvestiment.

contraïr vt. (contraïssi) Contractar.

contrajorn n.m. Lutz qu'esclaira un objècte dau costat opauat à-n-aqueu dont si paua lo regard. ◇ *À contrajorn*: Dins lo sens opauat au jorn.

contra-la-moastra n.m. (espòrts) En ciclisme, en motociclisme, espròva cronometrada corruda individualament ò per equipas (per op. à *corsa en linha*).

contralateral, a adj. (med.) Que lo sieu efècte si manifèsta dau costat opauat à-n-aqueu qu'es tocat. Var.: **controlateral**, **contralaterau**.

contralaterau, ala adj. Contralateral.

contralea n.f. Alea laterala, parallela à una via principala. Var.: **contraalea**, **contralèia**.

contralèia n.f. Contralea.

contraletra n.f. (dr.) Acte secret qu'anulla ò modifica li disposicions d'un acte precedent.

contralevada n.f. Contradiga.

contralisat n.m. Vent que bufa dins la direccion opauada à l'alisat. Sin.: **contraliseu**.

contraliseu n.m. Contralisat.

contralonja n.f. Tròç de bòu que correspoande à la region dau ren. Sin.: **faus-filet**.

contralto n.m. (mòt italian) [kon'tralto] Votz de frema mai bassa. Sin.: **alto**. Var.: **contraut**.

contramalha n.f. Malha d'una ret opausada a d'autri malhas d'aquela ret.

contramalhar vt. 1. Doblar li malhas. 2. Formar de jaç de malhas sobrepauats.

contramandament n.m. Contròrdre.

contramandar vt. Donar un contròrdre à. Sin.: **descomandar**.

contramanifestacion n.f. Manifestacion que s'opaua à una autra.

contramanifestant, a n. Persona que participa à una contramanifestacion.

contramanifestar vi. (*contramanifèsti*)

contramarca n.f. 1. Carta, bilhet, etc., donat à d'espectators que soàrton un moment d'una sala d'espectacle. 2. Document individual que testimònia d'un passatge collectiu. 3. Segonda marca messa sobre quauqua ren.

contramarcar vt. (*contramarqui*) Metre una segonda marca sobre (quauqua ren).

contramarcha n.f. 1. (constr.) Faça verticala d'un gradin d'escalier; la sieu autessa. Sin.: **contragradin**. 2. (mil.) Marcha d'una armada dins una direccion opauada à la precedenta.

contramejana n.f. (mar.) Vela cairada establida au dessobre de la gàbia de l'aubre de mejana.

contramèstre, contramestressa n. Persona qualificada, responsabla d'un grope d'obriers ò d'obrieras.

contramesura n.f. 1. Mesura que s'opaua à una autra mesura jutjada marrida ò perilhoia. ◇ (espec.) Mesura que l'armada pilha per anullar l'eficacitat dei armas de l'enemic. 2. (mús.) *À contramesura*: À contratemps.

contramina n.f. 1. (mil.) Forneu de mina destinat à esquiçar una galaria soterrana advèrsa. 2. (anc.) Galaria soterrana establida per si protegir d'un atac à la mina.

contraminador n.m. Contraminaire.

contraminaire n.m. Persona qu'encava una contramina. Sin.: **contraminador**.

contraminar vt. Protegir au mejan d'una contramina.

contramiral n.m. Promier grade dei oficiers generals de la marina.

contramuralha n.f. Muralha apiejada contra una autra muralha per la sostenir e l'aparar. Sin.: **contrabarri**, **contraparet**.

contramuralhar vt. Enauçar una contramuralha.

contrandana n.f. Contralea.

contranòvi, nòvia n. Jovent, joventa qu'acompànhon l'esposa à la glèia e à l'ostau de comuna.

contraòrdre n.m. Contròrdre.

contraparet n.f. Contramuralha.

contrapart n.f. Contrapartida.

contrapartida n.f. 1. Cen que sièrve à compensar, à equilibrar; cen qu'es donat en escambi. ◇ *En contrapartida*: En compensacion, en escambi; au contrari. 2. Opinion contrària: *Sostenir la contrapartida d'una tèsi*. 3. (comptab.) Doble d'un registre. 4. (borsa) Operacion que consistisse, per un intermediari, à crompar ò à vendre per lo sieu pròpri còmpte li valors qu'èra estat encargat de negocier per un client. Var.: **contrapart**.

contrapartista n. (borsa) Intermediari que fa d'operacions de contrapartida.

contrapàs n.m. inv. 1. (mil.) Mièg pas rapide que permete de si remetre au pas. 2. Dins la ***Divina Comèdia*** de Dante, pena que li ànimas subísson. 3. (fig.) Fach de cometre una bestiesa, una engana.

contrapassacion n.f. (comptab.) Annulacion d'una escriptura erronea au mejan d'una escriptura contrària.

contrapassar vt. Faire una contrapassacion.

contrapear vt. (*contrapei*) Faire contrapés à.

contrapel *(à)* loc. adv. Dins lo sens contrari à-n-aqueu dau pel. ◇ (fig.) *Pilhar quauqu'un à contrapel*: L'irritar.

contrapèl n.m. Apèl fach d'improvista per verificar lo promier.

contrapen n.m. 1. Cen qu'es diametralament opauat à quauqua ren; lo contrari. ◇ *Pilhar lo contrapen de quauqua ren*: S'aplicar à faire, à sostenir lo contrari. ◇ (espòrts) Accion de mandar la bala ò lo balon ò d'anar dau costat que l'adversari non a previst. 2. (caça) Direccion que lu cans pílhon, en sens contrari dei vias dei bèstias.

contrapenda n.f. Penda opauada à una autra penda.

contraperformança n.f. Falhiment d'una persona, especialament un esportiu, que s'en asperava un succès.

contrapés n.m. 1. Foarça que sièrve à equilibrar una autra foarça, un autre pes. ◇ Balancier d'un equilibrista. 2. (fig.) Cen qu'equilibra, neutralisa un efècte.

contraplacat, ada adj. Qu'a l'estructura d'un contraplacat. ◆ n.m. Materiau obtengut en pegant sota pression e à fieu crosat un nombre impar de fins fuèlhs de boasc.

contraplacatge n.m. Aplicacion, sus li doi faças d'un paneu de boasc, de fuèlhs de placatge que li sieu fibras son crosadi m'aqueli dau paneu.

contraplantar vt. Intercalar de plantas demièg d'autres vegetals.

contrapoarta n.f. 1. Poarta capitonada plaçada davant una autra poarta per melhorar l'isolacion. 2. Costat intèrne d'una poarta, adobat mé d'alveòles per li metre de cauas.

contrapoder n.m. Poder que s'engimbra dins la tòca de s'acarar à una autoritat establida, per faire compés à la sieu influéncia.

contrapoison n.m. Remèdi còntra un poison; antidòt. Sin.: **contraverin**, **contraveren**.

contraponch n.m. 1. (mús.) Tecnica de composicion que consitisse à sobrepauar de linhas melodiqui, composicion escricha segond li règlas d'aquela tecnica. 2. Motiu segondari que si mete sobre aqueu principal.

contraponcha n.f. 1. Partida trencanta de l'extremitat dau revèrs d'una lama de sabre. 2. Sobre un torn, pèça opauada au mandrin, que sièrve à tenir la pèça travalhada.

contraponchon n.m. 1. Esparra d'acier que presenta lo cròs d'una letra ò d'una figura quora la si vòu marcar en releu. 2. Esparra metallica que lu serralhiers n'en fan usança per contravironar de traucs.

contrapontic, a adj. Relatiu au contraponch.

contrapontista n. Compositor qu'emplega lo contraponch.

contrapreparacion n.f. (mil.) Accion d'artilharia destinada à rompre lu preparatius ofensius de l'enemic.

contraprestacion n.f. (etnol.) Dins d'uni societats, necessitat de fornir de bens en escambi dei bens obtenguts.

contraproductiu, iva adj. Que produe lo contrari de l'efècte asperat.

contraprojècte n.m. Projècte opauat à un autre.

contrapropaganda n.f. Propaganda destinada à rompre lu efèctes d'una autra propaganda.

contraproposicion n.f. Contrapropòsta.

contrapropòsta n.f. Propòsta diferenta d'una autra, sovent en oposicion. Var.: **contraproposicion**.

contrapròva n.f. 1. Contrespròva. 2. Pròva qu'anulla una autra pròva. 3. Segonda pròva per verificar la promiera.

contrapublicitat n.f. 1. Publicitat qu'a un efècte contrari à-n-aqueu que s'asperava. 2. Publicitat destinada à luchar còntra lu efèctes d'una autra publicitat.

contraquilha n.f. (mar.) Dins la bastison navala de fusta, segonda quilha plaçada au dessota de la quilha màger per l'aparar en cas de varament. Sin.: **contracarena**, **prea**.

contrar vt. (*còntri*) 1. Faire un còntra, dins d'unu juècs (manilha, bridge, etc.). 2. S'opauar embé succès à l'accion de quauqu'un (espec. dins d'unu espòrts).

contraralh n.m. Ralh plaçat à l'interior de la via per guidar la traversada dei passatges à niveu, dei agulhatges, etc.

contrarc n.m. (mar.) Corbadura que lo buch d'una nau pilha quora lu corbams dau mitan s'encàlon en rapoart à-n-aquelu dei extremitats quora la proa e la proa si tròvon sus la cresta d'una èrsa. Var.: **contraarc**.

contrareforma n.f. 1. Reforma que va còntra una reforma precedenta. 2. (espec., m'una majuscula) Reforma catolica que seguèt la Reforma protestanta dins la tòca d'un redreiçament espiritual de la Glèia e de la reconquista au catolicisme dei país que s'en escartèron.

contrareformista adj. e n. Persona que contèsta la Reforma.

contraregistre n.m. Registre segondari dont li donadas d'un registre principal son copiadi.

contrarevolucion n.f. Movement social e politic que tende à faire cabussar una revolucion.

contrarevolucionari, ària adj. e n. Partidari, actor d'una contrarevolucion.

contrari n.m. 1. Persona ò caua que s'opaua totalament à una autra. Var.: **contra**. 2. Mòt qu'a un sens opauat à-n-aqueu d'un autre; antonime. ◆ loc. prep. *Au contrari*: À l'invèrse.

contrari, ària adj. 1. Que s'opaua (à quauqua ren): *Una opinion contrària à la logica*. 2. Qu'a un sens opauat; invèrse. ◇ *Vent contrari*: Que bufa de faça. 3. Qu'es incompatible mé (quauqua ren): *Aquò es contrari au reglament*. 4. Que fa de toart, de mau à (quauqua ren, quauqu'un): *Aqueu remèdi m'es contrari*. 5. (log.) *Proposicions contrari*: Proposicions de sens opauats e que poàdon èstre faussi à l'encòup. ◇ (mat.) *Eveniments contraris*: Eveniments que non poàdon acapitar en meme temps e que la sieu soma dei probabilitats es 1.

contrariacion n.f. Contradiccion; contrapen.

contrariaire, ra n. Persona qu'a la tissa de contrariar, de pilhar lo contrapen. Sin.: **rompebalas**, **secadoaça**.

contrariament à loc. prep. En oposicion mé, à l'invèrse de.

contrariant, a adj. Que contrària. Sin.: **entrepachós**, **fotent**, **despiechós**, **traversier**, **tediós**, **entravadís**, **embestiant**. Var.: **contrariós**.

contrariar vt. (*contrari*, classic *contràrii*, corrent *contrarii*) 1. Metre d'empachas à quauqua ren; s'opauar ai actes, ai projèctes de quauqu'un: *Contrariar lu progrès d'una societat*. ◇ *Contrariar quauqu'un*: Maucontentar quauqu'un en s'opauant ai sieu projèctes, à cen que vòu; enuiar: *La sieu partença m'a contrariat*. Sin.: **tediar**, **secar**, **embestiar**, **fastigar**, **despiechar**. 2. Gropar per oposicion per crear un efècte artistic: *Contrariar li colors*.

contrariat, ada adj. 1. Que pròva de contrarietat. Sin.: **tediat**, **embestiat**, **fastigat**, **despiechat**. 2. Que fa l'objècte d'una contradiccion, d'una oposicion, que rescòntra d'obstacles.

contrariejar vt. Èstre contrari à.

contrarietat n.f. Enuèi, despièch causat per l'oposicion rescontrada. 2. Cen que contrària quauqu'un, l'atrista. Sin. (1 e 2): **despièch**, **fàstic**, **tedi**, **embestiament**. 3. (log.) Relacion logica entre doi proposicions contrari.

contrarotatiu, iva adj. (mecan.) Si di de pèças, d'organes que víron en sens invèrse un de l'autre.

contrarotlabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es contrarotlable. Var.: **controtlabilitat**.

contrarotlable, a adj. Que pòu èstre contrarotlat. Var.: **controtlable**. Sin.: **verificable**.

contrarotlaire, airitz n. Persona encargada de faire un contraròtle: *Contrarotlaire dei camins de fèrre*, *dau fisc*. ◇ *Contrarotlaire de la navigacion aeriana* ò *contrarotlaire aerian*: Persona encargada de regular lu movement dei aeronaus, especialament dins lo vesinatge dei aeropoarts. ◇ *Contrarotlaire de gestion*: Persona encargada de susvelhar lo foncionament d'una entrepresa, lu sieus metòdes, lu sieus resultats. Sin.: **agulhaire dau ceu**. Var.: **controtlaire**.

contrarotlaire n.m. Aparelh de contraròtle. Var.: **controtlaire**.

contrarotlar vt. (*contraròtli*) 1. Sotametre à un contraròle, à una verificacion. 2. Mestrejar, aver autoritat, lo poder sobre quauqua ren ò quauqu'un. 3. Dominar: *Contrarotlar li sieu emocions*. Var.: **controtlar**. ◆ **si contrarotlar** v.pr. Si mestrejar, dominar li sieu reaccions, li sieu emocions.

contraròtle n.m. 1. Verificacion, inspeccion de la regularitat d'un acte, de la validitat d'una pèça. 2. Servici encargat dau contraròtle. ◇ Luèc dont si fa lo contraròtle: *Si presentar au contraròtle*. 3. Examèn minuciós: *Contraròtle d'identitat*, *contraròtle medical*. ◇ *Contraròtle judiciari*: Mesura que permete de laissar una persona en libertat en asperant que sigue jutjada, en contrapartida d'obligacion. 4. Exercici fach en classa per verificar lu progrès dei escolans. 5. Accion, fach de contrarotlar quauqua ren, un grope, un país, una entrepresa, un comportament; fach d'aver una autoritat, un poder, una mestresa sobre tot aquò: *Perdre lo contraròtle dau sieu veïcule*. ◇ *Contraròtle dei naissenças*: Política de natalitat planificada. 6. Accion, fach de si contrarotlar. 7. Estat nominatiu dei personas qu'apartènon à un còrs: *Fa plus partida dei contraròtles*. Var.: **contròtle**.

contrarotlor, contrarotlairitz n. Contrarotlaire. Var.: **controtlor**.

contrarrestar vt. Contracarrar. Var.: **contraarrestar**.

contrasalut n.m. (mar.) Salut rendut sus lo còup à un bastiment de guèrra ò à una bataria costiera.

contrasageu n.m. (dr.) Sageu mes sobre un papier ja sagelat per modificar la valor dau sageu. Var.: **contratimbre**.

contrasenh n.m. Contrasignatura.

contrasenhar vt. Contrasignar.

contrasenhatari, ària adj. e n. Contrasignatari.

contrasens n.m. 1. Interpretacion erronea, opauada à la significacion vertadiera. 2. Accion, comportament opauat à cen que deuria èstre. 3. Sens contrari au sens normal: *Lo contrasens d'una estòfa*. ◇ *À contrasens*: Contrariament au sens normal: Pilhar una rota à contrasens.

contrasignar vt. Metre una contrasignatura. Var.: **contrasenhar**.

contrasignatari, ària adj. e n. La persona que mete una contrasignatura. Var.: **contrasenhatari**.

contrasignatura n.f. Signatura plaçada à costat d'una autra per l'autentificar. Var.: **contrasenh**. ◇ Signatura qu'un ministre fa à costat d'aquela dau cap d'Estat, per engatjar la responsabletat dau govèrn.

contrasocietat n.f. Grope que si pretende de valors opauadi à la societat de la quala vèn.

contrassegurança n.f. (dr.) Assegurança accessòria per completar li garantias principali ò per n'assegurar la messa en òbra.

contrastaire, airitz n. Contradictor.

contrastant, a adj. Que contrasta.

contrastar vi. (mé) S'opauar d'un biais important, èstre en contraste mé. ◆ vt. 1. Metre en contraste, en oposicion (dins una òbra artistica ò literària): *L'autor a ben sauput contrastar lu personatges*. ◇ Contrastar una fotografia, un imatge: N'aumentar lu contrastes entre li partidas clari e aqueli escuri. 2. S'opauar à quauqua ren, lo neutralisar: *Contrastar lu projèctes de quauqu'un*. Sin.: **contradire**.

contrastat, ada adj. 1. Que lu sieus contrastes son ben marcats: *Una fotografia contrastada*. 2. Ni boan ni marrit, en parlant d'un bilanç, d'una impression, etc. Sin.: (fam.) **mièg-mièg**.

constrast(e) n.m. Oposicion entre doi cauas messi una à costat de l'autra. ◇ Faire contraste mé: S'opauar à. ◇ (radiol.) *Produch de contraste*: Substança que rendre d'unu organes opacs ai rais X.

contrasubjècte n.m. (mús.) Frasa musicala qu'acompanha l'intrada d'un tema, espec. dins la fuga. Sin.: **contratema**.

contratac n.m. (mil., espòrts) Atac lançat per respoandre à un atac advèrse, lo neutralisar. Var.: **contratac**. Sin.: **còntre** (espòrts), **controfensiva** (mil.).

contratacar vi. (*contrataqui*) Lançar un contratac. Var.: **contraatacar**.

contratalha n.f. (grav.) Talha que crosa li promieri talhas.

contratancar vt. (*contratanqui*) Contrablocar.

contratancatge n.m. Contrablocatge.

contratemps n.m. 1. Circonstança, eveniment imprevist, que van à l'encontrari de cen que si volia faire; empacha, enuèi, incident. Sin.: **auvari**, **entravadís**. ◇ *À contratemps*: D'un biais inoportun. 2. (mús.) Procediment ritmic que fa segui l'atac d'un son sus un temps deble, seguit d'un silenci sus lo temps foart.

contratension n.f. Linha electrica desprovedida d'intensitat, plaçada de costat d'una via de camin de fèrre, alimentada en corrent alternatiu parallelament à la catenària en oposicion de fasa m'aquela d'aquí, per anullar lu efèctes d'induccion dins li pèças metalliqui vesini.

contraterrassa n.f. Terrassa situada en contrabàs d'una terrassa màger.

contraterrorisme n.m. Ensèms d'accions pere respoandre au terrorisme; servicis que lúchon còntra lo terrorisme.

contraterrorista adj. e n. Que lucha còntra lo terrorisme.

contratimbre n.m. Contrasageu.

contratorpilhaire n.m. Bastiment de guèrra previst à l'origina per combatre lu torpilhaires. ■ Aqueu tèrme es estat remplaçat per *escortaire d'esquadra.* Sin. (angl.): **destroyer**.

contratipar vt. Establir lo contratipe de.

contratipe n.m. 1. Reproduccion d'un imatge fotografic, obtengut per contacte ò per engrandiment. 2. Còpia positiva obtenguda à partir d'un doble dau negatiu original.

contratirar vt. (grav.) Tirar (una gravadura) en contrespròva.

contratransferiment n.m. (psican.) Ensèms dei reaccions inconscienti de l'analista en regard dau pacient e que poàdon agir sobre la sieu interpretacion.

contraut n.m. (mús.) 1. Votz de frema de registre mai bas. Var.: **contralto**. 2. Cantairitz qu'a aquela votz. ◇ adj. inv. Si di d'un instrument musical que, dins la sieu familha, a una foncion intermediària entre lo sopran e lo tenòr: *Saxofòne*, *trombòne contraut*.

contraut (en) loc. adv. ò prep. En un ponch mai aut (per rapoart à una autra caua). Var.: **contraaut**.

contra-ut n.m. inv. Contrut.

contravaire n.m. (arald.) Pelliça constituida de campanas d'azur e d'argent, unidi doas per doas per la sieu basa.

contravallacion n.f. (fortif.) Linha que l'assediaire establisse per si protegir d'una sortida dei assediats.

contravalor n.f. Valor comerciala donada en escambi d'una autra.

contravejaire n.m. Vejaire contrari à un vejaire precedent.

contravencion n.f. 1. Infraccion que regarja un tribunal de polícia, que pòu menar au pagament d'una multa; aquesta multa. 2. Procès-verbal que constata aquela infraccion.

contravenent, a n. Persona que contravèn à un reglament, una lèi. Var.: **contraventor**.

contravenir vt. ind. (contravèni à) (dr.) Agir contrariament *(à)*; transgressar.

contravent n.m. Persiana exteriora de boasc. Sin.: **aparavent**, **paravent**.

contraventament n.m. (constr.) Element destinat à protegir una construccion còntra lo prefondament e li desformacions deugudi à d'esfoarç orizontals.

contraventar vt. (constr.) Renforçar au mejan d'un contraventament.

contraventor, tritz n. Contravenent.

contraveren n.m. Contrapoison.

contraverin n.m. Contrapoison.

contraveritat n.f. Afirmacion contrària à la veritat. Sin.: **foaravertat**.

contraversar vt. Controversar.

contravia n.f. Sus una linha de camin de fèrre à via dobla, via parallèla à-n-aquela qu'un tren seguisse e que sièrve à una circulacion en sens contrari. ◇ *À contravia*: Dau costat opauat à-n-aqueu dau marchapen.

contravironar vt. Traucar.

contravisita n.f. 1. (med.) Visita medicala destinada à contrarotlar lu resultats d'una autra. 2. (autom.) Segond contraròtle tecnic per verificar se li reparacions demandadi après un promier contraròtle son estadi fachi.

contre n.m. Còntre.

còntre n.m. 1. (espòrt) Au volley-ball, accion de blocar lo balon en auçant lu braç e de lo remandar vèrs l'adversari. Var.: **contre**. ◇ Au balon, au rugbi, etc., accion d'atacar après aver blocat un atac de l'adversari. Sin.: **contratac**. 2. Au bridge, à la manilha, au taròc, declaracion d'una equipa que pretende que l'equipa advèrsa non farà lo sieu contracte.

contrelectromotritz adj. f. (electr.) *Foarça contrelectromotritz*: Foarça electromotritz que s'opaua au passatge dau corrent dins lu receptors electrics. Var.: **contraelectromotritz**.

contremplec n.m. Ròtle que non correspoande au temperament ni au fisic d'un actor: *Jugar à contremplec*. Var.: **contraemplec**.

contrenquèsta n.f. Contrenquista. Var.: **contraenquèsta**.

contrenquista n.f. Enquista destinada à contrarotlar lu resultats d'una enquista precedenta. Var.: **contrenquèsta**, **contraenquista**, **contraenquèsta**.

contrescarpa n.f. (fortif.) Riba exteriora dau valat d'un obratge. Var.: **contraescarpa**.

contrescota n.f. (mar.) Amura. Var.: **contraescota**.

contrescrova n.f. Escrova vissada e blocada darrier una autra per empachar qu'aquesta si dessarre.

contrespatliera n.f. Fila d'aubres fruchiers palissats sobre de fieufèrres tenduts entre de pals (au contrari de l'*espatlier*, que lu fieufèrres son còntra un barri). Var.: **contraespatliera**.

contrespatleta n.f. Espaleta sensa franjas. Var.: **contraespatleta**.

contrespia n.f. Agent d'un servici de contrespionatge. Var.: **contraespia**.

contrespionatge n.m. 1. Activitat que la sieu tòca es de combatre li accions d'un servici d'espionatge estrangier. 2. Lo servici encargat d'aquesta activitat. Var.: **contraespionatge**.

contrespròva n.f. 1. Segonda espròva que permete de verificar lu resultats d'una espròva precedenta. 2. (arts grafics) Espròva inversada (d'una gravadura), obtenguda à partir d'una espròva tirada de fresc. Var.: **contrapròva**, **contraespròva**.

contrexamèn n.m. Contrexpertisa. Var.: **contraexamèn**.

contrexemple n.m. Exemple que permete de contradire una afirmacion, una règla. Var.: **contraexemple**.

contrexpertisa n.f. 1. Segonda expertisa que la sieu tòca es de verificar lu resultat d'una promiera expertisa. 2. Li conclusions, lo rapoart de la segonda expertisa. Var.: **contraexpertisa**. Sin.: **contrexamèn**.

contrextension n.f. (med.) Immobilisacion de la partida superiora d'un membre (luxat ò rot) pendent la sieu extension. Var.: **contraextension**.

contribuable, a n. Persona assubjectida au pagament de l'impoast. Sin.: **talhapagant**, **contribuidor**.

contribucion n.f. 1. Cen que cadun apoarta à una òbra comuna; concors. ◇ Metre quauqu'un à contribucion: *Li demandar de participar*. 2. Part que cadun apoarta à una despensa comuna, e particulierament ai despensa de l'Estat ò dei collectivitats publiqui. ◇ *Contribucion personala*: Que si paga individualament. ◇ *Servici dei contribucions dirècti*: Servici encargat de recuperar li contribucions pagadi directament à l'Administracion dei finanças. ◇ *Servici dei contribucions indirècti*: Servici encargat de recuperar li taxas e lu drechs que pertòcon d'unu produchs.

contribuent, a n. Assubjectit.

contribuidor, a n. Contribuable.

contribuir vi. (*contribuissi*) Participar à un resultat, per la presença, l'accion, un apoart de sòus.

contributiu, iva adj. (dr.) Relatiu ai contribucions.

contricion n.f. (lit.) Regret sincèrd'una colpa, d'un pecat; pentiment. ◇ *Contricion imperfacha*: Atricion.

contrindicacion n.f. (med.) Circonstança particuliera que s'opaua à l'emplec d'un medicament, d'un tractament.

contrindicar vt. (*contrindiqui*) 1. Constituir una contrindicacion à (un remèdi, un tractament, un malaut, etc.). 2. Desconselhar. Var.: **contraindicar**.

contrindicat, ada adj. 1. Que non deu èstre emplegat, en parlant d'un remèdi, d'un tractament. 2. Desconselhat, inoportun. Var.: **contraindicat**.

contrinterrogatòri n.m. Interrogatòri que mena la partida advèrsa. Var.: **contrainterrogatòri**.

contrinvestiment n.m. (psican.) Procèssus ligat au refolament e necessari à l'aparament dau ieu, per lo quau l'individú refuda lo sieu desir inconscient d'investiment. Var.: **contrainvestiment**.

contristar vt. (lit.) Atristar.

contrit, a adj. (lit.) Penetrat dau regret dei sieus actes; que si pentisse. Sin.: **consternat**, **moquet**, **confús**, **repentós**, **pentit**.

controfensiva n.f. (mil.) Contratac.

controlateral, a adj. (med.) Que lo sieu efècte si manifèsta dau costat opauat à-n-aqueu qu'es tocat. Var.: **contralateral**, **controlaterau**.

controlaterau, ala adj. Controlateral.

contròrdre n.m. Anullacion d'un òrdre donat avant. Var.: **contraòrdre**. Sin.: **contramandament**.

contròrle n.m. Lata de boasc que dobla l'òrle a l'entorn dau poant. Sin.: **breganeu**.

controtlabilitat n.f. Contrarotlabilitat.

controtlable, a adj. Contrarotlable.

controtlaire, airitz n. Contrarotlaire.

controtlar vt. Contrarotlar.

contròtle n.m. Contraròtle.

controtlor, airitz n. Contrarotlor. ■ *Controtlor* es ssegurament un francisme que cau evitar.

controvèrsa n.f. Discussion seguida sobre una question, motivada per d'opinions opauadi; polemica. Var.: **controvèrsia**.

controversable, a adj. Que pòu èstre controversat. Sin.: **discutible**.

controversar vt. (*controvèrsi*) Metre en discussion; contestar. Var.: **contraversar**. Sin.: **discutir**.

controversat, ada adj. Contestat, discutit.

controvèrsia n.f. Controvèrsa.

controversista n. Persona que tracta de controvèrsa en matèria de religion.

contrut n.m. inv. (mús.) *Ut* mai aut d'una octava que l'*ut* superior dau registre normal. Var.: **contra-ut**. Sin.: **do agut**.

contumaça (-àcia) n.f. Estat d'un acusat que non compareisse davant lo tribunal que lo deu jutjar.

contumaci, àcia n. Persona condamnada per contumaça.

contunh, a adj. Continual.

contunh (de) loc. De contunha.

contunha n.f. Continüitat.

contunha (de) loc. Sensa s'arrestar: Parlar de contunha. Var.: **de contuni**, **de contúnia**. Sin.: **sensa relambi**, **contunhadament**, **de lònga**.

contunhadament adv.

contunhar vt. Faire anar de l'avant (cen qu'es entamenat, cen qu'es estat interrot). ◆ vt. ind. (à, de) Persistir: *Contunhar de beure*. ◆ vi. Pas cessar: *Lo film contunha*. ◆ **si contunhar** v.pr. Non èstre interrot.

contunhetat n.f. Continüitat.

contunhós, oa adj. Continual. Var.: **contunh**.

contuni (de) loc. De contunha.

contúnia (de) loc. De contunha.

contuniar vt. (*contuni*, classic *contúnii*) Contunhar.

contús, usa adj. 1. Tocat de contusions. 2. Deugut à una contusion; que s'acompanha d'una contusion.

contusion n.f. Macadura sensa esgarradura de la pèu ni fractura dei oàs.

contusionar vt. Nafrar per contusion; macar.

conurbacion n.f. Aglomeracion formada de divèrsi vilas que li sieu banlegas si rejónhon.

convalescença (-éncia) n.f. Retorn progressiu à la santat après una malautia. Sin.: **reconvaliment**.

convalescent, a adj. e n. Que vèn d'èstre malaut, qu'es en convalescença.

conveccion n.f. Movement d'un fluide, embé transpoart de calor, sota l'efècte d'un cambiament de temperatura. ◇ Movement vertical de l'ària, d'origina sovent termica ò orografica.

convector n.m. Aparelh d'escaufatge que fonciona mé d'ària escaufada per conveccion au contacte d'elements metallics.

convenablament adv. D'un biais convenable. Var.: **convenentament**. Sin.: **condrechament**.

convenable, a adj. 1. Que convèn per una accion, un usatge: *Es lo moment convenable*. Var.: **convenent**. Sin.: **oportun**, **pertinent**, **condrech**. 2. Que si compoarta coma si deu, conformament à la morala, à l'usatge

establit: *Es vestida d'un biais convenable*. 3. Qu'a li qualitats demandadi, sensa ren d'autre: *Un past convenable*.

convencèire, eiritz adj. Convencent.

convencent, a adj. Pròpri à convéncer: *Una persona convencenta, un rasonament convencent*. Var.: **convencèire**. Sin.: **decisiu**.

convéncer vt. 1. Menar (quauqu'un), per rasonament ò per pròvas, à reconóisser la veritat d'un fach ò la sieu necessitat. 2. *Convéncer quauqu'un de*: Adurre li pròvas de la sieu culpabilitat. Sin.: **persuadir**.

convenciment n.m. Conviccion.

convencion n.f. 1. Acòrdi oficial passat entre d'individús, de gropes socials ò politics, d'Estats; escrich que fa la pròva de la realitat d'aquel acòrdi. ◇ *Convencion collectiva*: Acòrdi signat entre lu representants dei salariats e lu emplegaires per reglar li condicions d'emplec e de travalh. 2. Règla que resulta d'un acòrdi comun, clarament exprimit ò d'usatge: *L'ortografia de tota lenga es una convencion*. Sin.: **avenença**, **tractat**, **acordament**, **acordança**. ◇ *De convencion*: Admés per convencion, que manca de natural, d'espontaneïtat. Sin.: **convencional**. 3. Assemblada acampada per elaborar, adoptar ò modificar una constitucion. 4. Ai Estats-Units, congrès d'un partit per causir lo sieu candidat à la presidença. ◆ pl. Règlas de la vida en societat.

convencional, a adj. 1. Que vèn d'una convencion. 2. Confòrme ai convencions sociali, que manca de natural, d'espontaneïtat. 3. Relatiu ai convencions collectivi. 4. Arma, armament convencional: Classics, non nuclearis. Var.: **convencionau**.

convencionalament adv. Per convencion.

convencionalisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es convencional; tendença au conformisme social. 2.(filos.) Teoria que considèra lu axiòmas dei scienças, lu principis morals, etc., coma d'ipotèsis que toi poàdon acceptar.

convencionalista adj. e n. (filos.) Relatiu au convencionalisme; partidari dau convencionalisme.

convencionament n.m. Accion de convencionar; lo sieu resultat.

convencionar vt. Ligar au regime de la seguretat sociala per un sistema de convencion.

convencionat, ada adj. Ligat à la seguretat sociala per una convencion que fixa lu costs dei onoraris.

convencionau, ala adj. Convencional.

convencut, uda adj. 1. Qu'es totalament d'acòrdi m'un vejaire, una cresença: *Un partidari convencut*. 2. *Èstre convencut de*: Èstre acusat, mé de pròvas evidenti, de. Sin.: **persuadit**. ◆ n. Persona intimament segura de la justessa dei sieu ideas.

convenença n.f. (lit.) Carcatèr de cen que convèn au sieu objècte. ◇ *Maridatge de convenença*: Maridatge establit en foncion de rason sociali, d'un rapoart de fortuna, etc. ◇ *Per convenenças personali*: Per de motius que pertòcon la vida privada, sensa justificacion. ◆ pl. Règlas dau boan usatge social.

convenent n.m. (dr.) *Arrendament à convenent*: Arrendament rural dins lo quau l'afitaire devèn proprietari dei construccions e dei plantacions qu'a fach.

convenent, a adj. Convenable. Var.: **convenient**. Sin.: **condrech**.

convengut, uda adj. 1. Establit au mejan d'una convencion, d'un acòrdi: *Pagar lo prètz convengut*. ◇ *Coma convengut*: Conformament à un acòrdi establit avant. Sin.: **segond aquò dich**. 2. Estrechament sotamés ai convencions (sociali, literari, etc.); artificial: *Un estile convengut*.

convengut n.m. Compromés. Sin.: **acòrdi**.

convenience n.f. Convenença.

convenient, a adj. Convenent.

convenir vt. ind. (*convèni*) 1. Establir un acòrdi: *Son convenguts de s'acampar*. 2. (aux. aver) Reconóisser, admetre coma vèr: *N'en convèni*. 3. Èstre apropriat: *Aqueu travalh mi convèn*. Sin.: **agradar**, **anar ben à...** ◆ v. impers. Èstre utile, pertinent: *Que convèn de faire?*

convent n.m. Maion dont vívon li mónegas. Sin.: **mongia**.

convent n.m. Acamp general dei francs-maçons.

conventual, a adj. Relatiu à una comunautat religioa, à un convent. ◇ *Fraires minors conventuals* ò *conventuals*, n.m. pl.: Òrdre de francescans que non an seguit la refòrma dei observants, au s. XIV^{n}. Var.: **conventuau**.

conventualement adv. D'un biais conventual.

conventualitat n.f. Estat dei mónegas que vívon ensèms sota una règla identica.

conventuau, ala adj. Conventual.

convèrger vi. 1. Arribar au meme ponch ò au meme resultat: *Toti li rotas convèrjon vèrs la capitala*. 2. (mat.) Tendre vèrs un resultat determinat. Var.: **convergir**.

convergença (-éncia) n.f. 1. Fach de convèrger: *Convergença de rais luminós*. ◇ (opt.) Vergença positiva d'un sistema optic centrat. ◇ *Convergença dei meridians*: Angle que fa, sus una carta, la direccion dau meridian d'un luèc (nòrd geografic) embé l'axe sud-nòrd dau quadrilhatge (nòrd cartografic). 2. Accion de tendre vèrs una meme tòca: *Convergença dei ideas, dei esfoarç*. ◇ (biol.) Tendença evolutiva, ligada à la vida dins un meme mitan d'organismes divèrs qu'apartènon à de gropes diferents, vèrs de formas, d'estructuras ò de foncionaments que si sèmblon. 3. (mat.) Proprietat d'una seguida que lo sieu tèrme de reng *n* s'avesina à un nombre finit, lo limit, à mesura que *n* creisse; proprietat qu'una seria que la sieu soma dei *n* promiers tèrmes es una seguida convergenta. 4. (oceanogr.) *Linha de convergença*: Limit entre li doi massas d'aiga de densitats diferenti. ◇ *Linha de convergença intertropicala*: Linha de contacte entre lu doi alisats.

convergent, a adj. 1. Que tende à la mema finalitat, au meme resultat. 2. (mat.) Que tende vèrs un limit determinat: *Seguida, seria convergenta*. 3. *Lentilha convergenta*: Que fa convèrger lu rais luminós.

convergir vi. Convèrger.

convèrs, a adj. (relig.) *Fraire convèrs*: Religiós, religioa emplegats ai servicis domestics d'un convent, per oposicion ai *religiós de còro*, que cànton à l'ofici.

convèrs n.m. Conversacion.

conversable, a adj. Mé cu si pòu parlar facilament.

conversacion n.f. 1. Escambi de prepaus: *Pilhar part à la conversacion*. Var.: **convèrs**. Var.: **parlada**, **entretenença**, **discussion**, **discutida**, **parladissa**, **charradissa**. 2. Biais de parlar; art de conversar: *La sieu conversacion non m'agrada*. ◇ *Aver de conversacion*: Saupre sostenir e animar una conversacion. 3. Discussion entre de responsables dins una finalitat precisa: *De conversacions diplomatiqui*.

conversacional, a adj. (inform.) *Mòde conversacional*: Mòde d'emplec d'un computador dins lo quau la persona dialògue mé la màquina au mejan d'un terminal que fonciona en intrada e en sortida. Var.: **conversacionau**. Sin.: **interactiu**.

conversacionau, ala adj. Conversacional.

conversar vi. (*convèrsi*) S'entretenir mé quauqu'un. Sin.: **charrar**, **discutir**, **parlar**.

conversion n.f. 1. Accion de si convertir à una credença, e particulierament de laissar una religion per n'en pilhar una autra (ò de n'en pilhar una, per quauqu'un que n'avia pas). 2. Passatge à una conviccion, un opinion, un comportament noveus. 3. Accion de virar, movement fach en virant: *La Tèrra opèra un movement de conversion à l'entorn dau sieu axe*. ◇ (espòrts) Mièg-torn efectuat sus plaça, en esquí. ◇ (mil.) Evolucion tactica que mena una armada à cambiar la direccion dau sieu front. 4. Cambiament d'una caua en una autra: *La conversion d'un metal en aur*. ◇ Accion d'exprimir una grandessa dins una unitat diferenta, un nombre dins un autre sistema de numeracion: *Conversion de litres en cm^3*. 5. (dr.) Cambiament d'un acte, d'una procedura en una autra: *Conversion d'un procès civil en procès criminal*. 6. (fin.) Cambiament dau taus d'interès d'un emprunt public. 7. (psiquiatria) Transposicion d'un conflicte psiquic en simptòmas somatics (espec. dins *l'isteria de conversion*).

convertèire, eiritz n. Persona que convertisse.

convertibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es convertible.

convertible, a adj. 1. Que pòu èstre escambiat còntra d'autri valors, d'autres títols. ◇ *Obligacion convertibla*: Que si pòu escambiar còntra d'accions. 2. Que pòu èstre transformat per un autre usatge. ◇ *Canapè convertible* ò *convertible*, n.m.: Canapè-lièch. ◇ *Avion convertible* ò *convertible*, n.m.: Avion que li sieu eliças poàdon bascular per assegurar tant la propulsion coma la sustentacion.

convertidor n.m. 1. (metall.) Granda cuba que lo dedintre es cubèrt de materiaus refractaris, per convertir lu metals. 2. Dispositiu qu'assegura una conversion d'energias, à condicion qu'au manco una d'aquesti energias sigue de natura electrica. ◇ Màquina que permete de faire variar entre doi limits determinats la valor d'un coble motor. 3. (inform.) Màquina que transcriu una informacion d'un supoart sobre un autre, d'una forma dins una autra. 4. Aparelh, programa informatic que dona immediatament una valor dins una autra unitat de mesura, l'equivalent d'una soma dins una autra moneda.

convertiment n.m. (metall.) Operacion facha m'un convertidor, especialament per transformar la fonda en acier per oxidacion.

convertir vt. (*convertissi*) 1. Menar (quauqu'un) à la fe religioa; faire cambiar (quauqu'un) de religion, d'opinion, de comportament, de passatemps: *L'ai convertit au rugbi*. 2. Cambiar una caua en una autra; l'adaptar à un usatge diferent: *Convertir lu metals en aur*. 3. Metre sota una autra forma: *Convertir una expression matematica*. ◇ Transformar de bens, de valors mobiliari en forma de sòus; cambiar una moneda còntra una autra.

convertit, ida adj. e n. 1. Menat ò menat torna-mai à la religion. 2. Qu'a completament cambiat de comportament ò de vejaire.

convèxe, a adj. 1. Corbe e salhent vèrs lo defoara: *Un mirau convèxe*. Contr.: **concau**. 2. (mat.) Si di d'una part dau plan ò de l'espaci tala que tot segment qu'a li sieu extremitats dins aquesta part li es enclaus tot entier. 3. Nom donat à la poncha de tèrra enrodada au dedintre de la corba d'un cors d'aiga.

convexitat n.f. Caractèr de cen qu'es convèxe.

conviccion n.f. 1. Fach d'èstre convencut, segur de quauqua ren; sentiment de quauqu'un que cretz completament en cen que pensa, en cen que di, en cen que fa; certituda. Sin.: **convenciment**. ◇ (psiquiatria) *Conviccion deliranta*: Certituda absoluda, que non es accessibla à la critica dau judici ni de l'evidença. 2. (sobretot au pl.) Opinion, principis qu'una persona li cretz fermament: *Li conviccions religioï, politiqui*. Var.: **convincion** (it.).

convicte n.m. (mòt anglés) Ancianament, criminal empresonat ò deportat, dins lo drech anglés.

convidacion n.f. Accion, fach de convidar quauqu'un; lo sieu resultat. Var.: **convidatge**, **convidada**. Sin.: **invitacion**.

convidada n.f. Convidacion.

convidaire, airitz n. La persona que convida, que li agrada convidar.

convidar vt. 1. Pregar (quauqu'un) de venir dins un luèc, de participar ò d'assistir à quauqua ren: *Convidar à dinnar*. 2. (absolut) Pagar lo beure ò lo manjar à quauqu'un: *Poades beure cen que voales, ti convidi*. 3. Demandar embé autoritat à quauqu'un de faire quauqua ren: *Convidar quauqu'un à si tàiser*. 4. Engatjar, incitar à: *Aqueu beu soleu convida à la passejada*. Sin.: **invitar**.

convidat, ada n. Persona convidada. Sin.: **conviva**, **invitat**.

convidatge n.m. Convidacion.

convincion n.f. Conviccion (italianisme).

convint, a adj. e n. Convencut (italianisme).

conviva n. Persona que participa à un past mé d'autri.

convivença (-éncia) n.f. 1. Coexistença. ◇ *Bandiera de convivença*: Pavalhon de complasença. 2. Convivialitat.

convivial, a adj. 1. Relatiu à la convivialitat; que favoreja la convivialitat. 2. (inform.) Si di d'un material

qu'una persona pas especialisada pòu emplegar facilament. Var.: **conviviau**.

convivialitat n.f. 1. (sociol.) Capacitat d'una societat à favorejar la tolerança e lu escambis recipròques dei personas e dei gropes que la compàuon; ensèms dei rapoarts favorables entre lu membres d'un grope. 2. Gost per li acampadas alègri, lu pasts pilhats en comun. 3. (inform.) Caractèr d'un material convivial.

conviviau, ala adj. Convivial.

convocable, a adj. Que pòu ò deu èstre convocat.

convocacion n.f. Accion de convocar; l'avís, la notificacion qu'invita quauqu'un à si presentar: *Una convocacion au tribunal*.

convocar vt. (*convòqui*) 1. Faire acampar: *Convocar lo Congrès*. 2. Faire venir d'un biais autoritari: *Lo director a convocar un emplegat dins lo sieu bureu*.

convòi n.m. (fr.) 1. Seguida de veïcules que transpoàrton de personas ò de caua vèrs una mema destinacion. Var.: **convuèi**. 2. Cortègi.

convolar vi. (*convòli*) (vièlh) Si maridar.

convolut, uda adj. Enrotlat sus se: *Una fuèlha convoluda*.

convolvulacea n.f. *Convolvulaceas*: Familha de plantas volubili dei petales totalament soudats, coma la corriòla.

convuèi n.m. (fr. Convòi.

convuls, a adj. Pilhat de convulsions.

convulsar vt. Contractar bruscament per de convulsions.

convulsion n.f. 1. Contraccion espasmodica que pertòca toi lu muscles dau còrs. 2. (fig.) Agitacion violenta: *Una convulsion politica*.

convulsionar vt. Desformar per una agitacion violenta (s'emplega sobretot au p.p.): *Una cara convulsionada*.

convulsionari, ària adj. e n. 1. Persona pertocada per li convulsions. 2. Fanatic furiós.

convulsiu, iva adj. Caracterisat per de convulsions; agitat, nerviós: *Un rire convulsiu*.

convulsivament adv. D'un biais convulsiu.

convulsivant, a adj. Que provòca de convulsions.

convulsivoterapia n.f. (psiquiatria) Terapia qu'emplega de crisis convulsivi provocadi. Sin.: **sismoterapia**.

coobligat, ada n. e adj. Codebitor.

cooccurrença (-éncia) n.f. (ling.) Aparicion d'una unitat lenguüistica dins lo meme temps qu'una autra dins un enonciat; relacion entre aquesti unitats.

coocupant, a n. Persona qu'ocupa un luèc m'una autra, mé d'autri.

cookie n.m. [ku'ki] (inform.) Fichier que contèn d'informacions sobre li abitudas, li preferenças e lo comportament d'un internauta que visita una pàgina *web*, que lo servèire manda au disc dur dau computador de l'internauta per lo biais dau sieu navigador. Sin.: (cat.) **galeta**.

coolie n.m. [ku'li] (mòt anglés) Travalhaire, camalo en Extrème-Orient.

cooperacion n.f. 1. Accion de cooperar; collaboracion. 2. Política d'ajuda economica, tecnica e financiera à de país emergents. ◇ *Servici de la cooperacion*: En França, à partir dau 1965, forma dau servici nacional per lu joves que volíon efectuar una mission culturala ò tecnica dins l'encastre de la política de cooperacion. 3. (econ.) Metòde d'accion per lo quau de personas qu'an d'interès comuns méton en plaça una entrepresa dins la quala lu drechs à la gestion son pariers per toi e lu beneficis son partajats unicament entre lu sòcis en foncion de la sieu activitat.

cooperant n.m. En França, jove que faía lo sieu servici nacional actiu dins lo servici de la cooperacion.

cooperar vi. (*coopèri*) 1. Agir conjontament mé quauqu'un: *Cooperar à un travalh*. 2. (en particulier e en forma absoluda) *Cooperar à una enquista*: Acceptar de donar li sieu informacions per ajudar à l'avançament de l'enquista. Sin.: **participar**, **ajudar**.

cooperatisme n.m. Teoria que ve dins la cooperacion la solucion au problema social.

cooperatiu, iva adj. 1. Qu'a per tòca una cooperacion. 2. Que participa volontiers à una accion comuna.

cooperativa n.f. Gropament de crompaires, de negociants ò de productors (especialament d'agricultors) per practicar la cooperacion.

cooperator, tritz n. 1. Sòci d'una cooperativa. 2. Persona que participa à una accion comuna.

cooptacion n.f. Designacion d'un sòci noveu d'una assemblada, d'un còrs constituit, d'un grope, per lu sòci que n'en fan ja partida.

cooptar (*coòpti*) vt. Admetre, causir per cooptacion.

coordenacion n.f. Accion de coordenar; agençament de cauas, d'activitas divèrsi dins una tòca determinada; ensèms dei disposicions qu'assegúron l'unitat de foncionament d'un organisme. ◇ Organisacion racionala dau despartiment entre lu camins de fèrre e li entrepresas de transpoart rotier. ◇ (gram.) *Conjoncion de coordenacion*: Conjoncion (coma *e*, *ni*) que liga de mòts ò de proposicions qu'an lo meme estatut dins la frasa. ◇ (quim.) *Compauat de coordenacion*: Compauat moleculari que dona d'ions complèxes en solucion. Var.: **coordinacion**.

coordenada n.f. (mat.) Cadun dei nombres que sièrvon à determinar la posicion d'un ponch sus una susfàcia ò dins l'espaci per rapoart à un sistema de referença. ◇ *Coordenadas vectoriali*: Nombres taus qu'aqueu vector es exprimit d'un biais unic coma la soma dei produchs d'aquelu nombres per lu vectors de la basa. ◆ pl. 1. *Coordenadas geografiqui*: Pareu de coordenadas (longituda e latituda) que perméton de precisar la posicion d'un ponch à la susfàcia dau glòbe à partir d'un meridian d'origina e de l'equator. 2. (fam.) Indicacions (adreiça, telefòne, etc.) que perméton de jónher quauqu'un.

coordenant n.m. (ling.) Mòt (conjoncion, advèrbi) ò locucion qu'assegura una coordenacion entre de mòts ò de proposicions.

coordenar vt. Agençar d'elements per obtenir un ensèms coerent, un resultat determinat. Var.: **coordinar**, **coordonar**.

coordenat, ada adj. 1. Organisat, associat per obtenir un resultat determinat, un ensèms coerent. 2. En armonia: *Lu lançòus e lu coissins son coordenats*. 3. (ling.) Religat au mejan d'un coordenant.

coordenator, tritz adj. e n. Que coordena. Var.: **coordinator**, **coordonator**.

coordenats n.m. pl. (com.) Elements diferents apariats e que fórmon un ensèms armoniós (vestits, decoracion).

coordinacion n.f. Coordenacion.

coordinar vt. Coordenar.

coordinator, tritz n. Coordenator.

coordinença (-éncia) n.f. (quim.) Ligason quimica particuliera qu'explica l'union de manti moleculas que paréisson saturadi, en un compauat complèxe. Aquela ligason si debana per lo biais d'una messa en comun d'electrons eissits d'un solet dei doi atòmes units.

coordonada n.f. Coordenada.

coordonar vt. Coordenar.

coòrt(a) n.f. 1. Unitat tactica que formava lo 10% d'una legion romana, ò còrs de tropas auxiliari. 2. (fam.) Grope de personas. Sin.: **tropa**, **tropelada**, **chorma**. 3. (demogr.) Ensèms d'individús ò de coblas considerats ensèms.

copa n.f. 1. Vèire per beure, mai larg que prefond; lo sieu contengut. 2. Recipient m'un pen ò sensa pen, larg e gaire prefond, que pòu servir per divèrs usatges. ◇ Ai cartas, una dei quatre colors dins d'unu juècs tradicionals (li autri son *bastons*, *espadas*, *deniers*). ◇ *Pilhar lo doi de copas*: S'esbinhar, s'escapar (vèn de la bríscola, juèc italian dins lo quau si lèva la carta mai bassa, lo doi de copas, per poder jugar à tres; aqueu que "pilha lo doi de copas", doncas, si mete foara dau juèc). Sin.: **auçar li bèrgolas**, **pilhar la poasta**. 3. Trofeu atribuit au vencedor d'una espròva esportiva; l'espròva ela-mema.

copa n.f.1. Accion, biais de copar quauqua ren. Sin.: **talh**, **copadura**. 2. Cen qu'es estat copat: *Una copa de boasc*. ◇ (expr.) *De marrida copa*: Que vèn à mau d'èstre copat. ◇ *Messa en copa à talh*: Senhorejament, esplechament tocant una persona, una collectivitat, un país. Sin.: **talhadís**. 3. Biais de copar: *La copa (lo talh) d'un vestit*. 4. Accion d'abatre d'aubres dins una forèst; estenduda de boasc destinada à èstre copada. 5. Representacion grafica dau dedintre d'un bastiment, d'un objècte. ◇ *Copa geologica*: Perfil establit segond un traçat lineari d'après una carta topologica e la carta geologica que li correspoande. 6. *Copa istologica*: Fina lesca d'un teissut animau ò vegetal alestida per èstre observada au microscòpi. 7. Separacion dei cartas en doi parts. ◇ *Aver una copa*: À la belòta, si di quora una color es mancanta dins lo juèc d'un jugaire.

còpa n.f. Carnsalada d'origina italiana, facha d'esquina de poarc desossada, salada e fumada.

copabòfas n.m. Caneladura practicada dins una aisina per entravar li bòfas de s'enrodelar à l'entorn d'aqueu d'aquí.

copacadena n.m. Copacircuit.

copacaulet n.m. (fam.) Sabre cort.

copacigarro(s) n.m. Instrument per talhar l'extremitat dei cigarros. Sin.: **talhacigarro(s)**.

copacircuit n.m. Aparelh destinat à copar un circuit electric quora l'intensitat li devèn tròup foarta, espec. En cas de cort-circuit. Sin.: **copacadena**.

copada n.f. Cen que si copa.

copadura n.f. Talhada, entalh. Sin.: **encisa plana**, **trencadura plana**.

copafam n.m. inv. 1. Pichina quantitat d'aliment per calmar un moment la sieu fam. 2. Remèdi per faire baissar la fam.

copafen n.m. Aisina per ressegar una pila de fen.

copafum n.m. Estrechiment d'un conduch de caminèia.

copafila n.m. Carta oficiala que dona de prioritats de circulacion.

copafuèc n.m. Espaci de terren ò obratge bastit per arrestar la propagacion d'un incendi. Sin.: **parafuèc**.

copagarganta n.m. Escanador.

copagargamèla n.m. Escanador.

copaget n.m. inv. Dispositiu (tube, pichina grasilha, etc.) adaptat à un robinet per n'en regularisar lo dèbit. Sin.: **copagiscle**, **canelon**.

copagiscle n.m. Copaget.

copaglaç n.m. Copaglaça.

copaglaça n.f. (mar.) Nau equipada d'una ròda de proa renforçada que li permete de rompre la glaça e de faire un passatge dins li mars artiqui. Var.: **copaglaç**. Sin.: **trencaglaça**.

copagòrja n.m. 1. Luèc desèrt, pas gaire esclairat, dont un risca de si faire atacar. 2. Sala de juèc dont lu jugaires novelaris si fan aver. Sin.: **escanador**, **estrangolador**.

copaide n.m. Secrecion oleoresinoa dau copaier, qu'à passat temps avia un usatge terapeutic. Var.: **copaü**.

copaier n.m. Aubre resinós d'Amèrica tropicala que produe lo copaide (Familha dei cesalpiniaceas). Sin.: **copaïfèra**.

copaïfèra n.f. Copaier.

copaira n.f. (tecn.) Màquina per copar.

copaire, coparèla n. 1. Persona que copa, talha. 2. Persona especialisada dins la copa dei vestits. Sin.: **talhaire, airitz**.

copajarret n.m. (lit.) Assassin. Sin.: **talhajarret**.

copal n.m. Resina que la prodúon divèrs aubres tropicals e emplegada per faire de vernís.

copalegumes n.m. inv. Instrument per talhar lu legumes. Sin.: **talhalegumes**, **talhaortalhas**.

copaonglas n.m. Instrument (pinça, ciseus) per talhar li onglas. Sin.: **talhaonglas**.

copapapier n.m. Coteu de la lama gaire trencanta per copar lo papier, lu fuèlhs d'un libre, per durbir li envelopas, etc. Sin.: **talhapapier**.

copapasta n.m. Coteu de fornier ò de pastissier per talhar la pasta. Sin.: **talhapasta**.

copar vt. 1. Partir au mejan d'un instrument que talha. Sin.: **talhar**, **trencar**, **troçar**, **talhonar**, **trocelar**. 2. Talhar d'après un modèle. 3. Donar d'efècte à una bala (tennis, tennis de taula). 4. Interrompre, metre fin à una continuitat: *Copar una comunicacion telefonica*. ◇ *Copar lu viures à quauqu'un*: Arrestar de lo mantenir, de li donar de sòus. 5. Faire cessar: *Copar la fèbre*, *la fam*. 6. Passar au mitan de: *Una rota que copa la forèst*. ◇ (mat.) Formar una interseccion mé: *Una drecha que copa un plan en un ponch A*. 7. Isolar, separar: *Lo maridatge l'a copat de toi lu sieus amics*. 8. Mesclar un liquide m'un autre, especialament lo vin. Sin.: **aigar lo vin**. 9. (expr.) *Copar camin a quauqu'un*: Suplantar quauqu'un à respièch d'una entrepresa, d'una tòca, d'un afaire... ◆ vi. Èstre trencant: *Un coteu que copa ben*. Sin.: **talhar**. ◇ *Copar cort à*: Abreujar, metre fin à. ◆ vt. e vi. 1. Separar un paquet de cartas en doi avant la dona. 2. Pilhar m'un atots la carta de l'adversari. ◆ vt. ind. (fam.) *Copar à quauqua ren*: L'evitar, li escapar. ◆ **si copar** v.pr. Si nafrar m'un objècte que talha. 2. Si crosar: *Doi drechas que si cópon*. 3. S'isolar: *Si copar dau monde*.

coparaíç n.m. Engenh que sièrve à talhar en lescas, en tròç, de raíç ò de tubercules destinats au noiriment dei animaus.

coparèla n.f. Cf. *copaire*.

coparòs n.m. Sulfat d'aram. Var.: **coparòsa**.

coparòsa n.f. 1. (med.) Coloracion roja de la cara, deuguda à una dilatacion dei vaisseus capillaris. 2. Sulfat d'aram. Var.: **coparòs**.

coparosat, ada adj. Que sofrisse de coparòsa. Sin.: **envinaigrat** (en parlant de la pèu).

copartatge n.m. (dr.) Comparticion, compartiment.

copartatjaire, airitz n. Copartejaire.

copartatjar vt. Copartejar.

copartejaire, airitz n. (dr.) Persona que parteja mé d'autri.

copartejar vt. (dr.) Compartir. Var.: **copartatjar**.

coparticipacion n.f. Participacion comuni d'uni personas.

coparticipant, a adj. e n. Que participa mé d'autri personas à una entrepresa, una associacion.

copat n.m. 1. Automobila cubèrta mé doi plaças e doi poartas. Var.: **coupé**. 2. Partida anteriora d'una diligença. 3. (coregr.) Pas de desgatjament que permete d'encadenar un autre pas.

copaternitat n.f. (dr.) Paternitat assumida dins li sieu consequenças legali per doi personas ò de mai.

copatèsta n.f. *Faire copatèsta*: Baissar la tèsta per evitar un còup. ◇ Juèc dins lo quau un jugaire sauta sobre l'autre plegat davant d'eu. Sin.: **sautamotons**.

copatge n.m. Accion de copar. Sin.: **talhatge**.

copaü n.m. Copaide.

copavanc n.m. Ralentissèire.

copavèire n.m. Agrion. Sin.: **escobavèire**, **domaisèla**.

copavent n.m. inv. 1. Vestit que la sieu textura s'opaua au passatge dau vent. 2. Dispositiu fach embé de tòlas en forma de V plaçat à l'avant d'un veïcule velòç per demenir la resistença de l'ària.

copec n.m. Unitat monetària russa, que vau 1/100 de roble. Var.: **kopek**.

copèla n.f. 1. Pichina copa. 2. Pichin mortier emplegat en laboratòri.

copellacion n.f. (metall.) Separar per oxidacion, à partir d'un mesclum liquide, d'elements qu'an una afinitat diferenta per l'oxigène.

copellar vt. Separar per copellacion.

copepòde n.m. *Copepòdes*: Òrdre de crustaceus de pichina talha, abondós dins lo plancton marin ò d'aiga doça.

coperla n.f. Disc larg per reculhir l'òli à la susfàcia de l'aiga.

copermutar vt. (dr.) Escambiar: *Copermutar de drechs*.

copernician, a adj. Relatiu à Copernic, au sieu sistema. – *Revolucion coperniciana*: Revolucion consecutiva au sistema eliocentric de Copernic dins la representacion dau monde; per ext., tot cambiament radical dei mentalitats à causa d'una concepcion novèla.

copet n.f. Nuca. Sin.: **coata**.

copet (à pen) loc. adv. En sautant sus un pen.

còpia n.f. 1. Reproduccion exacta d'un escrich, dau contengut d'un tèxto, d'un enregistrament, d'un objècte, etc. ◇ (cín.) Film positiu destinat à la projeccion. 2. Reproduccion d'una òbra d'art, etc. Sin.: **imitacion**, **retip**, **revèrt**. 3. Imitacion, reproduccion: *La pintura non es una còpia de la natura*. 4. À l'escòla, travalh que l'escolan rende sus un fuèlh separat: *Lo professor deu corregir li còpias*. ◇ *Bruta còpia*: Brolhon. Sin.: **assage**, **escrich emendable**. 5. Fuèlh doble de format escolan. 6. (arts graf.) Tèxto manescrich ò dactilografiat destinat à la composicion.

copiaire, airitz n. 1. Persona qu'imita servilament. 2. Escolan que còpia fraudulosament.

copiaire n.m. 1. Fotocopiaire. 2. (tecn.) Dispositiu que permete lo copiatge d'una pèça.

copiar vt. (*còpi*, classic *còpii*, corrent *copii*) 1. Reprodurre à un exemplari ò mai d'un exemplari; establir una còpia: *Copiar una recèpta de coïna*. Sin.: **transcriure**, **retipar**, **contrafaire**, **plagiar**, **parodiar**, **revertar**, **mimar**, **desgaunhar**. 2. Reprodurre una òbra originala, temptar d'imitar: *Copiar lu grands mèstres*. 3. (pej.) Imitar servilament, sensa minga originalitat. ◆ vt. ind. *Copiar sobre quauqu'un, quauqua ren*: À l'escòla ò au travalh, si servir fraudulosament dau travalh d'un autre ò de documents escrichs.

copiatge n.m. 1. Accion de copiar, d'imitar servilament ò fraudulosament. 2. (metall.) Fabricacion automatica d'una pèça identica à un modèle donat.

copier n.m. Oficier que servia lo beure à un grand personatge. Sin.: **botelhier**.

copilha n.f. (fr.) Pichina bròca metallica que mantèn un assemblatge. Var.: **gopilha**. Sin.: **claveta**.

copilhar vt. (fr.) Assemblar au mejan d'una copilha. Var.: **gopilhar**.

copilòt n. Segond pilòt.

copiós, oa adj. Abondós: *Un past copiós*.

copiosament adv. D'un biais copiós. Sin.: **abondosament**.

copista n. 1. Persona que còpia, especialament aqueu que copiava la música, de manescrichs. 2. 2. (estamp.) Obrier que còpia de clichats sus una forma d'estamparia.

coplanari, ària adj. (mat.) Que si tròva dins lo meme plan: *Doi drechas coplanari*, *de ponchs coplanaris*.

copòla n.f. 1. (arquit.) Vòuta en forma de mièja esfèra revirada ò d'iperbòla; cubertura d'aquela vòuta. 2. Partida superiora voutada d'un blindatge. Var.: **cúpola**.

copolimèr n.m. (quim.) Compauat format de macromoleculas qu'enclàuson de motius monomèrs diferents.

copolimerisacion (-izacion) n.f. (quim.) Sintèsi d'una cadena macromoleculària à partir de monomèrs diferents.

copolimerisar (-izar) vt. (quim.) faire subir una polimerisacion à.

copon n.m. 1. Metratge d'estòfa que vèn d'una pèça de teissut e generalament soldat. Sin.: **retalh**, **escapolon**, **retalhon**. 2. Bilhet qu'atèsta lo pagament d'un drech. 3. Títol d'interés jonch à una valor mobiliera, destacat de cada escadença e que dona drech à un pagament (la desmaterialisacion dei títols a fach disparéisser lo copon en tant qu'objècte fisic).

coponatge n.m. Tecnica de venda per correspondença qu'emplega de copons-respoasta.

copon-respoasta n.m. (pl. *copons-respoasta*) 1. Part d'un anonci publicitari que si destaca e si remanda per aver de documentacion. 2. Copon que permete à un correspondent estrangier d'obtenir un sageu per afranquir la sieu respoasta.

copossedir vt. (*copossedissi*) Possedir ensèms m'una persona, mé d'autri personas.

copossession n.f. Possession en comun.

copossessor n.m. Persona que copossedisse.

còpra n.f. Ametla de cocòt desbarrassada de la sieu gruèllha, dessecada e lèsta per èstre messa au molin e n'en sortir l'òli.

copresidença (-éncia) n.f. Presidença partatjada entre d'unu presidents.

copresident, a n. Persona que partatja la presidença m'una autra (mé d'autri).

coprin n.m. Fonge à lamas, dau capeu replegat còntra lo pen, que creisse sus lo fem, manjadís quora es jove (Familha dei agaricaceas). ■ Quora li lamellas son maduri, si liquefícon e làisson escampar una tencha negra que s'en pòu faire usança.

coprocultura n.f. Tecnica de laboratòri que permete la cultura e la messa en evidença dei grèlhs presents dins li femsas.

coproduccion n.f. Produccion d'un film, d'un disc, etc., assegurada per mai d'un productor; aquesta produccion.

coproductor, tritz n. Persona que coprodue.

coprodurre vt. (*coproduï*) Produrre en associacion mé d'autres.

coprofagia n.f. Ingestion dei matèrias fecali.

coprofague, aga adj. e n. Que manja li matèrias fecali.

coprofil(e), a adj. e n. 1. Que sofrisse de coprofilia. 2. (biol.) Que viu dins li matèrias fecali.

coprofilia n.f. (psiquiatria) Plaser de tocar, de sentir lu excrements.

coprolalia n.f. Tendença patologica à dire d'insanitats.

coprolit n.m. 1. (geol.) Excrement fossile. 2. (med.) Calcul dins lu excrements.

coprologia n.f. Estudi biologic dei excrements.

coprologic, a adj. Relatiu a la coprologia.

coproporfirina n.f. Cromoproteïde que provèn de l'emoglobina.

coproprietari, ària n. 1. Persona qu'es proprietària m'una autra d'una maion, d'una tèrra, etc. 2. Proprietari d'un apartament dins un immòble, una residença.

coproprietat n.f. 1. Drech de proprietat comun à mai d'una persona. 2. (per ext.) L'ensèms dei coproprietaris dins un immòble, una residença.

còps n.m. (mòt anglés) 1. Enrotlament de fieu de forma cilindrica ò cilindroconica. 2. Tube sus lo quau es fach l'enrotlament.

copsatge n.m. Fach d'enrotlar lo fieu sus un còps.

còpte, a adj. e n. Cristian d'Egipte e d'Etiòpia, que professa lo monofisisme.◆ n.m. Lenga camitosemitica que vèn de l'egipcian ancian, escricha m'un alfabet que vèn dau grèc, e que sièrve de lenga liturgica à la Glèia còpta.

copula n.f. (ling.) Mòt que liga l'atribut au subjècte d'una proposicion: *Lo vèrbo* èstre *es la copula mai frequenta*. Var.: **còpula**.

còpula n.f. Copula.

copulacion n.f. Coït. Sin.: **acoblament**.

copular vi. Coïtar. Sin.: **s'acoblar**.

copulatiu, iva adj. (ling. e log.) Qu'establisse un ligam entre de tèrmes.

copyright n.m. 1. Drech exclusiu d'un autor ò dau sieu editor sobre una òbra literària, artistica ò scientifica. 2. Marca (©) d'aqueu drech estampada dins un libre, seguida dau nom dau titulari dau drech e de l'annada de promiera publicacion.

còque n.m. (microb.) Còc.

coquefaccion n.f. 1. Transformacion dau carbon en còc, en vas claus e à temperatura auta. 2. Transformacion per cracatge de sobras lordi dau petròli en còc, gas, essença, gasòli, etc.

coquefiable, a adj. Que si pòu tranformar en còc. Var. **coqueficable**.

coquefiant, a adj. Si di dei carbons que, sota l'accion de la calor, poàdon donar un còc dei caracteristicas determinadi. Var.: **coqueficant**.

coquefiar vt. (*coquèfi*, classic *coquèfii*, corrent *coquefii*) Transformar en còc. Var.: **coqueficar**.

coqueficable, a adj. Coquefiable.

coqueficant, a adj. Coquefiant.

coqueficar vt. (*coquefiqui*) Coquefiar.

coquet, a adj. e n. Ben mes, elegant; que vòu agradar. Sin.: **aliscat**, **faròt** ◆ adj. 1. Elegant, borgés, en parlant d'un apartament, d'una maion. Sin.: **agradiu**, **polit**, **agradable**. 2. Important, en parlant d'un revengut, d'una soma. Sin.: **considerable, consequent**.

coquet n.m. Ciclamen. Sin.: **pan ponchut**.

coquetament adv. D'un biais coquet. Sin.: **aliscadament**, **farotament**.

coquetaria n.f. Caractèr, comportament d'una persona coqueta; envuèia de plàser. Sin.: **farotaria**.

coquetier n.m. Cocotiera.

coquier n.m. Pichin supoart per tenir un òu à la còca.

coquin, a n. Individú malonèste, sensa escrupule. Sin.: **gusard**, **gusardàs**. ◆ n.m. (vièlh) Amant. ◆ adj. e n. Maliciós (espec. per parlar d'un enfant). ◇ *Coquin de sòrt! Coquin de Dieu!*: Exclamacion de sorpresa d'usança en Occitània. ◆ adj. Desconvenent: *Una istòria coquina*. Sin.: **salat**, **pebrat**, **encoquinaire**.

coquina n.f. 1. Vela cairada particuliera dei *còcas*, gròssi naus de comèrci mé tres poants. 2. Vela de fortuna sus una galèra.

coquinalha n.m. Gentalha. Sin.: **gusalha**.

coquinament adv. D'un biais coquin. Var.: **coquinetament**.

coquinar vi. Menar una vida de coquin, si comportar coma un coquin. Sin.: **gusejar**.

coquinaria n.f. (lit.) Acte de coquin; mena de faire, accion, comportament d'un coquin, d'un gusard. Sin.: **gusaria**.

coquinàs, assa n. Aumentatiu de coquin.

coquinatge n.m. Vida de coquin. Sin.: **gusaria**.

coquinetament adv. Coquinament.

còr n.m. 1. (Antiqu. gr. e lit.) Ensèms dei actors que cànton ò recíton un fragment liric, comènton l'accion; aquesto fragment. 2. Grope de personas que cànton ensèms de cants liturgics ò polifonics. 3. (fig.) Ensèms de personas qu'an la mema tòca, lo meme comportament: *Lo còr dei maucontaents*. 3. (arquit.) Partida d'una glèia, en tèsta de la nau, dont si tènon lo clergat e lu cantaires. ◇ *Enfant de còr*: Enfant que sièrve la messa, assistisse lo prèire. Sin. **clerjon**, **abaton**. ◇ (fam.) *Non es un enfant de còr*: Non es una persona recomandabla. Var.: **còro**.

coraciadifòrme n.m. (zool.) *Coraciadifòrmes*: Òrdre d'aucelons (coma lo blavier).

coracoïde, a adj. e n. (anat.) *Apofisi coracoïda* ò *coracoïda*, n.f.: Apofisi dau bòrd superior de l'omoplat. ◆ adj. *Oàs coracoïde* ò *coracoïde*, n.m.: Oàs de la cencha pectorala (escapulària) dei vertebrats.

corada n.f. Lo coar, lo fetge, lu paumons e la rata d'una bèstia. Var.: **coradeta**. Sin.: **avarias**.

coradeta n.f. Corada.

coral, a adj. Plen de cordialitat. Var.: **corau**. Sin.: **cordial**.

coral n.m. Cantic d'èime liturgic destinat à la Glèia protestanta, bastit sus un tema simple desvolopat à l'unisson ò per quatre votz.

corala n.f. Associacion, grope de personas que s'acàmpon per cantar de tròç escrichs per un còro.

coralament adv. Embé cordialitat. Sin.: **cordialament**, **corosament**.

coralh n.m. 1. Animau dei mars caudi, que viu en colonias, polipe que lo sieu esquelèt calcari forma mé d'autres polipiers, per constituir d'escuèlhs. 2. Matèria que constituisse lu polipiers, emplegada en joielaria per li sieu colors variadi, dau blanc au roge. 3. Tot polipier que, coma lo coralh, forma d'escuèlhs en s'acampant mé d'autres. 4. Partida roja de la cauquilha Sant Jaume e d'unu crustaceus, que s'emplega en coïna. 5. *Sèrp coralh*: Sèrp dei regions caudi, que lo sieu còrs es anelat de roge e de negre. ◆ adj. e n.m. inv. D'un beu roge viu.

coralhier, a n. Persona que pesca ò travalha lo coralh.

coralliari n.m. *Coralliaris*: Antosoaris.

coralliera n.f. Mena de caïca en usança dins lo Levant per la pesca dau coralh.

corallifèr, a adj. Que poarta de coralhs.

coralligène, a adj. Qu'amagestra lo coralh, coma lo teissut dei polipiers.

corallin, a adj. Format de coralhs.

corallina n.f. 1. Alga roja marina calcària que forma de pichins boissons (sotaclassa dei florideas). 2. Sòrta d'agata de la color dau coralh.

coralloïde, a adj. Que la sieu bronda sembla lo coralh.

coranic, a adj. Dau Coran. – *Escòla coranica*: Dont s'estúdia lo Coran.

coratar vi. Si precipitar, anar dapertot per trovar quauqua ren. Sin.: **córrer**, **escoratar**.

coratge n.m. 1. Foarça de caractèr, fermetat davant lo perilh, la sofrença, un moment dificile à afrontar, etc. 2. Ardor à faire quauqua ren. Sin.: **alen**, **bravaria**, **andi**. 3. (fam.) *Aver lo coratge de faire quauqua ren*: Èstre capable de lo faire per cinisme, embé insensibilitat. Sin.: **fetge**, **pièch**.

coratjós, oa adj. e n. Qu'a de coratge, qu'agisse mé coratge. Sin.: **animós**, **volontós**, **valent**, **valorós**.

coratjosament adv. Embé coratge, d'un biais coratjós. Sin.: **valentament**, **afortidament**, **volontosament**, **animosament**, **valorosament**.

corau, ala adj. Coral.

còrb n.m. Còrp.

corba n.f. 1. Linha, forma corba. – Viratge d'una rota. 2. Grafic que representa li variacions d'un fenomène: *La corba dei temperaturas*. 3. (mat.) Ensèms dei ponchs dau plan ò de l'espaci que li sieu coordenadas son de foncions de la variabla reala.Var.: **curva**.

corbadura n.f. 1. Forma corba d'un objècte; part corba de quauqua ren. Var.: **corbura**. 2. (mat.) Invèrse dau rai de corbadura. ◇ *Rai de corbadura en un ponch*: Rai dau ceucle osculator en aqueu ponch.

corbadura n.f. Dolor musculària, contractura, deuguda à la fatiga ò à una malautia. Sin.: **macadura**, **endolentiment, adoloriment**.

corbam n.m. (mar.) Element de la carcassa d'una nau.

corbament n.m. Accion de corbar ò de si corbar; lo sieu resultat.

corbar vt. 1. Rendre corbe. 2. Inclinar, plegar: *Corbar l'esquina*. 2. Sotametre per la foarça: *Corbar un pòble sota lo jòu*. ◆ vi. Plegar: *Corbar sota lo pes*. ◇ (fig.)

Plegar sota la foarça, una dominacion, etc. ◆ **si corbar** v.pr. 1. Inclinar lo còrs en avant, espec. Per saludar. 2. Èstre, devenir corbe.

corbariu n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, que s'emplégon lo sieu boasc e la sieu resina (Familha dei cesalpinaceas).

corbàs n.m. Còrb.

corbassier n.m. Corbassiera.

corbassiera n.f. Luèc trevat per de corbatàs. Var.: **corbassier**, **corbatiera**, **corbiera.**

corbatàs n.m. Corpatàs.

corbatiera n.f. Corbassiera.

corbaton n.m. Pichon corbatàs.

corbe, a adj. 1. En forma d'arc. – *Linha corba*: Linha que càmbia progressivament de direccion sensa formar un angle. 2. Tir corbe: Tir fach m'un angle superior à 45°. Sin.: **tir vertical**.

corbeta n.f. 1. Reverença, cortesia exagerada. ◇ *Faire de corbetas à quauqu'un*: Li mostrar de signes exagerats de cortesia, de deferença, sobretot per n'obtenir quauqua ren. Sin.: **faire de monsenalhas**. 2. (equit.) Movement dau cavau que si cabra un pauc en plegant lu membres anteriors.

corbetaire, a n. Persona que fa de corbetas, de monsenalhas.

corbetar vt. Faire de corbetas à.

corbiera n.f. Corbassiera.

corbura n.f. Corbadura.

corcar vt. (*corqui*) 1. Metre au lièch: *Corcar un enfant*. Sin.: **ajaçar**. 2. Estendre (quauqu'un) sus lo soal, sus una susfàcia plana. 3. Metre (quauqua ren) à l'orizontala. ◆ vi. Passar la nuèch, durmir: *Non sabi dont corcar esta nuèch*. – (fam.) *Un nom à corcar foara*: Un nom malaisat à escriure ò à prononciar. ◇ (fam.) *Corcar mé quauqu'un*: Aver un rapoart sexual mé quauqu'un. ◆ **si corcar** v.pr. 1. Si metre au lièch per durmir. Sin.: **s'ajaçar**, **s'aliechar**. 2. S'estendre: *Si corcar sus lo costat*. 3. S'inclinar, si corbar: *Un aubre s'es corcat en travèrs de la rota*.

corcaria n.f. (fam. pej.) Fach de corcar, d'aver de relacions sexuali sensa amor. Sin.: **fringaria**.

corcatge n.m. Accion de si metre au lièch.

corcavestit n.m. (pl. *corcavestits*) Persona sensa travalh ni domicile, que viu sobretot de mendicitat. Sin.: **rodaire**, **baronaire**, **barrotlaire**, **barrutlaire**. ◇ (per ext.) Persona mau vestida.

corcolin n.m. Pichin auceu cambarut que viu sus li coastas (lòng de 15 cm, òrdre dei caradriidats). Sin.: **pescairòla dau pièch ros**.

corcosson n.m. Coleoptèr que fa l'òu dins li flors dei pèus, e que la sieu larvas n'en manja li granas.

corcossonar (si) v.pr. Èstre manjat per lu corcossons.

corcossonós, oa adj. Manjat per lu corcossons.

cordada n.f. Grope d'alpinistas religats au mejan d'una coarda de seguretat. Var.: **cordelada**.

cordaire, airitz n.m. Cordier.

cordalha n.f. 1. Enclaus de coarda per lo bestiari. 2. Cordatge: *Per une carga de cordalha quatre deniers (1283).*

cordar vt. (*coardi*) 1. Toàrcer en forma de coarda. 2. (lit.) Estacar m'una coarda. 3. Provedir de coardas una raqueta de tennis ò de badmintòn. Var.: **encordelar**.

cordaria n.f. 1. Mestier, comèrci dau cordier. 2. Establiment dont si fan li coardas e lu cordatges.

cordassa n.f. Gròssa coarda.

cordat, ada adj. Si di d'una raíç que lo sieu centre es vengut dur. Sin.: **fustat**.

cordat, ada adj. Qu'a la forma d'un coar, dau coar dei cartas.

cordat n.m. *Cordats*: Animaus que presènton un axe gelatinós dorsal ò *coarda*.

cordatge n.m. 1. (mar.) Coarda, cable. Var.: **cordalha**. 2. Accion de cordar una raqueta; lo sieu resultat.

cordela n.f. Coarda fina, laç.

cordelada n.f. 1. Cordada. (fig.) 2. Seguida d'objèctes enregats ò ajustats d'unu en seguida dei autres: *Una cordelada d'ísolas, de bombas.* Var.: **cordilhada**. Sin.: **ribambèla**.

cordeleta n.f. Coarda fina.

cordelier n.m. Monge francescan, fins à la Revolucion francesa.

cordeliera n.f. 1. Coarda de seccion redona, que s'emplega dins lu mòbles ò dins l'abilhament (cencha). 2. Coarda me tres grops (simbòle dei vòuts de pauretat, de castetat, d'obedissença) que lu francescans poàrton coma cencha.

cordeu n.m. 1. Pichina coarda atesada entre doi ponchs per traçar una linha drecha. Sin.: **filanha**. 2. Linha de fond per la pesca. 3. (tecn.) *Cordeu destonant*: Dispositiu de messa à fuèc compauat d'un estuch plen d'explosiu.

cordial, a adj. Coral. Var.: **cordiau**.

cordialament adv. Coralament. Sin.: **corosament**.

cordialitat n.f. Benvolença que parte dau coar; simpatia.

cordiau, ala adj. Cordial, coral.

cordier, a n. Persona que fa de coardas.

cordier n.m. Dins un violon, element dont si vènon fixar li coardas. Var.: **cordiera**.

cordiera n.f. Cordier de violon.

cordilhada n.f. Tropelada, ribambèla. Var.: **cordelada**.

cordifòrme, a adj. (didact.) Qu'a la forma d'un coar.

cordilhiera n.f. Cadena de montanha, sobretot dins lu país ispanics.

cordista n. professional dau bastiment, dau manteniment ò dau netejament, que fa de travalhs en autessa, equipat de coardas e arnescat coma un alpinista.

cordita n.f. Explosiu à basa de nitrocellulòsi e de nitroglicerina.

cordoan, a adj. e n. De Còrdoa.

cordoan n.m. Cuer de cabra ò de moton, qu'à l'origina si travalhava à Còrdoa.

còrdoba n.m. Moneda dau Nicaràgüa.

cordon n.m. 1. Pichina coarda treçada. 2. (vièlh) Coarda que servia au portier à durbir la poarta d'una

maion. 3. Riban larg que poàrton lu dignitaris d'unu òrdres. 4. (electr.) Ensèms dei conductors soples isolats. 5. Linha ordenada de personas: *Cordon de tropas, de polícia*. ◇ *Cordon sanitari*: Ensèms dei poasts de susvelhança que contraròtlon una region epidemica; dispositiu de proteccion. 6. Bòrd dei monedas. 7. (arquit.) Motladura orizontala en salhida sus un barri. 8. (geogr.) *Cordon litoral*: Sabla, grava qu'un corrent costier amolona parallelament à la coasta. 9. (anat.) *Cordon ombilical*: Ligam que contèn lu vaisseus, entre la placenta e lo fètus.

cordonar vt. Toàrcer en cordon.

cordonaria n.f. 1. Mestier, comèrci dau cordonier. 2. Botiga dau cordonier. Sin.: **sabataria**.

cordonet n.m. 1. Pichin cordon de seda, d'aur, d'argent, emplegat en decoracion. 2. Fieu de seda travalhat coma un cordon. 3. Gansa ferrada à una extremitat.

cordonier, a n. Persona que repara lu soliers. Sin.: **sabatier**, **pegòt** (pej.), **pegon** (pej.).

cordura n.f. 1. Accion, art de cordurar. Var.: **cordurada**. 2. Assemblatge de doi tròç d'estòfa cordurats à la man ò à la màquina. 3. Profession dei personas que fan de vestits. ◇ *L'auta cordura*: Ensèms dei grands sartres que créon de modèles originals presentats cada sason. ◇ *Maion de cordura*: Entrepresa d'auta cordura e de confeccion. 4. (religadura) Accion de cordurar lu quasèrns d'un libre per lo brocar ò lo religar.

cordurada n.f. Cordura.

corduranha n.f. Marca de cordura.

cordurar vt. Assemblar au mejan de ponchs fachs mé de fieu e una agulha, à la man ò à la màquina.

cordurassa n.f. Cordura de marrida qualitat.

cordurat, ada adj. 1. Assemblat mé de ponch de cordura. ◇ *Cordurat de fieu blanc*: Qu'engana degun. ◇ *Cordurat d'aur*: Totplen ric. 2. Cubèrt (de talhaduras, de cicatritz, etc.). 3. (arald.) *Pèças corduradi*: Pèças onorabli aplicadi metal sobre metal ò color sobre color.

cordurier adj. m. e n.m. *Muscle cordurier* ò *cordurier*, n.m.: Muscle plegadís de la cuèissa.

cordurier, a n. Persona que fa ò repara de vestits. Sin.: **sartre**, **cosèire**.

corè n.f. Estàtua de filha, tipica de l'art grèc arcaïc, esculptada fins au començament dau s. V av. J.-C.

corea n.f. (med.) Sindròme neurologica caracterisada per de movements bruscs e involontaris, coma dins una dança, comun à divèrsi afeccions agudi ò croniqui.

corean, a dj. e n. De Corea. ◆ n.m. Lenga parlada en Corea, transmessa au mejan d'un alfabet original.

corectopia n.f. Anomalia dau viston.

coredrama n.m. Drama coregrafic (forma creada au s. XIX).

corègi n.m. (Antiqu. gr.) Ciutadan qu'organisava m'ai sieus sòus lu còros dei concors musicals e dramatics.

coregia n.f. Foncion de corègi. ◆ pl. Acampament de coralas per de festivitats.

coregic, a adj. Si di d'un monument que lo corègi victoriós ai concors dramatics auborava.

coregrafe, a n.f. Persona que compaua de coregrafias.

coregrafia n.f. 1. Art de compauar e de reglar un balet; ensèms dei pas e dei figuras que compàuon un balet. 2. (vièlh) Notacion coregrafica.

coregrafic, a adj. Relatiu à la dança ò au balet.

coregraficament adv. D'un biais coregrafic.

coreïc, a adj. Relatiu à la corea; que sofrisse de corea.

coreïfòrme, a Que sembla la corea.

coreòpsis n.m. *Coreòpsis*: Genre de compauadas que comprèn divèrsi plantas ornamentali.

corepraxia n.f. Correccion dau viston**.**

corescòpi n.m. Aparelh per estralucar lo viston.

corescopia n.f. Examèn aprefondit dau viston.

coreuta n.m. Actor dau còro, dins lo teatre grèc.

corgoçon n.m. Cogoçon. Var.: **corcosson**.

corgosson n.m. Corgoçon.

coriaci, àcia adj. Tilhós.

coriacitat n.f. Caractèr de cen qu'es coriaci.

coriambe n.m. (metr. anc.) Pen format d'una troquea e d'un iambe.

coriandre n.m. Planta medicinala que lo sieu fruch aromatic sièrve de condiment; s'en tira un òli essencial emplegat en perfumaria (Familha dei ombellifèrs). Var.: **coliandri**.

coribant n.m. (Antiqu.) Prèire dau culte de Cibèla.

coricidi n.m. Substança que s'aplica sus lu agacins per lu destrúger.

corimbe n.m. (bot.) Inflorescença que lu sieus pedoncules an de longuessas divèrsi ma li sieu flors son toti sus lo meme plan (pomier, per exemple).

corifeu n.m. 1. Cap de còro, dins lo teatre grèc. 2. Segond escalon dins la gerarquia dau còrs de balet de l'Operà de París.

corindon n.m. (miner.) *Corindons*: Grope de pèiras formadi d'alumina (Al_2O_3), li mai duri après lo diamant, sovent precioï coma lo robin ò lo safir. ◇ Varietat granulada d'aqueu mineral, ò alumina artificiala, emplegada coma abrasiu.

corintian, a adj. e n. De Corint.

corintian n.m. Òrdre d'arquitectura de la Grècia antica (s. V av. J.-C.), caracterisat per un capiteu ornat de fuèlhas d'acant e un entaulament ricament decorat. ◆ **corintian, a** adj. Dau corintian.

corioepitelióma n.m. (med.) Tumor maligna que si forma à partir d'una degenerescença de la placenta, la mòla.

corion n.m. (biol.) Envolopa extèrna de l'embrion dei vertebrats superiors.

corisa n.f. Inflamacion de la mucoa dei fòssas nasali. Sin.: **refreiament**, **riniti**, **raumàs**.

corista n. Persona que canta dins un còro.

corja n.f. Foit.

corjada n.f. Còup de foit.

corjar vt. Foitar.

corliu n.m. Auceu escacier migrator dau bèc lòng arcat vèrs lo bas, que viu pròche dei aigas doci ò dei coastas (òrdre dei caradriidats, Familha dei escolopacidats). Sin.: **becamarina**, **becarèu**.

corma n.f. Aresta (de teulissa) Var.: **cormiera**.

corme n.m. 1. Cima, apogeu. 2. Cresta dei teules. Var.: **cormiera**.

cormiera n.f. Aresta (de teulissa) Var.: **corme**.

cormoran n.m. Auceu palmipède que viu pròche dei coastas, dau plumatge escur (long. 60 à 80 cm). Sin.: **magron**, **coarpmarin**.

còrn n.m. [‘kɔr] 1. Instrument de música à vent, de coire ò de loton, compauat d’una embocadura e d’un tube conic enrotlat sus eu meme e que si finisse m’un pavilhon que s’alarga. ◇ *Còrn de caça*: Tromba que s’emplega à la caça à córrer. ◇ *Còrn cromatic*: Còrn d’orquèstra, equipat d’un sistema de pistons que permete de sonar li gammas cromatiqui. 2. *Còrn anglés*: Autbòi alto. 3. Caduna dei brancas dau boasc d’un cèrvi. ◇ *Cèrvi dètz còrns* ò *dètz-còrns*, n.m.: Cèrvi de sèt ans.

còrn n.m. Bana.

còrna n.f. 1. Bana (1 e 2). 2. Substança qu’es producha per l’epidèrma, que constituisse li banas dei animaus e s’emplega industrialament: *Un penche de còrna*. 3. Substança dura que constituisse l’ongla dau pen dei ongulats. 4. Callositat de la pèu. 5. Tromba facha d’una bana animala. 6. Fruch dau còrni. 7. *Còrna d’abondança*: Craterèla.

cornac n.m. Aqueu qu’es encargat de s’ocupar d’un elefant e de lo menar.

cornacar vt. (*cornaqui*) Menar (un elefant). ◇ (per ext., fam.) Menar quauqu’un, li servir de guida.

cornacea n.f. *Cornaceas*: Familha de plantas dialipetali, coma lo còrni.

cornacha n.f. 1. (anat.) Dins l’òme e d’unu vertebrats, canal, mantengut dubèrt per d’aneus de cartilatge, que fa comunicar la laringe m’ai bronquis e sièrve au passatge de l’ària. 2. Dins lu insèctes e lu aracnides, tube ramificat que mena l’ària ai organes. 3. (bot.) Vaisseu perfach dei plantas vasculari. 4. Passeron vesin dei coarps, ma plus pichin, que si noirisse d’insèctes e de pichins rosigaires. Sin.: **gralha**.

cornada n.f. Còup de còrna. Var.: **cornadura**.

cornadura n.f. Cornada.

cornaire, airitz n. Persona que bufa dins un còrn.

cornal, a adj. Coguu, banarut (2).

cornala adj. e n. Frema engana per lo sieu espós. Sin.: **banuda**, **cornuda**.

cornalha n.f. Li còrnas, d’una mena generala.

cornaliera n.f. Corniera (d’una teulissa).

cornalina n.f. Calcedòni roge. Sin.: **corniòla**.

cornament n.m. 1. (vièlh) Zonzon dins l’aurelha. 2. (mús) Son que soarte d’un tube d’òrgue mau obturat.

cornar vi. (*còrni*) Sonar dau còrn, de la tromba. ◆ vt. Plegar quauqua ren en forma de bana: *Cornar una pàgina, un libre*.

cornareda n.f. Boasc de corniers.

cornassa n.f. Còrna grandassa. Sin.: **banassa**.

cornat, ada adj. 1. De la natura d’una còrna. 2. Qu’a la forma d’una còrna.

cornau, ala adj. Banarut (2). Sin.: **coguu**.

cornea n.f. Partida anteriora transparenta dau glòbe oculari, en forma de calòta esferica un pauc salhenta, que constituisse lo prolongament anterior de l’esclerotica.

cornean, a adj. Relatiu à la cornea. ◇ *Lentilhas corneani*: Vèires de contacte aplicats sus la cornea.

corneïti n.f. Enflarament de la cornea. Sin.: **queratiti**.

cornejar vt. Picar m’ai còrnas.

cornelian, a adj. 1. Relatiu à l’òbra, à l’escriptura de Corneille. 2. Si di quora la grandessa d’una passion e l’onor d’un dever s’opàuon. 3. *Eròi cornelian*: Que fa passar lo dever avant tot.

còrner n.m. 1. Au balon, fach per un defensèire de mandar lo balon foara darrier de la sieu linha. 2. Còup de pen que si tira per remetre lo balon en juèc: *Tirar un còrner*. Sin.: **tir de canton**.

cornet n.m. 1. (ancian.) Pichina tromba que semblava una còrna. 2. *Cornet à pistons*: Instrument à vent de coire, à embocadura, provedit de pistons, que la sieu sonoritat doça es entre aquela dau còrn e aquela de la trompeta. 3. Persona que soana dau cornet. 4. Embalatge de papier rotlat en forma de còne; lo sieu contengut. Var.: **cornucho**. 5. Bescuèch rotlat en forma de còne, dont si mete la glaça en bolas. 6. (anat.) Caduna dei tres lamas ossoï dei fòssas nasali, enrotladas sus eli-memi. 7. (radiotecn.) Antena constituida per l’extremitat alargada d’una guida. 8. *Cornet per lu dats*: Mena de gòt per li agitar lu dats denant de lu lançar sus lo tapís.

corneta n.f. 1. Cofa que poàrton d’uni mónegas. 2. Lachuga d’estiu. 3. Lòng pavilhon de marina, mé doi còrnas. 4. (anc.) Poarta estendard de cavalaria.

cornetaire, airitz n. Cornetista.

cornetista n. Persona que soana lo cornet. Sin.: **cornet**.

còrni n.m. Pichin aubre comun dei boascs e dei baranhas, dau boasc dur (Familha dei cornaceas). Var.: **cornier**. Sin.: **sanguinhòu**.

corniau adj. e n.m. Varietat d’olivier.

corniala adj. e n.f. Varietat d’oliva.

cornic, a adj. Dau país de Cornoalhas.

corniç n.f. 1. Brave escarpament rocalhut. 2. Ensèms de motladuras salhentas d’un edifici, d’un mòble, etc.Var.: **cornís**, **cornisson**, **corniçon**.

corniçon n.m. Corniç.

cornier, a adj. Qu’es à l’angle de quauqua ren. Sin**.: cantonier**.

cornier n.m. Còrni. ◆ n.m. e adj. m. Si di d’un aubre que senhala lo bòrd d’una copa dins una forèst.

corniera n.f. 1. Barra metallica assemblada en T, en L ò en V. 2. Reng de teules plaçats à la jontura dei pendas per laissar s’escórrer l’aiga. 3. (arquit.) Pòrtegue que forma un passatge cubèrt au planpen dei maions e costeja la plaça principala d’una bastida.

cornilhon n.m. Prolongament ossós dau crani d’unu romegaires, que sièrve d’esquelèt ai banas.

corniòla n.f. Cornalina.

cornís n.f. Corníç.

cornisson n.m. Corniçon.

cornista n. Persona que soana lo còrn.

còrno n.m. Mollusc gastropòde dei coastas de l’Atlantic. ◇ *N’i acapir un còrno*: Ren li capir. Sin.: **N’i acapir une destrempa**, **n’i acapir que mèrda**, **mofa**, **vinaigre**.

cornucho n.m. 1. Cornet de papier. 2. Cauquilhatge manjadís, finda sonat *litorina*.

cornuda n.f. 1. Vas dau coal estrech e corbat, emplegat en quimia per la destillacion. 2. (tecn.) Forn industrial de forma semblabla. 3. En pastissaria, mena de fogaça que si fa especialament per Pascas.

cornut, uda adj. 1. Qu'a de còrnas. 2. Banarut (2).

còro n.m. Còr.

corobier n.m. Blasinier. Sin.: **saugràs, avelatier**.

corografia n.f. Descripcion generala d'un país.

corografic, a adj. Relatiu à la corografia.

coroïda n.f. (anat.) Membrana pigmentada e vascularisada de l'uèlh, entre la retina e l'esclerotica, que si contunha en avant per l'iris.

coroïdeu, ea adj. De la coroïda. Var.: **coroïdian**.

coroïdian, a adj. Coroïdeu.

coroïditi n.f. Inflamacion de la coroïda.

coròlla n.f. 1. (bot.) Ensèms dei petales d'una flor, sovent totplen colorits. 2. Mena de dança. 3. Trenela enrodada à l'entorn de la tèsta.

corollari n.m. Consequença necessària e evidenta. ◇ (mat., log.) Proposicion que si pòu dedurre directament d'una proposicion ja demostrada.

corologia n.f. Estudi de la reparticion dei èstres vivents sus la Tèrra.

corona n.f. 1. Ceucle metallic preciós que si poarta sus la tèsta en signe d'autoritat: *La corona dau rèi*. 2. Dinastia sobeirana; Estat sota l'autoritat d'un rèi ò d'un emperaire: *La Corona d'Anglatèrra*. 3. Ceucle de flors ò de fulhatge que si poarta sus lo front coma prèmi, coma recompensa: *Una corona d'abaguier*. 4. *Tripla corona*: Tiara pontificala. 5. Ensèms dei flors e fuèlhas dispauats en ceucle: *Corona de moart*. 6. Objècte circulari en forma de corona. 7. Capsula de metal ò de ceramica que recuèrbe la partida vesibla d'una dent (dicha *corona*) degalhada. 8. Unitat monetària (actuala ò anciana) d'unu país (Islàndia, Norvègia, etc.). 9. *Corona solària*: Region extèrna de l'atmosfèra dau Soleu, gaire densa. 10. Tonsura monacala. 11. Sobran d'un pen d'un cavau. 12. Plafond d'una galaria de mina. 13. (mat.) *Corona circulària*: Susfàcia compresa entre doi ceucles coplanaris e concentrics. 14. Papier que portava una corona en filigrane, dei dimensions de 36 x 46 cm en papetaria e de 37 x 47 cm en edicion. 15. Autre nom dau *pelin*, fond d'una sàvega.

coronacion n.f. Coronament.

coronal, a adj. 1. Qu'a la forma d'una corona. 2. (astron.) Que pertòca la corona solària. 3. (anat.) Situat relativament pròche de la corona d'un organe, en particulier d'una dent. ◇ *Oàs coronal*: Oàs frontal. ◇ *Sutura coronala*: Qu'unisse l'oàs frontal ai oàs parietals. 5. (ling.) Si di d'un son articulat au mitan de la corona de la lenga. Var.: **coronau**.

coronament n.m. 1. Accion de coronar; fach d'èstre coronat. ◇ Ceremònia per coronar un monarca ò investir un papa. Var.: **coronacion**. 2. (fig.) Acabament complet d'una granda entrepresa: *Veirèm lo coronament dei noastres esfoarç*. Sin.: **capitada**, **afortiment**, **trionfe**, **benanança**. 3. Element decoratiu que garnisse la partida superiora d'un edifici, d'un mòble, etc.

coronar vt. 1. Metre una corona sus la tèsta, coma ornament ò coma recompensa. ◇ Faire devenir rèi oficialament. Var.: **encoronar**. 2. (fig.) Recompensar m'un prèmi: *Aqueu roman es estat coronat dins un concors*. 3. Formar la partida superiora de quauqua ren. – Èstre dispauat à l'entorn de quauqua ren: *Lu barris que corónon la vila*. 4. (fig.) Constituir l'acabament, la conclusion: *Aquò corona la sieu carriera*. 5. Rebrondar la tèsta d'un aubre en li donant una forma. ◆ **si coronar** v.pr. Si ferir au genolh, en parlant d'un cavau.

coronari, ària adj. 1. (lit.) D'una corona. 2. (anat.) Si di d'una formacion (ligaments, nèrvi, etc.) dispauada coma una corona à l'entorn d'un organe. ◇ *Artèria coronària* ò *coronària*, n.f.: Caduna dei doi artèrias que nàisson de l'aòrta e poàrton au muscle cardiac lo sang necessari au sieu foncionament.

coronària n.f. Artèria coronària.

coronarian, a adj. Dei coronàrias.

coronariti n.f. Malautia inflamatòria dei artèrias coronari.

coronarografia n.f. Radiografia dei artèrias coronari sota produch de contraste.

coronaropatia n.f. Afeccion dei artèrias coronari.

coronat, ada adj. 1. Qu'a augut un prèmi, una recompensa. 2. Qu'a recevut la corona reiala ò imperiala. ◇ *Tèsta coronada*: Sobeiran, sobeirana. 3. *Cavau coronat*: Cavau que s'es fach una plaga au genolh en tombant. ◇ (fam.) *Genolh coronat*: Marcat d'una escarchadura.

coronau, ala adj. Coronal.

coronavirus n.m. Nom que si dona ai virus à ARN frequents, que son responsable d'infeccions digestivi e respiratòri per l'òme e l'animau.

corondat n.m. Refend.

corondatge n.m. Bastison de pans de barris en fusta dont lu espacis vuèis son emplenats mé de maçonaria. Sin.: **garlandatge**.

coroneta n.f. Corona.

coroneu n.m. Coloneu.

coronografe n.m. (astron.) Luneta per l'estudi e la fotografia de la corona solària en defoara dei eclipsis totals dau Soleu.

corós, oa adj. Brilhant, lusent. Sin.: **net**, **lisquet**, **ben vestit**, **elegant**.

corosament adv. D'un biais corós. Var.: **coralament**, **cordialament**, **elegantament**.

corossolier n.m. Anonacea arborescenta dei Tropics que florisse tota l'annada e que porgisse de corossòus.

corossòu n.m. Gròs fruch tropical, refrescant, cubèrt de ponchas.

corozo n.m. (mòt esp.) Substança foarça dura, blanca, que forma l'albumèn dei granas d'un paumolier d'Amèrica tropicala (*fitelefàs*) que sièrve en particulier à faire de botons. Sin.: **ivòri vegetal**.

còrp n.m. Autre nom dau *corpatàs*. Var.: **còrb**, **corbàs**.

corp n.m. Gròssa pèira, pèça de boasc ò de metal en salhida sus lo parament d'un barri, per suportar una carga (un cabrilhon, per exemple).

corpa n.f. Colpa.

corpatàs n.m. 1. Auceu de l'emisfèri Nòrd, dau plumatge negre, devengut rare (fins à 1 m de larguessa, Familha dei corvidats). 2. (corrent) Pichin corvidat dau plumatge negre, coma la cornacha. Var.: **còrb**, **corbatàs**, **corbàs**, **còrp**.

corpatiera n.f. Luèc dont li a totplen de corpatàs. Var.: **corbatiera**, **corbassiera**, **corbiera**.

còrpia n.f. Nom d'una sòrta de fòuca.

corpora n.f. Corpulença.

corporacion n.f. Ensèms dei personas qu'an la mema profession. Sin.: **frairia**.

corporal, a adj. 1. Relatiu au còrs uman; fisic, carnal. ◇ (psicol.) *Esquema corporal*: Imatge que cadun si fa dau sieu còrs. ◇ *Art corporal*: (en anglés: *body art*) Forma d'art contemporaneu que pilha lo còrs de l'artista coma materiau. 2. (dr.) *Ben corporal*: Ben qu'a una existença materiala, per oposicion au *ben incorporal* (lu drechs d'autor, per exemple). Var.: **corporau**.

corporal n.m. Linge sacrat, que lo prèire li paua sobre l'ostia e lo calici. Var.: **corporau**.

corporalament adv. D'un biais corporal; fisicament, materialament.

corporalitat n.f. Materialitat.

corporança n.f. Corpulença.

corporent, a adj. Corpulent.

corporatisme n.m. 1. Aparament exclusiu dei interès d'una categoria determinada de travalhaires. 2. Doctrina economica e sociala que preconisa la creacion d'institucions professionali corporativi representadi pròche dei poders publics.

corporatista adj. e n. Que pertòca ò sostèn lo corporatisme.

corporatiu, iva adj. Relatiu à una corporacion.

corporatura n.f. Corpulença.

corporau, ala adj. Corporal.

corporau n.m. Corporal.

corpulença n.f. 1. Amplessa, volume dau còrs: *Una persona de foarta corpulença*. 2. Tendença à l'obesitat. Var.: **corporança**.

corpulent, a adj. Qu'a una foarta corpulença. Var.: **corporent**, **corporatura**.

còrpus n.m. (didact.) Ensèms de tèxtos, de documents qu'une tradicion fornisse ò que son recampats per un estudi, en particulier un estudi lingüistic.

corpuscule n.m. 1. Element pichinet de la matèria; còrs minuscule. ◇ (vièlh, fis.) Particula. 2. (sc. de la v.) Organe globulós e de pichina talha. ◇ (anat.) *Corpuscule dau tact*: Receptor sensorial sensible ai modificacions de pression.

corpusculari, ària adj. Relatiu ai corpuscules, ai atòmes. ◇ (fis.) *Teoria corpusculària*: Que suspaua una discontinuitat de la matèria, de l'electricitat, dau lume, etc. (per op. à *ondulatòria*).

corpus Domini n.m. (latin) Lo còrs dau Crist. Sin.: **ostia**.

corput, uda adj. Corpulent.

corqueta n.f. 1. Banqueta ò lièch escamotable per durmir, dins un compartiment de camin de fèrre. 2. Lièch dins una cabina de nau. Sin.: **jacenta**.

corra n.f. Barrolatge.

corral n.m. 1. Pargue dont si clàuson li vacas, li feas, etc.... 2. En Amèrica, ai Estats-Units, pargue per embarrar lu cavaus e lu bòus.

corrasion n.f. (geomorf.) Travalh d'erosion que lo vent cargat de sabla fa dins li regions desertiqui.

corrataria n.f. 1. Industria qu'alestisse li pèus. Establiment dont s'alestísson li pèus. 3. Luèc dont òbra lo corratier.

corratatge n.m. 1. Alestiment e tractament dei pèus. Sin.: **ruscatge**. 2. Profession dau corratier. 3. Remuneracion deuguda à-n-un corratier, à-n-un agent de cambi.

corratejar vi. S'entrevar de corratatge.

corratier, a n. 1. Persona que sièrve d'intermediari dins d'operacions comerciali. 2. Persona que tracta e alestisse li pèus. Sin.: **censal**, **censau**.

correccion n.f. 1. Accion de corregir un escrich (exercici, dever, letra, etc.). 2. Castic corporal; còups donats à quauqu'un. ◇ (fam.) Desfacha sevèra. Sin.: **castigada**, **frandacion**, **plumada**, **fretada**, **rasclada**, **forra de còups**. 3. Caractèr de cen qu'es corrècte; qualitat d'una persona corrècta. Sin.: **saupre-viure**, **creança**, **cortesia**, **benestança**, **gaube**, **gaubi**. 4. Contraròtle de la composicion d'un tèxto destinat à èstre estampat, mé l'indicacion e la rectificacion dei errors; caduna dei indicacions portadi. 5. Compensacion artificialament portada à una deca fisica (la vesion, en particulier).

correccional, a adj. (dr.) Relatiu ai delictes (per op. ai contravencions e ai crimis). ◇ *Tribunal correccional* ò *correccionala*, n.f.: Tribunal encargat dei delictes. Var.: **correccionau**.

correccionala n.f. Tribunal correccional.

correccionalement adv. D'un biais correccionau.

correccionalisacion (-izacion) n.f. (dr.) Accion de correccionalisar; lo sieu resultat.

correccionalisar (-izar) vt. (dr.) Rendre un crimi justiciable dei tribunals correccionals en lo convertissent en delicte, per via legala ò judiciària.

correccionalitat n.f. Natura d'un afaire que depende dei atribucions de la justícia correccionala.

correccionau, ala adj. Correccional.

correctament adv. D'un biais corrècte. Sin.: **condrechament**.

corrècte, a adj. 1. Confòrme ai règlas, ai gusts, ai convenenças: *Un estile corrècte*. Sin.: **condrech**. 2. D'una qualitat mejana: *Un dever corrècte*.

correctiu, iva adj. Que tende à corregir.

correctiu n.m. 1. Remarca, prepaus que tempera una afirmacion; messa au ponch per corregir un enonciat desgaubiat. Sin.: **rectificatiu**. 2. (inform.) Complement de programa que permete de corregir un defaut de foncionament.

corrector, tritz n. Persona que corregisse (d'espròvas d'estamparia, de còpias d'examèn, etc.). ◆ adj. Que lo sieu efècte es de corregir: *De vèires correctors*. Var.: **corregidor**, **corregèire**.

corredís, issa adj. 1. Qu'esquilha sus de colissas. Sin.: **colador**, **coladís**, **corrent**. Var.: **corredor**. 2. *Grop corredís*: Que si pòu sarrar ò dessarrar sensa si desfaire.

corredor n.m. 1. Passatge estrech ò desgatjament dins un apartament, una maion, un luèc public, etc. 2. Passatge estrech entre doi regions, doi país: *Lo corredor rodanenc*. ◇ Passatge entre doi montanhas. Var.: **correu**. – (espec.) *Corredor d'avalanca*: Porcion ravinada d'una montanha, que li avalancas seguísson. 3. Zòna d'una pista d'atletisme entre doi linhas parallèli, dont cada concurrent deu restar pendent la corsa. ◇ Zòna laterala d'un cort de tennis, que s'emplega exclusivament per lu dobles. ◇ *Corredor de deneda*: Espaci delimitat dins una nadadoira au mejan de regas de flotadors, reservat ai denedaires per l'adestrament e la competicion. 4. *Corredor aerenc*: Itinerari que lu avions dévon seguir. 5. *Corredor d'autobús*: Part de la cauçada reservada ai transpoarts publics e ai servici de secors. Var.: **corridor**. 6. (mar.) Espaci situat entre doi poants. Sin. **entrepoant**. 7. (mar.) Rua.

corredor, eiritz n. Esportiu que corre (à bicicleta, à pen). Var.: **corrèire**.

corredor, eiritz adj. Corredís.

corregèire, eiritz n. e adj. Corrector.

corregible, a adj. Que pòu èstre corregit. Var.: **corrigible**.

corregidor n.m. (mòt espanhòu) Ancianament, promier oficier de justícia d'una vila espanhòla.

corregidor n.m. (inform.) Logicial que corregisse automaticament li errors d'un tèxto: *Corregidor ortografic, corregidor gramatical*.

corregir vt. (*corregissi*) 1. Faire disparéisser lu defauts, li errors de; repassar per rendre corrècte, per melhorar. ◇ Rectificar (una error, una deca). 2. *Corregir un dever, un exercici, una còpia*: Li metre una nòta après aver senhalat li errors. 3. Demenir, limitar (un trach excessiu). 4. Donar una correccion (à quauqu'un). Sin.: **castigar**, **satonar**. ◆ **si corregir** *(de)* v.pr. Si desfaire *(de)*: *Si corregir d'un vici*.

corregit n.m. Solucion tipe d'un exercici, d'un dever.

correguda n.f. Envaïment, generalament de durada corta, d'un grope armat foarça mobile. Var.: **encorreguda**, **ràzzia**.

corrèia n.f. 1. Benda d'un materiau sople (cuer, tela, etc.) per ligar, estacar ò sarrar quauqua ren. 2. Benda sopla barrada que sièrve à transmetre un movement de rotacion d'un aubre à un autre. ◇ (fig.) *Corrèia de transmission*: Persona, organisme que transmete li directivas d'un superior, d'un autre organisme.

correion n.m. Pichina corrèia.

correiós, oa adj. 1. Dur sota la dent coma lo cuèr. 2. Tilhós, entestardit en parlant d'un aversier.

corrèire, eiritz n. Persona que participa à una corsa. ◇ Persona ò bèstia que corre vito.

correjana n.f. Peis de la Familha dei ofiidats (*ophidion rochei*).

correjòla n.f. Planta volubila de la Familha dei convulvaceas, frequenta dins li baranhas, dont duèrbe li sieu flors en forma de tortairòu, sovent blanqui). Var.: **corriòla**.

correlacion n.f. Dependença recipròca de doi fenomènes que vàrion dins lo meme temps, que son foncion un de l'autre, qu'evòcon ò manifèston un ligam de causa à efècte. ◇ (estad.) *Coeficient de correlacion*: Indici que mesura lo niveu de ligason entre doi variablas. ◇ Ligam logic.

correlacional, a adj. Que pertòca una correlacion. Var.: **correlacionau**.

correlacionau, ala adj. Correlacional.

correlar vt. (*corrèli*) Metre en correlacion.

correlat n.m. (didact.) Objècte en correlacion m'un autre.

correlat, ada adj. (estad.) *Variablas correladi*: Estatisticas que presènton una interdependença non foncionala caracterisada per un coeficient de correlacion.

correlatiu, iva adj. Qu'es en relacion m'una autra caua. ◇ (ling.) Si di de doi tèrmes qu'articúlon doi membres interdependents d'una frasa (ex.: *tròup... per*). ◆ n.m. Tèrma correlatiu.

correlativament adv. D'un biais correlatiu.

correlator n.m. Organe de calcul analogic que fornisse la foncion de correlacion d'una variabla m'ela-mema ò m'una autra variabla.

correligionari, ària n. Persona de la mema religion.

correlís n.m. Beca marina. Var.: **correliu**, **corliu**.

correliu n.m. Beca marina. Var.: **correlís**, **corliu**.

corrença n.f. Emission frequenta de femsas liquidi. Var.: **escorrença**, Sin. (pop.): **caganha**, **foira**, **correnta**.

corrent, a adj. 1. Abitual, ordinari, quotidian. ◇ *Prètz corrent*: prètz abitual. 2. *Aiga correnta*: Aiga que s'escorre; aiga que li canalisacions distribuísson dins una abitacion. 3. Qu'es en cors, que non es acabat au moment que si parla: *Lo mes corrent, l'annada correnta*. 4. *Ornament corrent*: Motiu decoratiu que revèn en seguida lineària.

corrent n.m. 1. Movement, desplaçament d'una massa d'aiga dins una direccion donada: *Denedar còntra corrent*. Sin.: **denedar còntra sobèrna**. ◇ *Corrent de marea*: Corrent provocat per la marea pròche dei coastas. ◇ *Corrent marin ò oceanic*: Movement qu'estirassa de massas d'aiga enòrmi à la susfàcia dei oceans e en prefondessa. ◇ (fig.) *Remontar lo corrent*: Faire faça à una marrida passa. 2. *Corrent d'ària*: Ària que si desplaça entre doi luècs. Sin.: **tiravent**. 3. Desplaçament de cargas electriqui dins un conductor. ◇ *Corrent alternatiu*: Corrent periodic que la sieu valor dins lo temps es nulla. ◇ *Corrent continú*: Corrent constant dins lo temps. ◇ *Corrent d'induccion*: Corrent que naisse dins una massa metallica conductritz que si desplaça dins un camp magnetic. ◇ *Corrents de Foucault*: Corrents induchs dins li massas metalliqui plaçadi dins un camp magnetic. ◇ *Corrent portaire*: Corrent alternatiu de frequença elevada, qu'es modulat per transmetre de

senhaus. 4. Passatge d'un periòde donat, cors dau temps: *Dins lo corrent dau mes, de la setmana*. Sin.: **debanada**, **debanament**. 5. Movement d'ideas ò de sentiments: *Un corrent d'opinion*. 6. *Tenir, metre au corrent (de)*: Informar *(de)*. Sin.: **assabentar**, **tenir / metre au fieu**. ◇ *Èstre au corrent*: Èstre informat. Sin.: **èstre assabentat**, **èstre sapient**, **èstre au fieu**.

correnta n.f. 1. Anciana dança à tres temps. 2. (pop.) Diarrea.

correntament adv. 1. Facilament, rapidament: *Sabi lièger correntament*. 2. D'un biais abitual, ordinari: *Una expression que s'emplega correntament*.

correntin n.m. Auceu escacier que viu au bòrd dei aigas e ivèrna dins li regions caudi (òrdre dei caradriidats): *correntin blond*, *pichon correntin*. ◇ *Correntin dei cambas rossi*: Escacier de 30 cm d'autessa, que nida dins li palús e sus li coastas (òrdre dei caradriidats).

correntin n.m. Òme que cèrca d'aventuras embé li fremas. Sin.: **levafauda**, **filhassier**, **fotegús, putanier**.

correntina n.f. 1. Pichina corsa. 2. Frema que cèrca d'aventuras amoroï. Sin.: **patrassiera**, **gandaula**, **garça**, **putaniera**, **putassiera**.

córrer vi. 1. Si desplaçar rapidament d'un luèc à un autre en desplaçant alternativament li cambas (ò li patas per una bèstia). ◇ Participar à una espròva de corsa à pen, en bicicleta, en veitura, etc. ◇ *Mandar córrer*: Si desbarrassar (de quauqu'un) sensa gaire de regards (espec. quauqu'un que vèn demandar un servici, una ajuda). Sin.: **mandar au diau**, **mandar pàisser**, **mandar au boasc**. 2. Si precipitar, anar dapertot per trovar quauqua ren. Sin.: **coratar**, **escoratar**. ◇ (fam.) *Córrer après quauqu'un, quauqua ren*: Temptar d'agantar quauqu'un, d'obtenir quauqua ren. ◇ *Poades totjorn córrer!*: Auràs ren en despièch dei tieus esfoarç, de la tieu insistença. ◇ (fig.) *En corrent*: Leu leu, à la lèsta. 3. S'esparpalhar, circular: *Una informacion que comença à córrer*. 4. Passar, seguir lo sieu cors: *Lo temps corre tròup leu!* ◇ *Laissar córrer*: Laissar faire. Sin.: **laissar búlher**. 5. Traversar rapidament: *Un refreniment que corre dins l'esquina*. 6. Si desplaçar en parlant de l'aiga d'un fluvi, d'una ribiera. Var.: **escórrer**. ◆ vt. 1. Participar à (una corsa): *Córrer un 100 mètres*. 2. Percórrer: *Córrer lo monde*. 3. Èstre expauat à: *Córrer un risc*. 4. Frequentar, trevar un luèc: *Córrer lu negòcis*. 5. Perseguir, à la caça: *Córrer una lèbre*.

córrer n.m. Corsa (emplec substantivat dau vèrbo).

corresian, a adj. e n. De Corresa.

correspoandre vi. 1. Èstre en comunicacion, en correspondença. 2. Entretenir de relacions epistolari, telefoniqui, per internet. ◆ vt. ind. *(à)* 1. Èstre conforme à: *Aquò correspoande à la veritat*. 2. Èstre dins un rapoart de simetria, d'equivalença; èstre en relacion mé: Lo grade de luectenent de vaisseu correspoande à-n-aqueu de capitani dins l'armada de tèrra.

correspondença (-éncia) n.f. 1. Rapoart de conformitat, de simetria, d'armonia, de concordança. 2. Escambi de letras, de corriers electronics; aqueli letras, aquelu corriers. 3. Concordança d'oraris entre doi mejans de transpoart; mejan de transpoart que lo sieu servici es establit en foncion d'un autre: A*sperar la correspondença*. 4. (mat.) Relacion generala entre doi ensèms.

correspondencier, a n. Persona emplegada à la correspondença dins una entrepresa comerciala.

correspondent, a adj. 1. Que correspoande à quauqua ren, à quauqu'un. 2. (au pl.) Que manifèston una relacion de correspondença: *D'ideas correspondenti*. ◆ n. Persona que correspoande m'una autra per corrier, telefòne, etc. ◇ (espec.) Si di d'un escolan que correspoande m'un escolan d'una autra escòla, en particulier estrangiera.

corresponsabilisacion (-izacion) n.f. Fach de rendre corresponsable.

corresponsabilisar (-izar) vt. Rendre corresponsable.

corresponsabilitat n.f. Corresponsabilitat.

corresponsable, a adj. e n. Que partatja la responsabletat de quauqua ren.

corresponsabletat n.f. Responsabletat partatjada. Var.: **corresponsabilitat**.

correu n.m. Corredor de montanha.

corrida n.f. (mòt espanhòu) Corsa de taurs dins la quala la bèstia es tuada à la fin.

corrièger vt. Corregir.

corridor n.m. Corredor.

corriel n.m. Corrier electronic. Sin. (angl.): **e-mail**, **email**.

corrier n.m. 1. Correspondença (letras, messatges, paquets) recevuda ò mandada. ◇ Totalitat dei letras e messatges qu'una persona escriu ò receup. ◇ (inform.) *Corrier electronic*: Corrier mandat per internet. Sin.: **email**, **corriel**. 2. Rubrica d'un jornal dedicada à de nòvas especiala: *Corrier dei lectors*, *corrier dau coar*. 3. (anc.) Òme encargat de portar lo corrier: *Un corrier dau rèi*.

corriera n.f. (it.) Diligença.

corrierista n. Jornalista que tèn una rubrica, un corrier literari, teatral, etc. ◇ (espec.) Jornalista que tèn lo corrier dei legèires. Sin.: **cronicaire**.

corrigible, a adj. Que pòu èstre corregit, modificat. Var.: **corregible**.

corriòla n.f. Correjòla.

corroada n.f. Corrogada. Var.: **corvada** (fr.).

corroboracion n.f. (rare) Accion de corroborar, de confirmar. Sin.: **confoartament**, **refortiment, afortiment**.

corroborant, a adj. Que confirma.

corroborar vr. (*corrobòri*) Servir de pròva, de confirmacion à (un prepaus, un fach): *La deposicion dau testimòni corrobòra la declaracion de la victima*. Sin.: **confortar**, **refortir**, **afortir**.

corroç n.m. (lit.) Ràbia, bila.

corroçar (lit.) Embilar. ◆ **si corroçar** v.pr. S'embilar.

corroçat, ada adj. (lit.) Embilat.

corrogada n.f. 1. Prestacion obligatòria d'utilitat publica. 2. (ist.) Travalh à gratis que lo paisan devia au senhor ò au rèi. 3. Trabalh penós impauat.: *Corregir li*

espròvas d'un diccionari es una corrogada. Sin.: **fatiga**. 4. Travalh dins l'interès comun per lu membres d'una comunautat (espec. militaris). Var.: **corroada** (classic), **corvada** (fr.).

corrolhaire, airitz n. Persona qu'aprèsta lo cuer. Sin.: **curatier**, **coratier**.

corrolhar vt. 1. Adobar (lo cuer). Sin.: **conchar**, **ruscar**. 2. (metall.) Modificar la forma d'un metal, d'un aliatge, à caud. 3. (fust.) Desgrossir (una pèça de boasc).

corrolharia n.f. 1. Preparacion dei cuers après lo tanatge. 2. Atalhier dau corrolhaire. Sin.: **curataria**, **corataria**.

corrolhat, ada adj. Qu'a subit un corrolhatge.

corrolhatge n.m. 1. Travalh d'assopliment dau cuer. Sin.: **ruscatge**. 2. (metall.) Operacion de desformacion à caud d'un metal ò d'un aliatge. 3. (fust.) Accion de desgrossir una pèça de boasc en vista dau sieu usinatge definitiu.

corrompedor, eiritz n. Corrompèire.

corrompèire, eirèla adj. e n. Corruptor. Var.: **corrompedor**.

corrompement n.m. Corrupcion.

corrompitor, tritz adj. e n. Corruptor.

corrompre vt. 1. Alterar, provocar lo poiriment de (una substança): *La calor corrompe la carn*. Sin.: **gastar**, **empoisonar**, **enfecir**, **infectar**. 2. Rendre marrit, desnaturar: *Corrompre lo judici*. ◇ Pervertir: *Corrompre la joinessa*. ◇ Faire agir (una persona investida d'una autoritat) còntra lu devers d'una carga, especialament en pagant: *Corrompre un jutge*. Sin.: **assoudar**.

corrompudament adv. D'una mena corrompuda.

corromput, uda adj. 1. Poirit, enfecit en parlant de la carn. Var.: **corrot**. 2. Persona en carga d'autoritat, desviada dei sieu obligacions en si faguent pagar. Sin.: **assoudat**.

corrot, a adj. 1. Poirit. 2. Descadent. ◆ adj. e n. Que si laissa corrompre. Sin.: **vendut**. Var.: **corromput**.

corrosion n.f. Destruccion progressiva, lenta, d'una substança per efècte quimic.

corrosiu, iva adj. 1. Que provòca la corrosion. 2. (fig.) Acèrbe, mordent.

corrupcion nf. 1. Poiriment. Sin.: **poirison**, **poiridia**. 2. Fach d'èstre corrot. 3. Accion de corrompre quauqu'un: *Temptativa de corrupcion*. ◇ *Corrupcion activa*: Fach de pagar quauqu'un per qu'agisse còntra lo sieu dever. ◇ *Corrupcion passiva*: Fach d'èstre pagat per agir còntra lo sieu dever. Var.: **corrompement**.

corruptibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es corruptible.

corruptible, a adj. Subjècte à la corrupcion.

corruptiu, iva adj. Qu'a lo poder de corrompre.

corruptor, tritz adj. e n. Que corrompe. Var.: **corrompedor**, **corrompèire**, **corrompitor**.

corrut, uda adj. (fam.) Recercat, preat: *Un espectacle corrut*.

cors n.m. [‘kur] 1. Movement contunh d'una aiga correnta: *Lo cors de Palhon*. – (fig.) *Laissar liure cors à*: Laissar s'exprimir. Sin.: **delarga**. ◇ *Cors d'aiga*: Riu, torrent, fluvi, riviera, etc. 2. Percors d'un fluvi, d'una ribiera: *Var a un cors de 114 km*. 3. *Viatge dau lòng cors*: Lònga traversada en mar larga. 4. Movement vertadier ò aparent dei astres: *Lo cors dau soleu*. Sin.: **corsa**. 5. Ensenhament qu'un professor dona sota forma de leçon ò de conferença. 6. Manual, tractat sobre una matèria donada. 7. Establiment d'ensenhament privat. 8. Taus, prètz de negociacion de la mèrç ò dei valors: *Lo cors de l'euro*, *lu cors de la Borsa*. – (fig.) *Aver cors*: Èstre reconoissut legalament, especialament en parlant d'una moneda autorisada à circular liurament. Sin.: **èstre pagadís**. ◇ *Cors forçat*: Regime monetari que dispensa li institucions d'emission de l'obligacion d'escambiar còntra de metal preciós lu signes monetaris qu'an cors legal. ◇ *Cors legal*: Regime monetari qu'accèpta lu signes monetaris per la sieu valor nominala. 9. Seguida, evolucion de quauqua ren dins lo temps; anar dau temps: *Lo cors de la vida*. Sin.: **lo debanament de la vida**. ◇ *Èstre en cors*: Si debanar, èstre à si faire. ◇ *Au cors de*: Pendent la durada de. Sin.: **a córre de...**, **au corrent de...** 10. Avenguda servent à la passejada: *Lo cors Salèia (*ò: *Lo Cors)*.

còrs n.m. [‘kɔr] 1. Organisme de l'òme, de l'animau; partida materiala de l'èstre uman (per op. à l'ànima, à l'esperit). ◇ (filos.) *Còrs pròpri*: Còrs que lo subjècte viu coma l'ensèms dei rapoarts qu'entretèn m'eu. 2. Tronc (per op. ai membres). ◇ Cen que recuèrbe lo pièch: *Còrs d'un vestit, d'una coirassa*. 3. (dr.) Persona: *Separacion de còrs e de ben*. 4. Cadavre: *Lu policiers recèrcon totjorn lo còrs de la victima*. 5. Part essenciala, principala: *Còrs de tèxto*, *còrs d'un article*, *còrs de biblioteca*. ◇ (dr. mar.) L'ensèms dei elements fixes, per op. ai mèrç. ◇ (mar.) *Perdut còrs e bens*: Si di d'una nau qu'es anada per fond embé lo sieu equipatge e lu sieus passatgiers. ◇ *Part d'un mòble*: Un bufet de doi còrs sobrepauats. ◇ (rel.) *Còrs d'obratge*: Ensèms dei quasèrns cordurats e pegats, lèsts per èstre religats. ◇ *Còrs de bastiment*: Part d'un edifici que forma una unitat d'esperela. 6. *Faire còrs*: Format un ensèms ben ligat; faire un mé. 7. Ensèms dei personas qu'apartènon à una categoria, à una profession: *Lo còrs electoral, lo còrs professoral*. ◇ *Còrs diplomatic*: Ensèms dei representant d'un país estrangier pròche un govèrn. ◇ *Esperit de còrs*: Solidarietat entre lu membres d'un còrs, d'un grope. 8. Organe de l'Estat que lu sieus membres non son elegits: *Lu còrs constituits*, *lu grands còrs de l'Estat* (Cort dei Còmptes, Conseu d'Estat, etc.). ◇ (mil.) Unitat autonòma (regiment, batalhon). ◇ *Cap de còrs*: Oficier à la tèsta d'una unitat. ◇ *Còrs d'armada*: Granda unitat tactica. ◇ Formacion: *Còrs expedicionari*, *còrs de garda*. ◇ *Còrs franc*: Pendent la segonda guèrra mondiala, grope de francs-tiraires; encuèi, grope de volontaris afectats à una mission especiala. 9. Ensèms dei part que fórmon un tot: *Còrs de doctrina*. 10. (alg.) Ensèms provedit de doi lèis de composicion intèrna, que la promiera li conferisse l'estructura de grope comutatiu e la segonda conferisse ai elements non nuls l'estructura de grope, e qu'à l'encòup la segonda es distributiva en rapoart à la promiera. 11. Substança, objècte material: *Còrs solide*. ◇ (quim.) Designa una classa: *Còrs gras*. ◇ (sc. de la v.) Designa de partidas anatomiqui per lo sieu aspècte, la proprietat dau sieu teissut: *Còrs cavernós*. ◇ *Prendre còrs*: Si materialisar, anar de l'avant (en

parlant d'un projècte). 12. Espessor, consistença (d'una estòfa, d'un papier); Vigor, plenituda en boca (d'un vin): *Aver de còrs*. 13. (estamp.) Autessa d'un caractèr tipografic.

corsa n.f. 1. Accion de córrer. 2. Competicion, espròva esportiva basada sobre la velocitat: *Corsa à pen*, *corsa de bicicletas*, *corsa de veituras*. ◇ *De corsa*: En corrent. ◇ (fam.) *Èstre plus dins la corsa*: Èstre despassat. 3. *Corsa de taurs*: Corrida. 4. Trajècte d'un taxí à un prètz donat. 5. Percors en montanha, ascension; escorreguda. 6. Movement rectilineu d'un organe mecanic; estenduda d'aqueu movement: *La corsa d'un piston*. Sin.: **córrer**. 7. *Desplaçament d'un còrs dins l'espaci*: La corsa dau soleu. ◇ *En fin de corsa*: Frust, pròche dau sieu falhiment. 8. Operacion d'una nau corsària. ◆ pl. Competicion de velocitat de cavaus (ò de cans): *Jugar ai corsas*.

corsa-crosiera n.f. Competicion entre naus à velas en mar larga.

corsar vt. (*còrsi*) 1. Donar de còrs à (un vin) en li ajustant d'alcòl. ◇ Metre mai de condiment (dins una saussa). 2. Donar de vigor à, renfortir l'interès de (un prepaus, un racònte, etc.). ◇ *Corsar la nòta, l'addicion*: N'en gonflar lo total. ◆ **si corsar** v.pr. Devenir mai complicat: *L'afaire si còrsa*.

corsari n.m. 1. (anc.) Nau rapida armada m'un equipatge que lo sieu govèrn l'a abilitat à capturar lu bastiments de comèrci enemics (s. XV – s. XIX). 2. En lo debanament dei doi conflictes mondiaus, naus de guèrra ò de comèrci armadi, destinadi à l'atac de naus de carga enemigui, tactica en usança magerament dins la Kriegmarine. 3. Capitani ò marinier d'una nau d'aqueu tipe. 4. Braias estrechi que s'arrèston à la mitan dau boteu.

corsat, ada adj. 1. Qu'a un gust relevat: *Un vin corsat*. 2. Escalabrós: *Una istòria corsada*.

corsatge n.m. 1. Vestit de frema que recuèrbe lo buste. 2. (cord.) Aut de rauba d'un solet tenent. Sin.: **bombet**.

còrse, a adj. e n. De Còrsega. ◆ n.m. Lenga de Còrsega.

corsejada n.f. Accion de persègre. Practica de la guèrra de corsa. Sin.: **perseguida**, **perseguiment**.

corsejaire, airitz n. Persona que perseguisse quauqu'un. Sin.: **percaçaire**, **perseguèire**.

corsejar vi. Si liurar à la guèrra de corsa. ◆ vt. Córrer darrier quauqu'un per l'agantar. Sin.: **perseguir**, **persègre**, **persièg re**, **escorsar**, **enseguir**, **ensègre**, **acochairar**, **percaçar**.

corselet n.m. 1. Bustier. Var.: **corsilhon**. 2. (anc.) Còrs de coirassa. 3. (zool.) protorax (coleoptèrs) ò torax (imenoptèrs) dei insèctes.

corset n.m. Sotavestiment, sobretot femenin, destinat à mantenir la talha e lo ventre. ◇ *Corset ortopedic*: Aparelh emplegat per tractar li deviacions e li fracturas de la colomna vertebrala.

corsetaire, airitz n. Corsetier.

corsetar vt. Faire cargar un corset. ◆ **corsetar (si)** v.pr. Cargar lo sieu corset.

corsetier, a n. Persona que fa de corsets. Var.: **corsetaire**.

corsia n.f. (mar.) Dins li galèras, passatge qu'anava de la proa à la popa au mitan dei doi rengadas de bancs de vòga. ◇ *Canon de corsia*: La boca de fuèc mai potenta d'una galèra, plaçada à la proa dins l'axe de la corsia.

corsier n.m. (lit.) Cavau de corsa.

corsier, a n. 1. Emplegat encargat de portar de messatges, de paquets, etc., per lo còmpte d'una entrepresa, d'un negociant. 2. *Corsier internacional*: Entrepresa privada qu'assegura lo transpoart vèrs l'estrangier de documents e de pichins còlis que lo sieu acaminament es urgent. ◆ n.m. (mar.) Nau de guèrra velòça: *«Galea ni corsier corrent.»* (Fin dau s. XII^{n}).

corsiera n.f. 1. Camin de ronda. 2. (mar.) Passatge sobretot au dedintre d'una nau dins lo sens de la longor. Var.: **escorsiera**, **corsiva**.

corsilhon n.m. Braciera, bustier. Var.: **corselet**.

corsiu, va adj. Cursiu.

corsiva n.f. 1. Galaria de circulacion vèrs divèrs lotjaments. 2. Corsiera.

corso n.m. [ˈkɔrso] (mòt italian) Passacarriera per Carneval.

cort n.f. Bassacort.

cort n.m. (de l'anglés *court*) Au tennis, terren, camp.

cort adv. 1. D'un biais cort: *Aquela filha es vestida tròup cort*. 2. *Anar au mai cort*: Agir dau biais mai rapide e mai simple. Sin.: *Tirar en endrechiera*. ◇ *Pilhar quauqu'un de cort*: Lo sorprendre. ◇ *Èstre à cort de*: Mancar de. Sin.: *Èstre, estar cort de...* ◇ *Virar cort*: Arrestar bruscament una convèrsa, un entretèn. ◇ *S'arrestar cort*: S'arrestar tot en un còup. ◇ *Tot cort*: Simplament.

cort, a adj. 1. Qu'es gaire estendut en longuessa ò en autessa. 2. Que dura gaire de temps, breu. ◇ (fam.) *Aver la memòria corta*: Oblidar rapidament de constrenchas, d'obligacions. Sin.: **aver mala memòria**. ◇ *Èstre cort*: Èstre breu. 3. (fam.) Gaire satisfasent: *Li tieu explicas son un pauc corti!* Sin.: **de corta volada, de vista corta**. ◇ *À corta vista*: Fach sensa pensar à l'avenir, en parlant d'un projècte, d'una política, d'una accion, etc.

cortacadena n.f. Cortcircuit.

cortacadenar vt. Cortcircuitar.

cortacadenatge n.m. Cortcircuitatge.

cortalen n.m. Asma, bofaïssa.

cortament adv. D'un biais cort.

cortanela n.f. Pichina cort interiora. Sin.: **salestre**.

cortapalha n.f. *Tirar à la cortapalha*: Causir en foncion de la longuessa dau brot de palha tirat. Sin. **arratge**, **à l'escadença**, **à l'endevenença**, **à tot èime**.

cortaud, a adj. e n. Qu'a una talha corta e compacta. Sin.: **rabassut**.

cortaurelhat, ada adj. Qu'a li aurelhas corti en parlant d'una persona, d'un animau.

cortbolhon n.m. Liquide aromatisat dont si fa cuèire lo peis ò la carn.

cortcircuit n.m. Connexion au mejan d'una resistença ò d'una impedença tota pichina entre doi ponchs d'un circuit que si tròvon normalament à de tensions diferenti; incident que n'en resulta. Sin.: **cortacadena**.

cortcircuitar vt. 1. Metre en cortcircuit. 2. (fig.) Laissar de caire un intermediari, non tenir còmpte de la via gerarquica. Sin.: **cortacadenar**.

cortcircuitatage n.m. Accion ò resulua de cortcircuitar; Sin.: **cortacadenatge**.

cortcorrier n.m. Avion qu'assegura lo transpoart sus de distanças corti (en dessota de 1000 km).

cortectomia n.f. Ablacion d'una part dau cortèx.

cortègi n.m. 1. Grope de personas que n'en seguísson una autra (d'autri) per li rendre un omenatge, li faire onor. ◇ Ensèms de personas que manifèston dins un passacarriera. Sin.: **acompanhada**, **comitiva**. 2. (fig. lit.) Seguida, acompanhament: *La guèrra adue lo sieu cortègi de dolors*.

cortejaire, a n. Persona que corteja; Sin.: **calinhaire**.

cortejament n.m. Accion de cortejar**.**

cortejar vt. 1. Faire la cort à quauqu'un, temptar de faire la sieu conquista. Sin.: **calinhar**, **floretar**, **galantejar**, **faire l'aleta**. 2. (lit.) Flatar una persona importanta per interès. Sin.: **adular**, **lausenjar**.

cortés, esa adj. 1. Que parla, si compoarta mé cortesia. 2. *Literatura cortesa*: Literatura rafinada, que celèbra l'amor e li valors cavaleresqui (s. XI^{n} – s. XIII^{n}). *L'amor cortés*: Cantat per lu trobadors.

cortesament adv. Embé cortesia.

cortesan n.m. 1. (anc.) Òme qu'èra à la cort d'un sobeiran. 2. (lit.) Aqueu que flata per interès li personas potenti ò influenti. Sin. (2): **lausenjaire**, **lausengier**, **flataire**.

cortesana n.f. (lit.) Prostituida d'un reng elevat.

cortesanaria n.f. 1. (lit.) Bassessa de cortesan. 2. Mena, comportament de cortesan. Sin.: **monsenalha**, **moninaria**.

cortesanesc, a adj. Que pertòca lu cortesans, li cortesanas; que sembla au biais de faire dei cortesans.

cortesia n.f. 1. Ensèms dei règlas dau ben viure en societat; respècte d'aqueli règlas. Sin.: **afabilitat**, **convenença**, **civilitat**. 2. Accion, paraula confòrma à-n-aqueli règlas.

cortet, a adj. Un pauc cort.

corteta n.f. (television, ràdio) Pichina informacion que vèn d'arribar ò pas gaire importanta. Sin.: **brèva**, **flash**.

corteta n.f. Mansa, bordina.

cortèx n.m. 1. (biol.) Partida extèrna que forma l'envelopa d'un organe animal ò vegetal; rusca. Sin.: **corticala**. 2. (anat.) *Cortèx cerebral* ò *cortèx*: Riban de substança grisa à la susfàcia dei emisfèris cerebrals e format per lu còrs cellularis dei neuròna.s

cortical, a adj. (sc. de la v.) Relatiu au cortèx d'un organe, à la rusca d'una planta. ◇ (anat.) Relatiu au cortèx cerebral. ◇ (neurol.) *Zòna corticala*: Caduna dei zònas que l'experimentacion e l'observacion li reconóisson un ròtle essencial dins l'elaboracion d'una foncion intellectuala ò psicologica. ◇ (anat.) Relatiu au cortèx de la glanda surrenala. Var.: **corticau**.

corticala n.f. Cortèx.

corticau, ala adj. Cortical.

corticicòla adj. e n. Que viu sus la rusca dei aubres.

corticoïde, a adj. e n.m. Si di dei ormònas dau cortèx sobrerenal, dei sieus desribats e pervalents sintetics, emplegats en particulier coma remèdi antiinflamatòris. Sin.: **cortisonic**. Var.: **corticoesteroïde**.

corticoesteroïde, a adj. e n.m. Corticoïde.

corticoestimulina n.f. Ormòna de l'ipofisi qu'estimula la secrecion de la corticosurrenala. Var.: **corticostimulina**. Sin.: A.C.T.H., de l'anglés Adreno-Cortico-Trophic-Hormone.

corticostimulina n.f. Corticoestimulina.

corticosusrenal, a adj. e n.f. Si di de la region periferica de la glanda sobrerenala, que li sieu ormònas agísson sobre lo metabolisme dei substanças organiqui e minerali. Var.: **corticosusrenau**.

corticosusrenalòma n.m. Tumor dau corticosusrenal.

corticosusrenau, ala adj. e n.f. Corticosusrenal.

corticoterapia n.f. Tractament au mejan de corticoïdes.

cortil n.m. Bassacort. Var.: **cortiu**.

cortina n.f. 1. Part d'un barri de casteu qu'unisse lu flancs de doi bastions vesins. 2. Tenda, rideu, especial. de lièch.

cortinar vt. Enrodar de cortinas. Var.: **encortinar**.

cortinari n.m. *Cortinaris*: Genre de fonges basidiomicèts que comprèn d'espècias nombroï que n'i a una mortala.

cortinatge n.m. 1. Cortinas de lièchs. 2. Velatge.

cortisonic, a adj. Relatiu à la cortisòna. ◆ n.m. Corticoïde.

cortisòu n.m. Idrocortisòna.

cortisòna n.f. Ormòna corticosusrenala, dei proprietats antiinflamatòri.

cortisonic, a adj. Relatiu à la cortisòna. ◆ n.m. Corticoïde.

cortitge n.m Brevetat, fugacitat.

cortiu n.m. Cortil.

cortivar vt. Cultivar.

cortivator, tritz n. Cultivator.

cortjontat, ada adj. Qu'a de paturons corts, en parlant d'un cavau.

cortmetratge n.m. Film cort, que despassa rarament 20 minutas.

cortura n.f. Cultura.

cort-vestit, ida adj. Que poarta un vestit cort.

coruscant, a adj. (lit.) Que brilha d'un grand esclat.

corvada n.f. Corrogada (ancian occitan **corroada**).

corveta n.f. 1. Ancian bastiment de guèrra, intermediari entre la fregata e lo bric. 2. Bastiment armat per la lucha còntra lu sotamarins.

corvidat n.m. *Corvidats:* Familha de passerons de granda talha coma lo corpatàs, la cornacha, lo gai.

cosac n.m. 1. Membre de clicas armadi eissidi dei populacions nomadi ò quasi-nomadi dei estèpas de la Rússia meridionala, organisadi en comunautats democratiqui, que per moments èron au servici dau tsar, e per moments enquadràvon li revòutas paisani (s. XV^{n} – s. XVIII^{n}). 2. Paisan liure tengut au servici militari,

membre de regiments especials de la cavalaria russa (s. XIX^{n} – començament dau s. XX^{n}).

coscós n.m. Aprestatge culinari d'Àfrica nordenca, compausat de sèmola de blat dur cuècha à la vapor e servida m'un bolhon de liumes divèrs: cees, rabas, nhifs... e de carn de moton e de polàs, lo tot foarça pimentat.

coscossier n.m. Aisina per adobar lo coscós.

cosecanta n.f. (mat.) Invèrse dau sinus d'un angle ò d'un arc (simb.: cosec).

cosèira n.f. 1. Màquina industriala per cordurar. 2. Màquina per cordurar lu quasèrns d'un libre.

cosèire, a n. Persona que cordura. ◇ Persona que travalha m'una cosèira per cordurar un libre. Sin.: **cordurier**.

cosèire n.m. Recipient de grandi dimensions dont si fan cuèire lu aliments.

cosent, a adj. 1. Qu'afècta dolorosament: *Un falhiment cosent*. 2. Viu, agut: *Una dolor cosenta*.

cosera n.f. Cubèrta. Var.: **cocera**. Sin.: **plumassiera**.

cosignatari, ària n. Persona qu'a signat mé d'autri.

coshitic, a adj. e n.m. *Lengas coshitiqui*: lengas de la familha camito-semitica parladi en Etiòpia e en Somàlia.

cosin n.m. Moissara dei patas lòngui e fini (Familha dei culicides).

cosin, a n. Persona de la linhada d'un oncle ò d'una tanta; espós d'una cosina, esposa d'un cosin.

cosinar vi. (lit.) Ben s'entendre, aver de relacions amicali mé quauqu'un.

cosinatge n.m. 1. (fam.) Parentat entre cosins. 2. (lit.) Ensèms dei parents.

cosinus n.m. (mat.) Foncion qu'assòcia à un arc de ceucle ò à l'angle au centre $\widehat{AOM}$ correspondent lo quocient dei mesuras algebriqui de OP e de OA, dont P es la projeccion ortogonala de M sus la drecha OA (simb.: cos). Var.: **cossinus**. ◇ (electr.) *Cosinus φ*: Expression matematica d'un circuit percorrut per un corrent alternatiu sinusoïdal, φ estent l'angle de desfasatge entre la tension e l'intensitat.

cosmetic, a adj. Si di de tota preparacion non medicamentoa destinada à la cura dau còrs, à la beutat.

cosmetica n.m. Substança cosmetica. Sin.: **produch de beutat**.

cosmetologia n.f. Estudi e preparacion dei cosmetics.

cosmetològue, òga n. Especialista de la cosmetologia.

cosmic, a adj. 1. Relatiu au cosmòs, à l'Univèrs, à l'òrdre dau monde; infinit. 2. Relatiu à l'espaci intersideral. ◇ (astrofis.) *Rais cosmics*: Raionament d'auta energia d'origina solària, galactica ò extragalactica, que produe de fenomènes d'ionisacion dins l'auta atmosfèra.

cosmodròme n.m. Basa de lançament d'engenhs espacials en Rússia.

cosmogonia n.f. 1. Racònte mitic de la formacion de l'Univèrs. 2. Sciença de la formacion dei objèctes celèstes (planetas, estelas, galaxias, etc.).

cosmogonic, a adj. Relatiu à una cosmogonia mitica ò à la cosmogonia scientifica.

cosmografe, a n. Especialista de la cosmografia.

cosmografia n.f. Descripcion dei sistemas astronomics de l'Univèrs.

cosmografic, a adj. Relatiu à la cosmografia.

cosmologia n.f. Branca de l'astronomia qu'estúdia l'estructura e l'evolucion de l'Univèrs considerat dins lo sieu ensèms.

cosmologic, a adj. Relatiu à la cosmologia.

cosmologista n. Especialista de cosmologia.

cosmonauta n. Que viatja dins lo cosmòs. Sin.: **espacionauta**.

cosmonautica n.f. Astronautica.

cosmonomia n.f. Lo tot dei lèis que regísson l'Univèrs.

cosmonomic, a adj. Relatiu à la cosmonomia.

cosmopolita adj. 1. Traversat, abitat per de ciutadans dau monde entier: *Niça es una vila cosmopolita*. 2. Dubèrt à toti li civilisacions, à toti li costumas: *De gusts cosmopolitas*.

cosmopolitisme n.m. Estat de cen qu'es cosmopolita; disposicion d'esperit cosmopolita.

cosmòs n.m. 1. L'Univèrs considerat dins la sieu integralitat. 2. Espaci intersideral. Var.: **còsmos**. 3. Planta composacea decorativa d'origina mexicana, foarça cultivada au Japon.

còsmos n.m. Cosmòs.

cosse n.m. Foleton.

cossinus n.m. Cosinus.

cosson n.m. Cusson.

cossonadura n.f. Cussonadura.

cossonar vt. Cussonar.

cossonat, ada adj. Cussonat.

cossut, uda adj. 1. Ric, borgés: *Una maion cossuda*. 2. Que viu ricament: *Una persona cossuda*. Sin.: **benestant, a**.

cost n.m. 1. Prètz, montant de quauqua ren. 2. *Cost de la vida*: Valor estimada dei bens e dei servicis, fondada sus lo parangon dei revenguts sus un periòde donat. 3. *Cost de produccion*: Prètz de revèn d'una mèrç, d'un produch. ◇ *Cost de distribucion*: Diferença entre lo prètz de venda d'un produch e lo sieu prètz de produccion. ◇ *À tot cost*: Quali que n'en sígon li consequenças. Sin.: **amont**.

cost n.m. 1. Pen dei gramineas. 2. Part dau pen dei cerealas que rèsta dins lo camp après la meisson. 3. Palha lònga que s'emplegava per curbir li abitacions dins d'uni regions. Sin.: **estòbla**.

costal, a adj. (anat.) Dei coastas. Var.: **costau**.

costar vi. 1. Èstre vendut au prètz de: *Quant costa aqueu diccionari?* 2. Provocar de despensas: *Aqueu comportament ti costerà car*. ◇ *Coste que coste*: Quau que n'en sigue la despensa, lo sacrifici demandat. ◇ *À ren non costa:* sensa pagar. Sin.: **à jaba, à gratis**.

costarican, a adj. De Coasta-Rica.

costat n.m. 1. Part laterala, limit d'una caua: *Lo costat drech de la carriera*. Sin.: **latz**, **caire**, **man**, **flanc**, **banda**. ◇ *À costat*: Pas luènh; en defoara. ◇ *Laissar de costat*: Negligir, abandonar, non tenir còmpte de. ◇

Metre de costat: Metre en resèrva. ◇ (geom.) Cadun dei segments que compàuon un poligòne; caduna dei drechas que fórmon un angle. 2. Part laterala de la gàbia toracica: *Durmir sus lo costat*. ◇ *Èstre, si tenir au costat de quauqu'un*: L'acompanhar dins la dificultat, lo sostenir. Sin.: **dapé**. ◇ *De costat*: De biais, oblicament: *Caminar de costat*. ◇ *Regarjar de costat*: Regarjar furtivament, embé embarràs. Sin.: **bescairar**. 3. Part, luèc quau que sigue per oposicion à d'autri parts; dapertot. 4. Aspècte de quauqua ren, d'un afaire: *Vèire lo boan costat dei cauas*. 5. Linha de parentat: *Es un cosin d'un costat de ma maire*. ◆ loc. prep. 1. *À costat de*: Pròche de; per comparason mé. 2. *Dau costat de*: Dins la direccion de; à l'entorn de. – Relativament à. ◇ *Dau mieu costat*: Per ieu, per cen que mi regarja.

costatge n.m. Lo prètz que costa.

costau, ala adj. Costal.

costejament n.m. Accion de costejar.

costejar vt. 1. Caminar à costat de quauqu'un. ◇ (fig.) Frequentar, viure pròche de (quauqu'un). 2. Anar, si trovar au lòng de: *Costejar un riu*. ◆ vi. (mar.) Navigar lo lònc dau ribatge. Sin.: **ribejar**.

costeleta n.f. En maselaria, coasta dei pichins animaus (anheu, vedeu, etc.).

costier, a adj. Dei coastas, que si fa au lòng dei coastas: *Navigacion costiera*. ◇ *Fluvi costier*: Qu'a la sieu foant pas luènh dei coastas. Sin.: **ribairenc**. Var.: **costierenc**.

costiera n.f. 1. Pichina coala. 2. Pendís d'una coala, d'un planisteu, plantat de vinhas.

costierenc, a adj. Costier, ribairenc.

costilhon n.m. Costeleta de poarc.

costolat, ada adj. adj. Si di d'un teissut que presenta de coastas parallèli: *Velut costolat*.

costós, oa adj. 1. Que costa car: *Un viatge costós*, *una política costoa*. Sin.: **onerós**, **arroïnós**. 2. (lit.) Que demanda d'esfoarç importants; qu'a de consequenças penoï.

costosament adv. D'un biais costós. Sin.: **onerosament**, **arroïnosament**.

costuma n.f. 1. Abituda, usatge d'un grope, d'un pòble. 2. Biais abitual d'agir d'una persona. ◇ *De costuma*: Abitualament. Sin.: **à l'acostumada**, **costumierament**. 3. (dr.) Règla de drech que l'usatge establisse e que la sieu autoritat es reconoissuda à condicion que non vague au contrari d'una lèi.

costumar vt. Travestir.

costumat, ada adj. *Bal costumat*: Bal que lu sieus participants son travestits.

costume n.m. 1. Ensèms dei diferenti pèças d'un vestit. Sin.: **tenguda**, **vestidura**. 2. Vestit d'un òme, que compoarta un pareu de braias, un veston e, eventualament, un gilet. 3. Vestiment tipic d'un país, d'una region ò d'una epòca: *Costume grèc, niçard, escocés*.

costumier, a n. 1. Persona que fa, vende ò fita de costumes de teatre, de cínema, etc. 2. Tecnician que s'ocupa dei costumes d'un espectacle.

costumier n.m. Recuèlh dei costumas d'una provença, d'un país, d'un òrdre religiós.

costumier, a adj. 1. (lit.) Qu'es abitual, ordinari. ◇ *Èstre costumier dau fach*: Aver l'abituda de cometre una accion donada. 2. *Drech costumier*: Lèi non escricha, ma que la tradicion e l'usatge an consacrat. ◇ Mes en plaça per la costuma: *Cap costumier*.

costumierament adv. Segond la costuma. Sin.: **acostumadament**, **abitualament**, **ordinariament**.

cot n.m. Pèira per amolar. Sin.: **chafre**, **safre**.

còta n.f. (anc.) Tunica que portàvon lu òmes e li fremas. ◇ *Còta de malhas*: Lònga tunica de proteccion que portàvon lu militaris de l'Atge Mejan. ◇ *Còta d'armas*: Vestit larg que si portava sobre l'armadura.

cota n.f. Contrafoart. Sin.: **butada**.

cotada n.f. Còup donat violentament. Sin.: **bassacada**, **còup d'arrèst**.

cotaire,airitz n. Persona testarda que li agrada de contradire e de denedar à contracorrent. Sin.: **contradictor**, **cavilhaire**.

cotangenta n.f.(mat.) Invèrse de la tangenta d'un angle (simb.: cotg ò cotan).

cotar vt. (*còti*) Blocar. Var.: **acotar**. Sin.: **conhar**, **tancar**. ◆ **si cotar** v.pr. Si blocar, s'enraiar. Var.: **s'acotar**.

cotatge n.m. Blocatge (1). Var.: **acotatge**. Sin.: **tancatge**, **enraiament**.

cotatge n.m. (mar.) Estivatge.

cotelada n.f. Còup de coteu.

cotelar vt. Escotelar. ◆ vi. Jugar dau coteu.

cotelaria n.f. 1. Fabricacion dei coteus e dei objèctes trencants. 2. Luèc, atalhier dont si fan e si vèndon aquestu objèctes. 3. Ensèms dei produchs d'aqueu comèrci.

cotelàs n.m. 1. Grand coteu de coïna de la lama larga e trencanta. 2. Sabre cort e larg que talha solament d'un costat.

cotelassa n.f. Planta à bulbe cultivada per li sieu flors dei colors variadi (Familha dei iridaceas). Sin.: **glaujòu**.

cotelet n.m. 1. Glaujòu blau. 2. Pichin coteu.

cotelier, a n. Persona que fa ò vende de coteus e d'autres instruments per talhar.

coteliera n.f. Estuch dont s'estrema lo coteu.

coteu n.m. 1. Instrument trencant fach d'un mànegue e d'una lama (ò de mai): *Coteu dau pan*. 2. *Metre lo coteu au coal à quauqu'un*: Lo constrénher à faire quauqua ren. ◇ *Èstre à tiracoteu*: Estar en inimistat declarada. Sin.: **èstre a espada e coteu**. ◇ *Virar lo coteu dins la plaga*: Avivar una pena, un patiment. 3. Pichina tibla d'acier per mesclar li colors ò pintar. 4. Aresta de prisma metallic que supoarta lo flageu de la balança. 5. Mollusc bivalve de la gruèlha alongada que viu ficat dins la sabla dei plaias (genre solen).

cotidat n.m. *Cotidats*: Familha de peis dei noastres ribatges, coma lo cabòt.

cotil n.m. Cotís. Sin.: **flausina**.

cotila n.f. 1. Cavitat d'un oàs que n'en receup un autre. 2. Cavitat cotiloïda de l'oàs iliac.

cotiledon n.m. 1. (bot.) Lòbe carnut ò foliaceu que s'inserisse dins la grana sus l'axe de la plantula. 2. (anat.) Lòbe de la placenta.

cotiledoneu, ea adj. (bot.) Si di d'una planta provista d'un cotiledon.

cotilhon n.m. 1. Farandòla ò sarabanda qu'acaba una fèsta, una serada. ◇ *Accessòris de cotilhon* ò *cotilhon*: Confètis, serpentins, etc., emplegats au cors d'una fèsta, etc. 2. Jupon.

cotilhonier adj. m. e n.m. Que corre darrier li fremas. Sin.: **fremassier**, **filhassier**.

cotiloïde, a adj. (anat.) *Cavitat cotiloïda*: Cavitat articulària de l'oàs iliac, dont s'engatja lo femur.

cotiloïdeu, ea adj. Que pertòca la cavitat cotiloïda

cotilosaurian n.m. *Cotilosaurians*: Òrdre de reptiles dau permian vesins dei estegocefales, qu'an de caracteristicas qu'anóncion lu mamifèrs.

cotís n.m. Teissut de l'armadura sarrada e crosada, de fieu ò de coton, per faire de vestits de caça ò de travalh. Var.: **cotil**. Sin.: **flausina**.

cotisacion (–izacion) n.f. 1. Soma que si paga quora si cotisa. Var.: **quotisacion**, **quotizacion**. Sin.: **escotisson**. 2. Accion de cotisar.

cotisant (-izant), a n. Que cotisa. Var.: **quotisant**, **quotizant**.

cotisar (-izar) vi. 1. Pagar la sieu part d'una despensa comuna. 2. Versar regulierament de sòus à un organisme, una associacion, etc. Var.: **quotisar**, **quotizar**. ◆ **si cotisar** v.pr. S'unir mé d'autri personas per recampar una soma donada.

cotissa n.f. (arald.) Benda diminuida dins la sieu larguessa.

cotissat, ada adj. (arald.) Que presenta una cotissa.

coton n.m. 1. Fibra textila naturala que recuèrbe li granas dau cotonier. 2. Fieu ò estòfa que si fa m'aquela fibra. 3. Tròç de coton idrofile. 4. *Coton de vèire*: Trama formada de fins fieus de vèire qu'an l'aparença dau coton.

cotona n.f. Cotonada.

cotonada n.f. Estòfa de coton, pur ò mesclat. Var.: **cotona**.

cotonar (si) v.pr. Si curbir de peluc, en parlant d'una estòfa.

coton-collodion n.m. Nitrocellulòsa de que lo sieu taus d'azòt es de 12 %, totalament solubla dins lo mesclatge d'alcòl e d'etèr.

cotoneastèr n.m. Aubrilhon ornamental dei fuèlhas pichini e dei flors blanqui ò ròsi (Familha dei rosaceas).

cotonejar vi. Èstre cotonós.

cotoneta n.f. Estòfa de coton de qualitat comuna.

cotonier, a n. e adj. Obrier dei filaturas de coton. ◆ adj. Que pertòca lo coton, lo cotonier.

cotonier n.m. Planta erbacea ò aubrilhon originari d'Índia, dei flors jauni ò ròsi, cultivat dins li regions caudi per lo coton qu'es à l'entorn dei sieu granas e per l'òli qu'aqueli granas contènon (Familha dei malvaceas, aut. de 0,50 à 1,50 m).

cotonina n.f. Vel de coton.

cotonós, oa adj. 1. Que fa pensar au coton per lo sieu aspècte. 2. Recubèrt de peluc, en parlant d'un fruch, d'un vegetal: *Lo codonh es cotonós*. 3. Que la sieu pulpa es fada, espongioa, en parlant d'un fruch: *Una pera cotonoa*.

coton-rama n.m. Oata.

cotre n.m. Cubèrta de botís. Var.: **cotron**. Sin.: **vana**.

còtre n.m. (mar.) Nau à vela m'un aubre solet, m'una vela de mèstre, una polacra e una trinqueta.

cotria n.f. Camarilha. ◇ *Anar cotria, anar de cotria*: Anar de companhia. ◇ *Èstre cotria (mé)*: Èstre ligat ensèms (mé).

cotriada n.f. Tropelada de companhs. Sin.: **chorma**, **mànega**, **issoart**.

cotron n.m. Cotre.

coturne n.m. 1. Cauçadura de la sòla espessa que portàvon lu actors tragics dins l'Antiquitat. 2. Dins l'Antiquitat, cauçadura que curbia la mitat de la camba e que si cordelava sus lo davant.

cotutèla n.f. Foncion que la lèi autreja à un òme que la sieu frema es tutritz.

cotutor, tritz n. Persona que compartisse mé d'autri lo ròtle de tutor.

còu n.m. Còl, coal. ◇ *Si montar lo còu*: Si vantar, si pavanar.

còu de pen n.m. Partida superiora e salhenta dau pen.

còup n.m. 1. Fach per un còrs en movement de n'en picar rapidament un autre: *Un còup de marteu (martelada), un còup de baston (bastonada)*. ◇ *Còup de destrau*: Destralada. 2. Accion de faire de mau à una bèstia ò à una persona en la picant m'una partida dau còrs ò m'un objècte. ◇ *Còup de ponh*: Còup donat mé la man sarrada. Sin.: **punh**. ◇ *Còup sus la gauta*: Gautada. ◇ *Còup bas*: Còup portat sota la cencha à la bòxa. ◇ *Còup sus la tèsta*: Sucada. ◇ *Còup de tèsta*: Testada. ◇ *Còup sus l'aurelha*: Aurelhada. ◇ *Còup sus li labras*: Labrun. ◇ *Còup sus lo morre*: Morrada. ◇ *Còup sus lo nas*: Mornifla. ◇ *Còup donat m'au pen*: Ponchapen. ◇ *Còup de dent*: Mordanha. ◇ *Còup de foit*: Foitada, corjada. ◇ *Còup d'agulhon*: Ponchonada. ◇ *Còup d'àrpia*: Arpiada. ◇ *Còup de pata*: Patada. ◇ *Còup de bèc*: Becada. ◇ *À bèi còups*: En barcelant violentament de contunha. 3. Resultat d'aquela accion, macadura: *Aver lo còrs cubèrt de còups*. Sin.: **saton**, **satonada**. 4. Efècte moral d'una emocion, d'un eveniment, d'una nòva: *Es estat un còup terrible per eu*. ◇ *Còup dur*: Espròva, perilh. ◇ *Còup d'astre*: Azard, endevenença. – *Per còup d'astre*: Eventualament. Sin.: **per astre**, **per cas**. 5. Fach de descargar una arma de fuèc; la municion ela-mema: *Tirar un còup de fusiu*. Sin.: **desparar**.◇ *Tirar au còup per còup*: Tirar una municion après l'autra. Contr.: **tirar en rafalas**. 6. Bosin d'una vibracion, d'un chòc: *Un còup de soneta*. ◇ *Còup de campana*: Campanada, sonada. 7. Gèst ò movement rapide fach m'una partida dau còrs: *Un còup de lenga, de cobde (coidada)*. ◇ *Còup d'uèlh*: Regard rapide. ◇ *Còup de man*: Ajuda, sostèn à quauqu'un que passa un moment dificile. ◇ Movement rapide e momentaneu per utilisar un objècte: *Si donar un còup de penche (una penchenada)*. 8. Cambiament, modificacion de l'estat fisic. ◇ *Còup de calor*:

Indisposicion quora si rèsta tròup longtemps dins un luèc caud. Sin.: **calorada**.◇ *Còup de sang*: Emorragia cerebrala; (fig.) Violent accès de ràbia. ◇ *Còup de soleu*: Cremadura deuguda à una exposicion au soleu. 9. Movement brusc dei elements: *Un còup de tròn*. Sin.: **tronada**. ◇ *Còup de mar*: Gròs paquet de mar. ◇ *Còup de vent*: Ventada. ◇ (fig. e fam.) *Passar en còup de vent*: Passar rapidament, sensa s'arrestar. 10. *Còup de telefòne* ò *còup de fieu*: Apèl telefonic. Sin.: **telefonada**. 11. (fam.) Quantitat beuguda en una presa soleta: *Anar beure un còup*. 12. Acte decisiu d'una persona ò d'un grope: *Un còup publicitari*, *preparar un marrit còup*. ◇ *Còup de man*: Operacion militària locala, menada per sorpresa sobre un objectiu limitat. ◇ *Còup d'estat*: Presa de poder per la foarça. ◇ (fam.) *Temptar lo còup*: Provar, riscar quauqua ren. ◇ (fam.) *Valer lo còup*: Valer la pena. ◇ *Tenir lo còup*: Resistir, tenir boan. ◇ *Sota lo còup de*: Sota l'efècte de. ◇ *Mancar lo sieu còup*: Falhir. ◇ *Còup de mèstre*: Accion que capita foarça ben. ◇ (fam.) *Èstre, metre dins lo còup*: Participar ò faire participar quauqu'un à un afaire. ◇ *Còup sorne, sornarós*: Procediment desleial. ◇ *Faire un còup, un marrit còup* (à quauqu'un): Lo raubar, l'enganar. ◇ *Còup de tèsta*: Accion instintiva, facha sensa preparacion. 13. Eveniment que sembla deugut à l'azard: *Un còup d'astre*. ◇ *Còup de teatre*: Cambiament brusc dins un estament. 13. Biais d'agir ò d'atacar, dins d'unu espòrts: *Toi lu còups son permés*. ◇ *Còup franc*: Au balon, au rugbi, au basket, sancion còntra una equipa. ■ Au balon, si destríon lo *còup franc dirècte* e lo *còup franc indirècte*, relatius especialament à de fautas comessi en defoara de la susfàcia de reparacion (e se lo portier aganta m'ai mans un balon mandat per un coequipier). – Au rugbi, lo còup franc, au contrari de la penalitat, non pòu èstre tirat directament vèrs lu pals. ◇ *Marcar lo còup*: Faire capir, per una accion ò un comportament, l'importança d'un eveniment, d'un incident. 14. Accion ò combinason qu'un jugaire fa, dins d'unu juècs: *Un còup de dats*. ◇ *Un còup de poker*: Una escomessa, una accion à tèsta ò crotz. 15. Fes: *Dau promier còup*. ◇ *Un còup*: Autrifés (especialament dins lu racòntes per lu enfants: *Li èra un còup...*). ◇ *D'un còup, d'un còup solet*: Subitament. Sin.: **tot d'una**, **de tira**, **de sauta**. ◇ *Sus lo còup*: Immediatament.◇ *Après còup*: Un còup lo fach complit, tròup tardi. ◇ *Còup e còup*: En si debanant sensa relambi. ◇ *D'aqueu còup*: À-n-aqueu moment precís.

còup de ponh n.m. 1. Arma e autis de silèx dau paleolitic inferior. Sin.: **bifaça**. 2. *Còup de ponh american*: Arma de man constituida d'una massa metallica mé de traucs per passar lu dets.

coupé n.m. (fr.) Automobila cubèrta mé doi plaças e doi poartas. Var.: **copat**.

covalença (-éncia) n.f. (quim.) Ligason quimica de doi atòmes, per messa en comun d'electrons.

covariança (-ància) n.f. (estad.) Mejana aritmetica dei produchs de doi variablas centradi associadi à una seria estatistica dobla.

coveituratge n.m. Usança per manti personas d'una veitura particuliera, que fan un percors comun dins la tòca de despartir lo cost dau transpoart e d'aleugir lo tràfegue rotier.

covendèire, eiritz n. Persona que vende una mema caua m'una autra persona.

covolume n.m. 1. Volume limit qu'ocuperia una massa gasoa sota une pression infinidament granda. 2. Paramètre caracteristic d'una substança explosiva que figura dins la formula de Noble e Abel.

cow-boy n.m. Nom dei gardians de bestiari dins lu tenements ai Estats-Units. Sin.: **boier**, **vaquier**.

coxal, a adj. (anat.) De l'anca. ◇ *Oàs coxal*: Oàs iliac. Var.: **coxau**.

coxalgia n.f. Tuberculòsi de l'anca.

coxalgic, a adj. e n. De la coxalgia; que sofrisse de coxalgia.

coxartròsi n.f. Artròsi de l'anca.

coxau, ala adj. Coxal.

coxiti n.f. Artriti inflamatòria coxofemorala.

coxofemoral, a adj. Relatiu à l'articulacion de l'anca. Var.: **coxofemoral**.

coxofemorau, ala adj. Coxofemoral.

coxopatia n.f. Nom generic dei dolors dei ancas.

Cr Simbòle dau cròme.

crabòt n.m. (mecan.) Dispositiu à dents que permete d'acoblar doi pèças mecaniqui. Var.: **clabòt**. Sin.: **adent**.

crabotar vt. (*crabòti*) (mecan.) Acoblar (doi pèças mecaniqui) au mejan d'un crabòt. Var.: **clabotar**. Sin.: **adentar**.

crabotatge n.m. (mecan.) Acoblament de doi pèças mecaniqui au mejan d'un crabòt. Var.: **clabotatge**. Sin.: **adentatge**.

crac n.m. 1. Baissa brutala dei valors e dei mèrç, à la Borsa. 2. Falhiment brutal d'una societat. Var.: **krach**.

crac onom. Onomatopea que sièrve à exprimir lo bosin de quauqua ren que si rompe ò lo caractèr subit de quauqua ren. ◇ *Cric-crac! Lo mieu conte es acabat.*

crac n.m. (inform.) Pichin programa fraudulós que sièrve à faire foncionar un programa à pagament sensa pagar per aver la clau.

craca n.f. (fam.) Mençònega. Var.: **cracada**, **cracaria**. Sin.: **falaborda**, **coàs**.

cracada n.f. Craca.

cracaire n.m. Installacion de rafinatge dont si cràcon lu idrocarbures.

cracament n.m. Bosin sec que fa un còrs que craca ò si rompe. Sin.: **esclin**, **cricament**, **cruissiment**.

cracar vi. (*craqui*) 1. Produrre un bosin sec deugut à un fretament, una rompedura, una pression. Sin.: **craquejar**, **cruissir**, **esclenir**. 2. Si rompre, s'esgarrar en produent un bosin sec. 3. Falhir: *Aqueu projècte craquerà*. 4. Aver un grave problema psicologic ò fisic: *Lu sieus nèrvis an cracat*. 5. Plus poder resistir: *Quora veï de chicolata, craqui!* Sin. (4 e 5): **blacar**, **blaquir**. ◆ vt. 1. Faire petar, esgarrar, sota la pression ò l'esfoarç. ◇ *Cracar una alumeta*: La fretar per que pilhe fuèc. 2. (tecn.) Efectuar lo cracatge d'un produch petrolier. 3. (inform.) Emplegar un crac per desblocar un programa sensa n'aver la clau oficiala. Sin.: **desplombar**.

cracaria n.f. Craca.

cracatge n.m. 1. (tecn.) Conversion, sota l'accion de la temperatura, e eventualament d'un catalisaire, dei idrocarbures d'una fraccion petroliera en idrocarbures mai leugiers (carburants, intermediaris quimics). 2. (inform.) Accion de cracar un programa.

craft n.m. Papier d'embalatge foarça solide. Var.: **kraft**.

cramar vt. e vi. Cremar.

cramesit, ida adj. Cremesin.

crampa n.f. Contraccion musculària doloroa, involontària e passatgiera. Sin.: **ràmpea**. Var.: **rampa**. ◇ *Crampa d'estòmegue*: Dolor gastrica deuguda à la fam, à una marrida digestion, etc.

crampon n.m. 1. Pèça de metal recorbada, que sièrve per estacar, retenir ò agantar foartament. 2. Cadun dei pichins cilindres ò cònes fixats sota lu soliers de rugbi ò de balon per empachar lu jugaires d'esquilhar. ◇ *Pneumatic à crampons*: Pneumatic mé d'esculpturas importanti per melhorar l'aderença sus un soal qu'esquilha. 3. Organe de fixacion d'unu vegetals. ◆ Sòla provedida de ponchas, fixada sota lo solier, per si desplaçar sus la glaça. Var.: **rampon**, **rampin**.

cramponament n.m. Accion de cramponar, de si cramponar. Sin.: **aferrament**, **agafament**, **ramponament**, **arrapament**.

cramponar vt. Estacar, agantar, fixar au mejan d'un crampon. Sin.: **aferrar**, **arrapar**. Var.: **ramponar**, **encramponar**. ◆ **si cramponar** v.pr. 1. S'estacar, en parlant d'una planta. 2. Tenir fermament: *Si cramponar ai braç de quauqu'un*. 3. S'estacar à quauqua ren que non si vòu abandonar: *Si cramponar à la vida*, *à un pantais*. ◇(sensa complement) Resistir, tenir boan: *Èra en marrida postura, ma s'es cramponat*.

cranaire n.m. Persona que fa d'esbrofa. Sin.: **arlèri**, **bulo**, **farfantaire**, **esbrofaire**, **marjassa** (m), **talhavent**, **vanaglòria**, **falabrac**, **sauta-mi davant**, **fantaumier**, **caco**.

cranar vi. Faire lo bulo, lo faròt. Var.: **cranejar**. Sin.: **faire de fum**, **esbrofar**, **faire lo flòri**.

cranaria n.f. 1. Comportament de bravache. 2. Fiertat, vanitat ostentatòria.

cranc n.m. 1. Ulceracion veneriana de la pèu e dei mucoas. 2. (bot.) Malautia dei brancas e dau fust dei aubres. 3. Granqui.

crancós, oa adj. Dau cranc; crancut.

crancut, uda adj. Que sofrisse d'un cranc.

crani n.m. 1. Bóstia ossoa que contèn e fa proteccion à l'encefale dei vertebrats. 2. (fam.) Tèsta.

cranian, a adj. Dau crani.

craniectomia n.f. Autre nom de la cranioplastia.

cranioclasia n.f. Tracha de la tèsta d'un fètus moart.

cranioclast n.m. Aparelh per trissar la tèsta d'un fètus moart.

cranioestenòsi n.f. Mauformacion congenitala caracterisada per la barradura prematurada dei suturas de la bóstia craniana, causant una sofrença cerebrala. Var.: **craniostenòsi**.

craniofaringiòma n.m. Tumor cerebrala situada en sobre de la paret posteriora de la faringe, que creisse ai espesas dei reliquats embrionaris de la region ipofisària.

craniografe n.m. Aparelh que permete la radiografia dau crani segond d'incidenças precisi e variadi.

craniologia n.f. Part de l'antropologia que s'entrèva dei formas comparativi dau crani dins li divèrsi etnias umani.

craniologic, a adj. Relatiu à la craniologia.

craniològue, òga n. Especialista en craniologia.

craniomalacia n.f. Amoliment dei oàs dau crani dei enfants dins lo sieu primier temps, pertocats per lo raquitisme.

craniomètre n.m. Compàs d'espessor per mesurar lu divèrs diamètres dau crani.

craniometria n.f. Part de l'antropometria que mesura lu oàs dau crani.

craniometric, a adj. Que pertòca la craniometria.

cranioplastia n.f. Cirurgia dau crani. Sin.: **craniectomia**.

cranioscopia n.f. Examèn radioscopic dau crani.

craniostenòsi n.f. Cranioestenòsi.

craniotomia n.f. Operacion qu'a per estigança de pertuar ò de seccionar lu oàs dau crani.

cranquilhon n.m. Pichin cranc.

crapolhòt n.m. 1. Pichin mortairet de trencada (1915-1918). 2. Sordat que servia aqueu mortier.

crapula n.f. Individú sensa moralitat, capable de grandi bassessas. Sin.: **crassalha**, **sarsavalha**, **maufaràs**, **racalha**, **brutícia**, **gusalha**.

crapulalha n.f. L'ensèms dei crapulas. Sin.: **sarsavalha**, **racalha**, **crassalha**, **gusalha**.

crapular vi. Agir en crapula.

crapularia n.f. Natura de cen qu'es crapulós. Sin.: **gusaria**.

crapulós, oa adj. Plen de bassessa; malonèste. ◇ *Crimi crapulós*: Comés per interés, cupiditat, per raubar.

crapulosament adv. D'un biais crapulós.

craquejar vi. Cracar, craquetar.

craquelet n.m. Pichina pastissaria seca e crocanta sovent facha m'una pasta à bescuèch ò m'una pasta non levada e non salada.

craquetar vi. 1. Cracar sovent e m'un pichin bosin. Var.: **craquejar**. 2. Cridar, faire audir un bosin, en parlant de la cigonha, de la grua, de la cigala.

crasi n.f. 1. Contraccion de la vocala ò dau diftòngue à la fin dau mòt embé la promiera sillaba dau mòt d'après. 2. (med.) *Crasi sanguina*: Ensèms dei proprietats coagulanti dau sang.

crassa n.f. 1. Lo brut que s'amolona sus la pèu, lo teissut, un objècte. Sin.: **onchesc**, **ranço**. ◇ Depaus de l'òli. Sin.: **grapa**. ◇ Negre que s'amolona dins un fusiu au moment dau tir. 2. Acte ostile: *Faire de crassas à quauqu'un*. Sin.: **marridetat**, **marridaria**, **caïnaria**, **caitivaria**, **marrides(s)a**.

crassana n.f. Passacrassana (varietat de pera). Var.: **cresana**.

crassier n.m. Amolonament de rementas d'una usina metallurgica.

crassir vt. (*crassissi*) Curbir l'interior d'un fusiu de negre.

crassós, oa adj. Cubèrt de crassa. Sin.: **brut**, **rançós**, **onchós**.

crassulacea n.f. *Crassulaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï, carnudi, que créisson dins li rocalhas, coma la consòuda.

crassum n.m. Depaus de crassa.

cratèr n.m. 1. Depression arredonida, dubèrta lo mai sovent au sobran d'un volcan, que permete l'escapament dei projeccions e dei lavas. ◇ *Lac de cratèr*: Lac format din lo cratèr d'un volcan amurcit. ◇ *Cratèr (meteoritic)*: Depression quasi circulària cavada per l'impacte d'una meteorita à la susfàcia d'un astre (especialament en parlant de la Luna). ◇ Trauc qu'una bomba forma dians lo soal en petant. 2. Orifici d'un forneu de verraria. 3. Grand vas de tres manelhas e de la larga dubertura dont lu Ancians mesclàvon lo vin e l'aiga.

craterèla n.f. Fonge manjadís en forma de totairòu, negre violaceu, totplen preat. Sin.: **trompeta dei moarts**, **trompeta de la moart**, **còrna d'abondança**.

craterifòrme, a adj. En forma de cratèr.

craterisat (-izat), ada adj. Cubèrt de cratèrs: *Lo soal craterisat de la Luna*.

craton n.m. (geol.) Vasta porcion de crosta continentala en defoara dei zònas oceaniqui.

crau n.f. Estenduda codoloa e seca, notadament en Provença.

crau n.m. Corpatàs.

crau onom. Crit dau corpatàs.

craulada n.f. Croacada.

craular vi. Croacar.

craunada n.f. Croacada.

craunar vi. Croacar.

cravata n.f. 1. Benda d'estòfa que si passa à l'entorn dau coal sota lo coal d'una camia e s'estaca davant. 2. Insigne dei grades elevats dins unu òrdres: *Cravata de comandaire de la Legion d'onor*. 3. Ornament tricolòre fixat au fèrre de lança d'un drapeu ò d'un estendard. 4. (mar.) Cordatge que sostèn una àncora. Var.: **carbata**, **carvata**.

cravatar vt. Metre una cravata à quauqu'un. Var.: **encravatar**, **carbatar**, **carvatar**, **encarvatar**.

cravatiera n.f. Replec de pèu que pende sota sota lo coal d'uni bèstias (bòu, etc.).

crawl n.m. Deneda sus lo ventre à propulsion continua per movements alternatius dei braç e dei cambas. Var.: **cròl**.

crawlar vi. Denedar lo crawl. Var.: **crolar**.

crawlat, ada adj. *Esquina crawlada*: Crawl denedat sus l'esquina. Var.: **crolat**.

creacion n.f. 1. Accion de crear, de traire de ren. 2. Ensèms dau monde creat; univèrs. 3. Accion de fondar quauqua ren: *La creacion d'una entrepresa*. 4. Òbra creada; modèle inedit: *Li creacions d'un grand sartre*. 5. Promiera interpretacion d'un ròtle, d'una cançon, etc.; promiera ò novèla messa en scena d'una òbra.

creacionisme n.m. 1. (ist. dei sc.) Teoria que di que li bèstias e li plantas son estadi creadi subitament e separadament per espècias fixi e immudabli. 2. Doctrina ensenhada per la Glèia catolica, qu'afortisse que Dieu crea cada ànima au moment de la concepcion.

creacionista adj. e n. Que pertòca lo creacionisme; partidari dau creacionisme.

creaire, airitz n. (cín. e tv.) Autor d'una òbra audiovisuala. Sin.:. **realisator**.

creança n.f. 1. (dr.) Drech qu'una persona (*lo creancier*) d'exigir quauqua ren de quauqu'un (*lo debitor*); títol qu'establisse aqueu drech. 2. *Letras de creança*: Letras qu'un ministre ò un ambassador remete, quora arriba, au cap de l'Estat pròche lo quau es acreditat.

creancier, a n. 1. Titulari d'un drech de creança. 2. Persona à cu quauqu'un deu de sòus. Var.: **creditor**.

crear vt. (*creï*) 1. Donar l'existença à; tirar de ren. Sin.: **congrear**, **sorgentar**. 2. Realisar, concèvre (una òbra de l'esperit); inventar. 3. Fondar, establir: *Crear una entrepresa*. 4. Interpretar, metre en scena per lo promier còup: *Crear una cançon*. 5. Èstre la causa de; generar: *Crear d'enuèis à quauqu'un*.

creat n. Lo tot dei creaturas, dei causas creadi. Contr.: **increat**.

creatica n.f. (educ.) Ensèms dei tecnicas e dei metòdes destinats à desvelopar la creativitat.

creatina n.f. Substança azotada presenta dins lu muscles, lo cerveu e, en pichina quantitat, dins lo sang, e que juèga un grand ròtle dins la contraccion musculària.

creatinina n.f. Desribat de la creatina, que lo sieu taus dins lo sang (normalament entre 10 e 45 mg per litre) aumenta en cas d'insufisença renala.

creatiu, iva adj. 1. Qu'es capable de crear, d'inventar, d'imaginar quauqua ren de noveu, d'original, que manifèsta de creativitat. 2. Que favoreja la creacion: *Un mitan creatiu*. ◆ n.m. Dins la publicitat, persona encargada d'aver d'ideas originali per crear ò lançar un produch.

creativitat n.f. Poder creatiu, capacitat d'imaginacion, d'invencion, de creacion: *Creativitat artistica*.

creator, tritz adj. e n. 1. Persona que crea, inventa quauqua ren de noveu dins lo camp scientific, artistic, etc.: *Una creatritz de mòda*. 2. Persona que crea, interprèta per lo promier còup un ròtle, una cançon; autor. ◆ n.m. *Lo Creator*: Dieu. ◆ adj. Qu'a la facultat, lo don d'invencion; creatiu, inventiu.

creatura n.f. 1. Tot èstre creat, en particulier l'òme, per rapoart à Dieu, lo Creator. 2. Èstre uman, persona. 3. (pej.) Persona sotamessa à una autra: *Li creaturas dau ministre*.

creaturon n.m. Fètus.

crebadura n.f. Crepadura.

crebar vt. e vi. Crepar.

crebassa n.f. 1. Ascladura à la susfàcia de quauqua ren (barri, edifici). 2. Fendadura estrecha d'un glacier. Sin. (1 e 2): **fendascla**, **ascla**, **fracha**.3. Fendilha de la pèu. Sin.: **escarabassa**, **crebassa**, **esclapadura**.

crebassar vt. Faire de crebassas sus, à, dins (quauqua ren): *Lo frèi crebassa li mans*. Sin.: **esclapar**. ◆ **si crebassar** v.pr. Si marcar de crebassas.

credença n.f. Bufet de sala per manjar dont es expauada la vaissèla precioa.

credença n.f. Cresença.

credenciós, oa adj. Credule. Sin.: **cresereu**, **jausseran**.

credent, a adj. e n. Cresent.

credibilisar (-izar) vt. Rendre credible (quauqua ren).

credibilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre cresut, de quauqu'un que si pòu crèire quora afirma quauqua ren.

credible, a adj. Que pòu èstre cresut: *Una istòria credibla*.

crèdit n.m. 1. (lit.) Fidança que quauqu'un inspira, consideracion. 2. Fidança dins la solvabilitat de quauqu'un; temps acordat à quauqu'un per un pagament. ◇ *À crèdit*: M'un pagament diferit. Contr.: **au comptant**, **à sosta**. ◇ *Faire crèdit à quauqu'un*: Li donar un temps per lo pagament. Sin.: **faira banca**. ◇ *Carta de crèdit*: Carta que permete de pagar ò de retirar de sòus à un distributor automatic. 3. Prèst consentit per una persona ò una banca: *Crèdit à cort tèrme, à tèrme mejan, à lòng tèrme*. ◇ *Crèdit rotatiu*: Sensa data d'escadença, que la banca pòu transformar quora vòu en crèdit à tèrme. ◇ *Crèdit de campanha*: Avança facha à d'entrepresas per afrontar de cargas sasonieri. ◇ *Letra de crèdit*: Document qu'un banquier dona au client per li permetre de retirar de sòus dins una autra plaça. ◇ *Societat de crèdit*: Organisme destinat à ajudar l'accession à la proprietat. 4. Nom donat à divèrs establiments de crèdit. ◇ *Crèdit municipal*: Caissa municipala de crèdit que prèsta à de taus bas. 5. Ensèms dei somas d'un budget: *Votar lu crèdits*. 6. Part d'un còmpte que menciona li somas deugudi à quauqu'un. Contr.: **dèbit**. ◇ Crèdit crosat: Operacion d'escambi de monedas entre doi bancas. ◇ *Crèdit d'impoast*: Aver fiscal. 7. *Crèdit fotografic*: Mencion obligatòria dau nom dau proprietari dei fotografias qu'illústron un obratge.

creditar vt. 1. Inscriure una soma au crèdit de: *Creditar un còmpte*. 2. Imputar (à quauqu'un) lo meriti d'una accion, e espec. d'un resultat, d'una performança esportiva.

crèdit-balh n.m. Contracte que permete de fitar quauqua ren m'una promessa unilaterala de venda en fin de contracte.

creditor, tritz n. Persona qu'a una soma portada au sieu crèdit sus un còmpte. ◆ adj. Que presenta un crèdit, un sòlde creditor. Contr.: **debitor**.

credo n.m. inv. 1. (catol.) *Lo Credo*: Lo simbòle dei Apòtols, que contèn lu articles fondamentals de la fe catolica. 2. Ensèms de principis sobre lu quaus si fonda una opinion: *Un credo politic*.

credul(e), a adj. Que cretz facilament cen que li es dich. Sin.: **credenciós**, **ingenú**, **cresereu**, **jausseran**.

credulitat n.f. Tròup granda facilitat à crèire.

crej n.m. Krej.

crèire vt. (*cresi*) 1. Tenir (quauqua ren) per vèr, admetre coma real, segur. ◇ *Es pas de crèire, es malaisat de (à) crèire, vèn à mau de (à) crèire*: Es una caua que sembla impossible de crèire. 2. Tenir (quauqu'un) per sincèr. 3. *En crèire (quauqua ren, quauqu'un)*: S'en raportar à-n-eu, si fidar *(de)*. 4. *Crèire que*: Tenir (quauqua ren) per possible, probable; pensar: *Cresi que vendrà*. 5. Imaginar, suspauar (quauqua ren) coma: *Lo cresii mai intelligent*. ◆ vt. ind. 1. *Crèire à quauqu'un, à quauqua ren*: Tenir per segura la sieu existença; aver fe en la sieu veracitat; s'en fidar; aver fe en la sieu eficacitat. 2. *Crèire en quauqu'un*: Si fidar d'eu; reconóisser l'existença de: *Crèire en lu sieus amics*. ◆ Aver la fe religioa. ◆ **si crèire** v.pr. 1. S'estimar, aver l'impression d'èstre: *Si créson foarts*. 2. Aver una auta opinion de la pròpria persona: *Que si cretz?*

creis n.m. 1. Excreissença. 2. Creissença. ◇ Aumentacion d'un tropeu per la naissença dei pichoi. 3. Simbòle de manti nacions musulmani: *Lo Creis otoman.* Var.: **creissent**.

creissement n.m. Creissença. Var.: **acreissement**.

creissença n.f. 1. Accion, fach de créisser. 2. Aumentacion progressiva. Var.: **creis**. 3. Aumentacion dei principali dimensions caracteristiqui de l'activitat d'un ensèms economic e social (espec. de la produccion nacionala dei bens e dei servicis), acompanhada ò non d'un cambiament d'estructura. Var.: **creissuda**. Sin.: **aument**, **auça**.

creissent n.m. 1. Forma de la Luna, quora la susfàcia esclairada vesibla de la Tèrra es inferiora à la mitan d'un disc (avant lo promier quartier ò après lo darrier quartier). 2. Emblema dei musulmans e dei Turcs, qu'a aquesta forma. Sin.: **creis**. ◇ *Creissent Roge*: Equivalent de la Crotz Roja, dins lu país musulmans. 3. (tecn.) Instrument dau fèrre recorbat, que sièrve à rebrondar lu aubres. 4. Crissent, levam. 5. Pichina pastissaria en pasta levada e fulhetada arredonida en forma de cresissent.

creissent, a adj. Que creisse, qu'aumenta. ◇ (mat.) *Foncion creissenta*: Foncion definida sus un interval, que vària dins lo meme sens que la sieu variabla. ◇ *Seguida creissenta*: Seguida que cadun dei sieus tèrmes es inferior à-n-aqueu d'après.

créisser vi. 1. Devenir grand, si desvelopar: *Un aubre creisse mai lentament qu'un pichon*. 2. Aumentar en nombre, en importança: *La sieu ambicion creisse, lu jorns créisson*. ◆ vt. Far venir grand.

creisson n.m. 1. Planta erbacea que creisse dins l'aiga doça (*creisson de foant* ò *creisson negre*) e que si cultiva dins li creissonieras per li sieu fuèlhas manjadissi (Familha dei crucifèrs). 2. *Creisson alenés*: Nasitoart cultivat, d'una sabor que ponhe. Sin.: **nasturci**. 3. *Creisson bastard*: Autre nom de la *roqueta* ò *riqueta* (Eruca sativa).

creissonet n.m. Planta dei prats umides, que mesura fins à 50 cm d'autessa (Familha dei crucifèrs). Sin.: **crusson dei prats**.

creissoniera n.f. Bacin d'aiga correnta dont si cultiva lo creisson. Var.: **creisseloniera**.

creissoleniera n.f. Creissoniera.

creissuda n.f. Creissença.

crema n.f. 1. Matèria grassa dau lach, que s'en fa lo burre: *Crema liquida*. ◇ Pellicula que si forma à la susfàcia dau lach bulhit. ◇ *Crema batuda* ò *crema Chantilly* ò *chantilly*, n.f.: Crema fresca foartament emulsionada. 2. (fig.) Cen que li a de melhor, l'elita. Sin.: **flor**, **sanflorada**. 3. Preparacion pauc ò pron liquida, à basa de lach e d'òus: *Crema glaçada*. ◇ *Crema anglesa*: Crema de basa que si pòu perfumar ò cuèire au banh-maria. 4. Liquor obtenguda à partir d'unu fruchs: *Crema de banana*. 5. Preparacion onchoa per curar la pèu. ◆ adj. inv. e n.m. 1. D'una color blanca, leugierament tenchada de jaune. 2. *Cafè crema* ò *crema* n.m.: Cafè addicionat de crema ò de lach.

cremacion n.f. Accion de cremar lu moarts. Sin.: **incineracion**.

cremada n.f. Luèc qu'es estat cremat.

cremador n.m. 1. Fogau d'abrandament. 2. Autre nom dau lenhier e dau brutlador. 3. Luèc foarça caud.

cremadura n.f. 1. Lesion dei teissuts deuguda à la calor, à l'electricitat ò à de rais. 2. Traça, trauc laissat per quauqua ren qu'a cremat: *Una cremadura de cigarreta*. Sin.: **brutladura**, **arsura**, **cremason**.

cremalh n.m. Cremalhiera. Var.: **cremascle**.

cremalhiera n.f. 1. Barra de fèrre provedida d'encrenaduras, fixada au dintre d'una chaminèia per sus pendre li pinhatas à d'autessas diferenti. ◇ *Pendre la cremalhiera*: Festejar una installacion dins una novèla maion. 2. (per anal.) Dispositiu encrenat per reglar l'autessa d'uni elements: *Biblioteca à cremalhieras*. 3. Pèça lineària que s'engrana m'una ròda ò m'un pinhon, destinada à transformar un movement rectilinhe en movement de rotacion ò inversament: *Direccion à cremalhiera d'una automobila*. ◇ (espec.) Ralh dentat d'unu camins de fèrre à foarta penda. 4. (fin.) *Paritat à cremalhiera*: Regime dei cambis, ai tèrmes de que li paritats successivi poàdon èstre revisadi per una seguida de pichini modificacions. Var.: **cremalh**.

cremant, a adj. Que crema; ardent: *Lo boisson cremant*.

cremant n.m. e adj. Vin mossós que si cuèrbe d'una escuma leugiera e gaire abondoa.

cremar vt. e vi. Brutlar. Var.: **cramar**. Sin.: **abrar**, **ardre**, **abrandar**, **rimar**.

cremar vi. Si curbir de crema, en parlant dau lach.

cremaria n.f. Botiga de cremier.

cremascle n.m. **cremalh**, **cremalhiera**.

cremason n.f. Cremadura.

cremat, ada adj. Brutlat. Sin.: **abrat**, **ars**, **abrandat**, **rimat**.

cremat n.m. Partida d'una seuva incendiada ò de camps que li sieu èrbas son estadi brutladi per preparar lo soal à la cultura.

crematge n.m. (quim. fis.) Separacion per gravitat dei particulas d'una emulsion.

crematista adj. e n. Partidari de la cremacion.

crematistica n.f. (anc.) Partida de l'economia que tracta de la produccion de riquessas.

crematòri, òria adj. e n.m. Relatiu à la cremacion. ◇ *Forn crematòri*: Dont son incinerats lu moarts. ◇ (espec.) Forns qu'empleguèron lu Alemands dins li camps d'exterminacion à l'epòca dau nazisme.

crematoriom n.m. Bastiment per l'incineracion dei moarts. Var.: **crematorium**.

crematorium n.m. Crematorium.

cremesin, a adj. 1. D'un roge escur. 2. Que devèn tot roge sota l'efècte d'una emocion, de la vergonha, de l'esfoarç, etc. Var.: **cramesit**.

cremier, a n. Negociant que vende de crema, de lach, de burre, d'òus e de fromai.

cremolat, ada adj. Arnat.

cremor n.f. Cremadura.

cremós, oa adj. 1. Que contèn totplen de crema: *Un lach cremós*. 2. Qu'a l'aspècte de la crema.

crenhença n.f. Sentiment de timor, de paur. Var.: **crenta**. Sin.: **temor**, **temença**, **aprension**.

crenhent, a adj. Crentós. Var.: **crentiu**. Sin.: **temorós**, **aprensiu**.

crénher vt. 1. Provar d'inquietuda, de paur, davant quauqua ren ò quauqu'un: *Crenhi crenhi que sigue partit*. 2. Èstre sensible à quauqua ren, à un cambiament: *Crénher lo caud*. Sin.: **crentar**, **témer**, **aver crenta**.

crenobiologia n.f. Estudi dei organismes presents dins li foants d'aiga minerala.

crenoterapeute, a n. Mètge que practica la crenoterapia.

crenoterapia n.f. (med.) Tractament per li aigas de sorgent, au sieu ponch d'emergença.

crenta n.f. Crenhença. ■ En provençau, lo mòt *crenta* a lo sens de «vergonha».

crentiu, iva adj. e n. Crentós.

crentivament adv. Crentosament.

crentós, oa adj. Qu'es portat à la crenhença, que la manifèsta. Sin.: **temorós**, **crenhent**, **aprensiu**.

crentosament adv. Embé crenhença. Sin.: **temorosament**. Var.: **crentivament**.

creodont n.m. Creodònte.

creodònte n.m. *Creodòntes*: Òrdre de mamifèrs de l'èra terciària qu'anóncion lu carnivòres actuals. Var.: **creodont**.

creofagia n.f. Alimentacion sobretot carnada.

creofague, a adj. Que si noirisse sobretot de carn.

creòl(e), a adj. e n. Si di d'una persona d'ascendença europea dins li anciani colonias francesi (Antilhas, Guaiana, Reunion). ◆ Pròpri dei creòles: *Coïna creòla, ris creòle*. ◆ n.m. Parlar naissut mé l'esclavagisme dei negres e devengut la lenga mairala dei descendents d'aquelu esclaus.

creolisacion (-izacion) n.f. Fach, per un parlar, de si transformar en creòle.

creolisar (-izar) (si) v.pr. Si transformar en creòle, per un parlar.

creolofòne, a adj. e n. Que parla un creòle.

creosòta n.f. Liquide incolòre, de l'odor foarta, extrach de divèrs quitrans per destillacion, emplegat per la desinfeccion, la conservacion dau boasc, etc.

creosotar vt. (*creosòti*) Tractar mé de creosòta.

creosotatge n.m. Accion de tractar me la creosòta.

crep n.m. 1. Esclatament. 2. Detonacion. 3. Crepadura.

crepacoar n.m. Pena prefonda, mesclada de compassion ò de despièch.

crepadura n.f. Fach de crepar; lo sieu resultat: *La crepadura d'un balon*.

crepar vi. 1. Si durbir en esclatant. Sin.: **esclatar**, **petar**. ◇ (absolut) Subir una crepadura de goma: *Lo ciclista a crepat doi còups avant la linha d'arribada*. 2. (fam.) Morir. ◇ *Crepar de rire*: Rire foart, sensa retenguda. Sin.: **espetar**, **esclatar**, **s'escracanhar dau rire**. 3. Èstre las: *Crepar de caud*. ◇ *Crepar de fam*: Aver una granda fam, èstre totplen paure. ◇ *Crepar d'envuèia, de gelosia, de ràbia*: Provar una granda envuèia, una granda gelosia, èstre totplen embilat. ◆ vt. 1. Traucar, esgarrar, faire esclatar: *Crepar una goma*. ◇ *Crepar lu uèlhs*: Èstre evident. ◇ *Crepar lo coar*: Faire totplen de pena. ◇ *Crepar l'ecran*: Per un actor de cínema, faire una foarta impression per la sieu presença. Sin.: **cremar au lume**. ◇ *Crepar la bofiga:* Estament critic e perilhós que demanda una solucion à la lèsta. 2. (fam.) Alassar, anequelir: *Crepar un cavau à la corsa*. ◆ **si crepar** v.pr. (fam.) S'alassar: *Si crepar au travalh*.

crepitacion n.f. 1. Seguida de bosins secs. Sin.: **petejament**, **repetum**. 2. (med.) Bosin produch per lo fretament recipròque de fragments d'un oàs fracturat ò per un estat inflamatòri dei tendons.

crepitar vi. Faire audir una crepitacion: *Lo fuèc crepita dins la chaminèia*. Sin.: **petejar**, **repetenar**.

crepusculari, ària adj. 1. Dau calabrun. 2. *Animau crepusculari*: Que soarte unicament au calabrun. 3. (psiquiatria) *Estat crepusculari*: Obnubilacion de la memòria.

crepuscul(e) n.m. Calabrun. Sin.: **clarabrun**, **entrelutz**, **bruna**.

cresana n.f. Passacrassana (pera).

crescendo (mòt it., [kre'ʃɛndo]) adv. 1. (mús.) En aumentant progressivament la foarça dei sons. 2. (fig.) En aumentant: *La dolor va crescendo*. ◆ n.m. inv. 1. Seguida de nòtas que si dévon sonar crescendo. 2. (fig.) Aumentacion progressiva.

cresedor, oira adj. Que si pòu crèire. Var.: **credible**, **cresible**.

cresença n.f. 1. Fach de crèire à la veritat ò à l'existença de quauqua ren. 2. Opinion, plena conviccion en matèria religioa, filosofica, politica. Var.: **credença**.

cresent, a adj. e n. Qu'a una fe religioa. Var.: **credent**. ◆ n.m. pl. Nom que si dónon lu musulmans.

crèsma n.m. Crisma.

cresmal, a adj. Crismal. Var.: **cresmau**.

cresmau, ala adj. Cresmal.

cresòl n.m. Fenòl extrach de divèrs quitrans, emplegat coma desinfectant e dins la fabricacion de resinas.

crèspa n.f. 1. Teissut de seda ò de lana fina que lo sieu aspècte ondulat es obtengut en emplegant de fieus à foarta torsion. ◇ *Crèspa de China*: Crèspa de seda dau gròs grun. ◇ Tròç de crèspa ò de teissut negre, que si poarta en signe de dòu. 2. Cauchoc brut obtengut per coagulacion dau latèx. Var.: **crespe**.

crespacion n.f. Crispacion.

crespadura n.f. Accion de crespar.

crespar vt. (*crèspi*) 1. Penchenar lu bèrris per flòtas de la poncha vèrs la raíç, per li donar de volume. 2. (tecn.) Donar l'aspècte de la crèspa à (una estòfa e, per ext., à de papier). Var.: **crespinar**.

crespat, ada adj. Qu'a l'aspècte de la crèspa.

crespe n.m. Crèspa.

crespelar vt. Donar un aspècte ondulat à.

crespelat, ada adj. Que presenta de pichini ondulacions: *Bèrris crespelats*.

crespeu n.m. Pasta gaire espessa, de forma redonda, facha de farina, d'òus e de lach, cuècha dins una sartaia ò sus una placa.

crespiment n.m. Revestiment de gip, de mortier, de ciment, qu'es aplicat sus un barri sensa èstre lissat. Sin.: **redrissadura**, **arissadura**, **embocadura**, **embocatge**, **redrissatge**.

crespina n.f. 1. (mas.) Membrana graissoa à l'entorn dei viscèras dau poarc, dau vedeu e dau moton. Sin.: **tèla**, **mesentèri**, **fresa**. 2. Membrana fetala que pòu recurbir la tèsta de l'enfant à la naissença. ◇ *Èstre naissut mé la crespina*: Èstre totplen benastruc. 3. Placa perforada que sièrve de filtre à l'intrada d'un tube d'aspiracion.

crespinar vt. Crespar.

crespinat, ada adj. Naissut mé la crespina. Sin.: **astrat**, **benastrat**, **fortunat**, **benastruc**.

crespinós, oa adj. Astruc.

crespir vt. (*crespissi*) Faire lo revestiment d'un barri. Sin.: **arissar**, **redrissar**, **embocar**.

crespon n.m. 1. Teissut de crèspa espés. 2. *Papier crespon*: Papier qu'a l'aspècte de la crèspa.

cresta n.f. 1. Excreissença carnuda, dentelada, sus la tèsta d'unu galinaceus. 2. Excreissença sus la tèsta d'unu peis ò reptiles. 3. Partida estrecha, salhenta, que constituisse la cima d'una montanha. ◇ (geog.) *Linha de cresta*: Linha de partatge deis aigas. Sin.: **aigavèrs**. 4. Releu sotamarin alongat. 5. Cima d'una teulissa, d'un barratge, d'un barri. 6. Cima d'una onda. 7. (electr., electron.) Valor maximala qu'una grandor periodica pòu pilhar.

cresta de gal n.f. Cantarèla manjadissa. Sin.: **galet**, **jaunet**, **aurelheta**.

crestadoira n.f. Flaüt dei crestapoarcs.

crestadura n.f. Castracion. Var.: **crestament**, **crestatge**.

crestament n.m. Crestadura.

crestapoarc n.m. 1. Persona que castrava lu poarcs. Sin.: **sublaire**. 2. Nom dau flaüt qu'emplegàvon lu sublaires. Var.: **crestadoira**. 3. Flaüt de Pan.

crestar vt. Castrar.

crestat, ada adj. 1. Castrat: *Una bèstia crestada*. 2. Que poarta una cresta.

crestat n.m. Castrat.

crestatge n.m. Crestadura.

crestejar vi. Auçar la cresta.

crestian, a adj. e n. Qu'apartèn à una dei religions naissudi de la predicacion dau Crist. Var.: **cristian**.

crestianament adv. D'un biais cristian; en crestian: *Morir crestianament*. Var.: **cristianament**.

crestianisacion (-izacion) n.f. Accion de crestianisar; lo sieu resultat. Var.: **cristianisacion (-izacion)**.

crestianisar (-izar) vt. Convertir à la religion cristiana. Var.: **cristianisar (-izar)**.

crestianisme n.m. Ensèms dei religions basadi sobre la persona e l'ensenhament dau Crist. Var.: **cristianisme**.

crestianitat n.f. Ensèms dei país ò dei pòbles cristians; comunautat universala dei cristians. Var.: **cristianitat**.

crestomatia n.f. Recuèlh de tèxtes causits destinats à l'ensenhament. Sin.: **antologia**.

creston n.m. Cresta, cima d'una teulissa; capairon.

crestonar vt. Provedir (un barri) d'un creston, d'un capairon. Sin.: **capaironar**.

crèsus n.m. (lit.) Òme foarça ric.

creta n.f. Greda.

creta n.f. Cicatritz. Sin.: **creuge**, **marca**.

cretar vi. Si barrar en si dessecant, en parlant d'una plaga. Sin.: **cicatrisar**, **creujar**.

cretaceu n.m. Periòde geologic de la fin de l'èra segondària marcada per la formacion de la greda. ◆ **cretaceu, ea** adj. 1. Dau cretaceu. 2. Qu'a l'aparença de la greda. Sin.: **cretós**, **gredós**.

cretés, esa adj. e n. De Creta.

cretin, a adj. e n. 1. Individú que sofrisse de cretinisme. 2. Nèsci. Sin.: **toarca**.

cretinaria n.f. Nescitge.

cretinisacion (-izacion) n.f. Accion de cretinisar; lo sieu resultat.

cretinisar (-izar) vt. Rendre nèsci.

cretinisme n.m. 1. Deficiença intellectuala deuguda à una ipotiroïda. 2. (fam.) Nescitge, estupiditat.

cretona n.f. Tela de coton, sovent estampada de motius variats.

cretós, oa adj. Gredós. Sin.: **cretaceu**.

creuge n.m. Cicatritz. Sin.: **marca**, **creta**.

creujar vt. e vi. (*crèugi*) Cicatrisar.

cric interj. (onom.) Bosin sec (sovent associat à *crac*). Var.: **cricada**.

cric n.m. 1. Aparelh qu'agisse directament sus una carga e permete de la soslevar ò de la desplaçar sus una distança reducha: *Metre una veitura sus lo cric per cambiar una ròda*. Sin.: **cat**, **pen de poarc**. 2. *Cric tensor*: Instrument emplegat per tesar lu fieus telegrafics.

cricada n.f. Bosin sec. Var.: **cric**.

cricament n.m. Cracament.

cricar vi. (*criqui*) Produrre un bosin agut. Sin.: **esclenir**, **grunir**, **crussir**.

cricoaritenoïdian, a adj. e n. Nom dei quatre muscles que participon à la constitucion de la laringe.

cricoïde, a adj. *Cartilatge cricoïde* ò *cricoïde*, n.m.: Aneu cartilatginós de la basa de la laringe.

cricoïdian, a adj. Dau cricoïde.

cricofaringian, a adj. e n. Nom d'un muscle par de la faringe espandit entre la cruissentela cricoïda e la cruissentela tiroïda.

crida n.f. 1. Rampelada: *Mandar una crida per una manifestacion*. Sin.: **proclamacion**, **publicacion**. 2. *Venda à la cridada* ò *cridada*, n.f.: Venda publica à l'enquant (d'uni mèrç, en particulier dau peis). Var.: **cridada**. ◇ *Faire li cridas*: Publicar oficialament la data d'un maridatge.

cridada n.f. Crida.

cridadissa n.f. Crits tumultuós de contèsta, de protèsta ò de revòlta. Sin.: **clamor**, **escridament**, **bramadissa**.

cridaire, airitz adj. 1. Persona qu'anóncia en cridant la venda d'una mèrç. 2. *Cridaire public*: À passat temps, prepauat ai proclamacions publiqui. Sin.: **trompetaire**, **trombetier**.

cridant, a adj. 1. Que fa cridar d'indignacion: *Una injustícia cridanta*. 2. Que s'impaua à l'esperit: *Una veritat cridanta*. Sin.: **bramant**.

cridar vi. 1. Mandar un crit: *Cridar de dolor*. Sin.: **bramar**, **ganassar**. 2. Parlar totplen aut e mé ràbia: *T'arriba de parlar sensa cridar?* ◇ *Cridar à l'injustícia,* etc.: Denonciar una injustícia, etc. ◆ vt. 1. Dire à votz auta: *Cridar un òrdre*. 2. Manifestar energicament: *Cridar la sieu ràbia*. ◇ *Cridar famina, misèria*: S'en plànher. 3. Faire de repròchis à: *Cridar un enfant*.

cridaria n.f. Crits frequents, seguida de repròchis. Sin.: **bramaria**, **bramadissa**, **cridadissa**.

cridassar vi. 1. Cridar totplen, e sovent per ren. 2. Mandar lo sieu crit, en parlant de l'auca, dau pavan, de la pintarda. Var.: **cridassejar**.

cridassejar vi. Cridassar.

cridassier, a adj. Que cridassa.

crime n.m. Crimi.

crimi n.m. 1. Assassinat. 2. (dr.) Infraccion que la lèi punisse d'una pena aflictiva ò infamanta. 3. *Crimi de guèrra*: Violacion dei lèis e costumas de la guèrra (pilhatge, assassinat, execucion dei ostatges). ◇ *Crimi còntra l'umanitat*: Violacion dei règlas de drech internacional (deportacion, genocidi). 4. Acte condamnable, qu'aurà de consequenças grevi. 5. (fam.) Acte regretable, oportunitat mancada: *Seria un crimi de si privar de soleu en estiu*. Var.: **crime**.

criminal, a adj. e n. Colpable de crimi. Var.: **criminau**. ◆ adj. 1. Contrari ai lèis naturali e sociali: *Acte criminal*. Var.: **criminós**. 2. (dr.) Relatiu ai crimis: *Drech criminal*. ◆ n.m. (dr.) *Lo criminal*: La matèria criminala, cen que li si rapoarta.

criminalament adv. 1. D'un biais criminal. 2. (dr.) Davant la juridiccion criminala. Sin.: **criminosament**.

criminalisacion (-izacion) n.f. Accion de criminalisar; lo sieu resultat.

criminalisar (-izar) vt. (dr.) Faire passar de la juridiccion correccionala ò civila à la juridiccion criminala.

criminalista n. Jurista especialisat en matèria criminala.

criminalistica n.f. (dr.) Ensèms dei tecnicas que la polícia e la justícia méton en òbra per establir la pròva d'un crimi e n'identificar lo sieu autor.

criminalitat n.f. 1. Natura de cen qu'es criminal. 2. Ensèms dei actes criminals e delictuós comés dins un grope donat à-n-una epòca donada: *La criminalitat es en aumentacion*.

criminau, ala adj. e n. Criminal.

criminogène, a adj. Que pòu generar d'actes criminals.

criminologia n.f. Estudi scientific dei actes criminals.

criminologista n. Criminològue.

criminològue, òga n. Especialista de criminologia. Var.: **criminologista**.

criminós, oa adj. Criminal.

criminosament adj. Criminalament.

crin n.m. 1. Pel lòng e dur que creisse sus lo coal e à la coa dei cavaus e d'unu autres quadrupèdes. 2. *Crin vegetal*: Matèria filamentoa extracha dau paumolier, de l'agave, etc.

crinhat, ada adj. Qu'a totplen de crins. Var.: **crinut**.

crinier n.m. Obrier que travalha lo crin.

criniera n.f. 1. Ensèms dei crins dau coal (per un leon, un cavau). 2. Crin au sobran d'un casco, que retómbon per darrier. 3. (fam.) Cabeladura abondanta.

crinoïde n.m. *Crinoïdes*: Classa d'equinodèrmes que lo sieu còrs, format d'un calici entornat de braç lòngs, es fixat au fond de la mar per un pen flexuós.

crinolina n.f. (anc.) 1. Estòfa à cadena de lin, emplegada per la tapissaria ò l'abilhament. 2. Armadura facha de cercles sobrepauats, de balenas d'acier, per donar d'amplessa ai faudilhas. 3. La rauba ensinda tenguda.

crinut, da adj. Crinhat.

criocèr n.m. Insècte coleoptèr, qu'una espècia roja ataca lu lièchs e una autra, blava e jauna, viu sus lu espargues (Familha dei crisomelides, long. manco un cm).

crioalternator n.m. Alternator que lo sieu bobinatge inductor es supraconductor.

crioanestesia n.f. Anestesia au mejan dau frèi.

criobiologia n.f. Estudi deis efèctes dei temperaturas totplen bassi sobre lu fenomènes biologics.

criocirurgia n.f. Cirurgia qu'emplega de tecnicas de congelacions locala per li operacions.

crioclastia n.f. (geol.) Gelifraccion.

crioconductor, tritz adj. Si di d'un conductor electric que la sieu resistivitat baissa quora es portat à una temperatura bassa.

crioconita n.f. Assisa de particulas organiqui ò inorganiqui sota lu glaciers dei pòles.

crioconservacion n.f. Conservacion per lo biais dau frèi, sobretot pertocant de teissuts vius, de cellulas....

criodesidratacion n.f. Assecament per lo mejan de temperaturas bassi.

criodesidratar vt. Assecar per lo biais dau frèi.

criodessicacion n.f. Liofilisacion.

criofil(e), a adj. Natura dei organismes que vívon dins de temperaturas foarça bassi.

criofòr n.m. Instrument deugut à Wollaston, dins lo quau l'aiga si congèla en seguida à la sieu evaporacion.

criogène, a adj. (fis.) Que produe de frèi.

criogenia n.f. (fis.) Produccion de temperaturas bassi.

criolit n.m. Fluorure natural d'alumini e de sòdi Na_3AlF_6.

criologia n.f. Ensèms dei disciplinas scientifiqui e tecniqui que s'interèsson ai temperaturas totplen bassi.

crioluminescença (-éncia) n.f. Emission de lutz per d'unu còrs portat à una temperatura foarça bassa.

criometria n.f. (fis.) Mesura dei temperaturas de congelacion.

criofisica n.f. Partida de la fisica qu'estúdia li criotemperaturas.

criopatia n.f. Lo tot dei afeccions congrelhat per lo frèi.

criopedologia n.f. Estudi dei formas de soal ligadi a l'accion de la gelarèia.

crioquimia n.f. Relarg de la quimia qu'estúdia lu fenomènes a temperaturas foarça bassi.

crioscopia n.f. Estudi dei lèis de la congelacion dei solucions, per la mesura de l'abaissament de la temperatura de congelacion començanta d'un solvent quora li si fa la dissolucion d'una substança.

crioscopic, a adj. Relatiu à la crioscopia.

criosfèra n.f. Luècs sus la Tèrra dont lu ponchs son cubèrts de glaça de contunha.

criostat n.m. Aparelh que sièrve à mantenir de temperaturas totplen bassi e constanti au mejan d'un gas liqueficat.

criotecnica n.f. Ensèms dei tecnicas de produccion e d'emplec dei temperaturas bassi.

criotemperatura n.f. Temperatura foarça bassa, en dessota de 120 K.

crioterapia n.f. Tractament dei malautias au mejan dau frèi, en particulier dei nevus e dei angiòmas.

criotron n.m. Dispositiu electronic qu'emplega li proprietats de supraconduccion d'unu metals à temperatura foarça bassa.

crioturbacion n.f. (geol.) Geliturbacion.

cripta n.f. Capèla, generalament sota tèrra, d'una glèia, dont si plaçava lo còrs ò li relíquias dei martirs, dei sants.

criptar vt. Efectuar lo criptatge de. Sin.: **encodar**.

criptatge n.m. 1. Transformacion d'un messatge en clar en un messatge codat. 2. Transformacion d'una seguida de senhaus electrics ò radioelectrics, tala que poàdon èstre lejuts unicament au mejan d'un descodaire apropriat. Sin.: **encodatge**.

criptestesia n.f. Metagnomia.

criptestesic, a adj. Metagnomic.

criptia n.f. Espròva d'iniciacion qu'acabava l'educacion espartiata.

criptobia n.f. Protozoari flagelat parasit que li sangsugas transméton de vegadas ai peis e molluscs d'aiga doça.

criptobiòsi n.f. Anidrobiòsi.

criptocalvinisme n.m. Doctrina dei teologians luterians encusats d'èstre favorables d'escondons au calvinisme, en particular tocant l'eucaristia. Dispareissèt à l'entamenada dau s. XVII^{n}.

criptocefal(e) n.m. Coleoptèr crisomelide espandit dins tot lo monde, que la sieu larva si noirisse de fuèlhas moarti e viu dins lo soal en un forreu format per lu sieus pròpris excrements.

criptocerat n.m. *Criptocerats:* Grope d'insèctes aiguèstres embé d'antenas reduchi escondudi sota la tèsta, coma la taràntola d'aiga.

criptocòc n.m. Fonge blastomicèt que provòca la linfangiti epizotica dau cavau e dau muu.

criptocomunista adj. e n. Partidari oculte dau partit comunista.

criptodèr n.m. *Criptodèrs:* Grope de tartugas que lo sieu pelvís es pas soudat à la carabassa.

criptofita adj. e n.f. Si di d'una planta que li sieu partidas aerenqui non aparéisson pendent l'ivèrn.

criptogame, a adj. e n. *Criptogames (Criptogamas)*: Plantas pluricellulari que non an ni flors, ni fruchs, ni granas, que fórmon tres embrancaments: *tallofits*, *briofits* e *pteridofits* (ò *criptogames vascularis*).

criptogamia n.f. 1. Estat d'una planta criptogamica. 2. Estudi scientific dei criptogames.

criptogamic, a adj. Si di dei afeccions causadi ai vegetals per de fonges microscopics.

criptogamicida adj. e n.m. Si di d'un substança que tua lu criptogames.

criptogamista n. Persona qu'estúdia lu criptogames.

criptogenetic, a adj. (med.) Que la sieu origina non es conoissuda: *Una malautia criptogenetica*.

criptografe, a n. Especialista de criptografia. ◆ n.m. Màquina per criptar e descriptar.

criptografia n.f. Ensèms dei tecnicas que perméton d'encodar e de desencodar.

criptografic, a adj. Relatiu à la criptografia. ◇ *Moneda criptografica*: Criptomoneda.

criptograma n.m. Messatge escrich au mejan d'un sistema chifrat ò encodat.

criptologia n.f. Sciença dei escripturas secreti e dei documents encodats.

criptològue, òga n. Especialista de la criptologia.

criptomèria n.m. Conifèr emplegat en silvicultura e per la decoracion dei jardins.

criptomoneda n.f. Moneda electronica, emessa de par à par, sensa necessitar de banca, de banca centrala ni d'intervencion umana. Sin.: **cibermoneda**, **moneda criptografica**.

cripton n.m. Gas rare de l'atmosfèra, emplegat dins d'uni ampolas; element (Kr) de n° atomic 36 e de massa atomica 83,80. Var.: **kripton**.

criptorquid(e) n.m. Persona que lu sieus testicules an pas davalat dins li borsonadas.

criptorquidia n.f. Mancança d'un testicule ò dei doi dins li borsonadas, per defaut de la sieu migracion denant la naissença.

criquet n.m. Juèc de bala anglés que si juèga mé de maças de boasc.

criqueta n.f. *Faire criqueta*: Trantalhar.

crisalida n.f. Ninfa dei lepidoptèrs, entre l'estadi toara e l'estadi parpalhon (la crisalida es sovent dins un cocon de seda). Sin.: **babòt**.

crisantema n.m. Planta ornamentala de la Familha dei compauadas, que florisse en auton (es lo simbòl dau Japon).

criselefantin, a adj. Si di d'una esculptura parcialament facha d'aur e d'ivòri.

crisi n.f. 1. Cambiament brusc, sovent decisiu, dau cors d'una malautia. 2. Manifestacion ò agravacion subit d'un estat morbide: *Crisi cardiaca*. 3. Accès breu e violent d'un estat nerviós ò emotiu. ◇ *Crisi de nèrvis*: Estat d'agitacion brusc e breu, mé de crits e una gesticulacion, sensa perda de conoissença. 4. Periòde decisiu ò perilhoa de la vida: *La crisi de l'adolescença*. 5. Fasa dificila qu'un grope social travèrsa: *La crisi de l'Universitat*. ◇ *Crisi economica*: Rompedura d'equilibri entre grandors economiqui. ◇ *Crisi ministeriala*: periòde intermediari entre la demission d'un govèrn e la formacion d'aqueu d'après; demission dau govèrn. 6. Mancança: *Crisi dau lotjament*.

crisma n.m. Monograma dau Crist, format m'ai letras grèqui *X* e *P* en majusculas.

crisma n.m. Òli benedit mesclat de baume, que s'emplega per li consecracions e l'administracion d'unu sacraments. Var.: **crèsma**.

crismal, a adj. Relatiu au crisma. ◇ *Messa crismala:* Messa que l'evesque li consacra lo crisma. Var.: **crismau**, **cresmal**, **cresmau**.

crismau, ala adj. Crismal.

crisoberil n.m. Aluminat natural de berilli, que constituisse de pèiras fini d'un color que va de l'aur vièlh au vèrd.

crisocal n.m. Aliatge de coire, d'estanh e de zinc qu'imita l'aur.

crisocòla n.f. Silicat idratat de coire, pèira d'un vèrd blavenc.

crisoficea n.f. *Crisoficeas*: Algas d'aiga unicellulari dauradi, vesini dei algas bruni, dei diatomeas, dei protozoaris, dei espongas ò dei peridinians, segond l'espècia.Var.: **crisomonadala**.

crisofilli n.m. Aubre de la Familha dei sapotaceas, cultivat en Amèrica per lu sieus fruchs manjadís.

crisofòr n.m. Escarabat sobrebeu de Colómbia e dau Peró, de que lu Amerindians fan usança per ondrar li sieu colanas.

crisografe n.m. Copista qu'escrivia en letras d'aur.

crisografia n.f. Escrichs en letras d'aur.

crisografic, a adj. Relatiu à la crisografia.

crisoïdina n.f. Colorant basic que dona de mirgalhaduras jauni e aurengenqui, emplegat en estampatge per li estòfas.

crisolit n.m. Silicat natural, pèira fina d'un vèrd jaunastre, varietat de peridòt.

crisolòfe n.m. Pichon fasan de la coa lònga, provedit de colors sobrebèli particulierament tau que lo fasan daurat.

crisològue n.m. Qualificacion donada à d'unu Paires de la Glèia, rapoart à la sieu eloquença.

crisomèla n.f. Insècte coleoptèr totplen colorit, que li sieu espècias nombroï vívon sus divèrsi plantas.

crisomelide n.m. *Crisomelides*: Familha d'insèctes coleoptèrs que comprèn li crisomèlas, lo dorifòre, lo criocèr, etc.

crisomia n.f. Mosca daurada dei encontradas caudi que provòca de miasas pertocant l'òme e lu animaus.

crisomonadala n.f. Crisoficea.

crisonfal n.m. Mena de vermeu, parasit dei arangiers.

crisòpa n.f. Insècte verd dei uèlhs dotats de rebats metallics que viu ai despens dei nierons.

crisopea n.f. Art que pretende faire d'aur.

crisopeleu n.m. Sèrp verenosa d'Indomalàisia que sauta d'un aubre a l'autre.

crisoprasa n.f. ò **crisoprasi** n.m. Calcedòni vèrd pom.

crisoterapia n.f. Usança terapeutica dei saus d'aur sobretot en reumatologia.

crisotil(e) n.m. Silicat idratat natural de magnesi, varietat de serpentina.

crispacion n.f. 1. Contraccion musculària ò nervioa à caractèr espasmodic. 2. Movement d'impaciença, d'irritacion. 3. Contraccion que plega la susfàcia d'uni matèrias sopli: *Crispacion d'una pèu sota l'accion de l'aiga*. Var.: **crespacion**. Sin.: **reguinhadura**.

crispant, a adj. Qu'agaça, impacienta. Sin.: **secant**, **atissós**, **tissós**.

crispar vt. 1. Contractar lu muscles. Sin.: **reguinhar**. 2. Irritar, impacientar, agaçar. Sin.: **atissar**, **secar**. 3. Donar un aspècte rugat à la susfàcia d'uni matèrias sopli. Sin.: **reguinhar**, **estrafonhar**, **escafonhar**, **fretolhar**. ◆ **si crispar** v.pr. 1. Si contractar vivament. Sin.: **si reguinhar**. 2. S'irritar. Sin.: **s'atissar**, **s'encanhar**, **s'iràisser**.

crispin n.m. Lo tot dei autís e dau materiau dau pegon (en defoara dau cuer).

crissent n.m. Levam. ◇ *Crissent dau fornier*: Levam que s'emplega per faire lo pan ò la pissaladiera. Var.: **creissent**. Sin.: **cochairon**.

crissença n.f. Fogassa.

crist n.m. 1. *Lo Crist*: Jèsus (vèire dins lu noms pròpris). 2. Representacion dau Crist, especialament en crotz. 3. (fam.) *Paure crist*: Òme miserós. Sin.: **paure diau**.

cristal n.m. 1. Còrs solide, que pòu afectar una forma geometrica ben definida, e caracterisat per una disposicion reguliera e periodica dei atòmes. ◇ *Cristal de ròca*: Quartz ialin, dur e limpide, que presenta dins la sieu forma primitiva de prismas exagonals terminats mé di piramidas à sièis pans. ◇ *Cristal liquide*: Liquide à l'estat mesomòrfe, emplegat especialament per de foncions d'afichatge. Sin.: **còrs mesomòrfe**. 2. Vèire à l'oxide de plomb, blanc, totplen transparent e sonòre; objècte fach d'aquesta matèirua: *Un vas de cristal*.

cristallaria n.f. 1. Fabricacion d'objèctes de cristal. 2. Establiment dont si fan aquelu objèctes.

cristallier n.m. Escrincelaire de cristal.

cristallifèr, a adj. Que contèn de cristal.

cristallin n.m. Element de l'uèlh, en forma de lentilha biconvèxa, plaçat dins lo glòbe oculari en arrier de la pupilla e que fa partida dei mitan refringents que fan convergir lu rais luminós sus la retina.

cristallin, a adj. 1. De la natura dau cristal. ◇ *Ròcas cristallini*: Ròcas constituidi de cristals vesibli à l'uèlh nud, e formadi en profondor per cristallisacion à l'estat solide (ròcas metamorfiqui) ò à partir d'un magma liquide (ròcas eruptivi). ◇ *Sistema cristallin*: Ensèms dei elements de simetrias caracteristiqui dau malhum d'un cristal. 2. (fig.) Parier au cristal per la transparença ò la sonoritat: *Aigas cristallini*, *votz cristallina*.

cristallina n.f. (bot.) Glaciala.

cristallinenc, a adj. Cristallinian.

cristallinian, a adj. Dau cristallin. Var.: **cristallinenc**.

cristallisabilitat (-izabilitat) n.f. Natura d'un còrs cristallisable.

cristallisable (-izable), a adj. Capable de si formar en cristals.

cristallisacion (-izacion) n.f. 1. Cambiament d'estat d'un materiau que mena à la formacion de cristals. 2. Amolonament de cristals, de minerals qu'afècton de formas poliedriqui. 3. (fig.) Fach de si cristallisar, de pilhar forma.

cristallisador (-izador) n.m. Recipient de laboratòri en vèire espés, cilindric e gaire prefond, emplegat especialament per faire cristallisar de còrs dissòuts.

cristallisant (-izant), a adj. 1. Que pilha una estructura cristallina. 2. Que determina la cristallisacion.

cristallisar (-izar) vt. Transformar en cristals. ◆ **si cristallisar** v.pr. Si transformar en cristals.

cristallisat (-izat), ada) adj. Que si presenta sota la forma de cristals: *Sucre cristallisat*.

cristallita n.f. Cristal micrometric.

cristallitic, a adj. Nom dei ròcas veirenqui riqui en cristallita.

cristalloblastic, a adj. Nom de l'estructura dei sistres cristallins, caracterisats per la mancança d'òrdre cristallin.

cristallofilian, a adj. (geol.) Que presenta una estructura orientada, en parlant d'una ròca.

cristallogenèsi n.f. Formacion dei cristals.

cristallografe, a n. Especialista de cristocalligrafia.

cristallografia n.f. Estudi scientific dei cristals e dei lèis de la sieu formacion.

cristallografic, a adj. Pròpri à la cristallografia.

cristalloïde n.m. Còrs dissòut que pòu èstre dialisat (s'opaua à *colloïde*).

cristalloïde, a adj. Que sembla lo cristal.

cristallomancia n.f. Divinacion au mejan d'objèctes de vèire ò de cristal.

cristallometria n.f. Sciença dei formas geometriqui dei cristals.

cristallonomia n.f. Sciença dei lèis de formacion dei cristals.

cristalloquimia n.f. Branca de la quimia que tracta de l'estudi dei mitans critallisats.

cristalloquimic, a adj. Pròpri de la cristalloquimia.

cristallotecnia n.f. Art de la produccion dei cristals artificials.

cristallotipia n.f. Tecnica dei arts grafics que balha un sentiment de gelibre.

cristallotomia n.f. Accion de despartir, de clivar lu cristals.

cristian, a adj. e n. Qu'apartèn à una dei religions naissudi de la predicacion dau Crist. Var.: **crestian**.

cristianament adv. D'un biais cristian; en cristian: *Morir cristianament*. Var.: **crestianament**.

cristiània n.f. Movement de viratge e d'arrèst per cambiament de direccion dei esquís que rèston parallèles.

cristianisacion (-izacion) n.f. Accion de cristianisar; lo sieu resultat. Var.: **crestianisacion (-izacion)**.

cristianisar (-izar) vt. Convertir à la religion cristiana. Var.: **crestianisar (-izar)**.

cristianisme n.m. Ensèms dei religions basadi sobre la persona e l'ensenhament dau Crist. Var.: **crestianisme**.

cristianitat n.f. Ensèms dei país ò dei pòbles cristians; comunautat universala dei cristians. Var.: **crestianitat**.

cristic, a adj. (teol.) Que pertòca la persona dau Crist.

cristobalita n.f. (geol.) Silice cristallisada de formula SiO_2.

cristofina n.f. Ai Antilhas, cucurbitacea que la sieu raíç e lo sieu fruch son manjadís.

cristologia n.f. Partida de la teologia que s'entrèva de la persona e de l'òbra dau Crist.

cristologic, a adj. Que pertòca la cristologia.

crit n.m. 1. Son agut que la votz emete mé foarça: *Mandar un crit de dolor*. 2. Paraulas emessi à votz totplen auta per sonar, avertir. ◇ *Crit de guèrra*: Exclamacion per recampar lu sordats pendent una batalha. ◇ *Darrier crit*: Cen qu'es mai modèrne, recent, à la mòda. 3. Clamor, ensèms d'esclats de votz, de paraulas per exprimir un sentiment collectiu. 4. Movement interior espontaneu: *Un crit dau coar*. 5. Son ò ensèms de sons que màndon li bèstias, caracteristics de cada espècia. Sin. (1, 2, 5): **brame**, **escridament**; (3): **bramadissa**, **bramada**, **cridadissa**.

critèri n.m. 1. Caractèr, principi que permete de destriar una caua d'una autra, de faire una estimacion. 2. (mat.) Mejan que permete de conclurre à l'existença d'una proprietat matematica.

criteriologia n.f. Estudi logic dei critèris.

criteriologic, a adj. Relatiu à la criteriologia.

criteriom n.m. Espròva esportiva (especialament en ciclisme) que permete ai concurrents de si qualificar.

critic, a adj. 1. (med.) Pròpri à la crisi d'una malautia. 2. Decisiu, perilhós: *Èstre dins un moment critic*. 3. (fis.) Relatiu à quauqua ren que produe un cambiament dins li proprietats d'un còrs, un fenomène: *Temperatura critica*.

critic, a adj. 1. Qu'a per objècte de destriar li qualitats ò li decas d'una òbra literària ò artistica: *Analisi critica*. ◇ *Edicion critica*: Establida d'après lu tèxtos originals. 2. *Esperit critic*: Esperit capable de criticar, d'analisar liurament.

critic, a n. Persona que lo sieu mestier es de comentar d'òbras literari ò artistiqui.

critica n.f. 1. Apreciacion de la valor d'un tèxte: *Critica istorica*. 2. Art d'analisar e de judicar una òbra literària ò artistica. 3. Jutjament portat sobre una òbra. 4. Ensèms dei personas qu'an per mestier de judicar, comentar li òbras. 5. Repròchi sobre quauqu'un ò quauqua ren: *Mau suportar li criticas, una critica constructiva*.

criticable, a adj. Que pòu èstre criticat.

criticaire, airitz n. Persona portada à la critica (sovent mauvolenta). Var.: **criticós**.

criticament n.m. Accion de criticar.

criticament adv. D'un biais critic.

criticar vt. (*critiqui*) 1. Procedir à una analisi critica. 2. Judicar d'un biais ostile ò mauvolent.

criticisme n.m. Filosofia bastida sobre la critica de la conoissença (Kant).

criticista adj. e n. Relatiu au criticisme; partidari dau criticisme.

criticós, oa adj. Criticaire.

crivela n.f. Farcon de la coa lònga. Var.: **escriveu**.

crivelacion n.f. Crivelatge.

criveladura n.f. Sobras de la crivelacion. Var.: **crivelum**.

crivelaire n.m. (tecn.) Màquina per crivelar.

crivelaria n.f. Fabricacion e comèrci d'objèctes pichins de boasc (bobinas, criveus, etc.).

crivelar vt. 1. Passar au criveu: *Crivelar de sabla*. Sin.: **tamís**. 2. Traucar de nombrós pichins traucs, curbir de macaduras: *Crivelar de còups, crivelar de balas*.

crivelat, ada adj. Qu'a subit una crivelacion.

crivelatge n.m. 1. Accion de crivelar; lo sieu resultat. Sin.: **tamisatge**. 2. (tecn.) Accion de destriar lu mineraus per la sieu grossor. Var.: **crivelacion**.

criveleta n.f. Pichina crivela.

crivelier n.m. Mesteirant, obrier en crivelaria.

crivelum n.m. Criveladura.

criveu n.m. Aparelh dau fond plan traucat, per separar en foncion de la sieu grossor d'elements solides (sabla, mineraus, etc.).

croacada n.f. Croassada. Sin.: **craulada**, **craunada**.

croacar vi. (*croaqui*) Croassar. Sin.: **craular**, **craunar**.

croassada n.f. Crit dau corpatàs e e de la cornacha. Var.: **croacada**, **cruassada**.

croassar vi. Cridar, en parlant dau corpatàs e de la cornacha. Var.: **croacar**, **cruassar**.

croat, ada adj. Grellat, marcat per la pichina vairòla. Sin.: **vairolat**.

croat, a adj. e n. De Croàcia.

cròc n.m. 1. Instrument provedit d'una poncha recorbada (ò de ponchas recorbadi), que sièrve à

suspendre, à tirar ò à fixar quauqua ren. Var.: **croquet**. ◇ *Cròc dau sarralhier*: Instrument m'una poncha recorbada per durbir una serralha sensa clau. 2. Pèrtega armada à una extremitat d'un fèrre recorbat (ò d'unu fèrres). Sin.: **gancho**. 3. Caninas dei carnivòres. 4. Dent de l'extremitat recorbada dei sèrps verinoï.

cròça n.f. 1. Baston pastoral d'evesque ò d'abat que la sieu partida sobrana (lo *croceton*) es recorbada. 2. Partida recorbada d'unu objèctes, d'unu organes: *La cròça d'un violon*, *la cròça de l'aòrta*. ◇ (arquit.) Ornament enrotlat d'unu capiteus. 3. Partida posteriora d'una arma de fuèc, que sièrve à la mantenir ò à l'espatlar. 4. Dispositiu plaçat sota d'un veïcule (mòto) per lo sostenir. 5. Aisina de l'extremitat corbada que sièrve dins diferents espòrts (gòlf, hockey).

crocadís n.m. Dessenh rapide que moastra l'essencial dau subjècte, dau motiu; esquema.

crocadís, issa adj. Crocant. Sin.: **cruissent**, **cruscant**, **crocant**.

crocaire, airitz adj. e n. Que cròca.

crocant, a n. À l'epòca d'Enric IV de França, paisan revoutat de l'Oèst occitan.

crocant, a adj. Que cròca sota la dent. Sin.: **cruissent**, **cruscant**. ◆ n.m. 1. Partida crocanta. Sin.: **cruissent**, **cruscant**. 2. Pastissaria crocanta à basa d'amèndolas.

crocar vi. (*cròqui*) Faire un bosin sec sota la dent. Sin.: **cruissir**, **cruscar**. ◆ vt. 1. Rompre entre li dents en faguent un bosin sec. Sin.: **cruissir**, **cruscar**. ◇ (fam.) Despensar en gaire de temps: *Crocar lo sieu ben*. Sin.: **degalhar**, **escampar**. 2. (b.-a.) Dessenhar, pintar sus lo viu (una scena, un personatge) en quaucu trachs rapides e simples. 3. (mar.) Agafar.

cròcasau (à la) loc. adv. Crud e sensa autre condiment que de sau.

cròcasòus n.m. Mena de grincho que fa de pichoi ganhs sordides. Sin.: **pitasòus**, **escumasòus**, **arrapasòus**, **tirasòus**.

croçat adj. m. (relig.) Qu'a lo drech de portar una cròça.

croceta n.f. Pichina cròça.

croceton n.m. Partida superiora recorbada de la cròça d'un evesque ò d'un abat.

cròcha n.f. (mús.) Nòta que n'en cau 8 per faire una ronda, que la sieu coa poarta un cròc, en posicion isolada.

crochetable, a adj. Que si pòu crochetar. Var.: **croquetable**.

crochetaire, airitz n. Persona que crocheta li serralhas per raubar. Var.: **croquetaire**.

crochetar vt. Durbir (una serralha) au mejan d'un cròc. Var.: **croquetar**.

crocut, uda adj. Recorbat en forma de cròc: *Nas crocut*. Sin.: **ganchut**.

cròl n.m. Crawl.

crolar vi. (cròli) Crawlar.

crolat, ada adj. Crawlat.

crolhar vt. Faire lo dessenh d'una crotz sobre. Var.: **crosilhar**.

cromafina n.f. Nom dei cellulas que si colóron en brun per lo biais dei saus de cròme e que presènton per aquelu còrs una afinitat especiala.

cromafinic, a adj. Caracteristica dei cellulas que vènon bruni sota l'accion dei saus de cròme.

cromagògue, òga adj. Si di d'una foncion dau fetge tocant la tracha e l'excrecion, au mejan dei vias biliari, d'uni substanças coloranti dins la circulacion sanguina.

cromaire, airitz n. Especialista dau cromatge electrolitic.

cromammina n.f. Nom generic dei combinasons ammonadi dau cròme.

cromar v.t. (*cròmi*) 1. Efectuar lo cromatge de, recurbir d'una fina jaça de cròme. 2. Tanar à la sau de cròme.

cromat n.m. Sau de l'acide cromic.

cromatge n.m. Depaus d'una fina jaça resistenta de cròme per electrolisi. ◇ *Cromatge termic*: Cromatisacion.

cromatic, a adj. 1. (mús.) *Gamma cromatica*: Formada d'una succession de mièges-tons (intervals cromatics) que representa la dozena part d'una octava temperada (per op. à *gmama diatonica*). ◇ *Acordeon cromatic*, *armònica cromatica*: Instruments per sonar dins una gamma cromatica. 2. (didact.) Relatiu ai colors. ◇ Aberracion d'un sistema dioptic deuguda à la dispersion d'una lutz complèxa que provòca l'existença d'una distança focala particuliera per cada longuessa d'onda. 3. (biol.) Relatiu ai cromosòmas.

cromatida n.f. Caduna dei doi mitans longitudinali dau cromosòma.

cromatimic, a adj. Relatiu à la cromatina.

cromatina n.f. (biol.) Substança caracteristica dau nucleu dei cellulas, que fixa lu colorants basics.

cromatisme n.m. 1. (didact.) Coloracion de quauqua ren. 2. (opt.) Tipe d'aberracion cromatica. 3. (mús.) Escriptura cromatica; caractèr de cen qu'es cromatic.

cromatofòre n.m. Cellula pigmentària dau dèrma, que pòu migrar dins l'epidèrma e capabla d'adaptacion cromatica dins l'òme e lu animaus de nombrós gropes.

cromatogèn(e), a adj. Que balha la substança coloranta.

cromatografia n.f. (quim.) Analisi (identificacion ò dosatge) dei constituents d'un mesclum, fondada sobre la sieu absorcion selectiva per de solides pouverulents ò lo sieu partatge en presença de fasas liquidi ò gasoï; aqueu metòde d'analisi, de separacion.

cromatografic, a adj. Relatiu a la cromatografia.

cromatograma n.m. (quim.) Diagrama d'un mesclum obtengut per cromatografia.

cromatolisi n.f. Dissolucion de la cromatina dins lo nucleu de la cellula.

cromatomètre n.m. Aparelh que mesura l'intensitat dei colors.

cromatoplasma n.m. Part periferica dau citoplasma dont si tròvon de pigments assimiladors.

cromatopsia n.f. (med.) Percepcion visuala dei colors.

cromatoscopia n.f. Vision dei colors.

cromatron n.m. Catoscòpi utilisat per la recepcion dei imatges de television en colors.

cròme n.m. Metal dur e inoxidable emplegat coma revestiment protector e dins d'unu aliatges; element (Cr) de n° atomic 24 e de massa atomica 52,01. ◆ pl. Accessòris cromats d'una veitura, d'una bicicleta, etc.

cromic, a adj. Que vèn dau cròme: *Anidride cromic* (CrO_3), acide cromic. ◇ *Saus cromiqui*: Saus dau cròme trivalent.

cromidròsi n.f. Desturbi dei glàndolas sudoripari, sobretot aqueli dei aissèlas, caracterisat per la secrecion de sudor colorada sobretot en negre ò en brun.

cromifèr, a adj. Que contèn de cròme;

crominança (-ància) n.f. (telev.) *Senhau de crominança*: En television, senhau que contèn li informacions de color.

cromisacion (-izacion) n.f. Cementacion per lo cròme (si di finda cromatge termic).

cromisar (-izar) vt. Tractar (una pèça metallica) per cromisacion.

cromista n. Colorista; fotogravaire especialisat dins la preparacion dei clichats en colors.

cromita n.f. Mineral dau grope dei espineus, principal minerau de cròme.

cromlèc n.m. (arqueol.) Monument megalitic format de menirs quilhats en cercle.

cromoblastomicòsi n.f. Dermatiti micosica que lo parasit que la provòca es negre ò brun.

cromodinamica n.f. *Cromodinamica quantica*: Teoria quantica que rende còmpte dei interaccions foarti au mejan de particulas (lu gluons) consideradi coma quanta d'un camp dich *camp de color*.

cromofil(e), a adj. e n. Nom d'uni cellulas, normali ò patologiqui, que presènton una afinitat granda per li matèrias coloranti.

cromofòbe, a adj. e n.f. Si di dei cellulas que, pauc ò pron, pílhon mau lu colorants.

cromogène, a adj. Que produe de color.

cromolitografe, a n. Obrier(a) que fa de cromolitografia.

cromolitografia n.f. Procediment que permete de dessenhs de manti colors per lo mejan de la litografia per lo biais d'estampatges successius; espròva que resulta d'aqueu procediment.

cromometria n.f. Mesura de l'intensitat dei colors.

cromomicòsi n.f. Malautia provocada per de fonges parasits, caracterisada per de lesions cutaneï.

cromoplast n.m. Organit cellulari portaire d'un pigment, ma ges de clorofilla.

cromoproteïde n.m. Proteïde colorat que lo sieu gropament prostetic enclau generalament un element metallic, tala que l'emoglobina per tancar l'oxigèn, per exemple.

cromoptometria n.f. Mesura de la vision per lo biais dei colors.

cromós, oa adj. Relatiu ai compauats dau cròme.

cromoscòpi n.m. Tube electronic utilisat per la formacion d'imatges en colors a la television.

cromosfèra n.f. Jaça inferiora de l'atmosfèra solària, entre la fotosfèra e la corona.

cromosòma n.m. [krumu'sɔma] Cadun dei elements dau nucleu de la cellula, en forma de bastonet, que contènon lu gènes, supoarts materials de l'ereditat. Var.: **cromo-sòma**.

cromo-sòma n.m. Cromosòma.

cromosomic, a adj. [krumusu'mik] Relatiu au cromosòma. Var.: **cromo-somic**.

cromo-somic, a adj. Cromosomic.

cromoterapia n.f. Aplicacion terapeutica de la lutz colorada.

cromotipografe, a n. Obrier(a) que fa de cromotipografia. Var.: **cromotipista**.

cromotipografia n.f. Estampatge tipografic en colors. Espròva que resulta d'aqueu procediment. Var.: **cromotipia**.

cròmpa n.f. 1. Accion de crompar: *La cròmpa d'una esculptura*. 2. Cen qu'es crompat. ◇ *Faire li cròmpas*: Crompar, especialament per manjar. Var.: **compra**, **còmpra**.

crompable, a adj. Que pòu èstre crompat.

crompaire, airitz n. 1. Persona que cròmpa quauqua ren per lo sieu còmpte personal. 2. Persona encargada de crompar per una entrepresa, un negòci, etc. Var.: **comprator**, **compraire**, **comprador**.

crompar vt. (*cròmpi*) 1. Obtenir quauqua ren en pagant: *Crompar un litre d'òli*. 2. Pagar la complicitat, li favor de (quauqu'un): *Crompar un testimòni*. Sin.: **assoudar**. 3. (fig.) Obtenir au prètz d'esfoarç importants, de sacrificis: *Ai crompat car la mieu libertat*. Var.: **comprar**.

comprator, tritz n. Crompaire.

cromurgia n.f. Part de la quimia que pertòca li matèrias coloranti e li sieu aplicacions.

cronaxia n.f. (biol.) Temps minimal necessari à un corrent electric per estimular una cellula (neuròna, fibra musculària), quora s'emplega una intensitat dobla de la reobasa.

cronaxic, a adj. Que pertòca la cronaxia.

cronaximetria n.f. Mesura de la cronaxia.

cronceu n.m. Arquet.

croncin n.m. Gafa, pèrtega crocuda. Sin.: **gafeu**, **rampin**, **gancho**.

cronema n.m. (ling.) Unitat de temps per l'emission dau grope vocala e consonanta.

cronematic, a adj. Cen que caracterisa lo cronema.

cronic, a adj. 1. (med.) Qu'a una evolucion lenta e dura longtemps: *Malautia cronica*. Contr.: **aguda**. 2. Que dura despí longtemps: *Una crisi economica cronica*.

cronica n.f. Crònica.

crònica n.f. 1. Seguida de fachs consignats dins l'òrdre dau sieu debanar. 2. Ensèms de nòvas que circúlon. 3. Rubrica de premsa dedicada à l'actualitat dins un camp particulier: *Crònica politica, esportiva, economica*. 4. (estad.) Ensèms dei valors qu'una variabla pilha en foncion de datas successivi. Var.: **cronica**.

cronicaire, airitz n. 1. Persona que tèn una crònica dins un jornal, una emission de television, etc. Sin.:

corrierista. 2. Autor de crònicas: *Un cronista de l'Atge Mejan*. Var.: **croniquista**, **cronista** (it.). Sin.: **corrierista**.

cronicament adv. D'un biais cronic.

cronicar vi. (*croniqui*) Escriure de cronicas.

cronicitat n.f. (didact.) Estat, caractèr de cen qu'es cronic.

croniquista n. Cronista.

cronista n. (it.) Cronicaire.

cronobiologia n.f. Estudi scientific dei ritmes biologics dei èstres vius, en particulier dau ritme circadian.

cronofotografe n.m. Aparelh que permete de faire de fotografias successivi per analisar un movement.

cronofotografia n.f. Procediment d'analisi dau movement per de fotografias successivi.

cronofotografic, a adj. Relatiu à la cronofotografia; que presenta li caracteristicas de la cronofotografia.

cronografe, a n. 1. Cronomètre. 2. (astron.) Aparelh que permete d'enregistrar embé precision l'instant d'un fenomène determinat per l'intermediari d'un senhau electric.

cronograma n.m. (estad.) Representacion grafica dei valors d'un caractèr estatistic (axe dei ordenadas) que si seguísson dins lo temps (axe dei abscissas).

cronologia n.f. 1. Sciença que s'entrèva d'establir li datas dei fachs istorics. 2. Seguida dins lo temps d'eveniments istorics ò relatius à un individú, à una familha, à un movement, etc.

cronologic, a adj. Relatiu à la cronologia; que tèn còmpte de la cronologia: *Òrdre cronologic*.

cronologicament adv. En seguissent la cronologia.

cronologista n. Persona que s'entrèva de cronologia.

cronometraire, airitz n. Persona encargada de cronometrar.

cronometrar vt. (*cronomètri*) Relevar exactament lo temps pendent lo quau si debana un eveniment especialament dins una competicion esportiva, una operacion industriala.

cronometratge n.m. Accion de cronometrar.

cronomètre n.m. 1. Moastra de precision que permete de mesurar d'intervals de temps en minutas, segondas e fraccions de segondas. 2. Moastra de precision, reglada dins diferenti posicions e sota de temperaturas variadi, qu'a obtengut d'un observatòri un bulletin oficial de foncionament.

cronometria n.f. 1. (fis.) Mesura precisa dau temps. 2. Fabricacion dei cronomètres.

cronometric, a adj. Relatiu ai cronomètres, à la cronometria.

cronopatologia n.f. Part de la medicina qu'estúdia li malautias en foncion dau ritme biologic dau malaut.

cronopatologic, a adj. Que pertòca la cronopatologia.

cronopatologista n. Especialista en cronopatologia.

cronoscòpi n.m. 1. Aparelh que permete d'estudiar lo desplaçament d'un projectile dins l'arma d'una boca de fuèc. 2. Aparelh que sièrve à mesurar lo temps de latença en psicologia experimentala. Dispositiu electronic que permete de legir sus un galvanomètre, graduat en millisegondas, la durada de fenomènes electrics, optics, mecanics, etc...

cronostratografia n.f. Estratigrafia especialisada dins l'estudi de la formacion dei ròcas e de la sieu datacion.

cronotaquigrafe n.m. Instrument de mesura e d'enregistrament obligatòri sus lu camionàs per contrarotlar la sieu velocitat, lu sieus oraris e la distança percorruda.

cronotaquimètre n.m. Aparelh de relotjaria que permete d'avalorar la velocitat orària d'un veïcul (locomotiva, automobila; eca...)

cròntа prep. À costat, bòrd còntra bòrd. Sin.: **dapé**, **ras e ras**.

crop n.m. Localisacion larinjada de la difteria. Sin.: **estranglon**.

cropa n.f. Gropa.

cropada n.f. Gropada.

cropier n.m. Gropier.

cropiera n.f. Gropiera.

cropiment n.m. Gropiment.

cropir vi. (*gropissi*) Gropir.

cropissent, a adj. Gropissent.

cropit, ida adj. Gropit.

cropon n.m. Gropon.

croquet n.m. Cròc, gancho.

croquet n.m. Canina (dent).

croquetable, a adj. Que si pòu croquetar. Var.: **crochetable**. Sin.: **encrocable**.

croquetaire, airitz n. Persona que croqueta li serralhas per raubar. Var.: **crochetaire**. Sin.: **encrocaire**.

croquetar vt. Crochetar. Sin.: **encrocar**.

croquinhòla n.f. Pichin bescuèch leugier e crocant.

cròs n.m. 1. Cavitat. 2. Partida concava: *Lo cròs de la man*. 3. Tomba. 4. Planesteu cultivat. 5. Baissa, depression de terren: *Lo Cròs de Canhas.*

crosada n.f. 1. (ist.) Expedicion militària dei cristians d'Occident còntra li musulmans en Tèrra Santa. ◇ (per ext.) Expedicion militària còntra de gents que la Glèia de Roma tenia per eretics: *La Crosada còntra lu Albigés*. 2. Campanha menada per crear un movement d'opinion: *Crosada còntra l'alcolisme*.

crosador n.m. Caireforc.

crosadura n.f. Crosament.

crosaire n.m. (mar.) Nau de guèrra rapida e foartament armada, emplegada per l'escòrta, la susvelhança e la proteccion d'autri naus, la lucha antiaerenca e antisotamarina.

crosal, a adj. D'una importança màger, decisiu, determinant.

crosament n.m. 1. Ponch dont si rescòntron diferenti vias. Sin.: **caireforc**. Var.: **crosador**. 2. Accion de dispauar en forma de crotz, de faire se crosar. Var.: **crosadura**. Sin.: **encrosilhament**, **encrosilhadura**. 3. (biol.) Reproduccion naturala ò experimentala per union de doi individús animaus ò vegetals de mema espècia ma de raça diferenti. Sin.: **ibridacion**.

crosar vt. 1. Dispauar doi cauas en forma de crotz ò d'X. 2. Traversar, copar una linha, una via: *Camin que crosa una rota*. 3. Passar pròche de quauqu'un que va dins la direccion opauada. ◇ *Crosar lo regard de quauqu'un*: Lo rescontrar. Sin. (1, 2, 3): **encrosilhar**. 4. Efectuar un crosament (d'animaus, de vegetals). 5. Au balon, au rugbi, passar la bala à un partenari que corre dins una direccion diferenta. ◆ vi. 1. Passar un sobre l'autre, en parlant dei bòrds d'un vestit. 2. (mar.) Anar e venir dins una mema zòna, per crosar la sieu rota, per susvelhar. ◆ **si crosar** v.pr. 1. Passar un à costat de l'autre, en anant dins una direccion opauada. 2. En parlant de letras, de corriers, escambiats en meme temps: *Li noastri letras si son crosadi*. 3. *Si crosar lu braç*: Restar sensa ren faire.

crosat, ada adj. 1. (biol.) Naissut d'una ibridacion. 2. Que si recopa en format una crotz, un X. ◇ *Estòfa crosada*: Que lu sieus fieus s'entrecróson per donar un sens oblic au teissut. ◇ *Vèsta crosada*: Que lu sieus bòrds si cróson (per op. à *drecha*). 3. (mil.) *Fuècs crosats*: Que van vèrs un ponch solet en venent de divèrsi originas. ◇ (fig.) *Un fuèc crosat de questions*: Una abondança de questions que vènon de diferenti personas. 4. *Rimas crosadi*: Rimas femenini e masculini alternadi. 5. (etnol.) Si di d'unu parents (oncles, cosins, neps) que vènon d'un parent de sèxe opauat à-n-aqueu de l'ascendent immediat d'una persona considerada (per op. à *parallèle*).

crosat n.m. (ist.) Aqueu que participava à una crosada.

crosau, ala adj. Crosal. Sin.: **decisiu**, **crucial**.

crosés, esa adj. e n. De Cruesa.

croseta n.f. 1. (anat.) Pichin cròs à la basa dau menton. 2. Braç d'una crotz. ◇ (arquit.) Braç de transèpte. 3. Crotz pichona. 4. Travèrsa d'una crosiera de fenèstra. 5. Pichona depression de terren: *La Croseta de Canas*.

crosier n.m. (arquit.) Crosament dau transèpte e de la nau d'una glèia.

crosiera n.f. 1. Ponch dont doi cauas si cróson, espec. doi rotas. 2. Enquadrament provedit d'un vitre, que sièrve à barrar una fenèstra; la fenèstra d'esperela. Sin.: **crosilhon**. 3. Caireforc. 4. (mar.) Ancianament, accion de crosar, per una nau de guèrra. 5. Viatge en bateu de plasença. 6. *Velocitat de crosiera*: Velocitat mejana qu'un veïcule mantèn sus una lònga distança. ◇ (fig.) *Ritme de crosiera*: Ritme normal après un periòde d'aviament.

crosilha n.f. Ponch d'interseccion.

crosilhar vt. Faire una crotz sobre quauqua ren. Var.: **crolhar**.

crosilhon n.m. Crosiera (d'una fenèstra).

cross n.m. (mòt anglés) Cross-country.

cross-country n.m. (mòt anglés) Corsa à pen en terren variat mé d'obstacles; percors equèstre dau meme tipe. Var.: **cross**.

crossenc, a adj. e n. 1. D'Ascròs. 2. Dau Cròs de Canhas.

crossopterigeu n.m. *Crossoptegireus*: Òrdre de peis marins foarça primitius, que li sieu nadarèlas sèmblon ai patas dei promiers anfibis, representat per manti formas de l'èra primària e lo celacant.

crosta n.f. 1. Partida extèrna dau pan, durcida quora es cuècha. ◇ Expr. (fam.) *Copar la crosta*: Manjar. Sin.: **crostonar**. 2. Partida extèrna d'unu fromais. 3. Jaça exteriora que si durcisse à la susfàcia d'un còrs, d'un soal: *L'aiga depaua una crosta calcària*. 4. (coïna) Aparelh de pasta fulhetada garnit au dedintre. 5. Placa que si forma sus la pèu après una nafradura ò una afeccion cutanea. 6. Jaça interiora d'un cuer refendut dins la sieu espessor. 7. (geol.) *Crosta terrèstra*: Zòna superficiala dau glòbe terrèstre, d'una espessor mejana de 35 km sota lu continents (*crosta continentala*) e de 10 km sota lu oceans (*crosta oceanica*).

crostada n.f. (coïna) Aparelh de pasta que s'emplisse de garniduras divèrsi.

crostejant, a adj. Que craca sota la dent. Var.: **crostilhant**, **crostilhós**. Sin.: **cruissent**.

crostejar vi. Cracar sota la dent. Var.: **crostilhar**.

crostelós, oa adj. Crostós.

crostet n.m. Pichina crosta. Var.: **crostin**, **crostilhon**.

crostilhant, a adj. Crostejant.

crostilhar vi. Crostejar.

crostilhon n.m. Crostet.

crostilhós, oa adj. Crostejant.

crostin n.m. Crostet.

croston n.m. 1. Extremitat d'un pan, que compoarta mai de crosta que de molèia. 2. Pichin de tròç de pan rostit (espec. per metre dins d'uni sopas).

crostós, oa adj. Caracterisat per de crostas: *Dermatòsi crostoa*. Var.: **crostelós**.

cròta n.f. 1. Local sota tèrra, sovent voutat. 2. Local sota tèrra ò non per conservar lo vin, per una resèrva personala ò per lo vendre.

cròta n.f. 1. Excrements d'uni bèstias. ◇ (per ext.) Tot excrement solide. Sin.: **petola**, **abeco**, **brècola**, **migon**, **peta**. 2. *Cròtas de chicolata*: Chicolatas garnidi de pasta d'amèndolas, de crema, etc.

crotada n.f. Excrements dei cavaus, dei muus, etc.

crotale n.m. Sèrp verinoa de la Familha dei viperides, essencialament americana, finda sonat *sèrp à soneta*, per lo cascaveu que fórmon li mudas de la sieu coa. Sin.: **sèrp de sonalhas**.

crotar vt. (*cròti*) Donar la forma d'una vòuta à.

crotar vt. (*cròti*) Brutar (espec. de beta). Sin.: **enfangar**, **afangar**, **fangassejar**, **bachassar**, **fanguejar**.

crotlant, a adj. Que si prefonda, s'encala: *Un barri crotlant*.

crotlar vi. (*cròtli*) 1. S'encalar, si prefondar: *Una maion que crotla*. Sin.: **s'arroïnar**, **s'aboirar**, **si degolar**, **s'abissar**, **tombar**. 2. (fig.) *Crotlar sota lo travalh*: Èstre sobrecargat de travalh. ◇ *Crotlar sota li recompensas*: Èstre totplen recompensat.

croton n.m. Cellula dont un presonier es mes à l'isolament: «Vos pinti lo croton, perqué cen qu'es lo sabi!» (RANCHER, ***La moastra raubada***, VI, 2435).

crotós, oa adj. Brut de cròta, de beta. Sin.: **fangós**, **fangassós**, **bachassat**.

crotz n.f. 1. Instrument de suplici format d'un pal e d'una travèrsa de boasc, que lo condamnat li èra estacat ò clavelat; lo suplici eu-meme. ◇ (espec.) Intrument dau

suplici de Jèsus-Crist; la sieu representacion. ◇ *Portar la sieu crotz*: Suportar d'espròvas. 2. Ornament que figura una crotz; simbòle dau cristianisme; objècte de pietat, jòia en forma de crotz. ◇ *Crotz occitana* ò *de Tolosa* ò *de Lengadòc*: Simbòle de la lucha occitana modèrna, de Tolosa, de la Region Mièjgjorn-Pireneus pi de la Region Occitània, la crotz occitana fuguèt emplegada per lu marqués de Provença, pi per lo comte de Tolosa Raimon de Sant-Gèli. ◇ *Crotz de Lorena*: Crotz mé doi crosilhons. ◇ *Crotz de Malta*: Crotz mé quatre brancas egali, que vènon largui ai extremitats. ◇ *Crotz de Sant-Andrieu*: Crotz en forma d'X. ◇ *Crotz de Sant-Antòni*: Crotz en forma de T. ◇ *Crotz grèca*: Crotz mé quatre brancas egali. ◇ *Crotz latina*: Crotz que la branca de sota es mai lònga que li autri. ◇ *Crotz ganchuda*: Crotz de que cada branca s'acaba per un coide en forma de gamma. Fuguèt lo simbòl de l'Alemanha hitleriana. Sin.: **svastica**. ◇ *Crotz uganauda*: Crotz que sostèn la colomba dau Sant Esperit. ◇ *Crotz roja*: Simbòle dei servicis de santat, reconoissut e protegit dins li convencions internacionali. 3. Decoracion en forma de crotz, d'un òrdre de meriti ò onorific: *Crotz de guèrra*. 4. Signe grafic fach de doi trachs que si cróson: *Marcar d'una crotz la respoasta justa*. ◇ (fig. e fam.) *Faire una crotz sus quauqua ren*: Li renonciar definitivament. 5. *En crotz*: En formant un angle drech.

cruassada n.f. Crit emés en cruassant.

cruassar vi. Croassar.

cruci n.m. 1. Granda preocupacion, inquietuda, torment. Sin.: **frapacion**, **lagui**, **lanha**, **malanha**. ◇ *Aubre dau cruci*: Olivier. 2. Objècte, motiu d'aquela preocupacion.

crucial, ala adj. D'una importança màger, determinant. Var.: **cruciau**.

cruciant, a adj. Que provòca un cruci. Sin.: **laguiós**, **lanhós**.

cruciar vt. (*cruci*, classic *crúcii*) Tormentar. Sin.: **laguiar**, **tafurar**, **lanhar**.

crucifèr, a adj. Que poarta una crotz.

crucifèr n.m. *Crucifèras*: Familha de plantas erbaceas que la sieu flor a quatre petales dispauats en crotz e sièis estaminas que doi son plus pichini, coma la mostarda, lo caulet. Var.: **crucifèra**.

crucifèra n.f. Crucifèr.

crucific n.m. Crotz sus la quala lo Crist es representat crucificat.

crucificar vt. (*crucifiqui*) 1. Faire subir lo suplici de la crotz à. 2. Faire sofrir, mortificar.

crucificat, ada adj. e n. Persona messa en crotz. ◆ (lit.) Que subisse una granda dolor.

crucifixion n.f. 1. Accion de crucificar. 2. Òbra d'art que figura lo Crist en crotz.

crucifòrme, a adj. En forma de crotz.

cruciverbista n. Persona que li agràdon lu mòts crosats. Var.: **verbicrucista**.

crud, a adj. 1. Que non es cuèch. 2. Que non estat aprestat, que non a subit una transformacion: *Boasc crud*. ◇ *Fromai au lach crud*: Fromai fach mé de lach que non es estat travalhat avant, per op. à *fromai au lach pastorisat*. 3. Que ren vèn atenuar: *Una lutz cruda*. 4. (fig.) Dirècte, franc: *Respoandre d'un biais crud*. 5. (fig.) Que pòu èstre contrari à la sensibilitat, à la morala: *De paraulas crudi*.

crudament adv. D'un biais crud, brutalament: *Parlar crudament*.

crudel, a adj. 1. Que li agrada faire sofrir, torturar: *Un tiran crudel*. 2. Que manifèsta de crudelitat: *Un regard crudel*. 3. Que provòca una sofrença morala ò fisica: *Un frèi crudel*, *un embarràs crudel*. Var.: **crudeu**.

crudelament adv. D'un biais crudel. Sin.: **malament**.

crudelitat n.f. 1. Tendença à faire sofrir, caractèr de quauqu'un qu'es crudel. 2. Caractèr de cen que fa sofrir: *La crudelitat dau destin*. 3. Accion crudela: *Aqueu pòple a subit li crudelitats d'un tiran*. Var.: **crudeutat**. Sin.: **atrocitat**, **barbaria**, **feresa**, **bestialitat**, **brutalitat**, **violéncia**, **violença**, **marridetat**, **inumanitat**, **sadisme**, **sauvatjaria**.

crudesa n.f. Crudessa.

crudessa n.f. Caractèr de cen qu'es crud, de cen qu'es brutal (espec. au fig.): *La crudessa dei tieus prepaus*. Var.: **cruditat**, **crudesa**, **cruditge**.

crudeu, ela adj. Crudel. Sin.: **acarnassit**, **impietadós**, **implacable**, **ferotge**, **brutau**, **sadic**.

crudeutat n.f. Crudelitat.

cruditat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es crud, brutal. Var.: **crudessa**. 2. Estat de cen que non es cuèch: *La cruditat de la carn*. ◆ pl. Legumes cruds (ma que poàdon èstre cuèchs), servits frèis: *Una sieta de cruditats*.

cruditge n.m. Crudessa.

cruissent, a adj. Crostilhós. Sin.: **crostejant**.

cruissentela n.f. Cartilatge. Sin.: **cartilague**.

cruissentena n.f. Cartilatge. Sin.: **cartilague**.

cruissiment n.m. Cracament. Var.: **crussiment**. Sin.: **esclin**, **cricament**, **crussiment**, **craquejament**.

cruissir vi. 1. Cracar. 2. Grinhar. Var.: **crussir**.

crural, ala adj. De la cuèissa: *Nèrvi crural*. Var.: **crurau**.

crurau, ala adj. Crural.

crusòu n.m. 1. Vas fach generalament de tèrra refractària, d'alumina, de grafit, d'un metal, d'un aligatge, etc., d'usança dins lu laboratòris per fondre ò calcinar d'uni matèrias. 2. Part sotrana d'un aut forneu dont s'acampa lo metal fondut.

crussiment n.m. Cruissiment.

crussir vi. Cruissir.

crusson n.m. *Crusson dei prats*: Planta dei prats umides, fins à 50 cm d'autessa, de la Familha dei crucifèrs. Sin.: **creissonet**.

crustaceu, ea adj. (bot.) Que forma una crosta.

crustaceu n.m. *Crustaceus*: Classa d'artorpòdes generalament aquatics, de la respiracion branquiala, que la sieu carapaça es formada de quitina mesclada de calcari, e que comprèn sièis sotaclassas, que la mai importanta es aquela dei malacostraceus (grita, ligoban, etc.).

cruvelut, uda adj. Envolopat dins una còca, una gruèllha. ◇ *Castanha cruveluda*: Mé la sieu pèu.

cruvelut n.m. *Cruveluts*: Vegetals contenguts dins una gruèllha ò una còca, coma la castanha.

cruveu n.m. Gruèllha. Sin.: **clòsca**.

Cs Simbòle dau cesi.

csardas n.m. [‘tʃa:rdaʃ] Dança populària ongresa, lenta au començament, pi totplen rapida.

ctenari n.m. Embrancament d’animaus marins vesins dei cnidaris, ma sensa cellulas urticari e que presènton un tipe particulier de simetria. Var.: **ctenofòre**.

ctenisidat n.m. *Ctenisidats*: Aranhas dau sota-òrdre dei migalomòrfes.

ctenocefal(e) n.m. Niera dau can, vector dau tifus dei garris, de la tènia dau can, e de vegadas de la pèsta.

ctenofòr(e) n.m. 1. Ctenari. 2. Tipula granda e bruna que la sieu larva si desvolopa dins la terranha dei marroniers.

ctonian, a adj. (mit.) *Divinitats ctoniani*: Divinitats de la tèrra, dau monde d’en sota.

Cu Simbòle dau coire.

cu pron. rel. Aqueu que: *Cu tèn, tèn; cu rena, rena*. ◇ pron. interr. Designa una persona que si vòu identificar: *Cu es?*

cua n.m. Coa (de bilhard).

cuba n.f. 1. Grand recipient que sièrve à divèrs usatges domestics ò industrials. ◇ (espec.) Part intèrna d’un aparelh electromainatgier. 2. Grand recipient per lo cubatge, la fermentacion e la conservacion dau vin. Sin. (1 e 2): **tina**. 3. Resèrva independenta dau buch d’una nau, per lo transpoart dei liquides: *Li cubas d’un metanier*. Per una nau mineraliera, si parla de *tineu*, de *tinassa*.

cubada n.f. 1. Contengut d’una cuba. 2. Vin obtengut à partir de la vendèmia annuala d’una vinha, espec. En rapoart à la qualitat. Sin.: **tinada**.

cubadura n.f. Determinacion dau cube que lo sieu volume es parier à-n-aqueu dau solide considerat.

cuban, a adj. e n. De Cuba.

cubar vt. 1. Evaluar en unitat de volume: *Cubar de pèiras*. ◆ vi. Aver tau volume, tala capacitat: *Aquela bota cuba 350 litres*.

cubatge n.m. 1. Accion de cubar, d’evaluar un volume, una capacitat. 2. Volume ensinda evaluat.

cubatge n.m. Accion de metre à fermentar dins de cubas lo raïm destinat ai vins roges.

cube n.m. 1. Parallelepipède rectangles que li sieu sièis faças cairadi son egali, coma li dotze arestas. 2. (mat.) *Cube d’un nombre*: Produch de tres factors egals à-n-aqueu nombre. ◇ *Cube perfach*: Nombre qu’es lo cube d’un nombre entier. 3. Mesura que correspoande au volume d’un còrs, d’un solide. ◆ pl. Juèc de construccion fach d’un ensèms de cubes.

cubèba n.f. Planta rampeanta, vesina dau pebrier, que lo sieu fruch a de proprietats medicinali.

cubecelar vt. Tapar m’un cubeceu. Var.: **cubicelar**.

cubeceu n.m. Pèça mobila que sièrve à curbir un recipient. Var.: **cubiceu**, **cuberceu**, **cuèrbeceu**.

cuberceu n.m. Cubeceu.

cubèrt, a adj. 1. Qu’a quauqua ren sobre; qu’es à la sosta, escondut. ◇ *Ceu cubèrt*: Ceu enneblat. ◇ *Barca cubèrta*: Provedida d’un poant. 2. (fig.) *À mòts cubèrts*: En escondent la sieu pensada.

cubèrt n.m. 1. Ensèms d’aubres que dónon una sosta e d’ombra. 2. Espaci cubèrt, à la sosta. 3. (arquit.) Corniera. Sin. (1 e 2): **assostatge**, **curbiment**. 4. *Lu cubèrts*: Li forquetas, lu coteus, lu culhiers. Sin.: **posadas** (it.). 5. Cubèrta (2).

cubèrta n.f. 1. Pèça d’estòfa, etc., per protegir dau frèi (espec. sobre d’un lièch). 2. Cen que cuèrbe un bastiment; lo sieu teule. ◇ (fig.) *Sota cubèrta de*: Sota la responsabletat de. 3. (tecn.) Glaçadura transparenta particuliera dei ceramicas obtengudi à bassa temperatura. Var.: **cubertura**. 4. (mar.) Autre nom dau poant de nau.

cubertor n.m. Cartèr.

cubertura n.f. 1. Cen que cuèrbe, protegisse un libre, un quasèrn; Partida exteriora d’un libre, d’un quasèrn: *Cubertura entelada*. Var.: **cubèrta**. 3. (geol.) Ensèms dei sediments que recuèrbon un sòcle. 4. (zool.) *Plumas de cubertura* ò *cuberturas*: Tectritz. 5. Cen que cuèrbe, protegisse. ◇ (finança) Ensèms dei valors que sièrvon à garantir una operacion financiera ò comerciala. ◇ (mil.) Dispositiu de proteccion d’una zòna ò d’una operacion. ◇ *Cubertura d’una zòna*: Fach, per un emetor, de difusar sobre aquela zòna. ◇ *Cubertura sociala*: Proteccion sociala d’una persona assegurada. ◇ Ocupacion, activitat que dissimula d’operacions clandestini. 6. Per un jornalista, fach de curbir un eveniment.

cubeta n.f. 1. Recipient larg e gaire prefond, generalament portatiu, destinat à divèrs usatges domestics ò industrials. Sin.: **tineta**, **tinon**. ◇ (espec.) Partida prefonda, generalament de faiença ò de porcelana, d’un aiguier, d’un sèti de comun. 2. (geogr.) Depression clusa. Sin.: **cònca**, **bacin**.

cubic, a adj. 1. Qu’a la forma d’un cube. 2. (miner.) *Sistema cubic*: Sistema cristallin derivat dau cube. 3. (mat.) *Raíç cubica d’un nombre*: Nombre que lo sieu cube es egal à-n-aqueu nombre.

cubica n.f. (mat.) Corba algebrica dau tèrç grat.

cúbia n.f. (it., mar.) Dubertura practiada dins la muralha d’una nau de cada costat de la ròda de proa, per laissar passar la cadena de l’àncora. Sin.: **acubier**.

cubicelar vt. Tapar m’un cubiceu. Var.: **cubecelar**.

cubiceu n.m. Cubeceu.

cubier n.m. Celier. Sin.: **tinalier**.

cubilòt n.m. (metall.) Forn à cuba que compoarta una carcassa metallica e un garnissatge refractari, emplegat per la fusion de la fonda.

cubisme n.m. Movement artistic que, vèrs li annadas 1908-1920, a mes en plaça de noveus mòdes mai autonòmes de representacion e de construccion plastica, que lo representant màger n’es Picasso.

cubista adj. e n. Qu’apartèn au cubisme ò que li pòu èstre estacat.

cubital, a adj. Dau cobde. Var.: **cubitau**.

cubitau, ala adj. Cubital.

cubitiera n.f. Pèça d’armadura per la proteccion dau cobde (s. XIV^{n} - s. XV^{n}).

cubitus n.m. Lo mai intèrne dei doi oàs de l'avantbraç, que la sieu extremitat superiora poarta una apofisi, l'olecrani, que forma la salhida dau cobde.

cuboïde, a adj. Qu'a la forma d'un cube.

cuboïde n.m. (anat.) Un dei oàs dau tarse.

cuca n.f. Garbiera de blat. Var.: **cucha**.

cucar vi. (*cuqui*) Boar.

cucoa n.f. Agland de l'euse.

cucula n.f. Capucha de monge.

cuècha n.f. 1. Accion, biais de far cuèire (un aliment). 2. L'aliment cuèch: *Una boana cuècha de faiòus*. 3. Transformacion d'unu materiaus sota l'influença de la calor: *La cuècha de la porcelana*.

cucurbita n.f. Partida inferiora d'un alambic, dont si tròva la matèria per destillar.

cucurbitacea n.f. *Cucurbitaceas*: Familha de plantas dicotilidoneï dei pens foarts e dei fruchs gròs coma la cocorda, lo melon.

cucurbitan n.m. Aneu plen d'òus que la tènia forma e manda foara m'ai excrements.

cuèch, a adj. 1. Preparat en lo faguent cuèire. 2. (fam.) Perdut, arroïnat. Sin. (2): **bulhit**.

cuèire vt. 1. Sotametre (un aliment) à l'accion dau caud per lo poder manjar. 2. Sotametre (un objècte, una matèria) à l'accion dau caud per lu rendre aptes à un usatge: *Coaire un esmalh*. ■ Sovent s'emplega **far cuèire** en plaça de **cuèire**, per comoditat de conjugason. ◆ vi. 1. Èstre sotamés à l'accion de la calor. 2. Cremar, causar una sensacion d'escaufament, de cremadura. 3. (fam.) Sofrir dau caud. Var.: **coaire**.

cuèissa n.f. (anat.) Partida dau membre inferior que s'estende de l'anca fins au genolh. ◇ (feud.) *Drech de cuèissa*: Drech legendari que la memòria populària a atribuit au senhor de passar mé l'esposa d'un sèrf la promiera nuèch de noaças d'aquela frema (en realitat, lo senhor tocava una taxa sobre lu maridatges).

cuèissa de dòna n.f. Varietat de pera.

cueissarda n.f. Bòtas de cuèr ò de cauchoc que monta au dessobre dei cuèissas.

cueissal n.m. 1. Braietas d'un corredor ciclista. 2. (anc.) Partida de l'armadura per la proteccion dei cuèissas. Var.: **cueissau**.

cueissau n.m. Cueissal.

cueisseta n.f. Cueissòt.

cueissiera n.f. 1. Garnidura de pèu que protegisse la cuèissa seneca dau jugaire de tamborn còntra lu fretaments de la caissa. 2. Cambiera de proteccion dei jugaires de hockey sus glaça.

cueissòt n.m. Cuèissa de singlar, de cèrvi, de cabròu. Var.: **cueisseta**.

cuèntabalas n. inv. (pop.) Persona que tèn de prepaus fantaumiers, que màncon de seriós. Sin.: **cuèntacoàs**, **cuèntatantiflas**.

cuèntacoàs n. inv. (pop.) Cuèntabalas.

cuèntatantiflas n. inv. (pop.) Cuèntabalas.

cuer n.m. 1. Pèu espessa d'unu animaus. 2. Pèu, en particulier dei gròs bovins, emplegada per fabricar d'objèctes, de vestits. 3. *Cuer capelut*: Part de la pèu dau crani que desvolopa una pilositat coma lu bèrris.

cuèrbeceu n.m. Cubeceu.

cuèrbefuèc n.m. 1. Obligacion de s'en tornar à maion e d'amurcir lo lume à una ora donada (sobretot en temps de guèrra). 2. Senhau qu'indica aquela ora.

cuèrbejonch n.m. (constr.) Cen que sièrve à curbir ò à tapar un jonch.

cuèrbe-vas n.m. Cauçapòt.

cuesta n.f. Coasta (6).

culada n.f. Obratge de maçonaria que sièrve à apontelar una construccion. Sin.: **butada**, **contrafoart**.

culairon n.m. Partida de la cropiera dont repaua la coa dau cavau arnescat. Sin.: **sotacoa**.

cular vi. (mar.) Anar en arrier.

cular n.m. (anat.) Part terminala dau budeu mèstre, entre lo colon e l'anus. Sin.: **rectum**, **rectom**.

culari, ària adj. Dau cuu.

culassa n.f. 1. Pèça d'acier destinada à assegurar l'obturacion de l'orifici posterior dau canon d'una arma de fuèc. Sin.: **mascle**. 2. Partida superiora amovibla d'un motor termic, que contèn li cambras de combustion e supoarta li sopapas e lu balancins. 3. Partida inferiora d'una pèira precioa talhada.

culasso n.m. Culòt.

culata n.f. 1. Culòt. 2. Culassa. 3. Coal de bòu.

culatier n.m. (pop.) Ensèms dei ancas e dau darrier.

culdoscopia n.f. Celioscopia facha au travèrs dau fond de la vagina.

culhatge n.m. Prelevament de vèire au mejan d'una cana.

culhèire, eiritz n. 1. Persona que cuèlha. 2. Persona que fa lo culhatge dau vèire.

culhida n.f. 1. Accion de culhir de fruchs, de flors, de legumes. 2. Periòde quora si fa aquesta accion. 3. Lu produchs ensinda rabalhats.

culhier n.m. Accessòri de taula e de coïna, compauat d'un mànegue e d'una partida cava: *Culhier dau cafè, culhier per la sopa*. ◇ *Culhier de boasc*: Trofeu imaginari autrejat à l'equipa qu'a ganhat minga partida dins lo torneu de rugbi dei Sièis Nacions.

culhiera n.f. 1. Cassuu. Sin.: **caça**. 2. Autís m'un partida cava e un mànegue lòng per pilhar lo vèire ò lu metals en fusion. 3. Accessòri de pesca compauat d'un mosclau e d'una paleta metallica lusenta, per enganar lu peis carnassiers.

culherada n.f Contengut d'un culhier, d'una culhiera.

culhieret n.m. Culhieron.

culhieron n.m. Pichin culhier. Var.: **culhieret**.

culhir vt. (*cuèlhi*) 1. Destacar de fruchs, de flors, de legumes. Sin.: **rabalhar**. 2. (fam.) Quèrre: *Anar culhir quauqu'un au poart*. 3. (fam.) Arrestar (quauqu'un): *Lo ladre s'es fach culhir*. Sin.: **agantar**, **peçugar**. ◇ *Si faire culhir à frèi*: Si faire batre, enganar à l'improvista.

culicidat n.m. Culicide.

culicide n.m. *Culicides*: Familha de moissaras que lo tipe n'es l'anofèl. Var.: **culicidats**, **culicideus**.

culicideu n.m. Culicide.

culicidisme n.m. Presença d'anofèls dins una encontrada, que poàdon transmetre la malària. Sin.: **anofelisme**.

culicivòre, a adj. Que si noirisse de moissaras.

culier, a adj. Dau cuu.

culinari, ària adj. Relatiu à la coïna, au manjar.

culminacion n.f. (astron.) Passatge d'un astre au sieu ponch mai aut sobre l'oriziont; lo moment d'aqueu passatge.

culminant, a adj. *Ponch culminant*: Ponch mai aut d'un releu. Sin.: **cima**. ◇ Niveu mai aut, apogeu (au figurat coma per un astre).

culminar vi. 1. Rejónher lo sieu ponch ò lo sieu niveu mai aut. 2. (astron.) Passar per lo ponch dau sieu camin diurne mai aut en dessobre de l'orizont, en parlant d'un astre.

culòt n.m. 1. Fond metallic d'una ampola electrica, que sièrve à la fixar dins una dolha. 2. Fond metallic d'un mortier. 3. (arm.) partida arriera d'una cartocha ò d'una dolha. 4. (arquit. e arts dec.) Ornament en forma de calici; pichin cuu-de-lampa. Sin.: **lampesa**. 5. Depaus acumulat dins lo forneu d'una pipa. 6. Lingòt de metal que rèsta au fond dau mortier après la fusion. ◇ *Culòt de centrifugacion*: Porcion mai densa d'un liquide organic (urina, sang) obtenguda après centrifugacion. 7. *Culòt de lava*: Amolonament de lava dura solidificada dins una chaminèia volcanica, que l'erosion mete en releu.

culotar vt. (*culòti*) 1. *Culotar una pipa*: Laissar si formar un culòt dins lo sieu forneu. 2. Ennegrir (quauqua ren) per l'usatge.

culotat, ada adj. Anegrit, cubèrt d'un depaus, en parlant, en particulier, dau forneu d'una pipa.

culpa n.f. Fauta pauc ò pron grèva comessa volontariament. Sin.: **deca**, **mancament**, **error**. Var.: **colpa**.

culpabilisacion (-izacion) n.f. Accion de culpabilisar; fach d'ètsre culpabilisat.

culpabilisant (-izant), a adj. Que culpabilisa.

culpabilisar (-izar) vt. Faire provar à quauqu'un un sentiment de culpabilitat; rendre quauqu'un conscient de la sieu fauta, de la sieu error, de la sieu responsabletat. ◆ vi. Provar un sentiment de culpabilitat.

culpabilisat (-izat), ada adj. Que culpabilisa.

culpabilitat n.f. 1. Fach d'èstre colpable; estat d'una persona colpabla: Confessar la sieu culpabilitat. 2. Sentiment de culpabilitat: Sentiment d'una persona que si sente colpabla.

culte n.m. 1. Omenatge rendut à un Dieu, à una divinitat, à un sant, etc. ◇ Ceremònia, practica per la quala si rende aquel omenatge. 2. (per ext.) Religion: *Lo culte catolic*. ◇ (espec.) Ofici religiós protestant. 3. Veneracion, estacament portat à quauqua ren ò à quauqu'un. ◇ *Culte de la personalitat*: Admiracion sistematica de quauqu'un, en particulier d'un dirigent politic d'un sistema totalitari. ◇ *Film culte, emission de television culte*: Film, emission qu'an marcat lu espectators e son devenguts una mena de referença dins la sieu categoria.

culteranisme n.m. Cultisme.

cultisme n.m. Estile afectat e preciós que preàvon d'unu escrivans espanhòus dau siècle XVII^{n}.

cultivable, a adj. Que si pòu cultivar.

cultivacion n.f. Accion, fach de cultivar (una tèrra).

cultivador, airitz n. Cultivator.

cultivaire, airitz n. Cultivator.

cultivar vt. 1. Travalhar la tèrra, un terren per lu faire produrre: *Cultivar un camp, un oart*. 2. Faire créisser, entretenir (una planta). 3. Entretenir, desvelopar, perfeccionar (una qualitat, un don): *Cultivar la sieu votz, la sieu memòria*. 4. (lit.) Si dedicar à, s'interessar à la practica de: *Cultivar li scienças, la poesia*. 5. Entretenir una relacion mé quauqu'un: *Cultivar la sieu amistat*. ◆ **si cultivar** v.pr. Acréisser li sieu conoissenças per de lecturas, la frequentacion dei òbras d'art, lu viatges, etc.

cultivar n.m. Tota varietat vegetala, agricòla, quala que sigue la sieu natura genetica.

cultivat, ada adj. 1. Mes en valor: *Una tèrra cultivada*. 2. Qu'a totplen de conoissenças, una cultura estenduda: *Un òme cultivat*. Sin.: **saberut**, **sapient**, **ensenhat**, **scienciat**.

cultivator, tritz n. Persona que cultiva la tèrra. Var.: **cultivador**, **cultivaire**.

cultual, a adj. Relatiu au culte. Var.: **cultuau**.

cultuau, ala adj. Cultual.

cultura n.f. 1. Accion de cultivar (la tèrra, una planta). 2. Terren cultivat: *L'estenduda dei culturas*. 3. Espècia cultivada: *Una cultura que rende gaire*. 4. Ensèms dei estructuras sociali e dei manifestacions artistiqui, religioï, intellectuali, que definísson un grope, una societat per rapoart à una autra: *La cultura occitana*. 5. Ensèms dei conoissenças aquistadi dins un camp ò d'unu camps: *Aver una solida cultura scientifica*. 6. (vièlh) *Cultura fisica*: Gimnastica. 7. (biol.) *Cultura microbiana, cultura de teissuts*: Tecniqui per far viure e si desvelopar de teissuts, de microorganismes sus de mitans nutritius preparats exprèssi.

cultural, a adj. 1. Relatiu à la cultura dau soal. 2. Relatiu à la cultura d'una societat, d'un grope, d'un individú, au sieu desvelopament. 2. Que tende à desvelopar la cultura, à espandir d'uni formas de cultura: *Centre cultural, política culturala*. ◇ *Industrias culturali*: Ensèms dei activitats intellectuali e artistiqui consideradi sota l'angle de la sieu importança economica. Var.: **culturau**.

culturalament adv. D'un ponch de vista cultural.

culturalisme n.m. Corrent de l'antropologia nòrd-americana que considèra coma essencials lu fenomènes de contacte e d'interpenetracion dei culturas dins la formacion d'una societat e de la personalitat dei subjèctes que la compàuon.

culturalista adj. e n. Relatiu au culturalisme; partidari d'aqueu corrent.

culturau, ala adj. Cultural.

culturisme n.m. Musculacion destinada à desvelopar lu muscles, sobretot en volume, practicada especialament per melhorar l'estetica corporala.

culturista n. Que practica lo culturisme.

culturologia n.f. Estudi scientific dei societats, generalament non industriali.

cuman n.m. (Luceram) Fragosta.

cumangle n.m. Conhet metallic m'un aneu que se planta en li bigas per li estirassar.

cumascle n.m. Cremalhiera de chaminèia. Sin.: **cremalh**, **cremascle**.

cumin n.m. Ombellifèra cultivada per li sieu granas aromatiqui; la grana d'aquela planta, emplegada coma condiment. Var.: **comin**.

cumul n.m. Accion d'èstre cumulat; fach d'èstre cumulat. Var.: **cumulacion**, **comol**. ◇ *Cumul dei mandats*: Fach, per un òme politic, d'assegurar mai d'una carga.

cumulable, a adj. Que pòu èstre cumulat. Var.: **comolable**.

cumulacion n.f. Fach de cumular. Var.: **cumul**, **comolacion**, **comolatge**.

cumular vt. e vi. Ocupar à l'encòup divèrs mandats, emplecs, cargas, etc.); detenir solet (divèrs mandats, cargas, etc.). Var.: **comolar**.

cumulatiu, iva adj. Que si cumula mé. Var.: **comolatiu**.

cumulativament adv. D'un biais cumulatiu. Var.: **comolativament**.

cumulodòma n.m. Dòma ò copòla d'extrusion formats sobre la boca d'un volcan e enviroutat de passatges d'explosion ò d'escorrement.

cumuloestratus n.m. inv. Estratocumulus. Var.: **cumulostratus**.

cumulonimbe n.m. Cumulonimbus.

cumulonimbus n.m. inv. Nebla de grandi dimensions e dau desvelopament vertical, d'aspècte fonçat, que sovent provòca la granhòla ò una chavana. Var.: **cumulonimbe**.

cumulostratus n.m. Cumuloestratus.

cumulus n.m. Nebla de beu temps, blanca, dei contorns nets, de la basa plata e dei protuberanças arredonidi au sobran.

cuneïfòrme, a adj. *Esciptura cuneïfòrma* ò *cuneïfòrme*, n.m.: Que lu sieus elements an la forma de claveus (inventada à la fin dau 4^{n} millenari av. J.-C. per lu Sumerians e emplegat dins lo Pròche-Orient fins au 1^{r} millenari av. J.-C.).

cuneïfòrme n.m. (anat.) Cadun dei tres oàs dau tarse.

cuneta n.f. Orifici per lo quau s'escapa un tròup-plen. Sin.: **escampador**.

cuniculicultura n.f. Cunicultura.

cuniculicultor, tritz n. Cunicultor.

cunicultor, tritz n. Persona que noirisse de conius. Var.: **cuniculicultor.**

cunicultura n.f. Elevatge de conius. Var.: **cuniculicultura**.

cunnilingus n.m. Excitacion bucala dei organes sexuals de la frema.

cuntaire, airitz n. Contaire.

cuntar vt. e vi. (*cuènti*) 1. Comptar. 2. Racontar.

cuo n.m. Cuu.

cupidament adv. (lit.) D'un biais cupide. Sin. **cobesament**.

cupide, a adj. (lit.) Avide de sòus. Sin.: **cobés**.

cupiditat n.f. (lit.) Desidèri grandàs d'aver de sòus. Sin.: **cobesia**, **cobesença**.

cupilifòrme, ma adj. En forma de cupula**.**

cúpola n.f. Copòla.

cuprat n.m. Sau que vèn de l'acide cupric.

cupressacea n.f. *Cupressaceas*: Familha de conifèrs resinós coma lo ciprès e lo cade.

cupric, a adj. (quim.) De la natura dau coire; que contèn una sau de coire.

cuprifèr, a adj. Que contèn de coire.

cuprimètre n.m. Proveta graduada per lo contraròtle dei solucions de sulfat de coire.

cuprita n.f. Oxide cuprós natural.

cuproaliatge n.m. Aliatge ric en coire. Var.: **cuproaligatge**.

cuproaligatge n.m. Cuproaliatge.

cuproalumini n.m. Aliatge de coire e d'alumini.

cuproammoniaca n.f. Solucion ammoniacala d'oxide de coire, dissolvent de la cellulòsa.

cuproberilli n.m. Aligatge de coire e de berilli.

cuprocròme n.m. Aligatge de coire e de cròme.

cuprofosfòr n.m. Aligatge de coire e de fosfòr.

cupromanganèsi n.m. Aligatge de coire e de manganèsi.

cupromagnèsi n.m. Aligatge de coire e de magnèsi.

cuproniquèl n.m. Aliatge de coire e de niquèl.

cuproplomb n.m. Aliatge de coire e de plomb, emplegat coma aliatge antifriccion.

cuprós, oa adj. 1. Que contèn de coire. 2. Relatiu au coire.

cuprosilici n.m. Aligatge de coire e de silici.

cuproterapia n.f. Emplèc dau coire ò dei sieu saus en terapeutica, magerament còntra d'uni formas de reumatismes.

cuprotitani n.m. Aligatge de coire e de titani.

cuprovanadi n.m. Aligatge de coire e de vanadi.

cuproxide n.m. Oxide de coire.

cupula n.f. Autre nom de la gruèlha, de la coparèla, dau capelet.

cupulifèra n.f. *Cupulifèras*: Òrdre de plantas, generalament arborescenti, que lo sieu fruch es ficat dins un capelet, e que comprèn en particulier lu rores e lo castanhier. Var.: **cupuliferacea**.

cupuliferacea n.f. Cupulifèra.

cuquela n.f. Pichina cuca.

cura n.f. 1. Tractament medical d'una malautia ò d'una lesion. 2. Tractament particulier d'una afeccion quala que sigue per de solucions apropriadi: *Cura d'amaigriment*. ◇ *Faire una cura de*: Consomar totplen de. ◇ *Faire una cura de silenci*: Aprofechar d'un lòng moment de silenci. Sin. (1 e 2): **terapia**, **suènh**. 3. *Cura (termala)*: Ensèms dau tractament e dei règlas dietetiqui e d'igièna mes en aplicacion pendent un sejorn en estacion termala. 4. (tecn.) Proteccion temporària d'un

betum en cors de durciment còntra l'evaporacion de l'aiga. 5. Dragatge.

cura n.f. 1. Foncion à la quala son estacadi la direccion espirituala e l'administracion d'una parròquia. 2. Territòri sotamés à l'autoritat dau curat. ◇ Abitacion dau curat. Sin.: **caminada**, **presbitèri**.

curabòu n. m. Autre nom de l'auriòu.

curabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre curat.

curable, a adj. Que pòu èstre garit. Contr.: **incurable**.

curaçau n.m. (dau portugués *curaçao*) Liquor facha mé de pèu de portegal, de sucre e d'aigardent.

curacomuns n. Persona que neteja lu comuns.

curada n.f. 1. (caça) Partida de la bèstia que si dona ai cans; la distribucion d'aquela carn. 2. (fig.) Lucha avida per aver de plaças, d'onors, de bens.

curadents n.m. inv. ò **curadent** n.m. Pichin instrument ponchut per netejar l'espaci entre li dents.

curadon n.m. Persona que cura (una cuba, etc.).

curador, airitz n. (dr.) Curator.

curador n.m. Cureta.

curafuèc n.m. Aisina per curar lo fogau.

curalhon n.m. Tèrme mespresant en parlant d'un curat sobretot quora es jove.

curandier n.m. Persona que sonha sensa èstre mètge. Sin.: **rebot**, **rebotaire**, **sanador**, **garissèire**, **adobaire**, **endevinaire**.

curaonglas n.m. inv. Instrument ponchut per netejar sota li onglas.

curapens n.m. Aisina per netejar li batas dei cavaus.

curapera n.m. Insècte coleoptèr banarut grandàs. (Fam. dei *cerambicidats).* Sin.: **diau**, **talhapera.**

curapertús n.m. Escalabarris.

curapipa n.m. Instrument per netejar li pipas.

curar vt. Netejar en gratant, en rasclant: *Curar un valat, un potz.*

curare n.m. Substança d'origina vegetala ò animala ò obtenguda per sintèsi, emplegada en anestesia e en en reanimacion.

curarina n.f. Un dei alcaloïdes isolats dau curare.

curarisacion (-izacion) n.f. 1. Tractament au mejan de curare ò de curarisants. 2. Estat que resulta de l'emplec d'aqueli substanças.

curarisant (-izant), a adj. e n. (farm.) Si di d'una substança que la sieu accion es pariera à-n-aquela dau curare.

curarisar (-izar) vt. Sotametre à l'accion dau curare.

curat n.m. Prèire encargat d'una cura.

curatalha n.f. Lo tot dei curats en tèrmes pejoratius.

curataria n.f. (fam. e pej.) 1. Devocion exagerada e superficiala. 2. Objècte de pietat de marrit gust.

curataria n.f. 1. Establiment dont son alestidi li pèus per faire de cuèr. 2. Industria dau cuèr.

curatèla n.f. (dr.) Foncion de curator. 2. Regime de proteccion dei adultes incapables que li permete de faire d'unu actes d'administracion.

curatge n.m. Accion de curar: *Lo curatge d'un valat.*

curatier, a n. 1. Obrier qu'alestisse li pèus. 2. Artesan, industrial que possedisse una curataria e vende de cuèr.

curatiu, iva adj. Pròpri à la garison ò au tractament d'una malautia declarada. Sin.: **sanatiu**.

curator, tritz n. (dr.) Persona qu'a en carga lu interès d'un adulte incapable. Var.: **curador**.

curaurelha n.m. 1. Instrument per netejar li aurelhas. 2. Forficule.

curbiment n.m. 1. (rel.) Accion d'aplicar la cubertura ò li matèrias que recuèrbon sobre un libre denant de lo brocar ò de lo religar. 2. Assostatge, cubèrt.

curbir vt. (*cuèrbi*) 1. Protegir au mejan de quauqua ren que si mete sobre: *Curbir un libre*. ◇Curbir de teules: *Teular, enteular, teulissar.* ◇ Curbir de lauvas: *Lauvar, enlauvar.* ◇ Curbir m'una tenda: *Entendar*. 2. Plaçar una caua sobre una autra: *Curbir un plat m'un cubiceu*. 3. Espantegar, estendre en granda quantitat: *Curbir un barri de pintura*. ◇ Curbir de daururas: *Daurar.* ◇ Curbir de tapís: *Entapissar*. 4. Metre quauqua ren sus quauqu'un per lo vestir, lo tenir au caud. Sin.: **tapar**, **amantelar**, **mantelar**. 5. Donar à quauqu'un en granda quantitat: *Curbir quauqu'un de presents*. ◇ *Curbir d'aur e d'argent*: Faire present à (quauqu'un) d'una granda quantitat d'aur e d'argent. Sin.: **aclapar d'aur e d'argent**. ◇ *Curbir de flors*: Clafir de flors, ramelar. - (fig.) Felicitar, faire l'elògi de. ◇ *Curbir de lauriers*: Faire l'elògi de, espec. après un succès, una victòri. Sin.: **enlaurar**, **enlaurierar**. 6. S'estendre sobre: *La neu cuèrbe lo camin*. Sin.: **emmantelar**. ◇ Curbir de binhetas: *Binhetar*. ◇ Curbir de fanga: *Enfangar*. ◇ Curbir d'aiga: *Enaigar*, *subrondar, summergir*. ◇ Curbir de neu: *Ennevassar*. ◇ Curbir de neblaresc: *Enneblar.* ◇ Curbir de pèiras: *Aclapar.* ◇ Curbir de grava: *Engravar*. ◇ Curbir de rausa: *Enrauselar.* ◇ Curbir de tèrra: *Terrar, terrassar.* ◇ Curbir de nius: *Aniular.* ◇ Curbir de bois, d'entoascs: *Embartassar, entoscar.* 7. *Curbir una distança*: La percórrer. 8. *Curbir (una femèla)*: Salhir, s'acoblar mé, en parlant d'un animau. Sin.: **montar**. 9. Pilhar sota la sieu responsabletat l'error de quauqu'un: *Sa maire lo cuèrbe totjorn*. 10. Garantir li consequenças: *Una assegurança que cuèrbe lu riscs d'incendi*. 11. Compensar, contrabalançar: *Li recèptas cuèrbon lo cost*. 12. *Curbir un bosin, una votz*: Empachar que sígon audits, en faguent un bosin mai foart, en parlant mai aut. 13. *Curbir un eveniment*: Per un jornalista, assegurar una informacion completa sobre d'aquel eveniment. 14. Desservir una zòna, en parlant d'un emetor de ràdio ò de television, d'un malhum internet, etc. ◆ **si curbir** v.pr. 1. Si garnir, s'emplir: *À la prima, lu camps si cuèrbon de flors*. Sin.: **s'emmantelar**. 2. Si protegir, si garantir.

curculionide n.m. *Curculionides*: Familha de coleoptèrs que comprèn lu corgoçons (mai de 50 000 espècias).

curcuma n.m. Planta d'Índia, que lo risòma ientra dins la composicion dau cari (Familha dei zingiberaceas).

curde, a adj. e n. Dau Curdistan. Var.: **curd**, **kurd**, **kurde**. ◆ n.m. Lenga dau grope iranian que pàrlon lu Curdes.

cureta n.f. Instrument de cirurgia en forma de culhier dei bòrds trencants. Var.: **curador**.

curetar vt. (med.) Practicar un curetatge.

curetatge n.m. 1. Operacion que consistisse à levar m'una cureta de còrs estrangiers ò de produchs morbides de l'interior d'una cavitat naturala ò patologica. ◇ (espec.) Curetatge uterin. 2. Operaciond e restauracion d'un ensèms d'abitacion anciani; reabilitacion.

curi n.m. Element radioactiu (simbòle Cm), de n° atomic 96, descubèrt en lo 1945.

cúria n.f. 1. Ensèms dei organismes governamentals dau Sant-Sèti. 2. (ist. rom.) Division dei tres tribús primitivi: *Cada tribú comprenia dètz cúrias*. ◇ Luèc dont s'acampava lo senat roman; lo senat. Var.: **curia**.

curia n.f. Cúria.

curial, a adj. (relig.) Relatiu à una cura. Var.: **curiau**. ◇ *Maion curiala*: Presbitèri.

curiau, ala adj. Curial.

curie n.m. Anciana unitat de mesura d'activitat d'una foant radioactiva (simb. Ci), que vau 3,7 x 10^{10} becquerels.

curiós, oa adj. e n. 1. Animat de l'envuèia de saupre, de vèire, de descurbir. 2. Que vòu conóisser quauqua ren qu'es escondut, secret; indiscret. Sin.: **ficanàs**, **escotapet**. 3. Remarcable, estranh, estonant, espantant.

curiosaire, airitz n. Curiós.

curiosament adv. D'un biais curiós. Sin.: **estranhament**.

curiosar vi. Faire lo curiós.

curiosàs, assa adj. e n. (pej.) Que manifèsta una granda curiositat.

curiositat n.f. 1. Qualitat d'una persona curioa. 2. Caua que fa nàisser la sorpresa, l'interès, que pòu atraire l'atencion.

curista n. Persona que seguisse una cura termala.

curiterapia n.f. (med.) Emplec terapeutic dei rais produchs per lu isotòpes radioactius. Sin.: **radiumterapia**.

curós, oa adj. Persona que pilha suènh de quauqua ren. Sin.: **atencionat**, **sonhós**.

curriculum vitae n.m. inv. (mòt latin) Ensèms dei indicacions relativi à l'estat civil, ai estudis, à la carriera professionala, etc., de quauqu'un; lo document que poarta aqueli indicacions. Abrev.: **C.V.**

curry n.m. Cari.

cursiu, iva adj. *Escriptura cursiva* ò *cursiva*, n.f.: Traçada au corrent de la pluma. ◇ *Lectura cursiva*: Facha rapidament, d'una estirada.

cursor n.m. 1. Pèça mobila, que compoarta un indèx, que si pòu desplaçar au lòng d'una guida generalament graduada (règla, compàs, etc.). 2. (astron.) Fieu mobile que travèrsa lo camp d'un micromètre e sièrve à mesurar lo diamètre aparent d'un astre. 3. (inform.) Marca mobila qu'indica, sus un ecran de visualisacion, la posicion de l'escriptura venenta ò lo ponch dont agisserà lo clic de la rateta.

cursus n.m. 1. Cicle universitari sancionat per un diplòma. 2. Carriera professionala considerada dins li sieu estapas successivi. 3. (Antiqu. rom.) *Cursus honorum*: Òrdre que devia seguir la carriera publica.

curul(e) adj. m. (Antiqu. rom.) Relatiu au sèti d'ivòri reservat à d'unu magistrats e ai foncions que n'èra lo simbòle.

curva n.f. Corba.

curvar vt. Donar la forma d'una corba à. Var.: **corbar**.

curvat, ada adj. Qu'a pilhat la forma d'una corba. Var.: **corbat**.

curvilineu, ea adj. Curvilinha.

curvilinha adj. Format de linhas corbi. Var.: **curvilineu**.

curvimètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar la longuessa dei linhas corbi.

curvitat n.f. Cambradura, encorbadura.

cuscut n.m. Cuscuta.

cuscuta n.f. Planta parasita dei flors violeti que s'enrotla à l'entorn d'autri plantas (Familha dei convolvulaceas). Var.: **cuscut**.

cuspide n.f. Organe vegetal ponchut e alongat.

cussar vt. Aquissar (un can).

cusson n.m. Corgosson. Var.: **cosson**.

cussonadura n.f. Resulta dei degalhs provocats per lu cussons. Var.: **cossonadura**.

cussonar vt. Traucar (en parlant de l'accion d'un cusson dins lo boasc); traucar de traucs nombrós coma aquelu d'un cusson. Var.: **cossonar**.

cussonat, ada adj. Traucat per un cusson ò coma per un cusson. Var.: **cossonat**.

custòdi n.m. Garda.

custòdia n.f. 1. Partida laterala de la crroçaria d'una automobila, à l'aplomb dei ròdas de darrier, entre lo sobran e la linha de cintura. 2. (lit. catol.) Boita dei parets de vèire dont si plaça l'ostia consacrada per l'expauar. ◇ Boita dins la quala lo prèire poarta la comunion ai malauts.

custodir vt. (*custodissi*) Gardar, susvelhar.

cutaneu, ea adj. Qu'apartèn à la pèu, relatiu à la pèu.

cuteribridata adj. e n. Si di d'una mosca parasita de 15 à 18 mm de lòng, dau còrs alargat e dei antenas grandi e lòngui.

cuti n.f. Cutireaccion.

cuticula n.f. 1. (anat.) Pichina pèu totplen fina. 2. (bot.) Pellicula superficiala dei pens joves, que contèn la cutina. 3. (zool.) Zòna superficiala dau tegument dei artropòdes (insèctes, crustaceus), que contèn la quitina.

cutina n.f. (bot.) Substança impermeabla contenguda dins la cuticula dei vegetals.

cutinisacion (-zacion) n.f. Accion ò resulta de si cutinizar.

cutinisar (-izar) (si) v.pr. Si curbir de cutina.

cutireaccion n.f. Tèst cutaneu emplegat en medecina per metre en evidença d'uni malautias (tuberculòsi ò difteria) ò allergias (asma, etc.).en depauant sus la peu escarificada d'uni substanças (tuberculina, allergènes) que prodúon ò non una reaccion vesibla. Abrev.: **cuti**.

cuu n.m. 1. (pop.) Partida posteriora de l'òme e d'unu animaus, que comprèn li gaunhas e lo fondament. Var.: **cuo**. Sin.: **darrier**, (pop.) **tafanari**. ◇ (pop.) *Aver de cuu*: Aver d'astre. Sin.: **aver la crespina**, **èstre benastrat**. ◇ (pop.) *Aver lo fuèc au cuu*: Èstre animat de desirs sexuals violents. ◇ (pop.) *L'aver dins lo cuu*: S'èstre fach enganar. ◇ (pop.) *N'aver plen lo cuu*: N'aver pron, plus suportar. Sin.: **n'aver pron son fais**. ◇ (pop.) *Lecar lo cuu à quauqu'un*: Li èstre totjorn darrier, lo flatar bassament, embé ipocrisia. ◇ (pop.) *Èstre coma cuu e camia*: Èstre totplen units, inseparables. ◇ (pop.) *Picar dau cuu*: Falhir, en parlant d'una societat, d'una entrepresa. ◇ *Maion de viracuu, sopa dau cuu virat*: Si di d'un pareu qu'au lièch laissa de caire lu rapoarts intimes. 2. Partida posteriora ò inferiora d'un objècte, fond: *Un cuu de botelha*.

cuu blanc n.m. Auceu d'Euròpa, dau gropion blanc. Sin.: **coa blanca**.

cuu d'ae n.m. Botaròt. Sin.: **brugairòu**, **padre**, **capelan**, **colomela**, **lepiòta**, **ombrela**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**.

cuu de boasc n. Cuu-de-jata.

cuu-de-jata n. Persona sensa membres inferiors. Sin.: **cuu-de-boasc**.

cuu-de-lampa n.m. 1. (arts graf.) Vinheta plaçada à la fin d'un capítol. 2. (arquit.) Element que s'alarga coma un capiteu, establit en salhida sus un barri per suportar una carga, un objècte. Sin.: **lampesa**.

cuu roge n.m. Passeron de la coa roja (Familha dei turdides). Var.: **cuu-ros**. Sin.: **rossinhòu dei muralhas**.

cuu-ros n.m. Cuu roge.

C.V. (sigla) n.m. Curriculum vitae.

CV (sigla) n.m. Cavau fiscal.

Cx n.m. inv. Coeficient de penetracion dins l'ària.

C_z n.m. inv. Coeficient de portança, sensa dimensions, que caracterisa la sustentacion d'una aeronau ò d'un element d'aeronau.

D

d Quarta letra de l'alfabet (de).

d Abreviacion per lo prefixe *deci-*: *dl*, *dm*.

d'à prep. À, dins d'expressions coma *anar d'à pen*, *tenir d'à ment*.

da prep. 1. En provenença de (it.). Sin.: **de**, **d'à**. 2. Per (it. per introdurre lo complement d'agent). 3. En cò de.

D (mús.) Nòta **re** dins lu país anglo-saxons e germanics.

D.A.B. (sigla) Distributor automatic de bilhets.

dabàs de proa n.m. (mar.) Part de la nau reservada à la marinaria, situada à la proa segon la tradicion comuna.

dacha n.f. Maion de campanha pròche d'una granda vila, dins l'anciana U.R.S.S.

da capo loc. adv. (it.) (mús.) Indicacion per repilhar despí lo començament.

daci (italianisme) n.m. Autreg.

daci, dàcia adj. e n. De Dàcia: *Lenga dàcia*. Var.: **dacic**.

dacic, a adj. Daci.

dacion n.f. (dr.) Accion de donar. ◇ *Dacion en pagament*: Remplaçament dins una obligacion de la caua deuguda per una autra, me l'acòrdi dau creancier.

dacita n.f. Ròca microlitica qu'a la composicion d'una diorita.

d'acòrdi loc. adv. Marca un consentiment, una ententa.

dacriadeniti n.f. Inflamacion de la glanda lagrimala.

dacriocistectomia n.f. Ablacion dau sac lagrimal.

dacriocistiti n.f. Inflamacion dau sac lagrimal (au dedintre de l'uèlh).

dacron n.m. (nom depauat) Fibra textila sintetica de poliestèr.

dactil n.m. 1. (metr.) Pen format d'una lònga e de doi brèvi, dins lu vèrs grècs e latins. 2. (bot.) Graminea forratgiera dei regions temperadi.

dàctili n.m. Dactil.

dactilic, a adj. (metr.) Dont domina lo dactil, en parlant d'un mètre, d'un ritme.

dactilocomposicion n.f. Composicion per lectura optica.

dactilografe, a n. Persona que lo sieu mestier es d'escriure m'un computador (ancianament m'una màquina).

dactilografia n.f. 1. Tecnica d'utilisacion d'un computador (ancianament d'una màquina) per escriure. 2. Tèxto dactilografiat.

dactilografiar vt. (classic *dactilogràfii*, corrent *dactilografi*) Escriure m'un computador (ancianament m'una màquina).

dactilografic, a adj. Que pertòca la dactilografia.

dactilograma n.m. Estampadura que resulta de l'aposicion d'un det sus una susfàcia de papier alestit per aquò.

dactilologia n.f. Lengatge digital per comunicar m'ai personas balordi.

dactilòpi n.m. Vermet cubèrt d'un cera cotonoa que viu sigue sus de plantas en veiriera, sigue sus d'agrumes que n'en favorisse l'envaïment per lo biais de la morfea.

dactilopodit n.m.Terminason sota le forma d'una àrpia ò d'una peçuga de la pata dei crustaceus.

dactiloptèr n.m. Peis ossós vesin de la galineta. (fam. dei triglidats).

dactiloscopia n.f. Procediment d'identificacion dei personas au mejan dei sieu emprentas digitali.

dadà n.m. Cavau, dins lo lengatge dei enfants.

dadà n.m. Movement de contestacion naissut en lo 1916 dins lu mitans intellectuals e artistics occidentals, que remetia en question d'un biais radical lu mòdes d'expression tradicionals. ◆ adj. inv. Que si reclama d'aqueu movement.

dadaïsme n.m. Lo movement dadà; lu comportaments que li si rapoàrton.

dadaïsta n. Que pertòca lo dadaïsme; adèpte dau dadaïsme.

dafne n.m. Aubrilhon dei flors rogi ò blanqui perfumadi, dei granas rogi toxiqui.

dàfnia n.f. Pichin crustaceu branquiopòde dei aigas doci, qu'es un aliment recercat per lu peis en aqüari.

daga n.f. 1. Arma de man, m'una lama corta e larga. 2. Promier boasc dau cèrvi (à partir d'un an) ò defensa dau vièlh singlar.

dagador n.m. Ponhal de la lama corta e ponchuda.

dagan n.m. Gròssa daga.

dagar vt. Donar un còup de daga. Var.: **daguejar**.

dagdenc, a adj. Que pertòca la vila ò lu estatjants d'Agde. Sin.: **agatenc**.

daguejar vt. Dagar.

daguerreotipe n.m. 1. Dispositiu fotografic que fixava un imatge sus una placa de coire argentat expauada en cambra negra. 2. Imatge obtengut per aqueu biais.

daguerreotipia n.f. Procediment dau daguerreotipe.

dagueta n.f. Daga pichona.

dai art. contr. Combinason de *da* e *lu* ò *li*.

daguestanés, esa adj. e n. Dau Daguestan.

daida interj. Mèfi!

daimerin n.m. (allusion plasenta à l'Atge Mejan). Òme d'elegança e de manièras efeminadi, que fa lo gal m'ai fremas.

daïmiò n.m. Ancian senhor feudau japonés que governava un feu ò una frairia, mandatat per lo Tennò (imperaire) au cap d'una juridiccion territoriala e provedit d'una independença esquasi totala. Es l'imperaire Meijí-Tennò que faguèt desparéisser aqueu sistema dich *shogonat.*

daïmioat n.m. Feude d'un daïmiò.

daina n.f. Dama (femèla dau dam).

daine n.m. Peis grandàs esparide de la Mediterranea, que pòu jónher un mètre de lòng e quaranta kg. Sin.: **dente**, **denti**, **lente**.

daissemin n.m. 1. Aubrilhon dreiçat ò sarmentós dei flors totplen odoranti blanqui, jauni ò rogi e de la coròlla tubuloa, acampadi en cimas ò en grapas (Familha dei oleaceas). 2. Perfum fach à partir d'aqueli flors. Sin.: **jaissemin**, **jansemin**, **gensemin, jaussemin**.

dakin n.m. *Solucion de Dakin*, *aiga de Dakin* ò *dakin*: Solucion à basa d'ipoclorit de sòdi e de permanganat de potassi, emplegada per desinfectar li plagas.

dalai-lama n.m. Cap dau bodisme tibetan, considerat coma lo representant dau bodisatva Avalokiśtevelle, patron dau Tibet.

dalasi n.m. Unitat monetària de Gàmbia.

dalh n.m. Instrument trencant constituit d'una lama d'acier recorbada fixada à un lòng mànegue, que sièrve à talhar l'èrba, li cerealas, etc.

dalhada n.f. Espandida de fen dalhat.

dalhadoira n.f. Dalhaira.

dalhaira n.f. Màquina per dalhar. Sin.: **segairitz**. Var.: **dalhadoira**.

dalhaire n.m. Persona que dalha à braç ò m'una màquina. Sin.: **segaire**.

dalhament n.m. Dalhason.

dalhar vt. Talhar m'un dalh.

dalhason n.f. Accion de dalhar. Var.: **dalhament**, **dalhatge**. Sin.: **segada**. ◆ pl. Sason que si fa la dalhason. Sin.: **segasons**.

dalhatge n.m. Dalhason.

dalhon n.m. Dalh pichon.

dàlia n.f. Planta dei raíç tuberculoï e dei flors ornamentali, que s'en cultívon de nombroï varietats; la flor d'aquela planta (Familha dei compauadas).

dalmacian, a n. Can, canha de la rauba blanca cubèrta de nombroï pichini tacas negri ò brun fonçat.

dalmata adj. e n. De Dalmàcia.

dalmatica n.f. Vestiment de glèia. Var.: **dalmàtica**.

dalmàtica n.f. Dalmatica.

daltonian, a adj. e n. Pertocat de daltonisme.

daltonisme n.m. Anomalia ereditària de la vesion dei colors, que mena sovent à-n-una confusion entre lo roge e lo vèrd.

dam n.m. 1. Mamifèr romiaire dei forèsts d'Euròpa, de la rauba cubèrta de tacas blanqui e dei boasc aplatits à l'extremitat (autessa 90 cm, pòu viure fins à 25 ans) 2. Cuèr qu'imita la pèu dau dam.

dam n.m. 1. Damatge, prejudici. Sin.: **gast**, **nosement**, **greuge**. ◇ *Au grand dam de*: Au sieu prejudici; au sieu grand regret. 2. (relig. cat.) Per lu damnats, privacion per sempre de la vista de Dieu.

dam abrev. Decamètre.

dama n.f. Femèla dau dam. Sin.: **daina**.

dama n.f. (fr.) 1. Dòna. 2. (cartas, escacs) Regina, dòna. 3. *Juèc de damas*: Juèc que practícon sus un damier doi jugaires qu'an cadun vint pedons (blancs per un, negres per l'autre). Var.: **juèc de dònas**. ◇ (espec.) Pedon recubèrt d'un autre, autorisat à si desplaçar en digonala sus tot lo damier. ◇ *Anar en dama, menar un pedon à dama*: En parlant d'un dei jugaire, menar un pedon fins à la linha de darrier dau camp advèrse, dont devèn dama. 4. Autís à man, provedit de doi manelhas, que sièrve à enfonsar lu pavats ò à compactar lo soal. Sin.: **batedor**.

damaiseu, èla n. Domaiseu, èla.

damajana n.f. Damejana.

damajoana n.f. Damejana.

damalisc n.m. Antilòpa africana vesina dau bubal.

daman n.m. Mamifèr ongulat dei caractèrs primitius, d'Àfrica e de l'Àsia Minora, erbivòre, de la talha d'un coniu.

damar vt. 1. Doblar un pedon, au juèc de damas. 2. Batre, compactar, enfonsar uniformament (m'una dama ò un instrument semblable): *Damar lo soal*. ◇ *Damar la neu, una pista*: La compactar uniformament mé d'esquís ò una màquina especiala per que resquilhe de mai.

damàs n.m. 1. Teissut monocròme de seda ò de lana que lo sieu dessenh, mat sobre un fond satinat, es obtengut per lo juèc dei armaduras. 2. Acier totplen fin.

damascar vt. (*damasqui*) Damassar.

damascat, ada adj. Damassat.

damascura n.f. Dessenh d'un teissut damascat.

damasquin, a adj. e n. De Damàs. ◆ n.m. Mena d'estòfa orientala.

damasquinadura n.f. Escrinceladura metallica.

damasquinar vt. Incrustar au marteu de pichins motius decoratius d'aur, d'argent ò de coire sus (una susfàcia metallica ciselada).

damasquinatge n.m. Accion, art de damasquinar; travalh, objècte fach ensin.

damassada n.f. Estòfa de seda.

damassar vt. Alestir (una estòfa, un acier) dins lo biais dau damàs. Var.: **damascat**.

damassatge n.m. Accion de damassar.

damassat, ada adj. Alestit au biais dau damàs. ◆ n.m. Estòfa damassada. Var.: **damascat**.

damatge n.m. Dam. Var.: **dam**, **daumatge**, **domatge**.

damatge n.m. Accion de damar.

damatjament n.m. Endamatjament.

damatjar vt. Provocar de dams, de prejudicis à. Var.: **daumatjar**. Sin.: **prejudiciar**, **nòire**, **greujar**.

damatjós, oa adj. Que provòca de damatges. Var.: **daumatjós**. Sin.: **nosible**, **malfasent**, **malsan**, **nociu**, **nefast**, **prejudiciós**, **prejudiciable**, **marrit**.

damejana n.f. Botelha, generalament de vèire, que contèn entre 20 e 50 litres, per lo transpoart d'un liquide. Var.: **damajoana**, **damajana**.

damier n.m. 1. Plateu partejat en cent casas, alternativament blanqui e negri, per jugar ai damas. 2. Tota susfàcia partejada en cairats d'una soleta dimension.

damnable, a adj. 1. (lit.) Que s'amerita un repròchi, condamnable. Sin.: **greu**, **detestable**, **odiós**, **execrable**, **abominable**, **maladich**, **mespresable**, **asirable**. 2. (relig.) Que s'amerita la damnacion per l'eternitat.

damnacion n.f. (relig.) Condamnacion per l'eternitat ai penas infernali.

damnar vt. 1. Condamnar ai penas de l'infèrn; menar à la damnacion. Sin.: **dessauvar**. ◇ (fam.) *Faire damnar quauqu'un*: Lo faire embilar. Var.: **damnejar**. ◆ **si damnar** v.pr. 1. (relig.) S'expauar per lo sieu comportament à la damnacion. 2. (fig., au condicional) Èstre lèst à tot per capitar: *Si damneria per ela*.

damnat, ada adj. e n. 1. (relig.) Condamnat ai penas de l'infèrn. Sin.: **dessauvat**. ◇ *Sofrir coma un damnat*: Sofrir orriblament. 2. Funèste, que fa lo mau. ◇ *Ànima damnada (de quauqu'un)*: Persona que fa tot cen qu'una autra li demanda de faire. 3. (fam.) Detestable, que causa d'enuèis: *Encara aqueu damnat computaire!* Sin. (toi lu sens): **maladich**.

damnejar vt. Damnar.

damont adv. Dins un luèc en autessa: *Damont sus la montanha*. Var.: **d'amont**, **amont**, **aiçamont**, **ailamont**; Sin.: **aquí sus**, **amondaut**.

dampèr n.m. (tecn., mòt anglès) Pichin amortissèire plaçat à l'extremitat de l'aubre d'un motor per n'amortir li vibracions.

dan n.m. Niveu de qualificacion d'una cencha negra, dins lu arts marcials japonés.

danaïda n.f. Parpalhòla diurna d'Àfrica, dai alas vivament coloridi.

dança n.f. 1. Accion de dançar; ensèms de movements dau còrs que generalament seguísson lo ritme d'una música segond d'uni règlas: *La dança classica, una dança modèrna*. ◇ (espòrts) *Dança sus glaça*: Patinatge artistic per coblas. ◇ (fig.) *Intrar en (dins la) dança*: Participar à l'accion. 2. Música escricha sus un ritme de dança, per èstre balada.

dançable, a adj. Que si pòu dançar.

dançador n.m. Sala de dança. Var.: (angl.) **dancing**. Sin.: **balèti**.

dançador, airitz n. Dançaire. Var.: **dançaire**. Sin.: **balaire**.

dançaire, a n. Persona que dança. Sin.: **balarin**.

dançar vi. 1. Faire una dança. ◇ *Pas saupre sus quau pen dançar*: Esitar. 2. Faire de movements rapides e agiles. Sin.: **balar**. ◆ vt. *Faire (una dança)*: Dançar una valsa.

dançarèla n.f. Dançaira. Sin.: **balairitz**, **dançairitz**.

dançareu, la adj. Que pertòca la dança.

dancejar vi. (fam.) Dançar d'un biais gòf ò mé de pichins movements.

dancing n.m. (angl.) Sala de dança. Var.: **dançador**.

dandarin n.m. Pichina pasta en forma de pichins plombs per metre dins la sopa.

dandi n.m. Òme elegant, qu'assòcia au rafinament vestimentari una afectacion d'esperit e d'impertinença. Sin.: **faquin**.

dandin n.m. (fam.) Òme sensa gaubi. Sin.: **nèsci**, **toarca**, **gòf(e)**, **tardòc**.

dandisme n.m. 1. Biais dau dandin. Sin.: **nescitge**, **colhonitge**, **bestiesa**. 2. Comportament, biais dau dandi.

danés, esa adj. Dau Danemarc.

danés n.m. Grand can dau pel ras.

dangier n.m. Perilh.

dangierós, oa adj. Perilhós.

dangierosament adv. Perilhosament.

dangierositat n.f. 1. Fach d'èstre perilhós, caractèr de cen que presenta un dangier. 2. (psiquiatria) Estat (d'un subjècte) estimat coma probablament perilhós, que pòu menar à un acte delictuós.

danian n.m. (geol.) Promier estatge dau paleogène. ◆ adj. dau danian.

dantesc, a adj. 1. Relatiu à l'òbra de Dante Alighieri. 2. Terrible, espaventós coma l'Infèrn de Dante.

danubian, a adj. Dau Danubi.

daomeian, a adj. e n. Dau Daomèi. Sin.: **beninés**.

dapé conj. Pròche, à costat.

dapertot adv. En tot luèc: *En estiu, li a de toristas dapertot*. Var.: **pertot**, **de pertot**, **d'en pertot**.

daquòs n.m. Si di de quauqua ren ò de quauqu'un indeterminats. Sin.: **caua**, **bebèi**, **besonha**.

darbisme n.m. Sistema professat per una sècta protestanta, que refuda tota organisacion eclesiastica.

darbista adj. e n. Dau darbisme; adèpte dau darbisme.

darboca n.f. Tamborn en tèrra cuècha tendut d'una pèu picada mé la man, que s'emplega en Orient-Mejan e au Magrèb.

darbon n.m. Narbon.

darbonar vi Narbonar.

darboniera n.f. Narboniera.

dard n.m. 1. Arma lançada anciana, formada d'una poncha fixada à una asta de boasc; saeta. 2. Organe impar, ponchut e vuèi, verinós (de la vèspa, etc.) Sin.: **fisson**. ◇ Lenga forcuda, inofensiva, de la sèrp. 3. (agric.) Ram fruchier, cort, dau perier e dau pomier.

dardada n.f. Ferida de dard. Sin.: **fissonada**.

dardalh n.m. Accion de dardalhar. Var.: **dardalhament**.

dardalhada n.f. Emission de rais de calor o de lutz.

dardalhament n.m. Accion, fach de s'espandir. Var.: **dardalh**. Sin.: **espandiment**.

dardalhant, a adj. Qu'emete de rais de calor ò de lutz.

dardalhar vi. 1. Emetre de rais de calor ò de lutz. Var.: **dardar**, **dardejar**. 2. (fig.) S'espandir, si desvolopar en parlant d'una civilisacion, d'una cultura, etc...

dardalhejar vi. v.i. Dardalhar.

dardalhon n.m. (fam.) Autre nom dau clitòris. Sin.: **pindorlet**.

dardana n.f. *Faire dardana*: Faire lo niais.

dardanaria n.f. (pej.) Ingenuitat.

dardar vt. Dardalhar.

dardejar vi. Dardalhar.

dardena n.f. Anciana moneda d'aram. ◇ pl. (fam.) Sòus. Sin.: (fam.) **picalhons**, **escalhòla**, **pitos**.

dardenaire, airitz n. Persona que prèsta de moneda me d'interès au dessobre dau taus licit. Sin.: **agiotaire**.

dardenós, oa adj. e n. 1. Persona qu'acampa e possedisse totplen de sòus. Sin.: **ricàs**. (pop.) 2. Si di d'un luèc dont la marca de la riquessa es evidenta.

dari n.m. Forma dau persan que si parla en Afganistan, dont es una dei lengas oficiali.

darica n.f. Moneda d'aur dei Pèrses Aquemenidas.

darna n.f. Lesca d'un gròs peis: *Una darna de saumon*. Sin.: **talhon**.

darnagàs n.m. Darnegàs.

darnar vt. Talhar en lescas.

darnegàs n.m. 1. Passeron dei boascs e dei sebiças, dau bèc crocut, sobretot insectivòre. 2. Nèsci. Var.: **darnagàs**.

darnegal n.m. Nèsci.

darnier, a adj. e n. Darrier.

darnierament adv. Darrierament.

darrier n.m. 1. Partida posteriora de quauqua ren. 2. Gaunhas, en parlant dei òmes e dei bèstias.

darrier, a adj. e n. Que vèn après toi lu autres: *Lo darrier jorn de l'annada, lo darrier òme*. Var.: **darnier**, **dernier**. Sin.: **ultime**. ◇ *Aver lo darrier mòt*: L'emportar dins una discutida, un conflicte. Sin.: **dire la darriera paraula**. ◇ *Non aver dich lo sieu darrier mòt*: Aver encara d'arguments, de possibilitats de convéncer, de l'emportar. ◆ adj. 1. Lo mai recent: *Èstre à la darriera mòda*. 2. Extrème: *Protestar mé la darriera energia*.

darrier prep. e adv. 1. En arrier de: *S'escondre darrier un aubre*. 2. À la seguida de: *Caminar darrier quauqu'un*. ◆ adv. 1. Dau costat opauat à l'avant. ◇ *Davant darrier*: Dins lo marrit sens, en metent lo davant à la plaça dau darrier (espec. en parlant d'una pèça de vestit). 2. En arrier: *Restar darrier*. 3. *Per darrier*: Per la partida posteriora; secretament: *Dire de mau per darrier, atacar per darrier*. 3. (expr.) *D'en darrier*: À l'endarrier, finalament, fin finala.

darrierament adv. Despí gaire de temps. Var.: **darnierament**, **dernierament**.

darrierenc, a adj. Tardier, en parlant d'un fruch, d'un legume. Var.: **darnierenc**, **dernierenc**. Sin.: **tardiu**.

dàrsena n.f. (mar.) Bacin d'un poart.

darshan n.m. Dins l'indoïsme, vesion d'una divinitat, d'un èstre ò d'un objècte sacrats.

dartròsi n.f. Malautia de la tantifla, causada per un fonge.

darwinian, a adj. Relatiu à la doctrina de Darwin.

darwinisme n.m. Doctrina de Carles Darwin en lo 1859, segond la quala l'evolucion biologica dei espècias vivi seria deuguda à la seleccion naturala, en seguida à la lucha per lo manjar ò la reproduccion («lucha per la vida»).

darwinista adj. e n. Partidari dau darwinisme.

dasiatidats n.m. *Dasiatidats*: Familha de peis marins, que n'en fa partida la ferrassa.

dasiuride n.m. *Dasiurides*: Familha que recampa diferenti espècias de marsupials que si tròvon en Austràlia e en Nòva-Guinea.

dat n.m. 1. Pichin cube que caduna dei sieu faças es marcada de ponchs de 1 à 6 ò de figuras, emplegat per divèrs juècs. 2. (arquit. e esculp.) Còrs de forma cubica d'un piedestal; element de supoart pauc ò pron cubic. 3. (coïna) Pichin tròç (de carn, de legume, etc.) talhat en forma de cube.

data n.f. 1. Indicacion dau jorn, dau mes, de l'annada: *Data de maridatge, data d'una letra*. ◇ *Pilhar data*: Fixar una data per un rescòntre. 2. Moment causit per una fèsta, un eveniment, una accion: *Fixar la data d'un acamp*. 3. Moment, epòca pendent la quala si debana un eveniment. ◇ *Lo promier en data, lo darrier en data*: Aqueu que vèn en promier, aqueu que vèn en darrier. 4. Eveniment istoric important. ◇ *Faire data*: Marcar un moment important.

datable, a adj. Que pòu èstre datat.

datacion n.f. 1. Datatge. 2. Accion de determinar la data d'un eveniment, l'atge d'una ròca, d'un fossile, d'un objècte. 3. Data atribuida.

dataire, airitz adj. e n. Que sièrve à datar: *Sageu dataire*. ◆ n.m. Dispositiu mé de letras e de chifras mobili per estampar una data.

datar vt. 1. Metre la data sobre. 2. Determinar la data de: *Datar un document*. ◆ vi. 1. Existir despí una epòca donada, remontar à: *Un roman que data dau siècle passat*. 2. Marcar una data importanta: Un eveniment que daterà dins l'istòria. 3. Èstre vielhit, foara de mòda: *Es una teoria que data*.

datari n.m. (anc.) President de la dataria.

dataria n.f. Tribunal, pi ofici de la cancelaria de la cort pontificala encargada de mandar lu actes pontificals pi d'autrejar gràcias e dispensas (suprimit en lo 1967).

datatge n.m. Accion de datar un document; datacion.

dàteri n.m. Dàtil.

datier n.m. Paumolier dei regions caudi e sèqui ma aigadi (Espanha, Àfrica, Orient Mejan), que lu sieus fruchs créisson en regimes. Var.: **datilhier**.

dàtil n.m. Fruch manjadís dau datier, de la carn sucrada e nutritiva. Var.: **dàteri**.

datilhier n.m. Datier.

datiu, iva adj. (dr.) *Tutèla dativa*: Tutèla autrejada au conseu de familha.

datiu n.m. Cas dau complement d'atribucion, dins li lengas qu'an de declinasons.

datura Planta dei flors cornudi, toxica, que d'uni espècias son ornamentali ò narcotiqui (Familha dei solanaceas). Sin.: **èrba dau diau**, **moreleta**.

dau Article contractat format de la preposicion *de* ò *da* e de l'article *lo*.

dau interj. Mena de balhar de coratge, de vanc, d'andi. Sin.: **anèm! zo! issa!**

daufin n.m. Mamifèr marin (cetaceu, long. 2 à 4 m) que viu en grope dins toti li mars e manja de peis.

daufin n.m. 1. Títol de l'eritier au trône de França, generalament l'enfant màger dau rèi (s'escriu normalament m'una majuscula). 2. (per ext.) Successor designat d'una personalitat. 3. Lo segond, dins un classament.

daufina n.f. 1. Esposa dau Daufin. 2. Dins l'eleccion d'una regina de beutat, li filhas que vènon après la promiera: *La promiera daufina, la segonda daufina*.

daufinés, esa adj. e n. Dau Daufinat. ◇ Gratin daufinés: Mena de tian de tantiflas en fini lescas, gratinadi mé de lach, de burre e de fromai.

daumatge n.m. 1. Prejudici moral ò corporal que quauqu'un subisse; degalh causat ai sieus bens. Var.: **dam**, **damatge**. ◇ *Daumatges e interès*: Indemnisacion

deuguda à quauqu'un en reparacion d'un prejudici. 2. Degalhs materials causats à quauqua ren; perda, degradacion. ◇ *Daumatges de guèrra*: Daumatges que subísson li personas ò lu Estats en temps de guèrra, que ménon à de reparacions. 3. *Daumatge, es daumatge*: Es regretable. ◇ *Daumatge que* (+ subjontiu): Es regretable que. Sin. (3): **pecat**, **pecat que**.

daumatjar vt. Faire subir un daumatge à (quauqua ren). Var.: **damatjar**.

daumatjós, oa adj. Que causa un daumatge, prejudiciable. Var.: **damatjós**.

daurada n.f. Peis dei rebats daurats ò argentats pescat en Mediterranea e dins lo Gòlfe de Gasconha (Familha dei esparides). Var.: **aurada**. Sin.: **besuga**, **esperlin**.

daurador, airitz n. Dauraire.

dauradura n.f. 1. Accion, art de daurar. 2. Revestiment d'aur, pellicula daurada. ◇ Ornament daurat. Var.: **daurura**.

dauraire, airitz n. Especialista que practica la dauradura. Var.: **daurator**.

daurar vt. 1. Recurbir d'una fina pellicula d'aur. 2. (lit.) Donar una tencha daurada à: *Lo soleu a daurat la tieu pèu*. 3. (coïna) Colorir una preparacion en la recurbent de jaune d'òu avant la cuècha. ◆ vi. Pilhar una color daurada.

dauratge n.m. Accion de daurar e, espec., accion de daurar una pasta; lo sieu resultat.

daurat, ada adj. 1. Recubèrt d'una fina pellicula d'aur; que lo sieu aspècte imita l'aur. 2. D'una color, d'un lusiment que fan pensar à l'aur. 3. (ist.) *La joinessa daurada*: Lu joves borgés que participèron, en França, à la reaccion còntra la Terror; (mod.) Joves fortunats que vívon pauc ò pron sensa ren faire.

daurat n.m. Color daurada ò dauradura.

daurator, tritz n. Dauraire.

daurier, a n. Anelier. Sin.: **joielier**, **aurivelaire**.

daurura n.f. Dauradura.

davalada n.f. Inclinason d'un terren, d'una susfàcia. Sin.: **penda**, **pendís**. Sin.: **calada**.

davalar vt. Percórrer (rapidament) vèrs lo bas: *Davalar lu escaliers*. ◆ vi. Calar (rapidament): *Davalar dau carri, de la montanha*.

davançament n.m. Accion de davançar.

davançar vt. 1. Venir avant, precedir (quauqu'un, quauqua ren). 2 Var.: **davantejar**. Despassar, èstre mai foart, mai intelligent, etc.: *Davançar toi lu autres*.

davancier, a n. 1. Antenat. 2. Persona qu'a fach quauqua ren avant li autri, qu'a mostrat lo camin dins un camp donat: *Lu trobaires son lu davanciers dei poetas occitans modèrnes*.

davant n.m. Partida anteriora de quauqua ren: *Lo davant d'una maion*. Contr.: **darrier**. ◇ *Davant darrier*: Dins lo marrit sens, en metent lo davant à la plaça dau darrier (espec. en parlant d'una pèça de vestit). ◇ Veirina d'un negòci, etc. Var.: **davantura**.

davant prep. En avant de; en faça de: *Caminar davant quauqu'un, parlar davant un acamp*. Sin.: **denant**. ◆ adv. En avant: *Parte davant, que ti rejonhi*. ◆ loc. adv. e prep. *Per davant, de davant, devèrs davant*: Per l'avant. ◇ *Per davant*: En presença de: *Per davant notari*. Contr.: **darrier**.

davantejar vt. Davançar.

davant-ièr adv. Avant-ièr.

davantjorn n.m. Auba.

davantura n.f. Veirina d'un negòci, etc.

davant ora loc. adv. Denant lo moment vorgut, tròup leu.

davau adv. En bas, en aval: *Davau sota, davau dins la plana*. Sin.: **aquí sota**, **devèrs sota**, **au dessota**, **aiavau**, **aiçavau**, **deçavau**.

dazibao n.m. Jornal mural chinés, manescrich, pegat per carriera.

dB Simbòle dau decibèl.

D.C.A. n.f. Defensa còntra li aeronaus.

D.D.T. n.m. Diclorodifeniltricloretane, insecticidi potent.

de prep. 1. Marca lo luèc, l'origina, lo temps, la possession, la maniera, la causa, l'instrument, etc.: *Venir de Menton, de mièjgjorn à sièis oras, lo libre de Pèire, pilhar de foarça*. 2. Sièrve per introdurre un complement d'objècte indirècte: *Si sovenir de quauqua ren*.

dea n.f. Divinitat femenina. Sin.: **divessa**.

deal n.m. Pichin objècte metallic, piquetat en defoara, destinat à protegir lo det que buta l'agulha per cordurar. Var.: **dial** (Luceram).

dealada n.f. Contegut d'un deal.

deambulacion n.f. Fach de caminar sensa tòca precisa.

deambular vi. Si passejar d'aquí d'aià, caminar sensa tòca. Sin.: **tornejar**, **flandrinar**, **musardejar**, **landar**, **landrejar**.

deambulatòri n.m. Galaria à l'entorn dau còr d'una glèia.

debacla n.f. Desbacla. Sin.: **desglaça**.

debaclar vi. Desbaclar. Sin.: **desgelar**.

debanador n.m. Instrument ò aparelh dont son enrotlats de fieus, de coardas, de tubes, etc. per lu poder desrotlar rapidament en cas de besonh. Var.: **debanaire**.

debanadura n.f. Fieu debanat.

debanaire n.m. Debanador.

debanament n.m. 1. Accion de debanar; lo sieu resultat. Sin.: **desenrotlament**, **desrotlament**. 2. Accion de si debanar; lo sieu resultat. Var.: **debanar**.

debanar vt. 1. Enrotlar de fieu, etc. sus un debanador. 2. Desrotlar lo fieu, etc. d'un debanador. ◆ **si debanar** v.pr. Aver luèc, en parlant d'una accion, d'un eveniment: *Dont si debana aquela istòria*?

debanar n.m. Seguida d'eveniments: *Lo debanar de l'istòria*.

debanatge n.m. Accion, fach de debanar: *Lo debanatge d'un cocon*.

debàs n.m. Peça de vestiment que gaina la camba e lo pen. Var.: **bas**.

debassaire, a n. Persona que fabrega ò que vende de debàs.

debassaria n.f. Fabrega de debàs.

debat n.m. 1. Examèn d'un problema que mena à una discussion animada (eventualament organisada e dirigida) entre personas d'un vejaire diferent. Var.: **debatiment**, **debatuda**. 2. *Un dinnar-debat*: Un debat acompanhat d'un dinnar. 3. Conflicte intèrne. Sin.: **contèsta**. ◆ pl. 1. Discussion d'un problema dins una assemblada parlamentària. 2. Fasa d'un procès, que dona la paraula à toti li partidas e ai avocats.

debatèire, eiritz n. Persona que participa à un debat; persona abila à debatre.

debatiment n.m. Debat.

debatre vt. e trans. ind. *Debatre quauqua ren, de quauqua ren*: N'en discutir en examinant toi lu aspèctes. ◆ vt. *Debatre un prètz*: Lo discutir per lo faire baissar. ◆ **si debatre** v.pr. 1. Luchar per si desgatjar, si desliurar: *Lo peis si debate*. 2. Si bolegar per si sortir d'una situacion dificila: *Si debatre dins lu problemas financiers*. Sin.: **si tirar de ribas**, **si traire d'enganas**.

debequinhar (si) v.pr. S'insultar, si garrolhar.

deberrir vt. (*deberrissi*) Penchenar, desmesclar lu bèrris.

debil(e), a adj. 1. Pas foart de constitucion fisica, que manca de vigor. Sin.: **mistolin**, **esquirincho**. 2. (fam.) Estupide, foal. Sin.: **bavèca**, **tardòc**, **babeu**. ◆ n. 1. *Debile mental* ò *debile*: Subjècte tocat de debilitat mentala. 2. (fam.) Niais, nèsci, estaci.

debilament adv. D'un biais debile.

debilitacion n.f. (psiquiatria) Evolucion d'un procèssus psicopatologic vèrs un deficit intellectual. Sin.: **ananquiment**, **aflaquiment**.

debilitant, a adj. Que debilita. Sin.: **aflaquissent**, **anequelissent**.

debilitar vt. Rendre deble fisicament ò moralament: *Un clima que debilita*. Sin.: **aflaquir**, **anequelir**.

debilitat n.f. 1. (lit.) Estat de granda deblessa. 2. (psiquiatria) *Debilitat mentala*: estat deugut à una mancança de desvelopament intellectual. Sin.: **deficiéncia**.

debina n.f. (pop.) Misèria.

debinar vt. (pop.) Criticar.

dèbit n.m. 1. Venda rapida e continua de mèrç au detalh: *Un article d'un dèbit aisat*. Var.: **debita**. 2. *Dèbit*: Negòci (de tabac, de bevendas, etc.). 3. Biais de parlar, de recitar, elocucion. Sin.: **parlatge**. 4. Biais de debitar lo boasc. Sin.: **debitatge**. 5. Quantitat de fluide que s'escorre ò es fornit dins una unitat de temps. Sin.: **tira**. 6. Quantitat de personas, de veïcules, d'informacions, volume de mèrç transportats dins una unitat de temps per un mejan de comunicacion.

dèbit n.m. 1. Còmpte dei somas qu'una persona deu à una autra. 2. Partida d'un còmpte dont son portadi li somas deugudi. Contr.: **crèdit**.

debita n.f. Dèbit.

debitable, a adj. 1. Que pòu èstre debitat: *Boasc debitable*. 2. Que pòu èstre rendut debitor.

debitaire, airitz n. Persona que debita, qu'espandisse de novèlas de toti menas.

debitant, a n. 1. Detalhant(a). 2. Negociant(a) que tèn un dèbit (de bevendas, de tabac, etc.). Sin.: **vendèire**.

debitar vt. 1. Talhar en tròç: *Debitar un bòu*. ◇ Redurre de boasc en tròç per una utilisacion ulteriora. 2. Vendre au detalh. 3. Produrre, fornir una quantitat donada de matèria dins un temps donat: *Debitar 30 000 litres per ora*. 4. Enonciar, recitar mé monotonia. 5. (pej.) Dire, racontar: *Debitar de mençònegas*. Sin.(5): **debanar**, **desgrunar**.

debitar vt. Portar una soma ò un article au dèbit de: *Debitar un còmpte*. Contr.: **creditar**.

debitatge n.m. Accion de debitar de boasc, de pèira, etc.; lo sieu resultat.

debitiu n.m. (ling.) Mòde qu'exprimisse l'obligacion en lenga baltica.

dèbitmètre n.m. Aparelh de mesura, de contraròtle, de reglament dau dèbit d'un fluide.

debitor, tritz adj. e n. 1. Persona que deu (per op. à *creditor*). 2. Persona qu'a un deute moral. ◆ adj. *Còmpte debitor*: Que si tròva en dèbit.

deblament adv. D'un biais deble. Sin.: **feblament**.

deble, a adj. 1. Que manca de vigor, de foarça fisica ò morala. ◇ *Ponch deble* (d'una persona): Deblessa, defaut. 2. Que manca de capacitats intellectuali, de saber: *Èstre deble en matematicas*. 3. Que manca de soliditat, de resistença. 4. Que manca d'intensitat, d'acuitat: *Aver la vista debla*. 5. Que non es d'un niveu elevat: *Un rasonament deble*. 6. De gaire d'importança: *De revenguts debles*. 7. (quim.) Si di d'un acide, d'una basa, d'un electrolit pas dissociats. ◆ adj. e n. Que manca d'energia, d'autoritat. ◆ 1. Persona sensa revenguts, sensa mejans de defensa. 2. *Deble d'esperit*: Simple d'esperit; que li sieu facultats intellectuali son pas gaire desvelopadi ò demenidi. Sin.: **feble**.

deble n.m. Atirança particuliera: *Aver un deble per* (una persona, una passion, etc.). Sin.: **feble**.

deblessa n.f. 1. Mancança de vigor; estat de cen qu'es deble. ◇ *Mostrar de deblessa vèrs quauqu'un*: Èstre tròup indulgent per aquela persona. 2. Perda dei foarças: *Èstre pilhat de deblessa*. Sin.: **feblessa**.

deblir vi. (*deblissi*) Perdre dei sieu foarças, de la sieu capacitat, de la sieu fermetat. Sin.: **feblir**.

deblissent, a adj. Que deblisse. Sin.: **feblissent**.

debotament n.m. Accion de debotar; lo sieu resultat.

debotar vt. Refudar per decision judiciària la demanda de quauqu'un. Sin.: **desbauçar**.

debut n.m. Començament de quauqua ren, d'una accion. Var.: **debuta**, **començada**, **principi**, **entamenada**.◆ pl. Promiers pas dins una carriera, una activitat.

debuta n.f. Començament, entamenada.

debutant, a adj. e n. Que debuta. Sin.: **començaire**, **novelari**.

debutar vi. 1. Començar, en parlant d'una accion, d'una caua: *Lo film debuta à 9 oras*. 2. Faire lu sieus debuts: *Es un actor que debuta*. Sin.: **entamenar**, **principiar**. ◆ vt. Començar (quauqua ren).

deca- Prefixe que multiplica per dètz (simbòle: da): *Decamètre (*dam*), decalitre (*dal*)*.

deca n.f. 1. Defaut, tara. Sin.: **manca**. 2. Error: *Deca ortografica*.

deçà adv. D'aquesto costat. Var.: **ençà**, **devèrs deçà**. ◆ loc. prep. *En deçà de*: D'aquesto costat; en dessota de: *En deça de la veritat*.

decada n.f. 1. Partida d'un obratge que si compaua de dètz capítols. 2. Periòde de dètz jorn, en particulier dins lo calendier republican francés.

decadari, ària adj. D'un periòde de dètz jorns.

decadença (-éncia) n.f. Descadença. Var.: **decadiment**.

decadent, a adj. En decadença. Var.: **descadent**. ◇ Si di d'escrivans e d'artistas pessimistas de la fin dau siècle XIX.

decadí n.m. Desen jorn dau calendier revolucionari francés.

decadiment n.m. Descadença.

decadre vi. 1. Tombar à un reng, un estat inferior. Sin.: **davalar**, **descaire**. 2. (lit.) Baissar, declinar.

decadut, uda adj. Qu'a perdut lo sieu reng, la sieu reputacion: *Un àngel decadut*.

decaèdre n.m. (mat.) Solide de dètz faças.

decaedric, a adj. En forma de decaèdre.

decagonal, a adj. (mat.) relatiu au decagòne; qu'a dètz angles. Var.: **decagonau**.

decagonau, ala adj. Decagonal.

decagòne n.m. (mat.) Poligòne qu'a dètz angles e, doncas, dètz costats.

decagrama n.m. Dètz gramas (dag).

decaïdrat n.m. (quim.) Compaut que contèn dètz moleculas d'aiga dins la sieu formula.

decaïdratat adj. m. (quim.) Que contèn dètz moleculas d'aiga dins la sieu formula.

decalitre n.m. Mesura de capacitat que vau dètz litres (dal).

decalògue n.m. (relig.) Lu dètz comandaments de Dieu, donats à Moisés sus lo Sinai, d'après la Bibla.

decalvant, a adj. Que fa perdre lu bèrris.

decamètre n.m. 1. Mesura de longuessa de dètz mètres (dam). 2. Cadena ò riban d'acier de dètz mètres que sièrve per mesurar.

decametric, a adj. Que la sieu longuessa d'ondas es compresa entre 10 e 100 mètres.

deçamont adv. Aquí en autessa.

decan n.m. (astrol.) Region celèsta que s'estende de 10° de longituda dins cadun dei signes dau zodiac (cada signe comprèn tres decans).

decan, a n. 1. Persona mai anciana per l'atge ò per l'apartenença à un grope. 2. (catol.) Responsable eclesiastic (circonscripcion, capítol, facultat, tribunal, collègi). 3. Director d'un U.F.R., à l'Universitat.

decanal, a adj. Relatiu au decanat. Var.: **decanau**.

decanat n.m. 1. Dignitat, foncion de decan. 2. Ensèms dei servicis plaçats sota l'autoritat d'un decan; locals, bureus dont son assostats.

decanau, ala adj. Decanal.

decantacion n.f. Accion de decantar; fach de si decantar. Var.: **decantament**.

decantador, airitz adj. Decantaire.

decantaire, airitz adj. Que decanta. Var.: **decantador**.

decantaire n.m. Aparelh per la decantacion.

decantament n.m. Decantacion.

decantar vt. 1. Desbarrassar un liquide dei sieu impuretat en li laissant si depauar au fond d'un recipient. 2. (fig.) Esclarcir: *Decantar una situacion*.

decapant n.m. Produch emplegat per decapar.

decapant, a adj. 1. Que decapa. 2. (fig.) Qu'a un efècte benefic en remetent en causa li abitudas de pensadas; caustic, estimulant. Var.: **descapant**.

decapar vt. Netejar una susfàcia en levant li impuretats que la recuèrbon. Var.: **descapar**.

decapatge n.m. Accion de decapar; lo sieu resultat. Var.: **descapatge**.

decapitacion n.f. Accion de decapitar (quauqu'un, quauqua ren); fach d'èstre decapitat. Var.: **descapitacion**, **escapitar**. Sin.: **tèstacopar**.

decapitar vt. 1. Talhar la tèsta de (quauqu'un). 2. Levar l'extremitat de (quauqua ren). 3. Privar (un partit, un grope, etc.) dei sieus dirigents, dei sieus responsables. Var.: **descapitar**.

decapòde n.m. *Decapòdes*: Òrdre de crustaceus superiors, generalament marins, qu'an cinc pareus de patas toraciqui, e sovent de granda talha.

decapòli n.f. (ist.) Gropament, liga de dètz vilas.

decar vi. Faitre una deca. Sin.: **fautar**, **pecar**.

decasillabe adj. e n.m. Qu'a dètz sillabas: *Vèrs decasillabe*. Var. (adj.): **decasillabic**. ■ Es la denominacion francesa, qu'en occitan ò en italian, si parla d'endecasillabe: «En la ciutat de Niça magnifica» (JF FULCÒNIS).

decasillabic, a adj. Decasillabe.

decatlon n.m. Espròva combinada d'atletisme que comprèn dètz especialitat diferenti de corsa (100 m, 400 m, 1500 m, 110 m baranhas), de saut (autessa, longuessa, pèrtega) e de lançar (pes, disc, javelina).

decatlonian n.m. Atleta especialista dau decatlon, ò que participa à un decatlon.

deçaupre vt. Decebre. Var.: **deceure**, **decevre**.

deçaupuda n.f. Decebuda. Var.: **deceupuda**, **decepcion**, **deceupiment**.

deçavau adv. Aquí bas. Sin.: **davau**.

decebèire, eiritz adj. Decevèire.

decebre vt. Decevre, enganar.

decebuda n.f. 1. Accion de decebre. 2. Estat ò sentiment d'una persona decebuda. Var.: **deçaupuda**, **deceupuda**, **decepcion**, **deceupiment**.

decedir vi. (*decedissi*) Morir, en parlant de quauqu'un. Sin.: **defuntar**.

decelable, a adj. Que pòu èstre decelat. Sin.: **endevenable**, **notable**, **revelable**, **denonciable**, **esventable**.

decelaire, airitz n. Persona que decèla quauqua ren. Sin.: **endevenaire**, **descurbèire**.

decelament n.m. Fach de decelar.

decelar vt. (*decèli*) 1. Capitar à descurbir, d'après d'indicis; remarcar. 2. (lit.) Revelar, mostrar. Sin.: **endevenir**, **esventar**.

decembre n.m. Darrier mes de l'an.

decembrista n.m. Membre de la conspiracion organisada à Sant-Petersborg còntra lo tsar en decembre dau 1825.

decemvir n.m. (ist.) À Roma, membre d'un collègi de dètz magistrats que li sieu foncions an variat embé lo temps.

decemviral, a adj. Relatiu ai decemvirs. Var.: **decemvirau**.

decemvirat n.m. Denhetat de decemvir. Magistratura de decemvir. Temps, durada d'un decemvirat.

decemvirau, ala adj. Decemviral.

decença (-éncia) n.f. 1. Respècte dei convenenças, especialament en matèria sexuala; pudor. 2. Discrecion, resèrva. Sin.: **modestia**, **retenguda**.

decennal, a adj. 1. Que dura dètz ans. 2. Que revèn cada dètz ans. Var.: **decennau**. Sin.: **desenal**.

decennau, ala adj. Decennal. Sin.: **desenau**.

decenni n.m. Periòde de dètz ans.

decent, a adj. 1. Confòrme à la decença. Sin.: **condrech**, **convenable**. 2. Convenent, corrècte: *Un salari decent*.

decentament adv. D'un biais decent. Sin.: **condrechament**, **convenablament**.

decepcion n.f. Fach d'èstre deceuput, enganat dins la sieu esperança. Var.: **deceupiment**.

decernir vt. (decernissi) 1. Ordenar juridicament. 2. Autrejar quauqua ren (un prèmi, una decoracion) à quauqu'un. Sin.: **acordar**, **atribuir solemnament**.

decervelar vt. Descervelar.

decès n.m. Moart de quauqu'un. Sin.: **defuntada**. ◇ *Acte de decès*: Acte que la Comuna establisse per constatar la moart d'una persona.

decessar vi. Cessar. Sin.: **arrestar**.

deceuclar vt. Levar lu ceucles (d'una bota, d'una cuba). Var.: **desencerclar**, **desenceuclar**.

deceupiment n.m. Decepcion.

deceupre vt. Decevre.

deceupiment n.m. Decepcion.

deceupre vt. Deçaupre.

deceupuda n.f. Decepcion.

deceuput, uda adj. Qu'a subit una decepcion. Var.: **deçauput**, **decebut**.

decevèire, eiritz adj. Que deceup. Var.: **decebèire**.

decevre vt. Non respoandre ai esperanças de quauqu'un. Var.: **deçaupre**, **decebre**, **deceure**.

deci- Prefixe (simbòle d) que plaçat davant una unitat, la partisse en dètz: *Un decilitre*.

decibèl n.m. Desena part dau bèl (simbòle dB), que sièrve en acostica à definir una escala d'intensitat sonòra. ◆ pl. (fam.) Bosin intense: *Lu decibèls d'un avion*.

decidèire, eiritz n. Persona fisica ò morala qu'a lo poder de pilhar de decisions. Sin.: **bailejaire**.

decidibilitat n.f. (log.) Proprietat d'una formula decidibla.

decidible, a adj. (log.) Que si pòu demostrar ò refutar dins una teoria deductiva.

decididament adv. D'un biais decidit.

decidir vt. (*decidissi*) 1. Determinar, fixar, decretar (quauqua ren). 2. Incitar à agir, à pilhar una decision donada. 3. Provocar (quauqua ren): *Aquel afaire a decidit la perda dau govèrn*. Var.: **decidre**. ◆ vt. ind. *(de)* 1. Pilhar la decision, lo partit de: *Ai decidit de li anar mai tardi*. 2. Si prononciar sobre: *L'enquista deciderà de la sieu innocença*. Sin.: **arrestar**, **avisar**. ◆ vi. Pilhar una decision, de decisions. ◆ **si decidir** *(à)* v.pr. Pilhar una decision, una resolucion. Sin.: **si determinar**.

decidit, ida adj. Animat de l'esperit de decision, volontari: *Agir en òme decidit*.

decidre vt. e vi. Decidir.

decidú, ua adj. (bot.) Que li sieu fuèlhas càscon au ritme dei sasons. Sin.: **caducifoliat**.

deciduala adj. f. (med.) *Membrana deciduala* ò *deciduala*, n.f.: Caduca.

decigrade n.m. Desena part dau grade.

decigrama n.m. Desena part dau grama (simbòle dg).

decilatge n.m. (estad.) Division en decilis.

decili n.m. (estad.) Caduna dei nòu valors que partísson una distribucion estadistica en 10 gropes d'efectius pariers.

decilitre n.m. Desena part dau litre (simbòle dl).

dècima n.f. 1. Decime. 2. Dèime.

decimable, a adj. Que pòu estar sotamés au decime.

decimal, a adj. 1. Que fonciona per dètz ò per potença de dètz: *Calcul decimal*. 2. Qu'a coma basa lo nombre dètz. ◇ *Sistema decimal*: Que fonciona per multiplicacion ò partiment per una potença de 10. 3. *Nombre decimal*: Nombre qu'es lo quotient d'un entier per una potença de 10. Var.: **decimau**.

decimala n.f. Caduna dei chifra après la virgula dins l'escriptura d'un nombre decimal.

decimalisacion (-izacion) n.f. Aplicacion dau sistema decimal à de grandessas, de mesuras.

decimalisar (-izar) vt. Normalisar per decimalisacion: *Decimalisar un sistema de mesuras*.

decimar vt. 1. Condemnar à moart un soldat de dètz. 2. Faire perir un nombràs de gents. Sin.: **chaplar**, **maselar**, **matançar**, **anientar**.

decimau, ala adj. Decimal.

decime n.m. 1. Taxa suplementària d'un desen de la soma principala d'un drech. 2. (ist.) Impoast que lo clergat pagava au rèi de França. 3. (anc.) Desena part dau franc.

decimètre n.m. 1. Desena part dau mètre (simbòle dm). 2. Règla graduada partejada en cm e en mm, generalament sobre una longuessa de 2 dm.

decimetric, a adj. Qu'es de l'òrdre dau dm. ◇ Si di en particulier d'ondas ràdio que la sieu longor d'ondas es compresa entre 1 dm e 1 m.

decís, decisa adj. (it.) Decidit.

decision n.f. 1. Acte per lo quau una persona decidisse, si decidisse; caua decidida, resolucion pilhada. Sin.: **determinacion**, **resolucion**, **ardisessa**. 2. Accion de decidir après deliberacion; acte per lo quau una

autoritat decidisse quauqua ren après après examèn. ◇ (dr.) *Decision executòria*: Acte unilateral de l'Administracion. ◇ Mesura que pòu pilhar lo president de la República francesa (art. 16 de la Constitucion dau 1958). 3. *Teoria de la decision*: Teoria que, à partir de donadas psicologiqui, economiqui, sociologiqui, etc., tempta de de determinar, espec. au mejan de modèles matematics, lo comportament optimal dins una situacion donada. 4. Qualitat de quauqu'un qu'es determinat: *Esperit de decision*.

decisional, a adj. Relatiu à una decision, à una presa de decision. Var.: **decisionau**.

decisionau, ala adj. Decisional.

decisiu, iva adj. Que mena à un resultat definitiu, à una solucion: *Una batalha decisiva*. Sin.: **capital**, **convencent**, **crucial**, **crosal**, **definitiu**, **determinant**, **màger**, **preponderant**, **irrefutable**.

decisivament adv. D'un biais decisiu.

decisòri, a adj. (dr.) *Jurament decisòri*: Jurament qu'una partida impaua à l'autra au cors d'un procès civil e que n'en depende la solucion dau litigi.

decistère n.m. Desena part de l'estère.

decitèx n.m. (text.) Unitat de titratge dei fibras textili, que corresponade à la massa en gramas d'una longuessa de 10 000 mètres de produch (lo *decitèx* a remplaçat lo *denier*).

declamacion n.f. 1. Art de declamar. 2. (pej.) Eloquença enfatica.

declamaire, airitz adj. Que declama. ◆ n. Persona que declama. Var.: **declamator**.

declamar vt. 1. Recitar, dire (un tèxto) davant un public. 2. Parlar, dire embé enfasi. Sin.: **declamatar**. ◆ vi. (lit.) Parlar mé violença còntra quauqu'un. Sin.: **bramejar**.

declamatar vt. Dire embé enfasi. Var.: **declamar**.

declamator, tritz adj. e n. Declamaire.

declarable, a adj. Que pòu ò deu èstre declarat.

declaracion n.f. 1. Accion de declarar; acte, discors que permete de declarar: *Una declaracion publica*. Sin.: **averament**. ◇ (dr.) Afirmacion de l'existença d'una situacion juridica ò d'un fach. 2. Confession qu'una persona fa à una autra dei sentiments amorós qu'a per ela.

declarant, a adj. e n. Si di d'una persona que fa una declaracion, espec. à un oficier d'estat civil.

declarar vt. 1. Exprimir, faire conóisser d'un biais solemne: *Declarar li sieu intencions, declarar la guèrra*. 2. Faire conóisser à una administracion, conformament à la lèi: *Declarar lu sieus revenguts*. ◆ **si declarar** v.pr. 1. Faire conóisser, exprimir (un sentiment, una idea). 2. Començar à aparéisser, si manifestar: *Una malautia que si declara*.

declaratiu, iva adj. 1. (dr.) *Acte declaratiu*: Per lo quau si constanta l'existença d'un drech preexistent. (ling.) Si di d'un vèrbo qu'exprimisse una assercion (per ex. *dire*, *declarar*, *explicar*).

declaratòri, òria adj. (dr.) Que declara juridicament.

declin n.m. Fach de declinar; diminucion de grandessa, de valor. Sin.: **decadéncia**, **davalada**, **descreis**.

declinable, a adj. (ling.) Que pòu èstre declinat.

declinant, a adj. Que va vèrs lo sieu declin.

declinar vi. 1. Anar vèrs lo sieu declin; perdre dei sieu foarças, dei sieu qualitats, s'anequelir. **s'aflaquir**. Sin.: **descréisser**. 2. Laissar plaça au sera, en parlant dau jorn. ◇ S'aprochar de l'orizont, baissar, en parlant d'un astre. ◆ vt. 1. Refudar: *Declinar una convidacion*. ◇ (dr.) Refudar la competença d'un tribunal. 2. (gram.) Enonciar li diferenti formas de la declinason d'un nom, d'un adjectiu, d'un pronom. ◇ *Declinar lo sieu nom*, *la sieu identitat*, etc.: Lu enonciar mé precision. 3. Enumerar lu diferents elements de: *Declinar li orientacions d'una política*. 4. (com.) Presentar un produch, una gamma sota mai d'una forma.

declinason n.f. 1. (ling.) Ensèms dei formas provedidi d'afixes que presènton, dins li lengas flexionali, lu noms, lu adjectius e lu pronoms. 2. (astron.) Distança angulària de l'esfèra celèsta au plan eqüatorial, comptada à partir d'aqueu plan, de 0 à 90°, positivament vèrs lo nòrd magnetic e lo meridian geografic en un ponch de la susfàcia terrèstra.

declinatòri n.m. 1. Lònga agulha provedida d'una caramida, emplegada en totpografia. 2. (dr.) *Declinatòri (de competença)*: Excepcion ò acte que contèsta la competença d'un tribunal.

declinomètre n.m. Aparelh que sièrve de mesurar la declinason magnetica d'un ponch.

declivitat n.f. Estat de cen qu'es en penda. Sin.: **abaissda**, **tombant**.

decoccion n.m. Solucion obtenguda per l'accion prolongada de l'aiga bulhenta sobre (una planta aromatica).

decoctat n.m. Qu'es produch per decoccion.

decolacion n.f. (lit.) Accion de talhar lo coal à quauqu'un.

decolar vt. (*decoali*) Trencar lo coal à.

decoletadoira n.f. 1. (mecan.) Torn per decoletar. 2. Màquina agricòla per lo decoletatge dei bleas rabas. Var.: **descoletadoira**.

decoletaire, airitz n. (tecn.) Obrier, obriera que travalha au decoletatge. Var.: **descoletaire**.

decoletar vt. 1. Descurbir lo sobran dau buste de (una frema). 2. Excavar la partida auta d'un vestiment. 3. (agr. e tecn.) Practicar lo decoletatge de. Var.: **descoletar**.

decoletat, ada adj. 1. Que la partida superiora dau buste es nuda. 2. Que descuèrbe la partida auta dau buste.

decoletat n.m. 1. La partida superiora dau buste (li espatlas, la gargamèla, l'esquina) d'una frema, en tant qu'es descubèrt. 2. Excavadura d'una rauba, d'un corsatge, etc., que desgatja pauc ò pron la partida superiora dau buste, en foncion de la sieu forma. Var.: **descoletat**, **descoladura**.

decopadura n.f. 1. Entalha, excavadura dins un contorn; bòrd decopat. 2. Tròç decopat. Var.: **descopadura**.

decopaira n.f. 1. Màquina per decopar (la lana, lo boasc, lu metals, etc.). 2. Instrument que sièrve à decopar. 3. Partida talhanta d'una màquina per decopar. Var.: **descopaira**.

decopaire, airitz n. Persona que decopa. Var.: **descopaire**.

decopar vt. 1. Talhar à tròç, en parts. Sin.: **talhar**, **talhonar**. 2. Talhar en seguissent lu contorns d'un dessenh. 3. Formar de decopaduras dins; excavar. Var.: **descopar**. ◆ **si decopar** vt. Si destacar sobre un fond.

decopat, ada adj. Que lo sieu contorn presenta de decopaduras. Var.: **descopat**. Sin.: **talhonat**.

decopatge n.m. 1. Accion, biais de decopar. Sin.: **talhatge, talhonatge**. 2. Fuèlh de papier decopat, figura decopat; imatge destinat à èstre decopat. 3. (cín.) Partiment d'un scenàrio en plans numerotats, mé d'indicacions dramatiqui e tecniqui necessari; document escrich qu'establisse aqueu partiment. 4. *Decopatge electoral*: Establiment dei circonscripcions electorali. Var.: **descopatge**.

decòr n.m. 1. Cen que sièrve à decorar; ensèms dei elements que contribuísson à l'ornament, à l'amainatjament d'un luèc, d'un interior. ◇ *Motiu decoratiu*: Lo decòr d'una porcelana. Sin.: **ondradura**. 2. Ensèms dei elements (telas pintadi, etc.) que figúron lu luècs dont si debana l'accion au teatre, au cínema, à la television; cadun d'aquelu elements. 3. Aspècte d'un luèc dont una persona viu, dont una accion si debana, dont un fenomène si produe, etc.; quadre, paisatge. ◇ (fig.) *Cambiament de decòr*: Evolucion brutala d'una situacion.

decoracion n.f. 1. Accion, art de decorar; ensèms de cen que decòra. Sin.: **enfloriment**. 2. Insigne d'una distincion onorifica ò d'un òrdre de cavalaria.

decoraire, airitz n. Decorator, decoratritz.

decorar vt. (*decòri*) 1. Provedir d'elements, d'accessòris que rèndon mai beu. Sin.: **ornar**, **ondrar**, **adornar**. 2. Autrejar una decoracion à (quauqu'un). Sin.: **medalhar**.

decorat, ada adj. e n. Que poarta una decoracion. Sin.: **medalhat**.

decoratiu, iva adj. 1. Que decòra, que produe un efècte estetic; ornamental. Sin.: **ornatiu**. 2. (pej.) D'una importança segondària, just aquí per caucionar un projècte: *Aver un ròtle unicament decoratiu*. 3. *Arts decoratius*: Art de la produccion d'elements de decòr, d'objèctes qu'an à l'encòup un interès estetic e un ròtle utilitari. Sin.: **arts aplicats**.

decorator, tritz n. 1. Especialista de la decoracion, de l'amainatjament de locals. 2. Artista qu'inventa, realisa de decòrs d'espectacles.

decors n.m. 1. (med.) Periòde de descreis d'una malautia. 2. (astron.) Periòde entre la luna plena e la luna novèla, dins la quala la partida esclairada de la luna descreisse. Sin.: **descreis**.

decorticaire, airitz n. Persona que decortica.

decorticar vt. (*decortiqui*) Levar l'envolopa d'una frucha, d'una grana, d'un aubre, etca. Sin.: **desruscar**, **desgrulhar**, **desgrunar**.

decòrum n.m. (lat.) Lo tot de cen que dona mai de solemnitat ai relacions sociali, à una celebracion. Sin.: **convenéncia**, **ceremonial**, **protocòle**.

decrement n.m. (inform.) Diminucion de la valor d'una quantitat variabla.

decremètre n.m. Aparelh emplegat per mesurar directament lo decrement logaritmic d'un rondatge de corrent alternatiu ò d'un fais d'ondas electromagnetiqui.

decrepit, ida adj. Anequelit per l'atge, tocat per la decrepituda.

decrepitessa n.f. Decrepituda.

decrepituda n.f. Anequeliment fisic deugut au vielhum. Var.: **decrepitessa**.

decrescendo adv. e n.m. (mòt it.) En baissant progressivament l'intensitat dau son.

decret n.m. 1. Acte dau President de la República ò dau Promier Ministre à portada reglementària ò individuala. 2. (lit.) Decision qu'una volontat sobrana impaua: *Lu decrets de la Providença*.

decretala n.f. Decision papala sobre una una consultacion, donada sota forma de letra, e que fa jurisprudença.

decretalista n. Jurisconsulte especialista dei decretalas; doctor en drech canon.

decretar vt. 1. Comandar, reglar au mejan d'un decret. 2. Decidir embé autoritat.

decret-lèi n.m. (ist.) Decret dau govèrn, qu'avia foarça de lèi (aüra di di *ordenança*).

de cujus n.m. (expression latina) (dr.) Moart que la sieu succession es dubèrta.

decuplament n.m. Accion, fach de decuplar; lo sieu resultat. Sin.: **desenament**.

decuplar vt. 1. Multiplicar per dètz. 2. Aumentar dins de proporcions considerabli. Var.: **decuplicar** (it.). Sin.: **desenar**. ◆ vi. Èstre multiplicat per dètz: *La populacion a decuplat en cent ans*.

decuple n.m. Dètz còup mai grand.

decuplicar vt. (it.) (*decupliqui*) Decuplar.

decuria n.m. (ist.) Grope de dètz sordats, à Roma.

decurion n.m. (ist.) 1. Cap d'una decuria, à Roma. 2. Membre d'una assemblada municipala, dins li provinças romani.

decurrent, a adj. (bot.) *Organe decurrent*: Que si prolonga sus lo sieu ponch d'insercion.

decussat, ada adj. (bot.) *Fuèlhas decussadi*: Que fórmon de pareus que si cróson à angle drech.

dedal n.m. 1. Luèc format d'un ensèms complicat de vias dont un si pòu perdre; laberint. 2. (fig.) Ensèms complicat e confús: *Lo dedal dei lèis*. Sin.: **complicacion**, **confusion**, **encabestrament**, **bescontorn**.

dedalean, a adj. (lit.) Dont un si pòu perdre coma dins un laberint.

dedau n.m. Deal (Puget-Teniers).

dedavau adv. Davau.

dèdica n.f. 1. Formula estampada ò manescricha per la quala un autor fa un omenatge dau sieu libre. ◇ Autografe sus una fotografia, un disc, etc. 2. (liturgia) Consecracion d'una glèia; anniversari d'aquela consecracion. Var.: **dedicacion**.

dedicacion n.f. 1. Fach de dedicar una glèia à un sant. 2. Fach de dedicar (un libre, etc.). Var.: **dèdica**.

dedicar vt. (*dediqui*) 1. Faire omenatge de (un libre, una fotografia, etc.) à quauqu'un m'una dèdica. 2. Consacrar (un luèc, un objècte) au culte sota una invocacion especiala. 3. Metre (un libre, una òbra d'art) sota lo patronatge de quauqu'un, lo li ofrir en omenatge. 4. Faire l'omenatge de quauqua ren à quauqu'un, destinar; ofrir: *Dedicar una pensada à quauqu'un*.

dedicat, ada adj. (inform.) Si di d'un computador confinat à un ensèms de travalhs predefinits.

dedicatari, ària n. Persona que li es dedicat un obratge.

dedicatòri, òria adj. 1. Que contèn la dèdica d'un libre. 2. Relatiu à la dèdica.

dedicatòria n.f. Formula de dedicacion.

dedich n.m. Fach de desavoar, de si desdire.

dedins adv. e n.m. Dintre, dedintre.

dedintre n.m. La part interiora. Var.: **dedins**, **dintre**.

dedintre adv. À l'interior. Var.: **dedins**, **dintre**.

deduccion n.f. 1. Sostraccion, fach de levar una soma d'una soma totala: *Faire deduccion dei somas ja pagadi*. 2. Consequença eissida d'un rasonament, d'una conclusion. ◇ (log.) Rasonament que conclue à la veritat d'una proposicion. Sin.: **deduch**.

deduch n.m. Deduccion.

deductibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es deductible.

deductible, a adj. Que pòu èstre deduch.

deductiu, iva adj. Que procedisse per deduccion, que compoarta una deduccion.

dedurre vt. (*deduï*) 1. Sostraire d'una soma. 2. Tirar coma consequença logica.

de facto loc. adv. (dr.) De fach (per op. à *de jure*). Sin.: **constatat**, **reconoissut**.

defalc n.m. Defalcament.

defalcament n.m. Accion de defalcar; lo sieu resultat. Var.: **defalc**.

defalcar vt. (*defalqui*) Dedurre, levar (d'una soma, d'una quantitat). Sin.: **descomptar**.

defalhença n.f. 1. Fach de faire defaut, de mancar au sieu ròtle, à la sieu mission. 2. Defaut de foncionament: *Una defalhença dau sistema de seguretat*. Sin. (1 e 2): **deca**, **mancament**, **carença**, **deficiença**. 3. Feblessa fisica brusca e momentanea. Var.: **defalhiment**.

defalhent, a adj. Qu'a una defalhença. Sin.: **deficient**.

defalhiment n.m. Fach de defalhir. Var.: **defalhença**.

defalhir vi. (*defalhissi*) 1. Perdre momentaneament li sieu foarças fisiqui ò morali. Sin.: **s'alenquir**, **desanar**. 2. Faire defaut, mancar: *La sieu memòria comença à defalhir*. Sin.: **mancar**, **defautar**.

defaut n.m. 1. Mancança, insufisença de cen qu'es retengut necessari, de cen qu'es esperat. ◇ *Faire defaut*: Mancar à quauqu'un, èstre en quantitat insufisenta. 2. (dr.) Fach de non si presentar en justícia, après èstre estat convocat. 3. *Cans en defaut*: Qu'an perdut la via, à la caça. ◇ *Èstre en defaut*: S'enganar, èstre en fauta. ◇ *Metre quauqu'un en defaut*: Li faire cometre una error. 4. Imperfeccion fisica, materiala, morala ò estetica. Var.: Var.: **defauta**, **defècte**, **defectuositat**. Sin.: **deca**.

defauta n.f. Mancança. Var.: **defaut**.

defautar vi. Mancar: *Li boani volontats defàuton*. Sin.: **faire defaut**, **mancar**, **èstre de manca**, **faire fauta**.

defecacion n.f. 1. (fisiol.) Expulsion dei matèrias fecali. 2. (quim.) Eliminacion dei impuretats d'un liquide.

defecar vi. (*defequi*) (fisiol.) Expulsar de matèrias fecali. Sin.: (vulg.) **cagar**. ◆ vt. (quim.) Operar la defecacion de (un liquide).

defeccion n.f. 1. Accion d'abandonar una causa, un partit: *Faire defeccion*. Sin.: **abandon**. 2. Fach d'èstre absent d'un luèc dont ères asperat.

defèci n.m. Sentiment desagradiu d'una mena generala. Sin.: **desplaser**, **descoar**, **tristum**, **desagradança**.

defeciar vt. (*defèci*, classic *defècii*) Provocar, causar lo defèci. Sin.: **embestiar**, **desagradar**, **descorar**, **entristesir**.

defeciós, oa adj. Que dona lo defèci. Sin.: **descorós**, **desagradiu**.

defècte n.m. Defaut.

defectiu, iva adj. (ling.) Si di d'un vèrbo que si non conjuga à toti li personas ò à toi lu temps. Ex.: *Plòure*, qu'admete unicament la tèrça persona: *plòu*, *plourà*, *plouguèt*, etc.

defectoscòpi n.m. Aparelh per descurbir de decas eventuali dins lu ralhs de camin de fèrre.

defectuosament adv. D'un biais defectuós.

defectuós, oa adj. Que presenta de defauts.

defectuositat n.f. Estat de cen qu'es defectuós; imperfeccion, defaut. Sin.: **deca**, **endec**.

defendable, a adj. Que pòu èstre aparat, que s'amerita d'èstre aparat.

defendèire, eiritz n. (dr.) Persona qu'es atacada en justícia (per op. à *demandaire*). Var.: **defendent**. Sin.: **aparaire**.

defendent, a n. Defendèire.

defendre vt. 1. Empachar l'accès de, protegir (un luèc, una posicion). 2. Protegir, ajudar (quauqu'un); sostenir (una causa, una idea). Sin.: **aparar**, **parar**. 3. Plaidejar per: *Defendre lu interès de quauqu'un*. 4. Empachar (quauqua ren): *Li a defendut de sortir*. Sin.: **enebir**. ◆ **si defendre** v.pr. 1. Resistir à una agression. 2. (fam.) Mostrar una bèla abiletat dins un camp precís. 3. (fam.) *Si defende*: Es una idea, una opinion acceptabla, que si pòu admetre. 4. Refudar l'idea de quauqua ren, s'empachar de lo faire: *Si defende de tota compromission*.

defendut, uda adj. Que non es autorisat. ◇ *Lo fruch defendut*: Lo pom d'Adam e Eva. Sin.: **enebit**.

defenestracion n.f. Accion de passar quauqu'un per la fenèstra.

defenestrar vt. (*defenèstri*) Passar (quauqu'un) per la fenèstra.

defens n.m. (dr.) Si di d'un boasc reservat au senhor.

defensa n.f. 1. Accion, fach de si defendre, de protegir. Var.: **defension**. Sin.: **aparament**. ◇ Accion de

defendre una causa, una idea. 2. Mejans mes en òbra per si defendre: *Defensa aerenca*. ◇ *Defensa nacionala*: Ensèms dei mejans mes en òbra per aparar lo territòri nacional. ◇ (mil.) *Li defensas*: Ensèms dei organisacions defensivi qu'assegúron la proteccion d'una plaça, d'un ponch sensible. ◇ (espòrts) Ensèms dei jugaires que lo sieu ròtle es d'empachar lu adversaris d'atacar, de marcar. 3. Accion d'ajudar, de protegir quauqu'un, especialament en assistent una persona en justícia: *Pilhar la defensa de quauqu'un*. ◇ Partida que si defende en justícia; avocat que representa lu sieu interès. 4. (med.) Reaccion umorala e cellulària que protegisse l'organisme còntra una agression. 5. (psican.) Ensèms dei mecanismes que fan qu'una persona confrontada à una situacion insuportabla la refola, en mancança de mejans per la ligar à una pensada, à una situacion acceptabla. 6. (mar.) Dispositiu de proteccion (balon en coarda, etc.) destinat à amortir lu contactes entre una nau e una autra ò entre una nau e un desbarcador. 7. Interdiccion: *Defensa de fumar*.

defensa n.f. Lònga dent ponchuda que despassa de la boca d'unu mamifèr (elefant, senglar, mòrse, etc.). Sin.: **sobredent**.

defension n.f. Defensa.

defensiu, iva adj. Destinat à la defensa, que la defensa es la sieu finalitat.

defensiva n.f. 1. (mil.) Estrategia, tactica que privilègia la defensa; mesuras que perméton de reagir còntra una agression. 2. *Èstre sus la defensiva*: Restar en garda, faire mèfi.

defensivament adv. D'un biais defensiu; en mirant à la defensa.

defensor, a n. 1. Persona que s'opaua à un atac. ◇ (espec. espòrt) Jogaire de la defensa, que lo sieu ròtle es d'empachar lu atacs de l'adversari. 2. Aqueu qu'assegura la defensa d'un acusat, d'una partida. 3. Aqueu que sostèn un ideal, una causa. Sin.: **aparaire**.

deferença (-éncia) n.f. Consideracion respectuoa, respècte.

deferencial, a adj. Que pertòca lo canal deferent. Var.: **deferenciau**.

deferenciau, ala adj. Deferencial.

deferent, a adj. 1. Qu'a de deferença, respectuós. Sin.: **benvolent**, **atencionat**, **obligant**. 2. (anat.) Que mena foara. ◇ *Canal deferent*: Canal que condue l'espèrma.

deferir vt. (*deferissi*) (dr.) Donar (un afaire) à, faire passar (un acusat) davant la juridiccion competenta. ◆ (quim.) Operar la defecacion de (un liquide).

deferir vt. (*deferissi*) (mar.) Retirar (una vela) de la sieu antena. Sin.: **desenvergar**, **desvergar** (fr.).

defés n.m. (mar.) En Lengadòc, vela pichona d'una nau de pesca. Sin.: **polacra**, **fòc**.

defici n.m. Molin d'òli. ◇ *Defici à lavatge*: Molin d'òli idraulic. ◇ *Defici à sang*: Defici accionat per traccion animala.

deficiença (-éncia) n.f. Insufisença organica ò psiquica. Sin.: **manca**, **mancança**, **caréncia**, **carestia**.

deficient, a adj. Que presenta una deficiença.

deficier n.m. Molinier dau defici, concessionari d'un defici.

deficit n.m. 1. Cen que manca per equilibrar li recèptas e li despensas; situacion que resulta d'aquesta mancança. 2. Mancança, insufisença. ◇ (psiquiatria) *Deficit intellectual*: Insufisença dau desvolopament intellectual. ◇ (med.) *Deficit immunitari*: Diminucion ò disparicion dei mejans de defensa de l'organisme còntra li infeccions.

deficitari, ària adj. Que presenta un deficit, qu'es en deficit.

defilar vt. 1. Caminar en fila, en colomnas, espec. au sens militari; faire un passacarriera. 2. Dins la mòda, presentar lu modèles noveus, una colleccion.

defilat n.m. 1. Passacarriera. 2. *Defilat de mòda*: Presentacion dei modèles d'una colleccion.

definible, a adj. Que pòu èstre definit.

definicion n.f. 1. Enonciacion de cen qu'es una caua ò un èstre, dei sieus caractèrs essencials, dei sieu qualitats pròpri. ◇ *Per definicion*: En vertut de la definicion de la caua de que si parla. 2. (log.) Enonciat ò declaracion que fan qu'un simbòle ò una combinacion de simbòles novelament introduchs significa ò denòta la mema caua qu'un simbòle que lo sieu sens es ja conoissut. 3. (telecom.) Niveu de finessa d'un imatge transmés, exprimit au mejan dau nombre de linhas e de ponchs d'exploracion. 4. (mat.) *Domeni* ò *ensèms de definicion*: Per una foncion de l'ensèms E vèrs l'ensèms F, sota-ensèms de E que lu sieus elements an un imatge dins F.

definicional, a adj. (didact.) Que si rapoarta à una definicion. Var.: **definicionau**.

definicionau, ala adj. Definicional.

definida n.f. Resulta finala. Sin.: **clavadura**, **conclusion**. Var.: **definiment**.

definiment n.m. Definida.

definir vt. (*definissi*) 1. Donar la definicion de. 2. Precisar, fixar: *Definir una política*. Sin.: **determinar**.

definissent n.m. (ling.) Cen que definisse: *Dins una definicion, li a un definit e un definissent*.

definit, ida adj. 1. Determinat, precís: *Una forma mau definida*. Sin.: **determinat**. Contr.: **indefinit**, **indeterminat**. 2. (gram.) *Article definit*: Que si rapoarta à un èstre ò à un objècte determinat (*lo*, *la*, *li lu*). Contr.: **article indefinit (*un*, *una*, *uni*, *unu*)**. ◇ *Passat definit*: Preterit, passat simple. 3. (quim.) *Compauat definit*: Que la sieu constitucion quimica es ben establida.

definitiu, a adj. Reglat, fixat d'un biais que li aurà plus besonh de li tornar. ◇ *En definitiva*: Tot ben considerat, en fin dau còmpte, finalament.

definitivament adv. Per totjorn, d'un biais definitiu.

definitor n.m. Religiós delegat au capitolat dau sieu òrdre per s'entrevar dei afaires disciplinaris ò administratius.

definitòri, òria adj. (didact.) 1. Que sièrve à definir, ajuda à definir; definicional. 2. Si di d'un judici que lo sieu subjècte e lo sieu predicat son de concèptes universals per oposicion au *judici de percepcion* que lo sieu predicat es universal e lo sieu subjècte individual.

deflacion n.f. (econ.) Ralentiment de l'inflacion per de mesuras monetari (reduccion de la massa monetària) ò financieri (enquadrament dau crèdit, contraròtle dei prètz, etc.); aqueli mesuras.

deflacion n.f. (geomorf.) Desplaçament dei materiaus fins d'un sediment sota l'accion dau vent.

deflacionista adj. e n. (econ.) Relatiu à la deflacion.

deflagracion n.f. 1. (didact.) Explosion à onda progressiva (mai lenta qu'una detonacion). 2. (corrent) Explosion violenta.

deflagrador n.m. Aparelh destinat à calar fuèc à una substança explosiva.

deflagrant, a adj. Qu'a la proprietat de deflagrar.

deflagrar vi. Si descompauar per deflagracion.

deflectir vt. (*deflectissi*) Provocar la defleccion de.

deflector, tritz adj. Que permete la deflexion.

deflector n.m. 1. Aparelh que sièrve à modificar la direccion d'un escolament. 2. (autom.) Pichina pèça mobila fixada à l'enquadrament dau vitre dei portieras avant per faire intrar d'ària en l'orientant. ◇ Pèça que permete de melhorar la penetracion dins l'ària d'un veïcule. Sin.: **fauda**.

deflexion n.f. 1. (tecn.) Modificacion de la direccion d'un escolament, d'un fais de particulas. 2. (tecn.) Desformacion verticala d'un ponch de la cauçada. 3. (med.) Estat d'una partida dau còrs, d'un membre pas plegat. 4. Acreissement de la tèsta d'un enfant au moment de la jasilha.

defloracion n.f. Perda de la virginitat.

deflorar vt. 1. (lit.) Faire perdre la sieu virginitat à. 2. Levar de la sieu noveutat, de la sieu originalitat à quauqua ren en lo tractant parcialament: *Desflorar un subjècte*.

defluent n.m. (geogr.) Braç format per lo partiment dei aigas d'un cors d'aiga.

defluviacion n.f. (geogr.) Cambiament total de lièch d'un cors d'aiga.

defluxion n.f. Amolonament d'umors en un endrech dau còrs.

defoara adv. À l'exterior d'un luèc. Var.: **foara**. ◇ *Metre*, *botar defoara*: Caçar, congedar. ◆ (loc. adv.) *En defoara*: À l'exterior. ◆ (loc. prep.) *En defoara de*: 1. À l'exterior de. 2. Independentament de: *Aquò si farà en defoara de ieu*. 3. À l'excepcion de.

defoara n.m. 1. Part extèrna de quauqua ren. 2. Exterior, environament. Var.: **endefoara**.

defugida n.f. Fuga. Var. (2): **defugiment**.

defugiment n.m. Defugida.

defugir vt. (*defugissi*) Evitar (un perilh, una dificultat, etc.).

defunt, a adj. e n. (lit. e adm.) Qu'es moart. Var.: **defuntat**.

defuntar vi. Morir.

defuntat, ada adj. Moart.

degalh n.m. Domatge, deterioracion. Sin.: **gast**, **gasta**, **gastadura**.

degalhadís n.m. Bregalh.

degalhador, airitz n. Degalhaire.

degalhaire, airitz n. Persona que degalha. Var.: **degalhador**. Sin.: **acabaire**, **escampaire**.

degalhar vt. 1. Provocar la deterioracion de. 2. Pas profechar de: *Degalhar lo sieu temps*, *la sieu vida*. 3. Laissar perdre: *Degalhar lo sieu ben*. Sin.: **bregalhar**, **gastar**.

degalhatge n.m. Accion, fach de degalhar. Sin.: **bregalhatge**, **gastatge**.

degalhier, a adj. e n. Despensier.

degalhós, oa adj. Qu'entira de despensas grandassi. Sin.: **costós**, **roïnós**, **dispendiós**, **carestiós**.

degaunhada n.f. Regaunhada, guinha.

degaunhar vi. Regaunhar, guinhar.

degeneracion n.f. Degenerescença.

degenerar vi. (*degenèri*) 1. Perdre dei qualitats pròpri à la sieu raça; s'embastardir; passar à un estat inferior. 2. Perdre dau sieu meriti, de la sieu valor. Sin. (1 e 2): **s'abastardir**, **s'abestir**. 3. (pej.) *Degenerar en*: Si cambiar en (quauqua ren de pèjor). (absolut) Mau virar. 4. (amt.) *Corba que degenèra*: Que si descompaua en de corbas distinti mai simpli.

degenerat, ada adj. e n. Pertocat de degenerescença. Sin.: **abastardit**, **abestit**.

degeneratiu, iva adj. Relatiu à la degenerescença.

degenerescença (-éncia) n.f. Fach de degenerar. ◇ (patol.) Alteracion de la cellula viva. – (espec.) cancerisacion. Var.: **degeneracion**. Sin.: **abastardiment**, **abestiment**.

degenerescent, a adj. Que degenèra.

degerir vt. Digerir.

degestion n.f. Digestiu.

degestiu, iva adj. Digestiu.

degibrar vt. Desgibrar.

degibratge n.m. Desgibratge.

degluticion n.f. (fisiol.) Acte reflèxe que fa calar lo manjar de la boca au gavai, pi à l'estòmegue.

deglutinacion n.f. (ling.) Separacion dei elements d'un mòt unic. Ex. *Abolena > La Bolena* (Vesúbia).

deglutir vt. (*deglutissi*) Faire passar de la boca au gavai, avalar.

degolada n.f. Accion de degolar; lo sieu resultat. Var.: **degolament**. Sin.: **regolada**, **regolament**.

degolar vi. (*degoali*) 1. (fam.) Rotlar d'aut en bas d'un biais desordenat; davalar mé precipitacion. Var.: **regolar**. Sin.: **ribatar**. 2. Baissar rapidament de valor, d'intensitat: *La Borsa degoala*. ◆ vt. (fam.) Davalar mé precipitacion ò per accident: *Degolar lu escaliers*.

degolatge n.m. Accion de degolar. Var.: **degolada**, **regolatge**.

degordir vt. Desgordir.

degordisa n.f. Desgordisa.

degordit, ida adj. Desgordit.

degot n.m. 1. Pichina quantitat d'aiga, de forma esferica, que si destaca d'una massa per condensacion ò per escorrement. 2. Pichina quantitat (d'un liquide, espec. d'una bevenda): *Beure un degot de vin*. Var.: **gota**.

degotament n.m. Accion de degotar.

degotant, a adj. Que degota.

degotar vi. Laissar tombar de gotas; s'escórrer gota après gota.

degrà n.m. Gra.

degradable, a adj. Que pòu èstre degradat.

degradacion n.f. 1. Destitucion (d'un personatge aut plaçat); privacion (d'un grade, d'unu drechs). ◇ *Degradacion civica*: Privacion dei drechs civics e politics, e finda d'unu drechs civils. 2. Deterioracion (d'un edifici, d'una proprietat, etc.). Sin.: **deslabrament**, **gastadura**. 3. Passatge progressiu à un estat mai marrit. 4. (quim.) Descomposicion d'una molecula organica en moleculas que possedísson un nombre inferior d'atòmes de carbòni. (fis.) *Degradacion de l'energia:* Transformacion d'energia d'una forma en una autra mens capabla de fornir un travalh mecanic. 5. (ecol.) Remplaçament d'una formacion vegetala per una autra de biomassa inferiora (per exemple d'una seuva per una landa après d'incendi nombrós). 6. (pintura) Anequeliment progressiu e insensible d'una color.

degradant, a adj. Que degrada, avilisse. Sin.: **vergonhós**, **desonorant**, **umiliant**, **mespresable**, **escandalós**, **ignominiós**, **descorós**.

degradar vt. 1. Destituir dau sieu grade. 2. Degalhar. Sin.: **gastar**, **damatjar**. 3. Abaissar, metre dins un estat inferior; avilir. ◆ **si degradar** v.pr. 1. S'avilir, s'abaissar. 2. Subir una deterioracion.

degradat n.m. 1. Anequeliment progressiu d'una color, dau lume. 2. (cín., fot.) Procediment que permete de donar una intensitat luminoa diferenta ai divèrsi partidas de l'imatge. 3. Tecnica de talh dei bèrris en foncion d'espessors diferenti.

degressiu, iva adj. 1. Si di d'una tarifa, d'un mòde de pagament, etc., quora la soma que si deu pagar per unitat es de mai en mai pichina à mesura que lo nombre d'unitats comandadi ò emplegadi es mai grand. 2. (dr. fisc.) *Impoast degressiu*: Que baissa à mesura que lu revenguts son bas.

degressivitat n.f. Caractèr de cen qu'es degressiu.

degudament adv. Segond li formas prescrichi.

degun pron. indef. masc. sing. Pas una persona. Contr.: **toi**. ◆ *degun, a* adj. Minga.

degunament adv. Pas dau tot, ges dau tot.

dei art. def. contractat Contraccion de *de* e *lu* ò *li*.

deïcida adj. e n. Murtrier de Dieu; colpable ò complici de la moart de Jèsus Crist.

deïcidi n. Murtre de Dieu e, mai espec., crucificcion dau Crisrt.

deïctic, a adj. e n.m. Que sièrve à mostrar, à designar.

deïficacion n.f. Accion de deïficar.

deïficar vt. (*deïfiqui*) Metre au nombre dei dieus, elevar à egalitat m'ai dieus.

deimable, a adj. Que pòu èstre sotamés au dèime. Var.: **deumable**.

deimaire n.m. Persona que lèva lo deume. Var.: **deumaire**.

deimaria n.f. Luèc, territòri dont lo dèime es recobrat.

deimatge n.m. Collècta dau dèime. Var.: **deumatge**.

dèime n.m. (ist.) Fraccion variabla, en principi de dètz parts una, dei produchs de la tèrra e de l'alevatge, que si pagava à la Glèia. Var.: **dècima**, **deume**.

deimier n.m. (ist.) Persona qu'avia lo drech de levar lo dèime. Var.: **deumier**.

deïscença (-éncia) n.f. (bot.) Dubertura naturala, à maturitat, d'un organe claus.

deïscent, a adj. (bot.) *Organes, fruchs*, etc., *deïscents*: Que si duèrbon per deïscença.

deïsme n.m. Cresença en l'existença de Dieu, ma sensa referença à una revelacion.

deïsta adj. e n. Que professa lo deïsme.

deïtat n.f. (lit.) Divinitat mitologica.

dejà adv. (francisme) Ja.

dejeccion n.f. 1. Evacuacion dei excrements. 2. *Còne de dejeccion*: Amolonament detritic qu'un torrent fa à la sieu extremitat aval. ◆ pl. Lu excrements: *Li dejeccions canini*.

dejector n.m. Organe d'uni caudieras destinat d'afavorir l'evacuacion dei còrs en suspension dins l'aiga.

dejun, a adj. Qu'a pas'ncara manjat.

dejunaire, a n. Persona que practica lo dejuni.

dejunar vi. S'abstenir de manjar.

dejuni n.m. Privacion d'aliments.

de jure loc. adv. [de'jure] (dr.) De drech. Contr.: **de facto**.

delà adv. e prep. De l'autre costat: *En delà*, *vèrs delà*, *devèrs delà*. Var.: **delai**. Contr.: **çai**.

delacion n.f. 1. Denonciacion interessada e mespesabla. 2. (dr.) *Delacion de jurament*: Accion d'impauar un jurament decisòri ò supletòri.

delai adv. e prep. Delà.

delaissament n.m. 1. (lit.) Estat d'una persona laissada sensa secors. 2. (dr.) Abandon d'un ben, d'un drech.

delaissar vt. Laissar de costat, abandonar: *Delaissar lo sieu travalh*.

delaissat, a adj. e n. À l'abandon, laissat solet, sensa assistença.

delator, tritz n. Persona que denóncia per de rasons mespresabli.

delavar vt. 1. Levar ò esclarcir (una color) mé d'aiga. 2. Banhar, trempar.

delavat, ada adj. 1. D'una color fada, palla. 2. Descolorat per l'accion de l'aiga.

dèlco n.m. (nom depauat, sigla de *Dayton Engineering laboratories COmpany*) Dispositiu d'alumatge dei motors à explosion.

deleatur n.m. inv. (estamp.) Signe tipografic de correccion qu'indica una supression que si deu faire.

delebile, a adj. Que pòu èstre escafat.

delecion n.f. (biol.) Perda d'un fragment de cromosòma, causa de mauformacions congenitali.

delectable, a adj. (lit.) Foarça agradiu; qu'un s'en pòu delectar. Sin.: **congostós**.

delectacion n.f. (lit.) Plaser que s'en gaudisse plenament. Sin.: **congosta**.

delectar (si) v.pr. (lit.) Pilhar un plaser grandàs. Sin.: **si congostar**.

delegacion n.f. 1. (dr.) Acte per lo quau una autoritat administrativa encarga una autra autoritat d'agir en son nom. 2. (dr.) Operacion per la quala una persona (lo delegant) comanda à una autra (lo delegat) d'autrejar una prestacion à una tèrça (lo delegatari). 3. Grope de personas mandatadi en nom d'una collectivitat. 4. Organisme public encargat d'una mission particuliera: *Delegacion ai lengas de França*.

delegant, a n. (dr.) Persona que designa un delegat.

delegar vt. 1. Mandar coma representant d'una collectivitat. Sin.: **missionar**. 2. Transmetre, afidar: Delegar lu sieus poders.

delegar vt. 1. Mesclar (un còrs solide) m'un liquide. 2. (fig.) *Delegar una idea*, *una pensada*: L'exprimir tròup longament. ◆ **si delegar** v.pr. Passar à l'estat liquide sota l'accion de la calor; si dissòlver dins un liquide. Sin.: **fondre**.

delegat, ada n. e adj. Persona encargada d'agir en nom d'una autra ò d'un grope, d'un organisme. ◇ *Delegat dau personal*: Salariat que lo personal d'una entrepresa elegisse per lo representar dins lei discussions emb'au cap d'entrepresa. ◇ *Delegat sindical*: Salariat que representa lo sieu sindicat dins una entrepresa, designat per la seccion sindicala.

delegatari, ària n. Persona qu'a una delegacion.

delegatge n.m. 1. Accion de delegar una substança; lo sieu resultat. 2. Substança delegada. 3. (fig.) Verbiatge. Sin. (2 e 3): **fonda**.

delarga n.f. Liure cors.

delargar vt. (*delargui*) Deslargar.

delegator, tritz n. Persona que fa una delegacion.

deletèri, a adj. 1. Toxic, marrit per la santat (si di sobretot dei gas). 2. (fig.) Corruptor. Sin.: **nosible**.

deliberacion n.f. 1. Examèn e discussion orala d'un afaire; resultat d'aquest examèn. 2. Reflexion avant una decision.

deliberadament adv. 1. Après aver pensat: *Acceptar deliberadament una responsabilitat*. 2. Volontariament, intencionalament: *Ignorar deliberadament una règla*.

deliberant, a adj. Que delibèra.

deliberar vi. (*delibèri*) 1. Examinar una question, n'en discutir en grope. 2. Pensar interiorament à-n-una decision que si deu pilhar.

deliberat, ada adj. 1. Assegurat, liure: *Aver una ària deliberada*. Sin.: **determinat**, **resòlvut**, **resòut**, **decidit**. 2. Conscient, volontari: *Violença deliberada*.

deliberat n.m. Deliberacion entre jutges denant de prononciar una decision.

deliberatiu, iva 1. adj. *Aver una votz deliberativa*: Aver lo drech de votar dins li deliberacions d'una assemblada, d'un tribunal. Contr.: **consultatiu**. 2. adj. e n. Forma verbala que la sieu bastison pròpria sièrve à exprimir que lo subjècte s'interròga sus la sieu decision: *Que faire?*

deliberatòri, òria adj. Que pertòca la deliberacion.

delicadament adv. D'un biais delicat.

delicadessa n.f. Qualitat de quauqu'un, de quauqua ren de delicat. Var.: **delicadesa**, **delicatessa**.

delicadon, a adj. e n. Que fa lo delicat.

delicat, ada adj. 1. D'una granda finessa; rafinat: *Un perfum delicat*. Sin.: **preciós**, **recercat**. 2. Fragile: *Una santat delicada*. Sin.: **mistolin**, **esclenit**. 3. Complèxe, perilhós: *Una manòbra delicada*. Sin.: **tilhós**, **entrepachós**, **entravadís**, **escalabrós**. 4. Qu'a una granda sensibilitat: *Un poeta delicat*. Sin.: **gaubiós**. 5. Que respècta lu autres, la sieu sensibilitat: *Una atencion delicada*. Sin.: **poatafin**, **morrefin**. ◆ adj. e n. Dificile à contentar: *Faire lo dificile*.

delicatessa n.f. Delicadessa.

delici n.m. (pl. f.: **delícias**). Plaser extrème: *Aquela sòca, es un delici!*

delícia n.f. Delici.

deliciós, oa adj. 1. Totplen agradiu: *La tieu pissaladiera es delicioa!* 2. Que provòca una excitacion dei sens ò de l'esperit. Sin.: **requist**, **delectable**.

deliciosament adv. D'un biais deliciós.

delicte n.m. Infraccion punida d'una pena correccionala (per op. à *contravencion* e à *crimi*). Sin.: **malafacha**. ◇ L*o còrs dau delicte*: L'element material de l'infraccion. ◇ *Delicte politic*: Que pertòca l'organisacion e lo foncionament dei poders publics. ◇ *Delicte civil*: Fach que causa un dam per una autra persona e constrenhe à una reparacion.

delictual, a adj. (dr.) 1. Delictuós. 2. Si di d'una fauta comessa intencionalament e de la responsabilitat que lo sieu autor risca.

delictuau, ala adj. Delictual.

delictuós, oa adj. Que constituisse un delicte, delictual.

delicuènha n.f. Persona tròup delicada.

delimitacion n.f. Accion de delimitar.

delimitar vt. Fixar lu limits de, circonscriure: *Delimitar un terren, un subjècte*.

delimitor n.m. (inform.) Simbòle emplegat per separar de seguidas adjacenti de bits ò de caractèrs dins un ensèms de donadas. Sin.: **separator**.

delineacion n.f. Accion de traçar lo contorn d'un objècte au mejan d'un trach solet.

delineament n.m. (didact.) Trach qu'indica la forma, lo contorn de quauqua ren.

delinear vt. (*delineï*) Traçar lo contorn de.

delineator n.m. Balisa provedida de dispositiu rebatèires blancs plaçada au lòng dei costats d'una rota per n'en materialisar lo traçat.

delinquença (-éncia) n.f. Ensèms dei infraccions comessi, consideradi sus un plan social.

delinquent, a n. Persona qu'a comés un delicte. ◇ *Delinquent primari*: Aqueu qu'a comés un delicte per lo promier còup. ◆ adj. Que comete de delictes.

deliquescença (-éncia) n.f. 1. (fis.) Proprietat que d'unu còrs an per absorbir l'umiditat de l'ària au ponch de si dissòlver. 2. (fig.) Decadença completa; anequeliment dei capacitats intellectuali.

deliquescent, a adj. 1. (fis.) Dotat de deliquescença. 2. (fig.) Qu'es en plena decadença, que s'anequelisse.

delirament n.m. Deliri.

delirança n.f. Deliri.

delirant, a adj. e n. Qu'es pertocat de deliri. ◆ adj. 1. Que presenta lo caractèr dau deliri. 2. Que manifèsta una granda excitacion: *Un acuèlh delirant*. 3. Que despassa lu limits dau rasonable: *De prepaus delirants*. Sin.: **desordenat**, **desrasonable**.

delirar vi. 1. Aver lo deliri. 2. Parlar ò agir d'un biais desrasonable. Sin.: **desparlar**, **desvariar**. 3. Èstre pilhat d'un sentiment exaltat: *Delirar de gaug*.

deliri n.m. 1. Granda agitacion causada per una emocion, una passion: *Una fola en deliri*. 2. (psiquiatria e med.) Trebolici psicologic caracterisat per la persistença d'ideas en oposicion manifèsta mé la realitat ò m'au boan sens e qu'estirassa la conviccion dau subjècte. Var.: **delirament**, **delirança**. Sin.: **desvari**.

delirium tremens n.m. Estat d'agitacion mé fèbre, tremolaments dei membres, onirisme e trebolicis de la consciença, pròpri de l'intoxicacion alcolica.

delitescença (-éncia) n.f. 1. (med.) Disparicion d'un fenomène morbide (tumor, erupcion, etc.). 2. (quim.) Desagregacion d'un còrs, per absorcion d'aiga. Sin.: **eflorescença (-éncia)**.

delitescent, a adj. (quim.) Que si desliècha, qu'es sotamés à la delitescença.

dèlta n.m. 1. Quarta letra de l'afabet grèc (δ), que la sieu majuscula a la forma d'un triangle (Δ). 2. (geogr.) Zòna d'amolonament alluvial triangulari, qu'un cors d'aiga crea quora arriba dins una mar qu'a una marea debla ò dins un lac.

deltaïc, a adj. (geogr.) Que pertòca un dèlta.

deltaplan n.m. Planaire leugier emplegat per lo vòl liure. Var.: **deltaplanaire**. Sin.: **ala volanta**.

deltaplanaire n.m. Deltaplan.

deltoïde, a adj. e n.m. (anat.) *Muscle deltoïde* ò *deltoïde* (n.m.): Muscle de l'espatla, de forma triangulària, que permete d'auçar lo braç.

deltoïdian, a adj. (anat.) Que pertòca lo deltoïde.

deludre vt. Faire perdre li sieu illusions à; deçaupre. Sin.: **desenlusir**, **desillusionar**.

deluvi n.m. 1. *Lo Deluvi*: Lo desbordament universal dei aigas, d'après la ***Bibla***. ◇ (fam.) *Remontar au deluvi*: Èstre foarça ancian. 2. Pluèia grandarassa. 3. Abondança, granda quantitat de quauqua ren: *Un deluvi de paraulas*.

deluvian, a adj. Que pertòca lo Deluvi; qu'a lo caractèr d'una pluèia abondoa. Var.: **diluvian**.

deluviar vi. defect. (3ª persona: *delúvia*) Plòure en granda quantitat.

demagogia n.f. Fach de flatar li aspiracions à la facilitat ò lu prejutjats de la màger part per acréisser la pròpria popularitat, per obtenir ò conservar lo poder.

demagogic, a adj. Que pertòca la demagogia; qu'a un caractèr demagogic: *De promessas demagogiqui*.

demagògue, òga adj. e n. Que practica la demagogia, especialament en política.

demai n.m. 1. Cen qu'es en mai, que rèsta, que despassa, qu'es superflú. Sin.: **sobras**, **sobrepés**, **suplement**. 2. Desboc.

deman adv. 1. Lo jorn que vèn après encuèi. Sin.: **passat encuèi**. 2. Dins un avenir pauc ò pron vesin: *Devèm alestir lo monde de deman*.

demanda n.f. 1. Accion de demandar quauqua ren, de faire saupre cen que volèm: *Una demanda d'emplec*, *una demanda en maridatge*, *una demanda oficiala*. 2. La caua demandada: *Acordar una demanda*. 3. (econ.) Quantitat d'una mèrç ò d'un servici que lu consumators son lèsts à crompar dins un temps e à un prètz donats: *La lèi de l'ofèrta e de la demanda*. 4. (dr.) Acte que permete d'introdurre una accion en justícia. 5. Question, interrogacion: *Un questionari per demandas e respoastas*.

demandador, airitz n. Demandaire.

demandaire, airitz n. 1. Persona que demanda quauqua ren. ◇ *Demandaire d'emplec*: Persona sensa emplec, inscricha dins un organisme encargat de la gestion dau caumatge. Sin.: **caumaire**. 2. (dr.) Persona qu'engatja una accion en justícia, per op. à *defendèire*. Var.: **demandor**, **demandador**.

demandar vt. 1. Faire saupre, dire cen que si vòu obtenir: *Demandar una favor*, *l'addicion*. ◇ *Demandar una filha en maridatge*, *demandar la man d'una filha*: Li dire que la si vòu esposar. 2. (dr.) Engatjar una accion en justícia: *Demandar lo divòrci*. 3. Interrogar, questionar per aver una respoasta: *Demandar un conseu, una informacion*. 4. Aver besonh, en parlant de quauqua ren: *Un travalh que demanda totplen d'aplicacion*. 5. *Demandar quauqu'un*: Voler parlar à quauqu'un. ◆ **si demandar** v.pr. Èstre dins l'indecision sobre quauqua ren, s'interrogar à prepaus de cen que si deu faire ò non. Sin.: **examinar**, **trastejar**.

demandor, airitz n. Demandaire.

demantaular vt. 1. Desfondre lu barris, li fortificacions d'una ciutat. Sin.: **desmuralhar**. 2. Rompre quauqua ren maladrechament, trocejar, desmantelar.

demarcha n.f. 1. Temptativa facha en direccion de quauqu'un ò d'una autoritat per obtenir quauqua ren. Sin.: **formalitat**, **biais**, **intervencion**. 2. Biais de pensar, de rasonar, en particulier per resòlver un problema, respoandre à una interrogacion. Sin.: **metòde**, **procediment**, **comportament**.

demembrança n.f. Denembrança. Var.: **desnembrança**.

demembrar vt. Denembrar. Var.: **desnembrar**.

demenar (si) v.pr. 1. S'agitar totplen. Sin.: **si bolegar**. 2. Si donar de mau per obtenir quauqua ren. Sin.: **si gobar**.

demença (-éncia) n.f. 1. Trebolici mental greu caracterisat per un anequeliment progressiu e irreversible dei foncions intellectuali. 2. Comportament insensat, bizarre. Sin.: **folia**, **folesc**.

demencial, a adj. 1. Qu'a lu caractèrs de la demença. 2. Pas dau tot rasonable, que manca de mesura. Var.: **demenciau**. Sin.(fig.): **desrasonable**.

demenciau, ala adj. Demencial.

demenida n.f. Amendriment. Var.: **demeniment**. Sin.: **atenuacion**, **ateuniment**.

demeniment n.m. Diminucion.

demenir (*demenissi*) vt. 1. Rendre mens grand, mens important; redurre. 2. Rabaissar: *Demenir lo meriti de quauqu'un*. Sin.: **diminuir**. ◆ vi. Devenir mens grand, mens estendut, mens intense, mens costós: *Lu prètz non demenísson*. Sin.: **descréisser**.

dement, a adj. e n. Que sofrisse de demença. Sin.: **foal**. ◆ adj. Desrasonable: *De prètz dements*. Var.: **demencial**.

dementre prep. e adv. Var. de **mentre**. *Dementre que*: Mentre que.

demeritar vt. Desmeritar.

demeriti n.m. Demèriti.

demèriti n.m. Desmèriti, desmeriti, demeriti.

demescomptar vi. (*demescòmpti*) Mescomptar.

demespear vi. (*demespei*) Demenir de pes ò de volume.

demetre vt. Desmetre. ◆ **si demetre** v.pr. Demissionar.

demièg prep. Au mitan de....

demiejar vt. (*demiègi*) Emplenar ò vuar a mitat.

demission n.f. 1. Acte per lo quau una persona si demete d'una foncion, d'un emplec: *Mandar la sieu demission au mèstre*. 2. (fig.) Comportament d'una persona, d'una institucion, etc., que son incapables d'assegurar la sieu mission, que li ronóncion.

demissionar vi. 1. Quitar volontariament un emplec, decidir de plus assegurar una foncion. 2. Renonciar; capitular davant li dificultats. Sin. (fam.): Tombar, baissar lu braç.◆ vt. (fam.) Obligar quauqu'un à donar la sieu demission.

demissionari, ària adj. e n. Que dona, qu'a donat la sieu demission.

demiurgue n.m. 1. (filos.) Dieu creator de l'univèrs, per Platon. 2. (Antiqu.) Magistrat civil, en Grècia. 3. (lit.) Persona que crea ò inventa quauqua ren.

democracia n.f. 1. Regime politic dins lo quau lo pòble es sobeiran, per representacion interpauada (*democracia republicana*) ò sensa intermediari d'un organe representatiu (*democracia dirècta*). 2. *Democracia cristiana* (*crestiana*): Movement politic que s'inspira de la doctrina sociala de la Glèia catolica. 3. *Democracia populària*: Regime d'inspiracion marxista, en particulier dins lu país d'Euròpa de l'Èst.

democrata adj. e n. 1. Partidari de la democracia. 2. Membre dau partit democrata, dins lu Estats-Units d'Amèrica.

democratacrestian, a adj. e n. Democratacristian.

democratacristian, a adj. e n. Qu'apartèn à la democracia cristiana. Var.: **democratacrestian**.

democratic, a adj. Qu'apartèn à la democracia; confòrme à la democracia.

democratisacion (-izacion) n.f. Accion de democratisar; lo sieu resultat.

democratisar (-izar) vt. 1. Metre à la portada de toi, rendre accessible: *L'informatica s'es democratisada rapidament*. 2. Organisar d'après lu principis democratics: *Democratisar un país*, *una institucion*.

demografe, a adj. e n. Especialista de demografia.

demografia n.f. Estudi dei populacions umani sobretot dins una estigança quantitativa.

demografic, a adj. De la demografia.

demoiselit adj. m. Efeminat.

demolicion n.f. 1. Accion de demolir una construccion. Sin.: **desbastison**. 2. (fig.) Accion d'arroïnar, d'anientar. Var.: **demoliment**.

demoliment n.m. (fig.) Accion de demolir. Var.: **demolicion**.

demolir vt. (*demolissi*) 1. Abatre, destrúger (una construccion). Sin.: **desbastir**. 2. Metre en pèças, deteriorar completament; chaplar. 3. (fig.) Picar quauqu'un violentament, li rompre lo morre. 4. Alterar l'estat fisic ò moral de quauqu'un: *L'alcòl ti demolisse en ren de temps*. 5. Roïnar l'influença, la reputacion de quauqu'un; anientar per la critica, la derision, etc.

demolissèire, èira (eiritz) n. 1. Persona, entrepresa encargada de demolir una construccion. Var.: **demolitor**. Sin.: **desbastissèire**. 2. (fig.) Persona que roïna una doctrina, una teoria, una reputacion, etc., per la critica.

demolitor, tritz n. Demolissèire.

demonàs n.m. Gròs demòni.

demonet n.m. Pichin demòni.

demòni n.m. 1. (relig.) Àngel decadut qu'abita en infèrn e incita lu òmes à faire lo mau. ◇ (absol.) *Lo demon*: Satan, lo Diau. 2. Persona perilhoa, que fa lo mau. 3. Enfant agitat, despiechós. 4. Personificacion d'una passion, d'un vici: *Lo demon dau juèc*. 5. (Antiqu.) Divinitat, gèni, boan ò marrit, estacat à la destinada d'una persona, d'una vila ò d'un Estat.

demoniac, a adj. 1. Pròpri au demon. 2. (fig.) Diabolic, pervèrs. ◆ adj. e n. Possedit per lo demon. Sin.: **endemoniat**.

demonisme n.m. Cresença ai demons.

demonofòbia n.f. Paur amalautida dei demònis.

demonolatria n.f. Culte dei demònis.

demonologia n.f. Estudi de la natura e de l'influença suspauada dei demons.

demonologic, a adj. Relatiu à la demonologia.

demonològue n.m. Persona que s'entrèva de demonologia.

demonomania n.f. Deliri patologic que fa crèire au malaut qu'es endemoniat.

demòra n.f. 1. (lit.) Domicili, luèc dont una persona viu. Var.: **demorança**. Sin.: **estatge**, **sejorn**. ◇ *Li a perilh dins la demòra*: Li a perilh à asperar.◇ *La darriera demòra*: La tomba. 2. Maion granda, borgesa: *Una demòra dau s. XIX*. 3. *À demòra*: D'un biais definitiu ò durable.

demòra n.f. Posicion d'un debitor que non a satisfach à una obligacion ben qu'augue reçauput una sommacion dau sieu creancier. ◇ *Metre quauqu'un en demòra*: Lo constrénher à tenir lo sieu engatjament, la sieu obligacion.

demorada n.f. Aspèra.

demorança n.f. Demòra.

demorar vi. (*demòri*) 1. Viure, aver lo sieu domicili. Sin.: **abitar**, **restar**, **estar**. 2. Restar un moment au meme luèc. 3. Contunhar d'aver un comportament donat:

Demorar silenciós. ◇ *N'en demorar aquí*: Pas contunhar, s'arrestar, pas aver de seguida.

demostrabilitat n.f. (log.) Proprietat de tota formula d'una teoria deductiva que n'existisse una demostracion.

demostrable, a adj. Que si pòu demostrar.

demostracion n.f. 1. Accion de rendre evidenta, de provar per l'experiença la veritat d'un fach, d'una donada scientifica. Var.: **demostrança**. 2. (log.) rasonament qu'establisse la veritat d'una proposicion, à partir dei axiòmas pauats. 3. Accion de mostrar au public lo foncionament d'un aparelh ò l'usatge d'un produch. 4. Marca exteriora, manifestacion de sentiments. 5. (mil.) Manòbra per intimidir l'adversari ò l'enganar: *Una demostracion de foarça*.

demostraire, airitz n. Demostratiu.

demostrança n.f. Demostracion.

demostrar vt. (*demoastri*) 1. Establir per un rasonament rigorós la veritat, l'evidença de. 2. Testimoniar per de marcas exteriori: *Lo sieu gèst demoastra la sieu gentilessa*.

demostratiu, iva adj. 1. Que demostra quauqua ren: *Un rasonament demostratiu*. 2. Que manifèsta exteriorament lu sieus sentiments.

demostratiu adj. m. e n.m. (gram.) Si di d'un adjectiu ò d'un pronom que sièrve à designar un èstre ò una persona en foncion de la sieu posicion dins l'espaci ò dins lo temps: *Aquesto* (vesin), *aqueu* (luènh).

demostrativament adv. D'un biais demostratiu.

demostrator, tritz n. Persona qu'assegura la publicitat d'un objècte mes en venda e n'explica lo foncionament au public. Var.: **demostraire**.

demudar (si) v.pr. Perdre la sieu color, en parlant per exemple d'una estòfa.

demurcir vt. (*demuèrci*) Amurcir. Sin.: **atupir**.

demut n.m. Rauba de dòu.

denairada n.f. Mèrç destinada à la consumacion. Sin.: **viure**, **denrea**.

denant adv. e prep. Avant. ◇ *Denant de*: Avant de. ◇ *Denant que* (+ subjontiu): Avant que.

denantora adv. Prematurament.

denantorat, ada adj. e n. Prematur.

dendrita n.f. 1. (geol.) Figura arborescenta formada de pichin cristals, à la susfàcia de divèrsi ròcas. 2. (biol.) Prolongament arborisada dau citoplasma d'una cellula nervioa.

dendritic, a adj. 1. (geol.) Relatiu à la dendrita ò que n'a la forma. 2. (geogr.) Si di d'un malhum d'una granda densitat e regulierament ramificat.

dendrociune n. m. Bois arboricòla dei país cauds mé de patas lòngui. Sin.: **sublaret**, **bois de la tèsta rossa**.

dendroclimatologia n.f. Metòde d'estudi dei paleoclimas apiejat sus l'examèn dei aneus de creissença dei aubres.

dendrocolapte n.m. Passeron de l'Amèrica cauda que si desplaça sus lu troncs en s'apontelant sus li plumas regdi de la sieu coa.

dendrocronografe n.m. Aparelh per mesurar mé precision la creissença radiala d'un aubre.

dendrocronologia n.f. Datacion per l'estudi dei variacions d'espessor dei aneus de creissença dei aubres.

dendrologia n.f. Estudi dei aubres.

dendrologic, a adj. Relatiu à l'estudi dei aubres.

dendromètre n.m. Instrument per mesurar lu paramètres dei aubres.

dendrometria n.m. Mesura dei aubres.

dendrometric, a adj. Que pertòca la mesura dei aubres.

deneda n.f. 1. Accion de denedar. 2. (espòrt) Natacion. Sin.: **nadatge**, **nada**.

denedaire, airitz n. Persona que deneda. Sin.: **avogaire**. ◆ adj. Que deneda: *La medusa es una forma sexuada denedairitz*.

denedar vi. Si desplaçar dins l'aiga per de movements adaptats. Sin.: **nadar**. ◇ *Denedar d'esquineta*: Denedar sus l'esquina. ◆ vt. Practicar una nada particuliera: *Denedar la braça*.

denegable, a adj. Que pòu èstre denegat. Var.: **negable**.

denegacion n.f. 1. Accion de denegar. 2. (psican.) Procèssus per lo quau lo subjècte denega un desidèri que vèn de formular. Var.: **denegament**, **negacion**.

denegament n.m. Accion de denegar. Var.: **denegacion**.

denegador, doira n. Aqueu, aquela que denega.

denegatòri, a adj. Qu'a lo caractèr de la denegacion.

denegar vt. (*denegui*) 1. Refudar de reconóisser quauqua ren. 2. Refudar absoludament d'autrejar: *Denegar un drech à quauqu'un*. Var.: **negar**. ◆ **si denegar** v.pr. Refudar de reconóisser una caua dicha precedentament.

denembrança n.f. Fach de denembrar. Var.: **desnembrança**, **demembrança**, **desmembrança**. Sin.: **oblit**, **oblidança**.

denembrar vt. Oblidar. Var.: **desnembrar**, **demembrar**, **desmembrar**.

denembri n.m. Oblit.

dengue n.f. Malautia endemica dei regions tropicali e subtropicali, transmessa per una moissara, qu'embé lo rescaufament climatic a tendença à s'espandir à d'autri regions dau monde, en particulier en Occitània.

denhar vi. Aver la bontat, la condescendença de. ◆ **denhar (si)** v.pr. Denhar.

denhe, a adj. 1. Que merita (quauqua ren): *Èstre denhe de laus*. 2. Qu'es en conformitat mé: *Es denhe de son paire*. 3. (absol.) Que manifèsta de dinhitat: Saup restar denhe en toti li circonstanças.

denhetat n.f. 1. Respièch que quauqu'un s'amerita. 2. Carga onorifica ò d'autoritat. 3. Grandor, noblessa, estament egrègi dins l'òrdre natural: *La denhetat de l'òme*. 4. Sentiment de quauqu'un per la sieu valor pròpria.. Var.: **dignitat**.

denier n.m. 1. Anciana mesura de pes niçarda valent 24 grans (1,08 g). 2. Anciana mesura de titratge (aüra s'emplega lo *decitèx*). 3. Moneda romana (s. III av. J.-C.). 4. *Denier dau culte*: Ofrenda dei catolics per lo manteniment dau clergat. 5. Denier de Sant-Pèire: Ofrenda que lu diocèsis fan au papa. ◆ pl. 1. Lu sòus

d'una persona: *L'a pagat m'ai sieus deniers*. 2. *Lu deniers publics*: Lu sòus publics.

denieròla n.f. Denieròla, tiralira.

denigracion n.f. Accion, fach de denigrar. Var.: **denigrament**. Sin.: **mesprètz**, **descrèdit**.

denigraire, airitz n. Persona que denigra. Sin.: **mespresaire**.

denigrament n.m. Accion de denigrar, de dire de mau. Var.: **denigracion**. Sin.: **esperlengada**.

denigrar vt. Dire de mau de (quauqu'un, quauqua ren) Sin.: **rabaissar**, **mespresar**, **esperlengar**.

denombrable, a adj. Que si pòu denombrar. Sin.: **enumerable**. Var.: **nombrable**.

denombrament n.m. Accion de denombrar, de comptar. Sin.: **enumeracion**, **recensament**.

denombrar vt. Faire lo còmpte dei unitats que compàuon un tot; inventoriar. Sin.: **enumerar**, **nombrar**, **recensar**.

denominable, a adj. Que pòu èstre denominat.

denominacion n.f. Designacion au mejan d'un nom; apellacion. Sin.: **qualificacion**.

denominador n.m. Denominator.

denominar vt. 1. Atribuir un nom à. 2. (dr.) Citar lo nom (d'una persona) dins un acte. Var.: **denommar**. Sin.: **nomentar**.

denomitatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'un mòt format à partir d'un nom.

denominator n.m. (aritm.) Partidor, dins un quocient representat per una fraccion qu'indica en quant de parts l'unitat es estada partida. ◇ *Denominator comun*: Denominator qu'es parier dins de fraccions diferenti. – (fig.) Ponch comun à d'uni personas, à d'uni cauas. Var.: **denominador**.

denommar v.t. Denominar.

denommat, ada adj. Qu'un nom li es estat atribuit.

denon n.m. Desmentida.

denonça n.f. Denonciacion.

denonçar vt. Denonciar.

denóncia n.f. Denonciacion.

denonciacion n.f. 1. Accion de denonciar quauqu'un, quauqua ren; delacion. 2. Anullacion, rompedura: *Denonciacion d'un acòrdi*. 3. Significacion extrajudiciària d'un acte ai personas pertocadi. Var.: **denonça**, **denóncia**.

denonciaire, airitz adj. e n. Denonciator.

denonciar vt. (*denonci*, classic *denóncii*) 1. Senhalar coma colpable à la justícia, à l'autoritat competenta. 2. Criticar, s'auborar publicament còntra: *Denonciar lu abús*. 3. Anullar, rompre (un engatjament): *Denonciar un tractat*.

denonciador, airitz adj. e n. Denonciator.

denonciator, tritz adj. e n. Que denóncia à la justícia, à l'autoritat competenta. Var.: **denonciaire**, **denonciador**.

denotacion n.f. 1. Fach de denotar; lo sieu resultat. 2. (ling.) Ensèms dei elements fondamentals e permanents dau sens d'un mòt (per op. À l'ensèms dei valors subjectivi variabli que constituísson la sieu connotacion). 3. (log.) Cen que correspoande à l'extension d'un concèpte (ensinda, li doi expressions *l'estela dau matin* e *l'estela dau sera* s'aplícon parierament à Venus: an un sens diferent, ma la mema denotacion). Contr.: **connotacion**.

denotar vt. (*denòti*) 1. Indicar, constituir l'indici de: *La sieu expression denòta la paur*. 2. (ling.) Significar per denotacion. Contr.: **connotar**.

denrea n.f. Mèrç quala que sigue destinada à l'alimentacion. Sin.: **denairada**, **viure**. ◇ (fig.) *Una denrea rara*: Una caua, una qualitat precioa, dificila à trovar.

densament adv. D'un biais dense.

dens(e), a adj. 1. Espés, compacte: *Lo neblaresc es espés*. 2. Concentrat sus una pichina susfàcia: *La fola èra densa*. 3. Que la sieu massa volumica es granda en rapoart à una substança de referença (l'ària per lu gas, l'aiga per lu liquides e lu solides). 4. (mat.) Si di d'una partida de l'ensèms dei nombres reals tala que tot real apareisse coma limit d'una seguida d'element d'aquesta partida: *L'ensèms dei nombres racionals es dense dins aqueu dei nombres reals*.

densificacion n.f. Aumentacion de la densitat.

densificar vt. (*densifiqui*) 1. Aumentar la densitat de. 2. (tecn.) Melhorar la qualitat d'un boasc, en n'aumentant la densitat per compression.

densimètre n.m. Aeromètre.

densimetria n.f. Tecnica de mesura dei densitats.

densimetric, a adj. Relatiu à la densimetria.

densitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es dense. 2. (fis.) rapoart de la massa d'un volume donat d'un còrs à-n-aquela d'un meme volume dau còrs de referença (l'ària per lu gas, l'aiga per lu liquides e lu solides). 3. En fotografia, valor de gris d'un fototipe. 4. (geogr.) *Densitat de populacion*: Nombre mejan d'abitants au quilomètre cairat.

dent n.f. (ò n.m., per influença de l'italian) 1. Organe dur format d'ivòri e recubèrt d'esmaut sus la corona, implantat dins l'òme sus lo bòrd dei maissèlas, e que sièrve à chaplar lu aliments, à moardre. (Si poàdon destriar, d'avant en arrier: *li incisivas*, *li caninas*, *li premolaras* e *lu caisselàs*). ◇ *Dents de lach*: Li promieri dents, provisòri, dins la boca de l'òme e d'unu mamifèrs. Sin.: **ratonas**. ◇ *Dents de sen*: Lu quatre caisselàs tardius, dins la boca umana.

dentada n.f. Còup de dent que lu cans dónon à la bèstia; còup que lo singlar dona m'ai sieu defensas. Sin.: **caissada**.

dentadura n.f. 1. Nombre e disposicion dei diferenti categorias de dents; denticion. Var.: **dentalha**. 2. Ensèms dei dents d'una ròda d'encrenatge, d'una cremalhiera, d'una sèrra.

dental, a adj. (fon.) *Consonanta dentala* ò *dentala*, n.f.: Si di d'una consonanta prononciada mé la lenga còntra li dents, coma lo *d* ò lo *t*. Var.: **dentau**.

dentalaria n.f. Luèc d'ont es fabregada la dentela. Comèrci de la dentela.

dentalha n.f. 1. Dentadura. 2. Mordanha..

dentar vt. Marcar au mejan d'un talh, d'un trach, d'una encrena. Sin.: **oscar**, **encrenar**, **dentelhar**.

dentari, ària adj. Que pertòca li dents.

dentassa n.f. Gròssa dent laida, degalhada.

dentat, ada adj. Qu'a de salhidas en formas de dents: *Una ròda dentada*, *una fuèlha dentada*.

dentau, ala adj. Dental.

dente n.m. Daine. Var.: **denti**.

dentejada n.f. Claquejament dei dents per encausa de la paur ò dau frèi.

dentejar vi. Claquejar dei dents per lo fach dau frèi ò de l'espavent.

dentela n.f. 1. Teissut traucat de jorns, fach de fieus entrelaçats que fórmon un fond en malhum que sobre si destàcon de motius. 2. (fig., fam.) *Pas faire dins la dentela*: Agir sensa delicadessa. 3. Cen que fa pensar à-n-aqueu teissut: *Una dentela de papier*.

denteladura n.f. 1. Decopatge en forma de dents. Motiu decoratiu dentelat.

dentelaira n.f. Planta dei rocalhas, dei flors violeti, que la sieu raíç, mastegada, passava per garir lo mau de dents.

dentelaire, aira (airitz) n. Persona que fabrica de dentela. Var.: **dentelier**.

dentelar vt. Entalhar en forma de dents. Var.: **endentelar**.

dentelat n.m. Cadun dei muscles dau torax que s'inserísson sus li coastas. ◇ *Lo grand dentelat*: Lo muscle qu'abaissa l'omoplat.

dentelat, ada adj. Que lu sieus bòrds poàrton de dents.

denteleta n.f. Dentela fina.

dentelhar vt. Dentar.

dentelier, era adj. Relatiu à la dentela. ◆ n. Dentelaire.

denti n.m. Daine. Var.: **dente**.

denticion n.f. 1. Ensèms dei dents; dentadura: *Aver una bèla denticion*. 2. Formacion e naissença naturala dei dents (per lu òmes, si destria *la denticion de lach*, provisòria, qu'apareisse entre lo 6^{en} mes e lo 34^{en} e tomba entre 6 e 12 ans e la denticion definitiva, que comença vèrs 6 ans).

denticul(e) n.m. 1. Dent ò indentacion foarça pichina. 2. (arquit.) Caduna dei pichini salhidas cubiqui que constituísson un ornament de corniç.

denticulat, ada adj. Provedit de denticules.

dentier n.m. Protèsi dentària amovibla, parciala ò totala. Var.: **dentiera**.

dentiera n.f. Dentier.

dentifrici n.m. Produch destinat à netejar li dents e li gengivas.

dentilha n.f. Denticion, dentadura.

dentilhon n.m. 1. Denticule. 2. Morseu de dent rota ò gastada dins la gengiva.

dentina n.f. (anat.) Ivòri dei dents.

dentinoblast n.m. Cellula gròssa de la mesola dentària.

dentinogenèsi n.f. Formacion de la dentina.

dentinòma n.m. Tumor superficiala de la dent adulta.

dentiròstre n.m. *Dentiròstres*: Ancian sota-òrdre de passerons coma lo mèrlo, lo corbàs, etc., caracterisat per un bèc de la mandibula superiora excavada.

dentista n. Cirurgian-dentista, practician diplomat especialisat dins li dents.

dentistaria n.f. Sciença qu'a per objècte l'estudi e la practica dei curas dentari.

dentut, uda adj. Provedit de dents.

denudacion n.f. Accion de denudar, de si denudar. Var.: **desnudacion**.

denudar vt. 1. Laissar nuda una part dau còrs: *Un vestit que denuda li espatlas*. 2. Levar à un aubre la sieu rusca, à una vena ò à un oàs la carn que lu recuèrbe, à un conductor electric lo sieu isolant. Var.: **desnudar**. ◆ **si denudar** v.pr. Si metre nud, parcialament ò completament.

denudat, ada adj. Parcialmaent ò completament nud. Var.: **denudat**.

deontic, a adj. (log.) *Logica deontic*: Estudi sistematic dei proprietats formali verificadi au mejan de nocions juridiqui coma aqueli de drech e d'obligacion. Contr.: **aletic**.

deontologia n.f. Ensèms dei règlas e dei devers d'una profession, qu'enquàdron lo captenement dei personas que la practícon, lu rapoarts entre aqueli personas e lu client ò lo public: *La deontologia medicala*.

deontologic, a adj. De la deontologia.

departament n.m. 1. Dins l'Administracion francesa, collectivitat territoriala administrada per lo Conseu General e circonscripcion administrativa dirigida per lo comissari de la República. 2. Caduna dei administracions dau governament de l'Estat, dei relargs especialisats d'una administracion. Var.: **despartament**, **despartiment**.

departamental, a adj. Relatiu au departament. Var.: **departamentau**, **departamental**, **despartamentau**, **despartimental**, **despartimentau**.

departamentala n.f. Rota departamentala. Var.: **despartamentala**, **despartimentala**.

departamentalisacion (-izacion) n.f. Accion de departamentalisar; lo sieu resultat.

departamentalisar (-izar) vt. 1. Sotametre à l'autoritat dau departament: *Departamentalisar lo manteniment dei rotas*. 2. Donar à un territòri l'estatut de departament. Var.: **despartamentalisar**, **despartamentalisar**.

departamentau, ala adj. Departamental.

depauament n.m. Despauament.

depauant, a n. 1. (dr.) Persona que fa una deposicion. 2. Persona que fa un depaus, especialament un depaus de sòus dins una banca.

depauar vt. 1. Pauar (cen que si portava); laissar (quauqua ren) dins un luèc: *Depauar un còlis en cò de quauqu'un*. ◇ (fig.) *Depauar li armas*: Cessar lo combat. 2. Laissar (quauqu'un) dins un luèc après l'aver menat: *Ti depaui au tieu?* 3. Laissar (quauqua ren) dins un luèc segur; laissar (de sòus) en depaus: *Depauar un chèc à la banca*. 4. Remetre, mandar: *Depauar una peticion, una*

demanda. 5. (dr. com.) *Depauar lo bilanç*: Èstre en estat de cessacion de pagament, per una societat, un negòci. 6. Afirmar (quauqua ren) per testimoniar. ◇ (absol.) Faire una deposicion en justícia: *Depauar còntra quauqu'un*. 7. Laissar coma depaus, en parlant d'un liquide: *Lo fluvi depaua de sediments*. 8. Faire enregistrar (una marca, un brevet, etc.), per empachar li imitacions: *Marca depauada*. 9. Procedir à la deposicion de (un eclesiastic, un dignitari). Var.: **depausar**, **despausar**, **depauvar**, **despauvar**, **depòner**, **depositar**.

depaus n.m. 1. Accion de depauar en quauque luèc, de metre dins un luèc segur: *Depaus en cò d'un notari*. 2. (dr.) Contracte per lo quau una persona (lo depauant) confida una caua à una autra (lo depositari) que la deu gardar pi rendre fedelament. 3. Soma confidada à un organisme bancari. 4. Accion de remetre, de mandar segond li règlas. ◇ *Depaus de bilanç*: Declaracion de cessacion de pagament qu'una entrepresa fa au tribunal. ◇ *Depaus legal*: Depaus obligatòri fach à l'Administracion d'exemplaris de tota produccion estampada, fotografiada ò enregistrada. 5. Luèc dont si depàuon d'uni cauas, dont si parquéjon d'unu veïcules: *Un depaus de municions*. 6. (mil.) Part d'una unitat que rèsta en garnison quora l'unitat fa campanha; luèc dont aquesta fraccion demòra cantonada. 7. Particulas solidi que precipíton dins un liquide au repaus. 8. (geol.) Matèrias minerali que l'aiga e lo vent apoàrton.

depausament n.m. Accion de despauar un eclesiastic, un dignitari.

depausar vt. Depauar.

depauvar vt. Depauar.

dependença (-éncia) n.f. 1. Relacion de subordinacion, de solidaritat ò de causalitat: *Èstre sota la dependença de quauqu'un*. 2. (econ.) Estat de l'economia d'una nacion en rapoart, especialament, à-n-aquela d'un país desvolopat. 3. (med.) Besonh imperiós de contunhar à pilhar una dròga, un alcòl, etc. Sin.: **assubjectiment**, **sotamission**, **subjeccion**. ◆ pl. Bastiment, terren, territòri restacat à un autre mai important.

dependent, a adj. Qu'es sota la dependença de quauqua ren ò de quauqu'un.

dependre vi. ind. *(de)* 1. Èstre sota la dependença, l'autoritat de quauqu'un, sota la juridiccion d'un organisme. 2. Èstre subordinat à la decision de quauqu'un, èstre sotamés à la condicion de quauqua ren: *La seguida depende dau temps qu'auràs*. ◇ *Depende*: Es variable; bessai.

depenhèire, eiritz n. Persona que depenhe, que retrae.

depénher vt. Retraire, descriure. Sin.: **depintar**.

deperdicion n.f. Perda, demeniment: Deperdicion de calor, d'energia.

deperiment n.m. Fach de deperir; estat de quauqua ren, de quauqu'un que deperisse. Sin.: **anequeliment**, **aflaquiment**, **afebliment**, **desanament**.

deperir vi. (*deperissi*) 1. Perdre de la sieu vigor, de la sieu vitalitat. 2. (fig.) Perdre de la sieu importança, si degalhar. Sin.: **s'anequelir**, **s'aflaquir**, **s'afeblir**, **si desanar**.

depilar vt. 1. Faire perdre lu pels, lu bèrris. 2. (tecn.) Levar lu pels d'una pèu denant de la tractar.

depilatge n.m. (tecn.) Accion de depilar una pèu.

depilatiu, iva adj. Depilatòri.

depilatòri, òria adj. e n. Si di d'un produch cosmetic que permete d'eliminar lu pels. Var.: **depilatiu**.

depintar vt. Depénher.

depistaire, airitz n. Que depista.

depistar vt. 1. Descurbir la pista: *Depistar una lèbre*. 2. Descurbir au tèrme d'una enquista, d'una recèrca: *Depistar un ladre*. Sin.: **desboscar**. 3. Cercar la presença d'una malautia. Sin. (1, 2, 3): **destoscar**, **destraucar**, **desentraucar**. 4. Destornar de la pista, metre en defaut. Var.: **despistar**.

depistatge n.m. Accion de depistar: *Lo depistatge dau cancre*. Var.: **despistatge**.

deplecion n.f. 1. (didact.) Diminucion, reduccion. 2. (med.) Diminucion de la quantitat de liquide, en particulier de sang, contengut dins un organe ò dins l'organisme. 3. Reduccion de l'importança d'una jaça de petròli, en rason de la sieu esplecha.

depletiu, iva adj. Qu'entira la deplecion.

deplorablament adv. D'un biais deplorable.

deplorable, a adj. 1. Qu'afligisse, que s'amerita d'èstre deplorat. 2. Que provòca de desplaser. 3. (fam.) Foarça marrit. Sin.: **lagremable**, **pietadós**, **lamentable**, **miserable**, **penós**, **desastrós**, **dolorós**, **malastrós**, **de plànher**.

deploracion n.f. (b.-a.) *Deploracion dau Crist*: Representacion dau Crist moart plorat per Maria, Magdalena e Sant Joan, après la Deposicion. Sin.: **planh**.

deplorar vt. (*deplòri*) 1. (lit.) Manifestacion de la dolor à l'ocasion d'un eveniment: *Deplorar la moart d'un amic*. 2. Regretar vivament quauqua ren; aver à constatar una caua penoa: *Si deplòron de victimas nombroï*. Sin.: **plànher**.

depoart n.m. 1. (borsa) Comission que lo vendèire à descubèrt paga au prestaire dei títols. 2. (borsa) Escart entre lu cors de doi operacions borsieri bessonadi, quora lo cors de l'escadença mai avesinada es superiora à la mai alunhada. 3. Distància maximala fins a la quala un engenh volant si pòu pausar à respièch dau ponch d'arribada ideal.

deponent, a adj. e n.m. (gram.) *Vèrbo deponent*: Qu'a una flexion passiva e un sens actiu.

depòner vt. Depauar.

deportacion n.f. 1. (dr. pen.) Pena politica perpetuala, qu'exiliava un condamnat dins un luèc determinat. 2. Internament dins un camp de concentracion situat dins una region alunhada ò à l'estrangier. Var.: **desportacion**.

deportament n.m. 1. Fach d'èstre deportat, per un veïcule. 2. Marrit comportament; Sin.: **bagassaria**.

deportança n.f. (tecn.) Portança negativa.

deportar vt. (*depoarti*) 1. Condamnar à la deportacion. 2. Mandar en deportacion. 3. Destornar de la sieu direccion (un veïcule en movement). Var.: **desportar**. ◆ **si deportar** v.pr. Si destornar de la sieu direccion, en parlant d'un veïcule en movement.

deportat, ada n. 1. Persona condamnada à la deportacion. 2. Persona internada dins un camp de concentracion dins una region alunhada ò à l'estrangier. Var.: **desportat**, **ada**.

deposicion n.f. 1. Declaracion d'un testimòni; testimoniança. 2. Accion de depauar (un sobeiran, un dignitari); pena qu'enebisse definitivament a un eclesiastic li denhetats e li foncions estacadi au sieu òrdre.

deposicion n.f. (b.-a.) *Deposicion de Crotz*: Representacion dau Crist moart estendut au pen de la Crotz.

depositar vt. Faire un depaus.

depositari, ària n. Persona à cu un depaus es estat remés. ◇ (fig.) Persona à cu quauqua ren es estat confidat: *Èstre lo depositari d'un secret*. ◇ (com.) Intermediari à cu li mèrç son confidadi, per fin que li vende per lo còmpte dau sieu proprietari.

depòsiti n.m. Depaus.

depòst, a adj. Depauat.

depòst n.m. Depaus.

depravacion n.f. Corrupcion, aviliment.

depravant, a adj. Que deprava.

depravar vt. 1. Alterar, gastar (lo gust). 2. Pervertir, corrompre.

depravat, ada adj. Alterat, faussat, en parlant dau gust. ◆ adj. e n. Corrot, gastat: *Una societat depravada*.

deprecacion n.f. (relig.) Preguiera facha per destornar una mauparada ò per obtenir una favor.

deprecatiu, iva adj. Deprecatòri.

deprecatòri, òria adj. Relatiu à la deprecacion; que sièrve à la deprecacion. Var.: **deprecatiu**.

deprèci n.m. Depreciacion.

depreciacion n.f. Accion de depreciar; lo sieu resultat; fach de si depreciar. Var.: **deprèci**, despreciacion.

depreciaire, airtiz adj. Que deprècia. Var.: **despreciaire**.

depreciar vt. (*deprèci*, classic *deprècii*) Diminuir la valor de; desvalorisar. 2. Sotestimar. Var.: **despreciar**. ◆ **si depreciar** v.pr. Perdre de la sieu valor.

depreciatiu, iva adj. Que tende à depreciar; pejoratiu. Var.: **despreciatiu**.

depredacion n.f. (sobretot au plural) 1. Raubarici, acompanhat de destruccion. 2. Damatge causat ai bens dei autres, au ben public. Sin.: **bregalh**.

depredator, tritz adj. e n. Que comete de depredacions. Sin.: **bregalhier**.

depreissar vt. Netejar lo pen de l'aberge per li faire un beal que servia sigue à l'abialatge, sigue à l'evacuacion de l'aiga de pluèia vèrs un valon.

depression n.f. 1. Partida en cròs en rapoart à una susfàcia: *Li depressions dau soal*. 2. (meteor.) *Depression (atmosferica)*: Massa atmosferica sota bassa pression (inferiora à 1015 ectopascals) e qu'es lo sèti de movements ascendents. 3. (fis.) Pression inferiora à-n-aquela que si tròva à l'entorn. 4. *Depression (nervioa)*: Estat patologic de sofrença, marcat per una baissa dau sentiment de valor personala e de l'envuèia de viure. 5. (econ.) Recession, crisi economica.

depressiu, iva adj. Relatiu à la depression. ◆ adj. e n. Qu'a tendença à la depresion nervioa.

depriment, a adj. 1. Que rende deble: *Fa un temps depriment!* 2. Que rende triste, pessimista. Sin.: **aflaquissent**, **desmoralisant**, **desanant**, **anequelissent**.

deprímer vt. e vi. Deprimir.

deprimir vt. 1. Abaissar, enfonsar (una susfàcia). ◇ (econ.) Faire baissar: *L'actualitat fa deprimir la Borsa*. 2. Abatre (quauqu'un) fisicament ò moralament, li levar l'energia, lo moral. ◆ vi. (fam.) Èstre abatut, faire de depression. Var.: **deprímer**.

deprimit, ida adj. e n. Que sofrisse de depression.

deprimogène, a adj. Que congrelha una baissa de pression.

deprimomètre n.m. Aparelh per mesurar li variacions de pression.

de profundis n.m. (mòts latins) Seten saume de la penitença, que si recita dins la preguiera per lu moarts.

depuracion n.f. Accion de depurar; lo sieu resultat. Var.: **depurament**. Sin.: **purificacion**.

depurament n.m. Depuracion.

depurar vt. Rendre (quauqua ren) pur ò mai pur; epurar. Sin.: **purificar**.

depuratiu, iva adj. e n.m. (med.) Qu'a la proprietat de depurar l'organisme; purgatiu, diuretic.

depurgatge n.m. Epuratge.

deputacion n.f. 1. Fach de mandar de personas encargadi d'una mission; aqueli personas. 2. Foncion de deputat.

deputar vt. Mandar (quauqu'un) coma deputat; delegar, mandatar. Sin.: **missionar**.

deputat, ada n. 1. Persona mandada en mission; delegat, ambassador. 2. Membre d'una assemblada electiva, especialament d'una assemblada legislativa elegida au sufragi universal.

derby n.m. 1. Granda corsa de cavaus que si corre cada an à Epsom (Grand-Bretanha). 2. Confrontacion esportiva entre equipas vesini: *Lo derby Niça-Mónegue*.

dereliccion n.f. (lit.) Estat d'abandon e de solituda morala completa.

derenada n.f. Desrenada.

derenar vt. Desrenar.

derision n.f. Trufaria mespresanta, desdenhoa.

derisòri, òria adj. 1. Que suscita de derision. 2. Pichin, sensa gaire d'importança: *Una aumentacion derisòria*. Sin.: **ridicule**, **escars**.

derisòriament adv. D'un biais derisòri.

deriva n.f. 1. Fach de derivar sota l'accion dau vent ò dau corrent, per una nau, un avion. Sin.: **escatament**. ◇ *Anar, èstre à la deriva*: Non èstre plus dirigit, anar au fieu de l'aiga. – (fig.) Si laissar anar sensa reagir. 2. (mar.) Mena d'aleta verticala immergida per limitar la deriva d'una nau. 3. Part fixa de l'empenatge d'un avion. 4. (mil.) Desplaçament angulari de l'afustatge d'un canon per anullar l'efècte de la deriva. 5. *Deriva dei continents*: Desplaçament relatiu dei massas continentali. Var. (toi lu sens): **desriba.**

derivable, a adj. (mat.) *Foncion derivabla*: Qu'admete una derivada en un ponch ò dins un interval.

derivacion n.f. 1. Accion de destornar un cors d'aiga; lièch artificial dont s'escórre l'aiga destornada. 2. Accion de destornar la circulacion rotiera, ferroviària, etc.; via que sièrve à destornar la circulacion. 3. (med.) Destornament de liquides organics dau sieu circuit normal. 4. (electr.) Connexion au mejan d'un conductor, dich *derivat*, entre doi ponchs d'un circuit. Var.: **derivador**, **derivaire**. Sin.: **shunt** (angl.). ◇ *En derivacion*: Si di de circuits electrics ò magnetics dispauats per fin de partir en doi lu corrents ò lu flux. Contr.: **en parallèle**. 5. (ling.) Creacion d'una novèla unitat lexicala (lo derivat) en ajustant un prefixe ò un sufixe à una basa. 6. (mat.) Calcul de la derivada d'una foncion. 7. (mil.) Desplaçament d'un projectile per rapoart au plan de tir, en rason de la sieu rotacion.

derivada n.f. (mat.) Limit, se n'i a un, dau rapoart dau creis d'una foncion au creis correspondent de la variabla, quora aqueu darrier rapoart tende vèrs zèro. Sin.: **nombre derivat**. Var.: **desribada**.

derivador n.m. Shunt (ang.). Var.: **derivaire**. Sin.: **shunt** (angl.).

derivaire n.m. Shunt (ang.). Var.: **derivador**. Sin.: **shunt** (angl.).

derivar vt. 1. Destornar dau sieu cors: *Derivar un fluvi*. 2. Establir una comunicacion electrica au mejan d'un circuit derivat. Sin.: **shuntar** (angl.). ◆ vt. ind. *(de)* 1. Venir de: *Toi lu sieus problemas derívon dau marrit temps*. 2. (ling.) Provenir de: *Un vèrbo que deriva d'un nom*. Var.: **desribar**.

derivar vi. 1. S'escartar de la sieu direccion. 2. Anar à la deriva sota l'accion dau vent, d'un corrent, en parlant d'una nau, d'un avion. Var.: **desribar**. Sin.: **escatar**, **desarribar**.

derivat, ada adj. 1. Que vèn d'una derivacion. 2. (electr.) *Corrent derivat*: Corrent electric que passa per una derivacion. 3. (coregr.) *Posicion derivada*: Posicion dins la quala un pen solet es à plat, mé la camba liura auçada, plegada ò non. Var.: **desribat, ada**.

derivat n.m. 1. (quim.) Còrs obtengut au mejan de la transformacion d'un autre. 2. (ling.) Mòt que vèn d'un autre per derivacion. Var.: **desribat**.

derivatiu, iva adj. (grm.) Que sièrve à formar de derivats: *Un sufixe derivatiu*.

derivatiu n.m. Cen que destorna l'esperit dei sieu preocupacions. Sin.: **escampa**.

dèrma n.m. (anat.) Teissut que constituisse la jaça prefonda de la pèu.

dermanissa n.f. Acarian pichon, parasit dei auceus e dei ratapinhatas que pòu passar à l'òme.

dermaptèr n.m. *Dermaptèrs*: Òrdre d'insèctes trissaires nuechencs enclausant entre autres li estoiretas.

dermatiti n.f. Dermiti.

dermatobia n.f. Mosca cuteribridata d'Amèrica tropicala que la sieu larva viu dintre la pèu de l'òme dont provòca un fleumon mortal.

dermatodècte n.m. Acarian foarça pichon, parasit superficial dau bòu e dau cavau.

dermatofit n.m. Fonge microscopic parasit de la pèu que dona la rasca.

dermatoglife n.m. (antrop. fis.) Dessenh que si forma sus la pèu à l'extremitat dei membres.

dermatologia n.f. Partida de la medecina que s'entrèva dei malautias de la pèu.

dermatologista n. Dermatològue, òga.

dermatològue, òga n. Mètge especialisat en dermatologia. Var.: **dermatologista**.

dermatòma n.m. 1. Territòri cutaneu ben definit que la sieu innervacion sensitiva es assegurada per una raíç comuna. 2. Aparelh que permete de decopar de pelliculas fini de pèu previsti per estar ensertidi.

dermatomicòsi n.f. Autre nom de la rasca.

dermatomiositi n.f. Malautia que tòca à l'encòup la pèu e lu muscles, sovent associada à un cancre visceral.

dermatoptèr n.m. *Dermatoptèrs*: Sota-òrdre dei mamifèrs insectivòres de que lu galeopitècs; Var.: **dermoptèrs**.

dermatoptic, a adj. Si di de la reaccion à la lutz dei bèstias desprovesidi d'organes visuals aparents.

dermatòsi n.f. Tota malautia de la pèu.

dermèst n.m. Pichin coleoptèr dei pels colorits qu'ataca li forraduras, lo fromai, lu cadavres....

dermic, a adj. 1. Dau dèrma. 2. Relatiu à la pèu en general; que s'aplica sus la pèu.

dermiti n.f. (med.) Afeccion inflamatòria de la pèu. Var.: **dermatiti**.

dermografia n.f. Reaccion de la pèu quora presenta un releu après èstre estada grafinhada ò fretada.

dermoïde, a adj. Que sembla la pèu. ◇ *Quist dermoïde*: Formacion quistica deuguda à una mauformacion embrionària de la pèu, magerment au coal ò à la cara.

dermoptèr n.m. Dermatoptèr.

dermotròp(e), a adj. Substança ò grèlh qu'an una afinitat per la pèu.

dermotropisme n.m. Caracteristicas d'unu micròbis que si tàncon electivament sus la pèu.

dernier, a adj. e n. (francisme) Darrier.

dernierament adv. Darrierament.

dernierenc, a adj. Darrierenc.

dèroga n.f. (italianisme) Derogacion.

derogacion n.f. Accion de derogar à una règla, una lèi, una convencion; lo sieu resultat. Var.: **dèroga**.

derogança n.f. (ist.) Fach de derogar; activitat que, practicada per un nòble, lo faía derogar.

derogar vi. (*derògui*) 1. Enfrànher una lèi, un usatge, una convencion. 2. (lit.) Mancar à (un principi de captenement, un usatge); enfrànher. 3. (ist.) En França, sota l'Ancian Regime, mancar à la sieu dignitat, au sieu reng, en parlant d'un nòble.

derogatòri, òria adj. (dr.) Que contèn una derogacion, que n'a lo caractèr.

deroïment n.m. Sacatge.

derrabadents n.m. (fam. pej.) Dentista.

derrabaire, airitz n. Arrancaire.

derrabar vt. Arrancar.

derric n.m. Fustatge metallic que supoarta lo sistema de foratge d'un potz de petròli. Var.: **derrick** (anglés). Sin.: **torre de foratge**.

derrick n.m. Derric.

dervís n.m. Membre d'una confraria mistica musulmana.

desabestir vt. (*desabestissi*) Faire perdre lo sieu caractèr bestial à.

desabilhar vt. Levar lu vestits à (quauqu'un), lu sieus ornaments à (quauqua ren). Sin.: **desvestir**, **desfardar**. ◆ **si desabilhar** v.pr. Levar lu sieus vestits. Sin.: **si desvestir**, **si desfardar**.

desabilhat n.m. Vestit d'interior femenin leugier.

desabilhatge n.m. Accion de desabilhar, de si desabilhar; lo sieu resultat. Sin.: **desvestiment**.

desabitat, ada adj. Si di d'un luèc qu'a cessat d'èstre abitat. Sin.: **inabitat**, **desertat**.

desabituar vt. (*desabituï*) Faire perdre una abituda à. Sin.: **desacostumar**. ◆ **si desabituar** v.pr. *(de)* Perdre una abituda. Sin.: **si desacostumar**.

desabituda n.f. Perda ò mancança d'abituda. Sin.: **desacostumança**.

desabonament n.m. Accion de desabonar, de si desabonar.

desabonar vt. Faire cessar l'abonament de (quauqu'un). ◆ **si desabonar** v.pr. Faire cessar lo sieu abonament: *Mi siéu desabonat d'aquela revista*.

desabrivada n.f. Accion de desabrivar. Sin.: **alentiment**.

desabrivamètre n.m. Aparelh indicant per lo biais d'una lectura dirècta sus un quadrant la desabrivada d'un mobile qu'alentisse**.**

desabrivar vt. Arrestar d'abrivar. Sin.: **alentir**.

desabús n.m. Fach d'èstre desabusat. Sin.: **desencantament**, **desencant**, **maucoar**, **desenlusiment**.

desabusar vt. (lit.) Tirar (quauqu'un) dei sieus illusions; desencantar. Sin.: **desenganar**, **desencantar**, **desenlusir**. ◆ **si desabusar** v.pr. Si desenganar.

desabusat, ada adj. e n. Qu'a perdut li sieu illusions; desencantat. Sin.: **desenganat**, **desenlusit**.

desacidificacion n.f. Accion de desacidificar; lo sieu resultat.

desacidificar Traire l'aciditat d'una substança.

desacieracion n.f. Accion de desacierar; lo sieu resultat.

desacierar vt. Traire l'acieracion sus un produch au mejan d'un escaufatge ò d'una recuècha decarburanta per li donar li proprietats d'un fèrre sensa carbòni.

desacoblament n.m. 1. Accion de desacoblar; lo sieu resultat. 2. Desseparament volontari ò accidental dei elements d'encarrament e en particulier dei conduchs de frens, sensa rompedura.

desacoblar vt. Separar (una cobla, un pareu). Var.: **descoblar**.

desacoblat, ada adj. Separat, en parlant de quauqua ren que formava un pareu. Var.: **descoblat**.

desacoblatge n.m. Accion de desacoblar; lo sieu resultat. Var.: **descoblatge**.

desacordar vt. (*desacòrdi*) 1. Destrúger l'equilibri, l'armonia d'un tot. 2. (mús.) Destrúger l'acòrdi (d'un instrument).

desacòrdi n.m. 1. Impossibilitat de s'entendre: *Li a un grand desacòrdi dins aquesta familha*. 2. Contradiccion, contraste: *Desacòrdi entre li paraulas e lu actes*. Var.: **desacordança**. Sin.: **mesacòrdi**.

desacostumança n.f. Fach de desacostumar, de si desacostumar; lo sieu resultat. Sin.: **desabituda**.

desacostumar vt. Faire perdre una abituda à (quauqu'un). ◆ **si desacostumar** v.pr. Si desfaire d'una abituda.

desacotar vt. (*desacòti*) Levar un acotador. Sin.: **desblocar**.

desacotatge n.m. Desblocatge.

desactivacion n.f. Accion de desactivar.

desactivar vt. 1. Suprimir l'activitat d'una substança corrosiva, radioactiva, etc.) 2. (tecn. e inform.) Tornar rendre inactiu.

desactivat, ada adj. Rendut inactiu.

desadaptacion n.f. Perda de l'adaptacion.

desadaptar vt. Faire que quauqu'un, quauqua ren non sigue plus adaptat à la sieu foncion, ai condicions dins li quali si tròva.

desadaptat, ada adj. Qu'a perdut la sieu adaptacion; que non es plus adaptat ai condicions dau moment, dau mitan, etc.

desaeracion n.f. (tecn.) Evacuacion forçada de l'ària d'un liquide ò d'un mesclum pastós. Sin.: **desairejament**.

desaerar vt. Levar l'ària, lo gas de. Sin.: **desairejar**.

desaerat, ada adj. Qu'a subit una desaeracion. Sin.: **desairejat**.

desaeratge n.m. Accion de desaerar.

desafamar vt. Levar, apagar la fam. Sin.: **assadolar**.

desafeccion n.f. Perda de l'afeccion, de l'interès. Sin.: **desinterès**, **desamança**, **desamor**.

desafeccionar (si) v.pr. Perdre lo sieu interès (per quauqua ren). Sin.: **si despassoniar**, **si desinteressar**.

desafectacion n.f. Accion de desafectar.

desafectar vt. (*desafècti*) Retirar la sieu destinacion normala (à un luèc, un edifici).

desafectat, ada adj. Qu'a perdut la sieu destinacion normala: *Un local desafectat*.

desaferentacion n.f. (psicol.) *Desaferentacion sociala*: Absença d'estimulacion que vèn de l'environament social.

desafeutriment n.m. (text.) Accion de desafeutrir la lana; lo sieu resultat.

desafeutrir vt. (*desafeutrissi*) (text.) Redreiçar e rendre parallèli li fibras de la lana, après cardatge ò tenchura.

desafilar vt. Demenir, traire lo talhent d'una lama. Sin.: **desamolar**.

desafilhar vt. Metre fin à l'afilhacion de.

desafitar vt. Cessar de fitar.

desafitament n.m. Accion de desafitar.

desaflorar vt. Desnivelar (tèrme de murador).

desafogar (si) v.pr. (*mi desfògui*) Si desmobilisar.

desaforcar vt. (mar.) Auçar l'àncora d'una nau dins la tòca de sarpar. Sin.: **desancorar**, **levar l'àncora**, **lo fèrre**.

desafrairar (si) v.pr. Si levar la paraula, venir enemic.

desagafar vt. Desganchar.

desagradablament adv. Desagradivament. Sin.: **desavenentament**, **tediosament**, **pegosament**, **fastidiosament**, **desplasentament**.

desagradable, a adj. Desagradiu. Sin.: **desavenent**, **contrariant**, **fotent**, **embestiant**, **tediós**, **pegós**, **fastidiós**, **secant**, **desplasent**.

desagradança n.f. Sentiment provocat per cen que non platz; subjècte de contrarietat; enuèi, cruci. Sin.: **desplaser**, **desavèni**.

desagradar vt. e vi. 1. Èstre desagradiu. 2. Ofensar. Sin.: **desplàser**, **desconvenir**.

desagradiu, iva adj. 1. Que causa una impression penoa, que desplatz. 2. Antipatic. Var.: **desagradable**.

desagradivament adv. D'un biais desagradiu.

desagrafar vt. Levar li agrafas de.

desagrat n.m. Descontenatament.

desagrear vi. (*desagreï*) Desplàser. Sin.: **desconvenir**, **desagradar**.

desagrear vi. (*desagreï*) (mar.) Desgarnir una nau dau sieu armeg. Sin.: **despevelar**.

desagregacion n.f. 1. Separacion dei partidas assembladi en un tot; descomposicion, desintegracion: *Desagragacion de la pèira sota l'accion dau frèi*. 2. (econ.) Dissociacion de grandessas economiqui que precedentament èron agregadi.

desagregar vt. Produrre la desagregacion de. ◆ **si desagregar** v.pr. Si descompauar, partir à tròç.

desaigar vt. 1. Desnegar. 2. Drenar.

desaigatge n.m. 1. Desnegatge. 2. Drenatge.

desaimantacion n.f. Accion de desaimantar; lo sieu resultat; fach d'èstre desaimantat. Sin.: **desmagnetisacion**.

desaimantar vt. Suprimir l'aimantacion de. Sin.: **descalamitar**. Sin.: **desmagnetisar**.

desaimar vt. Arrestar d'aimar.

desairejar vt. Desaerar.

desairejat, ada adj. Desaerat.

desairejament n.m. Desaeracion.

desajaçar vt. Traire quauqu'un dau sieu lièch. ◆ **si desajaçar** v.pr. Si tirar dau sieu lièch.

desajustament n.m. Accion, fach de desajustar. Sin.: **desjoncha**, **desjonta**.

desajocar vt. Faire cabussar de la sieu posicion dominanta.

desajustar vt. Desfaire (cen qu'èra ajustat). Sin.: **desjónher**.

desalar vt. (mar.) Desplaçar (una nau) en tirant sus lu sieus ormeges. Sin.: **salhar**, **tonejar**. ◆ **si desalar** v.pr. S'alunhar d'una posicion perilhoa, en parlant d'una nau.

desalenada n.f. 1. Sentiment d'entrava penosa per alenar. 2. Alenada malaisada. Sin.: (pop.) **bofaïssa**.

desalenar (si) v.pr. Perdre lo buf, l'alen. Sin.: **si despomonar**.

desalenat, ada adj. Que li manca l'alen.

desalienacion n.f. Cessacion, disparicion de l'alienacion sociala.

desalienar vt. Faire cessar l'alienacion de (quauqu'un), liberar.

desalinhament n.m. Accion de desalinhar.

desalinhar vt. Destrúger l'alinhament de.

desalterant, a adj. Que desaltèra. Sin.: **desassedant**.

desalterar vt. (*desaltèri*) Levar lo set *(de)*. Sin.: **desassedar**. ◆ **si desalterar** v.pr. Beure per si faire passar lo set.

desalugadura n.f. 1. Desunion dei susfàcias articulari dei oàs. 2. Amputacion practicada au niveu d'una articulacion. Var.: **desmalugadura**.

desalugar vt. (*desalugui*) Desplaçar un membre, una articulacion de la sieu posicion normala. Var.: **desmalugar**. Sin.: **desarticular**.

desamança n.f. Desafeccion. Sin.: **desamor**.

desamar vt. Perdre l'amor per quauqu'un. Sin.: **desafeccionar**.

desamat, ada adj. Qu'a perdut l'amor, que non es plus aimat.

desambiguïsacion (-izacion) n.f. (lit.) Accion de desambiguïsar.

desambiguïsar (-izar) vt. (fig.) faire disparéisser l'ambiguïtat de.

desamidonar vt. Levar l'amidon de. Var.: **desmidonar**.

desamidonatge n.m. Operacion que davanteja lo blanquiment dei teissuts de coton per n'en traire lu produchs amilaceus que contèn.

desamistat n.f. Absença d'amistat. Sin.: **enemistat**.

desamolar vt. (*desamoali*) Desafilar, destalhar.

desamor n.m. Desafeccion.

desamorat, ada adj. Desafeccionat; qu'a perdut l'amor.

desamorsar vt. (*desamòrsi*) 1. Levar l'amòrsa de: *Desamorsar una bomba*. Sin.: **desactivar**. 2. Interrompre lo foncionament d'un aparelh, d'una màquina (en particulier d'una pompa, en interrompent la sieu alimentacion). 3. (fig.) Prevenir lo desvolopament perilhós de: *Desamorsar un conflicte*.

desamorsatge n.m. Accion de desamorsar**.**

desamorenar vi. (alpinisme) Perdre la presa e cabussar.

desamparat, ada adj. Si di d'una nau que manòbra plus, que menaça de si prefondar.

desanament n.m. Fach de desanar, de si desanar. Sin.: **aflaquiment**, **anequeliment**, **defalhiment**, **defalhença**.

desanar vi. Defalhir: *Si sentir desanar*. ◆ **si desanar** v.pr. 1. S'aflaquir, s'anequelir. 2. Si descoratjar.

desanat, ada adj. 1. Aflaquit, anequelit. 2. Descoratjat.

desancar vt. (*desanqui*) Dislocar li ancas de, desmalugar li ancas de. ◆ **si desancar** v.pr. 1. Faire

portar lo pes dau còrs sobre una camba soleta. 2. Caminar en ondejant.

desancorar vi. (mar.) Levar l'àncora. ◆ vt. (mar.) Auçar l'àncora d'una nau dins la tòca de sarpar. Sin.: **desaforcar**, **levar l'àncora**, **lo fèrre**. Contr.: **donar fond**, **donar lo fèrre**, **sorgir**.

desanelar vt. (*desanèli*) 1. Desjónher lu aneus. 2. Levar li anèlas dei pels.

desanhelar vi. (*desanhèli*) Non arribar au sieu tèrme en parlant d'una fea plena.

desanoblir vt. (*desanoblissi*) Levar lo caractèr nòble à (quauqu'un).

desaparear vt. (*desapareï*) Desacoblar. Var.: **desaparelhar**, **desapariar**.

desapariar vt. (*desapari*, classic *desapàrii*) Separar cen qu'èra en pareu. Var.: **desaparear**. Sin.: **desacoblar**.

desaparéisser vi. Disparéisser. Var.: **desparéisser**.

desapareissut, uda adj. Dispareissut. Var.: **despareissut**.

desaparicion n.f. Disparicion. Var.: **desparicion**.

desapartença n.f. Desseparament de teniments, de proprietats.

desaplicacion n.f. Mancança d'aplicacion.

desaplicar (si) v.pr. Cessar de s'aplicar.

desaplicat, ada adj. Que manca d'aplicacion.

desapoderar vt. Despoderar.

desapoderat, ada adj. Despoderat.

desaprendre vt. Desemparar. Var.: **desaprene**.

desapropriacion n.f. Fach de desapropriar, de si desapropriar.

desapropriar vt. Suprimir lo ligam que rendia pròpri à una destinacion, un usatge. ◆ **si desapropriar** v.pr. Laissar, abandonar la proprietat de.

desaprovacion n.f. Accion de desaprovar; lo sieu resultat.

desaprovaire, airitz adj. Que desapròva: *Faire un gèst desaprovaire*.

desaprovar vt. (*desapròvi*) Pas aprovar; blaimar, criticar: *Desaprovar un projècte*.

desarborar vi. (mar.) Perda d'un ò de mantu aubres en seguida au marrit temps ò dins lo debanar d'una batalha. Var.: **desauborar**.

desarboratge n.m. Accion, fach de desarborar. Var.: **desauboratge**.

desarçonar vt. 1. Faire vuar lu arçons à; faire tombar. Sin.: **desenselar**. 2. Desconcertar, embarrassar, confondre. Sin.: **dessasegurar**, **trebolar**, **desturbar**, **desvariar**.

desarenar vt. Desensablar.

desarengat, da adj. Sin.: **desordenat**.

desargentacion n.f. Accion de traire l'argent contengut en d'uni matèrias. Var.: **desargentadura**.

desargentadura n.f. Desargentacion.

desargentaire, airitz n. Obrier encargat de desargentar un produch.

desargentar vt. 1. Levar l'argentadura (d'un objècte). 2. (fam.) Desprovedir (de sòus). Sin.: **desmonedar**.

desargentat, ada adj. (fam.) Sensa sòus. Sin.: **desmonedat**.

desarmament n.m. Accion de desarmar; lo sieu resultat. ◇ (mar.) Enlevament dau material de guèrra e dei municions d'una nau de combat. Var.: **desarmejament**. ◇ Accion concertada per limitar ò suprimir la fabricacion ò l'emplec dei armas.

desarmant, a adj. Que descoratja tot atac, tota critica, per la sieu candor, la sieu ingenuitat, la sieu gentilessa.

desarmar vt. 1. Levar la sieu arma, li sieu armas à (quauqu'un). 2. Destendre la moala de percussion (d'una arma de fuèc). 3. Adocir, faire cessar un sentiment violent. Sin.: **apagar**, **calmar**, **faire plegar**. 4. Desgarnir una nau dau sieu material e donar comjat au sieu equipatge. Var.: **desarmejar**. ◆ vi. 1. Redurre lu sieus armaments. 2. (fig.) Renonciar à un sentiment ostile; cessar, en parlant d'un sentiment parier. 3. (fig.) Cessar tota activitat: *Desarma pas!*

desarmejament n.m. (mar.) Desarmament.

desarmonia n.f. Mancança d'armonia, d'estetica; Sin.: **inarmonia**. Var.: **disarmonia**.

desarmoniós, oa adj. 1. Qu'es ren armoniós. 2. Desagradiu à l'aurelha. 2. Desprovedit d'estetica. Sin.: **inarmoniós**.

desarmoniosament adv. D'una mena desarmoniosa. Sin.: **inarmoniosament**.

desarnescar vt. Levar l'arnesc à (un cavau, una persona).

desarnescatge n.m. Accion de desarnescar; lo sieu resultat.

desarpiar vt. (*desarpi*, classic *desàrpii*) Talhar li àrpias d'un animau.

desarquetar vt. Sortir li saetas dau carcàs.

desarrapar vi. (mar.) Si destacar dau fond, en parlant d'una àncora. Var.: **desrapar**. ◆ vt. Levar quauqua ren qu'èra fixat.

desarrapatge n.m.Accion de desarrapar.

desarrendament n.m. Accion de desarrendar.

desarrendar vt. Faire cessar un arrendament.

desarribar vi. 1. Desbordar, versar. 2. (mar.) S'escartar de la banda d'una nau ò d'un desbarcador en parlant d'una embarcacion ò d'una autra nau.

desarrimar vt. Desfaire l'arrimatge de. Sin.: **desestivar**.

desarrimatge n.m. 1. Accion de desarrimar; lo sieu resultat. 2. Fach d'èstre desarrimat. Sin.: **desestivatge**.

desartar vi. Desertar.

desarticulacion n.f. 1. Accion de desarticular; lo sieu resultat. 2. Fach d'èstre desarticulat.

desarticular vt. (med.) 1. Faire sortir un oàsd de la sieu articulacion. Sin.: **desalugar**. 2. Amputar un membre dins l'articulacion.◆ **si desarticular** v.pr. Assoplir à l'excès li sieu articulacions.

desarticulat, ada adj. Qu'a li articulacions tant sopli que sèmblon desalugadi.

desassaborar vt. Levar la sabor, lo gust. Sin.: **afadir**.

desassasonar vt. 1. Laurar foara de sason. 2. Cambiar l'òrdre dei assolaments.

desassedant, a adj. Desalterant.

desassedar vt. Levar lo set à. Sin.: **desalterar**.

desassegurar vt. 1. Cessar d'assegurar (quauqua ren). 2. Faire perdre l'assegurança (à quauqu'un), desconcertar, trebolar, desvariar, desturbar.

desassemblar vt. 1. Separar (li pèças d'un assemblatge). Sin.: **desmontar**. 2. (inform.) Durbir lu fichiers d'un programa per lo modificar.

desassemblatge n.m. Accion de desassemblar.

desassimilacion n.f. (fisiol.) Procèssus per lo quau de substanças qu'un organisme a prealablament assimilat si sepàron d'aquel organisme e son eliminadi.

desassimilar vt. (fisiol.) 1. Produrre la desassimilacion. 2. Assimilar d'un biais incomplet.

desassociar vt. (*desassòci*, classic *desassòssii*) Rompre una associacion, li metre un tèrme.

desassortiment n.m. Fach d'èstre desassortit; ensèms de cauas mau assortidi.

desassortir vt. Destrúger l'assortiment de. Sin.: **desapariar**, **desaparelhar**. ◆ **si desassortir** v.pr. Faire una mesaliança. Sin.: **si mesaliar**.

desastrat, ada adj. Pertocat per mancança d'astre. Sin.: **desfortunat**, **malastrat**, **desaventurat**, **desgraciat**.

desastre n.m. 1. Eveniment funèste, malur; consequenças grèvi que n'en resúlton. Sin.: **malastrada**, **malasòrt**, **malaurança**, **calamitat**, **desfortuna**, **desgràcia**, **malafortuna**, **desaventura**, **mauparada**. 2. Gròssa desfacha militària. Sin.: **chaple**. 3. Roïna, falhida. 4. (fam.) Caua deplorabla, falhiment complet. Sin.: (pop.) **cagada**, **pastissada**, **revirau**, **falhida**, **revirament**, **malescaduda**.

desastrós, oa adj. Que constituisse un desastre, que n'a lu caractèrs; catastrofic. Sin.: **malastrós**, **calamitós**, **funèst(e)**.

desastrosament adv. D'un biais desastrós. Sin.: **malastrosament**, **calamitosament**, **malastradament**.

desatelar vt. Levar l'atelatge. Sin.: **desligar**, **desjónher**, **desencarrar**.

desatelatge n.m. Accion de desatelar. Sin.: **desligament**, **desjoncha**, **desencarrament**.

desatencion n.f. Mancança d'atencion.

desatent, a adj. Que manca d'atencion.

desaubar (si) v.pr. Si desvelhar denant l'auba.

desauborar vi. (mar.) Desarborar.

desauboratge n.m. (mar.) Desarboratge.

desaurelhar vt. Talhar una ò doi aurelhas. ◆ **si desaurelhar** v.pr. Perdre una aurelha ò li doas.

desavançar vt. Passar davant, tocant una persona, passar davant dins l'espaci ò dins lo temps; Sin.: **davançar**, **davantejar**, **precedir**, **anticipar**, **rescompassar**, **despassar**, **escompassar**, **distanciar**.

desavantatge n.m. Cen que constituisse una inferioritat, un inconvenient, un prejudici. Sin.: **desavèni**, **entravadís**.

desavantatjar vt. Faire subir un desavantatge à. Sin.: **desfavorejar**, **prejudiciar**, **desfavorir**.

desavantatjós, oa adj. Que causa, pòu causar un desavantatge; prejudiciable.

desavantatjosament adv. D'un biais desavantatjós.

desavenent, a adj. Antipatic. Sin.: **desagradable**, Sin.: **desconvenent**, **desagradiu**.

desavenentament adv. Desagradablament.

desavèni n.m. Auvari: *Entirar de desavènis*. Sin.: **desagradança**, **desplaser**, **prejudici**.

desavenir (si) v.pr. Si mancar dins lo comportament.

desaventura n.f. Infortuna. Sin.: **desastre**.

desaventurat, ada adj. Desastrat.

desaventurós, oa adj. Desastrós.

desaviadura n.f. 1. Accion de pervertir; estat de cen qu'es desaviat. Sin.: **pervertiment**, **perversion**. 2. Bagassaria.

desaviament n.m. Fach de desaviar.

desaviar vt. (*desavii*) 1. Destornar. Sin.: **desvirar**, **desviar**. ◇ Destornar dau dever, de la morala. Sin.: **pervertir**. 2. Desconcertar. Sin.: **foaraviar**, **desassegurar**.

desaviat, ada adj. Desconcertat.

desavoacion n.f. 1. Refut de si reconóisser coma l'autor d'un acte, d'una paraula. ◇ *Desavoacion de paternitat*: Acte per lo quau l'espós denega èstre lo paire d'un enfant de la sieu frema. 2. Refut d'aprovar ò de contunhar d'aprovar quauqua ren ò quauqu'un. Sin.: **dedich**. 3. (psican.) Negacion.

desavoar vt. (*desavoï*) 1. Refudar de reconóisser coma sieu. Sin.: **desconfessar**. 2. Revenir sobre cen qu'est estat dich ò fach precedentament: *Desavoar una promessa*. Sin.: **desdire**. 3. Refudar, cessar de sostenir quauqu'un, quauqua ren; desaprovar.

desaxar vt. 1. Metre foara dau sieu axe: *Desaxar una ròda*. Sin.: **descentrar**. 2. Comprometre l'equilibri mental de; desequilibrar.

desaxat, ada adj. Sortit dau sieu axe.: Sin.: **descentrat**. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'un desequilibri mental; desequilibrat. Sin.: **dessenat**, **foal**, **devariat**, (pop.) **falabrac**, **tardòc**.

desbacla n.f. 1. Desrota, falhiment. 2. Rompedura de la glaça en seguida au rescaufament de l'atmosfèra ò de l'aiga. Var.: **debacla**.

desbaclar vi. Si di d'un cors d'aiga que d'eu la glaça es rompuda e emmenada per lo corrent. Var.: **debaclar**.

desbadalhonar vt. Liberar dau sieu badalhon.

desbagatjar vt. e vi. S'en anar, laissar un luèc. Sin.: **plegar botiga**, **faire la mala**.

desbagolar vi. Vomir.

desbalaire, airitz n. Persona que desbala.

desbalançar vt. e vi. Faire rompre l'equilibri. Sin.: **desestabilisar (-izar)**, **desequilibrar**, **descompensar**.

desbalar vt. 1. Sortir (una mèrç, un objècte, etc.) dau sieu embalatge. Var.: **desembalar**. 2. Metre en plaça sus un banc, per presentar (una mèrç). 3. (fam.) Cuntar, confidar sensa retenguda. Sin.: **vuar lo canèstre**. Var.: **desembalar**.

desbalatge n.m. 1. Accion de desbalar; cen qu'es desbalat. Var.: **desembalatge**. 2. Fach de presentar de mèrç forra-borra, espec. Dins una installacion provisòria. (fam.) Confession sensa retenguda.

desbanar vt. 1. Levar li banas. 2. Agantar un taur per li banas.

desbanastar vt. Vuar, descargar una banasta. Var.: **desbanastrar**.

desbancar vt. (*desbanqui*) Metre (quauqu'un) à l'escart, l'escartar, levar (quauqu'un) dau mitan per li pilhar la plaça ò la donar à un autre.

desbancar n.m. Fach de desbancar quauau'un.

desbandada n.f. Fach de s'esparpalhar en desòrdre, desrota. Var.: **desbandament**. Sin.: **fugida**.

desbandament n.m. Desbandada.

desbandar vt. (lit.) Esparpalhar (una tropa). Sin.: desbrandar. ◆ **si desbandar** v.pr. (lit.) Rompre la fila, s'esparpalhar en desòrdre, en parlant d'una tropa.

desbaratar vt. Vendre à foarça boan pacti, à estraça de mercat**.**

desbarbar vt. 1. Levar li salhidas de (una susfàcia metallica, etc.). 2. (agric.) Levar li barbas de (uni plantas) 3. Escodre li espigas d'una garba. Var.: **desbarbelar**. 4. (coïna) Alestir un peis en li levant li alas.

desbarbatge n.m. Accion de desbarbar. Var.: **desbarbelatge**.

desbarbelador, airitz n. Persona encargada de desbarbelar. ◆ n.m. 1. Aisina que sièrve de desbarbar lu metals. 2. Màquina que permete de desbarassar lu grums d'òrdi, un còup complida l'escodeson.

desbarbetatge n.m. Desbarbatge.

desbarbolhar vt. Lavar, netejar, en particulier la cara: *Desbarbolhar un pichon*. ◆ **si desbarbolhar** v.pr. Si lavar la cara; si lavar superficialament e rapidament.

desbarbolhatge n.m. Accion de desbarbolhar, de si desbarbolhar.

desbarcada n.f. 1. Cen que si desbarca en un còup solet. 2. Desbarcament.

desbarcaire n.f. Obrier que descarga li naus, lu engenhs ferroviaris e rotiers.

desbarcador n.m. Luèc en riba de mar ò d'un fluvi per lo desbarcament dei mèrç ò dei viatjaires.

desbarcament n.m. 1. Accion de desbarcar de mèrç, de passatgiers. Var.: **desbarcada**, **esbarc**. 2. Accion d'una persona que desbarca. 3. (mil.) Transpoart, entre li naus de guèrra e lo ribatge (generalament ocupat) de tropas, d'armas, de material.

desbarcar vt. 1. Faire calar à tèrra lu passatgiers; levar li mèrç d'una nau, d'un tren, d'un avion. 2. (fam.) Si desbarrassar de quauqu'un, l'escartar d'un emplec. ◆ vi. Quitar una nau, calar d'un tren, d'un avion. ◇ (fam.) Arribar en cò de quauqu'un, dins un luèc, sensa èstre asperat. ◇ (fam.) Pas èstre au corrent dei eveniments.

desbarcat, ada adj. e n. Que vèn de desbarcar. ◇ (fam.) *Aqueu es un desbarcat*: Un noveu vengut que non conoisse lu usatges dau luèc dont arriba.

desbardar vt. 1. Desbarcar, descargar de boasc de flotatge, de mèrç. 2. Desbastar (una sauma, un ae).

desbardatge n.m. Accion de desbardar; lo sieu resultat.

desbarlugar vt. Faire durbir lu uèlhs à quauqu'un. Sin.: **desemborniar**, **descilhar**. ◆ **si desbarlugar** v.pr. Durbir lu uèlhs. Sin.: **si descilhar**, **si desemborniar**.

desbarrar vt. Levar una barradura (d'una poarta, d'una fenèstra).

desbarràs n.m. 1. (fam.) Desliurança de cen qu'embarrassava, de quauqu'un qu'embarrassava: *Boan desbarràs!* Sin.: **bèla descarga**. 2. Luèc dont si méton à l'escart d'objèctes que non sièrvon. Sin.: **caforna**, **cafornon**, **chambron**.

desbarrassar vt. 1. Levar cen qu'embarrassa. 2. *Desbarrassar quauqu'un*: L'ajudar à levar ò à depauar lu sieus vestits ò lu objèctes que portava en arribant. 3. *Desbarrassar (lo taulier)*: Levar li sobras, li sietas, etc. à la fin d'un past. Sin.: **desencombrar**. 4. Faire qu'una persona sigue liberada de la presença d'una autra ò de quauqua ren: *Aquò l'a desbarrassat d'un beu vici!* Sin.: **desliurar**. ◆ **si desbarrassar** v.pr. Si desfaire de quauqua ren, s'alunhar de quauqu'un. Sin.: **si desencombrar**, **si desliurar**.

desbarrassiu, iva adj. Si di de quauqua ren que desbarrassa.

desbartassar vt. e vi. Levar dau mitan lo bartàs, lu entoascs, lu baranhàs**.** Sin.: **desromegar**.

desbartassatge n.m. Accion de desbartassar; lo sieu resultat. Sin.: **desromegatge**.

desbastar vt. Levar lo bast à (una sauma, un ae). Var.: **desembastar**, **desbastejar**, **desbardar**. Sin.: **desbardar**.

desbastat, ada adj. Que li an levat lo bast, en parlant d'una sauma.

desbastatge Accion de desbastar una bèstia (cavau, ae, muu).

desbastejada n.f. Accion de desbastejar**.**

desbastejar vt. Arrestar de faire portar lo bast à. Var.: **desbastar**.

desbastiment n.m. 1. Accion de desbastir; lo sieu resultat. Sin.: **demoliment**, **demolicion**, **desbastison**.

desbastir vt. (*desbastissi*) 1. Demolir. Sin.: **desfondre**.. 2. Desfaire lo bastit (d'una cordura).

desbastison n.f. Demolicion. Sin.: **desbastiment**.

desbastissèire, eiritz n. Demolissèire.

desbatejada n.f. Accion de desbastejar. Var.: **desbatejament**.

desbatejaire, airitz adj. Persona que desbateja.

desbatejament n.m. Desbatejada.

desbatejar vt. Cambiar lo nom de: *Desbatejar una carriera*.

desbauçada n.f. Accion de desbauçar. Sin.: **cabussada**. Var.: **desbauçament**.

desbauçament n.m. Desbauçada.

desbauçar vt. 1. Faire cabussar dins un precipici. 2. (dr.) Debotar. ◆ vi. Cabussar dins un precipici. Sin.: **s'acantelar** (Luceram).

desbaucha n.f. 1. Recèrca à l'excès dei plasers sensuals. Sin.: **libertinatge**, **gorrinitge**. 2. (fig.) Abondança, excès: *Una desbaucha d'energia*.

desbauchaire, airitz adj. e n. Qu'incita à la desbaucha.

desbauchar vt. Incitar, menar à la desbaucha. ◆ **si desbauchar** v.pr. Si laissar anar à la desbaucha.

desbauchat, ada n. Que si laissa anar à la desbaucha.

desbauchatge n.m. Accion de desbauchar, de si desbauchar.

desbendament n.m. Desbendatge.

desbendar vt. Levar una benda à.

desbendatge n.m. Accion de desbendar. Var.: **desbendament**.

desberrir vt. (*desberrissi*) Metre en òrdre lu bèrris. Sin.: **penchenar**.

desbiaissat, da adj. e n. Si di de quauqu'un de maladrech, que saup pas si servir dei sieu mans. Sin.: **desgaubiat**, **maubiaussut**.

desbilhardament n.m. Accion de desbilhardar.

desbilhardar vt. Talhar una pèça de boasc ò una pèira per li donar una forma corba.

desblestar vt. Desmesclar, cardar.

desblocar vt. (*desblòqui*) 1. Tornar metre en movement (un mecanisme), dessarrar: *Desblocar lu frens*. Sin.: **desacotar**. 2. Levar un obstacle, una interdiccion: *Desblocar la circulacion*. Sin.: (pop.) **destapar**. ◇ *Desblocar lu prètz, lu salaris*: Permetre la sieu variacion.

desblocatge n.m. Accion de desblocar. Sin.: **desacotatge**, (pop.) **destapatge**.

desbobinar vt. Desrotlar (cen qu'èra en bobina). Sin.: **debanar**. ◇ (espec.) En electrotecnica, desmontar lu enrotlaments d'una màquina ò d'un aparelh tecnic.

desboc n.m. 1. Conduch per dont s'escorre lo tròup-plen d'una resèrva, d'un estanh, etc. Sin.: **descargador**. 2. Luèc que reçaup lo tròup-plen. Sin.: **demai**. 2. Desbocament.

desbocament n.m. Sortida, eissida; fach de desbocar. Var.: **desboc**, **esboc**, **desembocament**.

desbocar vi. (*desboqui*) 1. Aparéisser d'un còup solet, en parlant d'una persona, d'una bèstia, d'un veïcule: *La veitura desboca sus la nacionala*. 2. (per ext.) Arribar dins un luèc mai larg: *Un carrairòu que desboca sus una avenguda*. Var. (1 e 2): **desembocar**, **esbocar**. Sin. (2): **faire tèsta**, **donar sus**.

desbolonar vt. 1. Desfaire lu bolons de. 2. (fam. e fig.) Levar quauqu'un de la sieu posicion que semblava establida e facha per durar. Sin. (2): **destituir**, **desmetre**, **revocar**.

desbolonatge n.m. Accion de desbolonar. Sin. (fig.): **destitucion**, **revocacion**.

desbondar vt. (*desbondi* ò *desbòndi*) Fach de levar la bonda. Var.: **desbondonar**. ◆ **si desbondar** v.pr. Perdre la sieu bonda.

debondar vt. Acabar à man lo laurar de la bonda (entra lu aubres) dont l'araire non passava.

desbonde n.m. (com.) Excedent de mèrç.

desbondonar vt. Desbondar.

desbonetar vt. Levar lo bonet de quauqu'un. ◆ **si desbonetar** v.pr. Si levar lo bonet.

desbòrd n.m. (c. de f.) *Via de desbòrd*: Via que permete de cargar ò de descargar un tren directament entre lu vagons e de veïcules rotiers.

desbordador n.m. (mar.) Sòrta de croncin per desbordar, alunhar una embarcacion de la banda d'una nau.

desbordament n.m. 1. Fach de desbordar. 2. (fig.) Abondança, granda quantitat (de quauqua ren): *Un desbordament de bèli paraulas*. 3. (espòrts) Accion de passar à l'exterior, especialament au rugbi ò au balon: *Un desbordament sur la drecha*. 4. Fach d'èstre despassat dins la sieu accion, espec. dins lo camp politic: *Lu socialistas son estats despassats sus la sieu seneca*. ◆ pl. Excès: *La manifestacion a conoissut de desbordaments*.

desbordant, a adj. 1. Que desbòrda. 2. Que non si pòu contenir, que si manifèsta mé exaltacion, en parlant de quauqu'un, de quauqua ren, d'un sentiment.

desbordar vi. (*desbòrdi*) 1. Passar lu bòrds de (quauqua ren), s'espantegar en defoara dau sieu contenent: *La pinhata desbòrda*. Sin.: **versar**, **estraribar**. ◇ Sortir dau sieu lièch, en parlant d'un cors d'aiga. Sin.: **desarribar**. 2. Èstre plen, plus poder contenir que que sigue, en parlant d'un contenent. 3. (fig.) Si manifestar embé exuberança, en parlant d'uns entiment. ◆ vt. 1. S'estendre en là dau limit de quauqua ren. Sin.: **despassar**. ◇ *Desbordar un subjècte*: Sortir dei limits d'un subjècte. 2. *Desbordar quauqu'un*: L'acablar. 3. (mar.) Botar au larg (una nau). Sin.: **desribar**. 4. (mar.) Alunhar una embarcacion de la banda d'un nau. 5. *Levar lu bòrds de*: Desbordar un capeu. ◇ *Desbordar un lièch*: Retirar lu bòrds dei cubèrtas e dei lençòus qu'èron ficats sota dau matalàs. ◆ vt. ind. *(de)* Manifestar (un sentiment, etc.) mé foarça: *Desbordar de gaug, de generositat*. ◆ **si desbordar** v.pr. Desfaire involontariament lu lençòus d'un lièch.

desbordat, ada adj. Qu'a tròup de travalh, qu'arriba plus à faire faça ai sieu obligacions.

desbornar vt. (*desbòrni*) 1. Delimitar. 2. Fixar (una mesura). 3. Exemptar d'una carga tròup foarta en la remplaçant per una autra mai leugiera. 4. (electr., inform.) Desbrancar, desconnectar.

desborrament n.m. Accion de desborrar un vegetal; espelida dei grèlhs de la vinha, dei aubres.

desborrar vt. 1. Levar la borra de. ◇ *Desborrar uan pipa*: N'en levar lo cendre de tabac. 2. (equit.) Donar lo promier adestrament à (un cavau). ◆ vi. Si durbir, en parlant d'un grèlh.

desborratge n.m. Accion de desborrar; lo sieu resultat.

desborronar vt. Desgrelhar.

desborsament n.m. Accion de desborsar.

desborsar vt. Pagar, despensar: *Desborsar una soma importanta*.

desboscada n.f. Esclarcida, dins un boasc, una seuva.

desboscalhament n.m. Accion de desboscalhar.

desboscalhar vt. Desboscar. ◆ **si desboscalhar** v.pr. Si desboscar.

desboscalhat, ada adj. Desboscat.

desboscament n.m. Accion de desboscar. Sin.: **eissartatge**.

desboscar vt. (*desboasqui*) Desgarnir (un terren, una region, etc.) dei sieus aubres, dei sieu seuvas. Var.: **desboscalhar**, **desbosquir**, **desgerbar**. Sin.: **eissartar**, **issartar**. ◆ **si desboscar** v.pr. Perdre lu sieus aubres, en parlant d'una montanha, d'una region.

desboscat, ada adj. Qu'a perdut lu sieus aubres, li sieu seuvas.

desbosquir vt. (*desbosquissi*) Desboscar.

desbotar vt. (*desbòti*) Retirar li bòtas à (quauqu'un).

desbotar vt. Tirar lo vin (d'una bota).

desbotelhar vt. Destapar (una botelha).

desbotonar vt. Desgatjar (un boton) de la sieu botoniera. ◇ *Desbotonar un vestit*: Lo durbir en desgatjant lu sieus botons. ◆ **si desbotonar** v.pr. Desbotonar lu sieus vestits.

desbotonat, ada adj. Que lu sieus botons son desgatjats dei botonieras.

desbotonatge n.m. Accion de desbotonar, de si desbotonar; lo sieu resultat.

desbraçar vt. Privar d'un ò dei doi braç. ◆ si **desbraçar** v.pr. Si revirar li mànegas.

desbraçat n.m. Auceu piscivòre dei encontradas antartiqui que lu sieus membres anteriors, inadaptats au vòl, si son tresmudats en nadarèlas.

desbraguetar vt. Desbraietar. ◆ **si desbraguetar** v.pr. Si desbraietar.

desbraiar vt. Levar li braias. ◆ **si desbraiar** v.pr. Si calar li braias.

desbraiat, ada adj. Mau vestit, m'ai vestits en desòrdre. Sin.: **gimbrat**.

desbraietar vt. Durbir una braieta. Var.: **desbraguetar**. ◆ **si desbraietar**: Durbir la sieu braieta. Var.: **si desbraguetar**.

desbrancament n.m. Accion de desbrancar, de desconnectar; lo sieu resultat. Sin.: **desconnexion**.

desbrancar vt. (*desbranqui*) 1. Interrompre lo brancament de. Sin.: **desconnectar**. 2. Rompre ò talhar de brancas. Sin.: **rebrondar**. Var.: **esbrancar** (Luceram). 3. (c. de f.) Separar e mandar (de vagons) sus de vias de classament.

desbrancatge n.m. Accion de desbrancar un aubre. Sin.: **rebrondada**, **rebrondatge**. Var.: **esbrancatge**.

desbranda n.f. Desbandada.

desbrandar vt. Metre de monde en desbranda; faire fugir. Sin.: **desbandar**.

desbrenar vt. Desseparar lo bren de la farina. Var.: **esbrenar**. Sin.: **barutar**, **barutelar**.

desbrenatge n.m. Accion de desbrenar. Var.: **esbrenatge**. Sin.: **barutelatge**.

desbridar vt. 1. Levar la brida (d'un animau). 2. (cir.) Talhar li bridas de (un organe, una plaga). 3. (coïna) Levar lu estacs de (un rostit, una volalha). 4. Per un motor, li levar cen que n'en limitava la potença. Var.: **desbrilar**.

desbridatge n.m. Accion de desbridar; lo sieu resultat. Var.: **desbrilatge**.

desbrigalhament n.m. Accion de desbrigar. Var.: **esbrigalhament**. Sin.: **brigalhadís**.

desbrigar vt. (*desbrigui*) Metre en brigas: *Desbrigar de pan*. Sin.: **brigonejar**, **brigalhar**, **fresumar** (Luceram), **frominar**, **esbrigalhar**.

desbrilar vt. Desbridar.

desbrilatge n.m. desbridatge.

desbrocar vt. (*desbròqui*) Desfaire la brocadura (d'un libre). Var.: **desbrochar**.

desbrocatge n.m. Accion de desbrocar. Var.: **desbrochar**.

desbrochar vt. (*desbròchi*) Desbrocar.

desbrochatge n.m. Desbrocatge.

desbrolhament n. m. Aptituda à si desbrolhar. Var.: **desembrolhament**, **finocharia**.

desbrolhar vt. 1. Desfaire de cauas que son embrolhadi; tornar remetre en òrdre. 2. Esclrcir, resòlver: *Desbrolhar un afaire*. Var.: **desembrolhar**. Sin.: **desmesclar**, **destrafegar**, **desentrafegar**, **desempachar**. ◆ **si desbrolhar** v.pr. (fam.) S'en sortir, si tirar d'afaire embé gaubi, sensa ajuda. Sin.: **si destrafegar**, **si desentrafegar**, **si desempachar**, **si desentortilhar**.

desbrossalhament n.m. Desbrossalhatge. Sin.: **desboscalhament**, **desboscament**.

desbrossalhar vt. 1. Talhar, arrancar li brossalhas de (un terren). Sin.: **desbartassar**, **desboscalhar**. 2. Començar à alestir, à estudiar (un afaire, un projècte).

desbrossalhatge n.m. Accion de desbrossalhar; lo sieu resultat. Var.: **desbrossalhament**.

desbrotar vt. Desgrelhar.

desbrugar vt. Talhar, levar lo bruc d'un terren.

desbudelar vt. (*desbudèli*) Esbudelar.

desbudgetisacion (-izacion) n.f. Fach de desbudgetisar; lo sieu resultat.

desbudgetisar (-izar) vt. Suprimir (una despensa budgetària) e curbir la carga correspondenta au mejan d'una autra forma de finançament.

desbulhir vt. Passar de liumes dins l'aiga bulhenta denant de lu coïnar. Var.: **perbulhir**.

desbureucratisar (-izar) vt. Levar lo sieu caractèr burocratic à (un organisme, un tipe de societat). Var.: **desburocratisar**.

desburocratisar (-izar) vt. Desbureucratisar.

desburtar vt. Vuar un peis, lo netejar per lo coïnar. Var.: **esburtar**.

desc n.m. Cavanhòu redond provedit de doi manelhas.

descabestrar vt. (*descabèstri*) 1. Desmesclar. 2. Levar lo cabèstre. Sin.: **descadenar**.

descabestrat, ada adj. Exagerat, sensa limits, sensa retenguda: *Un liberalisme descabestrat*. Sin.: **desfrenat**, **descadenat**.

descaçament n.m. Accion de descaçar; lo sieu resultat. Sin.: **bandiment**, **bandison**, **faidiment**, **embandiment**.

descaçar vt. Faire partir mé autoritat ò violença. Sin.: **foarabandir**, **embandir**, (pop.) **levar dau semenat**, **percaçar**.

descadaissar vt. Descatir.

descadaissat, ada adj. Descatit.

descadenar vt. 1. Levar li cadenas de. Var.: **desencadenar**. 2. Provocar: *Descadenar lu rires*. Sin.: **desganchar**. ◆ **si descadenar** v.pr. 1. S'emportar, s'embilar. Sin.: **s'enrabiar**. 2. Devenir violent (en parlant d'un sentiment, dei elements naturals).

descadenassar vt. Levar lo cadenàs de.

descadenat, ada adj. 1. Emportat, embilat. Var.: **desencadenat**. Sin.: **enrabiat**.2. Violent: *La mar es descadenada*.

descadença (-éncia) n.f. 1. Començament de la roïna, perda de prestitge. Sin.: **tombada**, **caduda**, **davalada**, **cabussada**. 2. Fach de descaire, d'èstre descadut, moralament ò socialament; estat d'abaissament dei facultats fisiqui ò intellectuali. ◇ (dr.) Perda d'un drech ò d'una foncion, à causa d'una formalitat ò d'una condicion pas satisfacha, ò en seguida d'una sancion: *La descadença dei drechs civics*. Var.: **decadença, descasença**.

descadençar (-enciar) (si) v.pr. Anar en descadença.

descadent, a adj. e n. En descadença. Var.: **decadent**. ◇ Si di d'artistas e d'escrivans pessimistas e marginals de la fin dau siècle XIX, davanciers dau simbolisme.

descadissar vt. Despotinar.

descafeïnar vt. Levar la cafeïna de.

descafeïnat, ada adj. Que li an levat la cafeïna. ◆ n.m. Cafè descafeïnat.

descai n.f. Rebut.

descaire vi. Cabussar à un reng, à un estat inferior. ◆ vt. Despossedir d'un drech, d'un privilègi. Var.: **descàser**. Sin.: **descalar**.

descaissament n.m. Accion de descaissar; la soma descaissada.

descaissar vt. 1. Sortir d'una caissa: *Descaissar de mèrç*. 2. Sortir de la caissa per pagar: *Descaissar una gròssa soma*. Var.: **desencaissar**.

descaisselar vt. (*descaissèli*) Levar li dents. Sin.: **desdentar**, **esdentar**.

descaisselat, ada adj. Esdentat.

descaladaire, airitz n. 1. Persona que descalada una carriera. Sin.: **desencaladaire**. Contr.: **encaladaire**. 2. Persona que participa à una susmauta, una revòlta. Sin.: **susmautier**, **revoltat**.

descaladar vt. Levar lo caladat d'una carriera. Var.: **desencaladar**. Contr.: **encaladar**.

descaladatge n.m. Accion de descaladar. Var.: **desencaladatge**.

descalaminar vt. levar la calamina de (una susfàcia metallica).

descalaminatge n.m. Accion de descalaminar; lo sieu resultat.

descalamitar vt. Desaimantar.

descalar vt. Descaire.

descalcarisador (-izador) n.m. Assuaudor. Sin.: **assuaudador**, **docejaire**.

descalcarisar (-izar) vt. Levar lo calcari de (l'aiga). Sin.: **assuaudar**, **docejar**.

descalcificacion n.f. 1. (med.) Diminucion dau taus de calci contengut dins l'organisme. 2. Diminucion de la fraccion calcària de (uni ròcas).

descalcificar vt. (*decalcifiqui*) Faire subir la decalcificacion à un organisme. ◆ **si descalcificar** v.pr. Èstre tocat de decalcificacion.

descalcificat, ada adj. Tocat de descalcificacion.

descalhar vt. 1. Faire venir liquide. Sin.: **liqueficar**. 2. Faire fondre de liquides calhats.

descalhatge n.m. Accion de descalhar. La sieu resulta. Sin.: **liquefaccion**.

descalotar vt. (*descalòti*) Desbarrassar de cen que recuèrbe coma una calòta.

descamacion n.f. Desqüamacion.

descambaligar vt. Levar li cambaligas à quauqu'un.

descambar vt. Rompre li cambas. ◆ **si descambar** v.pr. Si rompre li cambas.

descamiar (si) v.pr. (*mi descamii*) Si levar la camia.

descamar vt. Desqüamar.

descaminar vt. 1. Faire descaire, diminuir. 2. Desrotar. ◆ **si descaminar** v.pr. Perdre lo sieu camin. Sin.: **si desviar**, **s'extraviar**, **si foaraviar**.

descampar vi. Preservar, sauvar. ◆ **si descampar** v.pr. Si sauvar.

descanilhar vi. Fugir.

descant n.m. (mús.) Melodia escricha en contraponch, nòta per nòta, d'un cant donat e que va en movement contrari.

descantar vi. Èstre deçauput; abandonar lu sieus espèrs.

descantonar vt. Faire sortir dau sieu canton, dau sieu trauc. Sin.: **destoscar**, **destraucar**.

descapaironar vt. Levar lo capairon d'un auceu de caça.

descapant adj. Decapant.

descapar vt. Decapar.

descapatge n.m. Decapatge.

descapelada n.f. Saludacion.

descapelar vt. (*descapèli*) 1. Suprimir la part superiora. 2. (mar.) Levar un cordatge, una manòbra ja encapelats. ◆ **si descapelar** v.pr. Si levar lo capeu. Sin.: **si descurbir**.

descapelatge n.m. Accion de descapelar, de si descapelar.

descapitacion n.f. Decapitacion. Sin.: **escapitada**.

descapitalisacion (-izacion) n.f. Accion de descapitalisar; lo sieu resultat.

descapitalisar (-izar) vt. Faire baissar lo capital d'una entrepresa; retirar tot ò partida dau capital que li èra investit.

descapitar vt. Talhar la tèsta. Sin.: **tèstacopar**. Talhar la cima. Sin.: **acimar**.

descapotable, a adj. Que la sieu capòta si pòu levar ò replegar, en parlant d'una veitura, etc.) ◇ *Veitura descapotabla* ò *descapotabla* n.f.: Veitura que la sieu capòta pòu èstre levada ò replegada.

descapotar vt. (*descapòti*) Levar ò replegar la capòta de (una veitura, etc.).

descapriciar (si) v.pr. Si laissar anar ai sieus capricis.

descapsulacion n.f. (cir.) Ablacion de la capsula d'una viscèra.

descapsulador n.m. Descapsulaire.

descapsulaire n.m. Instrument per levar li capsulas dei botelhas. Var.: **descapsulador**.

descapsular vt. Levar la capsula de.

descapsulatge n.m. Accion de descapsular (quauqua ren); lo sieu resultat.

descapuchar vt. Levar la sieu capucha à.

descapuchonar vt. Levar lo sieu capuchon à.

descarar vt. 1. Caravirar. 2. Degalhar la cara de.

descarassonar vt. Levar un escarasson de. Sin.: **pareissonar**, **paisselar**.

descarat, ada adj. Caravirat. Sin.: **afrós**, **orresc**, **laid**, **mostruós**.

descarbonatar vt. Levar l'anidride carbonic de (una substança).

descarboxilacion n.f. Reaccion au cors de la quala una molecula d'anidride carbonic es levada d'una molecula que contèn un grope carboxile.

descarburacion n.f. Eliminacion de tot ò partida dau carbòni, en particulier d'un produch metallurgic.

descarburar vt. Efectuar la descarburacion de.

descarcassar (si) v.pr. (pop.) Si donar de mau per obtenir un resultat. Sin.: **si bolegar**.

descarcavelar (si) v.pr. Faire totplen d'esfoarç. Sin.: **s'esperforçar**, **s'escagassar**, **s'afanar**, **s'esbraçar**, **si descarcassar**.

descarceracion n.f. Desencarceracion. Var.: **desincarceracion**, **desencarceracion**.

descarcerar vt. (*descarcèri*) Accion de descarcerar, desencarcerar; desengatjar de monde embarrat dins un veîcul accidentat. Var.: **desincarcerar**, **desencarcerar**.

descaresmar (si) v.pr. Sortir de la Quaresma, rompre l'abstinença de la Quaresma. Var.: **si desquaresmar**.

descarga n.f. 1. Accion de tirar m'una arma de fuèc ò à l'encòup mé mai d'una arma: *Una descarga de fusiu*. ◇ Projectile tirat. 2. *Descarga electrica*: Fenomène que si produe quora un còrs electrisat perde la sieu carga. 3. Luèc dont si poàdon depauar li rementas. Sin.: **vuador**. 4. (arquit.) Fach de reportar la carga de maçonaria sobre de ponchs solides. ◇ *Arc de descarga*: Arc bastit dins lo plen d'un barri. 5. (dr.) Acte que desliura una persona d'una obligacion, d'una responsabilitat. ◇ *Testimòni à descarga*: Que testimònia en favor d'un acusat. ◇ *À la sieu descarga*: Per l'excusar, demenir la sieu responsabilitat.

descargada n.f. Descargament.

descargador n.m. Luèc previst per descargar de mèrç. Sin.: **desbarcador**, **trepador**.

descargaire n.m. 1. Obrier que carga e descarga li naus dins un poart, lu camions, etc. Sin.: **desbarcaire**, **camalo**. 2. (tecn.) Aparelh qu'anulla lu còups d'aret au moment de l'arrèst d'una turbina idraulica.

descargament n.m. 1. Accion de descargar (un veïcule, una nau, etc.) 2. Accion de descargar, de levar la sieu carga à (una arma, un projectile). 3. Accion de redurre ò d'anullar la carga electrica (d'una pila, etc.). Var.: **descargada**.

descargar vt. (*descargui*) 1. Desbarrassar (quauqua ren, quauqu'un) dau sieu cargament, de la sieu carga: *Descargar un camion*. ◇ Depauar en quauque luèc (de cauas transportadi): *Descargar de mèrç*. 2. Liberar quauqu'un d'una carga, d'una mission, d'una foncion. 3. Redurre la responsabilitat de quauqu'un: *Descargar un acusat*. 4. (inform.) Telecargar. 5. Tirar m'una arma de fuèc. 6. Retirar la cartocha d'una arma, la carga d'una mina ò d'un projectile. 7. Redurre ò anullar la carga electrica de (una bataria, una pila, etc.). 8. Donar liure cors à (un sentiment): *Descargar la sieu ràbia sobre quauqu'un*. ◆ vi. Vuar lo sieu cargament. ◆ **si descargar** v.pr. Si vuar de la sieu carga, dau sieu cargament. ◇ *Si descargar de (quauqua ren)*: S'en liberar, n'en laissar la responsabilitat à d'autres. Sin.: **si desliurar**, **si liberar**.

descarnadura n.f. Amaigriment grandàs. Sin.: **emaciacion**.

descarnament n.m. Accion de descarnar; fach de si descarnar.

descarnar vt. Rendre descarnat; levar la carn à l'entorn dei oàs. Sin.: **despopar**. ◆ **si descarnar** v.pr. Devenir descarnat.

descarnat, ada adj. Maigre, qu'a plus que la pèu e lu oàs. Sin.: **emaciat**.

descarnassir (si) v.pr. Si desacostumar de manjar de carn.

descarradura n.f. Susfàcia obtenguda en levant l'aresta d'una pèira, d'una pèça de boasc, de metal, etc. Sin.: (fr.) **chanfren**.

descarrar vt. Talhar per formar una descarradura. Sin. (fr.): **chanfrenar**.

descartelisacion (-izacion) n.f. Accion de disòuver legalament un cartèl d'entrepresas, de productors, etc.; lo sieu resultat.

descartelisar (-izar) vt. Desfaire (un sector economic, etc.) d'un cartèl, dei sieus cartèls.

descasença n.f. Decadença. Var.: **descadença**.

descàser vt. e vi. Descaire.

descasut, uda adj. Que subisse una descasença. Var.: **descadut**.

descatir vt. (*descatissi*) Sotametre (un teissut) à l'accion de la vapor per li far perdre lo sieu aspècte lustrat. Sin.: **descadaissar**.

descatit, ida adj. Qu'a perdut lo sieu aspècte lustrat, en parlant d'un teissut. Sin.: **descadaissat**.

descauç, a adj. Qu'a lu pens nuds. ◇ *Monge, carme descauç*: Carme de la reforma de santa Teresa, que va descauç dins li sieu sandalas.

descauça n.f. Mena de farandòla.

descauçament n.m. 1. Accion de si levar li cauçaduras. 2. Retractacion de la gengiva au colet de la dent. Var.: **descauçatge**.

descauçar vt. 1. Levar lu sieus soliers à (quauqu'un). 2. *Descauçar lu sieus esquís*: Lu levar. 3. Soterrar l'estòbla. 3. Sarclar lo pen d'una planta, d'un aubre, lo desgatjar. Var.: **descaucelar**.

◆ **si descauçar** v.pr. 1. Si levar lu soliers. 2. Si denudar à la basa de la part vesibla, en parlant d'una dent.

descauçatge n.m. 1. Descauçament. 2. Fach de descauçar, de descaucelar.

descaucelar vt. (*descaucèli*) Sarclar lo pen d'una planta, d'un aubre, lo desgatjar: *Descaucelar la vinha*.

descaucelatge n.m. Descauçatge.

descaudar vt. Faire venir frèi. Abaissar la temperatura Sin.: **refreiar**, **afreiolir**. ◆ **si descaudar** v.pr. Venir frèi, mai frèi. Sin.: **si refreiar**, **s'afreiolir**.

descauquilhar vt. Levar la cauquilha de; descloscar.

dexcavar vt. Faire sortir de foarça dau sieu emplaçament. Sin.: **descantonar**.

dexcavilhar vt. Levar li cavilhas de; destacar quauqua ren qu'èra tengut au mejan de cavilhas.

descelament n.m. Accion de descelar. Sin.: **dessagelament**.

descelar vt. (*descèli*) 1. Rompre lo sageu de. Sin.: **dessagelar**. 2. Rompre, degalhar lo scelament de.

desceleracion n.f. Acceleracion negativa ò reduccion de la celeritat d'un mobile. Sin.: **alentiment**.

descelerar vt. (*descelèri*) Ralentir, en parlant d'un mobile.

descenchar vt. Destesar ò levar la cencha.

descendaria n.f. 1. (min.) Galaria cavada en calant. 2. Plan inclinat per desplaçar lu materiaus. Sin.: **baissada**, **davalada**.

descendèire, eiritz n. En ciclisme ò en esquí, esportiu especialista dei descentas. Sin.: **davalaire**.

descendèire n.m. Dispositiu emplegat per frenar li descentas en rapèl en alipinisme e en espeleologia.

descendença (-éncia) n.f. 1. Fach de tirar la sieu origina familhala de quauqu'un. 2. Ensèms d'aquelu que son eissits de quauqu'un; posteritat, linhatge.

descendent, a adj. 1. Que baissa: *Marea descendenta*. ◇ (mil.) *Garda descendenta*: Que laissa la plaça à la garda montanta. 2. *Linha descendenta*: Posteritat de quauqu'un.

descendent, a n. Persona considerada per rapoart ai sieu originas familhali.

descendre vi. 1. Calar, davalar. 2. Intrar bruscament: *Lu policiers son descenduts dins un cafè*. Sin.: **tombar**. ◆ vt. 1. Calar, davalar: *Descendre un fluvi*. 2. Metre en bas. ◇ *Descendre pen en tèrra*: Metre pen en tèrra. 3. (fam.) Abatre; assassinar. ■ Cau notar que *descendre* e toi lu mòts de la mema familha non son gaire emplegats en niçard.

descenduda n.f. Descenta.

descenta n.f. 1. Accion de descendre, d'anar d'aut en bas. Var.: **descenduda**. Sin.: **davalada**, **davalament**. 2. Calada. 3. *Descenta de polícia*: Intervencion rapida dei policiers dins un luèc donat, per una verificacion d'identitat ò per lu besonhs d'una enquista. 4. *Descenta de lièch*: Pichin tapís plaçat au pen d'un lièch. Sin.: **tapís de lièch**.

descentracion n.f. Excentracion.

descentralisacion (-izacion) n.f. Sistema d'organisacion dei estructuras administrativi de l'Estat qu'acòrda de poders de gestion e de decision à d'organes autonòmes regionals ò locals (collectivitats localas, establiments publics).

descentralisaire (-izaire), airitz adj. e n. Relatiu à la descentralisacion. ◆ n. Partidari de la descentralisacion.

descentralisar (-izar) vt. 1. Operar la descentralisacion de. 2. Espantegar sus un territòri (d'administracions d'industrias, etc.) que si trovàvon dins un meme luèc, especialament dins la capitala.

descentrament n.m. 1. Accion de descentrar (quauqua ren); lo sieu resultat. Sin.: **excentracion**. 2. (opt.) Defaut d'alinhament dei centres dei lentilhas. 3. (fot.) Mecanisme que permete de descentrar l'objectiu d'un aparelh fotografic. 4. Excentrament.

descentrar vt. 1. Desplaçar lo centre de (quauqua ren) ò desplaçar (quauqua ren) per rapoart à un centre, à un axe. Sin.: **excentrar**. 2. (opt.) Afectar d'un descentrament (un sistema optic, li lentilhas que lo compàuon).

descentrat, ada adj. Excentrat.

descervelar vt. (*descervèli*) Destrúger ò levar lo cerveu de (un èstre viu). Var.: **decervelar**.

descervelatge n.m. Accion de descervelar; lo sieu resultat.

desceuclar vt. Levar un ceucle plaçat inicialament sus quauqua ren.

deschifrable, a adj. Que pòu èstre deschifrat. Sin.: **espelucable**.

deschifrada n.f. Deschiframent. Sin.: **espelucada**.

deschifraire, airitz n. Persona que deschifra. Sin.: **espelucaire**, **desencodaire**.

deschiframent n.m. Accion de deschifrar un tèxto escrich en clar ò codificat. Var.: **deschifrada**. Sin.: **espelucament**, **desencodatge**.

deschifrar vt. 1. Lièger, capir (un tèxto escrich d'un biais pas gaire legible, un tèxto codificat ò una lenga desconoissuda): *Deschifrar un manescrich*. Sin.: **espelucar**, **desencodar**. 2. Lièger la música à promiera vista. 3. Capir, devinar quauqua ren d'escur.

deschifratge n.m. Accion de deschifrar la música.

descilhar vt. (lit.) *Descilhar lu uèlhs à quauqu'un (de quauqu'un)*: Li durbir lu uèlhs, li far vèire cen que non veía, cen que non volia vèire. Sin.: **desbarlugar**. ◆ **si descilhar** v.pr. Durbir lu uèlhs.

descimelar vt. Acimar. Sin.: **destestar**.

descindrador n.m. Aisina per descindrar.

descindrament n.m. Descindratge.

descindrar vt. 1. Desfaire li corduras d'un vestit per lo rendre mai ample. 2. (arquit.) Levar lu cindres establits per bastir un arc, etc. Var.: **descindriar**.

descindratge n.m. Accion de descindrar; lo sieu resultat. Var.: **descindrament**.

descindriar vt. (*descindri*, classic *descíndrii*) Descindrar.

desclapaire n.m. Persona que desclapa. Sin.: **dessosteraire**.

desclapar vt. Traire quauqu'un ò quauqua ren cubèrt de tèrra ò de pèiras. Sin.: **dessosterrar**, **desenterrar**.

desclapatge n.m. Accion de desclapar. Sin.: **dessosterrament**, **desenterrament**.

desclassament n.m. Accion de desclassar (quauqua ren, quauqu'un); lo sieu resultat. Sin.: **despostament**.

desclassar vt. 1. Metre en desòrdre lo classament de. 2. Faire passar dins una categoria considerada inferiora. Sin.: **despostar**. 3. Descreditar.

desclassat, ada adj. Passat à un reng, un estatut inferior. ◇ Si di especialament d'una mèrç qu'a quauqui deca que la fan vendre à-n-un prètz mai bas: *Un negòci de porcelana desclassada*.

desclaure vt. 1. Durbir. 2. Faire sortir lo bestiari. Var.: **desenclaure**. Sin.: **desclavar**.

desclausonament n.m. Accion de desclausonar; lo sieu resultat.

desclausonar vt. Desbarrassar dei parets, dei separacions qu'empàchon ò complícon la comunicacion, la circulacion dei ideas ò dei personas, etc.: *Desclausonar lu servicis administratius*.

desclavar vt. Desclaure; durbir (una poarta clavada).

desclavelar vt. Desfaire (cen qu'es clavelat).

desclavetar vt. Desfaire (cen qu'èra tengut per una claveta, per de clavetas).

desclic n.m. Bosin sec que fa un mecanisme (per ex. un interruptor). Var.: **descliquetada**.

descliquetada n.f. Desclic.

descliquetar vt. Accionar (un mecanisme que fa un pichin bosin sec).

descliquetatge n.m. Accion de descliquetar.

desclorurar vt. Desbarrassar dau sieu clorure.

descloscar vt. Levar la gruèllha de (una amèndola, etc.). Sin.: **desgrulhar**.

desclucir vt. Faire perdre l'envuèia de coar à (una galina, etc.).

descoar vt. [desku'a] (*descoï*) Levar la coa de (un animau).

descoar n.m. Desgust.

descoat, ada adj. Qu'a perdut la sieu coa.

descoat n.m. *Descoats*: Superòrdre d'anfibis que pèrdon la coa à l'atge adulte, coma la granolha. Sin.: **anors**.

descoblar vt. Desacoblar.

descoblat, ada adj. Desacoblat.

descoblatge n.m. Desacoblatge.

descòble, a adj. 1. Que forma una seria incompleta. 2. Qu'es separat d'un ensèms (pareu ò seria).

descocar vt. (*descòqui*) 1. Mandar (un projectile) m'un arc, etc. Sin.: **desparar**. 2. Mandar, adreiçar, embé ostilitat: *Descocar de marridi paraulas*. 3. (metall.) Sortir una pèça de fondaria dau mòtle dont es estada colada.

descocatge n.m. (metall.) Accion de descocar.

descoconada n.f. Descoconatge.

descoconaire, airitz n. Persona que cuèlhe lu cocons de manhans.

descoconar vt. Culhir lu cocons de manhans.

descoconatge n.m. Accion de culhir lu cocons de manhans. Var.: **descoconada**.

descodaire n.m. Dispositiu de descodatge automatic que permete de recevre d'unu programas de television ò d'aver accès à d'unu servicis. Var.: **desencodaire**.

descodaire, airitz n. Persona que descòda. Var.: **desencodaire**.

descodar vt. (*descòdi*) Tradurre, deschifrar (un messatge, un tèxto codificat). Var.: **desencodar**. Contr. **encodar**.

descodatge n.m. Accion de descodar; lo sieu resultat. Var.: **desencodatge**.

descodenar vt. Desbarrassar de la codena.

descodificacion n.f. Accion de descodificar; lo sieu resultat.

descodificar vt. (*descodifiqui*) Suprimir ò modificar una codificacion establida.

descofament n.m. Fach de descofar. Var.: **descoifament**.

descofar vt. Metre en desòrdre, mesclar lu bèrris qu'èron coifats. Var.: **descoifar**. Sin.: **despenchenar**.

descofrar vt. (*descòfri*) Levar lo cofratge d'un obratge de betum après durciment. Var.: **desencofrar**.

descofratge n.m. Accion de descofrar; lo sieu resultat. Var.: **desencofratge**.

descoifament n.m. Descofament.

descoifar vt. Descofar.

descoladura n.f. Descoletat.

descolar vi. (*descòli*) 1. (aeron.) Laissar lo soal, en parlant d'un avion, etc. Sin.: **s'enlairar**. 2. (fig.) Si desvelopar, sortir de la stagnacion, dau sotadesvelopament. Sin.: **s'aviar**, **s'enaurar**.

descolarisacion (-izacion) n.f. Accion de descolarisar, de si descolarisar; lo sieu resultat.

descolarisar (-izar) vt. 1. Retirar de l'escòla (un enfant en atge de li anar). 2. Levar au sistema escolari lo monopòli de l'instruccion. ◆ **si descolarisar** v.pr. Cessar d'anar à l'escòla, en parlant d'un enfant.

descolat, ada adj. Que presenta una descoladura.

descolatge n.m. (aeron.) Accion de descolar. Sin.: **enlairament**.

descolerar vi. (*descolèri*) Cessar d'èstre embilat.

descoletadoira n.f. Decoletadoira.

descoletaire, airitz n. (tecn.) Decoletaire, airitz.

descoletar vt. Decoletar.

descoletat n.m. Decoletat. Var.: **descoladura**.

descoletat, ada adj. Decoletat, ada.

descolonisacion (-izacion) n.f. Accion de descolonisar; situacion que n'en resulta.

descolonisar (-izar) vt. Acordar l'independença à una colonia, li autrejar l'estatut d'Estat.

descoloracion n.f. 1. Accion d'esclarcir la color naturala dei bèrris. 2. Disparicion ò alteracion de la color de quauqua ren. Var.: **descoloriment**.

descolorant, a adj. e n.m. Si di d'una substança que descolora. Var.: **descolorent**.

descolorar vt. Alterar, escafar, esclarcir la color de. Var.: **descolorir**.

descolorat, ada adj. Que la sieu color es estada alterada ò escafada. Var.: **descolorit**.

descolorent, a adj. e n.m. Descolorant.

descoloriment n.m. Descoloracion.

descolorir vt. (*descolorissi*) Descolorar.

descolorit, ida adj. Descolorat.

descomandar vt. Anullar (una comanda, un rescòntre, una convidacion, etc.). ◆ **si descomandar** v.pr. Anullar un rescòntre, etc.

descomodament adv. D'un biais descomòde.

descomodant, a adj. Que descomòda.

descomodar vt. (*descomòdi*) Causar d'embarràs, un malèstre fisic à: *L'odor de la cigarreta mi descomòda*. Sin.: **incomodar**, **geinar**.

descomòde, a adj. 1. Que non es d'un usatge aisat: *Un autís descomòde*. 2. Que causa d'embarràs: *Un orari descomòde*. ◇ (dr.) *Establiments descomòdes, insalubres e perilhós*: Establiments industrials que lo sieu foncionament presenta de trebolicis greus per lo vesinatge e son sotamés à una reglamentacion administrativa. Sin.: **incomòde**, **malaisat**.

descomoditat n.f. Caractèr de cen qu'es descomòde. Sin.: **incomoditat**, **gèina**.

descompanhar vt. Separar.

descompartir vt. (*descompartissi*) Compartir. Sin.: **despartir**, **partejar**, **partir**.

descompassament n.m. Escompassament.

descompassar vt. Despassar. Var.: **escompassar**.

descompauable, a adj. Que si pòu descompauar.

descompauaire n.m. (biol.) Organisme (bacteria, fonge) qu'assegura la mineralisacion ò la transformacion en compòst.

descompauar vt. 1. Separar en lu sieus elements constitutius: *Descompauar l'aiga*, *descompauar un nombre en factors promiers*. 2. Alterar prefondament (una substança organica), faire poirir. 3. (fig.) Alterar, trebolar: *La paur descompaua lu trach de l'òme*. ◆ **si descompauar** v.pr. 1. S'alterar. 2. (fig.) S'alterar sota l'efècte d'una emocion intensa, d'una dolor violenta, en parlant de la fisionomia, dei trachsVar.: **descompòrre**.

descompensacion n.f. (med.) Estat patologic dins lo quau lu trebolicis deuguts à una foncion lesada son plus compensats per una adaptacion dei foncions restadi sani.

descompensar vt. Sotametre à una descompensacion.

descompensat, ada adj. (med.) Sotamés à una descompensacion.

descomplexar vt. Faire perdre lu sieus complèxes, la sieu timiditat à (quauqu'un).

descomplexat, ada adj. Qu'a perdut lu sieus complèxes, la sieu timiditat.

descompòrre vt. Descompauar.

descomposicion n.f. 1. Separacion de quauqua ren en lu sieus elements constitutius; analisi. 2. Alteracion d'una substança organica; putrefaccion. ◇ (fig.) Trebolici, alteracion prefonda.

descompression n.f. Supression ò diminucion de la pression. ◇ *Sostas de descompression*: Sostas que lu sotaires dévon respectar per evitar que lo retorn à la pression atmosferica non si fague tròup rapidament.

descomprimir (*descomprimissi*) vt. Faire cessar ò baissar la pression de. ◆ vi. Si laissar anar, après un periòde d'angoissa, de travalh.

descomptar vt. (*descòmpti*) Sostraire (una soma) d'un còmpte, dedurre. Sin.: **desfalcar**.

descòmpte n.m. 1. Deduccion. Sin.: **desfalcacion**, **rebais**. 2. Descomposicion d'una soma pagada (ò que si deu pagar) en lu sieu elements de detalh.

desconcentracion n.f. 1. Accion de si desconcertrar; lo sieu resultat. 2. Fach de si desconcentrar. 3. (admin.) Sistema d'organisacion dei estructuras de l'Estat dins lo quau d'unu poders de decision son donats ai agents dau poder central plaçats sus lo territòri.

desconcentrar vt. 1. Faire baissar ò suprimir la concentracion de; esparpalhar. 2. Faire perdre la sieu desconcentracion à, distraire l'atencion de. Sin.: **desassegurar**, **desvariar**. ◆ **si desconcentrar** v.pr. Perdre la sieu atencion, la sieu concentracion; s'espantegar, s'esparpalhar.

desconcentrat, ada adj. 1. Que manca de concentracion.

desconcertant, a adj. Que desconcèrta.

desconcertar vt. (*desconcèrti*) Faire perdre la certituda, l'assegurança, per un acte, un comportament, de paraulas. Sin.: **descontenençar**, **descontenenciar**.

descondicionament n.m. Accion de descondicionar; lo sieu resultat.

descondicionar vt. Desliurar d'un condicionament psicologic.

desconeccion n.f. Desconnexion.

desconectar vt. Desconnectar.

desconexion n.f. Desconnexion. Var.: **desconeccion**, **desconneccion**.

desconfessar vt. Desavoar.

desconfessit, da adj. Que si confessa pas pus.

desconfida n.f. 1. Falhiment total. Sin.: **desfacha**, **desbranda**. 2. (dr.) Situacion d'un debitor non comerçant que non pòu satisfaire lu sieus creanciers.

desconfit, ida adj. Descontenciat après un falhiment. Sin.: **desassegurat**, **desconcertat**, **desvariat**.

desconflament n.m. Desgonflament.

desconflar vt. Desgonflar.

desconfoart n.m. 1. Mancança de confoart. 2. Malèstre moral dins lo quau una persona ò un grope si tròva. Sin.: **maucoar** (2).

desconfòrme, a adj. Qu'es pas en conformitat.

desconformitat n.f. Estat de cen qu'es desconfòrme.**desconfortable, a** adj. Que non es confortable.

desconfortar vt. (*desconfoarti*) Metre dins una posicion de malèstre.

descongelacion n.f. Accion de descongelar; lo sieu resultat. Var.: **descongelament**.

descongelament n.m. Descongelacion.

descongelar vt. (*descongèli*) Tornar portar (un produch congelat) à una temperatura ordinària.

descongestion n.f. Disparicion de la congestion.

descongestionar vt. 1. Faire cessar la congestion de. 2. (fig.) faire cessar l'encombrament de: *Descongestionar lo centre d'una ciutat*.

descongierar vt. Levar li congieras.

desconhetar vt. Desengatjar cen qu'es conhetat, blocat. Sin.: **desblocar**.

desconneccion n.f. Desconnexion.

desconnectar vt. 1. Desmontar un racòrd brancat sus un aparelh, un tube; faire cessar una connexion electrica;

desbrancar. 2. Separar (de cauas connèxi). Var.: **desconectar**. Sin.: **desbrancar**.

desconnexion n.f. Accion de desconnectar; lo sieu resultat. Var.: **desconexion**, **desconeccion**, **desconneccion**. Sin.: **desbrancament**.

desconoissença adj. Fach de desconóisser, d'ignorar. Sin.: **mesconoissença**.

desconoissent, a adj. Ingrat.

desconóisser vt. Pas vèire li qualitats de (quauqua ren). Sin.: **mesconóisser**.

desconoissible, a adj. Transformat à-n-un ponch que non si pòu facilament reconóisser. Sin.: **mesconoissible**.

desconoissut, uda adj. e n. 1. Que non es conoissut. 2. Que non es reconoissut à la sieu valor justa.

desconsacrar vt. Faire perdre lo sieu caractèr sacrat à: *Desconsacrar una glèia*.

desconselhar vt. Conselhar de non faire.

desconselhat, ada adj. Que vau mai evitar.

desconsentir vt. indir. Refudar de consentir à.

desconsideracion n.f. Perda de la consideracion; descrèdit. Sin.: **desonor**.

desconsiderar vt. Faire perdre la consideracion, l'estima; descreditar. Sin.: **desonorar**, **desestimar**, **descridar**, **desprear**, **mesprear**, **difamar**, **esperlengar**, **mesparlar**, **mesestimar**. ◆ **si desconsiderar** v.pr. Agir d'un biais que lu autres n'en pèrdon la consideracion que provàvon.

desconsignar vt. 1. Afranquir de la consigna: *Desconsignar una tropa*. 2. Retirar de la consigna: *Desconsignar una valisa*. 3. Remborsar la consigna de (un embalatge, una botilha, etc.).

desconsolacion n.f. Afliccion.

desconsolar vt. (*desconsòli*) Adolentir, afligir. ◆ **si desconsolar** v.pr. Si lamentar totplen. Sin.: **maucorar**.

desconsolat, ada adj. Afligit. Sin.: **maucorat**, **adolentit**.

desconstruccion n.f. En literatura, procediment per lo quau un ensèms esctructurat, espec. abstrach, es detalhat en lu sieu compauants; descomposicion analitica.

desconstrurre vt. (*desconstruï*) Operar la desconstruccion de.

descontaminacion n.f. Operacion que tempta d'eliminar ò de redurre lu agents e lu efèctes d'una contaminacion.

descontaminar vt. Faire la descontaminacion de.

descontenença (-éncia) n.f. Estat d'una persona desvariada.

descontenençar vt. Descontenenciar.

descontenenciar vt. (classic *descontenèncii*, corrent *descontenenci*) Desconcertar, desvariar. Var.: **descontenençar**. Sin.: **desassegurar**.

descontent, a adj. Maucontent.

descontentament n.m. Estat de quauqu'un qu'es pas content; Var.: **maucontentament**, **desagrat**, **insatisfaccion**, **desplaser**.

descontentar vt. Maucontentar.

descontinú, ua adj. 1. Que non es continú dins l'espaci: *Una linha descontinua*. Sin.: **irregular**, **irregulier**, **intermitent**, **interromput**. 2. Que s'interrompe, que non es regulier: *Un esfoarç descontinú*. 3. (mat.) Si di d'una foncion non continua. Var.: **discontinú**.

descontinuacion n.f. Interrupcion. Var.: **descontunhacion**, **descontunhacion**.

descontinuar vt. Interrompre. Var.: **discontinuar**, **descontunhar**, **discontunhar**.

descontinuitat n.f. Absença de continuitat. Var.: **descontinuitat**. Sin.: **descontunha**.

descontraccion n.f. 1. Accion de descontractar, de si descontractar. 2. Desinvoltura. Sin. (2): **apatia**, **desafeccion**, **flaques(s)a**, **noncalença**.

descontractant n.m. Substança qu'a lo poder de descontractar.

descontractar vt. 1. Faire cessar la contraccion, la rigiditat de: *Descontractar lu sieus muscles*. 2. Faire cessar la tension psiquica de (quauqu'un). ◆ **si descontractar** v.pr. Di destendre, faire baissar la sieu tension psiquica.

descontractat, ada adj. 1. (fam.) Destendut. 2. Que non es contractat. Sin.: **flac**, **flacós**, **noncalent**, **apatic**.

descontunha n.f. Descontinuitat.

descontunhacion n.f. Descontinuacion.

descontunhar vt. Descontinuar.

desconvenable, a adj. 1. Que va còntra li convenenças; indecent. Var.: **desconvenent**. 2. Que desagrada. Sin.: **desagradable**, **desagradiu**, **desplasent**.

desconvencionar vt. Metre fin ai efèctes d'una convencion, en partic. d'una convencion que liga un mètge, un establiment de santat à la Seguretat sociala.

desconvenent, a adj. Que va còntra li convenenças; indecent. Var.: **desconvenable**.

desconvenença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es desconvenent. 2. Accion, paraula que va còntra li convenenças.

desconvenir vi. (*desconvèni*) 1. Èstre desconvenent. 2. Desagradar. Var.: **disconvenir**. Sin.: **desplàser**.

desconvidar vt. Anullar una convidacion.

descopadura n.f. Decopadura.

descopaira n.f. Decopaira.

descopaire, airitz n. Persona que descopa. Var.: **decopaire**.

descopar vt. Decopar.

descopat, ada adj. Decopat, ada.

descopatge n.m. Decopatge.

descorant, a adj. Desgustant.

descorar vt. (*descoari*) Desgustar, rebutar. Sin.: **escoare**, **faire escoare**.

descoratjaire, airitz adj. Que descoratja. Var.: **descoratjant**, **desencoratjaire**, **desencoratjant**, **desconfortant**.

descoratjament n.m. Perda de coratge; desmoralisacion. Sin.: **maucoar**, **desconfoart**.

descoratjant, a adj. Que descoratja. Var.: **descoratjaire**. Sin.: **maucorant**.

descoratjar vt. 1. Abatre lo coratge, l'energia, l'enavant de; desmoralisar. 2. Levar l'envuèia, lo desidèri (de faire ò de continuar quauqua ren). 3. Faire cessar, empachar: *Descoratjar la frauda*. Sin.: **maucorar**, **descorar**, **desencorar**, **desconfortar**. ◆ **si descoratjar** v.pr. Perdre coratge.

descoratjat, ada adj. Qu'a perdut lo coratge, l'energia. Sin.: **maucorat**, **descorat**, **desencorat**, **desconfortat**.

descòrd n.m. Descòrt.

descordança n.f. Discordança.

descordar vi. (*descòrdi*) Discordar.

descordant, a adj. Discordant.

descordar vt. (*descoardi*) Levar li coardas de.

descordelar vt. (*descordèli*) Destacar (cen qu'èra tengut per un laç).

descòrdi, a adj. En desacòrdi, contrari.

descòrdia n.f. (lit.) Desacòrdi violent entre de personas. Var.: **discòrdia**. Sin.: **desaligança**, **malamanha**, **zizània**.

descordurar vt. Desfaire (cen qu'èra cordurat).

descordurat, ada adj. 1. Que la sieu cordura es desfacha. 2. Que manca de ligams logics; incoerent. Sin.: **desordenat**, **illogic**, **inconsequent**.

descornament n.m. Fragment d'un objècte descornat; espaci qu'aqueu fragment rot laissa.

descornar vt. (*descòrni*) 1. Talhar, rompre, arrancar li còrnas d'un animau; li empachar de créisser: *Fa un vent à descornar un bòu*. Sin.: **desbanar**. 2. Degalhar un fuèlh, li pàginas d'un libres, etc., en n'en replegant lo canton. Sin.: **acantelar**.

descornatge n.m. Accion, resultat de descornar un animau.

descoronament n.m. Accion de descoronar; lo sieu resultat.

descoronar vt. 1. Privar de la sieu corona. 2. Levar la part sobrana, la cima de: *Descoronar un aubre*.

descorós, oa adj. 1. Antipatic. 2. Que dona lo descoar. Sin.: **rebutant**.

descorpa n.f. Disculpacion. Sin.: **desculpa**, **desenculpacion**, **desenculpa**.

descorpar vt. Disculpar. Sin.: **desculpar**, **desenculpar**.

descors n.m. Discors.

descorsiu, iva adj. Discursiu.

descòrt n.m. Poesia medievala bastida m'una metrica e una melodia que càmbia d'una estròfa à una autra: "*Descortz es dictatz mot divers, e pot aver aytanta coblas coma vers* » (Rambaud de Vacairaç). Var.: **descòrd**.

descortegar vt. (*descortegui*) Despolhar.

descortés, esa adj. Que non es cortés. Sin.: **tagre**, **malestruch**, **malaprés**, **gojardàs**, **maucreat**, **desgaubiat**, **malensenhat**, **escreançat**, **rufe**, **pacan**.

descortesament adv. D'un biais descortés. Sin.: **maucreadament**, **desgaubiadament**, **rufament**, **escreançadament**.

descortesia n.f. Mancança de cortesia. Sin.: **maucreança**, **pacanaria**, **gojardaria**, **vilania**.

descortinar vt. Vuar lu escortins, ò esportins, dont li olivas li son estadi trissadi. Var.: **desportinar**, **escortinar**, **esportinar**.

descostelar vt. (*descostèli*) Rompre li coastas à. ◆ **si descostelar** v.pr. Si rompre li coastas.

descrassaire, airitz adj. Que descrassa.

descrassament n.m. Descrassatge.

descrassar vt. Levar la crassa. Var.: **desencrassar**, **descrassir**.

descrassatge n.m. Accion de descrassar; lo sieu resultat. Var.: **descrassament**, **desencrassament**.

descrassir vt. (*descrassissi*) Descrassar.

descredibilisar (-izar) vt. Faire perdre la sieu credibilitat; descreditar.

descrèdit n.m. Diminucion ò perda de l'estima, dau crèdit, de la valor, de la fidança que s'acordadava à quauqu'un ò à quauqua ren. Sin.: **desconsideracion**.

descreditar vt. Faire perdre (à quauqu'un ò à quauqua ren) lo sieu prestigi, la consideracion. Sin.: **desconsiderar**. ◆ **si descreditar** v.pr. Perdre lo sieu prestigi, la consideracion.

descrèire vt. (*descresi*) Refudar de crèire; mescrèire.

descreis n.m. Decors de la Luna. Sin.: **declin**.

descreissença n.f. 1. Accion, fach de descréisser; diminucion. 2 Sin.: **demenida**, **demeniment**, **ateuniment**.. Baissa dau niveu dei aigas que tórnon au sieu niveu normal.

descreissent, a adj. Que descreisse. Contr.: **creissent**. ◇ (mat.) *Foncion descreissenta sus un interval* [*a,b*] *de* Ψ: Foncion numerica definida sus l'interval [*a,b*] e que vària en sens contrari dei valors pilhadi dins aquel interval. ◇ (mat.) *Seguida descreissenta*: Seguida que, à partir d'un reng donat, cada tèrme es inferior à-n-aqueu d'avant.

descréisser vi. Baissar, s'apichonir. Sin.: **declinar**, **demenir**, **s'ateunir**.

descremar vt. Levar la crema de: *Descremar lo lach*. Var.: **escremar**.

descrematge n.m. Accion de descremar. Var.: **escrematge**, **escremason**.

descrentir vt. (*descrentissi*) Faire perdre la crenta à.

descrepir vt. (*descrepissi*) Levar lo revestiment de (un barri). Sin.: **descrostar**. ◆ **si descrespir** v.pr. Perdre lo sieu revestiment (en parlant d'un barri).

descresença n.f. Mancança de fe. Sin.: **maucresença**, **mescresença**, **maucredença**; Var.: **descredença**.

descrestar vt. Levar la cresta de.

descrestianar vt. Descristianar.

descrestianisacion (-izacion) n.f. (relig.) Descristianisacion.

descrestianisar (-izar) vt. Descristianisar.

descridament n. m. Dins lo temps, acte public qu'anonciava la depreciacion de quauqua ren, particulierament de la moneda, ò per lo biais dau quau s'intimava una enebicion.

descridar vt. Criticar, dire de mau de. Sin.: **descreditar**, **desprear**, **mesprear**, **mesparlar**,

desconsiderar, **desonorar**, **esperlengar**, **descreditar**, **difamar**.

descriminalisacion (-izacion) n.f. Accion de descriminalisar; lo sieu resultat.

descriminalisar (-izar) vt. (dr.) Sostraire (una accion) à la juridiccion criminala.

descripcion n.f. Accion de descriure; frasa, discors que descriu. Sin.: **explica**, **racònte**, **expausat**, **rendut-còmpte**, **relat, analisi**.

descriptar vt. Transcriure en langatge clar un messatge escrich dins una escriptura secreta, chifrada, que s'en ignòra le còdi: Sin.: **deschifrar**, **descodar**. ◇ (per ext.) *Descriptar lo lengatge*: N'en descurbir lu aspèctes mau conoissuts.

descriptatge n.m. Accion de descriptar.

descriptible, a adj. Que pòu èstre descrich.

descriptiu n.m. Document que dona una descripcion au mejan de plans, d'explicas, etc.

descriptiu, iva adj. Que s'estaca à descriure la realitat.

descriptor n.m. (inform.) Ensèms de signes que dónon una descripcion (d'un fichier, d'una variabla, etc.).

descriptor, tritz n. Aqueu, aquela que descriu.

descristianar vt. Descristianisar. Var.: **descrestianar**.

descristianisacion (-izacion) n.f. Accion de descristianisar; lo sieu resultat. Var.: **descrestianisacion**.

descristianisar (-izar) vt. Menar à la perda de la fe cristiana (una region, un país, una persona). Var.: **descrestianisar**.

descriure vt. (*descrivi*) 1. Representar, per l'escrich ò la paraula, faire lo retrach: *Descriure una maion*. Sin.: **cuntar**, **explicar**, **narrar**, **expausar**, **menudar**, **analisar**. 2. Traçar ò percórrer (una linha corba).

descrocar vt. (*descròqui*) Destacar cen qu'èra tengut au mejan d'un cròc. Var.: **desencrocar**. Sin.: **desganchar**, **desgafar**.

descrocatge n.m. Accion de descrocar. Var.: **desencrocatge**. Sin.: **desganchatge**, **desgafatge**.

descrochetar vt. Destacar quauqua ren qu'èra tengut au mejan d'un croquet, d'una agrafa. Var.: **descroquetar**.

descrosament n.m. Accion de descrosar. Var.: **desencrosament**.

descrosar vt. Faire que cen qu'èra crosat non lo sigue plus. Var.: **descrosilhar**.

descrosilhar vt. Descrosar.

descrostar vt. 1. Levar la crosta de. Var.: **escrostar**. 2. Descrepir.

descrotador n.m. Aisina per descrotar.

descrotaire, airitz n. Persona que descròta.

descrotar vt. (*descròti*) Desenfangar, netejar cen qu'es crotat.

descrotatge n.m. Accion de descrotar; lo sieu resultat.

descrusada n.f. Accion de descrusar. Var.: **descrusatge**.

descrusar vt. Passar lu cocons dei manhans a l'aiga bulhenta. Debanar lu cocons embulhentats. Sin.: **descrueissar**.

descrusatge n.m. Descrusada.

descruvelar vt. 1. Levar la cauquilha dei cruveluts e dei cauquilhums. Sin.: **descauquilhar**, **descloscar**. 2. Levar la gruèlha dei notzs. Sin.: **desgrulhar**.

descubar vt. Operar lo descubatge de.

descubatge n.m. Accion de separar de la raca lo vin de la tina.

descubecelar vt. (*descubecèli*) Descubercelar.

descubercelar vt. (*descubercèli*) Levar lo cuberceu de. Var.: **descubecelar**.

descubèrt, a adj. Que non es cubèrt. ◇ *Terren descubèrt*: Pas cubèrt d'aubres. ◇ *Barca descubèrta*: Desprovedida d'un poant.

descubèrt n.m. (fin.) Prèst à cort tèrme qu'una banca acòrda. ◆ loc. adj. e adv. *À descubèrt*: 1. En terren descubèrt, sensa proteccion. 2. Sensa escondre ren dei sieu intencions: *Agir à descubèrt*. 3. Sensa garantida financiera. ◇ *Èstre à descubèrt*: Aver un còmpte debitor. ◇ *Vendre à descubèrt*: Vendre à tèrme de valors sensa li possedir.

descubèrta n.f. 1. Accion de trovar cen qu'èra escondut, desconoissut; cen qu'es descubèrt. 2. (teatre) Espaci entre doi partidas dau decòr, que laissa vèire li colissas. 3. (min.) Esplecha à ceu dubèrt d'una jaça orizontala.

descubertura n.f. (min.) Accion de levar la part estèrla d'una jaça à ceu dubèrt.

desculassar vt. Levar la culassa de (una arma de fuèc). Sin.: **desmasclar**.

desculotar vt. (*desculòti*) Levar la culòta, li braias de. Var.: **desenculotar**. Sin.: **desbraiar**. ◆ **si desculotar** v.pr. 1. Levar la sieu culòta, li sieu braias. 2. (pop.) Aver un comportament umiliant, servile.

desculpa n.f. Disculpacion. Var.: **desenculpa**.

desculpabilisacion (-izacion) n.f. Accion de descupalbilisar; lo sieu resultat.

desculpabilisar (-izar) vt. Liberar d'un sentiment de culpabilitat.

desculpar vt. Disculpar.

desculturacion n.f. (sociol.) Degradacion ò perda de l'identitat culturala d'un individú ò d'un grope etnic.

desculturar vt. Faire perdre tot ò partida de la sieu identitat culturala à (un individú, un grope). ◆ **si desculturar** v.pr. Perdre tot ò partida de la sieu identitat culturala à (un individú, un grope).

descurbèire, eiritz n. Que descuèrbe. Var.: descurbidor. Sin.: **inventor**, **trobaire**.

descurbidor, eiritz n. Que descuèrbe. Var.: **descurbèire**.

descurbir vt. (*descurbir*) 1. Desgarnir de cen que cuèrbe, fa proteccion; metre à descubèrt. 2. Laissar vèire (cen qu'èra escondut): *Descurbir lo sieu juèc*. Sin.: **desvelar**. 3. Trovar (cen qu'èra desconoissut, escondut): *Descurbir un tresaur, una planta*. Sin.: **destoscar**. 4. Començar à vèire: *D'aquí si descuèrbe un beu panorama*. ◆ vi. Cessar d'èstre cubèrt per la mar;

aparéisser au moment de la marea bassa. ◆ **si descurbir** v.pr. 1. Levar (un vestit, un capeu). Sin.: **si descapelar**. 2. Devenir mai clar, en parlant dau ceu, dau temps. 3. S'expauar ai còups, ai atacs. 4. Desvelar la sieu pensada.

descussion n.f. Discussion.

descutida n.f. Discutida.

descutre vt. e vi. Discutir, discutre.

desdamar vi. Plegar, cedir.

desdamatjament n.m. Compensacion, reparacion d'un dam. Var.: **desdaumatjament**, **desdomatjament**. Sin.: **indemnisacion**.

desdamatjar vt. Donar, autrejar à (quauqu'un) un desdamatjament, una compensacion per lo prejudici qu'a subit, la pena que s'es donat. Var.: **desdaumatjar**, **desdomatjar**. Sin.: **indemnisar**, **compensar**.

desdaumatjament n.m. Desdamatjament.

desdaumatjar vt. Desdamatjar.

desdaurament n.m. Accion de desdaurar.

desdaurar vt. (tecn.) Levar la dauradura de.

desdejun n.m. Arrèst dau dejun.

desdejunar vi. Arrestar lo dejun.

desdenh n.m. Mesprètz orgulhós exprimit au travèrs dau biais de faire, d'una ària. Sin.: **desprètz**.

desdenhar vt. 1. Tractar, regarjar (quauqu'un) mé desdenh; mespresar. 2. Refudar (quauqua ren) mé desdenh. Sin.: **desprear**, **despresar**, **mesprear**. ◆ vt. ind. *(de)* (lit.) Non denhar, non s'abaissar à: *Desdenhar de respoandre*.

desdenhós, oa adj. e n. Que manifèsta de desdenh. Sin.: **despreant**, **despresant**, **mespreant**, **mespresant**.

desdenhosament adv. D'un biais desdenhós. Sin.: **despresadament**, **mespresadament**.

desdentar vt. Levar li dents *(à)*. Var.: **esdentar**. Sin.: **descaisselar**.

desdentat, ada adj. Que li màncon li dents, dins la totalitat ò en partida. Var.: **esdentat**. Sin.: **descaisselat**, **sensa-dent**.

desdeutar (si) v.pr. Remborsar lu sieus deutes. Var.: **si desendeutar**.

desdich n.m. 1. Accion de si desdire. 2. (dr.) Possibilitat de si desdire; soma que si deu pagar quora un contracte non es onorat, en cas de retractacion d'un engatjament qu'èra estat pilhat. Sin.: **retractacion**.

desdiferenciacion n.f. 1. (didact.) Evolucion d'un procèssus que tende à anar dau mai complèxe au mai simple ò dau diferent au parier. 2. (sc. de la vida) Evolucion d'un teissut, de cellulas que si diferéncion.

desdiferenciar (si) v.pr. Èstre tocat per un procèssus de desdiferenciacion.

desdire (si) v.pr. 1. Si retractar, dire lo contrari de cen que s'es dich precedentament. 2. Non tenir la sieu paraula; tornar sobre una promessa. Sin.: **si retractar**, **si ravisar**, **desprometre**.

desdoanament n.m. Accion de desdoanar; lo sieu resultat.

desdoanar vt. Faire sortir (una mèrç) dei magasins de la doana en pagant lu drechs.

desdoblament n.m. Accion de desdoblar, de si desdoblar, d'èstre desdoblat. ◆ (psicopat.) *Desdoblament de personalitat*: Trebolici dins lo quau coesxistísson doi captenements, un adaptat socialament, l'autre patologic, ligat à l'inconscient.

desdoblar vt. 1. Partir (quauqua ren, un grope) en doi: *Desdoblar una classa*. 2. *Desdoblar un tren*: Faire partir un tren de mai per la mema destinacion. 3. Desplegar (cen qu'èra plegat en doi). 4. Levar la dobladura de (un vestit).

desdoblatge n.m. Accion de levar una dobladura, un doblatge.

desdomatjament n.m. Desdaumatjament.

desdomatjar vt. Desdaumatjar.

desdramatisar (-izar) vt. Retirar à (un eveniment, etc.) lo sieu caractèr de drama, de crisi.

desegal, a adj. Inegal. Var.: **desegau**, **inegal**, **inegau**, **desparier**.

desegalament adv. D'un biais desegal. Sin.: **inegalament**, **desparierament**.

desegalitat n.f. Caractèr de cen qu'es desegal. Var.: **inegalitat**.

desegau, ala adj. Desegal.

deseiretaire, airitz adj. e n. Que deseireta. Var.: **deseretaire**.

deseiretament n.m. Accion de deseiretar; fach d'èstre deseiretat. Var.: **deseiretatge**, **deseredatge**, **deseretatge**, **deseretament**.

deseiretar vt. 1. Privar d'eiretatge. 2. (lit.) Privar de dons naturals, desavantatjar. Var.: **deseretar**.

deseiretat, ada adj. e n. Qu'es privat dau sieu eiretatge. 2. Desprovedit de dons naturals ò de bens materials; paure, desavantatjat. Var.: **deseiretat**.

deseiretatge n.m. Accion de deseiretar. Var.: **deseiretament**, **deseredatge**, **deseretatge**.

desembalar vt. Sortir (una mèrç, un objècte, etc.) dau sieu embalatge. Var.: **desbalar**.

desembalatge n.m. Accion de sortir (una mèrç, un objècte, etc.) dau sieu embalatge. Var.: **desembalatge**.

desembarrar vt. 1. Desliurar (quauqu'un qu'èra embarrat). Sin.: **desencabanar**. 2. Desliurar de monde embarrat au dedintre d'un veïcule en seguida à un auvari.

desembastar vt. Desbastar.

desembaumar vt. Faire sortir quauqu'un ò un animau d'una bauma.

desembestiar vt. (*desembèsti*, classic *desembèstii*) Divertir, recrear.

desembocament n.m. Desbocament.

desembocar vt. (*desemboqui*) Desbocar.

desemborgesir vt. (*desemborgesissi*) Faire perdre lo sieu caractèr borgés à.

desemborniar vt. (*desembòrni*, classic *desembòrnii*) Durbir lu uèlhs. Sin.: **descilhar**, **desbarlugar**.

desembraiar vi. (mecan.) Separar (un aubre accionat) de l'aubre motor ò conductor. Sin.: **desengranar**, **desjónher**, **descoblar**.

desembraiatge n.m. Accion de desembraiar. Sin.: **desengranatge, descoblatge**.

desembriagadura n.f. Accion de desembriagar. Var.: **desembriagament**.

desembrenar vt. Netejar quauqu'un ò quauqua ren brutat per de femsas. Sin. (vulg.): **desmerdar**.

desembriagament n.m. Desembriagadura.

desembriagar vt. Metre fin à l'embriagadura de (quauqu'un). Var.: **desempegar**, **desencigalar**. ◆ vi. *Non desembriagar*: Èstre totjorn embriac.

desembrolhament n.m. Desbrolhament.

desembrolhar vt. (*desembròlhi*) Desbrolhar. ◆ **si desembrolhar** v.pr. Si desbrolhar.

desemmantelar vt. Descurbir cen qu'èra emmantelat. Var.: **desmantelar**.

desemmascament n.m. Desemmascatge.

desemmascaire, airitz n. Persona que pòu desemmascar. Var.: **desmascaire**.

desemmascar vt. (*desemmasqui*) Desliurar d'un sortilègi. Sin.: **desclaure**, **desenclaure**.

desemmascatge n.m. Accion de desemmascar. Var.: **desemmascament**.

desemmerdar vt. (vulg.) Desmerdar. ◆ **si desemmerdar** v.pr. (pop.) Si desmerdar.

desempachar vt. Desgatjar, liberar (quauqu'un qu'èra entrepachat); desbrolhar. Sin.: **desmesclar**, **desempegar**, **desempedir**. Var.: **desentrepachar**. Sin.: **desliurar**. ◆ **si desempachar** v.pr. Si desbrolhar, si tirar de ribas, d'afaire, si desliurar.

desemparament n.m. Fach de desemparar.

desemparar vt. Oblidar (cen qu'èra estat emparat). Sin.: **desaprendre**, **desaprene**.

desempegar vt. (*desempegui*) 1. Destacar (cen qu'èra empegat). Var.: **despegar**. 2. (pop.) Desembriagar.

desempesar vt. Levar l'empés d'una estòfa, d'un teissut.

desemplec n.m. Mancança parciala ò totala de travalh. Var.: **inemplec**. Sin.: **caumatge**.

desemplegat, da n. Persona pertocada per lo desemplec. Var.: **inemplegat**. Sin.: **caumaire**.

desemplenar vt. Vuar un recipient dau sieu contengut. Var.: **desemplir**, **desplenar**. ◆ **si desemplenar** v.pr. Si vuar.

desemplir vt. (*desemplissi*) Desemplenar. ◆ vt. Si vuar: *L'espectacle si dona despí un an e la sala non desemplisse*. ◆ **si desemplir** v.pr. Si vuar.

desempoisonar vt. Donar un còntrapoison. Sin. (fig.) **desenfecir**.

desempotar vt. (*desempòti*) Despotar. Sin.: **extramudar**, **transvasar**.

desempotatge n.m. Despotatge.

desempresonament n.m. Liberacion. Var.: **despresonament**.

desempresonar vt. Faire sortir quauqu'un de preson. Var.: **despresonar**. Sin.: **desencarcerar**, **descarcerar**.

desen, a adj. num. Que correspoande au n° 10 dins una seguida, un classament.

desen n.m. Desenier.

desena n.f. Aproximativament dètz. Var.: **desenau**.

desenal, a adj. 1. Que revèn cada dètz ans. 2. Que dura dètz ans: *Garantida desenala*. Sin.: **decennal**, **decennau**.

desenament adv. En desen luèc.

desenament n.m. Decuplament.

desenamorar vt. Faire perdre l'amor.

desenar vt. Multiplicar per dètz una valor determinada. Sin.: **decuplar**.

desenastar vt. Levar (una carn, un peis, etc.) de l'asta.

desenau n.m. Desena.

desencabanar vt. (pop.) Desembarrar.

desencabestrar vt. Descabestrar. Var.: **descabestrar**.

desencadenament n.m. Descadenament.

desencadenar vt. Levar li cadenas à. Var.: **descadenar**. ◆ **si desencadenar** v.pr. (pop.) S'embilar violentament. Var.: **si descadenar**.

desencafornar vt. Tirar quauqua ren ò quauqu'un au defoara d'un luèc escondut.

desencaissament n.m. Accion de desencaissar. Var.: **descaissament**.

desencaissar vt. Tirar una soma de moneda per pagar quauqu'un. Var.: **descaissar**.

desencaladaire, airitz n. Persona que desencalada una carriera. Sin.: **descaladaire**. Contr.: **encaladaire**.

desencaladar vt. Levar lu pavats d'una carriera. Var.: **descaladar**.

desencaladatge n.m. Accion de desencaladar; lo sieu resultat. Var.: **descaladatge**.

desencalar vt. 1. Desensablar. 2. Tornar aviar un engenh en avaria. Sin.: **radobar**. ◇ (mar.) Tornar metre una nau en mesura de flotar. Var.: **desencalhar**.

desencalatge n.m. Accion de desencalar un engenh en avaria. Sin.: **radobament**. ◇ (mar.) Accion de desencalar una nau. Var.: **desencalhatge**.

desencalhar vt. Desensablar; desencalar.

desencalhatge n.m. Accion de desencalhar; lo sieu resultat. Var.: **desencalatge**.

desencant n.m. Fach d'aver perdut li sieu illusions. Sin.: **desenlusiment**. Var.: **desencantament**.

desencantaire, airitz n. e adj. 1. Si di d'una persona que desencanta. 2. Si di d'un eveniment que provòca lo desencant.

desencantament n.m. Desencant.

desencantar vt. Faire perdre li sieu illusions à. Sin.: **desenlusir**.

desencantat, ada adj. Qu'a perdut li sieu illusions. Sin.: **desenlusit**.

desencarceracion n.f. 1. Accion de faire sortir quauqu'un qu'èra blocat au dedintre d'un veïcule accidentat. 2. Accion de faire sortir una persona encarcerada. Var.: **descarceracion**, **desincarceracion**. Sin.: **desembarrament**.

desencarcerar vt. (*desencarcèri*) 1. Faire sortir una persona blocada au dedintre d'un veïcule accidentat. 2. Faire sortir una persona encarcerada. Var.: **descarcerar**, **desincarcerar**. Sin.: **desembarrar**.

desencargar vt. (*desencargui*) Liberar d'una carga, d'una mission. Var.: **descargar**.

desencarnacion n.f. Accion de desencarnar, de si desencarnar; fach d'èstre desencarnat. Var.: **desencarnament**, **desincarnacion**.

desencarnament n.m. Desencarnacion. Var.: **desincarnament**.

desencarnar vt. Levar la carn, per ex. à l'entorn dei oàs. Var.: **desincarnar**. ◆ v.pr. 1. Si desacostumar de manjar de carn. 2. (lit.) Si destacar de la realitat, de la condicion umana.

desencarnat, ada adj. 1. (relig.) Qu'es plus encarnat: *Ànima desencarnada*. 2. (lit.) Destacat de la realitat: *Una teoria desencarnada*. Var.: **desincarnat**.

desencarraire n.m. Dins una gara de destriada, persona encargada de desencarrar lu vagons per lu despartir segon la sieu destinacion ò la sieu provenença.

desencarrament n.m. Accion de desencarrar.

desencarrar vt. 1. Desjónher d'animaus encarrats à un remòrque, etca... 2. Desseparar dau sieu encarratge. *Desencarrar un veïcule.* Sin.: **desligar**, **desatelar**.

desencarratge n. m. Accion de desencarrar; lo sieu resultat. Var.: **desencarrament**. Sin.: **desjoncha**, **desligament**.

desencastrar vt. Destacar (cen qu'èra encastrat): *Desencastrar la pèira d'un aneu*.

desencerclar vt. Levar lo, lu cercles de (una bota). Var.: **desenceuclar**.

desenceuclar vt. Deceuclar.

desencigalar vt. (pop.) Desembriagar.

desenclaure vt. Faire sortir, en parlant dau bestiari. Var.: **desclaure**.

desenclavament n.m. Accion de desenclavar; lo sieu resultat.

desenclavar vt. 1. Destacar (ce qu'èra clavelat). Var.: **desclavelar**. 2. Metre fin à la situacion d'enclava de (una vila, una region).

desencodaire n.m. Dispositiu de descodatge automatic que permete de recevre d'unu programas de television ò d'aver accès à d'unu servicis. Var.: **descodaire**.

desencodaire, airitz n. Persona que desencòda.

desencodar vt. (*desencòdi*) 1. (ling.) Tradurre, deschifrar (un messatge, un tèxto codificat). 2. (tecnol.) Tornar metre en clar una informacion qu'èra codificada: *Desencodar un programa de television*. Var.: **descodar**.

desencodatge n.m. 1. (ling.) Operacion que consistisse à interpretar un messatge lingüistic en emplegant la conoissença qu'avèm dau còdi d'aqueu messatge. 2. (tecnol.) Operacion que consistisse à tornar metre en clar una informacion codificada. Var.: **descodatge**.

desencofrar vt. Descofrar.

desencofratge n.m. Descofratge.

desencombrament n.m. Accion de desencombrar.

desencombrar vt. Desbarrassar (cen qu'èra encombrat).

desencoratjaire, airitz adj. Descoratjaire.

desencoratjant, a adj. Descoratjant. Sin.: **desencorant**, **maucorant**.

desencoratjar vt. Descoratjar. Sin.: **desencorar**, **maucorar**.

desencrassar vt. Descrassar.

desencravatar vt. Levar la cravata de. ◆ **si desencravatar** v.pr. Si levar la cravata.

desencrocar vt. (*desencròqui*) Descrocar.

desencrocatge n.m. Descrocatge.

desencrosament n.m. Descrosament.

desencrosar Desplaçar cen qu'es encrosat. *Desencrosar li cambas.* Var.: **descrosar**.

desencrotar vt. Traire quauqu'un ò quauqua ren d'una cròta.

desenculotar vt. (*desenculòti*) Desculotar.

desenculpa n.f. Disculpacion. Var.: **desculpa**.

desenculpacion n.f. Disculpacion.

desenculpar vt. Reconóisser, provar l'innocéncia d'un encusat. Sin.: **disculpar**, **descargar**, **absòlvre**, **aquitar**, **reabilitar**, **innocentar**, **blanquir**.

desencusa n.f. Testimoniatge dei pentiments d'aver ofensat quauqu'un, d'aver comés una fauta. Sin.: **excusa**.

desencusar vt. Excusar. ◆ **si desencusar** v.pr. S'excusar.

desendeutament n.m. Fach de si desendeutar.

desendeutar (si) v.pr. Remborsar lu sieus deutes. Var.: **si desdeutar**.

desendurcir vt. (*desendurcissi*) Rendre pas tant dur. Sin.: **adocir**, **docejar**, **assuaudar**.

desenemic, iga n. Enemic.

desenfangar vt. Traire de la fanga.

desenfardar vt. Levar lo fard.

desenfardelar vt. (*desenfardèli*) Desfaire lo contengut d'un fais; desfaire un paquet. Var.: **desfardelar**. Sin.: **despaquetar**.

desenfardelatge n.m. Accion de desenfardelar; lo sieu resultat; despaquetage. Var.: **desfardelatge**.

desenfeciment n.m. Accion de desenfecir; lo sieu resultat. Sin.: **desinfeccion**.

desenfecèire, eiritz adj. e n. Desinfector.

desenfecir vt. Destruir lu grèlhs microbians presents en de luècs ò en de matèrias. Sin.: **desinfectar**.

desenferrament n.m. Accion de desenferrar. La sieu resulta. Var.: **desferrament**.

desenferrar vt. Desliurar dei fèrres qu'encadénan. Supprimir una via de camin de fèrre. Var.: **desferrar**.

desenfilar vt. 1. Laissar escapar lo fieu d'una agulha. 2. Desgarnir una colonha.

desenfladura n.f. Fach de desenflar.

desenflamar vt. Levar l'inflamacion.

desenflar vt. Faire venir mens gonfle. ◆ vi. Venir mens gonfle.

desenflorar vt. Desflorar.

desenfornar vt. Sortir dau forn. Var.: **desfornar**.

desenfoscar vt. (*desenfosqui*) Rendre mens fosc. Var.: **desenfosquir**. Sin.: **esclarcir**.

desenfosquir vt. (*desenfosquissi*) Desenfoscar.

desenfumar vt. Desbarrassar dau fum: *Aerar una sala per la desenfumar*. Var.: **desfumar**.

desenfumatge n.m. Accion de desenfumar.

desengabiar vt. (*desengabi*, classic *desengàbii*) Faire sortir d'una gàbia. Var.: **desgabiar**.

desengainar vt. Traire una arma dau sieu estuch. Var.: **desgainar**. Sin.: **desforrelar**.

desengan n.m. Desillusion. Sin.: **deceupuda**, **desencant**, **desenlusiment**, **desencantament**.

desenganar vt. Faire perdre li sieu illusions; faire sortir de l'error. Sin.: **desemborniar**, **desembarlugar**, **desbarlugar**, **descilhar**.

desengatjament n.m. Fach de desengatjar, de si desengatjar.

desengatjar vt. Liberar d'un engatjament. ◆ **si desengatjar** v.pr. Faire cessar lo sieu engatjament. Sin.: **si liberar**.

desengordiment n.m. Fach de desengordir, de si desengordir. Var.: **desgordiment**.

desengordir vt. (*desengordissi*) 1. Tirar de l'engordiment: *Desengordir lu sieus membres*. 2. Faire perdre la sieu timiditat à (quauqu'un); rendre (quauqu'un) mai gaubiós. Var.: **desgordir**. ◆ **si desengordir** v.pr. 1. Si tirar de l'engordiment. 2. Perdre la sieu timiditat; devenir gaubiós.

desengorgar vt. (*desengòrgui*) Destapar (cen qu'èra engorgat). Var.: **desgorgar**.

desengraissar vt. Desgraissar.

desengranar vt. (mecan.) Faire cessar l'engranament (dei ròdas d'un engranatge). Sin.: **desembraiar**, **desjónher**, **descoblar**.

desengranatge n.m. Accion de desengranar. Sin.: **desjonta**, **descoblatge**.

desengravar vt. Levar la grava.

desengrunar vt. Desgrunar.

desengrunatge n.m. Desgrunatge.

desengulhar vt. Sortir lo fieu dau trauc de l'agulha.

desenier n.m. Poema compauat de doi gropes de cinc vèrs enclausant quatre rimas. Var.: **desen**.

desenjaçar vt. Faire sortir dau jaç: *Desenjaçar li feas.* Var.: **desjaçar**.

desenjaçatge n.m. Desjaçatge.

desenjocar vt. (*desenjoqui*) Desjocar.

desenlaçar (si) v.pr. Si separar, en parlant de doi personas enlaçadi.

desenlusida n.f. Desillusion.

desenlusiment n.m. Accion de durbir lu uèlhs à quauqu'un; desencant. Sin.: **desengan**. Var.: **desenlusida**.

desenlusir vt. (*desenlusissi*) Durbir lu uèlhs à (quauqu'un); desencantar, desenganar.

desenlusit, a adj. Qu'a dubèrt lu uèlhs; desencantat.

desenmorralhar vt. Desmorralhar.

desenquadrament n.m. Accion de desenquadrar; lo sieu resultat.

desennegrir vt. Faire demenir la negror. Var.: **desnegrir**.

desenquadrar vt. 1. Levar dau sieu quadre. 2. Liberar d'un quadre reglamentari limitatiu: *Desenquadrar lo crèdit*.

desenraiar vt. (*desenraii*) (tecn.) Tornar metre en estat de foncionar (un mecanisme que s'èra blocat). Sin.: **desenregar**, **desencotar**, **desacotar**, **desblocar**, **desregar**.

desenraiçar vt. Desraiçar, arrancar.

desenraiçatge n.m. Arrancatge.

desenraucar vt. Ressanar de l'enrauquiment.

desenregdir vt. (*desenregdissi*) Desregdir.

desenregistrament n.m. Accion, fach de desenregistrar.

desenregistrar vt. Esfaçar un document, un escrich dins un registre.

desenreumar vt. Garir d'un reume.

desenrodelar vt. (*desenrodèli*) Desrotlar.

desenrotlaire n.m. Desrotlaire.

desenrotlament n.m. Accion de desenrotlar. Var.: **desrotlament**. Sin.: **desrodelament**. Sin.: **desvirolament**, **devertolhament**, **debanament**.

desenrotlar vt. Desfaire cen qu'es enrotlat. Var.: **desrotlar**. Sin.: **desrodelar**, **desenrodelar**, **desvirolar**, **devertolhar**, **debanar**.

desensablament n.m. Accion de desensablar; lo sieu resultat. Var.: **dessablament**, **dessablatge**.

desensablar vt. 1. Levar lo sable de. Var.: **dessablar**. Sin.: **desarenar**. 2. Desgatjar (cen qu'èra ensablat): *Desensablar una nau*. Sin.: **desencalar**.

desensacar vt. e vi. (*desensaqui*) Vuar lo contengut d'un sac. Var.: **dessacar**.

desensebeliment n.m. Accion de desensebelir. Sin.: **dessoterrament**, **desenterrament**, **desterrament**.

desensebelir vt. (*desensebelissi*) Desterrar. Sin.: **dessoterrar**, **desenterrar**, **desterrar**.

desenselar vt. (*desensèli*) Desarçonar, faire tombar de cavau; vuar l'arçon.

desensenhat, ada n. Persona que lo sieu saupre es limitat. Sin.: **ignorant**.

desensorrar vt. 1. Dessablar. 2. Descargar la saurra d'una nau.

desensorratge n.m. Accion de desensorrar.

desentanar vt. Destanar.

desentaular vt. Levar de taula. Contr.: **entaular**. ◆ **si desentaular** v.pr. Si levar de taula. Contr. **s'entaular**.

desentelar vt. Levar la sieu tela à: *Desentelar un tableu per lo netejar*.

desentelatge n.m. Accion de desentelar.

desentortilhar vt. Desfaire cen qu'èra entortilhat. Var.: **destortilhar**. Sin.: **desmesclar**. ◆ **si desentortilhar** v.pr. Si desbrolhar.

desentrafegar vt. Desbrolhar, desmesclar. Var.: **destrafegar**. ◆ **si desentrafegar** v.pr. Si desbrolhar, si tirar d'embarràs.

desentravar vt. Levar li entravas. Sin.: **desliurar**. ◆ **si desentravar** v.pr. Si levar li entravas. Sin.: **si desliurar**.

desentrepachar vt. Desfaire cen qu'èra entremesclat. Var.: **desempachar**, **desliurar**.

desentristar vt. Descaçar lo tristum, la pena de.

desentueissegar vt. (*desentueissegui*) Desintoxicar.

desenvelenar vt. Desenverinar. Var.: **desvelenar**.

desenverinar vt. 1. Eliminar lo verin de. 2. Rendre plus pauc virulenta, violenta (una garrolha, una oposicion entre personas, etc.). Var.: **desenvelenar**, **desvelenar**.

desenvergar vt. (*desenvergui*) (mar.) Deferir. Var.: **desvergar**.

desenviscar vt. (*desenvisqui*) Desbarrassar (quauqua ren) dau visc que l'empachava. Var.: **desviscar**.

desenvitar vt. Annular una convidacion. Sin.: **desconvidar**.

desenvolopar vt. Desvolopar.

desequilibrar vt. 1. Faire perdre lo sieu equilibri à. 2. Perturbar prefondament. Sin.: **desturbar**, **desvariar**.

desequilibrat, ada adj. e n. 1. Que li manca l'equilibri. 2. Que sofrisse d'un desequilibri mental. Sin.: **desenat**, **foal**, **desvariat**.

desequilibri n.m. 1. Absença d'equilibri, instabilitat. 2. Mancança d'equilibri mental. 3. Mancança d'armonia entre doi parts, doi elements.

desequipar vt. Levar lo sieu equipament à.

deserbant n.m. Produch que fa crepar l'èrba.

deserbar vt. (*desèrbi*) Levar l'èrba: *Deserbar una alèia*.

deserbat, ada adj. Qu'es estat desbarrassat de la sieu èrba.

deserbatge n.m. Acion de deserbar.

desercion n.f. Accion de desertar.

deseredacion n.f. Accion de deseredar.

deseredar vt. Deseiretar. Var.: **deseretar**.

deseredatge n.m. Deseiretatge.

deserença (-éncia) n.f. (dr.) Absença d'eiretiers per reculhir una succession.

deseretaire, airitz adj. e n. Deseiretaire.

deseretament n.m. Accion de deseretar. Var.: **deseretatge**.

deseretar vt. Deseiretar.

deseretat, ada adj. Deseiretat.

deseretatge n.m. Deseiretatge.

desèrt, a adj. 1. Inabitat. 2. Gaire frequentat: *Una carriera desèrta*. 3. (lit.) Vuèi d'ocupacions, enuiós.

desèrt n.m. 1. Luèc inabitat, vuèi ò pas gaire frequentat. ◇ *Predicar, parlar dins lo desèrt*: Sensa èstre escotat. Sin.: **predicar au vent**. 2. (geogr.) Region foarça seca, sensa gaire de vegetacion ò sensa vegetacion e gaire abitada.

desertar vi. (*desèrti*) 1. Rendre desèrt, laissar (un luèc): *À la fin dei vacanças, lu toristas desèrton la riba de mar*. 2. Abandonar, renegar: *Desertar una causa*. ◆ vi. (mil.) Abandonar lo sieu còrs ò lo sieu poast sensa autorisacion.

desertic, a adj. 1. Que pertòca lo desèrt. 2. Que presenta li caracteristicas dau desèrt.

desertificacion n.f. Transformacion d'una region en desèrt.

desertificar vt. (*desertifiqui*) 1. Transformar en desèrt. 2. Despoblar. ◆ **si desertificar** v.pr. 1. Si transformar en desèrt. 2. Si despoblar.

desertor, tritz n. 1. Militari que desèrta. 2. Persona qu'abandona (un partit, una causa).

desescalada n.f. 1. (mil.) Diminucion progressiva de la menaça e de la tension que resúlton d'un procèssus d'escalada militària, sociala. 2. Diminucion progressiva dau niveu aut que quauqua ren avia rejonch: *La desescalada dau prètz de l'essença*.

desescar vt. e vi. (*desesqui*) Levar l'esca dau mosclau.

desespèr n.m. 1. Mancança d'espèr, fach d'èstre desoratjat, de plus asperar ren; afliccion, abatement prefond. Var. (lit.): **desespèr**. 2. Persona, caua que desespèra: *Aquel enfant es lo desespèr dei sieu parents*.

desesperable, a adj. Capable de desesperar.

desesperada (à la) loc. adv. Dins una temptativa ultima, sensa gaire d'espèr de capitar.

desesperadament adv. D'un biais desesperat. Var.: **desperadament**.

desesperaire, a n. Persona que desespèra.

desesperança n.f. (lit.) Estat d'una persona sensa espèr; desespèr.

desesperant, a adj. 1. Que desespèra; descoratjant. 2. Contrariant. Sin.: **fotent**, **contrariós**, **secant**, **despiechós**.

desesperar vt. (*desespèri*) 1. Faire perdre l'espèr à; descoratjar, contrariar. 2. *Desesperar que*: Plus esperar que. ◆ vi. ò vt. *(de)* Cessar d'esperar, si descoratjar. ◆ **si desesperar** v.pr. S'abandonar au desespèr.

desesperat, ada adj. e n. Que si desespèra, qu'a plus de solucion: *Lo desesperat s'es botat dins lo Poart*. ◆ adj. 1. Qu'exprimisse lo desespèr: *Un regard desesperat*. 2. Que laissa plus d'espèr: *Un cas desesperat*. 3. Extrème: *Una temptativa desesperada*.

desespessir vt. (*desespessissi*) Faire demenir l'espessor. Contr.: **ateunar, clarificar** (fig.).

desespinar vt. Levar li espinas d'un peis.

desestabilisacion (-izacion) n.f. Accion de desestabilisar; lo sieu resultat. Var.: **destabilisacion**, **destabilizacion**.

desestabilisaire (-izaire), airitz adj. Que desestabilisa. Var.: **destabilisaire**, **destabilizaire**.

desestabilisant (-izant), a adj. Desestabilisaire.

desestabilisar (-izar) vt. Faire perdre la sieu estabilitat à. Var.: **destabilisar**, **destabilizar**.

desestabliment n.m. Separacion de la Glèia e de l'Estat, especialament en parlant de la Glèia anglicana d'Irlanda e dau Paí de Galas.

desestamar vt. Levar l'estamatge; Var.: **destamar**.

desestamatge n.m. Accion e resulta de desestamar. Var.: **destamatge**.

desestatisacion (-izacion) n.f. Accion de desestatisar.

desestatisar (-izar) vt. Redurre ò suprimir lo contraròtle de l'Estat sobre (un sector economic).

desestatjar vt. Desmontar un estatge, un empoant.

desestima n.f. Mancança d'estima.

desestimar vt. 1. Estimar en dessota de cen que si deuria. 2. Descreditar. Var.: **mesestimar**.

desestivar vt. (mar.) Dins una estiva, levar lo dispositiu que mantèn lo cargament en plaça.

desestivatge n.m. (mar.) 1. Accion de desestivar; lo sieu resultat. 2. Operacion qu'a per consequença de desplaçar l'estivatge dau cargament d'una nau, en seguida au marrit temps ò a un marrit estivatge.

desestransinar vt. Destransinar.

desexcitacion n.f. (fis.) Retorn d'una molecula, d'un atòme, d'un nucleu excitats à un estat d'excitacion anterior.

desexcitar vt. (fis.) Faire subir una desexcitacion à.

desfach, a adj. (lit.) Abatut, anequelit, en rason de l'emocion, dau lassitge, etc.

desfacha n.f. 1. Fach de perdre una batalha. 2. (fig.) Revèrs, falhiment. Sin.: **desconfida**, **desbranda**, **revèrs**.

desfachisme n.m. 1. Estat d'esperit d'aquelu que non créson à la victòria, preferísson abandonar sensa luchar. 2. Pessimisme, mancança de fidança en se.

desfachista adj. e n. Que manifèsta de desfachisme. Sin.: **pessimista**.

desfaciar vt. (*desfaci*, classic *desfàcii*) Descarar.

desfaiar (si) v.pr. (*mi desfaii*) Si desfaussar (ai cartas). Sin.: **s'escartar**.

desfaire vt. 1. Tornar au sieu estat promier (cen qu'èra bastit, assemblat). Sin.: **desfondre**. 2. Levar (un element assemblat, un vestiment) 3. Destacar (cen qu'èra ligat): *Desfaire un grop*, *un paquet*. 3. Modificar ò destrúger l'assemblatge, l'òrdre de: *Desfaire lo lièch*. 4. Metre en desòrdre: *Desfaire lu sieus bèrris*. 4. (lit.) Véncer, metre en desrota: *Desfaire l'enemic*. 5. Desbarrassar, liberar (quauqu'un) de: *Desbarrassar quauqu'un d'un vici*. Var.: **desfar**. ◆ **si desfaire** v.pr. 1. Cessar d'èstre assemblat. 2. *(de)* Si desbarrassar de (quauqu'un, quauqua ren).

desfaissar vt. Levar li faissas de (un enfant).

desfalcar vt. (*desfalqui*) Dedurre, levar d'una soma, d'una quantitat. Sin.: **descomptar**.

desfamar vt. Levar la fam à.

desfaminar vt. Desfamar. Var.: **desfaminar**.

desfangar vt. Levar la fanga. Var.: **desenfangar**.

desfar vt. Desfaire.

desfarda n.f. 1. Despuèlha. 2. Rausa.

desfardelar vt. (*desfardèli*) Desenfardelar.

desfardelatge n.m. Desenfardelatge.

desfasaire n.m. (fis.) Dispositiu que produe un desfasatge.

desfasament n.m. Accion de desfasar.

desfasar vt. Produrre un desfasatge.

desfasat, ada adj. 1. (fis.) Que presenta una diferença de fasa m'una grandor de frequença pariera. 2. (fam.) Qu'a perdut lo contacte mé la realitat presenta. Sin.: **estraviat**.

desfasatge n.m. 1. (fis.) Diferença de fasa entre doi fenomènes alternatius de frequença pariera. 2. (fam.) Perda de contacte mé la realitat presenta. Sin.: **estraviadura**.

desfaussar v.pr. (tecn.) Tornar metre drech: *Desfaussar un axe*. ◆ **si desfaussar** v.pr. Ai cartas, si desbarrassar d'una carta judicada inutile. Sin.: **si desfaiar**, **s'escartar**.

desfavor n.f. Perda de la favor, de l'estima de quauqu'un. ◇ *En desfavor de*: D'un biais desfavorable per.

desfavorablament adv. D'un biais desfavorable.

desfavorable, a adj. 1. Que non es favorable; ostile. 2. Que fa de mau.

desfavorejar vt. Desavantatjar, andicapar. Var.: **desfavorir**.

desfavorir vt. (*desfavorissi*) Desfavorejar.

desfelencar vt. (*desfelenqui*) 1. Grafinhar. 2. Lacerar, esgarrar à pichin tròç. Var.: **desfelengar**.

desfelengar vt. (*desfelengui*) Desfelencar, felengar.

desfenestracion n.f. Accion de desfenestrar; lo sieu resultat. Var.: **defenestracion**.

desfenestrar vt. Faire passar per la fenèstra quauqu'un ò quauqua ren au defoara.

desferrador n.m. (mar.) 1. Aisina que servia à desferrar lu forçats. 2. Ventada gròssa que foarça una nau à laissar lo sieu aferrador, lo sieu ancoratge. Sin.: **ràfega**.

desferradura n.f. Desferratge.

desferrament n.m. Desferratge.

desferrar vt. (*desfèrri*) 1. Levar lo fèrre d'un objècte ferrat, dau sòc d'una sauma. 2. Depauar lu ralhs d'un camin de fèrre. 3. Levar lu fèrres qu'entravàvon lu forçats, lu pens dei galerians; 1664: «*Fa defferrar quauques Mesquins*». Var.: **deferrar**.

desferratge n.m. Accion de desferrar. Var.: **desferradura**, **desferrament**.

desferrolhar vt. 1. Durbir en accionant lo ferrolh. 2. Liberar cen qu'èra mantengut immobile. Var.: **desverrolhar**.

desferrolhatge n.m. Accion de desferrolhar. Var.: **desverrolhatge**.

desfibraire, airitz n. Obrier, obriera que mena la màquina per desfibrar.

desfibrar vt. Separar li fibras de (en particulier dins la fabricacion dau papier).

desfibratge n.m. Accion de desfibrar de plantas, d'aubres.

desfibrator n.m. Màquina per desfibrar lo boasc.

desfibrillacion n.f. (med.) Accion de desfibrillar: *Desfibrillacion quimica, electrica*.

desfibrillar vt. 1. Dissociar (d'uni fibras) per rendre li pèus mai sopli. 2. (cardiol.) Metre fin ai movements anarquics dei fibras miocardiqui. Contr.: **fibrillar.**

desfibrillator n.m. (med.) Aparelh que sièrve à desfibrillar lo coar per una incitacion electrica.

desfida n.f. 1. (anc.) Accion de desfidar en un combat singulier. Sin.: **pròvoca**. 2. Accion de desfidar quauqu'un dins un juèc, una competicion. 3. Resistença vigoroa à: *La tieu posicion es una desfida à la sciença*. 4. Estat d'un grope que, dins una situacion de concurrença, d'evolucion (tecnologica, societala, climatica, etc.) constrenhe lu autres à rejónher au manco lo meme niveu qu'eu: *La desfida dau cambiament climatic*.

desfidança n.f. Paur d'èstre enganat. Var.: **desfidença**. Sin.: **maufidança**, **mesfidança**.

desfidant, a adj. Que manifèsta de desfidança. Var.: **desfident**. Sin.: **maufidant**, **mesfidant**, **sospechós**.

desfidar (si) v.pr. *(de)* Si maufidar, dubitar (de quauqua ren, de quauqu'un).

desfidar vt. 1. Provocar au combat, à la lucha. 2. Incitar quauqu'un, per la provocacion, à faire quauqua ren, en pretendent que n'es incapable. 3. Resistir à: *Desfidar l'autoritat*. 4. Resistir au parangon: *Desfidar tota concurrença*. 5. (mar.) Manòbra per defugir que lo vent vengue placar li velas sus lo davant dei aubres. ◆ **si desfidar** v.pr. Si maufidar.

desfidença n.f. Desfidança.

desfident, a adj. Desfidant.

desfierar vt. (*desfièri*) Retirar lo bestiau d'una fièra.

desfiguracion n.f. Accion de desfigurar. Sin.: **descarament**.

desfigurar vt. 1. Rendre mesconoissible la cara de (quauqu'un). 2. Desformar, desnaturar (quauqua ren). 3. Transformar en la rendent bruta l'aparença abituala de (quauqua ren): *Aqueli maionassas desfigúron lo quartier*. Sin.: **descarar**.

desfiladura n.f. Accion de desfilar; lo sieu resultat.

desfilar vt. Desfaire lo fieu bastit de. Sin.: **desfilargar**.

desfilargar vt. (*desfilargui*) 1. Desfilar. 2. Tresmudar un teissut per lo redurre en estraça. ◆ **si desfilargar** v.pr. Si desfilar en seguida à la frustanha.

desflamar vt. Demenir l'inflamacion. Var.: **desenflamar**.

desflancar vt. (*desflanqui*) Rendre desflancat.

desflancat, ada adj. Ananquit. Var.: **aflancat**.

desflectir vt. (*desflècti*) (med.) Realisar la desflexion. ◆ **si deflectir** v.pr. Si redreiçar en parlant de la tèsta dau niston clinada sus lo sieu pièch.

desflexion n.f. 1. (med.) Espandiment de la tèsta dau niston au moment de la jacilha. 2. Modificacion, en endrechura, de l'escorrement de l'aire darrier una ala ò un alairon. 3. Desviada d'un faisseu d'electrons sota l'accion d'un camp electric ò magnetic.

desflorar vt. Faire perdre la virginitat a una filha. Sin.: **despiuselar**. Var.: **desenflorar**.

desflorason n.f. (bot.) Fach de passir e de tombar, per d'uni parts de la flor après la fecondacion; epòca qu'aquò acapita.

desflorir (lit.) Faire li flors de (una planta, un aubre). ◆ vi. (lit.) Perdre li sieu flors.

desfodrar vt. Sortir d'una fòdra, d'un estuch.

desfogament n.m. Fach de si desfogar.

desfogar (si) v.pr. 1. Manifestar liurament lu sieus sentiments. 2. Si liberar de tota constrencha, dei tensions divèrsi, dins lo sieu comportament, li sieu activitats. Sin.: **si solaçar**.

desfogonat, ada adj. Sensa fren, sensa retenguda.

desfoliacion n.f. 1. (bot.) Desfulhatge. 2. Accion militària entrepresa per destrúger la vegetacion, espec. li fuèlhas dei aubres, au mejan de desfoliants.

desfoliant, a adj. e n.m. Si di d'un produch quimic que provòca la desfoliacion. Sin.: **desfulhant**.

desfoliar vt. (*desfòli*, classic *desfòlii*) Provocar la desfoliacion de.

desfolopament n.m. Desvolopament.

desfolopar n.m. Desvolopar.

desfolopat, ada n.m. Desvolopat.

desfondanat, ada adj. Sensa fond.

desfondar vt. Laurar prefondament una tèrra. Var.: **desfonsar**.

desfondolar vt. Desmolir.

desfondre vt. Desfaire, desmolir. Sin.: **desbastir**.

desfonsaira n.f. 1. Araire emplegat per lo desfonsament. 2. Màquina tractada mé de gròssi dents per desfonsar lo soal.

desfonsament n.m. Accion de desfonsar; lo sieu resultat. Var.: **desfonsatge**.

desfonsar vt. 1. Rompre en enfonsant: *Desfonsar una poarta*. 2. Desfondar. 3. (tecn.) Desgrossir una cavitat dins una pèça per usinar. ◆ **si desfonsar** v.pr. 1. Si rompre, èstre enfonsat. Sin.: **s'esquiçar**. 2. (fam.) Si donar completament dins una activitat. Sin.: **si bolegar**. 3. (fam.) Si drogar.

desfonsatge n.m. Desfonsament.

desforestacion n.f. Accion de destrúger la forèst. Sin.: **desboscament**, **desboscatge**.

desforestar vt. (*desforèsti*) Destruir li seuvas. Sin.: **desboscar**.

desformable, a adj. Que pòu èstre desformat.

desformacion n.f. Accion de desformar; lo sieu resultat; fach d'èstre desformat. ◇ *Desformacion professionala*: Fach d'aver l'esperit desformat per la practica d'una profession, de conservar dins la vida correnta lu reflèxes, lu biais de reagir de la sieu profession.

desformaire, airitz adj. Desformant.

desformant, a adj. Que desforma. Var.: **desformaire**.

desformar vt. 1. Alterar la forma, l'aspècte de (quauqua ren). 2. Reprodurre, representar d'un biais faus: *Desformar la realitat*.

desfòrme, a adj. Que non a una forma normala; contrafach, esquèrs. Sin.: **difòrme**.

desformitat n.f. Defaut dins la forma; anomalia dins li proporcions. Var.: **diformitat**.

desfornar vt. Sortir dau forn. Var.: **desenfornar**.

desfornatge n.m. Accion de desfornar.

desfornir vt. (*desfornissi*) Desgarnir, desprovedir.

desfornit, ida adj. Desgarnit.

desforrelant, a adj. Si di d'una onda que desforrèla.

desforrelar vt. (*desforrèli*) 1. Sortir dau sieu forreu. Sin.: **desfodrar**, **desgainar**, **desengainar**. 2. (mar.) Desplegar, en parlant dei velas. ◆ vi. Si venir rompre en rotlant, en escumant, en parlant d'una onda.

desfortuna n.f. Mancança d'astre. Sin.: **malasòrt**, **malafortuna**, **malastre**, **malaescadença**.

desfortunat, ada adj. Malastruc. Sin.: **malastrós**, **desastrat**, **malastrat**.

desfosforacion n.f. (metall.) Operacion per levar lo fosfòre de la fonda ò de l'acier.

desfosforar vt. (*desfosfòri*) Faire la desfosforacion de (la fonda, l'acier).

desfosforat, ada adj. Qu'a perdut lo sieu fosfòre.

desfragmentacion n.f. (inform.) Operacion que consistisse à tornar escriure toti li donadas d'un disc dur, per que toti li parts de cada archiu sígon dins de sectors adjacents, cen que dona mai de velocitat au sistema.

desfragmentaire n.m. (inform.) Desfragmentador.

desfragmentador n.m. (inform.) Programa que sièrve à desfragmentar. Var.: **desfragmentaire**.

desfragmentar vt. (inform.) Procedir à la desfragmentacion de (una unitat d'archiu).

desfrairar vt. Desunir de fraires. Sin.: **desseparar**. ◆ **si desfrairar** v.pr. Si desunir entre fraires. Sin.: **si desseparar**.

desfrancesacion n. f. Accion e resulta de desfrancesar. Var.: **desfrancisacion**, **desfrancizacion**.

desfrancesar vt. Faire perdre lo sieu caractèr francés. Var.: **desfrancisar**, **desfrancizar**.

desfrancisacion (-izacion) n.f. Desfrancesacion.

desfrancisar (-izar) vt. Desfrancesar.

desfrangilhar vt. Desfranjar.

desfranjar Suprimir li franjas. Var.: **desfrangilhar**.

desfratar vt. Faire sortir d'un òrdre religiós. ◆ **si desfratar** v.pr. Sortir d'un òrdre religiós. Sin.: **si desfrocar**.

desfrenadament adv. D'un biais desfrenat.

desfrenar vt. 1. Levar la retenguda, lo fren à. Sin.: **descabestrar**, **descadenar**. 2. Suportar despacientament l'inactivitat, l'espèra, la constrencha.

desfrenat, ada adj. Sensa retenguda, sensa fren dins lo sieu comportament. Sin.: **descabestrat**, **desgenat**.

desfrisar vt. Desfaire la frisadura de. Var.: **desfrisonar**.

desfrisatge n.m. Accion de desfrisar. Var.: **desfrisonatge**.

desfrisonar vt. Desfrisar.

desfrisonatge n.m. Desfrisatge.

desfròca n.f. 1. (relig. ò vièlh) Vestits, objèctes qu'un religiós laissa à la sieu moart.

desfrocar vi. (*desfròqui*) Sortir d'un òrdre religiós. ◆ **si desfrocar** v.pr. Sortir d'un òrdre religiós. Sin.: **si desfratar**.

desfrocat, ada adj. e n. Qu'a abandonat l'abit religiós: *Un monge desfrocat*.

desfrontadament adv. D'un biais desfrontat. Sin.: **afrontadament**, **esfrontadament**.

desfrontaria n.f. Comportament, biais d'agir d'una persona desfrontada. Sin.: **afrontaria**, **esfrontaria**, **insolença**.

desfrontat, ada adj. e n. Qu'agisse sensa retenguda vèrs lu autres; impudent. Sin.: **afrontat**, **esfrontat**, **insolent**, **desvergonhat**.

desfruchaire, airitz adj. Que degalha lu aubres e li sieu fruchas.

desfruchar vt. Despulhir, degalhar, lu aubres, li plantas e li sieu fruchas.

desfulhar vt. (*desfuèlhi*) Levar li fuèlhas de. ◆ **si desfulhar** v.pr. Perdre li sieu fuèlhas.

desfulhadura n.f. Accion de desfulhar, de si desfulhar; lo sieu resultat.

desfulhant, a adj. e n. m. Desfoliant.

desfulhatge n.m. Desfoliacion.

desfumar vt. Desenfumar.

desgalonament n.m. Accion d'èstre estat desgalonat; lo sieu resultat.

desgabiar vt. (*desgabi*, classic *desgàbii*) Faire sortir d'una gàbia. Var.: **desengabiar**.

desgafar vt. Descrocar.

desgafatge n.m. Descrocatge.

desgainar vt. Desfodrar, desforrelar.

desgalonar Desgradar un militar en li levant lu sieus galons e li sieu responsabilitats, en seguda a un comportament jutjat perilhós dins l'encastre dei sieu activitats dins l'armada. *Dreyfus fuguèt injustament desgalonat.*

desganchament n.m. Accion de desganchar; lo sieu resultat.

desganchar vt. Destacar, descrocar. ◆ **si desganchar** v.pr. Si destacar, si descrocar.

desganchatge n.m. Descrocatge.

desganguilhar vt. 1. Faire sortir dei sieus ganguis (una poarta, una fenèstra, etc.). 2. Dislocar. Var.: **esganguilhar**.

desganguilhat, ada adj. 1. Sortit dei sieus ganguis, en parlant d'una poarta, d'una fenèstra, etc. 2. Dislocat. Var.: **esganguilhat**.

desgantar (si) v.pr. Si levar lu gancs.

desgargamelar vt. Rompre la gargamèla. ◆ **si desgargamelar** v.pr. S'enraucar à foarça de bramar. Sin.: **si desgargantar**, **s'esganassar**.

desgargantar (si) v.pr. Si desgargamelar.

desgarniment n.m. (mar.) Accion de desarmejar un aubre.

desgarnir vt. (*desgarnissi*) 1. Desprovedir, vuar (quauqua ren) de cen que garnisse, mòbla, protegisse. 2. (c. de f.) *Desgarnir una via*: Levar lo balastre à l'entorn e sota li travèrsas. 3. (mar.) Levar li manòbras, l'estralh, lu sartis... que son en foncion sus un aubre. ◆ **si desgarnir** v.pr. 1. Devenir mens dense, en parlant dei aubres, dei boascs. 2. Perdre lu sieus bèrris.

desgarnissatge n.m. Accion de desgarnir; lo sieu resultat.

desgarnit, ida adj. 1. Qu'a perdut cen que lo garnissia, lo moblava, li faía proteccion. 2. Qu'a perdut una part dei sieus bèrris. Sin.: **sensa pels**.

desgasar vt. Eliminar lu gas de (un liquide, un solide). ◆ vi. (mar.) Faire un desgastage.

desgasatge n.m. (tecn.) 1. Accion de desgasar (un liquide, un solide). 2. Eliminacion dei idrocarbures gasós dei cistèrnas d'un petrolier, après lo descargament.

desgasolinar vt. Procedir au desgasolinatge de (un gas natural).

desgasolinatge n.m. (tecn.) Recuperacion dei idrocarbures liquides contenguts dins un gas natural (dich *gas umide*).

desgast n.m. Degalh.

desgatjament n.m. 1. Accion de desgatjar (cen qu'es blocat, empresonat). ◇ (espòrts) Accion de mandar lo balon luènh dei sieu linhas de darrier. 2. Accion de desgatjar (cen qu'es encombrat): *Desgatjament d'una carriera*. Sin.: **desencombrament**. 3. Fach de si desgatjar, emanacion: *Un desgatjament gasós*. 4. Accion de si desgatjar d'una promessa, d'un engatjament. 5. (adm. e mil.) *Desgatjament dei quadres*: Reduccion de l'efectiu dei quadres. 6. *De desgatjament*: Destinat à assegurar un passatge, especialament de secors. 7. Dins un apartament, un edifici, partida que forma un passatge. 8. Caforcho ò grand armari per li plaçar de cauas.

desgatjar vt. 1. Liberar de cen que blòca, empresona. ◇ (espòrts) Mandar lo balon lo mai luènh possible dau sieu camp. 2. Liberar de cen que recuèrbe, encombra; durbir (un passatge). ◇ (fig.) Extraire d'un ensèms, metre en evidença: *Desgatjar l'interès d'un tèxto*. Sin.: **desencombrar**. 3. Laissar libre ò vesible: *Lo barbier m'a ben desgatjat li aurelhas*. 4. Liberar de cen qu'es estat constrench, obligat: Desgatjar la sieu responsabilitat. 5. Rendre disponible (de sòus): *Desgatjar de crèdits*. ◇ Produrre (un benefici, un profièch). 6. Liberar (quauqua ren qu'emana): Aquela flor desgatja un perfum agradiu. 7. (coregr.) Efectuar un desgatjat. ◆ **si desgatjar** v.pr. 1. Si liberar: *Si desgatjar d'una obligacion, d'un ligam*. 2. Emanar, sortir de (un perfum, una odor, lo fum, etc.).

desgatjat, ada adj. 1. Dont ren arrèsta lo regard. ◇ *Ceu desgatjat*: Sensa neblas. 2. Descubèrt: *Aver li aurelhas desgatjadi*. 3. Que manifèsta d'assegurança: *Una ària desgatjada*.

desgatjat n.m. (coregr.) Movement sensa desplaçament que fa passar la camba liura atesada d'una posicion barrada à una posicion dubèrta ò à una autessa determinada.

desgaubiadura n f. 1. Caractèr d'una persona maladrecha dins lu sieus gèsts, à respièch de cen que realisa. 2. Mancança de gaube dins la realisacion dei accions. 3. Accion maladrecha. Sin.: **deca**, **maladreiça**, **maubiais**.

desgaubiat, ada adj. e n. Que manca de gaubi. Sin.: **malabile**, **maubiaissut**, **maladrech**, **sabraca**.

desgaunhada n.f. 1. Contorsion de la cara, volontària ò non deuguda à la contraccion d'unu muscles de la cara. 2. Expression de la cara que revela la dolor, la deceupuda, lo desturbi... 3. Fach de retipar quauqu'un d'una mena desgaubiada, trufarèla. Var.: **regaunhada**. Sin.: **moninada**.

desgaunhaire, airitz n. Persona que fa de desgaunhadas. Sin.: **regaunhaire**, **moninejaire**. Var.: **desgaunhós**.

desgaunhar vt. Faire de desgaunhadas per retipar quauqu'un. Sin.: **regaunhar**, **moninejar**.

desgaunhós, oa n. Desgaunhaire.

desgautar vt. Engautar, simecar.

desgèl n.m. 1. Fach de fondre, per la glaça, la neu; periòde quora si produe. 2. (fig.) Fach de si desgelar: *Lo desgèl dei relacions internacionali*. Var.: **desgelada**.

desgelada n.f. Desgèl.

desgelador n.m. Cen qu'entira la desgelada.

desgeladura n.f. Accion ò resultat dau desgèl.

desgelar vt. (*desgèli*) 1. Faire fondre (cen qu'èra gelat). 2. (fig.) Levar à (quauqu'un) la sieu resèrva; donar d'animacion à (un acamp, etc.). 3. (econ.) Liberar (de crèdits qu'èron blocats, gelats). ◆ vi. 1. Cessar d'èstre gelat ò de gelar. 2. Debaclar, en parlant d'un cors d'aiga. ◆ **si desgelar** v.pr. Devenir pas tant frèi, si melhorar, en parlant dei relacions entre de personas, de gropes, d'Estats.

desgelatge n.m. Epòca de la desgelada.

desgelibrar vt. Desgibrar.

desgenat, ada adj. Sensa retenguda. Sin.: **desfrenat**.

desgerbar vt. Desboscar; laurar.

desgetar (si) v.pr. S'escartar de l'endrechiera narurala.

desgibrar vt. Levar, faire fondre lo gibre de. Var.: **desgelibrar**.

desgibratge n.m. Accion de desgibrar; lo sieu resultat.

desgipar vt. Levar lo gip de.

desgipatge n.m. Accion de desgipar.

desglaça n.f. Debacla.

desglaçament n.m. Desglaçatge.

desglaçar vt. 1. Faire fondre la glaça de. 2. Levar lo lustre (dau papier). 3. Dissòlver, m'un pauc de liquide, lu sucs caramelisats au fond d'un recipient.

desglaçatge n.m. Accion de desglaçar; lo sieu resultat. Var.: **desglaçament**.

desgomar vt. Levar la goma de.

desgomatge n.m. Accion de desgomar.

desgonflament n.m. Accion de desgonflar; fach de si desgonflar. Var.: **desgonflament**.

desgonflar vt. Faire disparéisser lo gonflament de; vuar dau sieu gas, de la sieu ària. ◆ **si desgonflar** v.pr. Perdre lo sieu gonflament; si vuar dau sieu gas, de la sieu ària.

desgonflatge n.m. Desgonflament.

desgordiment n.m. Desengordiment, desgordisa.

desgordir vt. Desengordir.

desgordisa n.f. Vivacitat, dexteritat, esperit d'iniciativa.

desgordit, ida adj. e n. Que manifèsta de vivacitat, de dexteritat, d'esperit d'iniciativa.

desgorgament n.m. 1. Accion de desgorgar; lo sieu resultat. 2. Escorrement d'aigas bruti qu'èron retengudi. Var.: **desgorjament**, **desengorgament**.

desgorgar vt. (*desgòrgui*) 1. Deversar un tròup plen. 2. Desbarrassar de cen que tapava: *Desgorgar un tube*. Sin.: **destapar**. 3. *Desgorgar la seda, la lana, etc.*: Li lavar e li netejar per n'eliminar lu còrs estrangiers. Var.: **desengorgar**, **desgorjar**. ◆ vi. 1. Si deversar, s'escórrer: *Un bacin que desgòrga dins una ribiera*. 2. *Faire desgorgar de carn, de peis*: Lu faire trempar dins l'aiga

per eliminar d'uni impuretats. ◇ *Faire desgorgar de liumes*: Lu passar à la sau per li faire perdre la sieu aiga. ◇ *Faire desgorgar de limaça*: Li faire eliminar la sieu bava en li laissant sensa manjar.

desgorjament n.m. Desgorgament.

desgorjar vi. (*desgòrgi*) Desgorgar.

desgosilhar (si) v.pr. Cridar foart e longtemps. Var.: **si desgosierar**. Sin.: **s'esganassar**, **si desgargamelar**, **si desgargantar**, **esquilassar**.

desgost n.m. Desgust.

desgostant, a adj. Desgustant.

desgostar vt. Desgustar.

desgràcia n.f. 1. Mancança d'astre. 2. Malur. 3. Perda de la favor de quauqu'un. Var.: **disgràcia**.

desgraciadament adv. D'un biais desgraciat; malurosament. Var.: **disgraciadament**. Sin.: **per malastre**, **desfortunadament**, **malastrosament**, **malastradament**.

desgraciat, ada adj. Malurós, deseiretat. Var.: **disgraciat**.

desgraciós, oa adj. 1. Que manca de gràcia; d'un fisic gaire avantatjós. 2. (lit.) Antipatic, desagradiu. Var.: **disgraciós**. Sin. (2): **maugraciós**, **desagradiu**.

desgraciosament adv. D'un biais desgraciós. Var.: **disgraciosament**.

desgraissador n.m. Màquina que complisse lo desgraissatge de la lana per li levar l'onchura.

desgraissaire, airitz n. (text.) Persona que desgraissa e tenhe li estòfas.

desgraissar vt. Levar la graissa de.

desgraissatge n.m. Accion de desgraissar; lo sieu resultat.

desgramar vt. Desgramenir.

desgramenir vt. (*desgramenissi*) Traire lo grame de la tèrra. Var.: **desgramar**.

desgranada n.f. Accion de desgranar; lo sieu resultat. Sin.: **desgrulhatge**, **desgrunatge**. Var.: **desgranatge**.

desgranar vt. Destacar lu grans d'una espiga, lu gruns d'una grapa. Var.: **desgrunar**. Sin.: **desgrulhar**.

desgravar vt. 1. (mar.) Tornar metre en flotason una nau engravada. Var.: **desengravar**. Sin.: **desencalar**, **desencalhar**. 2. Levar la grava de.

desgravatge n.m. (mar.) Accion de desgravar; lo sieu resultat. Var.: **desengravatge**. Sin.: **desencalatge**, **desencalhatge**.

desgrear vt. Levar la grea dei barrius, dei botelhas e autri aisinas. Sin.: **desrausar**.

desgreatge n.m. (*desgreï*) Accion de desgrear; lo sieu resultat: *Lo vinaigre es foarça eficaç per lo desgreatge*. Sin.: **desrausatge**.

desgrelhadura n.f. Cen qu'es estat desgrelhat. Sin.: **abrotidura**.

desgrelhament n.m. Accion de desgrelhar; lo sieu resultat. Sin.: **abrotiment**, **desbrotament**, **desborronament**, **amagençament**.

desgrelhar vt. Levar lu grèlhs de. Sin.: **abrotar**, **desbrotar**, **amagençar**, **desborronar**, **abrotir**.

desgrevament n.m. Diminucion ò exoneracion de cargas fiscali.

desgrevar vt. (*desgrèvi*) Descargar de tot ò partida dei cargas fiscali.

desgropament n.m. Accion de desgropar; lo sieu resultat.

desgropar vt. 1. Espantegar, separar de cauas qu'èron gropadi. 2. (inform.) Efectuar lo desgropatge de (una linha).

desgropatge n.m. (inform.) *Desgropatge parcial*: Modificacion que permete à un abonat d'aver l'accès au malhum en passant per un fornissèire tot en conservant la linha telefonica de l'operator istoric. ◇ *Desgropatge total*: Modificacion que permete à un abonat de dependre d'un solet fornissèire d'accès.

desgrossador n.m. Mena de penche per desgrossir lo cànebe.

desgrossament n.m. Accion de desgrossar.

desgrossar vt. (*desgròssi*) *Desgrossar un lingòt*: Lo passar dins la filiera per lo rendre mai fin.

desgrossierar vt. Desgrossir.

desgrossiment n.m. Accion de desgrossir; lo sieu resultat.

desgrossir vt. (*desgrossissi*) 1. Donar un promier façonatge à (un materiau brut). 2. (fig.) Començar à desbrolhar, à esclarcir (quauqua ren). 3. (fig.) Rendre mens grossier, mens ingrat. Sin.: **escapolar**. Var.: **desgrossierar**.

desgruir vt. (*desgruissi*) Levar la gruèllha de, la pèu de (un fruch).

desgruissatge n.m. Accion de desgruir.

desgrulhar vt. (*desgruèlhi*) Decorticar.

desgrulhatge n.m. Desgrunatge.

desgrunar vt. Destacar lu grans d'una espiga, lu gruns d'una grapa, etc.: *«Plus degun lo sera / Per desgrunar en blagant lu faiòus»* (Alan PELHON, «Vilatge»). Var.: **desgranar**, **desengrunar**. Sin.: **decorticar**, **despegolar**. Sin.: **desgrulhar**.

desguisament n.m. 1. Accion de desguisar. 2. Cen que sièrve à desguisar. 3. (fig. lit.) Dissimulacion. Sin.: **travestiment**.

desguisar vt. 1. Vestir quauqu'un per que non sigue reconoissut. 2. Modificar per escondre: *Desguisar la sieu votz*. 3. (fig. lit.) Escondre, dissimular. Sin.: **travestir**. ◆ **si desguisar** v.pr.

desguisat, ada adj. 1. Vestit d'un desguisament. 2. *Fruch desguisat*: Conficharia facha de pichins fruchs recubèrts de sucre, ò imitacion de fruchs en pasta d'amèndola. Sin.: **travestit**.

desgust n.m. 1. Repugnança per d'unu aliments. 2. Sentiment d'aversion, de repulsion, provocat per quauqua ren ò quauqu'un. Var.: **desgost**. Sin.: **descoar**, **fàstic**, **refasti**, **sadol**, **escufea**, **escufenha**.

desgustant, a adj. Desgustós. Var.: **desgostant**. Sin.: **descorós**, **defeciós**, **fastigós**, **refastigós**, **brutelós**, **escufós**. Var.: **desgostós**, **desgustós**.

desgustar vt. 1. Inspirar de desgust, de repugnaça, d'aversion à. 2. Levar l'envuèia de, descoratjar de. Var.:

desgostar. Sin.: **descorar**, **defeciar**, **sadolar**, **fastigar**, **refastigar**, **faire escufea**.

desgustat, ada adj. e n. Delicat d'un biais exagerat, dificile. ◇ *Faire lo desgustat*: Si mostrar tròup dificile, exigent. Sin.: **descorat**. Var.: **desgostat**.

desgustós, oa adj. 1. Que provòca lo desgust; descorant. 2. Totplen brut. 3. Que provòca l'aversion, la repulsion psicologica, morala. Var.: **desgustant**, **desgostós**.

desiderabilitat n.f. (econ.) Utilitat d'un ben, d'un servici.

desiderable, a adj. Desirable.

desiderar vt. (*desidèri*) Desirar.

desiderata n.m. pl. Li cauas que màncon, que s'en augura la realisacion.

desidèri n.m. Desir.

desiderós, oa adj. Desirós.

desidratacion n.f. Accion de desidratar; lo sieu resultat. Fach de si desidratar.

desidratar vt. 1. Privar (un còrs) de tot ò partida de la sieu aiga; dessecar. 2. Faire perdre (à un organisme, à la pèu, etc.) de la sieu tenor en aiga. ◆ **si desidratar** v.pr. Perdre de la sieu tenor en aiga, en parlant de l'organisme, de la pèu.

desidrogenar vt. (*desidrogèni*) (quim.) Levar un atòme d'idrogène ò mai à (un compauat quimic).

desidrogenisacion (-izacion) n.f. Accion de desidrogenar; lo sieu resultat.

designacion n.f. 1. Accion de designar. 2. Cen que designa; nomincacion, apellacion.

designar vt. 1. Mostrar, indicar precisament. 2. Representar, significar. 3. Causir, destinar à un poast, una mission; investir d'un ròtle.

designatiu, iva adj. Que permete de designar.

desillusion n.f. Perda d'una illusion, dei sieu illusions; desencant, desenlusiment. Var.: **desenlusida**.

desillusionament n.m. Accion de desillusionar; fach d'èstre desillusionat. Sin.: **desencantament**.

desillusionar vt. Faire perdre li sieu illusions à (quauqu'un). Sin.: **desenlusir**, **desencantar**.

desincarceracion n.f. Desencarceracion. Var.: **descarceracion**. Sin.: **desembarrament**.

desincarcerar vt. (*desincarcèri*) Desencarcerar. Var.: **descarcerar**. Sin.: **desembarrar**.

desincarnacion n.f. Desencarnacion.

desincarnament n.m. Desencarnament.

desincarnar (si) v.pr. Si desencarnar.

desincarnat, ada adj. Desencarnat.

desincrementar vt. Metre fin à l'incrementacion de.

desincrostacion n.f. 1. Metòde de netícia de la pèu de la cara au mejan d'un corrent galvanic de bassa intensitat e d'una solucion leugierament alcalina. 2. Accion de levar li incrostacions au dedintre d'una caudiera. Var.: **desincrustacion**.

desincrostar vt. 1. Netejar la pèu de la cara en levant li incrostacions. 2. Suprimir li incrostacions d'una caudiera. Var.: **desincrustar**.

desincrustacion n.f. Desincrostacion.

desincrustar vt. Desincrostar.

desindexacion n.f. Acion de desindexar.

desindexar vt. Suprimir l'indexacion de.

desindustrialisacion (-izacion) n.f. Reduccion dau nombre d'emplecs dins lo sector industrial d'un país, d'una region; reduccion dau sector de l'industria en regard dei autres sectors.

desindustrialisar (-izar) vt. Pertocar per un problema de desindustrialisacion.

desinença (-éncia) n.f. 1. (ling.) Element gramatical que s'ajusta à la fin d'un mòt per constituir li formas de la conjugason (vèrbo) ò de la declinason (nom, adjectiu). 2. (sc. de la v.) Partida terminala dau nom collectiu d'un grope d'animaus ò de plantas.

desinencial, a adj. Relatiu ai desinenças. Var.: **desinenciau**.

desinenciau, ala adj. Desinencial.

desinfeccion n.f. Accion de desinfectar. Sin.: **desenfeciment**.

desinfectant, a adj. e n.m. Que desinfècta.

desinfectar vt. (*desinfècti*) Destrúger lu gèrmes microbians de (un local, una plaga, etc.). Sin.: **desenfecir**.

desinfector, tritz adj. Que desinfècta. ◆ n.m. Aparelh destinat à desinfectar. Sin.: **desenfecèire**.

desinflacion n.f. (econ.) Baissa, reduccion de l'inflaccion.

desinformacion n.f. Accion de desinformar; lo sieu resultat.

desinformar vt. Informar faussament, en donant un imatge desformat ò mençoneguier de la realitat, especialament en emplegant lu mejans d'informacion de massa.

desinformator, tritz adj. e n. Que desinforma.

desinsectisacion (-izacion) n.f. Destruccion dei insèctes nosibles.

desinsectisar (-izar) vt. Procedir à la desinsectisacion de.

desinsercion n.f. Fach de plus èstre inserir (dins la societat, dins un grope).

desintegracion n.f. 1. Accion de desintegrar, de si desintegrar; lo sieu resultat. 2. (fis.) Transformacion d'un nucleu atomic ò d'una particula en un autre nucleu ò en d'autri particulas.

desintegrar vt. (desintègri) 1. Destrúger completament (quauqua ren) 2. (fis.) produrre la desintegracion de. ◆ **si desintegrar** v.pr. 1. Perdre la sieu integritat, la sieu coesion. 2. (fis.) Subir la desintegracion.

desinterès n.m. Perda de l'interès per quauqua ren, quauqu'un; indiferença, destacament.

desinteressament n.m. 1. Fach de si desinteressar, d'èstre desinteressat. 2. Accion de desinteressar (un creancier).

desinteressar vt. 1. Faire perdre à quauqu'un tot interès per quauqua ren. 2. Pagar à quauqu'un la soma que li es deuguda. ◆ **si desinteressar** v.pr. *(de)* Plus portar d'interès à quauqua ren, à quauqu'un; si destacar *(de)*.

desinteressat, ada adj. 1. Que non agisse per interès personal: *Un òme desinteressat*. 2. Que non es inspirat per l'interès: *Un conseu desinteressat*.

desintermediacion n.f. (econ.) Evolucion quora lu agents economics poàdon accedir directament ai mercats dei capitals sensa passar per lo sistema bancari.

desintoxicacion n.f. Accion de desintoxicar, de si desintoxicar; lo sieu resultat.

desintoxicar vt. (*desintoxiqui*) 1. Garir quauqu'un en faguent cessar la sieu dependença en regard d'un toxic (dròga, alcòl, tabac, etc.). 2. Desbarrassar quauqu'un, lo sieu organisme dei toxinas. 3. (fig.) Liberar d'una intoxicacion psicologica, intellectuala, etc. Var.: **desentueissegar**.

desinvestiment n.m. Accion de desinvestir; lo sieu resultat.

desinvestir vt. (*desinvestissi*) Cessar d'investir de sòus; diminuir, per de cessions, lu actius d'una entrepresa. ◆ vi. Cessar d'èstre motivat per quauqua ren, de li estacar una valor afectiva.

desinvòlte, a adj. 1. Qu'es desgatjat, natural. 2. Que manifèsta una libertat excessiva; impertinent. Sin.: **afrontat**.

desinvoltura n.f. Comportament, biais de faire desinvòlte. Sin.: **afrontament**, **impertinça (-éncia)**.

desipotecar vt. Levar l'ipoteca tocant un ben.

desir n.m. 1. Accion de desirar; sentiment de cu desira. 2. Objècte desirat. ◇ *Pilhar lu sieus desirs per de realitats*: S'imaginar de poder satisfaire toi lu sieus desirs. Var.: **desidèri**, **desirança**. Sin.: **talent**. 3. Apetit sexual.

desirable, a adj. 1. Que si pòu desiderar. 2. Que fa nàisser lo desidèri. Var.: **desiderable**.

desirança n.f. Desir, atirança. Sin.: **atrach**, **atirament**.

desirar vt. 1. Sentir lo desir de; esperar la possession ò la realisacion de. ◇ *Laissar à desirar*: Non èstre sufisent. ◇ *Si faire desirar*: Èstre totplen en retard, si faire asperar. 2. Provar un desir fisic, sexual, per quauqu'un. 3. Augurar: *Ti desiri un boan Cap d'An*. Var.: **desiderar**. Sin. (3): **esperar**.

desirier n.m. 1. Aspiracion (3). 2. (lit.) Desir. Var.: **desirança**.

desirós, oa adj. Que pròva de desir: *Èstre desirós de quauqua ren, de faire quauqua ren*. Var.: **desiderós**. Sin.: **volontós**.

desistiment n.m. Accion de si desistir.

desistir (si) v.pr. (*mi desistissi*) 1. (dr.) Renonciar à un drech, renonciar à mantenir la sieu candidatura à una eleccion, etc., sobretot en favor d'una autra persona. Var.: **si desistre**.

desistre (si) v.pr. Si desistir.

desjaçar vt. Faire sortir dau sieu jaç. Var.: **desenjaçar**.

desjaçatge n.m. Accion de desjaçar; lo sieu resultat. Var.: **desenjaçatge**.

desjocar vi. Sortir dau joc. ◆ vt. Faire sortir dau joc: *Desjocar li galinas*. Var.: **desenjocar**.

desjonch, a adj. 1. Qu'es plus jonch. 2. (mús.) *Interval desjonch*: Interval format de doi nòtas que non son successivi dins la gamma. Contr.: **interval conjonch**. 3. (mat.) *Ensèms desjonchs*: Qu'an minga element comun.

desjoncion n.f. 1. Accion de desjónher. Var.: **disjoncion**. 2. (dr.) *Desjoncion d'instança*: Decision per la quala lo jutge ordena la separacion en d'uni instanças d'una instança soleta. 3. (log.) Ligason, notada v., de doi proposicions per *ò*. Sin.: **soma logica**.

desjónher vt. 1. Separar de cauas qu'èron jonchi; desunir. Sin.: (mec.) **desacoblar**, **desembraiar**, **desengranar**. ◇ Destacar lu animaus d'una carreta, etc. Sin.: **desencarrar**. 2. (dr.) *Desjónher doi causas*: Li sotametre caduna à una procedura especiala. Var.: **disjónher**.

desjontiu, iva adj. e n.m. *Particula desjontiva*: Qu'indica una distincion, una separacion entre lu tèrmes que religa. Var.: **disjontiu**.

desjutjar vt. Revenir sobre una opinion, una decision. Sin.: **desdire**. ◆ **si desjutjar** v.pr. Revenir sobre la sieu opinion, una decision. Sin.: **si desdire**, **si desparaular**.

deslabrament n.m. 1. Estat de roïna. 2. (fig.) Degradacion, anequeliment.

deslabrar vt. Damatjar, arroïnar. ◆ **si deslabrar** v.pr. Si degradar.

deslabrat, ada adj. 1. Qu'es en marrit estat, arroïnat. Sin.: **desanat**. 2. (fig.) Afeblit, degalhat.

deslaçar vt. Destacar cen qu'èra laçat: *Si deslaçar lu soliers*.

deslachament n.m. Accion de deslachar.

deslachar vt. Cessar l'alachament d'un enfant ò d'un animau pichon per li donar una alimentacion mai solida. Sin.: **desmamar**.

deslachat, ada adj. Que la sieu alimentacion es venguda mai solida, en parlant d'un enfant ò d'un animau. Sin.: **desmamat**.

deslachatge n.m. Accion de deslachar; lo sieu resultat. Sin.: **desmamatge**.

deslanhar vt. Levar lo tristum, la pena. Sin.: **consolar**.

deslardar vt. (constr.) 1. Talhar en chanfren l'aresta de (una pèça). 2. Diminuir l'espessor de (una pèça, un materiau). 3. Despolhar dau sieu lard ò de la sieu graissa un poarc maselat.

deslardatge n.m. Accion de deslardar; lo sieu resultat.

deslargar vt. (*deslargui*) Escampar, espandir. Var.: **delargar**.

deslassament n.m. 1. Accion de si deslassar; lo sieu resultat. 2. Ocupacion que deslassa, repaua. Sin.: **distraccion**, **repaus**, **solaç**, **divertiment**.

deslassant, a adj. Que deslassa, que dona de solaç.

deslassar vt. Levar lo lassitge fisic ò moral; divertir, recrear. ◆ **si deslassar** v.pr. Si repauar dau lassitge dau còrs, de l'esperit. Sin.: **si repauar**, **si distraire**.

deslauvar vt. Levar li lauvas que recuèrbon un cubèrt.

deslavar vt. 1. Levar ò esclarcir (la color) mé d'aiga. 2. Banhar, destrempar.

deslavat, ada adj. 1. D'una color palla, sensa esclat. 2. Descolorat per l'accion de l'aiga.

deslavatge n.m. Accion de deslavar.

desleal, a adj. 1. Que manca de lealtat, que non li si pòu fidar. 2. De marrida fe. Var.: **desleial**, **desleau**, **desleiau**.

deslealament adv. D'un biais desleal. Var.: **desleialament**.

desleialar vt. Difamar.

deslealtat n.f. 1. Caractèr de quauqu'un ò de quauqua ren de desleal. 2. Acte desleal. Var.: **desleialtat**.

desleal, a adj. 1. Que manca de lealtat, que non li si pòu fidar. 2. De marrida fe. Var.: **desleial**, **desleau**, **desleiau**.

desleau, ala adj. Desleal.

desleialament adv. Desleialament.

desleialtat n.f. Deslealtat.

desleiau, ala adj. Desleau.

deslengar vi. Desparlar.

deslengat, da adj. e n. Que parla maucreadament. Sin.: **maucreat**, **rústegue**, **rufe**.

deslestaire n.m. Persona encargada de deslestar.

deslestar vt. (*deslèsti*) 1. Levar lo lèst. 2. Suprimir per un temps la fornitura de corrent electric dins un sector de la ret. 3. *Deslestar una via de comunicacion*: N'empachar provisoriament l'accès per evitar un encombrament. 4. (fam.) *Deslestar quauqu'un dei sieus sòus*, etc.: Lu li raubar.

deslestatge n.m. Accion de deslestar.

deslièch n.m. Fendascla dins la massa d'un rocàs. Var.: **ascla**, **enseada**.

desliechar vt. (*deslièchi*) Faire laissar lo sieu lièch. Fendasclar una pèira, un rocàs. Sin.: **asclar**, **esclenir**, **ensear**, **desagregar**, **desagrumar**. ◆ **si desliechar** v.pr. Laissar lo sieu lièch. Sin.: **si fendasclar**, **si desagrumar**, **si desagregar**, **s'asclar**, **s'esclenir**, **s'ensear**.

desligament n.m. Fach de desligar.

desligar vt. (*desligui*) Destacar, desfaire cen qu'èra ligat.

deslinhaira n.f. Màquina que compoarta sovent un grand nombre de sèrras circulari montadi sus un aubre solet, que sièrve au deslinhatge.

deslinhar vt. Operar lo deslinhatge de (una pèça de boasc).

deslinhatge n.m. Operacion per levar li inegalitats d'una pèça de boasc debitada.

desliurable, a adj. Que pòu èstre desliurable.

desliuraire, airitz n. Persona que desliura.

desliurança n.f. 1. Accion de desliurar, de rendre liure. 2. Accion de solatjar, de desbarrassar: *Desliurança d'una sofrença*. 3. Fach de liurar, de remetre (una mèrç, etc.).

desliurant, a adj. Que desliura.

desliurar vt. 1. Tornar metre en libertat. 2. Solatjar, desbarrassar (de quauqua ren): *Desliurar d'una obligacion*. Sin.: **liberar**, **desempachar**, **desentrepachar**. 3. Liurar, remetre (una mèrç, etc.).

desliure, a adj. Liure. ◇ *En mar desliura*: En auta mar. Sin.: **larg**.

deslocalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre deslocalisat.

deslocalisacion (-izacion) n.f. 1. Fach de deslocalisar. 2. En mecanica ondulatòria, despartiment de l'onda apariada à l'electron sus lo tot dei atòmes d'una molecula.

deslocalisar (-izar) vt. 1. Cambiar l'emplaçament d'una administracion dins l'encastre d'una descentralisacion. 2. Establir una entrepresa dins una autra encontrada, un autre país, per abaissar lu costs de produccion.

deslogadura n.f. Desplaçamnt d'un oàs de la sieu articulacion. Var.: **deslogament**. Sin.: **luxacion**.

deslogament n.m. Deslogadura.

deslogar vt. (*deslògui*) Provocar la deslogadura de. Var.: **deslugar**. Sin.: **luxar**. ◆ **si deslogar** v.pr. Sortir de la sieu articulacion, en parlant d'un oàs.

deslotjament n.m. Accion de deslotjar; lo sieu resultat.

deslotjar vi. (*deslòtgi*) Laissar vivament un luèc. ◆ vt. Faire laissar la sieu plaça (à quauqu'un) constrénher (l'adversari) à abandonar una posicion, faire cambiar de lotjament per foarça.

deslugar vt. Deslogar.

deslustrar vt. Levar lo brilhant d'una estòfa, d'un vestit, en lo pressant à la vapor. Sin.: **desaprestar**.

deslustratge n.m. Accion de deslustrar. Sin.: **desaprestatge**.

desmacar vt. (*desmaqui*) Assuaudar ò ressanar una macadura.

desmagnetisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de desmagnetisar; lo sieu resultat. 2. Disposicion de proteccion dei naus còntra li minas magnetiqui. Sin.: **desaimantacion**, **descalamitatge**.

desmagnetisar vt. Destrúger l'aimantacion de. Sin.: **desaimantar**, **descalamitar**.

desmairar vt. Desseparar de la maire. ◆ Tombar de l'utèrus (maire) en parlant d'una vaca. Sin.: **si desvedelar**.

desmaissar vt. Desmaisselar.

desmaisselar vt. (*desmaissèli*) Deslogar li maissèlas. Var.: **desmaissar**.

desmalhar vt. Desfaire, rompre li malhas. ◆ **si desmalhar** v.pr. Perdre li sieu malhas.

desmalonar vt. Levar lu malons de.

desmalugadura n.f. Fach de si desmalugar, d'èstre desmalugat. Var.: **desalugadura**, **desmalugament**.

desmalugament n.m. Desmalugadura.

desmalugar vt. (*desmalugui*) Desancar. Var.: esalugar. ◆ **si desmalugar** v.pr. Si desancar.

desmalugat, ada adj. Desancat.

desmamar vt. Deslachar.

desmamat, ada adj. 1. Deslachat. 2. (fig.) Desgordit.

desmamatge n.m. Deslachatge.

desman n.m. Mamifèr que viu pròche dei cors d'aiga dei Pireneus e de Rússia, que manja d'òus e de peis (lòng 15 cm, òrdre dei insectivòres).

desmanada n.f. Desseparament d'un cavau, d'un taur, dau sieu tropeu.

desmanadar vt. Desseparar un animau dau sieu aver.

desmanegar vt. (*desmanegui*) Levar lo mànegue de. Var.: **desmargar**.

desmanelhar vt. Desmanilhar.

desmanilhar vt. Rompre la manilha d'un recipient. Var.: **desmanelhar**.

desmantelament n.m. Accion de desmantelar. Sin.: **demoliment**, **desbastison**.

desmantelar vt. (*desmantèli*) 1. Desmolir li muralhas de (una ciutat); destrúger (una construccion). Sin.: **desbastir**. 2. (fig.) Destrúger l'organisacion de: *Desmantelar una ret de trafec de dròga*.

desmantenença n.f. Accion de desmantenir; lo sieu resultat. Sin.: **abandon**. Var.: **desmanteniment**.

desmanteniment n.m. Desmantenença.

desmantenir n.m. (*desmantèni*) Abandonar, laissar de caire, renonciar.

desmarca n.f. 1. Accion de modificar lo prètz indicat sus li etiquetas tocant de mercandisas destinadi à la venda à de prètz inicialament prevists plus auts. 2. Au juèc, perda de ponchs.

desmarcacion n.f. Accion de traçar de termieras que dessepàron de territòris, de zònas ò d'espacis. Sin.: **brua**.

desmarcadar vt. Desmarcar (2).

desmarcar vt. (*desmarqui*) 1. Levar ò cambiar la marca de. 2. Cambiar ò levar la marca d'un fabricant per vendre à un prètz inferior. Var.: **desmarcadar**. 3. Copiar una òbra en cambiant d'uni cauas per escondre l'engan. ◆ vi. *Cavau que desmarca*: Que li sieu dents son tròup frusti per que si poasque vèire lo sieu atge. ◆ **si desmarcar** v.pr. 1. Pilhar li sieu distanças, si diferenciar de. 2. (espòrts) Si liberar de la susvelhança dei adversaris.

desmarcat, ada adj. (espòrts) Liberat de la susvelhança dei adversaris: *Un jugaire desmarcat sus l'ala*.

desmarcatge n. m. Accion de desmarcar; lo sieu resultat.

desmargar vt. Desmanegar.

desmarcatiu, iva adj. Que traça una desmarcacion.

desmaridar vt. (agric.) Levar una part dei plants joves dins un camp. ◆ **si desmaridar** v.pr. Divorciar.

desmaridat, ada adj. Divorciat.

desmascar vt. 1. Levar la màsquera de. Var.: **desemmascar**, **desmasquerar**. 2. (fig.) Metre au jorn li intencions de. Sin.: **desvelar**. 3. Desemmascar, desliurar d'un sortilègi. 4. Durbir lo fuèc inopinadament au mejan d'armas que l'aversier non a localisat: *La nau enemiga demasquèt bruscament la sieu artilharia.*

desmasclaire, airitz n. Persona encargada de crestar lu animaus. Sin.: **crestaire**, **castraire**.

desmasclar vt. 1. Suprimir lu organes necessaris a la reproduccion tocant lu animaus. Sin.: **crestar**, **castrar**, **copar**. 2. Desculassar (una arma de fuèc).

desmasclatge n.m. Accion de desmasclar; lo sieu resultat. Sin.: **castrament**, **crestadura**, **crestament**.

desmasquerar vt. Desmascar.

desmaterialisacion (-izacion) n.f. Accion de desmaterialisar; lo sieu resultat.

desmaterialisar (-izar) vt. 1. Privar quauqua ren dei sieu proprietats fisiqui. 2. Transformar de particulas materiali en fotons. 3. Efectuar de travalhs informatics sensa emplegar de papier; numerisar de donadas.

desmaterialisat (-izat), ada adj. Qu'a subit una desmaterialisacion.

desmelsat, da adj. Desratelat.

desmembrament n.m. 1. Partiment, division: *Desmembrament d'una organisacion*. 2. (dr.) Accion de transferir à quauqu'un una part dei atributs dau drech de proprietat sus quauqua ren.

desmembrança n.f. Denembrança.

desmembrança n.f. Denembrar.

desmembrar vt. 1. Partir un tot en elements. 2. Privar dei sieus membres (un animau, la sieu carcassa). 3. (dr.) Procedir au desmembrament de (una proprietat).

desmemoriament n.m. Perda provisòria ò definitiva de la memòria. Sin.: **amnesia**.

desmemoriar vt. (*desmemòri*, classic *desmemòrii*) Faire perdre la memòria à. Sin.: **destenembrar**. ◆ vi. Perdre la memòria.

desmentida n.f. Declaracion facha per informar qu'una nòva donada precedentament èra faussa. Sin.: **denon**. Var.: **desmentit**.

desmentir vt. (*desmentissi*) 1. *Desmentir quauqu'un*: Afirmar que non a dich la veritat. 2. Negar l'existença ò la justessa d'un prepaus: *Desmentir una informacion*. 3. Èstre en contradiccion mé: *Lu fachs an desmentit lu sieus prepaus*. ◆ **si desmentir** v.pr. Cessar de si manifestar: *Lo sieu coratge s'es jamai desmentit*.

desmentit n.m. Desmentida.

desmerdar vt. (*desmèrdi*) (vulg.) Netejar quauqu'un ò quauqua ren cubèrt de mèrda. Var.: **desemmerdar**. Sin.: **desembrenar**. ◆ **si desmerdar** v.pr. (pop.) Si desbrolhar, si tirar d'afaire. Var.: **si desemmerdar**.

desmeritar vi. Agir d'un biais que fa perdre la fidança dei autres, l'estima ò l'afeccion de quauqu'un: *An perdut, ma sensa desmeritar*. Var.: **demeritar**.

desmeriti ò **desmèriti** n.m. (lit.) Cen que fa meritar lo blaime, la reprobacion. Var.: **demeriti**, **demèriti**.

desmerletar vt. Tombar lu merlets de (una fortificacion).

desmesclar vt. 1. Separar e metre en òrdre (cen qu'èra mesclat). Sin.: **destriar**, **desentrafegar**. 2. (fig.) Esclarcir: *Desmeclar un afaire complicat*. Sin.: **desbrolhar**, **desembrolhar**. ◆ **si desmesclar** v.pr. Si tirar de ribas, d'un marrit estament. Sin.: **si desentrafegar**.

desmesura n.f. Excès que si manifèsta dins li paraulas, lo comportament, etc. ◇ *À desmesura*: D'un biais desmesurat.

desmesurable, a adj. Immense, que non pòu èstre mesurat tant es grand.

desmesuradament adv. D'un biais desmesurat.

desmesurar vi. Passar lo limit de cen qu'es rasonable. Sin.: **exagerar**, **passar l'òsca**, **cargar**.

desmesurat, ada adj. Enòrme, que despassa la mesura normala.

desmetre vt. 1. Desplaçar un membre de la sieu posicion naturala. Sin.: **deslogar**. 2. Destituir, revocar. Var.: **demetre**. ◆ **si desmetre** v.pr. Renonçar à una foncion.

desmidonar vt. Desamidonar.

desmilitarisacion (-izacion) n.f. Accion de desmilitarisar; lo sieu resultat.

desmilitarisar (-izar) vt. Suprimir ò enebir tota presença ò activitat militària dins una zòna donada.

desmilitarisat (-izat), ada adj. Dont non li pòu èstre de presença ni d'acitivitat militària: *Zòna desmilitarisada*.

desminaire, airitz n. Especialista dau desminatge.

desminar vt. Retirar dau soal ò de l'aiga lu explosius que li èron ficats.

desminatge n.m. Accion de desminar.

desmineralisacion (-izacion) n.f. Accion de desmineralisar; lo sieu resultat. Fach de si desmineralisar.

desmineralisar (-izar) vt. 1. Faire perdre li sieu saus minerali ai teissuts, à l'organisme. 2. Levar de l'aiga lu còrs minerals que li èron contenguts.

desmineralisat (-izat), ada adj. Qu'a perdut lu còrs minerals que contenia: *Aiga desmineralisada*.

desmistificacion n.f. Accion de desmistificar; lo sieu resultat.

desmistificaire, airitz adj. Que desmistifica.

desmistificar vt. (*desmistifiqui*) 1. Desenganar (quauqu'un qu'es l'objècte d'una mistificacion). 2. Privar dau sieu mistèri, banalisar (quauqua ren) en mostrant la sieu natura vertadiera.

desmitificacion n.f. Accion de desmitificar; lo sieu resultat.

desmitificaire, airitz adj. Que desmitifica.

desmitificar vt. (*desmistifiqui*) Levar lo sieu caractèr mitic à (quauqua ren, quauqu'un).

desmoardre vt. ind. *Non desmoardre d'una opinion, d'una idea*: refudar de li renonciar, s'encaïnar.

desmobilisable (-izable), a adj. Que pòu ò deu èstre desmobilisat.

desmobilisacion (-izacion) n.f. 1. Actes per lo quau si remàndon au sieu lu reservistas qu'èron estats mobilisats. 2. Baissa de l'activitat, de la participacion à un esfoarç collectiu.

desmobilisaire (-izaire), airitz adj. Que desmobilisa.

desmobilisar (-izar) vt. 1. Procedir à la desmobilisacion dei reservistas. 2. (fig.) Levar l'envuèia de si batre, de militar, d'aparar quauqua ren. ◆ **si desmobilisar** v.pr. Perdre l'envuèia de si batre, de militar, d'aparar quauqua ren. Sin.: **si desafogar**.

desmobilisat (-izat), ada adj. 1. Remandat au sieu, en parlant d'un reservista. 2. Qu'a perdut l'envuèia de si batre, de militar, d'aparar quauqua ren.

desmoblament n.m. Accion de desmoblar; lo sieu resultat.

desmoblar vt. (*desmòbli*) Vuar dei sieu mòbles.

desmodar (si) vt. (*mi desmòdi*) v.pr. Cessar d'èstre à la mòda. Sin.: **passar de mòda**.

desmodat, ada adj. 1. Qu'es plus à la mòda: *Un vestit desmodat*. 2. Despassat: *Una teoria desmodada*.

desmoderat, ada adj. Immoderat.

desmodromic, a adj. (mecan.) 1. Si di d'una ligason entre doi ponchs d'un mecanisme, tala que la velocitat d'un a per consequença una velocitat ben determinada per l'autre. 2. Dispositiu mecanic dei valvas d'un motor termic, que realisa la barradura d'aqueli d'aquí sensa moala de tornada en darrier, permetent de regimes foarça elevats: *Dins le tecnica mòto e automobila, Ducati e Mercedes-Benz utilíson aqueu dispositiu.*

desmodulacion n.f. Accion de desmodular.

desmodulador n.m. Dispositiu electric que permete de desmodular.

desmodular vt. (inform. e telecom.) Separar un senhau de l'oscillacion d'auta frequença, ò oscillacion portairitz, que modula.

desmofar vt. Lever la mofa, netejar cen qu'es cubèrt de mofa.

desmoïde n.m. Mena de fibròma que sembla un ligament.

desmoissarar vt. Destruir li moissaras e li sieu larvas.

desmoissaratge n.m. Accion de desmoissarar; lo sieu resultat.

desmolasa n.f. Enzima que catalisa la scission d'una cadena carbonada.

desmolisar (-izar) vt. Operar la scission d'una cadena carbonada au mejan d'una desmolasa.

desmologia n.f. (anat.) Estudi que pertòca lu ligaments.

desmonedament n.m. Desmonetisacion.

desmonedar vt. 1. Levar la sieu valor legala à (una moneda). 2. Desvalorisar. Sin.: **desmonetisar**. Contr.: **amonedar**, **monetisar**. 3. Privar quauqu'un de moneda.

desmonetisacion (-izacion) n.f. Accion de desmonetisar; fach d'èstre desmonetisat. Var.: **desmonedament**.

desmonetisar (-izar) vt. Desmonedar.

desmontable, a adj. Que pòu èstre desmontat.

desmontanhar vt. Faire davalar de la montanha (de bèstias qu'èron à l'estiva).

desmontar vt. 1. Separar li diferenti parts d'un objècte, desassemblar. 2. Desconcertar, trebolar, metre dins l'embarràs. 3. Tombar de cavau. Sin.: **dexcavalar**, **desenselar**. ◆ **si desmontar** v.pr. Perdre la sieu assegurança, si trebolar, èstre desconcertat.

desmontat, ada adj. 1. Que lu sieus elements son estats desassemblats. 2. *Mar desmontada*: Mar totplen agitada.

desmontatge n.m. Accion de desmontar.

desmopatia n.f. Afeccion dei ligaments.

desmoralisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de desmoralisar; estat de descoratjament. Sin.: **maucoar**,

desconfoart. 2. Accion de levar lo sens moral; lo sieu resultat.

desmoralisador (-izador), airitz adj. Desmoralisator.

desmoralisaire (-izaire), airitz adj. Que desmoralisa. Var.: **desmoralisator**. Sin.: **maucorant**.

desmoralisar (-izar) vt. Descoratjar, abatre. Sin.: **maucorar**, **descorar**.

desmoralisat (-izat), ada adj.

desmoralisator (-izator), airitz adj. Desmoralisaire. Sin.: **desmoralisador**.

desmorralhar vt. Levar lo morrau à un animau. Var.: **desenmorralhar**.

desmostosir vt. Netejar lo most que passisse un liquide.

desmotar vt. (*desmòti*) Rompre la mòta un còup qu'es estat laurat un camp, un oart. Var.: **esmotar**. Contr.: **amotar**.

desmotic, a adj. e n.f. 1. Estat populari d'una lenga à respièch d'un estat sabent. 2. Lenga que parlàvon lu Egipcians de l'epòca bassa.

desmotivacion n.f. Accion de desmotivar; lo sieu resultat.

desmotivar vt. Levar à (quauqu'un) tota motivacion, tota rason d'agir, de contunhar quauqua ren. ◆ **si desmotivar** v.pr. Perdre la motivacion.

desmotivat, ada adj. 1. Qu'a perdut la sieu motivacion. 2. (ling.) Si di d'un mòt, d'un tèrme que lu sieu elements e lu sieus sens non son plus capits.

desmotlar vt. (*desmòtli*) Sortir dau sieu mòtle.

desmotlage n.m. Accion de sortir d'un mòtle.

desmotròpe, a adj. Que presenta una desmotropia.

desmotropia n.f. Existença d'una molecula organica sota doi formas en equilibri.

desmotropic, a adj. Que resulta d'una desmotropia.

desmultiplicacion n.f. 1. Accion de desmultiplicar. 2. Relacion de reduccion de la velocitat ò dau movement de revolum d'un axe à respièch d'un autre.

desmultiplicador n. m. Sistema de transmission qu'endralha una reduccion de velocitat.

desmulitplicaire, airtiz adj. Que desmultiplica.

desmultiplicar vt. e i. Demenir la velocitat dins la transmission d'un movement.

desmunir vt. (*desmunissi*) Desgarnir, privar de cauas essenciali. Sin.: **desprovedir**, **privar**.

desmunit, ida adj. Desgarnit, privat de cauas essenciali. Sin.: **desprovedit**.

desmuralhar vt. Desmurar.

desmurar vt. Desbastir. Var.: **desmuralhar**.

desnacionalisacion (-izacion) n.f. Accion de desnacionalisar una entrepresa, una activitat; lo sieu resultat.

desnacionalisar (-izar) vt. Rendre au sector privat (una entrepresa, una industria precedentament nacionalisada).

desnacionalisat (-izat), ada adj. Qu'es estat rendut au sector privat.

desnantir vt. (*desnantissi*) Levar à quauqu'un lo sieu nantiment. Sin.: **apaurir**, **roïnar**.

desnarridar vt. Penchenar lo blest de lin ò de cànebe**.**

desnasalisacion (-izacion) n.f. (fon.) Transformacion d'un son nasal en un son oral (per ex. lo *n* de *mon amic*).

desnasalisar (-izar) vt. Operar la desnasalisacion de (un son nasal).

desnasar vt. Talhar lo nas de. ◆ Èstre desprovedit de nas.

desnasat, ada adj. Qu'a perdut lo sieu nas.

desnatalitat n.f. Demenida dau nombre dei naissenças dins un país.

desnaturacion n.f. 1. Accion de desnaturar un produch, de modificar li sieu caracteristicas. 2. Fach d'ajustar à-n-un produch destinat à un usatge industrial ò agricòla de substanças que lo rèndon impròpri à tot autre usatge.

desnaturalisacion (-izacion) n.f. Accion de desnaturalisar; lo sieu resultat.

desnaturalisar (-izar) vt. Privar dei drechs obtenguts per naturalisacion.

desnaturaire, airitz adj. en.m. Si di d'un produch que desnatura.

desnaturar vt. 1. Mesclar d'uni substanças à (d'autri substanças) per li rendre impròpri à d'unu usatges (espec. un usatge alimentari). 2. Alterar lo gust de. 3. Faussar lo sens de, alterar: *Desnaturar lu prepaus de quauqu'un*. Cambiar la natura e quauqua ren. ◆ **si desnaturar** v.pr. Perdre li sieu qualitats d'origina; cambiar de natura.

desnaturat, ada adj. 1. Qu'a subit una desnaturacion. 2. Contrari à cen qu'es considerat coma natural.

desnazificacion n.f. Accion de desnazificar.

desnazificar vt. (*desnazifiqui*) Desbarrassar de l'influença dau nazisme.

desneblacion n.f. Accion de desneblar; lo sieu resultat.

desneblar vt. Dissipar artificialament lo neblaresc. ◆ **si desneblar** v.pr. Sortir dau neblaresc, dau fum.

desnegar vt. (*desnegui*) (min.) Assecar (de travalhs miniers que l'aiga avia envasit). Sin.: **desaigar**.

desnegatge n.m. Accion de desnegar. Sin.: **desaigatge**.

desnegriment n. m. Accion de desnegrir; lo sieu resultat.

desnegrir vt. Levar la color negra. Var.: **desennegrir**.

desnembrança n.f. Denembrança.

desnembrar n.f. Denembrar.

desnervacion n.f. (neurobiol.) Disparicion de l'innervacion normala d'un nèrvi, d'un muscle.

desnervar vt. (*desnèrvi*) Far disparéisser l'innervacion normala d'un nèrvi, d'un muscle.

desnevament n.m. Accion de desnevar.

desnevar vt. Desbarrassar de la neu (una rota, un accès, etc.).

desniaisar vt. 1. Rendre pas tant niais. 2. Faire perdre la sieu verginitat à.

desnicotinisacion (-izacion) n.f. Accion de desnicotinisar; lo sieu resultat.

desnicotinisaire (-izaire) n.m. Filtre que retèn una part de la nicotina dau tabac.

desnicotinisar (-izar) vt. Suprimir ò redurre la tenor en nicotina dau tabac.

desnidaire, airitz n. Persona que desnida lu aucelons. Var.: **desnidator**.

desnidar vt. 1. Descurbir un nido ò lo despolhar. 2. (fig.) Trovar (quauqua ren qu'èra dificile à trovar): *Desnidar la pèrla rara*. Sin.: (fig.) **destoscar**, **descantonar**, **destraucar**, **dessotar**. Var. (toi lu sens): **desanidar**. ◆ **si desnidar** v.pr. Abandonar lo sieu nido.

desnidator, tritz n. Desnidaire. Sin.: (fig.) **destoscaire**, **descantonaire**, **destraucaire**, **dessotaire**.

desnierar vt. (*desnièri*) Levar li nièras de: *Desnierar un can*.

desnieratge n.m. Accion e resulta de desnierar.

desnitrificacion n.f. Descomposicion, per una accion bacteriana, dei nitrats dei aigas ò dau soal.

desnitrificant, a adj. Que permete la desnitrificacion: *Bacterias desnitrificanti*.

desnitrificar vt. (*desnitrifiqui*) Descompauar lu nitrats dau soal ò dei aigas, en parlant d'uni bacterias (dichi *desnitrificanti*).

desnivelacion n.f. Accion de desnivelar; desniveu, diferença de niveu. Sin.: **desniveu**.

desnivelar vt. (*desnivèli*) Destrúger lo nivelament (d'una susfàcia) provocar una diferença de niveu: *Desnivelar una rota*. Sin.: **desaflorar**.

desniveu n.m. Diferença de niveu entre doi ponchs. Var.: **desnivelacion**. Sin.: **ressaut**.

desnodament n.m. 1. Accion de desnodar; lo sieu resultat. 2. Eveniment que permete d'acabar; solucion d'un afaire. 3. Ponch final d'una intriga dramatica.

desnodar vt. 1. Desfaire (un grop); destacar (quauqua ren que tenia m'un grop). 2. Resòlver (un afaire complicat).

desnogalhada n.f. Accion e resulta de desnogalhar.

desnogalhaire, airitz n. Persona que desnogalha.

desnogalhar vt. Levar la gruèlha d'una frucha. Sin.: **descloscar**, **desgrulhar**.

desnovar vt. (*desnòvi*) Aver la primor de quauqua ren.

desnoviat, da adj. Qu'es plus noveu maridat (novèla maridada).

desnuclearisacion (-izacion) n.f. Accion de desnuclearisar; lo sieu resultat.

desnuclearisar (-izar) vt. Limitar ò enebir la possession, la fabricacion d'armas nucleari dins (un país, una zòna).

desnudacion n.f. Denudacion.

desnudar vt. Denudar. ◆ **si desnudar** v.pr. Si denudar.

desnudat, ada adj. Denudat.

desnutricion n.f. Estat patologic d'un teissut ò d'un organisme per cu la desassimilacion l'empoarta sobre l'assimilacion.

desnutrit, ida adj. Que sofrisse de desnutricion.

desobediença n.f. (it.) Desobeïssença.

desobedient, a adj. (it.) Que desobedisse. Var.: **desobeïssent**, **desobedissent**.

desobediment n.m. (it.) Fach de desobedir.

desobedir vi. (it.) (*desobedissi*) Desobeïr.

desobedissença n.f. (it.) Desobeïssença.

desobedissent, a adj. (it.) Desobeïssent.

desobeïr vt. ind. *(à)* (*desobeïssi*) 1. Pas obeïr *(à)*. 2. Refudar de si sotametre à un reglament, una lèi. Var.: **desobedir**.

desobeïssença n.f. 1. Accion de desobeïr; tendença à desobeïr. 2. Insubordinacion, refut de si sotametre. Var.: **desobedissença**.

desobeïssent, a adj. Que desobeïsse. Var.: **desobedient**, **desobedissent**.

desoblidament n. m. Accion e resulta de desoblidar. Sin.: **mancament**, **fauta**, **omission**.

desoblidar vt. Denembrar ò negligir de dire ò de faire quauqua ren; non mencionar quauqua ren dins una nombrada, una citacion. Sin.: **mancar**, **laissar de caire**, **ometre**.

desobligadament adv. D'un biais desobligant.

desobligança n.f. Accion de desobligar; comportament desobligant. Sin.: **desplasença**.

desobligant, a adj. Que desobliga. Sin.: **descortés**, **desplasent**.

desobligar vt. (*desobligui*) Causar de pena, de contrarietat à (quauqu'un).

desobrament n.m. Estat d'una persona desobrada; inaccion. Sin.: **desocupacion**.

desobrat, ada adj. Qu'a ren à faire, que non a una activitat, una ocupacion, que s'enuèia. Sin.: **desocupat**. ◆ n.m. Balandrin.

desobstruccion n.f. 1. Accion de desobstruir; lo sieu resultat. 2. (cir.) Liberacion d'un canal ò d'una cavitat de l'organisme qu'èron tapats (lo mai sovent per un calhon de sang).

desobstruir vt. (*desobstruissi*) Levar (cen qu'obstruisse). Sin.: **destapar**.

desocupacion n.f. 1. Desobrament. 2. Caumatge, desemplec, inemplec.

desocupat, ada adj. 1. Qu'a plus un travalh per s'ocupar. Sin.: **desobrat**. 2. Caumaire, desemplegat.

desodorant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que lèva ò esconde li marridi odors. Var.: **desodorisant**.

desodorar vt. Levar ò escondre li marridi odors. Var.: **desodorisar**.

desodorisant (-izant), a adj. e n.m. Desodorant.

desodorisar (-izar) vt. Desodorar.

desolacion n.f. 1. Pena doloroa. Sin.: **dolor**, **amarum**, **lanha**, **adolentiment**, **pena**, **patiment**, **torment**, **desconsolament**, **maucoar**, **adoloriment**. 2. Cen que causa una granda pena, una granda contrarietat.

desolaire, airitz adj. e n. Que causa una granda pena, una granda contrarietat. Var.: **desolator**.

desolar vt. (*desòli*) Causar una granda pena, una granda contrarietat à. Sin.: **adolorir**, **adolentir**,

tormentar, **desconsolar**, **maucorar**, **penar**. ◆ **si desolar** v.pr. S'atristar, èstre contrariat.

desolator, airitz n. Desolaire.

desondrable, a adj. Desonorable.

desondradament adv. Desonorablament.

desondrant, a adj. Desonorant.

desondrar vt. Desonorar.

desondrat, ada adj. Desonorat.

desondre n.m. Desonor, vergonha.

desonèste, a adj. Malonèste.

desonestament adv. D'un biais desonèste. Var.: **malonestament**.

desonestetat n.f. Malonestetat.

desonor n.m. Estat d'una persona desonorada, desconsideracion. Sin.: **desondre**, **vergonha**.

desonorablament adv. D'un biais desonorable. Sin.: **desondradament**, **vergonhosament**.

desonorable, a adj. Desonorant. Sin.: **vergonhable**, **vergonhós**, **desondrable**.

desonorant, a adj. Que desonora; contrari ai règlas de l'onor. Var.: **desonorable**, **desondrable**, **desondrant**.

desonorar vt. 1. Desconsiderar. 2. Faire perdre l'onor à quauqu'un.Var.: **desondrar**. ◆ **si desonorar** v.pr. Perdre lo sieu onor; cometre una accion vergonhoa que bruta l'onor.

desonorat, ada adj. Qu'a perdut l'onor. Var.: **desondrat**.

desopercolator n.m. Mena de coteu per desopercular.

desoperculacion n.f. Accion de desopercular; lo sieu resultat.

desopercular vt. (apic.) Levar lu opercules que tàpon lu alveòles dei rais de meu.

desopilant, a adj. Que desopila. Sin.: **divertissent**, **espofidaire**.

desopilar vt. Faire rire, causar un grand gaudiment à. Sin.: **espofidar**.

desordenadament adv. D'un biais desordenat.

desordenar vt. Metre en desòrdre. Sin.: **desorganisar**.

desordenat, ada adj. 1. Qu'es en desòrdre. Sin.: **desarengat**. 2. Que manca d'òrdre. ◇ *Vida desordenada*: Vida desreglada. Var.: **desordonat**.

desordir vt. (*desordissi*) Desfaire (cen qu'èra estat ordit).

desordonat, ada adj. Desordenat.

desòrdre n.m. 1. Mancança d'òrdre. ◇ Mancança de coesion, d'organisacion: *D'ideas en desòrdre*. 2. Mancança de disciplina; agitacion. Sin. (1 e 2): **bolum**, **champostre**. 3. Agitacion politica ò sociala. Sin. (2 e 3): **trebolèri**, **trebolament**.

desorganisacion (-izacion) n.f. Accion de desorganisar; desòrdre; trebolici.

desorganisaire (-izaire), airitz adj. e n. Desorganisator.

desorganisar (-izar) vt. Alterar, destrúger l'organisacion de; introdurre lo desòrdre dintre (un ensèms organisat). Sin.: **trebolar**.

desorganisator (-izator), tritz adj. e n. Que desorganisa. Var.: **desorganisaire**.

desorientacion n.f. 1. Accion de desorientar; fach d'èstre desorientat. 2. (pscicopatia) *Desorientacion espaciotemporala*: Incapacitat à si situar dins l'espaci e dins lo temps. Var.: **desorientament**.

desorientament n.m. Desorientacion.

desorientar vt. 1. Destróger l'orientacion (d'un aparèlh de mirada). 2. Faire perdre à (quauqu'un) lo sieu camin, la sieu rota. 3. (fig.) Faire perdre à quauqu'un la sieu assegurança. Sin. (3): **desaviar**, **tirar d'amira**, **desassegurar**, **desvariar**.

desorientat, ada adj. 1. Que conoisse plus la boana orientacion. 2. Que saup plus coma si captener; desconcertat. Sin.: **perdut**, **desaviat**, **entrepensat, desvariat**, **desassegurat**.

desormejar vi. (mar.) Destacar lu ormeges dins la tòca d'aparelhar. Sin.: **sarpar lo fèrre**.

desorpcion n.f. (quim.) Fenomène que fa qu'un solide abandona lu gas absorbit ò adsorbits.

desossament n.m. Accion de desossar.

desossar vt. (*desoassi*) 1. Levar l'oàs, lu oàs de: *Desossar una espatla d'anheu*. 2. Desmontar, separar lu elements de: *Desossar una vièlha veitura*.

desostalar vi. Laissar la maion, l'ostau pairal.

desoxidacion n.f. (metall.) Accion de desoxidar.

desoxidant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que desoxida.

desoxidar vt. (quim.) Redurre.

desoxigenacion n.f. Accion de desoxigenar.

desoxigenar vt. Retirar l'oxigène d'un mesclatge ò d'un compauat.

desoxiribonucleasa n.f. Enzima que catalisa l'idrolisi de l'acide desoxiribonucleïc.

desoxiribonucleïc adj. (bioquim.) *Acide desoxiribonucleïc*: Acide nucleïc, consituent principal dei cromosòmas e supoart material de l'ereditat. Abrev.: **A.D.N**.

desoxiribòse n.m. Aldòse que vèn dau ribòse, qu'una dei sieu formas ièntra dins la composicion dei nucleotides que constituísson lu malhons fondamentals dei cadenas d'A.R.N.

despacha n.f. 1. Correspondença oficiala que pertòca lu afaires publics: *Una despacha diplomatica*. 2. (anc.) Telegrama. 3. Informacion corteta que li agenças trasméton ai organes de premsa.

despachaire, airitz n. Persona que despacha. Sin.: **mandaire**, **expeditor**.

despachar vt. (lit.) Mandar quauqu'un rapidament: *Despachar un ambassador*. ◆ **si despachar** v.pr. faire lo mai leu possible: *Mi despachi de finir aqueu travalh*. Sin.: **si preissar**, (pop.) **si bolegar**.

despachatiu, iva adj. Expeditiu.

despachativament adv. Expeditivament.

despachós, oa adj. Expeditiu.

despachosament adv. Expeditivament.

despaciença (-éncia) n.f. Impaciença.

despacient, a adj. Impacient.

despacientament adv. Impacientament.

despacientar vt. Impacientar. ◆ **si despacientar** v.pr. S'impacientar.

despacientós, oa adj. Impacient.

despaïsament n.m. Fach d'èstre despaïsat.

despaisanir vt. (*despaisanissi*) Perdre li costumas e lo biais de viure dei paisans.

despaïsant, a adj. Que despaïsa.

despaïsar vt. 1. Faire cambiar de país, de mitan, de quadre. 2. Trebolar, desconcertar, desorientar en cambiant li abitudas.

despalar vi. Perdre li dents de lach.

despalatalisacion (-izacion) n.f. (ling.) Accion de despalatalisar.

despalatalisar (-izar) vt. (ling.) Faire perdre lo sieu caractèr palatal à.

despalhar vt. Desgarnir de la sieu palha: *Despalhar una cadiera*.

despalhatge n.m. Accion de despalhar.

despalissonar vt. Levar lu pals.

despalissonatge n.m. Accion de despalissonar; lo sieu resultat.

despaquetar vt. Desfaire (un paquet); sortir (una mèrç) dau sieu embalatge. Sin.: **desfardelar**, **desenfardelar**.

despaquetatge n.m. Accion de despaquetar. Sin.: **desfardelatge**, **desenfardelatge**.

desparafinar vt. Separar la parafina contenguda dins un òli de petròli.

desparafinatge n.m. Separacion de la parafina contenguda dins un òli de petròli.

desparar vt. Mandar un projectile au mejan d'una arma. ◇ (espec.) Mandar una saeta, un vireton, m'un arc ò una balista. Sin.: **descocar**. ◆ vi. Tirar un còup de fuèc.

desparar vi. Alterar lo bèl aspècte de; degalhar l'armonia (d'un ensèms).

desparasitar vt. Desbarrassar (un aparelh) dei parasits radioelectrics, munir d'un dispositiu que permete d'eliminar lu parasits.

desparaulable, a adj. Que pòu èstre desparaulat. Qu'escompassa la mesura, la rason. Sin.: **sobrier**, **excessiu**.

desparaular vt. 1. Redurre quauqu'un au silenci. 2. Perdre la paraula. ◆ **si desparaular** v.pr. Levar la sieu paraula. Sin.: **si retractar**.

desparéisser vi. Disparéisser. Var.: **desaparéisser**.

despareissut, uda adj. Dispareissut.

desparelhar vt. Despariar.

desparelhat, ada adj. Despariat.

desparentar vt. Privar quauqu'un dei sieus parents, magerament un pichon.

despariar vt. (*despari*, classic *despàrii*) Levar una dei doi cauas que formàvon un pareu. Var.: **desapariar**, **desparelhar**.

despariat, ada adj. 1. Que forma una seria incompleta: *Un servici de sietas despariat*. 2. Qu'es separat d'un pareu, d'una seria: *Un ganc despariat*. Var.: **desparelhat**.

desparicion n.f. Disparicion. Var.: **desaparicion**.

desparier, a adj. Diferent. Sin.: **dessemblant**.

desparitat n.f. 1. Mancança d'egalitat; diferença marcada. 2. Mancança d'armonia: *Desparitat d'opinions*. Var.: **disparitat**.

desparlar vi. Parlar d'un biais que non convèn; dire de mau. Sin.: **extraparlar**, (pop.) **batre la barlòca**, **desrasonar**, **desvariar**, **repepiar**, **fantaumejar**.

desparlatge n.m. Accion de desparlar. Sin.: **repepiatge**, **desrason**, **desvari**, **extravagança**.

desparpèlar vt. e i. Arrancar li parpèlas. Sin.: **desbarlugar**, **descilhar**. ◆ **si desparpèlar** v.pr. Si fretar lu uèlhs, magerament au desvelh**.**

desparrar vi. Esquilhar, perdre lo sieu equilibri en caminant ò en corrent. Var.: **esparrar**. Sin.: **resquilhar**, **s'estramaçar**, (fam.) **picar dau morre**.

despart *(à)* (loc.) *À despart de*: En defoara de, à l'excepcion de, franc de. Sin.: **en foara de**, **levat**.

despartament n.m. Departament. Var.: **despartiment**.

despartamental, a adj. Departamental.

despartamentala n.f. Departamentala.

despartamentalisacion (-izacion) n.f. Departamentalisacion.

despartamentalisar (-izar) vt. Departamentalisar.

despartamentau, a adj. Departamental.

despartatjar vt. 1. Trobar un mejan de rompre una egalitat: *Despartatjar doi candidats*. 2. Despartir.

despartejar vt. Despartatjar.

despartença n.f. Despartida.

despartible, a adj. Que pòu èstre despartit.

desparticion n.f. Accion de despartir. Var.: **despartiment**, **desseparacion**.

despartida n.f. 1. Partença. 2. Moart.

despartiment n.m. 1. Accion de despartir. Var.: **desparticion**. 2. Racionament. 3. Departament. 4. Seccion especialisada (de biblioteca, etc.).

despartir vt. (*despartissi*) 1. Compartir, contingentar. 2. Despartejar. ◆ **si despartir** v.pr. *(de)* Abandonar, si separar *(de)*, si desbarrassar *(de)*: *Si despartir de la sieu calma*.

despartit, ida adj. Qu'a fach l'objècte d'una desparticion.

despartitor n.m. e adj. m. (dr.) Aqueu que despartisse.

despassament n.m. Accion de despassar, de si despassar. Var.: **escompassament**.

despassar vt. 1. Èstre mai grand, mai aut, mai lòng que: *Mi despassa de 5 cm*. 2. Passar davant quauqu'un, un veïcule. 3. Anar en là d'un limit, d'una linha fixada. 4. Anar en là de cen qu'es asperat, possible ò imaginable: *Es una victòria que despassa toti li mieu esperanças*. 5. Anar en là d'una quantitat, d'una durada: *Aquel acamp non deurà despassar una ora*. 6. Èstre superior à, l'emportar sobre: *A despassat lu sieus cambaradas de classa*. 7. Causar un grand estonament, desconcertar: *Aquò mi despassa!* Var.: **escompassar**. ◆ **si despassar**

v.pr. Anar fins ai pròpris limits, capitar dins quauqua ren que semblava impossible. Var.: **s'escompassar**.

despassat, ada adj. Qu'a plus cors, caduc, que non es plus à la mòda.

despassionar vt. Levar à un debat, à una discussion lo sieu caractèr passionat.

despassionat, ada adj. 1. Si di d'una persona sensa passion. Sin.: **apatic**, **noncalent**, **flac**, **flacós**, **indiferent**, **indolent**, **letargic**, **molastrós**, **linfatic**. 2. Sensa passion: *Un debat despassionat*.

despatar vt. Talhar li patas (d'un animau).

despatolhar vt. Reglar un afaire complicat, embrolhat. Sin.: **desmesclar**, **desentrafegar**, **desentrebescar**. ◆ **si despatolhar** v.pr. Si sortir d'una situacion complicada. Sin.: **si desmesclar**, **si desentrafegar**, **si desentrebescar**, **si tirar de riba.**

despatriacion n.f. Expatriacion. Var.: **despatriament**.

despatriament n.m. Despatriacion.

despatriar vt. (*despatri*, classic *despàtrii*; *despatrii*) Expatriar. ◆ **si despatriar** v.pr. S'expatriar.

despauament n.m. 1. Accion de despausar (un eclesiastic, un dignitari). Var.: **depauament**, **despausament**. 2. Accion de depauar, de levar (cen qu'èra fixat, installat): *Lo despauament d'una fenèstra*.

despauar vt. Levar (cen qu'èra fixat, installat): *Despauar una fenèstra*. Var.: **despausar**, **despauvar**.

despaumonar (si) v.pr. Si desalenar.

despaumonat, ada adj. Desalenat.

despausament n.m. Depauament.

despausar vt. Despauar.

despauvar vt. Despauar.

despavar vt. Levar lu pavats de: Despavar una carriera. Sin.: **descaladar**, **desencaladar**.

despeçaire, airitz adj. e n. Persona que despècia.

despeçar vt. (*despèci*) 1. Metre en pèças: *Despeçar una preda*. 2. Talhar à tròç: *Despeçar una galina*. 3. Desmembrar: *Despeçar una proprietat*. Var.: **despeçar**, **espeçar**. Sin.: **caputar**.

despecejar vt. Despeçar.

despeçatge n.m. Accion de despeçar. Var.: **espeçatge**. Sin.: **caputatge**.

despecolar vt. Levar lo pecol d'un fruch.

despegar vt. (*despegui*) 1. Destacar (quauqua ren qu'èra pegat). 2. Desgatjar (quauqua ren qu'èra pilhat dins la pega). Var.: **desempegar**. Sin. (2): **despegoïr**.

despegoïr vt. (*despegoïssi*) Despegar (2).

despegolar vt. Desgrunar.

despeirar vt. (*despèiri*) Levar li pèiras de: *Despeirar un camp*. Var.: **espeirar**.

despeissonar vt. Provocar le disparicion dei peis: *La sobrepesca despeissona lu oceans*.

despelar vt. (*despèli*) Despelhar.

despelhar vt. Levar la pèu de (un animau). Var.: **despelar**, **espelhar**. Sin.: **escarpenar** (Luceram).

despenalisacion (-izacion) n.f. Accion de despenalisar: *La despenalisacion de la dròga*.

despenalisar (-izar) vt. (dr.) Levar lo sieu caractèr penal à (una infraccion).

despenchenar vt. Metre en desòrdre lu bèrris de.

despendèire, eiritz adj. e n. Despensier. Sin.: **acabaire**, **degalhier**, (pop.) **cura-armari**.

despendiós, oa adj. (lit.) Que causa totplen de despensas. Sin.: **car**, **onerós**, **carestiós**.

despendiosament adv. (lit.) D'un biais despendiós.

despendre vt. Destacar, en parlant d'un empicat, de quauqua ren qu'èra suspendut. Sin.: **despenjar**, **despendolar**.

despendre vt. Despensar.

despenjar vt. Despendre (destacar).

despens n.m. pl. 1. Cost taxable d'un procès: *Èstre condamnat ai despens*. 2. (corrent) *Ai despens de*: À la carga de; au prejudici de. Sin.: **au costadespens de**.

despensa n.f. 1. Accion de despensar de sòus; emplec que n'es fach. 2. Montant d'una soma que si deu pagar. Sin.: **cost**. 3. Usatge, emplec: *Una granda despensa d'energia*. 4. Quantitat consumida de matèria, de produch: *La despensa en essença d'una màquina*. 5. *Despensa nacionala*: Ensèms dei despensas de consomacion privada e publica e dei investiments productius au cors d'una annada. ◇ *Despensas publiqui*: Despensas de l'Estat, dei collectivitats e dei establiments publics.

despensa n.f. Bufet. Sin.: **escudelier**, **credença**. Var.: **despenson**.

despensa n.f. Companha, cambusa (fr.).

despensa n.f. Celier.

despensar vt. 1. Emplegar de sòus per una cròmpa. 2. Emplegar per lo sieu foncionament, consumir. 3. *Despensar lo sieu temps, la sieu energia*, etc. *(à)*: Lu emplegar *(à)*. Sin.: **despendre**, **espendre**.

despensier, a adj. e n. Que li agrada la despensa, que despensa totplen. Var.: **despendèire**. Sin.: **prodigue**, **acabaire**, **degalhier**.

despensier n.m. (mar.) Òme de la marinaria encargat dei vitalhas a bòrd d'una nau.ambusier.

despenson n.m. Despensa, credença, escudelier; armari mural. Sin.: **placard**.

despeolhar vt. Desbarrassar dei sieus peolhs. Var.: **espeolhar**.

despepiar vt. Levar la pepia dei galinas.

desperacion n.f. (it.) Desespèr.

desperadament adv. D'un biais desperat. Var.: **desesperadament**.

desperado n.m. (mòt espanhòu) Persona que viu en defoara dei lèis e es lèsta à s'engatjar dins d'accions violenti e desesperadi.

desperar (si) v.pr. Si desesperar.

desperat, ada adj. Desesperat.

desperdre vt. Dispersar. Sin.: **escampar**, **espantegar**.

despersion n.f. Dispersion.

despersonalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de despersonalisar. 2. (psiquiatria) Alteracion de la conscièncа dau còrs viugut corporal caracterisat per lo

sentiment de plus si reconóisser e, sovent, per la perda de la realitat dau monde exterior.

despersonalisar (-izar) vt. Faire perdre à quauqu'un de caractèrs dominants de la sieu personalitat, à quauqua ren la sieu originalitat; rendre banal, anonime. Var.: **despersonar**.

despersonar vt. Despersonalisar.

despescar vt. Traire lu peis embarrats dins li rets.

despetolar vt. Desbarassar li feas dei sieu petolas.

despetrinar (si) v.pr. Si descurbir lo pièch.

despevelar vt. (*despevèli*) (mar.) Desagrear.

despí prep. Indica un ponch de partença. 1. (dins lo temps) *Cala la neu despí tres jorns, si conoissèm despí totjorn*. 2. (dins l'espaci) *Despí Niça fins à Antíbol*. Sin.: **estant**: *De Niça estant fins à Antíbol*. 3. (dins una seria) *Despí lo promier fins au darrier*. ◆ adv. À partir d'aqueu moment: *Es plus revengut despí*. Sin.: **partent d'aquí**. ◆ loc. conj. *Despí que*: Despí lo jorn (lo moment, l'ora, etc.) que. Sin.: **d'aquela ora en davant**.

despicar vt. (*despiqui*) Desfaire una cordura (d'una estòfa).

despicar vt. (*despiqui*) Destacar lo gran de la sieu espiga: *Despicar lo blat*. Var.: **despigar**.

despicatge n.m. (agric.) Accion de despicar. Var.: **despigatge**.

despièch n.m. 1. Amarum mesclat de ressentiment, causat per una decepcion, una nafradura d'amor-pròpri; contrarietat. ◇ *En despièch de*: Maugrat. ◇ *Causar de despièch*: Provocar de contrarietat. 2. *Faire un despièch* (à quauqu'un): Li jugar un marrit torn. Sin. (2): **diablaria**.

despiechar vt. (*despièchi*) Faire sentir de despièch à. Var.: **despitar**. ◆ **si despiechar** v.pr. Sentir de despièch.

despiechós, oa adj. 1. Contrariant. 2. Agitat, capriciós, en parlant d'un enfant.

despietadós, oa adj. Sensa pietat.

despietadosament adv. D'un biais despietadós.

despigar vt. (*despigui*) Despicar.

despigatge n.m. Despicatge.

despistar vt. 1. Descurbir gràcias à la sieu pista, ai sieu peadas. 2. Descurbir après una recèrca, una enquista: *Despistar una malautia*. 3. Destornar de la pista: Despistar li recèrcas de la polícia. Var.: **depistar**.

despistatge n.m. Accion de despistar. Var.: **depistatge**.

despitar vt. Despiechar.

despiucelaire, airitz n. (fam.) Que despiucèla. Var.: **despiuselaire**.

despiucelar vt. (*despiucèli*) (fam.) Faire perdre lo sieu piucelatge à. Var.: **despiuselar**.

despiucelatge n.m. (fam.) Accion de despiucelar. Var.: **despiuselatge**.

despiuselaire, airitz n. Despiucelaire.

despiuselar vt. (*despiusèli*) Despiucelar.

despiuselatge n.m. Despiucelatge.

desplaçament n.m. 1. Accion de desplaçar, de si desplaçar. 2. Viatge efectuat dins l'encastre d'una profession. 3. (mar.) Volume d'aiga que la carena d'una nau desplaça, que la sieu massa es egala à la massa totala de la nau. 4. (mat.) Transformacion pontuala dau plan ò de l'espaci que consèrva li distanças e l'orientacion: *Una translacion, una rotacion son de desplaçaments*. 5. (quim.) Reaccion que fa qu'un còrs pilha la plaça d'un autre dins un compauat. 6. (etol.) *Activitat de desplaçament*: Execucion per una bèstia de movements sensa rapoart m'au comportament m'au quau es engatjat, quora aqueu comportament non si pòu exprimir normalament. Sin.: *activitat de substitucion* ò *de derivacion*. 7. (psican.) Repoart de l'energia psiquica legada à-n-un desidèri inconscient sobre un objècte substitutiu.

desplaçar vt. 1. Cambiar quauqua ren, quauqu'un de plaça, lo metre alhors. ◇ *Desplaçar la question, lo problema*: S'escartar dau subjècte. 2. Afectar d'ofici à un autre emplec: *Desplaçar un foncionari*. Sin.: **mutar**. 3. Cambiar la data, l'ora de: *Desplaçar un acamp*. Sin.: **remandar**. 4. (mar.) Aver un desplaçament donat: *Aquela nau desplaça 1000 tonas*. ◆ **si desplaçar** v.pr. 1. Cambiar de plaça, bolegar. 2. Anar d'un luèc à un autre, espec. en emplegant un mejan de transpoart: *Si desplaçar en veitura*.

desplaçat, ada adj. 1. Que non convèn à la situacion, ai circonstanças: *Tenir de prepaus desplaçats*. 2. *Persona desplaçada*: Qu'es estada constrencha, per de rasons economiqui ò politiqui, de quitar lo sieu país.

desplafonament n.m. Accion de desplafonar; lo sieu resultat.

desplafonar vt. Suprimir lo limit superior de (un crèdit, una cotisacion, etc.).

desplaire vt. (*desplasi*) Desplàser.

desplantacion n.f. Desplantatge.

desplantador n.m. Autís per desplantar lu vegetals.

desplantament n.m. Eradicacion.

desplantar vt. 1. Levar de tèrra (un vegetal) per lo tornar plantar alhors; eradicar. 2. Retirar de tèrra: *Desplantar un pal*.

desplantat, ada adj. 1. Levat de tèrra. 2. (fig.) Desraiçat.

desplantatge n.m. Accion de desplantar; lo sieu resultat. Var.: **desplantacion**.

desplasença n.f. Desobligança.

desplasent, a adj. Que desplatz; desagradiu, antipatic.

desplàser vi. 1. Pas plàser; èstre desagradiu. 2. Causar una pichina irritacion; contrariar. Var.: **desplaire**. Sin.: **desagradar**.

desplasença n.f. Desplaser.

desplaser n.m. Impression desagradiva, contrarietat. Var.: **desplasença**, **desplesir**.

desplecament n.m. Accion de desplecar.

desplecar vt. (*desplequi*) Levar lu plecs, lu faus plecs de (una estòfa, un vestit). Sin.: **desregoïr**.

desplega n.f. *Faire desplega*: Faire estalatge.

desplegada n.f. Desplegament.

desplegament n.m. Accion de desplegar; fach d'èstre desplegat. Var.: **desplegada**, **desplegatge**.

desplegant, a adj. Que si pòu desplegar. ◆ n.m. Fuèlh replegat, per faire de publicitat, anonciar un eveniment, etc. Sin.: **prospècte**.

desplegar vt. (*desplegui*) 1. Durnir, tornar metre à plat cen qu'èra plegat: *Desplegar un lançòu, una carta rotiera*. 2. Dispauar sus una larga estenduda. ◇ (mil.) *Desplegar li tropas*: Li faire passar d'una formacion de marcha ò de transpoart à-n-una formacion de combat. – *Desplegar de missiles*: Lu installar en posicion operacionala.

desplegatge n.m. Accion de desplegar. Var.: **desplegada**, **desplegament**.

desplenar vt. Vuar. Var.: **desemplenar**.

desplesir n.m. Desplaser.

desplombar vt. 1. Levar lo plomb que sigilla un objècte. 2. Levar lo plombatge d'una dent. 3. (inform.) Penetrar lo criptatge de proteccion per poder recopiar un logicial. Sin.: **cracar**.

desplombatge n.m. Accion de desplombar.

desplumar vt. Plumar (un auceu). Sin.: **esplumassar**. ◆ **si desplumar** v.pr. 1. Perdre li sieu plumas. 2. (fam.) Perdre lu sieus bèrris.

despoblaire, airitz adj. e n. Persona ò comportament qu'entira un despoblament.

despoblament n.m. Accion de despoblar; lo sieu resultat. Fach de si despoblar. Var.: **despopulacion**.

despoblar vt. (*despòbli*) 1. Faire partir lu abitants d'un país, d'una region. 2. Faire disparéisser lu animaus que vívon dins (un luèc natural), n'en baissar lo nombre. ◆ **si despoblar** v.pr. Si vuar dei siues abitants, dei sieus ocupants.

despoder n.m. Incapacitat, impotença.

despoderar vt. 1. Faire perdre lo sieu poder à. 2. Despossedir.

despoderament n.m. Despossession.

despoderat, ada adj. Qu'a perdut lo sieu poder, li sieu possessions.

despoetisar (-izar) vt. Levar lo sieu caractèr poetic à.

despolarisaire (-izaire), airitz adj. e n.m. Si di d'una substança qu'a la proprietat de s'opauar à la polarisacion, de despolarisar.

despolarisacion (-izacion) n.f. Accion de despolarisar.

despolarisar (-izar) vt. (fis.) Suprimir la polarisacion de.

despolha n.f. Despuèlha.

despolhadura n.f. Espoliacion.

despolhament n.m. Accion de despolhar, de si despolhar.

despolhar vt. 1. Levar la pèu de (un animau): *Despolhar un coniu*. Var.: **despulhar**, **despulhir**. 2. Levar cen que cuèrbe; desgarnir, desnudar. 3. Despossedir totalament (quauqu'un) dei sieus bens. Sin.: **espolhar**. 4. Examinar de pròche (un tèxto) per n'en sortir l'essencial. Sin.: **espelucar**. ◇ Comptar lu bulletins d'un vòte. ◆ **si despolhar** v.pr. 1. Si desfaire dei sieus bens. 2. Mudar, en parlant d'un reptile. 3. Depauar, en parlant dau vin.

despoliacion n.f. Fach de privar quauqu'un dei sieus bens, dei bens que li reveníon.

despoliar vt. (*despòli*, classic *despòlii*) Despossedir (quauqu'un) dei sieus bens. Sin.: **despolhar**.

despoliment n.m. Accion de despolir; lo sieu resultat.

despolinar vt. Acostumar un polin à travalhar.

despolir vt. Levar lo polit, l'esclat de.

despolitisacion (-izacion) n.f. Accion de despolitisar.

despolitisar (-izar) vt. Retirar tot caractèr politic à (quauqua ren), tota consciença politica à (quauqu'un).

despollucion n.f. Accion de despolluir; lo sieu resultat.

despolluent, a adj. e n.m. Si di d'un produch que despolluisse.

despolluir vt. (*despolluissi*) Suprimir ò redurre la pollucion de.

desponchament n.m. Accion de desponchar.

desponchar vt. 1. Passar, en parlant d'un cap, d'una poncha de tèrra. 2. Levar la poncha de. 3. Desplaçar una arma qu'èra ponchada, la direccion d'una antena.

despondre vt. e vi. Arrestar de pondre.

desponible, a adj. Disponible.

despontelament n.m. Accion de despontelar; lo sieu resultat.

despontelar vt. (*despontèli*) Privar dau sieu aponteu.

despopar vt. Descarnar.

despopat, ada adj. Descarnat.

despopulacion n.f. Despoblament.

despopularisar (-izar) vt. Faire perdre lo sieu caractèr populari à.

desporcelar vi. Non arribar à tèrme en parlant de la portada d'una truèia.

desportacion n.f. Deportacion.

desportar vt. Deportar. ◆ **si desportar** v.pr. Si deportar.

desportat, ada n. Deportat, ada.

desportinar vt. Descortinar.

desposcar vt. e i. (*desposqui*) Levar la posca de. Var.: **esposcar**. Sin.: **espoussar**.

despossedir vt. (*despossedissi*) Privar (quauqu'un) de la possession de quauqua ren. Sin.: **espulhir**, **despolhar**, **espoliar**.

despossedit, ida adj. privat de la possession de quauqua ren.

despossessar vt. Despossedir.

despossessat, ada adj. Despossedit.

despossession n.f. Accion de despossedir. Sin.: **despoderament**.

despostament n.m. Desclassament.

despostar vt. (*despoasti*) Desclassar.

despòta n. 1. Cap d'Estat, sobeiran que s'autreja un poder absolut e arbitrari. Sin.: **dictator**. 2. (ist.) Títol de princes practicament independents dins l'Impèri bisantin. ◆ adj. e n. Si di d'una persona qu'a sobre li autri una dominacion excessiva.

despotar vt. (*despòti*) Sortir (una planta) dau sieu vas. Var.: **desempotar**.

despotatge n.m. Accion de despotar. Var.: **desempotatge**.

despotat n.m. (ist.) Estat de l'Impèri bisantin governat per un despòta.

despotenciar vt. (*despotenci*, classic *despotèncii*) Faire perdre la sieu potença à.

despotic, a adj. Arbitrari, tiranic. Sin.: **absolut**, **dictatorial**.

despoticament adv. D'un biais despotic.

despotinar vt. Netejar lu uèlhs en n'en levant la potina. Sin.: **descassidar**.

despotisme n.m. 1. Forma de govèrn dins lo quau una persona soleta detèn toi lu poders. Sin.: **absolutisme**, **dictatura**. ◇ (ist.) *Despotisme esclairat*: Au s. XVIII^{n}, govèrn que conciliava l'absolutisme mé d'uni teorias de la filosofia dei Lumes.

despreant, a adj. Mespresant.

desprear vt. (*despreï*) 1. Despreciar. 2. Mespresar.

desprèci n.m. Deprèci. Var.: **desprètz**, **depreciacion**, **sotestimacion**.

despreciacion n.f. Depreciacion. Sin.: **desvalorisacion**, **rebaissament**, **umiliacion**.

despreciaire, airtiz adj. Que desprècia. Var.: **depreciaire**.

despreciar vt. (*desprèci*, classic *desprècii*) Depreciar, rebaissar, umiliar.

despreciatiu, iva adj. Depreciatiu.

despreissar vi. Netejar la preissa.

desprepaus n.m. *Criticar à desprepaus*: D'un biais marrit, que non convèn.

despresonament n.m. Fach de faire sortir de preson. Var.: **desempresonament**. Sin.: **liberacion**.

despresonar vt. Faire sortir de preson. Var.: **desempresonar**. Sin.: **liberar**.

despressurisacion (-izacion) n.f. Accion de despressurisar; lo sieu resultat. Fach de si despressurisar.

despressurisar (-izar) vt. Faire cessar la pressurisacion de (un avion, una nau espaciala). ◆ **si despressurisar** v.pr. Perdre la sieu pressurisacion.

desprètz n.m. Desprèci.

desprogramacion n.f. Fach de desprogramar.

desprogramar vt. Suprimir ò remandar quauqua ren qu'èra programat: *Desprogramar la difusion d'un film*.

desprometre vt. Si desdire.

desproporcion n.m. Deca de proporcion, de convenença: *Desproporcion de talha*. Var.: **disproporcion**.

desproporcionar vt. Rompre una egalitat de proporcions. Var.: **disproporcionar**.

desproporcionat, ada adj. 1. Que non es proporcionat à quauqua ren; excessiu. 2. Desmesurat, anormal. Var.: **disproporcionat**.

despropriacion n.f. Expropriacion.

despropriar vt. Expropriar.

desprovediment n.m. Fach de desprovedir.

desprovedir vt. (*desprovedissi*) Desmunir.

desprovist, a adj. Desmunit.

despuèlha n.f. 1. Pèu levada à un animau (espec. d'un reptile). 2. (lit.) *Despuèlha mortala*: Còrs uman après la moart. 3. (mecan.) *Angle de despuèlha* ò *despuèlha*, n.f.: Angle agut que forma mé la susfàcia usinada la faça talhanta de l'autís (faça en despuèlha). Var.: **despolha**. ◆ pl. Cen qu'es pilhat à l'enemic.

despulhament n.m. Despolhament.

despulhar vt. (*despuèlhi*) Despolhar. Var.: **despulhir**.

despulhiment n.m. Espoliacion.

despulhir vt. (*despulhisssi*) Despulhar. Sin.: **espoliar**.

desputa n.f. Disputa.

desputable adj. Disputable.

desputaire adj. Disputaire.

desputar vt. Disputar.

desquadrar (min.) Levar lu quadres de (una galaria).

desquadratge n.m. (cín.) Deca dins lo quadratge de l'imatge au moment de la sieu projeccion à l'ecran.

desqualificacion n.f. Accion de desqualificar; fach d'èstre desqualificat.

desqualificar vt. (*desqualifiqui*) Donar à quauqu'un un poast, de foncions en dessota de la sieu qualificacion professionala.

desqüamacion n.f. 1. Accion de desqüamar, fach de si desqüamar; lo sieu resultat. 2. (med.) Exfoliacion de l'epidèrma sota forma d'esqüamas. Var.: **desquamacion**.

desquamacion n.f. Desqüamacion.

desqüamar vi. 1. Perdre li sieu escalhas, en parlant d'unu animaus. 2. (patol.) Si destacar per esqüamas: *La pèu desqüama*. Var: **si desqüamar**, **desquamar**.

desquamar vi. Desqüamar. Var.: **si desquamar**.

desquaresmar (si) v.pr. Sortir de la Quaresma. Var.: **si descaresmar**.

desquet n.m. Basquet. Sin.: (anglés) **basket-ball**.

desquetaire, airitz n. Jugaire de basquet. Sin.: **basquetaire**.

desquilhador n.m. Bowling.

desquilibrar vt. Desequilibrar.

desraçar (si) v.pr. Si desseparar de la sieu raça, de la sieu etnia.

desracinament n.m. Accion de desraiçar.

desracinar vt. Desraiçar.

desracinat, ada n. Si di d'una persona qu'a quitat lo sieu país, lo sieu mitan d'origina.

desradar vi. 1. (mar.) En parlant d'un vaisseu, laissar la rada dont si trobava au surgidor. 2. Èstre estirassat foara d'una rada per encausa dau vent ò dei corrents.

desraiçable, a adj. Que pòu èstre desraiçat.

desraïçament n.m. Eradicacion.

desraiçar vt. 1. Derrabar de tèrra m'ai sieu raíç (un aubre, una planta). 2. (fig.) Suprimir radicalament. Sin.: **eradicar**. 3. Retirar (quauqu'un) dau sieu mitan natural. Var.: **desenraiçar**. ◆ n.m. Accion de desraiçar; lo sieu resultat.

desraiçatge n.m. Arrancatge.

desralhaire n.m. 1. Mecanisme que fa passar una cadena de bicicleta d'un pinhon ò d'un plateu à un autre. 2. (c. de f.) Dispositiu de seguretat per provocar lo

desralhament d'un veïcule que lo vendria urtar per accident, e destinat à protegir d'installacions en avau (via principala, rota, etc.).

desralhament n.m. Fach de desralhar. Var.: **desralhatge**.

desralhar vi. 1. Sortir dei ralhs. 2. (fig. e fam.) Mau foncionar, si desreglar. 3. S'escartar dau boan sens, desrasonar.

desralhatge n.m. Desralhament.

desramar vt. 1. Ben separar lu fuèlhs que fórmon una rama de papier per suprimir tota aderença entre elu. 2. Cascar de fruchs sus l'aubre, la planta. Sin.: **acanar**.

desramatge n.m. Accion de desramat; lo sieu resultat.

desrancar vt. Arrancar.

desrapar vi. 1. Esquilhar bruscament e oblicament sus lo soal, en parlant d'un veïcule ò dei ròdas d'un veïcule. 2. (fam.) En parlant de quauqu'un, esquilhar involontariament. 3. (aeron.) Virar m'una inclinason insufisenta, en si deportant vèrs defoara; volar sus una trajectòria que fa un angle m'au plan de simetria de l'avion. 4. (mar.) Si destacar dau fond, en parlant d'una àncora. Sin.: **escórrer**. 5. (fam.) S'escartar de cen qu'es normal, asperat, previst e contrarotlat: Lei prètz an desrapat pendent l'estiu. Var.: **desarrapar**.

desrapatge n.m. Fach de desrapar; lo sieu resultat. Var.: **desarrapatge**.

desrason n.f. (lit.) Mancança de rason, de boan sens.

desrasonablament adv. D'un biais desrasonable.

desrasonable, a adj. Que non es rasonable.

desrasonar vi. Tenir de prepaus vuèis de tota rason, de boan sen. Sin.: **desparlar**, **desvariar**.

desrascar vt. Ressanar de la rasca.

desratelar vt. (*desratèli*) (med.) Procedir à l'ablacion de la ratèla.

desratelat, ada adj. Desprovedit de ratèla.

desratisacion (-izacion) n.f. Accion de desratisar.

desratisar (-izar) vt. Desbarrassar metodicament dei garris: *Desratisar una cròta*.

desraubament n.m. Raubarici, raubament.

desraubar cf. 1. Raubar. 2. Enlevar (una persona). ◆ **si desraubar** v.pr. Si di d'una filha que laissa clandestinament lu sieus parents per s'escapar m'au siéu amorós ò dei doi amorós que fugísson coma aquò: *Si son desraubats*.

desrausar vt. Desgrear.

desrausatge vt. Desgreatge.

desreal, a adj. (psiquiatria) *Pensada desreala*: Pensada destornada dau real e dei necessitats logiqui.

desrealisacion (-izacion) n.f. (psiquiatria) *Sentiment de desrealisacion*: Sentiment d'estranhessa, de perda de familiaritat mé l'environament.

desrealisar (-izar) vt. Faire provar un sentiment de desrealisacion à.

desreddir vt. (*desreddissi*) Desregdir.

desregar vt. Desenraiar. Sin.: **desencotar**, **desacotar**, **desblocar**.

desregdir vt. (*desregdissi*) Rendre mens regde. Var.: **desenregdir**.

desreglament n.m. 1. Problema de foncionament; fach d'èstre desreglat. 2. Desòrdre moral ò mental.

desreglamentacion n.f. Accion de desreglamentar; lo sieu resultat.

desreglamentar vt. Aleugierir ò suprimir la reglamentacion de.

desreglar vt. (*desrègli*) 1. Trebolar lo foncionament de; desrengar. 2. Trebolar, alterar moralament. ◆ **si desreglar** v.pr. Cessar de foncionar normalament: *Aqueu mecanisme s'es desreglat*.

desregoïr vt. (*desregoïssi*) 1. Desregdir. 2. Levar lu plecs de (una estòfa). Sin.: **desplecar**.

desregulacion n.f. Aleugieriment ò supression dei disposicions qu'enquàdron lo foncionament d'una activitat economica, d'una profession, especialament sobre lo plan dei prètz.

desregular vt. Operar la desregulacion de.

desrèi n.m. Trebolici moral prefond, angoissa: *Èstre en plen desrèi*. Sin.: **desturbi**, **treboladís**, **desvari**, **destressa**, **confusion**.

desreligar vt. (*desreligui*) Desfaire cen qu'èra religat: *Desreligar un libre*.

desremborsament n.m. Fach de desremborsar.

desremborsar vt. Cessar de remborsar: *Desremborsar un remèdi*.

desrenada n.f. 1. Gròssa fatiga. Sin.: **estracament**, **alassament**, **lassitge**, **lassiera**. 2. Torn de rens.Var.: **derenada**, **esquinada**.

desrenar vt. Totplen fatigar. Var.: **derenar**. Sin.: **crepar**, **esquinar**.

desrengaire, airitz adj. e n. Que desrenga.

desrengament n.m. 1. Fach de si desrengar, de si desplaçar. 2. Fach d'èstre desrengat: *Lo telefòne es encara en desrengament*.

desrengar vt. 1. Desplaçar (cen qu'èra ben en òrdre); causar de desòrdre à, dins. 2. Trebolar lo foncionament de; desreglar. 3. Importunar quauqu'un dins una ocupacion, un moment de repaus. Sin. (2 e 3): **desturbar**, **desaviar**, **sansonhar**, **tavanejar**, **desrompre**. ◆ **si desrengar** v.pr. 1. Si desplaçar. 2. Interrompre li sieu ocupacions per faire quauqua ren, anar en quauque luèc.

desresponsabilisar (-izar) vt. Faire perdre lo sentiment, lo sens de la sieu responsabilitat pròpria à (quauqu'un).

desrevelhar vt. Revelhar. Var.: **desvelhar**.

desribar vi. 1. Derivar. 2. Desbordar, desarribar (una nau).

desribat adj. e n. Derivat.

desriblar vt. Levar lu ribles de.

desrocada n.f. Accion de desrocar. Sin.: **aborrament**, **espeiregada**, **clapairada**, **peiregada**, **acodolada**, **apeiragada**; **apeirada**. Var.: **desrocament**.

desrocament n.m. Lapidacion.

desrocar vt. (*desròqui*) Lapidar. Sin.: **clapairar**, **peiregar**, **espeirar**, **acodolar**, **apeiregar**, **apeirar**, **aborrar**, **apeirassar**.

desrodelament n.m. Desenrotlament.

desrodelar vt. (*desrodèli*) Desrotlar.

desrogir vt. (*desrogissi*) Levar la sieu color roja à. ◆ vi. Perdre la sieu color roja.

desrolhar vt. Levar lo rolh de.

desromegar vt. (*desromegui*) Levar li rómegas de.

desrompement n.m. Arrèst, interrupcion. Sin.: **cessament**.

desrompre vt. Arrestar, interrompre, cessar. Sin.: **desrengar**.

desrota n.f. 1. Fuga en desòrdre d'una tropa vençuda. Sin.: **desbandada**, **desbranda**. 2. (fig.) Situacion catastrofica.

desrotaire, airitz adj. Que desrota.

desrotament n.m. Accion de desrotar (una nau, un avion, etc.). Var.: **desrotatge**. Sin.: **destornament**, **descaminament**, **desaviament**.

desrotar vt. 1. Faire perdre la sieu traça, metre sus una faussa pista. Sin.: **foaraviar**, **desaviar**, **descaminar**. 2. Faire cambiar de rota, de destinacion: *Desrotar una nau*. Sin.: **destornar**. 3. (fig.) Desconcertar. Sin.: **desassegurar**, **desvariar**.

desrotatge n.m. Desrotament.

desrotlaira n.f. Màquina per desrotlar de boasc, de fieu, etc.

desrotlaire n.m. 1. Aparelh que sièrve à desrotlar de produchs presentats en rotleus. Var.: **desenrotlaire**. Sin.: **debanaire**, **debanador**, **debanadoira**. 2. (inform.) Periferic d'un computador, qu'assegura lo desrotlament, l'enregistrament e la lectura d'informacion sus una benda magnetica.

desrotlament n.m. 1. Accion de desrotlar, de si desrotlar; desrotlage. Var.: **desenrotlament**. Sin.: **desrodelament**, **debanament**, **desvirolament**. 2. (fig.) Desvolopament progressiu d'una accion dins lo temps, debanar. Var.: **debanada**, **debanament**.

desrotlar vt. 1. Estendre (cen qu'èra enrotlat). Var.: **desenrotlar**. Sin.: **desrodelar**, **debanar**, **desvirolar**. 2. (tecn.) Debitar (una bilha de boasc) en un fuèlh fin, continú. 3. (fig.) Metre sota lo regard, desvolopar, espelucar: *Desrotlar lu eveniments de la jornada*. ◆ **si desrotlar** v.pr. Si debanar: *La manifestacion s'es desrotlada sensa problema*.

desrotlatge n.m. 1. Accion de desrotlar; fach d'èstre desrotlat; desrotlament. 2. (tecn.) Accion de desrotlar una bilha de boasc.

desruscaire, airitz n. Persona que s'entrèva de desruscar. Var.: **ruscaire**, **rusquier**.

desruscament n.m. Desruscatge.

desruscar vt. (*desrusqui*) 1. Decorticar. 2. Levar la rusca de (un aubre).

desruscatge n.m. Accion de desruscar. Var.: **desruscament**.

dessabar vt. Eliminar la saba dei boascs.

dessabatar (si) v.pr. Si metre en quatre, si bolegar.

dessabatge vt. Eliminacion de la saba dei boascs denant de lu metre en òbra, per lu protegir còntra lu micro-organismes.

dessaber vt. Dessaupre.

dessablament n.m. 1. Accion de dessablar; lo sieu resultat. 2. (tecn.) Eliminacion dei matèrias mai lordi (sabla, grava) en suspension dins una aiga vièlha.Var.: **dessablatge**. Sin.: **desensorratge**.

dessablar vt. Levar la sabla de; desensablar. Sin.: **desensorrar**.

dessablatge n.m. Dessablament. Sin.: **desensorratge**.

dessabor n.f. Insipiditat.

dessaborament n.m. Fach de perdre la sabor. Sin.: **afadiment**, **enfadiment**.

dessaborar vt. Rendre fade. Sin.: **afadir**, **enfadir**.

dessaborat, ada adj. Qu'a perdut la sieu sabor. Sin.: **insipide**.

dessacar vt. (*dessaqui*) Vuar un sac dau sieu contengut. Var.: **desensacar**.

dessacralisacion (-izacion) n.f. Accion de dessacralisar; lo sieu resultat.

dessacralisar (-izar) vt. Retirar lo sieu caractèr sacrat à (quauqu'un, quauqua ren). Var.: **dessacrar**.

dessacrar vt. Dessacralisar.

dessadolar vt. 1. Faire tornar lo talent. 2. Vuar l'estòmegue.

dessagelament n.m. Accion de dessagelar; lo sieu resultat. Var.: **dessigilament**.

dessagelar vt. (*dessagèli*) Durbir (quauqua ren qu'èra sagelat). Var.: **dessigilar**.

dessaladura n.f. (oceanogr.) Baissa de la salinitat de l'aiga de mar.

dessalaire n.m. (petr.) Aparelh destinat au dessalatge dau petròli brut.

dessalament n.m. Accion de dessalar: *Lo dessalament de l'aiga de mar*. Var.: **dessalason**, **dessalatge**.

dessalar vt. 1. Desbarrassar de la sau, rendre mens salat: *Dessalar una merluça*, *dessalar l'aiga de mar*. 2. (petr.) Extraire li saus contengudi dins lo petròli brut.

dessalason n.f. Dessalament.

dessalatge n.m. 1. Dessalament. 2. (agric.) Operacion qu'a per estigança de suprimir la tenor en sau tocant de tèrras previsti per li culturas.

dessanflorar vt. e vi. Escremar.

desserralhar vt. Desserralhar.

dessarrar vt. 1. Relargar (cen qu'èra sarrat). ◇ *Pas dessarrar li dents*: Ren dire dau tot. ◆ Sin.: *Pas desclavar li dents, pas desjónher li labras* 2. Desblocar: *Dessarar lo fren*.

dessarratge n.m. Accion de dessarrar.

dessasiment n.m. Accion de dessasir, de si dessasir; fach d'èstre dessasit. Sin.: **despossession**, **despoderament**.

dessasir vt. 1. Retirar à quauqu'un cen qu'a: *Es estat dessasit dei sieus mòbles*. Sin.: **despossedir**, **despoderar**. 2. (dr.) Retirar à-n-un tribunal l'afaire que n'èra estat sasit. ◆ **si dessasir** (*de*) v.pr. Si separar volontariament de quauqua ren, li renonciar. Sin.: **si despossedir**, **si despoderar**.

dessason n.f. Marrida sason; tempèri; contratemps.

dessasonalisar (-izar) vt. (estad.) Eliminar li distorsions deugudi ai variacions sasonieri, dins d'uni estadisticas.

dessatellisacion (-izacion) n.f. 1. (astronaut.) Fach, per un sattelit artificial, de quitar la sieu orbita establa à l'entorn d'un astre. 2. (fig.) Per un país, liberacion de la tutela d'una granda potença.

dessatellisar (-izar) vt. Realisar la dessatellisacion de.

dessaupre vt. Var.: **dessaber**.

dessaupuda *(à la)* loc. prep. Sensa que la persona interessada ne sigue conscienta. Sin.: **d'escondons**, **d'amagat**, **à l'insaupuda de**, **inconscientament**.

dessaurrar vt. (mar.) Descargar una nau de la sieu saurra. Var.: **dessorrar**, **desensorrar**.

dessauvar vt. Damnar.

dessauvat, ada adj. Damnat.

dessebelir vt. (*dessebelissi*) Desenterrar, dessoterrar. Var.: **desensebelir**.

dessecacion n.f. Eliminacion de l'umiditat d'un còrs. Var.: **dessicacion**. Sin.: **secason**.

dessecament n.m. Accion de dessecar; estat de cen qu'es dessacat.

dessecant, a adj. Que desseca. Var.: **dessecatiu**. Sin.: **assecaire**.

dessecar vt. (*dessequi*) 1. Rendre sec (cen qu'es umide, que contèn d'aiga): *Lo vent desseca la tèrra*. 2. (fig.) Rendre insensible: *Toi aquelu crucis li an dessecat lo coar*. ◆ **si dessecar** v.pr. 1. Devenir sec. 2. (fig.) Devenir insensible, infecond, en parlant dau coar, de l'esperit.

dessecatiu, iva adj. Que desseca. Var.: **dessicatiu**.

dessectorisacion (-izacion) n.f. Accion de modificar ò de faire cessar una sectorisacion.

dessegregacion n.f. Politica de supression de la segregacion raciala dins un país; la sieu aplicacion.

desselar vt. (*dessèli*) Levar la sèla de: *Desselar un cavau*.

dessemblable, a adj. Desparier. Var.: **dessemblant**.

dessemblança n.f. Absença de semblança; desparitat.

dessemblant, a adj. Desparier. Var.: **dessemblable**. Sin.: **diferent**.

dessemblar vi. Èstre desparier, dessemblable.

dessenament n.m. Perda de la rason, de l'èime, dau judici. Sin.: **inconsciença**, **demença**.

dessenar vt. Rendre foal. Var.: **dessensar**. ◆ **si dessenar** v.pr. Perdre la tèsta, la rason.

dessenat, ada adj. Irrasonat, desprovedit de boan sens. Sin.: **insensat, enfadat**. Var.: **dessensat**.

dessenh n.m. 1. Representacion de la forma (e, eventualament, dei valors de lume e d'ombra) d'un objècte, d'una figura, etc., pusleu que de la sieu color. 2. Tecnica e art d'aqueu mòde de figuracion grafic. ◇ *Dessenh industrial*: Dessenh au trach à finalitat tecnica ò per la fabricacion industriala. 3. Contorn lineari, profieu, linha: *Lo dessenh d'una boca*. 4. *Dessenh animat*: Film realisat à partir d'una seguida de dessenhs filmats imatge per imatge ò realisats per informatica, que dónon l'impression dau movement.

dessenhaire, airitz n. Persona que dessenha. ◇ *Dessenhaire industrial*: Especialista que lo dessenh industrial es la sieu profession. ◇ *Dessenhaire (airitz)-cartografe (a)*: Dessenhaire de profession, que la sieu especialitat es de dessenhar de cartas, de plans.

dessenhar vt. 1. Representar au mejan dau dessenh. 2. Faire ressortir la forma, lo contorn de. ◆ vi. Practicar lo dessenh, l'art dau dessenh. ◆ **si dessenhar** v.pr. 1. Aparéisser. 2. Si precisar, pilhar forma: *Lo projècte si dessenha*. Sin.: **si perfilar**.

dessenhorir vt. (*dessenhorissi*) 1. Metre defoara de la senhoria. 2. Suprimir la senhoria.

dessensar vt. Dessenar.

dessensat, da adj. Dessenat.

dessensibilisacion (-izacion) n.f. (med.) tractament que suprimisse li reaccions allergiqui de l'organisme en regard d'uni substanças (pollens, proteïnas, etc.).

dessensibilisar (-izar) vt. 1. Practicar una dessensibilisacion. 2. Rendre mens sensible à quauqua ren. ◆ **si dessensibilisar (-izar)** v.pr. Perdre de la sieu sensibilitat.

dessensiblisat (-izat), ada adj. Qu'a subit una dessensibilisacion.

dessentèri n.m. Malautia infeccioa ò parasitària, que provòca una diarrea doloroa m'una perda de sang. ◇ *Dessentèri amebian*: Afeccion cronica deuguda ai amebas, caracterisada per d'ulceracions intestinali e de complicacions epatiqui. Var.: **dissentaria**, **dissentèri**.

dessenteric, a adj. e n. Relatiu au dessentèri; que sofrisse de dessentèri. Var.: **dissentaric**, **dissenteric**.

dessenteriforma adj. Dissenteriforma.

desseparacion n.f. Accion de desseparar; fach d'èstre desseparat. Var.: **separacion**. Sin.: **desparticion**, **desunion**. Var.: **desseparament**.

desseparament n.m. Accion de desseparar. Var.: **desseparacion**.

desseparar vt. Separar, dissociar. Sin.: **despartir**, **desunir**.

desserralhar vt. Durbir (quauqua ren qu'èra clavat m'una serralha). Var.: **desserralhar**.

dessèrt n.m. Plat sucrat, frucha, pastissarias, que si sièrvon à la fin dau past. Sin.: **lecarias**, **lecadissas**, **li fruchas**. ◇ Moment dau past que si mànjon aqueli cauas.

dessèrta n.f. Accion de desservir (un luèc, una localitat) m'un mejan de comunicacion; fach d'èstre desservit: *Un servici de carris assegura la dessèrta dei quartiers periferics*. 2. (relig.) Accion de desservir (una capèla, una parròquia); servici qu'un ministre dau culte assegura.

dessèrta n.f. Tauleta, mòble dont son pauats lu plats per servir, li sietas que son desservidi.

desservent n.m. (relig.) Prèire que dessièrve una parròquia.

desservir vt. (*dessièrvi*) 1. Assegurar un servici: Lu tren non dessièrvon aquela region. 2. Desbarassar lo taulier après lo past. Sin.: **levar taula**, **esprontar taula**.

desservir vt. (*dessièrvi*) Faire de toart à: *Lo sieu biais de parlar lo dessièrve*.

dessetant, a adj. Que lèva lo set. Sin.: **desassedant**, **desalterant**.

dessetar vt. Levar lo set. Sin.: **desassedar**, **desalterar**.

dessexualisar (-izar) vt. Levar tot caractèr sexual à.

dessicacion n.f. Dessecacion.

dessicatiu, iva adj. Dessecatiu.

dessigilar vt. Dessagelar.

dessigilament n.m. Dessagelament.

dessiliciatge n.m. (tecn.) Eliminacion de la silici dei aigas naturali.

dessimelar vt. Levar la sòla de.

dessincronisacion (-izacion) n.f. Perda de sincronisme entre de fenomènes abitualament sincronics.

dessincronisar (-izar) vt. Faire perdre lo sieu sincronisme à.

dessindicalisacion (-izacion) n.f. Tendença à la baissa dau nombre de personas sindicadi; desinterès per lo movement sindical.

dessindicalisar (-izar) vt. Escartar, alunhar dei sindicats, dau sindicalisme.

dessobre adv. e prep. Sobre. ◆ loc. adv. *En dessobre (de)*: Dins la part superiora *(de)*. Sin.: **au sobran *(de)***. ◆ n.m. La partida que si tròva sobre. ◇ *Pilhar lo dessobre*: L'emportar, ganhar, pilhar l'avantatge.

dessobrescaufaire n.m. Aparelh que sièrve à desobrescaufar (una vapor).

dessobrescaufament n.m. (tecn.) Operacion que torna portar una vapor à l'estat saturat.

dessobrescaufar vt. (tecn.) Tornar portar à l'estat saturat (una vapor).

dessocar vt. (*dessoqui*) Arrancar li socas.

dessodat, ada adj. Que li es estat levat lo sòdi, la sau: *Regime dessodat*.

dessolar vt. (*dessòli*) Levar la sòla, lo dessota d'un esclòp (d'un animau).

dessolar vt. (*dessoali*) (agric.) Modificar l'òrdre, la reparticion dei culturas de (un camp).

dessolason n.f. (agric.) Accion de dessolar.

dessolelhar (si) v.pr. 1. Perdre li colors donadi per lo soleu. 2. Si pausar à la sosta dau soleu.

dessolidarisacion (-zacion) n.f. Accion de dessolidarisar, de si dessolidarisar; lo sieu resultat.

dessolidarisar (-izar) vt. 1. Rompre l'union, la solidaritat entre (de personas). 2. Interrompre una ligason materiala entre (li partidas d'un mecanisme, d'unu objèctes). ◆ **si dessolidarisar** v.pr. Cessar d'èstre solidari (de quauqu'un, de quauqua ren).

dessonança (-ància) n.f. Dissonança (-ància).

dessonant, a adj. Dissonant.

dessonar vi. (*dessoani*) Dissonar.

dessorrar vt. Desensorrar, dessaurrar: *«1501: Bertinelly patron de la galeassa deu dar per 2 jornadas que ha mudat la barca del ponton e los homes a **dessorar** la galeassa d'acordy ambe los subrestants» (A.C. Marseille)*.

dessosterrament n.m. Dessoterrament.

dessosterrar vt. (*dessostèri*) Dessoterrar.

dessota adv. e prep. Sota. ◆ loc. adv. *En dessota (de)*: Dins la part inferiora *(de)*. Sin.: au **sotran**. ◆ n.m. La part qui si tròva sota. Sin.: **sotran**. ◇ *Aver lo dessota*: Aver lo desavantatge.

dessoterrament n.m. Accion de dessoterrar. Var.: **dessosterrament**. Sin.: **desterrament**, **desenterrament**.

dessoterrar vt. (*dessotèrri*) Sortir de tèrra cen qu'èra soterrat. Var.: **dessosterrar**. Sin.: **desterrar**, **desenterrar**.

dessoudadura n.f. Desunir cen qu'èra soudat.

dessoudar vt. Destacar (cen qu'èra soudat).

dessudar vt. Panar la sudor.

dessugar vt. (*dessugui*) Levar la suga au dedintre d'un conduch. Sin.: **rasclar**.

dessugatge n.m. Accion de dessugar; lo sieu resultat. Sin.: **rasclatge**.

dessulfitar vt. Desbarrassar (un vin) d'una part de l'anidride sulfurós que li si èra ajustat per sulfitacion.

dessulfuracion n.f. (quim.) Accion de dessulfurar; lo sieu resultat.

dessulfurar vt. (quim.) Eliminar lo sofre, lu compauats sulfurats de (una substança).

destabilisacion (-izacion) n.f. Accion de destabiliar; desequilibre, instabilitat.

destabilisaire (-izaire), airitz adj. Que destabilisa.

destabilisar (-izar) vt. 1. Faire perdre lo sieu equilibre, la sieu estabilitat à. 2. (fig.) Faire perdre la sieu assegurança, lu sieus mejans à.

destacable, a adj. Que pòu èstre destacat.

destacaire n.m. Destacant.

destacament n.m. 1. Estat, comportament d'aqueu qu'es destacat, desinteressat; desinterès, indiferença. Var.: **destacança**. 2. Posicion d'un foncionari, d'un militari destacat. 3. (mil.) Element d'una tropa encargat d'una mission particuliera.

destacança n.f. Destacament.

destacant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que sièrve à levar li tacas.

destacar vt. (*destaqui*) 1. Desfaire, liberar quauqu'un de (cen que lo tenia estacat): *Destacar un presonier*. 2. Alunhar, escartar: *Destacar lu braç dau còrs*. 3. Mandar (quauqu'un, quauqua ren) per faire quauqua ren: Destacar un grope d'òmes. 4. Plaçar (un foncionari, un militari) en defoara dau sieu quadre ò de la sieu unitat d'origina. ◆ **si destacar** v.pr. 1. Desfaire lu sieus ligams, si desliurar. 2. Aparéisser clarament, distintament. 3. Si separar, s'alunhar.

destacar vt. (*destaqui*) Levar li tacas de: *Destacar una estòfa*.

destacat, ada adj. 1. Que non es ò qu'es pas plus estacat. 2. *Pèça destacada*: Pèça de remplaçament d'un aparelh, d'un veïcule, etc., venduda separadament. Sin.: **pèça de recambi**. 3. (mús.) Si di d'una nòta que non es ligada ai autri, per li donar de releu. 4. Si di d'una persona indiferenta, insensibla.

destacatge n.m. Accion de levar li tacas; lo sieu resultat.

destalentaire n.m. Que lèva lo fam, l'envuèia. Pichona quantitat d'aliments (frucha, bescuèch) per apagar lo fam. (med.) Medicament vt. anorexigèn (e). Sin.: **copafam**.

destalentar vt. e vi. 1. Apagar lo fam. 2. Faire passar l'envuèia. Sin.: **descorar, descoratjar**, **dissuadir**.

destalhar vt. Degalhar lo talh d'una lama. Sin.: **desamolar**, **desafilar**, **talhvirar**.

destalinisacion (-izacion) n.f. Accion de destalinisar; lo sieu resultat.

destalinisar (-izar) vt. Desliurar (una societat, un país, etc.) de la dominacion autoritària stalinaiana.

destalonar vt. 1. Ferir au talon. 2. Perdre lo talon.

destamar vt. Levar l'estamadura d'un recipient. Var.: **desestamar**.

destanar vt. Desboscar: *Destanar una lèbre*. Var.: **desentanar**.

destanhar vt. Levar l'estame de.

destapador n.m. Destapaire.

destapaire n. m. Produch, aisina per destapar. Var.: **destapador**.

destapar vt. 1. Durbir una botelha, etc., li levar lo sieu tap. 2. Desbarrassar un tube, etc. de cen que lo tapava. 3. Desbarrassar de cen que curbia, especialament de vestits cauds. ◆ **si destapar** v.pr. Si levar de vestits cauds: *Destape-ti, que fa caud!*

destapatge n.m. Accion de destapar; lo sieu resultat.

destapiar vt. (*destapi*, classic *destàpii)*Desfondre una paret de tàpia.

destapissar vt. Desbarrassar (una paret) de la sieu tapissaria.

destaranhador n.m. Destelaranhador.

destaranhar v.t. Destelaranhar.

destartavelat, ada adj. Que non fa atencion à cen que fa, tèsta en l'ària. Var.: **estartavelat**, **destaravelat**. Sin.: **tèsta vèrda**, **tèsta foala**, **tèsta leugiera**, **durganàs**, **darnegàs**, **tèsta de besuga**.

destaussa n.f. Destaxa.

destaussament n.m. Destaxament.

destaussar vt. Destaxar.

destaxa n.f. Diminucion ò supression d'una taxa. Var.: **destaussa**.

destaxacion n.f. Accion de destaxar. Var.: **destaxament**.

destaxament n.m. Destaxacion.

destaxar vt. Diminuir ò suprimir li taxas (sobre un produch). Var.: **destaussar**. Sin.: **esgravar**.

desteïnat, ada vt. *Tè desteïnat*: Que li an levat la sieu teïna.

destéisser vt. Desfaire cen qu'èra teissut.

destelaranhador n.m. Aisina per levar li telaranhas. Var.: **destaranhador**.

destelaranhar vt. Accion de levar li telaranhas. Var.: **destaranhar**.

destemporat, ada adj. Intempestiu, inoportun, foara sason.

destench, a adj. Que li sieu colors d'origina son alteradi, escafadi, en parlant d'una estòfa.

destenchurar vt. Levar la tencha de (una estòfa).

destenda n.f. 1. Fach de si destendre, per quauqua ren qu'èra atesat. 2. Esfoarç musculari potent e viu que produe l'extension dau còrs ò d'un membre e, en particulier, dei cambas. 3. Demeniment de la tension nervioa; l'estat de repaus que n'en resulta. 4. Fach d'interrompre li sieu activitats per pilhar de repaus, si divertir. Sin.: **deslassament**, **solaç**. 5. Demeniment de la tension entre Estats, melhorament dei relacions internacionali. 6. Reduccion de la pression d'un gas per aumentacion dau sieu volume. 7. Pèça dau mecanisme d'una arma de fuèc qu'agisse sobre lo clavelet e fa partir lo còup. 8. Pèça que desgancha la sonaria d'un relòri. 9. (fon.) Dins lo cors de l'emission d'un fonema, passatge de la fasa activa dei organes fonators à la sieu posicion de repaus.

destendèire n.m. Dispositiu que permete de faire baissar la pression d'un gas comprimit.

destendre vt. 1. Faire baissar la tension de (quauqua ren qu'èra atesat). Sin.: **destesar**. 2. Faire baissar la pression (d'un gas). 3. Demenir ò faire disparéisser la tension, lo lassitge: *La música mi destende*. 4. *Destendre l'atmosfèra*: Faire disparéisser lu conflictes, li tensions dins un grope. ◆ **si destendre** v.pr. 1. Èstre mens atesat, perdre de la sieu tension. 2. Faire baissar la sieu tension nervioa, pilhar un moment per si repauar, si solaçar, si divertir. 3. Devenir pas tant agressiu, mai seren: *Li relacions entre lu doi país si son destendudi*.

destendut, uda adj. Sensa tension, calme.

destenembrar vt. e vi. Perdre, faire perdre la memòria. Sin.: **desmemoriar**.

desténher vt. Alterar ò faire perdre la color de. ◆ vi. 1. Perdre la sieu color; si descolorar. 2. (fig.) *Desténher sobre (quauqu'un, quauqua ren)*: Influençar, laissar de traças.

destenir (si) v.pr. (*mi destèni*) S'abstenir, si retenir, si detenir.

destepar vt. Desbarrassar dau pelenc.

desterraire, airitz n. (lit.) Persona que destèrra, que descuèrbe quauqua ren. Var.: **desenterraire**.

desterrament n.m. Accion de desterrar. Var.: **dessoterrament**, **desenterrament**.

desterrar vt. (*destèrri*) Sortir de tèrra cen qu'èra enterrat. Var.: **dessoterrar**, **desenterrar**.

desterratge n.m. Accion de desterrar; lo sieu resultat. Var.: **desenterratge**.

destesar vt. Destendre (quauqua ren qu'èra atesat). Sin.: **destendre**.

destestar vt. Talhar la cima d'un aubre, etc. Sin.: **descimelar**, **acimar**.

destetar vt. Cessar de noirir au lach un enfant ò un pichon d'animau e li donar una alimentacion mai solida. Sin.: **desmamar**, **deslachar**, **desmamar**, **despopar**, **deslachar**, **desmairar**.

desteular vt. Levar lo teule de.

desteulissaire airitz n. Obrier(a) que desteulissa un cubèrt, una teulissa.

desteulissar vt. Levar un cubèrt, una teulissa.

destillacion n.f. Distillacion.

destillador, airitz adj. Distillador.

destillaire, airitz adj. e n. Distillaire.

destillament n.m. Distillament.

destillar vt. Distillar.

destillaria n.f. Distillaria.

destillat n.m. Distillat.

destillat, ada adj. Distillat.

destillator, tritz n. Distillator.

destimborlaire, airitz adj. e n. Que trebola, que fa venir caluc. Sin.: **trebolaire**, **embrolhaire**, **cabalaire**, **tarabastier**, **rambalhaire**, **cèrcaronha**, **desturbaire**.

destimborlar vt. Trebolar, faire venir caluc. Sin.: **desturbar**, **desvariar**, **cabalar**.

destimborlat, ada adj. Trebolat, desvariat.

destin n.m. 1. Lèi sobrana que sembla menar lo cors dei eveniments vèrs una fin donada; fatalitat. ◇ (per ext.) L'avenir, lo sòrt. 2. L'existença umana, lo sieu cors, en tant que sembla determinada: *Aver un destin tragic*. Sin.: **astre**, **fortuna**, **fatalitat**.

destinacion n.f. 1. Luèc dont quauqu'un ò quauqua ren va ò es menat: *Si rendre à la sieu destinacion*. 2. Usatge previst per quauqua ren.

destinada n.f. 1. Potença sobrana considerada coma reglant d'avança tot cen que deu èstre; destin. 2. Ensèms dei eveniments que compàuon la vida d'un èstre, considerats coma determinats d'un biais irrevocable e independent de la sieu volontat. Sin.: **astrada**.

destinar vt. 1. Fixar l'usatge, l'emplec de (quauqua ren): *Destini lu mieus sòus ai vièlhs jorns*. 2. (lit.) Determinar (quauqua ren) à l'avança per quauqu'un. Sin.: **astrar**. ◆ **si destinar** v.pr. Si vodar d'avança à faire quauqua ren.

destinatari, ària n. Persona à cu es adreiçat un mandadís, un corrier.

destinator n.m. (ling.) Locutor, aqueu que manda un messatge.

destincion n.f. Distincion.

destinelar vt. Tirar lo vin de la tina, colar lo vin.

destinelatge n.m. Accion de tirar, de colar lo vin.

destinga n.f. Rafinament.

destingar vt. (*destingui*) Distinguir.

destint, a adj. Distint.

destintament adv. Distintament.

destintiu, iva adj. Distintiu.

destingre vt (*destingui*) Distinguir.

destiraira n.f. (tecn.) Màquina que sièrve à destirar (especialament li estòfas). Sin.: **estiradoira**.

destirar vt. Estendre en tirant. Var.: **estirar**.

destitucion n.f. 1. Accion de destituir; lo sieu resultat. 2. Revocacion disciplinària ò penala d'un oficier ministerial ò d'unu foncionaris. ◇ (mil.) Sancion que fa perdre lo grade.

destituible, a adj. Que pòu èstre destituit. Contr.: **indestituible**.

destituir vt. (*destituissi*) Despossedir (quauqu'un) de la sieu carga, de la sieu foncion, dau sieu grade; prononciar la destitucion de. Sin.: **revocar**, **demetre**, **remandar**.

destoàrcer vt. Tornar metre dins lo sieu estat promier (cen qu'èra torçut).

destonar vi. 1. (mús.) S'escartar dau ton. 2. Contrastar, non èstre en armonia: *Aqueli colors destónon*.

destorbaire, airitz adj. e n. Que destorba. Var.: **destorbator**, **desturbaire**.

destorbament n.m. Desturbi, desrengament.

destorbar vt. Trebolar, desconcertar, importunar. Var.: **desturbar**.

destorbator, tritz adj. e n. Destorbaire.

destorbi n.m. Desrengament. Var.: **desturbi**.

destorn n.m. 1. Percors mai lòng que lo camin drech. 2. Traçat sinuós (d'una via, d'una ribiera). Sin. (1 e 2): **desvirada**, **bestorn**, **bescontorn**. 3. Biais indirècte: *Parlar sensa destorn*.

destornament n.m. 1. Accion de destornar: *Destornament d'avion*. Sin.: **desrotament**, **desrotage**, **desviament**. 2. Sostraccion frauduloa: *Destornament de fonds*. Sin.: **desvirament, malversacion**. ◇ *Destornament d'actiu*: Dissimulacion d'una part dau sieu actiu per un negociant en estat de cessacion de pagament. 3. *Destornament de poder*: Emplec de la competença d'una autoritat administrativa per una finalitat autra qu'aquela qu'èra prevista inicialament.

destornar vt. 1. Modificar lo cors, la direccion de: *Destornar un riu*. Sin.: **virar**. ◇ *Destornar un avion*, etc.: Constrénher lo pilòt per la menaça, la foarça, à cambiar la destinacion de l'aparelh. Sin.: **desvirar**, **desrotar**. 2. Dirigir vèrs un autre centre d'interès, un autre argument: *Destornar la conversacion*. Sin.: **desviar**. 3. Virar d'un autre costat: *Destornar la tèsta, lo regard*. 4. Escartar, alunhar, destacar: *Destornar quauqu'un dei sieu ocupacions, dei sieu crucis*. 5. Sostraire fraudulosament. Sin.: **desvirar**, **malversar**.

destornar vt. 1. (fot.) Eliminar, au mejan d'un produch especial, lo fond à l'entorn d'un subjècte que si vòu isolar. 2. (tecn.) Donar à una pèça en cors d'usinatge lo contorn just que lo dessenh impaua.

destornat n.m. Fotografia emplegada coma illustracion.

destornatge n.m. Accion de destornar (un dessenh, una fotografia).

destorsion n.f. 1. Accion de destoàrcer; estat de cen qu'es destorçut.

destortilhar vt. Remetre dins lo sieu estat promier (cen qu'èra tortilhat, entortilhat).

destoscaire, airitz n. Persona que destosca; Sin.: **descantonaire**, **destraucaire**, **desboscaire**.

destoscar vt. (*destosqui*) Trovar, descurbir.

destoxicacion n.f. (tecn.) Eliminacion ò neutralisacion de substanças toxiqui. Var.: **desintoxicacion**. Sin.: **desentueissegada**.

destoxicar vt. (*destoxiqui*) Faire la destoxicacion de. Var.: **desintoxicar**. Sin.: **desentueissegar**.

destrafegar vt. Desbrolhar. **si destrafegar** v.pr. Si desbrolhar.

destraïnar vt. Desconcertar.

destralon n.m. Pichin destrau.

dèstra n.f. 1. Costat opausat à-n-aqueu dau coar tocant l'òme e lu animaus. 2. Au Parlament, part de l'emicicle plaçada à la dèstra dau president de l'Assemblada dont sèton lu deputats dau partit conservator; aqueu partit. Sin.: **drecha**. Contr. **seneca**.

destrabalhar vt. Destravalhar.

destrafegar vt. (*destrafegui*) Desmesclar. Var.: **desentrafegar**.

destralada n.f. Còup donat m'un destrau.

destralejar vt. Picar au mejan d'un destrau.

destramar vt. 1. Desfaire la trama d'un teissut. 2. Descurbir la trama ordida contra quauqu'un, un poder politic, etc...

destransinar vt. Levar l'ànsia de. Var.: **desestransinar**.

destrar vt. Arpentar (1). Sin.: **canar**, **canejar**.

destraria n.f. Destreria.

destrau n.m. e n.f. Instrument format d'un fèrre trencant fixat à l'extremitat d'un mànegue e que sièrve à fendre, à talhar.

destraucament n.m. Accion de destraucar.

destraucar vt. (*destrauqui*) Tirar dau sieu trauc; descurbir; desterrar.

destravalhar vt. Cessar lo travalh momentaneament dins una entrepresa, especialament per revendicar. Var.: **destravalhar**.

dèstre, a adj. 1. Qu'apertèn à la dèstra: *Man dèstra, l'uèlh dèstre.* Sin.: **drech, a**. Contr.: **senec, a**. 2. Abile, gaubiós.

destreçar vt. Desfaire (cen qu'èra entreçat).

destrech n.m. Braç de mar entre doi tèrras. Var.: **estrech**.

destrech n.m. Premsa per fruchs (en particulier lo raïm).

destrecha n.f. 1. Accion d'exigir mai que cen qu'es deugut, particulierament per lo biais d'abús de poder. 2. Actes de violença, de sacatge comés còntra una populacion. Sin.: **exaccions**, **constrencha**.

destrelingar vt. (mar.) Levar lo cau ò la cadena d'una àncora.

destrempa n.f. 1. Pintura qu'a per ligant d'aiga addicionada de pega ò de goma. 2. Tableu fach m'aquela pintura. Sin.: **banharèla**, **goacha**.

destrempa n.f. Accion de destrempar l'acier.

destrempar vt. Banhar, enumidir (especialament d'aiga).

destrempar vt. Destrúger la trempa (d'un acier).

destrempe n.m. Terren aigaiós.

destrenar vt. Desfaire una trenela.

destreria n.f. (mar.) Nau de guèrra leugiera e velòça, emplegada coma escortaire e à la corsa. Var.: **destraria**.

destressa n.f. 1. Desrèi, sentiment d'abandon. 2. Situacion critica, perilhoa: *Mandar un senhau de destressa*. Sin.: **desturbi**, **treboladís**, **desvari**.

destressar vt. Levar lo stress, l'ànsia de. Sin.: **destransinar**, **desestransinar**.

destriada n.f. Fach de destriar.

destriaire, airitz adj. Si di d'una persona que destria, descuèrbe.

destriament n.m. Destriatge.

destriar vt. (*destrii*) 1. Distinguir, diferenciar: *Dins aqueu tableu si poàdon destriar tres personatges*, cau destriar. 2. Desmesclar, desseparar.

destriatge n.m. Accion de destriar; lo sieu resultat. Var.: **destriament**.

destribucion n.f. Distribucion.

destribuir vt. Distribuir.

destributor n.m. Distributor.

destrier, a adj. e n. Persona que si sièrve sobretot de la man dèstra. Contr.: **senequier**.

destrier n.m. 1. (anc.) Cavau de batalha (que l'escudier tenia de la sieu man drecha). 2. (ironic) Cavau.

destrigar vt. Despachar, faire leu (un travalh). ◆ **si destrigar** v.pr. Si despachar. Sin.: **si bolegar**.

destroçaire, airitz n. Raubaire. Sin.: **desvalisaire**, **curamala**, **ribatabarris**, **raubaire**, **arpalhand**, **copaborsa**, **talhaborsa**, **pelasòus**.

destroçar vt. Raubar, desvalisar; raubar de sòus, de bagatges a quauqu'un en usant de violéncia. Sin.: **despossedir**, **desvalisar**, **despulhar**.

destrocar vt. (*destròqui*) Procedir au destrocatge.

destrocatge n.m. Operacion per la quala si destaca l'òstrega dau sieu supoart per la metre dins lo pargue d'engraissament.

destroçatge n.f. Accion de destroçar; lo sieu resultat. Sin.: **raubament**, **raubatòri**, **raubaria**, **ladronici**, **furt**.

destronar vt. 1. Metre fin à la superioritat de. 2. Depauar (un sobeiran), lo caçar dau sieu tròne. Var.: **detronisar**. Contr.: **intronisar**.

destropelada n.f. Accion e fach de destropelar.

destropelar vt. (*destropèli*) 1. Espantegar un tropeu. 2. Dispersar un recampament de gents dins una manifestacion, etc...

destropiadura n.f. Estropiadura.

destropiar vt. (*destròpi*, classic *destròpii*) Estropiar; destoàrcer.

destroyer n.m. (mòt anglés) Bastiment de guèrra de mejan tonatge, rapide, ben armat, encargat especialament de mission d'escòrta. Sin.: **contratorpilhaire**, **escortaire d'escadra**, **destrusèire**.

destruccion n.f. Accion de destrúger; lo sieu resultat.

destruch, a adj. Qu'a subit una destruccion.

destruci, úcia adj. Destructor.

destructible, a adj. Que pòu èstre destruch.

destructiu, iva adj. Que destruge, qu'a lo poder de destrúger. Var.: **destructor**.

destructivitat n.f. (psiquiatria) Tendença patologica à destrúger.

destructor, tritz adj. e n. 1. Que roïna, destruge. Var.: **destruci**. 2. Que provòca una destruccion intellectuala ò morala.

destructuracion n.f.Accion de destructurar; lo sieu resultat.

destructurar vt. Desorganisar (un ensèms estructurat).

destrúger vt. 1. Demolir, abatre, metre à bas, anientar: *Destrúger una ciutat*. 2. Faire morir, faire disparéisser, suprimir: *Destrúger l'èrba marrida*. 3. (fig.) Suprimir, arroïnar, anientar: *Destrúger una legenda*.

desturbaire, airitz adj. e n. Que provòca de desturbis; persona importuna, noioa. Sin.:

embarrassacamin, **trebolaire**, **perturbator**, **trebolarepaus**, **desturbier**, **secafetge**, **secamolea**, **rompedoaças**.

desturbamestier n. (fig., pop.) Persona que desturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire**, **empachaire**.

desturbar vt. Trebolar, desconcertar. Var.: **destorbar**.

desturbi n.m. Destorbi.

desturbier, a adj. e n. Desturbaire.

desulhar vt. (*desuèlhi*) 1. Procedir à l'ablacion dau glòbe oculari. Sin.: **enuclear**. 2. Arrancar un uèlh.

desuet, a adj. Qu'es plus d'usança. Sin.: **abandonat**, **arcaïc**, **caduc**, **vielhanchon**, **anacronic**, **destemporat**, **passat**, **ancian**, **tresanat**, **obsolet**, **obsolescent**, **perimit**.

desuetud(a) n.f. Abandon d'una practica, en seguda a una desusança**.** Sin.: **obsolescéncia**.

desuman, a adj. Inuman; privat de caractèr uman. Sin.: **barbar**, **impietadós**, **inuman**, **crudeu**, **mostrós**.

desumanisaire (-izaire), airitz adj. Que desumanisa. Var.: **desumanisant**.

desumanisacion (-izacion) n.f. Accion de desumanisar; fach d'èstre desumanisat.

desumanisant (-izant), a adj. Desumanisaire.

desumanisar (-izar) vt. Faire perdre tot caractèr uman à.

desumidificacion n.f. Accion de desumidificar; lo sieu resultat.

desumidificador n.m. Aparelh que sièrve à desumidificar: Desumidificador d'ària. Var.: **desumidificator**.

desumidificar vt. (*desumidifiqui*) Faire perdre una part ò tot de la sieu umiditat à: *Desumidificar l'ària d'una maion*.

desumidificator n.m. Desumidificador.

desunion n.f. Desacòrdi. Sin.: **dissidença (-éncia)**, **division**, **mesacòrdi**, **desacordança**.

desunir vt. (*desunissi*) Separar, desjónher (cen qu'èra unit). 2. Faire cessar l'acòrdi entre (de personas). Sin.: **desseparar**, **desacordar**. ◆ **si desunir** v.pr. 1. Cessar d'èstre unit. 2. Perdre la coordenacion dei sieus movements, en parlant d'un atleta, d'un cavau.

desús n.m. Desusança. Var.: **disús**.

desusança n.f. Caractèr d'una caua desusada. Var.: **desús**, **disús**. Sin.: **obsolescença (-éncia)**, **desuetud(a)**.

desusat, ada adj. Qu'es plus d'un usatge corrent, qu'es passat de mòda. Sin.: **desuet**, **obsolet**.

desvalisaire (-izaire), airitz n. Que desvalisa.

desvalisar (-izar) vt. Raubar, destroçar.

desvaloracion n.f. Desvalorisacion, desvalorament.

desvalorament n.m. Desvalorisacion.

desvalorar vt. Desvalorisar.

desvalorisacion (-izacion) vt. Accion de desvalorisar; lo sieu resultat. Var.: **desvaloracion**, **desvalorament**.

desvalorisaire (-izaire), airitz adj. Que desvalorisa. Var.: **desvalorisant**.

desvalorisant (-izant), a adj. Desvalorisaire. Var.: **desvalorisaire**.

desvalorisar (-izar) vt. 1. Faire baissar la valor de (una moneda, un capital, un produch, una matèria promiera). 2. Demenir lo prestitge de (quauqu'un, quauqua ren): Desvalorisar un diplòma. Var.: **desvalorar**.

desvantar vt. Dire de mau de quauqu'un ò de quauqua ren. Sin.: **descridar**.

desvari n.m. 1. Bofonaria, extravagança. Sin.: **folastrada**, **fotraria**. 2. Armanacaria, fotraria.

desvariaire, aritz adj. e n. Si di d'una persona, d'un eveniment que provòcon un desvari.

desvariar vt. (*desvari*, classic *desvàrii*) Desconcertar. Sin.: **trebolar**, **secutar**, **faire venir foal**, **descaminar**, **desesperar**.

desvedelar vi. Perdre lo sieu vedeu, en parlant d'una vaca.

desvelament n.m. Accion de desvelar, de si desvelar; lo sieu resultat. Sin.: **descubèrta**, **revelacion**.

desvelar vt. 1. Levar lo vel de: *Desvelar una estàtua*. 2. Laissar paréisser, descurbir cen qu'èra escondut, secret: *Desvelar li sieu intencions*. 3. Tornar metre drech (cen qu'èra velat): *Desvelar una ròda*. Sin.: **revelar**. Var.: **desenvelar**. ◆ **si desvelar** v.pr. Aparéisser, si manifestar dubertament.

desvelenar vt. Tornar rendre san (quauqua ren qu'èra avelenat). Var.: **desverenar**.

desvelh n. m. 1. Passatge de l'estat de soam à l'estat de velha. Var.: **evelh**. 2. Insomnia.

desvelhar vt. 1. Traire dau soam. 2. Faire tornar nàisser. Var.: **desrevelhar**. ◆ **si desvelhar** v.pr. 1. Arrestar de durmir. 2. Si reviscolar.

desventar vt. (mar.) Orientar li antenas per li entravar de portar.

desventracion n.f. (med.) Eissida dei viscèras sota la pèu dau ventre, en seguida à una flaquessa congenitala ò à un auvari. Var.: **esventracion**, **esventrada**, **desventrada**.

desventrada n.f. Desventracion.

desventrar vt. Durbir lo ventre à. Var.: **esventrar**. Sin.: **espançar**, **esbudelar**, **estripar**, **desbudelar**.

desverenar vt. Desvelenar.

desvergar vt. (*desvergui*) (mar.) Desenvergar.

desverginaire, airitz adj. (lit.) Que desvergina.

desverginar vt. (lit.) Faire perdre la sieu verginitat à. Sin. (pop.): **despiucelar**.

desvergonhadament adv. D'un biais desvergonhat.

desvergonhar (si) v.pr. Devenir desvergonhat.

desvergonhat, ada adj. e n. 1. Que mena sensa vergonha una vida desreglada. 2. Qu'agisse ò respoande sensa vergonha.

desvergonhatge n.m. Comportament licenciós.

desverniçar vt. Levar lo verniç de. Var.: **desvernissar**.

desvernissar vt. Deverniçar.

desverrolhar vt. 1. Durbir (cen qu'èra verrolhat). 2. (mecan.) Desblocar cen que mantenia immobile. Var.: **desferrolhar**.

desverrolhatge n.m. Accion de desverrolhar. Var.: **desferrolhatge**.

desvestiment n.m. Desabilhatge. Var.: **desvestison**.

desvestir vt. (desvestissi) Desabilhar. ◆ **si desvestir** v.pr. Si desabilhar.

desviacion n.f. Deviacion.

desviacionisme n.m. Deviacionisme.

desviacionista adj. e n. Deviacionista.

desviadoira n.f. Deviadoira.

desviadura n.f. Bestorn.

desviaire, airitz adj. Desviaire.

desviament n.m. 1. Bestorn. 2. Bypass (angl.).

desviança n.f. Deviança.

desviant, a adj. e n. Deviant.

desviar vt. (*desvii*) Deviar. ◆ **si desviar** v.pr. Si foaraviar.

desviator n.m. Desviator.

desvirada n.f. Bestorn. Sin.: **bescontorn**.

desviraire, airitz adj. Que fa desvirar.

desvirar vt. 1. Faire virar en sens contrari. 2. (mar.) En tèrme de marina, si di d'una gúmena que va en darrier sus l'argue, au luèc d'anar en davant.

desviratge n.m. (mar.) Accion de desvirar.

desvirilisacion (-izacion) n.m. Accion de desvirilisar; fach d'èstre desvirilisat.

desvirilisar (-izar) vt. Faire perdre lu caractèrs de la virilitat à.

desvirolament n.m. Desenrotlament.

desvirolar vt. Desrotlar. Sin.: **debanar**, **desenrotlar**.

desvisatjar vt. Regarjar (quauqu'un) embé insistença ò indiscrecion. Sin.: **descarar**.

desviscar vt. (*desvisqui*) Desbarrassar (quauqua ren) dau visc que l'empachava. Var.: **desenviscar**.

desvissar vt. Destacar quauqua ren qu'èra fixar au mejan de vitz.

desvitalisacion (-izacion) n.f. Fach de desvitalisar.

desvitalisar (-izar) vt. Levar lo teissut vital, la pulpa, lo nèrvi de (una dent).

desvitaminat, ada adj. Qu'a perdut li sieu vitaminas: *Un aliment desvitaminat*.

desvitar vt. Desfaire cen qu'èra tengut per una vit, de vits.

desvitatge n.m. Accion de desvitar.

desvitrificacion n.f. Cristallisacion dau vèire sota l'accion de la calor, que mena à una perda de transparença.

desvitrificar vt. (*desvitrifiqui*) Provocar la desvitrificacion de.

desvitrificat, ada adj. Qu'a subit una desvitrificacion, en parlant dau vèire.

desvoler vt. e i. (*desvoali*) Voler pas mai. Sin.: **refudar**.

desvolopable, a adj. Que pòu èstre desvolopat. ◇ (mat.) *Susfàcia desvolopabla*: Que pòu èstre aplicada sus un plan (coma lo còne).

desvolopada n.f. (mat.) Corba tangenta à toti li normalas à una corba plana.

desvolopament n.m. 1. Accion de desvolopar, de desplegar quauqua ren; lo sieu resultat. 2. Distança qu'una bicicleta percorre en un torn de pedalier. 3. (fot.) Operacion que consistisse à desvolopar una pellicula sensibla. 4. Accion, fach de si desvolopar; lo sieu resultat. Ensèms dei diferents estadis qu'un organisme li passa per rejónher la sieu maturitat; creissença. 5. Accion d'anar de l'avant, de pilhar d'amplessa, d'importança; lo sieu resultat. 6. (econ.) Melhorament qualitatiu e duradís d'una economia e dau sieu foncionament. 7. (au pl.) Seguida, consequença: *La ràdio a donat lu darriers desvolopaments de l'afaire*. 8. Exposicion detalhada d'un argument: *L'orator a fach un lòng desvolopament*. 9. (mús.) Partida centrala d'una sonata, d'una fuga, que vèn après l'exposicion.

desvolopanta n.f. (mat.) *Desvolopanta d'una corba*: Corba qu'admeta aquesta per desvolopada.

desvolopar vt. 1. Estendre, desplegar (cen qu'èra plegat, enrotlat). 2. Percórrer (una distança donada) en un torn de pedalier: *Una bicicleta que desvolopa sièis mètres*. 3. (fot.) Transformar, au mejan de procediments quimics, un imatge latent en un imatge visible. 4. Assegurar la creissença de (quauqu'un, quauqua ren); donar tota la sieu extension à; aumentar la potença, l'estenduda de: *Desvolopar un sector industrial*. 5. Expauar d'un biais detalhat. ◇ (mat.) *Desvolopar una expression algebrica*: L'escriure sota la forma d'una soma. ◇ (mat.) *Desvolopar un calcul*: N'efectuar toti li operacions una après l'autra. 6. (med.) *Desvolopar una malautia*: N'èstre efectivament pertocat. Sin.: **congrear**. ◆ **si desvolopar** v.pr. 1. Si desplegar, s'estendre. 2. Créisser, grandir. 3. Pilhar d'amplessa; s'acréisser.

desvolopat n.m. 1. Movement que consistisse à espatlar un altèri, pi à lo brandir, braç tenduts, en dessobre de la tèsta. 2. (coregr.) Movement que consistisse à desplegar dins diferenti direccions una camba qu'èra replegada.

desvoltaire n.m. Màquina auxiliària que la sieu foarça electromotritz si lèva de la tension qu'una autra foant electrica fornisse.

desvoltar vt. (*desvòlti*) Faire baissar la tension d'una foant electrica.

desvoltatge n.m. Accion de desvoltar.

deswatat, ada adj. *Corrent deswatat*: Corrent reactiu.

det n.m. 1. Cadun dei apendicis articulats qu'acàbon la man de l'òme: *Lu cinc dets de la man*. ◇ *Lo gròs det*: Lo poce. ◇ *Lo guinhaire*: L'indèx. ◇ *Lo det dau mitan*: Lo det màger de la man. ◇ *Lo det de l'aneu*: L'anulari. ◇ *Lo pichin det*: L'auriculari. Sin.: **deton**, **marmelin** (fam.). ◇ *Lu dets dei pens*: Lu arteus. ◇ *Faire tocar dau det*: Donar la pròva incontestabla de quauqua ren à quauqu'un que refudava de crèire. Sin.: **faire paupar**. ◇ *Mostrar quauqu'un m'au (dau) det*: Lo designar publicament (per l'acusar, lo metre en causa, faire rire d'eu, etc.). Sin.: **guinhar**. ◇ *Metre lo det sobre*: Devinar just. ◇ *Tocar dau det*: Èstre pròche de la solucion. ◇ *Si metre lo det dins l'uèlh*: S'enganar. Sin.: **si metre dins lo sac**. 2. Extremitat articulada dei membres dei tetrapòdes. 3. Mesura aproximativa, que correspoande à l'espessor d'un det: *Un det de vin*. ◇ *Èstre à doi dets de*: Èstre pas

luènh de capitar. 4. (mecan.) Pichina pèça que sièrve d'arrèst ò de sostèn à una autra.

detada n.f. 1. Emprenta digitala. 2. (mús.) Biais de plaçar lu det sus un instrument; anotacion portada sus una particion per precisar aquela posicion dei dets.

detalh n.m. 1. Element pichin d'un ensèms, e que pòu èstre considerat coma segondari. ◇ *Es un detalh*: A pas d'importança. 2. Enumeracion completa e minucioa: *Donar lo detalh d'una factura*. ◇ *En detalh*: Mé precision. 3. Venda de mèrç à l'unitat ò per pichini quantitats: *Comèrci de detalh*. Contr.: **gròs**. ◇ *Au detalh*: À l'unitat ò per pichini quantitats. Sin.: **menut**.

detalhaire, airitz adj. e n. Detalhant.

detalhant, a adj. e n. Que vende au detalh. Var.: **detalhaire**. Sin.: **debitant**.

detalhar vt. 1. Enumerar, passar en revista lu elements d'un tot. Sin.: **nombrar**. 2. Vendre au detalh.

detalhat, ada adj. Presentat mé toi lu detalhs: *Lo plan detalhat d'un racònte*. Sin.: **precís**.

detar vt. Indicar au mejan de chifras sus la particion d'un instrument, lo det que si deu emplegar per cada nòta.

deteccion n.f. Accion de detectar; lo sieu resultat.

detectable, a adj. Que pòu èstre detectat.

detectar vt. Descurbir l'existença de (quauqua ren qu'èra escondut): *Detectar un pichin bosin dins lo motor*, *detectar la presença d'aiga*. ◇ (espec.) Descurbir la presença d'un resson electronic per lo biais dei ondas emessi per un radar.

detectiu, iva n. Persona que lo sieu mestier es de menar d'enquistas, à títol privat.

detector n. 1. Aparelh que sièrve à detectar la presença de quauqua ren, d'un fenomène: *Detector de metals*. 2. Dins la marina, especialista de la deteccion per lo biais dau radar. Sin.: **radarista**.

detector, tritz adj. Que permete de detectar, que sièrve à detectar.

detencion n.f. 1. Accion de detenir, d'aver en la sieu possession: *La detencion d'armas es sotamessa à de règlas precisi*. 2. Fach d'èstre detengut; incarceracion. Sin.: **empresonament**. ◇ *Detencion criminala*: Pena qu'un tribunal pronóncia, à temps ò à perpetuitat. ◇ *Detencion provisòria*: Incarceracion d'una persona denant que sigue jutjada.

detenèire, eiritz n. Detentor.

detengut, uda n. e adj. Si di d'una persona incarcerada.

detenir vt. (*detèni*) 1. Aver, conservar en la sieu possession: *Detenir un secret*. 2. Retenir dins un luèc e, especialament, dins una preson. Sin.: **encarcerar**, **empresonar**.

detentor, tritz n. Persona que detèn quauqua ren. Sin.: **detenèire**.

detergença n.f. Proprietat dei produchs detergents.

detergent, a adj. e n.m. Si di d'un produch que permete d'eliminar lo brut que si pega sus un mitan solide en lo metent en suspension ò en solucion. Var.: **detersiu**.

detergir vt. (*detergissi*) Netejar au mejan d'un detergent.

deterioracion n.f. Accion de deteriorar; lo sieu resultat. Fach de si deteriorar, d'èstre deteriorat. Sin.: **alteracion**, **degalhatge**. ◇ (psicopat.) *Deterioracion intellectuala, psiquica*: Anequeliment d'uni foncions intellectuali, mentali, etc., ligat à l'atge ò à la malautia.

deteriorar vt. (*deteriòri*) 1. Metre en marrit estat. Sin.: **degalhar**, **alterar**. 2. Rendre mens boan, comprometre: *Deteriorar la sieu santat*. ◆ **si deteriorar** v.pr. 1. Si degalhar, subir de degradacions. 2. Devenir mai marrit, perdre la sieu armonia, lo sieu equilibri: *Clima social que si deteriòra*.

determinable, a adj. Que pòu èstre determinat. Sin.: **mesurable**, **identificable**.

determinacion n.f. 1. Accion de determinar, de definir, de precisar quauqua ren: *La determinacion d'una data*. 2. Decision, resolucion pilhada après aver esitat. 3. Caractèr d'una persona qu'es determinada. 3. (ling.) Precision dau sens producha per lo determinaire.

determinadament adv. D'un biais determinant.

determinant, a adj. Que determina una accion, decisiu.

determinant n.m. 1. Element, factor que determina, qu'a una accion especifica. 2. (ling.) Element linguistic que n'en determina un autre (lo determinat). ◇ (espec.) Morfema gramatical que si plaça davant lo nom per l'introdurre dins lo discors: *L'article, lu adjectius possessius, demostratius, etc. son de determinants*. 3. (mat.) Nombre associat au mejan d'un algoritme à una matritz cairada d'òrde *n*. Lo determinant de la matritz d'òrdre 2 $\begin{pmatrix} a & c \\ b & d \end{pmatrix}$, notat $\begin{vmatrix} a & c \\ b & d \end{vmatrix}$, es lo nombre *ad-bc*.

determinar vt. 1. Precisar, establir, definir: *Determinar li causas d'un accident*. 2. Causar, provocar: Aqueu problema a determinat una crisi internacionala. 3. Menar (quauqu'un) à agir d'un biais donat; engatjar, incitar: Aquò mi determina à m'en anar. 4. (ling.) Precisar la valor ò lo sens de (un mòt).◆ **si determinar** v.pr. *(à)* Si decidir à agir; pilhar un partit.

determinat, ada adj. 1. Precisat, fixat. 2. Decidit, segur d'eu: *Aquel òme sembla determinat*. ◆ n.m. (ling.) Element qu'un autre (lo determinant) determina.

determinatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Que determina, precisa lo sens d'un mòt. ◇ *Adjectius determinatius* ò *determinatius*, n.m.pl.: Adjectius demostratius, possessius, interrogatius, indefinits, numerals (per op. ai *adjectius qualificatius*).

determinisme n.m. Concepcion filosofica que reconoisse de rapoarts de causa à efècte entre lu fenomènes fisics, lu actes umans, etc.

determinista adj. e n. Relatiu au determinisme; partidari dau determinisme.

detersion n.f. 1. Efècte dei detergents. 2. Messa en òrdre dau fenomène de detergença.

detersiu, iva adj. e n.m. Detergent.

detestablament adv. D'un biais detestable.

detestable, a adj. Qu'es destestat, sensa que poasque èstre autrament; execrable, totplen marrit.

detestacion n.f. (lit.) Òdi, execracion.

detestar vt. (*detèsti*) Aver d'aversion per; execrar, odiar. Sin.: **aborrir**.

deton n.m. Auriculari. Sin.: **marmelin**, **det pichon**.

detonacion n.f. 1. Bosin violent, foart, que vèn d'una explosion ò que fa pensar à una explosion. Sin.: **espetada**, **crep**, **petada**. 2. Descomposicion foarça rapida (4 à 5 km/s) d'un explosiu. 3. Anomalia de combustion, acompanhada d'un bosin, qu'afècta lo foncionament d'un motor termic.

detonador n.m. Detonator.

detonant, a adj. Destinant à produrre una detonacion: *Un explosiu detonant*. ◇ *Mesclum detonant*: Mesclum de doi gas que la sieu inflamacion provòca una reaccion explosiva; (fig.) Coexistença de personas ò de cauas que pòu menar à de reaccions, de crisis, de conflictes.

detonar vi. (*detòni*) Petar m'un bosin violent. Sin.: **espetar**, **petar**.

detonator n.m. Dispositiu d'amorsatge destinat à provocar la detonacion d'una carga explosiva. 2. (fig.) Cen que provòca una accion ò fa esclatar una situacion explosiva: Aquela declaracion es estada lo detonator à la crisi. Var.: **detonador**.

detonica n.f. Sciença e tecnica de la detonacion dei substanças explosivi.

detraccion n.f. (rare) Accion de detraire (1); lo sieu resultat.

detractor, tritz n. persona que critica violentament, que desprea (quauqu'un, quauqua ren): *Tot diccionari a lu sieus detractors!*

detraire vt. (*detraii*) 1. Dire de mau de; depreciar. 2. Dedurre.

detriment n.m. Dam, prejudici: *Agir au detriment de*. Sin.: **toart**.

detritic, a adj. (geol.) Format de degalhs deugut à la desagregacion de la ròca.

detritivòre, a adj. e n.m. Si di dei bèstias ò dei bacterias que si noirísson de sobras organiqui d'origina naturala ò industriala.

detronisar (-izar) vt. Destronar. Contr.: **intronisar**.

detumescença (-éncia) n.f. (med.) Diminucion de volume d'una tumor, d'una inflamacion ò d'un organe erectile.

dètz adj. num. e n.m. inv. 1. Nombre que vèn après nòu dins la seria naturala dei entiers. 2. Un grand nombre indeterminat: *L'auràs ja dich dètz còups!*

dètz-e-nòu adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après dètz-e-vuèch dins la seria naturala dei entiers.

dètz-e-noven, a adj. num. 1. Qu'ocupa un reng correspondent au nombre dètz-e-nòu. 2. Qu'es contengut dètz-e-nòu còups dins un tot.

dètz-e-sèt adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après setze dins la seria naturala dei entiers.

dètz-e-seten, a adj. num. 1. Qu'ocupa un reng correspondent au nombre dètz-e-sèt. 2. Qu'es contengut dètz-e-sèt còups dins un tot.

dètz-e-vuèch adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après dètz-e-sèt dins la seria naturala dei entiers.

dètz-e-vuchen adj. num. 1. Qu'ocupa un reng correspondent au nombre dètz-e-vuèch. 2. Qu'es contengut dètz-e-vuèch còups dins un tot.

deugut, uda adj. (participi passat de *deure*) Que si deu (soma, etc.). ◆ n.m. Cen qu'es deugut à quauqu'un: *Reclamar lo sieu deugut*. Sin.:**lo just e la rason**.

deumable, a adj. Deimable.

deumaire n.m. Persona que lèva lo deume. Var.: **deimaire**.

deumatge n.m. Deimatge.

deume n.m. Dècima, dèime.

deumier n.m. Deimier.

deure vt. (*devi*) 1. Èstre tengut de pagar, de rendre, de fornir: *Mi deves de sòus*. 2. Èstre obligat vèrs quauqu'un per de rasons de morala, de lèi, de convenenças: *Devèm lo respècte ai vièlhs*. 3. Aver per origina, tenir de: *Deu la sieu celebritat au sieu segond libre*. 4. Seguit d'un vèrbo à l'infinitiu, sièrve à marcar diferenti cauas. ◇ L'obligacion, la necessitat: *Deves escotar cen que di ton paire*. ◇ La probabilitat, la suposicion: *Deu èstre malaut*. ■ Aquí, en occitan, cau preferir l'emplec dau futur: *Serà malaut*. ◇ Una possibilitat, una intencion que poarta sobre lo futur: *Deu passar vèrs vuèch oras*. ◆ **si deure** v.pr. 1. Èstre tengut de s'ocupar de: *Mi devi à la mieu familha*. 2. Èstre moralament tengut de: *Si deu d'èstre exemplari*. 3. (impers.) *Coma si deu*: Convenent, natural.

deure n.m. (comptab.) Partida d'un còmpte qu'establisse cen qu'una persona deu. Sin.: **passiu**. Contr.: **aver**, **actiu**.

deus ex machina n.m. inv. (latin) Persona ò eveniment que vèn oportunadament reglar una situacion dramatica que semblava sensa solucion.

deute n.m. 1. (sovent au plur.) Soma deuguda à quauqu'un, à un organisme, à un creancier: *Remborsar lu sieus deutes, èstre cubèrt de deutes*. ◇ *Deute public*: Ensèms dei engatjaments à la carga d'un estat. 2. (fig.) Obligacion morala (vèrs quauqu'un qu'a ajudat quauqu'un, que l'a sauvat, etc.): *Aver un deute vèrs un amic*.

deuteranopia n.f. (med.) Forma de daltonisme dins la quala lo color vèrda non es perceupuda.

deutèri n.m. Isotòpe de l'idrogène (D), de massa atomica 2; còrs gasós obtengut per descomposicion de l'aiga lorda (D_2O).

deuterocanonic adj. m. (teol.) *Libres deuterocanonics*: Libres de l'Ancian Testament e dau Noveu, que son estats admés dins lo canon de l'Escriptura unicament dins la version dei Setanta e lo concili de Trent (lu protestants díon aquelu libres *apocrifes*).

deuterologia n.f. Replica davant lu tribunals grècs après lu primiers plaidejats dei doi partidas.

deuteron n.m. (quim. fis.) Nucleu de l'atòme de deutèri, format d'un proton e d'un neutron. Var.: **deuton**.

deuterostomian n.m. *Deuterostomians*: Un dei doi grands gropes d'animaus superiors, caracterisats per un desvolopament embrionari que dona au blastopòre la foncion d'anus, m'una boca que si forma segondariament, e que comprèn lu equinodèrmas, lu estomocòrdes, lu procordats e lu vertebrats.

deuton n.m. Deuteron.

deutoneuròna n.f. Nom donat à la segonda neuròna, articulada embé la promiera ò *protoneuròna,* que transpoarta l'influx nerviós sigue de la periferia fins ai centres (*deutoneuròna sensitiva*), sigue dei centres nerviós fins à la periferia (*deutoneuròna motor*).

deutoplasma n. m. Enclavas dau protoplasma que son de substanças de resèrva de la cellula.

deutsche mark n.m. Mark.

devagament n.m. Distraccion, divagacion.

devagar vt. (*devagui*) Distraire. ◆ **si devagar** v.pr. Si distraire, si solaçar.

devaluacion n.f. Accion de devaluar. Sin.: **desvalorisacion**.

devaluar vt. (*devaluï*) 1. Demenir la valor de (una moneda) per rapoart à una valor de referença e à la valor dei monedas estrangieri. 2. Despreciar, desvalorisar. Sin.: **desvalorar**.

devanagari n.m. Escriptura emplegada per lo sanskrit e actualament per l'indi e quauqui autri lengas indo-ariani. Sin.: **nagari**.

devastacion n.f. Accion de devastar; roïna. Sin.: **anientament**, **revolum**, **tresvirament**, **cataclisme**, **desastre**, **mauparada**, **destruccion**, **fracatge**, **perda**, **sacatge**, **finiment**, **degalh**, **chaple**.

devastaire, airitz adj. e n. Que devasta. Var.: **devastator**. Sin.: **destructor**, **degalhaire**, **demolissèire**.

devastar vt. Causar de gròs degalhs à, arroïnar. Sin.: **fracatjar**, **anientar**, **tresvirar**, **chaplar**, **saquetjar**, **degalhar**.

devastat, ada adj. Qu'a subit una devastacion.

devastator, tritz adj. e n. Que devasta. Var.: **devastaire**.

devèire, eiritz adj. Redevable.

develhar vt. Revelhar. Var.: **desvelhar**, **derevelhar**. ◆ **si develhar** v.pr. Si revelhar.

devenidor n.m. Futur, devenir.

devenir v. 1. Passar d'un estat à un autre; aquistar una qualitat donada: *Es devengut professor*, *siés devengut grand*. Var.: **venir**, **endevenir**, Sin.: **si faire**. 2. Aver un resultat, una destinada: *Que devèn lo tieu projècte? Qu'es devenguda la tieu calinhera?*

devenir n.m. 1. Movement progressiu que fa si transformar li cauas. 2. Futur, avenir. Var.: **devenidor**.

dever n.m. 1. Cen que la lèi, la morala, etc. demàndon de faire. 2. Travalh escrich demandat à un escolan, un estudiant.

deverbal n.m. (ling.) Nom format à partir d'un vèrbo, en particulier per supression dau sufixe (*cost*, de *costar*, *demanda*, de *demandar*). Var.: **deverbau**, **deverbatiu**.

deverbatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'una forma facha à partir dau radical d'un vèrbo, en particulier d'un vèrbo que vèn d'un autre vèrbo. Var.: **deverbal**.

deverbau n.m. Deverbal.

deverós, oa adj. Que fa lo sieu dever.

devèrs prep. Vèrs, en direccion de (quauqu'un, quauqua ren): *Per aquò faire, s'es virat devèrs un responsable*. Sin.: **cap à**. ◇ Devèrs d'aquí: *Vèrs aquí*. ◇ Devèrs d'aià: *Vèrs aià*. ◇ Devèrs damont: *Vèrs damont*. ◇ Devèrs davau: *Vèrs davau*. ◇ Devèrs dedins: *Vèrs dedins*. ◇ Devèrs defoara: *Vèrs defoara*. ◇ *Devèrs pertot*: De tota part.

devèrs n.m. 1. (c. de f.) Diferença de niveu entre lu ralhs dins una corba, per contrabalançar la foarça centrifuga. ◇ Sus una rota, diferença de niveu entre lu doi bòrds dins una corba. 2. Mancança d'aplomb d'un barri. 3. (mar.) Forma alargada de la cencha d'una nau au niveu de la proa fins au poant superior. Sin.: **gauta**, **nada**.

deversament n.m. Accion de deversar (d'aiga, un liquide); fach de si deversar. Sin.: **escampament**.

deversament n.m. Devèrs (d'un barri).

deversar vt. (*devèrsi*) 1. Faire s'escórrer d'un luèc dins un autre. Sin.: **escampar**. 2. (fig.) Depauar en granda quantitat: *Lo tren a deversat un molon de toristas*. ◆ **si deversar** v.pr. S'escórrer: *Aqueu riu si devèrsa dins l'estanh*.

devertolhament n.m. Desenrotlament.

devertolhar vt. Desrotlar.

devesible, a adj. Que pòu èstre devesit, partit. Sin.: **dividible**, **despartible**, **compartible**.

devesidor, oira adj. Que pòu èstre devesit.

devesiment n.m. Fach de devesir. Sin.: **partiment**.

devesir vt. Dividir, partir. Sin.: **despartir**, **compartir**, **partir**.

devesor n.m. (mat.) Partidor.

deviacion n.f. 1. Fach de deviar, de s'escartar d'una direccion normala, abituala ò predeterminada. 2. Itinerari establit per destornar la circulacion. 3. Escart, variacion dins una linha de comportament, de doctrina. Var.: **desviacion**, **desviament**, **desviadura**.

deviacion estandard n.f. Raíç cairada de la variança.

deviacionisme n.m. Tendença à s'escartar de la linha politica d'un partit, d'una organisacion. Var.: **desviacionisme**.

deviacionista adj. e n. Que fa moastra de deviacionisme. Var.: **desviacionista**.

deviadoira n.f. Camin mai cort. Var.: **desviadoira**. Sin.: **escorcha**, **acorcha**.

deviaire, airitz adj. Que provòca una deviacion. Var.: **desviaire**.

deviança n.f. Caractèr de cen que s'escarta de la nòrma. ◇ Comportament que s'escarta dei nòrmas qu'una societat admete. Var.: **desviança**.

deviant, a adj. e n. Que s'escarta de la règla, de la nòrma; qu'a un comportament de deviança. Var.: **desviant**.

deviar vi. S'escartar de la sieu direccion, dau sieu projècte, de la sieu organisacion. ◆ vt. Modificar la trajectòria, la direccion de (un movement). Var.: **desviar**.

deviator n.m. 1. Bobina magnetica que, dins un tube catodic, sièrve à deviar lo fais electronic que percorre l'ecran per formar l'imatge. 2. Instrument que permete de deviar de la verticala un potz de foratge. 3. *Deviator de giscle*: Dispositiu que permete d'orientar lo giscle d'un turboreactor ò d'un motor-fusada. Var.: **desviator**.

devin, a n.m. Devinaire. Var.: **endevinaire**.

devinable, a adj. Que pòu èstre devinat. Var.: **endevinable**.

devinacion n.f. Divinacion.

devinada n.f. Devinòla. Var. **endevinalha**.

devinador, airitz adj. e n. Devinaire.

devinaire, a adj. e n. Que devina. Var.: **endevinaire**. ◆ n. Persona que pretende aver lo don de divinacion. Sin.: **devin**, **devinarèla**.

devinalha n.f. Question plasenta que si demanda à quauqu'un de trovar la respoasta. Var.: **endevinalha**, **devinhòla**, **devinòla**.

devinar vt. Descurbir per intuicion ò per conjectura; Predire, prevèire, trovar: *Devinar l'avenir, lo temps que farà*. Var.: **adevinar**, **endevinar**.

devinarèla n.f. Devinaira.

devinareu, èla adj. Devinatòri.

devinatòri, òria adj. Divinatòri. Var.: **devinareu**.

devinhòla n.f. Devinòla.

devinòla n.f. Devinalha. Var.: **devinhòla**, **devinada**, **endevinalha**.

devinon n.m. *Jugar à devinon devinòla*: Jugar ai devinòlas.

devís n.m. Descripcion detalhada dei pèças, dei materiaus e dei operacions necessari per una produccion, una construccion, una installacion ò una reparacion, mé l'estimacion dau cost. Sin.: **estimacion**.

devisa n.f. 1. Corta formula qui caracxterisa lo caractèr simbolic de quauqua ren, ò qu'exprimisse una pensada, un sentiment, una règla de vida, de captenement: *La fe sensa òbra moarta es*. 2. (arald.) Figura emblematica acompanhada d'una formula. 3. Moneda considerada per rapoart ai monedas d'autres país, per rapoart au sieu taus de cambi: *Una devisa foarta*.

devisar vi. (lit.) S'entretenir mé quauqu'un, discutir.

devisa-títol n.f. Dins un regime de contraròtle dei cambis, devisa emplegada per aquistar de valors estrangieri.

devistar vt. Apercevre.

de visu loc. adv. (mòts latin) Per l'aver vist, en testimòni oculari.

devoament n.m. Accion de si devoar à quauqua ren, à quauqu'un; disposicion à servir. Sin.: **sacrifici**, **abnegacion**.

devoar (si) v.pr. 1. Si consacrar totalmaent à quauqu'un, à quauqua ren. 2. S'encargar, per abnegacion, d'un travalh penós, dificile, pas gaire interessant. Var.: **si devotar**. Sin.: **si vodar**.

devocion n.m. 1. Pietat, estacament fervent à la religion, ai practicas religioï. ◇ *Faire li sieu devocions*: Complir lu sieus devers religiós. 2. Culte particulier rendut à un sant. 3. (lit.) Estacament fervent à quauqu'un, à quauqua ren; veneracion. 4. *Èstre à la devocion de quauqu'un*: Èstre totalament au sieu servici. Var.: **devotitge**.

devocional, a adj. Relatiu ai actes, ai formulas de devocion. Var.: **devocionau**.

devocionau, ala adj. Devocional.

devolucion n.f. (dr.) Atribucion, transmission d'un ben, d'un drech d'una persona à una autra.

devolut, uda adj. (dr.) Autrejat, transmés. Var.: **devorgut**.

devolutiu, iva adj. (dr.) Que fa qu'una caua, un drech, etc. passa d'una persona à una autra.

devon n.m. Leca metallica rotativa qu'imita un peis, provedida d'un mosclau, per la pesca.

devonian n.m. (geol.) Quatren periòde de l'èra primària, quora apareissèron lu promiers vertebrats terrèstres e li promieri plantas vasculari. ◆ **devonian, a** adj. Dau devonian.

devoraire, airitz adj. e n. Si di d'una persona, d'una màquina, etc., que devòra. Var.: **devorant**, **devorator**.

devorament n.m. Cruci, lagui, torment.

devorant, a adj. 1. Que mena à devorar; avide, insaciable: *Una fam devoranta, una curiositat devoranta*. 2. Que consuma, destruge per la sieu amplessa, la sieu intensitat: *Un fuèc devorant, una gelosia devoranta*. Var.: **devoraire**, **devorator**.

devorar vt. (*devòri*) 1. Manjar en esgarrant m'ai dents: *Lo lop devòra lu sieus aliments*. 2. Moardre, rolhar, pónher totplen: *Li arnas an devorat aquelu vestits*. 3. Manjar mé voracitat, aviditat. 4. *Devorar dei uèlhs, dau regard*: Regarjar embé aviditat. ◇ *Devorar un libre*: Lo lièger mé passion. 5. (lit.) Faire disparéisser completament, consumir, destrúger: *Lo fuèc a devorat la forèst*. 6. Tormentar violentament: *La passion lo devòra*.

devorator, tritz adj. e n. Devoraire.

devorgut, uda adj. Devolut.

devòt, a adj. e n. Estacat fins à l'escès ai practicas religioï.

devotament adj. Mé devocion.

devotar (si) v.pr. Si devoar.

devotitge n.m. Devocion.

dexteritat n.f. 1. Gaubi, abiletat de la man. 2. Adreça d'esperit, abiletat dins lo biais d'agir. Sin.: **gaube**, **agilitat**.

dèxtra n.f. (lit.) Man dèstra.

dextralitat n.f. Fach d'èstre destrier.

dextrana n.f. Grope de monosacarides que dona una solucion viscoa embé l'aiga, emplegat dins la preparacion dau plasma sanguin artificial e en injeccions intravenoï.

dèxtre, a adj. Qu'es à la drecha de l'escut, per l'escudier (à seneca per la persona que regarja).

dextrina n.f. (quim.) Matèria gomoa que si tira de l'amidon e que sièrve dins l'industria dei pegas, dei colorants, dei produchs farmaceutics.

dextrocardia n.f. (med.) Posicion dau coar à drecha (es una anomalia congenitala). Contr.: **sinistrocardia**.

dextrogir(e), a adj. (quim.) Si di dei compauats que fan virar lo plan de polarisacion dau lume dins lo sens dei agulhas d'un relòtge. Contr.: **levogire**.

dextromoramida n.f. Analgesic potent de sintèsi d'una eficacitat superiora à-n-aquela de la morfina e marcada coma ela au tableu B.

dextròrse, a adj. ò adv. Que si fa dins lo sens dei agulhas d'un relòtge.

dextròsa n.f. Glucòsa.

dey n.m. Cap de la Regença d'Argier (1671-1830).

dharma n.m. Dins l'indoïsme e lo bodisme, lèi universala que regisse lu èstres e li cauas.

dià interj. Crit dei carretiers per faire anar lu cavaus à seneca. Sin.: **vèn ça!**, **ià!**

diabasa n.f. Ròca de la Familha dei dioritas, sovent de color vèrda.

diabeta n.m. 1. (med.) Malautia que si manifèsta per una abondoa eliminacion d'urina e una set intensa. 2. (correntament) *Diabeta sucrat* ò *diabeta*: Trebolici dau metabolisme dei glucides deugut à una insufisença de la secrecion d'insulina dins lo pancreàs e caracterisat per una iperglicemia e la presença de sucre dins li urinas (glicosuria).

diabetic, a adj. e n. Relatiu au diabeta; que sofrisse de diabeta.

diabetològue, òga n.f. Especialista dau diabeta.

diablalha n.f. Lo tot dei diaus. Var.: **diablotalha**, **diablatalha**.

diablament adv. (fam.) Totplen. Sin.: **foarça**, **excessivament**.

diablaria n.f. 1. (lit.) Estratagema diabolic. 2. Malícia, despièch. Sin.: **sortilègi**.3. (lit.) Pèça populària, scena dont figúron de diaus. 4. (b.-a.) Representacion dont figúron lo diau e lu sieus supoasts.

diablàs n.m. Diau grandàs. Var.: **diablatàs**.

diablatalha n.f. Diablalha.

diablatàs n.m. Diablàs.

diablaton n.m. 1. Pichon diau. 1. Mainau turbulent, malensenhat. Var.: **diabloton**, **diablotin**.

diable n.m. Diau.

diablejar vi. Faire lo diau, si comportar coma lo diau.

diablessa n.f. 1. Diau femeu. 2. Frema marrida. 3. Filha viva e turbulenta.

diablon n.m. 1. Diablotin. 2. (mar.) Vela pichona que si issa au dessobre dau diablotin.

diablotalha n.f. Tropelada de diaus. Var.: **diablatalha**, **diablalha**.

diablotin n.m. 1. Pichin diau. Var.: **diablon**, **diablaton**, **diabloton**. 2. (mar.) Vela d'estrai de còntramejana.

diabloton n.m. Diablotin.

diabolic, a adj. 1. Que lo diau a inspirat; demoniac: *Temptacion diabolica*. 2. Que fa pensar au diau per lo sieu caractèr malefic ò pervèrs, per lo sieu aspècte inquietant: *Un plan diabolic*. Sin.: **emmascat**, **infernau**, **caitiu**, **marrit**, **malent**, **satanic**, **perdid(e)**, **amaliciat**, **endemoniat**, **ensatanat**.

diabolicament adv. D'un biais diabolic.

diabolisacion (-izacion) n.f. Fach de diabolisar.

diabolisar (-izar) vt. Rendre (quauqu'un) diabolic, lo faire passar per diabolic.

diabolisme n.m. Culte dau diau.

diàbolo n.m. ['djabolo] Juguet format de doi cònes opauats per li cimas, que si manda en l'ària per lo recuperar sus una cordeleta atesada entre doi manelhas.

diacenisme n.m. Setmana de Pascas dins la religion ortodòxa (etim. gr. *diakainêsimos*).

diacentros n.m. Nom ancian dau pichon diamètre de l'orbita elliptica d'una planeta.

diacetil(e) n.m. Promier tèrme de la lista dei alfa-dicetònas de formula CH3-CO-CO-CH3; es un liquide saure que bulhe à 88°C e si tròva dintre lu òlis essencials e lo burre.

diacetilenic, a adj. Si di de compauats que la sieu formula compoarta doi tripli ligasons.

diacetilmorfina n.f. (quim.) Eroïna. Var.: **diamorfina**.

diacide n.m. (quim.) Còrs que possedisse doi foncions acide. Sin.: **biacide**.

diaclasa n.f. (geol.) Fendedura que pertòca li ròcas en li favorejant la penetracion de l'aiga.

diacòde, a adj. *Siròp diacòde*: Siròp d'opiom deble, que calma lo tus. Var.: **diacòdi**.

diacòdi adj. e n.m. Si di d'una substança diacòda.

diaconal, a adj. Dau diacre. Var.: **diaconau**.

diaconat n.m. Ofici ò òrdre dau diacre.

diaconau, ala adj. Diaconal.

diaconessa n.f. 1. Frema que, dins la Glèia primitiva, èra oficialament encargada de foncions religioï ò caritabli. 2. Frema protestanta qu'a de foncions analògui e viu sovent en comunautat.

diàcono n.m. (it.) ['djakonu] Diacre. Sin.: **diague**.

diacostica n.f. Part de la fisica qu'estúdia la refraccion dei sons.

diacre n.m. 1. (catol.) Clergue qu'a reçauput l'òrdre immediatament inferior à-n-aqueu de prèire. 2. Per lu protestants, laïc encargat de s'ocupar dei paures e de l'administracion dei sòus de la glèia. Sin.: **diague**.

diacritic adj. *Signe diacritic* ò *diacritic*, n.m.: Signe que, ajustat à una letra, n'en modifica la valor ò permete de destriar doi mòts omografes (coma l'accent de *à* ò la cedilha dau *ç*).

diacromia n.f. (fotografia) Procediment de viratge per tenchura de sobre un mordançatge.

diacronia n.f. (ling.) Caractèr dei fenomènes linguistics considerats dau ponch de vista de la sieu evolucion dins lo temps, per op. à *sincronia*.

diacronic, a adj. Relatiu à la diacronia.

diada n.f. (lit.) Cobla de doi ideas, de doi principis complementaris.

diadèlfe, a adj. Si di d'una raça de flors que lu sieus estams son soudats en doi gropes.

diadema n.m. 1. Bendeu ricament decorat e portat à l'entorn de la tèsta coma signe de la reiautat; la denhetat reiala: *Cénher lo diadema*. 2. Jòia ornada de pèiras precioï que cenhe lo sobran dau front. ◇ Objècte ò cofadura que li fremas poàrton au sobran dau front.

diadòc n.m. [dia'dɔk] (ist.) Títol que si donava ai generals que si disputèron l'Empèri d'Alexandre après la sieu moart.

diadococinesia n.f. Capacitat de faire de movements alternatius d'una mena velòça.

diafan(e), a adj. 1. Que laissa passar la lutz sensa èstre transparent; d'una transparença demenida. 2. (lit.) Que lo sieu aspècte evòca cen qu'es vist au travèrs d'un còrs diafane. Sin.: **clarinet**.

diafanitat n.f. Proprietat dei còrs diafanes.

diafanoscopia n.f. (med.) Procediment que consistisse à esclairar per transparença d'unu organes ò d'uni partidas dau còrs. Sin.: **diascopia**.

diafisèire, a adj. Relatiu à la diafisi.

diafisi n.f. Part mejana d'un oàs lòng (per op. à *epifisi*).

diafonia n.f. 1. Interferença parasita de senhaus que vènon de doi emetors, de doi circuits ò de doi zònas d'un solet enregistrament. 2. Dins la música grèga, contrari de *sinfonia,* que marca lu intervals consonants taus que l'octava, la quinta e la quarta (etim. gr. *diaphônia:* discordança).

diafonomètre n.m. Aparelh de mesura electrica que permete d'avalorar li consequenças de la diafonia dins una cadena telefonica.

diafonometria n.f. Tecnica de la mesura de la diafonia.

diafonometric, a adj. Relatiu ai consequenças de la diafonia.

diaforèsi n.f. (med.) Sudanha abondanta.

diaforetic, a adj. Medicament qu'afavorisse la sudanha.

diafotia n.f. Aparicion d'un imatge parasite sus lo telon d'un televisor.

diafragma n.f. 1. Muscle foarça larg e fin que separa lo pièch de l'abdomen, e que la sieu contraccion provòca l'aumentacion dau volume de la gàbia toracica e, en consequença, l'inspiracion. 2. Membrana de matèria sopla que, plaçada sus lo coal de l'uterus, es emplegada coma contraceptiu femenin. 3. Dubertura dau diamètre reglable que sièrve à faire variar la quantitat de lutz qu'ièntra dins un aparelh optic ò fotografic. 4. Paret transversala que separa lu tubes de divèrs instruments e màquinas.

diafragmar vt. (opt.) Suprimir li partidas extèrni d'un fais luminós au mejan d'un diafragma. ◆ vi. Diminuir la dubertura d'un objectiu au mejan d'un diafragma.

diafragmatic, a adj. (anat.) Dau diafragma.

diagenèsi n.f. (geol.) Ensèms dei fenomènes qu'assegúron la transformacion d'un sediment mòble en ròca coerenta.

diagnòsi n.f. 1. (biol.) Promiera descripcion scientifica que permete d'isolar una espècia, un genre, una familha. 2. (anc.) Conoissença dei malautias aquistada per observacion dei sieus simptòmas caracteristics. Var.: **diagnostic**.

diagnostic n.m. 1. Identificacion d'una malautia per lu sieus simptòmas. Var.: **diagnòsi**. 2. Jutjament portat sobre una situacion, un estat.

diagnostic, a adj. (med.) *Signes diagnostics*: Signes que, caracteristics d'una malautia, perméton de n'en faire lo diagnostic.

diagnosticar vt. (*diagnostiqui*) Faire lo diagnostic de (una malautia); descurbir, identificar (un mau, una pana, etc.).

diagomètre n.m. Mena d'electromètre d'usança en diagometria.

diagometria n.f. Mesura de la conductibilitat electrica.

diagonal, a adj. Qu'a lo caractèr d'una diagonala; en diagonala: *Arc diagonal*. ◇ *Matritz diagonala*: Matritz cairada que lu sieus tèrmes non nuls apartènon à la diagonala principala.

diagonala n.f. Segment de drecha ò drecha que jonhe doi soms non consecutius d'un poligòne ò doi soms d'un polièdre que non apartènon à una mema faça. Sin.: **crosilhada**. ◇ (mat.) *Diagonala principala (d'una matritz cairada, d'un determinant, etc.)*: Ensèms dei tèrmes que, plaçats au crosament d'una linha e d'una colomna de meme reng, fórmon una diagonala que parte de l'origina (en aut, à seneca d'una matritz cairada). ◇ *En diagonala*: En biais, oblicament. ◇ (fam.) *Lièger en diagonala*: Percórrer, lièger en sautant de tròç.

diagonalament adv. En diagonala.

diagrafe n.m. (anc.) Instrument, fach sus lo principi de la cambra clara, que permetia de reprodurre exactament l'imatge d'un objècte projectat sus un ecran.

diagrafia n.f. 1. Procediment, tecnica dau diagrafe. (tecn.) Mesura e enregistrament, en continú, dei caracteristicas (densitat, resistivitat, etc.) dei jaças traversadi au cors d'un foratge minier ò petrolier.

diagrama n.m. Representacion grafica ò esquematica que permete de descriure l'evolucion d'un fenomène, la correlacion de doi factors, la disposicion relativa dei parts d'un tot. ◇ (bot.) *Diagrama floral*: Representacion convencionala dau nombre e de la posicion relativa dei partidas d'una flor. ◇ (fis.) *Diagrama termodinamic*: Diagrama dont doi variablas d'un sistema (temperatura, pression, etc.) son portadi en coordenadas.

diague n.m. Diacre.

dial n.m. Deal (à Luceram).

dialcòl n.m. (quim.) Còrs qu'a doi còups la foncion alcòl.

dialdeïde n.m. Còrs qu'enclau doi foncions aldeïdes.

dialectal, a adj. Relatiu à un dialècte. Var.: **dialectau**.

dialectalament adv. D'una mena pròpria à un dialècte.

dialectalisme n.m. Fach de lenga pròpri à un dialècte ò que provèn d'un dialècte.

dialectau, ala adj. Dialectal.

dialècte n.m. 1. Varianta regionala d'una lenga: *Lo niçard es un dialècte occitan*. 2. Dialècte social: Ensèms dei tèrmes emplegats dins un grope social (coma lu vocabularis tecnics).

dialectejant, a adj. e n. Dialectofòne.

dialectic, a adj. 1. Relatiu à la dialectica. ◇ *Materialisme dialectic*: Vèire *marxisme*. 2. Qu'exprimisse la dialectica: *Una pensada dialectica*.

dialectica n.f. 1. Metòde de rasonament que consistisse à analisar la realitat en metent en evidença li contradiccions d'aquela realitat e en temptant de li despassar. 2. Seguida de rasonaments rigorós destinats à emportar l'adesion de l'interlocutor. 3. Art de la convèrsa.

dialecticament adv. En conformitat m'ai règlas de la dialectica.

dialectician, a adj. e n. Persona que practica la dialectica, qu'emplega dins lu sieus rasonaments lu procediments de la dialectica.

dialectisar (-izar) vt. (didact.) Donar una forma dialectica à (una analisi), una interpretacion didactica de (un fenomène).

dialectofòne, a adj. e n. Que parla un dialècte.

dialectologia n.f. Part de la linguistica qu'estúdia la dialectologia.

dialectològue, òga n. Especialista de dialectologia.

dialegmatic, a adj. Si di dei scienças que pertòcon l'estudi dei senhaus que sièrvon à transmetre li ideas, lu sentiments, etc.

dialipetal(e), a adj. (bot.) Si di d'una flor qu'a lu petales separats.

dialisador n.m. Dialisaire.

dialisaire n.m. Aparelh per dialisar. Var.: **dialisador**.

dialisar vt. 1. Operar la dialisi de (un mesclum quimic). 2. Practicar una dialisi sobre (un mesclum).

dialisat, ada adj. e n. Malaut que deu subir una dialisi.

dialisi n.f. 1. (quim.) Separacion dei constituents d'un mesclum, fondada sobre la proprietat que d'unu còrs an de traversar mai facilament que d'autres li membranas poroï. 2. (med.) Purificacion dau sang, fondada sobre lo meme principi. ◇ *Dialisi peritoneala*: Dialisi qu'emplega lo peritòni coma membrana d'epuracion, après injeccion d'un solutat.

dialogar vi. (*dialògui*) 1. Conversar, s'entretenir. 2. Negociar, engatjar de negociacions. 3. *Dialogar m'un computador*: L'emplegar en mòde conversacional.

dialogic, a adj. Qu'es en forma de dialògue.

dialògue n.m. 1. Conversacion, escambi de vistas entre doi personas (ò de mai). 2. Discussion que tende à trovar un acòrdi; fach de dialogar. 3. Ensèms dei replicas escambiadi entre lu personatges d'una comèdia, d'un film, d'un racònte. 4. Obratge presentat sota forma d'una conversacion. 5. *Dialògue òme-màquina*: Usatge interactiu d'un computador.

dialoguista n. (cín. e telev.) Autor especialisat dins lu dialògues.

diamagnetic, a adj. *Substança diamagnetica*: Substança que, plaçada dins un camp magnetic, pilha una aimantacion de sens opauat.

diamagnetisme n.m. Proprietat dei còrs diamagnetics; aqueu fenomène.

diamant n.m. 1. Mineral, carbòni pur cristallisat, totplen dur, generalament incolòre e transparent. 2. Pèira precioa, talhada dins aquesta matèria. 3. Autís per talhar lo vèire. 4. (tecn.) Poncha de la tèsta de lectura d'un electrofòne constituida d'un diamant. 5. *Edicion diamant*: Volume foarça pichin mé de caractèrs fins.

diamantar vt. (tecn.) Rectificar lo perfil de (una ròda d'amolatge) m'un diamant.

diamantari, ària n. Persona que la sieu profession es de travalhar ò de vendre de diamant.

diamantat, ada adj. Garnit de ponchas de diamant.

diamantifèr, a adj. *Terren, soal diamantifèr*: Que contèn de diamant.

diamantin, a adj. (lit.) Qu'a la duretat, la puretat, l'esplendor dau diamant.

diamantina n.f. Pòuvera par aliscar, compauada d'alumina cristallisada.

diametral, a adj. (mat.) Que contèn un diamètre; relatiu au diamètre. Var.: **diametrau**.

diametralament adv. *Diametralament opauat*: Totalament opauat, completament contrari (en parlant d'un vejaire, etc.).

diametrau, ala adj. Diametral.

diamètre n.m. 1. Linha drecha que partatja simetricament un ceucle, un objècte circulari ò redond; la sieu longuessa. ◇ (mat.) Drecha que passa per lo centre d'un ceucle, d'una esfèra. ◇ Coarda associada à-n-aquesta drecha. ◇ *Diamètre d'una corba*: Ensèms dei mitans dei coardas parallèli à una drecha donada. 2. (opt.) *Diamètre aparent*: Angle sota lo quau un observator ve un objècte, un astre.

diamida n.m. (quim.) Còrs que possedisse doi foncions amida.

diamina n.f. (quim.) Còrs que possedisse doi foncions amina.

diamidofenòl n.m. Diaminofenòl.

diaminofenòl n.m. Derivat dau pirogallòl, que lo sieu clorure es emplegat coma revelator en fotografia. Var.: **diamidofenòl**.

diammonic, a adj. Que pertòca una sau d'ammòni disubstituida.

diamorfina n.f. Diacetilmorfina.

diana n.f. (mil. anc.) Bataria de tamborn ò sonaria de claron qu'anonciava lo revelh.

diapason n.m. 1. Nòta que la sieu frequença sièrve de referença per l'acòrdi dei votz e dei instruments (per convencion internacionala, lo diapason dona lo *la*, d'una frequença de 440 hèrtz). 2. Instrument que produe aquesta nòta (generalament una pèça metallica vibranta en forma de U). 3. (fig.) *Si metre au diapason*: Si metre dins una disposicion d'esperit confòrma ai circonstanças, en acòrdi m'au comportament, m'ai opinions dei autres.

diapaua n.f. (zool.) Periòde d'arrèst dins l'activitat ò lo desvolopament, sensa metamorfòsi, espec. per de nombrós insèctes.

diapedèsi n.f. (med.) Migracion dei globules blancs en defoara dei capillaris.

diapir n.m. (geol.) Per de ròcas salini plastiqui e de bassa densitat, fach de puar au travèrs dei terrens qu'estan sobre.

diaporama n.m. 1. Projeccion de diapositivas m'un son sincronisat. 2. (inform.) Succession automatisada d'imatges.

diapositiva n.f. Imatge fotografic positiu sus un supoart transparent per la projeccion.

diaqueni n.m. Frucha formada de doi aquenis soudats.

diaquilon n.m. Emplastre emplegat per la confeccion dei esparadraps ò coma excipient de basa per l'alestiment d'empastres medicamentós.

diarca n.m. Persona que fa partida d'una diarquia.

diarquia n.f. Regime politic dins lo poder es tengut conjontament per doi personas ò doi gropes.

diarista n. (lit.) Autor ò autritz d'un jornal intime.

diarrea n.f. Emission frequenta de sèlas liquidi ò pastoï, d'originas divèrsi (infeccion, intoxicacion, etc.). Sin. (pop.): **corrença**, **escorrença**, (pop.) **caganha**, **foira**, **correnta**.

diarreïc, a adj. Relatiu à la diarrea. ◆ adj. e n. Pertocat de diarrea.

diartròsi n.m. (anat.) Articulacion que permete de movements estenduts (coma lo genolh, lo coe), dont lu oàs son mantenguts per una capsula fibroa e que li sieu susfàcias articulari son recubèrti de cartilatge.

diascòpi n.m. 1. Aparelh de projeccion per transparença. 2. Instrument d'observacion emplegat dins lu blindats.

diascopia n.f. Diafanoscopia.

diasistema n.m. (ling.) Sistema unitari prefond, sobretot dins lo relarg fonologic, que permete d'afortir l'existença d'una soleta lenga occitana.

diàspora n.f. Diaspòra.

diaspòra n.f. 1. (ist., m'una majuscula) Ensèms dei comunautats judivi establidi en defoara de Palestina, sobretot après l'Exili (s. V ap. J.-C.) ò que rèston en defoara d'Israèl despí la creacion d'aquel Estat. 2. Dispersion d'un pòble, d'una etnia dins lo monde. Var.: **diàspora**.

diastasa n.f. (vièlh) Enzima; amilasa.

diastasís n.m. Alargament permanent de doi susfàcias articulari qu'apartènon à doi oàs parallèles.

diastema n.m. Interval entre la canina e lo promier caissalet que d'unu mamifèrs presènton: monins, carnassiers, romiaires...

diastil(e) n.m. Edifici que li sieu colomnas son desseparadi per l'equivalent de tres diamètres.

diastimomètre n.m. Instrument de mesura automatica tocant li distanças corti.

diastimometric, a adj. Relatiu au diastimomètre.

diastòla n.f. Periòde de descontraccion dei ventricules cardiacs. Contr.: **sistòla**.

diastolic, a adj. De la diastòla.

diateca n.f. Colleccion de diapositiva; luèc dont es conservada.

diaterman, a adj. Diatermic.

diatèrme, a adj. Diatermic.

diatermia n.f. (med.) Tractament que consistisse à provocar d'efèctes termics dins lu teissuts au mejan de corrents d'auta frequença.

diatermic, a adj. Que transmete la calor. Var.: **diaterman**, **diatèrme**.

diatèsi n.f. (med.) Ensèms d'afeccions, de malautias que tòcon dins lo meme temps ò successivament una mema persona e que si pensàvon d'origina comuna.

diatesseron n. m. Recuèlh dei quatre evangèlis. Tot un fum de recopament mena lu exegetas à suspauar que lo *Diatesseron* de Tacian (autor dau s. IV) fuguèt revirat en lenga francica (aquela de Clodoveu) au s. IX e en lenga d'òc. Lo tèxte francic es estat tornat trobar, aqueu escrich en occitan es pas'ncara estat descubèrt. Deu durmir dins la posca de quauca biblioteca foscoa. (Etim. gr. *diatessaron)*.

diatomea n.f. *Diatomeas*: Classa d'algas unicellulari marini ò d'aiga doça, envolopadi d'una gruèllha silicioa bivalva sovent finament ornamentada.

diatomic, a adj. Qu'a doi atòmes; que la sieu molecula es copauada de doi atòmes.

diatomita n.f. Ròca sedimentària d'origina organica (diatomeas), emplegada especialament coma abrasiu e coma absorbent. Sin.: **trípol**.

diatonic, a adj. (mús.) *Gamma diatonica*: Compauada de 5 tons e de 2 mièges-tons (per exemple do-re-mi-fa-sol-la-si-do). Contr.: **gamma cromatica**.

diatonicament adv. (mús.) Conformament au diatonisme.

diatonisme n.m. (mús.) Sistema fondat sobre la gamma diatonica.

diatriba n.f. Critica foarça violenta: *La diatriba "D'un sirventés far" de Guilhèm Figuiera còntra lo Papa*.

diau n.m. 1. Demon, esperit malin. ◇ *Lo diau*: Satan, incarnacion sobeirana dau mau. ◇ *Aver lo diau au còrs*: faire lo mau volontariament; manifestar una granda energia. ◇ *La belessa dau diau*: Esplendor de la joinessa. ◇ *Es ben lo diau se...*: Seria ben extraordinari se... ◇ *Es pas lo diau!*: Non es tant complicat! ◇ *Au diau*: Foarça luènh. Sin.: **au tròn de Dieu**. ◇ *Mandar au diau*: Descaçar, maudire. ◇ *Tirar lo diau per la coa*: Aver de dificultats de sòus. 2. Enfant despiechós. 3. *Paure diau*: Persona qu'inspira la pietat, la compassion. Sin.: **paure mesquin**.◆ (interj.) 1. *Diau!*: Marca la sorpresa, la perplexitat. 2. (expletiu, dins li interogacions) Alora, doncas: *Que diau volia?*

diau n.m. Capricòrne.

diaula n.f. (ant. gr.) Flaüta dobla.

diazepam n.m. Ansiolitic dau grope dei benzodiazepinas.

diazina n.f. Sotaclassa dei azinas, correspoàndon ai compauats organics de formula quimic $C_4H_4N_2$.

diazoacetic, a adj. Nom d'un acide inestable de formula $N_2CH\text{-}CO_2H$ de que lu estèrs si fórman per lo biais de l'accion de l'acide nitrós sus lo glicolat d'etile.

diazoaminat, a n.m. e adj. Còrs que lo sieu prototipe es lo diazoaminobenzène, que si fórmon per copulacion dei saus de diazòni sus li arilaminas.

diazoaminobenzène n.m. Còrs de formula C6H5 = NH - C6 H5, que si delega a 96°C.

diazobenzène n.m. Radical univalent que li sieu saus son formadi per lo biais de l'acide nitrós sus l'anilina.

diazocopia n.f. Procediment de reproduccion de documents fondat sobre la sensibilitat ai rais ultraviolets d'una emulsion à basa de saus diazoïqui, en estamparia.

diazoïc, a adj. e n.m. Si di d'una sau dau cation R-N≡N (*diazòni*).

diazòla n.f. Nucleu eteroclit de cinc atòmes de que doi son d'azòt.

diazometane n. m. Gas jaune toxic de formula CH2 emplegat coma agent de metilacion.

diazòni n.m. Sau dau cation (R-N≡N).

dibasic, a adj. (quim.) Que possedisse doi còups la foncion basa. Var.: **bibasic**.

dicarbonilat, ada adj. e n.m. (quim.) Si di d'un compauat que la sieu molecula contèn doi còup lo grope carbonile.

dicarion n.m. Cellula mé doi nucleus, caracteristica exclusiva dei fonges superiors.

dicariotic, a adj. Relatiu ai dicarions.

dicastèr n.m. 1. Cadun dei grands organismes (congregacions, tribuinals, oficis) de la curie romana. 2. En Soissa, subdivision administrativa d'una comuna.

diccion n.f. Biais de parlar, elocucion; biais de recitar per la scena, l'ecran.

diccionari n.m. Recuèlh de mòts plaçats per òrdre alfabetic e seguit de la sieu definicion ò de la sieu revirada dins una autra lenga. ◇ *Diccionari enciclopedic*: Diccionari que, en mai dei informacions sobre lu mòts, contèn de desvolopaments scientifics ò istorics sobre li cauas, li personas, etc., qu'aquelu mòts represènton. ◇ *Diccionari de lenga*: Diccionari que dona d'informacions sobre la natura e lo genre gramatical dei mòts, li sieu formas grafiqui e fonetiqui, lu sieus sens, lu sieus emplecs, lu sieus niveus de lenga, etc.

diccionaric, a adj. Que pertòca lo diccionari.

dicentra n.f. Planta cultivada dins lu jardins sota lo nom de *coar de Maria* ò *coar de Joaneta*, à causa de la forma dei sieu flors (Familha dei fumariaceas).

dicetòna n.f. Còrs que possedisse doi còups la foncion cetòna.

dich, a adj. 1. Sonat: *Guilhèm de Normandia, dich lo Conquistaire*. 2. *Au jorn dich*: Au jorn fixat. ◇ *Aquò dich*: Pura.

dich n.m. (lit.) À l'Atge-Mejan, pèça de vèrs sobre un subjècte familhier.

dicha n.f. 1. Discors, allocucion. ◇ *À dicha de*: D'après cen qu'a dich. 2. Maxima; prepaus sentenciós devengut proverbial.

dicinodònte n.m. Reptile teromòrfe dau permiò-triàs, m'ai caninas sobrani desvolopadi en sobredents.

diclin, a adj. (bot.) *Flor diclina*: Que poarta d'organes d'un sèxe solet (estaminas ò pistil). Sin.: **unisexuat**.

dicotiledoneu, ea adj. e n.f. *Dicotiledoneas*: Classa de plantas angiospèrmas que la sieu grana contèn una plantula mé doi cotiledons, qu'an de fuèlhas generalament orizontali, dai nervaduras ramificadi e dei faças diferenti, e mé de flors que la sieu simetria es generalament d'òrdre 5 (mai de 300 000 espècias).

dicotòme, a adj. (bot.) Que si partisse per bifurcacion: *Planta dau pen dicotòme*.

dicotomia n.f. 1. (didact.) Partiment en doi; oposicion entre doi cauas. 2. (log.) Division d'un concèpte en doi autres que recuèrbon tota la sieu extension. 3. (mat.) *Metòde de la dicotomia*: Algoritme de recèrca d'un zèro d'una foncion que consistisse à repetir de partatges d'un interval en doi partidas pi à seleccionar le sota-interval dins lo quau existisse un zèro de la foncion. 4. Partiment illicit d'onoraris entre mètges ò entre mètge e laboratòri d'analisis. 5. (bot.) Mòde de partiment d'unu pens en rams bifurcats. 6. (astron.) Fasa de la Luna au sieu promier ò au sieu darrier quartier.

dicotomic, a adj. De la dicotomia.

dicranura n.f. Parpalhonàs nuechenc de la toara vèrda e violeta mé la coa forcuda, que viu sus lo saure e la píbola.

dicroïc, a adj. Que presenta la proprietat de dicroïsme.

dicroïsme n.m. (fis.) proprietat qu'uni substanças an d'ofrir de coloracions divèrsi en foncion de la direccion de l'observacion.

dicromia n.f. Procediment de sintèsi dei colors qu'emplega doi colors.

dicròt n.m. (mar.) Nau antica leugiera provedida de doi regas de rems, de la Familha dei galèras.

dicròt, a adj. *Pols dicròt*: Que dona l'impression de doi pulsacions à cada batement dau coar.

dicrotisme (med.) Alteracion dau pols, que dona l'impression de doi pulsacions à cada batement dau coar.

dictada n.f. 1. Accion de dictar (un tèxte); fach de dictar (un comportament). 2. Exercici escolari d'ortografia.

dictafòne n.m. Magnetofòne que sièrve, especialament, à dictar lo corrier.

dictaire, airitz n. Persona que dicta un tèxto ò de nòtas à de monde que n'escrívon lo contengut à flor e à mesura.

dictame n.m. 1. Èrba qee dona una essença totplen enflamabla (Familha dei rutaceas). Sin.: **fraissinèla**, **fraxinèla**. 2. Èrba originària de Creta (Familha dei labiadas).

dictar vt. 1. Dire à votz auta (un tèxto, de mòts) à quauqu'un que lu escriu à flor e à mesura: *Dictar una letra*. 2. Inspirar, impauar (un captenement). ◇ *Dictar la sieu lèi, li sieu condicions*: Li impauar.

dictat n.m. Diktat (al.).

dictator n.m. 1. (Antiqu. rom.) Magistrat sobeiran investit temporariament de toi lu poders politics e militaris, en cas de crisi grèva. 2. (mod.) Cap d'Estat que, après s'èstre pilhat lo poder, govèrna d'un biais arbitrari e sensa contraròtle democratic; autocrata. ◇ (per ext.) Persona foarça autoritària.

dictatorial, a adj. Relatiu à una dictatura; absolut: Un poder dictatorial. Var.: **dictatoriau**.

dictatorialament adv. D'un biais dictatorial.

dictatoriau, ala adj. Dictatorial.

dictatura n.f. 1. (Antiqu. rom.) Govèrn d'excepcion, magistratura militària autrejada per sièis mes à un dictator (entre lo VI^{n} s. e lo II^{n} s. av. J.-C.). ◇ (mod.) *Dictatura dau proletariat*: Dins lo marxisme, periòde transitòri que permete ai proletaris d'aver toi lu poders per destrúger l'Estat borgés e permetre lo passatge à una societat sensa classas. 2. Regime politic qu'un dictator mete en plaça. ◇ *Dictatura militària*: Que s'apontèla sobre l'armada. 3. (fig.) Autoritarisme, tirania.

dictioptèr n.m. *Dictioptèrs*: Òrdre d'insèctes qu'an de metamorfòsis incompleti, d'ali reticuladi, coma la babaròta.

dictiotalas n.f. pl. Mena d'algas bruni.

didacteca n.f. Biblioteca de didacticials.

didactic, a adj. Qu'a per objècte d'ensenhar; pedagogic. ◇ *Poesia didactica*: Qu'expaua una doctrina

filosofica ò de conoissenças scientifiqui ò tecniqui. ◇ *Tèrme didactic*: Tèrme sabent.

didactica n.f. Teoria e metòde de l'ensenhament (d'una especialitat).

didacticament adv. D'un biais didactic.

didacticial n.m. (inform.) Logicial fach per l'ensenhament assistit per computador. Var.: **didacticiau**.

didacticiau n.m. Didacticial.

didactile, a adj. (zool.) 1. *Organe didactile*: Que presenta doi apendicis que fan pensar à de dets. 2. Qu'a doi dets.

didactisme n.m. Caractèr de cen qu'es didactic.

didascalia n.f. 1. Rendut-còmpte dei concors tragics e comics de la Grècia Anciana. 2. Indicacion que l'autor dona à un actor sus lo biais d'interpretar una scena, de dire una frasa, etc.

didemnidats n. m. *Didemnidats*: Familha d'ascideus compausats, foarça comuns dins li mars.

didermic, a adj. Que pertòca l'embrion denant l'estadi de gastrulacion per determinar lu doi fulhets que la compàuon.

didime n.m.Tèrra rara qu'es un mesclum de neodime e de praseodime.

didodecaèdre n.m. Cristal produch per lo biais de l'union de doi dodecaèdres.

diduccion n.f. (fisiol.) Movement lateral de la maissèla inferiora.

dièdre n.m. 1. (geom.) Figura formada de doi mièges-plans (*faças*) qu'an per frontiera la mema drecha (*aresta*). 2. (aviac.) Angle que fórmon lo plan orizontal e lo plan dei alas d'un avion. 3. Nom que lu alpinistas dónon à una ròca que presenta la forma d'un dièdre. ◆ **dièdre, a** adj. (mat.) Qu'es determinat per l'interseccion de doi angles: *Angle dièdre*.

dielectric, a adj. e n.m. (fis.) Si di d'una substança que non es conductritz dau corrent electric; isolant. ◇ *Constanta dielectrica*: Permitivitat.

dielectrina n.f. Mesclada de parafina e de sòupre, emplegada coma isolant electric.

dielectrolisi n. f. Autre nom de la galvanisacion.

dielitre n.m. Fumariacea ornamentala d'origina americana.

diencefale, a adj. 1. (embriol.) Segonda part de l'encefale embrionari que forma l'epifisa, lo lòbe nerviós de l'ipofisi, lo talamus, ò jaças optiqui, lu nèrvis optics e li retinas. 2. (anat.) Dins l'organisme adulte, partida dau cerveu situada entre lu emisfèris cerebrals e lo tronc cerebral, formada per li parets dau tèrç ventricule, lo talamus e l'ipotalamus, e que comprèn de nombrós centres regulators de l'activitat vitala (metabolisme, etc.).

diencefalic, a adj. Relatiu au diencefale.

diène n.m. Idrocarbure que contèn doi ligasons dobli carbòni-carbòni. Sin.: **diolefina**.

dienic, a adj. Relatiu au diène.

dient participi present. *Lo mai dient*: Aqueu qu'ofrisse lo mai dins una venda à l'enquant.

dientamebidat n. m. *Dientamebidats*: Familha de protozoaris, risopòdes parasits, qu'una varietat viu dins lo budeu de l'òme sensa entirar de trebolicis patologics greus, ma qu'una autra varietat es responsabla de l'istomonòsi que pertòca lu gallinaceus.

dierèsi n.f. 1. (fon.) Prononciacion en doi sillabas d'una sequença que forma abitualament una sillaba soleta (ex.: *païsan* [pai'zaŋ] en plaça de *paisan* [paj'zaŋ]). Contr.: **sinerèsi**. 2. (med.) Desseparament de partidas de que la contunha porria estar nosibla.

diergòl n.m. Propergòl constituit de doi ergòls liquides, un combustible e un comburant, injectats separadament dins la cambra de combustion. Sin.: **biergòl**.

diesar vt. (*dièsi*) Afectar (una nòta) d'una dièsi.

diesèl n.m. 1. (m'una majuscula) Motor à combustion intèrne que fonciona per autoalumatge dau combustible (gasòli) injectat dins d'ària foartament comprimida. 2. Veïcule equipat d'un motor coma aquò.

dieselelectric, a adj. e n.m. Si di d'una locomotritz que la sieu potença es donada per un diesèl que mòu una generatritz ò un alternator que fornisse de corrent ai motors.

dieselidraulic, a adj. Si di d'una locomotritz que la sieu potença, porgida per un motor diesèl, es transmessa ai ròdas au mejan d'una transmission idraulica ò idromecanica.

dieselisacion, (-izacion) n.f. Accion de dieselisar.

dieselisar (-izar) vt. 1. Equipar (una linha ferroviària) en traccion per engenhs dau motor diesèl. 2. Equipar (un veïcule) d'un motor diesèl.

dieselista n. Especialista dei motors diesèl.

dièsi n.f. (mús.) Signe que marca una alteracion qu'auça la nòta de mièg ton. ◇ *Dièsi dobla*: Signe d'alteracion qu'auça de doi mièges-tons cromatics la nòta que precedisse. ◆ adj. Afectat d'un signe dièsi: *Do dièsi*.

diestèr n.m. Òli vegetal utilisat coma carburant.

diestrus n.m. Periòde de repaus sexual annadier d'uni femèlas de mamifèrs.

dieta n.f. (ist.) Assemblada politica que, dins d'unu Estat europeus, s'entrevava d'elegir lo sobeiran e d'elaborar li lèis sotamessi à la sieu ratificacion.

dieta n.f. 1. Abstencion momentanea, totala ò parciala, d'aliments, per una rason de santat. 2. (med.) Regime qu'a una finalitat igienica ò terapeutica.

dietèr n.m. Còrs que possedisse doi còups la foncion etèr.

dietetic, a adj. Relatiu à la dietetica, ai sieu aplicacions. ◇ *Aliments dietetics*: Modificat, tractat dins una tòca dietetica.

dietetica n.f. Sciença dei regimes alimentaris, fondada sobre l'estudi de la valor nutritiva dei aliments.

dietetician, a n. Especialista de la dietetica.

dietilamida n.f. (quim.) Amida dau doble radical etil C_2H_5-, que fornisse lo L.S.D., dietilamida de l'acide lisergic ($C_{20}H_{25}N_3O$).

dietilamina n.f. Amina segondària de formula bruta $C_4H_{11}N$.

dietilenic, a adj. Que possedisse doi ligasons dobli carbòni-carbòni.

dietilenic, a adj. Que possedisse doi ligasons dobli carbòni-carbòni.

dietilmalonilurea n.f. Ipnotic dau grope dei barbiturics.

dièts [di'ɛs] interj. Allò. Var.: **diguèts**.

dieu n.m. 1. (m'una majuscula) Èstre sobeiran, creator de toti li cauas, principi de sauvament per l'umanitat, dins li religions monoteïsti: *Pregar Dieu*. ◇ *Òme de Dieu*: Prèire, religiós. ◇ Blastema per exprimir la ràbia, lo despièch, la sorpresa, etc.: *Nom de Dieu! Coquin de Dieu!* 2. (m'una minuscula) Èstre superior, potença sobrenaturala, dins li religions politeïsti.3. (fig.) Persona, caua qu'es l'objècte d'una mena de culte, d'un estacament passionat.

dieune n.m. Dieu, per eufemisme, emplegat dins li blastemas: *Coquin de dieune!*

dieusenc, a adj. Divenc.

difamacion n.f. Accion de difamar; escrich difamatòri ò paraula difamatòria. ◇ (dr.) Allegacion d'un fach qu'es de natura à tocar l'onor ò la consideracion de quauqu'un.

difamant, a adj. Cen qu'es fach ò dich dins l'estigança de difamar. Var.: **difamatòri**.

difamar vt. Tocar la reputacion de (quauqu'un) au mejan de paraulas ò d'escrichs non fondats, mençoneguiers; calomniar. Sin.: **descreditar**, **desestimar**, **descridar**, **desleialar**, **desprear**, **mesprear**, **esperlengar**, **mesparlar**, **mesestimar**.

difamat, ada adj. (arald.) *Animau, leon difamat*: Representat sensa coa.

difamator, tritz n. Persona que difama. ◆ adj. Si di d'un escrich que difama.

difamatòri, òria adj. Que difama quauqu'un: *De prepaus difamatòris*. Var.: **difamant**.

difasat, ada adj. (electr.) Si di de doi corrents ò de doi tensions sinusoïdals, d'una mema frequença e d'una mema amplituda, desfasats d'un quart de periòde.

difenil n.m. Idrocarbure emplegat per la conservacion dei agrumes.

difenilamina n.f. Arilamina segondària emplegada dins l'industria dei colorants e per estabilisar lu explosius à basa de nitrocellulòsa.

difenilmetane n.m. Idrocarbure m'una odor de portegal que sièrve de basa à mantu colorants.

difenilurea n.f. Nom de doi isomèrs que desríbon de l'urea per lo biais de la substitucion de doi radicals fenils à doi idrogènes.

difenòl n.m. (quim.) Còrs que possedisse doi còups la foncion fenòl.

diferença (-éncia) n.f. 1. Cen que fa que d'èstres ò de cauas non son pariers; caractèr que destria, opaua. (didact. lit.) Fach de diferir; originalitat. ◇ *À la diferença de*: Per oposicion à. ◇ *Faire la diferença*: Reconóisser la diferença (entre doi cauas); crear un escart (entre doi concurrent dins un espòrt, etc.). 2. (mat.) Resultat de la sostraccion de doi nombres. ◇ *Diferença entre doi ensèms* A *e* B: Ensèms, notat A – B, format dei elements de A que non apartènon à B.

diferenciable, a adj. (mat.) *Foncion diferenciabla en un ponch* X_0: Foncion que pòu èstre assimilada à-n-una foncion lineària de la variabla quora aquela variabla tende vèrs x_0.

diferenciacion n.f. 1. Accion de diferenciar; lo sieu resultat. Fach de si diferenciar. 2. (biol.) Aquisicion per lu organismes vius de diferenças totjorn mai grandi entre li sieu divèrsi parts au cors dau sieu desvolopament. 3. (mat.) Calcul de la diferenciala.

diferencial, a adj. 1. (didact.) Relatiu à una diferença, ò fondat sobre una diferença. ◇ *Psicologia diferenciala*: Branca de la psicologia que la sieu tòca es d'estudiar li diferenças entre lu individús, especialament dins li sieu performanças intellectuali. ◇ (psicol.) *Lindau diferencial*: La variacion mai pichina (d'un son, per exemple). ◇ (c. de f.) *Tarifa diferenciala*: Que subisse de variacion entre lu diferents ponchs d'una via. ◇ (geol.) *Erosion diferenciala*: Que vària en foncion de la resistença dei ròcas. 2. (mat.) *Calcul diferencial*: Part dei matematicas que tracta dei proprietats locali dei foncions, dau sieu comportament per de variacions infinidament pichini dei variablas. ◇ *Eqüacion diferenciala*: Eqüacion que liga una foncion, una ò mai dei sieu derivadas e la variabla. Var.: **diferenciau**.

diferencial n.m. 1. Seguida d'engranatges que permete de transmetre à un aubre rotatiu un movement de velocitat equivalent à la soma ò à la diferença dei velocitats de doi autres movements.: *Lo diferencial d'una automobila permete à la ròda qu'es en defoara de pilhar, dins una corba, una velocitat mai granda qu'aquela de la ròda qu'es au dedeintre*. 2. Escart, exprimit en percentatge, entre doi variablas d'una mema natura: *Diferencial d'interès*. ◇ (espec.) *Diferencial d'inflacion*: Escart qu'existisse entre lo taus annual d'inflacion dins un país e aqueu taus dins un autre. Sin.: **escart d'inflacion**. Var.: **diferenciau**.

diferenciala n.f. (mat.) Foncion lineària que li pòu èstre assimilada una foncion diferenciabla en un ponch donat.

diferenciar vt. (*diferenci*, classic *diferéncii*) Destriar per una diferença. ◆ **si diferenciar** v.pr. Si destingar dei autres, dau rèsta, per una diferença, una marca quala que sigue.

diferenciat, ada adj. Que resulta d'una diferenciacion ò que si diferéncia.

diferenciator, tritz adj. Que diferéncia.

diferenciau, ala adj. e n. Diferencial.

diferent, a adj. Que presenta una diferença, que non es parier, identic. Sin.: **desparier**, **divèrs**. ◆ pl. Divèrs; mai d'un: *Diferenti personas si son presentadi*.

diferentament adv. D'un biais diferent.

diferir vt. (*diferissi*) 1. Remandar à un autre temps, à una data ulteriora. Sin.: **ajornar**, **remandar**, **retradar**. 2. Èstre diferent de: *La mieu opinion diferisse de la tieua*. 3. Èstre d'un vejaire diferent: *Diferissèm sobre d'aqueu ponch*.

diferit, ida adj. e n.m. Si di d'un programa radiofonic ò televisiu enregistrat denant de la sieu difusion: *Regarjar una partida de balon en diferit*.

dificil(e), a adj. 1. Que pòu èstre fach, reglat, unicament embé pena; que demanda d'esfoarç; complicat, penós: *Un problema dificile*. 2. Exigent, que non pòu èstre contentat facilament: *Un caractèr dificile*. 3. Penós, dolorós: *Un moment dificile*. ◆ n. *Faire lo dificile*: Si mostrar gaire facile à contentar.

dificilament adv. Embé dificultat.

dificultat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es dificile: *La dificultat d'un problema*. 2. Caua dificila, qu'embarrassa; empacha, obstacle. 3. Oposicion, divergença (entre de personas, de ponchs de vista). ◇ *Faire de dificultats*: pas acceptar facilament quauqua ren, metre d'empachas.

dificultós, oa adj. (lit.) Que presenta de dificultats.

difluença (-éncia) n.f. (geogr.) Partiment d'un cors d'aiga, d'un glacier en diferents braç que non si rejónhon.

difluent, a adj. Que si desvolopa dins de direccions divèrsi, divergent.

difondre vt. Difusar.

difòrme, a adj. Que non a una forma normala; contrafach. Var.: **desfòrme**.

diformitat n.f. Deca dins la forma; anomalia dins li proporcions.

difraccion n.f. Deviacion que lsubisse a direccion de propagacion dei ondas (acostiqui, luminoï, hertziani, rais X, etc.) quora rescoàntron un obstacle ò una dubertura dei dimensions d'un òrdre de grandessa parier à la sieu longuessa d'onda.

difractar vt. Produrre la difraccion de.

difteria n.f. Malautia contagioa deuguda au bacille de Klebs-Löffler.

difteric, a adj. e n. Relatiu à la diffteria; pertocat de difteria.

diftòng n.m. (fon.) Vocala complèxa que lo sieu timbre si modifica au cors de la sieu emission (coma *ai*, que si di [aj]). ■ Per lo detalh, vèire dins l'entamenada, cen qu'es dich à prepaus dau sistema vocalic.

diftongason n.f. (fon.) Fusion en un solet element vocalic (ò diftòng) de doi vocalas consecutivi; fach de diftongar una vocala.

diftongar vt. (*diftòngui*) (fon.) Convertir en diftòng una vocala en modificant lo sieu timbre: *La diftongason de ò en [wa]*.

diftongat, ada adj. Qu'es prononciat m'un diftòng: *Lo **ò** de **pòrta** es diftongat en niçard*.

difús, usa adj. 1. Espantegat d'un caire e de l'autre, esparpalhat. ◆ *Dolor difusa*: Dolor que non es circonscricha. 2. (fig.) Que manca de clartat, de concision: *Un estile difús*.

difusabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es difusable.

difusable, a adj. Que pòu èstre difusat; que si pòu difusar.

difusaire n.m. 1. (tecn.) Tot aparelh, tot dispositiu que sièrve à difusar. ◇ Accessòri d'esclairatge que dona un lume difús. ◇ Dispositiu que permete à una substança (perfum, insecticide) d'agir per evaporacion lenta. ◇ Aparelh que sièrve à extraire lo sucre de la blea-raba. ◇ Conduch que sièrve à ralentir lo passatge d'un fluide en aumentant la seccion. ◇ Part d'un carburator dau motor à explosion, dont si fa lo mesclum carburat. ◇ Dispositiu plaçat sus un fust de lança d'incendi per partejar lo giscle d'aiga. Var.: **difusor**. 2. Aqueu que difusa: *Aquel editor es finda difusaire*.

difusaire, airitz adj. Que difusa.

difusament adv. D'un biais difús.

difusar vt. 1. Espantegar dins toti li direccions. 2. Transmetre una emission (per la ràdio, la television, etc.). 3. Assegurar la distribucion comerciala d'una publicacion: *Difusar de libres*. Sin.: **difondre**.

difusiomètre n.m. Instrument per mesurar la difusion.

difusion n.f. 1. Accion que fa qu'una substança, una onda, etc., s'espantega. ◇ (med.) Distribucion d'una substança dins l'organisme. ◇ (fis.) Movement d'un ensèms de particulas dins un mitan, sota l'accion de diferenças de concentracion, de temperatura, etc., que tende à rendre aqueli grandors parieri. ◇ (fis.) Dispersion de rais incidents (lume, rais X, son) dins toti li direccions quora travèrson d'unu mitans. ◇ (fis.) Cambiament de direccion ò de l'energia d'una particula au cors d'una collision m'una autra particula. ◇ (fis.) *Difusion gasoa*: Procediment de separacion dei isotòpes fondat sobre la diferença de velocitat de passatge d'un gas au travèrs d'una paret poroa en foncion de la massa molària d'aqueu gas. Sin.: **espandiment**, **progression**, **propagacion**, **enançament**, **espantegada**. 2. Accion de difusar. ◇ Accion de transmetre per la ràdio, la television. Sin.: **publicacion**. ◇ Accion d'espantegar (una conoissença, un saber, etc.). Sin.: **vulgarisacion**. ◇ Accion de distribuir comercialament (un libre, un jornal, etc.); nombre d'exemplaris venduts. ◇ Accion de despartir.

difusionisme n.m. Teoria antropologica que sostèn que li culturas dominanti si son difusadi progressivament dins una region donada au detriment dei autri.

difusionista adj. e n. Relatiu au difusionisme; que n'es partidari.

difusiu, iva adj. Qu'a tendença à si difusar.

difusor n.m. Difusaire.

diga n.f. 1. Obratge destinat à contenir li aigas, à auçar lo sieu niveu ò à guidar lo sieu cors. Sin.: **levada**, **peirada**. 2. (fig.) Cen que retèn, fa obstacle.

digalic, a adj. Que pertòca un acide cristallisat que si delega a 269° C, e qu'es un constituent dau tanin.

digamia n.f. Emprenhament doble.

digamma n.m. inv. Letra de l'alfabet grèc arcaïc (notada F), que servia à notar lo son [w].

digastric, a adj. *Muscle digastric*: Muscle que presenta doi gropes de fibras musculari qu'un tendon separa.

digerible, a adj. Que pòu èstre digerit.

digerir vt. (*digerissi*) 1. Assimilar per digestion. 2. (absol.) Efectuar la digestion d'un past. 3. (fig.) Assimilar per la reflexion, la pensada: *Digerir li sieu lecturas*. 4. (fig., fam.) Acceptar sensa renar (quauqua ren de desagradiu, d'umiliant). Sin.: **surbir**. *Surbir amar e escupir doç*.

digèst n.m. (mòt anglés) Resumit d'un libre ò d'un article; publicacion periodica que contèn de resumits d'aqueu tipe.

digèst, a adj. Que pòu èstre digerit facilament.

digestibilitat n.f. Capacitat d'un aliment à èstre digerit.

digestible, a adj. Si di d'un aliment que pòu èstre digerit facilament.

digestion n.f. Transformacion dei aliments dins l'aparelh digestiu; moment d'aquela transformacion.

digestiu, iva adj. De la digestion. ◇ *Aparelh digestiu*: Ensèms dei organes que perméton la digestion. ◇ *Suc digestiu*: Liquid qu'es secretat per una glàndola digestiva e contèn d'enzimas.

digestiu n.m. Alcòl ò liquor que si pilha après un past.

digestor n.m. (tecn.) 1. Aparelh per coaire, assoplir ò descompauar d'uni substanças, en emplegant de temperaturas auti. 2. Aparelh que sièrve à traire li parts solubli d'uni substanças. 3. Cuba dintre la quala si provòca la fermentacion anaerobia d'uni betas residuari ò de dejeccions animali per produrre de metane.

digine, a adj. (bot.) Planta que possedisse doi pistils desseparats.

digit n.m. (inform., mòt anglés) Chifra; caractèr.

digital, a adj. Qu'apartèn ai dets: *Emprenta digitala*. Var.: **digitau**.

digital, a adj. (inform., de l'anglés) Numeric. Var.: **digitau**.

digitala n.f. Digitale.

digitale n.f. Planta que li sieu flors an la forma d'un det de ganc e creisse dins lu sotaboascs clars, sus un soal siliciós (Familha dei escrofulariaceas). Var.: **digitala**. Sin.: **èrba de coguu**, **campana**.

digitalina n.f. Principi actiu de la digitala porporada, que constituisse un poison violent, emplegat dins lo tractament d'uni malautias dau coar.

digitalisacion (-izacion) n.f. (inform.) Numerisacion.

digitalisacion (-izacion) n.f. (med.) Accion de digitalisar un malaut.

digitalisar (-izar) vt. (inform.) Numerisar.

digitalisar (-izar) vt. (med.) Metjar un malaut cardiac mé de digitalina.

digitat, ada adj. Talhat en forma de dets.

digitau, ala adj. Digital.

digitifòrme, a adj. En forma de det.

digitigrade, a adj. e n.m. (zool.) Que camina sus lu dets (e non sus la sòla dau pen).

digitonocid(e) n.m. Eteroside de la digitala.

digitoplastia n.f. Cirurgia dau det.

digitoxina n.f. Eteroside pròche de la digitalina, extrach de la digitala.

diglife n.m. Consòla que lu sieus supoarts son provedits de doi caneladuras.

diglossia n.f. (ling.) Situacion de bilingüisme d'un individú ò d'una comunautat, dins la quala una dei doi lengas a un estatut sociopolitic inferior.

diglossic, a adj. De la diglossia.

dignament adv. Denhament.

digne, a adj. Denhe.

dignitari n.m. Personatge qu'a una dignitat. Var.: **denhetari**.**dignitat** n.f. Denhetat.

dignitós, oa adj. Plen de dignitat. Var.: **denhetós**.

dignitosament adv. D'un biais dignitós. Var.: **denhetosament**.

digrafe n.m. Digrama.

digrafia n.f. (comptab.) Tenguda dei libres en partida dobla.

digrama n.m. (ling.) Grope de doi letras que represènton un fonema: *Lu gropes **NH** e **LH** son de digramas*. Var.: **digrafe**.

digression n.f. Desvolopament estrangier à l'argument, dins un discours, une conversacion. Sin.: **escart**.

diguètz interj. (au telefòne) Dièts.

diiodat, da adj. Qu'enclau doi atòmes d'iòde de substitucion.

dijonenc, a adj. e n. De Dijon.

dijòus n.m. Quart jorn de la setmana. Var.: **jòus**.

diktat n.m. (mòt alemand) Exigença absoluda, que lo mai foart impaua, especialament dins li relacions internacionali. Var.: **dictat**.

dilaceracion n.f. Accion de dilacerar; lo sieu resultat.

dilacerar vt. (*dilacèri*) 1. Esgarrar, metre en pèças. 2. (med.) Esgarrar de teissuts organics en provocant una plaga.

dilapidacion n.f. Accion de dilapidar; lo sieu resultat. Sin.: **bregalh**.

dilapidaire, airitz adj. e n. Dilapidator. Sin.: **bregalhier**.

dilapidar vt. Despensar tròup largament, degalhar: *Dilapidar lo sieu ben*. Sin.: **bregalhar**.

dilapidator, tritz adj. e n. Que dilapida, que despensa sensa rason ni règla. Var.: **dilapidaire**.

dilatabilitat n.f. (fis.) Proprietat qu'an lu còrs de si dilatar.

dilatable, a adj. (fis.) Que si pòu dilatar.

dilataire, airitz adj. Que dilata. Var.: **dilatator**.

dilatacion n.f. Accion de dilatar, de si dilatar; fach d'èstre dilatat. 1. (med.) Aumentacion dau calibre d'un conduch natural, sigue patologic, sigue terapeutic. 2. (fis.) Aumentacion de la longuessa ò dau volume d'un còrs per elevacion de la temperatura, sensa cambiament dins la natura dau còrs per elevacion de la sieu temperatura.

dilatant, a adj. Que pertòca la dilatacion.

dilatar vt. 1. Aumentar lo volume d'un còrs per elevacion de la sieu temperatura. 2. Aumentar lo calibre d'un co duch natural; engraNdir la dubertura d'un organe. ◆ **si dilatar** v.pr. 1. Aumentar de volume. 2. Si durbir, s'alargar, en parlant d'un organe.

dilatomètre n.m. (fis.) Instrument per mesurar la dilatacion.

dilatator, tritz adj. (anat.) Que dilata. Var.: **dilataire**. ◆ n.m. (cir.) Instrument que sièrve à dilatar un orifici ò una cavitat.

dilatòri, a adj. 1. Que tende à ganhar de temps, à retardar una decision. 2. (dr.) *Excepcion dilatòria*: Mesura que tende à retardar l'anar d'una instança.

dileccion n.f. (lit.) Amor pur e plen de tendressa espirituala.

dilema n.m. 1. (log.) Rasonament que contèn doi premissas contradictòri, ma que ménon à una pariera conclusion que, doncas, s'impaua. 2. Obligacion de causir entre doi partits possibles, que cadun compoarta d'avantatges e d'inconvenients.

dilematic, a adj. Relatiu à un dilema.

diletant, a n. (de l'italian *dilettante*) Persona que s'adona à un travalh, à un art unicament per lo sieu plaser, en amator, mé fantasia. Sin.: **laisse-ti viure**.

diletantisme n.m. (sovent pejoratiu) Caractèr, comportament d'un diletant.

diligença (-éncia) n.f. 1. (lit.) Atencion, minucia. 2. Promptituda. 3. (dr.) *À la diligença de*: À la demanda de.

diligença (-éncia) n.f. Veitura ipomobila, que servia à transportar de viatjaires.

diligent, a adj. (lit.) Qu'agisse mé promptituda e eficacitat. Sin.: **actiu**, **aplicat**, **escotós**, **empreissat**, **afairat**, **despachatiu**, **menimós**, **lèst**, **rapide**, **prompte**, **atencionat**, **sonhós**, **zelat**.

diligentament adv. Mé diligença.

diligentar vt. (dr. ò lit.) Faire ò far faire quauqua ren mé diligença: *Diligentar una enquista*.

dilucion n.f. Accion de diluir, de si diluir; lo sieu resultat.

diluèire n.m. Aparelh dins lo quau si realisa una dilucion.

diluent n.m. Liquide volatile ajustat à la pintura, au verniç per n'en melhorar li qualitats d'aplicacion. Var.: **dilutiu**.

diluir vt. 1. Delegar (una substança) dins un liquide. 2. *Diluir un liquide*: N'en demenir la tenor en ajustant d'aiga ò un autre liquide: *Diluir d'alcòl mé d'aiga*. 3. (fig.) Afeblir un tèxto, d'ideas, en lu desvolopant excessivament. Sin.: **dissòlver**, **delegar**, **fondre**. ◆ **si diluir** v.pr. 1. Si mesclar (m'un liquide). 2. Si dispersar, perdre tota consistença.

diluns n.m. Promier jorn de la setmana. Var.: **luns**.

dilutiu n.m. Diluent.

diluvi n.m. Deluvi.

diluvial, a adj. Dau diluviom. Var.: **diluviau**.

diluvian, a adj. Deluvian.

diluviau, ala adj. Diluvial.

diluviom n.m. Terren fluviatile dau quaternari.

dimarts n.m. [di'mars] Lo segond jorn de la setmana. ◇ *Dimarts gras*: Darrier jorn avant lo començament de la Quaresma. Var.: **marts**, **dimarç**, **març**, **dimars**, **mars**.

dimècres n.m. Tèrç jorn de la setmana. Var.: **mècres**.

dimenchada n.f. Dimenjada.

dimenche n.m. Dimènegue.

dimènegue n.m. Seten jorn de la setmana. ◇ *Dau dimènegue*: Causit, elegant, etc., en parlant d'un vestit; amator, diletante, en parlant (sovent d'un biais pejoratiu) d'una persona: *Un pintre dau dimènegue*. Var.: **dimenche**, **dimenge**.

dimenge n.m. Dimènegue.

dimenjada n.f. Durada dau dimènegue. ◇ (per ext.) Lu doi darriers jorns de la setmana, lo weekend (anglés). Var.: **dimenchada**.

dimenjal, a adj. Dau dimènegue.

dimension n.f. 1. Caduna dei grandors necessari à l'evaluacion dei figuras e dei solides (longuessa, larguessa, autessa ò prefondor). Sin.: **auçada**. 2. (mat.) Nombre d'elements comuns à toti li basas d'un espaci vectorial quora aqueu nombre es finit: *L'espaci fisic es un espaci de dimension 3*. 3. (fis.) Expression de la relacion entre una grandor derivada e li grandors fondamentali que n'en depende. ◇ *Quatrena dimension*: Lo temps, dins la teoria de la relativitat. 4. Porcion d'espaci qu'es ocupada per un còrs, un objècte: *Un còlis de granda dimension*. 5. (fig.) Importança, amplessa, aspècte significatiu de quauqua ren: *As oblidat una dimension essenciala d'aquel afaire!*

dimensional, a adj. (didact.) Relatiu ai dimensions de quauqua ren. Var.: **dimensionau**.

dimensionament n.m. Accion de dimensionar; lo sieu resultat.

dimensionar vt. (tecn.) Fixar, determinar li dimensions de (una pèça, un element, etc.).

dimensionau, ala adj. Dimensional.

dimèr, a adj. e n.m. (quim.) Si di d'una molecula que resulta de la combinason de doi moleculas identiqui.

dimetilamina n.f. Amina grassa segondària de formula NH $(CH_3)2$, gas m'una odor foarta, liqueficable à 7° C.

dimetilanilina n.f. Arilamina de formula $C_6 H_5$—N $(CH_3)_2$, liquide que bulhe a 193° C,que sièrve à alestir de nombrós colorants.

dimetilglioxima n.f. Dioxima dau diacetil, que lu sieus cristals si delégon à 234° C, que la sieu solucion sièrve en analisi per condensar li saus de niquèl.

dimetrodòn n.m. Reptile dau permian american, m'au crani lòng de 0,50 m, provedit de dents diferenciadi e talhenti e d'una ampla cresta dorsala.

diminucion n.f. 1. Accion de diminuir en dimension, en quantitat, en intensitat, en valor; lo sieu resultat. Sin.: **abaissament**, **aflaquiment**, **amendriment**, **demeniment**, **demenida**, **baissa**, **descreissença**, **rebais**, **reduccion**, **desvalorament**, **abreujament**, **apichoniment**, **restrenhement**. 2. Fach de tricotar doi malhas ensèms ò de pilhar una malha sus l'agulha sensa la tricotar per la remandar sobre la malha seguenta.

diminuendo adv. (mús., mòt italian) En baissant gradualament lo son. Contr.: **crescendo**.

diminuir vt. (*diminuissi*) 1. Rendre mens grand, mens important, redurre: *Diminuir la velocitat*. Sin.: **demenir**, **abreujar**, **amendrir**, **baissar**, **descréisser**, **acorchar**, **apichonir**, **redurre**, **restrénher**. 2. Desprear, rabaissar: *Diminuir lo meriti de quauqu'un*. Sin.: **umiliar**, **mesprear**, **despreciar**. ◆ vi. 1. Devenir mens grand, mens estendut, mens intense, mens car: *Lo prètz de*

l'essença diminuisse jamai! 2. Faire una diminucion, en tricotatge.

diminuit, da adj. e n. (mús.) Que pertòca un interval musical quau que sigue, de que si trai un mièg ton per lo biais d'una dièsi à la nòta inferiora ò per un bemòl à la nòta superiora: *Un seten diminuit.*

diminutiu, iva adj. e n.m. (ling.) Que dona una idea de pichina talha, d'atenuacion, de familiaritat (per ex. *filheta* per *filha*).

dimissòri n.m. Letra qu'un evesque fa per mandar un sieu diocesan à trovar un autre evesque per n'aver d'òrdres.

dimissorial, a adj. *Letra dimissoriala*: Dimissòri. Var.: **dimissoriau**.

dimissoriau, ala adj. Dimissorial.

dimòrfe, a adj. 1. (didac.) Que pòu revestir doi formas diferenti. 2. (quim.) Que si pòu cristallisar sota doi formas diferenti.

dimorfisme n.m. Proprietat dei còrs dimòrfes. ◇ (biol.) *Dimorfisme sexual*: Ensèms dei diferenças que non son indispensabli à la reproduccion entre mascle e femeu d'una espècia animala donada.

dina n.f. Anciana unitat de foarça (simbòle **dyn**), que valia 10^{-5} newtons.

dinamètre n.m. Instrument que mesura lo grossiment dei telescòpis.

dinamic, a adj. 1. Actiu, energic; que li agrada entreprendre. 2. (fis.) Relatiu à la foarça, au movement. 3. Que considèra lu fenomènes dins la sieu evolucion (per op. à *estatic*).

dinamica n.f. 1. Partida de la mecanica qu'estúdia li relacions entre li foarças e lu movements. 2. (electroacos.) Rapoart dau niveu mejan màger au niveu mejan minimal d'un senhau. 3. (psicol.) *Dinamica de(i) grope(s)*: Ensèms dei lèis que regísson lo comportament d'un grope definit, fondadi sobre un sistema d'interdependença entre lu membres dau grope; estudi d'aqueli lèis e dau sieu ròtle dins la comunicacion, la decision e la creativitat au dedintre dau grope, que constituisse un dei camps de la psicologia sociala.

dinamicament adv. 1. Mé dinamisme. 2. (fis.) Dau ponch de vista de la dinamica.

dinamisacion (-izacion) n.f. Accion de dinamisar.

dinamisant (-izant), a adj. Que dinamisa.

dinamisar (-izar) vt. 1. Donar de dinamisme, d'energia à: *Dinamisar una equipa*. 2. En omeopatia, acréisser l'omogeneïtat e lo poder terapeutic d'un remèdi per dilucion, trissatge, etc.

dinamisme n.m. 1. Energia, envanc, eficacitat: *Lo dinamisme d'una entrepresa, d'un responsable*. 2. (filos.) Sistema qu'admete l'existença de foarças irreductibli e autonòmi per rapoart à la matèria.

dinamista adj. e n. (filos.) Relatiu au dinamisme; partidari dau dinamisme.

dinamita n.f. 1. Substança explosiva, deuguda à Nobèl (1866), compauada de nitroglicerina e d'una substança absorbenta que rende l'explosiu estable. 2. (fig.) *Es de dinamita*: Si di d'una persona dinamica, d'una situacion explosiva.

dinamitaire, airitz n. Persona que fa un dinamitatge.

dinamitar vt. Faire sautar à la dinamita.

dinamitaria n.f. Fabrega de dinamita.

dinamitatge n.m. Accion de dinamitar.

dinamitier n. m. Persona que fabrega de dinamita.

dinamo n.f. (abrev.) Màquina dinamoelectrica. ◇ Especialament aquela qu'assegura la recarga de la bataria d'una automobila.

dinamoelectric, a adj. *Màquina dinamoelectrica*: Generatritz de corrent continú. Sin. (corrent): **dinamo**.

dinamofanau n.m. Dinamofar.

dinamofar n.m. Màquina electrica qu'alimenta lu projectors de bicicleta. Var.: **dinamofanau**.

dinamogène, a adj. (fisiol.) Que dona de foarça musculària ò qu'estimula una foncion organica. Contr.: **inibitor**. Var.: **dinamogenic**.

dinamogenic, a adj. Dinamogène.

dinamografe n.m. Dinamomètre que sièrve à mesurar la foarça musculària.

dinamologia n.f. Estudi teoric dei foarças.

dinamomètre n.m. Aparelh destinat à la mesura d'una foarça ò d'un coble e que la sieu partida essenciala es sovent una moala que s'en mesura la desformacion au mejan d'una regleta ò d'un quadrant. ◇ (med.) Dinamomètre per mesurar la foarça musculària, dinamografe.

dinamometria n.f. Avalorament e comparason dei foarças au mejan dau dinamomètre.

dinamometric, a adj. Relatiu à la mesura dei foarças.

dinamotor n.m. Màquina electrica provedida d'un solet induch, que fonciona sus una automobila a l'encòup coma aviaire a la partença, e coma dinamo quora lo veïcul si desplaça.

dinandaria n.f. 1. Art medieval de la produccion d'objèctes en loton colat. 2. Travalh artistic dau metal en fuèlha per martelatge; ensèms dei objèctes produchs coma aquò.

dinandier, a n. Persona que fa ò vende de dinanderia.

dinar n.m. Unitat monetària principala de l'Argeria, de la Líbia, de la Tunisia, etc.

dinaric, a adj. Si di de cen que pertòca una etnia europea caracterisada per un crani braquicefale e enauçat, una estatura granda e una pigmentacion pron fosca (ponent dei Balcans, Carpats, Àustria, Alsàcia).

dinasta n.m. 1. (Antiqu. gr. e rom.) Oligarca, sobeiran d'un pichin territòri. 2. Tavan d'Amèrica, que lo sieu mascle poarta doi còrnas lòngui orizontali mediani.

dinastia n.f. 1. Seguida de sobeirans d'un meme linhatge. 2. Succession de personas d'una mema familha parierament celèbres ò que pílhon una après l'autra la direccion d'una granda entrepresa, qu'an una carriera pariera, etc.

dinastic, a adj. Relatiu à una dinastia.

dinda n.f. Dindo femeu.

din dan interj. (onom.) Bosin d'una campana.

dindo n.m. Auceu galinaceu originari d'Amèrica dau nòrd, introduch e adomesticat en Euròpa despí lo s. XVI (Familha dei fasianidats).

dindon n.m. Dindoneu.

dindoneu n.m. Jove dindo. Var.: **dindon**.

dinhenc, a adj. e n. De Dinha.

dinitrotoluène n.m. (quim.) Derivat doi còups nitrat dau toluène, que sièrve dins la composicion d'unu explosius.

dinnada n.f. Dinnar.

dinnaire, airitz n. Persona que participa à un dinnar.

dinnar n.m. Past de mièjgjorn. Var.: **disnar**.

dinnar vi. Pilhar lo past de mièjgjorn. Var.: **disnar**. ◆ **si dinnar** v.pr. Dinnar.

dinnatòri, òria adj. Que tèn lo ròtle d'un dinnar: *Un aperitiu dinnatòri*.

dinneta n.f. 1. Pichin past que lu enfants fan ensèms ò que juègon à faire. 2. Servici miniatura que sièrve ai enfants per jugar à la dinneta.

dinosaure n.m. *Dinosaures*: Grand grope de reptiles de l'èra segondària, que comprèn lo brontosaure, lo diplodòcus e d'autri formas que podíon èstre giganti. Var.: **dinosaurian**.

dinosaurian n.m. Dinosaure.

dins prep. 1. (Marca lo luèc) À l'interior de, au mitan de: *Dins la coïna*, *dins un grope*. Var.: **dintre**, **dedins**. 2. (Marca lo temps) Au cors de, durant: *Dins la mieu enfança*. ◇ Dins un interval de: *S'en tornerà dins un an*. 3. (Marca la maniera) Èstre dins l'embarràs. 4. Environ, à quauqua ren pròche: *Aqueu tableuvau dins lu 20 milions*.

dintrar vi. Intrar.

dintre prep. Dins (luèc). ◆ adv. À l'interior: *Quora siés malaut, rèstes dintre*. ◇ (espec.) En preson: *L'an mes dintre*.

diocesan, a adj. e n. De la diocèsi.

diòcesi n.f. Diocèsi.

diocèsi n.f. 1. Territòri plaçat sota la juridiccion d'un evesque. 2. (ist.) Circonscripcion administrativa de l'Empèri roman, creada per Dioclecian, que recampava d'uni provinças e èra plaçada sota l'autoritat d'un vicari. Var.: **diòcesi**.

dioctaèdre n.m. Solide geometric que li sieu doi faças son combinadi en doi octaèdres despariers.

diòde n.m. (electron.) Composant electronic emplegat coma redreiçador de corrent (tube mé doi electròdes, joncion de doi mièg-conductors). ◇ *Diòde electroluminescent* ò *LED*: Diòde que manda de radiacions luminoï quora un corrent electric lu percorre e que s'emplega per afichar electronica de donadas (ora, etc.), la senhalisacion, l'esclairatge.

diodòn n.m. Peis ossut globulós e espinós dei mars caudi, manjaire de molluscs e de coralh que brosta au mejan d'un bèccornut sensa dents.

diogènes n.m. Grand crustaceu decapòde dau grope dei piadas, que viu dintre una cauquilha qu'estirassa darrier eu.

dioi n.m. Lenga parlada per d'etnias tais de l'encontrada dau Si-Kiang.

dioïc, a adj. (bot.) Si di dei plantas qu'an li flors mascles e li flors femeus sus de pens separats.

diolefina n.f. (quim.) Diène.

dioleïna n.f. Diestèr oleïc de la glicerina.

dioloside n.m. (quim.) Compauat que resulta de la condesacion de doi òses. Sin.: **disacaride**.

dionea n.f. Pichina planta d'Amèrica dau nòrd, que li sieu fuèlhas empresónon bruscament e digerísson lu insèctes que li si pàuon (Familha dei droseraceas). Sin. corrents: **agantamosca(s)**, **(a)chapamosca(s)**.

dionisias n.f. pl. Fèstas en l'onor de Dionis, dins la Grècia anciana.

dionisiac, a adj. 1. Relatiu à Dionis. 2. (filos.) Que non es equilibrat, mesurat. Contr.: **apollinian**.

diopside n.m. Silicat naturau de calci, de magnèsi e de fèrre, dau genre piroxène.

diòpsis n.m. Mosca dei país cauds, que la sieu larva es nosibla ai gramineas.

dioptasa n.f. Silicat idratat natural d'aram, de color vèrd esmerauda.

diòptre n.m. Surfaça optica que separa doi mitans transparents inegalaments refringents.

dioptria n.f. Unitat de mesura de vergença dei sistemas optics (simbòle δ) qu'equivau à la vergença d'un sistema optic que la sieu distança focala es 1 mètre dins un mitan que lo sieu indici de refraccion es 1.

doptric, a adj. Relatiu à la dioptria.

dioptrica n.f. Partida de la fisica que s'ocupa de la refraccion de la lutz.

diorama n.m. (anc.) Granda pintura sus tela presentada dins una sala escura per donar l'illusion, au mejan de juècs de lutz, de la realitat e dau movement.

diorita n.f. Ròca plutonica constituida essencialament de plagioclasa acida, d'anfibòla e de mica.

dioscoreacea n.f. *Dioscoreaceas*: Familha de plantas monocotiledoneï coma l'igname.

diotic, a adj. Si di d'una sensacion identica per caduna dei doi aurelhas.

diotocardes n.m. pl. Sota-òrdre de molluscs gastropòdes prosobrancas coma l'aurelha de mar.

dioxide n.m. Oxide que contèn doi atòmes d'oxigène. ◇ *Dioxide de carbòni*: Anidride carbonic.

dioxina n.f. Sotaproduch de la fabricacion d'un derivat clorat dau fenòl, d'una granda toxicitat.

dipetal(e), a adj. (bot.) Qu'a doi petales.

diple n.f. Senhal que sembla un V ajaçat (<) que sièrve dins lu manescrich, per indicar lu tèxtos manlevats à l'Escriptura santa.

diplegia n.f. (med.) Paralisia bilaterala.

diplobacil(le) n.m. Microorganisme que retipa doi bastonets acoblats.

diploblastic, a adj. (biol.) Si di d'un animal que lu sieus organes s'edifícon à partir de doi fuèlhas embrionari unicament, sensa que lo *mesoblast*, ò *mesodèrma*, si forme.

diplocòc n.m. Bacteria que lu sieus elements, esferics, son gropats per doi (pneumocòc, meningocòc, etc.).

diplòe n.m. Jaç de teissut espongós situat entre li doi taulas extèrni e intèrni dei oàs dau crani.

diploèdre n.m. Forma cristallina constituida de vint-a-quatre faças.

diplodòcus n.m. Reptile dinosaurian, lòng de 25 m, que vivia en Amèrica au cretaceu, que lo sieu coal e la sieu coa èron foarça lòngs.

diplofasa n.f. Fasa dau cicle reproductiu que, dins lo debanament que la pertòca, li cellulas de la persona an 2 *n* cromosòmas.

diplografe n.m. 1. Aparelh que permete de faire doi còpias à l'encòup sus de fuèlhs de papiers despariers. 2. Màquina qu'estampa à l'encòup lu caractèrs ordinaris e lu senhals en releu per lu bòrnis.

diploïde, a adj. (biol.) Qu'a un nombre de cromosòmas parier à-n-aqueu de l'òu fecondat (en parlant dau nucleu cellulari, de la cellula).

diploïdia n.f. Fach d'èstre diploïde (per un nucleu cellulari, una cellula).

diplòma n.m. 1. Acte remés per una escòla, una universitat, etc., qu'autreja un títol, un grade. 2. (ist.) Acte solemne dei sobeirans ò de grands feudataris, autentificat au mejan d'un sageu.

diplomacia n.f. 1. Sciença, practica dei relacions internacionali. 2. Carriera, foncion diplomatica. 3. Ensèms dei diplomatas. 4. Abiletat, retenguda dins li relacions m'ai autres. Sin.: **gaube**, **finessa**, **saviessa**, **estrategia**, **tactica**, **prudença**, **rusa**, **saupre-faire**, **manipòli**, **trafegadís**, **engana**.

diplomant, a adj. Que permete d'aver un diplòma: *Una formacion diplomanta*.

diplomar vt. (*diplòmi*) Donar un diplòma à (quauqu'un).

diplomat, ada adj. e n. Qu'a obtengut un diplòma.

diplomata n. Persona encargada de representar lo sieu país dins li relacions internacionali.

diplomata adj. e n. Que moastra d'abiletat, de retenguda dins li relacions m'ai autres. Sin.: **finaudeu**, **gaubiós**, **savi**, **ruson**, **enganaire**, **prudent**.

diplomata n.m. Pudding à basa de crema anglesa, garnit de fruchs confits.

diplomatic, a adj. 1. Relatiu à la diplomacia. 2. Adrech, abile, plen de gaubi. ◇ (fam.) Malautia diplomatica: Pretèxte allegat per si sostraire à una obligacion professionala ò sociala.

diplomatica n.f. Sciença qu'estúdia li règlas formali que sièrvon à establir lu documents oficials e li sieu variacions dins lo temps.

diplomaticament adv. D'un biais diplomatic; embé diplomacia.

diplònte n.m. Raça animala ò vegetala que lu sieus gametas solets son reduchs à *n* cromosòmas, li autri generacions cellulari estent diploïdi.

diplopia n.f. (med.) Problema de vista, que fa vèire lu objèctes en doble.

diplopòr n.m. Alga sifonala, fossila dins lo triàs de l'Alp.

diploptèr n.m. 1. Auceu d'Amèrica nomenat *coguupavon.* 2. *Diploptèrs*: Imenoptèrs que poàdon plegar li sieu alas sobrani en ventalh, coma li vèspas.

diploscòpi n.m. Instrument destinat à tractar e ressanar l'estrabisme.

diplosís n.m. Mena de mosquilhon, foarça nosibla ai cerealas.

diplospòra n.m. Coccidi parasita dei molluscs e finda dei vertebrats e de l'òme, que li provòca una enterocoliti incurabla.

diplozoari n.m. *Diplozoaris*: Òrdre de protozoaris flagelats, provedits de uèch flages, que vívon dins li aigas saladi ò coma parasits dei vertebrats e que si noirísson de bacterias.

diplozoon n.m. Vèrp trematòde que viu per pareus sus li gaunhas dei peis d'aiga doça.

dipneumonat, ada adj. Dipneumòne.

dipneumòne, a adj. (zool.) Qu'a doi paumons. Var.: **dipneumonat**.

dipneuste n.m. *Dipneustes*: Sotaclassa de peis dei estanhs temporaris, que poàdon respirar, en foncion dau mitan dont si tròvon, au mejan de paumons ò de branquias.

dipòde adj. m. Qu'a doi membres ò doi organes identics à de pens.

dipodide n.m. *Dipodides*: Animaus rosegaires sonats segond li espècias *gèrbes*, ò *garris sautaires*, perqué lu sieus membres posteriors foarça lòngs li permétton de faire de sauts remirables.

dipolari, ària adj. (fis.) Qu'a doi pòles. Sin.: **bipolari**.

dipòle n.m. (fis.) 1. Ensèms de doi cargas electriqui vesini, egali, de signes opauats (doblet electric). 2. Ret electrica mé doi bòrnas.

diprotodòn n.m. Cangoró gigant d'Austràlia, contemporaneu de l'òme fossile.

diprotodòntes n.m.pl. *Diprotodòntes*: Grope de marsupiaus qu'a per tipe lo diprotodòn, enclausant li raças erbivòri coma lo cangoró, lo coalà….

dipsacea n.f. Dipsacacea.

dipsacacea n.f. *Dipsacaceas*: Familha de plantas vesini dei compauadas. Var.: **dipsacea**.

dipsoman(e), a adj. e n. Pertocat de dipsomania.

dipsomania n.f. Besonh irresistible, que va e vèn, de beure d'alcòl.

diptèr, a adj. (arquit.) Entornat d'un portic m'una dobla fila de colomnas: *Un temple diptèr*.

diptèr n.m. *Diptèrs*: Òrdres d'insèctes coma li moscas e li moissaras, que comprèn mai de 200000 espècias e es caracterisada per la presença d'un solet pareu d'alas membranoï, ficat dins lo segond aneu dau torax, de balanciers (per equilibrar lo vòl) sus lo tèrç aneu e de pèças bucali per pónher ò suçar.

dipterocarp(e) n.m. Aubre malgash e indonesian, de que lo boasc sièrve per la bastison, e la peresina oliosa per la medecina.

dipterocarpacea n.f. *Dipterocarpacèas*: Familha d'aubres grandàs dei encontradas caudi, levat l'Amèrica, que lo sieu boasc es peresinós, mé de fruchs alats en aquenis.

diptic n.m. 1. Òbra d'art facha de doi paneus, fixes ò mobiles. 2. Òbra (literària, musicala, etc.) facha de doi parts que s'opàuon ò si méton en valor per contraste.

diquelia n.f. Pichin parpalhon que la sieu toara viu sus li mortelas.

diram n.m. Unitat monetària principala dei Emirats Arabes Unitas e dau Marròc.

circ n.m. Dirk.

dire vt. (*dii*) 1. Exprimir au mejan de la paraula ò de l'escrich; avançar, afirmar, racontar. 2. Donar l'òrdre ò lo conseu de: *Vos dii de partir*. 3. Indicar, significar, revelar: *Un relòtge que di l'ora justa, un silenci que n'en di lòng*. ◇ (fam.) *Aquò non mi di ren, mi di pas grand caua*: Non mi fa envuèia, mi fa gaire envuèia.

dire n.m. 1. Cen qu'una persona di, declara: *Si faire una opinion d'après lu dires de quauqu'un*. Var.: **dicha**. 2. (dr.) Declaracion d'un avocat que figura dins lo rapoart d'un expèrt ò dins lo quasèrn dei cargas d'una venda judiciària.

direccion n.f. 1. Accion de dirigir, de guidar; conducha, administracion: *Aver la direccion d'una equipa, d'un afaire*. Sin.: **autoritat**, **governança**, **bailia.** 2. Ensèms dei personas que dirigísson una entrepresa; locals, bureus qu'un director e lu sieus servicis ocúpon. 3. Sotadivison d'un ministèri, d'una administracion, plaçada sota l'autoritat d'un director. 4. Orientacion vèrs un ponch donat. ◇ (mat.) Ensèms dei drechas parallèli entre eli. 5. Linha de movement d'un còrs. Sin. (4 e 5): **endrechiera**. 6. Ensèms dei organes que perméton d'orientar li ròdas directritz d'un veïcule.

direccional, a adj. Que pòu emetre ò reçaupre dins una soleta direccion: *Una antena direccionala, un microfòne direccional*. Var.: **direccionau**, **directiu**.

direccionau, ala adj. Direccional.

directament adv. D'un biais dirècte.

dirècte, a adj. 1. Qu'es drech, sensa bestorn: *Una carriera dirècta*. Sin.: **drech** (*Carriera drecha*, dins Niça Vièlha). 2. (fig.) Que va drech dont vòu anar: *Una acusacion dirècta*; que s'exprimisse sensa circovolucion: *Un lengatge dirècte*. 3. Sensa intermediari, en relacion immediata mé quauqua ren: *Li consequenças dirècti d'un acte, d'una decision*. ◇ Si di d'un mejan de transpoart que mena d'un luèc à un autre sensa correspondença: *Un avion dirècte*. ◇ *Tren dirècte* ò *dirècte* n.m.: Tren que va sensa s'arrestar d'una granda estacion à una autra. ◇ *Succession en linha dirècta*: D'un paire ò d'una maire à un enfant. ◇*Metòde dirècte:* Procediment d'ensenhament d'una lenga forastiera sensa passar per la lenga mairala. ◇*Movement dirécte:* Movement dei astres que si debana dins lo sens contrari dau movement diurne aparent. ◇ *Òrdre dirècte ò natural:* (mar.) Formacion navala que li naus ò li divisions son alinhadi dins l'òrdre de numerotatge. Sin.: **absolut**, **franc**, **immediat**, **natural**, **rectilineu**. 4. *Complement d'objècte dirècte*: Qu'es introduch sensa l'intermediari d'una preposicion. 5. *Discors, estile dirècte*: Biais de reportar li paraulas sensa l'intermediari d'una subordenada. (ex.: *A dich: "vendrai"*, per oposicion à *A dich que vendrà*). Contr.: **indirècte**. 6. (mat.) *Basa dirècta*: Basa qu'a la mema orientacion que la basa causida per definir l'orientacion positiva.

dirècte n.m. 1. En bòxa, còup portat en davant en destendent lu braç orizontalament. 2. Tren dirècte. 3. Transmission de radiotelevision mandada sensa enregistrament prealable. ◇ *En dirècte*: Si di d'un programa difusat ensinda.

directiu, iva adj. 1. Que dona una direccion, una orientacion, qu'impaua de constrenchas. 2. (tecn.) Direccional.

directiva n.f. Indicacion generala qu'una autoritat dona ai personas que n'en depèndon; instruccion, òrdre.

directivisme n.m. (pej.) Caractèr ò comportament excessivament autoritari.

directivitat n.f. 1. Fach d'èstre directiu; caractèr d'un persona directiva. 2. Proprietat qu'a una antena d'emetre ò de captar li ondas electromagnetiqui dins una direccion pusleu que dins una autra.

director, tritz adj. 1. Que dirigisse: *Comitat director*. 2. (mat.) *Coeficient director d'una drecha*: Lo coeficient director d'une drecha indica coma vària l'ordenada y quora l'abscissa x aumenta de 1; per la drecha d'eqüacion cartesiana reducha $y=ax+b$, lo coeficient director es lo real a. ◇ *Vector director d'una drecha*: Lo vector $\vec{u}$ es un vector director de la drecha Δ vòu dire que lo vector $\vec{u}$ e la drecha Δ an la mema direccion. ◇ *Drecha directritz* ò *directritz*, n.m.: Drecha que sièrve, m'au fogau, à definir li conicas.

director, tritz n. 1. Persona que dirigisse, qu'es à la tèsta d'una entrepresa, d'un servici, etc.: *Director d'escòla*. Sin.: **baile**. 2. Foncionari d'una administracion qu'ocupa lo poast mai elevat de la gerarquia. 3. *Director de consciença*: Eclesiastic qu'una persona causisse per dirigir la sieu vida espirituala. 4. (ist.) En França, cadun dei cinc membres dau Directòri, dau 1795 au 1799 (dins aqueu sens, pilha una majuscula).

directorat n.m. Foncion de director d'una institucion, d'un organisme, etc.; durada de l'exercici d'aquela foncion.

directòri n.m. 1. (dr. com.) Organe collegial qu'una societat anonima s'en pòu dotar. ◇ (dr. constit.) Organe collegial qu'a de foncions gorvenamentali. 2. (ist.) *Lo Directòri*: Regime que governèt la França dau 1795 au 1799. ◇ *Estile Directòri*: Estile caracteristic de l'epòca dau Directòri.

directorial, a adj. Que pertòca una direccion, un director, lo Directòri.Var.: **directoriau**.

directorialisme n.m. Tendença que caracteriseria l'evolucion actuala dau monde modèrnede cap à una tecnocracia, tant alunhada dau socialisme classic coma dau capitalisme liberal.

directoriau, ala adj. Directorial.

directritz n.f. 1. 2. (mat.) ◇ Drecha directritz.

dirigent, a adj. e n.m. Que dirigisse; qu'a un poder.

dirigible n.m. Balon dirigible.

dirigible, a adj. Que pòu èstre dirigit. ◇ *Balon dirigible* ò *dirigible*, n.m.: Aerostat provist d'eliças propulsivi e d'un sistema de direccion.

dirigir vt. (*dirigissi*) 1. Menar en tant que responsable, comandar. ◇ Orientar: *Dirigir un debat*. Sin.(1 e 2): **bailejar**, **menar**, **governar**. 2. Condurre de musicians, de cantaires: *Dirigir una orquèstra*. 3. Faire anar dins un sens ò dins un autre: *Dirigisse lo sieu camion vèrs lo*

poart. 4. Mandar vèrs: *Un còlis que cau dirigir vèrs Marselha*. 5. Donar una orientacion à (un objècte).

dirigisme n.m. Sistema que dona à un govèrn un poder d'orientacion e de decision sobre l'economia.

dirigista adj. e n. Dau dirigisme; partidari dau dirigisme.

diriment, a adj. (dr.) *Empachament diriment*: Obstacle juridic qu'anulla un maridatge.

dirimir vt. (*dirimissi*) (dr.) Empachar (un maridatge).

dirk n.m. 1. Daga peanta portada per lu Highlanders en vestit nacionau e plaçada dins un dei debàs. 2. Arma reglamentària dei Scottish Higlanders e dei ensenhas e escolans-oficiers de la marina anglesa. Var.: **dirc**.

dirnar vi. e n.m. (vivaroalpenc) Dinnar.

disacaride n.m. (quim.) Dioloside.

disacosia n.f. (med.) Desturbi de l'audicion.

disarmonia n.f. Desarmonia.

disartria n.f. (med.) Dificultat à articular lu mòts, deuguda à una paralisia ò à una ataxia dei centres nerviós.

disbarisme n.m. (med.) Ensèms dei trebolicis deuguts à una variacion tròup rapida de la pression ambienta.

disbasia n.f. Dificultat à faire lu movements necessaris à la marcha.

disbolia n.f. (med.) (psiquiatria) Abolia leugiera.

disc n.m. 1. Placa circulària en matèria termoplastica, que contèn un enregistrament en vista de la sieu reproduccion fonografica ò videografica: *Disc 45 torns,* ◇ *Disc compacte* ò *sarrat*. 2. (inform.) Supoart circulari recubèrt d'una susfàcia magnetisabla, que permete d'enregistrar d'informacions sota forma binària sus de pistas concentriqui. ◇ *Disc dur (intèrne ò extèrne)*: Disc de granda capacitat. ◇ *Disc sople*: Disc de capacitat mai pichina, abandonat per laissar la plaça à d'autres supoarts (disc dur extèrne, clau USB, etc.). ◇ *Disc amovible*: Disc que, au contrari dau disc dur intèrne, pòu èstre brancat e desbrancat à volontat e facilament transportat d'un computador à un autre. 3. (anat.) Cadun dei elements alternativament clars e escurs que constituísson li fibrillas dei muscles regats. ◇ *Disc intervertebral*: Cartilatge elastic que separa doi vertèbras. 4. Placa circulària que lu atletas lànçon (1 kg per li fremas, 2 kg per lu òmes). 5. (astron.) Susfàcia circulària vesibla d'un astre: *Lo disc lunari*. 6. *Disc d'estacionament*: Plaqueta que l'automobilista mete en vista quora laissa la sieu veitura dins un emplaçament dont la durada de sosta es limitada dins lo temps (lo quadrant d'aqueu disc indica lo limit autorisat en foncion de l'ora d'arribada). 7. (c. de f.) Placa circulària mobila qu'indica, per la sieu posicion e la sieu color, s'una via es liura ò non. 8. (mat.) Ensèms dei ponchs dau plan que la sieu distança à un ponch fixe (lo centre) es inferiora ò egala à un nombre donat (lo rai): *La frontiera dau disc es un ceucle*. 9. (bot.) Partida situada entre lu bòrds d'una fuèlha. 10. (ten.) Objècte ò part d'objècte de forma circulària e plata, que sièrve à diferents usatges: *Disc abrasiu*, *disc de fren*, *disc d'embraiatge*. 11. (opt.) grandessa d'un vèire de luneta astronomica.

discal, a adj. (anat.) Que pertòca lu discs intervertebrals: *Ernia discala*. Var.: **discau**.

discala n.f. Discomicèt.

discalculia n.f. (psicol.) Dificultat d'aprendissatge dau calcul, ligada à una dificultat d'emplec dau sistema simbolic.

discari, ària n. Persona que vende de discs au detalh.

discartròsi n.f. (med.) Artròsi dei discs intervertebrals.

discau, ala adj. Discal.

discèrner vt. Discernir.

discernible, a adj. Que pòu èstre discernit.

discerniment n.m. 1. Facultat de jutjar e d'apreciar; sens critic. Sin.: **judici**. 2. (lit.) Accion de separar, de discriminar.

discernir vt. 1. Reconóisser distintament per un esfoarç d'atencion: Discernir quauqua ren au luènh. 2. Descurbir per la reflexion: *Discernir li intencions de quauqu'un*. Var.: **discèrner**. Sin.: **aperceure, destriar**, **desmesclar**, **prear**, **reconóisser**.

discinesia n.f. Disquinesia.

disciple n.m. Discípol.

disciplina n.f. 1. Ensèms dei règlas, dei obligacions d'unu còrs, d'uni collectivitats; reglament: *La disciplina militària*. 2. Sotamission à de règlas ò à un reglament. Sin. (1 e 2): **assubjectiment**, **autoritat**, **òrdre**, **organisacion**, **engimbradura**, **reglament**, **sotamission**. 3. Matèria d'ensenhament: *Disciplina obligatòria, facultativa*. Sin.: **conoissença**, **doctrina**, **ensenhament**, **matèria**.

disciplinable, a adj. Que pòu èstre disciplinat.

disciplinar vt. 1. Sotametre (quauqu'un, un grope) à un ensèms de règlas. Sin.: **metre a plec**. 2. Mestrejar per poder emplegar: Disciplinar un cors d'aiga. ◆ **si disciplinar** v.pr. Acceptar de si sotametre à d'uni règlas.

disciplinari, ària adj. Que pertòca la disciplina d'un còrs, d'un grope, etc.

disciplinari, ària n. Si di d'un militari dei seccions especiali.

disciplinariament adv. En conformitat m'ai règlas de la disciplina.

disciplinat, ada adj. 1. Qu'obedisse à la disciplina: *Un escolan disciplinat*. ◇ (fam.) *Bèstia e disciplinat*: Que seguisse lu òrdres sensa pensar. 2. Que s'astrenhe à una disciplina morala ò intellectuala.

discípol n.m. Persona que seguisse la doctrina d'un mèstre, que seguisse l'exemple de quauqu'un. Var.: **disciple**.

disc-jockey n. Persona que causisse e passa lu discs à la ràdio, que mescla de música dins una discoteca, etc. Abrev.: *D.J.* Sin.: **avivabalèti**, **avivamúsica**.

discobòle n.m. (Antiqu.) Atleta que lançava lo disc.

disco n.m. [ˈdisko] (abrev. de *discoteca*) Estile de música populària especialament destinada à la dança, à la mòda dau 1975 au començament dei annadas '80.

discofil(e), a adj. e n. Que li agràdon lu discs de música, que collecciona lu discs.

discofilia n.f. Interès portat ai discs; gust, passion dau discofile.

discografia n.f. Repertòri dei discs d'un compositor, d'un interprète, d'un tema.

discografia n.f. Radiografia, après injeccion d'un produch de contraste, dei discs intervertebrals.

discografic, a adj. Relatiu à la discografia.

discoïdal, a adj. En forma de disc. Var.: **discoïde**, **discoïdau**.

discoïdau, ala adj. Discoïdal.

discoïde, a adj. Discoïdal.

discomicèt n.m. *Discomicèts*: Òrdre de fonges ascomicèts coma l'*amboriga de soca* (morilha). Sin.: **discala**.

discondroplasia n.f. Afeccion caracterisada per la presença de massas de cartilatge qu'an tendença à s'ossificar dins lu oàs lòngs.

disconfòrme, a adj. Que non es confòrme.

disconformitat n.f. Caractèr de cen que non es confòrme.

discontinú, ua adj. (mat.) Descontinú.

discontinuacion n.f. Deca de contunha dins l'estat ò l'accion.

discontinuitat n.f. Descontinuitat. Sin.: **descontunha**.

discontunhar vi. *Sensa discontunhar*: Sensa s'interrompre. Var.: **descontinuar**, **descontunhar**, **decessar**.

disconvenença (-iéncia) n.f. Fach de non convenir de quauqua ren, de contestar. Sin.: **contèsta**, **dubitança**, **dubitacion**, **refuda**, **denegacion**.

disconvenir vt. ind. (disconvèni) Accion que mena a contestar, de non convenir. Sin.: **dubitar**, **denegar**, **refudar**. Var.: **desconvenir**.

discopatia n.f. (med.) Afeccion d'un disc intervertebral.

discordança 1. (lit.) Desacòrdi violent entre de personas. Var.: **descòrdia**. Sin.: **desaligança**. 2. Caractèr de cen qu'es descordant; incompatibilitat. Sin.: **bescant**. 3. (geol.) Disposicion d'una seria de jaças que repàuon sus de jaças mai anciani que non li son parallèli. 4. (psiquiatria) Dissociacion.

discordant, a adj. 1. Que manca de justessa, d'armonia d'ensèms. Sin.: **bescantaire**, **desarmoniós**, **dissonant**. 2. (geol.) Si di d'un terren que repaua en discordança sobre d'autres terrens mai ancians. Var.: **descordant**.

discordar vi. (*discòrdi*) 1. Èstre divergent: *De testimonianças que discòrdon*. 2. Non èstre en armonia, en parlant de sons, de colors. Var.: **descordar**. Sin.: **bescantar**.

discòrdia n.f. Discordança, descòrdia.

discorrèire, eiritz n. Persona que li agrada faire de lòngs discors. Sin.: (pej.) **alongaire**, **sansonhaire**, **charraire**, **paraulaire**, **paraulejaire**, **barjacaire**.

discórrer vi. Parlar sobre d'un argument en lo desvolopant longament. Var.: **discorrir**. Sin.: **conversar**, **dissertar**; (pej.) **barjacar**, **charrar**, **paraulejar**, **paraular**, **discutejar**.

discorrir vt. (*discorrissi*) Discórrer.

discors n.m. 1. Desvolopament oratòri sobre un argument determinat, prononciat en public; allocucion. Sin.: (pej.) **perorason**, **paraulum**, **lengassada**. 2. (ling.) Realisacion concreta, escricha ò orala, de la lenga considerada coma un sistema abstrach. ◇ Enonciat superior à la frasa, considerat dau ponch de vista dau sieu encadenament: *Discors dirècte*, *indirècte*. ◇ *Partidas dau discors*: Categorias gramaticali (nom, adjectiu, vèrbo, etc.). 3. Ensèms dei manifestacions verbali, orali ò escrichi, tengudi per significativi d'una ideologia ò d'un estat dei mentalitats à una epòca, dins un camp particulier, etc.

discoteca n.f. 1. Establiment dont si pòu balar e escotar de discs en beuguent. 2. Organisme que prèsta de discs; luèc dont si tròva aquel organisme. 3. Colleccion de discs classificats. 4. Mòble destinat à contenir una colleccion de discs.

discotecari, ària n. Persona que s'ocupa de prestar lu discs dins una discoteca.

discount n.m. (mòt anglés) 1. Baissa qu'un negociant fa sus lu prètz, en foncion de l'amplessa dei comanda e dei vendas e de la reduccion dei sieu cargas. Sin.: **ristorna**, **rebais**. 2. Venda au public en granda quantitat e à un prètz foarça bas; practica comerciala d'aqueu tipe de venda.

discrasia n.f. 1. Marrida constitucion ò marrida circulacion dei liquides corporals e organics. 2. Perturbacion de la crasi sanguina per excès ò per defaut d'au manco un element constitutiu.

discrasic, a adj. Relatiu à la discrasia.

discrecion n.f. 1. Comportament de quauqu'un que non si vòu impauar; resèrva. Sin.: **convenença**, **benestança**, **circonspeccion**, **retenguda**, **per quanta de ieu**, **reticéncia**, **saupre-viure**, **sentit**, **gaube**. 2. Caractèr de cen que non atira l'atencion; sobrietat: *La discrecion d'una decoracion*. 3. Aptituda à gardar lo silenci, un secret. ◆ loc. adv. *À discrecion*: À volontat. ◇ *À la discrecion de*: À la sieu mercé.

discrecionari, ària adj. (dr.) *Poder discrecionari*: Libertat laissada à l'Admisnistracion de pilhar d'uni mesuras.

discret, a adj. 1. Que fa atencion de non embarrassar, que non s'impaua; reservat dins li sieu paraulas e lu sieus actes. Sin.: **cisconspècte**, **mut**, **reservat**, **secret**, **silenciós**, **retengut**, **benestant**. 2. Qu'es fach per non èstre remarcat: *Un signe discret*. ◇ Que non atira l'atencion: *Un decòr sòbre*. 3. Que saup gardar un secret. Sin.: **benestant**. 4. (mat. e fis.) Si di d'una grandor constituida d'unitats distinti (per op. ai grandors continuï), d'una variacion que procedisse per quantitats entieri. ◇ (inform.) Numeric. 5. (ling.) Si di d'una unitat que fa partida d'un sistema e pòu èstre isolada, delimitada per l'analisi.

discretament adv. Mé discrecion.

discriminacion n.f. 1. Accion d'isolar e de tractar diferentament d'unu individús ò un grope entier per rapoart ai autres: *Discriminacion raciala, sociala*. Sin.: **segregacion**, **desparticion**, **destriament**. 2. (ling.) Distincion.

discriminant, a adj. 1. Qu'establisse una separacion entre de tèrmes. 2. Que mete una discriminacion entre d'individús.

discriminant n.m. (mat.) Nombre ($\Delta = b^2 - 4ac$) que permete de conóisser lo nombre de solucions de l'eqüacion $a^2 + bx + c = 0$.

discriminar vt. (lit.) Establir una diferença, una distincion entre d'individús ò de cauas. Sin.: **destriar**, **desseparar**.

discriminatòri, òria adj. Que tende à operar una discriminacion entre de personas: *De mesuras discriminatòri*. Sin.: **segregacionista**.

discromatopsia n.f. (med.) Desturbi de la percepcion dei colors.

discromatopsic, a adj. Relatiu a la discromatopsia.

discromia n.f. (med.) Anomalia de la pigmentacion de la pèu.

discromic, a adj. Relatiu a la discromia.

disculpacion n.f. Accion de disculpar.

disculpar vt. Provar l'innocença de. ◆ **si disculpar** v.pr. Provar la pròpria innocença.

discursiu, iva adj. 1. (didact.) Que repaua sobre lo rasonament. 2. (ling.) Que pertòca lo discors. 3. Que cèrca à s'avesinar à Dieu per lo biais d'accions e d'esfoarç successius, per oposicion à *contemplatiu*.

discursivament adv. D'una mena discursiva.

discursivitat n.f. Caractèr de cen qu'es discursiu.

discussion n.f. 1. Examèn, debat contradictòri: *La discussion d'un projècte de lèi*. 2. Escambi de prepaus, d'ideas; conversacion. 3. Escambi de prepaus vius: *Una discussion violenta*. Sin. (3): **escaufèstre**, **pelejada**, **chacotada**, **garrolha**, **contèsta**, **cavilhada**, **paraladissa**, **controvèrsia**, **polemica**, **altercacion**.

discussiu, iva adj. Relatiu a la discutida.

discutèire, eiritz adj. e n. Que li agrada la discussion; que contèsta tot. Sin.: **contestaire**, **cavilhaire**, **polemista**, **chacotaire**, **garrolhaire**.

discutejaire, airitz n. (pej.) Discutèire.

discutejar vi. Discutir de tot, totjorn contestar.

discutible, a adj. Que pòu èstre discutit; que dona matèria à discussion. Sin.: **contestable**, **criticable**, **dubiós**.

discutida n.f. Discussion, en particulier animada ò violenta.

discutir vt. 1. Debatre, examinar atentivament (una question, un afaire). Sin.: **parlamentar**, **deliberar**, **tractar**. 2. Contestar, metre en question: *Discutir un òrdre*. Sin.: **contraversar**, **controversar**, **contestar**,. ◆ vt. ind. *(de)* Escambiar d'ideas à prepaus d'un argument donat: *Discutir de politica* (ò *discutir politica*). Sin.: **s'entretenir**, **si parlar**, **conversar**.

discutit, ida adj. Criticat, mes en causa. Sin.: **contraversat**, **controversat**, **contestat**.

discutre vt. e vi. Discutir.

disectasia n.f. Entrava à la dubertura dau coal vesical, à l'origina d'un desturbi de la mixcion, e de retenguda urinària.

disèire, a (eiritz) n. Persona conoissuda per dire abitualament d'uni cauas: *Un disèire de boai mòts*. ◇ *Disèira de boana aventura*: Persona qu'anóncia l'aventura.

disembrióma n.m. (med.) Teissut tumoral format à partir de reliquats embrionaris.

disembrioplasia n.f. (patol.) Trebolici greu dau desvelopament d'un teissut au cors de la vida intra-uterina, causa d'anomalias importanti.

disembrioplasic, a adj. Relatiu à un trebolici dau desvolopament embrionari.

disèrt, a adj. (lit.) Que parla facilament e embé elegança. Sin.: **emparaulat**, **parlaben**, **alengat**.

disertament adv. (lit.) D'un biais disèrt.

disestesia n.f. Sensacion anormala non doloroa ressentida sota la forma de formigament, d'engordiment, de ponheson per lo malaut dins lo debanament d'una afeccion neurologica e psiquiatrica.

diseta n.f. 1. Mancança de manjar. Sin.: **caréncia**, **mancança**, **manca**, **defauta**, **carestia**, **famina**. 2. (lit.) Mancança de quauqua ren.

disetós, oa adj. e n. Que manca de tot. Sin.: **necessitós**.

disfagia n.f. (med.) Dificultat à avalar.

disfasia n.f. (med.) Retard important dau lengatge, per un enfant.

disfemia n.f. Treboloci de la prononciacion dei mòts que resulta non solament de la paralisia dei muscles fonators, ma tambèn d'una lesion dei centres nerviós.

disfoncion n.f. Disfoncionament.

disfoncionament n.m. (didact.) Desturbi dau foncionament de (un organe, un sistema, etc.). Var.: **disfoncion**.

disfonia n.f. (med.) Modificacion patologica dau timbre de la votz.

disforia n.f. (psiquiatria) Sentiment d'èstre en marrida santat. Contr.: **euforia**.

disgenesia n.f. (med.) Displasia.

disgenesic, a adj. Disgenic.

disgenic, a adj. Relatiu à la disgenesia. Var.: **disgenesic**.

disgràcia n.f. Desgràcia.

disgraciar vt. (*disgraci*, classic *disgràcii*) Desgraciar.

disgraciat, ada adj. Desgraciat.

disgraciós, oa adj. Desgraciós.

disgraciosament adv. Desgraciosament.

disgrafia n.f. (psicol.) Trebolici dins l'aprendissatge de l'escriptura.

disidròsi n.f. (med.) Eczema de la pauma dei mans e dei espacis interdigitals, sovent associat à una micòsi dei arteus.

disillabic, a adj. (ling.) Qu'a doi sillabas. Var.: **dissillabic**.

disjoncion n.f. Desjoncion.

disjontiu, iva adj. (gram.) Desjontiu.

disjontor n.m. (electr.) Interruptor automatic de corrent, que fonciona en cas de variacion anormala de l'intensitat ò de la tension.

dislalia n.f. (psiquiatria) Desturbi de l'emission de la paraula.

dislexia n.f. Dificultat d'aprendissatge de la lectura.

dislexic, a adj. e n. Relatiu à la dislexia; pertocat de dislexia.

dislocacion n.f. 1. Accion de dislocar; fach de si dislocar. Sin.: **desmalugadura**, **deslogament**. 2. (fig.) Separacion dei partidas d'un tot; dispersion: Dislocacion d'una familha. Sin.: **desmembrament**, **escampilhada**. 3. (fis.) Deca d'un cristal caracterisada per l'absença d'atòmes au lòng d'una linha dau malhum.

dislocar vt. (*dislòqui*) 1. Desjónher embé violença li partidas d'un tot. Sin.: **deslogar**, **desalugar**, **desmembrar**. 2. Dispersar, separar: *Dislocar una manifestacion*. ◇*Dislocar una màquina.* Sin.: **desganguilar**.

dislogia n.f. (med.) Desturbi dau lengatge associat à una alteracion dei foncions intellectuali.

dislogic, a adj. Relatiu à la dislogia.

dismadur, a adj. (med.) Si di d'un enfant que naisse m'un pes sensiblament inferior à la mejana.

dismelia n.f. (med.) Mauformacion d'un membre, dei membres, deuguda à una anomalia de l'embriogenèsi.

dismenorrea n.f. (med.) Menstruacion doloroa.

dismenorreïc, a adj. Relatiu à la dismenorrea.

dismetria n.f. (med.) Desturbi dau movement volontari, caracterisat per la sieu manca de mesura e de marrida endrechiera.

dismetric, a adj. Que pertòca la dismetria.

dismnesia n.f. (psicopat.) Desturbi de la memòri que rende dificila ò impossibla l'evocacion dei sovenirs.

dismorfia n.f. Anomalia de la forma d'una partida dau còrs. Var.: **dismorfòsi**.

dismorfòsi n.f. (med.) Dismorfia.

dismudacion n.f. Tipe de reaccion quimica qu'oxida una part dei moleculas, mentre que d'autri, inicialament identiqui, subísson una reduccion equivalenta.

disnar n.m. e vi. (ubaian) Dinnar.

disodia n.f. Marrida odor exalada per li cavitats neturali (boca, nharras…) ò per d'uni parts dau còrs (pens, aissèlas…).

disodic, a adj. Que caracterisa una sau que lu sieus doi atòmes d'idrogène son remplaçats per de sòdi.

disodont n.m. Òrdre de molluscs bivalves poliodonts embé lu muscles adductors inegals.

disomòsa n.f. Arseniosulfure natural de niquèl.

disorexia n.f. (med.) Diminucion ò desturbi de l'apetit.

disortografia n.f. (psicol.) Dificultat especifica d'aprendissatge de l'ortografia per un enfant que non presenta de deficit intellectual ni sensorial e es normalament escolarisat (la disortografia es sovent ligada à la dislexia).

disortografic, a adj. e n. Relatiu à la disortografia; que sofrisse de disortografia.

disosmia n.f. (patol.) Desturbi de la percepcion olfactiva.

disostòsi n.f. Nom donat à d'uni mauformacions congenitali que pertòcon l'escartament dei oàs dau crani.

disparacion n.f. (fisiol.) *Disparacion retiniana*: Diferença entre lu imatges retinian d'un meme objècte.

disparéisser vi. 1. Cessar d'èstre vesible. 2. S'absentar bruscament: *A dispareissut despí tres jorns*. ◇ Plus èstre dont èra estat mes ò vist: *Lo mieu libre a dispareissut*. 3. Morir; cessar d'èstre: *Un grand òme vèn de disparéisser*, *una costuma dispareissuda*. ◇ *Faire disparéisser quauqu'un*: Lo tuar. ◇ *Faire disparéisser quauqua ren*: Lo levar, lo suprimir. Var.: **desaparéisser**.

dispareissut, uda adj. e n. Moart ò considerat coma moart: *Un combatent portat dispareissut*. Var.: **desapareissut**.

dispareunia n.f. (med.) Dolor que lu rapoarts sexuals provòcon per la frema.

disparicion n.f. 1. Fach de disparéisser, de plus èstre vesible. 2. Fach de plus existir. ◇ *Espècia en via de disparicion*: Espècia menaçada. 3. Moart: *Anonciar la disparicion de quauqu'un*. Var.: **desaparicion**.

disparitat n.f. 1. Mancança d'egalitat; diferença marcada. 2. Mancança d'armonia. Sin.: **desproporcion**, **dissemblança**, **inegalitat**.

dispauant, a n. (dr.) Persona que dispaua d'un ben per donacion ò testament. Sin.: **testaire**, **testator**.

dispauar vt. 1. Plaçar de cauas ò de personas d'un biais donat: *Dispauar de flors dins un vas*. Sin.: **arrengar**, **adobar**, **atrencar**, **atemprar**. 2. Preparar à, incitar à: *Aquò m'a dispauat à cambiar lo miu vejaire*. Sin.: **estigar**. ◆ vt. ind. *(de)* 1. Poder emplegar, aver à la sieu disposicion: *Dispaui de quauqui minutas per acabar lo mieu travalh*. 2. Poder comptar sobre l'ajuda de quauqu'un. 3. Faire cen que si vòu de quauqu'un: *Lu pòbles an lo drech de dispauar d'elu-memes*. ◆ **si dispauar** *(à)* Si preparar *(à)*.

dispauat, ada adj. 1. Plaçat d'un biais ò d'un autre. 2. *Èstre ben, mau dispauat vèrs quauqu'un*: Voler ò non voler li èstre utile ò agradiu. ◇ *Èstre ben, mau dispauat*: Èstre de boana, de marrida umor.

dispaus, a adj. En boana forma fisica. Sin.: **galhard**, **valent**, **san**, **vigorós**, **valid(e)**.

dispendiós, oa adj. (lit.) Que provòca de gròssi despensa.

dispendiosament adv. D'un biais dispendiós.

dispensa n.f. Permission acordada de non faire una caua obligatòria; document qu'atèsta d'aquela permission.

dispensable, a adj. (dr.) Que pòu èstre objècte d'una dispensa; que pòu obtenir una dispensa.

dispensar vt. 1. Autorisar à non faire: *Dispensar un escolan d'educacion fisica e esportiva*. Sin.: **liberar**, **descargar**, **exonerar**, **exemptar**. 2. (lit.) Donar, acordar largament: *Dipensar de conseus*. Sin.: **balhar**, **distribuir**, **autrejar**, **porgir**. ◆ **si dispensar** v.pr. *(de)* Non si sotametre à una obligacion.

dispensari n.m. Establiment de curas medicali ò de pichina cirurgia, dont lu malauts non son ospitalisats.

dispensator, tritz n. Persona que distribuisse, que repartisse quauqua ren.

dispepsia n.f. (med.) Desturbi de la digestion, digestion dificila.

dispepsic, a adj. Relatiu à la dispepsia; que sofrisse de dispepsia. Var.: **dispeptic**.

dispeptic, a adj. Dispepsic.

dispergent, a n.m. e adj. Produch tensioactiu per dissòlver lu idrocarbures espantegats sus l'aiga.

dispergiment n.m. (rare) Accion de dispergir ò de si dispergir.

dispergir vt. (*dispergissi*) 1. Espantegar, mandar d'un caire e de l'autre: *Dispergir de cendres*. Sin.: **escampilhar**, **esparpalhar**, **disseminar**, **despartir**. 2. Separar lu elements d'un tot; faire anar de divèrs caires. ◇ *Dispergir una colleccion*: La vendre à mai d'un crompaire. Var.: **dispersar**. Sin.: **aparcelar**, **trocejar**, **morselar**, **morcelejar**, **morcelonar**, **desmembrar**. ◆ **si dispergir** v.pr. 1. S'en anar dins toi lu caires (en parlant d'una fola, d'un grope). 2. Faire tròup d'activitats e non si poder aplicar coma si deu dins caduna.

dispergit, ida adj. (quim.) *Sistema dispergit*: Sistema fisic dont un solide ò un liquide es dins un estat de division foarça fina.

dispersar vr. (*dispèrsi*) Dispergir. ◆ **si dispersar** v.pr. Si dispergir.

dispersion n.f. 1. Accion de dispergir; fach d'èstre dispergit. 2. (fig.) Mancança de concentracion. 3. (fis.) Descomposicion d'un raionament complèxe en li sieu diferenti radiacions. 4. (quim.) Solide, liquide ò gas que contèn un autre còrs uniformament repartit dins la sieu massa. 5. (estad.) Estalament dei valors d'una distribucion estadistica à l'entorn de valors caracteristiqui (mejanas, mediana, mòde). Sin. (1, 3 e 4): **espantegament**, **disseminacion**, **aparcelament**, **trocejament**, **partiment**.

dispersiu, iva adj. (fis.) Que provòca la dispersion de la lutz.

dispersoïd(e) n.m. Sistema colloïdal qu'una substança es espantegada sota la forma de particulas dins un mitan solide, liquide ò gasós.

displasia n.f. (med.) (med.) Mauformacion ò anomalia d'un teissut ò d'un organe, deuguda à un desturbi de l'embriogenèsi. Sin.: **disgenesia**.

displasic, a adj. Relatiu a la displasia. Sin.: **disgenesic**.

dispnea n.f. (patol.) Dificultat à respirar, que s'acompanha sovent d'una sensacion d'opression.

dispneïc, a adj. e n. Relatiu à la dispnea; que sofrisse de dispnea.

disponibilitat n.f. 1. Estat de cen qu'es disponible. 2. Fach per quauqu'un d'aver de temps liure; fach d'èstre dubèrt à totplen de cauas: *Disponibilitat d'esperit*. 3. Posicion d'un foncionari ò d'un militari temporariament en defoara dau sieu còrs d'origina. ◇ Periòde dei obligacions militari just après lo servici militari actiu. ◆ pl. Sòus que s'en pòu dispauar.

disponible, a adj. 1. Que s'en pòu dispauar. ◇ *Quotitat disponibla*: Fraccion dei bens que s'en pòu dispauar per donacion ò per testament. 2. Qu'a de temps liure; qu'acuèlhe ben cen qu'es noveu ò diferent. 3. Qu'es en disponibilitat, en parlant d'un foncionari ò d'un militari. Sin. (3): **inactiu**, **desocupat**.

disponible, a n. Foncionari ò militari en disponibilitat.

disposicion n.f. 1. Accion, biais de plaçar quauqua ren ò quauqu'un: *La disposicion dei personas à l'entorn dau taulier*. Sin.: **classament**, **messa en plaça**, **alestiment**, **estrematge**, **arrengament**. 2. Estat d'esperit vèrs quauqu'un à-n-un moment donat. Sin.: **aclinament**, **propension**, **tendença**, **tendéncia**, **predisposicion**, **clinament**. 3. Estat fisic: *Èstre en boana disposicion*. 4. Tendença de quauqua ren à si modificar: *Disposicion dei prètz à la baissa*. 5. Possibilitat, facultat d'usar de quauqua ren coma si vòu: *An mes una bèla veitura à la mieu disposicion*. ◇ *À la disposicion de*: Au servici de. 6. (dr.) Ponch d'un acte juridic, una lèi, etc., règla. Sin.: **reglament**, **mesura**, **ordenança**, **estatut**. ◆ pl. 1. Aptitudas: *A de disposicions per li lengas*. Sin.: **gaube**, **facultat**, **possibletat**. 2. *Pilhar de, li sieu disposicions*: Si preparar, s'organisar per.

dispositiu n.m. 1. Ensèms dei pèças que constituísson un mecanisme, un aparelh quau que sigue; aqueu mecanisme, aquel aparelh. 2. Ensèms dei mesuras pilhadi, dei mejans engatjats dins una tòca determinada. 3. Articulacion dei mejans qu'una formacion militària mete en plaça per menar à ben una mission. 4. *Dispositiu scenic*: Ensèms dei elements de decoracion e de messa en scena. 5. (dr.) Partida d'un jutjament dins la quala es exprimida la decision dau tribunal, après lu motius que justifícon la decision pilhada.

dispraxia n.f. Dificultat motritz d'un subjècte, ligada à un desturbi de la representacion corporala e de l'organisacion espaciala.

disproporcion n.m. Desproporcion.

disproporcionar vt. Desproporcionar.

disproporcionat, ada adj. Desproporcionat.

dispròsi n.m. Metal blanc dau grope dei tèrras rari, que fonde vèrs 1400°C; element (Dy) de n° atomic 66 e de massa atomica 162,50.

disputa n.f. Discussion viva, garrolha. Sin.: **cavilhada**, **polemica**, **altercacion**, **ronhas**, **conflicte**, **chacotada**, **malamanha**, **nhic e nhac**.

disputaire, airitz adj. e n. Cèrcagarrolha. Sin.: **cèrcaronhas**, **chacotaire**, **cavilhaire**, **polemista**.

disputar vt. 1. (fam.) Repilhar quauqu'un, li faire de repròchis. Sin.: **renfassar**, **rancurar**, **semonsar**, **recastenar**. 2. Participar à (una lucha, una competicion) per obtenir la victòria. 3. *Disputar quauqua ren à quauqu'un*: Luchar per obtenir cen que quauqu'un possedisse ò tempta d'obtenir dins lo meme temps. ◆ **si disputar** v.pr. Si garrolhar.

disputejaire, airitz adj. e n. Que disputeja. Sin.: **parlotejaire**, **batalhaire**, **charrairàs**.

disputejar vi. Discutir longament per pas grand caua. Sin.: **parlotejar**, **batalhar**.

disqueratòsi n.f. (med.) Anomalia de formacion de la jaça cornada de la pèu, observada dins manti dermatòsis.

disqueta n.f. (inform.) Supoart d'informacions qu'a la forma d'un pichin disc, que si pòu inserir dins un lector associat à un equipament informatic. Sin.: **disc sople**. ■ Aqueu supoart es estat abandonat per d'autres sovent plus pichins e de capacitat mai granda, coma li claus USB.

disquinesia n.f. (med.) Desturbi de l'activitat motritz, quala que n'en sigue la causa. Var.: **discinesia**.

disrupcion n.f. (fis.) 1. Dubertura brusca d'un circuit electric. 2. Clacatge electric, destruccion dau caractèr isolant d'un mitan.

disruptiu, iva adj. (fis.) *Descarga disruptiva*: Descarga electrica acompanhada d'una beluga. ◇ *Camp disruptiu*: Dins un condensator, camp electric capable de provocar una disrupcion.

disruptor n.m. (fis.) Dispositiu que permete de provocar una disrupcion.

dissabta n.m. [di'sata] Seisen jorn de la setmana. Var.: **sabta**.

dissecaire, airitz n. Que dissèca. Var.: **dissector**.

dissecar vt. (*dissèqui*) 1. Talhar, durbir li partidas d'un còrs organisat per n'en faire l'examèn anatomic. Sin.: **anatomisar**. 2. (fig.) Analisar minuciosament.

disseccion n.f. 1. Accion de dissecar. 2. (fig.) Accion d'analisar minuciosament (quauqua ren). Sin.: **espeçar**, **espelucar**, **espepissar**, **espepidar**.

dissector, tritz n. Dissecaire.

dissemblable, a adj. Que non es semblable. Var.: **dissemblant**. Sin.: **diferent**, **desparier**.

dissemblança n.f. Absença de semblança; disparitat. Sin.: **diferença**.

dissemblant, a adj. Dissemblable.

disseminacion n.f. 1. Accion de disseminar; dispersion. Sin.: **espantegament**, **escampilhament**, **esparpalhament**, **espandiment**. 2. (bot.) Dispersion dei granas à maturitat.

disseminar vt. Espantegar d'aquí d'aià, esparpalhar: *Disseminar de granas*. Sin.: **escampilhar**, **espandir**, **semenar**.

dissension n.f. Viva oposicion de sentiments, d'interès, d'ideas. Sin.: **desacòrdi**, **contèsta**, **altercacion**, **garrolha**, **malamanha**, **dissentiment**, **mesintelligéncia**, **isanha**.

dissentaria n.f. Dessentèri.

dissentaric, a adj. Dessenteric.

dissentèri n.m. Dessentèri. Sin.: **escorrença**, (pop.) **caganha**, **foira**.

dissenteric, a adj. Dessenteric.

dissentèriforma adj. Que sembla lo dessentèri; Var.: **dessentèriforma**.

dissentiment n.m. (lit.) Oposicion de sentiments, d'opinions. Sin.: **dissension**.

dissertacion n.f. 1. Exercici escrich que poarta sobre una question literària, filosofica, istorica, etc., en usatge dins lu liceus e lu establiments d'ensenhament superior. 2. (fig.) Desvolopament lòng e enuiós, discors pedant.

dissertaire, airitz n. Persona que dissèrta, que li agrada de dissertar.

dissertar vi. (*dissèrti*) 1. Tractar metodicament un argument, per escrich ò oralament. 2. Discórrer longament.

dissidença (-éncia) n.f. 1. Accion ò estat de quauqu'un ò d'un grope que reconoisse plus l'autoritat d'una potença politica à la quala si sometia avant; grope de dissidents. 2. Divergença ideologica que mena quauqu'un ò un grope à si separar de la comunautat, dau partit que n'èra membre. Sin.: **faccion**, **rebellion**, **esquisma**, **secession**, **desseparament**, **revòlta**, **fonda**.

dissident, a adj. e n. Qu'es en dissidença. Sin.: **rebèlle**, **revoltat**, **insotamés**, **secessionista**, **fondaire**.

dissillabic, a adj. (ling.) Qu'a doi sillabas. Var.: **disillabic**.

dissimetria n.f. Defaut de simetria.

dissimetric, a adj. Que presenta una dissimetria.

dissimilar vt. Faire subir una dissimilacion à.

dissimilacion n.f. (fon.) Tendença de doi fonemas identics e vesins à si diferenciar.

dissimilituda n.f. Defaut de similituda, de semblança.

dissimulacion n.f. Accion de dissimular, d'escondre; duplicitat, ipocrisia. Sin.: **amagament**, **celament**, **esconduda**.

dissimulaire, airitz adj. e n. Que dissimula. Var.: **dissimulator**. Sin.: **celador**, **celaire**, **amagaire**, **escondèire**, **ipocrita**.

dissimular vt. Non laissar paréisser (lu sieus sentiments, li sieu emocions); escondre, sostraire ai regards. Sin.: **celar**, **amagar**, **mascarar**, **tàiser**, **mascar**. ◆ **si dissimular** v.pr. 1. S'escondre. 2. Refudar de vèire, si faire d'illusions sobre quauqua ren.

dissimulat, ada adj. Acostumat à dissimular; ipocrita. Sin.: **celat**, **amagat**, **mascat**, **mascarat**, **taisut**.

dissimulator, tritz adj. e n. Dissimulaire.

dissipacion n.f. 1. Fach de si dissipar, de disparéisser plan planin. Sin.: **desaparicion**. 2. Mancança d'atencion, per un escolan. Sin.: **inatencion**, **folastritge**, **estordaria**. 3. (lit.) Vida de desbaucha. Sin.: **malavida**, **bagassaria**, **putaria**. 4. (lit.) Accion de despensar sensa comptar, de degalhar lu sieus sòus e lo sieu ben. Sin.: **bregalh**, **degalhatge**, **prodigalitat**. 5. (fis.) Perda dinamica d'energia electrica, mecanica, etc., per transformacion en energia termica. Var.: **dissipament**.

dissipament n.m. Dissipacion.

dissipant, a adj. Que dissipa.

dissipar vt. 1. Faire disparéisser, caçar: *Lo vent dissipa lai neblas.* Sin.: **desniular**, **desneblar**. 2. Distraire en portant à l'inatencion e à l'indisciplina. Sin.: **desturbar**. 3. (lit.) Despensar sensa comptar, d'un biais exagerat: *Dissipar lo sieu patrimòni*. Sin.: **bregalhar**, **degalhar**, **acabar**. ◆ **si dissipar** v.pr. 1. Disparéisser per dilucion, per esparpalhament. 2. Mancar d'atencion.

dissipat, ada adj. Inatentiu e agitat, en parlant d'un escolan.

dissipatiu, iva adj. (fis.) 1. Que produe ò es lo sèti d'una dissipacion d'energia. 2. *Estructura dissipativa*: Sistema que, luènh dau sieu estat d'equilibri, si modifica espontaneament vèrs un estat que la sieu entropia es inferiora à-n-aquela de l'estat inicial.

dissipator, tritz adj. e n. (lit.) Si di d'una persona que dissipa lo sieu ben. Sin.: **acabaire**, **escampaire**, **bregalhier**, (pop.) **manja profièch**.

dissociabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es dissociable.

dissociable, a adj. Que pòu èstre dissociat. Sin.: **desseparable**, **separable**.

dissociacion n.f. 1. Accion de dissociar, de separar cen qu'èra unit. ◇ Rompedura d'un compauat quimic en elements que si poàdon tornar combinar parierament ò autrament. Sin.: **desseparament**, **desacoblament**, **desagregacion**, **desunion**, **destacament**, **dislocacion**, **destriament**, **division**, **rompedura**, **disjoncion**, **descomposicion**, **despartiment**, **morselament**, **discriminacion**, **compartiment**. 2. (psiquiatria) Rompedura de l'unitat psiquica, considerada coma lo procèssus primari de l'esquizofrenia. Sin.: **discordança**.

dissocial, a adj. (sociol.) Si di d'un tipe de comportament qu'ientra en conflicte m'ai còdes socials usuals, m'ai convencions. Var.: **dissociau**.

dissociar vt. (*dissòci*, classic *dissòcii*) Separar (d'elements associats); desjónher, destinguir. Sin.: **desseparar**, **desacoblar**, **desagregar**, **desunir**, **destacar**, **dislocar**, **destriar**, **dividir**, **rompre**, **morselar**, **ramificar**, **discriminar**, **descompausar**, **despartir**, **compartir**, **devesir**.

dissociatiu, iva adj. Relatiu à una dissociacion.

dissociau, ala adj. Dissocial.

dissolubilitat n.f. Caractèr de cen qu'es dissoluble.

dissoluble, a adj. Que si pòu dissòlver.

dissolucion n.f. 1. Accion de dissòlver ò de si dissòlver. 2. (dr.) Cessacion ò disparicion legala: *La dissolucion d'un maridatge*. ◇ Procedura que permete à l'executiu de metre fin au mandat d'una assemblada. 3. (quim.) Messa en solucion d'un solide, d'un liquide ò d'un gas. 4. (tecn.) Solucion viscoa de cauchoc per reparar li cambras d'ària dei pneumatics.

dissolut, uda adj. e n. (lit.) Que si laissa anar à la desbaucha; corrot. Sin.: **bagassier**, **estraviat**, **desaviat**, **putanier**. ◆ adj. (lit.) Qu'es marcat per lu abús, lu desreglaments: *Menar una vida dissoluda*.

dissolutiu, iva adj. 1. Dissolvent. 2. Que mena à la perversion.

dissolvent, a adj. (quim.) Qu'a la proprietat de dissòlver. Var.: **dissolutiu**. ◆ n.m. Produch dissolvent.

dissòlver vt. 1. Menar un còrs liquide, solide ò gasós à formar un mesclum omogeneu m'un liquide. 2. (dr.) Metre fin legalament à: *Dissòlver un maridatge*. ◇ Metre fin au mandat d'una assemblada.

dissonança (-ància) n.f. 1. Rescòntre gaire armoniós de sons, de mòts, de sillabas. 2. (mús.) Rapoart de sons que non dona à l'auditor l'impression d'un repaus e que, dins l'armonia tradicionala, reclama una resolucion sus una consonança. 3. Mancança d'acòrdi entre de colors. 4. (psicol.) *Teoria de la dissonança cognitiva*: Teoria qu'afirma que la coexistença, dins un individú, d'elements de conoissença que non s'acòrdon, mena à un esfoarç per lu faire s'acordar, d'un biais ò d'un autre. Var.: **dessonança (-ància)**.

dissonant, a adj. 1. Qu'es discordant, desagradiu à l'aurelha. 2. (lit.) Que lo sieu avesinament provòca una impression desagradiva: *De colors dissonanti*. Var.: **dessonant**.

dissonar vi. (*dissoani*) (lit.) Produrre una dissonança. Var.: **dessonar**.

dissòut, a adj. Qu'a subit una dissolucion.

dissuadir vt. (*dissuadissi*) Destornar (quauqu'un) d'una resolucion, li levar l'envuèia. Sin.: **destalentar**.

dissuasion n.f. Accion de dissuadir. ◇ (mil.) *Foarça de dissuasion*: Foarça nucleària qu'un país mete en plaça per dissuadir d'enemics potencials d'engatjar li ostilitats.

dissuasiu, iva adj. 1. Que pòu dissuadir un enemic d'atacar: *L'efècte dissuasiu d'una arma*. 2. Que dissuadisse quauqu'un de faire quauqua ren.

distança (-ància) n.f. 1. Interval que separa doi ponchs dins l'espaci; longuessa que cau percórrer per anar d'un ponch à un autre. ◇ *Distança angulària de doi ponchs*: Angle format per doi mègi-drechas que jónhon l'observator ai doi ponchs considerats. ◇ Espaci que cau percórrer dins una espròva esportiva. ◇ Interval de temps entre doi moments, doi epòcas. 2. Diferença que resulta d'una inegalitat de niveu social, d'atge de cultura, etc. ◇ *Pilhar li sieu distanças*: Evitar tota familiaritat mé quauqu'un. ◇ *Tenir quauqu'un à distança*: Evitar li relacion ensèms m'aquela persona. 3. (mat.) *Distança de doi ponchs*: Longuessa dau segment que lu jonhe. ◇ *Distança d'un ponch à una drecha, à un plan*: Distança d'aqueu ponch fins à la sieu projeccion ortogonala sus la drecha, lo plan. ◆ loc. adv. *À distança*: À una distança donada dins l'espaci; en pilhant un pauc de distança dins lo temps: Restar à distança, analisar lu eveniments à distança.

distanciacion n.f. 1. (teatre, cínema) Comportament de l'actor que si dissòcia completament dau sieu personatge. 2. Distança pilhada per rapoart à un eveniment.

distanciament n.m. Dins li corsas de cavaus, sancion que fa perdre à un cavau la plaça qu'avia à l'arribada.

distanciar vt. (*distanci*, classic *distàncii*) 1. Pilhar una avança importanta sobre (quauqu'un, un veïcule). ◇ (fig.) Pilhar d'avança: *Aquela entrepresa a distanciat tota la concurrença*. 2. Disqualificar (un cavau) per distanciament.

distanciat, ada adj. 1. Qu'agisse, parla embé distanciacion. 2. Qu'a pilhat un retard important (espec. dins una competicion).

distanciomètre n.m. Aparelh telemetric que mesura li distanças.

distant, a adj. 1. Alunhat, escartat: *Doi vilas distanti de 20 km*. 2. Reservat, frèi: Una persona distanta.

distar vi. Èstre distant de.

distasia n.f. (patol.) Desturbi de l'estacion verticala.

distau, la adj. Denominacion de la part d'un organe, animal ò vegetal, mai alunhada de la region d'insercion d'aquel organe sus lo demai dau còrs.

distèn n.m. (miner.) Silicat natural d'alumini.

distendre vt. Aumentar li dimensions de (un objècte, un còrs) en estirant. Sin.: **tesar**. ◆ **si distendre** v.pr. S'anequelir, perdre de la sieu intensitat: *Li noastri relacions si son distendudi*.

distension n.f. (fis.) Aumentacion de susfàcia ò de volume sota l'efècte d'una tension.

distic n.m. 1. Grope de doi vèrs que fórmon un sens complet. 2. Grope format d'un examètre e d'un pentamètre, dins la versificacion latina e aquela grèca.

distillacion n.f. 1. Operacion per la quala si vaporisa parcialament un mesclum à l'estat liquide, pi si condènson li vapors formadi per li separar: *Distillacion dau petròli, dau vin*. 2. Operacion per la quala si desbarrassa un còrs solide dei sieus compauants gasós ò liquides: *Distillacion dau boasc*. Var.: **destillacion**, **distillament**.

distillador, airitz adj. *Alambic distillador*: Que sièrve à la distillacion. Var.: **destillador**.

distillaire, airitz n. Distillator.

distillament n.m. Distillacion. Var.: **destillament**.

distillar vt. 1. (lit.) Laissar colar gota après gota; secretar, elaborar: *L'abelha distilla lo meu*. ◇ (lit.) Espantegar, desgatjar: *La sieu charradissa distilla l'enuèi*. 2. Operar la distillacion de: *Distillar lo vin*. Var.: **destillar**.

distillaria n.f. 1. Industria e comèrci dei produchs de la distillacion e, especialament, dei alcòls e liquors. 2. Luèc dont si fa la distillacion. Var.: **destillaria**.

distillat, ada adj. Qu'a subit una distillacion: *Aiga distillada*. Var.: **destillat**.

distillat n.m. (quim.) Produch d'una distillacion. Var.: **destillat**.

distillator, tritz n. Persona que distilla lu produchs, en particulier per obtenir d'alcòl per beure. Var.: **destillaire**, **distillaire**, **destillator**.

distimia n.f. (psicopat.) Desturbi de la regulacion de l'umor (accès maniac ò depression). Sin.: **bipolaritat**.

distimic, a adj. Pertocat de distimia. Sin.: **bipolari**.

distincion n.f. 1. Accion de distinguir, de faire una diferença entre doi cauas ò doi personas, doi ideas, etc.; aquesta diferença.Var.: **destincion**. Sin.: **destriament**, **despartida**, **destinga**. 2. Marca d'onor autrejada à quauqu'un.

distinguible, a adj. Que si pòu distinguir, diferenciar.

distinguir vt. (*distinguissi*) 1. Constituir l'element caracteristic que fa la diferença, separa: *La paraula distinguisse l'òme de l'animau*. 2. Reconóisser, diferenciar (quauqu'un, quauqua ren) en foncion dei caracteristicas que n'en fan l'especificitat. Sin.: **destriar**. 3. Percevre sensa confusion, discernir: *Distinguir de peadas sus la neu*. 4. Onorar per lo biais d'una marca de favor.

distinguit, ida adj. 1. (lit.) Illustre, remirable, eminent. 2. Qu'a de distincion; elegant. Sin.: **egrègi**, **eminent**.

distinguo n.m. (mòt latin) Distincion fina, diferença subtila. Sin.: **fines(s)a**, **afinada**.

distint, a adj. 1. Que si pòu percevre facilament; clar, net: *De peadas distinti*. 2. Que non si confonde mé quauqua ren ò quauqu'un d'analògue; diferent: *Son doi problemas ben distints*. Sin.(2): **desparier**, **diferent**.

distintament adv. D'un biais distint. Sin.: **clarament**.

distintiu, iva adj. Que permete de reconóisser, d'identificar; caracteristic, especific.

distocia n.f. (med.) Dificultat d'acochament deuguda à una anomalia fetala ò mairala. Contr.: **eutocia**.

distocic, a adj. Si di d'un acochament que demanda una intervencion medicala.

distomatòsi n.f. Malautia parasitària, deuguda à un distòme.

distòme n.m. *Distòmes*: Òrdre de vèrps plats parasites.

distomia n.f. (med.) Desturbi de la prononciacion.

distonia n.f. (med.) 1. Contraccion parasita qu'afècta d'un biais regulier un muscle ò d'unu muscles ò membres, e de còups l'axe corporal, que la provòca un movement volontari ò una posicion mantenguda e dispareisse au repaus. 2. *Distonia neurovegetativa*: Desturbi dau foncionament dei sistemas simpatic e parasimpatic, que provòca de simptòmas multiples.

distorciomètre n.m. Aparelh que mesura lo taus de distorsion tocant la qualitat d'una cadena de transmission.

distorsion n.f. 1. Accion de destoàrcer; estat de cen qu'es distorsut. 2. (fis.) Aberracion de miraus ò de lentilhas caracterisada per una desformacion de l'imatge. ◇ Desformacion parasita d'un senhau electric: *Distorsion de frequença, de fasa*. 3. (fig.) Desequilibri entre diferents factors, que produe una tension.

distraccion n.f. 1. (lit.) Accion de distraire un ben, una soma; prelevament ò destornament. 2. Mancança d'atencion. 3. Acte que tradisse l'inatencion. Sin. (2 e 3): **estordaria**. 4. Accion de destornar l'esperit d'una ocupacion ò d'una preocupacion; diversion. Sin.: **passatemps**, **léser**. 5. Ocupacion, activitat que solaça; divertiment.

distrach, a adj. e n. Gaire atentiu à cen que di ò à cen que fa. Sin.: **estordit**, **espensierat**, **destartavelat**, **inatentiu**. ◆ adj. Que manifèsta l'inatencion: Una ària distracha. Var.: **distracte**.

distrachament adv. D'un biais distrach. Var.: **distractament**.

distractament adv. Distrachament.

distracte, a adj. e n. Distrach.

distractiu, iva adj. Destinat à distraire, à divertir, à solaçar.

distraent, a adj. Que distrae, solaça. Sin.: **agradiu**, **plasent**, **recreatiu**.

distraire vt. (*distraï*) 1. (lit.) Separar (una partida) d'un tot. ◇ (espec.) Destornar au sieu profièch ò manlevar. 2. Destornar quauqu'un, lo sieu esperit, de cen que l'ocupa ò lo preocupa. Sin.: **mauversar**. 3. Divertir, faire passar lo temps agradivament à. ◆ **si distraire** v.pr. Ocupar lo sieu temps liure d'un biais agradiu; si divertir; Sin.: si **solaçar**.

distribucion n.f. 1. Accion de distribuir, de repartir entre de personas: *La distribucion dei prèmis*. 2. Reparticion dei ròtles entre lu interprètes d'una comèdia, d'un film, d'un balèti; ensèms d'aquelu interprètes. 3. (econ.) Ensèms dei operacions de reparticion dei produchs e dei servicis dins un quadre nacional. ◇ *La granda distribucion*: Lu supermercats e ipermercats. 4. Branca de l'industria cinematografica que s'entrèva dau plaçament dei films dins li salas. 5. (dr.) Procedura que règla lo prètz de venda dei bens dau debitor au profièch

dei creanciers en cas de venda forçada ò amigabla. 6. Accion de condurre, de transportar un fluide en divèrs luècs: *Distribucion de l'aiga, dau gas, de l'electricitat*. 7. (mecan.) Biais qu'a lo fluide motor de si repartir dins lo cilindre d'una màquina à piston, per admission ò escapament dei gas. ◇ Ensèms dei organes qu'assegúron aquela distribucion. 8. Disposicion en foncion d'un òrdre donat. 9. Reparticion dei pèças d'una maion. 10. (estad.) Ensèms dei donadas d'una seria estadistica associadi à un caractèr ò à d'unu caractèrs.

distribucional, a adj. (ling.) *Lingüistica, analisi distribucionala*: Metòde de descripcion de la lenga fondada sobre l'observacion dei posicions relativi (distribucion) qu'ocúpon li diferents elements lingüistics au dedintre d'un enonciat. Var.: **distribucionau**.

distribucionalisme n.m. Lingüistica, analisi distribucionala.

distribucionau, ala adj. Distribucional.

distribuible, a adj. Que pòu ò deu èstre distribuit.

distribuidor, oira n. Distributor.

distribuir vt. (*distribuissi*) 1. Remetre, fornir à mai d'una persona; repartir: *Distribuir lo corrier*. ◇ (espec.) Assegurar la distribucion d'un produch, d'un servici, etc. 2. Donar d'azard e à brèti: *Distribuir lu sorrires*. Sin.: **dispensar**. 3. Repartir, agençar: *Distribuir lu jugaires sus lo terren*. Sin.(1 e 3): **despartir**.

distributari, ària adj. e n. (dr.) Qu'a augut una part dins una distribucion.

distributiu, iva adj. 1. Que distribuisse, que pertòca la distribucion. ◇ (filos.) *Justícia distributiva*: Que dona à cadun cen que li revèn. Contr.: **justícia comutativa**. 2. (gram.) Si di de numerals ò d'indefinits qu'exprimísson una idea de reparticion: ***Cada** es un adjectiu distributiu, **cadun** es un pronom distributiu*. 3. (mat.) Si di d'una operacion definida sobre un ensèms E per rapoart à una autra operacion T definida per lo meme ensèms se, per a, b, c, elements quaus que sígon de E, avèm la relacion: a ⊥ (b T c) = (a ⊥ b) T (b ⊥ c). (La multiplicacion es distributiva per rapoart à l'addicion). ◆ n.m. Adjectiu ò pronom distributiu.

distributivitat n.f. (mat.) Qualitat d'una lèi (d'una operacion) distributiva.

distributor, tritz n. 1. Persona que distribuisse, difusa. 2. Persona, societat qu'assegura la distribucion d'un produch, d'un servici, d'un film, etc. Var.: **distribuidor**. Sin.: **difusaire**.

distributor n.m. Aparelh que sièrve à distribuir, à donar de produchs de consomacion correnta: *Distributor de sabon, de caramèlas*. ◇ *Distributor automatic*: Aparelh que permete de crompar directament un títol de transpoart, de films, etc., après pagament (per introduccion de pèças, de bilhets ò d'una carta de crèdit). ◇ *Distributor automatic de bilhets*: Aparelh que permete de retirar de bilhets de banca au mejan d'una carta de crèdit.

districte n.m. 1. Subdivision administrativa, d'estenduda variabla d'un Estat à un autre. ◇ En Soíssa, Subdivision dau canton. 2. *Districte urban*: Establiment encargat de la gestion dei servicis publics comuns à diferenti comunas d'una mema aglomeracion.

distrofia n.f. (patol.) Lesion d'un teissut ò d'un organe à causa d'una deficiença de la sieu nutricion.

distrofic, a adj. Relatiu à la distrofia.

disubstituit, da adj. (quim.) Qualifica un compauat quimic dins lo quau doi atòmes d'idrogène son estats remplaçats per doi autres atòmes ò radicals.

disulfirame n.m. (farm.) Produch de sintèsi emplegat per provocar lo desgust de l'alcòl.

disulfur(e) n.m. Nom generic de compauats organics de formula generala R-S-S-R.

disuria n.f. (med.) Dificultat à urinar.

disuric, a adj. e n. Pertocat de disuria.

disús n.m. Desús, desusança.

ditic n.m. Insècte coleoptèr carnivòre, dau còrs ovale e dei patas posteriori que li sièrvon per denedar, que viu dins li aigas doci (pòu faire fins à 5 cm de lòng).

ditirambe n.m. (ant. gr.) Cantic en l'onor de Dionis. 2. (lit.) Elògi sovent exagerat.

ditirambic, a adj. Foarça elogiós ò d'un entosiasme exagerat.

ditòma n.m. Coleoptèr pichon dei ruscas que devòra li ninfas dei nierons.

ditirambicament adv. D'un biais ditirambic.

ditrigonal, a adj. Que presenta sièis soms que non fórmon un exagòne regulier, en parlant d'un cristal. Var.: ditrigonau.

ditrigonau, ala adj. Ditrigonal.

diurèsi n.f. (med.) Secrecion de l'urina.

diuretic, a adj. Si di d'un produch, d'un remèdi, etc., qu'estimula la secrecion de l'urina.

diurnal n.m. (relig.) Extrach dau breviari que contèn solament lu oficis de la jornada. Var.: **diurnau**.

diurnau n.m. Diurnal.

diurne, a adj. Dau jorn: *Un auceu diurne*. Contr.: **nuchenc**. ◇ *Flor diurna*: Que si duèrbe solament lo jorn. 2. (astron.) *Movement diurne*: Movement aparent de rotacion dau ceu, deugut au movement real de rotacion de la Tèrra à l'entorn dei sieus pòles.

diva n.f. Cantairitz celèbra.

divagacion n.f. 1. Estat de l'esperit que divaga; ravaria. ◇ (per ext., sobretot au pl.) Prepaus sensa logica, deliri. Var.: **divagadura**. 2. (idrol.) Desplaçament, temporari ò permanent, dau lièch d'un cors d'aiga.

divagadura n.f. Divagaciont, extravagança.

divagar vi. (*divagui*) 1. Tenir de prepaus incoerents; delirar, desrasonar. Sin.: **desparlar**, (pop.) **perdre la tramontana**. 2. (idrol.) Si desplaçar, en parlant dau lièch d'un cors d'aiga.

divagator, airitz adj. Que divaga, que perde la tramontana.

divalent, a adj. (quim.) Bivalent.

divan n.m. 1. (ist.) Conseu dau sultan otoman. 2. Lièch de repaus sensa braç, generalament garnit de coissins. Sin.: **otomana**, **sofà**. 3. (lit.) Recuèlh de poesias arabi ò persiani.

divenc, a adj. Qu'es de Dieu, que pertòca Dieu: *La gràcia divenca.* Sin.: **dieusenc**.

divencament adv. D'un biais divenc.

divendres n.m. Quint jorn de la setmana. Var.: **vendres**.

divergença (-éncia) n.f. 1. Posicion de doi linhas, de doi rais, etc., que divergísson, que s'aluènhon en s'escartant. 2. (fig.) Diferença, desacòrdi: Divergença d'opinions. 3. (mat.) Proprietat d'una seria que la sieu soma infinida dei tèrmes non pòu èstre fixada per un nombre finit. 4. (nucl.) Establiment de la reaccion en cadena dins un reactor nucleari. 5. (meteor.) Procediment que determina au soal la subsidença dei massas d'ària sobrani, magerament dins lo còrs dei anticiclònes e au contacte dei anticiclònes e dei depressions.

divergent, a adj. 1. Que divergisse, s'escarta: *De rais divergents*. 2. (fig.) Diferent, alunhat: *Un vejaire divergent*. 3. (mat.) *Seria divergenta*: Qu'es estada establida la sieu divergença. 4. (opt.) Que fa divergir un fais de rais parallèles: *Una lentilha divergenta*.

divèrger vi. Divergir.

divergir vi. (*divergissi*) 1. S'escartar un de l'autre, en parlant de rais, de linhas, etc. 2. Èstre de mai en mai diferent, èstre en desacòrdi. 3. (nucl.) Intrar en divergença. Var.: **divèrger**.

divèrs, a adj. 1. (au pl.) Que presènton de diferenças de natura, de qualitat; diferents. 2. Que presenta d'aspèctes diferents: *Un país foarça divèrs*. ◆ adj. indef. Pl. Mai d'un, quaucu: *Divèrs testimònis l'an vist*.

diversament adv. De mai d'un biais, diferentament.

diversar vt. (*divèrsi*) Diversificar.

diversificacion n.f. 1. Accion de diversificar; lo sieu resultat. 2. Fach de si diversificar.

diversificar vt. (*diversifiqui*) Faire variar, metre de varietat dins. Var.: **diversar**. ◆ **si diversificar** v.pr. Si lançar dins d'activitats variadi: *Aqueu negociant s'es diversificat*.

diversion n.f. 1. Operacion que la sieu finalitat es de destornar l'atencion de l'adversari. 2. (lit.) Accion, eveniment que destorna l'esperit de cen que l'enuèia, lo preocupa. ◇ *Faire diversion (à)*: Destornar *(de)*.

diversitat n.f. Caractèr de cen qu'es divèrs, variat; pluralitat: *L'unitat dins la diversitat*.

divertent, a adj. Divertissent.

diverticule n.m. 1. (anat. e patol.) Cavitat sensa eissida que comunica m'un organe cau: *Diverticule vesical*. 2. Subdivision, ramificacion d'un ensèms mai vaste, dins una configuracion donada de luècs, de terren: *Lu divertcules d'un fluvi dins un delta*. ◇ Via segondària, camin, dralhòu que s'escarta d'una via mai importanta. 3. Corridor que separa doi salas dins una ret sota tèrra.

diverticulòsi n.f. (patol.) Afeccion caracterisada per la presença de nombrós diverticules.

divertiment n.m. 1. Accion, mejan de si divertir, de divertir lu autres; distraccion. Sin.: **solaç**, **passatemps**. 2. (mús.) Intermèdi, fuga, dins una òbra lirica. ◇ Divertimento. 3. (coregr.) Seria de dançaas, generalamnt plaçadi à la fin dau promier acte, dins un balèti classic. ◇ Granda pèça coregrafica dins una òbra lirica. 4. (teatre) Intermèdi dançat e cantat. ◇ Pichina pèça sensa pretension. 5. (dr.) Destornament, per un conjonch ò un eiretier, d'un ben de la succession ò de la comunautat.

divertimento n.m. (mús., mòt italian) Seguida de pèças intrumentali per orquèstra pichina. Var.: **divertiment**.

divertir vt. 1. (dr.) Operar un divertiment; destornar. 2. Distraire, solaçar. ◆ **si divertir** v.pr. Si distraire, si solaçar.

divertissent, a adj. Que divertisse.Var.: **divertent**.

divessa n.f. Divinitat femenina. Sin.: **dea**.

diveta n.f. Ancianament, pichina vedeta d'opereta, de cafè-concèrt.

dividende n.m. 1. (mat.) 1. (mat.) Nombre Nombre qu'es dividit per un autre (lo *divisor* ò *partidor*), dins una division. 2. (fin.) Part de benefici atribuida à cada accion d'una societat.

dividir vt. (*dividissi*) Partir, faire una division. Var.: **divisir**.

dividre vt. Dividir.

divin, a adj. 1. De Dieu, d'una divinitat. 2. (lit.) Mes au reng dei dieus. 3. Perfècte, meravilhós: *Una música divina*.

divinacion n.f. 1. Art dei devins de conóisser cen qu'es escondut, espec. l'avenir. 2. (fig.) Intuicion. Var.: **devinacion**.

divinament adv. D'un biais divin; à la perfeccion.

divinatòri, òria adj. Relatiu à la divinacion. Var.: **devinatòri**.

divinisacion (-izacion) n.f. Accion de divinisar.

divinisar, (-izar) vt. 1. Metre au reng dei dieus. 2. (lit.) Votar un culte à; glorificar, venerar.

divinitat n.f. 1. Natura divina. 2. Èstre divin; dieu, deïtat.

divís, divisa adj. (dr.) Partatjat. Contr.: **indivís**.

divisèire, eiritz n. Persona que provòca la desunion.

divisibilitat n.f. 1. Proprietat de cen qu'es divisible. 2. (mat.) Proprietat d'un nombre entier divisible per un autre.

divisible, a adj. 1. Que si pòu dividir. 2. (mat.) *Entier divisible per un autre*: Qu'admete aquel entier coma partidor.

division n.f. 1. Accion de dividir en parts distinti; estat que n'en resulta. ◇ *Division dau travalh*: Mòde d'organisacion dau travalh dins li entrepresas, caracterisat per lo fraccionament e l'especialisacion dei foncions de produccion. 2. Fach de si dividir: *Division d'un cors d'aiga*. ◇ (biol.) *Division cellurària*: Mòde de reproduccion dei cellulas dins lo quau si destríon la *division dirècta* ò *amitòsi*, per scissiparitat, e la *division indirècta* ò *mitòsi*. 3. Partida d'un tot dividit. 4. Trach, barra que partisse: *Li divisions d'un termomètre*. 5. Acampament sota d'un meme cap d'unu servicis qu'an d'atribucions vesini. 6. (mil.) Granda unitat militària que recampa de formacions de toti li armas e de toi lu servicis: *Division blindada*. 7. (mat.) *Division entiera* ò *euclidiana*: Operacion que permete, à partir de doi nombres sonats *dividende* e *partidor* (*divisor*), de trovar doi nombres, sonats *quocient* e *rèsta*, taus que lo dividende sigue parier au produch dau quocient per lo partidor, aumentat dau rèsta. ◇ *Division d'un real a per un real b (non nul)*: Operacion, totjorn definida,

qu'assòcia à *(a,b)* lo nombre real *q* tau que $a = bq$ (si pòu notar *a:b* ò $\frac{a}{b}$).

divisionari, ària adj. 1. Qu'apartèn à una division militària ò administrativa. ◇ *Comissari divisionari*: Comissari de polícia encargat d'una brigada regionala de polícia judiciària. 2. *Moneda divisionària*: D'una valor inferiora à l'unitat monetària.

divisionari n.m. Comissari divisionari.

divisionisme n.m. Tecnica dei neo-impressionistas, finda sonada *pontilhisme*, que consistisse à metre à costat una de l'autre de pichini tòcas de pinturas de colors diferenti sus la tela, en plaça de mesclar li colors sus la paleta.

divisionista adj. e n. Relatiu au divisionisme; adèpte dau divisionisme.

divisir vt. (mat.) Partir, dividir.

divisor n.m. (mat.) Partidor.

divorçar vi. (*divòrci*) Divorciar.

divòrci n.m. 1. Dissolucion dau maridatge civil, prononciada per jutjament: *Divòrci per consentiment mutual*. 2. (fig.) Desacòrdi, divergença: *Divòrci entre lo dire e lo faire*.

divorcialitat n.f. (sociol.) Rapoart entre lo nombre de divòrcis prononciats cada an e la populacion.

divorciar vi. (*divòrci*, classic *divòrcii*) Rompre un maridatge per divòrci. Sin.: **si desmaridar**.

divorciat, ada adj. e n. Que lo sieu maridatge es estat desfach legalament. Sin.: **desmaridat**.

divulgacion n.f. Accion de divulgar, de revelar.

divulgament n.m. Divulgacion.

divulgar vt. (*divulgui*) Difusar dins lo public cen qu'èra taisut ò gaire conoissut.

divulgator, tritz adj. e n. Que divulga una informacion.

divulsion n.f. 1. (cir.) Dilatacion forçada d'un canal vengut estrech. 2. (patol.) Arrancament ò rompedura dei teissuts.

dixie n.m. Dixieland.

dixieland n.m. Estile de música jazz naissut dins lo Sud dei Estats-Units, que resulta d'una combinason de ragtimes, de blues e d'àrias de paradas, practicat especialament per de pichins gropes que fan d'improvisacion. Var.: **dixie**.

dizigòt, a adj. e n. Si di de doi faus bessons que vènon cadun d'un zigòt diferent. Sin.: **bivitellin**. Contr.: **monozigòt**, **univitellin**.

diwan n.f. *Escòla diwan*: Escòla associativa bilengüa bretona.

D.J. n.m. Abreviacion de *disc-jockey*.

djellaba n.f. Lònga rauba (de lana, coton ò drap), dei mànegas lònguі e sobretot m'un capuchon, dubèrta sus lo pièch, que lu òmes e li frema poàrton dins lo monde arabe.

djihad n.m. Guèrra santa que tot musulman deu faire per aparar ò, eventualament, estendre lo domèni de l'islam.

djinn n.m. (mòt arabe) Dins li cresenças musulmani, esperit benfasent ò demon.

dò n.m. inv. Nòta de música (promiera nòta de la gamma d'*ut*).

doana n.f. 1. Administracion encargada de percevre lu drechs sobre li importacions e li exportacions. 2. Sèti d'aqueu servici. 3. Drechs de doana.

doanier, a adj. Relatiu à la doana. ◆ n. Persona que travalha per lu servicis de la doana.

doari n.m. (dr., vièlh) Bens que l'espós laissa en usufruch à la sieu frema.

doariera n.f. (vièlh) 1. Veua qu'avia lo benefici d'un doari. 2. Dòna vièlha de l'auta societat.

doas adj. num. fem. ['dua] Doi, au femenin, emplegat sensa lo nom que definisse: *De maions, n'ai doas, li doas m'agràdon* (per oposicion à: *Ai doi maions*). Var.: **doï**.

doaça n.f. 1. (bot.) Fruch mé doi valvas, garnidi d'un reng de granas, dei plantas dau grope dei leguminoas. 2. (corrent) Tèsta d'alh.

dòba n.f. Biais de cuèire à l'estofada d'uni carns brasadi (bòu, singlar) m'un fond de vin roge; la carn ensinda alestida.

doberman n.m. (mòt alemand) Can de garda dau pel ras e dur, d'origina alemanda.

dobla-cròcha (mús.) Nòta que la sieu durada es la mitan d'aquela d'una cròcha.

dobladura n.f. 1. Estòfa que garnisse lo dedintre d'un vestit. Sin.: **fòdra**. 2. (cín.) Persona que pilha la plaça d'un actor (d'una actritz) per d'uni scenas que l'actor (l'actritz) non vòu ò non pòu faire (si di especialament d'un cascador per li scenas perilhoï).

doblaire, airitz n. (cín.) Persona que fa un doblatge.

doblament adv. De doi biais; à un doble títol.

doblament n.m. Accion de doblar; fach de devenir doble.

doblar vt. 1. Multilicar per doi; portar au doble: *Doblar la sieu fortuna*. 2. Metre en doble: *Doblar un fieu*. 3. Garnir d'una dobladura, d'un doblatge. 4. Despassar. 5. Passar en contornant: *Doblar un cap*. 6. Efectuar lo doblatge de (un film) 7. Remplaçar (un actor, una actritz), jugar lo sieu ròtle. 8. (fam.) Doblar quauqu'un: Lo davançar dins un afaire; lo tradir, l'enganar. ◆ vi. Devenir doble: *La produccion a doblat*. ◆ **si doblar** v.pr. *(de)* S'acompanhar *(de)*.

doblat, ada adj. 1. Portat au doble. 2. Garnit d'una dobladura. 3. Que johne una particularitat à una autra. (cín.) Qu'es estat realisat lo sieu doblatge.

doblat n.m. 1. Procediment que consistissse à recurbir un metal comun d'una fuèlha d'aur ò d'un autre metal preciós; materiau ensinda obtengut. 2. Accion facha doi còups consecutius. 3. Accion de tuar doi bèstias en doi còups de fusiu, à la caça. 4. Fach de capitar doi còups en una accion soleta. 4. (espòrt) Fach de ganhar la mema annada doi competicions: *Faire lo doblat copa-campionat*. ◇ Au balon, fach per un jugaire de marcar doi còups. ◇ Fach de plaçar doi esportius de la mema equipa ai promieri doi plaças.

doblatge n.m. 1. Multiplicacion per doi. 2. Fach de garnir m'una dobladura: *Doblatge d'un manteu*. 3. Remplaçament d'un comedian per la sieu dobladura. 4. Enregistrament dei dialògues d'un film dins una lenga

autra que la lenga de l'original. 5. (mar.) Segond bordatge de fuèlhs de metal, magerament d'aram, que si mete sus la carena d'una nau per l'aparar. Var.: **doblagi**.

doblau n.m. Arc que separa doi vòutas `sièrve à renfortir una sotavòuta. Sin.: **arc doblet**.

doble, a adj. 1. Qu'es multiplicat per doi ò repetit un segond còup; qu'es format de doi cauas identiqui: *Una consonanta dobla*. ◇ *Faire doble emplec*: Èstre de tròup, inutile, perqué li a ja quauqua ren complisse ja la mema foncion. ◇ (quim.) *Ligason dobla*: Ligason entre doi atòmes assegurada per doi pareus d'electrons. ◇ *Ponch doble d'una corba*: Ponch per lo quau una corba passa doi còups. ◇ (astron.) *Estela dobla*: Sistema de doi estelas que sèmblon vesini (de còups que li a, la vesinança es solament aparenta). ◇ *À dobla clau:* Barrat embé doi torns de claus en parlant d'una poarta, d'una fenestra, etc. 2. Qu'a doi aspèctes, qu'un solet es manifèste ò revelat: *Un agent doble*. 3. (bot.) *Flor dobla*: Flor qu'a mai de petales que lo nombre abitual de la sieu espècia. ◆ adv. *Vèire doble*: Vèire doi cauas dont n'i a solament una.

doble n.m. 1. Quantitat egala à doi còups una autra. 2. Reproduccion, còpia. Sin.: **duplicat**, **facsimile**. 3. Autre exemplari d'un element d'una colleccion, d'una seria: *Escambiar lu sieus dobles*. 4. Partida de tennis ò de tennis de taula entre doi equipa de doi jugaires. 5. Còrs impalpable que reprodue l'imatge d'una persona, dins d'uni cresenças (Egipte, espiritisme). 6. Variacion ornada d'una pèça vocala ò instrumentala.

doblet n.m. 1. Ensèms de doi objèctes d'una soleta natura. ◇ (quim.) Pareu d'electrons que doi atòmes méton en comun e que fórmon una ligason. ◇ *Doblet electric*: Dipòle. 2. (ling.) Mòt de mema etimologia qu'un autre ma que presenta un sens e una forma diferents (per ex. *ostau* e *espitau*, dau latin *hostpitalem*). 3. Imitacion de gemma obtenguda en fixant un còrs colorat darrier un morseu de cristal.

dobleta n.f. Ai bòchas, equipa de doi jugaires.

doblís n.m. 1. (constr.) Bordadura. 2. (mar.) Pèça lònga que sièrve de mantenir lu escalons dont son estendudi li velas dei naus.

doblon n.m. Anciana moneda d'aur de l'Espanha e dei sieu colonias.

doblon n.m. (estamp.) Deca de composicion, quora si dobla una letra, un mòt ò una part de la còpia.

doblon n.m. Assemblatge de doi lamas de metal que si fa passar à l'encòup au laminador per obtenir de lamas foarça teuni.

doblonar vi. Faire doble emplec mé quauqua ren.

dobtaire, a n. Persona que dobta.

dobtança n.f. Dobte. Var.: **dubitança**, **dubi**.

dobtar vi. ind. Dubitar. ◆ **si dobtar** *(de)* v.pr. Sospichar; s'asperar *(à)*.

dobte n.m. Dubi.

dobtós, oa adj. Que fa question. Var.: **dubiós**.

dobtosament adv. Dubiosament.

doç, a adj. 1. Agradiu au gust, sucrat: *Un pom doç*. ◇ *Aiga doça*: Naturalament sensa sau (cors d'aiga, foants). 2. Que flata un sens per l'impression que dona: *Una votz doça, una lutz doça, una lana doça*. Sin.: **careçant**, **suau**, **quiet**, **calinejant**, **calinós**. 3. Que dona una sensacion de benèstre. 4. Que non presenta un caractèr excessiu: *Un ivèrn doç*. ◇ *Energias, tecnologias doci*: Qu'evíton lu mòdes d'esplecha considerats tròup perilhós e presèrvon li ressorsas naturali (energias eoliana, solària, maremotritz, etc.). ◇ *Medecina doça*: Que s'esfoarça d'emplegar de mejans tenguts per naturals e que non an sus l'organisme un efècte brutal ni d'efèctes segondaris nocius. 5. (tecn.) Ductile, que non si rompe: *Acier doç*. 6. Qu'agisse sensa bruscaria, qu'es d'un caractèr facile. 7. Qu'exprimisse la doçor, la benvolença. Sin. (6 e 7): **avenent**, **graciós**, **benvolent**, **boan**, **clement**, **conciliant**, **indulgent**, **pasible**. 8. (fam.) *En doça*: Sensa si faire remarcar, d'escondilhons. ◆ n.m. Cen qu'es doç. ◆ n. Persona doça. Contr.: **dur**.

doçamara n.f. Doça-amara.

doça-amara n.f. Morèla sauvatja, toxica, dei flors violeti e dei bagas rogi. Var.: **doçamara**.

doçament adv. 1. D'un biais doç, delicat. 2. Sensa excès de foarça, de violença, de bosin; discretament. ◇ *Parlar doçament*: À votz bassa. 3. Lentament: *Avançar doçament*. ◆ interj. *Doçament!*: Pas tant leu! Plan! Sin.: **Suau! À d'aise! D'aise!**

doçàs, assa adj. 1. D'una doçor fada, desagradiva. 2. Mielós, d'una doçor faussa, afectada. Var.: **docet**, **docinós**, **doçorós**. Sin.: **faus**, **ipocrita**, **fausson**.

doçastre, a adj. D'una doçor fada.

docejar vt. Adocir: *Docejar l'aiga*. Var.: **dulcificar**.

docejaire n.m. Assuaudador.

docessa n.f. Doceta.

docet, a adj. D'una doçor faussa, afectada. Var.: **doçàs**, **docinós**.

doceta n.f. Planta dei fuèlhas pichini, dau genre valerianela, que si manja en salada. Var.: **docessa**. Sin.: **graisseta**.

docetament adv. Tot doçament. Sin.: **plan planin**.

doceta n. Partidari dau docetisme. Var.: **docetista**.

docetisme n.m. (ist.) Eretgia dei promiers siècles, que professava que lo còrs dau Crist èra estat solament una aparença, e que negava la realitat de la sieu Passion e de la sieu moart.

docetista n. Doceta.

docha n.f. 1. Giscle d'aiga mandat sus lo còrs coma mejan igienic ò curatiu: *Pilhar una docha*. 2. Installacion que permete de pilhar una docha. 3. (fam.) Raissa. Sin.: **banh**. 4. (fig.) Gròssa decepcion: *Es una docha frèia*.

dochaire, airitz n. Persona qu'administra de dochas, dins un establiment termal, etc.

dochar vt. 1. Donar una docha à. 2. Totplen banhar. Sin. (1 e 2): **aigar**, **aspergir**, **esposcar**. 3. (fig.) Causar una decepcion brusca, ateunir l'estrambòrd, l'afogament, la tissa… Sin.: **apagar**, **assuaudar**. ◆ **si dochar** v.pr. Si lavar sota la docha.

docil(e), a adj. Qu'obeïsse, sotamés.

docilament adv. Mé docilitat.

docilitat n.f. Disposicion à obeïr, à si laissar dirigir; obeïssença, sotamission.

docimasia n.f. 1. (Antiqu.) Espròva que subissíon, à Atenas, lu ciutadans que devíon pilhar una carga politica. 2. (med.) Recèrca dei causas de la moart per examèn d'unu organes après autopsia.

docimologia n.f. Estudi sistematic dei factors que determínon la notacion dei examèns e concors.

docina n.f. (arquit. e arts dec.) 1. Motladura convèxa en bas, concava en aut. 2. Rabòt que sièrve à faire pariera motladura.

docinàs, assa adj. Doçastre.

docinós, oa adj. Doçastre, doçorós.

docir vt. (*docissi*) Operar lo docissatge de. Sin.: **brunir**.

docissatge n.m. (tecn.) Bruniment.

doçor n.f. 1. Qualitat de cen qu'es doç au gust, agradiu ai autres sens: *La doçor d'un fruch, d'un perfum*. 2. Caractèr de cen que non es extrème, excessiu, de cen que si fa bruscament. ◇ *En doçor*: Doçament. 3. Comportament doç, afectuós: *Doçor de caractèr, tractar quauqu'un mé doçor*. ◆ pl. 1. Lecaria. 2. Paraulas doci, gentili: *Dire de doçors à quauqu'un*.

doçoràs, assa adj. Doçastre, doçorós.

doçorós, oa adj. 1. D'una doçor fada, desagradiva. 2. Mielós, d'una doçor faussa, afectada. Var.: **docinós**, **doçastre**, **doçoràs**, **docinós**.

dòctament adv. D'un biais pedantesc.

dòcte, a adj. 1. (lit.) Qu'a de conoissenças estendudi, espec. en matèria literària ò istorica. 2. (pej.) Que si gonfla dau sieu saber; que marca una sufisença desplasenta.

doctor n.m. 1. Persona qu'a obtengut un doctorat: *Doctor en letras*. ◇ *Doctor honoris causa*: Persona à cu una universitat dona un diplòma en signe de reconoissença. 2. Persona qu'a un doctorat de medecina. Sin.: **mètge**. 3. Persona saberuda dins un camp determinat, espec. en matèria religioa. ◇ *Doctor de la Glèia*: Títol oficial donat à un teologian remairable per l'importança e l'ortodoxia dei sieus escrichs. ◇ *Doctor de la Lèi*: Dins lo judaïsme, especialista e interprète autorisat de la Tòra.

doctoral, a adj. 1. (pej.) Solemne: *Parlar sus un ton doctoral*. 2. Relatiu au doctorat. Var.: **doctorau**.

doctoralament adv. D'un biais doctoral.

doctorat n.m. 1. Diplòma nacional necessari à l'exercici dei professions de santat: *medecina, farmacia, cirurgia, sciença veterinària*. 2. Grade mai aut que si poasque obtenir dins una universitat, après aver menat à ben una recèrca scientifica.

doctorau, ala adj. Doctoral.

doctoressa n.f. Frema que fa la profession de mètge.

doctrina n.f. 1. Ensèms dei cresenças, dei opinions ò dei principis d'una religion, d'una escòla literària, artistica ò filosofica, etc. 2.

doctrinal, a adj. Relatiu à una doctrina. Var.: **doctrinau**.

doctrinari, ària adj. e n. Que s'estaca mé rigor e intransigença à una doctrina, à una opinion.

doctrinau, ala adj. Doctrinal.

docudrama n.m. Docuficcion.

doçuènha n.f. Lecaria.

docuficcion n.f. Film de ficcion que s'inspira directament d'un fach vertadier e pòu integrar d'imatges d'archius. Sin.: **docudrama**.

document n.m. 1. Informacion escricha ò objècte que sièrve de pròva, de testimoniatge: *Document fotografic*. 2. (dr.) Títol que permete d'identificar de mèrç pendent lo sieu transpoart.

documentacion n.f. 1. Accion de seleccionar, de classificar, d'emplegar ò de difusar de documents: *Servici de documentacion*. 2. Ensèms de documents relatius à una question, un obratge. ◇ (espec.) Ensèms dei documents que pertòcon una veitura, un aparelh, un juèc, etc.; notiça, mòde d'emplec. 3. Ensèms dei operacions, dei metòdes que facilíton la collècta, la conservacion e la messa en circulacion dei documents e de l'informacion.

documentalista n. Professional de la seleccion, la classificacion, l'emplec e la difusion de documents.

documentar vt. Fornir d'informacions, de documents à. ◆ **si documentar** v.pr. Recercar, si procurar de documents.

documentari, ària adj. 1. Qu'a lo caractèr, l'interès, la valor d'un document. 2. Relatiu ai tecnicas de la documentacion. ◇ *Film documentari* ò *documentari*, n.m. Film dau caractèr didactic ò cultural, que presenta un aspècte de la realitat (au contrari d'un film de ficcion).

documentarista n. Cineasta que realisa de documentaris.

documentat, ada adj. 1. Que repaua sobre una brava quantitat de documents: *Una tèsi ben documentada*. 2. Informat, espec. per de documents: Èstre ben documentat sobre d'una question. 3. Conoissut per de documents: *Una malautia documentada*.

dodecaèdre n.m. (mat.) Polièdre mé dotze faças.

dodecafonic, a adj. (mús.) Relatiu au dodecafonisme.

dodecafonisme n.m. (mús.) Sistema musical fondat sobre l'emplec exclusiu di dotze sons de la gamma cromatica.

dodecafonista n. Compositor que practica lo dodecafonisme.

dodecagonal, a adj. (mat.) Qu'a dotze angles. Var.: **dodecagonau**.

dodecagonau, ala adj. Dodecagonal.

dodecagòne n.m. (mat.) Polièdre qu'a dotze angles, e doncas dotze costats.

dodecan n.m. Idrocarbure satura $C_{12}H_{26}$.

dodecanoïc, a adj. *Acide dodécanoïc*: Acide derivat dau dodecan, present sota forma de trigliceride dins l'òlil de còpra. Sin.: **acide lauric**.

dodecasillabe, a adj. e n.m. Qu'a dotze sillabas. Var.: **dodecassillabe**.

dodecassillabe n. Dodecasillabe.

dodecastile, a adj. (arquit.) Que presenta dotze colomnas de front.

doga n.f. 1. (arquit.) Parament interior ò exterior d'un coissinet. 2. Grand fossat plen d'aiga: *Li dogas d'un casteu*. ◇ *S'en anar en doga*: Si dislocar, s'arroïnar. Sin.:

s'en anar en malora. 3. Caduna dei pèças de boasc assembladi per formar lo còrs d'una bota, etc.

dogam n.m. Pèça de rore pròpria à faire de dogas per li botas.

dogaressa n.f. Esposa dau dòge.

dogat n.m. Cloaca (1).

dogat n.m. Dignitat de dòge.

dòge n.m. Cap elegit dei anciani repúblicas de Venècia e de Gènoa.

dògma n.m. 1. Ponch fondamental e considerat coma indispensable d'una doctrina religioa ò filosofica. 2. Cresença, opinion ò principi donats coma intangibles e impauats coma veritat indiscutible.

dogmatic, a adj. 1. Relatiu au dògma, que pilha la forma d'un dògma. 2. Relatiu ai doctrinas religioï, filosofiqui (per op. à *istoric*): Una escòla dogmatica. ◆ adj. e n. Qu'exprimisse una opinion d'un biais categoric, peremptòri, autoritari.

dogmatica n.f. Partida de la teologia que constituisse un expauat sistematic dei veritats de la fe.

dogmaticament adv. D'un biais dogmatic, d'un ton decisiu.

dogmatisar (-izar) vi. Enonciar d'afirmacions d'un ton autoritari.

dogmatista adj. e n. Dau dogmatisme.

dògol n.m. Can de garda de la tèsta gròsa, m'un morre aplatit.

doi adj. num.['duj] 1. Nombre que vèn après 1 dins la seguida naturala dei entiers. ◇ *Faire ni una ni doi*: Foarça rapidament, sensa tardar. 2. Pichin nombre, quaucu: *Abiti à doi pas*.

doï adj. num. ['dui] Doas.

doi-pèças n.m. inv. 1. Costume de banh per li fremas, fach d'un sostèn e d'un eslip. 2. Vestit femenin, compauat d'una fauda ò de braias m'una vèsta assortida. 3. Apartament de doi pèças principali.

doi-poants n.m. inv. Avion que comprèn doi plans superpauats.

doi-ponchs n.m. inv. Signe de pontuacion figurat per doi ponchs superpauats (:), plaçat davant una enumeracion ò una explicacion.

doi-quatre n.m. inv. (mús.) Mesura à doi temps, qu'a la negra per unitat de temps.

doi-ròdas n.m. inv. Veïcule mé doi ròdas, m'un motor ò sensa motor: *La bicicleta e l'escotèr son de doi-ròdas*.

doi-temps n.m. inv. Motor m'un cicle à doi temps.

dòl n.n. Dòu.

doladoira n.f. Autís trencant emplegat per demenir ò regularisar l'espessor d'una pèça de boasc, d'un cuer.

dolar vt. (tecn.) (*dòli*) Aplanir mé la doladoira, la destraleta.

dòlar n.m. Moneda dei Estats Units d'Amèrica.

dolatge n.m. (tecn.) Accion de dolar.

doleança n.f. Dolença.

dolby n.m. (nom depauat) 1. Procediment de reduccion dau bosin de fond dei enregistraments sonòres, espec. Dei enregistraments musicals; dispositiu qu'emplega aqueu procediment. 2. *Procediment Dolby Estèreo*: procediment que permete la reproduccion estereofonica à partir d'una pista sonòra optica.

dolença (-éncia) n.f. Planh, recriminacion. Sin.: **planhum**.

dolent, a adj. 1. Qu'es dins un estat de sofrença penoa: *Lo còrs dolent*, *lo coar dolent*. 2. Que si planhe dei sieus maus d'un ton languissent.

dolentament adv. Dolorosament.

dolentós, oa adj. Endolentit, dolorós.

doler vi. (lit.) Faire mau: *Lo cap mi dòu*.

dolha n.f. 1. Dorca (recipient per metre d'òli). 2. Pèça dont si fica una ampola electrica. 3. Part d'un autís dont si vèn ficar lo mànegue. 3. (arm.) Envolopa cilindica que contèn la carga de pòuvera d'una cartocha. 4. (mar.) Cordatge dispauat en ceucles quora es estremat sus lo poant.

dolhet, a adj. e n. 1. Doç, agradiu: *Un nídol dolhet*. 2. Que procura un confoart delicat: *Un apartament dolhet*. Sensible à la dolor mai pichina.

dolhetament adv. D'un biais dolhet.

dolhon n.m. 1. Bròc. 2. Partida dau mànegue que si fica dins la dolha.

dolic n.m. Planta dei regions caudi, vesina dau faiòu, dei granas manjadissi (Familha dei papilionaceas).

dolicocefal(e), a adj. e n. (antrop.) Qu'a lo crani mai lòng que larg. Contr.: **braquicefale**.

dolicocefalia n.f. Forma dau crani dei dolicocefales.

dolidocolon n.m. (patol.) Colon tròup lòng.

dolicopòde n.m. Lingosta carnassiera mé d'apendicis desmesurats.

dolicosaure n.m. Reptile dau cretaceu.

dolicosigmoïde n.m. Alongament anormal de la cavitat sigmoïda dau budeu mèstre.

doliidat n.m. *Doliidats*: Familha de gastropòdes prosobrancas marins, que lo tipe n'es lo *dolium*.

dolimitisacion (-izacion) n.f. Tresmudament d'una ròca calcària en dolomia.

dolina n.f. (geogr.) Pichina depression clausa, dins li regions carstiqui.

doliofís n.m. Sèrp dei colobridats proteroglifes d'Àsia dau mièjgjorn-levant, provedida de glàndolas verenoï foarça espandidi en darrier.

dolium n.m. Gastropòde marin.

dolman n.m. Anciana vèsta d'unifòrme mé de brandeborgs.

dolmèn n.m. Monument megalitic compauat d'una lauva orizontala que repaua sobre de blòcs verticals, que fórmon li parets d'una cambra funerària. Sin.: **taula de pèira**, **pèira levada**.

doloirar vi. Patir.

doloirejar vi. Iteratiu de doloirar.

dolomia n.f. Ròca sedimentària carbonatada constituida essencialament de dolomita, que la sieu erosion dona de releus roïnifòrmes caracteristics.

dolomita n.f. (miner.) Carbonat natural doble, de calci e de magnesi.

dolomitic, a adj. Relatiu à la dolomia, que contèn de dolomia.

dolor n.f. 1. Sensacion penoa, desagradiva, sentida dins una partida dau còrs. 2. Sentiment penós, sofrença morala. ◇ (psiquiatria): *Dolor morala*: Tristum prefond, acompanhat d'auto-acusacions injustificadi, que tradisse un estat depressiu. Sin.: **patiment**, **amarum**, **lanha**, **ànsia**, **pensament**, **desolacion**, **espròva**, **malafortuna**, **desfortuna**, **misèria**, **pena**, **sofrença**, **torment**, **tribulacion**, **afflicion**, **adolentiment**, **adoloriment**.

dolorisme n.m. Tendença à exaltar la valor morala de la dolor, espec. de la dolor fisica.

dolorista adj. e n. Relatiu au dolorisme; que manifèsta de dolorisme.

dolorós, oa adj. 1. Que causa una dolor fisica. 2. Qu'es lo sèti d'una dolor, endolorit. ◇ (med.) *Ponch dolorós*: Zòna limitada de l'organisme dont existisse una dolor espontanea ò provocada. 3. Que causa una dolor morala: Separacion dolora. 4. Q'exprimisse la dolor. Sin.: **agut**, **crudeu**, **infernal**, **ponhent**, **insofrible**, **insuportable**, **penós**, **sensible**, **dolent**.

dolorosament adv. D'un biais dolorós; mé dolor. Sin.: **dolentament**.

dolosiu, iva adj. (dr.) Que presenta lo caractèr dau dòu, de la frauda, de l'engan.

dom n.m. 1. Títol donat à d'unu religiós (benedictins, chartrós). 2. Títol d'onor donat ai nòbles, au Portugal.

doma n.f. En Rússia, nom de l'Assemblada Conseu.

dòma n.m. Catedrala, dins d'uni vilas d'Itàlia.

dòma n.m. 1. Teulissa galbada de plan centrat, sovent emisferic, sobre d'unu edificis. Sin.: **copòla**. 2. Cen que presenta l'aspècte d'un dòma: *Un dòma de verdura*. 3. Cima montanhoa de forma arredonida. 4. (tecn.) Resèrva de forma emisferica, sobre d'una caudiera.

domaisèla n.f. 1. Filha jova; frema pas'ncara maridada. ◇ À l'Atge Mejan, jova nòbla ò esposa d'un domaiseu. 2. Agrion, gardalaiga. 3. (geogr.) *Domaisèla* ò *domaisèla cofada*: Chaminèia de fada. 4. (tecn.) Batedor. Sin.: **dama**.

domaiselenc, a adj. Relatiu ai domaisèlas.

domaiselet n.m. Òme foarça adomaiselit.

domaiseleta n.f. Pichona domaisèla.

domaiselit adj. m. Efeminat. Var.: **adomaiselit**.

domaiselum n.m. Li domaisèlas d'una mena generala.

domaiseu n.m. Jove gentilòme que non èra encara cavalier, ai temps medievals. Var.: **damaiseu**.

domanial, a adj. Qu'apartèn à un domèni, especialament au domèni de l'Estat: *Forèsta domaniala*. Var.: **domanienc**.

domanialisar (-izar) vt. Enclaure dins lo domèni de l'Administracion.

domanialitat n.f. (dr.) Caractèr dei bens que compàuon lo domèni de l'Estat, e mai especialament lo domèni public.

domanienc, a adj. Domanial.

domar vt. Domdar.

domator, tritz n. Domdaire.

domdable, a adj. Que pòu èstre domdat. Sin.: **adomesticable**, **aprivadable**.

domdadura n.f. Accion de domdar. Sin.: **adomesticacion**, **aprivadament**.

domdaire, airitz n. Persona que presenta dins un circ d'animaus (leons, elefants, etc.) espec. adestrats. Var.: **domator**. Sin.: **adomesticaire**, **aprivadaire**.

domdar vt. 1. Adestrar (un animau sauvatge). Sin.: **adomesticar**, **aprivadar**. 2. (lit.) Sotametre (quauqu'un, un grope) à la sieu autoritat. ◇ (fig. lit.) Mestrejar (un sentiment): *Domdar la sieu ràbia*.

domèni n.m. 1. Proprietat fonsiera; ben, tèrra. Sin.: **tenement**, **teniment**. ◇ *Domèni reial*: Ensèms dei tèrras e dei drechs qu'apartènon au rèi. ◇ (dr. adm.) *Lo Domèni*: Ensèms dei bens corporals, mobiliers ò immobiliers, qu'apartènon à l'Estat ò ai collectivitats locali. ◇ *Domèni public*: Partida dau Domèni afectada à l'usatge dirècte dau public ò à-n-un servici public (rotas, camin de fèrre, etc.). ◇ *Tombar dins lo domèni public*: Fach, per una òbra, una invencion, de plus èstre protegida per la lèi e, doncas, de poder èstre reproducha, representada, publicada liurament, sensa versament de drechs. ◇ *Domèni privat*: Ben dei collectivitas territoriali que son sotamés au drech privat (forèsts, pasturas comunali). 2. Camp d'activitat d'una persona, estenduda de la sieu competença: *Aquò non es dau mieu domèni*. 3. Ensèms de cen que constituisse l'objècte d'un art, d'una sciença, d'una facultat; univèrs, monde: *Lo domèni de la medecina*. Sin. (2 e 3): **relarg**. 4. (mat.) Per una correspondença de A vèrs B, ensèms dei elements de A qu'an au manco un imatge dins B. ◆ pl. *Servici dei domènis* ò *Domènis*: Servici administratiu encargat de la gestion dau domèni provat de l'Estat.

domenical, a adj. Dominical. Var.: **domenicau**.

domenican, a adj. e n. Dominican.

domenicau, ala adj. Domenical.

domèstegue, ga n. Domestic.

domesteguessa n.f. Domesticitat.

domestic, a adj. 1. Que pertòca la maion, lo sieu manteniment: *Lu travalhs domestics*. 2. Que viu pròche de l'òme, en parlant d'un animau (per op. à *sauvatge*).

domestic, a n. Persona qu'es pagada per lo servici, lo manteniment d'una maion, d'una ostalaria, etc.; emplegat de maion. Sin.: **serviciau**. Var.: **domèstegue**.

domesticable, a adj. Que pòu èstre domesticat, en parlant d'un animau. Var.: **adomesticable**.

domesticacion n.f. Accion de domesticar; lo sieu resultat.

domesticar vt. (*adomestiqui*) 1. Aprivadar. Var.: **adomesticar**. 2. Rendre emplegable per l'òme (una foarça naturala): *L'òme tempta de domesticar lo vent*.

domesticitat n.f. Ensèms dei domestics d'una maion. Var.: **domesteguessa**.

domestigar vt. (*domestigui*) Domesticar.

domicili n.m. Luèc abitual d'abitacion. ◇ *À domicili*: Au luèc dont quauqu'un abita. ◇ (dr.) *Domicili conjugal*: Residença de la familha. ◇ *Domicili legal*: Luèc legal d'abitacion.

domiciliacion n.f. (banca) Designacion dau domicile dont un efècte pòu èstre pagat (banca, agent de cambi, etc.).

domiciliar vt. (*domicili*, classic *domicílii*) (admin.) Assignar un domicili à. ◇ *Èstre domiciliat en quauque luèc*: Li aver lo sieu domicili legal.

domiciliari, ària adj. Que si fa au domicili d'una persona (generalament per autoritat de justícia): *Visita domicilària*.

domiciliatari, ària n. (dr.) Persona (generalament una banca) qu'au sieu domicili son pagables una letra de cambi, un chèc.

dominacion n.m. Accion de dominar; autoritat sobeirana, supremacia. Var.: **domini** (it.). Sin.: **senhoratge**, **senhorejament**, **dominància**, **empèri**, **impèri**. ◆ pl. (catol.) Promier còr de la segonda gerarquia dei àngels.

dominador, airitz adj. Dominant, dominator. Var.: **dominaire**. Sin.: **senhorejaire**.

dominaire, airitz adj. e n. Dominator.

dominança n.f. 1. (gen.) Relacion existent entre doi allèles d'un eterozigòt que presenta lo fenotipe mai semblant à un dei progenitors qu'à-n-aqueu de l'autre. 2. (geobot.) En una comunautat vegetala, fach d'èstre ò de non èstre dominants, e à quau niveu, dei espècias que l'intègron. 3. (fisiol. veg.) *Dominança apicala*: Fenomène que consistisse en lo desvolopament de la gemma apicala e en lo retardament de la creissença dei gemmas laterali fins que li sigue una cèrta distança entre eli e l'apèx vegetatiu.

dominant, a adj. 1. Que domina, que l'empoarta sobre d'autres. Sin.: **senhorejant**, **sobrier**. ◇ *Fond dominant*: Qu'una servituda es establida au sieu avantatge. Contr.: **fond servent**. 2. (biol.) Si di d'un caractèr ereditari ò d'un gène que si manifèsta solet ò dins un ibride, e mai quora lo caractèr opauat (*recessiu*) es present dins lo genotipe.

dominanta n.f. 1. Cen que domina, es essencial, dins un ensèms. 2. (mús.) Cinquen gra de la gamma diatonica, à la quinta justa de la tonica. ◇ *Setena de dominanta*: Acòrdi màger mé setena minora, plaçat sus lo cinquen gra d'una gamma. 3. Opcion principala dei estudis, d'un percors universitari. 4. Color que domina visualament li autri, espec. dins una fotografia.

dominar vi. 1. Faire prevaler la sieu superioritat: *La noastra equipa a dominat tota la prtida*. Sin.: **asservir**, **comandar**, **bailejar**, **governar**, **regir**, **imperar**, **sotametre**, **senhorejar**, **superar**, **sobrar**. 2. L'emportar en nombre, en intensitat: *Lu vièlhs domínon de mai en mai dins la societat*. ◆ vt. 1. Tenir (quauqu'un) sota la sieu autoritat: *Dominar toi lu autres*. 2. (fig.) Mestrejar: *Dominar lo sieu subjècte*. 3. Donar sobre, èstre en posicion elevada respièch à: *Lo casteu domina lo poart*. Sin.: **tresplombar**. ◆ **si dominar** v.pr. Si mestrejar.

dominator, tritz adj. Var.: **dominaire**, **dominador**. Sin.: **autoritari**, **imperiós**, **imperatiu**, **sobeiran**, **sobran**, **volontari**.

domini n.m. (it.) Dominacion.

dominical, a adj. 1. (relig. cat.) Dau Senhor. ◇ *L'orason dominicala*: Lo Noastre Paire. 2. Dau dimènegue: *Lo repaus dominical*. Var.: **dominicau**.

dominicala n.f. Sermon dau dimènegue.

dominicalier n.m. Predicaire de la dominicala.

dominican, ana adj. e n. (religion) De l'òrdre fondat en lo 1215 per sant Domènegue (òrdre dei Fraires predicaires).

dominican, ana adj. e n. De la República Dominicana.

dominicau, ala adj. Dominical.

dominion n.m. (mòt anglés) Estat independent e sobeiran, membre dau Commonwealth (Canadà, Austràlia, Novèla-Zelanda).

dòmino n.m. [‘dɔmino] 1. Capmalh (vestit eclesiastic). 2. Costume de balèti en màsquera, format d'una rauba lònga e larga m'una capucha, dubèrta sus lo davant; persona que poarta aqueu costume. 3. (pl.) Juèc que si juèga mé 28 pèças rectangulàrias partidi en doi casas blanqui que poàrton de ponchs negres (de 0 à 6) e son associadi en foncion de la sieu valor. ◇ (sing.) Cada pèça d'aqueu juèc. 4. (tecn.) Blòc de joncion ò de deviacion electrica qu'evòca un dòmino per la sieu forma e la disposicion dei sieu bòrnas. Var.: **domino**, **dominò** (fr.).

domino n.m. [do'mino] Dòmino.

dominò n.m. (fr.) [domi'nɔ] Dòmino.

dominotaria n.f. (anc.) Fabricacion dau papier que servia espec. à faire de juècs de societat; aquelu papiers.

dominus navi n.m. (mar.) Patron, capitani qu'es proprierari d'una part de la nau.

domotica n.f. Ensèms dei tecnicas e dei estudis per integrar à l'abitat lu automatismes en matèria de seguretat, de gestion de l'energia, de comunicacion, etc.

don n.m. 1. Accion de donar quauqua ren; la caua qu'ensinda si dona: *Faire don dau sieu còrs à la sciença*, *faire un don à una associacion*. Sin.: **present**, **regal**. 2. Benfach, favor. 3. Qualitat naturala, disposicion, talent: *Aver un don per la cançon*. Sin.: **gaube**. 4. (fam.) *Aver lo don de*: Faire facilament quauqua ren: *As lo don de mi faire embilar!* Sin.: **biais**, **mena**.

dòn, doña n. En Espanha, títol de cortesia emplegat solament davant lo pichin nom.

dona n.f. Distribucion dei cartas au juèc. ◇ *Faussa dona*: Si di quora la distribucion es mau facha.

donacia n.f. Insècte coleoptèr que viu sus li plantas d'aiga (Familha dei crisomelides).

donacion n.f. (dr.) Acte juridic per lo quau un una persona (lo *donator*) transmete irrevocablament e sensa contrapartida un ben à una autra persona (lo *donatari*) que l'accèpta; acte que constata aquela donacion. ◇ *Donacion au darrier espós:* Donacion recipròca que si fan doi espós au profièch dau sobrevivent, que demòra irrevocabla, levat s'es estada facha dins lo contracte de maridatge.

donacion-partatge n.f. (dr.) Acte per lo quau un ascendent dona e partatja, alora qu'es encara viu, tot ò partida dei sieus bens entre lu sieus descendents.

donada n.f. 1. (sovent pl.) Element fondamental que sièrve de basa à un rasonament, una recèrca: *Li donadas actuali de la sciença*. Sin.: **idea-màger**. ◇ Idea fondamentala que sièrve de ponch de partença: *La donada d'un roman*. 2. (estad.) Resultat d'observacions ò d'experienças. 3. (mat.) Ipotèsi que figura dins

l'enonciat d'un problema. 4. (inform.) Representacion convencionala d'una informacion sota una forma que convèn au sieu tractament per un computador. ◆ Ensèms dei circonstanças que condiciónon un eveniment: *Li donadas de la situacion politica*. ◇ (estad.) *Analisi dei donadas*: Ensèms dei metòdes que perméton la descripcion de tableus d'observacions sensa faire intervenir minga ipotèsi sobre l'origina d'aqueli observacions.

donador, airitz n. Donator.

donaire, airitz n. 1. *Donaire de*: Persona que dona (quauqua ren). ◇ (med.) *Donaire universal*: Persona que lo sieu sang (dau grope O) pòu èstre donat ai personas de toi lu autres gropes. ◇ *Donaire d'organes*: Persona qu'accèpta de donar un organe (dau sieu vivent ò après la sieu moart) per lo transplantar dins lo còrs d'un malaut. ◇ (juècs) Aqueu que distribuisse li cartas. ◆ (fis.) Atòme que pòu donar un electron.

donar vt. 1. Metre en la possession de (quauqu'un): *Donar de sòus à un amic*. 2. Atribuir, autrejar: *Donar un nom à un enfant*. 3. Metre à la disposicion de quauqu'un; procurar, fornir. ◇ Presentar (un espectacle): *Aquesta sala dona de bèli comèdias*. 4. Acordar: *Donar la sieu permission*. 5. Comunicar (una informacion): *Mi doneràs la tieu adreiça*. 6. Expauar davant un auditòri: *Donar un cors de niçard*. 7. Manifestar, mostrar (una sensacion, un sentiment): *Donar una marrida impression*. 8. Afidar à quauqu'un: *Donar un enfant à gardar*. Sin. (1 à 8): **balhar**. 9. (pop.) Denonçar: *Un complici l'a donat*. 10. Èstre à l'origina de: *La mieu vinha dona un boan vin*. 11. Aver coma resultat: *Li recèrcas an ren donat*. 12. Aver un efècte sobre quauqua ren ò quauqu'un: *Aqueu taulier ben garnit mi dona fam*. 13. *Donar de grame a destriar:* Èstre à l'origina de comportaments desagradius. 14. *Lo donar à cent:* (fam.) Metre quauqu'un a la desfida de faire, d'endevinar. 15. (mar.) *Donar la caça*: Perseguir una nau dins la tòca de l'abordar, de s'en apoderar ò de la prefondar.: «…*una fusta a donat la cassa al bergantin de Mosier de Solies* …» (1518 A.C. Arle). ◇ *Donar lo cap:* donar lo remòrque a una nau: «… *lo dit patron de la galeassa dis a Damiano: tornas donar lo cap a la popa d'aquela galeassa*» (1453 A.D. 3B 168). ◇ *Donar à travèrs*: Naufragar, anar per fond. ◇ *Donar de proa en tèrra*: Engravar volontariament una nau per la proa: «… *an pres una barcho de Genoveses … et fach donar de proha en terra*» (1501). ◇ *Donar carena*: Metre la galèra sus una banda per verificar l'estat de la quilha (A.C. Arle CC524 L187). ◇ *Donar fond:* Ancorar una nau. Sin.: **donar lo fèrre**. ◆ vt. ind. 1. Picar: *Donar de la tèsta còntra un barri*. ◇ *Plus saupre dont donar de la tèsta*: Plus saupre que faire. 2. Èstre orientat vèrs: *Una fenèstra que dona sobre la cort*. Sin.: **faire tèsta**, **desbocar**. ◆ vi. Èstre productiu: *Aquest an, lu tomatis dónon ben*. ◆ **si donar** v.pr. 1. Faire lo don de la sieu persona: *Si donar au sieu travalh*. ◇ (espec.) Acordar li sieu favors à un òme, en parlant d'una frema. 2. *Si donar de pena, de mau*: Faire totplen d'esfoarç per obtenir quauqua ren. ◇ *Si donar de boan temps, la si faire boana*: Si divertir sensa comptar. ◇ S'atribuir faussament: *Si dona tot lo meriti d'aqueu travalh*.

donareu, èla adj. e n. Que dona de boan agrat.

donasanenc, a Natiu, estatjant dau Donasan (Arièja, Lengadòc).

donat, ada adj. Conoissut, determinat, fixat: *Deves faire l'exercici en un temps donat*. ◆ (loc. adv.) *Donat que*: Vist que, estent que.

donat n.m. (filos.) Cen qu'es ofèrt au subjècte dins l'experiença, dins la conoissença sensibla.

donatari, ària n. Persona à cu una donacion es facha.

donatisme n.m. Movement esquismatic de l'evesque Donat, que dividèt la Glèia d'Àfrica au s. IV.

donatista adj. e n. Partidari dau donatisme.

donator, tritz n. 1. Persona que fa un don. 2. (dr.) Persona que fa una donacion. Var.: **donador**.

donavent n.m. Dubertura per airejar una cròta. Sin.: **alenador**, **espiralh**.

donax n.m. Pichin mollusc bivalve manjadís, en granda quantitat sus li coastas sabloï.

doncas conj. 1. Sièrve à introdurre una consequença: *Pensi, doncas siéu*. Var.: **adoncas, aladonc**. Sin.: **alora**. 2. Sièrve à repilhar un discors: *Diíi doncas que...*

dondable, a adj. Domdable.

dondadura n.f. Domdadura.

dondar vt. ind. Dondolear.

dondar vt. Domdar.

dondaire, airitz n. Domdaire.

dondinament n.m. Oscillacion leugiera de la tèsta ò dau còrs. Sin.: **brandinejatge**, **brandolatge**.

dondinar vt. ind. Dondolear. Sin.: **brandolar**, **brandolejar**.

dondolear vt. ind. (*dondoleï*) Donar à una partida dau còrs un movement leugier e regulier de balançament: *Dondolear de la tèsta*. Var.: **dondar**, **dondinar**.

don joan n.m. Seductor libertin. Sin.: **raubacoar**.

donjoanesc, a adj. Digne de don Joan, d'un seductor.

donjoanisme n.m. Caractèr, comportament d'un don Joan. ◇ (psicol.) Recèrca de satisfaccions narcissiqui au mejan de nombroï conquistas amoroï.

donjon n.m. Torre mestressa d'un casteu, dont vivia lo senhor e que servia de darrier refugi per la garnison. Sin.: **capcasteu**, **capduèlh**, **torre màger**.

don Quichòte n.m. Personatge generós e idealista.

donquichotisme n.m. Caractèr, comportament d'un don Quichòte.

d'ont pr. interr. Dont.

dont pr. rel. Complement d'un vèrbo qu'indica la matèria, la causa, l'agent, complement d'un nom ò d'un pronom, complement d'un adjectiu, ma rarament emplegat en niçard, dont s'emplega *que*: *Lo libre que t'ai parlat* (*que t'en ai parlat*), pusleu que *lo libre dont t'ai parlat*.

dont pr. interr. Per questionar à prepaus d'un luèc: *Dont vas?* ◆ pr. rel. Indica lo luèc: *La vila dont siéu naissut*. Var.: **d'ont**.

donzèla n.f. (fam. e pej.) Frema, filha pretencioa.

dòp n.m. Màquina de foarça auta precision per talhar lu diamants (mòt olandés).

dopamina n.f. (bioquim.) Catecolamina, precursor de l'adrenalina e de la noradrenalina.

dopaminergic, a adj. Relatiu à la dopamina. ◇ *Sistema dopaminergic*: Sistema de neurònas que contèn de dopamina.

dopant, a adj. e n. Si di d'un produch que dòpa, estimula.

dopar vt. (*dòpi*) 1. Administrar un estimulant (à quauqu'un, à un animau) avant una espròva esportiva, un examèn. ◇ (fig.) Aumentar la potença, l'activitat de (quauqua ren): *Una mesura que dòpa l'economia*. ◇ *Bomba dopada*: Boma à fission dins la quala la carga nucleària compoarta un nucleu termonucleari que la sieu fusion aumenta lo rendement. 2. (electron.) Efectuar lo dopatge de (un monocristal). ◆ **si dopar** v.pr. Pilhar abitualament un estimulant.

dopatge n.m. 1. Usatge de substanças destinadi à acréisser artificialament e provisoriament li capacitats fisiqui de quauqu'un, d'un animau. 2. (electron.) Addicion d'una quantitat minimala d'impuretats à un monocristal per lo transformar en semiconductor.

doppler (efècte) (fis.) Modificacion de la frequença dei vibracions ò dei raionament electromagnetics qu'un observator pòu percevre quora eu e la foant son en movement relatiu (s'emplega l'efècte Doppler en medecina per mesurar la velocitat de circulacion dau sang dins lu vaisseus e en astronomia per mesurar la velocitat dei estelas e dei galaxias).

dor n.m. Passatge dins la montanha, que n'en vènon doi valadas opauadi. Var.: **dros**.

dorca n.f. Oliera de fèrre blanc per l'òli comestible.

dordonhenc, a adj. De Dordonha.

dòri, dòria adj. e n. Dorian.

dorian, a adj. e n. 1. Relatiu ai Dorians, à la Dorida. 2. (mús.) *Mòde dorian*: Mòde de re, en música de Glèia e dins lo jazz. 3. (ling.) *Dialècte dorian* ò *dorian*, n.m.: Dialècte dau grèc ancian.

doric, a adj. *Òrdre doric* ò *doric*, n.m.: Òrdre d'arquitectura de la Grècia antica (lo mai ancian), caracterisat per una colomna canelada dei arestas vivi, sensa basa, un capiteu de l'esquina nuda e un entaulament que lu sieus triglifes e li metòpas son dispauats en alternança.

dorifòre n.m. Insècte coleoptèr dei elitres ornats de linhas negri, que mesura pauc ò pron 1 cm de lòng e si noirisse, coma la sieu larva, dei fuèlhas de tantiflas (Familha dei crisomelides).

dorina n.f. Malautia contagioa dei equidats, deuguda à un tripanosòma.

dòris n.m. Mollusc marin gastropòde sensa gruèlha.

dorís n.m. Embarcacion de pesca m'au fond plat, en usança demièg lu pescadors de merluça sus lu bancs de Tèrranòva.

dormant n.m. (mar.) Cintura interiora d'una nau, que sièrve à sostenir li traus. Sin.: **sarreta**, **bauquiera**.

dormitòri n.m. 1. Sala comuna dont duèrmon lu membres d'una comunautat dins de convents, de casèrnas, d'escòlas, etc. 2. S'emplega en aposicion, per indicar qu'una localitat es ocupada solament lo sera, quora lu sieus abitants li tórnon per durmir: **comuna-dormitòri**, **ciutat-dormitòri**.

doro n.m. ['duro] Anciana moneda d'Espanha.

dòrs n.m. Part de la religadura d'un libre qu'acampa lu plats.

dorsal, a adj. 1. De l'esquina: *Vertèbras dorsali*. 2. Fixat sus lo revèrs d'un organe, d'un membre. 3. (fon.) *Consonanta dorsala* ò *dorsala*, n.f.: Consona articulada m'au revèrs de la lenga. 4. (med.) Qualifica una enterocelia. Var.: **dorsau**.

dorsal n.m. 1. Partida arriera d'una coirassa. 2. Partida dorsala de la carapaça d'una tartuga.

dorsala n.f. 1. Cresta montanhoa. 2. (geol.) Potenta cadena de montanha sotamarina. 3. (meteor.) *Dorsala barometrica*: Linha continua d'auti pressions sus la carta isobarica. 4. (fon.) Consonanta dorsala.

dorsalgia n.f. (med.) Dolor de l'esquina au niveu dei vertèbras dorsali.

dorsau, ala adj. Dorsal.

dorsier n.m. Dossier.

dorso n.m. Bèc d'escorrement, tube, gargolha. Var.: **dorson**.

dorson n.m. Dorso.

dosable, a adj. Que pòu èstre dosat. Var.: **dosificable**.

dosaire n.m. Aparelh que sièrve au dosatge.

dosar vt. (*dòsi*) 1. Procedir au dosatge de. Var.: **dosificar**. 2. Proporcionar, mesurar, reglar: *Dosar lu sieus esfoarç*.

dosatge n.m. 1. Determinacion de la concentracion d'una solucion, de la quantitat d'un constituent contengut dins una substança. 2. (fig.) Fach de combinar diferents elements: *Un dosatge d'ingenuitat e de malícia*.

dosen, a adj. num. e n. Segond, dins *vint-a-dosen*, *trenta-dosen*, etc.

dòsi n.f. 1. Quantitat de remèdi que si deu emplegar en un còup solet ò per unitat de temps. 2. (med.) Quantitat de rais ionisants absorbits. ◇ (nucl.) *Dòsi absorbida*: Quantitat d'energia qu'un raionament energisant transmete à l'unitat de massa dau mitan irradiat (unitats: *gray* e *rad*.). 3. Quantitat de cen qu'es contengut dins un mesclum, dins un compauat. 4. Quantitat quala que sigue: *Una boana dòsi de coratge*. ◇ (fig.) *Forçar la dòsi*: Exagerar.

dosificable, a adj. Dosable.

dosificar vt. (*dosifiqui*) Dosar.

dosimètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar li dòsis de radiacions absorbidi.

dossier n.m. 1. Partida d'un sèti còntra la quala s'apontèla l'esquina. Sin.: **espatliera**. 2. Ensèms de documents relatius à una persona, un afaire, recampats dins una camia; la camia que contèn aquelu documents.): Sin.: **cartabeu**. ◇ *Dossier de premsa*: Ensèms d'articles que pertòcon un subjècte donat. Var. (1 e 2): **dorsier**.

dòt n.f. 1. Bens qu'una frema poarta en si maridant. 2. Ben que quauqu'un dona à un dei espós dins lo contracte de maridatge. Var.: **dòta**. Sin.: **verquiera**.

dòta n.f. Dòt.

dotacion n.f. 1. (dr.) Ensèms dei revenguts assignats à un establiment d'utilitat publica, una comunautat, etc.

◇ Revengut atribuit à un cap d'Estat, à un aut foncionari. 2. Accion de fornir un equipament, de material, à un organisme economic ò administratiu; ensèms d'aqueli fornituras.

dotal, a adj. (dr.) De la dòt: *Lu bens dotals*. Var.: **dotau**.

dotalitat n.f. Caractèr d'un ben dotal.

dotar vt. (*dòti*) 1. Provedir d'una dòt. 2. (dr.) Assignar un revengut à (una collectivitat, un establiment). 3. Fornir en equipament; provedir: *L'armada es estada dotada d'armas novèli*.

dotau, ala adj. Dotal.

dotze adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après onze dins la seria naturala dei entiers.

dotzen, a adj. num. ord. e n. 1. Qu'ocupa un reng marcat per lo nombre dotze. 2. Qu'es contengut dotze còup dins un tot. ◆ n.m. 1. (ist.) Moneda francesa que valia dotze deniers. 2. (lit.) Poesia de dotze vèrs.

dotzena n.f. Ensèms de dotze elements d'una mema natura: *Una dotzena d'òus*.

dotzenament adv. En dotzen luèc.

dotze-vuèch n.m. inv. (mús.) Mesura à quatre temps, qu'a la negra ponchada coma unitat.

dòu n.m. 1. (dr.) Engan comés per fin de decidir una persona à conclurre un acte juridic ò de la menar à contractar à de condicions mai avantatjoï. Var.: **dòl**.

doxologia n.f. 1. (liturgia catol.) Lauda à la glòri dau Crist, que si pòu estendre ai tres personas de la Trinitat. 2. (didact.) Enonciat d'una opinion comunament admessa.

doxologic, a adj. Relatiu à la doxologia.

doxometria n.f. Estudi dei vejaires publics per lo mejan de sondatges metodics tocant una question quala que sigue.

Dow Jones n.m. Indici borsier que lo *Wall Street Journal* creèt en lo 1896 e que correspoande à la mejana ponderada dau cors de Borsa de 30 accions americani.

drac n.m. 1. Animau fabulós, generalament representat mé d'àrpias de lion, una coa de sèrp e d'alas. Sin.: **tarasca**. 2. (fig.) Aparaire ferotge. 3. Persona autoritària ò de caractèr foarça marrit. Var.: **dragàs**, **dragon**.

dracena n.m. Liliacea arborescenta dei regions caudi.

dracma n.f. 1. Unitat de pes e de moneda de la Grècia anciana. 2. Anciana mesura romana de massa, que valia ai alentorns de 3,411 g. 3. Unitat monetària principala de la Grècia denant de la sieu intrada dins la zòna euro.

draconculòsi n.f. Malautia tropicala provocada per lo desvolopament de la filària de Medina.

draconian, a adj. D'una rigor excessiva: *Cau pilhar de mesuras draconiani*. Sin.: **drastic**.

draconotic, a adj. (astr.) Que pertòca la linha dei grops de la Luna.

draga n.f. 1. Ret per pescar. Sin.: **traïn**, **radassa**. 2. Engenh de terrassament fach per levar la grava, la sabla, lu objèctes que son au fond de l'aiga e poàdon empachar la navigacion. 3. Mena de gròssa ret armada ò metallica que rascla lo fond de l'aiga per n'en sortir d'elements minerals ò vius. 4. Dispositiu mecanic, acostic ò magnetic, que permete de destrúger li minas sotamarini. 5. Ponton flotant que supoarta una draga. 6. (fam.) Accion de dragar quauqu'un.

dragaire n.m. (mar.) Nau de guèrra leugiera destinada à la cèrca e au destruiment dei minas sotamarini. Sin.: **pescaminas**.

dragan n.m. (mar.) Extremitat de la popa d'una galèra.

dragar vt. (*dragui*) 1. Pescar mé la draga. Sin.: **radassar**. 2. Eliminar una mina marina au mejan d'una draga. 3. (fig. fam.) Abordar una persona per temptar de la sedurre en vista d'una aventura. Sin.: **furar**.

dragàs n.m. Persona autoritària ò de caractèr foarça marrit. Var.: **drac**.

dragatge n.m. Accion de dragar. Sin.: **cura**: «*Item que a la cura del port de Mass sian elegitz...*» (1257).

dragea n.f. Dragèia.

dragèia n.f. 1. Amèndola ò avelana recubèrta de sucre durcit. ◇ *Far badar la dragèia (à)*: Resistir *(à)*, rivalejar *(mé)*. Sin.: **ametlon**. Var.: **dragea**. 2. (farm.) Remèdi, comprimit recubèrt de sucre. 3. Plomb de caça fondut à l'aiga ò au mòtle.

drageïficar vt. (*drageïfiqui*) Metre sota la forma d'una dragèia. Sin.: **ensucrar**.

dragon n.m. 1. Drac. 2. (ist.) Sordat d'un còrs de cavalaria creat en França au s. XVI per combatre à pen ò à cavau.

dragona n.f. 1. Corrèia que liga lo ponhet à la garda d'un sabre ò d'una espada ò à la manelha d'un baston d'esquí. 2. Estac fixada à un objècte (parasòl, sac, aparelh fotografic, etc.) e que si pòu passar au ponhet ò au braç.

dragonada n.f. (ist., sobretot au pl.) En França, sota Loís XIV^{n}, persecucion emplegada coma mejan de conversion dei protestants, à cu èra impauada la carga, sovent insuportabla, de lotjar lu dragons dau rèi (entre lo 1681 e lo 1698, en Peitau, Bearn, Provença e Lengadòc).

dragonàs n.m. Gròs drac.

dragonet n.m. Pichin drac.

dragonier n.m. Aubre que creisse dins lu país cauds, que pòu aver una autessa colossala e un grand atge (Familha dei liliaceas, genre dracena).

dràgster n.m. (mòt anglés) Veïcule esportiu mé doi ò quatre ròdas, un motor potent, que pòu rejónher rapidament una velocitat elevada.

draguinhanenc, a adj. e n. De Draguinhan**.**

draia n.f. Dralha.

draiar vt. Dralhar.

draieta n.f. Dralheta.

draina n.f. Tòrdo europeu de granda talha, que pòu faire fins à 30 cm de lòng. Sin.: **cera**, **cesera**.

draiòu n.m. Dralhòu. Sin.: sendier.

draisiana n.f. (anc.) Instrument de locomocion mé doi ròdas, mes en movement per l'accion alternativa dei pens sus lo soal.

draisina n.f. Pichin veïcule automotor emplegat per lo personal dei camins de fèrre per lo manteniment dei vias.

drakkar n.m. Bateu qu'emplegàvon lu ancians Normands dins li sieu expedicions.

dralh n.m. Grand criveu.

dralha n.f. (mar.) Cordatge fixe au lòng quau quau si fa esquilhar una vela triangulària, un fòc.

dralha n.f. Pichin camin estrech. ◇ (espec.) Camin dont pàsson lu tropeu per l'amontanhatge. ◇ (fig.) *Èstre sus la boana dralha*: Èstre sus lo boan camin, aver ben començat. Var.: **draia**.

dralhada n.f. Camin traçat dins una seuva.

dralhar vt. Passar au dralh.

dralheta n.f. Pichina dralha. Var.: **draieta**.

dralhòu n.m. Pichina dralha. Var.: **draiòu**.

dralon n.m. (nom depauat) Fibra sintetica poliacrilica de fabricacion alemanda.

drama n.m. 1. Eveniment violent ò tragic; catastròfa. ◇ *Faire un drama de (quauqua ren)*: Dramatisar. ◇ *Virar au drama*: Devenir catastrofic. 2. (lit.) Pèça de teatre que representa una accion violenta ò doloroa, coma la tragèdia, ma embé d'elements comics, realistas. ◇ *Drama liturgic*: À l'Atge Mejan, messa en scena de tèxtos sacrats. ◇ *Drama satiric*: Dins la Grècia antica, pèça dau subjècte mitologic, que lo sieu còr es compauat de satirs. ◇ *Drama liric*: Òpera, drama representat per lo biais dau cant e de la música.

dramatic, a adj. 1. De teatre: Un autor dramatic. ◇ *Òbra dramatica*: Destinada à èstre donada au teatre. 2. Que compoarta un perilh; penós, que pòu esmòure.

dramatica n.f. Pèça de teatre ò emission dau caractèr dramatic, à la television ò à la ràdio.

dramaticament adv. D'un biais dramatic.

dramatisacion (-izacion) n.f. Accion de dramatisar.

dramatisant (-izant), a adj. Que dramatisa.

dramatisaire (-izaire), airitz n. Persona que dramatisa, qu'a lo gaube per dramatisar.

dramatisar (-izar) vt. 1. Presentar d'un biais dramatic, teatral. 2. Donar un aspècte exageradament greu: *Dramatisar la situacion*.

dramatista n. Dramaturgue.

dramaturgue, ga n. Autor de pèças de teatre. Sin.: **dramatista**.

dramaturgia n.f. Art de la composicion teatrala; tractat sobre la composicion teatrala.

drap n.m. Teissut de lana que lu sieus fieus son estats feutrats.

drapament n.m. Drapatge.

drapar vt. 1. Curbir, vestir d'una draparia: *Drapar una estàtua*. Sin.: **mantelar**. 2. Dispauar armoniosament lu plecs de (un vestit).◆ **si drapar** v.pr. 1. S'envolopar (dins un vestit larg. 2. Si prevaler de quauqua ren, afectar: Si drapar dins la sieu dignitat.

draparia n.f. 1. Fabricacion e comèrci dau drap. 2. Teissut ample, destinat à retombar en plecs.

drapat n.m. (cord.) Agençament de plecs soples (sus un teissut). 2. (b.-a.) Agençament dei teissuts coma es representat en esculptura, en pintura.

drapatge n.m. Accion e biais de drapar. Var.: **drapament**.

drapelet n.m. Pichin drapeu.

drapenc, a adj. e n. Dau vilatge de Drap, en valada de Palhon.

drapeu n.m. 1. Pèça d'estòfa estacada à una asta, que poarta li colors d'una nacion, d'una unitat militària, d'un grope. ◇ *Èstre sota lu drapeus*: Apartenir à l'armada; faire lo sieu servici militari. ◇ *Drapeu blanc*: Drapeu qu'indica una volontat de parlamentar ò de capitular. 2. Objècte semblable, que sièrve de senhau (per la partença d'un tren, d'una competicion esportiva, etc.). Sin.: **bandiera**.

drapier, a n. Persona que fa ò vende de drap.

drapina n.f. Qualitat de drap fin.

draquet n.m. Pichin drac.

drastic, a adj. Draconian. ◆ adj. e n.m. (med.) Si di d'un purgatiu foarça energic.

drasticament adv. D'una mena drastica.

dravidian, a adj. 1. Dei Dravidians. 2. *Estile dravidian* ò *dravidian*, n.m.: Estile artistic medieval dau sud de l'Índia. 3. *Lengas dravidiani* ò *dravidian*, n.m.: Familha de lengas dau sud de l'Índia.

dreadlocks n.f. pl. Pichini treças, de còups que li a entrelaçadi de pèrlas, cofadura tradicionala dei rastas.

dreadnought n.m. 1. (mar.) Nom d'un coirassat anglés varat en lo 1906, nau-tipe d'una novèla generacion de bastiments de linha fins à la promiera mitan dau s. XX^{n}. 2. (mús.) Si di d'un tipe de guitarra acostica qu'a una gròssa caissa.

dreçador n.m. Dreiçador.

dreçaire, airitz n.m. Dreiçaire, dreiçairitz.

dreçar vt. Dreiçar.

dreçatge n.m. Dreiçatge.

drech n.m. 1. Facultat d'acomplir ò non quauqua ren, d'exigir quauqua ren de quauqu'un, en acòrdi mé de règlas reconoissudi, collectivi ò individuali; poder, autorisacion: *Cadun a de drechs e de devers*. ◇ *Èstre en drech de*: Poder. 2. Cen que dona una autoritat morala, una influença: *Aver de drechs sobre quauqua ren*. 3. (fam.) *Aver drech à*: Non poder evitar (quauqua ren de desagradiu): *Auràs drech à una bèla punicion*. 4. Soma exigida en conformitat m'un reglament; impoast, taxa: *Drechs de doana, drechs d'autor*. 5. Ensèms dei principis que règlon lu rapoarts dei òmes entre elu e sièrvon à establir de règlas juridiqui. ◇ *Drech natural*: Que pilha en consideracion la natura de l'òme e li sieu aspiracions. ◇ *Monarquia de drech divin*: Monarquia dins la quala lo rèi pretende tenir lo sieu poder de Dieu. ◇ *De plen drech*: Legitimament. 6. Ensèms dei règlas juridiqui en vigor dins una societat. ◇ *Lo drech escrich*. ◇ *Drech positiu*: Efectivament aplicat dins una societat. ◇ *Presonier de drech comun* (per op. à *presonier politic*): Que la sieu infraccion es sotamessa ai règlas juridiqui generali en l'absença de disposicions particulieri. ◇ *Drech privat, drech public*: Ensèms dei règlas relativi ai rapoarts dei particuliers entre elu, au rapoart entre l'Estat e lu particuliers. ◇ *Drech administratiu*: Ensèms dei règlas que s'aplícon à l'organisacion e à l'activitat d'una Administracion. ◇ *Drech civil*: Ensèms dei règlas relativi ai personas e ai bens. ◇ *Drech comercial*: Ensèms dei règlas aplicabli ai actes de comèrci, ai negociants e ai societats comerciali. ◇ *Drech*

constitucional: Ensèms dei règlas, dei institucions e dei practicas relativi au poder politic. ◇ *Drech fiscal*: Ensèms dei règlas relativi ai impoasts e ai taxas. ◇ *Drech internacional*: Ensèms dei règlas que s'aplícon ai relacions internacionali. ◇ *Drech penal*: Ensèms dei règlas que sanciónon li infraccions. ◇ *Drech dau travalh*: Ensèms dei règlas que s'aplícon ai rapoarts individuals ò collectius entre salariats e emplegaires. ◇ *Drech canon* ò *canonic*: Nòrma juridica establida ò messa en avant per la Glèia. ◇*Drech maritime:* Drech que pertòca li règlas de navigacion, d'ancoratge, de sojorns dins lu poarts, etc.: «*….que nos deu dar per lo drech del port de la guallea.*» (1380), «*… lo drech degut de carenagy…*» (1615). 7. Sciença dei règlas juridiqui: *Faire d'estudis de drech*.

drech n.m. 1. (espòrts) Pen ò punh drech: *A marcat dau drech*. 2. Còup portat m'au punh drech, en bòxa (si di finda au femenin): *Aver un boan drech*.

drech, a adj. 1. Que s'estende sensa deviacion d'una extremitat à una autra; alinhat, rectilinhe. ◇ *Carriera drecha*: Carriera dirècta. ◇ Vèsta drecha: Que si botona bòrd è bòrd (per op. à *vèsta crosada*). ◇ *Fauda drecha*: Ni ampla, ni cindrada. ◇ *En drecha linha*: Directament. ◇ *Drech fieu*: (cord.) Sens de la trama ò de la cadena d'un teissut. – (fig.) *Dins lo drech fiu (de)*: Dins la mema linha *(que)*. ◇ (espòrts) *Còup drech*: Au tennis e au tennis de taula, còup donat dau costat que lo jugaire tèn la sieu raqueta (per op. à *revèrs*). Sin.: **drive** (anglés). – En escrima, còup portat sensa desgatjament. 2. Que si tèn verticalament; estable: *Un barri drech*. 3. (mat.) *Angle drech*: Angle format per doi drechas perpendiculari (cada angle drech mesura 90°). ◇ *Cilindre, prisma drech*: Que li sieu generatritz son perpendiculari au plan de la directritz. 4. Que jutja sanament, qu'agisse onestament; onèste, sensat: Un òme drech. Var.: **drechurier**. ◇ *Lo drech camin*: La via de l'onestetat. ◆ adv. 1. Directament, per lo camin mai drech. 2. D'un biais onèste.

drech, a adj. Qu'es dau costat opauat à-n-aqueu dau coar: *La man drecha*. Sin.: **dèstre**. Contr.: **senec**.

drecha n.f. 1. Costat drech: *Virar à drecha, rotlar à drecha*. ◇ *À drecha e à seneca*: De toi lu costats. 2. Man drecha. ◇ En bòxa, còup portat m'au punh drech. Var.: **drech**. 3. *La drecha*: Ensèms dei deputats que si tènon à drecha dau president; lu ciutadans que lu sostènon. ◇ *Extrema drecha*: Fraccion mai conservatritz de la drecha. Sin.: **dèstra**. Contr.: **seneca**.

drecha n.f. (mat.) Corba dau plan illimitada, entierament determinada per doi dei sieus ponchs.

drechament adv. D'un biais drech, leal. Sin.: **directament**.

drechier, a adj. e n. 1. Que si sièrve mai facilament de la sieu man drecha. 2. (polít.) De drecha. Var.: **drechista**.

drechisme n.m. (polít.) Comportament de drechier; tendença per un partit de seneca d'adoptar de posicions de drecha.

drechista adj. e n. (polít.) De drecha. Var.: **drechier**.

drechura n.f. Qualitat d'una persona drecha, onèsta. Sin.: **equitat**, **franques(s)a**, **onestetat**, **imparcialitat**, **leiautat**, **probitat**, **sinceritat**, **incorruptibilitat**.

drechurier, a adj. Que si compoarta mé drechura. Var.: **drech**. Sin.: **franc**, **onèste**, **imparciau**, **leiau**, **pròbe**, **sincèr**, **incorruptible**, **equitable**.

drecier n.m. Dreiçador.

dreiçador n.m. Bufet mé d'estatgieras que servia à expauar de terralhas. Var.: **dreçador**, **drecier**. Sin.: **aisier**, **escudelier**.

dreiçaire, airitz n. Persona que dreiça d'animaus. Var.: **dreçaire**.

dreiçar vt. 1. Metre drech, verticalament: *Dreiçar la tèsta, una escala*. Sin.: **enauçar**, **auborar**, **erigir**,. ◇ *Dreiçar l'aurelha*: Escotar embé atencion. Sin.: *Parar l'aurelha*. 2. Edificar, bastir: *Dreiçar un barri*. Sin. **aplanar**, **planonar**. 3. Metre en oposicion, excitar. Sin.: **atissar**. 4. Installar, establir coma si deu. 5. Plegar un animau à una disciplina; domdar. Sin.: **aprivadar**, **domesticar**. 6. Faire obeïr quauqu'un per la disciplina, en lo constrenhent; matar: *Lo vau dreiçar!* 7. Rendre unit; aplanir. Var.: **dreçar**, **driçar**. ◆ **si dreiçar** v.pr. 1. Si metre drech, si tenir drech. Sin.: **s'auçar**, **si levar**, **s'auborar**. 2. (fig.) Manifestar la sieu oposicion: Si dreiçar coòntra quauqu'un. Sin.: **si rebellar**, **si revoutar**.

dreiçatge n.m. 1. Accion de metre drech, d'installar. Sin.: **enauçament**, **auborament, auboratge**, **auboradura**, **auçament**. 2. (tecn.) Accion de rendre plan, drech, unit. 3. Accion de dreiçar un animau, de lo domdar. Sin. (3): **aprivadament**, **domesticacion**. Var.: **dreçatge**.

drèn n.m. 1. (med.) Tube sople plaçat dins d'uni plagas operatòri ò dintre d'uni cavitats organiqui per l'escorrement de liquides patologics. Sin.: **sedon**, **borneu**. 2. (tecn.) Conduch soterran per l'evacuacion dei aigas d'un terren tròup umide. Sin.: **valat peirier**, **borneu**.

drenaire, airitz adj. Que drèna.

drenar vt. (*drèni*) 1. (med.) Plaçar un drèn dintre (una plaga). ◇ Assecar (una plaga) en li plaçant un drèn. Sin.: **acanalar**, **embornelar**. 2. Plaçar un drèn (dins un terren tròup umide). Sin.: **escórrer**, **embornelar**. ◇ Assecar (un terren) en li plaçant un drèn. Sin.: **desaigar**. 3. Per un cors d'aiga, recampar (li aigas d'una region). Sin.: **acanalar**. 4. (fig.) Atirar, faire venir de divèrs costats: *Drenar lu capitals*. Sin. **atraire**.

drenatge n.m. 1. (med.) Operacion que permete de faire s'escórrer un liquide au mejan d'un dren. Sin. **embornelatge**. 2. Accion de drenar; assecament. 3. (tecn.) fach de facilitar, au mejan de drèns ò de fòssas, l'escorrement dei aigas dins lu terrens tròup umides. Sin. (2 e 3): **acanalatge**, **embornelatge**, **desaigatge**.

drepana n.f. Parpalhon diurne dei alas en forma de dalh, que la sieu toara es nosibla ai aubres forestiers.

drepanocit n.m. (med.) Globilhon roge dau sang en forma de serreta.

drepanocitòsi n.f. (med.) Malautia ereditària deuguda à la presença d'una emoglobina anormala dins li emacias, e caracterisada per la forma en serreta que pílhon aqueli emacias.

dressing ò **dressing-room** n.m. (mòt anglés) Pichina pèça dont si méton lu vestits. Sin.: **vestiari**.

driada n.f. (mit.) Ninfa dei boascs e dei aubres.

driblaire, airitz n. (espòrts) Que dribla ben: *Un boan driblaire*.

driblar vi. (espòrts) Menar lo balon per pichins còups de pen ò de man (en lo faguent rebombar au soal) per evitar l'adversari. Sin.: **paumar**. ◆ vt. Passar (l'adversari) en contrarotlant lo balon.

drible n.m. Accion de driblar. Sin.: **paumadís**, **rebomb**.

driça n.f. (mar.) Cordatge que sièrve à issar. Sin.: **andrivau**, **isson**. ◇ *Ponch de driça*: Ponch de la verga ò de la vela dont es fixada la driça.

driçar vt. Dreiçar.

driçura n.f. Fach de driçar.

drift n.m. (mòt anglés) (geol.) Depaus argilosablós qu'un glacier laissa en reculant.

dril n.m. Cinocefale african dau morre alongat e bodenflat, provedit de callositats culieri rogi.

drilha n.m. (anc.) Sordat barrutlaire.

drink n.m. ['drink] (mòt anglés) Bevenda alcolisada.

drive n.m. ['drajv] (mòt anglés) 1. Au tennis, còup drech. 2. Au gòlf, còup de lònga distança donat en partent d'un trauc.

drive-in n.m. [draj'vin] (mòt american) Cínema en plena ària dont lu espectators poàdon assistir ai projeccions en restant dins la sieu veitura.

driver n.m. [daj'vœr] (mòt anglés) 1. Au gòlf, club que sièrve à faire un drive. 2. Ai corsas de cavaus, menaire d'un barrochin.

dròga n.f. (pej.) 1. Medicament mediòcre. 2. Substança que pòu modificar l'estat de consciença; estupefaguent. ◇ *Dròga doça*: Qu'a d'efèctes minors sobre l'organisme.

drogar vt. (*drògui*) 1. Faire pilhar una dòsi excessiva de medicaments à. 2. Faire pilhar de dròga à. ◆ **si drogar** v.pr. 1. Pilhar tròup de medicaments. 2. Faire usatge d'estupefaguents.

drogaria n.f. Comèrci de produchs d'igièna, de produchs per netejar, etc.; negòci dont si vèndon aquelu produchs.

drogat, ada adj. e n. Que fa usatge de drògas; toxicomane.

droguet n.m. Estòfa de lana pura ò tramada de lana sus cadena de fieu.

droguista n. Persona que tèn una drogaria; vendèire de colors.

drollalha n.f.s. Lu enfants, d'una mena generala. Var.: **drollatalha**. Sin.: **enfantuènha**, **pichonalha**, **mainadalha**, **marmalha**.

drollament adv. D'un biais dròlle; bizarrament. Sin.: **curiosament**, **estranhament**, **bravament**, **fotrament**, **singularament**.

drollaria n.f. 1. Caractèr de cen qu'es dròlle. 2. Paraula ò accion que fa rire. Sin. **bofonada**, **bofonaria**.

drollatalha n.f. Drollalha.

drollatic, a adj. (lit.) Plasent, per la sieu originalitat.

dròlle, a adj. 1. Que fa rire; comic. Sin.: **plasent**, **faceciós**, **farça**. 2. Estrange, estonant, bizarre: *Una dròlla d'idea*. 3. (fam.) Bizarre, dins un estat que non es abitual: *Si sentir tot dròlle*. Sin. (2 e 3): **estranh**, **singular**, **curiós**, **bimbaro**.

dròlle, drollessa n.f. Enfant, pichon. Sin.: **mainau**.

drollet, a n. Enfant, pichon.

drollet, a adj. Pusleu dròlle.

dromadari n.m. Dromedari.

dromatèri n.m. Vertebrat fossile dau triàs dei Estats-Units que fa lo ligam entre lu reptiles e lu mamifèrs.

dromedari n.m. Mamifèr pròche dau cameu, m'una giba soleta, que corre ben, resistent, emplegat coma montadura e coma bèstia de sauma dins lu desèrts africans e arabes (Familha dei camelides). Var.: **dromadari**.

dromenc, a adj. e n. De Droma.

dromon n.m. (mar.) Nau de guèrra magerament en servici dins la flòta bisantina, plus granda que la galèra medievala, que fuguèt provedida d'una boca de fuèc gresesc. «*Vesian lo noble baron....que vaga en tot lo dromon.*» R.Feraud p. XXXV.

dromoterapia n.f. Terapia per lo biais d'escorregudas a pen.

dròp n.m. Dròp-goal.

dròp-goal n.m. (mòt anglés) Tombat au rugbi). Var.: **dròp**.

dros n.m. Passatge dins la montanha. Sin.: **baissa**, **coal**, **pertús**, **dor**.

dròsera n.m. Planta insectivòra dei torbieras d'Euròpa que li sieu pichini fuèlhas en roseta poàrton de tentacules qu'envíscon e digerísson lu insèctes pichons que li si pàuon, tipe de la Familha dei droseraceas.

drosofila n.f. (sc.) Pichina mosca de color rogenca, totplen atirada per lo vinaigre e lu fruchs fermentats, e emplegada en genetica per li recèrcas sus lu cromosòmas e li mutacions. Sin.: **mosca dau vinaigre**.

dròssa n.f. (mar.) Cordatge que sarra l'antena còntra l'aubre. Var.: **tròssa, tròça**. Sin.: **racatge**.

druda n.f. 1. Frema que parteja la vida d'un òme sensa èstre maridada. 2. Frema qu'a de relacions sexuali foara dau maridatge.

drudament adj. D'un biais drut.

drudaria n.f. 1. Calinhatge. 2. Calinharia amoroa.

druida n.m. Prèire cèlte.

druidessa n.f. (rare) Frema druida.

druidic, a adj. Relatiu ai druidas.

druidisme n.m. Institucion religioa dei Cèltes, dirigida per lu druidas.

druja n.f. Contengut de latrina; engrais que n'en provèn.

drupa n.f. (bot.) Fruch carnut, provedit d'un merilhon, coma la cerièia, l'abricòt, etc.

drupaceu, ea adj. (bot.) *Fruch drupaceu*: Drupa ò fruch que sembla una drupa.

drut, druda adj. Que creisse en pels espés: *Una barba druda, una èrba druda*. ◇ Pluèia druda: *Pluèia foarta e abondoa*.

druz, a adj. Relatiu au pòble Druz en Síria e au Liban.

dry adj. inv. Sec, en parlant d'un aperitiu. ◆ n.m. inv. Mesclum de gin e de vermot.

dual, a adj. 1. (didact.) Relatiu à la dualitat. 2. (didact.) Que compoarta doi elements, sovent en relacion d'interaccion ò de reciprocitat. 3. (mat.) *Proprietat duala*: Obtenguda per aplicacion dau principi de dualitat.

dual n.m. (ling.) Categoria dau nombre, distinta dau singulier e dau plural, e qu'indica doi personas ò doi cauas, dins la conjugason ò dins la declinason d'uni lengas.

dualisme n.m. 1. Sistema de pensada religioa ò filosofica qu'admete doi principis irreductibles, opauat dau començament. *Dualisme maniquean dau ben e dau mau*. Contr.: **monisme**. ■ Lo dualisme religiós fuguèt professat per una secta de magues pèrsas e dins la còntraglèia catara. 2. Coexistença de doi elements diferents (per op. à *pluralisme*): *Dualisme dei partits politics*. 3. (ist.) Sistema politic que, dau 1867 au 1918, reglèt li relacions de l'Àustria e de l'Ongaria e dei país que dependíon d'aquelu Estats.

dualista adj. e n. Relatiu au dualisme; partidari dau dualisme.

dualitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es doble; coexistença de doi elements diferents: *Dualitat de l'ànima e dau còrs*. 2. (mat.) *Principi de dualitat*: Analisi geometrica qu'escàmbia li proprietats dei ponchs e aqueli dei drechas: L'alinhament de tres ponchs a per proprietat duala l'interseccion de tres drechas.

dubèrt, a adj. 1. Que laissa un passatge, dont si pòu intrar: *Fenèstra dubèrta*. 2. Qu'es en comunicacion m'au defoara; accessible e, per ext. vulnerable. ◇ *Poart dubèrt*: Dont li naus estrangieri poàdon intrar liurament. ◇ *Vila dubèrta*: Vila que non es fortificada ò que si renóncia à aparar en temps de guèrra. ◇ *À bureu (portissòu) dubèrt*: Sensa autra formalitat que la presentacion dei títols. ◇ *Tenir taula dubèrta*: Reçaupre cada jorn d'invitats au sieu taulier. 3. (med.) *Fractura dubèrta*: Acompanhada d'una plaga. 4. (fon.) Si di d'una vocala prononciada m'una dubertura pauc ò pron importanta dau canal vocal, per oposicion à *barrat*: *Un* è *dubèrt e un* é *barrat*. ◇ *Sillaba dubèrta*: Que s'acaba m'una vocala. 5. (espòrts, juècs) Que lo resultat non es segur, en rason d'una valor sensiblament pariera dei adversaris. 6. (coregr.) Si di d'un dançaire que possedisse naturalament la posicion de l'en-defoara. 7. Que si confida facilament, franc: *A un caractèr dubèrt*. 8. Qu'es l'expression de la franquessa: *Una cara dubèrta*. 9. Intelligent, viu: *Un esperit dubèrt*. 10. Declarat, que si manifèsta publicament: *Guèrra dubèrta*. 11. Qu'es aculhent, accessible: *Un mitan dubèrt, èstre dubèrt ai ideas novèli*. 12. (mat.) *Ensèms dubèrt*: Dubèrt (n.m.). ◇ (mat.) Interval dubèrt (*d'un ensèms ordenat*): Interval que non contèn li sieu extremitats. 13. (electr.) Si di d'un circuit quora non laissa passar lo corrent. 14. (dr.) *Mitan dubèrt*: Regime penitenciari caracterisat per l'absença de precaucions materiali e fisiqui còntra l'evasion, en foncion de la personalitat dau delinquent.

dubèrt n.m. (mat.) Element de la topologia T definit sobre un espaci topologic (E, T). Sin.: *ensèms dubèrt*.

dubertament adv. D'un biais dubèrt, manifèste: *Parlar dubertament*.

dubertura n.f. 1. Accion de durbir; estat de cen qu'es dubèrt. 2. Trauc, espaci vuèi dins un còrs: *Faire una dubertura dins un barri*. 3. Accion d'inaugurar, de començar: *La dubertura de la caça*. ◇ (mil.) *La dubertura dau fuèc*: Lo començament dei tirs. ◇ Dins d'unu juècs, entamenada d'una partida. 4. (mús.) Composicion musicala au començament d'una òbra. 5. (dr.) Ponch de partença d'una situacion juridica ò d'un drech. ◇ *Dubertura d'una succession*: Moment que devèn possible de la reculhir. 6. (espòrts) En rugbi, à la sortida d'una mesclanha, accion de mandar lo balon ai tres-quarts, generalament per l'intermediari dau jugaire n° 10, dich *mièg de dubertura*. 7. Fach d'èstre dubèrt: *La dubertura dei negòci lo dimènegue*. 8. Escartament, espaçament: *La dubertura dau compàs*. 9. (coregr.) Escartament dei pens donat per l'en-defoara. 10. (tecn.) Dimension d'un obrador ò d'una galaria miniera. ◇ (opt.) Susfàcia utila, expauada ai rais luminós d'un sistema optic. ◇ (autom.) *Dubertura dei ròdas avant*: Divergença donada ai ròdas avant motritz, dins lu veïcules automobiles. ◇ (fot.) *Dubertura relativa d'un objectiu*: Rapoart dau diamètre dau diafragma à la distança focala. 11. Fach d'èstre dubèrt, receptiu: *Dubertura d'esperit*. 12. Possibilitat de comunicar m'au defoara: *Dubertura sus lo monde*. 13. Politica que recèrca d'avesinaments mé d'autres: *Practicar una politica de dubertura*. ◆ pl. En politica, promieri negociacions: *Duberturas de patz*.

dubi n.m. 1. Estat d'incertituda sobre la realitat d'un fach, la veracitat d'una declaracion, lo comportament que cau adoptar. 2. Mancança de fisança dins la sinceritat de quauqu'un, la realisacion de quauqua ren; suspicion: *Aver de dubis sobre quauqu'un, quauqua ren*. Var.: **dobte**, **dubitacion**, **dubitança**. Sin.: **embarràs**, **esitacion**, **vira à va**, **trastejament**, **trantalh**, **incertitud(a)**, **indecision**, **indeterminacion**. ◆ loc. adv. *Sensa dubi*: Probablament; segurament.

dubiós, oa adj. 1. Que fa question, que la sieu realitat, la sieu exactituda non es establida; pas segur. 2. D'una valor contestabla. 3. Qu'es brut ò que comença à si degalhar: *Una carn dubioa*. 4. Que non s'amerita la fidança: *Un amic dubiós*. Var.: **dobtós**.

dubiosament adv. D'un biais dubiós.

dubitacion n.f. Dubi, esitacion.

dubitar vt. ind. 1. Èstre dins l'incertituda de la realitat d'un fach, de la justessa d'una declaracion. Sin. **trastejar**. 2. Non si fidar de: *Dubiti de la sieu paraula*. 3. *Dubitar de ren*: Esitar davant minga obstacle. Var.: **dobtar**. Sin.: **esitar**, **trantalhar**. ◆ **si dubitar** v.pr. Aver lo sospièch, la sentida de quauqua ren. Sin.: **endevinar**, **pressentir**, **soufinar**, **entrevèire**.

dubitatiu, iva adj. Que dubita. Sin.: **esitant**.

dubitativament adv. D'un biais dubitatiu.

duc n.m. 1. Sobeiran d'un ducat. 2. Títol nobiliari mai aut après aqueu dau princi; aqueu qu'a aqueu títol. Var. (1 e 2): **duca** (it.). 3. (anc.) Veitura ipomobila de luxe mé doi sèti per lu domestics. 4. Nuèchola dei plumalhs ben marcadi (si destria lo *grand duc*, *barbajoan*, *dugàs* ò

dugon, esquasi dispareissut, que fa fins à 70 cm de lòng, lo *duc mejan*, comun dins li zònas temperadi, que fa pauc ò pron 35 cm, e lo *pichin duc*, *duganeu* ò *duquet*, pusleu mediterraneu, que non despassa 20 cm).

duca n.m. (it.) Duc (nòble).

ducal, a adj. Dau duc, de la duquessa. Var.: **ducau**.

ducat n.m. Ensèms dei tèrras e senhorias estacadi au títol de duc.

ducat n.m. (moneda) Moneda d'aur à l'efigia d'un duc. ◇ (espec.) Moneda d'aur dei dòges de Venècia.

ducaton n.m. Ducat d'argent.

ducat-paria n.m. 1. Títol de duc e par. 2. Tèrra à la quala èra estacat aqueu títol.

ducau, ala adj. Ducal.

duce n.m. ['dutʃe] Títol que s'èra donat Mussolini, dictator italian au poder dau 1922 au 1943.

ductibilitat n.f. Ductilitat.

ductible, a adj. Ductile.

ductil(e), a adj. Que pòu èstre estirat, alongat sensa si rompre: *L'aur es foarça ductile*, *una ròca ductila*. Var.: **ductible**.

ductilitat n.f. (tecn.) Caractèr de cen qu'es ductile. Var.: **ductibilitat**.

duèl n.m. 1. Combat entre doi personas, qu'una demanda reparacion per li armas d'una ofensa subida: *Si batre en duèl*. ◇ *Duèl judiciari*: Combat entre un acusat e un acusator, admés dins l'Antiquitat e à l'Atge-Mejan coma pròva juridica. 2. (fig.) Competicion, lucha sarrada entre doi personas, doi gropes antagonistas: *Duèl oratòri*.

duelant, a n. Duelista.

duelista n. Persona que si bate en duèl. Var.: **duelant**.

duelh n.m. Dòu, tristum provocat per la moart de quauqu'un.

duènha n.f. Governanta, frema d'un atge, qu'èra encargada, en Espanha, de velhar sobre lo comportament d'una filha.

duet n.m. 1. (mús.) Composicion musicala escricha per doi votz, doi instruments. 2. (fam.) Prepaus escambiats à l'encòup per doi personas. 3. (metall.) Laminador mé doi cilindres.

duetista n. Persona que canta ò fa de música en dirècte.

duetto n.m. (mòt italian) Picina pèça per doi votz ò doi instruments.

dugàs n.m. Grand duc.

dugo n.m. Dugon.

dugon n.m. Grand duc (auceu). Var.: **dugo**, **dugàs**. Sin.: **barbajoan**.

dugòng n.m. (indonesian) Mamifèr marin erbivòre de l'ocean Indian, dau pichon òrdre dei sirenians; la sieu forma sembla aquela de la fòca. Sin.: **vaca marina**;

dulçaqüicòla adj. Dulcicòla.

dulcicòla adj. Que viu exclusivament dins li aigas doci. Var.: **dulçaqüicòla**.

dulcificacion n.f. 1. (anc.) Accion de dulcificar; lo sieu resultat. 2. (metall.) Promier afinatge dau plomb.

dulcificar vt. (*dulcifiqui*) 1. Rendre doç, en baissant l'amarum, l'aciditat. Sin.: **adocir**, **docejar**. 2. (fig.) Calmar. Sin.: **apagar**.

dulcinea n.f. (fam.) Frema aimada.

dulia n.f. (cat.) *Culte de dulia*: Culte d'onor rendut ai àngels e ai sants, per op. au culte d'adoracion de *latria*, rendut à Dieu solet.

dulcita n.f. (quim.) Matèria sucrada extracha de la mana d'unu vegetals.

dumping n.m. (econ.) Practica comerciala dins la quala si vende una mèrç sus un mercat estrangier à un prètz mai bas qu'aqueu dau país dont es producha.

duna n.f. Monticule de sabla que lo vent edifica sus lu litorals e dins lu desèrts. Sin.: **montilha**.

duneta n.f. (mar.) Superstructura barrada, plaçada à l'arrier d'una nau, que s'estende dins tota la larguessa. Sin.: **galhard de rèire**.

duodecennal, a adj. Qu'enclau un periòde de dotze ans. Var.: **duodecennau**.

duodecennau, ala adj. Duodecennal.

duodecimal, a adj. Qu'a per basa lo nombre dotze. Var.: **duodecimau**.

duodeciman, a adj. Si di dau movement religiós shiita qu'identifica l'imam escondut au dotzen successor dau Profeta à la tèsta de la comunautat (es la religion oficiala de l'Iran).

duodecimau, ala adj. Duodecimal.

duodenal, a adj. Dau duodenom. Var.: **duodenau**.

duodenau, ala adj. Duodenal.

duodenectomia n.f. (cir.) Reseccion dau duodenom.

duodeniti n.f. (patol.) Inflamacion dau duodenom.

duodenom n.m. (anat.) Porcion iniciala dau budeu prim, que vèn après l'estòmegue e dont arríbon lo canal pancreatic e lo coledòc. Var.: **duodenum** (forma latinejanta).

duodenò-pancreatectomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala à l'encòup dau duodenom e dau pancrèas.

duodenoplastia n.f. (cir.) Operacion de reconstitucion dau duodenom.

duodenotomia n.f. (cir.) Encisa cirurgicala dau duodenom.

duodenum n.m. Duodenom.

duodí n.m. Segond jorn dau calendier revolucionari francés.

duodiòde n.m. Tube electronic que compoarta doi filaments e una grasilha per redreiçar li doi alternanças d'un corrent alternatiu.

duolet n.m. (mús.) Division binària dins una mesura ternària.

duopòle n.m. (econ.) Situacion d'un mercat sobre lo quau la concurrença existisse solament entre doi vendèires faça à un grand nombre de crompaires.

dupa n.f. Persona qu'es estada enganada ò que si pòu enganar facilament. Sin.: **badòc**, **bofon**, **victima**, **badaluc**, **menchon**, **nèsci**, **simplari**, **babèu**, **suerbecoàs**, **simplàs**.

dupaire, airitz adj. e n. (lit.) Persona que dupa. Sin.: **enganaire**, **enganacolhon**, **menchonier**, **menchonaire**, **trufador**, **engarçaire**.

dupar vt. Enganar, mistificar. Sin.: **agantar**, **abusar**, **encogordar**, **colhonar**, **menchonar**, **trufar**, **engarçar**.

duparia n.f. Engan, mistificacion. Sin.: **menchonada**, **menchonaria**, **engana**, **mascaria**, **trufaria**, **engarçada**.

duplèx n.m. 1. Apartament sus doi plans me d'escaliers interiors. 2. (telecom.) Ligason electrica ò radioelectrica entre doi ponchs, que si pòu emplegar à l'encòup dins lu doi sens (per op. à *simplèx*). 3. Vagon de camin de fèrre que compoarta doi plans.

duplexaire n.m. Aparelh qu'a per tòca d'entravar lu corrents eissits de l'emetèire dau *son,* d'anar desturbar aquelu de l'emetèire de l'*imatge*, ò inversament, dins la formacion dau senhal vidèo.

duplexar vt. (*duplèxi*) En telecomunicacion, faire un duplexatge.

duplexatge n.m. (telecom.) Operacion que permete una transmission en duplèx.

duplicacion n.f. 1. Accion de duplicar; lo sieu resultat. 2. (bio.) *Duplicacion cromosomica*: Doblament dei filaments constitutius dei cromosòmas, que rende possibla la division cellulària. Sin.: **replicacion**.

duplicador n.m. Màquina que permete de duplicar. Var.: **duplicator**.

duplicar vt. (*dupliqui*) Faire un doble d'un document. ◇ (espec.) Faire una còpia d'un enregistrament.

duplicat n.m. Doble, còpia d'un document, d'un escrich. Var.: **duplicata**.

duplicata n.m. Duplicat.

duplicate n.m. [dypli'ket] (mòt anglés) 1. Mena de juèc (au bridge, au Scrabble) dins lo quau toi lu jugaires an la mema dona. 2. Forma de torneu de bridge per gropes de quatre.

duplicator n.m. Duplicador.

duplicidendat n.m. *Duplicidentats*: Nom dei rosegaires (lebres, conius) de que li incisivas sobrani son dobladi per un pareu de dents mai pichoni.

duplicitat n.f. Caractèr de quauqu'un que non si moastra coma es, que presenta intencionalament una aparença diferenta de cen qu'es en realitat; ipocrisia, faussetat, marrida fe. Sin.: **engana**, **amagament**, **celament**, **finta**.

duquessa n.f. 1. Frema d'un duc; frema que possedisse un ducat. 2. (arbor.) Pera d'una varieta de la carn fondenta e perfumada. 3. Cadiera lònga m'un dossier arredonit, de mòda à la fin dau s. XVIII^{n}.

duquet n.m. Pichin duc (auceu).

dur, a adj. 1. Que non si laissa facilament plegar, talhar; que non es tendre: *Una ròca dura, un boasc dur*. 2. Rigide, que non es moal: *Un lièch tròup dur*. ◇ *Òu dur*: Òu cuèch qu'es estat solidificat dins la sieu gruèllha. Sin.: **òu bulhit**. 3. Qu'opaua à l'esfoarç una resistença, que resistisse à una butada: *La serralha es dura*. 4. Que demanda un esfoarç intellectual ò fisic important; dificile. 5. Penós à suportar, rigorós: *Aver d'obligacions duri*. ◇ *Menar, faire la vida dura à quauqu'un*: Lo mautractar, li crear de dificultats. 6. Qu'afècta lu sens d'un biais violent e produe una impression desagradiva: *Una votz dura*. 7. (fis.) Si di dei rais X mai penetrants. 8. *Aiga dura*: Aiga que, vist que contèn d'unu compauants minerals (calcari) non fa de mossa m'au sabon. 9. Que si pòu dificilament esmòure, insensible; que manca de benvolença.10. *Aver l'aurelha dura, èstre dur d'aurelha*: Audir mau. Sin.: **èstre dur d'audida**, **èstre espés de l'aurelha**. ◇ *Aver la tèsta dura*: Èstre testard. 11. Capriciós, obstinat, en parlant d'un enfant. 12. Que refuda tota conciliacion, tota concession, tot compromés: *Èstre dur en afaires*. Sin.: **èstre dur au pretzfach**. ◆ adv. Embé energia, tenacitat: *Travalhi dur!* 2. Mé foarça, mé violença: *Picar dur*.

dur, a n. (fam.) 1. Persona que ren li fa paur. 2. Persona que non accèpta lu compromés. ◆ n.m. Cen qu'es dur, resistent, solide. ◇ *Construccion en dur*: En materiaus durs (pèira, betum, etc.).

durabilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es durable. Sin.: **estabilitat**. 2. (dr.) Periòde d'utilisacion d'un ben.

durablament adv. D'un biais durable.

durable, a adj. Que dura longtemps; estable. Var.: **duradís**.

durada n.f. Periòde mesurable que dins lo sieu cors s'inscriu una accion, un fenomène, etc.: *La durada dau travalh*, *Malautia de lònga durada.* Sin.: **perduracion**, **contunha**, **cors**, **existéncia**, **esperlongament**, **seguda**. ◇ *De durada*: Que s'esperlònga foarça dins lo temps.

duradís, issa adj. Durable.

dural n.m. Duralumin.

dural, a adj. De la duramaire. Var.: **durau**.

duralumin n.m. (nom depauat) Aliatge leugier d'alumini, d'una granda resistença mecanica. Abrev.: **dural**. Var.: **duralumini**.

duralumini n.m. Duralumin.

duramaire n.f. (anat.) La meninge mai extèrna dei tres, fibroa e totplen resistenta.

duramen n.m. (bot.) Coar dei fusts d'aubres, partida centrala mai colorida, desprovesida de teissut viu, sovent dura e peanta.

durament adv. D'un biais dur, penós, greu: *A durament sofèrt*.

duran, a adj. e n.m. Si di d'un fruch que la sieu carn non si destaca dau merilhon.

duran n.m. Constituent macroscopic dau carbon, dur e mat.

durant prep. Pendent la durada de: *Durant la jornada*.

durar vi. 1. Aver una durada de, ocupar un temps definit: *Una charradissa que dura doi oras*. 2. (absol.) S'esperlongar: *Aquest an, la secaressa dura*. ◇ (per ext.) Resistir au temps que passa: *La sieu òbra durera*.

duratiu, iva adj. e n.m. (ling.) Qu'exprimisse la nocion de durada.

durau, ala adj. Dural.

durbir vt. (*duèrbi*) 1. Desgatjar (cen qu'es tapat, clavat, etc.): *Durbir una botelha, un libre, un armari*. ◇ (absol.) Durbir la poarta: *Se soànon, aneràs durbir*. 2. Rendre possible l'accès à; faire comunicar m'au defoara: *Durbir un poart, durbir li frontieras*. Contr.: **barrar**,

clavar, **sarrar**. 3. Faire foncionar, metre en rota, alumar: *Durbir la ràdio*. 4. *Durbir l'esperit de quauqu'un*: Lo metre en situacion de capir. ◇ *Durbir l'apetís*: Donar d'apetit. ◇ *Durbir lu uèlhs, li aurelhas*: Ben regarjar, ben escotar. ◇ (fig.) *Durbir lu uèlhs*: Desenganar, si desenganar. 5. Entamenar, inaugurar: *Durbir la caça*. ◇ (espòrts) *Durbir la marca*: Marcar en promier. ◇ *Durbir una pista d'esquí*: Li faire la promiera traça. 6. Crear, fondar, faire foncionar per lo promier còup: *Durbir una escòla*. ◇ *Durbir un còmpte*: Faire establir un còmpte bancari e li versar de sòus. ◆ vi. 1. Donar accès à un luèc: *Una poarta que duèrbe sus lo jardin*. Sin.: **faire tèsta**, **desbocar**, **donar sus**. 2. Durbir li sieu poartas: *Aqueu negòci duèrbe deman*. 3. (juècs) Entamenar la partida, l'escomessa. 4. (espòrts) Au rugbi, practicar una dubertura. ◆ **si durbir** v.pr. 1. Presentar una dubertura, un passatge: *País que si duèrbe au comèrci*. 2. Espelir, en parlant d'una flor. 3. Si ferir, s'entalhar: *Mi siéu dubèrt la labra en mi rompent lo morre*. 4. Començar: *La serada s'es dubèrta m'un espectable de tria*. 5. *Si durbir à quauqu'un*: Si confidar à quauqu'un.

durciment n.m. Accion de durcir; fach de si durcir. Var.: **endurciment**.

durcir vt. (*durcissi*) Rendre dur. ◆ vi. ò **si durcir** v.pr. Devenir dur.

durcissèire n.m. Produch que, ajustat à-n-un materiau, lo fa durcir.

dures(s)a n.f. Duretat.

duret, a adj. Un pauc dur.

duretat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es dur: *La duretat de l'acier, respoandre mé duretat*. 2. Tenor d'una aiga en ions calci e magnèsi. Var.: **duressa**.

durgan n.m. 1. Peis d'aiga doça de la carn preada, que lu sieus òus poàdon èstre toxics (Familha dei ciprinidats). Var.: **turgan**. Sin.: **barbeu**, **barbut**. 2. Peis dei aigas doci limpidi, vesin dau gardon, de l'esquina verdastre e dau ventre argentat (longuessa 15 à 30 cm, Familha dei ciprinidats). 3. Escais-nom que si dona ai gents de Sospeu.

durganàs n.m. Destartavelat. Sin.: **badaluc**, **babalec**, **baveca**, **babèu**, **simplari**, **menchon**, **nèsci**, **pautàs**.

durier adj. e n.m. Duran.

durilhon n.m. Callositat que si forma ai pens e ai mans per tròup de fretaments.

durit n.f. (nom depauat) Tube de cauchoc destinat à assegurar la circulacion de liquides entre lu organes d'un motor.

durmèire, eiritz adj. e n. Que duèrme; que li agrada durmir. Var.: **durmilhon**, **durmilhós**.

durmença (-éncia) n.f. (biol.) Estat dei organes, sobretot vegetals, que li sieu condicions climatiqui ò fisiologiqui n'empàchon temporariament lo devolopament.

durment, a adj. 1. Que rèsta immobile: *Aiga durmenta*. 2. (constr.) *Bastit durment* ò *durment*, n.m.: Partida fixa d'una fenèstra, sagelada à la maçonaria, per suportar li partidas mobili. 3. (mar.) *Manòbra durmenta*: Cordatge plaçat à poast fixe (per op. à *manòbra correnta*).

durment n.m. (mar.) Durmient.

durmenti n.f. pl. (mar.) Manòbras durmenti.

durmiada n.f. Boan penec.

durmicion n.f. (relig.) Moart de la Vierge.

durmida n.f. Lo tot dau material que sièrve per durmir (matalàs, lançòus, cubèrtas, etc.).

durmidor n.m. Durmitòri.

durmient n.m. Ròda à engranatge.

durmilhon, a n. Durmèire; pelandron.

durmilhós, oa adj. Durmèire; letargic, entredurmit, somnolent.

durmilhum n.m. Somnolença letargia.

durmir vi. (*duèrmi*) 1. Èstre dins l'estat de soam. ◇ *Istòria à durmir drech*: Racònte totalament inversemblable. Sin.: **cònte de la mieu maigrand**. ◇ *Durmir sus li sieu doi aurelhas*: Èstre, si crèire en tota tranquillitat, en tota seguretat. ◇*Durmir à l'aigalh:* Durmir au defoara, sensa sosta. 2. (fig.) Demorar inactiu, sensa movement; non èstre emplegat: *De sòus que duèrmon*. ◇ *Laissar durmir un afaire*: Lo laissar de costat, lo negligir.

durmitiu, iva adj. (fam.) Que dona envuèia de durmir. Sin.: **soporific**, **ipnotic**.

durmitòri n.m. 1. Sala comuna dont duèrmon lu membres d'una comunautat. 2. Luèc emplegat unicament per li abitar tot en travalhant alhors: *Una ciutat-durmitòri*. Var.: **durmidor**.

duumvir n.m. (Antiqu.) Magistrat roman que partatjava una carga m'un autre.

duumvirat n.m. (Antiqu.) Foncion de duumvir; durada d'aquela foncion.

duvet n.m. (fr.) Borra. Sin.: **frepilha**, **peluca**, **pelucon**, **pelanchon**.

duvetar vt. Emborrar. Sin.: **ferpilhar**, **pelucar**.

duvetat, ada adj. Emborrat. Sin.: **ferpilhat**, **pelucat**.

dy Simbòle dau dispròsi.

dyke n.m. ['dajk] (geol., mòt anglés) Filon de ròca magmatica que l'erosion a desgatjat.

dyn n.m. Simbòle de la dina.

E

e Quinta letra de l'alfabet (e).

E Abreviacion de Èst.

E (mús.) Nòta **mi** dins lu país anglo-saxons e germanics.

e (mat.) Constanta matematica, simbòle de la foncion exponenciala e basa dei logaritmes neperians. Vau aproximativament 2,71828.

ebanier n.m. (bot.) Ebenier.

ebanista n.m. Ebenista.

ebanistaria n.f. Ebenistaria.

èbano n.m. Nom dau coar de l'ebanier mai ò mens negre e dur.

ebdomadari, ària adj. 1. Que revèn cada setmana. 2. Que pareisse cada setmana. Sin.: **setmanier**. ◆ n.m. Publicacion que pareisse cada setmana. Sin.: **setmanier**.

ebdomadier, a n. Religiós ò religioa de setmana per presidir l'ofici ò per complir una carga.

ebenacea n.f. *Ebenaceas*: Familha d'aubres e d'aubrilhons dei regions tropicali, que contèn per exemple l'ebène e lo placaminier.

ebène n.m. (bot.) Aubre de la Familha dei Ebenaceas (*Ebenaceae*) e dau genre diospir (*Diospyros*) e especialament lo *Diospyros ebenum* que lo sieu coar ò *duramen,* es negre.

ebenier n.m. (bot.) Ebène. Var. (it.): **ebanier**.

ebenista n.m. Artesan que travalha de boascs de qualitat per lu utilisar generalament en placatges. Var. (it.): **ebanista**.

ebenistaria n.f. Art de l'ebanista e finda li òbras que fa. Var. (it.): **ebanistaria**.

ebonita n.f. Materiau dur obtengut per la vulcanizacion prolongada dau cauchoc.

ebraïc, a adj. Que pertòca lu Ebreus, la sieu lenga, la sieu escriptura o li sieu costumas.

ebraïsant (-ïzant), a adj. e n.m Orientalista especialisat en l'estudi de l'ebreu.

ebraïsar (-izar) vt. Far devenir mai ebraïc. ◆ vi. Far d'estudis ebraïcs.

ebraïsme n.m. 1. Usatge o caracteristica de l'ebreu. 2. Manleu lexical d'una autra lenga à l'ebreu. 3. De còups, metòde o sistema de pensada dei Ebreus.

ebreu, ea adj. e n. Qu'apartèn ai Ebreus, pòble semitic installat en lo país de Canaan. ◆ n.m. Lenga semitica occidentala-septentrionala dau grope cananean.

ebri, ébria adj. Qu'es trebolat per aver absorbit una tròup granda quantitat d'alcòl. Sin. (pop.): **choc** (piem.), **embriac**.

ebullicion n.f. Formacion de bullas durant lo passatge de l'estat liquide à l'estat gasós. Sin.: **bulhiment**.

ebulliomètre n.m. Aparelh de mesurar la temperatura de bulhiment. Var.: **ebullioscòpi**.

ebulliometria n.f. Mesura dei temperaturas de bulhiment. Var.: **ebullioscopia**.

ebulliometric, a adj. Relatiu a l'ebulliometria. Var.: **ebullioscopic, a**.

ebullioscòpi n.m. Ebulliomètre.

ebullioscopia n.f. Ebulliometria.

ebullioscopic, a adj. Ebulliometric.

eburnacion n.f. (med.) Tresmudament patologic d'una cruissentèla ò d'un oàs que durcísson en semblant d'evòri.

eburnat, ada adj. Eburneu.

eburneu, èla adj. Qu' a la parença de l'evòri. Var.: **eburnat**.

e.c.a. abrev. E cauas autri. Var.: **etc.**, **eca.**

eca. Varianta de *e.c.a.*, *etc.*

ecatomba n.f. 1. Chaple d'un grand nombre de personas ò de bèstias. 2. Grand nombre de personas pertocadi ò eliminadi. Sin. (1 e 2): **chaple**, **chapladís**, **mortalatge**, **masel**, **carnalatge**. 3. (Antiqu.) Sacrifici de cent bòus.

ecce homo n.m. inv. (b.-a.) Representacion dau Crist encoronat d'espinas m'una cana per scèptre.

ecceïtat n.f. (filos.) Cen que fa qu'un individú es eu-meme e pas un autre.

ecdisòna n.f. Ormòna que condiciona la muda, per li larvas d'insèctes e de crustaceus.

echarpa n.f. Eissarpa. Sin.: **sarpa**.

eclampsia n.f. (med.) Crisi convulsiva, sovent seguida d'un còma, que pertòca li fremas qu'aspèron un pichon.

eclamptic, a adj. Relatiu à l'eclampsia. ◆ adj. e n. Persona pertocada d'eclampsia.

eclectic, a adj. Que fa sieu tot cen que li sembla boan, dins un ensèms d'ideas, d'opinions.

eclectisme n.m. 1. (filos.) Metòdes qu'emplégon d'unu filosòfes que causísson dins diferents sistemas cen que li sembla melhor per n'en faire un sistema noveu.

eclésia n.f. Dins li ciutats de la Grècia antica, assemblada dei ciutadans que gaudissíon dei sieus drechs politics.

eclesial, a adj. Relatiu à la Glèia en tant que comunautat de fidèles. Var.: **eclesiau**.

eclesiarca n.f. Sacristan dins l'anciana Glèia ortodòxa.

eclesiastic, a adj. Relatiu à la Glèia, au clergat.

eclesiastic n.m. Membre dau clergat.

eclesiau, ala adj. Eclesial.

eclesiolatria n.f. Culte desmesurat de la Glèia.

eclesiologia n.f. Part de la teologia que tracta de la natura e de la vida de la Glèia.

eclimètre n.m. Instrument per la mesura topografica dei pendas.

eclipsar vt. 1. (astron.) Provocar l'eclipsi d'un astre. 2. (corrrent) Sobrepassar dins l'estima dei autres per un meriti, un prestitge mai grands: *Aquel autor eclipsa toi lu autres de la sieu generacion*. Var.: **esclipsar**. Sin. (2): **superar**, **escondre**. ◆ **s'eclipsar** v.pr. (fam.) Partir furtivament, s'esbinhar.

eclipsi n.m. 1. Disparicion temporària completa (*eclipsi total*) ò parciala (*eclipsi parcial*) d'un astre deuguda au sieu passatge dins l'ombra d'un autre: *Eclipsi de Luna*. ◇ *Eclipsi de Soleu*: Ocultacion dau Soleu deuguda à l'interposicion de la Luna entre eu e la Tèrra. ◇ *À eclipsis*: Qu'apareisse e dispareisse alternativament; que produe un lume intermitent. 2. (med.) Perda de la consciença ò dau contraròtle de la pensada per un momenet. 3. Disparicion momentanea de quauqu'un, de quauqua ren; baissa de popularitat. Var.: **esclipsi**.

ecliptic n.m. (astron.) Plan de l'orbita de la Tèrra à l'entorn dau Soleu; grand ceucle de l'esfèra celèsta que lo Soleu descriu dins lo sieu movement aparent annual. ◇ *Obliquitat de l'eliptic*: Angle que fórmon lu doi plans de l'ecliptic e de l'eqüator celèste. Var.: **escliptic**.

eclogit n.m. Ròca metamorfica facha especialament de grenat e de piroxène sodic, que si forma à una pression foarça auta.

ecmnesia n.f. (psiquiatria) Estat au cors dau quau un subjècte torna viure de scenas dau passat coma se siguésson presenti.

èco n.m. 1. Repeticion d'un son deuguda à la reflexion dei ondas sonòri sus un obstacle; luèc dont si produe l'èco. Var.: **ecò**. Sin.: **resson**. ◇ (psiquiatria) *Èco de la pensada*: Trebolici dau lengatge interior, au cors dau quau la persona a l'impression d'audir la repeticion à votz auta de la sieu pensada. 2. (tecn.) Onda electromagnetica qu'un radar manda e que revèn vèrs l'aparelh après qu'un obstacle l'a remandada. ◇ (telev.) Imatge parasite leugierament desplaçat per rapoart à l'imatge normal. 3. Prepaus que repoàrton de fachs; nòva: *Avètz augut d'ècos d'aquel acamp?* 4. Evocacion: *Un èco dei preocupacions dau moment*. 5. Acuèlh, respoasta: *Una demanda qu'es demorada sensa èco*.

ecocardiografia n.f. Ecografia dau coar. Sin.: **ressoncardografia**.

ecocardiograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'exploracion dau coar per l'ecografia. Sin.: **ressoncardiograma**.

ecoencefalografia n.f. Exploracion de l'encefale per lo biais dei ultrasons. Sin.: **resson-encefalografia**.

ecoencefalograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'exploracion de l'encefale per l'ecografia. Sin.: **resson-encefalograma**.

ecofasa n.f. Periòde de la vida d'un animau caracterisada per un regime alimentari e un mitan de vida particuliers.

ecofisiologia n.f. Estudi fisiologic dei organismes dins lo sieu ambient natural.

ecogène, a adj. Que provòca un fenomène d'èco, de resson. Sin.: **ressongène**.

ecografia n.f. (med.) Tecnica d'imatjaria de l'encefale qu'emplega la reflexion (*èco*, *resson*) d'un fais d'ultrasons per lu organes. Sin.: **ressongrafia**.

ecografic, a adj. Relatiu à l'ecografia. Sin.: **ressongrafic**.

ecograma n.m. Impression ecografica sus placa fotografica.

ecolalia n.f. (psiquiatria) Repeticion maquinala de mòts ò de frasas qu'una autra persona a dich, dins d'unu cas d'afasia.

ecolocacion n.f. 1. (zool.) Mòde d'orientacion d'unu animaus (ratapinhata, daufins) que màndon d'ultrasons que prodúon un èco en rescontrant un obstacle. Var.: **ecolocalisacion**. 2. Ancian nom dei primiers radars a la començada de la segonda guèrra mondiala. Sin.: **ressonlocacion**.

ecolocalisacion (-izacion) n.f. Ecolocacion.

ecologia n.f. 1. (didact.) Sciença qu'estúdia li relacions dei individús entre elu e m'au mitan dont vívon. 2. (correntament) Ecologisme.

ecologic, a adj. 1. Relatiu à l'ecologia. 2. Relatiu à l'ecologisme.

ecologicament adv. D'un ponch de vista ecologic, d'un biais ecologic.

ecologisme n.m. Corrent de pensada que tende au respècte dei equilibris naturals, à la proteccion de l'ambient còntra lu degalhs de la societat industriala.

ecologista adj. e n. 1. Especialista d'ecologia. Var.: **ecològue**. 2. Partidari de l'ecologisme.

ecològue, òga n. Biologista especialista d'ecologia. Var.: **ecologista**.

ecomène n.m. Partida abitabla de la susfàcia terrèstra.

e-comèrci n.m. Comèrci electronic.

ecomètre n.m. Aparelh electronic per mesurar li prefondors marini au mejan dei ondas ultrasonòri. Sin.: **ressonmètre**.

ecomuseu n.m. Institucion que la sieu tòca es d'estudiar, conservar e metre en valor lo mòde de vida, lo patrimòni natural e cultural d'una region.

econdròsi n.f. (med.) Salhent format per la multiplicacion anormala dau teissut cartilaguenós magerament dins l'artròsi.

economat n.m. 1. Servici encargat de la gestion financiera d'un establiment escolari ò espitalier; lu sieus bureus. 2. Carga d'un econòme.

econòme, a adj. Que limita li sieu despensa, qu'evita li despensas inutili. Sin.: **acampaire**, **restaubiaire**, **espranhaire**. ◇ *Èstre econòme dei sieus esfoarç, dau sieu temps, dei sieus paraulas, etc.*: N'èstre gaire prodigue.

econòme, a n. Persona encargada d'un economat.

economètre n.m. Especialista en econometria. Var.: **econometrician**, **econometrista**.

econometria n.f. Metòde d'analisi dei donadas economiqui que recèrca de correlacions per faire de previsions.

econometric, a adj. De l'econometria.

econometrician, a n. Economètre.

econometrista n. Economètre.

economia n.f. 1. Art de redurre li despensas dins la gestions dei bens, dei revenguts. 2. Cen que non si despensa, s'esparnha. Sin.: **esparnhe**, **espranhe**. ◇ (fam.) *Faire d'economias de tròç de cordelas:* Faire d'economias que pertòcon de cauas qu'an gaire de valor. 3. Ensèms dei activitats d'una collectivitat umana relativi à la produccion, la distribucion e la consumacion dei

riquessas. 4. Sistema que regisse aqueli activitats. ◇ *Economia liberala*: Que limita l'intervencion de l'Estat. ◇ *Economia dirigida* ò *planificada*: Fondada sobre la planificacion d'Estat. ◇ *Economia concertada*: Fondada sobre la concertacion entre l'Estat e lu partenaris economics. ◇ *Economia sociala*: Partida de l'activitat economica qu'assegúron li cooperativas, li associacions, li mutualas. ◇ *Societat d'economia mixta*: Entrepresa qu'assòcia lu capitals privats e lu capitals publics. 5. *Economia politica*: Sciença qu'estúdia lu mecanismes de l'economia, lu sistemas economics, la pensada economica. Sin.: **sciença economica**. ◆ pl. Esparnhes.

economic, a adj. 1. Relatiu à l'economia. 2. Que permete de limitar la despensa. Sin.: **boan mercat**, **boan pacti**.

economicament adv. 1. D'un biais economic: *Si vestir economicament*. 2. Dau ponch de vist de l'economia, de la sciença economica. 3. *Economicament deble*: Si di d'una persona qu'a de dificultats à afrontar toti li despensas correnti de la vida.

economisaire (-izaire) n.m. Aparelh que permete de limitar la consumacion de gas, d'aiga, etc.

economisar (-izar) vt. 1. Esparnhar. Sin.: **acampar**, **restaubiar**. 2. Redurre la sieu consumacion de: *Economisar l'essença*.

economisme n.m. Doctrina que privilègia lu fachs economics dins l'explicacion dei fenomènes socials e politics.

economista n. Especialista de sciença economica.

ecopraxia n.f. Repeticion automatica de movements.

ecotoxicologia n.f. Branca de l'ecologia especialisada dins li substàncias toxiqui.

ecosistema n.m. (ecol.) Ensèms dei èstres vivents e dei elements non vivents d'un mitan natural (forèst, camp, etc.).

ecotipe n.m. (ecol.) Varietat d'una espècia vegetala ò animala geneticament adaptada à un mitan per seleccion naturala (per oposicion à una espècia *aclimatada*).

ectacròme n.m. Film en color inversible; fotografia facha m'aqueu film.

ectar n.m. Ectara.

ectara n.f. Unitat de mesura de superficia (simb. ha) que vau 10^4 m^2. Var.: **ectar**.

ectasi n.f. Anevrisme.

ectèsi n.f. (teol.) Expausat dei articles de la fe.

ectic, a adj. (med.) *Fèbre ectica*: Fèbre de lònga durada.

ectipal, a adj. Dins lo lengatge de Platon, imatge d'un modèle anterior; s'opaua à *arquetipal* que qualifica lo modèle propriament dich. Var.: **ectipau**.

ectipau, ala adj. Ectipal.

ectipe n.m. Estampadura d'una medalha, d'un sageu.

ectisia n.f. (med.) Granda maigror. Var.: **etisia**.

ecto- ò **ect-** (davant vocala) Prefixe (simb. h) que multiplica per cent.

ectima n.m. (med.) Ulceracion de la pèu recubèrta d'una gròssa crosta negre.

ectinita n.f. Sòrta de ròca cristallofidiana**.**

ectoblast n.m. Ectodèrma. Sin.: **ectodèrma**.

ectoblastic, a adj. (med.) Ectodermic.

ectocarpalas n.f.pl. Menas d'algas bruni parasiti, de còups que li a.

ectodèrma n.m. (biol.) Fulhet embrionari extèrne que fornisse la pèu e lo sistema nerviós. Sin.: **ectoblast**.

ectodermic, a adj. (med.) Relatiu à l'ectodèrma, à l'ectodermia. Sin.: **ectoblastic**.

ectograma n.m. Massa de cent gramas (simb. hg).

ectolitre n.m. Volume de cent litres (simb. hl).

ectomètre n.m. Longuessa de cent mètres (simb. hm).

ectometric, a adj. Relatiu à l'ectomètre.

ectomorfisme n.m. Estructura corporala caracterisada per la freularia, la linearitat, l'aplatiment dau pièch, e la delicadessa dau còrs.

ectoparasit(e), a n.m. (zool.) Parasite extèrne.

ectopia n.f. (med.) Anomalia de la posicion d'un organe.

ectopic, a adj. Relatiu à l'ectopia.

ectoplasma n.m. 1. En parapsicologia, substança que si desgatgeria dau còrs d'unu mediums e si materialiseria per formar de parts dau còrs uman o un còrs entier. ◇ (fig.) Persona sensa consistença. 2. (citol.) Zòna superficiala dau citoplasma d'unu protozoaris.

ectopròcte n.m. *Ectopròctes*: Sotaembrancament d'invertebrats marins fixats, que vívon en colonias dins un esquelèt comun. Sin.: **briozoari**.

ectotermia n.f. Dependéncia totala à respièch dau clima, de la temperatura dau defoara.

ectotròfe n.m. *Ectotròfes*: Mena d'insèctes primitius.

ectowatt n.m. Potença que vau cent watts (simb. hW).

ectozoari n.m. Parasite extèrne.

ectromèl, a n. e adj. Mòstre caracterisat per l'arrèst dau desvolopament d'un ò mai d'un membre. Var.: **ectromeu**.

ectromeu, èla n. e adj. Ectromèl.

ectropion n.m. (med.) 1. Reversament dei parpèlas, que poàdon plus recurbir lo glòbe de l'uèlh. 2. Revirament de la mucosa dau coal uterin que provòca de faussi ulceracions d'aquesto organe.

ecumenic, a adj. 1. (didact.) Universal. ◇ (relig. cat.) *Concile ecumenic*: Que la sieu convocacion es estada notificada à l'ensèms dei evesques. 2. (relig.) Que recampa l'ensèms dei Glèias; relatiu à l'ecumenisme.

ecumenicitat n.f. Caractèr de cen qu'es ecumenic.

ecumenisme n.m. Movement que preconisa de rcampar toti li Glèias en una soleta.

eczema n.m. Dermatòsi pruriginoa, da causas variadi, que si caracterisa m'un eritema e per de fini vesiculas epidermiqui.

eczematós, oa adj. Relatiu à l'eczema. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'eczema.

eczematida n.f. (med.) Lesion de la pèu eritematò-esqüamosa.

eczematifòrma adj. Que sembla l'eczema;

eczematisacion (-zacion) n.f. Tresmudament eczematós d'una dermatòsi.

eczematisar (-izar) (s') v.pr. Si tresmudar en eczema en parlant d'una dermatòsi.

eczematogène, a Que pertòca de substança que poàdon provocar d'eczema.

edafic, a adj. *Factors edafics*: Factors extèrnes ligats au soal e qu'an una influença sobre la reparticion dei èstres vivents.

edam n.m. Fromai d'Olanda au lach de vaca, en forma de glòbe, generalament recubèrt de parafina colorada de roge.

edat n.f. Atge. ■ *Edat* es la forma classica, *atge* la forma correnta, ja donada da Raynouard: «Pres de l'atge de LXXX ans» (Catequisme dels Apòstols de Roma).

edelweiss n.f. Planta cotonoa que creisse dins li Aups e lu Pireneus, en sobre de 1000 m (Familha dei composeas). Sin.: **estela d'argent**.

edema n.m. (med.) Amolonament anormal de liquide serós dins lu espacis intercellularis dau teissut conjontiu.

edematós, oa adj. De l'edema; qu'a un edema.

edèn n.m. 1. (M'una majuscula) *L'Edèn*: Lo luèc dont la Bibla plaça lo paradís terrèstre. 2. Luèc de delicis, sejorn totplen agradiu.

edenbergit n.m. Silicat natural de fèrre e de calci.

edenic, a adj. Que pertòca l'Edèn, qu'evòca lo paradís terrèstre.

edenisme n.m. D'après d'unu sociològues, periòde urós qu'auria davantejat l'estat sauvatge propriament dich.

ederacea n.f. *Ederaceas*: Familha de plantas dei flors en ombellas, coma l'eure. Sin.: **araliacea**.

ederon n.m. Àneda marina dei coastas escandinavi (long.: 60 cm, Familha dei anatides). Sin.: **guit gròs**.

edicion n.f. 1. Publicacion d'un obratge literari; impression e difusion de tota mena d'òbra: *L'edicion d'un disc, d'un juèc*. 2. Ensèms dei exemplaris d'un obratge estampat, en un tiratge solet ò en mai d'un tiratge sensa li portar de modificacion; tèxto d'un òbra que correspoande à-n-un tiratge donat: *La segonda edicion d'un libre*. ◇ Cada còup que quauqua ren si produe: *La quinzena edicion de la Dictada Occitana*. 3. Industria e comèrci dau libre: *Travalhar dins l'edicion*. 4. Ensèms dei exemplaris d'un jornal que son estampat en un còup: *Una edicion speciala*. 5. Cada transmission d'un jornal de la ràdio ò de la television. 6. (inform.) Materialisasion, sota una forma utilisabla, de resultats de tractaments fachs au mejan d'un computador.

edictar vt. Prescriure d'un biais absolut.

edicte n.m. En França, sota l'Ancian Regime, acte legislatiu dau rèi, pertocant una matèria soleta, una categoria donada de personas ò una partida solament d'un reiaume.

edicul(e) n.m. 1. Pichina construccion plaçada sus la via publica (comun, arrèst dau bus, etc.). 2. Construccion segondària, bastiment en reduccion au dedintre ò en cima d'un edifici.

edificacion n.f. 1. Accion d'edificar, de bastir. 2. Accion de crear, d'elaborar: *L'edificacion d'una òbra*. 3. Accion de portar à la pietat, à la vertut, per la paraula ò per l'exemple. 4. (lit.) Accion d'esclairar, d'instruire quauqu'un.

edificaire, airitz n. Persona qu'edifica. Sin.: **bastissèire**.

edificant, a adj. 1. Que poarta à la vertut, à la pietat. 2. (iron.) Que n'en di lòng; instructiu.

edificar vt. (*edifiqui*) 1. Construire, bastir. 2. Crear, elaborar (un ensèms complèxe). 3. Portar à la pietat, à la vertut, per la paraula ò per l'exemple. 4. (lit.) Informar sobre cen qu'èra escondut, dissipar tota illusion: *Coma aquò, seràs edificat sobre li sieu intencions*.

edifici n.m. 1. Obratge d'arquitectura de proporcions importanti, que pòu comportar mantu còrs de bastiment. 2. Ensèms organisat de cauas concreti ò abstrachi: *L'edifici social*.

edil(e) n.m. 1. Magistrat municipal. 2. (ist.) Magistrat roman encargat de l'administracion municipala.

edilitari, ària adj. Relatiu à l'edilitat.

edilitat n.f. Carga d'un edile.

edip n.m. (psican.) *Complèxe d'Edip*: Ensèms dei sentiments amorós e ostiles que cada enfant pròva per la cobla parentala (estacament sexual au parent de sèxe opauat e òdi per lo parent dau meme sèxe).

edipian, a adj. (psican.) Relatiu au complèxe d'Edip.

editar vt. 1. Publicar e metre en venda l'òbra d'un escrivan, d'un artista. 2. Presentar dins una forma e sus un supoart utilisables de resultats de tractaments fachs au mejan d'un computador.

editor, tritz n. 1. Persona ò societat qu'edita. 2. (inform.) *Editor de tèxtos*: Programa que facilita la composicion de tèxtos m'un computador.

editorial, a adj. De l'editor; de la maion d'edicion: *Definir una politica editoriala*. Var.: **editoriau**.

editorial n.m. Article de fond, comentari, signat ò non, que presenta l'opinion d'un jornalista ò de la direccion d'un jornal.

editorialista n. Persona qu'escriu lu editorials dins un jornal. Var.: **editoriau**.

editoriau, ala adj. e n.m. Editorial.

edonisme n.m. Sistema moral que fa dau plaser lo principi ò la finalitat de la vida.

edonista adj. e n. Que pertòca l'edonisme; partidari de l'edonisme.

educabilitat n.f. Aptituda per èstre educat.

educable, a adj. Que pòu èstre educat.

educacion n.f. 1. Accion de formar, d'instruire quauqu'un; biais de capir, de dispensar, de metre en òbra aquesta formacion. ◇ *Educacion permanenta*: Ensenhament dispensat tot au lòng de la vida. ◇ *Educacion fisica e esportiva*: Ensèms dei activitats corporals que perméton lo desvolopament dei qualitats fisiqui. ◇ *Educacion especialisada*: Ensèms dei mesuras per organisar l'ensenhament dei enfants endecats. ◇ *Educacion nacionala*: En França, ensèms dei servicis encargats de l'organisacion, de la direccion e de la gestion de toi lu niveus de l'ensenhament public e dau contraròtle de l'ensenhament privat. ◇ *Educacion survelhada* ò *susvelhada*: Administracion que n'en

depèndon lu establiments de proteccion e de susvelhança à cu son confidats lu minors delinquents ò en perilh moral. 2. Ensèms dei conoissenças intellectuali, dei aquists morals de quauqu'un. 3. Conoissença dei boai usatges d'una societat.

educacional, a adj. (didact.) Relatiu à l'educacion. Var.: **educacionau**.

educacionau, ala adj. Educacional.

educacionisme n.m. Doctrina dau s. XVIII^{n} qu'acordava una superioritat à l'educacion dins l'evolucion umana.

educar vt. (*eduqui*) 1. Formar l'esperit de quauqu'un, desvolopar li sieu facultats intellectuali, fisiqui, lo sieu sens moral. 2. Ensenhar (à quauqu'un) lu usatges de la societat. 3. Desvolopar una facultat ò una foncion particuliera: *Educar lo sieu gost*.

educatiu, iva adj. 1. Relatiu à l'educacion: *Lo sistema educatiu*. 2. Que permete ai enfants d'emparar de cauas: *Un juèc educatiu*.

educator, tritz n. e adj. Si di d'una persona que s'entrèva d'educacion. ◇ (espec.) Agent dau ministèri de la Justícia encargat de la reinsercion sociala dei delinquents. ◇ *Educator especialisat*: Educator que s'ocupa d'enfants endecats.

edulcoracion n.f. Accion d'edulcorar.

edulcorant, a adj. e n. Si di d'una substança qu'edulcòra.

edulcorar vt. (*edulcòri*) 1. Adocir una bevanda, un remèdi, en li ajustant de sucre. 2. Afadir (un tèxto, una doctrina, etc.).

èfa n.f. Letra *f*.

efèbe n.m. 1. (Antiqu. gr.) Adolescent de 18 à 20 ans, que la ciutat sotametia à d'uni obligacions. 2. (per derision) Jove d'una granda beutat. Sin.: **apollon**.

efebia n.f. (Antiqu. gr.) À Atenas, sistema de formacion civica e militària dau sordat-ciutadan (pertocava lu jovents de 18 à 20 ans e durava doi ans).

efècte n.m. 1. Resultat d'una accion; cen que quauqua ren produe: *Non li a d'efèctes sensa causa, aqueu remèdi es sensa efècte*. ◇ *Sota l'efècte de*: Sota l'influença de. ◇ (dr.) *Pilhar efècte*: Devenir aplicable. 2. Impression producha sobre quauqua ren, sobre quauqu'un: *Lo tieu comportament fa un marrit efècte*. ◇ *Faire l'efècte de*: Aver l'aparença de. ◇ *Faire d'efècte*: Produrre una viva impression; provocar una accion, una reaccion, sobre quauqu'un. 3. Procediment emplegat per atirar l'atencion, comòure. ◇ *Faire d'efèctes de votz, de cambas, etc.*: Jugar abilament de la sieu votz, dau sieu caminar, etc. 4. Fenomène particulier en fisica, en biologia, etc.: *Efècte Joule*. ◇*Màquina de doble efècte:* Màquina dins la quala la vapor fa pression alternativament sus li doi faças dau piston. 5. Rotacion donada à una bilha, una bala, un balon, per obtenir de trajectòrias ò de rebombs particuliers e inabituals. 6. (dr.) *Efècte de comèrci* ò *efècte*: Tot títol à òrdre transmissible per via d'endorsament e que constata l'obligacion de pagar una soma à una epòca donada: *Lo bilhet à òrdre, la letra de cambi, lo chèc son d'efèctes de comèrci*. ◇ *Efècte de complasença* ò *de cavalaria*: Efècte de comèrci ò de cavalaria mes en circulacion sensa que minga afaire sigue estat sagelat, per obtenir fraudulosament de fonds au mejan de l'escòmpte. ◆ pl. 1. Vestits, pèças de l'abilhament: *D'efèctes militaris*. 2. (dr.) *Efèctes publics*: Títols qu'un Estat emete. 3. *Efèctes especials*: Tecnicas que perméton de modificar l'aparença de l'imatge au moment de filmar ò en laboratòri. ◆ loc. conj. *En efècte*: Perqué, vist que: *Non podia venir, en efècte èra malaut*. Sin.: **d'efècte**, **de fach**, **ja**, **per lo fach**, **de fach**. ◆ adv. Sièrve à exprimir ò à sotalinhar una afirmacion. Sin.: **efectivament**, **per lo fach**.

efectiu n.m. Nombre vertadier dei individús que compàuon un grope: *L'efectiu d'una classa, d'una escòla*. ◇ (estad.) Nombre d'individús qu'apartènon à-n-una classa donada.

efectiu, iva adj. 1. Qu'existisse vertadierament, que si tradue en accion. 2. (log.) Si di d'un metòde, d'un rasonament que permete d'arribar à una demostracion completa e verificabla.

efectivament adv. 1. D'un biais efectiu; realament. 2. En efècte. Sin.: **per lo fach**, **vertadierament**.

efectivitat n.f. 1. (dr.) Qualitat de cen qu'es efectiu. 2. (log.) Caractèr efectiu d'un rasonament.

efector, tritz adj. e n. 1. (fisiol.) Si di d'un organe musculari ò glandulari que constituisse lo tèrme d'un circuit nerviós e qu'ièntra en activitat en respoasta à un estímulus donat. 2. (immunol.) *Cellula efectritz*: Cellula que mete en òbra lu mecanismes immunitaris. ◆ n.m. Organe efector.

efectuar vt. (*efectuï*) Acomplir, metre à execucion: *Efectuar un pagament*.

efedra n.f. Aubrilhon gimnospèrma dei flors jauni e dei bagas rogi manjadissi.

efedrina n.f. Alcaloïde de l'efedra, que s'emplega en medecina per lu sieus efèctes vasoconstructors.

efelida n.f. Pichina taca jaunenca sus la pèu. Sin.: **lentilha**, **pigalha**, **piga**, **taca de rossor**.

efemèr, a adj. 1. Que viu gaire de temps: *Un insècte efemère*. 2. D'una durada corta; fugitiu: *Un benèstre efemère*.

efemèra n.f. Insècte que, à l'estat adulte, viu solament un jorn ò doi ma que la sieu larva pòu viure d'ans e d'ans, tipe dei *efemeroptèrs*.

efemeride n.m. 1. Libre ò notícia que contèn lu eveniments arribats dins un meme jorn, ma à d'epòcas diferenti. 2. Calendier que cada jorn s'en retira un fuèlh. ◆ pl. (astron.) Taula que dona per cada jorn de l'annada li valors d'uni grandors astronomiqui variabli, en particulier aqueli dei coordenadas dei planetas, de la Luna e dau Soleu.

efemeroptèr n.m. *Efemeroptèrs*: Sota-òrdre dei Arquiptèrs. Òrdre d'insèctes arcaïcs foarça pichins que si caracterison per una tèsta pichina e un aparelh bucal mastegador atrofiat.

efeminacion n. f. Accion d'efeminar; lo sieu resultat. Sin.: **afemeliment**.

efeminador, airitz adj. Qu'efemina.

efeminar vt. Rendre parier à una frema dins lu sieus biais, lo sieu aspècte. Sin.: **afemelir**, **adomaiselir**. ◆

s'efeminar v.pr. Pilhar un aspècte, de biais pariers à-n-aquelu d'una frema.

efeminat, ada adj. e n.m. Qu'a lu caractèrs, l'aspècte, lu biais que generalament son aquelu dei fremas, en parlant d'un òme, dau sieu comportament. Sin.: **afemelit**, **adomaiselit**.

efeminatessa n.f. Caractèr efeminat.

efendi n.m. Títol donat ai sapients, dignitaris e magistrats, dins l'Empèri otoman.

eferent, a adj. (anat.) *Nèrvi, vaisseu eferent*: Que soarte d'un organe, que va dau centre vèrs la periferia. Contr.: **aferent**.

efervescença (-éncia) n.f. 1. Bulhiment que provèn d'un grand desgatjament gas dins un liquide. 2. Agitacion extrèma: *Una ciutat en plena efervescença*.

efervescent, a adj. Qu'es en efervescença ò que pòu intrar en efervescença: *Una bevenda efervescenta*.

efesian, a adj. e n. D'Efès.

eficaç, a adj. 1. Que produe l'efècte asperat: *Un tractament eficaç*. ◇ (filosof.) *Causa eficaça*: Causa vèra e unica d'un fenomène. 2. (electr.) *Valor eficaça (d'una grandor periodica)*: Raíç cairada de la mejana dei cairats dei valors instantaneï d'aquesta grandor pendent un periòde. 3. Si di de quauqu'un que la sieu accion mena à un resultat utile.

eficaçament adv. D'un biais eficaç.

eficàcia n.f. Qualitat d'una caua, d'una persona eficaça. Var.: **eficacitat**.

eficacitat n.f. Eficàcia.

eficiença (-éncia) n.f. Capacitat de rendement, performança: *L'eficiença d'una tecnica, d'una entrepresa*.

eficient, a adj. 1. Que mena à de boai resultats; eficaç. 2. (filosof.) Causa eficienta: Que produe un efècte, qu'es à l'origina d'una caua.

eficientament adv. D'una mena eficienta.

efigia n.f. Representacion, imatge d'una persona, especialament à l'avèrs d'una moneda, d'una medalha. Sin.: **dessenh**, **figura**, **imatge**, **retrach**.

eflorescença (-éncia) n.f. 1. Delitescença. 2. Transformacion dei saus idratadi que pèrdon una part de la sieu aiga de cristallisacion au contacte de l'ària e devènon pouverulenti. Sin.: **esflorada**.

eflorescent, a adj. En estat d'eflorescença.

eflorir vi. (*eflorissi*) Tombar en eflorescença.

efluent, a adj. (didact.) Que s'escorre d'una foant e s'en aluènha (per op. à *afluent*).

efluent n.m. 1. *Efluent pluvial*: Aigas que s'escórron. 2. *Efluent urban*: Ensèms dei aigas usadi, dei aigas que s'escórron e dei aigas superficiali que pàrton dins li escorrilhas. 3. *Efluent radoactiu*: Fluide (gas ò liquide) que contèn d'elements radioactius e remandats dins l'environament.

efluença (-éncia) n.f. (rare) Emanacion.

efluir vi. (*efluissi*) Sortir, emanar de quauqua ren.

efluvacion n.f. Movement d'un corrent de particulas que carreja de cargas partent d'un còrs cargat à un potencial sufisentament aut.

efluvèire n.m. Aparelh destinat à la produccion d'efluvis.

efluvi n.m. 1. Emanacion que soarte dau còr dei èstres vius, dei flors, dei aliments, etc. 2. (fig.) Emanacion subtila, influença misterioa. 3. (fis.) *Efluvi electric*: Descarga electrica escura ò gaire luminoa, sensa escaufament ni efèctes mecanics.

efòd n.m. (Antiqu.) Pèça dau vestit sacerdotal, en forma de larga cencha, que portàvon lu Ebreus. Var.: **èfodo**.

èfodo n.m. Efòd.

efòr n.m. (Antiqu. gr.) Magistrat d'Esparta elegit cada an (Lu efòrs èron cinc e avíon un poder de contraròtle en matèria de politica, de justícia, de finanças e d'administracion).

eforat n.m. (Antiqu. gr.) Carga, dignitat d'efòr.

efraccion n.f. Fach de forçar una clausura, d'una serralha, etc.

efrit n.m. Dins la mitologia araba, gèni maufasent.

efusion n.f. 1. Manifestacion de sentiments viva e sincèra. 2. *Efusion de sang*: Accion de versar de sang, de nafrar, de tuar. Sin.: **espantegada**, **escampadura**, **escampament**.

efusiu, iva adj. (geol.) *Ròca efusiva*: Ròca volcanica qu'es lo produch dau refreiament d'un magma que s'es escorrut à l'ària. ◇ *Volcan efusiu:* Tipe de volcan qu'escampa sobretot de lavas foarça liquidi. Sin.: **volcan roge**. Contr.: **volcan explosiu**, **volcan gris**.

ega n.f. Femèla dau cavau. Sin.: **cavala**.

egal, a adj. 1. Semblable en natura, en quantitat, en qualitat, en valor: *Doi quantitats egali à-n-una tèrça son egali entre eli*. Sin.: **par**, **similari**, **parier**. 2. (mat.) *Figuras egali*: Isometriqui ò sobrepauabli. ◇ *Ensèms egals*: Constituits dei memes elements. ◇ *Foncions egali*: Qu'an lo meme domèni de definicion, lo meme ensèms d'arribada e lu memes imatges per tota valor de la variabla. 3. Que non càmbia, que non presenta de diferenças brusqui: *La temperatura es egala*. 4. (lit.) Que non presenta d'irregularitats: *Un camin egal*. ◇ Qu'a lu memes drech: *Lu òmes nàisson liures e egals en drechs*. 5. Que s'aplica à toi dins li memi condicions; imparcial: *La justícia es egala*. 6. Qu'es objècte d'indiferença. ◇ *M'es egal*: M'es indiferent. Sin.: **aquò m'es parier**.Var.: **egau**.

egal, a n. 1. Persona qu'es egala à una autra (dins la sieu condicion, lu sieus drechs, etc.). ◇ *Non aver d'egal, èstre sensa egal*: Èstre unic dins lo sieu genre. ◇ *D'egal à egal*: Sus un pen d'egalitat. Var.: **egau**.

egalable, a adj. Que pòu èstre egalat.

egalament adv. 1. D'un biais egal. Sin.: **parierament**. 2. Finda: *L'avètz vist, e ieu egalament*. Sin.: **tot parier**, **tambèn**.

egalar vt. 1. Èstre egal à (en quantitat): *Doi e doi egala quatre*. Sin.: **doi e doi fan quatre**. 2. Èstre egal (en meriti, en qualitat, en valor, etc.).

egalejar vt. Egalisar.

egalisacion (-izacion) n.f. Accion d'egalisar; lo sieu resultat. Sin.: **aplaniment**. ◇ (espòrts, juècs) Fach de

rejónher l'adversari à la marca: *Après l'egalisacion, l'OGCN a dominat facilament*.

egalisaire, (-izaire) n.m. (electroacostica) Dispositiu que s'emplega dins lu sistemas de produccion, de transmission ò d'enregistrament dau son per obtenir la respoasta en frequença desirada, en agissent sobre l'intensitat dau senhal electric ò acostic dins d'uni bendas de frequenças determinadi.

egalisairitz (-izairitz) n.f. Nom generic dau tot dei màquinas que sièrvon a egalizar li susfàcias.

egalisar (-izar) vt. Rendre egal: *Egalisar lu salaris*, *egalisar un terren*. Sin.: **aplanar**, **aplanir**, **egalejar**. ◆ vi. (espòrts, juècs) Marcar un ponch que permete de rejónher l'adversari à la marca.

egalitari, ària adj. Que tende à l'egalitat civila, politica e sociala. ◆ n. Partidari de l'egalitat absoluda.

egalitarisme n.m. Doctrina egalitarista.

egalitarista adj. e n. Relatiu à l'egalitarisme; partidari de l'egalitarisme.

egalitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es egal (en matematicas), equivalent: *L'egalitat de doi nombres*. 2. Qualitat de cen qu'es egal, unit, plat: *Egalitat d'un terren*. 3. Rapoart entre individús, ciutadans, egals en drechs e sotamés ai memi obligacions: *Egalitat civila, politica, sociala*. 4. Uniformitat, persisténcia d'un estat identic: *Egalitat d'un movement.* 5. Caractèr de cen que vària pas, que demòra suau.

egatier, a n. Persona que mena ò que garda d'egas.

egau, ala adj. e n. Egal.

egean, a adj. Egeu.

egemonia n.f. Supremacia, poder preponderant, dominator, d'un Estat, d'un grope social sobre d'autres. Sin.: **superioritat**, **preponderància**, **dominacion**, **senhoratge**, **predominança**.

egemonic, a adj. Relatiu à l'egemonia. Sin.: **predominant**, **dominaire**, **preponderant**, **senhorejaire**.

egemonisme n.m. Tendença à l'egemonia d'un Estat, d'un grope. Sin.: **suprematisme**.

egemonista adj. e n. De l'egemonisme; que n'es partidari. Sin.: **suprematista**.

egeria n.f. (lit.) Frema qu'agisse coma conselhiera d'un òme ò d'un grope politic; inspiratritz d'un artista.

egernia n.f. Lausèrt australian provedit d'escaumas grandi e d'una coa espinoa.

egeu, ea adj. Relatiu à la Mar Egea. ◇ *Civilisacion egeana*: Ensèms dei culturas de l'atge de bronze qu'an fach flòri de la fin dau tèrç millenari av. J.-C. à la fin dau segond, de Cipri fins au Peloponès e de Creta fins à l'Àsia Minora. Var.: **egean**.

egida n.f. (mit.) Coirassa ò boclier meravilhós de Zeus e d'Atena. 2. (fig. lit.) *Sota l'egide de*: Sota la proteccion de.

egipcian, a adj. e n. D'Egipte. ◆ n.m. Lenga camitosemitica de l'Egipte anciana fins à l'ellenisacion.

egiptologia n.f. Estudi de l'Egipte anciana.

egipciana n.f. (arts graf.) Familha de caractèrs dei empataments quadrangularis.

egiptològue, òga n. Especialista d'egiptologia.

egira n.f. Èra de l'Islam que comença en lo 622 de l'èra cristiana, data à la quala Maumet s'escapa à Medina.

ègloga n.f. (lit.) Pichina poesia pastorala. Var.: **eglòga**.

eglòga n.f. Ègloga.

ego n.m. 1. (filosof.) Subjècte conscient e pensant. 2. (psican.) L'ieu.

egocentric, a adj. e n. Que manifèsta d'egocentrisme.

egocentrisme n.m. Tendença à centrar tot sobre la pròpria persona, à jutjar tot e toi per rapoart au sieu pròpri interès.

egofonia n.f. (med.) Ressonança particulara d'una votz cabretanta que s'aude quora lo mètge escota lo pièch d'un malaut que patisse d'una pleurèsi.

egoïsme n.m. Tendença que poarta una persona à si preocupar unicament dau sieu pròpri plaser e dau sieu pròpri interès, sensa si socitar dei autres. Contr.: **desinteressament**, **generositat**, **altruisme**, **abnegacion**.

egoïsta adj. e n. Que rapoarta tot à-n-eu, que considèra solament lu sieus interès. Sin.: **gusta-solet**.

egoïstament adv. D'un biais egoïsta, embé egoïsme.

egolatra (adj. e n.) Que fa pròva d'egolatria.

egolatria n.f. Egotisme.

egolatric, a adj. Relatiu à l'egolatria.

egotic, a adj. Relatiu, à l'egotisme.

egotisme n.m. (lit.) Culte de l'ieu, interès excessiu portat à la pròpria personalitat. Sin.: **egolatria**.

egotista adj. e n. Que si compoarta embé egotisme.

egrègi, ia adj. Insigne, illustre, eminent.

egregiament adv. D'un biais egrègi.

eh! interj. Interjeccion per exprimir l'admiracion ò la sorpresa. Sin.: **òu!**

eïdetic, a adj. 1. (filos.) Que pertòca l'essença dei cauas, per oposicion à la sieu realitat sensibla. 2. (psicol.) *Imatge eïdetic*: Reviviscença d'una percepcion après un temps de latença.

eidetisme n.m. (psicol.) Facultat de tornar vèire m'una granda acuitat sensoriala d'objèctes vists lontemps avant, sensa crèire à la realitat materiala dau fenomène.

eifelian, a adj. (geol.) Que pertòca la part sotrana dau devonian mejan.

eimina n.f. Anciana mesura de capacitat per lu granatges: «*...un nomat Batesin Ferigoza de Rapallo a armat un galleon de portada de mylle et sinc sent emynos de feva...*» (A.C. Arle CC 522 L.172). Var.: **emina**.

eiminada n.f. Contengut d'una eimina. Var.: **eminada**.

einsteinian, a adj. Relatiu ai teorias d'Einstein.

èime n.m. Esperit.

einsteini n.m. Element artificial (Es) de n° atomic 99.

eiretar vi. Reculhir un eiretatge. Var.: **eretar**, **eredar**. ◆ vt. ind. *(de)* 1. Obtenir per lo biais d'una succession: *Eiretar d'una granda fortuna*. 2. Tenir dei sieus parents ò dei generacions precedenti: *A eiretat dau marrit caractèr de son paire*. ◆ vt. 1. Recevre per via d'eiretatge: *Eiretar una maion*. 2. Recevre (un caractèr, una disposicion d'esperit, etc.) per ereditat: *A eiretat de sa maire l'amor de la poesia*.

eiretatge n.m. 1. Ensèms dei bens obtenguts ò transmés per via de succession. 2. Cen que si tèn dei parents, dei generacions precedenti: *L'eiretatge cultural*. Var.: **eretatge**.

eiretier, a n. 1. Persona que reculhisse una succession. 2. Tota persona qu'eireta dei bens d'un moart. 3. (fam.) Enfant. 4. (fig.) Persona que reculhisse e fa viure una tradicion. Var.: **eretier**.

eiriç n.m. Eiriçon.

eiriçadura n.f. Accion, fach d'eiriçar, de s'eiriçar. Var.: **ariçadura**, **eriçadura**, **eiriçament**, **eriçament**.

eiriçament n.m. Eiriçadura.

eiriçar vt. 1. Dreiçar (lo pel, li plumas), en parlant d'un animau. 2. Faire dreiçar (lu pels, lu bèrris, li plumas). Sin.: **crespar la pèu**, **pèulevar**. 3. Garnir d'objèctes menaçants, perilhós: *Eiriçar un barri d'esclats de vèire*. 4. Clafit de cauas dificili, desagradivi: Un percors eiriçat de dificultats. Var.: **ariçar**, **eriçar**. ◆ **s'eiriçar** v.pr. S'irritar, èstre sus la defensiva.

eiriçon n.m. 1. Mamifèr insectivòre de l'esquina recubèrta d'espinas, grand predator dei insèctes, dei vèrps, dei molluscs e dei reptiles. 2. Bròssa metallica esferica dau rasclachaminèia. 3. Ensèms de coronas de metal garnidas de cavilhas per faire secar li botelhas. 4. (anc.) Jaina eiriçada de ponchas de fèrre, emplegada coma cavau de frisa. ◇ (mil.) *Defensa en eiriçon*: Defensa d'un ponch isolat faça à toti li direccions. 5. (agric.) Organe distributor d'un espandèire d'engrais. 6. Dins una construccion, jaça de fondamenta facha de pèiras pauadi verticalament sus la faça mai pichina. Var.: **ariçon**, **eriçon**, **eiriç**, **eriç**.

eisfòra n.f. Contribucion extraordinària perçaupuda dins lo temps a Atenas en periòde de guèrra.

eissagaire n.m. (mar.) Pala de boasc que permete de traire l'aiga que penetra dintre un bateu. Sin.: **agotaire**, **agotau**.

eissagar vt. (*eissagui*) (mar.) Vuar l'aiga que si tròva au dedintre d'un bateu au mejan d'un eissagaire. Sin.: **agotar**.

eissalancar vt. (*eissalanqui*) Rompre li ancas. Sin.: **desmalugar**, **amalugar**.

eissalòc n.m. (forma anciana) Siròc.

eissalòt n.m. Eissiròc, siròc.

eissam n.m. 1. Grand nombre d'abelhas que s'en van m'una regina per anar formar una autra colonia. 2. (lit.) Grand nombre de personas, fola: *Un eissam de clients asperàvon davant la libraria per crompar lo mieu libre*. Sin.: **preissa**, **molonada**, **chorma**, **mondàs**, **pòble**.

eissamada n.f. Contengut d'un eissam; eissam gròs. Var.: **eissamat**.

eissamar vi. 1. Per li abelhas, s'en anar per formar una autra colonia. 2. Per de gents, una populacion, si dispersar, partir en pichins gropes. Sin.: **si destropelar**, **si destropar**, **s'espantegar**. Var.: **eissamenar**, **eissamejar**.

eissamat n.m. Eissamada.

eissamatge n.m. 1. Multiplicacion dei colonias d'abelhas. 2. Periòde que li abelhas eissàmon.

eissamejar vi. Eissamar.

eissamenar vi. Eissamar, eissamejar.

eissarpa n.f. Benda d'estòfa que si poarta à l'entorn dau coal, d'una espatla à l'anca opauada, à l'entorn de la cencha. Var.: **echarpa**, **sarpa**. Sin.: **talhòla**.

eissart n.m. Essart.

eissartar vt. Essartar.

eissartàs n.m. Essartàs.

eissartatge n.m. Essartatge.

eissartejar vt. Essartejar.

eissartejar vt. Essartejar.

eissartet n.m. Essartet.

eissarton n.m. Essarton.

eissaugue n.m. Eissàvega.

eissaure n.m. Vent fresc, leugier e agradiu. Sin.: **zefir**, **ventolet**, **ventolin**, **aureta**.

eissàvega n.f. (mar.) 1. Mena de ret de pesca estirassada de dimensions divèrsi segond la natura dau peis. Var.: **eissaugue**, **traïn, gangui**....1426: *«Reynaut de Lieges de Tollon que entras de ret apellat corona d'eysavegua...»* A.C. Marseille CC 2200 F° 112 V°. 2. Bateu que pesca m'aquela sòrta de ret. Var.: **bateu savegòto**. Var.: **sàvega**. 1551: *«....un bregantin a donat la quasa a una isavegua fins au Lavandou...»* A.C. Arles CC 560 L 410°.

eissavegaire n.m. Aqueu que pesca mé l'eissàvega.

eisseròc n.m. Siròc.

eissèrva n.f. (mar.) Endrechiera seguida per una nau. ◇ *Tenir l'eissèrva*: Navigar dins lo boan camin, gardar, conservar lo cap. ◇ *Córrer la bèla eissèrva*: Si di d'un vaisseu que manòbra plus. ◇ *Aparelh d'eissèrva*: Cen que pertòca lo timon e la sieu manòbra.

eissida n.f. 1. Sortida (d'una maion, d'un camp, etc.): *Via sensa eissida*, *eissida de secors*. 2. (fig.) Fin, solucion: *Eissida de crisi*.

eissir vi. Sortir. Sin.: **nàisser**.

eissiròc n. Siròc.

eissirocada n.f. Ventada provocada per l'eissiròc.

eisson n.m. (mar.) Pichon fèrre mé quatre braç.

eissordir vt. (*eissordissi*) Assordir. Sin.: **embalordir**. Var.: **eissordar**.

eissordissent, a adj. Assordissent. Var.: **eissordós**. Sin.: **embalordissent**.

eissordós, oa adj. Eissordissent.

eissuch, a adj. Sec. Var.: **issuch**. ◇ *Pan eissuch*: Pan qu'a secat (diferent dau pan sec, pan manjat sensa ren d'autre). ◇ *Si metre à l'eissuch*: Si metre au sec.

eissugada n.m. 1. Accion d'eissugar; lo sieu resultat. Sin.: **secatge**. 2. Pluèia, raissa.

eissugador n.m. 1. Luèc dont si méton à secar li rets de pesca. Sin.: **palhòla** (cf. la pichona plaia de Niça situada au començament de la levada dau poart). 2. Panier per la salada. 3. Panamans. Var.: **eissugamans**. 4. Eissugavitre de veitura automobila. 5. Eissugador de belicres, de lunetas, de lentilhas...

eissugaire, -a n.m. Persona qu'eissuga.

eissugamans n.m. Panamans.

eissugament n.m. Accion d'eissugar, de s'eissugar; lo sieu resultat. Var.: **eissugatge**.

eissugant n.m. Secador (luèc per far secar quauqua ren).

eissugar v.t. Secar quauqua ren de banhat m'un linge que n'en pilha l'umiditat. Var.: **issugar**. Sin.: **panar**. ◆ **s'eissugar** v.pr. Si fretar amb un linge.

eissugar vt. 1. Faire secar. 2. Panar.

eissugatge n.m. Accion d'eissugar. Sin.: **secatge**.

eissugatge n.m. Eissugament.

eissugavèire n.m. Eissugavitre.

eissugavèires n.m. Tròç d'estòfa, coma un panaman, ma per panar lu vèires.

ejaculacion n.f. Giscle d'espèrma. ◇ *Ejaculacion precòça*: Ejaculacion qu'intervèn tròup rapidament dins lo rapoart sexual, avant l'orgasme de la partenària.

ejaculador n.m. Qu'ejacula: *Un ejaculador precòci*. Var.: **ejaculaire**.

ejaculador, airitz adj. Que contribuisse à l'ejaculacion: *Muscles ejaculadors, contraccion ejaculairitz*. Var.: **ejaculaire**, **ejaculator**.

ejaculaire, airitz adj. e n.m. Ejaculador.

ejacular vi. Ejectar d'uni secrecions, especialament l'espèrma.

ejaculator, airitz adj. e n.m. Ejaculador.

ejaculatòri, òria adj. Relatiu à l'ejaculacion de l'espèrma.

-ejar Sufixe frequentatiu, dau latin *–idiare*: *bracejar, verdejar*.

ejeccion n.f. Accion d'ejectar; lo sieu resultat.

ejectable, a adj. Que pòu èstre ejectat: *Sèti ejectable d'avion à reaccion*.

ejectar vt. (*ejècti*) Lançar quauqua ren mé foarça.

ejector n.m. Aparelh ò màquina per ejectar.

ela pron. pers. f. Pronom personal femenin de la 3ª persona.

elaborable, a adj. Que pòu èstre elaborat. Sin.: **amagestrable**.

elaboracion n.f. 1. Accion d'elaborar quauqua ren, per un travalh de reflexion; produccion, creacion: *Elaboracion d'una teoria*. 2. Formacion d'una substança dins un organisme vivent. ◇ Transformacion que lu aliments subísson per èstre assimilats. 3. Tractament que permete d'extraire un metal dau sieu minerau, pi de l'afinar per aver un metal pur. 4. (psican.) *Elaboracion psiquica*: Transformacion per l'aparelh psiquic dei excitacions intèrni ò extèrni que li arríbon e que la sieu acumulacion seria patogèna.

elaborar vt. (*elabòri*) 1. Alestir, produrre au mejan d'un lòng travalh intellectual. 2. (fisiol.) Transformar per rendre assimilable, digerir. 3. (metall.) procedir à l'elaboracion de: *Elaborar un metal*.

elaborat, ada adj. 1. Que resulta d'una elaboracion; perfeccionat: *A mes au ponch un sistema elaborat*. 2. (bot.) *Saba elaborada*: Saba enriquida en substanças organiqui per l'activitat quimica dei fuèlhas.

elaïdina n.f. Isomèr solide de l'oleïna.

elaïocòca n.f. Euforbiacea arborescenta de China mièjgjornala que dona l'*òli de fusta,* emplegat coma solvant dei pinturas, mastics e elastomèrs.

elaïoconiòsi n.f. Dermatòsi professionala que pertòca lu obriers dins la metallurgia.

elamita adj. Relatiu au país d'Elam.

eland n.m. Granda antilòpa d'Àfrica mièjgjornala.

elaps n.m. Sòrta de sèrp colubridada, velenosa d'Índia mièjgjornala, vesina de la sèrp coralh americana.

elasmotèri n.m. Rinoceront grandàs fossile dau quaternari d'Euràsia.

elastic, a adj. 1. Que torna pilhar la sieu forma d'origina après èstre estat desformat; fach d'una matèria qu'a de qualitats d'elasticitat. Sin.: **sople**, **plegadís**. 2. Si di dei movements d'un èstre vivent qu'es sople e agile. 3. (fig.) *Consciença elastica*: Que non es gaire escrupuloa; que manca de rigor.

elastic n.m. 1. Ligam, benda circulària de cauchoc. 2. Fieu de cauchoc. 3. Riban elastic que la sieu trama contèn de fieus de cauchoc. Var.: **elastica**.

elastica n.f. Elastic.

elasticimètre n.m. Aparelh per mesurar lu pichoi alongaments elastics.

elasticimetria n.f. Mesura dei constrenchas qu'un còrs subisse e dei desformacions que n'en resúlton.

elasticitat n.f. 1. Proprietat que d'unu còrs, que li permete de tornar pilhar la sieu forma ò lo sieu volume quora la foarça que lu desformava a cessat d'agir. ◇ *Limit d'elasticitat*: Valor de la constrencha qu'un materiau subisse, tala que tota constrencha superiora provòca de desformacions residuali irreversibli. ◇ *Module d'elasticitat*: Quocient de la constrencha qu'agisse sus un còrs per la desformacion obtenguda. 2. (fig.) Absença de rigiditat; soplessa d'esperit. 3. (econ.) Possibilitat de variacion relativa d'un fenomène per rapoart à un autre: *L'elasticitat de la demanda en foncion dau prètz*.

elastina n.f. Escleroproteïna que constituisse li filandras dau teissut elastic.

elastomèr n.m. (text.) Polimèr natural ò sintetic, qu'a de proprietats elastiqui analògui à-n-aqueli dau cauchoc.

elatèr n.m. Insècte dei fustas vermenadi que la sieu larva devòra aqueli dei autres coleoptèrs (Familha dei elateridats).

elatèr n.m. Cellula provedida d'espessiments espiralats qu'espantega li espòras dei epatics.

eleteridat n.m. *Elateridats*: familha de coleoptèrs que comprèn mai de 7000 espècias.

elaterita n.f. Varietat elastica de betum. Sin.: **cauchoc mineral**.

elateromètre n.m. Aparelh que determina la pression de la vapor ò dei gas dins lu motors.

elavar Dins l'industria dau papier, lavar d'estraças abondosament.

elavatge n.m. Accion d'elavar.

eldorado n.m. País quimeric dont es possible de s'enriquir facilament e dont la vida es foarça agradiva.

elean, a adj. Relatiu à Elea. ◆ adj. e n. Estatjant d'aquela ciutat. ◆ n.m. Dialècte dau grèc ancian.

eleat, a adj. e n. De la ciutat antica d'Elea. Var.: **eleatic**. ◇ *Lu Eleats*: Filosòfes grècs de l'escòla d'Elea.

eleatic, a adj. e n. Eleat.

eleccion n.f. 1. Causida exprimida au mejan d'un vòte: *Eleccions municipali*. 2. *Pàtria, tèrra d'eleccion*: Aquela dont una persona a causit de viure. ◇ (dr.) *Eleccion de domicili*: Indicacion d'un domicili en vista d'un acte juridic determinat.

electiu, iva adj. 1. Nomenat ò conferit per eleccion. 2. Que fa una causida, una seleccion. ◇ *Amnesia electiva*: Fach d'oblidar d'uni cauas precisi.

electivament adv. Per lo biais dei eleccions.

electivitat n.f. Qualitat d'una persona ò d'una foncion designada per eleccion.

elector, tritz n. 1. Persona qu'a lo drech de participar à una eleccion, qu'a la capacitat electorala: *Carta d'elector*. ◇ *Grands electors*: Collègi electoral d'una eleccion au sufragi indirècte. 2. (ist., m'una majuscula) prince ò evesque que participava à l'eleccion de l'emperaire dins lo Sant Impèri roman germanic.

electoral, a adj. Que si rapoarta à una eleccion, ai eleccions: *Campanha electorala*. Var.: **electorau**.

electoralament adv. D'una mena electorala.

electoralisme n.m. (pej.) Captenement d'un partit ò d'un govèrn qu'orienta lo sieu programa e li sieu posicions en foncion de consideracions electorali.

elctoralista adj. e n. Que l'electoralisme l'inspira.

electorat n.m. 1. Ensèms dei electors d'un país, d'un partit, d'una region, etc. 2. (dr.) Ensèms dei condicions constitutivi de la qualitat d'elector. 3. (ist.) Dignitat d'Elector dins lo Sant Impèri roman germanic. ◇ Territòri sotamés à la juridiccion d'un Elector.

electorau, ala adj. Electoral.

electre n.m. Aligatge natural d'aur e d'argent. Var.: **electrum**.

electret n.m. (fis.) Còrs (ò dielectric) electrisat d'un biais permanent, que li sieu moleculas an pilhat una orientacion donada sota l'efècte d'un camp electric temporari (li proprietats de l'electret son emplegadi especialament dins d'unu microfònes).

electric, a adj. Que si rapoarta à l'electricitat. 2. Que produe d'electricitat ò que fonciona à l'electricitat. 4. (fig.) Tendut, en parlant d'una relacion, d'un ambient.

electricament adv. Au mejan de l'electricitat.

electrician, a n. 1. Persona que fa ò repara d'installacions electriqui. 2. Negociant que vende d'aparelhs electrics, d'articles que sièrvon à-n-aquéli installacions. 3. Engenhaire especialista d'electricitat.

electricitat n.f. 1. Manifestacion d'una forma d'energia associada à de cargas electriqui au repaus e en movement: *Electricitat positiva, negativa*. ◇ *Quantitat d'electricitat*: Produch de l'intensitat d'un corrent electric per lo temps de passatge. 2. Aquesta forma d'energia coma foant d'esclairatge e emplegada per d'usatges domestics ò industrials: *Pagar la sieu factura d'electricitat*. 3. *Electricitat animala*: Electricitat que produòn lu organismes animaus, especialament li espècias de peis que s'oriènton ò detècton li sieu predas per electrolocacion e aqueli que paralíson per de descargas li sieu predas e lu sieus predators.

electrificacion n.f. Accion d'electrificar: *Electrificacion d'una linha de camin de fèrre*.

electrificar vt. (*electrifiqui*) 1. Dotar d'una ret de distribucion d'energia electrica: *Electrificar una region*. 2. Equipar (una via ferrada) per la traccion electrica.

electrisable (-izable), a adj. Que pòu èstre electrisat.

electrisacion (-izacion) n.f. Accion, biais d'electrisar; fach d'èstre electrisat.

electrisant, (-izant), a adj. 1. Qu'electrisa. 2. Que provòca un grand entosiasme.

electrisar (-izar) vt. 1. Desvolopar li cargas electriqui sobre (un còrs): *Electrisar un baston de vèire*. 2. (fig.) Far nàisser un grand interès, l'entosiasme de; galvanisar: *Electrisar l'auditòri*.

electroacostic, a adj. Qu'emplega la tecnica de l'electroacostica. ◇ *Música electroacostica*: Música qu'emplega aquesta tecnica per la produccion de sons destinats à l'escota dirècta ò diferida. ◇ *Guitarra electroacostica*: Guitarra acostica equipada d'un microfòne.

electroacostica n.f. Tecnica de la produccion, de la transmission, de l'enregistrament e de la reproduccion de senhals acostics per de mejans electrics.

electroafinitat n.f. Proprietat qu'un element quimic a e que li permete de si transformar en ion.

electroaimant n.m. Dispositiu que crea un camp magnetic au mejan d'un sistema de bobinas qu'an un nucleu de fèrre e dont passa un corrent electric.

electroanalisi n.f. Depaus electrolitic d'un element ò d'un compauat, per fin de determinar la sieu quantitat dins la solucion electrolisada.

electrobetum n.m. Betum escaufat electricament un còup mes en plaça, per fin de defugir li consequenças dau frèi en ivèrn e d'abrivar lo durciment quau que sigue lo temps.

electrobiogenèsi n.f. (biol.) Per lu èstres vius, fach de produrre d'electricitat.

electrobiologia n.f. Aplicacion de l'electricitat ai estudis biologics. Var.: **electrofisiologia**.

electrocapillar(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'electrocapillaritat.

electrocapillaritat n.f. (fis.) Variacion de tension superficiala que resulta de l'accion d'un camp electric.

electrocardiografe n.m. (med.) Aparelh emplegat per obtenir un electrocardiograma.

electrocardiografia n.f. (med.) Tecnica de l'enregistrament e de l'interpretacion dei electrocardiogramas.

electrocardiograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'activitat electrica dau coar, que permete de diagnosticar li afeccions dau miocardi e lu problemas de ritme cardiac.

electrocardioscòpi n.m. Aparelh que permete de projectar sus un fenestron lo traçat provedit per lo biais de l'electrocardiografe.

electrocautèri n.m. Cautèri que la sieu incandescença es provocada per un corrent electric. Sin.: **galvanocautèri**.

electrochòc n.m. Metòde de tractament d'uni malautias mentali, s'emplega un rapide passatge de corrent au travèrs dau cerveu per provocar de convulsions epileptiqui. Var.: **electrocòup**.

electrocinèsi n.f. (etol.) Desplaçament d'un animau (peis, en particulier) provocat per la presença d'un camp electric.

electrocinetic n.f. Part de la fisica qu'estúdia li cargas electriqui en movement independentament dei camps magnetics creats.

electrocoagulacion n.f. (med.) Tecnica de coagulacion dei teissuts vivents per aplicacion d'un corrent d'auta frequença que provòca la sieu seccion ò la sieu destruccion.

electrocòpia n.f. Procediment de reproduccion de documents grafics qu'es fondat sobre l'electrostatica.

electrocorticograma n.m. Traçat obtengut per l'enregistrament dei variacions de diferenças de potencial produchi per li cellulas cerebrali, en plaçant lu electròdes directament sus la superficia dau cerveu.

electrocòup n.m. Electrochòc.

electrocucion n.f. 1. Fach d'electrocutar, d'èstre electrocutat. 2. Execucion dei condamnats à moart per chòc electric.

electrocultura n.f. Avivatge electric dei plantas.

electrocutar vt. 1. Causar una secossa per lo passatge dins l'organisme d'un corrent electric; (espec.) Causar una secossa mortala. 2. Executar (un condamnat à moart) au mejan d'una descarga electrica.

electròde n.m. 1. Extremitat de cadun dei conductors que son fixats ai pòles positiu (*anòde*) e negatiu (*catòde*) d'un generator electric, dins un voltamètre, un tube de gas rareficat ò un dispositiu à arc electric. 2. (med.) Còrs conductor dau corrent electric, emplegat per estimular lo sistema nerviós, la pèu, etc., ò per reculhir lu corrents que l'organisme produe.

electrodeble, a adj. (fis.) Si di de la teoria unificada de l'interacccion electromagnetica e de l'interaccion debla.

electrodecantacion n.f. Decantacion d'una solucion colloïdala sota l'accion d'un corrent electric.

electrodensitografe n.m. Aparelh que permete d'aver automaticament la desparticion d'un corrent dins un electròde.

electrodeposicion n.f. (tecn.) Procediment que permete d'obtenir un depaus per electrolisi, un revestiment de pintura per electroforèsi.

electrodermal, a adj. (fisiol.) *Respoasta, reaccion electrodermala*: Variacion de la resistença electrica de la pèu, provocada per una emocion. Var.: **electrodermau**.

electrodermau, ala adj. Electrodermal.

electrodiagnostic n.m. (med.) Diagnostic dei malautias dei nèrvis e dei muscles, establit après examèn dei reaccions ai excitacions d'unu corrents electrics.

electrodialisi n.f. (fis.) Procediment de separacion dei ions d'un liquide plaçat entre doi membranas semipermeabli en presença d'un camp electric.

electrodinamic, a adj. Relatiu à l'electrodinamica.

electrodinamica n.f. Part de la fisica que tracta dei accions dinamiqui entre corrents electrics.

electrodinamomètre n.m. Aparelh per mesurar l'intensitat d'un corrent electric.

electrodissolucion n.f. Procediment de dissolucion au mejan de l'electrolisi d'una substància d'un electròde.

electrodomestic adj. m. e n.m. Si di dei aparelhs electrics destinats à èstre emplegats à maion (aparelhs mainatgiers, autís de bricolatge). Sin.: **electromainatgier**.

electroencefalografia n.f. (med.) Tecnica de l'enregistrament e de l'interpretacion dei electroencefalogramas.

electroencefalografic, a adj. Relatiu à l'encefalografia.

electroencefalograma n.m. (med.) Traçat de l'activitat electrica dau cerveu obtengut per enregistrament dei diferenças de potencial entre li cellulas cerebrali.

electroendosmòsi n.f. Passatge de fluides a travèrs de diafragmas sota l'accion d'un camp electric.

electroerosion n.f. Procediment d'usinatge de pèças metalliqui per una succession foarça rapida de descargas electriqui dins un liquide isolant.

electrofil(e), a adj. Si di de particulas quimiqui que poàdon aculhir un pareu d'electrons.

electrofisiologia n.f. Part de la fisiologia qu'estúdia l'activitat bioelectrica dei teissuts vivents, especialament lu teissuts nerviós e muscularis. Sin.: **electrobiologia**.

electrofòne n.m. Aparelh compauat d'un plateu viradisc, d'un amplificator e d'autparlaires, per reprodurre lu enregistraments contenguts dins un disc vinil.

electrofòre n.m. Aparelh de demostracion deugut à Volta, que permete de daverar e de multiplicar de pichoni quantitats d'electricitat estatica desvelopadi per influença.

electroforèsi n.f. (tecn.) (quim.) Desplaçament, sota l'efècte d'un camp electric, de granulas, de particulas cargadi, en solucion ò en emulsion (es una tecnica que s'emplega en quimia, en biologia, en medecina e dins l'industria).

electroforic, a adj. Relatiu à l'electrofòre.

electroformatge n.m. (tecn.) Procediment per produrre ò reprodurre un objècte metallic per electrodeposicion.

electrogalvanic, a adj. Produch per una pila electrica.

electrogalvanisme n.m. Estudi dei efèctes congreats au mejan d'una pila electrica.

electrogène, a adj. Que produe d'electricitat. ◇ *Grope electrogène*: Ensèms format d'un motor termic e d'un generator, que transforma en energia electrica l'energia electrica que lo motor fornisse.

electrogenerator n.m. Generator de corrent electric.

electrografitacion n.f. Metòde de fabricacion dei contactes electrografitics d'un generator electric.

electrografitic, a adj. Definicion donada à un contacte compauat de carbònis variats mesclats en de quitran.

electrolisable (-izable), a adj. Que pòu èstre electrolisat.

electrolisaire (-izaire) n.m. Aparelh per faire una electrolisi.

electrolisar (-izar) vt. Sotametre à una electrolisi.

electrolisi n.f. Descomposicion quimica d'uni substanças en fusion ò en solucion, au mejan d'un corrent electric: *L'alumini s'obtèn per electrolisi de l'alumina*.

electrolit n.m. Còrs que, fondut ò en solucion, si pòu descompauar sota l'accion d'un corrent electric.

electrolitic, a adj. 1. Que pertòca un electrolit. 2. Que si fa per electrolisi.

electrolocacion n.f. (zool.) Localisacion dei predas e dei obstacles au mejan d'un camp magnetic que d'unu organes especials prodúon, en particulier per de peis. Var.: **electrolocalisacion**.

electrolocalisacion n.f. Electrolocacion.

electrologia n.f. 1. Disciplina que tracta dei aplicacions medicali de l'electricitat. Var.: **electroradiologia**. 2. Branca de la fisica que tracta dei fenomènes electrics, magnetics e electromagnetics, e finda dei sieus rapoarts embé d'autres fenomènes.

electroluminescença (-éncia) n.f. Luminescença sota l'accion d'un camp electric.

electroluminescent, a adj. Qu'es dotat d'electroluminescença.

electromagnetic, a adj. Que pertòca l'electromagnetisme.

electromagnetisme n.m. Part de la fisica qu'estúdia li relacions entre electricitat e magnetisme.

electromainatgier, a adj. Si di d'un aparelh electric à usatge domestic (fèrre per pressar, aspirator, etc.). Sin.: **electrodomestic**.

electromainatgier n.m. Ensèms dei aparelhs electromainatgiers; la sieu fabricacion, lo sieu comèrci. Sin.: **electrodomestic**.

electromainagista n. Persona que vende d'electromainatgier.

electromecanic, a adj. Si di d'un dispositiu mecanic qu'una grand part dei sieus compauants son electrics.

electromecanica n.f. Ensèms dei aplicacions de l'electricitat à la mecanica.

electromecanician, a n. Persona especialisada dins lo montatge e l'agençament de dispositius electrics e mecanics.

electromecanoterapia n.f. Metòde terapeutic qu'acampa li possibletats de l'electrisacion e de la mecanoterapia.

electromèr n.m. Compauat que presenta lo fenomène d'electromeria.

electromeria n.f. Isomeria presentada per doi compauants quimics que son destriats unencament per la distribucion dei electrons.

electrometallurgia n.f. Utilisacion dei proprietats termiqui e electrolitiqui de l'electricitat per la produccion e l'afinatge dei produchs metallurgics.

electrometallurgic, a adj. Que pertòca l'electrometallurgia.

electrometallurgista n. Persona que travalha dins l'electrometallurgia.

electromètre n.m. Aparelh per mesurar de diferenças de potencial.

electrometria n.f. Ensèms dei metòdes de mesuras qu'emplégon d'electromètres.

electrometric, a adj. Relatiu à l'electrometria.

electromicrometria n.f. Mesura dei tensions electriqui d'ample foarça bas.

electromicrometric, a adj. Relatiu à l'electromicrometria.

electromiografia n.f. (med.) Estudi de la contraccion musculària au mejan d'un electromiograma.

electromiograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'activitat electrica qu'acompanha la contraccion musculària.

electromotor, tritz adj. (fis.) 1. Que desvolopa d'electricitat sota l'influença d'una accion mecanica ò quimica. 2. *Foarça electromotritz (f.e.m.)*: Tension ai bòrnas de la foant ideala de tension introducha dins la representacion d'un element actiu de circuit, generator ò receptor.

electron n.m. 1. Particula fondamentala que poarta una carga electrica negativa ($1{,}602.10^{-19}$ C), e qu'es un constituent universal de la matèria. 2. Aligatge foarça leugier eissit d'un mesclatge de magnesi, d'alumini e de zinc.

electronarcòsi n.f. (med.) Metòde de tractament psiquiatric analògue à l'electrocòup, mas que fa usança d'un corrent de tension mai bassa, ma de durada mai esperlongada.

electronegatiu, iva adj. (quim.) *Element electronegatiu*: Element que lu sieus atòmes an una afinitat per lu electrons (lu alogènes, l'oxigène, lu non-metals).

electronegativitat n.f. Estat de cen qu'es electronegatiu.

electroneutralitat n.f. Mancança de carga electrica.

electron-grama n.m. (fis.) Massa totala dei electrons contenguts dins un atòme-grama.

electronic, a adj. 1. Relatiu à l'electron: *Flux electronic*. 2. Que fonciona d'après lu principis de l'electronica, qu'emplega de dispositius electronics: *Una màquina per calcular electronica*. ◇ *Annuari electronic*: Annuari que si pòu consultar sus l'internet. ◇ *Música electronica*: Música qu'emplega d'oscillacions electriqui per crear de sons musicals, per l'intermediari d'autparlaires.

electronica n.f. Part de la fisica e de la tecnica qu'estúdia e emplega li variacions de grandors electriqui (camps electromagnetics, cargas electriqui, etc.) per captar, transmetre e utilisar d'informacion.

electronicament adv. Per de mejans electronics.

electronician, a n. Especialista de l'electronica.

electroniveu n.m. Equipament automatic que permete d'arrestar l'usinatge d'una pèça sus una

rectificadoira ò una màquina per afinar, metre au ponch tre que la quòta vouguda es realisada.

electronografia n.f. 1. Tecnica de l'enregistrament dei imatges obtenguts au mejan d'una càmera ò d'un microscòpi electronic. 2. Imatge ensinda obtengut. Sin.: **electronograma**.

electronograma n.m. Electronografia.

electronoterapia n.f. Terapia au mejan d'electrons.

electronucleari, ària adj. *Centrala electronucleària*: Centrala electrica qu'emplega l'energia termica qu'es producha dins un reactor nucleari.

electronucleari n.m. Ensèms dei tecnicas que tèndon à la produccion d'electricitat à partir de l'energia nucleària.

electronvòlt n.m. Unitat d'energia (simb. eV) que s'emplega en fisica atomica e nucleària (1 eV = $1,602.10^{-19}$ J).

electro-optic, a adj. Electroptic.

electro-osmòsi n.f. Electrosmòsi.

electropala n.f. Electrovana.

electropirexia n.f. (med.) Procediment terapeutic qu'a per tòca d'acréisser la temperatura dau còrs per lo biais de l'electricitat.

electroplastia n.f. Pellicula metallica de materiaus per electrolisi.

electroplaxe n.f. Un dei elements de l'organe electric de la torpilha.

electropneumatic, a adj. Qualitat d'un aparelh, d'un sistema de fren, etca., que l'accion de l'ària comprimida es comandada per lo biais de valvas manobradi mé l'ajuda d'electroaimants ò electrovalvas.

electropompa n.f. Pompa que fonciona à l'electricitat.

electropontura n.f. Metòde terapeutic que consistisse à pónher la pèu mé d'agulhas sotamessi à à un corrent electromagnetic. Var.: **electropunctura**.

electroportatiu, iva adj. Si di dei pichins autís electrics que si poàdon portar facilament (especialament quora son equipats d'una bataria).

electropositiu, iva adj. (quim.) Si di d'un element que lu sieus atòmes poàdon cedir facilament d'electrons (lu metals, l'idrogène).

electroptic, a adj. Qualitat d'un fenomène que la presença d'un camp electric modifica li proprietats optiqui de l'ambient (efècte Kerr per ex.). Var.: **electro-optic**.

electropunctura n.f. Electropontura.

electroquimia n.f. Sciença e tecnica de transformacions recipròqui de l'energia quimica e de l'energia electrica.

electroquimic, a adj. Relatiu à l'electroquimia.

electroradiologia n.f. Especialitat medicala qu'emplega li aplicacions de l'electricitat e dei radiacions per establir lo diagnostic dei malautias e li tractar.

electroradiologista n. Mètge especialisat en electroradiologia.

electrorafinatge n.m. Procediment de purificacion per dissolucion electrolitica d'un anòde de metal pur e per depaus dau metal purificat sus un catòde.

electroretinografia n.f. Tecnica de mesura dau potencial electric retinian, provocat per un vanc electric.

electroretinograma n.m. (med.) Enregistrament dei diferença de potencial au niveu de la retina.

electroscòpi n.m. Instrument que permete de detectar li cargas electriqui e de determinar lo sieu signe.

electrosiderurgia n.f. Procediments emplegats en siderurgia au mejan de l'electricitat coma sorgent de calor.

electrosiderurgic, a adj. Relatiu à l'electrosiderurgia.

electrosistòla n.f. (med.) Batement cardiac provocat per un vanc exterior.

electrosmòsi n.f. Fach, per un liquide, de traversar una paret sota l'efècte d'un camp electric. Var.: **electro-osmòsi**.

electrosonda n.f. Electromètre coblat à una radiosonda per mesurar lo potencial electric de l'atmosfèra liura.

electrosoudadura n.f. Soudadura electrica.

electrostatic, a adj. Relatiu à l'electrostatica.

electrostatica n.f. Part de la fisica qu'estúdia lu fenomènes d'equilibri de l'electricitat sus lu còrs electrisats.

electrostenolisi n.f. Depaus d'ions ò de particulas colloïdali dintre de tubes capillaris sota l'accion d(un camp electric.

electrostriccion n.f. Desformacion d'un dielectric sotamés à un camp electric.

electrotampa n.f. Electrovana.

electrotecnic, a adj. Relatiu à l'electrotecnica.

electrotecnica n.f. Aplicacion dei lèis de la fisica à la produccion, au tractament, au transpoart e à l'utilisacion de l'energia electrica.

electrotecnician, a n. Especialista dei aplicacions tecniqui de l'electricitat.

electroterapia n.f. Tractament dei malautias per l'electricitat.

electroterapic, a adj. Que pertòca l'electroterapia.

electrotermia n.f. 1. Estudi dei transformacions de l'energia electrica en calor. 2. Utilisacion d'aquesto fenomène en electrometallurgia.

electrotermic, a adj. Relatiu à l'electrotermia.

electrotèst n.m. Aparelh que permete d'identificar la natura dei elements màgers d'un aligatge.

electrotònus n.m. Variacion de l'excitabilitat d'un nèrvi, d'un muscle au passatge d'un corrent electric.

electrotropisme n.m. (etol.) Reaccion d'orientacion d'unu animaus per rapoart à un camp electric.

electrovalença (-éncia) n.f. (quim.) 1. Tendença per un element quimic à aquistar una estructura electronica establa per perda ò captura d'electrons. 2. Ligason ionica dintre una molecula.

electrovalva n.f. Electrovalvula.

electrovalvula n.f. Valvula ò sopapa comandada au mejan d'un electroaimant. Var.: **electrovalva**.

electrovana n.f. (tecn.) Vana que règla lo dèbit d'un fluide e es comandada electricament, m'un electroaimant. Sin.: **electrotampa**, **electropala**.

electroventilator n.m. Veïcule dei pompiers que lu sieus aparelhs perméton d'aspirar lo fum ò de fornir una alimentacion d'ària fresca, e finda l'esclairatge au mejan de projectors e de lumes portables.

electrum n.m. Electre.

electuari n.m. (anc.) Remèdi qu'èra alestit en mesclant de pòuveras dins de meu.

eledòne n.m. Coleoptèr pichon que viu dins lu fonges dei troncs d'aubres.

eledòne n.m. Poprion de la Mediterrània que li sieu banas poàrton qu'una rengada de ventosas.

elefant n.m. 1. Mamifèr ongulat dau sota-òrdre dei proboscidians, que viu, en foncion de l'espècia, en Àsia ò en Àfrica, erbivòre, caracterisat per la sieu pèu espessa, li sieu incisivas alongadi en defensas, que poàdon pear fins à 100 kg e fornísson l'ivòri dau comèrci, e la sieu trompa prensile, que forma lo nas e la labra superiora (l'elefant es aut de 2 m ò 3,70 m e pòu pear fins à 5 ò 6 tonas. 2. *Elefant de mar*: Gròssa fòca dei Ísolas Kerguelen, que pòu mesurar fins à 6 m e pear fins à 3 tonas.

elefanta n.f. Femèla de l'elefant.

elefantesc, a adj. Enòrme, gigantesc.

elefantet n.m. Elefant jove. Var.: **elefanton**.

elefantiasi n.f. (med.) Espessiment difús de la pèu e dau teissut sotacutaneu ligat à un edema que desforma li parts periferiqui dau còrs.

elefantiasic, a adj. e n. Relatiu à l'elefantiasi; pertocat d'elefantiasi.

elefantin, a adj. Que sembla l'elefant; pròpri de l'elefant.

elefanton n.m. Elefant jove. Var.: **elefantet**.

elegança (-ància) n.f. 1. Gràcia, distincion dins lu biais de faire, lo vestir. Sin.: **gaube**, **farotaria**. 2. Delicadessa de l'expression, art de causir gaubiosament lu mòts e lu torns de lengatge; gaube: *L'elegança d'un estile*.

elegant, a adj. e n. Qu'a d'elegança: *Una persona eleganta*, *de braias eleganti*. ◆ adj. 1. Simple e gaubiós: *Una demostracion eleganta*. Sin.: **faròt**, **lisquet**, **corós**. 2. Que la sieu forma e lo sieu aspècte son agradius: *Una presentacion eleganta*.

elegantament adv. D'un biais elegant. Sin.: **gaubiosament**, **farotament**, **corosament**.

elegèire, eiritz n. Elector. Sin.: **votaire**, **votant**.

elegia n.f. 1. (Antiqu.) Per lu Grècs e lu Latins, pèça de vèrs formada d'examètres e de pentamètres alternats. 2. Poema liric que lo sieu ton es sovent tendre e triste.

elegiac, a adj. Qu'apartèn à l'elegia. ◆ adj. e n. Qu'escriu d'elegias.

elegibilitat nf. Capacitat à èstre elegit. Var.: **eligibilitat**.

elegible, a adj. Que pòu èstre elegit; que pòu permetre d'èstre elegit: *Èstre en posicion eligibla dins una lista*. Var.: **eligible**.

elegir vt. (*elegissi*) 1. Nomenar à una foncion au mejan dei sufragis; procedir à l'eleccion de: *Elegir un deputat*. 2. *Elegir domicili*: Causir coma domicili legal; fixar la sieu demòra abituala. Var.: **elièger**.

elegit, ida n. Persona causida au mejan d'una eleccion. Var.: **elet**.

element n.m. 1. Mitan dont un èstre es fach per viure, dont a la sieu activitat: *L'aiga es l'element dei peis*, *èstre dins lo sieu element*. ◇ *Lu quatre elements*: L'ària, lo fuèc, la tèrra e l'aiga, que lu Ancians consideràvon coma lu compauants de la realitat. 2. (quim.) Principi quimic comun ai divèrsi varietats d'un còrs simple e ai combinasons d'aqueu còrs mé d'autres: *Classificacion periodica dei elements*. 3. Cada objècte, cada caua que concorre mé d'autres objèctes ò d'autri cauas à la formacion d'un tot: *Lu elements d'un obratge*. ◇*Elements de tir:* Donadas de basa que, dins un tir d'artilharia, definísson una trajectòria per fin de tocar un objectiu precís. 4. Persona qu'apartèn à un grope: *L'element melhor d'una equipa*. 5. (mat.) Objècte matematic qu'acompanha la donada d'un ensèms, concevut m'un tot que recampa un ò mai d'aquelu objèctes. ◇ Element generic, maximal, minimal, neutre, simetric: Vèire *generic*, *maximal*, *minimal*, *neutre*, *simetric*. 6. (fis.) Coble d'una pila electrica, d'un acumulator. ◆ pl. 1. (lit.) Ensèms dei foarças naturali: *Luchar còntra lu elements descadenats*. 2. Principis fondamentals, nocions de basa: *Elements de fisica*.

elementari, ària adj. 1. (quim.) Que pertòca l'element: *Analisi quimica elementària*. 2. Totplen simple, reduch à l'essencial: *Un problema elementari*. 3. Que sièrve de basa à un ensèms: *De conoissenças elementari*. ◇ *Cors elementari*: Ensenhament en doi ans après lo cors preparatòri. ◇ *Escòla elementària*: Escòla entre l'escòla mairala e lo collègi. 4. (fis.) Si di dei objèctes fisics que si considèra en darriera analisi que tot còrs n'es format: *Particula elementària*. 5. (estad.) Si di d'un eveniment reduch à una soleta eventualitat.

elementisme n.m. Filosofia que si consacra à l'estudi dei elements naturals e de la sieu plaça dins l'imaginacion e lu mites de l'umanitat.

elemi n.m. Peresina moala eissida dau *protium,* utilisada coma plastificant d'unu verníç e lacas, dins la fabregacion dei tenchas e divèrsi colors litografiqui.

eleotrague n. m. Antilòpa dei paluns d'Àfrica eqüatoriala e mièjgjornala, que la sieu femèla es desprovedida de banas.

elet, a n. Elegit.

eleusina n.f. Graminacea manjadissa dei encontradas caudi d'Àfrica e d'Àsia.

eleusinias n.f. pl. Dins Grècia anciana, fèstas d'Elèusis celebradi en l'onor de Demetèr.

eleuterias n.f. (gr. e*leutheria*) pl. Fèstas grègui celebradi en commemoracion de la liberacion d'una ciutat, en particulier à Plateas, en memòria de la victòria sus lu Pèrsas (479 av. J.C.), e à Siracusa en remembre dau bandiment dei tirans per Trasibul.

elevacion n.f. 1. Accion d'elevar, de portar vèrs lo aut, fach de s'elevar. Sin.: **auçament**, **enlairament**,

enauçament. ◇ (liturgia catol., m'una majuscula) Moment de la messa quora lo prèire elèva l'òstia e lo calici per la consecracion. 2. Accion de portar, de si portar à un niveu superior: *Elevacion de la votz*. Sin.: **auçament**. 3. (coregr.) Aptituda d'un dançaire à efectuar de figuras en l'ària. 4. (mat.) Formacion de la potença d'un nombre: *Elevacion au cube*. 5. (geom.) Representacion d'un objècte projectat sus un plan vertical parallèle à una dei sieu faças. ◇ (arquit.) Representacion geometrala d'una faça verticala; aquesta faça. 6. Terren en autessa, eminença.

elevador n.m. Elevator.

elevaire, airitz n. Alevaire.

elevament n.m. Alevament.

elevar vt. (*elèvi*) 1. Portar vèrs lo aut, dreiçar, bastir: *Elevar un barri*. Sin.: **enauçar**, **enaurar**. 2. Portar à un niveu superior: *Elevar au poder*. ◇ *Elevar la votz*: Parlar mai foart. Sin.: **auçar**. 3. Noirir un animau per lo far créisser: *Elevar de poarcs*, *de vacas*. 4. Assegurar la formacion fisica e morala d'un enfant, l'educar. Sin.: **ensenhar**. 5. (mat.) Traçar una perpendiculària à una drecha, à un plan. Var.: **alevar**. ◆ **s'elevar** v.pr. 1. Arribar à una cèrta autessa, una cèrta quantitat, un cèrt niveu: *Aquela montanha s'elèva à mai de 2000 m*. Sin.: **s'enauçar**. 2. Arribar à un niveu superior: *La temperatura s'elèva*. Sin.: **s'enauçar**. 3. *Si faire audir*: De votz s'elèvon. 4. Protestar còntra, s'opauar à: *S'elevar còntra una novèla taxa*. Sin.: **s'auborar**.

elevatge n.m. Alevatge. Sin.: **noirigatge**.

elevator n.m. 1. Muscle elevator. 2. Aparelh ò engenh emplegat per transportar verticalament ò sus de foarti pendas de cargas ò de materiaus. Var.: **elevador**.

elevator, tritz adj. Que sièrve à auçar: *Muscle elevator*, *plataforma elevatritz*.

elevatòri, òria adj. Que sièrve à elevar de fais, de liquides: *Una pompa elevatòria*.

elevon n.m. Govèrna d'aeronau que sièrve à l'encòup d'aleta e de governalh de prefondor, espec. per lu avions sensa coa.

èlfe n.m. (mit. escand.) Gèni que simboleja li foarças naturali, espec. lu fenomènes atmosferics.

elginisme n.m. Forma de vandalisme.

eli pron. pers. f. Pronom personal femenin, plural de *ela*.

èli n.m. Còrs simple gasós totplen leugier (densitat 0,138) e ininflamable, descubèrt dins l'atmosfèra dau soleu e present en pichina quantitat dins l'ària, emplegat per gonflar lu balons e lu aerostats, e, à l'estat liquide, en criogenia; element (He) de n° atomic 2 e de massa atomica 4,0026.

eliac, a adj. (astron.) Si di dau levar ò dau baissar d'un astre que si fa au meme moment qu'aqueu dau soleu.

eliant n.m. Planta que vèn d'Amèrica, cultivada per lu sieus grands capitules jaunes (nom usual: *virasoleu*).

eliantème n.m. Planta vivaça dei flors jauni, vesina dei missugas. Sin.: **èrba d'aur**.

eliantina n.f. (quim.) Indicator colorat, jaune en mitan basic, ròsa en mitan basic. Sin.: **metilorange**.

eliaste n.m. (Antiqu.) Membre de l'Eliea, tribunal populari d'Atenas.

eliç n.m. Eliça.

eliça n.f. 1. Aparelh de propulsion, de traccion ò de sustentacion, constituit de palas (ò alas) que presènton de susfàcias dispauadi regulierament à l'entorn d'un axe qu'un motor acciona. 2. (geom.) Corba que la sieu tangenta en cada ponch fa un angle m'una direccion fixa. ◇ *Eliça circulària*: Eliça que lu sieus ponchs apartènon à un cilindre de revolucion. 3. (arquit.) Pichina voluta ò cròça dau capiteu corintian. Var.: **eliç**.

elicicultor, tritz n. Persona que practica l'elicicultura.

elicicultura n.f. Alevatge de limaças.

elicit, a adj. De tot en tot volontari.

elicoïdal, a adj. En forma d'eliça. ◇ (mat.) *Desplaçament elicoïdal*: Desplaçament dins l'espaci, produch d'una rotacion à l'entorn d'un axe (axe de desplaçament) e d'una translacion que lo sieu vector a la mema direccion que l'axe. Sin.: **vissatge**. Var.: **elicoïdau**.

elicoïdau, ala adj. Elicoïdal.

elicoïde n.m. (mat.) Susfàcia reglada generada per una drecha que s'apontèla sus una drecha D, sus una eliça circulària d'axe D e que rèsta parallèla à un plan donat.

elicon n.m. Instrument de música de vent e à embocadura, de coire, provedit de pistons, contrabassa de la Familha dei tubas.

elicoptèr n.m. Aparelh de transpoart aerenc que li palas que víron assegúron à l'encòup la sustentacion e la translacion pendent tota la durada dau vòl.

elidir vt. (*elidissi*) (ling.) Faire l'elision de: *Elidir una vocala*. Var.: **elidre**.

elidre vt. Elidir.

elièger vt. Elegir.

eligara n.f. Part d'un elipoart messa à la disposicion dau public e dei passatgiers.

eligibilitat n.f. Elegibilitat.

eligible, a adj. Elegible.

eliminable, a adj. Que pòu èstre eliminat.

eliminacion n.f. 1. Accion d'eliminar; lo sieu resultat. 2. (fisiol.) Excrecion. 3. (quim.) *Reaccion d'eliminacion*: Reaccion dins la quala doi radicals equivalents làisson à l'encòup una molecula organica. 4. (mat.) Tecnica de resolucion d'un sistema d'eqüacions à mai d'una inconoissuda en emplegant l'expression d'una inconoissuda per rapoart ai autri per n'en redurre lo nombre.

eliminaire, airitz adj. Eliminator.

eliminar vt. 1. Levar d'un grope, faire disparéisser: *Eliminar un candidat*. 2. (fisiol.) Faire sortir de l'organisme (de toxinas, etc.). 3. (mat.) Procedir à l'eliminacion de (una inconoissuda).

eliminator, tritz adj. Qu'elimina. Var.: **eliminaire**.

eliminatòri, òria adj. Qu'elimina (sens 1): *Una espròva eliminatòria*, *un zèro eliminatòri*.

eliminatòria n.f. (s'emplega generalament au plural) Espròva preliminària per eliminar d'unu candidats denant

d'entamenar la competicion vertadiera: *Li eliminatòrias de la Copa dau Monde*.

eliobologia n.f. Estudi dei fenomènes biologics tocant la solelhada.

eliocentric, a adj. Relatiu à l'eliocentrisme.

eliocentrisme n.m. Concepcion cosmogonica que considèra lo Soleu coma l'astre que li planetas li víron à l'entorn. Contr.: **geocentrisme**.

eliocometa n.f. (astr.) Sembla cometa dau Soleu que pertòca la frangilha lumenoa que seguisse lo movement dau Soleu.

eliocromia n.f. Fotografia dei colors.

eliodinamica n.f. Estudi e usança de la calor dau Soleu.

eliodòre n.m. Pèira fina, beril jaune d'aur.

elioelectric, a adj. Que tresmuda li radiacions solari en energia electrica.

eliofil, a Que cèrca lo soleu, lu luècs ben ensolelhats.

eliofilia n.f. Amor dau soleu, dei luècs ben ensolelhats.

eliofisica n.f. Estudi dei proprietats fisiqui dau Soleu.

eliofòbe, a adj. Que crenhe totplen lo soleu.

eliofòbia n.f. Crenhença foarta dau soleu.

eliogène, a adj. Que pertòca lu tresmudaments radioactius que porgísson d'èli.

eliografe n.m. (meteor.) Aparelh que sièrve à mesurar la durada de l'ensolelhament.

eliografia n.f. 1. (arts graf.) Reproduccion d'originals transparents ò translucides sus de papiers mé de diazoïcs. 2. Estudi, descripcion dau Soleu.

eliografic, a Que pertòca l'eliografia.

eliogravadura n.f. Procediment d'obtencion, per via fotomecanica, de formas d'estampatges gravadi en cròs; procediment d'estampatge qu'emplega aqueli formas.

eliogravaire, airitz n. Persona que practica l'eliogravadura.

eliolatria n.f. Amor dessenat dau soleu.

eliolit n.m. Varietat translucida de feldespat provedida de palhetas dauradi ò coiradi.

eliomarin, a adj. Que combina l'elioterapia e lo sejorn en riba de mar: *Lo centre eliomarin de Valàuria.*

eliomètre n.m. (astr.) Aparelh que mesura lo diamètre aparent dau Soleu, de la Luna e d'autri planetas.

eliometric, a adj. Relatiu à l'eliomètre.

elion n.m. Nucleu de l'atòme d'èli, que si di finda *particula alfa*.

elioscòpe, a Que si vira devèrs lo Soleu.

elioscòpi n.m. Telescòpi per agachar lo Soleu sensa perilh per lu uèlhs.

eliosfèra n.f. Luèc qu'enròda lo sistèma solari.

eliòsi n.f. Dermatiti solària. Sin.: **solelhada**.

eliosincròne, a adj. (astron.) Si di de l'orbita artificiala de la Tèrra que lo sieu plan fa un angle constant mé la direccion Tèrra-Soleu. ◇ *Satellite eliosincròne*: Que la sieu orbita es eliosincròna.

eliosintèsi n.f. Formacion de nucleus d'èli per sintesi d'autri particulas pendent l'evolucion de l'Univèrs.

eliostat n.m. (astron.) Instrument que compoarta un mirau plan ò leugierament concau que permete de remandar lu rais dau Soleu dins una direccion fixa en despièch dau movement diurne.

elioterapia n.f. Tractament medical per la lutz dau Soleu (activa per lu sieus rais ultraviolets).

eliotermia n.f. Utilisacion de l'energia calorifica dau Soleu.

eliotròpi n.m 1. Èrba ò sotaubrilhon dei flors perfumadi blavi ò blanqui, dei fuèlhas sovent altèrni, entieri ò denticuladi (Familha dei borrigenaceas). 2. (miner.) Calcedònia d'una varietat vèrd escur, tacada de roge e opaca.

eliotropina n.f. (quim.) Compauat (metilène dioxibenzaldeïc, $C_8H_6O_3$), d'una odor que sembla aquela de l'eliotròpe. Sin.: **piperonal**.

eliotropisme n.m. Tendença d'un vegetal à virar li sieu flors ò li sieu fuèlhas en direccion dau Soleu.

elipoart n.m. Aeropoart per elicoptèrs.

eliportar vt. (*elipoarti*) Transportar au mejan d'un elicoptèr.

eliportat, ada adj. Desbarcat au soal au mejan d'un elicoptèr, espec. en parlant de tropas.

eliportatge n.m. Transpoart de personal ò de material au mejan d'un elicoptèr.

eliquiença n.f. Talent, gaubi.

elisabetan, a adj. Relatiu à Elisabeta 1ª d'Anglatèrra, ai sieu temps: *Lo teatre elisabetan*.

eliseu, ea adj. 1. Relatiu ai Camps-Eliseus, sojorn dei benurós dins la mitologia grecoramana. 2. (fam.) Relatiu à la Presidença de la República francesa.

elision n.f. (ling.) Supression, dins l'escriptura ò dins la prononciacion, de la vocala finala d'un mòt davant un mòt que comença per una vocala: *L'amic* (elision grafica e orala), *una amiga* [yna'miga] (elision orala unicament). Sin.: **proclisi**.

elita n.f. 1. Pichin grope considerat coma cen que li a de melhor. Sin.: **flor**, **florada**, **sanflorada**, **tria**. ◇ *D'elita*: Que si destria per li sieu grandi qualitats. Sin.: **de tria**. 2. Tropas formadi m'ai joves entre 20 e 32 ans, dins l'armada soíssa.

elitari, ària adj. D'una elita.

elitisme n.m. Sistema que favorisa lu elements melhors d'un grope, au dam de la massa; politica que la sieu amira es la formacion d'una elita.

elitista adj. De l'elitisme; partidari de l'elitisme: *Una politica elitista*.

elitra n.m. (zool.) Ala anteriora, dura, dei coleoptèrs e dei ortoptèrs, que non bate pendent lo vòl, ma que protegisse au repaus l'ala posteriora membranoa.Var.: **elitre**.

elitransportar adj. Transportar per elicoptèr.

elitre n.m. Elitra.

elix n.m. 1. (anat.) Replec que forma lo torn dau pavilhon de l'aurelha. 2. (zool.) Limaçon.

elixir n.m. 1. Medicament, liquide, format d'una substança ò de mai, après dissolucion dins l'alcòl. 2. Filtre magic: *Elixir d'amor*. 3. Bevenda requista.

elladic, a adj. (preïst.) Si di de l'atge dau bronze (3000 – 1100 av. J.-C.) sus lo continent grèc, que la sieu darriera fasa correspoande à la civilisacion miceniana.

ellebòr n.m. Planta vivaça dei fuèlhas en ventalh, que li sieu flors espelísson en ivèrn (Familha dei renonculaceas). Var.: **ellebòri**. ◇ *Ellebòr blanc*: Varaira, varaire. («Baissa de Varaire entre Tinea e Vesúbia). ◇ *Ellebòr negre*: Ròsa de Calenas.

ellebòri n.m. Ellebòr.

ellène, a adj. e n. 1. De la Grècia anciana. 2. (rare) Ellenic de la Grècia anciana ò modèrna.

ellenic, a adj. Relatiu à la Grècia.

ellenisacion (-izacion) n.f. Accion d'ellenisar.

ellenisant (-izant), a adj. e n. Ellenista.

ellenisar (-izar) vt. Donar un caractèr ellenic à.

ellenisme n.m. 1. Civilisacion grèga; civilisacion desvolopada en defoara de Grècia sota l'influença de la cultura grèga.

ellenista adj. e n. Si di d'un especialista dei estudis grècs. Var.: **ellenisant**.

ellenistic, a adj. Si di dau periòde de la civilisacion grèga que va de la conquista d'Alexandre fins à la conquista romana.

ellipse n.f. 1. (mat.) Corba plana que toi la soma dei distanças d'un dei sieus ponchs à doi autres ponchs fixes dichs *fogaus* es totjorn pariera. 2. (astron.) Orbita d'un astre à l'entorn d'un autre.

ellipsi n.f. Sotentendut, escorcha dins l'expresion de la pensada. ◇ (ling.) Fach de sintaxi ò d'estile quora s'omete un element (ò mai d'un element) dins una frasa.

ellipsografe n.m. Instrument que permete de traçar d'ellipses d'un movement contunh.

ellipsoïdal, a adj. Qu'a la forma d'un ellipsoïde. Var.: **ellipsoïdau**.

ellipsoïdau, ala adj. Ellipsoïdal.

ellipsoïde n.m. (mat.) Susfàcia que toti li sieu seccions plani son d'ellipses. ◇ *Ellipsoïde de revolucion*: Generat per la rotacion d'una ellipse à l'entorn d'un dei sieus axes.

ellipsoïdic, a adj. Que pertòca un ellipsoïde.

elliptic, a adj. 1. Que fonciona per sotentenduts. ◇ (ling.) Que compoarta una ellipsi: *Una frasa elliptica*. 2. (Bèi-Arts) *Estile elliptic*: Estile grafic que refuda lu detalhs e va directament à l'essencial de la forma. 3. (mat.) Relatiu à l'ellipse, qu'a la forma d'una ellipse.

ellipticament adv. Per ellipsis, per sotentenduts: *Parlar ellipticament*.

ellobiidat n.m. *Ellobiidats*: Familha de molluscs gastropodes que vívon sus lu ribatges ò en d'endrechs foarça aigaiós, ben que sígon paumonats.

ellobiopsidat n.m. *Ellobiopsidats*: Familha de parasits dei cruveluts e dei anellides poliquèts.

elm n.m. Èlme.

èlme n.m. À l'Atge-Mejan, grand casco qu'envolopava tota la tèsta e la cara: «*E ven tot dreit, la peira lai on era mestier / E feric si lo comte sobre l'èlm qu'es d'acers....» (Cançon de la Crosada).* Var.: **èume**, **elm**.

elmint n.m. (zool. e med.) Vèrp parasite de l'òme e dei vertebrats.

elmintiasi n.f. Malautia parasitària causada per lu elmints.

elmintic, a adj. Relatiu ai elmints.

elmintidi n.f. Verenada cutanea congreada per li toxinas secretadi per lu vèrps intestinals.

elmintologia n.f. Descripcion e estudi dei vèrps intestinals.

elmintosporiòsi n.f. Mena de malautia dei plantas, particulierament de l'òrdi e d'autri cerealas.

elobiala n.f. *Elobialas*: Plantas monocotideloneï enclausant de varietats aigassieri, sigue d'aiga doça, sigue d'aiga de mar.

elocucion n.f. Biais de s'exprimir oralament: *Aver una elocucion rapida, lenta, dificila*.

elodea n.f. Pichina planta d'aiga doça d'origina canadiana (Familha dei idrocaridaceas).

elodèrma n.m. Grand estrapion de la coa espessa, verinós, nuechenc, que viu au Mexic e dins lo sud-oèst dei Estats-Units.

elògi n.m. Paraulas ò escrich per laudar quauqu'un, quauqua ren: *Faire l'elògi d'una persona*. Sin.: **lauda**. ◇ *Elògi funèbre*: Discors que si fa per l'enterrament de quauqu'un.

elogiós, oa adj. De natura à laudar: *Un discors elogiós*. Sin.: **laudenjaire**.

elogiosament adv. D'un biais elogiós.

eloïsta adj. Si di dei passatges dau Pentateuc dins la Bibla, que Dieu es nomenat *Elohim* en plaça de *Yahvé.*

elomisa n.f. Mosquilhon que la sieu larva degalha li rabassas.

elongacion n.f. 1. (astron.) Distança angulària d'un astre au Soleu, per un observator plaçat sus Tèrra. 2. (fis.) Abscissa, à-n-un moment donat, d'un ponch animat d'un movement vibratòri (la sieu valor maximala es l'amplituda). 3. (med.) Alongament accidental ò terapeutic d'un muscle, d'un nèrvi, d'un tendon, etc.; lesion ensinda producha.

elongar vt. (*elòngui*) 1. (mar.) Estendre, estirar dins lo sens de la longuessa (un cau, etc.). 2. (med.) Distendre, estirar (un nèrvi, un muscle, etc.).

elòps n.m. Sòrta de peis ossós, foarça primitiu, caracterisat per la presença d'una placa jugulària per l'aparament dei gaunhas.

eloquença (-éncia) n.f. 1. Art, talent de ben parlar, de convéncer, d'esmòure per la paraula. Sin.: **bendiguença**, **bendïença**. 2. Caractèr de cen qu'es expressiu, significatiu: *L'eloquença dei chifras*.

eloquent, a adj. 1. Qu'a l'art de convéncer per la paraula; persuasiu: *Parlar en tèrmes eloquents*. Sin.: **bendiguent**, **bendient**. 2. Expressiu, significatiu, revelator: *Un silenci eloquent*.

eloquentament adv. D'un biais eloquent.

elotars n.m. Grand rapaci fauconidat african.

elu pron. pers. Pronom personal, plural de *eu*.

elucidacion n.f. Accion d'elucidar; explicacion, esclarciment.

elucidar vt. Rendre clar, explicar cen qu'èra complicat, escur; clarificar, esclarcir: *Elucidar un mistèri, un crimi*.

elucion n.f. (quim.) Separacion de còrs que son absorbits per lavatges successius.

elucubracion n.f. Resultat de recèrcas laborioï e sovent desprovedidi de sens; divagacion, extravagança: *Li tieu teorias son ren que d'elucubracions*. Var.: **lugubracion**. Sin.: **desvari**, **armanacaria**.

elucubrar vi. (lit.) Produrre de reflexions desrasonabli. Sin.: **desvariar**, **armanacar**.

eludir vt. (*eludissi*) Evitar, si sostraire adrechament à; escamotar: *Eludir una dificultat*. Var.: **eludre**. Sin.: **defugir**, **esquivar**.

eludre vt. Eludir.

elusiu, iva adj. Qu'eludisse, qu'evita abilament: *Una respoasta elusiva*.

eluviacion n.f. Accion pedogenetica consistent dins la migracion en prefondor dei elements dei orizonts sobrans dau soal.

eluvial, a adj. Relatiu ai eluvions. Var.: **eluviau**, **eluvionari**.

eluviau, ala adj. Eluvial.

eluvion n.m. (geol.) Fragment d'una ròca restat sus plaça après la desagregacion d'aquesta ròca.

eluvionari, ària adj. Eluvial.

èlve n.m. Pichona gralha que trèva li roïnas e lu rocàs. Sin.: **gralheta**, **gralhon**, **graula**.

elvèlla n.f. Fonge ascomicèt m'au capeu format de lamas soudadi; nom generic de manti varietats: *Elvèlla crespuda, elvèlla lacunoa, elvèlla regada.*

elvèt, a adj. e n. D'Elvècia; soísse.

elvetic, a adj. Relatiu à la Soíssa.

elvetisme n.m. (ling.) Mòt ò expression particuliers au francés parlat en Soíssa.

elzevir n.m. 1. Volume imprimit ò publicat per lu Elzevir, familha d'estampaires dau s. XVII^{n}. 2. Familha de caractèrs tipografics dei empataments tringularis.

elzevirian, a adj. Relatiu ai elzevirs.

em' prep. Embé.

èma n.f. Letra *m*.

emai conj. e adv. E finda.

e-mail n.m. Mèl. Var.: **email**. Sin.: **corriel**, **corrier electronic**.

email n.m. E-mail.

emaciacion n.f. Amaigriment grandàs. Sin.: **estequidura**, **magror**, **secarditge**, **descarnadura**.

emaciat, ada adj. Foarça amaigrit: *Cara emaciada.* Sin.: **estequit**, **descarnat**, **secardin**.

emanacion n.f. 1. Odor que s'escapa d'unu còrs: *D'emanacions de gas*. Sin.: **efluvi**, **exalacion**. 2. (fig.) Cen que vèn de quauqua ren; expression, manifestacion: *Emanacion dau poder*. 3. (quim.) Còrs simple gasós que vèn de la desintegracion dau radi, dau tòri e de l'actini, que si soana respectivament *radon*, *toron* ò *actinon*.

emanar vi. *(de)* 1. Si desgatjar, sortir d'un còrs ò d'un objècte: *La lutz qu'emana dau soleu*. Sin.: **exalar**, **odorar**, **odorejar**. 2. Provenir, tirar la sieu origina de: *Una letra qu'emana de la Prefectura*. Sin.: **procedir**, **resultar**.

emancipacion n.f. 1. Accion d'emancipar, de s'emancipar; lo sieu resultat. Sin.: **liberacion**, **afranquiment**. 2. (dr.) Decision de justícia, ò efècte legal dau maridatge, qu'autreja à un minor, assimilat à un major, la plena capacitat juridica.

emancipador, atritz adj. Emancipator.

emancipar vt. 1. Rendre liure, afranquir d'una dominacion, d'un estat de dependernça: *Emancipar un pòble*. Sin.: **liberar**. 2. Autrejar l'emancipacion à un minor. ◆ **s'emancipar** v.pr. S'afranquir dei contrenchas sociali ò morali; si liberar.

emancipat, ada adj. e n. 1. Afranquit de tota constrencha. Sin.: **liberat**. 2. (dr.) Si di d'un minor qu'es estat l'objècte d'una emancipacion.

emancipator, tritz adj. Qu'emancipa. Sin.: **liberator**. Var.: **emancipador**.

emangìoma n.m. (med.) Tumor vasculària formada partent dei capillaris sanguins.

emapofisi n.f. (anat.) Caduna dei apofisis dei vertèbras que son en contacte m'ai vaisseus sanguins.

emartròsi n.f. (med.) Espandiment de sang dintre una articulacion.

emasculacion n.f. Accion ò resultat d'emascular. Sin.: **crestatge**, **crestadura**.

emascular vt. Privar un òme, un animau de la sieu virilitat, dei sieus testiculs. Sin.: **crestar**, **demasclar**

ematemèsi n.f. (med.) Fach de vomir de sang.

ematia n.f. (biol.) Globule roge dau sang colorit per l'emoglobina, e que lo sieu nombre per mm^3 de sang es pauc ò pron de 5 milions. Sin.: **eritrocit**.

ematic, a adj. Relatiu au sang.

ematidròsi n.f. (med.) Sudor de sang.

ematimètre n.m. Instrument qu'a per tòca de nombrar lu globilhons dau sang.

ematina n.f. (biol.) Combinason anormala dau gropament proteïc de l'emoglobina m'un atòme de fèrre trivalent que si forma au cors d'uni intoxicacions.

ematite n.f. (miner.) Oxide ferric Fe_2O_3, que n'i a doi varietats, *l'ematite roja* ò *oligista*, e *l'ematite bruna* ò *limonita*, doi mineraus de fèrre recercats.

ematobia n.m. Mosca que ponhe, susceptibla d'espantegar la tripanosomiasi.

ematoblast n.m. (med.) Un dei elements cellularis dau sang. Sin.: **plaqueta**, **trombocit**.

ematocèla n.f. Espandiment de sang enquistat dins la tunica qu'entorna lu testicules e l'utèrus.

ematocòlpos n.m. (med.) Espandiment de sang dins la vagina.

ematoconit n.m. Màrmor de color roja deuguda à la presença d'oxide ferric.

ematocrit n.m. (fisiol.) Volume qu'ocúpon lu globules roges dins un volume donat de sang, en percentatge: *L'ematocrit normal es de 40%*.

ematofague, a adj. e n. Que pertòca un animau que si noirisse de sang, sigue per lo biais de la suçada (moissara,

sangsuga), sigue en viuguent dins lo sang (ameba de la malària).

ematogène, a adj. 1. Que pertòca la formacion dau sang. 2. Que tròva la sieu origina dins lo sang.

ematoïde, a Que pertòca un minier de la color dau sang.

ematoïdina n.f. Isomèr de la bilirubina present dins lu ematòmas e li lesions vasculari.

ematologia n.f. Especialitat medicala qu'estúdia lo sang, lu organes ematopoietics e li sieu afeccions.

ematologic, a adj. Relatiu à l'ematologia.

ematològue, òga n. Especialista d'ematologia.

ematòma n.m. (med.) Escampament de sang dins una cavitat naturala ò sota la peu, consecutiu à una rompedura de vaisseu.

ematomielia n.f. (med.) Emorragia dins la mesolha espinala.

ematopoièsi n.f. (fisiol.) Formacion dei globules dau sang, que si debana dins lu organes ematopoietics e principalament dins la mesolha roja dei oàs. Var.: **emopoièsi**.

ematopoietic, a adj. Relatiu à l'ematopoièsi. Var.: **emopoietic**. ■ Lu principals organes ematopoietics son la mesolha ossoa, lu ganglions linfatics e la rata.

ematopòt n.m. Mena de tavan dei uèlhs vèrds, foarça agressiu quora lo temps vira à la chavana.

ematòsi n.f. (fisiol.) Transformacion, dins l'aparelh respiratòri, dau sang venós roge escur en sang arterial roge viu per perda de gas carbonic e enriquiment en oxigène.

ematoraquidian, a n.m. Ematovertebral.

ematovertebral n.m. (med.) Emorragia dins lo canal raquidian. Var.: **ematovertebrau**. Sin.: **ematoraquidian**.

ematovertebrau, ala n.m. Ematovertebral.

ematosalpinge n.m. (med.) Espandiment de sang dins la trompa uterina.

ematoporfirina n.f. Compauat non ferruginós que resulta de l'idrolisi de l'ematina.

ematozoari n.m. Protozoari parasite dei globules roges dau sang, agent dau paludisme. Sin.: **plasmòdi**.

ematuria n.f. (med.) Emission de sang per li vias urinari.

ematuric, a adj. Relatiu à l'ematuria.

emb prep. Embé.

embabilhar (s') v.pr. Si di d'un tropeu qu'aganta lu babis en si contaminant dins de luècs umides.

embabilhat, ada adj. Si di d'un estròp qu'a agantat lu babis.

embaboïnar vt. Engalinar, embelinar.

embagar vt. Provedir d'una baga (un auceu migrator). Var.: **bagar**.

embagassar vt. Liurar à la prostitucion. ◆ **s'embagassar** v.pr. Si liurar à la prostitucion. Sin.: **putejar**, **putanejar**.

embagatge n.m. Operacion que consistisse à embagar un auceu.

emb'ai art. contractat Contraccion de *embé* e de *lu* ò de *embé* e de *li*. Var.: **m'ai**.

embaissada n.f. Ambassada.

embaissador n.m. Ambassador.

embalaire, airitz n. Persona especialisada dins l'embalatge dei mèrç. Var.: **embalator**.

embalar vt. 1. Metre dins un embalatge: *Embalar de vèires*. Sin.: **empaquetar**, **envolopar**. 2. *Embalar un motor*: Lo faire virar à un regime excessiu. ◆ **s'embalar** v.pr. 1. S'emportar, en parlant d'un cavau. Sin.: **si descabestrar**. 2. (mecan.) En parlant d'una màquina, d'un aparelh, d'un motor, pilhar un regime excessiu e perilhós. 3. (fam.) Si laissar emportar per la ràbia, l'entosiasme, l'impaciença, etc. Sin.: **la si pilhar cauda**.

embalastrar vt. 1. Repartir de balastre (sus una via de camin de fèrre). 2. Equilibrar (una nau) en vuant ò en emplissant lu sieu balastres.

embalastratge n.m. Accion d'embalastrar.

embalatge n.m. 1. Accion d'embalar. 2. Tot cen que sièrve à embalar (papier, carton, caissa, etc.). ◇ *Embalatge perdut*: Embalatge que sièrve un còup solet.

embalator, tritz n. Embalaire.

embalordiment n.m. Accion d'embalordir; lo sieu resultat. Sin.: **assordiment**, **ensordiment**, **esbaïment**.

embalordir vt. (*embalordissi*) 1. Rendre balord. 2. Importunar en faguent un bosin tròup foart. Sin.: **assordir**, **ensordir**. (fig.) **espantar**, **estonar**, **esbaïr**.

embalordissent, a adj. Qu'embalordisse. Sin.: **assordissent**, **ensordissent**, **espantant** (fig.), **esbaïssent** (fig.), **estonant** (fig.).

embanastar vt. Cargar de banastas, metre dins de banastas.

embanastatge n.m. Accion d'embanastar; lo sieu resultat.

embancar vt. (mar.) Provedir de bancs de vòga à una galèra. 1373: «*Et erit dicta galea enbancata de banquis e banqueris...*» A.D. 391 E23 F° 90 R°.

embandiment n.m. Accion d'embandir, resulta. Sin.: **remandament**, **foarabandiment, descaça**.

embandir vt. (*embandissi*) Descaçar, remandar violentament. Sin.: **foarabandir**, **virar, levar dau semenat**.

embaranhar vt. Claure d'una baranha. Var.: **baranhar**. ◆ **s'embaranhar** v.pr. 1. Si claure au mejan d'una baranha. 2. (fig.) Si foaraviar en un marrit afaire.

embarbar (s') (bot.) v.pr. Metre de raíç. Sin.: **s'abarbar**.

embarbolhaire n.m. Escarabochaire.

embarbolhar vt. 1. Barbolhar. 2. (fam.) Trebolar, faire perdre lo fieu dei sieu ideas à. Sin.: **entrebescar**, **entrafegar**, **emmesclar**. ◆ **s'embarbolhar** v.pr. (fam.) S'embarrassar, si complicar: *S'embarbolhar dins li sieu explicas*.

embarcacion n.f. Tota nau de pichina talha. Sin.: **naviòu**, **barca**.

embarcador n.m. Apontament que permete l'embarcament ò lo desbarcament dei mèrç e dei viatjaires. Sin.: **trepador**.

embarcadura n.f. Gondolatge d'una embarcacion.

embarcament n.m. 1. Fach d'embarcar, de s'embarcar. 2. Inscripcion d'un marinier, au ròtle d'equipatge, d'un passatgier sus lo registre de bòrd (d'una nau ò d'un avion).

embarcar vt. (*embarqui*) 1. Faire montar à bòrd d'un avion, d'una nau, d'un veïcule; cargar: *Embarcar de viatjaires*. 2. En parlant d'una nau, pilhar d'aiga sobre bòrd (en particulier sota l'efècte d'una lama que vèn sus la cubèrta). 3. (fam.) Emportar, raubar: *Lu convidats an embarcat lu pichins culhiers*. 4. Menar au comissariat ò en preson: *Matieu Sampeyre a embarcat un ladre*. 5. (fam.) Estirassar dins un afaire complicat: *S'es laissat embarcar dins una combina azardoa*. ◆ vi. 1. Montar à bòrd d'una nau, etc. 2. Penetrar dins un bateu sobre bòrd, en parlant de l'aiga, dei ondas. ◆ **s'embarcar** v.pr. 1. Montar à bòrd d'una nau, etc. 2. S'engatjar dins un afaire riscat, complicat.

embarcatge n.m. Fach d'embarcar. Var.: **embarcament**.

embardada n.f. 1. Escart brusc qu'un veïcule fa, per l'efècte d'un obstacle ò d'una reaccion viva d'aqueu que lo mena. 2. (mar.) Brusc cambiament de direccion d'una nau, sota l'efècte dau vent, de la mar ò d'una manòbra. Sin. (2): **lanç**.

embardar v.i. (mar.) Forçar un naviri d'anar à òrsa ò à poja.

embargament n.m. (mar.) Embargo.

embargo n.m. 1. Defensa facha provisoriament à una nau estrangiera de laissar un poart. 2. Mesura administrativa qu'empacha l'exportacion d'una mèrç, la liura circulacion d'un objècte. Var.: **embargament**.

embarlugada n.f. Passion, gust marcat per quauqua ren. Sin.: **afogament**.

embarlugament n.m. 1. Desturbi de la vista causat per una lutz intensa. 2. (med.) Malastre sovent acompanhat de lorditges. Var.: **barluga**.

embarlugaire, airitz adj. Qu'embarluga. Var.: **embarlugant**.

embarlugant, a adj. Qu'embarluga. Var.: **embarlugaire**.

embarlugar vt. (*embarlugui*) 1. Trebolar la vista m'una lutz foarça viva. 2. Impressionar ò sedurre.

embarra n.f. Embarràs.

embarraire, airitz n. Persona que provòca d'embarràs.

embarrament n.m. Accion d'embarrar, de s'embarrar; lo sieu resultat. Sin.: **empresonament**, **incarceracion**.

embarrar vt. Claure, empresonar. Sin.: **incarcerar**, **estremar**, **clavar**, **contenir**, **enclaure**, **entanar**. ◆ **s'embarrar** v.pr. 1. S'entanar, refudar de sortir dau sieu. Sin.: **s'estremar**, **si reclaure**. 2. (fig.) S'obstinar: *S'embarrar dins una opinion perilhoa*.

embarràs n.m. 1. Perplexitat, incertituda: *Aquela decision mi mete dins l'embarràs*. Sin.: **indecision**, **dubi**, **dubitança**, **trastejament**. 2. Obstacle que s'opaua à l'accion de quauqu'un, qu'entrepacha la realisacion de quauqua ren. Sin.: **embrolh**, **travèrsa**, **trabuc**, **encombrament**, **repompeu**, **embarra**, **entrava**, **entravada**. 3. Situacion dificila, dificultat que n'en resulta: *Tirar quauqu'un d'embarràs*. ◇*Si tirar foara d'embarràs*: Si tirar d'una situacion malaisada, perilhoa. Sin.: **si tirar de ribas**. 4. *Embarràs gastric*: Ensèms de trebolicis gastro-intestinals de natura e de durada variabli, que s'obsèrvon sovent après un past tròup cargat.

embarrassacamin n.m. 1. Si di d'una persona que va lentament sus la rota e per aquò ralentisse la circulacion dei autres. 2. Aqueu qu'entrava la libertat, la causida dei autres... Sin.: **cèrcabeluga**, **mercant d'estampeu**, **embarrassaire**.

embarrassant, a adj. Qu'embarrassa. Sin.: **entravadís**.

embarrassar vt. 1. Pilhar tròup de plaça: *Aqueli vièlhi glaunhas embarràsson la maion*. Sin.: **encombrar**. 2. Entrepachar lu movements de: *Aquela camia estrecha m'embarrassa per auçar lu braç*. Sin.: **entravar**. 3. Metre dins l'embarràs, desconcertar: *La tieu question m'embarrassa*. Sin.: **desorientar**, **desturbar**. ◆ **s'embarrassar** v.pr. 1. S'encombrar: *S'embarrassar de vièlhs papiers*. 2. Si preocupar, tenir còmpte de: *Ieu siéu gnaci, de ren non m'embarrassi*.

embarrassat, a adj. 1. Qu'es dins l'embarràs. Sin.: **enviscat**, **vergonhós**, **entreprés**. 2. *Aver l'estòmegue embarrassat*: Sofrir d'un embarràs gastric.

embarrassier, a adj. Que provòca d'embarràs. Var.: **embarrassós**.

embarrassós, oa adj. Embarrassier.

embarrat, ada adj. 1. Claus; empresonat. Sin.: **incarcerat**, **estremat**, **entanat**, **enclaus**. 2. (fig.) Obstinat: *Èstre embarrat dins la sieu opinion*.

embarri n.m. Muralha qu'apara una fortalessa, una vila, etc. Var. **barri**. Sin.: **empara**.

embarriar vt. (*embarri*, classic *embàrrii*) Enrodar una ciutat,un castèu au mejan de barris. Sin.: **emparedar**.

embarricar vt. (*embarriqui*) Metre dins de barricas.

embarrilhar vt. Metre dins de barrieus.

embartassar vt. Curbir de bois, d'entoascs. Sin.: **entoscar**.

embasament n.m. (arquit.) Espessor mai importanta d'un barri à la sieu basa. Sin.: **repen**.

embasta n.f. Soma de moneda jugada ai cartas.

embastar vt. Munir d'un bast. Var.: **bastar**.

embastardiment n.m. Fach d'embastardir, de s'embastardir; estat de cen qu'es embastardit. Sin.: **degenerescença**, **descadença**, **alteracion**, **agusardiment**.

embastardir vt. (*embastardissi*) 1. Faire perdre li qualitats de la sieu raça à. 2. Faire perdre li sieu qualitats d'origina, la sieu vigor; faire degenerar. **degenerar**, **descalar**, **agusardir**, **alterar**. ◆ **s'embastardir** v.pr. Perdre li sieu qualitats d'origina, li qualitats de la sieu raça. Sin.: **si degenerar**, **s'agusardir**, **s'alterar**.

embastardit, ida adj. Qu'a perdut li sieu qualitats d'origina, li qualitats de la sieu raça.

embastidura n.f. Fach d'embastir; cen qu'es estat embastit.

embastilhar vt. 1. (anc.) Empresonar à la Bastilha. 2. (lit. ò ironic) Metre en preson. Sin.: **metre en gabiòla**, **en tòla**.

embastir vt. (*embastissi*) Bastir (per cordurar).

embastonar vt. Armar quauqu'un m'un baston. Picar quauqu'un m'un baston. Var.: **bastonar**.

embat n.m. 1. Vent de mar que bofa dau mièjgjorn e qu'abutava li naus sus Ròse. 2. Vent d'estiu periodic que bofa cada annada dins l'espaci de quaucu jorns dins la Mediterrània.

embatada n.f. Vent ponental foart.

embatatge n.m. Fixacion à caud d'un bendatge metallic d'una ròda de veituras ipomobili, de vagons e de locomotivas.

embatèire n.m. Obrier que s'entrèva de l'embatatge dei ròdas de veituras ipomobili, de vagons e de locomotivas.

embatoira n.f. Cròs per ceuclar de ròdas.

embatre vt. Faire l'embatatge. **embetumaire, airitz** adj. e n. Betonaire.

embatumar vt. Embetumar.

embatumat, ada adj. Embatumat.

embatumatge n.m. Embatumatge.

embatut, uda adj. Qu'a subit un embatatge.

emb'au art. contractat M'au.

embauç n.m. Avenc, gorg, tomp, debauç.

embauçar vt. Lançar dins un embauç. ◆ **s'embauçar** v.pr. Si lançar dins un embauç. Sin.: **si debauçar**.

embaucha n.f. (fr.) 1. Embauchatge. 2. Possibilitat d'ofrir un emplec à quauqu'un: *En temps de crisi, l'embaucha si fa rara*.

embauchaire, airitz n. (fr.) Persona qu'embaucha.

embauchar vt. (fr.) 1. Engatjar un salariat, passar ensèms m'eu un contracte de travalh. 2. (fam.) Emplegar quauqu'un per si faire ajudar: *T'embauchi per fretar en tèrra*.

embauchatge n.m. (fr.) Fach d'embauchar quauqu'un. Var.: **embaucha**.

embaumadura n.f. Odor foarça agradiva.

embaumaire, airitz adj. Qu'embauma, que sente boan. Var.: **embaumant**.

embaumaire, airitz n. Aqueu que lo sieu mestier es d'embaumar lu còrs.

embaumament n.m. 1. Accion d'embaumar un còrs. 2. Conservacion artificiala dei còrs à de fins scientifiqui.

embaumant, a adj. Qu'embauma, que sente boan. Var.: **embaumaire**.

embaumar vt. 1. Tractar un còrs mé de substanças que lo presèrvon de la corrupcion. 2. Emplir d'una odor agradiva, perfumar. Sin.: **embausemar**, **esperfumar**. ◆ vi. Sentir boan. Sin.: **embausemar**, **esperfumar**.

embaumar vt. Embarrar dins una bauma. ◆ **s'embaumar** v.pr. S'embarrar dins una bauma.

embausemar vt. e vi. Esperfumar, embaumar.

embavar vt. Curbir de bava.

embavosir vt. (*embavosissi*) 1. Faire venir bavós. 2. Enviscar.

embe prep. Embé.

embé prep. 1. Sièrve à marcar un rapoart de relacions (acompanhament, apartenença, acòrdi, associacion): *Embé cu soartes?* 2. Sièrve à marcar lo biais: *Avançar embé pena*. 3. Sièrve à marcar lo mejan: *Aqueu bolon si lèva embé la clau de 12*. 4. Sièrve à marcar la causa: *Embé lo temps que fa, non podèm sortir*. 5. Sièrve à marcar la simultaneïtat: *S'en va embé lo jorn*. Var.: **emb**, **embe**, **emé**, **eme**, **em'**, **m'**.

embecar vt. (*embèqui*) Donar la becada.

embèfi, ia adj. e n. Bèf, bèfi.

embeguinar vt. 1. (fam.) Enamorar. 2. Curbir la tèsta m'un berretin. Sin.: **emberretinar**. ◆ **s'embeguinar** v.pr. 1. S'enamorar. 2. Si curbir la tèsta m'un berretin. Sin.: **s'emberretinar**.

embelida n.f. Moment mai calme dins un temps desturbat. Sin.: **calama**, **paupada**.

embelidor, eiritz adj. Enjolivaire.

embeliment n.m. 1. Accion d'embelir; lo sieu resultat. Sin.: **enjolivament**. 2. Element que permete d'embelir. Var.: **abeliment**.

embelinaire, airitz adj. Emmanscaire, seductor.

embelinament n.m. Seduccion.

embelinar vt. Sedurre, emmascar.

embelir vt. (*embelissi*) 1. Rendre beu ò mai beu. 2. Faire paréisser quauqua ren sota un aspècte mai beu que la realitat. Var.: **abelir**. Sin.: **apolidir**, **enjolivar**. ◆ vi. Devenir beu ò mai beu.

emberisidat n.m. *Emberisidats*: Familha d'auceus coma la ciga.

emberretinar vt. Curbir d'un berretin. Sin.: **embonetar**.

emberrir vt. (*emberrissi*) Despenchenar. Sin.: **escarpinar**, **acrespir**.

embessonable, a adj. Emboitable, encastrable.

embessonament n.m. Emboitament, encastrament.

embessonar vt. 1. Ligar estrechament doi cauas, doi personas; encastrar, geminar.

embessonat, ada adj. Geminat.

embessonatge n.m. Accion d'embessonar; lo sieu resultat; emboitatge, encastratge.

embèstia n.f. Embestiadura.

embestiadura n.f. Embestiament. Sin.: **secadura**, **fàstic**, **tedi**. Var.: **embèstia**.

embestiaire, airitz adj. Embestiant. Sin.: **enuiant**, **embarrassant**.

embestiament n.m. Dificultat, problema. Var.: **embestiadura**. Sin.: **embrolh**.

embestiant, a adj. Qu'embèstia. Var.: **embestiaire**. Sin.: **tediós**, **fastigós**, **secant**.

embestiar vt. (*embèsti*, classic *embèstii*) Enuiar, embarrassar, causar de problemas à. Sin.: **fastigar**, **tediar**, **secar**, (vulg.) **fotre**.

embetonaire, airitz adj. (fr.) e n. Betonaire.

embetonar vt. (fr.) Betonar.

embetonat, ada adj. (fr.) Betonat.

embetonatge n.m. (fr.) Betonatge.

embetumaire, airitz adj. e n. Betonaire.

embetumar vt. 1. Betumar. 2. Embetuminar, bituminar. Sin.: **asfaltar**, **enquitranar**. Var.: **embatumar**.

embetumat, ada adj. Betumat. Sin.: **asfaltat**, **enquitranat**. Var.: **embatumat**.

embetumatge n.m. Betumatge. Var.: **embatumatge**.

embetuminar vt. Curbir de bitume.

embeure vt. Penetrar prefondament un còrs, una matèria en parlant d'un liquide. Sin.: **imbibir**, **embibir**. ◆ **s'embeure** v.pr. 1. Surbir un liquide en parlant d'una substança, d'un objècte. 2. Beure d'alcòl mai que de rason. Sin.: **s'embriagar**, **s'embibir**, **s'imbibir**.

embiaissar vt. 1. Practicar una profession, un mestier. 2. Sotametre à un adestrament metodic. 3. Metre en usança. Sin.: **engaubiar**. Var.: **abiaissar**. ◆ **s'embiaissar** v.pr. Si sotametre à un adestrament. Sin.: **s'engaubiar**. Var.: **s'abiaissar**.

embialar vt. e vi. (Coarasa) Pistar m'ai pens en la rega d'abialatge per melhor faire avançar l'aiga.

embibicion n.f. Accion d'embibir, de s'embibir; fach d'èstre embibit.

embibir vt. (*embibissi*) Banhar, penetrar prefondament d'un liquide. ◆ **s'embibir** v.pr. 1. Absorbir un liquide, en parlant d'una substança, d'un objècte. 2. (fam.) Beure de tròup.

embibit, ida adj. 1. Foarça banhat, penetrat per un liquide. 2. (fam.) Embriac.

embilar vt. Faire nàisser ò créisser la ràbia de. Sin.: **encolerir**, **enrabiar**, **empebrinar**. ◆ **s'embilar** v.pr. S'enrabiar. Sin.: **s'encolerir**, **s'enrabiar**, **s'empebrinar**.

embladar vt. (agric.) Ensemenar de blat. Var.: **bladar**, **abladar**.

embladatge n.m. Accion d'embladar. Var.: **abladatge**, **bladatge**.

emblaimar vi. Bleimir. ◆ vt. Faire alalir, faire venir blau. Sin.: **blavir**, **blavejar**.

emblancar vt. (*emblanqui*) Vestir de blanc.

emblanquiment n.m. Operacion financiera que consistisse à escondre li originas sospièchi d'unu fonds monetaris: *L'emblanquiment dei sòus de la dròga*.

emblanquir vt. (*emblanquissi*) 1. Curbir de pintura blanca (un barri, etc.). 2. Procedir à l'emblanquiment de moneda. ◆ vi. 1. Devenir blanc. 2. Començar à aver de bèrris blancs.

emblaviment n.m. Fach de devenir blau; passatge d'una color au blau. Var.: **bluiment** (fr.), **blaviment**.

emblema n.m. 1. Figura simbolica: *La crotz occitana es lo noastre emblema*. 2. Atribut, èstre animat ò objècte concret destinat à simbolejar una nocion abstracha ò à representar una collectivitat, una profession, una persona, etc.: *La colomba es l'emblema de la patz*. Sin.: **simbòle**.

emblematic, a adj. Qu'a lo caractèr d'un emblema; allegoric. Sin.: **simbolic**.

emblestar vt. (*emblèsti*) Garnir (una conolha).

emblodat, ada adj. Vestit m'una blòda.

embobinar vt. 1. Enrotlar à l'entorn d'una bobina. Var.: **bobinar**. Sin.: **encanelar**, **enrotlar**. 2. (fam.) Enganar. Sin.: **encogordar**, **engusar**, **colhonar**.

embobinatge n.m. Bobinatge.

embocadura n.f. 1. Boca (d'un fluvi). Sin.: **fos**, **boca**, **bocau**, **grau**. 2. Revestiment (d'un barri). Sin.: **rebocatge**. 3. Part d'un instrument de vent dont si méton li labras per n'en sonar.

embocament n.m. Accion d'embocar; crespiment. Sin.: **rebocament**, **rebocatge**.

embocar vt. (*emboqui*) 1. Crespir. 2. Portar ai labras l'embocadura d'un instrument de vent. 3. Gorjar (una auca, una àneda).

emboçadura n.m. (mar.) 1. Ormege que s'emplega per emboçar una nau. 2. Grop que si fa sus una manòbra per li ajustar un ormege. Var.: **emboçura**.

emboçar vt. 1. (mar.) Mantenir una nau à l'àncora dins una direccion determinada. 2. Realisar l'emboçatge d'una carta.

emboçura n.f. Emboçadura.

emboçatge n.m. 1. (mar.) Accion d'emboçar una nau; posicion de la nau emboçada. 2. Estampadura en releu, sus una carta de pagament, de l'identificacion dau titulari.

embodenflar vt. Faire venir bodenfle. Sin.: **embofir**.

embofir vt. (*embofissi*) Embodenflar.

emboissonir (s') v.pr. 1. Si curbir de boissons; si transformar en boisson. 2. Si pilhar dins un boisson.

emboissonit, ida adj. Cubèrt de boissons; que s'es transformat en boisson.

emboitable, a adj. Que si pòu emboitar. Sin.: **embessonable**, **encastrable**, **inserible**, **enfemelable**, **embostiable**.

emboitadura n.f. Luèc dont doi pèças s'embóiton. Sin.: **encastradura**, **embostiadura**.

emboitament n.m. Assemblatge de doi cauas que s'embóiton una dins l'autra. Sin.: **encastrament**, **embostiament**, **embessonament**, **inseriment**, **enfemelament**.

emboitar vt. 1. Assemblar, ajustar doi cauas en li faguent intrar una dins l'autra: *Emboitar doi tubes*. 2. En religadura, procedir à l'emboitatge d'un libre. Sin.: **encastrar**, **embostiar**, **inserir**, **enfemelar**, **embessonar**. ◆ **s'emboitar** v.pr. Pilhar plaça exactament un dins l'autre.

emboitatge n.m. 1. Fach de metre en boita. 2. Cubèrta suplementària rigida e mobila, destinada à aculhir un libre de luxe. 3. En religadura, fach d'unir lo còrs d'un obratge e la cubèrta. Sin.: **embostiatge**, **encastratge**, **embessonatge**, **enfemelatge**.

embòl n.m. (med.) Còrs estrangier que, estirassat dins la circulacion, oblitèra un vaisseu e provòca una embolia.

embolectomia n.f. (med.) Acte cirurgical qu'a per tòca de durbir una artèria per n'en traire l'embòl vengut li si tancar.

embolia n.f. Obliteracion brusca d'un vaisseu sanguin à causa de la presença dins lo sang d'un calhon ò d'un còrs estrangier. ◇ *Embolia gasoa*: Embolia qu'es causada per la migracion de gas qu'acompanha una brusca descompression de l'ària respirada ò que penètra per una plaga.

embolic, a adj. Relatiu à l'embolia.

emboligène, a adj. Que congrea d'embolias.

embolisme n.m. Dins lo calendier grèc, mes suplementari destinat à faire coïncidir l'annada lunària mé l'annada solària.

embolismic, a Que pertòca l'embolisme.

embolita n.f. Clorobromure natural d'argent de color vèrda grisastra.

embonetar vt. Cargar d'un bonet. Sin.: **embeguinar**, **emberretinar**.

embordar vt. (*embòrdi*) (mar.) Sostenir una nau dins una forma de radob.

emborginar vt. Pilhar dins lo borgin. Envolopar dins una ret de pèsca.

emboric n.m. Emborígol. Var.: **amboric**, **amborígol**.

emborigau n.m. Fonge, sòrta de morilha.

emborgesiment n.m. Fach d'emborgesir, de s'emborgesir.

emborgesir vt. (*emborgesissi*) Donar à quauqu'un lu caractèrs, lo genre de vida de la borgesia. ◆ **s'emborgesir** v.pr. 1. Pilhar li manieras, lo biais de pensar d'un borgés. 2. Comportar de mai en mai d'abitants borgés, en parlant d'un quartier, d'una comuna, etc.

emboriga n.f. Emborígol (2). Var.: **amboriga**.

emborígol n..m. 1. Cicatritz dau cordon ombilical, au mitan dau ventre. Var.: **amboric**, **emboric**, **amborígol**. 2. Estrech que fa comunicar li cambras d'una bordiga. Var.: **amboriga**, **emboriga**.

embornar vt. (*embòrni*) Metre dins la borniera. Sin.: **encaissar**, **tocar**, **ganhar**, **empochar**.

embornau n.m. Bossoniera.

embornelar vt. (*embornèli*) Drenar (2). Sin.: **acanalar**.

embornelatge n.m. Drenatge. Sin.: **acanalatge**.

emborniada n.f. Moment d'emborniament.

emborniador n.m. Miratge.

emborniaire, airitz adj. e n. Qu'embòrnia.

emborniament n.m. Accion d'emborniar; lo sieu resultat.

emborniar vt. (*embòrni*, classic *embòrnii*) Embornir.

emborniment n.m. 1. Accion d'embornir; fach d'èstre bòrni. 2. (fig.) Mancança de discerniment, fach de non vèire la realitat, de s'obstinar dins una marrida direccion.

embornir 1. Rendre bòrni; crepar un uèlh à. 2. (fig.) Faire perdre lo discerniment à. Var.: **emborniar**.

embornissent, a adj. Qu'embornisse.

emborraire, airitz n. Persona qu'emplena embé de borra.

emborrament n.m. Emborratge.

emborrar vt. Garnir de borra. ◆ **s'emborrar** v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'entripar**, **s'engavar**, **s'engamonar**, **s'engavaiar**.

emborratge n.m. 1. Accion d'emborrar. Var.: **emborrament**. 2. Trama inserida dins lu teissuts dobles. Sin.: **estomiera**.

emborsa n.f. Capsula.

emborsar vt. Metre dins una emborsa.

emboscada n.f. Manòbra que consistisse à s'escondre per atacar un enemic, una victima en movement. Sin.: **agacha**.

emboscar (s') v.pr. Si metre en emboscada, à l'aspèra.

embosquiment n.m. Fach, accion d'embosquir.

embosquir vt. (*emboasqui*) Plantar d'aubres. Sin.: **boscar**.

embostiable, a adj. Emboitable, encastrable.

embostiadura n.f. Emboitadura, encastradura.

embostiament n.m. Emboitament, encastrament.

embostiar vt. (*embosti*, classic *embóstii*) Emboitar.

embostiatge n.f. Emboitar, encastrar.

embotador n.f. Remolin.

embotaire, airitz adj. e n. Que mete en bota.

embotar vt. Metre (un liquide) dins una bota.

embotatge n.m. Accion de la messa en bota; lo sieu resultat.

embotelaire, airitz n. Botelaire, ligaire.

embotelar vt. (*embotèli*) Metre en bòtas. Sin.: **enrestar**.

embotelat, ada adj. Mes en bòtas.

embotelatge n.m. Accion d'embotelar; lo sieu resultat. Sin.: **enrestatge**.

embotelhar vt. 1. Metre en botelha. 2. Encombrar un luèc, una via, li entrepachar la circulacion, en rason d'un nombre tròup grand de veïcules, de personas ò d'objèctes. Var.: **embotilhar**.

embotelhatge n.m. 1. Accion de metre en botelhas. 2. Afluença de veïcules, de personas qu'encómbron una via de comunicacion, un luèc; encombrament. Var.: **embotilhatge**. Sin. (2): **retenguda**, **pegaveituras**,. **tapaveituras**.

embotelatge n.m. Accion de metre en bòtas.

embotidor n.m. 1. Aisina que sièrve à embotir à man. 2. Ponchon d'acier trempat per faire de tèstas de claveus.

embotidura n.f. Accion d'embotir de pèças metalliqui; lo sieu resultat. ◇ (espec.) Accion d'embotir una carroçaria en seguida à un auvari. Sin.: **enclotatge**.

embotigar vt. (*embotigui*) 1. Metre en botiga. 2. Emmagasinar.

embotilhar vt. Embotelhar.

embotilhatge n.m. Embotelhatge.

embotir vt. (*embotissi*) 1. Urtar violentament en desfonsant ò en desformant: *Embotir l'ala d'una veitura*. Sin.: **enclotar**. 2. Martelar, comprimir à caud ò à frèi una pèça de metal per li donar una forma determinada.

embotissèire, eiritz n. Obrier, obriera que la sieu especialitat es l'embotissatge dei pèças metalliqui.

embotissèira n.f. Màquina, autís que sièrve à embotir.

embraç n.m. 1. Dubertura de fortificacion per tirar m'una arma. Sin.: **arquiera**, **balestriera**, **balestiera**. 2. Dubertura de paret per una fenèstra ò una poarta; espandi entre lu montants d'una fenèstra ò d'una pòrta. Sin.: **escantonament**. 4. Rais d'una ròda. 5. Ornament gotic finda dich *quadrilòbe*. 6. Placa metallica qu'enròda lo conduch d'una chaminèia, una jaina...

embraça n.f. Anèla que mantèn lo plec d'una cortina.

embraçada n.f. Accion de pilhar quauqu'un entre lu braç. Var.: **embraçament** (lit.).

embraçaire, airitz adj. e n. Persona qu'embraça una autra persona.

embraçament n.m. (lit.) Embraçada.

embraçar vt. 1. Pilhar dins lu braç. 2. (lit.) *Embraçar dau regard*: Vèire dins lo sieu ensèms. ◆ **s'embraçar** v.pr. Si pilhar dins lu braç.

embracetar (s') v.pr. Si pilhar en bracetas.

embragadura n.f. (mar.) Cau que sièrve à entornar ò à suspendre un objècte e à l'auçar. Sin.: **braga**.

embragar vt. (mar.) 1. Tirar a foarça de braç sus una manòbra per la tesar. Sin.: **engranar**, **conjónher**, **embraiar**. 2. Tenir un fais m'una embragadura per l'auçar.

embraiar vt. Metre li braias à. ◆ **s'embraiar** v.pr. Metre de braias; tornar metre en plaça li sieu braias.

embraiar vi. (mecan.) Metre en rapoart (una pèça mobila, un mecanisme) mé l'aubre motor.

embraiatge n.m. (tecn.) 1. Accion d'embraiar. 2. Mecanisme que permete d'embraiar: *Pedala d'embraiatge*. Sin.: **engranatge**, **conjonta**, **embragatge**.

embrancada n.f. Luèc dont lu forçats èron encadenats.

embrancament n.m. 1. Partiment en brancas d'un fust e, per extension, d'una via, d'un conduch, etc.; ponch de rescòntre d'aqueli vias. 2. Partiment principal dau regne animau ò dau regne vegetal, partit en classas.

embrancar vt. (*embranqui*) 1. Agantar. 2. Racordar (una via, una canalisacion, etc.) à una branca ja en plaça. 3. Ramar. ◆ **s'embrancar** v.pr. 1. Embroncar. Var.: **s'embranconar**. 2. Si racordar.

embranconar (s') v.pr. S'embrancar (1).

embrandament n.m. Abrandament.

embrandar vt. Enflamar. Var.: **abrandar**, **abrar**, **embrasar**, **enflambar**, **aflambar**. ◆ **s'embrandar** v.pr. S'enflamar. Var.: **s'enflambar**, **s'aflambar**, **s'abrandar**.

embrasament n.m. 1. (lit.) Accion d'embrasar; fach de s'embrasar; grand incendi. 2. (lit.) Clartat roja e ardenta: *L'embrasament de l'orizont au calabrun*. Sin.: **embrandament**.

embrasar vt. (lit.) 1. Incendiar: *Lo fuèc a embrasat la palha*. 2. Illuminar de roge: *Lo soleu embrasa l'orizont*. 3. Emplir d'una passion ardenta. Sin.: **embrandar**. ◆ **s'embrasar** v.pr. (lit.) 1. Pilhar fuèc; s'illuminar. 2. S'exaltar.

embrecadura n.f. Encrena, talh fachs sus una sieta, una pinhata, etc.Var.: **breca**, **embrecada**.

embrecar vt. (*embrequi*) Faire una òsca, un talh sus una sieta, un vas, etc. Var.: **brecar**. Sin.: **entacar**.

embrenada n.f. 1. Embrenament. Var.: **embrenatge**. 2. Matèrias bruti espantegadi entre lu domicili de doi personas sospiechadi d'entretenir una relacion colpabla ò que non plàson.

embrenaire, airitz n. 1. Que solha; qu'enfècta. 2. Que manda de sòrts. Sin. (2): **emmascaire**.

embrenament n.m. 1. Accion de solhar; accion d'enfectar. 2. Accion de mandar de sòrts. Var.: **embrenatge**, **embrenada**.

embrenar vt. 1. Solhar, gastar, enfectar. Sin.: (vulg.) **emmerdar**. 2. Emmascar (getar un sòrt). Var.: **embrenadar**.

s'embrenar v.pr. 1. Si gastar; s'enfectar. Sin.: (vulg.) **s'emmerdar**. 2. S'enganar dins un afaire marrit.

embrenatge n.m. Embrenament.

embrenadar vt. Embrenar.

embrevament n.m. (tecn.) Assemblatge de doi pèças de boasc qu'una es oblica per rapoart à l'autra.

embrevar vt. (*embrèvi*) Assemblar per embrevament.

embriac, aga adj. e n. (fam.) Qu'a tròup beugut. Sin.: **choc** (fam.), **encigalat** (fam.), **ebri**, **pintat**.

embriaga n.f. 1. Autre nom dau *sumac* (*Coriaria myrtifolia*). Var.: **briaga**. 2. Bonda d'una bota. Sin.: **margau**, **arguèlh**.

embriagacabra n.m Mena de lotier. (*Lotus corniculatus*).

embriagada n.f. Fach d'èstre embriac. Sin.: (pop.) **choca**, **ganarra**, **cigala**, **pèu**, **peleta**.

embriagadura n.f. Fach de s'embriagar.

embriagant, a adj. Qu'embriaga. Sin.: **capitós**.

embriagar vt. (fam.) Rendre embriac. Sin. (pop.): **empegar**, **encigalar**, **pintar**, **enganarrar**. ◆ **s'embriagar** v.pr. Beure tròup. Sin. (pop.): **pilhar una pèu**, **una peleta**, **s'enchocar**, **s'enganarrar**.

embriagàs, assa adj. e n. Acostumat à s'embriagar. Sin.: **ibronhàs**.

embriagon, a n. Persona que s'embriaga sovent, regulierament. Sin.: **chocaton**, **ibronha**, **sadolàs**.

embriaguènha n.f. Fach d'èstre embriac, de s'embriagar. Var.: **embriaguessa**, **ibronharia**.

embriaguessa n.f. Fach d'èstre embriac, de s'embriagar. Var.: **embriaguènha**. Sin.: **choca**.

embricar vt. (*embriqui*) Trissar. Sin.: **brigonejar**, **esbrigalhar**, **fresumar** (Luceram), **frominar**.

embrigadament n.m. Accion d'embrigadar; fach d'èstre embrigadat.

embrigadar vt. 1. (mil.) Fach de recampar (d'òmes, de tropas) per formar una brigada. 2. Faire intrar, per constrencha ò persuasion, dins una associacion, un grope, un partit.

embrigar (s') v.pr. Avalar de travèrs.

embriocardia n.f. (med.) Modificacion dau ritme cardiac que dona à l'auscultacion la sensacion dau bosin dau coar fetal.

embriogenèsi n.f. (biol.) Formacion e desvolopament d'un organisme animal ò vegetal de l'estadi de l'embrion à la naissença, à l'espelida. Sin.: **embriogenia**.

embriogenia n.f. Embriogenèsi.

embriogenic, a adj. Relatiu à l'embriogenèsi.

embriologia n.f. Sciença que tracta de l'embriologia.

embriologic, a adj. Relatiu à l'embriologia.

embriologista n. Especialista d'embriologia. Var.: **embriològue**.

embriològue, òga n. Embriologista.

embrion n.m. 1. Organisme en cors de desvolopament, despí l'òu fecondat fins à la realisacion d'una forma capabla de vida autonòma e activa. 2. Començament: *Un embrion d'organisacion*.

embrionari, ària adj. 1. De l'embrion. ◇ *Sac embrionari*: Ensèms dei cellulas contengudi dins l'ovule dei angiospèrmas e represènton lo protale femeu. 2. (fig.) Rudimentari, que comença: *Un projècte embrionari*.

embrionat, da adj. Relatiu à l'òu que la sieu fecondacion es acertada per la presença d'un embrion.

embriopatia n.f. (med.) (med.) Malautia que tòca l'embrion e provòca una mauformacion.

embrioscopia n.f. (med.) Tecnica de vision dirècta de l'embrion *in utero*, au mejan d'un endoscòpi passat dins lo coal uterin.

embriotòme (med.) Instrument previst per practicar l'embriotomia.

embriotomia n.f. (med.) Intervencion prevista per demenir lo volume d'un embrion moart dins la tòca de lo traire de l'utérus.

embrocacion n.f. Preparacion à basa d'òli leugierament revulsiva emplegada per lo massatge dei muscles.

embrocament n.m. Accion d'embrocar.

embrocar vt. (*embròqui*) 1. Encrocar. ◇ *N'encrocar una*: Capitar dins quauqua ren. 2. Enfilar (una volalha) au mejan d'una bròca. Sin.: **enastar**. ◇ (fam.) Traucar d'un còp d'espada.

embrochar vt. (*embròchi*) Enfilar (una volalha) au mejan d'una bròcha. Var.: **embrocar**.

embrolh n.m. Afaire complicat, estoart, dins la tòca d'enganar; engan, tricharia. Sin.: **garibolada**, **pegàs**, **embestiament**, **fàstic**, **pastís**.

embrolhaire, airitz adj. e n. Qu'embrolha.

embrolhar vt. 1. Metre en desòrdre, emmesclar. 2. Complicar, rendre escur: *Embrolhar una question*. **garibolar**, **engarbulhar**, **entrebescar**. ◇ *Embrolhar quauqu'un*: Li faire perdre lo fieu dei sieu ideas. ◆ **s'embrolhar** Perdre lo fieu dei sieu ideas, s'embarrassar.

embrolhon n.m. Trichaire. Sin.: **enganaire**, **engusaire**.

embromat, da adj. (mar.) Atacada per li bromas en parlant de la carena d'un vaisseu.

embroncada n.f. Fach d'urtar, d'embroncar. Var.: **embronchada**. Sin.: **acipada**, **bassacada**, **acip**.

embroncar vi. (*embronqui*) Si picar en tèrra en si pilhant lu pens dins un obstacle. Var.: **embronchar**. Sin.: **s'embrancar**, **s'estramassar**, **s'embranconar**, **s'acipar**.

embronchada n.f. Embroncada.

embronchar vi. Embroncar.

embrondar vt. 1. Garnir mé de brancas. 2. Ramar de pèus ò de faiòus. ◆ **s'embrondar** v.pr. Si curbir de rams.

embrugar vt. Garnir de bruga (en particulier li cleas dei manhans).

embrugatge n.m. Accion d'embrugar; lo sieu resultat.

embrum n.m. (sobretot au pl.) Pluèia fina formada per l'escrestament dei ondas. Sin.: **esposc**, **pouvereu**.

embrumar vt. Curbir de bruma. Sin.: **enneblar**. ◆ **s'embrumar** v.pr. Si curbir de bruma.

embrumassar vt. Curbir d'una bruma espessa. ◆ **s'embrumar** v.pr. Si curbir d'una bruma espessa.

embrumat, ada adj. Brumós. Sin.: **fosc**, **neblós**.

embrunidura n.f. Accion d'embrunir, fach d'embrunir. Sin.: **escurciment**, **enfosquiment**, **embrunir**.

embrunir vi. (*embrunissi*) S'escurcir, si faire nuèch. Sin.: **s'enfosquir**. ◆ vt. Rendre brun. ◆ n.m. Calabrun.

embrunit n.m. Calabrun, entrebrun.

embrutir vt. Brutar.

embugadar vt. Metre lo linge à la bugada. Sin: **colar bugada**.

embulhentar vt. Trempar dins l'aiga bulhenta.

embut n.m. 1. Còne renversat que sièrve à versar un liquide dins un recipient dau coal estrech. Sin.: **totairòu**, **tortairòu**. 2. Avenc, caraveu.

embutar vt. 1. Vuar dins un embut. 2. Gavar.

embutàs n.m. Embut per emplenar li botas.

embuvatge n.m. (text.) Fach d'acorchar lu fieus de la cadena per lo teissatge.

emé prep. Embé.

emenda n.f. Contravencion. Var.: **esmenda**, **multa**.

emendable, a adj. Que pòu èstre emendat. Var.: **esmendable**.

emendacion n.f. Transformacion volontària de l'ortografia d'un mòt au moment de la relectura d'un tèxto.

emendaire, airitz n. Persona qu'emenda, que corregisse. Var.: **esmendaire**.

emendament n.m. Modificacion d'un tèxte prepausat a l'agrat d'una assemblada deliberanta. Susbstància incorporada dins lo soal per melhorar li sieu proprietats fisiqui. Var.: **esmendament**. Sin.: **bonificacion**.

emendar vt. 1. Condamnar à pagar una emenda. 2. Corregir, melhorar. ◇ Modificar un tèxto prepausat à l'agrat d'una assemblada deliberanta. 3. Melhorar la tèrra, la bonificar. Var.: **esmendar**. ◆ **s'emendar** v.pr. Si corregir, si melhorar. Var.: **s'esmendar**.

emeralopia n.f. Endebliment ò perda de la vision dins una lutz gaire intensa (espec. au calabrun).

emergença (-éncia) n.f. 1. Cas accidental, imprevist. 2. Sortida d'un liquide, d'un rais, en defoara d'un mitan: *Emergença d'una foant*. 3. Aparicion, pauc ò pron d'un còup solet, d'una idea, d'un fach social, politic, economic.

emergent, a adj. 1. Imprevist, accidental. 2. (opt.) Que soarte d'un mitan après l'aver traversat. 3. *País emergent*: País que lo sieu PIB es inferior à-n-aqueu dei país desvolopats ma que conoisse una creissença economica rapida.

emergir vi. (*emergissi*) 1. Sortir d'un mitan liquide e aparéisser à la susfàcia. 2. (fig.) Si mostrar, si manifestar: *Una idea novèla emergisse de la discussion*. 3. (fig.) Retenir l'atencion per la sieu qualitat, lo sieu niveu: Un

travalh qu'emergisse entre toi lu autres. 4. (fam.) Sortir d'una situacion dificila.

emergit, ida adj. Que soarte de l'aiga: *Li tèrras emergidi*.

emeric n.m. Esmerilh.

emerit, a adj. Qu'es d'una abiletat remirabla, deuguda à una lònga practica. Sin.: **egrègi**, **eminent**.

emersion n.f. 1. Accion, fach d'emergir. 2. (astron.) Fach, per un astre, de tornar aparéisser après una ocultacion.

emetèire, tritz n. e adj. Si di d'una persona, d'un organismequ'emete de moneda, de títols, etc. ◆ adj. Qu'emete de senhals, d'imatges: *Una estacion emetritz*.

emetic, a adj. Que fa vomir.

emetic n.m. Nom generic dei còrs que resúlton de la combinason d'un tartrat acide m'un sesquioxide.

emetor n.m. 1. Pòste d'emission de senhals electromagnetics que poàrton de messatges telegrafics de sons, d'imatges. 2. (electron.) Joncion semiconductritz, generalament religada à la massa, qu'embé la basa e lo collector forma un transistor.

emetro-receptor n.m. Ensèms que comprèn un emetor e un receptor radioelectrics, sovent m'una antena e una alimentacion comuni.

emetre vt. 1. Produrre au defoara (d'ondas, de radiacions, de vibracions, de sons). 2. Procedir à la transmission de (un programa de ràdio, de television). 3. Metre en circulacion (de moneda, de sageus, un chèc); prepauar au public (un emprunt, etc.). 4. Exprimir, formular: *Emetre un vejaire*. ◆ vi. Faire una emission de ràdio, de television.

emiacetal n.m. Un emiacetal es un grope foncional format per reaccion de condensacion, sota catalisi acida, d'un aldeïde e d'un alcòl ò un compauat quimic que contèn aqueu grope foncional. L'emiacetal constituisse un intermediari de la reaccion d'acetalisacion, entre un equivalent d'aldeïde e doi equivalents d'alcòl (sota catalisi acida), per formar un acetal. Per aquesta rason, lu emiacetals son dificilament isolables, e si rescoàntron rarament en defoara dei compauats ciclics coma dins lo cas des òsas. Var.: **emiacetau**.

emiacetalisacion (-izacion) n.f. Reaccion que dona un emiacetal.

emiacetau n.m. Emiacetal.

emialgia n.f. (med.) Dolor sentida solament dins la mitan dau còrs.

emianastesia n.f. Anestesia aplicada à la mitan dau còrs.

emianopsia n.f. Perda de la vista que tòca solament un costat dau camp visual.

emicicle n.m. 1. Tot espaci qu'a la forma d'un mièg-ceucle. 2. Construccion semicirculària mé de gradins, destinada à d'espectacles, d'acamps, de conferenças, etc.

emicolectomia n.f. (med.) Reseccion cirurgicala de la mitat dau budèu mèstre.

emicrania n.f. (med.) Mau de tèsta.

emièdre, a adj. Emiedric.

emiedria n.f. (miner.) Proprietat dei cristal que la sieu simetria es la mitan d'aquela de la sieu ret cristallina.

emiedric, a adj. Que presenta lu caractèrs de l'emiedria. Var.: **emièdre**.

emiembrion n.m. Embrion que resulta dau periment, per lo biais de ponheduras, dei doi primiers blastomèrs.

emifonia n.f. Impossibilitat per quauqu'un de parlar autrament que sotavotz.

emigracion n.f. 1. Accion d'emigrar; ensèms dei emigrats. 2. (zool.) Migracion.

emigrant, a n. Si di d'una persona qu'emigra.

emigrar vi. 1. Laissar lo sieu país per anar dins un autre. 2. (zool.) Laissar periodicament una region per una autra dau clima mai doç, en parlant dei animaus; migrar.

emigrat, ada adj. e n. Persona qu'a emigrat.

emilian, a adj. e n. De la region italiana d'Emília.

emimelia n.f. Mauformacion congenitala caracterisada per la mancança de l'extremitat d'un membre.

emina n.f. (biol.) Substança obtenguda en escaufant una solucion d'emoglobina mé d'acide acetic e de clorure de sòdi.

emina n.f. 1. *Emina de 2 quartiers*: Anciana mesura dei solides niçarda valent 2,021875 dal. Var.: **eimina**. 2. *Emina de 8 moturaus*: Anciana mesura d'aira niçarda valent 7,722450 aras.

eminada n.f. Contengut d'una emina. Var.: **eiminada**.

eminença (-éncia) n.f. 1. Elevacion dau terren. Sin.: **morre**, **reauça**, **autura**, **puget**, **puèi**, **suquet**, **torreta**. 2. (anat.) Salhida. 3. (relig.) Títol dei cardinals. ◇ (ist.) *L'eminença grisa*: Lo Paire Joseph du Tremblay, conselhier e agent de Richelieu. ◇ (m'una minuscula) Conselhier qu'agisse dins l'ombra.

eminent, a adj. Qu'es en dessobre dau niveu comun: *Un especialista eminent*. Sin.: **egrègi**, **emerit**, **illustre**, **famós**.

eminentament adv. Au niveu mai aut; extremament. Sin.: **egregiament**.

eminentissime, a adj. Mai qu'eminent. ◆ 1. Títol dau grand Mèstre de l'Òrdre sobeiran de Malta. 2. Títol emplegat oficialament per saludar un cardinal, un legat dau Papa.

emiobòla n.f. Anciana unitat de mesura de massa que valia à l'entorn de 0,39 g.

emioxide n.m. (quim.) Oxide que comprèn un atòme d'oxigène per doi atòmes dau còrs au quau es ligat.

emiparasit(e) n.m. Planta vèrda que suça la saba bruta d'un autre vegetal, coma lo visc.

emiparesia n.f. Demeniment de la foarça musculara dins una mitat dau còrs. Es una forma ateunida de l'emiplegia.

emipermeable, a adj. Pertòca una peleganta que si laissa traversar unicament per d'uni moleculas en solucion dins l'aiga, coma li pelegantas cellulari dei èstres vivents.

emiplegia n.f. Paralisia de la mitan dau còrs, deuguda lo mai sovent à una lesion cerebrala dins l'emisfèri opauat.

emiplegic, a adj. Relatiu à l'empiplegia; que sofrisse d'emiplegia.

emiptèr n.m. Emipteroïde.

emipteroïde n.m. *Emipteroïdes*: Superòrdre d'insèctes dei pèças bucali ponhenti e suçarèli, partit en doi òrdres, aqueu dei omoptèrs (peolh, cigala, etc.) e aqueu dei eteroptèrs (bertau, etc.). Var.: **emiptèr**.

emir n.m. Governaire, prince, dins lu país musulmans.

emirat n.m. 1. Dignitat d'emir. 2. Estat qu'un emir govèrna.

emisfèri n.m. 1. Caduna dei mitans dau glòbe terrèstre, d'un astre esferoïdal ò de l'esfèra celèsta, separadi per un plan diametral, en particulier l'eqüator. 2. (anat.) Caduna dei doi mitans dau cerveu anterior. 3. (mat.) Porcion d'esfèra limitada per un grand cercle. 4. *Emisfèris de Magdeborg*: Miègi-esfèras metalliqui vuèii, que Otto von Guericke empleguèt en lo 1654 per metre en evidença la pression atmosferica.

emisferic, a adj. Qu'a la forma d'un emisfèri.

emisferoïde n.m. Còrs que la forma es vesina d'aquela d'un emisfèri.

emissari, ària adj. *Boc emissari*: Persona renduda responsabla de tot cen que non va (per allusion à la costuma biblica que cargava un boc de toi lu pecats d'Israël e lo caçava dins lo desèrt).

emissari n.m. Persona encargada d'una mission pauc ò pron secreta ò personala, mandada au près de quauqu'un.

emissari n.m. (geogr.) 1. Cors d'aiga que naisse dins un lac ò que n'en evacua li aigas. 2. Valat ò cors d'aiga que permete d'evacuar l'aiga que s'escorre.

emission n.f. 1. (fis.) Produccion de radiacions, d'ondas, etc. 2. (telecom.) Transmission per li ondas electromagnetiqui de sons, d'imatges. ◇ Programa que la television ò la ràdio transméton. 3. (fin.) Fach de metre en circulacion de monedas, de títols, etc. 4. (geol.) Sortida d'un volcan de produchs solides, liquides ò gasós. 5. *Emission de votz*: Produccion de sons articulats.

emissionari, ària adj. Que pertòca una persona que fa una emission e un establiment que gaudisse dau privilègi d'emission. ◆ n. Obrier encargat de la mena e de la susvelhança de l'emission de gas dins un malhum de distribucion.

emistiqui n.m. 1. Caduna dei doi parts d'un vèrs que la cesura talha. 2. La cesura.

emitança n.f. Flux d'energia emés per unitat d'ièra d'una susfàcia que dardalha au ponch considerat de la susfàcia. Si mesura en watt per cm^2.

emiteu n.m. Insècte pichon icneumonidat que la sieu larva si rende utila en parasitant aquela de totplen d'insectes.

emitròp(e), a adj. Relatiu à l'emitropia.

emitropia n.f. (miner.) Gropament regulier de cristals identics.

emmagasinament n.m. Accion, fach d'emmagasinar. Var.: **emmagasinatge**.

emmagasinar vt. 1. Metre en magasin. 2. Amolonar, metre en resèrva: *Emmagasinar d'energia*.

emmagasinatge n.m. Emmagasinament.

emmainatjament n.m. Accion d'emmainatjar. Sin.: **agençament**.

emmainatjar vt. Transportar e installar dins un noveu lotjament. Sin.: **agençar**. ◆ vi. S'installar dins un noveu lotjament. Sin.: **faire sant Miquèu**.

emmalautir vt. Rendre malaut. ◆ **s'emmalautir** v.pr. Agantar una malautia; venir malaut.

emmaliciar vt. (*emmalici*, classic *emmalícii*) 1. Pervertir. 2. Faire enrabiar. ◆ **s'emmaliciar** v.pr. 1. Si pervertir. 2. S'embilar. Sin.: **s'enrabiar**, **s'encolerir**.

emmalignar vt. Faire venir mai greu, mai perilhós. Sin.: (fig.) **enverinar**, **encanhar**. ◆ Devenir mai greu, mai perilhós. Sin.: (fig.) **s'enverinar**, **s'encanhar**.

emmanelhar vt. Emmanilhar.

emmanegar vt. 1. Ajustar, apariar sus una mànega. 2. Ligar, enganchar una aisina sus lo sieu supoart.

emmanilhar vt. Metre una manilha, una berliera a un cavanhòu, un pairòu. Var.: **emmanelhar**.

emmantelar vt. Curbir d'un manteu. Var.: **mantelar**, **amantelar**.

emmarinar vt. Rendre aigaiós sota l'influença dau vent de mar. ◆ **s'emmarinar** v.pr. (mar.) Si virar au miègjorn en parlant dau marin; que bofa dau miègjorn: *Lo temps s'emmarina*.

emmatalotar (s') v.pr. (*m'emmatalòti*) Si faire matalòt.

emmascaire, airitz adj. e n. Qu'emmasca.

emmascament n.m. Fach d'emmascar. Sin.: **sòrt**, **pivelatge**, **sortilègi**.

emmascant, a adj. Qu'emmasca. Sin.: **fascinant**, **pivelant**.

emmascar vt. (*emmasqui*) Metre una màsquera à.

emmascar vt. (*emmasqui*) Getar un sòrt. Sin.: **pivelar**, **fadar**, **enfadiar**, **endemoniar**.

emmascatge n.m. Fach d'emmascar.

emmelar vt. (*emmèli*) Mesclar me de meu, per donar un gust sucrat.

emmenagògua, òga adj. e n. (med.) Si di d'un remèdi ò d'un tractament que provòca ò regularisa li menstruacions.

emmenar vt. 1. Menar embe se d'un endrech à un autre. 2. Comandar embé autoritat e envanc. Sin.: **condurre**, **acompanhar**.

emmental n.m. Fromai de gruièra d'una varietat originària de la Vau d'Emma (Soíssa), que si fa finda en França.

emmerdaire, airitz n. (fig., pop.) Persona que desturba la vida dei autres. Sin.: **gastasaussa**, **rompebalas**, **desturbamestier**, **secamolea**, **trebolarepaus**, **secafetge**, **rompedoaças**, **desturbier**.

emmerdament n.m. (pop.) Cruci, dificultat. Sin.: **lagui**, **pensament**, **lanha**, **malanha**, **enuèi**, **desturbi**, **entravadís**.

emmerdant, a adj. (pop.) Qu'emmèrda.

emmerdar vt. (pop.) 1. Embrenar, brutar. Sin.: **concagar**, **esconcagar**. 2. Enuiar, cruciar. Sin.: **laguiar**, **pensamentar**, **desturbar**, **entravar**, **lanhar**. ◆ **s'emmerdar** v.pr. (pop.) 1. S'enuiar. 2. Si cercar de complicacions, si donar de mau per faire una caua inutila: *Perqué s'emmerdar à reparar aquela vièlha màquina que vau plus ren?*

emmesclar vt. Mesclar, entrebescar.

emmetrar vt. (*emmètri*) (tecn.) Dispauar de materiaus per n'en facilitar lo metratge.

emmetròpe, a adj. (fisiol.) Si di d'un uèlh que la sieu vision es normala. ◆ adj. e n. Qu'a una vision normala.

emmetropia n.f. Vision normala.

emmolonar vt. Metre en molon. Var.: **amolonar**.

emmonedament n.m. Amonedament.

emmonedar vt. Amonedar.

emmuralhar vt. Enrodar d'una muralha, d'una paret; enclaure dins una paret. Sin.: **emparedar**.

emmuralhat, ada adj. Enrodat d'una muralha, d'una paret; enclaus dins una paret.

emmurament n.m. 1. Accion d'emmurar; lo sieu resultat. 2. Dau temps de la Crosada còntra l'eresia catara, empresonament perpetual prononciat per l'Inquisicion pertocant lu eretges, en particulier à Carcassona.

emmurar vt. Enclaure entre de barris.

emobilia n.f. (med.) Presença de sang dins la bila.

emobiologista n. Especialista en ematologia, en microbiologia e en bioquimia.

emoblastòsi n.f. (med.) Nom generic dei malautias tumorali.

emocaterèsi n.f. (med.) Destruccion dei cellulas sanguini.

emocianina n.f. Pigment blau verdastre que contèn d'aram e qu'assegura lo transpoart de l'oxigène dins lo sang dei molluscs; es l'equivalent de l'emoglobina dei vertebrats.

emocion n.f. Trebolici, agitacion passatgiera, à causa d'un sentiment viu de paur, de gaug, de plaser, etc. Sin.: **esmoguda, trebolèri**.

emocionable, a adj. Que s'esmòu aisadament.

emocional, a adj. Que procedisse de l'emocion: Una reaccion emocionala. Var.: **emocionau**.

emocionant, a adj. Que provòca d'emocion. Sin.: **esmovent**.

emocionar vt. Esmòure.

emocionat, ada adj. Esmogut.

emocionau, ala adj. Emocional.

emocitoblast n.m. Cellula soca dau tot dei cellulas dau sang, levat lu monocits.

emoclasia n.f. (med.) Alteracion de l'estat fisicoquimic dau plasma sanguin.

emoconcentracion n.f. (med.) Demeniment dau volume plasmatic sensa demeniment proporcionau dau volume globular totau.

emoconia n.f. Corpuscule foarça pichon animat de movements desordonats (brownians) que si pòu avistar dins lo sang fresc examinat à l'ultramicroscòpi.

emocromatòsi n.f. (med.) Sobrecarga de fèrre dins l'organisme.

emocultura n.f. Ensemenada d'un mitan de cultura bacteriologica m'au sang d'un malaut; permete de descurbir de septicemias.

emodialisi n.f. Metòde d'espurgament extrarenala per lo biais dau ren artificial.

emodilucion n.f. (med.) Acreissement de la quantitat d'aiga dau plasma sanguin, sensa acreissement dei substanças en solucion nimai dei globilhons.

emodinamica n.f. Part de la fisiologia qu'estúdia lu factors intervenents per assegurar à la massa sanguina lu sieus movements e la sieu desparticion dintre lu divèrs organes.

emofil(e), a adj. e n. Pertocat d'emofilia. Var.: **emofilic**.

emofilia n.f. Malautia congenitala caracterisada per un retard ò una absença de coagulacion dau sang e dins la quala la feridura mai pichina pòu causar una emorragia importanta (es una malautia que li fremas transméton ma tòca solament lu òmes).

emofilic, a adj. Emofile.

emoftalmia n.f. (med.) Escampament de sang dintre l'uèlh.

emogenia n.f. (med.) Emorragia de la pèu e dei mucoas; l'epistaxis n'es un exemple.

emoglobina n.f. Pigment dei globules roges dau sang, qu'assegura lo transpoart de l'oxigène e dau gas carbonic entre l'aparelh respiratòri e li cellulas de l'organisme.

emoglobinemia n.f. Liberacion normala d'emoglobina dins lo sang per lo biais de la lisi dei globilhons.

emoglobinomètre n.m. Aparelh que mesura le riquessa dau sang en emoglobina.

emoglobinopatia n.f. Afeccion que pertòca l'emoglobina.

emoglobinuria n.f. Presença d'emoglobina dins li urinas.

emoglobinuric, a adj. Relatiu à l'emoglobinuria.

emograma n.m. Estudi qualitatiu e quantitatiu dei globules dau sang, que comprèn la numeracion globulària e la formula leucocitària.

emolient, a adj. e n.m. (med.) Si di d'un medicament, d'una aplicacion, que distende lu teissuts enflamats.

emolinfa n.f. Sang dei invertebrats que pòu èstre incolòre, rige, blau ò vèrd, ma que contèn gaire d'ematias.

emolisi n.f. Destruccion dei globules roges dau sang.

emolisina n.f. Anticòrs que provòca l'emolisi.

emolitic, a adj. Que provòca l'emolisi; que s'acompanha d'emolisi.

emolument n.m. (dr.) Part d'actiu que revèn à quauqu'un dins una succession, un partatge. ◆ pl. 1. Onoraris d'un oficier ministerial. 2. (admin.) Salari estacat à-n-una foncion.

emondar vt. 1. Talhar li brancas inutili d'un aubre. Sin.: **rebrondar**. 2. Desbarrassar d'uni granas dau sieu tegument.

emondatge n.m. Accion d'emondar.

emondaduras n.f. pl. Brancas emondadi.

emontòri n.m. (fisiol.) que sièrve à l'evacuacion de matèrias organiqui.

emopatia n.f. Tota malautia dau sang ò dei organes ematopoietics.

emopericardi n.m. (med.) Escampament de sang dintre lo pericardi.

emoperitoneu n.m. (med.) Escapament de sang dintre lo peritoneu.

emoploïc, a adj. Relatiu à l'escupenha de sang.

emopneumopericardi n.m. (med.) Presença d'ària e de sang dintre lo pericardi.

emopneumotorax n.m. (med.) Presença d'ària e de sang dintre la plèura.

emopoièsi n.f. Ematopoièsi.

emopoietic, a adj. Ematopoietic.

emoptisia n.f. Fach d'escupir de sang que vèn dei paumons ò dei broncas.

emoptisic, a adj. Relatiu à l'emoptisia. ◆ adj. e n. Pertocat d'emoptisia.

emorragia n.f. 1. (patol.) Escorrement de sang foara dei vaisseus que lo dévon contenir. 2. (fig.) Perda importanta en vidas umani. 3. (fig.) Fuga, perda de quauqua ren: *Una emorragia de sòus*.

emorragic, a adj. Relatiu à l'emorragia.

emorrèa n.f. Mejan d'aparament relatiu a d'unu insectes que fan exsudar per li sieu articulacions, un sang malodorant e caustic.

emorroïda n.f. Variça dei venas de l'anus. Si destríon li *emorroïdas extèrni* e li *emorroïdas intèrni*. Lo gonflament dei emorroïdas, ò *fluxion*, s'acompanha generalament d'una tromboflebiti; una autra complicacion possibla es l'*emorragia*. Sin.: **morena**.

emorroïdal, a adj. Relatiu ai emorroïdas. Var.: **emorroïdau**. Var.: **emorroïdari**.

emorroïdari, ària adj. e n. Relatiu ai emorroïdas; que sofrisse d'emorroïdas. Var.: **emorroïdic**.

emorroïdau, ala adj. Emorroïdal.

emorroïdic, a adj. Emorroïdari.

emosialemèsi n.f. (med.) Vomidura d'escupenha que conten de sang.

emosiderina n.f. Substança ferruginosa que si tròva dins lo fetge e que representa la màger forma de resèrvas dins l'organisme.

emospermia n.f. (med.) Presença de sang dins l'espèrma.

emosporodia n.f. *Emosporadias*: Protozoaris parasits dau sang dei vertebrats e dei budeus dei insèctes ponhèires, coma lo plasmodium de la malària.

emostasi n.f. Emostàsia.

emostàsia n.f. Arrèst d'una emorragia. Var.: **emostasi**.

emostatic, a adj. e n. Si di d'un agent mecanic, fisic ò medicamentós qu'arrèsta li emorragias.

emotipologia n.f. Definicion d'un individú per lu caractèrs sanguins.

emotiu, iva adj. De l'emocion: *Trebolicis emotius*. ◆ adj. e n. Que sente facilament d'emocions. Sin.: **emocionable**, **pertocable**.

emotivitat n.f. Caractèr d'una persona emotiva; disposicion à sentir d'emocions.

empach n.m. Empacha.

empacha n.f. Obstacle, dificultat: *Crear d'empachas*, *metre d'empachas à l'accion de quauqu'un*. Var.: **empach**, **empachament**, **empachador**. Sin.: **entrava**.

empachacamin n.m. Embarrassacamin.

empachaire, airitz adj. e n. (fam.) Persona que mete d'empachas. Var.: **empachier**. Sin.: **entravacaire**, **desturbamestier**.

empachament n.m. 1. Cen qu'empacha una accion ò li fa obstacle. Sin.: **entrava**. Var.: **empacha**, **empachador**. 2. (dr. constit.) Interrupcion prematurada dau mandat dau President de la República (en França, en Amèrica). 3. (dr. civ.) Defaut, absença d'una dei condicions legali per la celebracion d'un maridatge.

empachar vt. Faire obstacle à, rendre impossible. Sin.: **entravar**. ◆ **s'empachar** v.pr. *(de)* Si retenir de.

empachat, ada adj. Retengut per li sieu obligacions.

empachatiu, iva adj. Que provòca un empachament. Sin.: **entravadís**.

empachier, a n. Empachaire.

empachum n.m. Tot cen qu'empacha.

empadronir (s') vt. ind. *(de)* (it.) Si rendre mèstre de. Sin.: **s'emparar**, **s'apoderar**, **s'empatronar**.

empaïsanar vt. Donar un caractèr païsan à. Var.: **empaïsanir**, **empaisanar**.

empaïsanir vt. (*empaïsanissi*) Empaïsanar. Var.: **empaisanir**.

empaisselar vt. (*empaissèli*) Provedir d'un paisseu. Var.: **paisselar**. Sin.: **escarassonar**.

empalaficar vt. (*empalafiqui*) Plantar en tèrra. Var.: **palaficar**, **palficar**.

empalament n.m. 1. Accion d'empalar. 2. Fach de s'empalar, d'èstre empalat. 3. Palissadament.

empalar vt. Traucar d'un pal. ◆ **s'empalar** v.pr. Si nafrar en tombant sus un objècte ponchut que s'enfonsa dins lo còrs.

empalar vt. Pilhar m'una pala.

empalhacadiera(s) n. Persona que lo sieu mestier es d'emplahar li cadieras.

empalhaire, airitz n. 1. Persona qu'empalha de cadieras. Var.: **rempalhaire**. 2. Taxidermista.

empalhar vt. Garnir de palha: *Empalhar una cadiera*. Envolopar, curbir de palhar: *Empalhar una botilha*. 3. Emplir de palha un animau moart, la sieu pèu per li conservar la sieu forma. Var.: **empalhassar**, **rempalhar**.

empalhassar vt. Garnir de palha. Var.: **empalhar**.

empalhat, ada adj. (fam.) Si di d'una persona indolenta. Sin.: **flac**, **flacós**, **laissa-m'estós**, **pigre**, **patanha**, **patamoala**, **empastre**.

empalhatge n.m. Accion d'empalhar. Var.: **rempalhatge**.

empalissament n.m. Palissadament.

empalissar vt. Palissadar.

empalissonament n.m. Palissadament.

empapeirar vt. Envolopar mé de papier. Var.: **empapierar**.

empapierar vt. Envolopar mé de papier. Var.: **empapeirar**.

empapilhotar vt. (*empapilhòti*) Metre en papilhòta.

empaquetar vt. Metre en paquet. Sin.: **envolopar**, **enfardelar**.

empaquetatge n.m. Accion d'empaquetar; lo sieu resultat. Sin.: **enfardelatge**.

empara n.f. Embarri.

emparar vt. Aquistar la conoissença, la practica: *Emparar lo niçard*, *emparar li matematicas*. Sin.: **apréner**, **aprene**, **aprendre**.

emparar (s') v.pr. *(de)* 1. Pilhar violentament possession de: *S'emparar d'una vila*. 2. Agantar vivament: *S'emparar dau balon*. 3. Agantar quauqu'un, lo faire presonier. 4. Pilhar possession de, en parlant d'una idea, d'un sentiment, etc. Sin. (1 e 4): **s'apoderar**.

emparadisar vt. Metre au paradís. ◆ **s'emparadisar** v.pr. Anar en paradís.

emparaular (s') v.pr. Donar la sieu paraula; s'engatjar, prometre.

emparaulat, ada adj. Que parla facilament, sensa dificultat. Sin.: **paraulós**, **barjacaire**, **paraulier**, **lengassut**, **lengatier**, **charraire**.

emparedar vt. Embarriar.

emparentar vt. Faire devenir parents. Var.: **aparentar**. ◆ **s'emparentar** v.pr. Devenir parents. Var.: **s'aparentar**.

empargar vt. (*empargui*) Claure dins un pargue. 2. Metre dins un luèc claus de baranhas: *Parcar de bèstias*. Var.: **parcar**.

empastament n.m. 1. Accion d'empastar ò de s'empastar. 2. (pint.) Releu produch sus un tableu per l'aplicacion de jaças successivi de matèria picturala. 3. Escafament dei linhas dau còrs deugut à un excès de graissa dins lu teissuts. 4. Accion d'engraissar de volalha.

empastar vt. 1. Curbir ò emplir de pasta. 2. (fig.) Rendre pastós. 3. (pint.) Pintar per empastaments, en superpauant de jaças grassi de pintura. 4. Refaire lo gip. Sin.: **empastrar**. 5. Gonflar lu teissuts. 6. Engraissar (una volalha. ◆ **s'empastar** v.pr. 1. Devenir espés, pastós. 2. Pilhar de pes au ponch d'aver lu trachs e li linhas dau còrs escafats.

empastat, ada adj. Que presenta d'empastament; gonflat: *Una cara empastada*.

empastissar vt. 1. Brutar, pegar, enviscar. 2. Curbir quauqua ren me de brutícia.

empastissat, ada adj. Brutat: *Aver lo morre tot empastissat de chicolata*, *li mans empastissadi de carbon*.

empastrar vt. Refaire lo gip. Sin.: **empastar**.

empastràs n.m. Emplastràs.

empastratge n.m. Emplastratge.

empastre n.m. (farm.) Preparacion terapeutica adesiva destinada à un usatge extèrne. Var.: **emplastre**.

empastre, a n. Persona flaca, sensa energia. ◇ Expr.: *Bogre d'empastre fotut.* Var.: **emplastre**. Sin.: **patamoala**, **patanha**.

empastrolhar vt. Entravar, empachar.

empatament n.m. Distança entre lu axes dei aisseus extrèmes d'un veïcule.

empatanhar vt. Brutar, barbolhar.

empatia n.f. (psicol.) Facultat intuitiva de si metre à la plaça dei autres, de sentir cen que sènton.

empatic, a adj. Relatiu à l'empatia.

empatronar vt. Rendre mèstre. ◆ **s'empatronar** *(de)* v.pr. S'establir m'autoritat en un luèc, dins una foncion, s'en faire lo mèstre. Sin.: **s'apoderar**.

empatronir vt. (*empatronissi*) Rendre capon. ◆ **s'empatronir** v.pr. Devenir capon. Sin.: **caponejar**.

empaumaire, airitz n. Persona qu'empauma.

empaumar vt. 1. Pilhar à plena man, escondre dins la man. 2. Au juèc de pauma, pilhar la bala dins la pauma de la man.

empauriment n.m. Apauriment.

empaurir vt. Apaurir. ◆ **s'empaurir** v.pr. S'apaurir.

empaurir vt. (*empaurissi*) Rendre paure. Sin.: **arroïnar**. ◆ **s'empaurir** v.pr. Devenir paure.

empautar vt. Brutar de pauta, enfangar. ◆ **s'empautar** v.pr. S'enfangar.

empauvador n.m. Fòssa de tanaria.

empavalhonar vt. Ornar d'un pavalhon, de pavalhons. ◇(mar.) Auçar la bandiera. Sin.: **abandierar**.

empeadura n.f. Accion d'empear; lo sieu resultat. Var.: **empeatge**.

empeaire, airitz n. Persona qu'empea (de teissuts). Sin.: **amidonier**.

empear vt. (*empeï*) Amidonar.

empecadar (s') v.pr. S'enfangar dins lo pecat.

empeat, ada adj. Amidonat.

empeatge n.m. Accion d'empear; lo sieu resultat. Var.: **empeadura**. Sin.: **amidonatge**.

empebrar vt. Pebrar.

empebrinar (s') v.pr. S'embilar.

empediment n.m. Empachament. Sin.: **empacha**, **entrava**.

empedir vt. (*empedissi*) Empachar, embarrassar. Sin.: **entravar**, **gardar de**.

empedit, ida adj. Embarrassat.

empega n.f. Avís afichat publicament. Sin.: **carteu**, **placard**.

empegadura n.m. Fach de pegar.

empegaira n.f. Encolaira.

empegaire, airitz n. Persona qu'empega. Sin.: **encolaire**.

empegar vt. (*empegui*) 1. Apegonir. Sin.: **encolar**. 2. Placardar.

empegat, ada adj. (fam.) Embriac.

empegatge n.m. 1. Accion de pegar. Sin.: **encolar**. 2. Placardatge.

empegoïr vt. (*empegoïssi*) Rendre pegós.

empegolar vt. Apegonir. Sin.: **emplastrar**, **empegar**, **enviscar**.

empeirada n.f. Camin, carriera empeirats. Sin.: **encaladat**.

empeirament n.m. 1. Accion d'empeirar; lo sieu resultat. 2. Jaça de pèiras roti que si mete sus una rota (en particulier denant de l'enquitranar). Var.: **empeiratge**.

empeirar vt. Curbir d'una jaça de pèiras. Sin.: **encaladar**, **empeiregar**.

empeirat, ada adj. Cubèrt d'una jaça de pèiras.

empeiratge n.m. Empeirament.

empeiregar vt. (*empeiregui*) Empeirar.

empeissonar vt. Provedir, tornar provedir en peis (un aigau, un lau, un estanh). Var.: **apeissonar**.

empejorament n.m. Fach d'empejorar. Sin.: **agreujament**.

empejorar vt. Devenir pèjor. Var.: **pejorar**. Sin.: **agreujar**. ◆ **s'empejorar** v.pr. Venir pèjor. Sin.: **s'agreujar**.

empelotar vt. (*empelòti*) ◆ **s'empelotar** v.pr.

empena n.f. Garnidura de plumas d'una saeta, destinada à n'estabilisar lo movement; empenatge. Var.: **empenadura**.

empenadura n.f. Empena.

empenar vt. Emplumar; garnir d'una empena.

empenar (s') v.pr. Si metre en pena.

empenat, ada adj. Garnit de plumas.

empenatge n.m. 1. Empena. 2. Caduna dei susfàcias plaçadi à l'arrier dei alas d'un avion e destinadi à li donar una estabilitat en prefondor e en direccion. Sin.: **alairon**, **aleta de popa**. 3. (arm.) Ensèms dei aletas plaçadi à l'arrier d'un projectiles per l'estabilisar.

empenh n.m. Engatjament.

empenhar vt. Engatjar. ◆ **s'empenhar** v.pr. S'engatjar.

empénher vi. (mar.) Pilhar l'auta mar en parlant d'un vaisseu: «*E pren m'en cum al marinier / Quant s'es empenhs en auta mar*» (fin s. XII^{n}).

empennar vt. (mar.) Plegar vela en parlant d'una vela latina.

empensat, da adj. Que si fa de crucis. Sin.: **cruciós**, **laguiós**, **lanhós**, **pensamentós**.

empenta n.f. Nom dau timon dei radeus e dei barcas que navigàvon sus Ròse.

empeolhar vt. Emplir, curbir de peolhs. Var.: **empeolhir**.

empeolhir vt. (*empeolhissi*) Empeolhar.

emperaire n.m.1. À Roma, títol d'aqueu qu'avia la potença sobeirana, à partir d'Auguste (27 ap. J.-C.). 2. Cap dau Sant Empèri roman Germanic. 3. Cap sobeiran d'unu Estats, que detèn la totalitat dei poder. Var.: **imperaire**.

emperairitz n.f. 1. Esposa d'un emperaire. 2. Frema que govèrna un empèri. Var.: **imperairitz.**

emperaquí adv. Aproximativament dins aquesto luèc. Var.: **en per aquí**.

emperar vt. Apoderar. Var.: **imperar**. Sin.: **renhar**.

emperator, airitz n. Emperaire (-airitz). ◆ n.m. (zool.) Varietat d'espadon. Var.: **imperador**, **imperator**.

emperatorial, a adj. Relatiu à un emperaire. Var.: **imperatorial**, **emperatoriau**.

emperatoriau, ala adj. Imperatorial.

empèri n.m. 1. Regime dins lo quau l'autoritat politica sobeirana es tenguda per un Emperaire; Estat ò ensèms d'Estats sotamés à-n-un regime parier. Var.: **impèri**. 2. Ensèms dei territòris, dei país governats sota una autoritat unica: *Un empèri colonial*. 3. Grope industrial, financier, comercial, potent e estendut. 4. (ist., m'una majuscula) Periòde quora Napoleon Ier governava la França. Sin.: **Promier Empèri**, **Promier Impèri**. ◇ *Sant Empèri Roman Germanic*: Empèri que, à l'Atge Mejan, s'estendia d'Euròpa dau Nòrd fins en Sicília. 5. (lit.) Autoritat, dominacion, ascendent moral; influença de quauqua ren: *Agir sota l'empèri de l'alcòl*. Sin.: **empresa**. ◆ adj. inv. Si di de l'estile decoratiu dau temps de Napoleon Ier e dei objèctes, dei mòbles d'aquel estile. ◇ *Estile Segond Empèri*: Si di de l'estile decoratiu dau temps de Napoleon II^{d}.

emperit, da adj. Qu'a perdut lo sieu envanc, lo sieu gaube. Sin.: **maladrech**, **desgaubiat**.

emperlar vt. (*empèrli*) 1. Garnir de pèrlas. 2. (lit.) Curbir de pichini gotas: *La sudor empèrla lo sieu front*. Var.: **emperlejar**.

emperlejar vt. Emperlar.

emperrucar vt. (*emperruqui*) Metre una perruca à. Var.: **perrucar**.

empersonat, da adj. Si di d'una persona qu'a de gaube, de farotaria, de personalitat.

empés n.m. Pega leugiera facha mé d'amidon.

empestar vt. (*empèsti*) Donar una odor foarta e desagradiva à. ◆ vi. Sentir mau, desgatjar una odor foarta e desagradiva. Sin.: **pudir**, **empudentir**.

empestat, ada adj. 1. Qu'a pilhat una marrida odor. Sin.: **empudentit**.2. Pestiferat.

empestiferar vt. (*empestifèri*) Donar la pèsta (à).

empeut n.m. Part que si lèva d'un aubre ò d'un animau per l'empeutar sus una autra entalha. Sin.: **ensèrt**, **insèrt**, **emplombadura**.

empeutadís n.m. 1. Marca laissada per un empeut. 2. Cen qu'es ajustat per un empeut.

empeutador, adoira adj. Que pòu èstre empeutat.

empeutaire, airitz n. Persona qu'empeuta. Sin.: **ensertèire**, **insertèire**.

empeutar vt. 1. Inserir una brota sus una branca ò sus un tronc de biais que fàgon qu'un. 2. Inserir una porcion de pèu, d'oàs ò de carn dins una lesion de biais que fàgon qu'un. Sin.: **emplombar**.

empeutatge n.m. Accion d'empeutar; lo sieu resultat. Sin.: **ensertissatge**, **insertissatge**.

empeuton n.m. Empeut pichon.

empicar vt. (*empiqui*) Metre à moart en suspendent per lo coal. Sin.: **pendre**, **pendolar**. ◆ **s'empicar** v.pr. Si suicidar en si suspendent per lo coal.

empicat, ada adj. e n. Qu'es estat empicat.

empiema n.m. (patol.) Amolonament de postema dins una cavitat naturala.

empilable, a adj. Estudiat per poder èstre empilat. Var.: **apilable**.

empilada n.f. Empilament, amolonament. Var.: **apilada**, **apilament**.

empilaire, airitz n. Persona qu'empila de mèrç.

empilament n.m. Accion d'empilar; ensèms de cauas empiladi. Var.: **empilada**, **apilament**, **empilatge**. Sin.: **amolonament**, **amontelament**.

empilar vt. Metre en pila; amolonar: *Empilar de libres*. Var.: **apilar**. Sin.: **amontelar**. ◆ **s'empilar** v.pr. S'amolonar.

empilatge n.m. Empilament. Var.: **apilament**, **apilatge**.

empimentar vt. Pimentar.

empintanar vt. Iteratiu de *pintar*, de si *pintar.*

empiramidar vt. Amolonar en forma de piramida.

empireu n.m. 1. (ant.) Part celèsta mai auta, dont vivíon lu dieus. 2. (poetic) Ceu, paradís.

empireuma n.m. (quim.) Sabor e odor aspri qu'una matèria organica pilha quora es sotamessa à una foarta calor.

empireumatic, a adj. Caracteristic de l'empireuma.

empiric, a adj. Que s'apontèla unicament sobre l'observacion, l'experiença.

empiricament adv. D'un biais empiric.

empiriocriticisme n.m. (filos.) Doctrina naissuda en Alemanha à la fin dau s. XIX^{en}, fondada sus una foarta critica de la valor de la sciença; corrent de pensada que nega la dicotomia matèria / esperit e afirma que li distincions entre fenomènes fisics e fenomènes mentals non depèndon de la sieu natura ma dau contèxte dins lo quau son fachi l'experimentacion e l'observacion.

empirisme n.m. 1. Metòde que repaua unicament sobre l'experiença e refuda lu sistemas a priori. 2. (filos.) Teoria que di que la conoissença vèn de l'experiença. ◇ *Empirisme logic*: Positivisme logic.

empirista adj. e n. Relatiu à l'empirisme; partidaire de l'empirisme.

empivelar vt. Pivelar.

emplaçament n.m. Plaça, luèc ocupat per quauqua ren ò que li es reservat.

emplaçat, da adj. Situat.

emplajar vt. (mar.) Abutar sus la plaja (ò plaia) en parlant d'una nau. Var.: **emplaiar**. ◆ **s'emplajar** v.pr. Estar abutat sus la riba de mar, la plaja. Var. **s'emplaiar**. Sin.: **s'arenar**, **s'encalar**, **s'engravar**.

emplastrar vt. Apegonir. Var.: **empastrar**. Sin.: **empegar**, **enviscar**, **empegolar**.

emplastràs n.m. Aumentatiu d'emplastre; Var.: **empastràs**.

emplastratge n.m. Accion d'emplastrar, lo sieu resultat. Var.: **empastratge**.

emplastre n.m. 1. (farm.) Preparacion terapeutica adesiva destinada à un usatge extèrne. Var.: **empastre**. 2. Persona gaire avisada e finaudèla. ◇ *Bogre d'emplastre fotut que sieés!* Var.: **empastre**. Sin.: **tardòc**, **auceu**, **toarca**, **nèsci**, **imbecil(e)**.

emplec n.m. 1. Accion, biais d'emplegar una caua. ◇ *Mòde d'emplec*: Notícia qu'explica coma utilisar un aparelh, un produch, etc. 2. Destinacion reservada à una caua: *Emplec d'una soma*. ◇ (dr.) Cròmpa d'un ben mé de fonds disponibles. 3. Ocupacion donada à una persona; travalh, foncion, plaça: *Recercar un emplec*. ◇ *Demandaire d'emplec*: Persona que recèrca un travalh pagat. ◇ *Ofèrta d'emplec*: Anonci que prepaua un travalh pagat. ◇ *Emplec reservat:* Emplec que deu èstre ofèrt dins li administracions, l'industria ò lo comèrci à de beneficiaris prevists per la lèi, coma d'ancians militaris, victimas de la guèrra, endecats fisics. Sin.: **carga**, **foncion**, **estament**. 4. Tipe de ròtle que pòu èstre atribuit à un actor, à un dançaire, en foncion dau sieu fisic, de la sieu sensibilitat, etc.

emplegable, a adj. Que si pòu emplegar.

emplegaire, airitz n. Persona qu'emplega de salariats. Sin.: **mèstre, patron**, **baile**.

emplegadament adv. Implicitament.

emplegar vt. (*emplegui*) 1. Utilisar, faire usatge de: *Emplegar un marrit metòde*. Sin.: **usar**, **faire usança de**. 2. Faire travalhar per lo sieu còmpte: *Emplegar una secretària*. ◆ **s'emplegar** v.pr. 1. Èstre utilisat: *Aqueu mòt non s'emplega*. 2. S'aplicar: *S'emplegar à ben faire*. Sin.: **s'apenar**, **s'engaubiar**.

emplegat, ada n. Persona salariada que travalha dins un bureu, una administracion, un negòci ò en cò d'un particulier, sensa aver de responsabilitat d'enquadrament. ◇ *Emplegat (-ada) de maion*: Domestic(a).

emplegaton, a n.m. Pichin emplegat sensa importança, sotafifre.

emplenar vt. Emplir.

empliment n.m. Emplissatge.

emplir vt. (*emplissi*) 1. Rendre plen: *Emplir un vèire*. 2. Comolar: *Emplir de gaug*. Var.: **emplenar**, **clafir**.

emplissatge n.m. Accion d'emplir. Var.: **empliment**.

emplombadura n.f. 1. Accion de ligar ensèms doi cordatges, doi fieus electrics, en entrebescant lu sieus filaments. ◇ (mar.) *Emplombadura à la lònga*: Mena d'emplombadura facha dins la tòca que non li sígon de grops. 2. Empeut.

emplombar vt. Unir au mejan d'una emplombadura.

empluènha n.f. Part d'un solier que va dau coal dau pen fins à la poncha.

emplum n.m. Farça, chaplum.

emplumar vt. 1. Curbir de plumas. 2. Emplenar de plumas. ◆ **s'emplumar** v.pr. Si curbir de plumas.

empoant n.m. 1. Obratge provisòri dreiçat per bastir ò reparar un edifici. 2. Pontin, part dau teatre dont juègon lu actors.

empoart n.m. *Capacitat d'empoart*: Carga qu'un avion pòu portar, transportar.

empoartament n.m. Viu accès de ràbia, fach de s'emportar. Sin.: **bila**, **colerada**, **ira**.

empoartapèça n.m. Instrument en acier dur, per traucar ò decopar sota l'efècte d'un còup ò de la pression (per exemple per faire de traucs dins lo cuer).

empochar vt. (*empòchi*) 1. Metre en pòcha. Sin.: **embornar**. 2. Ganhar de sòus: *Empochar una gròssa soma*.

empoderat, da adj. Qu'a de poder. Sin.: **potent**, **poderós**.

empodrar vt. Podrar.

empoisonaire, airitz adj. Persona qu'empoisona. Var.: **empoisonator**. Sin.: **poisonier**.

empoisonament n.m. Accion d'empoisonar; fach de s'empoisonar. Var.: **empoisonatge**.

empoisonar vt. 1. Faire pilhar de poison à; metre de poison dins: *Empoisonar quauqu'un*, *empoisonar l'aiga dau potz*.

empoisonator, tritz n. Empoisonaire.

empoisonatge n.m. Empoisonament.

empouverar vt. Curbir de pouvera.

empomadar vt. Passar de pomada sus (quauqua ren, la pèu).

emponha n.f. Emponhada. Sin.: **agantada**, **arrapada**. ◇ *Fièra d'emponha*: Situacion dins la quala cadun, per obtenir quauque avantatge, deu luchar durament còntra lu autres.

emponhada n.f. Altercacion, discussion violenta. Var.: **emponha**, **emponhament**.

emponhaire, airitz n. Persona qu'emponha.

emponhament n.m. Emponhada.

emponhar vt. Agantar en sarrant foart mé la man. ◆ **s'emponhar** v.pr. Si garrolhar, eventualament fins à n'en venir ai mans.

empontaire, airitz n. Metèire en scena.

empontatge n.m. Accion d'empontilhar.

empontilhar vt. Metre una bota sus doi pèças de fusta per l'auçar au dessobre dau soal. Sin.: **entavelar**.

emporcassir vt. (fam.) (*emporcassissi*) **salopejar**

emporcassit, ida adj. (fam.) Salopejar.

empòri n.m. Dins l'Antiquitat romana, establiment comercial à l'estrangier. Var.: **empòriom**.

empòriom n.m. Empòri.

emporporar vt. Colorir de porpre, de roge. Var.: **emporprar**.

emporprar vt. Emporporar.

emportable, a adj. Que pòu èstre emportat.

emportar vt. (*empoarti*) 1. Pilhar en laissant un luèc. 2. Levar d'un biais violent e rapide: *Lo vent a emportat lo teule*. 3. Estirassar dins lo sieu movement: *Lo corrent empoarta li brancas*. ◇ Menar à un comportament excessiu: *La ràbia l'empoarta*. 4. *L'emportar (sobre)*: Aver lo dessobre. Sin.: **superar, véncer**. ◆ **s'emportar** v.pr. S'embilar. Sin.: **s'enrabiar**, **s'encolerir**, **s'escaufar**.

emportat, ada adj. Facilament irritable, violent. Sin.: **colerós**, **enrabiat**, **encolerat**, **bilós**.

emposcar vt. (*emposqui*) Curbir de posca.

empossedir (s') *(de)* v.pr. (*m'empossedissi*) Si faire mèstre *(de)*. Var.: **s'empossessar**. Sin.: **s'apoderar**.

empossessar (s') v.pr. S'empossedir.

emprecairat, da adj. Si di de quauqu'un bravament endeutat. Var. **emprecariat**.

emprecariat, ada adj. Emprecairat.

empreissament n.m. 1. Apreissament, accion de s'empreissar. Sin.: **cocha**, **abrivament**. 2. Ardor: *Respoandre embé empreissament*. Var.: **empressament**.

empreissar (s') v.pr. S'apreissar. Var.: **s'empressar**. **si preissar**.

emprenhada adj. f. Si di d'una frema qu'aspèra un enfant. Var. **prenha**. Sin.: **gròssa**, **plena** (vulg).

emprenhament n. m. Fecondacion.

emprenhar vt. Fecondar una frema, la rendre emprenhada.

emprénher vt. 1. (lit.) Imprimir, marcar per pression. Sin.: **estampar**. 2. (fig.) Marcar: *La sieu cara èra emprencha de tristum*. 3. Faire penetrar un liquide, un odor dins (un còrs): *Emprénher una estòfa m'un liquide*. 4. (fig.) Penetrar d'un biais prefond e insidiós, en parlant d'una influença: *La sieu educacion sevèra l'a emprench per la vida*.

empresa n.f. Entrepresa.

empresa n.f. Ascendent, dominacion.

emprenta n.f. 1. Marca obtenguda per pression. Sin.: **estampadura**, **estampa**. ◇ *Emprenta digitala*: Marca de la pèu dei dets. Sin.: **detada**. 2. (fig.) Marca duradissa, prefonda: *L'emprenta dau gèni*. 3. (etol.) Fixacion irreversibla dau pichon d'animau à pena naissut au promier objècte que si presenta à-n-eu coma objècte d'un besonh instintual.

empresonament n.m. Accion d'empresonar; fach d'èstre empresonat. Sin.: **incarceracion**, **embarrament**.

empresonar vt. Metre en preson. Sin.: **embarrar**, **incarcerar**.

empressament n.m. Empreissament.

empressar (s') v.pr. 1. S'empreissar. 2. Si faire glòria *(de)*. Sin.: **s'engloriar**.

empresurar vt. Addicionar de presura. Var.: **presurar**.

empresuratge n.m. Accion d'empresurar. Var.: **presuratge**.

emprumt n.m. 1. Accion d'emprumtar. ◇ *Emprumt public*: Deute que l'Estat (ò una collectivitat) contracta sus lu mercats dei capitals. 2. Caua, soma empruntada. 3. Reproduccion, imitacion: *Lu emprumts d'un autor*. 4. (ling.) Element, mòt pilhat à una autra lenga. Var.: **emprunt**. Sin.: **manleu**. ◆ loc. adj. *D'emprumt*: Que non apartèn en pròpri à; faus: *Un nom d'emprumt*.

emprumtaire, airitz n. Persona qu'emprumta. Var.: **empruntaire, airitz**. Sin.: **manlevaire**.

emprumtar vt. 1. Si faire prestar: *Emprumtar de sòus à un amic*. 2. Pilhar alhors per faire sieu: *Emprumtar l'argument d'un roman à l'actualitat*. Sin.: **manlevar**. 3. Pilhar, seguir (una via): *Emprumtar un camin estrech*. Var.: **empruntar**.

emprunt n.m. Emprumt.

empruntaire, airitz n. Emprumtaire.

empruntar vt. Emprumtar.

empudentiment n.m. Accion d'empudentir; estat de cen qu'es empudentit. Sin.: **enfeciment**.

empudentir vt. (*empudentissi*) Empestar, donar una marrida odor à. Sin.: **enfecir**, **empoisonar**.

empurador, doira n. Persona qu'empura, que semena la discòrdia. Var.: **empuraire**. Sin.: **butafuèc**, **atissaire**, **afogaire**, **bosticaire**, **bostigaire**.

empuraire, airitz (aira, arèla) adj. e n. Qu'empura, qu'excita.

empurament n.m. Accion d'empurar, d'escitar.

empurar vt. 1. Avivar (un fuèc). 2. Incitar, excitar, far créisser la discòrdia. Sin.: **atissar**, **bosticar**, **bostigar**, **afogar**, **somòure**.

empuret n.m. Botafuèc.

empusa n.f. 1. (bot.) Mofa parasita dei moscas e de divèrs insèctes. 2. Nom dau pregadieu que viu en Occitània**.**

empuside n.m. *Empusides*: Familha d'insèctes ortoptèrs vesins dau pregadieu.

emul(e), a n. Persona que cèrca à egalar, à devenir superiora à una autra. Sin.: **assajaire**. ◇ *Faire d'emules*: Servir d'exemple à d'autri personas que causísson una dralha pariera.

emulacion n.f. 1. Sentiment que poarta à egalar quauqu'un ò à lo despassar. 2. (inform.) Simulacion dau foncionament d'un computador sus un autre, generalament mai potent.

emular vt. (inform.) Emplegar la tecnica de l'emulacion.

emulator n.m. (inform.) Computaire que pòu faire una emulacion.

emulsifiable, a adj. Emulsionable.

emulsibilitat n.f. Capacitat pauc ò pron granda marcada per formar d'emulsions.

emulsificant, a adj. e n.m. Emulsiu.

emulsificacion n.f. Accion d'emulsionar.

emulsificar vt. (*emulsifiqui*) Emulsionar.

emulsina n.f. Enzima que vèn especialament de l'amèndola amara e que pòu emulsionar l'òli.

emulsion n.f. 1. Preparacion obtenguda per partiment d'un liquide en globules microscopics dins un autre liquide m'au quau non si pòu mesclar. 2. (fot.) Preparacion sensibla au lume, que n'en son cubèrts lu films e lu papiers fotografics.

emulsionable, a adj. Que si pòu metre en emulsion. Var.: **emulsifiable**.

emulsionaire n.m. Aparelh que sièrve à preparar d'emulsions.

emulsionament n.m. Emulsion daverada partent de doi fasas, una dau tipe *òli*, l'autra dau tipe *aiga,* per lo biais d'una quantitat de liquide qu'escampa d'un recipient durant l'unitat de temps.

emulsionant, a adj. e n.m. Emulsiu.

emulsionar vt. Metre en estat d'emulsion. Var.: **emulsificar**.

emulsiu, iva adj. e n.m. Si di d'un produch qu'ajuda à l'emulsion ò à la sieu conservacion. Var.: **emulsificant**, **emulsionant**.

en prep. Marca lo luèc, l'estat, lo temps, lo biais, la matèria, etc.: *En Occitània, en vila, en montanha, en campanha, en parlant, en fèrre (de fèrre)*. ◇ *En cò de*: À la maion de. Var.: **à cò de**, **encò de**.

en adv. de luèc Combinat mé *n'*, indica lo luèc de dont si vèn: *N'en vèni*. Var.: **ne**.

en pron. pers. inv. (combinat mé *n'*) D'aquò, d'eu, d'ela, etc.: *N'en siam segurs, n'en volèm encara, n'en parlam*.

en Particula onorifica per lu òmes: *En Jaume*. ■ S'escriu N' davant un nom que comença per una vocala: *N'Aubèrt*.

-en, -ena Sufixe per formar lu adjectius numerals cardinals: *Vinten, centen*.

èna n.f. Quatrorzena letra de l'alfabet.

enagrir vt. Enaigrir.

enaigament n.m. Accion d'enaigar; lo sieu resultat. Sin.: **aigat**, **subrondament**, **inondament**, **submersion**, **ennegament**.

enaigar vt. Alagar, curbir d'aiga. Sin.: **subrondar**, **submergir**, **ennegar**.

enaigrir vt. Rendre aigre. Var.: **enagrir**. ◆ **s'enaigrir** v.pr. Venir aigre.

enairament n.m. Accion d'enairar. Sin.: **exalacion**.

enairar vt. 1. Auçar, elevar dins l'ària. 2. Adobar lo blat sus l'aire. ◆ **s'enairar** v.pr. S'auçar, s'elevar dins l'ària.

enamorament n.m. Fach de s'enamorar.

enamorar (s') v.pr. Devenir amorós.

enamorat, ada adj. Amorós.

enanar (s') v.pr. S'en anar.

enançaire n.m. Propulsor.

enançament n.m. Avança, progression, succès.

enançar v.t. Avançar; propulsar. ◆ **s'enançar** v.pr. S'avançar.

enant n.m. Ombellifèra velenoa, que creisse dins lu luècs umides.

enantema n.m. (med.) Erupcion roja sus li mucoas de la cavitat bucala au cors dei malautias infeccioï.

enantic, a adj. Qu'apartèn au vin.

enantiment n.m. Avançament, progression.

enantiomòrfe, a adj. (didact.) Format dei memi partidas dispauadi en sens invèrse, simetricament per rapoart à un plan: *Li doi mans son enantiomòrfi*. ◇ (quim.) *Compauats enantiomòrfes*: Que son d'invèrses optics.

eniantotròpe, a adj. (quim.) Que si tròva sota doi formas fisiqui diferenti, que li sieu zònas d'estabilitat son de cada costat d'una temperatura ò d'una pression de transformacion.

enantir vt. (*enantissi*) Avançar (un travalh, etc.). Var.: **enançar**. ◆ vi. Avançar dins lo sieu travalh. ◆ **s'enantir** v.pr. Si despachar; èstre avançat dins lo sieu travalh.

enarcar vt. (*enarqui*) Arcar, arquetar, ancolar. ◆ **s'enarcar** v.pr. S'arquetar.

enartròsi n.f. (anat.) Articulacion mobila facha d'una susfàcia convèxa e d'una autra concava.

enaspriment n.m. Accion d'enasprir; fach de s'enasprir.

enasprir vt. Rendre aspre. ◆ **s'enasprir** v.pr. Venir aspre.

enastar vt. 1. Brocar (3); angulhar un tròç de carn; de polalha sus una asta. 2. Passar au talh de l'espada.

enastatge n.m. Accion d'enastar; lo sieu resultat.

enauçament n.m. Accion d'enauçar, fach de s'enauçar.

enauçar vt. Metre dins una posicion mai auta, faire montar. ◆ **s'enauçar** v.pr. S'elevar, s'enairar.

enaurament n.m. Abrivada; accion d'enaurar, fach de s'enaurar.

enaurar vt. 1. Elevar dins l'ària. 2. Expauar au vent. 3. Exaltar. ◆ **s'enaurar** v.pr. 1. S'envolar. 2. S'exaltar, s'emportar. 4. (anc.) Montar en cadiera.

en-avant n.m. inv. Au rugbi, fach per un jugaire de laissar caire lo balon davant d'eu ò de lo mandar en avant à la man.

enavant n.m. Abriva, estrambòrd.

enavisar (s') v.pr. Si rendre còmpte: *M'enavises que non mi capisses*. Var.: **s'avisar**.

enbàs n.m. La partida dau bas, vèrs lo bas.

-enc, -enca Sufixe per indicar l'origina d'una persona: *Tolosenc, antibolenc*.

-ença Sufixe, dau latin *-entia* (idea d'accion o de resultat): *partença, valença, descasença*.

ençà adv. Deçà, en deçà.

encabalar vt. Provedir una fèrma d'autís e de bestiari.

encabalat, ada adj. Provedit d'autís e de bestiari.

encabanament n.m. Accion d'encabanar, de s'encabanar. Var.: **encabanatge**.

encabanar vt. 1. Claure dins una cabana. 2. Curbir coma una cabana. 3. Ramar lu manhans. ◆ **s'encabanar** v.pr. 1. Si claure dins una cabana. 2. Si curbir de neblas ò de neu: *Lo temps s'encabana*.

encabanatge n.m. Encabanament.

encabassar vt. Metre dins un cabàs.

encabestrament n.m. Accion d'encabestrar, de s'encabestrar; lo sieu resultat.

encabestrar vt. (*encabèstri*) 1. Provedir (una bèstia) d'un cabèstre. 2. Mestrejar. 3. (fam.) Maridar. ◆ **s'encabestrar** v.pr. (fam.) Si maridar.

encabladura n.f. (mar.) Mesura sempre en usança dins lo vocabulari maritime, d'una valor ai alentorns de 200 m.

encablar vt. Provedir de cables.

encabrar (s') v.pr. Si quilhar sus li sieu patas de darrier. Sin.: **si cabrar**.

encadastrar vt. Enregistrar au cadastre.

encadenaire, airitz adj. Qu'encadena.

encadenament n.m. 1. Seguida de cauas que s'encadénon per natura ò per un rapoart de dependeça; seria, seguida: *Un encadenament de circonstanças*. 2. (mús.) Juxtaposicion d'acòrdis. 3. Frasa coregrafica facha d'una seguida complèxa de temps e de pas. 4. Biais d'encadenar, de s'encadenar: *Encadenament logic d'un discors*. 5. Dins un espectacle, tèxto que fa lo ligam entre doi scenas, doi tableus.

encadenar vt. 1. Estacar m'una cadena. 2. Privar de libertat; sotametre, asservir: *Encadenar un pòble*. Sin.: **senhorejar**, **dominar**. 3. Ligar per un rapoart natural ò logic; coordenar: *Encadenar d'ideas*. ◆ vi. Repilhar rapidament la seguida d'un discors, d'una accion, d'un espectacle. ◆ **s'encadenar** v.pr. Èstre ligat per un rapoart de dependença logica.

encadenassar vt. Clavar (una poarta, etc.) au mejan d'un cadenàs.

encadenat, ada adj. 1. (coregr.) *Pas encadenats*: Pas executats foarça rapidament mé gaire d'amplituda. 2. (versif.) Si di dei rimas que si segísson ensinda: ABA BCB CDC, etc. ◆ adj. e n.m. (cín.) Fondut encadenat.

encadenetas n.f. pl. Braçalets metallics que sièrvon per estacar lu ponhets d'una persona plaçada sota lo contraròtle de la polícia ò de la justícia per l'empachar de s'escapar. Sin.: **manetas**.

encadierar (s') v.pr. Puar en cadiera.

encafornar vt. Claure dins una cavèrna. ◆ **s'encafornar** v.pr. 1. Si claure dins una cavèrna. 2. S'abrivar à la lèsta en un luèc: *S'encafornar dintre la veitura.*

encafornat, ada adj. Escondut dins una cavèrna.

encaïnar (s') v.pr. S'obstinar. Var.: **s'encanhar**. Sin.: **s'encapriciar**, **s'entestardir**, **s'entestar**, **testardejar**.

encaissable, a adj. Que pòu èstre encaissat.

encaissadura n.f. Encaissament. Var.: **encassament**.

encaissaire, airitz adj. Emplegat, emplegada espec. dins una banca, qu'encaissa de sòus.

encaissament n.m. 1. Accion d'encaissar de sòus. Var.: **encassament**. 2. Fach d'èstre encaissat, estrech.

encaissar vt. 1. Metre en caissa. 2. Tocar, recevre (de sòus, de valors). 3. (fam.) Subir sensa reagir, suportar. 4. *Non poder encaissar quauqu'un*: Non lo suportar. Sin.: **niflar**. 5. Estrénher (un luèc) entre doi pendís escalabrós.

encaissant, a adj. Ròca encaissanta: Aquela qu'envolopa, enròda lo minier coma una una ganga.

encaissat, ada adj. Dei bòrds escalabrós; esquiçat entre doi montanhas: *Un camin encaissat*. Sin.: **encavat**, **entraucat**, **envabrat**.

encaissatge n.m. Accion d'encaissar, de metre en caissa.

encaladar vt. Pavar. Var.: **caladar**.

encaladat adj. Pavat. Var.: **caladat**. Sin.: **empeirat**. ◆ n.m. Camin, carriera empeirats. Sin.: **empeirat**.

encalaminat, ada adj. Calaminat.

encalhament n.m. Fach de s'encalhar.

encalar vt. 1. Ensablar (una nau) sus lo ribatge. Sin.: **s'arenar**, **s'engravar**, **s'enrocar, donar proa en tèrra**. 2. Arrestar d'un còup lo motor d'un veïcule. Sin.: **cotar**, **acotar**. ◆ **s'encalar** v.pr. 1. Si prefondar: *La maion s'encala*. ◇ *Non s'encalar de*: Non s'embarrassar, non s'empachar *(de)*. 2. S'ensablar sus lo ribatge, en parlant d'una nau. 3. S'arrestar d'un còup, en parlant d'un motor. Sin. **donar de proa en tèrra, s'engravar.**

encalat, ada adj. Prefondat.

encalatge n. m. Estament d'una nau qu'a donat proa en tèrra. Sin.: **engravatge**, **arenatge**, **enrocatge**, **arenament**, **engravament**, **encalhatge**.

encalhar (s') v.pr. S'ensablar, en parlant d'una nau.

encalhatge n.m. Encalatge.

encalorada n.f. Rescaufament.

encalorar vt. Escaufar; rescaufar. Var.: **encalorir**. ◆ **s'encalorar** v.pr. S'escaufar.

encalorir vt. (*encalorissi*) Encalorar.

encalotar vt. (*encalòti*) Metre una calòta à. ◆ **s'encalotar** v.pr. Si metre una calòta.

encaluquir vt. (*encaluquissi*) Far venir caluc. ◆ **s'encaluquir** v.pr. Venir caluc.

encaluquit, ida adj. Vengut caluc.

encambada n.f. Accion d'encambar, cambada; espaci encambat.

encambament n.m. 1. En poesia, fach de remandar au vèrs d'après un mòt ò un grope de mòts estrechament units à-n-aquelu dau vèrs precedent. 2. (genet.) Entrebescament de doi cromosòmas au cors de la formacion de cellulas reproductritz, que permete de novèli combinasons de caractèrs ereditaris.

encambar vt. Passar sobre (un obstacle) en tendent la camba denant de pauar lo pen. Var.: **escambarlar**. ◆ vi. (metr.) Faire un encambament.

encambonar vt. 1. Plaçar un aneu au genolh d'un cavau per l'empachar de córrer. 2. Ligar li cambas d'un animau m'una coarda.

encambrar vt. Embarrar dins una cambra. ◆ **s'encambrar** v.pr. S'embarrar dins una cambra.

encaminament n.m. Accion d'encaminar, de s'encaminar. Var.: **acaminament**. Sin.: **adralhament**, **endralhament**.

encaminar vt. Metre en camin; menar, adurre. Var.: **acaminar**. Sin.: **adralhar**, **endralhar**. ◆ **s'encaminar** vt. Si metre en camin.

encanalhament n.m. Fach de s'encanalhar.

encanalhar (s') v.pr. Pilhar d'àrias vulgaris; frequentar ò imitar de personas pas gaire recomandabli, de canalhas.

encanalir vt. Canalisar. Sin.: **acanalar**, **bornelar**.

encanar vt. 1. Agençar embé de canas. 2. Mesurar au mejan de la cana (anc.).

encanatge n.m. Accion d'encanar; lo sieu resultat.

encancrenir vi. (*encancrenissi*) Engangrenir. Var.: **encangrenar**.

encanhar (s') v.pr. S'encaïnar.

encant n.m. Enquant.

encantacion n.f. Incantacion.

encantador, airitz adj. Encantaire.

encantaire, airitz adj. Encantareu. Var.: **encantador**, **agradable**, **encantareu**, **gent**, **graciós**, **avenent**, **polit polit**.

encantaire, airitz n.m. Persona que fa d'encantaments; magician. Sin.: **embelinaire**, **masc**, **fada**, **incantator**.

encantament n.m. 1. Accion d'encantar, de sotametre à un poder magic. Sin.: **embelinament**. 2. Procediment magic. Sin.: **mascaria**, **fadaria**. 3. Cen que provòca un grand plaser: *Aquesta fèsta es un encantament*. Sin.: **agradança**, **plasentat**. 4. Estat d'aqueu qu'es encantat, meravilhat.

encantar vt. 1. Agir sobre (quauqu'un) per de procediments magics, d'incantacions. Var.: **incantar**. Sin.: **embelinar**, **emmascar**, **fadar**. 2. Emplir d'un grand plaser. Sin.: **agradar**, **plàser**, **estrambordar**, **pivelar**.

encantareu, èla adj. Foarça agradiu, qu'encanta: *Una votz encantarèla*. Var.: **encantaire**.

encantat, ada adj. 1. Sotamés à un encantament, à un poder magic. Sin.: **embelinat**, **emmascat**, **fadat**. 2. Que pròva un grand plaser. **satisfach**, **foarça content**, **estrambordat**, **pivelat**.

encantatòri, òria adj. Incantatòri.

encantelar vi. (*encantèli*) Brancolar.

encantonar vt. Abutar contra un repompeu qu'empacha de s'escapar ò de tirar en darrier. ◆ **s'encantonar** v.pr. S'agromicelar, s'agromelir, s'acoassar, s'acoatar, s'aconilhar.

encap n.m. 1. Enclutge pichin, que tèn ficat en la tèrra, per picar lo dalh. 2. Talh dau dalh un còup picat. 3. Mòla picada.

encapada n.f. Martelada donada per l'encapaire.

encapaire n.m. 1. Persona qu'encapa lu dalhs. 2. Marteu per encapar lo dalh.

encapaironar vt. 1. (fauconaria) Envolopar la tèsta de l'auceu au mejan d'un capairon. 2. Curbir la tèsta m'un capairon.

encapament n.m. Accion d'encapar. Var.: **encapar**, **encapatge**.

encapar vt. 1. Levar la jaça superficiala de la mòla d'un molin quora es venguda tròup lisca e esquiça plus lo gran. 2. Avivar lo talh d'un dalh en lo picant m'un marteu, en lo faguent repauar sus un pichin enclutge, dich *encap*. ◆ vi. Si trobar en situacion de marrit temps.

encapar n.m. Decapatge.

encaparraire, airitz n. Acaparraire.

encaparrament n.m. Accion d'encaparar. Lo resultat d'aquesta accion. Var.: **acaparrament**.

encaparrar vt. Acaparrar.

encapatge n.m. Encapament.

encapelanar (s') v.pr. Si faire prèire, capelan.

encapelar vt. (mar.) *Encapelar lu sartis:* Faire passar lu sartis au dessobre de la cima de l'aubre per lu metre en plaça. Var.: **capelar**.

encapitar vt. e vi. Capitar. Sin.: **faire flòri**.

encapitelar vt. (*encapitèla*) Curbir eu mejan d'un capiteu.

encapochar vt. Encapuchonar.

encapotar vt. (*encapòti*) Curbir au mejan d'una capòta. ◆ **s'encapotar** v.pr. Si curbir m'una capòta.

encapriciar (s') v.pr. (*m'encaprici*, classic *m'encaprícii*) Faire de capricis; s'encaïnar.

encapsular vt. Provedir d'una capsula. Var.: **capsular**.

encaptivar vt. Costrénher à la captivitat: *Lu Ebreus fuguèron encaptivats à Babilònia.*

encapuchar vt. Provedir d'una capucha. Var.: **encapochar**, **encapuchonar**.

encapuchonar vt. Capuchonar.

encapuchonat, ada vt. Capuchonat.

encar adv. [ɛŋ'ka] Encara.

encara adv. 1. Indica que l'accion (ò l'estat) contunha au moment que si parla: *Lo negòci es encara dubèrt*. 2. Indica la repeticion d'una accion: *Es encara vengut*. Sin.: **mai**, **tornar mai**, **tornamai**. 3. Sièrve à renforçar, m'un comparatiu: *Fa encara mai caud que l'an passat.* 4.

Marca una restriccion, una resèrva: *Encara s'èra aquí!* ◇ *Encara que*: Ben que, maugrat que. ◇ *Encara pron que*: Urosament que. Var.: **encar**. Sin.: **gaug pron que**.

encarable, a adj. Envisatjable.

encaraire, airitz n. Persona que practica lo contradich. Sin.: **contradictor**.

encarar vt. 1. Agachar en fàcia quauqu'un. 2. Considerar clarament un eveniment, un estament dina la tòca de trobar una solucion. Sin.: **prevèire**. 3. Conceure un projècte; envisatjar.

encarceracion n.f. Empresonament. Var.: **incarceracion**.

encarcerar vt. Empresonar. Var.: **incarcerar**. Sin.: **embarrar**.

encarenar vt. 1. Espalmar. 2. (mar.) Sevar la carena d'una galèra.

encaresmar (s') v.pr. S'enquaresmar.

encarestir vt. e vi. Venir ò rendre mai car. Var. **encarir**.

encargament n.m. Emplastre de veterinari.

encargar vt. (*encargui*) Donar una mission à: *Encargar quauqu'un de portar un messatge*.

encargat, ada n. 1. *Encargat de mission*: Foncionari ò membre d'un cabinet ministerial responsable d'un estudi determinat. 2. *Encargat de cors*: Professor non titulari de la cadiera dont ensenha. 3. *Encargat d'afaires*: Diplomata que representa lo sieu govèrn pròche d'un cap d'stat estrangier en l'absença ò en mancança d'ambassador.

encariment n.m. Accion d'encarir. Var.: **rencariment**. Sin.: **aument**, **creis**, **auça**.

encarir vt. (*encarissi*) Far montar lo prètz de. ◆ vi. 1. Faire una ofèrta dins una venda à l'enquant. 2. Recarir, créisser, aumentar, montar. Var.: **rencarir**. ◆ **s'encarir** v.pr. Venir mai car.

encarissèire, eiritz n. Persona qu'encarisse. Var.: **encarissèire**.

encarnament n.m. Incarnament.

encarnacion n.f. Incarnacion.

encarnar vt. Incarnar. ◆ **s'encarnar** v.pr. S'incarnar.

encarnat, ada adj. Incarnat.

encarnissar (s') v.pr. Pilhar la color de la carn.

encaronhar vi. (*encaròhni*) Pudir.

encarrar vt. e vi. Metre un cavau à.

encarrar vt. e vi. Metre un cavau à la carreta.

encarratge n.m. Accion d'encarrar; lo sieu resultat.

encarraunhar (s') v.pr. S'acoquinar. Sin.: **s'agusardir**, **mandronejar**, **s'agusir**.

encarrelar (s') v.pr. En parlant d'una coarda, s'escapar de la rega d'una carrèla per s'anar cotar entre l'aisseu e la capa.

encarrierar vt. 1. Carrejar devèrs un luèc. 2. Metre en camin. Sin.: **adralhar**, **endralhar**, **encaminar**. ◆ **s'encarrierar** v.pr. 1. Avançar, progressar fins à l'acompliment d'una accion. 2. Si metre en camin. Sin.: **s'endralhar**, **s'encaminar**, **s'adralhar**.

encart n.m. Fuèlh, quasèrn inserits entre lu fuèlhs d'un quasèrn, d'un libre, d'una revista: *Un encart publicitari*.

encartaira n.f. Màquina que sièrve à fixar d'objèctes sus una carta.

encartament n.m. 1. Lèi, règla fondamentala, ensèms dei lèis constitucionali d'un Estat: *L'Encartament dei Nacions Unidi, l'Encartament dei lengas minorisadi.* Var.: **carta**. 2. Au Temps Mejan, acte qu'enclausia de drechs, de privilègis ò que reglava d'interès. Var.: **carta**. 3. Encartatge.

encartar vt. 1. Inserir (un encart) entre li pàginas d'un libre, d'una revista, etc. 2. Fixar sus una carta: *Encartar de botons*. 3. Enregistrar, precisar en arrendament per escrich. ◆ **s'encartar** v.pr. Pilhar la carta d'un partit politic, etc.

encartat, ada adj. 1. Fixat sus una carta. 2. Qu'es inscrich (dins un partit politic, etc.).

encartatge n.m. Accion d'encartar. Var.: **encartament**.

encartochaire, airitz n. Obrier, obriera qu'encartocha.

encartochar vt. Metre d'explosiu en cartocha.

encartochat, ada adj. Si di d'una municion que si presenta sota la forma d'una cartocha.

encartochatge n.m. Accion d'encartochar; lo sieu resultat.

encartonament n.m. Accion d'encartonar.

encartonar vt. Cartonar.

en-cas n.m. inv. Past leugier preparat en cas de besonh.

encàs n.m. Cas.

encascavelar vt. 1. Embalordir m'au bosin dei cascaveus. 2. (fig.) Embalordir quauqu'un per la sieu lengassada.

encasernament n.m. Accion d'encasernar. Var.: **casernament**.

encasernar vt. (*encasèrni*) Casernar.

encassa n.f. Enquadrament que sostèn una carèla.

encassadura n.f. Encaissadura. Var.: **encassament**.

encassament n.m. Encaissament. Var.: **encassadura**.

encassar vt. Encaissar.

encasteladura n.f. Malautia dau pen dau cavau, qu'estrenhe lo talon e la forqueta.

encastelar vt. (*encastèli*) 1. Embarrar dintre un casteu; fortificar una ciutat au mejan d'un casteu. Var.: **castelar**. 2. (mar.) Provedir una nau d'un castèu de popa. 1494: «*1 tenda del castel de popa...*» 1380: «*Item quod dicta navis erit bene incastellata...*» ◆ **s'encastelar** v.pr. S'embarrar dintre un casteu; si fortificar. Var.: **si castelar**.

encastelar (s') v.pr. (*m'encastèli*) En parlant d'un cavau, sofrir d'encasteladura.

encastrable, a adj. Emboitable. Sin.: **embessonable**, **inserible**, **enfemelable**, **embostiable**.

encastradura n.f. Emboitadura. Sin.: **embostiadura**.

encastrament n.m. Emboitament. Sin.: **embostiament**, **embessonament**, **inseriment**, **enfemelament**.

encastrar vt. Emboitar. Sin.: **embostiar**, **emboitar**, **inserir**, **enfemelar**, **embessonar**.

encastratge n.f. Emboitatge. Sin.: **embostiatge**, **emboitatge**, **enfemelatge**, **embessonatge**, **inseriment**, **insercion**.

encastre n.m. 1. Quadre fixe ò mobile, de boasc ò de metal, qu'entorna ò sostèn quauqua ren: *L'encastre d'una fenèstra, d'una poarta*. 2. Quadre de fustaria dont si tende la tela d'un tableu. 3. Assemblatge rectangulari que supoarta lo motor e la carroçaria d'un veïcule, la caissa d'un vagon, lo fust d'un canon, etc. ◇ Ensèms dei tubes que constituísson l'armadura d'una bicicleta, d'una mòto. ◇Sosteniment màger d'una galaria de miniera. 4. Enrodatge, mitan dont si viu. 5. *Encastre d'estamparia*: Quadre metallic per sarrar la composicion. 6. Accessòri que contèn lo film ò la placa sensibla d'un aparelh fotografic. 7. Partida centrala d'una baga, dont si mete una pèira ò una pèrla. 8. Cen que limita l'accion de quauqu'un ò de quauqua ren: *Agir dins l'encastre d'una mission especiala, s'acampar dins l'encastre de la Dictada occitana*.

encastre-premsa n.m. Quadre dins lo quau si plaça un negatiu fotografic e lo papier sensible per obtenir lo positiu per exposicion au lume.

encatramar vt. (it. *catrame*) Enquitranar.

encauçar vt. Curbir lu legumes de palha ò de fem per lu faire blanquir, lu preservar dau frèi. Sin.: **palhar**.

encaucinada n.f. Accion d'encaucinar; lo sieu resultat.

encaucinaira n.f. Màquina qu'espandisse de lach de caucina ò d'autres liquides antiseptics sus li vias ferradi.

encaucinar vt. 1. Esmendar lo soal en li metent de caucina per luchar còntra l'aciditat. 2. Passar au lach de caucina (lu aubres, lu barris, lo soal, etc.) per destrúger lu parasites.

encaucinatge n.m. Accion d'encaucinar; lo sieu resultat.

encausa n.f. Causa, motiu: *Èstre l'encausa d'un falhiment*.

encausar vt. Causar, provocar, generar.

encaustic n.m. 1. Produch à basa de cera e d'essença per faire brilhar lo boasc; cera. 2. *Pintura à l'encaustic*: Pintura facha de colors mescladi de cera fonduda, emplegadi à caud pi travalhadi tornamai m'una espatula metallica escaufada.

encausticar vt. (*encaustiqui*) Passar d'encaustic sus. Sin.: **enceirar**, **cerar**, **ceirar**.

encausticatge n.m. Accion d'encausticar. Sin.: **enceiratge**.

encavador n.m. Autís que sièrve à encavar.

encavadura n.f. Accion d'encavar; lo sieu resultat.

encavalar vt. 1. Metre à cavau; metre de cavau. 2. Provedir d'un cavau. 3. Salhir (una cavala). ◆ **encavalar (s')** v.pr. 1. Montar à cavau. 2. Si metre de cavau sus quauqua ren. 3. (fig.) Si metre en colèra.

encavatge n.m. Accion de cavar. Var.: **cavatge**. Sin.: **traucatge**.

encavaucadura n.f. Encavaucament. ◇ (espec.) Posicion de teuls, de lauvas, etc., que si cavàucon en partida.

encavaucament n.m. Accion d'encavaucar ò de s'encavaucar. Var.: **encavaucadura**.

encavaucar vt. (*encavauqui*) Metre quauqua ren de cavau sus quauqua ren d'autre. ◆ **s'encavaucar** v.pr. Èstre de cavau (en parlant de causa de cavau una sus l'autra).

encavaucat, ada adj. De cavau un sus l'autre, una sus l'autra.

encavament n.m. Aprefondiment (2).

encavar vt. 1. Metre dins una cròta. Sin.: **encrotar**. 2. Cavar, aprefondir (2). 3. Sapar. ◆ **s'encavar** v.pr. Si cavar.

encavat, ada adj. Encaissat, estrech: *Una valada encavada*. Sin.: **envabrat**, **entraucat**.

encavatge n.m. Accion d'encavar. Var.: **cavatge**. Sin.: **traucatge**.

encavernar vt. S'escondre, s'assostar au dedintre d'una cavèrna. ◆ **s'encavernar** v.pr. S'assostar, s'escondre au dedintre d'una cavèrna.

encefal(e) n.m. Ensèms dei centres nerviós, constituits dau cerveu, dau cervelet e dau tronc cerebral, contenguts dins la boita craniana dei vertebrats.

encefalic, a adj. De l'encefale. Var.: **encefalitic**.

encefalina n.f. (biol.) Substança secretada per lo cerveu, qu'agisse coma un neurotransmetèire e qu'a lu memes efèctes antalgics que la morfina. Sin.: **enquefalina**.

encefaliti n.f. (med.) Inflamacion de l'encefale deuguda à una agression toxica ò infeccioa, que laissa sovent de sequèlas mentali. Sin.: **cerebriti**.

encefalitic, a adj. Encefalic.

encefalocèla n.f. Ernia dau cerveu, d'origina traumatica ò congenitala.

encefalografia n.f. (med.) Radiografia de l'encefale. ◇ *Encefalografia gasoa*: Radiografia de l'encefale que permete, en mandant d'ària ò de gas dins lo canal raquidian ò lu ventricules cerebrals, de visualisar per contraste lu espacis dont circula lo liquide cefalorachidian.

encefalograma n.m. Electroencefalograma.

encefaloïd(e), a adj. Que sembla la consistença de l'encefale.

encefalomieliti n.f. (med.) Inflamacion conjugada de l'encefala e de la mesolha espinala.

encefalopatia n.f. (med.) Ensèms dei afeccions neurologiqui e psiquiqui croniqui consecutivi à de lsions de l'encefale, d'etiologias divèrsi. ◇ *Encefalopatia espongiforma boïna*: Nom scientific de la malautia de la vaca foala.

encefalòsi n.f. Sindròmes encefalics que retípon una encefaliti, ma que resúlton d'intoxicacions divèrsi.

enceirada n.f. Encausticatge. Var.: **enceiratge**.

enceirar vt. Ceirar, encausticar.

enceiratge n.m. Encausticatge.

encench, a adj. Provedit d'una encencha. Sin.: **enrodat**, **claus**, **entornat**. ◆ adj. f. Emprenhada. «*non tarzet long temps que·l donna se sentia encencha de son cors...*» (R. Feraud.). Sin.: **prenha**, **emprenha**, **gròssa**, **gravida**.

encencha n.f. 1. Clausura, barris. Var.: **cencha**. Sin.: **clausada**. 2. Espaci claus. 3. Encencha acostica: Element d'una cadena auta fidelitat, que comprèn un autparlaire ò una seria d'autparlaires. Var.: **encenta**. 4. (mar.) Linha de carga d'un vaisseu; estat de cen que si mantèn à cima d'aiga sensa esfoarç. Sin.: **flotason**.

encenchar vt. Enrodar, encénher. Sin.: **claure**, **entornar**.

encendi n.m. Incendi. Sin.: **abrandament**, **embrandament, ardement**, **afogament**.

encendiar vt. (*encendi*, classic *encèndii*) Incendiar. Sin.: **abrar**, **abrandar**, **embrandar**, **ardre**, **afogar**.

encendiari, ària adj. e n. Incendiari.

encendrar vt. Redurre en cendres. Sin.: **incinerar**, **cremar**.

encendrosir vt. (*encendrosissi*) Curbir de cendres.

encénher vt. Enrodar, provedir d'una encencha, de barris. Var.: **encenchar**.

encenta n.f. Encencha.

encens n.m. [ɛŋ'sɛŋ] 1. (bot.) (*Arthemisia absinthium*) Planta aromatica dei luècs gèrps, que contèn una essença amara e toxica que s'en tira l'absinti (Familha dei compauadas). Sin.: **aissent**. Var.: **incens**. 2. Resina aromatica que si fa cremar à la glèia.

encensacion n.f. Encensament.

encensada n.f. Encensament.

encensament n.m. Accion d'encensar. Var.: **encensacion**, **encensada**.

encensar vt. Espandir lo fum de l'encensier. Laudar quauqu'un em' exageracion.

encensaire, airitz n. 1. Persona qu'agita l'encensier. 2. Persona que flata à l'excès.

encensier n.m. Caçoleta tenguda per de pichini cadenas dins la quala si crema d'encens au cors de ceremònias religioï. ◇ *Còup d'encensier*: Flataria excessiva.

encepaire, airitz n. Persona que poa la vinha.

encepar vt. e vi. Talhar la vinha.

encepatjament n.m. Ensèms dei socatges d'un vinhòble.

encerclament n.m. Accion d'encerclar; fach d'èstre encerclat. Var.: **enceuclament**. Sin.: **enclavament**.

encerclar vt. 1. Enrodar d'un cercle. Sin.: **circonscriure**. 2. Cernar: *La polícia a encerclat lo quartier*. Sin.: **entornar**, **enrodar**. 3. Formar un cercle, una linha corba à l'entorn de.

encervelar vt. Metre dins la cervèla.

enceuclament n.m. Encerclament.

enceuclar vt. Encerclar.

enchambrar (s') v.pr. S'embarrassar li cambas dins un obstacle.

enchapar vt. Encapar.

enchapoira n.f. Pichin enclutge de dalhaire.

enchapostrar vt. Brolhar.

encharmar vt. Atirar m'ai sieu charmas.

enchassar vt. Encastrar.

enche n.m. (mús.) Lengueta que li sieu vibracions prodúon lu sons dins d'unu instruments de vent (clarineta, saxofòne,...). ■ Lu enches si fan en particulier mé de canas de Provença. ◆ pl. *Lu enches*: Lu instruments provedits d'un enche.

enciclica n.f. Letra solemna que lo papa manda ai evesques (e per elu ai cristians) dau monde entier ò d'una region (tira lo sieu nom dei promiers mòts dau tèxto).

enciclopèdia n.f. Obratge dont es expauada metodicament ò alfabeticament la totalitat dei conoissenças universali (*enciclopèdia universala*) ò especifiqui d'un camp dau saber (*enciclopèdia especialista*).

enciclopedic, a adj. 1. Que tèn de l'enciclopèdia: *Diccionari enciclopedic*. 2. Qu'a de conoissenças estendudi e universali: *Un esperit enciclopedic*.

enciclopedisme n.m. Tendença à l'amolonament sistematic de conoissenças dins lu camps lu mai divèrs.

enciclopedista n. 1. Autor d'una enciclopèdia. (espec.) *Lu Enciclopedistas*: Lu collaborators de Diderot e d'Alembert.

encient n.m. Conoissença, vejaire: *«Per lo mieu encient, serpenz los a manjatz o bèstia salvatja»* (Raimond FERAUD). ◇ *À boan encient*: Embé discerniment. Sin.: **à boan èime**, **à bèl exprèssi**. ◇ *À marrit encient*: À toart. Sin.: **à mal èime**, **à mal exprèssi**. Var.: **escient**. Sin.: **estòble**.

encigalar (s') v.pr. (fam.) S'embriagar.

encigalat, ada adj. (fam.) Embriac.

encimar vt. Metre a la cima. Var.: **encimelar**.

encisa n.f. Incisa.

encisadura n.f. Incisadura.

encisar vt. Incisar.

encision n.f. Incision.

encisiu, iva adj. Incisiu.

encisiva n.f. Incisiva.

enclastrament n.m. n.m. Claustracion.

enclastrar vt. Embarrar dins una clastra. Var.: **enclaustrar**, **clastrar**. ◆ **s'enclastrar** v.pr. S'embarrar dins una clastra. Var.: **s'enclaustrar**.

enclaure vt. 1. Limitar m'una baranha. Var.: **enclausar**. 2. Embarrar. 3. Comprendre, contenir.

enclaus n.m. Terren claus.

enclaus, a adj. 1. Limitat m'una baranha. 2. Embarrat. 3. Si di de cen qu'es mes dins la totalitat, de cen que forma part de.

enclausar vt. Enclaure.

enclaustrar vt. Enclastrar. ◆ **s'enclaustrar** v.pr. S'enclastrar.

enclava n.f. 1. Terren ò territori totalament contengut dins un autre. 2. (geol.) Porcion de ròca englobada dins una ròca d'origina ò de composicion diferenta.

enclavadura n.f. Feridura d'un animau enclavelat.

enclavament n.m. 1. Accion d'enclavar, d'accionar. 2. Accion d'enclavar; fach d'èstre enclavat.

enclavar vt. 1. Embarrar. 2. Inserir, plaçar entre: Enclavar un adjectiu entre l'article e lo nom. 3. Contenir coma enclava. 4. Clavelar, enclavelar. 5. Accionar, metre en foncion (un aparelh). 6. Començar (una accion). ◆ **s'enclavar** v.pr. Si metre en accion, començar à foncionar.

enclavat, ada adj. Si di d'un terren ò territori totalament contengut dins un autre.

enclavelar vt. (*enclavèli*) 1. Fixar (una fractura) m'un enclavelatge. 2. Nafrar m'un claveu (un animau que si fèrra).

enclavelatge n.m. Fixacion solida d'una fractura au mejan d'una protèsi en forma de claveu.

enclear vt. (*encleï*) 1. Metre sus de cleas. 2. Enrodar embé de cleas.

enclin, a adj. Portat naturalament à. Var. **clin**, **aclin**.

enclinacion n.f. Inclinacion.

enclinar vt. Inclinar.

encliquetar vt. Sotametre (una ròda à un encliquetatge. Sin.: **endentar**.

encliquetatge n.m. (mecan.) Dispositiu que permete la rotacion d'una ròda dins un sens solet. Sin.: **endentatge**.

enclisi n.f. (ling.) Fach, per un mòt atòne, de s'apontelar sus lo mòt precedent per formar una unitat accentuala.

enclitic, a adj. (ling.) Si di d'un element que si jonhe au precedent per formar ensèms m'eu una soleta unitat accentuala: *Lo pronom **la** es enclitic dins l'imperatiu **cantatz-la!*** Sin.: **macadura**, **embotidura**.

encloscatge n.m. (fig.) Efècte lent e insidiós d'uni influenças, que fan baissar lo sens critic ò lo sens moral. Sin.: **propaganda**.

enclotadura n.f. Enclotatge.

enclotar vt. Caboçar, embotir. Sin.: **macar**.

enclotat, ada adj. Boçat, embotit.

enclotatge n.m. Embotidura. Var.: **enclotadura**.

enclua n.f. Obratge entre doi plans d'aiga que non an lo meme niveu, per permetre ai embarcacions de passar d'un à l'autre au mejan de la manòbra d'elements mobiles. Var.: **enclusa**. Sin.: **resclausa**.

encluada n.f. Quantitat d'aiga que la dubertura d'una poarta d'enclua laissa anar. Var.: **enclusada**; Sin.: **resclausada**.

encluaire, airitz n. Enclusier. Var.: **enclusaire**. Sin.: **resclausaire**.

encluar vt. (*encluï*) 1. Provedir (una via d'aiga) d'una enclua. 2. Faire passar (un bateu) per una enclua. 3. (fam.) Beure. Var.: **enclusar**. Sin.: **resclausar**. ◆ (absolut) Beure totplen.

encluatge n.m. Accion d'encluar. Var.: **enclusatge**. Sin.: **resclausatge**.

encludre vt. Comprendre, enclaure.

enclume n.m. Enclutge.

enclusa n.f. Enclua.

enclusada n.f. Encluada.

enclusaire, airitz n. Enclusier.

enclusar vt. Encluar.

enclusatge n.m. Encluatge.

enclusier, a adj. D'una enclua: *Poarta enclusiera*. Sin.: **tortoira**, **tanca**, **tòuta** (Pelha).◆ n. Persona qu'assegura la susvelhança e la manòbra d'una enclua.

enclutge n.m. 1. Massa metallica destinada à suportar lu còups dins divèrsi operacions que si fan en picant: *Enclutge de faure, de cordonier, etc.* 2. (anat.) Segond osselet de l'aurelha intèrna.

encò prep. *Encò de*: À la maion de. Var.: **en cò de**, **à cò de**. Sin.: **da** (it.).

encoblar vt. 1. Religar, assemblar (quauqua ren mé quauqua ren d'autre): *Encoblar doi pèças*, *coblar de màquinas*. 2. Estacar doi per doi. Sin.: **coblar**.

encoblat, ada adj. Coblat, colejat.

encoblament. n.m. Coblatge.

encocar vt. (*encòqui*) 1. Embotir. 2. (mar.) Far passar una bocla de fèrre au lòng d'una antena.

encocolar (s') v.pr. S'envolopar delicadament en de vestiments cauds. Sin.: **s'envertegar**.

encodaire n.m. Material informatic que sièrve à encodar.

encodaire, airitz n. (inform.) Persona qu'encòda. Var.: **codaire**.

encodar vt. (*encòdi*) Sotametre à un encodatge.

encodatge n.m. 1. (ling.) Operacion que consistisse à donar à un messatge lingüistic una autra forma, d'après un còdi. 2. (inform.) Accion d'encodar; produccion d'un messatge encodat.

encofinar vt. Metre dins un cofin.

encofrar vt. (*encòfri*) 1. Metre dins un còfre. 2. (fam.) Empresonar.

encoirar (s') v.pr. Si curbir de vèrd d'aram.

encoirassar vt. 1. Revestir (quauqu'un) d'una coirassa. 2. Aparar au mejan d'una coirassa, especialament en parlant d'una nau de guèrra.

encoissinat, ada adj. Enviroutat de coissins.

encoissinar (s') v.pr. Si corcar demièg de coissins.

encoladura n.f. 1. Part dau còrs dau cavau compresa entre la tèsta, lo garròt e lo pièch. ◇ Dins una corsa ipica, unitat de mesura que sièrve per plaçar lu cavaus d'unu rapoart ai autres. 2. Dimension dau torn de coal de l'òme. 3. Part d'un vestit que sostèn lo coal; part dubèrta dau vestit à l'entorn dau coal.

encolaira n.f. Màquina per encolar. Sin.: **empegaira**.

encolaire, airitz n. Persona qu'encòla. Sin.: **empegador**.

encolanar (s') Si metre una colana.

encolar vt. (*encòli*) Curbir (una susfàcia) de pega, de goma, etc. Sin.: **empegar**.

encolat, ada adj. Enduch de pega.

encolatge n.m. 1. Accion d'encolar. 2. Preparacion que sièrve à encolar. Sin.: **empegatge**.

encolerar vt. (*encolèri*) Metre en colèra. Var.: **encolerir**. Sin.: **embilar**, **encorroçar**. ◆ **s'encolerar** v.pr. Si metre en colèra, s'enrabiar.

encolerir vt. (*encolerissi*) Encolerar. ◆ **s'encolerir** v.pr. S'encolerar.

encolorar vt. Colorar. Var.: **encolorir**, **colorir**. ◆ **s'encolorar** v.pr. Pilhar de colors. Var.: **s'encolorir**.

encolorir vt. (*encolorissi*) Encolorar. ◆ **s'encolorir** v.pr. S'encolorar.

encolpar vt. Inculpar.

encombrament n.m. 1. Accion d'encombrar; estat de cen qu'es encombrat. 2. Afluença excessiva de veïcules qu'entràvon la circulacion. Sin.: **tapaveituras**, **pegaveituras**. 3. Espaci, volume qu'un objècte ocupa: *L'encombrament d'un armari*.

encombrant, a adj. Qu'encombra; embarrassant. Var.: **encombrós**.

encombrar vt. 1. Embarrassar un luèc, quauqua ren, per amolonament: *De charrafis encómbron lo corredor*. 2. Saturar una linha telefonica, un estandard, un malhum internet. 3. Embarrassar, empachar: *M'encombres à restar aquí entre li mieu cambas!* 4. Sobrecargar, ocupar à l'excès: *Encombrar la sieu memòria de sovenirs inutiles*. ◆ **s'encombrar** v.pr. *(de)* Pilhar, conservar (quauqua ren ò quauqu'un) qu'es inutile ò embarrassant.

encombrat, ada adj. Si di d'una via de comunicacion dont li a tròup de veïcules à l'encòup.

encombre n.m. *Sensa encombre*: Sensa empacha, sensa rescontrar de dificultats.

encombrós, oa adj. Encombrant.

encongierar vt. Encombrar de neu**.**

encomienda n.f. Dina l'Amèrica espanhòla, territòri sotamés à l'autoritat d'un conquistador.

enconhar vt. Acantonar. ◆ **s'enconhar** v.pr. S'acantonar.

enconilhar (s') v.pr. 1. Èstre envaït per lu conilhs. 2. S'acoconar coma un conilh.

encòntra n.f. *Anar encòntra, à l'encòntra de*: Faire obstacle, s'opauar à.

encontrada n.f. Territòri, estenduda de país. Sin.: **relarg**, **region**.

encontrar vt. (*encòntri*) Rescontrar.

encopresia n.f. (psicol.) Incontinença dei matèrias fecali, sensa problema neurologic, d'un enfant qu'a despassat l'atge normal (2 ò 3 ans) de saupre contrarotlar lu esfintèrs.

encopretic, a adj. Relatiu à l'encopresia; que sofrisse d'encopresia.

encorador, airitz adj. Encoratjant.

encoraire, airitz adj. e n. Encoratjaire.

encorament n.m. Encoratjament.

encorar vt. (*encoari*) Encoratjar.

encoratjaire, airitz adj. e n. Qu'encoratja. Sin.: **encoraire**, **conortaire**.

encoratjament n.m. Accion d'encoratjar; Acte, paraula de natura à encoratjar. Sin.: **conortament**, **confortiment**, **encorament**.

encoratjant, a adj. De natura à encoratjar: *As fach de progrès encoratjants*. Sin.: **encorador**.

encoratjar vt. Donar de coratge à; incitar à agir. Sin.: **conortar**, **encorar**. 2. Favorisar la realisacion, lo desvolopament de: *Encoratjar l'industria*.

encorbadura n.f. Cambradura. Sin.: **encorbament**. Var.: **corbadura**.

encorbament n.m. Encorbadura.

encorbar vt. Cambrar. Sin.: **arcar**. Var.: **corbar**.

encorbat, ada adj. Cambrat.

encordar vt. (*encoardi*) Estacar au mejan d'una coarda, especialament en parlant d'alpinistas. ◆ **s'encordar** v.pr. En parlant d'alpinistas, s'estacar au mejan d'una coarda.

encordelar vt. (mar.) Entornar (un cordatge) amé de fieus mai fins per faire disparéisser lu intersticis.

encornar vt. (*encòrni*) 1. Traucar, nafrar à còups de còrnas. Var.: **encornilhar**. 2. (pop.) Faire portar de cornas à quauqu'un en enganant lo sieu conjont. Sin.: **embanar**.

encornat, ada adj. 1. (lit.) Qu'a de còrnas. Var.: **encornilhat**. Sin.: **banarut**. 2. (pop.) Sin.: **coguu**. 2. (vet.) Si di d'una tumor que si declara sota l'esclòp.

encornetar vt. Metre en un cornet**.**

encornilhar vt. Encornar.

encornilhat, ada adj. Encornat.

encoronar vt. Coronar.

encorpacion n.f. Inculpacion.

encorpar vt. Inculpar.

encorporacion n.f. Incorporacion.

encorporar n.f. Incorporar.

encorreguda n.f. 1. Envaïment de gents de guèrra en país forestier: *Li encorregudas dei Barbarescs en Provença.* 2. Operacion militària que consistisse à mandar en territòti enemic una tropa foarça movedissa, prevista per semenar lo trebolèri còntra l'aversier per lo biais d'atacs corts e precís. Sin.: **incursion**.

encórrer vt. S'expauar à, riscar (una pena, quauqua ren de desagradiu): *Encórrer un an de preson*.

encors n.m. 1. Montant dei efèctes qu'una banca escòmpta que non son encara arribats à la sieu escadença. 2. Espandi de ribiera entre doi barratges.

encorroçar vt. Metre en colèra. Sin.: **encolerar**. ◆ **s'encorroçar** v.pr. Si metre en colèra.

encortesir vt. (*encortesissi*) Rendre cortés. ◆ Venir cortés.

encortinament n.m. 1. Accion d'encortinar, d'enrodar de cortinas, de drap. 2. Cortinas de draparia.

encortinar vt. Curbir, enrodar de cortinas, enrodar de drap.

encòup n.m. *À l'encòup*: En un còup solet, dins lo meme temps. Sin.: **simultaneament**, **ensemblament**.

encoventar (s') v.pr. 1. Intrar au convent, si claure en un convent.

encramponar vt. Arrapar, cramponar. ◆ **s'encramponar** v.pr. S'arrapar, si cramponar.

encrancar vt. (*encranqui*) (mar.) Faire anar una embarcacion, una nau sobre de ponchetas.

encrassament n.m. Accion d'encrassar; fach de s'encrassar.

encrassar vt. Curbir de crassa: *Lo fum encrassa lu vitres*. Var.: **encrassir**. Sin.: **brutar**. ◆ **s'encrassar** v.pr. Si brutar.

encrassir vt. (*encrassissi*) Encrassar. ◆ **s'encrassir** v.pr. S'encrassar.

encravatar vt. Provedir d'una cravata.

encrèire vt. *Faire encrèire, laissar encrèire*: Far crèire (quauqua ren à quauqu'un) per l'enganar. Var.: **acrèire**.

encréisser vt. Créisser, acréisser.

encrena n.f. Còca, entalha. Sin.: **oasca**, **merlet**.

encrenadura n.f. Còca, entalha. Sin.: oasca, merlet.

encrenar vt. Entalhar d'encrenas. ◇ *Encrenar una pèça de moneda*: N'en faire l'encrenatge. Sin.: **oscar**.

encrenat, ada adj. 1. Provedit de merlets. Sin.: **merletat**. 2. Provedit d'encrenas sus lu bòrds: *Una fuèlha encrenada*.

encrenatge n.m. (tecn.) Cordon gravat sus lo bòrd d'una pèça de moneda, d'una medalha. Sin.: **listeu**.

encrenier n.m. Pèça de la bobina d'un rodet per filar.

encrestadura n.f. Coronament d'una paret.

encrestar v.t. Encapaironar, coronar una paret.

encrestatge n.m. Accion d'encrestar una paret; lo sieu resultat.

encrocable, a adj. Croquetable.

encrocadura n.f. (med.) Paralisia, anquilòsi d'una articulacion.

encrocaire, airitz adj. Croquetaire.

encrocament n.m. 1. Accion d'encrocar ò de s'encrocar. 2. Dispositiu mecanic, electric, etc., per lo quau lo foncionament d'un aparelh es subordenada à l'estat ò à la posicion d'un autre ò de mai d'un autre.

encrocar vt. (*encròqui*) 1. Croquetar. 2. Metre en marcha (un aparelh) au mejan d'un encrocament. 3.

encrosadura n.f. Fieu crosat durant la teissedura.

encrosar vt. Metre en forma de crotz.

encrosar vt. (*encròsi*) Metre en un cròs.

encrosilhada n.f. Caireforc.

encrosilhadura n.f. Crosament.

encrosilhament n.m. Crosament.

encrosilhar vt. Crosar.

encrostadura n.f. 1. Incrustacion. 2. Encrostament.

encrostament n.m. Accion d'encrostar; fach de s'encrostar. Var.: **encrostadura**.

encrostar vt. 1. Incrustar. 2. Recurbir d'una crosta. ◆ **s'encrostar** v.pr. 1. Si curbir d'una crosta, d'un depaus. 2. Si laissar dominar per una rotina qu'empaurisse l'esperit, refudar li ideas novèli.

encrotar vt. (*encròti*) Metre dins una cròta: *Encrotar li botilhas*.

encuèi adv. Lo jorn present. ◇ *Au jorn d'encuèi*: À la noastra epòca, actualament. Var.: **ancuèi**, **ancuèi lo jorn**.

encueissar vt. Metre entre li cuèissas.

encuirassar vt. Encoirassar.

encular vt. (vulg.) 1. Sodomisar. 2. Enganar.

enculhir vt. Culhir denant la maduretat.

enculpacion n.f. Inculpacion.

enculpar vt. Inculpar.

enculpat, ada adj. e n. Inculpat.

encusament n.m. Fach d'encusar. Var.: **acusacion**.

encusar vt. Acusar.

encusat, ada adj. e n. Acusat.

endalh n.m. Rengada de fen dalhat.

endamatjament n.m. Accion d'endamatjar; lo sieu resultat. Var.: **damatjament**, **dam**. Sin.: **gast**, **gasta**, **degalh**.

endamatjar vt. Causar de damatge à; degalhar. Var.: **endomatjar**, **damatjar**. Sin.: **fracatjar**, **gastar**, **degalhar**.

endarrier n.m. Partida posteriora. ◇ *À l'endarrier* loc. adv. En sens opauat, vèrs l'arrier. ◇ *À l'endarrier de* loc. prep. Darrier. ◇ *Sus l'endarrier*. loc. prep. En darrier luèc.

endarrierament n.m. Accion d'arrierar, d'endarrierar.

endarrierar vt. Arrierar.

endarrierat, ada adj. 1. Arrierat; passat de mòda. Var.: **arrierat**. 2. Si di de quauqu'un pertocat per un demeniment ò una mancança de facultat intellectuala: *Endarrierat mental.* Sin.: **tardòc**. Var.: **arrierat**.

endarrieratge n.m. Fach d'anar en darrier. Var.: **arrieracion**, **endarrierament**.

endartèria n.f. (anat.) Espessor intèrna dei artèrias.

endauradura n.f. Dauradura.

endaurar vt. Daurar.

endavalar vt. Davalar.

endavant n.m. Partida anteriora. ◇ *À l'endavant* loc. adv. En avant. ◇ *À l'endavant de* loc. prep. Davant.

endebliment n.m. Fach de devenir deble. Var.: **endebolir**. Sin.: **aflaquiment**, **desanament**.

endeblir vt. (*endeblissi*) Rendre deble. Var.: **endebolir**. Sin.: **aflaquir**, **desanar**.

endeboliment n.m. Endebliment.

endebolir vt. (*endebolissi*) Endeblir.

endec n.m. Defectuositat. Var.: **deca**, **endeca**, **endecum**, **endequitge**. Sin.: **tara**, **alteracion**, **imperfeccion**. ◇ Raquitisme.

endeca n.f. Deca, endec.

endecadura n.f. Deca, endec.

endecagòne n.m. Figura geometrica de onze costats.

endecar vt. (*endequi*) Alterar, corrompre. ◆ **s'endecar** v.pr. S'alterar, si corrompre.

endecasillabe adj. e n.m. Si di d'un vèrs que lo sieu accent principal es sobre la desena sillaba (en metrica francesa, es un vèrs de onze pens). Per li accentuacions segondari, vèire *a majori* e *a minòri*.

endecat, ada adj. e n. 1. Que sofrisse d'una deca. 2. Andicapat. 2. Si di de quauqu'un, en particulier d'una persona annadida, que la sieu sanetat es flaca, marrida. Var.: **endecós**.

endecum n.m. 1. Ensèms de decas. 2. Estat malautís que pertòca sobretot de monde annadit. Var.: **endequitge**.

endedins n.m. Partida intèrna. Var.: **dintre**, **dedintre**. ◇ *À l'endedins* loc. adv. Dintre. ◇ *À l'endedins de* loc. prep. Dins, dintre. ◆ adv. Dedins.

en-defoara n.m. (coregr.) Posicion dei cambas e dei pens que la sieu direccion es donada per la rotacion vèrs defoara de l'articulacion de l'anca.

endefoara n.m. Defoara. ◇ *À l'endefoara* loc. adv. Foara. ◇ *À l'endefoara de* loc. prep. Foara de. ◆ adv. Foara.

en-delà adv. Mai luènh qu'un limit donat; de l'autre costat. Var.: **en-là**. ◆ n.m. inv. Lo monde dei moarts.

endeman n.m. Jorn d'après.

endemenir vt. (*endemenissi*) Demenir.

endemia n.f. Malautia particuliera à-n-una region donada, que li si pòu trovar d'un biais quasi permanent, coma lo paludisme.

endemic, a adj. 1. Que presenta lu caractèrs de l'endemia. 2. Que paua problema d'un biais permanent: *Un caumatge endemic*. 3. (ecol.) Si di dei espècias viventi pròpri à-n-un luèc determinat.

endemicitat n.f. (med.) Caractèr endemic d'una malautia. Var.: **endemisme**.

endemisme n.m. Endemicitat.

endemoniar vt. (*endemòni*, classic *endemònii*) 1. Agitar; rendre furiós. 2. Emmascar.

endemoniat, ada adj. 1. Possedit per lo demòni; emmascat. 2. Foarça agitat. Sin.: **endiaulat**, **endiablat**.

endenhar vt. Provocar la colerada, la revòlta. ◆ **s'endenhar** v.pr. S'embilar, si revoltar.

endenhós, oa adj. Irritable, iraissós, bilós.

endent n.f. Còca, entalha.

endentament n.m. (mecan.) 1. Accion d'endentar. Sin.: **encliquetatge**. 2. Dispositiu que permete lo movement de rotacion d'una ròda solament dins un sens. 3. Part d'una ròda provedida de dents.

endentar vt. 1. Sotametre (una ròda) à un endentament. Sin.: **encliquetar**. 2. Provedir (una ròda) de dents.

endentat, ada adj. (arald.) *Escut endentat*: Partit en triangles d'esmalhs alternats.

endentelar vt. (*endentèli*) 1. Garnir au mejan de dentelas. 2. Merletar.

endequitge n.m. Endecum.

endeutament n.m. Fach de s'endeutar, d'èstre endeutat.

endeutar vt. Faire suportar un deute à. ◆ **s'endeutar** v.pr. Contractar un deute.

endevenença n.f. Escadença, azard.

endevenir vt. e vi. (*endevèni*) Devenir, arribar, capitar, arribar à talh. ◆ **s'endevenir** v.pr. Arribar, sobrevenir, capitar, acapitar.

endévia n.f. Endívia.

endevinaire n.m. 1. Chaman. 2. Curandier.

endevinaire, airitz n. Devin.

endevinaire, airitz adj. Devinaire.

endevinalha n.f. Devinòla.

endevinar vt. Devinar.

endiablar vt. Rendre furiós; endemoniar.

endiablat, ada adj. Endemoniat.

endiamantar vt. Ornar embe de diamants.

endiaulat, ada adj. Endemoniat.

endigament n.m. Accion d'endigar.

endigar vt. (*endigui*) 1. Contenir (un cors d'aiga, etc.) au mejan de digas. 2. (fig.) Contenir, faire obstacle à: *Endigar la colèra de la populacion*. Sin.: **entravar**, **entrepachar**.

endilh n.m. Crit dau cavau. Sin.: **rossinhament**. Var.: **endilhada**.

endilhada n.f. Endilh.

endilhar vt. Faire audir una endilhada en parlant dau cavau. Sin.: **rossinhar**, **anilhar**.

endimenjar vt. Vestir d'un biais mai elegant qu'à l'acostumada. ◆ **s'endimenjar** v.pr. Portar lu vestits dau dimènegue, si vestir d'un biais mai elegant que lu autres jorns.

endimenjat, ada adj. Vestit d'un biais mai elegant qu'à l'acostumada.

endintrar vt. 1. Intrar, s'embarrar dintre. 2. (fig.) Faire penetrar, intrar de foarça. ◆ **s'endintrar** v.pr. 1. Intrar, s'embarrar dintre. 2. (fig.) S'en tornar à una ocupacion en li metent d'intensitat.

endívia n.f. Grèlh ipertrofiat e compacte de la chicòria de Brussèlas, obtengut per forçatge dins l'escur e que si manja en salada ò coma legume. Var.: **endévia**.

endidivisionament n.m. Accion d'endivisionar; lo sieu resultat.

endivisionar vt. (mil.) Gropar (d'unitats militàrias) per formar una division.

endoamnioscopia n.f. (med.) Examèn visual dau prenhon *in utero*.

endoarteriti n.f. (med.) Inflamacion de la tunica intèrna de la paret arteriala.

endoblast n.m. (biol.) Fulhet embrionari intèrne, que fornisse lu aparelhs digestiu e respiratòri. Sin.: **endodèrma**.

endoblastic, a adj. De l'endoblast. Sin.: **endodermic**.

endoçainar vt. Docejar.

endocardi n.m. (anat.) Membrana que tapissa la cavitat dau coar.

endocarditi n.f. Inflamacion de l'endocardi.

endocarp(e) n.m. (bot.) Partida mai intèrna dau fruch (constituisse lo merilhon de la cerièia, de la pruna).

endocervical n.m. (anat.) Part intèrna dau coal de l'utèrus, constituida per lo canal uterin. Var.: **endocervicau**. Sin.: **endocoal**.

endocervicau n.m. Endocervical.

endocerviti n.f. (med.) Inflamacion de la mucoa dau canal cervical uterin.

endocistiti n.f. (med.) Inflamacion de la mucoa de la vessiga.

endocitòsi n.f. Mecanisme de transpoart de moleculas ò de particulas (virali, bacteriani, etc.) vèrs lo dedintre de la cellula. Contr.: **exocitòsi**.

endocolpiti n.f. (med.) Inflamacion de la mucoa vaginala.

endocranian, a adj. Que si tròva au dedintre dau crani.

endocrani n.f. (anat.) Susfàcia interiora de la cavitat craniana.

endocrin, a adj. (anat.) *Glandas endocrini*: Glandas, coma la tiroïda, l'ipofisi, que vuèjon lo produch dei sieu secrecions (ormòna) directament dins lo sang; Contr.: **exocrin**.

endocrinian, a adj. Relatiu ai gladas endocrini. Var.: **endocrin**.

endocrinologia n.f. Partida de la biologia, de la medecina, qu'estúdia lo desvolopament, li foncions e li malautias dei glandas endocrini.

endocrinològue, òga n. Biologista ò mètge especialista de l'endocrinologia.

endocrinopatia n.f. Maulautias dai glàndolas endocrini.

endoctrinament n.m. Accion d'endoctrinar; lo sieu resultat.

endoctrinar vt. Faire adoptar ò impauar una doctrina, d'ideas à (quauqu'un).

endodèrma n.m. Endoblast.

endodermic, a adj. Endoblastic.

endodònt n.m. Pulpa dentària.

endodontia n.f. (med.) Partida de l'odontostomatologia qu'estúdia lu teissuts pulpari e radiculari de la dent e li sieu malautias.

endodontiti n.f. (med.) Inflamacion de la pulpa dentària.

endoenergetic, a adj. Que pertòca un tresmudament que suèrbe d'energia.

endoenzima n.f. Enzima qu'a la sieu activitat dins la cellula.

endofasia n.f. Lengatge interior.

endofit, a adj. e n.m. 1. Que viu dins un vegetau. 2. Endoparasit dei plantas coma lu fonges intracellularis.

endoflebiti n.f. (med.) Inflamacion de la tunica intèrna dei venas.

endogame, a adj. e n. Que practica l'endogamia. Contr.: **exogame**.

endogamia n.f. (etnol.) Obligacion, per un membre d'un grope social, de si maridar mé quauqu'un dau meme grope. Contr.: **exogamia**.

endogamic, a adj. Relatiu à l'endogamia. Contr.: **exogamic**.

endogène, a adj. 1. (didact.) Que quauqua ren produe sensa apoart exterior. Contr.: **exogène**. 2. (geol.) *Ròca endogèna*: Que la sieu matèria provèn d'una planeta tellurica.

endolentiment n.m. Endoloriment.

endolentir vt. (*endolentissi*) Endolorir.

endolentit, ida adj. Endolorit.

endolinfa n.f. Liquide contengut dins lo laberint membranós de l'aurelha interne dei vertebrats.

endoloriment n.m. Accion d'endolorir; fach d'èstre endolorit. Var.: **endolentiment**.

endolorir vt. (*endolorissi*) Rendre dolorós. Var.: **endolentir**.

endolorit, ida adj. Que fa mau: Ai la man endolorida. Var.: **endolentit**.

endomaiselir vt. (*endomaisèli*, *endomaiselissi*) Adomaiselir. ◆ **s'endomaiselir** v.pr. S'adomaiselir.

endomatjar vt. Endamatjar.

endomètre n.m. Mucoa que tapissa la cavitat uterina. Var.: **endometri**.

endometri n.m. Endomètre.

endometrióma n.m. (med.) Tumor constituida d'elements epitelials e conjontius identics à-n-aquelu de l'endomètre, e que si desvolopa en defoara de l'utèrus.

endometriòsi n.f. (med.) Afeccion caracterisada per lo desvolopament d'endometriòmas.

endometriti n.f. (med.) Inflamacion de l'endomètre.

endomicòsi n.f. (med.) Malautia que pertòca l'èstre uman, deuguda à un fonge ascomicèt. Sin.: **mau blanc**.

endomitòsi n. f. (med.) Forma particuliera de la mitòsi, caracterisada per la multiplicacion dau nombre dei cromosòmas, mentre que li autri parts de la cellula estan au repaus. Pertòca lu protozoaris, lu artropòdes, etc.

endomòrfe, a adj. Caracterisat per l'endomorfisme.

endomorfina n.f. (biol.) Ormòna secretada per l'ipotalàmus e que presenta de qualitats antalgiqui. Var.: **endorfina**.

endomorfisme n.m. (mat.) Morfisme d'un ensemble dins eu-meme.

endoparasit(e) adj. e n.m. Parasite que viu au dedins d'un organe vegetal ò animau.

endoplasma n.m. (biol.) Partida centrala dau citoplasma dei amebians.

endopodit n.m. Part interiora de la pata dei crustaceus.

endoprotèsi n.f. Remplaçament d'un oàs ò d'una articulacion per una pèça artificiala, lo mai sovent en matèria plastica.

endoradioterapia n.f. Metòde que fa usança dei rais X per lo tractament d'afeccions que pertòcon li mucoas dei cavitats naturali (rectum, vagina, etc.)

endorcar vt. (*endorqui*) Vuar (un liquide) dintre una dorca.

endoreïc, a adj. Que presenta lu caractèrs de l'endoreïsme.

endoreïsme n.m. (geogr.) Caractèr d'una region que lu sieus cors d'aiga non arríbon fins à la mar e si pèrdon dins li depressions interiori.

endorfina n.f. Endomorfina.

endorsable, a adj. Endossable.

endorsaire n.m. Endossaire.

endorsament n.m. Endossament.

endorsar vt. (*endòrsi*) Endossar.

endorsatari, ària n. Endossatari.

endoscòpi n.m. (med.) Aparelh optic provedit d'un dispositiu d'esclairatge, destinat à èstre introduch dins una cavitat dau còrs uman per l'examinar.

endoscopia n.f. (med.) Examèn d'una cavitat intèrna dau còrs uman au mejan d'un endoscòpi.

endoscopic, a adj. Relatiu à l'endoscopia.

endosmomètre n.m. Instrument que permete de mesurar l'intensitat de l'endosmòsi.

endosmòsi n.f. (fis.) Corrent que s'establisse quora doi solucions de concentracions desparieri son separadi per una membrana poroa, de la solucion plus pauc concentrada vèrs la solucion mai concentrada. Contr.: **endosmòsi**.

endosmotic, a adj. Relatiu à l'endosmòsi.

endospèrma n.m. (bot.) Teissut qu'assegura la nutricion de l'embrion dei plantas gimnospèrmi.

endossable, a adj. Que pòu èstre endossat: *Chèc endossable*. Var.: **endorsable**.

endossaire n.m. (dr. e banca) Persona qu'endòssa (una letra de cambi, un chèc, etc.). Var.: **endorsaire**.

endossament n.m. (banca e dr. com.) 1. Transmission dei efèctes de comèrci ò dei chècs au mejan d'una signatura au revèrs, per la quala lo beneficiaire (*endossaire*) dona òrdre au sieu debitor de n'en pagar lo montant à un noveu beneficiari (*endossatari*). 2. Autorisacion que permete à-n-un viatjaire d'emplegar lo títol de transpoart d'una companhia aerenca sus li linhas d'una autra companhia.

endossar vt. (*endòssi*) 1. Si metre (un vestit) sus l'esquina. Sin.: **cargar**, **enfilar**. 2. Assumir la responsabilitat de. 3. (dr. e banca) Operar l'endossament de. Var.: **endorsar**.

endossatari, ària n. (dr. e banca) Persona qu'un chèc ò un efècte de comèrci es endossat au sieu profièch.

endotèli n.m. (istol.) Teissut compauat de cellulas plati e jontivi que recuèrbe la paret intèrna dei vaisseus e dau coar.

endotelial, a adj. (istol.) Relatiu à l'endotèli; que n'a l'estructura. Var.: **endoteliau**.

endoteliau, ala adj. Endotelial.

endoteliti n.f. (med.) Inflamacion dei endotèlis.

endotèrme, a adj. Si di d'un animau que la sieu temperatura centrala es generada per un mecanisme intèrne.

endotermic, a adj. (quim.) Que s'acompanha d'una absorcion de calor.

endotoxina n.f. (biol., med.) Toxina contenguda dins la paret d'uni bacterias e que n'es desliurada dins lo mitan solament après la destruccion dau gèrme.

endraiar vt. Endralhar.

endralhada n.f. 1. Camin traçat. Var.: **adralhada**, **dralha**. 2. Entraïnament (2).

endralhar vt. 1. Metre en camin; metre sus lo boan camin. 2. Lançar, aviar, metre en rota: *Endralhar un projècte*. Var.: **endraiar**, **adralhar**. ◆ **s'endralhar** v.pr. Si metre en camin. Sin.: **s'encaminar**.

endre n.m. Planta de la Familha dei lamiaceas, dei flors mauvi, finda sonada *glecòme*, eure terrèstre, èrba de Sant Joan.

endrech n.m. 1. Luèc determinat; lo luèc dont una persona si tròva, la localitat. Sin.: **ròdol**, **plaça**. 2. Lo costat que si presenta (d'una caua qu'a doi faça): *Pressar un vestit sus l'endrech*. Contr.: **revèrs**. ◇ *À l'endrech*: Dau boan costat; dins lo boan sens.

endrechiera n.f. 1. Direccion (dau vent, per ex.). 2. Camin dirècte.

endreiçar vt. Organisar, engimbrar, bailejar una manifestacion, un projècte, etc.

endrujar vt. Femar (una tèrra) mé de druja. Sin.: **engraissar**, **fertilisar**.

enduch n.m. 1. (constr.) Jaça de mortier aplicada sus un barri per l'isolacion e la decoracion. Sin.: **revestiment**, **aliscatge**. 2. (pint.) preparacion aplicada sus una susfàcia. 3. (med.) Secrecion

enduire vt. Recurbir (una susfàcia) m'un enduch. Sin.: **revestir**, **aliscar**. Var.: **endurre**.

endura n.f. Privacion, dejun, practicats en Occitània medievala dau temps de la Crosada contra l'eretgia catara, per de malauts *consolats,* pauc ò pron en ponch de moart, sensa obligat vorgut per lo clergat catar.

endurable, a adj. Suportable.

endurança n.f. Aptituda à resistir à l'esfoarç prolongat, à la fatiga fisica e morala, à la sofrença. ◇ *Corsa d'endurança*: Corsa sus una lònga distança.

endurant, a adj. Resistent.

endurar vt. 1. Suportar (una sofrença, una situacion dificila, etc.). 2. Rendre dur.

endurciment n.m. Durciment.

endurcir vt. (*endurcissi*) 1. Rendre dur, resistent. 2. Rendre mens sensible: *Aquela marrida passa l'a endurcit*. ◆ **s'endurcir** v.pr. Devenir dur, insensible.

enduriment n.m. Accion d'endurir; lo sieu resultat.

endurir vt. Rendre dur.

endurmèire, eiritz adj. Endurment.

endurment, a adj. Qu'enduèrme.

endurmida n.f. 1. Somnifèr. 2. Temps de soam.

endurmiment n.m. Fach de s'endurmir.

endurmir vt. (*enduèrmi*) 1. Faire durmir, faire tombar dins lo soam. 2. Faire perdre l'atencion, lu reflèxes: *Endurmir l'adversari*. 3. Engordir. ◆ **s'endurmir** v.pr. 1. Tombar dins lo soam. 2. Perdre de la sieu atencion, dei sieus reflèxes; arrestar de faire d'esfoarç: *Avia ben començat, ma après s'es endurmit*. 3. S'engordir.

endurmit, ida adj. 1. Que duèrme. 2. (fam.) Indolent, apatic. Sin.: **ensucat**.

endurmitòri n.m. Somnifèr.

endurre vt. (enduï) Enduire.

enebicion n.f. Interdich.

enebir vt. (*enebissi*) Defendre, empachar quauqu'un de faire, d'emplegar (quauqua ren). Sin.: **interdire**; **bandir**, **proïbir**.

enebit, ida adj. Qu'es l'objècte d'una interdiccion. Sin.: **interdich**, **bandit**, **proïbit**.

enebriament n.m. Accion d'enebriar, de s'enebriar; lo sieu resultat. Var.: **enebriadura**. Sin.: **embriagada**, (pop.) **ganarra**, **cigala**, **pèu**, **peleta**, **embriagadura**.

enebriant, a adj. Qu'a lo poder d'enebriar.

enebriar vt. (*enebri*, classic *enébrii*) Rendre ebri. Sin.: **embriagar**, **enchocar**, (pop.) **enganarrar**, **pintar**, **encigalar**. ◆ **s'enebriar** v.pr. Beure au ponch de si rendre ebri. Sin.: **s'embriagar**, **s'enchocar**. Sin.: (pop.) **pilhar una pèu**, **una peleta**, **s'enganarrar**.

en efècte loc. conj. Perqué: *Non es vengut; en efècte, èra malaut*. Sin.: **d'efècte**, **de fach**, **ja**, **per lo fach**, **de fach**. ◆ adv. Efectivament, segurament.

enema n.m. (med.) Pera mé doi valvas que s'emplega per lavar lo conduch auditiu.

enembrar (s') v.pr. Si sovenir. Var.: **si renembrar**.

enemic, iga n. e adj. 1. Si di d'una persona que vòu de mau à una autra. ◇ *Enemic public*: Persona considerada particulierament perilhoa per la societat. 2. (sing. collectiu ò pl.) Grope, país, etc., opauat, especialament en temps de guèrra; adversari. ◇ *Passar à l'enemic*: Tradir; passar à la partida advèrsa. 3. Persona que s'opaua, qu'a d'aversion per quauqua ren: *Un enemic de l'injustícia*. 4. Cen que s'opaua à quauqua ren: *Lo mièlhs es l'enemic dau ben*.

enemigar (s') (*de*) v.pr. Si faire enemic (*de*).

enemistat n.f. Inimistat.

eneolitic, a adj. e n.m. (preïst.) Calcolitic.

enerbar vt. (*enèrbi*) Faire créisser d'èrba sus (un terren, etc.). ◆ s'**enerbar** v.pr. Si curbir d'èrba.

energetic, a adj. Relatiu à l'energia, ai foants d'energia.

energetica n.f. Sciença e tecnica de la produccion de l'energia, dei sieus emplecs e dei conversions dei sieu diferenti formas.

energetician, a n. Especialista d'energetica.

energetisme n.m. Teoria filosofica que considèra l'energia en tant que foant e substança dei cauas.

energetista adj. e n. Que profèssa l'energetisme.

energia n.f. 1. Foarça morala, vigor, potença: *L'energia dau desespèr*. Sin.: **enavant**. 2.Vigor dins lo biais de s'exprimir: *Parlar embé energia*. Sin.: **enavant**. 3. Foarça fisica, vitalitat. 4. (psican.) *Energia psiquica*: Libido. 5. (fis.) Grandor que caracterisa un sistema e qu'exprimisse la sieu capacitat à modificar l'estat d'autres sistemas m'ai quaus ièntra en interaccion (unitat: lo *joule*); cadun dei mòdes qu'aqueu sistema pòu presentar: *Energia mecanica, nucleària*. 6. (fis.) *Foants d'energia*: Ensèms dei matèrias promieri ò dei fenomènes naturals emplegats per la produccion d'energia (carbon, idrogène, aiga, vent, etc.).

energic, a adj. 1. Qu'agisse foartament; eficaç. Sin.: **ferm(e)**. 2. Qu'es plen d'energia; que manifèsta.

energicament adv. Embé foarça e energia: *Respoandre energicament*. Sin.: **fermament**.

energisant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que dona d'energia: *Una bevenda energisanta*.

energisme n. m. Morala que profèssa que lo ben sobeiran consistisse dins l'accion.

energumène n.m. Persona exaltada, que parla e agissse mé veemença, sensa gaire de cortesia. Sin.: **agitat**, **atissat**, **fanatic**, **violent**, **encolerat**.

enermassir vt. (*enermassissi*) Laissar à l'abandon, en parlant d'una tèrra. Sin.: **acampestrir**. ◆ **s'enermassir** v.pr. Si tranformar en èrm. Var.: **s'ermassir**. Sin.: **s'acampestrir**.

enervacion n.f. 1. (ist.) Suplici dins lo quau si cremàvon ò si seccionàvon lu tendons dei garrets. 2. (cir.) Ablacion dei nèrvis d'un muscle ò d'un organe. 3. Excitacion, atissament, afogament.

enervament n.m. Estat d'una persona enervada; agaçament. Var.: **esnervament**.

enervant, a adj. Qu'enèrva. Var.: **esnervant**.

enervar vt. (*enèrvi*) Provocar de nerviositat, d'irritacion; agaçar. Var.: **esnervar**. Sin.: **embilar**, **atissar**, **afogar**, **excitar**. ◆ **s'enervar** v.pr. Perdre lo contraròtle dei sieus nèrvis; s'impacientar. Sin.: **s'embilar**, **s'emportar**, **s'enrabiar**, **s'atissar**, **s'excitar**, **s'afogar**, **si despacientar**.

enervat, ada n. 1. Qu'a perdut lo contraròtle dei sieus nèrvis; irritat, agaçat. Var.: **esnervat**. Sin.: **embilat**, **enrabiat**, **atissat**, **afogat**, **despacientat**, **excitat**. 2. (rare) Qu'a subit lo suplici de l'enervacion.

enfaciable, a adj. Envisatjable.

enfaciar vt. (*enfaci*, classic *enfàcii*) 1. Agachar en faça. 2. Conceure un projècte. Sin.: **encarar**. 3. Envisatjar.

enfadar vt. Emmascar.

enfadesir vt. (*enfadesissi*) Faire venir foal. Var.: **enfadir**. ◆ **s'enfadesir** v.pr. Venir caluc.

enfadir vt. (*enfadissi*) 1. Rendre fade. Var.: **afadir**. 2. Faire devenir caluc. Var.: **enfadesir**. ◆ **s'enfadir** v.pr. Venir caluc.

enfagotadura n.f. 1. Accion d'enfagotar. Var.: **enfagotadura**. Sin.: **enfaissament**, **enfaissinament**. 2. Fach d'èstre enfagotat.

enfagotar vt. (*enfagòti*) 1. Metre en fagòt. Sin.: **enfaissinar**. 2. Vestir basta que sigue. Sin.: **gimbrar**. ◆ **s'enfagotar** v.pr. Si vestir basta que sigue. Sin.: **si gimbrar**.

enfagotat, ada adj. Vestit basta que sigue, desbralhat.

enfagotatge n.m. Accion d'enfagotar. Sin.: **enfaissatge**.

enfaissadura n.f. 1. Enfaissament; accion d'enfaissar un pichon. 2. (mar.) Accion e resulta d'enfaissar.

enfaissament n.m. Accion d'enfaissar. Var.: **enfaissadura**.

enfaissar vt. 1. Metre en fais. 2. Vestir basta que sigue. Sin. (1 e 2): **enfagotar**. 3. Vestir un pichon mé de peaç. 4. Enfaisselar. 5. (mar.) Enrodar un cau, una gúmena au mejan d'una envolopa de tela ò de coardas per lu aparar dau contacte embé de rocàs. ◆ **s'enfaissar** v.pr. Si vestir basta que sigue.

enfaissatge n.m. Biais ridicule de si vestir. Sin.: **enfagotatge**.

enfaisselar vt. (*enfaissèli*) Metre de calhat dins de faissèlas. Var.: **enfaissar**.

enfaissinament n.m. Enfagotadura.

enfalcar vt. (*enfalqui*) (mar.) Garnir au mejan de falcas: «*Item la nau es enfalcada e lo castel de proha*» (A.D. 351 E 652 F° 67 V°, 1380).

enfança n.f. 1. Periòde de la vida umana que va de la naissença fins à la pubertat. 2. Lu enfants. Var.: **enfantuènha**. 3. (fig.) Començament: *L'enfança de l'umanitat*. ◇ (fam.) Es l'enfança de l'art: *Es aisat, facile*.

enfangar vt. (*enfangui*) Curbir de fanga. ◆ **s'enfangar** v.pr. 1. Si curbir de fanga; si retrovar presonier de la fanga. 2. (mar.) Donar de proa dins la fanga: «***et en la varant si enfanguet dintre lo port...***» (1539). 3. (fig.) Si metre de mai en mai dins una situacion complicada, desagradiva.

enfant n. 1. Persona dins l'atge de l'enfança. Sin.: **minòt**, **niston**, **mainau**, **dròlle**, **pichon**.◇ *Faire l'enfant*: Faire lo niais, l'innocent, s'obstinar coma un enfant. ◇ *Enfant de Maria*: Membre d'una congregacion de filhas qu'an una devocion particuliera à la Vierge Maria. 2. Fiu ò filha: *Una familha de tres enfants*. ◇ (espec.) Fiu: *Pèire, l'enfant de Matieu*. ◇ *Asperar un enfant*: Èstre prenha. ◇ *Enfant adoptiu*: Enfant per efècte d'una adopcion. ◇ *Enfant legitime*: Naissut de parents maridats. ◇ *Enfant natural*: Naissut de parents non maridats. 3. Persona originària de: *Siam enfants de Niça maritima*. 4. Persona considerada coma restacada à una persona, à una caua: *Enfant de la pàtria*. ◆ adj. À l'atge de l'enfança, ò qu'a gardat l'espontaneïtat d'un enfant: *Son restats enfants*.

enfanta n.f. Filha dau rèi d'Espanha.

enfantament n.m. 1. Accion d'enfantar, de metre au monde un enfant. Sin.: (it.) **parto**. 2. Produccion, elaboracion, creacion (d'una òbra).

enfantar vt. Metre au monde (un enfant). 2. (fig.) Produrre, crear, provocar. Sin.: (it.) **partorir**.

enfantat, ada adj. Qu'es estat mes au monde.

enfantejar vi. Si comportar coma un enfant.

enfanticida adj. e n. Si di d'una persona que comete un enfanticidi.

enfanticidi n.m. Accion de tuar un enfant, espec. un niston.

enfantilhar vi. Tornar en enfança.

enfantilhatge n.m. Paraula, accion que convèn mai à un enfant qu'à un adulte. Var.: **enfantolitge**.

enfantin, a adj. 1. Relatiu à l'enfança, à l'enfant: *De juècs enfantins*. 2. Pas gaire complicat, facile ò pueril: *Un rasonament enfantin*.

enfantolier, a adj. Pueril.

enfantolitge n.m. Enfantilhatge, puerilitat.

enfanton n.m. Enfant jove. Sin.: **niston**, **drollet**.

enfantonier, a n. Persona que li agràdon lu enfants.

enfantuènha n.f. (pej.) Ensèms dei enfants.

enfardar vt. Fardar.

enfardelar vt. Empaquetar.

enfardelatge n.m. (*enfardèli*) Empaquetatge.

enfarinar vt. Farinar.

enfarinat, ada adj. Cubèrt de farina, d'un pòuvera blanca. ◇ (fam.) *Aver lo morre enfarinat*: Si fidar d'un biais nèsci, ridicule.

enfasi n.f. Exageracion pompoa dins lo ton, lu tèrmes emplegats; grandiloquença.

enfastigar vt. (*enfastigui*) Provocar lo fasti, lo descoar, l'escufea. Var.: **fastigar**. Sin.: **descorar**, **faire escufea**.

enfatic, a adj. Plen d'enfasi, pompós, solemne. Sin.: **ampolós**.

enfaticament adv. Embé enfasi, d'un biais enfatic.

enfebrar vt. (*enfèbri*) Donar de fèbre à; excitar, exaltar. Var.: **afebrir**, **enfebrir**, **enfèbresir**. ◆ **s'enfebrar** v.pr. Agantar la fèbre. Var.: **s'enfebrir**, **s'afebrir**.

enfebrat, ada adj. Qu'a la fèbre; exaltat.

enfèbresir vt. (*enfèbresissi*) Enfebrar.

enfebrir vt. Enfebrar.

enfebrit, ida adj. 1. Enfebrat. 2. (fig.) Passionat.

enfeccion n.f. Infeccion.

enfeciment n.m. 1. Accion d'enfectar. Sin.: **enverinadura**. 2. Accion d'empudentir.

enfecimentós, oa adj. Infectat.

enfecir vt. (*enfecissi*) 1. Infectar, enfectar. Sin.: **enverinar**. 2. Empudentir.

enfectacion n.f. Fach d'enuiar, d'obsedir.

enfectant, a adj. 1. Qu'empudentisse. 2. Enuiant, embestiant; qu'obsedisse.

enfectar vt. (*enfècti*) 1. Empudentir. 2. Enuiar; obsedir.

enfectaria n.f. Embestiament, lagui, cruci.

enfècte, a adj. Qu'enfecisse, qu'enuèia. Var.: **infècte**.

enfelibrar vt. (pej.) Faire devenir felibre. ◆ **s'enfelibrar** v.pr. Devenir felibre.

enfemelable, a adj. Emboitable. Sin.: **encastrable**, **embessonable**, **embostiable**, **inserible**.

enfemelament n.m. Emboitament. Sin.: **embostiament**, **encastrament**, **embessonament**, **inseriment**.

enfemelar vt. (*enfemèli*) Emboitar, encastrar. Sin.: **encastrar**, **embessonar**, **inserir**, **embostiar**.

enfemelatge n.f. Accion d'emboitar. Sin.: **encastratge**, **embessonatge**, **embostiatge**.

enfenar (s') v.pr. S'entortilhar.

enfenat, ada adj. Entortilhat.

enfenestrar vt. (*enfenèstri*) Metre à la fenèstra. ◆ **s'enfenestrar** v.pr. Si metre à la fenèstra.

enfenestrat, ada adj. Que s'es mes à la fenèstra.

enfenierar vt. Estremar lo fen dins la feniera. Sin.: **estremar**, **engranjar**.

enferrar vt. (*enfèrri*) 1. Enclavelar (nafrar m'un claveu per ferrar) 2. Traucar (quauqu'un) m'au fèrre d'una espada. ◆ **s'enferrar** v.pr. 1. Si nafrar m'un claveu dins lo pen. Sin.: **s'enastar**. 2. Si lançar sus l'espada dau sieu adversari. 3. Si pilhar à l'esca, en parlant d'un peis. 4. (fig.) Si pilhar à la leca dei pròpri mençònegas; s'enfonsar.

enferriar vt. (*enfèrri*, classic *enfèrrii*) 1. Entravar un presonier embé de fèrres. 2. Metre de fèrres à un presonier.

enfèrrias n.f. pl. Enfèrris.

enfèrris n.m. pl. Entravas per li bèstias ò per lu presoniers. Var.: **enfèrrias**.

enfestar vt. (*enfèsti*) Metre en fèsta.

enfestonar vt. Decorar embé de festons. Var.: festonar.

enfeudacion n.f. Accion d'enfeudar; fach d'èstre enfeudat. Var.: **infeudacion**.

enfeudar vt. Metre (quauqu'un, quauqua ren) sota la dependença de. Var.: **infeudar**. Sin.: **asservir**, **senhorejar**, **esclavar**. 2. (feud.) Donar (una tèrra) per que sigue tenguda en feu. ◆ **s'enfeudar** v.pr. Si metre sota la dependença de.

enfeudat, ada adj. Que si pòu noirir à dam d'una soleta espècia. Var.: **infeudat**.

enficable, a adj. Enfichable.

enfichable, a adj. Que pòu èstre enfichat. Var.: **enficable**.

enfichar vt. Inserir (un element mascle) dins una presa femèla, un connector. Var.: **enficar**, **brocar**, **palficar**.

enfichoirar vt. Arponar, rampinar.

enfilada n.f. 1. Ensèms de cauas situadi una après l'autra; fila. 2. (mil.) *Tir d'enfilada*: Qu'es dirigit dins lo sens de la dimension mai granda de l'objectiu.

enfilaire, airitz n. Persona qu'enfila quauqua ren: Un enfilaire de pèrlas.

enfilatge n.m. Accion de passar un fieu dintre.

enfilar vt. 1. Passar un fieu dintre, lo trauc d'una agulha, d'una pèrla, etc.). 2. (fam.) Passar rapidament (un vestit): *Enfilar un pareu de braias*.

enfin adv. Advèrbi per marcar la fin d'una enumeracion, l'acabament de quauq ren: *A enfin capit cen que volii dire!* Sin.: **finalament**, **fin finala**.

enfisema n.m. 1. *Enfisema cellulari*: Gonflament produch per l'introduccion d'ària ò lo desgatjament de gas au dedintre dau teissut cellulari. 2. *Enfisema pulmonari*: Dilatacion excessiva e permanenta dei alveòles, mé rompedura dei parets interalveolari.

enfisematós, oa adj. e n. Relatiu à l'enfisema; pertocat d'enfisema.

enfiteòsi n.f. Enfiteusi.

enfiteòta n.m. Enfiteutic.

enfiteotic, a adj. Enfiteutic.

enfiteusi n.f. (dr.) Drech real de gaudiment de la caua d'un autre, que resulta de la conclusion d'un balh de lònga durada, dich *balh enfiteutic*. Var.: **enfiteòsi**.

enfiteutic, a adj. (dr.) *Balh efiteutic*: Balh de lònga durada (de 18 à 99 ans), qu'autreja au prenèire un drech real, susceptible d'ipoteca. Var.: **enfiteotic**.

enflada n.f. Tabassada.

enfladura n.f. Fach de venir enfle, de s'enflar. Sin.: **bodenflitge**, **gonfladissa**, **bunha**.

enflamable, a adj. Que pòu pilhar fuèc; que s'enflama rapidament. Var.: **inflamable**, **enflambable**. Sin.: **cremable**.

enflamacion n.f. (med.) Reaccion consecutiva à una agression traumatica, quimica ò microbiana de l'organisme, e que si manifèsta de mai d'un biais (calor, dolor, roge, etc.); lu signes manifestats. Var.: **inflamacion**.

enflamar vt. 1. Far cremar. Var.: **enflambar**, **embrandar**. 2. (med.) Metre en estat d'enflamacion. 3. Exacerbar una passion. Var.: **inflamar**. ◆ **s'enflamar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. Var.: **s'enflambar**, **s'embrandar**. 2. S'encolerir. 3. Si passionar; s'excitar, s'embilar. 4. S'enamorar. Var.: **s'inflamar**.

enflamat, ada adj. 1. Que crema. 2. (med.) En estat d'enflamacion. 3. Plen d'ardor, de passion: *Un discors enflamat.* Var.: **inflamat**.

enflamatiu, iva adj. 1. Relatiu à una enflamacion. 2. Que si transforma en enflamacion.

enflambable, a adj. Enflamable.

enflambar vt. Enflamar. ◆ **s'enflambar** v.pr. S'enflamar.

enflament n.m. Accion d'enflar, de se gonflar, de venir enfle; part enflada.

enflaquiment n.m. Aflaquiment.

enflaquir vt. (*enflaquissi*) Rendre flac. Var.: **aflaquir**, **aflacar**.

enflar vi. Aumentar de volume: *A li cambas qu'an enflat*. Sin.: **bodenflar**. ◆ vt. 1. Aumentar, grossir, rendre mai important. 2. Gonflar en emplissant d'ària, de gas: *Enflar li sieu gautas*. ◇ *Èstre enflat de*: Èstre emplit de. ◆ **s'enflar** v.pr. Si gonflar, si vantar.

enfle, a adj. Gonfle.

enflor n.f. 1. Gonflament. Var.: **enfladura**. 2. Exageracion, enfasi.

enflorada n.f. Extraccion dau perfum d'una flor per contacte mé de matèrias grassas. Var.: **enfloratge**.

enflorar vt. Practicar l'enfloratge de.

enfloratge n.m. Enflorada.

enfloriment n.m. 1. Decoracion. 2. Accion d'enflorir; lo sieu resultat.

enflorir vt. (*enflorissi*) Ornar mé de flors. Var.: **florir**.

enfoirar vt. Embrutar m'una gisclada de caganha. ◆ **s'enfoirar** v.pr. 1. Agantar la foira, la caganha. 2. S'embrutar m'una gisclada de caganha. Sin.: (pop.) **s'esconcagar**.

enfolesir vt. (*enfolesissi*) Enfolir.

enfoirat, ada adj. (vulg) Imbecile.

enfolir vt. (*enfolissi*) Faire venir caluc. Var.: **enfolesir**.

enfolitge n.m. Fach de venir foal, de perdre la tèsta.

enfolopant, a adj. Envolopant.

enfolopar vt. Envolopar.

enfondre vt. Injectar.

enfongar vt. (*enfongui*) Enfonsar, submergir.

enfonsada n.f. 1. Accion d'enfonsar ò de s'enfonzar; lo sieu resultat. 2. Depression de terren; clòt. Var.: **enfonsament**, **afonsada**.

enfonsadura n.f. Partida enfonsada; clòt. Var.: **afonsadura**.

enfonsaire, airitz n. (fam.) *Enfonsaire de poartas dubèrti*: Persona que si dona de mau per faire quauqua ren qu'es ja fach, ò dire quauqua ren qu'es ja dich.

enfonsament n.m. 1. Accion d'enfonsar; fach de s'enfonsar. 2. Partida en cròs ò en arrier. 3. (mar.) Distança orizontala entre lo plan de flotason e lo ponch mai bas d'una nau. Var.: **enfonsada**, **enfonsadura**. Sin.: **afonsada**, **afonsadura**.

enfonsar vt. 1. Botar vèrs lo fond, faire penetrar prefondament dins: *Enfonsar un claveu dins lo boasc*. Sin.: **ficar**, **tancar**. 2. Faire cedir ò plegar per una pression ò un còup: *Enfonsar l'ala d'una veitura*. 3.

Vèncer, desfaire: *Enfonsar li linhas de l'armada enemiga*. 4. (fam.) Vèncer largament, eventualament fins à l'umiliacion: *Enfonsar un adversari*. ◆ **s'enfonsar** v.pr. 1. Anar au fond de, vèrs lo fond, intrar prefondament: *S'enfonsar dins la forèst*. 2. Cedir, sota un còup ò una pression. 3. S'enferrar, agravar lo sieu estat.

enfonsat, ada adj. Au dedintre, dins lo fond: *Aver lu uèlhs enfonsats*. Sin.: **encavat**.

enfonson n.m. Peis dei lacs e dei cors d'aiga lents, mé doi alas dorsali, voraç, de la carn preada (fins à 50 cm de lòng). Sin.: **pèrca**. (donat unicament dins Castellana).

enforcada n.f. 1. Accion d'enforcar; lo sieu resultat. 2. Quantitat d'èrba, de palha, etc., que s'enforca en un còup. Var.: **forcada**.

enforcadura n.f. 1. Ponch dau còrs dont li cambas si jónhon au tronc, entrecambas. 2. (equit.) Partida dau còrs dau cavau que si tròva entre li cambas dau cavalier.

enforcament n.m. 1. Assemblatge de doi pèças bot à bot, que fórmon un empeut vertical. 2. (mar.) Accion d'enforcar una nau; lo sieu resultat. Var.: **aforcament**.

enforcar vt. (*enforqui*) 1. Si metre, èstre à cavau sobre. Sin.: **acavalar**, **encambar**. ◇ (fig.) *Enforcar lo sieu cavau de batalha*: Desvolopar encara un còup lo sieu tema de predileccion, una idea que s'apara sovent. 2. Amolonar d'èrba, de fen, de palha, etc., au mejan d'una forca. 3. (mar.) Ancorar una nau mé doi fèrres. Var.: **aforcar**. Sin.: **escrancar**.

enfornada n.f. Accion de metre lo pan, un aprestatge dins lo forn. Var.: **enfornament**, **enfornatge**.

enfornaire, airitz n. Persona qu'enforna. Sin.: **mèstre de pala** (fornaria).

enfornament n.m. Enfornatge.

enfornar vt. 1. Metre dins un forn. 2. (fig.) Metre dins la boca per grandi quantitats.

enfornatge n.m. Accion d'enfornar. Var.: **enfornament**.

enfortiment n.m. Afortiment.

enfortir vt. (*enfortissi*) Afortir, renfortir.

enfortunar vt. Faire venir ric. Sin.: **enriquir**, **portar revengut**. ◆ **s'enfortunar** v.pr. Venir ric. Sin.: **s'enriquir**, **s'apadoïr**, **s'argentar**.

enfoscar vt. (*enfosqui*) Enfosquir. ◆ **s'enfoscar** v.pr. S'enfosquir.

enfosquiment n.m. Sin.: **embrunidura**, **escurciment**.

enfosquir vt. (*enfosquissi*) Rendre fosc. Var.: **enfoscar**. Sin.: **escurcir**. ◆ **s'enfosquir** v.pr. S'escurcir.

enfrairejar vt. Faire venir fraires. ◆ **s'enfrairejar** v.pr. Venir fraires.

enfrànher vt. Transgressar.

enfreiolit, ida adj. Gord.

enfresquierar vt. Rendre aigaiós. Sin.: **banholejar**, **umejar**.

enfrocar vt. (*enfròqui*) Faire venir monge, mónega ò prèire. ◆ **s'enfrocar** v.pr. Venir monge, mónega ò prèire. Contr.: **si desfrocar**.

enfronhar (s') v.pr. Manifestar la sieu mala umor, lo sieu maucontentament en reguinhant la cara. Sin.: **si reguinhar**, **faire lo morre**, **èstre morrut**.

enfruchar vt. Garnir me de frucha. ◆ **s'enfruchar** v.pr. Si garnir mé de frucha.

enfruchir vt. (*enfruchissi*) Plantar d'aubres fruchiers.

enfuecament n.m. Accion d'enfuecar; fach d'èstre enfuecat. Sin.: **abrandament**, **embrandament**.

enfuecar vt. (*enfuèqui*) 1. Calar fuèc à. Sin.: **abrar, abrandar**, **enflambar**, **embrandar**. 2. Donar una sensacion de fuèc à. ◆ **s'enfuecar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. 2. S'enfuriar.

enfugir (s') v.pr. Fugir, s'escapar.

enfumacar vt. (*enfumaqui*) Enfumar.

enfumar vt. 1. Emplir (un luèc) de fum. 2. Faire sortir ò assuausar un animau au mejan de fum: *Enfumar li abelhas*. ◆ **s'enfumar** v.pr. 1. Si faire venir lo fum sobre en faguent un fuèc. 2. Negrejar mé de fum.

enfumatge n.m. Accion d'enfumar.

enfuriar (s') v.pr. (*m'enfuri*, classic *m'enfúrii*) Si metre en furor. Sin.: **s'embilar**, **s'enrabiar**, **s'enfuecar**.

enfustar vt. 1. Plantar d'aubres. Sin.: **boscar**. 2. Plaçar li jainas d'una maion.

engabiar vt. (*engabi*, classic *engàbii*) 1. Metre dins una gàbia. 2. Metre en preson. Sin.: **empresonar**, **embarrar**.

engabiolar vt. (*engabiòli*) (pop.) Empresonar.

engafetaira n.f. Aparelh per pauar d'agrafas. Var.: **agrafaira**.

engafetar vt. Agrafar.

engafetatge n.m. Agrafatge.

engainant, a adj. (bot.) Que la sieu gaina entorna lo pen: *Una fuèlha engainanta*.

engainar vt. Metre dins una gaina.

engainat, ada adj. Mes dins una gaina.

engalhardir vt. (*engalhardissi*) Rendre galhard.

engalinada n.f. Blandícia. Sin.: **blandiment**, **catimèla**.

engalinar vt. Embaboïnar. Sin.: **blandir**, **calinhar**, **flatonejar**, **amigadar**, **amistosar**, **catimelar**.

engambi n.m. 1. Cambalèva. Sin.: **cambeta**. 2. Mejan desvirat de si traire de ribas. Sin.: **escampa**, **escapatòri**.

engamonar (s') v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavaiar**, **si tamponar**, **s'engavar**, **si faire una forra**.

engan n.m. Accion d'enganar ò de s'enganar; lo sieu resultat. Var.: **engana**, **enganada**. Sin.: **trufaria**.

engana n.f. Engan.

engana n.f. Salicòrn.

enganacolhon(s) n.m. (pop.) Engana, leca. Sin.: **agantacolhon(s)**.

enganadoira n.f. Artifici, biais d'atraire per enganar. Sin.: **leca**, (pop.) **enganacolhon(s)**.

enganaire, airitz, airèla adj. e n. Qu'engana. Sin.: **blufaire**, **engusaire**, **engarçaire**.

engana-l'uèlh n.m. inv. Trompe-l'œil.

enganament n.m. Accion d'enganar.

enganapastre n.m. Cholh. Sin.: **pastorèla**, **galapastre**, **guinhacoa**, **brandacoa**, **peracha de la tèsta escura**.

enganar vt. 1. Abusar de quauqu'un que si fidava en emplegant la mençònega, la dissimulacion. ◇ (espec.) Èstre infidèle à quauqu'un, aver una aventura amoroa, sexuala, m'una autra persona. Sin.: **tradir**, trompar. 2. Blufar. 3. Escapar à l'atencion de quauqu'un: *Enganar la vigilança d'un garda*. 4. Destornar un besonh, una dificultat, per una diversion: *Enganar la fam, lo temps*. Sin.: **engusar**, **trufar**, **engarçar**. ◆ **s'enganar** v.pr. Faire un error. ◇ *S'enganar de*: Pilhar una caua per una autra.

enganarrar (s') v.pr. Si pilhar una ganarra. Sin.: **s'embriagar**.

enganator, tritz adj. Qu'es de natura à enganar.

enganchar vt. Agantar. Var.: **aganchar**. Sin.: **arrapar**.

enganche n.m. 1. Estraçadura, esgarradura. Sin.: **esgarron**, **arrap**, **arrapada**. 2. (fig.) Entravada.

engangrenir vi. (*engangrenissi*) Pilhar la gangrena. ◆ vt. Donar la gangrena à.Var.: **encancrenir**, **encangrenar**. ◆ **s'engangrenir** v.pr. Èstre pertocat per la gangrena.

engangrenit, ida adj. 1. Pertocat per la gangrena. 2. (fig.) Corromput.

enganiu, iva adj. Furbo.

engansar vt. Estacar m'una gansa.

engantar vt. Cargar de gants.

engarbada n.f. Garbejatge.

engarbairar vt. Metre en garbas. Var.: **engarbar**, **engarbeirar**, **garbejar**.

engarbar vt. Metre en garbas. Var.: **engarbairar**. Sin.: **garbejar**.

engarbeirar vt. Engarbairar.

engarbulhar vt. Embrolhar.

engarçaire, airitz adj. e n. Dupaire.

engarçar vt. Enganar, escrocar. ◆ **s'engarçar** *(de)* v.pr. Si trufar *(de)*.

engardar vt. Regarjar. Sin.: **agachar**, **regardar**, **avistar**, **alucar.**

engardonar vt. (Bonson) Ramar.

engasconir vt. (*engasconissi*) Faire semblar à un gascon, donar un caractèr gascon à, donar de biais de faire gascons à. ◆ **s'engasconir** v.pr. Pilhar un caractèr gascon, pilhar de biais de faire gascons: *Au temps dau rèi Enric, la Cort s'engasconissia*.

engatge n.m. Gatge.

engatjament n.m. 1. Accion d'engatjar quauqu'un, de li donar un travalh; acòrdi escrich ò verbal que l'atèsta. ◇ (mil.) Contracte que liga una persona à l'armada per una durada determinada. 2. Fach de s'engatjar à quauqua ren, per una promessa, un contracte, etc.: *Faire onor ai sieus engatjaments*. 3. Accion de metre quauqua ren en gatge; recevuda donada per l'atestar. 4. Accion d'engatjar quauqu'un, quauqua ren, dins una entrepresa, una accion; fach de s'engatjar dins un luèc, etc. Sin.: **convencion**, **avenença**. 5. Fach de pilhar partit e d'intervenir publicament sobre lu problemas socials, politics, etc. de la sieu epòca. 6. (med.) Promiera fasa de l'acochament. 7. (mil.) Combat de corta durada e foarça localisat. 8. (espòrts) Accion de metre lo balon en juèc au començament d'una partida ò après un ponch. ◇ En escrima, accion de tocar l'arma dau sieu aversier embé la sieua. 9. (fin.) Fasa prealabla e obligatòria denant de la messa en òbra d'una despensa publica. 10. (fin.) *Engatjament(s) financier(s)*: Montant dei devisas d'un país donat, detengudi per d'estrangiers ò à l'estrangier, que la banca centrala d'aqueu país deu faire faça à la sieu conversion, en cas de demanda.

engatjant, a adj. Qu'atira, que sedue.

engatjar vt. 1. Ligar per una promessa, una obligacion, un contracte. 2. Donar un travalh à, recrutar. 3. Metre en gatge. 4. Introdurre, faire penetrar, dirigir (quauqua ren) dintre: *Engatjar la sieu veitura dins una androna*. 5. Faire participar à, afectar à un usatge precís: *Engatjar una division dins una batalha*. 6. (fin.) Efectuar l'engatjament d'una despensa publica. 7. Començar, entamenar: *Engatjar una discutida*. 8. Exortar, incitar (quauqu'un). ◆ vi. Metre lo balon en juèc au començament d'una partida ò après un ponch. ◇ En escrima, tocar l'arma dau sieu aversier embé la sieua. ◆ **s'engatjar** v.pr. 1. Contractar un engatjament professional ò militari; s'inscriure à una competicion. 2. S'avançar, penetrar: *S'engatjar dins un marrit camin*. 3. Començar: *La discussion s'engatja mau!* 4. *S'engatjar à*: Prometre de. 5. Exprimir publicament, en actes ò en paraulas, una presa de posicion sociala ò politica.

engatjat, ada adj. 1. Que tradue un engatjament, especialament politic: *Un cantaire engatjat*. 2. (arquit.) *Colomna engatjada*: Integrada parcialament dins un barri.

engatjat, ada adj. e n. Persona qu'a contractat un engatjament dins l'armada.

engaubar vt. 1. Colorar de terralha avant de la verniçar. 2. Trempar un teule dins una solucion d'argila blanca ò roja denant de lo cuèire.

engaubatge n.m. Accion d'engaubar.

engaube n.m. Solucion d'argila blanca ò roja

engaubi n.m. Gaubi.

engaubiadura n.f. Saupre-faire, gaubi.

engaudir vt. Regaudir.

engaunhada n.f. Regaunhada. Sin.: **guinha**, **moninaria**.

engaunhaire, airitz n. Persona qu'engaunha.

engaunhar vt. Regaunhar. ◆ **s'engaunhar** v.pr. Si pilhar per li gaunhas dins la ret de pesca en parlant dau peis.

engautar vt. 1. Agautar (un fusiu). Sin.: **afustar**. 2. Simecar, calotar. Var.: **desgautar**, **gautar**.

engautejar (s') v.pr. Si brutar li gautas en manjant.

engavachament n.m. Engavaiament.

engavachar (s') v.pr. S'engavaiar.

engavaiament n.m. Accion s'engavaiar. Sin.: **engavachament**.

engavaiar (s') v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavar**, **s'engamonar**, **s'engavachar**.

engavar (s') v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavaiar**.

engavelar vt. (*engavèli*) Faire, rabalhar de gaveus.

engeissada n.f. Engipada.

engeissar vt. Engipar.

engeladura n.f. Lesion dei extremitats (mans, pens, nas e aurelhas) provocada per lo frèi. Sin.: **tinha**.

engelosir vt. (*engelosissi*) Rendre gelós. Var.: **engilosir**. ◆ vi. Venir gelós. ◆ **s'engelosir** v.pr. Venir gelós.

engendrable, a adj. Que pòu èstre engendrat. Sin.: **generable**, **congreable**.

engendraire, airitz adj. e n. Qu'engendra. Sin.: **generaire**, **congreaire**.

engendrament n.m. Accion d'engendrar. Sin.: **congreacion**, **procreacion**.

engendrar vt. 1. Procrear, reprodurre per generacion. 2. Èstre à l'origina de, causar, provocar. 3. (mat.) Per un sistema d'elements d'un ensemble provedit d'una lèi de composicion intèrna ò extèrna, aver la proprietat de donar per li sieu composicions toi lu elements d'aquel ensemble. Sin.: **generar**, **congrear**.

engendrar (s') v.pr. Maridar la sieu filha.

engenh n.m. 1. Aparelh, instrument, màquina, destinats à un usatge particulier. 2. (espec. mil.) Material de guèrra.

engenh n.m. Engèni, gèni.

engenhadament adv. Engenhosament.

engenhaire, airitz n. Persona que li sieu conoissenças li perméton d'abiaissar de foncions scientifiqui ò tecniqui activi, dins l'estigança de crear, d'engimbrar, de bailejar lu travalhs que li son ligats, au mejan d'un diplòma obtengut dins una escòla superiora espacialisada.

engenhar vt. Engimbrar, agençar.

engenharia n.f. 1. Art d'engimbrar, d'abiaissar. 2. Estudi d'un projècte industrial sota toi lu sieus aspèctes (tecnics, economics, financiers, monetaris e socials) e que necessita un travalh de sintèsi dei travalhs de diferents gropes d'especialistas; disciplina, especialitat que constituisse lo camp d'aquelu estudis. 3. *Engenharia genetica*: Gèni genetic.

engenhós, oa adj. Qu'a d'engèni, qu'es abiaissat.

engenhosament adv. D'un biais engenhós, mé gaube.

engenhositat n.f. Caractèr d'una persona engenhoa. Sin.: **engivana**.

engèni n.m. Gaube, biais.

engenistar vt. Provedir li cleas dei manhans embé de ginèstre**.**

engengivar vt. Refrenir li gengivas.

engilosir vt. e vi. (*engilosissi*) Engelosir. ◆ **s'engilosir** v.pr. S'engelosir.

engimbrament n.m. Accion d'engimbrar; lo sieu resultat. Var.: **engimbradura**.

engimbradura n.f. Accion d'engimbrar; lo sieu resultat. Var.: **engimbrament**.

engimbrar vt. Metre en plaça, organisar. Sin.: **agençar**, **aprestar**.

enginadura n.f. (mar.) Assemblatge de cordatges que lígon li doi parts d'una antena de vela latina.

enginar vt. (mar.) Ligar li doi parts (lo quart e la penna) d'una antena de vela latina.

engipada n.f. Accion d'engipar; lo sieu resultat. Var.: **gipada**. Sin.: **engeissada**.

engipar vt. Enduire de gip. Var.: **gipar**. Sin.: **engeissar**.

engitar vt. Injectar.

engivana n.f. Dexteritat, engenhositat.

engivanar (s') v.pr. S'engaubiar, s'abiaissar.

engivanós, oa adj. Ingeniós.

englandar vt. Acanar d'aglands.

englenaire, airitz n. Persona qu'englena. Var.: **glenaire**. Sin.: **espigaire**.

englenar vt. Rabalhar li espigas de cerealas dins un camp, passat la meisson. Var. **glenar**. Sin.: **espigar**.

englenatge n.m. Accion d'englenar, lo sieu resultat. Var.: **glenatge**. Sin.: **espigatge**.

englés, esa adj. e n. Anglés. Var.: **inglés**.

englobant, a adj. Que recampa, que recuèrbe: *Una grafia englobanta*.

englobar vt. (*englòbi*) Acampar en un tot, contenir: *Una critica qu'englòba toi*. Sin.: **comprendre**, **curbir**, **enclaure**.

engloriar vt. (*englòri*, classic *englòrii*) Glorificar. Var.: **gloriar**. ◆ **s'engloriar** v.pr. Si glorificar. Var.: **si gloriar**.

englotiment n.m. Accion d'englotir; fach d'èstre englotit. Sin.: **afondament**, **prefondament**.

englotir vt. (*englotissi*) 1. Absorbir, avalar golosament (de manjar). Sin.: **engavaiar**, **engolar**. 2. (fig.) Far disparéisser: *La mar a englotit la nau*. Sin.: **afondar**, **prefondar**, **afondre**. ◇ *Englotir la sieu fortuna*: La despensar completament. ◆ **s'englotir** v.pr. Disparéisser. Sin.: **si prefondar**, **s'afondar**, **s'afondre**.

engoïr vi. (*engoïssi*) S'engorgar.

engolar vt. 1. Manjar, avalar, absorbir (d'aliments) golosament. Var.: **engolir**. Sin.: **englotir**. 2. Despensar completament una soma (generalament importanta). ◆ **s'engolar** v.pr. Intrar, penetrar rapidament ò en massa dins (un luèc): *Lo vent s'engola dins la carriera*. Sin.: **s'encafornar**, **s'ensacar**, **s'enfilar**.

engolavent n.m. Auceu micropodifòrme, dau plumatge brun-ros, que, la nuèch caça lu insèctes en volant m'au bèc grand dubèrt (lòng 30 cm). Sin.: **tartarassa**.

engoleimés, a adj D'Engoleime e dau sieu relarg.

engolir vt. (*engolissi*) Engolar. ◆ **s'engolir** v.pr. S'engolar.

engomar vt. Enduire de goma.

engomatge n.m. Accion d'engomar; lo sieu resultat.

engord, a adj. (it.) Golós.

engordament adv. (it.) Golosament.

engordícia n.f. (it.) Aviditat, golositat.

engordiment n.m. Accion d'engordir; fach d'èstre engordit.

engordir vt. (*engordissi*) 1. Rendre insensible, coma paralisat (quauqu'un, una partida dau còrs): *Lo frèi m'engordisse li mans*. 2. Ralentir lo movement,

l'activitat: *Lo lassitge li engordisse l'esperit*. ◆ **s'engordir** v.pr. Venir insensible, coma paralisat.

engorgament n.m. Obstruccion; saturacion.

engorgar vt. 1. Embarrassar, tapar, per amolonament de matèria: *Engorgar una canalisacion*. 2. Encombrar, saturar. Var.: **engorjar**. Sin.: **tapar**. ◆ **s'engorgar** v.pr. 1. Var.: **s'engorjar**. 2. Admirar vivament, s'encapriciar.

engorgat, ada adj. Encombrat, saturat, tapat. Var.: **engorjat**.

engorgue n.m. Engorgament.

engorjament n.m. Engorgament.

engorjar vt. (*engòrgi*) Engorgar. ◆ **s'engorjar** v.pr. S'engorgar.

engorjat, ada adj. Engorgat.

engorrinar (s') v.pr. Venir marrit e corromput. Sin.: **si pervertir**, **bagassar**, **si desaviar**, **bagassejar**, **putanejrar**, **si desvergonhar**.

engrais n.m. Produch organic ò mineral incorporat au soal per n'en mantenir ò n'acréisser la fertilitat. ◇ *Engrais vèrd*: Planta soterrada au moment de laurar en plaça de la dalhar, per fertilisar lo soal.

engraissament n.m. Engraissatge.

engraissapoarcs n.m. (bot.) Pissanlièch.

engraissar vt. 1. Faire grossir, rendre gras (un animau): *Engraissar una auca*. 2. Fertilisar (una tèrra) mé d'engrais. Sin.: **endrujar**. 3. (fam.) Enriquir, faire prosperar. ◆ vi. Grossir, pilhar de pes.

engraissatge n.m. 1. Accion d'engraissar (un animau); lo sieu resultat. 2. Aumentacion dau volume de sabla d'una plaja en rason dei depaus deuguts ai corrents. Var.: **engraissament**.

engrama n.m. (psicol.) Traça que tot eveniment laissa dins la memòria, dins lo foncionament bioelectric dau cerveu.

engranadura n.f. Disposicion de doi ròdas que s'engrànon.

engranaira n.f. Aparelh qu'engrana mecanicament una batedoira.

engranaire, a n. Obrier encargat d'alimentar una batedoira.

engranalhar vt. Redurre (un metal) à l'estat de granalha.

engranament n.m. (agric.) Accion d'engranar.

engranar vt. 1. Alimentar en grans (un molin), en espigas (una batadoira). 2. Donar de gran à (un auceu, per l'atirar). Var.: **engrunar**.

engranar vt. Metre en presa un element d'engranatge dins l'autre. Sin.: **conjónher**. ◆ vi. 1. Èstre en presa, en parlant dei elements d'un engranatge. 2. Embraiar.

engranatge n.m. (tecn.) 1. Mecanisme format de doi ròdas en contacte que si transméton un movement de rotacion. 2. (fig.) Endevenença, encadenament de fachs ò de circonstanças. ◇ *Metre lo det dins l'engranatge*: S'engatjar imprudentament dins un afaire.

engranatge n.m. (agric.) Accion d'engranar.

engrandiment n.m. Accion d'engrandir.

engrandir vt. (*engrandissi*) Rendre mai grand. Var.: **agrandir**.

engrandissèire n.m. (fot.) Agrandissèire.

engranjament n.m. Accion d'engranjar.

engranjar vt. (*engrangi*) Metre (de fen, de palha, de cerealas, etc.) dins una granja. Sin.: **estremar**, **enfenierar**. 2. (fig.) Amolonar en vista d'una utilisacion ulteriora.

engrasilhat, ada adj. provedit d'una grasilha.

engraulidat n.m. Engraulidats (peis coma l'amploa)

engravadura n.f. Engravament.

engravament n.m. Entalh practicat dins una maçonaria. Var.: **engravadura**.

engravar vt. 1. Curbir de grava. 2. Practicar una engravadura. ◆ **s'engravar** v.pr. S'arenar, en parlant d'una nau. Sin.: **donar proa en tèrra**, **s'encaiar**.

engravat, ada adj. Arenat, en parlant d'un vaisseu, d'una nau.

engravatge n.m. Fach d'engravar, de s'engravar. Sin.: **encaiatge**.

engravidar vt. Emprenhar.

engrear (s') v.pr. (*m'engreï*) S'incrustar. Sin.: **s'encrostar**.

engredonar vt. Gredonar.

engrelada n.f. 1. Partida auta d'una dentela, sovent raportada, que sièrve à la fixar sus un autre supoart. Sin.: **picòt**. 2. (arald.) Ornament en forma de dentela au sobran d'un blason. Sin.: **bordura**.

engrelat, ada adj. (arald.) Provedit d'una engrelada.

engrolar vt. Frustar (lu sieus soliers).

engromicelar vt. (*engromicèli*) Metre en pelòta. Var.: **agromicelar**, **gromicelar**.

engròs n.m. *À l'engròs*: En gròs (comèrci). ◇ Aproximativament. Sin.: **à l'entorn**, **à vista de nas**, **pauc ò pron**, **de promiera vista**.

engrossament n.m. Accion d'engrossar; lo sieu resultat. Sin.: **emprenhament**.

engrossar vt. (*engròssi*) (pop.) Emprenhar. Sin.: (vulg.) **emplenar**, (vulg.) **embalonar**, **fecondar**.

engrossiment n.m. Accion d'engrossir; lo sieu resultat.

engrossir vt. (*engrossissi*) Rendre mai gròs. Var.: **grossir**.

engrumar (s') v.pr. Formar de grums. Var.: **s'engrumelar**, **s'agrumelar**.

engrumelar (s') v.pr. S'engrumar.

engrumelat, ada adj. Plen de grums.

engrunar vt. Engranar.

engrupiar vt. Metre una bèstia à la grúpia

engue n.m. Partida dau còrs entre l'aut de la cuèissa e lo bas-ventre. Sin.: **anguinalha**.

enguent n.m. Produch farmaceutic qu'enclau de còrs gras, per d'aplicacions sus la pèu.

enguentar vt. Espalmar la pèu au mejan de còrs gras.

enguentier, a n. Persona que fa ò que vende d'enguents.

engulhar vt. Enfilar una agulha.

engusaire, airitz adj. e n. Embrolhon. Sin.: **enganaire**, **trufaire**.

engusar vt. Embrolhar, enganar.

enigma n.f. 1. Juèc d'esperit dins lo quau si deu devinar una caua descricha en tèrmes escurs, sovent m'un doble sens. 2. Problema dificile; caua ò persona que si capisse dificilament. Sin.: **mistèri**, **problema**.

enigmatic, a adj. Que contèn una enigma; que tèn de l'enigma, escur. Sin.: **misteriós**, **impenetrable**, **incomprensible**, **incomprenable**, **fosc**, **inexplicable**, **inintelligible**.

enigmaticament adv. D'una biais enigmatic.

enilisme n.m. Alcolisme deugut à un abús de vin. Var.: **enolisme**.

enjaçament n.m. Accion d'enjaçar, fach d'èstre enjaçat.

enjaçar vt. Ensertir, encastrar. ◇ **s'enjaçar** v.pr. S'ensertir, encastrar.

enjarrar vt. Metre en jarra.

enjaulament n.m. Blandícia.

enjaulaire, -airitz n. e adj. Si di d'una persona qu'embelina, que sedue.

enjaular vt. Embelinar, sedurre.

enjolivadura n.f. Ornament qu'enjoliva. Sin.: **embelidura**, **abelidura**.

enjolivaire n.m. Pèça de decoracion d'una carroçaria automobila. ◇ (espec.) Pèça metallica ò de matèria plastica que recuèrbe la part centrala de la ròda.

enjolivaire, airitz n. Persona qu'enjoliva. Sin.: **embelidor**, **abelidor**.

enjolivament n.m. Detalh qu'enjoliva. Sin.: **embeliment**, **abeliment**.

enjolivar vt. Rendre beu, mai beu, en ajustant d'ornaments; agrementar: *Enjolivar un racònte*. Sin.: **embelir**, **abelir**, **apolidir**.

enjoncar vt. (*enjonqui*) Curbir embe de joncs**.**

enjónher vt. (lit.) Ordenar, comandar, metre en demòra.

enjovenir v.i. (*enjovenissi*) Faire semblar ò tornar mai jove. Var.: **renjovenir**. ◆ **s'enjovenir** v.pr. Semblar mai jove. Var.: **si renjovenir**.

enjudivar vt. Donar un caractèr judieu à. ◇ **s'enjudivar** v.pr. Pilhar un caractèr judieu.

enjudivat, ada adj. Qu'a pilhat un caractèr judieu.

enjuèc n.m. 1. Soma, objècte qu'una persona risca dins un juèc e que revèn à cu ganha. 2. Cen que si pòu ganhar ò perdre dins una competicion, un juèc: *Una partida sensa enjuèc*. 3. Cen que si pòu ganhar ò perdre dins una entrepresa: *L'enjuèc d'una guèrra*. Sin.: **messa**, **risca**, **escomessa**.

enlaçament n.m. 1. Accion d'enlaçar; disposicion de cauas enlaçadi. 2. Fach de s'enlaçar, estrencha.

enlaçadura n.f. (tecn.) Trauc practicat dins un assemblatge per li ficar una cavilha.

enlaçar vt. 1. Passar una caua à l'entorn d'una autra; entrebescar. 2. Abraçar, estrénher. ◆ **s'enlaçar** v.pr. S'abraçar, s'estrénher.

enlagremar vt. Enlagrimar.

enlagremat, ada adj. Enlagrimat.

enlagrimar vt. Emplir de làgrimas. Var.: **enlagremar**.

enlagrimat, ada adj. Plen de làgrima: *Un regard enlagrimat*. Var.: **enlagremat**.

enlaidiment n.m. Accion de venir laid ò de rendre laid; lo sieu resultat.

enlaidir vt. (*enlaidissi*) Rendre laid. Sin.: **rendre brut**. ◆ vi. Devenir laid. ◆ **s'enlaidir** v.pr. Devenir laid.

enlairament Accion de s'enlairar en parlant d'un aeronau, d'un elicoptèr; lo sieu resultat.

enlairar vt. Enauçar, enaurar, exaltar. ◆ **s'enlairar** v.pr. S'enauçar au dessobre dau soal en parlant d'un avion, d'un elicoptèr.

enlanar (s') v.pr. Si vestir de lana.

enlançolar vt. Envolopar dintre un lançòu.

enlardar vt. Enrodar un rostit, una aucelalha embé de lescas de lard. Var.: **lardar**. Sin.: **lardonar**.

enlatinar vt. Clafir un tèxto, un discors, de tèrmes latins.

enlaurar vt. Curbir de lauriers. Var.: **enlaurierar**.

enlaurierar vt. Curbir de lauriers. Var.: **enlaurar**.

enlauvar vt. Curbir de lauvas. Var.: **lauvar**.

enlevament n.m. Accion d'enlevar (quauqu'un, quauqua ren); lo sieu resultat. Sin.: **raubatòri**.

enlevar vt. (*enlèvi*) 1. Portar vèrs una posicion mai auta. Sin.: **auçar**, **enauçar**. 2. Retirar de la plaça qu'ocupava (espec. per portar dins un autre luèc): *Enlevar una mèrç*. 3. Faire disparéisser, suprimir. Var.: **levar**. 4. Faire perdre, retirar, privar de. Var.: **levar**. 5. Ganhar: *Enlevar una competicion*. 6. Pilhar, s'empadronir de (una posicion militària). 7. Pilhar per la foarça ò per engan. Sin. (6 e 7): **s'apoderar**.

enliamar vt. Enliassar.

enliassar vt. 1. Metre en liassa. Sin.: **enliamar**. 2. (tecn.) Dispauar (de pèiras, etc.) per alternar lu jonchs.

enlinhament n.m. 1. Alinhament. Sin.: **empesentiment**. 2. Resultat de donar lo lorditge.

enlinhar vt. Alinhar.

enlordiment n.m. Accion de rendre lord; lo sieu resultat.

enlordir vt. (*enlordissi*) 1. Rendre lord. Sin.: **empesantir**. 2. Provocar lo lorditge.

enluèc adv. En un autre luèc à respièch d'aquí. Sin.: **foara**.

enalumenable, a adj. Illuminable.

enalumenaire, airitz adj. e n. Illuminaire.

enlumenament n.m. Illuminacion.

enalumenant, a adj. Illuminant.

enalumenar vt. Illuminar.

enalumenat, ada adj. Illuminat.

enluminadura n.f. Art d'illustrar e de decorar lu libres, lu manescrichs, etc., de letrinas e d'inicialas coloradi e decoradi, d'enquadraments, de miniaturas, etc.; la decoracion ensin realisada.

enluminaire, airitz n. Artista qu'enlumina.

enluminament n. m. Alumenament, illuminacion.

enluminar vt. 1. Ornar d'enluminuras. 2. (lit.) Colorar vivament. Sin.: **alumenar**, **illuminar**.

enlunhar vt. (*enluènhi*) Alunhar.

enlusida n.f. Clartat. Sin.: **claror**, **esclaire**, **esclairada**, **treslutz**, **clarum**.

enlusiment n.m. 1. Accion d'enlusir; lo sieu resultat. 2. Engana dei sens ò de l'èime que fa pilhar la parença per la realitat. Sin.: **farfantèla**, **illusions**, **sembla-faussa**.

enlusir vt. (*enlusissi*) 1. Far lusir. 2. Enduire una paret. 3. Esclairar. 4. Illustrar. 5. Enganar per lo fach d'un enlusiment. Sin.: **pivelar**, **embelinar**, **illusionar**. ◆ **s'enlusir** v.pr. 1. Venir lusent. 2. Si faire d'enlusiments, de farfantèlas. Sin.: **s'illusionar**.

enneada n.f. (rare) Acampament de nòu cauas parieri; acampament de nòu personas.

enneagonal, a adj. (mat.) Relatiu à un enneagòne; qu'a la forma d'un enneagòne. Var.: **enneagonau**.

enneagonau, ala adj. Enneagonal.

enneagòne n.m. (mat.) Poligòne de nòu angles e nòu costats.

enneasillaba n.m. Vèrs de nòu sillabas.

enneasillabic, a adj. De nòu sillabas.

enneblar vt. Curbir de neblaresc ò de neblas.

enneblat, ada adj. Cubèrt de neblaresc ò de neblas.

ennegament n.m. Enaigament, ennegatge.

ennegar vt. (*ennegui*) 1. Enaigar. 2. En parlant de la mar, recurbir una zòna continentala.

ennegatge n.m. (geol.) 1. Disparicion progressiva d'una estructura sota una jaça de sediments ò d'un releu sota lu sieus degalhs. 2. Invasion d'una region continentala per la mar. Var.: **ennegament**.

ennegrar vt. 1. Ennegrir. 2. Vestir de negre.

ennegriment n.m. Accion d'ennegrir; lo sieu resultat.

ennegrir vt. (*ennegrissi*) Tenchar de negre. Var.: **ennegrar**.

ennevament n.m. Estat d'un luèc ennevat. ◇ *Bulletin d'ennevament*: Bulletin d'informacion qu'indica l'espessor de la neu dins un luèc donat, especialament dins li estacions d'espòrts d'ivèrn.

ennevar vt. (*ennèvi*) Curbir de neu. Var.: **ennevassar**.

ennevassar vt. Curbir de neu. Var.: **ennevar**.

ennevat, ada adj. Cubèrt de neu.

ennen, ena adj. (mat.) D'òrdre *n*.

ennobliment n.m. Accion d'ennoblir; lo sieu resultat; estat de cen que s'es enauçat moralament.

ennoblir vt. (*ennoblissi*) Rendre nòble, enauçar moralament.

ennuechat, ada adj. Rendut escur per la nuèch.

enofil(e), a n. Amic dau vin.

enofòbe, a n. Enemic dau vin.

enoftalmia n.f. (patol.) Enfonsament dau glòbe oculari dins l'orbita.

enografia n.f. Descripcion dau tot dei sòrtas de vin.

enolic, a adj. *Acides enolics*: Matèrias coloranti que si tròvon dins lu vins roges.

enolisme n.m. Enilisme.

enologia n.f. Sciença e tecnica de la fabricacion e de la conservacion dau vin.

enologic, a adj. Relatiu à l'enologia.

enològue, òga n. Especialista d'enologia.

enomètre n.m. Aparelh que mesura la quantitat d'alcòl dins lo vin.

enometria n.f. Determinacion de la riquessa en alcòl d'un vin.

enometric, a adj. Relatiu à l'enometria.

enonçar vt. Enonciar.

enonçat n.m. Enonciat.

enonciacion n.f. 1. Accion de produrre un enonciat, de dire. ◇ (dr.) Declaracion facha dins un acte juridic. 2. (ling.) Produccion individuala d'un enonciat dins de condicions espaciotemporali precisi.

enonciar vt. (*enonci*, classic *enóncii*) Exprimir, per de paraulas ò per escrich, per de formulas. Var.: **enonçar**.

enonciat n.m. 1. Accion d'enonciar; lo tèxto enonciat. Var.: **enonçat**.

enonciatiu, iva adj. (ling.) Relatiu à l'enonciacion.

enorgulhir vt. Faire venir orgulhós. ◆ **s'enorgulhir** v.pr. (*m'enorgulhissi*) Èstre fièr *(de)*, si vantar *(de)*. Sin.: **si faire glòria**, **s'engloriar**.

enormament adv. Excessivament. Sin.: **totplen**, **foarça**, **mai que mai**.

enòrme, a adj. 1. Grandaràs, excessiu, en quantitat ò en qualitat; desmesurat. 2. (fam.) Qu'es pas de crèire, extraordinari. Sin.: **colossal**, **fantastic**, **formidable**, **gigantesc**, **immense**, **monumental**, **fenomenal**.

enormitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es enòrme. 2. (fam.) Paraula extravaganta.

enostòsi n.f. (med.) Tumor desvolopada dins lo canal medullari d'un oàs.

enoteca n.f. Negòci especialisat dins la venda de grands vins.

enotèr n.m. Planta erbacea dei grandi flors jauni ò rogi recampadi en grapas (Familha dei enoteraceas). Var.: **enotèra**. Sin.: **onagra**.

enotèra n.m. Enotèr.

enoteracea n.f. *Enoteraceas*: Familha de plantas dei fruchs lòngs coma lo fúcsia ò l'enotèr. Sin.: **onagracea**.

enquadraire, airitz n. Persona que lo sieu mestier es d'enquadrar de tableus.

enquadrat n.m. (arts grafics) Dins una pàgina, tèxte enrodat d'un filet que lo mete en valor.

enquadrament n.m. 1. Accion d'enquadrar: *S'entrevar de l'enquadrament d'un tableu*. 2. Cen qu'enquadra, quadre: *Un enquadrament daurat*. 3. Cen qu'es à l'entorn d'una dubertura, d'un paneu: *L'enquadrament d'una poarta*. 4. Ensèms dei quadres d'una entrepresa, d'una tropa; ensèms dei personas qu'an la responsabilitat d'un grope: *Enquadrament d'una escorreguda*. 5. Ensèms dei mesuras que lu poders publics pílhon per limitar l'aumentacion dei prètz ò l'atribucion de crèdits bancaris ai entrepresas ò ai particuliers.

enquadrar vt. 1. Enrodar d'un quadre: *Enquadrar una fotografia*. 2. Faire una bordadura que sembla un quadre, per metre en valor: *Enquadrar un article, un paragrafe, lo resultat d'una operacion*. 3. Formar coma un quadre à l'entorn de: *Lu sieus bèrris blonds li enquadràvon la cara*. Sin. (1, 2 e 3): **encastrar**. 4. Si tenir de cada costat (d'una persona) per la survelhar: *Lu*

policiers enquàdron lo ladre. 5. Assegurar un ròtle de direccion, de formacion; contrarotlar: *Enquadrar un grope d'enfants*. 6. (mil.) Plaçar de còups regulierament repartits à l'entorn de l'objectiu.

enquant n.m. 1. Venda publica à la persona que n'en donerà lo mai. 2. Luèc dont si fa aquela venda publica.

enquantaire, airitz n. Persona encargada de l'enquant.

enquantar vt. Vendre à l'enquant.

enquaresmar (s') v.pr. Intrar en Quaresma. Var.: **s'encaresmar**.

enquefalina n.f. Encefalina.

enquerir (s') v.pr. S'informar, s'entresenhar.

enquèsta n.f. Enquista.

enquestaire, airitz n. Enquistaire.

enquestar vt. (*enquèsti*) Enquista.

enquestat, ada n. Enquistat.

enquiquinant, a adj. (fam.) Enuiant.

enquiquinar vt. (fam.) Importunar.

enquiquinaire, airitz adj. e n. Si di d'una persona qu'importuna.

enquista n.f. 1. Estudi d'una question, que recampa de testimoniatges, d'experienças, de documents: Una enquista sociologica. 2. Recèrca qu'una autoritat administrativa ò judiciària demanda. Var.: **enquèsta**.

enquistaire, airitz n. Persona que fa d'enquistas (sociologiqui, policieri, etc.). Var.: **enquestaire**.

enquistament n.m. (med.) Produccion, à l'entorn d'un còrs estrangier ò d'una lesion, d'un teissut conjontiu: *L'enquistament es una defensa d l'organisme*.

enquistar vt. Faire, menar una enquista. Var.: **enquestar**. Sin.: **indagar**.

enquistar (s') v.pr. (med.) S'envolopar d'una còca de teissut conjontiu: *Tumor que s'enquista*.

enquistat, ada n. Subjècte sotamés à un sondatge, à una enquista. Var.: **enquestat**.

enquistat, ada adj. 1. (med.) Si di d'un còrs estrangier ò d'una lesion que rèsta dins l'organisme sensa inflamacion e s'envelopa d'un teissut conjontiu. 2. (zool.) Si di d'un animau que la siéu vida es ralentida dins un quist.

enquitranaire, airitz n.m. Obrier qu'alestisse, emplega de quitran.

enquitranar vt. Recurbir de quitran. Var.: **quitranar**.

enquitranatge n.m. Accion d'enquitranar. Var.: **quitranatge**.

enrabiadura n.f. Gròssa ràbia.

enrabiament n.m. Fach de s'enrabiar, d'èstre enrabiat.

enrabiant, a adj. De natura à enrabiar. Sin.: **irritant**, **exasperant**.

enrabiar vi. (*enrabi*, classic *enràbii*) S'embilar. ◆ **s'enrabiar** v.pr. S'embilar.

enrabiat, a adj. e n. Fanatic, apassionat. ◆ adj. 1. Pertocat per la malautia de la ràbia. Sin.: **rabiós**. 2. (fig.) *Manjar de vaca enrabiada*: Menar una vida materialament dificila. 3. En colèra. Sin.: **rabiós**.

enracinament n.m. Enraiçament.

enracinar vt. Enraiçar. ◆ **s'enracinar** v.pr. S'enraiçar.

enraiament n.m. Accion d'enraiar; lo sieu resultat; Fach de s'enraiar. Sin.: **cotatge**, **acotatge**.

enraiar vt. 1. Metre lu rais à (una ròda). 2. Blocar (un mecanisme). ◆ **s'enraiar** v.pr. S'arrestar, si blocar (ròda, engranatge, pistòla). Sin.: **si cotar**, **s'acotar**.

enraiçament n.m. Accion d'enraiçar; lo sieu resultat. Fach de s'enraiçar. Sin.: **enracinament**.

enraiçar vt. 1. Faire pilhar raíç à: *Enraiçar un aubre*. 2. Fixar prefondament dins l'esperit, dins lo coar. Sin.: **enracinar**. ◆ **s'enraiçar** v.pr. 1. Pilhar raíç. 2. (fig.) Si fixar dins l'esperit.

enrairir vt. Enrarir. ◆ **s'enrairir** v.pr. S'enrarir.

enramada n.f. Espandida de rama.

enramar vt. 1. Recurbir mé de rama. 2. Embrancar lu plants de faiòus. 3. Metre de brancas sus li cleas dei manhans.

enramatge n.m. Accion de ramar lu faiòus, lu manhans.

enrampesir vt. (*enrampesissi*) Provocar de ràmpeas.

enrantelar v.t. Recurbir de taranhinas. ◆ **s'enrantelar** Si curbir de taranhinas.

enrarir vt. (*enrarissi*) Rendre rare. Var.: **arrarir**, **enrairir**. Sin.: **rareficar**. ◆ **s'enrarir** v.pr. Devenir rare.

enraucament n.m. Fach de devenir rauc. Var.: **enrauquiment**.

enraucar vt. (*enrauqui*) Far venir rauc. ◆ **s'enraucar** v.pr. Venir rauc.

enraucat, ada adj. Vengut rauc.

enraumar vt. Donar un raumàs à. Var.: **enreumar**. ◆ **s'enraumar** v.pr. Agantar un raumàs. Sin.: **pilhar frèi**.

enraumassar vt. Enraumar. ◆ **s'enraumassar** v.pr. S'enraumar.

enrauquiment n.m. Enraucament.

enrauquir vt. Enrauquiment. ◆ **s'enrauquir** v.pr. S'enraucar.

enrausar vt. Enrauselar. ◆ **s'enrausar** v.pr. S'enrauselar.

enrauselar vt. (*enrausèli*) Curbir de rausa. Var.: **enrausar**. Sin.: **grear**. ◆ **s'enrauselar** v.pr. Si curbir de rausa.

enreddesiment n.m. Enregdesiment.

enredesir vt. Enregdesir.

enredondiment n.m. Accion d'enredondir, fach de s'enredondir; lo sieu resultat.

enredondir vt. Faire venir redon. Var.: **arredonir**. ◆ **s'enredondir** v.pr. Venir redon. Var.: **s'enredonir**, **s'arredonir**.

enregada n.f. (agric.) Promiera rega facha en laurant. Var.: **enregatge**.

enregar vt. (*enregui*) 1. Traçar la promiera rega dins un camp que si deu laurar. 2. Començar (un travalh, per exemple). 3. Plantar en linha.

enregatge n.m. Enregada.

enregdesiment n.m. Accion d'enregdesir; lo sieu resultat. Var.: **enreddesiment**, **enreidiment**.

enregdesir vt. (*enregdesissi*) Rendre regde. Var.: **enreddesir**, **enreidir**.

enregimentar vt. 1. Gropar (d'unitats militari) en regiment. 2. (pej.) Faire intrar (quauqu'un) dins un grope, un partit, etc., que la sieu disciplina e la sieu gerarquia evòcon aqueli d'un regiment.

enregistrable, a adj. Que pòu èstre enregistrat.

enregistraire, airitz adj. e n. Si di d'un aparelh que sièrve à enregistrar.

enregistrament n.m. 1. Accion de consignar dins un registre; lo sieu resultat. 2. Formalitat fiscala que consistisse à inscriure d'actes sus lu registres oficials, m'au pagament dei drechs que li correspoàndon; administracion encargada d'aquesta foncion. 3. Ensèms dei tecnicas que perméton de fixar, de conservar e eventualament de reprodurre de sons e d'imatges. 4. Accion de notar au mejan d'un aparelh, d'unu fachs, d'unu fenomènes fisics, quimics, etc., que la sieu observacion dirècta seria impossibla. 5. Lu sons e lu imatges ensinda enregistrats. 6. Diagrama qu'un enregistraire traça.

enregistrar vt. 1. Consignar per escrich una informacion per fin de la conservar. Sin.: **encartar**. 2. Constatar objectivament (un fenomène, un estat, etc.). 3. Inscriure ò faire inscriure lo depaus de: *Enregistrar de bagatges*. 4. Memorisar. 5. Procedir à l'enregistrament (d'un acte juridic). Sin.: **encartar**. 6. Transciure e fixar (una informacion) sus un supoart material. ◇ (espec.) Transciure e fixar un son, un imatge, de donadas, etc., sus un supoart material sensible (disc, film, benda magnetica, supoart informatic) per lu conservar, lu modificar, lu reprodurre.

enregoïr vt. (*enregoïssi*) Reguinhar. Var.: **regoïr**.

enreidiment n.m. Enregdesiment.

enreidir vt. Enregdesir.

enrelhar (s') v.pr. Si macar, si ferir mé la poncha de la relha d'un araire.

enrengament n.m. 1. Accion d'enregar; lo sieu resultat. 2. Lo tot dei cauas enregadi. Sin.: **arrengament**, **alinhament**, **atierament**, **fila**, **filanha**, **rega**.

enrengar vt. Metre en plaça sus una rega drecha. Sin.: **alinhar**, **atierar**, **enlinhar**, **entierar**. **arrengar**. ◆ **s'enrengar** v.pr. Si metre en fila. Sin.: **s'alinhar**, **s'atierar**, **s'enlinhar**, **s'entierar**, **s'arrengar**.

enrestar vt. (*enrèsti*) Metre en bòtas. Sin.: **embotelar**, **entrenar**, **trenar**.

enrestatge n.m. Accion d'enrestar; lo sieu resultat; embotelatge.

enreumar vt. Enraumar. ◆ **s'enreumar** v.pr. S'enraumar.

enrevirar vt. Susvelhar.

enribanar vt. Decorar de ribans.

enriquidor, a adj. Qu'enriquisse; que melhora.

enriquidor n.m. Amodaire.

enriquiment n.m. 1. Accion d'enriquir, fach de s'enriquir, de venir ric. 2. Fach d'enriquir, de s'enriquir per l'addicion d'elements noveus: *L'enriquiment de l'esperit au mejan de la lectura*. ◇ (ind.) *Enriquiment dei tascas*: Biais de tornar estructurar lo travalh per donar un contengut mai qualificat e mai responsable à-n-aqueu que lo fa. 3. (min.) Aumentacion de la concentracion utila dei mineraus per divèrs procediments mecanics, fisics ò fisicoquimics. ◇ (nucl.) Aumentacion de la tenor d'un element en un isotòpe determinat (isotòpe radioactiu en particulier), obtenguda per diferents procediments fisics e fisicoquimics.

enriquir vt. (*enriquissi*) 1. Rendre ric ò mai ric. 2. Aumentar la riquessa, la valor, l'importança de (quauqua ren) en ajustant d'elements; abelir. 3. Aumentar la tenor en un element, una substança de (un minerau, escpec.). ◆ **s'enriquir** v.pr. Venir ric, mai ric. Sin.: (pop.) **s'engraissar**, **si daurar**.

enriquissent, a adj. 1. Qu'enriquisse l'esperit. 2. *Plantas enriquissenti*: Qu'enriquísson lo soal en li portant d'azòt.

enriquit, ida adj. 1. Qu'a fach fortuna; que la sieu fortuna es recenta e rapida. Sin.: **peolh revengut**. 2. Qu'es estat aumentat d'elements noveus. 3. (min., nucl.) Qu'a subit un enriquiment: *Urani enriquit*.

enrocament n.m. 1. Ensèms de gròs blòcs de ròca emplegats per la proteccion dei partidas d'un barratge ò d'un poant que si tròvon sota l'aiga; barratge en enrocament. 2. (mar.) Fach de s'enrocar; lo sieu resultat.

enrocar vt. (*enròqui*) Procedir à l'enrocament de: *Enrocar un poant*. ◆ **s'enrocar** v.pr. (mar.) S'acipar còntra un rocàs en parlant d'una barca.

enrodar vt. (*enròdi*) 1. Bobinar. Sin.: **entornissar**, **entornejar**, **envirolar**. 2. Encerclar; èstre à l'entorn de. Sin.: **enviroutar**.

enrodatge n.m. 1. Tot cen qu'enròda. 2. Li gents que vívon à l'entorn de quauqu'un.

enrogiment n.m. Fach d'enrogir, de venir roge. Var.: **rogiment**.

enrogir vt. (*enrogissi*) Far venir roge. Var.: **rogir**.

enrolhar vi. Rolhar, enrovilhar. Sin.: **pilhar lo rolh**. ◆ **s'enrolhar** v.pr. Rolhar.

enromegar (s') v.pr. S'entravar dintre lu romegàs.

enromegat, ada adj. Cubèrt de romegàs.

enronhar vt. (med.) Donar la ronha à.

enropar vt. Envolopar dins una ropa.

enrosir vt. (*enrosissi*) Far venir ròse.

enrotaire n.m. Estàrter.

enrotlable, a adj. 1. Que pòu èstre enrotlat, mes en rotleu. 2. Que pòu èstre engatjat (armada, etc.).

enrotlador n.m. Arrotlator.

enrotlaire, airitz adj. Que sièrve à enrotlar (un fieu dins un bobinatge, per exemple).

enrotlaire n.m. Arrotlator. Sin.: **entornissaire**, **entornejaire**, **envirolaire**.

enrotlaire n.m. Sistema que sièrve à enrotlar. ◇ (mecan.) Dispositiu plaçat sus lo percors d'una corrèia, d'un film, d'un riban, etc., per aumentar l'arc de contacte de la corrèia m'ai carrèlas.

enrotlament n.m. 1. Accion d'enrotlar; lo sieu resultat. Sin.: **envirolament**, **entornejament.**◇ Disposicion de cen qu'es enrotlat. ◇ Motiu decoratiu en espirala. 2. Bobinatge d'una màquina electrica. 3.Accion

d'enrotlar, engatjament; accion de s'engatjar. Sin.: **levada:** *Levada de tropas.* 4. (dr.) Accion de metre au ròtle.

enrotlar vt. 1. Rotlar (una caua) à l'entorn de quauqua ren ò d'ela-mema. Sin.: **envirolar**, **entornejar**. 2. Engatjar (dins l'armada). Sin. **levar:** *Levar una armada.* 3. Faire aderir à un partit, faire intrar dins un grope. 4. (dr.) Metre au ròtle.

enrovilhar vi. Si curbir de rolh. Var.: **rolhar**, **enrolhar**, **rovilhar**.

ensa n.f. (mar.) Mena d'ormege per remorcar. 1382: «*...et barca predictum tirarem cum dicta ensa...*». AC Arle DD 37 F° 13 R° (etim. lat. ***ansa***).

ensabatat, ada n. Escais dei catars, à causa dei sabatas que portàvon.

ensablament n.m. 1. Accion d'ensablar, fach de s'ensablar. Sin.: **ensorrament**, **ensorratge**, **arenatge**. 2. Molon de sabla format per l'aiga ò lo vent; estat d'un luèc ensablat.

ensablar vt. 1. Curbir, tapar de sabla. 2. Faire encalar (una nau) sus la sabla. ◇ Immobilisar (un veïcule) dins la sabla. Sin.: **arenar**. ◆ **s'ensablar** v.pr. 1. Si curbir, si tapar de sabla. 2. S'encalar sus la sabla en parlant d'una nau. ◇ S'immobilisar dins la sabla, en parlant d'un veïcule). Sin.: **s'arenar**.

ensablat, ada adj. Cubèrt, tapat de sabla. Sin.: **arenat**.

ensabonar vt. Lavar mé de sabon.

ensabrat, ada adj. Armat d'un sabre.

ensacada n.f. Gacilhada. Sin.: **bassacada**, **gangassada**.

ensacadoira n.f. Màquina per ensacar de matèrias pouverulenti.

ensacadura n.f. 1. Accion d'entassar de gran ò una autra matèria dins un sac. 2. Afaissament de terren.

ensacaire, airitz n. Persona que fa d'ensacatges.

ensacament n.m. Accion d'ensacar ò de s'ensacar; lo sieu resultat.

ensacar vt. (*ensaqui*) 1. Metre dins un sac, un saquet. 2. Amolonar dins un sac. ◆ **s'ensacar** v.pr. 1. Intrar dins un luèc estrech. 2. Faire un marrit afaire.

ensacatge n.m. Accion d'ensacar. Var.: **ensacament**.

ensafranar vt. 1. Tintar mé de safran. 2. (fig.) Donar la color dau safran à: *Lo soleu ensafrana l'orizont.* ◆ **s'ensafranar** v.pr. Si barbolhar de safran.

ensafrar vt. Passar lo safre sus lo talh de la volama per l'amotlar.

ensage n.m. 1. Pròva, temptativa, experimentacion. 2. Au rugbi, fach de pauar lo balon darrier lo limit de l'equipa advèrsa: *Marcar un ensage*, *transformar un ensage*. 3. (lit.) Obratge en pròsa que recampa de reflexions divèrsi ò tracta un subjècte sensa l'agotar. Sin.: **assai**. Var.: **assage**.

ensagista n. Autor que fa d'ensages literaris. Var.: **assagista**.

ensagnar vt. 1. Tacar, curbir de sang. 2. (lit.) Faire colar lo sang, provocar de combats que fan colar lo sang. Var.: **ensagnosir**, **ensanguenar**.

ensagnat, ada adj. Tacat, cubèrt de sang. Var.: **ensagnosit**, **ensanguenat**.

ensagnosir vt. (*ensagnosissi*) Ensagnar.

ensagnosit, ida adj. Ensagnat.

ensaïnar vt. Graissar mé de saïn. ◆ **s'ensaïnar** v.pr. 1. Si metre de saïn. 2. Metre de ventre.

ensajaire, airitz n. Persona que fa d'ensages. Var:. **assajaire**.

ensajar vt. Provar, temptar. Var.: **assajar**.

ensalada n.f. Salada.

ensaladier n.m. Recipient que contèn l'ensalada. Var.: **saladier**.

ensanguenar vt. Ensagnar.

ensanguenat, ada adj. Ensagnat.

ensanhar vt. Empalhar mé de sanhas.

ensarcidura n.f. Accion d'ensarcir; lo sieu resultat. Var.: **sarcidura**.

ensarcir vt. (*ensarcissi*) Reparar una estòfa esgarrada. Var.: **sarcir**.

ensarrar vt. 1. Sarrar estrechament, estrénher. 2. Enclaure, tenir (quauqu'un ò quauqua ren) embarrat.

ensartir vt. Ensertir.

ensatanat, ada adj. Endemoniat.

enseadura n.f. Pichina fendedura. Sin.: **ascla**, **ascladura**, **fendascla**, **fendilha**.

ensear vt. (*enseï*) Provocar una pichina fendedura. Sin.: **asclar**, **fendasclar**, **fendilhar**. ◆ **s'ensear** v.pr. Si fendre leugierament.

ensebeliment n.m. Enterrament. Sin.: **sosterrament**, **soterrament**.

ensebelir vt. (*ensebelissi*) Enterrar. Sin.: **sosterrar**, **soterrar**.

ensebelit, ida adj. Enterrat.

ensedar vt. (sabataria) Metre de sedas de poarc sus lo linhòu.

ensedatge n.m. Accion d'ensedar; lo sieu resultat**.**

ensegre vt. Enseguir. ◆ **s'ensegre** v.pr. S'enseguir.

enseguir vt. (*enseguissi*) 1. Seguir, anar darrier (quauqu'un). 2. Imitar. Var.: **ensegre**. ◆ **s'enseguir** v.pr. Var.: **s'ensegre**. Resultar coma consequença.

enselament n.m. (geogr.) Fach per un terren de s'encalar.

enselar vt. (*ensèli*) Metre en sèla.

enselat, ada adj. Si di d'un cavau que la sieu esquina presenta una concavitat exagerada.

ensemblament adv. (rare) À l'encòup.

ensemble n.m. 1. Acampament d'elements que fórmon un tot: *L'ensemble dau personal*. ◇ *Dins l'ensemble*: En general. ◇ *Dins lo sieu ensemble*: Dins la sieu totalitat. 2. (mat.) Colleccion d'elements ò de nombres qu'an en comun au manco una proprietat que lu caracterisa. ◇ *Ensemble finit*: Que lo nombre dei sieus elements es un entier definible. ◇ *Ensemble infinit*: Que contèn un nombre illimitat d'elements. ◇ *Ensemble quocient*: Ensemble dei classas d'equivalença constituidi dins un ensemble E per una relacion d'equivalença R; si nòta E/R. ◇ *Teoria dei ensembles*: Sistema d'enonciats axiomatisats que definisse lo quadre operacional de la

nocion d'ensemble. 3. Unitat que resulta dau concors armoniós dei divèrsi parts d'un tot: *Formar un bèl ensèms*. 4. Simultaneïtat d'accion, sincronisacion totala: *Cànton m'un bèl ensemble*. 5. Colleccion d'elements armonisats, assortits: *Un ensemble immobilier*. 6. Costume femenin compauat de doi ò tres pèças. 7. Grope de musicians, de cantaires, etc.: formacion: Música d'ensemble. 8. *Grand ensemble*: Grope important d'immòbles d'abitacion mé d'equipaments collectius. Var. (toi lu sens): **ensèms**.

ensemble adv. Ensèms.

ensemblista n. (mat.) Relatiu à la teoria di ensèms.

ensemenada n.f. Camp ensemenat. Var.: **semenada**.

ensemenar vt. 1. Provedir (una tèrra) de grans en li semenant. 2. Introdurre de micròbis dins (un mitan de cultura) per lu faire proliferar. Var.: **semenar**.

ensèms adv. 1. Un mé l'autre, m'ai autres: *Pàrlon toi ensèms*. ◇ *Anar (ben) ensèms*: S'armonisar. Sin.: **anar cotria**. 2. Dins lo meme temps: *Au senhal, partirètz ensèms*. Var.: ensemble. ◆ loc. *Ensèms mé*: Embé. Sin.: **conjontament**.

ensèms n.m. Ensemble. Sin.: **lo tot de**.

ensenha n.f. 1. Marca distintiva plaçada sus la façada d'una maion de comèrci: *Ensenha luminoa*. 2. (lit.) Drapeu. 3. Badge, ensigne. 4. (mar.) Element arremarcable vesible sus la riba de mar que sièrve de ponch d'amira per la navigacion. Var.: **senha**, **insenha**. 5. (mar.) Estèla que balha l'eissèrva ai navigators: *Li Ensenhas,* dins la constellacion dei Tres Reis. 5. (mar.) Marca dinstintiva (bandiera) dei amiraus caps de division navala, auborada sus la nau de guèrra dont es embarcat lo cap de division.

ensenha n.m. 1. Ancianament, oficier poartadrapeu. 2. *Ensenha de vaisseu de 1ª classa, de 2ª classa*: Oficier de marina que lo sieu grade corresponade à-n-aqueu de luectenent ò de sotaluectenent dei armadas de tèrra e de l'ària. Var.: **insenha**.

ensenhable, a adj. Que pòu èstre ensenhat.

ensenhador n.m. Lista dei capítols d'un libre. Sin.: **indèx**.

ensenhaire, airitz adj. e n. Que dona un ensenhament: *Un ensenhaire d'italian*. Var.: **ensenhant**. ◇ *Lo còrs ensenhaire*: L'ensèms dei professors e dei magistres.

ensenhament n.m. 1. Accion, biais d'ensenhar, de transmetre de conoissenças. Sin.: **educacion**. 2. Caduna dei brancas de l'organisacion de l'escòla e de l'universitat. ◇ *Ensenhament primari ò elementari* (escòlas primari), *segondari* (collègis e liceus), *superior* (universitats e grandi escòlas). ◇ *Ensenhament tecnic*, *professional*: Per la formacion d'obriers qualificats e especialisats, de tecnicians. ◇ *Ensenhament privat* (ò *liure*): Dispensat dins d'establiments que non depèndon de l'Estat, au contrari de l'*ensenhament public*. 3. Profession, activitat de la persona qu'ensenha: *Intrar dins l'ensenhament*. 4. Cen qu'es ensenhat; leiçon donada per lu fachs, per l'experiença: *Tirar lu ensenhaments d'una desfacha*.

ensenhant, a adj. Ensenhaire.

ensenhar vt. 1. Faire aquistar la conoissença ò la practica de (una sciença, un art, etc.): *Ensenhar l'occitan*. Sin.: **educar**. 2. Aprendre, faire capir: *L'Istòria n'ensenha totplen de cauas*.

ensenhareu, èla adj. Instructiu.

ensenhat, ada adj. 1. Qu'es l'objècte d'un ensenhament. 2. Ben educat. ◆ n. Persona que reçaup un ensenhament.

ensenhorir Faire senhor de quauqua ren. ◆ **s'ensenhorir** v.pr. Si far senhor de quauqua ren.

ensentir (s') v.pr. Si ressentir. 2. Sorfir d'una ernia.

ensentit, ida adj. Que sofrisse d'una ernia.

enserbar vt. (*ensèrbi*) Erbejar (Luceram).

ensèrt n.m. Empeut.

ensertar vt. (*ensèrti*) Empeutar.

ensertatge n.m. Accion d'ensertar; lo sieu resultat.

ensertèire, eiritz n. Empeutaire.

ensertir vt. (*ensertissi*) Ensartar. Var.: **ensartir**.

ensigne n.m. 1. Marca distintiva d'una denhetat, d'una foncion: *Ensigne de pilòt*. 2. Signe distintiu dei sòcis d'una associacion. Var.: **ensenha**. Sin.: **badge**.

ensin adv. D'aqueu biais, coma aquò. Var.: **ensinda**.

ensinda adv. Ensin.

ensobla n.f. Ensoble.

ensoble n.m. Rotleu sus lo quau s'enrótlon lu fieus de cadena d'un teissut e qu'alimenta lo mestier de teissir. Var.: **ensobla**, **ensople**.

ensoflacion n.f. (med.) Accion d'ensoflar. Var.: **insuflacion**.

ensoflaire n.m. (med.) Instrument que sièrve à ensoflar dins la laringe e dins li nharras d'ària ò de medicaments pouverulents. Var.: **insuflaire**.

ensoflar vt. 1. (med.) Introdurre (d'ària, de gas) mé l'ajuda de la respiracion ò d'un aparelh. Var.: **insuflar**. 2. Inspirar, transmetre, comunicar: *Ensoflar de coratge ai sieu tropas*. Sin.: **aflatar**.

ensofrar vt. Ensolprar, sofrar.

ensoframent n.m. Sofratge.

ensofratge n.m. Sofratge.

ensolelhada n.f. Assolelhada.

ensolelhament n.m. 1. Estat de cen que reçaup la lutz dau soleu. 2. (meteor.) Temps pendent lo quau un luèc es ensolelhat. Sin.: **insolacion**.

ensolelhar vt. 1. Emplir de la lutz dau soleu. 2. (lit.) Rendre particulierament gai, urós; illuminar: La naissença d'aqueu pichon ensolelha la vida dei sieus parents.

ensolelhat, ada adj. 1. Expauat au soleu: *Una maion ensolelhada*. 2. Que ve lo soleu luse: *Una jornada ensolelhada*.

ensolprada n.f. Resultat de l'ensolpratge.

ensolprar vt. Metre de solpre à: *Ensolprar la vinha*. Sin.: **ensofrar**.

ensolpratge n.m. Sofratge.

ensople n.m. Ensoble.

ensordament n.m. Fach d'ensordar. Var.: **ensordiment**, **assordiment**, **eissordament**, **eissordiment**, **ensordiment**. Sin.: **embalordiment**.

ensordant, a adj. Qu'ensorda. Sin.: **embalordissent**, **assordissent**. Var.: **eissordós**, **eissordissent**.

ensordar vt. Rendre balord. Var.: **eissordar**, **ensordir**. Sin.: **assordir**, **embalordir**.

ensordiment n.m. Ensordament.

ensordir vt. (*ensordissi*) Ensordar.

ensornir vt. (*ensornissi*) Rendre escur. ◆ **s'ensornir** v.pr. Venir escur. Sin.: **escurcir**, **fosquejar**.

ensortiment n.m. Seria de cauas que van ensèms; seria d'articles presentats dins un negòci; ensèms dei cauas que fórmon un tot d'un biais que presenta una varietat, una armonisacion. Var.: **assortiment**..

ensortir vt. (*ensortissi*) 1. Provedir un comèrci de tota mena d'articles. 2. Acampar de cauas que convènon, que s'armonízan. Sin.: **apariar**, **armonisar**, **atrencar**. Var.: **assortir**.

ensotanar (s') v.pr. Cargar la sotana.

ensovenir (s') v.pr. Si sovenir. Sin.: **si recordar**, **si remembrar**.

ensubrar vt. Metre de flotons de suve sus una ret de pesca.

ensucant, a adj. e n. Qu'ensuca.

ensucar vt. (*ensuqui*) Picar foart, assomar: *Lu ladres an ensucat la sieu victima*; *lo soleu d'estiu m'ensuca*. Sin.: **matrassar**, **amaçolar**, **amassar**. Var.: **assucar**.

ensucat, ada adj. 1. Assomat. 2. (fig.) Que sembla niais, sensa reaccion.

ensucatge n.m. Accion d'ensucar; fach d'èstre ensucat. Var.: **assucatge**. Sin.: **amaçolatge**.

ensucrar vt. 1. Sucrar. 2. Drageïficar. ◆ **s'ensucrar** v.pr. (fig.) Si ganhar de sòus d'una mena contestabla. Sin.: **s'engraissar**, **si daurar**.

ensucrat, ada adj. Sucrat.

ensugat, ada adj. Negre de suga.

ensuperbir vt. (*ensuperbissi*) Far venir orgulhós. ◆ **s'ensuperbir** v.pr. Venir orgulhós.

ensús adv. En aut. ◆ n.m. Aut, montanha.

ent n.m. Èstre.

entacar vt. (*entaqui*) 1. Tacar, faire una taca à. 2. Brutar moralament: *Entacar l'onor, la reputacion de quauqu'un*. 3. (dr.) *Entacat de nullitat*: Considerat nul, en parlant d'un contracte, d'un tèxto.

entalentament n.m. Fach d'entalentar.

entalentar vt. Donar envuèia à.

entalh n.m. 1. Talh practicat en levant de matèria; entalhatge. Var.: **entalha**, **entalhadura**. Sin.: **encrena**. 2. Nafradura facha m'un objècte trencant.

entalha n.f. Entalh.

entalhadura n.f. Entalh.

entalhament n.m. Entalhatge.

entalhar vt. Faire un entalh dins.

entalhatge n.m. Accion d'entalhar. Var.: **entalh**, **entalhament**.

entalpia n.f. (fis.) Grandor termodinamica egala à la soma de l'energia intèrna e dau produch de la pression per lo volume (aquesta grandor s'emplega sobretot per calcular l'energia escambiada au moment d'un cambiament d'estat ò d'una reaccion quimica).

entamenada n.f. 1. Començament; promiera part de quauqua ren que si talha. Sin.: **debuta**. Contr.: **fin**. 2. (lit.) Introduccion. Contr.: **clavadura**.

entamenadura n.f. 1. Pichina plaga, entalhadura. 2. Dins una carriera, extraccion dei promieri pèiras; ensemble dei promieri pèiras extrachi. 1.Var.: **entamenura**.

entamenaire, airitz adj. e n. Qu'entamena.

entamenar vt. Començar. ◆ **s'entamenar** v.pr. Si faire una entamenadura.

entamenura n.f. Entamenadura.

entanar (s') v.pr. 1. Per un animau, intrar dins la sieu tana. 2. S'embarrar.

entandoment n.m. Entretant.

entapissar vt. Curbir de tapís.

entartugar vt. 1. Embestiar. 2. Embriagar. 3. Estordir. ◆ **s'entartugar** v.pr. S'embriagar.

entascar v.t. (*entasqui*) 1. Metre dins la biaça. 2. Acampar, amassar. 3. Beure. ◆ **s'entascar** v.pr. S'encigalar, s'embriagar.

entat, ada adj. (arald.) Partit orizontalament en seguissent de linhas corbi que s'engrànon una dins l'autra.

entauladura n.f. Ponch de rotacion dei doi lamas d'un pareu de ciseus.

entaulament n.m. 1. (arquit.) Arquitrau, frisa d'un edifici. 2. Coronament d'un mòble, d'una poarta. 3. (mar.) Recurbiment de la cencha d'una nau. Sin.: **bordatge**, **banda**.

entaular vt. Ajustar doi pèças à mièja espessor: *Entaular li lamas d'un pareu de ciseus*. ◆ **s'entaular** v.pr. Si metre à taula.

entavelar vt. (*entavèli*) Empontilhar.

entelar vt. 1. Renforçar en fixant quauqua ren sus una tela per lo sieu revèrs. 2. Recurbir de tela.

entelatge n.m. 1. Accion d'entelar; lo sieu resultat. 2. Tela per entelar.

entendar vt. Curbir m'una tenda.

entendedor, doira adj. e n. 1. Que capisse ben. 2. Que prea quauqua ren e conoisse ben un subjècte.

entendement n.m. 1. Aptituda à capir. Boan sens, rasonament: *Aquò despassa l'entendement*. 2. (filos.) facultat de capir, diferenta de la sensibilitat. Var.: **entendiment**.

entendiment n.m. Entendement.

entenditor, tritz adj. e n. Entendedor.

entendre vt. 1. Audir. 2. (lit.) Consentir à escotar, à seguir un conseu, à respoandre à una demanda: *Entendre li preguieras de quauqu'un*. 3. Capir: *Entendi pas grand caua en matematicas*. 4. Voler dire: *Qu'entendes per aquel adjectiu?* 5. Conóisser; saupre prear. 6. Voler, exigir: *Entendi d'èstre obeït*. ◆ **s'entendre** v.pr. 1. Si metre d'acòrdi: *Si son entenduts sobre lo prètz*. 2. Anar d'acòrdi: *M'entendi ben mé mon fraire*. 3. Aver de conoissenças sobre un subjècte donat, de gaubi dins un camp particulier.

entenduda adj. 1. Intelligença, facultat de capir. 2. Ententa.

entendut, uda adj. 1. Decidit, convengut, reglat. ◇ (fam.) Entendut!: *D'acòrdi!* ◇ *Ben entendut*: Naturalament, segurament, evidentament. 2. *Pilhar una ària entenduda*: Faire aqueu qu'a tot capit, qu'es informat.

entenebrar vt. (*entenèbri*) Curbir de tenèbras, escurcir. Var.: **entenebrir**.

entenebrir vt. (*entenebrissi*) Entenebrar.

ententa n.f. Accion de s'entendre, acòrdi; relacions amicali entre doi personas.

enteralgia n.f. (med.) Dolor intestinala.

enteric, a adj. Intestinal.

entèriga n.f. Agaçament (deugut à un problema de dents ò d'aurelha.

enterinament n.m. Accion d'enterinar; lo sieu resultat.

enterinar vt. 1. Rendre valide, consacrar. 2. Ratificar, confirmar un acte que la sieu validitat depende d'aquesta formalitat.

enteriti n.f. Enflamacion de l'intestin greule, generalament acompanhada de diarrea.

enterobacteria n.f. Bacteria dau tube digestiu de l'òme e dei animaus.

enterocelia n.f. Nom de diferenti tumors formadi per l'intestin desplaçat: *Enterocelia femorala, ombilicala, sotapubiana, sciatica, suspubiana, epigastrica, dorsala, anomala, perineala, vaginala*.

enterocit n.m. Cellula de la paret de l'intestin encargada d'absorbir divèrsi moleculas d'aliments e de li transportar au dedintre de l'organisme.

enterocòc n.m. Micròbi diplocòc Gram positiu de l'intestin (normala dins l'intestin, la sieu presença es patogèna dins d'autres organes).

enterocoliti n.m. (med.) Enflamacion de l'intestin greule e dau colon.

enteropneuste n.m. *Enteropneustes*: Classa de vermifòrmes estomocòrdes marins, que lo sieu solet representant es lo balanoglòs.

enteroptòsi n.f. (med.) Desplaçament de l'intestin dins lo bas de la cavitat abdominala, entirant una relaxacion dau tube digestiu.

enteroquinasi n.f. Enzima secretada per la mucoa intestinala, e qu'activa la secrecion pancreatica.

enterorragia n.f. (med.) Emorragia intestinala.

enterorenal, a adj. (med.) *Sindròma enterorenal*: Ensèms dei incidents infecciós urinari d'origina intestinala. Var.: **enterorenau**.

enterorenau, ala adj. Enterorenal.

enteroscopia n.f. Divinacion per lo biais de l'examèn dei budeus dei victimas.

enterospasme n.m. (med.) Contractura espasmodica dau budeu.

enterostomia n.f. (med.) Anastomòsi temporària ò definitiva d'una cavitat intestinala à la paret abdominala.

enterotomia n.f. (cir.) Encisa d'una cavitat intestinala.

enterotoxemia n.f. Malautia provocada per lo manjament de toxinas bacteriani au niveu dei budeus (pertòca essencialament lu romiaires).

enterovaccin n.m. (med.) Vaccin introduch per la boca e absorbit per l'intestin.

enterovirus n.m. Virus qu'a la particularitat de si ficar dins lo tube digestiu.

enterozoaris n.m.pl. Parasites de l'intestin.

enterrada n.f. Procession d'enterrament. Sin.: **funeralhas**. Var.: **soterrament**, **enterrament**.

enterraire n.m. Persona encargada d'encavar lu cròs per enterrar lu moarts. Sin.: **tombassier**, **soterramoarts**, **becamoarts**, (pop.) **becalin**, **aclapaire**, **aclapamoarts**.

enterrament n.m. 1. Accion de metre un moart en tèrra; inumacion; ceremònia qu'acompanha la messa en tèrra. Var.: **enterrada**. Sin.: **soterrament**, **sebeliment**. ◇ *Tèsta, figura d'enterrament*: Trista, lugubra. ◇ Cortègi funèbre. 2. (fig.) Accion d'abandonar definitivament (un projècte, un espèr, etc.); renonciacion.

enterrar vt. (*entèrri*) 1. Metre en tèrra. Sin.: **soterrar**. 2. Metre (un moart) en tèrra, inumar. Sin.: **soterrar**, **sebelir**. 3. Sobreviure à: *A enterrat tota la sieu familha.* 4. (fig.) Cessar de s'ocupar de, abandonar: *Enterrar un projècte*. ◆ **s'enterrar** v.pr. (fig.) Anar viure dins un luèc isolat.

enterratge n.m. (metall.) Accion de tassar de tèrra à l'entorn d'un mòtle de fondaria.

entèsta n.f. Cen qu'es estampat, escrich au sobran d'una letra, d'un fuèlh. Var.: **entestacion**, **testada**.

entestacion n.f. Entèsta.

entestament n.m. Fach d'èstre estacat embé obstinacion ai sieus gusts, ai sieu ideas, etc.; obstinacion; tenacitat. Sin.: **testardisa**, **testardaria**, **testarditge**.

entestant, a adj. Qu'entèsta.

entestar vt. (*entèsti*) 1. Portar à la tèsta, estordir (quauqu'un). ◇ (absol.) *Aqueu perfum entèsta*. 2. Talhar lu rams d'un aubre per noirir lo bestiari. ◆ **s'entestar** v.pr. S'obstinar, s'encaïnar.

entestardir (s') v.pr. S'obstinar, s'encaïnar. Var.: **s'entestar**; **s'entestardir**.

entestat, da adj. e n. Si di d'una persona testarda. Sin. **borricat**.

enteular vt. Curbir de teules. Var.: **teular**. Sin.: **teulissar**.

entier, a adj. 1. Que ren li es estat levat; complet, integral: *Sobra un pan entier*. 2. Si di d'un animau non castrat. 3. Total, absolut, sensa restriccion: *La tieu libertat es entiera*. 4. Sensa cambiament: *La question rèsta entiera*. 5. (mat.) *Nombre entier* ò *entier*, n.m.: Tot element de l'ensemble Ω. ◇ *Entier natural* ò *positiu*: De signe +. «*Tot numbre que non es entier es rot*» (F.Pellos). 6. Que non supoarta la compromission; categoric: *Un caractèr entier*.

entier n.m. 1. Totalitat. ◇ *En entier*: Completament. 2. (mat.) Nombre entier.

entierada n.f. Fila, rega, filanha.

entierament adv. Totalament, completament. Sin.: **absoludament**, **completament**, **complidament**, **plenierament**, **de tot en tot**, **integralament**, **plenament**.

entimema n.m. (filos.) Sillogisme dins lo quau una dei premissas es sotentenduda: *Lo coratge, coma es una vertut, merita lu elògis* (es sotentendut qu'una vertut merita necessariament lu elògis).

entimonar vt. Metre un timon à.

entimorir vt. (*entimorissi*) Intimidir.

entinar vt. Metre dins una tina.

entiponar (s') v.pr. S'engavaiar, s'engamonar.

entirar vt. Provocar, menar à.

entinar vt. Entinelar. Var.: **entinelar**.

entinelar vt. (*entinèli*) Entinar.

entinelatge n.m. Accion d'entinar, d'entinelar.

entirament n.m. Entraïnament (2).

entirar vt. Entraïnar.

entissar (s') v.pr. S'atissar.

entitat n.f. 1. Realitat abstracha que pòu èstre concebuda unicament per l'esperit. ◇ (filos.) Essença d'un èstre, ensèms complet dei proprietats que lo constituísson. 2. (med.) *Entitat morbida*: Ensèms dei simptòmas d'una malautia.

entitolar vt. Intitular.

entoàrcer vt. Dispauar la vinha en espaliera.

entoasc n.m. Brossalha. Sin.: **bois**, **boisson**. Var.: **toasc:** *Lo quartier dau Toasc à l'Abadia*.

entoissiar vt. (*intoissi*, classic *intóissii*) Entoissegar.

entoissegar vt. Intoxicar, empoisonar. Var.: **entoissiar**.

entolhament n.m. (mar.) Accion d'entolhar.

entolhar vt. (mar.) Faire virar un ormege à l'argue.

entolòma n.m. Fonge dei boascs, dei lamas ròsas. ■ La varietat *entolòma blavejanta* es foartament toxica.

entomofague, aga n. (zool.) Que si noirisse d'insèctes. Sin.: **insectivòre**.

entomofil(e), a adj. (bot.) Si di d'una planta que lu insèctes n'assegúron la pollinisacion.

entomofilia n.f. Pollinisacion per lu insèctes.

entomoftorale n.m. *Entomoftorales*: Òrdre de fonges oomicèts, parasits dei insèctes e dei protozoaris.

entomologia n.f. Estudi scientific dei insèctes.

entomologic, a adj. Relatiu à l'entomologia, ai insèctes.

entomologista n. Especialista d'entomologia. Var.: entomològue.

entomològue, òga n. Entomologista.

entomoscèlis n.m. Coleoptèr parasite dau còlza.

entomosporiòsi n.f. Malautia criptogamica dau codonhier.

entomostraçat n.m. *Entomostraçats*: Sotaclassa de crustaceus inferiors coma la dafnea, lo ciclòpe, etc.

entonacion n.f. 1. Melodia de la paraula. Var.: **intonacion**. 2. Accion o biais d'entonar.

entonador n.m. Totairòu. Sin.: **embut**.

entonar vt. Metre en tona. Sin.: **embotar**.

entonar vt. Començar à cantar; donar lo ton.

entopinar vt. Metre dins un topin; metre en consèrva.

entopròcte n.m. *Entopròctes*: Sotaclassa de briozoaris enclausant de varietats marini.

entoptic, a adj. (med.) Que pertòca de sensacions luminoï qu'an la sieu origina au dedintre de l'uèlh.

entòrca n.f. 1. Flambeu fach d'un baston resinós ò d'una coarda entortilhada à l'extremitat d'un baston e cubèrta de resina ò de cèira. Var.: **entòrcha**, **tòrcha**, **antòrca**, **antòrcha**. 2. *Entòrca electrica*: Lampa de borniera cilindrica, de foarta potença. 3. Installacion per brutlar dins l'atmosfèra un sotaproduch gasós, dins l'industria dau petròli. 4. Tap de palha tortilhada que si plaça entre li pèiras de talha per li protegir pendent lo sieu transpoart. 5. *Paratombant en entòrca*: Paratombant que non s'es desplegat completament e non pòu, doncas, ralentir la tombada.

entorcar vt. (*entoarqui*) Entortilhar.

entòrcha n.f. Entòrca.

entorn n.m. Cen qu'enròda quauqu'un ò quauqua ren. ◆ **à l'entorn** (loc. adv.) Dins lo vesinatge. ◆ **à l'entorn de** (loc. prep.) Dins l'espaci pròche de (quauqua ren, quauqu'un).

entornar vt. Tornar portar, tornar menar: *Vos ai entornat la voastra frucha, qu'èra degalhada*. ◆ **s'entornar** v.pr. Tornar partir, tornar venir: *M'en torni au país*.

entornejador n.m. Bobinador.

entornejaire, airitz n. Bobinaire. Sin.: **envirolaire**, **enrodaire**.

entornejar vt. Bobinar. Sin.: **entornissar**, **envirolar**, **enrodar**.

entornissador n.m. Bobinador.

entornissaire, airitz n. Bobinaire.

entornissar vt. Bobinar. Sin.: **entornejar**, **envirolar**, **enrodar**.

entòrsa n.f. Lesion traumatica d'una articulacion, que resulta de la sieu distorsion brutala m'una elongacion ò una rompedura dei ligaments sensa desplaçament permanent dei susfàcias articulari e que tòca especialament la cavilha e lo ginolh. ◇ (fig.) *Faire una entòrsa à (un reglament, una lèi)*: Non li si conformar. Var.: **estòrsa**. Sin.: **esfoarç**, **estoarta**.

entortilhament n.m. Accion d'entortilhar, de s'entortilhar. Sin.: **entornejament**, **envirolament**, **enrodament**, **entornissatge**, **envedilhament**.

entortilhar vt. 1. Envolopar mé quauqua ren qu'es tortilhat. 2. Tortilhar (quauqua ren). Sin. (1 e 2): **entornejar**, **envirolar**, **enrodar**, **entornissar**, **envedilhar**. 3. (fig.) Sedurre (quauqu'un) mé de paraulas d'engan. 4. Formular (lu sieus prepaus, li sieu frasas, etc.) d'un biais foarça complicat. ◆ **s'entortilhar** v.pr. 1. S'enrotlar totplen de còups à l'entorn de quauqua ren. 2. (fig.) S'embrolhar dins lu sieus prepaus.

entoscar vt. (*entoasqui*) Curbir de bois, d'entoascs. Sin.: **embartassar**, **emboissonir**.

entosiasmant, a adj. Qu'entosiasma. Sin.: **estrambordant**, **afogant**.

entosiasmar vt. Emplir d'entosiasme. ◆ **s'entosiasmar** v.pr. Si passionar per (quauqua ren, quauqu'un). Sin.: **estrambordar**, **afogar**.

entosiasme n.m. 1. Admiracion passionada, ardor: *Parlar d'un autor embé entosiasme*. 2. Exaltacion, passion, excitacion: *Un libre escrich dins l'entosiasme, una decision pilhada dins l'entosiasme dau moment*. Sin.: **estrambòrd**, **afogament**.

entosiasta adj. e n. Que sente ò manifèsta d'entosiasme. Sin.: **estrambordat**, **afogat.**

entrà prep. Entre: *Entrà nautres sigue digue dich*.

entrabrun n.m. Entrebrun. Sin.: **calabrun**, **embrunit**, **embrunir**, **luscre**.

entrabucar v.i. (*entrabuqui*) Acipar m'au pen còntra quauqu'un ò quauqua ren. Var. **trabucar**. Sin.: **s'embranconar**, **s'embrancar**, **brancolar**, **farastelar** (Luceram).

entrach n.m. 1. Pèça orizontala de l'armadura dau cubèrt (fustatge) que jonhe doi balestiers. 2. Pèça de boasc pauada orizontalament sus lu pals d'un cindre, quora si bastisse una vòuta.

entrachar (s') v.pr. S'avisar.

entracte n.m. 1. Moment entre lu actes d'una pèça de teatre, entre li divèrsi partidas d'un espectacle. 2. (fig.) Pausa.

entracujança n.f. Otracujança.

entracujat, ada adj. Otracujat.

entrada n.f. Intrada.

entrafegaire, airitz n. 1. Persona que s'entremete en d'afaires amorós. Sin. **entremetèire**. 2. Persona que fa d'intrigas, de tramas. Sin.: **intrigaire**.

entrafegar vt. (*entrafegui*) Entrebescar**.**

entraimar (s') v.pr. (lit.) S'aimar un l'autre.

entraïnaira n.f. Frema d'establiment de nuèch que lo sieu travalh es d'atirar la practica e de la far beure.

entraïnaire, a n. Persona encargada d'adestrar d'esportius, de cavaus de corsa, etc.

entraïnament n.m. 1. Ensèms d'exercicis per entraïnar, s'entraïnar. Sin.: **adestrament**. 2. Ensèms dei dispositius qu'an per tòca de solidarisar un organe que comanda e l'organe comandat. Sin.: **entirament**, **endralhada**, **adralhada**.

entraïnar vt. 1. Metre en movement, estirassar. 2. Adestrar. ◆ **s'entraïnar** v.pr. S'adestrar.

entraire vt. (*entrai*) Tirar quauqu'un d'un marrit estament, d'un marrit afaire. Sin.: **tirar de ribas**.

entrajuda n.f. Ajuda mutuala.

entrajudar (s') v.pr. S'ajudar mutualament.

entralhas n.f. pl. 1. Viscèras e budeus. Sin.: **budelalha**, **ventralha**, **tripalha**. 2. (lit.) part dau còrs de la frema dont l'enfant es en gestacion. 3. Part mai prefonda: *Li entralhas de la tèrra*. 4. Sensibilitat, coar: *Pilhar quauqu'un ai entralhas*.

entrant adj. e n. Intrant.

entrapar vt. Entrapelar.

entrapelar vt. (*entrapèli*) Faire passar (de fen) per una trapa. Var.: **entrapar**. ◆ **s'entrapelar** v.pr. Cabussar dins una trapa.

entrar vi. Intrar.

entraucar vt. (*entrauqui*) Faire intrar dins un trauc. ◆ **s'entraucar** v.pr. S'escondre dins un trauc.

entraucat, ada adj. Encaissat. Sin.: **envabrat**.

entraudir vt. Audir parcialament.

entrava n.f. 1. Ligam fixat ai pens d'un cavau, d'un animau, per empachar lo sieu caminar. Sin.: **enfèrris**. 2. (fig.) Obstacle, empachament.

entravacaire, airitz adj. e n. Empachaire.

entravacar vt. (*entravaqui*) Empachar, entravar, faire obstacle à.

entravacós, oa adj. Que vèn à mau à destriar, à desmesclar. Sin.: **entrebescat**, **entrafegat**, **emmesclat**, **inextricable**.

entravacosament adv. Inextricablament.

entravada n.f. Embarràs, empach.

entravadís, issa adj. Empachatiu.

entravadís n.m. Empachament.

entravar vt. 1. Metre una entrava à (un animau, à un presonier). Sin. **enferriar**. 2. Empachar, embarrassar dins lu sieus movements, lu sieus actes. 3. Metre d'obstacles, d'empachaments à.

entraversadura n.f. Accion d'entraversar.

entraversar n.f. (*entravèrsi*) 1. Metre en travèrs. 2. Provocar d'entravas dins lu projèctes de quauqu'un, devariar li ideas de quauqu'un. Sin.: **metre de bròcas en li ròdas**.

entraxe n.m. 1. Diamètre dau ceucle que passa per toi lu bolons que tènon una gelha. 2. (ferrov.) Distança que dessepara lu axes de doi vias vesini, de doi aubres de ròdas vesins.

entre prep. 1. Indica un interval de temps: *Vendrai entre mièjgjorn e una ora*. 2. Indica un estat intermediari: *Entre jaune e vèrd*. Sin.(1 e 2): **demièg**. 3. Indica un ensèms, una mena de complicitat: *Dinnerèm entre amics*, *resterèm entre nautres*.

entrebadada n.f. Dubertura laissada per un objècte leugierament dubèrt.

entrebadar vt. Entredurbir leugierament.

entrebadat, ada adj. Entredubèrt.

entrebadaire n.m. Dispositiu per mantenir una poarta, una fenèstra entredubèrta ò per l'empachar de si durbir completament.

entrebaiar (s') v.pr. Si baiar mutualament. Sin.: **si potonejar**.

entrebast n.m. Mitan dau bast.

entrebatre (s') v.pr. Si batre un còntra l'autre, lu uns còntra lu autres.

entrebenda n.f. Caduna dei bendas travalhadi m'una cadena de color diferenta ai extremitats d'una pèça d'estòfa.

entrebescament n.m. Accion d'entrebescar; fach d'èstre entebescat; confusion, desòrdre. Sin.: **entrafegament**, **emmesclada**.

entrebescar vt. (*entrebesqui*) 1. Mesclar d'un biais complicat (de fieus...). 2. (fig.) Complicar, embrolhar. Sin.: **entrafegar**, **emmesclar**. ◆ **s'entrebescar** v.pr. 1. S'engatjar una dins l'autra, en parlant de cauas;

s'embrolhar, si mesclar. 2. En parlant d'un cavau, si pilhar dins la cauçana.

entrebrun n.m. Calabrun. Var.: **entrabrun**. Sin.: **embrunit**, **luscre**, **entrelutz**.

entrebulh n.m. Accion d'entrebulhir; lo sieu resultat.

entrebulhir vt. Laissar bulhir gaire de temps.

entreçadura n.f. Accion d'entreçar; caua entreçada. Var.: **entreçament**, **entreçatge**. Sin.: **entrenatge**, **enrestatge**.

entrecamba(s) n.m. 1. Part dau còrs situada entre li cambas; entrecuèissa. 2. Part dei braias situada entre li cambas. Sin.: **forcadura**. 3. Travèrsa que religa lu pens d'un sèti. 4. Espaci entre lu pens d'un mòble.

entrecambiablament adv. Intercambiablament.

entrecambiable, a adj. Intercambiable.

entreçament n.m. Entreçadura.

entreçar vt. 1. Ordenar en treça. 2. Confeccionar en treçant: *Entreçar un panier*.

entrecareçar (s') v.pr. S'entrecareiçar.

entrecareiçar (s') v.pr. Si careiçar mutualament. Var.: **s'entrecareçar**.

entrechaplar (s') v.pr. Si chaplar mutualament.

entrecilhas n.m. Espaci entre li cilhas.

entrecoasta n.f. Lesca de bòu talhada entre li coastas.

entrecolomna n.m. (arquit.) Espaci entre doi colomnas d'una colomnada.

entrecombatre (s') v.pr. Si combatre mutualament.

entrecompreneson n.f. Intercompreneson: *Li variantas de l'occitan perméton l'entrecompreneson entre lu sieus dialèctes*.

entreconóisser (s') v.pr. Faire conoissença mutualament.

entreconsolar (s') v.pr. Si consolar mutualament.

entrecopada n.f. Accion d'entrecopar; lo sieu resultat. Sin.: **interrupcion**, **descontunha**, **cessament**.

entrecopar vt. Interrompre per intervals. Sin.: **interrompre**, **desrompre**.

◆ **s'entrecopar** v.pr. S'interrompre per intervals.

entrecrénher (s') v.pr. Si crénher mutualament.

entrecridar (s') v.pr. Si cridar l'un e l'autre.

entrecrosada n.f. Entrecrosament.

entrecrosament n.m. Disposicion de cauas que s'entrecróson. Var.: **entrecrosada**.

entrecrosar vt. Crosar en divèrs sens ò un grand totplen de còups. ◆ **s'entrecrosar** v.pr. Si crosar en divèrs sens ò un grand totplen de còups.

entrecuèissa(s) n.f. Espaci entre li cuèissas. Sin.: **entrecamba(s)**.

entrecujança n.f. Orguèlh, prepotença.

entrecujat, a adj. e n. Prepotent, orgulhós, estrafoisson.

entreculhir vt. (*entrecuèlhi*) Culhir de fruchas denant la sieu maduretat.

entredevorar (s') v.pr. Si devorar mutualament.

entredestrúger (s') v.pr. Si destrúger mutualament.

entredich, a adj. Nec, desparaulat, desconcertat, tancat.

entredire (s') v.pr. Si dire au dedintre de se.

entredoi n.m. 1. Part situada au mitan de doi cauas; estat intermediari entre doi extrèmes. Sin.: **entrepàs**, **cambra estanca** (sotamarin), **entremitan**. 2. Mòble plaçat à l'auçada de l'abaïn de doi fenèstras. 3. Benda de brodaria, de dentela dei bòrds drechs, cordurada de cada costat, per decorar una pèça de linjaria. 4. (espòrts) Accion de mandar lo balon entre doi adversaris per lo tornar metre en juèc.

entre-doi-guèrras n.m. Periòde que va de la fin de la promiera guèrra mondiala (1918) fins au començament de la segonda (1939).

entredonar (s') v.pr. Si donar (quauqua ren) mutualament.

entredubèrt, a adj. Mièg dubèrt.

entredurbir vt. (*entreduèrbi*) 1. Durbir en escartant leugierament: *Entredurbir lu rideus*. 2. Durbir un pauc: *Entredurbir una poarta, una fenèstra*.

entredurmir vi. Durmir leugierament. Sin.: **choquear**, **penequejar**, **penecar**. ◆ **s'entredurmir** v.pr.

entrefachas n.f. pl. *Sus aqueli entrefachas*: Pròpi à-n-aqueu moment. Sin.: **entremièjas**.

entrefenèstra n.m. 1. Part d'un barri entre doi fenèstras. 2. Paneu de tapissaria aut e estrech.

entreferir (s') v.pr. Si ferir mutualament.

entrefèrre n.m. Part d'un circuit d'induccion dont lo flux d'induccion non circula dins lo fèrre.

entrefilet n.m. Pichin article dins un jornal. Sin.: **articlòt**, **articlon**, **articulet**.

entrefuèlh n.m. Tèrç estòmegue dei romiaires.

entregelar vt. (*entregèli*) Gelar à mitan. ◆ **s'entregelar** v.pr. Si gelar parcialament.

entregratar (s') v.pr. Si gratar mutualament.

entrelaç n.m. Ornament format de linhas entrelaçadi.

entrelaçament n.m. Accion d'entrelaçar; ret, entrelaç.

entrelaçar vt. Enlaçar un dins l'autre: *Entrelaçar de fieus*. Sin.: **entrebescar**, **entreligar**, **entrecrosar**, **mesclar**, **trenar**. ◆ **s'entrelaçar** v.pr. S'entrebescar.

entrelard n.m. Lard mesclat mé de maigre.

entrelardar vt. 1. Metre de pichins morseus de lard dins una carn. 2. (fig.) Mesclar, farcir: *Entrelardar un discors de citacions*.

entrelardat, ada adj. Si di d'una carn que contèn de parts grassi e d'autri maigri.

entrelescas n.m. Lescas de pan dins li quali si metre de cambajon, de fromai, etc. Sin.: **entrepan**, **sandwich** (angl.).

entreligar vt. (*entreligui*) Entrelaçar.

entrelinha n.f. Interlinha.

entrelinhar vt. Interlinhar, interlinear.

entrelinhatge n.m. Interlinhatge.

entrelusent, a adj. Transparent.

entrelúser vi. Entrelusir.

entrelusida n.f. Claror ò lusor que non dúron. Sin.: **entrelutz**.

entrelusir vi. (*entrelusissi*) 1. Lusir au travèrs de quauqua ren. 2. Lusir à mièg. Var.: **entrelúser**.

entrelutz n.m. Calabrun.

entremacar (s') v.pr. S'entreferir.

entremalh n.m. Ret de pesca facha de tres ret sobrepauadi, qu'aquela dau mitan a de malhas mai estrechi (lo peis passa la promiera ret e s'entortilha dins la seguenta). Var.: **tremalh**.

entremalhada n.f. Contengut d'un entremalh.

entremalhaire n.m. Pescador mé l'entremalh: «*Ordonnance des entremaillaires que non porran portar...*» (1617).

entremalhar vt. Enclaure dins un tremalh.

entremèia n.f. Dins un molin, caissa en forma de tronc de piramida ò de cône invertits, que foncciona coma un embut. Sin.: **tremièja**, **tremuèja**.

entremesa n.f. Accion de s'entremetre: *Ofrir la sieu entremesa*. ◇ *Per l'entremesa de*: Per l'intermediari de.

entremesclada n.f. Accion d'entremesclar, de s'entremesclar; lo sieu resultat. Var.: **entremescladís**.

entremescladís n.m. Entremesclada.

entremesclar vt. Mesclar estrechament. Sin.: **entrebescar**. ◆ **s'entremesclar** v.pr. Si mesclar estrechament.

entremesclat, ada adj. Mesclat estrechament. Sin.: **entrebescat**.

entremet n.m. Plat sucrat servit entre lo fromai e avant la frucha. Sin.: **entremièg**.

entremetèire, eititz n. (pej.) Persona que s'entremete per de sòus dins d'afaires galants. Sin.: **entrafegaire**.

entremetre (s') v.pr. Intervenir activament dins un afaire per metre de personas en relacion. Sin.: **s'ingerir**.

entremièg n.m. Entremet.

entremièjas n.f. pl. Entrefachas.

entremiejar vt. Clausonar, compartimentar.

entremitan n.m. Entredoi.

entremuèja n.f. (mar.) Enrodatge de taulas dreiçadi au dessobre dei escotilhas. Sin.: **batipoarta**.

entrenafrar (s') v.pr. Si nafrar mutualament.

entrenar vt. Enrestar.

entrenatge n.m. Entreçadura, enrestatge.

entrenc, a adj. Si di d'una tèrra aleugierida e ben laurada.

entrenegar (s') v.pr. S'ennegar a mitat.

entrenèrvis n.m. (rel.) Espaci que separa lu nèrvis en releu au dòrs d'un libre.

entrenós n.m. (bot.) Espaci contengut entre doi nos dau pen d'una planta.

entrenosar vt. Faire de nos un sobre l'autre. Sin.: **entregropar**.

entrepachaire, airitz adj. e n. Qu'entrepacha. Var.: **entrepachós**. Sin.: **embarrassacamin**, **embarrassaire**, **cèrcabeluga**, **mercant d'estampeu**.

entrepachament n.m. Accion d'entrepachar; lo sieu resultat. Sin.: **entrava**, **embarràs**, **empacha**, **empachador**, **entravadís**.

entrepachar vt. Entravar, empachar, embarrassar.

entrepachós, oa adj. Entrepachaire. Sin.: **entravadís**.

entrepan n.m. Entrelescas.

entreparlaire, airitz n. Persona que convèrsa m'una autra. Sin.: **interlocutor**.

entrepartir vt. (*entrepartissi*) Compartir, despartir, desseparar.

entrepauaire, airitz n. 1. Persona que tèn un entrepaus. 2. Grossista que vende de produchs que l'Estat n'a lo monopòli.

entrepauament n.m. Accion d'entrepauar, de metre dins un entrepaus.

entrepauar vt. 1. Metre en entrepaus (de mèrç). 2. Depauar provisoriament.

entrepaus n.m. Luèc, bastiment dont son depauadi de mèrç per un temps limitat. Var.: **entrepoast**. Sin.: **magazin**.

entrepensat, ada adj. Desorientat. Sin.: **desaviat**, **desvariat**.

entrepicar (s') v.pr. Si picar mutualament.

entrepoant n.m. Espaci comprés entre doi poants d'un bateu.

entrepoast n.m. Local per entrepauar de mèrç. Var.: **entrepaus**. Sin.: **magazin**.

entrepositari, ària n. Persona ò entrepresa que consèrva dins un entrepaus de mèrç per lo còmpte d'una autra persona.

entreprendre vt. 1. Entamenar (un travalh, etc.). 2. Temptar de convéncer, de sedurre (quauqu'un). Var.: **entreprene**.

entreprene vt. Entreprendre.

entreprenèire, eiritz n. 1. Cap d'una entrepresa, especialament d'una entrepresa dau bastiment ò de travalhs publics. 2. (dr.) Persona que, dins un contracte d'entrepresa, s'engatja à efectuar un travalh per lo còmpte dau mèstre de l'obratge. Sin.: **prètzfachier**.

entrepreneiriat n.m. Fach de menar una activitat après l'aver iniciada.

entreprenent, a adj. 1. Ardit à entreprendre: *Un òme actiu e entreprenent*. 2. Ardit en matèria de seduccion.

entrepresa n.f. 1. Cen que quauqu'un entreprèn. 2. Afaire comercial ò industrial; unitat economica de produccion. Sin.: **empresa**. ◇ *Liura entrepresa*: Libertat de crear d'entrepresas.

entreralh n.m. Escartament entre doi ralhs.

entresagatar (s') v.pr. Si sagatar mutualament.

entresec, a adj. Mièg sec.

entresenha n.f. Informacion, indicacion, precision: *Demandar d'entresenhas sobre l'espectacle d'un cantaire*. Var.: **entre-senha**.

entresenhar vt. Informar. Var.: **entre-senhar**. ◆ **s'entresenhar** v.pr. S'informar.

entresentiment n.f. Sensacion de dolor. Var.: **entre-sentiment**

entresoal n.m. Dins un immòble, plan bas de plafond, sovent entre lo planpen e lo promier plan.

entresolat, ada adj. *Plan entresolat*: Plas bas de plafond, establit (ò que sembla establit) dins la part sobrana d'un plan d'una autessa màger.

entretalh n.m. Entretalha.

entretalha n.f. (grav.) Talha leugiera entre de talhas mai foarti, per donar d'efèctes à d'uni parts d'una gravadura. Var.: **entretalh**.

entretalhar vt. (grav.) Practicar una entretalha. ◆ **s'entretalhar** v.pr. Si nafrar en si picant li cambas una còntra l'autra, en parlant d'un cavau.

entretalhat, ada adj. (grav;° Que comprèn d'entretalhas.

entretant adv. En asperant, pendent aqueu temps. Var.: **mentretant**. Sin.: **entandoment**.

entretéisser vt. Téisser ensèms.

entretela n.f. Mena de ret ò de dentela que si mete entre doi faissas de tela per decorar.

entre-temps n.m. Mièja-sason.

entretenèire, eiritz n. Persona qu'entretèn quauqua ren ò quauqu'un. Sin.: **macareu**, **rufian**, **proxeneta**.

entretenguda n.f. Frema entretenguda.

entretengut, uda adj. 1. Tengut en estat: *Una maion entretenguda*. 2. Que viu dei sòus que li dona un amant ò una mestressa. 3. *Oscillacions entretengudi*: Que la sieu amplituda es mantenguda constanta per apoart d'energia exteriora.

entretenir vt. 1. Tenir en boan estat. 2. Faire durar, mantenir dins un estat que non càmbia: *Entretenir la patz*. 3. Provedir à la subsistança de. Var.: **mantenir**. ◇ *Si faire entretenir per quauqu'un*: Viure ai costs de quauqu'un. 4. *Entretenir quauqu'un de quauqua ren*: N'i en parlar. ◆ **s'entretenir** v.pr. 1. Conversar mé quauqu'un. 2. (fig.) Si noirir de: *S'entretenir de faus espèrs*.

entretuar (s') v.pr. Si tuar mutualament; si batre violentament.

entretustada n.f. Fach de s'entretustar.

entretustar (s') v.pr. Picar un còntra l'autre: *Lu gòts si son entretustats dins l'aiguier*.

entreval n.m. Interval.

entrevar (s') v.pr. (*m'entrèvi*) *(de)* S'enquerir, s'ocupar de. Sin.: **s'engimbrar**.

entrevèire vt. (*entreveï*) 1. Vèire parcialament, rapidament ò confusament. 2. Si faire una idea encara imprecisa de; pressentir: *Entrevèire la solucion*.

entrevia n.f. Enspaci comprés entre doi via de camin de fèrre.

entrevista n.f. 1. Discutida entre doi personas ò de mai) per reglar un problema, etc.: *Demandar un entrevista au director*. 2. Discutida entre un jornalista e una persona: *L'entrevista d'un autor*.

entrevistaire, airitz n. Persona que fa una intervista.

entrevistar vt. Interrogar, faire l'entrevista de.

entripar vt. Emplir li tripas netejadi embé de carn de saussissa, de trule... ◆ **s'entripar** v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavaiar**, **s'engamonar**.

entrisme n.m. Introduccion sistematica dins un partit, una organisacion sindicala, de noveus militants que vènon d'una autra organisacion, per n'en modificar la linha politica.

entrista adj. e n. Relatiu à l'entrisme; que practica l'entrisme.

entristar vt. Rendre triste. Var.: **entristesir**, **atristar**. Sin.: **alanguir**. ◆ **s'entristar** v.pr. Venir triste.

entristesir vt (*entristesissi*) Rendre triste. Var.: **atristar**, **entristar**. Sin.: **alanguir**. ◆ **s'entristesir** v.pr. Venir triste.

entropia n.f. 1. (fis.) Grandor que, en termodinamica, permete d'evaluar la degradacion d'energia d'un sistema. 2. (cibern.) Dins la teoria de la comunicacion, nombre que mesura l'incertituda de la natura d'un messatge donat à partir d'aqueu que vèn avant (l'entropia es nulla quora non li a d'incertituda).

entropic, a adj. Relatiu à l'entropia.

entropion n.m. (med.) Renversament dei parpèlas vèrs lo glòbe de l'uèlh.

entubar vt. (pop.) Enganar.

enturbanat, ada adj. Qu'a la tèsta cubèrta m'un turban.

enucleacion n.f. 1. Accion d'extirpar un organe après incision. 2. Extraccion dau nucleu d'un fruch.

enuclear vt. (*enuclei*) Extirpar per enucleacion.

enuèi n.m. 1. Cen que desagrada; problema, preocupacion: *Aver d'enuèis de santat*. 2. Lassitge, abatiment, provocats per l'inaccion e lo desinterès.

enuiant, a adj. Qu'enuèia. Var.: **noiós**.

enuiar vt. (*enuèii*) 1. Causar de contrarietat à, preocupar. Lassar, per mancança d'interès, monotonia, etc. ◆ **s'enuiar** v.pr. Provar d'enuèi.

enumerable, a adj. Que pòu èstre enumerat. Sin.: **nombrable**.

enumeracion n.f. Accion d'enumerar; cen qu'es enumerat. Sin.: **nombrada**, **nombratge**.

enumerar vt. (*enumèri*) Enonciar una après l'autra li partidas d'un tot. Sin.: **nombrar**.

enumeratiu, iva adj. Que contèn una enumeracion. Sin.: **nombratiu**.

enumidir vt. (*enumidisssi*) Rendre umide. Var.: **inumidir**. ◆ **s'enumidir** v.pr. Devenir umide.

enuresia n.f. Emission involontària d'urina, generalament de nuèch, que perdura ò apareisse à un atge que la netícia es normalament assegurada.

enuretic, a adj. e n. Pertocat d'enuresia.

envabrat, ada adj. Encaissat, entraucat.

envaïda n.f. Envaïment.

envaïdor n.m. Envaïssèire. Var.: **invasor**.

envaïment n.m. 1. Accion d'envaïr; lo sieu resultat. Var.: **envaïda**. Sin.: **invasion**. 2. (lit.) Usurpacion progressiva.

envaïr vt. (*envaïssi*) 1. Penetrar per la foarça e en nombre dins un país, una region, e l'ocupar. 2. Emplir, s'espantegar dins ò sobre. 3. Si faire mèstre de l'esperit de quauqu'un: *Lo dubi l'envaïsse*.

envaïssèire, eiritz n. Aqueu qu'envaïsse (un territòri, un autre país, etc.). Var.: **envaïdor**, **invasor**.

envaïssent, a adj. Qu'envaïsse; importun, indiscret. Var.: **envasiu**.

envalar vt. Avalar, surbir, assurbir.

envanc n.m. Estrambòrd, entosiasme; abriva.

envarairar (s') v.pr. S'empoisonar mé de varaire.

envasion n.f. Invasion.
envasiu, iva adj. Envaïssent.
envèia n.f. Envuèia.
enveiós, oa adj. Enviós.
enveiosament adv. Enviosament.
enveirinar vt. Donar la consistença dau vèire.
envejós, oa adj. Envidiós.
envelar vt. Velar. ◆ **s'envelar** v.pr. si velar.
enveleguit, ida adj. Brossalhós (Bendejun).
envelenar vt. (it.) Empoisonar.
enventar vt. Metre au vent.
enverenadura n.f. Enfeciment. Var.:**enverinadura**.
enverenament n.m. Enverinament.
enverenar vt. Enverinar. ◆ **s'enverenar** v.pr. S'enverinar.
enverenat, ada adj. Enverinat.
envergadura n.f. 1. Dimension d'una ala d'avion, mesurada perpendiculariament au sieu plan de simetria verticala. 2. Distança entre li extremitats dei alas desplegadi d'un auceu. 3. Amplessa de l'intelligença, de la volontat. 4. Importança d'una accion, amplessa d'un projèct. 5. (mar.) Longuessa d'una vela pilhada dau costat qu'es fixada à l'antena.
envergar vt. (*envergui*) 1. (mar.) Fixar à una verga. 2. Crosar sus lu dets lu fieus d'una cadena per pi lu aplicar sus li cavilhas de l'ordidor. 3. Balançar la forma per lo papier per que la matèria s'estende dins lo sens de la verjura. 4. Garnir mé de vergas d'amarina. 5. Sodomisar.
envergonhar vt. Faire sentir de vergonha à.
enverinadura n.f. Enfeciment. Var.:**enverenadura**.
enverinament n.m. 1. Penetracion de verin dins l'organisme. 2. Accion d'enverinar; lo sieu resultat. Var.: **enverenament**.
enverinar vt. 1. Enfecir, provocar l'irritacion de. 2. Complicar, rendre mai greu: *Enverinar la situacion*. Var.: **enverenar**. ◆ **s'enverinar** v.pr. 1. S'enfecir. 2. (fig.) Si degalhar, venir ostile: *Li sieu relacions si son enverinadi*.
enverinat, ada adj. 1. Enfecit. 2. Plen de virulença: *De prepaus enverinats*. Var.: **enverenat**.
enverniçaire, airitz n. Verniçaire.
enverniçar vt. Verniçar.
enverniçat, ada adj. Verniçat.
enverniçatge n.m. Verniçatge.
envernissaire, airitz n. Verniçaire.
envernissar vt. Verniçar.
envernissat, ada adj. Verniçat.
envernissatge n.m. Verniçatge.
envèrs prep. Per rapoart à: *Èstre brave envèrs lu sieus amics*. Sin.: **respièch à**, **à respièch de**.◇ *Envèrs e còntra toi* (ò *tot*): En despièch de toi, en despièch de toi lu obstacles.
envèrs n.m. 1. Costat d'una caua que non es destinat à èstre vist. Contr.: **endrech**. 2. *À l'envèrs*: Dau marrit costat. Contr.: **à l'endrech**. ◇ *En desòrdre*: Lu sieus afaires son à l'envèrs. Sin.: **forra-borra**. 3. Contrari: *L'envèrs de la veritat*.
envèrs, a adj. Inversat, sota-sobre.
enversaire n.m. Inversor.
enversar vt. Inversar.
enversat, ada adj. Inversat.
envertegar (s') v.pr. S'encocolar.
envesinança n.f. Vesinança, vesinatge.
envesinar vt. Enrodar de vesins. Var.: **vesinar**. ◆ **s'envesinar** v.pr. Venir vesin de quauqu'un. Var.: **si vesinar**.
envestidura n.f. Investidura.
envestir vt. (*envestissi*) Investir.
enviar vt. (*envii*) Mandar.
enviat, ada adj. e n. Mandat. ◇ Enviat especial: Jornalista mandat en quauque luèc per curbir un eveniment.
envielhiment n.m. Fach d'envielhir, de s'envielhir. Var.: **vielhiment**.
envielhir vt. (*envielhissi*) Rendre vièlh. Var.: **vielhir**. ◆ vi. Venir vièlh. Var.: **vielhir**. ◆ **s'envielhir** v.pr. Si faire vièlh, s'annadir.
envídia n.f. Gelosia. Var.: **invídia**.
envidiable, a adj. Digne d'envídia.
envidiós, oa adj. e n. Gelós. Var.: **enviós**, **invidiós**.
envidiosament adv. D'un biais envidiós.
envinagrar vt. Envinaigrar.
envinagrat, ada adj. Envinaigrat.
envinaigrar vt. Metre, ajustar de vinagre à. Var.: **envinagrar**.
envinaigrat, ada adj. *Pèu envinaigrada*: Pèu coparosada. Var.: **envinagrat**.
envinar vt. Faire beure totplen de vin à quauqu'un. Var.: **envinassar**. ◆ **s'envinar** v.pr. Si clafir de vin, beure de vin d'una mena desmesurada.
envinat, ada adj. Qu'a pilhat l'odor dau vin, en parlant d'un recipient (bota, etc.).
enviós, oa adj. Envidiós. Var.: **enveiós**, Sin.: **cobés**.
enviosament adv. D'un biais enviós. Var.: **enveiosament**.
envirolador n.m. Bobinador.
envirolaire, airitz n. Bobinaire. Sin.: **entornejaire**, **entornissaire**.
envirolar vt. (*enviròli*) Bobinar. Sin.: **entornissar**, **entornejar**, **enrodar**.
environ adv. Pauc ò pron, à pauc près, à l'entorn, à quauqua ren près.
environament n.m. 1. Cen qu'es à l'entorn, que constituisse lo vesinatge. 2. Ensèms dei elements naturals à l'entorn d'un individú uman, animau ò vegetal: *Aparar l'environament*. 3. Ensèms dei elements objectius e subjectius que constituísson lo quadre de vida d'un individú. Var.(1, 2 e 3): **environa**. 4. (art contemp.) Òbra facha d'elements arbitrariament causits, repartits dins un espaci que si pòu percórrer. Sin.: **installacion**. 5. (inform.) Ensemble dei recors materiaus e logiciaus necessaris a l'abiaissament d'una aplicacion au mejan d'un computaire donat.
environamental, a adj. Relatiu à l'environament. Var.: **environamentau**.

environamentalista n. Especialista dei problemas d'environament.

environamentau, ala adj. Environamental.

environant, a adj. Qu'es à l'entorn; pròche, vesin.

environar vt. Si trovar à l'entorn, constituir lo vesinatge de.

environs n.m. pl. Luècs que son à l'entorn. Sin.: **relarg**. ◆ loc. prep. *Ai environs de*: Vèrs, pròche de (per un luèc, l'ora, etc.). Sin.: **à l'entorn de**.

envisatjable, a adj. Que pòu èstre envisatjat. Sin.: **encarable**, **enfaciable**.

envisatjar vt. 1. Considerar, tenir còmpte de: *Envisatjar una question*. Sin.: **encarar**, **enfaciar**. 2. Projectar, imaginar.

envisc n.m. Visc, pega.

enviscada n.f. Enviscament.

enviscadura n.f. 1. Caractèr de cen qu'es viscós. 2. Resistença d'un fluide à l'escorrement unifòrme e sensa turbulença: *L'enviscadura dei òlis de motors termics (automobilas...)*.

enviscaire n.m. Caçaire que fa usança dau visc.

enviscament n.m. Accion d'enviscar; lo sieu resultat. Var.: **enviscada**.

enviscant, a adj. De natura viscoa. Sin.: **pegant**, **viscós**.

enviscar vt. (*envisqui*) Pilhar mé de visc. Sin.: **emplastrar**, **empegar**, **empegolar**, **empastissar**..◆ **s'enviscar** v.pr. 1. Si pilhar, si laissar pilhar au visc. 2. (fig.) S'enamorar.

envitriada n.f. 1. Cubertura facha d'una armadura de fèrre e de vèire. 2. Granda susfàcia de vèire dins lo barri d'un edifici.

envòl n.m. Accion de s'envolar. Sin.: **enaurament**, **envolada**, **enauçament**, **enlairament**.

envolada n.f. 1. Accion de s'envolar. Var.: **envòl**. 2. Aumentacion brutala d'una valor: *L'envolada d'una moneda*. 3. Envanc oratòri ò poetic: *Una envolada lirica*.

envolamada n.f. Accion d'envolamar.

envolamar vt. Talhar embé la volama.

envolar (s') v.pr. (*m'envòli*) 1. Pilhar lo sieu vòl, s'escapar dins l'ària. 2. (espòrts) Pilhar rapidament una avança importanta dins una competicion, un classament: *Lo ciclista s'es envolat*. Sin.: **s'escapar**. 3. Aumentar rapidament, bruscament, en parlant d'una valor, d'un prètz. 4. Decolar (en parlant d'un avion, etc.). Sin. toi lu sens): **s'enauçar**, **s'enaurar**, **s'enlairar**.

envolopa n.f. 1. Cen que sièrve à envolopar. 2. Tròç de papier plegat per contenir una letra, una carta, etc. 3. Soma remessa à quauqu'un (normalament dins una envolopa). 4. *Envolopa budgetària*: Massa globala dei crèdits d'un budget, que la sieu reparticion pòu variar. 5. Membrana à l'entorn d'un organe. 6. (mat.) Corba (ò susfàcia) à la quala cada element d'una familha de corbas (ò de susfàcias) es tangent. 7. (bot.) *Envolopas florali*: Calici e coròlla.

envolopada n.f. (mat.) Corba plana considerada per rapoart à la sieu envolopa.

envolopant, a adj. Qu'envolopa.

envolopar vt. Curbir totalament d'un teissut, d'un papier, d'una matèria quala que sigue: *Envolopar de fruchs dins un papier*. Sin.: **emmantelar**, **enrodar**, **envertolhar**, **recurbir**, **entornar**, **enrotlar**.

envolopat n.m. (coregr.) Rotacion dau còrs facha dau dedintre au defoara, en pilhant virant sus una camba.

envoutar vt. Voutar.

envuèia n.f. 1. Desidèri d'aver quauqua ren, de faire quauqua ren: *Aver envuèia d'un moment de tranquillitat*. Var.: **envèia**. 2. Besonh que si vòu satisfaire: *Aver envuèia de manjar*. Sin. (1 e 2): **talent**. 3. Desidèri d'aver cen qu'una autra persona a. Var.: **envídia**, **invídia**. Sin.: **gelosia**, **cobesia**. 4. Taca roja qu'un enfant a sus la pèu à la naissença. Sin.: **angióma**.

enzima n.f. Substança organica solubla que catalisa una reaccion bioquimica. Sin.: **diastasa**.

enzimatic, a adj. Relatiu ai enzimas; que si fa per li enzimas.

enzimologia n.f. Estudi scientific dei enzimas.

enzimopatia n.f. Malautia ereditària deuguda à un trebolici dau metabolisme d'una enzima ò d'un grope d'enzimas.

enzootia n.f. Epizootia limitada ai animaus d'una soleta localitat, que pòu tocar una espècia soleta ò mai d'una espècia.

eocambrian, a adj. e n.m. Part inferiora dau cambrian, sota lu promiers jaç, fossilifèrs.

eocène n.m. (geol.) Periòde de l'èra terciària, marcat per la diversificacion dei mamifèrs e lo començament de la formacion dei Aups.

eod n.m. Mena de laüt arabe, bessai d'origina iraniana, ancessor dau laüt modèrne.

eogène, a adj. e n. Nom dau periòde nummulitic.

eoïpús n.m. Equide american qu'avia encara quatre dets à cada pata, de la grandor d'una volp, fossile dins l'eocène.

eolian, a adj. 1. Que lo vent n'assegura lo movement: *Motor eolian*. 2. Qu'es provocat per lo vent: *Erosion eoliana*. 3. (mús.) *Mòde eolian*: Correspoande au mòde de la (ma, dins la música grèga antica, podia variar d'una epòca à una autra e d'un tractat à un autre. ◇ *Arpa eoliana*: Instrument de música «jugat» per lo vent, que rende de sons armoniós quora es suspendut e que lo vent lo vèn picar.

eolian, a adj. e n. D'Eolia.

eoliana n.f. Motor accionat per lo vent, que s'emplega especialament per la produccion d'electricitat. Sin.: **aeromotor**.

eolida n.f. Mollusc marin que sembla una bavoa, mé l'esquina cubèrta de papilhas cilindriqui.

eolipile n.m. Aparelh qu'avia imaginat Eron d'Alexandria per metre en evidença la foarça motritz de la vapor d'aiga.

eolit n.m. Fragment de pèira façonat sota l'accion d'agents naturals e que pòu semblar à de pèiras que l'òme a travalhat.

eolitic, a adj. Definicion dei industrias que d'unu avíon pensat destriar à respièch dei eolits.

eon n.m. (filos.) per lu neoplatonicians e lu gnostics, ensèms dei potenças etèrni qu'emànon de l'èstre e rèndon possible la sieu accion sobre li cauas.

eonisme n.m. Travestisme.

eosina n.f. Matèria coloranta roja, que vèn de la fluoresceïna.

eosinocit n.m. Leucocit eosinofile.

eosinofil(e), a adj. e n. 1. (biol.) Que pilha lu colorants acides: *Leucocites eosinofiles*. Sin.: **acidofile**. 2. Definicion dei leucocits que contènon de granulacions citosplasmiqui qu'an una afinitat per si colorar de roge.

eosinofilia n.f. (patol.) Presença excessiva d'eosinofiles dins lo sang.

epacnidacea n.f. *Epacnidaceas*: Familha de plantas australiani, dei bèli flors rogi, vesinas dau bruc.

epacta n.f. Nombre que dona l'atge de la Luna au 1r de janvier, en convenent de representar per 0 lo jorn qu'es novèla.

epactal, a adj. Relatiu à l'epacta. Var.: **epactau**.

epactau, ala adj. Epactal.

epagogic, a adj. Argument per lo biais de l'induccion.

epagomène, a adj. (Antiqu.) 1. En Grècia, jorns ò mes intercalaris que restablissíon la concordança de l'annada civila embé l'annada solària. 2. Dins l'Egipte ancian, si diía dei cinc jorns que s'ajustàvon ai 360 jorns de l'annada civila qu'enclausia dotze mes de trenta jorns.

epanalepsi n.m. (ling.) Doblament dau subjècte, nom e pronom, à respièch d'una proposicion: *Lo Reinat, l'ai encontrat li a doi jorns* (Etim gr. *epanalêpsis)*.

eparca n.m. 1. Governador d'una eparquia. 2. Prefècte de Constantinòple, sota l'Empèri bisantin.

eparina n.f. Substança anticoagulanta extracha dau fetge e emplegada dins toti li afeccions que fan crénher una trombòsi.

eparquia n.f. 1. (Antiqu.) Circonscripcion administrativa, dins l'Empèri roman d'Orient. 2. (relig.) Dins li Glèias orientali, sotadivision territoriala, que correspoande à la diocèsi de la Glèia latina.

epatalgia n.f. Dolor au fetge.

epatectomia n.f. (cir.) Reseccion d'una part dau fetge.

epatic, a adj. e n. Que sofrisse dau fetge. ◆ adj. Relatiu au fetge. ◇ *Insufisença epatica*: Ensèms dei trebolicis deugut à l'alteracion d'una foncion dau fetge ò d'uni foncions dau fetge.

epatica n.f. 1. *Epaticas*: Classa de plantas briofiti, nombroï dins li regions caudi e umidi. 2. Pichina flor blava printaniera dei boascs (Familha dei renonculaceas).

epaticostomia n.f. (med.) Anastomòsi dau canal epatic e de la pèu.

epaticotomia n.f. (cir.) Encisa dau canal epatic.

epatisacion (-izacion) n.f. (patol.) Alteracion inflamatòria d'un teissut organic, e espec. d'aqueu dei paumons, que li dona un aspècte e una consistença analògues à-n-aquelu dau fetge.

epatisme n.m. Afeccion cronica dau fetge.

epatiti n.f. Inflamacion dau fetge, d'origina toxica ò infeccioa. ◇ *Epatiti virala*: Causada per un virus e caracterisada per l'elevacion dei transaminasas à la quala son associats de signes d'insufisença epatica.

epatobiliari, ària adj. Que pertòca lo fetge e lu conduchs biliaris.

epatocèla n.f. (med.) Ernia dau fetge.

epatogène, a adj. Provocat per lo fetge.

epatografia n.f. Radiografia dau fetge.

epatologia n.f. Estudi dau fetge e dei sieu malautias.

epatològue, òga n. Especialista dau fetge.

epatomegalia n.f. (anat.) Aumentacion anormala dau volume dau fetge.

epatonefriti n.f. (patol.) Afeccion grèva que pertòca à l'encòup lo fetge e lu rens.

epatopancreàs n.m. (zool.) Organe d'unu invertebrats, qu'assegura à l'encòup li foncions dau fetge e dau pancreàs.

epatoptòsi n.f. (med.) Abaissament dau fetge deugut à l'aflaquiment dei sieus mejans de suspension.

epatorafia n.f. (med.) Sutura d'una plaga dau fetge.

epatorexia n.f. (med.) Esclatament, rompedura dau fetge.

epatoscopia n.f. 1. (med.) Examèn dau fetge au mejan d'un endoscòpi. 2. (Antiqu.) Divinacion per lo biais de l'examèn dau fetge, dau temps dei Assiriò-Babilonencs.

epatotomia n.f. (cir.) Encisa dau fetge.

ependima n.m. (anat.) Membrana fina que tapissa lu ventricules cerebrals e lo canal central de la mesolha espinala.

ependimari, ària adj. Que pertòca l'ependima.

ependimiti n.f. (med.) Enfeciment dau canal de l'ependima.

epentèsi n.f. Aparicion d'una letra non etimologica dins un mòt: *Li a una epentèsi dins* cambra, *que vèn dau latin* camera.

epentetic, a adj. Ajustat per epentèsi.

epiaire n.m. Èrba pudenta de la Familha dei labiaceas.

epibdela n.f. Vèrp trematòde que viu en parasite sus la pèu de diversi sòrtas de peis.

epiblast n.m. Jaç unic de cellulas poliedriqui que fórmon lo revestiment de l'embrion.

epibòla n.f. Multa que pagàvon lu foncionaris atenencs à la fin de la sieu carga, quora la sieu gestion èra condemnada.

epibolia n.f. Mòde de desvolopament de la gastrula, partent d'una blastula desprovedida de cavitat de segmentacion.

epibromidrina n.f. Compauvat de formula C_3H_5OBr, analògue à l'epicloridrina.

epic, a adj. 1. Pròpri de l'epopea: *Poema, estile epic*. 2. Memorable per lo sieu caractèr extraordinari: *Una discussion epica*.

epicardi n.m. (anat.) Fulhet visceral dau pericardi que recuèrbe directament lo miocardi.

epicarditi n.f. Inflamacion de l'epicardi.

epicarp(e) n.m. (bot.) Pèu que recuèrbe un fruch.

epicauta n.f. Cantarida dei regas grisi e blanqui que la sieu larva es utila en devorant lu òus de divèrsi lingostas nosibli.

epicène n.m. 1. Si di d'un nom comun à la femèla e au mascle: Aigla *es un epicène*. 2. Si di d'un nom, d'un adjectiu, d'un pronom que non càmbion en foncion dau genre: Enfant *e* tu *son epicènes*.

epicentre n.m. (geol.) Ponch de la susfàcia terrèstra dont un terratremoal es lo mai foart.

epicicle n.m. (astron.) Pichin cercle qu'un astre devia descriure, que lo sieu centre descrivia un autre cercle à l'entorn de la Tèrra.

epiclèsi n.f. (liturgia) Invocacion dau Sant Esperit.

epicicloïda n.f. (geom.) Corba plana descricha per un ponch fixe d'un cercle que rotla en defoara sensa esquilhar sus un cercle donat.

epicicloïdal, a adj. (geom.) Relatiu à l'epicicloïda. Var.: **epicicloïdau**.

epicicloïdau, ala adj. Epicicloïdal.

epicloridrina n.f. Liquide incolòre m'una odor que ponhe coma l'alh e es insolubile dins l'aiga ma mesclable mé la màger part dei souvents organics polaris. Es un compauat autament reactiu mé d'acides ò de basas foarti e s'emplega coma element de basa dins la fabricacion de matèrias plastiqui, de resinas epoxidiqui, e d'autres polimèrs.

epicondialgia n.f. (med.) Dolor au niveu de l'epicondile.

epicondile n.m. (anat.) Apofisi de l'extremitat inferiora de l'umèrus.

epicondilian, a adj. Relatiu à l'epicondile.

epicondiliti n.f. (med.) Sindròme dolorós que tradue l'inflamacion de la region de l'epicondile: *Epicondiliti dau jugaire de tennis* ò *tennis-elbow*.

epicontinental, a adj. (geogr.) Si di dei mars ò oceans que recuèrbon la plataforma continentala. Var.: **epicontinentau**.

epicontinentau, ala adj. Epicontinental.

epicotilat, ada adj. Que pertòca l'axe que fa partida de la plantula situada au dessobre de l'insercion dei cotiledons, que si tresmuderà esquasi tota en part aerenca de la planta.

epicrani n.m. Ensèms dei parts qu'enròdan lo crani.

epicranian, a adj. (anat.) Qu'es à l'entorn dau crani.

epicuresc, a adj. Epicurian.

epicurian, a adj. e n. 1. D'Epicure e dei sieus disciples. 2. Que pensa solament au plaser sensual.

epicurisme n.m. Doctrina d'Epicure e dei epicurians.

epidèmia n.f. Fach, per una malautia contagioa, de tocar un grand nombre d'individús d'un país ò d'una region.

epidemic, a adj. 1. Que tèn de l'epidèmia: *Malautia epidemica*. 2. (fig.) Que s'espandisse coma una epidèmia; contagiós, comunicatiu.

epidemicitat n.f. (med.) Caractèr epidemic d'una malautia.

epidemiologia n.f. Disciplina qu'estúdia lu diferents factors qu'intervènon dins l'aparicion dei malautias ò de fenomènes morbides determinats e la sieu frequença, lo sieu mòde de distribucion, la sieu evolucion e la messa en òbra dei mejans necessaris à la sieu prevencion.

epidemiologic, a adj. Relatiu à l'epidemiologia.

epidemiologista n. Especialista d'epidemiologia.

epidèrma n.m. 1. Partida extèrna de la pèu, constituida d'uni jaças de cellulas que la mai superficiala es cornada e desqüamada (pels, plumas, onglas son de produccions de l'epidèrma). 2. (fam.) Pèu. ◇ (fig.) *Aver l'epidèrma sensible*: Èstre susceptible. 3. (bot.) Pellicula que recuèrbe li fuèlhas, lu pens e li raíç jovi.

epidermic, a adj. Relatiu à l'epidèrma. ◇ (fig.) Reaccion epidermica: Comportament d'una persona que reagisse vivament à una critica, una contrarietat.

epidermofitia n.f. (med.) Malautia de la pèu, de natura eritematò-escaumoa deuguda à un fonge que generalament non pertòca lu annèxes epidermics (pels, onglas...).

epidermoïde, a adj. Que sembla l'epidèrma.

epidermolisi n.f. (med.) Deperiment de l'epidèrma.

epidermomicòsi n.f. Micòsi superficiala de la pèu.

epidermoreaccion n.f. Tèst de sensibilitat cutanea per destoscar d'allergias.

epidiascòpi n.m. Aparelh per projectar d'imatges fixes per reflexion e transparença.

epidiascopic, a adj; Relatiu à l'epidiascòpi.

epididime n.m. (anat.) Organe situat sus lo bòrd superior dau testicule, format d'un canal dont passa l'espèrma.

epididimiti n.f. (med.) Inflamacion aguda ò cronica de l'epididime.

epidòta n.m. (miner.) Silicat idratat natural d'alumini, de calci e de fèrre que si tròva dins li ròcas metamorfiqui.

epidural, a adj. *Espaci epidural dau canal raquidian*: Que si tròva entre la duramaire e la vertèbra. Var.: **epidurau**.

epidurau, ala adj. Epidural.

epiduriti n.f. (med.) Inflamacion dei espacis epidurals.

epiestratège n.m. Epistratège.

epiestrategia n.f. Epistrategia.

epifane, a adj. 1. Escais-nom d'unu dieus grècs benfasents. 2. Epitèt que portàvon d'unu rèi ellenistics.

epifania n.f. Fèsta cristiana que celèbra la manifestacion dau Crist ai Mages venguts l'adorar, que per aquesta rason si di finda *jorn* ò *fèsta dei Rèis*.

epifaringe n.f. Element dorsal de la trompa dei moissaras e dei tavans.

epifenomène n.m. 1. Fenomène segondari, sensa importança en regard d'un autre. 2. (filos.) Cen que si vèn ajustar à un fenomène sensa aver d'influença sobre d'eu.

epifenomenisme n.m. (filos.) Teoria que di que la consciença non seria qu'un fenomène segond per rapoart à la matèria.

epifenomenista adj. e n. Que si rapoarta à l'epifenomenisme.

epifille, a adj. (bot.) Que creisse sus li fuèlhas dei plantas: *Un fonge epifille*.

epifilòpsi n.f. Cactacea ornamentala arbustiva dei bèli flors blanqui ò rosenqui.

epifisaire, a adj. Relatiu à l'epifisi.

epifisi n.f. 1. (anat.) Extremitat d'un oàs lòng. 2. Glanda situada au plafond dau diencefale. Sin.: *glanda pineala*.

epifisiti n.f. Inflamacion de l'extremitat dei oàs de l'enfant e de l'adolescent, localisada sobretot à l'extremitat dau femur e dei vertèbras.

epifit, a adj. e n.m. (bot.) SI di d'un vegetal que viu fixat sus de plantas ma sensa li parasitar; aericòla.

epifitia n.f. Malautia que tòca rapidament de plantas d'una mema espècia.

epifonema n.m. Exclamacion sentencioa que clau un racònte.

epifragma n.m. Mena de paret compauada de muc durcit, que sièrve ai limaças per tapar l'intrada de la sieu cauquilha, magerament d'invèrn e quora la calor es foarta.

epigastralgia n.f. (med.) Dolor de l'epigastri.

epigastri n.m. Boca de l'estòmegue.

epigastric, a adj. Que si rapoarta à l'epigastri: *Enterocelia epigastrica*.

epigenèsi n.f. (biol.) Teoria que di que l'embrion si constituisse gradualament dins l'òu per formacion successiva de partidas novèli.

epigenetic, a adj. Relatiu à l'epigenèsi.

epigenia n.f. 1. (miner.) Remplaçament Remplaçament d'un mineral per un autre, au dedintre d'una ròca. 2. (geomorf.) Sobrimposicion, sobrepauament.

epigeu, ea adj. (bot.) Si di d'un biais de germinacion dins lo quau lu cotiledons son auçats en dessobre dau soal (coma per lo faiòu).

epigin, a adj. e n.f. (bot.) Si di d'una pèça florala inserida en dessobre de l'ovari, d'una flor que lo sieu periant e l'androceu son inserits en dessobre de l'ovari. Contr.: **ipogin**. ◆ n.f. Placa quitinoa, pauc ò pron espessa, que sobremonta l'orifici genital dei femèlas dei araneïdes.

epiglòti n.f. (anat.) Langueta cartilatginoa que clava la glòti au moment de la degluticion.

epiglotic, a adj. Relatiu à l'epiglòti.

epigòne n.m. (lit.) Disciple, successor sensa originalitat personala.

epigrafe n.m. 1. Inscripcion gravada sus un edifici e qu'indica la sieu data de construccion, la sieu destinacion, etc. 2. Citacion plaçada en tèsta d'un libre, d'un capítol, etc., per n'en resumir l'objècte ò l'esperit.

epigrafia n.f. Sciença auxiliària de l'istòria, qu'estúdia li inscripcions sus de matèrias duradissi (pèira, metal, boasc).

epigrafic, a adj. Relatiu à l'epigrafia.

epigrafista n. Especialista d'epigrafia.

epigrama n.f. 1. Pichina pèça satirica en vèrs, que finisse per un trach mordent. 2. (lit.) Mòt satiric, menchonada mordenta. 3. Dau temps dei Ancians, escrich cort en vèrs ò en pròsa escrincelat sus un monument.

epigrama n.m. Aut d'una costeleta d'anheu.

epigramatic, a adj. Relatiu à l'epigrama.

epigramista n. Persona qu'escriu d'epigramas.

epiipus n.m. Equide que cada pata comportava tres dets, fossile d'Amèrica nordenca.

epilacion n.f. Accion d'epilar.

epilaire, airitz n. Persona que fa profession d'epilar.

epilar vt. Arrancar, faire tombar lu pels.

epilaringat, da adj. Que si tròva ò que si debana au dessobre de la laringe.

epilatòri, òria adj. e n.m. Que sièrve à epilar.

epilepsia n.f. Malautia que si manifèsta sota forma de crisis violenti mé de convulsions que correspoàndon à de descargas encefaliqui bilaterali ò localisadi, eventualament acompanhadi de perda de consciença ò d'allucinacions. Sin.: **mau de la tèrra**.

epileptic, a adj. Que pertoca l'epilepsia; que sofrisse d'epilepsia.

epileptifòrme, a adj. (med.) Que dona d'ària à una crisi d'epilepsia.

epileptogène, a adj. Que provòca l'epilepsia coma de lesions dau cerveu ò d'insulina à dòsis foarti.

epileptoïde, a Que presenta li parenças de l'epilepsia.

epilòbi n.m. Planta dei flors rogi comuna dins lu luècs umides (Familha dei enoteraceas).

epilogaire, airitz n. Persona qu'epilòga.

epilogar vi. (*epilògui*) Donar d'explicas, de comentaris que la finísson plus e sovent gaire pertinents. Sin.: **glosar**.

epilogatge n.m. Fach d'epilogar.

epilògue n.m. 1. Clavadura d'un obratge literari. 2. (fig.) Fin, conclusion d'un afaire.

epimac n.m. Paradisier de Novèla-Guinea, dei colors metalliqui.

epimèr, a n.m. e adj. Denominacion dei isomèrs que si destríon d'unu e d'autres dins la disposicion dins l'espaci, dei atòmes e dei radicals sus un carbòni vesin.

epineurian, a n.m. e adj. Animau que lo sieu sistema nerviós es dorsal (coma lu vertebrats). Contr.: **iponeurian**.

epipaleolitic, a adj. e n.m. (preïst.) Periòde situat entre lo paleolitic e lo neolitic, que li si perpetua l'economia de la predacion e li si desvolópon lu autís microlitics.

epipelagic, a adj. (geo.) *Zòna epipelagica*: Zòna oceanica que recuèrbe la plataforma continentala (fins à 250 m de prefondor).

epiploon n.m. (anat.) Cadun dei doi replecs dau peritòni, lo *grand epiploon* que religa l'estòmegue au colon e lo *pichin epiploon* que religa lo fetge à l'estòmegue.

epirogenèsi n.f. (geol.) Soslevament ò abaissament d'ensèms que pertòca una part de la crosta terrèstra.

epirogenic, a adj. Relatiu à l'epirogenèsi.

epiròta adj. e n. D'Epir. ◆ Dialècte grèc ancian parlat à l'ubac d'Epir.

episceni n.m. Dins lu teatres ancians, colomnada ò galaria que coronava lo barri de l'empoant e qu'assostava de màquinas.

episcleriti n.f. (med.) Inflamacion de l'esclerotica que si manifèsta per una rojor localisada dau blanc de l'uèlh.

episcopal, a adj. 1. Relatiu à un evesque, à l'episcopat. 2. *Glèia episcopala*: Glèia episcopaliana. Var.: **episcopau**. Sin.: **evescal**.

episcopalian, a adj. *Glèia episcopaliana*: Glèia anglicana dei Estats-Units que, coma aquela d'Angletèrra, a conservat la gerarquia dei archivesques, evesques, etc. ◆ adj. e n. Partidari de l'episcopalisme.

episcopalisme n.m. (relig.) Teoria que di que l'assemblada dei evesques a mai de poder que lo papa.

episcopat n.m. 1. Dignitat d'evesque. 2. Temps pendent lo quau un evesque ocupa lo sieu sèti. 3. Ensèms dei evesques: L'episcopat occitan.

episcopau, ala adj. Episcopal.

episcòpi n.m. 1. Aparelh optic per la projeccion per reflexion. 2. Instrument d'optica mé de miraus, que permete d'observar lo terren despí lo dedintre d'un carri de combat.

episillogisme n.m. Rasonament per lo biais de doi sillogismes, dins lo quau si pilha per la clavadura dau primier, una dei premissas dau segond.

episiotomia n.f. Incision de la vulva e dei muscles dau perineu, practicada per facilitar d'unu jacilhas.

episòdi n.m. 1. Division d'un roman, d'un film, etc. 2. Part d'una òbra narrativa ò dramatica que s'intègra à un ensèms ma a li sieu caracteristicas pròpri. 3. Circonstança qu'apartèn à una seria d'eveniments que fórmon un ensèms.

episodic, a adj. Que constituisse un simple episòdi; segondari, intermitent: *Un fenomène episodic*.

episodicament adv. D'un biais episodic.

epispadiàs n.m. (med.) Vici de conformacion de l'urètra que si duèrbe sus la faça superiora de la verga.

epispade, a adj. e n. Pertocat per l'epispadiàs.

epistasi n.f. (biol.) Accion d'un gène sobre un autre gène que non es allèle.

epistat n.m. (Antiqu. gr.) Títol de divèrs foncionaris politics e tecnics.

epistatia n.f. Dins la Grècia anciana, foncion d'epispat.

epistatic, a adj. Que possedisse l'epistasi.

epistaxis n.m. (med.) Sagnament de nas.

epistème n.m. 1. (filos.) Dins la filosofia platonica, lo saber segur, espec. en contraposicion à l'opinion individuala. ◇ (ext.) Sciença exacta.2. Configuracion dau saber que rende possibli li diferenti formas de sciença à una epòca donada.

epistemologia n.f. Partida de la filosofia qu'estúdia l'istòria, lu metòdes, lu principis dei scienças. ◇ *Epistemologia genetica*: Teoria de la conoissença scientifica, fondada sobre l'analisi dau desvolopament de la conoissença de l'enfant e sobre aquela de la constitucion dau sistema de nocions emplegadi per cada sciença particuliera au cors de la sieu istòria.

epistemologic, a adj. Que pertòca l'epistemologia.

epistemologista n. Especialista d'epistemologia. Var.: **epistemològue**.

epistemològue, òga n. Epistemologista.

epistile n.m. (arquit. gr.) Part de l'entaulament que repaua directament sus li colomnas.

epístola n.f. 1. Letra escricha per un autor ancian. ◇ (lit.) Letra escricha à quauqu'un. ◇ (vièlh) *Epístola dedicatòria*: Que si mete en tèsta d'un libre per lo dedicar à quauqu'un. 2. (lit.) Letra en vèrs adreiçada à quauqu'un e que tracta de subjèctes politics, filosofics, etc., sovent dins un biais satiric. 3. (liturgia) Tèxto pilhat dins li quatre Epístolas dau Noveu Testament ò de l'Apocalipsi, qu'es lejut à la messa avant l'Evangèli. Var.: **epitra**.

epistolar(i), a (-ària) adj. Que si rapoarta à la correspondença, ai letras. ◇ *Roman epistolari*: Roman que la sieu accion si desvolopa dins una correspondença escambiada entre lu personatges.

epistolier, a n. Autor de letras, especialament literari.

epistòma n.f. (anat.) Region de la tèsta dei insèctes ò dei briozoaris, plaçada au dessobre de la boca.

epistratège n.m. Dins l'Egipte ancian, foncionari que bailejava li epistrategias. Var.: **epiestratège**.

epistrategia n.f. Division administrativa d'Egipte a l'epòca romana. var.: **epiestrategia**.

epitacna n.f. Catarineta que la sieu larva manja li fuèlhas de cogorda.

epitafi n.m. Inscripcion gravada sus un tombeu.

epitalame n.m. (lit.) Poema liric compauat per un maridatge. Var.: **epitalami**.

epitalami n.m. Epitalame.

epitaxi n.f. Epitaxia.

epitaxia n.f. (fis.) Fenomène d'orientacion mutuala de cristals de substanças diferenti, deuguda à d'analogias estrechi d'arrengament atomic dins la sieu faça comuna, emplegat per l'elaboracion d'unu transistòrs. Var.: **epitaxi**.

epitèli n.m. (istol.) Teissut format d'una jaça de cellulas ò d'uni jaças de cellulas, e que recuèrbe lo còrs (epidèrma), li cavitats intèrni (mucoas) ò que constituisse de glandas.

epitelial, a adj. Relatiu à l'epitèli. Var.: **epiteliau**.

epiteliau, ala adj. Epitelial.

epitelióma n.m. Carcinòma.

epitema n.m. Medicament topic de consistença moala, obtengut mé d'extrachs dei electuaris.

epitermal, a adj. Dins li encontradas d'activitats volcaniqui recenti, jaça que lo sieu emplenament s'es complit en de prefondors bassi e à una temperatura moderada. Var.: **epitermau**.

epitermau, ala adj. Epitermal.

epitèt n.m. 1. Mòt, generalament un adjectiu, emplegat pet qualificar quauqu'un, quauqua ren. 2. (gram.) Foncion de l'adjectiu qualificatiu que determina lo nom sensa l'intermediari d'un vèrbo, per oposicion à l'atribut.

epitòga n.f. Faissa d'estòfa distintiva que lu rectors e lu inspectors d'acadèmia, lu avocats e lu magistrats poàrton sus l'espatla. Var.: **epitògi**.

epitògi n.m. Epitòga.

epitòme n.m. (didact.) Abreujat d'un obratge istoric.

epitoquia n.f. Mòde de reproduccion d'unu anelides poliquets dei fonds oceanics.

epitra n.f. Epístola.

epitroclea n.f. (anat.) Tuberositat situada dins la part sotrana de l'umèrus, que balha l'inseriment au ligament lateral intèrne dau coide à de muscles nombrós.

epitroclean, a adj. Que pertòca l'epitroclea: *Muscle epitroclean de l'avantbraç que s'inserisse sus l'epitroclea.*

epizoant n.m. Celenterat que viu sus li espongas, li gorgònias, li cauquilhas dei piadas (bernart l'ermita).

epizoocia n.f. Epizootia.

epizootia n.f. Malautia contagioa que tòca un grand nombre d'animaus. Var.: **epizoocia**.

epizootic, a adj. Que si rapoarta à l'epizootia.

epòca n.f. 1. Moment de l'istòria marcat per d'eveniments ò de personatges importants. 2. Moment determinat de l'annada, de la vida de quauqu'un ò d'un grope: *L'epòca dei vendèmias*. 3. Periòde caracterisat per un estile artistic. Sin. (1, 2 e 3): **passada**, **temporada**, **temps**. ◇ *D'epòca*: Que data vertadierament à una epòca donada, en parlant d'un objècte, d'un mòble, etc. 4. Sotadivison d'una durada geologica. Var.: **época**.

época n.f. Epòca.

epòda n.f. 1. Coblet liric format de doi vèrs despariers en longuessa. 2. Poema liric compauat d'una seguida d'aquelu coblets. 3. Tèrça part lirica dins lu còrs dei tragèdias grègui.

eponime, a adj. Que dona lo sieu nom à quauqua ren. ◇ (Antiqu.) *Magistrat eponime*: Magistrat en foncion per un an, que donava lo sieu nom à l'annada.

eponimia n.f. (Antiqu.) Foncion dei magistrats eponimes; durada de la sieu foncion.

epopea n.f. 1. Racònte poetic en vèrs ò en pròsa, que cuènta li prodessas d'un eròi e dont intervèn lo meravilhós. 2. Seguida d'accions reali ma extraordinari e eroïqui.

epòxy adj. inv. (quim.) Si di d'un compauat macromoleculari format à partir d'un epoxide.

epoxide n.m. (quim.) Foncion constituida per la ligason de doi atòmes vesins d'una cadena carbonada à un meme atòme d'oxigène exterior à la cadena.

epoxidic, a adj. Caracteristic d'un epoxide. ◇ *Resina epoxidica*: Formada de macromoleculas e totplen emplegada dins l'industria dei adesius, dins l'electronica e dins l'electrotecnica.

epsilon n.m. inv. Quinta letra de l'alfabet grèc (E, ε), que correspoande à l'*e* breu.

epsomit n.m. Sulfat natural idratat de magnèsi.

eptacòrde, a adj. e n.m. 1. Lira antica de sèt coardas. 2. Ensemble omogène de sèt notas consecutivi.

eptaèdre n.m. (mat.) Polièdre de sèt faças.

eptaedric, a adj. Relatiu à l'eptaèdre.

eptagonal, a adj. 1. Relatiu à l'eptagòne. 2. Qu'a per basa un eptagòne. Var.: **eptagonau**.

eptagonau, ala adj. Eptagonal.

eptagòne n.m. (geom.) Poligòne de sèt costats.

eptamètre adj. m. e n.m. Vèrs de sèt pens.

eptan(e) n.m. Idrocarbire saturat (C_7H_{16}) contengut dins d'unu petròlis e emplegat coma solvent.

eptarquia n.f. Governament simultaneu de sèt personas.

eptasillabe adj. m. e n.m. Qu'a sèt sillabes.

eptatlon n.m. Espròva d'atletisme femenin que combina sèt concors (100 m baranhas, 200 m, 800 m, autessa, longuessa, pes, bigatana).

epulia n.f. Epulida.

epulida n.f. (patol.) Tumor inflamatòria de la gengiva. Var.: **epulia**.

epulon n.m. (Antiqu.) Prèire roman que preparava lu banquets publics e sacrats.

epura conj. (it.) Pura. Sin.: **pasmens**, **maugrat tot**, **totun**, **tantotun**.

epuracion n.f. 1. Accion d'epurar, de purificar quauqua ren; resultat d'aquesta accion: *Epuracion d'un òli*. Var.: **epurament**. Sin.: **espurgament**, **purificacion**, **depuracion**. ◇ (med.) *Epuracion extrarenala*: Tecnica que permete l'eliminacion artificiala dei impuretats de l'organisme quora lu rens fonciónon plus (dialisi peritonala, ren artificial. 2. Accion de metre foara d'una administracion, d'un partit, d'un grope, etc. li personas que lo sieu comportament non correspoande à cen qu'es asperat. ◇ *Epuracion etnica*: Accion d'eliminar de personas en rason de la sieu apartença etnica.

epurament n.m. Epuracion.

epurar vt. 1. Rendre pur, mai pur. Sin.: **espurgar**, **purificar**, **depurar**. ◇ (fig.) Rendre la sieu puretat, la sieu omogeneïtat à: *Epurar una lenga*.2. *Epurar un grope, un partit*: Lo desbarrassar dei individús considerats indesirables.

epuratge n.m. Accion qu'a per tòca d'epurar, de netejar. Sin.: **espurgatge**, **depurgatge**.

epurator n.m. Aparelh per eliminar li impuretats d'un produch.

epuratiu, iva adj. Epuratòri.

epuratòri, òria adj. Que sièrve à epurar.Var.: **epuratiu**.

eqüacion n.f. 1. (mat.) Egalitat condicionala, verificada gràcias à de paramètres indeterminats ò d'inconoissudas: *Eqüacion mé doi inconoissudas*. ◇ *Resòlver l'eqüacion f(x) = g(x) dins lo domèni D*: Trovar lu elements de D que, substituits à *x*, rèndon l'egalitat vèra, e que son li solucions, ò raíç, de l'eqüacion. 2. (geom.) *Eqüacion d'una corba*: Relacion entre li coordenadas d'un ponch M dau plan ò de l'espaci, que son l'expression de la presença dau ponch sus aqueu plan ò aquel espaci. ◇ *Eqüacion parametrica*: Eqüacion particuliera que definisse un ensemble geometric, coma una drecha ò un arc geometric. 3. (quim.) Escriptura simbolica d'una reaccion quimica. 4. (astron.) Quantitat de la quala cau modificar la posicion d'un còrs celèste per la tornar portar à cen que deuria èstre se lo movement dau còrs siguesse unifòrme. ◇ *Eqüacion dau temps*: Excès dau temps solari mejan sobre lo temps solari vèr. 5. *Eqüacion personala*: Ensèms dei caracteristicas pròpri à

un observator e qu'afècton d'un biais sistematic li sieu observacions; ensèms dei caracteristicas que definísson quauqu'un.

eqüant n.m. Ceucle que representa li trajectòrias dei planetas à l'entorn de la Tèrra, dins lo sistema dei ancians astronòmes.

eqüanimitat n.f. (lit.) Egalitat d'umor, serenitat.

eqüator n.m. 1. Grand cercle de l'esfèra terrèstra que lo sieu plan es perpendiculari à la linha dei pòles. ◇ *Eqüator celèste*: Grand cercle de l'esfèra celèsta, perpendiculari à l'axe dau monde e que sièrve de plan de referença per li coordenadas eqüatoriali. 2. *Eqüator magnetic*: Luèc dei ponchs de la susfàcia terrèstra dont l'inclinason es nulla.

eqüatorial, a adj. 1. De l'eqüator; relatiu à l'eqüator. ◇*Clima eqüatorial*: Dei regions pròchi de l'eqüator, caracterisat per una calor constanta e de pluèias regulieri, mé doi ponchas que correspoàndon ai doi equinòxis. 2. (astron.) *Coordenadas eqüatoriali (d'un astre)*: Ascension drecha e declinason. ◇ *Montadura eqüatoriala*: Dispositiu que permete de faire virar un instrument astronomic à l'entorn de doi axes perpendicularis, que un es parallèle à l'axe dau monde. 3. (citol.) *Placa eqüatoriala*: Plan median d'una cellula dont lu cromosòmas fendilhats si recàmpon pendent la mitòsi, denant de si separar en doi gropes separats. ◆ n.m. Luneta astronomica ò telescòpi de la montadura eqüatoriala. Var.: **eqüatoriau**.

eqüatorian, a adj. D'Eqüator.

eqüatoriau, ala adj. Eqüatorial.

equesin, a adj. 1. Relatiu au cavau. ◇ *Serum equesin*: Que vèn dau cavau. 2. (med.) *Pen equesin*: Pertocat d'equinisme. Var.: **equin**.

equèstre, a adj. 1. D'equitacion; relatiu à l'equitacion, ai cavalier: *Espòrts equestres*. 2. *Estàtua equèstra*: Que representa un personatge à cavau. 3. (ist.) *Òrdre equèstre*: Òrdre dei cavaliers romans.

equian, a adj. Si di d'un poblament format de naturas umani de temps identics.

eqüiangle, a adj. Que lu sieus angles son pariers: *Un triangle eqüiangle es eqüilateral*.

eqüiconcau, va adj. Si di d'una lente biconcava que li doi faças an un rai de corbadura identic.

eqüiconvèxe, a adj. Si di d'una lente biconvèxa que li doi faças an un rai de corbadura identic.

equide n.m. *Equides*: Familha de mamifèrs ongulats m'un det solet per pata, coma lo cavau e l'ae.

eqüidistança (-ància) n.f. Qualitat de cen qu'es eqüidistant.

eqüidistant, a adj. Situat à una distança pariera (de quauqua ren, d'un ponch): *Toi lu ponchs d'un cercle son eqüidistants dau centre*.

equidna n.m. Mamifèr ovipar e insectivòre d'Austràlia e de Novèla-Guinea, que poarta un bèc cornat (long. 25 cm).

equidomoïde n.m. Figura arquitecturala poligonala que corona un dòma.

eqüilatèr adj. (mat.) *Iperbòla eqüilatèra*: Que li sieu asimptòtas son perpendiculari.

eqüilateral, a adj. Que lu sieus costats son pariers: *Triangle eqüilateral*. Var.: **eqüilaterau**.

eqüilaterau, ala adj. Eqüilateral.

equilibracion n.f. (fisiol.) Foncion qu'assegura l'equilibri dau còrs e que lo sieu centre es lo cervelet (que reagisse ai messatges de l'aurelha intèrna).

equilibraire n.m. Organe que mantèn l'equilibri: Lu avions an d'equilibraires automatics. Sin.: **estabilisador**.

equilibrant, a adj. Qu'equilibra.

equilibrar vt. (tecn.) 1. Metre en equilibri: Equilibrar un budget. ◇ (quim.) *Equilibrar una eqüacion*: Procedir à l'ajustament dei divèrs coeficients per aver de cada costat de l'egalitat la mema quantitat de cada tipe d'atòmes. 2. (tecn.) Eliminar lo desequilibri d'una pèça que vira e que lo sieu centre de gravitat non si tròva sus l'axe de rotacion. ◆ **s'equilibrar** v.pr. Èstre equivalent, en equilibri.

equilibrat, ada adj. 1. Qu'es en equilibre; que lu sieus compauants son en armonia. 2. Mentalament san.

equilibratge n.m. 1. Accion d'equilibrar; lo sieu resultat. 2. (mecan.) Reparticion dei massas d'un sistema en rotacion (ròda, màquina, etc.), obtenguda en plaçant lo centre de gravitat sus l'axe de rotacion (*equilbratge estatic*) ò en faguent que li foarças d'inercias si compènson (*equilibratge dinamic*).

equilibri n.m. 1. Estat de repaus que resulta de foarças que s'anúllon; posicion establa: *Èstre en equilibri, perdre l'equilibri*. ◇ *Equilibre estable*: Quora un còrs escartat de la sieu posicion d'equilibri tende à li tornar (per op. à *equilibri instable*). ◇ *Equilibri indiferent*: Quora un còrs escartat de la sieu posicion d'equilibri s'estabilisa dins la sieu novèla posicion. 2. Pòsa acrobatica tenguda mé la tèsta en bas e lo còrs quilhat à la verticala. ◇ (coregr.) Fach de mantenir lo còrs en posicion establa sus un pen ò sus lu doi pens. 3.

equilibrista n. Persona que lo sieu mestier es de faire de torns d'adreiça ò d'equilibri acrobatic.

eqüimolari, ària adj. (quim.) Que contèn un nombre parier de mòles de diferents constituents.

eqüimoleculari, ària adj. (quim.) Que contèn en nombre egal de moleculas de diferents còrs.

equimòsi n.f. Blavairòu, macadura, macada.

eqüimultiple, a adj. En matematica, si di de doi nombres rapoart à doi autres, quora resúlton de la multiplicacion d'aquelu doi darriers per un autre nombre.

equin, a adj. Equesin.

equinocactus n.m. Cactacea espinoa dau pen larg.

equinòcci n.m. Equinòxi.

equinoccial, a adj. Equinòxial.

equinocciau, ala adj. Equinoxiau.

equinocòc n.m. Tènia que viu à l'estat adulte dins l'intestin dei carnivòres e que la sieu larva si desvolopa dins lo fetge de nombrós animaus.

equinococòsi n.f. Malautia provocada per l'equinocòc ò per la sieu larva.

equinodèrma n.m. *Equinodèrmas*: Embrancament d'animaus marins que presènton una simetria axiala d'òrdre 5 e un sistema de ventosas coma l'estela de mar.

equinisme n.m. (med.) Diformitat caracterisada per una extension anormala e irreductibla dau pen.

equinòxi n.m. 1. Epòca de l'annada quora lo Soleu, dins lo sieu movement pròpri aparent sus l'ecliptic, talha l'eqüator celèste, e que correspoande à l'egalitat de durada entre lo jorn e la nuèch: *Equinòxi de printemps lo 20 ò lo 24 de març, equinòxi d'auton lo 22 ò lo 23 de setembre*. ◇ *Precession dei equinòxis*: Avança dau moment dei equinòxis, deuguda au lent desplaçament de l'axe dei pòles à l'entorn d'una posicion mejana, en seguida de l'atraccion dau Soleu e de la Luna sobre lo gonflament eqüatorial de la Tèrra. 2. Ponch de l'eqüator celèste dont si fa aqueu passatge. ◇ *Linha dei equinòxis*: Linha d'interseccion dei doi plans de l'ecliptic e de l'eqüator celèste. Var.: **equinòcci**.

equinoxial, a adj. Relatiu à un equinòxi. Var.: **equinoxiau**, **equinòccial**.

equinoxiau, ala adj. Equinoxial. Var.: **equinocciau**.

equipa n.f. (fr.) 1. Grop de personas que travàlhon ensèms ò qu'unísson lu sieus esfoarç dins una mema tòca. Sin.: **còla**, **chorma**, **banda**. 2. Grope de jugaires, d'esportius associats en nombre determinat: *L'equipa d'Occitània de balon*. ◇ *Esperit d'equipa*: Esperit de solidarietat qu'anima lu membres d'un grope. ◇ *Faire equipa*: S'associar.

equipada n.f. 1. Aventura dins la quala de personas si lànçon, sovent tròup leugierament. 2. Passejada, escorreguda.

equipament n.m. 1. Accion d'equipar, de provedir dei installacions necessari, dau material necessari. 2. Ensèms dau material necessari à una activitat. Sin.: **garniment**, **armejadura** (mar.), **arnescatge**, **provediment**.◇ *Equipaments especials*: Accessòris automobiles necessaris en cas de neu ò de verglaç.

equipamentier vt. Fabricant d'equipaments per lu avions, li veituras, lu esportius, etc. Var.: **equipaire**. Sin.: **provedidor**.

equipar vt. Provedir dau necessari en vista d'una activitat determinada, d'un emplec donat. Var.: **equipatjar**. Sin.: **arnescar**, **acotrar**, **armejar** (mar.). ◆ **s'equipar** v.pr. Si provedir dau necessari.

eqüiparticion n.f. (didact.) Reparticion egala (dei parts d'un tot).

equipatge n.m. (fr.) 1. Ensèms dau personal embarcat sus una nau, un avion, etc., per n'assegurar la manòbra e lo servici. Sin.: **marinaria**, **taïfa**. ◇ *Còrs dei equipatges de la flòta*: Personal non oficier de la Marina nacionala. 2. (anc.) *Lu equipatges*: Ensèms dau material e dei veituras afectats à una armada en campanha. 3. (anc.) Veituras, cavaus e personal que n'a la carga: *Anar en grand equipatge*. 4. Ensèms dei personas, di cans e dei cavaus que participon à una caça. Sin. (2, 3 e 4): **traïn**.

equipatjar vt. Equipar.

equipier, a n. Qu'es dins una equipa, un equipatge. Sin.: **colier**, **membre**, **jogaire**.

equiplanament n.m. Dins li encontradas periglaciari, aterriment dei cròs de terrens, en seguida à l'amolonament de brigalhas que ménon à un nivelament d'aquelu terrens.

eqüipollat adj. m. (arald.) *Ponchs eqüipollats*: Cairats d'esmauts alternats produchs per l'assemblatge dau terçat en pal e dau terçat en faissa.

eqüipollença (-éncia) n.f. (geom.) Relacion definida entre doi biponchs eqüipollents.

eqüipollent, a adj. 1. (geom.) *Biponchs eqüipollents*: Biponchs (A,B) e (C,D) taus que lu segments AD e BC an lo meme mitan. 2. (log.) *Sistemas deductius eqüipollents*: Dins lu quaus tot teorema d'un es teorema ò axióma de l'autre.

eqüipotença (-éncia) n.f. (mat.) Caractèr de doi ensèms eqüipotents.

eqüipotencial, a adj. (electr.) D'un meme potencial. Var.: **eqüipotenciau**.

eqüipotenciau, ala adj. Eqüipotencial.

eqüipotent adj. m. (mat.) *Ensèms eqüipotents*: Qu'an la mema potença ò meme nombre cardinal e per lu quaus li a una bijeccion d'un sobre l'autre.

eqüiprobable, a adj. (mat.) *Eveniments eqüiprobables*: Qu'an la mema probabilitat.

eqüisetala n.f. *Eqüisetalas*: Òrdre de plantas sensa flors, que la cavalina n'es l'unica representanta.

eqüisetinea n.f. *Eqüisetineas*: Classa dei equisetalas.

equitablament adv. D'un biais equitable.

equitable, a adj. 1. Si di d'una persona que respècta l'equitat. 2. Equilibrat, que non fa de toart à una partida ni à una autra, uitat: *Un partiment equitable*. ◇ *Comèrci equitable*: Dins lo quau lo productor es pagat à un prètz mai just (en contrapartida, respècta d'uni règlas sociali e environamentali).

equitacion n.f. Accion, art de montar à cavau.

equitant, a adj. (bot.) *Organes vegetals equitants*: Indentics, que son un en faça de l'autre, encastrats un dins l'autres. Sin.: **cavaucant**.

equitat n.f. 1. Vertut d'aqueu qu'a un sens natural da justícia, que respècta lu drechs dei autres; imparcialitat: *Decidir en tota equitat*. 2. Justícia naturala ò morala, considerada en defoara dau drech en vigor: *L'equitat d'un partatge*.

equivalença (-éncia) n.f. 1. Qualitat de cen qu'es equivalent: *Equivalença de diplòmas, equivalença de la calor e dau travalh mecanic*. 2. *Equivalença logica*: Relacion qu'exprimisse que doi proposicions P e Q son consequenças una de l'autra. ◇ *Relacion d'equivalença*: Relacion binària dins un ensèms E, qu'es reflexiva, simetrica e transitiva.

equivalent, a adj. 1. Qu'a la mema valor, egal: *D'expressions equivalenti*. Sin.: **tot parier**. 2. (mat.) *Elements aquivalents*: Ligats per una relacion d'equivalença. ◇ *Eqüacions equivalenti*: Qu'an lo meme ensèms de solucions. 3. *Projeccion equivalenta*: Projeccion cartografica que respècta li susfàcias e li proporcions ma desforma lo dessenh dei continents. 4. (log.) *Teorias deductivi equivalenti*: Teorias deductivi qu'an lu memes teoremas.

equivalent n.m. 1. Cen qu'equivau, caua equivalenta. 2. (med.) Manifestacion patologica considerada coma auguent la mema significacion que la crisi clinica tipica d'uni afeccions paroxistiqui (asma, epilepsia, etc.). 3.

(fis.) *Equivalent mecanic de la caloria*: Valor en joules d'una caloria (4,1855 joules).

equivaler vi. *(à)* Èstre de la mema valor, de la mema importança, dau meme efècte que: *Lo prètz d'aquela maion equivau au travalh de tota una vida*.

equivòc, a adj. 1. Ambigú, qu'a un doble sens. Sin.: **anfibologic**. 2. Que fa nàisser de maufidança. Sin.: **suspècte**, **dubitós**, **trebol**.

equivòc n.m. Situacion, expression que non es neta, que laissa dins lo dubi. Var.: **equivòca**.

equivòca n.f. Equivòc.

equivocar vi. (*equivòqui*) (lit.) Parlar per equivòcs.

Er Simbòle de l'èrbi.

èr n.m. Ària. Sin.: **aire**.

èra n.f. 1. Ponch de partença d'una cronologia particuliera. 2. Periòde istoric que correspoande à-n-aquesta cronologia: *Èra cristiana*. 3. Periòde caracterisat per d'unu fachs de civilisacion ò marcat per un estat particulier: *Èra industriala*. 4. (geol.) Principau partiment cronologic de l'istòria de la Tèrra: *Èra primària*.

eradicacion n.f. Accion d'eradicar. Sin.: **desplantament**, **arrancament**, **desraïçament**.

eradicar vt. (*eradiqui*) Faire disparéisser totalament (una planta, un mau). Sin.: **desraïçar**, **desplantar**, **traire**, **arrancar**.

eraldic, a adj. Araldic.

eraldica n.f. Araldica.

eraldista n. Araldista.

erari n.m. Tresauraria, tresaur public.

eraud n.m. 1. À l'Atge Mejan, oficier public encargat de portar li declaracions de guèrra, li somacions, de reglar li ceremònias e lu juècs, de susvelhar lu blasons, etc. Sin.: **rei d'armas**, **messatgier**. 2. (fig. e lit.) Aqueu qu'anóncia la venguda de quauqu'un ò de quauqua ren.

èrba n.f. 1. Planta non linhoa que li sieu parts aerenqui, e finda lo pen, moàron cada an. ◇ *Èrba dei cats*: Cage. ◇ *Èrba crosada*: Verbena. ◇ *Èrba de grapaud*: Aristolòquia. Sin.: **fautèrla**, **fautèrna**. ◇ *Èrba plagada*: Planta erbacea dei boascs, veluda, dei flors blavi, que s'emplegava còntra li malautias dau paumon (Familha dei borraginaceas). Sin.: **pulmonària**, **èrba dau paumon**, **paumonèla**.◇ *Èrba dau poarc*: Planta erbacea monocotiledonea que n'i a de nombroï espècias espontaneï, coma la serpentària, ò cultivadi (Familha dei araceas). ◇ *Èrba dei canaris*: Estelària dei pichini flors (Familha dei cariofilaceas). Sin.: **morrelon**. ◇ *Èrba de coguu*: Digitala (*verbascum thapsus*). ◇ *Èrba dau diau*: Moreleta. ◇ *Èrba d'aur*: Eliantème. ◇ *Èrba dau lach*: Eufòrbi, eufòrbia. ◇ *Èrba matri*: Tanasia (*tanacetum vulgare*). ◇ *Èrba mèdica*: Lusèrna (*medicago lupulina*). ◇ *Èrba au musc, au nosc*: Erodion muscat (*erodion moschatum Wild*). ◇ *Èrba de la rata*: Escolopendra (*aplenium scolopendrium*). ◇ *Èrba de la ronha*: Escabioa dei camps (scabiosa arvensis). ◇ *Èrba dau sabon*: Sabonària. Sin.: **sabonèla**, **saboneta**. ◇ *Èrba de Santa Clara*: Celidònia (*chelidonius majus*). Sin.: **clareta**, **blanqueta**, **èrba dei verrugas**.◇ *Èrba dau siège* (fr.): Escrofulària (*scrofularia aquatica*). Sin.: **assèti**, **èrba dau sètge**. ◇ *Èrba dau tondut*: Globulària (globularia apylum). Sin.: **pompareleta**, **èrba terribla**. ◇ *Èrba dau trescalan*: **trescalan**, **èrba de l'òli roge**, **pèlica**, **èrba dau talh**, **èrba de Sant Saturnin** (hyperium perforatum). ◇ *Èrba dei peolhs*: Estafisaigra. ◇ *Èrba aromatica*: Que s'emplega coma condiment. ◇ *Èrba vivaça*: Que li sieu parts sota tèrra rèston vivi pendent l'ivèrn. ◇ *Marrida èrba*: Èrba sauvatja que poarta prejudici ai culturas. ◇ *Marrida èrba* (fig.): Persona (espec. enfant) que s'en aspèra ren de boan per l'avenir. ◇ *En èrba*: Qu'es pas'ncara madur; (fig.) Qu'a de disposicions per una activitat donada, en parlant de quauqu'un de jove. 2. Ensèms de plantas erbaceas que fórmon una vegetacion naturala: *Durmir dins l'èrba*. 3. Marijuana, haschish.

erbaceu, ea adj. (bot.) Qu'a l'aspècte, qu'es de la natura de l'èrba, per oposicion à *linhós*. Var: **erbós**. ◇ *Plantas erbaceas* ò *erbaceas*, n.f. pl.: Plantas non linhoï, que li sieu parts aerenqui moàron après la fructificacion.

erbalha n.f. Èrba menuda.

erbar vt. (*èrbi*) 1. Brotar (d'èrba). 2. Sin.: **metre à l'èrba**, **noirir embé d'èrba**, **pàisser d'èrba**.

erbari n.m. Erbier.

erbassa n.f. Èrba marrida.

erbat n.m. Lo tot dei èrbas.

erbatge n.m. Pastura dont si noirisse lo bestiari.

erbatgier, a n. Persona qu'utilisa d'herbatges per engraissar de bovins.

erbejar vt. Metre (de bestiari) dins un erbatge. Sin.: **seuclar**, **enserbar** (Luceram).

erbeta n.f. Èrba corta e fina.

èrbi n.m. Metal dau grope dei lantanides, conoissut sota la forma d'erbina; element (Er) de n° atomic 68 e de massa atomica 167,26.

erbicida adj. Si di d'un produch que destruge l'èrba.

erbicidi n.m. Produch que destruge l'èrba.

erbier n.m. 1. Colleccion de plantas dessecadi e conservadi entre de fuèlhs de papier, que sièrve per lu estudis botanics. Var.: **erbari**. 2. Fond sotamarin dont créisson de plantas.

erbina n.f. Oxide d'èrbi.

erbivòre, a adj. e n.m. Si di d'un animau que si noirisse d'èrbas, de substanças vegetali.

erbociera n.f. Arbociera. Var.: **nerbociera**.

erborisacion (-izacion) n.f. Accion d'erborisar; lo sieu resultat.

erborisar (-izar) vt. Culhir de plantas per li estudiar.

erborista n. Professional titulari d'un diplòma que l'abilita à vendre de plantas medicinali.

erboristaria n.f. Comèrci, botiga de l'erborista.

erbós, oa adj. Dont creisse l'èrba.

erbut, uda adj. Cubèrt d'una èrba abondoa.

ercinian, a adj. (geol.) Si di dau darrier plegament primari que si debanèt au carbonifèr e creèt tota una seria de massís.

ercinita n.f. Aluminat natural de fèrre e de magnèsi.

ercul n.m. Òme d'una granda foarça fisica.

erculean, a adj. Digne d'Ercules. Var.: **erculenc**, **erculeu**.

erculenc, a adj. Erculean.

erculeu, ea adj. Erculean.

ère n.m. Eure.

ereccion n.f. 1. (lit.) Accion d'erigir; construccion. 2. (lit.) Accion de crear, d'instituir. 3. (fisiol.) Gonflament d'unu teissuts organics (espec. de la verga). Sin.: **bandament**.

erectil(e), a adj. (fisiol.) Capable de si dreiçar, en devenent regde, dur e gonflat, en parlant d'un teissut ò d'un organe.

erectilitat n.f. Qualitat de cen qu'es erectile.

erector, tritz adj. (fisiol.) Que produe l'ereccion.

eredar vi. Eretar.

ereditari, ària adj. 1. Que si transmete segond li lèis genetiqui de l'ereditat. 2. Transmés per via de succession.

ereditariament adv. D'un biais ereditari.

ereditarisme n.m. Sistema que à d'unu, coma Spencer, per explicar lu caractèrs fisics e psicologics de l'òme per lo biais dei costumas ereditari.

ereditat n.f. 1. Transmission dei caractèrs genetics d'una generacion ai seguenti. 2. Ensèms dei caractèrs fisics ò morals que lu parents transméton ai enfants. 3. Caractèr d'un ben, d'una denhetat, d'una carga, transmés per via de succession. 4. Eiretatge, ensèms dei bens qu'una persona laissa ai sieus successors.

eredoataxia n.f. Afeccion familiala ereditària qu'apareisse à l'adolescença, ligada à un sindròme cerebellós associat à un sindròme piramidal.

eredosifilis n.f. Sifilis transmessa per la maire au prenhon.

eredosifilitic, a adj. Pertocat per l'eredosifilis.

eremiafila n.f. Pregadieu dei desèrts.

eremitisme n.m. Mòde de vita dei ermitas.

eremitic, a adj. Dei ermitas.

eremobia n.f. Lingosta grandassa, solitària, que viu en lu desèrts.

eremofila n.f. Calandra d'Euròpa e d'Amèrica nordenca, que li sieu ussas poàrton de plumas, e que lo sieu pièch presenta de tacas negri.

erepsina n.f. Enzima dau suc intestinal que transforma li peptònas en acides aminats.

eresa n.f. Aranha negra velosada qu'encava lo sieu trauc sota li pèiras.

eresia n.f. 1. (relig.) Doctrina d'origina cristiana contrària à la fe catolica e que la Glèia condamna: *L'eresia catara.* 2. Idea, concepcion retenguda contrària ai ideas, ai concepcions, generalament admessi. 3. (fig.) Biais d'agir jutjat aberrant, contrari au boan sens e ai usatges. Var.: **eretgia**.

eresiarca n.m. Persona que crea ò espandisse una eresia.

eresipèla n.m. Erisipèla.

eresipelatiu, iva adj. e n. (med.) Erisipelatiu.

eretar vi. e vt. ind. Eiretar.

eretatge n.m. Eiretatge.

eretier, a adj. e n. Eiretier.

erètge, ètja adj. e n. Eretic.

eretgia n.f. Eresia.

eretic, a adj. e n. Que professa ò sostèn una eresia. ◆ adj. Que tèn de l'eresia; que constituisse una eresia. Var.: **erètge**.

eretical, a adj. Eretic. Var.: **ereticau**.

ereticament adv. D'un biais eretic.

ereticau, ala adj. Eretical.

ereticitat n.f. Natura d'una doctrina erètja.

eretisme n.m. (med.) Estat anormal d'iperexcitacion d'unu organes, en particulier dau coar e dei vaisseus.

ereutofòbia n.f. Paur obsessionala de rogir en public. Var.: **eritrofòbia**.

èrg n.m. Unitat de travalh dins lo sistema c.g.s., valent 10^{-7} joule.

èrg n.m. Dins la Saara, encontrada formada de montilhas.

ergasil n.m. Crustaceu pichon parasite que pòu èstre mortal per lu peis d'aiga doça.

ergatoplasma n.m. (citol.) Organit intracellulari que forma una ret de parets dont si fíxon lu ribosòmas.

ergastul(e) n.m. (Antiqu.) Dins la Roma anciana, croton, preson soterrana; local que servia per lotjar lu esclaus e lu gladiators.

ergatiu, iva adj. (ling.) Cas gramatical qu'indica l'agent dau procès, dins d'uni engas flexionali (basc, tibetan).

ergatogin, a adj. Que pertòca li formigas de parença intermediària entre l'obriera e la femèla.

ergocalciferòl n.m. Vitamina D2 qu'a una accion antiraquitica.

ergografe n.m. (fisiol.) Aparelh que sièrve à enregistrar lo travalh musculari.

ergografic, a adj. Relatiu à la representacion grafica d'un travalh complit.

ergòl n.m. Comburant ò combustible qu'ièntra dins la composicion d'un propergòl.

ergologia n.f. Estudi dau travalh musculari.

ergomètre n.m. Aparelh emplegat en ergometria.

ergometria n.f. Tecnica d'estudi e de mesura dau travalh musculari.

ergonòme, a n. Ergonomista.

ergonomia n.f. Estudi quantitatiu e qualitatiu dau travalh dins l'entrepresa, que la sieu amira es de melhorar li condicions de travalh e acréisser la productivitat.

ergonomic, a adj. De l'ergonomia.

ergonomista n. Especialista d'ergonomia. Var.: **ergonòme**.

ergosteròl n.m. (biol.) 1. Esteròl present dins lu teissuts animals e vegetals, e que si pòu transformar en vitamina D sota l'influença dei rais ultraviolets. 2. Esteròl que si tròva dins l'esperon dau sègala banut e dins la levadura de cervesa.

ergotaire, airitz adj. e n. Que li agrada d'ergotar. Sin.: **chicotaire**, **cavilhaire**, **espepidaire**, **espepissonaire**.

ergotamina n.f. Alacaloïde dau sègala banut.

ergotar vi. (*ergòti*) Contestar sensa rason, cercar de nièras. Sin.: **cavilhejar**, **cavilhar**, **espepissonar**, **espepidar**, **chicotar**.

ergotaria n.f. Mania d'ergotar. Var.: **ergotaria**.

ergotat, ada adj. Banut, en parlant dei cerealas, dau sègala.

ergotatge n.m. Ergotaria.

ergoterapeuta n. Especialista d'ergoterapia.

ergoterapia n.f. Ensèms de travalhs manuals simples per calmar e ocupar los malauts mentals.

ergotina n.f. Extrach liquide emostatic e vasoconstrictor dau sègala banut.

ergotinina n.f. Un dei alcaloïdes dau sègala banut.

ergotisme n.m. Intoxicacions provocadi per una utilisacion alimentària esperlongada dau sègala banut.

ergotoxina n.f. Grope de dètz alcaloïdes extrachs dau sègala banut, qu'enclau l'ergotinina.

eriç n.m. Eiriçon.

ericacea n.f. *Ericaceas*: Familha de plantas gamopetali linhoï, que comprèn en particulier lu brucs, la mortèla e lu rododendrons.

eriçadura n.f. Eiriçadura.

eriçament n.m. Eiriçament.

eriçar vt. Eiriçar.

ericicòla adj. Que viu dins li landas de brucs.

ericoïde, a adj. Que sembla lo bruc.

eriçon n.m. Eiriçon.

eríger vt. (lit.) 1. Enauçar, bastir: *Eríger un monument*. 2. Crear, instituir: *Eríger un tribunal*. 3. Enauçar au reng de, donar lo caractèr de: Eríger una glèia en catedrala. Var.: **erigir**. ◆ **s'eríger** v.pr. S'atribuir un drech, si far passar per: *S'eríger en jutge*.

erigir vt. (*erigissi*) Eríger.

erina n.f. (cir.) Instrument que sièrve, dins li operacions, à mantenir d'uni partidas escartadi.

erisifacea n.f. *Erisifaceas*: Familha de fonges ascomicèts parasites, responsables de la cendro(s)a.

erisipèla n.m. Malautia infeccioa deuguda à un estreptocòc, caracterisada per una inflamacion de la pèu, lo mai sovent sus la cara. Var.: **eresipèla**, **risipèla**, **sipèla**. Sin.: **serpentina**.

erisipelatiu, iva adj. Relatiu à l'erisipèla; que sofrisse d'erisipèla. Var.: **eresipelatiu**.

eristala n.f. Gròssa mosca de l'abdomèn jaune e negre, que sembla una vèspa.

eristic, a adj. De la controvèrsa. ◆ n.f. Art de la controvèrsa.

eritabilitat n.f. (biol.) Semblança d'individús aparentats, per un caractèr donat, deuguda à de cauas genetiqui ò environamentali.

eritatge n.m. Eiritatge.

eritema n.m. (med.) Congestion de la pèu ò dei mucoas que provòca una rojor (l'*exantema* es la part extèrna dei fèbres eruptivi, l'*enantema* n'es la part intèrna).

eritematós, oa adj. (med.) Qu'a lu caractèrs de l'eritema.

eritier, a n. Eiretier.

eritrasma n.m. (med.) Dermatòsi dei engues, foarça frequenta, deuguda à un bacille e caracterisada per una placa roge-brun simetrica.

eritremia n.f. Malautia caracterisada per un creis dei globilhons roges, dau volume globulari total, e per una iperplasia de la mesola ossuda.

eritreu, ea adj. D'Eritrea.

eritrina n.f. Aubre exotic dei flors rogi, dau boasc foarça resistent, que li sieu granas sièrvon à faire de colanas (Familha dei papilhonaceas).

eritrina n. f. Arseniat idratat natural dau cobalt.

eritroblast n.m. Cellula maire dei eritrocits, que compoarta encara un nucleu (à l'estat normal, lu eritroblasts si tròvon unicament dins lu organes ematopoietics).

eritroblastòsi n.f. Presença patologica d'eritroblasts dins lo sang que circula.

eritrocit n.m. Ematia.

eritrocitari, ària adj. Relatiu ai eritrocits.

eritrodermia n.f. Dermatòsi caracterisada per una rojor intèrna generalisada à tot lo còrs, que pòu èstre d'origina toxica (medicamentoa), infeccioa (per l'enfant pichon) ò associada à una afeccion maligna (leucemia).

eritrofòbia n.f. Ereutofòbia.

eritrofagia n.f. (med.) Fagocitòsi dei globilhons roges.

eritrogène, a adj. Que fa venir la pèu roja.

eritrolisi n.f. (med.) Emolisi.

eritromicina n.f. Antibiotic actiu còntra li bacteria dau Gram positiu e còntra li brucellas.

eritropatia n.f. (med.) Malautia dei ematias.

eritroplasia n.f. (med.) Taca roja permanenta sus la fava de la verga, que pòu virar au cancre. Sin.: **emopoièsi**.

eritropoièsi n.f. (fisiol.) Formacion dei globules roges à partir dei cellulas socas.

eritropsina n.f. Pigment roge retinian que sembla presentar un dei pigments visuals dintre l'uèlh dei vertebrats.

eritròsi n.f. (med.) Rojor difusa de la pèu, en particulier sus la cara.

eritrosina n.f. (quim.) Substança roja emplegada per colorir d'uni preparacions e coma colorant alimentari.

eritruria n.f. (med.) Coloracion roja de l'urina.

èrm(e), a adj. e n.m. Si di d'un luèc non cultivat.

ermafrodisme n.m. Presença, dins un meme individú, dei organes reproductors dei doi sèxes.

ermafrodita adj. e n. Si di d'un èstre vivent dins lo quau si tròvon lu organes reproductors dei doi sèxes. Sin.: **bisexuat**.

ermàs n.m. Bèl èrm.

ermassir (s') v.pr. (*m'ermassissi*) Devenir èrm. Var.: **s'enermassir**.

èrme n.m. Èrm.

ermelin n.m. 1. Mamifèr carnivòre pròche de la mustela, que lo sieu pelam, fauve d'estiu, devèn blanc d'ivèrn (en defoara de l'extremitat de la coa, que demòra negra) e que constiutisse una peliça preada. Sin.: **ermina**.

2. Benda de peliça d'ermelin, fixada à d'unu costume de ceremònia.

ermenèutica n.f. 1. Sciença de la critica e de l'interpretacion dei tèxtos biblics. 2. (filos.) Teoria de l'interpretacion dei signes coma elements simbolics d'una cultura. ◆ adj. Relatiu à l'ermenèutica.

ermetic, a adj. 1. Si di d'una barradura completa e de l'objècte que n'es provedit. 2. Que si capisse dificilament: *Un tèxto ermetic*. Sin. (1 e 2): **impenetrable**, **misteriós**, **barrat**, **clus**, **tapat**, **esoteric**, **escur**. 3. *Cara ermetica*: Que non laissa pareisse li sieu emocions, lu sieus sentiments. 4. Relatiu à l'ermetisme (doctrina).

ermeticament adv. D'un biais ermetic.

ermeticitat n.f. (didact.) Caractèr ermetic de quauqua ren.

ermetisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es ermetic, que si capisse dificilament. 2. Doctrina esoterica fondada sobre d'escrichs de l'epòca grecoromana atribuit à l'inspiracion dau dieu Ermès Trismegista. 3. Doctrina dei alquimistas, à l'Atge Mejan e à la Renaissença.

ermetista n. (anc.) Persona qu'estudiava ò professava l'ermetisme.

ermina n.f. 1. Ermelin. 2. (arald.) Una dei doi peliças (m'au vaire), compauada de mosquetaduras de sable sus un camp d'argent.

erminat n.m. Nom donat à l'ermina quora a d'autres esmauts que lo sable e l'argent.

ermineta n.f. 1. Destrau de fustier, dau fèrre recorbat, que lo trencant si tròva dins un plan perpendiculari au mànegue. Sin.:**aissa**, **aisseta**. 2. Pelam d'estiu de l'ermina.

ermita n. 1. Monge ò religioa que viu dins la solutida per pregar e faire penitença. 2. Persona que viu retirada: *Viure en ermita*. Var.: **ermitan**.

ermitan, a adj. Ermita.

ermitatge n.m. Luèc solitari dont viu un ermita. 2. Maion de campanha à l'escart. Var.: **ermitòri**.

ermitòri n.m. Var.: **ermitatge**.

èrnha n.f. Lagui, cruci, pensament.

ernhós, oa adj. Laguiós, cruciós, ronhós.

ernia n.f. 1. Sortida d'un organe ò d'una partida d'organe en defoara de la cavitat dont si tròva normalament, per un orifici natural ò accidental; tumefaccion qu'aquel organe forma sota la pèu: *Ernia discala*. ◇ *Ernia estranglada*: Que non si pòu faire intrar torna mai per de mejans extèrnes e deu èstre operada d'urgença per evitar de complicacions importanti. 2. Salhida d'una cambra d'ària au travèrs d'un pneumatic esgarrat ò traucat. Sin. (1 e 2): (pop.) **bofiga**. 3. *Ernia dau caulet*: Malautia criptogamica dau caulet.

erniari, ària adj. Relatiu ai ernias.

erniat, ada adj. Que fa ernia: *Un intestin erniat*.

erniós, oa adj. e n. Qu'a una ernia.

eròe n.m. (it.) Eròi.

erogène, a adj. Si di d'una partida dau còrs que pòu provocar una excitacion sexuala: *Una zòna erogèna*.

eròi n.m. 1. (mit. gr.) Dieu ò grand òme divinisat. 2. Personatge legendari que li son atribuidi de prodessas extraordinari.

eròi, eroïna n. 1. Persona que si fa remarcar per li sieu qualitats ò d'accions excepcionali, per lo sieu coratge davant lo perilh. 2. Personatge principal d'una òbra de ficcion. Sin.: **protagonista**. 3. Persona que tèn lo ròtle principal dins un eveniment: *Es estada l'eroïna d'un fach estrange*. Var.: **eròe** (it.).

eroïc, a adj. 1. Que si compoarta en eròi. 2. Denhe d'un eròi; plen d'eroïsme: *Una decision eroïca*. 3. Que si rapoarta ai eròi de l'Antiquitat. ◇ *Temps eroïcs*: Temps fabulós, quora vivíon lu eròis; (per ext.) Temps ancians, quora si son produchs de fachs remirables: *Lu temps eroïcs dei promiers avions*. 4. Que canta li prodessas dei eròis: *Un poema eroïc*.

eroïcament adv. D'un biais eroïc; embé eroïsme.

eroïcitat n.f. Qualitat de cen qu'es eroïc: *L'eroïcitat d'un acte*.

eroïcomic, a adj. 1. Que compoarta d'episòdis tragics e extravagants. 2. Si di d'una òbra literària que mescla l'eroïc e lo comic, que tracta coma una epopea un tema comun ò ridicule.

eroïda n.f. (lit.) Epístola en vèrs dins la quala l'autor fa parlar un eròi famós.

eroïna n.f. Estupefaguent que vèn de la morina; Sin.: **diacetilmorfina**.

eroïnoman, a n. Toxicoman à l'eroïna.

eroïnomania n.f. Toxicomania à l'eroïna.

eroïsme n.m. 1. Coratge excepcional: *Acte d'eroïsme*. 2. Caractèr de cen qu'es eroïc.

eròs n.m. (psican.) Ensèms dei pulsions de vida, dins la teoria freudiana.

erosion n.f. 1. Accion d'una substança, d'un agent que rolha, que frusta; lo sieu resultat. ◇ (espec.) Ensèms dei accions extèrni (aiga, glaç, etc.) que provòcon la degradacion dau releu. ◇ *Erosion pluviala, eoliana, glaciària*: Provocada per la pluèia, lo vent, lo glaç. ◇ *Erosion litorala*: Erosion qu'agisse sus li coastas. 2. (fig.) Degradacion progressiva e lenta. ◇ *Erosion monetària*: Deterioracion progressiva dau poder de cròmpa d'una moneda.

erosiu, iva adj. Que produe l'erosion; que li es sensible.

erotematic, a adj. Que pertòca un metòde d'ensenhament ò d'argumentacion per lo biais de l'interrogacion.

erotic, a adj. Relatiu à l'amor fisic, à la sexualitat: *Un film erotic, la literatura erotica*.

eroticament adv. D'un biais erotic.

erotisacion (-izacion) n.f. Accion d'erotisar; lo sieu resultat.

erotisar (-izar) vt. Donar un caractèr erotic à.

erotisant (-izant), a adj. Qu'erotisa: *Publicitat erotisanta*.

erotisme n.m. 1. Caractèr erotic (de quauqua ren, de quauqu'un). 2. Recèrca variada de l'excitacion sexuala.

erotofòbe, a adj. e n. Pertocat per l'eretofòbia.

erotofòbia n.f. Crenhença patologica de la sexualitat.

erotogène, a adj. Erogène.

erotografomania n.f. Tissa d'escriure, de dessenhar, de pintar quauqua ren d'erotic.

erotologia n.f. Estudi scientific de l'amor fisic e dei obratges erotics.

erotologic, a adj. Relatiu à l'erotologia.

erotològue, òga n. Especialista d'erotologia.

erotoman, a adj. e n. Persona pertocada d'erotomania.

erotomania n.f. 1. (psicopat.) Illusion deliranta d'èstre aimat. 2. Obsession sexuala.

erotomaniac, a adj. Relatiu à l'erotomania.

erpès n.m. Afeccion aguda de la pèu e dei mucoas, d'origina virala, caracterisada per una erupcion d evesiculas gropadi sobre una basa inflamada e que vènon après una impression de cremadura. Var.: **èrpete**.

erpeta d'aubre n.f. (micol.) Varietat de fonge. Sin.: **florier**, **blavairòu**.

erpeta de tèrra n.f. (micol.) Riqueta rossa.

èrpete n.m. (it.) Erpès.

erpetologia n.f. (zool.) Relatiu à l'estudi dei reptiles e dei batracians.

erpetologic, a adj. Relatiu à l'erpetologia.

erpetològista n. Especialista d'erpetologia.

èrpia n.f. Erpic.

erpiar vt. (*èrpi*, classic *èrpii*) Erpicar.

erpiatge n.m. Erpicatge.

erpic n.m. Instrument agricòla format d'un encastre provedit de dents metalliqui, que s'estirassa sus lo soal per lo travalhar en susfàcia. Var.: **èrpia**. Sin.: **rascle**.

erpicaire, airitz n. Persona qu'erpica la tèrra.

erpicar vt. (*erpiqui*) Passar l'erpic sus (un soal). Var.: **erpiar**.

erpicatge n.m. Accion d'erpicar; lo sieu resultat. Var.: **erpiatge**.

èrra n.f. 18ª letra de l'alfabet. Var.: **èrre**.

erraments n.m. pl. Biais d'agir criticable: *Tornar cabussar dins lu sieus erraments d'autrifés*. Sin.: **fautas**, **pecats**, **decas**, **errors**.

errança n.f. (lit.) Accion d'errar.

errant, a adj. 1. Qu'èrra; que non a una demòra fixa. ◇ *Can errant*: Can perdut. 2. Qu'es pròpri ai personas nomadi: *Vida erranta*. 3. (lit.) Que viatja sensa relambi. ◇ *Cavalier errant*: Cavalier de l'Atge Mejan que la tradicion representa anant de país en país per cercar d'aventuras e faire justícia.

errar vi. (*èrri*) Anar d'aquí d'aià, sensa tòca. Sin.: **barrutlar**, **vagar**.

errata n.m. pl. (mòt latin) Plural de *erratum*: *Lista dei errata*.

erratic, a adj. 1. Instable, inconstant: *Fluctuacions erratiqui d'una moneda*. ◇ (med.) *Fèbre erratica*: Fèbre irreguliera, qu'aumenta e baissa tot lo temps. 2. (geol.) *Blòc erratic*: Blòc de ròca que non apartèn au site dont si tròva e es generalament portat per un glacier.

erratum n.m. (mòt latin) Error dins l'estampatge d'un obratge; la mencion d'aquela error.

èrre n.m. Èrra, letra de l'alfabet.

erriera n.f. Camp d'èrs.

erroneu, ea adj. Que compoarta un error, d'errors. Sin.: **faus**, **foaravertadier**.

erroneament adv. D'un biais erroneu. Sin.: **faussament**.

error n.f. 1. Accion de s'enganar; cen que si comete en s'enganant: *Error de calcul, error gramaticala*. Sin.: **enganada**, **foaraveritat**, **bescòmpte**. ◇ *Faire error*: S'enganar. 2. Estat de quauqu'un que s'engana: *Siatz dins l'error*. 3. Accion inconsiderada, gofaria: *Aquesta intervencion fuguèt una error*. 4. (dr.) Vici de consentiment que pòu provocar la nullitat d'un acte. 5. *Error judiciària*: Error d'una juridiccion que poarta sus la culpabilitat d'una persona condamnada. 6. (metrol.) *Error absoluda*: Diferença entre la valor exacta d'una grandor e la valor obtenguda per mesura. ◇ *Error relativa*: rapoart de l'error absoluda à la valor de la grandor mesurada.

èrs n.m. Lentilha d'una varietat forratgiera (Familha dei leguminoas).

èrs, a adj. Relatiu ai abitants d'Auta Escòcia.

ersa n.f. Manigeu. Var.: **ersada**, **erseja**.

ersada n.f. Ersa.

erseja n.f. Ersa.

ersipèla n.f. Erisipèla.

èrt, a adj. Rèbe. Sin.: **ribassut**, **escalabrós**, **regde**.

ertessa n.f. Caractèr de cen qu'es èrt.

erubescença (-éncia) n.f. 1. Accion de rogir. 2. Estat de cen que comença à rogir.

erubescent, a adj. Que vèn roge.

erubescit n.m. Sulfure natural d'aram e de fèrre.

erucic, a adj. *Acide erucic*: Present dins lu òlis de mostarda, de pepins de raïm, d'uni varietats de còlza.

erucifòrme, a adj. (zool.) Qu'a l'aspècte d'una toara, en parlant d'una larva d'insècte.

eructacion n.f. Emission per la boca, en faguent de bosin, de gas amolonats dins l'estòmegue. Sin.: **ròt**.

eructar vi. Remandar per la boca, en faguent de bosin, lu gas amolonats dins l'estòmegue. Sin.: **rotar**. ◆ vt. (lit.) Proferir.

erudicion n.f. Saber aprefondit dins un domèni de conoissença. Sin.: **sapiença**, **sabentura**, **cultura**.

erudit, a adj. e n. Qu'a d'erudicion; qu'es una foant d'erudicion: *Un istorian erudit, una tèsi erudita*. Sin.: **saberut**, **sabentós**, **sapient**.

eruginós, oa adj. Qu'a l'aspècte dau rolh.

erupcion n.f. 1. Aparicion subitanea de botons, de tacas, de rojors que si fórmon sus la pèu: *Erupcion cutanea*. Sin.: **botonadura**.◇ *Erupcion dentària*: Caminament de la dent en defoara de l'alveòle vèrs la sieu posicion definitiva. 2. Emission de materiaus volcanics à la susfàcia de la Tèrra (projeccions, lava, gas). 3. (astron.) *Erupcion solària*: Acreissement brutal e temporari de l'intensitat dau raionament dins una region dau Soleu, que constituisse una manifestacion de l'activitat solària.

eruptiu, va adj. 1. (med.) Que si produe per erupcion: *Fèbre eruptiva*. 2. *Ròca eruptiva*: Ròca magmatica.

Es Simbòle de l'einsteini.

ès prep. En (contraccion de *en li*)*: Doctor ès scienças.*

escasc, a adj. e n. D'Esa.

esauriment n.m. (it.) Accion d'esaurir; lo sieu resultat.

esaurir vt. (it.) (*esaurissi*) 1. Alassar totplen. 2. Agotar.

esbadalhar vt. Faire badalhar, entredurbir.

esbaïment n.m. Accion d'esbaïr ò de s'esbaïr; lo sieu resultat. Sin.: **espantament**.

esbaïr vt. (*esbaïssi*) 1. Estabosir, estonar, meravilhar. 2. Embalordir. Sin.: **espantar**. ◆ **s'esbaïr** v.pr. S'estonar, si meravilhar.

esbaïssent, a adj. Embalordissent; espantant.

esbalançar (s') v.pr. Pilhar l'envanc. Sin.: **s'abrivar**, **pilhar l'abriva**.

esbarbar vt. Levar li bavaduras. Var.: **desbarbar**.

esbarc n.m. Desbarcament.

esbatre (s') v.pr. Si bolegar, si donar de movement.

esbaudir vt. (*esbaudissi*) Alegrar, regaudir. ◆ **s'esbaudir** v.pr. Si regaudir.

esbaug, ja adj. Foal.

esbinhar (s') vt. (fam.) S'escapar, fugir davant un perilh ò davant li responsabilitats. Var.: **la s'esbinhar**.

esbirro n.m. Nèrvi, sicari. Var.: **sbiro**.

esbleugiment n.m. Accion d'esbleugir; lo sieu resultat. Sin.: **embarlugament**.

esbleugir vt. (*esbleugissi*) 1. Ofuscar la vista m'una lutz tròup viva. 2. (fig.) Impressionar per li sieu qualitats. Sin.:**embarlugar**.

esbleugissent, a adj. Qu'a la facultat d'esbleugir.

esbloar vt. (*esbloï*) Culhir li olivas en li envolopant mé la man e en tirant sus la rama (Luceram).

esboc n.m. Desbocament.

esbocar vi. Desbocar.

esbof n.m. Bofada.

esbofada n.f. Bofada.

esbofar vt. Bofar.

esborsament n.m. Desborsament.

esborsar vt. Desborsar.

esbraçar (s') v.pr. S'esforçar, si bolegar.

esbraçat n.m. Auceu dau continent antartic, desprovedit de plumas e d'alas e que si desplaça drech.

esbraçat, da adj. e n. Que li defauta una man ò un braç. Sin.: **manquèt**, **manhòt**, **manchon**. Var.: **esbraçolat**.

esbraçolat, ada adj. e n. Esbraçat.

esbrancaire n.m. 1. Poiera provedida d'un mànegue lòng per esbrancar. 2. Persona que procedisse à l'esbrancatge. Var.: **desbrancaire**, **rebrondaire**.

esbrancar vt. Desbrancar (Luceram).

esbrancatge n.m. Desbrancatge, rebrondatge.

esbrandament n.m. Accion d'esbrandar; lo sieu resultat. Var.: **brandament**. Sin.: **gacilhada**, **gangassada**.

esbrandar vt. Faire tremolar, cascar. Sin.: **gangassar**, **bassacar**, **gacilhar**.

esbrenadura n.f. Esbrenatge.

esbrenar vt. Desbrenar.

esbrenatge n.m. Desbrenatge.

esbrigalhar vt. Desbrigar, esbrigar**.**

esbrigar vt. (*esbrigui*) Redurre en brigas. Sin.: **brigonejar**, **fresumar** (Luceram), **frominar**, **brigalhar**. Var.: **esbrigalhar**.

esbrilhaudar vt. Embarlugar**,** enlusir.

esbroar vt. (*esbroï*) Pelar (la salada, à Esa).

esbrof(e) n.m. (fam.) Accion d'esbrofar. Var.: **esbrofa**. ◇ *Raubarici à l'esbrofa*: Raubarici practicat en butassant la victima.

esbrofa n.f. 1. Esbrof. 2. Fanfaronada.

esbrofaire n.m. 1. Arlèri, persona que fa d'esbrofe. ◇ Sin.: **marjassa**, **bulo**, **sautareu**. 2. Blufaire.

esbrofar vt. Enganar, blufar; impressionar.

esbudelar vt. (*esbudèli*) 1. Levar lu budeus à. 2. Esventrar. Var.: **desbudelar**. Sin.: **estripar**, **destripar**, **esviscerar**.

esbulhentar vt. Trempar dins l'aiga bulhenta ò passar à la vapor; aigar, brutlar m'un liquide bulhent. Var.: **embulhentar**, **bulhentar**. ◆ **s'esbulhentar** v.pr. Si brutlar m'un liquide bulhent.

esbulhentatge n.m. Accion d'esbulhentar.

esburtar vt. Desburtar.

esca n.f. 1. À la pesca, bromeg que si mete au mosclau. 2. Substança espongoa que provèn dau bolet d'esca dau rore, aprestada per pilhar fuèc aisadament.

escabechar vt. Talhar la tèsta (dau peis).

escabèla n.f. Pichin escalier portatiu que sièrve d'escala. Var.: **escabeu**.

escabeu n.m. Escabèla.

escabin n.f. Oficier municipal dau Temps Mejan. (lat. *scabinus)*. Var.: **excavin**.

escabinat n.m. Carga, foncion d'un escabin. Var.: **excavinat**.

escabioa n.f. Planta dei flors blanqui, blavi ò lilàs, qu'ancianament s'emplegava còntra li malautias de la pèu (*Scabiosa columbaria*, Familha dei dipsacaceas). Sin.: **èrba de la ronha**, **flor de veusa**.

escabiós, oa adj. (med.) Pertocat per la gala: *Una lesion escabioa*.

escaboat n.m. Pichin estròp de bèstias à còrnas.

escabotar vt. (*escabòti*) Bergolar lo lin, lo cànebe.

escac n.m. Falhiment. Sin.: **revèrs**, **auvari**, **cagada** (pop.), **falhida**, **fracàs**, **fogassa**, **contratemps**. ◆ pl. Juèc que demanda à doi adversaris de desplaçar sus un plateu de 64 casas doi serias de 15 pèças de valors divèrsi; li pèças que sièrvon à-n-aqueu juèc. (persan *shah*). ◇ *Escac*: Situacion dau rèi en posicion d'èstre pilhat per l'adversari.◇ *Escac mat*: Còup decisiu que mete lo rèi de l'adversari dins l'impossibilitat de si sauvar e assegura doncas la victòria. ◆ adj. inv. En escac: *Èstre escac, èstre escac mat*.

escaça n.f. Baston lòng provedit d'una mena d'estriu, que permete de caminar en estent en autessa.

escaçament n.m. Accion d'escaçar; lo sieu resultat.

escaçar vt. Escarassonar, paisselar.

escaçar vt. Caçar, faire fugir. Var.: **escacegar**.

escacat, ada adj. (arald.) Partit en cairats alternats, coma un escaquier.

escacegar vt. Escaçar.

escacier n.m. *Escaciers*: Superòrdre d'auceu carnivòres dei paluns, dei patas lòngui, que recampa lu ardeïfòrmes, lu ralliformes e lu caradriiformes. Sin.: **cambarut**.

escadença n.f. 1. Contingença. 2. Data à la quala si pòu exigir lo pagament d'un deute ò l'execucion d'una obligacion. ◇ *Tombar à escadença*: Arribar à la sieu data d'escadença. 3. Ensèms dei reglaments que dévon èstre fachs à un periòde donat. 4. Temps entre la data d'un engatjament e la sieu exigibilitat. 5. Moment que quauqua ren si deu produrre e que marca la fin d'un temps, d'un periòde: *Escadença electorala*.

escadent, a adj. (dr.) Qu'arriba à la sieu escadença.

escadra n.f. Esquadra.

escadrilha n.f. Esquadrilha.

escadron n.m. Esquadron.

escafable, a adj. Que pòu èstre escafat. Sin.: **esfaçable**.

escafadura n.f. Escafament.

escafaire, airitz adj. e n. Qu'escafa. Sin.: **esfaçaire**.

escafament n.m. Accion d'escafar; lo sieu resultat. Var.: **escafadura**. Sin.: **esfaçament**.

escafandre n.m. 1. Equipament ermeticament claus, dont la circulacion de l'ària es assegurada au mejan d'una pompa, que s'emplega per anar travalhar sota l'aiga. 2. *Escafandre autonòme*: Aparelh respiratòri individual, que permete d'anar sota l'aiga sensa ligam m'au defoara.

escafandrier n.m. Plonjaire qu'emplega un escafandre (dau tipe mencionat aquí sobre).

escafar vt. 1. Faire disparéisser en fretant, en lavant, en faguent passar davant una tèsta d'escafament, etc. 2. (lit.) Faire oblidar: *Escafar un sovenir*. 3. Empachar (quauqu'un ò quauqua ren) d'èstre remarcat. Sin.: **esfaçar**. ◆ **s'escafar** v.pr. 1. Si virar un pauc de costat, per non tenir tant de plaça: *S'escafar per laissar quauqu'un intrar*. 2. Si tenir à l'escart, per non si faire remarcar. 3. *S'escafar davant quauqu'un*: S'inclinar davant la sieu superioritat.

escaferlati n.m. Tabac talhat en lamellas per la pipa ò li cigarretas rotladi à la man.

escafit n.m. (geol.) Ammonita dau cretaceu, de la gruèllha en forma d'espirala pi prolongada d'una cròça.

escafoïde, a adj. e n.m. (anat.) Si di d'un dei oàs dau carpe e dau tarse.

escafopòde n.m. *Escapofòdes*: Classa de molluscs de la gruèllha en forma de tube.

escafonhar vt. Estraçar, reguinhar. Var.: **estrafonhar**.

escafonhatge n.m. Accion d'escafonhar.

escaganhar (s') v.pr S'esforçar de defecar.

escagassatge n.m. Fach d'escagassar.

escagassar vt. 1. Degalhar (quauqua ren). 2. Alassar (quauqu'un).

escairaire, airitz n. Persona qu'escaira lo boasc ò la pèira.

escairar vt. 1. Dreiçar una pèira, una pèça de boasc, per li donar una forma vesina à-n-aquela d'un parallepipède de seccion cairada ò rectangulària. 2. Aumentar li dimensions d'un trauc.

escairatge n.m. 1. Accion d'escairar. 2. (tecn.) Accion de metre à angle drech d'elements d'una estructura ò n'en verificar la perpendicularitat e lo parallelisme. 3. Quairadura.

escaire n.m. 1. Pèça de boasc ò de metal que la sieu forma presenta un angle drech. 2. Pèça metallica en forma de T ò de L que sièrve à consolidar d'assemblatges de fustaria. 3. Instrument en forma de T ò de triangle rectangle, que sièrve à traçar d'angles drechs. ◇ (tecn.) *Metre d'escaire*: Procedir à l'escairatge de.

escaire vi. Endevenir, capitar, arribar a talh.

escais n.m. Escais-nom.

escais-nom n.m. Nom ajustat ò substituit au nom d'una persona. Sin.: **nomenaia**, **sobrenom**.

escaisnomenar vt. Donar un escais-nom à. Sin.: **sobrenomenar**.

escaissar vt. Fendilhar.

escaissat, ada adj. Fendilhat.

escala n.f. 1. Accion de s'arrestar per si refornir, per embarcar ò de mèrç, de passatgiers, per una nau ò un avion: *Faire escala*. 1529: «*avem ressauput unas lettras.....que porton grans nombre de gent ambe d'escalas per intrar en terra...*» A.C. Arles CC538 L: *Li escalas dau Levant.* 2. Luèc dont s'arrèsta una nau ò un avion per faire escala. 3. Temps de sosta: *La nau a fach una escala d'una ora*. 4. (mar.) Camin de varacion d'una nau au dedintre d'una forma de radob. 5. Dispositiu fach de doi armaduras religadi entre eli per una seria de barrons transversals que sièrvon d'escalons.

escalabarris n.m. Passeron foarça pichon mé la coa regda, de costumas escalairitz. (*Certhia familiaris*). Sin.: **lecapertús, curapertús**.

escalabrós, oa adj. 1. De natura à urtar la decença: Una istòria escalabroa. Sin.: **aspre**, **indecent**, **amoral**, **immoral**, **vergonhós**, **licenciós**, **descorós**. 2. (lit.) Perilhós, dificile: *Una entrepresa escalabroa*.

escalada n.f. 1. Accion d'escaladar. 2. (dr.) Accion de s'introdurre dins un luèc en passant per una grasilha, una fenèstra, cen que constituisse una circonstança agravanta de l'infraccion.

escaladar vt. 1. Passar per dessobre: *Escaladar un portau*. 2. Puar mé d'esfoarç: *Escaladar una montanha*.

escaladís, issa adj. Que si pòu escaladar.

escalador n.m. Escalator.

escalaire, airitz n. Persona que practica l'escalada, sobretot en montanha. Sin.: **alpinista**.

escalant, a adj. Si di d'una planta que creisse au lòng d'un còrs vesin, sigue per enrotlament dau pen, sigue au mejan d'organes fixators.

escalar vt. 1. Escaladar. 2. Despartir en degràs; Sin.: **graduar**.

escalari, ària adj. (mat.) Si di d'una grandor totalament definida per la sieu mesura (per op. à *vectorial* ò *tensorial*). ◇ *Produch escalari de doi vectors*: Soma dei produchs dei sieu compauantas d'un meme reng, relativament à una basa ortogonala. ◆ n.m. Element dau còrs dei reals ò dei complèxes sobre lo quau es definit un espaci vectorial.

escalari n.m. Peis dau còrs aplatit verticalament, originari d'Amèrica dau Sud (lòng pauc ò pron de 15 cm).

escalasson n.m. Pal provedit de barrons. Sin.: **escarràs**.

escalat, da adj. Despartit en degràs. Sin.: **graduat**.

escalatge n.m. Escalada.

escalator n.m. (nom depauat) Escalier mecanic. Var.: **escalator**.

escalène, a adj. e n.m. (anat.) Si di dei muscles inspirators entre li vertèbras cervicali e lu doi promiers pareus de coastas. ◆ adj. (mat.) Si di d'un triangle que lu sieus tres costats son despariers.

escaleta n.f. 1. Pichina escala. 2. *Faire l'escaleta à quauqu'un*: L'ajudar à s'enauçar en li ofrent li mans e li espatlas per li s'apontelar.

escalha n.f. 1. Caduna dei placas duri, cornadi (reptiles) ò ossoï (peis) que recuèrbon lo còrs d'unu animaus; aquesta matèria, que vèn de la carapaça d'uni tartugas, que s'emplégon en tabletaria ò en marquetaria. 2. Caduna dei valvas d'un mollusc bivalve. 3. (bot.) Fuèlha à l'entorn dau grèlh ò dau bulbe d'uni plantas (ceba, lis, etc.). 4. (anat.) Part aplatida e laterala de l'oàs temporal e de l'oàs occipital. 5. Cen que si destaca en pichini placas d'una susfàcia. Sin.: **escauma**. ◆ pl. (arquit.) Motiu ornamental format de mièg-discs que si cavàucon.

escalhador n.m. Escalhaire.

escalhaire n.m. Instrument de la lama dentada e talhanta que sièrve à escalhar lu peis. Var.: **escalhador**. Sin.: **escaumador**.

escalhaire, airitz n. Negociant especialisat dins la venda e la dubertura d'òstregas e d'autres cauquilhatges. Sin.: **escaumaire**.

escalhar vt. 1. Gratar un peis crud per li levar li escalhas. 2. Durbir una òstrega, un mollusc bivalve en separant li escalhas, li valvas. Sin.: **escaumar**. ◆ **s'escalhar** v.pr. Si destacar en placas finis, en escalhas.

escalhat, ada adj. Que s'escalha: *Una pintura escalhada*.

escalhatge n.m. Accion d'escalhar; lo sieu resultat. Fach de s'escalhar. Sin.: **escaumatge**.

escalheta n.f. Escalhon.

escalhòla n.f. 1. Nom d'una graminacea que li sieu granas agràdon ai passerons. Sin.: **alpista**. 2. (fam.) Sòus: *Aver d'escalhòla*.

escalhon n.m. Ròca ò marna estèrla e rompedissa. Var.: **escalheta**.

escalhós, oa adj. 1. Cubèrt d'escalhas. 2. Que si destaca per escalhas. Sin.: **escaumós**.

escalier n.m. 1. (correntament au pl.) Ensèms de gradins que perméton de puar ò de davalar. 2. Cadun dei gradins. 3. Escalinada. 4. *Escalier mecanic*: Escalier dei gradins articulats que transpoarta lu usanciers d'un plan à un autre. Sin.: **escalator**, **escalador**.

escalierista n. Persona que mete au ponch ò installa d'escaliers. Var.: **escalinaire**.

escalin n.m. Anciana moneda d'argent dei País Bas; Moneda batuda à Sant Domingo despí lo s. XVIII^{n}.

escalinada n.f. Grands escaliers, especialament davant un monument.

escalinaire, airitz n. Escalierista.

escalon n.m. 1. Barreu transversal d'una escala. 2. Cada niveu d'una seria, d'una gerarquia. ◇ Posicion d'un foncionari au dedintre d'un grade, d'una classa. ◇ Niveu: *L'escalon regional*.

escalonament n.m. Accion d'escalonar; fach d'èstre escalonat.

escalonar vt. 1. Dispauar de distança en distança: *Escalonar de tropas*. 2. Repartir dins lo temps, d'un biais pauc ò pron regulier, espaçar: Escalonar un pagament.

escalòpa n.f. Lesca fina de carn blanca ò de peis: *Escalòpa de vedeu*, *de ton*.

escalp n.m. Bèrris destacats dau crani mé la pèu, e que d'unu Indians d'Amèrica conservàvon coma trofeu.

escalpèl n.m. Mena de pichin coteu dau mànegue estrech que sièrve per faire d'incisions e dissecar. Var.: **escalpeu**. Sin.: **bistorin**.

escalpar vt. 1. Destacar la pèu dau crani au mejan d'un autóís talhant. 2. Arrancar per accident e violentament la pèu dau crani.

escalpeu n.m. Escalpèl.

escalpre n.m. 1. (mar.) Aisina de calafat, instrument lòng d'un pen, cairat, unit e ponchut que sièrve per durbir l'extremitat d'una cavilha de boasc per li plaçar un conhet. 2. Poncha per escrincelar. 3. Ciseu de fustier, de mèstre d'aissa, de rodier, de picapèira... Var.: **escaupre**.

escaluènha Planta ortenca, vesina de la ceba que lo sieu bulbe es utilisat coma condiment. Sin.: **chalòta**.

escambaissar vt. Alargar li cambas.

escambar vt. Privar de cambas; rompre li cambar à.

escambarlada n.f. 1. Cambada. 2. Accion d'escambarlar, d'encambar. 3. Incartada.

escambarlar vt. Encambar.

escambarlons (d') loc. adv. *S'assetar d'escambarlons:* S'assetar m'una camba de costat e una de l'autre. Sin.: **camba ençà**, **camba delà**.

escambatar vi. Cambadejar.

escambi n.m. 1. Operacion per la quala s'escàmbia quauqua ren: *Un escambi de presoniers*. ◇ *En escambi*: En contrapartida, en compensacion. ◇ (dr.) Convencion per la quala doi proprietaris si dónon mutualament un ben còntra un autre ben. 2. Fach de s'adreiçar, de si mandar mutualament quauqua ren; comunicacion recipròca: *Escambi de correspondença*. 3. (econ.) Tròc, comèrci; operacion comerciala. Sin.: **barata**. ◇ Escambis internacionals: *Comèrci exterior*. ◇ *Valor d'escambi*: Facultat qu'un ben dona de n'aquistar un autre, diferenta de la valor d'usatge. 4. (biol.) Passatge e circulacion de substanças entre una cellula e lo mitan exterior. 5. (espòrts) Dins lu espòrts de bala, juèc per s'escaufar denant d'entamenar una partida. ◇ Au tennis e dins lu

espòrts semblables, seria de balas après cada servici: *Un escambi de cinc minutas*. 6. (sovent au pl.) Ensèms dei relacions entre de gropes, de país diferents, que si tradúon per la circulacion d'òmes e d'ideas.

escambiable, a adj. Que pòu èstre escambiat.

escambiador n.m. 1. Dispositiu de racordament entre de rotas e d'autorotas sensa minga crosament à niveu. 2. *Escambiador (de calor)*: Aparelh destinat à rescaufar ò à refreiar un fluide au mejan d'un autre fluide que circula à una temperatura diferenta. ◇ *Escambiador d'ions*: Substança solida, naturala ò sintetica, qu'a lu caractèrs d'un acide ò d'una basa e que fixa lu anions ò lu cations.

escambiaire, airitz n. Persona que fa un escambi.

escambiar vt. (*escambi*, classic *escàmbii*) 1. Donar una caua còntra una autra. 2. Adreiçar e reçaupre en retorn; s'adreiçar mutualament: *Escambiar de presents, de sorrires*.

escambisme n.m. Practica de l'escambi de partenaris sexuals entre doi coblas ò de mai.

escambista n. 1. (dr.) Persona que fa un escambi de bens. 2. Persona que practica l'escambisme.

escamonea n.f. (farm.) Goma resina extracha dau risòma de l'escamònia, emplegada coma purgatiu.

escamònia n.f. (bot.) Planta erbacea vivaça de la familhaa dei convolvulaceas (*Convolvulus scammonia*), dei pens volubiles, dei fulles sagitadi, dau risòma de la quau es extracha l'escamonea.

escamotada n.f. Torn de passa-passa. Var.: **escamotatge**.

escamotaire, airitz n. Persona qu'escamòta.

escamotar vt. (*escamòti*) 1. Far disparéisser per un torn de passa-passa. 2. Raubar subtilament. Sin;: **desraubar**, **destroçar**, **desvalisar**, **estampar** (fig.). 3. (tecn.) Faire disparéisser automaticament (un organe salhent d'un aparelh): *Escamotar li ròdas d'un avion*. 4. Escamotar un mòt: Lo prononciar rapidament e bas; lo suprimir. 5. Evitar (cen qu'es dificile): Escamotar una question. Sin.: **defugir**, **esquivar**, **s'aparar de**, **eludir**. Var. (toi lu sens): **escamotejar**.

escamotatge n.m. Accion d'escamotar. Var.: **escamotada**.

escamotejar vt. Escamotar.

escamp n.m. Eissida, sortida.

escampa n.f. 1. Mejan desvirat per si traire d'embarràs. Sin.: **bescontorn**, **escapatòri**, **engambi**, **pretèxte**, **excusa**. 2. Exalament.

escampador n.m. Orifici que permete de faire escórrer lo demai d'aiga d'un restanc, d'un canal... Sin.: **escolador**.

escampadura n.f. Escampament.

escampaire, airitz n. Persona que despensa tròup, sensa comptar. Sin.: **acabaire**, **degalhaire**, **despensier**, **prodigue**.

escampament n.m. (med.) Amolonament patologic d'un liquide ò d'un gas dintre una cavitat naturala: *Escampament de sang, de sinovia.* Sin.: **efusion**. Var.: **escampadura**.

escampar vt. 1. Sauvar, preservar. ◇ (fam.) *Escampar d'aiga*: Urinar. 2. (mar.) *Escampar lo fèrre:* **ancorar**, **donar lo fèrre**. ◆ vi. S'escórrer, s'escapar, en parlant d'un liquide.

escampat, ada adj. Que s'es sauvat d'un perilh.

escampatge n.m. (fig.) Perda de mèrç raubada ò degalhada.

escampeta n.f. Fugida**,** evasion.

escampilh n.m. Espandiment; degalhadís. Var.: **escampilhada**.

escampilhada n.f. Espandiment.

escampilhaire, airitz n. Degalhaire.

escampilhar vt. Dispersar, espandir; despensar, degalhar.

escanador n.m. Luèc perilhós, escur, dont lo risc d'un atac es sempre possible. Sin.: **copagarganta**, **copagargamèla**.

escanaire, airitz n. Persona qu'escana. Sin.: **estrangolaire**, **sagataire**.

escanar vt. Estrangolar, estofar, sagatar.

escanat, ada adj. Foarça mau vestit.

escandal(e) n.m. 1. Marrit efècte, indignacion, produchs dins l'opinion publica per un fach, un acte estimat contrari à la morala, ai usatges. 2. Afaire malonèst que provòca una emocion dins l'opinion publica: *Un escandale financier*. 3. Garrolha que fa de bosin: *Faire d'escandale*. 4. Fach que va còntra la consciença, lo boan sens, la morala, sucita una emocion: *L'escandale de la fam dins lo monde*. 5. (relig.) Paraula ò acte que son per lu autres una ocasion de pecat ò de damatge espiritual. Var.: **escande**.

escandalh n.m. 1. Balança romana. 2. Objècte ò instrument que materialisa una unitat de mesura e sièrve de referença, de modèle legal: *Mètre escandalh*. 3. (econ.) *Escandalh monetari*: Valor ò metal retengut per un país ò d'unu país coma referença dau sieu sistema monetari. 4. (mar.) Sonda. Var.: **escandau**.

escandalhada n.f. 1. (mar.) Sondatge. Var.: **escandalhatge**. 2. *Escandalhada de soleu*: Escandilhada.

escandalhaire n.m. 1. (sc.) Aparelh que fa l'escandalhatge d'una grandor, d'un senhau. Var.: **escandilhaire**. 2. (mar.) Aparelh que mesura la prefondor de l'aiga per lo biais d'ultrasons. Sin.: **sondaire**.

escandalhaire, airitz n. Persona que fa d'escandalhatges. Var.: **escandilhaire**.

escandalhar vt. 1. Causir, recampar d'escandalhons. ◇ (estad.) Determinar un escandalhon dins una populacion, en particulier en vista d'un sondatge. 2. (cibern.) Definir la variacion d'una grandor au debanar dau temps per la seguida dei sieu valors, dichi *escandalhons*, à de moments precís, generalament periodics. Var.: **escandilhar**. Sin.: **escapolonar**. 3. (mar.) Sondar.

escandalhatge n.m. 1. Accion d'escandalhonar; ensèms d'escandalhons. 2. (mar.) Ensèms dei dimensions (mai particulierament li mesuras de seccions) d'una pèça de nau, especialament lo fustatge. 3. (mar.) Escandalhada.

escandalhier n.m. Escandalhaire.

escandalhon n.m. 1. Pichina quantitat d'una mèrç per donar una idèia dau tot. ◇ *Escandalhon de vin*: Tasta. ◇ *Escandalhon d'estòfa*: Mai precisament dich *escapolon*. 2. Especimen representatiu: *Un escandalhon de la poesia medievala*. ◇ Vista parciala, exemple: *Mostrar un escandalhon dei sieu qualitats*. 3. (estad.) Fraccion representativa de la populacion ò d'un ensèms estatistic. 4. (cibern.) Valor d'una grandor donada au moment d'un escandalhatge. Var.: **escandilhon**. Sin.: **escapolon**.

escandalisar (-izar) vt. 1. Far nàisser l'indignacion: *Lo sieu comportament escandalisa la sieu familha*. Sin.: **ofensar**, **faire broncar**. 2. (relig.) Metre en perilh de pecat. ◆ **s'escandalisar** v.pr. Sentir d'indignacion. Var.: **s'indignar**.

escandalós, oa adj. 1. Que causa ò risca de causar un escandale: *Una vida escandaloa*. 2. Vergonhós; que pòu ofensar, anar còntra la morala, la consciença, lo boan sens, per lo sieu excès: *Un prètz escandalós*.

escandalosament adv. D'un biais escandalós.

escandau n.m. Escandalh.

escande n.m. Escandal(e).

escandi n.m. Còrs simple metallic foarça leugier, dei proprietats parieri à-n-aqueli dei lantanides; element (Sc) de n° atomic 21 e de massa atomica 44,956.

escandilhada n.f. Esclarcida. Var.: **escandalhada**.

escandilhaire n.m. Escandalhaire.

escandilhaire, airitz n. Escandalhaire.

escandilhar vt. Escandalhar.

escandilhatge n.m. Escandalhatge.

escandilhon n.m. Escandalhon.

escandinau, ava adj. e n. D'Escandinàvia. ◇ *Lengas escandinavi*: Dau Nòrd d'Euròpa.

escandir vt. (*escandissi*) 1. (metr.) Prononciar un vèrs grèc ò latin en lo ritmant, en marcant l'alternança dei lòngui e dei brèvi en insistent sobre lu temps foarts. 2. Prononciar una frasa, de mòts, en destacant lu gropes de mòts, de sillabas. Var.: **escandre**.

escandòla n.f. (mar.) 1. Cambra de galèra, generalament reservada a l'argosin. 2. Resèrva de noiridura per lu oficiers.

escandre vt. Escandir.

escannejar vt. Escannerisar.

escanh n.m. Aspa.

escanha n.f. 1. Debanador, travolh. 2. Assemblatge de fieus textiles ligats entre elu per un fieu de ligatge.

escanhar vt. Debanar lo fieu per n'en faire d'escanhas.

escanhier n.m. Debanador.

escanhon n.m. Pichin debanador.

escànner n.m. 1. Aparelh de teledeteccion capable de captar, au mejan d'un dispositiu de repassada, li radiacions electromagnetiqui mandadi per de susfàcias estendudi. 2. (med.) Aparelh de radiodagnostic, compauat d'un sistema de tomografia e d'un computador, que fa d'analisis de densitat radiologica per tornar constituir d'imatges dei divèrsi partidas de l'organisme. Sin.: **escannografe**, **tomodensiomètre**, **numerisador**. 3. (inform.) Aparelh que sièrve à faire, per repassada electronica d'un document, una còpia numerisada.

escannerisar (-izar) vt. Numerisar un document (escrich ò fotografic) au mejan d'un escànner. Var.: **escannejar**.

escannografe n.m. (med.) Escànner.

escannografia n.f. (med.) 1. Procediment de radiodiagnostic qu'emplega un escànner. Sin.: **tomodensitometria**. 2. Imatge obtengut m'aqueu procediment.

escannografiar vt. (*escanografi*, classic *escannogràfii*) (med.) Sotametre à un examèn au mejan d'un escannografe.

escansion n.f. (metr.) Accion ò biais d'escandir.

escansonament n.m. Alargament de la dubertura d'una fenèstra. Sin.: **escorsat**.

escansonar vt. Alargar la dubertura d'una fenèstra per donar mai de lutz. Sin.: **escorsar**.

escap n.m. (arquit.) 1. Fust d'una colomna. 2. Partida inferiora d'aqueu fust. Var.: **escapa**.

escapa n.f. Escap.

escapada n.f. 1. Accion de s'escapar. 2. Accion de s'escapar en desòrdre davant un perilh. 3. Accion de si sostraire per un moment à d'obligacions, à la rotina: *Faire una escapada en campanha*. 4. Accion, per un ciclista ò d'unu ciclistas, de distanciar lu autres; l'ensèms dei ciclistas escapats.

escapador n.m. Mejan calculat ò desviat per si traire d'embarràs.. Var.: **escapatòri**.

escapafatiga n. (fam.) Si di d'una persona qu'evita tot cen que la porria lassar, tot cen que demanda tròup d'esfoarç. Sin.: **pelandron**, **pigre**, **manjapan à tradiment**, **flac**, **fugisse l'òbra**, **gastalançòus**, **farassonier**.

escapaire, airitz n. Persona que s'escapa. Sin.: **fugitiu**.

escapament n.m. 1. Fach de mandar dins l'atmosfèra lu gas de combustion d'un motor termic; dispositiu que lo permete. ◇ *Escapament liure*: Desprovedit de silenciós. 2. Mecanisme de relotjaria que sièrve à regularisar lo movement d'un relòtge, d'una moastra.

escapar vi. ò vt. ind. (*à*, *de*) 1. Si sostraire à quauqu'un, à la sieu susvelhança: *Laissar escapar un presonier*. 2. Non èstre pertocat: *Escapar à una malautia*. 3. Cessar d'èstre tengut, retengut: *Lo libre que tenii m'a escapat dei mans*. 4. Cessar d'èstre sota lo contraròtle de quauqu'un: *Plan plan, lo poder li escapa*. 5. Cessar d'èstre present à l'esperit, èstre oblidat: *Lo nom d'aquela persona m'escapa*. 6. Èstre dich ò fach involontariament: *Li a escapat una marrida paraula*. 7. Non èstre sentit (quau que sigue lo sens): *Ren escapa au sieu regard*. 8. Non èstre capit: *Es un rasonament que m'escapa*. 9. Non èstre obtengut: *La vistòria li a encara escapat!* 10. Non èstre sotamés: *Aquelu revenguts escàpon ai taxas*. ◆ vt. *L'escapar bèla*: Si sauvar d'un marrit pas. ◆ **s'escapar** v.pr. 1. Fugir, si sauvar d'un luèc dont si èra presonier. Sin.: **auçar li bèrgolas**, **s'esbinhar**, **pilhar lo doi de copas**. ◇ Si liberar (d'una constrencha). 2. Sortir, s'espandir rapidament: *La vapor s'escapa*. 3. (espòrts) Pilhar d'avança: *Un ciclista s'es escapat dins la puada, una equipa s'es escapada au classament*.

escaparon n.m. Escapolon de drap.

escapat n.m. 1. (coregr.) 2. (espòrts) Ciclista que s'es destacat, qu'a pilhat d'avança sus lu autres.

escapatòri n.m. Biais gaubiós per si traire d'empacha. Var.: **escapador**.

escapitada n.f. Descapitacion.

escapitar vt. Descapitar.

escapocho n.m. Escapucho.

escàpol n.m. (mar.) Part de l'àncora que jonhe li patas à l'organeu. Sin.: **asta**.

escapolar vi. 1. Si tirar d'afaire. 2. (mar.): Si di de l'àncora que tèn pas aferrada sus lo fond sota l'accion dei corrents ò dau vent còntra la nau. Sin.: **escórrer**.

escapolari, ària adj. Escapulari, ària.

escapolari n.m. Escapulari.

escapolon n.m. Escandalhon.

escapolonar vt. Escandalhar.

escapucho n.m. Si di de quauqu'un que non tèn la sieu paraula. Var.: **escapocho**.

escapulari, ària adj. Relatiu à l'espatla. ◇ *Cencha escapulària*: Esquelèt de l'espatla, format de tres oàs: la clavicula, l'omoplat e la coracoïda (per lu mamifèrs, es reducha e estacada à l'omoplat). Var.: **escapolari**.

escapulari n.m. (relig. cat.) Pèça dau vestit monastic, fach d'un capochon e de doi pans d'estòfa rectangularis que cuèrbon li espatlas e retómbon sus l'esquina e lo pièch fins ai pens. Var.: **escapolari**.

escaquier n.m. Plateu per jugar ai escacs.

escar vt. Provedir d'una esca.

escara n.f. 1. Onchesc de la tèsta. 2. Zòna tissulara necrosada.

escarabassa n.f. Plaga de la pèu ò dei mucoas, deuguda especialament au frèi. Sin.: **crebassa**.

escarabat n.m. Insècte coleoptèr fitofague ò coprofague, provedit d'antenas mé de lamellas à la sieu extremitat, e un còrs massís.

escarabeïdat n.m. Escarabeïde.

escarabeïde n.m. *Escarabeïdes*: Familha d'insèctes coleoptèrs dei antenas en lamellas, coma la cetònia. Var.: **escarabeïdat**.

escarbicada n.f. Frasca.

escarabilha n.f. Pichin fragment de carbon incandescent que si retròva dins lu cendres ò que s'escapa d'un fuèc. Var.: **escarbilha**. Sin.: **carbonilha**.

escarabòcho n.m. Barbolhatge. Sin.: **pintorlatge**, **graufinhatge**.

escarabochaire, airitz n. Persona qu'escarabòcha. Sin.: **graufinhaire**, **embarbolhaire**.

escarabochar vt. e vi. (*escarabòchi*) Barbolhar, pintar maudestrament. Sin.: **pintorlar**, **embarbolhar**.

escaraire n.m. (mar.) Aisina de calafa; pichon recipient de fusta que contèn de seu e d'estopa banhada. 1503: «*...que adobaran la barca per metre en lu escaraire per calafatar.*» (A.C. Marseille).

escaramocha n.f. 1. Combat localisat, de corta durada, entre de pichins gropes armats. 2. (fig.) Prepaus ostiles qu'anóncion una polemica mai importanta.

escaramochar vt. Atacar dins una escaramocha.

escarasson n.m. Paisseu.

escarassonar vt. Paisselar.

escaravissa n.f. Chambre.

escarbicada n.f. 1. Escart de comportament. 2. Accion folesca, destartavelada. Sin.: **farlanda**, **frasca**.

escarbilha n.f. Escarabilha.

escarbilha n.f. Escarabilha.

escarboncle n.m. 1. Gemma roja de l'esclat viu. 2. (arald.) Pèça que representa vuèch rais flordelisats à l'entorn d'un cercle.

escarcèla n.f. Benda de cuèr ò d'estòfa portada de galís sus lo pièch per sostenir un instrument, un sacon, una arma... ◇ *En escarcèla:* Portar quauqua ren en travèrs dau pièch, de l'espatla à l'anca opausada.

escarceladura n.f. (mar.) Accion d'escarcelar; lo sieu resultat.

escarcelar vt. (*escarcèli*) (mar.) Crosar doi ormeges qu'apertènon à doi naus desparieri, e lu estacar dins la tòca de lu aparar dau fretament.

escarchadura n.f. Accion d'escarchar; lo sieu resultat. Sin.: **esgarradura**, **estraçament**.

escarchar vt. Esgarrar, metre en morseus. Sin.: **estraçar**.

escardassar vt. Cardar. Sin.: **desblestar**.

escardenc, a adj. Escarlat.

escarificacion n.f. 1. Pichina incision superficiala de la pèu (especialament per una cutireaccion ò d'uni vaccinacions). Var.: **escarificatge**. 2. (espec., sovent au plural) En Àfrica, incision superficiala facha sus la pèu per fin de laissar una cicatritz, dins una tòca simbolica ò rituala; cicatritz qu'aquela incision laissa.

escarificador n.m. Escarificator.

escarificar vt. (*escarifiqui*) Practicar d'incisions sobre: *Escarificar la pèu*.

escarificatge n.m. 1. Accion d'escarificar; lo sieu resultat. Var.: **escarificacion**. 2. (agric.) travalh dau soal mé d'autís dentats.

escarificator n.m. 1. (agric.) Instrument agricòla provedit de dents metalliqui, per amoblir la tèrra sensa la revirar. 2. (cir.) Instrument per faire de pichini incisions sus la pèu. Var.: **escarificador**.

escarir vt. Aimar totplen quauqu'un. Var.: **carir**.

escarlat, a adj. Roge viu. Sin.: **escardenc**.

escarlata n.f. Matèria coloranta d'un roge viu.

escarlatin, a adj. Cramesit.

escarlatina n.f. Malautia febrila contagioa, caracterisada per l'existença de placas escarlati sus la pèu e li mucoas.

escarmilhar vt. Despenchenar, metre lu bèrris en desòrdre. Sin.: **escarpinar**, **acrespir**, **emberrir**.

escarmilhat, ada adj. Qu'a lu bèrris en desòrdre. Sin.: **despenchenat**, **escarpinat**, **acrespit**, **emberrit**.

escarmonir (s') v.pr. (*m'escarmonissi*) Si confinar, morir d'enuèi, d'amor.

escarni n.m. Trufaria. Var.: **escarniment**, **escòrn**.

escarniment n.m. Mena de faire ò paraula qu'a per estigança d'ofensar. Var.: **escarni**. Sin.: **afront**, **otratge**, **insolença**, **injúria**, **ofensa**, **invectiva**, **avania**.

escarnir vt. Si trufar de; ofensar per lo biais de la paraula. Sin.: **injuriar**, **insolentar**.

escaròla n.f. Chicòria dei fuèlhas largui, que si manja en salada.

escarpa n.f. Riba interiora dau valat d'un obratge fortificat.

escarpament n.m. 1. Estat de cen qu'es escarpat; pendís rèbe d'una montanha, d'un bauç, etc. 2. Penda importanta d'un obstacle. Sin.: **brec**.

escarpar vt. Demenir l'espessor d'un barri, d'un plan à un autre.

escarpat, ada adj. Qu'a una penda importanta. Sin.: **ert**, **rèbe**.

escarpenar vt. Despelhar (Luceram).

escarpida n.f. Produch obtengut en esfilant ò en gratant una tela frusta, que s'emplegava per curbir li plagas.

escarpin n.m. Solier elegant, descubèrt, de la sòla fina, provedida ò non d'un talon.

escarpinada n.f. 1. Accion d'escarpinar. 2. Garrolha. 3. Cardatge. Var.: **escarpinadura**.

escarpinadura n.f. Escarpinada.

escarpinar vt. 1. Metre lu bèrris en desòrdre. Sin.: **acrespir**, **emberrir**. 2. Cridar, carpinhar, carpinar. 3. Destrúger d'èrbas, de plantas: *Li sieu galinas mi vènon escarpinar li semenças*. 3. Cardar (la lana). ◆ **s'escarpinar** v.pr. 1. *S'escarpinar (lu bèrris)*: Si garrolhar, si batre. 2. S'arrancar lu bèrris per desespèr, per dolor.

escarpinat, ada adj. Qu'a lu bèrris en desòrdre.

escarpir vt. 1. Cardar, penchenar. 2. Esfilar.

escarpoleta n.f. Sèti (eventualament rudimentari) tengut per doi coardas, que sièrve à si balançar.

escarra n.f. Deca, error, fauta.

escarrabilhadura n.f. Gaube, agilitat, lestitge.

escarrabilhar vt. Desvelhar, renvigorir, abelugar, revisolar.

escarrar (s') v.pr. Si foaraviar. ◇ Anar pàisser en cò dau vesin, en parlant dei bèstias (Esa).

escarràs n.m. Escala m'un solet montant. Sin.: **escalasson**.

escarraunhada n.f. Accion d'escarraunhar, lo sieu resultat. Sin.: **maselatge**, **trocejament**, **chaple**.

escarraunhaire, airitz n. Persona que degalha una òbra, una lenga, etc... Sin.: **maselaire**, **trocejaire**, **chaplin**.

escarraunhar vt. 1. Degalhar, descarar, una òbra, una lenga, etc. 2. Operar un malaut d'una mena maladrecha ò brutala. Sin.: **maselar**, **chaplar**, **trocejar**.

escarraunhós, oa adj. Rufe, raspinhós.

escars, a adj. 1. Estrech. Var.: **escàs**. 2. Rare, de pauc de valor.

escarsa n.f. Caneladura.

escarsament adv. Estrechament.

escarsèla n.f. (anc.) Borsa portada à la cintura.

escarselier n.m. Fabricant d'escarsèlas.

escarsessa n.f. Mesquinaria, mesquinatge.

escarsitat n.f. Caractèr de cen qu'es escars, estrech.

escart n.m. 1. Distança, diferença entre de cauas ò de personas: *L'escart entre lu ciclistas aumenta*. ◇ *À l'escart*: À despart; alunhat. ◇ *Grand escart*: Movement dins lo quau li doi cambas, alongadi en sens contrari una de l'autra, tòcon completament lo soal sus tota la sieu longuessa. ◇ (fig.) *Faire lo grand escart*: Si trovar entre doi posicions opauadi. Sin. (pop.): **aver lo cuu entre doi cadieras**. 2. Accion de s'escartar, de si destornar dau sieu comportament abitual: *Faire d'escarts à un regime*. ◇ Cambiar bruscament de direccion: *Faire un escart à bicicleta*. ◇ *Escart de lengatge*: Paraula que transgrèssa li convencions. 3. Pichina aglomeracion diferenta dau centre de la comuna à la quala apartèn. Sin.: **masatge**, **casatge**, **vilar**. 4. (estad.) Valor absoluda de la diferença entre doi valors. ◇ *Escart-tipe*: Raíç cairada de la variança. 5. (ling.) Acte de paraula que s'aluènha d'una nòrma donada. 6. (econ.) *Escart d'inflacion*: Diferencial d'inflacion.

escart n.m. (mar.) Joncion de doi bordatges.

escartada n.f. Incartada.

escartairament n.m. Suplici au cors dau quau de cavaus tiràvon lo condamnat per lu membres fins que siguèsson destacats. Var.: **esquartairament**.

escartairar vt. 1. Faire subir lo suplici de l'escartairament à. 2. Faire esitar quauqu'un entre doi posicions opauadi. 3. (arald.) Partir (un escut) en quatre quartiers. Var.: **escarteirar**, **escarteriar**, **esquartairar**.

escartairat adj. m. e n.m. (arald.) Partiment d'un escut en quatre quartiers pariers au mejan d'una linha orizontala e d'una perpendiculària. Var.: **esquartairat**.

escartament n.m. Accion d'escartar ò de s'escartar; distança entre doi cauas.

escartar vt. 1. Metre una distança entre (de cauas); alunhar, separar: *Escartar un objècte dau fuèc, escartar lu braç*. Sin.: **apartar**, **despartar**. 2. Remandar quauqu'un, lo tenir à distança: *Escartar la fola, lu curiós*. Sin.: **forviar**, **extraviar**. ◇ Eliminar: *Escartar un candidat*. ◇ Non prendre en còmpte, eliminar: *Escartar una solucion*. ◆ **s'escartar** v.pr. S'alunhar, si destornar de: *S'escartar dau drech camin*. Sin.: **s'apartar**, **si forviar**.

escartar vt. Eliminar una carta dau sieu juèc per n'en pilhar una autra.

escartat n.m. Juèc de cartas dins lo quau lu jugaires (de doi à quatre) an la possibilitat de pauar d'uni cartas.

escartat, ada adj. Situat à l'escart, alunhat: *Una maion escartada*.

escarteirar vt. Escartairar.

escarteriar vt. (*escartèri*, classic *escartèrii*) Escartairar.

escarton n.m. 1. Bled. 2. (m'una majuscula) *República dei Escartons*: Ensèms de territòris de montanha dei Auti-Aups, de la Província de Turin e d'aquela de Coni (vèire dins lu noms pròpris).

escàs, assa adj. Rare; estrech: *So pas escàs* (carriera de Torretas de Lop). Var.: **escars**.

escassament adv. En pichina quantitat; de mena mesquina, parsimoniosament.

escassear vt. (*escasseï*) Rendre estrech.

escatament n.m. (mar.) Accion d'escatar; lo sieu resultat. Sin. **desriba, deriva**.

escatar vi. (mar.) Desviar de la sieu endrechiera sota l'accion dau vent ò dei corrents quora si parle d'una nau.

escatofagia n.f. Accion patologica de manjar lu sieus excrements.

escatofague, a adj. Que ni noirisse d'excrements.

escatofil(e), a adj. (sc. de la v.) 1. Que viu ò creisse sus lu excrements. 2. Pertocat per l'escatofilia.

escatofilia n.f. Comportament patologic de contemplar ò de tocar d'excrements.

escatòl n.m. (quim.) Compauat qu'a l'odor de matèria fecala e naisse de la putrefaccion dei proteïnas.

escatologia n.f. Prepaus ò escrichs grossiers dont es question d'excrements.

escatologia n.f. Ensèms dei doctrinas e dei credenças que poàrton sus lo sòrt ultime de l'òme (*escatologia individuala*) e de l'Univèrs (*escatologia universala*).

escatologic, a adj. Relatiu à l'escatologia (per lu doi sens).

escatòma n.m. (med.) Amolonament considerable de matèrias fecali que sembla una tumor intestinala.

escastocopia n.f. Examèn medical dei femsas.

escaucelar vt. (*escaucèli*) Sarclar lo pen d'una planta, d'un aubre, lo desgatjar: *Escaucelar la vinha*. Var.: **descaucelar**. Sin.: **desmotar**.

escaucelatge n.m. Desgatjament de la basa d'un aubre, d'una planta. Var.: **descaucelatge**. Sin.: **desmotatge**.

escaudada n.f. Accion d'escaudar. Var.: **escaudament**, **escaudatge**.

escaudament n.m. Escaudada.

escaudar vt. 1. Plonjar dins l'aiga bulhenta. 2. Cremar m'un liquide caud. Sin.: **esbulhentar**.

escaudat, a adj. Qu'a subit una escaudada.

escaudatge n.m. Escaudada.

escaufabanh(e) n.m. Aparelh per produrre rapidament d'aiga cauda per lo banh. Var.: **caufabanh(e)**.

escaufabiberon n.m. Escaufatetareu. Var.: **caufabiberon**. Sin.: **caufatetareu**.

escaufabraieta n.f. (pop.) Frema que tempta d'atraire lu òmes. Sin.: **alumaira**.

escaufada n.f. Ràbia, colèra. Var.: **escaufèstre**. Sin.: **chacotada**, **satonada**.

escaufador n.m. Escaufalièch. Var.: **escaufatòri**.

escaufaiga n.m. Aparelh que produe d'aiga cauda (à partir d'electricitat, de gas, etc.). Var.: **escaufaiga**.

escaufaire n.m. 1. Aqueu que mena un veïcule motorisat (especialament una locomotiva). Var.: **caufaire**. 2. (mar.) Espacialitat d'un persona encargada dei caudieras d'una nau, sobretot dins la marina militària.

escaufalièch n.m. Dispositiu que permete d'escaufar lo lièch. Var.: **caufalièch**. Sin.: **escaufador**.

escaufaman(s) n.m. Escaufeta. Var.: **caufaman(s)**.

escaufament n.m. 1. Accion d'escaufar; fach de s'escaufar; estat que n'en resulta. 2. Estat de colèra, de sobrexcitacion. 3. Adestrament leugier destinat à escaufar lu muscles per lu assoplir denant d'un exercici esportiu, d'un esfoarç fisic, etc. 4. Començament de fermentacion dei cerealas ò dei farinas, sota l'efècte de la calor.

escaufant, a adj. 1. Que produe de calor. Var.: **caufant**. 2. Excitant.

escaufapança n.m. Chaminèia d'apartament.

escaufapen(s) n.m. Escaufeta. Var.: **caufapen(s)**.

escaufaplat n.m. Aparelh que permete de tenir lu plats au caud sus lo taulier. Var.: **caufaplat**.

escaufar vt. 1. Rendre caud ò mai caud; donar una impression de caud. 2. (fig.) Excitar, animar: *Lo cantaire a ben escaufat lo sieu public*. Var.: **caufar**. ◆ vi. 1. Devenir caud: *Lo motor escaufa*. ◇ Produrre de calor: *En estiu, lo soleu escaufa d'ora!* 2. Provocar d'animacion, de desòrdre. ◆ **s'escaufar** v.pr. 1. S'expauar à una foant de calor. 2. Escaufar lo luèc dont si viu: *M'escaufi au boasc*.

escaufaria n.f. Local dont si tròvon lu aparelhs de produccion de calor, dins una nau, un immòble, una usina, etc. Var.: **caufaria**.

escaufa-sieta(s) n.m. Aparelh electric per escaufar li sietas. Var.: **caufa-sieta(s)**.

escaufatetareu n.m. Dispositiu, aparelh per escaufar lo tetareu. Var.: **caufatetareu**. Sin.: **caufabiberon**, **escaufabiberon**.

escaufatge n.m. 1. Accion d'escaufar, de s'escaufar; biais d'escaufar. ◇ *Boasc d'escaufatge*: Boasc destinat à èstre cremat per escaufar. 2. Aparelh, installacion per produrre de calor: *Un escaufatge electric*. ◇ Escaufatge *central*: Distribucion de calor dins lu apartaments ò dins li pèças d'una maion à partir d'una foant unica. ◇ *Escaufatge urban*: Escaufatge dei immòbles au mejan de centralas qu'alimènton de zònas urbani entieri. Var.: **caufatge**.

escaufatgista n. Especialista de l'installacion e dau manteniment de l'escaufatge central. Var.: **caufatgista**.

escaufatòri n.m. Escaufador.

escaufejar vt. 1. Escaufar pauc à pauc. 2. Tramar, fomentar.

escaufestrar (s') v.pr. 1. Si metre en esmoguda. 2. S'encolerar, s'embilar.

escaufèstre n.m. Granda paur, espavent. Sin.: **esmoguda grandassa**, **atissament**.

escaufeta n.f. Boita m'un cubice, que contèn de brasa ò d'aiga cauda, per si rescaufar lu pens. Var.: **caufeta**. ◇ Aparelh per s'escaufar li mans ò lu pens (aparelh electric, resèrva d'aiga cauda, etc.). Sin.: **escaufapen(s)**, **escaufaman(s)**.

escauma n.f. Escalha.

escaumada n.f. (mar.) Bordatge que supoarta lu escaumes e li escaumieras. Sin.: **òrle**, **breganèu**, **parescau**.

escaumador n.m. Escalhaire.

escaumaire, airitz n. Escalhaire.

escaumar vt. Escalhar.

escaume n.m. (mar.) Asta ficada dins lo plat-bòrd d'una barca, dont si plaça l'estròpa d'un aviron per mantenir lo rem.

escaumiera n.f. (mar.) Pèça dont si fícon lu escaumes.

escaumós, oa adj. Escalhós.

escauquilhar vt. Traire de la sieu cauquilha una frucha, un mollusc...

escaupre n.m. Clavet. Var.: **escalpre**.

escavena n.f. Vèrp de fanga dei paluns d'aiga salada.

escavin n.m. Escabin.

escavinat n.m. Escabinat.

escient n.m. Conoissença, saber, vejaire. ◇ *À boan escient*: Embé discerniment. Sin.: **à boan èime**, **à bèl exprèssi**. ◇ *À marrit escient*: À toart. **à mal èime**, **à mal exprèssi**. Var.: **encient**. Sin.: **estòble**.

escientament adv. En tota conoissença de causa.

esciuride n.m. *Esciurides*: Sota-òrdre dei rosegaires, que contèn per exemple l'equiròt e la marmòta.

esclairada n.f. Endrech desprovedit d'aubres dins una seuva, un boasc. Sin.: **desboscada**.

esclairament n.m. 1. (opt.) Quocient dau flux luminós qu'una susfàcia receu per l'aire d'aquela susfàcia (unitat: *lux*). Var.: **esclarament**. 2. Accion, biais, mejan d'esclairar. Sin.: **esclairatge**.

esclairant, a adj. Qu'esclaira. Var.: **esclarant**. Sin.: **luminós**.

esclairar vt. 1. Espandir, donar de lutz sobre: *Lu fanaus de la veitura esclàiron la rota*. 2. Fornir à quauqu'un la lutz necessària per que vegue: *T'esclairi, coma aquò li veiràs mai ben dins lu escaliers*. Sin.: **faire lume**, **enlusir**, **alumenar**. 3. (fig.) Rendre clar (una question, de fachs); donar una explica à (quauqu'un). Var.: **esclarar**. ◆ **s'esclairar** v.pr. 1. Devenir luminós. Sin.: **s'enlusir**, **s'alumenar**. 2. Devenir clar, comprensible: *Tot s'esclaira!* 3. Exprimir la satisfaccion, lo gaug: *La sieu cara s'esclaira*.

esclairat, ada adj. Instruit dins una especialitat. Var.: **esclarat**. Sin.: **saberut**, **sapient**, **engaubiat**, **assabentat**.

esclairatge n.m. 1. Accion, biais, mejan d'esclairar. Sin.: **esclairament**. ◇ *Esclairatge indirècte*: Dirigit vèrs lo plafond. 2. Ensèms d'aparelhs qu'esclàiron, espec. un espectacle; lo sieu reglatge. 3. (fig.) Biais de faire capir una question, de fach: *Estudiar un afaire sota un autre esclairatge*. 4. (mil.) Mission de recèrca d'informacion, afidada à una unitat que deu evitar de si batre. Var.: **esclaratge**.

esclairatgisme n.m. Ensèms dei tecnicas d'esclairatge racional. Var.: **esclaratgisme**.

esclairatgista n. 1. Tecnician que s'ocupa de l'esclairatge d'un espectacle. 2. Especialista d'esclairagisme. Var.: **esclaratgista**.

esclaire n.m. Esclat, lutz viva.

esclairon n.m. Esclairada de durada corta. Sin.: **treslutz**, **entrelutz**.

esclantida n.f. Son remandat embé foarça. Sin.: **rebomb**, **fracàs**, **bosin**, **resson**, **rebombida**, **retroniment**, **resclantiment**. Var.: **resclantida**.

esclantir vi. (*esclantissi*) Remandar un son poderós e esclatant. Sin.: **rebombir**, **retronar**, **ressonar**.

esclantissent, a adj. Resclantissent.

esclap n.m. Esclapa (tròç de boasc).

esclapa n.f. 1. Tròç de boasc per l'escaufatge. Var.: esclap. Sin.: **estèla**, **busca**. 2. Li doi partidas d'un fruch dubèrt. 3. (pop.) *Esclapas dau cuu*: Gaunhas.

esclapaboasc n.m. Persona que fende lo boasc.

esclapadura n.f. Fenda. Sin.: **ascla**, **ascladura**, **fendascla**.

esclapaire, airitz n.f. Persona qu'esclapa de fusta. Sin.: **asclaire**, **fendasclaire**.

esclapar vt. Fendre: *Esclapar de boasc per l'ivèrn*. Sin.: **estelar**, **asclar**.

esclapatge n.m. Accion d'esclapar. Sin.: **fendasclatge**, **asclatge**.

esclapon n.m. Ascla, estèla pichoni. Sin.: **bòfa**.

esclarament n.m. (opt.) Esclairament.

esclarant, a adj. Esclarant. Sin.: **luminós**.

esclarar vt. Esclairar.

esclapàs n.m. Estèla gròssa (tròç de boasc).

esclarat, ada adj. Esclairat.

esclaratge n.m. Esclairatge.

esclaratgisme n.m. Esclairatgisme.

esclaratgista n. Esclairatgista.

esclarcida n.f. 1. Espaci clar dins un ceu neblós; melhorament breu entre doi raissas. 2.(fig.) Cambiament favorable dins una situacion. 3. Operacion que permete d'esclarcir una forèst.

esclarciment n.m. 1. Accion d'esclarcir, fach de s'esclarcir. 2. (sobretot au pl.) Explicacion, justificacion: *Vos caurà donar d'esclarciments sobre d'aquest afaire*.

esclarcir vt. (*esclarcissi*) 1. Rendre mai clar, pas tant escur, en parlant d'un temps neblós. 2. Rendre pas tant espés: *Esclarcir una saussa*. 3. (agric. e silv.) Rendre pas tant dense, faire una esclarcida. 4. (fig.) Rendre mai clar, mai comprensible: *Esclarcir una question*. ◆ **s'esclarcir** v.pr. 1. Devenir mai clar, en parlant d'un temps neblós. 2. Baissar en nombre: *En venent vièlh, lu mieus bèrris s'esclarcísson*. 3. Devenir mai comprensible: *M'aquò, tot s'esclarcisse!*

esclarcitat n.f. Clartat, treslutz.

esclarir vt. (*esclarissi*) Clarsemenar.

esclarit, ida adj. Clarsemenat.

esclat n.m. 1. Fragment d'un objècte rot: *Un esclat de vèire*. Sin.: **esquirla**, **estèla**, **ascla** (boasc). 2. (preïst.) Fragment de pèira debitada. 3. Bosin violent: *L'esclat dau tròn, un esclat de votz*. Sin.: **espetadura**, **resclantida**, **retroniment**. 4. *Faire un esclat*: Si senhalar à l'atencion m'un bosin violent, un escandale. 5. Fach de lusir; lutz viva: *L'esclat dau soleu*. ◇ (astron.) Intensitat luminoa d'un astre; la sieu mesura astronomica. Sin.: **treslume**, **lusiment**, **esclaire**. ◇ *Esclat aparent*: Esclairament qu'un astre fornisse sobre una susfàcia perpendiculària ai rais luminós, en un ponch donat. 6. Qualitat d'una color viva. 7. (fig.) Esplendor, grandor: *L'esclat de la glòria*. ◇ *Accion d'esclat*: Accion remirabla, prodessa. Sin.: **valentia**.

esclatament n.m. Fach d'esclatar. Sin.: **espetadura**, **crep**.

esclatant, a adj. 1. Qu'a d'esclat; que lusisse. **resclantissent**, **beluguejant**, **treslusent**. 2. (lit.) remirable: *Una victòria esclatanta*.

esclatar vi. 1. Si rompre brutalament per efècte mecanic (pression, calor, etc.). Sin.: **petar**, **espetar**, **matiblar** (per li cerièias, à Luceram). 2. Faire audir un bosin sec. ◇ *Esclatar dau rire*: Si metre à rire foart, d'un còup solet. Sin.: **petar**, **s'escranhar dau rire**. 3. (fig.) Si manifestar, si produrre bruscament: *La guèrra a esclatat*. 4. Accedir d'un còup solet à la celebritat: *Aqueu jugaire a esclatat en venent jugar à Niça*. 5. *Esclatar de santat*: Aver, manifestar una santat foarça boana.

esclatat, ada adj. e n. (tecn.) *Dessenh esclatat* ò *esclatat*, n.m.: Que representa li divèrsi partidas d'un ensèms, d'un aparelh complèxe, d'un mòble per montar, etc., dins la sieu disposicion relativa, ma en lu dissociant clarament.

esclau, esclava n. 1. Persona de condicion non liura, considerada coma una mèrç que si pòu vendre e crompar, sota la dependença d'un mèstre. 2. Persona sota la totala dependença d'una autra: *Es l'esclava de la sieu frema*. ◆ adj. 1. Qu'es sotamés à l'esclavatge: *Un pòble esclau*. 2. Qu'es sota la dependença totala de quauqua ren: *Èstre esclau dei sieu ideas*. ◇ *Èstre esclau de la sieu paraula*: Tenir estrechament li sieu promessas.

esclavar vt. Enfeudar, asservir; metre en condicions d'esclaus. Var.: **esclavisar**, **senhorejar**, **dominar**.

esclavatge n.m. 1. Estat, condicion d'esclau. 2. Estat d'aquelu que son sota una dominacion tiranica. 3. Dependença estrecha de quauqu'un sota quauqua ren ò quauqu'un. Var.: **esclavitud**.

esclavatgisme n.m. (fr.) Esclavisme.

esclavatgista n. (fr.) Esclavista.

esclavisar (-izar) vt. Redurre à la condicion d'esclau. Var.: **esclavar**.

esclavisme n.m. Doctrina qu'admete l'esclavatge; sistema social e economic fondat sobre l'esclavatge. Var.: **esclavatgisme**.

esclavista n. Qu'es partidari de l'esclavatge; qu'admete l'esclavatge. Var.: **esclavatgita**.

esclavitat n.f. Esclavatge. Var.: **esclavitud**.

esclavitud n.f. Esclavitat.

esclenir v. (*esclenissi*) 1. Grinhar. 2. Cricar. Sin.: **grunir**, **cruissir**, **cracinar**. ◆ **s'esclenir** v.pr. Si desjónher. Sin.: **si fendesclar**.

esclenissent, a adj. Si di d'un son agut.

esclenit, ida adj. 1. Fendasclat. 2. (fig.) Sovent malaut, d'una santat delicata.

escleral, a adj. De l'esclerotica. ◇ *Vèire escleral*: Vèire de contacte que s'adapta sus la faça anteriora dau glòbe oculari. Var.: **esclerau**.

esclerant n.m. Pichina èrba dei flors verdastri, que creisse dins lu luècs rocalhós (Familha dei cariofilaceas).

esclerau, ala adj. Escleral.

esclerectasia n.f. (med.) Ernia de l'esclerotica.

esclerectomia n.f. (cir.) Reseccion de l'esclerotica.

esclerenquime n.m. (bot.) Teissut vegetal de sostèn linhificat.

escleriti n.f. (med.) Inflamacion de l'esclerotica.

esclerodèrma n.m. Sòrta de fonge vesin de la vessina de lop (lat. *Scleroderma vulgaris)*.

esclerodermia n.f. Malautia dei fibras collagèni dau dèrma, que durcisse la pèu e n'en redue la soplessa e la mobilitat.

esclerofil(e), a adj. (bot.) Qu'a li fuèlhas duri, m'una curticula espessa e, per aquò, ben adaptadi à la secaressa.

esclerogène, a adj. (med.) Que genèra la formacion de teissuts esclerós.

escleromètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar la duretat dei solides, d'après l'esfoarç necessari per lu regar.

escleroproteïna n.f. Proteïna insolubla dins l'aiga, coma la queratina, lo collagène e l'elastina.

esclerós, oa adj. (med.) Espessit, fibrós.

esclerosant, a adj. Qu'escleròsa.

esclerosar vt. (*escleròsi*) 1. (med.) Provocar l'escleròsi de (un organe, un teissut). 2. (fig.) Empachar de progressar. ◆ **s'esclerosar** v.pr. 1. (med.) S'alterar, si durcir sota l'efècte de l'escleròsi. 2. Perdre tota capacitat de reagir à de situacions novèli: *S'esclerosar dins li sieu abitudas*.

esclerosat, ada adj. e n. Pertocat d'escleròsi.

escleròsi n.f. 1. (med.) Induracion patologica d'un organe ò d'un teissut, deuguda à una aumentacion dau teissut conjontiu que contèn. ◇ *Escleròsi en placas*: Afeccion de la substança blanca dau sistema nerviós, que si manifèsta per de multiples fogaus d'escleròsi d'aquela substança, e que mena à de trebolicis nerviós variats e regressius (sobretot au començament de la malautia). 2. Incapacitat à anar de l'avant, à progressar, à s'adaptar à una novèla situacion per mancança de dinamisme, per vielhiment.

escleròt n.m. Tubercule que d'unu fonges fórmon sota tèrra e que resistisse ben au gel.

esclerotica n.f. (anatomia de l'uèlh) Membrana extèrna dau glòbe oculari, resistenta, de natura conjontiva, que forma lo blanc de l'uèlh.

esclin n.m. Bosin que s'aude quora quauqua ren esclenisse.

esclipsar vt. Eclipsar. ◆ **s'esclipsar** v.pr. S'eclipsar.

esclipsi n.m. Eclipsi.

escliptic n.m. Ecliptic.

esclòp n.m. Cauçadura facha d'una pèça de boasc encavat, en usança sobretot dins lo monde paisan d'un temps. Sin.: **sòc**.

esclopejar vi. Caminar embe d'esclòps en faguent foarça bosin.

esclopeta n.f. Cauçadura de cuer m'una sòla de boasc.

esclopier, a n. Fabregaire d'esclòps.

escoa n.f. (mar.) Pèça de fusta corbada, clavelada sus lu flancs de la carena per l'aparar quora la barca es à tèrra.

escoada n.f. 1. Pichin grope de fantassins ò de cavaliers sota lu òrdres d'un caporal ò d'un brigadier. 2. Pichin grope de personas.

escoai n.m. Escodeson.

escoaire n.m. Escossoira.

escoar vt. (*escoï*) Talhar la coa, acorchar. Var.: **descoar**.

escoare vt. Descorar. Var.: **faire escoare**.

escoba n.f. 1. Bruga, ginèsta per faire li ramassa. 2. Ramassa facha m'aqueli plantas.

escobada n.f. Còup d'escoba. Var.: **escobatge**. Sin.: **ramassada**.

escobadura n.f. Cen qu'es rabalhat m'una escoba. Sin.: **rementa**, **bordilha**.

escobaire, airitz n. Persona que fa usança d'una escoba.

escobalhon n.m. 1. Bròssa m'un mànegue, generalament cilindrica, per netejar li botilhas, lu vas, etc. 2. Bròssa m'un mànegue, generalament cilindrica, per netejar lo canon d'una arma de fuèc. 3. (cir.) Pichina bròssa que sièrve à faire de prelevaments dins de cavitats naturali. Var.: **escobilhon**.

escobalhonar vt. Netejar m'un escobalhon. Var.: **escobilhonar**.

escobar vt. e vi. Netejar m'una escoba; passar l'escobar. Sin.: **ramassar**.

escobavèire n.m. Agrion. Sin.: **copavèire**.

escobet n.m. Plumas ligadas à la cima d'un mànegue que sièrvon per esposcar. Sin.: **plumalh**.

escobeta n.f. Pichona escoba. Sin.: **bròssa**.

escobetada n.f. Còup d'escobeta, accion d'escobetar. Sin.: **ramassada**.

escobetar vt. Netejar m'una escobeta.

escobilhon n.m. Escobalhon.

escobilhonar vt. Escobalhonar.

escocés, esa adj. e n. D'Escòcia.

escòch n.m. Scòtch (bevenda).

escòch n.m. (nom depauat) Scòtch (papier adesiu).

escochar vt. (*escòchi*) Scotchar.

escoda n.f. 1. Marteu de talhaire de pèira, provedit de doi tèstas cairadi e talhadi en ponchas de diamant. Sin.: **martelina**. 2. *Escoda pneumatica*: aparelh tengut a man que fonciona me d'aire comprimit, provedit d'una poncha d'acier per traucar lo soal dins lu trabalhs dau bastiment e de la via publica. Sin.: **esmilla**, **marteu pneumatic**, **marteu picaire**. 3. Rotleu metallic que la sieu periferia presenta de pichini asperitats per lissar un mortier.

escodar vt. Travalhar au mejan d'una escoda. Sin.: **esmillar**.

escodatge n.m. Travalh au mejan d'una escoda. Sin.: esmillatge.

escodèire, eiritz n. Persona que bate lo blat.

escodenc n.m. Escodenh.

escodenh n.m. Escoïn. Var.: **escodenc**. Sin.: **refenta**.

escodeson n.f. Escossura. Sin.: **escoai**.

escodre vt. Batre, en parlant dau blat. Sin.: **escossonar**.

escoduda n.f. Quantitat de blat batut, passat una escossura.

escófia n.f. Coifa.

escofier n.m. Persona que fa ò vende d'escófias ò de cauças.

escoïn n.m. 1. Quora si debita un aubre, promiera ò darriera taula que consèrva la sieu escòrça. 2. Peu de moton tonduda. Sin.: **escoden(h)**.

escòla n.f. 1. Establiment dont si dona un ensenhament; lu sieus bastiments. 2. Establiment dont es donat un ensenhament collectiu general ai enfants d'atge escolari ò periscolari; aquel ensenhament. ◇ *Granda escòla*: Establiment d'ensenhament superior caracterisat per una seleccion à l'intrada, generalament per concors ò sus títol, e un aut niveu d'estudis. 3. Ensèms dei escolans e dau personal d'una escòla. 4. *Auta escòla*: Equitacion sabenta, academica. 5. Ensèms dei partidaris d'un doctrina filosofica, literària, artistica, etc.; lo moviment ensin constituit; aquela doctrina. ◇ *Faire escòla*: S'espandir, en parlant d'una idea, d'una opinion; suscitar un molon de discípols. ◇ *Èstre à boana escòla*: Èstre ben acompanhat per anar de l'avant, aver de boai exemples sota lu uèlhs. 6. Ensèms dei artistas d'una mema nacion, d'una mema vila, d'una mema tendença: *L'escòla de Niça*, *l'escòla italiana*, *l'escòla impressionista*. 7. Foant de conoissença e d'experiença: *Enfant qu'a creissut à l'escòla de la carriera*.

escolabotilhas n.m. Aisina dont si méton li botilhas per li faire secar.

escolacion n.f. Blennoragia. Sin.: **gonorrea**. Sin.: (pop.) **castapiana**, **pissacauda**.

escolecita n.f. Espècia minerala dau grope dei silicats.

escolada n.f. Cen que s'escorre en un còup solet.

escoladoira n.f. Regoala.

escolador n.m. 1. Cloaca (1). 2. Goarga, goàrgola.

escoladura n.f. 1. Excavadura; coal d'un vestit. 2. Fach de s'escórrer, tot cen que s'escorre.

escolament n.m. 1. Fach de s'escolar, de s'escórrer; movement d'un fluide, d'un còrs viscós que s'escorre. 2. Accion ò possibilitat d'escolar de mèrç; venda.

escolan, a n. 1. Enfant que va à l'escòla elementària. 2. Persona que seguisse un cors, que frequenta una escòla. 3. Fondèire.

escolania n.f. Escòla de cant.

escolar vt. 1. Vendre, debitar de mèrç. 2. Si desbarrassar progressivament de, en metent en circulacion: *Escolar de bilhets faus*. Sin.: **espandir**.◆ **s'escolar** v.pr. S'escórrer.

escolarament adv. D'un biais escolari.

escolari, ària adj. 1. Relatiu à l'escòla, à l'ensenhament. Var.: **escolaresc**. ◇ *Atge escolari*: Periòde de la vida qu'anar à l'escòla es una obligacion. 2. (pej.) Libresc, sensa originalitat.

escolar(i), a (-ària) n. Enfant d'atge escolari.

escolaresc, a adj. De l'escòla.

escolarisable (-izable), a adj. Que remplisse toti li condicions per èstre escolarisat.

escolarisacion (-izacion) n.f. Fach de metre à l'escòla, accion d'escolarisar.

escolarisar (-izar) vt. 1. Fach de provedir (un país, una region) dei establiments necessaris à l'ensenhament de tota una populacion. 2. Admetre (un enfant, un grope) à seguir l'ensenhament d'un establiment.

escolaritat n.f. Fach de seguir de cors dins una escòla; durada dei estudis.

escolastic, a adj. 1. Relatiu à l'escolastica. 2. Si di de tota doctrina considerada coma dogmatica e esclerosada.

escolastica n.f. Ensenhament filosofic e teologic fondat sobre la tradicion aristoteliciana segond l'interpretacion dei teologians.

escolastic n.m. 1. Filosòfe ò teologian escolastic. 2. Jove religiós qu'estódia dins un escolasticat.

escolasticat n.m. Maion dont lu joves religiós, après lo sieu noviciat, fan lu sieus estudis de filosofia e de teologia.

escolavinachieras n.m. Aisina per metre à secar li vinachieras.

escolet n.m (zool.) Promier aneu ò segment dei cestòdes à partir dau quau créisson lu autres aneus.

escolhandrar vt. Talhar lu testicules. Sin.: **demasclar**, **crestar**, **escolhar**.

escolia n.f. Remarca gramaticala, critica ò istorica que dins l'Antiquitat si faía sus un tèxto.

escoliasta n.f. Autor d'escolias.

escoliòsi n.f. Deviacion laterala de la colomna vertebrala.

escoliotic, a adj. Relatiu à l'escoliòsi; que sofrisse d'escoliòsi.

escolit n.m. Insècte coleoptèr que cava de galarias dins lu aubres dei forèsts e fa totplen de degalhs (lòng de 5 mm). ◇ *Escolit de l'olivier*: **negron**, **neiron**.

escolopacidat n.m. *Escolopacidats*: Familha d'auceus de l'òrdre dei caradriidats, coma lo corliu.

escolopendra n.f. 1. Feuse dei fuèlhas en fèrre de lança, que pòu faire fins à 50 cm de lòng. Sin.: **èrba de la rata**. 2. Milapatas verinós que la sieu mordadura est doloroa.

escombres n.m. pl. Caucinàs, clapissas. Sin.: **frachas**, **terradas**.

escombridat n.m. *Escombridats*: Familha de peis ossós de mar larga, coma lo ton ò lo macareu.

escombriera n.f. Bateu per la pesca dei peis gròs, coma lo ton. Sin.: **tonier**.

escombulh n.m. Paur, espavent., esglai.

escombulhada n.f. Desrèi, espavent.

escombulhar vt. Espaventar.

escomenge n.m. Excomunicacion. Var.: **escumenge**.

escomeniar vt. (*escomèni*, classic *escomènii*) Escomenjar. Var.: **escumenjar**.

escomenjable, a adj. Que pòu èstre escomenjat. Var.: **escumenjable**.

escomenjar vt. Excomuniar. Var.: **escumenjar**, **escomeniar**.

escomesa n.f. Escomessa.

escomessa n.f. 1. Convencion per la quala de personas que sostènon d'opinions contradictòri s'engàtjon à versar una soma à-n-aquela qu'aurà rason (ò à li autrejar un avantatge quau que sigue). ◇ Afirmacion que quauqua ren si debanerà, sensa enjuèc definit. ◇ (filos.) *Escomessa de Pascal*: Argument dei ***Pensadas*** destinat à mostrar à-n-aquelu que non créson qu'en escometent sobre l'existença de Dieu an tot à ganhar e ren à perdre. 2. Juèc de sòus dins lo quau lo gasanh depende dau resultat d'una competicion esportiva (corsa de cavaus, partida de balon, etc.). Var.: **escomesa**.

escometèire, eiritz n. Persona que fa d'escomessas.

escometre vt. 1. Faire una escomessa. 2. Metre en juèc (una soma) dins una escomessa. 3. Afirmar, sostenir coma probable, coma esquasi segur.

escomogut, da adj. Esmogut, comogut.

escomòure vt. (*escomòvi*) Esmòure, comòure**.**

escompassament n.m. Despassament. Var.: **rescompassament**, **descompassament**.

escompassar vt. Despassar. Var.: **rescompassar**, **descompassar**. ◆ **s'escompassar** v.pr. Si despassar.

escompissar vt. Compissar. ◆ **s'escompissar** v.pr. Si compissar.

escomptable, a adj. Que pòu èstre escomptat.

escomptaire, airitz adj. e n. Qu'escòmpta (d'efèctes de comèrci).

escomptar vt. (*escòmpti*) 1. Comptar sobre, esperar. 2. (banca) Faire una operacion d'escòmpte; pagar un efècte de comèrci non tombat à escadença, après deduccion de l'escòmpte. Var.: **descomptar**.

escòmpte n.m. 1. (banca) Operacion de crèdit que consistisse à crompar un efècte de comèrci denant que tombe à escadença, en levant un interès correspondent au temps que l'efècte deu encara córrer. ◇ Per ext., aquest interès: *Faire un escòmpte à 2 %*. 2. (comèrci) Reduccion consentida à quauqu'un que paga comptant ò denant de l'escadença. Var.: **descòmpte**.

esconcagar vt. (*esconcagui*) Concagar. ◆ **s'esconcagar** v.pr. Si concagar.

esconcàs n.m. Concàs.

esconcassar vt. Fracassar. ◆ **s'esconcassar** v.pr. Si fracassar, si prefondar.

esconçon n.m. Pèire de canton au pen de l'escansonament d'una poarta; Sin.: **cantoniera**.

escondalha n.f. Luèc causit per escondre quauqua ren ò per s'escondre. Var.: **escondedor**, **escondon**. Sin.: **amagador**, **celada**.

escondèire, eiritz Que li agrada d'escondre de cauas. Sin.: **cacholeta**.

escondedor n.m. Amagador.

escondilhon n.m. Amagador. ◇ *D'escondilhons*: Sensa si far vèire; discretament. Var.: **d'escondons**, **d'escondut**.

escondon n.m. Luèc per escondre quauqua ren ò per s'escondre. ◇ *D'escondons*: D'escondilhons, d'escondut. Sin.: **d'amagat**, **d'amagatons**.

escondre vt. 1. Metre, plaçar dins un luèc secret, per sostraire à la vista, ai recèrcas. 2. Dissimular, non exprimir: *Escondre lo sieu gaug, li sieu emocions*. Sin.: **amagar**. Var.: **rescondre**.◆ **s'escondre** v.pr.Si sostraire, èstre sostrach ai regards, ai recèrcas. Var.: **si rescondre**. ◇ *S'escondre de (quauqu'un)*: Li escondre de cauas.

esconduda n.f. Amagador.

escondut, uda adj. Sostrach au regard. ◇ *D'escondut*: D'escondilhons.

esconilhar (s') v.pr. S'escondre coma un coniu**.**

esconjur n.m. Invocacion, suplicacion. 2. Conjuracion.

esconjuracion n.f. Complòt; concertacion secreta per capvirar l'òrdre d'un estat. Var.: **conjuracion**.

esconjurada n.f. Accion de conjurar, d'invocar, de suplicar.

esconjuradura n.f. Exorcisme.

esconjurador, airitz adj. e n. Esconjuraire.

esconjuraire, airitz n. persona que fa d'invocacions.

esconjurament vt. Accion d'esconjurar, de suplicar.

esconjurar vt. Invocar, suplicar. Var.: **conjurar**.

esconjurat n.m. Conjurat (membre secret d'una conjuracion).

esconjurament n.m. Conjurament.

esconoissut, uda adj. Desconoissut.

esconsolar vt. Desconsolar.

esconsolat, ada adj. Desconsolat. Sin.: **adolentit**, **maucorat**.

escop n.m. (angl. *scoop*) Informacion importanta ò sensacionala qu'un jornalista dona en exclusivitat.

escopeta n.f. (anc.) Pichina arma de fuèc de la boca larga. Sin.: **espachafòsso**.

escopetada n.f. Còup d'escopeta.

escopetar vi. Faire usatge d'una escopeta.

escopetier n.m. Sordat armat d'una escopeta.

escopeu n.m. Escòpre.

escopia n.f. (med.) Radioscopia.

escopolamina n.f. Alcaloïde extrach dau jusquiame e e de l'estramònia, pròche de l'atropina e m'ai efèctes pariers.

escòpre n.m. Ciseu de marmier, de fustier. Var.: **escopeu**.

escoprear vt. (*escopreï*) Travalhar au mejan d'un escòpre. Sin.: **ciselar**, **escrincelar**.

escoratar vt. Si precipitar, anar dapertot per trovar quauqua ren. Sin.: **coratar**.

escorau n.m. Terebentina extracha dau mele.

escorbut n.m. 1. Malautia generala, avitaminòsi C, carracterisada per d'emorragias multipli, per una caquexia progressiva, que lo sieu tractament es una alimentacion à basa d'ortalalhas e de frucha seca e l'administracion de vitamina C. Sin.: (pop.) **mau de terror**. 2. *Escorbut infantile*: Escorbut que tòca lu enfants noirits de lach esterilisat, que si di finda *malautia de Barlow*.

escorbutic, a adj. e n. Relatiu à l'escorbut; que sofrisse d'escorbut.

escòrça n.f. 1. Partida superficiala e protectritz dei fusts, dei brancas e dei rameus, rica en suve e en tanins. 2. Region extèrna dei raíç e dei pens joves. 3. Envelopa d'unu fruchs. Sin. (1, 2 e3): **rusca**. 4. *Escòrça terrèstra*: Crosta terrèstra. Sin.: **pèu de la Tèrra**. 5. (anat., vièlh) *Escòrça cerebrala*: Cortèx.

escorçaire, airitz n. Persona que lèva l'escòrça dei aubres.

escorçar vt. (*escòrci*) Levar l'escòrça d'un aubre, d'un fruch.

escorch n.m. Escorcha. Var.: **acorcha**.

escorcha n.f. 1. Camin mai cort que la rota normala: *Pilhar una escorcha*. Var.: **acorcha**. 2. Biais de s'exprimir en tèrmes concís. Var.: **escorch**. 3. Diminucion dei dimensions sota l'efècte de la perspectiva. 4. (coregr.) Posicion derivada, mé la camba en l'ària qu'es plegada.

escorchament n.m. Accion d'escorchar quauqua ren, de diminuir la sieu longuessa; lo sieu resultat. Var.: **racorchament**, **acorchament**.

escorchapin n.m. Pichon velier de transpoart d'origina iberica: «*ung escorchapin d'Espagne...*» (1554).

escorchar vt. Rendre mai cort. Var.: **acorchar**, **racorchar**. ◆ **s'escorchar** v.pr. Devenir mai cort. Var.: **s'acorchar**.

escorchon n.m. Pichona escorcha. Var.: **acorchon**.

escorçonèla n.f. *Escorçonèla blanca*: Salsific. Var.: **escorçonèra**. Sin.: **radicha**. ◇ *Escorçonèla negra*: Planta cultivada per la sieu raíç negra, que sembla à-n-aquela dau salsific (Familha dei compauadas).

escorçonèra n.f. Escorçonèla.

escordiu n.m. (bot.) Labiacea aromatica e medicinala, comuna en lu endrechs sècs. Sin.: **calamàndria**, **calamandrina**.

escorcossonar vt. Levar lu corcossons que degàlhan li ortalhas.

escòria n.f. 1. Sotaproduch d'operacion d'elaboracion metallurgica, qu'a una composicion à basa de silicats. ◇ *Escòria de desfosforacion*: Residú de la desfosforacion dau minerau de fèrre, emplegat coma engrais. 2. (geol.) Lava bofigoa, ruda au tocar.

escoriaçat, ada adj. De la natura dei escòrias.

escorjadura n.f. Pichina entalha dins la pèu; grafinhadura.

escorjar vt. (*escòrgi*) Grafinhar.

escorjatiu, iva adj. Excoriatiu.

escòrn n.m. Umilicacion, ofensa; vergonha que n'en resulta. Var.: **escòrna**. Sin.: **afront**, **ofensa**, **injúria**, **avania**, **escarni**.

escòrna n.f. Escòrn.

escornar vt. (*escòrni*) Faire subir un escòrn à. Sin.: **insolentar**, **escarnir**, **ofensar**, **injuriar**, **insultar**.

escorpena n.f. Rascassa.

escorpenidat n.m. *Escorpenidats*: Familha de divèrs peis, coma la rascassa.

escòrpi n.m. Antropòde dei encontradas tropicali e mediterranenqui, que poarta en davant un pareu de peçugas, e que lo sieu abdomèn mobile s'acaba per un agulhon velenós. Var.: **escorpiu**, **escorpion**.

escorpion n.m. Escòrpi.

escorpiu n.m. Escòrpi.

escopolamina n.f. Alcaloïde contengut en divèrs vegetals, utilisat còntra lo mau dei transpoarts e la malautia de Parkinson.

escorregar vt. (*escorregui*) Complir un itinerari determinat: «*...las fustas de Morou an escorregut lo plan de Ramatuelle et pres tres homes...*» (A.C. Arles, 1507). Sin.: **percórrer**, **passar**, **compassejar**.

escorreguda n.f. 1. Viatge complit dins una encontrada per la visitar. 2. Accion de s'escapar d'un

luèc, de si dispensar d'un obligacion per lo plaser. Sin.: **escapada**.

escorrement n.m. Fach d'escórrer, de s'escórrer (per un fludie, un liquide).

escorrença n.f. 1. Corsa, fuga. ◇ *Si pilhar l'escorrença*: Si metre à córrer. 2. Diarrea, correnta. Sin.: (pop.) **caganha**, **foira**, **escorrement**.

escorrençar (s') v.pr. Agantar l'escorrença.

escorrent, a adj. Que s'escorre. Sin.: **abrivat**, **rapide**, **brivent**, **velòç**.

escorreon n.m. Laç de cuer.

escórrer vi. Esquilhar au fond, en parlant d'un fèrre de nau.

escórrer vi. Colar, en parlant d'un liquide. ◆ **s'escórrer** v.pr. Colar, s'escapar, en parlant d'un liquide.

escorresalada n.m. Panier ò aparelh per escórrer la salada. Sin.: **esposcasalada**.

escorrilhas n.f. pl. Sediments.

escorriu n.m. Canal que torna menar l'aiga dau molin à la ribiera.

escorsar vt. Escansonar.

escorsa n.f. 1. Tròç de camin. 2. Córrer velòç. ◇ *Donar una escorsa:* Legir un obratge, un jornal, à la lèsta, sensa l'espelucar.

escorsat n.m. Biais donat ai costats d'una fenèstra per donar mai de lutz ò per facilitar lo movement dei batents. Sin.: **escansonament**.

escorsiera n.f. Camin de ronda. Var.: **corsiera**.

escòrta n.f. 1. Formacion militària terrèstra, aerenca ò ò navala encargada d'escortar. 2. Ensèms de personas qu'acompànhon. ◇ *Faire escòrta*: Acompanhar.

escortada n.f. Cortègi.

escortaire n.m. Bastiment de guèrra especialament equipat per la proteccion dei comunicacions e la lucha antisotamarina.

escortar vt. (*escòrti*) Acompanhar per protegir, per susvelhar, ò faire onor.

escortegada n.f. Accion d'escortegar. Var.: **escortegadura**.

escortegadura n.f. Escortegada.

escortegaire, airitz n. Persona qu'escortega li bèstias.

escortegar vt. (*escortegui*) Metre en pèças una bèstia en n'en separant la pèu, la carn e lu oàs. Sin.: **espelhar**, **despelhar**.

escortin n.m. Esportin.

escortinar vt. Descortinar; esportinar.

escòssa n.f. Gacilhada.

escossoira n.f. Batedoira (màquina per batre lo gran). Sin.: **escoaire**.

escossonar vt. Batre, en parlant dau blat. Sin.: **escodre**.

escossura n.f. Batatge dei cerealas. Sin.: **caucadura**.

escot n.m. Escota: *Èstre à l'escot*.

escot n.m. Jovent que practica l'escotisme. Var.: **scot**, **escotista**.

escòt n.m. Part que cadun paga, dins un past pilhat en comun. ◇ *Pagar lo sieu escòt*: Portar la sieu contribucion à una despensa comuna. Var.: **escotisson**. Sin.: **quòta-part**, **rata-part**.

escòt n.m. Estòfa crosada que servia à faire de raubas de dòu e de vestits de religioas.

escot, a adj. Que pertòca l'escotisme. Var.: **scot**, **escotista**.

escota n.f. 1. Accion d'escotar (un programa radiofonic, una conversacion telefonica, etc.: *Restar à l'escota*. ◇ Ora de granda escota: Ora que lu auditors ò lu telespectators son lo mai nombrós. ◇ *Taula d'escotas*: Installacion que permete de susvelhar li conversacions telefoniqui. 2. Accion d'escotar cen que si di. ◇ *Èstre à l'escota*: Èstre atentiu à cen que si di, à cen que si debana. 3. Capacitat à escotar lu autres, à èstre atentiu e receptiu à la paraula dei autres: *Aver una boana escota*. 4. (mil.) Deteccion per lo son de la presença e de l'activitat de l'enemic. ◇ *Poast d'escota*: Poast de reperatge per lo son. Var.: **escot**. ◆ pl. Aurelhas dau singlar.

escota n.f. (mar.) Cordatge que sièrve à orientar una vela.

escotada n.f. 1. Audicion. 2. (mús.) Ponch d'òrguena. 3. (fig.) Interrupcion que la sieu durada sembla totplen lònga, peanta.

escotaire n.m. Element d'un receptor telefonic, radiofonic, etc., que si mete à l'aurelha per audir lo son. Var.: **escotor**.

escotar vt. 1. Prestar l'aurelha à; s'aplicar à audir: *Escotar de música*. 2. Èstre atentiu à, tenir còmpte de cen que quauqu'un di, de la sieu volontat, dei sieus desidèris: *Escotar lu conseus de sa maire*. 3. *Escotar la sieu rason, la sieu ràbia, la sieu dolor, la sieu fam, etc.*: Si laissar menar per eli, li si abandonar. 4. Auscultar. ◆ **s'escotar** v.pr. 1. Acordar una importança tròup granda ai pròpris pichins problemas. 2. *S'escotar parlar*: Parlar mé complasença. 3. *Se m'escotessi!*: Se mi laissessi anar ai mieu impulsions, ai mieu emocions!

escotelaire, airitz n. 1. Persona que dona un còup (de còups) de coteu. Sin.: **sagataire**. 2. Persona encargada de tuar lu poarcs en lu sagnant.

escotelar vt. (*escotèli*) 1. Donar un còup (de còups) de coteu à. Sin.: **ponhardar**, **sagatar**, **estiletar**. 2. Tuar (un poarc) en lo sagnant.

escotelatge n.m. Accion d'escotelar. Sin.: **sagatada**.

escóter n.m. (angl. *scooter*) Veïcule à motor, mé doi ròdas generalament pichini, de l'encastre dubèrt e pauc ò pron carenat, sus lo quau non es forçadament setat à cavau. Var.: **escotèr**.

escotèr n.m. Escóter.

escoterista n. Persona que mena un escóter.

escoticha n.f. Dança de salon, d'origina escocesa.

escotilha n.f. (mar.) Dubertura rectangulària practicada dins lo poant d'una nau per accedir ai entrepoants e ai estivas.

escotilhon n.m. (mar.) Escotilha de dimension pichona.

escotisson n.f. 1. Picnic. Sin.: **repaissada campèstra**. ◇ *Manjar à escotisson*: Manjar en picnic, quora cadun poarta la sieu biaça. 2. Cotisacion, espec. aquela que si paga per èstre sòcia d'una associacion, d'un partit.

escotisme n.m. Doctrina filosofica de *Duns Scotus,* movement fondat per Baden Powell en lo 1909 per balhar ai joves de qualitats morali e esportivi.

escotista adj. e n. Escot, scot.

escotòma n.m. Perda ò alteracion de la vision dins una zòna limitada dau camp visual.

escotometria n.f. (med.) Cèrca medicala d'un escotòma.

escotomisacion (-izacion) n.f. Accion d'escotomisar.

escotomisar (-izar) vt. (psicol.) Metre à l'escart dau camp de consciença (una part importanta e sovent desconoissuda de la realitat psicologica individuala).

escotopic, a adj. Relatiu à la vision dins l'escurcina.

escotor n.m. Escotaire.

escotós, oa adj. Atentiu.

escrabblar vi. Jugar à l'Escrabble.

escrabblaire, airitz n. Persona que juèga à l'Escrabble.

escrabble n.m. (angl. *Scrabble*, nom depauat) Juèc d'origina americana, dins lo quau si fórmon de mòts en li plaçant sobre una grasilha especiala, en marcant de ponchs en foncion dei letras emplegadi e de l'emplaçament causit per li pauar.

escracanhada n.f. Forra de rire.

escracanhar (s') v.pr. Si faire una forra de rire. Sin.: **petar dau rire**.

escrach n.m. Matèria que provèn dei vias respiratòri que si remanda per la boca; expectoracion. Sin.: **escuèp**.

escrach adj. inv. (angl. *scratch*) 1. Si di d'un jugaire que, au gòlf, a minga ponch dins una competicion à andicap. 2. *Corsa escrach* ò *escrach*, n.m.: Espròva dins la quala toi lu concurrents pàrton de la mema linha, sensa avantatge ni andicap. Var.: **escratch**, **scratch**.

escrachada n.f. 1. Accion d'escrachar; projeccion. Sin.: **escupiment**. 2. Crepitacion.

escrachaire, airitz n. Qu'escracha sovent. Sin.: **escupèire**.

escrachar vt. 1. Mandar foara de la boca: *Escrachar lo sang*. Sin.: **escupir**. 2. Projectar, laissar s'escórrer: *Volcan qu'escracha de lava*. 3. Crepitar (per exemple en parlant d'un autparlaire). ◆ vi. 1. Mandar d'escrachs; esposcar. 2. *Escrachar sobre quauqua ren, quauqu'un*: Lo mespresar. ◇ *Escrachar sobre quauqu'un*: L'insultar.

escrancar n.f. (mar.) *Escrancar lu fèrres*: Donar fond à doi fèrres quora una nau es au sorgidor, en cas que lo vent ò lu corrents vèngon à créisser. Sin.: **aforcar**, **enforcar**.

escrapia n.f. Varietat ovina d'encefalopatia espongifòrma aguda. Sin.: **tremolanta de la fea**.

escrasament n.m. Accion d'escrasar. Sin.: **escrissençada**.

escrasant, a adj. Qu'escrasa, acabla.

escrasar vt. 1. Esquiçar. 2. Impauar una carga tròup peanta à. 3. Batre completament. Sin.: **escrissençar**.

escraviadura n.f. Grafinhadura.

escraviar vt. (*escravi*, classic *escràvii*) Grafinhar.

escreançat, ada adj. Descortés. Sin.: **maucreat**, **malaprés**, **malensenhat**.

escrebassar (s') v.pr. Si curbir de crebassas.

escremar vt. Descremar. Sin.: **dessanflorar**.

escremason n.f. Descrematge.

escrematge n.m. Descrematge.

escremir (s') v.pr. (à) S'aplicar, faire toi lu esfoarç possibles en vista d'un resultat que non es aisat à obtenir. Sin.: **s'escrimar**, **s'afanar**, **s'esforçar**.

escremitor, tritz n. (it.) Escrimaire.

escriba n.m. 1. Dins l'Egipte anciana, foncionari encargat de la redaccion dei actes administratius, religiós ò juridics. 2. (pej.) Emplegat de bureu, encargat dei escripturas, dei còpias. 3. Doctor judieu, interprète oficial dei escripturas Santi, dins lo Noveu Testament.

escribachar vi. (pej.) Escriure d'òbras de qualitat mediòcra, escriure sensa talent. Var.: **escrivassar**, **escrivassejar**.

escribachon n.m. Persona qu'escriu totplen e mau. Var.: **escribòcho**, **escrivassier**, **plumassier**.

escribòcho n.m. Escribachon.

escrich, a adj. 1. Notat per l'escriptura. 2. Cubèrt de signes d'escriptura. 3. Exprimit per lo biais de l'escriptura. 4. Exprimit per de signes visibles: *La malícia es escricha sobre la sieu cara*. 5. Irrevocable, coma d'arrèsts divins. ◇ *Èra escrich*: Si devia produrre, èra fatal.

escrich n.m. 1. Papier que poarta testimoniatge, convencion signada. 2. Ensèms dei espròvas escrichi d'un examèn, d'un concors. 3. Obratge literari ò scientific. 4. *Per escrich*: Sota la forma escricha, sus lo papier: *Metre li sieu ideas per escrich*.

escridament n.m. Crit mandat d'un biais confús e tumultuós. Sin.: **clamor**, **clamadissas**, **bramada**.

escridar vt. 1. Publicar. 2. Difamar. Var.: **descridar**. ◆ **s'escridar** v.pr. Dire quauqua ren en cridant.

escridassada n.f. Accion d'escridassar. Sin.: **bramada**, **bramadissa**, **esbramassada**, **chabra**.

escridassar vt. Manifestar la contèsta, l'ira, per lo biais de bramadissas.

escrima n.f. 1. Art dau manejamenr de l'espada, dau sabre, dau floret. 2. Espòrt qu'opaua doi adversaris au floret, à l'espada, au sabre. Var.: **esquèrma**.

escrimaire, airitz (escrimaira) n. Persona que practica l'escrima.

escrimar (s') v.pr. 1. S'esforçar, s'aplicar, en vista d'un resultat dificile à obtenir. 2. S'aplicar dins lo compliment d'un trabalh, d'una òbra, etc., m'au tot dei sieus mejans en capitant pauc ò pron dins la sieu realisacion.. Sin.: **s'escrenir**, **s'esperforçar**, **s'afanar**.

escrin n.m. Boita, cofret per plaçar ò presentar à la venda de jòias, d'argentaria, d'objèctes de qualitat. Var.: **escrinh**.

escrincelat, ada adj. 1. Burinat. 2. Ciselat.

escrinceladura n.f. Ciseladura.

escrincelaire, airitz n. Ciselaire.

escrincelar v.t. Ciselar.

escrincelatge n.m. Ciselament.

escrinh n.m. Escrin.

escripofil(e), a n. Persona que practica l'escripofilia.

escripofilia n.f. Recèrca, colleccion dei accions e obligacions que non son plus quotadi en Borsa.

escript n.m. (angl. *script*) 1. (cín.) Document escrich que fa vèire scena per scena cen que serà virat. 2. Tipe d'escriptura manescricha simplificada que li sieu letras son vesini dei capitalas d'estamparia. 3. (fin.) Document que representa la fraccion dei interès ò dau capital remborsable deuguts à un obligatari que la collectivitat debitritz non pòu plus pagar à l'escadença.

escript, a n. (cín.) Assistent dau realisator d'un film ò d'un programa televisiu encargat de notar toi lu detalhs tecnics e artistics relatius à cada presa de vista.

escript-girl n.f. (angl.) Escripta.

escriptòri n.m. Necessari que recampa tot cen que cau per escriure.

escriptura n.f. 1. Representacion de la paraula e de la pensada au mejan de signes grafics convencionals. 2. Sistema de signes grafics que perméton aquela representacion: *Escriptura cuneïfòrma*. 3. Biais personal d'escriure, de formar li letras: *Aver una bèla escriptura*. Sin.: **calligrafia**. 4. (inform.) Enregistrament d'una informacion dins una memòria. 5. Biais de s'exprimir, dins una òbra literària: *Aver una escriptura recercada*. 6. Tecnica, metòde d'expression (en literatura, en música). 7. *L'Escriptura santa* ò *li Escripturas*: Toi lu libres de la Bibla. 8. (dr.) Escrich qu'a una valor probatòria. ◇ *Escriptura privada*: Passada entre de personas privadi per lu sieus afaires particuliers. ◇ *Escriptura publica*: passada per afaires, m'un caractèr de publicitat e d'autenticitat. Var.: **escritura**. ◆ pl. (com.) Ensèms dei registres d'un negociant, d'un banquier, que presenta la seguida e la natura de toti li sieu operacions; comptabilitat.

escriptural, a adj. 1. Relatiu à l'escriptura. Contr.: **oral**. 2. *Moneda escripturala*: Ensèms dei mejans de pagament autres que lu bilhets de bancas e li pèças, que circúlon per de juècs d'escriptura. Var.: **escritural**, **escripturau**.

escripturari, ària adj. Relatiu à l'Escriptura santa.

escrissençar vt. Esquiçar, aplatir.

escritor n. Escriptor.

escritura n.f. Escriptura.

escritural, a adj. Escriptural. Var.: **escriturau**.

escriturau, ala adj. Escritural.

escriure vt. (*escrivi*) 1. Traçar lu signes d'un sistema d'escriptura, lu assemblar per representar la paraula ò la pensada: *Escriure lo sieu nom*. ◇ *Escriure coma un mètge*: Escriure mau, d'un biais que si pòu dificilament lièger. 2. Ortografiar: *Sabes escriure aqueu mòt?* 3. Informar per letra, per corrier: *Li ai escrich que siam d'acòrdi*. 4. Exprimir la sieu pensada per un escrich; compauar un obratge escrich: *Escriure un roman, una cançon*. ◆ vi. 1. Emplegar lu signes grafics, l'escriptura: *Ai emparat à escriure qu'avii quatre ans*. ◇ *Màquina per escriure*: Aparelh à clavier qu'acciona de caractèrs qu'estàmpon sus lo papier gràcias à un dispositiu que li depaua la tencha. 2. Compauar una òbra literària, faire mestier d'escrivan. 3. Laissar una traça, en parlant d'un instrument que sièrve per l'escriptura: *Un gredon qu'escriu mau*.

escrivalha n.f. (pej.) Escriptura de gaire de valor, sensa interès.

escrivan n.m. 1. Persona que compaua d'obratges literari, scientifics, etc. 2. (mar.) Dins la marina anciana, persona qu'assegurava l'intendença à bòrd d'una nau (ròtle que pilhèt mai tardi lo comissari de bòrd): 1341: *«e l'escrivan de la galea o de panfil sia tengut de retenir o a qualqun marinier en la dicha moneda...»;*1492*: «...es per veritat en lo libre de l'escriva de la dicha nau.»* (F.Pellos). Sin.: **secretari**. 3. *Escrivan public*: Persona que fa profession de redigir de tèxtos divèrs per lo còmpte d'aquelu que non sàbon escriure ò qu'escrívon mé dificultat.

escrivania n.f. Taula provedida de tiradors, que sièrve per escriure. Sin.: **bureu**, **secretari**.

escrivassar vt. Escribachar**,** escrivassejar.

escrivassier, a n. Escribachon.

escrivèire n.m. Persona que li agrada escriure.

escriveu n.m. Crivela. ◇ *Escriveu esparvier*: Auceu de preda diurne qu'ataca lu colombs e lu cervidats (Familha dei accipitrides). Sin.: **astor**, **moisset gròs** (*Accipiter gentilis)*. ◇ *Escriveu de coala*: Pichin farcon totplen viu qu'ivèrna en Euròpa occidentala (Familha dei falconidats). Sin.: **moisset pichon** (*Falco colombarius*).

escroa n.f. Escrova.

escròc n.m. Persona qu'escròca. Var.: **escrocaire**. Sin.: **arpian**, **arpalhand**, **arrapaire**, **raubaire**, **rapin**, **talhaborsa**, **grego**, **grèc**, **rapinaire**, **gusàs**, **baratier**, **pacau**, **raubafigas**, **lairon**, **trufador**, **tiraborsa**.

escrocaire, airitz n. Escròc.

escrocar vt. (*escròqui*) 1. S'empadronir de quauqua ren d'un biais malonèste. *Escrocar una gròssa soma*. 2. Obtenir per sorpresa ò per frauda. 3. *Escrocar quauqu'un*: L'enganar. Sin.: **engarçar**, **arrapar**, **raubar**, **trufar**.

escrocaria n.f. 1. Accion d'escrocar. 2. Delicte que consistisse à pilhar lo ben de quauqu'un d'un biais fraudulós. Sin.: **engan**, **raubaria**, **trufaria**.

escròfola n.f. Escrofula.

escrofolós, oa adj. e n. Escrofulós.

escrofula n.f. Malautia dei escròlas. Var.: **escròfola**. Sin.: **estruma**, **vaira**.

escrofulària n.f. Planta erbacea vivaça, dau pen que pòu èstre alat. Sin.: **èrba dei escròlas**, **èrba de Santa Clara**.

escrofulariacea n.f. *Escrofulariaceas*: Familha de plantas gamopetali coma la digitala e l'escrofulària.

escrofulós, oa adj. e n. Relatiu à l'escrofula; que sofrisse d'escrofula. Var.: **escrofolós**, **escrolós**.

escròlas n.f. pl. Inflamacion e abcès d'origina tuberculoa, que pertòca sobretot lu ganglions linfatics dau coal. Sin.: **escrofula**. ◇ *Èrba dei escròlas*: Escrofulària.

escrolós, oa adj. Escrofulós.

escrosena n.f. Làmia dei mars caudi mé la tèsta aplatida en doi lòbes, que poàrton lu uèlhs ai sieu

extremitats, que poàdon presentar un perilh per l'òme (Familha dei esfirnatudes). Sin.: **peis marteu**, **marteu**.

escrostar vt. Desbarrassar de la sieu crosta. Var.: **descrostar**.

escrotar vt. Levar la pauta, li femsas: *Escrotar li cauçaduras.* Var.: **descrotar**.

escrotlament n.m. 1. Fach de s'escrotlar. Sin.: **concàs**, **afondrament**, **boira**. 2. (fig.) Roïna totala, anientament: *L'escrotlament d'una teoria*.

escrotlar (s') v.pr. (*m'escròtli*) 1. Si prefondar. Sin.: **s'afondre**, **si concassar**, **s'aboirar**. 2. (fig.) Èstre destruch, anientat; perdre tota valor: *Lu sieus espèrs si son escrotlats*. 3. Èstre tocat d'una defalhença brutala au cors d'un esfoarç (espec. esportiu).

escrotlon n.m. Gacilhada.

escrotoira n.f. Lama metallica orizontala plaçada dapé de l'intrada d'una maion, per descrotar li sòlas dei cauçaduras.

escrotom n.m. Envolopa cutanea dei testicules; borsas. Var.: **borsonada**.

escrova n.f. Pèça traucada d'un trauc cilindric, que la sieu susfàcia intèrna es cavada d'una rega per lo lotjament dau filet d'una vit. Var.: **escroa**.

escrupulejar vi. Aver d'escrupules.

escrupul(e) n.m. Preocupacion de consciença, esitacion, per de rasons morali. Sin.: **crenta**, **dubitança**, **retenença**, **trastejament**.

escrupul(e) n.m. Anciana unitat de pes que valia la 24ª part d'una onça.

escrupulós, oa adj. 1. D'una granda exigença d'onestetat. 2. Minuciós dins tot cen que fa, menimós.

escrupulosament adv. D'un biais escrupulós.

escrutar vt. 1. Analisar, temptar de capir dins lu detalhs: *Escrutar li intencions de quauqu'un*. Sin.: **espelucar**, **investigar**, **escandalhar**, **agachar**. 2. Examinar atentivament en percorrent dau regard: *Escrutar l'orizont*.

escrutator, airitz adj. (lit.) Que vòu descurbir quauqua ren en observant atentivament.

escrutator, airitz n. Persona encargada dau debanament d'un escrutin.

escrutin n.m. Ensèms dei operacions d'un vòte ò d'una eleccion. Sin.: **descòmpte**.

escubi n.m. Escut.

escuçon n.m. 1. (arald.) Pichin escut. 2. Cartoche decoratiu que poarta de pèças araldiqui, d'inscripcions. 3. (mil.) Pichin tròç de drap cordurat au coal ò à l'espatla d'un militari per indicar l'arma e lo numèro de còrs de tropa. 4. Pichina targa metallica en forma d'escut, plaçada sus la serralha d'una poarta. 5. Placa calcària que recuèrbe una part ò la totalitat dau còrs d'unu peis. 6. Mesotorax (dei insèctes). 7. (agric.) Tròç d'escòrça que poarta un uèlh ò un boton per ensertir. Var.: **escudet**, **escurçon**.

escuçonar vt. 1. Fixar un escuçon sus. 2. (agric.) Ensertir m'un escuçon.

escuçonatge n.m. (agric.) Accion d'ensertir m'un escuçon.

escudaria n.f. 1. Luèc destinat ai cavaus, ai muus, ai aes. 2. Ensèms dei cavaus de corsas d'un proprietari. 3. Ensèms dei ciclistas ò dei pilòts de corsa e dei sieu màquinas (veituras, bicicletas, motocicletas) que córron per una marca donada. 4. Ensèms dei escrivans, dei autors que travàlhon per una maion d'edicion.

escudèla n.f. Sieta cava sensa rebòrd; lo sieu contengut. ◇ *Escudèla d'aiga*: Espècia d'èrba dei fuèlhas redoni, que viu dins li paluds (Familha dei ombellifèras).

escudelada n.f. Contengut d'una escudèla.

escudelar vt. (*escudèli*) 1. Trempar la sopa. 2. Servir la sopa. 3. Vuar la saca, parlar, confessar, avoar, divulgar. Sin.: **reconóisser**, **vuar lo canèstre**.

escudelet n.m. Pichina escudèla. Var.: **escudelon**. Sin.: **sieton**.

escudeleta n.f. Idrocotila.

escudelier n.m. Bufet. Var.: **escudeliera**.

escudeliera n.f. Escudelier.

escudelon n.m. 1. Escudelet. 2. Recipient à l'usatge dei pintres, m'un compartiment que contèn l'òli per li colors e un autre d'essença per netejar lu pinceus. Sin.: **pincelier**.

escudet n.m. Pichin escut.

escudier, a n. 1. Persona que saup montar à cavau. 2. Persona que fa d'exercicis d'equitacion dins un circ. 3. Instructor d'equitacion. ◇ *Bòtas à l'escudiera*: Bòtas auti per montar à cavau. ◆ n.m. 1. (ist.) Gentilòme qu'acompanhava lo cavalier e portava lo sieu escut. Sin.: **cavalerís**. 2. Títol que portàvon lu joves nòbles pas'ncara armats cavaliers. 3. Oficier encargat de s'ocupar dei cavaus d'un rèi, d'un grand senhor. ◇ *Grand escudier*: Grand intendent encargat dei cavaus dau rèi.

escudiera n.f. Amazona.

escudo n.m. (port.) Anciana unitat monetària principala dau Portugal.

escuèlh n.m. Rocàs a cima d'aiga foarça perilhós per la navigacion: «*Corsari sarrasi qu'estavan aplatat / els escuellz de la mar...*» (1300). Sin.: **seca**, **secan**, **esteu**.

escuèp n.m. Escrach. Var.: **escupenha**.

escufea n.f. Escufenha.

escufenha n.f. Nausea, desgust, descoar. ◇ *Faire escufenha*: desgustar, descorar, faire venir la nausea. Var.: **escufea**.

escufinhós, oa adj. Que provòca l'escufenha. Var.: **escufós**.

escufós, oa adj. Escufinhós.

esculpir vt. (*esculpissi*) Esculptar.

esculptar vt. 1. Talhar (la pèira, lo boasc, etc.) au mejan de divèrs autís per desgatjar de formas, de volumes d'un efècte artistic. 2. Crear una òbra d'art de tres dimensions. Var.: **esculpir**. ◆ vi. Practicar l'esculptura.

esculptor, tritz n. Artista qu'esculpta.

esculptura n.f. 1. Art d'esculptar. 2. Ensèms d'òbras esculptadi. 3. Òbra esculptada.

esculptural, a adj. 1. Relatiu à l'esculptura, qu'evòca l'esculptura. 2. Qu'evòca la beutat formala d'una esculprura classica. Var.: **esculpturau**.

escuma n.f. 1. Mofa blanca que si forma sus un liquide agitat ò à mand de búlher. 2. *Escuma de mar*: Silicat natural de magnèsi idratat, que sièrve à faire de pipas.

escumadoira n.f. Escumoira. Var.: **escumairòla**.

escumaire n.m. *Escumaire de mar:* autre nom dei piratas e faribustiers que trevàvon sobretot la mar dei Antilhas ai s. XVII^{n} e XVIII^{n}.

escumairòla n.f. Escumadoira.

escumant, a adj. (lit.) Que produe d'escuma. Var.: **escumós**.

escumar vt. Levar l'escuma de. ◇ *Escumar li mars:* Practicar la pirataria en mar. ◆ vi. Si curbir d'escuma; produrre d'escuma.

escumatge n.m. Accion d'escumar.

escumenjable, a adj. Que pòu èstre escumenjat. Var.: **escomenjable**.

escumenjar vt. Escomenjar.

escumasòus n.m. Cròcasòus.

escumoira n.f. Grand culhier plat, mé de traucs, per escumar ò levar d'aliments dau liquide dont son estats cuèchs. Var.: **escumadoira**.

escumós, oa adj. (lit.) Cubèrt d'escuma. Var.: **escumant**.

escuòi n.m. Batatge dau blat. Sin.: **escossura**, **caucadura**.

escuòire vt. Batre lo blat, li cerealas. Sin.: **escossonar**, **escodre**.

escupàs n.m. Escuèp gròs. Var.: **escupinhàs**.

escupèire, a n. Persona qu'escupisse.

escupenha n.f. Escupuènha.

escupidor n.m. Recipient dont s'escupisse.

escupiment n.m. Fach d'escupir.

escupihàs n.m. Escupàs.

escupinhejar vi. Escupir sovent en pichina quantitat.

escupinhet, a n. Persona qu'escupisse sovent.

escupinhon n.m. Pichin escuèp.

escupinhós, oa adj. Salivós.

escupir v. (*escupissi*) Escrachar.

escupuènha n.f. 1. Escuèp. 2. Saliva, salivacion. Var.: **escupenha**.

escur n.m. Persiana. Sin.: **contravent**.

escur, a adj. 1. Gaire ò pas esclairat. Sin.: **fosc**, **sorne**, **solombrós**. 2. Que si capisse dificilament: *Una pensada escura*. Sin.: **clus**, **sornut**. 3. Gaire conoissut, que non es au promier plan: *Un escur emplegat dei archius*.

escura-escudèlas n.m. Cèrcadinnar.

escurajatas n.m. Cèrcadinnar.

escurament n.m. Escuratge. Sin.: **netejament**, **netícia**.

escurantisme n.m. Comportament d'oposicion à la conoissença, à la rason, au progrès.

escurantista adj. e n. Qu'es ligat à l'escurantisme, partidari, aparaire de l'escurantisme.

escuraplats n.m. Cèrcadinnar.

escurar vt. Curar, netejar.

escuratge n.m. Accion d'escurar.

escurciment n.m. Var.: **escuriment**. Sin.: **enfosquiment**, **embrunidura**.

escurcina n.f. Escuresina.

escurcir vt. (*escurcissi*) Rendre escur. Var.: **escurir**. Sin.: **enfosquir**. ◆ **s'escurcir** v.pr. Devenir escur. Var.: **s'escurir**. Sin.: **s'enfosquir**.

escurçon n.m. Escuçon.

escuresina n.f. Escuritat. Var.: **escurcina**, **escurina**.

escuriment n.m. Accion d'escurcir; fach de s'escurcir. Var.: **escurciment**. Sin.: **enfosquiment**.

escurina n.f. Escuresina.

escurir vt. (*escurissi*) Escurcir. ◆ **s'escurir** v.pr. S'escurcir.

escuritat n.f. 1. Estat de cen qu'es escur. 2. (fig.) Mancança de clartat, d'intelligibilitat. 3. (lit., fig.) Estat d'una persona escura, sensa notorietat.

escuron n.m. Pèça de teissut d'esponga que sièrve à escurar (espec. li sietas, etc.).

escut n.m. 1. Boclier dei òmes d'armas de l'Atge-Mejan. 2. Anciana moneda d'aur pi d'argent, que portava d'armas sus una dei sieu faças. 3. (arald.) Còrs de tot blason, ordinariament en forma de boclier.

escutelària n.f. Planta dei luècs umides (Familha dei labiadas).

esèquias n.f. pl. (it.) Enterrament.

esfaçable, a adj. Que pòu èstre esfaçat. Sin.: **escafable**.

esfaçament n.m. Escafament.

esfaçar vt. Escafar.

esfaçat, ada adj. Desvergonhat.

esfacèl(e) n.m. Esfaceu.

esfacelar vt. (med.) Tresmudar en esfaceu.

esfacelat, da adj. Pertocat per l'esfaceu.

esfaceu n.m. (med.) Mortificacion dei teissuts, mena de gangrena seca; teissut necrosat en via d'eliminacion. Var.: **esfacèl(e)**.

esfagna n.f. Mofa que la sieu descomposicion concorre à la formacion de la torba.

esfagnala n.f. *Esfagnalas*: Mofa dei torbieras que lo tipe n'es l'esfagna.

esfenisc n.m. Nom scientific de l'esbraçat dau Cap.

esfeniscidat n.m. *Esfeniscidats*: Familha d'auceus qu'enclau unencament lu esbraçats.

esferita n.f. Autre nom de la blenda.

esferotec n.m. Fonge parasit, agent de la cendrosa dau rosier e de l'agrassonier

esfenocefal(e), a adj. Qu'es pertocat per l'esfenocefalia.

esfenocefalia n.f. (med.) Mauformacion dau crani en forma de conhet.

esfenodon n.m. Reptile oceanian, solet sobrevivent actual dau grope dei rincocefales.

esfenoïdal, a adj. Relatiu à l'esfenoïde. Var.: **esfenoïdau**.

esfenoïdau, ala adj. Esfenoïdal.

esfenoïde n.m. *Oàs esfenoïdal* ò *esfenoïde*, n.m.: Un dei oàs de la tèsta, au niveu de la basa dau crani.

esfenoïditi n.f. (med.) Inflamacion dei sinus.

esfèra n.f. 1. Susfàcia clausa que toi lu sieu ponchs son à la mema distança (*rai*) d'un ponch interior (*centre*); solide limitat per aquesta susfàcia. ◇ (astron.) *Esfèra celèsta*: Esfèra imaginària de rai indeterminat, qu'a per centre l'uèlh de l'observator e sièrve à definir la direccion dei astres independentament de la sieu distança. 2. Camp d'una activitat, d'una influença, d'una accion: *Alargar l'esfèra dei conoissenças umani, li auti esfèra de la finança*. ◇ *Esfèra d'atribucions*: Ensèms dei matèrias de competença d'un agent, d'una autoritat. ◇ *Esfèra d'influença*: Part dau monde dont una granda potença a de drechs d'intervencion que li autri nacions li reconóisson implicitament ò explicitament.

esferenca n.f. Grafinhadura. Var.: **esferenga**.

esferancar vt. (*esferenqui*) Grafinhar. Var.: **esferengar**.

esferenga n.f. Esferenca.

esferengar vt. (*esferengui*) Esferencar.

esferic, a adj. 1. Qu'a la forma d'una esfèra. 2. (mat.) Relatiu à l'esfèra. ◇ *Aneu esferic*: Solide generat per la rotacion d'un segment de ceucle à l'entorn d'un diamètre que non travèrsa aqueu segment. ◇ *Calòta esferica* ò *calòta d'esfèra*: Porcion d'una esfèra limitada per un plan que non passa per lo centre de l'esfèra. ◇ *Sector esferic*: Solide generat per un sector circulari que vira à l'entorn d'un diamètre dau ceucle que non travèrsa aqueu sector. ◇ *Segment esferic*: Porcion dau volume de l'esfèra compresa entre doi parallèlas. ◇ *Triangle esferic*: Triangle traçat sus l'esfèra, que lu sieus costats son d'arcs de grands ceucles. ◇ *Trigonometria esferica*: Estudi dei relacions entre lu costats e lu angles d'un triangle esferic. ◇ *Zòna esferica*: Porcion de la susfàcia d'una esfèra limitada per doi ponchs parrallèles que la cópon.

esfericitat n.f. Estat de cen qu'es esferic.

esferoïdal, a adj. Qu'a la forma d'un esferoïde. Var.: **esferoïdau**.

esferoïdau, ala adj. Esferoïdal.

esferoïde n.m. Susfàcia que la sieu forma s'avesina à-n-aquela de l'esfèra.

esferomètre n.m. Instrument que permete de mesurar la corbadura dei susfàcias esferiqui.

esfetjar vt. Arrancar lo fetge. ◆ **s'esfetjar** v.pr. S'alassar à foarça de cridar. Sin.: **s'espaumonar**.

esfèx n.m. Insècte imenoptèr vesin dei vèspas, que paralisa de lingostàs, de grilhets, etc., e li mena à la sieu tana coma aliments per li sieu larvas (lòng de 2 cm).

esfigmic, a adj. (med.) Que pertòca lo pols.

esfigmografe n.m. Aparelh per enregistrar lu batements dau pols ò li variacions de la pression arteriala.

esfigmografia n.f. Enregistrament grafic dau pols.

esfigmograma n.m. Grafic du pols obtengut m'un esfigmografe.

esfigmomanomètre n.m. Aparelh que permete la mesura de la pression arteriala. Sin.: **tensiomètre**.

esfilar vt. Desfaire (una estòfa) fieu à fieu.

esfilargar vt. Desfilargar. ◆ **si desfilargar** v.pr. S'esfilargar.

esfinctèr n.m. Muscle anulari qu'estrenhe ò barra un orifici ò un canal natural.

esfincterian, a adj. Relatiu à un esfinctèr.

esfinge n.m. 1. Mostre mitic dau còrs de leon e de la tèsta umana, eventualament provedit d'alas, que gardava lu santuaris funeraris dins l'Egipte faraonica, sota forma d'estàtua. Sin.: **esfinx**. 2. Persona enigmatica. 3. Parpalhon de nuèch que li sieu divèrsi espècias son ligadi à de plantas diferenti. Sin.: **parpalhon dau diau**.

esfingide n.m. *Esfingides*: Familha de parpalhons de la lònga trompa, dei alas anteriori lònguí e estrechi, coma l'esfinge.

esfinx n.m. Esfinge.

esfirena n.f. Barracuda. Sin.: **becuna**, **luci**.

esfirenidat n.m. Esfirenide.

esfirenide n.m. *Esfirenides*: Familha de peis totplen voraç, coma lo barracuda. Var.: **esfirenidats**.

erfirnatude n.m. Esfirnatudes: Familha de peis coma l'escrosena.

esflorada n.f. 1. Transformacion dei saus idratadi que pèrdon una part de la sieu aiga de cristallisacion au contacte de l'ària e devènon pouverulents. 2. Poussa naturala que recuèrbe d'unu fruchs, coma lo pèrsegue. Var.: **esfloradura**. Sin.: **eflorescença**.

esfloradura n.f. (bot.) Esflorada.

esflorament n.m. Accion d'esflorar; lo sieu resultat.

esflorar vt. 1. Tocar à pena, leugierament. 2. Examinar superficialament. 3. (quim.) (tecn.) Levar una jaça fina du costat flor (epidèrma) d'un cuer, per faire disparéisser lu defauts superficials. ◆ **s'esflorar** v.pr. 1. Perdre li sieu flors. 2. (quim.) Tombar en esflorada, en parlant d'un mineral.

esfloratge n.m. Fach de cascar, en parlant dei flors.

esflotar vt. (*esflòti*) Despenchenar, emberrir.

esfoarç n.m. 1. Messa en accion dei foarças (fisiqui e intellectuali) per véncer una dificultat, una resistença, passar un obstacle, rejónher un objectiu, etc. 2. (anc.) Dolor à causa d'una tension tròup viva dei muscles. 3. (fis.) Foarça que tende à desformar un materiau per traccion, compression, flexion, torsion ò cisalhament.

esfogar vt. (*esfògui*) Donar liure cors à. Sin.: **desbondar**, **destravar**. ◆ **s'esfogar** v.pr. Si laissar anar, si solaçar. Sin.: **si desbondar**, **si destravar**.

esfògue n.m. Efusion (espec. de sentiments). ◇ (med.) Evacuacion brusca e abondoa d'una matèria liquida, aparicion de botons, etc.: *Esfògue de sang*. Sin.: **raiada**, **escampadura**, **espantegada**.

esfondar vt. Levar lo fond de (una bota, una caissa).

esfondrament n.m. Afondrament, concàs, esfonduda.

esfondrar vt. Afondrar, esfondre, desfondre.

esforçadament adv. D'un biais forçat. Sin.: **foarça forçada**, **per foarça**, **naturalament**. Var.: **forçadament**.

esforçar (s') v.pr. (*m'esfoarci*) Faire toi lu esfoarç possible (per arribar à quauqua ren); s'aplicar à: *S'esfoarça de ben ben faire*. Var.: **s'esperforçar**. Sin.: **s'afanar**, **s'escagassar**.

esfortunat, ada adj. Que manca d'astre. Var.: **desfortunat**. Sin.: **malastrat**, **malastruc**, **desastrat**, **malastrós**, **desgraciat**.

esfoscar vt. (*esfosqui*) Faire venir fosc, escur. Sin.: **escurcir**, **embrunir**.

esfoscor n.f. Escurcina.

esfrai n.m. Espavent. Sin.: **esglai**, **esglari**, **esglasi**.

esfraiable, a adj. Espaventable. Sin.: **espaventós, orresc**.

esfraiablament adv. D'un biais esfraiable. Sin.: **espaventablament**, **espaventosament**.

esfraiant, a adj. Qu'espaventa. Var.: **esfraiós**. Sin.: **espaventant**, **espantant**, **esfraiós**, **espaurugant**, **esglasiant**.

esfraiar vt. Faire paur, espaventar. Sin.: **esglariar**, **esglasiar**, **espantar**, **espaurugar**.◆ **s'esfraiar** v.pr. Aver paur; s'inquietar.

esfraiós, oa adj. Esfraiant.

esfraiosament adv. D'un biais esfraiós.

esfrandalhar vt. Metre en morsèus, en peças. Var.: **frandalhar**. Sin.: **esgarrar**, **estraçar**.

esfrontadament adv. Embé esfrontaria: *Mentir esfrontadament*.

esfrontaria n.f. Comportament, biais d'agir d'una persona esfrontada; impudença, mancança de retenguda. Var.: **esfrontatessa**, **desfrontaria**, **afrontaria**.

esfrontat, ada adj. e n. Qu'agisse sensa retenguda vèrs lu autres; impudent. Var.: **afrontat**, **afrontaire**.

esfrontatesssa n.f. Esfrontaria.

esfruchar vt. Levar la possibletat de donar de frucha. Var.: **desfruchar**.

esfulhar vt. (*esfuèlhi*) Levar li fuèlhas de: *Esfulhar la vinha*. Var.: **desfulhar**. ◇ **s'esfulhar** v.pr. Perdre li sieu fuèlhas. Var.: **si desfulhar**.

esfulhatge n.m. Accion d'esfulhar lu aubres e li plantas. Var.: **desfulhatge**.

esfulhetar vt. Fulhetar (un libre, etc.).

esgaiament n.m. Accion d'esgaiar; fach de s'esgaiar. Sin.: **regaudiment**.

esgaiant, a adj. Que rende gai. Sin.: **regaudissent**.

esgaiar vt. (*esgaii*) Rendre gai. Var.: **gaiejar**. Sin.: **alegrar**, **regaudir**. ◆ **s'esgaiar** v.pr. Si divertir. Sin.: **si ralegrar**, **si regaudir**.

esganassar (s') v.pr. S'esgargamelar.

esganguilhar vt. Desganguilhar.

esganguilhat, ada adj. Desganguilhat.

esgard n.m. Consideracion, estima per quauqu'un, per quauqua ren. Sin.: **deferença**. ◆ pl. Marca de respècte; atencions.

esgardar vt. Aver d'esgards per.

esgargamelar (s') v.pr. (*m'esgargamèli*) Cridar tant foart que possible. Sin.: **s'esganassar**, **urlar**, **bramar**.

esgarradura n.f. Part esgarrada de quauqua ren; esgarron. Sin.: **frandalhada**. ◇ *Esgarradura musculària*: Rompedura violenta d'un nombre important de fibras musculari.

esgarrapapier n.m. Chapamoscas negre (passeron), boscarla quinsoniera negra.

esgarrar vt. 1. Metre en pèças, à tròç: *Esgarrar un tròç de papier*. Sin.: **esfrandalhar**, **frandalhar**. ◇ Degalhar (una estòfa) en l'entalhant: *A esgarrat li braias dau dimènegue*. 2. (fig.) Causar una dolor viva, fisica coma morala: *Aquò m'esgarra lo coar*.

esgarrat, ada adj. 1. Qu'a subit una esgarradura, que presenta un esgarron. 2. Que lu sieus vestits son frusts.

esgarron n.m. Esgarradura qu'un objècte fa per accident dins una estòfa. Sin.: **arrap**.

esgaunhar vt. Rompre li maissèlas à. Var.: **desgaunhar**. Sin.: **descarar**.

esglai n.m. Espavent. Var.: **esglari**, **esglasi**.

esglari n.m. Esglai.

esglariant, a adj. Que provòca l'esglari. Var.: **esglasiant**.

esglariar vt. (esglari, classic esglàrii) Espaventar. Var.: **esglasiar**.

esglasi n.m. Esglari.

esglasiant, a adj. Qu'esglàsia. Var.: **esglariant**, **esglasiaire**.

esglasiar vt. (*esglasi*, classic *esglàsii*) Var.: **esglariar**.

esgotador n.f. Regoala.

esgrafit n.m. Decoracion murala obtenguda per aplicacion, sus un fond de color, d'un revestiment de mortier blanc qu'es pi gratat per faire aparéisser lo dessenh vorgut.

esgravar vt. Destaxar.

esguinharar (s') v.pr. Si fendesclar, si crebassar.

esguinhassada n.f. Fach d'esguinhassar. Sin.: **reganhament**.

esguinhassar vi. Rire d'un biais mespreant, sarcastic ò estupide. Sin.: **reganhar**.

esicasme n.m. Escòla d'espiritualitat de la Glèia ortodòxa, fondada sobre la contemplacion e l'invocacion reiterada dau nom de Jèsus.

esicasta adj. Relatiu ò pertinent à l'esicasme. ◆ n. Que seguisse l'esicasme.

esitacion n.f. Fach d'esitar, dubi, indecision; moment d'arrèst dins l'accion que marca l'indecision. Sin.: **dubitacion**, (pop.) **vira e va**, **trastejar**.

esitant, a adj. 1. Qu'esita, indecís. 2. Que non es segur: *Anar d'un pas esitant*.

esitar vi. 1. Èstre dins un estat d'indecision, de dubi, d'irresolucion, qu'empacha ò retarda l'accion: *Esitar à partir*. 2. Marcar la sieu indecision, lo sieu embarràs (espec. en parlant, m'un temps d'arrèst, un silenci). Sin.: **dubitar**, **trastejar**, **longuejar**.

eslabrar vt. 1. Rompre lo bòrd de, lo degalhar, en parlant d'un vas, d'un vèire, etc. 2. Degalhar, fendasclar li labras. ◆ **s'eslabrar** v.pr. 1. Si fendasclar li labras. 2. Si degalhar sus l'òrle (vas, topin, pinhata, etc.). Sin.: **brecar**, **embrecar**.

eslalòm n.m. 1. Espròva d'esquí que consistisse à davalar en passant de poartas materialisadi au mejan de pals m'una bandiera au sobran. 2. Percors que comprèn totplen de corbas.

eslalomaire, a n. Esportiu que fa d'eslalòm.

eslalomar vi. (*eslalòmi*) 1. Efectuar un percors en eslalòm. 2. (fig.) Evitar li dificultats.

eslam n.m. Fach de recitar ò de lièger de poesia sus una scena dubèrta.

eslamaire, airitz n. Persona que fa d'eslam.

eslamar vi. Faire d'eslam.

eslanç n.m. Abriva. Sin.: **estrambòrd**, **vanc**.

eslançar (s') v.pr. S'abrivar.

eslançat, ada adj. Grand e pusleu maigre.

eslargament n.m. Accion d'eslargar; lo sieu resultat. Var.: **alargament**.

eslargar vt. (*eslargui*) 1. Rendre mai larg. Var.: **alargar**. 2. Faire pròva de generositat. Var.: **deslargar**.

eslau, ava adj. e n. Dau grope que comprèn lu Rus, lu Bielorús, lu Ucraïnians, lu Polonés, lu Sèrbes, lu Chècs, lu Eslovacs, etc. ◆ n.m. Grope de lengas indoeuropeï parladi en Euròpa centrala e orientala e en Rússia.

eslavejant, a adj. Eslavista.

eslavisacion (-izacion) n.f. Caractèr eslau donat à quauqu'un, à quauqua ren.

eslavisar (-izar) vt. Donar un caractèr eslau à.

eslavisme n.m. Paneslavisme.

eslavista n. Especialisat dei lengas eslavi. Var.: **eslavejant**, **a**.

eslavistica n.f. Estudi dei lengas eslavi.

eslavofil(e), a adj. e n. Si diía à partir dei annadas 1840 d'aquelu qu'aparàvon li ideas espirituali tradicionali pròpri à la Rússia (per oposicion à *occidentalista*).

eslavon n.m. Lenga liturgica dei eslaus ortodòxes, eissida de la revirada dei Evangèlis de Ciril e Metòde.

eslesa n.f. Veïcule provedit de patins e que si fa esquilhar sus la neu e la glaça.

eslip n.m. (mòt anglés) Braietas de la talha bassa que sièrvon de sotavestit ò per lo banh.

eslogan n.m. (mòt anglés) 1. Formula corteta mandada per difusar una opinion, sostenir una accion: *Un eslogan politic*. 2. En publicitat, frasa corta e originala, destinada à ben ficar lo nom d'un produch dins la tèsta dei gents. Sin.: **getat publicitari**.

eslovac, a adj. e n. D'Eslovàquia. ◆ n.m. Lenga eslava parlada en Eslovaquia.

eslovène, a adj. D'Eslovènia. ◆ n.m. Lenga eslava parlada en Eslovènia.

eslunhar vt. (*esluènhi*) Alunhar.

esmai n.m. Escaufèstre, trebolèri, tresvirament.

esmaiar (s') v.pr. Èstre preocupat, trebolat, esmogut. s'espaventar; si faire de marrit sang.

esmalt n.m. Esmaut.

esmaltaire, airitz n. Esmautaire. Var.: **esmaltista**.

esmaltar vt. Esmautar. Var.: **esmautir**.

esmaltidura n.f. Esmautadura.

esmaltir vt. (*esmaltissi*) Esmautar. Var.: **esmautir**.

esmaltista n. Esmautaire.

esmanegat, da adj. e n.m. (arald.) Partiment congreat per una linha en ziga-zaga que travèrsa l'escut de banda à banda.

esmarjament n.m. 1. Accion de portar dins lo marge. 2. Cen qu'es esmarjat ò portat en marge.

esmarjar vt. 1. Diminuir lo marge de. 2. Metre la sieu firma en bas de per provar la sieu presença à un acamp, per provar qu'una persona a pilhat conoissença d'un document, etc. ◆ vt. ind. Receure lo tractament ligat à un emplec.

esmarrador n.m. Luèc dont un si pòu perdre.

esmarrar vt. Foaraviar, estraviar. ◆ **s'esmarrar** v.pr. Si perdre, si foaraviar.

esmarratge n.m. Accion de s'esmarrar; lo sieu resultat.

esmaut n.m. 1. Substança vitroa opaca ò transparenta, fonduda à caud, que sièrve à recurbir d'uni matèrias per li donar d'esclat ò li colorir d'un biais inalterable. 2. Materiau esmautat. 3. Objècte d'art, sovent metallic, decorat d'esmauts. 4. (arald.) Caduna dei colors dau blason. 5. Substança dura e blanca que recuèrbe la corona dei dents de l'òme e d'uni bèstias.

esmautadura n.f. 1. Art d'esmautar. 2. Obratge esmalhat. Var.: **esmaltidura**.

esmautaire, airitz n. Professional de l'esmautatge, de l'esmautaria. Var.: **esmaltaire**, **esmaltista**.

esmautar vt. Aplicar d'esmaut sus un objècte, una susfàcia. Var.: **esmaltar**, **esmaltir**, **esmautir**.

esmautaria n.f. Art de decorar mé d'esmauts; objèctes fach d'aqueu biais.

esmautatge n.m. Accion d'esmautar; lo sieu resultat.

esmectic, a adj. 1. Si di d'una substança que sièrve per desgraissar la lana. 2. (fis.) Si di d'un estat mesomòrfe dins lo quau lu centres dei moleculas son situats dins de plans parallèles.

esmeralda n.f. Esmerauda.

esmenda n.f. 1. Cen que si paga per reparar un mancament à la lèi. 2. *Faire esmenda*: Reconóisser la sieu error: *Del seu tòrt farai esmenda* (Peiròl). Var.: **emenda**.

esmendable, a adj. Que pòu èstre melhorat ò corregit. Var.: **emendable**.

esmendaire, airitz n. Persona que melhora, que corregisse. Var.: **emendaire**.

esmendament n.m. Accion d'esmendar ò de s'esmendar; lo sieu resultat. Var.: **esmendança**, **emendament**.

esmendança n.f. Esmendament.

esmendar vt. 1. Melhorar. 2. Corregir, reparar. 3. Condamnar à una esmenda. 4. Bonificar, melhorar, en parlant de la tèrra. Var.: **emendar**. ◆ **s'esmendar** v.pr. Si melhorar, si corregir. Var.: **s'emendar**.

esmeraldin, a adj. Color d'esmerauda.

esmerauda n.f. Pèira precioa vèrda, varietat de bericle. Var.: **esmeralda**.

esmeravilhament n.m. Fach de s'esmeravilhar, de si meravilhar, d'èstre meravilhat.

esmeravilhar vt. Inspirar una viva admiracion à. Var.: **meravilhar**. ◆ **s'esmeravilhar** v.pr.

esmerilh n.m. Ròca que contèn una foarta proporcion de corindon, que la sieu pòuvera s'emplega coma abrasiu. Var.: **emeric**.

esmerilhon n.m. 1. Pichin faucon qu'ibèrna en euròpa occidentala, que s'emplegava ancianament per la fauconaria. Sin.: **moisset pichon**, **escriveu de coala**. 2. Cròc ò bocla tengut au mejan d'una pichina tija dins un aneu, per que li poasque virar liurament.

esmilla n.f. Marteu mé doi ponchas que s'emplega per talhar li pèiras. Sin.: **escoda**, **estampin**.

esmillar vt. Talhar la pèira au mejan d'una esmilla. Sin.: **escodar**.

esmillatge n.m. Accion de desgrossir una pèire au mejan d'una esmilla. Sin.: **escodatge**.

esmoguda n.f. Foarta emocion. Var.: **esmòu**. Sin.: **emocion**.

esmogut, uda adj. Que pròva una emocion. Sin.: **emocionat**, **coartocat**, **coarmacat**.

esmolut, uda adj. Amolat.

esmonedar vt. Escambiar de bilhets de banca còntra de moneda.

esmoquing n.m. Costume elegant d'òme, m'un revèrs de seda. Var.: **smoking** (angl.).

esmossar vt. 1. Faire perdre de son talhent. 2. (fig.) Faire perdre lo sieu envanc à.

esmossat, ada adj. 1. Qu'a perdut de son talhent. 2. Qu'a perdut lo sieu envanc.

esmotar vt. (*esmòti*) Desmotar.

esmòu n.m. Esmoguda.

esmòure vt. (*esmòvi*) Commòure.

esmovent, a adj. Commovent. Sin.: **emocionant**.

esmovible, a adj. Commovible.

esnac n.m. Esnac-bar.

esnac-bar n.m. (de l'anglés *snack-bar*) Cafè-restaurant que sièrve de plats estandardisats. Var.: **esnac**, **snack-bar**.

esnaturar vt. Desnaturar.

esnervament n.m. Fach d'esnervar; lo sieu resultat. Sin.: **bila**, **ràbia**. Var.: **enervament**.

esnervant, a adj. Que fa embilar. Var.: **enervant**.

esnervar vt. (*esnèrvi*) Faire embilar, enrabiar. Var.: **enervar**.

esnervat, ada adj. En preda à l'esnervament. Var.: **enervant**.

esnierar vt. Desbarassar dei sieu nieras.

esnòb adj. e n. Que si compoarta embé esnobisme. Sin.: **ponchut**.

esnobar vt. (*esnòbi*) Pilhar quauqu'un de aut, embé mesprètz, en l'escartant e en l'evitant. Sin.: **morgar**.

esnobisme n.m. 1. Admiracion per tot cen qu'es tengut per èstre de mòda dins lu mitans de l'auta societat. 2. Accion d'esnobar; lo sieu resultat. Sin.: **aire ponchut**.

esofagian, a adj. Relatiu à l'esofague. Var.: **esofagic**.

esofagic, a adj. Esofagian.

esofagiti n.f. (med.) Inflamacion de l'esofague.

esofagomalacia n.f. (med.) Digestion de la paret esofagica per lo suc gastric.

esofagoplastia n.f. Operacion qu'a per amira de remplaçar una part de l'esofague.

esofagoscòpi n.m. (med.) Endoscòpi destinat à l'examèn intèrne de l'esofague per li vias naturali.

esofagoscopia n.f. (med.) Examèn de l'esofague au mejan d'un esofagoscòpi.

esofagotomia n.f. (cir.) Encisa de l'esofague.

esofague n.m. Promiera partida dau tube digestiu despí la faringe fins au càrdia de l'estòmegue, que li sieu parets anteriora e posteriora, normalament aplicadi una còntra l'autra, s'escàrton unicament au passatge de la bòla alimentària.

esoforia n.f. (med.) Desturbi de la vision binoculària.

esoteric, a adj. 1. Relatiu à l'esoterisme. 2. Que si pòu capir dificilament; ermetic, gaire clar. Sin.: **escur**, **fosc**.

esoterisme n.m. 1. Partida d'uni filosofias anciani que dévon restar escondudi ai personas que non son iniciadi. 2. Caractèr esoteric (de quauqua ren).

espa adj. Impar, dins lu juècs dei enfants (cf. *parme e espa*).

espaçament n.m. 1. Accion d'espaçar. 2. Distança entre doi còrs. Sin.: **escartament**, **escart**, **estenduda**, **interval(le)**, **separacion**, **entredoi**, **desseparacion**, **desseparament**. 3. (arts graf.) Biais d'espaçar lu mòts.

espaçar vt. 1. Separar d'un espaci, d'un temps donat: *Espaçar lu aubres, li visitas*. 2. (arts graf.) Separar lu mòts d'un espaci. Var.: **espaciar**.

espacejar (s') v.pr. 1. Pilhar lu sieus aises. 2. S'espandir.

espachafòsso n.m. Anciana arma de fuèc de la boca larga. Sin.: **escopeta**.

espaci n.m. 1. Estenduda indefinida que contèn e envirònta toi lu objèctes. Sin.: **espandi**, **espandida**. ◇ (mat.) Ensèms (de ponchs, de vectors etc.) provedit d'una estructura. ◇ *Espaci escalari*: Qu'à cadun dei sieus ponchs es associat una soleta valor numerica. ◇ *Espaci de Higgs*: Espaci ipotetic, constant dins tot l'espaci, que li particulas elementari gànhon en massa quora lo travèrson. ◇ *Espaci vectorial*: Espaci qu'en cadun dei sieus ponchs es definit un vector. ◇ *Espaci euclidian*: Espaci vectorial provedit d'un produch escalari. ◇ (fis.) Region de l'espaci que dins cadun dei sieus ponchs es definida una grandor fisica mesurabla. 2. (psicol.) Representacion d'aquesta estenduda; cen que lu noastres sens n'en conóisson: *Espaci auditiu*, *visual*. 3. Volume que quauqua ren ocupa: *Una maion qu'ocupa gaire d'espaci*. Sin.: **espandi**, **espandida**. 4. Interval de temps: *Dins l'espaci d'un an*. Sin.: **espandi**, **espandida**. 5. Susfàcia, mitan afectats à una activitat, un usatge partilculier: *Espaci publicitari*. ◇ *Espacis vèrds*: Jardins, pargues d'una aglomeracion. 5. *Espaci vital*: Territòri qu'una nacion jutja necessària per viure; espaci qu'una persona n'a besonh per non si sentir embarrassada per lu autres. 6. Estenduda dont víron lu astres. ◇(espec.) Mitan extraterrèstre: *Conquista de l'espaci*. ◇ (dr.) *Espaci aerian* ò *espaci aerenc*: Partida de l'atmosfèra dont un Estat contraròtla la circulacion aerenca.

espacial, a adj. 1. Que pertòca l'espaci, l'estenduda. ◇ *Carga espaciala*: Acumulacion d'electrons à l'entorn dau catòde d'un tube electronic. 2. (telecom.) *Commutacion espaciala*: Commutacion dins la quala una comunicacion ocupa una soleta via de transmission. 3. Relatiu à l'espaci interplanetari, intersideral: *Recèrca espaciala*. ◇ *Guèrra espaciala*: Conflicte entre grandi potenças, caracterisat per l'emplec, dins l'espaci orbital, de mejans militaris ofensius ò defensius. Var.: **espaciau**.

espacialisacion (-izacion) n.f. Accion d'espacialisar.

espacialisar (-izar) vt. 1. Adaptar ai condicions de l'espaci. 2. (fisiol.) Localisar una sensacion auditiva ò visuala.

espacialitat n.f. Caractèr de cen qu'es dins l'espaci ò s'organisa dins l'espaci.

espaciar vt. (*espaci*, classic *espàcii*) Espaçar.

espaciau, ala adj. Espacial.

espacionau n.f. Astronau.

espacionauta n. Que viatja dins l'espaci. Sin.: **cosmonauta**.

espaciós, oa adj. Dont li a totplen d'espaci: *Una maion espacioa*. Sin.: **espandiós**, **ample**, **vast**.

espaciosament adv. D'un biais espaciós.

espaciotemporal, a adj. Relatiu à l'encòup à l'espaci e au temps. Var.: **espaciotemporau**.

espaciotemporau, ala adj. Espaciotemporal.

espaci-temps n.m. (fis.) Espaci de quatre dimensions ligadi entre eli, que li tres promieri son aqueli de l'espaci ordinari e la quarta es lo temps, necessari à un observator donat, d'après la teoria de la relativitat, per situar un eveniment.

espada n.f. 1. Arma facha d'una lama d'acier ponchuda fixada à una ponhada provedida d'una garda. ◇ *Espada tracha*: Espada sortida (òrdre militari). ◇ *Peis espada*: Espadon. ◇ *Espada de Damoclès*: Perilh que si pòu abatre sobre d'una persona d'un moment à l'autre. ◇ *Èstre à espada e coteu*: M'un sentiment d'òdi recipròc. 2. (cast.) Torero encargat de la messa à moart dau taur. Sin.: **matador**. 3. (espòrts) Una dei tres armas de l'esquèrma, que mesura fins à 1,10 m (0,90 m per la lama); disciplina qu'emplega aquesta arma, que còmpta lu còups portats de la poncha sobre la totalitat dau còrs.

espadici n.m. (bot.) Inflorescença facha d'una espiga envolopat dins una bractea que si soana *espata*, que s'atròva dins lu paumoliers e l'èrba dau poarc.

espadaire n.m. Persona que maneja l'espada.

espadar vt. Picar au mejan de l'espada.

espadassa n.f. Èrba foarça comuna dins lu prats, lu boascs, lu luècs enermassits e lu gasts. Sin.: **traucasac**, **peu de can**, **crepacavala**.

espadassin n.m. (de l'italian *spadaccino*) 1. (vièlh) Que li agràdon lu duèls. Var.: **espadier**. 2. (lit.) Assassin à pretzfach. Sin.: **tuaire**, **escotelaire**.

espadiciflòra n.f. *Espadiciflòras*: Òrdre de plantas monocotilodoneï qu'an d'espadicis.

espadier n.m. (vièlh) Que li agradava si batre à l'espada. Var.: **espadassin**. Sin.: **ferralhaire**, **ferratejaire**.

espadon n.m. 1. Granda espada larga que si tenia m'ai doi mans. 2. Peis dei mars caudi e temperadi, que pòu mesurar fins à 4 mètres de lòng, que la sieu maissela sobrana es alongada coma la lama d'una espada (òrdre dei percomòrfes). Sin.: **peis-espada**.

espadonar vt. Donar un gròs còup d'espada à.

espadrilha n.f. Cauçadura de tela m'una sòla de coarda. Var.: **espardelha**, **espardilha**.

espadrilhier, a n. Persona que fa d'espadrilhas. Var.: **espardilhier**, **espardelhier**.

espaguèti n.m. (it. *spaghetto*) Pèça de pasta de farina, semblant à una cordeleta: *Espaguètis à la bolonhesa*.

espaimar (s') v.pr. 1. Èstre pertocat per un espaime. 2. Èstre en ponch de s'esvanir per encausa d'un sentiment viu e agradiu. 3. (lit.) Tombar en sincòpa, s'esvanir.

espaime n.m. Contraccion patologica dei muscles liscs dei viscèras.

espaís n.m. Cavalier de l'armada francesa qu'apartenia à un còrs creat en lo 1834 en Argeria, mé m'un recrutament autoctòne.

espalaficar (s') v.pr. Tombar de aut, si lançar.

espalancament n.m. Accion d'espalancar; lo sieu resultat.

espalancar vt. (*espalanqui*) Durbir en grand (una poarta, una fenèstra, lu uèlhs).

espalancat, ada adj. Grand dubèrt.

espalax n.m. Rosigaire d'Euròpa centrala (lòng 20 cm), que cava de galarias prefondi. Sin.: **garri-taupa**.

espalhadoira n.f. Criveu per desseparar la farina dau bren. Sin.: **burat**, **baruteliera**.

espalhaire, airitz n. Persona que procedisse au barutelatge.

espalhar vt. Desseparar la farina dau bren. Sin.: **desbrenar**, **barutelar**.

espalhassar (s') v.pr. Si picar en tèrra. Sin.: **s'estramassar**.

espalhatge n.m. Desseparament de la farina e dau bren. Sin.: **barutelatge**, **buratatge**.

espalhetjar vt. Bolegar la palha dau temps dau barutelatge.

espalhiera n.f. Peça de l'armadura que curbia li espatlas. Var.: **espatliera**.

espalhon n.m. Brandon de palha. Var.: **palhon**.

espalissar vt. Espandir sobre de pals.

espallacion n.f. (fis.) Esclatament, en nombroï particulas, dau nucleu d'un atòme sota l'efècte d'un bombardament corpusculari pusleu intense.

espalmar vt. Recurbir lo fons d'una barca, d'una nau, mé de pega, de quitran, etc. Var.: **espaumar**. Sin.: **encarenar**.

espalme n.m. Enduch de seu, de quitran. Var.: **espaume**.

espam n.m. (angl. *spam*, de «***Sp**iced **Ham***» ò «***S**piced **P**ork **a**nd **M**eat*», literalament «Cambajon salat» ò «Poarc e carn salats») Corrier non sollicitat, sobretot electronic, m'una tòca publicitària.

espamaire, airitz n. Persona que manda d'espams.

espamar vt. Mandar d'espams à.

espanabanquet n.m. Ociós. Sin.: **boana vòlha**, **manja pan à tradiment**.

espanandria n.f. (biol.) Estat d'una espècia animala dins la quala lu mascles son rares e la partenogenèsi es la règla.

espanar vt. 1. Levar en netejant, escobar, ramassar. 2. Portar via.

espançar vt. Durbir la pança de. Sin.: **esventrar**.

espandi n.m. Espandida.

espandida n.f. 1. Espaci. 2. Accion de florir ò de fulhar. 2. Movement per lo quau un pòble, una nacion, s'espandísson en delà deu sieu termieras: *L'espandida coloniala au s. XIX*[en]. Sin.: **expansion**.

espandiment n.m. 1. Florida. 2. Accion d'espandir; fach d'èstre espandit.

espandiós, oa adj. Espaciós.

espandir vt. (*espandissi*) Escampilhar. Sin.: **esparpalhar**, **esparpilhar**, **espantegar**. ◆ **s'espandir** v.pr. S'espacejar.

espandre vt. Espantegar. ◇ (espec.) *Espandre de fem, d'engrais*: Lu espantegar dins un camp.

espanholejant, a adj. (ling.) Que dona d'ària à l'espanhòu, qu'imita l'espanhòu, que n'es influençat. Sin.: **castelhanisant**.

espanholejar vi. (sin.) 1. Si laissar influençar per l'espanhòu. 2. Parlar un marrit espanhòu. Sin.: **castelhanisar**.

espanholeta n.f. (constr.) Mecanisme per barrar una fenèstra, fach d'una pichina barra metallica m'un cròc à l'extremitat, manobrada au mejan d'una manelha.

espanholisar (-izar) vt. Donar un caractèr espanhòu à: *Espanholisar un mòt anglés*.

espanholisme n.m. Mòt ò expression pròpris à la lenga espanhòla.

espanhòu, òla adj. e n. D'Espanha. ◆ n.m. Lenga latina parlada en Espanha e dins d'unu país d'Amèrica dau Sud. Sin.: **castelhan**.

espaniomenorrea n.f. (med.) Raretat e espaçament excessiu dei menstruacions.

espant n.m. 1. Aparicion sobrenaturala ligada à la cresença d'una existença pertocant una persona defuntada ò desapareissuda. Sin.: **fantaume**, **trèva**. 2. **estupefaccion**.

espantament n.m. Fach d'èstre espantat. Sin.: **esbaïment**, **estupefaccion**.

espantant, a adj. Estonant. Sin.: **esbaïssent**, **estupefasent**.

espantar vt. Estonar, meravilhar. Sin.: **esbaïr**, **estupefaire**.

espantat, ada adj. Sota lo còup d'un espantament. Sin.: **nec**, **estupefasent**.

espantegada n.f. Dispersion. Sin.: **espandiment**, **espandida**, **espandi**, **exalament**.

espantegar vt. (*espantegui*) Dispersar. Sin.: **espandre**, **esparpalhar**, **escampilhar**, **espandir**, **exalar**.

espantegat, ada adj. Espars.

espantós, oa adj. Espaventable.

espar n.m. Esperlin.

esparada n.f. Detonacion, seguida de detonacions. Sin.: **desparada**. Sin.: **tronament**, **tir**, **tiradís**.

esparadrap n.m. benda de papier, de teissut ò d'una matèria plastica, qu'una dei sieu faças, destinada à èstre aplicada sus la pèu, es cubèrta d'una substança adesiva e, eventualament, de produchs farmaceutics actius.

esparar vt. (it.) Tirar, m'una arma de fuèc. Var.: **desparar**.

esparcet n.m. Planta forratgiera vivaça emplegada dins li pradarias artificiali (Familha dei papilionaceas): Esparcet bastard, d'Espanha, jaune, sauvatge.

esparciat(a), a adj. e n. 1. D'Esparta. 2. Que fa pensar à la rigor, à l'austeritat dei costumas d'Esparta. ◇ *À l'esparciata*: Severament. Var.: **espartenc**.

esparciata n.f. Sabata mé de lanieras.

espardelha n.f. Espadrilha. Var.: **espardilha**.

espardelhier, a n. Persona que fa ò vende d'espadrilhas. Var.: **espadrilhier**, **espardilhier**.

espardilha n.f. Espadrilha.

espardilhier, a n. Persona que fa d'espadrilhas. Var.: **espadrilhier**, **espardelhier**.

esparèla n.f. Planta nomada, resistenta e qu'a de grandi facultats d'adaptacion, pròcha dau pissanlièch.

espargiment n.m. Accion d'espargir; lo sieu resultat.

espargir vt. (*espargissi*) Espantegar.

espàrgo(l) n.m. Espargue.

espargoliera n.f. Luèc dont créisson lu espargues. Var.: **esparguiera**.

espargue n.m. 1. Planta que s'en mànjon lu grèlhs ò *turions* (Familha dei liliaceas). 2. (fam.) Persona granda e maigra. Var.: **espargue**, **asperge** (fr.). Var.: **espargo(l)**.

esparguiera n.f. Luèc dont créisson lu espargues. Var.: **espargoliera**.

esparide n.m. *Esparides*: Familha de peis dei alas pelviani inseridi sota lo torax, m'una dorsala soleta qu'a un rai espinós, coma la daurada, la buga.

esparmada n.f. Jaça de gras. Var.: **espalmada**, **espaumada**.

esparmar vt. Graissar, curbir, fretar mé de gras. Var.: **espalmar**, **espaumar**.

esparnha n.f. Esparnhe. Var.: **espranhe**.

esparnhaire, airitz n. Qu'esparnha, mete de sòus de costat. Var.: **esparnhant**, **espranhant**, **espranhaire**.

esparnhant, a n. Esparnhaire.

esparnhar vt. 1. Metre en resèrva, amolonar: *Esparnhar un sòu après l'autre, un sòu quora l'autre*. ◇ *Esparnhar d'escorreons de sabatas, de blest de candelas*: Faire d'economias de somas sensa gaire d'importança. Sin.: **economisar**, **acampar**. 2. Pas emplegar totalament: *Esparnhar li sieu foarças*. 3. *Esparnhar quauqua ren à quauqu'un*: Lo li evitar. 4. Laissar la vida à quauqu'un: *Esparnhar li fremas e lu enfants*. 5. Non degalhar, non destrúger: *La chavana a esparnhat la region*. Var.: **espranhar**. ◆ **s'esparnhar** v.pr. Si dispensar de.

esparnhe n.m. 1. Accion de metre en resèrva de sòus, una part dau revengut individual ò nacional. Sin.: **economia**, **parsimonia**. ◇ *Faire d'esparnhes de maigrand*: Esparnhar de somas tant pichini que sièrve de ren. ◇ *Esparnha-lotjament*, *esparnha-retirada*: Sistemas d'encoratjament à l'esparnha dei particuliers per poder crompar, bastir ò amainatjar un lotjament ò per si garantir una pension mai auta. ◇ Caissa d'esparnha: Establiment financier que pilha de depaus en numerari que n'en capitalisa cada an lu interès. Var.: **esparnha**, **espranhe**.

esparnhós, oa adj. Econòme, acampaire.

esparpalhada n.f. Accion d'esparpalhar.

esparpalhament n.m. Accion d'esparpalhar; lo sieu resultat.

esparpalhar vt. Espantegar.

esparpèlar vt. (*esparpèli*) Desvelhar, faire durbir li parpèlas. Sin.: **desbarlugar**. Var.: **esparpelugar**.

esparpelugar vt. Esparpèlar.

esparra n.f. Travèrsa de l'encastre d'una carreta.

esparrada n.f. 1. Sortida verbala. 2. Fach d'esparrar, d'esquilhar.

esparrar vi. Esquilhar, perdre l'equilibri.

esparron n.m. Escalon.

esparronar vt. Dispauar en esparrons, de distança en distança. Sin.: **escalonar**.

espars, a adj. Espantegat, en desòrdre. Sin.: **arratge**.

espars n.m. Qualitat de raïm negre dau ròdol de Nimes.

esparsar vt. Espantegar, dispersar.

espart n.m. Graminea que li sieu fuèlhas s'emplégon en espartaria. Sin.: **aufa**.

espartaquisme n.m. Movement socialista pi comunista alemand que recampava d'elements minoritaris de la social-democracia e fuguèt vencut en lo 1919 per li foarças conservairitz.

espartaquista adj. e n. Qu'apartèn à l'espartaquisme.

espartaria n.f. Obratge coma la coarda, un panier, etc., treçat en espart; fabricacion d'aquestu objèctes.

esparteïna n.f. Alcaloïde extrach de la ginèsta, tonic dau coar e diuretic, emplegat especialament per facilitar lu acochaments.

espartenc, a adj. Esparciat(a).

espartir vt. (*espartissi*) Despartir.

esparvairon n.m. Esparvier pichon.

esparvier n.m. 1. Auceu rapaci diurne, comun dins lu boascs, dont caça lu auceus pichins (30 à 40 cm de lòng). Sin.: **moisset gris**. 2. Ret de pesca de forma conica, garnit de plombs, que si lança à la man. Sin.: **rasal**, **rasau**, **resalh**, **resau**.

esparviera n.f. Luèc que frequènton lu esparviers.

espasme n.m. Contraccion patologica dei muscles.

espasmodic, a adj. Relatiu à l'espasme; qu'a lu caractèrs de l'espasme.

espasmofil(e), a adj. e n. Que sofrisse d'espasmofilia.

espasmofilia n.f. Afeccion caracterisada per un estat d'iperexcitabilitat neuromusculària que si manifèsta per de crampas, de formiguaments, de crisis d'agitacion e de malandrescs.

espasmofilic, a adj. Relatiu à l'espasmofilia.

espasmogène, a adj. Que provòca d'espasmes.

espasmolisi n.f. (med.): Eliminacion dei espasmes.

espasmolitic, a adj. e n. Antiespasmodic.

espassionar (s') v.pr. Si passionar.

espassionat, ada adj. 1. (it.) Imparcial. 2. (it.) Apatic. 3. Apassionat.

espat n.m. (miner.) Minerau de l'estructura lamelària e cristallina. ◇ *Espat d'Islàndia*: Varietat pura de calcita cristallisada.

espata n.f. (bot.) Bractea à l'entorn de l'espiga dins lu espadicis.

espatarar vt. Divulgar, faire saupre.

espatassar (s') v.pr. Retombar sus li sieu patas.

espat-fluòr n. m. Nom comercial de la fluorina.

espatla n.f. 1. Articulacion qu'unisse lo braç au torax; (au pl.) espaci comprés entre caduna d'aqueli articulacions. ◇ (fig.) *Aver la tèsta sus li espatlas*: Èstre plen de boan sens. ◇*Auçar li espatlas:* Faire un movement d'espatlas per marcar lo mesprètz, lo desdenh. Sin.: **espatlejar**. 2. Part superiora dau membre superior ò anterior dei animaus. 3. Cima montanhoa plaçada en davant d'una cima màger: *L'espatla de Gelàs.* 4. (mar.) *Espatla de popa*: Plataforma situada entre lo jòu de popa e lo primier banc de popa.

espatlada n.f. 1. Còup donat mé l'espatla. 2. Carga que si poarta sus l'espatla.

espatlament n.m. 1. Terrassament per protegir una boca de fuèc e li personas que la sièrvon còntra lo fuèc de l'enemic. 2. Barri de sostèn. 3. Costat salhent d'un tenon per donar de soliditat à l'assemblatge. 4. Cambiament de seccion d'una pèça mecanica, destinat à servir d'aponteu ò de butada. 5. (geogr.) Dins una valada glaciària, replan que, à una autessa donada dei pendís, seguisse li parets de la part inferiora. 6. Part situada sota la tèsta dau ralh que jonhe aquela d'aquí a la sòla.

espatlar vt. 1. Ajudar, sostenir (quauqu'un). 2. Apontelar còntra l'espatla. 3. Practicar l'espatlament d'un tenon. 4. Sostenir (quauqu'un). Var.: **espatlejar**. ◆ **s'espatlar** v.pr. 1. Tombar sus li espatlas. 2. Si rompre, si deslugar una espatla.

espatlat, ada adj. Si di d'un vestit que compoarta una espaleta de remborratge.

espatlat n.m. (espòrts) En alterofilia, movement que consistisse à menar la barra, en un temps solet, à l'autessa dei espatlas.

espatlat-jetat n.m. Movement d'alterofilia que consistisse, après aver auçat la barra fins ai espatlas, à l'auçat en un segond temps en tendent lu braç.

espatlejar vt. Espatlar. ◆ vi. 1. Auçar li espatlas en signe de protestacion. 2. (coregr.) Esfaçar una espatla en arrier en avançant l'autra vèrs lo public. Sin.: **auçar li espatlas**.

espatleta n.f. 1. Pata que d'unu militaris poàrton sus cada espatla, e que sièrve sovent à designar lo sieu grade; simbòle dau grade d'oficier. 2. Benda de teissut que retèn un vestit femenin ai espatlas. 3. Emborratge que la sieu forma seguisse aquela de l'espatla e sièrve à alargar la carrura d'un vestit. Var.: **espatliera**.

espatlier n.m. (mar.) Promier remador dau banc d'una galèra. Sin.: **vogavant**.

espatliera n.f. 1. Reng d'aubres, generalament fruchiers, palissonats dins un plan vertical. 2. Escala fixada à un barri, que lu sieus barreus sièrvon à de movements de gimnastica. 3. Part d'un sèti dont s'apontèla l'esquina. 4. Espalhiera, pèça de l'armadura que recuèrbe l'espatla. 5. (mar.) Plataforma situada entre lo jolh de popa e lo primier banc de vòga d'una galèra.

espatlut, da adj. Si di de quauqu'un qu'a d'espatlas largui.

espatuf n.m. Faste, vanitat, esbrofa.

espatufada n.f. Manifestacion de faste, de vanitat.

espatula n.f. 1. Instrument de metal, de boasc, etc., en forma de pichina pala. 2. Partida anteriora e recorbada d'un esquí. 3. Auceu escacier dau bèc larg, que nida sus li coastas ò dins li canas (longuessa 80 cm).

espatulat, ada adj. En forma d'espatula.

espau n.m. Lançadoira.

espaumada n.f. Espalmada.

espaumar vt. Espalmar, encarenar.

espaumonar (s') v.pr. S'alassar à foarça de cridar, de parlar.

espauriment n.m. Paur grandassa provocada per un perilh vertadier ò aparent. Sin.: **crenta**, **espavent**, **espaurugada**, **afre**, **tresvirament**, **escombulh**, **esfrai**, **terror**.

espaurir vt. (*espaurissi*) Faire paur à. Sin.: **espaventar**, **tresvirar**, **escombulhar**, **esfraiar**.

espaurugada n.f. Espauriment.

espaurugant, a adj. Que provòca l'espauriment. Sin.: **espaventós**, **esfraiant**, **tresvirant**, **espaventable**.

espavent n.m. Gròssa paur; terror. Sin.: **espaurugada**, **afre**, **terror**, **tresvirament**, **escombulh**, **crenta**, **esfrai**.

espaventablament adv. D'un biais espaventable.

espaventable, a adj. 1. Que causa d'espavent. 2. Foarça desagradiu: *Un temps espaventable*. 3. Estrange, un pauc inquietant. Var.: **espaventós**. Sin.: **tresvirable**, **espantable**, **afrós**.

espaventalh n.m. 1. Manequin grossier cubèrt de vestits vièlhs, plaçat dins un camp per faire paur ai auceus. Sin.: **espaventa-pàsseras**. 2. (fig.) Persona, grope que fa paur, qu'impressiona: *Dins li annadas '70, l'OGCN èra un espaventalh dau campionat*. 3. Personatge creat per faire paur ai mainaus. Sin.: **babau**. 4. Cen que fa paur sensa rason.

espaventa-pàsseras n.f. Espaventalh, espaventau.

espaventar vt. Faire una granda paur à. Sin.: **espaurir**, **terrorisar**, **terreficar**. ◆ **s'espaventar** v.pr. Si pilhar una paur bèla en seguida à un eveniment, una manifestacion naturala ò sobrenaturala, un incident, un auvari.

espaventat, ada adj. Que pròva una granda paur.

espaventau n.m. Espaventalh.

espaventós, oa adj. Espaventable.

espeçaire, airitz adj. e n. Que rompe.

espeçaire n.m. Aparelh previst per espeçar li matèrias industriali eterogeneï.

espeçar vt. (*espèci*) Rompre, metre en pèças. Sin.: **frandalhar**, **esfrandalhar**, **destrocelar**, **estracejar**. Var.: **despeçar**.

espeçatge n.m. Accion d'espeçar; lo sieu resultat. Var.: **despeçatge**, **frandalhatge**....

espècia n.f. 1. Ensèms d'èstres animats ò de cauas qu'un caractèr comun destria dei autres dau meme genre; categoria, mena: *Espècia minerala, espècia umana*. ◇ (biol.) Ensèms d'individús animaus ò vegetals semblables per lo sieu aspècte, lo sieu abitat, feconds entre elu ma ordinariament estèrles m'un individú d'una autra espècia. ◇ *Espècia quimica*: Còrs pur. 2. *Una espècia de...*: Una caua que, en mancança de precision, es definida au mejan d'una assimilacion à una autra. Sin.: **mena**, **sòrta**. ◇ (fam.) *Espècia de...*: Tèrme de mesprètz. Sin.: **raça d'un**..., **tròç de**.. 3. (dr.) Ponch en litigi, cas particulier. ◇ *Cas d'espècia*: Que non ièntra dins la règla generala; excepcion. ◇ *En l'espècia*: En la matèria, en la circonstança. ◆ pl. 1. Moneda qu'a cors legal: *Pagar per chèc ò en espècias*. 2. (teol.) Aparença dau pan e dau vin après la transsubstanciacion: *Comuniar sota li doi espècias*.

espècia n.f. Substança aromatica d'origina vegetala per lo condiment dei aliments.

especiacion n.f. (biol.) Aparicion de diferenças entre doi espècias vesini, que provòca la sieu separacion definitiva.

especial, a adj. 1. Particulier à una espècia de personas ò de cauas, que correspoande à una tòca: *Formacion especiala, tren especial*. ◇ Matematicas especiali: Classa d'ensenhament superior que seguisse la classa de matematicas superiori e prepara ai grandi escòlas scientifiqui. 2. Que constituisse una excepcion. 3. Que non es comun: Una mentalitat un pauc especiala. Var.: **especiau**.

especiala n.f. 1. Òstrega mai grassa, qu'es restada mai longtemps dins lo pesquier. 2. Dins un rallye de veituras, espròva sus un percors impauat.

especialament adv. D'un biais especial. Sin.: **particularament**, **particulierament**.

especialisacion (-izacion) n.f. Accion d'especialisar; lo sieu resultat; fach de s'especialisar.

especialisar (-izar) vt. 1. Rendre competent dins un domèni determinat, rendre apte à un mestier, à un travalh particulier. 2. Restrénher lo camp d'accion d'una activitat, d'una entrepresa tot en lu rendent mai performants dins la via causida. ◆ **s'especialisar** v.pr. Si dedicar à una branca determinada, à un camp particulier: *S'especialisar en pediatria*.

especialisat, ada adj. Que s'es perfeccionat dins un domèni; qu'intervèn dins un domèni particulier, estrech: *Obrier especialisat*.

especialista n. 1. Persona qu'a de conoissenças teoriqui ò practiqui dins un domèni precís. 2. Mètge que si dedica à una disciplina medicala ò ai malautias d'un sistema, d'un organe en particulier (per op. à *generalista*).

especialitat n.f. 1. Activitat à la quala una persona si dedica particulierament; ensèms dei conoissenças aprefondidi dins una branca determinada. ◇ *Especialitat medicala*: Branca particuliera de la medecina, dins la quala òbra un mètge especialista. 2. Produch caracteristic d'un restaurant, d'una region, etc.: *La sòca es una especialitat niçarda*. ◇ (farm.) Medicament preparat d'avança, presentat sota un condicionament particulier, caracterisat per una denominacion e enregistrat au ministèri de la Santat. 3. (fam.) Mania particuliera de

quauqu'un, sovent agaçanta. Sin.: **tissa**, **mena de faire**. 4. (dr.) Principi dau drech budgetari ai tèrmes dau quau lu costs, au moment dau vòte de la lèi de finanças, son presentats au Parlament d'un biais detalhat. ◇ *Especialitat administrativa*: Principi dau drech public que di que lo poder de cada autoritat administrativa es limitat à l'esfèra dei sieu atribucions.

especiar vt. (*espèci*, classic *espècii*) 1. Condir (un plat) mé d'espècias. 2. Renforçar (un tèxto, un discors, etc.) en li metent de trachs osats.

especiaria n.f. 1. Ensèms de denreas de consumacion correnta (espècias, sucre, cafè, etc.). 2. Comèrci, magasin de l'especier.

especiat, ada adj. 1. Que lo sieu gust es renforçat au mejan d'espècias. 2. Que contèn de trachs desconvenents, pebrats: *Un racònte especiat*.

especiau, ala adj. Especial.

especier, a n. Negociant que vende en gròs ò en detalh de produchs manjadís, d'espècias, de sucres, de cafè, etc.

especific, a adj. 1. Qu'apartèn en pròpri à una espècia, à una caua. ◇ (sc. de la v.) *Nom especific*: Nom latin pròpri à una espècia soleta à l'interior dau genre. 2. (mec.) *Poténcia especifica:* Performança d'un motor termic d'una valor donada en cavaus, calculada proporcionalament sus la basa d'una cilindrada d'un litre (1000 cm^3). 3. *Drechs especifics*: Drechs doaniers calculats sobre li quantitats fisiqui dei produchs pertocats.

especificacion n.f. 1. Accion de determinar especificament quauqua ren: *Sensa especificacion d'ora ni de data*. 2. Definicion dei caracteristicas essenciali (qualitat, dimensions, etc.) qu'una mèrç ò un produch deu aver.

especificament adv. D'un biais especific.

especificar vt. (*especifiqui*) Exprimir d'un biais precís, determinar en detalh.

especificitat n.f. Caractèr de cen qu'es especific.

especimèn n.m. 1. Escapolon, modèle d'una categoria. 2. Exemplari d'un libre, d'una revista, ofèrt à gratis. Sin.: **escandalhon**, **prototipe**.

especiós, oa adj. Qu'a solament una aparença de veritat, sensa minga valor. Sin.: **artificiós**.

especiosament adv. D'un biais especiós.

especiositat n.f. Caractèr de cen qu'es especiós.

espectacle n.m. 1. Cen que si repesenta au regard, à l'atencion, e es capable d'evelhar un sentiment: *Contemplar l'espectacle d'un eclipsi*. 2. Representacion teatrala, projeccion cinematografica, etc. ◇ *À grand espectacle*: Si di d'un film, d'una pèça, d'una revista, que méton en òbra de mejans importants e que la sieu messa en scena es luxuoa. 3. Ensèms dei activitats de teatre, cínema, etc.: *L'industria de l'espectacle*. 4. Si donar, s'ofrir en espectacle: Si mostrar en public, atirar l'atencion, quora cauria èstre mai discret.

espectaclós, oa adj. Que marca l'imaginacion, que fa sensacion; prodigiós: *Un accident espectaclós*. Sin.: **meravilhós**, **remirable**, **fabulós**, **fenomenau**, **fantastic**.

espectaclosament adv. D'un biais espectaclós.

espectator, tritz n. 1. Persona qu'es testimòni oculari d'un eveniment. 2. Persona qu'assistisse à un espectacle artistic, à una manifestacion esportiva, etc.

espectral, a adj. 1. Qu'a lo caractèr d'un espèctre, d'un fantaume. 2. (mat.) Que si rapoarta à l'espèctre d'una matritz. 3. (fis.) Que pertòca un espèctre luminós. Var.: **espectrau**.

espectrau, ala adj. Espectral.

espèctre n.m. 1. Aparicion fantastica e espaventoa d'un moart; fantaume. Sin.: **trèva**. 2. Representacion espaventoa d'una idea, d'un eveniment: *L'espèctre de la guèrra*. Sin.: **trèva**. 3. (fis.) Ensèms dei radiacions monocromatiqui que resúlton de la descomposicion d'una lutz complèxa e, mai generalament, reparticion de l'intensitat d'una onda (acostica, electromagnetica), d'un fais de particulas, en foncion de la frequença, de l'energia. ◇ *Espèctre acostic*: Reparticion de l'intesitat acostica en foncion de la frequença. ◇ *Espèctre d'emission*: Espèctre dau raionament electromagnetic que provèn d'una foant excitada coma si deu (flamba, arc electric, descarga electrica, beluga). ◇ *Espèctre magnetic, electric*: Dessenh dei linhas de foarça d'un camp magnetic ò electric, obtengut en espantegant de la limalha de fèrre ò d'autri particulas conductritz dins lo plan d'aqueu camp. ◇ *Espèctre d'absorcion*: Espèctre obtengut quora un raionament continú en frequença travèrsa una substança qu'absorbisse d'uni radiacions caracteristiqui d'aquela substança. ◇ *Espèctre atomic, moleculari*: Espèctre dau raionament emés per excitacion dei atòmes (espèctre de regas) ò dei moleculas (*espèctre de faissas*). 4. (med.) 5. (mat.) *Espèctre d'una matritz*: Ensèms dei valors pròpri d'aquela matritz.

espectroeliografe n.m. Instrument que sièrve à fotografiar lu detalhs de la susfàcia dau Soleu en emplegant la lutz que vèn d'una radiacion unica de l'espèctre.

espectrofotomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar, en foncion de la longuessa d'onda, lo rapoart dei valors d'una mema grandor fotometrica relativi à doi fais de raionament.

espectrofotometria n.f. Estudi realisat au mejan d'un espectrofotomètre.

espectrografe n.m. 1. Aparelh que sièrve à enregistrar lu espèctres luminós sus una placa fotografica. 2. *Espectrografe de massa*: Aparelh que sièrve à separar lu atòmes d'un còrs ò de diferents còrs en foncion dei sieus massas.

espectrografia n.f. Estudi dei espèctres au mejan d'espectrografes.

espectrografic, a adj. Relatiu à l'espectrografia.

espectrograma n.m. Fotografia d'un espèctre luminós.

espectromètre n.m. Aparelh qu'enregistra e mesura lu espèctres element per element mé l'ajuda d'un detector fotoelectric e d'un sistema de mesura.

espectrometria n.f. Estudi dei espèctres au mejan d'espectromètres.

espectrometric, a adj. Relatiu à l'espectrometria.

espectroquimia n.f. Procediment d'analisi quimica basada sus l'estudi de l'espèctre que cau analisar.

espectroquimic, a adj. *Analisi espectr*oquimica: Aplicacion dei tecnicas espectroscopiqui à l'analisi quimica.

espectroscòpi n.m. Aparelh destinat à observar lu espèctres luminós.

espectroscopia n.f. (fis.) Estudi dei espèctres luminós. ◇ *Espectroscopia nucleària*: Estudi de la reparticion en energia dei raionaments electromagnetics e dei particulas emés per un nucleu excitat. ◇ *Espectroscopia dei radiofrequenças* ò *espectroscopia hertziana*: Ensèms dei estudis fachs sobre lu fenomènes d'interaccion resonanta (espec. resonança magnetica) entre atòmes, moleculas e ondas hertziani.

espectroscopic, a adj. Relatiu à l'espectroscopia.

especulacion n.f. 1. Operacion sobre de bens mòbles ò immòbles, per ganhar de sòus en lu faguent fruchar ò, mai sovent, en lu vendent. 2. (filos.) Recèrca abstracha; teoria, per oposicion à la practica.

especulaire, airitz adj. e n. Especulator.

especular vt. 1. Faire d'operacions comerciali ò financieri sobre de cauas negociabli, per tirar profièch dei variacions dau sieu cors. 2. Comptar sobre quauqua ren per n'en tirar avantatge, per obtenir quauqua ren. 3. (lit.) Chifrar sobre d'una question, n'en faire un subjècte de reflexion.

especular(i), ara (-ària) adj. 1. Relatiu au miralh. ◇ *Allucinacion especulària*: Allucinacion dins la quala lo subjècte ve lo sieu imatge dins un miralh. 2. *Poliment especulari*: Poliment perfècte d'una pèça mecanica.

especulària n.f. Planta erbacea dei flors violeti (Familha dei campanulaceas). Sin..: **miralh de Vènus**.

especulatiu, iva adj. 1. Relatiu à una especulacion comerciala ò financiera. 2. (filos.) Que s'estaca à la teoria sensa si preocupar de la practica ni de l'experiença.

especulativament adv. D'un biais especulatiu.

especulator, tritz adj. e n. Persona que fa d'especulacions financieri ò comerciali. Var.: **especulaire**.

especulòs n.m. Bescuèch sec totplen sucrat de Belgica.

especulum n.m. (med.) Instrument que sièrve à alargar d'uni cavitats dau còrs (vagina, conduch auditiu, fòssas nasali) per n'en facilitar l'examèn.

espeirador n.m. Luèc de batèsta au mejan de pèiras. Var.: **espeiregador**.

espeirar vt. 1. Lapidar. Var.: **peiregar**. Sin.: **acodolar**, **apeirassar**, **apeirar**, **apeiregar**, **clapairar**. 2. Despeirar. ◆ **s'espeirar** v.pr. Si mandar de pèiras. Var.: **s'espeiregar**, **s'apeiregar**

espeiratge n.m. Accion d'espeirar (toti accepcions); lo sieu resultat. Var.: **espeiregada**. Sin.: **lapidacion**, **peiregada**, **clapairada**....

espeiregador n.m. Espeirador.

espeiregaire, airitz n. Persona que manda de pèiras. Sin.: **apeiregaire**, **peiregaire**.

espeleologia n.f. Sciença e espòrt qu'an per objècte l'estudi ò l'exploracion dei cavitats dau sotasoal.

espeleologic, a adj. Relatiu à l'espeologia.

espeleològue, òga n. Especialista en espeleologia.

espelhacan n.m. Mau vestit, cubèrt d'estraças. Var.: **espelhacat**, **espelhandre**.

espelhacat n.m. Espelhacan.

espelhacrestian n.m. Espelhacristian.

espelhacristian n.m. Persona que viu ai despens d'una autra, que n'aprofiècha. Var.: **espelhacrestian**.

espelhadura n.f. Grafinhadura.

espelhaire, airitz n. Persona qu'espelha lu animaus.

espelhandre n.m. Espelhacan.

espelhar vt. 1. Despelhar; espeçar un animau per n'en recuperar la pèu, li graissas, etc. Sin.: **escarpenar** (Luceram) 2. (fig.) Aprofechar de (quauqu'un), viure ai sieu espesas.

espelhatge n.m. Accion d'espelhar; lo sieu resultat.

espelida n.f. 1. Fach d'espelir: *L'espelida d'una flor*. 2. (fig.) Naissença, aparicion. Var.: **espeliment**. **espelison**.

espelidoira n.f. Espelidor.

espelidor n.m. Luèc dont nàisson e créisson lu manhans, li aucelalhas.....Var.: **espelidoira**.

espeliment n.m. Espelida.

espelir vi. (*espelissi*) 1. Nàisser en sortent de l'òu. ◇ (per ext.) Si durbir, en parlant de l'òu. 2. (lit.) Si durbir, en parlant dei flors. 3. Nàisser, aparéisser: *Lo jorn venia d'espelir*.

espelison n.f. Espelida.

espelonca n.f. Bauma, cavèrna.

espeltirar vt. Sollicitar de divèrs caires d'una mena contradictòria. Sin.: **trastejar**, **tirassar**. Var.: **peltirar**.

espelucaire, airitz n. Qu'espeluca.

espelucament n.m. Espelucatge.

espelucar vt. (*espeluqui*) 1. Levar la pèu (d'un fruch). 2. Triar, destriar. 3. (fig.) Estudiar à fond, analisar dins lo detalh; criticar. Var.: **espeluconar**.

espelucatge n.m. Accion d'espelucar. Var.: **espelucament**.

espeluconar vt. Espelucar.

espelufar (s') v.pr. S'aliscar li plumas en parlant dei auceus.

espendre vt. Despensar.

espensierat, ada adj. Estordit, inatentiu. Sin.: **tèsta vèrda**, **destartavelat**.

espensieradament adv. D'un biais espensierat.

espeolhar vt. Despeolhar.

espepidaire, airitz adj. e n. Ergotaire.

espepidar vi. Ergotar.

espepissaire, airitz n. Qu'espepissa.

espepissar vt. Analisar minuciosament. Sin.: **espelucar**. ◆ vt. e vi. Fotrassejar.

espepissonaire, airitz adj. e n. Ergotaire.

espepissonar vi. Ergotar.

esper (d') (+ ieu, tu, eu, ela, se, nautres, vautres, eli, elu) Dau sieu pròpri judici, personalament. Var.: **de per ieu**, **de per tu**, etc.

espèr n.m. Estat de quauqu'un qu'aspèra embé assegurança; objècte d'aqueu sentiment. ◇ *Dins l'espèr de* ò *que*: En pensant à ò en pensant que. ◇ *Non li a plus d'espèr*: Si di quora una persona malauta es à mand de morir, quora un projècte va cabussar, quora non si retròva una caua perduda ò una persona dispareissuda, etc.

esperança n.f. 1. Sentiment que poarta à considerar coma realisabla una caua desiderada: *Èstre plen d'esperança, noirir d'esperanças*. ◇ *Esperança de vida*: Durada mejana de vida asperada, dins un grope uman determinat. 2. Objècte d'aqueu sentiment: *Siés tota la mieu esperança*. 3. (teol.) Vertut teologala per la quala s'aspèra de Dieu la sieu gràcia e la vida etèrna. 4. Mejana, dins una seria estadistica, dei valors que la variabla pilha, ponderadi per la frequença d'aparicion respectiva de cada valor.

esperantista adj. e n. Relatiu à l'esperanto; que practica l'esperanto.

esperanto n.m. Lenga auxiliària internacionala, creada en lo 1887 per Zamenhof à partir de raíç qu'apartènon essencialament ai lengas romaniqui.

esperar vt. (*espèri*) Considerar una caua desiderada coma realisabla; asperar embé una part d'assegurança: *Esperar una recompensa*. ◇ *L'esperavi plus!*: Si di de quauqu'un (ò de quauqua ren) qu'a totplen tardat denant d'arribar.

esperbulhir vt. Escaudar mé d'aiga bulhenta. Sin.: **bulhentar**.

esperdre vt. Perdre. ◆ **s'esperdre** v.pr. 1. Si perdre, si foaraviar. 2. S'avalir, si consumir.

esperdudament adv. D'un biais esperdut.

esperdut, uda adj. Foal de dolor.

esperela (d') loc. adv. Ela soleta, sensa ajuda: *A trovat la solucion d'esperela*.

espereli (d') loc. adv. Eli soleti, sensa ajuda.

esperelu (d') loc. adv. Elu solets, sensa ajuda.

esperenc n.m. Mena de leca per agantar d'auceus. Var.: **esperenca**.

esperenca n.f. Esperenc.

espereu (d') loc. adv. Eeu solet, sensa ajuda.

esperfoarç n.m. Esfoarç violent.

esperforçar (s') v.pr. S'escagassar, s'esforçar violentament, s'afanar, si crepar.

esperfum n.m. 1. Perfum. 2. Fumigacion.

esperfumada n.f. Accion d'enfumar.

esperfumar vt. Enfumar.

esperieu (d') loc. adv. Ieu solet, sensa ajuda.

esperiment n.m. Costuma, biais d'agir. Var.: **experiment**.

esperit n.m. 1. Principi immetarial vital, substança incorporala; ànima (per op. à *còrs*). Sin.: **èime**. 2. Èstre incorporal ò imaginari (fantaume, ànima d'un moart...). 3. Principi de la pensada; activitat intellectuala, intelligença: *Aver l'esperit viu*. Sin.: **èime**. ◇ *Presença d'esperit*: Promptituda à faire ò à dire cen que convèn dins una situacion donada. ◇ *Perdre l'esperit*: Perdre la rason, venir foal. ◇ *Tornar pilhar lu sieus esperits*: Retrovar la sieu calma. ◇ (pej.) *Una vista de l'esperit*: Una idea quimerica, utopica. ◇ *Dins lo mieu esperit*: D'après ieu. 4. Biais de pensar, comportament, intencion definida: *Esperit d'invencion, d'entrepresa*. ◇ *Aver boan esperit, marrit esperit*: Aver de disposicions benvolenti, mauvolenti. 5. Umor, ironia: *Faire d'esperit*. ◇ *Trach d'esperit, mòt d'esperit*: Idea interessanta, respoasta ironica. 6. Persona considerada sus lo plan de la sieu activitat intellectuala: *Lu grands esperits si rescoàntron*. ◇ (lit.) *Bèl esperit*: Persona cultivada, que si destinguisse per lo sieu gust e la sieu practica dei letras. ◇*Esperit foart:* Persona que fronda lu vejaires aquistats, en particulier aquelu que pertòcon la religion, e que si plaça au dessobre dei ideas comunament admessi. 7. Caractèr essencial, idea directritz, sens: *L'esperit d'una epòca, l'esperit de la lèi*. 8. (quim., anc.) Part mai volatila dei còrs sotamés à destillacion. ◇ *Esperit de boasc*: Alcòl metilic. ◇ *Esperit de sau*: Acide cloridric. ◇ *Esperit de vin*: Alcòl etilic. 9. (ling.) *Esperit rude (')*: En grèc, signe que marca l'aspiracion d'una vocala, per op. à l'*esperit doç (')*.

esperital, a adj. Qu'es de l'òrdre de l'esperit, de l'ànima. Var.: **esperitau**.

esperitalament adv. D'un biais esperital.

esperitar vt. e vi. Esclairar per lo biais dei lutz de l'esperit.

esperitàs n.m. Esperit vulgari, espés.

esperitau, ala adj. Esperital.

esperitós, oa adj. Engenhós; plen d'esperit.

esperjur n.m. Faus jurament; violacion de jurament: *Cometre un esperjur*.

esperjur, a adj. e n. Que pronóncia un faus jurament; que renega lo sieu jurament.

esperjurament n.m. Fach de s'esperjurar.

esperjurar (s') v.pr. Faire un faus jurament; renegar lo sieu jurament.

esperlecada n.f. Fach de s'esperlecar.

esperlecar (s') v.pr. (fam.) Si passar la lenga sus li labras en signe de satisfaccion, de golositat.

esperlengada n.f. Denigrament.

esperlengar vt. Denigrar.

esperlin n.m. 1. Daurada. 2. Peis de la Familha dei esparidats, vesin dau sargue.

esperlongaire, airitz n. Persona sempre tardiva per faire quauqua ren, per pilhar una decision. Sin.: **atermenaire**, **temporisaire**, **alongaire**.

esperlongar vt. (*esperlòngui*) Alongar, faire durar. Sin.: **temporisar**, **atermenar**, **longuejar**. ◆ **s'esperlongar** v.pr. Pilhar tròup de temps per faire quauqua ren, per pilhar una decision.

esperlucar vt. (*esperluqui*) Esparpèlar.

esperlucat, da adj. Si di de quauqu'un de viu, alègre, desvelhat.

espèrma n.m. Liquida que vèn dei glandas reproductritz mascli e que contèn lu espermatozoïdes.

espermacia n.f. (bot.) Espòra m'un solet nucleu, que si tròva dins d'unu fonges.

espermafit n.m. Espermatofit.

espermatic, a adj. Relatiu à l'espèrma. ◇ *Cordon espermatic*: Ensèms dau canal deferent e dei venas e artèrias dau testicule.

espermatida n.f. (bio.) Gameta mascle pas'ncara madur destinat à si transformar en espermatozoïde.

espermatoblast n.m. Cellula sexuala primordiala dau testicule.

espermatocèla n.f. (med.) Dilatacion deuguda a l'amolonament d'espèrma dins lo testicule e l'epididime.

espermatocit n.m. Cellula germinala que subisse la promiera ò la segonda division de la meiòsi.

espermatofit n.m. (bot) Fanerogame, planta mé de granas. Var.: **espermafit**.

espermatofòr(e) n.m. (zool.) Organe que contèn lu espermatozoïdes dins divèrs vertebrats que s'en poàdon separar per lo presentar à la femèla.

espermatogenèsi n.f. Formacion dei cellulas reproductritz mascli.

espermatogonia n.f. (zool.) Cellula sexuala immatura e diploïda.

espermatorrea n.f. (med.). Emission involontària d'espèrma.

espermatozoïde n.m. (biol.) Gameta mascle dei animaus e d'uni plantas, abitualament format d'una tèsta, que contèn lo nucleu aploïde, e d'una flagèla, qu'assegura lo sieu desplaçament.

espermaturia n.f. (med.) Preséncia d'espèrma dins l'urina.

espermicida adj. e n.m. Si di d'una substança que, plaçada dins li vias genitali femenini, agisse coma anticoncepcional en destrugent lu espermatozoïdes.

espermofil(e), a adj. Animau vesin de l'esquiròt, qu'un espècia viu en Euròpa centrala, e que si noirisse de grans.

espermograma n.m. Examèn en laboratòri de l'espèrma; Resultat d'aquel examèn.

espèro n.m. Còup de talon donat au juèc de sautamoton.

esperon n.m. 1. Arceu de metal, que si finisse m'una poncha ò una moleta, que lo cavalier fixa à la partida posteriora dei sieu bòtas per pónher lo sieu cavau e lo faire accelerar. Sin.: **abrivau**. 2. Organe, objècte que forma una salhida. ◇ Poncha de còrna darrier la pata d'unu animaus, coma lo gal ò lo can. ◇ (bot.) Protuberança à la basa dei sepales ò dei petales. 3. (geogr.) Salhida d'un contrafoart montanhós, d'una costiera. 4. (mar.) Part salhenta e renforçada de la proa d'uni naus per prefondar lu vaisseus aversiers. 5. À la pesca, flotaire multiple format de flòtas de diamètre variable enfiladi e que si dispaua cada 25 m dins li rets flotanti. ◇ (per ext.) Longuessa de ret de 25 m. Sin.: **cardoniera**. 6. Part salhenta d'una fortificacion, d'una pila de poant. Sin.: **bèc**.

esperonada n.f. Còup d'esperon.

esperonaire, airitz n. Qu'esperona.

esperonar vt. 1. Pónher m'ai esperons: *Esperonar un cavau*. 2. Provedir d'esperons: *Esperonar un gal de combat*. 3. (lit.) Excitar, estimular, tarabustar. 4. (mar.) *Esperonar una nau*: L'abordar mé la ròda de proa.

esperonet n.m. Pichin esperon.

esperonier n.m. Faisan de Malàisia, dau plumatge ulhetat, provedit d'un esperon doble sus lo tars dau mascle.

espertú (d') loc. adv. Tu solet, sensa ajuda.

espés, espessa adj. 1. Qu'a d'espessor: Un barri espés, un carton espés de tres millimètres. 2. Massís: *Un òme espés*. 3. (fig.) Grossier, que manca de finessa. Sin.: **maucreat**, **desgaubiat**, **fufe**. 4. Dense, consistent.

espesas n.f. pl. (it.) Despensa, cost. ◇ *Viure ai espesas de*: Viure sus l'esquina de, profechar de.

espesar vt. Despensar.

espessidor, oira adj. Qu'espessisse.

espessiment n.m. Accion d'espessir; lo sieu resultat. Fach de s'espessir.

espessir vt. (*espessissi*) Rendre espés, mai espés: *Espessir una saussa*. ◆ vi. ò **s'espessir** v.pr. Venir mai espés, mai consistent.

espessissent, a adj. e n.m. Qu'espessisse, qu'aumenta la viscositat.

espessor n.f. 1. Tèrça dimension d'un solide, que li doi autri son la longuessa (ò l'autessa) e la larguessa. 2. La mai pichina dimension d'un còrs. 3. Estat de cen qu'es massís. 4. (fig.) Lentor d'esperit, d'intelligença. 5. Estat de cen qu'es dense, sarrat: *L'espessor d'un fulhatge*. ◇ (fig.) Profondessa: *L'espessor de la nuèch*.

espetadura n.f. Accion d'esclatar violentament (per lo tròn, per exemple). Var.: **espet**. Sin.: **explosion**.

espetar vt. Esclatar violentament, petar.

espeut n.m. Froment rustic. Var.: **espeuta**.

espeuta n.f. Espeut.

espeutiera n.f. Camp semenat d'espeuta.

espia n.f. (ò n.m.) 1. Agent secret encargat d'espionar, de reculhir d'informacions, de descurbir de secrets, per lo còmpte d'una autra persona, dau sieu país. 2. Pichin lume que fa vèire se un aparelh es brancat, en servici. 3. Miralh oblic installat davant una fenèstra. ■ D'origina germanica, lo mòt es basicament femenin, ma lo catalan a li doi formas. Var.: **espion** (aumentatiu italian).

espiament n.m. Accion d'espiar.

espiar vt. (*espii*) 1. Observar atentivament e secretament. 2. Espionar.

espiatge n.m. (agric.) Aparicion de l'espiga dei cerealas en defoara de la gaina foliària; epòca d'aquela aparicion. Sin.: **espigadura**.

espic n.m. (bot.) Granda lavanda.

espic n.m. Fronton triangulari d'un monument, d'un edifici.

espicar vt. (*espiqui*) Descrocar.

espiciforma adj. En forma d'espiga.

espieglaria n.f. Caractèr d'una persona, d'una caua espiègla; malícia. Sin.: **despièch**, **tarabustada**.

espiègle, a adj. Viu e maliciós, sensa marridum; Un enfant espiègle. Sin.: **despiechós**.

espieut n.m. Arma d'asta, facha d'un baston lòng ferrat, per la caça ò la guèrra.

espiga n.f. 1. Inflorescença dins la quala li flors sensa pedoncule son inseridi au lòng d'un axe principal. 2.

Flòta de bèrris ò de pels que créisson en sens contrari dei autres. Sin.: **cost**. 3. Paret mobila dreiçada perpendiculariament à un barri per aumentar li susfàcias verticali emplegabli. 4. Obratge leugier establit perpendiculariament à la riba d'un cors d'aiga ò au litoral per evitar l'erosion. 5. (constr.) Ornament de metal ò de ceramica per decorar la cresta d'una teulissa.

espigadura n.f. Espiatge.

espigaire, airitz n. Persona qu'espiga. Sin.: **glenaire**, **rabalhaire**.

espigar vi. Créisser en espiga; si di especialament d'una salada, etc., que non es rabalhada à temps e creisse en autessa fins à produrre una inflorescença. ◆ vt. Recampar li espigas qu'an escapat ai meissoniers. Sin.: **glenar**, **englenar**, **rabalhar**.

espigarda n.f. Gròs fusiu cort, dau canon larc, en usatge au siècle XVI^{n}. Var.: **espingala**, **espingòla**.

espigat, ada adj. Si di d'un vegetal que, non rabalhat à temps, creisse fins à produrre una inflorescença: *Una salada espigada*.

espigueda n.f. Terren cubèrt d'espic.

espigueta n.f. Pichina espiga.

espilla n.f. Joieu provist d'una esplinga per tenir sus un vestit. Var.: **espilleta**. Sin.: **bròca**.

espillar vt. Ponchar, fixar m'una espilla.

espillaria n.f. Esplingaria.

espilleta n.f. Espilla.

espillier, a n. Esplinguier. ◆ n.m. Estuch per li espillas, pelòta per li espillas. Sin.: **espingolier**, **agulhier**.

espin n.m. (fis.) Moment cinetic pròpri d'una particula.

espina n.f. 1. Poncha qu'apareisse sus d'unu vegetals: *Lu espinas d'un rosier*. ◇ *Espina blanca*: Aubespin. Sin.: **aubrespin**. ◇ *Levar una espina dau pen à quauqu'un*: Lo desbarrassar d'una preocupacion. 2. (anat.) *Espina dorsala*: Colomna vertebrala. Sin.: **rasteu**, **cadena de l'espina**.

espinabèc n.m. Espinarguet.

espinada n.f. Entoasc espinós.

espina negra n.f. (bot.) Pruniera pichona me li brancas espinosi que creisse dins li baranhas, que dona una frucha foarça acida. Sin.: **agrenier**, **agranhonier**. (*prunus spinosa*)

espinarc n.m. Espinoàs.

espinarguet n.m. Peis d'aiga doça, que la sieu esquina e lu sieus flancs son provedits d'espinas. Sin.: **estenhecat**, **sabatier**, **espinabèc** (*Gasterosteus aculeatus*, familha dei gasterosteïfòrmes).

espinàs n.m. Boisson. Sin.: **toasc**, **entoasc**.

espinassa n.f. Gròssa espina.

espina-vineta n.f. Entoasc de la Familha dei berberidaceas, m'ai flors sauri, que li sieu fruchas son manjadissi; es una planta que la sieu rusca es febriguga.

espinchada n.f. Còup d'uèlh rapide. Sin.: **alucada**, **agachada**.

espinchaire, airitz adj. e n. Persona qu'espincha. Sin.: **alucaire**, **agachaire**.

espinchar vt. Espiar, regarjar de la coa de l'uèlh. Sin.: **alucar**, **agachar**.

espinèla n.f. Estròfa de dètz vèrs de vuèch sillabas, m'un repaus au vèrs quatren.

espinèla n.f. Aluminat natural de magnèsi, que pòu donar de pèiras finas de colors variadi.

espineta n.f. Pichin clavecin.

espineu n.m. Aluminat natural de magnèsi, que pòu donar de pèiras fini de colors variadi.

espingala n.f. Espingòla. Var.: **espigarda**.

espingòla n.f. Gròs fusiu cort, dau canon larc, en usatge au siècle XVI^{n}. Var.: **espigarda**, **espingarda**.

espingòla n.f. Espilla.

espingòla n.f. *Espingòla comuna*: Peis marin dau còrs e dau morre foarça alongats (Familha dei singnatides). Sin.: **cavau marin de Risso**, **agulha**, **singnat**.

espingolar vt. (*espingòli*) Adornar, vestir dau dimènegue. ◆ **s'espingolar** v.pr. Si vestir dau dimènegue.

espingolier, a n. Estuch per li espillas.

espinnàquer n.m. Granda vela triangulària, leugiera e cava, mandada dins l'eissèrva au vent arrier e portant (anglés *spinnaker*).

espinoàs n.m. Ortalalha que s'en mànjon li fuèlhas que son de forma alongada, vèrd escur. Var.: **espinarc**. ◆ pl. Fuèlhas d'espinoàs. ◇ (fig.) *Metre de burre dins lu espinoàs*: Melhorar lu sieus revenguts.

espinós, oa adj. 1. Cubèrt d'espinas. 2. (fig.) Complicat: *Una question espinoa*.

espinós n.m. Aubre espinós.

espintar vt. Ficar, tancar una poncha, una espilla.

espion, a n. Espia.

espionar vt. Observar secretament, per recampar d'informacions. Var.: **espiar**.

espionatge n.m. 1. Accion d'espionar; Susvelhança clandestina. 2. Activitat dei espions, que dévon faire toart à una entrepresa ò à un país au profièch d'un autre. 3. *Espionatge industrial*: Recèrca d'entresenhas que pertòcon l'industria.

espioniti n.f. (fam.) Obsession d'aqueli que véon d'espias dapertot.

espira n.f. 1.Torn complet d'una espirala, d'una eliça. 2. Part elementari d'un enrotlament electric que li sieu extremitats son, generalament, foarça vesini una de l'autra. 3. Ensèms dei torns d'una cauquilha enrotlada, coma aquela dei gastropòdes; cadun d'aquelu torns.

espiracle n.m. (zool.) Orifici d'evacuacion de l'aiga qu'a banhat li branquias intèrnas dei cassetas anors.

espiral, a adj. En forma d'espirala.

espiral n.m. Pichina moala en espirala que fa oscillar à una frequença constanta lo balancier d'una moastra.

espirala n.f. 1. (mat.) Corba plana que descriu de revolucions à l'entorn d'un ponch fixe en s'en alunhat. ◇ *En espirala*: En forma d'espirala. 2. Seguida de circonvolucions: *Espiralas de fum*. 3. Acreissement rapide e irresistible de fenomènes interactius: *L'espirala dei prètz e dei salaris*. 4. Fieu metallic elicoïdal que religa lu fuèlhs d'un quasèrn.

espiralat, ada adj. Enrotlat en espirala.

espiralh n.m. Dubertura prevista per donar d'ària e de lutz dins una cròta, un sota-soal. Sin.: **alenador**, **ventilhon**.

espiraloïde, a adj. En forma d'espirala.

espirea n.f. Planta de la Familha dei rosaceas, que d'uni espècias son cultivadi per li sieu flors odoroï e qu'una espècia sauvatja dei luècs umides es la *filipendula*.

espirifèr n.m. Braquiopòde fossile de l'èra primària.

espirille n.m. (biol.) Bacteria en forma de filaments alongats e enrotlats en espirala (nom generic).

espirillòsi n.f. Malautia provocada per un espirille.

espirita adj. e n. Relatiu à l'espiritisme; que practica l'espiritisme. Var.: **espiritista**.

espiritan n.m. Membre de la congregacion dau Sant-Esperit, fondada en lo 1703 per assegurar lo servici religiós dei colonias francesi.

espiritat, ada adj. Endemoniat.

espiritisme n.m. Doctrina fondada sobre l'existença e li manifestacions dei esperits, en particulier dei esperits umans desincarnats; practica que consistisse à temptar d'intrar en comunicacion m'aquelu esperits au mejan de supoarts paterials ò de subjèctes en estat d'estransi ipnotic.

espiritista adj. e n. Espirita.

espiritós, oa adj. Fin, que moastra d'engenh, d'esperit. Var.: **espiritual**.

espiritosament adv. D'un bias espiritós.

espiritual, a adj. 1. Qu'es de l'òrdre de l'esperit, de l'ànima: Vida espirituala. 2. Relatiu au camp de l'intelligença, de l'esperit, de la morala: *Valors espirituali*. 3. Relatiu à la religion, à la Glèia: *Poder espiritual*. ◇ *Concèrt espiritual*: Compauat de tròç de música religioa. 4. Qu'a de vivacitat d'esperit, de finessa, d'intelligença.

espiritual n.m. Membre d'un corrent extremista de l'òrdre dei Francescans que, per fidelitat à l'ideal de pauretat absoluda, si separèt de l'òrdre au siècle XIII^{n} e s'opauèt à la papautat.

espiritualament adv. 1. Per l'esperit: *Comuniar espiritualament*. 2. Embé esperit: *Respoandre espiritualament*.

espiritualisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'espiritualisar; fach d'èstre espiritualisat. 2. Interpretacion d'un tèxto dins un sens espiritual.

espiritualisar (-izar) vt. Donar un caractèr espiritual à; desgatjar de tota materialitat, de tota sensualitat: *Espiritualisar un sentiment*.

espiritualisme n.m. Filosofia que considèra l'esperit coma una realitat irreductibla e promiera (per op. à *materialisme*).

espiritualista adj. e n. Relatiu à l'espiritualisme; que n'es partidari.

espiritualitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es esperit, de cen qu'es desgatjat de tota materialitat: *Espiritualitat de l'ànima*. 2. Cen que pertòca l'espiritualisme, la vida espirituala.

espirituós, oa adj. Si di d'una bevenda que contèn totplen d'alcòl.

espirituós n.m. Bevenda espirituoa.

espirocercòsi n.f. Malautia parasitària dei cans.

espirogire n.m. Alga vèrda comuna dins li aigas doci, que lu sieus filaments poàrton un riban espiralat de clorofilla (sotaclassa dei conjugadas).

espirografe n.m. Vèrp marin que bastisse dins la sabla betoa un tube sople, de dont soarte lo sieu plumet branquial en eliça (long. 30 cm; embrancament dei anelides).

espiroïdal, a adj. En forma d'espirala. Var.: **espiroïdau**.

espiroïdau, ala adj. Espiroïdal.

espiromètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la capacitat respiratòria dei paumons.

espirometria n.f. Mesura e estudi de la capacitat repisratòria dei paumons.

espiron n.m. Dubertura pichona per donar d'ària a una bota.

espiroqueta n.f. Bacteria en forma de lòng filament espiralat (tres tipes d'espiroquetas son patogèni: *borrelia*, *leptospire* e *treponema*).

espiroquetòsi n.f. Malautia causada per una espiroqueta e, espec., la *leptospiròsi* (ancianament *espiroquetòsi icteroemorragica*).

espiròrbe n.m. Pichin vèrp marin qu'abonda sus li coastas, dont bastisse un tube calcari blanc espiralat, de 2 mm de diamètre (embrancament dei anelides).

espirulina n.f. Alga blava dei aigas saumatri d'Àfrica, manjadissa, foarça rica en proteïnas e que la sieu creissença es rapida (classa dei cianoficeas).

espitalet n.m. Ostau pichin. Var.: **ospitalet**.

espitalier n.m. Membre d'un òrdre espitalier. Var.: **ospitalier**.

espitalier, a adj. 1. Relatiu ai espitaus, ai clinicas, ai ospicis: *Servici espitalier*. 2. Que manifèsta d'ospitalitat, qu'aculhisse volontiers lu estrangiers. 3. Relatiu ai òrdres religiós que si dedicàvon au servici dei viatjaires, dei pelegrins ò dei malauts (cavaliers dau sant Sepulcre, Templiers,...) ò que an encara una activitat caritabla (òrdre de Malta, etc.). Var.: **ospitalier**. ◆ adj. e n. Persona emplegada dins lo servici dei espitaus.

espitalisacion (-izacion) n.f. Admission e sejorn dins un establiment espitalier. ◇ *Espitalisacion à domicili*: Sistema de presa en carga d'un malaut que rèsta au sieu. Var.: **ospitalisacion**.

espitalisar (-izar) vt. Faire intrar dins un establiment espitalier. Var.: **ospitalisar**.

espitalisme n.m. Ensèms dei trebolicis psiquics e somatics que pertòcon un enfant pichonet (generalament en dessota de 15 mes) en seguida à una ospitalisacion lònga que lo priva dei relacions afectivi mé sa maire. Var.: **ospitalisme**.

espitalo-universitari, ària adj. *Centre espitalo-universitari*: Centre espitalier dei vilas de facultat de medecina, dont es dispensat l'ensenhament medical. Var.: **ospitalo-universitari**.

espitau n.m. Establiment, public ò privat, dont son pilhat en carga lu malauts per èstre curats, operats, li fremas per li naissenças, etc. Var.: **ospitau**. ◇ *Espitau de jorn*: Servici espitalier dont lu malauts son pilhats en carga unicament la jornada e s'en tórnon passar la nuèch au sieu. ◇ *Espitau psiquiatric*: Establiment espitalier especialisat dins lo tractament dei trebolicis mentals. Sin.: **asile**, **centre psicoterapic**, **centre especialisat**.

espitlòri n.m. Pal que li èra estacada una persona condemnada à la vergonha publica. Sin.: **pilòri**, **carcan**.

esplanada n.f. Terren plat, unit e descubèrt, en avant d'una fortificacion ò davant un edifici.

esplanar vt. Aplanar, egalisar un terren.

esplanàs n.m. Estenduda plana.

esplanchaire n.m. Dins un molin, planca que sièrve à destornar l'aiga.

esplech n.m. 1. Accion memorabla qu'escompassa lu limits ordinaris. 2. Accion de coratge complit à la guèrra. Var.: **esplet**.

esplecha n.f. 1. Tenement agricòla. 2. Ensèms dei autís e dei màquinas d'una fèrma. 3. Revengut d'un tenement agricòla. 4. Accion d'esplechar. ◇ (inform.) *Sistema d'esplecha*: Logicial que, dins un aparèlh electronic, pilòta lu dispositius materials e reçaup d'instruccions de l'usancier ò d'autres logicials (ò aplicacions). Dins un computador, lo sistema d'esplecha gestisse lo processor la memòria. Fa foncionar lu periferics. Dins un aparelh fotografic, fa foncionar lu diferents mecanismes, gestisse l'afichatge de l'ecran e detècta li accions de l'usancier.

esplechable, a adj. Que pòu èstre esplechat. Var.: **espletable**.

esplechament n.m. Accion, fach d'esplechar. Var.: **espletament**.

esplechar vt. 1. Tirar profièch de. 2. Travalhar una proprietat. Var.: **espletar**. Sin.: **administrar**.

esplena n.f. Aparelh ortopedic per mantenir una fracha, una estoarça. Sin.: **estela**, **faissòla**.

esplenalgia n.m. (med.) Dolor que pertòca la ratèla.

esplendent, a adj. Qu'esplendisse.

esplendidament adv. D'un biais esplendide.

esplendide, a adj. 1. Magnific, somptuós: Un paisatge esplendide. 2. D'un esclat luminós: *Un temps esplendide*. Sin.: **sobrebeu**.

esplendidessa n.f. Esplendor.

esplendir vi. (lit.) Brilhar m'un grand esclat: *La sieu cara esplendisse de gaug*. Var.: **esplendre**.

esplendor n.f. 1. Magnificença, esclat, luxe: *Esplendor d'un espectacle*. 2. Caua esplendida. 3. Grand esclat de lutz: *L'esplendor dau Soleu*. Var.: **esplendidessa**. Sin.: **treslutz**, **treslusença**, **treslusor**.

esplendre vi. Esplendir.

esplenectomia n.f. (cir.) Ablacion de la rata.

esplenic, a adj. (anat.) Que pertòca la rata.

espleni n.m. (anat.) Muscle situat à la partida posteriora dau coal e superiora de l'esquina.

espleniti n.f. Inflamacion de la rata.

esplenogène, a adj. Provocat per la ratèla.

esplenografia n.f. Radiografiade la ratèla.

esplenoïde, a adj. Que sembla la ratèla.

esplenomegalia n.f. Aumentacion dau volume de la rata.

esplenomegalic, a adj. Relatiu à l'esplenomegalia.

esplenopatia n.f. (med.) Nom generic dei afeccions de la ratèla.

esplet n.m. Esplech.

espletable, a adj. Que pòu èstre espletat. Var.: **esplechable**.

espletar vt. Esplechar.

esplinga n.f. 1. Pichina asta de metal ponchuda à una extremitat e garnida d'una tèsta de l'autre costat, que sièrve à fixar, à estacar quauqua ren, etc. 2. *Esplinga de seguretat*: Pichina asta de metal recorbada sobre d'eumeme e que forma una moala, que la sieu poncha es retenguda dins un cròc plat. Sin.: **esplinga de noirissa**. 3. *Esplinga per lu bèrris*: Pichina asta corbada mé doi brancas per tenir lu bèrris. Sin.: **forcoleta**. ◇ *Corba en esplinga*: Corba brusca e sarrada. 4. Joieu en forma d'esplinga: *Esplinga de cravata*. ◇ (fig.) *Montar (quauqua ren) en esplinga*: Lo metre en evidença, li donar una importança excessiva. ◇ *Èstre sus li quatre esplingas*, *èstre tirat à quatre esplingas*: Si di de quauqu'un de lisquet, vestit menimosament, embé gaube. Sin. (toi lu sens): **espilla**, **espinòla** (Luceram).

esplingar vt. (*esplingui*) 1. Estacar, fixar m'una esplinga, mé d'esplingas. 2. (fam.) Arrestar: *L'an jamai esplingat*. Sin.: **peçugar**, **espillar**, **agantar**.

esplingaria n.f. 1. Fabrica d'esplingas. 2. Comèrci dei esplingas. Sin.: **espillaria**.

esplingat, ada adj. e n.m. Si di d'una estòfa mé de fini coastas: *Un velut esplingat*.

esplingatge n.m. Accion d'esplingar.

esplingolier n.m. Estuch per li agulhas. Sin.: **agulhier**.

esplingueta n.f. 1. (anc.) Agulha per destapar la lutz dei armas de fuèc. 2. Insigne dei melhors tiraires.

esplinguier, a n. Persona que fa ò vende d'esplingas. Sin.: **espillier**.

esplumassada n.f. Accion d'esplumassar; lo sieu resultat. Sin.: **frandacion**, **rasclada**, **fretada**, **barcelada**.

esplumassar vt. Desplumar. Sin.: **estrilhar**, **gratar li ronhas**, **ronsar**, **matiblar**, **sagatar**, **barcelar**, **cascar li nièras**.

espoàrger (it.) vi. (arquit.) Salhir. ◆ vt. Presentar, portar en avant.

espoassaire, ra n. Espodassaire.

espoassar vt. Espodassar.

espoassatge n.m. Espoassatge.

espodassaire, ra n. Persona qu'espodassa. Var.: **espoassaire**.

espodassar vt. Podar la vinha pusleu lòng, per fin que porgisse mai de fruchas. Var.: **espoassar**.

espodassatge n.m. Accion d'espodassar la vinha. Var.: **espoassatge**.

espodumène n.m. Trifan.

espofidada n.f. Forra de rire.

espofidaire, airitz adj. Desopilant.

espofidar vt. Desopilar. Var.: **s'espofidar**. Sin.: **petar dau rire**.

espoleta n.f. Espatleta.

espoliacion n.f. Accion d'espoliar. Sin.: **despolhadura**, **despulhiment**.

espoliaire, airitz n. Aqueu qu'espòlia. Var.: **espoliator**.

espoliar vt. (*espòli*, classic *espòlii*) Despolhar (quauqu'un de quauqua ren) per la foarça ò la malícia: *Espoliar un orfaneu dau sieu eiretatge*. Sin.: **despulhir**, **despolhar**, **despossedir**.

espoliator, tritz adj. e n. Qu'espòlia. Var.: **espoliaire**.

espolin n.m. Pichina naveta de teissèire.

esponch n.m. (med.) Dolor localisada sus lo costat dau pièch ò de l'abdomèn, que s'endevèn sobretot en seguida à un esfoarç fisic. Sin.: **ponch de costat**, **mau de costat**, **ponchada**.

esponchament n.m. Esponchatge.

esponchar vt. Rompre ò frustar la poncha de (un instrument, un autís).

esponchatge n.m. Accion d'esponchar; fach d'èstre esponchat. Var.: **esponchament**.

esponda n.f. 1. Riba (d'una ribiera, d'un lac). Var.: **espondiera**. 2. Caduna dei parets estèrli d'un filon de minerau. 3. Extremitat de caduna dei brancas d'un fèrre de cavau. 4. Costat dau lièch.

espondeu n.m. Pen compauat de doi sillabas lòngui.

espondiàs n.m. Aubre fruchier tahitian.

espondiera n.f. Esponda (d'un lac, etc.).

espondilartriti n.f. *Espondilartriti anquilosanta*: Inflamacion reumatismala cronica dau raquís e dei articulacions sacro-iliaqui.

espondilalgia n.f. (med.) Dolor vertebrala.

espondile n.m. Mollusc bivalve dei mars caudi, totplen colorat.

espondil(e) n.m. Nom ancian dei vertèbras, e particularament *axis.*

espondiliti n.f. Inflamacion dei vertèbras.

espondilodisciti n.f. (med.) Inflamacion d'una vertèbra e dei discs invertebrals vesins.

espondilolisi n.f. (med.) Mauformacion de l'arc vertebral.

espondilolistèsi n.f. (med.) Desplaçament en davant dau còrs d'una vertèbra.

espondiloptòsi n.f. (med.) Agreujament de l'espondilolistèsi.

espondilòsi n.f. (med.) Afeccion vertebrala d'origina reumatismala.

espondre vt. Expauar.

esponga n.f. 1. Espongiària. 2. Substança leugiera e poroa que forma l'esquelèt d'aquel animau, que s'emplega à divèrs usatges domestics en rason de la sieu proprietat de retenir lu liquides. 3. Objècte pauc ò pron espongiós que s'emplegar per panar, netejar, etc.: *Esponga metallica*, *esponga sintetica*. ◇ *Passar l'esponga sobre*: pardonar, demembrar (una error, etc.). 4. *Esponga vegetala*: Carn fibroa, dessecada, d'una cucurbitacea d'Àfrica e d'Àsia, emplegada coma esponga. 5. Servieta esponga: En teissut-esponga. 6. Risòma de la cana (Esa).

espongar vt. (*espongui*) 1. Recuperar un liquide au mejan d'una esponga ò d'un objècte espongiós. 2. (fig.) Resorbir (un excedent). 3. Comolar (un retard). ◇ *Espongar un deute*: Lo pagar. ◆ **s'espongar** v.pr. Si panar: *S'espongar lo front*.

espongatge n.m. Accion d'espongar.

espongiari n.m. Espongiària.

espongiària n.f. *Espongiàrias*: Embrancament dau règne animau, finda sonat *espongas*, constituit d'animaus aqüatics, esquasi totjorn marins, foarça primitius, que vívon fixats e an de cellulas que créon un corrent d'aiga au travèrs dei sieus nombrós orificis. Var.: **espongiaris.**

espongilla n.f. Esponga d'aiga doça.

espongiós, oa adj. 1. Que beu lo liquide coma una esponga: *Un soal espongiós*. 2. De la natura de l'esponga; porós: *Un teissut espongiós*.

espongiositat n.f. Caractèr de cen qu'es espongiós.

esponsòr n.m. Comanditari que paga per la preparacion d'un esportiu, per lo debanar d'una competicion, etc. Sin.: **pairin**, **mecènas**, **comanditari**.

esponsorat n.m. Activitat d'un esponsòr. Var. (angl.): **esponsoring**. Sin.: **mecenat**, **pairinatge**.

esponsoring n.m. (angl.) Esponsorat.

esponsorisacion (-zacion) n.f. (angl.) Accion d'esponsorisar.

esponsorisar (-izar) vt. Finançar, parcialament ò completament (la preparacion d'un esportiu, una competicion, etc.), dins una tòca publicitària. Sin.: **pairinar**.

espontar vi. Ponchejar.

espontaneament adv. D'un biais espontaneu.

espontaneïsme n.m. Actituda ò doctrina que privelègia l'espontaneïtat dei massas ò de l'individú, dins l'accion politica ò sociala.

espontaneïsta adj. e n. Relatiu à l'espontaneïsme; que n'es partidari.

espontaneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es espontaneu; sinceritat.

espontaneu, ea adj. Qu'agisse, que si produe d'espereu, sensa intervencion exteriora. 2. Qu'agisse, que si produe sensa calcul, sensa bestorn.

esponton n.m. Mièja pica, de l'asta corta, que portàvon lu oficiers d'infantaria ai siècles XVII^{n} e XVIII^{n}.

espontonada n.f. Còup donat au mejan d'un esponton.

espòra n.f. (bot.) Element unicellulari produch e disseminat per lu vegetaus e que la sieu germinacion dona sigue un novèl individú (bacterias), sigue una forma preparatòria à la reproduccion sexuada (mofa, tube pollinic dei plantas à flors). L'espòra mascla dei plantas à flors es lo grum de pollen.

esporadic, a adj. 1. Que s'encòntra d'aquí d'aià, de tant en tant. 2. *Espècias esporadiqui*: Que lu sieus individús son esparpalhats dins divèrsi regions. 3. (med.)

Malautia esporadica: Que pertòca d'individús isolats (per op. à *epidemica*).

esporadicament adv. D'un biais esporadic. Sin.: **rarament**.

esporadicitat n.f. Caractèr de cen qu'es esporadic. Sin.: **raretat**.

esporangi n.m. (bot.) Estuch que contèn li espòras dei mofas, dei algas, etc.

esporgent, a adj. (it.) Proeminent, salhent.

esporifèr, a adj. Que poarta d'espòras ò d'esporangis.

esporiu, iva adj. De qualitat promiera, de tria.

esporjadura n.f. (it.) Proeminença, releu.

espòrla n.f. 1. Ancian drech senhoral. 2. Salari d'un expèrt.

esporlar vt. (*espòrli*) Pagar l'espòrla.

esporocarp(e) n.m. (bot.) Contenent d'esporangis.

esporocist n.m. (bot.) Estadi de la formacion dei espòras.

esporofit n.m. Individú vegetal eissit d'un òu fecondat e que, à maturitat, poarta li espòras.

esporofitic, a adj. Relatiu ai esporofits.

esporogène, a adj. Generator d'espòras.

esporogenic, a adj. Que congrea d'espòras.

esporogòne n.m. Esporofit dei mofas, implantat dins lo pen femeu e format d'una seda finida per un esporangi, ò urna.

esporotric n.m. Fonge inferior parasite agent de l'esporotricòsi.

esporotricòsi n.f. (med.) Micòsi deuguda à un esporotric particulier, *sporotichum schenkii*.

esporozoari n.m. *Esporozoaris*: Embrancament de protozoaris capables de formar d'espòras, que contèn de parasites de l'òme, coma lo plasmòdi dau paludisme, la coccidi, que parasita li cellulas epiteliali de vertebrats e d'invertebrats, e li gregarinas.

espòrt n.m. 1. Ensèms dei exercicis fisics que si presènton sota la forma de juècs individuals ò collectius, que poàdon donar luèc à de competicions e son practicats en observant de règlas; caduna dei formas particulieri d'aquelu exercicis. ◇ *Espòrts de combat*: Dins lu quaus l'eliminacion de l'adversari es recercada per de còups ò de presas. ◇ *Espòrts d'ivèrn*: Espòrts de neu ò de glaç; vacanças passadi en montanha, sensa practicar obligatoriament un espòrt. 2. Activitat que necessita d'abiletat e d'atencion. ◇ (fam.) *Es d'espòrt!*: Es dificile. ◇ (fam.) *Va li aver d'espòrt!*: Va èstre un afaire complicat, una garrolha.

espòrt adj. inv. 1. D'espòrt: *Un costume espòrt*. 2. Leial.

esportin n.m. Cabàs per esquiçar li olivas. Var.: **escortin**.

esportinar vt. Descortinar.

esportiu, iva adj. 1. Que pertòca un espòrt, l'espòrt: *Una competicion esportiva*. 2. Que manifèsta d'esportivitat, de leialessa.

esportiu, iva n. Persona que fa d'espòrt.

esportivament adv. Leialament.

esportivitat n.f. Caractèr esportiu; leialessa.

esportula n.f. (Antiqu. rom.) Don que lu patrons faíon distribuir ai sieus clients.

esporulacion n.f. (biol.) Reproduccion per espòras; emission d'espòras.

esporular vi. (biol.) Formar d'espòras ò passar à l'estat d'espòras quora li condicions de vida vènon desfavorabli.

espós, esposa n. Persona unida à una autra per lo maridatge. ◇ (fam.) L'òme maridat, la frema maridada. ◆ n.m. pl. L'òme e la frema, la cobla.

esposa n.f. Molher, frema.

esposada n.f. Nòvia maridada.

esposaire n.m. (lit.) Aqueu que fa la cort à una frema per l'esposar.

esposalhas n.f. pl. (vielhit) Celebracion dau maridatge. Var.: **esposament**. Sin.: **maridatge**.

esposament n.m. Esposalhas.

esposar vt. 1. Si maridar mé. Sin.: **si molherar**, **pilhar frema**; **si maridar**. 2. S'adaptar exactament à la forma de. 3. (fig.) Partatjar, raliar (li ideas, l'opinion).

esposc n.m. 1. Embrum. 2. Regiscle, esposcada. Sin.: **pouvereu**.

esposcada n.f. Breniada, ramada, raissa.

esposcador n.m. Desc per esposcar la salada. Sin.: **esposcasalada**, **escorresalada**, **panier à salada**.

esposcar vi. (*esposqui*) Breniar. ◆ vt. Aspergir.

esposcar vt. (*esposqui*) Levar la poussa. Var.: **espoussar**. ◆ **s'esposcar** v.pr. Si cascar vivement per si desbarassar de l'aiga, à l'imatge dei cans.

esposcasalada n.m. Esposcador.

esposelet n.m. Anulari.

esposqueta n.f. Juguet que lu enfants tàlhon dins una branca de sambluc per mandar d'aiga coma m'una seringa.

espossar vt. Levar la poussa de. Var.: **esposcar**.

espòt n.m. (angl.) 1. Pichin projector orientable qu'assegura un esclairatge localisat (en part. d'un comedian, d'una partida de decòr. 2. Taca luminoa qu'un fais d'electrons forma sus l'ecran d'un tube catodic. 3. Imatge luminós format sus l'escala dei instruments de mesura dau miralh viradís, que sièrve d'indèx. 4. Messatge publicitari. Sin.: **vist publicitari**.

espotenciar vt. (*espotenci*, classic *espoténcii*) Destropiar, mautractar, matrassar.

espotida n.f. Macadura; accion d'espotir.

espotidura n.f. Cen qu'es espotit.

espotilhar vt. Espotir. ◆ **s'espotilhar**: S'espotir.

espotiment n.m. Accion d'espotir ò de s'espotir; lo sieu resultat.

espotir vt. (*espotissi*) vt. Esquiçar.

espranha n.f. Esparnhe.

espranhaire, airitz n. Esparnhaire.

espranhant, a n. Esparnhant.

espranhar vt. Esparnhar.

espranhe n.m. Esparnhe.

espranheta n.f. Supoart per candela.

esprepaus n.m. pl. Prepaus desplaçats.

esprefondar (s') v.pr. S'encalar: *La maion s'es esprefondada*. Var.: **si prefondar**.

espremida n.f. Accion d'espremir; lo sieu resultat. Sin.: **pression**, **esquiçada**.

espremir vt. Esquiçar foartament per n'en traire lo suc, en parlant d'una frucha, d'una ortalha, etc.

espressivo adj. inv. e adv. (mòt it., mús.) Expressiu, plen de sentiment.

esprint n.m.(angl.) 1. Acceleracion d'un corredor quora s'avesina à la linha d'arribada. Sin.: **abrivada**, **desbridada**. 2. Corsa disputada sus una corta distança.

esprintaire, airitz n. Corredor que participa à una corsa sus una pichina distança ò capable d'accelerar bruscamnet en fin d'una corsa lònga.

esprintar vi. Aumentar la sieu velocitat en arribant pròche de la linha d'arribada.

esprontar vt. *Esprontar taula*: Desservir.

espròva n.f. 1. Dificultat, conflicte qu'espròva lo coratge, la resistença de quauqu'un. ◇ *À tota espròva*: Que pòu resistir à tot. 2. Dolor, moment dolorós: *La sieu moart es estada per nautres una espròva terribla*. 3. Competicion esportiva. 4. *Espròva de foarça*: Afrontament fisic ò moral. 5. Composicion ò interrogacion dins un examèn. 6. Verificacion de la qualitat de quauqua ren. ◇ *Metre à l'espròva*: Esprovar, testar. ◇ *À l'espròva de*: En estat de resistir à. Sin.: **à pròva de**. 7. (cín.) *Espròvas de filmatge*: Presas de vistas coma aparéisson denant dau montatge. Sin.: **rushes** (angl.). 8. (estamp.) Promiers fuèlhs de contraròtles que sièrvon ai correccions. 9. (fot.) Imatge obtengut per tiratge.

esprovaire, airitz n. Persona que fa d'espròva, d'ensages. Sin.: **ensajaire**, **assajaire**, **provaire**.

esprovar vt. (*espròvi*) 1. Sentir: *Esprovar de vergonha*, *de gaug*. Sin.: **provar**. 2. Metre à l'espròva, verificar li qualitats ò la valor de: *Esprovar la resistença d'un materiau*. 3. Faire sofrir: *Aquela tragèdia l'a esprovat*. 4. Subir (de dams, un auvari).

esprovat, ada adj. 1. Tocat per un mau, un malastre, una espròva. 2. Que la sieu valor es reconoisssuda: *Una tecnica esprovada*. Sin.: **macat**, **afligit**, **tormentat**, **adolentit**, **desturbat**, **anequelit**, **adolorit**.

esproveta n.f. Aparelh que sièrve ai ensages tocant de pichoni quantitats de matèrias, sota la forma d'un tube de vèire ò de plastic graduat, emplegat dins lu laboratòris. Var.: **proveta**.

espuracion n.f. Accion d'espurar. Var.: **epuracion**, **despuracion**. Sin.: **espurgament**, **netejament**.

espurar vt. 1. Rendre pur ò mai pur. 2. Foarabandir de sòcis d'una associacion, d'un partit politic, considerats coma ostiles ò pas denhes d'en faire partida... Sin.: **purificar**, **espurgar**.

espurgament n.m. Espuracion, netejament.

espurgar vt. (*espurgui*) Espurar, netejar.

espurgatge n.m. Epuratge.

espurgatòri n.m. Purgatòri.

esquadra n.f. 1. (mar. mil.) Foarça navala ai òrdre s'una vicemiral. 2. (aviac.) Unitat de combat consituida d'au manco doi esquadrons. Var.: **escadra**.

esquadrilha n.f. 1. (mar. mil.) Esquadra de pichins bastiments. 2. (aviac.) Unitat elementària de combat. Var.: **escadrilha**.

esquadron n.f. 1. Unitat de la cavalaria, de l'armada blindada ò de la gendarmaria, analòga à la companhia. ◇ *Cap d'esquadron*: 2. Dins la cavalaria, capitani que comanda un esquadron; dins l'artilharia, la gendarmaria e lo tren, oficier superior dau grade de comandant. ◇ *Cap d'esquadrons*: Comandant, dins la cavalaria e l'armada blindada. 2. (aviac.) Unitat de l'armada de l'ària. Var.: **escadron**.

esqüal(e) n.m. Nom generic dau peis-can e principalament dau peis-can de la Familha dei esqüalidats, embé doi nadarèlas provedidi d'espinas (agulhat).

esqüaloïde n.m. *Esqüaloïdes*: Autre nom dei peis-cans cartilatginós fusiformas e denedaires velòç, nomenats esqüales ò pleurotrèmas.

esqüama n.f. (med.) Lamella epidermica que si destaca de la pèu, especialament dins li dermatòsis.

esqüamifèr, a adj. (zool.) Revestit d'esqüamas, coma la màger part dei peis.

esqüamós, oa adj. (med.) Cubèrt d'esqüamas; caracterisat per li esqüamas.

esqüamula n.f. Pichina escauma, coma aqueli que recuèrbon li alas dei parpalhons.

esquartairament n.m. Au Temps-Mejan e sota la reiautat, suplici aplicat en particulier ai regicidas, que consistissia à faire arrancar lu membres ai supliciats estacats à quatre cavaus. Var.: **escartairament**.

esquartairar vt. 1. Faire subir lo suplici de l'esquartairament. 2. (arald.) Partejar un escut en quatre canteus. Var.: **escartairar**.

esquartairat adj. m. e n.m.(arald.) Escartairat.

esquasi prep. À quauqua ren pròche, pas exactament: *Ai esquasi finit*. Var.: **quasi**, **quasiment**. Sin.: **gaireben**, **censat**.

esqüat n.m. (de l'angl. *squat*, s'assetar sus li talons, dau francés *esquater*, comprimir) 1. Accion d'esqüatar. 2. Lotjament ensinda ocupat. ◇ (espec.) Lotjament, immòble abandonat e ocupat illegalament per de marginals.

esqüataire, airitz n. Persona qu'ocupa illegalament un lotjament vuèi ò destinat à la destruccion. ◆ n.m. 1. Ai USA, pionier que s'aventurava e si fixava dins lu territòris non encara ocupats. 2. En Austràlia, proprietari de tropeus de fea mes à pàisser sus de terrens fitats au govèrn.

esqüatar vt. Ocupar un lotjament vuèi sensa drech ni títol.

esquaw n.f. [es'kwɔ] En cò dei Indians d'Amèrica dau Nòrd, frema maridada.

esqueda n.f. (it.) Bulletin de vòte.

esquelèt n.m. 1. Armadura ossoa dau còrs, d'una partida dau còrs de l'òme e dei animaus. Var.: **esqueleta** (n.f.). Sin.: **ossamenta**. 2. Armadura d'una construccion. 3. Persona foaça maigra. 4. Plan, organisacion essenciala d'una òbra, d'un discors.

esqueleta n.f. Esquelèt.

esqueletic, a adj. 1. Relatiu à l'esquelèt. 2. Foarça maigre. 3. Foarça reduch, pas gaire important. Var.: **esquèletro** (it.).

esquèletro n.m. (it.) Esquelèt.

esquema n.m. 1. Dessenh, traçat per figurar lu elements essencials d'un objècte, d'un ensèms complèxe, d'un fenomène, e destinats à faire capir la sieu conformacion e lo sieu foncionament; plan. 2. Grandi linhas, ponchs principals que perméton de capir un projècte, un obratge, etc. ◇ *Esquema director d'amainatjament e d'urbanisme*: Esquema que determina li grandi orientacions de l'evolucion de l'urbanisme per lo territòri au quau s'aplica. 3. (psicol.) *Esquema corporal*: Imatge que cadun si fa dau sieu còrs. 4. Estructura d'ensèms d'un procèssus. ◇ (psicol.) Ensèms d'imatges ò de sensacions quinestesiqui. ◇ (filos.) *Esquema transcendental*: Representacion intermediària entre lo concèpte e li donadas de la percepcion.

esquematic, a adj. 1. Qu'a lo caractèr d'un esquema; simplificat. 2. Qu'esquematisa à l'excès: *Un esperit esquematic*.

esquematicament adv. D'un biais esquematic.

esquematisacion (-izacion) n.f. Accion d'esquematisar; lo sieu resultat.

esquematisar (-izar) vt. 1. Representar au mejan d'un esquema. 2. Simplificar à l'excès.

esquematisme n.m. 1. Caractèr esquematic, simplificator de quauqua ren. 2. (filos.) Teoria de l'aplicacion dei categorias ai fenomènes dins la filosofia transcendentala de Kant.

esquèrma n.f. Escrima.

esquerrier, a adj. Malandrech, enfardelat, desgaubiat.

esquèrs, a adj. Contrafach.

esquí n.m. 1. Cadun dei doi lòngs patins emplegats per esquilhar sus la neu ò sus l'aiga. Var.: **esquilh**. 2. Espòrt practicat sus aqueli patins. ◇ *Esquí alpenc ò esquí de pista*: Esquí practicat sus de pendís generalament foarça inclinats. ◇ *Esquí de fond*: Esquí practicats sus de terrens plans ò esquasi plans. ◇ *Esquí nordic*: Disciplina esportiva que comprèn esquí de fond, saut à esquís e biatlon. ◇ *Esquí de randolada*: Esquí practicat en montanha mejana e en defoara dei percors balisats. ◇ *Esquí artistic*: Esquí que mescla figuras e acrobacias sautadi. 3. (fam.) Espòrts d'ivèrn: *Anar à l'esquí*. 4. *Esquí nautic*: Espòrt dins lo quau la persona, sus un esquí ò doi, esquilha sus l'aiga en estent tractada per un bateu.

esquiable, a adj. Dont si pòu esquiar. Var.: **esquilhable**.

esquiaire, airitz n. Persona que practica l'esquí. Var.: **esquilhaire**.

esquiar vi. (*esquii*) Faire d'esquí. Var.: **esquilhar**.

esquiascopia n.f. Metòde que permete de determinar d'un biais objectiu li caracteristicas optiqui de l'uèlh e fondat sobre l'estudi de l'ombra que la pupilha projècta sus la retina.

esquiç n.m. Accion de sarrar, de quichar, de cachar, de preissar, de comprimir, de picar.

esquiç n.m. 1. Promiera forma, tractada à grands trachs e generalament en dimensions reduchi, dau projècte d'una òbra plastica, d'una òbra d'art aplicat ò d'una construccion (pòu èstre un dessenh, una pintura, etc.). 2. Indicacion somària de l'ensèms d'una òbra literària e dei sieu partidas; plan general. 3. (fig.) Començament: *L'esquiç d'un sorrire*.

esquiçabinhetas n. inv. Avare, arpagon. Sin.: **rabeu**, **grincho**, **rabincho**, **cagadur**, **racho**.

esquiçada n.f. Accion d'esquiçar; lo sieu resultat.

esquiçadura n.f. Resultat d'un esquiç. Sin.: **macada**, **macadura**.

esquiçaire, airitz n. Persona qu'oprimisse lu autres. ◆ adj. Qu'esquiça: *Rotleu esquiçaire*.

esquiçament n.m. 1. Opression. 2. Constipacion.

esquiçanàs n.m. Belicres que li sieu doi lentilhas encastradi dins una montura si fíxon sus lo nas.

esquiçapurea n.m. Aisina de coïna per esquiçar lu legumes. Sin.: **passapurea**.

esquiçar vt. Sarrar, comprimir. ◆ **s'esquiçar** v.pr. 1. Si sarrar; s'acoconar. 2. Si forçar, s'esperforçar: *S'esquiçar per cagar*. ◇ *S'esquiçar per rire*: Rire per fòrça.

esquiçar vt. 1. Faire l'esquiç de, descriure à grands trachs: *Esquiçar un retrach*, *lo plan d'un roman*. Sin.: **entamenar**, **traçar**, **esboçar**, **escapolar**. 2. (fig.) Començar à faire: *Esquiçar un gèst*.

esquiçum n.m. Jus de cen qu'es esquiçat: *Un esquiçum de tomatis*. Sin.: **extrach**.

esquier n.m. Batifuèc.

esquif n.m. 1. Pichina embarcacion leugiera. 2. Bateu d'espòrt foarça estrech e lòng, m'un remaire solet. 3. Pichona embarcacion annèxa d'una nau. 1469: *«Item, lo dich jorn ay pagat de Jenoveses per I esquiff...»*

esquifolada n.f. (mar.) Contengut d'un esquif. 1502: *«Item una boleta de Honorat Rochas per VIII esquifoladas d'arena...»*

esquifozoari adj. e n.f. Si di d'una medusa (*pelagia noctiluca*) foarça presenta en Mediterranea occidentala.

esquila n.f. Sonalha de forma cilindrica. Var.: **esquilon**.

esquilada n.f. Sonaria d'esquila.

esquilar vi. 1. Brandir una esquila. 2. Cridar d'una votz aguda. Var.: **esquilassar**.

esquilassada n.f. Crit estrident.

esquilassar vi. Si desgosilhar, cridar d'una votz aguda. Var.: **esquilar**. Sin.: **si desgargamelar**, **s'esganassar**, **si desgargantar**.

esquileta n.f. Pichina esquila.

esquilh n.m. Esquí.

esquilhable, a adj. Esquiable.

esquilhada n.f. Accion d'esquilhar. Var.: **resquilhada**.

esquilhador n.m. Patinadoira. Var.: **resquilhador**.

esquilhaire, airitz n. Esquiaire.

esquilhar vi. 1. Si desplaçar d'un movement continú sus una susfàcia lisca, unida, ò donar aquela impression. 2. Esquiar. 3. Perdre d'un còup l'equilibri ò lo contraròtle

de la sieu direccion. Sin.: **esparrar**. 4. Èstre esquilhós. 5. *Esquilhar dei mans*: Escapar accidentalament dei mans. 6. Escapar. 7. Passar gradualament, insensiblament, d'un estat à un autre. ◆ vt. Coaire (un òu) sus lo plat. ◆ **s'esquilhar** v.pr. S'escapar furtivament. Sin.: **s'esbinhar**.

esquilhatge n.m. 1. Accion d'esquilhar, movement de cen qu'esquilha. 2. Passatge progressiu d'un estat à un autre. 3. Desplaçament de terren sus un pendís sensa cambiament de releu.

esquilheta n.f. 1. Bruna (*locustella naevia*). 2. Esquilhada.

esquilhós, oa adj. 1. À la susfàcia de que s'esquilha facilament: *Una rota esquilhoa*. 2. Qu'escapa dei mans, que non permete de si retenir.

esquilon n.m. Esquila.

esquimaud, a adj. e n. Qu'apartèn au pòble dei Esquimauds; inuit. ◆ n.m. Lenga que pàrlon lu Esquimaud.

esquimautatge n.m. Acrobacia d'un caiaquista que fa faire un torn complet à la sieu embarcacion en la faguent virar dins l'aiga.

esquina n.f. 1. Faça posteriora dau còrs de l'òme, dei espatlas fins ai rens. ◇ *Calar sus l'esquina de quauqu'un*: Arribar imporvisamentper faire de repròchis à quauqu'un. ◇ *N'aver en l'esquina*: N'aver pron. ◇ *Metre quauqua ren sus l'esquina de quauqu'un*: L'acusar, n'i en faire portar la responsabletat. ◇ *Aver l'esquina larga*: Èstre injustament pilhat coma pretèxte, coma excusa, per quauqu'un que si vòu disculpar. ◇ *Èstre totjorn sus l'esquina de quauqu'un*: Lo constrénher, èstre preissant. ◇ *L'aver dins l'esquina* (fam.): Èstre enganat; subir un falhiment. ◇ *Esquina d'ae*: Elevacion de terren arredonida, espec. en travèrs d'una rota per faire ralentir lu veïcules. 2. Faça superiora dau còrs dei vertebrats e d'unu autres animaus (insèctes, etc.). 3. (natacion) Estile caracterisat per la posicion sus l'esquina, mé la cara virada en aut.

esquinada n.f. Travalh forçat, alassant; corrogada.

esquinada n.f. Nom generic d'un grand nombre de crustaceus, e mai precisament l'aranha de mar..

esquina d'ae n.m. (micol.) Fonge que poarta un aneu (*Coprinus comatus*). Lo capeu es alongat, esquasi cilindric quora es jove. De color blanca pi leugierament rosat, negreja fin finala, e es cubèrt d'una mena d'escaumas largui encastradi. Lo pen es lòng, enfle à la basa, e blanc. Sin.: **coprin pelós**. Var.: **esquina d'ase**.

esquinança (-ància) n.f. Angina.

esquinar (s') v.pr. S'esforçar, si donar de mau. Sin.: **s'afanar**, **si derenar**, **trampinar**.

esquinassar vt. Alassar totplen. ◆ **s'esquinassar** v.pr. Si derenar complidament, si crepar (fam.).

esquinatge n.m. Lassitge grandàs. Var.: **esquinarota**, **esquinassada**.

esquinci n.m. Dragea de batejar que si lança ai enfants.

esquintament n.m. (fam.) Accion d'esquintar; lo sieu resultat. Sin.: **lassitge**, **alassament**, **esquinassada**.

esquintant, a adj. (fam.) Qu'alassa totplen.

esquintar vt. (fam.) 1. Alassar totplen. Sin.: **esquinassar**. 2. Degalhar.

esquipòt n.m. 1. Tiralira. 2. Banquet en forma de còfre à la popa dei bateus non pontats. Sin.: **cambron**, **tèume**. Var.: **esquipon**.

esquirincho n.m. (fam.) Persona maigra. Sin.: **magrineu**.

esquirla n.f. Pichin fragment ponchut d'un còrs estrangier (boasc, lo mai sovent) qu'es intrat accidentalament sota la pèu. Sin.: **arescla**.

esquirlar vi. S'en anar à tròç (espec. susceptibles de devenir d'esquirlas).

esquirlós, oa adj. Qu'a la forma d'una esquirla; plen d'esquirlas.

esquiròt n.m. Mamifèr rosegaire arboricòla, dau pel generalament ros e de la coa fornida, que si noirisse sobretot de granas e de frucha seca (pauc ò pron 25 cm de lòng per lo còrs e 25 cm per la coa; Familha dei esciurides).

esquisma n.m. 1. Rompedura de l'union dins la Glèia cristiana. 2. Rompedura dins un partit, un gropament. Sin.: **dissidença**, **separacion**, **division**, **discòrda**, **dissension**, **desseparament**.

esquismatic, a adj. e n. Que provòca un esquisma; partidari d'un esquisma.

esquisoficia n.f. 1. *Esquisoficias*: (bot.) Classa de microorganismes procariotics d'organisacion pariera à-n-aquela dei bacterias. 2. Microorganisme d'aquesta classa.

esquist n.m. Sistre.

esquist, a adj. Deliciós, recercat. Var.: **requist**.

esquistament adv. D'un biais requist.

esquistocèrc n.m. Nom generic de la mai redobtabla dei lingostas migratòri, responsabli dei envaïments devastaires dau Marròc à l'Iran sobretot dins lo debanament dei annadas 1920 à 1940 (Familha dei acrididats.

esquistoïde, a adj. Que sembla d'esquist.

esquistós, oa adj. De la natura de l'esquist.

esquistòsi n.f. Afeccion pulmonària amodada per la respiracion de posca de lauva.

esquistós, oa adj. De la natura de l'esquist.

esquistositat n.f. Estat d'una ròca que si pòu partir en fuèlhs fins.

esquistosòmi n.m. Vèrp parasit dei vaisseus sanguins dei mamifèrs e dei auceus, qu'entira l'esquistosomiasi ò biliarsiòsi.

esquistosomiasi n.f. Bilarsiòsi.

esquiva n.f. Accion d'evitar un còup en desplaçant lo còrs.

esquivable, a adj. Que pòu èstre esquivat. Sin.: **evitable**, **defugible**.

esquivança n.f. Accion d'esquivar.

esquivar vt. 1. Evitar adrechament (un còup, etc.). 2. Si sostraire abilament à: *Esquivar una question*. Sin.: **defugir**. ◆ **s'esquivar** v.pr. Si retirar furtivament. Sin.: **s'esbinhar**, **foaraviar**, (fam.) **l'escapar bèla**.

esquizocèla n.f. (anat.) Caduna dei cavitats dau còrs que contèn de sang.

esquizofasia n.f. (psiquiatria) Trebolici dau lengatge parlat caracterisat per lo destornament dau sens abitual dei mòts e l'abús de neologismes, lo caractèr incomprensible dau discors.

esquizofrène, a adj. e n. Malaut d'esquizofrenia.

esquizofrenia n.f. Psicòsi deliranta cronica caracterisada per una discordança de la pensada, de la vida emocionala e dau rapoart au monde exterior.

esquizofrenic, a adj. Relatiu à l'equizofrenia.

esquizogamia n.f. (biol.) Mòde de reproduccion d'unu anelides per division de l'organisme.

esquizogenèsi n.f. Mòde de multiplicacion dei anelides per lo biais dau trocejament.

esquizogonia n.f. (biol.) Mòde de multiplicacion dei esporozoaris, que compoarta un partiment tardiu dei cellulas.

esquizografia n.f. Desturbi dau lengatge escrich.

esquizoïde, a adj. Si di d'una construccion mentala caracterisada per lo replec sobre se.

esquizoïdia n.f. Sòrta de constitucion mentala que pòu amodar l'esquizofrenia.

esquizomania n.f. Forma amendrida de l'esquizofrenia.

esquizometameria n.f. Mòde de reproduccion asexuat per lo biais d'un borronament metameric.

esquizomicèt n.m. *Esquizomicèts*: Nom donat à l'embrancament dei bacterias.

esquizonèure n.m. Nom scientific dau nieron american, foarça nosible ai pomiers e ai perieras.

esquizònt n.m. Fasa de l'evolucion asexuada dei esporozoaris.

esquizopòde n.m. Esquizopòdes: Ancian grope de crustaceus.

esquizoprosopia n.f. Desseparament marcat de la cara per l'esperlongament vèrs lo aut de la bocafenduda.

esquizòsi n.f. (psiquiatria) Esquizofrenia gaire evolutiva marcada per de crisi d'excitacion.

esquizotime, a adj. e n. Esquizotimic.

esquizotimia n.f. Temperament caracterisat per l'introversion.

esquizotimic, a adj. e n. Relatiu à l'esquizotimia; que sofrisse d'esquizotimia. Var.: **esquizotime**.

esregolat, ada adj. Desreglat.

èssa n.f. 1. 19ª letra de l'alfabet. 2. Cròc en forma d'èssa. 3. Sinuositat (d'una rota, etc.). Sin.: **corba e contracorba**, **bescontorn**. 4. Dubertura en S sus la taula d'un violon, d'una guitarra jazz ò electrica. Var.: **èsse** (n.m.).

essart n.m. Tèrra essartada. Var.: **eissart**, **issart**.

essartament n.m. Essartatge.

essartar vt. Practicar l'essartatge de. Var.: **eissartar**, **issartar**.

essartàs n.m. Essart estendut. Var.: **eissartàs**, **issartàs**.

essartatge n.m. Desboscament, en cremant lu boascs inutiles e en espantegant lo cendre produch, per metre lo terren en cultura. Var.: **eissartatge**, **issartatge**, **essartament**.

essartejar vt. Essartar. Var.: **eissartejar**, **issartejar**.

essartet n.m. Pichin essart. Var.: **eissartet**, **issartet**.

essarton n.m. Pichin essart. Var.: **eissarton**, **issarton**.

èsse n.m. Èssa.

essença (-éncia) n.f. 1. (filos.) Cen que constituisse lo caractèr fondamental, la realitat permanenta d'una caua, per op. à *accident*; natura d'un èstre, independentament de la sieu existença. 2. (filos.) Natura intima, caractèr pròpri à una caua, à un èstre: *Essença divina*. ◇ *Per essença*: Per la sieu natura. 3. (silv.) Espècia d'aubre: *Li essenças resinoï*. 4. Liquide petrolier leugier, de l'odor caracteristica, emplegant coma carburant, coma souvent ò per divèrs usatges industrials. 5. Extrach, concentrat d'uni substanças aromatiqui ò alimentari obtengut per destillacion: *Essença de ròse, de cafè*.

essencial, a adj. 1. (filos.) Relatiu à l'essença, à la natura intima d'una caua ò d'un èstre, per op. à *accidental*. 2 Sin.: **capital**, **caracteristic**, **constitutiu**, **fondamentau**, **intrinsèc**, **pròpri**. Necessari, indispensable, foarça important: *Es un ponch essencial*. 3. (med.) Si di d'una malautia que la sieu causa non es conoissuda. 4. Relatiu à una essença alimentària ò aromatica: *Un òli essencial*. Var.: **essenciau**.

essencial n.m. 1. Lo ponch mai important, lo principal. Sin.: **lo caporau**. 2. Objèctes necessaris, indispensables: *Emportar l'essencial*. 3. La màger part de: *Passar l'essencial dau sieu temps à travalhar*. Sin.: **lo picar de la dalha**.

essencialament adv. Sobretot, particulierament, sobretot, principalament. Sin.: **au dessobre de tot**, **magerment**, **absoludament**, **per natura**.

essencialisme n.m. Filosofia que considèra que l'essença es mai importanta que l'existença.

essencialista adj. e n. Si di d'un partidari de l'essencialisme.

essenciau, ala adj. e n.m. Essencial.

essenian, a adj. e n. Si di d'una sècta judiva (s. II av. J.-C. – Ier s. ap. J.-C.) que lu sieus membres formàvon de comunautats que menàvon una vida ascetica. Lu famós Manescrichs de la Mar Moarta li son atribuits.

essenisme n.m. Doctrina dei Essenians.

est adj. dem. Aquesto, esto: *Est an*.

èst n.m. inv. 1. Un dei quatre ponchs cardinals; costat de l'orizont dont apareisse lo solelh, orient. Sin.: **levant**, **grèc**. Contr.: **ponent**, **occident**, **tresmont**. 2. Luèc situat d'aqueu costat. 3. (m'una majuscula) Ensèms dei país situats à l'èst d'Euròpa. 4. (m'una majuscula) Region orientala d'un país. ◆ adj. inv. Situat dau costat de l'orient: La coasta èst.

esta adj. dem. Aquesta: *Esta nuèch*.

estabat n.m. Pròsa que si cantava tre li originas de la Glèia, per onorar la dolor de la Santa Verge au pen de la crotz (dau lat. *Stabat Mater:* Drech si tenia la Maire.)

estabilisacion (-izacion) n.f. Accion d'estabilisar, fach de s'estabilisar; lo sieu resultat.

estabilisador (-izador) n.m. 1. Mecanisme, dispositiu destinat à evitar ò à amortir li oscillacions. ◇ (mar.) *Estabilisador de bràndol*: Aparelh que permete una reduccion dau bràndol dei naus au mejan d'alas sus cada bòrd. 2. Cadun dei plans fixes que fórmon l'empenatge d'un avion, un orizontal, l'autre vertical. Sin.: **equilibraire**.

estabilisaire (-izaire), airitz adj. Qu'estabilisa.

estabilisar (-izar) vt. Rendre estable: *Estabilisar lu prètz*. ◆ **s'estabilisar** v.pr. Venir estable.

estabilitat n.f. Establetat.

establada n.f. Contengut d'un estable en parlant dei animaus que li son dintre.

establaire, airitz n. Persona que lòtja li bèstias dins un estable.

establar vt. Metre à l'estable, en parlant dau bestiari.

establaria n.f. Lo tot dei estables d'un mas, d'una bòria.

establatge n.m. Estabulacion.

estable, a adj. 1. Qu'es dins un estat, una situacion fèrma; solide, que non risca de tombar: *Un edifici estable*. ◇ (espec.) Qu'a una boana posicion d'equilibre: *Una veitura establa*. Sin.: **equilibrat**. 2. Que si mantèn dins lo meme estat; duradís, permanent: *Situacion establa*. Sin.: **constant**. 3. Que lo sieu comportament es marcat per la constança, la permanença; equilibrat: *Umor establa*. 4. (quim.) *Compauat estable*: Que resistisse à la descomposicion. 5. (mecan.) *Equilibri estable*: Qu'una pichina variacion dei condicions non pòu destrúger. 6. (mat.) *Part establa d'un ensemble (provedit d'una operacion)*: Tala que tot pareu d'elements d'aquela part a lo sieu compauat qu'apartèn à la mema part.

estable n.m. Bastiment destinat à lotjar li bèstias, en particulier li vacas. Sin.: **vacaira**, **vacaria**.

establetat n.f. Caractèr de cen qu'es estable. Var.: **estabilitat**.

establida n.f. 1. Ancian drech senhorial. 2. Establiment, accion d'establir, de s'establir. 3. Demòra.

establier n.m. Varlet d'escudaria, d'estable.

establiment n.m. 1. Accion d'establir, de s'establir. 2. Maion dont es donat un ensenhament (escòla, collègi, liceu): *Un cap d'establiment*. 3. Entrepresa comerciala ò industriala. ◇ *Establiment classat*: Establiment afectat à una industria perilhoa ò incomòda per lo vesinatge. ◇ *Establiment financier*: Entrepresa que, sensa aver la qualificacion de banca, participa à d'operacions coma lo finançament de vendas à crèdit, li operacions sus títols, etc. ◇ *Establiment public*: Persona morala de drech public, qu'a l'autonomia financiera, generalament encargada d'assegurar un servici public. ◇ *Establiment d'utilitat publica*: Organisme privat qu'a una tòca de servici public.

establir vt. (*establissi*) 1. Fixar, installar dins un luèc, una posicion: *Establir lo sieu domicili à Niça*. 2. Instituir, metre en vigor, en aplicacion: *Establir un usatge, un reglament*. 3. Redigir, dreiçar una lista, un inventari, etc. 4. (lit.) Provedir d'una situacion sociala, d'un emplec: *Establir lu sieus enfants*. 5. Demostrar la realitat de, provar: *Establir l'innocença d'un acusat*. ◆ **s'establir** v.pr. Fixar la sieu demòra, lo sieu comèrci, la sieu activitat.

establishment n.m. (angl.) Grope potent de gents en plaça qu'apàron l'òrdre establit, lu sieus privilègis.

establit, ida adj. 1. Estable, solide: *Una reputacion establida*. 2. Admés, respectat: *Lu usatges establits*. 3. En plaça, au poder: *L'òrdre establit*.

estabosiment n.m. Accion d'estabosir; lo sieu resultat; fach d'èstre estabosit. Sin.: **espantament**, **estupor**.

estabosir vt. (*estabosissi*) Estonar, estupefar. Sin.: **espantar**.

estabosit, ida adj. Estonat. Sin.: **espantat**.

estabulacion n.f. Sejorn dei bèstias dins l'estable. ◇ *Estabulacion liura*: Mena d'estabulacion dins la quala li bèstias non son estacadi. Var.: **establatge**.

estac n.m. 1. Cen que siève à estacar; ligam. 2. Part dau còrs dont es fixat un muscle, un ligament. 3. (inform.) Ligam que permete d'anar à una adreiça donada, de durbir una pàgina. Var.: **estaca**.

estaca n.f. 1. Estac, ligam. ◇ (espec.) Ligam per lo bestiari. 2. (mar.) Drech d'ormejament. s. XIII^{n}: «*...si alcuns lins* (una varietat de galèra: n.d.l.r.) *ven a la boca del port e non descargui ren non deu pagar estacha....*».

estacada n.f. Restanca.

estacada n.f. Espècia de lavanda (*Lavandula Strœchas*).

estacada n.f. 1. Plataforma sobreauçada per descargar de materiaus per gravitat. 2. Levada provedida de cleas per canalisar lo corrent ò per aparar d'installacions idrauliqui. 3. Poant establit sus de pals per escompassar de paluns, de ribieras, de tomps.... 4. (mar.) Arrestador previst per aparar l'intrada d'un poart, d'una rada, còntra una escorreguda de naus enemigui, completat per lo biais de rets còntra un atac de sotamarins e li sieu torpilhas.

estacadura n.f. 1. Estat de quauqua ren de tròup estacat. 2. Avarícia. 3. Tenacitat.

estacaire, airitz n. Persona qu'estaca.

estacament n.m. Afeccion, amistat foarta.

estacanovisme n.m. Dins lu país socialistas, metòde de rendement fondat sus li innovacions tecniqui e l'emulacion dei travalhaires, que fuguèt aplicat dau 1930 au 1950.

estacanovista adj. e n. Que pertòca l'estacanovisme; que practica l'estacanovisme.

estacant, a adj. Agradiu; que provòca d'afeccion.

estacar vt. (*estaqui*) 1. Fixar à quauqua ren, mantenir en un luèc ò tenir ensèms m'una cadena, una coarda, etc. 2. Acordar, donar: *Estaca tròup d'importança ai criticas*. 3. Ligar, associar lo sieu nom durablament à: *Estacar lo sieu nom à una invencion*. ◆ vi. Pegar au fond d'un recipient. ◆ **s'estacar** v.pr. 1. *S'estacar à quauqu'un, à quauqua ren*: Devenir pròche de quauqu'un, s'interessar à quauqua ren. 2. *S'estacar à*: S'aplicar à.

estaci n.m. Imbecile, niais: *Non faire l'estaci! Paure estaci!* Sin.: **toarca**, **colhon**, **nèsci**, **balós**, **badòc**, **caluc**, **babeu**.

estacion n.f. 1. Arrèst, de durada variabla, au cors d'un desplaçament. ◇ (relig.) Caduna dei quatòrze

pauas dau camin de crotz; la sieu representacion artistica. ◇ (relig.) Seguida de sermons pendent un avent ò una quaresma. 2. Luèc dont s'arrèston lu veïcules de transpoart public per pilhar ò laissar de viatjaires: *Estacion d'autobús*. ◇ (espec.) Luèc dont s'arrèston lu trens. Sin.: **gara**. 3. Establiment de recèrcas scientifiqui: *Estacion meteorologica*. 4. Installacion, fixa ò mobila, destinat à de missions determinadi. ◇ *Estacion d'emission*: Pòste emetèire de ràdio ò de television. *Estacion-servici*: Establiment que vende de carburants. ◇ *Estacion orbitala ò espaciala*: Veïcule espacial non recuperable, satellisat à l'entorn de la Tèrra, que pòu aculhir d'astronautas per de sejorns de lònga durada. ◇ *Estacion-aval*: (astronaut.) Installacion situada à una distança determinada de la basa de lançament per assegurar la comunicacion m'ai engenhs lançats quora non son plus en vista de la basa. 5. Luèc de sejorn temporari que permete d'unu trataments ò d'uni activitats: *Estacion balneària, estacion d'esquí, estacion termala*.

estacionament n.m. Fach d'estacionar, de s'arrestar dins un luèc. ◇ *Disc d'estacionament*: Dispositiu plaçat darrier lo vitre d'una veitura per indicar l'ora d'arribada de l'automobilista, dins d'uni zònas dont l'estacionament a una durada limitada.

estacionar vi. S'arrestar momentaneament dins un luèc. ◇ *Èstre estacionat*: Èstre en estacionament.

estacionari, ària adj. 1. Que non subisse d'evolucion, que demòra dins lo meme estat: *L'estat dau malaut es estacionari*. Sin.: **estadís**. 2. Que consèrva la mema valor ò li memi proprietats. 3. (mat.) *Seguida estacionària*: Seguida a_n tala qu'existe un nombre natural p tau que $a_n = a_p$ per tot $n > p$. 4. (fis.) *Ondas estacionari*: Dins li quali lu fenomènes d'oscillacion son, en tot ponch, sigue en concordança, sigue en oposicion de fasa.

estadi n.m. 1. Terren amainatjat per li practicar d'espòrt, que pòu finda aculhir d'espectators. 2. Periòde, niveu d'un desvolopament: *L'estadi decisiu d'una crisi, l'estadi critic d'una malautia, l'estadi de l'enfança*. 3. Dins la Grècia antica, unitat de longuessa de 600 pens, que variava en foncion dei regions entre 142 e 192 m (per l'estadi olimpic).

estàdia n.f. (tecn.) Mira graduada emplegada per mesurar m'un taqueomètre la distança entre doi ponchs.

estadier, a n. Persona encargada de l'acuèlh, dau plaçament e de la seguretat dau public dins un estadi.

estadimètre n.m. (tecn.) Dispositiu enclaus dins una luneta per mesurar li distanças en alinhant una mira graduada en cm.

estadimetric, a adj. Que pertòca l'estadimètre.

estadís, issa adj. Estacionari. Sin.: **immobile**.

estadistic, a adj. Relatiu à l'estadistica: *Metòde estadistic*. Var.: **estatistic**.

estadistica n.f. 1. Ensèms dei metòdes matematics que, à partir dau recuèlh e de l'analisi de donadas reali, perméton l'elaboracion de modèles probabilistas per faire de previsions. 2. Tableu numeric d'un fenomène que si prèsta à l'analisi estadistica: *Estadistica dei naissenças*. Var.: **estatistica**.

estadisticament adv. D'un biais estadistic. Var.: **estatisticament**.

estadistician, a n. Persona encargada d'estudiar li estadisticas, que procedisse à de cèrcas estadistiqui. Var.: **estatistician**.

estafa n.f. 1. Pèça metallica, tenguda de cada costat de la sèla, dont lo cavalier mete lo pen. 2. Pèça metallica de l'avant d'un esquí, que sièrve à mantenir la cauçadura.

estafeta n.f. 1. Militari encargat de portar lu messatges. 2. Mena de forgon.

estafier n.m. 1. Varlet. 2. Varlet armat, espadassin.

estafieu n.m. Foit.

estafilada n.f. 1. Còup de foit. 2. Entalha facha per un còup de foit, etc.

estafilaire, airitz n. Persona que foiteja.

estafilar vt. Foitejar.

estafilematòma n.m. (med.) Espandiment de sang dins la nioleta.

estafilin, a adj. (anat.) Qu'apartèn à la nioleta.

estafilin n.m. Insècte coleoptèr carnassier dei elitres corts e de l'abdomèn mobile (22 000 espècias).

estafiliti n.f. (med.) Inflamacion de la nioleta.

estafilocòc n.m. Bacteria que lu sieu individús son recampats en pendons (produe lo floronc, una septicemia, l'antrax, etc.).

estafilococcia n.f. Infeccion per l'estafilocòc.

estafilòma n.m. Tumor de la cornea de l'uèlh.

estafilomatós, oa adj. Que pertòca l'estafilòma.

estafiloplastia n. f. (cir.) Radobament cirurgicau dau ceu dau palat.

estafilorafia n.f. (cir.) Sutura dau ceu dau palat.

estafilotomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala de la nioleta.

estafisagra n.f. Èrba que la sieu decoccion es toxica per lu peolhs (Familha dei renonculaceas). Sin.: **èrba dei peolhs**. Var.: **estafisàgria**.

estafisàgria n.f. Estafisagra.

estagflacion n.f. (econ.) Situacion d'un país que sofrisse de l'inflacion sensa conóisser un desvolopament economic important ni lo plen emplec.

estagi n.m. 1. Periòde d'estudis practiqui demandat ai candidats à d'uni professions. 2. Periòde de formacion qu'una persona fa, à títol temporari, dins una entrepresa.

estagiari, ària n. Persona que fa un estagi.

estagnacion n.m. 1. Estat d'una aiga estagnanta. 2. Absença de progrès, d'activitat; inercia: *Estagnacion economica*.

estagnant, a adj. 1. Qu'estagna, que non s'escorre: *Aiga estagnanta*. Sin.: **aiga moarta**, **aiga jaçada**. 2. Que non fa de progrès: *L'estat estagnant d'un afaire*.

estagnar vi. 1. Èstre estagnant, en parlan d'un fluide. 2. Foncionar au ralentit, en parlant d'una activitat.

estaire vi. Estar.

estaís, estaïssa adj. Qu'es plus fresc, sensa èstre dur, en parlant dau pan.

estala n.f. Bancaria. Var.: **estalla**.

estalacion n.f. Estalatge.

estalactita n.f. Colomna, formada per de concrecions calcari, que cala de la vòuta d'una bauma. Sin.: **candelon**.

estalagmita n.f. Colomna formada per de concrecions calcari, à partir dau soal d'una bauma.

estalagmomètre n.m. (fis.) Instrument per mesurar la massa dei gotas.

estalagmometria n.f. (fis.) Mesura de la tension superficiala per determinacion d la massa ò dau volume d'una gota de liquide à l'extremitat d'un tube capillari.

estalaire, airitz n. Persona que vende de mèrç estalada sus un banc.

estalament n.m. Accion d'estalar.

estalar vt. 1. Expauar de mèrç per la venda. Var.: **installar**. 2. Dispauar d'objèctes un à costat de l'autre sus una susfàcia: *Estalar de libre sus un taulier*. ◇ *Estalar lo sieu juèc, li sieu cartas*: Pauar li sieu cartas sus lo taulier en li faguent vèire, abatre lo sieu juèc. Sin.: **desplegar**. ◇ (fig.) Parlar dubertament, sensa ren escondre. 3. Dispauar à plat (una caua plegada, rotlada): *Estalar una carta rotiera*. 4. Estendre (una jaça de matèria): *Estalar la marmelada sus lo pan*. Sin.: **espandir**. 5. Repartir (quauqua ren, una accion) en alongant la durada: *Estalar un pagament*. 6. Mostrar embé ostentacion: *Estalar la sieu erudicion*. ◆ **s'estalar** v.pr. (fam.) 1. Pilhar tota la plaça, tròup de plaça. 2. Si pica en tèrra.

estalatge n.m. 1. Banc, taulier dont es estalada la mèrç per vendre. 2. *Faire estalatge de*: Metre en moastra. Sin.: **faire desplega de**, **faire parada**.

estalatgista n. 1. Persona que desplega la sieu mèrç dins la tòca de vendre. 2. Decorator que mete en valor la mèrç destinada à la venda per lo biais de la presentacion e l'ondradura d'un estalatge ò d'una veirina.

èst-alemand, a adj. e n. De l'anciana República Democratica d'Alemanha.

estalinian, a adj. e n. Relatiu à Estalin; que n'es partidari. Var.: **stalinian**.

estalinisme n.m. Doctrina, practica d'Estalin e d'aquelu que si restàcon ai sieu concepcions ideologiqui e politiqui e ai sieus metòdes. Var.: **stalinisme**.

estalla n.f. 1. Dins una escudaria, un estable, emplaçament qu'un animau ocupa, separat dei autres per de parets. 2. Cadun dei sètis de boasc que garnísson lu doi costats dau còr d'uni glèias, reservats au clergat. Var.: **estala**. Sin.: **bancaria**.

estalon n.m. Cavau entier destinat à la reproduccion. Sin.: **garanhon**.

estam n.m. Organe mascle d'una flor. Var.: **estamina** (fr.).

estam(e) n.m. Estanh (metal).

estamacaçaròla n. Estanhacaçaròla.

estamador n.m. Aisina que sièrve d'estamar. Var.: **estanhador**.

estamadura n.f. Jaça d'aliatge sus un objècte estamat. Var.: **estanhadura**.

estamaire, airitz n. Obrier qu'estama. Var.: **estanhaire**.

estamanaire n.m. (mar.) Estamenaire.

estamar vt. Recurbir (un metal) d'una jaça d'estam que lo presèrva de l'oxidacion. Var.: **estanhar**.

estamat, ada adj. Qu'a subit una estamadura. Var.: **estanhat**.

estamatge n.m. Accion d'estamar; lo sieu resultat. Var.: **estamadura**, **estanhatge**.

estambòt n.m. (mar.) Pèça de boasc ò de metal que forma lo limit arrier de la carena. Sin.: **ròda de popa** (forma preferibla).

estamenaire (mar.) Part prolongada dei corbams de la carena d'un bateu. 1448: «*unum pontonum...alectia drecha sic corban, estamenayras...*». Var.: **estamanaire**.

estamenha n.f. (bot.) Estamina.

estament n.m. Estat, situacion.

estamier, a n. Estamaire.

estamina n.f. 1. Estòfa leugiera e non crosada. 2. Cairat de tela ò de lana que sièrve à filtrar una preparacion.

estamina n.f. (bot.) Organe mascle dei plantas à flors, format d'una part estrecha, lo *filet*, e d'una part gonflada, l'*antera*, que contèn lo pollèn. Var.: **estam**, **estamenha**.

estaminal, a adj. Dei estaminas. Var.: **estaminau**.

estaminat, ada adj. (bot.) Qu'a d'estaminas ma pas de pistil.

estaminau, ala adj. Estaminal.

estaminet n.m. (vièlh) Pichin bar. Sin.: **tubet**, **estanquet**.

estaminier, era n. Persona que fa d'estamina.

estaminifèr, a adj. Que poarta d'estaminas.

estamós n.m. Varietat de lavanda (*lavandula spica*).

estampa n.f. Autís per estampar.

estampa n.f. 1. Imatge imprimit, lo mai sovent sus papier, après èstre estat gravat sus metal, sus boasc, etc., ò dessenhat sus un supoart litografic. 2. Imprimeria. 3. Marrit subjècte; escròc. Sin.: **esplumassaire**, **arpalhand**, **trufador**, **enganaire**.

estampable, a adj. Ques pòu èstre estampat.

estampadoira n.f. Estampanta.

estampador, airitz n. Estampaire.

estampaire, airitz adj. Que permete d'estampar: *Element estampaire d'una rotativa*.

estampaire, airitz n. 1. Persona que lo sieu mestier es de faire d'estampas. 2. Imprimèire. 3. Escròc. Var.: **estampa**.

estampanta n.f. (inform.) Organe periferic d'un computador que sièrve à editar sus papier lu resultats d'un tractament. Var.: **estamparèla**, **estampadoira**.

estampar vt. 1. Imprimir. 2. (tecn.) Imprimir en releu ò en cròs per embotissatge, au mejan d'una matritz: *Estampar de monedas*. ◇ Metre en forma per estampatge. 3. (fam.) Escrocar. Sin.: **trufar**, **faire estrapagar**.

estamparèla n.f. Estampanta.

estamparia n.f. 1. Ensèms dei tecnicas e dei mestiers que concórron à la fabricacion d'obratges imprimits. 2. Establiment dont son estampats de libres, de jornals, de carteus, etc.

estampat n.m. 1. Libre, jornal, brocadura estampats. 2. Papier ò teissut imprimit mé de motius.

estampatge n.m. 1. Façonatge, per desformacion plastica, d'una massa de metal au mejan de matritz, que permete de li donar una forma e de dimensions vesini de la pèça finida. 2. Emprenta d'una inscripcion, d'un sageu ò d'un bas-releu, obtenguda per pression sus un fuèlh de papier banhat, un blòc de gip umide, una terralha denant de cuèire. 3. (fam.) Escrocaria. Sin.: **trufaria**, **raubatge**.

estampeu n.m. Prepaus sensa importança, chacharronada. ◇ *Mercant d'estampeu*: Pastrolhaire. Sin.: **parladissa**, **semblant**, **faussa parença**, **engana**.

estampia n.f. Cançon à dançar ò dança instrumentala de l'Atge Mejan, que pertòca la poesia d'oïl.

estampidor n.m. Aisina qu'emplega lo factor d'òrguenas per donar au metal una forma en releu ò per plegar de lamas de coire per faire lu enches d'unu tubes.

estampilha n.f. Marca aplicada sus un objècte d'art coma signatura ò sus un produch industrial coma garantia d'autenticitat.

estampilhaira n.f. Màquina emplegada per estampilhar.

estampilhar vt. Marcar d'una estampilha.

estampilhatge n.m. Accion d'estampilhar; lo sieu resultat.

estampin n.m. Marteu de murador.

estampon n.m. 1. Espròva d'estamparia. 2. Fuèlh, placa de carton, de metal, etc., que si trauca ò si decopa per coloriar facilament li formas vuadi.

estanc n.m. Estanh (estenduda d'aiga).

estanc, a adj. Que laissa pas passar un liquide. Var.: **estanhe**.

estança n.f. Estanci.

estança (-ància) n.f. Estròfa.

estancada n.f. Barri de sostèn; terren sostengut per un barri. Sin.: **paredat**.

estancar vt. (*estanqui*) Arrestar l'escorredura d'un liquide; Rendre estanc.

estanci n.m. Pichon poart, calanca, dont si van aparar de naus quora fa marrit temps. 1618: «*...pourra anar querre sa tonaire et segui d'un estancy a l'autre...*» AD 250 E5 p.310. Var.: **estança**.

estància n.f. (esp.) En Amèrica latina, granda fèrma ò establiment d'alevatge.

estand n.m. (angl.) 1. Banc, taulier (au mercat, etc.). 2. (espòrt) Pòste de ravitalhament d'un veïcule sus una pista: *La linha drecha dei estands*.

estandard n.m. 1. Règla fixada au dedintre d'une entrepresa per caracterisar un metòde de travalh, una quantitat que cau produrre, etc. 2. Aparelh que permete de desservir un grand nombre de pòstes telefonics connectats à un grope limitat de linhas. 3. (telev.) Nòrma de codatge d'un senhal. 4. (tecn.) En informatica e dins l'audiovisual, nòrma (de produccion, de fabricacion). 5. (mús.) Tema classic de jazz, sobre que si pòu improvisar. 6. *Estandard de vida*: Niveu de vida. ◆ adj. inv. 1. Confòrme à una nòrma de fabricacion, à un modèle, à un tipe. ◇ *Prètz estandard*: Prètz d'un ben ò d'uns ervici previst per un periòde donat dins lo budget d'una entrepresa. 2. Que correspoande à un tipe corrent, abitual, sensa originalitat. 3. Si di de la lenga correntament emplegada dins una comunautat lingüistica ò que vòu èstre referenciala: *Occitan estandard*.

estandardisacion (-izacion) n.f. Accion d'estandardisar; lo sieu resultat. Sin. **normalisacion**.

estandardisar (-izar) vt. Rendre confòrme à una nòrma, à un estandard; simplificar, uniformisar. Sin.: **normalizar**.

estandardista n. Persona que travalha à un estandard telefonic.

estanh n.m. Estenduda d'aiga estagnanta, naturala ò artificiala, gaire prefonda e generalament reducha en susfàcia, que resulta de impermeabilitat dau soal. Var.: **estanc**.

estanh(e) n.m. 1. Metal blanc, lusent, totplen malleable; element (Sn) de n° atomic 50 e de massa atomica 118,69. 2. Pèça d'aisamenta, objècte en estanh. Var.: **estam**.

estanhacaçaròla n.m. Obrier que torna estamar de caceròlas e d'autres objèctes. Var.: **estamacaçaròla**.

estanhador n.m. Estamador.

estanhadura n.f. 1. (tecn.) Jaça d'aliatge sus un objècte estanhat. Var.: **estamadura**. 2. Caractèr de cen qu'es estanhe.

estanhaire, airitz n. Obrier qu'estanha. Var.: **estamaire**, **estanhier**.

estanhament n.m. Estanhatge.

estanhar vt. Recurbir (un metal) d'una jaça d'estanh que lo presèrva de l'oxidacion. Var.: **estamar**.

estanhatge n.m. Accion d'estanhar; lo sieu resultat. Var.: **estanhament**, **estanhadura**, **estamadura**.

estanhe, a adj. Que non perde, que non laissa passar l'aiga. Var.: **estanc**.

estanhier, a n. Estanhaire. Var.: **estamier**.

estanhier n.m. Escolador per la terralha, l'aisamenta.

estanhin n.m. Estamaire.

estanhon n.m. Recipient metallic destinat à contenir de liquides. Sin.: **bidon**.

estannic, a adj. (quim.) Si di dei compauats de l'estanh quadrivalent.

estannifèr, a adj. Que contèn d'estanh.

estannós, oa adj. (quim.) Si di dei compauats de l'estanh bivalent.

estanquet n.m. Beguda.

estant (d'aquí) (loc. adv.) D'aquí; partent d'aqueu luèc: *Vos ai telefonat de Niça estant*.

estant que (loc. conj. de sub.) Dau moment que, vist que, donat que. Var.: **estent que**.

estanteiròu n.m. (mar.) Au s. XVI^{n}, colomneta que suportava lo brèç de la popa d'una galèra e finda l'estendard sus una galèra reiala.

estapa n.f. 1. Luèc dont una persona s'arrèsta pendent un viatge, una corsa, etc., per si repauar. 2. Distança d'un d'aquelu luècs fins à un autre; espròva esportiva que consistisse à percórrer aquela distança. 3. Periòde, fasa d'una evolucion: *Li estapas d'una carriera*. Var.: **etapa**.

estaquet n.m. 1. Tròç de fieu que religa li pèças d'una ret de pesca. 2. Ligaduras que jónhon d'uni à d'autri li bandas d'una ret de pesca.

estar vi. 1. Èstre, restar. ◇ *Laisse-mi estar*: Laisse-mi tranquille. ◇ *Totjorn està que:* Cen qu'es segur... 2. Convenir, anar ben: *Aqueu manteu t'està ben*. 3. *Pòu estar que*: Pòu arribar que. 3. Abitar, restar: *Dont estàs?* Var.: **estaire**. 4. (dr.) *Estar en justícia*: Intentar una accion davant un tribunal.

estarculia n.f. Mena d'aubre dei encontradas caudi, qu'enclau mai de cent varietats, preadi d'uni per lo sieu boasc e d'autri per lu sieus fruchs.

estarda n.f. Auceu escacier dau còrs peant, recercat per la sieu carn (si rescoantra sobretaot la *pichina estarda*, que mesura pauc ò pron 50 cm, alora que la *granda estarda*, que mesura esquasi lo doble, es venguda rara.

estardon n.m. Pichin de l'estarda.

estaria n.m. (mar.) Temps fixat per cargar ò descargar una nau.

estarleta n.f. (angl.) Actritz de cínema que tempta de si faire un nom: *Un còup per an, Canas ve desfilar totplen d'estarletas*.

estartavelat, ada adj. Estordit, tèsta en l'ària. Var.: **destartavelat**.

estàrter n.m. (angl.) 1. Persona que, dins li corsas ò sus un terren d'aviacion militària, dona lo senhal de la partença. Sin.: **jutge de partença**. 2. Dispositiu auxiliari dau carburator que facilita l'aviament à frèi d'un motor en aumentant la riquessa en carburant dau mesclum gasós. Sin.: **enrotaire**.

estasi n.f. (patol.) Arrèst ò ralentiment de la circulacion d'un liquide organic.

èst-asiatic, a adj. e n. D'Àsia de l'Èst.

estat n.m. 1. Biais d'èstre fisic ò moral d'una persona: *Lo sieu estat de santat mi preocupa*. ◇ *Estat d'esperit*: Disposicion d'esperit à un moment donat. ◇ (loc.) *Èstre en estat de*: Èstre capable de, dispauat à. ◇ (fam.) *Èstre dins toi lu sieus estats*: Èstre totplen agitat, trebolat. 2. Situacion d'una persona au regard dau drech, de la religion: *Èstre en estat d'arrestacion*, *en estat de pecat*. ◇ *Estat civil*: Ensèms dei qualitats e dei drechs civils d'una persona (nacionalitat, nom, domicili, etc.); servici encargat dei actes de l'estat civil dins una comuna. ◇ *Estat dei personas*: Ensèms dei condicions d'existença juridica e de situacion familiala d'una persona (maridatge, filiacion, etc.). ◇ *Accion d'estat:* Accion en justícia, per la quala una persona demanda à una juridiccion civila de modificar ò de declarar la consistença verificabla d'un estat civil, es a dire en reclamacion ò en contèsta d'estat d'enfant illegitime, ò en accion de cèrca de maternitat ò de paternitat. ◇ *Estat de gràcia*: Dins la religion crestiana, estat dau fideu, pur de tot pecat mortal. ◇ *Estat d'innocença*: Dins la religion cristiana, estat privilegiat dins lo quau si trovava l'òme denant la caduda originèla. ◇ *Estat de sèti*: Circonstanças excepcionali eissidi de la guèrra ò d'una revòlta armada, qu'entira un acreissement dei poders de polícia fidats ai autoritats militari. ◇ *Estat d'urgença*: Circonstanças excepcionali naissudi d'un perilh imminent en seguida à d'accions grèvi còntra l'òrdre public, entirant un alargament dei poders dau prefècte e dei autoritats administrativi. 3. (lit.) Condicion sociala, profession: *L'estat militari*. 4. *Vèrbo d'estat*: Qu'exprimisse lo fach que lo subjècte es dins un estat donat (per op. à *vèrbo d'accion*). 5. Biais d'èstre d'una caua à-n-un moment donat: *Una maion en marrit estat*. ◇ *Metre*, *tenir, tornar metre en estat (quauqua ren)*: Lo prepapar, lo mantenir, lo tornar metre lèst à servir. ◇ *Estat de cauas*: Ensèms de circonstanças particulieri. 6. (fis. quim.) Biais d'èstre d'un còrs relativament à la sieu coesion, la disposicion ò l'ionisacion dei sieus atòmes, etc.: *Estat solide*, *liquide*, etc. ◇ *Eqüacion d'estat*: Relacion qu'existisse à l'equilibri entre li grandors que definísson l'estat d'un còrs pur. 7. Ensèms dei donadas caracteristiqui d'un sistema termodinamic ò cibernetic. 8. Lista enumerativa que constata l'estat dei cauas, la situacion dei personas: *Estat dau personal*. ◇ *Faire estat de*: Mencionar, tenir còmpte de: *Faire estat dei sieus diplòmas*. 8. *Estat dei luècs*: Rapoart escrich que constata l'estat vertadier d'un lotjament que si vòu fitar. – Constatacion d'una situacion à-n-un moment donat. 9. Biais d'èstre, situacion d'una collectivitat: *Estat de guèrra*, *estat de patz*. ◇ *Estat de natura*: Condicion ipotetica de l'umanitat, anteriora à tota vida en societat. 10. (lit.) Forma de govèrn: *Estat monarquic*, *republican*. ◆ pl. Lu tres òrdres ò categorias sociali,en França, sota l'Ancian Regime. ◇ *Lu estats generals*: L'assemblada dei deputats qu'apartenían ai tres òrdres.

estat n.m. Entitat politica constituida d'un territòri delimitat per de frontieras, d'una populacion e d'un poder institucionalisat: *Cap d'Estat, secret d'Estat*. ◇ *Afaire d'Estat*: Que pertòca l'interès public; (fig.) Afaire important, ò considerat coma tau d'un biais exagerat. ◇ *Òme d'Estat*: Que dirigisse ò a dirigit un país. ◇ *Ministre d'Estat:* Personalitat politica que porgisse lo supoart dau sieu partit ò de la sieu autoritat au govèrn, sensa que li sigue fidat un departament ministerial particulier. ◇ *Religion d'Estat:* Religion aparada per un govèrn, en defoara de tota autra. ◇ *Secretari d'Estat*: Foncionari plaçat dapé d'un ministre a la tèsta d'un servici restacat a un ministèri. ◇ *Còup d'Estat*: Presa illegala dau poder per una persona ò un grope qu'a de foncions au dedintre de l'aparelh estatic. ◇ *Rason d'Estat*: Consideracion de l'interès public per justificar una accion. 2. Ensèms dei poders publics. 3. Comunautat establida sus un territòri definit en formant una unitat politica: *Estat federal*.

estatal, a adj. Que pertòca ò que depende de l'Estat. Var.: **estatau**, **estatic**.

estatau, ala adj. Estatal.

estatèr n.m. Unitat de pes e de moneda dins la Grècia antica.

estatgiera n.f. 1. Tauleta fixada orizontalament. Sin.: **laissa**.2. Mòble format d'un ensèms de tauletas dispauadi una sobre l'autra.

estatic, a adj. Estatal.

estatic, a adj. De l'Estat.

estatic, a adj. 1. En estat de repaus ò d'equilibri, que demòra au meme ponch, per op. à *dinamic*. 2. (fis.) Que si rapoarta à l'equilibri, ai foarças.

estatica n.f. Branca de la mecanica qu'a per objècte l'equilibri dei sistema de foarças. Var.: **estàtica**.

estàtica n.f. Estatica.

estaticament adv. D'un biais estatic.

estatisacion (-izacion) n.f. Accion d'estatisar; lo sieu resultat.

estatisar (-izar) vt. 1. Transferir à l'Estat (de proprietats, d'accions privadi); nacionalisar. 2. Faire contrarotlar, gerir per l'Estat.

estatisme n.m. Doctrina que preconisa l'intervencion de l'Estat dins l'economia e lo social; sistema qu'aplica aquesta doctrina.

estatista adj. e n. De l'estatisme; partidari de l'estatisme.

estatistic, a adj. Estadistic.

estatistica n.f. Estadistica.

estatisticament adv. Estadisticament.

estatistician, a n. Estadistician.

estatjan(t), a n. Abitant.

estat major n.m. 1. Grope d'oficiers encargat d'assistir un cap militari dins l'exercici dau sieu comandament. 2. Ensèms dei collaborators mai pròches d'un cap, dei personas mai importanti d'un grope: *L'estat major d'un partit*.

estatocist n.m. (fisiol.) Organe cau que contèn de grums peants (*estatolits*), protegit per una paret sensibla, qu'entresenha de nombrós gropes d'animaus sobre la sieu orientacion dins lo camp de la pesantor.

estatolit n.m. Grums peants contenguts dins l'estatocist.

estator n.m. (tecn.) Partida fixa d'una màquina que vira (per op. à la partida mobila ò *rotor*).

estatoreactor n.m. (aeron.) Propulsor à reaccion sensa organe mobile, constituit d'una tuvièra termopropulsiva, que demanda de velocitat elevadi per foncionar.

estatsunenc, a adj. Dei Estats Units d'Amèrica. Var.: **estatsunian**, **estatunidenc**.

estatsunian, a adj. Dei Estats Units d'Amèrica. Var.: **estatsunenc**.

estàtua n.f. Obratge d'esculptura que representa un èstre animat entier e isolat, que la sieu autessa es au manco la mitan d'aquela de l'èstre vertadier.

estàtua-colomna n.f. Estàtua adossada à una colomneta e talhada dins lo meme blòc, dins l'art gotic.

estatuari, ària adj. Relatiu ai estàtuas.

estatuari, ària n. Persona qu'esculpta d'estàtuas.

estatuària n.f. Art de faire d'estàtuas.

estatueta n.f. Pichina estàtua (mai granda qu'una *figurina*).

estatuficar vt. (*estatufiqui*) 1. Dreiçar una estàtua à quauqu'un, lo representar en estàtua. 2. Rendre parier à una estàtua.

estatuir vi. (*estatuissi*) Reglar embé autoritat, decidir. Sin.: **establir**, **ordenar**, **decretar**.

estatunidenc, a adj. Estatsunian.

estatura n.f. Talha d'una persona. Sin.: **autor**, **talha**, **auçada**.

estaturoponderal, a adj. Relatiu à l'estatura e au pes. Var.: **estaturioponderau**.

estaturoponderau, ala adj. Estaturoponderal.

estatut n.m. 1. Tèxto ò ensèms de tèxtos per fixar li garantias fondamentali acordadi à una collectivitat, à un còrs. 2. Situacion de fach, posicion per rapoart à la societat: *L'estatut de la frema*. ◆ pl. Acte constitutiu d'una societat ò d'una associacion, que n'en fixa legalament li règlas de foncionament.

estatutari, ària adj. Confòrme ai estatuts, designat per lu estatuts.

estatutariament adv. Corformament à un estatut donat.

estau n.m Ostau.

estaudeu n.m. Supoart que permete de mantenir un objècte que sus lo quau si travalha. Sin.: **cavalet**, **cabra**, **trasteu**.

estaurigon n.m. Baceu. Sin.: **estornigon**.

estavanida n.f. Accion, estat d'una persona que s'estavanisse. Var.: **estavaniment**. Sin.: **espaime**, **defalhiment**.

estavanir (s') v.pr. 1. Defalhir, s'esvanir. 2. Esprovar una esmoguda foarta, vesina d'un esvaniment. Sin.: **s'espaimar**.

èste, a adj. e n. (ling.) Estonian.

estearat n.m. Sau ò estèr de l'acide estearic.

estearic, a adj. Si di d'un acide contengut dins li graissas animali e que sièrve sobretot à fabricar de candelas.

estearil(e) n. (quim.) Radical univalent que resulta de la supression de l'idroxile de l'acide estearic: *Clorure d'estearile*.

estearina n.f. Còrs gras, constituent principal dei graissas animali.

estearinaria n.f. Fabrica d'estearina.

estearinier, a n. Persona que fabrica d'estearina.

esteatita n.f. Ròca metamorfica facha de talc, ma compacta e non fulhetada.

esteatocit n.m. Cellula constituenta dau teissut adipós.

esteatòma n.m. (med.) Tumor graissoa benigna.

esteatomeria n.f. (med.) Depaus graissós sus la faça extèrna dei cuèissas e dei ancas.

esteatopige, ija adj. Caracterisat per l'esteatopigia: *Estàtua esteatopija*.

esteatopigia n.f. Presença d'un matalàs adipós espés au niveu dei gaunhas.

esteatorrea n.f. (med.) Eliminacion grandassa de matèrias grassi per li femsas, deuguda à un atac dau fetge ò dau pancreàs.

esteatòsi n.f. (med.) Degenerescença graissoa d'un teissut.

estèc n.m. Pichina pèça de boasc, de metal, de plastic, per mantenir un oàs rot. Sin.: **atèla**, **estèla**.

esteca n.f. 1. Soma qu'un client dona coma gratificacion, en mai dau prètz d'un servici. Sin.: **boanaman**, **pèça**, **estrena**. 2. Mena de pinça de boasc que servia à castrar lu cavaus.

esteganografia n.f. Criptografia.

esteganografic, a adj. Criptografic.

esteganopòde n.m. Pelecanifòrme.

estegocefale n.m. *Estegocefales*: Sotaclassa d'anfibis fossiles dau primari e dau trias, dau crani particulierament ben ossificat.

estegodon n.m. Mamifèr provedit d'una trompa, fossile dins lo pliocène de l'Índia, intermediari entre lo mastodont e lu elefants.

estegomia n.f. Moissara dei país cauds, qu'en ponhent espantega la fèbre jauna (*Ædes ægyptis*).

estegosaure n.m. Grand dinosaure (7 m) erbivòre dau cretaceu d'Amèrica, de la tèsta minuscula e dau còrs recubèrt d'una coirassa.

estel adj. dem. Forma eufonica per *est*, dins *estel estiu* (per *aquest estiu*), *estel* ivèrn (per *aquest ivèrn*).

estel n.m. Esteu.

estela n.f. Monument monolit vertical, lo mai sovent funerari, m'un decòr epigrafic ò figurat.

estela n.f. 1. Tot astre que lusisse dins lo ceu, en defoara de la Luna e dau Soleu. 2. (astron.) Astre que lusisse d'un esclat pròpri. ◇ *Estela filaira*: Meteòre. ◇ *Estela à neutrons*: Estela totplen densa e de pichini dimensions, constituida d'un gas e de neutrons. ◇ *Estela Polària*: Estela que si pòu vèire à l'uèlh nud, la mai pròcha dau Pòle Nòrd e de l'esfèra celèsta. Sin.: **estela artica**, **trasmontana**. 1274: «*Polus arthic es aquesta estela que totz temps appar...*», Bibl. Ste Geneviève Ms. 1300: «*Non val li caramida puescan segre l'estela...*», R.Feraud p.175. ◇ *Estela variabla*: Sotamessa à de variacions sensibli d'esclat. ◇ *Estela dobla*: Sistema de doi estelas qu'aparéisson vesini dins lo ceu (de còups, lo raprochament es solament aparent). ◇ *Estela giganta*: Estela qu'a una granda luminositat e una pichina densitat. ◇ *Estela nana*: Estela de pichina luminositat e de granda densitat mejana. 3. Astre considerat coma influençant la destinada umana. 4. Cen que, per lo sieu dessenh, la sieu forma, fa pensar à una estela. ◇ *Estela de Dàvid*: Simbòle judaïc constituit d'una estela de sièis brancas. ◇ *Estela dei Felibres*: Estela de sèt brancas, simbòle dau Felibritge. ◇ Decoracion en forma d'estela de cinc brancas; insigne dau grade de general e d'amiral. 5. (mat.) Poligòne regulier non convèxe. 6. Mena de caireforc circulari, dont desbócon mai d'una rota ò d'una carriera. Sin.: **ponchredon**, **giratòri**. 7. Indici de classament atribuit à d'unu sites, d'unu produchs, etc.: *Un restaurant cinc estelas*. 8. (com.) Unitat de frèi, qu'equivau à – 6° C, emplegada per indicar una temperatura de refrigeracion ò de congelacion. 9. *Estela de mar* ò *asteria*: Animau marin en forma d'estela de cinc brancas largui, carnassier, dei braç soples que si poàdon regenerar facilament (diamètre max. 50 cm, embrancament dei equinodèrmes, classa dei asterides). 10. Artista celèbre. Sin.: (angl.) **star**. 11. Balarin, balarina de classa internacionala; escalon gerarquic ultime dins d'unu còrs de balet.

estèla n.f. Estèc.

estèla n.f. Tròç de boasc talhat per anar au fuèc. Sin.: **esclapa**, **busca**.

estela d'argent n.f. Nom corrent de l'edelweiss.

estelaire, airitz n. Persona que fende de boasc.

estelam n.m. Lo tot dei estelas. Var.: **estelum**.

estelament n.m. 1. Accion d'estelar, de s'estelar. 2. Fendadura en forma d'estela.

estelar vt. 1. Fendasclar en estela. 2. Esclapar (de boasc). 3. Picar (quauqu'un mé d'esclapas de boasc. 4. (lit.) Curbir d'estelas ò d'objèctes en forma d'estelas. ◆ **s'estelar** v.pr. Si fendasclar.

estelar(i), ara (-ària) adj. Que pertòca li estelas.

estelària n.f. Planta dei petales bifides, de la familha dei cariofilaceas.

estelat, ada adj. Plen d'estelas: *Un ceu estelat*. Var.: **estelós**.

estelatge n. m. Mena de mercat à tèrme enclausant una opcion.

estelejar vt. Beluguejar, miralhejar, mirgalhar. ◆ vi. Si clavelar d'estelas: *Lo ceu esteleja, deman aurèm beu temps.*

estelestiu (estel estiu) loc. Aquest estiu, l'estiu que vèn ò aqueu que vèn de passar.

esteleta n.f. Pichina estela; asterisc.

esteleta n.f. Pichina esclapa de boasc.

estelivèrn (estel ivèrn) loc. Aquest ivèrn, l'ivèrn que vèn ò aqueu que vèn de passar.

estelon n.m. Esteleta.

estelós, oa adj. Estelat.

estelum n.m. Estelam.

estenalha(s) n.f. Autís compauat de doi pèças crosadi, mobili à l'entorn d'un axe, per agantar ò talhar d'unu objèctes. ◇ (mil.) *Pilhar en estenalha*: Atacar dei doi costats à l'encòup. Var.: **tenalha(s)**.

estenalhada n.f. Còup d'estenalhas.

estenalhar vt. Faire sofrir, tormentar: *La fam m'estenalha*.

estench, a adj. (part. passat de *esténher*) Sufocat.

estencil n.m. Matritz d'impression constituida per un papier parafinat especial rendut permeable à la tencha fluida en picant à la màquina ò en escrivent.

estendard n.m. 1. Ensenha de guèrra e, especialament, bandiera dei tropas à cavau. ◇ (mar.) Bandiera auçada à la popa d'una galèra; 1538: «*...que tant de artilheria que afforso bandieros e standars...*». Sin.: **assenhau**, **drapeu**. 2. (fig.) Simbòle d'una causa per la quala si combate. 3. (bot.) Petale superior de la coròlla d'una papilionacea.

estendaria n.f. (tecn.) Forn per refreiar lo riban de vèire plat que soarte de l'autís de formatge.

estendatge n.m. 1. Accion d'estendre lo linge per lo faire secar. 2. (text.) Bastiment aerat dont si fan secar lu fieus e lu teissuts tenchs.

estendedor n.m. Secador; coarda, fieu, dispositiu per faire secar lo linge..

estendèire, eiritz adj. e n. Qu'estende, qu'espandisse quauqua ren.

estendre vt. 1. Desplegar en lòng e en larg: *Estendre de linge per lo faire secar*. 2. Donar tota la sieu estenduda à (una partida dau còrs): *Estendre lo braç*. 3. Alongar, metre à jaire (una persona): *Estendre un ferit sus un lièch*. 4. Aplicar una jaça de matèria per que cuèrbe una susfàcia mai granda. 5. Aumentar d'aiga: *Estendre de vin mé d'aiga*. Sin.: **diluir**. 6. Acréisser, aumentar, desvolopar: *Estendre la sieu proprietat*. Sin.: espalancar, espandre. ◆ **s'estendre** v.pr. 1. S'alongar, si jaire. Sin.: **s'ajaçar**. 2. Aver una estenduda important dins l'espaci ò dins lo temps. 3. (fig.) Aumentar en importança, en amplessa: *L'epidèmia s'estende rapidament*. 4. S'estendre sobre un subjècte: *Lo desvolopar longament*.

estenduda n.f. 1. (filos.) Proprietat dei còrs d'ocupar d'espaci. 2. Espaci que quauqua ren ocupa: *Un país d'una granda estenduda*. Sin.: **espandi**, **espandida**, **relarg**, **emplanada**, **ròdol**. 3. (mús.) Escart entre lo son mai grave e lo son mai agut d'una votz, d'una melodia, d'un instrument. Sin.: **registre**. 4. (estad.) *Estenduda d'un escapolon*: Diferença entre li valors extremi qu'un caractèr quantitatiu pòu pilhar. 5. Importança, amplessa: *L'estenduda dau desastre*.

estendut, uda adj. 1. Larg, d'una granda superficia: *Un lac estendut*. Sin.: **espandit**, **emplanat**. 2. (fig.) Important: *Aver de poders estenduts*. 3. Desplegat: *Braç estenduts*. 4. Que li es estada ajustada d'aiga: *Un alcòl estendut*.

estène n.m. Anciana unitat de mesura de foarça (simb. sn).

estenhecat n.m. Espinarguet.

estenhement n.m. Fach d'esténher, de s'esténher. Sin.: **estofament**, **sufocacion**, **estofegament**, **estenhidura**.

esténher vt. Estofar, estranglar. Sin.: **estofegar**.

estenhidura n.f. Estofament, sufocacion. Sin.: **estofegament**, **estenhement**.

estenia n.f. Estat de plena activitat de foncionament normal (d'un organisme). Contr.: **astenia**.

estenoalin, a adj. (zool.) Si di dei animaus marins que poàdon viure unicament dins d'aigas de la salinitat constanta.

estenobiòt n.m. Organisme animau ò vegetau que sobreviu unencament en de condicions de mitan foarça gaire cambiadissi, especialament en parlant de la temperatura. Sin.: **estenotèrme**. Contr.: **euribiòt**.

estenocardia n.f; (med.) Angina dau pièch.

estenocefalia n.f. (med.) Estrechessa dau crani.

estenocoregrafia n.f. Escriptura de la dança au mejan de senhaus abreujats e convencionals.

estenodactilografe, a n. Persona qualificada per enregistrar, per de signes escrichs, lu elements d'un discors, d'una dictada, d'una conversacion.

estenodactilografia n.f. Emplec de l'estenografia e de la dactilografia combinadi.

estenografe, a adj. Persona capabla de notar en dictada à la velocitat de la conversacion, au mejan de signes d'estenografia.

estenografia n.f. Procediment d'escriptura format de signes abreviatius e convencionals, que sièrve à transcriure la paraula à la velocitat de l'elocucion.

estenografiar vt. (*estenografi*, classic *estenogràfii*) Pilhar en dictada au mejan de l'estenografia.

estenografic, a adj. Relatiu à l'estenografia.

estenograficament adv. D'un biais estenografic.

estenograma n.m. Traçat en estenografia d'una sillaba ò d'un mòt.

estenopeu n.m. Pichon trauc pertuat dins una placa teuna, per servir d'objectiu. Sin.: **trauquilhon**.

estenosat, da adj. Qu'es anormalament estrech.

estenosatge n.m. (tecn.) Tractament dei fibras cellulosiqui per li durcir.

estenòsi n.f. (med.) Estrechiment d'un conduch ò d'un orifici.

estenotèrme, a adj. (zool.) Si di dei animaus marins que poàdon viure unicament dins d'aigas qu'an una temperatura pauc ò pron constanta. ◆ n.m. Estenobiòt.

estenotipe n.m. Màquina per transcriure à la velocitat mai rapida de tèxtos sota una forma fonetica simplificada.

estenotipia n.f. Tecnica d'escriptura de la paraula au mejan d'un estenotipe.

estenotipista n. Emplegat capable d'estenografiar au mejan d'un estenotipe.

estent (participi passat dau vèrbo èstre) *Estent que*: Vist que. Sin.: **estant que**, **donat que**, **ja que**, **coma que**.

estentament adv. Peniblament.

estentar vi. (it.) Penar.

estentòr n.m. *Votz d'estentòr*: Votz potenta e sonòra.

estentòr n.m. Protozoari d'aiga doça en forma de tromba ò de poartavotz (lòng pauc ò pron d'1 mm, embrancament dei ciliats).

estepa n.f. 1. Formacion discontinua de vegetals xerofiles, sovent erbaceus, dei regions tropicali, e dei regions de clima continental mièg-aridi. 2. *Art dei estepas*: Produccion artistica, à l'atge dau bronze e dau fèrre, dei pòbles nomades dei estepas (Sibèria e nòrd de la mar Negra), qu'arriba au sieu apogeu entre lo s. VII^{n} e lo s. IIIe av. J.-C.

estepic, a adj. Format d'estepas.

estequidura n.f. Amaigriment grandàs. Sin.: **emaciacion**.

estequiometria n.f. (quim.) Estudi dei proporcions segond li quali lu còrs si combínon entre elu.

estequiometric, a adj. Relatiu à l'estequiometria.

estequir (s') v.pr. Venir foarça maigre.

estequit, ida adj. Foarça amaigrit. Sin.: **emaciat**, **descarnat**, **secardin**.

estèr n.m. (quim.) Còrs que resulta de l'accion d'un acide carboxilic sobre un alcòl, embé eliminacion d'aiga (nom generic).

esteradiant n.m. Unitat de mesura d'angle solide (simbòle sr), equivalent à l'angle solide qu'a lo sieu som au centre d'una esfèra e decopa, sus la susfàcia d'aquela esfèra, una aira qu'equivau à-n-aquela d'un cairat que lo

sieu costat es egal au rai de l'esfèra. Var.: **estereoradiant**.

esterar vt. (*estèri*) 1. Dispauar de boasc en estères. 2. Evaluar lo volume d'una quantitat de boasc.

esterasa n.f. Enzima que catalisa l'idrogène d'una ligason estèr, coma l'acetilcolinesterasi, li fosfatasis. Var.: **esterasi**.

esterasi n.f. Esterasa.

esteratge n.m. Accion d'esterar; lo sieu resultat.

estercoral, a adj. Que pertòca lu excrements. Var.: **estercorau**.

estercorari n.m. Auceu palmipède de la familha dei Caradriifòrmes (*Stercorarius*). ◇ *Estercorari de la coa lònga*: Gabian brun que si noirisse de predas arrancadi à d'autres aucèus de mar (*Stercorarius longicaudadus*). ◇ *Estercorari artic*: Lo mai corrent dei estercoraris, d'una talha entre l'*estercorari de la coa lònga* e l'*estercorari mejan* (*Stercorarius parasiticus*). ◇ *Estercorai mejan*: Estercorari d'una talha mejana entre l'*estercorari artic* e l'*estercorari gròs* (*Stercorarius pomarinus*). ◇ *Estercorari gròs*: Lo mai gròs dei estercoraris (*Stercorarius skua*).

estercorari, ària adj. Que creisse sus lu excrements. ◇ *Fistula estercorària:* Fistula en comunicacion embe lo budèu mèstre que dona passatge ai femsas. Var.: **estercorau**.

estercorau, ala adj. Estercoral. Var.: **estercorari**.

esterculiacea n.f. *Esterculiaceas*: Familha de plantas dialipetalas, coma lo cacaoier.

estère n.m. Quantitat de boasc que correspoande à un volume exterior de 1 m^3 (simbòle st).

estereobat n.m. Embassament sensa motladura d'un edifici.

estereocomparator n.m. Aparelh emplegat dins li levats de plans per la fotografia, per efectuar de mesuras de coordenadas d'una precision foarça granda e per n'en dedurre la posicion de ponchs totografics.

estereocromia n.f. Metòde de fixacion sus li parets de pinturas à l'aiga, per lo biais d'una solucion de silicat de potassi.

estereocromic, a adj. Relatiu à l'estereocromia.

estereodinamic, a adj. Relatiu à la dinamica dei solides.

estereodinamica n.f. Dinamica dei solides.

estereoduc n.m. (tecn.) Dispositiu per adurre de produchs solides.

estereoespecific, a adj. (quim.) Si di d'una reaccion quimica que pòu menar à diferents estereo-isomèrs ma n'en dona un solet à causa dau mecanisme.

estereofonia n.f. Tecnica de la reproduccion dei sons enregistrats ò transmés per la ràdio, caracterisada per la reconstitucion dei foants sonòri.

estereofonic, a adj. Relatiu à l'estereofonia; que pertòca tot sistema acostic que dona ai auditors, au moment de la reproduccion dei sons, un sentiment de distribucion espaciala, un releu sonòre.

estereofotografia n.f. Art de representar lu solides per projeccion sus un plan. Var.: **estereografia**.

estereognosia n.f. (fisiol.) Percepcion de la forma e dau volume dei còrs, qu'emplega li sensibilitats tactila e musculària.

estereografia n.f. Estereofotografia.

estereografic, a adj. *Projeccion estereografica (de som* O*)*: Transformacion pontuala que, à un ponch M d'una mièja-esfèra de som O, assòcia lo ponch d'interseccion de la drecha (OM) e dau plan equatorial.

estereograma n.m. Ensèms de doi clichats d'un meme subjècte destinats à la restitucion dau releu per estereoscopia.

estereo-isomèr n.m. e adj. Compauat isomèr esteric d'un autre compauant.

estereo-isomeria n.f. (quim.) Isomeria de natura esterica.

estereomètre n.m. Instrument que sièrve per mesurar lu solides.

estereometria n.f. Ensèms dei metòdes geometrics emplegats dins la mesura dei volumes; geometria de l'espaci.

estereometric, a adj. De l'estereometria.

estereomodèle n.m. Imatge en releu perçaupuda per aqueu que fa usança d'un estereomètre.

estereoquimia n.f. Partida de la quimia qu'estúdia la disposicion tridimensionala dei atòmes dins li moleculas.

estereoquimic, a adj. De l'estereoquimia.

estereoradiant n.m. Esteradiant.

estereorama n.m. Mapa topografica en releu.

estereoscòpi n.m. Aparelh que permete de vèire un imatge en releu per examèn d'un coble estereoscopic.

estereoscopia n.f. Procediment que dona l'impression dau releu per examèn de doi imatges d'un subjècte pilhats m'un escartament parier à-n-aqueu dei uèlhs.

estereoscopic, a adj. Relatiu à l'estereoscopia.

estereotaxia n.f. Procediment per localisar rigorosament d'estructuras cerebrali prefondi, emplegat en neurocirurgia.

estereotaxiat, ada adj. Efectuat au mejan de l'estereotaxia.

estereotipat, ada adj. Que si presenta totjorn sota la mema forma forma: *De formulas estereotipadi*.

estereotipe n.m. 1. Clichat tipografic obtengut per colatge de plomb dins una emprenta. 2. Formula banala, opinion sensa minga originalitat.

estereotipia n.f. 1. (estamp.) Branca que permete la reproduccion de formas au mejan d'emprentas. 2. (psicol.) Repeticion non motivada, automatica e inadaptada à la situacion, de mòts, de movements ò de comportaments.

estereotomia n.f. Sciença tradicionala de la talha dei materiaus emplegats dins la construcccion.

estereotomic, a adj. Relatiu à l'estereotomia.

estereovision n.f. (opt.) Vision estereoscopica dau releu.

esteric, a adj. (quim.) Relatiu à la configuracion espaciala d'un compauat quimic. ◇ *Efècte esteric*: Influença de l'encombrament dei gropes e dei atòmes que

constituísson una molecula sobre li interaccions que pòu aver mé d'autri.

esteride n.m. Liquide simple que resulta de l'esterificacion d'un esteròl per un acide gras.

esterificacion n.f. (quim.) Reaccion de formacion d'un estèr à partir d'un acide e d'un estèr.

esterificar vt. (*esterifiqui*) Sotametre à una esterificacion.

esterigau n.m. Luèc estèrle. Sin.: **gast**, **ermàs**.

esterilament adv. 1. D'un biais esterile. 2. D'una mena estèrla.

esteril(e), a adj. 1. Que non poarta de fruchs, que non produe: *Un aubre esterile*, *una tèrra esterila*. 2. Qu'es inapte à la generacion: *Femèla esterila*. 3. (med.) Que contèn minga gèrme microbian. 4. (fig.) Que produe ren, qu'es sensa imaginacion. 5. Sensa resultat, van, inutile. Var.: **estèrle**.

esterile n.m. (min.) Ròca que non contèn de mineraus valorisables.

esterilet n.m. Dispositiu contraceptiu de matèria plastica ò de coire, plaçat dins la cavitat uterina.

esterilisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de destrúger li toxinas e lu micròbis dins un local, dins una substança, sus un instrument cirurgical, etc., per de procediments fisics (calor, radiacions ultravioleti ò quimiqui). 2. (fig. lit.) Accion d'esterilisar lu esperits, la creativitat.

esterilisador (-izador) n.m. Aparelh d'esterilisacion.

esterilisant (-izant), a adj. Que rende esterile, qu'esterilisa.

esterilisar (-izar) vt. 1. Rendre esterile, inapte à la generacion, à la produccion, à l'invencion. 2. Operar l'esterilisacion de.

esterilisat (-izat), ada adj. Sotamés à l'esterilisacion. ◇ *Lach esterilisat*: Lach portat à auta temperatura, que pòu èstre conservat longtemps.

esterilitat n.f. Estat de cen qu'es esterile, de quauqu'un qu'es esterile.

estèrle, a adj. Esterile.

esterlejar vt. Faire venir estèrle.

esterlet n.m. Esturion dei cors d'aiga d'Euròpa orientala e d'Àsia occidentala, que lu sieus òus sièrvon à faire lo caviar.

esterlin n.m. (angl. *sterling*) Moneda d'origina escocesa, qu'avia cors en Euròpa à l'Atge-Mejan.

estèrn n.m. Sentida. ◇ (pop.) Nas. *Aver boan estèrn:* Faire pròva de clarveença. Sin.: **aver boana sentida**.

estèrna n.f. Auceu palmipède de la tèsta negra e de l'esquina grisa, que viu sus li coastas (longuessa 40 cm). Es l'aucèu migrator que complisse lo viatge mai lòng, practicament de l'Artic a l'Antartic. Si declina, segond li varietats en mantu tèrmes: **fumet**, **mascaron**, **gafeta**... (Fam. dei esternidats). Sin.: **arèndola de mar**.

esternal, ala adj. Relatiu à l'esternum. Var.: **esternau**.

esternau, ala adj. Esternal.

esternidat n.m. *Esternidats*: Familha d'auceus migrators que lo tipe n'es l'estèrna.

esternir vt. Espantegar (de fen, de fèm). ◆ **s'esternir** v.pr. Venir tèrne.

estèrno-cleïdo-mastoïdian adj. m. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle que s'inserisse sus l'esternum, la clavicula e l'apofisi mastoïda.

estèrno - tiroïdian adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle que s'espandisse de l'esternum au cartilague tiroïde.

estèrno-clavicular, a adj. (anat.) Relatiu à l'esternum e à la clavicula.

estèrno-eleïdo-ioïdian adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle superficial de la part anteriora dau coal, que va de la clavicula e de l'esternum à l'oàs iloïde.

esternopatge n.m. (med.) Mostre doble, que lu sieus doi còrs son religats per l'esternum, m'un amboric comun.

esternopatgia n.f. (med.) Conformacion dei esternopatges.

esternorincs n.m.pl. Sota-òrdre d'insèctes omoptèrs qu'enclau lu nierons, li cochenilhas....

esternotomia n.f. (cir.) Trencament cirurgical de l'esternum.

esternum n.m. Oàs plat, situat en avant de la gàbia toracica e au quau son religadi li promieri sèt coastas de l'òme. Sin.: (pop.) **poast de l'estòmegue**.

esteroïde, a adj. *Ormòna esteroïda*: Ormòna derivada dei esteròls e secretada per li glandas endocrini.

esteroïdian, a adj. Relatiu ai esteroïdes. Var.: **esteroïdic**.

esteroïdic, a adj. Esteroïdian.

esteròl n.m. (quim.) Alcòl policiclic que dins lo sieu grope si tròvon lo colesteròl, li vitaminas D e lu esteroïdes.

esterpaira n.f. Mena d'araire per recavar lo soal.

estertorós, oa adj. *(med.) Respir estertorós:* Respir dificile e bruissent sota l'accion de la narcòsi ò dins un estat d'agonia.

estesia n.f. Aptituda à provar una sensacion; sensibilitat.

estesiogène, a adj. (fisiol.) Que produe ò acreisse la sensibilitat.

estesiologia n.f. Estudi scientific de la sensibilitat organica.

estesiomètre n.m. Instrument per mesurar la sensibilitat tactila.

estesiometria n.f. Accion de mesurar la sensibilitat tactila.

esteta n. e adj. 1. Persona que li agrada l'art e lo considèra coma una valor essenciala. 2. (pej.) Persona qu'afècta lo culte dau beu, en dessobre de tota valor.

estetic, a adj. 1. Que pertòca lo sentiment dau beu, la sieu percepcion. 2. Qu'es beu, graciós: *Un gèst estetic*. 3. Que mantèn la beutat dau còrs: *Una cura estetica*. ◇ *Cirurgia estetica*: Cirurgia plastica que la sieu tòca es de melhorar li alteracions ò traumatiqui dau còrs, ò l'aspècte exterior, especialament de la cara.

estètica n.f. Teoria dau beu, de la beutat en general, e dau sentiment dau beu que fa nàisser en nautres. 2. Ensèms dei principis à la basa d'una expression artistica,

literària, etc., per la rendre confòrma à un ideal de beutat: *L'estètica classica*. 3. Armonia, beutat d'una forma d'art quala que sigue: *L'estètica d'una construccion*. 4. *Estètica industriala*: Disciplina qu'estúdia lu produchs fabricats segond de critèris de beutat, ma en tenent còmpte finda dei critèris d'adaptacion à l'usatge. Var.: **estetica**.

estetica n.f. Estètica.

esteticament adv. 1. D'un biais estetic. 2. Dau ponch de vista estetic.

estetician, a adj. 1. Escrivan, filosòfe que s'ocupa d'estètica. 2. (sobretot au fem.) Persona que travalha dins un institut de beutat.

esteticisme n.m. Teoria que fa de l'art un afaire de sensibilitat pura, en laissant de caire lu pensaments utilitaris, intellectuals ò morals.

estetisme n.m. Escòla artistica e literària anglosaxona que si prepaua de faire tornar lu arts e la poesia ai sieu formas primitivi.

estetoscòpi n.m. (med.) Aparelh emplegat per auscultar.

esteu n.m. Ròca ò grope de ròcas à flor d'aiga, generalament pròche dei coastas. 1572: «*...un pilot non reconoui l'esteou...*», Bellaud. 1575: «*... a l'esteou souto l'aiga...*». Var.: **estel**. Sin.: **escuèlh**, **banc**, **seca**, **secan**.

esteva n.f. Manelha d'un araire.

estibiat, ada adj. (farm.) Dont ièntra d'antimòni.

estibina n.f. Sulfure natural d'antimòni Sb_2S_3, principal minerau d'aqueu metal.

estiblada n.f. 1. Tibadura. 2. Usura dau linge. 3. Escorreguda lònga. 4. Lassiera (fatiga). 5. Tanada, rosta, tabassada.

estiblaire n.m. Estiblador.

estiblador n.m. (tecn.) 1. Estanhador de filaira (tròç de cuèr o d'estòfa per aparar li mans d'una filaira) 2. Paumèla de cordier.

estiblar vt.) 1. Estirar e espandir lo linge; brandir una escanha. 2. Frustar lo linge. 3. Penchenar lo cànebe. 4. Estrilhar, tustassar, tanar, tabassar.

estiça n.f. (it.) 1. Ràbia, despièch. 2. Gota que s'escorre dau nas.

esticomitia n.f. (lit.) Dialògue tragic dins lo quau lu interlocutors si respoàndon vèrs per vèrs.

estigador, airitz n. Persona qu'estiga, qu'abuta à faire d'accions. Sin.: **cabalaire**. Var.: **estigant**.

estigança n.f. 1. Accion d'estigar; lo sieu resultat. 2. Encarar de projèctes dins una tòca precisa. Sin.: **intencion**, **tòca**.

estigançar vt. Abutar quauqu'un à complir una accion, un projècte.

estigant, a n. Estigador.

estigma n.m. 1. (biol.) Ponch sensible au lume, per d'unu protistas. 2. (bot.) Partida superiora dau pistil, que reçaup lo pollèn.

estigmatas n.m. pl. 1. Marca duradissa qu'una plaga (ò una malautia) laissa. 2. (lit.) Traça, marca que tradisse una degradacion. 3. (zool.) Orificis respiratòri dei traqueas dei insèctes, dei aracnides. ◆ pl. Plagas que reprodúon aqueli dau Crist crucificat, per d'unu mistics cristians.

estigmatic, a adj. Dotat d'estigmatisme.

estigmatisacion (-izacion) n.f. Accion d'estigmatisar.

estigmatisar (-izar) vt. Blaimar durament e en public: *Estigmatisar la violacion dei drechs de l'òme*.

estigmatisat (-izat), ada adj. e n. Si di d'una persona que poarta d'estigmatas.

estigmatisme n.m. (opt.) Qualitat d'un sistema optic que dona un ponch imatge d'un ponch objècte.

estigmomètre n.m. Dispositiu de messa au ponch qu'equipa d'unu miraires d'aparelhs fotografics reflèx. Sin. **telemètre de Dodin**, **telemètre de camp encrosat**.

estilar vt. Formar à d'uni abitudas, à d'uni règlas (lo personal domestic, en particulier).

estilat, ada adj. Que fa lo sieu servici en seguissent d'uni règlas, en parlant d'un emplegat de maion ò d'ostalaria.

estile n.m. 1. Biais particulier d'exprimir la sieu pensada, li sieu emocions, lu sieus sentiments: *Un autor que travalha lo sieu estile*, *un exercici d'estile*. 2. Forma de lenga pròpria à una activitat, à un mitan donat, à un grope social: *Estile administratiu*. 3. Biais personal de practicar un espòrt, una art, etc., en foncion de divèrs caractèrs: *L'estile de Brea*. 4. Biais particulier d'una epòca, d'un genre, especialament en matèria d'art, en foncion de divèrs caractèrs formals: *Estile epic*, estil*e gotic*. ◇ *D'estile*: Si di de mòbles, d'objèctes fabricats en conformitat m'un estile de decoracion ancian. 5. Qualitat de quauqua ren ò de quauqu'un que presenta de caracteristicas estetiqui originali: Man*car d'estile, aver d'estile*. 6. Ensèms dei gusts, biais d'èstre de quauqu'un; biais particulier de si vestir, de si comportar, etc.: *Adoptar un estile esportiu*. 7. (Antiqu.) Ponchon metallic per escriure sus de tauletas d'argila cubèrti de cera. 8. (tecn.) Agulha que sièrve à traçar la corba d'una variacion sus un aparelh enregistraire. 9. Asta que la sieu ombra marca l'ombra sus un relòri solari. 10 (bot.) Colomna sobre l'ovari, que poarta lu estigmas à la sieu cima.

estilet n.m. 1. Pichin punhal de la lama foarça esfilada. 2. Pichina asta metallina fina e ponchuda emplegada en cirurgia per explorar un trajècte fistulós, una plaga, etc. 3. Organe fin e ponchut d'unu animaus.

estiletar vt. Ferir ò tuar quauqu'un m'un estilet.

estilisacion (-izacion) n.f. Accion d'estilisar.

estilisar vt. Representar d'un biais estilisat.

estilisat (-izat), ada adj. Representat sota una forma simplificada, sintetica, que dona un aspècte decoratiu particulier, un caractèr especial.

estilisme n.m. 1. Tendença à s'entrevar dau sieu estile. 2. Activitat, profession d'estilista.

estilista n. 1. Escrivan qu'a un estile de granda qualitat. 2. Persona que lo sieu mestier es d'inventar de formas novèli per lu vestits, l'automobila, lu mòbles, etc.

estilistic, a adj. Relatiu à l'estilistica, à l'estile.

estilistica n.f. (ling.) Estudi scientific de l'estile.

estilisticament adv. Dau ponch de vista de l'estile, de l'estilistica.

estilistician, a n. Especialista d'estilistica.

estilit n.m. Solitari cristian oriental qu'avia plaçat la sieu cèla sus un pòrtegue ò una colomnada en roïna.

estillagotas n.m. (med.) Còmptagotas.

estilo n.m. [es'tilo] Poartapluma que lo sieu mànegue, vuèi, contèn una resèrva de tencha. Var.: **estilografe**.

estilobat n.m. (arquit.) Cen que sostèn una colomnada.

estilo-faringian, a adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle que va de l'apofisi estiloïda fins au cartilague tiroïde e ai parets de la faringe.

estilo-feutre n.m. Feutre que sièrve essencialament à escriure e que lo sieu capochon a una agrafa coma aqueu d'un estilo.

estilo-glòssa adj. e n.m. Si di d'un muscle que s'espandisse de l'apofisi estiloïda de l'oàs temporal fins au bòrd lateral de la lenga.

estilografe n.m. Estilo.

estilografic, a adj. Relatiu à un estilo.

estiloïde, a adj. (anat.) Pertòca d'apofisis ossudi, vist la sieu forma que sembla aquela d'un estilet.

estilo-ioïdian, a adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle mistolin que s'espandisse de l'apofisi estiloïda de l'oàs temporal fins a l'oàs iloïde.

estilolit n.m. Cessament brusc en forma de colomneta dau plan que dessepara doi jaças d'una ròca calcària.

estilo-mastoïdian, a adj. (anat.) Orifici situat sus la façia sotrana dau rocàs, entre li apofisis estiloïdi e mastoïdi.

estilomatofòr n.m. *Estilomatofòrs*: Òrdre de gastropòdes paumonats enclausant aquelu que, coma li limaças e li bavoas, an lu uèlhs plaçats à la poncha dei banas retiradissi.

estilomina n.m. Poartamina.

estilopòde n.m. Partida de la pata dei vertebrats directament estacada à la cencha ossuda e axada sus un oàs unic, coma l'umèrus en davant e lo femur en darrier.

estima n.f. 1. Apreciacion. 2. Vejaire positiu de la valor de quauqu'un ò de quauqua ren. Var.: **estimacion**, **estimada**.

estimablament adv. D'un biais estimable.

estimable, a adj. 1. Que si pòu estimar. 2. Important. 3. Coma si deu, de meriti, en parlant d'una persona.

estimacion n.f. Apreciacion. Var.: **estima**. Sin.: **avalorament**, **preada**, **estimada**.

estimador n.m. (lit.) Persona que fa una estimacion. Var.: **estimaire**. Sin.: **preaire**.

estimaire n.m. Estimador. Sin.: **preaire**. Sin.: **estimador**.

estimar vt. 1. Determinar la valor d'un ben, lo prètz d'un objècte. Sin.: **avalorar**. 2. Calcular aproximativament. 3. Aver una boana opinion de quauqu'un, n'en reconóisser la valor. 4. Jutjar, èstre d'avís, considerar: *Estimi que poades travalhar un pauc mai*. ◆ **s'estimar** v.pr. Si considerar coma, si crèire.

estimatiu, iva adj. Que constituisse una estimacion.

estimator, tritz n. Preaire.

estimatòri, òria adj. Relatiu à l'estimacion.

estimugène, a adj. 1. Pròpri à estimular, à acréisser l'activitat fisica, intellectuala; fortificant, tonic. 2. (fig.) Qu'aumenta l'ardor. ◆ n.m. 1. Substança, medicament qu'activa li foncions psiquiqui. 2. (fig.) Cen qu'es de natura à tornar donar de coratge à quauqu'un.

estimul n.m. Estímulus.

estimulacion n.f. Accion d'estimular. Sin.: **ponchonada**, **avivada**, **agulhada**, **agulhonada**.

estimulador n.m. *Estimulador cardiac*: Aparelh electric que provòca la contraccion cardiaca quora non si fa normalament. Sin.: **pacemaker** (angl.), **avivaire**, Var.: **estimulator**.

estimulant, a adj. 1. Pròpri à estimular, à acréisser l'activitat fisica, intellectuala; fortificant, tonic. 2. (fig.) Qu'aumenta l'ardor; encoratjant. Sin.: **ponhèire**, **confortant**. ◆ n.m. 1. Substança, medicament qu'activa li foncions psiquiqui. Sin.: **cordial**. 2. (fig.) Cen qu'es de natura à tornar donar de coratge à quauqu'un. Sin.: **ponchon**, **agulhon**.

estimular vt. 1. Incitar, butar à agir; encoratjar. Sin.: **estigar**. 2. Acréisser l'activitat de: *Estimular un sentiment*, *una industria*. Sin.: **avivar**, **ponchonar**, **agulhonar**.

estimulator n.m. Estimulador.

estimulina n.f. Ormòna secretada per l'ipofisi e qu'estimula l'activitat d'una glanda endocrina per la secrecion d'una autra ormòna (nom generic).

estímulus n.m. (fisiol.) Element de l'environament susceptible d'activar d'unu receptors sensorials d'un individú e d'aver un efècte sobre lo sieu comportament. Var.: **estimul**.

estinhecat n.m. Pichin peis de mar ò d'aiga doça, que poarta d'espinas dorsali e que lo mascle garda lu òus e bastisse eu-meme un nis sus lo fond (Familha dei gasterosteïdes).

estínher vt. Esténher.

estipendi n.m. Salari.

estipendiar vt. (*estipendi*, classic *estipèndii*) (lit. e pej.) Aver au sieu servici, en pagant. Sin.: **assoudar**, **pagar**.

estipendiat, ada adj. (lit. e pej.) Qu'es pagat per acomplir una accion; corrot. Sin.: **assoudat**, **pagat**.

estipi n.m. (bot.) Fust non ramificat, recubèrt per li cicatritz dei fuèlhas, coma dins lu paumoliers; axe principal d'uni algas e d'unu fonges.

estipitat, ada adj. Si di dei organes vegetals qu'un estipe poarta.

estiptic, a adj. e n.m. (med.) Si di d'un astringent potent (saus de plomb, de fèrre, etc.).

estipula n.f. (bot.) Apendici pichin membranós ò foliaceu, que si rescoantra au ponch d'insercion dei fuèlhas.

estipulacion n.f. Clausa, mencion dins un contracte. Sin.: **condicion**, **disposicion**, **article**, **obligacion**.

estipulant, a adj. e n. (dr.) Persona qu'exigisse quauqua ren per convencion.

estipular vt. 1. (dr.) Enonciar una clausa, una condicion dins un contracte. Sin.: **convenir**, **acordar**, **precisar**. 2. Faire saupre expressament.

estir n.m. (med.) Contraccion dei nèrvis e dei muscles.

estira n.f. 1. Tortura d'una persona condemnada à la question. Sin.: **calvari**, **suplici**, **martiri**. 2. Escorreguda.

estirable, a adj. Que pòu èstre estirat sensa si rompre.

estiracaceu n.m. *Estiracaceus*: Familha d'aubrilhons, que lo sieu tipe es l'alibofier.

estiracina n.f. Cinnamat de cinnamile que contèn l'alibofier.

estirada n.f. 1. Tiralhament (dau còrs). 2. *Escorreguda lònga*: Una estirada de camin.

estiradís, ssa adj. Que si pòu estirassar.

estiradoira n.f. Destiraira.

estirador, a adj. 1. Que dura totplen. 2. Que li agrada d'esperlongar.

estiraire, airitz n. Persona qu'estira de metals, de pèus, de matèrias textili.

estiralhar (s') v.pr. S'estirar sus lo lièch ò sus lo soal.

estirament n.m. Accion d'estirar, de s'estirar; lo sieu resultat. Sin.: **tesada**.

estiranhar vt. Estirar.

estirar vt. 1. Alongar, estendre per traccion. Sin.: **tesar**. 2. (metall.) Menar una barra à una longuessa mai granda e à una seccion mai pichina, per passatge à frèi au travèrs d'una màquina especiala. 3. (text.) En filatura, redurre la seccion dei ribans de fibras textili. Sin.: **sang sanguena**. 4. Formar en continú un fuèlh de vèire plat ò de fibra de vèire. ◆ **s'estirar** v.pr. Estendre lu sieus membres.

estirassada n.f. 1. Traça laissada sus una susfàcia ò dins l'espaci per un còrs en movement, per una substança espantegada. 2. (mecan.) Foarça aerodinamica que s'opaua à l'avançament d'un mobile dins l'ària.

estirassament n.m. 1. Accion d'estirassar; lo sieu resultat. 2. Atirança.

estirassant, a adj. Atraent.

estirassar vt. 1. Desplaçar quauqua ren en lo si tirant darrier. 2. Menar quauqu'un pauc ò pron còntra la sieu volontat: *Estirassar un enfant à l'escòla*, *estirassar quauqu'un au tribunal*. 3. (loc.) *La raça estirassa*: Lu enfants sèmblon ai sieus parents, an li memi qualitats, lu memes comportaments, etc.

estiratge n.m. 1. Accion d'estirar (un metal, un teissut, etc.). 2. (text.) *Banc d'estiratge*: Màquina per estirar.

estirax n.m. Aubrilhon exotic que fornisse lo benjoïn e un baume; aqueu baume (Familha dei estiracaceas). Sin.: **alibofier**. Var.: **estorax**.

estirène n.m. Idrocarbure benzemic C_8H_8 que sièrve de matèria promiera per de nombroï matèrias plastiqui. Var.: **estirolène**.

estirolène n.m. Estirène.

estiu n.m. 1. Sason que vèn après la prima e avant l'auton e que, dins l'emisfèri boreal, comença lo 21 ò lo 22 de junh per s'acabar lo 22 ò lo 23 de setembre. 2. Periòde dei calors. ◇ (au Canadà, ma finda, per extension, dins lo rèsta dau monde) *Estiu indian*: Periòde de bèi jorns tardius, à la fin de l'estiu ò au començament de l'auton. Sin.: **estiu de sant Martin**.

estiva n.f. 1. Cròta. 2. (mar.) Part interiora d'una nau, prevista per reçaupre lo cargament de mercandisa; lo cargament propriament dich. ◇ Part darierra dei barcas de pesca enclausa entre lo darrier banc e lo sanon.

estiva n.f. Pastura d'estiu, en montanha.

estivacion n.f. (zool.) Engordiment d'unu animaus, en estiu.

estivada n.f. Amontanhatge. Var.: **estivatge**.

estivaire n.m. Emplegat d'un poart qu'estiva la mèrç sus una nau. Sin.: **cargaire, camalo**.

estival, a adj. De l'estiu; relatiu à l'estiu. Var.: **estival**, **estivau**, **estivenc**.

estivalha n.f. Estiva (per li bèstias).

estivalhar vt. Estivar (de bèstias).

estivament n.m. Tassament.

estivandier, a n. Estivant.

estivant, a n. Persona que parte à faire un sejorn pendent li vacanças d'estiu. Var.: **estivandier**.

estivar vt. Metre lo bestiari à l'estiva. Sin.: **amontanhar**. ◆ vi. Passar l'estiu en montanha, en parlant dau bestiari.

estivar vt. Dispauar metodicament e fixar solidament (lo cargament d'una nau, d'un veïcule, d'un avion): 1572: «*dins trento naux tant de blat estivar...*», Bellaud.

estivatge n.m. (mar.) Accion d'estivar.

estivatge n.m. Estivada.

estivatge n.m. Tirant d'aiga. Sin.: **cotatge**.

estivau, ala adj. Estivenc.

estivau n.m. Bòta de pescadors. Braias de cerat.

estivau n.m. Calors de l'estiu.

estivenc, a adj. De l'estiu. Var.: **estival**.

estivenc, a adj. Estival.

esto, a adj. dem. Aquesto: *Esto còup*, *esto sera, esto matin, esta nuèch*.

estoarça n.f. Entòrsa.

estòbi n.m. (mar.) Èrsas que demòron un còup passada una tempèsta.

estobla n.f. Estòbla.

estòbla n.f. 1. Part dau pen dei cerealas que rèsta dins lo camp après la meisson; lo camp eu-meme. 3. Palha lònga que s'emplegava per curbir li abitacions dins d'uni regions. Var.: **estobla**, **restòbla**, **restobla**. Sin.: **cost**.

estoblada n.f. Camp semenat de blat. Var.: **restoblada**.

estoblar vt. e vi. (*estobli*, *estòbli*) Arrancar l'estòbla après la meisson. Var.: **restoblar**.

estoblatge n.m. 1. Accion d'estoblar après la meisson. 2. Epòca de l'annada quora s'estòbla. Var.: **restoblatge**.

estòble adv. Exprèssi, escient. ◇ *Faire estòble*: Faire d'un biais deliberat. Sin.: **a bèl expressi**.

estòc n.m. Espada per tocar mé la poncha. ◇ *Picar d'estòc e de talha*: En si servent de la poncha e dau trencant d'una arma blanca.

estocada n.f. 1. Còup donat mé la poncha de l'espada. 2. Còup d'espada que lo matador dona per acabar lo taur. 2. (fig. lit.) Atac violent portat d'improvista.

estòc n.m. Instrument per fixar un objècte que si deu trabalhar, format de doi maissas que si pòu avesinar pauc ò pron per lo biais d'una vitz.

estocafic n.f. 1. Merluça secada à l'ària. ◇ *Maigre, sec coma un estocafic*: Foarça maigre. 2. Recèpta niçarda à basa d'aqueu peis. «*Lo luns lo mètre a muèlh, e lo vendres vengut, lo retirar dau banh, que tendre l'a rendut*» (R. Rancher).

estocaficada n.f. Plat d'estocafic.

estof, a adj. Sadol.

estòfa n.f. 1. Teissut. 2. (fig.) Aver d'estòfa: Aver de grandi qualitats.

estofacastanhas n.m. 1. Estòfa grossiera per estofar li castanhas rostidi. 2. Capeu de forma ridicula.

estofacristian n.m. (fam.) Aliment espés ò farinós, que si digerisse dificilament. Sin.: **estofagarri**.

estofagarri n.m. (fam.) 1. Estofacristian. 2. (fig.) Si di de quauqua ren qu'es noiós, alassant: *Aqueu film es verament un estofagarri!*

estofada n.f. *À l'estofada*: Si di d'un mòde de cuècha dei carns ò dei legumes à la vapor, dins un recipient tapat.

estofadoira n.f. Pinhata per cuèire à l'estofada.

estofador n.m. 1. (mús.) Pèça de boasc garnida de feutre que permete l'arrèst dei vibracions d'una coarda de clavecin ò de piano. Sin.: **sordina**. 2. (fam.) Local que la sieu atmosfèra es cauda e confinada.

estofaire, airitz adj. e n. Que provòca l'estofament. Var.: **estofegaire**.

estofalume n.m. Atupor.

estofament n.m. 1. Accion d'estofar; fach d'èstre estofat. Var.: **estofegament**. Sin.: **estenhement**. 2. Granda dificultat à respirar.

estofant, a adj. Que rende la respiracion dificila. Var.: **estofareu**.

estofar vt. 1. Faire morir per asfixia. 2. Embarrassar en rendent la respiracion dificila: *Una calor qu'estofa*. 3. Arrestar la combustion de, amurcir: *Estofar lo fuèc*. 4. (fig.) Rendre mens sonòre, assordir. 5. (fig.) Empachar la propagacion, lo desvolopament de: *Estofar un sentiment, un escandale*. ◆ vi. 1. Morir per asfixia. 2. Respirar mé dificultat. ◆ **s'estofar** v.pr. Perdre la respiracion.

estofar vt. (*estòfi*) 1. Garnir d'estòfa. 2. Enriquir de matèria, de fachs, desvolopar.

estofareu, èla adj. Estofant.

estofat, ada adj. 1. Moart per estofament. 2. Que lo sieu esclat es assordit: *Un rire estofat*.

estofat, ada adj. Ric de matèria: *Un travalh estofat*. ◇ *Votz estofada*: Plena e sonòra.

estofegament n.m. Estofament.

estofegar vt. (*estofegui*) Esténher.

estofegatge n.m. Accion d'estofar.

estofiar (s') v.pr. (*m'estofi*, classic *m'estófii*) Si desgustar.

estofisiologia n.f. Part de la fisiologia que tracta dei relacions entre lu estats nerviós e lu fenomènes de la consciença.

estoïc, a adj. Si di de quauqu'un que supoarta la dolor embé coratge, sensa si plànher.

estoïcament adv. D'un biais estoïc.

estoïcian, a adj. e n. 1. Qu'apartèn à l'estoïcisme; que n'èra partidari. 2. Que rèsta impassible davant lo malur, la sofrença, la dolor, etc.

estoïcisme n.m. (filos.) 1. Doctrina filosofica de Zenon, Seneca, Marc Aurèli (sovent opauada à l'*epicurisme*). 2. (per ext.) Fermetat, austeritat.

estoireta n.f. 1. Insècte que viu sota li pèiras e dins lu fruchs, finda sonat trauca-aurelha à causa dei doi apendicis en forma de pinça qu'acàbon lo sieu abdomèn.

estòla n.f. 1. Insigne liturgic format d'una larga benda d'estòfa, que poàrton l'evesque, lo prèire e lo diacre.

estolon n.m. 1. (bot.) Part aerenca, que si finisse m'un grèlh que, de plaça en plaça, crea de novèli raíç, ponchs de partença de noveus pens. 2. (zool.) Grèlh qu'assegura la multiplicacion asexuada d'unu animaus.

estolonifèr, a adj. Que produe d'estolons.

estoloniforme, a adj. Que retipa la forma de l'estolon.

estomac n.m. Estòmegue.

estomacal, a adj. De l'estòmegue. Var.: **estomacau**.

estomacau, ala adj. Estomacal.

estomagada n.f. Indigestion; dolor estomacala. Var.: **estomagadura**.

estomagadura n.f. Estomagada.

estomagar vt. (*estomagui*) (fam.) Estupefar, estonar, d'un biais agradiu ò desagradiu. Sin.: **laissar nèc**, **espantar**. ◆ **s'estomagar** v.pr. S'estonar.

estomaquic, a adj. Si di d'un medicament que favoreja lo foncionament normal de l'estòmegue.

estomat n.m. Orifici microscopic en nombre grandàs sus la faça inferiora dei fuèlhas dei plantas superiori, qu'assegura lu escambis gasós (fotosintèsi, alenament...).

estomatiti n.m. Inflamacion de la mucoa bucala.

estomatodinia n.f. (med.) Dolor de la cavitat bucala.

estomatologia n.f. Especialitat medicala que lo sieu objècte es l'estudi e lo tractament dei afeccions de la boca e dau sistema dentari.

estomatologic, a adj. Relatiu à l'estomatologia.

estomatologista n. Estomatològue.

estomatològue, òga n. Mètge especialisat en estomatologia. Var.: **estomatologista**.

estomatoplastia n.f. (med.) Restauracion cirurgicala de la boca.

estomatopòde n.m. *Estomatopòdes*: Pichon nombre de crustaceus superiors.

estomatorragia n.f. (med.) Emorragia de la boca.

estomatoscòpi n.m. Instrument per examinar la boca.

estomatoscopia n.f. (med.) Examèn de la boca au mejan d'un estomatoscòpi.

estòmegue n.m. 1. Dins l'òme, part renflada dau tube digestiu situada sota lo diafragma, entre esofague e l'intestin greule, dont lu aliments son banhat d'acide gastric, qu'idrolisa li proteïnas. 2. Part renflada dau tube digestiu dei animaus, formada de quatre pòchas per lu romegaires. 3. Part dau còrs au niveu de l'estòmegue: *Mandar un punh dins l'estòmegue*. ◇ *Aver d'estòmegue*:

Èstre ardit, audaciós. Var.: **estomac**. Sin.: **aver de front**, **de pièch**.

estomiera n.f. Trama inserida dins lu teissuts dobles. Sin.: **emborratge**.

estomocòrde n.m. *Estomocòrdes*: Classa d'animaus marins primitius, vesins dei cordats.

estomòxe n.m. Mosca que ponhe lo bestiari e pòu transmetre de micròbis (estreptocòcs, micròbi dau carbon, etc.).

estompa n.f. 1. Pèu, papier rotlats e acabats en poncha per estalar la color d'un dessenh. 2. Dessenh obtengut d'aqueu biais.

estompament n.m. (lit.) Fach de s'estompar.

estompar vt. 1. Adocir ò ombrar un dessenh au mejan d'una estompa. Sin.: **ombrejar**, **esfumar**. 2. Curbir quauqua ren m'una ombra leugierament degradada; velar. Sin.: **ombrejar**, **esfumar**. 3. Demenir la rudessa de quauqua ren. ◆ **s'estompar** v.pr. 1. S'escafar, devenir fosc. 2. Baissar en violença, en intensitat: *La mieu dolor s'estompa*.

estompat, ada adj. Adocit, mens viu, en parlant de l'esclat d'una color.

estompatge n.m. Accion d'estompar.

estonablament adv. D'un biais estonant. Var.: **estonadament**.

estonable, a adj. Que pòu èstre estonat.

estonadament adv. Estonablament.

estonament n.m. Sorpresa causada per quauqua ren d'imprevist, d'extraordinari. Sin.: **esbaïment**.

estonant, a adj. 1. Qu'a un caractèr imprevist, estrange. 2. Extraordinari, prodigiós, remirable. Sin.: **esbaïssent**.

estonar vt. Sorprendre peuqua ren d'extraordinari, de meravilhós, d'imprevist. Sin.: **esbaïr**. ◆ **s'estonar** v.pr. Trovar estrange, èstre sorpés (de): *M'estoni de ti vèire aquí*.

estonian, a adj. e n. D'Estònia. ◆ n.m. Lenga parlada en Estònia. Sin.: **èste**.

estonix n.m. Mamifèr fossile de l'eocène dei Estats-Units que presentava à l'encòup una natura de rosegaire, de carnassier e sobretot d'insectivòre.

estòp interj. (anglés *stop*) Per exprimir l'òrdre de cessar, de s'arrestar. Sin.: **basta!**, **òu!**, **arrèsta!**, **arrestatz!**

estòp n.m. (anglés *stop*) 1. Paneu de senhalisacion rotiera que demanda imperativament de s'arrestar. 2. Senhal luminós plaçat à l'arrier d'un veïcule e que s'aluma quora si frena. 3. (fam.) Autostòp.

estopa n.f. Compauanta fibroa que sobra dau tractament dau cànebe.

estopar vt. Tapar mé d'estopa. Var.: **estoponar**. Sin.: **calafatar**.

estopat, ada adj. Tapat mé d'estopa.

estopilha n.f. Artifici que contèn una composicion fulminanta que sièrve à botar fuèc à una carga de podra.

estopilhar vt. Provedir d'una estopilha.

estopilhon n.m. Estopilha pichona.

estopin n.m. Tampon d'estopa per borrar la podra.

estopinar vt. 1. Borrar mé d'estopa, d'estraças, etc. 2. Calafatar.

estopinar vt. Sortir d'un topin.

estopon n.m. Tap d'estopa.

estoponar vt. Estopar.

estopós, oa adj. Cotonós, que sembla d'estopa. Var.: **estoponós**.

estoponós, oa adj. Estopós.

estoppel n.m. (mòt angl.) Objeccion peremptòria qu'empacha un Estat, partida dins un procès, de contradire la posicion que sostèn ò qu'a sostengut.

estorach n.m. Estorax.

estorax n.m. Estirax.

estorçedura n.f. 1. Accion d'estoàrcer; lo sieu resultat. 2. Entòrsa.

estordaria n.f. 1. Caractèr d'aqueu que non pensa denant d'agir; distraccion, inatencion. 2. Acte fach sensa pensar: *Cometre d'estordarias*. Sin.: **folastritge**.

estordidament adv. En estordit; inconsideradament, imprudentament.

estordiment n.m. Perda de conscienca passatgiera; vertitge. Sin.: **lorditge**.

estordir vt. (*estordissi*) 1. Faire perdre parcialament la conscienca à: *Estordir d'un còup de baston*. Sin.: **ensucar**, **enlordir**, **entartugar**, **estramortir**. 2. Causar una mena d'euforia: *Lo vin estordisse*. Sin.: **enebriar**. 3. Importunar: *Tròup de bosin finisse per estordir*. ◆ **s'estordir** v.pr. S'esforçar de perdre la conscienca de la realitat. Sin.: **s'enebriar**.

estordissent, a adj. Qu'estordisse.

estordit, ida adj. e n. Qu'agisse ò parla sensa pilhar lo temps de la reflexion, sensa faire atencion: *Un enfant estrodit*. Sin.: **despensierat**, **espensierat**, **destartavelat**, **inatentiu**.

estòri n.m. Estòria.

estòria n.f. Trena de palha entreçada, etc. Var.: **estòri**.

estorne, a adj. Que la sieu color fa pensar à-n-aquela d'un estorneu.

estorneu n.m. 1. Passeron dei plumas escuri tacadi de blanc, insectivòre e frugivòre (20 cm de lòng, Familha dei esturnides). 2. (fig.) Persona estordida, tèsta en l'ària.

estornic n.m. Expulsion reflèxe brusca d'ària per lo nas e la boca, que la provòca una excitacion de la mucoa nasala. Var.: **esturnic**.

estornicada n.f. Accion d'estornicar. Var.: **esturnicada**.

estornicar vt. (*estorniqui*) Faire un estornic. Var.: **esturnicar**.

estorniga n.f. Àrnica.

estornigon n.m. Simèc. Var.: **estaurigon**. Sin.: **gautàs**, **gautada**, **balorda**, **virasoleu**.

estrabic, a adj. e n. Que sofrisse d'estrabisme.

estrabisme n.m. Deca de parallelisme dei axes optics dei uèlhs, que provòca un trebolici de la vision binoculària.

estrabomètre n.m. Aparelh que mesura lo niveu d'estrabisme.

estraboòt n.m. Fach de passar sensa rason d'un subjècte à un autre: *Faire, dire d'estraboòts*. Sin.: **desparlatge**.

estrabotar vi. (*estraboòti*) Faire d'estraboòts. Sin.: **sautar de la cabra au perier**.

estrabotomia n.f. (cir.) Tractament cirurgical de l'estrabisme.

estrac, a adj. Las. Sin.: **alassat**, **flac**, **crepat**, **desanat**.

estraç n.m. Degalh fach à un teissut. Sin.: **esgarradura**, **esgarron**.

estraça n.f. 1. Tròç de vièlha estòfa. Sin.: **androlha**, **panochon**. 2. Borra ò sobra de la seda, en sericultura. 3. Persona gaire recomandabla. Sin.: **palhasso**, **rementa**.

estraçadura n.f. Accion d'estraçar; lo sieu resultat.

estraçament n.m. Accion d'estraçar quauqua ren; lo sieu resultat.

estracar vt. (*estraqui*) Rendre las. Sin.: **crepar**, **aflaquir**, **alassar**, **crepar**. ◆ **s'estracar** v.pr. S'alassar, si crepar.

estraçar vt. Redurre à l'estat d'estraça.

estracejar vt. Metre en pèças. Sin.: **frandalhar**, **desfelengar**;

estrachana n.f. Amèndola dura.

estracier, a n. Persona que rabalha li estraças ò lu vièlhs objèctes per li tornar vendre. ◇ (fig.) *Si batre coma d'estraciers*: Si batre d'un biais encaïnat.

estraçon n.m. 1. Estraça pichona. 2. Persona mau vestida. Sin.: **gindrolh**.

estraçum n.m. Ensèms de cen qu'es estraçat.

estrada n.f. 1. Calada romana. 2. Rota, camin: *Batre l'estrada*.

estradier, a adj. Relatiu à un camin, ai rotas: *Lo malhum estradier*. Sin.: **rotier**.

estradiòt n.m. Cavalier leugier originari d'Albania ò de Grècia, emplegat dins li armadas europeï coma avant-garda (siècles XV^{n} - XVI^{n}).

estradiòu n.m. (bioquim.) Principala ormòna estrogèna de l'ovari.

estrafachar (s') v.pr. Si contrafaire.

estrafaciar vt. (*estrafaci*, classic *estrafàcii*) Descarar, desfigurar. Sin.: **estrafigurar**.

estrafigurar vt. Desfigurar. Sin.: **estrafaciar**, **descarar**.

estrafoisson n.m. Prepotent, entrecujat.

estrafonhar vt. Escafonhar.

estragon n.m. Planta aromatica emplegada coma condiment (Familha dei composeas).

estrai n.m. (mar.) Cau metallic ò cordatge destinat à mantenir un aubre en plaça.

estraissinar vt. Estransinar.

estral, a adj. (fisiol.) Relatiu à l'estrus. ◇ *Cicle estral*: Modificacion periodica dei organes genitals femeus, en rapoart mé la liberacion dei ovules (per la frema, lo cicle estral dura 28 jorns e compoarta doi fasas: folliculària e luteala). Var.: **estrau**.

estralucar vt. (*estraluqui*) Especlucar.

estralunat, ada adj. Lunatic. Var.: **extralunat**.

estralúser v.i. Lúser d'una mena passadissa.

estralusida n.f. Lutz passadissa; rebat.

estram(e) n.m. Forratge.

estramaç n.m. Tombada sus lo soal d'un biais lorda e brusca.

estramaçada n.f. Accion d'estramaçar.

estramaçar vt. Abatre, estirassar per tèrra. ◆ **s'estramaçar** v.pr. Si picar en tèrra lordament. Sin.: **picar dau nas, dau morre**.

estramaçon n.m. Espada lònga, mé doi trencants (s. XVI^{n} e XVII^{n}).

estrambalada n.f. Extravagança. Sin.: **folastrada**, **desvari**.

estrambalat, da adj. Extravagant. Sin.: **folesc**, **folàs**.

estrambòrd n.m. Entosiasme, envanc. Sin.: **exaltacion**.

estrambordant, a adj. Que dona d'entosiasme. Sin.: **exaltant**.

estrambordar vt. (*estrambòrdi*) 1. Transportar de gaug. 2. Donar d'envanc à. Sin.: **exaltar**.

estramòni n.m. Estramònia.

estramònia n.f. Planta velenoa dau genre datura, dei grandi flors blanqui e dau fruch espinós (Familha dei solenaceas). Var.: **estramòni**.

estramortiment n.m. Estordiment.

estramortir vt. (*estramortissi*) Estordir. Var.: **extramortir**.

estramòt n.m. Solecisme, barbarisme. Var.: **extramòt**. Sin.: **bastardalha**.

estramudar vt. Cambiar (una planta) de vas.

estrange, ja adj. Estranh.

estrangier, a adj. e n. 1. Qu'es d'una autra nacion: *Un torista estrangier*. Sin.: **foarapaís**, **forastier**, **forestier**, **estranhier**. 2. Que non es d'un grope, d'una familha. ◆ adj. 1. Que non apartèn à la nacion dont si viu: *Una lenga estrangiera*. 2. Que non apartèn à un organisme, à una entrepresa: *Persona estrangiera au servici*. 3. Qu'es sensa rapoart, sensa relacion embé: *Èstre estrangier à un afaire*. 4. Pas conoissut: *Una cara estrangiera*. 5. (med.) *Còrs estrangier*: Caua que si tròva, còntra natura, dins lo còrs de l'òme ò d'un animau. Sin.: **estranhier**.

estrangier n.m. País, ensèms de país autre qu'aqueu que n'en siam ciutadans. Sin.: **foarapaís**.

estrangieralha n.f. (pej.) Lu estrangiers. Sin.: **estranhieralha**.

estranglacat n.m. Peis d'aiga doça ò de mar, provedit d'espinas dorsali e laterali mobili (Familha dei gasterosteïdats). Sin.: **sabatier**.

estranglacavau n.m. Èrba comuna dins lu prats, lu boascs e lu gasts (Familha dei graminaceas). Sin.: **bauca**.

estranglada n.f. Accion d'estranglar ò de s'estranglar; lo sieu resultat. Var.: **estrangolada**.

estrangladura n.f. (mar.) Cordatge que sièrve per ligar li pèças de fusta apariadi à un aubre per lo renfortir.

estranglaire, airitz adj. e n. Estrangolaire.

estranglar vt. Estrangolar. ◆ **s'estranglar** v.pr. S'estrangolar.

estranglon n.m. 1. Crop. 2. Difteria.

estrangolada n.f. Estranglada.

estrangolalops n.m. (bot.) Autre nom de l'aconit.

estrangolaire, airitz adj. e n. Qu'estrangola. Var.: **estranglaire**.

estrangolament n.m. 1. Estrangulacion. 2. Estrechiment: *L'estrangolament d'una valada*. Var.: **estranglament**.

estrangolar vt. 1. Faire morir per constriccion ò oclusion dei vias respiratòri. Comprimir per demenir la larguessa, la dubertura. 3. Empachar de si manifestar, de s'exprimir: Estrangolar li libertats. 4. (mar.) Bridar ◆ **s'estrangolar** v.pr. S'estofar, mé quauqua ren que vèn tapar li vias respiratòri en avalant.

estrangolat, ada adj. 1. Tròup estrech. 2. *Votz estrangolada*: Mièja estofada, especialament sota l'efècte de l'emocion.

estrangolhon n.m. 1. Angina que pertòca lo bòu e lo cavau. 2. *Pera d'estrangolhon*: Varietat de pera totplen aspra. 3. Coal d'un bofet idraulic. Var.: **estrangolon**.

estrangolon n.m. Estrangolhon.

estrangulacion n.f. Accion d'estrangolar; lo sieu resultat. Var.: **estrangolament**.

estranh, a adj. Que soarte de l'ordinari; espantant: *Una nòva estranja*. Var.: **estrange**.

estranhament adv. D'un biais estranh. Var.: **estranjament**. Sin.: **curiosament**.

estranhessa n.f. 1. Caractèr de cen qu'es estranh. 2. (lit.) Accion, caua estranha. 3. (psicol.) *Sentiment d'estranhessa*: Alteracion de la resonança afectiva dei percepcions. Var.: **estranhetat**.

estranhetat n.f. Estranhessa.

estranjament adv. Estranhament.

estransidura n.f. Tristum, preocupacion. Sin.: **languiment**.

estransinar vt. Crepar (quauqu'n ò una bèstia) de travalh. Var.: **estraissinar**. ◆ **s'estransinar** v.pr. Morir de languiment, de pena, de dolor.

estransir vt. Provocar l'ànsia. ◆ **s'estransir** v.pr. Viure dins l'ànsia, si languir dins l'aspèra.

estrànsola n.f. Si di d'una persona vestida d'estraças.

estransolit, ida adj. Vestit d'estraça. Sin.: **frandalhier**, **espelhandrat**. Var.: **estransolit**.

estràntola n.f. Taula dont si paua lo pan. Sin.: **tranta**. ◇ *Èstre sec coma una estràntola*: Èstre totplen maigre.

estrapada n.f. Suplici dins lo quau si laissava tombar d'en aut un condemnat estacat à una coarda que non davalava fins au soal.

estrapagar vt. Pagar quauqua ren tròup car.

estraparlar vt. Delirar, divagar. Sin.: **anar en ravaria**, **perdre l'estela**. Var.: **extraparlar**.

estrapàs n.m. 1. Injúria; marrits tractaments. 2. Excès. Var.: **estrapassada**.

estrapassada n.f. Estrapàs.

estrapassar vt. 1. Mautractar. 2. Crepar, alassar.

estrapilhar vi. Tirassar lu pens.

estrapilhon n.m. Lagramua grisa. Var.: **estrapion**.

estrapion n.f. Estrapilhon.

estraplomb n.m. Estat d'una part en salhida per rapoart ai parts que son sota. ◇ *En estraplomb*: En avant de l'aplomb. Sin.: **tresplomb**.

estraplombar vt. Si trovar en estraplomb sobre. Sin.: **tresplombar**.

estrapontin n.m. 1. Sèti de complement fixe, dins una sala d'espectacle, un veïcule, etc. 2. (fig.) Foncion, plaça de gaire d'importança dins una assemblada, una organisacion.

estraquessa n.f. Lassitge.

estraribar vi. Desbordar.

estrasborgés, esa adj. e n. D'Estrasborg.

estrass n.m. 1. Vèire colorat au mejan d'oxides metallics, qu'imita divèrsi pèiras precioï. 2. Cen que brilha d'un esclat faus.

estrat n.m. Estrata.

estrata n.f. 1. Caduna dei jaças de materiaus que constituísson un terren, en particulier un terren sedimentari; per ext., cada niveu, cada plan constitutiu de quauqua ren. Sin.: **jaç**, **jaça**, **taulada**. Var.: **estrat**. 2. Niveu que lo fulhatge dei vegetals pòu rejónher. 3. Cadun dei sotensembles que sièrvon à escandalhar una populacion.

estratagema n.m. Engan abile. Sin.: **finta**, **artifici**, **astúcia**, **maquinacion**, **trama**.

estratamètre n.m. Aparelh d'usança dins lu sondatges miniers per mesurar l'inclinason dei estratas.

estratègi n.m. 1. Especialista d'estrategia. 2. (ist.) Principal magistrat, à Atenas; comandant d'armada.

estrategia n.f. 1. Art de coordenar l'accion de foarças militari, politiqui, economiqui e morali implicadi per menar una guèrra ò la preparacion de la defensa d'una nacion ò d'una coalicion. 2. Art de coordenar d'accions, de manobrar abilament: *L'estrategia electorala*. 3. (mat.) Ensèms de decisions pilhadi en foncion d'ipotèsis de comportament dei personas interessadi dins una conjontura determinada, dins la teoria dei juècs. ◇ *Juèc d'estrategia*: Juèc de simulacion istorica que li sieu règlas seguísson lu principis de l'estrategia ò de la tactica.

estrategic, a adj. Qu'interèssa l'estrategia.

estrategicament adv. D'un biais estrategic.

estratificacion n.f. 1. Disposicion en jaças sobrepauadi. 2. (geol.) Disposicion dei sediments ò dei ròcas sedimentari en estratas sobrepauadi. 3. (psicol.) Tecnica particuliera d'enquista per sondatge, dins la quala la populacion que si vòu estudiar es prealablament partatjada en estratas.

estratificar vt. (*estratifiqui*) 1. Dispauar en jaças sobrepauadi. 2. Dispauar en estratas.

estratificat, ada adj. e n.m. 1. Que si presenta en jaças sobrepauadi. 2. Si di d'unu produchs fabricats à partir de supoarts divèrs (papier, tela, boasc, etc.) e banhats d'un verniç termoplastic.

estratifòrme, a adj; Dispauat en jaç sobrepauvats.

estratigrafia n.f. 1. Part de la geologia qu'estúdia li jaças de la rusca terrèstra en vista d'establir l'òrdre normal dei sobreposicion e l'atge relatiu. 2. Metòde de tomografia dins la quala una foant de rais X demòra fixa. Sin.: **planigrafia**.

estratigrafic, a adj. Relatiu à l'estratigrafia. ◇ *Escala estratigrafica*: Cronologia dei eveniments que si son succedits à la susfàcia de la Tèrra au cors dei temps geologics.

estratiòma n.m. Mosca robusta, pusleu plata, generalament bruna, marcada de jaune e de blanc, que si di finda *mosca armada*.

estratocumulus n.m. Jaça continua ò ensèms de bancs neblós, generalament d'una espessor pichina e reguliera. Var.: **cumuloestratus**.

estratofortalessa n.f. Estratofortaressa.

estratofortaressa n.f. Bombardier lord B-52 ò B-58 d'Amèrica. Var.: **estratofortalessa**.

estratopaua n.f. Limit entre l'estratosfèra e la mesosfèra.

estratosfèra n.f. Part de l'atmosfèra entre la troposfèra e la mesosfèra, qu'es espessa d'un trentenau de quilomètres e dont la temperatura creisse gaire.

estratosferic, a adj. Relatiu à l'estratosfèra.

estratotipe n.m. Espessor de jaças retenguda per definir una unitat estratigrafica ò un limit estratigrafic.

estratovision n.f. Tecnica de difusion dei emissions televisadi, partent d'avions volant en auta altituda, per fin de desservir una granda emplanada d'un territòri.

estratovolcan n.m. Volcan format de jaç estratificats de lavas ò de cendres: *Lu estratovolcans d'Hawaii.*

estratus n.m. Nebla bassa que si presenta sota forma d'una jaça unifòrma grisa e forma un vel continú.

estrau, ala adj. Estral.

estravent n.m. (mar.) Posicion sota lo vent.

estravestir vt. (*estravestissi*) Travestir. ◆ **s'estravestir** v.pr. Si travestir.

estraviadura n.f. Accion ò resulta de s'estraviar. Var.: **extraviadura**.

estraviar (s') v.pr. (*m'estravii*) 1. S'escartar dau sieu camin. Sin.: **si descaminar**, **si desaviar**, **si foaraviar**. 2. Si pervertir, si desvariar. Var.: **s'extraviar**.

estravici n.m. Desbaucha. Sin.: **malavida**, **desaviadura**, **estraviadura**, **bagassaria**, **gorrinaria**.

estravirar vt. Comòure, revirar. Sin.: **esmòure**, **emocionar**.

estravirat, ada adj. 1. Esmogut, revirat. 2. Perdut, en parlant dau regard.

estraviroal n.m. (Lucer.) Evacuacion de l'aiga dei camins, regoala.

estre n.m. Mosca que ponde pròche dei nharras dei feas e dei cabras, que la sieu larva si desvolopa dins lu oàs dau crani e provòca de vertitges de l'animau. Sin.: **varon**.

èstre vi. 1. Existir, aver una realitat. 2. Vèrbo que sièrve à ligar l'atribut, lo complement (de luèc, de temps, de maniera, etc.) au subjècte: *La neu es blanca*. ◇ *Èstre à*: Si trovar à, si debanar à. ◇ *Èstre a l'agach*: Pilhar garda. - *Li es, li èra, li serà*: Formas correnti dont lu autres dialèctes occitans emplégon *li a*, *li avia*, *li aurà*. ◇ *Èstre de*: Apartenir à. ◇ *Èstre de*: Provenir de, faire partida de. ◇ *Èstre en*: Èstre vestit en. ◇ *Èstre per*: Aportar lo sieu sostèn à. 3. *N'èstre*: Èstre pervengut à un resultat: *Dont n'en siatz?* ◇ *N'èstre per la sieu pena*: Aver perdut la sieu pena, lu sieus esfoarç. ◇ *Li èstre*: Si trovar dins un luèc (espec. au sieu); (fig.) Capir finalament: *Li siéu!* ◇ *Èstre benastrugat*: Aver la boana idèa, la boana sentida. ◇ *Èstre de manca*: Èstre absent. ◇ *Èstre à plànher*: Que pòu causar de pena, de compassion; de maucontentament. ◇ *Èstre per grana*: Èstre laissat de caire. ◇ *Èstre naissut quora lo diau si penchenava* (Luceram): Èstre malastrat. ◇ *Èstre à cap de camin à*: Èstre a la tècola. ◇ *Es pas lo mieu gòto de vin cuèch à*: Aquò mi laissa indiferent, mi pertòca pas. ◇ *Èstre en estament de...*: Èstre capable de... ◇ *Èstre de vena à*: Manifestar la sieu imaginacion, la sieu fantasia per lo biais de la paraula. ◇ *Non èstre dins lo sieu èstre à*: Si sentir mau. ◇ *Coma se de ren non èra:* M'una una indiferéncia aparenta per un eveniment passat, tocant cen que s'es fach ò dich. Sin.: **coma se de ren lo monde auguesse cambiat**, **coma se ren siguesse**. ◇ *Èstre clinat, portat à*: Que la sieu natura abuta, expaua à... ◇ *Èstre d'esquina*: Èstre pertocat dins un estament sensa li poder escapar. ◇ *Li èstre d'en plen*: Li èstre pròpi. 4. Vèrbo emplegat coma auxiliari dins lu temps compauats (cau notar que si conjugar m'eu-meme: *Siéu estat*). 5. Anar, sojornar: *Siam estats à Roma*.

èstre n.m. 1. Lo fach d'èstre, l'existença. 2. Cen qu'a una existença, la vida: *Lu èstres vivents*. 3. *L'Èstre sobeiran*: Dieu (espec. dins lo culte deïsta que Robespierre organisèt en mai-junh dau 1794). 4. Persona, individú. 5. *Èstre de rason*: Cen qu'a una existença, una realitat, solament dins la noastra pensada; entitat.

estrech, a adj. 1. Gaire larg: *Un camin estrech*. ◇ *À l'estrech*: Dins un espaci tròup pichin. 2. (fig.) Que manca de dubertura: *Un esperit estrech*. 3. Que tèn sarrat: *Un grop estrech*. 4. Intime, que liga fortament: *Una amistat estrecha*. 5. Rigorós: *Una educacion estrecha*.

estrech n.m. 1. Destrech (braç de mar entre doi tèrras). Var. **destrech**. *Lo destrech de Gebeltari.*2. Passatge gaire larg e generalament prefond entre doi montanhas. Sin.: **clua**.

estrecha n.f. Estrencha.

estrecha n.f. (mús.) 1. Part finala d'una fuga dont li represas dau subjècte son totplen raprochadi, m'una votz que comença denant que l'autra sigue acabada. 2. Dins la música teatrala, part finala d'un ensèms dont lo movement s'accelèra e dont li intervencions dei diferenti votz son totplen raprochadi.

estrechament adv. 1. D'un biais estrech; à l'estrech. 2. Intimament. 3. Rigorosament: *Aplicar estrechament un òrdre*.

estrechar vt. e i. (mar.) Costejar, ribejar, sarrar la coasta en parlant d'una nau. 1522: «*...avem comptat ben XX vellas tant latinas que cayras... las qualas s'en venon et estrechon la terra.*» A.C. Arles.

estrechessa n.f. 1. Caractèr de cen que non es gaire larg, que manca d'espaci. 2. (fig.) Que manca de larguessa d'esperit, de generositat. Var.: **estrechor**, **estrechura**.

estrechiment n.m. Accion d'estrechir ò de s'estrechir; lo sieu resultat. Var.: **restrechiment**. Sin.: **restrenhement**, **ressarament**.

estrechir vt. (*estrechissi*) 1. Faire mai cort: *Estrechir un vestit en lo lavant*. 2. Rendre estrech. Var.: **restrechir**. Sin.: **restrénher**. ◆ vi. 1. Venir mai cort. 2. Venir estrech.

estrechon, a adj. e n.m. Qu'es un pauc estrech.

estrechor n.f. Estrechessa.

estrechura n.f. Estrechessa.

èstre-là n.m. (filos.) Per lu existencialistas, l'òme qu'existisse concretament dins lo monde.

estrelha n.f. Estrilha.

estrelhada n.f. Estrilha.

estrelhaire, airitz n. Estrilhaire.

estrelhar vt. Estrilhar.

estrelhatge n.m. Estrilhatge.

estrelítzia n.f. Planta d'ornament dei grandi flors eleganti e coloridi, originària d'Àfrica australa (Familha dei musaceas).

estremada n.f. Extremada.

estremaire, airitz adj. e n. Extremaire.

estremar vt. Extremar.

estremat, ada adj. Extremat.

estrematge n.m. Extrematge.

estrematòri n.m. Extrematòri.

estrementida n.f. Tremolament; commocion.

estrementiment n.m. Tremolament; commocion.

estrementir vt. Faire tremolar; commòure.

estremier, a adj. Extrème, extremier.

estrena n.f. (espec. au pl.) Present, gratificacion que son ofèrts per Cap d'An. Sin.: **boanaman**.

estrenada n.f. Inauguracion.

estrenar vt. Emplegar per lo promier còup; èstre lo promier à emplegar quauqua ren. Sin.: **inaugurar**. ◆ **estrenar** vi. (fam.) Èstre lo promier à subir un inconvenient.

estrencha n.f. Accion d'estrénher, de sarrar entre lu braç. Var.: **estrenhedura**.

estrenhedura n.f. Accion d'estrénher. Var.: **estrenhura**.

estrenhement n.m. Fach de venir estrech.

estrénher vt. 1. Sarrar foart entre lu sieus membres. 2. Sarrar entre lu braç en signe d'afeccion. 3. (fig.) Faire sofrir: *L'emocion m'estrenhe*.

estrenhura n.f. Estrenhedura.

estrepaira n.f. Extractor.

estrepar vt. Extirpar.

estrepsilèn(e), a adj. (biol.) Un dei estadis de la meiòsi, caracterisat per lo desdoblament dei cromosòmas.

estrepsitèr n.m. *Estrepsitèrs*: Òrdre d'insèctes minuscules, parasites d'autres insèctes.

estreptobacille n.m. Bacille que dona de colonias en cadenetas dins un mitan liquide.

estreptobacillòsi n.f. Enfeciment provocat per d'estreptobacilles.

estreptocòc n.m. Bacteria en còc, que lu sieus individús son dispauats en cadenas e que de nombroï espècias produòn d'infeccions grèvas (escarlatina, septicemia, etc.).

estreptococcia n.f. Infeccion deuguda à l'estreptocòc.

estreptococcemia n.f. (med.) Septicemia que lo sieu grèlh es l'estreptocòc.

estreptococcic, a adj. Relatiu à l'estreptocòc.

estreptocolisina (med.) Emolisina secretada per l'estreptocòc.

estreptodifteria (med.) Forma de difteria dins la quala d'estreptocòcs son apariats ai bacilles de Löffler.

estreptodornasa n.f. Enzima qu'a la proprietat de fluidificar lu exsudats postemós mai espés.

estreptolisina n.f. Lisina qu'apareisse dins lo sang dei personas pertocadi per un enfeciment estrepcoccic, que si compoarta coma un antitoxina.

estreptomicina n.f. Antibiotic tirat d'una mofa dau soal, actiu còntra lo bacille de la tuberculòsi e còntra d'autri bacterias (bacilles dau carbon, de la difteria, de la pèsta, etc.).

estreptoquinasa n.f. Produch extracellulari de natura enzimatica deugut à l'activitat de l'estreptocòc emolitic.

estria n.f. Caduna dei regas gaire prefondi parallèli entre eli que màrcon una susfàcia. Sin.: **rega**.

estriacion n.f. Accion d'estriar; ensèms dei estrias.

estriar vt. (*estrii*) Marcar d'estrias ò de regas pauc ò pron parallèli. Sin.: **regar**.

estriat, ada adj. Que la sieu susfàcia presenta d'estrias. Sin.: **regat**. ◇ (anat.) *Còrs estriats*: massas de substança grisa situada à la basa dau cerveu e qu'intervèn dins lo tònus musculari e dins lo compliment dei movements automatics. ◇ *Muscle estriat*: Muscle à contraccion rapide e volontari, que li sieu fibras fan vèire au microscòpi una estriacion transversala, deuguda à l'alternança de discs clars e escurs dins li fibrilhas, per oposicion au muscle *lisc*.

estribòt n.m. Quatren satiric utulisat per lu trobadors.

estriccion n.f. 1. Estrechiment transversal d'una esproveta metallica sotamessa à una pròva de traccion simpla e localisada sobre una part de la sieu longuessa (l'estriccion caracterisa la ductibilitat dau metal).

estricnina n.f. Alcaloïde potent que provèn de la notz vomica, emplegat coma estimulant à pichini dòsis.

estrictament adv. D'un biais estricte. Sin.: **estrechament**.

estricte, a adj. 1. Rigorós, que non laissa minga libertat. 2. Que tolèra minga negligença; sevère. 3. Sòbre, sensa ornaments: *Un vestit estricte*. 4. Minimal, reduch à la valor mai pichina: *L'estricte necessari*. ◇ (mat.) *Inegalitat estricta*: Inegalitat dau tipe $a < b$ embé $a \neq b$. Sin.: **estrech**.

estridença (-éncia) n.f. (lit.) Caractèr d'un son estrident; sonoritat estridenta.

estrident, a adj. Si di d'un son agut e foart: *Un crit estrident*.

estridor n.m. (med.) Bosin agut au moment de l'inspiracion, deugut à une desformacion congenitala de la laringe.

estridulacion n.f. Grinhament agut que prodúon d'unu insèctes insèctes (cigala, grilhet).

estridulant, a adj. Que fa audir un bosin agut.

estridular vi. Emetre de senhals sonòres per estridulacion.

estridulós, oa adj. (med.) Relatiu à l'estridor.

estriga n.f. Estrige.

estrige n.m. Esperit nuchenc e maufasent que pòu èstre la metamorfòsi d'un èstre uman viu ò moart, dins li legendas orientali. Var.: **estriga**.

estrigidat n.m. Estrigide.

estrigide n.m. *Estrigides*: Familha d'auceus rapacis de nuèch, coma la nuèchola. Var.: **estrigidat**.

estrigilacion n.f. Massatge practicat au mejan d'un estrigile.

estrigilaire n.m. Massaire qu'utilisava l'estrigile dins lu tèrmas romans.

estrigile n.m. 1. (Antiqu.) Mena de rasclet recorbat en forma de serreta, que, dins l'Antiquitat, servia per netejar la pèu après un banh de vapor ò d'exercicis atletics. 2. (arqueol.) Caneladura serpejanta emplegada coma motiu decoratiu d'unu sarcofagues antics.

estrilha n.f. Peis d'aiga de la carn recercada, mé de barbilhons mentoniers, qu'una espècia viu dins li ròcas e una autra dins la fanga: *Estrilha de fanga*. Sin.: **galineta**.

estrilha n.f. Instrument format de pichini lamas denteladi, per levar lu impuretats que vènon brutar lu peus dei cavaus. Var.: **estrelha**.

estrilhada n.f. 1. fach d'estrilhar una bèstia. Var.: **estrelhada**. Sin.: **brústia**. 2. Rosta, frusta. Sin.: **cenglada**, **sacada**, **rasclada**, **barcelada**, **frandacion**.

estrilhaire, airitz n. Persona qu'estrilha. Var.: **estrelhaire**. Sin.: **brustiaire**.

estrilhar vt. 1. Penchenar un ae, un cavau m'una estrilha. Sin.: **brustiar**. 2. (fig.) Batre largament, faire subir una gròssa desfacha à. 3. (fig.) Faire pagar tròup: *Lo govèrn nos estrilha*. Var.: **estrelhar**. Sin.: **extrapagar**.

estrilhatge n.m. Accion d'estrilhar; lo sieu resultat. Var.: **estrelhatge**. Sin.: **brustiatge**.

estrildide n.m. *Estrildides*: Familha de passerons que comprèn 31 genres e 141 espècias.

estrinar v.t. Estrénher.

estring n.m. Amagasèxe que laissa vèire li gautas dau cuu. Var.: **string** (angl.).

estrioscopia n.f. Estudi, per lo metòde fotografic, dau silhatge que produe dins l'ària un projectile ò una ala dins una soflaria aerodinamica.

estrioscopic, a adj. Relatiu à l'estrioscopia.

estripar vt. 1. Levar li tripas, li entralhas de: *Estripar un coniu*. Sin.: **esbudelar**. 2. (fam.) Ferir sauvatjament, tuar m'una arma blanca. ◆ **s'estripar** v.pr. Si batre sauvatjament.

estripaforca n.m. Persona marrida, maufatan.

estripaire, airitz n. Persona que ferisse, que tua impietadosament. Sin.: **esventraire**.

estripament n.m. Estripatge, esbudelatge.

estripatge n.m. Accion d'estripar, de s'estripar.

estripatge n.m. (de l'anglés *stripping*) Reaccion nucleària dins la quala un nucleon es arrancat d'un nucleu projectile e es captat per lo nucleu bersalh.

estrissador vt. Trissador.

estriu n.m. Arceu de metal, de boasc ò de cuer que pende de cada costat de la sèla per li pauar lo pen.

estriviera n.f. Corrèia que li es estacat l'estriu.

estrix n.m. Rapaci nuchenc (Familha dei estrigides).

estrobil(e) n.m. 1. (bot.) Fruch en còne dau loblon. 2.(zool.) Forma larvària d'uni carnmarinas.

estrobilacion n.f. Multiplicacion asexuada dei carnmarinas partent d'un estrobile, ò per li tènias, partent d'un escolet.

estrobodine n.m. Cambiaire de frequenças en electronica.

estrobofotografia n.f. Fotografia obtenguda au mejan d'un aparelh m'un flash electronic estroboscopic que permete de reglar lo nombre de fotografias per segonda.

estroboscòpi n.m. Aparelh que sièrve à observar per estroboscopia.

estroboscopia n.f. Mòde d'observacion d'un movement periodic rapide, au mejan d'ulhauç reguliers que la sieu frequença es vesina d'aquela dau movement.

estroboscopic, a adj. Relatiu à l'estroboscopia.

estrobosic, a adj. Que pertòca lu enlusiments d'optica congreats per lo tornejament ò lo desplaçament dei figuras.

estrocejar vt. Talhar à tròç.

estròfa n.f. 1. Grope de vèrs que fórmon una unitat e son ordenats per presentar una correspondença metrica m'un grope semblable ò d'autres gropes semblables. 2. Promiera dei tres parts liriqui que lo còr canta dins la tragèdia grèga.

estrofant n.m. Aubre ò liana dei regions tropicali d'Àfrica ò d'Àsia, que li sieu flors an de petales prolongats en lòngui lanieras e que lo sieu fruch dona d'eterosides tonicardiacs.

estrofantina n.f. Alcaloïde tirat de l'estrofant e emplegat coma tonicardiac.

estrofeta n.f. Pichina estròfa.

estrofic, a adj. Si di d'una cançon qu'enclau de coblets, que li sigue ò non de refranh.

estrofisme n.m. Tropisme vegetal caracterisat per una torcedura en eliça dei sieu fuèlhas.

estrogène, a adj. e n. Si di dei substanças (ormònas) que provòcon l'estrus.

estròma n.m. (anat.) Teissut conjontiu que forma l'encastre d'un organe, d'una tumor.

estrombolian, a adj. Si di d'un tipe d'erupcion volcanica caracterisada per l'alternança d'explosions e d'emissions de lavas.

estromatoporidats n.m. Estromatoporidats: Celenterats fossiles foarça comuns dins lu terrens calcaris dau silurian e dau devonian.

estròmba n.f. Beu mollusc grandàs, gastropòde dei mars caudi, m'una cauquilha espessa d'usança ornamentala.

estromeirita n.f. Sulfure natural d'argent e d'aram.

estron n.m. Matèria fecala consistenta de forma motlada de l'òme e d'unu animaus; excrement. Var.: **estront**.

estronàs n.m. Estron gròs. Sin.: (vulg.) **merdassa**.

estronci n.m. Metal alcalinoterrós jaune analògue au calci; element (Sr) de n° atomic 38 e de massa atomica 87,62. (S'emplega lo nitrat d'estronci en pirotecnica, per colorar li flamas en roge).

estronciana n.f. Oxide ò idroxide d'estronci, que s'emplega dins li sucrarias.

estroncianita n.f. Carbonat natural d'estronci**.**

estronet n.m. Estron pichon.

estrongilòsi n.f. (veter.) Malautia provocada que de nematòdes dónon à d'unu animaus.

estront n.m. Estron.

estròp n.m. Tropa, clica. ◇ (espec.) Acamp d'animaus domestics: *Un estròp de feas.*

estròp n.m. (mar.) Aneu de cordatge ò de cuer que liga lo rem à l'escaume.

estropar (mar.) vt. (mar.) Cenchar au mejan d'un cordatge.

estròpa n.f. (mar.) Cencha en filin que si mete à l'entorn d'una carèla e que sièrve à la suspendre ò à la fixar.

estropiadura n.f. Infirmitat, diformitat. Var.: **estropiament**.

estropiament n.m. Estropiadura.

estropiar vt. (*estròpi*, classic *estròpii*) 1. Privar de l'usatge normal d'un membre, de mai d'un membre. 2. Desformar, escornar dins la prononciacion ò l'ortografia: *Estropiar un nom.* ◆ **s'estropiar** v.pr. (fig. fam.) Si faire totplen mau.

estropiat, ada adj. e n. Si di d'una persona privada de l'usatge d'un au manco dei sieus membres. Sin.: **andicapat**, **endecat**.

estruç n.m. Estruci.

estruci n.m. Auceu de granda talha (2,60 m) que viu en gropes, dei alas impròpri au vòl, que pòu córrer leu, pea 100 kg e pòu viure 50 ans (sotaclassa dei ratites). ◇ (fam.) *Aver un estòmegue d'estruci*: Que digerisse tot. ◇ Politica de l'estruci: Refut de pilhar en consideracion una dificultat, una menaça, un perilh. Var.: **estruç**.

estructura n.f. 1. Biais que li parts d'un ensèms concret ò abstrach son organisat entre eli; disposicion: *L'estructura d'una charradissa.* ◇ (geol.) Agençament dei jaças geologiqui li uni per rapoart ai autri. 2. Organisacion dei partidas d'un sistema, que li dona la sieu coerença e n'es la caracteristica permanenta: *L'estructura d'un Estat*, *d'una entrepresa.* ◇ (econ.) Ensèms dei caractèrs relativament estables d'un sistema à-n-una epòca donada (per op. à *conjontura*). 3. Organisacion, sistema complèxe considerat dins lu sieus elements fondamentals: *Li estructuras administrativi.* 4. (arquit. e tecn.) Constitucion, disposicion e assemblatge que fórmon l'ossamenta d'un bastiment, d'una carroçaria, d'un carenatge, etc. Sin.: **carcassa**, **armadura**, **esquelèt**, **bastit**. 5. (filos.) Ensèms ordenat e autonòme d'elements interdependents que lu sieus rapoarts son reglats per de lèis. Sin.: **fondamentas**. 6. (mat.) Ensemble provedit d'au manco una lèi de composicion e d'au manco una relacion: *Estructuras algebriqui.*

estructurable, a adj. Que pòu èstre estructurat.

estructuracion n.f. Accion d'estructurar; fach d'èstre estructurat.

estructural, a adj. 1. Relatiu à l'estructura. ◇ (filos.) *Casualitat estructurala*: produccion d'efèctes d'una estructura sobre lu elements que la constituísson, en foncion de la plaça que li ocúpon. ◇ *Geologia estructurala*: Part de la geologia qu'estúdia l'estructura superiora de la rusca terrèstra. ◇ *Susfàcia estructurala*: Susfàcia constituida per la part superiora d'una jaça dura desgatjada per l'erosion d'una jaça tendra. 2. (didact.) Relatiu à l'estructuralisme. *Structural* e *structurel.* 3. Relatiu ai estructuras: Crisi estructurala, caumatge estructural. Contr.: **conjontural**. Var.: **estructurau**.

estructuralament adv. D'un biais estructural.

estructuralisme n.m. 1. Corrent de pensada que mira à privilegiar d'un caire la totalitat per rapoart à l'individú e d'un autre caire la sincronicitat dei fachs pusleu que la sieu evolucion, e enfin li relacions qu'unísson aquelu fachs pusleu que lu fachs elu-memes dins lo sieu caractèr eterogeneu e parcellari. 2. (ling.) Procediment teoric que consistisse à envisatjar la lenga coma una estructura, valent à dire coma un ensèms d'elements qu'entretènon de relacions formali. Sin.: **linguistica estructurala**.

estructuralista adj. e n. Relatiu à l'estructuralisme; partidari de l'estructuralisme.

estructurant, a adj. Que permete l'estructuracion ò la determina.

estructurar vt. Provedir d'una estructura.

estructurat, ada adj. Si di de cen qu'a una estructura donada: *Un discors estructurat.*

estructurau, ala adj. Estructural.

estruma n.f. Escrofula. Sin.: **escròlas**.

estrumós, oa adj. Relatiu à l'estruma.

estrus n.m. (fisol.) Ensèms dei fenomènes fisiologics e comportamentals que precedísson e acompànhon l'ovulacion de la frema e de la femèla dei mamifèrs.

estuari n.m. Boca d'un flume sus una mar dubèrta e dont si fan sentir li mareas. Sin.: **fos**, **grau** (Lengadòc).

estuarian, a adj. Relatiu à un estuari, ai estuaris.

estuba n.f. 1. Local de banhs, que si fa montar la sieu temperatura per faire sudar. ◇ Pèça dont fa totplen caud. Sin.: **caldari** (epòca romana; etim. lat. *caldarium*). 2. (tecnol.) Encencha dont d'unu produchs (aliments, boasc, pèus, textiles) son tractats à la calor e à la vapor. ◇ Aparelh per desinfectar ò esterilisar au mejan de la calor. ◇ Aparelh emplegat en microbiologia per mantenir li culturas à una temperatura constanta.

estubada n.f. Accion d'estubar. Var.: **estubadissa**. Sin.: **fumigacion**. ◇ *À l'estubada*: À l'estofada.

estubadís, issa adj. e n.m. Fumigène.

estubadissa n.f. Estubada.

estubaire, a adj. Que permete d'estubar. ◆ n. Aparelh per estubar. Sin.: **fumigator**.

estubament n.m. Estubatge.

estubar vt. 1. Tractar à l'estuba. Sin.: **fumigar**. 2. Far cuèire à l'estubada.

estubat, ada adj. 1. Qu'es estat tractat à l'estuba. 2. (fig. fam.) Embriac.

estubatge n.m. Accion d'estubar. Var.: **estubament**.

estuc n.m. Revestiment qu'imita lo màrmor, compauat essencialament de gip fin, d'una pega e de poussa de màrmor. ◆ pl. Ornament decoratiu mural (esculptat, colorat, etc.) realisat m'aquesto materiau.

estucador, airitz n. Estucaire.

estucaire, airitz n. Obrier, artista que travalha l'estuc. Var.: **estucator**.

estucar vt. (*estuqui*) Recurbir d'estuc.

estucatge n.m. Aplicacion d'estuc; revestiment d'estuc.

estucator, tritz n. Estucaire.

estuch n.m. Estug.

estudeta n.f. Estúdio pichin.

estudi n.m. 1. Travalh de l'esperit que s'aplica à emparar ò à aprefondir. 2. Ensèms dei travalhs que precedísson, alestísson l'execucion d'un projècte: *Bureu d'estudis*. 3. Obratge qu'expaua lu resultats d'una recèrca: *Un estudi sobre l'òbra dei trobadors*. 3. Dessenh, etc., fach d'après natura, sovent coma preparacion d'una òbra mai elaborada ò d'una partida d'aquela òbra. 4. (mús.) Tròç compauat en principi dins una tòca didactica. 5. Sala dont lu escolans travàlhon en defoara dei oras de cors; temps que li pàsson. 6. Local de travalh d'un oficier ministerial e dei sieus clergues: *Un estudi de notari*. ◇ Carga, personal, clients d'aquel oficier ministerial. ◆ pl. Ensèms dei cors seguits dins un establiment escolari ò universitari: *Faire d'estudis de medecina*.

estudiaire, airitz adj. e n. Qu'estúdia.

estudiant, a n. Persona que fa d'estudis superiors. ◆ adj. Dei estudiants; relatiu ai estudiants: *Una manifestacion estudianta*.

estudiantin, a adj. Relatiu ai estudiants: *La vida estudiantina*.

estudiar vt. (*estudi*, classic *estúdii*) 1. Cercar d'aquistar la conoissença ò la tecnica de; emparar: Estudiar l'occitan, la música. 2. Examinar, analisar atentivament: *Estudiar un projècte*. ◆ **s'estudiar** v.pr. S'observar personalament embé atencion.

estúdio [es'tydjo] n.m. 1. Pichin apartament que comprèn una soleta pèça principala. 2. Local dont opèra un fotografe. 3. Local dont si fan de films, d'emissions de ràdio ò de television, etc. ◇ Sala de repeticion per la dança.

estudiós, oa adj. 1. Que li agrada l'estudi, aplicat: *Un escolan estudiós*. 2. Dedicat à l'estudi: *De vacanças estudioï*.

estudiosament adv. Embé aplicacion.

estug n.m. [es'tytʃ] 1. Boita, envolopa destinada à contenir un objècte ò à lo recurbir, e qu'a pauc ò pron la mema forma qu'eu: *Un estug per lu belicres*. 2. (arm.) Cilindre que contèn la carga d'una cartocha e au quau es fixat lo projectile. Var.: **estuch**, **estuga**.

estuga n.f. Estug; carapaça.

estujar vt. Metre dins un estug.

estup, a adj. Estabosit.

estupa n.f. Monument funerari ò commemoratiu en forma de dòma plen, quilhat sobre de relíquias de Bodà ò de religiós eminents.

estupefaccion n.f. Grand estonament qu'empacha tota reaccion. Sin.: **estabosiment**, **espant**, **espantament**, **estupor**.

estupefach, a adj. Estabosit. Sin.: **espantat**, **sorprés**.

estupefaguent, a adj. Qu'estupefà: Una nòva estupefaguenta. ◆ n.m. Estupefasent.

estupefaire vt. Cauar una granda sorpresa, d'estupor à. Var.: **estupefar**.

estupefar vt. Estupefaire.

estupefasent, a adj. Espantant, estonant. ◆ n.m. Substança psicotròpa que provòca una acostumança e un estat de besonh que poàdon menar à una toxicomania. Var.: **estupefaguent**. Sin.: **narcotic**. Sin.: **nesciament**, **bestiament**.

estupidament adv. D'un biais estupide.

estupide, a adj. Que manca d'intelligença, nèsci. Sin.: **bèstia**, **imbecil**, **tardòc**, **toarca**, **colhon**, **babèu**, **estaci**.

estupidir vt. (*estupidissi*) Rendre estupide.

estupiditat n.f. Caractèr d'una persona estupida; paraula, accion estupida. Sin.: **nescitge**, **colhonitge**, **inepcia**, **estupides(s)a**.

estupit, ida adj. Que pròva d'estupor. Sin.: **estabosit**, **estonat**.

estupor n.f. 1. Grand estonament. 2. (pisquiatria) Estat d'inibicion motritz d'origina psiquica.

estuporós, oa adj. (psican.) Relatiu à l'estupor.

estupre n.m. (lit.) Granda desbaucha, luxura. Sin.: **gorrinitge**, **bagassaria**.

esturion n.m. Peis condrostrean de la boca ventrala e provedit de cinc rengs longitudinals de placas sus lu flancs, que passa un an ò doi dins lu estuaris, denant d'acabar la sieu creissença en mar. Cada femèla, que pòu faire fins à 6 m de lòng e 200 kg, ponde en aiga doça 3 à 4 milions d'òus que constituísson lo *caviar*). Var.: **esturjon**.

esturjon n.m. Esturion.

esturnic n.m. Expulsion reflèxe brusca d'ària per lo nas e la boca, que la provòca una excitacion de la mucoa nasala. Var.: **estornic**.

esturnicada n.f. Accion d'esturnicar. Var.: **estornicada**.

esturnicar vt. (*esturniqui*) Faire un estornic. Var.: **estornicar**.

esturnide n.m. *Esturnides*: Familha de passerons dau bèc gròs, dau plumatge escur, coma l'estorneu.

esvaliment n.m. Accion d'esvalir; lo sieu resultat. Fach de s'esvalir. Var.: **avaliment**; Sin.: **desaparicion**.

esvalir vt. (*esvalissi*) Far disparéisser. Var.: **avalir**. ◆ **s'esvalir** v.pr. Disparéisser.

esvaniment n.m. Fach de s'esvanir.

esvanir (s') v.pr. (*m'esvanissi*) 1. Perdre conoissença. 2. Disparéisser. 3. Perdre li sieu colors.

esvanit, ida adj. Qu'a perdut conoissença.

esvaporable, a adj. Que si pòu esvaporar, que pòu èstre esvaporat. Var.: **evaporable**.

esvaporacion n.f. Transformacion sensa ebullicion d'un liquide en vapor. Var.: **esvaporada**, esvaporacion.

esvaporada n.f. Evaporacion. Var.: **evaporada**.

esvaporar vt. Produrre l'esvaporacion de (un liquide). Var.: **evaporar**. ◆ **s'esvaporar** v.pr. 1. Si transformar en vapor per esvaporacion. 2. (lit.) Disparéisser, cessar d'èstre. 3. (fig.) Disparéisser bruscament, s'esbinhar.

esvaporat, ada adj. (fig.) Tèsta en l'ària, destartavelat. Var.: **evaporat**. Sin.: **destartavelat**, **despensierat**, **durganàs**.

esvaporator n.m. 1. Element d'un circuit frigorific, escambiaire de calor dont lo liquide frigorigène si vaporisa en produent de frèi. 2. Aparelh que sièrve à la dissecacion dei fruchs, dei legumes, dau lach, etc. 3. (mar.) Aparelh escaufat au mejan de vapor, que sièrve à destillar l'aiga de mar. Var.: **evaporator**.

esvaporatòri, òria adj. Pròpri à provocar l'esvaporacion. Var.: **evaporatòri**.

esvaporita n.f. Depaus que resulta de l'esvaporacion de l'aiga dei mars barradi ò dei lacs salats. Var.: **evaporita**.

esvaporomètre n.m. Instrument previst per mesurar lo poder esvaporant de l'atmosfèra.

esvapotranspiracion n.f. Ensèms dei fenomènes d'esvaporacion de l'aiga dau soal e dei jaças liquidi, e de transpiracion dei vegetaus. Var.: evapotranspiracion.

esvari n.m. Diferença, escart.

esvedelar (s') v.pr. (*m'esvedèli*) Si corcar d'una mena desgaubiada sus lo soal, sus un lièch, etc.

esvenar vt. (cirurg.) Suprimir per lo biais de la cirurgia li venas vengudi varicòsi.

esvenatge n.m. Accion d'esvenar.

esventable, a adj. Decelable.

esventament n.m. Accion d'esventar.

esventar vt. 1. Alterar au contacte de l'ària. 2. Decelar. 3. Divulgar.

esventat, ada adj. 1. Alterat per l'ària. 2. Divulgat (secret).

esventracion n.f. Rompedura congenitala ò accidentala de la paret musculària de l'abdomèn, que laissa li viscèras directament au contacte de la pèu. Var.: **esventrada**.

esventrada n.f. Esventracion.

esventraire, airitz adj. e n. Que duèrbe lo ventre. ◆ n. Assassin que tua en esventrant.

esventrar vt. 1. Durbir lo ventre à. 2. Durbir quauqua ren de foarça, en lo degalhant.

esvisceracion n.f. (med.) Sortida dei viscèras foara de l'abdomèn (generalament deuguda à la desunion d'una plaga operatòria). Var.: **evisceracion**.

esviscerar vt. (*esviscèri*) Levar li viscèras, li entralhas de. Var.: **eviscerar**.

esvista n.f. Bestiesa, asenada.

esvitar vt. (it.) Levar li vits de.

eta Letra grèga.

etaïra (Antiqu. Gr.) Cortisana d'un reng elevat.

etambutòl n.m. Antibiotic sintetic.

etan(e) n.m. (quim.) Idrocarbure saturat C_2H_6 gasós, emplegat coma combustible.

etanal n.m. (quim.) Aldeïde desribat de l'alcòl etilic, de formula C_2H_4OH. Sin.: **acetaldeïde**.

etanoïc, a adj. (quim.) *Acide etanoïc*: Acide CH_3CO_2H, que lo vinaigre li deu la sieu sabor. Sin.: **acide acetic**.

etanòl n.m. (quim.) Alcòl desribat de l'etane, de formula C_2H_5OH. Sin.: **alcòl etilic**, **alcòl**.

etapa n.f. Estapa.

et cetèra loc. adv. E lo rèsta. Abrev.: **etc**.

etc. abrev. Et cetèra. Var.: **eca.**, **e.c.a.**

eteocretés n.m. Lenga dei inscripcions cretesi dau 600 au 300 av. J.C., escricha en caractèrs grècs e pas encara descriptada.

etèr n.m. 1. Fluide subtil que, d'après lu Ancians, emplissia lu espacis situats en là de l'atmosfèra. 2. (poet.) Ària, ceu. 3. (fis.) Ancianament, fluide ipotetic, impoderable, elastic, dins lo quau li ondas luminoï si dévon espandir. 4. (quim.) Oxide d'alquile ò d'arile, de formula ROR (nom generic). ◇ *Etèr sulfuric* ò *etèr*: Oxide d'etile $(C_2H_5)_2O$, liquide foarça volatil e inflamable, emplegat coma souvent, antiseptic e anestesic.

eteradèlfe adj. m. e n. Si di d'un mostre doble, qu'un dei doi, sensa tèsta, repaua sus la faça anteriora dau còrs de l'autre.

eteralian, a adj. e n. Si di dei mostres dobles parasitaris que lo sieu subjècte parasite es reduch lo mai sovent à un organe imperfècte implantat sus la tèsta dau subjècte màger.

eteraquís n.m. Nematòde parasite de l'òu de la galina.

eterenc, a adj. Etereu.

etereu, ea adj. 1. (poet.) Aerenc, foarça pur: *Un amor etereu*. 2. Qu'a la natura de l'etèr, l'odor de l'etèr. Var.: **eterenc**.

eterificacion n.f. (quim.) Reaccion de formacion d'un etèr à partir d'un alcòl.

eterificar vt. (*eterifiqui*) Sotametre à l'eterificacion.

eterisacion (-izacion) n.f. (med.) Accion d'eterisar.

eterisaire n.m. Aparelh previst per porgir de vapors d'etèr per obtenir una narcòsi.

eterisar (-izar) vt. (med.) Anestesiar au mejan d'etèr.

eterisme n.m. Intoxicaion per l'etèr.

eternal, a adj. Etèrne. Var.: **eternau**.

eternalament adv. Eternament.

eternament adv. 1. Despí totjorn, per l'eternitat. 2. Sensa relambi. Var.: **eternalament**.

eternau, ala adj. Etèrne.

etèrne, a adj. 1. Sensa començament ni fin. Var.: **eternal**, **eternau**. ◇ *Fuèc etèrne, flamas etèrni*: Suplici que lu damnats subísson (per op. à *vida etèrna*). 2. Que dura longtemps, que non s'en pòu imaginar la fin; indestructible, infinit: *Una reconoissença etèrna*. ◇ *La Vila Etèrna*: Roma. 3. Que dona l'impression de jamai s'acabar, qu'alassa per la sieu repeticion: *Totjorn la sieu*

etèrna discussion. 4. Abitual: *Portava lo sieu etèrne manteu*. ◆ *L'Etèrne*: Dieu. Var.: *L'Eternal, L'Eternau.*

eternisacion (-izacion) n.f. Accion d'eternisar.

eternisar (-izar) vt. Faire durar tròup longtemps: *Eternisar una discussion*. ◆ **s'eternisar** v.pr. 1. Durar foarça longtemps, tròup longtemps. 2. (fam.) Restar tròup longtemps dins un luèc.

eternitat n.f. 1. Durada etèrna, sensa començament ni fin. 2. Durada indefinida, temps foarça lòng: *T'aspèri despí una eternitat*. ◇ *De tota eternitat*: Despí totjorn.

eteroaglutinina n.f. Aglutinina introducha dins lo sang d'un animau per l'injeccion de sang d'un animau de raça despariera.

eteroanticòrs n.m. Anticòrs introduchs per un organisme au mejan d'un antigène d'una autra raça animala.

eteroatòme n.m. Atòme diferent dei autres dins una tiera d'atòmes identics.

eterobranca n.m. Peis siluridat dei fluvis d'Àfrica provedits d'organes d'alenament aerenc particuliers.

eterocarde n.m. *Eterocardes*: Sota-òrdre de gastropòdes prosobrancas marins de que lo tipe n'es l'alàpia.

eterocarp(e), a adj. Que balha de fruchas de mai d'una qualitat.

eterocefal(e), a Qu'a de flors mascli e femèli en capitules desseparats.

eterocèrc, a adj. (zool.) Si di de la nadarèla caudala d'unu peis que lo lòbe dorsal, mai desvolopat que lo ventral, contèn l'extremitat de la colomna vertebrala (per op. à *omocèrc*). ■ Si pòu finda emplegar *eterocèrca* au masculin.

eterocerquia n.f. Caractèr dei menas eterocèrqui.

eterocicle n.m. (quim. org.) Compauat organic ciclic que contèn una cadena clavada que comprèn d'atòmes d'elements autres que lo carbòni.

eterociclic, a adj. (quim. org.) Relatiu à un eterocicle.

eterocinesia n.f. Desturbi de la mobilitat que si verifica dins un membre quora si fa mòure lo membre simetric.

eteroclit, a adj. 1. Que s'escarta dei règlas pròpri au sieu genre, dei règlas de l'art. 2. Fach de pèças, de tròç despariats.

eterocromatic, a adj. Compauat d'eterocromatina.

eterocromatina n.f. Cromatina pròpria ai eterosònes.

eterocromosòma n.m. [eterucrumu'sɔma] (biol.) Cromosòma que n'en depende lo sèxe dau zigòt (XX per la frema, XY per l'òme). Var.: **eterocromo-sòma**. Sin.: **allosòma**, **cromosòma sexual**.

etero-cromosòma n.m. Eterocromosòma.

eterocronia n.f. Diferença de desvolopament dins lo temps, dei organes de l'embrion, d'unu à respièch dei autres.

eterocronisme n.m. Diferença de la cronaxia dau nèrvi à rapoart à-n-aquela dau muscle, qu'entrava la transmission de l'influx au moment dei excitacions isoladi, mas que lo laissa passar au moment d'excitacions iteradi.

eterodèr n.m. Anguillula parasit de la blearaba.

eterodina n.f. Generator d'oscillacions electriqui sinusoïdali, generalament emplegat dins un receptor radioelectric per efectuar un cambiament de frequença.

eterodònt n.m. *Eterodònts*: Sotaclassa de molluscs bivalves que comprèn de varietats que li gaunhas son tipicament lamellari.

eterodòxe, a adj. 1. (relig.) Que s'escarta de l'ortodoxia. 2. Que s'opaua ai estereotipes, au conformisme.

eterodoxia n.f. 1. Caractèr de cen qu'es eterodòxe; doctrina eterodòxa. 2. Non conformisme.

eterodròme, a adj. Si di d'una leva que lo sieu ponch d'aponteu si tròva entre la potença e la resistença.

eteroempeutatge n.m. (cirur.) Eteroplastia.

eterofil(e), a adj. Que pròva una atirança per li personas de l'autre sèxe.

eterofilia n.f. Amor per de personas de l'autre sèxe.

eterofillia n.f. Caractèr dei plantas que possedísson de fuèlhas de mantu tipes coma la sagitària.

eterofonia n.f. (ling.) Prononciacion diferenta representada per de grafias identiqui.

eterofonic, a adj. (ling.) Pròpri ò relatiu à l'eterofonia.

eteroforia n.f. (med.) Trebolici foncional de la vision binoculària, en rapoart m'ai variacions de l'equilibri dei muscles motors dei glòbes ocularis.

eteroftalmia n.f. Diferenças entre lu doi uèlhs dins lo relarg de la forma, la color....

eterogame, a adj. (bot.) Que si multiplica per l'eterogamia.

eterogametia n.f. Caractèr dau sèxe eterogametic.

eterogametic, a adj. (biol.) *Sèxe eterogametic*: Que lu sieus gametas, de doi categorias diferenti e en nombre parier, determínon lo sèxe (per lu mamifèrs, es lo mascle qu'es eterogametic; per lu auceus, es la femèla). Contr.: **omogametic**.

eterogamia n.f. (biol.) Fusion de doi gametas pauc ò pron despariers (cas que si presenta lo mai generalament). Contr.: **isogamia**.

eterogeneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es eterogeneu.

eterogenèsi n.f. Alternança reguliera per un animau ò una planta de doi generacions que presènton una parença diferenta.

eterogeneu, ea adj. Format d'elements diferents, d'elements mau assortits. Contr.: **omogeneu**.

eterogenita n.f. Oxide idratat natural de cobalt.

eterogine, a adj. Si di dei insèctes socials que presènton mai d'una casta de femèlas (abelhas, formigas...).

eterogonia n.f. Creissença deferenciala dei diversi parts d'un organisme en cors de desvolopament. Sin.: **allometria**.

eterograde, a adj. Que si pòu mesurar, quantificar.

eterografia n.f. (ling.) Grafia diferenta per representar de monemas qu'an una prononciacion identica.

eterografic, a adj. (ling.) Pròpri ò relatiu à l'eterografia.

eteroïc, a adj. Si di dei parasites que lo sieu cicle evolutiu compoarta lo passatge sus mantu òstes consecutius.

eterolisina n.f. Substança que pòu destruir una cellula estrangiera e l'organisme que la produch. Contr.: **autolisina**.

eterològue, òga adj. Que sembla sensa deguna analogia embé d'autri parts ò teissuts de l'organisme.

eteromèr n.m. *Eteromèrs*: Grope de coleoptèrs que lo tars compoarta un article de mens à la pata posteriora à respièch dei autri patas.

eteromane, a adj. e n. Toxicomane que pilha regulierament d'etèr.

eteromania n.f. Intoxicacion per l'etèr.

eterometabòle, a adj. Si di dei insèctes qu'an de metamorfòsis progressivi, sensa fasa ninfala. Contr.: **olometabòla**.

eteromiaire n.m. *Eteromiaires*: Òrdre de molluscs bivalves polidònts qu'an, sigue doi muscles adductors inegals (muscles), sigue un muscle adductor unic (òstregas).

eteromòrfe, a adj. Que presenta de formas foarça diferenti dins una mema espècia.

eteromorfia n.f. Caractèr eteromòrfe. Var.: **eteromorfisme**.

eteromorfisme n.m. Eteromorfia.

eteroneure n.m. *Eteroneures*: Sota-òrdre de parpalhons provedits d'una trompa normalament desvolopada qu'enclau de dètz parts nòu dei varietats. Contr.: **omoneures**.

eteronime, a adj. 1. Si di de mòts escrichs d'una mena identica, ma de prononciacion e de sens despariers: *Sabon e sàbon son eteronimes*. 2. Si di de mòts que vènon d'etimes despariers, ma de sens identic, tant coma: *Èga e cavala son eteronimes.*

eteronòme, a adj. Que li vènon dau defoara li lèis per reglar lo sieu comportament, en plaça de li trovar en se. Contr.: **autonòme**.

eteronomia n.f. Fach d'èstre eteronòme; absença d'autonomia.

eteronuclear(i), a (-ària) adj. Caracteristica d'una molecula formada d'atòmes despariers.

eteroparental, a adj. Mé de parents dei doi sèxes: *Educacion eteroparentala*, *familha eteroparentala*.

eteroparentalitat n.f. Parentalitat assegurada per un òme e una frema.

eteroplasia n.f. Formacion, au prejudici d'un teissut san, d'un teissut patologic que lu sieus elements diferísson d'aquelu que li an donat naissença. Sin.: **exoplastia**.

eteroplastia n.f. (cirur.) Ensèrt que l'empeut es manlevat à une espècia despariera. Sin.: **eteroempeutatge**.

eteroplastic, a adj. Relatiu à l'eteroplastia.

eteropòdes n.m. *Eteropòdes*: Òrdre de gastropòdes prosobrancas marins pelagics, que lo sieu pen s'es tresmudat en nadarèla.

eteropolar(i), a (-ària) adj. Si di d'una molecula que lu sieus atòmes son ligats per electrovalença. Pertòca una cadena electrica ò magnetica de que lu sieus doi pòles de noms contraris altèrnon consecutivament.

eteroprotalia n.f. (bot.) Caractèr dei pradelas e dei licopòdis que lu sieus protals mascles e femeus son destriats.

etereoproteïna n.f. Proteïna complèxa formada d'acides aminats e d'un gropament prostetic.

eteroptèr n.m. *Eteroptèrs*: Òrdre d'insèctes emipteroïdes que li sieu alas anteriori son mièg coriaci, coma lo bertau.

eterosexual, a adj. [-s-] Que s'acobla m'un individú de l'autre sèxe. Var.: **etero-sexual**, **eterossexual**, **eterosexuau**. Contr.: **omosexual**.

eterosexualitat n.f. Sexualitat d'una persona eterosexuala. Contr.: **omosexualitat**.

etero-sexuau, ala adj. Eterosexual.

eterosexuau, ala adj. Eterosexual.

eterosfèra n.f. Jaça de l'atmosfèra, situada en dessobre de l'omosfèra, dont predomínon de gas leugiers (azòt, idrogène, èli).

eteròsi n.f. Acreissement de la vigor generala d'un ibride, per rapoart ai linhadas, ai raças, etc., d'origina.

eteroside n.m. Oside format d'òsas e d'un compauat non glucidic. Sin.: **glucoside**.

eterosinapsi n.f. Agropament de doi cromosòmas despariers, non omològues.

eterosòme n.m. *Eterosòmes*: Sota-òrdre de peis ossuts enclausant lu «peis plats» (sòlas, ròmbos, pampalòtis) que vívon ajaçats au fond de l'aiga, m'ai sieus doi uèlhs gropats sus un solet costat.

eterosporat, da (bot.) Si di d'un vegetal que dona doi sòrtas d'espòras de parença despariera, mascles e femèlas.

eterosporia n.f. (bot.) Caractèr dei plantas eterosporadi.

eterossexual, a adj. Eterosexual.

eterossexuau, ala adj. Eterosexual.

eterostatic, a adj. Si di d'un metòde de mesura electrica dins la quala si fa usança d'una electrisacion auxiliària indepedenta d'aquela dei còrs sotamés à l'experiença.

eterostilia n.f. (bot.) Caractèr de varietats florali que, coma la primavèra, an doi menas de flors, una m'au pistil cort e l'autra m'un pistil cort. (Aquò afavorisse la pollenisacion per lu insèctes.

eterotaxia n.f. (anat.) Inversion totala ò parciala dei organes à respièch dau plan de simetria de l'organisme, sensa n'entravar lo foncionament.

eterotopia n.f. Presença d'elements anatomics normals d'esperelu (cruissentela, peu, etc.) dont n'i a pas costumierament.

eterotròfe, a adj. (biol.) Si di d'organismes que si procúron la sieu matèria organica en la manlevant sus d'autres organismes, vivents (cas dei parasites) ò moarts (predators, necrofagues), ò encara sus li sobras d'autres èstres vivents (fuèlhas moarti, ancians teguments eliminats, excrements...). Si destríon doi tips d'eterotrofes, en foncion dau mecanisme d'absorpcion au

niveu cellulari: lu *fagotròfes* e lu *osmotròfes*. Var.: **eterotrofic**. Contr.: **autotrofic**.

eterotrofia n.f. Caractèr de cen qu'es eterotrofic; necessitat per un organisme vivent de si noirir de constituents organics preexistents. La nocion d'eterotrofia s'opaua à-n-aquela d'*autotrofia*.

eterotèrme, a adj. e n.m. Si di dei bèstias que la sieu temperatura vària m'aquela dau mitan, coma lu reptiles, lu peis, etc. Sin.: **poïquilotèrme**. Contr.: **omeotèrme**.

eterotrofic, a adj. Eterotròfe. Contr.: **autotrofic**.

eterozigòt, a adj. e n.m. Si di d'un subjècte que lu sieus gènes allèles, per au manco un caractèr ben definit, son diferents (un dei gènes vèn dau paire, l'autre vèn de la maire). Contr.: **omozigòt**.

etèr-sau n.m. Estèr.

etesian, a adj. *Vents etesians*: Que vènon dau Nòrd, en Mediterranea orientala, pendent l'estiu.

etic, a adj. Que pertòca lu principis de la morala: *Jutjament etic*.

ètica n.f. 1. Part de la filosofia qu'estúdia lu fondaments de la morala. 2. Ensèms dei règlas de captenement. 3. *Ètica medicala*: Bioetica. Var.: **etica**.

etica n.f. Ètica.

etil(e) n.m. (quim. org.) Radical monovalent C_2H_5-, desribat de l'etan.

etilacion n.f. 1. Intratge dins una molecula, dau radical etile. 2. Incorporacion de plomb tetraetile dins l'essença.

etilamina n.m. (quim.) Liquide foartament basic preparat per accion de l'ammoniac sobre l'etanòl e emplegat dins l'industria dau petròli, dei colorants e dei medicaments.

etilar vt. Mesclar de plomb tetraetile dins l'essença.

etilat, da adj. Que contèn lo radical etile.

etilbenzène n.m. Idrocarbure contengut dins lo quitran de carbon de tèrra.

etilcellulòsa n.f. Matèria termoplastica obtenguda generalament per lo biais de l'accion dau clorure d'etile sus la cellulòsa.

etilène n.m. Idrocarbure gasós incolòre (CH_2=CH_2), leugierament odorant, produch à partir dau petròli e qu'es à la basa de nombroï sintèsis.

etilenic, a adj. (quim. org.) Que contèn una dobla ligason carbòni-carbòni dins la sieu molecula. ◇ *Idrocarbures etilenics*: Alcènes, oléfinas.

etilglicòl n.m. Glicòl que bulhe à 135°C, utilisat coma solvent, fluide idraulic per lu frens, etc.

etilic, a adj. Desribat dau radical etile. ◇ *Alcòl etilic*: Etanòl. ◆ adj. e n. Persona alcolica.

etilidène n.m. Radical bivalent de formula CH_3CH.

etilina n.f. Nom generic dei estèrs de l'alcòl etilic.

etilisme n.m. Alcolisme.

etilomètre n.m. Etilotèst.

etilotèst n.m. Aparelh que dona lo taus d'alcolemia à partir de l'analisi de l'ària. Sin.: **alcotèst**, **etilomètre**, **balon** (fam.).

etime n.m. Etimon.

etimologia n.f. 1. Estudi scientific de l'origina dei mòts. 2. Origina ò filiacion d'un mòt.

etimologic, a adj. Relatiu à l'etimologia; confòrme à l'etimologia.

etimologicament adv. En tenent còmpte de l'etimologia.

etimologista n. Especialista d'etimologia.

etimon n.m. (ling.) Forma atestada ò reconstituida qu'es à l'origina d'un mòt.Var.: **etime**.

etiologia n.f. (med.) Recèrca dei causas d'una malautia.

etiologic, a adj. 1. (med.) De l'etiologia. 2. (antrop.) Si di d'un racònte que vòu explicar, au mejan de fachs vertadiers ò mitics, li originas, la significacion d'un fenomène natural, d'un nom, d'una institucion, etc.

etionamida n.f. (farm.) Antibiotic antituberculós.

etiopata n. Especialista d'etiopatia.

etiopatia n.f. Metòde de medecina naturala à basa de manipulacions, fondada sobre la recèrca dei originas de la dolor.

etiopian, a adj. e n. D'Etiòpia. ◇ *Lengas etiopiani* ò *etiopian*: Grope de lengas semitiqui parladi en Etiòpia.

etiopic, a adj. Que pertòca Etiòpia, ò lu Etiopians.

etiqueta n.f. 1. Pichin carteu fixat à un objècte per n'indicar la natura, lo prètz, lo contengut, etc. Sin.: **tilheta**. ◇ *Metre una etiqueta à quauqu'un*: Lo classar en foncion de la sieu apartenença politica, sociala, ideologica, etc. 2. Ceremonial e usatge dins una cort, una recepcion oficiala: *Observar l'etiqueta*. Sin.: **protocòl(e)**. 3. (inform.) Ensèms de caractèrs ligat à un grope de donadas ò plaçat davant una instruccion d'un programa e destinat à l'identificar.

etiquetaira n.f. Màquina per etiquetar.

etiquetaire, airitz n. Persona que paua d'etiqueta.

etiquetar vt. 1. Marcar d'una etiqueta. 2. (fig.) Classar (quauqu'un) d'un biais pauc ò pron arbitrari.

etiquetatge n.m. Accion d'etiquetar.

etisia n.f. Ectisia.

etmoïdal, a adj. (anat.) De l'etmoïde. Var.: **etmoïdau**.

etmoïdau, ala adj. Etmoïdal.

etmoïde n.m. (anat.) Oàs situat à la part mediana anteriora de la basa dau crani, que la sieu lama criblada es traversada per li terminasons dau nèrvi olfactiu.

etmoïditi (med.) Inflamacion de l'etmoïde.

etnarca n.m. 1. (Antiqu.) Governaire d'una província d'Orient, relativament autonòma, à l'epòca grecoromana. 2. (relig.) Evesque d'uni Glèias ortodòxi. 3. Cap civil d'una comunautat judiva, dins l'Ancian Testament.

etnarquia n.f. (Antiqu.) 1. Dignitat d'etnarca. 2. Territòri plaçat sota la dominacion d'un etnarca.

etnia n.f. Gropament uman que possedisse una estructura familiala, economica e sociala omogenea e que la sieu unitat repaua sobre una comunautat de lenga e de cultura.

etnic, a adj. 1. Relatiu à l'etnia. 2. Que designa una populacion. ◇ *Nom, adjectiu etnic*: Que vènon d'un nom de país, de vila, de region. Sin.: **etnonime**.

etnisme n.m. Teoria que basa la particion en nacions sobre li etnias, definidi en promier luèc per la sieu lenga: *Fontan es un dei fondators de l'etnisme*.

etnobiologia n.f. Estudi dei rapoarts entre li divèrsi populacions umani e lo mitan animal e vegetal.

etnobotanica n.f. Sciença dei rapoarts de l'òme m'au sieu ambient natural.

etnobotanista n. Especialista en etnobotanica.

etnocentric, a adj. Caracterisat per l'etnocentrisme.

etnocentrisme n.m. Tendença à valorisar un grope social, lo sieu país, la sieu nacionalitat.

etnocidi n.m. Destruccion d'una etnia sus lo plan cultural: *L'etnocidi de la civilisacion occitana.*

etnocracia n.f. Govèrn que seria fondat sus la morala soleta.

etnocrata n. Partidari de l'etnocracia.

etnocratic, a adj. Relatiu à l'etnocracia.

etnocultura n.f. Cultura d'una etnia.

etnogenèsi n.f. Teoria qu'afortisse qu'un grope etnic vèn d'una mescla de clans.

etnografe, a n. Especialista d'etnografia.

etnografia n.f. Branca dei sciences umani qu'a per tòca l'estudi descriptiu dei etnias.

etnografic, a adj. De l'etnografia.

etnolingüistic, a adj. De l'etnolingüistica.

etnolingüistica n.f. Estudi dau lengatge dei pòbles sensa escriptura e dei relacions entre aqueu lengatge, la cultura e la societat.

etnolingüista n. Especialista d'etnolingüistica.

etnologia n.f. Estudi scientific dei etnias, dins l'unitat de l'estructura lingüistica, economica e sociala de caduna, dins lu sieus ligams de civilisacion pròpris e dins la sieu evolucion.

etnologic, a adj. De l'etnologia.

etnològue, òga n. Persona que s'entrèva d'etnologia.

etnometodologia n.f. Corrent de la sociologia que considèra que la realitat sociala pòu èstre descricha e capida au travèrs dei practicas ordinari e banali de la vida quotidiana.

etnomusicologia n.f. Estudi scientific de la música dei societats non industriali e de la musica populària dei societats industriali.

etnonime n.m. Nom ò adjectiu etnic.

etnopsicologia n.f. Estudi dei caractèrs psiquics dei gropes etnics.

etnopsiquiatria n.f. Estudi dei desòrdres psiquics en foncion dei gropes culturals d'apartenença dei malauts.

etnotipe n.m. Vision collectiva d'una etnia, que vira sovent à l'estereotipe.

etnotipic, a adj. Que pertòca l'etnotipe.

etograma n.m. Catalògue dei comportaments d'un animau, establit en vista de lo destriar dei espècias vesini.

etologia n.f. Estudi scientific dau comportament dei animaus dins lo sieu mitan natural.

etologic, a adj. De l'etologia.

etologista n. Especialista en etologia.

etòs n.m. (antrop.) Caractèr comun à un grope d'individús qu'apartènon à una mema societat.

etrusc, a adj. e n. D'Etrúria. ◆ n.m. Lenga sensa parentat conoissuda, que parlàvon lu Etruscs.

etruscologia n.f. Sciença qu'estúdia la civilisacion etrusca.

etruscològue, òga n.m. Especialista en etruscologia.

Eu Simbòle quimic de l'euròpi.

eubean, a adj. e n. 1. Que pertòca l'Eubea. 2. Estatjant ò originari d'Eubea.

eubiotica n.f. Sciença d'una vida sana.

eucaliptòl n.m. Òli essencial extrach dei fuèlhas d'eucaliptus e emplegat en medecina.

eucaliptus n.m. Aubre originari d'Austràlia, que creisse sobretot dins li regions caudi e que li sieu fuèlhas son totplen odoranti (aut.: mai de 100 m en Austràlia, pauc ò pron 30 m en Occitània; Familha dei mirtaceas).

eucaride n.m. *Eucarides*: Superòrdre de crustaceus decapòdes de la carapaça desvolopada, coma lo ligoban.

eucariòta adj. e n.m. Si di dei espècias viventi que la sieu cellula ò li sieu cellulas an una membrana nucleària que separa lo nucleu dau citoplasma (per op. à *procariòta*). ◇ *Cellula eucariòta*: Cellula qu'a un nucleu diferenciat.

eucaris n.m. Pichon imenoptèr que viu en parasite sus divèrs insèctes, sobretot de formigas.

eucaristia n.f. 1. Sacrament que, per la Glèia catolica, transforma realament e substancialament lo pan e lo vin en còrs e sang dau Crist. 2. Comunion au pan e au vin consacrats; messa: *Celebrar l'eucaristia*.

eucaristic, a adj. Relatiu à l'eucaristia.

euclasa n.f. Silicat idratat natural d'alumini e de berilli, de color vèrd palle ò blau clar.

euclidian, a adj. Relatiu à Euclide e au sieu metòde. ◇ *Geometria euclidiana*: Que repaua sobre lo postulat dei parallèlas d'Euclide. ◇ *Geometrias non euclidiani*: Geometrias dins li quali l'axióma que correspoande à l'ancian postulat es remplaçat per un autre. ◇ *Espaci vectorial euclidian*: Espaci vectorial provedit d'un produch escalari.

eucològi n.m. (rare) Libre liturgic dau rite bisantin, que la segonda partida correspoande au *Ritual* latin.

eucriptit n.m. Silicat natural d'alumini e de liti.

eucròma n.m. Coleoptèr foarça beu d'Amèrica miegjornala, que li sieu elitras son emplegadi en joielaria.

eudèmis n.m. Pichona toara torceiritz que degalha grevament lo vinhau occitan despí lo començament dau s. XX^{en}.

eudiomètre n.m. (quim.) Instrument que sièrve à l'analisi volumetrica dei mesclums gasós ò à la mesura dei variacions de volume dins li reaccions quimiqui entre gas.

eudiometria n.f. (quim.) Determinacion de la composicion d'un gas au mejan de l'eudiomètre.

eudiometric, a adj. Relatiu à l'eudiometria.

eudemonic, a Relatiu à l'eudemonisme.

eudemonisme n.m. Teoria morala fondada sus l'idea dau benastre conceuput coma un ben sobeiran, qu'enclau l'edonisme (doctrina dau plaser dau moment), l'epicurisme (doctrina dau plaser intellectual), la morala d'Aristòtel, e l'utilitarisme anglosaxon.

eudemonista adj. e n. Que pertòca ò professa l'eudemonisme.

eudendri n.m. Celenterat idroïde comun en toti li mars, que sembla una carnmarina.

eudista n.m. Membre de la Societat dei prèires de Jèsus-e-Maria, que Jean Eudes fondèt en lo 1643 per la formacion dei seminaristas e li missions parroquiali.

eufausiacea n.f. *Eufausiaceas*: Òrdre de pichins crustaceus marins que vívon en tropas immensi e son manjats per li balenas.

eufemic, a adj. Que constituisse un eufemisme, que n'a lu caractèrs.

eufemicament adv. En emplegant un eufemisme.

eufemisme n.m. Adociment d'una expression jutjada tròup foarta: *Per eufemisme, si di «una lònga malautia» per non dire «lo cancre»*.

eufòne n.m. Passeron tanagridat american, saure e negre, cantaire de tria.

eufonia n.f. Qualitat de sons agradius à audir; resultat armoniós de la sieu combinacion, en particulier dins lo mòt ò dins la frasa.

eufonic, a adj. Que produe l'eufonia: *Lo N dins «à-n-aqueu» es eufonic*.

eufonicament adv. D'un biais eufonic.

eufòrbi n.m. Planta comuna, dau latèx blanc, tipe de la Familha dei euforbiaceas. Var.: **eufòrbia**. Sin.: **èrba dau lach**, **gaujoa**, **tuèissegue**. ◇ *Eufòrbi espinós*: Planta vivaça dau fulhatge persistent, densa e ramificada, dei flors pichini e nombroï jaune-vèrd. Sin.: **revuòudo** (Luceram), **revirapastor** (Vesùbia), **revessin** (Esa).

eufòrbia n.f. Eufòrbi.

euforbiacea n.f. *Eforbiaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï, coma l'eufòrbi, lo ricin.

euforia n.f. Sensacion intensa de benèstre, de grand gaug interior, de satisfaccion, de plenituda.

euforic, a adj. Qu'a lu caractèrs de l'euforia, qu'exprimisse aquela sensacion.

euforisacion (-izacion) n.f. Accion d'euforisar.

euforisant (-izant), a adj. e n.m. ◆ adj. Que provòca l'euforia.

euforisar (-izar) vt. Rendre euforic.

eufotic, a adj. (idrol.) Que la lutz dau soleu tòca, en parlant de la susfàcia superficiala d'un ocean ò d'un lac.

eufràsia n.f. Planta que parasita li raíç dei gramineas (10 cm d'autessa, Familha dei escrofulariaceas.

eufuisme n.m. (lit.) Preciositat (sobretot dins l'Anglatèrra elisabetana).

eugenat n.m. Pasta durcissenta, à basa d'oxide de zinc e d'eugenòl, totplen emplegada en cirurgia dentària.

eugenesia n.f. Crosament racial que lu sieus mestís son indefinidament feconds, tant entre elu coma m'ai personas dei doi raças maires, donant en aqueli condicions una raça novèla.

eugènia n.f. (bot.) Mirtacea asiatica e americana arborescenta.

eugenic, a adj. Relatiu à l'eugenisme.

eugenica n.f. Eugenisme.

eugenisme n.m. Ensèms dei metòdes que míron à melhorar lo patrimòni genetic de gropes umans; teoria que preconisa la sieu aplicacion. Var.: **eugenica**.

eugenista adj. e n. Partidari de l'eugenisme.

eugenòl n.m. Constituent de l'essença de giròfle, analgesic e antiseptic.

euglène n.m. Protozoari flagelat dei aigas doci, à l'encòup denedaire e clorofillian, provedit d'un uèlh rudimentari.

euglobina n.f. Euglobulina.

euglobulina n.f. Globulina insolubla dins l'aiga pura, ma solubla en presença d'una traça d'electrolit. Var.: **euglobina**.

eulogia n.f. Benediccion, pan benedit. ■ Dins la Glèia primitiva, si virava de pans non consacrats, regalats per lu fideus e que, un còup benedits per l'oficiant, èron distribuits au pòble.

èume n.m. Èlme.

eumène n.m. Vèspa solitària dei regions caudi. Sin.: **vèspa maçona**.

eumicèt n.m.(bot.) Fonge au sens estrech dau tèrme (per op. à *mixomicèt*).

eunècte n.m. Anacònda.

eunosibi n.m. Coleoptèr de Guiana qu'encava lo sieu nis dins lo pecol d'uni fuèlhas.

eunuc n.m. 1. Òme castrat que li èron confidadi, dins l'Antiquitat, de cargas administrativi importanti, pi, dins l'Empèri otoman, la garda de l'arèm imperial. 2. (fig. lit.) Òme sensa energia, desprovedit de tota virilitat. Sin.: **crestat**.

eunucoïd(e), a adj. Si di d'un timbre de votz particulier que sembla aqueu dei crestats.

eunuquisme n.m. Estat d'aqueu qu'es eunuc.

eupatòri n.m. Eupatòria.

eupatòria n.f. Planta de la Familha dei composeas, qu'una espècia à flors ròsis, sonada usualament *cànebe d'aiga*, es comuna dins lu luècs umides (autessa 1,50 m). Var.: **eupatòri**.

eupepsia n.f. Boan foncionament de l'estòmegue; boana digestion.

eupeptic, a adj. e n.m. (med.) Si di d'un medicament que melhora la digestion.

euplectèla n.f. Espongiària dei mars caudi, de l'esquelèt siliciós.

eupraxic, a adj. (psicol.) Adaptat à la tòca perseguida, en parlant d'un comportament motor.

euquera n.f. Pieride american que li sieu toaras téisson un nis collectiu en papier foarça robust.

euquits n.m.pl. Erètges orientals (s. IV-VII^{n}) que vivíon en comunautat, dins la pauretat e que bandissíon lu sacraments; espandits dins lo bacin oriental de la Mediterrània, si mesclèron ai Bogomils au s. VII^{n}.

eurafrican, a adj. Que pertòca à l'encòup l'Euròpa e l'Àfrica.

eurasian, a adj. e n. Metís d'Europeu e d'Asiatic.

eurasiatic, a adj. e n. D'Euràsia.

eure n.m. Planta linhoa, dei fuèlhas persistenti, dei baias negri toxiqui, que si fixa ai barris, ai aubres au mejan dei sieu raíç crampons (Familha dei ederaceas).

eurèka interj. Paraula de contentament emplegada quora si tròva bruscament una solucion, una boana idea.

eurïalin, a adj. (biol.) Que supoarta de grandi diferenças de salinitat, en parlant d'un organisme marin.

eurïalinitat n.f. (biol.) Caractèr d'un mecanisme eurïalin.

euribata adj. (biol.) Si di dei espècias marini que poàdon viure à de prefondors foarça divèrsi.

euribiòt n.m. (biol.) Organisme que pòu resistir à la pression dei grandi profondors. Contr.: **estenobiòt**.

euricefal(e), a adj. (anat.) Si di d'un crani foarça ample, que lu sieus diamètres anteroposteriors e transvèrses son de valors esquasi egali.

euricòma n.m. Aubre de Cochinchina e l'Indonèsia que lo sieu boasc es utilisat per lo fustatge.

euri-ionic, a adj. (bot.) Si di dei espècias aigassieri que supoàrtan de grandi variacions dins la reaccion ionica (pH) de l'aiga.

eurip(e) n.m. Canal ò valat emplenat d'aiga que, à l'epòca romana, desseparava lu bancaus de l'arena, e li bèstias fèri dau public.

euriprosòpe, a adj. Qu'a la cara mai larga que lònga. Contr.: **leptoprosòpe**.

euriprosopia n.f. Caractèr de la persona euriprosòpa. Contr.: **leptoprosopia**.

euriptèr n.m. Antropòde fossile dins lo primari, semblant à l'encòup ai trilobits e ai escorpius, provedits d'un pareu grandàs de patas toraciqui e d'un agulhon caudal.

euristic, a adj. (didact.) Qu'a una utilitat dins la recèrca, espec. la recèrca scientifica e epistemologica; qu'ajuda à la descubèrta: *Ipotèsi euristica*.

euristica n.f. Disciplina que si prepaua de desgatjar li règlas de la recèrca scientifica e de la descubèrta.

euritèrme, a adj. (biol.) Que supoarta de grandi diferenças de temperatura, en parlant dei organismes poïquilotèrmes.

euritermia n.f. Caractèr d'un organisme euritèrme.

euritmia n.f. 1. Combinason armonioa dei proporcions, dei linhas, dei colors, dei sons. 2. (med.) Perfècta regularitat dau pols.

euritmic, a adj. Qu'a un ritme regulier, armoniós.

euro n.m. Moneda comuna d'unu país de la Comunautat Europea.

eurobanca n.f. Banca que la sieu activitat repaua sobre li eurodevisas.

eurocentrisme n.m. Analisi de toi lu problemas en plaçant l'Euròpa au centre. Var.: **europeucentrisme**.

eurocomunisme n.m. Corrent d'idea que la sieu amira es d'adaptar li teorias comunisti à la situacion politica dei país d'Euròpa de l'Oèst.

eurocomunista adj. e n. Relatiu à l'eurocomunisme; partidari d'aquesta tendença.

eurocrata n. Foncionari dei institucions europeï.

eurodeputat, ada n. Deputat dau Parlament europeu.

eurodèstra n.f. Ensèms dei corrents politics favorables à l'union de toi lu partits de dèstra extrèma d'Euròpa. Var.: **eurodrecha**.

eurodevisa n.f. Devisa detenguda per un non-resident e plaçada, en Euròpa, dins una banca d'un país diferent dau país d'origina de la devisa. Var.: **euromoneda**.

eurodòlar n.m. Dòlar depauat dins una banca europea.

eurodrecha n.f. Eurodèstra.

eurosceptic, a adj. e n. Persona que non cretz à l'idèea d'una Euròpa dins lo relarg de la sieu bastison, de la sieu economia ò de la sieu política d'una mena generala.

eurosceptiscisme n.m. Sentiment d'una persona eurosceptica.

euroestrategia n.f. 1. Estudi dei questions estrategiqui especificament ligadi à la situacion geografica e politica dei Estats d'Euròpa de l'Oèst. 2. Estrategia globala dei país d'Euròpa de l'Oèst.

eurofranc n.m. Nom que si donava au franc, quora èra depauat dins una banca d'un autre país europeu.

euromercat n.m. Mercat europeu dei capitals.

euromissile n.m. Missile nucleari american de portada mejana basat en Euròpa.

euromoneda n.f. Eurodevisa.

eurò-obligacion n.f. Valor dau revengut fixe libellada en eurodevisas, emessa sus lo mercat financier internacional per l'intermediari de bancas de divèrsi nacionalitats.

europeïsacion (-izacion) n.f. Accion d'europeïsar; fach d'èstre europeïsat.

europeïsar (-izar) vt. 1. Faire aderir au mòde de vida europeu; rendre europeu per li abitudas, lo biais d'èstre, de pensar. 2. Considerar, envisatjar (un problema, una question) à l'escala de l'Euròpa.

europeïsme n.m. Volontat de desvolopar la cooperacion dei Estats europeus.

europeïsta n. Partidari de l'europeïsme.

europenc, a adj. e n. Europeu.

europeu, ea adj. e n. 1. D'Euròpa. 2. Relatiu à la comunautat europea ò politica d'Euròpa. Var.: **europenc**.

europeucentrisme n.m. Eurocentrisme.

euròpi n.m. Metal dau grope dei lantanides ò tèrras rari; element (Eu) de n° atomic 63 e de massa atomica 151,96.

euroregion n.f. Estructura administrativa de cooperacion transfrontaliera entre de territòris de diferents Estats europeus.

euroterrorisme n.m. Ensèms dei movements terroristas que si desvelòpon au niveu de l'Euròpa occidentala.

eurovision n.f. Possibilitat de seguir un programa televisiu dins lo meme temps dins diferents país d'Euròpa: *Una partida de balon transmessa en eurovision*.

euse n.m. Mena de rore, dau fulhatge persistent (*Quercus ilex*). Var.: **euve**.

euseda n.f. Eusiera.

eusian bofa n.m. Silène enflada (*Silene inflata*), que li sieu fuèlhas si mànjon en salada; lu enfants jugàvon à n'en faire petar lu calicis (en forma de bofas).

eusiera n.f. Luèc plantat d'euses. Var.: **euseda**.

eusina n.f. Agland de l'euse.

eustatic, a adj. Relatiu à l'eustatisme.

eustatisme n.m. (geol.) Variacion dau niveu general dei oceans, deuguda à un cambiament climatic ò à de movements tectonics.

eutanasia n.f. Ensèms dei metòdes que provòcon una moart sensa sofrença, per fin d'abreujar una lònga agonia ò una malautia doloroa de l'eissida fatala.

eutanasiar vt. (*eutanasii*) Faire morir per eutanasia.

eutanasic, a adj. Relatiu à l'eutanasia.

eutectic, a adj. Relatiu à l'eutexia.

euterian n.m. Mamifèr placentari tipic.

eutexia n.f. (quim.) Proprietat que presènton de mesclums solides en proporcions ben determinadi, que la sieu fusion si fa à una temperatura constanta (*ponch d'eutexia*) coma aquela dei còrs purs.

eutocia n.f. (med.) Acochament normal (per op. à *distocia*).

eutocic adj. Relatiu à l'eutocia.

eutroficacion n.f. (ecol.) Enriquiment artificial d'una aiga en matèrias nutritivi (l'eutroficacion perturba l'equilibri biologic de l'aiga dei lacs per demeniment de la dissolucion d'oxigène).

eutrofisacion (-izacion) n.f. (ecol) Enriquiment natural d'una aiga en matèrias nutritivi.

euve n.m. Euse.

eV Simbòle de l'electron-vòlt.

evacuacion n.f. 1. Accion d'evacuar. 2. (med.) Fach de rejetar per via naturala de matèrias tròup abondoï ò marridi. Sin.: **espurgada**, **flux**.

evacuaire, airitz adj. Que sièrve à l'evacuacion.

evacuar vt. (*evacuï*) 1. Faire sortir, transportar dins un autre luèc: *Evacuar un ferit*. 2. Faire quitar en grand nombre (un luèc): *Evacuar un teatre*. 3. Cessar d'ocupar (un luèc): *Lu espectators an evacuat la sala*. Sin.: **abandonar**. 4. Rejetar, eliminar (de matèrias amolonadi dins una partida dau còrs). 5. Vuar, deversar au defoara: Evacuar l'aiga d'una cistèrna. Sin.: **desbondar**.

evacuat, ada adj. e n. Abitant d'una zòna de combat, d'una zòna sinistrada ò perilhoa, constrench de laissar lo sieu domicili.

evacuator, tritz adj. Que sièrve à l'evacuacion.

evacuator n.m. Dispositiu que sièrve à evacuar li aigas sobrabondoï d'un barratge. Sin.: **escampador**.

evaginacion n.f. (patol.) Fach per un organe de sortir de la sieu envolopa.

evaluable, a adj. Que pòu èstre evaluat.

evaluacion n.f. 1. Accion d'evaluar. 2. Quantitat evaluada. Sin.: **avaloracion**.

evaluar vt. (*evaluï*) Determinar la valor, lo prètz, l'importança de. Sin.: **avalorar**.

evaluatiu, iva adj. 1. Que contèn ò constituisse una evaluacion. 2. *Crèdit evaluatiu*: Crèdit que sièrve à pagar lu deutes de l'Estat.

evanescença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es evanescent.

evanescent, a adj. (lit.) Que dispareisse gradualament, que s'escafa plan plan; que non dura. Sin.: **fugidís**.

evangèli n.m. 1. (m'una majuscula) Messatge, ensenhament de Jèsus-Crist. 2. (m'una majuscula) Ensèms dei quatres libres dont son portadi la vida e li paraulas de Jèsus-Crist; cadun d'aquelu libres. 3. Passatge d'aquelu libres lejut pendent la messa; moment d'aquesta lectura. 4. (fig.) Tèxto, document que sièrve de fondament à una doctrina. ◇ *Paraula d'evangèli*: Que s'en pòu èstre segur, que s'en pòu fidar. Sin.: **paraula de ceu**.

evangeliari n.m. Libre liturgic que contèn l'ensèms dei tròç de l'Evangèli que son lejuts à la messa.

evangelic, a adj. 1. Relatiu à l'Evangèli; confòrme ai precèptes de l'Evangèli. 2. Qu'apartèn à una Glèia protestanta.

evangelicament adv. D'un biais evangelic.

evangelisacion (-izacion) n.f. Accion d'evangelisar.

evangelisaire (-izaire), airitz n. Qu'evangelisa.

evangelisar (-izar) vt. Predicar l'Evangèli à; convertir au cristianisme au mejan de la predicacion.

evangelisme n.m. 1. Aspiracion ò tendença à tornar à una vida religioa segond l'esperit evangelic. 2. Doctrina dei Glèia evangeliqui.

evangelista n. 1. Autor d'un dei quatre Evangèlis. 2. Predicator laïc, dins d'uni Glèias protestanti.

evaporable, a adj. Esvaporable.

evaporacion n.f. Esvaporacion.

evaporada n.f. Evaporacion.

evaporar vt. Esvaporar. ◆ **s'evaporar** v.pr. S'esvaporar.

evaporat, ada adj. (fig.) Destartavelat. Var.: **esvaporat**. Sin.: **tèsta vèrda**, **encigalat**, **durganàs**.

evaporator n.m. Esvaporator.

evaporatòri n.m. Esvaporatòri.

evaporita n.f. Esvaporita.

evapotranspiracion n.f. Esvapotranspiracion.

evasiment n.m. Evasion.

evasion n.f. 1. Fach de s'evasir, de s'escapar d'un luèc de detencion. Sin.: **fugidura**, **escorrida**, **fugida**. ◇ *Evasion fiscala*: Fach de non pagar li taxas, en emplegant de mejans legals. ◇ *Evasion de capitals*: Exportacion, sovent clandestina, de capitals que lo sieu detentor vòu sostraire ai condicions economiqui ò fiscali dau sieu país. Sin.: **fuga dei capitals**. 3. Distraccion, cambiament.

evasir (s') v.pr. S'escapar (en particulier d'una preson). Sin.: **fugir**.

evasit, ida adj. e n. Que s'es escapat dau luèc dont èra detengut. Sin.: **fugitiu**, **fugidor**.

evasiu, iva adj. Imprecís, vague, ambigú au ponch de non poder èstre capit ni interpretar. Sin.: **indefinit**, **indecís**, **incèrt**, **incertan**.

evasivament adv. D'un biais evasiu. Sin.: **imprecisament**, **pauc ò pron**.

eveccion n.f. (astron.) Inegalitat periodica dins lo movement de la Luna.

evelh n.m. 1. Fach de s'evelhar, de sortir dau soam; accion d'evelhar, de revelhar quauqu'un. Sin.: **desvelh**. 2. Fach de sortir dau sieu engordiment: *L'evelh de la natura*. 3. Accion d'evelhar, de sensibilisar quauqu'un à quauqua ren: *Evelhar lu enfants à la proteccion de la natura*. ◇ *En evelh*: Atentiu. ◇ *Donar l'evelh à quauqu'un*: Lo metre en garda, atirar la sieu atencion. 4. Fach de s'evelhar à quauqua ren, de si manifestar, d'aparéisser: *Evelh de sensibilitat*. ◇ *Disciplinas d'evelh*: Destinadi à desvolopar, dins lu enfants de l'escòla elementària, lo gust de l'observacion, la curiositat intellectuala, etc. (s'agisse de l'istòria-geografia, dei scienças d'observacion e dei activitats artistiqui).

evelhar vt. 1. (lit.) Tirar dau soam; revelhar. 2. Excitar, estimular, desvolopar (una facultat, un sentiment, etc.); provocar (una reaccion). ◆ **s'evelhar** v.pr. Cessar de durmir. Var.: **si revelhar**, **si desvelhar**.

evelhat, ada adj. Que lo sieu esperit es en evelh, que la sieu intelligença es viva. Sin.: **abelugat**, **escarrabilhat**, **afistolat**, **bulo**.

evemerisme n.m. Concepcion segond la quala lu personatges de la mitologia son d'èstres umans divinisats après la sieu moart.

evencir vt. Escartar, eliminar, metre foara. Sin.: **exclure**, **despoderar**, **foaragetar**, **bandir**, **despossedir**.

evenimencial, a adj. 1. Que cuènta d'eveniments en seguissent lo solet òrdre cronologic: *Istòria evenimenciala* (per op. à *Istòria causala*). 2. Relatiu à un eveniment particulier. Var.: **evenimenciau**.

evenimenciau, ala adj. Evenimencial.

eveniment n.m. 1. Cen qu'arriba ò apareisse; fach, circonstança. 2. Fach important. ◇ *Asperar un urós eveniment*: Asperar un pichon, en parlant d'una frema ò d'una cobla. 3. Incident, aventura. 4. (estad.) Eventualitat que devèn reala, dins un univèrs donat. ◆ pl. Ensèms de fachs importants, excepcionals.

eventual, a adj. Que depende dei circonstanças; ipotetic, possible. Var.: **eventuau**.

eventualament adv. D'un biais eventual. Sin.: **magara**, **se n'en vira**, **per escadença**, **s'aquò s'endevèn**, **segond lo cas**.

eventualitat n.f. 1. Fach que si pòu realisar. Sin.: **escadença**, **possibletat**. 2. Caractèr de cen qu'es eventual.

eventuau, ala adj. Eventual.

eversat, da adj. Revertegat au defoara.

eversion n.f. 1. (patol.) Renversament de l'entorn d'un orifici. 2. Caractèr dei labras d'uni etnias negri que son à l'encòup foarça espessi e revertegadi.

evescal, a adj. Episcopal. Var.: **evescau**.

evescat n.m. 1. Territòri sotamés à la juridiccion d'un evesque. Sin.: **diocèsi**, **vescovat** (it.). 2. Sèti, palais episcopal.

evescau, ala adj. Evescal.

evesque n.m. 1. Prèire qu'a obtengut la plenituda dau sacerdòci e qu'a la direccion espirituala d'una diocèsi, dins la Glèia catolica romana e dins li Glèias de rite oriental. 2. Dignitari eclesiastic, dins d'uni Glèias protestanti.

evesquessa n. f. Abadessa mitrada. Esposa d'un evesque anglican.

eviccion n.f. 1. Accion d'escartar, de metre foara; fach d'èstre escartat. ◇ *Eviccion escolària*: Interdiccion facha à un enfant contagiós de frequentar l'escòla. Sin.: **bandiment**, **foarabandiment**, **exclusion**. 2. (dr.) perda d'un drech sobre una caua en rason de l'existença dau drech d'un tèrç sobre la mema caua. Sin.: **despossession**, **despoderament**.

evidença (-éncia) n.f. 1. Caua evidenta. 2. Caractèr de cen qu'es evident. ◇ *De tota evidença*: Segurament, sensa dubi. ◇ *Metre en evidença*: Rendre manifèste, metre en avant. Sin.: **evidenciar**, **montar en esplinga**. ◇ *Si metre en evidença*: Si faire remarcar.

evidenciar vt. (*evidenci*, classic *evidéncii*) Metre en evidença. Sin.: **montar en esplinga**.

evident, a adj. Que s'impaua à l'esperit, absoludament segur; manifèste, indiscutible. Sin.: **clar**, **tot vist**, **cèrt**, **certan**, **assegurat**, **formal**, **indubitable**.

evidentament adv. 1. Segurament, sensa dubi. Sin.: **clarament**. 2. D'un biais evident.

evisceracion n.f. Esvisceracion.

eviscerar vt. (*eviscèri*) Esvicerar.

evitable, a adj. Que pòu èstre evitat.

evitacion n.f. Evitament.

evitament n.m. 1. (psicol.) Reaccion per la quala un èstre vivent evita ò empara à evitar un estímulus donat. 2. (c. de f.) *Via d'evitament*: Via que dobla una via principala per permetre de parquejar un tren en vista dau sieu despassament per un autre. Var.: **evitacion**.

evitar vt. 1. Escapar à, defugir (quauqua ren de desagradiu ò de perilhós): *Evitar un chaple*. Sin.: **si sauvar de**..., **espranhar**, **s'aparar de**.. 2. Permetre à quauqu'un de si sostraire à quauqua ren de perilhós ò de penós): *Evitar un problema à un amic*. Sin.: **espranhar**, **levar**. 3. *Evitar de*: S'abstenir, si gardar de. 4. S'esforçar de non rescontrar (quauqu'un). ◆ vi. (mar.) Virar à l'extremitat de la sieu linha d'ancoratge à l'entorn de la sieu àncora, sota l'accion dau vent ò dau corrent, en parlant d'una nau.

evitatge n.m. (mar.) Movement d'una nau qu'evita; espaci liure de tot obstacle, necessari à-n-aqueu movement. Sin.: **tornejament**, **virament**.

eviva! interj. Sièrve per aclamar (quauqua ren ò quauqu'un): *Eviva Catarina!* Var.: **viva!**

evocable, a adj. Que pòu èstre evocat.

evocacion n.f. 1. Accion d'evocar; cen qu'es evocat. 2. (psicol.) Foncion de la memòria per la quala lu sovenirs son rapelats à la consciença. 3. (dr.) Poder d'evocar d'una cort d'apèl; fach d'evocar.

evocador, airitz adj. Evocator.

evocar vt. (*evòqui*) 1. Faire pensar à, ramentar. 2. Faire tornar en memòria (quauqua ren dau passat). 3. Faire allusion à, rendre present à l'esperit: *Evocar lo problema de la fam dins lo monde*. Sin. (1, 2 e 3):

remembrar, **recordar**, **memoriar**. 4. Faire aparéisser (d'esperits, de trèvas) per la magia, d'incantacions. 5. (dr.) Estatuar sobre l'apèl e sobre lu ponchs non jutjats en promiera instança, dins d'unu cas, en parlant d'una cort d'apèl.

evocator, tritz adj. Qu'evòca, qu'a lo poder d'evocar (quauqua ren, quauqu'un). Var.: **evocador**.

evocator n.m. (etol.) Stimulus aviaire.

evocatòri, òria adj. Que permete una evocacion.

evolucion n.f. 1. Transformacion graduala e continua. 2. Succession de fasas d'una malautia. 3. Ensèms dei cambiaments subit au cors dei temps geologics per li linhadas animali e vegetali, qu'an augut per resultat l'aparicion de formas novèli. 4. (sovent au plural) Movement ò ensèms de movements divèrs e coordenats: *Li evolucions d'un acrobata*. 5. Movement ordenat executat per una tropa, de veïcules, de naus, d'avions, dins una formacion precisa fixada per avança. Sin.: **manòbras** (aquí generalament au plur.: *Li evolucions de l'escadra*.

evolucionar vi. Evoluir.

evolucionat, ada adj. Evoluit.

evolucionisme n.m. 1. (biol.) Ensèms dei teorias explicativi de l'evolucion dei espècias au cors dei atges (lamarckisme, darwinisme, mutacionisme). 2. (antropol., sociol.) Doctrina d'après la quala l'istòria dei societats si debana d'un biais progressiu e sensa discontinuitat. Contr.: **determinisme**.

evolucionista adj. e n. Relatiu à l'evolucionisme; partidari de l'evolucionisme.

evoluir vi. (*evoluissi*) 1. Si modificar, si transformar progressimvament: *La societat evoluisse*. 2. Modificar lo sieu biais de pensar, de si comportar; cambiar. 3. Executar una evolucion, d'evolucions. Var. (toi lu sens): **evolucionar**.

evoluit, ida adj. Qu'a rajonch un niveu important d'evolucion ò de cultura. Var.: **evolucionat**.

evolutiu, iva adj. Susceptible d'evoluir, d'èstre modificat: *Un crèdit evolutiu*.

evolutivitat n.f. (med.) Potencial evolutiu d'una tumor, d'una malautia.

evòri n.m. Avòri.

evoreria n.f. Art de l'evorier. Var.: **avoraria**.

evorier, a n. Persona que trabalha, que magença l'evòri. Var.: **avorier**.

evorin, a adj. Qu'a la blancor, la color de l'evòri. Relatiu à la Coasta d'Evòri. Var.: **avorin**.

evulsion n.f. (cir.) Extraccion.

evzòne n.m. Fantassin grèc.

èx n. (fam.) Persona mé cu s'es rota una relacion amoroa (calinhaire, espós, etc.): *La mieu ex*.

èx- pref. Exprimisse cen que quauqu'un ò quauqua ren a cessat d'èstre ò non a plus: *Un èx-ministre*, *la sieu èx-frema*.

exa- pref. Si plaça davant una unitat per la multiplicar per 10^{18} (simbòle E).

ex abrupto loc. adv. (mòts latins) Bruscament, sensa preparacion.

exaccion n.f. 1. (lit.) Accion d'exigir cen que non es deugut ò mai que lo deugut (espec. per abús de poder). 2. Percepcion de taxas. ◆ pl. Sevicis, actes de violença, comés còntra de populacions.

exacerbacion n.f. Paroxisme, exasperacion d'un sentiment, d'una sensacion, etc. Sin.: **exasperacion** (lit.).

exacerbar vt. (*exacèrbi*) Portar (un sentiment, un estat) à un niveu aut, au sieu paroxisme: *Exacerbar la ràbia de quauqu'un*. Sin.: **agreujar**, **agusar**.

exaclorobenzène n.m. Derivar dau benzène.

exactament adv. Precisament, rigorosament; embé exactituda.

exaclorocicloexan n.m. Compauat de formula $C_6H_6C_{l6}$, desribat dau cicloexan, qu'un dei sieus isomèrs es emplegat coma insecticidi.

exaclorofène n.m. Fenòl clorat.

exaclorur(e) n.m. (quim.) Clorure que la sieu molecula contèn sièis atòmes de clòre.

exacoralliari n.m. *Exacoralliaris*: Sota-òrdre de cnidaris qu'an sièis tentacules (ò un multiple de sièis) e lo meme nombre de lòtjas.

exacòrde n.m. (mús.) Seria ascendenta ò descendenta de sièis gras diatonics, sobre la quala repaua lo sistema musical emplegat fins au siècle XVII^{n} (li a tres exacòrdes: exacòrde natural *do* → *la*, exacòrde dau becarra *sol* → *mi*, exacòrde *fa* → *re*).

exact(e), a adj. 1. Just, confòrme à la règla ò à la veritat: *Un calcul exacte*. ◇ *Scienças exacti*: matematicas, astronomia, scienças fisiqui (per op. ai *scienças umani*). 2. Que respècta l'orari: *Un emplegat exacte*. Sin.: **regulier**, **atengut**, **pontual**, **precís**.

exactessa n.f. Exactituda.

exactituda n.f. 1. Caractèr de cen qu'es exacte, rigorós, confòrma à la logica. Sin.: **veracitat**, **veritat**, **autenticitat**. 2. Qualitat d'una persona exacta, qu'arriba à l'ora: *L'exactituda es la cortesia dei rèis*. Var.: **exactessa**. Sin.: **precision**, **pontualitat**, **regularitat**.

exactor n.m. (rare) Aqueu que comete una exaccion.

exactoria n.f. Percepcion.

exadecimal, a adj. Si di d'un sistema en basa 16.Var.: **exadecimau**.

exadecimau, ala adj. Exadecimal.

exaèdre n.m. (mat.) Polièdre de sièis faças: Lo cube es un exaèdre regulier.

exaedric, a adj. Relatiu à l'exaèdre; qu'a la forma d'un exaèdre.

ex aequo loc. adv. e adj. inv. (latin) Qu'es au meme reng (en parlant d'una persona, d'una equipa, dins un concors, una competicion, etc.). Sin.: **à egalitat**, **aduch**, **apàrias**. ◆ n. inv. Situacion de personas qu'an obtengut lo meme reng; aqueli personas: *Li a doi ex aequo dins aqueu concors*.

exafluorur(e) n.m. Fluorure que la sieu molecula contèn sièis atòmes de fluòr (l'exafluorure d'urani sièrve dins la separacion isotopica d'aquesto còrs).

exageracion n.f. Accion d'exagerar; excès. Sin.: **abusança**, **desmesura**, **otrança**.

exageradament adv. D'un biais exagerat.

exageraire, airitz adj. e n. Qu'exagèra.

exagerar vt. (*exagèri*) Accentuar à l'excès: *Exagerar un detalh*. Sin.: **accentuar**, **amplificar**, **forçar**. ◆ vi. Despassar la mesura, la veritat, per li sieu paraulas ò lu sieus actes. Sin.: **abusar**, **passar l'òsca, la rega, tirar sus lo blèst**, **cargar l'ae**, **n'ajustar**.

exagerat, ada adj. Dont li a d'exageracion; excessiu: *La tieu estimacion mi sembla exagerada*. Sin.: **accentuat**, **amplificat**, **forçat**.

exageratiu, iva adj. Qu'a un caractèr exagerat, que compoarta d'exageracions.

exagonal, a adj. Qu'a la forma d'un exagòne. Var.: **exagonau**.

exagonau, ala adj. Exagonal.

exagòne n.m. (geom.) Poligòne de sièis angles e sièis costats. ◇ M'una majuscula, denominacion de la mapa de França.

exalacion n.f. 1. Fach de s'exalar. Sin.: **enairament**. 2. (med.) Eliminacion dei produchs volatiles per la respiracion, per la pèu.

exalament n.m. Gas ò odor que s'exala d'un còrs. Sin.: **escampa**, **espantegada**.

exalar vt. 1. Mandar foara, espantegar (de vapors, d'odors): *Li ròsas exàlon un doç perfum*. Sin.: **odorar**, **odorejar**, **escampar**, **espantegar**. 2. (lit.) Donar liure cors à, exprimir: *Exalar la sieu ràbia*. ◆ **s'exalar** v.pr. 1. S'espantegar dins l'atmosfèra. 2. Si manifestar.

exalatòri, òria adj. Qu'afavorisse l'exalaxion.

exaltacion n.f. 1. Sobrexcitacion intellectuala e afectiva; emportament euforic. 2. (lit.) Elevacion à un niveu foarça aut de sentiment, d'un estat afectiu. 3. (lit.) Elògi; glorificacion. Sin.: **estrambòrd**, **enaurament**, **afogament**. Contr.: **ateuniment**.

exaltant, a adj. Que provòca d'exaltacion; qu'estimula. Sin.: **enaurant**, **estrambordant**, **afogant**.

exaltar vt. 1. Provocar l'exaltacion de; entosiasmar, excitar. 2. (fig.) faire l'elògi de, celebrar (quauqu'un, quauqua ren). Sin.: **enaurar**, **estrambordar**, **afogar**, **apassionar**. ◆ **s'exaltar** v.pr. Si laissar anar à l'exaltacion, s'entosiasmar.

exaltat, ada adj. Plen d'exaltacion; passionat, afogat.

examèn n.m. 1. Observacion atentiva, estudi minuciós. Sin.: **vistalhada**. ◇ *Examèn medical*: Ensèms dei investigacions cliniqui e tecniqui qu'un mètge efectua per estimar l'estat de santat d'una persona. ◇ *Examèn de consciença*: Examèn critic dau pròpri comportament. ◇ *Liure examèn*: Fach de crèire unicament cen que la rason individuala pòu contrarotlar. 2. Espròva ò ensèms d'espròvas qu'un candidat subisse per obtenir un diplòma.

examètre adj. e n.m. Si di d'un vèrs de sièis mesuras ò de sièis pens.

examidina n.f. Antiseptic bactericida potent per usatge intèrne.

examina n.f. Compauat quimic que resulta de l'union de l'ammoniac m'au formòl. Var.: **exametilenetetramina**.

examinar vt. 1. Observar atentivament, minuciosament. Sin.: **espelucar**, **estralucar**. 2. Faire subir un examèn, espec. medical.

examinator, tritz n. Persona encargada de faire passar un examèn à un candidat.

examotor adj. e n.m. Avion provedit de sièis motors.

exan n.m. Idrocarbure saturat C_6H_{14}.

exancós n.m. Autre nom dau monge, varietat de làmia (*hexanchus griseus*).

ex ante loc. adj. (latin) Si di de l'analisi previsionala dei fachs economics (per op. à *ex post*).

exantema n.m. (med.) Erupcion cutanea qu'acompanha d'uni malautias infeccioï (escarlatina, varicèla).

exantematic, a adj. De la natura de l'exantema; que s'acompanha d'un exantema.

exantematós, oa adj. e n. 1. Que patisse d'exantema. 2. Que pertòca l'exantema.

exapòde, a adj. e n. (zool.) Que possedisse tres pareus de patas: *Larva exapòda d'un insècte*.

exarca n.f. 1. (ist.) Dignitari que governava en Itàlia e en Àfrica per lo còmpte dei emperaires bizantins. 2. Prelat de la Glèia orientala qu'a juridiccion episcopala.

exarcat n.m. 1. (ist.) Govèrn militari bizantin sota l'autoritat d'un exarca. 2. En Orient, circonscripcion eclesiastica sota l'autoritat d'un exarca.

exartròsi n.f. (med.) Desmalugadura.

exasperacion n.f. 1. Fach de s'exasperar, d'èstre exasperat. 2. (lit.) Exacerbacion. Sin.: **enaspriment**, **agusada**, **agreujament**, **agusament**.

exasperant, a adj. Qu'exaspèra. Sin.: **enasprissent**.

exasperar vt. (*exaspèri*) 1. Irritar foartament, faire totplen embilar. 2. (lit.) Exacerbar (un sentiment, un desidèri). Sin.: **enasprir** (*enasprissi*), **enrabiar**, **agusar**, **agreujar**.

exastile, a adj. (arquit.) Qu'a sièis colomnas de front: *Temple exastile*.

exaudiment n.m. Accion d'exaudir; lo sieu resultat.

exaudir vt. (*exaudissi*) 1. Escotar favorablament quauqu'un en parlant de Dieu ò d'una divinitat. 2. Satisfaire quauqu'un en li autrejant cen que demanda; aculhir favorablament (cen qu'es demandat: *Exaudir un desidèri*.

exaustion n.f. (mat.) *Metòde d'exaustion*: Metòde de calcul per aproximacions de mai en mai precisi.

exaustiu, iva adj. Que fa completament lo torn d'un subjècte: *Un estudi exaustiu*.

exaustivament adv. D'un biais exaustiu.

exaustivitat n.f. Caractèr de cen qu'es exaustiu.

exaustor n.m. Sistema de depression qu'aspira lo carburant dau reservador màger per alimentar lo caburator per gravitat, en usança dins li automobilas anciani.

excarceracion n.f. Accion de traire quauqu'un de preson; lo sieu resultat. Sin.: **empresonament**. Contr.: **incarceracion**.

excarcerar vt. (*excarcèri*) Far sortir quauqu'un de preson. Sin.: **empresonar**. Contr.: **incarcerar**.

excardinacion n.f. Accion d'excardinar ò d'èstre escardinat; lo sieu resultat.

excardinat n.m. Declaracion de l'evesque qu'excardina.

excardinar vt. Per un evesque, declarar que tal prèire non fa plus partida de sa diocèsi e que si pòu far incardinar dins una autra ò li venir religiós.

ex catedra (loc. lat.) De la sieu cadiera de Papa (quora lo Papa parla en tant que Papa); quora quauqu'un parla oficialament.

excavacion n.f. 1. Accion de cavar dins lo soal. 2. Cròs, cavitat. Var.: **excavament**.

excavadura n.f. Partida excavada, entalhada au bòrd. Sin.: **escoladura**, **encrena**, **entalh**.

excavament n.m. Excavacion.

excavar vt. 1. Cavar, entalhar lo bòrd de. Sin.: **encrenar**, **escolar**. 2. Cavar dins (la tèrra).

excavat, ada adj. Que presenta una excavadura.

excavator n.m. Excavatritz.

excavatritz n.f. Engenh de terrassament provedit d'una pala ò d'una cadena mé de caissons. Var.: **excavator**.

excedent n.m. Cen qu'es en tròup. Sin.: **demai**, **sobra**, **sobrepés**. ◇ (econ.) Sòlde positiu (per oposicion à *deficit*). ◇ *Excedent de la balança comerciala*: Sòlde positiu de la balança, realisat quora li exportacions despàsson en valor lo montant dei importacions.

excedentari, ària adj. Qu'es en excedent.

excedir vt. (*excedissi*) 1. Despassar en nombre, en quantitat, en durada (lo limit fixat). 2. Importunar, exasperar: *Aqueu bosin m'excedisse*. Var.: **excedre**.

excedre vt. Excedir.

excellença (-éncia) n.f. 1. Caractèr excellent de quauqua ren, de quauqu'un; perfeccion. ◇ *Prèmi d'excellença*: Prèmi donat ancianament dins li escòlas au promier d'una classa. ◇ *Per excellença*: Tot particulierament. 2. (m'una majuscula) Títol donat ai ambassadors, ai ministres, ai evesques: *Son Excellença*.

excellent, a adj. Superior dins lo sieu genre; perfècte. Sin.: **requist**, **egrègi**, **famós**.

excellentament adv. (lit.) D'un biais excellent.

excellir vi. (*excellissi*) Èstre superior dins lo sieu genre, èstre totplen en dessobre dei autres: *Excellir en matematicas*.

excentracion n.f. Accion d'excentrar. Var.: **descentracion**.

excentrament n.m. (topon.) Distança que dessepara un ponch d'estacion dont si fan de mesuras taqueometriqui, dau ponch dau terren dont seran aplicadi ulteriorament. Var.: **descentrament**.

excentrar vt. (mecan.) Desplaçar lo centre, l'axe de. Sin.: **descentrar**. ◆ **s'excentrar** v.pr. (espòrts) S'alunhar dau centre, anar vèrs l'ala: *Lo jogaire s'es excentrat*.

excentrat, ada adj. Luènh dau centre; excentric: *Una region excentrada*. Var.: **descentrat**.

excentric n.m. (mecan.) Dispositiu excentric, calat sus un aubre que vira e emplegat per comandar d'unu movements.

excentric, a adj. 1. Situat luènh dau centre: *Quartier excentric*. Sin.: **folesc**, **desvariat**, **original**, **ensolelhat**. 2. (mat.) *Cercles excentrics*, *figuras excentriqui*: Que lu sieus centres non coïncidísson.

excentric, a adj. e n. Qu'es en oposicion m'ai usatges establits; extravagant.

excentricament adv. D'un biais excentric.

excentricitat n.f. 1. Originalitat, extravagança d'una persona excentrica; acte extravagant. Sin.: **desvari**, **folastrada**. 2. Caractèr de cen qu'es excentric, luènh dau centre. ◇ (tecn.) Desplaçament dei centres un per rapoart à l'autre ò lu uns per rapoart ai autres: *Corregir l'excentricitat de doi pèças*. ◇ (mat.) *Excentricitat d'una conica*: Rapoart, constant, dei distanças d'un ponch quau que sigue de la corba à una drecha fixa (*directritz*) e à un ponch fixe (*fogau*). ◇ (astron.) *Excentricitat de l'orbita d'una planeta*, *d'un satellit*: Excentricitat de la conica descricha.

excepcion n.f. 1. Cen qu'es foara de la règla comuna; inabitual. ◇ *Faire excepcion*: Escapar à la règla. ◇ *Lèi, tribunal d'excepcion*: En defoara dau drech comun. ◇ *À l'excepcion de*: Exceptat, franc de. Sin.: **levat**, **foara**. 2. (dr.) Tot mejan que tende sigue à declarar una procedura irreguliera, sigue à n'en suspendre lo cors.

excepcional, a adj. 1. Que fa excepcion, que non es ordinari. 2. Que si distinguisse per la sieu valor, lu sieus meritis. Var.: **excepcionau**.

excepcionalament adv. D'un biais excepcional.

excepcionau, ala adj. Excepcional.

exceptar vt. (*excèpti*) Non comprendre dins un ensms: *Exceptar d'unu condamnats dins una amnistia*.

exceptat prep. En defoara de, franc de. Sin.: **levat**, **à despart de**.

exceptat, ada adj. Non comprés dins un ensèms.

excès n.m. 1. Quantitat que si tròva en mai: *L'excès d'un nombre sobre un autre*. Sin.: **sobra**. 2. Cen que despassa la mesura normala: *Excès d'indulgença*. Sin.: **demasiadura**. ◇ (dr.) *Excès de poder*: Acte que despassa la competença d'una autoritat, en particulier aquela d'una autoritat administrativa. 3. Desreglament de comportament, abús. Sin.: **demasiadura**. ◇ *Excès de lengatge*: Prepaus discortés, injuriós. ◆ Actes de violença, de desmesura.

excessiu, iva adj. 1. Que passa la mesura; exagerat, exorbitant: *Una rigor excessiva*. Sin.: **sobrier**, **demasiat**. 2. Que poarta li cauas fins à l'excès: *Es excessiu dins li sieu reaccions*.

excessivament adv. 1. À l'excès. Sin.: **tròup**, **demasadiament**, **sobrierament**.2. Totplen.

excipient n.m. (farm.) Substança neutra dins la quala es incorporat un medicament (*principi actiu*) per permetre la sieu absorcion.

excipir (de) vt. ind. (*excipissi*) (dr.) Allegar (una excepcion, una excusa).

excisa n.f. (dr.) Taxa sobre d'unu produchs de consumacion, en Grand-Bretanha e ai Estats-Units.

excisar vt. Levar m'un intrument trencant: *Excisar una tumor*.

excision n.f. 1. Accion d'excisar, de talhar. 2. Ablacion rituala dau clitòris (e, de còups, dei pichini labras de la vulva), que d'unu pòbles practícon.

excitabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es excitable.

excitable, a adj. 1. Prompt à s'excitar; irritable. Sin.: **bosticable**, **afogable**, **atissable**. 2. (biol.) Que pòu èstre excitat.

excitacion n.f. 1. Accion d'excitar; cen qu'excita. 2. Activitat anormala de l'organisme. ◇ (psiquiatria) Agitacion psicomotritz. 3. Encoratjament, provocacion: *Excitacion à la violença*. Sin. (1, 2, 3): **escaufèstre**, **atissada**. 4. (fis.) Procèssus per lo quau un atòme, un nucleu, una molecula, pàsson d'un niveu d'energia à un niveu mai elevat. 5. (electr.) Produccion d'un flux d'induccion magnetica dins un circuit magnetic au mejan d'un corrent electric.

excitant, a adj. Qu'inspira l'interès, que provòca l'emocion ò lo desidèri. Sin.: **afogant**, **atissant**, **bostigant**, **aquissant**, **escaufant**.

excitant, a adj. e n.m. Si di d'una substança pròpria à aumentar lo niveu d'evelh e l'activitat motritz. Sin.: **incitant**.

excitar vt. 1. Donar de vivacitat, d'energia à; metre dins un estat de tension. Sin.: **afogar**, **bostigar**, **escaufar**. 2. Provocar, far nàisser: *Excitar lo rire*. Sin.: **atissar**, **aquissar**, **escaufar**, (fig.) **somòure**. ◆ **s'excitar** v.pr. 1. S'embilar. 2. Pilhar un grand interès à, s'entosiasmar per. Sin.: **s'estrambordar**, **s'afogar**.

excitat, ada adj. e n. 1. Qu'es enrabiat, irritat, agitat. 2. (fis.) Qu'a subit una excitacion.

excitator, tritz adj. e n. Qu'excita. ◆ n.m. Persona que somòu de gents a la revòlta. Sin.: **agitaire**, **agitator**, **somotor**.

excitatritz n.f. (electr.) Generator qu'alimenta l'inductor d'una autra màquina.

excitron (electron.) Redreiçaire provedit de gas e d'un catòde de mercuri que fonciona per lo biais d'una descarga monoanodica.

exclamacion n.f. 1. Crit de gaug, de sorpresa, d'indignacion. 2. (ling.) Frasa, que pòu èstre reducha à una simpla interjeccion, qu'exprimisse una emocion viva ò un jutjament afectiu. ◇ *Ponch d'exclamacion*: Signe de pontuacion (!) que si mete à la fin d'una frasa exclamativa ò après una interjeccion.

exclamadís, issa adj. Exclamatiu.

exclamar (s') v.pr. Mandar d'exclamacions.

exclamatiu, iva adj. Que marca l'exclamacion: *Una frasa exclamativa*, *un ponch exclamatiu*. Var.:**exclamadís**.

excludre vt. Exclure.

exclure vt. (*exclui*) 1. Remandar, metre foara (quauqu'un); expulsar. Sin.: **faidir, bandir, descaçar**, **foarabandir**, **foaragetar**. 2. Non comptar (quauqua ren) dins un ensèms: *Exclure una ipotèsi*. Sin.: **laissar de caire**. 3. Èstre incompatible embé (una caua eventuala). Var.: **excludre**.

exclús, usa adj. e n.m. 1. Qu'es estat rejetat, caçat d'un grope. Sin.: **faidit**, **descaçat**, **bandit**, **foarabandit**. 2. Impossible, impensable: *Es totalament exclús que laissi tombar!*

exclusion n.f. 1. Accion d'exclure. Sin.: **faidiment**, **bandiment**, **foarabandiment**, **destitucion**, **eliminacion**, **remandament**, **revocacion**. 2. *À l'exclusion de*: En defoara de, à l'excepcion de. 3. (log.) Relacion entre doi classas non vuèii dins li quali minga element d'una apartèn à l'autra, e reciprocament.

exclusiu, iva adj. 1. Qu'apartèn à un solet, per privilègi especial: *Un drech exclusiu*. 2. Que refuda tot cen que li es estrangier: *Un amor exclusiu*. 3. Absolut: Un òme exclusiu dins li sieu ideas.

exclusiva n.f. 1. Mesura d'exclusion: *Prononciar l'exclusiva còntra quauqu'un*. 2. Exclusivitat.

exclusivament adv. 1. En excluent. 2. Unicament.

exclusivisme n.m. Caractèr dei personas exclusivi.

exclusivista adj. e n. Qu'es exclusiu de natura. Sin.: **sectari**, **fanatic**.

exclusivitat n.f. 1. Possession sensa partatge. 2. Drech exclusiu de publicar un article, una informacion, de vendre un produch donat, un libre, de donar un film; produch concernit per aqueu drech. Var.: **exclusiva**.

excomuniaire, airitz adj. m. e n.m. Qu'excomúnia. Sin.: **escumenjaire**.

excomuniar vt. (*excomuni*, classic *excomúmii*) Punir d'excomunicacion. 2. Exclure d'un grope. Var.: **escumenjar**, **excomunigar**.

excomuniat, ada adj. e n. Qu'es estat excomuniat. Sin.: **escumenjat**.

excomunicacion n.f. 1. Censura eclesiastica qu'exclue quauqu'un de la comunion dei fidèles. 2. Exclusion d'un grope. Var.: **excomúniga**. Sin.: **escumenge**.

excomúniga n.f. Excomunicacion.

excomunigar vt. Excomuniar.

excoriable, a adj. Que pòu èstre excoriat. Sin.: **escorjable**.

excoriacion n.f. Leugiera escorjadura.

excoriar vt. (*excòri*, classic *escòrii*) Escorjar leugierament (la pèu).

excoriatiu, iva adj. Qu'a lo poder d'excoriar. Sin.: **escorjatiu**.

excoriòsi n.f. (bot.) Malautia criptogamica de la vinha, qu'entira l'excoriacion dei gaveus.

excorporacion Accion d'excorporar; lo sieu resultat.

excorporar vt. (*excorpòri*) Declarar, en parlant d'un evesque, que tau prèire es plus de la sieu diocèsi.

excrecion n.f. (fisiol.) 1. Foncion organica qu'assegura l'evacuacion dei constituents inutiles ò nocius dau mitan interior, sota forma gasoa (ària expirada), liquida (urina, sudor) ò solida (per d'unu animaus dau desèrt). Sin.: **eliminacion**. 2. Evacuacion per una glanda dei sieus produchs de secrecion.

excreissença (-éncia) n.f. 1. (med.) Tumor superficiala benigna de la pèu (verruga, etc.). 2. (bot.) Desvolopament anormal d'un teissut vegetal. 3. (fig.) Desvolopament parasitari de quauqua ren: *Excreissença bureucratica*.

excremencial, a adj. De la natura de l'excrement. Var.: **excremenciau**, **excremental**, **excrementós**.

excremenciau, ala adj. Excremencial.

excrement n.m. (sovent au pl.) Matèria evacuada dau còrs per li vias naturali, e particulierament sobras solidi

de la digestion evacuats per lo rectum. Sin.: **fèmsa**, **mèrda** (vulg.), **cagadura** (pop.).

excrementacion n.f. Eliminacion dei excrements. Sin. **defecacion**.

excremental, a adj. Excremencial. Var.: **excrementau**.

excrementau, ala adj. Excremental.

excrementós, oa De la natura dei excrements. Var.: **excremencial**, **excremental**.

excretar vt. Evacuar per excrecion.

excretor, tritz adj. Que sièrve à l'excrecion: *Conduch excrtor*. Var.: **excretòri**.

excretòri, òria adj. Excretor.

excursion n.f. Viatge ò passejada d'agrement ò de recèrca. Var.: **escorreguda**.

excursionar vi. Faire una excursion.

excursionisme n.m. Atrach per li excursions, li passejadas en montanha, en campanha.

excursionista n. Persona que fa una excursion.

excusa n.f. 1. Rason que si dona per si disculpar ò disculpar quauqu'un: *Fornir una excusa*. 2. (dr.) fach previst dins la lèi, que, en acompanhant una infraccion, pòu menar à una reduccion de la pena ò à la sieu supression. 3. Escampa, rason invocada per si sostraire à una obligacion: *Si trovar una boana excusa per ren faire*. Sin. (1, 2 e 3): **desencusa**, **desenculpa**, **desculpa**. 4. Carta dau juèc de taròt, un dei tres oudlers. Sin.: **foal**. ◆ Expression dau regret d'aver comés una fauta ò ofensat quauqu'un: *Faire d'excusas*. Sin.: **desencusa**, **desenculpa**, **desculpa**.

excusable, a adj. Que pòu èstre excusat. Sin.: **desencusable**, **desenculpable**, **desculpable**.

excusar vt. 1. Disculpar (quauqu'un) d'una fauta, d'una error; justificar. 2. Perdonar (quauqua ren), tolerar per indulgença. 3. Servir d'excusa à (quauqu'un). Sin. (1, 2 e 3): **desencusar**, **desculpar**, **desenculpar**, **innocentar**, **absòlver**, **justificar**, **emblancar**, **descargar**. ◆ **s'excusar** v.pr. Presntar li sieu excusas, exprimir de regrets.

exeat n.m. 1. Permission qu'un evesque dona à un dei sieus prèires de quitar la sieu docièsi, qu'un cap de servici dona à un foncionari de quitar la sieu circonscripcion. 2. Per d'unu foncionaris, autorisacion de la mudacion demandada. 3. Per un escolan, document qu'atèsta qu'es administrativament en règla per poder laissar un establiment e anar dins un autre.

execrablament adv. (lit.) D'un biais execrable; foarça mau. Sin.: **abominablament**, **fastigosament**, **descoradament**, **antipaticament**, **repulsivament**, **odiosament**.

execrable, a adj. Detestable; foarça marrit: *Un temps execrable*. Sin.: **abominable**, **orresc**, **fastigós**, **descorós**, **odiós**, **repulsiu**, **antipatic**.

execracion n.f. Sentiment d'orror extrèma; l'objècte d'aqueu sentiment. Sin.: **abominacion**, **descoar**, **òdi**, **antipatia, repulsion**, **fàstic**, **aborriment**, **detestacion**.

execrar vt. (*exècri*) Detestar. Sin.: **aborrir**, **abominar**, **descorar**, **odiar**, **afastigar**, **detestar**.

execrator, a adj. Relatiu à l'execracion. Var.: **execratòri**.

excecratòri, òria adj. Execrator.

execucion n.f. 1. Accion, biais d'executar, d'acomplir: *L'execucion d'un plan*. Sin.: **compliment**, **realisacion**. ◇ *Metre à execucion*: Realisar. 2. Accion de sonar una òbra musicala. 3. *Execucion capitala*: Fach de metre à moart un condamnat. 4. (dr.) *Execucion forçada*: Execucion d'un acte, d'un jutjament mé l'ajuda de la foarça publica ò d'una sasida.

executable, a adj. Que pòu èstre executat. Sin.: **realisable**, **factible**, **fasable**, **fasedor**. ◆ n.m. (inform.) Si di d'un fichier que si duèrbe solet, sensa emplegar un programa particulier.

executant, a n. 1. Persona qu'executa un òrdre. 2. Musician, musiciana qu'executa la sieu partida dins un concèrt.

executar vt. 1. Realisar, complir. 2. Menar à boana fin, acabar (un obratge): *Executar un tableu*. 3. Interpretar (una pèça musicala) 4. Metre à moart (un condamnat). ◇ Assassinar: *Executar un complici*. 5. (dr.) *Executar un debitor*: Sasir lu sieus bens e lu faire vendre per autoritat de justícia. ◆ **s'executar** v.pr. Si decidir à agir; obeïr.

executiu, iva adj. Si di dau poder encargat d'aplicar li lèis. ◆ n.m. Organe que detèn lo poder executiu dins un Estat.

executor, tritz n. 1. *Executor testamentari*: Persona à cu lo testator a afidat la carga d'executar lo sieu testament. 2. (anc.) *Executor dei auti òbras*: Borreu, bòia.

executòri, òria adj. e n.m. (dr.) Que dona poder de procedir à una execucion. ◇ *Formula executòria*: Formula obligatoriament escricha en fin d'un jutjament, d'un arrèst ò de tot acte susceptible d'execucion forçada.

executoriament adv. (dr.) D'un biais executòri.

exèdra n.f. 1. (Antiqu.) Sala, lo mai sovent en emicicle, provedida de sètis per la conversacion. 2. Banc de pèira adossat au fond de l'absida, dins li basilicas paleocristiani. 3. Edicule de pèira que forma una banqueta mièja-circulària (dins un jardin, un pargue, etc.).

exegèsi n.f. 1. Sciença que consistisse à establir, segond li nòrmas de la critica scientifica, lo sens d'un tèxto ò d'una òbra literària (lo tèrma s'aplica sobretot ai tèxtos biblics). 2. Interpretacion d'un tèxte, espec. sobre de basas filologiqui.

exegeta n. Especialista de l'exegèsi.

exegetic, a adj. Relatiu à l'exegèsi. ◇ *Metòde exegetic*: Metòde de critica istorica fondada sus l'interpretacion dei tèxtes.

exempcion n.f. Accion d'exemptar; fach d'èstre exemptat; privilègi que descarga, dispensa d'una obligacion. Sin.: **descarga**, **dispensa**, **exoneracion**, **immunitat**.

exemplari n.m. 1. Caduna dei objèctes (libres, gravaduras, etc.) produchs d'après un tipe comun. 2. Individú d'una espècia vegetala, minerala ò animala.

exemplari, ària adj. 1. Que pòu servir d'exemple: *Un comportament exemplari*. 2. Que pòu servir de leçon, d'avertiment: *Una punicion exemplària*.

exemplariament adv. D'un biais exemplari.

exemplaritat n.f. Caractèr de cen qu'es exemplari: *L'exemplaritat d'un comportament*.

exemplatiu, iva adj. Qu'illustra, exemplifica.

exemple n.m. 1. Cen que pòu èstre retipat en parlant d'una persona ò d'una cauva. 2. Cen que pòu servir de modèle. 3. Cen que pòu servir de leiçon, d'avertiment. 4. Castic afortit: *Faire un exemple per restablir l'òrdre*. 5. Fach anterior considerat a respièch de cen que si passa a-n-aqueu moment. Sin.: **precedent**. 6. Fach, pròva per afortir una assercion.

exemplificacion n.f. Accion d'exemplificar.

exemplificar vt. (*exemplifiqui*) Explicar, illustrar au mejan d'exemples.

exempt, a adj. 1. Que non es assubjectit à (una carga): *Exempt de servici*. Sin.: **franc**. 2. Qu'es à la sosta de: *Èstre exempt de preocupacions*. 3. Sensa: *Exempt d'errors*.

exempt n.m. (anc.) Oficier de polícia que, autrifés, dins d'unu còrs, comandava en l'absença dau capitani e dei luectenents e que podia èstre exemptat dau servici ordinari.

exemptar vt. Rendre exempt, dispensar d'una carga.

exemptat, ada adj. e n. Dispensat d'una obligacion, especialament dei obligacions militari.

exequatur n.m. inv. (mòt latin) (dr.) 1. Acte que permete à un cònsol estrangier de complir li sieu foncions. 2. Decision judiciària que rende executòri un jutjament estrangier ò una sentença arbitrala.

exercici n.m. 1. Accion de s'exercir. 2. Travalh destinat à adestrar quauqu'un. ◇ Formacion militària practica. ◇ Travlh donat ai escolans en aplicacion de cen qu'es estat emparat dins un cors. ◇ *Exercicis espirituals*: practica de devocions. 3. Esfoarç fisic, activitat esportiva: *Faire d'exercici*, *pilhar d'exercici*. 4. Accion, fach de practicar una activitat, un mestier: *Exercici de la medecina*. 5. Periòde comprés entre doi inventaris comptables ò doi budgets.

exercir vt. (*exercissi*) 1. Metre una foarça en accion, complir quauqua ren. Sin.: **abiaissar**, **apracticar**, **exercitar**. 2. *Exercir un drech*: N'en faire usatge. ◆ **s'exercir** v.pr. S'adestrar, s'abiaissar.

exercisaire n.m. Aparelh de gimnastica que compoarta de dispositius elastics que perméton de faire travalhar la musculacion.

exercitar vt. Exercir.

exeredacion n.f. (dr.) Accion de deseretar. Sin.: **deseretament**, **deseretatge**.

exeredar vt. (dr.) Deseretar.

exerèsi n.f. (cir.) Operacion per la quala si retira dau còrs cen que li es estrangier ò nociu (tumor, organe malaut); ablacion.

exèrgue n.m. 1. Espaci au bas d'una moneda, d'una medalha; inscripcion que li es gravada. 2. Inscripcion en tèsta d'un obratge. ◇ *Metre en exèrgue*: Metre en evidença.

exfiltracion n.f. Accion d'exfiltrar.

exfiltrar vt. Faire sortir de personas (presoniers, ostatges, etc.) que son dins un mitan ostile.

exfoliable, a adj. Que pòu èstre desseparat en pichoni lamas.

exfoliacion n.f. 1. Accion d'exfoliar. 2. (fisiol.) Separacion dei partidas moarti que si destàcon d'un teissut, particulierament de l'epidèrma ò d'una mucoa, sota forma de pichini lamas. Sin.: **escaumacion**.

exfoliant, a adj. Que provòca una exfoliacion de la pèu: *Una crema exfolianta*. Sin.: **escaumant**.

exfoliar vt. Destacar en lamas teuni e superficiali. Sin.: **escaumar**.

exibicion n.f. 1. Accion d'exibir, de far vèire, de presentar. 2. Espectacle que presenta de cauas espectaculari. 3. Estalatge impudent de cauas que deuríon èstre mostradi embé discrecion, resèrva.

exibicionisme n.m. 1. Perversion de l'exibicionista. 2. Comportament ostentatòri.

exibicionista n. 1. Pervèrs sexual que fa vèire lu sieus organes genitals. 2. Persona que li agrada de s'exibir.

exibir vt. (*exibissi*) 1. Presentar (un document oficial). 2. Mostrar embé ostentacion: *Exibir li sieu medalhas*. ◆ **s'exibir** v.pr. Si mostrar en public d'un biais ostentatòri, provocant.

exibitòri, a adj. Relatiu à l'exibicion.

exigença (-éncia) n.f. 1. Cen qu'una persona exigisse, reclama à un autra. 2. Caractèr d'una persona exigenta. 3. Cen que quauqu'un comanda; necessitat, obligacion: *Li exigenças d'una profession*.

exigent, a adj. Dificile à contentar. Sin.: **demandaire**.

exíger vt. Exigir.

exigibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es exigible.

exigible, a adj. Que pòu èstre exigit.

exigir vt. (*exigissi*) 1. Demandar imperativament (cen qu'es considerat coma deugut). 2. Necessitar, reclamar. Var.: **exíger**. Sin.: **requerir**.

exigú, exigüa adj. Pichin, tròup pichin: *Una maioneta exigüa*. Sin.: **estrech**, **minuscule**.

exigüitat n.f. Caractèr de cen qu'es exigú: *L'exigüitat d'una maion*. Sin. **estrechessa**.

exili n.m. 1. Mesura que consistisse à expulsar quauqu'un foara dau sieu país embé l'interdicion de li tornar; estat que n'en resulta. Sin.: **despatriament**, **faidiment**, **bandiment**. 2. Situacion de quauqu'un qu'es constrench de viure alhors que dont viu abitualament, dont li agrada de viure. 3. Luèc dont rèsta una persona exiliada.

exiliar vt. 1. Condamnar (quauqu'un) à l'exili. Sin.: **despatriar**, **faidir**, **bandir**, **foarabandir**. 2. Constrénher (quauqu'un) à viure luènh dau luèc dont vorria èstre. ◆ **s'exiliar** v.pr. 1. Quitar volontariament lo sieu país. 2. Si retirar per viure à l'escart.

exiliat, ada adj. e n. Si di d'una persona que viu en exili ò qu'es condamnada à l'exili.

exinscrich, a adj. (mat.) *Cercle exinscrich à un triangle*: Tangent à un costat d'aquesto triangle e ai prolongaments dei autres doi.

existença (-éncia) n.f. 1. Fach d'existir: *L'existença d'un tractat*. 2. Vida, biais de viure. 3. Durada: *Govèrn qu'a doi mes d'existença*.

existencial, a adj. 1. (filos.) Relatiu à l'existença. 2. (log.) *Quantificator existencial*: Simbòle notat ∃ (que s'enóncia *existisse*), qu'exprimisse lo fach que d'unu elements d'un ensèms (un au manco) verifícon una proprietat donada. Var.: **existenciau**.

existencialisme n.m. Movement filosofic que s'interròga sobre l'Èstre en general à partir de l'existença que l'òme viu (lu filosòfes mai conoissuts d'aqueu movement son Heidegger, Kierkegaard e Sartre).

existencialista adj. e n. 1. Relatiu à l'existencialisme. 2. *Lu existencialistas*: La joventura à la mòda que, à la fin de la Seconde Guèrra mondiala, si reclamava de l'existencialisme e frequentava lu cafès de Sant-German-dei-Prats à París.

existenciau, ala adj. Existencial.

existent, a adj. e n.m. Qu'existisse, actual.

existir vi. (*existissi*) 1. Èstre actualament en vida, viure. 2. Èstre en realitat; durar, subsistir. 3. Èstre important, comptar. 4. Èstre possible: *Existisse un solucion*. Var.: **existre**. Sin.: **estar**.

existre vi. Existir.

exit (mòt latin) Indicacion scenica de la sortida d'un actor, d'un luèc public (teatre, etc.).

ex-libris n.m. inv. (mòts latins) 1. Formula que, escricha sus un libre e seguida per un nom pròpri, indica que lo volume apartèn à la persona que respoande à-n-aqueu nom. 2. Vinheta que lu bibliofiles pégon au revèrs dei religaduras dei sieus libres e que poarta lo sieu nom, la sieu devisa, etc.

exobiologia n.f. Sciença qu'estúdia li possibilitats de vida dins l'Univèrs. Sin.: **astrobiologia**, **bioastronomia**.

exocet n.m. Peis dei mars caudi, dei nadarèlas pectorali desvolopadi en forma d'alas que li perméton de faire de sauts lòngs (dins lu 200 m) en defoara de l'aiga e que per aquò si di finda *peis volant* (Familha dei exocoetidats). Sin.: **arèndola de mar**.

exocoetidat n.m. *Exocoetidats*: Familha de peis, que lo tipe n'es exocet.

exocitòsi n.f. Mecanisme per lo quau la cellula libèra de largui biomoleculas au travèrs de la sieu membrana. L'exocitòsi si produe quora de vesicules de transpoart ò de secrecion fusiónon mé la membrana plasmica e que lo sieu contengut soarte dins lo mitan extracellulari. Contr.: **endocitòsi**.

exocoal n.m. (anat.) Part vaginala dau coal uterin.

exocranian, a adj; Situat en defoara de la cavitat craniana.

exocrin, a adj. *Glàndola exocrina*: Glàndola que devèrsa lu sieus produchs de secrecion sus la pèu ò dins una cavitat naturala que comunica m'au mitan exterior (glàndolas sebaceas, digestivi, etc.). Contr.: **endocrin**.

exocrinopatia n.f. (med.) Malautia dei glàndolas exocrini.

exocrinòsi n.f. (med.) Afeccion non inflamatòria dei glàndolas exocrini.

exòde n.m. 1. Emigracion en massa d'un pòble. ◇ *Exòde rural*: Migracion definitiva dei abitants dei campanhas vèrs li vilas. ◇ (m'una majuscula) Sortida d'Egipte dei Ebreus. 2. Partença en grand nombre: *L'exòde dei vacanciers*. 3. *Exòde dei capitals*: desplaçament de capitals vèrs l'estrangier.

exodèrma n.m. Membrana extèrna d'un teissut vivent, coma la pèu.

exòdi n.m. Darriera part de la tragèdia grèga.

exodontia n.f. Art dei extraccions dentali.

exoelectron n.m. Alectron emès per un metau au moment d'un tresmudament allotropic.

exoenergetic, a adj. Que pertòca un fenomène que genèra d'energia.

exoespòra n.f. Espòra naissuda à l'ària liura, dins lu fonges basidiomicèts e quaucu mixomicèts.

exoesquelèt n.m. (zool.) Formacion esqueletica extèrna d'unu animaus (cauquilha dei molluscs, carapaça dei artropòdes, etc.).

exoftalmètre n.m. Instrument per mesurar una exoftalmia.

exoftalmetria n.f. Mesura d'una exoftalmia.

exoftalmia n.f. Salhida dau glòbe oculari foara de la sieu orbita.

exoftalmic, a adj. Relatiu à l'exoftalmia.

exogame, a adj. e n. Que practica l'exogamia. Contr.: **endogame**.

exogamia n.f. (antrop.) Règla que constrenhe un individú à causir lo sieu conjonch en defoara dau grope au quau apartèn. Contr.: **endogamia**.

exogamic, a adj. Relatiu à l'exogamia. Contr.: **endogamic**.

exogène, a adj. 1. (didact.) Que provèn dau defoara. Contr.: **endogène**. 2. (geol.) *Ròca exogèna*: Formada à la susfàcia de la Tèrra.

exogira n.f. Òstrega fossila que sembla una virgula, foarça abondoa en d'uni jaças dau jurassic sobran.

exomide n.m. Manteu ò tunica, sigue dubèrts ò barrats, que laissa l'espatla dèstra descubèrta, que portàvon lu trabalhaires e lu soldats.

exomorfisme n. m. (geol.) Modificacion dei ròcas encaissanti au contacte de la venguda de ròca endogèna.

exon n.m. Partida dau gène que determina l'estructura d'una proteïna.

exondar (s') v.pr. Si descurbir, en parlant d'una tèrra immergida.

exoneracion n.f. Accion d'exonerar; dispensa, aleugieriment. Sin.: **descarga**, **franquessa**, **exempcion**.

exonerar vt. (*exonèri*) Dispensar, totalament ò parcialament, d'una carga, d'una obligacion (fiscala, en particulier). Sin.: **exemptar**, **descargar**, **afranquir**.

exonfalocèla n.f. (med.) Ernia ombilicala.

exonhatia n.f. Desformacion transversala dei maissèlas, alargament dau maxillari.

exorbitança (-ància) n.f. Caractèr de cen qu'es exorbitant. Sin.: **abusança**, **exageracion**, **otrança**, **excès**.

exorbitant, a adj. 1. Que despassa la mesura, excessiu: *Un prètz exorbitant*. Sin.: **abusiu**, **demasiat**, **excessiu**. 2. (dr.) Que soarte dei limits: *Un privilègi exorbitant dau drech comun*.

exorbitat, ada adj. *Uèlhs exorbitats*: Que sèmblon sortir dei sieu orbitas.

exorcisacion (-izacion) n.f. Accion d'exorcisar.

exorcisar (-izar) vt. 1. *Exorcisar un demòni*: Lo conjurar, lo caçar per de preguieras especiali dau ritual. 2. *Exorcisar quauqu'un, un luèc*: Lo desliurar dau demòni. Sin.: **esconjurar**, **desemmascar**.

exorcisme n.m. 1. Ceremònia au cors de la quala s'exorcisa. 2. Preguiera destinada à exorcisar. Sin.: **esconjur**, **esconjurada**.

exorcista n.m. 1. Aqueu qu'exorcisa, que conjura lu demònis. Sin.: **esconjuraire**. 2. Clergue qu'a obtengut lo tèrç òrdre minor (òrdre suprimit en lo 1972).

exorcistat n.m. 1. Òrdre minor dins la Glèia latina. 2. Tèrç òrdre minor conferit ai clèrgues.

exòrdi n.m. Promiera partida d'un discors oratòri.

exoreïc, a adj. Qu'es pròpri ai regions que li sieu aigas correnti van à la mar.

exoreïsme n.m. (geogr.) Caractèr dei regions (72% de la susfàcia dau glòbe) que li sieu aigas correnti van à la mar.

exortacion n.f. 1. Encoratjament. 2. Discors, paraulas per exortar.

exortar vt. (*exòrti*) Excitar, encoratjar au mejan de paraulas: *Exortar quauqu'un à la paciença*. Sin.: **estigar**, **convidar**, **persuadir**.

exoascalas n.f. pl. Òrdre de fonges ascomicèts parasits dei plantas verdi coma la bofiga dau pesseguier.

exocervical, a adj. (anat.) Situat en defoara dau coal de l'utèrus. Var.: **exocervicau**.

exocervicau, ala adj. Exocervical.

exocervicitat n.f. Nom generic dei lesions exocervicali.

exòsa n.f. (quim.) Sucre de formula $C_6H_{12}O_6$, coma la glucòsa e la galactòsa.

exosfèra n.f. Zòna d'una atmosfèra d'una planeta (en dessobre de 1000 km per la Tèrra) dont lu atòmes leugiers escàpon à la pesantor e s'escàpon vèrs l'espaci interplanetari.

exosmòsi n.f. (fis.) Corrent de liquide que s'establisse d'un sistema tapat (una cellula, per exemple) vèrs l'exterior, au travèrs d'una membrana, quora lo mitan exterior es mens concentrat. Contr.: **endosmòsi**.

exostosant, a adj. Que genèra d'exostòsis.

exostòsi n.f. 1. (med.) Tumor benigna d'un oàs, causada per un traumatisme, una inflamacion ò un trebolici de l'ossificacion: Exostòsi dau pen dau cavau, ò *formela*. 2. (bot.) Lópia.

exoteric, a adj. (didact.) Qu'a fach l'objècte d'un ensenhament public, en parlant de doctrinas filosofiqui ò religioï. Contr.: **esoteric**.

exotermic, a adj. (quim.) Si di d'una transformacion que desgatja de calor.

exotic, a adj. 1. Qu'apartèn ai país estrangiers, que n'en provèn. 2. (fis.) Que li sieu caracteristicas son foarça diferenti dei caracteristiqui abituali: Una particula exotica.

exotipe n.m. Mudant.

exotisme n.m. Caractèr de cen qu'es exotic. 2. Gust per cen qu'es exotic.

exotoxina n.f. Toxina qu'una bacteria espandisse dins lo mitan exterior.

exotropia n.f. Estrabisme divergent.

exovirus n.m. (biol.) Retrovirus de que lo sieu genòma a plus pauc de 10% d'omologia m'au genòma de la cellula non enfecida.

exp Simbòle que representa la foncion exponenciala.

expandir vt. (*expandissi*) Dilatar quauqua ren.

expansibilitat n.f. Tendença qu'an lu còrs gasós à ocupar la totalitat de l'espaci que li es ofèrt.

expansible, a adj. Capable d'expansion.

expansion n.f. 1. Desvolopament (d'un còrs) en volume ò en susfàcia: *L'expansion dei gas*. Sin.: **espandiment**. 2. (anat.) Desvolopament d'unu organes. 3. Movement de cen que si desvolopa, s'acreisse; tendença à venir mai grand: *Expansion coloniala*. ◇ *Expansion economica*: Acreissement dau revengut nacional, de l'activitat economica. ◇ (astron.) *Teoria de l'expansion de l'Univèrs*: Teoria que di que li diferenti galaxias de l'Univèrs s'escàrton li uni dei autri à una velocitat proporcionala à la sieu distança mutuala. 4. (lit.) Movement que buta à comunicar lu sieus sentiments: *Besonh d'expansion*.

expansionisme n.m. 1. Actituda politica que mira à l'expansion d'un país en là dei sieus limits. 2. Tendença d'un país à acréisser sistematicament la sieu potença economica.

expansionista adj. e n. Que mira à l'expansion; partidari de l'expansionisme.

expansiu, iva adj. 1. Comunicatiu, demostratiu, que li agrada de comunicar lu sieus sentiments. Sin.: **exuberant**. 2. (tecn.) Si di d'un ciment que la sieu presa s'acompanha d'una leugiera aumentacion de volume.

expansivitat n.f. Fach d'èstre expansiu; caractèr d'una persona expansiva. Sin.: **exuberança**.

expansor n.m. Dispositiu en plaça en d'unu receptors de radiodifusion, dins la tòca d'acréisser lo contraste entre lu sons mai febles e lu sons mai foarts.

expatriacion n.f. Accion d'expatriar ò de s'expatriar; estat de la persona expatriada. Sin.: **despatriament**, **bandiment**, **faidiment**, **exili**.

expatriar vt. (*expatri*, classic *expàtrii*; *expatrii*) Constrénher quauqu'un à quitar la sieu pàtria. Sin.: **despatriar**, **faidir**, **bandir**, **foarabandir**, **exiliar**. ◆ **s'expatriar** v.pr. Quitar la sieu pàtria.

expatriat, ada adj. e n. Qu'a quitat la sieu pàtria, s'es expatriat.

expauaire, airitz n. Expositor, expauant.

expauant n.m. 1. Persona qu'expaua, que presenta lu sieus produchs, li sieu òbras dins una exposicion publica. 2. (dr.) Persona qu'enóncia li sieu pretensions dins una requèsta.

expauant n.m. (mat.) Nombre b que figura en aut à drecha de la notacion a^b d'una potença. Dins $4^3 = 4 \times 4 \times 4$, *3 es l'expauant*.

expauar vt. 1. Metre en vista, presentar au regard: *Expauar de produchs*. Sin. (1 à 5): **espondre**. 2. Plaçar d'un costat donat, orientar: *Expauar au mièjgjorn*. 3. Sotametre à l'accion de: Expauar de plantas au soleu. Sin.: **assolelhar**. 4. Metre en perilh, faire córrer un risc à: *Expauar la sieu vida*. 5 Sin.: **riscar**, **arriscar**, **avastar**. **s'expauar**. Explicar, far conóisser: *Expauar una teoria*. 6. (fot.) Sotametre (una susfàcia sensibla) à un raionament. ◆ **s'expauar** v.pr. Córrer lo risc de: *S'expauar ai criticas*. Sin.: **s'arriscar**, **s'avastar**.

expectacion n.f. 1. Fach, per un individú, d'asperar un estímulus. Sin.: **expectativa**. 2. (med.) Practica dins la tòca de susvelhar l'evolucion de la malautia tant que lu senhaus insufisentament caracterisats non perméton encara d'en precisar lo diagnostic e de procedir,a una terapia activa.

expectant, a adj. Que preferisse asperar per agir. ◇ *Medecina expectanta*: *Medecina expectanta*: Que laissa agir la natura.

expectativa n.f. 1. Actituda prudenta de quauqu'un qu'aspèra denant de si decidir. Sin.: **aspèra**. 2. Expectacion.

expectoracion n.f. Accion d'expectorar; cen qu'es expectorar; escuèp: *Expectoracion seroa (serositat, aiga), mucoa (mucus), mucopurulenta, purulenta, sanglanta.* Sin.: **escupiment**, **escupenha**.

expectorant, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'ajuda à l'expectoracion.

expectorar vt. (*expectòri*) Rejetar per la boca li substanças contengudi dins li broncas. Sin.: **escupir**.

expedicion n.f. 1. Accion de complir rapidament quauqua ren, de l'acabar; execucion: *Expedicion dei afaires corrents*. 2. Accion d'expedir; mandadís: *Expedicion per la poasta*. Sin.: **postatge**. 3. (dr.) Còpia d'un acte notariat ò d'un jutjament. 4. Operacion militària en defoara dau territòri nacional. Sin.: **escorreguda**, **campanha militària**. 5. Viatge, mission (de recèrca, d'exploracion). ◇ (fam. iron.) Escorreguda penoa, complicada: *Es tota una expedicion!*

expedicionari, ària n. 1. Emplegat d'administracion encargat de recopiar lu estats, etc. 2. Expeditor de mèrç. Var.: **expedicionier**. ◆ adj. *Còrs expedicionari*: Ensèms dei tropas d'una expedicion militària.

expedicionier, a n. Expedicionari.

expedient n.m. 1. Mejan rapide e engenhós de capitar. 2. (pej.) Mejan per resòlver momentaneament una dificultat, un problema, de si tirar d'afaire: *Usar d'expedients*. Sin.: **biais**, **escampa**. ◇ *Viure d'expedients*: Emplegar de mejans de tota mena, licits ò non, per subsistir.

expedient, a adj. Qu'es utile, avantatjós.

expedir vt. (*expedissi*) 1. Mandar à destinacion: *Expedir un còlis*. 2. (dr.) Donar una còpia confòrma: *Expedir un contracte de maridatge*. 3. Si desbarrassar de (quauqu'un): *Expedir un importun*. Sin.: **mandar au boasc**. 4. Faire quauqua ren rapidament per s'en desbarrassar: *Expedir un travalh*. Sin.: **despachar**.

expeditiu, iva adj. 1. Qu'agisse rapidament, qu'acaba rapidament un travalh. 2. Que permete de faire leu: *Una solucion expeditiva*. Sin.: **despachatiu**, **despachós**.

expeditivament adv. D'un biais expeditiu. Sin.: **despachosament**, **despachativament**.

expeditor, tritz n. Persona que fa un mandadís per la poasta, per corrier electronic, per camin de fèrre, etc. Sin.: **despachaire**.

experiença (-éncia) n.f. 1. Conoissença amolonada per una lònga practica e per l'observacion: Un òme d'experiença. 2. (filos.) Tot cen que lu sens poàdon agantar e que constituisse la matèria de la conoissença umana; ensèms dei fenomènes conoissuts e que si poàdon conóisser. 3. Espròva, assage fach per estudiar un fenomène: *Faire una experiença de quimia*. 4. Pròva, temptativa: *Una experiença de vida comuna*. Var.: **experiment**.

experiment n.m. Pròva facha per experimentar quauqua ren. Var.: **experiença**.

experimentable, a adj. Que pòu èstre experimentat.

experimentacion n.f. Accion d'experimentar: *L'experimentacion d'un medicament*.

experimentaire, airitz adj. e n. Experimentator. Sin.: **assajaire**, **ensajaire**. Var.: **experimentator**.

experimental, a adj. 1. Fondat sobre l'experiença scientifica: *Lo metòde experimental*. 2. Que sièrve à experimentar, à metre au ponch: Un modèle experimental. Var.: **experimentau**.

experimentalament adv. D'un biais experimental.

experimentar vt. Sotamentre à una experiença.

experimentat, ada adj. Instruit per l'experiença. Sin.: **competent**, **dotat**, **apte**; **adrech**, **biaissut**, **embiaissat**, **adestrat**, **benadrech**, **gaubiós.**

experimentator, tritz adj. e n. Persona que practica l'experimentacion scientifica; persona que tempta una experiença. Var.: **experimentaire**. Sin.: **assajaire**, **ensajaire**.

experimentau, ala adj. Experimental.

expèrt, a adj. 1. Qu'a una granda conoissença d'una caua, en rason d'una lònga practica. 2. Que testimònia d'una granda conoissença; gaubiós: *Un obrier expèrt*. ◆ n. 1. Persona apta à jutjar de quauqua ren; coneissèire. 2. Persona que fa una expertesa. ◇ (dr.) *Expèrt judiciari*: Especialista qu'a l'agradiment dei tribunals e que lo jutge designa per faire una expertesa. Sin.: **estimaire**.

expertament adv. (lit.) D'un biais expèrt.

expèrt-comptable n.m. Persona que la sieu profession es d'analisar, de contrarotlar ò d'organisar de comptabilitats.

expertesa n.f. 1. Constatacion ò estimacion qu'un expèrt fa. ◇ *Expertesa judiciària*: Examèn de questions purament tecniqui que lo jutge confida à un expèrt; rapoart que l'expèrt establisse. ◇ *Expertesa medicala e psiquiatrica*: Que l'efectua un psiquiatre per estimar l'estat mental d'un inculpat. 2. Rapoart d'un expèrt: *Atacar una expertesa*. 3. Fach d'èstre expèrt; ensèms dei conoissenças, de competenças d'un expèrt (messi au servici d'una entrepresa, etc.). Var.: **expertisa**, **expertitge**.

expertisa n.f. Expertesa.

expertesar vt. Sotametre à una expertesa. Var.: **expertisar**.

expertisar vt. Expertesar.

expertitge n.m. Expertesa.

expiable, a adj. Que pòu èstre expiat.

expiacion n.f. Fach d'expiar; castic, pena que fan expiar. Sin.: **castic**, **condemnacion**, **penitença**.

expiar vt. (*expii*) 1. Reparar (un crimi, una colpa, etc.) en subissent una pena impauada. ◇ (relig.) Reparar (un pecat) per penitença. 2. Subir una pena, una sofrença en consequença d'un acte sentit ò considerat coma colpable.

expiator, tritz adj. (lit.) Qu'expia: *Victima expiatritz*.

expiatòri, òria adj. Que sièrve à expiar: *Sacrifici expiatòri*.

expiracion n.f. 1. 1. Accion de caçar foara dau pièch l'ària inspirada. 2. Fin d'un temps prescrich ò convengut: *Expiracion d'un balh*.

expirant, a adj. Que moare, qu'expira. Sin.: **morent**.

expirar vt. Mandar foara (l'ària inspirada) per contraccion dau pièch. ◆ vi. 1. Morir. Sin.: **defuntar**, **passar**, **trepassar**, (pop.) **plegar li parpèlas**, **bofar lo vent sota lu pens**. 2. Arribar au sieu tèrme, pilhar fin. Sin.: **s'acabar**, **si terminar**.

expirator adj. m. e n.m. *Muscle expirator*: Que la sieu contraccion provòca una expiracion (muscle intercostals e abdominals).

expiratòri, òria adj. Que si rapoarta à l'expiracion de l'ària dei paumons.

explant n.m. (biol.) Fragment extrach d'un organisme vivent e que, plaçat dins un mitan favorable, li torna créisser.

expletiu, iva adj. e n. (ling.) Si di d'un mòt que non es necessari au sens de la frasa ò que la sintaxi non exigisse (coma *mi* dins *regarge-mi que beu soleu!*).

explica n.f. Explicacion.

explicable, a adj. Que pòu èstre explicat.

explicacion n.f. 1. Cen que permete d'explicar. Var.: **explica**. 2. Fach d'explicar.

explicaire, airitz adj. e n. Qu'explica.

explicar vt. (*expliqui*) 1. Faire capir ò faire conóisser en detalh per un desvolopament oral ò escrich; esclarcir, expauar. 2. Comentar: *Explicar un autor, un tèxto*. 3. Constituir una justificacion, aparéisser coma una causa: *Lo marrit temps explica perqué la partida es remandada*. ◆ **s'explicar** v.pr. 1. Exprimir la sieu pensada, la sieu opinion. 2. Capir la causa, la rason, de (quauqua ren): *Non m'expliqui la tieu presença*. 3. Aver una discussion mé quauqu'un: *M'expliquerai directament ensèms m'eu*. 4. (pop.) Si batre per reglar un problema: *Vène aquí, que s'expliquerèm defoara!* 5. Devenir, èstre intelligible, comprensible: *La sieu reaccion s'explica facilament*.

explicatiu, iva adj. Que sièrve à explicar: *Una nòta explicativa*.

explicator, tritz adj. Qu'explica, que permete de capir. Var.: **expligator**.

explicit(e), a adj. 1. Clar, que non pòu èstre contestat: *Una respoasta explicita*. 2. (dr.) Enonciat formalament, completament.

explicitacion n.f. Accion d'explicitar.

explicitament adv. En tèrmes clars, sensa equivòc: *Pauar explicitament una condicion*.

explicitar vt. Rendre explicite, formular en detalh: Explicitar la sieu pensada.

expliga nf. Explica.

expligacion n.f. Explicacion.

expligar vt. (*expligui*) Explicar.

expligatiu, iva adj. Explicatiu.

expligator, tritz adj. Explicator.

exploracion n.f. 1. Accion d'explorar; lo sieu resultat. 2. *Exploracion foncionala*: Ensèms d'examèns biologics ò clinics per estimar l'estat de foncionament d'un organe.

explorador n.m. (inform.) Programa integrat que permete de vèire l'arborescença dei fichiers presents sus lo computador. L'explorador permete de vèire lu dossiers, lu fichiers e d'efectuar d'operacions coma la còpia, la supression etc...

exploraire, airitz adj. e n. Explorator.

explorar vt. (*explòri*) 1. Percórrer un luèc desconoissut ò gaire conoissut en l'estudiant embé atencion. 2. (med.) Faire l'exploracion de (un organe) au mejan d'instruments especials. 3. Examinar lu diferents aspèctes de (una question, un tèxto, etc.): *Explorar li possibilitats d'un acòrdi*. Sin.: **estudiar**, **espelucar**.

explorator, tritz adj. (med.) Si di d'un procediment ò d'un instrument que permete de conóisser l'estat d'un organe. Var.: **exploraire**.

explorator, tritz n. 1. Persona que fa un viatge de descubèrta (dins un país luenchenc, dins una region desconoissuda). 2. Persona que fa de recèrcas dins un camp particulier. Var.: **exploraire**.

exploratòri, òria adj. Qu'a per tòca la recèrca de possibilitats ulteriori de negociacions; que tende à explorar un domèni denant intervencion: *De conversacions exploratòri*.

explosibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es explosiu.

explosible, a adj. Que pòu petar.

explosimètre n.m. Aparelh portadís que permete de verificar la tenor d'una atmosfèra en gas explosible.

explosion n.f. 1. Fach d'espetar violentament; bosin qu'acompanha aqueu fenomène: *L'explosion d'una bomba*. Sin.: **espetada**, **espetadura**. 2. Liberacion foarça rapida, sota forma de gas à auta pression e à auta temperatura, d'una energia en resèrva sota un volume reduch. 3. Tresen temps d'un motor à quatre temps, que correspoande à la combustion. 4. Manifestacion viva e imprevista: *Una explosion de ràbia*. Aparicion brusca d'un eveniment; desvolopament, acreissement brutal d'un fenomène: *L'explosion demografica*.

explosiu n.m. Còrs ò mesclum de còrs que pòu subir una explosion.

explosiu, iva adj. 1. Qu'es de natura à provocar de reaccions brutali; critic, tendut: *Una situacion explosiva*. 2. Relatiu à l'explosion: *Un mesclum explosiu*.

exponencial, a adj. 1. (mat.) *Foncion exponenciala* (ò *exponenciala*, n.f.) *de basa* a (a *real positiu*): Foncion reala continua tala que $f(x)-f(x') = f(x+x')$ e $f(1) = a$ (per $a = 1$, avèm *l'exponenciala naturala*). 2. (fig.) Creissença

(ò desvolopament, etc.) *exponenciala*: Rapida e continua. Var.: **exponenciau**.

exponenciala n.f. (mat.) Foncion exponenciala.

exponencialament adv. D'un biais exponencial; d'una creissença pariera à la foncion exponenciala.

exponenciau, ala adj. Exponencial.

exponent n.m. (mat.) Expauant.

expòner vt. Expauar.

exponitor, tritz n. Persona qu'expaua; que fa una exposicion. Var.: **expauant**, **expositor**.

exportable, a adj. Que pòu èstre exportat.

exportacion n.f. 1. Accion d'exportar; mèrç exportada. 2. Accion de difusar à l'estrangier d'ideas, una mòda, etc.

exportaire, airitz adj. e n. Qu'expoarta. Var.: **exportator**.

exportar vt. (*expoarti*) 1. Transportar, vendre à l'estrangier lu produchs de l'activitat nacionala. ◇ *Exportar de capitals*: Lu plaçar à l'estrangier. 2. Difusar, espandir à l'estrangier.

exportator, tritz adj. e n. Qu'expoarta. Var.: **exportaire**.

exposicion n.f. 1. Accion d'expauar, de presentar au regard dau public (d'objèctes divèrs, d'òbras artistiqui, de produchs industrials ò agricòlas, etc.); luèc dont son expauats. Sin.: **mòstra**. ◇ *Exposicion universala*: Exposicion dont son presentats de produchs e de realisacions de toi lu país. 2. Accion de far conóisser, d'explicar: *Exposicion d'un fach*. Part iniciala d'una òbra literària (en particulier d'una òbra dramatica) ò musicala, dins la quala es expauat lo subjècte, lo tema. 4. Orientacion, situacion (d'un bastiment, d'un local, etc.) per rapoart à una direccion, à la lutz dau soleu. 5. (fotografia) Accion d'expauar una susfàcia sensibla. 6. (fis.) Quocient per la massa d'un volume d'ària de la soma dei cargas electriqui de toi lu ions de meme signes produchs dins aqueu volume per un raionament γ ò X, quora toi lu electrons que lu fotons libèron son completament arrestats dins l'ària (l'unitat SI es lo colomb per quilograma).

expositor, tritz n. Persona qu'expaua; que fa una exposicion. Var.: **expauant**, **exponitor**, **expauaire**.

ex post loc. adj. Si di de l'analisi dei fachs economics efectuada après la sieu sobrevenguda (per op. à *ex ante*).

expòst n.m. Expauat.

expremir vt. (*expremissi*) Faire sortir (un liquide) per pression.

exprès, èssa adj. Precís, netament exprimit, formal: *Un òrdre exprès*. ◆ adj. inv. e n.m. 1. Remés sensa tardar au destinatari: *Una letra exprès*. 2. (anc.) Encargat d'una mission particuliera e urgenta.

exprès adv. Exprèssi.

express adj. inv. e n. inv. (mòt anglés) 1. Qu'assegura un servici rapide: *Una via express*. ◇ *Tren express* ò *express*, n.m. inv.: Tren de viatjaires à granda velocitat, que s'arrèsta unicament dins li estacions importanti. 2. *Cafè express* ò *express*, n.m. inv.: Cafè pauc ò pron concentrat obtengut per lo passatge de vapor au travèrs dau cafè molinat.

expressament adv. En tèrmes exprès; d'un biais precís, que non pòu èstre discutit.

exprèssi adv. Intencionalament. Var.: **exprès**. Sin.: loc.adv. **à bèl exprèssi**. ◇ *Fach exprèssi*: Coïncidença estranha e desagradiva.

expression n.f. 1. Accion d'exprimir quauqua ren per lo lengatge. 2. Biais de s'exprimir per lo lengatge; mòt ò grope de mòts de la lenga parlada ò escricha. ◇ *Expression blocada:* Expression banala. 3. Expressivitat d'una òbra d'art, en particulier musicala. 4. Ensèms dei signes exteriors que fan vèire una emocion, un sentiment, etc.: *L'expression dau gaug*. ◇ *Expression corporala*: Ensèms d'actitudas e de gèsts que poàdon tradurre de situacions emocionali ò fisiqui. 5. (mat.) *Expression algebrica*: Juxtaposicion de simbòles numerics, de simbòles operatòris e de parentèsis. ◇ *Redurre una fraccion à la sieu expression mai simpla*: Trovar una fraccion egala à la fraccion donada, ma exprimida m'ai tèrmes mai simples que si pòu. 6. (log.) Ensèms grafic formalisat que si referisse à un objècte real. ◇ *Expression ben formada*: Assemblatge de simbòles obtengut, dins un sistema logic, mé de règlas expliciti. 7. Accion d'extraire en esquiçant. ◇ (med.) *Expression abdominala*: pressions fachi sus l'abdomèn per ajudar l'expulsion dau fètus au moment de l'ajaçament.

expressionisme n.m. 1. Tendença artistica e literària dau s. XX^{n}, que s'estaca à l'intensitat de l'expression. 2. Caractèr d'intensitat e de singularitat expressivi. 3. (mús.) Movement que si caracterisa per una granda riquessa d'elements variats (cromatisme, agragats) per exprimir de sentiments d'un biais exasperat.

expressionista adj. e n. Relatiu à l'expressionisme, que li si restaca.

expressiu, iva adj. Qu'exprimisse embé foarça una pensada, un sentiment, una emocion: *Un gèst expressiu*.

expressivament adv. D'un biais expressiu.

expressivitat n.f. Caractèr de cen qu'es expressiu.

exprímer vt. Expimir.

exprimible, a adj. Que pòu èstre exprimit, enonciat, traduch.

exprimir vt. (*exprimissi*) 1. Manifestar (una pensada, una impression) per lo gèst, la paraula, la cara. 2. (sc.) Definir, en parlant d'unitats. ◆ **s'exprimir** v.pr. Si faire capir, exprimir la sieu pensada.

ex professo loc. adv. lat. En explicant d'una mena doctorala, complida, aprefondida.

expromission n.f. (dr. rom.) Substitucion de debitors dins la quala lo noveu debitor s'engatja sensa s'èstre entendut prealablament m'aqueu que remplaça.

expropiable, a adj. Que pòu estar expropriat.

expropriacion n.f. Accion d'expropriar. Var.: **expropriament**. ◇ *Expropriacion forçada*: Sasida immobiliària seguida d'una venda judiciària.

expropriament n.m. Expropriacion.

expropriant, a adj. e n. Expropriator.

expropriar vt. (*exproprii*) Despossedir quauqu'un de la sieu proprietat, dins una tòca d'utilitat generala, en de formas legali acompanhadi d'una indemnitat.

expropriat, ada adj. e n. Qu'es objècte d'una mesura d'expropriacion.

expropriator, tritz adj. e n. Si di d'una persona, d'un organisme que fa d'expropricacions. Var.: **expropriant**.

expulsar vt. 1. Caçar quauqu'un mé violença ò per una decision de l'autoritat dau luèc dont èra establit. Sin.: **descaçar**, **bandir**, **foarabandir**, **levar dau semenat** (pop.). 2. Evacuar, rejetar de l'organisme.

expulsat, ada adj. e n. Si di d'una persona expulsada.

expulsion n.f. Accion d'expulsar, d'exclure; lo sieu resultat. Sin.: **bandiment**, **foarabandiment**. ◇ (dr.) Mesura administrativa que constrenhe un estrangier à quitar lo territòri, que la sieu presença pòu constituir una menaça per l'òrdre public ò una infraccion à la lèi. ◇ procedura qu'a per tòca de liberar de locals ocupats sensa drech ni títol ò sensa drech au manteniment dins lu luècs. ◇ (med.) Periòde terminal de l'ajaçament.

expulsiu, iva adj. (med.) Qu'acompanha ò favorisa l'expulsion.

expurga n.f. Expurgacion.

expurgacion n.f. 1. Accion d'expurgar. 2. (agric.) Accion de talhar lu aubres qu'empàchon la creissença dei autres. Var.: **expurga**.

expurgar vt. Levar d'un escrich cen que si pensa contrari à la morala, ai convenenças, etc.

expurgatòri, òria adj. Que sièrve à expurgar.

exsangue, ga adj. Qu'a perdut una granda quantitat de sang; foarça palle. Sin.: **sangbeugut**.

exsanguinacion n.f. Sostraccion dau sang de quauqu'un per lo remplaçar per lo sang d'una autra persona.

exsanguinotransfusion n.f. Succession de sagnadas e de transfusions de sang normal que provènon de donaires compatibles, per cambiar parcialament ò en totalitat lo sang d'un malaut.

exstrofia n.f. *Exstrofia vesicala*: Mauformacion dei vias urinari dins la quala la vessia s'aboca directament à la pèu de l'abdomèn.

exsudacion n.f. 1. (med.) Escorrement patologic. 2. (metall.) Presença anormala, en susfàcia d'un aliatge, d'un dei sieus constituents.

exsudar vi. 1. Sortir coma la sudor. 2. (metall.) Presentar una exsudacion. ◆ vt. (med.) Produrre (un exsudat).

exsudat n.m. (med.) Liquide serós ò fibrinós que soarte au cors d'un procèssus inflamatòri.

extasi n.f. 1. Estat d'una persona que si tròva coma transportada foara dau monde sensible per l'intensitat d'un sentiment mistic. 2. Viva admiracion, plaser extrème causat per una persona ò una caua: *Èstre en extasi davant una òbra d'art*.

extasia n.f. Dròga dura, foarça nociva.

extasiar v.pr. (*extasi*, classic *extàsii*) Emplenar d'extasi. ◆ **s'extasiar** v.pr. Si meravilhar, s'emplenar d'extasi.

extasiat, ada adj. Meravilhat, emplit de gaudi, de jòia, de remiracion prefonda.

extatic, a adj. Causat per l'extasi. ◆ n. Persona subjècta à l'extasi.

extemporaneament adv. D'un biais extemporaneu.

extemporaneu, ea adj. 1. Situat en defoara dau temps. 2. (farm.) Preparat e administrat immediatament. 3. (cir.) Si di d'un examèn practicat au cors d'una operacion.

extensibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es extensible.

extensible, a adj. Que pòu èstre alongat.

extension n.f. 1. Accion d'estendre ò de s'estendre: *L'extension dau braç*. ◇ *Per extension*: Si di quora s'estende la definicion d'un mòt, d'una expression, per alargar la sieu significacion. 2. Alongament d'un còrs sotamés à una traccion. 3. Fach de s'estendre, de s'acréisser: *L'extension dau comèrci*. Sin.: **desvolopament**, **espandiment**. 4. Element que permete d'aumentar, de faire mai grand: *Bastir una extension à la sieu maion*. ◇ *Extensions capillari*: Bèrris faus que s'estàcon ai naturals per n'aumentar la longuessa, lo volume. 5. (filos.) Proprietat de la matèria per la quala lu còrs son dins l'espaci. ◇ Ensèms dei objèctes qu'un concèpte pòu designar. ◇ Modificacion d'un sens d'un mòt que, per analogia, s'aplica à mai d'objèctes. 6. (log.) *Extension d'un lengatge, d'una teoria*: Camp dins lo quau aqueu lengatge, aquela teoria, pílhon la sieu referença, la sieu significacion, per op. mé *comprension*. 7. (inform.) Aumentacion de la capacitat d'un organe (espec. la memòria) d'un sistema informatic. ◇ *Extension de nom de fichier* ò *extension*: Sufixe mes à la fin d'un nom de fichier per n'en precisar lo format.

extensional, a adj. (log.) Si di de cen qu'a la totalitat dei proprietats definidi au dedintre d'un camp conceptual, per op. à *intensional*. Var.: **extensionau**.

extensionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es extensional.

extensionau, ala adj. Extensional.

extensiu, iva adj. 1. Que produe l'extension: *Una foarça extensiva*. 2. Cultura extensiva: Practicada sus una susfàcia importanta, generalament m'un rendement bas. Contr.: **cultura intensiva**.

extenso (in) loc. adv. Dins la sieu totalitat: *Citar un tèxto in extenso*.

extensografe n.m. Extensomètre que pòu enregistrar.

extensomètre n.m. Aparelh electric de mesura de la variacion dei dimensions d'un solide.

extensometria n.f. Part de la metrologia enclausant la messa en òbra dei divèrs aparelhs tocant li constrenchas mecaniqui.

extensor adj. m. e n.m. Que provòca l'extension d'un segment de membre: *Muscles extensors*.

extensor n.m. Aparelh de gimnastica que sièrve à desvolopar lu muscles.

exterior, a adj. 1. Qu'es en defoara (d'un luèc donat): *Quartiers exteriors*. ◇ (mat.) *Angle exterior d'un poligòne*: Angle format d'un costat d'un poligòne m'au prolongament dau costat adjacent. ◇ (mat.) *Bisectritz exteriora (d'un triangle ABC en A)*: Drecha perpendiculària en A à la bisectritz de l'angle de som A. ◇ Que non es dins un luèc claus: *La temperatura exteriora*. 2. Que non apartèn à quauqua ren; estrangier: *De prepaus exteriors au subjècte*. 3. Qu'existisse en

defoara de l'individú: *Lo monde exterior*. 4. Que pertòca de país estrangiers: *Politica exteriora*. 5. Que si ve dau defoara; manifèste: *Signes exteriors de riquessa*.

exterior n.m. 1. Cen qu'es en defoara, à la susfàcia: *L'exterior d'una maion*. Contr.: **interior**, **dintre**, **dedintre**. 2. País estrangiers: *De nòvas de l'exterior*. 3. *À l'exterior*: Foara. ◇ (espòrts) Sus lo terren de l'adversari: *Jugar à l'exterior* (per op. à à *domicili*). Sin.: **foara**, **defoara**.

exteriorament adv. 1. À l'exterior. 2. En aparença.

exteriorisacion (-izacion) n.f. Accion d'exteriorisar, de s'exteriorisar.

exteriorisar (-izar) vt. Exprimir, manifestar per lo sieu comportament: *Exteriorisar lo sieu gaug*. ◆ **s'exteriorisar** v.pr. Manifestar lu sieus sentiments, lo sieu caractèr.

exterioritat n.f. (filos.) Caractèr de cen qu'es en defoara de la consciença.

exterminable, a adj. Que pòu estar exterminat. Sin.: **anientable**, **massacrable**, **maselable**, **sagatable**.

exterminacion n.f. Accion d'exterminar. Var.: **extermini**. Sin.: **anientament**, **supression**, **destruccion**, **genocidi**, **carnalatge**, **massacre**, **masel**, **fracatge**, **chapladís**, **tuada**, **tuaria**.

exterminaire, airitz adj. e n. Exterminator.

exterminar vt. Chaplar, massacrar, tuar fins au darrier ò en nombre foarça grand. Sin.: **anientar**, **suprimir**, **destruir**, **fracatjar**, **maselar**, **sagatar**.

exterminator, tritz adj. e n. Qu'extermina. ◇ *L'àngel exterminator*: Dins la Bibla, àngel encargat de portar la moart demièg lu Egipcians, que persecutàvon lu ebraïc. Var.: **exterminaire**. Sin.: **sagataire**, **massacraire**, **maselaire**, **chaplaire**, **tuaire**.

extermini n.m. Extermini.

externament adv. Exteriorament.

externat n.m. 1. Maion d'educacion qu'admete unicament d'escolans extèrnes. 2. Situacion d'aqueu qu'es extèrne dins un establiment escolari. 3. Foncion d'extèrne dins un espitau.

extèrne, a adj. 1. Qu'es en defoara: *La faça extèrna*. 2. Que vèn dau defoara: *La causa extèrna d'una malautia*. *Medicament à usatge extèrne*: Que s'emplega en aplicacion sus la pèu, que non deu èstre absorbit. ◆ n. 1. Escolan que seguisse lu cors d'un establiment escolari 2. Estudiant en medecina que participa au foncionament d'un servici espitalier sota l'autoritat dau mètge cap de servici e de l'intèrne.

exteroceptiu, iva adj. (fisiol.) *Sensibilitat exteroceptiva*: Que reçaup li sieu informacions de receptors situats à la susfàcia dau còrs e estimulats per d'agents exteriors à l'organisme (calor, ponhedura), per op. à *interoceptiu* e *proprioceptiu*.

exteroceptivitat n.f. (fisiol.) Caractèr de la sensibilitat.

exteroceptor n.m. (fisiol.) Receptor de la sensibilitat exteroceptiva.

exterritorialitat n.f. (dr.) Immunitat que permete à d'uni personas (espec. diplomatas) de si sostraire à la juridiccion de l'Estat dont si tròvon.

extincion n.f. 1. Accion d'amurcir cen qu'èra alumat: *L'extincion d'un incendi*. Sin.: **amurcitge**. ◇ *Extincion dei fuècs*: Sonaria, bataria, que dona òrdre à de militaris, d'intèrnes, etc., d'amurcir lu lumes. 2. Anequeliment, fin (de quauqua ren): *Si batre fins à l'extincion dei sieu foarças*. ◇ *Extincion de votz*: Baissada de la votz que fa que si devèn afòne. Sin.: **estenhement de votz**. 3. Supression, fin, anientament: *L'extincion d'un deute*, *l'extincion d'una espècia animala*. Sin.: **compliment**.

extinctor, tritz adj. e n.m. Si di d'un aparelh que permete d'amurcir lu incendis ò lu començaments d'incendi. Sin.: **amurcèire**.

extinguible, a adj. Que pòu èstre amurcir; que si pòu anequelir, suprimir.

extirpable, a adj. Que pòu èstre extirpable: *Una tumor facilament extirpabla*. Sin.: **arrancable**, **desenraiçable**, **desraiçable**, **retirable**.

extirpacion n.f. Accion d'extirpar. Sin.: **arrancatge**, **desraiçatge**, **desenraiçatge**, **extraccion**, **retirament**.

extirpaire, airitz n. Que sièrve à extirpar. Sin.: **arrancaire**.

extirpar vt. 1. Arrancar mé la raíç, levar completament: *Extirpar una tumor*. Sin.: **desraiçar**, **desenraiçar**, **retirar**, **traire**, **estrepar**, **extraire**. 2. (lit.) Anientar, faire cessar: *Extirpar lu prejudicis*. 3. Sortir quauqu'un d'un luèc embé dificultat: *Extirpar lu passatgiers d'una veitura accidentada*. ◆ **s'extirpar** v.pr. Sortir d'un luèc embé dificultat, lentament: *S'extirpar d'una cabina telefonica*.

extirpator n.m. Instrument agricòla per arrancar li marridi èrbas e laurar superficialament. Sin.: **estrepaira**, **extractor**.

extorquèire, eiritz n. Persona qu'extorquisse de sòus. Sin.: **arrapaire**.

extorquiment n.m. Extorsion.

extorquir vt. (*extorquissi*) Obtenir per foarça, violença, menaça: *Extorquir de sòus*, *una confession*. Sin.: **arrapar**.

extorsion n.f. Accion d'extorquir. Var.: **extorquiment**.

extrà adj. e n.m. Extra.

extra adj. inv. 1. De qualitat superiora: *De fruchs extra*. Sin.: **requist**. 2. Meravilhós, remirable, excepcional: *Un tipe extra*. Var.: **extrà**.

extra n.m. inv. Cen qu'es en defoara dei abitudas correnti: *Faire un extra per lu convidats*. 2. Servici ocasional suplementari; persona que fa aqueu servici.Var.: **extrà**.

extra-articular(i), (àri)a adj. Foara d'una articulacion.

extra-atmosferic, a adj. Foara de l'atmosfèra.

extrabeure vi. Beure tròup. Sin.: **beure coma un trauc, un potz, pintar**.

extrabudgetari, ària adj. Que non èra previst dins lo budget inicial.

extracargar vt. (*extracargui*) Sobrecargar.

extraccion n.f. 1. Accion d'extraire, d'arrancar: *L'extraccion d'una dent*. Sin.: **extirpacion**. 2. (mat.)

Operacion per trovar la raíç d'un nombre: *Extraccion d'una raíç cairada*. 3. (lit.) Origina sociala. Sin.: **raça**.

extrach n.m. 1. Passatge tirat d'un libre, d'un discors, d'un film. Sin.: **abreujat**, **analisi**, **precís**, **somari**, **resumit**, **acorcha**, **escorcha**. 2. Còpia literala de l'original d'un acte: *Extrach d'un acte de naissença*. Sin.: **relevat**. 3. Substança extracha d'un còrs per una operacion fisica ò quimica. ◇ (espec.) Perfum concentrat. 4. Preparacion solubla e concentrada obtenguda à partir d'un aliment: *Un extrach de carn*. Sin.: **concentrat**, **esquiçum**.

extraconjugal, a adj. Qu'existisse en defoara dau ligam conjugal: *Una relacion extraconjugala*. Var.: **extraconjugau**.

extraconjugau, ala adj. Extraconjugal.

extracorporal, a adj. Qu'es exterior au còrs. Var.: **extraconjugau**.

extraconjugau, ala adj. Extraconjugal.

extracorrent n.m. (electr.) Corrent que si produe dins l'ària au moment que si duèrbe un circuit inductiu percorrut per un corrent electric e que si manifèsta per un arc electric.

extractible, a adj. Que pòu èstre extrach.

extractiu, iva adj. Que pertòca una extraccion (de minerau, etc.): *Industria extractiva*.

extractor n.m. 1. (cir.) Instrument per extraire de còrs estrangiers d'un organisme. 2. Pèça de la coiraça mobila d'una arma de fuèc per retirar l'estug vuèi d'una cartocha après lo còup de fuèc. 3. Aparelh per desseparar lo meu dei rais de cera, qu'emplega la foarça centrifuga. 4. Aparelh qu'accelèra la circulacion d'un fluide. 5. (quim.) Aparelh per extraire una substança d'una matèria promiera vegetala ò animala. 6. (mec.) Aparelh previst per arrancar una pèça (rotlament de bilhas, coissinets divèrs) d'un element mecanic. 7. (motor, transmission, etc...) que si pòu pas extraire au mejan dei aisinas costumieri.

extractor, tritz n. Persona que practica una extraccion.

extracuèch, a adj. Tròup cuèch.

extradicion n.f. Accion d'extradir, de remetre una persona à un autre país en seguida à una demanda de la justícia.

extradir vt. (*extradissi*) Liurar per extradicion.

extradoç adj. inv. Si di de l'acier ordinari que la sieu tenor en carbòni es foarça bassa (inferiora a 0,15 %).

extradòs n.m. 1. Plan sobran d'una ala d'avion. 2. Susfàcia convèxa e exteriora d'una vòuta.

extradur adj. inv. Si di de l'acier ordinari que la sieu tenor auta en carbòni es compresa entre 0,60 e 0,80 %, que li balha una foarta resistença mecanica.

extraescolari, ària adj. Que si debana en defoara dau quadre de l'escòla.

extraestatutari, ària adj. Qu'es en defoara dei estatuts.

extrafin, a adj. 1. Foarça fin: *Un teissut extrafin*. 2. De qualitat superiora. 3. D'un calibre foarça pichin, per op. à *fin*, *foarça fin*: *De faiòus extrafins*. Sin.: **sobrefin**.

extrafoart n.m. Riban teissit emplegat per renforçar un orlet.

extrafoart, a adj. 1. Foarça resistent, foarça espés: *Un carton extrafoart*. 2. Totplen foart en gust: *Una mostarda extrafoarta*. Sin.: **sobrefoart**.

extragalactic, a adj. Qu'es en defoara de la galaxia.

extraire vt. 1. Tirar, retirar d'un còrs ò d'un ensèms: *Extraire una dent*, *extraire un passatge d'un libre*. Var.: **traire**. 2. (mat.) *Extraire la raíç d'un nombre*: La calcular. 3. Separar (una substança d'un còrs) per via fisica ò quimica. 4. Remontar (lu produchs d'una mina). 5. Faire sortir: *Extraire quauqu'un de la sieu veitura*. Sin.: **extirpar**.

extrajudiciari, ària adj. Fach en defoara de l'instança e dei formas judiciari.

extrajudiciariament adv. En defoara dei formas judiciari, de l'instança judiciària.

extralegal, a adj. Qu'es en defoara de la legalitat. Var.: **extralegau**.

extralegau, ala adj. Extralegal.

extralucide, a adj. e n. Qu'a un poder de vesença. Sin.: **extraveent**.

extralunat, da adj. Lunatic. Var.: **estralunat**.

extramortir vt. Estramortir.

extramòt n.m. Estramòt.

extramuros loc. adv. e adj. inv.(lat.) En defoara dei barris de la vila.

extraneïtat n.f. (dr.) Qualitat d'estrangier.

extraordinari, ària adj. 1. Que soarte de l'usatge ordinari; excepcional, inabitual: *Una amassada extraordinària*. 2. Qu'estona per la sieu estranhessa; singulier: *M'es arribat quauqua ren d'extraordinari*. 3. Remirable, foara dau comun. 4. Foarça grand, intense, immense: *Una fortuna extraordinària*. Sin. (3 e 4): **espantant**, **estranh**, **fantastic**, **singular**, **incredible**, **insolit**, **estonant**.

extraordinariament adv. 1. D'un biais extraordinari. 2. Foarça, totplen: *Es extraordinariament ric*.

extraospitalier, a adj. Que si fa en defoara de l'espitau.

extrapagar vt. e vi. (*extrapagui*) Pagar tròup.

extraparlamentari, ària adj. Que si fa, qu'existisse en defoara dau Parlament.

extraparlar vi. Estraparlar.

extrapatrimonial, a adj. (dr.) Qu'es en defoara dau patrimòni. Var.: **extrapatrimoniau**.

extrapatrimoniau, ala adj. Extrapatrimonial.

extrapiramidal, a adj. (anat.) *Sistema extrapiramidal*: Ensèms dei estructuras nervioï e dei faisseus qu'assegúron lo contraròtle de la motricitat, autre qu'aqueu qu'es assegurat per lo sistema piramidal. ◇ (patol.) *Sindròme extrapiramidal*: Ensèms dei manifestacions deugudi à una lesion dau sistema extrapiramidal (tremolament, ipertonia, etc.). Var.: **extrapiramidau**.

extrapiramidau, ala adj. Extrapiramidal.

extraplòure vi. Plòure foart.

extrapodra vt. Encens.

extrapolacion n.f. 1. Extension, generalisacion. 2. (sc.) procediment per prolongar una seria estadistica ò la validitat d'una lèi scientifica en là dei limits dins li quali son conoissudi.

extrapolar vt. vi. (*extrapòli*) 1. Tirar una conclusion de donadas parciali ò incompleti. 2. Generalisar à partir de donadas fragmentari. 3. (sc.) practicar l'extrapolacion de.

extraprofessional, a adj. En defoara de la profession: *Aver una activitat extraprofessionala*. Var.: **extraprofessionau**.

extraprofessionau, ala adj. Extraprofessional.

extrasensible, a adj. Que lu sens non poàdon percevre directament.

extrasensorial, a adj. Que pòu èstre sentit sensa l'intermediari dei receptors sensorials; que pertòca aqueu mòde de percepcion. Var.: **extrasensoriau**.

extratensiu, iva adj. Tèrme d'usança en tipologia despí Rorschach, per nomenar un tipe de persona qu'a un clinament per respoandre en prioritat ai estímulus dau monde exterior.

extrasensoriau, ala adj. Extrasensorial.

extrasistòla n.f. Contraccion avançada dau coar, que pòu causar una leugiera dolor.

extraterrenal, ala adj. Extraterrèstre. Var.: foaraterrenal.

extraterrèstre, a adj. Situat en defoara de la Tèrra. Var.: **extraterrenal**. Sin.: **foaraterrenal**. ◆ n. Abitant supauat d'una planeta autra que la Tèrra.

extraterritorial, a adj. Si di dau sector bancari establit à l'estrangier e non sotamés à la legislacion nacionala. Var.: **extraterritoriau**. Sin.: **offshore** (anglés).

extraterritorialitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es extraterritorial. 2. Privilègi d'un diplomata qu'es pas sotamés ai leis dau territòri d'ont trabalha.

extraterritoriau, ala adj. Extraterritorial.

extra-uterin, a adj. Qu'es en defoara de l'utèrus: *Grossessa extra-uterina*.

extravagança (-ància) n.f. 1. Comportament de quauqu'un qu'es extravagant. 2. Caractèr de cen qu'es extravagant, excentric: *L'extravagança d'un projècte*. 3. Idea, accion extravaganta. Sin.: **excentricitat**, **desvari**, **folastrada**, **divagadura**, **armanacaria**, **utopia**, **desparlatge**.

extravagant, a adj. 1. Desrasonable, estranh. Sin.: **singular**, **folesc**, **foarasens**, **desvariant**. 2. Que despassa la mesura: *De prètz extravagants*. Sin.: **excessiu**, **sobrier**, **demasiat**. ◆ adj. e n. Que si compoarta d'un biais excentric.

extravagar vi. (lit.) Pensar, parlar ò agir d'un biais insensat. Sin.: **desvariar**, **desparlar**, **tresparlar**.

extravasament n.m. Fach de s'extravasar.

extravasar (s') v.pr. (fisiol.) S'espantegar en defoara dei conduchs que lu contènon, en parlant dau sang, de la saba, etc.

extraveent, a adj. e n. Extralucide.

extravèire vt. 1. Entrevèire. 2. Vèire de travèrs.

extraversion n.f. (psicol.) Caracteristica d'una persona qu'exteriorisa facilament lu sieus sentiments e qu'es receptiva au comportament dei autres. Contr.: **introversion**.

extravertit, ida adj. e n. Que manifèsta d'extraversion. Contr.: **introvertit**.

extraviadura n.f. Estraviadura. Sin.: **extraviatge**, **foaraviada**, **desviament, descaminament**.

extraviar vt. (*extravii*) Estraviar, foaraviar, descaminar. ◆ **s'extraviar** v.pr. S'estraviar.

extremada n.f. Cen qu'es extremat. Var.: **estremada**.

extremaire, airitz adj. e n. Qu'extrèma. Var.: **estremaire**.

extremal, a adj. (didact.) Qu'a rejonch una dei sieu valors extrèmi. Var.: **extremau**, **estremal**, **estremau**.

extremament adv. À un niveu foarça aut. Sin.: **extraordinariament**, **foarça**, **totplen**.

extremar vt. Escondre, metre dins un luèc segur, metre sota clau. Var.: **estremar**. ◆ **s'extremar** v.pr. S'embarrar, s'entanar.

extremat, ada adj. Mes en plaça, mes sota clau. Var.: **estremat.**◇ *D'extremat*: D'escondilhons, en s'embarrant. Var.: **d'estremat**.

extrematge n.m. Accion d'extremar ò de s'extremar; lo sieu resultat. Var.: **estrematge**.

extrematòri n.m. Luèc dont quauqu'un si pòu amagar ò amagar quauqua ren, l'extremar. Var.: **estrematòri**. Sin.: **amagado**, **escondedor**, **esconduda**, **recelada**, **amagatòri**.

extremau, ala adj. Extremal.

extrème n.m. Cen qu'es opauat; contrari: *Passar d'un extrème à l'autre*. Var.: **extremier**, **estremier**. ◇ *À l'extrème*: En là de tota mesura. ◆ pl. (mat.) *Lu extrèmes*: Lo promier e lo darrier tèrme d'una proporcion $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$: *Dins una proporcion, lo produch dei extrèmes* (a.d) *es egal à-n-aqueu dei mejans* (b.c).

extrème, a adj. 1. Qu'es completament à l'extremitat, au tèrme; ultime: *Es la data extrèma*. 2. Qu'es au niveu mai intense: *Un frèi extrème*. 3. Sensa mesura, excessiu: De remèdis extrèmes.

extremier, a adj. Extrème, darrier: *E venc tot dreit la peire lai on era mestiers.....Que·ls olhs e las cervelas e.ls caichals estremiers...*(*La Canson de la crosada*). Var.: **estremier**.

extrèmis (in) loc. adv. À la fin finala, just avant lo tèrme extrème.

extremisme n.m. Tendença à emplegar de mejans extrèmes, violents, dins la lucha politica. Sin.: **radicalisme**.

extremista adj. e n. Que manifèsta d'extremisme; que n'es partidari. Sin.: **radicalista**.

extremitat n.f. 1. Bot, fin de quauqua ren: *À l'extremitat de la carriera*. Sin.: **finiment**, **fin**, **tèsta**, **som**, **cap**. 2. Èstre à la darriera extremitat: *Èstre à l'agonia*. Sin.: **estar à la tècola**, **en ponch de moart**. ◇ *Èstre reduch à la darriera extremitat*: Èstre miserós. Sin.: **estar à cap de camin**. 3. Comportament extrème, accion extrèma: *Passar d'una extremitat à l'autra*. ◆ pl. Mans, pens: *Si di que si pilha frèi per li extremitats*. 2. Actes de

violença, espec. coma solucion extrèma: *Èstre reduch ai darrieri extremitats*.

extremonciar vt. (catol., *extremonci*, classic *extremóncii*) Administrar l'extremoncion à. Sin.: **sacramentar**.

extremoncion n.f. (catol.) Sacrament administrat à un malaut en perilh de moart per l'aplicacion dei òlis sants sus lo front e li mans. Sin.: **sacrament dei malauts**.

extremoriental, a adj. D'Extrème-Orient; que pertòca l' Extrème-Orient. Var.: **extremorientau**.

extremorientau, ala adj. Extremoriental.

extrinsèc, a adj. 1. Que vèn dau defoara: *Causas extrinsèqui*. Contr.: **intrinsèc**. 2. *Valor extrinsèca*: La sieu valor legala, convencionala. Sin.: **valor faciala**.

extrinsecament adv. D'una mena extrinsèca.

extròrse, a adj. (bot.) *Antera extròrse*: Que si duèrbe vèrs l'exterior de la flor (renonculaceas).

extrudaira n.f. (tecn.) Aparelh que sièrve à extrudar.

extrudaire, airitz n. Obrier, obriera que lo sieu travalh es d'extrudar.

extrudar vt. Realisar l'extrusion de: *Extrudar una matèria plastica*. ◆ (geol.) Subir l'extrusion.

extrusion n.f. 1. (geol.) Erupcion de ròcas volcaniqui sota forma d'agulha o de còni: *L'extrusion de la montanha Pelada à la Martinica.* 2. (tecn.) Procediment de messa en forma dei matèrias plastiqui que consistisse à far passar la matèria au travèrs d'una filiera per la fluidificar.

extrusiu, iva adj. (geol.) Que si rapoarta à una extrusion.

exuberança (-ància) n.f. 1. Tendença à manifestar lu sieus sentiments per de demostracions excessivi. 2. Sobrabondança, profusion de quauqua ren: *L'exuberança de la vegetacion*. Sin.: **galhardia**.

exuberant, a adj. 1. Que s'exprimisse embé exuberança. Sin.: **demostratiu**, **expansiu**. 2. Caracterisat per una abondança excessiva: *Una imaginacion exuberanta*. Sin.: **sobreabondós**.

exulceracion n.f. (med.) Ulceracion superficiala.

exulcerar vt. (*exulcèri*) (med.) Provocar una exulceracion sus.

exultacion n.f. (lit.) Alegressa, grand gaug. Sin.: **estrambòrd**, **alegria**.

exultar vi. Provar un gaug foarça intense. Sin.: **si ralegrar**, **s'estrambordar**, **si regaudir**.

exumacion n.f. Accion d'exumar; lo sieu resultat. Sin.: **dessosterrament**, **desenterrament**.

exumar vt. 1. Extraire de la tèrra. Sin.: **desterrar**. 2. (fig.) Tirar de la denembrança, rapelar: *Exumar un fach dau passat*. Sin.: **dessosterrar**, **desenterrar**.

exutòri n.m. 1. Biais de si desbarrassar de quauqua ren; derivatiu. 2. Dubertura, tube per l'escorrement dei aigas. 3. (med.) Nom donat à des manifestacions patologiqui que desbarràsson l'organisme de brutícias que contèn. 4. (fig.) Eissida que pòu ajudar à descaçar quauqua ren que desturba, dins la tòca de s'en desbarrassar: *L'espòrt pòu èstre un exutòri.*

exuvia n.f. Pèu qu'un artropòde ò una sèrp s'en desbarrassa à cada muda.

exuviacion n.f. Accion de mudar.

exuvial, a adj. Que pertòca l'exuvia. Var.: **exuviau**.

exuviau, ala adj. Exuvial.

ex vivo loc. adv. (med.) Si di d'una cirurgia facha en defoara de l'organisme sus un organe manlevat en vista d'una transplantacion ulteriora.

ex-vòto n.m. inv. (mòts latins) Tableu, objècte ò placa gravada que si pende dins una glèia ò dins un luèc venerat en seguida à un vòt ò en memòria d'una gràcia obtenguda: *Lu ex-vòto de Laguet*.

F

f Seisena letra de l'alfabet (èfa), quatrena consonanta (fricativa).

f Simbòle de *femto*.

f (fis.): simbòle de la distància focala d'una lente ò d'un grope de lentes.

F Simbòle dau franc (anciana moneda francesa).

F Simbòle dau fluòr.

F (fis.) Simbòle dau *farad*.

F (mús.) Nòta **fa** dins lu país anglo-saxons e germanics.

°**F** Simbòle dau *degrà Farenheit*.

F (fòto) Simbòle de la dubertura relativa d'un objectiu.

fa n.m. inv. Nòta de música (quarta dins la gama de *dò*). ◇ *Clau de fa*: Clau qu'es representada m'un C revirat seguit de doi ponchs (?), qu'indica que la nòta plaçada sobre la linha que passa entre lu doi ponchs (lo mai sovent la tèrça e la quarta de la portada) es un *fa*.

fableu n.m. (lit.) Cònte satiric en vèrs (s. XII^{n} – s. XIII^{n}).

fablier n.m. Recuèlh de faulas. Var.: **faulier**.

fabraria n.f. Trabalh dei fabres. Quartier, industria dei fabres. Var.: **fauria**.

fabre n.m. 1. Artesan que travalha à la fàbrega e au marteu de pèças de dimensions pichini e mejani. 2. Obrier que travalha lu metals en lu fargant. 3. (fig.) Que faiçona: *Per Dante, Guiraut de Bornelh èra lo melhor fabre de la sieu lenga*. Var.: **faure**.

fabrècola n.f. 1. Fruch dau fabrecolier. Sin.: **falabrega**, **picapola**. 2. Brècola.

fabrecolier n.m. Aubre ò aubrilhon dei regions temperadi ò tropicali, abondós en Occitània, que lo sieu boasc sièrve à faire de mànegues d'autís, de canas (aut fins à 25 m, Familha dei ulmaceas). Sin.: **falabreguier**, **picapolier**.

fabrega n.f. Fàbrega.

fàbrega n.f. Farga. Var.: **fabrega**. Sin.: **usina metallurgica**.

fabregaire, airitz n. Fabricant.

fabregar vt. 1. Travalhar lo fèrre; fargar. Var.: **faurejar**. 2. Fabricar.

fabregason n.f. Fabricacion.

fabressa n.f. 1. Esposa d'un fabre. 2. Frema que fa lo mestier de fabre. Var.: **fauressa**.

fabrica n.f. Fàbrica.

fàbrica n.f. 1. Farga. 2. Establiment industrial dont si transfórmon de matèrias promieri ò de produchs mièg-finits en produchs destinats à la consumacion. 3. (ist.) Bens, revenguts d'una glèia. ◇ *Conseu de fàbrica* ò *fàbrica*: Grope de clergues ò de laïcs qu'adminístron lu bens d'una glèia. Var.: **fabrica**, **fàbrega**.

fabricacion n.f. Accion ò biais de fabricar: *Baissar lu costs de fabricacion, una deca de fabricacion*. Var.: **fabregason**.

fabricaire, airitz n. Fabregaire.

fabricant, a n. 1. Proprietari d'una entrepresa que fabrica d'objèctes, de produchs, etc. 2. Persona que fabrica ò fa fabricar per vendre.

fabricar vt. (*fabriqui*) 1. Faire, confeccionar, elaborar quauqua ren, en particulier un objècte d'usatge corrent) à partir d'una matèria promiera: *Fabricar d'autís, de sietas*. Var.: **faurejar**. Sin.: **engenhar**. 2. (fam.) faire, Aver una ocupacion: *Que fabriques encara?* 3. (fig.) Fargar, inventar (un alibi). Var.: **fabregar**.

fabricaria n.f. Fàbrica.

fabrician n.m. Òme que fa partida d'un conseu de fàbrica. Var.: **fabricier**. Sin.: **marguilhier**.

fabricier n.m. Fabrician.

fabrilhon n. 1. Pichin fabre. 2. Fabre à la manca. Var.: **faurilhon**.

fabron n.m. Rigau, pièch-ros.

fabulacion n.f. 1. Accion de presentar coma vertadiers de fachs purament imaginaris. 2. Racònte inventat presentat coma se siguesse vertadier. Sin.: **coàs**, **craca**, **bala**. Var.: **afabulacion**.

fabular vi. Elaborar de fabulacions. Sin.: **cuntar de coàs, de cracas, de balas**. Var.: **afabular**.

fabulator, tritz n. e adj. Persona que cuènta d'istòrias imaginari que presenta coma vertadieri.): Var.: **afabulator**. Sin.: **cuèntacoàs**, **cuèntabalas**.

fabulista n. Persona que fa de faulas.

fabulós, oa adj. 1. Qu'a li caracteristicas d'una faula: *Un animau fabulós*. 2. Fantastic, formidable: *Un tesaur fabulós*.

fabulosament adv. D'un biais fabulós. Sin.: **fantasticament**, **espantantament**, **formidablament**, **extraordinariament**.

fac n.f. (fam.) Facultat (establiment d'ensenhament superior).

faça n.f. 1. Region dau còrs limitada en aut per lo cuer pelat, sus lu costats per li aurelhas, e en davau per lo coal. Sin.: **cara**, **caratge**. 2. Partida anteriora de la tèsta d'unu animaus. 3. Quau costat que sigue de quauqua ren; caduna dei parts exteriori de quauqua ren. 3. Aspècte, ponch de vista, biais d'èstre, estat en lo quau si presenta quauqua ren. Var.: **fàcia**, **facha**.

faça à faça loc. adv. Nas e nas. Sin.: **cap e cap**. ◆ n.m. Entrevista, confrontacion.

façada n.f. 1. Caduna dei parts exteriori d'un bastiment: *Façada principala*, *façada posteriora*, *façada laterala*. 2. Faça d'un bastiment sus la quala si duèrbe l'intrada principala: *Façada sus carriera*, *sus cort*, per oposicion à *façada sus jardin*. 3. Region costiera: *La façada atlantica*. 4. Aparença donada à quauqua ren, comportament afectat per quauqu'un per fin d'escondre lo sieu estat real. 5. Faça d'un mòble quora aqueu presenta de formas particulieri. 6. Operacion per la quala una societat garantisse juridicament un risc dau quau cedisse tot ò una part à una autra societat que non

apareisse dins lo contracte e que, lo mai sovent, non es conoissuda da l'assegurat. Var.: **faciada**.

faccion n.f. 1. Servici de susvelhança d'una sentinèla, d'un garda: *Èstre de faccion davant un monument*. 2. Grope que cèrca à faire tombar lo poder establit, ò que si liura à una activitat fraccionala dintre un grope.

faccionari, ària n. e adj. 1. Si di d'un militari en faccion. 2. Obrier qu'assegura una faccion de vuèch oras.

facciós, oa adj. Que s'opaua violentament au poder establit per provocar d'agitacion. Sin.: **sediciós**. ◆ n. Persona que s'opaua violentament au poder establit per provocar d'agitacion.

facciosament adv. D'una mena facciosa. Sin.: **sediciosament**.

facècia n.f. Galejada mai ò mens subtila que si di ò si fa per divertir, per fa rire: *Un libre de facècias, recitar de facècias.* Sin.: **badinada**, **bofonada**, **burla**, **farcejada**.

faceciar vi. (*facèci*, classic *facècii*) Faire ò dire de facècias. Sin.: **bofonaire**, **badinaire**, **farcejaire**, **galejaire**.

faceciós, oa adj. 1. Que tèn de la facècia: *Li galejadas facecioï.* 2. Que si platz à dire ò à faire de facècias: *La facecioa regina.* ◆ n. Persona que fa ò di de facècias.

faceciosament adv. D'un biais faceciós.

faceta n.f. 1. Pichina faça, una dei pichini faças d'un còrs que n'a mai d'un: *Un diamant talhat à facetas, lu insèctes an d'uèlhs à facetas, una faceta articulària costala d'una vertèbra.* 2. (per extension) Un dei aspèctes sota lo quau si pòu vèire una caua. 3. (geometria) Element à n-1 dimensions d'un politòpe à n dimensions: *Li facetas d'un poligòne son de costats.* Var.: **facieta**.

facetar vt. (tecn.) Talhar à facetas. Var.: **facietar**.

fach n.m. 1. Accion, cen que quauqu'un fa ò farà: *Li impúton de fachs greus, lu sieus fachs non respoàndon ai sieu promessas.* 2. Tota caua que si debana ò que s'es debanada: *Es un fach extraordinari, lu fachs non làisson minga dubi sus de la sieu culpabilitat.* 3. Donada observabla de l'experiença, soventi fes invocada, en vertut de la sieu objectivitat, coma pròva qu'es pas de discutir, en particulier en drech e en la jurisprudença: *La sieu teoria s'apontèla sus de fachs.* 4. (mèdia) Informacion non tractada presentada sensa comentari: *La rubrica «fachs divèrs».* 5. (dr.) Eveniment, cas d'espècia; s'emplega sobretot dins li discutidas, li contestacions, lu plaidejaments: *Cau revenir au fach.* 6. (dr.) Que non a fach l'objècte d'un acte juridic; per oposicion au drech: *Una associacion de fach*. 7. (filos.) Qu'establisse l'existença de tala ò tala donada constatabla, au contrari de la question de drech que n'establisse la legitimitat. ◆ adj. 1. Realisat, bastit, fabricat, confeccionat, executat: *Lo trabalh es fach.* 2. (m'un advèrbi de manièra ò un comparatiu) Constituat: *La fòto es ben facha.* 3. Acabat, coma aquò, que podèm plus cambiar: *Lo monde es ensin fach.* 4. Apte, predispauat: *L'òme es fach per viure da solet.* 5. Convenent, destinat: *Lu sòus son fachs per èstre despensats.* 6. Previst per un usatge en particulier: *Una arma non es facha per jugar.* 7. (coïna) Lèst, madur, fròle, pervengut à un niveu de maduracion: *Lo fromai es tròup fach*. 8. (mar.) Tot cen que pertòca la marina: 1257: «*losquals (amiralhs) le senhers coms.....establira en massa sobre lo fag de la mar...*»; 1384: «*E totas manieyras de marinierz... sian al comandamen del amiralh quan al fach de la marina*». A.C. Arle.

facha n.f. *Boana facha*: Benfach.

facha n.f. (it.) Faça.

fachar vt. (fr.) 1. Metre en ràbia, irritar. 2. Metre en la pena, lo desplaser: *Aquest eveniment mi facha totplen.* ◆ **si fachar** v.pr. 1. Si metre en ràbia, si pilhar la bila. 2. Si garrolhar embé quauqu'un.

facharia n.f. (fr.) Estat d'aqueu qu'es fachat mai ò mens foartament còntra quauqu'un: *Li es un pauc de facharia entra elu.*

fachat, ada adj. (fr.) 1. Enrabiat. 2. Contrariat, agaçat.

fache n.m. Bens, aver.

fachenda n.f. (it.) Afaire fachós, situacion embarrassanta: *Èstre en fachenda*.

fachendaire n.m. (it.) 1. Garrolhaire, que mete dins l'embarràs. 2. Factotum.

fachendier adj. (it.) Intrigant, que dona d'embarràs. Sin.: **cèrcabeluga**.

fachós, oa adj. (fr.) 1. Que dona de desplaser, de pena: *Es una nòva fachoa.* 2. Qu'ocasiona de fachendas. 3. Qu'importuna, que la sieu presença desturba: *Un òme fachós.*

fachosament adv. (fr.) D'un biais fachós.

fàcia n.f. Faça.

faciada n.f. Façada.

facial, a adj. 1. De la faça, qu'es en rapoart embé la faça. ◇ *Nèrvi facial*: Setenc pareu de nèrvis cranians. ◇ *Angle facial*: Angle que lo sieu som es à la poncha dei incisivas superiori, qu'un dei costats passa per lo ponch mai salhent dau front e l'autre per lo conduch auditiu. 2. (econ.) *Valor faciala d'una moneda*: la sieu valor intrinsèca. Var.: **faciau**.

faciau, ala adj. Facial.

facible, a adj. Facile, aisat.

faciès n.m. 1. (sovent pej.) Aspècte general de la cara, fisionomia. 2. (preïst.) Ensèms dei trachs que compàuon un aspècte particulier d'un periòde cultural. 3. (geol.) Ensèms dei caractèrs d'una ròca, considerada dau ponch de vista de la sieu genèsi.

facieta n.f. Faceta.

facietar vt. Facetar.

facil(e), a adj. 1. Que si fa sensa dificultat: *Una operacion facila.* Sin.: **aisat**, **facible, facultós**. 2. Qu'es aisat à faire: *Una leiçon pas facila.* 3. (literari) Que pareisse fach sensa pena: *Aqueu poeta a una elocucion facila*. Sin.: **aisat**, **facible**, **facultós**. 4. Que si plega sensa pena ai circonstanças, à cen que s'aspèra d'eu: *Un caractèr facile.* Sin.: **complasent**, **conciliant**, **boana pasta** (fam.), **comòde**, **acomodant**. 5. (pejoratiu) Qu'a aparentament necessitat minga esfoarç èra èstre realisat: *Es facile coma respoasta!* Sin.: **aisat**, **facible, facultós**. Sin.: **venir à ben:** *Vèn à ben de lo dire.* 6. (pejoratiu) Que s'en pòu faire tot cen que volèm: *Es un òme tròup facile.* 7. (pejoratiu) Si di d'una frema ò d'una filha que si laissa cortejar aisadament: *Una filha facila.*

facilament adv. D'un biais facile. Sin.: **aisadament**, **facultosament**, **faciblament**.

facilàs, assa adj. Foarça facile.

facilitacion n.f. Accion de facilitar.

facilitar vt. Rendre facile: *Non mi facilites lo travalh!* Sin.: **aisar**, **facultar**.

facilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es fach ò emplegat sensa pena: *La facilitat de l'exercici.* Sin.: **facultat**, **aisament**. 2. Mejan que permete d'executar sensa pena: *Lo porrèm obtenir embé facilitat.* 3. Comoditat, relambi acordat à un crompador: *Facilitat de pagament.* 4. Disposicion naturala ò aquista, gràcia à que executam quauqua ren sensa esfoarç; aptituda à conceure: *Aquesto pichon parla embé facilitat, facilitat d'escriure.*

facocèla n.f. (med.) Ernia dau cristallin.

facoexerèsi (cir.) Ablacion dau cristallin.

facolisi n.f. Dissolucion dau cristallin per d'enzimas.

facòma n.f. (med.) Pichina tumor de la retina.

facomalacia n.f. Amoliment dau cristallin.

facomètre n.m. (opt.) Focomètre.

façon n.f. 1. Maniera, biais; biais de faire: *A la sieu façon.* Sin.: **mena**, **mòda**. 2. Forma, trabalh de l'artisan qu'a fach quauqua ren: *Un libre parvengut à la sieu darriera façon.* 3. Maniera ceremonioa e genanta de testimoniar lu sieus regards, la sieu cortesia: *Receure quauqu'un sensa façon.* Var.: **faiçon**.

façonaire, airitz n. (tecn.) Persona que façona un produch. Var.: **faiçonaire**.

façonament n.m. Accion, biais de façonar; façonatge. Var.: **faiçonament**, **façonatge**. Sin.: **fabregason**, **fabricacion**, **engenhament**.

façonar vt. 1. Travalhar una caua per li donar una certana façon, una certana forma: *Façonar un objècte.* Sin.: **fabregar**, **engenhar**, **fabricar**. 2. (lit.) Formar à quauqua ren per l'ensenhament, l'educacion, l'abituda: *Façonar un caractèr au sieu imatge.* Var.: **faiçonar**.

façonat n.m. (text.) Tot teissut dins lo quau lo crosament de la cadena e de la trama produe un dessenh. Var.: **faiçonat**.

façonatge n.m. 1. Accion de façonar quauqua ren. ◇ Ensèms dei operacions (talha, plegatge, brocatge, religadura) qu'acàbon la fabricacion d'un libre. 2. Façonament: *Façonatge dau caractèr.* Var.: **faiçonatge**.

facòndia n.f. 1. Elegança de ben parlar. 2. Eloquença tròup facila e tròup abondanta, abituda de parlar totplen, tendença à la charrada: *Es d'una facòndia qu'es pas de suportar.* Sin.: **vèrbia**, **paraulatge**, **paraulum**.

façonier, a n. Persona que travalha à façon. Var.: **faiçonier**.

facoquèr n. m. Mamifèr sauvatge d'aspècte semblant au senglar, m'una gròssa tèsta, pròpri de l'Àfrica (Familha dei suidats). Sin.: **poarc d'Àfrica**.

facoscleròsi (med.) Escleròsi dau cristallin.

facoscopia n.f. (med.) Examèn oftalmologic.

facsimile n.m. 1. Reproduccion exacta d'una pintura, d'un dessenh, d'un objècte d'art, etc. ◇ (espec.) Reproduccion d'un escrich, en partic. per un procediment fotografic. 2. Procediment de transmission à distança, per linha telefonica ò ondas corti, dei pàginas d'un jormal per una impression simultanea en de luècs diferents.

factatge n.m. 1. Transpoart de mèrç au domicili ò au depaus dont deu èstre remessa; prètz d'aqueu transpoart. 2. Distribucion dei letras e dei despachas à domicili.

factibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es possible de faire.

factible, a adj. Que pòu èstre fach. Sin.: **executable**.

factiçament adv. D'un biais factici. Var.: **facticiament**. Sin.: **artificialament**.

factici, iça (ícia) adj. 1. Fach artificialament ò imitat de la natura. 2. (fig.) Qualifica de sentiments fintats, forçats, contraris à cen que provam realament: *Una jòia factiça*. 3. Qualifica un besonh, una envuèia, que si cream da solet, que fa l'efièch d'una abituda, d'un caprici. Sin.: **artificial**.

facticiament adv. Factiçament.

facticitat n.f. Caractèr de cen qu'es factici.

factitiu, iva adj. (ling.) Si di d'un vèrbo quora lo subjècte fa faire l'accion. Sin.: **causatiu**.

factor, tritz n. 1. Emplegat dei poastas que distribuisse lo corrier à domicili. Sin. (admin.): **prepauat, prepauada**. 2. Intendent, regissor. 3. Emplegat de messatjarias ò de camin de fèrre encargat de la manutencion dei mèrç, dei bagatges. 4. Fabricant d'instruments de música en defoara dei instruments de la familha dau laüt e d'aquela dau violon (que per aquelu si parla de *laütier*).

factor n.m. 1. (mat.) Nombre ò variabla constitutiva d'un produch. ◇ *Lu factors promiers d'un nombre*: Nombre promiers, distints ò non, que lo sieu produch es egal à-n-aqueu nombre (cada nombre si descompaua d'un biais unic en factors promiers). 2. Elements que concórron à un resultat: *L'agricultura, l'industria e lo comèrci son lu factors essencials de la riquessa d'un país.*◇ *Factors de produccion*: Elements que concórron à la produccion de bens e de servicis, espec. dins lo travalh e lo capital. ◇ *Factor Résus*: Résus. 3. (fis.) *Factor de potença*: Rapoart de la potença activa dissipada dins un circuit electric (exprimida en watts) à la potença aparenta (en voltampèrs). ◇ *Factor de multiplicacion:* Nombre de neutrons liberats quora un neutron disparéisser au cors d'una reaccion nucleària. 4. (psicol.) *Factor general* ò *factor g*: Factor comun à toti li variablas enclausi dins una analisi factoriala de resultats donats per de pròvas psicometriqui, que constituisse, d'après d'unu psicològues, una definicion possibla de l'intelligença generala.

factoraria n.f. Luèc ò bureu dont lu factors ò agents fan lu afaires d'una companhia de comèrci en país estrangier, sobretot dins li anciani colonias. Sin.: **agença**, **comptador**, **magasin**, **masaguin**.

factorial, a adj. *Analisi factoriala*: Metòde estadistic qu'a per tòca de cercar toi lu factors comuns à un ensèms de variablas qu'an entre eli de foarti correlacions. Var.: **factoriau**.

factoriala n.f. (mat.) Resultat de la multiplicacion d'un nombre entier per toi lu nombres entiers inferiors à-n-aqueu: *La factoriala de 5, notada 5!, es egala à 5 x 4 x 3 x 2 x 1, sigue 120.*

factoriau, ala adj. Factorial.

factorisacion (-izacion) n.f. (mat.) Accion ò biais de metre sota la forma de factors.

factorisar (-izar) vt. (mat.) Metre sota la forma de factor.

factòtum n.m. (lit.) Persona que s'ocupa un pauc de tot, especialament dei travalhs minors. Sin.: **fachendaire** (it.), **totòbra**, **joan fa tot**.

factual, a adj. 1. Que s'en tèn ai fachs, que presenta lu fachs sensa lu interpretar: *Una informacion factuala*. 2. (filos.) Que pertòca lo fach. Var.: **factuau**.

factuau, ala adj. Factual.

factum n.m. 1. Memòri publicat dins la tòca d'atacar ò de s'aparar. 2. Escrich violent que sièrve per atacar un aversier.

factura n.f. 1. Document que certifica qu'un vendèire ò un prestatari de servicis a vendut de mèrç ò rendut de servicis à quauqu'un, n'indicant en detalh la quantitat, la qualitat e lo prètz. 2. (art.) Biais embé que lo quau es compauada una òbra d'art: *De vèrs d'una boana factura.* 3. Fabregason d'instruments de música, especialament lu pianos, òrguenas, percussions, arpas, instruments de vent.

facturacion n.f. 1. Accion ò biais de facturar. 2. Ensèms d'operacions comptabli que van dau registrament de la comanda à l'expleitacion comptabla e estadistica dei elements de la factura. 3. Servici dont si fan li facturas.

facturadoira n.f. Màquina comptabla apariada ai operacions de facturacion.

facturar vt. 1. Portar sus d'una factura lo detalh e lo prètz d'una mèrç venduda ò d'un servici rendut. 2. Faire pagar quauqua ren à quauqu'un: *Vos facturi pas la pausa de l'aparelh.*

factureta n.f. Recevuda donada au client que paga m'una carta de crèdit.

facturier, a adj. e n. Emplegat de bureu encargat de redigir de facturas.

facula n.f. (astron.) Zòna brilhanta dau disc solari, que la sieu aparicion precedisse sovent aquela d'una taca.

facultar vt. Afavorir, facilitar.

facultat n.f. 1. Potença fisica ò morala que rende un èstre capable d'agir d'un certan biais, de produrre cèrts efèctes: *La facultat de capir.* 2. Poder, mejan, drech de far una caua: *Es minor, non a la facultat de votar.* 3. Còrs d'ensenhament superior formant una fraccion d'una universitat.

facultatiu, iva adj. Que laissa la facultat, lo poder de faire ò de non faire una caua.

facultativament adv. D'un biais facultatiu.

facultós, oa adj. Avantatjós, agradiu.

fada n.f. 1. Èstre femenin imaginari à cu la tradicion populària ò l'imaginacion dei cuntaires atribuisse una potença sobrenaturala. 2. Frema qu'encanta embé li sieu gràcias, lo sieu esperit ò lo sieu gaubi. Var.: **fadarela**, **fadeta**.

fadament n.m. Accion de fadar.

fadament adv. D'un biais fade.

fadar n.m. 1531: *«... et quasi tot lo rest eron fadars et bonbardiers...»* Sin.: **fadrin**, **fadar**.

fadar vt. Enfadar, emmascar.

fadarela n.f. Var.: **fadeta**.

fadaria n.f. 1. Art dei fadas. 2. Monde meravilhós dont figúron li fadas. 3. Pèça de teatre dont si tròvon de fadas, d'encantaires; pèça de teatre montada mé de màquinas e un grand luxe de messa en scena. ◇ (fig.) Espectacle foarça beu: *Es una fadaria!*

fadarin n.m. (mar.) Novici, nautor novelari. Var.: **fadrin**.

fadàs adj. Sensa gust.

fadat adj. Foal, simple d'esperit. Sin.: **toarca**, **colhon**, **destartavelat**, **babeu**.

fadat, ada adj. e n. Un pauc nèsci, innocent.

fadé n. 1. Auceu jove que la partida membranoa dau sieu bèc es encara jauna. 2. (fig.) Jovenòme sensa experiença.

fade, a adj. Que manca de sabor, de gust; que manca de sau: *La sieu coïna es tròp fada*. Sin.: **dessaborat**, **sensa gost ni gosta** (expr.). 2. (fig.) Sensa caractèr, sensa interès: *Una beutat fada*.

fadejaire, airitz adj. 1. A cu li platz de fadejar. Sin.: **badin**, **badinaire**, **galejaire**, **farcejaire**, **folastrejaire**.

fadejar vi. Badinar, folastrejar.

fadejar vi. Galejar, parlar ò escriure d'un biais jugareu. Sin.: **badinar**.

fadesa n.f. Badinaria fada e nèscia. Sin.: **baugesa**, **baujaria**, **folastritge**.

fadessa n.f. Caractèr de cen qu'es fade, sensa gust. Var.: **fador**. ◆ n.f. pl. Compliments d'una granda banalitat.

fadet n.m. Farfadet.

fadeta n.f. 1. Frema qu'encanta embé li sieu gràcias, lo sieu esperit ò lo sieu gaubi. Var.: **fada**, **fadarela**. 2. Pichina fada.

fadier, a adj. Qu'es dau monde dei fadas. *Un espectacle fadier*. Sin.: (fig.) **sobrebeu**, **encantareu**.

fadierament adv. D'un biais fadier.

fading n.m. (mòt anglés) Disparacion momentanea d'un son ò d'un signal radiotecnic. Sin.: **vai-e-vèn**, **amudiment**, **esvanida**.

fado n.m. (mòt portugués) Cançon populària portuguesa lenta, dau tema sovent melancolic.

fadòli adj. m. e n.m. (fam.) Niais, nèsci, fadat.

fador n.f. Fadessa.

fadrin n.m. Fadar, fadarin.

faena n.f. (mòt espanhòu) Travalh à la muleta, dins una corrida.

faeton n.m. 1. Veitura ipomobila auta, mé quatre ròdas, leugiera e descubèrta, mé doi sètis virats vèrs l'avant. 2. Auceu palmipède dei mars tropicali.

fafam n.m. Persona qu'a totplen fam. Sin.: **bramafam**.

fagacea n.f. Fagaceu.

fagaceu n.m. *Fagaceus*: Familha d'aubres taus que lo rore, lo castanhier ò lo fau. Var.: **fagacea(s)**.

fague n.m. Bacteriofague.

fageda n.f. Luèc, seuva, boasc plantats de faus.

fagedenic, a adj. (med.) Que rolha lu teissuts.

fagedenisme n.m. (med.) Extension considerabla d'un ulcèra, que sembla rolhar lu teissuts.

fagocit(e) n.m. (biol.) Cellula que possedisse lo poder d'absorbir e soventi fes de digerir tambèn de particulas estrangieri, inorganiqui ò organiqui.

fagocitar vt. 1. (biol.) Destrúger per fagocitòsi. 2. (pej.) Absorbir sensa vergonha: *L'entrapresa es venguda un monopòli en fagocitant lu sieus concurrents.*

fagocitari, ària adj. Relatiu à la fagocitòsi.

fagocitòsi n.f. 1. (biol.) Procèssus d'absordiment e de digestion per una cellula de particulas solidi ò d'autri celulas que tròva en lo sieu mitan. 2. (fig.) Destruccion, disparicion per absorbiment, integracion, neutralisacion.

fagofòbia n.f. Aversion de si noirir.

fagòt n.m. 1. Paquet, cauas ligadi ensèms: *Un fagòt d'espinas.* Sin.: **fais**. 2. Fais de boasc menut, de brancatges. Sin.: **bosquin**, **faissina**, **buscalha**.

fagotar vt. (*fagòti*) 1. Metre en fagòt. Sin.: **enfaissar**. 2. (fig.) Vestir mau, embé marrit gust. Sin.: **gimbrar**.

fagotatge n.m. 1. Accion de metre de boasc en fagòts.2. (fam.) fach d'èstre vestit sensa recèrca.

fagotet n.m. Pichin fagòt. Sin.: **faisset**.

fagotier, a n. Persona que fa de fagòts. Sin.: **faisselier**.

fagotin n.m. Fagoton.

fagoton n.m. Pichin fagòt de boasc foarça menut, utilisat per acendre lo fuèc. Var.: **fagotin**, **fagotet**.

fagotròfe, a adj. e n. Si di d'un organisme que si noirisse per de vésiculas d'endocitòsi (fagocitòsi) e que son exclusivament d'eucariòtas (ex.: lu mamifèrs).

faguina n.f. Faïna.

fahrenheit (degrà) Unitat de mesura de temperatura anglosaxona (simb. °F) qu'equivau à la 180ª part de l'escart entre la temperatura de fusion de la glaça e aquela d'ebullicion de l'aiga à la pression atmosferica normala, respectivament 32 °F e 212 °F, es à dire 0 °C e 100 °C (degràs Cèlsius).

faia n.f. Frucha dau fau, aubre de la Familha dei fagaceas. Var.: **faja**.

faiçon n.f. Façon.

faiçonaire, airitz n. (tecn.) Façonaire.

faiçonament n.m. Façonament.

faiçonar vt. Façonar.

faiçonat n.m. (text.) Façonat.

faiçonatge n.m. Façonatge.

faiçonier, a n. Façonier.

faidiment n.m. Accion de faidir; lo sieu resultat. Sin.: **bandiment**, **foarabandiment**, **exili**.

faidir vt. (*faidissi*) Foarabandir. Sin.: **bandir**, **exiliar**.

faidit, ida adj. e n. Qu'es remandat, foarabandit. ◇ (espec.) Senhor occitan despossedit dei sieus bens au moment de la Crosada còntra lu Albigés. Sin.: **bandit, proscrich**.

faiença n.f. 1. Sòrta de pinhatiera de tèrra verniçada ò esmautida de blau sus d'un fond blanc. 2. Objècte, terralha de faiença.

faiençaria n.f. 1. Luèc dont si fabrica de faiença. 2. Cen qu'es en faiença. 3. Art de fabricar de faiença.

faiençat, ada adj. Qu'a l'aspècte de la faiença.

faiençatge n.m. Formacion d'un ret de pichini crebassas à la susfàcia d'una pintura, d'una ceramica, d'un betum, etc.

faiencier, a n. Persona que fabrica ò que vende de faiença. Sin.: **ceramista**.

faier n.m. Boasc dont créisson lu faus, aubres de la Familha dei fagaceas. Sin.: **fageda**.

faigià n.m. (it.) Faisan.

faigian n.m. (it.) Faisan.

faigiana n.f. (it.) Faisana.

faigianeu adj. (it.) Faisandeu.

faïn, a n. Mamifèr carnassier que sembla la mostèla, mas plus gròs (*Mustela foina*). Var.: **faguina**, **foïna**.

faïnar vi. S'enfugir.

faïnós, oa adj. Miserable, indigent.

faiòla n.f. Faier.

faiòla n.f. Sòrta de fava.

faiolada n.f. 1. Plat de faiòus. 2. Bestiesa, estupiditat.

faiolet n.m. Pichin faiòu.

faioliera n.f. Camp de faiòus.

faiòu n.m. 1. (bot.) Planta ortolana de la Familha dei leguminoas 2. Liumes eissuts dei parts comestibli de la planta: la doaça e li granas: *Faiòu fava*, *faiòu lagramua*. 3. (fig.) Nomenalha atribuida ai Francés pendent li promieri annadas de l'annexion dau Comtat de Niça per França. 4. (fig.) Còup de ginolh donat sus l'exterior de la cuèissa.

faiòu, faiòla adj. (fig.) Nèsci.

faire vt. 1. Crear, produrre, fabricar, en parlant dei òbras materiali: *Faire de pan.* Var.: **far**. 2. Elaborar, en parlant dei òbras de l'intelligença e de l'imaginacion: *Faire un carcul, faire una analisa.* 3. Operar, efectuar, executar, acomplir, realisar, en parlant de cauas que son sigue d'òrdre fisic ò d'òrdre moral: *Faire la guerra, faire de bosin.* 4. Formar, compauar, constituir, en parlant de l'essença d'una caua: *Faire l'objècte d'una enquista.* 5. Constituir un ensèms, una soleta caua, en parlant de doi cauas ò mai, que si radúnon, s'ajónhon: *Doi e doi fan quatre.* Sin.: **doi e doi son quatre**. 6. Senhalar, indicar, agantar, en parlant d'un estat dei cauas: *La mieu veitura fa 230 quilomètres à l'ora.* 7. Amassar, recampar, metre ensèms, en parlant de sòus ò d'autri cauas que fan mestier: *Faire d'esparnhas.* 8. Emplegar li sieu foarças, l'activitat dau sieu esperit à quauqua ren, s'en ocupar, li passar lo sieu temps: *Cen que cau faire encuèi?* 9. Observar, metre en pràctica, soventi fes per obligacion ò per precèpte: *Faire un regime, faire una preguiera.* 10. Formar, façonar, perfeccionar: *Lo boan professor fa lu boai escolans.* 11. Ocasionar, provocar, èstre la causa de tau ò tau resultat ò n'èstre l'escadença: *Aquò mi fa de ben.* 12. Dispauar, ordenar, metre en un estat convenable: *Faire la sieu cambra.* 13. (pej.) Si donar una aparença mençoneguiera: *Faire bus, faire lo bulo, faire Miqueu l'ardit.* 14. (fam.) Donar l'ària, crear una impression particuliera: *Aquò fa modèrne*. 15. (coïna) Alestir un past, lo coïnar: *Faire un pastisson.* 16. (juèc) Jugar: *Faire una partida de cartas.* 17. (med.) Èstre malaut de, mostrar lu simptòmes de: *Faire una crisi d'epilepsia.* 18.

Impersonal: (meteo.) Indica un estat meteorologic: *Fa caud, fa pas frèi.* ◇ (fam.) *Faire aquí*: Èstre en aquesto luèc: *Cen que fas aquí?* 19. Faire de (fig.) Cambiar, transformar: *Faire d'aquesta istòria un roman.* 20. *Faire de* (fig.): Emplegar quauqu'un ò quauqua ren, n'en dispauar, n'en tirar part d'un biais ò d'un autre: *Cen que fèm d'aquesto mòble?* 21. Coma, ensin que, tant que, plus pauc que, mai que, etc. ◆ vi. 1. Agir: *Ben faire e laissar dire*. 2. Produrre un efècte particulier: *Lo blau fa ben m'au gris*. ◆ **si faire** v.pr. 1. Devenir, chausir una profession, adoptar una idea, una religion: *S'es fach curat, s'es fach protestant.* 2. Si crear, s'impauar: *Si faire de bila.* 3. Si produrre, si debanar, èstre possible: *Aquò si pòu faire.* 4. Èstre correntament practicat: *Aquesto ritual si fa plus, aquò non si fa.* 5. Si melhorar: *Aqueu vin si farà au debanar dei ans*. 6. *S'en faire*: Si procupar.

faire n.m. 1. Accion de faire, de complir d'actes: *Lo faire e lo dire*. 2. Biais d'un artista.

faire-assaupre n.m. inv. Faire-part.

faire-part n.m. inv. Letra per anonciar un maridatge, una naissença, la moart de quauqu'un. Sin.: **faire-assaupre**.

faire-valer n.m. inv. 1. Personatge de segond plan que sièrve à metre en valor l'actor principal. 2. Persona, grope que sièrve à metre en valor. 3. *Faire-valer dirècte*: Si di quora lo proprietari frucha eu-meme la sieu tèrra.

fair-play n.m. (angl.) 1. Practica de l'espòrt dins lo respècte dei règlas, de l'esperit dau juèc e de l'adversari. 2. Comportament leial e elegant, dins una lucha, una competicion. Sin.: **boanperdent**, **francjuèc**. ◆ adj. inv. Que si moastra beu jugaire; qu'agisse francament e leialament.

fairway n.m. (angl.) Part entretenguda dau percors de gòlf, entre la partença e lo green.

fais n.m. Fagòt.

faisan n.m. Auceu galinaceu originària d'Àsia, dau plumatge colorit (sobretot per lo mascle) e de la carn estimada. Var.: **faigià**, **faigian**, **fasan**.

faisana n.f. Femèla dau faisan. Var.: **faigiana** (it.), **fasana**.

faisanaria n.f. Luèc dont son alevats lu faisans. Var.: **faigianaria** (it.), **fasanaria**.

faisandar vt. Donar à la sauvatgina un fumet accentuat en li faguent subir un començament de descomposicion. Var.: **fasandar**. Sin.: **ferumejar**. ◆ **si faisandar** v.pr. 1. Subir un començament de descomposicion (que li dona un fumet que fa pensar au faisan), en parlant de la sauvatgina. 2. Èstre pròche de la descomposicion, en parlant d'una carn.

faisandatge n.m. Fach de donar une sentor, un gost foart a la sauvatgina en la conservant q.q. temps a la temperatura ambienta. Sin.: **ferum**, **poiriment**.

faisandeu n.m. Jove faisan. Var.: **faigianeu** (it.), **fasaneu**.

faissa n.f. 1. Talhòla embé que s'envolopa un pichon en lu sieus peaç. 2. Benda de tèrra en terrassa sostenguda per una paret de pèiras. L'òrle de la faissa qu'estraplomba la faissa dau dessota si soana la *bonda*, aqueu que si tròba au pen de la faissa dau dessobre si soana la *preissa*.

faissadura n.f. Accion de faissar un enfant.

faissar vt. Bendar, metre una faissa.

faissèla n.f. Recipient trauquilhat per lo fromatge fresc.

faisseta n.f. Cengla per lu enfantons. Var.: **faisson**.

faisset n.m. Paquet pichon.

faisseu n.m. 1. Ensèms de cauas apariadi en longor: *Un faisseu de brancas*. 2. (fig.) Ensèms d'elements que van dins lo meme sens: *Un faisseu de pròvas*. 3. Ensèms de cauas en general; granda quantitat. Sin.: **rup**. 4. Flux de particulas electriqui, de rais de lutz; ensèms d'ondas electromagnetiqui. 5. Ensèms d'armas apariadi. 6. Ensèms de ralhs de camin de fèrre. 7. Assemblatge de bletas ligadi per una corrèia roja que lu lictors portàvon davant d'unu magistrats romans: *Lu faisseus de lictors.*

faissier, a n. Persona que carreja de fais de cargas. Sin.: **poartafais**, **camalo**, **fardelier**.

faissina n.f. Gròs gaveu de rama.

faissisacion n.f. Fach de rendre faissista; introduccion de metòdes faissistas.

faissisant (-izant), a adj. Que tende vèrs lo faissisme: *Ideologia faissisanta*.

faissisar (-izar) vt. Rendre faissista.

faissisme n.m. 1. Regime establit en Itàlia dau 1922 au 1945, instaurat per Mussolini e fondat sobre la dictatura d'un partit unic, l'exaltacion nacionalista e lo corporatisme. 2. Doctrina e practica que vòu establir un poder gerarquisat, corporatista e nacionalista.

faissista adj. e n. 1. Qu'apartèn au faissisme. 2. Partidari d'un regime partidari.

faissòla n.f. Esplena. Sin.: **bridòla**.

faisson n.m. Faisseta.

faissós, oa adj. Peant; Sin.: **faissuc**, **lord**.

faja n.f. Faia.

fala n.f. Fauta, error. Var.: **falança**.

falabrac n.m. e adj. Persona que manca de maturitat, de gaubi, lo mai sovent de sèxe masculin, desconnectada de la realitat e que non a lo sens dei responsabilitats, tot en, auguent una auta estima d'ela-mema. Sin.: vanagloriós, marjassa, sautarèu, arlèri, bulo, fantaumier, **cranaire**, talhavent.

falabrega n.f. Fruch dau falabreguier. Sin.: **micocola**, **fabrècola**, **picapola**.

falabreguier n.m. Aubre de la Familha dei cannabaceas que si tròva en Provença e en Lengadòc e plus generalament dins li regions tropicali e temperadi (*Celtis australis L.*). Lo sieu fruch, la falabrega, es comestible; en Occitània e Catalonha la fusta dau falabreguier es tradicionalament emplegada dins la fabricacion de forcas. Sin.: **micocolier**, **fabrecolier**, **picapolier**.

falança n.f. Fauta, error. Var.: **fala**.

falange n.f. 1. Cadun dei segments articulats que compàuon lu dets e lu artelhs. ◇ (espec.) Lo promier d'aquestu elements, à partir de la basa dau det, per oposicion à *falangina* e *falangeta*. 2. Cadun dei pichins oàs que constituísson l'esquelèt d'aquelu segments. 3. (Antiqu. gr.) Formacion de combat dei oplits dispauats en una massa prefonda de totplen de rengs, à l'epòca classica. ◇ Formacion de fantassins macedonians en una

massa compacta protegida per de bocliers e eriçada de lòngui lanças, à l'epòca ellenistica. 4. (ist.) Gropament politic e paramilitari, d'inspiracion sovent faissista.

falangèr n.m. Mamifèr marsupial d'Austràlia que d'uni espècias poàdon tamisar gràcias à una membrana tenduda au lòng dei flancs e dei patas (una espècia es recercada per la sieu peliça).

falangeta n.f. Darriera falange dei dets (aquela que poarta l'ongla, l'àrpia ò l'esclòp.

falangian, a adj. (anat.) Relatiu ai falange.

falangina n.f. (anat.) Segonda falange dei dets, quora n'an tres (man de l'òme, en defoara dau gròs det).

falangista adj. e n. Membre d'una falange, gropament politic e paramilitari; qu'apartèn à una falange.

falanstèri n.m. Vasta associacion de produccion au dedintre de la quala lu travalhaires vívon en comunautat.

falansterian, a adj. e n. Qu'apartèn à un falanstèri.

falarica n.f. (ist.) Arma de lançar incendiària, en usatge fins au s. XVI^{n}.

falaròpe n.m. Auceu marin dei ribatges arctics, que sembla un pichin gabian.

falbalà n.m. Ornament de teissut froncit. Var.: **farabalà**, **farbalà**, **farbalà**. Sin.: **rifonfon**.

falca n.f. (mar.) Fauca.

falcemia n.f. (patol.) Presença de globilhons roges falcifòrmes dins lo sang.

falcifòrme, a adj. En forma de dalh ò de volama.

falcon n.m. 1. Auceu rapaci diurne que pòu faire fins à 50 cm de lòng, potent e rapide. Lo falcon es representat par manti varietats: *moisset, aubaneu, escriveu...* 2. Pèça d'artilharia dei siècles XVI^{n} – XVII^{n}. 3. Partidari d'una politica de foarça dins un conflicte, que va fins à la guèrra, per op. à *colomba*. Var.: **farcon**, **faucon**.

falconaria n.f. 1. Art d'alevar e d'adestrar d'auceus de preda per la caça ò l'espectacle. 2. Caça au mejan d'aquelu auceus. 3. Luèc dont son alevats. Var.: **farconaria**, **fauconaria**.

falconeu n.m. Falcon jove.

falconide n.m. *Falconides*: Familha d'auceus rapacis diurnes dau bèc provist d'un cròc superior, dei alas e de la coa ponchudi, caçaires gaubiós au vòl, coma l'aigla, lo milan, lo falcon.

falconier, a n. Persona qu'adèstra de falcons ò d'autres rapacis per la caça ò per un espectacle. Var.: **farconier**, **fauconier**.

falconifòrmes n.m.pl. Auceus de preda que lo sieu bèces corbat en forma de dalh.

falena n.f. Grand parpalhon nuechenc ò crepusculari que mai d'una espècia fan de degalhs ai culturas ò ai aubres. Sin.: **geomètre**.

faler vt. Caler.

falèr n.m. Parpalhon nuechenc que la sieu toara viu sus divèrs aubres (saure, rore, etc.).

falet, a adj. D'un brun clar, en parlant de la rauba dei cavaus. Sin.: **faveu**.

falha n.f. 1. (geologia) Fractura, fissura embé reget dei doi blòcs situats de part e d'autra de la rompedura. Sin.: **ascla**, **fendascla**, **encisa**. 2. Defècte: *Un rasonament sensa falha.* 3. (informatica) Deblessa dins un sistema d'informatica permetent à un atacant d'atemptar à l'integritat d'aquesto sistema. Sin.: **manca**.

falha n.f. (text.) Teissut de seda dau grun gròs que forma de coastas.

falhar vi. (geol.) Si desplaçar en provocant de falhas. Sin.: **si fendasclar**, **asclar**. ◆ **si falhar** v.pr. Falhar; èstre afectat per de falhas.

falhibilitat n.f. Caractèr d'una persona falhibla: *La falhibilitat d'un jutge*. Var.: **falibilitat**.

falhible, a adj. Que si pòu enganar. Var.: **falible**.

falhida n.f. 1. Estat d'un debitor que pòu plus pagar lu sieus creanciers: *Faire falhida*. Sin.: **picar dau cuu**, **faire un crep**. Var.: **falhiment**, **falida**. ◇ (dr.) *Falhida personala*: Ensèms dei interdiccions e descadenças que tòcon lu negociants, lu mestierants e lu dirigents d'entrepresa en estat de cessacion de pagament en rason d'operacions irregulieri. 2. Falhiment complet (d'una entrepresa, d'un sistema, etc.): *Falhida politica*.

falhiment n.m. Bancarota. Var.: **faliment**.

falhir vi. (*falhissi*) 1. Èstre sus lo ponch de, sensa finalament faire l'accion: *Ai falhit partir.* Var.: **falir**. Sin.: **mancar**. 2. Estre en fauta; non capitar. ◆ vt. ind. *(à)* Mancar à; pas tenir: *Falhir à una promessa*, *à un engatjament*.

falhit, ida adj. e n. Qu'es declarat en redreiçament ò en liquidacion judiciària. Var.: **falit**. ◆ adj. *À jorn falhit*: À la fin dau jorn.

falhòt, a adj. Falord.

fàlia n.f. Fala.

falibilitat n.f. Falhibilitat.

falible, a adj. Falhible.

falibusta n.f. Flibusta.

falibustier n.m. Flibustier.

farabustier n.m. Flibustier.

faribusta n.f. Flibusta.

faribustier n.m. Flibustier.

faliment n.m. Falhiment.

falir vi. e vt. ind. Falhir.

falit, ida adj. Falhit.

fallaciós, oa adj. Enganaire: *D'arguments fallaciós*.

fallaciosament adv. D'un biais fallaciós. Sin.: **insidiós**, **mençoneguier**, **perfide**.

fallaciosament adv. D'un biais fallaciós. Sin.: **insidiosament**, **mençoneguierament**, **perfidament**.

fallic, a adj. Relatiu au fallus, àeu forma, au culte dau fallus. ◇ (psican.) Relatiu au fallus en tant que li si rapoàrton lo desidèri e la foncion simbolica. ◇ *Estadi fallic* ò *fasa fallica*: Fasa dau desvolopament de la sexualitat infantila pendent la quala li pulsions s'organíson, per lu doi sèxes, à l'entorn de la foncion simbolica dau fallus.

fallina n.f. Principi toxic de l'amanita falloïda e d'autres fonges verinós. Var.: **falloïdina**.

fallinic, a adj. Que pertòca la fallina.

fallocentric, a adj. Relatiu au fallocentrisme; que lo manifèsta.

fallocentrisme n.m. Sistema de pensada dins lo quau lo fallus constituisse la valor significativa fondamentala.

fallocracia n.f. Comportament que tende à assegurar e à justificar la domincacion dei òmes sobre li fremas.

fallocrata adj. e n.m. Que lo sieu comportament e li sieu paraulas son dictats per la fallocracia.

fallocratic, a adj. Relatiu à la fallocracia.

falloïde, a adj. 1. En forma de fallus. 2. *Amanita falloïda*: Amanita d'una espècia mortalament toxica, foarça comuna, dau capeu jaunastre ò verdastre, qu'apareisse en estiu e en auton. Sin.: **lera vèrda picotada**. (J.Barla).

falloïdina n.f. Fallina.

fallus n.m. 1. (Antiqu.) Representacion dau membre viril en ereccion, simbòle de la feconditat de la natura. 2. (psican.) Membre viril en tant que simbòle de la diferença dei sèxes. 3. Fonge de forma fallica e de l'odor foarça desagradiva (Familha dei basidiomicèts). Sin.: **piston**, *Phallus impudicus* (Barla, Romagnesi).

falò n.m. Fuèc de gaug.

falopa n.f. (mar.) Mena de nau pichona m'ai rems, intermediària entre la feloca e lo caïc.

falord, a adj. Tèrne: *Un personatge falòt*. Var.: **falhòt**. Sin.: **nèsci**, **fotrasson**, (pop.) **conàs**.

falorda n.f. Fais de grossi brancas ligadi ensèms.

falordàs, assa n. Brave colhon, persona mai que bèstia, mièg-foal.

falorditge n.m. Cagada (pop.).

falordejar vi. Faire de bestiesas, de colhonadas.

falordisa n.f. Bestiesa, colhonada; folastritge.

falòt n.m. Fanau, lantèrna. Var.: **faròt**.

falquet n.m. Pichin falcon.

falsafà n.f. Fàlsafa.

fàlsafa n.f. Part de la filosofia islamica qu'intègra lu fondaments logics e scientifics de foant grèga. Var.: **falsafà**.

falsificabilitat n.f. (filos.) Possibilitat, per un enonciat scientific, d'èstre contradich per una experimentacion. Var.: **faussificabilitat**.

falsificable, a adj. Que pòu èstre falsificat. Var.: **faussificable**.

falsificacion n.f. Accion de falsificar; lo sieu resultat. Var.: **faussificacion**.

falsificar vt. (*falsifiqui*) Alterar, desnaturar, modificar volontariament per enganar: *Falsificar una firma, un document*. Var.: **faussificar**.

falsificator, tritz n. Persona que falsifica. Var.: **faussificator**.

falun n.m. Ròca sedimentària mau consolidada, rica en brigas de cauquilhas, emplegada coma amendament dei tèrras agricòli.

falunar vt. Amendar (una tèrra) mé de falun.

falunatge n.m. Accion de falunar de tèrras agricòlas.

faluniera n.f. Carriera de dont si pòu extraire de falun.

fam n.f. 1. Besonh de manjar, rendut sensible mé de contraccions de l'estòmegue vuèi. ◇ *Una fam de lop, una fam de l'ors*: Una fam foarça viva. 2. Desidèri ardent de, ambicion per: *Aver fam de poder*. 3. Situacion de famina dins un país, una region: *Luchar còntra la fam dins lo monde*. Sin.: **talent**.

fama n.f. Reputacion; celebritat.

famarassa n.f. Famina. Sin.: **malafam**, **afamança**.

famassa n.f. Fam gròssa.

famat, ada adj. Si di de quauca ren qu'a tala ò tala fama. ◇ *Mau famat*: Qu'a marrida reputacion, en particulier en parlant d'un luèc.

famelic, a adj. Amaigrit per la mancança de noiridura.

famgala n.f. Fam secutaira, preissanta. Sin.: **talentàs**. Var.: **famgana**. (Etim. occ. *fam*, e bretona *gwall:* marrit).

familha n.f. 1. Ensèms format dau paire, de la maire (ò de doi adultes ligats per un contracte de maridatge ò assimilat) e dei enfants: *Cap de familha*. ◇ *Nom de familha*: Nom de maion, nom d'ostau. 2. (espec.) Lu enfants d'una cobla: *Una familha nombroa*. 3. Ensèms dei personas qu'an un ligam de parentèla per lo sang ò per aliança. ◇ *Òria de familha*: Semblança marcada entre personas dau meme sang. 4. Grope d'èstres ò de cauas que presènton de caractèrs comuns: *Apartenir à la mema familha politica*. 5. (mat.) Ensemble d'elements qu'apartènon à un ensèms donat. ◇ *Familha indexada*: Familha d'elements d'un ensemble E, qu'à cadun si fa correspoandre un element i d'un ensemble I (si nòta $(x_i)_i \in I$). 6. (ling.) *Familha de lengas*: Ensèms de lengas qu'an una origina comuna. ◇ *Familha de mòts*: Ensèms de mòts qu'an la mema raíç. 7. (biol.) Division sistematica d'un òrdre ò d'un sota-òrdre que recampa lu genres qu'an totplen de caractèrs comuns.

familhar(i), òria adj. Familiar(i).

familhal, a adj. Familial. Var.: **familhau**.

familharament adv. Familiarament.

familharisacion (-izacion) n.f. Familiarisacion.

familharisar (-izar) vt. Familiarisar.

familhassa n.f. Familha grandassa.

familhau, ala adj. Familhal.

familheta n.f. Familhòta.

familhier n.m. Aqueu que viu dins l'intimitat d'una persona, que trèva abitualament un luèc; abituat: *Lu familhiers d'un cafè*.

familhòta n.f. Familha pichina. Var.: **familheta**.

familial, a adj. Que pertòca la familha. ◇ *Malautia familiala*: Malautia ereditària que tòca de membres d'una mema familha. Var.: **familiau**, **familhal**, **familhau**.

familiala n.f. Automobila de torisme, carroçada per transportar entre 6 e 9 personas.

familialisme n.m. Tendença à sotalinhar l'importança sociala de la familha.

familiar(i), òria adj. 1. Que si saup, que si conoisse ben, que si fa ben per abituda: *Una votz familiària, aquesta question m'es familiària*. 2. Si di d'un mòt, d'una expression, que s'emplégon correntament ma poàdon èstre sentits coma desplaçats dins d'uni relacions sociali ò dins lu escrichs. Var.: **familhar(i), òria**.

familiarament adv. D'un biais familiari. Var.: **familharament**.

familiarisacion (-izacion) n.f. Accion de familiarisar; fach de si familiarisar. Var.: **familharisacion (-izacion)**.

familiarisar (-izar) vt. Rendre familiari; acostumar, abituar: *Familiarisar quauqu'un embé la montanha*.

Var.: **familharisar (-izar)**. ◆ **si familiarisar** v.pr. Si rendre una caua familiària per la practica; s'acostumar.

familiaritat n.f. Granda intimitat; biais familiari de si comportar. Sin.: **privadança**. ◆ pl. Biais tròup liures: *Pilhar de familiaritats mé quauqu'un*.

familiau, ala adj. Familial.

familistèri n.m. 1. Establiment cooperatiu sus lo sistema dau falanstèri. 2. Cooperativa obriera de produccion.

famina n.f. Mancança totala d'aliments dins una region pendent un periòde donat. Sin.: **malafam**, **afamança**. ◇ *Una paga de famina*: Una paga foarça bassa.

famós, oa adj. 1. Que s'en es parlat, en ben ò en mau. 2. (fam.) Superior, remirable.

famosament adv. (fam.) D'un biais remirable; totplen.

fan n. (anglés) Afeccionat, passionat (espec. d'un cantaire, d'un actor, etc.). Sin.: **afogat**, **estrambordat**.

fanar vi. Passir. Sin.: **blagir**, **blasir**.

fanatic, a adj. e n. 1. Qu'es animat d'un zèle sensa limit per una doctrina, una opinion. 2. Qu'a una passion, una admiracion per quauqua ren, per quauqu'un. ◆ adj. Qu'a lu caractèrs dau fanatisme: *Un article fanatic*.

fanaticament adv. D'una mena fanatica.

fanatiscacion (-izacion) n.f. Accion de fanatisar; fach d'èstre fanatisat.

fanatisar (-izar) vt. Rendre fanatic.

fanatisme n.m. Esperit, comportament de fanatic.

fanatron n.m. Redreiçaire de corrent format d'un tube electric à vapor de mercuri.

fanau n.m. 1. Lantèrna, quala que sigue. 2. (mar.) Lantèrna ò fuèc emplegats à bòrd dei naus e per lo balisatge dei coastas. Sin.: **lantèrna granda**, **far**. ◇ Expr. *Aver lo nas coma lo fanau de Vilafranca.* 1536: «... *auriam (las galeras) leu pres una barca de Cassis mes a vist lo fanaut et s'es gandit...*» A.C. Arle.

fanclub n.m. (angl.) Associacion que recampa d'afeccionats d'un artista (d'un cantaire, etc.).

fandango n.m. (mòt espanhòu) Dança e òria espanhòus de ritme pusleu viu, acompanhats de guitarra e de castanhetas.

fanèr n.m. Produccion protectritz aparenta de l'epidèrma dei vertebrats (pels, plumas, onglas, àrpias, esclòps, etc.).

fanerofòre, a adj. Que dona de fanèrs**.**

fanerogame, a adj. e n.m. ò n.f. (bot.) *Fanerogames*: Embrancament que comprèn li plantas que si reprodúon per flors e per granas, coma lu angiospèrmes e lu gimnospèrmes. Sin.: **espermatocit**.

fanerogamia n.f. Part de la botanica qu'estúdia li plantas de flors.

fanfara n.f. 1. Orquèstra compauada de coires. 2. Concèrt de trompetas, de clarons, etc. ◇ (espec.) Música militària à basa d'instruments de coire. 3. À la caça, sonaria per lançar lo cèrvi.

fanfarin n.m. Gròs pale.

fanfaron, a n. Que vanta exageradament li sieu qualitats, li sieu capitadas, reali ò suspauadi. Sin.: **arlèri**, **vanaglòria**, **esbrofaire**, **bulo**, **sautarèu**, **marjassa** (m), **sauta-mi davant**, **farfantaire**, **talhavent**. ◆ adj. Que presenta aqueu caractèr: *Un comportament fanfaron*.

fanfaronada n.f. Accion, paraula de fanfaron. Sin.: **marjassada**, **esbrofa**, **farfantaria**, **fanfaronaria**.

fanfaronar vi. Fanfaronear**,** farfantejar.

fanfaronaria n.f. Fanfaronada.

fanfaronear vi. (*fanfaroneï*) Faire lo fanfaron. Var.: **fanfaronejar**, **farfantejar**. Sin.: **faire Miqueu l'ardit**.

fanfaronejar vi. Fanfaronear.

fanfartejar vi. Fanfaronear.

fanfòrnia n.f. 1. (mús.) Instrument de música populària format d'una lengueta plegadissa fixada dins un encastre, que la boca de l'instrumentalista n'amblifica lo son. 2. (fig.) Frema nèscia, que non saup s'ocupar de la sieu maion. Sin.: **toarca**, **patrassiera**, **chautron**, **choaspa**.

fanfornier, a adj. Nèsci. Sin.: **babeu**, **colhon**, **simplari**, **bavèca**, **auceu**.

fanfre n.m. Peis dei esteus coralians (*Balistas carolinensis*). Aqueu tèrme si pòu tambèn aplicar au *pilòt* (*Naucrates ductor*).

fanga n.f. 1. Tèrra trempada d'aiga. Sin.: **beta**, **pauta**, **baudra**, **arenàs**. 2. (geol.) Depaus fin trempat d'aiga; depaus dei grands fonds oceanics. 3. (fig.) Estat d'abjeccion, de misèria prefonda: Cabussar dins la fanga.

fangàs n.m. Luèc plen de fanga.

fangassa n.f. Fanga espessa, que pega. Sin.: **pautassa**, **baudrassa**.

fangassejar vi. Caminar dins la fanga. ◆ vt. Regisclar embé de fanga.

fangassier n.m. Auceu cambarut m'au bec ponchut que si noirisse d'invertebrats dins lu palús (*Rallus aquaticus*). Sin.: **rasclet**, **cambassa**, **bec roge**, **capelut**, **rascle**. (Fam. dei ralidats).

fangassiera n.f. Proteccion còntra la fanga, dins una carreta.

fangoala n.f. (fam.) Ponchapen dins lo posterior.

fangós, oa adj. Betós. Sin.: **baudrós**, **pautós**.

fangoterapia n.f. Terapia qu'emplaga lu banhs de fanga.

fangum n.m. La fanga, en general.

fanhanhon n.m. (med.) Produch de la concepcion pas encara arribat à tèrme, ma que presenta li formas de l'espècia, vesibli à l'uèlh nud. Sin.: **creaturon**, **prenhon**, **fètus**.

fania n.f. (fis.) Caracteristica de l'intesitat luminoa percebuda (per rapoart à l'intensitat luminoa objectiva).

fanit, ida adj. Capòt, au juèc.

fanotron n.m. (electr.) Redreiçador de corrent, format d'un tube electronic emplit de vapors de mercuri.

fantaria n.f. (it.) Infantaria.

fantasc, a adj. Subjècte à de capricis, à de fantasias estranhi. Sin.: **capriciós**, **original**, **talentin**.

fantascaria n.f. Umor fantasca.

fantascòpi n.m. Lantèrna magica.

fantasia n.f. 1. Creativitat liura e imprevisibla. Sin.: **farlanda**, **fantaumaria**. 2. Caprici, gust estranh e que

non dura: *Si plegar ai fantasias de quauqu'un*. ◇ *À, segond la mieu fantasia*: Coma m'agrada, en foncion de la mieu umor dau moment. Sin.: **au mieu èime**. 3. Òbra d'imaginacion; creacion que non seguisse li règlas establidi d'un genre. 4. *Jòia (de) fantasia*: Jòia que non es d'una matèria precioa. ◇ Pain (de) fantasia: Pan que si vende à la pèça e non au pes. 5. Demostracion equèstra de cavaliers arabes.

fantasiós, oa adj. Plen de fantasia.

fantasista adj. e n. Qu'obeïsse unicament ai capricis de la sieu imaginacion. ◆ n. Artista que canta o cuènta d'istòrias.

fantasma n.m. Representacion imaginària que tradue de desidèris pauc ò pron conscients (lu projèctes, li realisacions artistiqui son de fantasmas conscients, lu pantais, lu simptòmas nevrotics son de fantasmas inconscients).

fantasmagoria n.f. 1. Procediment que consistisse à faire aparéisser de figuras irreali dins una sala escura, au mejan d'efèctes optics. 2. Espectacle encantareu. 3. (lit.) Presença, dins una òbra, de nombrós temas e motius fantastics pròpris à crear una atmosfèra sobrenaturala.

fantasmagoric, a adj. Qu'apartèn à la fantasmagoria.

fantasmar vi. Aver de fantasmas, s'abandonar à de fantasmas.

fantasmatic, a adj. Relatiu au fantasma.

fantassin n.m. (de l'it. *fantaccino*, pejoratiu e diminutiu) Militari de l'infantaria. Sin.: (pop.) **pistapauta**.

fantastic, a adj. 1. Que l'imaginacion a creat; quimeric. 2. (espec.) Qu'emplega lo fantastic coma mejan d'expression, en literatura e dins li arts. 3. (psiquiatria) *Deliri fantastic*: Parafrenia. 4. Extraordinari, incredible: *Idea fantastica*.

fantastic n.m. Forma artistica e literària que repilha lu elements tradicionals dau meravilhós e mete en evidença l'intrada de l'irracional dins la vida individuala ò collectiva.

fantasticament adv. D'un biais fantastic.

fantauma n.m. 1. Aparicion d'un moart sota l'aspècte d'un èstre vertadier. Var.: **fantaume**. Sin.: **trèva**, **esperit**, **espant**. 2. (lit.) Persona, caua qu'a gaire de realitat. 3. Persona, caua qu'existisse unicament dins l'imaginacion ò existisse ma sensa jugar efectivament lo sieu ròtle: *Un govèrn fantauma*. 4. (med.) *Membre fantauma*: membres que d'unu amputats an la sensacion d'aver encara, cen que tradue la persistença de la consciença dau còrs dins la sieu totalitat. 5. Fuèlh, carton que si mete à la plaça d'un libre sortit d'una estatgiera de biblioteca, d'un document, etc.

fantaumaria n.f. Bestiesa, enfatilhatge. Var.: **fantaumesc**. Sin.: **pantaissada**, **somiadís**, **enfantolitge**.

fantaumatic, a adj. Que tèn dau fantauma.

fantaume n.m. Fantauma.

fantaumear vi. (*fantaumeï*) Fantaumejar.

fantaumejaire, airitz adj. Badin, folastrejaire.

fantaumejar vi. 1. Repepiar. 2. Badinar. Var.: **fantaumear**. Sin.: **folastrejar**.

fantaumesc n.m. Fantaumaria.

fantaumet n.m. Si dins d'una persona que folastreja.

fantaumier, a adj. 1. Que repèpia. 2. Pantaiaire, somiaire.

fantin n.m. (anc.) Menaire de la poasta à cavaus.

faquin n.m. 1. Dandi. 2. Òme impertinent e mespresable.

faquinaria n.f. Acte d'un faquin.

faquinejar vi. Si comportar en faquin.

faquir n.m. Asceta musulman ò indó. 2. Persona que fa en public de torns divèrs (insensibilitat, ipnòsi, etc.).

faquirisme n.m. Ensèms dei fenomènes sobrenaturals que la sieu manifestacion es atribuida au poder dei faquirs.

far vt. Faire.

far n.m. 1. Torre auta qu'en cima poarta un fogau pauc ò pron potent destinat à guidar li naus pendent la nuèch: *Lo far d'Alexàndria.* Sin.: **lantèrna granda**, **fanau**. ◇ Dispositiu analògue per la navigacion aerenca. 2. Lume plaçat à l'avant d'un veïcule per esclairar la rota de nuèch. 3. (lit.) Persona ò caua que sièrve de guida, de modèle: *Lo far dau monde liure*.

far n.m. Flan breton mé de raïms sècs ò de pruneus.

farabalà n.m. Falbalà.

farabustier n.m. Pirata, bocanier. Sin.: **escumaire**. Var.: **faribustier**. (Etim. neerl. *vrijbuiter*).

farad n.m. (electr.) Unitat de mesura de capacitat electrica (simb. F) qu'equivau à la capacitat d'un condensator electric entre li armaduras dau quau apareisse una diferença de potencial de 1 vòlt quora es cargat d'una quantitat d'electricitat de 1 colomb.

faraday n.m. Quantitat d'electricitat, egala à 96490 colombs, que, dins l'electrolisi, rompe una valença d'una mòla de l'electrolit.

faradic, a adj. *Corrent faradic*: Corrent d'induccion emplegat en terapeutica e en neurofisiologia.

faradisacion (-izacion) n.f. Usatge medical dei corrents d'auta tension.

faramauca n.f. Babau.

faraminós, oa adj. Espantant, extraordinari: *Un prètz faraminós*.

farampola n.f. Caulet (L'Escarena). Var.: **faràmpola**.

farampolier, a n. Persona que manja totplen de caulets.

farandola n.f. Dança provençala à 6/8, executada per una cadena alternada de dançaires e de dançairitz, au son de galobets e de tarmborins. Var.: **farandòla**.

farandòla n.f. Farandola.

farandolaire, airitz adj. e n. Persona que dança la farandola.

faraon n.m. 1. Sobeiran d'Egipte anciana. 2. Ancian juèc d'azard, analògue au camin de fèrre modèrne.

faraonian, a adj. Faraonic.

faraonic, a adj. Var.: **faraonian**. Sin.: **enòrme**, **considerable**, **astronomic**.

farasson n.m. Blest d'una lampa d'òli: *«Dau calen amursit cercon lou farassoun»* (Rancher).

farassonier, a adj. e n. Pelandron, pigre.

farastelar vi. (*farastèli*) Entrabucar.

farbalà n.m. Falbalà.

farbèla n.f. Mena de dentela gròssa que lo sieu teissatge compoarta tres sistemas de fieus d'evolucion despariera.

farça n.f. 1. Chapladís d'èrbas, de liumes, de carn, que si mete au dedintre d'un peis, d'un tomati, d'una cogordeta, etc. Var.: **farçum**. Sin.: **emplum**. 2. Menchonada. Sin.: **farcejada**, **despièch**, **badinaria**. 3. (lit.) Intermèdi medieval comic dins la representacion d'un mistèri pi, à partir dau siècle XIII^{n}, pichina pèça comica que presenta d'un biais satiric li usanças e la vida quotidiana.

farcejaire, airitz adj. Badin, leugier. Sin.: **menchonier**, **badinaire**.

farcejar vi. Badinar. Sin.: **menchonar**.

farcin n.m. Ronha (malautia dei cavaus).

farcir vt. (*farcissi*) 1. Emplenar de farçum. 2. (fig.) Clafir, sobrecargar (quauqu'un, la tèsta, l'esperit) de (quauqua ren): *Farcir un discors de citacions*. ◆ **si farcir** v.pr. Faire mé desplaser (una caua desagradiva); suportar (una persona desagradiva). Sin.: **s'enquilhar**, **s'embocar**.

farcit, ida adj. Garnit de farçum. ◆ n.m. Liume, etc., garnit de farçum: *Lu farcits niçards.*

farcon n.m. Falcon.

farçum n.m. Chapladís d'èrbas, de liumes, de carn, que si mete au dedintre d'un peis, d'un tomati, d'una cogordeta, etc. Var.: **farça**.

fard n.m. 1. Composicion cosmetica destinada à escondre li decas de la pèu, à modificar l'esclat ò la color de la carnason. Var.: **afard**. 2. (lit.) *Parlar sensa fard*: Parlar directament, sensa engan. Sin.: **parlar sensa bescontorn, sensa torn ni vòuta**.

farda n.f. Vestiment frust, de marrida qualitat; estraça. Sin.: **fripa**.

fardada n.f. Paquet de mèrç, balòt. Var.: **fardeu**, **fais**.

fardaire, airitz n. Fripier.

fardaria n.f. Friparia.

fardelier, a n. Faissier.

fardar vt. 1. Metre de fard sus: *Fardar la cara d'un actor*. ◇ (fig.) *Fardar la veritat*: Escondre cen que porria semblar desagradiu. Var.: **enfardar**. 2. (comèrci) Curbir de produchs endecats mé d'autres de boana qualitat per enganar lo client. ◆ **si fardar** v.pr. Si metre de fard sus la cara.

fardaria n. f. Luèc, comèrci dont si vèndon de fardas.

fardassejaire, airitz n. Farfolhaire.

fardassejar n. Farfolhar.

fardassier, a n. Persona que vende de fardas. Sin.: **fripier**.

fardatge n.m. 1. (comèrci) Accion de fardar. 2. (mar.) Jaç de fais que si mete en fond d'estiva d'una barca ò d'una nau per entravar que l'aiga de la santina degalhe la mèrç.

fardelet n.m. Pichin fardeu. Sin.: **faisset**.

fardeu n.m. 1. Paquet de mèrç, balòt. Sin.: **fais**, **fardada**. 2. Vestiments que si dónon à una filha que si va maridar; lo tot dei vestiments d'un enfant que va en internat.

faré n.m. Maion tradicionala de Polinesia.

farfadet n.m. Folaton. Sin.: **fadet**.

farfantaria n.f. Fanfaronada.

farfantejaire, airitz adj. e n. Fanfaron.

farfantejar vi. Fanfaronar.

farfantèla n.f. 1. Berluga. 2. Cresença foaravertadiera, pensada quimerica que trebola l'èime: *Si faire de farfantèlas*. Sin.: **enlusiment**, **illusion**.

farfantelaire, airitz adj. e n. 1. Que pertòca li farfantèlas. 2. Persona sota l'empresa de farfantèlas.

farfantelar vi. *(farfantèli)* 1. Si faire de farfantèlas. 2. Aver la berluga.

farfolhaire, airitz adj. e n. Que farfolha. Var.: **forfolhaire**. Sin.: **fardassejaire**.

farfolhar vi. Cercar en metent tot en desòrdre. Sin.: **forgonear**. Var.: **forfolhar**. Sin.: **fardassejar**.

farga n.f. 1. Atalhier dont si travàlhon lu metals au fuèc e au marteu sus l'enclutge. Sin.: **fòrja**. 2. Forneu per lo travalh à caud dei metals e dei aliatges. Sin.: **fàbrega**, **fabraria**.

fargable, a adj. Que pòu èstre fargat.

fargaire, airitz n. (lit.) Qu'inventa (pusleu per faire de mau, per enganar): *Un fargaire de calomnias*.

fargar vt. (*fargui*) 1. Façonar (generalament à caud) per desformacion plastica un metal, un aliatge, per li donar una forma, de dimensions e de caracteristicas definidi. Sin.: **fabregar**, **faurejar**, **forjar** (fr.). ◇ (fig.) *Fargar un caractèr*: Lo formar per afrontar li espròvas de la vida. 2. Inventar, imaginar: *Fargar un mòt noveu*.

fargat, ada adj. Travalhat à la farga. Sin.: **fabregat**, **faurejat**.

fargatge n.m. Accion de fargar.

fargaton n.m. (mar.) Fregata pichona; nau de pichona dimension sensa cubèrta. 1536: *«...las callas (letras) fan mension de XX galeras e dos fargatons,como poyres veser...»* A.C. Arle CC545 L. 426. Var.: **fregaton**.

faribòla n.f. (sobretot au pl.) Prepaus sensa gaire de valor.

farigaudaria n.f. Folia.

farígola n.f. Ferígola.

farigoleta n.f. Ferigoleta.

farilhon n.m. (mar.) 1. Isoleta formada d'un rocàs en forma de bauç. 2. Fais de boasc gras atubat dins un recipient plaçat à la popa d'un bateu per faire lume à la pesca. Sin.: **fasquier**.

farina n.f. 1. Pòuvera que vèn en esquiçant lu grans dei cerealas ò d'uni leguminoas. 2. *Farina de boasc*: Produch obtengut per fragmentacion de bòfas e de ressum, emplegat coma abrasiu, coma produch per netejar, etc.

farinaceu, ea adj. Qu'a la natura ò l'aparença de la farina.

farinada n.f. 1. Aliment ò beure a basa de farina per lo bestiau. 2. Bulhida de farina. Sin.: **potròla**.

farinaire, a n. Molinier.

farinar vt. Esposcar de farina. Var.: **enfarinar**.

farinatge n.m. Alteracion d'una pintura que, sota l'accion d'agents atmosferics, si recuèrbe d'una pichina posca gaire aderenta.

farinejar vi. Èstre farinós.

farinet n.m. Fonge manjadís, de color saura, caracterisat per de pichins agulhons plaçats sus la camba e sota lo capeu. Sin.: **moissin ros**, **aurilheta espinoa**. (*Hydne repandum*).

farineu, èla adj. Farinós.

faringal, a adj. e n.f. Si di d'una consonanta articulada en raprochant la raíç de la lenga e la paret arrier de la faringe. Var.: **faringau**.

faringat, ada adj. De la faringe. Var.: **faringian**, **faringeu**.

faringau, ala adj. Faringal.

faringe n.f. Conduch muculo-membranós entre la boca e l'esofague, dont si cróson li vias digestivi e li vias respiratòri. Var.: **farinx**.

faringectomia n.f. (cir.) Incision cirurgicala de la faringe.

faringeu, ea adj. De la faringe.

faringian, a adj. Faringat.

faringisme n. m. Contraccion espasmodica dei muscles de la faringe.

faringiti n.f. Inflamacion de la faringe.

faringografia n.f. Examèn radiografic de la faringe.

faringolaringiti n.f. Inflamacion que tòca à l'encòup la faringe e la laringe.

faringoscòpi n.m. (med.) Instrument per examinar la faringe.

faringoscopia n.f. Faire un examèn de la faringe.

farinier, a n. Persona que vende de farina.

fariniera n.f. Mòble dins lo quau si consèrva la farina.

farinòla n.f. Planta erbacea m'ai fuèlhas triangulari, que creisse au mitan dei culturas e dei escombras. (*Chenopodium album).*

farinós, oa adj. 1. Que contèn de farina ò de fecula. 2. Qu'es ò que sembla cubèrt de farina. 3. Qu'a l'aspècte ò lo gust de la farina. Var.: **farnós**, **farineu**.

farinós n.m. Vegetal alimentari que pòu fornir una farina.

farinx n.m. Faringe.

farisaïc, a adj. Dei fariseus; dau farisaïsme.

farisaïcament adv. Dins lo biais dei fariseus.

farisaïsme n.m. 1. Estacament exagerat ai detalhs de la practica religioa; ritualisme, formalisme. 2. Manifestacion ostentatòria e ipocrita de vertut ò de pietat. Sin.: **faussetat**, **ipocrisia**.

farisenc, a n. e adj. Fariseu.

fariseu, ea adj. e n. 1. Membre d'una sècta judiva apareissuda au s. II^{n} av. J.-C., que pretendia d'observar rigorosament e estrechament la lèi de Moisés ma que, dins l'Evangèli, es acusada d'ipocrisia e de formalisme. 2. Persona que la sieu pietat e la sieu vertut son unicament exteriori. ◇ Persona qu'afècta un respècte estrech d'una morala tota formala e que s'en sièrve per jutjar mé severitat li accions dei autres. Sin.: **fausson**, **ipocrita**, **cacholeta**. Var.: **farisenc**.

farlabic n.m. Farlabica.

farlabica n.f. Falsificacion. Var.: **farlabic**. Sin.: **faussificacion**, **farlataria**.

farlabicaire, airitz adj. e n. Falsificaire. Sin.: **faussificaire**, **farlataire**.

farlabicar vt. (*farlabiqui*) Falsificar. Sin.: **faussificar**, **farlatar**.

farlanda n.f. Frasca, fantasia. *Li farlandas de la regina Joana de Provença*. Sin.: **escarbicadas**.

farlatar vt. Mesclar me de substanças desparieri. Sin.: **farlabicar**, **alterar**, **desnaturar**.

farlataria n.f. Accion de farlatar**.**

farlengar vt. (pop.) Vestir.

farlengas n.f. pl. Vestiments.

farluquet n.m. Òme frivòle e pretensiós.

farmaceutic, a adj. Que pertòca la farmacia: *Especialitat farmaceutica*.

farmacia n.f. 1. Sciença dei medicaments, de la sieu composicion e de la sieu preparacion. 2. Negòci, local dont si prepàron, dont si vèndon de medicaments. 3. Armari pichin ò estug portatiu dont si méton de medicaments.

farmacian, a n.m. Doctor en farmacia; persona que tèn una farmacia. Sin.: **farmacista** (it.).

farmacocinetica n.f. Estudi de cen que devènon lu medicaments dins l'organisme (absorpcion, fixacion, transformacion, eliminacion).

farmacista n. Farmacian.

farmacocalcita n.f. (miner.) Arseniat idratat de coire.

farmacodependença (-éncia) n.f. Dependença toxicomaniaca ai medicaments.

farmacodinamia n.f. Sciença qu'a per objècte l'estudi de l'accion dei medicaments dins l'organisme. Var.: **farmacodinamica**.

farmacodinamic, a adj. Que pertòca la farmacodinamia, la farmacodinamica.

farmacodinamica n.f. Accion dei medicaments dins l'organisme; farmacodinamia, branca de la farmacologia qu'estúdia aquesta accion.

farmacogenetica n.f. Sciença qu'estúdia l'influença dai factors genetics sus la reaccion de l'organisme ai medicaments.

farmacologia n.f. Estudi scientific dei medicaments e dau sieu emplec.

farmacologic, a adj. De la farmacologia.

farmacologista n. Farmacològue.

farmacològue, òga n. Especialista de farmacologia. Var.: **farmacologista**.

farmacomania n.f. Toxicomania que consistisse à consumir de medicaments d'un biais abusiu.

farmacopea n.f. 1. (m'una majuscula) Recuèlh oficial que contèn la nomenclatura dei medicaments, la sieu composicion, lu sieus efèctes, etc. 2. Ensèms de remèdis: *La farmacopea dei medecinas orientali*.

farmacopsiquiatria n.f. Estudi dei medicaments qu'entíron de desturbaments mentals.

farmacoradiologia n.f. Examèn radiologic sota l'influéncia d'una susbstància que ne pòu modificar lo comportament.

farmacoterapia n.f. Art de curar au mejan de medicaments.

farmacovigilança (-ància) n.f. Centralisacion, contraròtle e difusion dei informacions sobre lu efèctes nocius ò imprevists dei medicaments.

farnatge n.m. Farinatge.

farnelar vt. Sortir lu rems de l'aiga quora la galèra naviga à vela ò quora dona fond.

farneu n.m. (mar.) 1. Cordatge que tèn la ròda dau timon. 2. Cordatge que sièrve per mòure lo timon.

farnós, oa adj. Farinós.

faròt n.m. Falòt. Sin.: **far**, **fanau**.

faròt, a adj. 1. Coquet, elegant. Sin.: **aliscat**, **lisquet**, **corós**. 2. Fanfaron, pretensiós.

farotament adv. D'un biais faròt. Sin.: **elegantament**.

farotaria n.f. Elegança.

farotejar vi. Faire lo bulo; si gonflar d'importança.

farrat n.m. Coàs. Var.: **ferrat**.

farzela n.f. Reget d'oliu. Var.: **varzela**.

fasa n.f. 1. Cadun dei cambiaments, dei aspèctes successius d'un fenomène en evolucion; cada periòde que correspoande à un d'aquelu cambiaments. 2. Cadun dei aspèctes diferents que la Luna e quauqui planetas presènton en foncion de la sieu posicion per rapoart au Soleu e à la Tèrra. 3. (quim.) Part omogenea d'un sistema: *L'aiga e lo glaç son doi fasas d'un meme còrs pur*. 4. (fis.) Constanta angulària d'un movement vibratòri. ◇ Quantitat $\omega t + \varphi$ (dont ω es la pulsacion, t lo temps e φ la fasa à l'origina) que lo sieu cosinus representa la variacion d'una grandor sinusoïdala. ◇ *Fenomènes periodics en fasa*: Fenomènes periodics d'una mema frequença que vàrion d'un meme biais e que presènton de maximoms e de minimoms simultaneus. ◇ (fig.) *Èstre en fasa mé quauqu'un, quauqua ren*: Èstre en acòrdi, en armonia ensèms m'elu.

fasable, a adj. Que pòu èstre fach. Sin.: **executable**.

fasamètre n.m. (electr.) Aparelh que sièrve à mesurar la diferença de fasa entre doi corrents alternatiu de mema frequença.

fasan n.m. Faisan.

fasana n.f. Faisana.

fasanaria n.f. Faisanaria.

fasandar vt. Faisandar. ◆ **si fasandar** v.pr. Si faisandar.

fasaneu n.m. Faisaneu.

fasianidat n.m. *Fasianidats*: Familha d'auceus Sin.: **Fasianides**.

fasianide n.m. Fasianidat.

fascicle n.m. Cada liurason d'un obratge publicat per partidas successivi. ◇ *Fascicle de mobilisacion*: Document donat à un reservista per li indicar cen que deu faire en cas de mobilisacion. Var.: **fascicul(e)**.

fascicul(e) n.m. Fascicle.

fasciculat, ada adj. 1. (biol.) Acampat en faisseu. ◇ (bot.) *Raíç fasciculada*: Dins la quala non si pòu destriar l'axe principal. 2. (arquit.) *Pilastre fasciculat*: Pilier compauat d'au manco cinc colomnas jontivi.

fascinacion n.f. 1. Accion de fascinar. 2. (fig.) Atirança irresistibla: *La fascinacion dau poder*. Sin.: **pivelatge**, **embeliment**, **emmascament**.

fascinant, a adj. Que fascina. Sin.: **pivelaire**, **pivelant**, **embelinaire**, **emmascant**.

fascinar vt. 1. Atraire, dominar, mobilisar un èstre vivent en lo privant de reaccion defensiva per la soleta potença dau regard. 2. (fig.) Atraire irresistiblament l'atencion per la sieu belessa, etc.; sedurre: *Fascinar lo sieu auditòri*. Sin.: **pivelar**, **embelinar**, **emmascar**.

fascisme n.m. Faissisme.

fascista adj. e n. Faissista.

fasedor, a adj. Que pòu èstre fach. Sin.: **executable**.

fasma n.m. Insècte sensa alas que lo sieu còrs alongat sembla li brotilhas ò li brancas que li viu sobre. Var.: **fasme**.

fasme n.m. Fasma.

fasmide n.m. *Fasmides*: Familha d'insèctes dau cors foarça alongat, que viu dins li regions caudi e que lo sieu tipe es lo fasma.

fasquier n.m. 1. Lenhier de boasc gras per la pesca de nuèch. 2. Pichin far. Sin.: **farilhon**, **fustier**.

fast n.m. Pompa, magnificença: *Lo fast d'una ceremònia*. Sin.: **ufana**.

fast, a adj. Favorable, propici à una bèla capitada: *Un jorn fast, un periòde fast*.

fàstic n.m. 1. Antipatia. Sin.: **descoar**, **aversion**, **òdi**. 2. Embrolh.

fastidi n.m. Torment, enuèi.

fastidiar vt. (*fastidi*, classic *fastídii*) Tormentar, cruciar, enuèiar. ◆ **si fastidiar** v.pr. S'inquietar.

fastidiós, oa adj. Que provòca de fastidi. Var.: **fastigós**.

fastidiosament adv. D'un biais fastidiós.

fastigar vt. (*fastigui*) Provocar lo fastic, lo descoar, l'escufea. Var.: **enfastigar**. Sin.: **descorar**, **faire escufea**.

fastigiat, ada adj. (bot.) Que li sieu brancas van vèrs lo ceu.

fastigós, oa adj. 1. Antipatic. 2. Fastidiós.

fastigosament adv. D'un biais fastigós.

fastós, oa adj. Fastuós.

fastosament adv. D'un biais fastós.

fastuós, oa adj. Que fa vèire totplen de fast: *Menar una vida fastuoa*. Var.: **fastós**. Sin.: **ufanós**.

fastuosament adv. Embé fast. Var.: **fastosament**. Sin.: **ufanosament**.

fat, fada adj. e n. Persona vanitoa, que pròva un contentament excessiu d'eu-meme. Sin.: **arlèri**, **sautareu**, **sufisent**.

fatal, a adj. 1. Que lo sòrt a fixat per avança; que deu arribar inevitablament. Sin.: **immancable**, **indefugible**. 2. Que provòca inevitablament la roïna, la moart: *Una error fatala*. Sin.: **funèst**, **nefast**. ◇ *Frema fatala*: Frema

d'una belessa irresistibla, que semble que sigue mandada dau destin per perdre cu s'en enamora. 3. (tecn.) Si di d'un sotaproduch generat automaticament dins un procèssus de produccion. Var.: **fatau**.

fatalament adv. D'un biais fatal; inevitablament. Sin.: **immancablament**, **funestament**, **indefugiblament**.

fatalisme n.m. Doctrina que considèra qu'una causa unica e sobrenaturala fixa totjorn d'avança toi lu eveniments.

fatalista adj. e n. Que s'abandona ai eveniments.

fatalitat n.f. 1. Foarça sobrenaturala que sembla determinar per avança lo cors dei evenments. Sin.: **astre**, **destin**, **astrada**, **destinada**, **sòrt**. 2. Caractèr fatal, inevitable de quauqua ren. 3. Concors de circonstanças contrari e inevitabli; adversitat que non si pòu explicar; malediccion.

fatau, ala adj. Fatal.

fatessa n.f. Trach de la cara.

fatidic, a adj. Marcat per lo destin: *Lo jorn fatidic*.

fatidicament adv. D'un biais fatidic.

fatiga n.f. 1. Sensacion de lassitge à causa d'un esfoarç, un excès de despensa fisica ò intellectuala. Sin.: **lassiera**, **afanament**, **estraquessa**, **alassament**. ◇ (mar.) Trabalh penós dei galerians foara dau banhe ò dei galèras. Sin.: **corroada**, **corroada**. 2. (tecn.) Deterioracion intèrne d'un materiau sotamés à d'esfoarç superiors au limit d'endurança, inferiors au limit d'elasticitat. Sin.: **aflaquiment**, **afreuliment**.

fatigabilitat n.f. Propension à èstre las.

fatigable, a adj. Subjècte à la fatiga.

fatigant, a adj. Que fatiga. Sin.: **alassant**, **aflaquissent**, **desanant**, (fam.) **crepant**, **afanaire**.

fatigar vt. (*fatigui*) 1. Causar de lassitge, de fatiga intellectuala ò fisica à (quauqu'un). Sin.: **alassar**, **afanar**, **estracar**, **desanar**, **aflaquir**. 2. Afectar (un organe, un sens): *Lo soleu fatiga lu uèlhs*. 3. Importunar. Sin.: **sansonhar**, **secutar**, **secar**, **tavanejar**, **sadolar**, (pop.) **gonflar**. 4. *Fatigar la salada*: La bolegar longament après l'aver condida. ◆ vi. 1. Provar de fatiga: *En venent vièlh, fatigui mai rapidament*. 2. (tecn.) Aver à suportar un esfoarç tròup important. ◆ **si fatigar** v.pr. 1. Provar ò si donar de fatiga. Sin.: **s'afreulir**, **s'aflaquir**. 2. Si lassar de quauqua ren, de quauqu'un.

fatigat, ada adj. 1. Las. Sin.: **alassat**, **afanat**, **estrac**, **aflaquit**, **desanat**, (fam.) **crepat**. 2. Leugierament malaut: *Non es anat travalhar, qu'èra un pauc fatigat*. 3. (fam.) Frust: *De braias un pauc fatigadi*.

fatiguejar vi. S'alassar per pas grand cauva.

fatòrga n.f. Sorneta.

fatma n.f. Frema musulmana.

fatràs n.m. 1. Amolonament confús, eteroclit de cauas: *Un fatràs de libres*. 2. Ensèms incoerent d'ideas, de paraulas, etc. Var.: **fatrassada**.

fatrasia n.f. Genre literari medieval satiric, que presenta d'incoerenças dins la composicion coma dins li ideas desvolopadi.

fatrassada n.f. Fatràs.

fatrassier, a adj. e n. Que li agrada lo fatràs. Sin.: **gastatot**.

fatuitat n.f. Contentament excessiu qu'una persona pròva per ela-mema, que si manifèsta per una vanitat insolenta. Sin.: **sufisença**.

fau n.m. 1. Aubre dei forèsts temperadi, de la rusca lisca, dau boasc blanc, dur e plegadís, que lo sieu fruch es la faia. 2. Lo boasc d'aquel aubre. Var.: **faut**.

faube, a adj. D'una color que tira sus lo ros. Var.: **fauve**, **faubet**.

faubèrt n.m. (mar.) Ramassa que sièrve à netejar l'empoant d'una nau. Sin.: **radassa**.

faubet, a adj. Faube.

fauca n.f. (mar.) Cencha verticala qu'entorna la nau au dessobre de la cubèrta. 1989: *«... pas besonh de pont ò de fauca que l'ersa risca pas d'embarcar...»*. Milhaud p.73. Var.: **falca**.

faucet n.m. Gròssa poiera.

fauchon n.m. Poiron per faire de fais, per talhar d'aubrilhons.

faucon n.m. Falcon.

fauconaria n.f. Falconaria.

fauconier, a n. Falconier.

fauconet n.m. Sòrta de pichin faucon gris e blau. Sin.: **albanèl**, **aubanèl**, **aubaneu**.

fauda n.f. 1. Espaci entre la cencha e lu ginolhs d'una persona assetada. 2. Pan d'una rauba. 3. Deflector que permete de melhorar la penetracion dins l'ària d'un veïcule (automobila, tren, camion).

faudar vt. Plegar una pèça d'estòfa, un lançòu...

faudeta n.f. Pichoni faudilhas magerment per de filhetas.

faudilhas n.f. pl. Vestit femenin que va de la cencha fins ai cambas.

faudiu n.m. Vestit de proteccion que si mete sus lo davant per protegir lu vestits que son sota, per si protegir (dei tacas, etc.).

faula n.f. 1. Pichin racònte allegoric, en vèrs ò en pròsa, que contèn una morala: *Li faulas de Rancher*. 2. (lit.) Racònte, prepaus mençoneguier; istòria totalament inventada. 3. Mite.

faulier n.m. Fablier.

faument n.m. Fomentacion (remèdi).

fauna n.f. 1. Ensèms dei animaus d'una zòna donada. 2. (pej.) Ensèms de gents caracteristiqui que trèvon un meme luèc: *La fauna dei seradas niçardi*.

faune n.m. (Antiqu. rom.) Divinitat campèstra representada mé de còrnas e de pens de cabra.

faunesc, a adj. (lit.) Relatiu ai faunes; que sembla un faune.

faunessa n.f. (lit.) Faune femeu.

faunic, a adj. Relatiu à la fauna.

faunistica n.m. Estudi scientific de la fauna à la susfàcia dau glòbe.

fauqueta n.f. En fustaria, taula de 2 x 0,5 m.

faure n.m. Fabre.

fauressa n.f. Esposa dau faure.

fauria n.f. Fabraria.

faurejar vt. Fabregar.

faurilhon n.m. Pichin faure.

faurrada n.f. Tonaira.

faus, faussa adj. 1. Contrari à cen qu'es vèr ò just, à l'exactituda. 2. Sensa fondament, que lu fachs non justifícon: *Un rasonament faus*. ◇ (psicol.) *Faussa reconoissença*: Illusion que consistisse à assimilar de personas, d'objèctes, de luècs desconoissuts à d'autres ja conoissuts, à causa de semblanças superficiali. 3. Qu'es solament una imitacion, que non es original, autentic: *De dents faussi*, *faussa moneda*. 4. Que non es realament cen qu'es nomenat: *Faus acàcia*. 5. Qu'a l'aparença d'un objècte, ma pas la sieu foncion: *Una faussa poarta*. Sin.: **sembla**.: *Una sembla modestia.* ◇ *Faus títol*: Promier títol abreujat, estampat sus lo fuèlh avant la pàgina títol d'un obratge. 6. Que si fa passar per cen que nos es: *Un faus emplegat dau gas*. 7. Simulat: *Una faussa modestia*. 8. Qu'engana ò esconde lu sieus sentiments: *Un regard faus*, *una persona faussa*. 9. Que manca de justessa, que non es confòrme à l'armonia: *Una nòta faussa*, *una votz faussa*. 10. *Carta faussa*: À la belòta, carta desparelhada, que vau mai s'en desbarrassar per si crear una copa.

faus n.m. 1. Cen qu'es contrari à la veritat. 2. Alteracion frauduloa de la veritat per la fabricacion ò l'usatge d'una pèça, d'un objècte, etc.: *Aqueu testament es un faus*. 3. Còpia frauduloa d'una òbra d'art originala. 4. Imitacion d'una matèria, d'una pèira precioa, etc.

faus adv. D'un biais faus: *Cantar faus*.

faussa banda n.f. Faus bòrd.

faus bòrd n.m. (mar.) Inclinason d'una nau sus un bòrd en seguida d'una deca de construccion ò d'una reparticion inegala dei cargas embarcadi. Var.: **faussa bordura**. Sin.: **faussa banda**.

faus bordon n.m. 1. Procediment d'armonisacion originària d'Anglatèrra, contraponch à tres votz nòta còntra nòta, foarça emplegat ai s. XV e XVI dins la música de glèia. Sin.: **rèi**. 2. Tot cant de glèia, especialament armonisacion de psaumes. 3. Abelha mascla.

faussa bordura n.f. Faus bòrd.

faus coal n.m. 1. Coal amovible que si mete à una camia, etc. 2. Escuma en dessobre de la bièrra.

faus filet n.m. Contralonja.

fausmonedier, a n. Persona que fabrica de faussa moneda.

faus poant n.m. Poant mobile, dins li naus anciani, en dessota dau poant superior. Sin.: **cadastra**.

faus òrle n.m. Òrle fach d'una benda de teissut raportada. Sin.: **ròda**.

faus plec n.m. Plec fach accidentalament.

faussa cubèrta n.f. Faus poant.

faussa jacilha n.f. Avortament espontaneu.

faussament adv. 1. D'un biais faus, injust. 2. D'un biais ipocrita, afectat.

faussar vt. 1. Desformar (un objècte, un mecanisme) per un esfoarç excessiu: *Faussar una clau*. 2. Donar una faussa interpretacion de, rendre faus, inexacte: *Faussar un resultat*. 3. Destrúger la justessa, l'exactituda de; alterar. ◇ *Faussar l'esperit de*: Li inculcar de rasonaments faus. 4. (fam.) *Faussar companhia à quauqu'un*: Lo laissar bruscament ò sensa avertir. Sin.: **talhar la companhia**.

faussari, ària n. Persona que comete ò fabrica un faus.

faussaria n.f. Faussetat.

faussa-riga n.f. Transparent per escriure drech.

faussarota n.f. (med.) Passatge d'aliments dins la traquea.

faus semblant n.m. Pretèxte mençoneguier. Sin.: **escampa**.

faus sens n.m. inv. Fach d'interpretar d'un biais erroneu lo sens d'un mòt dins una frasa.

fausset n.m. Votz de fausset: votz de cap, votz de gal.

faussetat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es faus. 2. Manca de franquessa, ipocrisia. Var.: **faussiera**, **faussaria**.

faussiera n.f. Faussetat. Sin.: **perfidia**.

faussificabilitat n.f. (filos.) Falsificabilitat.

faussificable, a adj. Falsificable.

faussificacion n.f. Falsificacion.

faussificar vt. (*faussifiqui*) Falsificar.

faussificator, tritz n. Falsificator.

faus testimòni n.m. Persona que fa un faus testimoniatge.

faus testimoniatge n.m. Testimoniatge mençoneguier.

faut n.m. Fau.

fauta n.f. 1. Mancament à una règla morala, ai prescripcions d'una religion. ◇ (expr.) *Fauta reconoissuda es a mitat perdonada.*2. Mancament una nòrma, ai règlas d'una sciença, d'un art, d'una tecnica, etc. Sin.: **error**, **deca**. 3. Mancament à un reglament, à una règla dau juèc. ◇ *Dobla fauta*: Au tennis, fach de mancar doi servicis consecutius. 4. Responsabilitat de quauqu'un ò de quauqua ren dins un acte: *Es la tieu fauta!* 5. (dr.) Acte ò omission que constituísson un mancament contractuala ò legala. 6. (lit.) Mancança, absença. ◇ *Faire fauta*: Mancar, defautar.

fautar vi. (fam. e vièlhit) Si laissar sedurre, aver de relacions sexuali en defoara dau maridatge, en parlant d'una frema.

fautassa n.f. Gròssa fauta.

fautèrla n.f. Aristolòquia. Sin.: **èrba de grapaud**. Var.: **fautèrna**.

fautèrna n.f. Aristolòquia. Sin.: **èrba de grapaud**. Var.: **fautèrla**.

fautiblament adv. Fautivament.

fautible, a adj. Fautiu.

fautiu, iva adj. e n Qu'es en fauta: *Si sentir fautiu*. Var.: **fautós**. ◆ adj. Que compoarte d'errors; erroneu, incorrècte. Var.: **fautible**.

fautivament adv. D'un biais fautiu, erroneu. Var.: **fautiblament**.

fautor, tritz n. (pej. rare au femenin) *Fautor de trebolicis, de guèrra*: Persona que provòca de trebolicis, una guèrra.

fautós, oa adj. Fautiu.

fautuèlh n.m. (fr.) 1. Cadieràs. 2. Plaça à l'Acadèmia francesa.

fauve adj. Faube.

fauvisme n.m. Movement pictural francés au començament dau s. XX^en^. Lo fauvisme si caracterisava per lo sieu modernisme agressiviu, mé de colors puri ordenadi d'un biais autonòme.

fauvista adj. e n. Dau fauvisme.

fava n.f. 1. Leguminoa annuala cultivada per la sieu grana destinada à l'alimentacion umana ò animala (Familha dei papilionaceas). 2. La grana d'aquesta planta. 3. Figurina plaçada dins la galeta dei Rèis. 4. (anat.) Poncha enfla dau penís. Sin.: **calòta**. ◇ Clitòris. 5. Malautia de la boca dau cavau.

favassa n.f. Gròssa fava.

favada n.f. Plat de favas.

favafoala n.f. Lupin.

favaròla n.f. (agric.) Fava d'una varietat dau gran pichin, emplegada per l'alimentacion dau bestiari. Var.: **favaròt**.

favaròt n.m. Favaròla.

favassier, a adj. e n. Que li agràdon li favas; gròs manjaire de favas.

faveu, ela adj. Faube, falet.

favela n.f. (mòt brasilian) Bidonvila, au Brasil.

favèla n.f. Facòndia.

favelar vi. (*favèli*) Parlar facilament e totplen. Sin.: **barjacar**.

favelon n.m. Laurier-tin. Var.: **faveton**.

faveta n.f. Pichina fava.

faveton n.m. Favelon.

favier, a adj. e n. Favassier.

faviera n.f. Camp de favas.

favolha n. f. Grita pichona.

favon n.m. Gròssa fava vèrda dins la sieu doaça.

favor n.f. 1. Disposicion à tractar quauqu'un mé benvolença, à li acordar una ajuda, una preferença; aquesta benvolença. Sin.: **servici**, **benfach**. 2. Decision indulgenta qu'avantatja quauqu'un. Sin.: **gràcia**. 3. Crèdit, popularitat au regard de quauqu'un, d'un grope: *Aver li favors dau public*. ◆ loc. prep. *À la favor de quauqua ren*: Gràcias à quauqua ren, en profechant de quauqua ren. ◇ *En favor de quauqua ren, de quauqu'un*: À l'avantatge, au profièch de quauqua ren, de quauqu'un. ◆ pl. Pròvas d'amor qu'una frema dona à un òme: *M'a longtemps refudat li sieu favors*.

favorablament adv. D'un biais favorable.

favorable, a adj. 1. Animat de disposicions benvolenti en favor de quauqua ren, de quauqu'un. 2. Èstre à l'avantatge de quauqu'un, benefic per quauqua ren: *Una ocasion favorabla*.

favorida n.f. Mestressa preferida d'un rèi.

favorir vt. (*favorissi*) Favorisar.

favorisar (-izar) vt. 1. Tractar dins l'amira d'avantatjar. Var.: **afavorir**. 2. Contribuir au desvolopament de. Var.: **afavorir**. Sin.: **facultar**. 3. (lit.) facilitar, ajudar à acomplir. Var.: **favorir**.

favorins n.m. pl. Barba de cada costat de la cara.

favorit, ida adj. Qu'es l'objècte de la benvolença de quauqu'un. ◆ adj. e n. 1. Que profiècha de la predileccion de quauqu'un; preferit. 2. Si di d'un concurrent, d'una equipa qu'a lo mai de possibilitats de remportar una competicion: *Aqueu cavau es favorit*.

favoritisme n.m. Tendença à acordar de favors illegali ò injusti.

favus n.m. (med.) Rasca de la tèsta, contagioa, que la causa un fonge microscopic.

fazenda n.f. (portugués) Grand tenement de cultura ò d'elevatge, au Brasil.

fax n.m. 1. Telecopiaire. Var.: **telefax**. 2. Lo document mandat au mejan d'aquel aparelh. Sin.: **telecòpia**.

faxar vt. Mandar au mejan d'un fax. Sin.: **telecopiar**.

f.c.e.m. Foarça còntra electromotritz.

Fe Simbòle quimic dau fèrre.

fe n.f. 1. Fidelitat à remplir lu sieus engatjaments, lealtat, garantia. 2. *Faire fe*: Establir d'un biais induscutible; provar. 3. *Èstre de boana fe*: Èstre segur de la veracitat de cen que si di. ◇ *Èstre de marrida (marrida) fe*: Dire, afirmar quauqua ren tot en saupent qu'es faus. 4. Fidança en quauqua ren, en quauqu'un: *Un testimòni digne de fe*. ◇ *Aver fe en*: Si fidar de. 5. (religion) Fach de crèire en Dieu, en de veritats religioï reveladi: *Aver la fe*. ◇ Èstre sensa fe ni lèi: Èstre sensa religion ni respècte de la lèi umana. ◇ (fig.) *Aver la fe*: Crèire embé obstinacion à la capitada de quauqua ren, en despièch dei dificultats. ◇ *Acte de fe:* Pensada, paraula ò acte qu'exprimiísson la consentida à una religion, à una idea. 6. Lo dògma eu-meme, la religion: *La fe cristiana*. 7. (filos.) *Marrida fe*: Per lu existencialistas, comportament dins lo quau lo subjèctes s'esconde la veritat. Var.: **fet**

fea n.f. Femèla dau moton.

feal, a adj. (lit.) Fidèle, leal. Var.: **feau**.

feam n.m. Fedam.

feassa n..f. Fedassa.

feau, ala adj. Feal.

feblament adv. D'un biais feble. Sin.: **flacament**.

feble, a adj. 1. Que manca de vigor, de foarça fisica ò morala. Sin.: **flac**, **deficient**. ◇ *Ponch feble* (d'una persona): Feblessa, defaut. 2. Que manca de capacitats intellectuali, de saber: *Èstre feble en matematicas*. 3. Que manca de soliditat, de resistença. 4. Que manca d'intensitat, d'acuitat: *Aver la vista febla*. 5. Que non es d'un niveu elevat: *Un rasonament feble*. 6. De gaire d'importança: *De revenguts febles*. 7. (quim.) Si di d'un acide, d'una basa, d'un electrolit pas dissociats. ◆ adj. e n. Que manca d'energia, d'autoritat. ◆ 1. Persona sensa revenguts, sensa mejans de defensa. 2. *Feble d'esperit*: Simple d'esperit; que li sieu facultats intellectuali son pas gaire desvelopadi ò demenidi. Sin.: **deble**.

feble n.m. Atirança particuliera: *Aver un feble per* (una persona, una passion, etc.). Sin.: **deble**.

feblessa n.f. 1. Mancança de vigor; estat de cen qu'es feble. Sin.: **flaquitge**, **flaques(s)a**, **flaquiera**. ◇ *Mostrar de feblessa vèrs quauqu'un*: Èstre tròup indulgent per aquela persona. 2. Perda dei foarças: *Èstre pilhat de feblessa*. Sin.: **deblessa**.

feblir vi. (*feblissi*) Perdre dei sieu foarças, de la sieu capacitat, de la sieu fermetat. Sin.: **deblir**, **s'aflaquir**, **flaquir**, **flaquejar**.

feblissent, a adj. Que feblisse. Sin.: **deblissent**, **flaquissent**.

febrada n.f. Acreissement brusc de la temperatura.

febrassa n.f. Gròssa fèbre.

fèbre n.f. 1. Elevacion anormala de la temperatura constanta dau còrs, sovent acompanhada de divèrs trebolicis (acceleracion dei ritmes cardiac e respiratòri, malèstre general, etc.). ◇ *Fèbre de cavau*: Fèbre foarça elevada. ◇ *Fèbre de Malta*: Brucellòsi. ◇ *Fèbre tèrça*, *fèbre quarta*: Fèbres paludeani que lu sieus accès tórnon cada doi jorns per la promiera, cada tres jorns per la segonda. ◇ *Fèbre emoglobirunica:* Complicacion d'uni formas de malària qu'entira d'ictèris e d'emoglobina dintre l'urina. ◇ *Fèbre carbonoa:* Malautia epizootica provocada per la bacteria dau carboncle. 2. (fig.) Estat d'agitacion, de tension, d'un individú ò d'un grope: *Fèbre politica*. ◇ *Fèbre de*: Desidèri ardent, mania de.

febrejar vi. Aver de fèbre.

febrejar vi. Faire un temps de febrier.

febrelent, a adj. Febrós, febril(e), afebrit, febrineu.

febrerada n.f. Temps de febrier.

febreta n.f. Pichina fèbre.

febricula n.f. Pichina fèbre.

febrier n.m. Segond mes de l'an, lòng de 28 jorns (29 per li annadas bissextili). ◇ Expr.: *Aqueu que si vòu desfaire de la sieu molher, que la passege au soleu de febrier.*

febrifugue, ga adj. e n.m. Si di d'un medicament que fa baissar la fèbre. Sin.: **antipiretic**, **antitermic**.

febril(e), a adj. 1. Qu'a de fèbre. Var.: **febrós**, **febrineu**. Sin.: **afebrit**.2. Que permete de metre la fèbre en evidença: *Aver lo pols febrile*. 3. Nerviós, agitat, excitat: *Una impaciença febrila*.

febrilament adv. D'un biais febrile; embé febrilitat.

febrilitat n.f. 1. Estat d'una persona qu'a de fèbre. 2. Excitacion, agitacion.

febrós, oa adj. Qu'a de fèbre. Var.: **febril(e)**, **febrineu**. Sin.: **afebrit**.

febrosament adv. D'un biais febrós, agitat. Var.: **febrilament**. Sin.: **freneticament**.

fecal, a adj. Relatiu ai fèças. ◇ *Matèrias fecali*: Sobras de la digestion que l'anus elimina. Var.: **fecau**.

fecaloïde, a adj. Que pertòca de vomiduras qu'intervènon dins l'oclusion intestinala e que sèmblon ai fèças tocant l'odor e la parença.

fecalòma n.m. (med.) Amolonament de matèrias fecali durcidi dins lo rectum ò lo colon, que poàdon far crèire à una tumor.

fèças n.f. pl. Matèrias fecali. Sin.: **excrements**, (vulg.) **mèrda**.

fecau, ala adj. Fecal.

fecha n.f. (it.) 1. Depaus au fond dei liquides fermentats (vin, cervesa). Sin.: **frapa**, **pautra**. 2. (lit.) Cen que li a de mai bas, de mai marrit dins una societat: *La fecha dau pòble*. Sin.: **rafatalha**, **crassalha**, **sarsavalha**, **gusalha**.

fecial n.m. Prèire ò magistrat qu'èra encargat de complir li formalitats juridiqui e religioï relativi à la guèrra. Var.: **feciau**.

feciau n.m. Fecial.

fecond, a adj. 1. Pròpri à la reproduccion de l'espècia. 2. Capable d'aver totplen d'enfants ò de pichoi; prolific. 3. Que produe totplen: *Un escrivan fecond*. Sin.: **fruchós**. 4. *Fecond en*: Plen de, ric, fertile en.

fecondabilitat n.f. (didact.) Aptituda dei fremas, dei femèlas d'animaus, à èstre fecondadi.

fecondable, a adj. Que pòu èstre fecondat.

fecondacion n.f. 1. Accion de fecondar; lo sieu resultat. 2. (biol.) Union dau gameta mascle m'au gameta femeu, que contènon cadun *n* cromosòmas, per donar un òu, ò zigòt, que contèn *2 n* cromosòmas e que lo sieu desvolopament dona un novèl individú. ◇ *Fecondacion extèrna*: Mòde de reproduccion sexuada dont lu gametas mascles e femeus son deversats dans lo mitan extèrne dins lo quau si produe la fecondacion e lo desvolopament de l'embrion. ◇ *Fecondacion intèrna*: Mòde de reproduccion sexuada dins lo quau lu gametas mascles son introduchs à l'interior de l'organe reproductor femeu. La fecondacion si debana alora en defoara de l'organisme femeu. ◇ *Fecondacion in vitro*: Tecnica de procreacion médicalament assistida e de transferiment d'embrion. Aquesta tecnica a per objectiu de tornar crear en laboratòri li diferenti estapas de la féecondacion naturala tot en maximisant li possibilitats e en li optimisant (seleccion dei espermatozoïdes e dei embrions).

fecondament adv. Embé feconditat.

fecondant, a adj. Que feconda, que rende fecond.

fecondar vt. 1. Realisar la fecondacion de; transformar un òu en embrion. 2. Emprenhar una femèla, una frema. 3. (lit.) Rendre fecond, fertile: *La pluèia feconda la tèrra*.

fecondatiu, iva adj. Fecondator.

fecondator, tritz adj. e n. Qu'a lo poder de fecondar. Var.: **fecondatiu**.

feconditat n.f. 1. Aptituda d'un èstre vivent à si reprodurre. 2. Fertilitat, abondança: *La feconditat d'un autor*.

fècula n.f. Fecula.

fecula n.f. Amidon contengut dins d'uni raíç ò d'unu tubercules, coma la tantifla, qu'es extrach e emplegat sota forma d'una pòuvera blanca. Var.: **fecula**.

fecular vt. 1. Extraire la fecula de: *Fecular una tantifla*. 2. Ajustar de fecula à.

fecularia n.f. Industria de la fecula; fabrica de fecula.

feculatge n.m. Ajust de fecula à una demanda alimentària.

feculença n.f. 1. Estat d'una substança feculenta. 2. Estat d'un liquide que depaua de sediments.

feculent, a adj. 1. Que contèn de fecula. 2. Que depaua de sediments: *Un liquide feculent*.

feculent n.m. Grana, fruch, tubercule alimentaris que son rics en amidon (lentilhas, faiòus, etc.).

feculomètre n.m. Instrument destinat ai pròvas dei feculas.

feculós, oa adj. Feculent.

fedai n.m. Fedaïn.

fedaïn n.m. Resistent palestinian que mena una accion de guerrilha. Var.: **fedai**.

fedam n.m. sing. Lo tot dei feas. Var.: **fedum**. Var.: **feam**.

fedassa n.f. Gròssa fea. Var.: **feassa**.

federable, a adj. Que pòu èstre federat.

federacion n.f. 1. Estat federal. 2. Recampament organic de partits, de movements, d'associacions, etc. 3. Sota la revolucion francesa, associacion dei patriòtas per luchar còntra lu «enemics de la libertat». ◇ *Fèsta de la Federacion*: Fèsta nacionala organisada lo 14 de julhet dau 1790 à París, que recampèt lu delegats dei federacions regionali.

federal, a adj. 1. Relatiu à una federacion. 2. *Estat federal*: Compauat de collectivitats territoriali (Estats federats), ai quali si sobrepaua: *L'Alemanha es una república federala*. Sin.: **federacion**. Que pertòca lo poder central d'un Estat federal. Var.: **federau**. ◆ n.m. pl. 1. Sordats dei Estats americans dau Nòrd dins la guèrra de Secession (1861-1865). 2. Lu policiers d'un Estat federal (espec. lu USA).

federalisar (-izar) vt. Organisar (un Estat) en federacion.

federalisme n.m. 1. Mòde de recampament dei collectivitats politiqui que tende à acréisser la sieu solidaritat tot en preservant lo sieu particularisme. 2. En Soíssa, doctrina qu'apara l'autonomia dei cantons per rapoart au poder central.

federalista adj. e n. 1. Relatiu au federalisme; que n'es partidari. 2. (ist.) *Insurreccions federalistas*: Sota la Revolucion francesa, soslevaments, après lo 2 de junh dau 1793, iniciats per lu Girondins, qu'èron ostiles à la predominança politica de París e à la concepcion centralista de la República.

federar vt. (*fedèri*) Formar, gropar en federacion.

federat, ada adj. Qu'es membre d'una federacion.

federat n.m. (ist.) 1. Delegat à la Federacion en lo 1790. 2. Sordat au servici de la Comuna de París en lo 1871.

federatiu, iva adj. Qui constituisse una federacion ò un Estat federal.

federator, tritz adj. Que fedèra.

federau, ala adj. Federal.

fedier n.m. Pastre que garda de feas.

fedon n.m. Pichin dau cavau.

fedonalha n.f. Lo tot dei fedons.

fedum n.m. Lo tot dei feas. Var.: **fedam**.

feedback n.m. (angl.) 1. (cibern.) Accion en retorn dei correccions e dei regulacions d'un sistema d'informacions sus lo centre de comanda dau sistema; accion qu'un fenomène pòu aver sobre li sieu causas. Sin.: **reaccion**, **retroaccion**.2. (fisiol.) Retrocontraròtle.

fel n.m. 1. Bila dei animaus. 2. (lit.) Amarum; maridum.

felat n.m. Peis marin gris-blau, que si di finda *anguila de mar*, que viu dins lu traucs dei ròcas (Familha dei anguillides, lòng de 2 à 3 m). Var.: **fielàs**. Sin.: **gronc**.

felatge n.m. (med.) Inflamacion de la ratèla.

feldespat n.m. (miner.) Aluminosilicat natural de potassi, de sòdi ò de calci, constituent essencial dei ròcas magmatiqui e metamorfiqui. Var.: **feldspat**.

feldespatic, a adj. (miner.) Que contèn de feldespat.

feldespatoïde n.m. (miner.) 1. Silicat natural present dins li ròcas sotasaturadi. 2. Aluminosilicat que si destria dei feldespats per la sieu bassa tenor en silici, e que juèga un ròtle màger dins la composicion dei ròcas volcaniqui.

feldspat n.m. Feldespat.

felen, a n. 1. Enfant de l'enfant ò de la filha. 2. Disciple; eiretier: *Siam lu felens de Catarina Segurana*. 3. Nep, nèça.

felengar vt. (*felengui*) Esgarrar. Var.: **desfelengar**. Sin.: **estraçar**, **frandalhar**.

felibre, essa n. Sòci dau Felibitge.

felibrejada n.f. Acamp dei felibres.

felibrejar vi. Si comportar en felibre.

felibrenc, a adj. Dei felibres; dau Felibritge: *La grafia felibrenca*.

felibrencament adv. Dins lo biais dei felibres.

felibret n.m. Felibre gaire important. Var.: **felibrilhon**.

felibrilhon n.m. Felibret.

felibritge n.m. Escòla literària que Mistral fondèt en lo 1864 per tornar à l'occitan lo siéu reng.

felibustier n.m. Flibustier.

felicitable, a adj. Que merita d'èstre felicitat.

felicitacions n.f. pl. 1. Elògis. 2. Compliments, congratulacions, testimoniatge de simpatia. Sin.: **benastrucs**.

felicitar vt. 1. Complimentar quauqu'un per lo sieu comportament: *Ti feliciti per lo tieu coratge*. Sin.: **benastrugar**. 2. Dire, far vèire à quauqu'un que si partatja lo sieu gaug au moment d'un eveniment agradiu: *Felicitar lu nòvis*. ◆ **si felicitar** v.pr. *(de)* Mostrar la sieu satisfaccion *(per)*, si regaudir *(de)*. Sin.: **si saupre grat**.

felicitat n.f. (lit.) Granda benurança; beatituda. Sin.: **benurança**, **benaürança**.

felid(e) n.m. *Felides*: Familha de mamifèrs carnivòres digitigrades dei àrpias que si retràcton e dei caisselàs trencants e gaire nombrós, coma lo leon, lo cat, etc. (òrdre dei carnivòres). Var.: **felin**.

felidfedonar vi. Donar naissença à un fedon. Sin.: **polinar**.

felin n.m. Felide.

felin, a adj. Que tèn dau cat, que n'a l'agilitat, l'elegança.

felinitat n.f. (lit.) Caractèr felin.

felipica n.f. Discors violent còntra una persona. Var.: **filipica**. Sin.: **diatriba**.

fellacion n.f. Excitacion bucala dau sèxe de l'òme.

fellaga n.m. Partidari argerian ò tunisi en lucha còntra l'autoritat francesa per obtenir l'independença dau sieu país. Var.: **fellagha**.

fellagha n.m. Fellaga.

fellah n.m. Paisan, dins lu país arabes.

fellodèrma n.m. (bot.) Teissut que l'assisa generatritz de la rusca genèra interiorament, que produe lo suve en defoara.

fellogène, a adj. (bot.) Que produe lo suve, en parlant d'un teissut vegetal.

feloca n.f. Pichina nau de la Mediterranea, lònga, leugiera e estrecha, mé de velas e de rems.

felon, a adj. e n. 1. (feud.) Desleal vèrs lo sieu senhor. 2. (lit.) Desleal, traite.

felonia n.f. 1. (feud.) Deslealtat d'un vassal vèrs lo sieu senhor. 2. (lit.) Acte desleal, tradiment.

felpa n.f. (it.) 1. Estòfa que sembla de velut, que d'in costat presenta de pels lòngs, sedós e luents. 2. Animau, juguet d'aquesta matèria. Var.: **ferpa**, **feupa**. Sin.: **peliça**, **peluça**.

feluca n.f. Granda quantitat de bèrris.

fem n.m. Mesclum fermentat dei jaç dei dejeccions dei animaus, que s'emplega coma engrais. Var.: **femier**.

femada n.f. Femadura.

femadura n.f. Apoart de fem à un soal; ensèms dei produchs emplegat per aquesta operacion. Var.: **femada.**

femar vt. Emendar (una tèrra) mé de fem.

femèla n.f. Animau de sèxe femenin. Contr.: **mascle**. ◆ **femeu**, **femèla** adj. 1. Si di d'un individú ò d'un organe animau ò vegetal qu'apartèn au sèxe apte à produrre de cellulas fecondabli e, sovent, à assostar lo desvolopament dau produch de la fecondacion (òu fecondat, grana); se di d'aquesto sèxe. 2. Si di d'una pèça, d'un instrument cavats per receure lo salhent d'una autra pèça, dicha *mascla*.

femelam n.m. Lo tot dei fremas. Var.: **femelum**.

fematge n.m. Accion de femar.

femelalha n.m. (pej.) Lo tot dei fremas.

femelòt n.m. (mar.) Caduna dei ferraduras fixadi sus la ròda de popa e dont víron lu agulhons dau governalh. Sin.: **conassiera**.

femelum n.m. Femelam.

femenenc, a adj. Femenin.

femenin, a adj. 1. Pròpri de la frema. 2. Qu'evòca la frema. 3. Que pertòca li fremas: *La mòda feminina*. 4. Compauat de fremas: *Una equipa feminina*. 5. Qu'apartèn au genre dich femenin: *Un nom femenin*. ◇ *Rima femenina*: Que si finisse m'una vocala. Var.: **femenenc**. Contr.: **masculin**.

femenin n.m. (gram.) Un dei genres gramaticals, que s'aplica en occitan ai noms d'èstres femeus e à una part dei noms de cauas. ◇ *Un femenin*: Un nom ò un adjectiu d'aquesto genre. Contr.: **masculin**.

femeta n.f. 1. Frema pichina. 2. (pej.) Òme deble, sensa energia. Var.: **fremeneta**.

femier n.m. Fem.

feminicida adj. Si di de cu tua una frema, especialament la sieu esposa.

feminicidi n.m. Accion de tuar una frema, especialament la sieu esposa.

feminisacion (-izacion) n.f. Accion de feminisar; lo sieu resultat; fach de si feminisar.

feminisaire (-izaire), airitz adj. Que feminisa.

feminisar (-izar) vt. 1. Donar un caractèr femenin ò efeminat à. 2. (biol.) Provocar dins mascle l'aparicion de caractèrs sexuals segondaris femenins. 3. (ling.) Metre au femenin; donar à un mòt la marca dau femenin: *Feminisar un nom de mestier*. ◆ **si feminisar** v.pr. Comprendre un nombre de fremas mai elevat que dins lo passat.

feminisme n.m. 1. Doctrina que preconisa lo melhorament e l'extension dau ròtle dei fremas dins la societat; movement que milita dins aqueu sens. 2. (fisiol.) Estat d'un individú de sèxe masculin que presenta de caractèrs de feminitat pauc ò pron marcats.

feminista adj. e n. Relatiu au feminisme; qu'es partidari dau feminisme.

feminitat n.f. Caractèr feminin; ensèms dei caractèrs pròpris à la frema.

femoral, a adj. Relatiu au femur ò ai regions vesini. ◇ Qualifica una enterocelia. Var.: **femorau**.

femorocutaneu, ea adj. *Nèrvi femorocutaneu*: Important nèrvi sensitiu de la part extèrna de la cuèissa. ◇ *Nevralgias femorocutaneï*: Qu'aqueu nèrvi pòu èstre lo sèti, per un mecanisme analògua à-n-aqueu dei sciaticas.

femsar vi. Defecar.

femsas n.f. pl. Sèlas.

femto- Prefixe (simbòle f) que, plaçat davant una unitat, la multiplica per 10^{-15}.

femur n.m. Oàs de la cuèissa, lo mai foart de toi lu oàs dau còrs.

fen n.m. 1. Èrba talhada e secada per noirir de bèstias. 2. Èrba encara sus pen, destinada à èstre talhada.

fenairada n.f. Contengut de la feniera.

fenairar vi. Faire la recòlta dau fen.

fenaire, airitz Persona que talha lo fen.

fenason n.f. 1. Accion de talhar e de recoltar lo fen; periòde que si fa aquela accion. 2. Fach, per lo fen copat, de secar sus lo prat. Sin.: **dalhatge**, **segason**, **fenairatge**.

fenassiera n.f. Molon de fen.

fenantrène n.m. (quim.) Idrocarbure ciclic $C_{14}H_{10}$ isomèr de l'antracène, emplegat dns la fabricacion dei colorants.

fenaquisticòpi n.m. Ancian aparelh ò juguet scientific concevut per illustrar lo fenomène d'illusion dau movement per persistença dei imatges retinians.

fenat n.m. Sau dau fenòl. Sin.: **fenolat**.

fenda n.f. 1. Accion de fendre. 2. Ascladura, mai ò mens prefonda, dins la tèrra, dins una paret, dins un còrs dur. Sin.: **ascla**, **fendascla**, **encisa**, **esclapadura**. 3. (espòrts) En escrima, movement fach per si fendre.

fendarassa n.f. Gròssa fenda; esclapadura.

fendasclar vt. Fendre, esclapar. Sin.: **asclar**.

fendasclatge n.m. Accion de fendasclar. Sin.: **asclatge**, **esclapatge**.

fendedura n.f. Esclapa, fenda.

fendèire, eiritz adj. e n. 1. Que sièrve à fendre. 2. Aqueu que fende. Sin.: **esclapaire**, **asclaire**, **esclapaboasc**, **fendasclaire**.

fendent n.m. Còup donat mé la part trencanta de l'espada.

fenderasso n.m. Gròssa entalha facha au mejan d'una arma blanca ò d'un instrument trencant, especialament sus la cara; la cicatritz que n'en resulta.

fendilhament n.m. Fach de si fendilhar, d'èstre fendilhat.

fendilha n.f. 1. Pichona fendascla. 2. Fracha incompleta d'un oàs.

fendilhar vt. Faire de pichini fendas dins (quauqua ren). ◆ **si fendilhar** v.pr. Si curbir di pichina fendas; si crebassar.

fendre vt. 1. Talhar dins lo sens de la longor, esclapar: *Fendre de boasc*. Sin.: **estelar**. ◇ (fig.) *Fendre lo coar*: Faire totplen de pena. Sin.: **coarfendre**, **trencar lo coar**. 2. Provocar de fendas, de crebassas dins. 3. (lit.) Si faire un passatge dins (un fluide, una massa): *Fendre la fola*. ◇ *Fendre l'ària*: Avançar rapidament. ◆ **si fendre** v.pr. 1. Si separar en fragment dins lo sens de la longor. 2. Si crebassar. 3. (espòrts) En escrima, portar un pen vivament en avant.

fenèstra n.f. 1. Dubertura provedida d'un vitre, practicada dins lo barri d'un bastiment per li laissar intrar la lutz e l'ària: *Regarjar per la fenèstra*. 2. Dubertura practicada dins un materiau: *Envolopa à fenèstra*. 3. (geol.) Dubertura que l'erosion cava en faguent aparéisser lu terrens d'en sota. 4. (anat.) *Fenèstra redona*, *fenèstra ovala*: Duberturas plaçadi à la paret intèrna de l'aurelha mejana. 5. (inform.) Zòna rectangulària de visualisacion dont s'inscrívon d'informacions grafiqui ò alfanumeriqui. 6. (astronaut.) *Fenèstra de lançament*: Periòde melhor per lançar un engenh espacial (espec. per rasons climatiqui).

fenestracion n.f. 1. (arquit.) Fenestratge. 2. (cir.) Creacion d'una novèla fenèstra dins l'aurelha intèrna.

fenestrar vt. (*fenèstri*) Provedir de fenèstras.

fenestràs n.m. Granda fenèstra. Var.: **fenestrassa**.

fenestrassa n.f. Fenestràs.

fenestratge n.m. (arquit.) Ensèms, disposicion dei fenèstras d'un edifici. Sin.: **fenestracion**.

fenestrau n. m. Fenestrassa d'un cloquier.

fenestreta n.f. Pichina fenèstra.

fenestrier, a adj. Que si mete sovent à la fenèstra.

fenestron n.m. 1. Pichina fenèstra. 2. Pichin rotor encastrat dins l'arrier d'un elicoptère destinat à anullar lo coble de rotacion dau fuselatge. 3. (fam.) Televisor.

fenestronet n.m. Fenèstra foarça pichina.

fénger vt. Fínger.

fenhant, a adj. e n. Que non a gaire envuèia de travalhar. Sin.: **pigre**, **landaire**, **flac**, **manjanpan à tradiment**.

fenhantalha n.f. (pej.) Ensèms de personas fenhanti. Var.: **fenhantum**.

fenhantejar vi. Faire lo fenhant, lambinar. Sin.: **pigrejar**.

fenhantisa n.f. Caractèr dau fenhant. Sin.: **pigres(s)a**, **pigritge**.

fenhantitge n.m. Caractèr dau fenhant.

fenhantum n.m. (pej.) Fenhantalha.

fénher vt. Simular per enganar: *Fénher la ràbia*. **fínger**. ◆ vi. Faire semblant. Sin.: **faire bus**, **faire mina**, **fintar**.

fenic, a adj. *Acide fenic*: Fenòl.

fenicat, ada adj. (quim.) Addicionat d'acide fenic: *Aiga fenicada*.

fenician, a adj. e n. De Fenícia. ◆ n.m. Lenga semitica dau grope cananean.

fenicopteride n.m. *Fenicopterides*: Familha d'auceus que lo sieu representant pàger es lo flamenc.

fenier n.m. Feniera.

feniera n.f. Luèc dont si mete lo fen à la sosta. Var.: **fenier**. ◇ Nomenalha donada dins lo temps per lu NIçards, a la primiera bastison dau Casino Municipau, per si trufar d'aquel edifici.

fenil n.m. Radical C_6H_5 univalent, desribat dau benzène.

fenilalanina n.f. (bioquim.) Acide aminat present dins foarça proteïnas, precursor de l'adrenalina e de la tiroxina.

fenilbutazòna n.f. Medicament anti-inflamatòri e analgesic.

fenilcetonuria n.f. (med.) Malautia ereditària deuguda au deficit d'una enzima e que, non tractada, mena à una deficiença intellectuala sevèra e de trebolicis neurologics.

fenilclorofòrme n.m. Autre nom dau triclorometilbenzène, de formula $C_7H_5Cl_3$. Sin.: **clorure de benzenil**.

fenilic, a adj. (quim.) Si di dei compauats que contènon de fenil.

fenir vt. e vi. (*fenissi*) Finir.

fènix n.m. [ˈfɛnis] 1. Auceu fabulós de la mitologia antica, solet de la siéu espècia, que si cremava solet sus un lenhier per renàisser dei sieus cendres. 2. (lit.) Persona exepcionala, unica en lo sieu genre. 3. Paumolier d'un genre que lo represènton un quinzenau d'espècias, coma lo datier e d'espècias ornamentali.

fenobarbital n.m. Medicament barbituric, sedatiu e ipnotic.

fenocristal n.m. (geol.) Cristal de granda dimension dins una ròca.

fenòl n.m. 1. Desribat oxigenat dau benzène, present dins lo quitran de carbon, de formula C_6H_5OH, emplegat coma desinfectant e dins l'industria dei colorants, dei matèrias plastiqui, dei medicaments, dei explosius, etc. 2. Tot compauat analògue au fenòl au sens precedent, desribant dei idrocarbures benzenics.

fenolat n.m. Fenat.

fenolftaleïna n.f. Compauat organic de formula bruta $C_{20}H_{14}O_4$. Es un indicator de pH (ò un indicator colorat),

fenolic, a adj. Que vèn dau fenòl, d'un fenòl.

fenolh n.m. Planta aromatica, dei fuèlhas partidi en en fini lanieri e que s'en manja la basa dei pecols (Familha dei ombellifèrs).

fenomenal, a adj. 1. Que tèn dau fenomène; estonant, extraordinari, prodigiós. 2. (filos.) Que pertòca li aparenças dei cauas (opauat à *nomenal*). Var.: **fenomenau**.

fenomenalament adv. D'un biais espantant, extraordinari.

fenomelanisme n.m. Fenomenisme.

fenomène n.m. 1. Fach observable, eveniment. ◇ (filos.) Per Kant, cen que lu sens percévon, cen qu'apareisse e si manifèsta à la consciença (per op. à *nomène*). 2. Fach, eveniment qu'espanta per la sieu noveutat ò lo sieu caractèr excepcional. 3. Èstre uman ò animau que s'exibisse en public per quauqua particularitat rara: *Un fenomène de fièra*. (fam.) Personatge original, excentric.

fenomenisme n.m. (filos.) Concepcion d'après la quala existísson solament de fenomènes, d'eveniments ò de fachs qu'aparéisson dins lo temps ò dins l'espaci e que son d'objèctes possibles d'experienças. Var.: **fenomenalisme**.

fenomenista adj. e n. Qu'apartèn au fenomenisme; que n'es partidari.

fenomenologia n.f. (filos.) Metòde filosofic que tende à sasir, per un retorn ai donadas immediati de la consciença, li estructuras transcendenti d'aqueli donadas e li essenças dei èstres.

fenomenologic, a adj. De la fenomenologia.

fenomenològue, òga n. Filosòfe qu'emplega la fenomenologia.

fenoplast n.m. Resina artificiala obtenguda per condensacion dau fenòl ò dei sieus desribats e dei aldeïdes.

fenotiasina n.f. Desribat sofrat e aminat dau fenòl, basa de nombrós anti-istaminics e neuroleptics.

fenotipe n.m. (biol.) Ensèms dei caractèrs somatics aparents d'un individú, qu'exprimísson l'interaccion dau genotipe e dau mitan.

fenotipic, a adj. Dau fenotipe.

feocromocitòma n.m. (med.) Tumor de la medullosurrenala, que provòca d'accès d'ipertension.

feoficea n.f. (bot.) *Feoficeas*: Classa d'algas marini finda sonadi *algas bruni*, que contènon un pigment brun qu'esconde la clorofilla, coma lo ficus.

feofitina n.f. Pigment de color bruna.

fèr, a adj. Sauvatge: *Una bèstia fèra*.

fèra n.f. 1. Bèstia sauvatja. 2. Varietat de daurada.

feralias n.f. pl. (Antiqu. rom.) Fèsta en onor dei moarts.

feram n.m. Ensèms dei bèstias fèri. Var.: **ferum**.

feràmia n.f. Bèstia ferotja.

ferassa n.f. Pastenaiga. Sin.: **pastenaga**, **pastenarga**.

ferblancaria n.f. 1. Mestier, negòci, comèrci dau ferblanquier. 2. Aisinas de fèrre blanc.

ferblanquier n.m. Aqueu que fabrica, que vende de fèrre-blanc. Var.: **fèrreblanquier**.

fèria n.f. 1. Jorn que tot trabalh èra enebit. 2. Tèrme de glèia per nomenar lu jorns ordinaris. 3. Granda fèsta annuala, generalament ligada à la bovina: *La fèria de Nimes*, *la fèria d'Arle*.

ferial, a adj. 1. Que pertòca la fèria. 2. *Jorn ferial*: Jorn travalhat. Var.: **feriau**. Sin.: **festiu**.

feriau, ala adj. Ferial.

feriat, ada adj. *Jorn feriat*: Jorn que non si travalha.

ferida n.f. Feridura, nafra. Sin.: **macadura**.

feridur n.m. (mar.) Cordatge per estrangolar; cordatge que sièrve de gropar mai d'una cima.

feridura n.f. 1. Lesion de l'organisme, que l'encausa n'es un còup, un objècte trencant ò ponhent, una arma, etc. 2. Sofrença morala. Var.: **ferida**. Sin.: **nafra**.

ferígola n.f. Planta vivaça linhoa, dei pichina fuèlhas perfumadi, emplegada coma aromat (Familha dei labiadas). Var.: **ferigoleta**. ◆ *Ferígola fèra*: Santolina.

ferigoleta n.f. Ferígola.

ferir vt. (*ferissi*) 1. Faire una plaga, una contusion, etc.; tocar m'un projectile (bala, saeta, etc.). 2. Causar una dolor pauc ò pron viva à, faire mau à. 3. Causar una sensacion desagradiva sobre: *Un son que ferisse l'aurelha*. 4. Faire sofrir moralament. Sin.: **macar**, **nafrar**.

ferir vt. (*ferissi*) Sarrar una vela còntra l'antena. Sin.: **forrelar**.

ferit, ida adj. e n. Que sofrisse d'una feridura. Sin.: **nafrat**, **macat**.

ferit, ida adj. Que manifèsta un interès passionat per: *Ferit d'istòria*. Sin.: **abramat**, **afogat**, **apassionat**.

fèrla n.f. Rebrot.

ferleca n.f. Cicatritz grossiera.

fèrma n.f. 1. (constr.) Assemblatge de pèças de boasc ò de metal trianguladi plaçadi de distança en distança per sostenir lu elements de la taulissa. 2. Au teatre, decòr montat sus un encastre que monta d'en sota.

fèrma n.f. *Balh à fèrma*: Contracte per lo quau lo proprietari d'un tenement agricòla lo fa fruchar per un autre còntra un fit. Sin.: **arrendament**.

fèrma n.f. 1. Tenement agricòla donat en fermatge. 2. Tenement agricòla en general. Sin.: **mas, bòria**, **bastida**. 3. *Fèrma marina*: Tenement d'aqüacultura.

fermada n.f. Arrèst, sosta. Sin.: **arrestador**.

fermalh n.m. Dispositiu que pemete de clavar una colana, un libre, etc.

fermament adv. Embé fermetat. Sin.: **categoricament**, **energicament**.

fermanç, a n. Persona que balha le fermança.

fermança n.f. Caucion. Sin.: **garantida**, **plevença**, **plevi**, **plevina**.

fermar vt. (it.) Arrestar. ◆ **si fermar** v.pr. s'arrestar.

fermatge n.m. Biais d'expleita agricòla dins lo quau si paga un fit au proprietari; lo fit eu-meme. Sin.: **arrendament**.

fèrme, a adj. 1. Qu'ofrisse de resistença à la pression. 2. Solide, estable: *Èstre fèrme sobre li sieu cambas*. ◇ *Tèrra fèrma*: Soal de la riba, d'un continent, per op. à l'aiga ò à l'ària. 3. Constant: **Èstre fèrme sobre li sieu posicions**. Sin.: **categoric**, **determinat**, **energic**. ◇ *Una votz fèrma*: Assegurada. 4. Definitiu: *Una venda fèrma*. 5. (Borsa) Que lo sieu cors es estable ò en aumentacion:

Una valor fèrma. ◆ adv. 1. Embé assegurança: *Parlar fèrme*. 2. Definitivament: *Vendre fèrme*.

ferment n.m. 1. Agent que provòca la fermentacion d'una substança. 2. (lit.) Cen que fa nàisser ò entretèn una passion, una agitacion: *Un ferment d'òdi*.

fermentabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es fermentable.

fermentable, a adj. Que pòu fermentar.

fermentacion n.f. 1. Transformacion d'uni substanças organiqui sota l'accion d'enzimas que son secretadi per de micro-organismes. Sin.: **rebulhidura**. 2. Descomposicion enzimatica de la matèria organica. 3. (lit.) Agitacion, efervescença dei esperits.

fermentar vt. 1. Èstre en fermentacion. Sin.: **rebulhir**. 2. (lit.) Èstre dins un estat d'agitacion, d'efervescença.

fermentat, ada adj. Qu'a subit una fermentacion.

fermentatiu, iva adj. Que produe de fermentacions.

fermessa n.f. Fermetat.

fermeta n.f. (agricultura) Pichina fèrma. Sin.: **bastidon**, **maset**.

fermeta n.f. (constr.) Pichina fèrma, ò fèrma segondària. ◇ Fèrma leugiera de boasc, producha industrialament.

fermetat n.f. 1. Estat de cen qu'es fèrme, solide. 2. Assegurança, precision. 3. Energia morala, coratge. 4. Autoritat, rigor. Var.: **fermessa**.

fèrmi n.m. Unitat de mesura de microfisica, que vau 10^{-15} m.

fèrmi n.m. Element quimic artificial (Fm) de n° atomic 100 descubèrt en lo 1935 per lo fisician italian Enrico Fermi.

fermier, a n. 1. Persona que fita li tèrras que cultiva. 2. Agricultor, proprietari ò non dei tèrras que cultiva. Sin.: **factor**, **masier**, **bordier**. ◆ adj. 1. Que pertòca la fèrma. 2. Produch à la fèrma, d'après un metòde tradicional: *Un polàs fermier*.

feròç, a adj. 1. Si di d'un animau que tua per instint. 2. Sanguinari, barbare. 3. Rigorós, que laissa ren passar: *Un regard feròç*, *un examinator feròç*. 4. D'una importança extrema: *Un apetit feròç*. Sin.: **ferotge**.

feroçament adv. Embé ferocitat. Sin.: **ferotjament**.

ferocitat n.f. 1. Natura d'un animau feròç. 2. Caractèr crudeu, sanguinari de quauqu'un. Sin.: **atrocitat**, **barbaria**, **crudelitat**, **sauvatjaria**.

feromòna n.f. (biol.) Substança quimica que, quora un animau l'emete à dòsi infima dins lo mitan exterior, provòca de comportaments especifics dei congenèrs. Var.: **ferormòna**.

ferormòna n.f. Feromòna.

ferotge, tja adj. 1. Feròç. 2. Que fugisse tant leu que quauqu'n lo vòu aprochar; gaire sociable. 3. Violent ò qu'exprimisse de violença: Una resistença ferotja.

ferotjament adv. D'un biais ferotge.

fèrp n.m. Feutre.

ferpa n.f. Felpa.

ferpilha n.f. 1. Poussa, brigas que s'estàcon à una estòfa. 2. Pichins pels que si destàcon d'un teissut. ◇ *S'en anar en ferpilha*: Partir en brigas, si desagregar, en parlant d'una estòfa. Var.: **frepilha**, **ferpilhon**, **frepilhon**.

ferpilhiera n.f. Serpilhiera. Var.: **serpilhiera**.

ferpilhonós, oa adj. Ferpilhós.

ferpilhós, oa adj. Plen de ferpilha. Var.: **frepilhós**, **frepilhonós**.

ferrada n.f. Accion de marcar lo bestiari au fèrre roge.

ferrador n. m. (mar.) Aisina qu'emplegava l'argosin sus li galèras per ferrar e desferrar lu pens dei remadors sus lo sieu banc de vòga.

ferralha n.f. 1. Fèrres vièlhs, tròç de pèças d'acier, de fèrre, de fonda. 2. Objècte, màquina de fèrre que non fonciona plus. 3. (fam.) Pichina moneda.

ferralhaire n.m. 1. Negociant en ferralha. 2. (constr.) Obrier encargat de metre en plaça un ferralhatge. 3. (vièlh) Persona que li agradava de si batre à l'espada. Var.: **ferralhier**. Sin.: **espadier**, **ferrejaire**, **ferratejaire**.

ferralhament n.m. Accion de ferralhar. Var.: **ferralhatge**.

ferralhar vi. 1. Faire picar entre eli de lamas d'espada, etc., au cors d'un duel, d'un combat. Sin.: **ferrejar**, **ferratejar**. 2. Faire un bosin de ferralha que pica. ◆ vt. Dispauar lo ferralhatge dins una construccion de betum armat.

ferralhat, ada adj. (constr.) Provedit d'un ferralhatge.

ferralhatge n.m. Ferralhament.

ferralhier n.m. Ferralhaire.

ferralitic, a adj. (geol.) Lateritic.

ferrament n.m. (constr.) Pèça de fèrre..

ferramenta n.f. pl. 1. Fèrres, ferradura, ferrament. 2. (mar.) Lo tot dei aisinas dau mèstre d'aissa e dei calafataires. 1418: *«Item a pagat a Guilhem lo fabre per alcuna ferramenta que a mes en lo bregantin...»* A.C. Arle.

ferrandina n.f. Estòfa leugiera.

ferrandina n.f. Mala dobla plaçada sus l'esquina d'un muu que servia de còfre e de taulier dins lo temps ai armadas.

ferrar vt. (*fèrri*) 1. Garnir de fèrre, de ferraduras. 2. Clavelar de fèrres ai sòcs de (un cavau, un bòu). 3. (pesca) *Ferrar un peis*: L'agantar au mosclau en donant una pichina gacilhada fèrma à la linha. Sin.: **clavar**.

ferrassa n.f. Peis marin, varietat de raia (*Gymnura altavela,* fam. dei dasiatidats). Sin.: **clavelada**.

ferrat n.m. Coàs. Var.: **farrat**.

ferrat n.m. (quim.) Sau que provèn d'un acide ferric, non isolada.

ferrat, ada adj. 1. Garnit de fèrre. 2. *Via ferrada*: Via de camin de fèrre.

ferrataria n.f. Trabalh artistic dau fèrre fargat. Sin.: **ferriera**.

ferratejaire n.m. Espadier.

ferratejar vi. Faire picar entre eli de lamas d'espada, etc., au cors d'un duel, d'un combat. Sin.: **ferrejar**, **ferralhar**.

ferratge n.m. Accion de ferrar.

ferratier n.m. Marteu per fargar lu fèrres per lu cavaus.

ferratier n.m. Mestierant, artista en ferrataria; Sin.: **ferrier**.

ferraton n.m. Pichin fèrre dau sòc.

ferrau n.m. Basalte.

fèrravècho n.m. (it.) 1. Ferralha. 2. Negociant en ferralha.

fèrre n.m. 1. Metal resistent e malleable, de densitat 7,87, que fonde à 1535°C, largament emplegat dins la tecnologia e l'industria sota forma d'aliatges, d'aciers e de fondas; element (Fe) de n° atomic 26 e de massa atomica 55,847. ◇ *Fèrre electrolitic*: Fèrre foarça pur obtengut per electrolisi d'una sau de fèrre. ◇ *Atge dau fèrre*: Periòde protoistoric au cors dau quau si generalisèt la metallurgia dau fèrre (dau s. VIII^{n} av. J.-C.). ◇ (fig.) *De fèrre*: Resistent, robuste: *Una santat de fèrre*. ◇ Inebranlable: *Una volontat de fèrre*. 2. Aliatge compauat per la màger part de fèrre. 3. Substança ferruginoa. 4. Objècte de fèrre ò d'acier. ◇ Barra d'acier ò de fèrre que s'emplega en fustaria (*fèrre en U*, *fèrre en T*) ò dins lo betum armat. ◇ Lama d'acier que constituisse la partida trencanta d'un autís, d'una arma blanca. ◇ (lit.) Espada. ◇ *Fèrre (per pressar)*: Aparelh format d'una sòla de metal provedida d'una manelha e que, un còup cauda, sièrve à pressar lu teissuts. ◇ *Fèrre à vapor*: Fèrre per pressar electric qu'a una resèrva d'aiga que permete d'umidificar lo teissut per projeccion de vapor ò d'aiga. ◇ *Fèrre per frisar*: Instrument metallic en forma de grands ciseus, que li sieu brancas, un còup escaufadi (au mejan d'una resistença electrica intèrna) perméton d'enrotlar lu bèrris per lu metre en forma. ◇ *Fèrre per soudar*: Autís emplegat per lo brasatge tendre. ◇ *Fèrre per daurar*: Autís de metal gravat emplegat per decorar à la man ò au balancier la cubèrta dei libres religats. ◇ Pèça metallica plaçada sota lo sòc dei bèstias (cavaus, mulas, bòus, etc.) à cu es demandat un travalh (traccion, transpoart, equitacion, etc.). ◇ Lama d'acier que permete de renforçar l'extremitat dei sòlas d'un solier. ◇ Club de gòlf destinat ai distanças corti ò mejani. ◇ (mar.) Mena d'àncora provedida generalament de quatre patas. Sin.: **ancoreta**, **àncora** (per ext.). ◇ Expr.: *Donar lo fèrre,* valent à dire ancorar una nau au sorgidor. Sin.: **donar fond**, **sorgir**. 5. Transpoart ferroviari, camin de fèrre: *Carrejar de mèrç per fèrre*.

fèrre-blanc n.m. Tòla fina d'acier doç, recubèrta d'estanh.

fèrreblancaria n.f. Mestier, comèrci de fèrreblanquier.

fèrreblanquier n.m. Ferblanquier.

ferrejaire n.m. Espadier.

ferrejar vi. Faire picar entre eli de lamas d'espada, etc., au cors d'un duel, d'un combat. Sin.: **ferratejar**, **ferralhar**.

ferrenc, a adj. Que contèn de fèrre. Var.: **ferrós**.

fèrres-vièlhs n.m. pl. Ferralha, vièlhs tròç de fèrre degalhats ò inutiles.

ferret n.m. 1. Pichina pèça metallica plaçada à l'extrimitat d'un laç. Sin.: **passacordèla**, **passagansa**. 2. Asta metallica per manlevar de vèire fondut.

ferric, a adj. Si di d'un compauat dins lo quau lo fèrre es trivalent. ◇ *Clorure ferric*: $FeCl_3$. ◇ *Oxide ferric*: Fe_2O_3.

ferricianure n.m. (quim.) Sau ò estèr complèxe que contèn l'anion $[Fe(CN_6)]^{3-}$.

ferrier n.m. Ferratier.

ferrier n.m. (bot.) Fonge de la Familha dei boletaceus, foarça acolorit, m'au capeu brunet de 15 cm de diamètre, m'au pen rogenc. La carn vira au blau quora es talhada. Non es manjadís. (*Boletus calopus)*

ferriera n.f. 1. Miniera de fèrre. 2. Industria dau fèrre. 3. Atalhier dont si travalha lo fèrre.

ferrifèr, a adj. Que contèn de minerau de fèrre.

ferriginós, oa adj. Ferruginós.

ferrimagnetic, a adj. Relatiu au ferrimagnetisme.

ferrimagnetisme n.m. (fis.) Magnetisme particulier que presènton li ferritas.

ferrit n.m. Ceramica magnetica compauada d'oxides binaris de la forma MFe_2O_4, dins la quala M representa un metal ò d'unu metals (niquèl, manganèsi, coire, magnèsi, zinc).

ferrita n.f. (metall.) Varietat allotropica de fèrre pur, presenta dins d'unu aliatges ferrós.

ferroaliatge n.m. Aliatge que contèn de fèrre

ferroalumini n.m. Aliatge de fèrre e d'alumini.

ferrobacteriala n.f. *Ferrobacterialas*: Òrdre de bacterias que vívon dintre li aigas ferroginosi.

ferrocèri n.m. Aliatge de fèrre e de cèri.

ferrocianure n.m. (quim.) Sau complèxa que contèn l'anion $[Fe(CN_6)]^{4-}$.

ferrocròme n.m. Aliatge de fèrre e de cròme emplegat dins la fabricaion dei aciers inoxidables e e especials.

ferrodinamic, a adj. Si di d'un aparelh ò d'una màquina que la sieu accion electrodinamica es renfortida au mejan de pèças ferromagnetiqui.

ferroelectric, a adj. Dotat de ferroelectricitat.

ferroelectricitat n.f. Existença, dins d'unu cristals, d'una polarisacion electrica espontanea e permanenta, reversibla sota l'accion d'un camp magnetic exterior.

ferroginós, oa adj. Ferruginós.

ferrolh n.m. 1. Serralha que possedisse un pene que si fa colissar per l'engatjar dins una gacha. 2. Pèça que sièrve à clavar la cambra de la culassa d'una arma de fuèc. 3. (geog.) Salhida de ròcas duri que bàrron una valada glaciària. 4. Au balon, sistema de juèc basat sobre una defensa de fèrre. Var.: **verrolh**. Sin.: **catenaccio**.

ferrolhar vt. 1. Clavar au mejan d'un ferrolh. 2. Embarrar, empresonar. 3. Rendre inaccessible: *Lu policiers an ferrolhat lo quartier*. 4. (inform.) Clavar un fichier per n'empachar tota modificacion per una autra persona. 5. Blocar, empachar (un procèssus, un projècte, etc.). Var.: **verrolhar**.

ferrolhatge n.m. 1. Accion de ferrolhar; fach d'èstre ferrolhat. 2. Dispositiu magnetic, electric, etc., per mantenir una pèça, un contactor, etc., dins una posicion donada. 3. Operacion qu'a per tòca de rendre la culassa solidària dau canon au mejan d'un ferrolh, just avant que lo còup parte. Var.: **verrolhatge**.

ferromagnetic, a adj. Dotat de ferromagnetisme.

ferromagnetisme n.m. (fis.) Proprietat d'uni substanças (fèrre, cobalt, niquèl) de pilhar una foarta aimantacion.

ferromanganès n.m. Aliatge de fèrre d'una auta tenor en manganès (fins à 80%).

ferromolibdène n.m. Aliatge de fèrre e de molibdène (40 à 80%).

ferroniquèl n.m. Aliatge de fèrre e de niquèl (mai de 25%).

ferroprussiat n.m. Ferrocianure.

ferrós, oa adj. 1. Que contèn de fèrre: *Minerau ferrós*. 2. (quim.) Si di d'un compauat dins lo quau lo fèrre es bivalent: Clorure ferrós $FeCl_2$. Var.: **ferrenc**.

ferrosilici n.m. Aliatge de fèrre e de silici.

ferrotatge n.m. Transpoart de camions per lo tren, sus de distanças mejani ò lòngui.

ferrotar vt. Carrejar per ferrotatge.

ferrotitane n.m. Aliatge de fèrre e de titane.

ferrotungstène n.m. Aliatge de fèrre e de tungstène.

ferrovanadi n.m. Aliatge de fèrre e de vanadi.

ferroviari, ària adj. Pròpri dau camin de fèrre; que pertòca lo transpoart per camin de fèrre: *La ret ferroviària*. ◆ n. Emplegat dei camins de fèrre. Sin.: **caminòt**.

ferruginós, oa adj. Que contèn de fèrre ò un compauat de fèrre: *Aiga ferruginoa*. Var.: **ferriginós**, **ferroginós**.

ferry-boat n.m. (angl.) Nau adobada per transportar de trens e de veïcules e lu sieus passatgiers: Lo ferry-boat dau poart de Marselha. Sin.: **transbordaire**.

fersiós, oa adj. Fièr.

fertil(e), a adj. 1. Si di d'un soal, d'una region, d'una tèrra, etc., que poàdon donar de recòltas abondoï. 2. (fig.) Inventiu: *Un esperit fertile*. 3. Si di d'una femèla que pòu procrear. 4. (fis.) Si di d'un element que pòu devenir fissile sota l'accion de neutrons.

fertilament adv. D'un biais fertile.

fertilisable (-izable), a adj. Que pòu èstre fertilisat.

fertilisacion (-izacion) n.f. Accion de fertilisar.

fertilisant (-izant), a adj. Que fertilisa.

fertilisar (-izar) vt. Rendre fertile. ◇ (espec.) Melhorar (una tèrra) au mejan d'engrais.

fertilitat n.f. Qualitat de cen qu'es fertile.

ferula n.f. 1. Planta odoranta dei regions mediterraneï (Familha dei ombellifèras). Sin.: **fèrla**. ◇ *Ferula gomoa*: Planta asiatica que li sieu flors desgàtjon una marrida odor e que la sieu resina s'emplega per divèrs usatges (medecina, perfum, divèrs encens). Sin.: **galban**, **galbanum**. 2. Paleta de cuer ò de boasc mé la quala si batíon li mans dei escolans. ◇ *Sota la ferula de*: Sota l'autoritat de. Sin.: **senhoratge**, **dominacion**, **tirania**.

ferular vt. Picar m'una ferula.

ferum n.m. 1. Feram. 2. Nom generic dei animaus que si càçon per la sieu carn. Sin.: **caçum**, **caça**, **sauvatgina**, **cacilha**. 3. Faisandatge.

ferumejar vt. Faisandar. ◆ **si ferumejar** v.pr. Si faisandar.

fervent, a adj. Plen de fervor, ardent: *Una preguiera ferventa*. Var.: **fervorós**. ◆ adj. e n. Afogat de: *Fervent de balon*. Sin.: **estrambordat**, **abramat**.

ferventament adv. D'un biais fervent; embé fervor.

fervor n.m. Ardor, entosiasme.

fervorós, oa adj. Fervent.

fervorosament adv. Mé fervor.

fes n.f. 1. M'un mòt qu'indica lo nombre, marca l'unitat, la quantitat ò la repeticion d'un fach, la multiplicacion d'una quantitat, l'intensitat d'una accion, d'un estat: *Es vengut tres fes*. Sin.: **còup**, **vegada**. ◇ *Una fes*: À temps passat, autrifés, espec. dins l'expression «Li èra una fes». ◇ *De bèli fes, soventi fes*: Sovent. ◇ *De fes que li a*: De còups que li a. Contr.: **sovent**.

fès n.m. Part inferiora d'una sàvega.

fèsta n.f. 1. Solemnitat religioa ò civila, en commemoracion d'un fach important: *La fèsta nacionala*. 2. Cen qu'una persona ò una collectivitat organíson per si divertir, commemorar quauqua ren, etc.: *La fèsta dei vesins*. ◇ Faire la fèsta: Si divertir en bevent, en manjant, en balant, etc.; menar una vida desordenada. ◇ *Ària de fèsta*: Ària alègra. ◇ *Faire la fèsta (de fèstas) à quauqu'un*: L'aculhir en li mostrant d'afeccion, d'entosiasme. ◇ *Èstre à la fèsta*: Provar una granda satisfaccion. ◇ *Non èstre à la fèsta*: Èstre dins una situacion desagradiva. 3. Jorn de fèsta dau sant que si poarta lo sieu nom.

festadier, a adj. Si di de quauqu'un que li agrada la fèsta.

festar vt. (*fèsti*) 1. Celebrar en faguent una fèsta. 2. Aculhir (quauqu'un) en mostrant de gaug. Sin.: **festejar**.

festassa n.f. Gròssa fèsta.

festejada n.f. Demostracion de fèstas, d'estrambord. Var.: **festejament**.

festejaire, airitz n. Nocejaire. Sin.: **cèrcafèsta**.

festejament n.m. 1. Fach de festejar. 2. Fach de faire de fèstas à quauqu'un. Var.: **festejada**.

festejar vt. 1. Celebrar en faguent una fèsta: *Festejar una victòria*. 2. Aculhir (quauqu'un) en mostrant de gaug. Sin.: **festar**. ◆ vi. Faire bombança, participar à un grand past. Sin.: **faire tampona**, **taulejar**.

festenal n.m. Festival. Var.: **festenau**.

festier, a adj. e n. Que li agrada de faire la fèsta.

festin n.m. 1. Grand past de fèsta, mé totplen de cauas boani per manjar, totplen de convidats: *Un festin de rèi*. Sin.: **taulejada**, **rigosilho**. ◇ *Es un festin*: Es foarça boan. 2. Fèsta de quartier; fièra: *Lo festin dei Vèrnas,au quartier de Santa Margarida, à Niça*.

festinàs n.m. Gròs festin.

festenau n.m. Festenal. Var.: **festivau**.

festinier, a n. Que participa à un festin, à una fièra.

festiu, iva adj. De la fèsta.

festival n.m. Seria periodica de manifestacions artistiqui qu'apartènon à un genre donat e si debànon abitualament dins un luèc precís: *Un festival de cínema*. Var.: **festenal**.

festivalier, a adj. D'un festival. ◆ n. Persona que participa à un festival ò que li assistisse.

festivitat n.f. (sobretot au pl.) Fèsta, ensèms de fèstas: *Li festivitats de Calenas*.

fest-noz n.m. inv. (mòt cèlte) En Bretanha, fèsta nuechenca à l'entorn d'un fuèc, caracterisada per de danças acompanhadi au bagad.

feston n.m. 1. Treça sopla, guirlanda de flors e de fulhatge. 2. (arquit.) Ornament en forma de garlanda ò de pichins lòbes repetits. 3. Ponch de brodaria que lo sieu dessenh forma de dents arredonidi.

festonar vt. Garnir d'un feston. Var.: **enfestonar**.

festonatge n.m. Accion de festonar; ensèms dei festons.

fet n.f. Fe.

feta n.f. Fromai de fea grèc.

fetal, a adj. Relatiu au fètus: *Posicion fetala.*

fetge n.m. 1. Organe contengut dins l'abdomèn, annexat au tube digestiu, que secreta la bila e a de foncions nombroï dins lo metabolisme dei glucides, dei lipides e dei protides. 2. Fetge d'unu animaus, emplegat coma aliment: *Fetge de vedeu*. 3. *Aver de fetge*: Aver de coratge, d'èime; aver d'afrontaria.

fetgemoal n.m. Persona pauroa, temoroa, flaca, trastejairitz. Sin.: **caga en bralhas**.

fetichaire n.m. 1. En Àfrica, responsable dau culte animista. 2. Guerissèire ò devin que fa agir de fetiches.

fetiche n.m. 1. Objècte ò animau au quau son atribuidi de proprietats magiqui, benefiqui. Sin.: **breu**, **poartafortuna**. 2. (psican.) Objècte inanimat ò part dau còrs non sexuala que poàdon devenir objèctes exclusius de la sexualitat.

fetichisme n.m. 1. Culte dei fetiches. ◇ En Àfrica, religion tradicionala (animisme), per op. au cristianisme e à l'islam. Sin.: **idolatria**. 2. (psican.) Substitucion d'un fetiche à un objècte sexual.

fetichista n. e adj. Qu'apartèn au fetichisme; que practica lo fetichisme. Sin.: **idolatra**, **animista**.

fetide, a adj. Si di d'una odor foarta e desagradiva. Sin.: **pudent**, **pestilencial**.

fetiditat n.f. Caractèr d'una odor fetida. Sin.: **pestilença**, **pudentor**.

fetologia n.f. Estudi dau fètus in utero.

fetomairal, a adj. Que pertòca lu rapoarts entre la maire e lo fètus. Var.: **fetomairau**.

fetomairau, la adj. Fetomairal.

fetopatia n.f. (med.) Malautia dau fètus.

fetoscopia n.f. Tecnica de vision dirècta dau fètus in utero, per introduccion d'un endoscòpi per la via abdominala.

fètus n.m. Produch de la concepcion que non es encara arribat à tèrme, ma qu'a ja li formas de l'espècia (per l'òme, l'embrion pilha lo nom de fètus au 3^{n} mes e lo consèrva fins à la naissença). Sin.: **nadon**, **creaturon**, **prenhon**.

feu n.m. (feud.) Tèrra, drech ò revengut qu'un vassal tenia dau sieu senhor e qu'en escambi devia complir lo servici que li devia. Var.: **feudament**. Sin.: **senhoria**. 2. Zòna d'influença, sector reservat: *Feu electoral*.

feudal, a adj. 1. Relatiu au feu, à la feudalitat: *Un casteu feudal*. 2. Que li sieu estructuras, lu sieus caractèrs, ramènton aquelu de la feudalitat. Var.: **feudau**.

feudal n.m. Grand proprietari terrenc, que lo sieu poder e la sieu posicion sociala fan pensar à un senhor de la feudalitat. Var.: **feudau**.

feudalament adv. Segond lo drech feudal.

feudalisme n.m. Sistema feudal.

feudalitat n.f. 1. Ensèms dei lèis e costumas que regissíon l'òrdre politic e social dins una partida d'Euròpa, de la fin de l'epòca carolingiana fins à la fin de l'Atge-Mejan, qu'implicava d'un caire la predominança d'una classa de guerriers e d'un autre caire de ligams de dependença d'òme à òme. 2. (pej.) Potença economica ò sociala que fa pensar à l'organisacion feudala.

feudament n.m. Feu.

feudatari, ària n. 1. Aqueu que possedisse un feu. 2. Vassal.

feudau, ala adj. Feudal.

feudau n.m. Feudal.

feudista n. Especialista dau drech feudal.

feusar vt. Trencar lo feuse.

feuse n.m. Planta vasculària sensa flors ni granas, que poarta à la faça inferiora dei fuèlhas d'organes esporifèrs, ò esporanges (d'unu feuses dei regions caudi son arborescents).

feusiera n.f. Luèc dont créisson lu feuses.

feusina n.f. (bot.) Mena de feuse que creisse demièg lu rocàs.

feutradura n.f. Fach de feutrar, de si feutrar. Var.: **feutratge**.

feutrar vt. 1. Transformar en feutre (de pels, de lana). 2. Faire perdre la sieu soplessa à un teissut de lana. 3. Garnir de feutre. Var.: **afeutrir**. ◆ vi. ò **si feutrar** v.pr. Pilhar la textura, l'aspècte dau feutre.

feutrat, ada adj. 1. Qu'a la contextura, l'aspècte dau feutre. 2. Garnit de feutre. 3. Dont lu bosins son estofats; silenciós.

feutratge n.m. Fach de feutrar, de si feutrar. Var.: **feutradura**. Sin.: **afeutriment**.

feutre n.m. 1. Estòfa obtenguda per agregacion intima, sensa filatura ni teissatge, de pels ò de filaments de lana isolats. 2. Capeu de feutre. 3. Instrument per escriure, per marcar, que lo sieu còrs contèn una resèrva poroa banhat de tencha e ligat à una poncha de matèria sintetica. Sin.: **fèrp**.

feutrier, era Persona que travalha lo feutre.

feutriera n. f. Instrument, aisina dau capelier.

feutrina n.f. Feutre leugier, totplen sarrat.

fez n.m. Calòta tronconica de lana, que d'un temps si portava totplen en Àfrica dau Nòrd e dins lu país otomans. Sin.: **tarboch**.

fg Simbòle de la frigoria.

fi interj. (lit.) Marca lo desgust, lo mesprètz. ◇ *Faire fi de*: Mespresar.

fi n.m. inv. Vintunena letra de l'alfabet grèc (φ, Φ).

fiabilitat n.f. Probabilitat de foncionament sensa falha d'un dispositiu dins de condicions especificadi e pendent un periòde determinat. Var.: **fidabilitat**.

fiable, a adj. 1. Dotat de fiabilitat. 2. À cu es possible de si fidar: *Una persona fiabla*. Var.: **fidable**.

fiacre n.m. Veitura ipomobila mé quatre ròdas e quatre plaças. Sin.: **veitura de plaça**.

fiançalhas n.f. pl. Acordalhas. Sin.: **promessas**, **noviatge**.

fiançar vt. Fidançar. ◆ **si fiançar** v.pr. Si fidançar. Sin.: **s'acordar**, **si prometre**.

fiançat, ada adj. e n. Fiançat. Sin.: **promés**, **promessa**.

fiasco n.m. ['fjasko] (mòt italian) 1. Botelha dau coal lòng e de la pança palhada, que s'emplega en Itàlia. 2. Falhiment complet, desastre. Sin.: **cagada**, **pastissada**, **revèrs**, **fracàs**, **falhida**.

fiat n.m. (psicol., mòt latin) Decision volontària que mete fin à una deliberacion.

fíbia n.f. (it.) Fermalh, fibula. Var.: **flíbia**.

fibra n.f. 1. Filament ò cellula filamentoa, que constituisse d'unu teissuts vegetals ò animaus, d'uni substanças minerali: *Fibra musculària, fibra de boasc*. Sin.: **filandra**. 2. Tot element filamentós alongat, d'origina naturala ò non, constitutiu d'un fieu, d'un fuèlh de papier, etc.: *Fibra textila*. ◇ *Fibra optica*: Filament ò fibra de matèria dielectrica, destinats à guidar d'ondas electromagnetiqui dins lu camps dau vesible ò de l'infraroge. ◇ *Fibre de vèire*: Filament continú ò discontinú obtengut per estiratge de vèire fondut, emplegat per la fabricacion dei fieus de vèire, de la lana e dei teissuts de vèire e dei plastics renforçats. 3. (fig.) Sensibilitat à (un sentiment): *Aver la fibra mairala*.

fibrana n.f. (n. depauat) Fibra textila cellulosica artificiala.

fibraria n.f. Industria dau desfibratge dau boasc. Sin.: **filandria**.

fibrilha n.f. Fibrilla.

fibrilhacion n.f. Fibrillacion.

fibrilhari, ària adj. Fibrillari.

fibrilhat n.m. Fibrillat.

fibrillós, oa adj. Fibrilhós.

fibrilla n.f. 1. Pichina fibra. 2. Element alongat dei fibras musculari, sèti de la contractilitat. Var.: **fibrilha**.

fibrillacion n.f. (med.) Seria de contraccions violenti e desordenadi dei fibras dau muscle cardiac. Var.: **fibrilhacion**.

fibrillari, ària adj. (istol.) Relatiu à una dei fibrillas. Var.: **fibrilhari**.

fibrillat n.m. Produch textile que resulta dau clivatge longitudinal d'un fil de polimèr e que compoarta de fendaduras que si descompàuon en fibrillas. Var.: **fibrilhat**.

fibrillós, oa adj. Compauat de fibrilla. Var.: **fibrilhós**.

fibrinemia n.f. 1. (med.) Presença de fibrina dins lo sang. 2. Taus de fibrinogène dins lo sang. Sin.: **fibrinogenemia**.

fibrinogène n.m. (biol.) Proteïna dau plasma sanguin, que si transforma en fibrina au moment de la coagulacion.

fibrinogenemia n.f. Fibrinemia.

fibrinogenolisi n.f. (med.) Desaparicion dau fibrinogène dau plasma.

fibrinogenopenia n.f. (med.) Baissa dau taus normal de fibrinogène dins lo sang.

fibrinolisi n.f. (med.) Fenomène de degradacion dau calhon de fibrina.

fibrinolisina n.f. Enzima proteolitica plasmatica.

fibrinolitic, a adj. e n.m. Si di d'una substança capabla de lisar lu calhons sanguins.

fibrinós, oa adj. 1. Relatiu à la fibrina. 2. Que contèn de fibrina.

fibrinuria n. f. (med.) Eliminacion de fibrina ò de fibrinogène per la miccion.

fibroadenòma n.m. (med.) Tumor benigna de la glàndola mamària.

fibroblast n.m. Cellula pròpria dau teissut conjontiu encargada de la sintèsi dei components de la matritz. Pòu èstre actiu (*fibroblast* pròpriament dich) ò inactiu (*fibrocits*). La diferenciacion es dins la forma, que lo fibroblast es mai arredonit, m'una proeminença màger dei organes citoplasmatics e dei vesicules de transpoart. Dins lu fibrocits, la forma es aplanada e lu organes son mens proeminents.

fibrobroncoscopia n.f. Broncoscopia au mejan d'un fibroscòpi.

fibrocartilatge n.m. Cartilatge fibrós.

fibrocartilatginós, oa adj. Que si compaua de fibres e de cartilatge.

fibrocellulari, ària adj. Que si compaua de cellulas fibroï. Var.: **fibrocellulós**.

fibrocellulós, oa adj. Fibrocellulari.

fibrociment n.m. (nom depauat) Materiau de construccion fach d'amiant e de ciment.

fibrocit n.m. Cellula minora que contèn mens de prolongacions que lo fibroblast, presenta un nucleu mai pichin, alargat e escur. Dins la cicatrisacion, lo fibrocit pòu sintetisar de fibras.

fibrocondròma n.m. Cartilatge caracterisat per una proliferacion de teissut fibrós.

fibroelastòsa n.f. Formacion anormala d'un teissut fibrós e elastic.

fibroïde, a adj. Que retipa lo teissut fibrós.

fibroïna n.f. Un dei constituents proteïcs de la seda, que li conferisse la sieu soliditat e la sieu elasticitat, e solet conservat dins la seda industriala.

fibrolipòma n.m. (med.) Lipòma qu'enclau foarça teissuts conjontius.

fibrolita n.f. Silicat d'alumini de l'aspècte fibrós que si tròva en abondança dins lu gneiss metamorfics.

fibròma n.m. (med.) Tumor conjontiva formada de fibroblasts.

fibromatós, oa adj. Qu'es de la natura d'un fibròma.

fibromatòsi n.f. (med.) Afeccion caracterisada per l'existença de fibròmas.

fibromiòma n.m. (med.) Tumor formada de teissuts fibrós e de teissut musculós: *Fibromiòma uterin*.

fibroquistós, oa adj. Pertòca li tumors filandroï que contènon de quists.

fibrós, oa adj. Que contèn de fibras, qu'es format de fibras. Sin.: **filandrós**.

fibrosacòma n.m. Tumor maligna desvolopada à partir dei cellulas conjontivi.

fibroscòpi n.m. Endoscòpi flexible dins lo quau lo lume es canalisat per una ret de fibras de quartz.

fibroscopia n.f. (med.) Endoscopia realisada au mejan d'un fibroscòpi.

fibrosedós, oa adj. Compauat de filaments minerals qu'an l'aspècte de la seda.

fibròsi n.f. (med.) Transformacion fibroa d'un teissut.

fibrotorax n.m. (med.) Envaïment d'un paumon per un teissut filandrós espés. Sin.: **fibropièch**.

fibrovasculari, ària adj. Que si compaua d'un teissut fibrós vascularisat.

fibula n.f. (Antiqu.) Esplinga de seguretat en metal que sièrve à fixar lu vestiments. Var.: **fíbia**, **flíbia**. Sin.: **fermalh**.

fic n.m. Gròssa verruga que si desvolopa en divèrsi parts dau còrs, dins lu bovins e lu equins. Sin.: **papillòma**.

fica n.m. Pèça lònga que si planta dins lo soal. Sin.: **pal**.

ficanàs n.m. (fam.) Curiós, indiscret, que si mescla de tot.

ficant, a adj. *Tir ficant*: Tir que pica esquasi verticalament un objectiu.

ficar vt. (*fiqui*) 1. Metre, enfonsar. Sin.: **plantar**, **aficar**, **tancar**, **palficar**. 2. Metre dins un luèc estrech ò dins un luèc que non si saup plus dont sigue: *Dont l'ai mai ficat?* ◆ **si ficar** v.pr. 1. Si metre: *S'es ficat dins un dròlle de pastís!* ◇ Si metre en quauque luèc estrech, escondut, secret: *S'es ficat dins un pichin trauc de la ròca*.

ficcion n.f. Creacion, invencion de cauas imaginar; òbra ensin creada. Var.: (it.) **fincion**.

ficcional, a adj. Relatiu à la ficcion; fondat sobre la ficcion. Var.: **ficcionau**.

ficcionau, ala adj. Ficcional.

ficèla n.f. 1. Coarda fina. Sin.: **cordèla**, **estac**. ◇ (fig., sovent au pl.) Procediment emplegat dins un mestier, un art): *Conóisser toti li ficèlas*. ◇ *Tenir, tirar li ficèlas*: Faire agir lu autres per darrier, sensa si far vèire, coma de marionetas. 2. Pan fin e alongat que correspoande à una mièja-bagueta.

ficelar vt. *(ficèli)* 1. Ligar, estacar m'una ficèla. Var.: **enficelar**. Sin.: **encordelar**. 2. (fig.) Elaborar, alestir, adobar: *Un projècte mau ficelat*. Sin.: **cordurar:** *Un projècte ben cordurat*.

ficelaria n.f. Fabrica de ficèla. Sin.: **cordelaria**.

ficelatge n.m. Accion de ficelar. Sin.: **cordelatge**.

ficeleta n.f. Pichina ficèla fina. Sin.: **cordeta**, **cordeleta**.

ficha n.f. 1. Fuèlh cartonat per notar, enregistrar quauqua ren, sovent destinada à èstre classada dins un fichier. Sin.: **fuèlh**, **fulhet**. ◇ *Ficha d'estat civil*: Document qu'una Comuna establisse à partir d'un acte d'estat civil ò dau libret de familha. 3. (elec.) Pèça destinada à èstre engatjada dins un alveòle per establir un contacte.

fichar vt. Inscriure (quauqu'un, quauqua ren) sus una ficha. ◇ (espec.) Inscriure quauqu'un dins un fichier per lo survelhar. Sin.: **repertoriar**, **enregistrar**, **classificar**, **catalogar**.

fichat, ada adj. Qu'es inscrich dins un fichier: *Una persona fichada*.

fichatge n.m. Accion de fichar, d'inscriure sus de fichas: *Lo fichatge dei suspèctes*.

fichier n.m. 1. Lo tot dei fuèlhs de classificacion. 2. Ensèms d'entresenhas de natura identica que pòu èstre memorisat e explechat per un computador. Sin.: **fulhetier**.

fichista n. Persona encargada de tenir un fichier. Sin.: **fulhetista**.

fichoira n.f. Mena de trident per achapar lu peis. Sin.: **fóissola**, **foissa**.

fichoirar v.t. Pescar m'una fichoira. Sin.: **foissinar**.

ficocianina n.f. Pigment blau d'uni algas.

ficofit n.m. Alga.

ficologia n.f. Estudi scientific dei algas.

ficològue, a n. Especialista dei algas.

fictivament adv. D'un biais fictiu.

ficoeritrina n.f. Pigment pròpri ai algas rogi, que li permete de captar li radiacions luminoï en aiga prefonda.

ficomicèt n.m. (bot.) Sifomicèt.

ficoïda glaciala n.f. (bot.) Glaciala.

ficoïdacea n.f. *Ficoïdaceas*: Aizoaceas.

fictiu, iva adj. 1. Imaginari: *Un personatge fictiu*. 2. Qu'existisse unicament per convencion: *Lu bilhets de banca an una valor fictiva*.

fidabilitat n.f. Fiabilitat.

fidable, a adj. Fiable.

fidança n.f. Caucion, garantia.

fidançar vt. 1. Prometre solemnament en maridatge. Var.: **fiançar**. ◆ **si fidançar** v.pr. S'engatjar à esposar quauqu'un.

fidançat, ada adj. e n. Promés, nòvi. Var.: **fiançat**.

fidar vt. Remetre à la garda de quauqu'un, à la cura de quauqu'un. ◆ **si fidar** v.pr. *(de)* Aver fe en quauqu'un, èstre segur de la fidelitat de quauqu'un, de la sieu ajuda. Contr.: **si maufidar**.

fideïcomés n.m. Fideïcomís.

fideïcomís n.m. (dr.) Liberalitat testamentària ò contractuala facha en nom d'una persona encargada de la restituir à una autra au moment de la sieu moart. Var.: **fideïcomés**.

fideïcomissari n.m. Persona que li es atribuida una succession ò una quòta-part d'una succession.

fideïsme n.m. Doctrina teologica que dona la preeminença à la fe sobre la rason.

fideïsta adj. e n. Que profèssa lo fideïsme. ◆ adj. Relatiu au fideïsme.

fidèl(e), a adj. 1. Constant dins lo sieu estacament, li sieu relacions: *Un cambarada fidèle*. ◇ (espec.) Constant dins una relacion amoroa, conjugala, per op. à *infidèl(e)*. 2. De cu es possible de si fidar; escrupulós: *Un traductor fidèle*. 3. *Fidèle à*: Que non vària, que non s'escarta de: *Fidèle ai sieu promessas*. 4. Exacte, segur, confòrme à: *Faire un racònte fidèle*. 5. Que dona totjorn la mema indicacion quora si fa una novèla mesura, en parlant d'un instrument. Var.: **fideu**. ◆ n. 1. Persona que practica una religion. 2. Persona que frequenta abitualament un grope, quau que sigue.

fidelament adv. D'un biais fidèle.

fidelisacion (-izacion) n.f. Accion de fidelisar (un client, un public).

fidelisar (-izar) vt. Rendre fidèle, s'estacar durablament (una pràctica, un public) per de mejans apropriats (informacions, prètz preferencials, etc.).

fidelitat n.f. Qualitat d'una persona ò d'una caua fidèla.

fideu, èla adj. e n. Fidèl(e).

fidonia n.f. Nom de divèrsi parpalhòlas nuechenqui (falènas) jauni ò bruni.

fiducia n.f. (dr.) Aquisicion d'un ben per un creancier, que lo restituisse au debitor à l'extincion dau deute.

fiduciari, ària adj. 1. (econ.) Si di de valors fictivi, fondadi sobre la fe acordada à cu li emete: *Lo bilhet de banca es una moneda fiduciària*. ◇ *Societat fiduciària*: Societat que fa de travalhs comptables, juridics, fiscals, d'organisacion, d'expertisa, etc. per lo còmpte dei entrepresas privadi. 2. (dr.) Relatiu à la fiducia.

fiduciariament adv. (dr.) À títol fiduciari.

fielàs n.m. Gronc.

field n.m. (geog.) Planesteu rocós qu'un glacier continental a frustat.

fièr, a adj. 1. Qu'a de dignitat, de sentiments nòbles, elevats. ◇ *Fièr de*: Que tira una legitima satisfaccion de. 2. Mespresant, per lo sieu comportament, li sieu paraulas: *Fa lo fièr*. 3. Que manifèsta de fiertat: *Un regard fièr*. Sin.: **gloriós**, **ufanós**, **auturier**, **autier**, **faròt**, **fersiós**.

fièra n.f. 1. Grand mercat public que si tèn à de datas precisi dins un luèc. ◇ *Camp de fièra*: Emplaçament dont si tèn una fièra. 2. Fèsta forana que si tèn à una epòca determinada. Sin.: **fierau**. 3. Exposicion comerciala periodica: *La fièra de Niça*, *la fièra de Marselha*. 4. (fam.) *Faire la fièra*: Faire la fèsta, menar una vida de plasers. Sin.: **faire tampona**.

fierabraç n.m. Fanfaron. Sin.: **gradasso**.

fieral n.m. Camp de fièra; plaça. Var.: **fierau**.

fierament adv. Embé fiertat.

fierau n.m. 1. Fièra. 2. Fieral.

fierejaire, aira n. Persona que vende sus li fièras. Sin.: **foran**, **foranaire**.

fiertat n.f. 1. Qualitat, caractèr d'una persona fièra. 2. Sentiment de satisfaccion legitima.

fieu n.m. 1. Brot fin e lòng d'una matèria textila, naturala ò non: *Un fieu de seda*. ◇ *Cordurat de fieu blanc*: Que s'en capísson immediatament lo sens, li intencions, la finalitat, que devíon demorar secrets. 2. Matèria que secrèton li aranhas e d'uni toaras. ◇ *Fieu de la Verge*: Filandra. 3. Cilindre de pichina seccion obtengut per estiratge d'una matèria metallica. ◇ *Fieu à plomb*: Fieu qu'a una extremitat es garnit d'un tròç de metal, que sièrve à materialisar la verticala. Sin.: **plombin**, **plombon**. 4. Conductor electric constituit d'un fieu metallic ò d'unu fieus metallics. ◇ *Còup de fieu*: Telefonada. ◇ Èstre au bot dau fieu: Èstre en comunicacion telefonica (mé quauqu'un): *Cu es au bot dau fieu?* 5. Direccion dei fibras dau boasc. ◇ *Boasc de fieu*: Boasc qu'emplégon lu gravaires, talhat dins lo sens dei fibras (per op. au *boasc de bot*). 6. Direccion dins la quala s'escorre una aiga correnta. ◇ *Centrala au fieu de l'aiga*: Centrala idroelectrica sensa barratge e sensa resèrva d'aiga. 7. Encadenament logic, progression continua de: *Non voali perdre lo fieu de l'istòria*. ◇ *Lo fieu de, au fieu de*: La seguida de, au lòng de: *Au fieu dei jorns*. *Èstre au fieu*: Èstre au corrent. ◇ 8. Trencant: *Lo fieu d'una lama*. Sin.: **lo talh de la lama**, **de l'espada**. 9. *Fieu de contacte:* Fieu d'una catenària dont passa lo corrent d'alimentacion dei motritz. 10. *Fieu neutre:* Fieu que dins un malhum electric si tròva au potencial dau soal. 11. (expr.) *De fieu en cordura*: Passar progressivament d'una idea, d'un ponch, d'un acte à un autre.

fieubasta n.m. Fieu que siève à fieubastir.

fieubastir vt. (*fieubastissi*) Bastir, en parlant de doi pèças d'estòfa.

fieubastit n.m. Bastit (en cordadura).

fieu-fèrre n.m. Fieu obtengut per lo passatge de barras cilindriqui de fèrre ò d'acier doç dins lu traucs d'una filiera. ◇ *Fieu-fèrre espinós*: Fieu-fèrre provedit de ponchas que sièrve de clausura ò de mejan per aparar.

fieuse n.m. Feuse.

fifa n.f. (fam.) Paur. Sin.: **caganha** (pop.), **temor**, **petoira**, **escaufèstre**.

fifi n.m. Persona foarça delicada, foarça sensibla, que si desgusta de tot. Sin.: **poatafin**, **morrefin**, **finaudeu**.

fifrada n.f. Ària de fifre. ◇ (expr.) Quora as ben manjat e ben beugut, una fifrada vau un escut.

fifrar vt. (fam.) Raubar, escamotar.

fifre n.m. (mús.) Instrument tipe de la música tradicionala, sovent associat au tamborn.

figa n.f. 1. Fruch manjadís de la figuiera, format per tota l'inflorescença, que devèn carnuda après la fecondacion. ◇ *Figa braietada*: Que presenta dins lo sens de la longor de pichini fendas superficiali. ◇ *Secar de figas*: Per una filha, fach de non èstre maridada à 25 ans. ◇ *Figa de barbaria*: Fruch de l'opúntia. ◇ *Figa turca*: Fruch dau cactus. ◇ (expr.) *Ni figa ni raïm:* Mitigat. 2. (zool.) Ascidia d'una espècia mediterranea, que si manja cruda. ◇ Peis ossós de l'Atlantic, que la sieu carn es preada (lòng fins à 2 m). Sin.: **maigre**.

figaflor n.f. Varietat de figa que non madura d'auton, qu'arrèsta lo sieu desvolopament d'ivèrn, e madura l'estiu venent.

figairet n.m. Luèc plantat de figuieras. Var.: **figareda**

figareda n.f. Figaret.

figon n.m. (zool.) Ton.

figon n.m. Parlar d'unu relargs (Mónegue, Biòt, Valàuria, Mons, Escranhòlas), que la sieu presença èra deuguda à la presa dau casteu dau Mónegue (s. XIV^{n} e XV^{en}) e à de repoblaments ligurs (s. XVII^{n}) dei vilatges que li guèrras de religion e la pèsta avíon chaplat.

figorn n.m. Figuiera sauvatja (en vivaroalpenc de Pelha, de Sant Anhe e en niçard de La Trinitat).

figornàs n.m. Figuiera sauvatja (Bonson).

figuet n.m. *Faire figuet*: Flacar.

figuiera n.f. 1. Aubre dei país cauds, que lo sieu fruch es la figa (una espècia, la *figuiera elastica*, pòu fornir un cauchoc, una autra, la *figuiera baniana*, a de brancas desplegadi e de raíç nombroï parieri à de fusts (Familha dei moraceas). 2. *Figuiera de barbaria*: Opúntia.

figulin, a adj. Si di d'una tèrra que sièrve à faire de terralhas.

figulina n.f. Terralha de tèrra cuècha.

figura n.f. 1. Cara d'una persona: *Una figura trista*. Sin.: **caratge**. ◇ (fig.) *Faire bèla figura, trista figura*: Si mostrar ò non digne de l'esperança de quauqu'un, d'una espròva.◇ *Faire figura de*: Aparéisser coma. 2. Personalitat importanta: *Rancher es una figura de la literatura occitana*. 3. (mat.) Ensèms de ponchs; dessenh que sièrve de representacion d'èstres matematics. 4. (b.-a.) Representacion plastica d'un èstre uman, d'un animau. ◇ (fig.) *Pilhar figura*: Pilhar forma, començar à si vèire. 5. (juècs) Carta sobre la quala es representat un, personatge (rèi, dòna, varlet, cavalier). Sin.: **faça**, **fàcia**. 6. (coregr.) Encadenament de pas, per divèrsi personas e dins lo meme temps. (espòrts) Exercici au programa d'uni competicions (patinatge, gimnastica, etc.). 7. Representacion simbolica: *L'anheu pascal es la figura de l'eucaristia*. 8. (mar.) *Figura de proa:* Esculptura situada au dessobre de la ròda de proa d'una galèra ò d'un vaisseu. 9. (ling.) *Figura de retorica, d'estile*: Forma particuliera donada à l'expression per produrre un efècte donat; forma particuliera que si dona à la sieu pensada per n'acréisser la foarça e la beutat, coma l'ellipsi, la sillepsi, l'iperbòla, etc. 10. (psicol.) Biais qu'un element individual e estructurat si destaca de cen qu'es à l'entorn (per op. au *fond*).

figurable, a adj. Que pòu èstre figurat, representat.

figuracion n.f. 1. Accion de figurar (quauqu'un, quauqua ren); resultat d'aquesta accion. 2. Mestier ò ròtle de figurant: *Faire de figuracion*. ◇ Ensèms dei figurants d'un film, d'una pèça de teatre. 3. (art contemp.) *Novèla figuracion*: Corrent figuratiu, dei tecnicas novèli e de l'esperit sovent contestatari, apareissut en Euròpa dins li annadas 1960. ◇ *Figuracion liura*: Corrent figuratiu francés de la fin dei annadas 1960. 4. (psican.) Traduccion dei pensadas en imatges, que constituisse un dei aspècte dau travalh de pantais.

figuradament adv. D'un biais figurat.

figurant, a n. 1. Actor, actritz qu'a un ròtle gaire important, generalament mut, dins un film, una pèça de teatre, un balèti. Sin.: **comparsa**. 2. Persona qu'assistisse à una negociacion, un acamp, etc., sensa li participar activament.

figurar vt. 1. Representar per la pintura, l'esculptura, etc. 2. Representar, simbolisar per un signe convencional. ◆ vi. 1. Èstre present, si trovar dins un ensèms, un grope, etc. 2. Èstre figurant, au teatre, au cínema. ◆ **si figurar** v.pr. 1. Crèire, s'imaginar: Ti figures qu'es un travalh aisat? 2. S'avisar: *Figure-ti un pauc de la fortuna qu'avèm*!

figurassa n.f. Figura gròssa, vulgària, laida. ◇ *Faire una figurassa*: Faire trista mina.

figurat, a adj. 1. (b.-a.) Que compoarta la representacion de figuras. 2. (ling.) *Sens figurat*: Sens d'un mòt qu'es percevut coma lo resultat d'una figura d'estile (metafòra ò metonimia), per op. à *sens pròpri*. 3. (biol.) *Element figurat:* Constituent dei teissuts visibles au microscòpi, per oposicion à *element amòrfe*.

figuratiu, iva adj. Que figura, representa la forma vertadiera dei cauas: *Plan figuratiu*. ◇ *Art figuratiu*: Aqueu que s'estaca à representar li formas dau monde vesible, ò pilha aqueli formas coma materiau (per op. à l'art *abstrach* ò *non-figuratiu*). ◆ n. Pintre ò esculptor que practica l'art figuratiu.

figurativament adv. D'un biais figuratiu.

figureta n.f. Figurina. Var.: **figureta**.

figurina n.f. Estatueta tota pichina.

figurisme n.m. (teol.) Doctrina d'après la quala l'Ancian Testament figura, simbolisa lo Noveu Testament e l'istòria de la Glèia.

figurista n. 1. Motlaire de figura en gip ò en estuc. 2. Partidari dau figurisme.

fijian, a adj. e n. Dei ísolas Fiji.

fila n.f. Seguida de personas ò de cauas plaçadi una darrier l'autra: *Una fila de veituras*. Sin.: **filanha**, **rengada**, **alinhada**, **tièra**. ◇ Cap de fila: Aqueu qu'es en tèsta d'un grope, d'un movement (politic, artistic, literari, etc.). ◇ *Linha de fila*: Òrdre tactic que li naus de guèrra pílhon una darrier l'autra. ◇ *À la fila, en fila (indiana)*: Un darrier l'autre. ◇ *Pilhar la fila*: Si metre dins una fila, à la seguida de. ◇ (mar.): *Fuèc de fila:* Mena de tir de la bataria d'una nau, quora li pèças d'artilharia desparàvon l'una après l'autra en començant per aqueli de la proa.

filable, a adj. Que pòu èstre filat. Var.: **filadís**.

filachon n.m. Filandra, filament.

filactèri n.m. 1. Cadun dei doi pichins estugs que contènon un tròç de pergamin dont son escrichs de versets de la Tòra e que lu Judieus piós poàrton estacats au front e au braç senec pendent d'uni preguieras. 2. Bandeiròla dont lu artistas de l'Atge Mejan inscrivíon li paraulas que prononciàvon lu personatges d'un tableu, d'un veirial, etc.; figuracion, dins un basreleu, una pintura, etc., d'un riban larg que poarta una inscripcion, li paraulas d'un personatge, etc. Sin.: **bandieròla**. 3. Bulla de benda dessenhada.

filada n.f. Filadura.

filadís, issa adj. Filable.

filador, doira n. Filaire, a.

filadura n.f. Biais qu'un teissut es filat. Var.: **filada**.

filaire, a n. Persona que fila, transfòrma en fieu una matèria textila. Var.: **filador**, **filadoira**.

filament n.m. 1. Element de forma fina e alongada; fibra, matèria ò estructura qu'a aquesta forma. Var.:

filandra, **filachon**. 2. Fibra textila d'una granda longuessa. 3. Fieu conductor d'una lampa electrica, que lo passatge dau corrent rende incandescent.

filamentós, oa adj. (didact.) Que presenta de filaments; qu'es format de filaments. Var.: **filandrós**.

filandiera n.f. Filaira, filairitz, filadoira. Sin.: **colonhera**.

filandra n.f. 1. Fieu que secrèton d'uni aranhas e qu'assegura lo sieu transpoart passiu dins l'ària. Sin.: *fieu de la Verge*. 2. Fibra d'unu liumes, d'uni carns. Var.: **filament**. Sin.: **fibra**.

filandrejar vi. Presentar un caractèr filandrós.

filandrós, oa adj. 1. Plen de filandras, de fibras lòngui e duri: *Una carn filandroa*. Sin.: **fibrós**. 2. (fig.) Encabestrat, confús e lòng: *D'explicas filandroï*. Sin.: **filós**.

filanha n.f. 1. Fila, reng: *Una filanha de vinhas, d'aubres*. Sin.: **entierada**, **alinhada**. 2. Coarda tenduda entre doi ponchs, per traçar una linha drecha, alinhar (de plants, d'aubres, etc.).

filant, a adj. Qu'escorre lentament, sensa si partejar: *Un liquide filant*.

filant n.m. Insècte imenoptèr de l'abdomèn regat negre e jaune, que caça li abelhas (longuessa 15 mm).

filantròpe, a adj. e n. 1. Persona qu'aima toi lu òmes; amic dau genre uman. Contr.: **misantròpe**. 2. Que fa tot cen que pòu per melhorar lo sòrt dei òmes, per de dons de sòus, una fondacion, l'ajuda à d'òbras, etc. 3. Persona qu'agisse d'un biais desinteressat.

filantropia n.f. Fach d'èstre filantròpe, de si comportar en filantròpe.

filantropic, a adj. De la filantropia; qu'es inspirat per la filantropia: *Una accion filantropica*.

filantropisme n.m. Biais de comportament apiejat sus la filantropia.

filar vt. 1. Travalhar (de fibras textili) per obtenir un fieu: *Filar de lana*. 2. Secretar un fieu de seda, en parlant d'uni aranhas e toaras. 3. (tecn.) Procedir au filatge de (una pèça). 4. Debanar (un cable, etc.) d'un biais continú, en laissant anar. 5. Seguir quauqu'un discretament per lo survelhar. 6. (mús.) Tenir longament (un son, una nòta), à la votz ò m'un instrument. ◆ vi. 1. S'allongar, colar d'un biais filifòrme: *Un siròp que fila*. 2. S'estirar en fumant, en parlant d'una flama. 3. Si desrotlar d'un biais continú, si debanar. ◇ (espec.) *Malha que fila*: Que si destaca, si desfà. 4. (fam.) Avançar rapidament; s'esbinhar, s'escapar. ◇ (mar.) *Filar n nots:* Tocant l'aviadessa d'una nau, percórrer *n* milas en una ora, valent à dire que cada not de lòc filat dins l'interval de 30 segondas correspoande à un mila de l'ora. Doncas cau dire: *la nau va a 25 milas* (*ò nautics) de l'ora* ò *25 nots,* ma ges *25 nots de l'ora*. 5. Disparéisser rapidament: *Au jorn d'encuèi, lu sòus fílon tròup rapidament*.

filar(i), a (-ària) adj. Que si transmete per fieu, per oposicion à una transmission optica ò radioelectrica.

filarca n.m. (Antiqu.) Magistrat que presidava li assembladas de caduna dei dètz tribús, à Atenas.

filaret n.m. (mar.) Sus li galèras, mena de man correnta mantenguda en plaça per li batalhòlas sus cada apostís.

filària n.f. Vèrp parasite dei regions caudi, fin coma un fieu, que viu sota la pèu ò dins lo sistema linfatic de divèrs vertebrats (classa dei nematòdes). D'uni filàrias son patogèni per l'òme. Sin.: **filària de Medina**.

filariòsi n.f. (med.) Afeccion parasitària que la provòca una filària.

filarmonia n.f. Associacion musicala formada d'amators ò de professionals, que dona de concèrts publics.

filarmonic, a adj. Si di d'uni associacions musicali (gropes de musicians amators, grandi orquèstras sinfoniqui).

filassa n.f. Matèria que constituísson lu filaments tirats dau pen dei vegetals textiles: Filassa de cànebe, de lin. Sin.: **estopa**, **blest**, **madaissa**.

filastròca n.f. (it.) Comptina, espec. per memorisar lu nombres, lu jorns de la setmana, etc.

filat n.m. Aisina de pesca. Sin.: **aranhòu**, **borgin**, **entremalh**, **branca**, **sàvega**, **ret**, **palhòla**, **gangui**, **potiniera**...

filatelia n.f. 1. Estudi, colleccion dei sageus de la Poasta e dei objèctes connèxes coma li marcas d'afranquiment. 2. Comèrci dei sageus de colleccion.

filatelic, a adj. Relatiu à la filatelia.

filatelista n. 1. Persona que collecciona lu sageus. 2. Persona que vende lu sageus de colleccion.

filatge n.m. 1. Transformacion dei fibras textilas en fieus; travalh dau filaire. 2. (tecn.) Messa en forma de pèças metalliqui ò plastiqui per escorrement de la matèria au travèrs d'una filièra. 3. Repeticion d'una scena, d'una pèça de teatre en continú.

filatier n.m. Teissèire, teissedor.

filator n.m. Cap d'una filatura.

filatura n.f. 1. Ensèms dei operacions de transformacion dei fibras textili en fieus. 2. Establiment industrial de filatge dei matèrias textili. 3. Accion de filar quauqu'un, de lo seguir per notar tot cen que fa.

filejar vi. Batre au vent, en parlant d'una vela. Sin.: **frapejar**, **flamejar**, **ondejar**.

filet n.m. 1. Rai fin d'un liquide, d'un gas: *Un filet d'aiga*, *d'òli*. Sin.: **raiada**. ◇ *Un filet de votz*: Una votz debla. 2. (anat.) Membrana fina qu'estaca lo dessota de la lenga à la part inferiora de la boca. 3. (bot.) Part lònga e fina de l'estamina, que supoarta l'antera. 4. (tecn.) Salhida en eliça d'una vit, d'un bolon. Sin.: **morena**. 5. (arts dec.) Fina motladura; incrustacion decorativa, estrecha e lònga, dins d'obratges divèrs. 6. (estamp.) Trach d'espessor variabla, per separar ò enquadrar de tèxtos, d'illustracions, etc. 7. (premsa) Article cort d'informacion que compoarta un títol. 8. Ret, objècte fach de malhas entrecrosadi, que pòu servir à divèrs usatges. ◇ *Travalhar sensa filet*: Faire un numèro d'equilibri, d'acrobacia, sensa filet de proteccion. ◇ (fig.) *Agir sensa filet*: En pilhant de riscs. ◇ *Còup de filet*: Operacion de polícia que permete d'arrestar un beu nombre de personas. 9. Ret de fieus ò de cordatges tendut

au mitan d'un camp d'espòrts (tennis, etc.) ò estacats darrier lu pals de la poarta (balon, handball, etc.). 10. Tròç tendre e carnut (de bòu, de vedeu, de moton), que si tròva en dessota dei vertèbras lombari. Sin.: **tindeu**, **lombet** (de poarc), **lonja**. ◇ *Faus filet*: Contralonja. 11. *Filet de peis*: Benda de carn manlevada de cada costat de l'aresta centrala.

fileta n.f. Dexteritat, gaubi.

filetar vt. 1. Practicar lo filetage de (una vit, etc.). Sin.: **morenar**. 2. Talhar (un peis) en filets.

filetatge n.m. 1. Operacion que consistisse à talhar una caneladura elicoïdala au lòng d'una susfàcia cilindrica. 2. Ensèms dei filets d'una vit, d'un bolon, etc.

filetic, a adj. Relatiu à un filum.

filha n.f. 1. Persona de sèxe femenin considerada per rapoart à son paire ò à sa maire. Sin.: **dròlla**. 2. Persona, en particulier persona jova, de sèxe femenin: *Escòla de filhas*. 3. Persona dau sèxe femenin non maridada: *Restar filha*, *vièlha filha*. ◇ *Filha maire*: Maire celibatària. 4. (vièlh ò literari) Religioa: *Li filhas dau Calvari*. 5. (pej.) Prostituida: *Anar vèire lei filhas*, *una filha publica*. Sin.: **fretassa**, **garça**, **correntina**.

filham n.m. Li joventas en general. Var.: **filhum**.

filhassa n.f. Filha sensa distincion.

filhassier n.m. Que va de filha en filha. Sin.: **correntin**, **levafauda**, **fremassier**.

filhastre, a n.m. Enfant d'un autre lièch.

filhat n.m. Espós de la filha à respièch dau paire e de la maire d'aquela d'aquí. Sin.: **gendre**.

filhatge n.m. Jovença d'una filha.

filhet n.m. 1. Felen. 2. Enfant pichonet. Sin.: **drollet**.

filheta n.f. 1. Filha jova. Sin.: **pichona**, **drolleta**. 2. Felena.

filhòl n.m. Filhòu.

filhòla n.f. Aquela de cu una persona es lo pairin ò la mairina. Var.: **filhossa**.

filholança n.f. Posteritat, linhatge.

filholàs, assa n. Brave enfant.

filholatge n.m. Fèsta baptismala.

filholet, a n. Diminutiu de filhòu, filhòla.

filhós n.m. Filhòu.

filhossa n.f. Filhòla.

filhòu n.m. Aqueu de cu una persona es lo pairin ò la mairina. ◇ *Filhòu de guèrra*: Sordat mé cu correspoande una frema ò una filha en temps de guèrra. Var.: **filhòl**.

filhum n.m. Filham.

filiacion n.f. 1. Ligam qu'unisse un individú à son paire ò à sa maire. ◇ *Filiacion legitima*: Que s'establisse dins lo maridatge, per op. à la *filiacion naturala*. 2. Seguida d'individús directament eissits d'unu dei autres; descendença, linhatge. 3. (fig.) Seguida de cauas que resúlton una de l'autra, qu'una genèra l'autra: *La filiacion dei ideas*. 4. Dependença d'un monestier à respièch d'un autre que d'eu ne trai la sieu origina: *Una abadia de la filiacion de Cisteu*.

filial, a adj. Que caracterisa lo comportament d'un enfant au regard dei sieus parents: *L'amor filial*.

filiala n.f. Societat qu'una societat maire n'en detèn mai de la mitan dau capital social.

filialament adv. D'un biais filial.

filialisacion (-izacion) n.f. Decopatge d'una entrepresa en entitats qu'an l'estatut de filialas.

filialisar (-izar) vt. Procedir à la filialisacion de.

filicala n.f. *Filicalas*: Òrdre dei feuses.

filibèg n.m. Jupon cort dei montanhards escocés.

filiera n.f. 1. Succession de gras, de niveus à passar, de formalitats à complir per arribar à un resultat donat. 2. (ind.) Ensèms dei activitats, dei industrias, relativi à un produch de basa: *La filiera electronica*, *la filiera dau boasc*. 3. (nucl.) Ensèms dei tres elements constitutius caracteristics d'un tipe de reactor nucleari (combustible, moderator e fluide caloportaire. 4. (borsa) Títol à òrdre endossable que poarta ofèrta de liurason d'una mèrç dins li Borsas de comèrci. 5. Aisina que sièrve à metre en forma un metal, una matèria plastica, à lu estirar en fieus ò à lu transformar en un profilat. Sin.: **trafila**. 6. Placa perforada emplegada dins la fabricacion dei textiles quimics. 7. Aisina que sièrve à filetar una vitz. 8. (zool.) Orifici per lo quau una aranha emete lu fieu que produe. 9. (mar.) Cordatge, espec. de cànebe tesat sus la barcarissa mobila d'una nau ormejada, per n'assegurar lo passatge.

filifòrme, a adj. Foarça fin, que fa pensar à un fieu.

filigrana n.f. 1. Marca, dessenh que si tròva dins lo còrs d'un papier e que si pòu vèire per transparença. ◇ (fig.) Que si devina per transparença, en arrier-plan; que non es explicite. 2. Obratge de joielaria ajorat, fach de bendas ò de fieus metallics entrecrosats. 3. Decòr lineari enclaus dins un objècte de vèire.

filigranaire, airitz n. Filigranista.

filigranar vt. Façonat en filigrana.

filigranat, ada adj. Garnit d'una filigrana.

filigranista n. Especialista dau foncionnament e dau reglatge de la màquina per filigranar. Var.: **filigranaire**.

filipendula n.f. (bot.) Espirea dei raíç tuberisadi (Familha dei rosaceas).

filipica n.f. Felipica.

filipin, a adj. Dei Filipinas.

filistin n.m. Persona de l'esperit vulgari, barrada ai letras, ai arts, ai noveutats.

filistata n.f. Aranheta que viu au dedintre dei fendilhas dei barris e que teisse une tela tubulara.

fillade n.m. Ròca esquistoa que de fini particulas de mica li dónon un aspècte sedós.

fillia n.f. Insècte ortoptèr de Malàisia, que sembla una fuèlha vèrda.

fillosilicat n.m. *Fillosilicats*: Mineraus dau grope de silicats bastits per amolonament de jaças tetraedriqui.

fillotaxia n.f. Foliacion.

filloxèra n.f. 1. (zool.) *Filoxèras*: Grope de nierons parasites que lo sieu tipe *(Phylloxera coccinea)* viu sus li fuèlhas dau rore e una espècia *(Philloxera vastarix)* la si pilha m'ai raíç de la vinha. 2. (corr.) Malautia de la vinha, causada per *Philloxera vastarix*. (Lo filoxèra arribèt accidentalament en Occitània mé de plants americans vèrs lo 1865 e causèt la destruccion de la mitan dei

vinhas, que fuguèron pièi remplaçada per d'ensèrts sus de plants americans resistents au parasite).

filloxerat, ada adj. Qu'es pertocat per lo filloxèra.

filloxerian, a adj. Pròpri au filloxèra. Var.: **filloxeric**.

filloxeric, a adj. Filloxerian.

film n.m. (mòt anglés) 1. Pellicula recubèrta d'una emulsion sensibla à la lutz, e sobre la quala s'enregístron lu imatges en fotografia e en cinematografia. 2. Document, òbra cinematografica ò de television. 3. (fig.) Debanament continú (d'eveniments): *Lo film d'una vida*. 4. Fina pellicula (d'un produch, d'una substança) que recuèrbe una susfàcia.

filmar vt. Enregistar sus un film cinematografic, pilhar en film.

filmogène, a adj. Si di d'una pintura susceptibla de formar un fuèlh.

filmografe n.m. Aparelh qu'aplica de films de pinturas d'espessor conoissuda e constanta.

filmografia n.f. Lista de films qu'una persona a fach (productor, comedian, etc.) ò que pertòcon un genre donat.

filmologia n.f. Disciplina qu'estúdia lo cínema en tant que fenomène psicologic, social, etc.

filmoteca n.f. 1. Colleccion de films classats. Sin.: **cinemateca**. 2. Colleccion de microfilms.

filoa n.f. (text.) Frema que fila. Sin.: **filaira**, **filadoira**.

filoada n.f. Filosada.

filodendron n.m. 1. Planta d'ornament originària d'Amèrica centrala, dai fuèlhas digitadi, dai flors foarça odoranti (Familha dei araceas). 2. En orticultura, forma jova de monstera.

filofague, a n. e adj. Que si noirisse de fuèlhas.

filogenèsi n.f. (bio.) Estudi de la formacion e de l'evolucion dei espècias animali e vegetali, en vista d'establir la sieu parentat. Var.: **filogenia**.

filogenetic, a adj. Relatiu à la filogenèsi. Var.: **filogenic**.

filogenia n.f. Filogenèsi.

filogenic, a adj. Filogenetic.

filoguidat, ada adj. Si di d'un missile qu'es religat au sieu pòst de tir au mejan d'un fieu que sièrve à transmetre lu òrdres de cu l'a tirat au sieu sistema de guidatge.

filologia n.f. 1. Estudi d'una lenga ò d'una familha de lengas, fondada sobre l'analisi critica dei tèxtos. 2. Establiment ò estudi critic dei tèxtos per comparason sistematica dei manescrichs ò dei edicions, per l'istòria.

filologic, a adj. Relatiu à la filologia.

filologicament adv. Segond un vejaire filologic.

filològue, òga n. Especialista de filologia.

filon n.m. 1. (miner.) Seguida ininterrota d'una mema matèria (minerau, ròca), que recopa de jaças de natura diferenta. Sin.: **vena**, **jaça**. 2. (fig. e fam.) Mejan de capitar, situacion lucrativa e gaire complicada: *A trovat lo boan filon per la si colar doça*.

filonian, a adj. 1. (miner.) Si di d'un jaç en filon. 2. (geol.) Si di d'un grope de ròcas que resulta de l'injeccion de magma au lòng dei rompeduras à proximitat de la susfàcia.

filonjaça n.f. (geol.) Fracha filoniana parallèla à l'estratificacion dintre lu terrens sedimentars.

filòrcha n.f. Organe de la vinha que s'enrotla à l'entorn d'un supoart. Sin.: **fieu de soca**, **vedilha**.

filós, oa adj. Filandrós.

filosada n.f. Contengut d'una colonha. Var.: **filoada**.

filosèla n.f. Fieu irregulier obtengut en filant la borra dei cocons de seda.

filosier n.m. Aneu que mantèn la colonha sus l'espatla de la filoira.

filosofala adj. f. *Pèira filosofala*: Pèira que, d'après lu alquimistas, podia operar la transmudacion dei metals en aur. ◇ (fig.) *Cercar la pèira filosofala*: Cercar quauqua ren que non si pòu trovar.

filosofar vi. *(filosòfi)* 1. Tenir una reflexion sobre de problemas filosofics. 2. Argumentar, rasonar sobre un subjècte quau que sigue. ◇ (pej.) Rasonar d'un biais abstrach e complicat.

filosòfe, a n. 1. Especialista de filosofia. 2. Pensaire qu'elabòra una doctrina, un sistema filosofic. 3. (ist.) Partidari dei ideas dei Lumes, au s. XVII^{n}. ◆ adj. e n. Si di de quauqu'un que supoarta li espròvas mé constança e resignacion, que pilha la vida dau boan costat.

filosofia n.f. 1. Camp d'activitat de la pensada qu'a per fin una reflexion sobre lu èstres, li causas e li valors envisatjadi au niveu mai general; ensèms dei recèrcas e dei reflexions menadi dins aqueu camp. 2. Matèria d'ensenhament dei establiments segondaris e superiors, estudi de la filosofia au sens de la definicion precedenta. ◇ Dins lo sistema francés, anciana denominacion de la Terminala literària. 3. Estudi dei principis fondamentals d'una activitat, d'una practica, e reflexion sobre lo sieu sens e la sieu legitimitat: *Filosofia de l'art, dau drech*. 4. Doctrina, sistema filosofic d'un autor, d'una escòla, d'una epòca, etc.: *La filosofia de Platon*. 5. Saviessa obtenguda mé l'experiença dei dificultats: *Subir una espròva emé filosofia*. 6. Concepcion de quauqua ren fondada sobre un ensèms de principis; aquestu principis: *Una novèla filosofia d'entrepresa*.

filosofic, a adj. 1. Relatiu à la filosofia. 2. Plen de filosofia, savi.

filosoficament adv. 1. Dau ponch de vista filosofic. 2. Embé saviessa, serenitat; en filosòfe.

filosofisme n.m. 1. Abusança de la filosofia. 2. Faussa filosofia.

filotecnic, a adj. Qu'a per tòca la vulgarisacion de la cultura.

filtrable, a adj. Que pòu èstre filtrat.

filtracion n.f. Passatge d'un fluide au travèrs d'un filtre qu'arrèsta li particulas solidi.

filtrant, a adj. Que pòu passar à travèrs d'unu filtres.

filtrar vt. 1. Passar au travèrs d'un filtre. Sin.: **trescolar**. 2. (fig.) Sotametre à un contraròtle sevère denant de laissar passar. Sin.: **passar au crivèu**. ◆ vi. 1. Penetrar: *L'aiga filtra au travèrs dei tèrras*. 2. Passar en despièch dei obstacles: *Laissar filtrar una informacion*.

filtrat n.m. Liquide filtrat dins lo quau non sobra minga solide en suspension.

filtratge n.m. 1. Accion de filtrar, fach d'èstre filtrat: *Lo filtrage dau vin*. Sin.: **coladura**. 2. (fig.) Contraròtle rigorós: *Lo filtratge dei espectators à l'intrada d'un estadi*. 3. Fach de filtrar, de s'espandir subrepticiament.

filtre n.m. 1. Còrs porós, dispositiu au travèrs de que si fa passar un fluide per lo desbarrassar dei particulas en suspension que li si tròvon ò per l'extraire de matèrias ai quali es mesclat. Sin.: **colador**. 2. Dispositiu que permete de faire passar l'aiga au travèrs dau cafè; lo cafè ensinda obtengut. 3. (fot.) Còrs transparent emplegat en fotografia per interceptar d'uni radiacions de l'espèctre. 4. (tecn.) Dispositiu destinat à favorisar ò à empachar lo passage d'uni compauantas de frequença d'un signal electric.

filtre n.m. Bevenda magica pròpria à inspirar l'amor.

filtre-premsa n.m. Aparelh que sièrve à filtrar lu liquides sota pression.

filum n.m. (biol.) Seria evolutiva de formas animali ò vegetali. Sin.: **linhada**.

fimòsi n.m. Estrechessa dau prepuci, qu'empacha de descurbir lo gland.

fin n.f. 1. Moment que quauqua ren s'acaba: *La fin de l'an*. Sin.: **cap**, **finiment**. ◇ *À la fin, en fin dau còmpte, (à la) fin finala*: En definitiva. Sin.: *tot còmpte fach e debatut, tot comptat e debatut.* ◇ Luèc dont quauqua ren s'acaba; extremitat: *La fin d'un capítol*. 2. Periòde, part terminala: *La fin dau mes es sovent complicada*. ◇ 3. Acabament complet: *Menar un projècte à la sieu fin, à boana fin*. Sin.: **menar a boan pron**. 4. Arrèst, cessacion: *La fin d'un amor*. ◇ *Lo mòt de la fin*: Aqueu qu'acaba un debat. ◇ *Sensa fin*: Que s'acaba jamai; que dura foarça longtemps, interminable. 5. Moart: *Senti la mieu fin arribar*.

fin n.m. (it.) e n.f. Tòca, finalitat: *À que fin agisses coma aquò?*

fin, a adj. 1. Que lu sieus elements son pichinets: *De sau fina, la sabla fina*. 2. De pichina seccion: *De bèrris fins*, *la talha fina*. 3. Totplen agut: *Una poncha fina*. 4. Delicat, gaire marcat: *Aver lu trachs fins*. 5. De gaire d'espessor; leugier, delicat: *Una estòfa fina*. 6. Foarça pur: *D'aur fin*. 7. De la qualitat melhora: *De porcelana fina, de vins fins*. 8. Subtile, d'una granda acuitat: *Un esperit fin*. 9. Qu'es la pròva d'una granda intelligença, d'una granda subtilitat: *Una galejada fina*. 10. Qu'excella dins una activitat donada; rafinat: *Una fina lama*. 11. Extrème. ◇ *Lo fin fond*: Lo luèc mai alunhat. ◇ *Lo fin mòt*: La clau, lo motiu secret. ◆ n.m. *Lo fin dau fin*: Cen que li a de mai complit, de mai rafinat. ◆ adv. Finament.

fina n.f. Aigardent naturala de qualitat superiora.

final n.m. (mús.) Tròç qu'acaba una sinfonia, un acte d'Òpera, etc. Var.: **finala**.

final, a adj. 1. Qu'acaba, que mete fin: *Lo ponch final*. 2. (gram.) *Proposicion finala* ò *finala*, n.f.: Proposicion subordenada de but. ◇ (filos.) *Causa finala*: Principi d'explicacion d'un fenomène per la tòca que deu rejónher. Var.: **finau**.

finala n.f. 1. Darriera sillaba ò darriera letra d'un mòt. 2. Darriera espròva d'una competicion per eliminacion. 3. (gram.) Proposicion finala. 4. (mús.) Final.

finalament adv. À la fin, per finir. Var.: **fin finala**.

finalisacion (-izacion) n.f. Accion de finalisar.

finalisar (-izar) vt. 1. Orientar vèrs un objectiu precís, donar una finalitat à: *Finalisar una recèrca*. Sin.: **claure**, **clavar**. 2. Acabar, metre au ponch dins lu darriers detalhs: *Finalisar un projècte*.

finalisme n.m. (filos.) 1. Sistema que fa dei causas finali lo principi explicatiu de tota caua. 2. Doctrina qu'afortisse qu'una finalitat existisse, que de causas finali trabàlhon dins l'univèrs e dins cada vida, que tot es ordenat vèrs una fin determinada.

finalista adj. e n. (filos.) Que pertòca lo finalisme; partidari dau finalisme.

finalista adj. e n. Qu'es qualificat per una finala.

finalitat n.f. Tòca. Sin.: **estigança**.

finament adv. 1. D'un biais fin. 2. Embé finessa.

finança n.f. 1. Ensèms dei professions qu'an per objècte lu sòus e lu sieus mòdes de representacion, espec. li valors mobiliari: *Lo monde de la finança*. 2. Sciença de la gestion dei patrimònis individuals, dei patrimònbis d'entrepresa ò dei sòus publics. ◆ pl. 1. Sòus publics; ensèms dei cargas e dei ressorsas de l'Estat ò d'una collectivitat territoriala; ensèms dei activitats que n'en pertòcon la gestion, l'emplec: *Li finanças publiqui*. ◇ *Lèi de finanças*: Lèi qu'autorisa lo govèrn à engatjar de despensas e à recobrar li recèptas. 2. (fam.) Ressorsas pecuniari d'un particulier.

finançable, a adj. Que pòu èstre finançat.

finançament n.m. Accion de finançar.

finançar vt. Fornir de capitals à: *Finançar una entrepresa*. Sin.: **amonedar**, **comanditar**, **sostenir**.

financier, a adj. Relatiu ai finanças.

financier, a n. Especialista dei operacions financieri e de gestion dei patrimònis publics ò privats. Sin.: **economista**.

financiera adj. f. e n.f. Si di d'una garnitura à basa de fonges, de rabassas, de lachet de vedeu, etc.

financierament adv. En matèria de finanças.

finaria n.f. Forneu d'afinatge de la fonda.

finàs, assa n. Que finasseja. Sin.: **finòcho**, **enganiu**, **ruson**, **rusat**, **furbo**, **aviciat**, **fintaire**.

finassaria n.f. (fam.) Finessa mesclada de rusa. Sin.: **finocharia**, **engana**, **finta**, **rusa**.

finassejar vi. (fam.) Usar de subterfugis, de finessas pauc ò pron ben intencionadi. Sin.: **finochar**, **enganar**, **rusar**, **fintar**.

finau, ala adj. Final.

finaudeu, èla adj. e n. 1. Diplomata. 2. Avisat, sota una parença simpleta. 3. Fifi.

fincion n.f. (it.) Ficcion.

finda adv. Parierament: *Ieu finda*, *ai finda escrich un roman*. Sin.: **tambèn**. ◆ conj. Doncas, alora, per aquela rason: *Non avia de sòus; finda, non es partit en vacanças*.

finés, esa adj. e n. Si di d'un pòble qu'abita l'extremitat nòrd-oèst de la Rússia d'Euròpa, e sobretot en Finlàndia. ◆ n.m. Lenga finòèogriana parlada principalament en Finlàndia, dont a l'estatut de lenga oficiala. Sin.: **finlandés**.

finessa n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fin, leugier: *La finessa d'un fieu*. 2. Delicadessa dei formas, de la matèria: *La finessa d'una cara*. Sin.: **gràcia**, **gracilitat**. 3. Acuitat dei sens. 4. Discerniment, perspicacitat, penetracion: *Finessa d'esperit*, *mostrar de finessa*. 5. (mar.) Estrechessa dei linhas d'aiga de l'avant e de l'arrier d'una nau. 6. (aeron.) Rapoart entre lu coeficients de portança e de resistença d'una ala ò d'un avion. 7. (sobretot au pl.) Particularitats, subtilitat: *Li finessas de la lenga occitana*. 8. Gaubi, rusa: *Li finessas de la diplomacia*.

fineta n.f. Estòfa de coton renduda frepionoa à l'envèrs per gratatge.

fin-fin, fina-fina adj. Foarça fin, sobrefin.

fínger vt. Simular per enganar: *Fínger la ràbia*. ◇ *Fínger de*: Faire semblant de. Var.: **fénger**, **fénher**, **fintar**.

finholaire, airitz adj. e n. Que finhòla. Sin.: **espepissaire**, **espepidaire**.

finholança n.f. Finholatge.

finholar vt. (fam.) Acabar en faguent atencion ai detalhs mai pichins. Sin.: **espepissar**, **espepidar**, **rafinar**.

finholatge n.m. (fam.) Accion de finholar. Var.: **finholança**. Sin.: **rafinatge**.

finicion n.f. 1. Accion de finir dins lu detalhs; operacion ò ensèms dei operacions per acabar un obratge, una pèça: *Lu travalhs de finicion*. Var.: **finiment**. 2. Caractèr de cen qu'es acabat coma si deu, dins lu detalhs.

finiment n.m. 1. Finicion. 2. Fin: *Arribar au finiment de la sieu vida*. ◇ La fin d'una epòca, d'un temps: *Lo finiment dau monde*. Var.: **finimonde**.

finimonde n.m. Fin dau monde.

finir vt. (*finissi*) 1. Menar au sieu tèrme; acabar; cessar: *Finir de parlar*. Sin.: **complir**, **terminar**. 2. Constituir la fin, si situar à la fin de: *La frasa que finisse lo capítol*. 3. *N'en finir*: Metre fin à quauqua ren de lòng ò d'intolerable. Sin.: **faire fin**. ◆ vi. 1. Arribar au sieu tèrme: *La fèsta finisse à 8 oras*. 2. S'acabar d'un biais donat: *Una istòria que finisse ben*. 3. Morir: *Finir dins la misèria*. 4. *Finir per*: Capitar finalament, arribar.

finissatge n.m. (tecn.) Darriera operacion destinada à acabar un travalh; finicion.

finisseire, a n. Obrier, obriera que s'entrèva de la finicion e de la verificacion dau trabalh d'una pèça ò d'un produch. Sin.: **contrarotlaire**.

finit n.m. 1. Cen qu'es limitat: *Lo finit e l'infinit*. 2. Qualitat de cen qu'es acabat, perfècte: *Lo finit d'un obratge*.

finit, ida adj. 1. Limitat, qu'a de bòrnas: *Una grandor finida*. ◇ (mat.) Si di d'un nombre, d'una grandor qu'admete un limit superior, d'un ensemble qu'a un nombre limitat d'elements. 2. Acabat: *Lo sieu travalh es finit*. 3. Acabat, dins lu detalhs. ◇ *Produch finit*: Produch industrial lèst per èstre emplegat. 4. Perfècte dins lo sieu genre: *Un raubaire finit*. 5. Qu'a plus cors: *Aqueu temps es ben finit!* 6. Frust, en fin de vida, que pòu plus contunhar la sieu activitat: *Es un òme finit*.

finit n.m. 1. Cen qu'es limitat: *Lo finit e l'infinit*. 2. Qualitat de cen qu'es finit, acabat: *Admirar lo finit d'un obratge*.

finitud n.f. Finituda.

finituda n.f. (filos.) 1. Caractèr de cen qu'es finit. 2. Caractèr de l'existencia umana, consciença de la moart. Var.: **finitud**.

finlandés, esa adj. e n. De Finlàndia. ◆ n.m. (ling.) Finés.

finochar vt. (*finòchi*) (fam.) Usar de subterfugis, de finessas pauc ò pron ben intencionadi. Sin.: **finassejar**, **fintar**, **enganar**, **rusar**.

finocharia n.f. Finassaria. Sin.: **engana**, **finta**, **rusa**.

finòcho n.m. (fam.) Persona que finòcha. Sin.: **finàs**.

finò-ogrian, a adj. e n.m. Si di d'un grope linguistic de la familha oraliana que comprèn en particulier lo finés, lo lapon, l'ongrés.

fint, a adj. 1. Fictiu. 2. Ipocrita: *Un sorrire fint*.

finta n.f. 1. (lit.) Accion de fínger. 2. Manòbra, gèst, còup destinat à enganar l'adversari.

fintament adv. Fictivament.

fintonejaire, airitz n. Persona que fintoneja.

fintonejar vi. Iteratiu de fintar.

fiol n.m. Combustible liquide, brun escur ò negre, pauc ò pron viscós que vèn dau petròli. Var.: **fuèl** (angl.).

fiòla n.f. Pichina botilheta de vèire. Sin.: **àmbora**, **flascon**.

fiolada n.f. Contengut d'una fiòla.

fiolaire, a n. Persona que beu à la botelha.

fiol-òli n.m. Mazot.

fion n.m. (mar.) Pichon cordatge que sièrve per estacar la vela à l'antena. Var.: **matafion**, **matafieu**, **flon**, **tressairòu**.

fiòrd n.m. Anciana valada glaciària que la mar a envaït.

fioritura n.f. 1. (sobretot au pl.) Ornament qu'aumenta l'elegança de quauqua ren ò que, en nombre excessiu, constituisse una surcarga. 2. (mús.) Ornament, escrich ò nom, qu'es ajustat à la linha melodica. Var.: **floridura**.

firbèc n.m. Becafiga, traucafiga.

firma n.f. 1. (it.) Signatura. 2. Entrepresa industriala ò comerciala.

firmament n.m. (lit.) Vòuta celèsta dont aparéisson li estelas.

firman n.m. (ist.) Edicte dau sobeiran dins l'Impèri otoman e en Iran.

firmança n.f. Garantia; recevut.

firmar vt. (it.) Signar.

firòla n.f. Mollusc gastropòde pelagic, transparent e sensa gruèlha, que viu en grand nombre dins li mars caudi.

fisa n.f. Mollusc gastropòde d'aiga doça, de la gruèlha lònga pauc ò pron 1 cm.

fisalia n.f. Granda medusa dei mars temperadi e caudi, formada d'una vesicula flotejanta que sostèn de polipes reproductors, noiriciers, e de filaments urticants lòngs

d'unu mètres (Embrancament dei cnidaris; òrdre dei sifonofòres).

fisalis n.m. Planta ornamentala, d'origina americana, que lo sieu calici s'acreisse pi en una sòrta de gàbia membranoa, que si forma à l'entorn d'un gròs grum.

fisarmònica n.f. (it.) Acordeon.

fisc n.m. Administracion que calcula li taxas e lu encaissa. Sin.: **tesaur public**, **impoasts**.

fiscal, a adj. Relatiu au fisc, ai taxas. Var.: **fiscau**.

fiscalament adv. D'un biais fiscal.

fiscalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de fiscalisar. 2. Part de l'impoast dins lo total dei ressorsas d'una collectivitat publica.

fiscalisador (-izador), airitz adj. Que fiscalisa: *L'accion fiscalisatritz de l'Estat*.

fiscalisar (-izar) vt. 1. Sotametre à l'impoast. 2. Finançar au mejan d'una taxa.

fiscalista n. Especialista dei problemas de taxas, dau drech social.

fiscalitat n.f. Sistema de percepcion dei taxas; ensèms dei lèis que li si rapoàrton.

fiscau, ala adj. Fiscal.

fisic n.m. 1. Aspècte exterior, general d'una persona. ◇ *Aver lo fisic de l'emplec*: Aver un fisic confòrme au ròtle interpretat ò, per ext., au mestier practicat. 2. Constitucion dau còrps; estat de santat: *Lo fisic a una influença sobre lo moral*.

fisic, a adj. 1. Qu'apartèn à la natura, que li si rapoarta: *Geografia fisica*. 2. Que pertòca lo còrs uman: *Educacion fisica*. 3. Relatiu à la fisica: *Li proprietats fisiqui d'un còrs*. ◇ *Scienças fisiqui*: Fisica e quimia.

fisica n.f. Sciença qu'estúdia li proprietats generali de la matèria, de l'espaci, dau temps, e establisse li lèis que rèndon còmpte dei fenomènes naturals.

fisicalisme n.m. (filos.) Teoria qu'afirma que lo lengatge de la fisica pòu constituir un lengatge universal que convèn à toti li scienças.

fisicament adv. 1. Dau ponch de vista de la fisica: *Un fenomène fisicament inexplicable*. 2. Per cen que regarja l'aspècte fisic: *Es pas mau fisicament*. 3. Sexualament: *Non s'entèndon fisicament*.

fisician, a n. Especialista de la fisica.

fisicomatematic, a adj. Que pertòca à l'encòup la fisica e li matematicas. ◆ n.f. Especialitat scientifica qu'unisse li matematicas e la fisica.

fisicoquimia n.f. Embrancament de la fisica qu'aplica li lèis de la fisica à l'estudi dei sistemas quimics.

fisicoquimic, a adj. 1. Que pertòca à l'encòup la fisica e la quimia. 2. Relatiu à la fisicoquimia.

fisicoteologia n.f. Doctrina que vòu provar l'existença de Dieu, partent de la beutat e de l'armonia de l'univèrs.

fisicoteologic, a adj. Relatiu àa la fisicoteologia.

fisiocracia n.f. Au s. XVIII^{n}, doctrina d'unu economistas que consideràvon la tèrra e l'agricultura coma li foant essenciali de la riquessa.

fisiocrata adj. e n. Partidari de la fisiocracia.

fisiognomonia n.f. Sciença anciana que si prepauava de conóisser lu òmes per l'estudi de la sieu fisionomia.

fisiografia n.f. Descripcion geografica d'una encontrada.

fisiografic, a Relatiu à la fisiografia.

fisiologia n.f. 1. Sciença qu'estúdia li foncions organiqui per li quala la vida si manifèsta e si mantèn sota la sieu forma individuala. ◇ *Fisiologia patologica*: Fisiopatologia. 2. (liter.) Au començament dau s. XXI^{en}, obratge que tractava d'un biais «objectiu» una realitat umana: *La Fisiologia dau maridatge, de Balzac*.

fisiologic, a adj. Relatiu à la fisiologia.

fisiologicament adv. Dau ponch de vista fisiologic.

fisiologista n. Fisiològue.

fisiològue, òga n. Cercaire especialista en fisiologia. Var.: **fisiologista**.

fisionomia n.f. 1. Ensèms dei trachs de la cara qu'an un caractèr particulier e exprimísson l'umor, lo temperament, lo caractèr: *Una fisionomia dubèrta*. 2. Caractèr, aspècte qu'una caua possedisse en pròpri, que la singularisa: *La fisionomia d'un quartier*.

fisionomic, a adj. De la fisionomia.

fisionomista adj. e n. Qu'es capable de reconóisser immediatament una persona ja rescontrada. ◇ (espec.) Persona emplegat à l'intrada d'un establiment de juècs per reconóisser lu jugaires que non dévon intrar.

fisiopatologia n.f. Estudi dei trebolicis que pertúrbon li foncions fisiologiqui e son responsables dei signes patologics. Sin.: **fisiologia patologica**.

fisiopatologic, a adj. Relatiu à la fisiopatologia.

fisioterapia n.f. Tractament medical au mejan d'agents fisics (lume, calor, frèi, electricitat, etc.).

fisisorpcion n.f. (quim.) Fenomène d'absorpcion que lo sieu mecanisme es deugut à d'accions fisiqui.

fisoïde, a adj. En forma de vesicula ò de vessiga.

fisostigma n.m. Planta volubila de Guinea que lu sieus grans, dichi *favas de Calabar*, son totplen toxiqui (Familha dei papilionaceas).

fisostòma n.m. Fisostòmas: Ancian òrdre de peis teleosteans, que la sieu vessiga nadarèla es religada à l'esofague.

fisquet n.m. (mar.) Sublet dau comite que servia sus li galèras à comandar li manòbras.

fissada n.f. Fissonada, fissadura.

fissadura n.f. Fissada.

fissaire, airitz adj. e n. Planta, animau que físson. Sin.: **ponhèire**, **ponchaire**.

fissibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es fissible.

fissible, a adj. (fis.) Fissile.

fissil(e), a adj. 1. (didact.) Que si partisse facilament en fulhets: *La lauva es fissila*. 2. Que pòu subir una fission nucleària.

fission n.f. (fis.) Partiment d'un nucleu d'atòme lord (urani, plutòni, etc.) en doi fragments ò mai, determinada per un bombardament de neutrons e que libèra una quantitat de neutrons enòrma e de neutrons. Sin.: **desintegracion**.

fissionar vt. (fis.) Produrre la fission nucleària de. ◆ vi. Subir la fission nucleària.

fissipar, a Que si multiplica per lo sieu pròpri partiment.

fissiparitat n.f. Forma de multiplicacion ò de generacion que l'organisme li si partisse en doi parts.

fissipède, a adj. e n. Dotat de pens despartits en dets ongulats, particulierament en parlant dei mamifèrs.

fissiròstre n. Auceu dotat d'un bèc cort e asclat.

fisson n.m. Dard dei insèctes. Sin.: **agulhon**, **ponchon**.

fissonada n.f. Ferida de dard. Sin.: **dardada**, **fissada**, **fissadura**, **ponchura**, **ponhedura**, **ponchada**.

fistula n.f. (med.) Canal fisiologic que mete en comunicacion dirècta e anormala doi viscèras ò una viscèra mé la pèu.

fistular(i), a (-ària) adj. 1. (med.) Relatiu à una fistula. 2. (didact.) Que presenta un canal, un conduch longitudinal.

fistulina n.f. Fonge roge sang, dau grope dei polipòres, que viu sus lu fusts dei rores e dei castanhiers, manjadís quora es jove.

fistulós, oa adj. (med.) De la natura de la fistula.

fit n.m. 1. Prètz que si paga per fitar quauqua ren. Sin.: **loguier**, **arrenda**. ◇ (espec.) Prètz de la locacion d'un lotament. Fit dei sòus: *Taus d'interès*.

fitar vt. 1. Donar en locacion. Sin.: **logar**, **arrendar**. 2. Pilhar en locacion. 3. Reservar (una plaça) dins un tren, au teatre, etc. Var.: **afitar**.

fitelefàs n.m. Aubre de l'Amèrica tropicala, qu'una espècia fornisse li granas que dónon lo corozo.

fitobiologia n.m. Biologia vegetala; estudi de la matèria vegetala e dei sieu fonccions.

fitobiologic, a adj. Que pertòca la fitobiologia.

fitobiologista n. Especialista de la fitobiologia.

fitocenòsi n.f. Fitosociologia.

fitocida n.m. Produch emplegat per destrúger li erbassas.

fitoecologia n.f. Estudi de l'ambient relatiu à la vegetacion.

fitofagia n.f. Accion de si noirir de vegetaus.

fitofague adj. e n.m. Si di d'un animau que si noirisse de matèrias vegetali.

fitofarmacia n.f. Estudi e preparacion dei produchs destinats au tractament dei malautias dei plantas.

fitoflagelat, ada adj. (bot.) Protiste flagelat que contèn de clorofilla.

fitoftòra n.m. Fonge parasite dau castanhier, de la patata (Classa dei sifomicèts; òrdre dei peronosporalas).

fitogène, a adj. Que trai la sieu origina de vegetaus.

fitogeografe, a n. Especialista de fitogeografia.

fitogeografia n.f. Estudi de la distribucion dei plantas sus la Tèrra.

fitogeografic, a Relatiu à la fitogeografia.

fitografia n.f. Botanica descriptiva.

fitoparasit(e) n.m. Animau, vegetau parasites d'una planta.

fitopatologia n.f. Estudi dei malautias dei plantas.

fitoplancton n.m. Plancton vegetal.

fitormòna n.f. Ormòna vegetala.

fitosanitari, ària n.f. Relatiu ai curas que si fa ai vegetals.

fitosociologia n.f. Fisiologia vegetala, estudi dei associacions vegetali. Sin.: **fitocenèsi**.

fitosteròl n.m. Nom generic dei esteròls d'origina vegetala.

fitotaxonomia n.f. Taxonomia vegetala.

fitoterapeuta n. Persona que tracta li malautias per fitoterapia.

fitoterapia n.f. Tractament dei malautias au mejan de plantas.

fitotomia n.f. Anatomia dei plantas.

fitotron n.m. Laboratòri equipat per l'estudi dei condicions fisiqui e quimiqui necessari au desvolopament dei plantas.

fitozoari n.m. Zoofit.

fixable, a adj. Que pòu estar fixat. Sin.: **tancable**.

fixacion n.f. [fisa'sjuŋ] 1. Accion de fixar, d'estacar solidament. Sin.: **tancatge**, **tancada**. 2. Estac, dispositiu que sièrve à fixar: *Fixacion d'esquí*. 3. Fach de si fixar, de s'establir en quauque luèc. 4. (biol.) Estat dei vegetals e dei animaus que son solidaris d'un supoart. 5. (biol.) Conservacion e coagulacion dei elements d'un teissut mé l'ajuda d'un fixator en vista d'un examèn microscopic. 6. (psican.) Persistença d'un estacament à una persona ò à una situacion ligadi au passat e dispareissudi, que mena à de satisfaccions narcissiqui regressivi. 7. Accion de determinar, de reglar d'un biais precís: *Fixacion d'una taxa, d'un prètz*.

fixador n.m. Fixator.

fixament adv. D'un biais fixe, contunh.

fixar vt. [fi'sa] 1. Establir dins una posicion fixa, un luèc fixe: *Fixar un quadre sus la paret*. Sin.: **tancar**. 2. Tenir (lu uèlhs) immobiles: *Fixar lu uèlhs au ceu*. ◇ Agachar fixament quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **alucar**. 3. Aplicar (la sieu atencion, lo sieu esperit) à, sobre quauqua ren. ◇ *Fixar la sieu causida*: L'arrestar. 4. Rendre estable, arrestar l'evolucion de: *Fixar un fuèc*. 5. Pulverisar un fixatiu sobre (un dessenh). ◇ Tractar (una fotografia) per un banh de fixatge. 6. Donar una orientacion ai aspiracions de (quauqu'un); estabilisar: *Lo maridatge lo fixerà*. 7. Sortir quauqu'un dau dubi en l'informant, en li donant una respoasta: *Serètz fixat dins la jornada*. 8. Determinar, establir precisament: *Fixar un prètz, una ora per si rescontrar, un objectiu*. ◆ **si fixar** v.pr. 1. S'establir d'un biais permanent. 2. Causir: *Si fixar sobre una color*.

fixatge n.m. [fi'sadʒe] 1. Accion de fixar. Var.: **fixacion**. 2. Operacion que rende un imatge fotografic inalterable à la lutz. 3. Quotacion d'una valor borsiera ò d'un títol efectuada à-n-un moment donat. 4. Quotacion de la barra d'aur sus lo mercat dau metal. Sin.: **fixing** (angl.).

fixatiu n.m. Preparacion per fixar, estabilisar sus lo papier lu dessenhs au pastèl, au gredon.

fixator n.m. [fisa'tur] 1. Vaporisator que sièrve à mandar un fixatiu sus un dessenh. 2. Banh emplegat per lo fixatge d'un imatge fotografic. 3. (biol.) Liquide que

coagula li proteïnas dei cellulas sensa alterar la sieu estructura. Var.: **fixador**.

fixator, tritz adj. Qu'a la proprietat de fixar.

fixe n.m. ['fise] 1. Fraccion invariabla d'una remuneracion (per op. à *prima*, *comission*, etc.). 2. (astron.) *Esfèra dei fixes*: Esfèra celèsta legada ai estelas (*estelas fixi*), que sèmblon aver de posicions relativi fixi.

fixe, a adj. ['fise] 1. Que rèsta à la mema plaça, que non bolega: *Un ponch fixe*. Sin.: **clavat**, **immobile**, **estable**. ◇ *Ròda fixa*: Solidària dau sieu axe (per op. à *ròda liura*). 2. (inform.) *Virgula fixa*: Mòde de representacion dei nombres decimals dont la virgula es totjorn plaçada à la mema posicion, seguida per un nombre constant de chifras (per op. à *virgula flotejanta*). 3. *Regard fixe*: Regard vague, inexpressiu, ò que fixa quauqua ren. 4. Que si mantèn dins lo meme estat, que non vària. 5. *Idea fixa*: Que s'impaua à l'esperit coma una obsession. 6. Qu'es determinat per avança: *Prètz fixe*. ◇ *Drech fixe*: Taxa fiscala que lo sieu montant es invariable. ◇ (dr.) *Assignacion à jorn fixe*: Dins la quala una data d'audiença determinada es indicada. ◆ interj. Òrdre de si metre au garda-à-vos.

fixing n.m. (angl.) Fixacion (à la Borsa).

fixisme n.m. Teoria biologica qu'afirma que li espècias vivi son totjorn estadi coma son e an jamai subit d'evolucion despí la sieu creacion.

fixista adj. e n. Relatiu au fixisme; partidari dau fixisme.

fixitat n.f. Qualitat, estat de cen qu'es fixe. Sin.: **immobilitat**, **estabilitat**.

flabellat, da adj. Dispauat en ventalh coma li banas dei tavans, etc...

flabellifòrma n.m. Ondradura de fuèlhas dispauadi en ventalh.

flabellum n.m. (lat.) Ventalh liturgic portat au dessobre de la tèsta dau papa (La sieu usança fuguèt abolida per Pau VI^{n}).

flabòt n.m. Flebotòme.

flac onomatopea Bosin de quauqua ren que tomba dins l'aiga ò de l'aiga que tomba. Sin.: **chac**.

flac, a adj. Apatic, noncalent. Var.: **flacós**, Sin.: **indiferent**, **indolent**, **letargic**, **molastrós**, **linfatic**, **despassionat**.

flaca n.f. Apatia, indolença. Var.: **flaquesa**, **flaquessa**, **flaquiera**, **flaquitge**.

flaca n.f. (tecn.) Endrech d'un fust d'aubre dont la rusca es levada e lo boasc mes à nud. 2. Inegalitat dins l'escairatge d'una pèça de boasc.

flacament adv. D'un biais flac; embé flaquessa.

flacand, a adj. e n. Persona que lauda d'un biais exagerat. Var.: **flacassier**. Sin.: **laudator**, **lausenjaire**, **lausengier**.

flacar vi. (*flaqui*) Manifestar d'indolença, d'apatia.

flacandejar vi. Laudar d'un biais exagerat.

flacar vi. (*flaqui*) Flaquir.

flacaria n.f. Malautia grèva que pertòca lu manhans.

flacason n.f. Promiera incomoditat de l'emprenhament.

flacassier, a adj. e n. Flacand, flataire.

flacciditat n.f. Caractèr de en qu'es flac. Sin.: **flaquitge**, **flaquessa**.

flacid(e), a adj. Qu'a perdut la tonicitat.

flaciditat n.f. (med.) Estat dei organes flacs (muscles, organes erectiles).

flacós, oa adj. Flac.

flagel n.m. Flageu.

flagelacion n.f. Accion de flagelar, de si flagelar ò d'èstre flagelat. Var.: **flagelament**.

flagelaire n.m. Flagelant.

flagelament n.m. Flagelacion.

flagelant n.m. (ist.) Membre de sèctas medievali dont s'adonàvon en comun à de flagelacions. Var.: **flagelaire**.

flagelar vt. (*flagèli*) Batre à còup de foet, de vergas. ◆ **si flagelar** v.pr. Si picar à còups de foet, de vergas.

flagelari, ària adj. (biol.) Relatiu au flageu.

flagelat, ada adj. Provedit d'un flageu.

flagelat n.m. *Flagelats*: Embrancament dei protozoaris flagelats, provedit ò non de clorofilla.

flageu n.m. 1. Autís constituit d'un mànegue e d'un batador de boasc, religats au mejan de corrèias, emplegat per batre li cerealas. Sin.: **escoaire**. 2. *Flageu d'armas*: Arma formada d'una massa ò de doi massas qu'una cadena religava à un mànegue. 3. Granda calamitat publica. 4. Persona, caua funèsta. 5. Braç orizontal d'una balança, qu'ai sieu extremitats si tròvon lu plateus. 6. (biol.) Filament mobile, lòng e sovent unic, que sièrve d'organe locomotor à d'unu protozoaris e ai espermatozoïdes. Var.: **flagel**.

flagrança n.f. Caractèr de cen qu'es flagrant. Sin.: **evidença**.

flagrant, a adj. Evident, incontestable. Sin.: **evident**, **clar**. ◇ (dr.) *Flagrant delicte*: Delicte comés sota lu uèlhs d'aquelu que lo constàton.

flaira n.f. Odor, sentor, esperfum.

flairar vt. Aplicar lo sieu odorat à, sentir l'odor de (quauqua ren). Sin.: **nasejar**, **niflar**, **sentir**.

flama n.f. 1. Fenomène luminós, gas incandescent qu'es produch per una substança en combustion. 2. Esclat (dau regard). 3. (fig.) Ardor viva, entosiasme: *Un discors plen de flama*. 4. Pavalhon lòng e estrech auçat en aut de l'aubre principal d'una nau de guèrra. 5. Bandieròla flotejanta que garnissia li lanças de la cavalaria. 6. Marca postala que si mete sus li letras à costat dau sageu dataire. Var.: **flamba**. Sin.: **flara**. ◆ pl. Incendi, fuèc: *Li flamas an tot destruch*. ◇ *Li flamas etèrni*: Lo fuèc de l'infèrn.

flamadura n.f. Bandieròla que lu cavaliers portàvon, dins l'Antiquitat.

flamant, a adj. 1. Que flamba, qu'a l'esclat dau fuèc. ◇ *Nòu flamant*: Tot nòu. 2. (miner.) *Carbon flamant* ò *flamant*, n.m.: Carbon m'una auta tenor en matèrias volatili, que crema m'una flama lònga. Var.: **flambant**.

flamaròta n.f. 1. Element de matèria en fuèc que s'escapa d'un fogau. 1. Folaton.

flamb n.m. 1. Fuèc clar, per s'escaufar. 2. Brusca manifestacion: *Un flamb de violença*. 3. Auça brutala (dei prètz, dei valors, etc.): *Lo flamb dau cors dau petròli*.

flamba n.f. Flama.

flamba n.f. Espada de la lama ondulada.

flambada n.f. 1. Fuèc clar, alumat per si rescaufar. 2. Manifestacion brusca: *Flambada de violença*. 3. Aumentacion brutala (dei prètz, dei valors): *La flambada dei cors dau petròli*. Var.: **flamb**.

flambament n.m. (mecan.) Flambatge.

flambant, a adj. Flamant.

flambar vi. 1. Cremar en faguent una flama clara; lúser d'un esclat improvist. Var.: **flamejar**. Sin.: **abrandar**. 2. (mecan.) Si desformar per flambatge. ◆ vt. 1. Passar (quauqua ren) à la flama. 2. Versar un alcòl (sobre una preparacion culinària) e li metre lo fuèc.

flambard n.m. Fanfaron.

flambard n.m. Capeu dei bòrds largs d'origina auvernhata.

flambardejar vi. Fanfaronar.

flambatge n.m. 1. Flamejada. 2. (mecan.) Desformacion laterala d'una pèça lònga sotamessa à un esfoarç normal de compression. Sin.: **flambament**.

flambejament n.m. Esclat de cen que flambeja.

flambejant, a adj. 1. Que flambeja. 2. (arquit.) Si di dau darrier periòde dau gotic, que presenta de decòrs de corbas e de contracorbas que s'articúlon en formant de flamas.

flambejar vi. 1. Mandar una flama lusenta. Var.: **flamejar**. 2. (lit.) Lúser coma la flama: *Aver lu uèlhs que flambéjon*.

flambèrja n.f. Lònga espada de duel foarça leugiera, ai siècles XVII^{n} e XVIII^{n}.

flambesa n.f. Flambessa.

flambessa n.f. Rojor de la cara. Var.: **flambesa**.

flambeu n.m. 1. (anc.) Fais de mechas cubèrtas de cera. 2. (anc.) Grand candelier de metal preciós. 3. (fig.) Caua, persona qu'incarna ò constituisse un ideal. ◇ *Transmetre*, *passar lo flambeu*: Afidar la continuacion d'una accion, d'una òbra. ◇ *Repilhar lo flambeu*: Assegurar la continuacion d'una accion, d'una òbra.

flamejada n.f. Accion ò biais de flambar. Var.: **flambatge**.

flamejant, a adj. Flambejant.

flamejar vt. Flambejar.

flamenc, a adj. e n. 1. De Flandra. Sin.: **flandrés**. 2. *Escòla flamenca*: Ensèms dei artistas e de la produccion artistica dei país de lenga flamenca, espec. denant de la formacion de la Belgica.

flamenc n.m. Ensèms dei parlars neerlandés emplegats en Belgica e dins lo Nòrd de la França.

flamenc n.m. Auceu de granda talha (aut pauc ò pron 1, 50 m), dau plumatge ròsa, escarlata ò negre, dei grandi patas palmadi, dau lòng coal sople e dau bèc gròs e lamelós (familha fenicopterides).

flamenc n.m. Flamenco, a.

flamenco, a adj. e n.m. (mòt espanhòu) Si di de la dança, de la música e dau cant popularis andalós.

flamendisacion (-izacion) n.f. Tresmudament dins lo sens flamenc.

flamendisar (-izar) v.t. Tresmudar dins lo sens flamenc.

flamenquisme n.m. Movement cultural e politic opauat à l'extension de la cultura francesa en Flandra (d'unu demàndon l'autonomia de la Flandra).

flamenquista adj. e n. 1. Que parla flamenc. 2. Partidari dau flamenquisme; nacionalista flamenc.

flamet n.m. Flamenc. Sin.: **becarut**.

flamier n.m. Mena de torta au poarre, originària de Flandra.

flamula n.f. (bot.) Planta escalaira, foarça comuna dins li baranhas, sobremontada d'un plumet lanós. Sin.: **vinalha**, **vencèia**, **vidalha**.

flan n.m. 1. Disc de metal per picar una moneda ò una medalha. 2. (tecn.) Porcion d'un fuèlh de metal destinada à l'embotissatge e au formatge. 3. Crema renversada. Var.: **flau**, **flauson**. ◇ Tarta à la crema garnida d'espargues, de fruchs de mar, etc.

flanc n.m. 1. Caduna dei parts laterali dau còrs que van dau bas dei coastas fins ai ancas; costat dau còrs. ◇ *De flanc*: De costat. Sin.: **per banda**. 2. Part laterala d'una caua: *Lu flancs d'una montanha*. ◇ À flanc de: *Sus li pendas de*. 3. (mil.) Part laterala d'una tropa ò d'una posicion (per op. à *front*). 4. (arald.) Costat de l'escut.

flancada n.f. Còup d'espada (bòta de quatre forçada) que si poarta au flanc de l'adversari.

flancar vt. (*flanqui*) 1. Flanquejar. 2. Donar, fotre (pop.): *Flancar una rosta*. Var.: **aflancar**.

flandrés, esa adj. e n. Flamenc.

flandricisme n.m. Construccion ò mòt que vèn dau flamenc, emplegat dins lo francés regional dau Nòrd de França ò de Belgica.

flandrin, a adj. Persona que flandrina. ◆ n.m. Òme grand, que sembla desgaubiat e flac. Var.: **flandrinàs**.

flandrinar vi. Deambular, barrutlar, caminar sensa tòca per passar lo temps.

flandrinàs n. Flandrin.

flanèla n.f. Estòfa leugiera, de lana ò de coton.

flanelòta n.f. Gilet de flanèla.

flanquejar vt. 1. Èstre bastit, dispauat de cada costat de quauqua ren: *Un garatge que flanqueja la maion*. 2. Acompanhar quauqu'un: *Es vengut flancat dei sieus tres complicis*. 3. (fortif.) Aparar au mejan d'obratges bastits sus lu costats. 4. (mil.) Ajudar ò aparar lo flanc d'una unitat ò d'una posicion, mé de tropas ò de tirs. Var.: **flancar**, **aflancar**.

flapir vt. (*flapissi*) (fam.) Crepar, abatre. Sin.: **aflaquir**.

flapissent, a adj. (fam.) 1. Que flapisse. 2. Que vèn flac, moal. Sin.: **aflaquissent**.

flapit, ida adj. (fam.) Abatut, crepat.

flaquejant, a adj. Que flaqueja.

flaquejar vi. Flaquir.

flaques(s)a n.f. n.f. Apatia, indolença. Var.: **flaca**.

flaquiera n.f. Feblessa.

flaquir vi. (*flaquissi*) Feblir.

flaquissent, a adj. Feblissent.

flaquitge n.m. Feblessa, flaquessa. Var.: **flaquesa**, **flaquiera**.

flar n.m. (mar.) Brava quantitat d'aiga de mar que s'espandisse tot d'un còup sus la cubèrta d'una nau ò au dedintre d'un local sieu: *«Per que els se meseron en una nau... e una nuèch de mar fet flar per tempesta aysi que foron totz trebalhatz...»* B.N. Ms.

flara n.m. Flama.

flasc, a adj. Tèrne: *Un lume flasc*. Sin.: **afalit**, **fadàs**.

flasca n.f. 1. Flascon. 2. Pera per la pòuvera.

flascon n.m. Botilheta de forma variabla, sovent en vèire, provedit d'un tap de la mema matèria ò metallic; lo sieu contengut.

flasconatge n.m. 1. Ensèms de flascons. 2. Fabricacion dei flascons. 3. Operacion d'emplissatge dei flascons en cosmetologia.

flasconet n.m. Pichon flascon. Var.: **flasconeu**.

flasconeu n.m. Flasconet.

flash n.m. (angl.) 1. Dispositiu que produe un ulhauç luminós per una fotografia; aquesto ulhauç. Sin.: **lampejaire**, **fotolume**. ◇ (fam.) *Aver un flash*: Aver una idea luminoa, geniala; aver una intuicion. 2. (television, ràdio) Informacion importanta transmessa en prioritat. Sin.: **corteta, brèva**. 3. Sensacion brutala e corta après una injeccion de dròga. 4. *Venda flash*: Promocion pontuala d'unu articles.

flashback n.m. inv. (angl.) Sequença cinematografica que retrai una accion passada per rapoart à la narracion. Sin.: **retorn en darrier**, **repassatge**.

flasqueta n.f. Flascon plat.

flataire, airitz adj. e n. Que flata, que lauda embé exageracion. Sin.: **lausenjaire**, **lausengier**, **cortesan**, **flacassier**, **flacand**. ◆ adj. 1. Que convèn à l'amor pròpri: *Un compliment flataire*. Sin.: **elogiós**, **flatós**.2. Que tende à idealisar: *Un retrach flataire*.

flatar vt. 1. Temptar de plàser à quauqu'un en li fasent de lausenjas faussi ò exageradi. 2. Avantatjar, rendre mai beu: *Aquela fòto vos flata*. 3. Far nàisser ò entretenir mé complasença (una passion, un sentiment bas): *Flatar lu vicis d'una persona*. Sin.: **flacandejar**. 4. Agradar à, plàser à, tocar (un sens, l'esperit): *Un vin que flata lo palat*. Var.: **aflatar** ◆ **si flatar** v.pr. Si vantar, pretendre.

flataria n.f. Accion de flatar; prepaus que flàton. Sin.: **laudaria**.

flatason n.f. Amor pròpri.

flatós, oa adj. Que flata. Var.: **aflatós**.

flatosament adv. D'un biais flatós.

flatulença (-éncia) n.f. (med.) Amolonament de gas dins una cavitat naturala (estòmegue ò intestin). Var.: **flatuositat**.

flatulent, a adj. (med.) Qu'es produch per una flatulença. Var.: **flatuós**.

flatuós, oa adj. Flatulent.

flatuositat n.f. Flatulença.

flau n.m. Flamenc. Sin.: **becarut**.

flau n.m. Mena de crema reversada à basa d'òus e de farina. Var.: **flauson**, **flan**.

flaujolet n.m. Mena de flaüta à bèc, parcialament provedida de claus, que compoarta 6 traucs. Sin.: **flaüteu**, **galobet** (Provença). Var.: **flaujòu**.

flaujòu n.m. Flaujolet.

flaunhac, a adj. e n. Lausenjaire. Sin.: **flataire**, **ipocrita**, **fausson**.

flaunhardar vt. Lausenjar. Sin.: **flatar**.

flaunhardaria n.f. Lausenja. Var.: **flaunharditge**.

flaunharditge n.m. Flaunhardaria.

flaunhàs, assa adj. Qu'es sensible à la mendre dolor. Sin.: **tendrin**, **fleune**.

flausina n.f. Cotís. Sin.: **cotil**.

flauson n.m. Crema renversada. Var.: **flan**, **flau**.

flaüt n.m. 1. Instrument de música de vent e à embocadura, format d'un tube traucat. ◇ *Flaüt à bec*: Flaüt drech, de boasc ò de matèria plastica, m'una embocadura que sembla un bec. ◇ *Flaüt traversiera*: Flaüt de boasc ò de metal que la sieu embocadura es traucada sus lo costat. ◇ *Flaüt pichin* ò *piccolo* (mòt it.): Flaüt dau timbre agut. 2. *Flaüt de Pan*: Instrument compauat de tubes de diferenti longuessas sobre lu quaus si passéjon li labras. Sin.: **crestapoarc**. 3. *Juèc de flaüt*: Juèc d'òrgue qu'imita lu sons dau flaüt.

flaütaire, airitz n. Musician que juèga dau flaüt. Var.: **flaütista**.

flaütar vi. Jugar dau flaüt.

flaütat n.m. Si di d'un son doç qu'evòca aqueu dau flaüt.

flaüteu n.m. Flaujolet.

flaütier, a n. Persona que fa de flaüt.

flaütista n. Flaütaire.

flavescença (-éncia) n.f. Estat de cen qu'ès flavescent.

flavescent, a adj. Jaune daurat.

flaveton n.m. Mújol sautaire (Familha dei mugilidats).

flavina n.f. (biol.) Molecula organica qu'apartèn à un grope que comprèn la vitamina B2 (riboflavina), lu pigments jaunes d'un beu nombre d'animaus e d'enzimas respiratòri.

flavor n.f. Ensèms dei sensacions (odor, gust, etc.) sentidi au moment de la degustacion d'un aliment.

flebalgia n.f. (med.) Dolor sus lo percors dei venas varicoï.

flebalteriti n.f. (med.) Complicacion d'una flebiti tocant l'artèria vesina.

flebectasi n.f. (med.) Dilatacion d'una vena.

flebectomia (cir.) Ablacion d'una vena.

flebiti n.f. Inflamacion d'una vena, qu'afècta generalament lu membres inferiors e pòu provocar la formacion d'un calhon.

fleboclisi n.f. (med.) Injeccion dintre una vena.

flebografia n.f. (med.) Radiografia dei venas.

flebograma n.f. Corba donada per lo biais d'una flebografia.

flebolit n.m. (med.) Calcificacion dei parets d'una vena.

flebologia n.f. Especialitat medicala que s'entrèva dei malautias dei venas.

flebològue, òga n. Especialista en flebologia.

flebopatia n.f. (med.) Patologia dau sistèma venós.

fleborragia n.f. (med.) Emorragia venoa.

fleboscleròsi n.f. (med.) Escleròsi dei venas.

flebòt n.m. Flebotòme.

flebòt, a n. (pop.) 1. Infirmier, infirmiera. 2. Sota lo regime sarde, mena de mètge diplomat après examèn davant una jurada medicala que si recampava à Niça. Èra autorisat à sagnar, fixar li sangsugas. 3. Marrit mètge, marrit cirurgian.

flebotòme n.m. Insècte dei regions mediterraneï e tropicali que pòu transmetre la leishmaniòsi. Var.: **flebòtomo** (it.), **flabòt**, **flebòt**.

flebotomia n.f. (cir.) Incision d'una vena.

flebòtomo [fle'bɔtomu] n.m. (it.) Flebòt.

flebotonic, a adj. Cen qu'acreisse la tonicitat de la paret dei venas.

flebotrombòsi n.f. (med.) Calhon de sang dintre una vena.

flecha n.m. 1. Projectile format d'una asta de boasce d'una poncha, que si lança au mejan d'un arc. Sin.: **saeta**. ◇ *Puar en flecha*: Puar, aumentar tot drech, rapidament. 2. Representacion esquematica d'una flecha per indicar un sens, una direccion ò simbolisar un vector. 3. (mat.) Segment que jonhe lo mitan d'un arc de cercle e lo mitan de la coarda que lo sotatende. 4. (arquit.) Autessa d'un arc, d'una clau de vòuta. 5. *Flecha d'una trajectòria*: Autessa maximala qu'un projectile rejonhe dins la sieu trajectòria. 6. (aeronaut.) Inclinason donada au bòrd d'atac d'una ala per facilitar la sieu penetracion dins l'ària. ◇ *Avion de la flecha variabla*: Que la sieu flecha pòu èstre modificada en foncion de la velocitat. 7. Part piramidala ò conica en cima d'un cloquier. 8. (geogr.) *Flecha litorala*: Cordon litoral parallèle à la coasta. 9. Gròs solier. 10. (mar.) Gròssa peça de fusta plaçada à la cima de la garida per renfortir li tenalhas. 11. (fam.) Ponchapen.

flechar vt. Marcar (un itinerai) mé de flechas. Sin.: **senhalisar**, **balisar**.

flechat, ada adj. 1. Marcat au mejan de flechas: *Un itinerari flechat*. Sin.: **balisat**. 2. Ornat de flechas.

flechatge n.m. Accion de flechar un itinerari; lo sieu resultat. Sin.: **balisatge**.

flecheta n.f. Pichina flecha. ◇ (espec.) Pichin projectile provedit d'una poncha, que si lança à la man vèrs un bersalh. Var.: **flechon**.

flechiment n.m. 1. Accion de flechir. Sin.: **plegament**. 2. Baissa, diminucion.

flechir vt. 1. Plegar plan plan, rendre corbe (cen qu'èra drech). ◇ Plegar (un membre, una articulacion). ◆ vi. Flaquir, molar.

flechissèire adj. m. e n.m. (anat.) Si di de tot muscle destinat à la flexion d'una partida dau còrs. Sin.: **plegador**, **plegadís**. Contr.: **extensor**.

flechon n.m. Flecheta. Sin.: **saeton**.

fleòla n.f. Graminea forratgiera vivaça dei prats, que preferisse lu soals sècs e calcaris.

fleton n.m. (anat.) Articulacion dau genolh.

fleuma n.f. 1. Comportament d'un òme que garda la sieu luciditat en tota situacion. 2. Produch de la destillacion d'un liquide alcolic non consumible.

fleumatic, a adj. Que manifèsta de flegma dins lo sieu comportament, li sieu reaccions. Var.: **fleumós**. Sin.: **pissafrèi**, **sangfleu**.

fleumaticament adv. Flegmaticament.

fleumatisacion (-zacion) n.f. Accion de fleumatizar.

fleumatisant (-izant) n.m. Substança ajustada à un explosiu per n'en baissar la sensibilitat ai còups e ai friccions.

fleumatizar v.t. Demenir la sensibilitat d'un explosiu ai còups e ai friccions au mejan de l'ajust d'una substància apropriada.

fleumon n.m. (med.) Inflamacion purulenta difusa qu'interèssa generalament lo teissut conjontiu, que vira ò non en abcès.

fleumonós, oa adj. (med.) Qu'es de la natura dau fleumon.

fleumós, oa adj. Fleumatic.

fleune, a adj. 1. Flaunhàs. 2. Que l'aparença teuna marca la freularia. Var.: **freule**. 3. Qu'es gaire espés. Sin.: **teune**, **fin**, (fig.) **escars**.

flexibilisar (-izar) vt. Rendre mai flexible.

flexibilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es flexible. 2. Qualitat de cen que si pòu adaptar; sistema sople: *Flexibilitat de l'emplec*.

flexible, a adj. 1. Que plega facilament: *Una cana flexibla*. 2. Que si pòu adaptar ai circonstanças: *Un orari flexible*. Sin.: **plegadís**.

flexible n.m. 1. Tube flexible. 2. Organe de transmission flexible.

flexion n.f. 1. Accion de plegar: *Flexion dau ginolh*. 2. Estat de cen qu'es plegat. 3. (fis.) Desformacion d'un solide sotamés à de foarças transversali. Sin. (1, 2 e 3): **plegadura**. 4. (ling.) Procediment morfologic que consistisse à ajustar la raíç dau mòt qu'exprimísson de categorias gramaticali (genre, nombre, persona) ò de foncions sintaxiqui (cas); ensèms d'aqueli formas provedidi de desinença: *Flexion nominala*. ◇ *Flexion verbala*: Conjugason.

flexional, a adj. (ling.) Qu'a de flexions: *L'occitan es una lenga flexionala*. Var.: **flexionau**.

flexionau, ala adj. Flexional.

flexografia n.f. Procediment d'estamparia mé de formas en releu, constituidi de clichats soples de cauchoc ò de plastic, mé de tenchas fluidi dau secatge rapide.

flexuós, oa adj. (lit.) Corbat alternativament dins uns ens e dins l'autre.

flexuositat n.f. (lit.) Estat de cen qu'es fluxuós; cen qu'es fluxuós.

flexura n.f. (geol.) Forma intermediària entre la falha e lo plec, dins la quala li jaças son estiradi vèrs lo compartiment encalat. ◇ *Flexura continentala*: Plan de contacte, inclinat, entre la tèrra e la mar, que si pòu atenuar, aumentar ò si desplaçar.

flíbia n.f. Fíbia.

flibòt n.m. Nau mé doi aubre per l'ocean.

flibusta n.f. 1. (anc.) Pirataria à la quala si liuràvon lu flibustiers. 2. Ensèms dei flibustiers. Var.: **falibusta, faribusta**.

flibustar vi. (anc.) Practicar la flibusta.

flibustier n.m. 1. Pirata de la mar dei Antilhas, ai siècles XVII^{n} e XVIII^{n}. Var.: **felibustier**, **falibustier**, **faribustier**, **farabustier**. 2. Trufador.

flic-flac interj. (onomat.) Bosin dau floteament de l'aiga. Var.: **flica-flaca**, **flic-flòc**.

flica-flaca interj. (onomat.) Flic-flac.

flic-flòc interj. (onomat.) Flic-flac.

flictena n.f. (patol.) Vesicula emplida de serositat transparent, dins ò sota l'epidèrma.

flingue n.m. (fam.) Pistòla, fusiu.

flisc n.m. 1. Bosin que fa lo foit. 2. Cordèla estacada à la cima dau foit.

flòc n.m. 1. Flòta de bèrris sus la tèsta. Sin.: **mata**. Var.: **flocada**. 2. Pichin amolonament de fibras, de neu, etc. 3. Pichina lamella d'un aliment desidratat: *Flòcs de civada*. 4. (metall.) Deca qu'apareisse dins la massa de pèças d'acier laminat ò fargat. 5. (arald.) Mòble format de tres avelanas tengudi per li sieu envolopas.

flocada n.f. Flòc.

flocar vt. (*flòqui*) 1. Ornar de flòcs. 2. Text.) Depauar de fibras sus (una susfàcia) per flocatge..

flocar vi. (*flòqui*) Venir blet.

flocatge n.m. Aplicacion de fibras pauc ò pron lòngui (de coton, de lana, etc.) sus un supoart adesiu.

flocculi n.m. pl. Pichoni nius lusenti qu'aparéisson sus d'unu imatges monocromatics dau disc solari e que correspoàndon ai regions enauçadi dau Soleu.

flòcha adj. *Fieu flòcha*: Fieu (espec. de seda) de torsion febla. Sin.: **flus**.

flocon n.m. Flòc.

floconar vi. Formar de flocons. Sin.: **floquejar**.

floconós, oa adj. Qu'a la forma de flocons, que sembla de flocons. Sin.: **floquejant**.

floculacion n.f. (quim., fis.) Transformacion reversibla que subísson li suspensions colloïdali per associacion dei particulas constituenti. ◇ (med.) *Reaccions de floculacion*: Reaccions bioquimiqui emplegadi per lo diagnostic d'uni malauitas, coma la sifilis.

floculant n.m. (quim.) Produch que provòca la floculacion.

flocular vi. (quim.) Precipitar sota forma de flòcs, en parlant de sistemas colloïdals.

floèma n.m. (bot.) Teissut conductor de la saba elaborada, qu'es una solucion rica en glucides.

flogistic n.m. Liquide que lu ancians quimistas avíon inventat per explicar la combustion.

flon n.m. (mar.) 1. Fion. 2. Manòbra que sièrve per auçar l'antena e la vela à la cima de l'aubre. Sin.: **andrivau**. (etim. bas lat. *floncus*).

flonflon n.m. (fam.) Refranh de cançon populària e música que li correspoande. Sin.: **ronron**, **fonfonha**. ◇ pl. Accents, àrias d'uni cançons populari que fan totplen de bosin.

flopar vt. Envolopar.

flopon n.m. Pichin paquet.

floquejant, a adj. Floconós.

floquejar vi. Floconar.

flor n.f. 1. Part sovent colorida e perfumada dei plantas superiori, que contènon lu organes reproductors. 2. Planta que fa de flors. 3. Objècte, motiu que representa una flor: *Una flor artificiala*. ◇ Ai cartas, color que lo sieu simbòle es una fuèlha de treule: *Mandar à flor*. 4. *Coma una flor*: Facilament; ingenuament. ◇ *Faire una flor à quauqu'un*: Li acordar una favor, faire un gèst en favor de quauqu'un. 5. Elògi: *Curbir de flors*. 6. Temps de l'esclat: *La flor de l'atge*. 7. Part mai fina, melhora: *Fina flor de farina*. ◇ Elita. ◇ (iron.) Lo pèjor: *La fina flor de la canalha*. 8. Mofit que si desvolopa à la susfàcia dau vin, de la cervesa, etc. 9. (quim.) Substança pulverulenta producha per sublimacion ò oxidacion: *Flor de sofre*. 10. Costat d'una pèu tanada que portava lu pels. ◆ loc. prep. À flor de: Esquasi au niveu de. ◇ *À flor d'aiga*: Just sota la susfàcia. Sin.: **à cima d'aiga**. ◇ *À flor de pèu*: Superficial; facilament irritable. Sin.: **à cima de pèu**.

flòra n.f. 1. (bot.) Ensèms dei espècias vegetali que créisson dins una region, un mitan donats. 2. Obratge que permete la determinacion e la classificacion d'aqueli espècias. 3. (med.) *Flòra microbiana* ò *bacteriana*: Ensèms dei micro-organismes que vívon, à l'estat normal ò patologic, sus lu teissuts ò dins li cavitats naturali de l'organisme.

florada n.f. Cen que li a de melhor. Sin.: **sanflorada**, **tria**, **elèit**.

floradís, issa adj. Florissent.

floragués, esa adj. e n. De Florac.

floral, a adj. Relatiu à la flor, ai flors. Var.: **florau**.

floralias n.f. pl. Moastra orticòla dont son presentadi de plantas à flors nombroï e divèrsi.

floratge n.m. 1. Remotlatge emplegat per empachar lu pastons de pegar ai instruments dau fornier. Sin.: **enfarinatge**. 2. Dessenh mé de flors.

florau, ala adj. Floral.

flordelisar vt. Ornar de flors de liri.

flordelisat, ada adj. Ornat de flors de liri.

floreal n.m. Segond mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

florença n.f. Gròs crin de seda, foarça resistent, emplegat per lo montatge dei engenhs de pesca (si di finda *crin de Florença*).

florentin, a adj. e n. De Florença. ◆ n.m. Parlar italic qu'es à la basa de la lenga italiana. ◆ n.f. 1. Satin obrejat fabregat d'en promier à Florença. 2. Sarga facha de lana penchenada.

florescença (-éncia) n.f. (lit.) Excreissença.

floret n.m. 1. Espada fina e leugiera (en dessota de 500 g), sensa trencant, que si finisse m'un boton e que s'emplega en escrima. 2. Asta d'acier ponchuda ò trencada que constituisse la part utila dei marteus perforators, dei marteus pneumatics.

floreta n.f. Pichina flor.

floretar vi. Calinhar, cortejar.

floretista n. Esportiu que practica lo floret.

floretós, oa adj. Cubèrt de flors.

flòri loc. *Faire flòri*: Obtenir de succès, d'un biais esclatant. Sin.: **capitar**, **encapar**, **s'en valer de**, **encapitar**, **arribar**, **faire miranda**.

floricòla adj. 1. Que li agràdon li flors; que viu sus li flors. Sin.: **antofile**. 2. Que pertòca li flors, la floricultura.

floricultura n.f. Branca de l'orticultura que s'ocupa especialament de la cultura dei plantas à flors e, per ext. dei plantas d'ornament.

florida n.f. 1. (bot.) Fach de florir. Var.: **florison**, **floriment**. 2. Capitada (boana ò marrida). Var.: **flòri**.

floridian, a adj. e n. De Florida.

floridura n.f. 1. (bot.) Florida. Sin.: **antèsi**. 2. Ornament que si vèn ajustar à l'elegança de quauqua ren ò que, en nombre excessiu, devèn una sobrecarga. Var.: **fioritura**.

florier n.m. 1. Vas dont si méton de flors copadi. 2. (Loda) Tela grossiera que sièrve encara per transportar l'èrba ma que devia, d'un temps, si plaçar sota lo cendre quora si colava la bugada. 3. Fonge, finda sonat *erpeta d'aubre* ò *blavairòu*.

floriera n.f. Jardiniera.

florifèr, a adj. Que poarta de flors.

florilègi n.m. 1. Recuèlh de tròç causits d'òbras literari, en particulier de poesias. 2. Seleccion de cauas bèli ò remirabli.

florimont n.m. Jovent leugier, superficial, sensa valor.

florin n.m. 1. Anciana moneda d'aur de Florença. 2. Anciana moneda olandesa.

floripar, a adj. Que genèra unencament de flors.

florir vi. (*florissi*) 1. Produrre de flors, s'en curbir. 2. Èstre prospèr, si desvolopar: *Lo comèrci florisse*. ◆ vt. Ornar de flors.

florison n.f. (bot.) Florida.

florissent, a adj. 1. Qu'es en plena prosperitat. 2. Qu'indica un excellent estat de santat.

florista n.m. Persona que vende de flors, que tèn un comèrci de flors.

floristic, a adj. Que pertòca la flòra.

florit, ida adj. 1. Ornat de flors. 2. (fig.) *Estile florit*: Brilhant e ornat.

floron n.m. 1. Ornament en forma de flor ò de ramelet de fuèlhas estilisats. 2. (bot.) Caduna dei pichini flors qu'ensèms fòrmon lo capitule dei composeas, dins la sieu totalitat ò en partida. 3. Estòfa leugiera compauvada de fièus de seda, de lana, de cànebe ò de lin. 4. Cen que li a de mai preciós, de mai remirable.

floronc n.m. Inflamacion dau follicule pilosebaceu producha per un estafilocòc. Sin. **briòla**, **vaira**.

floroncós, oa adj. Relatiu à un floronc; qu'a de floroncs.

floroncòsi n.f. Furoncolòsi.

flors n.f. pl. Règlas dei fremas. Sin.: **mes**, **afars**, **menstruacions**, **menstruas**.

flòt n.m. 1. Tota massa liquida agitada de movements en sens divèrs; vaga, onda. Sin.: **ondada**, **èrsa**. 2. Quantitat importanta (d'un liquide versat; de cauas, de personas).

flòta n.f. Ensèms de pichins vegetaus, de pels, dispauats à costat d'unu dei autres: *Una flòta de bèrris*. Sin.: **mata**, **cost**.

flòta n.f. 1. Ensèms de naus que li sieu activitats son coordenadi per una autoritat ò qu'opèron dins una zòna determinada. 2. Ensèms dei foarças navali d'un país ò d'una companhia maritima. 3. Importanta formacion d'aviacion militària.

flotabilitat n.f. 1. Proprietat de restar insubmersibles que d'unu còrs an. 2. Foarça deuguda à la butada de l'aiga sus lo volume immergit d'un còrs. 3. (mar.) *Coeficient de flotabilitat*: Rapoart dau volume emergit d'un sotamarin que naviga en susfàcia, au volume total de la nau immergida. ◇ *Resèrva de flotabilitat*: Quantitat marcada per lo volume emergit de la carena d'una nau que dona la mesura de l'acreissement dau pes que pòu encara suportar sensa si prefondar.

flotable, a adj. 1. Que pòu flotar: *De boasc flotable*. 2. Que permete lo flotatge dau boasc ò de radeus: *Un cors d'aiga flotable*. 3. Que pòu èstre tractat per flotacion.

flotacion n.f. Procediment de separacion d'un mesclum de còrs finament chaplats, en emplegant la proprietat qu'an d'uni substanças dins un mitan aigós de fixar de bulas d'ària, aquistant ensinda una densitat artificialament reducha.

flotadís, issa adj. Flotant.

flotador n.m. Còrs que flòta, constituit lo mai sovent d'un aneu gonflable d'una matèria sopla, que sièrve à mantenir una persona à la susfàcia de l'aiga. Var.: **flotaire**.

flotaire n.m. 1. Professional que practica lo flotatge dau boasc. 2. Flotador.

flotament n.m. 1. Estat d'un objècte que flòta, qu'ondeja doçament. 2. Movement discordant dins una colomna, una fila qu'avança. 3. Oscillacion repetida dei ròdas directritz d'un veïcule, d'un costat e de l'autre. 4. Movement d'incertituda, d'esitacion. 5. (econ.) Flotason (d'una moneda).

flotant, a adj. 1. Que flòta (sus un liquide). Var.: **flotadís**. 2. Qu'ondeja au vent, que retomba mé soplessa. 3. Que non es fixat; viariable. ◇ *Deute flotant*: Part dau deute public, non consolidat, que pòu aumentar ò baissar en permanença. ◇ *Moneda flotanta*: Moneda que la sieu paritat m'ai autri monedas non es determinada per un taus de cambi fixe. ◇ *Virgula flotanta*: Mòde de representacion d'un nombre dins la quala la posicion de la virgula non es fixada per rapoart à una dei extremitats dau nombre; metòde que permete d'efectuar d'operacions aritmetiqui sobre aqueu format, per op. à *virgula fixa*. 4. Que non s'arrèsta à ren de precís: *Un esperit flotant*.

flotant n.m. Braias d'espòrt corti e largui.

flotar (*flòti*) vi. 1. Èstre portat sobre una susfàcia liquida. 2. Ondejar, retombar embé soplessa: Una bandiera que flòta au vent. Sin.: **si desplegar**, **ventejar**. 3. Aver d'amplessa, en parlant d'un vestit. ◇ Portar un vestit tròp grand ò tròup larg: *Flòta dins aquela camia*. 4. Èstre indecís, esitar, balançar. 5. En parlant d'una moneda, aver una valor variabla en rapoart à una autra

moneda. ◆ vt. 1. *Flotar de boasc*: Lo carrejar per flotatge. 2. Fabricar de vèire per flotatge.

flotason n.f. 1. Limit que, dins un còrs que flòta sus una aiga calma, separa la partida sota l'aiga d'aquela qu'es sobre. ◇ *Linha de flotason*: Interseccion de la susfàcia de l'aiga mé la còca d'una nau. Sin.: **linha de carga, d'immersion**. 2. (econ.) Estat d'una moneda flotanta. Sin.: **flotament**.

flotat, ada adj. *Boasc flotat*: Qu'es transportat en lo faguent flotar sus un cors d'aiga.

flotatge n.m. 1. Transpoart de boasc, que si fa flotar dins lo corrent d'un cors d'aiga. 2. Fabricacion dau vèire que consistisse à vuar lo vèire fondut sus un banh d'estanh liquide dont s'estala en un riban continú. 3. Operacion que permete de desseparar lu miniers de la màger part de la sieu ganga, au mejan dau procediment de flotacion.

floteament n.m. 1. Fluctuacion. 2. Agitacion leugiera de l'aiga, que fa audir un pichin bosin.

flotear vi. (*floteï*) 1. Fluctuar. 2. S'agitar leugierament, en parlant de la susfàcia de l'aiga.

flotejar vi. Bandejar.

floteta n.f. 1. Ensèms de pichini naus que si desplàçon ensèms. 2. Acampament de pichini naus de la marina de guèrra. 3. Formacion d'aparelhs de combat de l'aeronavala.

flotilha n.f. 1. Grope de pichini naus que si desplàçon ensèms: *Una flotilha de pesca*. 2. Acampament de pichini naus de la marina de guèrra. 3. Formacion d'aparelhs de combat de l'aeronavala.

floton n.m. 1. Pèça de suve que si fa flotar per mantenir una ret de pesca. 2. Flòt de crins darrier lo bolet dau cavau.

flotonear vi. (*flotoneï*) Flotar, fluctuar. Var.: **flotonejar**.

flotonejar vi. Flotonear.

fluat n.m. (quim.) Fluorure.

fluatacion n.f. Procediment d'impermeabilisacion dei calcaris tendres e dei betums.

fluctuacion n.f. 1. Variacion continuala, transformacion alternativa: *Fluctuacion dei prètz*. 2. Variacion d'una grandor fisica de cada caire d'una valor mejana. 3. Desplaçament alternatiu dins la massa d'un liquide.

fluctuant, a adj. Qu'es subjècte à de fluctuacions, de variacions.

fluctuar vi. (*fluctuï*) Èstre fluctuant, cambiar. Sin.: **flotar**, **flotonear**.

fluença (-éncia) n.f. Desformacion lenta que subisse un materiau sotamés à una constrencha permanenta.

fluent, a adj. 1. (med.) Que cola, s'escorre, laissa escapar un liquide, en parlant d'una lesion, d'un organe. Sin.: **trespirant**, **tressudant**. 2. (lit.) Que càmbia totjorn.

fluide n.m. 1. Còrs fluide. ◇ *Mecanica dei fluides*: Partida de la mecanica qu'estúdia lu fluides considerats coma de mitans desformables. 2. Energia oculta, influença misterioa que d'uni personas ò d'uni objèctes desgatgeríon.

fluide, a adj. 1. (quim.) Si di d'un còrs (liquide ò gas) que li sieu moleculas son deblament ligadi, e qu'ansinda pòu pilhar la forma dau recipient que lo contèn. 2. Que cola, s'escola facilament: *Un òli fluide*. ◇ *Circulacion fluida*: Reguliera, sensa dificultat. 3. Que si pòu agantar, fixar dificilament: *Una situacion fluida*.

fluidic, a adj. 1. Relatiu à la fluidica. 2. Relatiu au fluide qu'una persona pòu aver.

fluidica n.f. Tecnologia qu'emplega un fluide e de compauants sensa pèças mobili per realisar d'efèctes d'amplificacion, de commutacion; tractament de l'informacion au mejan de fluides en emplegant li sieu proprietats dinamiqui.

fluidificacion n.f. Accion de fluidificar, fach de si fluidificar.

fluidificant, a adj. e n. 1. (med.) Si di de substanças que fluidifícon li secrecions. 2. Si di d'un produch petrolier emplegat per demenir la consistença dei bitumes, dei pinturas e dei betas de foratge.

fluidificar vt. (*fluidifiqui*) 1. Fluidificar un còrs: Lo faire passar à l'estat liquide ò n'aumentar la fluiditat. 2. *Fluidificar la circulacion*: La rendre fluida. ◆ **si fluidificar** v.pr. Venir fluide.

fluidisacion (-izacion) n.f. (tecn.) Fach de metre en suspension densa de particulas dins un corrent fluide ascendent.

fluidisar (-izar) vt. (tecn.) Sotametre à la fluidisacion.

fluiditat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fluide, de cen que s'escorre facilament: *Fluiditat d'una crema*, *fluiditat dau tràfegue rotier*. 2. (econ.) Situacion dins la quala l'ofèrta e la demanda s'adàpton facilament una à l'autra.

fluidoterapia n.f. (med.) Metòde terapeutic per fluidificar la sang.

fluir vi. (*fluissi*) (lit.) S'escórrer, colar, s'espantegar, en parlant de l'aiga, d'una odor, etc. Sin.: **trespirar**, **tressudar**.

flume n.m. Fluve, fluvi.

flumenet n.m. Pichin flume.

flumet n.m. Pichin flume.

fluoclorur(e) n.m. Combinason d'un fluorur e d'un clorure.

fluografia n.f. Procediment que consistisse à fotografiar en lutz ultraviolet un document gravat prealablament banhat de produchs fluorescents que si fíxon dins li partidas cavi e n'en fan ressortir lu detalhs.

fluòr n.m. 1. Còrs simple gasós, jaune-vèrd; element (F) de n° atomic 9 e de massa atomica 18,99 (lo mai electronegatiu de toi lu elements, es foartament reactiu). 2. *Espat fluòr*: Fluorita.

fluoracion n.f. 1. Accion d'ajustar de fluòr à l'aiga destinada à la consumacion. 2. Depaus d'un jaç mai que fin (0,1 µ) d'un fluorure metallic complit dins lo vuèi, sus la susfàcia d'un vèire optic (objectiu fotografic...) per n'eliminar, per lo biais d'interferenças, la lutz rebatuda. Var.: **fluorizacion**, **fluoruracion**.

fluorat, ada adj. Que contèn de fluòr. Var.: **fluoritic**.

fluoresceïna n.f. Matèria coloranta jauna, de la fluorenscença vèrda, que vèn de la resorcina.

fluorescença (-éncia) n.f. Proprietat qu'an d'unu còrs d'emetre un lume visible quora son sotamés à un raionament (que pòu èstre invisible).

fluorescent, a adj. 1. Dotat de fluorescença. 2. Si di d'una foant de raionament produch per fluorescença: *Tube fluorescent*.

fluorescir vi. (*fluorescissi*) Emetre una fluorescença.

fluoridric, a adj. Si di d'un acide (HF) format de fluor e d'idrogène, emplegat per la gravadura dau vèire.

fluorimetria n.m. Metòde de dosatge qu'emplega la proprietat d'uni moleculas d'èstre fluorescenti. Si mesura la fluorescença qu'es proporcionala à la concentracion.

fluorina n.f. Ròca que s'emplega coma agent per rendre liquides li escorias au cors de la produccion dei metals Var.: **fluorita**, **espat-fluòr**.

fluorisacion (-izacion) n.f. 1. Fluoracion. 2. Accion e de fluorisar; lo sieu resultat.

fluorisar (-izar) vt. 1. Ajustar de fluòr à l'aiga potabla. 2. Melhorar de vèire optic au mejan dau fluòr.

fluorita n.f. Fluorina.

fluoritic, a adj. Fluorat.

fluorofòrme n.m. Mena de gas analògue au clorofòrme.

fluorofotometria n.f. Metòde quantitatiu d'estudi de la fluorescença dei divèrs teissuts ocularis.

fluorometria n.f. Utilisacion de la fluorescença tocant l'estudi d'unu teissuts, d'unu organes ò d'uni foncions.

fluoroscòpi n.m. Fenestron radioscopic plaçat au dedintre d'una cambra negra portativa.

fluoroscopia n.f. Examèn complit au mejan d'un fluoroscòpi.

fluoròsi n.f. (patol.) Intoxicacion per lo fluòr ò un dei sieus derivats.

fluorur(e) n.m. 1. Compauat binari de fluòr m'un autre element. 2. Sau de l'acide fluoridric.

fluoruracion n.f. Fluoracion.

fluotornatge n.m. Procediment de formadura per aplicacion e desformacion d'un flan plat sobre un mandrin, que permete d'obtenir de pèças cavi de revolucion.

flus n.m. Flux.

flus, a adj. Flòcha. *Seda flussa*, *fieu flus*.

flussar vt. Fluxar.

flussatge vt. Fluxatge.

flush n.m. ['flœʃ] ò ['flɔʃ] (mòt anglés) Au poker, combinason de cinc cartas d'una color pariera. ◇ *Quinta flush*: Combinason de cinc cartas d'una color pariera que fórmon una sequença.

fluve n.m. 1. Cors d'aiga que recampa l'aiga de diferents cors d'aiga e va à la mar. 2. Granda quantitat: *Un fluve de repròchis*. Var.: **fluvi**, **flume**. ◆ adj. inv. Si di de cen que dura mai que la normala: *Un roman fluve*.

fluvi n.m. Fluve.Var.: **flume**.

fluvial, a adj. 1. Relatiu ai fluves, ai ribieras. 2. Que si debana sus lu fluves, li ribieras: *Navigacion fluviala*. Var.: **fluviau**.

fluviatil(e), a adj. 1. Relatiu ai fluves e ai aigas correnti: *De depaus fluviatiles*. 2. Que viu dins lu aigaus.

fluviau, ala adj. Fluvial.

fluvioglaciari, ària adj. Relatiu à l'encòup ai fluves e ai glaciers. ◇ (geogr.) *Còne fluvioglaciari*: Glacís d'alluvions foarça aplatit, que l'an espantegat l'escorrement dei aigas correnti en avant dei morenas frontali que lu glaciers quaternaris an laissat.

fluviografe n.m. Aparelh qu'enregistra li variacions dau niveu d'un fluve canalisat.Sin.: **fluviomètre**.

fluviomarin, a adj. Relatiu ai depaus formats au limit dei aigas doçi e de mar.

fluviomètre n.m. Fluviografe.

fluviometric, a adj. Relatiu à la mesura dau niveu e dau dèbit dei cors d'aiga.

flux ['flys] n.m. 1. Escorrement d'un liquide organic ò de matèrias liquidi en general. 2. Marea montanta, flòt. 3. Granda abondança: *Un flux de paraulas*. 4. (mat.) *Flux d'un vector au travèrs d'una susfàcia*: Integrala dau produch de la compauanta normala d'aqueu vector per l'element d'aire correspondent. 5. (fis.) *Flux electric, magnetic*: Flux dei vectors camp electric, induccion magnetica. ◇ *Flux luminós*: Dèbit d'energia raionanta evaluat d'après la sieu accion sobre un receptor determinat. 6. (climatol.) Desplaçament de massas d'ària à l'escala planetària, de caractèr zonal (dins lo sens dei parallèles) ò meridian (si parla alora de *colada*). 7. (metall.) Produch depauat en susfàcia d'un metal en fusion per l'afinar, lo fluidificar e lo protegir de l'oxidacion de l'ària. 8. (econ.) Soma dei escambis complits entre lu divèrs agents economics: *Flux fisics, flux monetaris*. Var.: **flus**.

fluxar vt. Diluir un produch mai que peant au mejan d'un òli mai fluid(e) per ne demenir la sieu viscositat. Var.: **flussar**.

fluxatge n.m. Accion de fluxar; lo sieu resultat. Var.: **flussatge**.

fluxion n.f. 1. Congestion dins una part dau còrs, m'un gonflament exterior. 2. *Fluxion dentària*: Inflamacion dei gengivas ò dei autri mucoas bucali, deuguda à un fogau infecciós dentari. 3. *Metòde de fluxion:* Metòde de calcul dins la quala si considèra que tot acreissement d'una variabla, ò fluxion, es generat per un movement, ò flux, contunh.

fluxmètre n.m. Aparelh à mesurar un flux d'induccion magnetica.

Fm Simbòle dau fermi.

FM n.f. Modulacion de frequença.

F.M. n.m. Abreviacion de fusiu-mitralhaire.

foal, a adj. e n. 1. Qu'es pertocar per de trebolicis mentals. 2. Que sembla extravagant dins lu sieus actes, li sieu paraulas. Sin. (1 e 2): **tardòc**, **mat**, **caluc**, **dessenat**. 3. *Foal de*: Que si passiona per; fanatic: *Es un foal de balon*. ◆ 1. Que sembla foara d'eu, sota l'influença d'un sentiment violent; qu'es au sieu paroxisme: *Foal de ràbia, de gaug, de dolor*. ◇ *Foal de*: Que li agrada foartament (quauqu'un, quauqua ren): *Toti li filhas son foali de ieu!* 2. Contrari à la rason, à la prudença: *Una esperança foala*. 3. Excessiu e que non si pòu plus

retenir. Sin.: **enrabiat**, **embilat**. 4. Que lo sieu movement non obedisse à minga lèi: *Lo camion foal davalava la penda*. 5. *Èrbas foali*: Èrbas que créisson d'azard, un pauc dapertot, en granda quantitat.

foala blanca n.f. Socatge dei gruns alongats e blancs.

foalament adv. 1. D'una mena dessenada, desrasonabla. 2. Totplen, foarça.

foala negra n.f. Socatge dei gruns alongats e blancs ò ròsas.

foalha n.f. Cadun dei elements laterals d'una sàvega, que fan 10 m de lòng. ◇ (espec.) La part centrala d'aqueli elements, facha en malhas de 13.

foant n.f. 1. Ponch d'emergença à la susfàcia d'aiga que si tròva sota tèrra. 2. Principi, causa, origina de quauqua ren: *Siés la foant de toi lu mieus crucis*. ◇ *S'en tornar à la foant*: Tornar trovar l'origina d'un afaire; s'en tornar ai originas d'una doctrina, estimadi mai puri. 3. Pichina construccion de distribucion d'aiga, que contèn una boca que permete à l'aiga de s'escórrer dins una vasca ò dins un bacin. Var.: **fontana**. 4. Origina d'una informacion, d'una entresenha. Sin. (1, 2, 3, 4): **sorgent**. 5. Cen que produe quauqua ren: *Una foant importanta de revenguts*. 6. (dr. fisc.) *Retenguda à la foant*: Sistema dins lo quau li taxas sont pilhadi sus lo revengut denant qu'aqueu d'aquí sigue pagat. 7. Sistema que pòu fornir d'un biais permanent una energia (calor, lume, electricitat, son), de particulas. ◇ *Foant cauda*, *foant frèia*: Foant de calors à de temperaturas diferenti entre li qualas un liquide escàmbia calor e travalh. ◇ (electron.) Un dei electròdes à transistor à efècte de camp, sovent religat à-n-una massa. 8. (metall.) *Colada en foant*: Colada dau metal dins un canal vertical qu'alimenta lo mòtle per la part inferiora. 9. *Lenga foant*: Lenga dau tèxto que si revira dins una autra lenga (la *lenga bersalh*).

foara adv. e prep. 1. À l'exterior de: *Anar foara*, *foara d'aquí*. Var.: **defoara**, **en defoara (de)**. ◇ *Foara d'atge*: Foarça vièlh. ◇ *Foara quadre*: Sostrach definitivament ò per un temps au quadre au quau apartenia, per ocupar d'autri foncions, en parlant d'un foncionari. 2. (m'una idea de superioritat) En là de, en dessobre de: *Un jugaire foara seria*. ◇ *Foara barrema*: Qu'a despassat l'indici màger, dins una grasilha convencionala dei salaris. ◇ *Foara concors*: Que non es plus autorisat à participar à-n-un concors, en rason de la sieu superioritat. ◇ *Foara tot*: Si di de la valor mai granda de la dimension d'un objècte. 3. (lit.) À l'excepcion de, levat: *Son toi partits, foara d'eu*. Var.: **en defoara de**.

foarabanda n.m. Brandebàs, branda à bas. Var.: **foarabande**.

foarabande n.m. Brandebàs. Var.: **foarabanda**.

foarabandir vt. 1. Metre foara, espec. dau sieu país. Sin.: **faidir**, **despatriar**, **exiliar**. Var.: **bandir**. 2. Enebir rigorosament: *L'usatge d'un diccionari es foarabandit dins aqueu concors*.

foarabarris adj. inv. En defoara d'una vila qu'es, ò que fuguèt, fortificada.

foarabòrd adj. inv Si di d'un motor fixat à l'arrier d'un bateu, en defoara dau bòrd. Contr.: **in-bord**. ◆ n.m. inv. Canòt leugier, que lo propulsa un motor foarabòrd.

foaradralha adj. Qu'escapa au sens comun. Sin.: **particular**, **particulier**.

foarafrèi, a adj. Caudet.

foaragetar vt. 1. (arquit.) Bastir en salhida en defoara de l'alinhament d'un barri e dau sieu aplomb. 2. Descaçar quauqu'un dau luèc d'ont està. Sin.: (pop.) **levar dau mitan, dau semenat**. 3. Remandar, eliminar. Evacuar quauqua ren dau sieu organisme. Sin.: **rebocar**, **vomir**, (vulg.) **racar**. ◆ vi. Sortir de l'alinhament, de l'aplomb.

foarajuèc n.m. inv. (espòrts) 1. Fauta qu'un jugaire comete en si plaçant d'un biais que li règlas enebísson, dins d'unu espòrts d'equipa. 2. *Foarajuèc de posicion*: Au balon, posicion d'un jugaire qu'es foarajuèc ma que non participa au juèc. ◆ adj. inv. Si di d'un jugaire en posicion de foarajuèc.

foaralançar vt. À la caça, faire sortir (una bèstia) dau sieu trauc.

foaralèi adj. e n. Individú que, per li sieu accions, si mete en defoara de la lèi; bandit.

foaralinhar vi. 1. Si mesaliar. 2. (lit.) S'escartar dau camin de l'onor, de la vertut. Sin.: **forlinhar**.

foaralonjar vt. À la caça, distanciar lu cans, en parlant dei bèstias.

foaranòrma adj. Qu'escompassa li dimensions maximali autorisadi d'un veïcule m'au sieu cargament enclaus.

foarapaís adj. Qu'es pas originari dau país. Sin.: **forastier**, **exotic**, **allogène**.

foarapista(s) n.m. inv. Esquí practicat en defoara dei pistas balisadi.

foaraquòta adj. inv. (Borsa) Si di dau mercat dei valors mobiliari que la sieu quotacion es sotamessa à minga reglamentacion. ◆ n.m. inv. Aqueu mercat.

foaraterrenal, a adj. Extraterrèstre. Var.: **foaraterrenau**.

foaraterrenau, ala adj. Foaraterrenal.

foaratèxto n.m. inv. Fulhet, lo mai sovent illustrat, non comprés dins la paginacion, intercalat dins un libre.

foaratrach n.m. Pas de dança que si fa en desplaçant lo pen de costat coma se siguesse caçat per l'autre que li s'avesina.

foaravengut adj. e n. Forestier.

foaraveritat n.f. Contraveritat; error.

foarvertadier, a adj. Erroneu, faus, inexacte.

foaraviar vt. Mandar sus una pista faussa; enganar. Sin.: **descaminar**, **desendralhar**. ◆ **si foaraviar** v.pr. S'enganar; partir sus una pista faussa.

foarça n.f. 1. Energia, vigor fisica, vanc: *A totplen de foarça*. ◇ *À foarça de*: À la lònga, per d'esfoarç repetits. Sin.: **à dich de...**, **à trucas de...** ◇ *Una foarça de la natura*: Persona robusta, plena de resistença e de vitalitat. ◇ *Torn de foarça*: Exercici corporal que demanda una granda foarça fisica. – (fig.) Resultat que demanda totplen de gaubi, totplen d'esfoarç. 2. *Foarça de travalh*: Dins la terminologia marxista, ensèms dei facultats fisiqui e intellectuali de l'òme, que li perméton de produrre de cauas utili. 3. Coratge, capacitat à risistir ai espròvas: *Foarça de caractèr*. 4. Gra d'aptituda dins lo camp intellectual, niveu; gaubi: Siam de la mema foarça

en matematicas. 5. Gra d'intensitat (d'un sentiment): *La foarça dau desidèri*. 6. Emplec de mejans violents per constrénher una persona ò un grope: *Plegar davant la foarça, còup de foarça*. ◇ *De foarça*: Per la violença, la constrencha. ◇ *Per foarça*: Sota l'efècte de la constrencha. ◇ *Espròva de foarça*: Situacion que resulta dau falhiment dei negociacions entre doi gropes antagonistas, quora la solucion depende solament de la superioritat eventuala d'un sobre l'autre. 7. Ensèms dei personas armadi e organisadi, encargadi d'una proteccion, de defensa ò d'un atac. ◇ *Foarça publica*: Ensèms dei formacions de la polícia, de la gendarmaria e dei armadas. ◇ *Foarça de frapa* ò *de dissuasion*: Foarça militària directament ai òrdres de l'instança politica mai auta d'un Estat, que recampa la totalitat dei sieus armaments nuclearis estrategics. 8. Poder de cen qu'incita ò constrenhe à si comportar d'un biais donat: *La foarça de l'abituda*. ◇ *Per foarça*: Per necessitat. ◇ *(Cas de) foarça màger*: Eveniment imprevisible, constrenhent, necessitat qu'impaua à quauqu'un lo sieu comportament. Sin.: **dins un còup forçat**. ◇ *M'es ben foarça de...:* Siéu ben obligat de... 9. Autoritat, poder efectiu: *La foarça de la lèi*. ◇ (dr.) *Foarça executòria*: Qualitat d'un acte ò d'un jutjament que permete, en cas de besonh, lo recors à la foarça per la sieu execucion. 10. (fis.) Tota causa que pòu desformar un còrs, d'en modificar l'estat de repaus ò de movement: *Foarça d'inercia*. ◇ *Foarça electromotritz*: Caracteristica d'una foant d'energia electrica que crea un corrent dins un circuit e determina l'intensitat d'aqueu corrent. ◇ *Foarça d'un electrolit*: Mesura de la sieu energia de dissociacion. 11. Gra de potença, d'intensitat d'un agent fisic: *La foarça d'un corrent*, *un vent foarça 7*. 12. Gra d'eficacitat, de rendement de quauqua ren: *La foarça d'una màquina*. 13. Importança numerica, quantitat. ◇ *Èstre en foarça*: Èstre nombrós. 14. *Faire foarça de rems*, *de velas*: Faire que dónon la sieu potença maximala. ◆ pl. *Foarças* ò *foarças armadi*: Ensèms dei foarças militari d'un Estat.

foarça adv. e prep. Totplen: *Es foarça beu*, *li a foarça monde*. Sin.: **bravament**.

foarça n.f. (mar.) Galèra armejada per de forçats.: «1458. *Aquestas galeyas son mal armadas que non gitarran jamais plus* II C *homes en terra car cascun y es per forssa...*» Meyer E p. 628.

foart, a adj. 1. Qu'a totplen de foarça fisica; robuste, vigorós. 2. Gròs. 3. Qu'a de capacitats morali ò intellectuali; qu'a d'aptitudas, de gaubi dins un camp donat. ◇ *Esperit foart*: Persona incredula ò non conformista. ◇ *Foarta tèsta*: Persona rebèlla à tota forma de disciplina. 4. Que la sieu potença e lu sieus mejans d'accion son totplen desvolopats; que s'impaua ai autres. ◇ *Òme foart*: Aqueu que dispaua de l'autoritat vertadiera, de la potença, e que non esita à s'en servir. ◇ *Regime foart*: Regime politic qu'emplega la constrencha e de mesuras d'autoritat. ◇ *Si faire foart de*: Si declarar, si crèire capable de. 5. Solide, resistent: *De carton foart*. ◇ *Tèrra foarta*: Grassa, que si laurar dificilament. 6. Qu'impressiona vivament lo gust e l'odorat: *Un cafè foart*. ◇ Marrit au gust (espec. D'una caua que comença à si degalhar): *Un burre qu'es vengut foart*. 7. Qu'a totplen d'intensitat: *Un vent foart*, *una votz foarta*. ◇ *Mar foarta:* (mar.) Estat de la mar quora li èrsas matràssan la nau. ◇ *Temps foart*: En música, temps de la mesura que si renfoarça lo son; (fig.) Moment important d'una accion, d'un espectacle. 8. Qu'es important, considerable: *Una foarta soma*, *una foarta calor*. ◇ *Prètz foart*: Sensa reduccion. 9. *Moneda foarta:* Moneda liurament negociabla, convertibla de tira dins li relacions internacionali còntra li monedas preadi. 10. (mil.) Qu'a de mejans de defensa importants: *Una posicion foarta*. 11. (quim.) Totplen dissociat, en parlant d'un electrolit, d'un acide, d'una basa. 12. *Interaccion foarta*: Interaccion caracteristica dei foarças nucleari. 13. Que necessita una granda aptituda, qu'es dificile, en parlant d'una accion, d'una activitat. 14. (fam.) Que non es aisat de crèire, d'acceptar, de suportar: *Es un pauc foart! Aquela es foarta!* Sin.: **aquela empega, aquela tuba**. ◆ adv. D'un biais foart, intense: *Parlar foart*.

foart n.m. 1. Persona qu'a totplen d'energia fisica ò morala: *Lo foart deu ajudar lo deble*. 2. Òme d'una granda foarça fisica. 3. Cen qu'es la qualitat màger d'una persona: *La generositat non es lo sieu foart!* 4. Au ponch mai important, au coar de: *Au foart de l'estiu*. 5. *Èstre dins lo foart dau temps:* Si trobar dins una requista forma fisica e intellectuala au periòde mejan de la vida.

foart n.m. Obratge de fortificacion. Sin.: **fortalesa**.

foartament adv. D'una mena foarta, afortida, fèrma.

fòb adj. inv. ò adv. (de l'anglés *free on board*) Si di d'una transaccion comerciala maritima dins la quala lo prètz convengut comprèn lo cost que la mèrç supoarta fins à la sieu destinacion sus la nau que l'aquistaire a designat. Sin.: **franco à bòrd**.

fòbia n.f. 1. Aversion foarça viva; paur istintiva. 2. (psiquiatria) Paur desrasonable d'objèctes, de personas, de situacions, que lo subjècte n'en reconoisse lo caractèr injustificat sensa li poder surmontar.

fobic, a adj. Qu'a lu caractèrs d'una fòbia. ◆ adj. e n. Pertocat de fòbia.

fòc n.m. (mar.) 1. Caduna dei velas triangulari establidi à l'avant d'una nau. 2. *Fòc d'artimon*: Vela que s'installa entre l'aubre mèstre e l'aubre de mejana. Sin.: **vela d'estrai de mejana**. 3. Velas triangulari au nombre de quatre sus lu grands veliers contemporanèus, armejadi sus l'aubre de pauprés partent de la poncha d'aquel aubre fins a la proa, avèm successivament lo *contrafòc* (ò *clinfòc*), *lo grand fòc*, lo *pichon fòc* e la *trinqueta.*

fòca n.f. 1. Mamifèr de l'òrdre dei pinnipèdes, dau coal cort e dei aurelhas sensa pavalhon (1,50 m à 2 m de lòng), que viu pròche dei coastas arctiqui, dins li mars mai caudi (Mediterranea) ò dins l'emisfèri austral. 2. Pèu d'aquel animau.

focal, a adj. 1. Qu'es lo mai important, central: *Lo ponch focal d'un rasonament*. 2. (opt.) Relatiu au fogau dei miraus ò dei lentilhas. ◇ *Distança focala* ò *focala*, n.f.: Distança dau fogau principal d'un sistema central au plan principal dau sistema. 3. (mat.) *Distança focala d'una conica*: Distança dau centre de la conica à un dei doi fogaus. ◇ *Axe focal d'una conica*: Axe de simetria que passa per lo ò lu fogaus d'aquesta conica.

focala n.f. Distança focala.

focalisacion (-izacion) n.f. Accion de focalisar.

focalisar (-izar) vt. 1. Concentrar en un ponch (un flux de particulas, un faisseu de lutz, etc.). 2. (fig.) Concentrar sobre un ponch precís: *Focalisar l'atencion*. ◆ **si focalisar** v.pr. *(sobre)* S'estacar tròup estrachament à (una idea, un problema).

focean, a adj. e n. 1. De Focea. 2. De Marselha. Var.: **focenc**, **foceienc**, **foceu**.

focenc, a adj. e n. Focean.

foceienc, a adj. e n. Focean.

foceu, ea adj. e n. Focean.

focomèle, a adj. e n. Pertocat de focomelia.

focomelia n.f. Mauformacion congenitala caracterisada per l'insercion immediata dei pens ò dei mans sus lo tròn c.

focomètre n.m. (opt.) Instrument de mesura de distança focala dei lentilhas. Var.: **facomètre**.

focometria n.f. Determinacion dei fogaus d'un sistema optic.

focometric, a adj. Que pertòca la focometria.

fòcus n.m. 1. (inform.) Interfaça grafica. 2. (fotografia) Messa au ponch. 3. (premsa) Article que fa lo ponch sobre una informacion precisa. 4. (ling.) Element noveu dins un enonciat, generalament introduch per un determinant indefinit, per oposicion à un *tema* qu'es un element conoissut de l'enonciat, generalament introduch per un determinant indefinit. Sin.: **rema**. 5. (ling. cognitiva) Ponch sobre lo quau si concentra l'atencion.

fòdra n.f. (it.) 1. Dobladura d'un vestit. 2. Envolopa (d'un matalàs, etc.).

fodrar vt. (*fòdri*) Garnir d'una fòdra, doblar (un vestit).

fodre n.m. 1. (mit.) Fais de dards, atribut de Jupitèr. Sin.: **fòuzer**, **lamp**. 2. *Un fodre de guèrra, d'eloquença*: Un grand capitani, un grand orator.

fodre n.m. Bota de granda capacitat (de 50 à 300 hl). Sin.: **vaisseu**.

foenh n.m. Vent dau sud, caud e foarça sec, frequent au printemps e en auton, que bufa dins li valadas de l'ubac dei Aups, en Soíssa e au Tiròl. Var.: **fönh**.

foet n.m. 1. Instrument fach d'una coarda ò d'una laniera de cuer estacada à un mànegue, per menar ò excitar d'unu animaus (cavaus, etc.). Var.: **foit**. Sin.: **corja**. 2. Castic infligit m'un foet: *Aquò merita lo foet*. 3. (fig.) *Còup de foet*: Dolor que vèn d'un còup solet après la rompedura d'un tendon ò d'un muscle. ◇ Excitacion, estimulacion m'una accion immediata. 4. Aisina de coïna per batre lu òus, li saussas, etc. 5. Coa dau can, especialament dau can corrent. 6. (zool.) *Foet de l'ala*: Articulacion exteriora de l'ala dei auceus.

foetada n.f. Accion de foetar. Var.: **foetatge**, **foitada**. Sin.: **corjada**.

foetar vt. 1. Donar de còups de foet à: *Foetar un cavau*. Var.: **foitejar**, **foitar**. Sin.: **corjar**. 2. Batre vivament: *Foetar d'òus*. 3. Picar vivament: *La pluèia foeta la cara*.

foetatge n.m. Foetada. Var.: **foitatge**.

foetejaire, airitz adj. e n. Que foeteja. Var.: **foitejaire**.

foetejar vt. Foetar. Var.: **foitejar**.

foetet n.m. Pichin foet. Var.: **foitet**.

fòga n.f. 1. Ardor impetuoa, entosiasme. Sin.: **impetuositat**. 2. Lo plen d'una activitat, d'una sason: *Una fòga de travalh*. Sin.: **fum**, **molon**. ◇ *Una fòga de gents*: Totplen de monde que bolégon, travàlhon. Sin.: **mondàs**, **preissa**.

fogada n.f. Mondàs momentaneu.

fogairon n.m. 1. Pichin fogau. 2. Luèc dont si fa la coïna. 3. Taxa per fuèc.

fogassa n.f. 1. Galeta de froment non levada, qu'es cuècha au forn ò sota lo cendre, que pòu èstre agrementada d'olivas, d'amploas, etc. Var.: **fogata**. 2. Pastissaria en forma de corona, especialitat dau Roergue.

fogasseta n.f. Pichina fogassa.

fogassier, a n. Fornier que fa cuèire de fogassas.

fogassiera n.f. Forn dont si fan cuèire li fogassas.

fogata n.f. Fogassa.

fogatge n.m. Anciana talha senhorala recobrada à respièch de cada fogau. Var.: **afogatge**.

fogau n.m. 1. Luèc dont si fa lo fuèc; lo fuèc eu-meme: *Lo fogau d'una chaminèia*. 2. Part d'un aparelh d'escaufatge domestic dont si fa la combustion. 3. Luèc dont rèsta una familha; la familha ela-mema. ◇ *Fogau fiscal*: Ensèms dei personas inscrichi sus una mema declaracion d'impoasts. 4. Maion d'abitacion reservada à d'uni categorias de personas, dont d'unu equipaments e servicis son mes à la disposicion de la collectivitat: *Fogau de joves travalhaires*. 5. Luèc, local per si recampar, si divertir: *Lo fogau d'una casèrna*. 6. (opt.) Ponch dont convergísson lu rais luminós emés per una foant alunhada de lutz: *Lo fogau d'una lentilha*.

fogon n.m. 1. Fogau. 2. Bacinet d'una arma de fuèc. 3. (mar.) Coïna d'una galèra ò d'un vaissèu. 1491: «II *grans carsfuoch per lo fogon...*»

fogós, oa adj. Plen de fòga. Sin.: **entosiasta**, **arderós**.

fogosament adv. Embé fòga. **arderosament**.

fogositat n.f. Fòga.

foguista n. Fabricant artificier. Sin.: **pirotecnician**.

föhn n.m. Foenh.

foïna n.f. Faïna.

foira n.f. (pop.) Diarrea. Sin.: (pop.) **caganha**, **petoira**.

foirar vi. Aver la diarrea.

foirós, oa adj. 1. Qu'a la diarrea. Sin.: **caganhós**. 2. Paurós. 3. (pop.) Que fonciona mau; mancat: *Un plan foirós*.

foison n.f. Granda quantitat. Sin.: **abonde**. ◆ **à foison** loc. adv. En granda quantitat. Sin.: **à bodre**, **à brèti**, **à bòudre**, **à fais**, **à molons**.

foisonar vi. Èstre en granda quantitat: *Li ideas foisónon dins la sieu tèsta*. Sin.: **abondar**.

foissenc, a adj. e n. De Fois.

foissinar vt. Fichoirar.

fóissola n.f. Trident.

foisson n.m. Aisina formada d'un cilindre que s'acaba per un còni metallic per faire de traucs dins lo soal per li plaçar de plantums. Sin.: **cavilha**, **plantadoira**.

foit n.m. Foet.

foitada n.f. Còup de foit. Var.: **foetada**. Sin.: **corjada**.

foitamonina n.m. (pop.) Play-boy.

foitar vt. Foetar. Sin.: **corjar**.

foitatge n.m. Foetada.

foitejaire, airitz adj. e n. Que foiteja.

foitejar vt. Donar de còup de foet à. Var.: **foitar**.

foitet n.m. Pichin foit.

fola n.f. 1. Acampament d'un grand nombre de personas. Sin.: **fòga**, **mondàs**, **preissa**. 2. *La fola*: Lo comun dei òmes, pilhat collectivament. 3. Una fola de: Una granda quantitat de. Sin.: **un molon**, **un rup**, **un fais**. ◇ *En fola*: En granda quantitat.

folada n.f. Mollusc bivalve de la gruèlha blanca, que fa de trauc dins li ròcas (lòng de 10 cm).

folador n.m. Aisina per folar. Sin.: **caucadoira**.

folandron n.m. Narvelós.

folar vt. Caucar, esquiçar. Sin.: **trapilhar**. Sin.: **parar** (feutre).

folaran n.m. Folaton.

folàs, assa adj. e n. Totplen foal.

folassejar vi. Faire lo foal. Sin.: **falordejar**.

folastrada n.f. Bofonaria; extravagança. Sin.: **desvari**, **fotraria**, **incartada**.

folastre, a adj. D'una alegressa leugiera, un pauc foala. Var.: **folastron**.

folastrejar vi. Jugar, si solaçar mé gaug e liurament. Var.: **folejar**.

folastron, a adj. Folastre.

folaton n.m. 1. Promier pel dau menton; peluca dei pichins passerons. 2. Lutin familier, dins li credença populari. Var.: **foleton**. Sin.: **farfadet**, **folaran**, **cosse**.

fòlc n.m. Folksong. Var.: **folk** (angl.).

folca n.f. Fólega.

folclòre n.m. 1. Ensèms dei produccions culturali non materiali (credenças, rites, còntes, legendas, fèstas, cultes, etc.), espec. dei societats sensa escriptura. 2. Manifestacion d'un pintoresc superficial. ◇ Aquò es de folclòre: *Non s'amerita d'èstre pilhat au seriós*.

folcloric, a adj. 1. Relatiu au folclòre: *Dança folclorica*. 2. Pintoresc, ma desprovedit de seriós: *Un personatge folcloric*.

folclorisme n.m. Estacament tròup estrech au folclòre, au superficial d'una societat.

folclorista adj. e n. Especialista dau folclòre.

folcodina n.f. Medicament aparentat à la codeïna, que calma lo tus.

fólega n.f. Auceu de forma arredonida, dau plumatge totalament negre, m'un bec ponchut blanc, un còrs de canard e d'uèlhs redons e roges. Sin.: **fòuca**, **folca**.

folejar vi. Folastrejar.

folesc, a adj. Un pauc foal; gaire seriós. ◆ n.m. Accion de folastrejar; movements folastres.

folesc n.m. Desvari, desrasonament, folia.

folet, a n. Persona que folastreja.

foleton n.m. Folaton.

folham n.m. Fulham.

folhamèrda n. Cèrcagarrolha.

fòli n.m. 1. Fuèlh d'un registre, d'un libre. 2. Numèro de cada pàgina d'un libre.

folia n.f. 1. Desreglament mental, demença. 2. Caractèr de cen qu'escapa au contraròtle de la rason, dau boan sens. ◇ *Aimar à la folia*: Aimar perdudament. 3. Acte desrasonable, passionat, excessiu. ◇ (espec.) *Faire una folia*, *de folias*: Faire de despensas excessivi. 4. Gust excessiu, desreglat, per una caua: *Aver la folia dei vièlhs libres*. Sin.: **folesc, alienacion**, **insanitat**, **desvari**, **folastrada**, **bofonaria**, **farigaudaria**.

foliaceu, ea adj. De la natura dei fuèlhas, que n'a l'aparença.

foliacion n.f. 1. (bot.) Disposicion dei fuèlhas sus la branca. Sin.: **fillotaxia**. 2. (bot.) Epòca de l'annada quora lu grèlhs comènçon à desvolopar li sieu fuèlhas. 3. (geol.) Ensèms dei plans parallèles que lu mineraus noveus dei ròcas metamorfiqui seguísson dins la sieu cristallisacion.

foliar(i), a (-ària) adj. (bot.) Relatiu ai fuèlhas.

foliat, ada adj. (didact.) Dispauat en lamas fini.

folidòt n.m. (zool.) *Folidòts*: Òrdre de mamifèrs edentats que lo sieu tipe es lo pangolin.

foligada n.f. Còup de folia.

foligaud, a adj. (fam.) D'una alegrança un pauc foala.

foligaudar vi. Si comportar d'un biais foligaud. Var.: **foligaudejar**.

foligaudaria n.f. Acte foligaud.

foligaudejar vi. Foligaudar.

folineu, èla adj. 1. D'una gaiessa un pauc foala. 2. Atraent, plasent, emplegat dins de frasas negativi: *Tot aquò non es folineu.*

foliòla n.f. Cada part dau limbe d'una fuèlha compauada.

foliòta n.f. Fonge dei lamellas jauni ò bruni, que creisse en matas à la basa dei vièlhs aubres (Familha dei agaricaceas).

foliotaire n.m. Numerotaire mecanic.

foliotar vt. (*foliòti*) Numerotar lu fuèlhs, li pàginas de (un libre, un registre). Sin.: **paginar**.

foliotatge n.m. Accion de foliotar.

folitge n.m. Folia.

folksong n.m. (angl.) Cant inspirat dei cançons tradicionali, ma interpretat mé la sensibilitat e mé de tecnicas d'encuèi. Sin.: **fòlc**.

follicular(i), a (-ària) adj. Relatiu à un follicule.

follicule n.m. 1. (bot.) Fruch sèc que deriva d'un carpeu isolat e si duèrbe per una fenda soleta. 2. (anat.) Pichina formacion anatomica en forma de sac: Un follicule pilós.

folliculina n.f. (fisiol.) Un dei doi estrogènes principals (l'autre es l'estradiòu) secretat per lo follicule ovarian.

folliculiti n.f. Inflamacion d'un follicule pilós, lesion elementària de l'acnè.

folon n.m. 1. Que mena una màquina per folar, per la fabricacion dau feutre. 2. Màquina emplegada per la

fabricacion dau feutre ò per lo folatge dei pèus. Sin.: **parador**. 3. Granda bota que vira, emplegada per realisar divèrsi operacion dau tanatge dei pèus.

folonaire n.m. Persona que fola li estòfas.

folonier, a n. Paraire de drap. Sin.: **baissiator**.

folopar vt. Envolopar.

folopon n.m. 1. Escanha. 2. Paqueton.

folor n.f. Folia, folitge.

fòme n.m. Fòmo.

foment n.m. Fomentacion.

fomentacion n.f. 1. (lit.) Accion de fomentar. Sin.: **trama**, **entenduda**, **malordit**, **cabala**. 2. (med.) Aplicacion extèrna d'una medicacion cauda, seca ò umida per calmar una inflamacion. Var.: **foment**.

fomentador, airitz n. Fomentator.

fomentar vt. (lit.) Suscitar, alestir secretament: *Fomentar un soslevament*. Var.: **fomentejar**. Sin.: **ordir**, **tramar**, **cabalar**.

fomentator, tritz n. (lit.) Que fomenta una accion. Var.: **fomentador**, **fomentejaire**.

fomentejaire, airitz n. Fomentator.

fomentejar vt. Fomentar.

fòmite n.m. (fig.) Fogau.

fòmo n.m. Trident. Var.: **fòme**. 1431: *«...e tenia a man la folme...»*

fonacion n.f. Ensèms dei factors que concórron à la produccion de la votz.

fonator, tritz adj. Relatiu à la produccion dei sons de la votz. Var.: **fonatòri**.

fonatòri, òria adj. Fonator.

foncion n.f. 1. Ròtle, utilitat d'un element dins un ensèms. 2. Activitat professionala; exercici d'una carga, d'un emplec: *La foncion d'ensenhaire*. ◇ *Faire foncion de*: Remplir l'emplec de. ◇ *En foncion de*: À respièch de, rapoart à, à l'estima de. 3. *Foncion publica*: Ensèms dei agents de l'Estat; ensèms dei foncionaris; la sieu activitat. ◇ *Foncion publica territoriala*: Ensèms dei agents dei collectivitats locali e dei sieus establiments publics; la sieu activitat. 4. Categoria d'actes juridics de natura identica, que l'Estat n'en complisse lu sieus pretzfachs: *Foncion administrativa, foncion judiciària... S*in.: **atribucion**, **carga**, **emplec**, **ofici**, **plaça**, **poast**, **ròtle**. 5. Activitat d'un element vivent (aparelh, organe ò cellula), e que la fisiologia estúdia: *Foncions de nutricion*. 6. (quim.) Ensèms dei proprietats qu'apartènon à un grope de còrs: *Foncion acida*. 7. (ling.) Ròtle sintaxic d'un mòt ò d'un grope de mòts dins una frasa. 8. (log.) Foncion proposicionala: *Predicat*. 9. (mat.) Correspondença d'un ensèms E vèrs un ensèms F, qu'à tot element de E asòcia au mai un element de F. ◇ *Foncion reala d'una variabla reala*: Foncion de $\mathbb{R}$ dins $\mathbb{R}$. ◇ *Foncion complèxa d'una variabla reala*: Foncion de $\mathbb{R}$ dins $\mathbb{C}$. ◇ *Foncion impara* ò foncion *non para*: Foncion *f* per la quala $f(-x) = -f(x)$. ◇ *Foncion para*: Foncion *f* per la quala $f(-x) = f(x)$. ◇ *Foncion primitiva d'una foncion donada* ò *primitiva*, n.f.: Si soana foncion primitiva de la foncion d'una variabla $F(x)$ una foncion $F(x)$ tala que: $F'(x) = f(x)$. ◇ *Foncion derivada* ò *derivada, n.f.*: La foncion derivada de *f*, notada *f'*, es la foncion que, à cada $x \in I$ assòcia lo nombre derivat de *f* en *x*: $f'(x)$. ◇ *Foncion racionala*: Foncion que la sieu règla es formada dau quocient de doi polinòmes $f(x) = \frac{P(x)}{Q(x)}$, mé $Q(x) \neq 0$ e $Q(x)$ de gra ≥ 1. ◇ *Foncion trigonometrica*: Foncion que la sieu variabla es una mesura d'angle.

foncional, a adj. 1. Relatiu ai foncions organiqui ò psiquiqui. ◇ (med.) *Trebolici foncional*: Perturbacion dins lo foncionament d'un aparelh (digestiu, respiratòri, etc.) ò dins la realisacion d'una foncion en l'absença de problema organic. 2. Relatiu ai foncions matematiqui. ◇ *Calcul foncional*: Calcul dei predicats. 3. *Lingüistica foncionala*: Var.: **foncionau**.

foncionalament adv. D'un biais foncional.

foncionalisme n.m. 1. (sociol.) Doctrina segond la quala la societat es un sistema que lo sieu equilibri depende de l'integracion dei sieu divèrsi compauantas (lo foncionalisme privilègia l'estudi dei mecanismes d'adaptacion e d'integracion). 2. (arquit., arts de.) Doctrina dau s. XX^en^ segond la quala la forma deu totjorn èstre l'expression d'una foncion, èstre apropriada à un besonh. 3. (ling.) Lingüista foncionala.

foncionalista adj. e n. Relatiu au foncionalisme; partidari dau foncionalisme.

foncionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es foncional. ◆ pl. Ensèms dei possibilitats qu'un sistema informatic ofrisse.

foncionament n.m. Biais que quauqua ren a de foncionar.

foncionar vi. 1. Complir la sieu foncion, èstre en estat de marcha, en parlant d'un organe, d'un mecanisme. 2. Agir, remplir lo sieu ofici: *Aver la memòria que fonciona ben*.

foncionari, òria n. 1. Agent public titulari d'un emplec permanent dins un grade de la gerarquia administrativa; titulari d'una foncion publica. 2. *Foncionari internacional*: Agent d'una organisacion internacionala emplegat sota un regime estatutari ò contractual especific.

foncionariat n.f. Qualitat, estat de foncionari.

foncionarisacion (-izacion) n.f. Accion de foncionarisar; fach d'èstre foncionarisat.

foncionarisar (-izar) vt. 1. Transformar (un travalhaire) en emplegat de l'Estat. 2. Organisar (una profession) en servici public.

foncionarisme n.m. (pej.) Tendença à la multiplicacion dei foncionaris e à l'acreissement dau sieu ròtle dins l'Estat.

foncionau, ala adj. Foncional.

fond n.m. 1. Part mai bassa d'una caua ò d'un luèc encavats: *Lo fond d'un potz*. ◇ Cen qu'es ò sobra au fond d'un recipient: *Beure un fond de botilha*. ◇ Part solida sus la quala repaua una estenduda liquida: *Lo fond de la mar*. ◇ (mar.) *Mandar una nau per lo fond*: La prefondar. ◇ (mar.) *Anar per fond*: Si prefondar en parlant d'una nau. ◇ (mar.) *Donar fond (à)*: Ancorar. ◇ (fig.) *Lo gra mai bas*: Lo fond de la misèria. 2. La part mai alunhada de l'intrada, de la dubertura, dau començament; la part mai reculada d'un luèc, d'un país:

Lo fond d'un armari. ◇ Cen que li a de mai escondut, de mai secret: *Lo fond dau coar*, *anar au fond dei cauas*. ◇ Tela ò tenda que barra la scena, dau costat opauat à la sala. ◇ (med.) *Fond d'uèlh*: Part de l'uèlh que si pòu vèire au mejan d'un oftalmoscòpi; examèn practicat au mejan d'un oftalmoscòpi. 3. Cen que forma la basa, l'arrier-plan de (quauqua ren). ◇ (coïna) Bolhon ò jus que sièrve de basa à una saussa, etc. ◇ Arrier-plan espacial, sonòre: *Bosin de fond*. ◇ *Fond sonòre*: Ensèms dei bosins, dei sons, de la música que méton en releu un espectacle. ◇ (B.-Arts) Promiera jaça de pintura, neutra, mé la quala d'unu pintres entaménon lu sieus tableus; camp d'un tableu sobre lo quau si destaca lo subjècte. ◇ (estamp.) Cadun dei marges d'una pàgina d'un tèxto estampat. ◇ *Fond de rauba*: Fòdra de teissut leugier que si poarta sota una rauba transparenta. 4. Cen que li a d'essencial: *Lo fond d'un caractèr*. ◇ *De fond*: Que poarta sobre l'essencial. ◇ *Au fond*, *dins lo fond*: En realitat, en darriera analisi. ◇ Cen que fa la matèria, l'essença d'una caua, per op. à la *forma*, à l'*aparença*. ◇ (dr.) Cen que pertòca l'essença e la natura d'un acte juridic, per op. à la *forma*. ◇ (espòrts) Disciplina de l'atletisme, d'esquí, de natacion, etc., que compoarta d'espròvas de lònga distança. 5. Terren sus lo quau si bastisse. 6. *Fond de comèrci*: Ensèms dei bens corporals e incorporals que perméton à un comerçant l'exercici de la sieu activitat. 7. Capital e ben e en sòus. ◇ *À fonds perduts*: Sensa poder recuperar lo capital engatjat dins un afaire. ◇ *Fonds comuns de plaçament*: Ensèms de valors mobiliari qu'apartènon à d'uni personas qu'an sobre d'aqueli valors un drech de proprietat indivís. ◇ *Fonds de rotlament*: Excedent dei valors realisabli dins una entrepresa sobre lu deutes à cort tèrme. 8. Còmpte especial dau Tresaur destinat à realisar la politica economica d'un estat: *Fond economic e social*. 9. Ensèms dei libres, dei manescrichs, dei òbras d'art, etc. que, dins una biblioteca, un museu, etc., son d'una provenença determinada; totalitat dei òbras detengudi, de tota origina. 10. Ensèms dei qualitats fisiqui, morali ò intellectuali de quauqu'un: *Un grand fond d'energia*. ◆ pl. 1. Sòus disponibles: *Trovar de fonds per financiar un projècte*. ◇ *Mes(s)a de fonds*: Investiment. ◇ *Fonds pròpris*: Excedent dei capitals pròpris e dei deutes à lòng tèrme d'una entrepresa, au passiu dau bilanç, sus li immobilisacions que figúron à l'atiu. 2. *Fonds publics*: Valors mobiliari qu'un Estat emete, sòus que l'Estat procura. ◇ *Fonds secrets ò especials*: Somas que son messi à disposicion dau govèrn per financiar d'uni despensas que lo sieu motiu deu èstre tengut secret. ◆ loc. adv. *À fond*: Totalament.

fonda n.f. 1. Aliatge de fèrre e de carbòni que la sieu tenor en carbòni es superiora à 2,5% e qu'es elaborat à l'estat liquide directament à partir dau minerau de fèrre. ◇ *Fonda acierada*: Obtenguda per addicion d'acier dins li cargas fondudi. ◇ *Fonda blanca*: Fonda que presenta un aspècte blanc à la rompedura en rason de la sieu estructura à basa de carbure de fèrre. ◇ *Fonda grisa*: Que la sieu rompedura a un aspècte gris deugut à la sieu estructura à basa de carbòni sota forma de grafit. ◇ *Fonda malleabla*: Que presenta una malleabilitat deuguda à l'estructura particuliera dau sieu grafit.

fonda n.f. Fronda (arma).

fonda n.f. (mar.) Manòbra per ancorar una nau. ◇ *À la fonda:* À l'àncora. 1516: *«...si perdet una fusto dito de Narbono et si perdet a la fonda...»*

fondacion n.f. 1. Accion de fondar: *La fondacion de Roma*. 2. Creacion, per via d'una donacion ò d'un eiretatge, d'un establiment d'interès general; aquest establiment. 3. Atribucion à una òbra existenta de fonds destinats à un usatge precís. 4. (au pl.) Fondamentas, ensèms dei parts bassi d'una construccion. Sin.: **apeon**.

fondador, airitz n. Fondador.

fondament n.m. 1. Element essencial que sièrve de basa à quauqua ren: *Lu fondaments d'una doctrina*. 2. Causa, motiu: *Una paur sensa fondament*. 3. (filos.) Ensèms de postulats d'un sistema: *Lo fondament de la morala*.

fondamental, a adj. 1. Qu'es à la basa; que si rapoarta à l'essencial: *Una veritat fondamentala*. ◇ Recèrca, sciença fondamentala: Recèrca teorica que li sieu aplicacions non son immediati. 2. (mús.) *Nòta fondamentala* ò *fondamentala*, n.f.: Son que sièrve de basa à un acòrdi, quala que sigue la sieu plaça dins aquest acòrdi. 3. (fis.) *Niveu fondamental*: Niveu d'energia mai bassa d'una molecula, d'un atòme, d'un nucleu, etc. Var.: **fondamentau**.

fondamentalament adv. D'un biais fondamental.

fondamentalisme adj. e n.m. 1. Tendença conservatritz d'unu mitans protestants, especialament ai Estats-Units, qu'admete solament una interpretacion literala de l'Escriptura e s'opaua au movement ecumenic. 2. Tendença d'uni personas à s'en tornar à cen que considèron coma fondamental, original, dins una religion.

fondamentalista adj. e n. 1. Qu'apartèn au fondamentalisme; partidari dau fondamentalisme. 2. Si di d'un scientific que travalha en recèrca fondamentala.

fondamentar vt. 1. Establir quauqua ren sus un fondament. 2. Pauvar lu fondaments de quauqua ren.

fondamentas n.f. pl. Basas, fondament.

fondamentau, ala adj. Fondamental.

fondar vt. 1. Pilhar l'iniciativa de crear, d'establir: *Fondar una associacion*. ◇ *Fondar una familha*: Si maridar, s'unir. 2. Donar de sòus per l'establiment de: *Fondar un espitau*. 3. Establir solidament: *Fondar lo sieu poder sobre la foarça*. 4. Justificar, donar de pròvas de, de rasons per: *Fondi lu mieus dubis sobre la mieu experiença*. Sin.: **apeonar**. ◆ **si fondar** *(sobre)* v.pr. S'apeonar *(sobre)*, s'apiejar *(sobre)*, si referir *(à)*.

fondaria n.f. 1. Fusion e purificaion dei metals e aliatges. 2. Usina dont son fonduts lu metals ò lu aliatges.

fondat, ada adj. 1. Justificat, establit solidament. 2. Autorisat: *Èstre fondat à dire*.

fondat, ada n. *Fondat de poder*: Persona autorisada à agir en nom d'una autra ò d'una societat.

fondator, tritz n.m. 1. Persona qu'a bastit ò creat quauqua ren: *Lu fondators d'una associacion*. Var.: **fondador**. 2. Persona que, per donacion ò per eiretatge, a creat una òbra filantropica ò de caritat.

fondedís, issa adj. Que pòu èstre fondut sota l'accion de la calor.

fondedís n.m. Element d'un copacircuit fach d'un fieu de plomb ò d'aligat fondedís, per provocar la dubertura d'una cadena electrica quora l'intensitat dau corrent escompassa una valor determinada. Sin.: **fusible**.

fóndegue n.f. 1. Mena d'ancian ospici. 2. Magasin que lu Marselhés li vendíon li sieu mèrç. 3. Maioneta religioa per acomodar lu religiós en viatge.

fondèire, eiritz n.m. 1. Persona que fa fondre quauqua ren. 2. Persona que dirigisse un atalhier de fondaria. 3. Esculptor que practica la fonda, especialament dau bronze. ◆ n.m. Obrier que susvelha li operacions de fusion e de colada dins una fondaria. Sin.: **escolan**.

fondèire, eiritz n.m. (espòrts) Que practica l'esquí de fond.

fondent, a adj. 1.Que fonde: *Neu fondenta*. 2. Qu'es madur ò tendre e fonde en boca.

fondre vt. 1. Menar (un solide) à l'estat liquide sota l'efècte de la calor. 2. Fabricar (un objècte) en colant de metal en fusion dins un mòtle: *Fondre una campana*. 3. *Fondre de colors*: Passar d'una à l'autra en li mesclant e en faguent de degradats per evitar lu contrastes. 4. (fig.) Combinar, mesclar per formar un tot. ◆ vi. 1. Devenir liquide sota l'accion de la calor. 2. (fig.) S'atendrir d'un còup solet: *Fondre davant la beutat d'una persona*. 3. Si dissòlver dins un liquide: *Lo sucre fonde dins lo cafè*. 4. Maigrir foartament e rapidament: *As fondut!* 5. Demenir rapidament: *Lu mieus esparnhes an fondut*. ◆ **si fondre** v.pr. 1. S'aclapar: *Lo barri s'es fondut*. Sin.: si **prefondar**. 2. Si combinar, si confondre: *Si fondre dins la massa*.

fondrilhas n.f. pl. 1. Cen que sobra au fond d'un recipient dont quauqua ren a bulhit ò infusat. 2. Sediments. Sin.: **escorrilhas**.

fondua n.f. Fonduda.

fonduda n.f. 1. Plat d'origina soíssa, compauat de lamellas de gruièra e d'emental fondut mé de vin blanc e de kirsch e que si manja mé de pichins cubes de pan à l'extremitat d'una forqueta (si di finda *fondua savoiarda*). 2. *Fondua borguinhona*: Plat compauat de pichins tròç de carn de bòu que si bànhon dins l'òli bulhent m'una forqueta e si manja m'una saussa relevada. Var.: **fondua**.

fondura n.f. Liquefaccion.

fondut encadenat n.m. (cín.) Substitucion progressiva d'un imatge per un autre, en sobrimpression. Var.: **encadenat**.

fòne n.m. (fis.) Unitat que sièrve à parangonar la potença dei sons de frequenças diferenti dau ponch de vista de l'impression fisiologica causada.

fonema n.m. (ling.) Dins la succession dei sons dau lengatge articulat, l'unitat mai pichona constituida d'un son que s'opaua à un autre son dins un pareu minimal, de tau biais que lo cambiament d'un son per un autre correspoande à un cambiament de sens: *Lo pareu minimal* ***la lama/la lana*** *permete de determinar l'existença dei fonemas /m/ e /n/ à la posicion intervocalica*.

fonematic, a adj. Que pertòca lu fonemas, la fonematica.

fonematica n.f. (ling.) Partida de la lingüistica qu'estúdia lu fonemas. Var.: **fonemica**.

fonemica n.f. Fonematica.

fonetic, a adj. Relatiu ai sons dau lengatge. ◇ *Escriptura fonetica*: Aquela dont cada signe grafic correspoande à un son dau lengatge e reciprocament.

fonetica n.f. 1. (ling.) Estudi dei sons dau lengatge articulat dins lo sieu aspècte fisic. 2. Representacion au mejan de signes convencionals de la prononciacion dei mòts d'una lenga.

foneticament adv. 1. Dau ponch de vista de la fonetica. 2. En escriptura fonetica.

fonetician, a n. Especialista de la fonetica.

fonetisme n.m. (ling.) Ensèms dei particularitats foneticas d'una lenga.

fonge n.m. 1. Vegetal criptogame, sensa raíc ni fuèlhas, sensa clorofilla, caracterisat per un aparelh vegetatiu fach de filaments microscopics nucleats e que si reprodue au mejan d'espòras. Sin.: (pop.) **bolet**. ◇ À Luceram, s'emplega unicament per lo bolet (*boletus*). 2. (med.) Excreissenças de carn espongioa que si fórmon dins li plagas, dins d'unu organes.

fongia n.f. Polipier grandàs que viu sus lu esteus formats per d'autri varietats, que dau fach dei sieu lamellas raionanti, retipa lo dessota dau capeu d'un fonge.

fongibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es fongible.

fongible, a adj. (dr.) Si di de cauas que si consúmon per l'usatge e que poàdon èstre remplaçadi per d'autri de la mema natura, de la mema quantitat e de la mema qualitat (per exemple de denreas, de sòus au comptant, etc.).

fongic, a adj. Relatiu ai fonges. ◇ *Intoxicacion fongica*: Intoxicacion per de fonges velenós.

fongicida adj. e n.m. Si di d'una substança pròpria à destrúger lu fonges, espec. aquelu microscopics. Sin.: **anticriptogamic**.

fongifòrme, a adj. (didact.) Qu'a la forma d'un fonge.

fongoïde, a adj. (didact.) Que sembla un fonge. ◇ (med.) *Micòsi fongoïda*: Afeccion de la pèu e dei cellulas de la linhada ematopïetica, caracterisada per de placas rogi e una infiltracion tumorala dei teissuts.

fongós, oa adj. 1. (didact.) Que sembla un fonge ò una esponga. 2. (med.) Que presenta de fongositats.

fongositat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fongós. 2. (patol.) Vegetacion moala que grèlha en si desvolopant à la susfàcia d'una ulceracion ò d'una plaga.

fongus n.m. (med.) Excreissença carnuda e ulcerada qu'apareisse sus la pèu, especialament à l'entorn d'una plaga.

fonha n.f. Labrejada, fonharia, botinhada.

fonhadissa n.f. Brava labrejada duradissa.

fonhador n.m. Pichon salon de fremas.

fonhaire, airitz n. Persona que fonha. Sin.: morrut, matanós, labrejaire, fonhós, botinhaire.

fonhar vi. e vi. 1. Bolegar: *Lo can fonha la coa*. 2. Farfolhar: *Que fonhes mai aquí dintre?*

fonhar vi. Botinhar. Sin.: **labrejar**, **faire lo morre**.

fonharia n.f. Fonha, labrejada.

fonheta n. Pichon fonhaire.

fonhós, oa n. Fonhaire.

fonia n.f. Telefonia, radiotelefonia. ◇ *Messatge en fonia*: Emés mé la votz (per op. à *en grafia*, en emplegant lo mòrse).

foniatra n. Mètge especialisat en foniatria.

foniatria n.f. Part de la medicina qu'estúdia lu trebolicis de la fonacion.

fonic, a adj. Relatiu ai sons ò à la votz.

fonocaptaire, tritz adj. Que permete de lièger la gravadura d'un enregistrament fonografic, en parlant d'un dispositiu, d'un aparelh. Var.: **fonocaptor**.

fonocaptor, tritz adj. Fonocaptaire.

fonocardiografia n.f. (med.) Metòde d'enregistrament grafic dei sons cardiacs.

fonocardiograma n.m. (med.) Corba donada per fonocardiografia.

fonofòbia n.f. Crenta de parlar à votz auta.

fonogenia n.f. Aptituda, qualitat fonogenica.

fonogenic, a adj. Que la sieu votz, lo sieu son, si prèston à d'enregistraments de qualitat

fonografe n.m. Ancian aparelh de reproduccion dau son per de procediments mecanics.

fonografic, a adj. 1. Relatiu à l'enregistrament dei sons per gravadura. ◇ *Enregistrament fonografic*: Enregistrament sus un disc (quau que sigue, comprés numeric). 2. Relatiu ai drechs dei òbras sonòri enregistradi: Drechs de reproduccion fonografica.

fonograma n.m. Signe grafic que representa un son ò una seguida de sons (per op. à *ideograma*).

fonolita n.f. Ròca volcanica que contèn un feldespatoïde e que si debita en lauvas sonòri à la percussion.

fonolitic, a adj. Format de fonolita.

fonologia n.f. (ling.) Estudi de la fonematica e de la prosodia.

fonologic, a adj. (ling.) Pròpri ò relatiu à fonologia.

fonològue, òga n. Especialista de fonologia.

fonometria n.f. Mesura de l'intensitat dei sons.

fonometric, a adj. Relatiu a la fonometria.

fonon n.m. Quantum d'energia acostica, analògue acostic dau foton.

fonoteca n.f. Luèc dont son recampats de documents sonòres que constituísson lu archius de la paraula.

fons n.m. Fond.

fonsar vt. 1. Enfonsar. 2. Metre un fond à (una bota, un sèti). ◆ vi. 1. Pilhar una color mai escura. Sin.: **s'escurcir**, **enfosquir**. 2. Si precipitar, si ronçar. Sin.: **s'abrivar**, **s'apressar**, **s'acorsar**, **si lançar**.

fonsat, ada adj. Escur (en parlant d'una color).

fonsatge n.m. 1. Accion de crear un potz dins una mina. 2. Accion d'acampar lu traversiers que compàuon lo fond d'una bota.

fonsier, a adj. 1. Relatiu à un fond de tèrra, à la sieu esplecha: *Proprietat fonsiera*. ◇ *Taxa fonsiera*: Impoast annadier que pertòca toti li proprietats, bastidi ò non. 2. *Proprietari fonsier*: Que possedisse un ben fonsier. 3. Que constituisse lo principal, cen que fondamental: *Qualitats fonsieri*, *diferença fonsiera*.

fonsier n.m. *Lo fonsier*: La proprietat fonsiera e tot cen que la pertòca.

fonsierament adv. 1. Completament, totalament. 2. En se, per natura.

fonsura n.f. Ensèms dei pèças de tòla e de metal que garantísson l'estanhadura d'una teulissa.

fontana n.f. 1. Sorgent d'aiga viva que soarte dau soal d'un biais natural ò artificial. 2. Edicule de distribucion d'aiga. 3. (anc.) Recipient m'una resèrva d'aiga e una vasca, per lu usatges domestics. 4. (geol.) *Fontana ardenta*: Erupcion de gas enflambats que gísclon dau soal. Sin.: **sorgent de fuèc**. 5. (geol.) *Fontana de lava*: Gisclada de lava fluida. 6. Nom usual de la part sobrana de la tèsta dau mulard qu'enclau lo blanc de balena. Sin.: **foant**.

fontanier, a n. Emplegat responsable de la produccion e de la distribucion d'aiga per beure.

fontanèla n.f. (anat.) Cadun dei espacis cartilatginós que presenta la boita craniana denant de la sieu ossificacion completa, ai ponchs de joncion dei suturas ossoï.

fontaneta n.f. Pichona fontana. Var.: **fonteta**.

fontassa n. f. Foant gròssa.

fonteta n.f. Fontaneta.

fontina n.f. Fromai italian de lach de vaca, de la pasta cuècha.

fontis n.m. Encalament dau soal deugut à un encalament dau sotasoal.

fonza n.f. Fonzina.

fonzina n.f. Loana de beta. Sin.: **tomplina**, **moliera**, **fonza**.

fòr n.m. *Dins lo fòr de la sieu consciença*: Au mai prefond de la sieu consciença. ◇ *Dins lo mieu fòr*: Dins la mieu pèu.

fòr n.m. 1. (Ant.) Plaça centrala dei vilas antiqui d'origina romana, dont si trovàvon lu edificis publics principals. ◇ (espec.) À Roma, plaça dont lo pòble si recampava, qu'èra à l'encòup lo centre religiós, lo centre comercial e juridic, lo centre dei afaires privats e publics. 2. (occitan medieval) Privilègi. 3. Au jorn d'encuèi, acamp acompanhat de debats. Var.: **forom**.

fòr n.m. Lèi anciana dau Bearn.

forabilitat n.f. Facilitat que presenta una formacion geologica per èstre forada. Sin.: **traucabilitat**.

forable, a adj. Qualitat d'una formacion geologica per èstre forada.

foradura n.f. Trauc axial de l'asta d'uni claus.

foraira n.f. (tecn.) Màquina per forar. Sin.: **traucaira**, **pertuaira**, **verunaira**.

foraire, airitz adj. e n. Professional que fa de traucs dins li minas; especialista dau foratge. Sin.: **traucaire**, **pertuaire**, **verunaire**.

foraminat, ada adj. Traucat de pichins traucs: *Una fuèlha formainada*.

foraminifèr n.m. *Foraminifèrs*: Sotaclassa de protozoaris marins que la sieu cellula es dins una capsula calcària perforada de traucs pichinets.

foran, a n. Foranaire.

foranaire, airitz n. Mercant que vende dins li fièras. Sin.: **fierejaire**. Var.: **foran**.

forar vt. (*fòri*) Traucar: *Forar una clau*. ◇ (espec.) Traucar dins una matèria dura: *Forar una galaria dins la ròca*. Sin.: **pertuar**, **vironar**.

forastier, a adj. e n. Forestier.

foratge n.m. Accion de forar: *Lo foratge d'un potz de petròli*. Sin.: **traucatge**, **pertuatge**, **traucament**.

forbidor n.m. 1. Nom que si donava à l'armadurier fins au s. XVI^{n}. 2. Encuèi, nom d'aqueu qu'alisca e fabrega li armas blanqui. Var.: **forbissèire**, **espadier**.

forbiment n.m. Accion de forbir. Sin.: **aliscatge**.

forbir vt. (*forbissi*) 1. Netejar, rendre lusent en fretant. Sin.: **aliscar**, **alusentir**. 2. (fig.) Alestir, afinar: *Forbir lu sieus arguments*.

forbissèire n.m. Forbidor, espadier.

forca n.f. 1. Instrument provedit de pluas e d'un lòng mànegue, emplegat sobretot per de travalhs agricòlas (manutencion dau fen, dau fem, etc.). Var.: **forcat**, **forcon**. 2. Part avant d'un veïcule mé doi ròdas, dont son plaçats la ròda avant e lo guidon. 3. Luèc dont un camin si partisse en diferenti direccions; embrancament. Var.: **forcadura**. 4. Potença per empicar un condamnat. ◇ *Pendon de forca*: Criminal, marrit subjècte. 5. (expr.) *Faire la forca*: Faire l'ignorant. ◇ *Faire la forca à quauqu'un*: N'en dire de mau. ◇ Passar per li forcas caudini: Èstre constrench de subir de condicions umilianti.

forcada n.f. Enforcada.

forçadament adv. Fatalament, coma una consequença inevitabla. Sin.: **per foarça**, **naturalament**.

forcadís n.m. Caireforc.

forçadura n.f. 1. Forçatge. 2. Estoarsa leugiera.

forçament n.m. Forçatge.

forcar vi. 1. Bifurcar. 2. Si partir à l'extremitat, en parlant dei bèrris.

forçar vt. (*foarci*) 1. Faire cedir per la foarça: *Forçar una poarta*, *un còfre*. ◇ *Força la poarta de quauqu'un*: Intrar au sieu còntra la sieu volontat. 2. Constrénher (quauqu'un) à faire quauqua ren: *L'an forçat à pagar*. ◇ *Forçar la man à quauqu'un*: Lo constrénher à faire quauqua ren còntra la sieu volontat. 3. Far nàisser, per lo sieu ascendent ò per la constrencha: *Forçar l'admiracion*, *forçar lo consentiment de quauqu'un*. 4. Faussar, degalhar en aplicant una foarça excessiva: *Forçar una clau*. 5. Botar à un esfoarç, un rendement excessius, en là dei limits normals: *Forçar un motor, forçar la sieu votz*. ◇ *Forçar la sieu natura*: Voler faire mai que cen que si pòu. ◇ *Forçar lo patz*: Caminar mai rapidament. ◇ *Forçar un cavau*: Lo faire tròup córrer. ◇ (agric.) Accelerar la creissença, la madurason de: *Forçar li saladas*. ◇ *Forçar lo sens d'un mòt, d'un tèxto*: Li far dire autra caua que cen que significa. 6. À la caça, constrénher una bèstia. ◆ vi. 1. *Fornir un esfoarç intense*: A finit promier sensa forçar. 2. Agir mé tròup de foarça: *Se foarces coma aquò, vas rompre tot!* 3. *Suportar un esfoarç excessiu*: Un cordatge que foarça. ◆ **si forçar** v.pr. S'impaur una obligacion: *Si forçar à sorrire*.

forcat n.m. 1. Forca. 2. (mar.) Corbam de la proa e de la popa en forma de forca.

forçat, ada adj. 1. Que manca de natural: *Un sorrire forçat*. Var.: **forçós**. 2. Qu'es impauat, fach còntra la volontat: *Aterratge forçat*. 3. *Marcha forçada*: Marcha que la sieu durada e la sieu rapiditat despàsson aqueli d'una marcha normala. 4. (fam.) Inevitable, indefugible: *Ganherà encara, aquò es forçat*. 5. *Cultura forçada*: Cultura de plantas sotamessi au forçatge.

forçat n.m. 1. (anc.) Òme condamnat ai galèras ò ai travalhs forçats. 1529: *«si perdet que lo corps de la galero et quelques sclaux et autres forsas que fugiron.»* Sin.: **galerian**. ◇ *Travalhar coma un forçat*: Foarça durament. 2. (fig.) Òme que li sieu condicions de vida son particulierament penoï.

forçatge n.m. (agric.) Tractament que si fa subir ai plantas per li constrénher à si desvolopar en defoara dei periòdes normals. Var.: **forçament**, **forçadura**.

forcela n.f. 1. Cresta mediana de l'esternum de la màger part dei auceus, dont si vènon fixar lu muscles dei alas. 2. (zool.) Oàs en forma de Y, que resulta de la soudadura dei doi claviculas dei auceus. Sin.: **paleta**, **forqueta**.

fòrces n.f. pl. Instrument qu'a la forma d'una pinça, destinat à agantar la tèsta de l'enfant per n'en facilitar l'expulsion dins una jacilha dificila.

forchinada n.f. Forquetada.

forcipression n.f. (cir.) Aplicacion sus un vaisseu, lesat ò non, d'una pinça per arrestar la circulacion.

forcir vi. (*forcissi*) 1. Devenir mai robuste, en parlant d'un enfant. 2. Grossir. 3. Créisser en parlant dau vent e de la mar. Sin.: **enfortir**.

forclaure vt. (dr.) Privar dau benefici d'un drech, espec. d'un drech de recors en justícia, quora lo temps d'exercici es despassat. Sin.: **prescriure**.

forclaus, a adj. (dr.) Qu'a laissat prescriure lo sieu drech: *Lo planhent es forclaus*. Sin.: **prescrich**.

forclusion n.f. 1. (dr.) Perda de la facultat de faire valer un drech, per l'expiracion dau temps previst. Sin.: **prescripcion**. 2. (psican.) Absença de presa en còmpte d'una partida dau real per un procèssus de simbolisacion, que constituisse un mejan de defensa especific dei psicòsis.

forcoleta n.f. Esplinga per lu bèrris. Sin.: **agulheta**.

forcon n.m. Forca.

forçós, oa adj. Forçat.

forçosament adv. Per foarça.

forcura n.f. Luèc dont una caua comença à si forcar.

forcut, uda adj. 1. En forma de forca, que si partisse coma una forca: *Un camin forcut*. 2. *Pen forcut*: Pen de boc atribuit au diau e ai satires.

forenc, a adj. Que pertòca una fièra, un mercat.

forèst n.f. 1. Granda estenduda de terren cubèrta d'aubres; ensèms dei aubres que la cuèrbon: *Una forèst de rores*. ◇ *Forèst vierge* ò *primària*: Forèst qu'a creissut sensa minga intervencion umana. ◇ *Forèst densa*: Forèst dei regions tropicali umidi, caracterisada per mantu plans de vegetacions e d'espècias nombroï. Sin.: **seuva**, **gaudina**. 2. (fig.) Granda quantitat de cauas pusleu lòngui, que s'estíron en autessa: *Una forèst de cambas*.

forestal, a adj. Forestier. Var.: **forestau**.

forestar vi. (*forèsti*) Usar dau sieu drech de forestatge.

forestatge n.m. 1. Travalh dins la forèst. Var.: **aforestatge**. 2. Drech feudal de pastura ò d'usança dins li forèsts.

forestau, ala adj. Forestal.

forestier, a adj. De la forèst. *Lo còdi forestier*. Var.: **forestal**. ◆ n. Emplegat, emplegada de l'administracion forestiera. Sin.: **gardaboasc**.

forestier, a adj. e n. Que vèn d'una autra localitat, d'una autra region; estrangier. Var.: **forastier**, **foaravengut**.

foreston n.m. Pichon masatge.

forestós, oa adj. Escur, desertós.

forfach n.m. (lit.) Crimi abominable caracterisat per la sieu orror. Sin.: **maufach**.

forfachura n.f. 1. Crimi quau que sigue, comés per un foncionari public dins l'exercici dei sieu foncions. 2. Felonia dau vassal à respièch dau sieu senhor.

forfaire vt. ind. *(à)* (lit.) Mancar grevament à (d'obligacions morali): *Forfaire à l'onor*.

forficule n.m. Insècte que viu sota li pèiras e dins lu fruchs. Sin.: **estoireta**, **curaurelha**, **traucaurelha**.

forfolh n.m. Grand desòrdre, revira-mainatge. Sin.: **bolum**, **trebolum**, **champostre**.

forfolhar vi. Farfolhar.

forfolhatge n.m. Accion de forfolhar.

forgon n.m. 1. Veitura lònga e cubèrta, per lo transpoart dei bagatges, dei mòbles, dau bestiari, etc.: *Forgon automobile*. 2. Veïcule cubèrt incorporat dins un tren de viatjaires e destinat au transpoart dei bagatges, dei mandadís exprès ò especialament amainatjat per lo transpoart dei automobilas acompanhadi ò encara equipat d'un grope electrogène que sièrve à la climatisacion dei veituras. 3. Ancianament, veitura militària per lo transpoart dei municions, dau manjar, etc.

forgon n.m. 1. Lònga barra metallica ò lònga pèrtega garnida de metal emplegada per bolegar la brasa ò la carga d'un forn, d'una fàbrega, d'un forneu, ò per empurar un fuèc. 2. Persona que cèrca, que farfolha.

forgonaire n.m. Obrier en carga d'un forn de caucina.

forgonar vi. 1. Empurar: *Forgonar lo fuèc*. Sin.: **bostigar**. 2. Cercar, folhar, refestonar. Var.: **forgonear**, **forgonejar**, **bostegar**, **rafegar**.

forgonear vi. Forgonar, forgonejar.

forgonejar vi. Forgonar, forgonear.

forgoneta n.f. Pichina veitura comerciala.

fòrja n.f. (fr.) Farga, fabraria.

forjairon n.m. (fr.) Faure.

forjar vt. (fr.) Fargar.

forlana n.f. Dança dau Friol, foarça populària à Venècia au començament dau siècle XVII^{n}.

forlinhar vt. Foaralinhar.

forma n.f. 1. Biais d'èstre exterior, configuracion dei còrs dei objèctes; aspècte particulier. ◇ *En forma de*: Qu'a l'aspècte de. ◇ *Pilhar forma*: Començar à aver una aparença reconoissibla. ◇ (mar.) *«Per lenham per far forma per la segonda barca...» (1501)*. 2. Estructura expressiva, plastica d'una òbra d'art. 3. Mòde, modalitat segond lu quaus si presenta ò pòu existir una caua abstracha: *Li a divèrsi formas d'intelligença*. 4. (ling.) Aspècte sota lo quau si presenta un mòt, una construccion; unitat linguistica (morfema, sintagma, etc.): *Forma interrogativa*, *negativa*, *li formas dau futur*. 5. Biais qu'una idea es presentada: *Jutjar d'après la forma*, *lo fond e la forma*. 6. Ensèms dei mejans pròpris à cada art, à una escòla: *Una forma literària*. 7. Estructura d'una òbra musicala. 8. Caractèr d'un govèrn, d'un Estat, en foncion de la Constitucion: *Forma republicana*. 9. (dr.) Condicion extèrna necessària à la validitat d'un acte juridic ò d'un jutjament. ◇ *En forma*, *en boana forma*: Conformament ai règlas, ai lèis. ◇ *Per la forma*: Per respectar li usanças. ◇ *De pura forma*: Purament formal. 10. Condicion fisica ò intellectuala: *Èstre en forma*. Sin.: **enavant**. 11. Mòtle sus lo quau si fa un capeu, un solier, etc. Sin.: **per antifàcia**. 12. (estamp.) Composicion tipografica impauada e sarrada dins un encastre. ◇ Placa ò cilindre que sièrve à estampar. 13. Exostòsi que si desvolopa sus li falanges dau cavau. Sin.: **formela**. 14. *Teoria de la forma:* Gestaltisme. 15. (mat.) Aplicacion qu'assòcia à un, doi ò n vectors un element dau còrs dei escalaris de l'espaci vectorial: *Forma lineària*. 16. (mar.) Ensèms dei dimensions d'una nau. 17. Si di dei sètis plaçats de cada costat d'una glèia. Var.: **fòrma** (fr.). ◆ pl. 1. Contorns dau còrs uman: *Aqueu vestit mete li sieu formas en valor*. 2. Biais conformes ai règlas de la cortesia, de la convivença, etc. ◇ *Metre li formas*: Metre de precaucions oratòri per evitar d'ofensar quauqu'un. ◇ *Dins li formas*: Segond li usanças establidi.

fòrma n.f. (fr.) Forma.

formable, a adj. Que pòu pilhar una forma donada, en parlant d'un objècte manufacturat.

formacion n.f. 1. Accion de formar; biais que quauqua ren a de si formar, d'aparéisser: *La formacion d'un mòt*. ◇ *Vias, faisseus de formacion:* Vias e faisseus d'una gara de triada prevists per la formacion dei trens de mèrç, un còup despartits lu vagons segond la sieu destinacion. 2. Desvolopament dei elements dau còrs e, espec. Pubertat. 3. Accion de formar quauqu'un intellectualament ò moralament; instruccion, educacion. ◇ *Formacion permanenta* ò *continua*: Formacion professionala destinada ai salariats dei entrepresas. ◇ *Formacion professionala*: Ensèms dei mesuras adoptadi per la formacion dei travalhaires, que l'Estat e lu emplegaires pílhon en carga. 4. Ensèms dei conoissenças dins un camp donat; cultura: *Aver una boana e solida formacion literària*. 5. Gropament de personas: *Formacion politica*. 6. (mil.) Destacament d'una foarça militària. ◇ Disposicion que poàdon pilhar una tropa,

una flòta un grope d'avions, per l'instruccion la manòbra ò lo combat. 7. Ordonança particuliera pilhada per un grope de dançaires ò de gimnastas sus un pontin.

formadura n.f. (tecn.) Accion de donar la sieu forma à un objècte manufacturat.

formal, a adj. 1. Qu'es formulat mé mé precision, sensa equivòca. Var.: **formau**. 2. Que s'estaca à la forma, à l'aspècte exterior: *Cortesia formala*. 3. *Logica formala*: Estudi general dei rasonaments deductius, en defoara de la sieu aplicacion à de cas particuliers. Sin.: **logica simbolica**. 4. Que pertòca li estructuras expressivi, l'estile.

formalament adv. D'un biais formal.

formaldeïde n.m. Aldeïde formic.

formalisar (-izar) vt. (log.) Pauar explicitament (dins una teoria deductiva) li règlas de formacion dei expressions ò formulas e dei règlas que si respècton dins lo rasonament.

formalisar (si) v.pr. Èstre ofensat de cen que si jutja èstre un mancament ai règlas, ai usanças. Sin.: **pilhar la mosca au vòl**.

formalisme n.m. 1. Respècte escrupulós dei formas, dei formalitats. 2. Estacament excessiu ai formas exteriori de cortesia. 3. Tendença artistica que privilègia li règlas e lu aspèctes formals au contengut. 4. *Formalisme rus*: Escòla de critica literària, presenta dau 1916 au 1930 à Moscòu, pi à Leningrad e à Praga, que lo sieu objècte èra la definicion dei caractèrs especifics d'una òbra. 5. Doctrina segond la quala li matematicas son unicament un assemblatge de signes vuèis de sens. 6. (filos.) Tèsi que sostèn que la veritat dei scienças depende solament dei règlas d'usatge de simbòles convencionals.

formalista adj. e n. 1. Totplen estacat ai formas, à l'etiqueta. 2. Membre dau grope dau formalisme rus.

formalitat n.f. 1. Operacion obligatòria per la validitat d'unu actes juridics, judiciaris ò administratius. 2. Règla de comportament que la civilitat, li convenenças impàuon. 2. Accion jutjada sensa importança ò que presenta minga dificultat: *Es una simpla formalitat*.

formànegues n.m. pl. Constellacion d'Orion. Sin.: **li Cinc Estelas**, **lu Tres Rèis**.

formant n.m. (fon.) Caduna dei frequenças de resonança dau conduch vocal que caracteríson una vocala.

formar vt. 1. Crear, realisar, organisar (cen que non existisse): *Formar un projècte*, *un govèrn*. 2. Educar, façonar per l'instruccion, l'educacion; adestrar. Sin.: **engaubiar**, **ensenhar**, **apracticar**. 3. Pilhar la forma, l'aspècte de: *Una pèça que forma l'intrada de la maion*. 4. Constituir, compauar: *D'elements que fórmon un tot*. ◆ **si formar** v.pr. 1. Pilhar forma, aparéisser. 2. Seguir una formacion. 3. Devenir mai abile, s'instruire. Sin.: **s'engaubiar**, **s'apracticar**, **s'ensenhar**.

formaridatge n.m. (feud.) Maridatge d'un sèrf en defoara de la senhoria ò m'una persona d'una autra condicion.

format, ada adj. Qu'a pilhat la sieu forma definitiva, qu'a acabat lo sieu desvolopament: *Una espiga formada*.

format n.m. 1. Dimension, talha d'un objècte: *Lo format d'un tableu*. 2. Ensèms dei dimensions d'un libre, en autessa e en larguessa. ◇ Escala fixa de dimensions establida à partir de la subdivision dau fuèlh e que pòu indicar lo nombre de pàginas que lo fuèlh donerà un còup plegat: *Format A3*, *format A4*. 3. (fot.) Rapoart dei dimensions d'una fotografia, d'un film: *Lo format 24x36*. 4. (inform.) Estructura que caracterisa la disposicion dei donadas sus un supoart d'informacion, independentament de la sieu representacion codificada.

formatar vt. (inform.) Preparar (un supoart informatic) en foncion d'un format donat.

formatatge n.m. (inform.) Accion de formatar.

formatge n.m. (tecn.) Accion de donar la sieu forma à un objècte manufacturat.

formatiu, iva adj. (didact.) Que sièrve à formar.

formator, tritz adj. Que desvolopa li facultats intellectuali e morali, li aptitudas: *Un exercici formator*.

formator, tritz n. Persona encargada de formar de futurs professionals.

formau, ala adj. Formal.

formela n.f. Exostòsi dau pen dau cavau. Var.: **forma**.

formentin n.m. Civada sauvatja. Var.: **fromentin**.

fòrmi n.m. Planta finda sonada *lin de Nòva-Zelanda*, que li sieu fuèlhas fornísson una fibra textila (Familha dei liliaceas). Var.: **formion**.

formiat n.m. Sau ò estèr de l'acide formic.

formic, a adj. (quim.) *Acide formic*: Acide (HCOOH) qu'existisse dins li ortigas, lo còrs dei formigas, etc. ◇ *Aldeïde formic*: Gas (HCHO) obtengut per oxidacion de l'alcòl metilic e qu'es un antiseptic foarça eficaç. Sin.: **formaldeïde**, **metanal**.

formicariidat n.m. *Formicariidats:* Familha d'aucelons, mesomiodiats, enclausant lo genre *formiguier* (*Formicarius*) e li raças vesini.

formicidat n.m. *Formicidats*: Familha d'insèctes enclausant li formigas.

formidablament adj. D'un biais formidable; foarça.

formidable, a adj. Remirable, excepcional.

formica n.m. Materiau estratificat revestit d'una resina artificiala.

formiga n.f. 1. Insècte de quaucu millimètres de lòng, de l'òrdre dei imenoptèrs, que viu en societats dont si tròvon de reginas fecondi e de nombroï obrieras sensa alas (fins à 50 000 dins d'uni colonias). Var.: **forniga**. 2. (fam.) *Aver de formigas dins li cambas*: Li sentir de picotaments nombrós. ◇ (fig.) Aver envuèi de s'auçar, de bolegar, d'agir. 3. *Formiga boscatiera*: Termit.

formigament n.m. 1. Sensacion de picotament, qu'intervèn après la compression d'un nèrvi ò de vaisseus sanguins. 2. Movement d'èstres que s'agíton coma de formigas. Var.: **fornigament**, **formiguier**, **forniguier**. Sin.: **grolhament**.

formigar vi. (*formigui*) Formiguejar, pullular.

formiguejar vt. e vi. Formilhar.

formigueta n.f. Formiga pichonèla. Var.: **fornigueta**.

formiguier n.m. 1. Nido de formigas; ensèms dei formigas que vívon dins un nido. Var.: **forniguier**. 2. (lit.) Grand nombre de personas que s'agíton). 3. Formigament. 4. Mamifèr xenartre que captura d'insèctes au mejan de la sieu lenga lònga e viscoa (nom comun à

divèrsi espècias). Sin.: **ors formiguier**. 5. Pichin passeron brun que viu dintre lu toascs d'Amèrica tropicala. (Familha dei formicariidats).

formilhar vi. 1. Èstre lo sèti d'un formigament, en parlant d'una part dau coar. 2. Si trovar en grand nombre; abondar. 3. S'agitar en grand nombre: *Lu vèrps formílhon dins aquesto fromai*. Var.: **formiguejar**, **forniguejar**. Sin.: **grolhar**. ◆ vt. *(de) Formilhar de*: Èstre plen de, abondar en èxtres vivents, en cauas que bolégon: *La carriera formiga de monde*.

formion n.m. Fòrmi.

formogène, a adj. Que porgisse de formòl.

formòl n.m. Solucion aigoa d'aldeïde formic, emplegada coma antiseptic.

formolar vt. Sotametre à l'accion dau formòl ò dei sieu vapors.

formosan, a adj. e n. De Formòsa (Taiwan).

formula n.f. 1. Biais de parlar, expression consacrada per l'usatge: *Formula de cortesia*. ◇ *Formula de conjuracion:* Li Formulas de conjuracion dau s. VIII^{n} son una pròva màger que la lenga dau pòble dau s. VIII^{n}, au manco à la glèia, èra ja de boan occitan. Ai invocacions latini dau prèire ò de la corala, lo pòble respondia dins la sieu lenga: *To illo livira* (tu libère- lo) e ges *libera eum.* 2. (dr.) Modèle dei tèrmes formals d'unu actes juridics. 3. Biais de concevre, d'agençar, de presentar quauqua ren: Una novèla formula de crèdit. 4. Solucion: *As trovat la boana formula*. 5. Categoria d'automobilas à una plaça destinadi unicament à la competicion: *Lo campionat de formula 1, sus un circuit ò un percors claus*. 6. (quim.) Ensèms de simbòles e de nombres qu'indícon la composicion d'una espècia quimica. 7. *Formula leucocitària*: taus dei diferenti categorias de leucocits contenguts dins lo sang. 8. *Formula dentària*, *formula florala*: Indicacion esquematica dau nombre e de l'emplaçament dei dents, de la constitucion d'una flor. 9. (mat.) Egalitat ò inegalitat remarcabla que definisse una identitat, una relacion, un algoritme. 10. (log.) Seguida de signes que respècta li règlas de formacion dei enonciats d'una teoria deductiva.

formulable, a adj. Que pòu èstre formulat.

formulacion n.f. Accion de formular; expression: *Formulacion d'una doctrina*.

formular vt. 1. Exprimir mé pauc ò pron de precision: *Formular una demanda*. 2. Metre en formula; redigir la formula de: *Formular un teorema*.

formulari n.m. 1. Document administratiu estampat dont son formuladi de questions. 2. Recuèlh de formulas. ◇ (dr.) Recuèlh de modèles d'actes.

formuleta n.f. Formula que clava d'unu còntes.

forn n.m. 1. Partida cauda d'una coïniera ò aparelh independent e encastrable dont si poàdon far cuèire ò rescaufar lu aliments. ◇ *Forn de microondas*: Forn dins lo quau d'ondas electromagnetiqui à iperfrequença perméton de far cuèire, de rescaufar ò de descongelar d'aliments foarça rapidament. ◇ *Forn à catalisi*: Forn autonetejaire dont li graissas son oxidadi au contacte de l'esmalh dei parets. ◇ *Forn à pirolisi*: Forn autonetejaire electric dont la combustion dei sobras graissoï s'opèra à 500 °C. 2. Aparelh dont si caufa una matèria en vista de li faire subir de transformacions fisiqui ò quimiqui. ◇ *Forn electric*: Dins lo quau la calor es fornida per un arc electric, per induccion electromagnetica, per bombardament electric ò per una resistença dont passa un corrent intense. ◇ *Forn solari*: Dispositiu à usatge industrial ò experimental, dont l'element essencial es un mirau concau de grand diamètre que concentra lu rais dau soleu e permete d'obtenir dins una encencha refractària de temperaturas auti. ◇ *Forn à caucina, à ciment*: Forn vertical e fixe ò orizontal e rotatiu per fabricar la caucina, lo ciment. ◇ *Forn Martin:* Forn per l'afinatge de la fonda.

fornada n.f. 1. Quantitat (de pans, de pèças de ceramica, etc.) que si fa cuèire à l'encòup dins un forn. 2. (fig. fam.) Ensèms de personas nomenadi ai memi foncions, ai memi dignitats, ò à cu si fa subir lo meme sòrt.

fornairon n.m. Aprendís fornier ò pastissier.

fornar vt. Enfornar.

fornaria n.f. Botiga dont s'alestisse e si vende de pan.

fornasa n.f. 1. (anc.) Grand forn dont si fa un fuèc ardent. 2. (lit.) Fuèc; incendi violent. 3. Luèc foarça caud. 4. (fig.) Luèc dont si debànon de combats encanhats.

fornassa n.f. Fogau de farga, de pairolier.

fornassier, a n. Persona responsabla dau boan foncionament d'un forn à caucina.

fornatge n.m. 1. Accion de cuèire au forn. 2. Drech que lo fornier pagava au senhor per cuèire lo pan.

fornelada n.f. Lo tot que si crema quora si fornèla.

fornelaire, a n. Persona que fa de fornelatge.

fornelar vt. (*fornèli*) Alestir e fertilisar (una tèrra) en destacant la placa de susfàcia que si fa pi secar e cremar denant d'espantegar lu cendres.

fornelatge n.m. Biais d'alestiment à la cultura d'un terren entepat en destacant la placa erbacea que si fa secar e cremar per n'espandir lu cendres.

forneliera n.f. Molonada d'èrbas prevista per estar fornelada.

fornès n.m. pl. *Faire lu fornès*: Fornelar.

forneu n.m. 1. Aparelh de fonda per far cuèire lu aliments: *Forneu de gas*. 2. Forn dins lo quau si sotaméton à l'accion de la calor d'uni substanças que si voàlon fondre ò calcinar. ◇ *Bas forneu*: Forn que la sieu cuba es bassa, per l'elaboracion de la fonda e d'aliatges de fèrre. ◇ *Aut forneu*: Aparelh m'una cuba, escaufat au carbon, dont si fan la reduccion e la fusion reductiva dei mineraus de fèrre e l'elaboracion de la fonda, dau ferromanganèsi e d'autres aliatges de fèrre. 3. Part de la pipa dont crema lo tabat. 4. Cavitat destinada à recevre una carga d'explosiu.

fornicacion, n.f. Coït.

fornicador, airitz n. Fornicator.

fornicar vi. Coïtar. Sin.: **boar** (vulg.), **putejar** (pop.).

fornicator, tritz n. Persona que fornica. Var.: fornicador.

fornidor n.m. Persona, organisme comercial que fornísson de mèrç, de materiau à de professionals dau comèrci ò de l'industria. Sin.: **provedidor**, **proveditor**. Var.: **fornissèire**.

fornidura n.f. 1. Accion de fornir, d'aprovisionar. 2. (sobretot au pl.) Cen qu'es fornit, lu objèctes fornits: *Forniduras de bureu*. ◇ (espec.) Pichini pèças, pichins autís necessaris à l'exercici d'un mestier manual.

fornier, a n. Persona que fa e vende lo pan.

forniga n.f. Formiga.

fornigament n.m. Formigament.

forniguejar vi. Formilhar.

fornigueta n.f. Formigueta.

forniguier n.m. Formiguier.

fornilha n.f. Quantitat de boasc per escaufar lo forn.

forniment n.m. (mar.) D'una mena generala tot cen que pertòca lu atràs e accessòris d'armejament. 1518: «*Item l'entena del trinquet et sos fornimens*».

fornir vt. (*fornissi*) 1. Procurar, metre à la disposicion de quauquau'un. 2. Aprovisionar: *Aqueu grossista fornisse totplen de detalhants*. Sin. (1 e 2): **provedir**. 3. Presentar, donar (cen qu'es demandat): *Fornir un alibi*. 4. Produrre: *Aquela vinha fornisse un vin de granda qualitat*. Sin. (3 e 4): **porgir**. 5. Complir, faire: *Fornir un esfoarç important*. ◆ **si fornir** v.pr. S'aprovisionar. Sin.: **si provedir**.

forom n.m. Fòr (plaça).

forquejaire, airitz n. Persona que fa usança d'una forca.

forqueta n.f. 1. Aisina de taula mé de dents ponchudi, que s'emplega per pónher lu aliments. ◇ (fam.) *Aver un boan còup de forqueta*: Aver un boan apetit, manjar totplen. 2. (estad.) Escart entre doi nombres, à l'interior dau quau si fa una apreciacion. Sin.: **variacion**, **marge**. 3. (arm.) Escart que resulta de la dispersion dau tir pilhat en còmpte per lo reglatge. ◇ (mar.) Forca de supoart per de peças d'artilharia leugieri. 4. (tecn.) Pèça mecanica mé doi brancas. 5. (zool.) Oàs en forma de Y, que resulta de la soudadura dei doi claviculas dei auceus. Sin.: **forcela**, **paleta**, **luneta**. 6. (zool.) Canton de còrna moala, elastica, à la faça inferiora de l'esclòp dei equidats.

forquetada n.f. Cen que si pòu pilhar au mejan d'una forqueta. Sin.: **forchinada**.

forra n.f. Estat d'una persona complidament assadolada. Sin.: **sadol**, **sadolum**. ◇ *Si faire una forra de*: Manjar (quauqua ren) en granda quantitat. Sin.: **manjar à crepapança**. ◇ *N'aver una forra*: N'aver pron. Sin.: (pop.) **n'aver lo gonfle**, **n'aver basta**, **n'aver pron lo fais**.

forra-borra loc. adv. En desòrdre.

forradura n.f. 1. (mar.) Revestiment de fusta ò de metal que cuèrbe la part interiora dei corbams d'una nau (anc.oc. *folradura)*. 2. Pèu d'animau aprestada per doblar un vestit. Sin.: **peliça**.

forraire, airitz n. Pelatier, pelicier.

forrar vt. 1. Doblar, garnir interiorament (un vestit) m'una patèria cauda (pèu, lana, etc.): *Forrar un manteu*. 2. Emplir d'una garnitura: *Forrar una pastissaria*.

forratge n.m. 1. Accion de forrar un vestit. 2. Pèu preparada especialament per servir de dobladura à un vestit.

forratge n.m. Matèria vegetala que sièrve à l'alimentacion dei animaus domestics, constituida de la part aerenca d'uni plantas. Sin.: **estram(e)**.

forratgier, a adj. *Planta forratgiera*: Pròpria à èstre emplegada coma forratge. Sin.: **pasturier**, **pasturenc**.

forratgiera n.f. En França, cordeliera ai colors de la Legion d'onor, de la Medalha militària ò dei Crotz de guèrra, portada sus l'espatla seneca e devenguda, despí lo 1916, l'insigne collectiu atribuit ai unitats militari citadi mai d'un còup à l'òrdre de l'armada.

forratjar vi. (fam.) Forgonear.

forreu n.m. 1. Gaina, estug alongat que sièrve d'envolopa à un objècte qu'a la mema forma. 2. Rauba ajustada de forma estrecha.

forrier n.m. 1. Sota-oficier encargat de distribuir lo manjar e lu unifòrmes e de s'entrevar dau lotjament dei militaris. 2. Responsable dau material d'una unitat. 3. (mar.) Nautor encargat dei escripturas tocant l'avitalhament e lu vestiments de la marinaria d'una nau.

forriera n.f. Luèc de depaus dei animaus barrutlaires, dei veïcules, etc., abandonats sus la via publica ò sasits.

forrolha n.m. Pala per lo fuèc.

forsenat, ada adj. e n. Qu'a plus lo contraròtle d'eumeme, furiós: *Mestrejar un forsenat*. ◆ adj. 1. Que la sieu violença es intensa, foara de la mesura: *Un òdi forsenat*. 2. Que despassa tota mesura dins lu sieus comportaments, li sieu opinions; encanhat: *Un adversari forsenat de la pena de moart*. Sin.: **foarasens**.

forsýthia n.m. Aubrilhon que li sieu flors, jauni, aparéisson au començament dau printemps, denant dei fuèlhas (2 à 4 m d'autessa, Familha dei oleaceas).

fortalesa n.f. Fortaressa. Var.: **fortalessa**.

fortalessa n.f. Fortalesa.

fortaressa n.f. 1. Luèc fortificat, organisat per la defensa d'una vila, d'una region. Sin.: **ròcafoart**. 2. Ciutadèla que sièrve de preson d'Estat. 3. *Fortaressa volanta*, *superfortaressa*, *estratofortaressa*: Bombardiers lords B-52 ò B-58 d'Amèrica.

fortàs, assa adj. Mai que foart.

fortatge n.m. (dr.) Redevença pagada au proprietari d'un terren à l'ocasion de l'esplecha d'una carriera per compensar l'enlevament dei materiaus.

forte adv. (mús., italian) En renforçant lo son.

forte n.m. inv. (mús., italian) Nòta sonada foart.

fortejar vi. Si faire foart, venir foart.

fortelet n.m. Fortin.

fortessa n.f. Foarça.

fortificable, a adj. Que pòu èstre fortificat.

fortificacion n.f. 1. (sovent au pl.) Obratge de defensa militària: *Li anciani fortificacions*. 2. Art, accion d'organisar la defensa d'una region au mejan d'obratges militaris.

fortificant, a adj. e n.m. Si di d'un medicament ò d'una substança qu'aumenta li foarças fisiqui. ◆ adj. (lit.) Que dona de foarça morala: Un exemple fortificant.

fortificar vt. (*fortifiqui*) 1. Rendre mai foart, donar mai de foarça fisica. 2. Rendre mai solide, afermir moralament: *Fortificar quauqu'un dins una resolucion*. Sin. (1 e 2): **afermir**, **renfortir**, **consolidar**, **corroborar**,

assolidar. 3. Provedir (una vila, una region) de fortificacions. Sin.: **encastelar**. ◆ **si fortificar** v.pr. 1. Venir mai foart, mai solide. 2. S'equipar de fortificacions.

fortificat, ada adj. Qu'a de fortificacions: *Una vila fortificada*. Sin.: **encastelat**.

fortin n.m. Pichin foart. Var.: **fortelet**.

fortiori (a) loc. adv. (latin) Vèire *a fortiori*.

fortir vt. (*fortissi*) Afortir.

fortissimo adv. (mús, italian) (mús.) Tant foart que possible. Abrev.: *ff* ò *Ff*.

fortissimo n.m. inv. (mús, italian) Passatge jugat fortissimo.

fortor n.f. Foarça.

fortran n.m. (inform.) Lengatge de programacion à usatge scientific (sigla de FORmula TRANslation).

fortuit, a adj. Qu'arriba d'azard; imprevist. Sin.: **inasperat**, **accidental**.

fortuitament adv. D'azard. Sin.: **per escadença**, **per astre**.

fortuna n.f. 1. Ensèms dei bens materials, dei riquessas qu'una persona ò una collectivitat possedisse: *Aver de fortuna*. ◇ *Faire fortuna*: Devenir ric. 2. *La Fortuna*: Divinitat romana de l'Azard. 3. Azard, astre ò malastre: *Lu còups de la fortuna*. ◇ *De fortuna*: Improvisat, provisòri, en parlant per exemple d'una reparacion. ◇ *Temptar fortuna*: Començar una vida, una carriera; jugar à una lotaria, etc. 4. (dr. mar.) *Fortuna de mar*: Ensèms dei eveniments deuguts ai perilhs de la mar ò à de fachs de guèrra que càuson de degalhs au cargament; ◇ (mar.) *Fortuna de vent*: Ventada, tempèsta, tabacada. Fin dau s. XII^{n}: «*Tot atressi com fortuna de ven / que troba la mar e fa...*». 5. Destinada uroa ò malastroa reservada à quauqua ren. ◇ *Revèrs de fortuna*: Cambiament brusc e malastrós qu'intervèn dins la situacion de quauqu'un; perda de sòus. ◇ Expr.: *La mar càmbia coma la luna e colhona coma la fortuna.*

fortunadament adv. Per fortuna. Sin.: **urosament**, **per benastre**.

fortunat, ada adj. 1. Ric, qu'a de fortuna. 2. Benastruc. Sin.: **benastrat**.

forum n.m. Placier.

fos n.f. 1. Estuari d'un cors d'aiga: *La fos de Palhon.* 2. Passatge que fa comunicar un plan d'aiga embé la mar. Sin.: **estrech**, **canal**. 1398: *«...per annar cargar en las fos d'Agde...»*. 3. Reaparicion en susfàcia, sota la forma d'un grand sorgent, d'aigas infiltradi dins un massís calcari. Sin.: **ressorgença**. (Etim.lat. *fòssa).*

fosbury flop ò **fosbury** n.m. (espòrts) Tecnica de saut en autessa que consistisse à passar sobre la barra en posicion dorsala.

fosc, a adj. 1. Escur (temps). 2. Treble (vista).

fosca n.f. Escurcina, neblaresc. ◇ *À la fosca:* Au calabrun. Var.: **foscor**.

foscor n.f. Fosca.

fosfagène n.m. Creatina fosforilada, forma de resèrvas d'energia musculària.

fosfat n.m. 1. Sau de l'acide fosforic. 2. (agric.) Engrais fosfatat.

fosfatacion n.f. Procediment termoquimic de proteccion dei aliatges ferrós per formacion superficiala d'una jaça de fosfats metallics complèxes.

fosfataria n.f. Esplechament de fosfats.

fosfatasa n.f. Enzima que libèra d'acide fosforic à partir dei sieus estèrs.

fosfatasemia n.f. (med.) Concentracion de fostatasa dins lo sang.

fosfatar vt. Procedir au fosfatatge de (una tèrra cultivaa).

fosfatat, ada adj. Que contèn de fosfat.

fosfatatge n.m. Fertilisacion de tèrras cultivadi au mejan d'engrais fosfatats.

fosfatemia n.f. (med.) Presença de fosfats dins lo sang.

fosfatic, a adj. 1. Relatiu à l'acide fosforic ò ai fosfats. 2. Que contèn d'acide fosforic ò de fosfats.

fosfatide n.m. Lipide complèxe que dins la sieu molecula contèn de fosfòre e sovent d'azòt.

fosfatidemia n.f. (med.) Presença de fosfatides dins lo sang.

fosfatier n.m. Trabalhaire dins una miniera de fosfats.

fosfaturia n.f. Eliminacion per l'urina d'una quantitat anormala de fosfats. Sin.: **fosfodiurèsi**.

fosfaturic, a adj. Relatiu à la fosfaturia.

fosfène n.m. Sensacion luminoa deuguda à un agent autre que lo lume (pression sus lo glòbe oculari, estimulacion electrica, etc.).

fosfina n.f. Compauat organic que vèn de l'idrogène fosforat (nom generic).

fosfit n.m. (quim.) Sau de l'acide fosforós.

fosfocalcic, a adj. Que pertòca lo fosfat e lo calci, espec. lo sieu equilibre dins l'organisme.

fosfocreatina n.f. Fosfagène.

fosfodiurèsi n.f. Fosfaturia.

fosfogliceric, a adj. *Acide fosfogliceric*: Produch immediat de la fotosintèsi, à partir dau quau s'elabòron lu aliments organics de la planta (glucides, lipides, protides).

fosfolipide n.m. Lipide que contèn de fosfòre.

fosfoproteïna n.f. Proteïna complèxa que contèn de fosfòre sota forma d'acide fosforic.

fosforar vt. (*fosfòri*) Ajustar de fosfòre à quauqua ren. Var.: **fosforisar**, **fosforizar**.

fosforat, ada adj. Que contèn de fosfòre.

fosfòr(e) n.m. Còrs simple representat per d'uni formas allotropiqui, que li doi mai espandidi son lo fosfòre blanc, leugierament ambrat, totplen inflamable, luminós dins l'escuritat, foartament toxic, e lo fosfòre roge, non toxic; element (P) de n° atomic 15 e de massa atomica 30,97.

fosforejar vi. Emetre una lutz.

fosforescença (-éncia) n.f. 1. Proprietat d'unu còrs d'emetre de lume d'un biais duradís après èstre estats excitats. 2. Emission de lume d'unu èstres vius. 3. Luminescença.

fosforemia n.f. (med.) Presença de fosfòr dins la sang.

fosforescent, a adj. Dotat de fosforescença.

fosforic, a adj. *Anidride fosforic*: Combinason (P_2O_5) de fosfòre e d'oxigène, format per combustion viva. ◇ *Acide fosforic*: Acide que correspoande à-n-aquel anidride; espec. H_3PO_4.

fosforida n.f. Lesion cutanea benigna dei obriers que manéjon de fosfòre.

fosforil(e) n.m. (quim.) Radical de valença 3 format d'un atòme de fosfòre e d'un atòme d'oxigène.

fosforilacion n.f. (bioquim.) Reaccion au cors de la quala un radical fosforile si fixa sus un compauat organic.

fosforilat, ada adj. Qu'a subit una fosforilacion.

fosforisar (-izar) vt. Fosforar.

fosforisme n.m. Intoxicacion au fosfòre.

fosforós, oa adj. Que contèn de fosfòre: *Aliatge fosforós*. ◇ *Anidride fosforós*: Compauat (P_2O_3) per la combustion lenta dau fosfòre. ◇ *Acide fosforós*: Acide (H_3PO_3) que correspoande à-n-aquel anidride.

fosfur(e) n.m. (quim.) Còrs que resulta de la combinason dau fosfòre e d'un autre element.

fosgène n.m. Combinason de clòre e d'oxide de carbòni ($COCl_2$), gas toxic emplegat dins lo passat coma gas de combat.

fosquear vi. (*fosqueï*) Fosquejar.

fosquejar vi. Venir escur. Var.: **fosquear**, **fosquinejar**. Sin.: **plovinejar**, **poscar**, **posquinejar**, **aigalejar** (Uèlhs), **bresinhear** (Luceram).

fosquin n.f. Breniada.

fosquinejar vi. Breniar.

fosquinós, oa adj. Bruniós. Sin.: **plovinós**.

fòssa n.f. 1. Cròs pauc ò pron larg e prefond dins lo soal. ◇ (espec.) *Fòssa septica*: Cavitat destinada à collectar li matèrias fecali d'una abitacion que non es religada à una ret d'assaniment. Sin.: **suèlha**. 2. Trauc cavat per li metre un moart. ◇ *Fòssa comuna*: Trencada cavada dins un cementèri per li plaçar lu còrs d'aquelu que la sieu familha non a una concession. 3. *Fòssa d'orquèstra*: Emplaçament de l'orquèstra dins un teatre liric, una sala d'espectacle. 4. (espòrts) Cròs emplit de sabla dont l'atleta arriba après un saut. 5. (min.) Ensèms dei installacions de susfàcia e dei travalhs de fond estacats à un potz d'extraccion dau carbon. 6. (anat.) Cavitat: *Fòssas nasali*. 7. (geol.) Depression dau fond dei oceans que la sieu prefondor despassa 5000 m.

fossaire, airitz n. 1. Persona que cava lu cròs per enterrar lu moarts. Sin.: **tombassier**, **aclapamoarts**, **soterramoarts**, **becamoarts**. 2. (lit. fig.) Persona que provòca la roïna de quauqua ren (un projècte, etc.).

fossar vt. (*fòssi*) Cavar (un cròs, una tomba).

fossarela n.f. Pichona fòssa.

fossat n.m. Valat.

fosseta n.f. Pichòt cròs que si pòu aver naturalament à la poncha dau menton ò que si forma sus la gauta de quauqu'un que si ri.

fossil(e) adj. e n.m. 1. Si di dei sobras ò de l'emprenta d'una planta ò d'un animau qu'a viugut avant l'epòca istorica, que son estats conservats dins de depaus sedimentaris. ◇ *Combustibles fossiles*: Lo carbon, lo petròli, lo gas natural. 2. (fam.) Si di d'ideas completament despassadi, d'una persona qu'a d'ideas parieri: Es ren qu'un vièlh fossile!

fossilifèr, a adj. Que contèn de fossiles.

fossilisacion (-izacion) n.f. Passatge d'un còrs organic à l'estat de fossile.

fossilisar (-izar) vt. Menar à l'estat de fossile. ◆ **si fossilisar** v.pr. Devenir fossile.

fossilisator (-izator), tritz adj. Si di dei matèrias minerali qu'ajúdon la fossilisacion.

fosson n.m. Fòssa.

fòt n.m. Anciana mesura d'esclairament equivalent à 1 lumen per cm^2, es à dire 10 000 lux (simb. ph).

fotbòl n.m. 1. Espòrt que si jièga entre doi equipas de onze jugaires, que dévon mandar lo balon dins una poarta sensa lo tocar m'ai mans. ▪ En niçard, s'es totjorn emplegat correntament *balon*: *Una partida de balon*, *un jugaire de balon.* Var.: **football** (mòt anglés). Sin.: **butabala**, **penbalon**. 2. *Fotbòl american*: Espòrt espandit principalament ai Estats-Units, que si jièga m'un balon ovale, entre doi equipas de onze jugaires, e dins lo quau si pòu emplegar la man coma lo pen.

fotbolaire, airitz n. Persona que practica lo fotbòl. Var.: **fotbalista**.

fotbolet n.m. Butabala de taula que si jièga mé de figurinas que retípon de fotbolaires.

fotbalista n. Jugaire de fotbòl (de balon). Var.: **fotbalaire**, **fotbolairitz**.

fotbolistic, a adj. Dau fotbòl.

fotegús n.m. Nocejaire. Sin.: **cèrcafèsta**.

fotent, a adj. Qu'ofensa; mauvengut, malastrós. Sin.: **desplasent**, **contrariant**.

fotèntega n.f. 1. *Fotèntega marcenca*: Passeron de la coa blanca à la basa, insectivòre (lòng 15 à 20 cm, Familha dei turdidats). 2. *Fotèntega nostrala*: Passeron que viu en ivèrn dins lu boasc d'Euròpa occidentala, dau plumatge jaune verdastre regat de negre (lòng 12 cm, Familha dei fringillides).

fotisson, a adj. e n. 1. Si di d'un enfant despiechós, desobedissent. Sin.: **tarabustèri**, **pistachier**, **fripon**, **narvelós**, **manjanarveu**, **merdós**. 2. Persona que manifèsta de licença, de ribaudia, de libertinatge.

fòto n.f. [‘fɔto] Fotografia.

foto-allergia n.f. Reaccion cutanea anormala au soleu.

fotobacteria n.f. Bacteria fosforescenta.

fotobiologia n.f. Estudi dei efèctes dau lume, dei raionaments, sobre lu èstres vius. Var.: **fotologia**.

fotocalc n.m. (fotografia) Espròva tirada sus un papier calc cubèrt d'una pellicula fotosensibla.

fotocatalisi n.f. Tecnica d'oxidacion basada sus l'absorcion de la lutz solara ò ultravioleta per lo biais d'un catalisaire semiconductor magerment per despolluir l'ària e l'aiga.

fotocatòde n.m. Catòde d'una cellula fotoelectrica.

fotocellula n.f. Cellula fotoelectrica.

fotocoagulacion n.f. (med.) Tractament d'una lesion au mejan dau làser.

fotocolorimètre n.m. Instrument que mesura fotoelectricament l'intensitat luminosa d'una solucion.

fotocompauaira n.f. (arts graf.) Màquina de fotocomposicion.

fotocompauaire, airitz n. Persona emplegada à la fotocomposicion; industrial especialisat dins la fotocomposicion. Var.: **fotocompositor**, **fotocompositritz**.

fotocompauar vt. (estamp.) Compauar (un tèxto) per fotocomposicion.

fotocomposicion n.f. (estamp.) Procediment de composicion que fornisse directament de tèxtos sus films fotografics.

fotocompositor, tritz n. Fotocompauaire.

fotoconduccion n.f. Proprietat d'uni substanças que la sieu conduccion electrica vària sota l'efècte d'un raionament luminós.

fotoconductiu, iva adj. Fotoconductor.

fotoconductivitat n.f. Proprietat d'un fotoconductor.

fotoconductor, tritz adj. Que presenta ò emplega lo fenomène de fotoconduccion. Var.: **fotoconductiu**.

fotocòpia n.f. Procediment de reproduccion dei documents per fotografia ò Xerografia; la reproduccion ensinda obtenguda.

fotocopiadoira n.f. Fotocopiaire.

fotocopiador n.m. Fotocopiaire.

fotocopiaire n.m. Aparelh de fotocòpia. Var.: **fotocopiador**, **fotocopiadoira**.

fotocopiar vt. (*fotocòpi*, classic *fotocòpii*) Faire la fotocòpia de.

fotocromia n.f. Reproduccion en tres ò quatre colors basiqui d'un original en colors.

fotocromic, a adj. Relatiu à la fotocromia.

fotocromografia n.f. Procediment indirècte de fotografia en colors.

fotodermatòsi n.f. (med.) Afeccions cutaneï divèrsi per insensibilitat de la pèu à la lutz.

fotodesintegracion n.f. Desintegracion d'un nucleu d'atòmes per irradiacion de fotons.

fotodetector n.m. Dispositiu per cambiar l'energia luminoa en energia electrica.

fotodiòda n.f. Diòda à mièg conductor dins la quala un raionament luminós incident determina una variacion dau corrent electric.

fotodissociacion n.f. Dissociacion d'una molecula per l'accion dau lume, d'un raionament.

fotoelasticimetria n.f. Metòde d'analisi optica dei constrenchas ò dei desformacions que subísson lu solides, fondat sobre la fotoelasticitat.

fotoelasticitat n.f. Proprietat que presènton d'uni substanças transparenti isotròpi de devenir birefringenti sota l'influença de desformacions elastiqui.

fotoelectric, a adj. Que pertòca la fotoelectricitat. ◇ *Efècte fotoelectric*: Proprietats d'unu metals d'emetre d'electrons sota l'efècte de radiacions luminoï que la sieu frequença es superiora à un soal caracteristic dau metal (*soal fotoelectric*). ◇ *Cellula fotoelectrica*: Dispositiu qu'emplega l'efècte fotoelectric e, espec., aparelh de mesura de l'intensitat dau raionament luminós, emplegat en particulier en fotografia per calcular lu temps d'exposicion e de dubertura dau diafragma.

fotoelectricitat n.f. Produccion d'electricitat per l'accion dau lume; electricitat ensinda producha.

fotoemetor, tritz adj. Susceptible d'efècte fotoelectric.

fotoemission n.f. Emission d'electrons per de substanças sota l'accion de la lutz.

fotoemissiu, iva adj. 1. Dotat de fotoemission. 2. Relatiu à la fotoemission.

fotostil(e) n.m. Fotoestilo.

fotoestilo n.m. Gredon optic, electronic de computador. Var.: **fotostil(e)**.

fotofasa n.f. Periòde de desvolopament pertocant d'uni varietats vegetali que li fa mestier, sigue de jorns lòngs e de nuèchs corti, sigue de jorns corts e de nuèchs lòngui.

fotoferèsi n.f. (med.) Tecnica medicala que consistisse à desviar la sang dintre un malhum extracorporal irradiat ai ultraviolets.

fotofil(e), a adj. Si di d'un organisme que li fa mestier la lutz.

fòtofinish n.f. (anglés) Aparelh fotografic qu'enregistra automaticament l'òrdre dei concurrents à l'arribada d'una corsa; fotografia ensinda obtenguda.

fotofòbe, a adj. Si di d'un organisme que la lutz lo desturba.

fotofòbia n.f. 1. Fòbia de la lutz. 2. Sensacion penoa que la lutz produe, dins d'uni malautias.

fotofòne n.m. Aparelh que transmete lu sons per lo biais de radiacions luminoï.

fotofòr(e) n.m. 1. Lampa portativa à incandescença ò à reflector. 2. Copa decorativa de vèire lo mai sovent tenchat, destinada à contenir una candela ò una làmpea.

fotofòr(e), a adj. (biol.) *Organe fotofòre*: Organe luminescent d'unu animaus.

fotogène, a adj. Que produe de lume: *Un organe fotogène*. Sin.: **fosforescent**.

fotogenèsi n.f. (biol.) Produccion de lume per lu organes fotogènes. Sin.: **fosforescença**.

fotogenia n.f. Produccion de lume.

fotogenic, a adj. 1. (corrent) Que lo sieu imatge fotografic ò cinematografic produe un bèl efècte: *Una cara fotogenica*. ◇ Que sembla mai beu en fòto ò au cínema qu'au natural. 2. (sc.) Relatiu ai efèctes quimics de la lutz sobre d'unu còrs.

fotogeologia n.f. Tecnica d'establiment de cartas geologiqui à partir de fotografias aerenqui e de relevats fach sus lo terren en nombre limitat.

fotografe, a n. 1. Persona que fa de fotografias, professionalament ò non. 2. Negociant, mesteirant que desvolopa, tira de fotografias ò vende de material fotografic.

fotografia n.f. 1. Tecnica que permete de fixar l'imatge dei objècte sus una susfàcia renduda sensibla au lume per de procediment quimics. ◇ Aquesta tecnica emplegada coma mejan d'expression artistica; art dau fotografe. 2. Imatge obtengut m'aqueu mejan. 3. Descripcion, reproduccion fidèla e precisa de quauqua ren: *Un sondatge que dona una fotografia de l'opinion publica*. Dim.: **fòto**.

fotografiable, a adj. Que pòu estar fotografiat.

fotografiar vt. 1. Obtenir un imatge per fotografia. 2. Estampar dins la memòria l'imatge de (quauqu'un, quauqua ren). 3. Descriure, representar m'una granda fidelitat, m'una granda precision.

fotografic, a adj. 1. Relatiu à la fotografia. 2. Qu'a la fidelitat, la precision de la fotografia.

fotograficament adv. Au mejan de la fotografia.

fotograma n.m. 1. Cadun dei imatges dei negatius d'una pellicula. 2. Engrandiment d'un d'aquelu imatges.

fotogramètre n. Especialista que fa de mapas topografiqui partent de fotografias terrenali ò aerenqui.

fotogrametria n.f. Aplicacion de l'estereofotografia ai relevats topografics, ai relevats dei formas e dei dimensions dei objèctes, dei releus, etc.

fotogrametric, a adj. Relatiu a la fotogrametria.

fotogravadura n.f. Tecnica de gravadura dei clichats d'estamparia per de procediments fotografics e quimics (en emplegant d'acide).

fotogravaire, airitz n. Professional especialisat dins la fotogravadura.

fòto-interpretacion n.f. Interpretacion dei fotografias aerenqui ò espaciali.

fotolisi n.f. (quim.) Descomposicion per la lutz.

foto-ionisacion (-izacion) n.f. Ionisacion dei atòmes ò dei moleculas d'un gas ò d'una vapor sota l'accion d'una irradiacion ultravioleta.

fotolit n.m. Imatge fotolitografic obtengut fotograficament.

fotolitografia n.f. Procediment de reproduccion d'imatges fotografics au mejan de formas d'estamparia litografiqui sensibilisadi.

fotolitografic, a adj. Relatiu à la fotolitografia.

fotogravar vt. Faire de fotogravadura.

fotologia n.f. Fotobiologia.

fotolume n.m. Lampejaire, flash.

fotoluminescença (-éncia) n.f. Luminescença provocada per un raionament visible, ultraviolet ò infraroge.

fotomacrografia n.f. Macrofotografia.

fotomagnetic, a adj. Relatiu au fotomagnetisme.

fotomagnetisme n.m. Fenomènes magnetics generats per la lutz.

fotomapa n.f. Fotoplan que poarta d'uni entresenhas cartografiqui.

fotomaton n.m. (nom depauat) Aparelh que pilha e desvolopa immediatament de fotografias d'identitat.

fotomecanic, a adj. (estamp.) Si di de tot procediment de reproduccion e d'estamparia dins lo quau si fa usatge d'un clichat fotografic.

fotomètre n.m. (opt.) Instrument de mesura de l'intensitat d'una foant luminoa.

fotometria n.f. Part de la fisica que tracta de la mesura dei grandors relativi ai raionaments luminós; aquesta mesura.

fotometric, a adj. Relatiu à la fotometria.

fotomicrografia n.f. Fotografia facha mé l'ajuda d'un microsòpi.

fotomontatge n.m. Montatge ò empegatge realisat à partir de divèrsi fotografias.

fotomultiplicator, tritz adj. *Cellula fotomultiplicatritz* ò *fotomultiplicator*, n.m.: Cellula fotoelectrica à multiplicacion d'electrons.

foton n.m. (fis.) Quanton especific dau lume, veïcule dei interaccions electromagnetiqui.

fotonic, a adj. Relatiu ai fotons.

fotonuclear(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'accion dei radiacions electromagnetiqui sus lo nucleu d'un atòme.

fotopatia n.f. Toterança pauc ò pron granda d'uni espècias vegetali ai intensitats luminoï.

fotoperiòde n.m. Durada dau jorn, considerada dau ponch de vista dei sieus efèctes biologics.

fotoperiodic, a adj. Dau fotoperiodisme; qu'es ligat au fotoperiodisme.

fotoperiodisme n.m. Reaccion dei èstres vius, e espec. dei plantas, à una seguida definida de periòdes de lutz e d'escuritat.

fotopila n.f. Dispositiu que transforma un raionament electromagneticrent electric. Sin.: **cellula fotovoltaïca**, **cellula solària**.

fotoplan n.m. Plan fotografic obtengut per l'apariatge de fotografias aerenqui reduchi à una escala comuna.

fotopolimèr, a adj. *Plastic polimèr*: Sensibilisat dins la massa e emplegat per la confeccion de clichats e de formas d'estamparias tipografiqui.

fotopsia n.f. Visions subjectivi d'aparença luminoa que, quora si manifèston, pertòcon l'uèlh malaut ò non, en seguida à quauqua ren de pauc ò pron anormal.

fotoquimia n.f. Embrancament de la quimia qu'estúdia lu efèctes dau lume, dei raionaments sobre li reaccions quimiqui.

fotoquimic, a adj. Que pertòca la fotoquimia ò lu efèctes quimics dau lume.

fotoquinesia n.f. Mena d'iraissibilitat que constrenhe d'unu animaus à cercar la lutz quora son dins l'escursina, ò lo contrari.

fotoreceptor n.m. Cellula receptritz visuala (còne ò bastonet de la retina).

fotoresistença (-éncia) n.f. Conductor electric que la sieu resistença càmbia segond la luminositat.

fotoresistent, a adj. Fotoconductor.

fotoresistivitat n.f. Fotoconductivitat.

fotoroòt n.m. Retrach reconstituit segond de testimoniatges, per lu enquistas de polícia.

fotoroman n.m. Roman-fòto.

fotosensibilisacion (-izacion) n.f. (med.) Sensibilisacion, allergia de la pèu à la lutz (sobretot aquela dau Soleu).

fotosensibilisar (-izar) vt. Sensibilisar à la lutz una substança ò un èstre vivent.

fotosensibilisator (-izator) n.m. Substança catalisairitz dei reaccions fotoquimiqui sota l'accion de la lutz.

fotosensibilitat n.f. Sensibilitat ai radiacions luminoï.

fotosensible, a adj. Sensible ai raionaments luminós: *Placa fotosensibla*.

fotosfèra n.f. Jaça superficiala luminoa d'una estela, espec. dau Soleu, que constituisse la part abitualament visibla de l'astre.

fotosintèsi n.f. Assimilacion clorofilliana.

fotosintetic, a adj. Relatiu à la fotosintèsi.

fotosintetisaire (-izaire), airitz adj. Qu'assimila la clorofilla.

fotosintetisar (-izar) vt. 1. Faire la fotosintèsi. 2. Per un organisme, sintetisar lu glucides per lo biais de la fotosintèsi.

fotostat n.m. Document obtengut per fotocòpia.

fotostile n.m. (inform.) Dispositiu en forma de gredon que compoarta un element fotosensible e que permete l'utilisacion interactiva d'un computador gràcias ai sieus desplaçaments sus un ecran de visualisacion. Sin.: **gredon optic**.

fototactisme n.m. (biol.) Reaccion dei èstres unicellularis à una variacion d'intensitat luminoa. 2. Fototropisme.

fototaxi n.f. Reaccion d'orientacion per rapoart au lume, d'organismes que si desplàçon liurament.

fototaxia n.f. Fototactisme, fototropisme.

fototeca n.f. 1. Colleccion d'archius fotografics. 2. Luèc dont es conservada una tala colleccion.

fototelecopia n.f. Fax.

fototerapia n.f. (med.) Tractament per la lutz (naturala ò artificiala).

fototipe n.m. Imatge negatiu ò positiu realisat sus un supoart fotografic opac ò transparent.

fototipia n.f. Procediment d'estamparia à la tencha grassa au mejan de placas de vèire garnidi de gelatina bicromatada.

fototransistor n.m. Transistor qu'emplega l'efècte fotoelectric.

fototropic, a adj. Relatiu au fototropisme.

fototropisme n.m. Orientacion de creissença per rapoart à la lutz dei organismes fixats, espec. dei vegetaus.

fotovoltaïc, a adj. Que prtòca la conversion de l'energia luminoa en energia electrica. ◇ *Cellula fotovoltaïca*: Fotopila.

fotralha n.f. Canalha. Sin.: **gusalha**, **sarsavalha**, **racalha**, **rafatalha**.

fotraria n.f. Bofonaria. Sin.: **armanacaria**, **divagadura**, **desvari**, **folastrada**.

fotràs n.m. Luèc desordenat.

fotrassejar vt. e vi. Èstre tròup menimós. Sin.: **cavilhar**, **espepissar**, **peluquejar**, **pachonear**.

fotrasson n.m. (pop.) Nèsci, conàs (pop.).

fotrassós, oa adj. Tarabustèri.

fotre n.m. (pop.) Espèrma.

fotre vi. (triv.) Faire l'amor. Sin.: **coïtar**, **fringar** (pop.), **bicar** (vulg.). ◆ vt. Mandar violentament: *Fotre una ponchapen à quauqu'un.* ◆ **si fotre** *(de)* v.pr. (vulg.) 1. Si menchonar (de), si rire (de), si garçar (de), si trufar (de). 2. Non acordar d'importança *(à)*, si garçar, s'engarçar *(de)*.

fotrejaire, airitz n. Persona que fotreja. Sin.: **blastemaire**.

fotrejar vi. Blastemar; protestar, renar, ronhar.

fotut, uda adj. (pop.) 1. Mancat; arroïnat, perdut: *Un afaire fotut*, *aqueu dirigent malonèst es fotut*. 2. Capable: *Es fotut de capitar! Es pas fotut de conjugar un vèrbo au present!* 3. *Ben fotut*, *mau fotut*: Ben fach, mau fach. 4. *Mau fotut*: Un pauc fatigat.

fòuca n.f. Fólega.

fouzejada n.f. Fulguracion.

fouzejament n.f. Fulguracion.

fòuzer n.m. 1. Fodre. 2. Lamp.

fòx n.m. (angl.) Fòx-terrier.

fòx hound n.m. (angl.) Can corrent anglés de granda talha.

fòx terrier n.m. Can terrier d'origina anglesa, que la sieu raça comprèn doi varietats, dei pels durs e dei pels liscs. Abrev.: **fòx**.

fòx-tròt n.m. (angl.) Dança americana que foguèt totplen à la mòda vèrs lo 1920.

Fr Simbòle dau franci.

fra n.m. Fraire (títol religiós).

fra prep. (it.) Entre.

frac n.m. Vestit masculin negre de ceremònia.

fracàs n.m. Bosin violent de quauqua ren que si rompe, que vèn picar còntra quauqua ren, que si prefonda, etc.: *Lo fracàs dei ondas sus lu rocàs*. Var.: **fracassada**. Sin.: **tarabast**.

fracassada n.f. Fracàs.

fracassament n.m. Accion de fracassar. Sin.: **esclapatge**, **rompedura**.

fracassar vt. Rompre mé violença, à tròç. Sin.: **esclapar**. ◆ **si fracassar** v.pr. (fam.) Si rompre lo morre violentament.

fracassier, a adj. Que fa de bosin, de fracàs. ◆ Que mete d'empachas.

fracatge n.m. 1. Degalh material grandàs, causat violentament per lo fach de l'òme ò dei elements naturals. Sin.: **devastacion**. 2. Resultat desastrós de quauqua ren à respièch de quauqu'un: *Lu fracatges dau cancre.*

fracatjar vt. Provocar de fracatges. Sin.: **degalhar**, **arroïnar**, **devastar**, **desfondre**, **desbastir**.

fraccion n.f. 1. Part d'un tot; porcion. 2. (liturgia) Accion de rompre lo pan eucaristic. 3. (mat.) Notacion d'un nombre racional sota la forma $\frac{a}{b}$, nombre qu'es lo resultat de la division de a (numerador) per b (denominator), embé a e b nombres entiers. Sin.: **rot**, **nombre rot**. ◇ *Fraccion decimala*: Que lo sieu denominator es una potença de 10.

fraccional, a adj. Que tende à la desunion, au fraccionament d'un partit, d'un sindicat. Var.: **fraccionau**.

fraccionament n.m. Accion de fraccionar.

fraccionar vt. Partir en fraccions, partatjar: *Fraccionar una proprietar*, *un deute*.

fraccionari, ària adj. (mat.) Qu'a la forma d'una fraccion.

fraccionau, ala adj. Fraccional.

fraccionisme n.m. Accion que tende à ficar la desunion dins un partit politic, un sindicat, en provocant de scissions, en creant de tendenças.

fraccionista adj. e n. Dau fraccionisme; que practica lo fraccionisme.

frach, a adj. Rot: *Favas frachi*, *pèus frachs*.

fracha n.f. Rompedura geologica: *Linha de fracha*.

fracham n.m. Escombres. Var.: **fracha**.

frachar vt. Fracturar, rompre.

frachas n.f. Fracham.

frachisa n.f. (geol.) Region dont si rejónhon lu doi flancs d'un plec. Sin.: **carniera**.

fractal, a adj. (mat.) Si di d'objèctes matematics que la sieu creacion ò la sieu forma tròva li sieu règlas unicament dins l'irregularitat ò la fragmentacion e dei brancas dei matematicas qu'estúdion aquelu objèctes: *Objècte fractal*, *geometria fractala* (la natura ofrisse de nombrós exemples de formas que presènton un caractèr fractal: la neu, d'uni rets idrografiqui, etc.). Var.: **fractau**.

fractau, ala adj. Fractal.

fractura n.f. 1. Accion de forçar, de rompre: *Fractura d'una poarta*. 2. (cir.) Rompedura violenta d'un oàs ò d'un cartilatge dur. 3. (geol.) Rompedura de la rusca terrèstra. Var.: **fracha**.

fracturacion n.m. (tecn.) Estimulacion de produccion de petròli per asclatge à auta pression de la ròca dins lo vesinatge d'un potz. ◇ (espec.) Tecnica d'extraccion dau gas de sistre.

fracturar vt. 1. Rompre; forçar. 2. Practicar la fracturacion de (una ròca).

fraga n.f. 1. Fruch dau fraguier, receptacle de la flor que vèn carnut e sucrat après la sieu fecondacion. 2. Angióma tuberós.

fragataire n.m. (mar.) Nautor embarcat sus una fregata. Var.: **fregataire**.

fragil(e), a adj. 1. Que si rompe, si degalha facilament: *Una sieta fragila*. 2. Qu'es deble de constitucion: *Un enfant fragile*. 3. Gaire estable, mau assegurat, subjècte à disparéisser: *Equilibri fragile*.

fragilisacion (-izacion) n.f. Accion de fragilisar; lo sieu resultat. Sin.: **afreuliment**.

fragilisar (-izar) vt. Rendre fragile, mai fragile. Sin.: **afreulir**.

fragilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fragile, de cen que si rompe ò si degalha facilament. 2. Caractèr instable; vulnerabilitat: *La fragilitat d'un govèrn*. 3. Mancança de robustessa fisica ò morala. Sin.: **freuletat**, **freularia**.

fragment n.m. 1. Tròç (d'una caua rota, esgarrada). Sin.: **brisadura**, **peça**, **partida**, **brigalh**. 2. Cen que sobra d'un obratge ancian: *Un fragment d'estàtua antica*. ◇ Tròç extrach d'una òbra, d'un tèxto, etc.

fragmentable, a adj. Que pòu èstre reduch en fragment. Sin.: **peçable**, **espeçable**, **brigalhable**.

fragmentacion n.f. Accion de fragmentar; fach d'èstre fragmentat.

fragmentar vt. Redurre en fragments; dividir. Sin.: **peçar**, **espeçar**, **brigalhar**.

fragmentari, ària adj. Que constituisse un fragment d'un tot; parcial, incomplet.

fragmentariament adv. D'un biais fragmentari.

fragmit n.m. 1. Cana comuna dau pen lòng, dei fuèlhas ponchudi, qu'emplégon lu panieraires. 2. Boscarla dei joncs. Sin.: **boscarla dei caniers**.

fragosta n.f. Fruch dau fragostier. Sin.: **cuman** (Luceram).

fragostier n.m. Sota-aubrilhon cultivat vesin de la rómega e qu'existisse finda à l'estat sauvatge (Familha dei rosaceas). Sin.: **amoreu**.

fragrança (-ància) n.f. (lit.) Odor suava, perfum agradiu. Sin.: **redolença**, **redoléncia**.

fragrant, a adj. Que sente boan.

fraguier n.m. Planta estirassanta que dona de fragas.

fraguiereda n.f. Luèc plantat de fraguiers.

frairada n.f. 1. Fèsta patronala dins un vilatge. Var.: **frairia**. 2. Taulejada frairala.

frairal, a adj. 1. Pròpri à de fraires, à de fraires e de sòrres. 2. Qu'evòca l'afeccion que si poarta generalament entre fraires, entre fraires e sòrres. Var.: **frairau**. Sin.: **fraternal**.

frairalament adv. D'un biais frairal. Sin.: **frairosament**.

frairar vi. Fraternisar. Sin.: **s'afrairar**, **s'afrairir**.

frairastre n.m. Fraire de paire (*fraire consanguin*) ò de maire (*fraire uterin*).

frairau, ala adj. Frairal.

fraire n.m. 1. Enfant mascle naissut dau meme paire e de la mema maire qu'un autre enfant. 2. Aqueu mé cu si pòu èstre unit per de ligams d'amistat estrechs tant coma se siguesse un fraire. ◇ *Fraires d'armas*: Companhs qu'an combatut ensèms per la mema causa. 3. Nom que si dónon entre elu lu membres d'uni confrarias ò associacions. ◇ *Fraires minors*: Franciscans. ◇ *Fraires predicaires*: Dominicans. ◇ *Fraire dei escòlas cristiani*: Congregacion religioa que si dedica à l'ensenhament. ◆ adj. e n.m. Unit per de rapoarts de solidaritat estrechs: *De país fraires*.

frairejacion n.f. Fraternisacion. Sin.: **afrairament**.

frairejar vi. Fraternisar. Sin.: **frairar**, **afrairar**.

frairenal, ala adj. Frairal. Var.: **frairenau**. Sin.: **fraternal**.

frairenatge n.m. Fraternitat. Var.: **frairesa**, **frairia**.

frairenau, ala adj. Frairau.

frairesa n.f. Frairessa.

frairessa n.f. Fraternitat. Var.: **frairesa**.

frairet n.m. Frairòt, frairon.

frairia n.f. Fraternitat.

frairia n.f. Frairada.

frairon n.m. Diminitiu de fraire. Var.: **frairet, frairòt**.

frairosament adv. Frairalament.

frairòt n.m. Frairon.

frais n.m. Aubre dei forèsts temperadi, dau boasc clar, sople e resistent (aut fin à 40 m, Familha dei oleaceas). Var.: **fraisse**.

fraisse n.m. Frais.

fraisseda n.f. Fraissinet.

fraisset n.m. Fraissinet.

fraisseta n.f. Fraissinet.

fraissinèla n.f. Dictame. Var.: **fraxinèla**.

fraissinet n.m. Luèc plantat de frais. Var.: **fraisset**, **fraisseda**, **fraisseta**.

frale, a adj. (it.) Maigrolin; fragile.

franc n.m. 1. Unitat monetària principala de França, de Belgica e de Luxemborg fins à l'arribada de l'euro. 2. Unitat monetària de Soíssa e d'unu país d'Àfrica francofòna.

franc, a adj. 1. Qu'esconde minga rèirepensada: *Un rire franc*, *una respoasta franca*. ◇ *Èstre franc*: Èstre leal, sincèr. ◇ *Franc juèc*: Juèc leal. 2. Pur, pas mesclat: *Un roge franc*. 3. (lit.) Qu'es perfècte, complit dins lo sieu genre. 4. Que non es sotamés au pagament d'un drech, d'un impoast. ◇ *Botiga franca*: Botiga que, dins d'unu emplaçaments (aeropoarts, etc.), prepaua de produchs sensa taxas. Sin.: **free-shop** (angl.). ◇ *Poart franc*, *zòna franca*: Poart ò region sus la frontiera dont la mèrç estrangiera penètra liurament, sensa pagar de drechs. ◇ *Zòna franca*: Zòna industriala dont li entrepresas poàdon beneficiar de cargas aleugieridi ò d'una supression de cargas, dins l'amira de desvolopar l'activitat dau luèc e de crear d'emplecs. ◇ (ist. anciana) *Vila franca*: Vila que non pagava la talha. ◇ *Franc de poart*: Si di d'un mandadís que lo client destinatari non paga. Sin.: **franco** (it.).◆ adv. Francament: *Parlar franc*.

franc, a adj. e n. Qu'apartèn ai Francs. ◇ *Lenga franca:* Nom donat d'en primier à la lenga germanica per lu envaïsseires de Gàllia.

francalòdi n.m. Alòdi desliurat de tota servituda.

francament adv. En estent franc, embé sinceritat: *Parlar francament*.

franc bòrd n.f. 1. (mar.) Distança verticala mesurada au mitan d'una nau entre la flotason e la part superiora de la cubèrta continua mai elevada. ◇ *Marcas de franc bòrd*: Signes traçats sus cada bòrd d'una nau per indicar lo limit reglementari d'enfonsament (Etim.angl. *Free board*). 2. (dr.) Espaci de terren liure de proprietari que costejat un cors d'aiga ò un canal.

francborgés n.m. Au Temps Mejan, aqueu que, dependent d'un senhor, èra franc de cargas comunali.

franc-comtés, esa adj. e n. De Franca-Comtat. Sin.: **comtés**.

francés, esa adj. e n. De França. ◆ n.m. Lenga oficiala de França e d'unu autres país, espec. dins d'anciani colonias francesi d'Àfrica.

francesacion n.f. Accion de francesar: *Francesacion dei tèrmes tecnics anglés*. ◇ (mar.) *Acte de francesacion*: Document de bòrd qu'atèsta qu'una nau es ben immatriculada dins lei registres francés e que l'autorisa à auborar lo pavalhon francés. Var.: **francisacion**, **francizacion**.

francesar vt. Donar un caractèr francés, una forma francesa à: *Francesar un nom*. Var.: **francisar**, **francizar**.

francescan, a adj. e n. 1. Religiós, religioa de l'òrdre que fondèt Sant Francés d'Assisi. 2. Relatiu à Sant Francés d'Assisi.

francescanisme n.m. Doctrina de Sant Francés d'Assisi.

franc feu n.m. (feud.) 1. Feu que lo sieu detentor èra sotamés solament à de servicis reduchs. 2. Taxa deuguda per un roturier qu'aquistava un feu nòble.

franchimand, a adj. (pej.) Francés. Var.: **francimand**.

franchimandejaire, airitz adj. e n. (pej.) Persona que fenhe de parlar francés. Var.: **francimandejaire**. Sin.: **francilhòt**.

franchimandejar vi. (pej.) Parlar francés, pilhar lo biais francés. Var.: **francimandejar**.

francimand, a adj. e n. Franchimand.

francimandejaire, airitz adj. e n. Franchimandejaire.

francimandejar adj. e n. Franchimandejar.

franci n.m. Metal alcalin radioactiu; element (Fr) de n° atomic 87.

francian n.m. Dialècte de lenga d'oïl, parlat en Isla-de-França à l'Atge Mejan, e qu'es à l'origina dau francés.

francic, a adj. e n. Lenga dei Francs qu'apertèn au german ponentés, que venguèt lo francian en si mesclant au galloroman nordenc.

francicisme n.m. Idiotisme ò tèrme de la lenga francica.

francilhòt, a adj. e n. Franchimand.

francillian, a Estatjant, natiu de l'Ísola de França.

francimandalha n.f. (pej.) Toi aquelu que pàrlon lo francés.

francisacion (-izacion) n.f. Francesacion.

francisar (-izar) vt. Francesar.

francisca n.f. 1. Destrau de guèrra dei Francs e dei Germans. 2. Destrau mé doi fèrres, emblema dau regime de Vichí.

francisme n.m. Mòt, expression, bastison sintaxica francés, emplegats dins una autra lenga. Sin.: **gallicisme**.

francista n. Especialista de la lenga francesa.

francitan n.m. Mescla de francés e d'occitan: ***Se bouléguer*** *es de francitan*.

francitanejar vi. Persona que fa usança dau francitan.

francitanejaire, airitz adj. e n. Si di d'una persona que mescla francés e occitan dins son parlar.

francmaçon adj. e n. Membre de la franc-maçonaria.

francmaçonaria n.f. Associacion en partida secreta, espandida dins divèrs país, que lu sieus membres profèsson de principis de fraternitat, si reconóisson entre elu au mejan de signes e d'emblemas e son organisats en gropes sonats *lòtjas*.

francmaçonic, a adj. Relatiu à la francmaçonaria. Var.: **maçonic**.

franco adv. [‘franko] (de l’italian *porto franco*) Franc de poart, en parlant d’un mandadís.

franco Element que vèn dau mòt *francés* e que permete de faire de compauat mé d’autres mòts etnics: **Francoamerican**, **francorús**.

francoamerican, a adj. Que pertòca l’Amèrica e la França: *Li relacions francoamericani*. ◆ adj. e n. Qu’a la dobla nacionalitat, americana e francesa.

francocanadian, a adj. Que pertòca lo Canadà e la França: *Li relacions francocanadiani*. ◆ adj. e n. Qu’a la dobla nacionalitat, canadiana e francesa. ◆ n. Si di dau francés pròpri ai regions francofòni dau Canadà.

francofil(e), a adj. Amic de la França; que li agrada la cultura francesa.

francofilia n.f. Amistat per la França.

francofòbe, a adj. Ostile à la França.

francofòbia n.f. Ostilitat vèrs la França.

francofòne, a adj. e n. De lenga francesa. Sin.: (pop.) **parlaponchut**.

francofonia n.f. Comunautat de lenga dei país francofònes; ensèms dei país francofònes. ◇ Collectivitat que fórmon lu pòbles que pàrlon francés.

francofonisacion (-izacion) n.f. (espec. au Canadà) Accion de francofonisar.

francofonisar (-izar) vt. (espec. au Canadà) Aumentar lo nombre de francofònes dins un organisme public ò privat.

francofrancés, esa adj. (pej.) Que pertòca unicament la França: *Perdre lo sieu temps à un debat francofrancés*.

francoitalian, a adj. Que pertòca l’Itàlia e la França: *Li relacions francoitaliani*. ◆ adj. e n. Qu’a la dobla nacionalitat, italiana e francesa.

francoleta n.f. Pichin francolin.

francolin n.m. 1. Auceu galinaceu african, vesin de ma perdritz. 2. *Francolin dei coalas*: Galinaceu dau plumatge ros, de 35 cm de lòng, que viu dins li forèsts de montanha (Familha dei tetraonidats).

franconian, a adj. e n. Qu’apartèn à la Francònia; natiu de Francònia.

francoprovençau, ala adj. e n.m. 1. À l’encòup francés e provençau. 2. Que pertòca lo francoprovençau. ◆ n.m. Lenga romana parlada en Soíssa romanda, Vau d’Aòsta, Savòia, Daufinat e Lionés. Lo francoprovençau compoarta de caractèrs pròpris, ma presenta finda d’unu trachs comuns m’au francés e mé l’occitan. Es desseparat dau parlar d’òc per una linha que seguisse lu monts de Forés, passa au ponent de Sant Estève, si corba à l’ubac de Valença e fa tèsta à l’ubac de Briançon. Sin.: **arpitan**.

francor n.f. Franquessa.

franc parlar n.m. Absença de constrencha ni de resèrva dins lo biais de s’exprimir. ◇ *Aver lo sieu franc parlar*: Dire francament, directament cen que un pensa, quaus que sígon lu tèrmes emplegats.

franc quartier n.m. (arald.) Quartier qu’ocupa lo quart de l’escut.

franc tiraire n.m. 1. (mil.) Combatent que non es d’una armada reguliera. 2. (fig.) Persona que mena una accion independenta, sensa observar la disciplina d’un grope.

frandacion n.f. Frusta, rosta. Sin.: **rasclada**, **plumada**, **estrilhada**, **fretada**.

frandalhar vt. Frustar, esgarrar (espec. en parlant de vestits).

frandalhat, ada adj. Vestit mé de cauas frusti, esgarradi. Var.: **frandalhier**.

frandalhier, a adj. Frandalhat.

frandalhon, a n. Enfant mau vestit.

frangeta n.f. Pichina franja de bèrris sus lo front. Var.: **frangilha**.

frangilha n.f. Frangeta.

frangilhar vi. S’esfilargar en parlant d’un vestiment, d’un teissut en seguida à la frustanha.

frangilhós, oa adj. Esfilargat.

frangipana n.f. 1. Fruch dau frangipanier. 2. Crema pastissiera addicionada de pòuvera d’amèndola, que sièrve à garnir una pastissaria; pastissaria en pasta fulhetada garnida d’aquesta crema.

frangipanier n.m. Aubrilhon d’ Amèrica cultivat per li sieu flors (Familha dei apocinaceas).

franglés n.m. Mesclum de francés e d’anglés.

franhar vt. Deferlar, en parlant de la mar. Sin.: **salivar**, **ersejar**.

franhent n.m. Èrsa que si vèn rompre en rotleus sus la grava. Sin.: **salivanta**.

franja n.f. 1. Ornament de fieus travalhats d’una passamentaria ò d’un teissut que s’en consèrva solament un fieu de l’armadura, emplegat en cordura e en decoracion. 2. Bèrris que retómbon sus lo front. 3. Part marginala d’un grope de personas, d’una collectivitat.5. (opt.) *Franjas d’interferença*: Faissas, alternativament lusenti e escuri, deugudi à l’interferença dei radiacions luminoï.

franjar vt. Faire de franjas à (un teissut, un vestit).

franjós, oa adj. Qu’a de franjas.

franquesa n.f. Franquessa.

franquesa n.f. 1. Dispensa de taussas ò de drechs de doana. 2. Tèrra dispensada de talhas. Var.: **franquèsia**, **franquisa**.

franquèsia n.f. Franquesa.

franquessa n.f. Qualitat d’una persona franca; sinceritat, drechura. Var.: **franquitge**, **francor**.

franqueta n.f. *À la boana franqueta*: Simplament, sensa faire de ceremònias. Sin.: **à la boana**.

franquir vt. (*franquissi*) 1. Passar (un obstacle) per un mejan quau que sigue. 2. Passar (un limit). Sin.: **trescompassar**, **rescompassar**, **compassar**, **descompassar**.

franquisa n.f. 1. Clàusola d’una assegurança que fixa una soma forfatària que rèsta à la carga de l’assegurat en cas de degalh; aquesta soma. 2. (com.) Drech d’esplechar una marca, una rason sociala, qu’una entrepresa autreja à una autra sota de condicions determinadi. 3. Exoneracion d’uni cargas, d’unu drechs: *Franquisa postala*, *doaniera*. Var.: **franquesa**.

franquisaire, airitz n. Qu’autreja una franquisa.

franquisar vt. (com.) Ligar per un contracte de franquisatge.

franquisat, ada adj. Beneficiari d'una franquisa.

franquisme n.m. Sistema de govèrn instaurat en espanha per lo General Franco à partir dau 1936.

franquista adj. e n. Relatiu au franquisme; partidari dau franquisme.

franquitge n.m. Franquessa.

frapa n.f. Accion de frapar una moneda, una medalha. Var.: **fraparia**.

frapacion n.f. Obsession. Sin.: **malanha**, **lanha**, **lagui**, **cruci**.

frapament n.m. Bosin produch per cen que pica.

frapar 1. Tocar d'un mau fisic ò moral: *La malautia l'a frapat bruscament*. 2. Faire una viva impression sobre: *Es una nòva que m'a frapat*. Sin.: **laguiar**, **tafurar**, **lanhar**, **obsedir**, **tresvirar**. 3. Assubjectir à una constrencha, una decision de justícia ò administrativa: *Frapar d'expropriacion*. 4. Donar, per l'operacion d'una frapa, una emprenta à: *Frapar una medalha*. ◆ **si frapar** v.pr. (fam.) S'inquietar, si cruciar, cedir au pessimisme. Sin.: **si laguiar**, **si tresvirar**.

fraparia n.f. Frapa de la moneda.

frapat, ada adj. Obsedit. Sin.: **tafurat**, **laguiat**, **cruciat**.

frapejar vi. (mar.) Fach per una vela de flotar coma una bandiera quora si tròva dins l'axe dau vent. Sin.: **filejar**, **clapejar**.

frasa n.f. 1. Unitat dau discors, part d'un enonciat generalament formada de mai d'un mòt ò d'unu gropes de mòts (*proposicions*) que la sieu construccion presenta un sens complet. ◇ *Frasa tota facha*: Expression estereotipada, formula convencionala. 2. (mús.) Seguida de nòtas que fórmon una unitat melodica expressiva.

frasaire, airitz n. Persona que s'exprimisse mé grandiloquénça e afectacion. Sin.: **paraulier**.

frasar vt. (mús.) Jugar (una frasa musicala) en metent en evidença, per de respiracions e d'accents ben plaçat, lo desvolopament de la linha melodica.

frasat n.m. (mús.) Art d'interpretar una pèça musicala en respectant la dinamica expressiva dei sieu frasas (accents melodics, pausas, ritme, etc.); l'interpretacion.

frasca n.f. Escart de comportament (sovent au pl.). Sin.: **campissada**, **farlanda**, **escarbicada**.

fraseologia n.f. 1. Ensèms dei construccions e expressions pròpri à una lenga, un mitan, una especialitat, una epòca. 2. (pej.) Assemblatge de formulas pompoï, de tèrmes complicat ò vuèi de sens.

fraseologic, a adj. Relatiu à la fraseologia.

frastic, a adj. (ling.) Relatiu à la frasa.

frasumar vt. Fresumar (Luceram).

frater n.m. (mar.) Dau temps dei galèras, barbier que faía foncion d'ajuda cirurgian.

fraxinèla n.f. Dictame. Var.: **fraissinèla**.

frasumar vt. Fracassar (Pelha).

fraternal, a adj. Frairal. Var.: **fraternau**.

fraternament adv. Fraternalament.

fraternau, ala adj. Fraternal.

fraternisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de fraternisar; lo sieu resultat. Sin.: **frairejacion**, **afrairament**.

fraternisar (izar) vi. Manifestar mutualament de fraternitat, d'amistat, de simpatia. ◇ (espec.) Cessar de si tractar en enemics, si reconciliar. Sin.: **s'afrairar**, **s'afrairir**, **frairar**, **frairejar**.

fraternitat n.f. 1. Ligam de parentat entre fraires e sòrres. 2. Ligam de solidaritat e d'amistat entre d'èstres umans, entre lu membres d'una societat. Sin.: **fraires(s)a**, **frairia**, **frairenatge**.

fratolha n.f. 1. (pej.) Ensèms dei monges. 2. Esperit monastic.

fraton n.m. Faus fraire.

fratria n.f. 1. (Antiqu. gr.) Gropament de familhas, sotadivision de la tribú, constituit sobre una basa religioa, sociala ò politica. 2. Ensèms dei fraires e sòrres d'una familha.

fratricida adj. e n. Que tua son fraire ò sa sòrre. ◆ adj. Qu'opaua d'èstres que deuríon èstres amics, solidaris: *Una lucha fratricida*.

fratricidi n.m. Fach de tuar son fraire ò sa sòrre.

fraua n.f. Frauda.

fraud n.m. Frauda.

frauda n.f. Acte de marrida fe complit en contravenent à la lèi ò ai reglaments e nociu per lo drech dei autres: *Frauda electorala*, *fiscala*. ◇ (dr.) *Frauda sus lu produchs*: Engana sus la natura, l'origina, la qualitat ò la quantitat dei produchs. ◇ *En frauda*: Fraudulosament. Var.: **fraud**, **fraudaria**. Sin.: **barataria**.

fraudar vt. e vi. Cometre una frauda: *Fraudar lo fisc, fraudar dins un examèn*.

fraudador, airitz adj. e n. Fraudaire.

fraudaire, airitz adj. e n. Que frauda. Var.: **fraudador**. Sin.: **barataire**, **baratier**.

fraudament n. m. Accion de fraudar.

fraudaria n.f. Frauda. Sin.: **barat**.

fraudatòri, òria adj. Que tèn de la frauda.

fraudós, oa adj. Fraudulós.

fraudosament adv. Fraudulosament.

fraudulent, a adj. Fraudulós.

fraudulós, oa adj. Endecat de frauda. Var.: **fraudulent**, **fraudós**.

fraudulosament adv. D'un biais fraudulós. Var.: **fraudosament**.

fraumina n.f. Briga, brigon, brisum.

frauminar vt. Frominar, fresumar, esbrigalhar, brigonear, brigalhar.

fraxinacea n.f. *Fraxinaceas*: Oleaceas.

freatic, a adj. (geogr.) *Jaça freatica*: Jaça d'aiga soterrana, formada per l'infiltracion dei aigas de pluèia e qu'alimenta de potz e de foants.

freatobiologia n. f. Sciença qu'estúdia lu animaus que vívon dins lu espacis freatics.

fredon n.m. Vocalisa que si compauava principalament d'una granda quantitat de pichins ornaments abandonats encuèi. Sin.: **gorguege**

fredonament n.m. Accion de fredonar; cant de quauqu'un que fredona. Sin.: **cantonejament**, **cantejament**, **gorguege**.

fredonar vt. e vi. Cantar à mièja votz, sensa ben articular li paraulas. Sin.: **cantarelar**, **cantorlejar**, **cantarelejar**, **cantonejar**, **cantejar**, **gorguejar**.

fredura n.f. (lit.) Atmosfèra, sason frèia. Var.: **freiura**, **freidura**.

free jazz n.m. (mòt american) Estile de jazz apareissut ai Estats-Units au començament dei annadas 1960, que preconisa l'improvisacion totala, totalament desliurada dei constrenchas de melodia, de la trama armonica e dau temps.

freelance adj. inv. e n. (angl.) Si di d'un professional (fotografe, publicitari, arquitècte, etc.) que fa un trabalh independentament d'una agença. ◆ n.m. Aqueu trabalh.

frega n.f. 1. Raprochament sexual dei peis à fecondacion extèrna. 2. Epòca quora si debana aqueu raprochament. 3. Òu de peis, de batracians. 4. Peis pichinets ò foarça joves.

fregada n.f. 1. (arts) Dins un tableu, jaça fina de color que laissa vèire la textura dau supoart. 2. (med.) Preparacion en fina jaça, sus una lama de vèire, d'un liquide organic ò de cellulas, prelevats en vista d'un examèn microscopic. 3. (mar.) Fregata.

fregadas (de) loc.adv. Rapidament, à la lèsta, sensa tròup prestar atencion: *Sigue dich de fregadas, avètz toart de vos comportar ensin.*

fregament n.m. Fretament, fregada.

fregar vt. (*fregui*) 1. Passar just à costat. 2. Fretar.

fregata n.f. 1. (mar.) Ancianament, bastiment de guèrra pas tant peant qu'un vaisseu e mai rapide. 1528: *«...an pres dos fregatas et dos barchas...»* A.C.Arle. (Etim. napolitana *fragata,* metatèsi de *fargata*). 2. Au jorn, d'encuèi, bastiment de combat de desplaçament mejan, intermediari entre la corveta e lo crosaire. 3. Auceu palmipède dei mars tropicali dau plumatge escur, dau vòl potent e rapide (Familha dei pelecanidats). Var.: **fregada**.

fregatar vt. (mar.) Afinar una nau, li sieu formas, per la rendre mai rapida.

fregaton n.m. 1. Fargaton. 2. Nau granda de la marina veniciana enançada per de velas latini e de rèms. (s. XVI^{n}). 3. Pichona fregata non pontada. 4. (1769) Pichona barca de pesca de Provença. 5. (fam.) Nom dau capitani de fregata dins lo girgon de la marina.

fregida n.f. Manjar fregit.

fregidor n.m. Aisina ostaliera que si compaua d'un recipient prefond per contenir l'òli, d'un cavanhòu-escolador levadís e d'un cuèrbeceu per far fregir de tantiflas.

fregidura n.f. Peis cuèch dins l'òli bulhent.

fregir vt. (*fregissi*) Faire cuèire (un aliment) dins un còrs gras bulhent. ◆ vi. Cuèire dins un còrs gras bulhent.

fregit n.m. 1. Accion ò biais de fregir un aliment. 2. Aliment cuèch en lo faguent fregir (especialament de pichins peis).

fregonar vt. Fretar.

frèi, frèia adj. 1. Qu'es à bassa temperatura; dont la temperatura es bassa. 2. Que dona la sensacion d'èstre à una temperatura mai bassa qu'aquela dau còrs. 3. Que desgatja ò procura gaire de calor. 4. Que non es plus caud, que s'es refreiat: *De carn frèia*. 5. *Colors frèii*: Colors de l'espèctre que la sieu longor d'onda es mai vesina dau blau que dau roge. 6. Que saup restar calme, que si saup contenir, mestrejar: *Restar frèi davant lo perilh*. 7. Que manifèsta de resèrva, que manca de calor umana: *Un òme frèi*. ◆ adv. *Manjar frèi*: Absorbir un aliment frèi.

frèi n.m. 1. Temperatura bassa. 2. Sensacion provada en l'absença de calor ò en cas de diminucion de la calor. ◇ *Aver frèi*: Provar una sensacion de frèi. ◇ *Pilhar frèi*: S'enraumar. 3. Absença ò diminucion d'afeccion, de cordialitat. 4. *À frèi*: Sensa sotametre à la calor. ◇ (fig.) Sensa emocion aparenta; quora li passions si son calmadi. ◇ *Operar à frèi*: Faire una intervencion cirurgicala en defoara de tota inflamacion.

freiament adv. 1. Mé calma e luciditat. 2. Embé resèrva: *Un projècte aculhit freiament*. 3. Sensa minga escrupule, m'una totala insensibilitat: *Tuar quauqu'un freiament*.

freidura n.f. Fredura.

freiolit, ida adj. Freiós.

freior n.f. Absença de sensibilitat, indiferença.

freiós, oa adj. e n. 1. Frèi, que manca de cordialitat. 2. Qu'esita à agir, à anar de l'avant, à pilhar de riscs. ◆ adj. e n. Qu'es sensible au frèi.

freiosament adv. 1. Freiament. 2. D'un biais freiós.

freiura n.f. Comportament freiós. Var.: **fredura**.

frejulenc, a adj. e n. De Frejús.

frema n.f. 1. Èstre umn de sèxe femenin (per op. à *òme*). 2. Persona adulta de sèxe femenin (per op. à *filha*). 3. Esposa: *Vos presenti la mieu frema*. Sin.: **molher**. 4. Adulte de sèxe femenin, que si considèra per rapoart ai sieu qualitats, ai sieu activitats, ai sieu originas, etc.: *Una frema de paraula*. ◇ *Frema de redriç*: Frema que li agrada l'òrdre. ◇ *Frema de maion, d'ostau*: Frema que saup tenir gaubiosament la sieu maion.

fremassier n.m. (pop.) Filhassier, putassier.

fremenassa n.f. Frema granda e gròssa.

fremeneta n.f. Femeneta.

fremiment n.m. 1. Agitacion, tremolament. 2. Emocion que si tradue per un pichin tremolament. 3. Movement leugier dins un liquide à mand de bulhir. 4. (fig.) Evolucion à pena marcada dins un sondatge, una estadistica, etc. Sin.: **refreniment**. Var.: **freniment**.

fremir vi. (*fremissi*) 1. Èstre agitat d'un tremolament à causa dau frèi, de la paur, de la sopresa, d'una emocion, etc. 2. Èstre leugierament agitat just denant de bulhir, en parlant d'un liquide. Sin.: **refrenir**. Var.: **frenir**.

fremissent, a adj. Que fremisse. Sin.: **refrenissent**.

fren n.m. 1. Organe destinat à ralentir ò à arrestar un ensèms mecanic dotat de movement. ◇ *Fren motor*: Accion dau motor d'un veïcule automobile qu'agisse coma un fren quora lo menaire cessa d'accelerar. 2. Cen que retèn, empacha: *Lo gaire d'investiment es un fren à l'expansion*. ◇ (lit.) *Metre un fren à quauqua ren*: Temptar de l'arrestar. ◇ *Sensa fren*: Sensa limits. 3.

(anat.) Cen que retèn un organe: *Lo fren de la lenga*. 4. Part dau mòrs que si tròva dins la boca d'un cavau.

frena n.f. Tetanòs.

frenada n.f. Accion de frenar; còup de fren.

frenaire, airitz adj. (fisiol.) Que frena l'activitat d'unu organes.

frenar vt. 1. Ralentir lo movement de quauqua ren, eventualament fins à l'arrestar. 2. Ralentir la progression, lo desvolopament de; moderar. ◆ vi. Ralentir lo sieu movement, s'arrestar, en parlant d'un veïcule, dau sieu menaire: *Lo camion a frenat bruscament*.

frenatge n.m. Accion de frenar.

frenesia n.f. 1. Estat d'exaltacion violenta; emportament. Sin.: **escaufèstre**, **deliri**, **desvari**. 2. Ardor, entosiasme.

frenetic, a adj. Portat fins à una exaltacion extrèma. Sin.: **impetuós**.

freneticament adv. Mé frenesia.

freneticar vi. (*frenetiqui*) Divagar. Sin.: **desvariar**.

frenic, a adj. (anat.) Dau diafragma. ◇ *Nèrvi frenic*: Que comanda li contraccions dau diafragma.

frenicotomia n.f. (cir.) Trencament d'un nèrvi frenic.

freniti n.f. (med.) Inflamacion dau diafragma.

freniment n.m. Fremiment, refreniment.

frenir vi. (*frenissi*) Fremir, refrenir.

frenissent, a adj. Fremissent.

frenologia n.f. Estudi dau caractèr e dei foncions intellectuali de l'òme d'après la conformacion extèrna dau crani.

frenologic, a adj. Que pertòca la frenologia.

frenològue, a n. Especialista en frenologia.

frenopata n. Malaut mental. Sin.: **psicopata**.

frenopatia n.f. (med.) Malautia mentala. Sin.: **psicopatia**.

frenopatic, a adj. Relatiu à la frenopatia. Sin.: **psicopatic**.

frenopatologia n. f. Psiquiatria.

frenopatològue, a n. Psiquiatre.

frèo n.m. Paisseu. Sin.: **escarasson**, **paleisson**, **autin**.

freon n.m. Derivat clorat e fluorat dau metane ò de l'etane, emplegat comaagent frigorific.

frepier, a n. Persona que fa lo comèrci dei vestits de segonda man. Var.: **fripier**. Sin.: **fardassier**.

frepilha n.f. Ferpilha.

frepilhon n.m. Ferpilhon.

frepilhonós, oa adj. Ferpilhonós.

frepilhós, oa adj. Ferpilhós.

frequença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'acapita sovent: *La frequença dei sieu visitas m'enuèia un pauc*. 2. Nombre de còups qu'una accion, un eveniment acapita dins un temps donat. ◇ *Frequença dau pols*, *frequença cardiaca*: Nombre de còups que lo coar bate en una minuta. ◇ (estad.) Rapoart dau nombre d'individús d'un escapolon estadistic, qu'un sieu caractèr quantitatiu determinat pilha una valor donada, au nombre total d'individús de l'escapolon. ◇ (estad.) Fre*quença cumulada*: Soma dei frequenças relativi ai valors *x*, *y*, *z*, etc., pilhadi per un caractèr quantitatiu. ◇ (fis.) Nombre de vibracions per unitat de temps dins un fenomène periodic (unitat: *hèrtz*, simbòle: Hz): *Bassa frequença*, *auta frequença*. ◇ (acost., telecom.) *Gama de bassa frequença*: Ensèms dei frequenças compresi dins un interval donat. ◇ *Bassa frequença*: Compresa entre 30 e 300 kHz. ◇ *Auta frequença*: Compresa entre 300 e 3000 kHz.

frequençamètre n.m. (electr.) Aparelh que sièrve à mesurar la frequença d'un corrent alternatiu. Var.: **frequenciamètre**.

frequencial, a adj. Relatiu à la frequença d'un fenomène periodic. Var.: **frequenciau**.

frequenciau, ala adj. Frequencial.

frequenciamètre n.m. Frequençamètre.

frequent, a adj. Qu'acapita sovent; corrent, abitual, costumier.

frequentable, a adj. Que si pòu frequentar. Sin.: **trevable**.

frequentacion n.f. 1. Accion de frequentar un luèc, una persona. Sin.: **trevança**. 2. Persona que si frequenta: *Aver de marridi frequentacions*.

frequentament adv. D'un biais frequent, foarça sovent.

frequentar vt. 1. Anar sovent, abitualament dins (un luèc). 2. Aver de relacions seguidi mé (quauqu'un). ◆ vi. Aver un calinhaire, una calinhiera. Sin.: **trevar**, **trevassejar**, **s'afrairar embé**, **si frequentar**. Calinhar. ◆ **si frequentar** v.pr. Aver una relacion mé quauqu'un, espec. una relacion amoroa.

frequentatiu, iva adj. e n.m. (ling.) SI di d'un vèrbo que marca qu'una accion si torna produrre, coma *refaire*, *tornar faire*. Sin.: **iteratiu**.

fres n.m.pl. (fr.) 1. Despensas per una operacion quala que sigue: *Lu fres de viatge*. Sin.: **cost**. ◇ *Fres generals*: Despensas divèrsi fachi per lo foncionament d'una entrepresa. 2. (dr.) Despensas ocasionadi per un procès.

fres n.m. Colaret de linon ò de dentela que si portava ai s. XVI^{n} e XVII^{n}. Var.: **fresa**. Sin.: **gorgiera**.

fresa n.f. Fres (colaret).

fresa n.f. 1. Autís rotatiu que compoarta d'uni arestas trencanti, regulierament dispauadi à l'entorn d'un axe. 2. Autís emplegat per faire un foratge. 3. Instrument rotatiu montat sus lo torn de dentista, que sièrve au tractament dei lesions dentari e ai intervencions que poàrton sus lu teissuts durs de la dent.

fresadoira, n.f. Màquina-aisina emplegada per lo fresatge.

fresadura n.f. Mena de brodaria que si mete sus de vestits.

fresaire, airitz n. Persona que fa usança de la fresa.

fresar vt. 1. (tecn.) Usinar (una pèça) au mejan d'una fresa. 2. Engrandir un trauc dont si deu introdurre una vit ò un autre objècte. 3. Levar la pèu dei favas. 4. (coïna) Rotlar, esquiçar la pasta mé la man per la rendre omogenea.

fresatge n.m. Accion de fresar.

fresc, a adj. 1. Qu'es leugierament frèi ò que procura una sensacion de frèi leugier: *Un vent fresc*. 2. Desprovedit de cordialitat: *Un acuèlh un pauc fresc*. 3.

Recent, que vèn d'aparéisser ò d'acapitar: *Una nòva fresca*. 4. Que vèn d'èstre aplicat, que non a augut lo temps de secar: *Pintura fresca*. ◇ *De fresc*: À pena fach. 5. Qu'es estat culhit, pescat, etc., recentament, que non a augut lo temps de si degalhar: *Aqueu peis es beu fresc*. ◇ *Sòus frescs*: Novelament reçauputs e que poàdon èstre emplegats. 6. Qu'a conservat ò retrobat la sieu vitalitat; que non es las, que non es plus las coma èra: *De tropas fresqui*. 7. (fam. iron.) Dins una marrida situacion: *E ben, siam frescs!* ◆ adv. Leugierament fresc: *Fa fresc*. Var.: **frescolet**. ◇ *Beure fresc*: Beure un liquide fresc.

fresc n.m. 1. Ària fresca: *Pilhar lo fresc*. 2. (mar.) Vent pusleu foart. ◇ *Boan fresc*: Aura boana (foarça 6). ◇ *Grand fresc*: Aura foarta (foarça 7).

fresc n.m. (arts) Pintura murala facha sus una jaça de mortier fresc à la quala si vènon incorporar li colors mescladi d'aiga. Var.: **fresca**.

fresca n.f. (arts) Fresc.

fresca n.f. Moment dau jorn que fa fresc: *D'estiu, sortèm solament à la fresca*.

frescada n.f. Bevenda fresca.

frescament adv. 1. Despí gaire de temps: *Siam frescament maridats*. Sin.: **de fresc**. 2. Sensa gaire d'entosiasme, de cordialitat: *Es estat reçauput frescament*.

frescar vi. Venir mai fresc en parlant dau vent; si di d'un vent qu'acreisse la sieu foarça.

frescolet, a adj. e adv. Un pauc fresc.

frescor n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fresc: *La frescor d'un matin*. 2. Qualitat, esclat d'una caua novèla ò nòva. 3. Qualitat, estat d'una caua (manjar, flors, etc.) que non a augut lo temps de s'alterar.

frescum n.m. 1. Frescor desagradiva. 2. Odor de vianda fresca.

frescura n.f. Frescor.

frèsia n.f. Èrba ornamentala bulboa dei flors en grapas (Familha dei iridaceas).

fresquejar vi. Èstre fresc.

fresquiera n.f. 1. Grand recipient per refrescar ò tenir au fresc lu vèires, li botilhas. 2. Luèc dont fa fresc. 3. Temps fresc.

fresquista n. Artista que fa de frescs.

fresumar vt. Brigonear (à Luceram). Var.: **frasumar**.

fret n.m. 1. Remuneracion deuguda per l'afretaire, ò expeditor de mèrç, per lo transpoart de mèrç per avion, per nau ò per camion. Sin.: (que cau preferir) **naulatge**., **nòlis**. 2. Lo cargament ensinda transportat.

freta n.f. 1. (tecn.) Cercle de metal que si mete à l'extremitat d'uni pèças per li empachar de si fendre ò que sièrve à ligar doi pèças juxtapauadi. Sin.: **cencha**. 2. Coarda de budeu reglabla ò fina barreta que sièrve à partejar lo mànegue d'un instrument de música (guitarra, laüt, etc.) en mièges-tons. Sin.: **barreta**.

freta n.f. 1. (arquit.) Ornament corrent en linha rota. 2. (arald.) Mòble fach de sièis cotissas entrebescadi.

fretabòtas n. inv. 1. Persona que neteja li bòtas ò lu soliers en escambi de sòus. 2. Mena de lama de fèrre plaçada à l'intrada d'unu bastiments, destinada à rasclar la soala dei bòtas ò dei soliers.

fretada n.f. 1. Accion de fretar, de friccionar. Sin.: **fretament**, **fregament**. 2. Bastonada, frandacion, rasclada.

fretadents n.m. inv. Bròssa dei dents.

fretadís n.m. Examèn au microscòpi en laboratòri d'una fina man de secrecion ò de teissut uman.

fretador n.m. Susfàcia recubèrta d'un produch que permete de metre fuèc ai alumetas en li fretant sobre.

fretar vt. 1. Passar una caua sus una autra mantu còups en quichant: *Fretar doi pèiras per faire de fuèc*. 2. Faire una pression sus (quauqua ren) tot en faguent de movement repetits per netejar ò faire brilhar. Sin.: **alusentir**, **aliscar**. 3. Passar la man sus (una part dau còrs), friccionar: *Fretar l'esquina*, *si fretar lu uèlhs*. 4. Curbir per fretada ò friccion: *Fretar d'alhet un croston de pan*. ◆ vi. Produrre una fretada, blocar leugierament: *La poarta freta*. ◆ **si fretar** v.pr. *(à)* 1. Atacar, provocar, la si pilhar mé; èstre confrontat à: *L'an que vèn, si freterèm ai equipas melhori d'Euròpa*. 2. (lit.) Entrar en contacte mé (un mitan, un grope): *Si fretar ai artistas*.

fretar vt. (tecn.) Garnir d'una freta (de fretas), d'un cercle metallic: *Fretar lo mànegue d'una guitarra*. Sin.: **cenchar**, **ceuclar**.

fretar vt. 1. Donar (una nau) en locacion. Var.: **afretar**. Sin.: **naulejar**. 2. Pilhar en locacion (un veïcule).

fretassa n.f. (pop.) Frema leugiera.

fretatge n.m. Accion de fretar.

fretilhant, a adj. Que fretilha. Sin.: **coetejant**, **fringolhant**. Var.: **fretilhós**.

fretilhar vi. 1. S'agitar per de movements vius e corts. Sin.: **fringolhar**, **coetejar**. 2. S'agitar sota l'efècte d'un sentiment foart: *Fretilhar de gaug*.

fretilhós, oa adj. Que fretilha. Var.: **fretilhant**.

fretolhada n.f. 1. Còup d'estraça. 2. Fretada. 2. Accion de reguinhar, de regoïr.

fretolhar vt. 1. Fretar. 2. Reguinhar, regoïr, fripar.

freu n.m. 1. Mena de canal estrech, braç de mar que permete lo passatge dei naus de cabotatge. 2. Passatge entre doi ísolas: *Li ísolas dau Freu de Marselha*. Var.: **friòu**, **frieu**. 1528: *«...l'armada de Andrieu Doria...es a miech frieu de la boca de Sepet.»* A.C. Arle; (Etim. lat. *fretum*).

freudian, a adj. e n. Relatiu au freudisme; que si reclama dau freudisme.

freudisme n.m. Teoria dau foncionament psiquic, normal e psicologic, que S. Freud desvolopèt.

freudomarxisme n.m. Combinason teorica dau marxisme e de la psicanalisi.

freule, a adj. Fragile.

freuletat n.f. Fragilitat.

friabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es friable.

friable, a adj. Que pòu facilament èstre reduch en poussa. Sin.: **engrunable**.

friborg n.m. Fromai au lach de vaca, de la pasta cuècha, fabricat en Soíssa.

fricandeu n.m. Lesca de vedeu ponhuda de pichins tròç de lard.

fricassada n.f. Plat de vianda blanca ò de volalha talhada à tròç e cuècha dins una saussa. Var.: **fricassum**.

fricassar vt. Faire cuèire, alestir en fricassada.

fricassum n.m. Fricassada.

fricativa n.f. (fon.) Constrictiva: f,v,s,z, *an* un son de fricativas.

friccion n.f. 1. Fretament qu'es fach sus una part dau còr. ◇ (espec.) Accion de netejar la tèsta m'una locion. 2. (sobretot au pl.) Desacòrdi, garrolhas entre de personas. 3. (mecan. ind.) Resistença que presènton doi susfàcia en contacte à tot movement d'una en rapoart à l'autre. ◇ *Entraïnament per friccion*: Entraïnament d'una susfàcia per una autra sota l'efècte dei foarças de fretament.

friccional, a adj. 1. (mecan. ind.) Relatiu à la friccion, au fretament. 2. (econ.) *Caumatge friccional*: Situacion de caumatge en despièch de l'existença d'emplecs nombrós, en rason de la rigiditat dau mercat. Var.: **friccionau**.

friccionar vt. Faire de friccions à: *Si friccionar li cambas*.

friccionau, ala adj. Friccional.

fricòt n.m. (fam.) Fricassum alestit grossierament.

fricotaire, airitz n. Persona que ganha de sòus d'un biais illicit.

fricotar vt. (*fricòti*) 1. Acomodar en fricassum. 2. Manigançar, faire secretament: *Que fricòtes mai?* Sin.: **trafegar**. ◆ vt. ind. *(embé)* (fam.) Aver de relacions sexuali mé quauqu'un.

fricotatge n.m. (fam.) Trafec malonèste. Sin.: **traüc**.

fricotejar vi. Fricotar.

fricotier, a adj. Que fricòta.

frieu n.m. Freu, friòu, gorgau.

frigaman n.m. Pasta que s'esbriga dau bot dei dets e si laissa calar dins la sopa bulhenta; la sopa d'esperela.

frigana n.f. Insècte tricoptèr que la sieu larva, aqüatica, si bastisse à l'entorn, au mejan de vegetaus, de sabla, etc., de forreus dei formas divèrsi.

frigandò n.m. Fricandeu.

frigian, a adj. e n. 1. De Frigia. ◇ *Bonet frigian*: Coifadura semblabla au bonet d'afranquiment de la Roma antica, que sota la Revolucion francesa dau 1789, devenguèt l'emblema de la libertat, de la república. 2. (mús.) *Mòde frigian*: Mòde de *mi*, en música de Glèia e dins lo jazz.

frigida adj. Si di d'una frema pertocada de frigiditat.

frigides(s)a n.f. Frigiditat.

frigiditat n.f. Absença d'orgasme de la frema au cors d'un rapoart sexual. Var.: **frigides(s)a**.

frigoria n.m. Unitat de mesura de quantitat de calor levada (simb. Fg) qu'es equivalenta de 1 quilocaloria negativa e vau – 4,1855 quilojoules.

frigoric n.m. Fluide ipotetic que si pensava qu'èra la causa dau frèi.

frigorifèr n.m. Locau d'ont l'ària es refreiada au mejan d'una conveccion forçada sus de tubes d'evaporadors, denant d'èstre mandada en de cambras frèii.

frigorific, a adj. Que produe de frèi: *Un armari frigorific*.

frigorific n.m. 1. Establiment de frèi industrial. 2. Aparelh frigorific.

frigorificar vt. (*frigorifiqui*) Sotametre au frèi per conservar.

frigorificat, ada adj. (fam.) Qu'a totplen frèi, en parlant de quauqu'un.

frigorifugue, a adj. Si di d'una substança gaire conductritz de la calor.

frigorimètre n.m. Instrument utilisat en bioclimatologia per mesurar la valor de refreiament.

frigorista adj. e n. Si di d'un obrier, d'un tecnician, d'un industrial especialisat dins la produccion ò l'emplec dau frèi.

frigoterapia n.f. (med.) Emplec dau frèi en terapia locala.

frimari n.m. Dins lo calendier revolucionari francés, tèrç mes de l'ivèrn, que començava entre lo 21 e lo 23 de novembre per s'acabar entre lo 21 e lo 23 de decembre.

fringadissa n.f. (vulg.) Coït. Sin.: **bicada**, **caufada**, **besonha**. Var.: **fringatge**.

fringaire, airitz n. (vulg.) Persona que coïta. Sin.: **bicaire**.

fringar vi. (vulg.) Faire l'amor. Sin.: **coïtar**, **fotre** (triv.), **bicar**, **boar**.

fringatge n.m. (pop.) Coït.

fringillidat n.m. Fringillide.

fringillide n.m. *Fringillides*: Familha de passerons (coma lo bovet ò la cardoniera). Var.: **fringillidats**.

fringolhant, a adj. Fretilhant.

fringolhar vi. Fretilhar.

frinodèrma adj. Pèu que sembla aquela dau babi.

frinodermia n.f. (med.) Malautia de la pèu que vèn escaumoa e rufa coma aquela dau babi.

friolan, a adj. Dau Friol. Var.: **friolés**. ◆ n.m. Parlar dau Friol.

friolés, esa adj. e n. Friulan.

friòu n.m. Freu, frieu, gorgau.

fripa n.f. (fam., sobretot au pl.) Vestit vièlh, frust, de segonda man. Sin.: **farda**, **farlenga**.

fripar vt. 1. Estraçar (un teissut). 2. Reguinhar (la pèu, la cara). Sin.: **fretolhar**, **amochonar**.

friparia n.f. Comèrci de vestits de segonda man; aquelu vestits. Sin.: **fardaria**.

fripier, a n. Persona que fa lo comèrci dei vestits de segonda man. Sin.: **fardassier**, **fardaire**.

fripon, a n. 1. (fam.) Enfant despiechós. Sin.: **fotisson**. 2. (vièlh) Persona malonèsta. Sin.: **baratier**. s. XV^{en}: «*...yau non sui tant baratera con tu...*» CdP. Sin.: **gus**, **arpalhand**, **pacan**, **gusàs**, **barataire**, **capon**.

◆ adj. Que fa vèire una malícia un pauc provocanta e sensuala: *Aver l'uèlh fripon*.

friponar vi. Si comportar en fripon. Sin.: **caponejar**.

friponaria n.f. Natura dau fripon. Sin.: **canalharia**, **caponaria**, **gusaria**. Var.: **friponada**.

friponàs, assa n. Gròs fripon. Sin.: **gusàs**.

friponet n.m. Pichin fripon.

frisa n.f. 1. (arquit.) Part de l'entaulament compresa entre l'arquitrau e la corniç. 2. Susfàcia plana, generalament decorada, que forma una benda continua. 3. Aissa estrecha e corta emplegada per faire de lamas de parquet, de pèças de mòbles ò de botas. 4. Benda de tela fixada au cintre d'un teatre per figurar la vòuta celèsta.

frisadura n.f. 1. Biais de frisar, estat dei bèrris frisats. Sin.: **crespadura**. 2. Pichina bocla de bèrris. Sin.: **anelon**.

frisada n.f. Chicòria d'una varietat dei fuèlhas frisadi, que si manja en salada.

frisar vt. Metre en boclas: *Frisar una flòta de bèrris*. Sin.: **crespar**, **anelar** ◆ vi. 1. Si metre en bocla, en parlant dei bèrris. 2. Aver lu bèrris que fríson. Var.: **frisonar**. Sin.: **anelar**.

frisbee n.m. [fris'bi] (nom depauat) Pichin disc de plactic que tamisa quora lo si lança en lo faguent virar sus eu-meme; lo juèc que si practica m'aqueu disc, que d'uni personas si lànçon.

friscolet n.m. (pop.) Play-boy.

friseta n.f. Pichina frisa de parquet.

friseta n.f. Pichina bocla de bèrris frisats. Sin.: **anelon**, **frisolon**, **frison**.

frisolon n.m. Frison.

frison n.m. Pichina flòta de bèrris que frisa.

frison, a adj. e n. De Frisa. ◆ Lenga germanica parlada en Frisa. ◆ adj. e n.f. Si di d'una raça de vaca lachiera francesa de la rauba gaia negra.

frisonar vi. Frisar. Sin.: **anelar**.

frisotar vt. e vi. (*frisòti*) Frisar en pichini boclas.

frisson n.m. Tremolament passatgier e involontari deugut au frèi (ò acompanhat d'una sensacion de frèi) ò à l'ocasion d'una emocion, d'una paur. Sin.: **refreniment**, **fremiment**, **tremolon**, **tremolum**.

frissonar vi. 1. Aver de frissons. Sin.: **tremolar**, **refrenir**, **fremir**. 2. Èstre pilhat d'un refreniment causat per un sentiment, una emocion intensa: *Frissonar d'orror*.

frita n.f. 1. Bastonet de patata que si fa fregir. 2. (tecn.) Mesclum de sabla silicioa e de sòuda, incompletament fondut, qu'ièntra dins la composicion d'unu produchs ceramics ò d'unu vèires.

fritar vt. (tecn.) Sotametre au fritatge.

fritaria n.f. Local ò installacion barrutlairitz dont si fan e si vèndon de fritas.

fritatge n.m. (tecn.) 1. Operacion efectuada dins la metallurgia dei pòuveras per realisar per escaufatge una aglomeracion dei produchs tractats per li donar una coesion e una rigididat. 2. Vitrificacion preparatòria incompleta d'unu materiaus, en ceramica.

fritillari n.m. *Fritillaris*: Genre de liliaceas bulboï dei flors tombanti, que la sieu espècia principala es la corona imperiala.

friton n.m. Residú fregit que s'obtèn en faguent fondre de pichins tròç de graissa d'auca ò de poarc.

frivòl, a adj. 1. Leugier, sensa gaire de seriós ni d'importança. 2. Qu'a de gust per li futilitats, qu'es superficial dins li sieu relacions, lu sieus estacaments. Sin.: **vanareu**, **futil(e)**, **insignificant**, **superficial**.

frivolament adv. D'un biais frivòl. Sin.: **vanarelament**, **superficialament**.

frivolitat n.f. Caractèr frivòl. Sin.: **futilitat**, **superficialitat**. ◆ (pl.) Accessòris de mòda femenina, articles de fantasia.

fròc n.m. Vestit de monge.

fro-fro n.m. 1. Pichin bosin d'un fretament de teissut, dei fuèlhas, etc. 2. (au pl.) Ornaments de teissut d'un vestit femenin.

froire n.m. Ensèms dau linge, dei vestits que son donats à una filha que si marida ò ientra en religion.

frolador n.m. Aisina que sièrve à faire mossar la chicolata.

froladura n.f. Fach de laissar madurar la carn de la sauvatgina.

fròle, a adj. 1. Sople, moal, sedós (en parlant de la barba, per ex.). 2. Qu'a subit una froladura.

fromai n.m. 1. Aliment obtengut per coagulacion dau lach, esgotament dau calhat e, eventualament, afinatge. ◇ (fam.) *Faire tot un fromai de*: Donar una importança exagerada à (una caua, un eveniment). 3. *Fromai de tèsta*: Preparacion à basa de tròç de tèsta de poarc en gelada. Sin.: **marbrada**.

fromatgier, a adj. Relatiu au fromatge. ◆ n. Persona que fa ò vende de fromais.

fromatgier n.m. Aubre african podent jónher 40 m d'autor, que li sieu granas porgísson lo capòc. Sin.: **capoquier**.

fromatgiera n.f. Element dau servici de taula destinat au fromai.

fromatjaria n.f. Luèc dont si fan, si consèrvon ò si vèndon de fromais.

fromatjon n.m. 1. Fromai fresc. 2. Pichin fromai. 3. (espec.) Nom d'unu fromais de cabra que si fa en Occitània.

froment n.m. Blat tendre. Var.: **frument**. Sin.: **anona**.

fromental n.m. Civada elevada, graminea forratgiera vivaça.Var.: **fromentau**.

fromentari, ària adj. Frumentari.

fromentau n.m. Fromental.

fromentier n.m. Molin de froment.

fromentin n.m. Formentin.

fromentós, oa adj. Que porgisse de froment.

frominar vt. Brigonear, desbrigar.

fronça n.f. Plec non aplatit obtengut en faguent esquilhar un teissut sus un fieu. Var.: **fronza**.

fronciment n.m. Accion de froncir. Var.: **fronziment**.

froncir vt. (*froncissi*) 1. Garnir de fronças (un vestit, un teissut). 2. Reguinhar en contractant: *Froncir lu sorcilhs*. (Sin.: **ussejar**). Var.: **fronzir**.

froncit n.m. Seguida de fronças, de plecs fachs à un teissut, à un vestit. Var.: **fronzit**.

fronda n.f. 1. Arma constituida d'una pèça de matèria sopla (cuèr, etc.) estacada à doi lanieras, dins la quala es plaçat lo projectile que si vòu lançar. Var.: **fonda**. 2. Lançapèiras. Sin.: **lançacòdols**.

fronda n.f. (bot.) Fuèlha aerenca dei feuses.

fronda n.f. Revòuta d'un grope social que contèsta li institucions, la societat, l'autoritat. Sin.: **contèsta**. Var.: **frondada**.

frondada n.f. Contèsta, fronda.

frondar vi. Contestar, criticar, si revòutar.

frondejaire, airitz n. Persona que fronda, que contèsta. Sin.: **criticaire**, **contestaire**, **revoutat**.

frondós, oa adj. Que poarta de fuèlhas, d'expansions foliaceï.

fròntt n.m. Front.

front n.m. 1. Part anteriora dau crani dei vertebrats compresa, per l'òme, entre la raíç dei bèrris e l'arcada sobrecilhiera. ◇ *Baissar lo front*: Provar un sentiment de vergonha. 2. Audàcia, impudença: *Aver lo front de respoandre*. Sin.: **aver lo morre de**. 3. Part superiora ò faça anteriora de quauqua ren: *Lo front d'un monument*. ◇ *Lo front de mar*: Avenguda, carriera en riba de mar. 4. (mil.) Linha exteriora qu'una tropa presenta (per op. à *flanc*). ◇ Faire front: *Tenir tèsta à un atac*. Sin.: **faire**, **tenir targa**. ◇ Limit avant de la zòna de combat; la zòna de combat delimitada per aquesta linha: *Partir per lo front*. 5. (En politica, dins de noms pròpris, coalicion de partits ò d'organisacions: *Lo Front Populari*. 6. (min.) Part d'una jaça en cors d'esplechament. ◇ *Front de talha*: Susfàcia d'atac d'un filon minier. 7. (meteor.) Susfàcia ideala que marca lo contacte entre de massas d'ària convergenti, diferenciadi per la sieu temperatura e lo sieu gra d'umiditat. 8. (geogr.) Pendís regde d'una cuesta (ò *costiera*). 9. *Atacar de front*: Per davant, d'un biais dirècte. Sin.: **de cara**. ◇ *Caminar de front*: À costat, sus una mema linha. ◇ *Menar doi activitats de front*: Dins lo meme temps, à l'encòup. Var.: **fròntt**.

frontal, a adj. 1. Que si fa de faça, per davant: *Atac frontal*. 2. (anat.) Que pertòca lo front. ◇ *Lòbe frontal*: Part dei emisfèrs cerebrals situada en avant de la fendilha de Sílvius e que juèga un ròtle important dins la motricitat, la regulacion de l'umor e de la dolor. 3. (mat.) Plan frontal de referença: En geometria descriptiva, un dei dos plans perpendicularis sus lu quaus si projècta una solide. ◇ *Drecha frontala*: Drecha parallèla au plan frontal. Var.: **frontau**.

frontal n.m. 1. Oàs dau front. 2. Frontalh. 3. Bendeu de tela que li mónegas poàrton sus lo front. Var. **frontau**.

frontalh n.m. Part de l'arnesc que passa sus lo front dau cavau e si fixa sus la testiera. Var.: **frontal**.

frontalier, a adj. e n. Que rèsta gaire luènh d'una frontiera e, part. que va travalhar cada jorn de l'autre costat d'aquesta frontiera. ◆ adj. Situat à la frontiera: *Una vila frontaliera*. Sin.: **limitròfe**.

frontalitat n.f. *Lèi de frontalitat*: Principi fondamental de l'esculptura arcaïca, caracterisada per la simetria dau còrs uman, qu'es jamai desaxat per una flexion laterala.

frontalau n.m. Part de la taulissa en salhida sus la façada d'un bastiment.

frontau n.m. 1. Sarratèsta. 2. Bendeu de tèla que li mónegas poàrton sus lo front. 3. Pèça d'armadura per protegir la tèsta dau cavau. Sin.: **chanfren** (fr.), **testiera**, **miralh**.

frontau, ala adj. e n.m. Frontal.

frontejar vt. Tocar, èstre bastit just à costat.

frontiera n.f. 1. Limit que separa doi Estats. ◇ *Frontiera naturala*: Frontiera formada per un element natural (montanha, cors d'aiga). 2. (En aposicion) Limitròfe, frontalier: *Vila frontiera*. 3. (fig.) Limit entre doi cauas diferenti: *La frontiera entre l'autoritat e l'autoritarisme*. 4. (fig.) Cen que delimita un camp d'accion: *Li frontieras de l'impossible*. Sin. (sens 1 à 4): **termiera**, **confin**, **confina**, **marca**, **confinha**. 5. (mat.) Ensèms dei ponchs frontieras de la part d'un espaci. ◇ *Ponch frontiera* (d'una part A d'un espaci topologic E): Ponch de E que lu sieus vesinatges contènon d'elements qu'apartènon à A e d'elements que non li apartènon.

frontinhan n.m. Soca cultivada ai alentorns de la vila d'aqueu nom en Lengadòc, que balha un vin liquorós foarça preat.

frontispici n.m. 1. Façada principala d'un edifici. 2. Títol d'un libre estampat, plaçat en promiera pàgina. 3. Illustracion plaçada en regard de la pàgina-títol d'un libre.

fronton n.m. 1. (arquit.) Coronament (d'una façada, d'un mòble, etc.) de forma tringulària ò arcada sus la basa orizontala, mai larg que aut e fach d'un timpan à l'entorn d'un quadre motlurat. 2. (espòrts) Barri còntra lo quau si lança la bala, à la pelòta basca; per ext., lo camp dont si juèga à la pelòta basca.

frontoparietal, a adj. (anat.) Relatiu au front e à una paret dau crani. Var.: **frontoparietau**.

frontoparietal, ala adj. Frontoparietal.

fronza n.f. Fronça.

fronziment n.m. Fronciment.

fronzir n.m. (*fronzissi*) Froncir.

fronzit, a adj. Froncit.

fruc n.m. Supuracion. Sin.: **apostemidura**, **puruléncia**.

frucar vi. (*fruqui*) 1. Supurar, en parlant d'una plaga. Sin.: **s'apostemir**, **postemejar**. 2. Raportar, produrre (en parlant de sòus).

fruch n.m. 1. Organe que contèn li granas e provèn generalament de l'ovari de la flor. 2. Aquest organe, en tant que produch manjadís d'unu vegetaus, de la sabor generalament sucrada e que si manja coma dessèrt. ◇ *Fruch confit*: Fruch cuèch leugierament dins un siròp de sucre pi secat lentament. ◇ *Fruch sec*: Fruch sensa carn. ◇ *Fruch defendut*: Plaser enebit, e d'aitant mai desirable (per allusion à Adam e Eva). 3. (fig.) Resultat, profièch, avantatge tirat de quauqua ren: *Es lo fruch d'un gròs travalh*. ◆ pl. 1. (lit.) produchs, recòltas: *Lu fruchs de la Tèrra*. 2. (dr.) Produchs reguliers e periodics que li cauas dónon d'après la sieu destinacion e sensa perda de la sieu substança, sigue naturalament (*fruchs naturals*), sigue per lo travalh de l'òme (*fruchs industrials*), sigue en generant un profièch pecuniari (*fruchs civils*). 3. *Fruchs de mar*: Crustaceus e cauquilhatges manjadís.

fruch n.m. Clinament donat au costat exterior d'un barri.

frucha n.f. Lu fruchs, en general: *M'agrada la frucha*. ◆ pl. Dessèrts.

fruchada n.f. Produccion de frucha.

fruchaire, a adj. Abondós en recòlta de fruchs. *Annada fruchaira*.

fruchar vi. Faire de fruchs. Sin.: **fructificar**.

frucharia n.f. Negòci, comèrci dont si vende de frucha. Var.: **frutaria**.

fruchat, ada adj. 1. Si di d'un vin, de l'òli d'oliva, etc., qu'an conservat l'aròma e lo gust dau fruch fresc. 2. Que fa pensar au gust, à l'odor d'un fruch: *Un perfum fruchat*.

fruchier n.m. 1. Terren plantat d'aubres fruchiers. 2. Recipient en forma de copa dont si méton lu fruchs. 3. Persona que fa lo comèrci de frucha fresca. 4. Fruchiera.

fruchier, a adj. Que produe de fruchs manjadís.

fruchiera n.f. Pichina cooperativa de productors de lach per la fabricacion dau fromai; local dont si fa lo fromai. Var.: **fruchier**.

fruchós, oa adj. 1. Profitable, avantatjós. 2. Que dona un resultat utile: *Una recèrca fruchoa*. Var.: **fructuós**. Sin.: **productiu**, **abondós**.

fruchosament adv. D'un biais fruchós. Var.: **fructuosament**. Sin.: **abondosament**.

fructidor n.m. Tèrç mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

fructifèr, a adj. (bot.) Que poarta de fruchs. Var.: **frugifèr**.

fructificacion n.f. (bot.) 1. Formacion dei fruchs, epòca d'aquela formacion. 2. Ensèms dei organes reproductors dei criptogames.

fructificar vi. (*fructifiqui*) Produrre, portar de fruchs. 2. Produrre de resultats avantatjós, de beneficis. Var.: **frugificar**. Sin.: **fruchar**.

fructòsa n.f. Òsa, de formula $C_6H_{12}O_6$, isomèr de la glucòsa, contenguda dins lo meu e totplen de fruchs.

fructuós, oa adj. Fruchós.

fructuosament adv. Fruchosament.

fructus n.m. (dr.) Drech de percevre lu fruchs de quauqua ren, un dei atributs dau drech de proprietat.

frugal, a adj. 1. Que si noirisse de gaire, que viu d'un biais simple. Sin.: **moderat**, **sòbri**. 2. Que consistisse en aliments simples e gaire nombrós. Var.: **frugau**.

frugalament adv. D'un biais frugal. Sin.: **moderadament**, **sobriament**.

frugalitat n.f. Qualitat d'una persona frugala, de quauqua ren de frugal; sobrietat. Sin.: **moderacion**, **mesura**.

frugau, ala adj. Frugau.

frugifèr, a adj. Fructifèr.

frugificar vt. (*frugifiqui*) Fructificar.

frugivòr(e), a adj. Que si noirisse de frucha. Sin.: **carpofague**, **manjafrucha**.

frument n.m. Froment.

frumentari, ària adj. *Lèis frumentari*: Dins l'Antiquitat romana, lèis que reglàvon la distribucion dau blat ai ciutadans. Var.: **fromentari**.

frúmia n.f. Frunha.

frunha n.f. 1. Envolopa d'un aurelhier. Var.: **frúmia**. Sin.: **coissiniera**. 2. (per ext.) Lo linge dei fremas, per oposicion ai *muandas*, que son lo linge dei òmes.

frusador n.m. Contrabandier (L'Escarena).

frust, a adj. 1. Qu'es estat alterat, degalhat per l'usatge: *De bralhas frusti*. Sin.: **gaudit**, **usat**. Var.: **frustat**. ◇ prov.: *Quora lo cuu es frust, lu pater noster son justs.* ◇ *N'en faire un sant frust*: Si di de quauqua ren qu'es totplen emplegat. 2. Grossier: *Un òme frust*. 3. Que manca d'elegança, de finessa: *Un estile frust*.

frusta n.f. Sevèra correccion. Sin.: **barcelada**, **barcelament**, **rosta**.

frustar vt. Degalhar per l'usatge. Sin.: usar.

frustracion n.f. 1. Accion de frustrar. Sin.: **privacion**, **mancança**. 2. (psicol.) Tension psicologica generada per un obstacle qu'empacha lo subjècte de rejónher una tòca ò de satisfaire un desidèri.

frustrant, a adj. Que frustra.

frustrar vt. 1. Privar quauqu'un d'un ben, d'un avantatge que li èra deugut ò que si pensava de n'en poder dispauar. 2. Metre (quauqu'un) dins un estat de frustracion. 3. Enganar, decevre: *Frustrar li esperanças de quauqu'un*.

frustrat, ada adj. Si di de quauqu'un que sofrisse de frustracion. Sin.: **privat**.

frustratòri, a adj. Que frustra. Sin.: **privatiu**.

frutaria n.f. Frucharia.

frutasso n.m. Autís de boasc per liscar una esparmada.

frutescent, a adj. (bot.) Si di dei plantas dau pen linhós, coma lu aubrilhons.

ftaleïna n.f. Reactiu emplegat en quimia, incolòre en mitan acide ò neutre e roge en mitan basic.

ftalic, a adj. *Acide ftalic*: Derivat dau naftalène e emplegat dins la fabricacion de colorant, de resinas sintetiqui.

ftiriasi n.f. Pediculòsi dau pubis.

ftírius n.m. (sc.) Peolh dau pubis. Sin.: (pop.) **chatèla**.

ftísia n.f. (anc.) Tuberculòsi. Var.: **tísia**. Sin.: **tisicuènha**.

ftisic, a adj. e n. (anc.) Tuberculós. Var.: **tisic**. Sin.: **febrelent**.

ftisiologia n.f. Branca de la medecina qu'estúdia la tuberculòsi.

ftisiològue, a n. Especialista de la ftisiologia.

fu adj. Si di d'una persona moarta despí gaire: *Fu mon oncle*. Sin.: **la boana ànima de**, **paure**, **defunt**.

fuada n.f. 1. Espiga de gran turc. 2. Fusada.

fuant, a adj. Fusant.

fuar vi. (*fuï*) 1. Fusar. 2. (vulg.) Boar.

fucala n.f. *Fucalas*: Òrdre d'algas bruni que si reprodúon sensa espòras e qu'a per tipe lo fucus.

fucoïde, a adj. Que sembla una alga.

fúcsia n.f. Aubrilhon ornamental originari d'Amèrica, dai flors pendenti roge violaceu (Familha dei enoteraceas). ◆ adj. inv. Color de fúcsia.

fucsina n.f. Matèria coloranta roja, emplegada en bacteriologia e en citologia. Sin.: **roseïna**.

fucus n.m. Alga bruna, abondanta sus li coastas rocassoï dins la zòna de balançament dei mareas e qu'una espècia comuna es provedida de flotaires.

fuèc n.m. 1. Desgatjament simultaneu de calor, de lutz e de flama produch per la combustion viva d'unu còrs (boasc, carbon, etc.). ◇ *Calar fuèc*: Metre lo fuèc a quauqua ren, faire cremar. ◇ *Espandir d'òli sus lo fuèc*: Agreujar un desacòrdi, una garrolha. ◇ *Faire la part dau fuèc*: Abandonar quauqua ren per sauvar lo demai. ◇ *Fuèc gresesc:* Mesclum incendiari de saunitre, de quitran, de sòupre, de peresina, de petròli, que la sieu invencion es atribuida à Callinicus. Aquela arma diabolica cremava tambèn sus l'aiga, fuguèt emplegada dins la flòta bizantina au s. VII^{n} còntra l'escadra aràbia que si volia apoderar de Constantinòple. Var.: **fuèc gres**. ◇ *Fuèc de Sant Èume*: Fenomène electric luminós que si pòu manifestar à l'extremitat dei vergas e dei aubres d'una nau. Sin.: **lume de Sant Èume**. ◇ (geogr.) *Ceucle de fuèc*: Cencha de volcans, sovent encara actius, à l'entorn dau Pacific. 2. Matèrias en combustion; incendi; abrandament, ardement. ◇ *En fuèc*: Qu'es à cremar; totplen caud. ◇ *Fuèc de chaminèia*: Embrasament de la suga amolonada dins una chaminèia. ◇ *Espròva dau fuèc*: Espròva dins la quala una persona devia portar una barra de fèrre roge e èra condamnada en foncion de l'evolucion de la plaga. Sin.: **ordalia**. ◇ (fig.) *Faire fuèc de tot boasc*: Emplegar toti li sieu possibilitats. Sin.: *Faire fais de tota èrba.* ◇ *Jugar m'au fuèc*: Tractar leugierament de cauas perilhoï, pilhar de riscs inconsiderats. 3. Foant de calor (carbon, gas, electricitat) emplegada per l'escaufatge ò per la coïna. ◇ *Còup de fuèc*: En coïna, auça brutala de la temperatura. ◇ *Còup de fuèc* (fig.): Moment de preissa. ◇ (*Faire) morir à pichin fuèc*: (Faire) morir lentament. 4. Luèc dont si fa lo fuèc; fogau: *Èstre assetat au canton dau fuèc*. 5. Ensèms dei personas que son recampadas à l'entorn d'un meme fogau, qu'èra ancianament l'unitat de basa per lo calcul de l'impoast. 6. Cen qu'es necessari per acendre un fuèc: *Mi podètz donar de fuèc?* 7. Senhal luminós convencional. ◇ (mar.) *Fuèc de nuèch*: Fuèc de garda, alumenat de nuèch. 1509: *«...nous a fach e comandat que fassiam bon gach de jort e de nuech et forsa de fuoch de nuech...»* A.C. Arles. *«...a Andrieu que es anat far fuec cora las fustas an pigliat la gardia.»* Cane B.p.474. ◇ Far, fanal. ◇ Dispositiu luminós destinat à l'esclairatge e à la senhalisacion de nuèch d'un veïcule automobile: *Fuècs de rota* ò *fuècs de lònga portada* (que poàrton à mai de 100 m), *fuècs de crosament* ò *còdis* (que si dévon emplegar quora si crosa un autre veïcule), *fuècs de posicion* ò *lantèrnas* (que definísson lo gabarit dau veïcule), *fuècs «stop»* (sincronisats m'au frenatge dau veïcule), *fuècs de gabarit* (qu'indícon l'encombrament d'un veïcule), *fuècs d'estacionament* (destinats à balisar un veïcule dins un site escur), *fuècs de destressa* ò *warning* (angl.) (que perméton d'avertir en faguent lampejar en meme temps lu quatre fuècs indicators de cambiaments de direccion), *fuècs de reculada* (qu'indícon que lo veïcule si desplaça en darrier), *fuècs de traucanebla* (fuècs plaçats foarça bas sus lo davant d'una veitura per esclairar la carrejada sota lo jaç de neblaresc). ◇ *Fuèc tricolòre* ò *de senhalisacion*: Senhal luminós que comanda lo passatge dei veïcules (vèrd: passatge liure, jaune: si deu ralentir pi s'arrestar, roge: cau s'arrestar). Sin.: **semafòr**. ◇ *Donar, obtenir lo fuèc vèrd*: Donar, obtenir l'autorisacion de faire quauqua ren, d'aviar un projècte, etc. 8. Deflagracion d'una substança explosiva. ◇ *Fuèc de Bengala*: Artifici que crema m'una flama vèrda viva, blanca ò colorida. ◇ *Arma de fuèc*: Arma coma un fusiu, una pistòla, etc.; tir m'una arma pariera. ◇ *Còup de fuèc*: Descarga d'una arma de fuèc. ◇ *Èstre entre doi fuècs*: Èstre atacat dei doi costats. ◇ *Faire fuèc*: Tirar. ◇ *Faire lòng fuèc*: En parlant d'un projectile, partir mé de retard; (fig.) Pas capitar, en parlant d'un projècte. Sin.: **calhar, faire tòpica, picar a la borra, faire fogassa, mancar**. ◇ *Durbir lo fuèc*: Començar à tirar. 9. Combat: *Anar au fuèc*. 10. (pop.) Pistòla. Sin.: **rabatin**. 11. Sensacion de calor, de cremadura: *Aver la boca en fuèc*. 12. Ardor. ◇ *Pilhar fuèc*: S'entosiasmar, s'irritar. ◇ *Fuèc de palha*: Passion; ardor passatgiera. 13. (lit.) Imaginacion viva. ◆ interj. *Fuèc! Arrestatz lo fuèc!*: Comandaments que màrcon respectivament la començada e l'arrèst momentaneu ò l'acabament d'un tir.

fuèc de Sant Antòni n.m. Autre nom dau *Mau dei ardents*.

fuèl n.m. Fiol.

fuèlh n.m. 1. Placa de boasc, de metal, de mineral, de carton, etc.: *Un fuèlh d'aur*. 2. Tròç de papier que pòu recevre un tèxto escrich ò estampat. 3. Document que compoarta d'informacions administrativi: 1488: *«VI o VII armas de Savoya de miech fuelch de papier l'una.»* B.Riquier. ◇ *Fuèlh d'impoasts*: Document qu'indica lo montant e la data dei versaments. ◇ *Fuèlh de malautia*: Document que menciona lu actes medicals dispensats ai assegurats socials. ◇ *Fuèlh de paga*: Bulletin de paga, de salari. ◇ *Fuèlh de rota:* Títol de transpoart d'un militari ò d'una tropa en desplaçament. 4. (tecn.) Pellicula, jaça foarça fina que recuèrbe quauqua ren. Sin.: **film**.

fuèlha n.f. 1. Expansion laterala dau pen d'una planta, caracterisada per la sieu forma aplatida, la sieu simetria bilaterala e li sieu dimensions definidi. ◇ *Fuèlha moarta*: Qu'en mancança de saba finisse per si destacar e tombar à l'auton. ◇ *Tombar en fuèlha moarta*: Tombar en tornejant, en parlant d'un avion. 2. Organe vegetal que fa pensar à la forma d'una fuèlha: *Fuèlha d'archicòta*. ◇ (mar.): Renfoarç d'apostís d'una galèra. Sin.:**autanela**. 1336: *«Item fuelha d'apostis de faus.»*

fufe, a adj. (fig.) Que manca de finessa.

fuga n.f. 1. Accion de fugir, de si sostraire à una caua penoa, perilhoa. Sin.: **fugida**. ◇ *Delicte de fuga*: Comés per lo menaire d'un veïcule que, responsable d'un accident, non s'arrèsta e tempta ensinda d'escapar à la sieu responsabilitat penala ò civila. ◇ *Fuga dei capitals*: Evasion de capitals vèrs un país estrangier. ◇ *Fuga dei cerveus*: Fach, per un país, de vèire lu sieus diplomats, lu sieus cercaires, partir travalhar à l'estrangier. 2. Fach de s'escapar dau sieu domicili (espec. per un enfant minor). 3. Escorrement (d'un liquide, d'un gas) per un trauc, una fendedura; lo trauc, la fendedura d'esperelu. Sin.: **escapament**, **escorrença**. ◇ *Fuga dau temps*: Escorrement rapide dau temps. 4. Divulgacion d'informacions que devíon restar secreti. 5. (arts plast.) *Ponch de fuga*: Ponch d'un dessenh en perspectiva dont

convèrjon de drechas parallèli dins la realitat. 6. (mús.) Composicion musicala que dona l'impression d'un meme tema, e que comprèn l'exposicion, lo desvolopament e l'estrecha.

fugaç, a adj. Que non dura, que dispareisse rapidament, facilament; fugidís, fugitiu, fugidor. Sin.: **brèu**, **temporari**, **passatgier, efemèr, momentaneu**, **instantanèu**.

fugacitat n.f. Caractèr de cen qu'es fugaç. Sin.: **brevetat**, **cortitge**.

fugaire, airitz n. Qu'a tendença à fugar.

fugairon n.m. 1. Fogau, luèc dont si fa lo fuèc. 2. Impoast pagat per fuèc.

fugar vi. (*fugui*) Faire una fuga.

fugat, ada adj. (mús.) Dins l'estile d'una fuga.

fuge-fatiga n. Pigre, pelandron. Var.: **fugissefatiga**.

fugent, a adj. Fugissent.

fugida n.f. Accion de fugitr. Sin.: **fuga**, **escapada**, **escampeta**.

fugidís, issa adj. Fugaç; fugissent.

fugidissament adv. D'un biais fugidís.

fugidor, oira adj. Fugaç.

fugir vi. (*fugissi* ò *fugi*) 1. S'alunhar rapidament per escapar à quauqua ren, à quauqu'un. 2. S'alunhar, s'escórrer rapidament: *Lo temps fugisse*. Sin.: **s'escapar**. Sin.: **s'encórrer**. 3. S'escapar, s'escórrer per un orifici: *Lo gas fugisse au niveu dau luquet*. ◆ vt. 1. Temptar d'evitar en s'alunhant: *Fugir una menaça*. Var.: **defugir**. Sin.: **escampar**, **escórrer**. 2. Non si laissar agantar, escapar à: *Lo soam mi fugisse*.

fugissefatiga n. Fugefatiga.

fugissent, a adj. 1. Que fugisse, esquiva li dificulats. 2. Que s'esbinha, manca de franquessa: *Caractèr fugissent*. 3. Que sembla s'alunhar per l'efècte de la perspectiva: *Orizont fugissent*. ◇ *Menton, front fugissent*: Clinat, que forma un angle prononciat m'au plan general de la cara. Var.: **fugent**.

fugitiu, iva n. Qu'a fugit, que s'es escapat. Sin.: **fujasc**. ◆ adj. Que non dura gaire. Sin.: **fujasc**, **fugidís**.

fugitivament adv. D'un biais fugitiu.

führer n.m. Títol qu'Hitler se donèt à partir dau 1934, que si revira per *menaire, menadier.*

fujasc, a adj. e n. Fugitiu.

fulguracion n.f. 1. Lamp sensa tròn. Sin.: **lamp de calor**. 2. Accident mortal deugut à un lamp. Sin.: **fouzejada**, **fouzejament**, **lampejada**. 3. (med.) Emplec terapeutic dei belugas electriqui.

fulgurança (-ància) n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es fulgurant.

fulgurant, a adj. 1. (lit.) Que manda una lutz rapida e embornissenta. ◇ (lit.) *Regard fulgurant*: Brilhant e penetrant. 2. Qu'es foarça rapide: *Un progrès fulgurant*. ◇ *Dolor fulguranta*: Intensa ma brèva.

fulgurar vi. (lit.) Brilhar d'un esclat viu.

fulhada n.f. Sosta formada de brancas garnidi de fuèlhas.

fulham n.m. Fulhatge. Var.: **folham**, **fulhum**.

fulhar vi. (lit.) Si garnir de fuèlhas, en parlant d'un aubre.

fulhard n.m. 1. Branca de saure ò de castanhier que, fenduda en doi, sièrve à faire de ceucles de botas. 2. Benda de plastic, de metal, etc., que sièrve à ceuclar un embalatge. 3. Fulharet.

fulhardier n.m. Aqueu que fa lu fulhards.

fulharet n.m. Mena de planon. Var.: **fulhard**.

fulhassa n.f. Granda fuèlha.

fulhatge n.m. Lo tot dei fuèlhas d'un aubre, d'una planta. Var.: **fulham**, **folham**.

fulhet n.m. Fuèlh de papier ò de carton leugier per pilhar de nòtas, enregistrar d'indicacions tocant una idea, una persona, un objècte, etc... e classat mé d'autres documents de format identic dintre un fulhetier.

fulheta n.f. Pichina fuèlha.

fulhetar vt. 1. Percórrer rapidament (un libre). En coïna, travalhar una pasta segond la tecnica dau fulhetatge.

fulhetejar vt. Fulhetar.

fulhetier n.m. Fichier.

fulhetista n. Fichista.

fulheton n.m. 1. Critica literària qu'un autor publica regulierament dins un jornal. 2. Òbra romanesca publicada per episòdis dins un jornal. Sin.: **roman-fulheton**. 3. Transmission dramatica à la ràdio ò à la television, que la sieu istòria es fraccionada en episòdis corts e d'una mema durada. 4. (fig.) Istòria plena de coups de teatre.

fulhetonesc, a adj. Qu'a lu caractèrs d'un roamn-fulheton.

fulhetonet n.m. Pichin fulheton.

fulhetonista n. Persona qu'escriu de fulhetons.

fulhós, oa adj. Qu'a totplen de fuèlhas. ◆ n.m. (bot.) Aubre qu'a de fuèlhas dau limbe desplegat (per op. à *resinós*).

fulhum n.m. 1. Fulhatge. 2. Renovelament dei fuèlhas; foliacion.

fuliginós, oa adj. 1. Que produe de suga; qu'a la color de la suga. 2. (fig.) Escur, confús.

full n.m. ['ful] Au poker, combinason d'un berland e d'un pareu.

full-contact n.m. (mòt anglés) Bòxa americana.

fulmicoton n.m. Coton-pòuvera.

fulminacion n.f. 1. (lit.) Fach de s'emportar violentament. 2. (relig.) Publicacion dins li formas d'una condamnacion.

fulminant, a adj. 1. (lit.) Qu'exprimisse una ràbia violenta. 2. Que produe una detonacion.

fulminar vi. 1. Faire una explosion. 2. Esclatar en menaças. ◆ vt. 1. (lit.) Formular mé veemença. 2. (relig.) Publicar (una condamnacion).

fulminat n.m. (quim.) Sau de l'acide fulminic.

fulminatòri, òria adj. Que pertòca una condemnacion prononciada per la Glèia.

fulminic, a adj. (quim.) Si di de l'acide C=N-OH, que forma de saus detonanti.

fum n.m. 1. Ensèms dei produchs gasós e dei particulas fini que si desgàtjon dei còrs en combustion. ◇ *S'en anar en fum, partir en fum*: Cremar; (fig.) Disparéisser sensa laissar de traças. ◇ *Li vèire que de fum*: Aver ren acapit, non s'avisar de ren. ◇ *Ges de fum sensa fuèc*: Li a totjorn una rason à l'origina d'un eveniment. 2. Vapor que vèn d'un liquide caud. Var.: **fumada**. Sin.: **tubassiera**. 3. *Fum de tèrra*: Fumatèrra.

fum n.m. Maion clausa.

fumable, a adj. Que pòu èstre fumat.

fumacigarreta n.m. Pichin tube que li si adapta un cigarro ò una cigarreta per lu fumar. Var.: **fumacigarro**. Sin.: **boquin**.

fumacigarro n.m. Fumacigarreta.

fumada n.f. 1. Fum. Sin.: **vapor**. 2. (mar.) Fum, senhal de jorn dei gaidas per senhalar li naus sospièchi. 1509: *«...nos a fach e comandat que fassiam bon gach de jorn e de nuech et forsa de fuoch de nuech et fumadas de jort...»* A.C.Arles.

fumadís, issa adj. Que laissa escapar de fum, de vapor. Var.: **fumant**, **fumejant**, **tubant**.

fumador n.m. 1. Local dont si fúmon d'aliments. 2. Pèça dont de personas si recàmpon per fumar.

fumagina n.f. Malautia criptogamica dei aubres e aubrilhons, caracterisada per una crosta negra à la susfàcia dei fuèlhas. Sin.: **morfea**.

fumaia n.f. Fumària.

fumairàs, assa n. Persona que fuma totplen. Sin.: **tubairàs**.

fumaire, airitz n. Persona que fuma, qu'es acostumada à fumar. Sin.: **tubaire**.

fumairon n.m. Fumairòu.

fumairòla n.f. Fumarela.

fumairòu n.m. Boasc pas pron carbonisat que desgatja totplen de fum en cremant. Var.: **fumareu**, **fumairon**.

fumalha n.f. Fumatèrra.

fumant, a adj. 1. Que desgatja de fum, de vapor. Sin.: **fumadís**, **fumejant**. ◇ *Acide fumant*: Acide nitric ò sulfuric totplen concentrat. 2. (fam.) Furiós. 3. (fam.) Extraordinari: *Un còup fumant*. Sin.: **tubant**.

fumar vi. 1. Desgatjar de fum en si consumant; emetre de fum: *La chaminèia fuma*. 2. Laissar escapar de vapor: *La sopa fuma*. ◆ 1. Faire brutlar de tabac en aspirant lo fum. Sin.: **tubar**. 2. Saurir.

fumarela n.f. Emission gasoa d'un volcan. Var.: **fumairòla**.

fumareu n.m. Fumairòu.

fumaria n.f. Fumatèrra. Var.: **fumària**.

fumària n.f. Fumaria, fumatèrra, fumaia (Palhon).

fumaria n.f. Luèc dont si fuma d'òpi.

fumariacea n.f. *Fumariaceas*: Familha de plantas dialipetali coma la fumatèrra ò la dicentra.

fumason n.f. Accion, fach de fumar.

fumassa n.f. Fum espés, abondós. Sin.: **tubadissa**.

fumat, ada adj. 1. Saur: *Un saumon fumat*. 2. *Vèires fumats*: Vèires de belicres escurs.

fumatèrra n.f. Planta annala dei camps, dei pichini flors ròsa provedidi d'un esperon (autessa 30 cm; familha dei fumariaceas). Sin.: **lach batut**, **fumària**, **fumaria**, **fumalha** (Cloàs). Var.: **fum de tèrra**.

fumatge n.m. Accion de fumar, de saurir de produchs alimentaris: carnsalada, peis, etc.

fumejant, a adj. Fumant.

fumejar vi. Fumar leugierament.

fumèla adj. e n.f. Femèla.

fumet n.m. 1. Odor agradiva dei carns cuèchi, dei vins. 2. Saussa à basa de jus de carn, de peis. 3. Odor de la sauvatgina.

fumet n.m. Arèndola de mar (Fam. dei esternidats). Sin.: **mascaron gròs**.

fumeu adj. e n.f. Femeu.

fumigacion n.f. 1. Operacion que consistisse à produrre de fums ò de vapors desinfectants ò insecticides. Sin.: **estubada**. 2. (med.) Exposicion (dau còrs, d'una part dau còrs) à de medicaments combustibles.

fumigar vt. (*fumigui*) Sotametre à de fumigacions. Sin.: **estubar**.

fumigator n.m. 1. (med.) Aparelh que sièrve ai fumigacions. 2. (agric.) Aparelh que produe de fums insecticides. Sin.: **estubaira**.

fumigatòri, òria adj. e n. 1. Que sièrve ai fumigacions. 2. (med.) Si di d'un medicament administrat sota forma de fumigacion.

fumigène, a adj. e n.m. Si di de substanças, d'armas, d'engenhs fachs per produrre de fum. Sin.: **estubadís**.

fumista n. 1. Professional dau manteniment dei chaminèias, dei aparelhs d'escaufatge. 2. (fam.) Persona gaire serioa, que non a envuèia de travalhar, de s'investir. Sin.: **arlèri**, **cuentabalas**.

fumistaria n.f. 1. Profession, comèrci dau fumista. 2. (fam.) Accion, caua gaire serioa. Sin.: **colhonada**, **nescitge, coàs**.

fumivòre, a adj. e n. Si di d'un fogau que non produe de fum ò d'un aparelh que lo fa disparéisser.

fumós, oa adj. 1. Escurcit per lo fum. 2. Gaire clar, imprecís, fosc.

fun n.m. (mar.) Cordatge per renfortir una ret de pesca. Var.: **afun**, **funis**.

funambule, a n. Acrobata que si desplça sus una coarda tesada en autessa. Sin.: **balandrin**, **sautembarca**.

funambulesc, a adj. 1. De funambule. 2. Extravagant. Sin.: **fantaumier**.

funboard n.m. (angl.) 1. Flotaire foarça cort que permete de practicar mai esportivament lo windsurf. 2. Espòrt ensinda practicat.

fundus n.m. (anat.) Fond d'un organe cau. (espec.) *Fundus gastric*: Gròssa tuberositat de l'estòmegue situada sota dau difragma.

funèbre, a adj. 1. Relatiu ai funeralhas. 2. Qu'evòca la moart; qu'inspira un sentiment de tristessa.

funeral n.m. Funeralhas.

funeral, a adj. Funerari. Var.: funerau.

funeralh n.m. Funeralhas.

funeralhas n.f. pl. Enterrament. Var.: **funeral**, **funeralh**, **funereu**. Sin.: **soterrament**, **obséquias**.

funerari, ària adj. Relatiu ai funeralhas, ai cròs: *Un monument funerari*. Var.: **funeral**, **funereu**.

funerau, ala adj. Funeral.

funereu, èla adj. Funerari.

funèst(e), a adj. Que poarta la moart, lo malur, lo falhiment: *Un conseu funèst*. Sin.: **fatal**, **mortal**, **nefaste**, **maufachós**, **maufasent**, **prejudiciable**, **malefic**, **calamitós**.

funestament adv. D'un biais funèst.

funestar vt. (*funèsti*) Atristar.

funicul(e) n.m. (bot.) Fin cordon que religa l'ovule à la placenta, dins li plantas que fan la grana.

funiculari n.m. Camin de fèrre destinat à escalar de pendas importanti, mé de cabinas estirassadi au mejan d'un cable.

funiculari, ària adj. 1. (med.) Relatiu au cordon ombilical ò au cordon espermatic. 2. (bot.) Relatiu au funicule.

funk adj. inv. e n. inv. Si di d'un estile de rock apareissut vèrs lo 1970, vengut dau funky.

funky adj. inv. e n. inv. Si di d'un estile de jazz apareissut vèrs lo 1960, que la sieu inspiracion va ai originas d'aquela música.

fur n.m. Furt.

fura n.f. Descubèrta.

fura n.f. Femèla dau furet.

furan n.m. Compauat eterociclic C_4H_4O, qu'existisse dins lo quitran d'abet.

furanic, a adj. Relatiu au furan.

furanòsa n.f. Nom generic d'òsas d'estructura ciclica pentagonala.

furar vi. Cercar per descurbir de cauaus escondudi ò de secrets. Var.: **tafurar**, **furetar**. Sin.: **farfolhar**, **forgonear**, **refestonar**, **refega**.

furbacho, a adj. e n. Furbàs.

furbaria n.f. Engan, malícia; perfidia, ipocrisia.

furbàs, assa adj. e n. Totplen furbo. Var.: **furbacho**.

furbo, a adj. e n. Qu'engana embé perfidia; astuciós.

furet n.m. 1. Màrtola albinòs domesticada per caçar lo coniu. Var.: **furon**. 2. Persona que farfolha, ficanàs. 3. Juèc de societat dins lo quau lu jugaires si dévon passar de man en man un objècte (lo furet) dau temps qu'un autre jugaire deu devinar dont es aquel objècte.

furetaire, airitz adj. e n. Que fureta, que s'inquieta de tot. Sin.: **ficanàs**, **refegaire**, **refestonaire**.

furetar vi. 1. Caçar m'un furet. 2. Furar.

furetejar vi. Furar.

furetatge n.m. Accion de furar, de furetar.

furfuraceu, ea adj. 1. (med.) Qu'a l'aparença dau bren de blat, en parlant d'una lesion. 2. Cubèrt de pichoni escaumetas.

furfural n.m. Aldeïde que vèn dau furan, obtengut à partir de cerealas e emplegat per la sintèsi quimica, espec. dins l'industria farmaceutica.

furfuril(e) n.m. Radical univalent que deriva de l'alcòl furfurilic per la supression de l'idroxile.

furfurilic, a adj. *Alcòl furfurilic*: Alcòl que resulta de l'accion de la potassa sus lo furfural.

furia n.f. 1. (lit.) Impetuositat, entosiasme. 2. Accès de ràbia: *Una bèstia en furia*. 3. (lit.) Violença impetuoa: *La mar es en furia*. 4. *Una furia*: Frema emportada per la furor. Var.: **furia**.

fúria n.f. (it.) Furia.

furibond, a adj. 1. Furiós, subjècte à la furor. 2. Qu'exprimisse la furor: *Un regard furibond*. Sin.: **furiós**, **enferonit**.

furiós, oa adj. Emportat per la furor, per una ràbia violenta. Sin.: **enrabiat**, **embilat**. ◇ *Foal furiós*: Persona en preda à una crisi de demença acompanhada de violença. ◆ adj. Plen d'ardor, d'impetuositat; d'una granda violença: *Una tempèsta furioa*, *un apetit furiós*.

furiosament adv. D'un biais furiós.

furioso adj. [fu'rɔjso] (mús., mòt italian) Qu'a un caractèr violent, furiós.

furonculòsi n.f. Malautia caracterisada per l'erupcion de floroncs. Var.: **floroncòsi**.

furor n.f. 1. Ràbia violenta, frenetica. Sin.: **bilassa**. 2. Violença descadenada. 3. Passion desmesurada. ◇ *Faire furor*: Èstre en vòga.

furosemide n.m. Diuretic de sintèsi qu'a una accion potenta, rapida e brèva.

furt n.m. Raubarici. Var.: **fur**. Sin.: **raubatòri**, **raubament**, **raubaria**, **laironici**.

furtiu, va adj. 1. Que si fa d'escondilhons, per escapar à l'atencion: *Mandar un regard furtiu*. 2. *Avion furtiu*: Fach per que lu radars non lo detècton.

furtivament adv. D'un biais furtiu. Sin.: **d'escondilhons**, **d'amagat**.

fus n.m. 1. Pichina bobina galbada per filar à la colonheta, faire de dentela, etc. ◇ (text.) Bròca conica per enrotlar lo fieu de coton., de seda, etc. 2. *En fus*: D'una forma alongada mé d'extremitats fini: *Un aubre talhat en fus*. 3. *Braias fus* ò *fus*: Braias que li sieu cambas finísson estrechi e son retengudi sota lo pen. 4. (bot.) Massuga. Sin.: **sanha**, **candèla**. 5. (zool.) Mollusc gastropòde de la gruèlha lònga e ponchuda. 6. (citol.) Faisseu de filaments qu'aparéisson au moment de la division cellulària. 7. (geom.) Porcion d'una susfàcia de revolucion qu'es talhada per doi mièg-plans que pàsson per l'axe d'aquela susfàcia. 8. *Fus orari*: Caduna dei 24 parts imaginari de la susfàcia de la Tèrra en forma de fus geometric, que toi lu sieus ponchs an en principi la mema ora legala.

fusada n.f. 1. Pèça d'artilharia propulsada per reaccion per combustion de pòuvera: *Fusada esclairanta*. 2. Veïcule que si desplaça au mejan d'un motor e que pòu anar en defoara de l'atmosfèra terrèstra. 3. (med.) Itinerari dau pus à partir de l'abcès. 4. Caduna dei extremitats d'un aubre de ròda, que supoarta una ròda e lu sieus rotlaments. 5. Pèça conica que presenta una caneladura elicoïdala sus la quala s'enrotla una cadena ligada à la moala principala, e que sièrve à regularisar lo coble motor dins d'unu aparelhs de relotjaria. 6. (arald.) Pèça en forma de losange alongat.

fusada-detonator n.m. Artifici que provòca l'explosion de la carga d'unu projectiles.

fusadiera n.f. Estatgiera traucada per li fusadas.

fusadon n.m. Fuseta.

fusanh n.m. 1. (bot.) Aubrilhon ornamental dei fuèlhas brilhanti, originari dau Japon, cultivat per formar de sebissas (Genre *evonymus*, familha dei celastraceas). Sin.: **bonet de capelan**. 2. Bagueta de carbon de boasc de fusanh que sièrve per dessenhar.

fusanhista n. Artista que dessenha m'un fusanh.

fusant, a adj. 1. Apte à fusar, à cremar sensa detonar. 2. *Obús fusant* ò *fusant*, n.m.: Qu'explòsa en l'ària per l'accion d'una fusada-detonator.

fusari n.m. (bot.): Fonge imperfècte mé d'espòras en fuseu.

fusariòsi n.f. Malautia dei plantas causada per un fonge parasit; malautia criptogamica de la tantifla**.**

fusca n.f. Galèra leugiera.

fuscina n.f. Pigment negre de la retina.

fuselar vt. Donar la forma d'un fus à. Var.: **afusar**, **afuselar**.

fuselat, ada adj. 1. Qu'a la forma d'un fus. Var.: **afuselat**. 2. (arald.) *Escut fuselat*: Partejat en fus d'emalhs alternats.

fuselatge n.m. Còrs fuselat d'un avion que religa li alas à l'empenatge, e que contèn l'abitacle.

fuseliera n.f. (text.) Poartafús.

fuseta n.f. Tube de carton, de plastic, etc., per enrotlar lo fieu per cordurar. Var.: **fusadon**.

fuseu n.m. Pichin fus.

fusibilitat n.f. Var.: **fusibletat**.

fusible, a adj. 1. Que pòu fondre. 2. Que lo sieu ponch de fusion es gaire elevat. Sin.: **fondedís**.

fusible n.m. Fieu d'un aliatge especial que, plaçat dins un circuit electric, arrèsta lo corrent en fondent se l'intensitat es tròup foarta.

fusibletat n.f. Fusibilitat.

fusifòrme, a adj. En forma de fus. ◇ *Bacille fusifòrme*: Bacille descubèrt per H. Vincent, que quora es associat à una espiroqueta, provòca l'esquinança ulceroa dicha *de Vincent.* ◇ C*ellula fusifòrma*: Cellula dau teissut conjontiu en forma de fus.

fusilhada n.f. 1. Descarga simultanea de mai d'un fusiu, de mai d'una arma de fuèc. 2. Escambi de còups de fuècs.

fusilhaire n.m. Aqueu que fusilha ò dona l'òrdre de fusilhar.

fusilhament n.m. Accion de fusilhar.

fusilhar vt. 1. Executar (un condamnat) à còups de fusiu. ◇ *Fusilhar quauqu'un dau regard*: Li mandar un regard dur, ostile, cargat de repròchis.

fusilhier n.m. Sordat armat d'un fusiu. ◇ *Fusilhier marin*: Marin emplegat à tèrra. e per assegurar la polícia à bòrd d'unitats màgers. Sin.: (fam. mar.): **sacò**.

fusiomètre n.m. Aparelh per mesurar la temperatura de fusion.

fusion n.f. 1. Passatge d'un còrs solide à l'estat liquide sota l'accion de la calor. ◇ *Ponch de fusion:* Temperatura precisa quora un còrs pur comença de passar de l'estat solide à l'estat liquide, e que consèrva tant que la fusion non es acabada. 2. (fig.) Acampament, combinason estrecha (de doi elements, de doi gropes): *La fusion de doi partits*. ◇ *Fusion de societats*: Union de societats independenti que recàmpon coma aquò lu sieus bens socials e fórmon una novèla entitat juridica. 3. (fis. nucl.) Union d'unu atòmes leugiers en un atòme mai peant, que si produe à una temperatura foarça auta e que dona un grand desgatjament d'energia.

fusional, a adj. (psican.) Si di d'un tipe de relacion arcaïca dins la quala subjècte e objècte non son destriats. Var.: **fusionau**.

fusionament n.m. Accion, fach de fusionar; lo sieu resultat.

fusionar vt. Regropar (doi element, doi gropes) en un solet. Sin.: **ligar**, **unir**, **coalisar**. ◆ vi. Si recampar, s'associar.

fusionau, ala adj. Fusional.

fusiu n.m. 1. Arma de fuèc portativa, de caça ò de guèrra, constituida d'un canon de pichin calibre que repaua sobre una montadura de boasc (*fust* e *cròça*) e provedida de dispositius de messa à fuèc e de mira. ◇ (fig.) *Cambiar lo sieu fusiu d'espatla*: Cambiar d'opinion, de comportament. Sin.: **virar la vèsta**, **cambiar la camia**. ◇ (fam.) *Còup de fusiu*: Nòta d'un montant excessiu au restaurant, dins una ostalaria, etc. 2. La persona qu'emplega un fusiu.

fusiu-mitralhaire n.m. Arma automatica leugiera, que pòu tirar còup après còup ò per rafalas. Abrev.: **F.M.**

fusocellular(i), a (-ària) adj. Qualifica una afeccion compauada de cellula fusifòrmi.

fuso-espirillar(i), a (-ària) adj. *Associacion fuso-espirillària*: Associacion d'un bacille fusifòrme e d'una espiroqueta, que la sieu la simbiòsi dins la boca es à l'origina de l'angina de Vincent.

fust n.m. 1. Part dau pen d'un aubre desprovedit de rams; lo pen de l'aubre. 2. Fustada. 3. Còrs d'un colomna, entre la basa e lo capiteu. 4. Montadura que sièrve de supoart: *Lo fust d'un fusiu*, *d'un canon*. 5. Caissa (d'un tamborn).

fusta n.f. 1. Lo boasc, en tant que matèria que si pòu travalhar. 2. Bota per lo vin, li liquors, etc. 3. (mar.) D'en promier, nom generic que nomenava de pichins bateus que remplacèron lo linh. ◇ Ai s. XV^{n} e XVI^{n}, bastiment de rems de la familha dei galèras, enclaus entre la galeòta e lo bregantin. 1517-1518: *«...dos fustas lasqualles son estadas vistas en las yllas de Ieras...»* A.C.Arles.

fustada n.f. Forèst semenada ò plantada, per la produccion d'aubres de granda dimension, dau fust aut e drech. Sin.: **fust**.

fustalha n.f. Fusta d'armadura, de fustatge. 1531: *«...capitani Jonas avia cargat ung gros navilli de Nissars de fustalho per acabar sa galero començado...»* Valbelle p.228.

fustament n.m. Trau, jaina, traba.

fustamentas n.f. pl. Pèça de boasc, emplegada en decoracion, etc.

fustanela n.f. Jupon cort me de plecs, qu'es dins lo costume tradicional masculin dei Grècs.

fustanha n.f. Estòfa de fieu e de coton. Var.: **fustani**.

fustani n.m. Fustanha.

fustar vt. (mar.): Radobar una nau. 1274: *«Quan la nau es perforada si no es ferm fustada...».*

fustaria n.f. Atalhier dau fustier, dont son fachs lu mòbles; art dau fustier.

fustat, ada adj. Cordat.

fustatge n.m. Carpenta, armadura.

fustejar vt. Carpentar.

fustejat, ada adj. Carpentat.

fustet n.m. 1. Aubrilhon cultivat dins lu pargues per lu flòcs plumós que desvolopa après la florida (autessa 3 m, familha dei anacardiaceas). 2. Sumac.

fusteta n.f. Pichina fusta. Sin.: **traveta**.

fustiaire n.m. Fustier.

fustier n.m. 1. Obrier capable de realisar d'obratges de carpentaria. Var.: **fustiaire**. Sin.: **carpentier**, **mèstre d'aissa**. 2. Persona que fa de mòbles en boasc.

fustigacion n.f. Accion de fustigar. Var.: **fustigada**. Sin.: **flagelacion**, **flagelament**.

fustigada n.f. Fustigacion.

fustigar vt. (*fustigui*) 1. Batre à còups de baston, de foet. Sin.: **flagelar**, **satonar**. 2. (lit.) Criticar vivament: *Fustigar lu sieus adversaris.* Sin.: **castigar**, **espeolhar**, **despeolhar**, **renfaçar**.

futil(e), a adj. Sensa valor; que s'ocupa unicament de frivolitats: *Un esperit futile*. Sin.: **superficial**, **leugier**.

futilament adv. D'un biais futile.

futilitat n.f. Caractèr de cen qu'es futile; caua futila: *Dire de futilitats*. Sin.: **menudaria**.

futur, a adj. Qu'es à venir, qu'existisse pas'ncara; que deu èstre coma previst dins un avenir pròche: *Es lo futur cònsol*. Sin.: **avenidor**, **venidor**, **envenidor**. ◆ n. La persona que si deu esposar.

futur n.m. 1. Temps à venir. Sin.: **avenir**, **avenidor**, **endeman**.2. (gram.) Temps verbal d'una accion que si plaça dins l'avenir. ◇ *Futur anterior*: Qu'indica qu'una accion futura si debanerà denant una autra accion futura: *Vendrai quora aurai finit*.

futurible, a adj. (rare) Que prospècta lo futur.

futurisme n.m. 1. Movement literari e artistic dau començament dau siècle XX^{en}, que refuda la tradicion estetica e exalta lo monde modèrne, en particulier la civilisacion urbana, la màquina, la velocitat. 2. Captenement d'aqueu que si vira vèrs de formulas que pensa èstre aqueli de l'avenir.

futurista adj. e n. Qu'apartèn au futurisme, que li si restaca. ◆ adj. Que vòu evocar la societat, li tecnicas de l'avenir: *Una arquitectura futurista*.

futurologic, a adj. De la futurologia.

futurològue, òga n. Especialista de futurologia.

futurologia n.f. Ensèms dei recèrcas de prospectiva qu'an per tòca de prevèire lo sens de l'evolucion scientifica, tecnica, economica, sociala, politica, etc.

fuvèla n.f. Prèmi autrejat au festival de teatre de Fuveu.

G

g Setena letra de l'alfabet (ge).

G (mús.) Nòta **sòl** dins lu país anglo-saxons e germanics.

G Simbòle dau giga.

G Simbòle dau gauss.

G (anat.) *Ponch G* (ò *ponch de Gräfenberg*): Nom ipotetic d'una region de la vagina, considerada coma foarça erogèna.

g Simbòle de l'acceleracion de pesantor.

g Simbòle dau grama.

g (psicol.) *Factor g*: Aptituda generala intellectuala d'un subjècte que correspoande à la correlacion entre lu resultats qu'a obtengut à diferenti pròvas de niveu.

Ga Simbòle dau galli.

gaba n.m. Neuromediator, que contraròtla una part de la motricitat, de la dolor e dau soam.

gaban n.m. Vèsta ampla e confortabla, qu'arriba fins à mièja-cuèissa e que si poarta sobre d'autres vestits. 1438: *«Item per una rauba, unas caussas.....quatre cabans et una arbaresta...»* A.C.Marseille. Var.: **caban**.

gabard n.m. Afta.

gabardina n.f. 1. Estòfa de lana crosada mé de coastas en releu. 2. Manteu impermeable fach d'aquesta estòfa.

gabarra n.f. 1. Granda embarcacion per lo transpoart dei mèrç sus li ribieras e dins lu estuaris. 1785: *«Bateu de 16 aunas, sigue 16,89 m, larg de 3.75 m, m'un prefondier de 1,29m.»* Sin.: **chalant**, **alèuge**, **lèuge**. 2. (pesca) Granda ret emplegada dins lu estuaris.

gabarrier n.m. Proprietaire ò menaire d'una gabarra.

gabarrit n.m. 1. Modèle que permete de façonar d'uni pèças (espec. dins la construccion dei naus e dei pèças d'artilharia); modèle per verificar li dimensions ò lo profieu d'un objècte. ◇ *Gabarrit de cargament*: Aparelh que verifica que lo cargament dei vagons de camin de fèrre non despassa lo gabarit reglementri. 2. Dimension, forma reglamentada (espec. d'un veïcule): *Accès enebit ai gròs gabarrits*. 3. (fam.) Dimension fisica ò morala; estatura: *Una persona d'un gabarrit impressionant*.

gabarròt n.m. (mar.) Bateu de dimension inferiora à 16 aunas (16,89 m) (Òlt).

gabejada n.f. Desòrdre, degalhatge que vèn d'una gestion marrida ò malonèsta.

gabejaire, airitz adj. e n. Responsable d'una gabejada.

gabejar vi. Èstre à l'origina d'una gabejada.

gabèla n.f. 1. Ancian impoast sus la sau. 2. Administracion qu'èra encargada de la percepcion d'aquest impoast.

gabelador n.m. Gabelier.

gabelaire n.m. Gabelier.

gabelar vt. (*gabèli*) Faire secar la sau.

gabelatge n.m. Accion de faire secar la sau.

gabelier n.m. 1. (anc.) Emplegat de la gabèla. Var.: **gabelaire**, **gabelador**, **gabelon**, **gabelòt**. 2. (pej.) Doanier.

gabelon n.m. Gabelier.

gabelòt n.m. Gabelier.

gabi n.f. Aisina de pesca compauada de doi ceucles opauats e ajonchs per de travèrsas verticali de boasc, demièg li quali es plaçada la ret.

gàbia n.f. 1. Espaci claus au mejan de barreus, d'una grasilha, per li embarrar d'auceus, d'animaus, etc. ◇ (pop.) *Auceu de gàbia*: Nèsci, tabalòri. 2. Preson: *Metre quauqu'un en gàbia*. Var.: **gabiòla**. 3. *Gàbia* ò *gàbias* (pl.): Dins d'unu espòrts, poarta dont si deu faire intrar lo balon per faire un ponch. Sin.: **poarta**. 4. *Gàbia toracica*: Part de l'esqueleta toracic (vertèbras dorsali, coastas e stèrnum), qu'enclàuson lo coar e lu paumons. 5. *Gàbia d'escaliers*, *d'ascensor*: Espaci amainatjat au dedintre d'un edifici per li faire passar d'escaliers, un ascensor; l'ascensor d'espereu. 6. (min.) *Gàbia d'extraccion*: Ascensor tengut per un cable d'extraccion per faire montar ò calar li cabinas e lo personal. 7. *Gàbia de Faraday*: Dispositiu m'una paret conductritz, que permete d'isolar electricament lu còrs plaçats dintre. 8. (metall.) Bastit doble d'un laminaire. 9. (mar.) Plataforma plaçada au sobran d'un aubre, que permetia de donar un escartament melhor ai sàrtias. ◇ *Vela de gàbia*: Vela cairada dau segond òrdre, atrassada sus l'aubre de gàbia. ◇ *Aubre de gàbia*: Aqueu plaçat au dessobre de l'aubre mèstre. Sin.: **aubre de cofa**.

gabiada n.f. Contengut d'una gàbia.

gabiaire, airitz n. Persona que fa de gàbias.

gabian n.m. Auceu palmipède piscivòre dau plumatge dorsal gris, frequent sus lu ribatges (Familha dei laridats, longuessa fins à 40 cm).

gabianet n.m. Pichin gabian, que s'atròva sobretot sus lu ribatges dau Nòrd d'Euròpa.

gabianòla n.f. Auceu de mar, blanc ò gris clar, m'au bèc e li patas rogi, mai pichon que lo gabian, que si noirisse de peis.

gabier n.m. 1. (anc.) Marinier encargat dei velas. 2. (mod.) Marinier encargat dei manòbras. Sin.: **manobrier**.

gabieta n.f. Pichina gàbia.

gabilha n.f. Part circulària à la periferia d'una ròda de veïcule. Sin.: **gelha**, **jelha**.

gabina n.f. Cabina, tilha.

gabinet n.m. Cabinet.

gabiòla n.f. 1. Pichina gàbia. 2. (fam.) Preson.

gabion n.m. 1. (mil.) Grand panier sensa fond, emplit de tèrra, que sièrve à la proteccion de guèrra de sèti. 2. (agric.) Grand panier mé doi manelhas per lo transpoart dau fem, de la tèrra. 3. Sosta per lu caçaire de la sauvatgina d'aiga.

gabionar vt. Protegir au mejan de gabions.

gabionatge n.m. Confeccion, installacion de gabions.

gabolhaire, a n.m. Persona que patolha.

gabolhar v.t. 1. Remenar un liquide dins un recipient. 2. Trempar e sabonar lo linge. ◆ vi. Patolhar;

gabolhatge n.m. 1. Accion de gabolhar. 2. Travalh marrit.

gabolhon n.m. (mar.) Embarcacion que servia au transpoart de la sau.

gabonés, esa adj. e n. Dau Gabon.

gabriolet n.m. Cabriolet.

gaburon n.m. (mar.) Peça de boasc plaçada au pen d'un aubre per lo renfortir. Sin.: **gemela**.

gacha n.f. Pèça metallica en forma de boita dins la quala s'engatja lo pesteu d'una sarradura. Sin.: **paleta**.

gacha n.f. Gaida.

gachar vt. Gaidar. ◇ (mar.) Faire la velha en navigacion. Var.: **agachar**. Sin.: **gaidar**.

gacheta n.f. 1. Clavelet (d'una arma de fuèc). 2. Pichina pèça d'una sarradura que si mete sota lo pesteu per li servir d'arrèst à cada torn de clau. 3. Electròde de comanda d'un tiristor.

gàcia n.m. Acàcia.

gacilhada n.f. 1. Movement brusc qu'agita un còrs. Sin.: **gangassada**, **bassacada**, **sancanhada**, **cascalhada.** 2. Caduna dei oscillacions dau soal, dins un terratremol. 3. Còup psicologic: *Aquela malautia li a donat una brava gacilhada!* 4. (fam.) Descarga electrica.

gacilhar vt. Bolegar energicament, e lo tornar faire mantu còups: *Gacilhar un aubre per faire cascar lu fruchs*. Sin.: **gangassar**, **bassacar**, **sancanhar**, **cascar**. 2. (fig.) Faire de repròchis (à), incitar (quauqu'un) à faire d'esfoarç. Sin.: **bolegar**. 3. Causar un grand trebolici, fisic ò moral: *Aquela bruta malautia l'a gacilhat*. ◆ **si gacilhar** v.pr. (fam.) Reagir còntra l'inercia, lo descoratjament. Sin.: **si bolegar**.

gade n.m. *Gades*: Gadides. ◇ *Gade menut*: Pèis vesin de la merluça, que viu en mar dau Nòrd. Sin.: **bacalhau**, **bacalà**.

gadget n.m. 1. Objècte pichin pauc ò pron utile, que pòu divertir per son caractèr de noveutat. Sin.: **barlòca**, **besonha**, **bebèi**. 2. (pej.) Objècte, dispositiu, projècte noveu ma gaire utile. Sin.: **futilitat**.

gadide n.m. *Gadides*: Familha de peis que comprèn la merluça e lo capelan. Var.: **gade**.

gadjò n. (pl. *gadjé*) Que non es caraco, per un caraco.

gadolini n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (Gd) de n° atomic 64 e de massa atomica 157,25.

gaelic, a adj. Relatiu ai Gaels. ◆ n.m. (ling.) Branca dau celtic que comprèn l'escocés l'irlandés e lo manx. Var.: **goïdelic**.

gafa n.f. (mar.): Instrument provedit d'un ò doi ganchos plaçats à la cima d'un mànegue de fusta ò de metau, per agantar un cordatge, un objècte... 1501: «*Per jornada de maistre d'ayssa per anar talhar de gafas per lo ponton...*» A.C. Marselha. Sin.: **arpa**, **croncin**, **rampin**, **pèrtega**.

gafa n.m. Nom argotic dau policier.

gafaire, airitz n. Que maneja una gafa.

gafar vt. Agafar. Sin.: **rampinar**.

gafon n.m. Pèça metallica sobre la quala pivòta un batent de poarta ò de fenèstra. Sin.: **ganqui**.

gag n.m. Guinhada, mòt, situacion, etc., que provòcon un efècte comic.

gaguear vi. (*gagueï*) Babetar, bletonear.

gai n.m. passeron dau plumatge brun clar tacat de blau, de blanc e de negre, comun dins lu boascs (lòng 35 cm, familha dei corvidats).

gai, aia adj. 1. De boana umor, que li agrada de rire. 2. Qu'inspira de gaietat, de boana umor: *Una serada gaia*. ◇ *Aver lo vin gai*: Èstre euforic après aver tròup beugut. 3. Clar e fresc, en parlant d'una color. ◇ Negra e blanca ò rossa e blanca, en parlant de la rauba d'una vaca. ◆ adj. e n. Gay (angl.). Sin.: **omosexual**. ◆ n.f. Caractèr gai de la rauba d'una vaca.

gaiac n.m. Aubre d'Amèrica centrala, que lo sieu boasc dur fornisse una resina balsamica (Òrdre dei rutalas).

gaiacòl n.m. Substança extracha de la resina de gaiac e de la creosòta dau fau, emplegada coma antiseptic paumonari.

gaiament adv. Embé gaietat.

gaida n.f. Sentinèla. ◆ interj. Atencion!, Mèfi!

gaïda n.f. Cambaliga, jarretiera (fr.).

gaidar vt. 1. Espiar per sorprendre ò non èstre sorprés. 2. Faire pear una menaça imminenta sobre: *Un castic exemplari ti gaida!* 3. Asperar embé impaciença: *Gaidar lo retorn dau beu temps*.

gaidaveus n.m.pl. Aurelhons. Sin.: **gautissons**.

gaietat n.f. 1. Boana umor, disposicion à rire, à si divertir. 2. Caractèr de cen qu'es gai.

gaijoa n.f. [gai'dʒua] Gaujoa**.**

gaina n.f. Estug.

gainaria n.f. Art, comèrci, obratge dau gainier; fabricacion d'objèctes provedits d'una gaina.

gainèla n.f. Pichina gaina.

gainier, a n. Persona que fa de gainas.

gaire adv. En pichina quantitat, pauc: *N'i a gaire*, *li èra gaire de gents*, *es gaire beu*.

gaissa n.f. Plantas escalantas de la familha dei papilionaceas, que d'uni espècias son cultivadi coma plantas forratgieri ò ornamentali.

gait n.m. Luèc gaire prefond d'un cors d'aiga, dont si pòu traversar à pen. Sin.: **gasa**.

gaiteu n.m. Gaviteu.

gal Simbòle dau galon, unitat de mesura americana (*US gallon*) e britanica ò canadiana (*UK gallon*, *imperial gallon*).

gal n.m. 1. Auceu domestic, mascle de la galina. ◇ *Gròs gal fèr de coala*, *pichin gal fèr de coala*: Auceus galliforme dei fasianidats. 2. *Gal au vin*: Plat alestit à partir d'aquel auceu (ò d'una galina ò d'un polàs) cuèch mé de vin. Sin.: **galfèr**. 3. (fig.) Fanfaron, seductor. Sin.: **enjaulaire**, **raubacoar**. ◇ *Faire lo gal*: Èstre insolent. 4. Categoria de pes, dins unu espòrts de combats; esportiu qu'apartèn à-n-aquela categoria: *Pes gal*.

Gal n.m. Unitat de mesura (simb. Gal) emplegada en geodesia e en geofisica per exprimir l'acceleracion de la pesantor e que vau 10^{-2} mètre per segonda cairada.

gala n.m. Granda fèsta, lo mai sovent de caractèr oficial: *Una serada de gala*, *un vestit de gala*.

gala n.f. Excreissença que d'unu vegetals prodúon sota l'efècte de parasites (insèctes, fonges). Sin.: **cecidi**. ◇ *Notz de gala*: Excreissença dei fuèlhas e dei brots joves dau rore, rica en tanin, que si forma à l'entorn de l'òu e de la larva d'un imenoptèr, lo cinips.

galactic, a adj. Relatiu à la Galaxia ò à una galaxia. ◇ *Plan galactic*: Plan de simetria de la Galaxia.

galactocèla n.f. (med.) Quist que contèn de lach pauc ò pron modificat.

galactofòre, a adj. (anat.) *Canal galactofòre*: Canal excretor dei glàndolas mamari.

galactogène, a adj. e n.m. Si di d'una substança que favorisa la secrecion de lach.

galactogenèsi n.f. Secrecion lachosa.

galactografia n.f. Radiografia de la possa. Sin.: **mamografia**.

galactomètre n.m. Densimètre per mesura la tenor en gras dau lach.

galactopexia n.f. (med.) Fixacion de la galactòsa dintre lu teissuts.

galactorrèia n.f. 1. Escolament sobrabondós de lach durant l'alachament. 2. Escolament de lach foara l'alachament.

galactosemia n.f. (med.) Presença anormala de galactòsa dins lo sang.

galactòsa n.f. Sucre (exòsa) obtengut per idrolisi de la lactòsa.

galactosuria n.f. (med.) Presença de galactòsa dins l'urina.

galafataire, airitz n.m. Calafataire. 1414: *«Item a pagat a Monet Deport galafatayre que a pedassat lo port...»* A.C. Arles. 1514: *«Item mestre Glaudo et mestre Johan galafatayre...»* A.C.Arles. Sin.: **calafat**.

galafatar vt. Calafatar.

galafatatge n.m. Calafatatge.

galago n.m. Pichin lemurian carnassier d'Àfrica.

galalita n.f. Matèria plastica obtenguda à partir de la caseïna.

galanga n.f. Dròga extracha dau rizòma de l'alpinia.

galambre, a adj. Calambre. Sin.: **toart**, **bestoart**.

galant, a adj. 1. Si di d'un òme cortés m'ai fremas. 2. (lit.) *Frema galanta*: Frema entretenguda. 3. (lit) Que pertòca li relacions amoroï: *Un rendètz-vos galant*. ◆ n.m. Òme que recèrca li aventuras amoroï. Sin.: **calinhaire**, **amorós**, **cortejaire**, **drut**. ◇ (lit.) *Vèrd galant*: Òme entreprenent m'ai fremas, en despièch dau sieu atge. (nomenalha donada a Enric III de Navarra, IV de França).

galantament adv. D'un biais galant.

galantaria n.f. 1. Cortesia d'un òme per una frema. 2. Paraula lausenguiera adreiçada à una frema: *Dire de galantarias*.

galantejar vi. Far lo galant, cortejar.

galantin n.m. (vielhit) Amorós ridicule.

galantin adj. m. *Tuis galantin*: Infeccion respiratòria bacteriana, gaire ò pas febrila, de l'aubre respiratòri superior, ma d'evolucion lònga e autament contagioa, que dura longtemps (quatre à vuèch setmanas), après un periòde d'incubacion d'una setmana, e caractérisada per un tuis violent que lo sieu paroxisme evòca lo cant dau gal.

galantina n.f. Preparacion de carnsalada cuècha, compauada de tròç de carn maigra e de farça.

galantòme n.m. Ome onèst, corrècte dins li sieu paraulas e lo sieu comportament.

galapastre n.m. Cholh. Sin.: **enganapastre**, **pastorèla**, **guinhacoa**, **peracha**.

galapian n.m. Mandron, capon.

galar vt. Fecondar (un òu).

galaria n.f. 1. Passatge cubèrt, en longuessa, per la circulacion ò la passejada, sigue au dedintre d'un bastiment, sigue en defoara. 2. Passatge enterrat ò soterran per esplechar una jaça de minerau, protegir una via, etc. 3. Corredor de comunicacion que d'uni bèstias càvon dins lo soal. Sin. (1-2-3): **tunel**. 4. Granda sala, sovent alongada, per expauar una colleccion d'òbras d'art; colleccion expauada dins una sala pariera. 5. Negòci d'exposicion per la venda dei òbras d'art. 6. *Galaria mercanda*: Passatge cubèrt, costejat de comèrcis. 7. Dins una sala d'espectacle, plan situat en dessobre dau darrier balcon. 8. Quadre metallic fixat sus un veïcule, per lo transpoart dei bagatges.

galarista n. Persona que tèn una galaria d'art.

galat, ada adj. Fecondat, en parlant d'un òu. Sin.: **gàlebe**.

galata adj. e n. De Galatia.

galatàs n.m. (lit.) Caforcho miserós, sovent dins una sofieta; granier. Sin.: **plancat**.

galaup n.m. Galòp.

galaupa n.f. Galòp (dança).

galaupada n.f. Galopada.

galaupaire, airitz adj. Galopaire.

galaupant, a adj. Galopant.

galaupar vi. (*galòpi*) Galopar.

galaupin n.m. (fam.) Pelandron. Sin.: **mandron**.

galaupinejar vi. Faire lo galaupin.

galavard, a adj. e n. Que manja totplen e embé aviditat. Sin.: **galup**, **mastegaire**, **manjaràs**, **manjareu**, **engort**, **gloton**, **gromand**.

galavardar vi. Manjar totplen e embé aviditat. Var.: **galavardejar**.

galavardàs, assa adj. e n. Aumentatiu de *galavard*.

galavardejar vi. Galavardar. Sin.: **s'engamonar**, **s'engavaiar**, **si faire una forra de**..., **si tamponar**, **glotonejar**.

galavarditge n.m. Fach de manjar totplen e embé aviditat, de si comportar en galavard. Sin.: **goludessa**, **goluditge**, **goludaria**, **glotonaria**.

galavardon, a adj. e n. Diminutiu de *galavard*.

galaverna n.f. (mar.) Nom dei doi pèças de fusta claveladi de cada costat dau rem, au niveu de l'escauma, per lo renfortir. 1447: *«Et primo de V remps raspas et galavernas tos prest per metre scaume.»* A.D. Bocas de Ròse.

galaxia n.f. [gala'sia] 1. Grand ensemble d'estelas, de pòuveras e de gas que la gravitacion n'assegura la

coesion. 2. (M'una majuscula) Galaxia dins la quala es situat lo sistema solari.

galban n.m. Ferula gomoa. Var.: **galbanum**.

galbanum n.m. Galban.

galea n.f. 1. Casco. 2. (mar.) Galèra. ◇ Nau de bassa banda anant a vela e a rem d'origina bisantina. 1289: *«...cargueron rauba a Marselha en la gualeya del senhor...»*. 3. En estamparia, plateu de boasc à l'origina, pi de metal (zinc ò coire) d'una talha leugierament superiora à-n-aquela d'una pàgina de libre ò de jornal, que lu tipografes emplégon per li depauar una après l'autra li linhas de caractèrs.

galeassa n.f. (mar.) Nau à velas e à rems, mai foart e mai peant qu'una galèra. À l'origina galèra gròssa pontada, mercanda, veneciana de la fin dau s. XIV^{n}, tresmudada pus tardi en nau de guèrra. Auguèt un ròtle essencial à la batèsta de Lepant. 1453: *«...et viron la galeassa Sanct Jaques de Montpelier...»* (Etim. ital. *galeazza)*.

gàlebe, a adj. Galat.

galèc n.m. Galician.

galejada n.f. Istòria inventada, exagerada, per si rire. Sin.: **badinada**, **burla**, **farcejada**, (pop.) **colha**, **bofonada**, **menchonada**. ◇ Expr.: *Tota galejada clavada:* En parlant seriosament.

galejaire, airitz adj. Badin. Sin.: **badinaire**, **farcejaire**, **bofonaire**.

galejar vi. Cuntar de galejadas; badinar. Sin.: **badinar**, **farcejar**, **bofonar**, **burlar**.

galena n.f. (miner.) Sulfat natural de plomb (PbS), principal minerau de plomb.

galenic, a adj. 1. (farm.) Que resulta d'una preparacion farmaceutica: *Un medicament galenic*. 2. Relatiu à la doctrina de Galian.

galenisme n.m. Doctrina de Galian.

galenista adj. e n. Partidaire dau galenisme.

galeon n.m. Galion.

galeopitèc n.m. Mamifèr insectivòr dei Illas de la Sonda e d'Indochina, de la talha d'un cat, qu'una membrana laterala sostenguda per lu membres e la coa li permete de tamisar.

galeòpsi n.m. (bot.) Labiacèa sauvatja dei flors sauri ò rogi.

galeòt n.m. Galeròt.

galeòta n.f. Galiòta.

galèra n.f. 1. (mar.) Bastiment de guèrra ò de comèrci à rems e à velas, en usatge de l'Antiquitat fins au siècle XVIII^{n}. L'origina de la forma *galèra* es encara misterioa, Niermayer dona d'acertaments d'origina siciliana dau 1095 e catalana dau 1130. 1447: *«...avem ressauput las presens letras coma a VI galleras per quosto...»* A.C.Arles. 2. Establiment, luèc dont èra subida la pena dei travalhs forçats; la pena ela-mema. Sin.: **banhe**. 3. Travalh penós, complicacion: *Que galèra!* 4. (interj.) *En galèra!*: Paciença!

galerar vi. (*galèri*) Travalhar totplen per ganhar gaire, viure un jorn après l'autre sensa aver de revenguts assegurats. Sin.: **trampinar**.

galerian n.m. 1. (anc.) Òme condamnat ai galèras. Var.: **galeòt**, **galeròt**. 2. Forçat.

galerit n.m. Insècte dei encontradas caudi, mé de patas lòngui, lo còrs ros e lu elitres de color lauvada.

galèrna n.f. Vent de nòrd-oèst, frèi e umide que bufa sus l'oèst de França.

galeròt n.m. Galerian. Var.: **galeòt**.

galeruca n.f. Insècte coleoptèr vegetarian, foarça nociu per lu aubres (saure, etc.).

galés, esa adj. Dau País de Galas. ◆ n.m. Branca de la lenga celtica.

galet n.m. 1. Jove gal. 2. Papier plegat que retipa una galina. 3. Region dau còrs dei grands quadrupèdes, en sobre dei espatlas e delimitada per l'encoladura, l'esquina e lo plat dei espatlas.

galet n.m. Cantarèla manjadissa. Sin.: **cresta de gal**, **jaunet**, **aurelheta**.

galet n.m. Codolet.

galeta n.m. 1. Preparacion culinària plata e redonda, à basa de farina ò de feculents, cuècha au forn ò dins una sartaia. 2. Crespeu salat à basa de farina de sarasin ò de gran turc. 3. Pichon bescuèch dei nautors. Sin.: **bescuèch de mar**. 4. (fig.) Tot objècte en forma de galeta. ◇ *Plat coma una galeta*: Foarça plat, aplatit. 5. (inform.) Cokiee.

galfèr n.m. Gal au vin.

galha n.f. Amigdala.

galhard n.m. (mar.) 1. (anc.) Caduna dei superestructuras plaçadi à l'avant e à l'arrier sus lo cubèrt superior, e que sièrve de lotjament. 2. (mod.) *Galhard d'avant*: Superestructura avant. ◇ *Galhard de rèire*: Duneta. ■ *Galhard* es un francisme, li cau preferir *casteu*.

galhard, a adj. 1. Plen de vida, d'envanc. 2. Licenciós. ◆ n. 1. (sovent après un adj.) Persona robusta, vigoroa: *Un grand galhard*. Sin.: **balès**. 2. (sobretot au masc.) Persona gaire ordinària (pòu èstre pejoratiu), de cu si cau maufidar: *Es un dròlle de galhard*. 3. (sobretot au masc.; apellatiu) *Alora, mon galhard?*

galharda n.f. Dança ò tròç instrumental (s. XVI^{n} - XVII^{n}) à tres temps, dau ritme viu, que vèn après la pavana dins una seguida.

galhardament adv. D'un biais galhard.

galhardaria n.f. 1. Prepaus un pauc liures, galhards. 2. Boana umor, envanc. Var.: **galhardia**, **galhardisa**.

galhardàs n.m. Grand galhard.

galhardet, a adj. Pusleu galhard.

galhardia n.f. Galhardaria.

galhardisa n.f. Galhardaria.

galhèc n.m. Galician.

galhego n.m. Galician.

galholat, ada adj. Marcat de nombroï tacas: *Una pèu de bèstia galholada*.

galhon n.m. Carn roja e plegada que pende sota lo bèc dau gal.

galician, a adj. e n. De Galícia. ◆ n.m. Lenga romanica, pròcha dau portugués, parlada en Galícia. Sin.: **galhego**, **galhèc**, **galèc**.

galileian, a adj. Relatiu à Galileu. ◆ n. Que seguisse li teorias de Galileu ò s'en inspira.

galileu, ea adj. e n. De Galilea, region de Palestina. ◆ n. Abitant de Galilea. ◇ (per anton.) *Lo Galilean*: Jèsus Crist.

galimandaria n.f. Caponaria.

galina n.f. 1. Volalha, femèla dau gal, alevada per la sieu carn e per lu sieus òus (Òrdre dei gallinaceus). ◇ *Aver la carn de galina*: Refrenir, en rason dau frèi ò de la paur. Sin.: **galinar**. 2. Femèla de divèrs gallinaceus. 3. Auceu, volatile de divèrsi espècias (en part. d'escaciers).

galinar vi. Aver la carn de galina.

galinet n.m. 1. Gal jove. 2. Papier plegat que sembla una galina.

galineta n.f. 1. Pichina galina. 2. Pichin insècte coleoptèr dei elitras color d'orange ò rogi ornadi de ponchs negres, que si noirisse de nierons. Var.: **galineta dau Boan Dieu**, **bèstia dau Boan Dieu**. Sin.: **catarineta**. 3. Auceu gallinaceu dau plumatge ros, 35 cm de lòng, que viu dins li forèsts de montanha (Familha dei tetraonides).

galineta n.f. Peis de la tèsta gròssa piramidala, de color roja, dei alas pectorali provedidi de dets liures que poàdon servir de patas per caminar au fond de l'aiga (Fam. dei triglidats). Sin.: **grunau**.

galinier n.m. Enclaus dont son messi li galinas, la volalha.

galinòta n.f. Gelinòta.

galion n.m. (mar. anc.) 1. À l'origina au s. XIII^{n}, pichona galèra. Partent de la fin dau s. XV^{n}, entamenada dau s. XVI^{n}, pichona nau de carga que podia anar à rem. De non confondre embe lu galions espanhòus de la fin dau s. XVI^{n}. 1480: *«...ung nominat Glaudo Rafel... patron d'un bergantin armat es estat pres defardat e abotinat ung galeon de Lengadoc que venie de Nissa mercantilament...»* A.D. Bocas de Ròse. Var.: **galeon**. 2. Granda nau armada, qu'emplegàvon especialament lu espanhòus à partir dau s. XVI^{n}, per transportar d'aur, d'argent e de mèrç precioï despí li sieu colonias dau Noveu Monde.

galiòta n.f. (mar. anc.) 1. Nau à velas olandés, arredonit à l'avant coma à l'arrier. 2. Pichona nau de la familha dei galèras, generalament non cubèrta, m'un remador solet per cada banc; 1394: *«Item l'an 1394 lo jorn quatre d'avost fon una galeota armada de Breganson al gras de Rose...»* Var.: **galeòta**.

galís n.m. Diagonala. ◇ Expr. *De galís:* Oblicament.

gallés, esa adj. e n. De Gàllia.

galli n.m. Metal pròche de l'alumini; element (Ga) de n° atomic 31 e de massa atomica 69,72.

gallic, a adj. (quim.) relatiu ai compauats dau galli trivalent, coma l'oxide gallic Ga_2O_3.

gallican, a adj. e n. 1. Relatiu à la Glèia de França. 2. Partidari dau gallicanisme.

gallicanisme n.m. Doctrina qu'a per objècte l'aparament dei franquesas de la Glèia de França envèrs lo Sant Sèti.

gallicisme n.m. Biais de dire pròpri de la lenga francesa. Ma es un usatge impròre, que dins auquesto sens, cau preferir *francisme*).

gallicòla adj. *Insècte gallicòla*: Que viu dins una gala vegetala.

gallifòrme n.m. *Gallifòrmes*: Gallinaceus.

gallinaceu n.m. Gallinaceus: Òrdres d'auceus omnivòres, dau vòl peant, que comprèn espec. la galina, la calha, la perdritz, lo fasan, la pintada, la dinda. Sin.: **gallifòrme**.

gallo adj. e n. De la Bretanha non bretonanta. ◆ n.m. Dialècte de la lenga d'oïl parlat en Bretanha non bretonanta.

galloroman, a adj. e n.m. Qu'apartèn à la civilisacion que si desvolopèt en Gàllia entre lo s. I^{r} er lo s. V^{n} apr. J.-C.

galloroman n.m. Si di dei lengas romaniqui parladi dins l'anciana Gàllia.

galloromanic, a adj. Relatiu au grope de lengas parladi dins l'anciana Gàllia.

gallós, oa adj. (quim.) Relatiu ai compauats dau galli divalent.

galobet n.m. Flaüta à bèc provençala, mé tres trauc.

galobetaire, airitz n. Persona que juèga dau galobet.

galòcha n.f. 1. Pichina targa que d'un costat a una manelha, que sièrve à estendre lo gip ò lo ciment sus un barri, un plafond. 2. (mar.) Dau temps dei galèras, nom donat à la vòga que comportava mai d'un remador per cada banc (Etim. ital. *scaloccio)*.

galòfre n.m. 1. Planta erbacea dei flors perfumadi, dei fuèlhas foarça decopadi, cultivada generalament en jardin (Familha dei cariofilaceas): *Lo galòfre de Niça es famós*. 2. *Galòfre d'Índia*: Planta dei flors ornamentali (Familha dei composeas).

galon n.m. 1. Unitat de capacitat emplegada en Grand-Bretanha e au Canadà, que vau 4,546 litres (simb. gal). Sin.: **imperial gallon**, **UK gallon**. 2. Unitat de capacitat americana, que vau 3,785 litres (simb. gal). Sin.: **US gallon**.

galon n.m. 1. Benda teissida ò treçada emplegada coma ornament dins l'abilhament e l'amoblament. 2. (mil.) Signe distintiu dei grades portat sus l'unifòrme. ◇ *Pilhar de galon*: Aver una promocion.

galonar vt. Ornar d'un galon; metre, cordurar un galon sobre. Var.: **engalonar**.

galonat, ada adj. 1. Decorat d'un galon. 2. Gradat, en parlant d'un militari.

galonier, a n. Persona que fabrica de galon, de galons.

galòp n.m. 1. Lo mai rapide dei pas dau cavau e d'autres equidats. ◇ *Au galòp*: Totplen rapidament. 2. Dança, música foarça viva, à doi temps, de mòda au s. XIX^{en}. Var.: **galòpa**. 3. (med.) *Bosin de galòp*: Bategar suplementari e anormal dau coar, que si detècta à l'auscultacion. Var.: **galaup**.

galòpa n.f. Galòp (dança). Var.: **galaupa**.

galòpa n.f. (rel.) Tiratge à frèi au lòng dei bòrds de la cubertura d'un libre religat; fèrre per daurar que s'emplega per aqueu travalh.

galopada n.f. 1. Corsa au galòp. 2. Corsa precipitada. 3. (expr.) *À la galopada*: D'un biais precipitat, tròp leu. Var.: **galaupada**.

galopaire, airitz adj. Que galòpa. Var.: **galaupaire**.

galopant, a adj. Var.: **galaupaire**.

galopar vi. (*galòpi*) 1. Anar au galòp. 2. Caminar, córrer rapidament. Var.: **galaupar**.

galucho adj. m. e n.m. Si di d'un individú, d'un animau que lu sieus doi testicules demòron dins l'abdomèn e non son calats dins l'escrotom.

galup, a adj. e n. Que manja totplen e embé aviditat. Sin.: **galavard**.

galupa n.f. Granda barca embarcada sus li naus per transportar de passatgiers fins à la coasta ò per lu evacuar. Sin.: **caïc**, **caïca**.

galuparia n.f. Aviditat dau galup.

galvanic, a adj. (med.) Relatiu au galvanisme. ◇ *Corrent galvanic*: Corrent continú emplegat en electroterapia.

galvanisacion (-izacion) n.f. Accion de galvanisar; lo sieu resultat.

galvanisaire (-izaire) n.m. Obrier encargat de menar e de mantenir un banh de zinc en fusion previst per una galvanisacion.

galvanisar (-izar) vt. 1. (med.) Aplicar un corrent galvanic à. 2. (metall.) Recurbir (una pèça metallica) d'una jaça de zinc per immersion dins un banh de zinc fondut. 3. Donar d'energia à; entosiasmar: *Lu sieus dicors galvaníson li folas*.

galvanisme n.m. Accion dei corrents electrics continús sobre d'unu organes (muscles, nèrvis).

galvanocautèri n.m. Cautèri format d'un fieu de platine portat au roge per lo corrent electric. Sin.: **electrocautèri**.

galvanoelectric, a adj. Qualitat d'un corrent galvanic e dei fenomènes que provòca.

galvanofaradisacion (-zacion) n.f. Usança terapeutica simultanea de corrent contunh e de corrent induch.

galvanografe n.m. Galvanomètre que pòu enregistrar.

galvanolisi n.f. Electrolisi.

galvanomètre n.m. Instrument que sièrve per me surar l'intensitat dei corrents debles per l'observacion dei deviacions d'una agulha aimantada plaçada dins una bobina, ò d'un quadre conductor plaçat dins l'entrefèrre d'una caramida.

galvanometric, a adj. Relatiu à un galvanomètre.

galvanoplastia n.f. Depaus per electrolisi d'una jaça de metal sus un supoart, metallic ò non, per lo recurbir.

galvanoplastic, a adj. Relatiu à la galvanoplastia; obtengut per galvanoplastia.

galvanoscòpi n.m. Aparelh destinat à descurbir un corrent electric sensa lo mesurar.

galvanostegia n.f. Aparament d'un metal alterable au mejan d'una pellicula de metal inalterable.

galvanoterapia n.f. (med.) Emplec terapeutic de corrents contunhs de bassa tension.

galvanotipe n.m. Clichat d'estamparia obtengut per galvanoplastia.

galvanotipia n.f. Galvanoplastia aplicada especialament à la produccion de clichats tipografics.

galvanotropisme n.m. Reaccion d'un animau à un corrent electric.

gamadura n.f. Caquexia. Var.: **gamonada**.

gamata n.f. Recipient dont lo murador alestisse lo sieu gip, lo sieu mortier, etc.

gamatada n.f. Contengut d'una gamata.

gamatar vt. Alestir dins una gamata.

gamaton n.m. Pichina gamata.

gambareu, èla adj. Que ranguea. Var.: **cambareu**. Sin.: **ranc**, **ràngol**, **ranquilhós**, **gambòcho**.

gambe n.m. Cambaròt, ligoban.

gambi, gàmbia adj. Cambalier.

gambian, a adj. e n. De Gàmbia.

gambit n.m. Au juèc dei escacs, sacrifici volontari d'una pèça per obtenir un avantatge d'atac ò una superioritat de posicion.

gambòcho, a adj. Que ranguea. Sin.: **ranc**, **ràngol**, **ranquilhós**.

gambre n.m. Chambre.

gamèla n.f. Recipient metallic, individual ò collectiu, provedit ò non d'un cubiceu, per faire la coïna ò transportar d'aliments preparats; lo sieu contengut.

gamelada n.f. Contengut d'una gamèla.

gamelan n.m. Orquèstra d'instruments de persussion javanés ò balinés.

gamelon n.m. Goitre. Sin.: **gamon**, **gòi**.

gamenha n.f. Pichin torde d'Euròpa nordenca.

gameta n.m. (biol.) Cellula reproductritz, mascla ò femèla, que lo sieu nucleu contèn un solet cromosòma, e que si pòu unir au gameta de sèxe opauat (fecondacion) ma non si multiplicar solet.

gametangi n.m. Organe dei vegetaus dont son produchs lu gametas.

gametocida adj. Qualitat de cen que tua lu gamets infectats.

gametocit n.m. (biol.) Cellula germinala que produe, au moment de la gametogenèsi, un ovule ò un espermatozoïde.

gametofit n.m. Organisme vegetal que fa de gamets.

gametofitic, a adj. Relatiu à un gametofit.

gametogamia n.f. Reproduccion sexuala per gamets.

gametogenèsi n.f. Formacion dei gametas.

gametospòra n.f. Cellula que resulta de la fusion de doi gamets.

gamma n.f. ò n.m. 1. Tèrça letra de l'alfabet grèc, que correspoande à la letra *g* de l'alfabet latin (Γ, γ). 2. *Rais gamma*: Radiacions emessi per lu còrs radiocatius, analògues ai rais X, ma mai penetranti e d'una longuessa d'onda plus pichina, qu'an una accion biologica potenta.

gamma n.f. 1. (mús.) Seguida de sons conjonchs, ascendents ò descendents, dispauats à d'intervals convenguts, dins un sistema musical donat: *Gamma diatonica*, *cromatica*. 2. (fig.) Seria de divèrs aspèctes, divèrs gras de cauas ò d'objèctes d'una mema natura: *Una gamma de colors*. ◇ *Aut de gamma*, *bas de gamma*, *intrada de gamma*: Superior, inferior, en foncion dau prètz, de la qualitat, etc.

gammaglobulina n.f. (bioquim.) Globulina plasmatica que la sieu activitat anticòrs es emplegada en terapeutica e en profilaxia.

gammagrafia n.f. 1. (fis.) Procediment d'estudi ò d'analisi de l'estructura dei còrs opacs au mejan de rais gamma. 2. (med.) Scintigrafia.

gammamètre n.m. Aparelh per detectar lu rais gamma.

gammat, ada adj. *Crotz gammada*: Crotz que li sieu quatre brancas s'acàbon en forma de gamma majuscule. En Alemanha, fuguèt l'emblema dau partit nazista. Sin.: **ganchut**. Sin.: **svàstica**.

gammaterapia n.f. Curiterapia.

gamofòbia n.f. Crenta morboa dau maridatge.

gamon n.m. (med.) Ipertrofia de la tiroïda de natura inflamativa, tumorala ò endocriniana. Sin.: **gòi**, **goitron**.

gamonada n.f. Gamadura.

gamopetal(e), a adj. (bot.) Si di d'una flor que la sieu coròla presenta de petales saudats (per op. à *dialipetale*). Sin.: **metaclamidea**.

gamopetala n.f. (bot.) *Gamopetales*: Grope de dicotelidoneus mé de flors dei petales saudats, que comprèn especialament li primulaceas e li solenaceas.

gamosepal(e), a adj. (bot.) Si di d'una flor que lo sieu calici presenta de sepals saudats entre elu.

gan n.m. Dialècte chinés.

ganacha n.f. (zool.) Part laterala e posteriora de la maissèla inferiora dei quadrupèdes.

ganacha n.f. Vestit d'òme portat à partir dau 1270, mé de mànegas corti, que formava coma una pelegrina e èra largament dubèrt sota li aissèlas; la ganacha èra generalament fenduda e arribava sovent unicament fins à mièja-camba.

ganaderia n.f. (mòt espanhòu) Elevatge de taurs. Sin.: **manada**.

ganarra n.f. Bronza, embriaguessa, peleta, pèu.

ganassa n.f. 1. Garganta dau poarc. 2. (fig. fam.) Boca (si di especialament d'una persona que parla tròup e sovent grossierament).

ganassar vi. Cridar.

ganaveu n.m. Auceu rapaci nuchenc, comun dins lu boascs (Longuessa 70 cm, familha dei estrigides).

ganc n.m. 1. Pèça d'abilhament qu'a la forma dei mans e dei dets. ◇ *Anar coma un ganc*: Convenir à la perfeccion. ◇ *Pilhar, metre de gancs*: Agir mé precaucion; metre de formas (per anonciar quauqua ren). 2. Accessòri similari ò m'au gròs det separat, emplegat per divèrs usatges ò activitats: *Gants per l'esquí*, *gancs de bòxa*. ◇ Mena de pòcha en teissut esponga, que sièrve per si lavar. Sin. **man**. 3. (anc.) Pèça de l'armadura. ◇ *Getar lo ganc à quauqu'un*: Desfidar quauqu'un. ◇ *Rabalhar lo ganc*: Respoandre à una desfida.

gancar vt. (*ganqui*) Metre de gancs à; provedir de gancs. ◆ vi. Aver coma talha de gancs: *Ganca dau 8*.

gancaria n.f. Fabrega de gancs.

ganchin, a adj. Qu'a la man estropiada. Sin.: **manquet**. ◆ n.m. Qu'a tendença à raubar tot cen qu'es à la sieu portada.

ganchinar (si) v.pr. Si pilhar dins un gancho.

gancho n.m. Cròc.

ganchut, uda adj. 1. Provedit d'un gancho. 2. En forma de gancho. ◇ *Crotz ganchuda*: Svàstica, crotz gammada.

gandaula n.f. 1. Barra mobila à l'entorn d'un pèrno, que sièrve à barrar una poarta per l'accion d'una moala ò per son pròpri pes. Sin.: **cadaula**. 2. Frema leugiera, que cèrca d'aventuras amoroï. Sin.: **correntina**. 3. (pop.) Prostituida. Sin.: **petan** (vulg.).

gandora n.f. Tunica sensa mànegas, portada sota lo burnós ò la djellaba, espec. en Àfrica dau Nòrd.

ganés, esa adj. e n. Dau Ghana.

gang n.m. (mòt anglés) Clica organisada de bandits.

gangetic, a adj. Relatiu au Gange.

ganga n.f. 1. Substança estèrla engatjada dins lo minerau ò que si tròva à l'entorn d'una pèira precioa dins una jaça. 2. (fig.) Cen qu'envolopa, esconde quauqua ren: *Una ganga de prejutjats*.

ganga n.m. (mòt catalan) Auceu de la region mediterranea, vesin dau pijon.

gangassada n.f. Gacilhada, cascalhada, sancanhada.

gangassaire, airitz Que gangassa.

gangassar vt. Gacilhar, cascalhar, sancanhar.

gangat, ada adj. Qu'es au dedintre d'una ganga.

gangaula n.f. Gruèlha de limaça.

gangauri n.m. Aneu d'estac.

gangli n.m. Pichin gonflament situat sus l'itinerari d'unu nèrvis e vaisseus linfatics (lu ganglis linfatics son recampats en cadenas dins lo coal, li aissèlas, l'anguinalha, lo torax e l'abdomèn). Var.: **ganglion**. Sin.: **glàndola**.

ganglifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un gangli.

ganglióma n.m. (med.) Tumor d'un gangli.

ganglion n.m. Gangli.

ganglionar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai ganglis.

ganglionat, ada adj. Que presenta de bodenflitges que sèmblon de ganglis.

ganglioniti n.f. (med.) Inflamacion d'un gangli nerviós.

ganglioplegic, a adj. e n. Si di d'un medicament que blòca la conduccion de l'influx nerviós au niveu dei ganglis vegetatius.

gangrena n.f. 1. Mortificacion locala qu'abotisse à la necròsi dei teissuts embé tendença à l'extension de pròche en pròche. ◇ *Gangrena gasoa*: Deuguda à de micròbis anaeròbis que desvolópon de bofas de gas de putrefaccion dins l'espessor dei teissuts, lo mai sovent sus de plagas bruti de tèrra. 2. (fig.) Mau insidiós: *La gangrena dau fanatisme*. Var.: **granguena**.

gangrenar vt. 1. Provocar la gangrena de (un membre, una part dau còrs). 2. (fig. lit.) Corrompre, viciar. ◆ si gangrenar v.pr. Sofrir de gangrena.

gangrenat, ada adj. 1. Pertocat per la gangrena. Var.: **gangrenir**. 2. (fig.) Corromput, depravat, viciat.

gangrenir vt. Gangrenar.

gangrenós, oa adj. De la natura de la gangrena.

gàngster n.m. Membre d'una clica de raubaires, d'un gang; bandit. Sin.: **maufatan**, **maufaràs**.

gangsterisme n.m. Activitat dei gàngsters; banditisme.

ganguejaire n.m. Pescador que fa usança dau gangui.

ganguejar vi. Pescar au mejan dau gangui. Sin.: **faire lo gangui**.

gangui n.m. Ret de pesca de la familha de la sàvega, reduch à una mena de sac que la sieu boca es mantenguda dubèrta per una barra de boasc, lo *badau*. 1431: *«...que nenguna persona non auia calar ambi engienh de ganguil en luec de las illas...»* Sin.: **eissàvega**.

ganh n.m. 1. Accion de ganhar quauqua ren ò de l'emportar dins una accion; avantage que n'en resulta: *Un ganh de temps*. 2. (espec. au pl.) Accion de ganhar de sòus; cen qu'una persona ganha. ◇ (dr.) *Ganhs e salaris*: Produch dau travalh dei espós que va dins la comunautat ma que cadun n'en pòu dispauar. 3. (electron.) Grandor, exprimida en decibèls, que caracterisa, per un dispositiu, l'amplificacion en potença, en intensitat ò en tension que dona à un senhal. Sin.: **gasanh**, **gasanha**. 1540: *«à miech gazan e miech perdoa.»* J.Bres.

ganhable, a adj. Que pòu èstre ganhat.

ganhaire, airitz adj. e n. Que ganha; si di d'una persona animada per l'envuèia de ganhar.

ganhant, a adj. e n. Que ganha ò qu'a ganhat.

ganhapan n.m. inv. Cen que permete à quauqu'un de ganhar la sieu vida; travalh, instrument de travalh. Sin.: **viure**.

ganhapichon n.m. Persona que lo sieu mestier li fa gaire ganhar, que manca d'ambicion. Sin.: **amolet**.

ganhar vt. 1. Obtenir (un profièch, un salari, etc.) per lo sieu travalh ò per azard: *Ganhar l'estima de quauqu'un*, *ganhar un prèmi*. 2. Aquistar (un avantatge); èstre vencedor de: *Ganhar una batalha*. ◇ *Ganhar de temps*: Temporisar. 3. Rejónher (un luèc): *Ganhar la frontiera*. ◇ *Ganhar de terren*: Avançar, anar de l'avant (en ben ò en mau). 4. Envaïr progressivament: *La paur mi ganha*. ◆ vi. 1. Èstre lo vencedor. Sin.: **véncer**. 2. Tirar avantatge de quauqua ren, en parlant de quauqu'un; si melhorar, en parlant de quauqua ren: *Lo vin ganha en venent vièlh*.

ganhós, oa adj. Lucratiu.

ganhosament adv. Lucrativament.

ganivet n.m. 1. Pichin coteu. Sin.: **cotelon**, **talheta**. 2. (zool.) Mollusc de l'òrdre dei lamellibranquis, de la familha dei solenides (*Solen vagina*), dau còrs alargat, cubèrt per doi valvas cilindriqui foarça fini.

ganoïde n.m. *Ganoïdes*: Grope de peis d'aiga doça de l'esquelèt cartilatginós ò ossificat, que comprèn doi sotaclassas, riqui sobretot en formas fossili: lu *olosteans* (lepisostea) e lu *condrosteans* (esturion).

ganqui n.m. Gafon.

ganquier, a n. Persona que fa ò vende de gancs.

gansa n.f. 1. Cordonet treçat emplegat coma ornament dins lo vestit, lo costume militari, etc. 2. (mar.) Bocla de cordatge. ◇ *Gansa de mar*: Cordatge acabat per un grop que s'estrenhe per lo solet pes dau còrs que retèn. ◇ *Gansa à man*: Grop de bocla non coladís, que si pòu finda emplegar en alpinisme ò per tirar una veitura. ◇ (mar.) Grop marin utilisat per practicar un aneu temporari au cap d'un cordatge. 3. Grop que si fa per exemple per estacar lu lacets dei soliers. 4. (pastissaria) Mena d'aurelhetas, coma si fan à Niça.

ganseta n.f. 1. Pichina gansa. 2. Granda malha d'una ret.

gantelet n.m. gantelée (*Campanula trachelium*)

gantelet n.m. 1. (anc.) Ganc cubèrt de lamas de fèrre, qu'èra un element de l'armadura. 2. Manicla.

gap n.m. (mòt anglés) Alunhament, escart entre li cauas. ◇ (econ.) Escart important, retard (tecnologic, economic, etc.).

gapan n.m. Mesclum de tèrra, d'argèla, d'arena e de sobras organiqui. Sin.: **compoast**, **poporassa**.

gapencés, esa adj. e n. De la region de Gap.

gaperon n.m. Fromai au lach de vaca, aromatisat à l'alhet, fach en Auvernhe.

gapian, a adj. e n. De Gap.

gara n.f. Estacion per lu trens.

gara (interj.) Atencion! Mèfi! ◇ *Sensa para ni gara*: Sensa aver prevengut.

garach n.m. Tèrra laurada au printemps e en estiu, ma pas semenada, per l'alestir ai semenalhas d'auton.

garachaire n.m. Aqueu que garacha.

garachar vt. Laurar, faire lo garach.

garachet n.m. Pichin garach. Var.: **garachon**.

garachon n.m. Garachet.

garagai n.m. Gorg, tomp, tomple.

gara-gara n.m. Agitacion, tarabast. Sin.: **garbolh**.

garaman n.m. Garamon.

garamatiàs n.m. Discors ò escrich embrolhat, confús.

garamauda n.f. Garamon.

garamon n.m. Peis marin de la carn roja recercada. Var.: **garaman**, **garamauda**.

garança n.f. Planta erbacea qu'una dei sieu espècias èra cultivada en Occitània per la sieu raíç, que fornisse l'*alisarina*, substança coloranta roja (familha dei rubiaceas). Sin.: **roja**. ◆ adj. inv. D'un roge viu coma la garança.

garançaire, airitz n. Obrier que garançava li estòfas.

garançar vt. Ténher mé de garança.

garançatge n.m. Accion de fixar la matèria coloranta de la garança sus una estòfa.

garancier, a n. Persona que produe de garança.

garanciera n.f. Luèc plantat de garança.

garancina n.f. (quim.) Produch de la transformacion de la pòuvera de garança per l'acide sulfuric; a la proprietat de colorir mai que la garança e de redurre li manipulacions de la tenchura.

garancinier, a n. Persona que produe de garancina.

garanhon n.m. Ae ò cavau entier. ◇ (espec.) Cavau d'ega.

garant, a adj. e n. Garent.

garantia n.f. Garentia.

garantida n.f. Caucion.

garantir vt. (*garantissi*) Garentir. ◆ **si garantir** v.pr. Si garentir.

garantit n.m. (dr.) Garentit.

garar vt. Metre de costat. ◇ Parquejar (un veïcule). ◆ **si garar** v.pr. Si metre de costat.

garatge n.m. 1. Accion de garar. ◇ *Via de garatge*: Via destinada à li parquejar de trens, de veïcules ferroviaris. ◇ (fig.) Emplec segondari, sensa possibilitat d'avançament. 2. Local dont si mete un veïcule à la sosta. 3. Entrepresa de garda, de reparacion, de manteniment per li automobilas.

garatgista n. Persona que tèn un garatge.

garaunhada n.f. Caraunhada.

garba n.f. 1. Bòta d'espigas, de flors, etc, talhats e dispauats de tau biais que li tèstas son recampadi d'un meme costat. 2. Forma de quauqua ren que giscla e si dispèrsa en fais (fuèc d'articici, per exemple). 3. Fais d'esclats mandats per l'explosion d'un obús. 4. Ensèms dei trajectòrias dei projectiles qu'une arma soleta tira m'ai memes elements de tir. 5. (fis.) Grope de particulas cargadi que son produchi per l'interacccion d'una particula d'auta energia mé la matèria.

garbairon n.m. Pichin palhier. Var.: **garbeiron**.

garbat, ada adj. Linhós.

garbeiron n.m. Garbairon.

garbejaire, airitz n. Persona que complisse de garbejatge.

garbejar vt. Dispauar en garba. Sin.: **engarbar**.

garbejatge n.m. Accion de garbejar. Sin.: **engarbada**.

garbelatge n.m. (mar.) Drech qu'èra d'usança de perceure à Marselha tocant li merç mandadi en li escalas dau Levant.

garbiera n.f. Cuca, palhier.

garbin n.m. 1. Aigueta (2), bruniada. 2. Vent dau sud-oèst fresc e agradiu que bofa sus lo ribatge provençau entre junh e setembre. Fin dau s. XII^{n}: *«Qu'ara non dopti mar ni ven / Garbi, maistre ni ponen...»* Gaucelm Faidit. Sin.: **labech**.

garbinada n.f. 1. Bruniada. 2. Còup de garbin. Sin.: **labechada**.

garbolh n.m. Gara-gara.

garbura n.f. Sopa bearnesa à basa de caulet cuèch e de confit d'auca.

garburejar vi. Manjar la garbura.

garbusi n.m. Garrolha violenta; lu degalhs que n'en resúlton. ◇ *Cercar garbusi*: Cercar garrolha.

garç n.m. Enfant mascle. Sin.: **dròlle**.

garça n.f. 1. Joventa. 2. (pej., fr.) Frema que cèrca d'aventuras amoroï. Sin.: **correntina**.

garçar vt. 1. Si desbarrassar de, getar. 2. Lançar: *Garçar quauqua ren sobre quauqu'un*. 3. *Garçar quauqu'un dintre*, *en preson*: Empresonar. 4. *Garçar à la poarta, garçar foara, defoara*: Metre foara, caçar. ◆ **si garçar** *(de)* v.pr. 1. Non acordar d'importança *(à)*: *M'en garci*. Sin.: **m'en bati** (pop.). 2. Si rire (de). Var.: **s'engarçar**. Sin.: **si fotre** (pop.), **si trufar**.

garcejar vi. Si divertir coma lu jovents.

garceta n.f. (fr.) Pichin cordatge treçat. Sin.: **matafieu**, **matafion**, **batafieu**, **tasseiron**.

garçon n.m. 1. Enfant mascle. Var.: **garç**. Sin.: **dròlle**. 2. Emplegat d'un mesteirant. 3. Aqueu que sièrve dins un bar, un restaurant.

garçona n.f. Filha qu'a un comportament de mascle.

garçonalha n.f. Ensèms dei pichoi. Sin.: **pichonalha**, **mainadalha**.

garçonejar vi. Trevar lu garçons, en parlant d'una filha.

garçonet n.m. Drollet.

garçonier, a adj. Qu'apartèn ai garçons, que ramenta lo sieu comportament: *Una filha de l'aspècte garçonier*.

garçoniera n.f. 1. Filha que li agrada de córrer darrier lu garçons. 2. Pichin apartament d'òme celibatari.

garda n.f. 1. Accion de gardar, de susvelhar quauqu'un per lo protegir, l'aparar. ◇ *Drech de garda*: Un dei atributs essencials de l'autoritat parentala, qu'autreja au parent ò ai parents un dever de susvelhança e d'educacion de l'enfant minor que deu viure au sieu. 2. Accion de susvelhar quauqu'un per l'empachar de s'escapar. ◇ *Garda à vista*: Manteniment d'una persona dins lu locals de la polícia pendent una durada limitada ai tèrmes de la lèi, per lu besonhs d'una enquista. 3. Accion de susvelhar quauqua ren per lo conservar en boan estat: *La garda d'un tresaur*. ◇ (dr.) *Garda juridica*: Obligacion legala, per lo proprietari d'un animau ò d'una caua, d'assumar la responsabilitat dei degalhs que porria causar. ◇ (Borsa) *Drechs de garda*: Comission pagada à un intermediari que consèrva lu títols dau sieu client e assegura la garda e l'encaissament dei copons. 4. Accion de susvelhar un luèc per l'aparar: *Un can adestrat per la garda*. 5. Servici de susvelhança, de seguretat, qu'una formacion militària assegura: *La relèva de la garda*. ◇ *Montar la garda*: Èstre de faccion. ◇ Servici de velha de quatre oras sus una nau en mar. 1529: *«...feron vello a la premiero gardia...»* 6. Servici de susvelhança que d'uni personas assegúron una après l'autra: *Un mètge de garda*. 7. Comportament d'una persona que si protegisse. ◇ Posicion pilhada per engatjar lo combat en bòxa, esquèrma, etc.: *Si metre en garda*. ◇ *Faussa garda*: Senequier, en bòxa, en esquèrma. ◇ *En garda!*: En posicion de combat. 8. (fig.) *Si tenir en garda*, *èstre sus li sieu gardas*: Si maufidar. ◇ *Messa en garda*: Avertiment. ◇ *Pilhar garda*: Faire atencion per evitar un auvari. ◇ *Pilha garda!*: Jamai de la vida! 9. Còrs de tropas encargat d'assegurar la seguretat d'una persona importanta. ◇ *Garda nacionala*: En França, milícia civica creada en lo 1789 per lo manteniment de l'òrdre. ◇ *Garda republicana*: En França, còrs de la gendarmaria nacionala encargat d'assegurar de missions de seguretat e de servicis d'onor per li auti autoritats de l'Estat. ◇ (fig.) *La vièlha garda*: Lu partidaris mai ancians d'una personalitat politica. 10. Destacament de militaris que gàrdon un luèc ò assegúron una mission de seguretat: *Sonar la garda*. 11. Caua que sièrve à protegir. ◇ Part d'una arma blanca que recuèrbe la sieu manelha e protegisse la man. ◇ *Pàgina*, *fuèlh de garda* ò *garda*: Fuèlh blanc ò de color, plaçat au començament e à la fin d'un libre. Var.: **gàrdia**. ◆ pl. Pèças metaliqui intèrni d'una serralha qu'empàchon una clau de la manobrar.

garda n. 1. La persona qu'es encargada de la susvelhança d'un luèc, de la garda d'uni cauas. Var.: **garde**. ◇ *Garda forestier*: Emplegat encargat de la susvelhança d'una estenduda donada de forèst. Sin.: **gardaboasc**. 2. Susvelhant: *Escapar ai sieus gardas*. ◇ *Garda dau còrs*: Òme encargat de la garda personala de quauqu'un. Sin.: **gorilla**. 3. Sordat de la garda d'un sobeiran ò d'un còrs especial. ◆ n.f. Frema qu'a la carga de gardar un malaut, un enfant.

gardabanc n.m. (mar.) Pèça de fust qu'enfortisse lu bancs d'una nau.

gardabarriera n. Persona que velha sus la manòbra d'una barriera.

gardaboasc n.m. Garda forestier.

gardabòus n.m. Mena d'auceu que si paua sus lu bòus, sus lu bufles, sus lu rinoceròs, sus lu ipopotames per si noirir dei sieus parasites. Sin.: **goitron**.

gardabraç n.m. Pèça d'armadura per protegir lo braç.

gardacaça n.m. Garda particulier encargat de velhar à la conservacion de la sauvatgina e de sancionar lu degalhs causats ai proprietats que n'es responsable.

gardacampèstre n.m. Pradier, campier.

gardacanal n.m. Agent encargat de susvelhar li vias de navigacion. Sin.: **garda de navigacion**.

gardacendres n.m. Barriera per arrestar lu cendres d'un fuèc.

gardachorma n.m. 1. (anc.) Susvelhant dei galerians. 2. (pej.) Susvelhant brutal.

gardaclaus n. Celairier.

gardacoasta(s) n.m. 1. Pichin bastiment fach per la defensa dei coastas. 2. Embarcacion afectada à la susvelhança doaniera ò à la susvelhança de la pesca costiera.

gardacòrs n.m. inv. Baranha dont un si pòu apontelar, per protegir davant un vuèi. Sin.: **parapet**, **bastingatge**, **parabanda**, **parapièch**, **batalhòla**, **labramoarta**.

gardacòrs n.m. inv. Justaucòrs. Sin.: **body** (angl.).

gardadura n.f. (pej.) Agach. Var.: **regardadura**. Sin.: **alucada**, **aluquejada**, **regach**.

gardafanga n.m. Parafanga en sobre d'una ròda per gandir de la fanga lo veïcule ò la persona que mena.

gardafoal n.m. Parabanda qu'empacha de tombar. Sin.: **rambada**.

gardafoant n.m. Mena d'insècte dei patas lòngui que camina sus li aigas pasibli.

gardaforçat n.m. Gardachorma.

gardafrens n.m. inv. Agent dei camins de fèrre qu'èra encargat dau sarratge manual dei frens.

gardafuèc n.m. inv. Grasilha de tela metallica que si mete davant lo fogau d'una chaminèia. Sin.: **parafuèc**.

gardagarris n.m. Gardarats.

gardaire, airitz n. (lit.) Persona que garda d'animaus: *Una gardairitz d'aucas*.

gardalach n.m. Pèira que passava per servar lo lach ai femnas.

gardalaiga n.f. Agrion. Sin.: **domaisèla**.

gardalinha n. Persona que velha sus un camin de fèrre.

gardamagasin n.m. Susvelhant d'un magasin, dins una casèrna, un arsenal, etc.

gardamalaut n.m. Persona qu'ajuda lu malauts dins lu actes de la vida quotidiana, sensa faire lo travalh que pertòca lu praticians (infirmiers, mètges).

gardaman n.m. 1. Pichin tròç de drap que lo cordier tèn en man per si protegir dau fretament de la coarda. 2. Pèça de fust plaçada sus lo canon d'una arma de fuèc e que permete au sordat de portar la sieu arma sensa si brutlar.

gardamànega n.m. Faussa mànega que si mete sobre la mànega per evitar de la brutar.

gardamanjar n.m. inv. Pichin armari mé de cleas, enrodat d'un grasilhatge fin, per conservar lo manjar.

gardamarina n.m. Escolan oficier de marina.

gardamàs n. Persona que velha sus un tenement.

gardament n.m. Accion de gardar.

gardamòbles n.m. Local especialisat dont si poàdon entrepauar temporariament de mòbles.

gardan, a adj. Que si consèrva ben (en parlant de la frucha).

gardanenon n. Persona cargada de velhar sus un nenon mentre que lu parents li son pas. Var.: **gardaniston**. Sin.: **baby-sitter** (angl.).

gardapatron n.m. (mar.) Pichin compartiment que si tròva à l'avant ò à l'arrier d'una barca e que sièrve à metre de vestits, de manjar.

gardapesca n. Agent encargat de la polícia de la pesca.

gardapesca n.m. Nau destinada à la polícia de la pesca costiera.

gardapila n.m. Local dont si servava lo blat pas encara ventat.

gardaplaça n.f. Dispositiu à fenèstra dins lo quau si mete lo bilhet numerotat d'una plaça de tren reservada.

gardapoart n. Persona encargada de la recepcion de la merç dins lu poarts fluvials.

gardar vt. 1. Susvelhar un èstre per lo protegir, s'ocupar d'eu: *Gardar d'enfants, lo can garda l'estròp*. 2. Susvelhar quauqu'un per l'empachar de s'escapar, de faire de mau. ◇ En tèrme de Justícia e de Polícia, susvelhar estrechament quauqu'un sospechat de delicte: *Gardar à vista*. 3. Susvelhar un luèc, una eissida, etc., per n'empachar l'accès: *Susvelhar un poant*. 4. Non quitar un luèc, espec. en parlant d'un malaut: *Gardar la cambra*. 5. Conservar, metre en resèrva: *Quora fa caud, la frucha non si garda*. 6. *Conservar pròche de se*: Gardar un document. 7. Conservar (un vestit), non lo levar: *Gardi capeu, que lo soleu pica foart*. 8. Conservar per un temps limitat ò per un usatge ulterior: *Ti gardi la plaça*. 9. Retenir (quauqu'un): *L'ai gardat per dinnar*. ◇ (espec.) Contunhar à emplegar, à frequentar (quauqu'un): *Conservar un collaborator*. 10. Conservar per non revelar: *Gardar un secret*. Sin.: **sauvar un secret**. 11. Conservar (un sentiment, un comportament): *Gardar lo sieu seriós*. ◇ Gardar lo silenci: *Non parlar*. 12. (expr.) *N'en donar à gardar*: Abusar, enganar. ◇ *Non avèm gardat li vacas ensèms*: Expression per refudar la familiaritat mé quauqu'un. ◆ **si gardar** v.pr. *(de)* 1.

Pilhar garda *(à)*, si maufidar *(de)*. 2. Evitar, s'abstenir *(de)*: *S'es ben gardat de nos avertir!*

gardarats n.m. Disc de tòla fixat sus li amarras d'un naviri au desbarcador, per empachar lu rats de montar à bòrd. Var.: **gardagarris**.

gardarauba n.m. 1. Pichina pèça ò armari per li sarrar de vestits. 2. Ensèms dei vestits d'una perona.

gardareu, èla adj. Que pòu èstre servat.

gardaria n.f. 1. Garda susvelhança collectiva d'enfants joves; luèc dont si fa aquesta garda. 2. (silv.) Estenduda de boasc plaçada sota la susvelhança d'un garda forestier.

gardaribiera n. Persona cargada de la polícia d'una ribiera.

gardariu n.m. Blavier. Sin.: **armier**, **martin-pescaire**.

gardasageus n. Ministre de la Justícia.

gardasso n.m. Fanfaron. Sin.: **marjasso**, **esbrofaire, arlèri**, **bulo**, **sautareu**.

gardat, ada adj. Reservat: *Caça gardada*.

gardatemps n.m. Relòtge atomic que sièrve de referença per servar l'ora precisa dins lo monde entier.

gardatge n.m. Accion de gardar.

gardatoalha n.m. Aisina per pauar de botelhas, de jatas sus lo taulier.

gardavacas n. Persona que garda de vacas. Sin.: vaquier.

gardavia n. Agent que susvelha una via de camin de fèrre.

gardavista n.m. Visiera per garantir lu uèlhs dau lume.

garde n.m. Garda.

gardènia n.f. Aubrilhon dei flors blanqui e perfumadi, originari de China (Familha dei rubiaceas).

garden-party n.f. (angl.) Fèsta mondana donada dins un jardin, un pargue.

gardescudaria n.m. Persona que garda una escudaria.

gàrdia n. Garda.

gardian, a n. 1. Persona qu'es encargada de gardar (quauqu'un, quauqua ren, un animau). 2. Persona encargada de la garda d'un immòble. ◇ Religiós ò religioa qu'a la carga de la poarta d'un convent, d'un monastèri. 3. (espòrts) Portier (balon, handball, hockey). 4. Protector, aparaire: *Un gardian dei tradicions*. 5. *Gardian de la patz*: Agent de la polícia municipala. Sin.: **vòla** (arg.). ◆ adj. Que garda, que protegisse: *Un àngel gardian*.

gardian n.m. En Camarga, aqueu que garda un tropeu de taurs ò de cavaus.

gardiana n.f. Assistenta mairala.

gardiana n.f. Dòba de bòu de Camarga.

gardianat n.m. Ofici de gardian dins una comunautat religioa.

gardianatge n.m. 1. Emplec, servici de gardian. 2. Servici de garda e de susvelhança.

gardiòla n.f. Beuvèire. A donat lo sieu nom a de nombrós toponimes occitans.

gardista n.m. Si di d'un artista, d'un escrivan d'avant-garda. Var.: **avant-gardista**.

gardista n.m. Missionari de la Congregacion de Santa Garda.

gardon n.m. Peis d'aiga doça, de la familha dei ciprinidats (lòng de 15 à 30 cm). Sin.: **cabet**.

gardonada n.f. Aigat de Gardon.

gardonar vi. Sortir dau sieu lièch, en parlant de Gardon (pichin fluvi costier de Gard).

gardonejar (v. intr.) Lavar de linge dins Gardon.

gardonenc, a adj. Relatiu à Gardon.

gardonenc, a adj. e n. De Gard.

garena n.f. Luèc boscós dont lu conius vívon à l'estat sauvatge. Var.: **gareniera**.

garena n.m. Coniu de garena.

gareniera n.f. Garena.

garenòta n.f. Pichina garena.

garent, a adj. e n. Que respoande dei actes de quauqu'un, e espec. dei sieus deutes. ◇ Èstre, si portar garent: Assegurar (quauqua ren) en pilhant sota la sieu responsabilitat. Var.: **garant**.

garent n.m. Persona ò caua que sièrve de garentia, de caucion, d'assegurança.

garentia n.f. 1. Cen qu'assegura l'execucion, lo respècte dei tèrmes d'un contracte. 2. (dr.) Obligacion per un dei cocontractants d'assegurar lo gaudiment de quauqua ren ò la proteccion còntra un dam: *Un aparelh sota garentia*. 3. (dr. admin.) Constatacion legala dau títol dei matèrias e obratges de metal preciós. Var.: **garantia**, **garentida**, **garantida**.

garentida n.f. Garentia.

garentir vt. (*garentissi*) 1. Assegurar, sota la sieu responsabilitat, lo manteniment ò l'execucion de quauqua ren; constituir una garentia. 2. Respoandre de la qualitat d'un objècte vendut e s'engatjar à remediar à tot defaut constatat pendent un temps donat. 3. Respoandre de l'existença, de la realitat de quauqua ren. 4. Donar per assegurat; certificar:*Vos garentissi que vendrà*. Sin.: **afortir**, **atestar**, **acertar**. 5. Metre à la sosta, protegir, preservar: *Una visiera que ti garentisse dau soleu*. Var.: **garantir**. Sin.: **aparar**. ◆ **si garentir** v.pr. Si protegir. Var.: **si garantir**.

garentit n.m. (dr.) Persona qu'una autra (lo *garent*) n'en garentisse lu drechs. Var.: **garantit**.

gargalh n.m. Jable.

gargalh n.m. Gargarisme.

gargalhada n.f. Accion de beure à la botelha. Sin.: **regalada**, **gargoleta**: *Beure à la gargalhada*.

gargalhar vt. Provedir (una bota) d'un gargalh.

gargalhar (si) v.pr. Si gargarisar.

gargalhejar (si) v.pr. Si gargarisar.

gargalheta n.f. Pichon gavai.

gargamèla n.f. Gòrja, garganta; gavai.

si gargamelar v.pr. Si gormolhar.

garganta n.f. (anat.) 1. Part anteriora dau coal. 2. Part interiora dau coal: *Aver mau de garganta*. Sin.: **gargamèla**, **gòrja**.

gargantar (si) v.pr. Si gormolhar.

gargantua n.m. Gròs manjaire.

gargantuesc, a adj. Denhe de Gargantua.

gargarisar (-izar) (si) v.pr. 1. Si renfrescar la garganta e l'arrier de la boca m'un liquide, un antiseptic que si garda un moment denant de l'escampar. Sin.: **gargalhar**. 2. (fig. e fam.) Si delectar mé sufisença de: *Tant leu que li fas un compliment, s'en gargarisa*.

gargarisme n.m. 1. Medicament liquide per si gargarisar. 2. Accion de si gargarisar. Sin.: **gargalh**.

gargata n.f. (mar.) Frieu de l'intrada d'un poart. 1357: *«Item que per cascun navili que intrara en lo port de Masselha o en la gargata...»* A.C. Marseille.

gargoleta n.f. Bròc porós dont l'aiga si refresca per evaporacion. Sin.: **dorgueta**, **gorgolina**. ◇ *Beure à la gargoleta*: Beure directament despí un recipient sensa que li labras tòcon aqueu recipient. Sin.: **beure à la regalada, à la gargalhada**.

gargolh n.m. Gargolhament.

gargolha n.f. 1. Conduch salhent de pèira esculptada, sovent ornat d'una figura de fantasia, per faire s'escórrer l'aiga d'una teulada luènh de la paret; la figura d'esperela. 2. Canalet cavat au mitan d'una carriera per l'escorrement de l'aiga.

gargolhament n.m. 1. Accion de gargolhar. 2. Bosin d'un lquide agitat de remolins dins una canalisacion, un recipient. 3. Bosin d'un liquide, d'un gas dins la garganta, l'estòmegue, li entralhas. Var.: **gargolh**.

gargolhant, a adj. Que gargolha.

gargolhar vi. Faire audir un gargolh.

gargolhatge n.m. Gargolh.

gargossa n.f. Dins una boca de fuèc, envolopa que contenia la carga de pòuvera destinada à la propulsion dau projectile, tocant sobretot lu canons de foart calibre. Var.: **cargossa**.

gargòta n.f. Restaurant pas car dont si sièrve un manjar de bassa qualitat.

gargotar vi. 1. Bulhir foart. 2. Gargolhar.

gargotatge n.m. Accion de gargotar.

gargotejar vi. Frequentar li gargòtas.

gargotier, a n. (pej.) Persona que tèn una gargòta.

garibaldian, a adj. e n. Partidari de Garibaldi; qu'a fach campanha sota lu sieus òrdres.

garibaudet n.m. Ferrolh (Pelha).

garibolada n.f. Embrolh, trebolici, confusion.

garibolar vt. Embrolhar.

garich n.m. Mena de juèc que consistisse à faire arribar una bòcha dins un trauc.

garida n.f. Sosta que cuèrbe la popa d'una galèra.

garir (*garissi*) vt. 1. Desliurar d'un mau fisic, d'una malautia. 2. Metre fin à (una malautia). Sin.: **ressanar**, **sanar**. 3. Desbarrassar d'un defaut.◆ vi. ò **si garir**, v.pr. 1. Retrovar la santat. 2. Cessar, en parlant d'una malautia. Sin.: **ressanar**, **sanar**. 3. Si desbarrassar, si corregir de: *Garir, si garir d'una marrida abituda*.

garison n.f. Supression, disparicion de la malautia. Var.: **gariment**. Sin.: **ressanament**, **sanament**.

garissable, a adj. Que si pòu garir. Sin.: **sanable**, **ressanable**.

garissèire, a (eiritz) n. Persona que garisse ò pretende garir au mejan de dons misteriós ò de procediments empirics. Sin.: **adobaire**, **rebotaire**.

garita n.f. 1. Sosta per un òme drech, que sièrve ai militaris de faccion. 2. Barraca de chantier que sièrve de bureu.

garlanda n.f. 1. Cadena de fuèlhas, de verdura que sièrve d'ondradura. 2. Feston de fulham, de flors, de fruchas que fórmon un motiu ornatiu. Var.: **guirlanda**.

garlandatge n.m. 1. Corondatge. 2. Fustatge.

garlandejar vi. Si debanar en garlandas.

garna n.f. (sobretot au pl.) Agulha de pin.

garnidura n.f. 1. Cen que s'ajusta per garnir, ornar, embelir. Sin.: **assortiment**, **ondradura**. 2. Cen qu'acompanha la pèça principala d'un plat. Sin.: **garniment**. 3. Adobament interior destinat à rendre mai confortabli una automobila, una veitura de camin de fèrre (sètis, revestiment dei poartas, etc.). 4. Ensèms d'objèctes assortits: *Una garnidura de botons*. ◇ *Garnidura de chaminèia*: Ensèms dei objèctes fachs per decorar lo sobre d'una chaminèia. 5. *Garnidura de fren*: Materiau pegat sus lu patins d'un fren per n'aumentar lo coeficient de fretament. Sin.: **revestiment**. 6. (estamp.) Blòc metallic que figura lu blancs, en tipografia. ◇ Ensèms dei pèças que sièrvon à consolidar una forma.

garnierita n.f. Silicat natural de niquèl e magnèsi, que constituisse un minerau de niquèl.

garniment n.m. 1. Accion de garnir. Var.: **garnissatge**. 2. (autom., c. de fèrre) Ensèms dei travalhs d'adobament au dedintre d'un veïcule. 3. Revestiment interior refractari d'un forn, d'un convertissèire, etc. 4. (mar.) Lo tot dei aubres, dei antenas, dei velas e cordatges d'una nau. Sin.: **atràs**, **armejadura**. 1518: *«Item l'aubre de trinquet de la meistra ambe sa antenas et garnimens»*. ◇ Cordatge que renfortisse l'òrle d'una vela. Sin.: **antenant**, **antenau**, **tombada**, **ralinga**.

garnir vt. (*garnissi*) 1. Provedir d'elements protectors; renforçar. 2. Emplir mé cen qu'es necessari, que convèn. Sin.: **emplenar**. 3. Completar mé d'elements accessòris, decoratius. 4. (mar.) Provedir una nau dei sieus atràs. Sin.: **armejar**, **atrassar**.◆ **si garnir** v.pr. S'emplir à flor e à mesura: *La sala si garnisse*.

garnison n.f. 1. Ensèms dei tropas estacionadi dins una vila ò dins un obratge fortificat. 2. Vila dont son casernadi de tropas.

garnissatge n.m. Garniment.

garnissèire n.m. 1. Persona qu'òbra sus lu atràs, lu garniments d'una nau. 2. Obrier que procedisse à la confeccion, à la pausa dei pèças de garniments d'una carroçaria.

garnit, ida adj. Qualifica un plat de carn acompanhat de liumes. ◆ n.m. (anc.) Ostalaria dont si fitàvon de cambras mobladi au mes, à l'annada.

garon n.m. Garop.

garonenc, a adj. e n. Relatiu à Garona.

garop n.m. 1. Aubrilhon dei flors blanqui e odoroï, present dins li garrigas (*Daphne Gnidium*). Var. **garon**, **trentaneu**. 2. Planta foatament toxica emplegada per

empoisonar li anguilhas e li truchas dei ribieras. Var.: **garop-garop**.

garop-garop n.m. Garop.

garrafa n.f. Botelha dau cuu larg e dau coal estrech; lo sieu contengut. Var.: **carrafa**.

garrafada n.f. Contengut d'una garrafa. Var.: **carrafada**.

garrafeta n.f. Pichina garrafa. Var.: **carrafeta**.

garrafon n.m. Pichina garrafa. Var.: **carrafon**.

garret n.m. Jarret.

garri n.m. Mamifèr rosegaire, foarça nociu, originari d'Àsia (Familha dei murides). ◇ *Garri de campanha*: Pichin garri gris dei camps e dei boascs (*Apodemus sylvaticus*). ◇ *Garri de teules*: Garri qu'envaïssèt Europa au s. XIII^{n} en espandissent la pèsta e que fuguèt descaçat per lo garri de valat ò garri gris. ◇ *Garri d'aiga*: Pichin rosegaire terrèstre ò nadaire, de la coa corta e veluda, que fa totplen de mau à l'agricultura (Lòng de 10 cm, familha dei murides, *Arvicola sapidus*). ◇ *Garri d'aubre:* Pichon rosegaire frugivòre gris, de la coa espessa, que viu en Euròpa. ◇ (fig. e fam.) *Garri de biblioteca*: Persona que passa totplen de temps à consultar de libres dins li bibliotecas. ◇ Apellatiu afectiu, sobretot per un enfant, un adolescent: *Òu, garri!*

garriar vt. (*garri*, classic *gàrri*) Rolhar. Sin.: **ratar**.

garri-babau n.m. Juèc d'enfants qu'embarlúgon lu autres au mejan d'un miralh que li remanda la lutz dau soleu.

garric n.m. Mena de rore. Var.: **garrús**.

garriga n.f. Formacion vegetala segondària (euses mesclats à de boissons e à de plantas erbaceï) qu'apareisse sus lu soals calcaris après destruccion de la forèst, dins lu país mediterraneus. Var.: **garrilha**.

garrigatge n.m. Terren de garrigas.

garrilha n.f. Garriga.

garri-taupa n.m. Espalax.

garri-vibre n.m. Ragondin.

garrolha n.f. Querèla: *Cercar garrolha à quauqu'un*. Sin.: **chacotada, pelejada**, **malamanha**, **carpinada**.

garrolhar (si) v.pr. Si disputar. Sin.: **si carpinar**, **si pelejar**, **si chacotar**, **cercar ronha.**

garrolhon, a n. Botafuèc (2). Sin.: **cèrcagarrolha**, **cèrcaronha**, **chacotaire**.

garron n.m. 1. Part de la camba situada darrier l'articulacion dau ginolh. Sin.: **jarret**, **garret**. 2. Luèc dont si plega la camba de darrier dei quadrupèdes. Sin.: **jarret**, **garret**. 3. (constr.) Solucion de continuitat ò imperfeccion d'una part de construccion corba. 4. Gigòt.

garròt n.m. 1. Tròç de boasc que si passa dins una coarda per l'atesar en la torcent. 2. Aparelh, ligam per comprimir un membre per arrestar una emorragia. 3. Colana de fèrre que si podia tesar à volontat per faire morir un condemnat.

garrotar vt. (*garròti*) Ligar estrechament (quauqu'un).

garrotatge n.m. Accion de garrotar; lo sieu resultat.

garrús n.m. Avaus. Var.: **garric**. Sin.: **avaussier**.

gas n.m. 1. Còrs que si tròva dins l'estat de matèria dins lo quau ocupa tot l'espaci d'un recipient dont es mes. ◇ *Gas perfècte*: Gas fictiu que porria seguir exactament li lèis de Mariotte e de Gay-Lussac, estat vèrs lo quau tèndon lu gas reals quora la sieu pression tende vèrs zèro. ◇ *Gas permanent*: Gas que non si pòu liqueficar per simpla aumentacion de la pression. ◇ *Gas de combat*: Substanças quimiqui gasoï ò liquidi emplegadi coma arma. ◇ *Cambra de gas*: En d'unu Estats dei Estats-Units d'Amèrica, cambra dont son mes à moart lu condemnats à-n-aquela pena; installacion dei camps de concentracion nazis, destinada à l'exterminacion dei deportats. 2. Còrs qui si tròva naturalament dins aquel estat. ◇ (quim.) *Gas rares*: Èli, neon, argon, cripton, xenon, radon. 3. *Lo gas*: Lo gas natural ò manufacturat emplegat coma combustible ò carburant. ◇ *Gas natural*: Mesclum d'idrocarbures saturats gasós que si tròva dins lu jaç soterraneï, que constituissse un combustible de granda qualitat. ◇ *Gas de petròli liqueficat (G.P.L.)*: Mesclum d'idrocarbures leugiers (butane, propane) portat à l'estat liquide per aumentacion de la pression ò abaissament de la temperatura e emplegat coma combustible ò coma carburant. ◇ *Gas de carbon*: Obtengut per distillacion de carbon dins de forns. ◇ *Gas à l'ària* ò *gas paure*: Obtengut dins un gasogène après passatge dei produchs de la combustion de combustibles solides sus una massa de carbon portat au roge. ◇ *Gas à l'aiga*: Que resulta de la descomposicion de la vapor d'aiga per de carbon portat à una temperatura auta (1000-1200 °C). ◇ *Gas de vila*: Gas natural ò gas de carbon distribuit per de conduchas (per op. à *gas en botilhas*). ◇ *Lo gas*: Lo servici, la companhia que fabrica, distribuisse lo gas de vila: *Un emplegat dau gas*. 4. (autom.) *Gas carburats*: Mesclum d'ària e d'essença que lo carburator fornisse. ◇ *Metre lu gas*: Donar de velocitat à un motor en apielant sus l'accelerator; (fig.) Si despachar. 5. (sobretot au pl.) Mesclum d'ària e de produchs volatiles dei fermentacions, dins lo tube digestiu. Sin.: **flatuléncia**.

gasa n.f. Luèc gaire prefond d'una ribiera, dont si pòu traversar à pens. Sin.: **gat**, **gait**.

gasa n.f. Gaza.

gasanh n.m. Ganh. Var.: **gasanha**.

gasanha n.f. Gasanh.

gasanhaire, airitz adj. e n. Ganhaire.

gasanhar vt. e vt. Ganhar.

gasar vt. 1. Sotametre à l'accion de gas toxics ò asfixiants. 2. Sotametre (de teissuts, de fieu) à l'accion rapida d'una flama.

gasardon n.m. Guisardon.

gasardonar vt. Guisardonar.

gasat, ada adj. Qu'a subit l'accion de gas asfixiants.

gasatge n.m. 1. Accion de gasar; lo sieu resultat. 2. Fach d'èstre gasat.

gascon, a adj. e n. De Gasconha. ◆ n.m. Dialècte occitan parlat au Sud-Oèst de Garona.

gasconada n.f. Fanfaronada.

gasconejar vi. Pilhar lo biais gascon, emplegar de gasconismes.

gasconisme n.m. Expression pròpria au gascon.

gasconitat n.f. Caractèr gascon.

gaseïficacion n.f. 1. Accion de gaseïficar; transformacion en gas combustibles de matèrias carbonadi. 2. Adjoncion de gas carbonic à una bevenda. Var.: **gasificacion**.

gaseïficador n.m.. Aparelh per gasificar. Var.: **gasificador**.

gaseïficar vt. (*gaseïfiqui*) 1. Faire passar (un còrs) à l'estat gasós. 2. Dissòlver de gas carbonic dins una bevenda per la rendre gasoa. Var.: **gasificar**.

gaseïfòrme, a adj. Si di d'un còrs qu'es à l'estat de gas. Var.: **gasifòrme**.

gasificador n.m. Gaseïficador.

gasificar vt. (*gasifiqui*) Gaseïficar.

gasifòrme, a adj. Gaseïfòme.

gaseta n.f. (anc.) Escrich periodic que donava d'informacions leterari, politiqui, artistiqui. Var.: **gazeta**.

gasetier, a n. Persona qu'escrivia dins una gaseta; jornalista. Var.: **gazetier**.

gasier, a adj. Relatiu à la fabricacion e à la distribucion de gas.

gasier, a n. Emplegat d'una companhia de gas.

gasilha n.f. Robinier faus acàcia.

gasoducte n.m. Canalisacion destinada au transpoart de gas à lònga distança.

gasogène n.m. Aparelh que transforma, per oxidacion incompleta, lo carbon ò lo boasc en gas combustible.

gasolha n.f. Verbiatge. Sin.: **charra**, **paraulatge**.

gasòli n.m. Liquide petrolier jaune clar, emplegat coma carburant e coma combustible.

gasolina n.f. Essença leugiera, totplen volatila, que si separa dau petròli brut per una promiera destillacion.

gasomètre n.m. (anc.) Granda cistèrna dont èra conservat lo gas de vila à volume variable e sota una pression constanta.

gasometria n.f. Mesura dei volumes e dei densitats dei gas.

gasometric, a adj. Relatiu a la gasometria.

gasós,oa adj. 1. De la natura dau gas. 2. *Aiga gasoa*: Que contèn de gas carbonic.

gaspacho n.m. (mòt espanhòu) Sopa espanhòla à basa de liumes cruts, servit fresc.

gaspar vt. e vi. Gratar la tèrra, en parlant, dei galinas, dei cavaus, etc.

gassar vt. Ensabonar (lo linge) denant de lo faire bulhir.

gassendisme n.m. Filosofia atomistica, creada dins l'Antiquitat grèga, que Gassendi repilhèt e desvolopèt.

gassendista adj. e n. Dau gassendisme; disciple dau gassendisme.

gast n.m. Dam, degalh. Var.: **gasta**.

gast, a adj. 1. Degalhat. 2. Gèrp. ◇ *Tèrra gasta*: Èrme.

gasta n.f. Degalh.

gastabesonha n. Marrit obrier.

gastable, a adj. Que pòu estar gastat. Sin.: **degalhable**.

gastabot n.m. Pichina aisina d'argent ò de fèrre blanc que permete de faire cremar una candela dins la sieu totalitat.

gastada adj. f. Abortiva, en parlant d'una vaca, d'una cabra.

gastadura n.f. Degalh.

gastafarina n. Marrit fornier.

gastafèsta n. (fig., pop.) Persona que desturba una fèsta. Sin.: **trebolafèsta**, **trebolaplaser(s)**, **desturbaire**.

gastafús n. Aisina que permete de culhir lu fruchs tròup auts sensa lu degalhar.

gastaire, airitz n. Chabencier, acabaire, degalhaire.

gastalançòus n. Pelandron, pigre.

gastamestier n. Si di d'una persona que si fa pagar en dessota de la nòrma e ensinda lèva lo travalh ai autres.

gastar vt. 1. Alterar, degalhar, poirir: *L'umiditat gasta la frucha*. 2. Faire totplen de presents à: *Per lo sieu anniversari, es estat gastat*. 3. *Gastar un enfant*: Lo tractar mé tròup d'indulgença. Sin.: **apoiridir**. ◆ **si gastar** v.pr. 1. S'alterar, si degalhar. 2. Virar mau: L*a situacion si gasta*.

gastasaussa n. 1. Marrit coïnier. 2. (fig., pop.) Persona que desturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire**, **rompebalas**, **desturbaire**, **travèrsa**, **desturbamestier**, **embarrassacamin**.

gastatge n.m. Degalhatge.

gastatot adj. e n. Fatrassier.

gastaudèla n.f. Peis de la familha dei escombridats.

gasterologia n.f. Gasterologia.

gasterològue, òga n. Gasterològue.

gasteromicèt n.m. (bot.) *Gasteromicèts*: Fonge basidiomicèt que li sieu espòras si tròvon dins una envolopa clausa. Var.: **gastromicèt**.

gasteropòde n.m. *Gasteropòdes*: Classa de molluscs que si desplàçon sus un pen ventral, sovent provedits d'una cauquilha dorsala espiralada e que vívon dins la mar, l'aiga doça ò lu luècs umides: *La limaça es un gasteropòde*. Var.: **gastropòde**.

gasterosteïde n.m. *Gasterosteïdes*: Genre de peis gasterosteïfòrmes.

gasterosteïfòrme n.m. *Gastérostéiformes*: Òrdre de peis qu'enclau un nombre de tipes familiers, coma l'estenhecat.

gastralgia n.f. Dolor à l'estòmegue.

gastralgic, a adj. Qu'a lo caractèr d'una gastralgia.

gastrectomia n.f. Ablacion parciala ò totala de l'estòmegue.

gastrestasia n.f. (med.) Dilatacion de l'estòmegue.

gastric, a adj. Relatiu à l'estòmegue. ◇ *Suc gastric*: Liquide acide secretat per l'estòmegue e que contribuisse à la digestion.

gastriti n.f. Inflamacion de la mucoa de l'estòmegue.

gastrocèla n.f. (med.) Ernia de l'estòmegue.

gastrocolic, a adj. Que pertòca à l'encòup l'estòmegue e lo colon.

gastrocoliti n.f. (med.) Inflamacion simultanea de l'estòmegue e dau colon.

gastroenteriti n.f. Inflamacion simultanea de la mucoa de l'estòmegue e d'aquela dei intestins.

gastroenteric, a adj. Relatiu à la gastroenteriti.

gastroenterocoliti n.f. (med.) Inflamacion simultanea de l'estòmegue, dau budèu pichon e dau colon.

gastroenterologia n.f. (med.) Especialitat que s'entrèva dei malautias dau tube digestiu.

gastroenterològue, òga n. Especialista de gastroenterologia.

gastroesofagian, a adj. Que pertòca à l'encòup l'estòmegue e l'esofague.

gastrofil(e) n.m. Mosca que la sieu larva viu en parasit dintre l'aparelh digestiu dei cavaus e dei bòus. Sin.: **lagast**, **mosca cavalina**, **mosca boïna**.

gastroïntestinal, a adj. Que pertòca l'estòmegue e lu intestins. Var.: **gastroïntestinau**.

gastroïntestinau, ala adj. Gastroïntestinal.

gastrolatra adj. e n. Que li agrada lo ben manjar.

gastrologia n.f. Estudi de l'estructura e dei foncions de l'estòmegue. Var.: **gasterologia**.

gastrologic, a adj. Relatiu à la gastrologia.

gastrològue, òga n. Especialista de gastrologia. Var.: **gasterològue**.

gastromania n.f. Amor eccessiu dau ben manjar.

gastromicèt n.m. Gasteromicèt.

gastronòme, a n. Persona que li agrada lo ben manjar.

gastronomia n.f. Conoissença de tot cen que pertòca la coïna, l'organisacion dei pasts, l'art de si congostar.

gastronomic, a adj. 1. Que pertòca la gastronomia. 2. Si di d'un past que la sieu coïna es abondoa e de qualitat.

gastronomicament adv. D'un biais gastronomic.

gastropiloric, a adj. Relatiu à l'estòmegue e au pilòr.

gastroplastia n.f. (cir.) Radobament cirurgical de l'estòmegue (ulcèra pertuat...).

gastropòde n.m. Gasteropòde.

gastroptòsi (med.) Desplaçament de l'estòmegue vèrs lo bas de l'abdomèn.

gastrorafia n.f. (cir.) Sutura d'una plaga de l'estòmegue.

gastrorragia n.f. (med.) Emorragia de l'estòmegue.

gastrorrea n.f. Secrecion grandassa dau suc gastric que provòca la fleuma.

gastroscòpi n.m. Endoscòpi destinat à effectuar una gastroscopia.

gastroscopia n.f. Examèn de la cavitat gastrica au mejan d'un gastroscòpi intrat per l'esofague.

gastrostòma n.m. (med.) Fistula gastrica.

gastrotomia n.f. Incision cirurgicala de la paret de l'estòmegue.

gastrula n.f. (biol.) Estadi embrionari que vèn après la blastula (forma un sac m'una dobla paret, provedit d'un orifici solet, lo *blastopòre*).

gastrulacion (biol.) Transformacion de la blastula en gastrula, dins l'embrion.

gat n.m. Cat.

gat n.m. Gasa.

gata n.f. 1. Cata. 2. Peis de la familha dei peis cans. ◇ *Gata cauciniera*: Can de mar, mena de peis-can mejan de l'Atlantic, de la Mediterranea, de l'ocean Indian, e dau Pacific, de la tèsta conica, dei labras carnudi, gris ou brun chicolata. ◇ *Gata d'arga*: Mena de peis-can. Sin.: **rosseta**, **gatusso**.

gata n.f. (mar.) Taulas apariadi à la proa d'una nau per empachar l'aiga que vèn dei acubiers de s'espandir sus lo poant. Sin.: **esporgidor**.

gatairòu n.m. Grèlh. ◆ n.f. Frema de marrida vida.

gateiròu n.m. Bigatana.

gatamua n.f. Nuèchola.

gatge n.m. 1. (dr.) Objècte mobilier (per op. à *anticrèsi*) remés en depaus per garentir lo pagament d'un deute; contracte, drech relatiu à-n-aquel objècte. 2. (fig.) Garentia, assegurança, caucion, pròva. 3. Au juèc, penitença que lu adversaris causísson e qu'aqueu qu'a perdut deu complir. Var.: **engatge**. Sin.: **empenh**. ◆ pl. 1. Remuneracion dei domestics. 2. *Tuaire à gatges*: Persona pagada per assassinar quauqu'un.

gatgiera n.f. Prèst garentit au mejan d'un gatge.

gatgista adj. e n. (dr.) Que detèn un gatge.

gatjaire, airitz n. Persona que gatja.

gatjament n.m. Accion de gatjar. Var.: **gatjaria**.

gatjar vt. 1. Garentir m'un gatge. 2. Escometre: *Gatgi que non dièts la veritat*.

gatjaria n.f. Gatjament; sasida acompanhada d'un gatjament. Var.: **sasida-gatjaria**.

gatjat, ada adj. (dr.) Si di d'un objècte sasit en garentia d'un deute.

gaton, a n. Caton, a.

gaton n.m. Benda de cuer reforçada au mejan d'una pèça metallica, que lu cordiers, etc., emplégon per butar una agulha.

gatussa n.f. Pèu de la cropa d'ae, de muu, de cavau, de cabra, tanada per divèrs usatges (religadura, marroquinaria de luxe).

gatusso n.m. Rosseta. Sin.: **gata d'arga**.

gaubar vt. Profilar, donar un gaube à. Var.: **gaubiar**, **engaubiar**.

gaubat, ada adj. 1. Que lo sieu profieu presenta una linha exteriora: *Una colomna gaubada*. 2. Si di d'un mòble que presenta una faça concava e una convèxa. 3. (per ext.) Que presenta una corba, un contorn armoniós. Var.: **gaubiat**, **engaubiat**.

gaube n.m. Contorn, profiu en forma de corba armonioa pauc ò pron accentuada, d'un element d'arquitectura, d'una pèça de ceramica, d'una estàtua, dau còrs uman, etc. ◇ *Donar de gaube à*: Gaubar.

gaube n.m. Abiletat, dexteritat, gràcia. Var.: **gaubi**. ◇ *Si donar de gaube*: S'emplegar. ◇ *Aver de gaube per ren*: Èstre un incapable. ◇ *Sensa gaube*: Maudestrament; maugaubiat.

gaubejar vt. Manejar, emplegar mé gaube e atencion: *Gaubejar lo sieu ben*.

gaubejaire, airitz adj. e n. Que fa atencion à cen que fa, qu'agisse mé gaube.

gaubi n.m. Abiletat, dexteritat. Var.: **gaube**.

gaubiat, ada adj. Gaubat.

gaubiós, oa adj. Que fa vèire de gaube dins son biais de faire. Sin.: **abile**, **adrech**, **graciós**, **engenhós**.

gauch n.m. Gaug (sentiment).

gaucho n.m. [’gawtʃo] Gardian de tropeus de la pampa argentina.

gaud n.m. Forèst. Var.: **gaudina**. Sin.: **seuva**, **mairís**.

gaudença n.f. Gaudiment.

gaudent, a adj. Que gaudisse.

gaudesia n.f. Gaudiment.

gaudi n.m. Gaug.

gaudiment n.m. 1. Satisfaccion. 2. (dr.) Possession, drech d’emplegar, de tirar lu profièchs de quauqua ren. 3. Plaser sexual. Var.: **gaudença**, **gaudissença**, **godiment**. Sin.: **gaudesia**.

gaudina n.f. Gaud.

gaudir vt. ind. *(de)* (*gaudissi*) 1. Tirar un grand plaser, un grand gaug de. Var.: **si regaudir**. 2. Aver la possession de (quauqua ren que s’en tira d’avantatges); beneficiar de: *Gaudir d’una boana santat*. ◆ v.i. Arribar à l’orgasme. ◆ vt. Dissipar (lu sieus bens). Sin.: **escampar**, **bregalhar**, **acabar**.

gaudissatge n.m. *Benda de gaudissatge*: Partida ajustada à una pèça sotamessa à un fretament, per l’empachar de si frustar.

gaudissença n.f. Gaudiment.

gaug n.m. 1. Sentiment de benèstre extrème, de plenituda, limitat dins la sieu durada, qu’una persona sente quora un dei sieus desidèris es satisfach. 2. Estat de satisfaccion que si manifèsta per de gaietat, e de boana umor; aqueli manifestacions. 3. Cen que provòca dins quauqu’un un sentiment de grand benastre, de grand plaser. Var.: **gaudi**. Sin.: **jòia**. 4. *Aver gaug de*: Èstre impacient de vèire una caua si realisar. Var.: **gauch**.

gaug n.m. Planta qu’una dei sieu varietats es cultivada per li sieu flors jauni ornamentali (Familha dei composeas).

gaujoa n.f. Euforbi. Sin.: **èrba dau lach**, **moreleta**, **èrba dau diau**, **tuèissegue**.

gaujós, oa adj. Que pròva de gaug. Sin.: **joiós**, **jugarèu**, **foligaud**, **alègre**, **urós**, **agradiu**.

gaujosament adv. Embé gaug.

gaullian, a adj. Relatiu au general de Gaulle, à la sieu accion, à la sieu pensada, ò qu’evòca l’estile de la sieu accion politica.

gaullisme n.m. Doctrina inspirada de la politica dau general de Gaulle.

gaullista adj. e n. Qu’apartèn au gaullisme; partidari dau general de Gaulle, de la sieu politica.

gaunha n.f. 1. Gauta. ◇ *Aver la gaunha blanca*: Èstre palle. ◇ *Aver la gaunha fresca, aver boana gaunha*: Aver boana mina. 2. Branquia. 3. Caduna dei doi parts carnudi que fórmon lo darrier de l’òme e d’unu animaus. Sin.: (pop.) **Li gautas dau cuu**, **li esclapas dau cuu**.

gaure n.m. Valon pichin en vivaroalpenc rocabrunasc.

gauss n.m. (fis.) Unitat d’induccion magnetica (simbòle G) dins lo sistema C.G.S. electromagnetic.

gauta n.f. 1. Cada part laterala de la cara umana, compresa entre la boca, l’uèlh e l’aurelha. Sin.: **gaunha**. 2. Part laterala de la tèsta d’uni bèstias. 3. Tròç de carn de bòu, que correspoande à la region dau maxilari inferior. 4. (pop.) *Li gautas dau cuu*: Li gaunhas, li esclapas dau cuu. 5. (mar.) Caduna dei parts corbadi de la cencha d’una nau, plaçada après la ròda de proa.

gautalís, issa adj. Glabre.

gautar vt. Barcelar, simecar.

gautarut, uda adj. Gautut.

gautàs n.m. Simèc. Sin.: **baceu**, **patèla**, **bofa**, **estornigon**, **empastre**.

gautàs, assa adj. Qu’a de gròssi gautas.

gautassa n.f. Granda gauta.

gautissons n.m. pl. (patol.) Aurelhons. Sin.: **gaidaveus**.

gautut, da adj. Persona qu’a li gautas redoni, ben emplenadi. Sin.: **bofareu**, **majoflàs**, **bofarut**. Var.: **gautarut**.

gavach, a adj. e n. 1. Que vèn de la montanha. 2. Òme rústegue.

gavachar vt. 1. Alimentar de foarça una volalha (espec. l’aneda ò l’auca per obtenir de fetge gras) en li faguent intrar lo manjar fins au fons dau gavai, è la man ò m’un tortairòu. Sin.: **embocar**, **engavachar**. 2. Faire manjar embé excès: *Gavachar un enfant de caramèlas*. 3. Embarrassar l’esperit de: *Aqueu pichon es estat gavachat de matematicas*. ◆ **si gavachar** v.pr. 1. Manjar embé excès: *Si gavachar de carnsalada*. 2. (fam.) Si clafir l’esperit de: *Si gavacha de romans policiers*.

gavai n.m. Part intèrna dau coal, que comprèn la faringe e l’intrada de l’esofague e de la laringe. Sin.: **gargamèla**, **garganta**, **gosier**.

gavar (si) v.pr. Si sortir d’una situcion complicada; capitar.

gavaron n.m. Peis ossós dei mars caudi e temperadi (Lòng pauc ò pron 20 cm). Sin.: **picareu**, **gèrle-blavier**, **gòra**.

gavatge n.m. Accion de gavar leis animaus.

gavàudola n.f. Juguet en forma de pera, que si fa virar sus la poncha. Var.: **baudufa**, **baudufla** (vivaroalpenc, valada d’Esteron).

gave n.m. Ribiera torrenciala dei Pireneus: *Lo gave de Pau, lo gave d’Auloron,* afluents d 'Ador.

gavel n.m. Gaveu (forma gavoata).

gavela n.f. (Loda) Faissina.

gaveràs n.m. Aumentatiu de gaure (vivaroalpenc rocabrunasc).

gaveta n.f. (mar.) Dins lo temps, jata de boasc dins la quala si servia la sopa ai nautors.

gaveu n.m. 1. Ram de vinha: *Un fuèc de gaveus*. Var.: **gavel**. 2. *Gaveu de tina*: Filtre per la raca. 3. (mar.) Mena de tavèla que servia à calafatar.

gavelier n.m. Molon de gaveus; lenhier.

gavial n.m. Reptile crocodilian d’Índia e de Birmania, dau morre lòng e fin (Lòng fins à 10 m).

gavina n.f. Gabian. ◇ *Gavina pichina*: Lo mai pichin dei gabians, dau bèc cort e estrech e dei patas rogi. ◇ *Gavina de la tèsta negra*: Gabian de la tèsta e dau suc negres, de l’uèlh bordat de blanc, dau manteu gris clar, m’au dessobre dei alas gris.

gaviteu n.m. Còrs que flòta dispauat en mar per reperir un ponch, indicar un perilh, suportar d’unu aparelhs de senhalisacion. Var.: **gaiteu**.

gavoat, a adj. e n. De la montanha: «*Lo gavoat e lo sieu enfant», faula de Rancher*.

gavoata n.f. 1. Dança populària, dau ritme binari moderat (s. XVII^{n} - XVIII^{n}). 2. Composicion musicala dins lo temps e lo caractèr d'aquesta dança.

gavon n.m. (mar.) 1. Compartiment d'estiva d'una galèra. 2. Cambra que servia ai oficiers (*gavon de popa*), ò per estremar de materiaus divèrs (*gavon de proa*).

gay adj. e n. (angl.) Omosexual.

gaza n.f. 1. Estòfa leugiera e transparenta, de seda ò de coton, emplegada dins la mòda ò la confeccion. Sin.: **teleta**, **cambresina**. 2. (farm.) Teissut de coton emplegat per faire de bendatges. Var.: **gasa**.

gazània n.f. Planta dei flors ornamentali, originària d'Àfrica dau Sud (Familha dei asteraceas).

gazar vt. Curbir d'una gaza.

gazèla n.f. Pichina antilòpa totplen rapida, que viu dins li estepas d'Àsia e d'Àfrica.

gazeta n.f. Gaseta.

gazetier, a n. Gasetier.

Gd Simbòle dau gadolini.

Ge Simbòle dau germani.

gebellin, a adj. e n. Relatiu à la faccion gebellina dau Temps Mejan, partidària de l'Imperaire germanic; partidari d'aquesta faccion.

geena n.f. Infèrn, dins lu escrichs biblics. Sin.: **infernàs**.

gefirian n.m. *Gefirians*: Ancian grope de pichins animaus marins vermifòrmes.

gèina n.f. Gèna.

geinaire, airitz adj. e n. Genaire.

geinant, a adj. Genant.

geinar vt. Genar.

gèis n.m. Ròca sedimentària formada de sulfat de calci idratat e cristallisat. Sin.: **gip**.

geiserita n.f. Depaus siliciós que sembla l'opale, format per d'uni foants caudi.

geisha n.f. [ʼgɛjʃa] (mòt japonés) Frema japonesa formada despí li sieu promieri annadas à la dança, au cant, à la conversacion, que lo sieu ròtle es de faire una ostessa de tria dins li maions de tè.

gèissa n.f Planta de la familha dei papilionaceas, que d'uni espècias son cultivadi coma forratgieri ò coma ornamentali.

gèl n.m. 1. Gelada dei aigas. 2. Periòde de gelada. 3. (fig.) Suspension, blocatge d'una activitat, d'un projècte: *Gel dei crèdits*. 4. (quim) Mesclum d'una matèria colloïdala e d'un liquide que si forma espontaneament per floculacion e coagulacion. 5. Produch de beutat generalament translucide e de consistença moala.

gelabra n.f. Perdritz blanca.

gelacion n.f. Tresmudament reversible d'una solucion colloïdala en gèl.

gelada n.f. 1. Abaissament de la temperatura en dessota de zèro, que provòca la conversion de l'aiga en glaça. 2. *Gelada blanca*: Passatge dirècte de la vapor d'aiga à l'estat solide, per temps clar. 3. Suc de carn clarificat e solidificat. Var.: **geladina**. 4. Suc de fruch cuèch mé de sucre, que si solidifica en venent frèi: *Gelada de codonh*. 5. *Gelada reiala*: Liquide secretat per li glàndolas noirissieri dei abelhas, destinat à alimentar li pichini larvas.

geladina n.f. 1. Suc de carn clarificat e solidificat. Var.: **gelada**, **gelatina**. 2. Proteïna qu'a l'aspècte d'una gelada, que fonde vèrs 25 °C, obtenguda per accion de l'aiga cauda sobre lo collagène dei teissuts de sostèn animaus (s'emplega en microbiologia coma mitan de cultura e dins l'industria dei pegas, de la fotografia, etc.).

geladinat, ada adj. Cubèrt de geladina. Var.: **gelatinat, ada**.

geladinifòrme, a adj. (med.) Qu'a un aspècte geladinós. Var.: **gelatinifòrme, a**.

geladinobromur(e) n.m. Composicion formada d'una sau d'argent (bromure ò clorure) en suspension dins la geladina (es una emulsion sensibla, emplegada en fotografia). Var.: **gelatinobromur(e)**. Sin.: **geladinoclorur(e)**.

geladinoclorur(e) n.m. Geladinobromur(e). Var.: **gelatinoclorur(e)**.

geladinós, oa adj. De la consistença de la geladina, que sembla de geladina. Var.: **gelatinós, oa**.

geladís n.m. Engeladura, escarabassa.

geladís, issa adj. Que pòu gelar aisadament.

gelador n.m. Luèc dont li si gèla. Sin.: **glaciera**.

geladura n.f. 1. Accion dau frèi sus un organe, una part dau còrs. 2. Lesion que resulta de tala accion.

gelairon n.m. Glaçon.

gelar vt. (*gèli*) 1. Transformar en glaça. 2. Tocar, degalhar (d'organes, de teissuts): *Gelar lu pens*. 3. Interrompre (una activitat), blocar (de movements financiers). ◆ vi. 1. Si transformar en glaça. 2. Èstre tocat, degalhat per l'accion dau frèi: *Aquest an, la vinha non a gelat*. 3. Aver foarça frèi: *Si gèla aquí!* ◆ v. impers. Calar en dessota de zèro, en parlant de la temperatura: *Deman gelerà en montanha*.

gelardina n.f. Pichin escacier migrator, de la familha dei rallides.

gelàs n.m. Glacier (A donat lo sieu nom à la cima mai auta dei Aups Marins).

gelatina n.f. Geladina.

gelatinat, ada adj. Geladinat, ada.

gelatinifòrme, a adj. Geladinifòrme, a.

gelatinobromur(e) n.m. Gelatinobromur(e).

gelatinoclorur(e) n.m. Geladinoclorur(e).

gelatinós, oa adj. Geladinós, oa.

gelha n.f. Cercle que constituisse la periferia d'una ròda de veïcule, d'un volant. Var.: **jelha**. Sin.: **gabilha**, **janta** (fr.).

gelibrada n.f. Gibrada.

gelibrar vt. Gibrar.

gelibrat, da adj. Gibrat.

gelibre n.m. Gibre.

gelibrós, oa adj. Gibrós.

gelificacion n.f. Formacion d'un gèl; transformacion en gèl.

gelificar vt. (*gelifiqui*) Transformar en gèl per addicion d'una substança apropriada.

gelifraccion n.f. (geol.) Fragmentacion dei ròcas per alternança de gèl e de desgèl. Sin.: **crioclastia**, **gelivacion**.

gelinòta n.f. Auceu gallinaceu dau plumatge ros, lòng de 35 cm, que viu dins li forèsts de montanha (Familha dei tetraonidats). Var.: **galinòta**.

geliturbacion n.f. Desplaçament dei particulas au soal sota l'efècte de l'alternança de gèl e de desgèl. Sin.: **crioturbacion**.

geliu, iva adj. Que s'es fendut ò que si pòu fendre sota l'accion dau frèi, en parlant dei aubres, dei ròcas.

gelivacion n.f. Gelifraccion.

gelivadura n.f. 1. Escarabassa dei aubres, dei pèiras, etc., deuguda à de foarti geladas. 2. Fendascla deuguda au gèl.

gelivar (si) v.pr. Si fendasclar per l'encausa dau gèl.

gelivitat n.f. (constr.) Defaut d'unu materiaus que si degàlhon sota l'efècte dau gèl.

gelon n.m. Glacier.

gelós, oa adj. e n. 1. Que pròva de gelosia en amor. 2. Que pròva de despièch davant lu avantatges dei autres. Var.: **gilós**. ◆ adj. Totplen estacat à: *Èstre gelós de la sieu autoritat*.

gelosament adv. D'un biais gelós. Var.: **gilosament**.

gelòsa n.f. Agar-agar.

gelosar vt. Provar de gelosia (vèrs quauqu'un, una situacion, etc.): *Gelosar la paga d'un collega*. Var.: **gilosar**.

gelosia n.f. 1. Sentiment d'inquietuda d'una persona que pròva un desidèri de possession exclusiva vèrs la persona aimada e que teme la sieu eventuala infedelitat. 2. Despièch provat à la vista dei avantatges dei autres. Var.: **gilosia**.

gelula n.f. (farm.) Capsula cilindrica formada de doi parts de geladina que si fíxon en si blocant una dins l'autra.

gematria n.f. Part de la cabala judiva basada sus l'interpretacion matematica dei mòts de la Bibla.

gemel, èla adj. e n. Gemeu.

gemela n.f. Gaburon.

gemelar vt. (*gemèli*) 1. Afrairar, bessonar. 2. (mar.) Renfortir un aubre au mejan de gemèlas.

gemelatge n.m. Afrairament, bessonatge.

gemelari, ària adj. Relatiu ai gemeus.

gemelipara adj. f. Qu'a augut ò que va aver de gemeus.

gemeliparitat n.f. Estat d'una frema, d'una femèla gemelipara.

gement, a adj. Que gemisse. Var.: **gemissent**.

gémer vi. Gemir.

gemeu, èla adj. e n. Besson. Var.: **gemel**. Sin.: **besson**. ◆ pl. *Lu Gemeus*: Constellacion e signe zodiacal. ◇ *Un gemeus*: Una persona naissuda sota lo signe dei gemeus.

gemiment n.m. 1. Son inarticulat qu'exprimisse lo planh, la dolor, la pena. 2. (lit.) Son qu'a quauqua ren d'un planh, d'un lament. Var.: **gèmiti** (it.). Sin.: **lanha**.

geminacion n.f. 1. Estat ò creacion de doi objèctes identics ò simetrics. 2. (fon.) Realisacion d'una geminada.

geminada n.f. (fon.) Consonanta lònga sentida coma una seguida de doi consonantas, foneticament identiqui; aqueli doi consonantas. Sin.: **bessonada**.

geminar vt. (didact.) Gropar doi per doi. Sin.: **embessonar**.

geminat, ada adj. Gropat doi per doi. Sin.: **embessonat**.

geminida n.f. (astr.) Pluèia de meteorits qu'aparéisson dins la constellacion dei Gemeus.

gemir vi. 1. Exprimir la sieu pena, la sieu dolor, mé de sons inarticulats. Sin.: Sin.: **si lanhar**; **si plànher**, **si lamentar**. 2. Faire audir un bosin que sembla un planh, un lament: *Lo vent gemisse dins lu aubres*. Var.: **gémer**.

gemissent, a adj. Que gemisse. Var.: **gement**.

gèmiti n.m. (it.) Gemiment.

gemma n.f. 1. Pèira precioa ò pèira fina transparenta. 2. Grèlh. 3. Resina de pin. ◆ adj. *Sau gemma*: Sau cristallisada que si retròva sota tèrra.

gemmacion n.f. 1. Desvolopament de grèlhs; epòca quora si produe. 2. Lo tot dei grèlhs.

gemmaire, airitz n. Persona que gemma lu pins.

gemmar vt. Efectuar lo gemmatge (dei pins).

gemmat, ada adj. Decorat de gemmas.

gemmatge n.m. Accion de practicar una incision dins un pin per n'en recuperar la resina.

gemmifèr, a adj. Que poarta de grèlhs.

gemmiparitat n.f. (zool.) Mòde de reproduccion vegetativa d'unu animaus à partir d'un grèlh unicellulari.

gemmologia n.f. Sciença dei gemmas.

gemmologista n. Gemmològue.

gemmològue, a n. Especialista en gemmologia. Var.: **gemmologista**.

gemmoterapia n.f. Utilisacion à de fins terapautiqui de dilucions infinitesimali de teissuts vegetals joves (grèlhs).

gemmula n.f. (bot.) Pichin grèlh d'una plantula, que la sieu creissença pendent la germinacion donerà lo pen e li fuèlhas.

gemonias n.f. pl. Dins l'Antiquitat romana, escalier sus lo flanc nòrd-oèst dau Capitòli, dont èron expauats lu còrs dei supliciats denant de li butar dins Tibre. ◇ *Vodar (quauqu'un) ai gemonias*: Lo liurar au mesprètz public.

gèna n.f. 1. Estat ò sensacion de malèstre dins lo compliment d'uni accions ò foncions: *Aver de gèna à respirar*. Sin.: **embarràs**, **constrencha**. 2. Impression desagradiva provada quora un non si sente à l'aise. Sin.: **desturbament**. ◇ *Èstre sensa gèna*: Agir sensa si preocupar dei autres. 3. Situacion penoa deuguda à una mancança de sòus: *Èstre dins la gèna*. Var.: **geina**.

genaire, airitz adj. e n. Que gèna; importun. Var.: **geinaire**. Sin.: **secamolea**, **secadoaça**, **pega**, **secafetge**, **rompebalas**, **embarrassacamin**.

genant, a adj. Que gèna: *Un afaire genant*, *estacionament genant*. Var.: **geinant**. Sin.: **desturbant**, **embarrassant**, **constrenhent**, **tafurant**.

genar vt. (*gèni*) 1. Causar à quauqu'un una gèna fisica ò morala: *Lo fum mi gèna*. Sin.: **desturbar**, **embarrassar**, **constrénher**, **tafurar**. 2. Empachar, metre d'obstacles à l'accion de quauqu'un; perturbar lo foncionament, lo debanar de quauqua ren. 3. Metre à cort de sòus. Var.: **geinar**. ◆ **si genar** v.pr. S'impauar una constrencha per discrecion ò per timiditat. ◇ Provèrbi: *Cu si gèna vèn gibós.*

genciana n.f. 1. Planta dei prats de montanha, dei flors gamopetali jauni, blavi ò violeti en foncion dei espècias. 2. Bevenda obtenguda per maceracion de la raíç de genciana dins l'alcòl.

gendarma n. 1. Militari qu'apartèn à un còrs de la gendarmaria. 2. Grade de sotoficier dins aqueu còrs. 3. (fig. e fam.) Persona autoritària.

gendarmar (si) v.pr. 1. S'emportar, s'enrabiar. 2. Protestar, reagir vivament.

gendarmaria n.f. 1. Còrs militari encargat d'assegurar lo manteniment de l'òrdre public, l'execucion dei lèis e la susvelhança dei armadas. 2. Luèc dont vívon lu gendarmas; bureu dont lu gendarmas assegúron li sieu foncions.

gendrar vi. Intrar coma gendre dins una familha.

gendre n.m. Espós de la filha, à respièch dau paire e de la maire.

gène n.m. (biol.) Element dau cromosòma, constituit d'un segment d'A.D.N., que condiciona la transmission e la manifestacion d'un caractèr ereditari determinat.

genealogia n.f. 1. Lista dei membres d'una familha. 2. Sciença qu'a per objècte la recèrca deis originas e la composicion dei familhas.

genealogic, a adj. De la genealogia.

genealogista n. Persona que fa de recèrcas genealogiqui.

genèpi n.m. 1. Artemisa aromatica (*Artemisia glacialis*) dei Aups e dei Pireneus. 2. Liquor facha m'aquela planta.

generacion n.f. 1. Foncion que permete ai èstres de si reprodurre. ◇ *Generacion espontanea*: Formacion espontanea d'èstres vivents à partir de matèrias minerali ò de substanças organiqui en descomposicion, d'après una teoria admessa dins l'Antiquitat e l'Atge Mejan per d'unu animaus e, fins à Pasteur, per lu micròbis. 2. Accion d'engendrar, de generar, fach de si formar. 3. Gra de filicacion en linha dirècta: *Entre lo paire e l'enfant, li a una generacion*. 4. Ensèms de personas que descèndon de quauqu'un: *Quatre generacions son recampadi à l'entorn d'aqueu taulier*. 5. Ensèms de personas qu'an pauc ò pron lo meme atge à la mema epòca: *Un conflicte de generacions*. 6. Estadi d'un progrès tecnic: *Un computaire de darriera generacion*.

generador n.m. Generator.

generaire, airitz adj. Que genèra.

general, a adj. 1. Que s'aplica à un ensèms de personas, de cauas: *Una idea generala*. 2. Que pertòca la màger part ò la totalitat d'un grope: *L'opinion generala*. 3. Qu'englòba toti li especialitats: *Cultura generala*, *medecina generala*. 4. Vague, sensa precision: *De consideracions tròup generali*. 5. Si di d'una persona, d'un organisme à l'escalon mai aut: *Inspector general*. 6. *Repeticion generala* ò *generala*, nf.: Darriera repeticion d'una comèdia davant un public de convidats. Var.: **generau**.

general n.m. Ensèms dei principis generals, per op. ai cas particuliers. ◇ *En general*: Lo mai sovent, abitualament, generalament. Var.: **generau**.

general n.m. 1. Oficier titulari d'un dei grades mai elevats dins la gerarquia dei armadas de tèrras ò de l'ària. 2. Superior màger d'unu òrdres religiós. Var.: **generau**. 3. (mar.) *General dei Galèras:* Oficier de la Corona que comandava en cap li galèras. Ancianament *Capitani general dei Galèras.*

generala n.f. 1. Frema de general. 2. Superiora generala d'unu òrdres religiós.

generalament adv. En general.

generalat n.m. 1. Foncion de general dins d'unu òrdres religiós. 2. Denhetat ò grade de general ò de generala. 3. Durada dei foncions d'un general ò d'una generala.

generalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre generalisat.

generalisacion (-izacion) n.f. Accion de generalisar; lo sieu resultat.

generalisar (-izar) vt. 1. Rendre general; estendre à tot un ensèms de personas ò de cauas. 2. (absol.) Rasonar en partent dau particulier per n'en tirar de conclusions generali. ◆ **si generalisar** v.pr. Devenir general, s'estendre à un ensèms mai larg.

generalisator (-izator), atritz adj. Que generalisa.

generalissime n.m. General investit dau comandament sobeiran dei tropas d'un Estat ò d'una coalicion.

generalista n. Pratician que fa de medecina generala, per op. à *especialista*. 2. Persona ò entrepresa que non es especialisada.

generalista adj. 1. Que non es especialista. 2. Si di d'un mèdia, e esp. d'una cadena de la television, que compoarta de programas de natura foarça variada (informacions, films, juècs, etc.) per op. ai cadenas especialisadi dins un tipe solet d'emissions (espòrt, informacions, etc.).

generalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es general. 2. *La generalitat (de)*: La màger part *(de)*. Circonscripcion financiera de França denant dau 1789, dirigida per un intendent. 3. En Catalonha, organisme encargat de l'administracion de la region autonòma. ◆ pl. Nocions, ideas generali e luècs comuns: *Si perdre en generalitats.*

generar vt. (*genèri*) 1. Produrre, aver per consequença: *L'inflacion genèra de caumatge*. 2. Engendrar.

generatiu, iva adj. 1. Relatiu à la generacion, à la reproduccion. 2. (ling.) *Gramàtica generativa*: Gramàtica formala capabla de generar l'ensèms infinit dei frasas d'una lenga au mejan d'un ensèms finit de règlas.

generator n.m. 1. Aparelh que transforma l'energia mecanica en energia electrica. 2. *Generator de vapor*: Caudiera à vapor. Var.: **generador**.

generator, tritz adj. 1. Que genèra, produe, es la causa de. 2. (biol.) Relatiu à la reproduccion. 3. (mat.) Que genèra (una drecha, una susfàcia, un grope, un espaci vectorial).

generatritz n.f. 1. (electr.) Màquina dinamoelectrica. 2. (mat.) Drecha que lo sieu desplaçament genèra una susfàcia reglada.

generau n.m. General.

generau, ala adj. General.

generic n.m. Part d'un film ò d'una emission de television dont son indicats lu noms de toti li personas que li an collaborat.

generic n.m. Medicament generic.

generic, a adj. 1. Qu'apartèn au genre, à tot un genre. 2. (ling.) Si di d'un mòt que lo sieu sens englòba la totalitat d'una categoria de personas ò d'objèctes: Auceu *es un tèrme generic per* pàssera, aigla, *etc*. ◇ (biol.) Nom generic: Felis *es lo nom generic per lo cat, lo tigre e lo leon*. 3. (mat.) *Element generic*: Element d'un ensemble pilhat sota la sieu forma generala. 4. (farm.) *Medicament generic* ò *generic*, n.m.: Medicament que la sieu formula es tombada dins lo domèni public e es vendut sota la sieu forma comuna, en principi à un prètz inferior à-n-aqueu de l'especialitat correspondenta.

generós, oa adj. 1. Que dona largament; desinteressat. Sin.: **larg**, **nòble**. Contr.: **capon**, **vil**, **esquiçabinhetas**, **rabeu**, **grincho**, **ladre**, **cagadur**, **estrech**, **rabelat**, **avariciós**, **interessat**, **manjasolet**. 2. (lit.) Fertile, fecond: *Una tèrra generoa*. 3. Abondant: *Un past generós*. Var.: **abondós**.

generosament adv. Mé generositat.

generositat n.f. 1. Qualitat d'una persona, d'una accion generoa; benvolença, indulgença. 2. Disposicion à donar mé larguessa. Sin.: **larguessa**, **liberalitat**, **manhanimitat**.

gènesi n.f. Genèsi.

genèsi n.f. Procèssus de desvolopament de quauqua ren; ensèms dei fachs qu'an contribuit à la creacion, à la formacion de quauqua ren: *La genèsi d'un diccionari*. Var.: **gènesi**.

genesiac, a adj. Relatiu à la Genèsi, à una genèsi.

genesic, a adj. Relatiu à la generacion.

genetic, a adj. 1. Que pertòca lu gènes, l'ereditat, la genetica. 2. Relatiu à la succession logica, à la filiacion d'ideas entre eli. 3. *Epistemologia genetica*: Teoria de la conoissença que consistisse à descriure lu procèssus que perméton la conoissença scientifica. 3. *Psicologia genetica*: Estudi dau desvolopament mental de l'enfant e de l'adolescent, desvolopament que prepara e explica li estructuras intellectuali de l'adulte.

genetica n.f. Sciença de l'ereditat, que Mendel n'en desgatgèt li promieri lèis en lo 1865 e qu'estúdia la transmission dei caractèrs anatomics, citologics e foncionals dei parents ai enfants. 2. *Genetica dei populacions*: Estudi dei caracteristicas dei populacions (polimorfisme, estructura genetica, seleccion e mutacion).

geneticament adv. En pilhant en còmpte la genetica.

genetician, a n. Especialista de genetica.

genetliac, a adj. (astrol.) Relatiu à l'oroscòpi fach à la naissença.

genetliogia n.f. Art de conóisser l'astrada segond la posicion dei astres au moment de la naissença de quauqu'un.

genetisme n.m. (psicol.) Concepcion segond la quala una capacitat ò una estructura psicologica si desvolopa embé l'atge e doncas non es innada. Contr.: **nativisme**.

genetista adj. e n. Relatiu au genetisme; partidari dau genetisme.

genevés, esa adj. e n. De Genèva. Sin.: **ginebrés**.

gengiva n.f. Mucoa ricament vascularisada à l'entorn de la basa dei dents, e que recuèrbe lo periòsti dei oàs maxillaris.

gengivier n.m. 1. Aparelh destinat a remplaçar lo tot d'una denticion mancanta. Sin.: **protèsi dentària**. 2. (fam.) Dentadura.

gèni n.m. 1. Èstre allegoric que personifica una idea abstracha. 2. Esperit ò èstre mitic detentor de poders magics: *Un boan gèni*, *un marrit gèni*. 3. Dins la mitologia grecoromana, esperit que presidissia à la destinada d'un èstre ò d'una collectivitat ò qu'assegurava la proteccion d'un luèc. 4. Disposicion, aptituda naturala à crear de cauas d'una qualitat excepcionala; persona qu'a una aptituda pariera. 5. Aver lo gèni de: *Aver lo gust*, *lo gaube de*, *lo talent de*. 6. *Gèni epidemic*: Ensèms dei condicions climatiqui, bacteriologiqui e fisiologiqui que determínon d'epidèmias. 7. Ensèms dei conoissenças e dei tecnicas que pertòcon la concepcion, la messa en òbra e l'aplicacion dei procediments e dei dispositius, de màquina pròpri à un camp determinat. ◇ *Gèni quimic*: Ensèms dei conoissenças necessari per installar una usina quimica e n'optimisar la produccion. ◇ *Gèni genetic*: Ensèms dei tecnicas de manipulacion dei genòmas. Sin.: **engenharia genetica**. ◇ *Gèni civil*: Art dei construccions civili. ◇ *Gèni militari*: Dins l'armada de tèrra, arma encargada dei travalhs relatius ai vias de comunicacion e à l'amainatjament dau terren; servici qu'assegura la gestion dau domèni militari. ◇ *Gèni maritime*: Còrs dei engenhaires d'armament encargats dei construccions navali.

genia n.f. Temperament.

genial, ala adj. 1. Qu'a de gèni. 2. Inspirat per lo gèni. 3. (fam.) Remirable, sensacional.

genialament adv. D'un biais genial.

genialitat n.f. Caractèr de cen qu'es genial.

genibre n.m. Ginèbre.

genibrier n.m. Ginebrier.

genic, a adj. (biol.) Relatiu ai gènes, ai parts d'ADN que perméton de determinar l'ereditat e lu trachs particuliers dau foncionament dau còrs uman. La terapia genica modifica l'ADN per luchar còntra li malautias orfanèli rari.

geniculacion n.f. (med.) fach per un organe de sicorbar en faguent un angle.

geniculat, ada adj. (med.) 1. Corbat en formant un angle, coma un genolh. 2. *Còrs geniculat*: Bonhon dau cap sobran dau jaç optic dau cerveu. 3. *Ganglis geniculats:* Bonhon de la raíç sensitiva dau nèrvi facial.

genier n.m. Genoier.

genital, a adj. Relatiu à la reproduccion sexuada dei animaus e de l'òme. ◇ *Organes genitals*: Organes sexuals. ◇ (psican.) *Estadi genital*: Estadi que si caracterisa per la subordinacion dei pulsions parciali à la zòna genitala e qu'apareisse à la pubertat. Var.: **genitau**.

genitalitat n.f. Aptituda la reproduccion: *Foarta genitalitat*. (Aqueu tèrme si diferéncia de *sexualitat,* donat qu'aquela d'aquí pertòca unicament l'activitat sexuala, seguida ò non de reproduccion.)

genitau, ala adj. Genital.

genitiu n.m. (ling.) Cas qu'exprimisse un rapoart de subordincaion entre doi noms (possession, dependença, etc.) dins li lengas que presènton de declinasons.

genitocrural, a adj. e n. Nom dau nèrvi sensitiu de la cuèissa e dei organes genitals. Var.: **genitocrurau**.

genitocrurau, ala adj. e n. Genitocrural.

genitor, tritz n.m. Persona ò animau qu'engendra.

genitòri n.m. Testicule.

genitors n.m.pl. (fam.) Parents.

genito-urinari, ària adj. Relatiu ai aparelhs reproductor e urinari. Sin.: **urogenital**.

genitura n.f. Descendença, progenitura.

genocida n. Persona, Estat, a l'origina d'un genocide: *Hitler, Stalin, fuguèron de genocidas.*

genocidari, ària adj. Relatiu à un genocidi.

genocidi n.m. Exterminacion sistematica d'un grope uman, nacional, etnic, etc.

genoés, esa adj. e n. Genovés.

genoier n.m. Promier mes de l'an. Var.: **genier**, **janvier** (fr. corrent).

genòma n.m. Ensèms dei gènes portats per lu cromosòmas de l'espècia.

genolh n.m. 1. Articulacion entre la camba e la cuèissa. 2. Per lu quadrupèdes, articulacion dei oàs carpians e metacarpians m'au ràdius. 3. (mecan.) Jonch articulat. 4. (mar.) Part dau rem que poarta l'estròp.Var.: **ginolh**.

genolhat, ada adj. (anat.) *Còrs genolhat*: Estructura simetrica dau diencefale, que sièrve de relais à la via visuala e à la via auditiva.

genolhatòri n.m. Agenolhatòri.

genolhiera n.f. 1. Bendatge ò tricòt sople que sièrve à mantenir l'articulacion dau genolh. 2. Sistema de proteccion dau genolh per l'exercici d'unu espòrts e d'unu mestiers. 3. Pèça de cuer plaçada au genolh dau cavau. 4.Pèça de l'armadura per protegir lo genolh. 5. Part d'una bòta que recuèrbe lo genolh. Var.: **ginolhiera**.

genolhon n.m. Pichin genolh. ◇ *De genolhons*: M'ai genolhs au soal. Var.: **de ginolhons**.

genòria n.f. Enjança. Sin.: **combrícola**, **codrilha**, **coada**.

genoteca n.f. 1. Luèc de conservacion dei semenças e dei embrions congelats. 2. Ensèms de fragments de gènes d'un animal ò d'un vegetau.

genotipe n.m. Ensèms dau materiau genetic qu'un individú poarta e que representa la sieu formula ereditària, fixada à la fecondacion (que lu gènes que possedisse sígon exprimits ò non), per op. à *fenotipe*.

genotipic, a adj. Relatiu au genotipe.

genovés, esa adj. e n. De Gènoa. Var.: **genoés**. ◆ n.m. 1. (mar.) Grand fòc que lo sieu ponch d'escota es remandat vèrs l'arrier de la nau. Sin.: **mèstra**. 2. Dialècte ligurian parlat à Genoa. Var.: **genoés**.

genovesa n.f. 1. Pasta de bescuèch per realisar de nombroï pastissarias. 2. Forme arquitecturala de corniç, tipicament mediterranea, compauada d'un, doi, tres ò mai rarament quatre ò cinq rengs de teules canal, dispauats sota lo bòrd exterior de la cubertura.

genre n.m. 1. Division fondada sobre un caractèr ò d'unu caractèrs comuns. ◇ *Lo genre uman*: Lo tot dei èstres umans. ◇ (biol.) Ensèms d'èstres vius situats dins la classificacion, entre la familha e l'espècia, e que recampa d'espècia totplen vesini. ◇ Categoria de subjèctes literaris ò artistics d'una mema natura: *Lo genre romanesc*. ◇ *Pintura de genre*: Que tracta de scenas de caractèr anecdotic, familier ò populari. ◇ Estile, biais de s'exprimir. 2. Sòrta, biais: *Que genre d'òme es?* Sin.: **tipe**, **raça**, **mena**. ◇ Biais de viure, de si comportar en societat: *Aver marrit genre*. Sin.: **faire de landas**. ◇ (fam.) *Faire de genre*: Aver de manieras afectadi. ◇ *Genre de vida*: Ensèms dei mòdes d'activitats d'un individú, d'un groupe uman. 3. (gram.) Categoria gramaticala fondada sobre la distincion naturala dei sèxes ò sobre una distincion convencionala: *Lo genre femenin*, *lo genre masculin*, *un nom dei doi genres*.

gens n.f. (mòt latin, plural: *gentes*) Dins la Roma antica, grope de familha restacadi à un antenat comun e qu'avíon lo meme nom (lo *gentilici*).

gensemin n.m. Daissemin.

gent n.f. (lit) Raça, espècia: *La gent canina*. ◆ pl. Personas en nombre indeterminat: *Li gents d'aquí*. ◇ *Gents d'armas*: À l'Atge Mejan, sordats, cavaliers. ◇ *Gents de letras*: Personas que fan profession d'escriure. ◇ *Gents de maion*: Emplegats de maion, domestics. ◇ *Gents de mar*: Mariniers. Sin.: **gents de marina**. 1384: *«Item es establit sus lo poder del amiralh que el aia poder sus totas gens de marina...»* ◇ (lit.) *Gents de rauba*: Magistrats, avocats, etc., per op. ai *gents d'espada* (nòbles, sordats).

gent, a adj. Amistós, brave, avenent. Var.: **gentil**.

genta n.f. Gelha.

gentalha n.f. Marridi gents, populaça, sarsavalha, gusalha, racalha, rafatalha, gentassa.

gentament adv. D'un biais gent.

gentamicina n.f. Antibiotic administrat per via parenterala, actiu còntra li bacterias Gram positiva e Gram negativa.

gentassa n.f. Canalha, gentalha.

gentil, a adj. Gentiu.

gentilament adv. Mé gentilessa.

gentiles(s)a n.f. 1. Qualitat d'una persona gentila. 2. Accion ò paraula aimabla. Var.: **gentor**.

gentilet, a adj. Bravet.

gentilici n.m. Nom que designa una persona, un animau, un objècte, en foncion dau sieu luèc de naissença ò de creacion (ciutat, país, etc.): Niçard *es lo gentilici que correspoande à* Niça.

gentilitat n.f. (relig.) Ensèms dei pòbles pagans.

gentilòme n.m. 1. (anc.) Qu'apartèn à una familha nòbla; òme nòble de naissença. 2. (ext.) Persona dau comportament nòble ò qu'agisse mé drechura. Sin.: (angl.) **gentleman**.

gentilomiera n.f. Pichin casteu de campanha, delicadament amainatjat. Sin.: **castelet**.

gentiobòsa n.f. Susbstança sucrada e amara, isomèr de la sacaròsa.

gentisat n.m. Sau de l'acide gentisic. Lo gentisat de sòdi es emplegat dins lo tractament dei reumatismes.

gentisina n.f. Matèria coloranta saura de la raíç de genciana.

gentiu, ila adj. 1. Brave, agradiu, que platz per la sieu delicadessa. 2. Pagan, per lu promiers cristians. 3. (anc.) Nòble.

gentiu, ila adj. Que fa mòstra de gentilessa. Sin.: **brave**, **gent**. Var.: **gentil**.

gentleman n.m. (mòt anglés) Gentilòme, òme ben educat.

gentleman's agreement n.m. (mòt anglés) (dr.) Acòrdi internacional desprovedit d'efèctes juridics immediats ma qu'exprimisse li intencions dei signataris. Sin.: **acordament cortés, amigable**.

gentleman-farmer n.m. (mòt anglés) Grand proprietari fonsier qu'esplecha eu-meme li sieu tèrras.

gentleman-rider n.m. (mòt anglés) Cavalier amator que monta dins li corsas.

gentor n.f. Gentilessa.

gentry n.f. (mòt anglés) En Anglatèrra, ensèms dei familhas sens títol ma qu'an lo drech d'aver lo sieu blason. Sin.: **borgesia anglesa**.

genuflector, tritz adj. *Muscle genuflector*: Que permete de plegar lo genolh.

genuflexion n.f. Flexion dau genolh en signe de respècte, de somission, d'adoracion.

geobotanic, a adj. Relatiu à la geobotanica.

geobotanica n.f. Estudi de la distribucion dei vegetals à la susfàcia dau soal.

geobotanicament adv. D'après la geobotanica.

geocentric, a adj. Relatiu au geocentrisme. ◇ *Movement geocentric:* Movement aparent d'un astre à l'entorn de la Tèrra considerada coma centre d'observacion.

geocentrisme n.m. Concepcion cosmogonica que considèra que lo Soleu vira à l'entorn de la Tèrra. Contr.: **eliocentrisme**.

geocronologia n.f. Branca de la geologia que cèrca de datar lu eveniments qu'an afectat lo glòbe terrèstre e de datar l'atge dei ròcas.

geocronologic, a adj. Relatiu à la geocronologia.

geòda n.f. 1. Cavitat intèrna d'una ròca, cubèrta de cristals ò de concrecions. 2. (med.) Cavitat patologica au dedintre d'un organe.

geodesia n.f. Sciença de la forma e dei dimensions de la Tèrra. ◇ *Geodesia espaciala:* Geodesia que fa usança de satellits artificials.

geodesian, a n. Especialista en geodesia.

geodesic, a adj. 1. Relatiu à la geodesia. 2. *Linha geodesica* ò *geodesica*, n.f.: Corba d'una susfàcia tala que l'arc que jonhe doi ponchs d'aquesta corba sigue lo mai cort de toi lu arcs d'aquela susfàcia que jónhon aquelu doi ponchs. 3. *Ponch geodesic*: Ponch dau terren dont son estadi determinadi li coordenadas geodesiqui d'un biais foarça precís.

geodimètre n.m. Aparelh de mesura dirècta dei distanças geodesiqui, inventat per lo suedés Bergstrand.

geodinamica n.f. 1. Branca de la geologia qu'estúdia la cinematica e la dinamica dau glòbe e dei sieu diferenti envolopas constitutivi. 2. (astron.) Sciença qu'estúdia li proprietats mecaniqui e dinamiqui d'ensemble de la Tèrra e de la Luna en tenent còmpte de l'interaccion mutuala dei doi astres. ◆ **geodinamic, a** adj. Relatiu à la geodinamica.

geoestacionari, ària adj. Si di d'un satellite artificial geosincròne que gravita sus una trajectòria equatoriala e, per aquò, immobile per un observator terrèstre. Var.: **geostacionari**.

geoestadistica n.f. (min.) Evaluacion dei jaças de mineraus per lo metòde estadistic.Var.: **geostadistica**.

geoestrategia n.f. (mil.) Ensèms dei donadas de la strategia que resulta de la geografia fisica ò economica, ò de la demografia. Var.: **geostrategia**.

geoestrategic, a adj. Relatiu à la geoestrategia. Var.: **geostrategic**.

geoestrofic, a adj. (meteor.) Si di de la foarça de Coriòlis (*foarça geoestrofica*) ò dei vents determinats per aquela foarça e parallèli ai isobaras (*vents geoestrofics*). Var.: **geostrofic**.

geofagia n.f. Surbiment de tèrra practicat per l'òme e lu animaus, quora lo sieu regime alimentari es carenciat en saus minerali.

geofague, aga adj. e n. Que manja de tèrra.

geofil(e) n.m. Milapatas dau còrs lòng e fin, velenós, bòrni, luminós, manjaire d'insectes e de raíç, que viu dins l'umus e sota li mofas (Classa dei miriapòdes, fins à 5 cm de lòng).

geofisic, a adj. Relatiu à la geofisica.

geofisica n.f. Estúdi per lu mejans de la fisica, de l'estructura d'ensèms dau glòbe terrèstre e dei movements que l'afècton. Sin.: **fisica dau glòbe**.

geofisician, a n. Especialista de geofisica.

geofit n.m. Planta que possedisse d'organes soterrencs (tubercules, rizòma, etc...).

geofòne n.m. Instrumet d'escota per audir lu bosins que vènon dau sotasoal.

geogenia n.f. Sciença de l'origina e de la formacion de la Tèrra.

geogenic, a adj. Relatiu à la geogenia.

geografe, a n.m. Especialista de geografia.

geografia n.f. 1. Sciença qu'a per objècte la descripcion e l'explicacion de l'aspècte actual, natural e uman, de la susfàcia de la Tèrra. ◇ *Geografia generala*: Qu'estúdia lu fenomènes à l'escala mondiala. ◇ *Geografia regionala*: Qu'estúdia un espaci (region) ben determinat. ◇ *Geografia lingüistica*: Sciença qu'a per tòca de determinar li ièras d'espandiment dei fenomènes lingüistics. ◇ *Geografia fisica*: Part de la geografia qu'estúdia la parença actuala de la susfàcia de la Tèrra. ◇ *Geografia aplicada*: Part de la geografia dins la quala un estudi d'elements fisics e umans davanteja aqueu dei condicions de l'accion sus lo terren. ◇ *Geografia economica*: Part de la geografia qu'estúdia li ressorsas dau soal e dau sotasoal, li sieu produccions, la sieu distribucion e la sieu consumacion. 2. Ensèms dei caractèrs fisics e umans d'una region.

geografic, a adj. Relatiu à la geografia.

geograficament adv. Dau ponch de vista geografic.

geoïde n.m. 1. usfàcia normala, en tot ponch de la Tèrra, à la verticala dau luèc e que coïncida m'au niveu mejan dei mars, abstraccion facha dei mareas. (Lo geoïde corresponande per convencion à l'altituda zèro). 2. Volume teoric de la Tèrra que sieu forma generala retipa aquela d'un ellipsoïde aplatit.

geoïdrografia n.f. Estudi dei aigas terrenali.

geoïstòria n.f. Estudi de l'istòria dei estats consecutius de l'umanitat.

geolingüistic, a adj. Relatiu à la geolingüistica.

geolingüistica n.f. Geografia dei ièras lingüistiqui.

geolocalisacion (-izacion) n.f. Procediment que permete de posicionar un objècte (una persona, etc.) sus un plan ò una carta au mejan dei sieu coordenadas geografiqui. Sin.: **georeferenciament**.

geolocalisar (-izar) vt. Posicionar per geolocalisacion. Sin.: **georeferenciar**.

geologia n.f. 1. Sciença qu'a per objècte la descripcion dei materiaus que constituísson lo glòbe terrèstre e l'estudi dei transformacions actuali e passadi subidi per la Tèrra. 2. Ensèms dei caractèrs dau sotasoal d'una region.

geologic, a adj. Relatiu à la geologia.

geologicament adv. Dau ponch de vista de la geologia.

geològue, òga n. Especialista de geologia.

geomagnetic, a adj. Relatiu au geomagnetisme. Var.: **geomanhetic**.

geomagnetisme n.m. Magnetisme terrèstre. Var.: **geomanhetisme**.

geomancia n.f. Tecnica divinatòria fondada sobre l'observacion dei figuras que de tèrra ò de peiretas mandadi sus una susfàcia plana poàdon formar.

geomancian, a n. Persona que practica la geomancia.

geomanhetic, a adj. Geomagnetic.

geomanhetisme n.m. Geomagnetisme.

geomantic, a adj. Relatiu à la geomancia.

geomatic, a adj. Relatiu à la geomatica.

geomatica n.f. Tractament informatic de donadas geografiqui.

geomecanica n.f. Mecanica dei soals.

geometral, a adj. Si di d'un dessenh que representa un objècte en plan, copa e elevacion, m'ai sieu dimensions relativi e sensa tenir còmpte de la perspectiva. Var.: **geometrau**.

geometral n.m. Dessenh ò plan fach m'una escala donada. Var.: **geometrau**.

geometrau, ala adj. e n.m. Geometral.

geomètre n. 1. Matematician especialista de geometria. 2. Tecnicians que procedisse à d'operacions de mesuras de terrens.

geomètre n.m. Parpalhòla nuenchenca ò crepusculària, que la sieu toara (dicha *arpentoa*) a solament doi pareus posteriori de patas abdominali. Sin.: **falena**.

geometride n.m. *Geometrides*: Familha de parpalhòlas nuechenqui ò crepusculari, finda dichi *falenas*.

geometria n.f. 1. Sciença matematica qu'estúdia li relacions entre ponchs, drechas, corbas, susfàcias e volumes de l'espaci. 2. (espec.) Estudi d'unu aspèctes dei corbas e dei susfàcias abstrachi segond de metòdes particuliers ò en vista d'aplicacions determinadi: *Geometria algebrica*, *vectoriala*, *diferenciala*. 3. (impròpr.) *Avion de la geometria variabla*: Que si pòu modificar, adaptar en foncion dei circonstanças.

geometric, a adj. 1. Relatiu à la geometria. 2. (fig.) Exacte, rigorós, precís coma una demostracion de geometria. 3. (b.-a.) *Estile geometric*: Periòde (vèrs 1050-725 av. J.-C.) de l'art grèc que si definisse per lo caractèr geometric dau decòr ceramic. ◇ *Abstraccion geometrica*: Tendença de l'art dau s. XX^en^ qu'experimentava sistematicament lo poder estetic ò expressiu dei linhas, dei figuras geometriqui, dei colors en aplats.

geometricament adv. 1. Au mejan de la geometria. 2. Exactament, precisament.

geometrisacion (-izacion) n.f. Accion de geometrisar; lo sieu resultat.

geometrisar (-izar) vt. Donar à quauqua ren una forma que retipa una forma geometrica.

geometrografia n.f. Ensemble de tecnicas de bastison de figuras geometriqui.

geomorfogenèsi n.f. Elaboracion dei formas dau releu de la superficia yterrenala. (Li sieu causas iniciali son li desformacions tectoniqui).

geomorfogenia n.f. Sciença dei originas de la formacion dau releu terrenal.

geomorfologia n.f. Disciplina qu'a per objècte la descripcion e l'explicacion dei formas dau releu terrèstre.

geomorfologic, a adj. Relatiu à la geomorfologia.

geomorfològue, òga n. Especialista en geomorfologia.

geonemia n. f. Sciença qu'estúdia li condicions e l'estat de distribucion dei organismes sus la superficia de la Tèrra.

geonime n.m. Toponime vengut nom pròpri.

geonòma n.m. Paumolier dei seuvas americani, dau tronc foarça mistolin m'ai flors rogi.

geopelia n.f. Colomb pichonet d'Austràlia.

geopolitic, a adj. Relatiu à la geopolitica.

geopolitica n.f. Sciença qu'estúdia lu rapoarts entre la geografia dei estats e la sieu politica.

geoquimia n.f. Estudi de la reparticion dei elements quimics dins li ròcas, de la sieu origina, de la sieu natura e dau sieu comportament au cors dei fenomènes geologics.

geoquimic, a adj. Relatiu à la geoquimia.

geoquimista n. Especialista de geoquimia.

georeferenciament n.m. Geolocalisacion.

georeferenciar vt. (*georefernci*, classic *georeferéncii*) Geolocalisar.

georgian, a adj. e n. De Geòrgia (país situat sus la mar negra, anciana república de l'U.R.S.S.). ◆ Lenga caucasiana parlada principalament en Geòrgia.

georgian, a adj. e n. De Geòrgia (Estat american).

georgic, a adj. (lit.) Relatiu au travalh dei camps.

georgisme n.m. Doctrina economica e financiera enonciada per Henry Georges.

geosciença (-éncia) n.f. Sciença de la Tèrra.

geosfèra n.f. Ensemble de la rusca terrenala e de la massa centrala.

geosinclinal n.m. Dins li zònas orogeniqui, vasta fòssa en riba d'un continent, que s'aprefondisse progressivament sota lo pes dei depaus que li s'amolónon e que lo sieu plegament ulterior mena à la formacion d'una cadena de montanhas. Var.: **geosinclinau**.

geosinclinau, ala n.m. Geosinclinal.

geosincròne, a adj. Si di d'un satellite artificial de la Tèrra que lo sieu periòde de revolucion es parier au periòde de rotacion de la Tèrra.

geosincronisme n.m. Natura de cen qu'es geosincròne.

geosismic, a adj. Relatiu à la geosismica.

geosismica n.f. Metòde de prospeccion dei jaças terrenali au mejan dei estudis dei ondas emessi en prefondor per lu espetaments.

geostacionari, ària adj. Geoestacionari.

geostadistica n.f. Geoestadistica.

geostrategia n.f. Geoestrategia.

geostrategic, a adj. Geoestrategic.

geostrofic, a adj. Geoestrofic.

geotactic, a adj. Relatiu au geotactisme.

geotactisme n.m. Desplaçament d'una cellula, d'un organisme, d'un animau en foncion de la pesantor, en defoara de tota autra intervencion.

geotecnic, a adj. Relatiu à la geotecnica.

geotecnica n.f. Part de la geologia qu'estúdia li proprietats dei soals e dei ròcas en foncion dei projèctes de construccion d'obratges d'art.

geotectonic, a adj. De la geotectonica.

geotectonica n.f. Branca de la geologia qu'estúdia li relacions entre lu grands ensèms estructurals (continents e oceans), lu movements dei placas, etc. Sin.: **tectonica globala**.

geotermal, a adj. Que la sieu auta temperatura vèn dau sieu sojorn ò dau sieu passatge dintre li prefondors de la Tèrra.

geotermia n.f. 1. Ensèms dei fenomènes termics intèrnes dau glòbe terrèstre: *Islàndia es una encontrada de foarta geotermia*. 2. Estudi scientific d'aquelu fenomènes.

geotermic, a adj. Relatiu à la geotermia. ◇ *Gradient ò gra geotermic*: Mesura de l'aumentacion de la temperatura embé la profondor (en mejana 3,3°C cada 100 m dins lu bacins sedimentaris). ◇ *Energia geotermica*: Energia extracha dei aigas caudi ò de la vapor presenta dins d'uni zònas de foart gra geotermic.

geotermomètre n.m. (geol.) Donada ò element que permete d'evaluar la temperatura au moment d'un fenomène geologic.

geotermometria n.f. (geol.) Estudi de la distribucion de calor dins lo glòbe terrèstre, qu'a per tòca la reconoissença dei variacions dau flux termic terrèstre, dei sieu causas e dei sieus efèctes, actualament e dins lu temps futurs.

geotextile n.m. Produch ò article textile, en fibras artificiali, que s'emplega dins lo gèni civil coma armadura, filtre, etc.

geotropisme n.m. 1. (bot.) Orientacion que la pesantor impaua à la creissença d'un organe vegetal. 2. (etol.) Reaccion locomotritz d'uni espècias animali, que la pesantor provòca e orienta.

geotrup n.m. Insècte coleoptèr, de la familha dei bosiers. Sin.: **tavan merdassier**.

gerani n.m. 1. Planta sauvatja foarça comuna, que lo sieu fruch fa pensar à un bèc de grua. 2. Planta cultivada, dei flor ornamentali e perfumadi, qu'apartèn au genre *pelargòni*).

geraniacea n.f. *Geraniaceas*: Familha de plantas veludi mé cinc petales, dau fruch alongat, coma lo gerani e lo pelargòni.

geraniòl n.m. (quim. org.) Alcòl olefinic terpenic que forma part de l'òli de ròsas, d'aqueu dau gerani turc e d'aqueu dau *lemongrass.*

gerarca n.m. 1. Títol donat à d'unu auts dignitaris dei Glèias orientali. 2. Cap, personalitat qu'ocupa una plaça importanta dins un camp quau que sigue. Var.: **ierarca**.

gerarquia n.f. 1. Classament dei foncions, dei dignitats, dei poders dins un grope social segond un rapoart de subordenacion e d'importanças respectivi; ensèms dei personas qu'ocúpon de foncions superiori: *Gerarquia administrativa*. 2. Organisacion en una seria descreissenta ò creissenta d'elements classats segond la sieu grandessa ò la sieu valor: *Ierarquia dei salaris*. ◇ (inform.) *Gerarquia dei memòrias*: Classament dei memòrias d'un computador en foncion d'un critèri de performança e de capacitat.Var.: **ierarquia**.

gerarquic, a adj. Relatiu à la ierarquia: *Passar per la via gerarquica*. ◇ (dr.) *Poder gerarquic*: Qu'un superior de l'Administracion a sobre lu actes dei sieus subordenats. Var.: **ierarquic**.

gerarquicament adv. D'un biais gerarquic; en foncion d'una gerarquia. Var.: **ierarquicament**.

gerarquisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de ierarquisar. 2. Organisacion ierarquica. Var.: **ierarquisacion**.

gerarquisar (-izar) vt. 1. Sotametre à un òrdre gerarquic. 2. Organisar en foncion d'una gerarquia. Var.: **ierarquisar**.

gèrb, a adj. Gèrp.

gerbàsia n.f. Gèrbe.

gerbat, ada adj. Alterat, blet, en parlant d'un fruch. Sin.: **neblat**, **passit**.

gèrbe n.m. Mamifèr rosegaire dei patas posteriori lòngui mé tres dets, que bondisse e cava de tanas dins li planas sablonoï (Familha dei dipodides). Var.: **gerbàsia**.

gerbida n.m. Ermàs.

gerença (-éncia) n.f. Foncion de gerent; durada d'aquesta foncion; administracion per un gerent. ◇ *Gerença liura*: Esplecha d'un comèrci per una persona que n'es solament afitairitz. Sin.: **locacion-gerença**. ◇ *Gerença salariada*: Esplecha d'un comèrci per una persona salariada.

gerent, a n. 1. Persona fisica ò morala que dirigisse e administra per lo còmpte d'un autra. 2. Persona responsabla de l'administracion d'un immòble. 3. *Gerent de societat*: Dirigent social d'una societat en nom collectiu, d'una societat en comandita simpla ò per accions, d'una societat à responsabilitat limitada ò d'una societat civila.

gergolh n.m. Pichin bosin que fan lu auceus en cantant, lu rius en s'escorrent, etc. Sin.: **chieu-chieu**, **ramatge**, **bresilhadís**.

gergolhaire, airitz adj. Que gergolha.

gergolhant, a adj. Que gergolha.

gergolhar vi. 1. En parlant dei auceus, faire audir un cant leugier, doç e confús. Sin.: **chieutar**, **chieutonar**, **redoblegar**, **ramatjar**, **bresilhar**. 2. En parlant de l'aiga, produrre un murmure. Sin.: **mormolhar**. 3. En parlant d'un niston, emetre lu promiers sons articulats. Sin.: **lalejar**.

gergon n.m. Argòt. Var.: **girgon**, **jargon**.

gergonafasia n.f. Jargonafasia. Var.: **girgonafasia**.

gergonar vi. Gergonejar. Var.: **girgonar**, **jargonar**.

gergoneaire, airitz adj. e n. Gergonejaire. Var.: **girgoneaire**.

gergonear vi. (*gergoneï*) Gergonejar. Var.: **girgonear**.

gergonejaire, airitz adj. e n. Que gergoneja. Var.: **gergoneaire**, **girgonejaire**.

gergonejar vi. Parlar en emplegant un gergon. Var.: **girgonear**, **girgonejar**.

geriatre, a n. Mètge especialisat en geriatria.

geriatria n.f. Medecina de la vielhessa; ensèms dei mejans preconisats per retardar l'aparicion de la senilitat.

geriatric, a adj. De la geriatria.

gerir vt. (*gerissi*) 1.Administrar (d'interès, una entrepresa, etc.) per lo sieu còmpte pròpri ò per lo còmpte d'una autra persona. Sin.: **bailejar**, **menar**. 2. Assegurar l'administracion, l'organisacion, lo tractament d'un ensèms de mèrç, d'informacions, de donadas, etc. 3. Administrar lo mai ben possible en despièch d'una situacion dificila: *Gerir la crisi*.

gèrla n.f. Jarra.

gerlassa n.f. Peis de la familha dei esparides (*Sparus bilobatus*).

gèrle n.m. Peis de la familha dei esparides. ◇ *Gèrle blavier*: Peis de la familha dei centracantides, dei mars temperadi caudi, que forma de bancs importants au lòng dau litoral (*Spicara maena*). Sin.: **gavaron**, **picareu**.

gerlet n.m. (mar.) Pichon brime qu'ensarra li velas un còup plegadi còntra l'antena. Sin.: **ganseta**, **matafieu**, **matafion**.

gerleta n.f. Pichina gèrla. Sin.: **jarreta**, **jarron**.

german, a adj. e n. De Germània; qu'apartèn ai Germans. ◆ adj. *Cosin german*: naissut dau fraire ò de la sòrre dau paire ò de la maire. ◇ *Fraire german, sòrre germana*: Naissut dau meme paire e de la mema maire.

germandrea n.f. Pichina labiada aromatica dei proprietats toniqui, comuna dins li forèsts. Pertòca finda un centenau de varietats de plantas.

germani n.m. (quim.) Element (Ge) de n° atomic 66 e de massa atomica 162,50.

germanic, a adj. De Germània, d'Alemanha ò dei sieus abitants. ◆ n.m. Branca de l'indo-europeu que n'en vènon l'anglés, l'alemand, lo neerlandés e li lengas nordiqui.

germanisacion (-izacion) n.f. Accion de germanisar; fach de si germanisar.

germanisant (-izant) adj. e n. Germanista.

germanisar (-izar) vt. 1. Impauar à un pòble, un país, la lenga alemanda, introdurre de colons alemands dins un país. 2. Donar una forma alemanda à: *Germanisar un mòt*. ◆ **si germanisar** v.pr. Pilhar una forma germanica, alemanda.

germanisme n.m. (ling.) 1. Expression pròpria à la lenga alemanda. 2. Emprunt à l'alemand.

germanista n. Especialista de la lenga e de la civilisacion alemandas. Var.: **germanisant**.

germanofil(e) adj. e n. Favorable ai Alemands.

germanofilia n.f. Simpatia per l'Alemanha e lu Alemands.

germanofòbe, a adj. e n. Ostile ai Alemands.

germanofòbia n.f. Antipatia per l'Alemanha e lu Alemands.

germanofòne, a adj. e n. De lenga alemanda.

germar vi. (*gèrmi*) 1. Desvolopar un gèrme, en parlant d'una grana, d'una tantifla. 2. Començar à si desvolopar. Sin.: **borronar**, **grelhar**, **germolhar**. Var.: **germolhar**.

germat, ada adj. Que presenta un gèrme. Var.: **germolhat**.

gèrme n.m. 1. Pichina massa viva gaire organisada mai facha per créisser e si diferenciar per donar un èstre ò un organe. Var.: **germolh**. 2. Grelh rudimentari que si desvolopa sus d'unu organes soterrans (patata, en particulier). 3. (med.) Micròbi. 4. (fig.) Origina, causa de: *Un gèrme de garrolha*.

germèn n.m. (biol.) Ensèms dei cellulas de l'embrion animal ò vegetal que la sieu diferenciacion donerà li cellulas reproductritz, ò *gamets* (per op. à *sòma*).

germicida adj. e n. (med.) Si di d'un produch que destruge lu gèrmes. Sin.: **antiseptic**.

germinacion n.f. (bot.) Desvolopament dau gèrme contengut dins una grana, que mete fin au periòde de vida latenta, ò anidrobiòsi. Sin.: **grelhada**, **grelhatge**.

germinador n.m. 1. Luèc dont si fa germar l'òrdi, dins li brassarias. 2. Recipient destinat à receure li granas per li faire germar.

germinal n.m. Promier mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

germinal, a adj. Que pertòca lo germèn, lo gèrme. ◇ *Cellula germinala*: Gamet. Var.: **germinau**.

germinatiu, iva adj. Relatiu à la germinacion.

germinau, ala adj. Germinal.

germolh n.m. Gèrme.

germolhar vi. Germar.

germolhat, ada adj. Germat.

germon n.m. Grand ton pescat dins l'Atlantic, de la familha dei escombridats (*Thunnus alalunga*), finda dich *ton blanc* (Lòng de 60 cm à 1 m). Sin.: **ala lònga**.

gerodermia n.f. (med.) Parença senila de la pèu.

geroglif(e) n.m. Ieroglif(e).

geroglific, a adj. Ieroglific.

gerondiu n.m. (ling.) 1. En latin, forma verbala declinabla que pilha la plaça de l'infinitiu dins d'uni foncions. 2. Forma verbala que sièrve à indicar una accion: *En anant*, *en parlant*, *en venent*. ■ Correspoande ai formas italiani en *–ando / -endo*, ò encara ai formas anglesi en *–ing*.

geront n.m. 1. Sòci de la gerosia d'Esparta. 2. Tipe de vièlhard ridicule dins la comèdia classica.

gerontisme n.m. 1. Forma d'organisacion sociala dins la quala lu vièlhards domínon. 2. Flaquiera senila de l'èime.

gerontocracia n.m. Govèrn tengut per lu vièlhards.

gerontofil(e), a adj. e n. Persona pertocada de gerontofilia.

gerontofilia n.f. Atirança sexuala per lu vièlhards.

gerontologia n.f. Estudi de la vielhessa e dei fenomènes de vielhiment sota lu sieus aspèctes divèrs, morfologics, fisiopatologics (geriatria), psicologics, socials, etc.

gerontologic, a adj; Relatiu à la gerontologia;

gerontològue, òga n. Especialista de gerontologia.

gerotoxon n.m. Arc senile blancastre qu'apareisse à l'entorn de la cornea dei personas vièlhi.

gèrp n.m. Camp non cultivat. Sin.: **ermàs**, **gerbida**.

gèrp, a adj. Que non es cultivat. Var.: **gèrb**.

gerpàs n.m. Camp non cultivat, laissat à l'abandon.

gersés, esa adj. e n. De Gèrs.

ges adv. ['dʒe] Advèrbi negatiu, que sièrve en particulier à renforçar una negacion: *N'i a ges*, *n'i a pas ges*.

gèst n.m. Periòde d'activitat sexuala per li bèstias: *Èstre de gèst*.

gèst(e) n.m. 1. Movement dau còrs, principalament de la man, dau braç ò de la tèsta, que poàrton una significacion ò non; (espòrts) accion de juèc remirabla: *Aqueu jogaire de balon a fach un beu gèst tecnic e a saludat lo public d'un gèst de la man*. 2. Accion generoa, don, liberalitat: *Faire un gèst per ajudar quauqu'un*.

gèsta n.f. (lit.) Ensèms dei poemas epics de l'Atge Mejan, que racònton lu grands fachs de personatges istorics ò legendaris: *La gèsta de Rotland*. ◇ *Cançon de gèsta*: Un dei poemas d'aquel ensèms.

gestacion n.f. 1. Estat d'una femèla vivipara, entre nidacion e messa bas, dins li espècias que noirísson l'embrion, pi lo fètus, per via placentària. 2. (fig.) Travalh d'elaboracion d'una creacion de l'esperit.

gestaltisme n.m. Teoria psicologica e filosofica que refuda d'isolar lu fenomènes un de l'autre per lu explicar e que lu considèra coma d'ensèms indissociables estructurats (*formas*). Sin.: **teoria de la forma**.

gestaltista adj. e n. Qu'apartèn au gestaltisme.

gestalt-terapia n.f. Terapia qu'a per objècte de mobilisar li ressorsas de l'individú per rendre conscienti toti li sieu contradiccions e li permetre de li redurre d'espereu.

gesticulacion n.f. Accion de gesticular. Sin.: **bracejament**.

gesticulaire, airitz adj. Que gesticula. Sin.: **bracejaire**.

gesticulant, a adj. Que gesticula.

gesticular vi. Faire de grands gèsts dins toi lu sens, s'agitar. Sin.: **bracejar**.

gestion n.f. 1. Accion e biais de gerir, d'administrar, de dirigir, d'organisar quauqua ren; periòde pendent lo quau quauqu'un gerisse un afaire. 2. (dr. civ.) *Gestion d'afaires*: Quasi contracte per lo quau lo gerent d'afaires, sensa n'aver augut mandat, agisse per lo còmpte dau gerit. 3. (fin.) Sintèsi que consistisse à restacar au budget d'una annada unicament li operacions materialament executadi au cors de l'annada en question (S'opaua à l'*exercici*).

gestionari, ària adj. e n. Persona qu'a la responsabilitat de la gestion d'un afaire, d'un servici, d'una administracion, etc. ◆ adj. Relatiu à una gestion.

gestionari n.m. Oficier encargat d'administrar un establiment, un espitau militari.

gestual, a adj. Que pertòca lu gèsts; que si fa mé de gèsts. ◇ *Pintura gestuala*: Aquela que mete en avant l'acte fisic de pintar, la velocitat e l'espontaneïtat. Var.: **gestuau**.

gestuala n.f. 1. Gestualitat. 2. Biais de si mòure caracteristic d'un actor ò d'un estile de juèc.

gestualitat n.f. Ensèms dei gèsts, considerats sus lo plan de la sieu significacion. Sin.: **gestuala**.

gestuau, ala adj. Gestual.

get n.m. 1. Accion de getar, de lançar. Sin.: **giscle**, **gisclada**. ◇ (fig.) *Promier get*: Esquiç d'una òbra, espec. literària. Sin.: **primier còup**. ◇ *D'un get*, *d'un solet get*, *dau promier get*: En còup solet. 2. *Arma de get*: Arma que constituisse d'esperela un projectile (javelina) ò que lo lança (arc). 3. (tecn.) Accion de faire colar la matèria en fusion dins un mòtle. 4. Distança que correspoande à la portada d'un get: *À un get de pèira*. 5. Movement d'un fluide que giscla bruscament coma sota l'efècte d'una pression. 6. Emission, projeccion viva. Var.: **git**.

getable, a adj. Si di d'un objècte destinat à èstre getat après usatge. Var.: **gitable**.

getada n.f. Obratge establit per permetre l'accès d'una installacion portuària à partir dau ribatge, per facilitar li manòbras dei naus dins lu canals d'accès à un poart. Var.: **gitada**. Sin.: **mòle**, **peirada**, **levada**.

getament n.m. Residú, sobra, rèsta, rafatum.

getar vt. 1. Mandar luènh en lançant. 2. Portar vivament (lo còrs ò una part dau còrs) dins una direccion. ◇ *Getar lo regard sobre*: Mandar una ulhada à. Sin.: **agachar**, **alucar**. 3. Si desbarrassar de, metre à la rementa. 4. Metre, pauar rapidament ò sensa precaucion. 5. Dispauar, metre en plaça, establir: *Getar un poant sobre la ribiera*, *getar li basas de quauqua ren*. 6. Botar mé violença: *Getar quauqu'un à tèrra*. 7. Metre bruscament mé violença dins una situacion donada: *Getar dins l'embarràs*. 8. Mandar foara de se, emetre: *Un animau que geta lo sieu verin*. 9. Lançar, mandar: *Un diamant que geta mile fuècs*. Var.: **gitar**. ◆ **si getar** v.pr. 1. Si portar vivament, si precipitar: *Si getar còntra un barri*. Sin.: **si butar**, **s'abrivar**, **s'aventar**, **si ronçar**. 2. Si deversar, en parlant d'un cors d'aiga. Sin.: **s'escampar**.

geton n.m. 1. Pichin get. 2. Rodèla plata emplegada per faire foncionar d'unu aparelhs, coma marca dins d'unu juècs: *Un geton de telefòne*. Var.: **giton**.

getter n.m. (fis.) (mòt anglés) Substança emplegada dins un tube electronic per li melhorar lo vuèi.

GeV Simbòle de Gigaelectronvòlt, unitat practica d'energia emplegada en fisica dei particulas.

gewurtztraminer n.m. Socatge blanc cultivat en Alsàcia, que dona de vins perfumats; lo vin fach m'aqueu socatge.

ghanés, a adj. Relatiu au Ghana.

ghetto n.m. ['getto] (mòt italian) 1. Quartier abitat per comunautats judivi ò, ancianament, reservat ai Judieus (Dins lo temps, à Niça, lo quartier reservat ai Judieus en vila vièlha si sonava la *Judaria*). 2. Luèc dont una minoritat viu separada dau rèsta de la populacion: *Harlem, lo ghetto negre de New York*. 3. Mitan barrat sus d'eu-meme, condicion marginala: *Un ghetto intellectual*. Var.: **guet**. Sin.: **resèrva**.

ghettoïsacion (-izacion) n.f. 1. Fach d'embarrar dins un ghetto; lo sieu resultat. 2. Accion d'isolar; lo sieu resultat. Var.: **guetoïsacion**.

ghettoïsar (-izar) n.f. 1. Embarrar dins un ghetto. 2. Isolar. Var.: **guetoïsar**.

G.I. n.m. inv. [dʒi'aj] (fam., de l'american *Government Issue*) Sordat american.

giacinti n.m. Pèira fina, varietat de zircon d'una color brun-aurenjat à roge.

giàira n.f. (it. *ghiaia*) Graveta que s'espantega sus lu camins.

giaor n.m. Tèrme de mesprètz que lu Turcs emplégon per designar lu non-musulmans.

giba n.f. 1. Grossor anormala sus l'esquina ò sus lo pièch, deuguda à una desformacion vertebrala. 2. Protuberança naturala sus l'esquina d'unu animaus: *La giba dau dromadari*.

gibaciera n.f. Biaça. Sin.: **carniera**, **carnier**, **carnassiera**.

gibberellic, a adj. *Acide gibberellic*: Principi actiu contengut dins la gibberellina.

gibberellina n.f. Substança extracha d'un fonge qu'accelèra la creissença e la germinacion de nombroï espècias de plantas.

gibbon n.m. Monina sensa coa d'Índia e de Malàisia, que pua embé agilitat dins lu aubres gràcias ai sieus grands braç (aut d'1 m).

gibelin, a adj. e n. Gibellin.

gibellin, a adj. e n. Gebellin.

gibelòta n.f. Fricassada de coniu au vin blanc.

gibèrna n.f. (mil.) Ancianament, estug per li cartochas.

gibet n.m. Potença, forca (per empicar).

gibeta n.f. Pichina giba.

gibier n.m. (fr.) Sauvatgina, caça.

gibós, oa adj. e n. Qu'a una giba: *«Lo gibós s'en va content d'aver mai la giba...»* (Cançon tradicionala).

gibositat n.f. (med.) Corbura anormala de l'espina dorsala, que dona una giba.

gibossejar vt. Enclotar, bunhar, agibassir.

gibrada n.f. Formacion ai bassi temperaturas d'una man de glaça sus la part de davant dei alas d'avion. Var.: **gelibrada**.

gibrar vt. Curbir de gibre. Var.: **gelibrar**.

gibrat, da adj. Cubèrt de gibre. Var.: **gelibrat**.

gibre n.m. 1. Vapor d'aiga congelada sus un còrs solide, una susfàcia. Var.: **gelibre**. 2. Fendascla ò taca dins una gemma.

gibre n.m. Mena de pesca practicada dins Aude per lo biais d'un trauc encavat à travèrs la susfàcia glaçada d'un estanh, per agantar lu peis atrachs per la lutz.

gibrós, oa adj. De la natura dau gibre. Var.: **gelibrós**.

gibus n.m. Capeu à claca.

G.I.C. (sigla) Grand invalide civil.

G.I.G. (sigla) Grand invalide de guèrra.

giga n.f. 1. (mús.) Dança viva de mesura ternària, d'origina anglesa, movement final de la seguida. 2. (coregr.) Dança populària executada sus lo meme ritme, caracterisada per de picadas vivi, e sovent alternadi, dei talons e dei ponchas.

giga n.f. 1. (anc.) Camba. 2. Cuèissa de cabròu.

giga n.f. (mar.) Cordatge que religa li doi parts de l'antena latina, *la pena* e *lo quart.*

gigant, a adj. e n. 1. Persona, animau ò caua d'una talha totplen granda. ◇ *À pas de gigant*: Foarça rapidament. 2. Persona, entrepresa, que despassa li autri de totplen per lo sieu gèni, la sieu potença. ◆ adj. Grandàs: *Una vila giganta*. ◇ *Estela giganta*: Estela qu'a una granda luminositat e una densitat debla.

gigantal, a adj. Gigantesc. Var.: **gigantau**.

gigantàs, assa adj. e n. Aumentatiu de *gigant*.

gigantau, ala adj. Gigantal.

gigantesc, a adj. 1. Foarça grand, à l'escal umana. 2. De proporcions enòrmi, desmesurat: *Una entrepresa gigantesca*. Var.: **gigantau**.

gigantisme n.m. 1. Exageracion dau desvolopament dau còrs en general ò d'uni dei sieu parts. 2. Desvolopament excessiu d'un organisme quau que sigue: *Lo gigantisme d'una entrepresa*.

gigantografia n.f. Engrandiment d'imatges per l'estampadura d'aplacas grandassi.

gigantomaquia n.f. Combat mitologic dei Gigants còntra lu dieus, tema frequent de l'art grèc.

gigiò n.m. (tèrme d'enfant) Cavau.

gigondàs n.m. Vin dei Costieras de Ròse.

gigòt n.m. Cuèissa d'anheu, de cabrit, etc., talhada per la taula. Sin.: **garron**.

gigotat, ada adj. Si di d'una bèstia que li sieu cuèissas son ben pleni coma aqueli d'un anheu.

gi-iò interj. Interjeccion per qu'un cavau vire à seneca.

gíjola n.f. 1. Fruch dau gijolier, roge à maturitat, de la pulpa blanca e sucrada, leugierament laxativa, que sièrve à fabricar lu fruchs pectorals e la pasta de gíjorla. 2. Suc, pasta que si pòu extraire de la gíjorla. Var.: **gíjorla**, **chichorla**.

gijolier n.m. Aubre cultivat en Occitània per lu sieus fruchs, li *gíjorlas* (fins à 8 m d'autessa, familha dei ramnaceas). Var.: **gijorlier**, **chichorlier**, **jijolier**. Sin.: **jujubier**.

gíjorla n.f. Gíjola. Var.: **jíjola**.

gijorlier n.m. Gijolier.

gilèco n.m. Gilet. Var.: **gileta**. Sin.: **bombet**.

gilequier, a n. Giletier.

gilequiera n.f. Giletiera.

gilet n.m. 1. Vestiment masculin cort e sensa mànegas, botonat sus lo davant, que si poarta normalament sota lo veston. 2. Sotavestiment de coton, de flanèla, etc. Sin.: **flanelòta**. 3. Vestiment tricotat, dei mànegas lòngui, botonat sus lo davant. Sin.: **gileta**. 4. *Gilet de sauvament*: Gilet que permete à una persona de si mantenir à la susfàcia de l'aiga. 5. *Gilet parabalas*: Gilet renforçat, en usatge dins l'armada, la polícia, etc., que protegisse lo pièch dei projectiles. Var.: **gilèco**.

gileta n.f. Gilet mé de mànegas.

giletier, a n. Persona que fa de gilets. Var.: **gilequier**.

giletiera n.f. Cadena de relòri que si fixa à una dei botonieras dau gilet. Var.: **gilequiera**.

gilós, oa adj. e n. Gelós.

gilosament adv. Gelosament.

gilosar vt. Gelosar.

gilosia n.f. Gelosia.

gim n.f. Gimnastica.

gimbleta n.f. Pastisson d'Albigés en forma de corona.

gimbrar vt. Enfagotar. ◆ **si gimbrar** v.pr. S'enfagotar.

gimbrat, ada adj. Desbraiat. ◇ *Mau gimbrat*: Mau vestit, desbraiat.

gimcana n.m. Gimkhana. Var.: **gimcanà**.

gimèrro n.m. D'après una anciana credença, animau ibride eissit dau crosament d'un ae ò d'un cavau m'una vaca ò d'un taur m'una ega ò m'una sauma.

gimkhana n.m. Ensèms d'espròvas en automobila ò en motocicleta, dins li qualas lu concurrents dévon seguir un percors complicat de bescontorns, de barrieras, etc. Var.: **gimkhana**.

gimnasi n.m. 1. Establiment e sala dont si fan d'exercicis esportius. 2. En Soíssa, liceu. 3. (Antiqu. grèga) Edifici public destinat unicament ai exercicis fisics e que devenguèt pi un centre de vida intellectuala.

gimnasta n. Persona que practica la gimnastica.

gimnastica n.f. 1. Ensèms dei exercicis fisics destinats à assoplir ò à desvolopar lo còrs. Abrev.: **gim**. ◇ *Gimnastica esportiva*: De competicion. ◇ *Gimnastica ritmica* ò *ritmica*, n.f.: Metòde d'educacion fisica, musicala e respiratòria destinada à l'armonisacion dei movements dau còrs. ◇ *Gimnastica modèrna* ò *gimnastica ritmica esportiva*: Gimnastica mmusical qu'emplega d'engenhs leugiers (balon, ribans, etc.), disciplina olimpica. ◇ *Pas de gimnastica*: Pas de corsa regulier e cadençat. ◇ (med.) *Gimnastica correctiva*: Ensèms de movements e d'exercicis qu'an per tòca la reeducacion musculària. 2. (fig.) Ensèms d'exercicis per desvolopar li facultats intellectuali. 3. Ensèms de manòbras pauc ò pron complicadi, qu'una situacion impaua.

gimnets n.m.pl. Poblacion aqueana d'Argolide reducha esquasi en servituda per lu envaïdors dorians.

gimnic, a adj. Relatiu à la gimnastica.

gimnocarpe, a adj. (bot.) Si di dei plantas que lu sieu fruchs son soudats mé minga organe accessòri.

gimnocarpia n.f. Natura dei plantas gimnocarpi.

gimnopedias n.f. pl. Fèstas annuali celebradi à Esparta en l'onor d'Apollon.

gimnorines n.m. pl. Raça de ratapinhatas.

gimnosofia n.f. Doctrina dei gimnosofistas.

gimnosofista n.m. Nom donat per lu autors de la Grècia classica ai ascètas d'Índia.

gimnospèrme, a adj. Si di d'una planta dei granas nudi portadi sobre d'esqüamas dubèrti. ◆ n.f. *Gimnospèrmas*: Sota-embrancament de plantas, sovent arborescenti, que li sieu granas nudi son portadi sobre d'esqüamas dubèrti (pin, ginkgo).

gimnospermia n.f. Nuditat de la grana; natura pròpria ai gimnospèrmas dins lo sieu ensèms.

gimnosporangi n.m. Fonge parasit que viu sus lo ginèbre ò sus lu rosaceus.

gimnòt n.m. Peis dei aigas doci d'Amèrica dau Sud, m'un aspècte d'anguila, qu'una espècia, que pòu anar fins à 2, 5 m de lòng, paralisa li sieu predas en produent de potenti descargas electriqui.

gin n.m. Aigardent de gran aromatisat mé de gruns de ginèbre.

ginandria n.f. Sembla ermafroditisme parcial d'una frema.

ginandromòrfe, a n. Que patisse de ginandromorfisme.

ginandromorfic, a adj. Relatiu au ginandromorfisme.

ginandromorfisme n.m. Presença simultanea dins un meme individú de caractèrs sexuals mascles e femeus.

ginatresia n.f. (med.) Atresia d'una part dau canal genital de la frema.

gindrolh n.m. (fam.) Estraçon. Sin.: **chinfrolh**.

ginèbre n.m. 1. Ginebrier (*juniperus communis*). Var.: **genibre**. 2. Fruch dau ginebrier. 3. Aigardent obtengut per destillacion de mosts de cerealas en presenças de fruchs de ginebrier.

ginebrés, esa adj. e n. Genevés.

ginebrier n.m. Aubrilhon dei fuèlhas espinoï e dei bagas violeti (Aut fins à 8 m, familha dei cupressaceas). Var.: **genibrier**.

gineceu n.m. 1. Apartament reservat ai fremas, dins la Grècia antica. 2. (bot.) Pistil.

ginecocracia n.f. Governament bailejat per de fremas.

ginecofòbia n.f. Paur exagerada d'unu neoropatas en presença d'una frema.

ginecografia n.f. (med.) Radiografia dei organes genitals intèrnes de la frema.

ginecologia n.f. Especialitat medicala que s'interèssa à l'organisme de la frema e au sieu aparelh genital.

ginecologic, a adj. Relatiu à la ginecologia.

ginecològue, òga n. Mètge especialisat en ginecologia.

ginecomastia n.f. Desvolopament anormal dei glàndolas mamari dins l'òme.

ginecopatia n.f. (med.) Afeccion dei organes genitals de la frema.

ginèri n.m. Graminea ornamentala que creisse en grandi matas, mé de fuèlhas lòngui pendenti.

ginèsta n.f. Aubrilhon dei flors jauni, comun dins d'uni landas e que forma foarça espècias, que poàdon èstre espinoï (Familha dei papilionaceas). Var.: **ginèstre**.

ginestier n.m. Ginestiera.

ginestiera n.f. Luèc dont creisse la ginèsta. Var.: **ginestier**. ◇ *Sant Antòni de Ginestiera:* Quartier de Niça.

gineston n.m. Ginestròla.

ginèstre n.m. Ginestiera.

ginestròla n.f. Varietat de ginèsta, finda dicha *èrba dei tenchuriers*. Var.: **gineston**.

ginet n.m. Pichin cavau originari d'Espanha.

gin-fizz n.m. Mesclum de gin e de jus de limon.

gíngeris n.m. pl. Babòias. ◇ *Picar à gíngeris*: Aver una fin abrupta, que non es boana coma aquela esperada.

gingibre n.m. Planta originària d'Àsia, dau rizòma aromatic, que s'emplega coma condiment (Familha dei zingiberaceas).

ginginar vi. Faire audir un son. Sin.: **sonar**, **tindar**, **tintinar**.

gingival, a adj. Relatiu ai gengivas. Var.: **gingivau**.

gingivau, ala adj. Gingival.

gingiviti n.f. Inflamacion dei gengivas.

ginkgo n.m. Aubre de China e dau Japon, dei fuèlhas en ventalh, cultivat coma aubre ornamental e considerat en Extrème-Orient coma un aubre sacrat (Aut de 30 m, sota-embrancament dei gimnospèrmes).

ginkgogacea n.f. *Ginkgogaceas*: Familha d'aubres ornamentals, qu'una espècia soleta es viva au jorn d'encuèi, lo *gingko*.

ginocàrdia n.f. Aubre d'Indochina (*Gynocardia odorata*), que dona un òli gras que la sieu odor sembla aquela de l'òli de lin (Un temps confonduda amé la *chaulmogra*).

ginodioecia n.f. (bot.) Presença dins una qualitat identica de planta, de flors ermafroditi sus un pen, e de flors femèli sus d'autres.

ginodioïc, a adj. Relatiu à la ginodioecia.

ginogenèsi n.f. Desvolopament partenogenic d'un ovule.

ginoïde, a adj. Que presenta de caractèrs femenins.

ginolh n.m. Genolh.

ginolhat, ada adj. Genolhat.

ginolhiera n.f. Genolhiera.

ginolhon n.m. *De ginolhons*: De genolhons.

ginolhatòri n.m. Genolhatòri.

ginomoecia n.f. (bot.) Presença sus una planta soleta, de flors ermafroditi e de flors femèli.

ginomonoïc, a adj. Relatiu à le ginomoecia.

gin-rami n.m. Gin-rummy.

gin-rummy n.m. (mòt american) Juèc de cartas, varianta dau rami, que si juèga à doi. Var.: **gin-rami**.

ginseng n.m. Raíç d'una planta dau genre panax, que possedisse de qualitats toniqui remirabli.

giobertita n.f. (miner.) Carbonat natural de magnesi $MgCO_3$. Sin.: **magnesita**.

giottesc, a adj. e n. Que si rapoarta à Giotto, au sieu art, à la sieu influença.

gip n.m. 1. Ròca sedimentària formada de sulfat de calci idratat e cristallisat. Sin.: **gèis**. 2. Materiau obtengut en escaufant la ròca d'aqueu nom entre 150 e 200 °C, cen que li fa perdre la sieu aiga; sota forma de pòuvera blanca, es mesclat à l'aiga per formar una massa solida e tendra, que sièrve dins la construccion, especialament per tapar de trauc ò revestir una paret, ò en esculptura per faire d'estàtuas.

gipada n.f. Engipada.

gipaèt n.m. Grand rapaci diurne que viu dins li auti montanhas e si noirisse de caraunhas coma lu vautors Pòu despassar 2 m d'envergadura). Sin.: **rasclussier**, **pèça oàs**, **aigla àrpia**.

gipar vt. Engipar.

gipatge n.m. Engipatge.

gipàs n.m. pl. Cen que sobra de materiaus de construccion (espec. à basa de gip).

gipier, a n. (constr.) Persona especialisada dins lo travalh dau gip.

gipiera n.f. 1. Carriera dont es extracha la ròca que donerà de gip. 2. Forn dont si fa lo gip.

gipon n.m. Jupon.

gipós, oa adj. De la natura dau gip; que contèn de gip.

gira n.f. 1. Percors representat per lo torn d'un endrech. 2. Percors toristic ò esportiu. 3. Percors barrat limitat, fach d'elements encastrats per li faire circular de juguets (trens, veituras). Sin.: **rondatge**. 4. Ensèms dei conductors electrics religats entre elu. Sin.: **malhum**, **cadena**, **ròdol**.

giracion n.f. Movement giratòri.

giradoira n.f. Ponch redon rotier dont la prioritat es à seneca (à-n-aqueu que vira dintre). Sin.: **estela**, **giratòri**, **rotonda**.

girador n.m. Giroleta, viròla.

girafa n.f. 1. Grand mamifèr d'Àfrica, dau coal totplen lòng. 2. (cín., telev.) Pèrtega fixada à un pen articulat, per suportar un micro. Var.: **girafla**.

girafla n.f. Girafa.

girafon n.m. Pichin de la girafa.

giràndola n.f. 1. Part superiora d'un candelabre, que poarta li brancas. 2. Candelabre ò candelier m'un nombre important de brancas mé de decoracions que pèndon. 3. Guirlanda luminoa que decòra una fèsta, un balèti, etc. 4. Garba viradissa d'un fuèc d'artifici. Var.: **girandòla**.

girandòla n.f. Giràndola.

girar vt. e vi. Virar, tornar.

girasòl n.m. Opala lachoa blava emplegada en joielaria.

giratòri, a adj. Si di d'un movement de rotacion à l'entorn d'un axe ò d'un centre: *Sens giratòri*.

giratòri n.m. Caireforc giratòri. Sin.: **giradoira**, **ponch redon**, **estela**, **rotonda**.

giraviacion n.f. Concepcion, construccion e messa en òbra dei giravions.

giravion n.m. Aeronau dins la quala la sustentacion es assegurada en totalitat ò parcialament per la rotacion d'un rotor ò d'unu rotor mé d'axes sensiblament verticals.

girboleta n.f. Fonge foarça preat. Sin.: **aurelheta**, **cantarèla saura**, **cresta de gal**, **jaunet**.

girèla n.f. 1. Carèla. 2. Juèc d'enfant, fach d'un boasc ponchut ai doi extremitats, que si fa virar en picant sus una dei ponchas. Sin.: **giromèla**.

girèla n.f. Peis dei colors vivi, de la Mediterranea.

girèla n.f. (mar.) 1. Palan encapelat à l'aubre per sostenir una antena. 2. Pichon palan per tesar una aubarèsta. 1491: *«XV aubarestas garnidas de girelhas»*. Var.: **girelha.**

girelha n.f. (mar.) Girèla.

girelier n.m. Maça per picar sus la girèla.

girelier n.m. Nansa per pescar li girèlas.

girgon n.m. Argòt. Var.: **gergon**, **jargon**.

girgonafasia n.f. Gertgonafasia. Var.: **jargonafasia**.

girgonear vi. (*girgoneï*) Girgonejar. Var.: **jargonear**.

girgonejar vi. Parlar en emplegant un girgon. Var.: **gergonear**, **gergonejar**, **girgonear**, **jargonejar**.

girl n.f. (mòt angl.) Balarina d'una chorma de music-hall, de revista, de comèdia musicala, etc.

giro n.m. (it.) 1. ['dʒiru] Virada, passejada. 2. ['dʒiro] M'una majuscula, espròva ciclista: Torn d'Itàlia.

girocompàs n.m. Aparelh d'orientacion emplegat sus li naus e lu avions, que comprèn un gisroscòpi entretengut electricament e que lo sieu axe consèrva una direccion invariabla dins lo plan orizontal (endrechiera dau nòrd geografic). Sin.: **compàs giroscopic**.

girodin n.m. Giravion dins lo qual lo rotor, qu'un motor entraïna, assegura la sustentacion e lu movements verticals de l'aparelh, alora que la translacion es obtenguda au mejan d'un autre motor.

girodinamica n.f. Dinamica dei còrs en movement.

giroeta n.f. 1. Targa de forma variabla, mobila à l'entorn d'un axe vertical e fixada sobre una teulada per indicar la direccion dau vent. 2. (fam.) Persona que càmbia sovent d'opinion. Var.: **giroleta**. Sin.: **girador**, **viròla**.

girofar n.m. Far rotatiu plaçat sobre d'unu veïcules prioritaris (veituras de polícia, ambulanças, etc.).

giroflada n.f. Planta vivaça cultivada per li sieu flors ornamentali (Familha dei crucifèras). Sin.: **bàliqui**.

giròfle n.m. Boton dessecat dei flors dau giroflier, emplegat coma condiment. Sin.: **claveu de giròfle**.

giroflier n.m. Aubre tropical originari d'Indonesia, que fornisse lu claveus de giròfle (Familha dei dei mirtaceas).

giroleta n.f. Giroeta.

giromèla n.f. Juèc de la girèla.

giromagnetic, a adj. (fis.) *Rapoart giromagnetic*: Rapoart dau moment magnetic d'una particula au sieu moment cinetic.

giromètre n.m. Aparelh que sièrve à indicar lu cambiaments d'orientacion d'un avion.

giromitre n.m. Fonge ascomicèt que lo sieu capeu evòca la forma d'una cervèla (la sieu toxicitat s'en va quora si fa mé la dessicacion).

giron n.m. Manelha e mànegue d'un rem.

girondenc, a adj. e n. (ist.) Girondin.

girondin, a adj. e n. 1. De Gironda. 2. (ist.) Qu'apartèn au partit politic dei Girondins, aversiers dei Jacobins dau temps de la Revolucion francesa (Fuguèron lu partidaris dau federalisme). Var.: **girondenc**.

gironés, esa adj. e n. Natiu, estatjant, de Girona (Catalonha).

giropilòt n.m. Giroscòpi que permete lo pilotatge automatic dei naus, dei avions.

giroscòpi n.m. Aparelh que fornisse una direccion invariabla de referença gràcias à la rotacion d'una massa peanta à l'entorn d'un axe que possedisse un ò doi gras de libertat per rapoart au boitier de l'instrument.

giroscopic, a adj. Qu'a un rapoart au giroscòpi; equipat d'un giroscòpi. ◇ *Compàs giroscopic*: Girocompàs.

girostat n.m. Solide animat d'un movement de rotacion rapide à l'entorn dau sieu axe, que permete l'estabilisacion en direccion d'aquest axe.

girostatic, a adj. Relatiu à un girostat.

girotren n.m. Tren monoralh que la sieu estabilitat es assegurada per lo biais d'un giroscòpi.

gisclada n.f. Rai de liquide que giscla.

gisclaire n.m. (mec. auto.) Gisclet.

gisclament n.m. Fach de gisclar.

gisclant n.m. (mec. auto.) Gisclet.

gisclar vi. Raiar mé foarça, sovent en esposcant, en parlant d'un liquide.

giscle n.m. Fach de gisclar.

giscle n.m. (argòt) Bordeu, maion clausa.

gisclet n.m. (mec. auto.) 1. Orifici calibrat que sièrve à dosar lo dèbit dau fluide carburant dins li canalisacions

d'un carburator. Var.: **gisclet**, **gisclaire**. 2. (fam.) Si di d'un òme foarça maigre.

git n.m. Get.

gitable, a adj. Getable.

gitada n.f. Getada.

gitament n.m. (mar.) Lançament à la mar. s. XIII^{n}: *«...al segon dia feron gitament e al terz dia giteron amb lors mans les garniments de la nau a la mar...»*

gitan(o), a adj. e n. Caraco.

gitanalha n.f. (pej.) Lo tot dei gitans. Sin.: **caracalha**.

gitar vt. Getar.

gitar v.t. (mar.) *Gitar foara de proa*: Desengravar, desencalhar: 1469: *«...a las gens que eran a la galeota quand la gitavon fora de proa...»* A.C.Arle.

giton n.m. Geton.

glabre, a adj. 1. Sensa barba. 2. (bot.) Sensa pels. Sin.: **rascle**, **gautalís**.

glaç n.m. Glaça.

glaça n.f. 1. Aiga congelada; liquide solidificat per accion dau frèi. Var.: **glaç**. 2. Produch sucrat e aromatisat obtengut en faguent un mesclum à basa de lach ò de frucha. 3. Lama de vèire ò de cristal, pusleu espessa, emplegada per faire lu miraus, lu vitres. 4. Mirau: *Si regarjar dins la glaça*. 5. Vitre mobila: *Baissar la glaça d'una veitura*. 6. (coïna) Preparacion tala qu'un jus de carn, una clara d'òu, sucre, etc., emplegada per glaçar una pèça cuècha.

glaçada n.f. Glacís.

glaçadura n.f. Substança vitroa transparenta ò colorada aplicada sus d'uni terralhas per li impermeabilisar.

glaçaire, a adj. Glacial.

glaçairon n.m. 1. Tròç de glaça carrejat per un cors d'aiga. 2. Pichon cube de glaça per refrescar una bevenda. 3. Persona foarça frèia de comportament que non atrai la simpatia. Var.: **glaceiron**, **glaçon**. Sin.: **gelairon**.

glaçant, a adj. Que descoratja, per lo sieu caractèr frèi: *Un acuèlh glaçant*.

glaçar vt. 1. Solidificar (un liquide) per l'accion dau frèi. 3. Rendre totplen frèi. 3. Causar una viva sensacion de frèi à. Sin. (1, 2, 3): **gelar**. 4. (fig.) Intimidir; espaventar: *Aquela informacion m'a glaçat*. 5. Donar una aparença lisca, luenta (à una estòfa, un papier, etc.). 6. (coïna) Curbir de jus, de gelada (una pèça cauda), de sucre, de clara d'òu (una pastissaria).

glaçaire, airitz n. Obrier emplegat au glaçatge dei estòfas, dau papier.

glaçaria n.f. Fabricacion dei glaças e sorbets; art e comèrci dau glacier.

glaçat, ada adj. 1. Que lo frèi a durcit. 2. Totplen frèi. Sin. (1 e 2): **gelat**, **congelat**, **gelibrat**.3. (fig.) Que fa vèire de disposicions ostili, ò indiferenti: *Un acuèlh glaçat*. 3. (coïna) Recubèrt d'una glaça. 3. Qu'a subit un glaçatge, per op. à *mat*: *Un papier glaçat*.

glaçatge n.m. 1. Operacion que consistisse à donar un aspècte lisc e lustrat à un papier, una estòfa, una pèu. 2. Travalh de cordura que consistisse à mantenir ensèms doi espessors de teissut au mejan d'un orlet comun. 3. Passatge à la calor viva d'une carn, d'un peis, per obtenir en susfàcia une fina pellicula brilhanta. 4. Accion de far coaire de pichins liumes dins un còrs gras e de sucre. 5. Recurbiment d'une pastissaria mé de fondent. 6. Espantegar à la susfàcia d'una pastissarié de sucre glaça que si fa caramelisar. 7. Procediment de refreiament que consistisse à metre de glaça finament chaplada au contacte dirècte dei produchs. 8. Operacion que consistisse à aplicar sus una susfàcia lisca (vèire ò metal) li espròvas fotografiqui tiradi sus papier brilhant e que soarte dau lavatge. 9. Operacion d'usinatge que la sieu tòca es de liscar la susfàcia dont esquilha un organe mobile (piston, jonch, etc.).

glaceiron n.m. Glaçairon.

glacet n.m. Suc de frucha sucrat, aumentat d'aiga, aromatisat e glaçat. Sin.: **sorbet**.

glaceta n.f. Glaça (dessèrt).

glaciacion n.f. 1. Transformacion en glaça. 2. (geol.) Periòde durant lo quau lu glaciers an recubèrt una region: *Li glaciacions de Würm, Riss, Mindel.*

glacial, a adj. 1. Que penètra d'un frèi viu: *Un vent glacial*. Var.: **glaçaire**. 2. (fig.) Totplen frèi, que pòu paralisar: *Un abòrd glacial*. 3. Relatiu ai glaças flotejanti. Var.: **glaciau**. ◆ n.m. Ensèms de glaças flotejanti.

glaciala n.f. Planta medicinala qu'a una proprietat adocissenta eficaça còntra lu tus convulsius, emplegada en tractament terapeutic de la tuberculòsi pulmonària e dei retencions d'urina e per cicatrisar li plagas (*Mesembryanthemum crystallinum*, familha dei aizoaceas. Sin.: **ficoïda glaciala**, **cristallina**.

glacialament adv. D'un biais glacial.

glaciau, ala adj. Glacial.

glacier n.m. Amolonament de neu transformada en glaça, animada de movements lents, que forma de grandi copòla dins li regions polari ò que, dins li valadas de montanha, s'estende vèrs l'aval ò s'alarga en lòbe au pen de la montanha.Var.: **gelàs**, **gelon**. Sin.: **conglaç**.

glacier, a n. Persona que fa ò vende de glaças.

glaciera vt. 1. Local dont èra entrepauada la glaça. 2. Gardamanjar refreiat mé de glaça. 3. (fam.) Luèc foarça frèi: *Aquel apartament es una glaciera!* Sin.: **gelador**.

glacierista n. Alpinista especialisat dins la puada dei glaciers ò dei pendas glaçadi.

glacina n.f. Fina man de glaça sus lo soal, deuguda à la congelacion dau neblaresc, de l'aiga ò de la neu delegada. Sin.: **gèl veirenc**.

glacinar vi. Si curbir de glacina.

glacinat, da adj. Cubèrt de glacina**:** *Una carriera glacinada*.

glacioeutatisme n.m. (geol.) Variacion dau niveu dei oceans, que resulta dei cambiaments dau volume de l'aiga presa en glaça au fieu dei glaciacions e dei rescaufaments de la Tèrra.

glaciologia n.f. Estudi dei glaciers, de la glaça e dei regions glaciari.

glaciologic, a adj. Relatiu à la glaciologia.

glaciològue, òga n. Especialista de glaciologia.

glacís n.m. 1. (fortif.) Terren descubèrt adobat en penda doça à partir dei elements exteriors d'un obratge

fortificat. 2. Zòna protectritz que fórmon d'unu Estats que depèndon militariament d'una autra potença. 3. (constr.) Penda donada en dessobre d'una corniç, d'un bendeu, per laissar s'escórrer l'aiga de pluèia. 4. (geogr.) Susfàcia d'erosion, en penda doça, desvolopada dins li regions mièg-aridi ò periglaciari, au pen dei releus. Sin. (1 à 4): **repen**. 5. (pint.) Preparacion gaire cargada en pigment, que dona una pellicula translucida. Var.: **glaçada**.

glaçon n.m. 1. Tròç de glaça. 2. (fig. e fam.) Persona frèia, totplen distanta. Var.: **glaçairon**, **glaceiron**. Sin.: **gelairon**.

glaçum n.m. Jaç de glaça.

gladi n.m. 1. Espada corta mé doi trencants. 2. Simbòle de potença: *Lo gladi de la justícia*.

gladiator n.m. Aqueu qu'à Roma, dins lu juècs dau circ, si batia còntra un autre òme ò còntra una bèstia.

glagolitic, a adj. Si di d'una escriptura introducha, au s. IX^{en}, dins li comunautats eslavi dei Balcans per lu besonhs de l'evangelisacion.

glamour n.m. (angl.) Belessa sensuala, plena d'agradança e d'esclat, caracteristica d'uni vedetas femenini d'Hollywood.

gland n.m. Agland.

glanda n.f. Glàndola.

glandatge n.m. 1. Luèc dont son rabalhats lu glands. 2. Accion de rabalhar lu glands. Var.: **aglandatge**.

glàndola n.f. 1. Organe qu'a per foncion d'elaborar d'uni substanças e de li deversar sigue au defoara de l'organisme, sigue dins una cavitat de l'organisme, generalament per l'intermediari d'un canal excretor (*glàndolas exocrini*), sigue directament dins lo sang (*glàndolas endocrini*). ◇ Glàndolas de Bartolin: Glàndolas situadi de cada costat de la vulva, que sièrvon à lubrificar la vagina. ◆ pl. Amigdalas.

glandular(i), ara (-ària) adj. Relatiu ai glàndolas. Sin.: **aglanós**.

glareolidat n.m. *Glareolidats*: Familha d'auceus (de 17 à 29 cm), dei alas lòngui à foarça lòngui, dei patas que poàdon èstre lòngui ò relativament corti.

glareòla n.f. Auceu escacier d'Occitània, coma lo *pica en tèrra* (*Glareola pratincola*) e lo *charlòt dei alas negras* (*Glareola nordmanni*). Sin.: **perditz de mar**.

glària n.f. Clara (de l'òu).

glatiment n.m. 1. Crit de l'aigla. 2. Crit agut d'un animau ò d'una persona que si lanha.

glatir vi. (*glatissi*) Cridar, en parlant de l'aigla.

glatissent, a adj. Que glatisse.

glauberita n.f. Sulfat naturau de sòdi e de calci.

glauc, a adj. 1. D'un vèrd que tende vèrs lo blau: *Una aiga glauca*. 2 Sin.: **verdal**, **verdau**, **verdenc**. (fam.) Lugubre, sinistre.

glauc n.m. Molusc (*Glaucus*) gasteropòde descrich coma elegant per li sieu formas e li sieu colors, que mèsclon lo blanc e lo gris pèrla à diferents tons de blau. Viu dins toti li aigas temperadi ò tropicali, dont floteja à la susfàcia, mé la faça ventrala en sobre.

glauci n.m. (bot.) Èrba (papaveracea) dei ribatges marins sablonós, dei grandi fuèlhas lobadi ò dissecadi, e dei granas oleaginoï.

glaucodòt n.m. Arseniosulfure de cobalt e de fèrre.

glaucòma n.m. Malautia de l'uèlh caracterisada per una aumentacion de la pression interiora que provòca una atrofia de la tèsta dau nèrvi optic e una diminucion dau camp visual, que pòu anar fins à la cecitat.

glaucomatós, a adj. Que patisse d'un glaucòma; pertocat per un glaucòma; relatiu au glaucòma.

glauconia n.f. Silicat natural idratat de fèrre e de potassi, vèrd escur. Var.: **glauconita**.

glauconifèr, a adj. Que contèn de glauconita.

glauconita n.f. Glauconia.

glaujòu n.m. Planta à bulbe cultivada per li sieu flors dei colors variadi (Familha dei iridaceas). Sin.: **cotelassa**. ◇ *Glaujòu blau*: Cotelet, coteu.

glaunha n.f. 1. Degalh de vèire, de faiença. 2. (fig.) Persona maladiva.

gleba n.f. 1. (lit.) Soal en cultura. 2. (feud.) Soal que lu sèrvs li èron estacats e que devíon cultivar. Var.: **gleva**.

glecòme n.m. Eure terrèstre.

gleditschia n.f. [gledi'tʃa] Favier (aubre).

glèia n.f. 1. Societat religioa que la fondèt Jèsus Crist. 2. Comunautat cristiana: *La Glèia ortodòxa, catolica*. ◇ *La Glèia*: La Glèia catolica romana. 3. Estat eclesiastic: *Un òme de glèia*.

glèia n.f. Edifici dont si recàmpon lu cristians per celebrar lo sieu culte.

gleiada n.f. Contengut d'una glèia.

gleial, a adj. Que depende d'una glèia. Var.: **gleiau**.

gleiassa n.f. Granda glèia.

gleiatge n.m. Cen qu'apertèn à la Glèia.

gleiau, la adj.

gleieta n.f. Pichina glèia.

gleiòla n.f. Capèla, orador.

glena n.f. 1. Accion de glanar. 2. Espigas glenadi. 3. Capelet de cebas, d'alhets, etc.

glenadura n.f. Cen que si glena.

glenaire, airitz n. Persona que glena.

glenament n.m. Accion de glenar.

glenar vt. 1. Rabalhar dins un camp li espigas demoradi sus lo soal après la meisson. 2. (fig.) Reculhir d'un caire e de l'autre de tròç per n'en tirar partit: *Glenar d'ideas*.

glenatge n.m. Englenatge.

gleva n.f. Gleba.

glia n.f. (anat.) Ensèms dei cellulas nervoï intersticiali qu'assegúron divèrsi foncions metaboliqui e de sostèn en constituent m'ai neuròna lo teissut nerviós. Var.: **neuroglia**.

gliadimètre n.m. Densimètre destinat à avalorar lo nivèeu apanaire dei farinas de blat.

gliadina n.f. Proteïna enclausa dins lo glutèn dei cerealas.

glial, a adj. (anat.) Relatiu à la glia. Var.: **gliau**.

gliau, ala adj. Glial.

glibutamida n.f. Sulfamida ipoglicemianta emplegada dins lo tractament dau diabèta per via bucala.

glicemia n.f. (med.) Presença de glucòsa dins lo sang (la glicemia normala es de 1 g per litre de sang, aumenta dins lo diabèta sucrat).

gliceraldeïde n.m. Aldeïde extrach de la glicerina.

glicerat n.m. Sau ò estèr de l'acide gliceric.

gliceria n.f. Planta que creisse pròche dei estanhs ò en riba de mar (Familha dei gramineas).

gliceric, a adj. *Acide gliceric*: Format per oxidacion de la glicerina.

gliceride n.m. Estèr de la glicerina.

glicerina n.f. Trialcòl liquide, de formula CH_2OH-$CHOH$-CH_2OH, incolòre, extrach dei còrs gras per saponificacion. Sin.: **gliceròl**.

glicerinar vt. Ónher de glicerina.

glicerinat, da adj. Alestit mé de glicerina.

glicerofosfat n.m. Sau de l'acide glicerofosforic.

glicerofosforic, a adj. *Acide glicerofosferic*: Acide que resulta de la combinason d'acide fosforic e de glicerina.

gliceroftalic, a adj. Si di d'una resina que provèn dau gliceròl, e de compauats ftalics. ◇ *Pintura gliceroftalica*: Pintura à basa de resina gliceroftalica.

gliceròl n.m. Glicerina.

glicerolat n.m. Medicament à basa de glicerina.

glicide n.m. Epoxide que correspoande à la glicerina.

glicifague n.m. Acaride pichonet foarça present sus la frucha seca (figas, prunas sequi...).

glicina n.f. Aubrilhon originari de China e cultivat per li sieu lòngui grapas de flors mauvi e perfumadi (Familha dei papilionaceas).

glicina n.f. Acide aminat, que constituisse l'essencial dei proteïnas.

glicogène n.m. Glucide complèxe, que constituisse la resèrva principala de glucòsa dins lo fetge e lu muscles.

glicogenèsi n.f. Formacion dau glicogène per idrolisi de la glucòsa.

glicogenic, a adj. Que pertòca lo glicogène ò la glicogenèsi.

glicogenogenèsi n.f. Formacion dau glicogène per polimerisacion de la glucòsa.

glicòl n.m. 1. Dialcòl de formula $HOCH_2$-CH_2OH, emplegat en particulier coma antigèl. 2. Dialcòl (nom generic).

glicolic, a adj. Si di d'un acide que vèn de l'oxidacion dau glicòl.

glicolipid(e) n.m. Substança qu'assòcia un lipide e un glucide, abondanta dins li membranas cellulari. Lu glicolipides resúlton essencialament de l'esterificacion ò de l'amidificacion d'acide gras par d'òsas ò de sucres aminats. Sin.: **sacarolipide**.

glicolisi n.f. Degradacion de la glucòsa sota l'influença d'enzimas, au cors dei fenomènes metabolics.

glicolitic, a adj. Relatiu à la glicolisi.

glicoproteïna n.f. (bioquim.) Substança qu'assòcia un glucide e una proteïna.

glicopexia n.f. Messa en resèrva de la glucòsa dintre lu teissuts sota la forma de glicogène.

glicoraquia n.f. Taus de glucòsa dintre lo liquide cefaloraquidian.

glicoregulacion n.f. Ensèms dei mecanismes fisiologics que perméton la regulacion dau metabolisme dei glucides dins l'organisme.

glicoside n.m. Molecula compauada d'un idrat de carbòni (generalament des monosacarides) e d'un compauat non glucidic.

glicosuria n.f. (med.) Presença de glucòsa dins l'urina, un dei signes dau diabèta.

glicosuric, a adj. e n. Relatiu à la glicosuria; que sofrisse de glicosuria.

glicuroconjugason n.f. Reaccion au niveu dau fetge, que consistisse à la juxtaposicion d'una molecula forastiera à una molecula d'acide glicuronic, cen qu'entira un demeniment de la toxicitat de la molecula forastiera.

glicuronic, a adj. Que pertòca un acide de sabor doça presenta à l'estat d'estèr dins l'urina dei cans.

glife n.m. (arquit.) Canal, trach gravat en vuèi, que la sieu repeticion constituisse un ornament.

glioblastòma n.m. (med.) Varietat de glioma maligne.

glioma n.m. (med.) Tumor primitiva dau sistema nerviós desvolopada à partir de la glia.

gliptal n.m. Nom comercial d'una peresina gliceroftalica.

gliptica n.f. Art de talhar li pèiras fini ò precioï.

gliptodon n.m. mamifèr edentat fossile que mesurava fins à 4 m de lòng, de la carapaça ossoa, que viuguèt au quaternari en Amèrica. Var.: **gliptodont**.

gliptodont n.m. Gliptodon.

gliptografia n.f. Estudi dei pèiras fini gravadi de l'Antiquitat. Sin.: **gliptologia**.

gliptologia n.f. Gliptografia.

gliptoteca n.f. 1. Colleccion, museu de pèiras gravadi. 2. Museu d'esculpturas.

gliscroïde, a adj. e n. Que presenta lu caractèrs de la gliscroïdia.

gliscroïdia n.f. (psiquiatria) Actituda mentala dei epileptics, en partic., que si tradue per una afectivitat particuliera (dicha «adesiva») e per la lentor dei procèssus psiquics.

glissando n.m. (mús., mòt it.) 1. Procediment d'execucion vocala ò instrumentala que consistisse à faire audir mé rapiditat toi lu sons comprés entre doi nòtas. 2. Procediment tecnic dau piano que consistisse à desplaçar rapidament un det solet sus li tòcas blanqui dau clavier.

global, a adj. 1. Qu'es considerat dins la sieu totalitat, dins lo sieu ensèms: *Revengut global, vista globala*. 2. *Metòde global*: Metòde d'aprendissatge de la lectura basat sobre l'idea que, per un enfant, la percepcion d'un ensèms (sillaba) es anteriora à l'analisi d'un element d'aquel ensèms (letra). Aqueu metòde foarça criticat es estat esquasi abandonat, considerat coma responsable de cas nombrós de dislexia. Var.: **globau**.

globalament adv. Dins l'ensèms.

globalisacion (-izacion) n.f. Accion de globalisar. ◇ (espec.) En comèrci, mondialisacion.

globalisar (-izar) vt. Recampar en un tot, presentar d'un biais global (d'elements esparpalhats).

globalisator (-izator), airitz adj. Que globalisa.

globalisme n.m. (filos.) Percepcion d'après la quala un ensemble compauat possedisse de proprietats que lu sieus elements non an.

globalitat n.f. Caractèr global de quauqua ren.

globau, ala adj. Global.

glòbe n.m. 1. Còrs esferic, esfèra. ◇ *Glòbe celèste*: Esfèra sus la quala es dessenhada una carta dau ceu. ◇ *Glòbe terrèstre*: Esfèra sus la quala es dessenhada una carta de la Tèrra. ◇ *Glòbe oculari*: Uèlh. 2. Envolopa de forma arredonida (esfèra ò mièja esfèra): *Relòri sota glòbe*.

globet n.m. Globule.

globe-trotter n. (mòt angl.) Cèrcamonde, barrutlaire.

globic, a adj. Si di de cadun dei elements d'un engranatge à ròda e à vis sensa fin que la sieu seccion per un plan axial dona un tòr.

globicefal(e) n.m. Daufin que jonhe 4 à 5 m. de longor, de la tèsta redona, sensa ròstre, que viu dins li mars frèii.

globidi n.m. Parasit gaire nociu dau panceu dei motons e dei cabras.

globigerina n.f. Foraminifèr foarça abondós dins li mars temperadi e caudi, que lo sieu tèst es constituit de pichins lòtjas esfericas dispauadi en una espirala irreguliera.

globilhon n.m. 1. Globule. 2. Pilula.

globina n.f. Proteïna qu'ientra dins la composicion de l'emoglobina dau sang.

globon n.m. Ret de pesca d'usança en Lengadòc (estanh dau Taur), que si auça au mejan de coardas estacadi ai quatre cantons.

globular(i), ària adj. 1. Qu'es en forma de glòbe. 2. Relatiu ai globules dau sang: *Numeracion globulària*.

globulària n.f. Planta gamopetala dei pichini flors blavi gropadi en capitules (Òrdre dei personalas). Sin.: **èrba dau tondut**, **pompareleta**.

globul(e) n.m. 1. Pichin còrs esferic. 2. Pichin còrs ò cellula que si tròva en suspension dins divèrs liquides de l'organisme. Sin.: **globet**, **globilhon**.◇ *Globule blanc*: Lucocit. ◇ *Globule roge*: Ematia.

globulariacea n.f. *Globulariaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï, que comprèn un trentenau d'espècias repartidi en doi genres.

globulina n.f. Proteïna de pes moleculari aut, que n'i a divèrsi formas, presenti sobretot dins lo sang e lu muscles.

globulinic, a adj. Relatiu à la globulina.

globulinuria n.f. (med.) Presença de globulina dins l'urina.

globulós, oa adj. 1. Qu'a la forma d'un pichin glòbe. 2. *Uèlh globulós*: Que lo sieu glòbe es totplen salhent.

globus pallidus n.m. (med., latin) Formacion de substanças nervioï dei nucleus gris dau cerveu. Sin.: **pallidi**.

glockenspiel n.m. (mús., mòt alemand) Carilhon; juèc de timbre simple.

glo-glo n.m. Glogló.

glogló n.m. 1. (fam.) Onomatopea d'una botilha que si vua. 2. Crit dau dindon. Var.: **glo-glo**.

gloglotar vi. 1. Produrre un glogló. 2. Cridar, en parlant dau dindon.

glòme n.m. (zool.) Enflament cornat que finisse la forqueta de l'esclòp dei solipèdes.

glomèris n.m. Pichin milapatas cort que si rotla quora quauqu'un lo tòca.

glomerul(e) n.m. 1. (anat.) Formacion pelotonada, vasculària ò nervioa, qu'a la forma d'un globule. 2. (bot.) Inflorescença dins la quala li flors son portadi sobre d'axes foarça corts e sèmblon inseridi au meme niveu.

glomerulat, da adj. Denominacion dei organes acampats en glomerules.

glomeruliti n.f. (med.) Inflamacion d'un glomerule.

glomerulonefriti n.f. (med.) Nefriti dins la quala predomínon li lesions dei glomerules dau ren.

glòmus n.m. Pichona anastomòsi entre una vena e una artèria.

glopejada n.f. Assurbiment per pichoni goladas.

glopejar vi. Chiquetar.

glòria n.f. 1. Fama, celebritat, prestigi d'una persona: *Si curbir de glòria*. Sin.: **ufana**. 2. Meriti, onor que revèn à quauqu'un: *Es tota sieu la glòria d'aquesta descubèrta*. ◇ *Rendre glòria à quauqu'un*: Li rendre un omenatge plen d'amiracion. ◇ *Si faire (una) glòria de, tirar glòria de*: Tirar vanitat, si vantar de. ◇ *Per la glòria*: Sensa esperar de profièch material. 3. Cen qu'assegura la fama, provòca la fiertat: *Aqueu museu es la glòria de la ciutat*. 4. Personatge celèbre, que la sieu fama non es contestada: *Una glòria locala*. 5. (teol.) Manifestacion de la majestat, de l'omnipotença e de la santetat de Dieu, coma si véon dins la sieu creacion. 6. (b.-a.) Aureòla de dont pàrton de fais de rais, espec. de la cara de Crist. 7. (poet.) Esclaire, esplendor de la lutz.

glòria n.m. Preguiera de lauda dins la liturgia romana e grèga, que comença per *Gloria in excelsis Deo...*

glòria n.m. (fam. e anc.) Cafè mesclat d'aigardent ò de rom.

gloriar vt. Glorificar. Var.: **engloriar**. ◆ **si gloriar** v.pr. Si glorificar. Var.: **s'engloriar**.

gloriejar vt. Glorificar.

glorieta n.f. 1. Pavilhon d'agradiment dins un pargue, que sièrve de beuvèire. 2. Granda gàbia per lu auceus, en forma de pavilhon. 3. Local de la fornaria dont si tròva lo forn: *«Èra à la glorieta e lo jorn e la nuèch»* (Rancher).

glorificacion n.f. Accion de glorificar.

glorificaire, airitz adj. e n. Var.: **glorificator**.

glorificacion n.f. Accion de glorificar.

glorificar vt. (*glorifiqui*) Onorar, rendre glòria à. Var.: **gloriar**, **gloriejar**, **engloriar**. Sin.: **celebrar**, **enaurar**, **laudar**, **manhificar**, **vantar**. Contr.:

desonorar, **umiliar**, **despreciar**, **rebaissar**. ◆ **si glorificar** *(de)* v.pr. Tirar vanitat *(de)*.

glorificator, airitz n. e adj. Glorificaire.

gloriòla n.f. Gloria que si trai de pauc de cauas. Sin.: **vanaglòria**.

gloriós, oa adj. 1. Qui dona de glòria; de tria, celèbre: *Un combat gloriós*, *un passat gloriós*. 2. Qu'a obtengut de glòria, sobretot dins l'armada. Sin.: **engloriat**, **ufanós**.

gloriosament adv. D'un biais gloriós.

glòsa n.f. 1. Explicacion de quaucu mòts escurs d'una lenga per d'autres mòts mai simples. 2. Comentari, nòtas que sièrvon à l'intelligença d'un tèxto. 3. (sobretot au pl.) Critica, interpretacion mauvolenta; comentari inutilament lòng.

glosar vi. ind. *(sobre)* Faire de comentaris mauvolents sobre (quauqua ren, quauqu'un); criticar. ◆ vt. Esclarcir un tèxto au mejan d'una glòsa, d'un comentari.

glosator, airitz n. Autor de glòsas.

glossalgia n.f. (med.) Dolor de la lenga deuguda à una neuralgia.

glossari n.m. 1. Lexic qu'explica lu mòts rares d'una lenga, d'una òbra, d'un tractat: *Lo glossari de Reichenau*, *lo glossari rasonat de la lenga niçarda*. 2. Lista alfabetica, plaçada à la fin d'un obratge, dei mòts dau vocabulari especialisat que li es emplegat. Sin.: **lexic**, **vocabulari**. 3. Diccionari alfabetic que poarta sobre un camp especialisat. 4. Pichin diccionari bilingüe.

glossema n.m. La mai pichona unitat lingüistica que pòu servir de supoart semantic (unitat semantica).

glossematica n.f. Estudi d'unitats lingüistiqui definidi estrechament segond la sieu foncion dins l'estructura de la lenga.

glossina n.f. Mosca vivipara que s'en conóisson divèrsi espècias en Àfrica tropicala, coma la mosca tse-tse.

glossiti n.f. (med.) Inflamacion de la lenga.

glossocèla n.f. (med.) Sortida patologica de la lenga foara de la boca.

glossoestafilin adj. e n.m. Un dei muscles pars de la lenga.

glossofague n.m. Raça de ratapinhata dei Antilhas.

glossodinia n.f. Dolor au niveu de la lenga.

glossofaringeu, ea adj. Glossofaringian.

glossofaringian, a adj. Que pertòca à l'encòup la lenga e la faringe. Var.: **glossofaringeu**.

glossofitia n.f. (med.) Coloracion negra de la lenga e ipertrofia dei papillas. Sin.: **melanoglossia**.

glossografe n.m. Instrument d'enregistrament de la paraula per lo biais dei movements de la lenga.

glossolalia n.f. 1. (psiquiatria) Per d'unu malauts mentals, produccion d'un vocabulari inventat, constituit de neologismes e d'una sintaxi desformada. 2. Fenomène extatic, finda dich *don dei lengas*, dins lo quau lo subjècte emete una seria de sons ò de mòts que lu auditors non n'en poàdon agantar lo sens sensa l'ajuda d'un autre subjècte qu'a lo don de l'interpretacion. 3. Don sobrenatural dei lengas (Aqueu don manifestat per Sant Pèire lo jorn de Pandecosta es un simbòle d'unitat qua s'opaua à la confusion de la torre de Babel).

glossomania n.f. Mania de clafir un discors mé de tèrmes inventats ò farlabicats.

glossoplegia n.f. Paralisia de la lenga.

glossoptèris n.m. Feuse fossile caracteristic de la flòra dicha de «Gondwana» dau permotriàs.

glossoptòsi n.f. (med.) Cabussada de la lenga en darrier, que desturba l'alenament.

glossotèri n.m. Grand mamifèr desdentat dau qüaternari d'Amèrica miegjornala.

glossotomia n.f. Amputacion de la lenga.

glota n.f. (anat.) Filet de la lenga (membrana pichona sota la lenga). Sin.: **pepida**.

glotal, a adj. (fon.) Qu'es emés per la glòti. Var.: **glotau**.

glotau, ala adj. Glotal.

glòti n.f. (anat.) Orifici de la laringe, entre li doi coardas vocali inferiori. ◇ (fon.) *Còup de glòti*: Oclusiva producha au niveu de la glòti en jonhent li doi coardas vocali.

glotic, a adj. Relatiu à la glòti.

glotiti n.f. (med.) Inflamacion dei coardas vocali sotrani.

glotofobia n.f. Discriminacion à causa de l'accent, de la lenga parlada.

glotofobic, a adj. De la glotofobia; que manifèsta de glotofobia.

gloton n.m. Pichina glòti.

gloton, a adj. Galavard. Sin.: **golós**, **golifard**, **manjairàs**, **mastegaire**.

glotonament adv. D'un biais gloton.

glotonaria n.f. Activitat dau gloton. Sin.: **galavarditge**, **glotonia**, **goluditge**, **glotonaria**.

glotonejar vi. Si comportar en gloton. Sin.: **galavardejar**, **s'engavaiar**, **s'engamonar**, **s'engavar**.

glucagon n.m. (bioquim.) Ormòna secretada dins lo pancreàs, antagonista de l'insulina, qu'a una accion iperglicemianta.

glucid(e) n.m. (bioquim.) Compauant de la matèria viva, de formula generala $C_n(H_2O)_p$. Sin.: **idrat de carbòni**, **sacaride**.

glucidic, a adj. Relatiu ai glucides.

glucina n.f. Oxide de berilli.

glucini n.m. Ancian nom dau berilli.

glucocorticoïde n.m. (bioquim.) Corticoïde qu'agisse sobre lo metabolisme dei glucides (Lu glucocorticoïdes an una importanta accion anti-inflamatòria).

glucomètre n.m. Areomètre que sièrve à determinar la concentracion de glucòsa dins lo most de raïm.

gluconat n.m. (bioquim.) Estèr ò sau de l'acide gluconic.

gluconic, a adj. (bioquim.) Si di d'un acide format per oxidacion de la glucòsa.

glucopiranòsa n.f. (bioquim.) Forma ciclica de la glucòsa que resulta d'una emiacetalisacion.

glucoproteïde n.m. (bioquim.) Proteïde complèxe qu'enclau un gropament glucidic.

glucòsa n.f. Glucide de sabor sucrada, de formula $C_6H_{12}O_6$, contengut dins d'unu fruchs (raïm) e ientra dins la composicion d'esquasi toi lu glucides. Sin.: **dextròsa**.

glucosaria n.f. 1. Industria de la glucòsa. 2. Fabrica de glucòsa.

glucosat, ada adj. Addicionat de glucòsa.

glucoside n.m. 1. Compauat que dona de glucòsa per idrolisi, que si pòu retrovar dins diferents vegetaus (nom generic).

gluma n.f. (bot.) Caduna dei doi bracteas verdastri situadi à la basa de cada espiguet dei gramineas.

glumèla n.f. Caduna dei doi bracteas qu'envolópon directament lei flors dei gramineas.

gluon n.m. Particula elementària, agent dei interaccions entre li quarks.

glutacion n.f. Protide format per l'assemblatge de tres acides aminats, la cisteïna, l'acide glutanic e la glicina, que juèga un ròtle màger dins l'oxidoreduccion.

glutamat n.m. Sau ò estèr de l'acide glutamic.

glutamic, a adj. (bioquim.) *Acide glutamic*: Acide aminat present dins lu teissuts nerviós,qu'a un ròtle metabolic important.

glutamina n.f. Acide aminat important, que lu teissuts n'an besonh per la recuperacion.

glutaric, a adj. (bioquim.) Definicion d'un diacide que li sieu proprietats son vesini d'aqueli de l'acide succinic.

gluteïna n.f. Proteïna dau glutèn.

glutèn n.m. Substança protidica viscoa, contenguda dins la farina dei cerealas.

glutinós, oa adj. 1. Qu'a la natura, la consistença ò l'aparença dau glutèn. 2. Que contèn de glutèn.

glutinositat n.f. Caractèr de cen qu'es glutinós. Sin.: **viscositat**.

GMT (sigla de l'anglés Greenwich Mean Time) Temps mejan de Greenwich: *Aquò se debanèt à 2 oras GMT*.

gnaci, gnàcia adj. ['ɲasi] Niais: *Ieu siéu gnaci, de ren non m'embarrassi*. Var.: **nhaci**.

gnèis n.m. ['nɛjs] Ròca metamorfica constituida de cristals de mica, de quartz e de feldespat, dispauats en jaça.

gneissic, a adj. [nɛj'sik] Qu'a una textura vesina au gnèis. Var.: **gneissós**.

gneissós, oa adj. [nɛj'sus] Gneissic.

gnetala n.f. [ne'tala] *Gnetalas*: Òrdre de plantas gnetofiti.

gnetofit, a adj. [netu'fit] Si d'uni plantas qu'apartènon à una division dei vegetals vascularis.

gnetum n.m. ['netum] Genre que comprèn un trentenau d'espècias de plantas gimnospèrmi, unic genre dins la familha *Gnetaceae* e dins l'òrdre dei *Gnetalas*. Son d'aubres tropicals dei fuèlhas persistenti, d'aubrilhons e de lianas.

gno n.m. ['nu] (zool.) Antilòpa d'Àfrica, de la tèsta espessa e mé de banas recorbadi, provedida d'una lònga criniera e d'una barba (autessa au garron: 1,20 m).

gnocchi n.m. ['ɔki] (pl. italian) Nhòqui.

gnòme n.m. ['nɔme] 1. Pichin gèni difòrme que viu dintre la tèrra, que n'en garda li riquessas, dins la tradicion cabalistica. 2. Òme pichin e mau fach.

gnomic, a adj. [nu'mik] 1. (didact.) Qu'exprimisse de veritats morali sota forma de maximas, de provèrbis, de sentenças: *Poesia gnomica*. 2. (ling.) Si di d'una forma verbala (temps, mòde) que sièrve à exprimir una idea generala. ◇ *Aoriste gnomic*: Temps de la conjugason en grèc, en sanscrich, per exprimir un enonciat general.

gnomologia n.f. [numulu'ʤia] 1. Art de parlar per lo biais d'aforismes. 2. Recuèlh de sentenças.

gnomologic, a adj. [numulu'ʤic] Relatiu à la gnomologia.

gnomon n.m. [nu'muŋ] Quadrant solari primitiu, constituit d'una simpla vergueta que la sieu ombra es projectada sus una susfàcia plana, per indicar l'autessa dau Soleu ò de la Luna au dessobre de l'asuèlh.

gnomonica n.m. [numu'nika] Art de faire de quadrants solaris.

gnomonista n. [numu'nista] Persona que fabregava de gnomons.

gnoseologia n.f. [nuzeulu'ʤia] Part de la filosofia que tracta dei fondaments de la conoissença.

gnòsi n.f. ['nɔzi] Doctrina religioa esoterica fondada sobre una revelacion interiora que permete ai sieus adèptes, mai facilament qu'ai simples credents, d'accedir à la conoissença dau divin e au sauvament.

gnosia n.f. [nu'zia] Reconoissença d'un objècte per l'intermediari d'un dei sens.

gnosticisme n.m. [nusti'sisme] Doctrina d'un ensèms de sèctas cristiani eterodòxi dei promiers tres siècles de la noastra èra, que professava un dualisme radical e fondava lo sauvament de l'òme sobre un regèt de la matèria sotamessa ai foarças dau mau e finda sobre una conoissença superiora (*gnòsi*) dei cauas divini.

gnostic, a n. [nus'tic] Partidari dau gnosticisme. ◆ adj. Relatiu au gnosticisme, à la gnòsi.

gò n.m. inv. Juèc d'origina chinesa, que consistisse, per doi jugaires, à pauar de pedons respectivament negres e blancs sus un tableu que comprèn 19 linhas orizontali e 19 linhas verticali que fórmon 361 interseccions, dins l'amira de formar de territòri lo mai vastes possible.

goa n.f. (mar.) Mesura de longuessa utilisada dins la construccion navala à Marselha que valia tres pans (0,755m). 1336: *«Deve aver la galea XI palmys et LI goas de lons...»*

goacha n.f. 1. Pintura de consistença pastoa, facha de color destrempadi à l'aiga mesclada de goma. 2. Òbra, generalament sus papier, facha m'aquela pintura. Sin.: **destrempa**, **banharela**.

goachar vt. Pintar au mejan de goacha.

goalha n.f. Vèrbia populària e expressiva. Sin.: **trufaria**, **menchonada**.

goalhaire, airitz adj. Galejaire. Sin.: **trufareu**, **trufaire**, **menchonier**, **burlon**.

goalhar vi. Galejar. Sin.: **si trufar**, **si menchonar**.

goapa n.f. Marrit subjècte, nèrvi. Sin.: **maufaràs**, **arlòt**, **arpalhan**, **mandron**, **estripaforca**, **escapucho**, **pelegro**, **radassa**, **quèco**, **maufatan**.

goarba n.f. Panier de vese (ò d'una autra matèria), provedit ò non d'una manelha. Sin.: **cavanha**, **cavanhòu**, **cabanha** (Luceram), **banasta**, **cestin**, **canasta, ceston**, **panatiera** (per lo pan), **banastra**, **canèstre**.

goarbada n.f. Contengut d'una goarba. Var.: **gorbada**. Sin.: **gorbinada**.

goarga n.f. Pichin canal dubèrt per reculhir l'aiga de pluèia à la basa d'una teulada. Sin.: **escolador**.

goàrgola n.f. Gargolha.

gobaire, airitz n. 1. Persona que gòba. 2. (fam.) Persona que cretz facilament tot cen que li díon. Sin.: **ingenú**, **menchon**, **creserèu**, **engolaire**.

gobar vt. 1. Prear. 2. Absorbir en aspirant e sensa mastegar. Sin.: **engolar**. 3. (fam.) Crèire facilament, ingenuament. 4. *Non (poder) gobar quauqu'un*: Non lo suportar. Sin.: **niflar**. ◆ **si gobar** v.pr. Si donar de mau per obtenir quauqua ren. Sin.: **si demenar**, **si bolegar**.

gobelaria n.f. Fàbrega de gobeus.

gobeletada n.f. Contengut d'un gobeu.

gobeletier, a n. Persona que travalha dins una gobelaria.

gobeu n.m. Gòt sensa pen e sensa manelha.

gòbi n.m. Peis dau litoral, que si pòu fixar ai ròcas au mejan dei sieus nadarèlas que fan ventosa. Var.: **gòbo**.

góbia n.f. Goja.

gobiidat n.m. *Gobiidats*: Familha de peis representada per un nombràs de varietats.

gòbo n.m. Gòbi.

goda n.m. Fromai olandés cilindric, au lach de vaca, de la pasta non cuècha.

godilha n.f. 1. Aviron plaçat à l'arrier d'una embarcacion e que permete la propulsion per un movement elicoïdal de la pala. 2. En esquí, encadenament de viratges corts en seguissent la linha de la penda màger.

godilhaire, airitz n. Persona que godilha.

godilhar vi. 1. Faire avançar una embarcacion au mejan d'una godilha. 2. En esquí, davalar en godilha.

godilhòt n.m. (fr.) 1. Ancian solier militari, dau nom de l'industrial que creèt aquela cauçadura. 2. (fam.) Gròs solier de marcha. Sin. **sabatàs**.

godiveu n.m. Quenèla de vedeu chaplat pochat au bolhon.

godiment n.m. Fach de gòdre. Var.: **gaudiment**.

gòdre vt. ind. Gaudir. ◇ *La si gòdre*: Faire bombança, aprofechar de la vida.

godron n.m. 1. (arquit.) Ornament en releu ò en cròs, de forma ovala alongada, emplegat d'un biais repetitiu (capiteus romans, decòr barròc, joielaria). 2. Sin.: **motladura ovala**. Estampatge rigide practicat sus de telas empeadi.

goecia n.f. Magia que s'apontèla sus lu esperits dau mau (per op. à *teürgia*).

goetic, a adj. Relatiu à la goecia.

goetita n.f. (mineralogia) Oxide ferric alterat.

gòf, a adj. Malabile. Sin.: **maubiaissut**, **desgaubiat**.

gofament adv. D'un biais gòf. Sin.: **desgaubiadament**, **malabilament**.

gofaria n.f. Fach d'èstre gòf, de si comportar gofament; acte gòf. Sin.: **falorditge**, **peca**, **cofa**, **colhonada**.

gofàs, assa adj. Foarça gòf. Sin.: **pacanard**, **pacanàs**.

gòga n.f. Badinada, divertiment. ◇ *Que gòga!*: Que plaser!

gogeta n.f. Pichina goja.

gòi n.m. 1. Gamon. 2. (pop.) Mençònega. ◇ *Cuntar de gòis*: Mentir.

goiava n.f. Fruch dau goiavier.

goiavier n.m. Aubre cultivat en Amèrica tropicala e en Àfrica tropicala per li sieu granas sucradis, li goiavas (Familha dei mirtaceas).

goidaver n.m. Gaidaveu.

goïdelic, a n.m. Gaelic.

goïtre n.m. Grand auceu escacier migrator, dau bèc lòng, dau coal lòng e fin, que viu en riba dei aigas dont pesca divèrs animaus aqüatics. Var.: **govitre**, **govitron**. Sin.: **bernat**, **galejon**.

goitron gardabòus n.m. Bovet (auceu).

goitron n.m. Gamon.

goitrós, oa adj. Qu'a un gòi. Var.: **goitrut**.

goitrut, uda adj. Goitrós.

goja n.f. Ciseu dau trencant corbe ò en V, que sièrve à esculptar, à faire de motladuras. Var.: **góbia**, **górbia**.

gojardassa n.f. Choaspa.

gòjo n.m. 1. Rustre. Sin.: **tagre**, **panto**, **vilan**, **pacanard**, **rufe**, **pacan**. 2. Escais-nom dei Piemontés.

gojon n.m. Cavilha metallica que li sieu extremitats son filetadi, que sièrve à ligar doi pèças (lo gojon es vissat dins una dei pèças, travèrsa la segonda e es fixat à la sieu segonda extremitat m'un bolon). Sin.: **torrilhon**.

gojonar vt. (tecn.) Fixar au mejan d'un gojon. Sin.: **torrilhonar**.

gòl n.m. (angl. *goal*) 1. Au balon e au handball, portier, gardian. 2. Au balon, ponch marcat.

gola n.f. Dubertura d'una sàvega.

gòla n.f. Gola.

golach n.m. Golash.

golada n.f. Quantitat de liquide que si pòu absorbir en un còup solet. Sin.: **gorjada**.

goladeta n.f. Gorjadeta.

golag n.m. Sistema concentracionari ò repressiu de l'Union sovietica ò dei sieus país satellits.

golard, a adj. e n. Manjairàs, mastegaire, galapian, manjarèu.

golardada n.f. Protèsta verbala foarta que marca lo desacòrdi, la desaprobacion, la contestacion. Var.: **golaudada**.

golardia n.f. Galavarditge, goludaria.

golas n.f. pl. (arald.) Roge: *De golas à la crotz d'aur*.

golash n.m. Bòu cuèch mé de tantiflas, de ceba e de paprica. Var.: **golach**.

golaudada n.f. Golardada.

golaveratge n.m. Dins d'unu espòrts (balon, handball, rugbi, etc.), diferença entre lu ponchs marcats e aquelu encaissats, que pòu servir à despartatjar d'equipas à egalitat dins un classament.

goldèn n.f. Gròs pom de la pèu jauna daurada e de la carn perfumada.

gold-point n.m. Limits que lo taus de cambi d'una moneda non pòu despassar dins un regime d'escandalh aur. Sin.: **ponch d'aur**.

golet n.m. 1. Passatge estrech que fa comunicar un poart me la mar dubèrta. 2. Passatge estrech. Var.: **goleta**. 1258: *«...et melhurar lo gra e la goleta e en autras causas...»*.

goleta n.f. (mar.) 1. Velier mé doi aubres, que lo sieu aubre mèstre es à l'avant. ◇ *Goleta d'artimon*: Brigantina. 2. Golet.

goleta n.f. Seda de bassa qualitat, que vèn dei cocons que li crisalidas an traucat au moment que s'en son escapadi.

gòlf n.m. 1. Espòrt que consistisse à mandar, en lo plus pauc de còups possible, una bala dins lu dètz-e-vuèch traucs d'un terren mé d'obstacles, au mejan de *clubs*.

golfaire, airitz n. Persona que juèga au gòlf.

gòlf(e) n.m. Part de mar avançada dins li tèrras, que seguisse generalament una larga corba dau litoral: *Lo gòlfe de Narbona, de Gènoa.*

goliard n.m. Clergues barrutlaires (en latin *clerici vagantes* ou *clerici vagi*) dei siècles XII^{n} - XIII^{n} qu'escrivíon de cançons palhardi e de poemas satirics (eventualament d'amor) en latin. Veníon principalament dei escòlas pi dei universitats de França, d'Itàlia, d'Anglatèrra e de l'Empèri, e protestàvon còntra li contradiccions que creissíon dins la Glèia, coma lo falhiment dei Crosadas e lu abús financiers, tant coma còntra d'unu escarts de la reiautat e de la noblessa. Faíon de cançons, de poesia e de teatre.

golifard, arda adj. Gloton.

golós, oa adj. Galavard. Sin.: **escuraplat**, **escurajata**, **golut**.

golosament adv. Embé golositat.

golositat n.f. Voracitat.

goludament adv. Mé golositat.

goludaria n.f. Galavarditge, golardia.

goludesa n.f. Goludessa.

goludessa n.f. Galavarditge, aviditat. Var.: **goludesa**.

goluditge n.f. Galavarditge, glotonaria.

golum n.m. Molon.

golut, uda adj. Golós. ◇ *Pèu golut*: Pèu que s'en mànjon li granas e la gruèlha. Sin.: **manjatot**.

gom n.m. Unitat militària supletiva africana, que França recrutèt au Marròc (1908-1956).

goma n.f. 1. Substança viscoa e transparenta que s'escorre dau fust d'unu aubres. ◇ *Goma arabica*: Que vèn d'unu acàcias e recoltada en Àfrica saariana. 2. *Goma elastica*: Pichin blòc de goma per escafar lo gredon, la tencha, etc. Var.: **gomalastica**. 3. Lesion nodulària infeccioa.

gomaguta n.f. Goma-resina que provèn d'aubres de la familha dei gutifèrs dau Sud-Èst asiatic, e que s'emplega dins l'industria dei pinturas e dei verniç, e finda coma pigment jaune per l'aqüarèla. Var.: **gutagamba**, **guta**.

goma-laca n.f. Substança resinoa que la produe una cochenilha d'Índia, solubla dins l'alcòl e emplegada per la fabricacion de verniç.

gomalastica n.f. Goma elastica.

gomar vt. 1. Curbir de goma. 2. Escafar m'una goma. 3. Gomar, tendre à far disparéisser: *Gomar li diferenças*.

goma-resina n.f. Mesclum natural de goma e de resina, coma la murta.

gomarisme n.m. Doctrina de Gomar.

gomarista adj. e n. Qu'apartèn à la doctrina de Gomar; partidari de Gomar.

gomat, ada adj. Recubèrt d'una jaça de goma adesiva seca, que si banha per que pegue: *Papier gomat*.

gomatge n.m. 1. Accion de recurbir de goma. 2. Accion d'escafar m'una goma.

gomenòl n.m. Òli essencial de niaulí.

gomenolat, ada adj. Que contèn de gomenòl.

gombeta adj. f. (dau latin *lex Gundobada*) *Lèi gombeta*: Recuèlh de 109 articles dei anciani lèi burgondi, redigit sus demanda dau rèi de Borgonha Gondebaud (vèrs 501-515). La data exacta dau tèxto primitiu non si conoisse. Aquesta promiera version conoissèt de constitucions novèli, doi datadi dau 501 e dau 502, e una dau 517.

gometa n.f. Pichin tròç de papier gomat, de colors divèrsi e de formas variadi.

gomica adj. *Notz gomica*: Notz vomica.

gomier n.m. (botanica) 1. Aubre productor de goma. 2. Ai Antilhas, bateu de pesca dau fond plat.

gomifèr, a adj. Que produe de goma: *Un aubre gomifèr*.

gomina n.f. (nom depauat) Pomada per liscar lu bèrris.

gominar (si) v.pr. Si passar de gomina sus lu bèrris.

gomir vt. Vomir.

gomiti n.m. Vomit.

gomitiu, iva adj. Vomitiu.

gomitòri n.m. Vomitòri.

gomoresinós, oa adj. Que contèn una goma resinoa.

gomós, oa adj. De la natura de la goma.

gomòsi n.f. Malautia dei plantas, caracterisada per la produccion abondoa de goma.

gomositat n.f. Caractèr de cen qu'es gomós.

gon n.m. Grade (unitat de mesura).

gona n.f. Fauda.

gonada n.f. Glanda sexuala que produe lu gametas e secrèta d'ormònas (lo testicule es la glanda mascla, l'ovari aquela femèla).

gonadic, a adj. Dei gonadas.

gonadostimulina n.f. (bioquim.) Ormòna gonadotròpa.

gonadotrofina n.f. (bioquim.) Ormòna gonadotròpa.

gonadotròpe, a adj. (bioquim.) Qu'agisse sobre li gonadas. ◇ *Ormòna gonadotròpa*: Ormòna que la secrèta l'ipofisi e, per la femèla plena, la placenta. Sin.: **gonadostimulina**, **gonadotrofina**.

gonalgia n.f. (med.) Dolor que pertòca lo genolh.

gonalgic, a adj. Relatiu à la gonalgia.

gonartria n.f. (med.) Reumatisme cronic non inflamatòri dau genolh.

gonartriti n.f. (med.) Inflamacion de l'articulacion dau genolh.

gonartròsi n.f. Artròsi dau genolh.

gondòla n.f. Gòndola.

gòndola n.f. 1. Barca veneciana lònga e plata, dei extremitats auçadi, que la fa avançar un solet aviron plaçat à l'arrier. 2. *Sèti en gòndola*: Que lo sieu dossier es cavat en porcion de cilindre. 3. Mòble à cleas sobrepauadi, emplegat per presentar de mèrç dins lu negòcis: *Un article plaçat en tèsta de gòndola*. Var.: **gondòla**.

gondolier n.m. Aqueu que mena una gòndola.

gondolier, a n. Dins un negòci, responsable d'una gòndola.

gonecistiti n.f. (med.) Inflamacion genitala.

gonèla n.f. Jupon; faudeta, faudilhon.

gonèla n.f. Peis dei coastas de la Marga, dei flancs gaiolats de negre e abitualament sonat *parpalhon de mar* (Longuessa: 20 cm).

gonfalon n.m. 1. (ist.) À l'Atge Mejan, estendard fach d'uni bendas, sota dau quau si recampàvon lei vassals; l'adoptèron finda la Glèia e d'uni milícias urbani. 2. (mar.) Mena de bandiera en usança sus li galèras. 1257: *«...en terra et en mar portaran en las naus et en las galeras... lo gonfanon des senhors conte...».* Var.: **gonfanon**.

gonfalonier n.m. 1. Aqueu que portava lo gonfalon. 2. Oficier de justícia dei ciutats italiani, à l'Atge Mejan. Var.: **gonfanonier**.

gonfanon n.m. Gonfalon.

gonfanonier n.m. Gonfalonier.

gonflable, a adj. Que pòu èstre gonflat. Var.: **gonfladís**.

gonfladís, issa adj. Gonflable.

gonflador n.m. Aparelh per gonflar.

gonfladura n.f. Gonflament, bodenflitge.

gonflament n.m. 1. Estat de cen qu'es gonflat. 2. Aumentacion exagerada.

gonflar vt. 1. Distendre, faire enflar: *Gonflar un balon*. Sin.: **bodenflar**. 2. Grossir lo volume, l'importança de: *La pluèia a gonflat la ribiera*. Sin.: **bodenflar**. 3. (mec.) Gonflar un motor: N'aumentar lo potença. 4. (pop.) *Èstre gonflat*: Èstre plen de coratge ò d'impudença. ◆ vi. *Devenir enflat*: Lo boasc a gonflat sota l'efècte de l'umiditat. ◆ **si gonflar** v.pr. 1. Devenir enflat. 2. S'emplir d'un sentiment: *Si gonflar de supèrbia*. 3. Si donar d'importança, si vantar.

gonflat n.m. Soflat.

gonflatge n.m. 1. Accion de gonflar; fach de si gonflar. 2. (cín.) Engrandiment dei imatges d'un film sus un film d'un format superior.

gonfle n.m. Gonflament. ◇ *Gonfle de plors*: Crisi de làgrimas. ◇ (pop.) *N'aver lo sieu gonfle*: N'aver pron, èstre las de quauqua ren, d'una situacion. Sin.: **n'aver l'esquina plena** (pop.), **n'aver plen lo cuu** (vulg.).

gonfle, a adj. Enflat, bodenfle.

gonfleta n.f. (pop. e pej.) Musculacion culturista, facha per donar un important volume musculari. ◇ Lu muscles ensinda desvolopats.

gonfòsi n.f. Articulacion immobila entirada per un encastrament dei oàs l'un en l'autre.

gòng n.m. 1. Instrument de música ò d'apèl, importat d'Extrème-Orient e fach d'un disc de metal dei bòrds auçats, que si pica m'una maçòla recubèrta de teissut. 2. Son qu'anóncia lo començament e la fin de cada represa d'una partida de bòxa.

gongorisme n.m. (lit.) Recèrca d'estile fondada sobre l'emplec de mòts rares, de metafòras e de contruccions de frasas imprevisti.

gonhafier n.m. (pop.) Bon à ren.

gonia n.f. Cellula d'origina de la linhada germinala mascla ò femèla dei animaus, qu'a pas encara subit la meiòsi ò la diferenciacion sexuala. Sin.: **gonocit**.

goniatita n.f. *Goniatitas*: Sota-òrdre de cefalopòdes dau silurian e dau carbonifèr anterior ai ammonitas.

gonidia n.f. Alga vèrda que compaua lo liquèn.

goniografe n.m. Aparelh que s'emplegava per faire de levadas topografiqui.

goniomètre n.m. 1. Instrument que sièrve à mesurar lu angles, especialament dins li mesuras topografiqui. 2. Aparelh que permete à una nau, un avion de conóisser la sieu posicion e la sieu endrechiera. Var.: **gonomètre**.

goniometria n.f. 1. Teoria e tecnica de la mesura dei angles. Var.: **gonometria**. 2. Radiogoniometria.

goniometric, a adj. De la goniometria ò dau goniomètre.

gonion n.m. (anat.) Ponch de la cara que si tròva au vertèx de la maissèla sobrana.

gonioscopia n.f. Examèn oftalmologic per detectar la presença d'un glaucòma.

gonocemia n.f. (med.) Septicemia provocada per lo gonocòc.

gonocit n.m. Cellula embrionària dei animaus que, en foncion dau sèxe, dona quatre espermatozoïdes ò un oveule solet, ò ovotide. Sin.: **gonia**.

gonocitari, ària adj. Dau gonocit.

gonocòc n.m. Micròbi patogène especifica de la blennoragia.

gonococcia n.f. (med.) Infeccion que l'encausa n'es lo gonocòc.

gonocoric, a adj. Relatiu au gonocorisme; que n'a lu caractèrs: *Reproduccion gonocorica*.

gonocorisme n.m. Mòde de reproduccion, qu'implica doi categorias d'individús: mascle e femèla. Contr.: **ermafrodisme**.

gonofòre n.m. (zool.) Polipe reproductor dins una colonia d'idrozoaris. Sin.: **gonozoïde**.

gonomètre n.m. Goniomètre.

gonometria n.f. Goniometria.

gonorrea n.f. Blennoragia.

gonoptèr n.m. Grand parpalhon nuechenc que la sieu toara viu sus lu saures e li píbolas.

gonoreaccion n.f. (med.) Reaccion serologica que permete de destoscar l'enfeciment de l'organisme, provocat per lo gonocòc.

gonosòma n.m. (biol.) Cromosòma especial qu'intervèn dins la determinacion sexuala.

gonozoïde n.m. Gonofòre.

gopilha n.f. (fr.) Copilha.

gopilhar vt. (fr.) Copilhar.

gopilhon n.m. (fr.) Aspersòri.

gopura n.m. inv. Contruccion piramidala dei temples indoïstas, dins lo sud de l'Índia.

gòra n.f. Varietat de picareu. Sin.: **gavaron**.

goral n.m. Raça de boquetin dau Nepal de l'estatura d'una cabra.

gorbada n.f. Contengut d'una goarba. Var.: **goarbada**.

gorbeta n.f. Pichina goarba.

gorbí n.m. 1. Abitacion rudimentària tradicionala en Àfrica dau Nord. 2. (pop.) Abitacion miserabla, mau entretenguda.

górbia n.f. Goja.

gorbin n.f. Pichina goarba.

gorbinada n.f. Goarbada.

gorc n.m. Gorg.

gòrd n.m. Pesca fluviala formada de doi filas convergenti de pèrtegas m'una nassa en cima de l'angle.

gord, a adj. Engordit.

gordian adj. m. *Talhar lo grop gordian*: Trovar una solucion radicala, per la foarça, per respoandre à una dificultat importanta.

gordin n.m. (mar.) 1. Nom generic de cordatges divèrs. 2. Pichon cordatge que servia per castigar lu forçats dei galèras.

gorg n.m. 1. Garagalh. Var.: **gorc**. Sin.: **avenc**, **tomp**, **precipici**. 2. Revolum d'aiga.

gorgal n.m. Part inferiora d'un casco qu'aparava lo coal e la garganta. Var.: **gorgau**.

gorgareu n.m. Goarga. Var.: **gorjarel**.

gorgau n.m. 1. (mar.) Intrada d'un poart. Sin.: **frieu**, **friòu**, **boca**. 2. Gprgal.

gorgiera n.f. 1. Gòrja. 2. Part inferiora d'un casco, que vèn protegir la gòrja.

gorgoleta n.f. Bròc porós dont l'aiga si refresca per evaporacion. Sin.: **dorgueta**. Var.: **gorgolina**. ◇ *À gargoleta*: En granda quantitat, en parlant dau sang que s'escorre. Sin.: **a bèli vengudas**.

gorgolh n.m. Borborigme.

gorgolhament n.m. Gorgolh.

gorgolhar vi. Faire audir un gorgolh.

gorgolina n.f. Gorgoleta.

gorgonari n.m. (zool.) Cnidari octocorolliari coma li gorgònias.

gorgònia n.f. Animau dei mars caudi que forma de colonias arborescenti de polipes (Familha dei cnidaris).

gorgotament n.m. Fach de gorgotar.

gorgotar vi. Búlher à bèi bolhons.

gorgonzòla n.m. Fromai blau au lach de vaca, originari de Gorgonzòla (Província de Milan).

gorguege n.m. (it.) 1. Fredon. 2. Accion de fredonar; cant de quauqu'un que fredona.

gorguejament n.m. (it.) Fredonament.

gorguear vi. (*gorguei*) Gorguejar.

gorguejar vi. (it.) Fredonar. Var.: **gorguear**.

gorieu n.m. Alauseta.

gorilla n.m. 1. Monina antropoïda de l'Àfrica equatoriala, frugivòra, mai granda e mai foarta de toti, que pòu faire fins à 2 m d'autessa e pear mai de 200 kg. 2. (fam.) Garda dau còrs.

gorimanda n.f. (fam.) Frema de marrida vida. Sin.: **bagassa**, **puta** (vulg.). Var.: **gorrina**.

gòrja n.f. Garganta. Sin.: **gargamèla**, **garganta**.

gorjada n.f. Quantitat de liquide que si pòu engolar d'un còup solet. Sin.: **golada**.

gorjadeta n.f. Pichina gorjada. Sin.: **goladeta**.

gorjador n.m. Embut per embocar li aucas, li ànedas.

gorjar vt. (*gòrgi*) 1. Faire manjar à l'excès. Sin.: **clafir**, **embocar**.. 2. Emplir à l'excès: *Una tèrra gorjada d'aiga*.

gorjarel n.m. Gorgareu.

gorjon n.m. Gòrja. ◇ *Rire sota gorjon*: Rire de quauqu'un ò de quauqua ren sensa si far vèire.

gorlampar vt. Agitar un liquide (Pelha).

gorm n.m. Abcès frèi, espec. à la tèsta e au coal dei equidats, bovides e caprins.

gormolhar (si) v.tr. Si renfrescar la boca e lo gavai m'un produch liquide per metjar un enfeciment de la garganta. Sin.: **si gargantar**, **si gargamelar**.

gorra n.f. Mena de saure. ◇ *Batre la gorra*: Aver gaire de sòus.

gòrra n.f. Truèia.

gorret n.m. Saure dei rams jaunes, lòngs e plegadís, que sièrve à treçar de paniers, de goarbas, à faire de ligams, etc.; aquelu rams.

gorret n.m. Gorrin. Sin.: **porcon**, **porquet**, **noirim**.

gorretalha n.f. (pej.) Lo tot dei poarcs. Sin.: **porcalha**.

gorrin n.m. Ligam de vese, de saure.

gorrin n.m. 1. Poarc jove. Var.: **gorret**. 2. Òme maupròpre.

gorrina n.f. (pop.) 1. Frema de marrida vida. Sin.: **gorrimanda**, **bagassa**, **puta** (vulg.), **truèia** (vulg.). 2. Lesbiana.

gorrinaria n.f. Bagassaria.

gorrinejar vi. (pej.) Si comportar coma un poarc. Sin.: **putassejar**.

gorrinitge n.m. Gorrinaria.

gosier n.m. Gavai.

gospèl n.m. Cant religiós de la comunautat negra dei Estats-Units. Sin.: **negro-spiritual**.

gosset n.m. Borson, borsilhon.

gòsso n.m. 1. Canòt. Sin.: **barcòt**, **barquet**. 2. Pichona embarcacion que s'acaba en poncha ai doi caps, presenta de Marselha au gòlfe de Gènoa, que sembla à l'encòup au morre de poarc e au batèu catalan.

gost n.m. Gust.

gostada n.f. Gustada. Var.: **gostaron**.

gostaire, airitz n. Gustaire.

gostar vt. Gustar.

gostàs n.m. Gustàs.

gostasolet n.m. Gustasolet. Sin.: **manjasolet**.

gostet n.m. Gustet.

gostós, oa adj. Gustós.

gòt, gòda adj. e n. Dei Gòts, ancian pòble germanic establit sus la Vistula au promier s. avant J.-C.

gòt n.m. Vèire: *Pilhar un gòt, beure lo gòt de l'amistat*. Var.: **gòto**.

gota n.f. 1. Pichina quantitat esferica de liquide que si destaca per condensacion ò per escorrement d'una massa: *Una gota d'aiga*. Var.: **degot**. 2. Pichina quantitat (d'una bevenda): *Beure una gota de vin*. 3. (arquit.) Pichin còne que bordeja la sofieta de la corniç, sota lu triglifes, dins l'entaulament doric. 4. (meteo.) Massa d'ària isolada de la sieu region d'origina e enrodada per de massas d'ària mai caudi (*gota frèia)*, ò mai frèii (*gota cauda)*. ◆ pl. Medicament que si deu pilhar sota forma de gotas.

gota n.f. Malautia metabolica mé de manifestacions articulari, renali e cutaneï, deuguda à l'amolonament de l'acide uric dins l'organisme e caracterisada per d'inflamacions doloroï, ò *accès de gota*, que tòca especialament lo gròs det dau pen. Sin.: **uricemia**.

gotada n.f. Plen vèire.

gotejament n.m. Trespirament.

gotejar vi. Escórrer gota gota. Sin.: **degotar**, **desgotar**.

goteta n.f. Pichina gota.

gotic, a adj. 1. Si di d'una forma d'art, espec. arquitectural, que s'espandiguèt en Euròpa dau s. XII^{n} fins à la Renaissença. 2. Si di d'una escriptura dei trachs drechs e angulós emplegada à partir dau s. XII^{n}. 3. Si di d'un movement de còntracultura naissut à la fin dei annadas, après lo *punk* e lo *pòst-punk*, inspirat dau cínema expressionista alemand, dau fantastic e dau roman gotic. 4. (aeron.) Si di d'una forma d'ala dau bòrd d'atac incurvat per la velocitat supersonica. ◆ n.m. 1. Art gotic. 2. Lenga moarta que parlàvon lu Gòts, branca orientala dau germanic. L'empleguèt au mitan dau s. IV^{n} Ulfila (Wulfila) evesque dei Gòts, per la sieu revirada de la Bibla, destinada à una comunautat cristiana de lenga germanica. 3. Movement gotic; persona que seguisse lo movement gotic. ◆ n.f. Escriptura gotica.

gotiera n.f. Artriti cronica dei membres, de natura reumatismala ò infeccioa, que tòca li vacas e li cabras.

gòto n.m. Gòt.

goton n.m. Pichina gota.

gotós, oa adj. e n. (med.) Relatiu à la gota; que sofrisse de gota.

govèrn n.m. 1. Accion de governar, de dirigir politicament un país. 2. Forma politica que regisse un estat: *Un govèrn democratic*. 3. Organe que detèn lo poder executiu dins un Estat. ◇ (dr.) *Acte de govèrn*: Acte administratiu qu'escapa à tot contraròtle juridiccional e que pertòca li relacions dau govèrn e dau Parlament ò li relacions internacionali. 4. Circonscripcion administrativa de França sota l'Ancian Regime. 5. Dau temps dei colonias francesi, organisme encargat de la bailia administrativa d'aquelu territòris: *Lo govèrn de l'A.O.F.* Var.: **governament**.

govèrna n.f. 1. Accion de dirigir una embarcacion. 2. (aeron.) Cadun dei organes emplegats per obtenir la rotacion d'una aeronau à l'entorn dei sieus tres axes: bràndol (*govèrna de profondor*), balançament (*govèrna laterala*), laç (*govèrna de direccion*). 3. (lit.) *Per la mieu (la tieu, etc.) govèrna*: Per mi (ti, etc.) servir de règla de captenement.

governable, a adj. Que pòu èstre governat.

governador n.m. 1. Titulari dau poder executiu dins li Constitucions dei Estats federats dei Estats-Units. 2. (anc.) Persona plaçada à la tèsta d'una província, d'un territòri, d'una colonia, etc. 3. Director d'un grand establiment public: *Lo governador de la Banca Centrala Europea*. 4. (anc.) Persona encargada de l'educacion d'un prince, d'un jovenòme de familha rica. Var.: **governaire**.

governaire n.m. Governador.

governairitz n.f. Governanta.

governalh n.m. 1. Aparelh format d'una susfàcia plana orientabla solidària d'un axe vertical, que sièrve à dirgir una nau, un sotamarin. Sin.: **timon**, **empenta**. ◇ *Governalh automatic*: Servomecanisme que, sota l'efècte dau vent, permete de mantenir un velier au cap vorgut sensa intervencion umana. 2. *Governalh de profondor*: Plan fin orizontal e orientable situat à l'avant e à l'arrier d'un sotamarin per lu movements dins un plan vertical.

governament n.m. Govèrn.

governamental, a adj. 1. Relatiu au govèrn. ◇ *Foncion governamentala, poder governamental*: Poder executiu. 2. Que sostèn lo govèrn: *Un jornal governamental*. Var.: **governamentau**.

governança n.f. 1. Accion de governar. 2. Biais de gerir, de dirigir.

governant, a adj. e n. Qu'a lo poder politic: *Li classas governanti e li classas governadi*.

governanta n.f. 1. Frema encargada de l'educacion d'un enfant, d'unu enfants. 2. Frema que s'ocupa dau mainatge, de la maion d'un òme solet. Var.: **governairitz**. Sin.: **bailessa**.

governar vt. (*govèrni*) 1. Dirigir au mejan d'un timon. 2. Dirigir politicament; aver lo poder executiu. 3. (ling.) Regir: *Una preposicion que govèrna l'ablatiu en latin*. Sin.: **bailejar**. 3. Menar lu afaires, l'educacion d'una familha.

governats n.m. pl. Aquelu que son sotamés à un poder governamental. Sin.: **bailejats**. Contr.: **governants**.

governatiu, iva adj. Relatiu au govèrn.

govitre n.m. Goïtre.

govitron n.m. Pichin goïtre.

G.P.L. n.m. Gas de petròli liqueficat.

gr Simbòle dau grade.

gra n.m. 1. Cada niveu dei escaliers. 2. Cadun dei estats intermediaris que poàdon menar d'un estat à un autre. Sin.: **escalon**. ◇ *Per gras*: Progressivament. 3. Escalon, grade, etc., dins una gerarquia. 4. (dr.) *Gra d'una juridiccion*: Cadun dei tribunals davant lu quaus un afaire pòu èstre successivament portat. 5. *Gra de*

parentèla: Distança entre lu parents, que sígon dau meme sang ò parents per maridatge (Cada generacion forma un gra; lu gras si còmpton en remontant d'un parent à l'antenat comun e en tornant calar à l'autre parent; ensinda, doi fraires son parents au segond gra, un oncle e un nep au tèrç). 6. (mat.) *Gra d'una eqüacion entiera* ò *d'un polinòme*: Gra dau monòme compauant qu'a lo gra mai aut. ◇ *Gra d'un nombre entier en foncion d'una variabla*: Expauant de la potença à la quala es elevada aquela variabla dins lo monòme. ◇ *Equäcion dau segond (dau tèrç, etc.) gra*: Eqüacion que lo sieu monòme mai aut es à la potença 2 (3, etc.). ◇ *Gra d'una corba, d'una susfàcia algebrica*: Gra de la sieu eqüacion algebrica. 7. (gram.) *Gra de parangon* ò *de significacion*: Cadun dei gras (relatiu ò absolut) de la qualitat exprimida au mejan d'un adjectiu ò d'un advèrbi (positiu, comparatiu ò superlatiu). 8. Intensitat relativa (d'un estat afectiu, moral ò patologic): *Lo darrier gra dau desespèr*. ◇ *Gra d'una cremadura*: Profondor de la lesion producha (*promier gra*: Simpla rojor; *segond gra*: vesicula mé de liquide; *tèrç gra*: Toti li lesions mai profondi que lo dèrma). 9. Caduna dei parts, que correspoàndon à l'unitat, d'una escala de mesura. ◇ Unitat de mesura d'angle plan (simbòle °), qu'equivau à l'angle au centre qu'intercèpta sus la circonferença un arc de longuessa egala à 1/360 d'aquela de la circonferença en question, e à dire π/360 radian. ◇ *Gra Cèlsius*: Unitat de mesura de temperatura (simb. °C), egala à l'unitat Kelvin; nom especial dau kelvin per exprimir la temperatura dins l'escala Cèlsius. ◇ *Gra Fahrenheit*: Unitat de mesura de temperatura (simb. °F), egala à la 180ena part de l'escart entre la temperatura de fusion de la glaça e aquela d'ebullicion de l'aiga à la pression atmosferica normala, respectivament 32 °F e 212 °F, es à dire 0 °C e 100 °C (gras Cèlsius). ◇ *Gra alcolemic centesimal*: Unitat de títol alcometric (simbòle °GL), equivalent au gra de l'escala de Gay-Lussac, dins la quala lo títol alcometric de l'aiga pura es 0 e aqueu de l'alcòl absolut 100. ◇ Cadun dei sons d'una gama per rapoart à la tonica: *Dins l'escala d'*ut, sòl *es lo quint gra*. Var.: **degrà**.

graal n.m. (Etim. Supauada: latin *cratalis* dau grèc *Kratér*, copa per beure) Lo graal es un objècte mitic de la legenda arturiana, objècte de la quista de cavaliers de la Taula redona. À partir dau s. XIIIn, es assimilat au Sant Calici (la copa qu'empleguèt Jèsus-Crist au cors de la Cena e reculhèt lo sang dau Crist) e pilha lo nom de *Sant Graal*. Var.: **grasal**.

graça n.f. Gràcia.

gràcia n.f. 1. Favor acordada sensa li èstre constrench; boana disposicion, benvolença: *Demandar gràcia, autrejar una gràcia*. ◇ *Èstre en gràcia pròche (ai uèlhs de) quauqu'un*: Gaudir de la sieu favor. ◇ *Agir de boana, de marrida gràcia*: Mé boana, marrida volontat. ◇ *Faire gràcia*: Dispensar. ◇ *Còup de gràcia*: Aqueu que dona la moart, qu'es decisiu. 2. Remessa parciala ò totala de la pena d'un condamnat ò commutacion en una pena mai leugiera; mesura de clemença. ◇ *Gràcia presidenciala*: Gràcia que lo cap d'Estat autreja en aplicacion d'una mesura legislativa e à la quala son estacats lu efèctes de l'amnistia. ◇ *Cridar gràcia*: Si declarar vencut. Sin.: **cridar seba**. 3. Don sobrenatural que Dieu autreja en vista dau sauvament. ◇ *Estat de gràcia*: Estat d'aqueu à cu Dieu autreja lo sauvament; (fig.) Moment de la vida politica pendent lo quau l'opinion publica d'un país es majoritariament favorable ai noveus dirigents que vènon d'accedir au poder en seguida à una eleccion. 4. (lit.) Remarciaments: *Rendre gràcia(s) à quauqu'un*. Sin.: **far gràcia à, regraciar**. 5. Belessa particuliera: *Balar mé gràcia*. Sin.: **gaube**. Var.: **graça**. ◆ Preguiera de remarciament après lo past. ◆ (loc.) *Gràcias à*: mé l'accion de. Sin.: **gaug à, de per**. ◇ *Gràcias à Dieu*: Per astre.

gràcia interj. Per demandar d'èstre esparnhat. Sin.: **pietat!**

graciable, a adj. Susceptible d'èstre graciat. Sin.: **perdonable**.

graciar vt. (*graci*, classic *gràcii*) Redurre ò suprimir la pena de (un condamnat).

gracil(e), a adj. (lit.) Fin e freule: *Un còrs gracile*.

gracilitat n.f. (lit.) caractèr de cen qu'es gracile.

graciós, oa adj. 1. Qu'a de gràcia, qu'es plasent: *Una cara gracioa*. Sin.: **avenent**, **agradable**, **gent**. 2. Que moastra de benvolença, qu'autreja de gràcias, de favors; benevòle, grauit: *Concors graciós*. ◇ *Juridiccion gracioa*: Qu'agisse en defoara de tot litigi (per op. à *juridiccion contencioa*). ◇ *À títol graciós*: Gratuitament. Sin.: **graciosament**.

graciosament adv. 1. Mé gràcia, aimablament. Sin.: **agradablament**, **avenentament**, **gentament**. 2. À gratis. 2. À títol graciós, gratuitament. Sin.: **à ren non costa**.

graciosar vt. Gratificar.

graciosetat n.f. 1. Biais graciós d'agir, accion gracioa. 2. Gratificacion donada en mai dau deugut.

gradacion n.f. 1. Progression per gras successius, per valors creissenti ò descreissenti: *La gradacion dei esfòrç*. 2. Diferença leugiera, subtila, entre li cauas, lu sentiments, li ideas, etc..., de natura identica. Sin.: **afinament**, **afinada**.

gradat, ada adj. Qu'a un grade. ◆ n. Militari non oficier titulari d'un grade superior à-n-aqueu de sordat (ò de matalòt).

gradadament adv. Progressivament.

gradar vt. Donar un grade à un militari.

gradasso n.m. Fierabraç, fanfaron. Sin.: **farfantaire**, **arlèri**, **marjasso**.

gradatiu, iva adj. Qu'aumenta per gras. Var.: **graduau**.

grade n.m. 1. Gra, escalon d'una gerarquia, en particulier aquela militària. ◇ *Grade universitari*: Títol (bac, licença, doctorat) autrejat per una universitat. 2. Unitat de mesura d'angle plan (simb.: gr) qu'es equivalenta à l'angle au centre qu'intercèpta sus la circonferença un arc d'una longuessa egala à 1/400 d'aquela circonferença, es à dire π/200 radian. Sin.: **gon**. 3. Designacion convencionala de la duretat d'un abrasiu aglomerat. 4. (tecn.) Qualitat d'una òli de graissatge.

gradient n.m. 1. Taus de variacion d'un element meteorologic en foncion de la distança (Dins lo sens vertical, lo gradient s'exprimisse en °C per 100 m; dins

lo sens orizontal, lo gradient de pression s'esprimisse en millibars per 100 km ò per gra geografic [111 km]). 2. (biol.) Variacion, progressivament descreissenta à partir d'un ponch maximal, de la concentracion d'una substança ò d'una proprietat fisiologica dins un biotòpe, una cellula ò un organisme. 3. (mat.) *Gradient d'una foncion*: Vector, notat $\overrightarrow{\text{grad}}\, f$, que li sieu compauantas, dins una basa ortonormada, son li derivadas parciali de *f* per rapoart à caduna dei tres variablas. 4. (fis.) *Gradient de potencial*: Variacion dau potencial entre doi ponchs, dins la direccion dau camp.

gradiment n.m. Agradiment.

gradin n.m. 1. Pichin gra que forma una estatgiera, sus un autar, un mòble, etc. 2. Cadun dei gras, dei bancs en arrier un per rapoart à l'autre d'un anfiteatre, d'un estadi. 3. Cadun dei gras d'un terren, d'una construccion. Sin.: **bancau**, **faissa**.

gradina n.f. 1. Marteu de talhaire de pèiras mé doi tèstas cairadi talhadi en poncha de diamant. 2. Rotleu de metal que la sieu susfàcia es provedida d'asperitats regulieri per liscar una susfàcia en mortier.

gradir vt. (*gradissi*) 1. Trovar agradiu. 2. Vèrbo emplegat en formula de cortesia à la fin d'una letra: *Vos prègui de gradir li mieu saludacions egrègi.*

gradit, ida adj. 1. Agradiu. 2. Qu'a augut un agradiment.

graduacion n.f. 1. Accion de graduar. 2. Caduna dei particions establidi en graduant; ensèms d'aqueli particions.

gradual, a adj. Que va per gras. Var.: **graduau**.

gradual n.m. 1. Cant que, dins la messa romana, vèn après la lectura de l'epístola. 2. Libre que contèn lu cants liturgics de la messa.

gradualament adv. Per gras, progressivament. Sin.: **escalonadament**.

graduar vt. (*graduï*) 1. Aumentar per gras: *Graduar li dificultats*. 2. Partir en gras: *Graduar un termomètre*. Sin.: **escalonar**, **escalar**.

graduat, ada adj. 1. Partit en graduacions. 2. Progressiu. Sin.: **escalonat**, **escalat**.

graduau, ala adj. Gradual.

graduau n.m. Gradual.

gradus n.m. Dicionari de prosodia e d'expressions poetiqui latini.

gradus n.m. Anciana unitat de mesura romana que valia 0,74 m.

grafaire n.m. (inform.) Logicial de gestion dei grafics. Sin.: **editor grafic**.

grafaire, airitz n. Artista que fa de grafes.

grafe n.m. (mat.) *Grafe d'una relacion ò d'una correspondença d'un ensemble* A *vèrs un ensemble* B: Ensemble dei cobles que lo sieu segond element, qu'apartèn à B, es l'imatge dau promier, qu'apartèn à A. 2. Ensemble de ponchs, nomenats *soms*, que d'unu cobles son ligats per una linha, orientada (*saeta*) ò non (aresta): *Lo grafe es orientat se lu sieus soms son ordenats, non orientat se l'origina e l'extremitat de l'arc non si destríon*. 3. Representacion grafica d'una foncion; corba ò susfàcia que representa aquesta foncion. 4. Mena de graffiti dont li letras son representati en volume.

grafema n.m. (ling.) Letra (*grafema simple*) ò grope de letras (*digrama*) que represènton un fonema.

graffitaire, airitz n. Persona que fa de graffitis.

graffiti n.m. (it.) Inscripcion ò dessenh, fach à la man sus un barri.

grafi n.m. 1. Secretariat d'una juridiccion judiciària encargat espec. de la conservacion dei minutas, dei pèças de procedura e de la remessa dei còpias. Sin.: **secretariat-grafi**. 2. Secretariat d'una juridiccion administrativa.

grafia n.f. (ling.) Sistema d'escriptura confòrma à una nòrma.

grafic, a adj. 1. Que representa au mejan de dessenhs, de signes escrichs: *L'alfabet es un sistema grafic*. 2. Que si rapoarta ai procediments e ai arts de l'estamparia. 3. (mat.) *Representacion grafica d'una foncion*: Corba plana que lu sieus ponchs an per coordenadas, dins un referencial dau plan, lu cobles dau grafe de la foncion. 4. Relatiu à l'escriptura.

grafic n.m. Representacion de donadas au mejan d'una construccion grafica.

grafica n.f. Tecnica de la representacion dei fenomènes, dei evolucions au mejan d'esquemas, de grafics.

graficament adv. 1. Per escrich. 2. Per de procediments grafics: *Resòlver graficament una eqüacion*.

grafier, a n. Foncionari qu'assistisse lo cap grafier. ◇ *Cap grafier*: Aqueu que baileja lo grafi e assistisse lu magistrat à l'audiença. ◇ *Grafier dau tribunal de comèrci*: Oficier ministerial que dirigisse lo grafi dau tribunal de comèrci.

grafinhada n.f. 1. Entalha leugiera de la pèu. 2. Feridura d'amor-pròpri. Var.: **grafinhadura**. Sin.: **escraviadura**, **esferenganha** (Pelha), **escaurraunhada**.

grafinhadura n.f. Grafinhada.

grafinhament n.m. Accion de grafinhar; lo sieu resultat.

grafinhar vt. 1. Entalhar leugierament la pèu mé quauqua ren que ponhe, mé la poncha dei onglas, etc. 2. (fig.) Ferir, tocar en faguent de pichins atacs personals. Sin.: **escraviar**, **arpionar**, **escarraunhar**, **arpar**.

grafion n.m. Cerièia de la carn fèrma e sucrada, negra ò roge escur.

grafioniera n.f. Aubre que dona lu grafions.

grafiòsi n.f. Malautia criptogamica de l'òrme, que provòca la moart de l'aubre.

grafisme n.m. 1. Caractèr particulier d'una escriptura, biais individual d'escriure. 2. Biais de traçar una linha, de dessenhar.

grafista n. professional dei arts e industrias grafiqui.

grafit n.m. Carbòni natural ò artificial, esquasi pur, gris-negre, tendre e rompedís. Sin.: **plombagina**.

grafitar vt. 1. Transformar en grafit. 2. Ajustar de grafit à. ◇ Recurbir superficialament de grafit.

grafitatge n.m. Accion de grafitar; lo sieu resultat.

grafitic, a adj. Grafitós.

grafitisacion (-izacion) n.f. (metall.) Tractament termic efectuat sus li fondas, per precipitar lo carbòni en grafit.

grafitós, oa adj. Que contèn de grafit.Var.: **grafitic**.

grafocròne n.m. Aparelh electronic per l'enregistrament dei temps.

grafoelement n.m. Imatge electric.

grafofòbe, a adj. e n. Que sofrisse de grafofòbia.

grafofòbia n.f. Fòbia de l'escriptura.

grafofòne n.m. Ancian fonografe à cilindre.

grafografia n.f. Enregistrament dei pressions que si manifèston au cors de l'escriptura.

grafolit n.m. Esquist triangulari emplegat dins li escòlas d'ensenhament mutual, e sus lo quau si tràçon de caractèrs d'escripturas ò de chifras.

grafolit n.m. Pichon parpalhon dei alas regadi, que la sieu toara es una torcèira.

grafologia n.f. Tecnica de l'interpretacion de l'escriptura considerada coma una expression de la personalitat.

grafologic, a adj. Relatiu à la grafologia.

grafològue, òga n. Especialista de grafologia.

grafomancia n.f. Metòde de divinacion per l'escriptura.

grafomane, a adj. e n. Persona pertocada de grafomania.

grafomania n.f. Mania de l'escriptura, espec. autobiografica. Sin.: **graforrea**.

grafomètre n.m. Instrument ancianament emplegat dins la levada dei plans per mesurar lu angles sus lo terren.

grafomotor, tritz adj. Que pertòca l'elaboracion de l'escriptura: *Centre grafomotor, amnesia grafomotritz, sensacions grafomotritz.*

grafopsicologia n.f. Grafologia.

graforrea n.f. Grafomania.

grafoterapia n.f. Terapia per la reeducacion de l'escriptura.

grafotipe n.f. Màquina per fondre de caractèrs d'estamparia.

grafotipia n.f. Mòde de reproduccion dei facsimiles d'escripturas, de dessenhs, etc.

grafotipologia n.f. Edificacion d'una tipologia sobre de caractèrs escripturals.

graile n.m. Autbòi.

grailet n.m. Pichin graile.

grailista n. Sonaire de graile.

graïlha n.f. Grasilha.

graissa n.f. 1. Substança lipidica onchoa presenta dins lu teissuts de l'òme e dei animaus, que fonde entre 25 e 50 °C. 2. Tot còrs gras emplegat coma lubrificant e proteccion. Sin.: **onch**. 3. Alteracion dau vin, dau cidre, de la cervesa, que vènon filants coma d'òli. 4. (estamp.) Espessor dei trach de la letra.

graissa n.f. 1. Secador per i figas. 2. Depaus de cledas per lo secatge. Var.: **greissa**, **graissier**.

graissador, airitz adj. Que graissa.

graissador n.m. (tecn.) Obrier ò dispositiu qu'efectua lo graissatge d'aparelhs mecanics.

graissaire, airitz n. Obrier Sin.: **onchaire**.

graissar vt. 1. Fretar, recurbir de graissar. Sin.: **onchar**, **ensaïnar**. 2. Tacar de graissa: *Graissar li sieu braias*. ◆ vi. 1. S'alterar, sota l'efècte de la graissa, en parlant dau vin, dau cidre, de la cervesa. 2. Venir gras: *Ai lu bèrris que gràisson rapidament*.

graissatge n.m. Accion de graissar un motor, un mecanisme.

graissejar vt. e vi. Faire venir grassós.

graisseta n.f. Doceta. Sin.: **lachugueta**, **chugueta**, **saladeta**, **ampoleta**.

graissier n.m. Depaus de cleas, secador. Var.: **greissier**.

graissier n.m. 1. Topina de graissa. 2. Graissa (cleas).

graissier, a adj. Gras, onch.

graissilhon n.m. Residú de graissa.

graissina n.m. Graissa leugiera.

graissós, oa adj. 1. Que contèn de graissa: *Teissut graissós*. Sin.: **onchós**. 2. Tacat de graissa: *Un vestit graissós*. Sin.: **onch**.

graissum n.m. Lo gras, en general.

gralha n.f. Auceu de la familha dei corvidats, vesin dei corbàs, ma plus pichin, que si noirisse d'insèctes e de pichins rosegaires. Sin.: **graula**. ◇ *Gralha grilha*: Gralha qu'a la tèsta, l'aut dau pièch, li alas, la coa e lu tíbias negres, lo rèsta gris. ◇ *Gralha rabalha gran*: Corbàs de la mitan nòrd de França, dau bèc clar e desplumat à la basa, que viu en colonias nombroï e si noirisse de vegetaus (Longuessa 45 cm).

gralhar vi. Cridar, en parlant de la gralha.

gralheta n.f. Pichina gralha dau suc gris que viu en gropes, m'ai gralha rabalha gran, dins lu cloquiers, lu vièlhs barris (Longuessa 35 cm).

gralhon n.m. Pichon de la gralha.

Gram *Coloracion de Gram*: (dau doctor danés Gram) Coloracion dei bacterias au mejan d'una solucion iodo-iodurada emplegada m'au violet de genciana e la fucsina, e que permete de li diferenciar segond que rèston violeti (*Gram positiu*) ò vènon ròsa (*gram negatiu*).

grama n.m. Unitat de massa (simb. g) dau sistema C.G.S., que vau un milen dau quilograma e representa sensiblament la massa d'un centimètre cube d'aiga pura à 4 °C.

gramafoarça n.m. (fis.) Unitat de foarça que representa lo pes d'un còrs que la sieu massa es un grama.

gramàtica n.f. 1. Ensèms dei règlas fonetiqui, morfologiqui e sintaxiqui, escrichi e orali, d'una lenga; estudi e descripcion d'aqueli règlas. ◇ *Gramàtica descriptiva*: Gramàtica que descriu un estat d'una lenga determinada. ◇ *Gramàtica comparada*: Sciença que, segond de listas de correspondenças rigoroï entre manti lengas, establisse entre eli de rapoarts de caractèrs genealogics. ◇ *Gramàtica generala*: Gramàtica destinada à establir de lèis comuni au tot dei lengas. ◇ *Gramàtica istorica*: Gramàtica qu'estúdia l'origina e l'istòria dei fachs de lengas. ◇ *Gramàtica normativa*: Gramàtica que definisse un estat de la lenga, considerat

coma condrech e que n'establisse li règlas. 2. Libre qu'ensenha aqueli règlas.

gramatical, a adj. 1. Relatiu à la gramàtica: *Una règla gramaticala*. ◇ Mòts gramaticals: Aquelu que denòton lu factors sintaxics (conjoncions, preposicions, pronoms, etc.), per op. ai *mòts lexicals*, portaires d'un contengut semantic (noms, vèrbos, advèrbis, adjectius). 2. Confòrme ai règlas de la gramàtica. Var.: **gramaticau**.

gramaticalament adv. En foncion dei règlas de la gramàtica.

gramaticalisacion (-izacion) n.f. (ling.) Fach de gramaticalisar, de si gramaticalisar.

gramaticalisar (-izar) vt. (ling.) Donar una foncion gramaticala à (un element lexical). ◆ **si gramaticalisar** v.pr. Pilhar una foncion gramaticala (en parlant d'un element lexical).

gramaticalitat n.f. (ling.) Caractèr d'una frasa que la sieu construccion es confòrma ai règlas de la gramàtica d'una lenga.

gramaticau, ala adj. Gramatical.

gramatician, a n. Especialista de la gramàtica, de l'ensenhament de la gramàtica.

gramàtico, a n. (it.) Especialista de gramàtica. Sin.: **gramatician**.

grame n.m. Gramon.

gramenar vi. Grelhar, créisser coma lo gramon.

gramenier n.m. Grameniera.

grameniera n.f. Luèc dont creisse facilament lo gramon. Var.: **gramenier**.

gramenós, oa adj. De la natura dau gramon.

graminacea n.f. *Graminaceas*: Familha totplen importanta de plantas monocotiledoneï dei espigas gaire vesibli, dei fruchs farinós reduchs à de grans (cariòpsis), que comprènon li cerealas, li èrbas dei pradas, dei estepas e dei savanas, lu bambós, la cana dau sucre.

gramo, a adj. Malastruc.

gramofòne n.m. Ancian fonografe.

gramon n.m. Pichina èrba mé de rizòmas, vivaça e totplen nociva per li culturas, que n'i a mai d'una espècia (familha dei graminaceas). ◇ *Bròssa de gramon*: Bròssa facha mé la raíç secada d'aquela èrba. Var.: **grame**.

gramua n.f. Candelier.

gran n.m. 1. Fruch e semença dei cerealas: *Un gran de blat*. ◇ *Lu grans*: Li cerealas. ◇ (espec.) Blat. ◇ *Gran (de) turc*: Cereala de granda dimension, dau pen unic e de la gròssa espiga que poarta de granas en rengs sarrats, largament cultivada dins lo monde per l'alimentacion dei òmes e dau bestiari. S'emplega en particulier per faire la polenta (Familha dei graminaceas). 2. Pichin fruch redon que vèn d'un pendon: *Un gran de raïm*. 3. Grana d'uni leguminoas, d'uni flors, d'uni plantas: *Grans de cafès, de pebre*. 4. Pichin còrs esferic: *Lu grans dau rosari*. 5. Element minuscule de matèria: *Un gran de sabla, de sau, de sucre*. Sin.: **grum**. ◇ (fam.) *Metre lo sieu gran de sau*: Intervenir indiscretament dins una conversacion sensa li èstre convidat. 6. Asperitat d'una susfàcia, textura: *Lo gran de la pèu, un teissut dau gròs gran*. 7. *Gran de beutat*: Pichina taca bruna sus la pèu. Sin.: **naevus**. 8. (fotografia) Particula que forma l'emulsion. 9. *Un gran de*: Una quantitat pichina de: *Un gran de folia*. ◇ (fam.) *Aver un gran*: Èstre un pauc caluc. Sin.: **aver una aranha**. 10. *Gran metric*: Unitat de mesura de massa, tolerada ma non legala, per li pèrlas fini, que vau 0,25 carat metric, es à dire 0,005 g. 11. (mar.) Còup de vent violent, generalament de corta durada. Sin.: **gropada**. ◇ (fig.) *Velhar au gran*: Demorar atentiu, si maufidar. Sin.: **gaidar l'esquipòt**. 12. Raissa que vèn d'un còup solet. Sin.: **ramada**, **ondada**, **alagada**.

gran n.m. Anciana mesura de pes niçarda que valia 0,045 g.

gran, a adj. Grand.

grana n.f. 1. Organe durment enclaus dins un fruch e que, après dispersion e germinacion, dona una novèla planta. ◇ *Montar en grana*: Si desvolopar fins à la produccion dei granas. 2. Òu dau manhan.

grana n.m. (de l'italian *Grana Padano*) Fromai vesin dau parmesan, produch dins la plana padana.

granacha n.m. 1. Socatge de Provença, de Lengadòc e de Rosselhon, que la sieu varietat dei raïms negres es la mai espandida. 2. Lo vin eissit d'aqueu socatge. Var.: **granache**.

granache n.m. Granacha.

granada n.f. (mil.) 1. Projectile leugier (explosiu, incendiari, fumigène ò lacrimogène), que pòu èstre lançat à corta distança, à la man ò mé l'ajuda d'un fusiu. ◇ *Granada sotamarina*: Granada facha per l'atac dei sotamarins en plonjada. 2. Ornament en forma de granada en fuèc (insigne de l'infantaria, dau gèni, etc.).

granadaire n.m. Aparelh que sièrve à mandar de grandas sotamarini.

granadar vt. Atacar à la granada.

granadatge n.m. Accion de granadar.

granadier, a adj. Que dona de granas.

granadier n.m. 1. (anc.) Sordat encargat de lançar de granadas. 2. (ist.) Sordat d'unu còrs d'elita.

granadiera n.f. Gibèrna per li granadas.

granadilha n.f. (bot.) Passiflòra d' Austràlia e de Malàisia, que lo sieu fruch, per lo sieu gust e la sieu forma, sembla una miugrana. Sin.: **flor de la Passion**.

granadin n.m. 1. Lesca de vedeu gaire espessa ponhuda mé de lard. 2. Galòfre d'una varietat totplen perfumada.

granadin, a adj. e n. De Granada (Espanha).

granadina n.f. Siròp à basa d'extrachs vegetals e de sucre, que la sieu color roge fa pensar à la miugrana.

granadura n.f. Formacion dei granas dins li cerealas.

granalha n.f. Metal reduch en pichins grans. Var.: **granilha**. ◇ (espec.) Pichins grans que si méton dins li cartochas. Sin.: **granon**, **plomb**.

granalhar vt. Redurre (un metal) en granalha.

granalhatge n.m. Accion de mandar de granalha à la susfàcia d'una pèça, mé l'ajuda d'una turbina.

granar vi. Produrre de granas. ◆ vt. 1. Procedir au granatge de. 2. Redurre en grans.

granason n.f. (agric.) Formacion dei granas.

granat n.m. (miner.) Silicat doble de divèrs metals, que si rescòntra dins li ròcas metamorfiqui, e que d'uni varietats son de pèiras fini. ◆ adj. inv. D'un roge escur.

granat, ada adj. 1. Redon, en forma de grana. 2. Que presenta de nombrós pichins grans ò de pichins ponchs foarça vesins: *Un dessenh granat*.

granataria n.f. Comèrci, negòci dau granatier.

granatge n.m. 1. Produccion dei òus, ò *granas*, dei manhans. 2. Accion de transformar la susfàcia lisca d'una pèira, d'una placa de metal, etc., en una susfàcia leugierament granada, sovent en vista d'un travalh ulterior (litografia, per ex.). 3. Accion de redurre en grans.

granatier, a n. Persona que vende de granas, de bulbes, etc. Var.: **granatin**.

granatin, a n. Granatier.

granau n.m. Grunau.

grand, a adj. 1. Qu'es d'una estatura elevada: *Èstre grand per lo sieu atge*. 2. Qu'a de dimensions estendudi: *Una granda vila*. Sin.: **ample**, **colossal**, **colossau**, **considerable**, **aut**, **enòrme**, **espandit**, **immense**, **màger**, **espaciós**, **vast**. 3. D'una talha, d'una intensitat, d'una quantitat superiora à la mejana: *Un grand vent*. 4. Qu'a rejonch una cèrta maturitat: *Aüra, siés grand!* 5. Qu'a lo dessobre, per la sieu naissença, la sieu fortuna, la sieu influença: *Un grand personatge*. ◇ Davant lo títol dei promiers dignitaris d'un òrdre: *Grand prèire, grand oficier*. 6. Important, excepcional: *Es un grand jorn!* 7. Que si fa remarcar per quauqua ren d'excepcional, per li sieu qualitats, lo sieu gaube, lo sieu niveu elevat, etc.: *Un grand actor, un grand vin*. Var.: **gran**. ■ L'adjectiu grand pòu èstre invariable en genre dins d'unu cas, eiretatge de la lenga medievala, dins la quala la forma femenina e la forma masculina èron parieri: *La grand carriera*. ◆ adv. 1. *Vèire grand*: Aver de grands projèctes. 2. *Faire quauqua ren en grand*: Sus una granda escala. ◆ 1. Persona adulta. 2. Persona de granda talha. 3. Enfant mai avançat que d'autres en atge: *La cort dei grands*.

grand n.m. 1. (lit.) Persona importanta per lo sieu reng, la sieu influença, etc.: *Lu grands d'aqueu monde*. 2. (ist.) Membre de la noblessa mai auta: *Un grand d'Espanha*. 3. *Lu Grands*: Li grandi potenças.

grand n. Paigrand, maigrand.

grandament adv. 1. Totplen, largament: *S'enganar grandament*. 2. En là de cen que si fa abitualament: *Faire li cauas grandament*. 3. Mé grandor d'ànima: *Agir grandament*.

grandàs, assa adj. Foarça grand.

grand crotz n.f. inv. Dignitat mai auta de la màger part dei òrdres de cavalaria e dei òrdre de meriti. ◆ n. Persona qu'a augut la grand-crotz.

grandejar vi. Grandir.

grandelet, a adj. Que comença à venir grand.

grandes(s)a n.f. 1. Dimension en autessa, longuessa, larguessa. ◇ *En grandessa vertadiera*: Que lu sieus dimensions son aqueli dau modèle, de la caua imitada. 2. Cen que pòu èstre mesurat, estimat: *Una grandessa fisica*. ◇ *Òrdre de grandessa*: Dimension, quantita en valor aproximativa. 3. Qualitat de quauqu'un qu'es remirable per la sieu influença, lo sieu reng, la sieu valor, la sieu importança. 4. (psicol.) *Idea de grandessa*: Idea deliranta dins la quala lo subjècte s'atribuisse una potença excepcionala (fisica, sexuala, intellectuala, etc.). ◇ *Folia dei grandessas*: Megalomania. Var.: **grandor**, **granessa**, **grandetat**.

grandet, a adj. (fam.) Pusleu grand, en parlant d'una persona.

grandetat n.f. Grandessa.

grandiloquença (-éncia) n.f. Caractèr d'un discors grandiloquent; pompa, enfasi.

grandiloquent, a adj. Enfatic, pompós.

grandiós, oa adj. Impauant per la sieu grandessa, la sieu majestat: *Un edifici grandiós*.

grandiosament adv. D'un biais grandiós.

grandir vt. (*grandissi*) Rendre mai grand. Var.: **engrandir**. ◆ vi. Venir grand. Sin.: **créisser**.

grandissent, a adj. Que va creissent.

grandissime, a adj. (fam.) Foarça grand, màger: *Lo grandissime favorit de la competicion*.

grand duc n.m. 1. Sobeiran d'un grand ducat. 2. Princi de la familha imperiala de Russia. ◇ *Faire la virada dei grands-ducs*: Faire la virada dei establiments de nuèch, dei luècs de plaser. 3. Rapaci nuechenc (*Bubo bubo*) que si rescoantra en euròpa. Sin.: **gròs duc**.

grand ducal, a adj. 1. Relatiu au grand duc, à la grand duquessa. 2. Relatiu à-n-un grand ducat. Var.: **grand ducau**.

grand ducat n.m. País dont regna un grand duc: *Lo Grand Ducat de Luxemborg*.

grand ducau, ala adj. Grand ducal.

grand duquessa n.f. 1. Esposa ò filha d'un grand duc. 2. Sobeirana d'un grand ducat.

grand libre n.m. (comptabilitat) 1. Registre dont son reportats, còmpte per còmpte, li operacions dau jornal. 2. Lista que menciona toi lu creanciers de l'Estat. Sin.: *Grand libre dau deute public*.

grand mamà n.f. (fam.) Maigrand, mameta.

grand messa n.f. Messa solemna cantada. Var.: **messa granda**.

grand mèstre n.m. 1. Títol generalament donat au dirigent d'un òrdre ò d'una confraria. Sin.: **capolier**. *Lo grand mèstre de l'òrdre de Malta.* 2. Au juèc dei escacs ò au juèc dei damas, *grand mèstre internacional* (ò GMI) es lo títol mai aut que li Federacions internacionali respectivi atribuísson. 3. Dins lu arts marcials, l'expression *grand mèstre* designa l'ensenhaire responsable d'une linhada ò d'un estile.

grand oncle n.m. Fraire dau paigrand ò de la maigrand.

grand papà n.m. (fam.) Paigrand. Sin.: **papet**.

grand tanta n.f. Sòrre dau paigrand ò de la maigrand.

grand vela n.f. Vela cairada inferiora de l'aubre màger dei armegs cairats ò vela principala dei armegs aurics ò marcònis. Sin.: **cap**, **vela de mèstre**, **mèstra**.

granela n.f. 1. Granule. 2. Pichona grana, pichon gran. Var.: **graneta**.

granelacion n.f. 1. Aglomeracion (d'una substança) en pichins grans. 2. (tecn.) Fragmentacion e solidificacion en grans, sota l'efècte d'un rai d'aiga, d'un produch fondut. 3. (med.) Lesion constituida de pichins nodules que si fórmon dins lu organes, sus li mucoas ò sus li plagas. Var.: **granulacion**.

granelar vt. Metre, redurre en pichins grans. Var.: **granular**.

granelet n.m. Granule.

granelós, oa adj. 1. Compauat de pichins grans. 2. Que sembla cubèrt de grans. Var.: **granulós**.

granes(s)a n.f. Grandessa.

graneta n.f. 1. Granela, granule. 2. (med.) Litiasi; sabla (dins lu rens).

grangeta n.f. Pichina granja. Var.: **granjon**. Sin.: **maset**, **jaç**, **jaça**.

granguena n.f. Gangrena.

granhòla n.f. 1. Precipitacion sota forma de grans de glaça. 2. (fig.) Granda quantitat d'objèctes que càlon foart: *Una granhòla de pèiras*.

granholada n.f. Calada de granhòla.

granholar vi. (*granhòla*) Calar, en parlant de la granhòla. ◆ vt. Degalhar per la granhòla: *La vinha es estada granholada*.

granholós, oa adj. Quora si pòu crénher la granhòla: *Una sason granholoa, un temps granholós*.

granier n.m. 1. Part d'un edifici rural destinat à conservar lu grans, lo fen, etc. Sin.: **feniera**. 2. Part mai auta d'una maion. Sin.: **plancat**, **galatàs**, **solelhaire**, **solier**.

granilha n.f. Granalha.

granissa n.m. Gresilh.

granissada n.f. Gresilhada.

granissar vi. Gresilhar.

granit n.m. Ròca magmatica plutonica formada principalament de quartz, de feldespat alcalin e de mica, que constituisse l'essencial de la crosta continentala. Sin.: **pèira grisa**.

granitat, ada adj. 1. Que presenta de grans, de pichins releus que fan pensar au granit. 2. Pintat d'un biais que fa pensar au granit.

granitat n.m. 1. Estòfa de lana, de coton, mé de gròs grans. 2. Sorbet granulós fach de glaça au siròp gaire sucrada e servida cristallisada.

granitic, a adj. De la natura dau granit.

granitós, oa adj. Que contèn de granit.

granitoïde, a adj. Qu'a l'aspècte dau granit.

granitoïde n.m. Ròca dau grope dei granit ò aparentada geneticament ai granits.

granivòre, a adj. e n. Que si noirisse de granas.

granja n.f. Bastiment agricòla dont son entrepauadi li recòltas de fen, de palha, etc. Sin.: **feniera**, **ostau** (Robion).

granjada n.f. Contengut d'una granja plena.

granjon n.m. Pichina granja. Var.: **grangeta**.

granny-smith n.f. inv. Pom d'una varietat vèrda de la carn fèrma, d'origina australiana.

granolha n.f. Anfibi, sautaire e denedaire, de la pèu lisca, vèrda ò rossa, que viu en riba dei estanhs (Òrdre dei anors).

granolhada n.f. (med.) Tumor liquida dau soal de la boca e de la laringe.

granolhar vi. Coacar.

granolheta n.f. Pichina granolha.

granolhier n.m. Busard. Sin.: **roissa**.

granolhiera n.f. 1. Luèc paludós dont vívon li granolhas. 2. Aisina per pescar li granolhas.

granon n.m. Pichin gran que si mete dins li cartochas. Sin.: **granalha**, **plomb**.

gran oncle n.m. Grand oncle.

gran papà n.m. Grand papà, papet.

granqui n.m. (it.) Grita, favolha, cranc.

gran tanta n.f. Grand tanta.

granul(e) n.m. 1. Pichin gran d'una matèria quala que sigue. 2. (farm.) Pichina pilula que contèn una quantitat infinitesimala ma rigorosament dosada d'una substança foarça activa. Var.: **granelet**, **granela**, **graneta**.

granula n.f. (astron.) Pichina taca de forma poligonala, efemèra, observada sus la fotosfèra dau Soleu.

granulacion n.f. 1. Aglomeracion (d'una substança) en pichins grans. 2. (tecn.) Fragmentacion e solidificacion, sota l'efècte d'un giscle d'aiga, d'un produch fondut. Var.: **granelacion**.

granuladoira n.m. Aparelh emplegat per redurre lu metaus en granalha.

granulador n.m. Secador emplegat per lo secatge dau sucre cristallisat.

granular vt. Metre, redurre en pichins grans.

granulari, ària adj. Compauat de pichins grans.

granulat, ada adj. 1. Que presenta de granulacions. 2. Reduch en granules.

granulat n.m. Ensèms dei constituents inèrtes (sabla, grava, calhaus) dei mortiers, dei enrobats e dei betums.

granulat n.m. (farm.) Medicament en forma de gran constituit d'una substança activa e de sucre que lo rende agradiu per absorbir. Sin.: **sacarure granulat**.

granúlia n.f. (med.) Forma aguda de tuberculòsi, caracterisada per la disseminacion dins lu paumons (*granúlia paumonària*) ò dins tot l'organisme (*granúlia generalisada*) de granulacions tuberculoï dau volume d'un gran de milh. Sin.: **tuberculòsi milhària**.

granulifèr, a adj. Que fa de granul(e)s.

granulita n.f. 1. Ròca metamorfica constituida essencialament de quartz e de feldespat e, accessoriament, de granat ò de piroxène. 2. Granit à mica blanc.

granuloblast n.m. (biol.) Cellula embrionària que muda en granulocit.

granulocit n.m. (biol.) Leucocit caracterisat per un nucleu plurilobat e per son contengut en granulacions especifiqui. Sin.: **polinucleari**.

granulocitòsi n.f. (patol.) Aumentacion dei granulocits dins lo sang.

granulòma n.m. (med.) Pichina tumor cutanea redona.

granulomatós, oa adj. Relatiu ai granulòmas.

granulomatòsi n.f. Presença de granulòmas; afeccion que n'en resulta.

granulometria n.f. 1. Mesura dei dimensions dei grans d'un mesclum, determinacion de la sieu forma e

de la sieu reparticion estadistica. 2. Mesura dei particulas minerali dau soal ò d'una ròca.

granulometric, a adj. Que pertòca la granulometria.

granulopenia n.f. (med.) Demeniment dau nombre dei granulocits (leucocits polunuclearis) dins lo sang.

granulós, oa adj. 1. Partit en pichins grans. 2. (med.) Que presenta de granulacions. Var.: **granelós**.

granulòsa n.f. Part dau follicule ovarian que genèra lo còrs jaune.

granum n.m. (pl. *grana*) Estructura fina dei cloroplasts, formada d'un amolonament de 50 à 100 discs religats à des lamellas e cargats de clorofilla. (Es au dedintre dei grana que si fa la captacion de l'energia luminoa per la planta).

granut, uda adj. 1. Qu'a totplen de granas. 2. Cubèrt de pichini salhidas arredonidi qu'an la forma de grans: *Un cuer granut*. 3. Que lu sieus cristals son vesibles à l'uèlh nud (granit, per es.), en parlant d'una ròca eruptiva.

grapa n.f. 1. Assemblatge conic de flors, de fruchs, à l'entorn d'un pecol comun: *Una grapa de raïm*. Sin.: **pendon**. 2. Grappa (it.). 3. Grope de personas sarradi una còntra l'autra.

grapa n.f. Depaus de l'òli. Sin.: **pautrada**, **crassa**.

grapaud n.m. Babi.

grapaudalha n.f. (pej.) 1. Lu grapauds en general; grope de grapauds. 2. Marmalha.

grapaudàs n.m. 1. Grapaud gròs ò òrre. 2. Grop dins de pèiras ornamentali. 3. Borrilhon dins una estòfa.

grapaudejaire, a adj. e n. Persona que s'acocona coma un grapaud.

grapaudejar vi. 1. S'acoconar per cercar quauqua ren. 2. Petaçar. 3. Faire lo dificile, s'arrestar à de cauas sensa importança. Sin.: **espepissar**, **cavilhar**. 4. Si desplaçar penosament sus un terren escalabrós.

grapaudejatge n.m. 1. Accion de s'acoconar. 2. Accion de s'arrestar à de parpèlas d'agaça.

grapaudiera n.f. 1. Zòna umida ò fangoa, qu'agrada ai grapauds. 2. (fig.) Maion umida.

grapaudin n.m. Mena de campairòls (agaric). ◇ *Grapaudin ros*: Fonge provedit d'un polit capeu roge que poarta d'escaumas blanqui que poàdon tombar. Lo pen, l'aneu e li lamellas son blancs, tant coma la carn. La vòlva es gaire marcada. La carn a boan gost. Creisse sota lu conifèrs e lu beç. Doi ò tres oras passat la sieu consumacion, arríbon lu primiers trebols digestius: vomit, cremadura de l'estòmegue, escorrença. Un deliri si manifèsta m'au sentiment d'èstre embriac. Lu Iaquots de Sibèria l'emplégon coma dròga foarta e toxica. L'empoisonament càmbia en intensitat segon la quantitat surbida (*Amanita muscaria)*. ◇ *Grapaudin jaune:* Amanita citrina, lera jaunastra.

grapaudina n.f. 1. Lu batracis en general. 2. Mena de pèira precioa. 3. Criveu à l'intrada d'una canèla per empachar lu grapauds de li intrar. 4. Sopapa de sèrva, de banhadoira... 5. Pèça de fust ò de metal dont s'engulha un aubre de transmission. 6. Biais de far cuèire polets ò colombs en lu metent à plat sus una grasilha. 7. Malautia de la pèu dei porcelons. 8. Mena de pera.

grapelós, oa adj. Rufe,raspinhós, ruscós, rugós, raspós.

grapilh n.m. Grapin.

grapilha n.f. 1. Cen que sobra après un crivelatge. Sin.: **grapissa**. 2. Raïm pichon.

grapilhaire, airitz n. Persona que grapilha.

grapilhar vi. Percórrer li vinhas vendemiadi per li culhir las grapilhas oblidadas Var.: **grapinhar**. Sin.: **rapugar**. ◆ vt. Predre en pichina quantitat, d'azard ò illicitament.

grapilhatge n.m. Accion de grapilhar.

grapin n.m. 1. (mar.) Àncora sensa jaç, mé quatre ò cinc cròcs, per li pichini embarcacions. Sin.: **ampin**, **arpin**, **ancoreta**. 2. Cròc d'abordatge. ◇ (fam.) *Metre lo grapin sus (quauqu'un, quauqua ren)*: Si faire mèstre de, si reservar l'usatge de. 3. Accesòri d'aparelhs de levatge per agantar d'objèctes ò de materiaus. Var.: **grapilh**.

grapinhar vt. Grapilhar.

grapinhatge n.m. Grapilhatge.

grapissa n.f. Grapilha.

grapon n.m. Bardana. Lambordier, lapàs, lapasson.

grappa n.f. (it.) Branda, aigardent de raca que si fa en Itàlia. Var.: **grapa**.

graptolit n.m. Organisme fossile dau començament de l'èra primària, que vivia en colonia dins li mars, restacat ai procordats.

gras n.m. 1. Part grassa d'una carn (per op. au *maigre*): *Lo gras d'un bistèc*. ◇ *Au gras*: Alestit mé de carn ò de graissa. 2. (tecn.) *Aver de gras, èstre en gras*: Aver de dimensions mai foarti que necessari, tròup foarti, en parlant d'una pèça, d'una pèira de talha, etc.

gras, grassa adj. 1. Format de graissa, de la natura de la graissa: *Li matèrias grassi*. ◇ *Còrs gras*: Substanças neutri, d'origina organica, que son essencialament d'estèrs de glicerina: *Lo burre, l'òli son de matèrias grassi*. ◇ (quim.) *Seria grassa*: Seria dei compauats organics de la cadena dubèrta. 2. Que contèn pauc ò pron de graissa, de matèria grassa: *Un fromai gras*. 3. (espec.) Alestit mé de carn ò de graissa (per op. à *maigre*). ◇ *Jorns gras*: Jorns que la Glèia catolica permetia de manjar de carn, en part. lu tres jorns avant lu Cendres, començament de la Quaresma: *Dimarts gras*. 4. Qu'a de graissa, tròup de graissa, en parlant de quauqu'un ò d'un animau. 5. Recubèrt, emprenhut de graissa, d'una substança grassa. 6. (espec.) Brutat, tacat de graissa: *Un paier gras*. Sin.: **onch**. 7. *Pèu grassa, bèrris gras*: Pertocat de seborrea. 8. Que la sieu consistença evòca aquela de la graissa: *Una beta grassa*. ◇ *Carbon gras*: Carbon de la tenor moderada en matèrias volatili, que, sota l'efècte de la calor, s'aglomèra denant de cremar. 9. Espés, largament marcat: *Caractèrs tipografics gras, escriure en gras*. Contr.: **maigre**, **magre**. ◇ *Gredon gras* (per op. à *sec*, *dur*): Qu'escriu gras. 10. Gaire clar, en parlant dau son emés: *Un rire gras*. ◇ *Un tus gras*: Acompanhat d'expectoracions (per op. à *tus sec*). 11. Grossier: *Una galejada grassa*. Sin.: **trivial**, **maucreat**, **licenciós**, **vulgari**. 12. (lit.) Abondós, important: *De meissons grassi*. ◇ *Tèrra grassa*: Tèrra argiloa e fertila. ◇ (fam.) *Faire la grassa matinada*: Restar fins tardi au lièch lo matin. Sin.: **coar li nièras**. 13. *Plantas grassi*:

Fuèlhas espessi e carnudi (cactaceas, per exemple). ◆ adv. 1. D'un biais gras: *Tussir gras*. 2. (relig.) *Faire gras*: Manjar de carn (per op. à *manjar maigre*).

grasa n.f. Part d'un escalier. Sin.: **escalon**.

grasal n.m. Graal.

grasilha n.f. 1. Assemblatge de barreus que bàrron una dubertura ò establísson una separacion. 2. Clea metallica pauc ò pron travalhada: *La grasilha d'un jardin*. 3. Encastre metallic dispauat per recevre lo combustible solide d'un fogau. 4. (electron.) Electròde format d'una placa ajorada, plaçada entre lo catòde e l'anòde d'unu tube electronics. ◇ Electròde de comanda d'unu transistors. 5. Quadrilhatge traucat de traucs convencionals, per escriure de criptogramas. 6. Quadrilhatge per d'unu juècs: *Grasilha de mòts crosats*. ◇ *Grasilha de lòto*: Formulari que permete de jugar au Lòto nacional, au Lòto esportiu. 7. Organisacion e reparticion que si poàdon representar sus un tableu: *Grasilha d'oraris*. ◇ *Grasilha dei programas*: Plan que dona l'ensèms dei programas e la sieu reparticion dins la jornada. ◇ *Grasilha dei salaris*: Ensèms gerarquisat dei salaris dins una convencion collectiva, dins una branca professionala, dins la foncion publica. Var.: **graïlha**. Sin. (toi sens): c**leat**.

grasilhada n.f. Cuècha facha sus la grasilha. Sin.: **brasilhada**.

grasilhador n.m. Dispositiu d'un forn destinat à cuèire à fuèc viu.

grasilhaire, airitz n. Persona que fa de grasilhadas.

grasilhapan n.m. Aparelh per grasilhar de lescas de pan.

grasilhar vt. Faire cuèire sus una grasilha ò au mejan d'un grasilhador.

grasilhatge n.m. 1. Accion de far cuèire à la grasilha, de torreficar. 2. Accion d'un gas sus un solide, e particulierament un minerau, à temperatura elevada. 3. (text.) Flambatge.

grassament adv. 1. D'una votz grassa: *Rire grassament*. 2. Largament, generosament: *Es estat grassament pagat*.

grassaria n.f. Malautia contagioa dau manhan, que la provòca un virus.

grassejaire, airitz adj. Que grasseja.

grassejament n.m. Prononciacion d'una persona que grasseja.

grassejar vi. Prononciar de la gòrja d'uni consonas, e particulierament li *r*.

grassenc, a adj. e n. De Grassa. ◇ *Olivier grassenc*: Varietat dau relarg de Grassa.

grasset, a adj. Ben portant: *Un enfant grasset*. Var.: **grassòt**.

grasseta n.f. (bot.) Planta erbacea vivaça, carnivòra, que n'i a un cinquantenau de varietats dins lo monde.

grassiera n.f. Obesitat que pertòca sobretot lu enfants.

grassòt, a adj. Grasset.

grat n.m. 1. Acceptacion, consentiment donat à (quauqua ren). Sin.: **agrat**. ◇ *De boan grat*: Volontiers. ◇ *Se saupre grat de*: Si mostrar satisfach de. Sin.: **si saupre boan grat**.

grat, a adj. Reconoissent. Contr.: **ingrat**, **desconoissent**.

grata n.f. 1. Irritacion au niveu de la pèu, fach de gratar; accion de si gratar; abituda de si gratar. Sin.: **manjon**, **manjason**, **manjança**, **prudiment**, **prudor**. 2. (med.) Ronha.

grataboissa n.f. Autís per esbarbar e brunir lo metal.

grataceu n.m. Grataciel.

grataciel n.m. Immòble d'una granda autessa, mé totplen de plans. Var.: **grataceu**. Sin.: **tòcaceu**, **tòcaciel**.

gratacuu n.m. Cinorodon.

gratada n.f. Gratatge.

gratadoira n.f. Gratua, raspa.

gratador n.m. Aisina, instrument per gratar. ◇ Cotelet de la lama larga per escafar en gratant lo papier. ◇ Pasta secada que forma lo revestiment dei fretadors. ◇ (preïst.) Autís litic dau front arredonit, fargat sus un esclat ò sus una lama.

gratadura n.f. 1. Sobras d'un gratatge. 2. Pan gratat, chapladura.

grata-escriptòri n. Gratapapier.

grataire, airitz n. Persona que grata una susfàcia.

gratament n.m. Bosin fach en si gratant.

grataqueca n.f. Preparacion à basa de glaça pilada m'una raiada de siròp.

gratapapier n. (pej.) Emplegat de bureu. Sin.: **grata-escriptòri**.

gratapatas (de) loc. À quatre patas.

gratar vt. 1. Rasclar en entamenant superficialament. 2. Levar en rasclant: *Gratar la vièlha pintura d'un barri*. 3. Fretar (una part dau còrs) m'ai onglas per faire cessar lo gratonhament. 4. Gratuar (lo fromai). 5. Faire provar una irritacion de la pèu: *Aqueu vestit mi grata*. 6. (fam.) Faire un pichin profièch, en discutent asprament ò d'un biais indelicat. 7. (pop.) Èstre davant, pilhar d'avançar ò repilhar lo sieu retard, dins una competicion. 8. *Gratar camin*: Si despachar, córrer. 9. *Gratar lo soal* (en parlant dei galinas): Gaspar. ◆ vi. 1. (fam.) Escriure. 2. (fam.) Faire: *Que grates mai?* 3. (pej.) Jugar mediocrament dun instrument de música à coardas, espec. de la guitarra. 4. *Gratar à la poarta*: Faire de bosin en rasclant m'ai onglas per senhalar la sieu presença (per timiditat ò per discrecion).

gratat, ada adj. 1. *Pan gratat*: Pan esquiçat ò passat à la gratua, emplegat per recurbir d'aliment que si voàlon far fregir ò gratinar (una escalòpa, un filet de peis, etc.). Sin.: **chapladura**. 2. *Fromai gratat*: Fromai passat à la gratua.

gratatge n.m. Accion de gratar. Var.: **gratada**.

gratelós, oa adj. Ronhós.

graticulacion n.f. Accion de graticular (un dessenh, un tableu).

graticular vt. Partir en cairats (un dessenh, una carta) en vista d'una reproduccion à l'identica ò proporcionala. Sin.: **quadricular**.

graticule n.m. Encastre que permete de graticular.

gratificacion n.f. 1. Soma versada en mai de la remuneracion reguliera. 2. Satisfaccion psicologica.

gratificant, a adj. Que dona una satisfaccion psicologica, que gratifica (sens 2).

gratificar vt. (*gratifiqui*) 1. Autrejar, acordar un don, una favor, etc.: *Gratificar quauqu'un d'un sorrire*. Sin.: **graciosar**. 2. Procurar un plaser, una satisfaccion psicologica à: *La sieu capitada à-n-aquel examèn l'a gratificada*. 3. (iron.) Donar, atribuir quauqua ren de desagradiu à: *M'a gratificat d'un rup d'insults*.

gratilh n.m. Envuèia de si gratar. Sin.: **manjon**, **prudiment**, **prudor**, **manjança**, **manjason**.

gratilhar vt. Gratar leugierament. Var.: **gratilhonejar**. Sin.: **gratonhar**, **gratonar**, **gratonejar**.

gratilhonejar vt. Gratar leugierament.

gratilhons n.m. pl. Manjament.

gratin n.m. 1. Preparacion culinària recubèrta de pan chaplat ò de fromai gratuat e cuècha au forn: *Un gratin de tantiflas*. Sin.: **tian**. 2. Crosta que si forma à la susfàcia d'aquela preparacion. 3. Cen que rèsta estacat au fond d'un plat, etc. après la cuècha.

gratinada n.f. Sopa à la ceba gratinada au forn.

gratinar vt. Acomodar (un plat) au gratin.

gratinat, ada adj. Cuèch coma un gratin.

gratis (à) loc. Gratuit, que costa pas ren. Sin.: **à ren non costa**, **à jaba**.

gratituda n.f. (latin *gratitudo*) reconoissença d'un benfach recevut.

gratonhament n.m. 1. Sensacion de picotament de la pèu, que dona l'envuèia de si gratar. Sin.: **prudiment**, **gratilh**, **prudor**, **manjon**. 2. (fig.) Desidèri cochós de faire quauqua ren.

gratonhar vi. 1. Causar un gratonhament. Sin.: **gratilhar**, **gratonar**, **gratonejar**. 2. (fig.) causar un grand desidèri à.

gratua n.f. Aisina per redurre en pòuvera ò en trocets d'uni substanças alimentari: *Gratua dau fromai*. Sin.: **gratadoira**, **gratussa**.

gratuar vt. (*gratuï*) Passar (un fromai, etc.) dins una gratua. Var.: **gratar**.

gratuit, a adj. 1. Que costa pas ren. Sin.: **à gratis**, **à ren non costa**. 2. Sensa fondament, arbitrari: Una ipotèsi gratuita. ◇ *Acte gratuit*: Acte en defoara de tot sistema moral, que non a d'autra justificacion qu'eu-meme.

gratuitament adv. 1. Sensa pagar. Sin.: **à ren non costa**, **à jaba**, **à gratis**. 2. Sensa pròva, sensa motiu.

gratuitat n.f. Caractèr de cen qu'es gratuit: *La gratuitat de l'ensenhament*.

gratussa n.f. Gratua.

grau n.f. (geografia) 1. Embocadura d'un fluvi. Sin.: **fos**, **estuari**. 2. Canal de comunicacion entre un estanh costier e la mar. Sin.: **graissier**.

grau n.m. Greissa.

graufinhaire n.m. Escarabochaire, barbolhaire.

graufinhar vt. Barbolhar.

graufinhatge n.m. Barbolhatge.

graula n.f. Gralha.

grava n.f. 1. Terren alluvionari qu'a una granulometria omogenea e qu'es emplegat, per exemple, per la constitucion de la jaça de basa d'una rota. Sin.: **arenàs**. 2. Plaia espandida lo lòng d'una bassa riba de mar. 3. Materiau fach de pichins calhaus, que sièrve per metre entre lu ralhs dau camin de fèrre, recurbir li aleas, li corts, etc. 4. Lièch d'un torrent.

gravador n.m. Gravaire.

gravadura n.f. 1. Biais, art ò accion de gravar; lo sieu resultat. Sin.: **escrinceladura**. 2. Imatge, estampa que s'obtèn à partir d'una placa gravada. 3. Tota reproduccion d'un dessenh, d'un tableu, etc.; illustracion d'un libre. 4. Accion de cavar à la susfàcia d'un disc una rua que poarta l'enregistrament en eu-meme. ◇ (inform.) Enregistrament d'un disc numeric.

gravaire, airitz n. 1. Artista que grava, que fa de gravaduras. 2. Persona que lo sieu mestier es de gravar. Sin.: **escrincelaire**.

gravaire n.m. 1. Transductor electromagnetic que transforma lu signaus electrics en desplaçaments de la poncha sus lo supoart d'enregistrament d'un disc. 2. (inform.) Periferic que permete d'enregistrar un disc numeric. Var.: **gravador**.

gravament adv. Grevament.

gravar vt. 1. Traçar en cròs (una figura, de caractèrs) sus una susfàcia dura (boasc, metal, pèira, etc.) m'un instrument ponchut ò un procediment quimic. Sin.: **escrincelar**. ◇ (espec.) *Gravar un disc*: Li traçar una rua que poarta l'enregistrament; enregistrar un disc numeric. 2. (fig.) Imprimir, fixar durablament dins la memòria, lo coar, etc.

gravatge n.m. Accion de gravar. Sin.: **escrincelatge**.

grave, a adj. Greu.

gravèla n.f. Litiasi urinària.

graveliera n.f. Terren sablonós ò codolós. Sin.: **codoliera**.

gravelós, oa adj. 1. Mesclat de grava: *Un soal codolós*. 2. Que la sieu carn contèn de pichins còrs durs, en parlant d'un fruch. 3. (fig.) Licenciós: *De prepaus gravelós*.

graveta n.f. Grava fina. Var.: **gravon**, **gravilha**.

gravetat n.f. 1. Qualitat d'una persona grèva ò dau sieu comportament. 2. Caractèr d'una caua importanta ò perilhoa: *La gravetat d'una malautia*. 3. (mús.) Caractèr d'un son relativament bas.

graveu n.m. 1. Amolonament de calhaus concassats; obratge fach m'aquelu calhaus. 2. (geol.) Amolonament de calhaus carrejats per li ribieras e lu glaciers. 3. Sobras que provènon d'una desmolicion. 4. Part grossiera dau gip, que non passa dins lo criveu.

gravide, a adj. Que poarta un fètus ò un embrion, en parlant d'una frema, d'una femèla ò d'un utèrus. Sin.: **prenha**, **emprenha**, **encencha**.

gravidetat n.f. (med.) Estat d'una frema, d'una femèla ò d'un utèrus gravides. Var.: **graviditat**; Sin.: **prensa**, **emprenhament**.

gravidic, a adj. (med.) Relatiu à la gravidetat.

graviditat n.f. Gravidetat.

gravidocardiac, a adj. (med.) Trebolicis que si manifèston tocant lu cardiacs durant la prensa ò la jacilha.

gravidotoxic, a adj. (med.) Que pertòca lu trebolicis de parença toxica durant la prensa.

graviera n.f. Carriera de grava.

gravific, a adj. (fis.) Que pertòca la pesantor.

gravilha n.f. 1. Graveta. 2. (med.) Calcul, litiasi urinària, gravèla.

gravilhon n.m. Pichina grava. ◇ (espec.) Produch dau triatge d'una ròca concassada que la grossor dei sieus elements es compresa entre cinc e vint-a-cinc milimètres.

gravilhonar vt. Curbir de gravilhons.

gravilhonatge n.m. Fach d'espandir de gravilhons.

gravimètre n.m. Aparelh que permete mesurar l'intensitat dau camp de la pesantor.

gravimetria n.f. 1. Part de la geodesia qu'a per objècte la mesura de la pesantor. 2. Analisi quimica quantitativa efectuada per peadas.

gravimetric, a adj. Relatiu à la gravimetria.

gravir vt. (*gravissi*) Escalar.

gravisfèra n.f. Espaci dins lo quau la foarça de gravitacion d'un astre l'empoarta sobre aquela dei astres vesins.

gravissime, a adj. Foarça greu.

gravitacion n.f. (fis.) Fenomèn que fa que toi lu còrs materials s'atíron reciprocament en rason dirècta de la sieu massa e en rason invèrsa dau cairat de la sieu distança (Es una dei quatre interaccions fondamentali de la fisica).

gravitacional, a adj. (fis.) Que pertòca la gravitacion. ◇ (astron.) *Prefondament gravitacional*: Eveniment cataclismic de la vida d'una estela, que si debana quora li foarça gravitacionali l'empoàrton sobre li foarças termonucleari au dedintre d'aquesta estela (Mena à la creacion d'astres totplen denses). Var.: **gravitacionau**.

gravitacionau, ala adj. Gravitacional.

gravitar vi. 1. (fis.) Descriure una trajectòria à l'entorn d'un ponch central, d'après li lèis de la gravitacion. 2. (fig.) Virar à l'entorn de quauqu'un ò de quauqua ren: *Gravitar à l'entorn dau poder*. ◇ (espec.) Èstre sota la dependença economica e politica d'un Estat potent, en parlant d'un autre Estat.

gravitat n.f. 1. (fis.) Foarça de gravitacion qu'un astre exercisse sus un còrs quau que sigue. ◇ *Centre de gravitat*: Ponch d'aplicacion de la resultanta dei accions de la pesantor sus toti li parts d'un còrs. Sin.: **centre d'inercia**. 2. (geol.) *Tectonica de gravitat*: Movement tectonic que correspoande au desplaçament ligat à la pesantor d'una cubertura, provocat per lo soslevament dau sòcle d'en sota.

gravitatiu, iva adj. 1. Relatiu à la gravitacion. 2. Que genèra la gravitacion.

gravon n.m. Graveta.

gravós, oa adj. 1. Peant. 2. Greu. 3. Onerós, que costa car.

gravosament adv. 1. Grevament, lordament. 2. Onerosament.

gray n.m. Unitat de mesura de dòsi absorbida pendent una irradiacion per de raionaments ionisants (simb. Gy), qu'equivau à la dòsi absorbida dins un element de matèria de massa 1 quilograma que lu raionament ionisants li comunícon d'un biais unifòrme una energia d'un joule.

grazioso adv. [gra'tsjozo] (mús., mòt italian) Mé gràcia.

grea n.f. 1. Crosta, tartre, rausa. ◇ (espec.) Depaus acumulat dins lo forneu d'una pipa. 2. Eflorescença dei fruchs.

grear vt. (*greï*) 1. Encrostar, laissar un depaus, enrauselar ◇ (espec.) Faire un depaus dins una pipa.

grèc, grèga adj. e n. 1. De Grècia. 2. *Glèia grèga*: Glèia ortodòxa autocefala de Grècia. ◆ n.m. 1. Lenga indo-europea parlada en Grècia. 2. Vent ò direccion de Nòrd-Èst. «*Vent au grèc, aiga au bèc. Vent au levant, aiga davant.*» Var.: **gregau**. Sin.: **vent ferrador**, **vent terrador, levant**, **levantin**, **levantàs**.

grecisacion (-izacion) n.f. Accion de grecisar; lo sieu resultat.

grecisar (-izar) vt. Donar una forma grèga à (un mòt d'una autra lenga).

grecisme n.m. Biais de dire pròpri dau grèc.

grecitat n.f. Caractèr de cen qu'es grèc.

grecobodic, a adj. Dau grecobodisme.

grecobodisme n.m. Lo grecobodisme es un sincretisme cultural entre la cultura grèga e lo bodisme que s'es desvolopada entre lo s. IV^{n} av. J.-C. e lo s. V^{n} de la noastra èra dins lu reiaumes que fondèron lu generaus d'Alexandre lo Grand e lu sieus successors

grecolatin, a adj. Comun ai culturas grèga e latina.

grecoroman, a adj. 1. Relatiu à la civilisacion naissuda dau rescòntre dei culturas grèga e latina (de 146 av. J.-C., conquista de Grècia per lu Romans, e lo s. V^{en}, fin de l'Impèri roman). 2. (espòrts) *Lucha grecoromana*: Lucha qu'admete d'agantar l'adversari unicament en dessobre de la talha e que non admete l'usatge dei cambas per portar de presas.

greda n.f. 1. Calcari d'origina marina, lo mai sovent blanc ò blancastre, tendre e rompedís, que s'es format au cretaceu. 2. Bastonet d'aquesta substança ò substança analòga per escriure sus un tableu negre, sus de boasc ò de teissut. Var.: **creta**.

gredar vt. Marcar mé la greda. Sin.: **cretar**.

gredin n.m. Individú desonèste, mandron. Sin.: **farabustier**, **caitiu**, **gusàs**, **manigòrdo**, **quèco**.

gredinaria n.f. Accion, caractèr dau gredin. Sin.: **farabustaria**, **gusitge**.

gredon n.m. 1. Bastonet cilindric format d'una mina de grafit ò d'una matèria colorida contenguda dins un estug de boasc, e que sièrve à escriure e à dessenhar. 2. Dessenh fach m'un gredon. 3. Biais de dessenhar. ◇ *Aver un boan còup de gredon*: Ben dessenhar. 4. Bastonet de matèria medicinala ò de fard. 5. *Gredon optic*: Fotostile.

gredonaire, airitz n. Persona que gredona, que fa d'esquiç.

gredonar vt. Escriure e dessenhar rapidament m'un gredon. Var.: **engredonar**.

gredonatge n.m. Accion de gredonar; dessenh rapide fach au gredon.

gredós, oa adj. Que contèn de greda; que n'a l'aspècte. Var.: **cretós**. Sin.: **cretaceu**.

green n.m. (angl.) Espaci erbós (pelenc) adobat à l'entorn dei traucs per jugar au gòlf.

grèga n.f. 1. Pichina barba sota lo menton. 2. (Bèi-Arts) Freta formada per la combinason d'angles drechs, espec. dins lu decòrs grèc e roman. 3. (rel.) Entalha practicada au darrier dei quasèrns assemblats per li lotjar la ficèla que lu religuerà; egoïna per practicar aqueli entalhas. 4. (coïna) *À la grèga*: Cuèch dins una marinada d'òli d'oliva e d'aromats, e servit frèi. ◇ *Olivas à la grèga*: Olivas alestidi en li ponhent pi en li mesclant à de sau gròssa. 5. *Cauças à la grèga*: (anc.) Cauças.

grefuèlh n.m. Agreu.

gregalada n.f. Ventada dau Nòrd-Èst. Sin.: **levant-lombarda**.

gregalejar vi. (mar.) Anar cap au Nòrd-Èst en parlant d'un vaisseu sus la Mièg terrana.

gregari, ària adj. 1. Relatiu à una espècia animala que viu en grope ò en comunautat sensa èstre sociala. 2. *Instint, esperit gregari*: Que buta lu èstres umans à formar de gropes ò à adoptar lo meme comportament. ◆ n. (espòrts) Au ciclisme, aqueu que poarta d'aiga ai companhs de la sieu equipa.

gregarigène, a adj. Que pertòca lu ròdols dont lu ligastres si multiplícon e s'acàmpon, denant de s'enaurar en massa per anar arroïnar de zònas de culturas. Lu ròdols pertocats si tròbvon sobretot en Àfrica desertica costejada per la Mar Roja.

gregarina n.f. Protista esporozoari parasite de divèrs invertebrats.

gregarisme n.m. 1. Tendença d'unu animaus à viure en grope, espec. en defoara dau periòde de reproduccion. 2. Instint gregari.

gregau n.m. Vent de Nòrd-Èst. Sin.: **grèc**. Provèrbi: *Gregau tardier, labech matinier.*

grege, greja adj. e n.m. D'una color que tèn dau gris e dau brun clar.

gregorian, a adj. (dau nom de divèrs Papas *Gregòri*) 1. *Cant gregorian*: Cant ritual de la Glèia latina, que la sieu codificacion fuguèt atribuida tardivament au papa Gregòri Ier, e qu'es estat à la basa dau cant eclesiastic catolic. 2. *Refòrma gregoriana*: Restauracion de l'esperit religiós e de la disciplina dins la Glèia latina, que Gregòri VII^n^ li donèt l'impulsion decisiva. 3. *Calendier gregorian*: Calendier tau que lo reformèt lo papa Gregòri XIII^n^.

greissa n.f. Graissa (secador). Sin.: **grau**.

greissier n.m. Graissier.

greja adj. f. *Seda greja*: Seda bruta obtenguda per debanatge dau cocon.

grèlh n.m. 1. Pichina formacion vegetala ponchuda, sovent renflada, que constituisse en un ponch d'una planta un començament d'organes que si devoloparan après la sieu espelida: *Grèlh à boasc, à fuèlhas, à flors*. 2. (patol.) *Grèlh carnut* ò *conjontiu*: Proliferacion de teissut conjontiu que compensa la perda de substança d'una plaga. Sin. (1 e 2): **borron**, **brot**. 3. (anat. e zool.) *Grèlh gustatiu*: Cellulas dei papilhas qu'an per tòca la percepcion dau gust.

grelha n.f. Gruèlha.

grelhada n.f. Germinacion. Sin.: **borronament**.

grelhar vi. (grèlhi) 1. En parlant d'una planta, produrre de grèlhs. Sin.: **borronar**, **germenar**. 2. En parlant de la peu, si curbir de botons. ◆ n.m. Fach de grelhar.

grelhatge n.m. Germinacion.

grelhon n.m. Pichin grèlh.

grelhonar vi. Grelhar.

grellat, ada adj. Marcat per la pichina vairòla. Sin.: **croat**, **vairolat**.

gremial n.m. Pèça d'estòfa que si plaçava sus lu genolhs d'un evesque quora èra assetat pendent una cerimònia pontificala.

gremós, oa adj. 1. Lord, indigèste. 2. Tartrós.

grenoblés, esa adj. e n. De Grenòbla.

gres n.m. 1. Ròca sedimentària formada de grans de sabla tenguts per un ciment siliciós ò calcari, emplegada dins la construccion ò lo caladatge. Sin.: **saveu**. (*Luceram, Ivi abbondano in bloc de pietre arenacee dette volgarmente* ***saveu.*** De fach, ai alentorns de Luceram si tròva la cima de «Saveu»). 2. Materiau ceramic que la sieu duretat e la sieu impermeabilitat caracteristiqui son deugudi à una vitrificacion parciala d'argila refractària (kaolin) e de feldespat, obtenguda entre 1150 e 1300 °C; objècte fach d'aquesta matèria.

gresar vt. (tecn.) Liscar (una susfàcia) m'una pèira ò de pòuvera de gres. Sin.: **savelar**.

gresatge n.m. Accion de gresar; lo sieu resultat. Sin.: **savelatge**.

gresesc, a adj. (ist.) *Fuèc gresesc*: Composicion incendiària à basa de saupètre e de bitume, que podia finda cremar au contacte de l'aiga.

gresilh n.m. Pluèia congelada formada de pichin grans de glaça rompedís e blancs. Sin.: **granissa**.

gresilhada n.f. Tombada de gresilh. Sin.: **granissada**.

gresilhar vi. Calar, en parlant dau gresilh. Sin.: **granissar**.

gresós, oa adj. De la natura dau gres. Sin.: **savelenc**, **savelós**.

greu, grèva adj. 1. Qu'a d'importança e pòu aver de consequenças marridi: *Un afaire greu*. 2. Seriós, austèr: *Una cara grèva, caminar d'un pas greu*. 3. De frequença bassa, en parlant d'un son: *Aver la votz grèva*. ◇ D'un ritme solemne e lent: *Un movement orquestral greu*. 4. *Accent greu*: Accent que si mete sobre una vocala es dubèrta (per op. à *accent agut*): **à**, **è**, **ò**. Var.: **grave**. Sin. (sens 4): **dubèrt**.

greu n.m. 1. Cen qu'es greu. 2. De frequença bassa (sobretot au pl.): *Lu greus e lu aguts*. ◇ Òbra ò part d'una òbra musicala dau movement lent e dau ritme solemne. Var.: **grave**.

greuge n.m. 1. Dam. Sin.: **prejudici**. 2. Motiu de si plànher (de quauqua ren, de quauqu'un). ◇ *Faire greuge de quauqua ren à quauqu'un*: Li reprochar quauqua ren.

greujar vt. 1. Damatjar. 2. Portar pejudici, recastenar, enganar, rancurar. Sin.: **lesar**.

greule, a adj. 1. Lòng e fin: *De cambas greuli*. ◇ *Intestin greule* ò *greule*, n.m.: Part de l'intestin que

comença de l'estòmegue. Sin.: **budeu pichon**. 2. Que la sieu sonoritat es debla e aguda: *Votz greula*.

greule n.m. Griule, grieule.

grèva n.f. (fr.) Cauma (interrupcion dau travalh per demandar quauqua ren).

grevar vt. (*grèvi*) Sotametre à de cargas importanti, espec. financieri.

grevament n.m. Accion de grevar.

grevament adv. 1. Mé gravetat, d'una biais solemne. 2. D'un biais important: *Una mesura que pea grevament sus lu paures*. Var.: **gravament**.

grevista n. (fr.) Persona que participa à una grèva. Sin.: **caumaire**.

grevosament adv. Grevament.

gribicha adj. f. *Saussa gribicha*: Saussa vinaigreta mé de ros d'òu cuèch e d'èrbas fini.

grieule n.m. Greule, griule.

grifa n.f. Àrpia.

grifada n.f. Grafinhadura. Sin.: **arpiada**.

grifadura n.f. Granfinhadura. Sin.: **arpinada**.

grifar vt. Grafinhar. Sin.: **arpiar**.

grifo n.m. Persona que rauba cen que pòu, de pichini cauas sensa gaire de valor.

grifon n.m. 1. Animau fabulós dei mitologias antiqui, m'un còrs de leon e la tèsta e li alas d'una aigla. 2. Can dau pel dur e brossalhós, que n'i a divèrsi raça de caça e d'agradiment.

grifonaire, airitz n. Si di d'una persona que grifona. Sin.: **graufinhaire**, **barbolhaire**.

grifonar vt. 1. Escriure mau ò tròup rapidament: *Grifonar una letra*. 2. (bèi-arts) Realisar un esquiç. Var.: **grifonejar**. Sin.: **graufinhar**, **barbolhar**.

grifonatge n.m. Accion de grifonar; tèxto escrich en grifonant.

grifonejar vt. Grifonar.

grilhet n.m. Insècte sautaire de color negra, qu'una espècia viu, de còups que li a, dins li coïnas e li fornarias, e una autra cava de traucs dins lu camps (Lòng 3 cm, òrdre dei ortoptèrs).

grilhons n.m. pl. Aliments compauats de teissuts adipós de poarc, d'auca, de polàs ò d'àneda, confits dins la sieu graissa.

grimaça n.f. Regaunhada, guinha, desgaunhada, moninada.

grimaçar vi. Regaunhar, faire la guinha, moninejar.

grimacier, a adj. Regaunhaire. Sin.: **grimaçós**.

grimaciera n.f. Si di d'una filha, d'una frema qu'a de biais afectats e ridicules. Sin.: **landiera**.

grimaçós, oa adj. Grimacier.

grincho n.m. (pop.) Avare. Sin.: **rabèu**, **racho**, **cagasarrat**, **esquiçabinhetas**, **cagadur**.

gringo n.m. (esp., pej.) Estrangier, en Amèrica Latina, sobretot en parlant d'una persona que vèn dei Estats-Units.

grinhament n.m. Fach de grinhar; bosin desagradiu que d'unu fretaments poàdon produrre. ◇ (fig.) *Grinhaments de dents*: Maucontentament, despièch ò ràbia, ma contenguts. Sin.: **crussiment**, **cruissiment**, **esclin**.

grinhar v. 1. Produrre per fretament un bosin agut: *Una ròda que grinha*. 2. *Grinhar dei dents*: Faire aqueu bosin en fretant li dents dau bas còntra aqueli d'en aut; (fig.) Provar de despièch, de maucontentament, de ràbia, etc. Sin.: **crussir**, **cruissir**, **esclenir**.

grinholós, oa adj. Grinolós.

grinhon n.m. 1. Marc d'oliva. 2. Tròç de pan crostilhant, pilhat dau costat mai cuèch.

grinolós, oa adj. Si di d'un poarc ò d'un bòu qu'a de cisticèrcs de tènia dins lu sieus muscles ò sota la lenga. Var.: **grinholós**.

gripa n.f. 1. Malautia infeccioa d'origina virala, caracterisada per de fèbre, de cefaleas e de corbaduras, e que s'acompanha sovent de catarri nasal ò bronquic. 2. (fig.) *Pilhar en gripa*: Si metre à provar d'antipatia per (quauqua ren, quauqu'un). Sin.: **pilhar en òdi, en ronha**, **en tissa**, **en ira**.

gripal, a adj. Relatiu à la gripa: *Estat gripal*. Var.: **gripau**.

gripar vi. 1. Aderir foartament, si blocar per gripatge, en parlant de pèças mecaniqui. 2. Foncionar mau, si blocar, en parlant d'un procèssus: *Negociacions que grípon*. Sin.: **arrapar**, **conhetar**, **cotar**. ◆ **si gripar** v.pr. 1. Agantar la gripa. 2. Si blocar.

gripat, ada adj. e n. Que sofrisse de la gripa. ◆ adj. Que fonciona mau, que si blòca. Sin.: **arrapat**, **conhetat**, **cotat**.

gripatge n.m. (mec.) Fach mecanic greu entre doi susfàcias metalliqui que fréton l'una còntra l'autra que pòu entirar un arrancament de metal, de regaduras prefondi, provocats per una mancança de lubrificacion. Sin.: **arrapatge**, **conhetatge**, **cotatge**.

gripau, ala adj. Gripal.

gris, a adj. 1. D'una color intermediària entre lo blanc e lo negre. Sin.: **cendrós**. 2. Si di d'una barba, dei bèrris que comènçon à blanquir. 3. Que manca de luminositat: *Un temps gris*. 4. (anat.) *Matèria*, *substança grisa*: Teissut gris rosat que constituisse en particulier la susfàcia dau cerveu e dau cervelet. ◇ (fam.) Intelligença: *Faire travalhar la sieu matèria grisa*.

gris n.m. 1. Color grisa. ◇ *Gris pèrla*: Gris qu'a à l'encòup un esclat blanc. 2. Tabac foart de qualitat ordinària.

grisalenc, a adj. Grisastre.

grisalha n.f. 1. Atmosfèra trista e monotòna, caractèr tèrne e sensa interès: *La grisalha quotidiana*. 2. (b.-a) Pintura en camaieu gris, que pòu donar l'illusion dau releu. 3. Color negrassa dei pintres veiriers, vitrificada per cuècha.

grisalhar vt. 1. Pintar en gris. 2. Rendre grisastre, tèrne. ◆ Venir grisastre.

grisàs, assa adj. Grisastre.

grisastre, a adj. Que tira sus lo gris. Var.: **grisàs**, **grisolàs**, **grisenc**, **grisalenc**.

grisejar vi. Grisonar. Var: **grisonejar**.

grisela n.f. (mar.) Ensèms dei escalons entre li sàrtias, que sièrvon à escalar lu aubres.

grisenc, a adj. Grisastre.

griset n.m. 1. Bolet cendrós. 2. Ae.

grisó n.m. Gas inflamable compauat en granda part de metan, que s'escapa dins li minas de carbon e que, mesclat à l'ària, peta au contacte d'una flama (*còup de grisó*).

grisolàs, assa adj. Grisastre.

grisomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la tenor en grisó de l'ària dins una mina.

grisometria n.f. Determinacion de la tenor en grisó de l'aire au dedintre d'una miniera.

grison n.m. 1. Persona que grisona. Sin.: **barbablanca**. 2. (lit.) Ae. Var.: **griset**.

grisonant, a adj. Que grisona.

grisonar vi. Grisonejar. Var.: **grisejar**.

grisonejar vi. Devenir gris, en parlant dei bèrris, dei pels. Var.: **grisejar**, **grisonar**.

grisotós, oa adj. Que contèn de grisó.

grissa n.f. Pan de forma fina e alongada.

grissin n.m. Pichin pan fin e rompedís fach m'una pasta à l'òu.

grita n.m. Varietat de favolha (*Pisa tetraodon*).

griule n.m. Pichin rosegaire d'Euròpa meridionala e d'Àsia Minora, dau pel gris, frugivòre, qu'ibèrna, abituat dei maion isoladi (Lòng 15 cm). Var.: **greule**, **grieule**.

griviera n.f. Gruièra.

grizzli n.m.Ors brun (*Ursus arctos*) de granda talha, present dins li Montanhas Rocoï.

groenendael n.m. Can d'aver belga, dei lòngs pels negres.

groenlandés, esa adj. e n. De Groenlàndia.

grolàs n.m. Castanha vuèia.

grolhant, a adj. Gargolhant. Sin.: **formiguant**, **formiguejant**.

grolhament n.m. Movement e bosin de cen que grolha.

grolhar vi. 1. Formiguejar, s'agitar ensèms e en grand nombre. 2. Èstre plen d'una massa confusa en movement: *La carriera grolha de monde*. Sin.: **formigar**.

grolla n.f. (pop.) 1. Solier. 2. Frema leugiera, gandaula, bagassa.

grolleta n.f. (pop.) Frema leugiera.

grollier n.m. (pop.) Sabatier.

grom n.m. Jove emplegat en livrea dins una ostalaria, un restaurant, etc. Var.: **groom**.

gromand, a adj. Galavard. Sin.: **lec**, **lecon**, **leconàs**, **golard**.

gromandia n.f. Lequet, leconaria.

gromicelar vt. (*gromicèli*) Metre en pelòta. Var.: **agromicelar**, **engromicelar**. Sin.: **empelotar**.

gromicelon n.m. Pichina pelòta.

gromiceu n.m. Pelòta.

gronc n.m. Peis marin gris-blau escur, finda sonat *anguila de mar*. Sin.: **fielàs**, **felat**, **ulhasson**, **ulhasso**.

gronda n.f. (it.) Goàrgola.

gronh n.m. 1. Extremitat dau morre dau poarc. 2. Morre rojós de quauqu'un qu'a fach tampona e qu'a ben beugut. Var.: **grunh(e)**.

gronhaire, airitz adj. e n. Que gronha sovent per pas grand caua. Sin.: **renaire**, **ronha**.

gronhar vi. Grunhir; si plànher. Sin.: ronhar, si lamentar. Sin.: **renar**, **roscalhar**.

gronhon, a adj. e n. Gronhaire.

gronhós, oa adj. e n. Gronhaire. Sin.: **ronhós**, **renós**, **renaire**, **ronha**.

groom n.m. (mòt anglés) Grom.

grop n.m. 1. Entrebescament qu'unisse estrechament doi fieus, doi coardas, etc. ò simple enlaçament d'un fieu sobre d'eu-meme. ◇ *Grop coladís*: Que si pòu sarrar ò dessarrar sensa si desfaire. Sin.: **grop corredor**. ◇ *Grop de vaca*: Grop que sièrve à religar ensèms doi extremitats de cordatges. Sin.: **grop en coa de poarc**. ◇ *Grop drech*: Grop plat, per faire tenir doi fieus (coardas, etc.) en prolongament un de l'autre. ◇ *Grop de palangre*: Grop de pescaire. 2. Nucleu. ◇ (fig.) Lo ponch essencial, espec. lo moment qu'una òbra literària arriba au sieu ponch màger ma que la fin demòra mausegura. 3. Sarrament de coar. 4. (anat.) Amolonament de teissut globulós. ◇ *Grop vital*: Centre dei movements respiratòris, situat dins lo bulbe. 5. (fis.) Ponch fixe d'una coarda vibranta, d'un sistema d'ondas estacionari. 6. Luèc dont si rescoàntron d'uni vias de comunicacion: *Un grop ferroviari*. 7. (electr.) Joncion de divèrsi brancas d'una ret electrica. 8. (astron.) Cadun dei doi ponchs d'interseccion de l'orbita d'un astre m'un plan de referença. 9. (bot.) Ponch dau pen dont s'inserisse una fuèlha; region dau fust d'un aubre de dont parte una branca e dont li fibras linhoï pílhon una direccion novèla. Sin.: **sin**. ◇ Part mai escura e mai dura dins lo boasc.

gropa n.m. Grope. Sin. (toi lu sens): **nos**.

gropa n.f. 1. Partida posteriora d'unu quadrupèdes, en particulier dau cavau, que s'estende dai rens à la coa. ◇ *En gropa*: À cavau darrier lo cavalier. 2. (pop.) Posterior d'una frema. Sin.: **tafanari**. 3. (geogr.) Cima, coala de forma arredonida. Var. (toi lu sens): **cropa**.

gropada n.f. 1. Saut d'un cavau que lança en estendent completament lu sieus membres posteriors e en gardant aquelu de davant au soal. Var.: **cropada**. Sin.: **lançada**, **cauç**. 2. mar.): Niu que dona una pluèia subita e de corta durada. Sin.: **ramada**, **raissa**, **raissada**. 1536: *«... si excuzavan de una gropado de mal tempus que va venir...»*

gropal, a adj. (psicol.) Relatiu au grope: *L'imaginari gropal*. Var.: **gropau**.

gropament n.m. 1. Accion de gropar; fach d'èstre gropat. 2. Acampament de cauas ò de personas ligadi per d'interès comuns: *Gropament politic*. ◇ (dr.) *Gropament d'interès*: Persona morala que la sieu tòca es de facilitar ò de desvolopar l'activitat economica preexistenta dei sieus sòcis. ◇ *Gropament fonsier agricòla*: Societat civila formada mé d'apoarts en numerari e (ò) en proprietat d'immòbles. 3. (mil.) *Gropament tactic*: Acampament d'unu elements de còrs ò d'armas diferenti, sota lo comand d'un cap solet, per una mission particuliera. Var.: **agropament**. Sin.: **aglomeracion**, **aligança**, **assemblada**, **recampament**, **afrairament**, **union**, **amassada**, **ajustada**, **compilacion**, **ajonta**, **ajustier**

gropar vt. 1. Metre ensèms, acampar. Var.: **agropar**, **aglomerar**, **aligar**, **assemblar**, **recampar**, **afrairar**, **jónher**, **unir**, **amassar**, **ajustar**, **congregar**, **compilar**, **agregar**. 2. Unir en faguent un grop. ◆ **si gropar** v.pr. S'acampar. ◆ **si gropar** v.pr. ò **gropar** vi. (espòrts) Recampar lu sieus membres, aver lo còrs recampat en bòcha. ◇ *Saut gropat*: fach m'ai genolhs lo mai aut possible.

gropatge n.m. 1. Accion de gropar de còlis, de mèrç qu'an una mema destinacion. 2. (med.) Determinacion dau grope sanguin.

gropau, ala adj. Gropal.

grope n.m. 1. Ensèms de cauas ò d'èstres d'una mema natura, acampat dins un luèc. ◇ (etol.) *Efècte de grope*: Ensèms dei modificacions morfologiqui, etologiqui, etc. que la proximitat d'unu individús de la mema espècia dins un espaci estrech pòu provocar. ◇ (psicol.) *Grope experimental*: Grope constituit en vista d'un estudi experimental dau quau si mesúron li reaccions à un estímulus per li parangonar à-n-aqueli d'un grope analògue (*grope testimòni*) que non es estat sotamés à-n-aquel estímulus. ◇ (sociol.) *Grope primari*: Grope estrech de personas que comunícon directament entre eli e que son associadi per de ligams afectius, per op. au *grope segondari*, dins lo quau li relacions son indirèctas, per lo biais de personas interpauadi. 2. Ensèms pauc ò pron organisat de personas ligadi per d'activitats, d'objectius comuns: *Un grope politic*. ◇ *Grope parlamentari*: Formacion permanenta qu'acampa toi lu elegits d'una assemblada qu'an la mema tendença politica. ◇ *Grope industrial*: Ensèms d'entrepresas ligadi financierament. ◇ *Grope de premsa*: Ensèms de jornals qu'apartènon à un meme proprietari, à una mema societat. ◇ (dr.) *Cabinet de grope* ò *cabinet gropat*: Dins lo quau doi personas ò mai de doi personas qu'an la mema profession liberala (avocats, mètges, etc.) an la sieu activitat en partajant lu locals. 3. Formacion d'instrumentsde cantaires, etc., pichina orquèstra: *Lo grope dei Cats Sauvatges*. 4. (mil.) Formacion elementària dau peloton ò de la seccion (pauc ò pron 12 òmes): *Grope de combat*. ◇ *Grope d'armadas*: Acampament de diferenti armadas sota un comandament unic per una mission estrategica. 5. Ensèms de cauas, de bèstias ò de personas definit per una caracteristica comuna: *Grope etnic*. ◇ (med.) *Grope sanguin*: Ensèms dei proprietats antigeniqui dau sang, que permete de classar lu individós e di reglar la transfusion sanguina entre donaires e recevèires compatibles. ◇ *Grope tissulari*: Ensèms de proprietats analògui que perméton de reglar lu empeuts e li transplantacions d'organes. 6. (b.-a.) Acampament de figuras que fórmon un ensèms, espec. en esculptura. 7. (mat.) Estructura algebrica fondamentala, qu'assòcia à un ensemble una lèi de composicion intèrna, associativa, que possedisse un element neutre e tala que tot element admete un simetric per aquesta lèi (Lu entiers relatius ò provedits de l'addicion fórmon un grope additiu. Lu reals non nuls provedits de la multiplicacion fórmon un grope multiplicatiu).

gropiau n.m. Grupi.

gropier, a n. Persona emplegada dins una maion de juècs e que dirigisse li partidas, paga e encaissa per lo còmpte de l'establiment. Var.: **cropier**.

gropiera n.f. Partida de l'arnesc que passa sota la cropa dau cavau, dau muu, etc. Var.: **cropiera**. Sin.: **bralha**.

gropiment n.m. Fach de gropir. Var.: **cropiment**.

gropion n.m. Salhida posteriora dau còrs dei auceus, que poarta li grandi pluma de la coa e secrèta una graissa.

gropir vi. (*gropissi*) 1. Si corrompre per l'estagnacion, en parlant dei aigas durmenti e dei matèrias que si descompàuon dintre. Sin.: **ajaçar**, **estanhar**, **naisar**. 2. Èstre constrench à l'inactivitat. 3. Si complaire dins un estat mespresable, avilissent. Var.: **cropir**.

gropissent, a adj. Que gropisse. Var.: **cropissent**.

gropit, ida adj. Degalhat per l'estagnacion (en parlant de l'aiga, dei matèrias que contèn). Var.: **cropit**. Sin.: **ajaçada**, **estanhada**, **naisada**.

gropoïde n.m. (mat.) Pichina categoria dins la quala tot morfisme es un isomorfisme.

gropon n.m. Tròç de cuer de bòu ò de vaca à l'emplaçament de la cropa e de l'esquina de la bèstia. Var.: **cropon**.

gropós, oa adj. Qu'es plen de grops. Sin.: **nodós**.

gropuscul(e) n.m. (fam. e pej.) Pichin grope politic pauc ò pron organisat: *Un gropuscule extremista*.

gròs, gròssa adj. 1. Qu'a de dimensions (volume, espessor) importanti: *Un gròs libre, una persona gròssa*. ◇ (fig., fam.) *Aver la gròssa tèsta*: Èstre gonflat dau sentiment de la sieu importança pròpria, si crèire mai que cen que si es. 2. Qu'es d'una granda talha per rapoart à d'autres de la mema natura: *Escriure en gròssi letras*. 3. Important, considerable: *Una gròssa soma, un gròs industrial*. ◇ D'una foarta intensitat: *Una gròssa calor*. Sin.: **calorassa**. ◇ *Mar gròssa*: Mar agitada. ◇ *Gròssa votz*: Grèva e foarta; menaçanta. Contr. (sens 1 à 3): **pichin**, **pichon**. 4. Que manca de finessa; grossier: *Gròs drap*. ◇ Expr.: *À la gròssa*: Abreujament; d'una mena globala. Sin.: **grosso modo**. ◆ adv. 1. Totplen: *Ganhar gròs*. ◇ *N'aver gròs sus lo coar*: Aver totplen de pena, de despièch. Sin.: **n'aver gros sus lo pièch**. 2. En grandi dimensions: *Escriure gròs*. Contr.: **pichin**. ◆ n. 1. Persona corpulenta. 2. Persona rica, influenta.

gròs n.m. Anciana moneda d'argent, apareissuda au s. XII, que valia 16 deniers (segond Pellós), 12, 20 ò 24 deniers (d'après Fulcònis).

gròs n.m. 1. *Lo gròs de*: La part mai considerabla de. ◇ Cen que li a de mai important; l'essencial: *Avèm fach lo mai gròs*. 2. Venda ò cròmpa en grandi quantitats: *Prètz de gròs, vendre en gròs*. Contr.: **vendre** ò **crompar au detalh**. ◇ Sensa intrar dins lo detalh: *En gròs, vaquí cen que volii dire*. 3. Gròs peis: *Pesca au gròs*.

gròs-cuu n.m. Insècte coleoptèr que fa de degalhs ai plantas coma la lusèrna. Sin.: **colaspidema**.

gròs duc n.m. Grand duc (rapaci). Var.: **gròs dugo**. Sin.: **barbajoan**, **dugàs**.

gròs dugo n.m. Gròs duc.

grosèla n.f. Groselha.

groselha n.f. Fruch manjadís dau groselhier, que vèn per pendons. Var.: **grosèla**. Sin.: **rainet**, **agrasson**. ◆ adj. inv. Roge clar.

groselhier n.m. 1. Aubrilhon dei regions temperadi cultivat per lu sieus fruchs (Familha dei saxifragaceas). Sin.: **groselhier roge**. Var.: **groselier**. Sin.: **agrassonier**. 2. *Groselhier negre*: Cassis. 3. *Groselhier dei Aups*: Aloquier, romanelier**.**

gròs gran n.m. 1. Teissut de seda mé de gròssi regas transversali. 2. Riban sensa òrle e dei coastas verticali.

gròs portaire n.m. Avion de granda capacitat.

gròssa n.f. 1. Dotze dotzenas (d'uni mèrç): *Una gròssa de botons*. 2. (dr.) Còpia d'un acte autentic ò d'un jutjament, revestida de la formula executòria.

grossan adj. e n.m. Varietat d'olivier.

grossana adj. e n.f. Varietat d'oliva dei Bocas de Ròse, resistenta au frèi e à la secaressa, fruch dau grossan, que pòu èstre emplegada per faire d'òli ma s'atròva sobretot en oliva de taula.

grossaria n.f. Comèrci de gros.

grossaria n.f. Fabricacion dei taulas de juèc, dei còfres ò dei boitas per l'argentaria, etc.

grossejar vt. (dr.) Redigir la gròssa (d'un acte, d'un jutjament).

grossessa n.f. 1. Estat de la frema emprenhada, entre la fecondacion e la jacilha. Sin.: **emprenhament**, **prensa**, **prenhessa**, **prenhença**. ◇ *Grossessa nervioa*: Ensèms dei manifestacions somatiqui qu'evòcon una grossessa, sensa que li sigue estada una fecondacion, e ligat à de motivacions inconscienti. 2. Grossor.

grossier, a adj. 1. Espès, rude, sensa finessa: *Una estòfa grossiera*. 2. Qu'es fach sensa delicadessa: *Un travalh grossier*. 3. Somari, rudimentari: *Una descripcion grossiera*. Sin. (1 à 3): **rústegue**, **rufe**. 4. Que moastra d'ignorança, una mancança d'intelligença ò de cultura: *Una error grossiera*. 5. Contrari à la cortesia, ai usatges: *Un lengatge grossier*. Sin. (4 e 5): **maucreat**, **desgaubiat**, **tagre**, **rascanhós**, **malensenhat**. Contr.: **benensenhat**, **cortés**, **ben educat**, **lisquet**, **corós**, **faròt**, **egrègi**, **destriat, gent**, **delicat**, **finaudeu**.

grossierament adv. D'un biais grossier. Sin.: **maucreadament**, **rufament**.

grossierejar vi. Dire de grossieretats. Sin.: **blastemar**, **sacrejar**, **sacrar**, **renegar**, **jurar**.

grossieretat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es grossier, de cen que manca de finessa. 2. Paraula, accion grossiera: *Dire de grossieretats*. Sin.: **vilania**, **maucreança**, **rusteguessa**. Contr.: **gaube**, **civilitat**, **cortesia**, **delicadessa**, **destinga**, **farotaria**, **boan gost**.

grossiment n.m. 1. Accion de rendre mai gròs, d'engrandir. 2. Fach de devenir gròs, de si desvolopar. 3. Amplificacion: *Lo grossiment d'un afaire*. 4. (opt.) Rapoart dau diamètre aparent de l'imatge à-n-aqueu de l'objècte.

grossir vt. (*grossissi*) Rendre ò far paréisser mai gròs, mai voluminós, mai important: *Grossir un imatge, grossir una dificultat*. Var.: **engrossir**. ◆ vi. 1. Devenir ò semblar mai gròs, aumentar de volume: *A grossit de 10 kg*. Var.: **engrossir**. 2. Devenir mai important: *La soma a grossit*. Sin.: **créisser**.

grossissent, a adj. 1. Que fa paréisser mai gròs, qu'aumenta li dimensions aparenti: *De vèires grossissents*. 2. Que grossisse, que vèn totjorn mai gròs: *Una fola grossissenta*. Sin.: c**reissent**.

grossista n.m. Negociant que vende en gròs.

grosso modo loc. adv. (mòts latins) En gròs, sensa intrar dins lu detalhs. Sin.: **à la gròssa**.

grossor n.f. 1. Estat, volume de cen qu'es gròs. 2. Volume, talha: *De la grossor d'una avelana*. 3. Enfladura, tumefaccion. Var.: **grossessa**.

grossut, uda adj. Pusleu gròs.

grotesc, a adj. Que fa nàisser lo rire per la sieu extravagança, ridicule: *Una idea grotesca, un personatge grotesc*. Sin.: **folesc**, **foarasens**.

grotesc n.m. Genre literari e artistic caracterisat per lo gust dau bizarre e de la caricatura.

grotescament adv. D'un biais grotesc.

grotèsqui n.f. pl. (b.-a.) Decòrs murals, fachs d'arquitecturas de fantasia e d'arabescas mescladi de pichini figuras, redescubèrts à la Renaissença dins de vestitges soterrats de la Roma antica e que d'artistas s'en inspirèron fins au s. XIX^{en}.

gru n.m. Grua (auceu).

grua n.f. Auceu escacier qu'una espècia, gris cendrat, travèrsa França e Occitània per ivernar en Àfrica. Var.: **gru**.

grua n.f. 1. Aparelh de levatge format d'un braç orientable montat sus un supoart d'autessa variabla. Sin.: **palanc**, **cabralèva**, **antenòla**. 2. (cín., tel.) Aparelh que permete lo desplaçament vertical ò de movements combinats de la càmera.

grudar vt. Chaplar.

grucha n.f. (bot.) Fruch sec m'una lamella centrala que poarta li granas, coma dins la giroflea.

grudat n.m. Farina de blat fina e pura. Sin.: **semolon**.

gruèlha n.f. 1. Envolopa dura, calcària, que constituisse l'esquelèt extèrne de la màger part dei molluscs, dei braquiopòdes, dei limaças. Sin.: **cauquilha**. 2. Envelopa dura d'unu fruchs: *Gruèlha de notz*. 2. Envolopa d'uni granas: *Gruèlha dei pèus, dei faiòus*. 3. Cupula, organe esqüamós que sostèn ò envelopa lu fruchs d'unu aubres de l'òrdres dei cupulifèrs: *La gruèlha de la castanha*.

gruièra n.f. Fromai d'origina soíssa, de forma cilindrica, fach mé de lach de vaca, afinat, dau calhat decopat, cuèch e esquiçat, de la crosta lavada (l'*emmental* e lo *comtat* son de varietat sde gruièra). Var.: **griviera**.

gruifòrme n.m. *Gruifòrmes*: Òrdre d'auceus coma la grua, que si caracterison per lo sieu bèc lòng e ponchut.

grum n.m. Fruch sensa merilhon (coma aqueu dau raïm). Sin.: **baga**.

grum n.m. 1. Gran (de sucre, de sau, etc.). Var.: **grun**. 2. Granule. 3. Grumareu.

grumareu n.m. Pichina bòcha formada per un liquide coagulat (lach) ò una substança pulverulenta (farina) mau delegada. Sin.: **grum**, **grumeu**.

grumeladura n.f. (metall.) Pichina bofiga accidentala dins una pèça de fondaria.

grumelar (si) v.pr. Si metre en grumareus.

grumelat, ada adj. Que contèn de grumareus. Var.: **grumolós**.

grumolós, oa adj. 1. Que forma ò presenta de grumareus. Var.: **grumós**. 2. Que presenta de granulacions: *Una pèu grumoloa*.

grumós, oa adj. Grumolós.

grun n.m. Grum.

grunau n.m. Peis marin dei fonds betós dau plateu continental, dau morre proeminent, que pòu faire fins à 60 cm de lòng (lo ròsa es dich *roget*). Var.: **granau**. Sin.: **galineta**.

grunh(e) n.m. Extremitat dau morre dau poarc. Var.: **gronh**.

grunhiment n.m. 1. Crit dau poarc, de l'ors. 2. Son, paraula gaire intelligibla.

grunhir vi. (*grunhissi*) 1. Cridar, en parlant dau poarc, de l'ors, etc. 2. (fam.) Manifestar lo sieu maucontentament en protestant sordament, per de paraulas indistinti; ronhar, renar.

grunir vi. (*grunissi*) Grinhar. Sin.: **cruissir**, **esclenir.**

grupi n.f. 1. Calòma. Var.: **grupia**, **gropiau**. 2) Cau assegurat sus un còrs immergit d'una dimension bastanta dins la tòca que lo gaviteu sigue vesible à mar auta.

grupia n.f. Grupi.

grúpia n.f. 1. Recipient dont mànjon lu animaus. 2. Presèpi.

gruppetto n.m. [gru'pet:to] (mòt italian) 1. (mús.) Grope constituit de 3 ò 4 nòtas brèvi que son avant ò après la nòta principala. 2. (ciclisme) Grope de ciclistas distanciats que si recàmpon en coa d'una corsa per arribar ensèms dins lu temps.

grut n.m. Pichon de la grua.

guadalopenc, a adj. e n. De Guadalope. Var.: **guadalopeu**.

guadalopeu, ea adj. e n. Guadalopenc

guaianés, esa adj. e n. De Guaiana.

guarani adj. e n. Si di d'un pòble d'Indians d'Amèrica dau Sud. ◆ n.m. Lenga indiana parlada principalament au Paraguai. 2. Unitat monetària principala dau Paraguai.

güaranina n.f. Cafeïna.

guatemalenc, a adj. e n. Dau Guatemala. Var.: **guatemaltèc**.

guatemaltèc, a adj. Guatemalés.

guèira n.f. 1. Garnidura metallica que protegisse l'extremitat, d'una cana, d'un parasòl, etc. 2. Element dispauat à l'extremitat d'una pèça per n'en facilitar l'assemblatge. 3. Extremitat d'una seringa, dont si fixa l'agulha. Var.: **gueiron**.

gueiron n.m. Guèira.

guèiser n.m. Foant d'aiga cauda ò de vapor.

guèlfe, a adj. e n. (ist.) Partidari dei papas, dins l'Euròpa medievala. Si destriàvon lu *guèlfes blancs* (moderats, coma lo poeta florentin Dante) e lu *guèlfes negres*. Var.: **vèlf**.

guelfisme n.m. Comportament, doctrina dei Guèlfes.

guembo, a adj. (it.) Estoart, endecat.

guenilha n.f. Vestit frust e brut. Sin.: **pelhandra**, **ropilha**, **estraçon**, **androlha**, **farda**.

guenilhós, oa adj. Vestit de guenilhas. Sin.: **pelhandrós**, **estraçat**, **frandalhat**.

guepard n.m. Mamifèr carnivòre d'Àfrica e d'Àsia, de la corsa totplen rapida, fins à 100 km/h (Lòng de 75 cm, sensa la coa; familha dei felides). Sin.: **onça**.

guerchejar vi. 1. Estar pertocat per lo guerchitge. 2. Virar volontariament lu uèlhs en d'endrechieras diferenti.

guerchitge n.m. Estrabisme.

guèrcho, a adj. Que sofrisse s'estrabisme.

gueridon n.m. Guerindon.

guerindon n.m. Taula redona, eventualament ovala, m'un pen central ò mé tres ò quatre pens. Var.: **gueridon**.

guerlin n.m. (mar.) Gròs cordatge per l'ormejament ò lo remorcatge d'una nau. Sin.: **andrivau**, **andrivon**, **driça**.

guèrra n.f. 1. Lucha armada entre Estats; situacion de conflicte que genèra: *Una declaracion de guèrra*. ◇ *Guèrra santa*: Menada en nom de motius religiós. ◇ *Pichina guèrra*: Guèrra de secutament; simulacre de combat. ◇ *Guèrra lamp*: Ofensiva militària d'una durada corta, qu'a per amira d'obtenir una victòria decisiva per l'engatjament localisat e limitat dins lo temps d'un ensèms potent de foarças mecanisadi, terrèstri e aerenqui per destrúger rapidament la capacitat militària, economica ò politica de l'enemic. ◇ *Guèrra totala*: Que compoarta toi lu mejans de lucha e qu'a per amira l'anientament de l'adversari. ◇ *Guèrra quimica, nucleària, biologica*: Guèrra dins la quala son emplegadi d'armas quimiqui, nucleari, biologiqui. ◇ *Òme de guèrra*: Que lo sieu mestier es de faire la guèrra. ◇ *Nom de guèrra*: Escais-nom qu'una persona pilha quora fa la guèrra. 2. Lucha entre Estats, en defoara de tota lucha armada: *Guèrra economica*. ◇ *Guèrra dei ondas*: Usatge de la ràdio e de la television coma mejan de propaganda, de manipulacion de l'opinion. ◇ *Guèrra frèia*: Ostilitat latenta, que non va fins au conflicte armat, dins li relacions internacionali, espec. entre grandi potenças (Si parlava sobretot de *guèrra frèia* entre, d'un caire, l'Occident e lu Estats-Units e, de l'autre caire, L'Union Sovietica). 3. Lucha, conflicte: *Entre aqueli personas, es la guèrra*. 4. Accion per suprimir, destrúger quauqua ren: *Faire la guèrra ai ideas faussi*. ◇ *Faire la guèrra à quauqu'un*: Luchar per lo constrénher à cambiar de comportament.

guerrejaire, airitz adj. e n. Que guerreja.

guerrejar vi. (lit.) Faire la guèrra; batalhar, combatre longament, sovent.

guerrejatge n.m. Accion de guerrejar.

guerrier, a adj. 1. Relatiu à la guèrra: *D'activitats guerrieri*. 2. Portat à la guèrra: *Una nacion guerriera*.

guerrier, a n. 1. Persona que fa la guèrra; combatent, sordat. 2. Persona qu'a lo gust de la guèrra.

guerrilha n.f. Guèrra de secutament, d'emboscadas, de còups de man, menada per de tropas regulieri ò de partisans. Var.: **guerrilla** (esp.).

guerrilhier n.m. Que fa la guerrilha. Var.: **guerrillero**.

guerrilla n.f. (esp.) Guerrilha.

guerrillero n.m. (esp.) Combatant de guerrilha. Var.: **guerrilhier**.

guet n.m. Ghetto. Sin.: **sauvetat**.

gueta n.f. Benda de cuer ò de teissut que cuèrbe lo bas de la camba e lo dessobre dau solier. Sin.: **cambiera**, **caucier**.

guetoïsacion (-izacion) n.f. Ghettoïsacion (-izacion).

guetoïsar (-izar) n.f. Ghettoïsar (-izar).

guianés, esa adj. e n. De Guiana (region occitana).

guida n.f. 1. Persona que guida, fa vèire lo camin, fa visitar: *Una guida toristica*. Sin.: **menaire**, **acaminaire**, **passaire**. 2. Alpinista professional diplomat que mena una persona ò un grope de personas en montanha. 3. Conselhier, inspirator: *Una guida espirituala*. 4. Obratge que dona d'informacions classadi: *Una guida gastronomica*. 6. (mec.) Organe que sièrve à dirigir un element mobile. ◇ *Guida d'ondas*: Dispositiu destinat à guidar li ondas electromagnetiqui entre doi ponchs en limitant lei perdas d'energia per raionament. 7. (espec. au pl.) Corrèia de cuer estacada au mòrs d'un cavau atelat per lo dirigir.

guidar vt. 1. Acompanhar (quauqu'un) per li mostrar lo camin. 2. Esclairar (quauqu'un) dins la causida d'una direccion intellectuala ò morala, d'una decision. 3. Mostrar lo camin, la via à: *La boana odor dau pisto m'a guidat fins à la coïna*. 4. Menar, faire agir, determinar: *Es l'interès que lo guida*. Sin.: **bailejar**, **governar**, **orientar**, **pilotar**.

guidon n.m. 1. Barra mé de manelhas, que comanda la direccion d'una bicicleta, d'un ciclomotor, etc. 2. Pichina pèça metallica fixada à l'avant dau canon d'una arma de fuèc, que sièrve à pilhar la linha de mira (m'au cran de mira e mé l'ulheton). 3. (mús.) Pichina nòta ò marca plaçada en fin de linha per indicar la nòta que comença la linha d'après. 4. (mar.) Pichona bandiera triangulària ò mé doi ponchas, auçada à la cima de l'aubre d'una nau per determinar una marca de comandament. Sin.: **bandeiròla**. 5. Jalon.

guilhotina n.f. 1. Instrument per decapitar lu condamnats à moart au mejan d'una lama que cala entre doi montants verticals. Sin.: **talhador**. 2. Pena de moart au mejan de la guilhotina: *Condamnar à la guilhotina*. 3. *Fenèstra à guilhotina*: Fenèstra à translacion verticala de l'encastre ò dei encastre dins un bastit canelat.

guilhotinaire n.m. Borreu qu'emplega una guilhotina.

guilhotinar vt. Decapitar au mejan d'una guilhotina.

guilhotinat, ada adj. e n. Que li an trencat la tèsta au mejan d'una guilhotina.

guimbarda n.f. (mús.) 1. Instrument de música populària compauat d'una lengueta plegadissa fixada dins un encastre, que lo sieu son es amplificat per la boca de l'instrumentalista. 2. Anciana dança populària (s. XVII^{n} - XVIII^{n}).

guimpa n.f. 1. (anc.) Pèça de tela qu'enquadrava la cara e recalava sus lo coal e lo pièch, conservada dins lo costume d'unu òrdres religiós femenins. 2. Pichina camia en teissut leugier que si poarta mé de raubas decoletadi.

guina n.f. Varietat de cerièia de color roge fosc, de la carn sucrada. Sin.: **grafion**.

guinchada n.f. Accion de guinchar. Sin.: **guinhada**, **alucada**, **agachada**.

guinchaluna n.m. Arlèri.

guinchar vi. Regarjar de travèrs. Sin.: **guinhar**, **alucar**, **agachar**.

guincho, a adj. De travèrs, en travèrs.

guindant n.m. (mar.) Autessa d'un pavalhon, d'una vela.

guindar vt. 1. (mar.) Auçar au mejan d'una carèla, etc.: 1491: *«II vettas de guindar...»* 2. *Guindar la tèsta*: Auçar la tèsta, bolegar la tèsta.

guindaressa n.f. (mar.) Foart cordatge que sièrve à auçar un aubre de cofa: 1518: *«Item l'entena e la guindaressa et gumenes per vellejar...»*

guindassejar vt. Guindar.

guindatge n.m. Accion de guindar.

guindeu (de) loc. adv. De travèrs: *Caminar de guindeu*. Sin.: **de bescaire**.

guinea n.f. Anciana moneda de còmpte anglesa, que valia 21 shillings.

guinean, a adj. e n.

guingalha n.f. Pichin objècte decoratiu, de gaire de valor. Var.: **quincalha**. Sin.: **belòri**, **babòia**.

guingalharia n.f. 1. Ensèms d'objèctes, d'aisinas metallics que sièrvon coma autís, per netejar la maion, etc. 2. Industria correspondenta. 3. Negòci dont son venduts aquelu articles. 4 (fam.) Joeus faus, ò d'un luxe ostentatòri. . Var.: **quincalharia**.

guingalhier, a n. Persona que fabrica ò vende de guingalharia. . Var.: **quincalhier**.

guingueta n.f. Luèc de plaser populari situat generalament dins la banlega d'una granda vila, sovent foara, dont si pòu beure e balar.

guinha n.f. Rire mespresant; regaunhada, morre, carassa.

guinhacoa n.m. Cholh. Sin.: **enganapastre**, **pastorèla**, **galapastre**.

guinhada n.f. 1. Rire ò sorrire de mesprètz. Sin.: **degaunhada**, **regaunhada**. 2. Senhal que si fa me l'uèlh ò la man. Sin.: **guinchada**, **alucada**, **agachada**.

guinhafaussa n.f. Ipocrita. Sin.: **cacholeta**, **catachòrma**, **mercant de nhònha**, **acaptaire**.

guinhaire n.m. Segond det de la man, lo mai vesin dau pòles, que sièrve per indicar.

guinhaire, airitz n. Persona que fa de guinhadas.

guinhament n.m. Accion de guinhar.

guinhar vi. Rire mé mesprètz. Sin.: **guinchar**, **alucar**, **agachar**. ◇ *Guinhar li espatlas*: Auçar li espatlas per marcar de mesprètz, de desprètz. ◆ **si guinhar** v.pr. Clinhar. Sin.: **degaunhar**, **regaunhar**.

guinharar (si) v.pr. Si fendesclar.

guinharòta n.f. Astúcia, bescontorn qui si fa en corrent per escapar à quauqu'un. Sin.: **finta**.

guinhons n.m. pl. Bacants. Sin.: **barbiç**.

guinhonar vt. Odiar, detestar.

guinier n.m. Aubre que dona li guinas.

guirlanda n.f. 1. Cordon ornamental (de verdura, de flors, etc.), sovent festonat. 2. Riban de papier ò fieu agrementat d'ornaments, que sièrve per decorar. ◇ *Guirlanda luminoa*: Fieu electric que religa un grand nombre d'ampolas (espec. per li decoracions de Calenas). Var.: **garlanda**.

guisa n.f. *À la mieu (tieu, sieu...) guisa*: En foncion dau mieu biais d'agir, dei mieus gusts. Sin.: **govèrna**: *À la mieu (tieu, sieu...) govèrna,* ◆ loc. prep. *En guisa de*: À la plaça de. Sin.: **mena**: *En mena de...*

guisarma n.f. Arma d'asta dau fèrre asimetric m'un ò doi cròcs au revèrs (s. XII^{n} - XV^{n}).

guitarra n.f. Instrument de la familha dau liut, dei coardas peçugadi (sièis lo mai sovent), m'una caissa plata e un mànegue lòng que poarta de fretas: *Guitarra classica*. L'origina de la guitarra es orientala, manlevada a l'arabe *qîtara*, venent dau grec *kithara*. Nomenada tanben *guitèrna* fins au s. XVII^{n}. Se en Espanha es venguda d'una cèrta mena un instrument nacionau, coma que ne sigue a conquistat lo tot de la planeta. Dins lo temps, la guitarra èra provedida de quatre ò cinc coardas dobli (còrs). Ancuèi, la guitarra classica, flamenco ò jazz possedisse sièis coardas simpli, sigue en nilon (classica), sigue en acier (folk, varietat, rock,...) acordadi ensin de la mai aguda a la mai bassa: *mi,si,sòl, re, la, mi.* La sieu portada cuèrbe tres octavas e una quinta. Lo sieu repertòri, tant classic coma modèrne es foarça espandit. ◇ *Guitarra electrica*: Que lu sieus sons son captats au mejan d'unu microfònes e amplificats.

guitarrier, a n. Persona que fabrica ò vende de guitarras.

guitarrista n. Persona que soana la guitarra.

guitarristic, a adj. Relatiu à la guitarra: *La tecnica guitarristica.*

guit gròs n.m. Ederon.

gúmena n.f. Cable per estacar l'àncora: 1384: *«... Bonifacio Boeti per pecio unam gumenam...»* A.C.Nice CC593 F. 1491: *«X gomenas vielhas e que n'y a 7 en terra...»*

günz n.m. (geol.) Promiera dei quatre grandi glaciacions de l'èra quaternària en Euròpa.

gunzian, a adj. Relatiu à la glaciacion de günz.

guppy n.m. Peis d'aqüari dei colors vivi, que supoarta de temperaturas compresi entre 18 e 30 °C (Lo mascle mesura 3 cm de lòng, la femèla 6 cm).

gus, a n. 1. Persona reducha à la mendicitat; cèrcamonde. 2. Persona mespresabla, ladre. ◆ n.m. (ist.) Dins lu País-Bas espanhòus, calvinista flamenc, sovent gentilòme, que pilhèt part à la lucha còntra l'administracion espanhòla après lo 1566.

gusa n.f. (mar.) Pèça de fonda per saurrar una nau.

gusalha n.f. Canalha, fotralha, gentalha, sarsavalha.

gusard n.m. Gusàs.

gusaria n.f. Condicion ò accion de gus. Sin.: **misèria**, **gusada**.

gusàs n.m. Aumentatiu de *gus*. Var.: **gusard**.

gusejar vi. Menar una vida de gus.

gust n.m. 1. Aqueu dei cinc sens que permete de destriar li sabors. 2. Sabor d'un aliment: *Un gust salat, pebrat, sucrat, acide, amar*. 3. Desidèri dei aliments ò preferença per la sieu causida: *Aver lo gust dei doçors*. ◇ *Faire passar lo gust de*: Faire perdre una abituda. 4. Discerniment, sentiment de cen qu'es beu, boan, etc., sens intuitiu dei valors estetiqui: *Una persona de gust*. 5. Predileccion, preferença: Aver de gust per la pintura. Var.: **gost**. Sin. (4 e 5): **aptitud(a)**, **capacitat**, **clinament**, **desirança**, **interès**, **disposicion**, **vocacion**, **clinada**.

gustacion n.f. Accion de tastar; percepcion dei sabors.

gustada n.f. 1. Accion de gustar, de tastar. 2. Percepcion dei sabors. Var.: **gostada**.

gustaire, airitz n. Tastaire. Var.: **gostaire**.

gustar vt. 1. Prear. 2. Tastar. Var.: **gostar**.

gustàs n.m. Marrit gust. Var.: **gostàs**.

gusta-solet n.m. inv. Egoïsta. Var.: **gosta-solet**.

gustatiu, iva adj. Que pertòca lo gust. ◇ *Nèrvi gustatiu*: Cadun dei doi nèrvis que vènon dei grèlhs de la lenga.

gustet n.m. Pichin gust agradiu. Var.: **gostet**.

gustós, oa adj. Qu'a un boan gust, saborós. Var.: **gostós**.

guta n.f. Gomaguta. Var.: **gutagamba**.

gutagamba n.f. Gomaguta. Var.: **guta**.

guttifèr, a adj. 1. (miner.) Que si presenta sota forma de gota: *Quartz guttifèr*. 2. (bot.) Que produe de gomaguta.

guttifèra n.f. *Guttifèras*: Familha de vegetaus dicotiledoneus que contènon un suc gomoresinós qu'a de proprietats purgativi.

guttiferala n.f. Guttifèra.

gutural, a adj. 1. (fon.) Qu'es emés dau fond de la garganta, en parlant d'un son. 2. (anat.) Qu'apartèn au gavai. Var.: **guturau**.

guturala n.f. (fon.) 1. Consonanta posteriora coma la velària, l'uvelària e la faringala. 2. Consonanta que la sieu articulacion resulta de l'aplicacion de la lenga còntra lo paladat. Sin.: **palatala**.

guturau, ala adj. Gutural.

guyòt n.f. Pera d'una varietat sucrada.

guzla n.f. Instrument de música à coardas e arquet, d'usatge dins lu Balcans.

Gy Simbòle dau gray.

H

h Vuchena letra de l'alfabet (acha), que s'emplega en occitan dins lu digrafes *ch, lh, nh*. S'emplega finda en gascon à l'iniciala d'un mòt en plaça de *f*: *hèsta* per *fèsta*, *hilha* per *filha*... Ma, en occitan escrich, la **h** s'emplega per d'uni expressions ò per d'unu noms dei autri lengas que non si poàdon occitanisar arbitràriament.

H Simbòle de l'idrogène.

H Simbòle dau henry.

ha Simbòle de l'ectar.

Ha Simbòle dau hahni.

habanera n.f. (mòt esp.) Dança d'origina cubana, dau ritme binari e sincopat. Var.: **avanera**.

hacienda n.f. (mòt esp.) Granda proprietat fonsiera, en Amèrica latina.

haddock n.m. Aglefin fumat.

hahni n.m. Element quimic artificial (Ha), de numèro atomic 105 e que lo sieu isotòpe de massa 260 es estat obtengut ai Estats-Units en lo 1970.

haïtian, a adj. e n. D'Haïtí. Var.: **aïcian**, **aïtian**.

hamburger n.m. (angl.) Amborgés, ambórguer.

hàmster n.m. Mamifèr rosegaire d'Euràsia elevat coma animau de companhia.

hannoverian, a adj. e n. D'Hannover.

Hansen *Bacille de Hansen*: Bacille responsable de la lepra.

hara-kiri n.m. Mòde de suicide particulier au Japon, que consistisse à si durbir lo ventre: *Si faire hara-kiri*. Sin.: **seppuku** (preferible en japonés). ◇ (fam. fig.) *Si faire hara-kiri*: Faire capotar volontariament lo sieu projècte, lo sieu afaire, etc.

haschish n.m. Ashish.

hawaiian, a adj. e n. D'Hawaii.

He Simbòle de l'eli.

henry n.m. Unitat de mesura d'inductança electrica (simb. H) equivalent à l'inductança d'un circuit claus dins lo quau una foarça electromotritz de 1 vòlt es producha quora lo corrent electric que percorre lo circuit vària uniformament à rason de 1 ampèr per segonda.

hèrtz n.m. Unitat de mesura de frequença (simb. Hz), frequença d'un fenomène periodic que lo sieu periòde es de 1.

hertzian, a adj. (telecom.) 1. Si di dei ondas e dei fenomènes electromagnetics. Sin.: **radioelectric**. 2. Qu'emplega d'ondas hertziani: *Una ret hertziana, una television hertziana*.

Hf Simbòle de l'afni.

Hg Simbòle dau mercuri.

hindostānī n.m. Indostani.

hinterland n.m. (geogr.) Rèire-país. ◇ (espec.) *Hinterland d'un poart*, *d'una via navigabla*: Zòna que dessièrve.

hip-hòp n.m. Movement artistic naissut au començament dei annadas 1970 dins lo Bronx e que recampa lo graffiti, lo break-dancing, lo DJing, lo beat-boxing e lo rap.

hippie adj. e n. Adèpte d'una etica fondada sobre la non-violença e l'ostilitat à la societat industriala, e que recomanda la libertat dins toi lu camps (Lo movement nasquèt à San Francisco dins li annadas 1960 e s'espandissèt en Euròpa dins li annadas 1970). Var.: **hippy**.

hippy adj. e n. Hippie.

hitlerian, a adj. Relatiu à la doctrina d'Hitler, au regime politic que metèt en plaça; partidari d'aquela doctrina, d'aqueu regime. Var.: **itlerian**.

hitlerisme n.m. Doctrina d'Hitler, nacional-socialisme. Var.: **itlerisme**.

hl Simbòle de l'ectolitre.

hm Simbòle de l'ectomètre.

Ho Simbòle de l'òlmi.

hockey n.m. Espòrt collectiu dins lo quau lu jugaires dévon mandar una bala ò un palet dins una gàbia, au mejan d'una cròça, que si pòu practicar sus l'èrba ò sus la glaça.

hondurenc, a adj. e n. D'Honduras.

honoris causa loc. adj. Si di de grades universitaris autrejats à de personalitats à títol onorific e sensa examèn.

hutó adj. e n. (dei doi genres) Dau grope etnic majoritari au Burundí e au Rwandà.

Hz Simbòle dau hèrtz.

I

i Novena letra de l'alfabet.

I Simbòle de l'iòde.

-ia Sufixe occitan eissit dau latin ò dau grèc per exprimir la qualitat, la maulautia, li scienças, e per formar de substantius abstrachs: *Filosofia, geografia, matèria, anemia, audàcia, quimia, teologia...*

ià interj. S'emplega per far virar lo cavau à man seneca. Var.: **dià !**

iac n.m. Mamifèr romiaire vesin dau bòu que viu sus lu planisteus dau Tibet.

ialescent, a adj. Ialin.

ialin, a adj. (didact.) Qu'a l'aparença dau vèire; vitrós. Var.: **ialescent**.

ialita n.f. 1. Opala d'una varietat transparenta e vitroa. 2. (med.) Inflamacion dau còrs vitrat de l'uèlh.

ialoïde, a adj. (didact.) Qu'a l'aparença e la transparença dau vèire.

ialoplasma n.m. Substança fondamentala dau citoplasma dins la quala lu organits e li inclusions son en suspension.

iambe n.m. (metr. anc.) Pen de vèrs compauat d'una brèva e d'una lònga accentuada. ◆ Pèça satirica, en alexandrins qu'altèrnon mé d'octosillabes.

iambic, a adj. Compauat d'iambes.

iambografe, a n. Persona qu'escriu d'iambes.

iat n.m. Iatus.

iatagan n.m. Sabre encorbat en doi sens opauats qu'usàvon dins lo temps lu Turcs e lu Arabes.

iatal, a adj. (med.) Relatiu à un iatus. Var.: **iatau**.

iatau, ala adj. Iatal.

iatrogène, a adj. (med.) Causat per lu tractaments medicals ò lu medicaments, en parlant d'una malautia, d'un accident morbide.

iatrogenèsi n.f. (med.) Complicacion provocada per un remèdi.

iatrogenia n.f. (med.) Estudi de l'iatrogenèsi.

iatrogenic, a adj. (med.) Relatiu à l'iatrogenèsi.

iatus n.m. 1. (ling.) Seguida de doi vocalas qu'apartènon à de sillabas diferenti, au dedintre d'un mòt ò au limit de doi mòts. 2. (anat.) Orifici accidental ò natural: *Iatus l'esofaguian dau diafragma*. 3. Mancança de continuitat, de coerença: *I a un iatus entre la teoria e lu fachs*. Var.: **iat**.

ibèr, a adj. e n. Dei Ibèrs. ◆ n.m. Lenga non indoeuropea que lu Ibèrs parlàvon dins l'Antiquitat.

iberic, a adj. 1. Relatiu à l'Ibèria. 2. Relatiu à l'Espanha e au Portugal: *Lu país iberics*.

iberida n.f. Planta que d'uni espècias son cultivadi coma plantas ornamentali (Familha dei crucifèras).

iberis n.m. Genre constituit de vint-a-sèt espècias de plantas erbaceï ò d'aubrilhons originari de la region mediterranea.

iberisme n.m. Movement politic e cultural dau s. XIX^{en}, que volia consolidar e melhorar li relacions entre Espanha e Portugal.

iberista n. Relatiu à l'iberisme; partidari de l'iberisme.

iberoman, a adj. Iberoroman.

iberomanic, a adj. Iberoromanic.

iberoroman, a adj. Iberomanic.

iberoromanic, a adj. (ling.) Si di dei lengas romani dau territòri iberic. Var.: **iberoroman**.

ibid. Abreviacion de *ibidem*.

ibidem adv. (mòt latin) Au meme luèc d'un tèxto. Abrev.: **ibid**.

ibís n.m. Auceu escacier dau bec lòng e corbat vèrs lo bas (Familha dei plataleïdes). L'ibís sacrat, que lu ancians Egipcians veneràvon coma una incarnacion dau dieu Tòt, avia un plumatge blanc, en defoara de la tèsta, dau coal e d'una part dei alas, qu'èron negres.

ibiscus n.m. Aubre tropical dei bèli flors, qu'una dei sieu espècias es l'ambreta e una autra fornisse un textile (Familha dei malvaceas).

ibogaïna n.f. Alcaloïde qu'a d'efèctes pariers à-n-aquelu dei anfetaminas.

ibridacion n.f. Crosament entre doi varietats, doi raças d'una mema espècia ò de doi espècias diferenti.

ibridar vt. Realisar l'ibridacion de.

ibride, a adj. e n.m. 1. Animau ò vegetau que resulta d'una ibridacion: *Lo muu es un ibride de l'ae e de l'ega*. 2. (fig.) Compauat d'elements despariers; composit: *Una arquitectura ibrida*. 3. (ling.) Si di d'un mòt qu'es constituit d'elements que vènon de lengas diferenti (ex. *automobila*, que vèn dau grèc *auto* e dau latin *mobilis*).

ibridisme n.m. Ibridacion entre de varietats vesini.

ibridòma n.m. Cellula eissida de la fusion de doi cellulas diferenti (linfocit e cellula canceroa) que permete d'obtenir d'anticòrs monoclonals.

ibronha n. (fr.) Bevairon, chocaton. Sin.: **sac de vin**, **escuragòto**.

ibronharia n.f. (fr.) Embriaguessa.

ibrohnàs, assa n. (fr.) Aumentatiu d'*ibronha*. Sin.: **sadolàs**.

ibronhejar vi. Si comportar en ibronha.

icac n.m. Fruch de l'icaquier.

icac n.m. Aubrilhon american de la familha dei rosaceas, que lo sieu fruch es manjadís.

icarian, a adj. e n. 1. Relatiu à l'Icaria; abitant d'aquela iscla. 2. Relatiu au personatge d'Icar.

icarian, a adj. *Juècs icarians*: Exercicis acrobatics que fan lu antipodistas.

iceberg n.m. ['ajsbɛrg] (mòt anglés) 1. Blòc de glaça de granda talha que flòta à la susfàcia de la mar (La porcion foara de l'aiga representa solament de cinc parts una de l'autessa totala de l'iceberg). Sin.: **glaça flotanta**, **montanha de glaça**. 2. (fig.) *La part immergida de*

l'iceberg: La part esconduda, e sovent mai importanta, d'un afaire.

icecream n.m. (mòt anglés) Crema glaçada.

icendre n.m. Cendre.

icneumon n.m. 1. Mangosta. 2. Insècte imenoptèr que la sieu larva es parasita dei toaras.

icnografia n.f. Representation d'un edifici per projeccion orizontala e geometrala sus un plan.

icnografic, a adj. De l'icnografia; relatiu à l'icnografia.

icnologia n.f. Sciença qu'estúdia li traças laissadi per lu animaus (pista de desplaçament, femsas, sobrias...).

icnologic, a adj. Relatiu à l'icnologia.

icòna n.f. 1. Imatge dau Crist, de la Vierge, dei sants, dins la Glèia de rite oriental. 2. (inform.) Pichin pictograma que representa una accion, un objècte, un logicial, un tipe de fichier, etc. Li icònas, dins un promier temps, servíon d'autís per rendre li interfàcias grafiqui de l'usancier mai simpli d'utilisacion. 3. Celebritat representativa, vedeta dins un camp donat: *Una icòna de la mòda, una icòna dau cínema*.

iconic, a adj. Que si repoarta à l'imatge en tant que signe.

iconisar (-izar) vt. Transformar en icòna.

iconoclasia n.f. Iconoclasme.

iconoclasme n.m. Doctrina oficiala sota d'unu emperaires de l'Empère Bisantin, qu'avia enebit li icònas, lu imatges sants ai cristians de rite oriental. Var.: **iconoclasia**. Contr.: **iconolatria**.

iconoclasta adj. e n. 1. Partidari de l'iconoclasme. 2. (fig.) Que cèrca à destrúger tot cen qu'es estacat au passat, à la tradicion. Contr.: **iconolatra**.

iconoclastic, a adj. Relatiu ai iconoclastas.

iconofil(e), a adj. e n. Que li agràdon lu imatges, lu tableus, etc.

iconofilia n.f. Interès per lu imatges.

iconofòbe, a adj. e n. Si di d'una persona qu'a la fòbia dei imatges, dei tableus, etc.

iconofòbia n.f. Fòbia dei imatges, dei tableus, etc.

iconogène n.m. Sau de sòdi emplegat coma revelator fotografic.

iconografe, a adj. Especialista d'iconografia.

iconografia n.f. 1. Estudi descriptiu dei diferenti representacions figuradi d'un meme subjècte; ensèms dei imatges correspondents. 2. Estudi de la representacion figurada dins una òbra particuliera. 3. Ensèms de l'illustracion d'una publicacion (libre, revista, etc.).

iconografic, a adj. Relatiu à l'iconografia.

iconolatra adj. e n. 1. Persona acusada de rendre un culte idolatra ai imatges. 2. Tèrme injuriós que lu iconoclastas emplégon còntra lu catolics. Contr.: **iconoclasta**. ◆ adj. Que pertòca la veneracion dei imatges sants.

iconolatria n.f. 1. Doctrina cristiana favorabla au culte dei imatges, à la representacion plastica dei personas divini, de la Vierge e dei sants. 2. Tèrme injuriós que lu iconoclastas emplégon còntra lu catolics.

iconologia n.f. Science de la représentation dans les arts des figures allégoriques, mythiques et emblématiques, et de leurs attributs; *p. méton.,* répertoire de ces représentations. *Iconologie chrétienne.*

iconològue, òga n. Especialista d'iconologia.

iconologic, a adj. Relatiu à l'iconologia.

iconomane, a adj. e n. Qu'a una passion desmesurada per lu imatges, lu tableus, etc.

iconomania n.f. Passion desmesurada per lu imatges, lu tableus, etc.

iconomètre n.m. Dispositiu d'un aparelh fotografic que permete de mesurar la distança focala necessària au quadratge e au format de l'imatge que si vòu fotografiar.

iconometria n.f. Mesura de la distança focala de l'objectiu.

iconometric, a adj. Que presenta de caractèrs metrics.

iconoscòpi n.m. 1. (telev.) Tube electronic analisaire d'imatge. 2. Dispositiu de lentilha divergenta, que fa aparéisser à escala reducha, l'imatge d'un site previst per èstre fotografiat.

iconostasi n.f. Paret cubèrta d'icònas, que separa la nau dau santuari di li glèias de rite cristian oriental.

iconostròfe n.m. Instrument d'optica que dona un imatge enversat, utilisat per lu escrincelaires.

iconoteca n.f. Emplaçament per conservar de documents-imatges (gravaduras, fòtos, etc.) repertoriats e classats en vista de la sieu utilisacion.

icòr n.m. 1. Sang purulent. 2. Sang dei dieus. 3. (geol.) Emanacion mineralisatritz dau magma qu'embeu li ròcas vesini que metamorfòsa.

icorós, oa adj. Que contèn de sang purulent.

icosaèdre n.m. Polièdre de vint fàcias.

icosagòne n.m. Figura geometrica de vint costats.

icsa n.f. Vint-a-quatrena letra de l'alfabet, qu'en occitan si di [s] (*fixar*) ò [z] (*exemple*). Var.: **icse**.

icse n.m. Icsa.

ictèri n.m. (med.) Coloracion jauna de la pèu deuguda à la presença dins lo sang e lu teissuts de pigments biliaris. Sin. corrent: **jaunissa**.

icteric, a adj. e n. Relatiu à l'ictèri; que sofrisse d'ictèri.

ictérícia n.f. (med.) Coloracion jauna anormala de la pèu, dei mucoas e dau blanc de l'uèlh.

icteridat n.m. *Icteridats*: Familha de passerons americans, vesins dei estorneus.

icterigène, a adj. Que provòca un ictèri.

icterocefal(e), a adj. Qu'a la tèsta jauna.

icteroemorragic, a adj. Caracterisat per un ictèri e d'emorragias.

icteromelanuric, a adj. Relatiu à un ictèri e à de melanuria.

icteropòde, a adj. Qu'a li patas jauni.

icteròt, a adj. Qu'a li aurelhas jauni ò de tacas jauni de cada costat de la tèsta.

ictiofagia n.f. Fach de si noirir de peis.

ictiofague, ga adj. Que si noirisse de peis.

ictiografe, a n. Persona qu'estúdia e dessenha de peis.

ictiografia n.f. Art d'estudiar e de dessenhar lu peis.

ictioïde, a adj. Qu'a la forma d'un peis.

ictiòl n.m. Òli sulfurós emplegat dins lo tractament de divèrsi malautias de la pèu.

ictiologia n.f. Estudi dei peis.

ictiologic, a adj. Qu'apartèn à l'ictiologia.

ictiologista n. Especialista d'ictiologia.

ictiòrnis n.m. Auceu de mar dau cretaceu d'Amèrica nordenca, de la dimension d'una gabianòla m'au bèc provedit de dents.

ictiosaure n.m. Grand reptile (de 1 à 10 m de lòng) de l'èra segondària, que semblava lu peis-cans, espadons e daufins e adaptat à la vida pelagica.

ictiòsi n.f. Malautia genetica rara que pertòca principalament la pèu. Es un estat permanent (malautia cronica) lo mai sovent definitiu. Si caracterisa per una pèu foarça sèca e per la presença d'una quantitat excessiva de «pelliculas de pèus moarti» que si destàcon continualament.

ictis n.m. Monograma relatiu au Crist; li inicialas acampadi de la sieu expression grèga signifícon *peis,* aqueu d'aquí devengut sovent lo simbòle dau Crist.

ictus n.m. 1. (metr. anc.) Batement de la mesura d'un vèrs, dins la poesia antica. 2. (med.) Manifestacion morbida brutala. ◇ *Ictus apoplectic*: Apoplexia.

id. Abreviacion per *idem*.

ida n.f. Peis d'aiga doça de color roja, alevat dins lu estanhs (Lòng 40 cm, familha dei ciprinidats).

idartròsi n.f. (med.) Escorrement de liquide dins una articulacion.

idatic, a adj. Que contèn d'idatides.

idatide n.f. Larva de la tènia equinocòca, que si desvolopa dins lo fetge ò lo paumon de divèrs mamifèrs e de l'òme.

idatisme n.m. Borbotge causat per la vibracion dau liquide contengut sota pression dintre un quist, quora si pica sus la paret abdominala. Sin.: **fremiment idatic**.

idea n.f. 1. Representacion abstracha d'un èstre, d'un rapoart entre de cauas, d'un objècte, etc.: *L'idea dau beu, dau ben*. 2. Representacion simplificada, imprecisa de quauqua ren: *As una idea de l'ora?* 3. Biais de vèire, opinion, apreciacion: *Far conóisser li sieu ideas politiqui*. 4. Inspiracion, concepcion literària ò artistica: *Un autor que manca d'ideas*. 5. Pensada, concepcion novèla de quauqua ren: *Una idea revolucionària*. ◇ *Aver l'idea de*: Aver lo projècte de. Sin.: **èime**. 6. Esperit, ment: *Ai dins l'idea que non vendrà*. Sin.: **èime**. 7. (filos.) Essença intelligibla dei cauas sensibli; concèpte, nocion: *L'idea de moart*. 8. (psicopat.) *Idea fixa*: Representacion mentala que s'impaua mé tenacitat à la conscienca e que lo sieu subjècte mesconoisse lo caractèr patologic. Sin.: **frapacion**. ◇ Per ext., idea qu'ocupa tiranicament l'esperit. ◆ pl. Representacions ligadi à un estat afectiu: *Aver d'ideas negri*. Sin.: **si frapar**. ◇ (fam.) *Si faire d'ideas*: Imaginar de cauas faussi. Sin.: **si faire de farfantèlas, d'enlusiments**. ◇ *Aver li ideas dubèrti:* Non èstre borricat, embarrat dins lu sieus sentiments. Èstre sensa prejutjats. ◇ *Idea ben clavada:* Idea afortida. Var.: **idèia**.

ideable, a adj. Imaginable.

ideacion n.f. (psicol.) Formacion e encadenament dei ideas.

idea-foarça n.f. Idea principala d'un rasonament, que deu menar à una accion.

ideal, a adj. 1. Qu'existisse solament dins la pensada e non dins la realitat: *Un monde ideal*. ◇ (espec.) Que pertòca l'idea, qu'es una concepcion de l'esperit: *La geometria rasona sobre de figuras ideali*. 2. Qu'a toti li qualitats desiderabli, que tende à la perfeccion: *Un amic ideal, una solucion ideala*. 3. (filos.) Que pertòca li ideas; qu'es de la natura dei ideas. Var.: **ideau**.

ideal n.m. 1. Modèle d'una perfeccion absoluda que respoande ai exigenças estetiqui, morali, intellectuali de quauqu'un, d'un grope: *Un ideal de beutat, aver una ideal*. 2. Cen que dona totala satisfaccion: *Viure sensa travalhar, vaquí l'ideal!* 3. (mat.) Sotagrope additiu d'un aneu commutatiu, tau que lo produch d'un element dau sotagrope per un element quau que sigue de l'aneu es contengut dins lo sotagrope. 4. (psican.) *Ideal dau ieu*: Instança dau ieu que causisse li valors morali que constituísson lo sobre-ieu. Var.: **ideau**.

idealament adv. D'un biais ideal.

idealisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'idealisar; fach d'èstre idealisat. 2. (psican.) Procèssus per lo quau l'objècte dau desidèri es investit de qualitats imaginari.

idealisar (-izar) vt. Donar un caractèr, una perfeccion ideala à (una persona, una caua).

idealisator (-izator), tritz adj. e n. Qu'idealisa.

idealisme n.m. 1. (filos.) Corent, tendença que subordena à la pensada tota existença, tot èstre objectiu e exterior à l'òme. 2. Comportament, caractèr d'una persona qu'aspira à un ideal elevat, sovent utopic: *L'idealisme dei joves*.

idealista adj. e n. 1. (filos.) Qu'apara l'idealisme. 2. Qu'a una concepcion ideala, ma sovent utopica, dei valors sociali.

idealitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es ideal 2. (filos.) *Idealitat matematica*: Estatut dei objèctes matematics, definits dins lo camp de la sieu utilisacion per li règlas de la sieu construccion.

idear vt. (*ideï*) Imaginar.

ideassa n.f. Granda idea.

ideat n.m. (psicol.) Representacion dins la percepcion, l'imatge ò lo concèpte.

ideau, ala adj. Ideal. ◆ n.m. Ideal.

ideeta n.f. Pichina idea sensa gaire d'importança.

idèia n.f. Idea.

idem adv. (mòt latin) Parierament (S'emplega per evitar de repeticions). Abrev.: **id**.

idempotent, a adj. (mat.) *Element idempotent d'un ensemble* E *provedit d'una lèi de composicion intèrna*: Element tau que lo compauat de l'element *e* per *e* sigue *e* eu-meme.

identic, a adj. 1. Qu'es totalament parier, que presenta una semblança totala: *Doi maions identiqui*. 2. Qu'es unic, que fa un solet objècte: *De mèrç d'origina identica*.

identicament adv. D'un biais identic, parierament.

identificable, a adj. Que pòu èstre identificat. Sin.: **reconoissable**.

identificacion n.f. 1. Accion d'identificar; fach de s'identificar: *L'identificacion d'un ladre, l'identificacion de la pensada e de l'èstre*. 2. (psican.) Procèssus psiquic per lo quau lo subjècte s'assimila sigue à una autra persona, sigue à un objècte d'amor.

identificar vt. (*identifiqui*) 1. Establir l'identitat de (quauqu'un): *Indentificar un criminal*. 2. Determinar la natura de (una caua): *Identificar de flors*. 3. Assimilar à una autra caua: *Identificar un òme politic à un regime*. ◆ **s'identificar** v.pr. *(à, embé)* Si rendre, en pensada, identic à: *S'identificar à un personatge fictiu*.

identificator n.m. (inform.) 1. Simbòle emplegat en programacion per designar una variabla ò una foncion. 2. Informacion que permete de si connectar à un sistema informatic.

identificatòri, òria adj. Que pertòca l'identificacion.

identitat n.f. 1. Cen que fa qu'una caua es rigorosament de la mema natura qu'una autra: *Identitat de gusts*. ◇ (log.) *Principi d'identitat*: Principi fondamental de la logica tradicionala segond lo quau tota caua es identica à ela-mema («A es A»). 2. Caractèr fondamental e permanent de quauqu'un, d'un grope: *Afirmar la sieu identitat, crisi d'identitat*. ◇ (psicol.) *Identitat sociala*: Conviccion d'un individú d'apartenir à un grope social, que repaua sobre lo sentiment d'una comunautat geografica, linguistica, culturala, e que mena à d'unu comportaments especifics: *Identitat occitana*. 3. Ensèms dei donadas de fach e de drech (data e luèc de naissença, nom de maion, pichin nom, etc.) que perméton d'individualisar quauqu'un: *Verificar l'identitat de quauqu'un*. ◇ *Pèça d'identitat*: Document oficial que compoarta una fotografia e d'indicacions d'estat civil. ◇ *Identitat judiciària*: Servici de polícia encargat espec. de relevar de traças e d'indicis sus lu luècs d'una infraccion, d'establir de fichas senhaletiqui. 4. (mat.) Egalitat verificada per toti li valors assegnadi ai tèrmes indeterminats. ◇ *Identitats remirabli*: Egalitats que sièrvon à la resolucion d'eqüacions e à la factorisacion: $(a+b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$, $(a-b)^2 = a^2 - 2ab + b^2$, $(a+b)(a-b) = a^2-b^2$. ◇ *Identitat sus un ensemble E*: Aplicacion de E dins E que, à tot element, assòcia aquel element eu-meme.

ideogenia n.f. (filos.) Sciença que tracta de l'origina dei ideas.

ideograma n.m. (ling.) Signe grafic que representa lo sens dau mòt e non lu sons.

ideografia n.f. Escriptura ideografica.

ideografic, a adj. Que pertòca l'escriptura per ideogramas.

ideografisme n.m. Escriptura ideografica.

ideologia n.f. 1. Sistema d'ideas que constituisse un còrs de doctrina filosofica e que condiciona lo comportament individual ò collectiu. 2. (espec.) Per lu marxistas, produccion qu'una classa sociala dominanta opèra dins lo monde dei ideas e que permete à-n-aquela classa de sostenir la sieu dominacion economica sobre la classa dominada. 3. (pej.) Sistema de pensada, d'ideas, vague e neblós.

ideologic, a adj. Relatiu à l'ideologia.

ideologisacion (-izacion) n.f. (sociol.) Procèssus que permete à un grope social de si reconóisser dins un ensèms de representacions relativi au sieu ròtle ò au sieu estatut istoric.

ideològue, òga n. 1. Persona qu'es à l'origina de la doctrina d'un grope. 2.(pej.) Persona que viu dins un monde d'ideas, qu'ignòra la realitat. ◆ pl. Grope de filosòfes que, à la fin dau s. XVIII^{n}, e au començament dau s. XIX^{en}, contúnhon la tradicion dau sensualisme.

ideomotor, tritz adj. (psicol.) Que participa à l'encòup de la representacion e de la motricitat.

ideós, oa adj. 1. Qu'a totplen de projèctes. 2. Fantaumier, capriciós.

ides n.m. pl. ò n.f. pl. Dins l'Antiquitat, quinzen jorn dei mes de març, mai, julhet e octòbre e tretzen jorn dei autres mes, dins lo calendier roman. Var.: **idis**.

idiacant n.m. Peis ossós, negre, serpentifòrme, provedit d'una boca grandassa foartament dentada e d'organes luminós, que viu dins lu abís.

idilli n.m. 1. (lit.) Pichina poesia que canta l'amor dins un decòr campèstre. 2. Amor tendre e ingenú. 3. Relacion armonioa entre individús ò gropes.

idillic, a adj. 1. (lit.) Relatiu à l'idilli. 2. Marcat per una ententa perfiècha. 3. Meravilhós, ideal: *Si faire una idea idillica de la vida*.

idioblast n.m. Cellula de tot en tot despariera dei autri.

idiocia n.f. 1. Mancança d'intelligença, de boan sens. 2. Caractère inèpte, estupide de quauqua ren. 3. Accion, paraula que tradisse un esperit gaire intelligent; accion inconsiderada. Sin.: **nescitge**, **bestiesa**, **abestiment**, **idiotessa.**

idiocrasia n.f. (med.) Natura, espècia, caractèr, disposicion, temperament pròpri d'una caua, d'una substança animala, minerala ò vegetala.

idioelectric, a adj. Cen que si diía dins lo temps dei còrs que si podíon electrisar per fretaments, valent à dire dei isolants.

idiofònes adj. e n. pl. Tèrme relatiu ai instruments de música non provedits de coardas ò de membranas, que lo sieu còrs solide basta per donar un son (xilofòne, cliquetas, etc...).

idioglossia n.f. Alteracion patologica dau lengatge.

idiolatria n.f. Amor exagerat de la sieu pròpria persona.

idiolècte n.m. (ling.) Ensèms dei particularitats lengatgieri pròpri à un individú donat.

idiòma n.f. Tot instrument de comunicacion linguistic qu'una comunautat emplega (lenga, dialècte, etc.).

idiomatic, a adj. Caracteristic d'un idiòma donat.

idiomatisme n.m. Biais de dire pròpri à un parlar, à una lenga.

idiomòrfe, a adj. adj. Si di d'un mineral qu'a una forma pròpria. Contr.: **allotriomòrfe**.

idiomuscular(i), a (-ària) adj. Tèrme donat à la contraccion musculària provocada per la percussion dau muscle.

idiopatia n.f. Malautia qu'a la sieu existença pròpria, sensa èstre la consequença d'una autra.

idiopatic, a adj. Relatiu à l'idiopatia.

idiosincrasia n.f. (didact.) Biais d'èstre particulier à cada individú, que lo mena à aver de reaccions, de comportaments que li son pròpris.

idiosincrasic, a adj. Relatiu à l'idiosincrasia.

idiostatic, a adj. Tèrme relatiu à l'emplec de l'electromètre sensa l'ajuda d'una foant electrica exteriora.

idiòt, a adj. e n. 1. Sensa intelligença, sensa judici. Sin.: **nèsci**, **ensucat**, **taravelat**, **toarca**, **estaci**, **babeu**, **abestit**, **imbecile**, **bèstia**, **cretin**, **baveca**, **auceu**, **simplari**, **nhaci**, **cogorda**, **fadat**, **durbèc**, **caluc**. 2. Tèsta en l'ària. 3. (psiquiatria) Que sofrisse d'idiocia.

idiotament adv. D'un biais idiòt. Sin.: **nesciament**, **bestiament**.

idiotic, a adj. Relatiu à l'idiotisme.

idiotisme n.m. (ling.) Expression ò construccion particuliera à una lenga donada e que non si pòu revirar literalament (En foncion de la lenga, si parla de germanisme, d'italianisme, de provençalisme, etc.).

idis n.m. pl. ò n.f. pl. Ides.

iditòl n. m. Exalcòl isomèr de la mannita.

idnacea n.f. *Idnaceas*: Familha de fonges coma l'idne.

idne n.m. Fonge manjadís, dau capeu jaunastre provedit de ponchas sus la siéu faça inferiora, comun dins lu boascs (Classa dei basidomicèts, *Hydnus repandum*). Sin.: **farinet**, **moissin ros, sarcodon comun**.

idnocarp(e) n.m. Aubre d'Àsia tropicala qu'una dei sieu varietats dona un òli emplegat còntra la lebra.

idiocrasa n.f. Silicat complèxe basic de calci, magnèsi e alumini. Pèira de color vèrd jaune, que l'accion d'aqueli colors e de la sieu quimia es totplen activa dins l'esperit; combate l'ànsia, favoreja la comunicacion, poarta un boan moral; agisse doncas sobre totplen de pichins trebolicis psicosomatics. Sin.: **vesuvianita**.

idòla n.f. 1. Imatge ò representacion d'una divinitat qu'es l'objècte d'un culte d'adoracion. 2. Persona qu'es l'objècte d'una admiracion passionada, en part. una vedeta de la cançon, dau cínema, de l'espòrt.

idolatrar vt. 1. Dedicar un culte à (quauqu'un, quauqua ren). 2. Aimar (quauqu'un, quauqua ren) embé passion.

idolatria n.f. 1. Adoracion dei idòlas. 2. Amor excessiu, passion per quauqu'un, per quauqua ren.

idolatric, a adj. Relatiu à l'idolatria.

idolatra n. Qu'adòra d'idòlas e de creaturas.

idoloclasta n. Persona opauada ai idòlas.

idoneament adv. D'un biais idoneu. Sin.: **abiaissosament**.

idoneïtat n.f. Qualitat de cen qu'es idoneu.

idoneu, ea adj. (lit.) Convenent, pròpri à: *Trovar la solucion idonea*. Sin.: **abiaissós**.

idor n.f. Caractèr de cen qu'es idós.

idós, oa adj. Foarça brut. Sin.: **òrre**.

idra n.f. 1. (mit. gr.) Animau fabulós en forma de sèrp d'aiga. ◇ *L'Idra de Lèrna*: Que caduna dei sieu sèt tèstas tornava créisser cada còup qu'èra trencada, e qu'Ercules posquer véncer solament en li talhant toti li tèstas d'un còup solet. 2. (lit.) Mau que si renovèla sensa relambi e sembla aumentar en proporcion dei esfoarç fachs per lo destrúger: *L'idra de l'anarquia*. 3. Pichin cnidari solitari e nud dei aigas doci, qu'a entre 6 e 10 tentacules, e si pòu talhar espontaneament en 2 ò 3 tròç que cadun regenèra un animau entier.

idracide n.m. (quim.) Acide que comprèn d'idrogène combinat à un non-metal e que non compoarta d'oxigène (Nom generic).

idracne n.m. Minuscule acaride roge dei aigas doci.

idracrilic, a adj. Tèrme donat à l'acide-alcòl, isomèr de l'acide lactic.

idralcolic, a adj. Nom d'un extrach alcolic tornat dissòut dins l'aiga.

idramid(e) n.m. Compauat que resulta de la condensacion d'un aldeïde me d'ammoniac.

idramina n.f. Combinason de parafenilenediamine e d'idroquinòna, utilisada coma revelador fotografic.

idràmni n.m. (med.) Excès de liquide amniotic.

idrant n.m. Polipe d'un idrari colonial.

idrari n.m. *Idraris*: Classa de cnidaris idrozoaris de mar òp d'aiga doça que lo sieu cicle reproductiu compoarta totjorn un polipe, forma vegetativa fixada, e una medusa, forma sexuada generalament liure e denedairitz.

idrargia n.f. Idrargirisme.

idrargire n.m. Mercuri.

idrargiria n.f. Idrargirisme. Sin.: **mercurisme**.

idrargirisme n.m. Intoxicacion au mercuri. Var.: **idrargia**. Sin.: **mercurisme**.

idrasina n.f. Compauat basic, de formula H_2NNH_2, emplegat coma ergòl.

idrastina n.f. Alcaloïde de l'idrastis emplegat en farmacia coma vasoconstrictor e emostatic uterin.

idrastis n.m. Pichina planta vivaça d'Amèrica dau Nòrd, que s'en tira un alcaloïde dei proprietats emostatiqui e una tencha safranada (Familha dei renonculaceas).

idrat n.m. (quim.) Combinason d'un còrs m'una ò d'uni moleculas d'aiga. ◇ *Idrats de carbòni*: Glucides.

idratable, a adj. (quim.) Que pòu èstre idratat.

idratacion n.f. 1. Introduccion d'aiga dins l'organisme, dins lu teissuts. 2. (quim.) Fixacion d'aiga sus una espècia quimica; transformacion en idrat.

idratant, a adj. Que produe una idratacion; que fornisse d'aiga. ◇ (espec.) Si di de produchs de beutat emplegat per tornar donar à l'epidèrma la sieu tenor en aiga.

idratar vt. 1. Procedir à l'idratacion de (un organisme, un teissut). 2. (quim.) Procedir à l'idratacion de (una espècia quimica).

idraula n.f. Instrument de música de l'Antiquitat, precursor de l'òrguena, dins lo quau una resèrva d'aiga estabilisa la pression de l'ària mandada ai tubes.

idraulic, a adj. 1. Relatiu à l'aiga. 2. Que durcisse, pilha sota l'aiga: *Un mortier idraulic*. 3. Que mete en juèc un liquide sota pression: *Fren idraulic*.

idraulica n.f. 1. Branca de la mecanica dei fluides que tracta dei liquides, espec. De l'aiga. 2. Industriala relativa à la messa en òbra de liquides sota pression.

idraulician, a adj. e n. Especialista d'idraulica ò dei installacions idrauliqui.

idrautomat n.m. Aparelh automatic qu'utilisa l'accion e li proprietats mecaniqui d'una mescla d'aire e d'aiga que circúlon dintre un conduch per enauçar d'aiga, comprimir d'aire, crear lo vuèi, etc...

idravion n.m. Avion fach per si pauar sus l'aiga e li pilhar lo sieu envòl.

idrazida n.f. Compauat que resulta dau remplaçament d'un ò de mantu atòmes d'idrogène de l'idrazina, per de radicaus d'acides organics.

idrazina n.f. Basa de formula NH_2-NH_2, utilisada coma carburant dins li fusadas.

idrazobenzène n.m. Idrazoïc que resulta de la reduccion dau nitrobenzène.

idrazoïc, a adj. e n. Nom generic dei idrazinas disubstituidi simetriqui, que l'idrazobenzène n'es lo tipe.

idrazòna n.f. Nom generic dei compauats que resúlton de la condensacion acompanhada de perda en aiga, d'un aldeïde ò d'una cetòna m'una idrazina substituida.

idremia n.f. (med.) Aumentacion de la quantitat d'aiga dau plasma sanguin per rapoart ai globules. Sin.: **emodilucion**.

idria n.f. (arqueol.) Grand vas grèc per l'aiga, provedit de tres manelhas, qu'una es verticala.

idric, a adj. Que pertòca l'aiga. ◇ *Dieta idrica*: Regime dins lo quau l'aiga es permessa.

idroa n.f. (med.) Lesion de la pèu que si caracterisa per una bofiga: *Idroa erpetifòrma.*

idroaeric, a adj. Definicion donada à l'audida perceupuda à l'auscultacion, quora si pica sus decavitats que contènon à l'encòup de gas e de liquide.

idroapatita n.f. Fosfat natural de calci, varietat idratada d'apatita.

idrobasa n.f. Basa per idravions.

idrobassacula n.f. Aparelh recobraire emplegat per s'opauar ai perdas d'aiga provocadi per lo resclausatge d'un bateu sus un canal.

idrobenzoïna n.f. Dialcòl obtengut per lo biais de l'idrogenisacion de la benzoïna.

idrocarbonat n.m. Carbonat basic idratat.

idrocarbonat, ada adj. Que contèn d'idrogène e de carbòni.

idrocarbure n.m. Compauat binari de carbòni e d'idrogène: *Lo petròli e lo gas natural son d'idrocarbures*.

idrocaridacea n.f. *Idrocaridaceas*: Familha de plantas monocotiledoneï que vívon dins l'aiga doça, coma l'elodea.

idrocefal(e), a adj. e n. Pertocat d'idrocefalia.

idrocefalia n.f. Aumentacion dau volume de liquide cefaloraquidian, que provòca, per l'enfant, una aumentacion dau volume de la boita craniana e una insufisença dau desvolopament intellectual.

idrocèla n.f. Escorrement serós dins la tunica vaginala qu'es à l'entorn dau testicule.

idrocellulòsa Tèrme generic dei substàanças obtengudi per idrolisi parciala de la cellulòsa.

idrocion n.m. Peis caracinidat de Nil e dau Senegal, foarça carnassier, provedit de dents redobtabli.

idroclassaire n.m. (min.) Aparelh idraulic emplegat per separar en categorias de grossor de mineraus fins contenguts en suspension dins l'aiga.

idroclimatologia n.f. Part de la medecina qu'estúdia l'accion dei aigas minerali ò termali e aqueli dei climas sus lu organismes e li sieu aplicacions en terapeutica.

idroclorat n.m. Que contèn d'idrogène e de clòre.

idrocolloïde n.m. Colloïde qu'una dei sieu fasa es l'aiga.

idrocòr, a adj. Tèrme donat ai vegetaus que la sieu semença es transportada per li aigas, coma lo cocotier.

idrocoralliari n.m. *Idrocoralliaris*: Classa de cnidaris idrozoaris colonials que particípon à la constitucion dei escuèlhs corallians.

idrocorisa n.f. Idrocirisas: Sota-òrdre d'insèctes eteroptèrs enclausant de varietats aigassieri (taràntola d'aiga, sabatier, etc...)

idrocortisòna n.f. Principala ormòna corticosurrenala, dotada d'un potenta accion anti-inflamatòria. Sin.: **cortisòl**.

idrocotila n.f. Èrba dei fuèlhas redoni, qu'una dei sieu espècias (*escudèla d'aiga*) viu dins li paluds (Familha dei ombellifèras). Sin.: **escudeleta**.

idrocracatge n.m. (tecn.) Cracatge à auta pression d'un produch petrolier en presença d'idrogène e d'un catalisaire.

idrocucion n.f. Sincòpa deuguda à un trebolici vasomotor reflèxe, que la provòca una temperatura frèia de l'aiga e pòu menar à la moart per anegament.

idrodessulfuracion n.f. (petr.) Procediment de rafinatge qu'emplega l'idrogène per dessulfurar una essença, un gasòli en presença d'un catalisaire.

idrodinamic, a n.m. Part de la dinamica dei fluides que s'aplica ai liquides, estúdia li lèis que regísson lu sieus movements e li resistenças qu'opàuon ai còrs que si desplàçon per rapoart à-n-elu. ◆ adj. Relatiu à l'idromecanica.

idroelectric, a adj. Relatiu à l'idroelectricitat.

idroelectricitat n.f. Energia electrica obtenguda per conversion idraulica dei ribieras e dei tombadas d'aiga.

idrofil(e), a adj. 1. Que pòu èstre banhat sensa subir una dissolucion: *Coton idrofile*. 2. (quim.) Qu'a d'afinitat per l'aiga. Contr.: **idrofòbe**.

idrofil(e) n.m. Insècte coleoptèr que sembla lo ditic e viu dins li loanas (Lòng 5 cm).

idrofilia n.f. Capacitat de si banhar sensa subir una dissolucion.

idrofilicala n.f. Idrofilicalas: Òrdre de plantas aqüatiqui coma la pilulària.

idrofís n.m. Sèrp verenosa de l'ocean Indian.

idrofòbe, a adj. 1. Si di d'una fibra que non si laissa banhar per l'aiga. 2. (quim.) Qu'evita l'aiga. Contr.: **idrofile**.

idrofòbia n.f. Caractèr de cen qu'es idrofòbe.

idrofoil n.m. (angl.) Idroptèr.

idrofòne n.m. 1. Detector immergit d'ondas acostiqui, emplegat en sismologia, en deteccion petroliera, etc. 2.

(mar.) Microfòne immergit qu'èra d'usança sus li naus de susfàcia denant l'invencion de *l'asdic,* per devistar lu submergibles.

idroftalmia n.f. (med.) Distension dei envolopas de l'uèlh.

idrofugacion n.f. Accion d'idrofugar.

idrofugar vt. (*idrofugui*) Rendre idrofugue.

idrofugue, uga adj. e n.m. Si di d'un produch que, aplicat en revestiment ò mesclat à la massa d'un materiau, presèrva de l'umiditat per obturacion dei pores ò modificacion de l'estat capillari de la susfàcia.

idrogèl n.m. (quim.) Gèl que lo sieu mitan de suspension es l'aiga.

idrogenacion n.f. Accion d'idrogenar; lo sieu resultat.

idrogenar vt. Combinar mé l'idrogène.

idrogenat, ada adj. 1. Combinat mé d'idrogène. 2. Que contèn d'idrogène.

idrogène n.m. Còrs simple, gasós, foarça leugier, que si solidifica à -252,87 °C, ientra dins la composicion de l'aiga, emplegat dins l'industria per totplen de sintèsis; element (H) de n° atomic 1 e de massa atomica 1,008. ◇ *Bomba à idrogène*: Bomba termonucleària.

idrogenita n.f. Mesclada de ferrosilici e de soda que libèra d'idrogène quora es escaufada.

idrogeologia n.f. Part de la geologia que s'ocupa de la recèrca e dau captatge dei aigas sota tèrra.

idrogeologic, a adj. Relatiu à l'idrogeologia.

idrografe, a n. Especialista en idrografia. ◇ *Engenhaire idrografe*: Engenhaire qu'apartèn au servici idrografic de la marina. ◇ (mar.) *Nau idrografa:* Bastiment de la marina militària especialament encargat de la tenguda, de la messa à jorn dei mapas marini.

idrografia n.f. 1. Part de la grafia fisica fisica que tracta dei aigas marini ò doci. 2. Ensèms dei aigas correnti ò establi d'un país: *Idrografia de Provença*. 3. Topografia maritima qu'a per objècte de levar lo plan dau fond dei mars e dei fluvis.

idrografic, a adj. Relatiu à l'idrografia; que n'en relèva.

idròl n.m. Monomèr de l'aiga de formula H_2O, que s'en tròbon de polimèrs dins l'aiga liquida e la glaça.

idrolacolit n.m. Forma de releu periglaciari constituida de sucs de quaucu mètres à quaucu ectomètres, que retipa la parença d'un dòma.

idrolasa n.f. (bioquim.) Enzima que catalisa la rompedura d'una ligason quimica mé fixacion dei elements d'una molecula d'aiga.

idrolat n.m. 1. Aiga destillada aromatisada. 2. Medicament alestit mé d'aiga que contèn en dissolucion divèrs principis medicamentós fixes ò volatiles.

idrolisable, a adj. Que pòu èstre idrolisat.

idrolisar (-izar) vt. Realisar l'idrolisi de.

idrolisi n.f. Descomposicion d'unu compauats quimics per l'aiga.

idrolit n.m. (quim.) Idrure de calci (CaH_2), que l'aiga descompaua à frèi en donant d'idrogène.

idrologia n.f. Sciença que tracta dei proprietats mecaniqui, fisiqui e quimiqui dei aigas marini (*idrologia marina* ò *oceanografia*) e continentali (*idrologia fluviala* ò *potamologia*, *idrologia lacustra* ò *limnologia*).

idrologic, a adj. Relatiu à l'idrologia.

idrologista n. Idrofisician especialista dei questions d'idrologia. Var.: **idrològue**.

idrològue, òga n. Idrologista.

idromagnesita n.f. Carbonat idratat natural de magnèsi.

idromancia n.f. Art de predire l'avenir per lo biais de l'aiga.

idromassatge n.m. Massatge fach mé d'aiga sota pression.

idromecanic, a adj. Si di d'una installacion mecanica dins la quala un liquide, generalament d'aiga ò d'òli sota pression, es emplegat coma organe de transmission de potença.

idrometalloplastia n.f. Accion de recurbir un metal au mejan d'un autre metal, per lo biais d'un simple desplaçament quimic. Var.: **idroplastia**.

idrometallurgia n.f. Ensèms dei procediments e dei tecnicas d'extraccion dei metals contenguts dins un materiau brut ò concentrat, per dissolucion dins una fasa liquida.

idrometeòr n.m. Meteòr aigós determinat per la condensacion ò la congelacion de la vapor d'aiga atmosferica, coma li neblas, la neu, la pluèia, etc...

idromètre n.m. Insècte dei patas lòngui que viu en riba dei loanas e camina à la susfàcia dei aigas (Òrdre dei eteroptèrs). Sin.: (corrent) **aranha d'aiga**.

idromètre n.m. 1. Aparelh previst per mesurar lu movements e l'autessa dei mareas. 2. Aparelh que règla l'escorrement dei aigas en lu canals d'aigatge.

idrometria n.f. Estudi dei mesuras dei dèbits dei cors d'aiga.

idrometric, a adj. Relatiu a l'idrometria.

idromeu n.m. Bevenda alcolica obtenguda per fermentacion de meu dins l'aiga. Sin.: **mèlica**.

idromineral, a adj. Relatiu ai aigas minerali. Var.: **idrominerau**.

idrominerau, ala adj. Idromineral.

idromodelisme n.m. Tecnica de la realisacion dei modèles reduchs tocant la bastison navala ò li installacions idrauliqui.

idromòrfe, a adj. Tèrme donat à un soal, caracterisat per un engorgament temporari ò permanent deugut à l'aiga.

idronefròsi n.f. Distension dei calicis e dau bacinet dau ren per l'urina, quora l'urina non si pòu escórrer normalament per lu uretèrs.

idronefrotic, a adj. 1. Relatiu à l'idronefròsi. 2. Pertocat per l'idronefròsi.

idronime n.m. Nom de luèc que vèn d'un element relatiu à l'aiga, ai cors d'aiga.

idronimia n.f. Estudi dei idronimes.

idropericardi n.m. (med.) Amolonament de serositat dintre lo pericardi.

idropexia n.f. (med.) Presença d'aiga dintre lu teissuts de l'organisme.

idropic, a adj. Que sofrisse d'idropisia.

idropigène, a adj. Que determina l'idropisia.

idropiridic, a adj. Que determina la lista dei derivats idrogenats dei piridinas.

idropisia n.f. Amolonament patologic de serositat dins una part dau còrs, especialament dins l'abdomèn. Sin.: **anasarca**.

idroplanatge n.m. Perda d'aderença d'un veïcule sus una rota banhada. Sin.: **aqüaplanatge**, **aqüaplaning**.

idroplastia n.f. Idrometalloplastia.

idropneumatic, a adj. Que fonciona au mejan d'aiga, ò d'un liquide quau que sigue, e d'un gas comprimit: *Un fren idropneumatic*.

idropneumotorax n.m. (med.) Presença à l'encòup de serositat e de gas dintre la plèura.

idroponic, a adj. (agric.) *Cultura idroponica*: Cultura mé de solucions nutritivi renoveladi, sensa lo supoart d'un soal.

idroptèr n.m. Nau rapida provedida de susfàcia immergidi portanti religadi à la còca per de braç e capabla, à partir d'una velocitat donada, de navigar en posicion pauc ò pron emergida. Sin.: **idrofoil** (angl.).

idroquinòna n.f. (quim.) Compauat que compoarta doi nucleu fenòl, emplegat coma revelator fotografic.

idrorrea n.f. Escorrement cronic d'un liquide aigós.

idrosfèra n.f. Part liquida de la crosta terrèstra (per op. à *atmosfèra* e à *litosfèra*).

idroraquís n.m. (med.) Amolonament dau liquide cefaloraquidian dintre una borsa de la dura maire, que forma una ernia entre li vertèbras.

idroscopia n.f. Mejan per descurbir li aigas escondudi.

idrosilicat n.m. Silicat idratat.

idrosoal n.m. Soal qu'a l'aiga coma mitan dispersiu.

idrosoluble, a adj. Si di dei còrs solubles dins l'aiga, espec. dei vitaminas B, C e P (per op. à *liposoluble*).

idrostatic, a adj. Relatiu à l'idrostatica. ◇ *Balança idrostatica*: Aparelh que sièrve à determinar la densitat dei còrs. ◇ *Pression idrostatica*: Que l'aiga fa sus la susfàcia d'un còrs immergit.

idrostatica n.f. Estudi dei condicions d'equilibri dei liquides.

idrostatician, a adj. Especialista que s'entrèva d'idrostatica.

idrostatimètre n.m. Aparelh qu'indica lo niveu de l'aiga dins un cors d'aiga quau que sigue.

idrosulfit n.m. Sau de l'acide idrosulfurós.

idrosulfurós, oa adj. Que determina un acide $H_2S_2O_4$. L'acide idrisulfurós es desconoissut a l'aire libre, si definisse per li sieu saus que son de reductors energetics.

idrotaxia n.f. Cèrca de l'aiga e dei luècs aigaiós per lu animaus d'organisacion avançada, en mesura d'interpretar de senhals.

idrotèa n.f. Mosca d'Europa que suça la sudor dei animaus e lu secuta.

idrotecnic, a adj. Que pertòca l'escorrement e la distribucion dei aigas.

idroterapia n.f. 1. Ensèms dei terapias qu'emplégon li proprietats fisiqui ò quimiqui de l'aiga. 2. Tractament per lu banhs, l'idromassatge ò li dochas.

idroterapic, a adj. Relatiu à l'idroterapia.

idrotermal, a adj. 1. (geol.) Relatiu ai circulacions d'aiga soterraneï de fluides cauds e rics en aiga. 2. (med.) Relatiu ai aigas termali. Var.: **idrotermau**.

idrotermau, ala adj. Idrotermal.

idroterapeuta n. Mètge que practica sobretot l'idroterapia.

idrotopia n.f. Estat de solubilisacion aparenta.

idrotopic, a adj. Que resulta de l'idrotropisme.

idrotorax n.m. Escorrement de liquide dins la cavitat de la plèura.

idrotimetria n.f. Mesura de la duretat d'una aiga per dosatge dei saus de calci e de magnèsi.

idrotractament n.m. Epuracion d'un produch petrolier per idrogenacion.

idrotropisme n.m. Corbadura de creissença dei raíç de plantas en endrechiera de l'aiga ò dei zonas mai aigaioï dau soal, e corbadura de creissença dei tronquilhons en l'endrechiera invèrsa.

idroxamic, a adj. Que pertòca d'acides obtenguts per l'accion de l'idroxilamina sus li amidas, lu clorures d'acides ò lu estèrs.

idroxide n.m. (quim.) 1. Basa que contèn au manco un gropament OH- (Nom generic). 2. Idrat d'oxide (que non contèn de gropaments OH-).

idroxil(e) n.m. (quim.) Radical OH que figura dins l'aiga, lu idroxides, lu alcòls, etc. Sin.: **oxidrile**.

idroxilamina n.f. (quim.) Derivat de l'ammoniac, que contèn un idroxide, de formula NH_2-OH.

idrozincit n.m. Carbonat idratat natural de zinc.

idrozoari n.m. *Idrozoaris*: Sota-embrancament de colenterats cnidaris de la cavitat gastrovasculària simpla, que lo sieu cicle reproductiu compoarta en alternança una fasa polipe fixada e una fasa medusa mobila.

idrur(e) n.m. Combinason d'idrogène m'un còrs simple.

iemal, a adj. (lit.) Relatiu à l'ivèrn; de l'ivèrn. Var.: **iemau**.

iemau, ala adj. Iemal.

iemosc n.m. Pichon cabridan dei palús de Senegambia.

ien n.m. Yen (moneda japonesa).

ièna n.f. Mamifèr carnivòre d'Àfrica e d'Àsia, dau pel gris ò fauve e brun, que si noirisse sobretot da caraunhas e que n'en son estadi trovadi de traças abondoï dins l'Euròpa dau quaternari (Lòng fins à 1,40 m).

ièr adv. Lo jorn avant encuèi. ◇ (per ext.) Lo passat. ◇ *Aquò non data d'ièr!*: Es mai que vièlh! ◇ *Ièr l'autre*: Lo jorn avant ièr. Var.: **l'autrièr**, **ièr delà**, **ièr davant**.

ièra n.f. Espaci dont si batia lo blat.

ierada n.f. Quantitat de blat depauat sus l'ièra.

ierarca n.m. Gerarca.

ierarquia n.f. Gerarquia.

ierarquic, a adj. Gerarquic.

ierarquicament adv. Gerarquicament.

ierarquisacion (-izacion) n.f. Gerarquisacion.

ierarquisar (-izar) vt. Gerarquisar.

ieratic, a adj. 1. Confòrme ai nòrmas d'una tradicion liturgica. 2. *Escriptura ieratica* ò *ieratica*, n.f.: Cursiva egipciana derivada dei ieroglifes monumentals. 3. D'una majestat solemna: *De gèsts ieratics*.

ieraticament adv. D'un biais ieratic.

ieratisme n.m. Caractèr ieratic.

iereta n.f. Pichina ièra. Var.: **ieron**.

ierodule n.m. (Antiqu. gr.) Esclau estacat au servici d'un temple.

ierofanta n.m. (Antiqu. gr.) Prèire que presidissia ai mistèris d'Elèusis.

ierogamia n.f. Conjoncion d'un dieu e d'una divessa, ò de doi principis complementaris de sèxe opauat, que figura au nombre dei mites de totplen de religions.

ieroglife n.m. 1. Cadun dei signes dau sistema d'escriptura ideografica dei Egipcians ancians. 2. (au pl.) Signe d'escriptura que non si pòu deschifrar.

ieroglific, a adj. Relatiu ai ieroglifes.

ieron n.m. Iereta.

ieronimita n.m. Membre d'un dei òrdres religiós que creèt saint Jiròni.

ieu pron. pers. 1. Pronom personal subjècte de la promiera persona dau singulier, dei doi genres, que s'emplega per insistir. 2. Pronom personal complement de la promiera persona dau singulier, dei doi genres. ◇ *Entre ieu*: D'après ieu. ◇ *Entre tu e ieu*: En confidença, entre nautres. ◆ n.m. inv. 1. Cen que constituisse l'individualitat, la personalitat dau subjècte. 2. Personalitat que s'afirma en excluent lu autres. 3. (filos.) Subjècte que parla, que pensa. 4. (psican.) Instança de l'aparelh psiquic, que permete una defensa de l'individú còntra la realitat e còntra li pulsions. ◇ *Ieu ideal*: Posicion dau ieu que relèva de l'imaginari ò dau narcissisme infantile.

ifa n.f. Cadun dei filaments que constituísson ensèms lo micèli dei fonges.

iga n.f. 1. Avenc. 2. Luèc sovent emplenat per li aigas e generalament paludós. Sin.: **fonza**, **tomple**, **moliera**, **tomplina**, **fonsina**, **sanha**.

igiafòne n.m. Dispositiu transparent e perforat au travèrs dau quau pàrlon d'emplegats que son en contacte permanent m'au public (postiers, banquiers, etc.).

igièna n.f. 1. Part de la medecina qu'estúdia lu mejans individuals ò collectius dei principis e dei practicas que míron à preservar ò à favorejar la santat. 2. Aquelu principis, aqueli practicas; fach de respectar aquelu principis e aqueli practicas: *Aver una boana igièna de vida*. 3. Ensèms dei curas portadi au còrs per lo mantenir pròpre. 4. Ensèms dei condicions sanitari d'un luèc: *Un local sensa igièna*.

igienic, a adj. 1. Relatiu à l'igièna. 2. Boan per la santat, san. 3. Que pertòca l'igièna, lo netitge dau còrs, e especialament li parts intimi: *Papier igienic*.

igienicament adv. En conformitat m'ai règlas de l'igièna.

igienista n. Especialista de l'igièna.

igló n.m. Abitacion en forma de copòla, facha de blòcs de neu, que bastísson lu esquimaus.

ignacian, a adj. Relatiu à sant Ignaci; discípol de sant Ignaci.

igname n.m. Planta dei regions caudi, dau gròs rizòma manjadís (*Dioscorea batatas*).

ignar, a adj. e n. Ignorant, sensa intruccion.

ignatier n.m. Aubrilhon d'Índia orientala que la sieu semença es conoissuda sota lo nom de *fava de sant Ignaci*. (*Ignata amara*).

ignescença (-éncia) n.f. Estat d'un còrs ignescent.

ignescent, a adj. En fuèc, incandescent, ardent.

igneu, ea adj. 1. Qu'es en fuèc. Sin.: **ardent**. 2. Produch per l'accion de la calor.

ignicion n.f. Estat dei còrs en combustion.

ignicòla adj. Persona qu'adòra lo fuèc.

ignifèr, a adj. Sau ignifèra: Que si produe per ebullicion de l'aiga.

ignifugacion n.f. Accion d'ignifugar; lo sieu resultat.

ignifugar vt. (*ignifugui*) Rendre ininflamable: *Ignifugar un decòr de teatre*.

ignifugue, ga adj. Qu'es estat tractat per resistir au fuèc.

ignigène, a adj. Que determina la sau rafinada que resulta de l'aplicacion d'una foant de calor artificiala.

ignimbritic, a adj. (geol.) Que pertòca una erupcion volcanica que foarageta de vèires acides e d'elements viscós.

ignipuntura n.f. Cauterisacion per una agulha escaufada à blanc.

ignitor n.m. Electròde especiau que dintre un ignitron, sièrve a l'alumatge de l'arc a cada periòde.

ignitron n.m. (electr.) Tube redressèire de potença à gas, que lo sieu catòde es format de mercuri.

ignitubular(i), a (-ària) adj. Que determina una caudiera en la quala lu gas de combustion circúlon au dedintre de tubes sensa presença d'aiga.

ignivòme, a adj. (lit.) Que vomisse de fuèc.

ignivòre, a adj. Si di d'una montanha que la sieu boca contèn de fuèc.

ignobilitat n.f. Caractèr de cen qu'es ignòble; accion, paraula ignòbla.

ignoblament adv. D'un biais ignòble.

ignòble, a adj. 1. Qu'es d'una bassessa escufunhoa; abjècte. 2. Foarça brut, laid, marrit: *Un past ignòble*.

ignoblament adv. D'un biais ignòble.

ignominia n.f. (lit.) 1. Estat de quauqu'un qu'a perdut tot onor en rason d'una accion infamanta. Sin.: **desonor**, **vergonha**, **infamia**, **desondre**, **opròbi**. 2. Accion, paraula infama: *Cometre, dire d'ignominias*. Sin.: **vilania**.

ignominiós, oa adj. (lit.) Que causa d'ignominia; infamant, abjècte. Sin.: **vergonhós**, **vergonhable**, **desonorant**, **infamant**.

ignominiosament adv. D'un biais ignominiós. Sin.: **vergonhosament**, **desonorablament**.

ignorança (-ància) n.f. 1. Defaut general de conoissenças; mancança d'instruccion. 2. Defaut de

conoissença ò d'experiença dins un camp determinat: *Confessi la mieu ignorança sobre aqueu ponch*. Sin.: **desconoissença**, **mesconoissença**, **nonsabença**.

ignorant, a adj. e n. 1. Que manca de conoissenças, de saber; illetrat. 2. Que non es instruit d'uni cauas. Sin.: **tòcho**, **bèstia**, **toarca**, **desensenhat**.

ignorantàs, assa n. Aumentatiu de *ignorant*.

ignorantin adj. m. e n.m. Fraire dei escòlas cristiani, sonat ensinda per derision (s. XVIII^{n}).

ignorantisa n.f. Ignorança, ingenuitat. Sin.: **innocença**, **simplessa**.

ignorantisme n.m. Actituda dei personas que refúdon l'instruccion en dient qu'es marrida per l'òme.

ignorantissime, a adj. Foarça ignorant.

ignorar vt. (*ignòri*) 1. Non saupre, non conóisser. 2. Non conóisser per exeperiença: *Ignorar li dificultats de la vida*. 3. Manifestar ostensiblament envèrs (quauqu'un) una indiferença completa. 4. Non tenir còmpte de: *Ignorar un avertiment*. Sin.: **dessaupre**, **mesconóisser**, **desconóisser**.

ignorat, ada adj. 1. Que la sieu existença, la sieu natura non es conoissuda. 2. Desconoissut, mesconoissut: *Un cap d'òbra ignorat*. Sin.: **dessauput**, **desconoissut**, **mesconoissut**.

igomène n.m. Superior d'un monastèri ortodòxe.

igrofil(e), a adj. Si di d'un organisme, e espec. d'una planta, que creisse mai ben dins l'umiditat. Contr.: **igrofòbe**.

igrofit, a adj. e n. Planta pròpria dei luècs aigaiós.

igrofòbe, a adj. Si di d'un organisme, e espec. d'una planta que non li agrada l'umiditat. Contr.: **igrofile**.

igrofòr n.m. Fonge basidiomicèt dei lamas espessi, espaçadi, dau capeu sovent viscós, qu'enclau un fum de varietats: *Igrofòre amargant, igrofòre conic, igrofòre dei poetas, etc...*

igròma n.m. (med.) Escorrement liquidian dei borsas seroï dei ginolhs ò dei cobdes, deugut à una irritacion ò à un microtraumatisme.

igromètre n.m. Aparelh per mesurar l'umiditat de l'ària. Sin.: **igroscòpi**.

igrometria n.m. Part de la meteorologia qu'estúdia la quantitat d'aiga contenguda dins l'ària. Sin.: **igroscopia**. ◇ Aquesta quantitat d'aiga: *Una igrometria elevada*.

igrometric, a adj. Relatiu à l'igrometria. Sin.: **igroscopic**.

igrometricitat n.f. Quantitat d'umiditat contenguda dins l'ària.

igroscòpi n.m. Igromètre.

igroscopia n.f. Igrometria.

igroscopic, a adj. Igrometric.

igrostat n.m. Aparelh que permete de mantenir à un niveu constant l'umiditat de l'ària ò d'un gas.

iguana n.m. Reptile saurian de l'Amèrica tropicala, que pòu mesurar fins à 1,50 m de lòng, poarta una cresta dorsala d'esqüamas ponchudi, erbivòre, de la carn preada (Familha dei iguanides).

iguanide n.m. *Iguanides*: Familha de saurians lepidosaurians esqüamats *Iguania*; reptile de l'aspècte de dragons: tèsta gròssa, coa lònga. Vívon en Amèrica e à Madagascar.

iguanodònt n.m. Reptile dinosaurian de l'epòca cretacea, bipède, lòng de 10 m.

I.H.S. Monograma grèc de Jèsus, que la Glèia latina a interpretat: *Iesus Hominum Salvator* («Jèsus Sauvaire dei Òmes»).

ikebana n.m. (mòt japonés) Art de la composicion florala confòrma à la tradicion e à la filosofia japonesi e qu'obedisse à de règlas e à una simbolica codificadi.

ilang-ilang n.m. Aubre cultivat en Indonèsia e à Madagascar per li sieu flors, emplegadi en perfumaria (Familha dei anonaceas).

ilarant, a adj. Que provòca lo rire. ◇ *Gas ilarant*: Emioxide ò protoxide d'azòt (N_2O) que provòca un estat d'embriaguessa alègra e èra emplegat coma anestesic general.

ilari, ària adj. Que fa vèire un gaug beat, un grand contentament. Sin.: **riserèu**.

ilari, ària adj. Relatiu à l'ile d'un organe.

ilaritat n.f. Gaiessa, explosion de gaug.

ile n.m. 1. (anat.) Region per la quala lu vaisseus sanguins e lu nèrvis penètron dins una viscèra. 2. (bot.) Region per la quala una grana es religada au fruch.

ileal, a adj. Relatiu à l'ileon. Var.: **ileau**.

ileau, ala adj. Ileal.

ileïti n.f. Inflamacion de l'ileon.

ileocecal, a adj. *Apendici ileocecal*: Relatiu à l'encòup à l'ileon e au cec. Var.: **ileocecau**.

ileocecau, ala adj. Ileocecal.

ileocolic, a adj. Qu'apartèn à l'encòup à l'ileon e au colon.

ileocolostomia n.f. (cir.) Intervencion cirurgicala dins lo prepaus d'abocar lo budeu greule dintre lo colon.

ileografia n.f. Descripcion dei intestins.

ileografic, a adj. Relatiu à l'ileografia.

ileologia n.f. Tractat sobre lu intestins.

ileologic, a adj. Relatiu à l'ileologia.

ileologista n. Especialista d'ileologia. Var.: **ileològue**.

ileològue, òga n.m. Ileologista.

ileon n.m. Tèrça part de l'intestin greule, entre lo jejunum e lo gròs intestin. Var.: **ileum** (lat.).

ileòsi n.f. Malautia de l'ileon.

ileosigmoïdostomia n.f. (cir.) Intervencion cirurgicala per la quala si fa abocar lo budeu greule dins lo sigmoïde.

ileostomia n.f. Accion de religar directament la part terminala de l'intestin greule à la paret abdominala. Sin.: **anus artificial**.

ieostomisar (-izar) vt. Faire subir una ileostomia à.

ileostomisat (-izat), ada adj. e n. Qu'a subit une ileostomia.

ileta n.f. Iscleta. Var.: **illeta**, **isoleta**.

iletic, a adj. (filos.) Que pertòca la matèria.

ileum n.m. (lat.) Ileon.

ileus n.m. (med.) Oclusion intestinala. Var.: **ili**.

ilèx n.m. (bot.) Agrifuèlh.

ili n.m. Obstruccion de l'intestin. Sin.: **oclusion intestinala**.

iliac, a adj. (anat.) Relatiu ai flancs. ◇ *Fòssa iliaca*: Caduna dei doi regions laterali e inferiori de la cavitat abdominala. ◇ *Oàs iliac*: Cadun dei doi oàs que fòrmon la saudadura de l'ilion, de l'isquion e dau pubís.

iliacofemoral, a adj. Que religa l'oàs iliac au femur. Var.: **iliacofemorau**.

iliacofemorau, ala adj. Iliacofemoral.

ilicacea n.f. *Ilicaceas*: Familha de plantas angiospèrmi coma l'agreu.

ilion n.m. Un dei tres element de l'oàs iliac, que forma la salhida de l'anca.

illa n.f. Isla. Var.: **ísola**.

illacion n.f. 1. (religion) Preguiera per lu mozarabes. 2. (drech canon) Apoart de toi lu sieus bens à una comunautat religioa au moment de li intrar; libre dont son marcats aquelu bens. 3. Tèrme emplegat dins lo cristianisme per parlar dau transpoart e dau retorn de relíquias d'un sant dins la sieu glèia d'origina.

illacionisme n.m. (filos.) Doctrina qu'estima que si conoisse la realitat unicament per inferenças.

illatiu, iva adj. (gram.) Dins d'uni lengas, designa un cas gramatical que marca la destinacion.

illaurable, a adj. Que non si pòu laurar: *La pluèia a rendut lo camp illaurable*.

illaurat, ada adj. Que non a poscut èstre laurat.

illegal, a adj. Contrari à una lèi, ai lèis. Var.: **illegau**.

illegalament adv. D'un biais illegal.

illegalisable (zable), a adj. Que non pòu èstre legalisat.

illegalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es contrari à la lèi. 2. Acte illegal.

illegau, ala adj. Illegal.

illegibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es illegible.

illegiblament adv. D'un biais illegible.

illegible, a adj. 1. Que non si pòu lièger, indechifrable. 2. Que non si pòu capir à la lectura; insuportable à lièger: *Un roman illegible*.

illegitimament adv. D'un biais illegitime; sensa legitimitat.

illegitimar vt. Rendre illegitime.

illegitime, a adj. 1. En defoara dei institucions que la lèi establisse: *Una union illegitima*. ◇ Enfant illegitime: *Naissut en defoara dau maridatge e non legitimat*. Sin.: **bastard**. 2. Que non es fondat, justificat: *Una pretension illegitima*.

illegitimitat n.f. Defaut de legitimitat.

illesit, ida adj. Que non a subit de prejudici.

illeta n.f. Illa pichina. Var.: **isla**, **isoleta**, **isclon**, **iscleta**, **ileta**.

illetrat, ada adj. e n. 1. Que non es en capacitat de capir cen qu'escriu ni cen que liège. ■ Es diferent de l'*analfabeta*, que non saup ni legir ni escriure. 2. Inculte, que non es letrat.

illetrisme n.m. Estat dei personas qu'an emparat à lièger e à escriure ma n'an completament perdut l'usatge e la comprenença.

illiberal, a adj. Que non es liberal; opauat au liberalisme. Var.: **illiberau**.

illiberalament adv. D'un biais illiberal.

illiberalitat n.f. Fach d'èstre illiberal.

illiberau, ala adj. Illiberal.

illici n.m. Badiana. Sin.: **anís estelat**.

illicit(e), a adj. Enebit per la morala ò per la lèi.

illicitament adv. D'un biais illicite.

illico adv. (mòt latin) Immediatament.

illimitable, a adj. Que non pòu èstre limitat.

illimitacion n.f. Fach de non poder èstre limitat.

illimitat, ada adj. Sensa limits, infinit.

illirian, a adj. e n. D'Illíria.

illita n.f. Mineral argilós potassic de la structura fulhetada.

illogic, a adj. Que non es logic: *Una clavadura illogica*.

illogicament adv. D'un biais illogic.

illogicitat n.f. Caractèr de cen qu'es illogic. Var.: **illogisme**.

illogisme n.m. Caractèr de cen qu'es illogic. Var.: **illogicitat**. ◇ Caua illogica.

illòt n.m. 1. Illa tota pichina. Sin.: **isoleta**.

2. Grope de maions, d'immòbles, delimitat per de carrieras, en vila.

illòta n.f. Illa pichina. Var.: **ilòta**.

illotatge n.m. Partiment d'una ciutat ò d'un quartier plaçats sota la susvelhança d'un illotier.

illotier, a n. Agent de polícia encargat de la susvelhança d'un illòt.

illuminable, a adj. Que pòu èstre illuminat. Var.: **enluminable**, **alumenable**.

illuminacion n.f. 1. Accion d'illuminar. Var.: **enluminament**, **alumenament**. ◇ (espec.) Ensèms dei lumes dispauats per decorar li carrieras ò esclairar lu monuments publics. 2. Idea que vèn d'un còup solet, trach de gèni: *Es estat pilhat d'una illuminacion*.

illuminaire, airitz adj. e n. Qu'illumina. Var.: **enluminaire**, **alumenaire**.

illuminant, a adj. Qu'illumina. Var.: **enluminant**, **alumenant**.

illuminar vt. 1. Esclairar d'una lutz viva. Var.: **enluminar**, **alumenar**. Sin.: **enlusir**. 2. Donar un esclat viu à: *Un rire qu'esclaira la cara*.

illuminat, ada adj. Persona que sostèn à fond una idea, una doctrina, m'un zèle fanatic; utopista. Sin.: **fanatic**, **escaufat**, **foarasens**. Var.: **enluminat**, **alumenat**. ◆ n.m. pl. Illuminati.

illuminati n.m. pl. (mòt italian) Societat secreta originària de Baviera.

illuminatiu, iva adj. (teol.) *Vida illuminativa*: Segonda etapa de l'ascèsi mistica dins la quala Dieu esclaira l'ànima.

illuminisme n.m. Doctrina d'unu movements religiós marginals, fondada sobre la credença en una illuminacion interiora ò à de revelacions inspiradi directament per Dieu.

illusiment n.m. Illusion; farfantèla.

illusion n.m. 1. Interpretacion erronea d'una donada sensoriala. Sin.: **farfantèla**, **enlusiment**, **fantaumia**, **pantai**, **semblafaussa**. Var.: **illusiment**. ◇ *Illusion d'optica*: Error relativa à la forma, ai dimensions, à la color dei objèctes. ◇ *Illusion opticogeometrica*: Error de la percepcion visuala de figuras geometriqui, que si manifèsta e cò de toi lu individús per una sobrestimacion ò una sotestimacion sistematiqui de longuessa, de susfàcia, de direccion ò d'incurvacion. 2. Error de l'esperit; credença faussa, erronea. ◇ *Si faire d'illusions*: S'enganar.

illusionable, a adj. Que pòu èstre illusionat.

illusionar vt. Enganar (quauqu'un) au mejan d'illusions, far nàisser d'illusions dins l'esperit de (quauqu'un). Var.: **illusir**. ◆ **s'illusionar** v.pr. S'enganar, si faire d'illusions. Sin.: **s'embarlugar**.

illusionat, ada adj. Que si fa d'illusions. Var.: **illusit**. Sin.: **embarlugat**.

illusionisme n.m. 1. Art d'enganar lo regard de l'espectator per dexteritat manuala ò per trucatge; prestidigitacion. 2. (b.-a.) Practica baroquejanta per lu sieus efèctes accentuats de perspectiva, de luminisme, de faussa aparença.

illusionista n. Artista de varietat que practica l'illusionisme; prestidigitator.

illusir vt. Enganar, far nàisser d'illusions dins l'esperit de (quauqu'un). Var.: **illusionar**. Sin.: **embarlugar**. ◆ **s'illusir** v.pr. Si faire d'illusions.

illusit, ida adj. Illusionat. Sin.: **embarlugat**.

illusòri, òria adj. Pròpri à enganar per una aparença faussa que non si realisa: *Es illusòri d'esperar lo succès*. Sin.: **enganaire**.

illusoriament adv. D'un biais illusòri. Sin.: **faussament**.

illustracion n.m. 1. Accion d'illustrar un tèxto; imatge que figura dins lo tèxto d'un libre, d'un jornal. 2. Accion d'illustrar, de rendre clar: *Aquò pòu servir d'illustracion à la tieu tèsi*.

illustraire, airitz adj. e n. Qu'illustra.

illustrament adv. D'un biais illustre.

illustrar vt. 1. Ornar (un libre, un jornal, etc.) d'imatges, de gravaduras, de dessenhs. 2. Rendre mai clar au mejan de nòtas, d'exemples. 3. (lit.) Rendre illustre, celèbre: *Lo vilatge de Ribassiera, que Mèstre Gag a illustrat*. ◆ Sin.: **engloriar**. **s'illustrar** v.pr.

illustrat, ada adj. Que presenta d'illustracions: *Un libre illustrat*. ◆ n.m. Jornal illustrat, que compoarta totplen d'illustracions, de bendas dessenhadi.

illustratiu, iva adj. Que sièrve d'exemple, caracteristic.

illustrator, tritz n. Artista que fa d'illustracions (especialament per un libre, un jornal).

illustre, a adj. Celèbre, d'un grand renom: *Una familha illustra*. Sin.: **famós**, **engloriat**, **celebre**, **conoissut**.

illustrissime, a adj. Títol donat à d'unu personatges, principalament à d'auts dignitaris eclesiastics.

illutacion n.f. Banh de beta; aplicacion de beta sus una part dau còrs.

illutar vt. Sotametre (quauqu'un) à un banh de beta; aplicar de beta sus (una part dau còrs).

illuvi n.m. Orizont d'un soal que resulta d'una illuviacion. Var.: **illuvion**.

illuviacion n.f. Amolonament, dins un orizont dau soal, d'elements qu'an subit una dissolucion dins d'autres orizonts dau soal.

illuvial, a adj. Que resulta de l'illuviacion. Var.: **illuviau**.

illuviau, ala adj. Illuviau.

illuvion n.m. Illuvi.

ilmenita n.f. (miner.) Oxide natural de fèrre e de titani, que si tròva dins d'unu esquists cristallins.

ilmenorutil n.m. Varietat negra de rutil, formada d'oxide de titani me de fèrre, de niòbi e de tantal.

ilom n.m. Cicatricula.

ilombà n.m. Nom comercial d'un boasc dau Cameron e dau Gabon.

ilòta n.m. 1. Esclau d'Estat, à Sparta. 2. (lit.) Òme reduch au darrier gra de misèria, d'ignorança, de servilitat.

ilòta n.f. Illòta.

ilotisme n.m. Condicion d'ilòta. 2. Estat d'ignorança, de servilitat.

imacion n.f. Dins l'Antiquitat grèga, pèça de drap que servia de manteu lòng.

image n.m. Imatge. ■ La forma etimologica es *image*, ma *imatge* es una forma englobanta panoccitana, mai conforma à la prononciacion de l'occitan referencial.

imaginablament adv. D'un biais imaginable.

imaginable, a adj. Que pòu èstre imaginat. Sin.: **pensable**.

imaginacion n.f. 1. Facultat de si representar per l'esperit d'objèctes ò de fachs irreals ò jamai percevuts, de restituir de percepcions ò d'experienças anteriori. Var.: **imaginativa**. 2. Facultat d'inventar, de crear: *Artista qu'a totplen d'imaginacion*. Sin.: **idea**. 3. (lit.) Caua imaginària; construccion pauc ò pron quimerica de l'esperit: *Es una pura imaginacion*.

imaginaire, aititz adj. e n. Qu'existisse unencament dins l'imaginacion, que non es reau. Sin.: **quimeric**, **fantastic**, **illusòri**, **romanesc**, **irreau**,**utopic**. Var.: **imaginari**. ◆ n. Persona qu'imagina.

imaginal, a adj. Que pertòca l'imago, dins lu insèctes. Var.: **imaginau**.

imaginar vt. Si representar mentalament. 2. Aver l'idea de, inventar. Sin.: **engenhar**. ◆ **s'imaginar** v.pr. Si figurar, crèire sensa fondament. Sin.: **idear**.

imaginari, ària adj. 1. Qu'existisse solament dins l'esperit; sensa realitat, fictiu. Var.: **imaginaire**. ◇ *Malaut imaginari*: Persona que si cretz malauta sensa l'èstre. Sin.: **ipocondriac**. 2. (mat.) *Part imaginària d'un nombre complèxe* z: Nombre real *y*, notat Im(*z*), dins l'escriptura *z*: $x + iy$. ◇ *Nombre imaginari*: Nombre complèxe que non es real (la sieu part imaginària non es nulla). ◇ *Nombre imaginari pur*: Nombre complèxe que la sieu part imaginària es nulla.

imaginari n.m. 1. Camp de l'imaginacion, dei cauas que l'imaginacion crea. 2. (psican.) Categoria de

l'ensèms «simbolic/imaginari/real», que rebate lo desidèri dins l'imatge que lo subjècte a d'eu-meme.

imaginariament adv. D'un biais imaginari.

imaginatiu, iva adj. e n. Qu'imagina facilament, qu'es inventiu ò que laissa la sieu imaginacion l'emportar. Sin.: **ideós**.

imaginativa n.f. Imaginacion; capacitat, potença d'imaginar.

imaginau, ala adj. Imaginal.

imago n.m. Insècte adulte, arribat au sieu desvolopament complet e apte à si reprodurre.

imago n.f. (psican.) Representacion inconscienta que regisse lu rapoarts dau subjècte au sieu environament.

imalaian, a adj. Imalaienc.

imalaienc, a adj. De l'Imalaia. Var.: **imalaian**.

imam n.m. 1. Cap religiós musulman. 2. Cap d'una escòla juridica ò teologica islamica.

imamat n.m. 1. Carga ò dignitat d'imam. 2. Foncion de l'imam coma cap de la comunautat musulmana.

imatge n.m. 1. Representacion d'un èstre ò d'una caua per lu arts grafics ò plastics, la fotografia, lo film, etc. 2. Representacion estampada d'un subjècte quau que sigue. *Imatge religiós*: Sant. 3. (fig.) Cen que reprodue, imita ò, per ext., evòca quauqu'un, quauqua ren: *Aquest enfant es l'imatge de son paire*. 4. Ensèms de ponchs ò d'elements representatius de l'aparença d'un objècte, formats à partir dau raionament emés, rebatut, difusat ò transmés per l'objècte. ◇ (espec.) Reproduccion inversada d'un objècte qu'un mirau dona. 5. Representacion mentala d'un èstre ò d'una caua. ◇ *Imatge (de marca)*: Representacion favorabla que si dona, envèrs l'opinion, una firma una institucion, un personatge public. 6. (psicol.) *Imatge mental*: Representation psiquica d'un objècte absent. 7. Expression qu'evòca la realitat per analogia ò semblança m'un camp diferent d'aqueu au quau s'aplica; figura, metafòra: *S'exprimir au mejan d'imatges*. 8. (mat.) *Imatge d'un element* x *de* E *per una correspondença ò una relacion de* E *vèrs* F: Ensèms dei elements de F associats à *x* dins aquesta relacion (Se la correspondença es una aplicacion *f*, lo sieu imatge comprèn un solet element de F, notat *f(x)*.). ◇ *Imatge d'una aplicacion* f *de* E *vèrs* F: Ensèms dei imatges per *f* dei elements de E. Var.: **image**.

imatgier, a adj. 1. Persona que vende d'estampas, d'imatges. 2. À l'Atge Mejan, esculptor de figuras, mai rarament miniaturista. Var.: **imatgista**.

imatginós, oa adj. (it.) Imatjat.

imatgista adj. Imatgier.

imatjar vt. Ornar d'imatges.

imatjaria n.f. Ensèms d'imatges que represènton de fachs, de personatges, etc. 2. Art, fabricacion, comèrci dei imatges popularis. 3. Tecnica que permete d'obtenir d'imatges à partir de diferents tipes de raionament (lume, infraroge, ultrasons, rais X, etc.): *Imatjaria medicala, espaciala*.

imatjat, ada adj. Ornat d'imatges, de metafòras: *Un estile imagtjat*. Var.: **imatginós** (it.), **imatjós**.

imbarbut, uda adj. Imbèrbe. Sin.: **rascle**.

imbatable, a adj. Que non pòu èstre batut. Sin.: **invencible**.

imbecil(l)ament adv. D'un biais imbecille. Sin.: **nesciament**, **bestiament**.

imbecil(le), a adj. e n. 1. Desprovedit d'intelligença; estupide. Sin.: **caluc**, **toarca**, **cogorda**, **auceu**, **badòc**, **bèstia**, **estaci**. 2. (med.) Pertocat d'imbecillitat.

imbecillitat n.f. 1. Estupiditat, nescitge. Sin.: **calugaria**, **caluquitge**, **nescitge**, **bestiesa**. 2. Acte ò paraula que fa vèire aquesta estupiditat. 3. (med.) Deficit intellectual prefond.

imbecillòt, a adj. e n. Un pauc imbecille.

imbellicós, oa adj. Que non es bellicós.

imbenedit, ida adj. Que non es estat benedit.

imbèrbe, a adj. Sensa barba. Var.: **imbarbut**, **rascle**.

imberlina n.f. Estòfa d'amoblament, de l'armadura en satin, entrebescada de seda e de fieu, me d'ondraduras regadi.

imbevable, a adj. 1. Que non si pòu beure, espec. à causa dau sieu marrit gust. 2. Insuportable.

imblaimable, a adj. Que non pòu èstre blaimat.

imblocacion n.f. Ancian metòde de sepultura dei excomunicats, que lo sieu cadabre ère recubèrt de tèrra ò de pèiras au mitan d'un camp.

imbricat, ada adj. Si di dei cauas que si recuèrbon parcialament, coma lu teules; entrebescat.

imbrandablament adv. Solidament, fermament.

imbrandable, a adj. 1. Solide, que non bolega: *Un rocàs imbrandable*. 2. Fèrme, que non si laissa abatre: *Una persona d'un coratge imbrandable*. Sin.: **incambiadís**.

imbricacion n.f. 1. Estat de cauas imbricadi. 2. Ligam estrech, intime. Sin.: **encabestrament**, **entremesclament**.

imbricar vt. (*imbriqui*) Engatjar un objècte dins un autre, dispauar de cauas de tau biais que sígon imbricadi. Sin.: **encabestrar**, **entremesclar**.◆ **s'imbricar** v.pr. Èstre ligat d'un biais estrech.

imbricat, ada adj. Si di dei cauas que si recuèrbon parcialament, coma lu teules; entrebescat. Sin.: **encabestrat**, **entremesclat**.

imbroglio n.m. (mòt italian) 1. Situacion confusa e d'una granda complexitat; afaire embrolhat. Sin.: **mesclum**, **garibolada**, **pegàs**. 2. (teatre) Pèça que la sieu intriga es totplen complicada.

imbrolh n.m. Embrolh.

imbrifugue, uga adj. Que presèrve de la pluèia: *Un capeu imbrifugue*.

ime, a adj. Umide.

imèn n.m. Membrana que tapa pauc ò pron completament la vagina de la frema verge.

imèn n.m. (lit.) Maridatge. Var.: **imeneu**.

imenelitre, a adj. Qu'a lu elitres membranós.

imeneal, a adj. (lit.) Relatiu au maridatge. Var.: **imeneau**.

imeneau, ala adj. Imeneal.

imeneu n.m. (lit.) Maridatge. Var.: **imèn**.

imèni n.m. Dins lu fonges, jaça que fórmon lu elements productors d'espòras.

imenocarpe, a adj. Que lo sieu fruch es membranós.

imenodiccion n.f. (bot.) Aubret de Madagascar e d'Indochina foarça vesin dau quinquinà.

imenografia n.f. (anat.) Descripcion dei membranas.

imenolepiasi n.f. Infectacion per de vèrps dau genre imenolepis.

imenolepidoptèr, a adj. e n.m. Si di d'un insècte qu'a li alas membranoï e recubèrti d'una pòussa esqüamoa.

imenolepis n.m. Genre de vèrps cestòdes, que la sieu espècia *H. nana* ò *H. murina* es una tènia que lo garri transmete à l'òme..

imenologia n.f. Tractat dei membranas.

imenomicèt n.m. *Imenomicèts*: Embrancament de fonges basidiomicèts qu'an un imèni exterior.

imenoptèr, a adj. e n.m. *Imenoptèrs*: Òrdre d'insèctes dei metamorfòsis completi, mé doi pareus d'alas solidari pendent lo vòl, que la sieu larva non pòu subvenir soleta ai sieus besonhs, e que còmpta mai de 100 000 espècias (coma li abelhas, li vèspas e li formigas).

imidasòl n.m. L'imidasòl es un intermediari de biosintèsi de l'istidina que si forma à partir de l'imidasòl gliceròl fosfat mé la perda d'aiga. D'estructura cristallina, la sieu formula moleculària es $C_3H_4N_2$.

imide n.m. (quim.) Derivat de l'ammoniac, de formula generala $(RCO)_2NH$, dins lo quau doi atòmes d'idrogène an laissat la plaça à doi gropes aciles RCO.

imina n.f. (quim.) Compauat obtengut per condensacion dei aldeïdes e dei cetònas mé l'ammoniac ò li aminas primari (nom generic).

imipramina n.f. Medicament antidepressiu (timoanaleptic) triciclic.

imitablament adv. D'un biais inimitable. Sin.: **retipablament**, **revertablament**.

imitable, a adj. Que pòu èstre imitat. Sin.: **retipable**, **revertable**.

imitacion n.f. 1. Accion d'imitar quauqu'un ò d'evocar quauqua ren. Sin.: **retipe**, **revèrt**. 2. Accion de reprodurre artificialament una matèria, un objècte ò de faire una còpia d'un objècte de valor; aquesta reproduccion, aquesta còpia. 3. (mús) Procediment d'escriptura que consistisse à reprodurre lo meme dessenh melodic d'una part à l'autra.

imitaire, airitz adj. e n. Qu'imita. Sin.: **retipaire**, **revertaire**.

imitar vt. 1. Reprodurre lo comportament de quauqu'un, d'un animau, lo bosin, lo movement de quauqua ren. Sin.: **retipar**, **revertar**. 2. Accion de reprodurre artificialament una matèria, un objècte, copiar. 3. Pilhar per modèle. 4. Èstre una imitacion de, presentar lo meme aspècte que.

imitatiu, iva adj. De la natura de l'imitacion: *Armonia imitativa*.

imitativament adv. D'una mena imitativa.

imitator, tritz adj. e n. Qu'imita. Var.: **imitaire**. Sin.: **retipaire**, **revertaire**. ◇ (espec.) Artista que la sieu especialitat es d'imitar la votz d'autri personas.

immaculat, ada adj. 1. Sensa la taca plus pichina ò d'un blanc absolut. 2. Qu'es sensa minga taca morala. ◇ *Immaculada Concepcion*: Privilègi segond lo quau la Vierge Maria es estada preservada dau pecat original, dògma definit per Pio IX lo 8 de decembre dau 1854 en seguida à l'aparicion de Maria à Bernadeta Sobirós a Lorda en li revelant: *«Que soi èra Immaculada Concepcion...»*

immancablament adv. Sensa manca, segurament.

immancable, a adj. 1. Que si deu produrre segurament, que deu rejónher lo sieu objectiu. 2. Que non si pòu mancar.

immanejable, a adj. Que non pòu èstre manejat.

immanença (-éncia) n.f. 1. Estat de cen qu'es immanent. 2. (filos.) Presença en l'òme de la sieu finalitat, per op. à la transcendança.

immanent, a adj. 1. (filos.) Qu'es contengut dins un èstre, que resulta de la natura d'aquest èstre. 2. *Justícia immanenta*: Justícia que vèn naturalament d'un acte complit, que punisse lo colpable sensa intervencion d'un agent exterior.

immanentisme n.m. (filos.) Sistema fondat sobre la nocion d'immanença.

immanierat, ada adj. Que non es manierat.

immanjable, a adj. Qu'a un gust tant marrit que non si pòu manjar; que non es manjadís.

immanobrable, a adj. Que non pòu èstre manobrat.

immarcescible, a adj. (lit.) Que non pòu passir: *Una glòria immarcescibla*.

immaridable, a adj. Si di d'una persona qu'es dificile de la maridar.

immaterial, a adj. Que non a una consistença corporala. Var.: **immateriau**.

immaterialament adv. D'un biais immaterial.

immaterialisar (-izar) vt. Rendre immaterial.

immaterialisme n.m. (filos.) Sistema idealista que renega l'existença de la matèria.

immaterialista adj. 1. Relatiu à l'immaterialisme. 2. Partidari d'aquesta doctrina.

immaterialitat n.f. Qualitat, estat de cen qu'es immaterial.

immateriau, ala adj. Immaterial.

immatriculacion n.f. Accion d'immatricular, fach d'èstre immatriculat; numèro ensinda atribuit: *Immatriculacion d'un militari, d'una automobila, immatriculacion au registre dau comèrci*. Var.: **matricula**.

immatricular vt. Inscriure sus la matricula, sus un registre public (un nom, un numèro d'identificacion). Var.: **matricular**.

immatriculat, ada adj. Provedit d'una immatriculacion. Var.: **matriculat**.

immatur(e), a adj. Que non a encara la sieu maturitat intellectuala, afectiva.

immaturitat n.f. Estat de quauqu'un qu'es immature, que manca de maturitat psicologica, intellectuala ò afectiva.

immediat, a adj. 1. Que vèn just avant ò just après, sensa que li sigue un intermediari; dirècte, instantaneu.

Contr.: **premeditat**. ◇ (filos.) *Conoissença immediata*: Conoissença per intuicion, per op. à la conoissença *mediata*. 2. (quim.) *Analisi immediata*: Separacion dei constituents d'un mesclum. 3. (feud.) *Feu immediat*: Feu que relevava directament dau sobeiran e, dins lo Sant Empèri, de l'emperaire. ◆ n.m. Dins l'immediat: *Per lo moment*.

immediatament adv. Dins l'instant, sensa asperar. Sin.: **de tira**, **sus lo còup**, **tot d'una**.

immediates(s)a n.f. 1. Caractèr de cen qu'es immediat. 2. (feud.) Qualitat d'un feu immediat.

immeditat, ada adj. Fach sensa èstre estat preparat, pensat.

immelmann n.m. (dau nom d'un as de l'aviacion alemanda de la promiera guèrra mondiala) Figura d'acrobacia aerenca que consistisse en un mièg bocla vertical seguit d'una mièja capotada.

immemorable, a adj. 1. Que remonta à l'antiquitat mai auta, foarça alunhat dins lo passat. 2. Qu'es tant ancian que non s'en conoisse plus l'origina. Var.: **immemorial**.

immemorial, a adj. Immemorable. Var.: **immemoriau**. Sin.: **de memòria perduda**.

immemorialament adv. D'un biais immemorial.

immemoriau, ala adj. Immemorial.

immens(e), a adj. Que presenta una estenduda, de dimensions, una valor, una intensitat considerabla: *La mar immensa*. Sin.: **colossal**, **desmesurat**, **gigantesc**, **illimitat**, **infinit**, **indefinit**, **incommensurable**.

immensament adv. D'un biais immense. Sin.: **colossalament**, **desmesuradament**, **infinidament**, **indefinidament**, **illimitadament**, **gigantescament**, **incommensurablament**.

immensitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es immense, foarça vaste. 2. Caractèr de cen qu'es considerable en grandessa, en intensitat. Sin.: **vastor**, **vastetat**.

immensurable, a adj. Que non si pòu mesurar. Sin.: **incommensurable**.

immergible, a adj. Que pòu èstre immergit.

immergir vt. Faire penetrar completament en un liquide. ◆ **s'immergir** v.pr. Si prefondar, penetrar en un liquide.

immergit, ida adj. Qu'es sota l'aiga. 2. *Economia immergida*: Ensèms dei activitats economiqui non declaradi. Sin.: **economia soterrana**.

immeritat, ada adj. Que non es meritat. Sin.: **injust**, **injustificat**.

immersion n.f. 1. Accion de plonjar un còrs dins un liquide. 2. Fach de metre una persona dins un mitan donat: *Emparar una lenga per immersion* (dins un mitan dont es parlada). 3. (astron.) Començament de l'ocultacion d'un astre. 4. (mar.) *Linha d'immersion:* Interseccion dau niveu de l'aiga mé la cencha d'una nau que si declina de doi menas: *linha d'immersion bassa* quora lo naviri es desprovedit de carga, e *linha d'immersion auta* quora lo naviri es provedit de la sieu carga maximala autorisada. Sin.: **linha de carga**.

immersiu, iva adj. Fach per immersion.

immesurablament adv. D'un biais que non si pòu mesurar.

immesurabilitat n.f. Estat de cen qu'es immesurable.

immesurable, a adj. Que non si pòu mesurar.

immesurat, ada adj. Que non es estat mesurat.

immetodic, a adj. Que manca de metòde.

immetodicament adv. D'un biais immetodic.

immigracion n.f. Arribada, dins un país, d'estrangiers que vènon per s'installar. Contr.: **emigracion**.

immigrant, a adj. e n. Qu'immigra, que si vèn installar dins un país diferent dau sieu. Contr.: **emigrant**.

immigrar vi. Si venir fixar dins un país diferent dau sieu país d'origina. Contr.: **emigrar**.

immigrat, ada adj. e n. Qu'a immigrat. Contr.: **emigrat**.

imminença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es imminent: *Un perilh imminent*.

imminent, a adj. Qu'es à mand de si produrre: *Partença imminenta*.

imminentament adv. Sus lo còup; d'aquí gaire.

immiscir vt. (lit.) Mesclar quauqu'un *(à)*. ◆ **s'immiscir** v.pr. 1. Intervenir indiscretament dins cen qu'es de la competença dei autres: *S'immiscir dins la vida privada dei vesins*. Sin.: **si mesclar,** (pop.) **ficar lo nas**, **s'ingerir**, **s'entremetre**, **s'entremesclar**. 2. (dr.) Faire acte de proprietat sobre lu bens d'una succession.

immiscibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es immiscible.

immiscible, a adj. Si di d'un còrs que non si pòu mesclar m'un autre.

immisericòrdia n.f. Mancança de misericòrdia.

immisericordiós, oa adj. Que manca de misericòrdia.

immistificable, a adj. Que non si pòu mistificar.

immixion n.f. Accion de s'immiscir dins lu afaires dei autres. Sin.: **ingerença**.

immobile, a adj. Que non bolega, que demòra fixe. Sin.: **plantat**, **palficat**, **estadís**.

immobiliari, ària adj. e n. Immobilier.

immobilier, a adj. 1. Qu'es immòble, compauat de bens immòbles. 2. Relatiu à un immòble.

immobilier n.m. Ensèms dei professions qu'intervènon dins la comercialisacion dei immòbles, dei maions, etc. Var.: **immobiliari**.

immobilisacion (-izacion) n.m. 1. Accion d'immobilisar; fach d'èstre immobilisat. 2. (econ.) Element que non circula de l'actiu d'una entrepresa (bastiments, terrens, màquinas e material, brevets, fond de comèrci, etc.).

immobilisar (-izar) vt. 1. Rendre immobile; empachar ò arrestar lo movement de. 2. *Immobilisar de capitals*: Lu emplegar per d'investiments que lu rèndon indisponibles per un autre objectiu. ◆ **s'immobilisar (-izar)** v.pr. S'arrestar, finir la sieu corsa: *La veitura s'es immobilisada dins lo valat*. Sin.: **s'enferrar**.

immobilisme n.m. Disposicion à si satisfaire de l'estat (social, politic, etc.) present; oposicion sistematica à tot cambiament.

immobilista adj. e n. Que manifèsta d'immobilisme.

immobilitat n.f. Estat d'una persona ò d'una caua qu'es ò sembla sensa movement.

immòble, a adj. e n. (dr.) Si di d'un ben que non pòu èstre desplaçat (*immòble per natura*) ò que la lèi considèra tau (*immòble per destinacion*). Contr.: **mòble**.

immòble n.m. Bastiment important per la sieu talha. Sin.: **maionassa**, **ostalàs**.◇ (espec.) Bastiment partit en apartaments per particuliers ò adobat per n'en faire de bureus: *Immòble en coproprietat*.

immoderacion n.f. Absença de moderacion.

immoderadament adv. D'un biais immoderat.

immoderat, ada adj. Que despassa la mesura: *Un prètz immoderat*. Sin.: **desmoderat**

immodestament adv. D'un biais immodèste; sensa modestia.

immodèste, a adj. (lit.) Que manca de modestia, de pudor.

immodestia n.f. (lit.) Mancança de pudor.

immodificable, a adj. Que non pòu èstre modificat.

immodulable, a adj. Que non si pòu modular.

immodulat, ada adj. Que non es modulat.

immolable, a adj. Susceptible d'èstre immolat. Sin.: **sacrificable**.

immolacion n.f. Accion d'immolar, de s'immolar; sacrifici.

immolaire n.m. Sacrificaire. Sin.: **sacrificator**.

immolar vt. 1. Tuar (quauqu'un, una bèstia) per l'ofrir en sacrifici à una divinitat. 2. (lit) *Faire morir*: La guèrra immòla totplen de victimas. 3. (lit.) Sacrificar (quauqu'un, quauqua ren) per satisfaire una exigença (morala, passionala, etc.): *Immolar la sieu libertat ai sieus interès materials*. Sin.: **sacrificar**. ◆ **s'immolar** v.pr. (lit.) Si suicidar, especialament en si faguent cremar: *S'immolar per lo fuèc*.

immonde, a adj. 1. Brut à n'en far nàisser de desgust. 2. D'una bassessa ignòbla: *De prepaus immondes*. Sin.: **descorós**, **òrre**, **orresc**, **afrós**.

immondessa n.f. Impuretat.

immondícia n.f. Caua bruta ò impura. Sin.: **brutitge**, **porcaria**. ◆ (pl.) Rementa, bordilhas.

immondicitat n.f. Caractèr de cen qu'es immonde.

immontable, a adj. Que non si pòu montar: *Un cavau immontable*.

immoral, a adj. Qu'agisse au contrari de la morala establida; qu'es contrari à-n-aquesta morala. Var.: **immorau**.

immoralament adv. D'un biais immoral.

immoralisme n.m. Doctrina que nega tota accion morala.

immoralista adj. e n. Relatiu à l'immoralisme; partidari de l'immoralisme.

immoralitat n.f. Caractèr de cen qu'es immoral; acte immoral.

immorau, ala adj. Immoral.

immortal, a adj. 1. Que non es subjècte à la moart. 2. Qu'es considerat coma devent durar totjorn. 3. Que lo sieu sovenir demòra dins la memòria dei òmes. Var.: **immortau**.

immortal, a n. 1. Dieu, diva, dins la mitologia antica. 2. Membre de l'Acadèmia francesa. Var.: **immortau**.

immortala n.f. 1. *Immortalas*: Plantas dei flors persistenti, que n'i a 4 genres e pauc ò pron 400 espècias. 2. Flor d'aqueli plantas. Sin.: **sempreviva**, **saureta**, **èrba de catarri**, **eternala**, **flor dau boan Dieu**.

immortalament adv. D'un biais immortal.

immortalisacion (-izacion) n.f. Accion d'immortalisar; lo sieu resultat.

immortalisar (-izar) vt. Rendre immortal dins la memòria dei òmes, espec. dins una representacion artistica ò literària: *Immortalisar un luèc*.

immortalisme n.m. Doctrina que pretende que dins un futur pròche la sciença porrà rendre lu òmes immortals.

immortalista n. Scientific partidari de l'immortalisme.

immortalitat n.f. 1. Qualitat, estat de cen qu'es immortal, d'un èstre immortal. 2. Sobrevivença etèrna dins l'esperit dei òmes.

immortau, ala adj. e n. Immortal.

immortificacion n.f. Estat d'una persona que non es mortificada.

immortificat, ada adj. Que non es estat mortificat.

immotivat, ada adj. 1. Qu'es sensa motivacion. 2. Sensa motiu, sensa rason. Sin.: **injustificat**.

immudablament adv. D'un biais immudable. Var.: **immutablament**.

immudabilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es immudable. 2. (dr.) Caractèr dei convencions juridiqui que non poàdon èstre modificadi per la volontat dei contractants.

immudablament adv. D'un biais immudable. Var.: **immudablament**.

immudable, a adj. Que non pòu èstre mudat. Var.: **immutable**. Sin.: **incambiable**.

immum-serum n.m. Immuserum.

immun(e), a adj. (med.) Si di de l'organisme immunisat ò d'un dei sieus constituents qu'intervèn dins la respoasta immunitària.

immúner vt. Immunisar.

immunigène, a adj. *Poder immunigène*: Proprietat qu'an lu antigènes de provocar dintre un organisme la formacion d'anticòrs especificament opauats a cadun d'elu.

immunisacion (-izacion) n.f. Accion d'immunisar; fach d'èstre immunisat.

immunisacion (-izacion) n.f. (mar.) *Cadena d'immunisacion:* Dispositiu de cables electrics sota tension plaçats sus lu costats dau poant en neutralisant lo camp magnetic de la cencha, previst per aparar li naus que navígon au mitan d'un camp de minas magnetiqui. Sin.: **degaussament**.

immunisaire (-izaire), airitz adj. Immunisant.

immunisant (-izant), a adj. Qu'immunisa. Var.: **immunisaire**.

immunisar (-izar) vt. 1. Rendre refractari à una malautia. 2. (fig.) Metre à la sosta d'un mau, d'una passion, d'una influença nociva. Sin.: **immúner**.

immunisina n.f. Substança qu'apareisse en lo serum d'un animau que li es estat injectat un antigène.

immunista n. Privilègi de l'immunitat autrejada à una persona.

immunitari, ària adj. (med.) Relatiu à l'immunitat d'un organisme.

immunitat n.f. 1. (biol.) Resistença naturala aquistada d'un organisme viu à un agent infecciós (micròbi, virus) ò toxic (verins, toxines de fonges). 2. (dr.) Exempcion d'uni cargas, d'uni devers, etc. ◇ *Immunitat parlamentària*: Privilègi que fa que lu parlamentaris non poàdon èstre jutjats sensa l'autorisacion de l'assemblada à la quala apartènon. ◇ *Immunitat diplomatica*: Privilègi dei agents diplomatics que fa que, espec., non poàdon èstre mes en causa per li juridiccions dei Estats dont son en mission.

immunocompetent, a adj. (med.) Si di d'un leucocit, d'una cellula, qu'an li sieu defensas immunitari pròpri.

immunodeficiença (-éncia) n.f. Estat patologic dins lo quau lo sistema immunitari non assegura plus lo sieu ròtle de proteccion, laissant l'organisme vulnerable ai infeccions.

immunodeficient, a adj. e n. Que presenta una immunodeficiença.

immunodeficitari, ària adj. (med.) Relatiu à una deficiença dei mecanismes immunitaris.

immunodepressiu, iva adj. Relatiu ai immunodepressors. Var.: **immunosupressiu**.

immunodepressor n.m. Si di d'un medicament ò d'un tractament que pòu diminuir ò suprimir li reaccions immunitari, ciclosporina, radiacions ionisanti. Var.: **immunosupressiu**.

immunodeprimit, ida adj. e n. Que non a de reaccions immunitari normali.

immunodiagnostic, a adj. Determinacion de l'estat immunitari d'una persona.

immunoestimulant, a adj. e n.m. Immunostimulant.

immunofluorescença (-éncia) n.f. Tecnica de diagnostic immunologic fondada sobre la coloracion au mejan d'una substança fluorescenta dei anticòrs que, en si combinant à l'antigène correspondent, perméton de lo metre en evidença l'examèn microscopic.

immunogène, a adj. Que produe l'immunitat.

immunogenetica n.f. Sciença qu'estúdia la formacion de substanças que poàdon generar l'immunitat.

immunoglobulina n.f. Anticòrs qu'assegura l'immunitat umorala, proteïna presenta dins lo sang e li secrecions, capabla de si combinar especificament à l'antigène qu'es à l'origina de la sieu produccion.

immunologia n.f. Part de la biologia e de la medecina qu'estúdia lu fenomènes d'immunitat.

immunologic, a adj. Relatiu à l'immunologia.

immunologista n. Especialista d'immunologia.

immunopatologia n.f. Patologia ligada à-n-un problema d'immunitat.

immunoquimia n.f. Estudi dei factors quimics de l'immunitat.

immuserum n.m. Serum qu'immunisa còntra quauqua ren. Var.: **immum-serum**.

immunostimulant, a adj. e n.m. Qu'estimula li defensas immunitari. Var.: **immunoestimulant**.

immunosupressor n.m. Immunodepressor.

immunosupressiu, iva adj. Immunodepressiu.

immunotecnologia n.f. Tecnica de fabricacion d'anticòrs monoclonals per d'ibridòmas.

immunoterapia n.f. Tractament per lo quau si renfoarça ò s'estimula l'immunitat d'un organisme per l'injeccion d'anticòrs correspondent.

immunotolerant, a adj. Que non reagisse à l'introduccion d'un antigène donat per la produccion d'anticòrs correspondent.

immutabilitat n.f. Immudabilitat.

immutablament adv. Immudablament.

immutable, a adj. Immudable.

imna n.f. Cant latin estrofic, poema religiós que, dins la liturgia cristiana, s'atròba dins l'ofici divin.

imnari n.m. Recuèlh d'imnas.

imne n.m. 1. Ancianament, cant à la glòria d'un dieu, d'un eròi, sovent associat à-n-ritual religiós. 2. Cant, poema liric à la glòria d'un personatge celèbre, d'una granda idea, etc. ◇ *Imne nacional*: Cant patriotic associat ai ceremònias publiqui.

imnic, a adj. Relatiu à un imne, ai imnes.

imnografe n.m. Poeta qu'a compauat d'imnes liturgics.

imnografia n.f. Art de compauar d'imnes.

imnologia n.f. Art de crear e d'estudiar lu imnes.

imo, a adj. Sople, umide. Var.: **imós**; Sin.: **aigaiós**.

imor n.f. Umor.

impaccion n.f. (med.) 1. En medecina veterinària, designa un colmatatge des viscèras per una quantitat tròup importanta de cellulòsa non digerida. 2. Fracha d'un oàs caracterisada per un afonsament d'un costat e un salhent de l'autre.

impaciença (-iéncia) n.f. Mancança de paciença; incapacitat à suportar quauqu'un, quauqua ren; incapacitat à si constrénher ò à asperar. Var.: **despaciença**. Sin.: **tissa**, **enervament**, **febrilitat**, **enrabiadura**, **nervositat**.

impacient, a adj. Que manca de paciença; que vòu quauqua ren d'un biais cochós e inquiet. Var.: **despacient**, **impacientós**. Var.: **nonpacient**, **maupacient**. Sin.: **atissat**, **embilat**, **febrineu**, **enrabiat**, **nerviós**. ◆ n. Persona impacienta.

impacientament adv. Embé impaciença. Var.: **despacientament**.

impacientar vt. Faire perdre la paciença à; faire embilar. Var.: **despacientar**. Sin.: **atissar**, **enervar**, **enrabiar**. ◆ **s'impacientar** v.pr. Perdre paciença.

impacientós, oa adj. Impacient. Var.: **despacientós**.

impactable, a adj. Que pòu èstre impactat per quauqua ren. Sin.: **pertocable**, **atocable**.

impactar vt. Aver un impacte, una incidença sobre: *La crisi impacta lo moral dei familhas*. Sin.: **pertocar**, **tocar**, **atocar**, **concernir**.

impacte n.m. 1. Fach, per un còrs èo un projectile, de n'urtar un autre: *L'impacte es estat violent*. Sin.: **acip**, **acipada**, **tocadura**. ◇ *Ponch d'impacte*: Ponch dont es arribat lo projectile. ◇ *Angle d'impacte*: Angle de tombada d'un projectile. 2. Efècte que quauqua ren produe; influença que n'en resulta: *L'impacte d'una campanha publicitària*. 3. Influença que quauqu'un a, per li sieu ideas: *L'impacte d'un escrivan*. 4. *Estudi d'impacte*: Estudi que vèn avant lu grands travalhs (rotas, installacion industriali, etc.) e que s'interèssa ai consequenças sus l'environament.

impactor n.m. (cirur.) Instrument cirurgical per practicar l'impaccion.

impadronisacion (-izacion) n.f. (lit.) Accion de s'impadronisar. Var.: **impatronisacion**.

impadronisar (-izar) (s') v.pr. S'establir en mèstre en quauque luèc. Var.: **s'impatronisar**.

impagable, a adj. 1. Que non pòu èstre pagat. 2. Totplen comic.

impagat, ada adj. Que non es estat pagat. ◆ n.m. Deute, efècte non pagat.

impalà n.m. Antilòpa d'Àfrica australa e orientala, que viu en grands tropeus e que lo sieu mascle poarta de còrnas en forma de lira.

impalliable, a adj. Que non si pòu palliar.

impalpabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es impalpable.

impalpable, a adj. 1. Tant fin que non si pòu sentir en lo tocant. 2. (fig.) Tant teune que non si pòu remarcar: *Un cambiament impalpable*.

impaludacion n.f. Infeccion per lo parasit dau paludisme.

impaludat, ada adj. e n. Qu'a subit una impaludacion. ◆ adj. Si di d'una region infectada per lo paludisme.

impanacion n.f. (teol.) Consubtanciacion.

impanator n.m. Aqueu que fa circular li ideas de l'impanacion.

impar, a adj. 1. Si di d'un nombre que non si pòu partir per 2: *9 es un nombre impar*. 2. Qu'es exprimit au mejan d'un nombre, d'una chifra impara: *Lu nombres pars s'acàbon per 1, 3, 5, 7 e 9*. 3. (anat.) *Organes impars*: Organes que non an un simetric (estòmegue, fetge, etc.). 4. (mat.) *Foncion impara*: Foncion *f* tala que $f(-x) = -f(x)$. Var.: **despar**. Contr.: **par**.

imparable, a adj. Que non si pòu parar, evitar, arrestar.

imparcial, a adj. Que non favoreja un còntra l'autre; equitable: *Un vejaire imparcial, un jutge imparcial*. Var.: **imparciau**.

imparcialament adv. D'un biais imparcial; embé imparcialitat.

imparcialitat n.f. Caractèr, qualitat de quauqu'un qu'es imparcial, de cen qu'es just, equitable.

imparament adv. D'una mena impara. Var.: **desparament**.

impariat adj. m. *Nombre impariat*: Nombre impar.

imparciau, ala adj. Imparcial.

imparidigitat, ada adj. e n. (zool.) Qu'a un nombre impar de dets à cada pata, en parlant d'un mamifèr mé d'esclòps (cavau, etc.). Sin.: **mesaxòne**, **perissodactile**.

imparinervat, ada adj. (bot.) Qu'a un nombre impar de nervaduras.

imparipennat, ada adj. (bot.) *Fuèlha imparipennada*: Fuèlha pennada que si finisse m'una foliòla impara.

imparisillabic, a adj. e n.m. (ling.) Si di d'un mòt latin qu'au genitiu singular a una sillaba de mai qu'au nominatiu. Ex.: *Consul* (au nominatiu) vèn *consulis* au genitiu.

imparitat n.f. Qualitat de cen qu'es impar.

impartatjable, a adj. Que non pòu èstre partatjat. Var.: **impartejable**.

impartatjat, ada adj. Que non es estat partatjat. Var.: **impartejat**.

impartejable, a adj. Impartatjable.

impartejat, ada adj. Impartatjat.

impartible, a adj. Que pòu èstre impartit.

imparticion n.f. 1. Accion d'impartir; lo sieu resultat. 2. (econ.) Fach, per un productor, de si procurar en defoara de ben materials ò de servicis en plaça de lu assegurar per lu sieus mejans pròpris.

impartir vt. (*impartissi*) (dr. ò lit.) Atribuir, acordar, autrejar: *Faire quauqua ren dins lo temps impartit*.

impassibilitat n.f. Caractèr ò estat d'una persona impassibla. Var.: **impassibletat**. Sin.: **indiferença**, **destacança**, **freior**.

impassiblament adv. D'un biais impassible. Sin.: **indiferentament**.

impassible, a adj. Que manifèsta minga trebolici, minga emocion, minga sentiment: *Restar impassible davant un perilh*. Sin.: **indiferent**, **frèi**.

impassibletat n.f. Impassibilitat.

impatronisacion (-izacion) n.f. (lit.) Accion de s'impatronisar. Var.: **impadronisacion**.

impatronisar (-izar) (s') v.pr. S'establir en mèstre en quauque luèc. Var.: **s'impadronisar**.

impauable, a adj. Sotamés à l'impoast: *Lo revengut impauable*.

impauada n.f. Figura impauada, en patinatge.

impauant, a adj. Qu'impressiona per la sieu grandessa, la sieu foarça.

impauar vt. 1. Constrénher à faire, à subir (quauqua ren de penós): *Impauar la sieu volontat*, *impauar de condicions*. ◇ *Impauar (lo) silenci*: Far tàiser. 2. Faire acceptar au mejan d'una pression morala: *Impauar li sieu ideas*. ◇ Cargar de quauqua ren: *Impauar una responsabilitat*.◇ *Impauar lo respècte*: Inspirar un sentiment de respècte. 3. Sotametre (quauqu'un ò quauqua ren) à un impoast, una taxa: *Impauar l'alcòl*. 4. (liturgia) *Impauar li mans*: Metre li mans sus quauqu'un per lo benedir. 5. (estamp.) Faire l'imposicion de (una pàgina). ◆ vt. ind. *N'impauar à quauqu'un*: Li inspirar

de respècte, de crenta. Sin.: **portar crenta**. ◆ **s'impauar** v.pr. 1. Impauar la sieu presença, si faire acceptar de foarça. 2. Ganhar, véncer: *L'equipa de Niça s'es impauada còntra aquela de París*. 3. Si faire acceptar au mejan d'una constrencha morala, dau respècte inspirat ò per la sieu valor. 4. Aver un caractèr de necessitat, devenir una obligacion: *Un cambiament s'impaua!*

impauat, ada adj. Qu'es obligatòri. ◇ *Prètz impauat*: Que lo negociant deu respectar estrechament. ◇ (espòrts) *Exercicis impauats*, *figuras impauadi*: Exercicis, figuras obligatòris dins d'unu concors (gimnastica, etc.). ◆ adj. e n. Sotamés à l'impoast: *Lu revenguts impauats*.

impauat n.m. (espòrts) Exercici impauat.

impavide, a adj. (lit.) Que crenhe ren ni degun.

impaviditat n.f. (lit.) Caractèr d'una persona impavida.

impeachment n.m. [im'pi:tʃmənt] (mòt anglés) Procediment de messa en acusacion dau president, dau vicepresident ò d'un aut foncionari dei Estats Units davant lo Congrès.

impecabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es impecable, d'una persona impecabla. Sin.: **perfeccion**.

impecablament adv. D'un biais impecable. Sin.: **perfectament**, **complidament**.

impecable, a adj. 1. Sensa defaut, que non pòu èstre criticat: *Parlar un occitan impecable*. Var.: **perfècte**, **complit**. 2. Pròpre, net: *Un vestit impecable*. 3. (teol.) Incapable de pecar.

impecunhós, oa adj. (lit.) Qu'a gaire de sòus.

impecunhositat n.f. (lit.) Mancança de sòus.

impedança (-ància) n.f. (fis.) Rapoart de l'amplituda complèxa d'una grandor sinusoïdala (tension electrica, pression acostica) à l'amplituda complèxa de la grandor inducha (corrent electric, flux de velocitat), que lo sieu module si mesura en ohms.

impedimenta n.m. pl. 1. Toti li cauas (bagatges, etc.) que péon sus l'avançada d'una armada. 2. (lit.) Cen que fa obstacle à l'activitat, au movement.

impedir vt. (*impedissi*) Entravar, faire barri.

impeditiu, iva adj. De natura à impedir. Sin.: **entravadís**.

impenetrabilitat n.f. 1. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren qu'es impenetrable, que non si laissa conóisser, devinar. 2. (fis.) Fach, per doi còrs, de non poder ocupar dins lo meme temps un meme luèc dins l'espaci.

impenetrable, a adj. 1. Quer non pòu èstre penetrat, traversat: *Una forèst impenetrabla*. 2. Que si pòu dificilament capir, ò pas dau tot: *Li vias dau Senhor son impenetrabli*.

impenitença (-éncia) n.f. Refut de si pentir.

impenitent, a adj. 1. Que s'encaïna dins una abituda: *Un bevèire impenitent*. 2. (teol.) Que refuda de si pentir.

impenitentament adv. D'una mena impenitenta.

impennat n.m. *Impennats*: Grope d'auceus qu'enclau lu esbraçats qu'an ges de pennas, e que li sieu patas de davant son de nadarèlas e non d'alas.

impensas n.f. pl. Despensas facha per mantenir ò melhorar un ben, espec. un ben immòble.

impensable, a adj. Que despassa l'imaginacion, que non si pòu concebre; incredible.

impensat, ada adj. Que non es estat pensat.

imperador n.m. Imperaire.

imperaire n.m. Autre nom dau *peis-espada*.

imperaire n.m. Emperaire, emperador, imperador.

imperairitz n.f. Esposa de l'imperaire. Var.: **emperairitz**.

imperatiu, iva adj. 1. Qu'a lo caractèr dau comandament; qu'exprimisse un òrdre absolut: *Una consigna imperativa*. 2. Que s'impaua coma una necessitat absoluda.

imperatiu n.m. 1. Necessitat absoluda qu'impaua d'uni accions coma un òrdre: Lu imperatius dau moment. 2. (gram.) Mòde dau vèrbo caracterisat per l'absença de pronoms de conjugason e qu'exprimisse un òrdre ò una enebicion. 3. (filos.) *Imperatiu categoric*: Comandament moral incondicionat qu'es per eu-meme la sieu pròpria fin, dins Kant (per op. à *imperatiu ipotetic*, comandament condicionat d'una accion morala en vista d'una fin).

imperativament adv. D'un biais imperatiu. Sin.: **necessariament**, **obligatoriament**.

imperator, tritz n.m. Emperaire, airitz.

imperatòria n.f. Planta d'altituda de la familha dei ombellifèras, que creisse en Euròpa centrala e meridionala e a divèrsi proprietats veterinari, omeopatiqui e ginecologiqui (*Peucedanum ostruthium*).

imperatorial, a adj. Relatiu à un imperaire. Var.: **imperatoriau**, **emperatorial**.

imperatoriau, ala adj. Imperatorial.

imperceptibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imperceptible.

imperceptiblament adv. D'un biais imperceptible.

imperceptible, a adj. 1. Qu'escapa ai noastres sens; qu'es tròup pichin per èstre vist. 2. Qu'escapa à l'atencion: *Un cambiament imperceptible*.

impercorrut, uda adj. Que non es estat encara percorrut: *L'òme regarjava inquiet la distança impercorruda*.

imperdable, a adj. Que non pòu èstre perdut.

imperdonablament adv. D'un biais imperdonable**.**

imperdonable, a adj. Que non pòu ò non deu èstre perdonat; inexcusable.

imperdonat, ada adj. Que non es estat perdonat.

imperfach, a n.m. (gram.) Sistema de formas verbali constituidi d'una raíç verbala e d'un afixe, qu'exprimisse lo passat e situa l'enonciat dins un moment indeterminat denant dau moment present ò denant dau moment dau racònte.

imperfeccion n.f. 1. Estat d'una persona ò d'una caua imperfècta. 2. Cen que rende quauqu'un ò quauqua ren imperfècte; defaut, deca. Sin.: **manca**, **mancança**, **endec**.

imperfectament adv. D'un biais imperfècte.

imperfècte, a adj. 1. Que presenta de lacunas, que non es acabat; parcial, rudimentari: Una conoissença imperfècta d'una lenga. 2. Que non presenta la perfeccion

absoluda, que presenta de decas, en parlant de quauqu'un ò de quauqua ren.

imperfectibilitat n.f. Estat de cen qu'es imperfectible.

imperfectible, a adj. Que non es perfectible.

imperforable, a adj. (med.) Que non pòu èstre dubèrt.

imperforacion n.f. (med.) Estat d'un element natural que deuria èstre dubèrt e non l'es: *Imperforacion de l'anus*.

imperforat, ada adj. En estat d'imperforacion.

impèri n.m. Empèri.

imperial, a adj. 1. Qu'apartèn ò es relatiu à un emperaire, ai sieu prerogativas ò à un empèri. 2. (lit.) Si di de quauqu'un que manifèsta totplen d'autoritat e de presença ò dau sieu comportament; majestós. 3. (bot.) *Corona imperiala*: Espècia principala dei fritillaris. Var.: **imperiau**.

imperiala n.f. 1. Part superiora d'una diligença, d'un tram, d'un carri, d'una veitura ferroviària. 2. (anc.) Pichina flòta de barba sota la labra inferiora, que Napoleon III avia mes à la mòda.

imperialament adv. D'un biais imperial.

imperialisme n.m. 1. Dominacion culturala, economica, militària, etc., d'un Estat ò d'un grope d'Estats sobre un autre Estat ò grope d'Estats: *L'imperialisme francés*. ◇ Per lu marxistas, fasa superiora de desvolopament dau capitalisme, caracterisada per la disparicion de la concurrença au profièch dei monopòlis, lo risc de guèrra que li es conjonch e l'aparicion dei regimes autoritaris au detriment dei democracias borgesi. 2. Volontat d'expansion e de dominacion collectiva ò individuala.

imperialista adj. e n. Que relèva de l'imperialisme; partidari de l'imperialisme.

imperials n.m. pl. Sordats dau Sant Empèri Roman Germanic, dau començament dau s. XV^{n} fins au començament dau s. XIX^{n}. Var.: **imperiaus**.

imperiau, ala adj. Imperial.

imperiaus n.m. pl. Imperials.

imperícia n.f. Mancança d'experiença, de gaube dins l'encastre de la sieu profession. Sin.: **incapacitat**, **desgaubiadura**, **maubiais**.

imperiós, oa adj. 1. Autoritari; que comanda embé energia, que non li si pòu respoandre. Sin.: **dictatorial**, **tiranic**, **auturós**, **sec**, **categoric**. 2. Irresistible, que non pòu asperar: *Un besonh imperiós*.

imperiosament adv. D'un biais imperiós. Sin.: **dictatorialament**, **tiranicament**, **auturosament**, **categoricament**.

imperissable, a adj. Que non pòu perir; que dura foarça longtemps: *Conservar un sovenir imperissable de quauqua ren*.

imperit, ida adj. Que fa pròva d'imperícia. Sin.: **maladrech**, **maubiaissut**, **desbiaissut**, **incapable**, **desgaubiat**, **indòcte**.

imperium n.m. Poder de comandament dei magistrats de la Roma anciana. (Etim. lat. *Imperium:* Potença publica).

impermeabilisacion (-izacion) n.f. Accion d'impermeabilisar; fach d'èstre impermeabilisat.

impermeabilisant, a adj. e n.m. Si di d'un produch à basa de silicòna que, pouverisat sus lo teissut ò sus lo cuer, lo rende impermeable.

impermeabilisar (-izar) vt. Rendre impermeable à l'aiga, à la pluèia.

impermeabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es impermeable.

impermeable, a adj. 1. Que lu liquides non poàdon traversar. 2. *Impermeable à*: Inaccessible à, que non si laissa tocar per de sentiments, d'ideas: *Èstre impermeable au modernisme*. Sin.: **insensible**.

impermeable n.m. Vestit de pluèia impermeable (vestit lòng, lo mai sovent).

impermissible, a adj. Que non pòu èstre permés.

impermutabilitat n.f. Estat de cen qu'es impermutable.

impermutable, a adj. Que non pòu èstre permutat.

impersonal, a adj. 1. Qu'apartèn ò es destinat à degun en pròpri: *La lèi es impersonala*. 2. Que non a un caractèr personal; banal, gaire original: *Un estile impersonal*. Sin.: **comun**. 3. (gram.) *Vèrbo impersonal*: Qu'a solament la tèrça persona dau sing., que representa un subjècte indeterminat (plòu, cau, etc.). ◇ *Mòdes impersonals*: Mòdes dau vèrbo que non exprimísson la persona gramaticala, coma l'infinitiu e lo participi. Var.: **impersonau**.

impersonalament adv. D'un biais impersonal.

impersonalisacion (-izacion) n.f. Mancança de personalisacion.

impersonalitat n.f. Caractèr de cen qu'es impersonal.

impersonau, ala adj. Impersonal.

impertinença (-éncia) n.f. 1. Biais arrogant de parlar, d'agir. 2. Paraula, accion desplaçada ò ofensanta. Sin. **escarni**, **arrogància**, **irrespècte**, **desinvoltura**, **afrontaria**.

impertinent, a adj. Que parla, agisse embé impertinença; desplaçat, desinvòlte. Sin.: **irrespectuós**, **afrontat**, **rebecaire**.

impertinentament adv. Embé impertinença. Sin.: **irrespectuosament**, **afrontadament**.

imperturbabilitat n.f. Estat, caractèr d'una persona imperturbabla.

imperturbablament adv. D'un biais imperturbable. Sin.: **calmament**, **suaudament**, **quietament**, **impassiblament**, **placidament**, **imbrandablament**, **indiferentament**.

imperturbable, a adj. Que ren pòu trebolar, comòure. Sin.: **calme**, **suau**, **aquietat**, **quiet**, **impassible**, **frèi**, **placide**, **imbrandable**, **indiferent**.

impesantor n.f. Apesantor.

impetiginós, oa adj. (med.) Que sembla l'impetigène ò que n'a lu caractèrs.

impetigène n.m. Afeccion contagioa de la pèu, deuguda à l'estreptocòc ò à l'estafilocòc, caracterisada per l'erupcion de pustulas que, en si dessacant, fórmon de crostas espessi.

impetracion n.f. (dr.) Fach d'obtenir una gràcia, un benefici.

impetrador, airitz n. Impetrant.

impetraire, airitz n. Impetrant.

impetrant, a n. (dr.) Persona qu'obtèn de l'autoritat competenta quauqua ren qu'a demandat (diplòma, carga, títol). Var.: **impetraire**, **impetrador**. Sin.: **sollicitaire**.

impetrar vt. Obtenir per una demanda, una suplica.

impetuós, oa adj. 1. Qu'es animat d'un movement potent, rapide; tumultuós. 2. Qu'es viu, emportat, en parlant de quauqu'un, dau sieu caractèr. Sin.: **brivent**, **afogat**, **violent**, **arderós**, **fogós**, **viu**, **descabestrat**, **endemionat**, **encolerat**, **descadenat**.

impetuosament adv. D'un biais impetuós. Sin.: **briventament**, **violentament**, **arderosament**, **fogosament**, **vivament**, **descabestradament**, **endemionadament**, **rufament**.

impetuositat n.f. 1. (lit.) Caractèr, natura de cen qu'es impetuós. 2. Fòga, ardor de quauqu'un. Sin.: **desencadenament**, **abrivament**, **vivacitat**, **violença**.

impietadós, oa adj. 1. Que manifèsta d'impietat. 2. Que di ò fa d'impietats. 3. Insensible au patiment, à la dolor dei autres. 4. Que fa jamai gràcia. Var.: **despietadós**. Sin.: **inuman**, **desuman**, **crudeu**.

impietat n.f. 1. Mesprètz per li cauas religioï. Sin.: **mescresença**, **ateïsme**. 2. Paraula, accion impia.

impiu, ia adj. (lit.) Que mespresa la religion; ateu, mescresent.

implacabilitat n.f. (lit.) Caractèr de quauqu'un, d quauqua ren qu'es implacable.

implacablament adv. D'un biais implacable.

implacable, a adj. Que non si pòu calmar la sieu violença, la sieu duretat, la sieu inumanitat: *Un òdi implacable*.

implacablament adv. D'un biais implacable.

implant n.m. 1. (med.) Pastilha cargada d'una substança activa (medicament, ormòna, etc.) que si plaça dins un teissut cellulari sotacutaneu, dont si resorbisse lentament. 2. *Implant dentari*: Placa ò grasilha introducha au contacte de l'oàs maxillari per sostenir una protèsi dentària. 3. *Implants capillaris*: Cirurgia de la calvicia que consistisse à implantar de bèrris dins la zòna desgarnida.

implantacion n.f. 1. Accion d'implantar, fach d'èstre implantat: L'implantacion d'una usina dins una zòna agricòla. ◇ Disposicion dei bastiments, dau material, dau mobilier, etc., dins una entrepresa. 2. Biais que lu bèrris son implantats. 3. (med., cir.) Intervencion per ficar un implant sota la pèu.

implantar vt. 1. Fixar, introdurre, plantar dins quauqua ren. 2. Installar, establir (quauqu'un, quauqua ren) dins un luèc d'un biais duradís. 3. (constr.) Materialisar lo traçat d'un obratge que si deu bastir. 4. (cir.) Efectuar l'implantacion de. ◆ **s'implantar** v.pr. Si fixar, s'installar.

implantologia n.f. Part de l'odontostomatologia, que pertòca lu implants dentaris.

implementacion n.f. (inform.) Accion d'implementar; lo sieu resultat.

implementar vt. (inform.) Metre un sistema dins un computador.

implèxe, a adj. Que la sieu intriga es foarça complicada, en parlant d'un obratge literari.

implicacion n.f. 1. Estat d'una persona implicada dins un afaire; messa en causa, participacion: *Degun a jamai portat la pròva de la sieu implicacion dins aqueu crimi*. 2. (sobretot au pl.) Cen que quauqua ren implica; consequença asperada. 3. (log., mat.) Ligason entre doi proposicions au mejan de *se... alora*, dau tipe «S'es cèr que A = B e B = C, alora A = C», Dont la promiera proposicion es l'*antecedent* e la segonda lo *consequent*.

implicar vt. (*impliqui*) 1. Comprometre, engatjar dins un afaire; metre en causa. 2. Aver per consequença logica ò ineluctabla. 3. (log.) Provocar coma implicacion. ◆ **s'implicar** v.pr. Si butar mé energia e volontat dins quauqua ren (un travalh, un projècte).

implicit(e) adj. Qu'es contengut dins una proposicion sensa èstre exprimit en tèrmes precís, formals; qu'es la consequença necessària. Contr.: **explicit(e)**.

implicitament adv. D'un biais implicite.

imploracion n.f. 1. Accion d'implorar; adjuracion, suplicacion. 2. Acte m'au quau la justícia eclesiastica requerissia lo braç seculier.

implorant, a adj. (lit.) Qu'implòra: *Una votz imploranta*.

implorar vt. Demandar embé insistença, en faguent referiment à la pietat, à la compassion.

implosion n.f. 1. Fenomène fisic dins lo quau un mitan solide ò un còrs vuèi, sotamés à una pression extèrna superiora à la sieu resistença mecanica, s'esquiça violentament e a tendença à si concentrar en un volume reduch: *L'implosion d'un televisor*. 2. (fon.) Promiera fasa de l'emission d'una consonanta oclusiva, caracterisada per la messa en plaça dei organes necessaris à-n-aquesta emission.

implosiu, iva adj. (fon.) Si di d'una consonanta desprovedida de la sieu fasa d'explosion.

impluvi n.m. Dins l'Antiquitat, espaci descubèrt au mitan de l'atri dei maions romani e que contenia un bacin per recampar l'aiga de pluèia; aqueu bacin.

impoart-expoart n.m. Comèrci de produchs importats e de produchs exportats.

impoast n.m. Prelevament efectuat d'autoritat sus li resssorsas ò lu bens dei individús ò dei collectivitats e pagat per subvenir ai besonhs de l'Estat ò dei collectivitats locali: *Impoast proporcional, progressiu.* Sin.: **taxa**, **imposicion**, **talha**. ◇ *Impoast dirècte*: Que l'Administracion si fa pagar directament sobre lu revenguts dei personas fisiqui ò sobre lu beneficis industrials ò comercials. ◇ *Impoast indirècte*: Impoast sobre lu bens de consumacion (carburants, alcòls, etc.): *La TVA es un impoast indirècte*.

impoasta n.f. 1. Part mobila ò fixa, m'un vitre ò non, en sobre dei batents d'una poarta ò d'una fenèstra. 2. (arquit.) Pèira ò autre element, generalament en salhida, qu'encorona lo contrafoart d'una arcada e supoarta la retombada de l'arc.

impoissença (-éncia) n.f. Impotença.

impoissent, a adj. Impotent.

impolarisable (-izable), a adj. Si di d'una pila electrica que non pòu èstre polarisada.

impolidament adv. D'un biais desprovedit de cortesia. Sin.: **descortesament**, **maucreadament**, **malensenhadament**.

impolides(s)a n.f. Mancança de cortesia; accion, paraula descortesa. Sin.: **maucreança**, **mala educacion**, **descortesia**.

impolit, ida adj. Descortés. Sin.: **maucreat**, **malensenhat**.

impolitic, a adj. 1. Que manca d'abiletat politica. 2. Contrari ai règlas d'una política sana, condrecha.

imponderabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imponderable.

imponderable, a adj. (lit.) 1. Que vèn à mau de prevèire, que la sieu importança pòu dificilament èstre estimada: De factors imponderables. 2. Que non s'en pòu determinar la massa, lo pes: *La lutz es imponderabla*.

imponderable n.m. (sobretot au pl.) Element imprevisible qu'a una influença sobre la determinacion dei eveniments.

imponent, a adj. Qu'impressiona per la sieu grandessa, lo sieu nombre, la sieu foarça.

impopular(i), ara (-ària) adj. Que non es confòrme ai desidèris de la populacion; que non agrada à la màger part: *Lo govèrn a pilhat de mesuras impopulari*.

impopularitat n.f. Mancança de popularitat; caractèr de cen qu'es impopulari.

importable, a adj. Que si pòu importar.

importable, a adj. Si di d'un vestit que non si pòu ò non s'auja portar (per la sieu forma, perqué es brut, laid, frust, mau fach, etc.). Sin.: **incargable**.

importacion n.f. 1. Accion d'importar. 2. (sobretot au pl.) Cen qu'es importat: *Se li importacions son superiori ai exportacions, lo país va mau!*

importaire, airitz n. Importator.

importança (-ància) n.f. 1. Caractèr de cen qu'impoarta per la sieu valor lo sieu interès, lo sieu ròtle. 2. Caractèr de cen qu'es considerable per lo sieu nombre, la sieu foarça, la quantitat. ◇ *D'importança*: Important, considerable. 3. Autoritat, influença qu'un reng elevat dins la societat ò un talent reconoissut poàdon autrejar.

important, a adj. 1. Qu'a una valor, un interès, un ròtle considerable. 2. Considerable per li sieu proporcions, la sieu quantitat. Sin.: **màger**, **consequent**, **capital**. ◆ adj. e n. (pej.) Que manifèsta una pretension à paréisser mai que cen qu'es: *Vòu totjorn faire l'important*. Sin.: **faire de fum**, **lo bulo**, **tavanejar**, **faire d'esposcs**, **auçar la cresta**.

important n.m. Ponch essencial: *L'important, es de garir*. Sin.: **essencial**.

importar vt. (*impoarti*) 1. Faire intrar dins un país (de mèrç que provènon de l'estrangier): *Importar de boasc, de carbon*. 2. (fig.) Faire intrar dins lo sieu país, dins lo sieu mitan (cen que vèn de l'estrangier): *Importar una dança, una mòda*.

importar vt. e vt. ind. (s'emplega solament à l'infinitiu, à la 3ª persona e à la 6ª) 1. Aver d'importança, presentar d'interès: *Vaquí cen qu'impoarta*. 2. *Impoarta que, de*: Es necessari que, de.

importator, tritz adj. e n. Que fa d'importacions. Var.: **importaire**.

importun, a adj. e n. 1. Qu'enuèia, embarrassa per la sieu insistença ò la sieu ingerença foara de prepaus ò repetida. Sin.: **secadoaças**, **rompebalas**, **secamolea**, **pega**, **rompedoaças**, **secafetge**, **trebolarepaus**, **embarrassacamin**. 2. Qu'irrita per la sieu repeticion, la sieu continuitat. Sin.: **sansònha**. 3. Que desturba per lo sieu caractèr desplaçat.

importunament adv. D'un biais importun.

importunar vt. Causar de desplaser, de desagradança à; embarrassar, incomodar. Sin.: **tavanejar**, **sansonhar**, **secar**, **taravelar**.

importunitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es importun. Sin.: **secada**.

imposicion n.f. 1. Impoast. Sin.: **talha**. 2. Procediment de fixacion de la sieta e de liquidacion d'un impoast. 2. (liturgia) *Imposicion dei mans*: Gèst dau prèire ò de l'evesque qu'impaua li mans. 3. (estamp.) Operacion que consistisse, en tenent còmpte dei constrenchas tecniqui ò economiqui, à determinar la reparticion dei pàginas d'un imprimit dins li formas d'estamparia.

impossibilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es impossible à faire, à imaginar. 2. Caua impossibla: *Si trovar davant una impossibilitat*.

impossible, a adj. 1. Que non pòu èstre, que non si pòu faire. 2. (fam.) Que si pòu dificilament faire, imaginar, conceure. 3. (fam.) Qu'es insuportable, en parlant de quauqu'un. 4. Jutjat bizarre, extravagant: *Aqueu a un nom impossible*.

impossible n.m. Cen que non saupria existir, acapitar, si realisar: *Demandatz l'impossible*.

impostor n.m. (lit.) Qu'engana per d'aparenças faussi, que si fa passar per un autre. Sin.: **enganaire**.

impostura n.f. (lit.) Accion, biais de faire de quauqu'un que tempta d'enganar per d'aparenças faussi ò d'allegacions mençoneguieri, espec. en usurpant una qualitat, una identitat, en presentant una òbra per cen que non es. Sin.: **engana**, **enganada**, **mentida**, **mençònega**.

impotença (-éncia) n.f. 1. Estat d'una persona ò d'un membre impotent. 2. Mancança de foarça, de mejans per faire quauqua ren. 3. *Impotença sexuala*: Incapacitat (organica ò psiquica) per l'òme d'acomplir l'acte sexual.

impotent, a adj. 1. Qu'es reduch à l'impotença, que manca dau poder, de la foarça que cau per faire quauqua ren. 2. Qu'a de grandi dificultat per bolegar. 3. Si di d'un membre qu'es dins l'impossibilitat d'acomplir, dins la totalitat ò parcialament, lu movements que li son pròpris. ◆ adj. m. e n.m. Si di d'un òme pertocat d'impotença sexuala.

impracticable, a adj. 1. Dont non si pòu passar; que non es en estat d'èstre emplegat (espec. en parlant d'un terren d'espòrts): *La pluèia a rendut lo terren impracticable*. 2. Que non si pòu metre en practica; irrealisable.

imprecacion n.f. (lit.) Malediccion proferida còntra quauqu'un; paraula ò preguiera per demandar qu'un

malastre s'abate sobre quauqu'un. Sin.: **anatema**, **esperjur**.

imprecador, airitz n. Persona que manda d'imprecacions.

imprecatòri, òria adj. (lit.) Qu'a la forma d'una imprecacion.

imprecís, isa adj. Que manca de precision; vague, aproximatiu. Sin.: **indefinit**, **incèrt**, **incertan**, **indecís**.

imprecisable, a adj. Que non si pòu precisar. Sin.: **indefinissable**.

imprecision n.f. Mancança de precision, de clartat.

impregnable, a adj. Que pòu èstre impregnat. Var.: **imprenhable**.

impregnacion n.f. 1. Accion d'impregnar; fach d'èstre impregnat. 2. (fig.) Penetracion lenta: *L'impregnacion dei esperits per la propaganda*. Var.: **imprenhacion**, **imprenhament**. Sin.: (fig.) **marca**, **traça**, **influença**.

impregnament n.m. Impregnacion.

impregnar vt. 1. Faire penetrar un liquide, una odor dins (un còrs): *L'odor de la cigarreta impregna l'estòfa*. 2. (fig.) Penetrar d'un biais insidiós e prefond, en parlant d'una influença: *La sieu educacion l'a impregnat d'ideas faussi*. Var.: **imprenhar**. Sin.: (fig.) **marcar**, **influenciar**, **embeure**.

impregnat, ada adj. Qu'a subit una imprenhacion. Var.: **imprenhat**. Sin.: **marcat**, **influenciat**, **embeugut**.

imprenable, a adj. 1. Que non pòu èstre pilhat: *Un casteu imprenable*. 2. *Vista imprenabla*: Que non pòu èstre empachada per de maions novèli; vista foarça bèla.

imprenhable, a adj. Impregnable.

imprenhacion n.f. Impregnacion.

imprenhament n.m. Impregnament.

imprenhar vt. Impregnar.

imprenhat, ada adj. Impregnat.

impremeditacion n.f. Mancança de premeditacion.

impremeditat, da adj. Que non es estat premeditat.

impreparacion n.f. (lit.) Mancança de preparacion.

impreparat, ada adj. Que manca de preparacion.

imprés, essa adj. Estampat.

impresari n.m. Persona encargada de negociar lu engatjaments e lu contractes d'un artista, d'un grope d'artistas.

imprescriptibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imprescriptible.

imprescriptiblament adv. D'una mena imprescriptibla.

imprescriptible, a adj. 1. (dr.) Que non pòu èstre tocat per la prescripcion. 2. Que lo temps non pòu escafar; immudable: *Lu drechs imprescriptible de l'òme*.

impression n.f. 1. Marca qu'un objècte laissa en estent pressat sus una substança: *L'impression dau sageu sus la cera*. 2. Operacion per la quala son transferits sus un supoart (papier, estòfa, etc.) lu caractèrs dispauats dins li formas, lu dessenhs preparats sus lu cilindres ò li pèiras litografiqui; dessenh, motiu ensin reproduch. 3. Promiera jaça (de pintura, de pega, etc.) aplicada sus un supoart destinat à la pintura per redurre lo poder absorbent d'aqueu supoart. 4. (fot.) Accion d'impressionar una susfàcia sensibla. 5. Sentiment ò sensacion que resulta de l'efècte d'un agent exterior. Sin.: **frapacion**. ◇ *Aver l'impression de, que*: S'imaginar que. 6. Sentiment, opinion que naisse d'un promier contacte: Faire boana (marrida) impression.

impressionabilitat n.f. 1. (lit.) Caractèr de quauqu'un que si laissa facilament impressionar. 2. (fotografia) Sensibilitat au lume.

impressionable, a adj. 1. Que si pòu facilament impressionar, esmòure; emotiu, sensible. 2. (fotografia) Sensible à una impression per raionament.

impressionant, a adj. Que produe una impression foarta sus l'esperit, qu'impressiona. ◇ (per ext.) Considerable, impauant.

impressionar vt. 1. Produrre una viva impression sobre; esmòure, frapar. 2. (fot.) Laissar una traça sus (un supoart sensible), en parlant d'un raionament.

impressionat, ada adj. Que sente una impression.

impressionisme n.m. 1. Escòla picturala francesa que si manifestèt espec. dau 1874 au 1886, per vuèch exposicions publiqui à París e marquèt la rompedura de l'art modèrne mé l'academisme. 2. Tendença generala, en art, à notar li impressions fugidissi, la mobilitat dei fenomènes pusleu que l'aspècte estable e conceptual dei cauas.

impressionista adj. Relatiu à l'impressionisme. ◆ n. Pintre impressionista.

imprestable, a adj. Que non si pòu prestar.

imprevesença (-éncia) n.f. mancança de prevesença. Sin.: **imprevision**.

imprevesent, a adj. Que manca de prevesença.

imprevisibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imprevisible.

imprevisiblament adv. D'un biais imprevisible.

imprevisible, a adj. Que non si pòu prevèire.

imprevision n.f. Imprevesença.

imprevist, a adj. Qu'acapita sensa estat previst e que desorienta. ◆ n.m. Cen que non es estat previst: *Faire fàcia ai imprevists*.

imprevista (à l') loc. adv. Sensa èstre previst: *Son arribats à l'imprevista*. Var.: **à l'improvista**.

imprimaria n.f. Estamparia.

imprimatur n.m. Permission d'estampar que l'autoritat eclesiastica dona.

imprimèire n.m. Estampaire.

imprímer vt. Estampar. Var.: **imprimir**.

imprimibilitat n.f. (arts graf.) Ensèms dei proprietats d'un supoart d'estamparia, que n'en depende la qualitat de l'impression.

imprimible, a adj. Estampable.

imprimit, ida adj. e n.m. 1. Libre, jornal, brocadura imprimits. 2. Papier ò teissut mé de motius estampats. Sin.: **estampat**.

improbabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es improbable.

improbable, a adj. Qu'a gaire de possibilitats d'acapitar, de si realisar: *Un succès improbable*.

improbitat n.f. (lit.) Mancança de probitat, d'onestetat. Sin.: **malonestetat**.

improductiu, iva adj. Que produe ren; estèrle. Sin.: **secarós**. ◆ adj. e n. Que non participa à la produccion. Sin.: **inactiu**.

improductivitat n.f. Caractèr, estat de quauqu'un qu'es improductiu.

impromptú n.m. 1. (lit.) Pichina pèça improvisada ò compauada rapidament. 2. (mús.) Pèça instrumentala de forma liura, generalament per lo piano.

imprononciable, a adj. Que non si pòu prononciar.

impropèri n.m. Cadun de versets que la Glèia canta lo divendres sant, e que contènon de rancuras que Jèsus adreiça ai Judieus.

impropici, ícia adj. Que non es propici.

improporcional, a adj. Que non es proporcional. Var.: **improporcionau**.

improporcionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es improporcional.

improporcionau, ala adj. Improporcional.

impròpri, ia adj. 1. Que non convèn: *Un mòt impròpri*. 2. *Impròpri à*: Que non convèn per (un usatge).

impropriament adv. D'un biais impròpri (dins lo lengatge).

improprietat n.f. 1. Caractèr d'un mòt, d'una expression impròpria. 2. Emplec impròpri d'un mòt, d'una expression.

improvacion n.f. (lit.) Accion de non aprovar; desaprovacion.

improvar vt. (*impròvi*) Desaprovar.

improvatiu, iva adj. Improvator.

improvator, tritz adj. De desaprovacion. Var.: **improvatiu**.

improvisacion n.f. 1. Accion, art d'improvisar. 2. Cen qu'es improvisat: *Una bèla improvisacion*.

improvisada n.f. Improvisacion.

improvisador, airitz n. Improvisaire.

improvisaire, airitz adj. e n. Si di d'una persona qu'a lo gaubi d'improvisar. Var.: **improvisator**.

improvisament adv. À l'improvista.

improvisar vt. 1. Produrre, compauar sus lo moment, sensa preparacion (un discors, una música, etc.). ◇ (absol.) Parlar, faire de música en improvisant: *Improvisar au piano*. 2. Realisar, organisar sus lo moment, m'ai mejans immediatament disponibles: *Improvisar un past per dètz personas*. ◇ (absol.) Agir dins l'improvisacion: *N'avíon pas prevenguts de la sieu venguda, avèm deugut improvisar*.

improvisat, ada adj. Fach sensa preparacion.

improvisator, airitz n. Improvisaire.

improvist, a adj. Que non s'asperava. Var.: **imprevist**.

improvista (à l') loc. adv. Sensa èstre previst: *Son arribats à l'improvista*. Sin.: **improvisament**. Var.: **à l'imprevista**.

imprudença (-éncia) n.f. 1. Defaut d'una persona imprudenta: *Es estat victima de la sieu imprudença*. 2. Caractèr d'una accion imprudenta: *L'imprudença d'un prepaus*.

imprudent, a adj. e n. Que manca de prudença, qu'agisse sensa si preocupar dau perilh ò dei consequenças dei sieus actes, dei sieus prepaus; inconscient. Sin.: **destartavelat**, **tèsta verda**, **tèsta de besuga**, **malavisat**. ◆ adj. Que fa vèire una mancança de prudença: *Una declaracion imprudenta*.

imprudentament adv. D'un biais imprudent; embé imprudença.

impubèr, a adj. Que non a encara l'atge de la pubertat.

impubertat n.f. Estat d'un enfant impubèr.

impublicable, a adj. Que non si pòu ò non si deu publicar.

impudença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de quauqu'un, de cen qu'es impudent; esfrontaria cinica: *A augut l'impudença de mi demandar d'excusas*. Sin.: **arrogança**, **cinisme**, **afrontaria**. 2. Accion, paraula impudenta.

impudent, a adj. Si di de quauqu'un ò dau sieu comportament, d'una accion qu'es d'una esfrontaria insolenta, d'una audàcia cinica: *Una mençònega impudenta*. Sin.: **arrogant**, **auturós**, **cinic**, **afrontat**.

impudentament adv. Embé impudença. Sin.: **auturosament**, **cinicament**, **afrontadament**, **arrogantament**.

impudic, a adj. Que va còntra la pudor; indecent: *Un gèst impudic*. Sin.: **desvergonhat**, **vergonhós**.

impudicament adv. D'un biais impudic; sensa pudor. Sin.: **desvergonhablament**, **vergonhosament**.

impudícia n.f. (it.) Impudor, impudicitat.

impudicitat n.f. (lit.) 1. Caractèr, comportament d'una persona impudica. Sin.: **lascivitat**. ◇ Caractèr de cen qu'es impudic. 2. Acte, paraula impudica: *Si liurar à d'impudicitats*.

impudor n.f. 1. Mancança de pudor fisica, de retenguda; indecença. 2. Mancança de pudor morala, de discrecion dins la manifestacion dei sentiments. Var.: **impudícia** (it.). Sin.: **indecença**.

impuls n.m. Impulsion.

impulsar vt. 1. Donar de vanc, una impulsion à una activitat. Sin.: **abrivar**, **propulsar**, **mòure**, **enançar**. 2. Menar, abutar de gropes à agir en un sens identic.

impulsion n.f. 1. Accion d'una foarça qu'agisse en donant l'abriva à quauqua ren e que tende à li imprimir un movement; lo movement ensin produch: *Transmetre una impulsion à un mecanisme*. Var.: **impuls**. Sin.: **vanc**, **abrivada**, **enançament**, **propulsion**. ◇ *Impulsion nervioa*: Descarga electrica que circula au lòng d'una fibra nervioa. ◇ (mecan.) *Impulsion d'una foarça*: Produch de l'intensitat d'aquesta foarça per lo sieu temps d'aplicacion. Sin.: **quantitat de movement**. 2. (fis.) Variacion brusca d'una grandor fisica seguida d'un retorn rapide à la sieu valor iniciala. 3. Accion pròpria à acréisser lo desvolopament, lo dinamisme d'una activitat, d'una entrepresa; efècte que n'en resulta. 4. Foarça que buta quauqu'un à agir. ◇ (espec.) Foarça que buta à cometre un acte que lo subjècte non pòu contrarotlar.

impulsiu, iva adj. e n. Que si laissa anar ai sieu impulsions. ◆ adj. Qu'es fach per impulsion: *Un gèst impulsiu*. Sin.: **impensat**, **imprudent**, **malavisat**, **leugier**, **involontari**.

impulsivament adv. D'un biais impulsiu. Sin.: **imprudentament**, **malavisadament**, **leugierament**, **involontariament**.

impulsivitat n.f. Caractèr impulsiu de quauqu'un, d'un comportament.

impulsor n.m. Persona que dona l'impulsion (à un projècte, etc.). Sin.: **promotor**.

impunidament adv. 1. Sensa subir ni riscar una punicion. 2. Sensa s'expauar à d'inconvenients, à de consequenças contrari.

impunissable, a adj. Que non pòu estar impunit; Sin.: **incastigable**.

impunit, ida adj. Que demòra sensa punicion: *Un crimi impunit*.

impunitat n.f. Fach de non riscar d'èstre punit, sancionat. ◇ *En tota impunitat*: Impunidament.

impur, a adj. 1. Que non es pur, qu'es alterat per la presença d'elements estrangiers: *Una aiga impura*. Sin.: **embrutat**, **emporcassit**. 2. (lit.) Contrari à la castetat: *Aver de pensadas impuri*.

impurament adv. D'un biais impur.

impuretat n.f. 1. Estat de cen qu'es impur, brut, alterat. Sin.: **brutesc**, **brutícia**, **taca**. 2. Cen que bruta, altèra quauqua ren: *Eliminar li impuretats d'un minerau*. Var.: **impuritat**.

impuritat n.f. Impuretat.

imputabilitat n.f. (dr.) Possibilitat d'imputar una infraccion à quauqu'un.

imputable, a adj. 1. Que pòu, que deu èstre imputat, atribuit à quauqua ren, à quauqu'un: *Una error imputabla à la mancança d'atencion*. 2. Que deu èstre imputat, sus un còmpte, un budget, etc.

imputacion n.f. 1. Fach d'imputar una fauta à quauqu'un; acusacion, fondada ò non. 2. Afectacion d'una soma à un còmpte.

imputar vt. 1. Atribuir à quauqu'un, à quauqua ren la responsabilitat de. Sin.: **encusar**, **encargar**. 2. Portar au còmpte de.

imputrescibilitat n.f. Caractèr, natura de cen qu'es imputrescible.

imputrescible, a adj. Que non si pòu putrificar: *Un boasc imputrescible*.

In Simbòle de l'indi.

in Preposicion latina que sièrve à formar divèrsi locucions (*in abstracto*, *in petto*) e divèrs adjectius e noms (*in fòlio*, *in-quarto*).

in Prefixe d'origina latina

in adj. inv. (anglés) À la mòda: *Èstre in*.

inabil(e), a adj. 1. Que manca d'abilitat. Var.: **inable**. Sin.: **desgaubiat**, **maladrech**. 2. (dr.) Privat d'unu drechs per la lèi.

inabilament adv. Sensa gaube. Sin.: **desgaubiadament**, **desgaubiosament**, **maladrechament**.

inabilitat n.f. Incapacitat legala.

inabitable, a adj. Que non pòu èstre abitat.

inabitat, a adj. Que non es abitat.

inabitual, a adj. Que non es abitual. Var.: **inabituau**. Sin.: **inacostumat**;

inabitualament adv. D'una mena inabituala. Sin.: **inacostumadament**.

inabituat, da adj. Que non es abituat. Sin.: **inacostumat**.

inabituau, ala adj. Inabitual.

inable, a adj. Inabile.

inabondança (-ància) n.f. Carestia, raretat.

inabordable, a adj. 1. Dont non si pòu abordar: *Una coasta inabordabla*. 2. Que non si pòu aprochar, qu'es d'un contacte dificile: *Una persona inabordabla*. 3. Que non si pòu pagar, qu'es tròup car: *Lu fits son devenguts inabordables dins aqueu quartier*.

inabordat, ada adj. Dont degun a jamai abordat, en parlant d'una ísola, d'una tèrra.

inabrigat, ada adj. Que non es à la sosta. Sin.: **inassostat**.

inabrogable, a adj. Que non si pòu abrogar.

inabrogat, ada adj. Que non es estat abrogat.

in abstracto loc. adv. Dins l'abstrach.

inacabable, a adj. Que non pòu èstre acabat.

inacabament n.m. Fach de non acabar; estat de cen que non es acabat.

inacabat, ada adj. Que non es acabat.

inaccentuat, ada adj. Que non poarta d'accent; atòne: *L'occitan medievau èra inaccentuat.*

inacceptabilitat n.f. Estat de cen qu'es inacceptable. Sin.: **intolerabilitat**.

inacceptable, a adj. Que non si pòu, que non si deu acceptar. Sin.: **inadmissible**, **intolerable**.

inacceptacion n.f. Fach de non acceptar; refut.

inacceptat, ada adj. Refudat.

inaccessibilitat n.f. Caractèr, estat de cen qu'es inaccessible.

inaccessible, a adj. 1. Que lo sieu accès es impossible: *Una ísola inaccessibla*. 2. (fig.) Que non pòu estar realisat dau fach dei sieu dificultats: *Una amira inaccessibla*. 3. Que non si pòu capir: *Una poesia inaccessibla*. 4. *Inaccessible à*: Que non pòu èstre tocat per (un sentiment).

inaccion n.f. Absença d'accion, de travalh, d'activitat. Sin.: **desobrança**, **pigresa**, **farniente** (ital.).

inaclimatable, a adj. Que non si pòu aclimatar.

inacomodable, a adj. Que non si pòu acomodar.

inacompanhat, ada adj. Que non es acompanhat.

inacompliment n.m. Estat de cen que non es acomplit. Sin.: **inacabat**.

inacomplit, ida adj. Que non es acomplit. Sin.: **inacabat**.

inacordable, a adj. 1. Que non pòu èstre acordat, autrejat. 2. Inconciliable. 3. (mús.) Si di d'un instrument que non si tèn acordat: *Una vièlha guitarra inacordabla*.

inacostable, a adj. Inabordable.

inacostumança n.f. Impossibilitat de s'acostumar.

inacostumat, ada adj. Inabitual, insolite.

inactinic, a adj. (fis., tecn.) Si di d'un raionament, d'un esclairatge que non agisse sobre un receptor, en part. sobre una susfàcia fotosensibla.

inactiu, iva adj. 1. Que non a una activitat. Sin.: **desobrat**, **pigre**. 2. Qu'es sensa accion, sensa efècte: *Un remèdi inactiu*. ◆ adj. e n. Que non a una activitat professionala, que non apartèn à la populacion activa.

inactivacion n.f. (med.) Destruccion dau poder patogène d'una substança ò d'un micro-organisme.

inactivament adv. Sensa minga activitat.

inactivar vt. (med.) Produrre l'inactivacion de.

inactivitat n.f. Absença d'activitat; estat de quauqu'un sensa ocupacion.

inactual, a adj. (lit.) Que non es plus actual, que non es d'actualitat. Var.: **inactuau**.

inactualitat n.f. Caractèr de cen qu'es inactual.

inactuau, ala adj. Inactual.

inadaptable, a adj. Que non es susceptible d'èstre adaptat.

inadaptacion n.f. Defaut d'adaptacion. ◇ (espec.) Impossibilitat de s'adaptar à la vida en societat.

inadaptat, ada adj. e n. Que non si pòu adaptar au sieu mitan, à la societat. ◆ adj. 1. Que non es adaptat: *Material inadaptat ai besonhs*. 2. (psicol.) *Enfança inadaptada*: Ensèms dei enfants que justifícon de mesuras educativi particulieras en rason d'una deficiença intellectuala, de trebolicis afectius ò de dificultats ligadi au mitan (cas socials, minor en perilh moral, etc.).

inadeqüacion n.f. Caractèr de cen que non es adeqüat.

inadeqüat, a adj. Que non es adeqüat; inapropriat.

inadmissible, a adj. Que non si pòu ò non deu èstre admés, acceptat ni tolerat; inacceptable, inexcusable: *Una error inadmissibla*. Sin.: **intolerable**.

inadmissibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inadmissible. Sin.: **intolerabilitat**.

inadoptable, a adj. Que non pòu èstre adoptat.

inadvertament adv. (lit.) Per inadvertença.

inadvertença (-éncia) n.f. (lit.) Inatencion; error que n'en resulta. ◇ *Per inadvertença*: Per inatencion, sensa voler.

inadvertent, a adj. Inatentiu.

inafabilitat n.f. Que non es afable.

inafectacion n.f. Absença d'afectacion.

inafectat, ada adj. Que non es afectat.

inafeccion n.f. Mancança d'afeccion. Sin.: **inafectivitat**.

inafectiu, iva adj. (psicol.) Que moastra d'inafectivitat.

inafectivitat n.f. (psicol.) Absença aparenta de sentiments.

inafectuós, oa adj. (psicol.) Que non moastra d'afeccion.

inafilhable, a adj. Inassociable.

inafrairable, a adj. Inassociable.

inagantable, a adj. Que non si pòu agantar.

inagotable, a adj. Que non si pòu agotar.

inaguerrit, ida adj. Que non es aguerrit.

inaiana adj. *Bodisme inaiana*: Practicat principalament au Sri Lanka e dins lo Sud-Èst asiatic, particulierament en Tailàndia, e qu'afirma que cada membre de la comunautat pòu obtenir lo nirvana.

inajornable, a adj. Que non pòu èstre reportat, ajornat.

inalacion n.f. 1. Accion, fach d'inalar. 2. Tractament que consistisse à inalar de vapors d'aiga cauda cargadi de principis medicamentós, au mejan d'un inalator.

inalador n.m. Inalator.

inalar vt. Absorbir per li vias respiratòri.

inalator n.m. Aparelh que sièrve à pilhar d'inalacions. Var.: **inalador**.

inalienabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inalienable. Var.: **inalienabletat**.

inalienable, a adj. (dr.) Que non pòu èstre alienat ni sasit.

inalienabletat n.f. Inalienabilitat.

inalienacion n.f. (dr.) Estat de cen que non es alienat.

inalienat, ada adj. (dr.) Que non a subit una alienacion.

inaligabilitat n.f. Natura de cen que non pòu estar ligat.

inaligable, a adj. Que non pòu estar ligat: *Metals inaligables*.

inalterabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inalterable, incorruptible.

inalterablament adv. D'un biais inalterable.

inalterable, a adj. 1. Que non pòu èstre alterat: *L'aur es inalterable*. 2. Que non pòu èstre degalhat, remés en causa: *Una amistat inalterabla*.

inalteracion n.f. Non alteracion.

inalterat, ada adj. Que non a subit d'alteracion.

inamabilitat n.f. Mancança d'amabilitat.

inamaisable, a adj. Que non si pòu amaisar.

inamaisament n.m. mancança d'amaisament.

inamaisat, ada adj. Que non es estat amaisat. Sin.: **inapasiat**.

inamendable, a adj. Que non pòu èstre amendat.

inamical, a adj. Contrari à l'amistat; que moastra de disposicions ostili ò mauvolenti. Var.: **inamicau**.

inamicau, ala adj. Inamical.

inamissible, a adj. (teol.) Que non si pòu perdre: Una gràcia inamissibla.

inamorçable, a adj. Que non pòu èstre amorçat.: *Una pompa inamorçabla*.

inamovibilitat n.f. (dr.) Garantia estatutària d'unu agents de l'Estat, que lu rende inamovibles. Var.: **inamovibletat**.

inamovible, a adj. Que pòu èstre revocat, punit ò desplaçat unicament en vertut d'una procedura especiala qu'ofrisse de garantias renforçadi.

inamovibletat n.f. Inamovibilitat.

inamusable, a adj. Que non pòu èstre divertit.

inanalisable (-izable), a adj. Que non si pòu analisar.

inaniciat, da adj. Qu'es victima d'inanicion. Sin.: **anequelit**.

inanicion n.f. Privacion d'aliments: *Morir d'inanicion*. Sin.: **anequeliment**.

inanimat, ada adj. 1. Que non a la vida: *Un objècte inanimat*. 2. Qu'a perdut la vida ò que sembla l'aver perduda; inèrte. 3. (ling.) Si di dei mots que desígon de cauas.

inanitat, ada adj. Caractèr de cen qu'es van, inutile.

inapaïsat, ada adj. Que non s'es acostumat à un país noveu.

inaparent, a adj. Que non es aparent.

inapasiat, ada adj. Que non es estat apasiat.

inapelabilitat n.f. Natura de can qu'es inapelable.

inapelable, a adj. Que non pòu èstre remés en causa per un apèl.

inapercebut, uda adj. Inapercevut.

inapercevut, uda adj. Que non es estat apercevut. Var.: **inapercebut**, **inaperceuput**, **desapercevut**, **desaperceuput**.

inapetença (-éncia) n.f. (didact.) 1. Diminucion, adebliment d'un desidèri, d'una envuèia. 2. Mancança d'apetit, desgust per lu aliments.

inaplicabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inaplicable.

inaplicable, a adj. Que non pòu èstre aplicat: *Una decision inaplicabla*.

inaplicacion n.f. 1. Fach de non aplicar, de non metre en aplicacion. 2. Mancança d'aplicacion dins cen que si fa.

inaplicat, da adj. 1. Que non es aplicat. 2. Que manca d'aplicacion dins lo sieu trabalh: *Un escolan inaplicat.*

inapreciable, a adj. Que non s'en saupria estimar la valor; inestimable, preciós.

inapreciat, ada adj. Que non es estat apreciat.

inaprés, a adj. Que non estat aprés. Sin.: **inensenhat**.

inaprestat, ada adj. Que non es estat aprestat.

inaprochable, a adj. Que non si pòu aprochar, que non si laissa aprochar: *Aqueu grand cantaire es inaprochable*. Sin.: **inabordable**.

inapropriat, ada adj. Que non es apropriat; inadaptat. Sin.: **inapariat**.

inaprovat, ada adj. Que non es estat aprovat.

inapte, a adj. Que non es apte à (una activitat); incapable. ◇ (espec.) Que non es apte au servici nacional.

inaptituda n.f. Defaut d'aptituda; incapacitat.

inaquesible, a adj. Que non pòu èstre crompat.

inaquitable, a adj. Que non pòu èstre pagat.

inaquitat, ada adj. Que non es estat pagat.

inarmonia n.f. Desarmonia.

inarmonic, a adj. Inarmoniós.

inarmoniós, oa adj. Desarmoniós. Var.: **inarmonic**.

inarmoniosament adv. Desarmoniosament.

inarrancable, a adj. Que non si pòu arrancar.

inarrengable, a adj. Que non si pòu arrengar.

inarticulable, a adj. Non articulable, ò dificilament articulable, en parlant dei sons que la votz emete.

inarticulat, ada adj. Qu'es gaire articulat ò pas dau tot.

inarticulat n.m. *Inarticulats*: Classa de braquiopòdes foarça primitius, que d'unu son totjorn vius à la nostra epòca.

inassegurat, ada adj. Que non es assegurat.

inasservit, ida adj. Que non es estat asservit.

inassetjable, a adj. Que non pòu èstre assetjat.

inassiduitat n.f. Mancança d'assiduitat.

inassignable, a adj. Que non pòu èstre assignat.

inassimilable, a adj. 1. Que l'organisme non pòu assimilar. 2. Que non si pòu assimilar intellectualament. 3. Que non si pòu assimilar à una comunautat.

inassimilat, ada adj. Que non es assimilat.

inassistença (-éncia) n.f. Absença d'assistença. Sin.: **abandon**.

inassistit, ida adj. Que non es assistit. Sin.: **abandonat**, **laissat de caire**.

inassociable, a adj. Que non si pou associar. Sin.: **inafrairable**, **inafilhable**.

inassopit, ida adj. Que non es assopit.

inassortit, ida adj. Que non es assortit. Sin.: **desparelhat**, **inapariat**.

inassortissable, a adj. Que non si pou assortir. Sin.: **inapariable**.

inassubjectit, ida adj. Que non es assubjectit.

inatacable, a adj. Que non si pòu atacar, contestar: *Una argumentacion inatacabla*.

inatacat, ada adj. Que non es atacat, contestat.

inatencion n.f. Mancança d'atencion; distraccion.

inatendut, uda adj. Que non èra asperat; imprevist.

inatentiu, iva adj. Que manca d'atencion; distrach. Sin.: **espensierat**, **destartavelat**.

inatestat, ada adj. Que non si pòu atestar. Sin.: **inacertat**.

inaudible, a adj. 1. Que non si pòu audir. 2. Que l'escota non n'es suportabla: *Aqueu disc es devengut inaudible*.

inaudit, ida adj. Qu'es jamai estat audit.

inauguracion n.f. 1. Ceremònia que si fa per la dubertura oficiala d'un salon, à la messa en servici d'un edifici, etc. Sin.: **estrenada**. 2. (lit.) Començament: *L'inauguracion d'una èra novèla*.

inaugural, a adj. Que pertòca una inauguracion, una dubertura oficiala. Var.: **inaugurau**.

inaugurar vt. 1. Procedir à l'inauguracion de (un bastiment, un monument, etc.). 2. Establir (un usatge)

inaugurau, ala adj. Inaugural.

inautentic, a adj. Que non es autentic. Sin.: **apocrife**.

inautenticitat n.f. Mancança d'autenticitat.

inautorisat (-izat), ada adj. Que non es estat autorisat. Sin.: **enebit**.

inavertit, ida adj. Que non es estat avertit.

inavisat, ada adj. Que non es estat avisat.

in-bòrd adj. inv. (angl.) Si di d'un motor fixat à l'interior de la còca d'un bateu, en motonautisme (per op. à *foarabòrd*). ◆ n.m. inv. Bateu m'un motor in-bòrd.

inca adj. Relatiu ai Incas. ◇ *Oàs inca*: Oàs sobrenumerari en cima de l'oàs occipital (frequent dins li populacions amerindiani). Var.: **incasic**.

incalcinable, a adj. Que non si pòu calcinar. Sin.: **incremable**.

incalculablament adv. D'un biais incalculable.

incalculable, a adj. 1. Que non si pòu calcular. 2. Que si pòu dificilament estimar.

incalhable, a adj. Incoagulable.

incambiable, a adj. Que non pòu èstre cambiat. Sin.: **invariable**, **immudable**.

incambiat, ada adj. Que non a cambiat. Sin.: **invariat**, **immudat**.

incandescença (-éncia) n.f. Estat d'un còrs qu'una temperatura elevada rende luminós.

incandescent, a adj. Qu'es en incandescença: *De brasas incandescenti*.

incantable, a adj. Que non si pòu cantar: *Una música incantabla*.

incantacion n.f. Formula magica, cantada ò recitada, per obtenir un efècte sobrenatural. Var.: **encantacion**.

incantator, tritz n. Var.: encantator.

incantatòri, òria adj. Pròpri de l'incantacion, que constituisse una incantacion. Var.: **encantatòri**.

incapable, a adj. *Incapable de*: Que non es capable de faire una caua, que non n'a la capacitat. Sin.: **imperit**, **patranàs**, **maubiaissut**. ◆ adj. e n. 1. Que manca de capacitat, d'abiletat, d'aptituda. 2. (dr.) Qu'es frapat d'incapacitat. ◇ *Incapable major*: Persona majora que la sieu capacitat juridica es reducha ò suprimida dau fach de l'alteracion dei sieu facultats mentali ò corporali.

incapacitat n.f. 1. Estat de quauqu'un qu'es incapable de faire quauqua ren; inaptituda, incompetença. ◇ (dr.) Incapacitat de travalh: Estat d'una persona qu'un accident ò una malautia empacha de travalhar. 2. (dr. civ.) Inaptituda à gaudir d'un drech ò à l'exercir.

incapvirable, a adj. Que non si pòu capvirar; que non pòu capvirar. Var.: **inchapvirable** (fr.). Sin.: **inabocable**, **intresvirable**, **inreversable**.

incarcerable, a adj. Persona en estament d'èstre incarcerada.

incarceracion n.f. 1. Accion d'incarcerar, empresonament. 2. Fach d'èstre embarrat, en seguida à la desformacion de la carroçaria, dins un veïcule accidentat.

incarcerar vt. (*incarcèri*) Metre en preson, empresonar.

incardinacion n.f. Accion d'incardinar; lo sieu resultat.

incardinar vt. Ordenar un prèire per la sieu diocèsi; incorporar un prèire, un clergue dins una diocèsi.

incardinat, da adj. Resultat d'una incardinacion en parlant d'un prèire ò d'un clergue.

incargable, a adj. Importable: *Un vestit incargable*.

incarnacion n.f. 1. Acte per lo quau un èstre espiritual, una divinitat s'incarna, pilha li aparenças d'un èstre animat; forma sota la quala aquel èstre apareisse. ◇ (teol., m'una majuscula) Mistèri de Dieu fach òme en Jèsus-Crist. 2. Persona ò caua qu'apareisse coma la representacion concreta d'una realitat abstracha; personificacion, imatge: *Es l'incarnacion dau mau*. Var.: **encarnacion**.

incarnada adj. f. *Ongla incarnada*: Que s'enfonsa dins la carn, sobretot ai pens, en formant una plaga. Var.: **encarnada**.

incarnadin, a adj. Roge carn.

incarnament n.m. Accion de s'incarnar en parlant d'una ongla. Var.: **encarnament**.

incarnar vt. 1. Personificar una realitat abstracha: *Incarna la justícia*. ◇ *Es lo diau incarnat*: Si di d'una persona totplen marrida ò d'un enfant despiechós. ◇ *Es lo vici, lo mau, etc.*, incarnats: Si di de quauqu'un foarça viciós, marrit, etc. 2. Interpretar un personatge, un ròtle (au cínema, au teatre). Var.: **encarnar**. ◆ **s'incarnar** v.pr. 1. Pilhar un còrs de carn, en parlant d'una divinitat, d'un èstre espiritual. 2. Aparéisser, devenir vertadiers en: *Un ideal que s'incarna dins un movement*. 3. Si di d'una ongla que penètra dins la carn en formant una plaga.

incarnat, ada adj. (teol.) Que s'es fach òme, en parlant d'un dieu, d'un èstre espiritual. Var.: **encarnat**.

incarnatiu, iva adj. (med.) Que favorisa la produccion de carn.

incartada n.f. Leugier escart de comportament. Sin.: **escartada**, **folastrada**, **escambarlada**.

incasic, a adj. Inca.

incastigable, a adj. Que non pòu èstre castigat. Sin.: **impunissable**.

incendi n.m. Grand fuèc que, en s'espandissent, pòu provocar de grands degalhs. Var.: **encendi**. Sin.: **abrandament**, **afogament**.

incendiar vt. (*incendi*, classic *incèndii*) 1. Cremar, destrúger per lo fuèc. Sin.: **abrandar**, **calat fuèc**, **afogar**, **cremar**, **brutlar**, **abrar**, **ardre**. 2. (fam.) Acablar quauqu'un de repròchis. Var.: **encendiar**.

incendiari, ària adj. e n. Autor volontari d'un incendi. Sin.: **butafuèc**, **abrandaire**, **afogaire**. ◆ adj. 1. Destinat à provocar un incendi: *Una bomba incendiària*. 2. (fig.) Pròpri à enflamar lu esperits; virulent: *De prepaus incendiaris*. Var.: **encendiari**.

incendiat, ada adj. Qu'un incendi a destruch. Sin.: **abrandat**, **afogat**, **brutlat**, **cremat**, **abrat**, **ars**. ◆ adj. e n. Que lu sieus bens son estats destruchs per un incendi: *L'assegurança remborserà lu incendiats*.

incens n.m. Encens.

incensurable, a adj. Que non pòu èstre censurat.

incerament n.m. Accion d'incorporar de cera a una autra substança. Var.: **encerament**.

incerar vt. Mesclar me de cera. Var.: **encerar**;

incèrt, a adj. 1. Indeterminat, vague, que non es cèrt. Sin.: **mausegur**, **dubiós**, **imprecís**, **neblós**, **indefinit**, **fosc**. 2. Variable, en parlant dau temps que fa. Var.: **incertan**.

incèrt n.m. (econ.) Cors d'una moneda estrangiera exprimit en unitats de la moneda nacionala.

incertan, a adj. Incèrt.

incertanament adv. D'un biais incertan.

incertificat, ada adj. Que non es estat certificat, assegurat.

incertes(s)a n.f. Incertituda.

incertituda n.f. 1. Caractèr de cen que non pòu èstre determinat, conoissut per avança. Sin.: **dubi**, **dubitacion**,

imprecision, **indeterminacion**, **neblum**, **vira e vai, trastejament**. 2. Cen que non pòu èstre establit exactament. 3. (aritm.) *Incertituda sobre l'aproximacion d'un nombre desconoissut*: majorant de l'error (3,14 es una valor aprochada de π m'una incertituda egala à 1/100). 4. (fis.) *Relacions d'incertituda*: Relacions d'inegalitat enonciadi per Heisenberg e que tradúon, en microfisica, l'impossibilitat de mesurar à l'encòup la velocitat e la posicion d'una particula. 5. Estat d'una persona incèrta: *Èstre dins l'incertituda*. Var.: **incertessa**.

incessament adv. Incessantament.

incessant, a adj. Que non cessa; que dura constantament, que non s'interrompe. Sin.: **contunh**, **contunhós**, **duradís**, **perpetuau**, **ininterromput**, **perduraire**.

incessantament adv. Au plus leu. Var.: **incessament**. Sin.: **leu**, **d'aquí gaire**, **tot de tira**.

incessibilitat n.f. (dr.) Qualitat dei bens incorporals incessibles.

incessible, a adj. Que non si pòu cedir.

incèste n.m. Relacions sexuali entre doi personas ligadi per un gra de parentat qu'impedisse lo maridatge. ◆ adj. e n. Qu'es fautible d'incèste. Var.: **incestuós**.

incestuós, oa adj. e n. Colpable d'incèste. Var.: **incèste**. ◆ adj. 1. Brutat d'incèste: *Una union incestuoa*. 2. Naissut d'un incèste: *Un enfant incestuós*.

incestuosament adv. D'un biais incestuós.

inchapvirable, a adj. (fr.) Incapvirable.

incicatrisable (-izable), a adj. 1. Que non pòu cicatrisar. Sin.: **increujable**. 2. (fig.) Que non si pòu apasiar: *Una pena incicatrisabla*.

incidença (-éncia) n.f. 1. Consequença pauc ò pron dirècta de quauqua ren, repercussion, efècte. Sin.: **contracòup**. ◇ *Incidença fiscala*: Consequenças economiqui de l'impoast, per aquelu que lo pàgon. 2. (fis.) Caracteristica geometrica d'un còrs ò d'un rai que si dirigisse vèrs una susfàcia, mesurada per l'angle (*angle d'incidença*) que fa lo vector velocitat dau còrs ò la direccion dau rai mé la normala à la susfàcia au ponch de rescòntre (*ponch d'incidença*).

incident, a adj. 1. Qu'acapita per azard; accessòri, ocasional. 2. (fis.) Si di d'un còrs, d'un raionament que si dirigisse vèrs un autre còrs, m'au quau interagisse. 3. *Proposicion incidenta* ò *incidenta*, n.f.: Incisa.

incident n.m. 1. Eveniment qu'acapita au cors d'una accion, d'una operacion, etc. e la pòu trebolar. Sin.: **auvari**, **avèni**, **facha**. 2. Dificultat gaire importanta ma que li sieu consequenças poàdon èstre grèvi: *Incident diplomatic*. 3. (dr.) *Incident de procedura*: Contestacion dins un procès, qu'a per efècte de lo suspendre ò de l'interrompre.

incidentament adv. D'un biais incident, accidental.

incineracion n.f. 1. Accion d'incinerar, de redurre en cendres. 2. Cremacion.

incinerar vt. (*incinèri*) Metre, redurre en cendres. Sin.: **cremar**, **ardre**, **brutlar**, **abrar**.

incipit n.m. (lat.) Promiers mòts d'un obratge.

incirconcís, isa adj. 1. Que non es estat circoncís. 2. Que non es de la nacion judiva, per lu Judieus.

incís n.m. Incisa.

incisa n.f. (ling.) Proposicion, generalament corta, inserida dins una autra: *Lu cats, es ben conoissut, son intelligents*. Var.: **encisa**, **incís**. Sin.: **proposicion incidenta**, **incidenta**.

incisadura n.f. (bot.) Descopadura prefonda, irreguliera d'un organe vegetal. Var.: **encisadura**.

incisar vt. Faire una incision à. Var.: **encisar**.

incision n.f. 1. Entalha alongada, entalha facha au mejan d'un instrument trencant. 2. (arbor. vitic.) *Incision anulària*: Practicada à l'entorn d'un ram ò dau fust per activar la creissença dei fruchs e la sieu maduracion. Var.: **encision**.

incisiu, iva adj. Penetrant, trencant: *Un estile incisiu*, *una critica incisiva*. Var.: **encisiu**.

incisiva n.f. Dent dei mamifèrs, plata, trencanta, provedida d'una raíç soleta e situada dins la part anteriora de cadun dei doi maxillaris. Var.: **encisiva**.

incisivament adv. D'un biais incisiu.

incisòri n.m. Lanceta de cirurgian. Sin.: **bistorin**.

incitacion n.f. Accion d'incitar; cen qu'incita. Sin.: **estigança**, **conortament**, **exortacion**, **estimulacion**.

incitant, a adj. e n.m. Excitant. ◆ adj. Conortant, exortant, estimulant, butant. Var.: **incitós**.

incitar vt. Butar à; engatjar vivament à. Sin.: **estigar**, **exortar**, **conortar**, **estimular**, **butar**.

incitatiu, iva adj. Qu'incita; pròpri à incitar. Var.: **incitator**.

incitator, tritz adj. Incitatiu.

incitós, oa adj. Incitant.

incivic, a adj. Que non es civic, que non es denhe d'un ciutadan.

incivil, a adj.(lit.) Que manca de civilitat, de cortesia. Sin.: **grossier**, **malaprés**, **maucreat**, **desgaubiat**, **rústegue**, **tagre**.

incivilament adv. D'un biais incivil.

incivilitat n.f. Acte, paraula incivila.

incivisme n.m. (lit.) Mancança de civisme.

inclassable, a adj. Inclassificable.

inclassable, a adj. Que non si pòu classificar. Var.: **inclassable**.

inclemença (-éncia) n.f. (lit.) 1. Rigor climatica: *L'inclemença de l'ivèrn*. 2. Mancança de clemença, d'indulgença. Sin.: **severitat**.

inclement, a adj. (lit.) 1. Rigorós, que manca de doçor, en parlant dau temps. 2. Que manca de clemença, d'indulgença. Sin.: **sevèr**.

inclinable, a adj. Que si pòu inclinar. Var.: **clinable**, **aclinable**.

inclinacion n.f. 1. Accion d'inclinar la tèsta ò lo còrs en signe de respècte ò d'acòrdi. Var.: **inclinament**, **aclinament**. 2. Disposicion, tendença naturala à quauqua ren; gust per: *Inclinacion au ben*. Sin.: **amor**, **afeccion**, **estima**, **tendres(s)a**.

inclinament n.m. Inclinacion, posicin inclinada: *L'inclinament d'un barri*. Var.: **aclinament**.

inclinar vt. Baissar, plegar leugierament: *Lo vent inclina la cima dei aubres*. Var.: **clinar**, **aclinar**. ◆ vt. ind. *(à)* Aver una propension à, èstre enclin à: *Inclinar à la severitat*. ◆ **s'inclinar** v.pr. 1. Si corbar per respècte, per crenta. ◇ Evocar la memòria d'un acte de coratge, de valença. 2. Renonciar à la lucha en reconoissent la victòria de l'adversari. Sin.: **si sotametre**, **cedir**, **abandonar**, (pop.) **laissar córrer**. 3. Èstre dominat, dins una competicion esportiva; perdre.

inclinason n.f. 1. Estat de cen qu'es inclinat. 2. Obliqüitat de doi linhas, de doi susfàcias ò de doi còrs un per rapoart à l'autre. 3. *Inclinason magnetica*: Angle que forma m'au plan orizontal una agulha aimantada suspenduda liurament per lo sieu centre de gravitat. 4. (arm.) Angle que fa la trajectòria d'un projectile en un dei sieus ponchs m'au plan orizontal. 5. (astron., aeronaut.) Angle que lo plan de l'orbita d'una planeta forma m'au plan de l'ecliptic. ◇ Angle que lo plan de l'orbita d'un satellit forma m'un plan de referença.

inclinat, ada adj. Que non es ni vertical, ni orizontal.

inclinomètre n.m. Clinomètre.

inclure vt. (*incluï*) 1. Introdurre (dintre); inserir. 2. Comprendre, contenir. Sin.: **enclaure**.

inclús, inclusa adj. 1. Contengut dins quauqua ren. 2. *Dent inclusa*: Que demòra dins lo maxillari ò dins lu teissuts à l'entorn. 3. (mat.) *Ensemble* A *inclús dins un ensemble* B: Ensemble A que toi lu sieus elements son contenguts dins B (si nòta $A \subset B$). Sin.: **enclaus**.

inclusion n.f. 1. Accion d'inclure; introduccion. 2. Estat d'una caua inclusa dins una autra. 3. (mat.) Relacion binària entre doi ensembles A et B, notada $\subset$, definida per $A \subset B$ se e solament se A es inclús dins B. 4. Estat d'una dent inclusa. 5. Particula, metallica ò non, que vèn perturbar li caracteristicas fisiqui, mecaniqui ò quimiqui d'un metal, d'un aliatge ò d'un mitan cristallin. 6. Còrs estrangier, deca ò accident dins una gemma. 7. Insècte, flor, pichin objècte, etc., conservats dins un blòc de matèria plastica transparenta.

inclusiu, iva adj. Que contèn quauqua ren d'autre.

inclusivament adv. Comprés: *Fins à tala data inclusivament*.

incoagulable, a adj. Que non si coagula. Sin.: **incalhable**.

incoatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'una forma verbala qu'indica que l'accion es envisatjada dins lo sieu començament ò dins la sieu progression (per exemple *vielhir*); dins la conjugason niçarda, si tradue per l'insercion de *-iss-*: *vielhissi*, *vielhisses*, etc.

incoativitat n.f. Caractèr d'una forma verbala incoativa.

incoercibilitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es incoercible.

incoercible, a adj. (lit.) Que non si pòu contenir: *Un rire incoercible*.

incoerença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es incoerent. 2. Paraula, idea, accion incoerenta. 3. (fis.) Caracteristica d'un ensèms de vibracions que non presènton de diferença de fasa entre eli.

incoerent, a adj. 1. Que manca d'unitat, de coesion. 2. Que manca de logica, descordurat. 3. (fis.) Que possedisse la proprietat d'incoerença.

incoerentament adv. D'un biais incoerent. Sin.: **descorduradament**.

incognito adv. (mòt it. dau latin) Sensa si far conóisser: *Viatjar incognito*. ◆ **incognito, a** adj. Desconoissut: *Tèrra incognita.*

incognito n.m. Situacion d'una persona que tèn secreta la sieu identitat.

incolòre, a adj. 1. Que non es colorit, que non a una color: *L'aiga es incolòra*. 2. (fig.) Que manca de color, d'esclat: *Un estile incolòre*.

incombença (-éncia) n.f. Carga: *Si pilhar l'incombença de quauqua ren*.

incombir vt. ind. *(à)* (*incombissi*) Repauar sobre: *Aqueu travalh li incombisse*. Sin.: **tocar**, **atocar**, **pertocar**.

incombustibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es incombustible.

incombustible, a adj. Que non pòu cremar.

incommensurabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incommensurable. Var.: **incommensurabletat**.

incommensurablament adv. D'un biais incommensurable.

incommensurabletat n.f. Incommensurabilitat.

incommensurable, a adj. 1. D'una grandor, d'una estenduda tali que non si poàdon estimar. 2. (mat.) Si di de doi grandors que lo rapoart dei sieu mesuras es un nombre irracional: *Lo perimètre dau cercle es incommensurable m'au sieu diamètre*. Sin.: **immensurable**, **immesurable**.

incommutable, a adj. (dr.) Que non pòu èstre despossedit; ben qu'una persona non n'en pòu èstre despossedida; que non pòu cambiar ni èstre modificat.

incomodament adv. D'un biais incomòde.

incomodant, a adj. Qu'incomòda. Sin.: **desturbant**, **tafurant**.

incomodar vt. (*incomòdi*) Causar d'embarràs, un malèstre fisic à: *L'odor de la sigarreta m'incomòda*. Sin.: **desturbar**, **tafurar**.

incomòde, a adj. 1. Que non es d'un usatge aisat. Sin.: **malaisat**, **complicat**. 2. Que causa d'embarràs, de desagradiment: *Un orari incomòde*. ◇ (dr.) *Establiments incomòdes, insalubres e perilhós*: Establiment sindustrials que lo sieu foncionament presenta de trebolicis greus per lo vesinatge e son sotamés à una reglamentacion administrativa.

incomoditat n.f. Caractèr de cen qu'es incomòde. Sin.: **inconfoart**.

incomparabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incomparable.

incomparablament adv. Sensa comparason possibla.

incomparable, a adj. À cu ò à que ren pòu èstre comparat; inegalable, remirable. Sin.: **nonparier**.

incompatibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incompatible. ◇ (med.) *Incompatibilitat sanguina:* Manifestacion grèva de reget pertocant doi gropes

sanguins despariers en seguida à una transfusion sanguina.

incompatiblament adv. D'un biais incompatible.

incompatible, a adj. 1. Que non es compatible, conciliable; que non si pòu acordar, unir mé quauqua ren. 2. (dr.) Si di dei foncions qu'una persona non pòu exercitar en meme temps. 3. (estad.) *Eveniments incompatibles*: Eveniments qu'an minga eventualitat comuna e que la sieu realisacion simultanea es impossibla. 4. (mat.) *Sistema d'eqüacions incompatibli*: Sistema sensa solucion.

incompetença (-éncia) n.f. 1. Mancança de conoissenças per faire quauqua ren; incapacitat. 2. (dr.) Inaptituda d'un jutge, d'un tribunal, à conóisser d'un afaire, à jutjar.

incompetent, a adj. 1. Que non a li conoissenças vorgudi per decidir ò per parlar de quauqua ren. 2. (dr.) Que non a la qualitat per jutjar: *Un tribunal incompetent*.

incomplet, a adj. Que non es complet; parcial, que li manca quauqua ren.

incompletament adv. D'un biais incomplet.

incompletuda n.f. Estat de cen qu'es incomplet. ◇ *Sentiment d'incompletuda*: Insatisfaccion que quauqu'un sente quora a l'impression d'aver mancat la sieu vida, de non aver realisar toi lu sieus projèctes. 2. (log.) Proprietat d'una teoria dins la quala existisse una formula que non es ni demostrabla ni refutabla. Var.: **incomplecion**.

incomprenença n.f. Incompreneson, incomprension.

incompreneson n.f. Incomprension. Var.: **incomprenença**.

incomprensibilitat n.f. (lit.) Estat de cen qu'es incomprensible. Var.: **incomprensibletat**.

incomprensible, a adj. 1. Que non si pòu capir: *Un tèxto incomprensible*. 2. Desconcertant, que li sieu paraulas, lu sieus actes non si poàdon explicar.

incomprensibletat n.f. Incomprensibilitat.

incomprension n.f. Incapacitat ò refut de capir quauqu'un, quauqua ren, de lo prear. Var.: **incompreneson**.

incomprensiu, iva adj. Que non cèrca à capir lu autres.

incomprés, esa adj. e n. Que non es capit, apreciat à la sieu valor justa.

incompressible, a adj. 1. Que non si pòu comprimir: *L'aiga es esquasi imcompressible*. 2. Que non pòu èstre reduch: *Èstre condemnat à una pena incompressibla*.

incomprimible, a adj. Que non pòu èstre comprimit.

incomuniant, a adj. e n. (relig.) À la glèia, persona que non comúnia.

incomunicabilitat n.f. (lit.) 1. Caractèr de cen que non pòu èstre comunciat. 2. Situacion dins la quala non si pòu comunicar m'ai autres. Var.: **incomunicabletat**.

incomunicable, a adj. 1. Que non es comunicable, transmissible: *De bens incomunicables*. 2. Que non si pòu faire saupre à quauqu'un, que non pòu èstre exprimit.

inconçauput, uda adj. Inconcebut.

inconcebablament adv. D'un biais inconcebable. Var.: **inconcevablament**. Sin.: **inexplicablament**.

inconcebable, a adj. Que non pòu èstre concebut; que ven à mau de conceure. Sin.: **inexplicable**. Var.: **inconcevable**.

inconcebut, uda adj. Que non es estat concebut. Var.: **inconcevut**, **inconceuput**, **inconçauput**.

inconceptiblament adv. D'un biais inconceptible.

inconceptible, a adj. Que non si pòu concevre, capir; inimaginable.

inconceuput, uda adj. Inconcebut.

inconcevut, uda adj. Inconcebut.

inconciabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inconciliable.

inconciliablament adv. D'un biais inconciliable.

inconciliable, a adj. Que non si pòu conciliar mé quauqua ren d'autre.

inconciliacion n.f. Absença de conciliacion.

inconciliat, ada adj. Que non es estat conciliat.

inconcluent, a adj. Que non dona un resultat satisfasent.

inconcrescible, a adj. Que non es concrescible.

incondicional, a adj. 1. Sensa condicion; imperatiu, absolut, sensa resèrva. 2. (psicol.) *Estímulus incondicional*: Que suscita un reflèxe, una reaccion, una respoasta independentament de tot condicionament. ◇ *Respoasta incondicionala*, *reaccion incondicionala*, *reflèxe incondicional*: Especifics, totjorn provocats per un estímulus incondicional. Var.: **incondicionau**. ◆ adj. e n. Partidari, admirator sensa resèrva de quauqu'un ò de quauqua ren.

incondicionalament adv. D'un biais incondicional.

incondicionalitat n.f. caractèr de cen qu'es incondicional.

incondicionat, ada adj. Que non es sotamés à-n-una condicion; absolut.

incondicionau, ala adj. e n. Incondicional.

inconducha n.f. Marrit comportament. Sin.: **maugovèrn**, **bagassaria**, **malavida**, **gorrinaria**, **desaviadura**.

inconductor, tritz adj. (electr.) Que non es conductor.

inconèl n.m. Aliatge de niquèl (80%), de cròme (14%) e de fèrre (6%).

inconfés, esa adj. (relig.) Que non s'es confessat.

inconfessable, a adj. Que non si pòu confessar (per lo sieu caractèr òrre): *Una fauta inconfessabla*.

inconfessat, ada adj. Si di d'un acte que la persona que lo comete non vòu reconóisser, de quauqua ren, d'un comportament qu'una persona non vòu admetre.

inconfoart n.m. 1. Mancança de confoart. 2. Situacion de malèstre moral dins lo quau una persona si tròva, dins lo quau un grope si tròva. Sin.: **incomoditat**.

inconfondiblament adv. D'una mena inconfondibla.

inconfondible, a adj. Que non pòu èstre confondut.

inconformisme n.m. Mancança de conformisme.

inconformista adj. e n. Que manca de conformisme.

inconfortablament adv. D'un biais inconfortable.

inconfortable, a adj. Que non es confortable. Sin.: **incomòde**.

incongelable, a adj. Que non pòu èstre congelat.

incongrú, ua adj. Que va còntra li règlas dau saupre viure; desplaçat. Sin.: **inconvenent**, **malapariat**, **indecent**, **malensenhat**, **maucreat**, **desavenent**, **desconvenent**.

incongruament adv. D'un biais incongrú. Sin.: **indecentament**, **maucreadament**, **inconvenentament**, **desconvenentament**.

incongruitat n.f. Caractèr de cen qu'es incongrú; accion ò paraula incongrua. Sin.: **indecença**, **maucreança**, **desavèni**, **inconvenença**, **desconvenena**.

inconjugable, a adj. Que non si pòu conjugar.

inconnèxe, a adj. Que non a de connexitat m'una autra caua.

inconnexion n.f. Abbsença de connexion.

inconnexitat n.f. Absença de connexitat.

inconoissible, a adj. e n. Que non pòu èstre conoissut.

inconoissut, uda adj. Que non es conoissut. Var.: **desconoissut**. ◆ n.f. 1. Element d'una question, d'una situacion, que non es conoissut. 2. (mat.) Element indeterminat que si prepaua de n'en trovar la valor ò li valors que verifícon una relacion ò d'uni relacions d'egalitat ò d'inegalitat.

inconquerible, a adj. Que non pòu èstre conquerit. Sin.: **inconquistable**.

inconquistable, a adj. Que non pòu èstre conquistat. Sin.: **inconquerible**.

inconquistat, ada adj. Que non es estat conquistat.

inconsciença (-éncia) n.f. 1. Perda de conoissença momentanea ò permanenta. 2. Estat de quauqu'un qu'agisse sensa capir la portada dei sieus actes.

inconscient, a adj. 1. Qu'a perdut conoissença: *Demorar inconscient per quauqui minutas*. 2. Que non si rende còmpte dei sieus actes. 3. Que si produe sensa que n'auguèm conscienca: *Un gèst inconscient*. ◆ adj. e n. Qu'agisse d'un biais inconsiderat.

inconscient n.m. 1. Ensèms dei fenomènes psiquics qu'escàpon à la conscienca. 2. (psican.) Una dei tres instanças de l'aparelh psiquic. ◇ *Inconscient collectiu*: instança de la psiquè comuna à toi lu individús e facha de l'estratificacion dei esperienças millenari de l'umanitat.

inconscientament adv. D'un biais inconscient.

inconseguença (-éncia) n.f. Inconsequença.

inconseguent, a adj. Inconsequent.

inconseguentament adv. Inconsequentament.

inconsequença (-éncia) n.f. 1. Defaut de ligam, de coerença dins li ideas ò dins lu actes. 2. Caua dicha ò facha sensa reflexion. Var.: **inconseguença**.

inconsequent, a adj. 1. Qu'agisse, que parla à la leugiera. 2. Fach ò dich à la leugiera; desrasonable. Var.: **inconseguent**.

inconsequentament adv. D'un biais inconsequent. Var.: **inconseguentament**.

inconsideracion n.f. 1. Mancança de consideracion (d'una persona au regard dei autri); fach de non èstre estimat. 2. Mancança de judici.

inconsideradament adv. D'un biais inconsiderat.

inconsiderat, ada adj. Fach ò dich sensa reflexion: *Una demanda inconsiderada*.

inconsistença (-éncia) n.f. 1. Mancança de consistença, de duretat. 2. (fig.) Que manca de fermetat, de foarça de caractèr, de pes: *L'inconsistença dei voastri ideas mi fa paur*. 3. Mancança de logica, de fondament. 4. (log.) Proprietat d'una teoria deductiva dins la quala una formula es à l'encòup demostrabla e refutabla.

inconsistent, a adj. 1. Que manca de consistença, de soliditat. 2. Que manca de logica, de coerença.

inconsolablament adv. D'un biais inconsolable. Sin.: **desconsolablament**.

inconsolable, a adj. Que non pòu èstre consolat. Sin.: **tristàs**, **desconsolable**.

inconsolat, ada adj. Que non es consolat. Sin.: **desconsolat**.

inconsomable, a adj. Que non si pòu consomar.

inconsomar vt. Non consomar: *Inconsomar un maridatge*.

inconsomat, da Que non es estat consomat. Sin.: **inacomplit**.

inconstança (-ància) n.f. 1. Tendença à cambiar facilament d'opinion, de resolucion, de comportament; infidelitat. 2. Instabilitat, mobilitat: *L'inconstança dau temps*.

inconstant, a adj. e n. Subjècte à cambiar sovent; instable, infidèle. Sin.: **cambiadís**, **viradís**.

inconstatable, a adj. Que non pòu èstre constatat. Sin.: **inverificable**.

inconstitucional, a adj. Non confòrme à la constitucion: *Lo poder politic francés considèra la reconoissença dei lengas minorisadi coma inconstitucionala*. Var.: **inconstitucionau**.

inconstitucionalament adv. D'un biais inconstitucional.

inconstitucionalisar (-izar) vt. Accion de rendre inconstitucional.

inconstitucionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es inconstitucional.

inconstitucionau, ala adj. Inconstitucional.

inconstructible, a adj. Dont non si pòu bastir. Sin.: **imbastissable**.

inconsumible, a adj. Que non si pòu, non si deu consumir: *De fonges inconsumibles.*

inconsumit, ida adj. Que non es estat consumit.

incontable, a adj. Que non si pòu contar. Sin.: **inenarrable**, **inracontable**.

incontaminat, ada adj. Que non es estat contaminat.

incontentable, a adj. Que non pòu èstre contentable.

incontestabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incontestable.

incontestablament adv. Sensa contestacion, d'un biais incontestable.

incontestable, a adj. Que non pòu èstre contestat, remés en causa. Sin.: **indiscutible**, **indenegable**.

incontestat, ada adj. Que non es contestat: *Un drech incontestat*.

incontinença (-éncia) n.f. 1. Mancança de retenguda davant lu plasers de l'amor. 2. Absença de sobrietat dins li paraulas. 3. (med.) Alteracion ò perda dau contraròtle de l'esfinctèr anal ò de l'esfinctèr vesical.

incontinent, a adj. 1. Que non es cast. 2. Que manca de moderacion, de sobrietat dins li sieu paraulas. 3. (med.) Que patisse d'incontinença.

incontinent adv. (lit.) Sus lo còup, immediatament.

incontingent, a adj. (filos.) Que non es contingent.

incontinú, ua adj. Que non es continú. Sin.: **descontunh**.

incontinuitat n.f. Caractèr de cen qu'es incontinú. Sin.: **descontunha**.

incontrarotlable, a adj. Que non si pòu contrarotlar.

incontrarotlat, ada adj. Que non es contrarotlat.

inconvenablament adv. D'un biais inconvenable.

inconvenable, a adj. Que non es convenable.

inconvenença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es inconvenent. 2. Accion, paraula que va còntra li convenenças. Sin.: **incongruitat**.

inconvenent, a adj. Que va còntra li convenenças; desplaçat, indecent. Sin.: **incongrú**.

inconvenient n.m. 1. Consequença negativa d'una accion, d'una situacion. 2. Desavantatge, defaut: *Denant de causir una profession, n'en cau estudiar lu avantatges e lu inconvenients*. Sin.: **desavèni**, **entravadís**.

inconvertibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inconvertible: *L'inconvertibilitat d'una moneda*. Var.: **inconvertibletat**.

inconvertible, a adj. 1. Que non pòu èstre convertit à una religion. 2. Que non si pòu escambiar, convertir: *Una moneda inconvertibla*.

inconvertibletat n.f. Inconvertibilitat.

inconvertit, ida adj. Que non es estat convertit.

incoordenacion n.f. Absença, defaut de coordenacion. ◇ (med.) *Incoordenacion motritz:* Deca de coordenacion dins lu movements.

incoordenat, da adj. Que non es coordenat.

incorporable, a adj. Que pòu èstre incorporat.

incorporacion n.f. 1. Accion d'incorporar; lo sieu resultat. 2. (mil.) Fasa finala de la levada dau contingent, dins la quala li recrutas rejónhon la sieu unitat. 3. (psican.) Modalitats divèrsi segond li quali lo subjècte fantasma l'intrada d'un còrs dins lo sieu. Var.: **encorporacion**.

incorporalitat n.f. Caractèr, natura de cen qu'es incorporal. Var.: **incorporeïtat**.

incorporar n.f. (*incorpòri*) 1. Mesclar intimament una substança, una matèria à una autra; integrar (un element) dins un tot. 2. Procedir à l'incorporacion d'una recruta. Var.: **encorporar**.

incorporal, a adj. 1. Que non a un còrs; immaterial. 2. Que lu sens non poàdon percevre. 3. (dr.) *Bens incorporals*: Que non an una existença materiala (nom de societat, marca, drech d'autor, etc.). Var.: **incorporau**.

incorporau, ala adj. Incorporal.

incorporeïtat n.f. Caractèr dei èstres incorporals. Var.: **incorporalitat**.

incorreccion n.f. 1. Error gramaticala. Sin.: **deca**, **fauta**. 2. Mancament ai règlas de la correccion, ai convenenças. Sin.: **maucreança**, **vilania**, **inconvenença**, **desconvenença**, **descortesia**.

incorrectament adv. D'un biais incorrècte. Sin.: **incondrechament**, **desconvenentament**, **maucreadament**, **descortesament**, **inconvenentament**.

incorrècte, a adj. 1. Que non es corrècte, que compoarta d'errors. Sin.: **incondrech**, **endecat**. 2. Que manca ai règlas de la cortesia; grossier. Sin.: **descortés**, **maucreat**, **inconvenent**, **desconvenent**.

incorregiblament adv. D'un biais incorregible: *Es incorregiblament imprudent*.

incorregible, a adj. Que non si pòu corregir.

incorruptibilitat n.f. 1. Qualitat de cen que non si pòu corrompre. 2. Qualitat de cu es incorruptible; integritat. Var.: **incorruptibletat**. Sin.: **probitat**, **drechura**, **onestetat**.

incorruptiblament adv. D'un biais incorruptible. Sin.: **onestament**, **drechament**.

incorruptible, a adj. 1. Que non si corrompe; imputrescible. 2. Incapable de si laissar corrompre per agir còntra lo sieu dever; intègre: *Un magistrat incorruptible*. Sin.: **drech**, **pròbe**, **onèst**.

incorruptibletat n.f. Incorruptibilitat.

increat, ada adj. (lit.) Qu'existisse sensa èstre estat creat: *Dieu solet es increat.*

increbable, a adj. Increpable.

incredença n.f. Absença de fe religioa. Sin.: **mescredença**, **descredença**, **descresença**. Var.: **incresença**.

incredent, a adj. Sceptic; que non a de fe religioa. Sin.: **mescredent**, **descredent**, **mescresent**, **descresent**,

incredibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incredible. Var.: **incredibletat**.

incrediblament adv. D'un biais incredible; extraordinariament.

incredible, a adj. 1. Qu'es dificile ò impossible de li crèire. 2. Que suscita d'estonament per lo sieu caractèr insolite ò excessiu; fantastic, inaudit.

incredibletat n.f. Incredibilitat.

incredule, a adj. 1. Que non cretz ò que dubita dei credenças religioï. 2. Sceptic; que si laissa dificilament convéncer. Var.: **incredent**.

incredulitat n.f. 1. (teol.) Ancianament, mancança de fe. Var.: **incredença**. 2. Actituda d'una persona que non si laissa facilament convéncer; scepticisme.

incremencial, a adj. (inform.) Que fonciona mé l'ajust d'increments ai variablas qu'emplega, en parlant d'un logicial ò d'un material. Var.: **incremenciau**.

incremenciau, ala adj. Incremencial.

increment n.m. (inform.) Quantitat constanta ajustada à la valor d'una variabla à cada execucion d'una instruccion d'un programa.

incrementacion n.f. (inform.) Accion d'incrementar; lo sieu resultat.

incrementar vt. (inform.) Aumentar d'una quantitat determinada una variabla à cada bocla d'un programa.

increpable, a adj. Var.: **increbable**. Sin.: **endurant**, **robust**, **resistent**.

incresent, a adj. Incredent.

incresent, a adj. Incredent.

increujable, a adj. Incicatrisable.

incriminable, a adj. Que pòu èstre incriminat. Sin.: **blaimable**, **rancurable**, **recastenable**.

incriminacion n.f. Accion d'incriminar; fach d'èstre incriminat. Sin.: **blaime**, **rancura**, **recast**.

incriminar vt. Metre en causa, rendre responsable d'un acte blaimable. Sin.: **blaimar**, **rancurar**, **recastenar**.

incristallisable (-izable), a adj. Que non pòu cristallisar.

incroquetable, a adj. Que non si pòu croquetar: *Una serralha incroquetabla*. Sin.: **inviolable**, **inforçable**.

incrustacion n.f. 1. Accion d'incrustar; cen qu'es incrustat. 2. Motiu de brodaria ò de dentela aplicat m'un ponch sarrat sus un fond de teissut destinat à èstre talhat. 3. Depaus pauc ò pron dur qu'una aiga cargada de calcari laissa. Var.: **incrustadura**, **encrostadura**, **encrostada**. Sin.: **escrinceladura**.

incrustant, a adj. Qu'a la proprietat de curbir lu còrs d'una crosta minerala pauc ò pron espessa; petrificant.

incrustar vt. 1. Inserir dins una matèria de fragments d'una autra matèria generalament mai precioa, per decorar. Sin.: **escrincelar**. 2. Curbir d'un depaus mineral aderent. Var.: **encrostar**. ◆ **s'incrustar** v.pr. 1. Si depauar sus una matèria en aderent foartament. 2. Si curbir d'incrustacions, de depaus. 3. (fam.) Impauar la sieu presença d'un biais prolongat e importun.

incubacion n.f. 1. Coada. 2. (biol.) Proteccion assegurada ai òus dins una cavitat dau còrs d'un dei parents, per de nombrós vertebrats. 3. (med.) Temps que s'escorre entre l'introduccion d'un agent infecciós dins un organisme e l'aparicion dei promiers simptòmas de la malautia que determina.

incubadoira n.f. Aparelh previst per aparar lu nistons primierencs qu'an pas encara la resistença normala. Sin.: **coador**.

incubar vt. Operar l'incubacion de (un òu). Sin.: **coar**.

incubator, tritz adj. (biol.) Si di d'un organe dont si fa l'incubacion.

incubator n.m. Aparelh per faire espelir lu uòus.

incube n.m. Demòni masculin qu'abusa dei fremas dau temps que duèrmon.

incuèch n.m. Part d'una caucina, d'un ciment, d'un gip que non es estat portada à una temperatura pron auta au moment de la cuècha.

inculcable, a adj. Que pòu èstre inculcat.

inculcacion n.f. Accion d'inculcar; fach d'èstre inculcat.

inculcar vt. (*inculqui*) Faire intrar durablament quauqua ren dins l'esperit de quauqu'un.

inculpabilitat n.f. Estat de quauqu'un d'inculpable.

inculpable, a adj. Que si pòu inculpar.

inculpacion n.f. Acte per lo quau lo jutge d'instruccion mete en causa una persona presumida colpabla d'un delicte ò d'un crimi. Var.: **encorpacion**.

inculpar vt. Metre en causa dins una procedura d'instruccion (una persona presumida colpabla d'un delicte ò d'un crimi). Var.: **encorpar**.

inculpat, ada adj. e n. Persona presumida colpabla d'un delicte ò d'un crimi, dins una procedura d'instruccion.

incult(e), a adj. 1. Que non es cultivat, en parlant d'un terren. Sin.: **gèrp**, **incultivat**, **gast**, **tèrra gasta**. 2. En desòrdre, gaire curat: *Una barba inculta*. 3. Sensa cultura intellectuala: *Un esperit inculte*.

incultivable, a adj. Que non pòu èstre cultivat.

incultivat, ada adj. (lit.) Que non es cultivat.

incultura n.f. Mancança de cultura intellectuala.

incunable, a adj. e n.m. Si di d'un obratge que data dei originas de l'estamparia (denant dau 1500).

incurabilitat n.f. Caractèr d'un mau incurable, d'un malaut incurable.Var.: **incurabletat**.

incurablament adv. D'un biais incurable: *Èstre incurablament pertocat*.

incurable, a adj. Que non pòu èstre garit: *Sofrir d'un mau incurable*. Sin.: **ingarissable**.

incurabletat n.f. Incurabilitat.

incuria n.f. Mancança de cura, negligença.

incuriós, oa adj. (lit.) Indiferent, que non manifèsta de curiositat.

incuriosament adv. (lit.) Sensa curiositat.

incuriositat n.f. (lit.) Mancança de curiositat, indiferença.

incursion n.f. 1. Invasion d'un grope armat totplen mobile, generalament d'una corta durada. Sin.: **encorreguda**, **escorreguda**, **correguda**. 2. Intrada importuna, intrusion. 3. Fach de s'interessar per un temps à-n-un camp dins lo quau non si conoisse ren.

incurvabilitat n.f. Carcatèr de cen que si pòu incurvar.

incurvable, a adj. Que si pòu incurvar.

incurvacion n.f. Accion d'incurvar, fach de s'incurvar; lo sieu resultat.

incurvar vt. Corbar dau defoara au dedintre. Sin.: **arcar**. ◆ **s'incurvar** v.pr. Pilhar una forma corba.

incurvat, ada adj. Arcat.

incús, usa adj. 1. Si di d'una medalha, d'una pèça de moneda qu'una dei sieu faças es picada en cròs; la faça ensinda picada. 2. *Cairat incús*: Marca d'un ponchon cairat au revèrs dei monedas grègui arcaïqui.

indatable, a adj. Que non si pòu datar.

indecença (-éncia) n.f. 1. Caractèr d'una persona, d'una caua indecenta, que non respècta li règlas de la pudor. 2. Caractèr de cen que pòu indispauar per lo sieu costat desplaçat.

indecent, a adj. 1. Que non respècta li règlas de la pudor; inconvenent. 2. Que va còntra la morala la morala; impudent, escandalós.

indecentament adv. D'un biais indecent.

indecidible, a adj. Que non si pòu decidir, qu'es complicat à decidir.

indecís, isa adj. e n. Que non si saup decidir; perplèxe. Sin.: **confús**, **imprecís**, **incertan**, **incèrt**, **dubiós**, **mausegur**, **indefinit**, **indeterminat**, **trebol**, **fosc**, **neblós**. ◆ adj. 1. Que non a de solucion, que compoarta un dubi: *La victòria es encara indecisa*. 2. Vague, que si reconoisse dificilament: *Una forma indecisa*.

indecision n.f. Estat, caractèr d'una persona indecisa; incertituda, irresolucion. Sin.: **indeterminacion**, **vira e va**, **dubitacion**, **trantalhada**, **trastejament**.

indeclinabilitat n.f. (ling.) Caractèr de cen qu'es indeclinable.

indeclinable, a adj. (ling.) Que non si declina.

indeclinat, ada adj. (ling.) Que non es declinat.

indecorós, oa adj. Indecent, inconvenent.

indefectibilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es indefectible. 2. Privilègi atribuit à la Glèia de durar d'aquí au finimonde, e qu'enclau l'infalhibilitat.

indefectiblament adv. D'un biais indefectible.

indefectible, a adj. Que dura totjorn, que non pòu finir: *Una amistat indefectibla*.

indefendable, a adj. Que non pòu èstre defendut: *Una posicion indefendabla*, *un acusat indefendable*.

indefinible, a adj. Que non pòu èstre definit. Var.: **indefinissable**.

indefinidament adv. D'un biais indefinit.

indefinissable, a adj. Indefinible.

indefinit, ida adj. 1. Que non si pòu delimitar; infinit: *Un espaci indefinit*. 2. Que non si pòu definir; vague, indeterminat. 3. (gram.) Qu'exprimisse una idea generala sensa l'aplicar à un objècte determinat. ◇ *Article indefinit*: Aqueu que presenta l'èstre ò l'objècte que lo nom designa m'una individualisacion indeterminada (*un*, *una*, *unu*, *uni*). ◇ *Adjectiu*, *pronom indefinit*: Qu'indícon una indeterminacion (*cada*, *quauque* son d'adjectius indefinits; *quauqu'un*, *cadun*, *degun*, *ren* son de pronoms indefinits).

indefugible, a adj. Que non si pòu defugir; inevitable.

indeïscença (-éncia) n.f. Caractèr d'un fruch indeïscent.

indeïscent, a adj. Si di d'un fruch que non si duèrbe solet à la sieu maturitat e que la radicula deu rompre à la germinacion dei granas.

indelebil(e), a adj. 1. Que non pòu èstre escafat. 2. Que la sieu marca non pòu disparéisser: *De sovenirs indelebiles*.

indelebilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indelebile.

indelegable, a adj. Que non si pòu delegar.

indelicadament adv. Malonestament.

indelicades(s)a n.f. Malonestetat: *Cometre una indelicatessa*. Var.: **indelicatessa**.

indelicat, ada adj. Que manca d'onestetat, malonèst.

indelicates(s)a n.f. Malonestetat: *Cometre una indelicatessa*. Var.: **indelicadessa**.

indemne, a adj. 1. Que non a subit de dam moral ni fisic: *Sortir indemne d'un accident*. 2. Que non es contaminat: *Èstre indemne de tota contagion*. Sin.: **sauve**, **foara-perilh**.

indemnisable (-izable), a adj. Que pòu ò deu èstre indemnisat.

indemnisacion (-izacion) n.f. Accion d'idemnisar; pagament d'una indemnitat.

indemnisar (-izar) vt. Pagar (quauqu'un) per li remborsar de despensas, de perdas, un prejudici. Sin.: **desdamatjar**.

indemnitat n.f. 1. Soma autrejada per desdamatjar d'un prejudici. ◇ *Indemnitat jornaliera*: Soma pagada à un assegurat social malaut, en comjat de maternitat ò victima d'un accident dau travalh, que deu interrompre la sieu activitat professionala. ◇ *Indemnitat de licenciament*: Qu'un emplegaire paga à-n-un salariat en foncion de la sieu ancianetat quora es licenciat sensa fauta grèva. 2. Element d'una remuneracion ò d'un salari destinat à compensar una aumentacion dau cost de la vida ò à remborsar una despensa imputabla à l'exercici de la sieu profession. ◇ *Indemnitat parlamentària*: Emoluments dei deputats e dei senators.

indemostrabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indemostrable.

indemostrable, a adj. Qu'es impossible de demostrar.

indemostrat, ada adj. Que non es estat demostrat.

indène n.m. Idrocarbure C_9H_8 extrach dei quitrans de carbon.

indenegable, a adj. Que non si pòu denegar. Sin.: **evident**, **cèrt**, **certan**, **afortit**, **flagrant**.

indenhacion n.f. Indignacion.

indenhament adv. Indignament.

indenhar vt. Indignar.

indenhat, ada adj. Indignat.

indenhe, a adj. Indigne.

indenhetat n.f. Indignitat.

indenonciat, ada adj. Que non es estat denonciat.

indentacion n.f. Decopadura en forma de còup de dent: *L'indentacion de la coasta*. Var.: **indentadura**.

indentadura n.f. Indentacion.

indentar vt. Talhar lo contorn en formant una indentacion.

indentat, ada adj. Decopat m'una indentacion.

indentat, ada adj. (bot.) Que non a de dents: *Una fuèlha indentada*.

independença (-éncia) n.f. 1. Estat d'una persona independenta, autonòma. 2. Caractèr, actituda d'una persona que refuda li constrenchas, li influenças, li règlas establidi. 3. Autonomia politica, sobeiranitat nacionala: *Proclamar l'independença d'una nacion*. 4. Absença de rapoart entre diferenti cauas. 5. (log.) Proprietat d'un axioma que non pòu èstre demostrat à partir dei autres axiomas de la teoría dins la quala figura.

independent, a adj. 1. Que depende de minga autoritat; liure: *Travalhaire independent*. 2. Que refuda tota constrencha, tota subjeccion. 3. Que gaudisse de l'autonomia politica: *Pòble independent*. 4. Qu'a minga rapoart m'una autra caua; que non es solidari de quauqua ren: *Un ponch independent de la question tractada*. 5.

(gram.) *Proposicion independenta* ò *independenta*, n.f.: Proposicion que non depende d'una autra e que minga proposicion depende d'ela. 6. (mat.) *Vectors (lineariament) independents*: Que li sieu soleti combinasons lineari nulli son aqueli per li quali toi lu coeficient son nuls. ◇ *Variabli aleatòri independenti*: Que la probabilitat per que caduna pilhe conjontament à l'autra una valor donada sigue egala au produch dei probabilitats per question. ◇ *Evenement independent*: Que la sieu probabilitat simpla es egala à la sieu probabilitat relativa à un autre eveniment dau meme univèrs.

independentament adv. D'un biais independent. ◇ *Independentament de:* En metent à despart, en mai de, per sobrepés.

independentisme n.m. Revendicacion d'independença de la part d'un pòble: *Toi lu pòbles colonisats son partidaris de l'independentisme.*

independentista adj. e n. Partidari de l'independença politica, de l'independentisme.

indereglable, a adj. Que non si pòu dereglar.

indeschifrable, a adj. Que non si pòu deschifrar: *Una escriptura indeschifrabla*.

indeschifrablament adv. D'un biais indeschifrable.

indeschifrat, ada adj. Que non es estat deschifrat: *Un manescrich indeschifrat*.

indescompauable, a adj. Que non si pòu descompausar.

indescriptiblament adv. D'un biais indescriptible.

indescriptible, a adj. Que non si pòu descriure, exprimir.

indesformabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indesformable.

indesformable, a adj. Que non si pòu desformar.

indesfrisabla n.f. Tractament que si fa subir ai bèrris per li donar d'ondulacions duradissi. Sin.: **permanenta**.

indesfrisable, a adj. Que non pòu èstre desfrisat.

indesgresable, a adj. Que non si pòu desgrear.

indesirable, a adj. e n. Que non es acceptat dins un país, un mitan: *La tieu presença es indesirabla*.

indesraïçable, a adj. Que non si pòu desraïçar. Sin.: **indesplantable**, **indesbarbable**. *Lo gramon es esquasi indesraïçable.*

indesmalhable, a adj. Que non si pòu desmalhar.

indespartible, a adj. Que non pòu èstre partatjat.

indesralhable, a adj. Que non pòu desralhar.

indestituible, a adj. Que non pòu èstre destituit.

indestructibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indestructible.

indestructiblament adv. D'un biais indestructible.

indestructible, a adj. Que non pòu èstre destruch: *La lenga occitana es indestructibla.*

indesvolopable, a adj. Que non pòu èstre desvolopat.

indetectable, a adj. Que non pòu èstre detectat. Sin.: **indevistable**.

indeterminable, a adj. Que non si pòu determinar.

indeterminacion n.f. 1. Caractèr de cen que non es determinat, delimitat, precisat. 2. Caractèr esitant, irresolut de quauqu'un. Sin.: **indecision**, **trantalhada**, **trastejament**.

indeterminat, ada adj. 1. Que non es determinat, precisat: *Un espaci indeterminat*. 2. (mat.) *Eqüacion indeterminada*: Qu'admete una infinitat de solucions. ◇ *Forma indeterminada*: Li formas 0/0, $\infty - \infty$, $\infty + \infty$, ∞/∞^0, 1^{∞}, que li règlas elementari de calcul non perméton de fixar directament.

indeterminisme n.m. 1. Doctrina d'après la quala lo determinisme non existisse ò existisse solament parcialament dins la natura. 2. Caractèr de cen que non es sotamés au determinisme.

indeterminista adj. e n. Relatiu à l'indeterminisme; partidari de l'indeterminisme.

in-dètz-e-uèch adj. inv e n.m. inv. Si di d'un libre, d'un format dins lo quau lo fuèlh es plegat en dètz-e-vuèch fulhets e forma un quasèrn de 36 pàginas. Abrev.: **in-18**.

indeugudament adv. D'un biais illegitime.

indeugut, uda adj. *À una ora indeuguda*: À-n-un moment que non es convenent de faire quauqua ren; ora tròup tardiva.

indeugut n.m. (dr.) Cen que non es deugut.

indevinable, a adj. Que non si pòu devinar.

indevocion n.f. Absença de devocion.

indevòt, a adj. 1. Qu'es indiferent à la practica de tota religion. 2. Que manca de devocion.

indevotament adv. D'un biais indevòt.

indèx n.m. 1. Segond det de la man, en partent dau gròs det. Sin.: **guinhaire**. 2. Agulha d'un quadrant; referiment fixe ò mobile. 3. Lista alfabetica dei mòts, dei subjèctes, dei noms, etc., qu'aparéisson dins un obratge, una colleccion, etc., m'ai referenças que perméton de lu retrovar. Sin.: **ensenhador**. 4. *L'Indèx*: Catalògue oficial dei libres enebits ai catolics, establit au s. XVI^{n} e que non a plus foarça de lèi despí lo 1965. ◇ (fig.) *Metre quauqu'un, quauqua ren à l'indèx*: Lu exclure, lu senhalar coma perilhós. 5. (inform.) Valor fixa que permete de completar ò de corregir li valors d'uni adreiças pendent l'execucion d'una foncion.

indexacion n.f. Accion d'indexar; lo sieu resultat. Var.: **indexatge**.

indexar v.tr. (*indèxi*) 1. Ligar la variacion d'un salari, d'un prètz, d'un fit, d'una valor, à la variacion d'una autra valor pilhada coma referença: *Indexar una pension sus lo cost de la vida*. 2. Realisar l'indèx d'un obratge, d'una colleccion. 3. Metre à la sieu plaça, dins l'òrdre dins un indèx: *Indexar un mòt*. 4. (mecan.) Reglar un mecanisme en plaçant un element mobile en faça d'un indèx. 5. (mat.) *Indexar lu elements d'un ensemble* E *per l'ensemble ordenat* I: Establir una bijeccion entre E e I.

indexatge n.m. Indexacion.

indexteritat n.f. Mancança de dexteritat.

indi n.m. *Blau d'indi*: Color blava tirada de l'indigo.

indi, ia adj. Indian, d'Índia.

indi n.m. Lenga indoariana parlada en Índia dau Nòrd, lenga oficiala de l'Union indiana, escricha en devanagari.

indi n.m. Metal blanc, mai malleable que lo plomb, que fonde à 156°C e presenta d'analogias mé l'alumini; element (In) de n° atomic 49 e de massa atomica 114,82.

indian, a adj. e n. 1. D'Índia. 2. Relatiu ai autoctònes d'Amèrica (li *Índias orientali* dei promiers navigators). Var.: **amerindian**. ◇ *Estiu indian*: cf. *estiu*.

indiana n.f. Tela de coton leugiera colorida per impression, à l'origina dau teissut estampat provençau.

indianaire, airitz n. Persona que fabrica d'indiana.

indianisacion (-izacion) n.f. Accion d'indianisar; fach d'èstre indianisat.

indianisar (-izar) vt. Espandir la cultura d'Índia en defoara dau territòri indian.

indianisme n.m. 1. Estudi dei lengas e dei civilisacions d'Índia. 2. Tendença literària ispano-americana dau s. XIX^{en}, que si caracterisa per l'interès portat ai culturas indiani e per la celebracion de la natura americana.

indianista n. 1. Especialista de l'indianisme. 2. Escrivan que si restaca à l'indianisme.

indianologia n.f. Estudi scientific dei Indians d'Amèrica, de la sieu cultura.

indianològue, òga n. Especialista en indianologia.

indicacion n.f. 1. Accion d'indicar: *Indicacion d'origina*. 2. Cen qu'indica, fa conóisser; entresenha, conseu donat: *Donar d'indicacions per faire un exercici*. 3. (med.) Oportunitat d'un tractament: *Indicacion terapeutica*. Sin.: **assenhament**, **indica**.

indican n.m. Substança presenta dins l'indigo coma dins li urinas.

indicar vt. (*indiqui*) 1. Mostrar, designar (quauqua ren, quauqu'un) d'un biais precís. 2. Revelar, èstre l'indici de: *Aquò indica una granda intelligença*. 3. Ensenhar, faire conóisser à quauqu'un cen que cèrca: *Indicar una carriera*. 4. (b.-a.) Esquiçar. 5. Conselhar, recomandar: *Es la situacion tota indicada*.

indicatiu, iva adj. Qu'indica, anóncia, dona una idea: *Un prètz comunicat à títol indicatiu*.

indicatiu n.m. 1. (gram.) Mòde dau vèrbo que presenta lo procès d'un biais neutre, objectiu, sensa interpretacion (L'indicatiu comprèn de temps simples: *present*, *futur*, *imperfach*, *preterit*, e de temps compauats: *passat compauat*, *futur anterior*, *plus-que-perfach*, *passat anterior*). 2. Música qu'una estacion de ràdio ò de television passa au començament d'un programa per l'identificar. 3. *Indicatiu d'apèl*: Grope de letras e de chifras ssignat à una estacion d'emission telegrafica ò radiofonica per permetre la sieu identificacion e facilitar lu apèls. ◇ *Indicatiu telefonic*: Grope de chifras que cau compauar avant lo numèro de telefòne per sonar un correspondent que rèsta dins un país estrangier.

indicator, tritz adj. 1. Qu'indica, que fa conóisser: *Un paneu, un pal indicator*. 2. (mat.) *Foncion indicatritz*: Fonction definida sus un ensemble E qu'explicita l'apartenença ò non à un sota-ensemble F de E de tot element de E. Sin.: **foncion caracteristica**.

indicator n.m. 1. Libre ò brocadura que sièrve de guida: *L'indicator dei carrieras de Niça*. 2. Aparelh que sièrve per indicar: *Un indicator de velocitat, de pression*. 3. *Indicator colorat*: Substança qu'indica, m'un cambiament de color, la concentracion d'un constituent d'una solucion. 4. *Indicator economic*: Chifra significativa de la situacion economica per un periòde donat (produch nacional brut, indici dei prètz, comèrci exterior, etc.). ◇ (Borsa) *Indicator de tendença*: Seria de chifras qu'exprimísson li variacions dei cors de la Borsa e fa vèire la tendença dau mercat financier. 5. Individú qu'entresenha la polícia en escambi d'un privilègi ò d'una remuneracion. 6. (zool.) Pichin auceu insectivòre dei regions caudi, vesin dau pic.

indicatòri, òria adj. Que sièrve à indicar. Var.: **indicator**.

indiccion n.f. 1. Reng qu'un an ocupa dins un periòde de quinze ans, pilhat en còmpte dins lo comput eclesiastic. 2. Convocacion d'un jorn precís, d'uni assembladas. 3. Prescripcion legala per un jorn determinat: *Indiccion d'un dejun*. 4. Periòde fiscal e cronologic de quinze ans à l'epòca romana.

indici n.m. 1. Signe aparent e probable, qu'una caua existisse: *Lu indicis d'un crimi*. 2. Nombre qu'exprimisse un rapoart entre doi grandors; rapoart entre de quantitats, entre de prètz, que n'en fa vèire l'evolucion: *L'indici dei prètz de detalh*. ◇ *Indici d'escota*: Nombre de personas, evaluat en percentatge, qu'an escotat ò regarjat un programa de ràdio ò de television à un moment determinat. 3. (mat.) Signe atribuit à una letra que representa lu diferents elements d'un ensemble: A *indici* n *s'escriu* A_n. Sin.: **determinant**. 4. Resultat de metòdes divèrs tocant de pròvas dei carburants (essenças, gasòlis, òlis). ◇ *Indici d'una pòuvera*: Numèro, en una escala arbitrària, dei pòuveras classadi segond lo sieu niveu de vivacitat.

indicial, a adj. Qu'a valor d'indici: *Una corba indiciala*. Var.: **indiciau**.

indiciari, ària adj. Relatiu à un indici, à un sistema d'indicis: *Grasilha indiciària*.

indiciau, ala adj. Indicial.

indiciblament adv. D'un biais indicible.

indicible, a adj. (lit.) Que non si pòu exprimir; indescriptible, extraordinari.

indifaus n.m. Autre nom de l'amòrfa.

indiferar vt. (*indifèri*) Èstre indiferent à quauqu'un, presentar minga interès per eu: *Aquò m'indifèra*.

indiferença (-éncia) n.f. Estat d'una persona indiferenta; destacament, freior, neutralitat afectiva. ◇ (filos.) *Libertat d'indiferença*: Que resulta de la possibilitat de causir sensa rason.

indiferenciacion n.f. Caractèr de cen qu'es indiferenciat.

indiferenciat, ada adj. Si di de cen que non presenta de caracteristicas sufisenti per si diferenciar. ◇ *Cellula indiferenciada*: Cellula sensa nucleu diferenciat. ◇ (antrop.) *Filiacion indiferenciada*: Dins la quala li linhadas mairala e pairala an socialament li memi foncions.

indiferent, a adj. 1. Que presenta minga motiu de preferença: *Aqueu camin ò l'autre, m'es indiferent*. 2. Qu'es de gaire d'importança, que presenta gaire d'interès: *Parlar de cauas indiferenti*. 3. Que non tende

vèrs un estat mai que vèrs un autre: *Un equilibri indiferent*. ◆ adj. e n. Individú que ren tòca, que ren esmòu. Sin.: **apatic**, **noncalent**, **flac**, **flacós**, **indolent**, **letargic**, **molastrós**, **linfatic**, **despassionat**.

indifirentament adv. Sensa faire de diferença; indistintament.

indiferentisme n.m. Indiferença que devèn sistema, politica ò religion.

indifulvina n.f. (quim.) Nom d'un dei còrs que nàisson sota l'accion d'acides estendut sus l'indican.

indifusable, a adj. (ràdio, television) Que non si pòu difusar.

indifusible, a adj. (fis.) Que non pòu difusar perqué es sotamés à la dialisi.

indigenat n.m. 1. (ist.) Regime qu'èra aplicat ai indigènes d'una colonia. 2. Drech de ciutadan dins un Estat.

indigença (-éncia) n.f. 1. Estat d'una persona que viu dins la misèria. 2. Granda pauretat intellectuala ò morala: *L'indigença d'un discors politic*.

indigène, a adj. e n. 1. Naissut dins lo país dont abita. Sin.: **aborigène**, **autoctòne**. Sin.: **terradorenc**. Contr.: **allogène**, **foarapaís**. 2. Si di d'una planta originària de la region dont viu: Essenças indigèni e essenças exotiqui.

indigeneïtat n.f. Estat d'una persona indigèna.

indigenisme n.m. 1. Corrent artistic e literari dau s. XX^en^, desvolopat en Amèrica e especialament dins lo domèni ispano-american, e que pilha coma tema l'afrontament dei culturas amerindiani e dei sistemas intellectuals e economics d'importacion coloniala. 2. (antrop.) Politica que d'unu govèrns ménon, espec. latino-americans, qu'a per amira l'aculturacion ò l'integracion sistematica dei etnias que vívon dins lo sieu país.

indigenista adj. e n. Qu'apartèn à l'indigenisme; que n'es partidari.

indigent, a adj. e n. Que non a de ressorsas sufisenti, que per aquò a besonh de secors. ◆ adj. Que manifèsta una granda pauretat de mejans: *Un vocabulari indigent*. Sin.: **economicament feble**.

indigerit, ida adj. Que non es estat digerit.

indigèst(e), a adj. 1. Que si digerisse dificilament: *Un manjar indigèst*. Sin.: **estofadís**, **greós**. 2. Que l'esperit pòu dificilament assimilar: *Un roman indigèst*. Sin.: **confús**, **mau conceuput**.

indigestibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indigèst.

indigestion n.f. Indisposicion que provèn d'una digestion que si fa mau. Sin.: **estomagada**, **estomegada**. ◇ (fig.) *Aver una indigestion de quauquau ren*: N'aver tròup, fins à n'èstre desgustat. Sin.: **n'aver una forra de**, **n'aver lo sieu sadol de**, **èstre sadol**, **n'aver pron lo sieu fais**.

indigèt, a adj. (Antiqu.) Si di dei dieus ò dei eròis romans pròpris à una region.

indiglucina n.f. Sucre que provèn de la fermentacion dei fuèlhas d'indigo.

indignacion n.f. Sentiment de ràbia que l'encausa n'es un otratge, una accion injusta. Var.: **indenhacion**, Sin.: **descoar**, **bila**, **ira**.

indignament adv. D'un biais indigne. Var.: **indenhament**.

indignar vt. Excitar, provocar la ràbia, la revòuta de: *Lo sieu comportament indigna tot lo monde*. ◆ **s'indignar** v.pr. Provar un sentiment de ràbia, de revòuta. Var.: **indenhar**. Sin.: **enrabiar**, **embilar**, **descorar**, **escandalisar**, **revoutar**.

indignat, ada adj. Que manifèsta de ràbia, d'indignacion. Var.: **indenhat**. Sin.: **revoutat**, **escandalisat**, **descorat**.

indigne, a adj. 1. *Indigne de*: Que non es digne de, que non merita. 2. Qu'inspira lo mesprètz; vil: *Un comportament indigne*. 3. Que non es digne de la sieu foncion dau sieu ròtle: *Un paire indigne*. Var.: **indenhe**.

indignitat n.f. 1. Caractèr d'una persona indigna, d'un acte indigne: *Cometre d'indignitats*. 2. *Indignitat nacionala*: Pena que compoarta en particulier la privacion dei drechs civics. ◇ *Indignitat successorala*: Qu'exclue d'una succession un eiretier qu'a comés una fauta grèva còntra lo moart. Var.: **indenhetat**.

indigo n.m. (mòt espanhòu) 1. Matèria coloranta que, dins la sieu forma promiera, es d'un blau leugierament violaceu (Pòu èstre extracha de l'indigotier ò ò obtenguda per sintèsi).

indigocarmina n.f. (quim.) Substança porpra que vèn de l'indigo alterat. Sin.: **acide sulfopurpuric**.

indigotaria n.f. Fàbrega dont s'alestisse l'indigo.

indigotier n.m. Planta vivaça dei regions caudi, ancianament cultivada per n'extraire un colorant (Familha dei papilionaceas).

indigotina n.f. Principi colorant de l'indigo.

indiligença (-éncia) n.f. Absença de diligença.

indiligent, a adj. Que non es diligent, que pilha lo sieu temps.

indiligentament adv. Lentament, en pilhant lo sieu temps.

indirectament adv. D'un biais indirècte.

indirècte, a adj. 1. Que non mena directament à la tòca, que compoarta d'intermediaris; destornat: *Itinerari indirècte, critica indirècta*. ◇ *Tir indirècte*: Dins lo quau l'objectiu non es vesible despí l'emplaçament de l'arma. 2. (gram.) *Complement d'objècte indirècte*: Qu'una preposicion introdue. Lu vèrbos transitius indirèctes son seguits d'un complement d'objècte indirècte. ◇ *Discors, estile indirècte, interrogacion indirècta*: Enonciat que reprodue li paraulas de quauqu'un au dedintre d'un autre enonciat per l'intermediari d'un subordenant.

indirigible, a adj. Que non pòu èstre dirigit.

indiscernibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indiscernible.

indiscernible, a adj. Que non si pòu discernir, destriar d'una autra caua.

indiscerniment n.m. Absença de discerniment.

indiscernit, ida adj. Que non es discernit.

indisciplina n.f. Actituda de quauqu'un que non si somete à la disciplina; desobeïssença.

indisciplinabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indisciplinable. Sin.: **desobeïssent**, **desobedissent**.

indisciplinable, a adj. Que non si pòu disciplinar.

indisciplinat, ada adj. Que refuda tota disciplina: *Un esperit indisciplinat*.

indiscrecion n.f. Mancança de discrecion; revelacion d'un secret: *Cometre d'indiscrecions*.

indiscret, a adj. 1. Que manca de discrecion, de resèrva: *Un regard indiscret*. 2. Que revèla cen que deuria èstre taisut: *Una paraula indiscreta, un amic indiscret*.

indiscretament adv. D'un biais indiscret.

indiscriminabilitat n.f. Proprietat de cen qu'es indiscriminable.

indiscriminable, a adj. Que non pòu èstre discriminat.

indiscriminacion n.f. Que non presenta de discriminacion.

indisculpable, a adj. Que non pòu èstre disculpat.

indiscutibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indiscutible.

indiscutiblament adv. D'un biais indiscutible. Sin.: **incontestablament**.

indiscutible, a adj. Que non pòu èstre mes en discussion, que non si pòu contestar. Sin.: **incontestable**.

indiscutit, ida adj. Que non es mes en discussion. Sin.: **incontestat**.

indisèrt, a adj. Que non es disèrt.

insdispauar vt. 1. Rendre un pauc malaut, incomodar. 2. Maucontentar, descontentar, metre quauqu'un en una situacion gaire favorabla.

indispauat, ada adj. Leugierament malaut. ◇ Per eufemisme, si di d'una frema qu'a li sieu règlas. Var.: **indispaus**.

indispaus, a adj. Indispauat.

indispensabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indispensable, de cu es indispensable.

indispensablament adv. D'un biais indispensable.

indispensable, a adj. Qu'es impossible de s'en passar. Prov.: *Lu cementèris son clafits de monde indispensable.* ◆ n.m. Cen que non es possible de s'en passar: *Emportar solament l'indispensable*.

indisponibilitat n.f. Estat d'una persona ò d'una caua indisponibla.

indisponible, a adj. 1. Que non s'en pòu dispauar. 2. Que non pòu practicar una activitat, un travalh: *Un jugaire de balon indisponible per tres partidas*.

indisposicion n.f. Leugier malaise. ◇ Per eufemisme, estat d'una frema indispauada.

indisputablament adv. Incontestablament.

indisputable, a adj. Incontestable.

indisputat, ada adj. Que non es disputat.

indissociable, a adj. 1. Que non si pòu dissociar d'una autra caua ò d'una autra persona. 2. Que non pòu èstre partatjat: *Aquò forma un tot indissociable*.

indissolubilitat n.f. Qualitat de cen qu'es indissoluble. Var.: **indissolubletat**.

indissolublament adv. D'un biais indissoluble; estrechament.

indissoluble, a adj. Que non pòu èstre desfach; indefectible: *Un estacament indissoluble, lu ligams indissoluble dau maridatge*.

indissolubletat n.f. Indissolubilitat.

indistinguibilitat n.f. Proprietat de cen qu'es indistinguible.

indistinguible, a adj. Que non si pòu distinguir.

indistint, a adj. Que manca de clartat; confús, capit confusament.

indistintament adv. 1. D'un biais indistint, confusament. 2. Sensa faire de diferença, en blòc, indiferentament.

individú n.m. 1. Cada especimèn d'una espècia viventa ò vegetala, eissit d'una cellula unica. 2. Èstre uman, persona, per op. à la collectivitat, à la societat. Sin.: **gent**. 3. (sovent pej.) Èstre uman indeterminat, persona basta que sigue: *Cu es aquel individú?* Sin.: **baudo**.

individuacion n.f. 1. (filos.) Cen que destria un individú d'un autre. 2. (psicol.) Procèssus per lo quau la personalitat si diferéncia.

individual, a adj. Relatiu à una persona soleta: *Ficha individuala*. Var.: **individuau**.

individual, a n. Concurrent que non apartèn à un club, à una equipa, dins una competicion. Var.: **individuau**.

individualament adv. D'un biais individual.

individualisar (-izar) vt. Rendre individual, distint dei autres per de caractèrs pròpris. ◆ **s'individualisar** v.pr. Si destingar dei autres en afirmant la sieu personalitat.

individualisme n.m. 1. Tendença à s'afirmar solet, independentament dei autres. 2. Tendença à privilegiar la valor e lu drechs de l'individú còntra li valors e lu drechs dei gropes socials. 3. (filos.) Doctrina que fa de l'individú lo fondament sigue de la societat, sigue de dei valors morali, sigue dei doas.

individualista adj. e n. 1. Partidari de l'individualisme. 2. Si di d'una persona que pensa solament à ela-mema, qu'agisse soleta; egocentric.

individualitat n.f. 1. Cen que constituisse l'individú. Var.: **individuitat**. 2. Originalitat pròpria à una persona. 3. Persona qu'a una foarta personalitat e si destinga dei autri.

individuau, ala adj. e n. Individual.

individuitat n.f. Individualitat.

indivís, isa adj. 1. (dr.) Que non es partatjat; qu'es la proprietat à l'encòup de mai d'una persona: *Una succession indivisa*. 2. Que possedisse una proprietat non partatjada: *D'eiretiers indivís*. ◇ *Per indivís*: En comun, sensa partatge.

indivisament adv. (dr.) Per indivision.

indivisari, ària n. (dr.) Persona que possedisse quauqua ren dins l'indivision.

indivisibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indivisible.

indivisiblament adv. D'una mena indivisibla.

indivisible, a adj. Que non pòu èstre dividit.

indivision n.f. 1. Estat d'un ben indivís. 2. (dr.) Persona que possedisse de bens pariers.

indivulgable, a adj. Que non si pòu divulgar: *Una informacion indivulgabla*.

indó, oa adj. e n. Relatiu à l'indoïsme, seguidor de l'indoïsme.

indoarian, a adj. e n.m. Si di dei lengas indoeuropeï parladi en Índia.

indochinés, esa adj. e n. D'Indochina.

indocil(e), a adj. e n. Que non si laissa dirigir, menar; reborsier: *Un enfant indocile*. Sin.: **indisciplinat**, **rebèl**, **sediciós**, **conjurat**, **revolucionari**, **conspirador**, **enrebelit**.

indocilament adv. Sensa docilitat.

indocilitat n.f. Caractèr d'aqueu qu'es indocile. Sin.: **indisciplina**, **rebellion**, **insubordenacion**.

indoctament adv. M'una mancança de sciença, d'erudicion.

indòcte, a adj. Que manca de sciença, d'erudicion. Sin.: **ignorant**, **imperit**.

indoeuropeu n.m. Lenga non atestada directament ma reconstituida per comparason de divèrsi lengas que s'en tròva à l'origina. ◆ **indoeuropeu, ea** adj. e n. Si di dei lenga eissidi de l'indoeuropeu e dei pòbles que li an parladi: *L'occitan es una lenga indoeuropea*.

indofenòl n.m. Matèria coloranta obtenguda en faguent agir un fenat alcalin sobre una amina (nom generic).

indoïsme n.m. Religion espandida sobretot en Índia, que la sieu basa filosofica es la tèsi de l'identitat dau sé individual au sé universal ò absolut.

indoïsta adj. De l'indoïsme.

indòl n.m. (quim.) Compauat qu'es à la basa d'una seria d'eterocicles que compoàrton un cicle benzemic e un cicle pirròl.

indòl-acetic, a adj. *Acide indò-acetic*: Substança de creissença dei vegetaus, contenguda dins l'auxina.

indolença (-éncia) n.f. Apatia, indiferença, noncalença. Sin.: **laissa m'estar**, **laisse-mi 'staire**, **pigres(s)a**, **flaca**.

indolent, a adj. Qu'evita de si donar de mau, que manifèsta d'apatia. Sin.: **apatic**, **noncalent**, **flac**, **flacós**, **indiferent**, **letargic**, **molastrós**, **linfatic**, **despassionat**, **pigre**, **laissa m'estós**, **patamoala**.

indolentament adv. Embé indolença.

indolic, a adj. Relatiu à l'indòl.

indolòre, a adj. Que non causa de dolor.

indomdablament adv. D'una mena indomdabla.

indomdable, a adj. Que non pòu èstre domdat, mestrejat: *Un caractèr indomdable*.

indomdat, ada adj. Que non es encara estat domdat, mestrejat, contengut.

indomesticable, a adj. Que non si pòu domesticar: *L'elefant d'Àfrica es indomesticable*.

indometacina n.f. Medicament anti-inflamatòri derivat de l'indòl.

indonesian, a adj. e n. D'Indonèsia. ◆ n.m. 1. Ensèms dei lengas que constituísson la branca occidentala de la familha malaio-polinesiana. 2. Forma dau malés, lenga oficiala de la República d'Indonèsia.

indoor adj. inv. [in'dɔr] (mòt anglés) (espòrts) Si di d'una competicion en sala.

indoportugués, esa adj. e n. Varianta dau portugués parlada à Ceilan (Sri Lanca), e a Gòa.

indostan, a adj. e n. D'Indostan.

indostani n.m. Ensèms dei lengas indo-ariani parladi en Índia dau Nòrd, escrichi en devanagari ò en caractèrs arabopersans. Grafia sabenta: **hindostānī**.

in-dotze adj. inv e n.m. inv. 1. Si di d'un fuèlh que presenta 4 plecs e forma 12 fulhet ò 24 pàginas. 2. Si di dau format obtengut m'un fuèlh parier, d'un libre d'aqueu format. Abrev.: **in-12**.

indri n.m. Lemurian arboricòle e vegetarian que viu à Madagascar.

indubitablament adv. D'un biais indubitable.

indubitable, a adj. Incontestable, que non s'en pòu dubitar. Sin.: **segur**, **cèrt**, **certan**, **acertat**, **afortit**, **positiu**, **reau**, **vertadier**, **vèr**, **paupable**, **tocable, evident**, **tangible**, **indenegable**.

induccion n.f. 1. Generalisacion d'una observacion ò d'un rasonament establits à partir de cas singuliers. 2. (mat.) Rasonament per recurrença. 3. *Induccion magnetica*: Vector que caracterisa la densitat dau flux magnetic que travèrsa una substança. ◇ *Induccion electromagnetica*: Produccion de corrents dins un circuit en seguida à la variacion dau flux d'induccion magnetica que lo travèrsa. ◇ *Motor à induccion*: Motor electric à corrent alternatiu sensa collector, qu'una part soleta, rotor ò estator, es reglada à la ret, dau temps que l'autra travalha per induccion. 4. (embriol.) Procèssus que comanda la diferenciacion dei cellulas de l'embrion e contraròtla la constitucion d'aquel embrion. ◇ Accion d'uni regions embrionari (coma l'organisaire de la labra dau blatospòre), que provòca la diferenciacion dei regions vesini dins un sens determinat.

induch, a adj. 1. Consecutiu, resultant: *Lu efèctes induchs d'una decision politica*. 2. Establit per induccion. 3. (mat.) *Lèi inducha sus una part* A *de* E *per una lèi definida sus* E: Restriccion d'aquesta lèi à A. 4. (electr.) Si di d'un corrent electric produch per induccion.

induch n.m. part d'una màquina electrica dins la quala es inducha una foarça electromotritz.

inductança (-ància) n.f. Quocient dau flux d'induccion au travèrs d'un circuit, creat per lo corrent que travèrsa aqueu circuit, per l'intensitat d'aqueu corrent.

inductil(e), a adj. Que non es ductile.

inductiu, iva adj. 1. Que procedisse per induccion. 2. Relatiu à l'induccion electromagnetica.

inductomètre n.m. (fis.) Aparelh per mesurar l'induccion electrica.

inductor, tritz adj. (electr.) Si di de cen que produe lo fenomène d'induccion.

inductor n.m. 1. Aimant ò electroaimant destinat à fornir lo camp magnetic creator de l'induccion. 2. (biol.) Còrs molecula qu'a la proprietat d'indurre una reaccion biologica, un procèssus fisiologic: Inductor de l'ovulacion.

induire vt. Indurre.

indulgença (-éncia) n.f. 1. Facilitat à excusar ò à perdonar li fautas dei autres: *Mostrar d'indulgença*. 2. (teol. cat.) Remission totala (*indulgença pleniera*) ò parciala (*indulgença parciala*) de la pena temporala deuguda per lu pecats ja perdonats. ◇ *Garrolha dei Indulgenças:* Contèsta que au s. XVI^{n} faguèt afrontar Luther au papa Leon X, tocant lo finançament de la basilica Sant Pèire de Roma.

indulgenciar vt. (teol. cat.) Estacar una indulgença à (un objècte, un luèc, una preguiera).

indulgent, a adj. Clement; qu'es portat à excusar, à perdonar.

indulgentament adj. Embé indulgença.

indulina n.f. Colorant blau que provèn de l'anilina (nom generic).

indult n.m. 1. (dr. can.) Tota favor que lo Sant Sèti autreja, sigue au benefici d'una comunautat, sigue per lo ben d'un particulier, e que dispensa dau drech comun de la Glèia. 2. (dr. marit. intern.) Limitacion prevista tocant lo drech de presa, segond la quala si pòu acordar ai naus enemigui sorpresi dins un poart de l'aversier à l'entamenada dei ostilitats, un alòngui de durada variadissa denant l'exercici dau drech de presa.

indultar vt. Autrejar un indult à.

induracion n.f. (med.) Endurciment anormal d'un teissut; part indurada.

indurar vt. (med.) Rendre anormalament dur.

indurat, ada adj. (med.) Devengut anormalament dur: *Lesion indurada*.

indurre vt. 1. Menar (quauqu'un) à una accion, à un comportament. ◇ *Indurre (quauqu'un) en error*: Lo menar, volontariament ò non, à s'enganar. 2. Aver per consequença, ocasionar: *Aquesta installacion indurrà la creacion d'emplecs nombrós*. 3. Establir per consequença, per induccion. 4. (electr.) produrre lu efèctes de l'induccion. Var.: **induire**.

indusia n.f. (bot.) Pichina lama foarça fina que recuèrbe e protegisse lu gropes d'esporanges portats à la faça inferiora dei frondas d'unu feuses.

industria n.f. 1. Ensèms dei activitats economiqui que prodúon de bens materials au mejan de la transformacion e de la messa en òbra de matèrias promieri. ◇ *Capitani d'industria*: Cap, patron d'una entrepresa industriala. 2. Caduna d'aquesti activitats economiqui: *L'industria automobila*. 3. (per ext.) Tota activitat assimilabla à l'industria e organisada sus una granda escala: *L'industria de l'espectacle*. ◇ *Industrias de la lenga*: Ensèms dei activitats ligadi ai aplicacions de la recèrca en lengüistica, en informatica e en lengüistica informatica (sintèsi e reconoissença de la paraula, sistema de dialògue òme-màquina, ajudas à la correccion ortografica, etc.). 4. (dr. com.) *Apoart en industria*: Apoart d'activitat dins l'encastre de la constitucion d'una societat (per op. à un apoart de capitals ò en natura). 5. Tota activitat manuala que sièrve à produrre quauqua ren. 6. (lit.) Abiletat emplegada à faire quauqua ren. ◇ (pej.) *Cavalier d'industria*: Persona que viu d'expedients, trufador.

industrial, a adj. 1. Relatiu à l'industria, que relèva de l'industria: *Fabricacion industriala*. ◇ (fam.) *Quantitat industriala*: Granda quantitat. ◇ (ist.) *Revolucion industriala*: Ensèms dei fenomènes qu'an acompanhat, à partir dau s. XVIII^{n}, la transformacion dau monde modèrne gràcias au desvolopament dau capitalisme, de la tecnica e dei comunicacions. ◇ *Psicologia industriala*: Que s'ocupa dei problemas de psicologia (espec. causida e orientacion dau personal) e d'organisacion dau travalh. 2. Relatiu à un luèc dont s'atròvon d'usinas, d'indutrias: *Zòna industriala*. Var.: **industriau**.

industrial n.m. Cap d'una entrepresa que transforma de matèrias promieri en produchs obrats. Var.: **industriau**.

industrialament adv. D'un biais industrial.

industrialisacion (-izacion) n.f. Accion d'industrialisar; fach de s'industrialisar.

industrialisar (-izar) vt. 1. Donar un caractèr industrial à (una activitat). 2. Equipar (una region, un país) en usinas, en industrias. ◆ **s' industrialisar (-izar)** v.pr. S'equipar, èstre equipat industrialament.

industrialisme n.m. 1. Sistema economic dins lo quau l'industria es considerada coma l'element màger dei societats. 2. Predominança sociala dei industrials.

industriau, ala adj. e n.m. Industrial.

industriós, oa adj. (lit.) Qu'a de gaubi dins lo sieu mestier. Sin.: **gaubiós**, **engenhós**, **biaissut**.

induvia n.f. (bot.) Organe de disseminacion dau fruch, coma lu plumalhons dei aquenis.

induviat, ada adj. (bot.) Que compoarta una induvia.

inèdia n.f. Credença segond la quala una persona pòu viure sensa si noirir e sensa beure pendent de lòngs periòdes de la sieu vida. Sin.: **respirianisme**, **pranisme**.

inedit, ida adj. Que non es estat editat. ◆ n.m. Òbra non editada: *Un inedit de Rancher*.

ineditable, a adj. Que non pòu èstre editat: *Aqueu roman es tant marrit que n'es ineditable*.

ineducable, a adj. Que non pòu èstre educat. Sin.: **inensenhable**.

ineducacion n.f. Mancança d'educacion. Sin.: **descortesia**, **maucreança**, **rustegues(s)a**.

inefabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inefable.

inefablament adv. (lit.) D'un biais inefable.

inefable, a adj. (lit.) Que non pòu èstre exprimit: *Un gaug inefable*.

inefectiu, iva adj. Que non es efectiu.

inefectuat, ada adj. Que non es estat efectuat. Sin.: **irrealisat**.

ineficaç, a adj. Que non es eficaç; inoperant: *Un remèdi ineficaç*.

ineficaçament adv. D'un biais ineficaç.

ineficacitat n.f. Mancança d'eficacitat.

ineficiença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es ineficient. Sin.: **ineficacitat**.

ineficient, a adj. Que non produe realament un efècte; que la sieu accion es sensa resultat. Sin.: **ineficaç**, **incapable**.

inegal, a adj. 1. Que non es egal à quauqua ren d'autre, à quauqu'un d'autre: *Segments inegals*. Sin.: **desparier**. 2. Que non es unit, plan: *Un terren inegal*. 3. Que lo sieu

ritme non es regulier: *Un pols inegal*. 4. Que la sieu qualitat non es constanta, en parlant d'una òbra ò de quauqu'un que lo sieu travalh ò la sieu produccion vàrion: *Un estile inegal*. 5. Capriciós, cambiadís, en parlant de quauqu'un ò dau sieu caractèr: *Umor inegala*. Var.: **inegau**.

inegalable, a adj. Que non pòu èstre egalat. Sin.: **nonparier**.

inegalament adv. D'un biais inegal: *Li riquessas son inegalament repartidi*. Sin.: **desparierament**.

inegalat, ada adj. Que non es estat egalat: *Un recòrd inegalat*.

inegalitari, ària adj. Fondat sobre l'inegalitat sociala, civila, politica.

inegalitat n.f. 1. Caractèr, estat de cauas ò de personas inegali entre eli: *L'inegalitat dei salaris*, *li inegalitats sociali*. 2. (mat.) Relacion d'òrdre dins un ensemble. ◇ *Inegalitat estricta*: Notada $a < b$ (*a* inferior à *b*) ò $b > a$ (*b* superior à *a*) (la dubertura es virada vèrs l'element mai grand). ◇ *Inegalitat au sens larg*: Notada $a < b$ (*a* inferior ò egal à *b*). 3. Caractèr de cen que non es egal à eu-meme, de cen que non es constant. 4. Caractèr de cen que non es unit: *L'inegalitat d'un terren*.

inegau, ala adj. Inegal.

inelastic, a adj. Que non es elastic.

inelasticitat n.f. Estat de cen qu'es inelastic.

inelegança (ància) n.f. Mancança d'elegança.

inelegant, a adj. 1. Que manca d'elegança vestimentària. 2. Que manca de delicadessa de sentiments, de saupre-viure; descortés: *Seria inelegant d'insistir*.

inelegantament adv. D'un biais inelegant. Sin.: **descortesament**.

ineligibilitat n.f. Estat, condicion d'una persona ineligibla. Dins lu fachs, lu tèxtos díon qu'una persona en estat d'ineligibilitat non a lo drech de si presentar au vòte dei electors.

ineligible, a adj. Que non a li qualitats per èstre elegit.

ineloquent, a adj. Que non es eloquent.

ineluctablament adv. D'un biais ineluctable. Sin.: **inevitablament**, **segurament**, **indefugiblament**, **immancablament**.

ineluctable, a adj. Que non pòu èstre evitat, empachat: *Un desastre ineluctable*. Sin.: **indefugible**, **immancable**, **imparable**.

ineludible, a adj. Que non pòu èstre eludit, que non si pòu escondre.

inemotivitat n.f. Absença d'emotivitat. Sin.: **freior**, **indiferença**.

inemplec n.m. (eufem.) Caumatge. Sin.: **desemplec**.

inemplegable, a adj. Que non pòu èstre emplegat.

inemplegat, ada adj. Que non es emplegat. Var.: **desemplegat**. Sin.: **caumaire**.

inenarrablament adv. D'un biais inenarrable.

inenarrable, a adj. D'un comic extraordinari: *Un racònte inenarrable*.

inengendrat, ada adj. Que non es estat engendrat.

inengrunable, a adj. Infriable.

inensenhable, a adj. Que non pòu èstre ensenhat, educat. Sin.: **ineducable**.

inentamenat, ada adj. Que non es estat entamenat.

inepcia n.f. 1. Caractèr d'un comportament, d'un acte inèpte. 2. Accion ò paraula estupida: *L'inepcia d'un prepaus*. Sin.: **falordisa**, **nescitge**, **asenada**, **bestiesa**, (pop.) **colhonada**, **gofaria**.

ineptament adv. D'un biais inèpte.

inèpte, a adj. 1. Absurde, desprovedit de sens: *Una respoasta inèpta*. Sin.: **bèstia**, **falord**, **durbèc**, **gòf**, **imbecil(e)**. 2. Estupide, incapable: *Un narrator inèpte*. Sin.: **imperit**.

ineqüacion n.f. (mat.) Inegalitat qu'es satisfacha solament per d'uni valors de paramètres determinats sonats *inconoissudas*.

inequitablament adv. D'un biais inequitable. Sin.: **injustament**.

inequitable, a adj. Que non es equitable. Sin.: **injust**.

inequivòc, a adj. Que non es equivòc.

inequivocament adv. D'un biais inequivòc.

inercia n.f. 1. Mancança d'activitat, d'energia, d'iniciativa. 2. (fis.) Proprietat de la matèria que fa que lu còrs non poàdon d'elu-memes modificar lo sieu estat de movement. ◇ *Principi d'inercia*: Principi au tèrme dau quau tot ponch material sotamés à minga foarça es sigue au repaus, sigue animat d'un movement rectiligne unifome. ◇ *Foarça d'inercia*: Resistença que lu còrs, en rason de la sieu massa, opàuon au movement; (fig.) Resistença passiva de quauqu'un que refudar d'obeïr, de si sotametre. ◇ (fis.) *Centre d'inercia d'un sistema de ponchs materials*: Baricentre d'aquelu ponchs afectats de coeficients que son li sieu massas respectivi (si confonde m'au centre de gravitat). ◇ *Moment d'inercia d'un sistema solide S*: Soma, estenduda à toi lu ponchs dau sistema S, dei quantitats mr^2, dont *m* es la massa d'un ponch M dau sistema S situat à la distança *r* d'un ponch O, d'un plan P ò d'un axe C donats. 3. (med.) *Inercia uterina*: Contraccion insufisenta de l'utèrus pendent ò après la jacilha. 4. Navigacion per inercia: Que repaua sobre la mesura pi l'integracion dei acceleracions qu'un veïcule subisse, que sigue aerenc, maritime ò espacial.

inercial, a adj. (fis.) Que si rapoarta à l'inercia; que lo sieu principi de foncionament es fondat sobre l'inercia. ◇ *Centrala inerciala*: Dispositiu provedit d'acceleromètres, de giroscòpis e d'un calculator, emplegat per la navegacion per inercia. Var.: **inerciau**.

inerciau, ala adj. Inercial.

inerença (-éncia) n.f. Estat de cen qu'es inerent à quauqua ren.

inerent, a adj. Ligat d'un biais intime e necessari à quauqua ren: *Responsabilitat inerenta à-n-una foncion*.

inèrme, a adj. 1. Que non a ni agulhon ni espinas. 2. (zool.) Sensa cròcs: *Tènia inèrma*.

inèrte, a adj. 1. Sensa activitat ni movement pròpri: *Matèria inèrta*. Sin.: **flac, flacós**. 2. Sensa movement; immobile. 3. Sensa energia, sensa reaccion; apatic.

inescafablament adv. D'un biais inescafable. Var.: **inesfaçable**.

inescafable, a adj. Que non si pòu escafar. Sin.: **inesfaçable**.

inescafat, ada adj. Que non es estat escafat. Sin.: **inesfaçat**.

inescambiable, a adj. Que non pòu èstre escambiat.

inesclairat, ada adj. Que non es esclairat. Sin.: **fosc**, **escur**, **solombre**, **tenebrós**.

inescomptable, a adj. Que non pòu èstre escomptat.

inescotat, ada adj. Que non es escotat: *Li sieu paraulas de patz non son estadi escotadi*.

inesfaçablament adv. Inescafablament.

inesfaçable, a adj. Inescafable.

inesfaçat, ada adj. Inescafat.

inesperat, ada adj. Que non èra esperat: *Un revirament inesperat*.

inesplechable, a adj. Que non si pòu esplechar: *Una miniera inesplechabla*.

inesprovat, ada adj. (lit.) Que non es encara estat esprovat, sentit.

inestabilitat n.f. Instabilitat.

inestable, a adj. Instable, movedís.

inestendut, uda adj. Que non es estendut: *Lo ponch geometric es inestendut*.

inestetic, a adj. Que non es estetic; laid. Sin.: **disgraciós**, **brut**.

inesteticament adv. D'un biais inestetic.

inestimablament adv. D'un biais inestimable.

inestimable, a adj. Que non si pòu estimar à l'autessa de la sieu valor: *Un tableu inestimable*.

inestirable, a adj. Que non si pòu estirar.

inestudiat, ada adj. Que non es estat estudiat.

inestraçable, a adj. Que non si pòu estraçar.

inevident, a adj. Que non es evident. Sin.: **incertan**, **incèrt**, **mausegur**, **fosc**, **dubiós**, **imprecís**.

inevitabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inevitable. Sin.: **indefugibilitat**.

inevitablament adv. D'un biais inevitable. Sin.: **indefugiblament**, **immancablament**, **segurament**.

inevitable, a adj. 1. Que non si pòu evitar; fatal, ineluctable. 2. Que non si pòu evitar de subir: *L'inevitable criticaire*. Sin.: **indefugible**, **segur**, **immancable**.

inexactament adv. D'un biais inexacte. Sin.: **erroneament**, **faussament**.

inexacte, a adj. 1. Que contèn d'errors, faus. Sin.: **foaravertadier**, **erroneu**. 2. (lit.) Que manca de pontualitat.

inexactes(s)a n.f. Inexactituda.

inexactituda n.f. 1. Caractèr de cen qu'es inexacte, de cen qu'es erroneu; error comessa per mancança de precision. Sin.: **mescòmpte**, **enganada**, **foaraveritat**, **bescòmpte**. 2. Mancança de pontualitat. Var.: **inexactes(s)a**.

inexaminable, a adj. Que non pòu èstre examinat.

inexcitabilitat n.f. Caractèr de cen que non es excitable.

inexcitable, a adj. Que non pòu èstre excitat.

inexcusablament adv. Que non pòu èstre excusat. Sin.: **imperdonablament**.

inexcusable, a adj. Que non pòu èstre excusat. Sin.: **imperdonable**.

inexcusat, ada adj. Que non es estat excusat. Sin.: **imperdonat**.

inexecucion n.f. Absença ò defaut d'execucion.

inexecutable, ada adj. Que non pòu èstre executat.

inexecutat, ada adj. Que non es estat executat. **inacomplit**.

inexecutòri, òria adj. Que non es executòri.

inerxercit, ida adj. Inexercitat.

inexercitat, ada adj. Que non es exercitat. Var.: **inexercit**. Sin.: **inabiaissat**.

inexigibilitat n.f. Caractèr de cen que non es exigible.

inexigible, a adj. Que non pòu èstre exigit: *Un deute inexigible*.

inexistença (-éncia) n.f. 1. Defaut d'existença. 2. (dr.) Qualitat d'un acte juridic qu li manca un element constitutiu essencial.

inexistent, a adj. 1. Que non existisse: *De dificultats inexistenti*. 2. Que non a de valor ni de substança, que non a de pes, que non còmpta: *Una reflexion inexistenta*.

inexorabilitat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es inexorable: *L'inexorabilitat dau temps que passa*.

inexorablament adv. D'un biais inexorable: *Lo temps passa inexorablament*.

inexorable, a adj. Que non si pòu faire plegar, qu'es d'una duretat sensa manca: *Un jutge inexorable, la volontat inexorabla de quauqu'un*. Sin.: **despietadós**, **impietadós**.

inexpauable, a adj. Que non pòu èstre expauat.

inexperiença (-éncia) n.f. Mancança d'experiença. Sin.: **imperícia**.

inexperimentat, ada adj. Que manca d'experiença. Sin.: **imperit**.

inexpèrt, a adj. Que manca de gaube. Sin.: **desgaubiat**, **maubiaussut**.

inexpiable, a adj. Que non pòu èstre expiat.

inexpiat, ada adj. Que non es estat expiat.

inexplicabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inexplicable.

inexplicablament adv. D'un biais inexplicable. Sin.: **estranhament**, **curiosament**.

inexplicable, a adj. e n.m. Que non pòu èstre explicat; incomprensible.

inexplicat, ada adj. e n.m. Que non a augut una explicacion satisfasenta. Sin.: **estranh**, **curiós**, **neblós**, **fosc**.

inexplicit, a adj. Implicit.

inexplorable, a adj. Que non pòu èstre explorat.

inexplorat, ada adj. Que non es encara estat explorat. Sin.: **desconoissut**.

inexplosible, a adj. (didact.) Que non pòu faire explosion.

inexplosiu, iva adj. Que non si pòu far explosar en parlant d'una substança.

inexpressible, a adj. Inexprimible.

inexpressiu, iva adj. Desprovedit d'expression: *Un regard inexpressiu*.

inexprimiblament adv. D'un biais inexprimible.

inexprimible, a adj. e n.m. Que non si pòu exprimir, indicible. Sin.: **desparaulable**, **intradusible**.

inexprimit, ida adj. Que non es estat exprimit. Sin.: **desparaulat**.

inexpugnabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inexpugnable.

inexpugnable, a adj. Que non si pòu pilhar per la foarça: *Un casteu inexpunhable*.

inextensibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inextensible.

inextensible, a adj. Que non pòu èstre alongat: *Un teissut inextensible*.

in extenso loc. adv.

inextinguibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inextinguible.

inextinguible, a adj. 1. Que non pòu èstre amurcit: *Un fuèc inextinguible*. 2. (fig.) Que non pòu èstre acabat ni amaisat: *Una set inextinguibla*.

inextirpable, a adj. Que non si pòu extirpar.

in extremis loc. adv. (latin) Au darrier moment, quora degun esperava plus: *Es estat sauvat in extremis*.

inextricabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inextricable.

inextricablament adv. D'un biais inextricable. Sin.: **entravacosament**.

inextricable, a adj. Que non pòu èstre clarificat: *Un afaire inextricable*. Sin.: **entravacós**, **entrafegat**, **entrabescat**.

inexuviable, a adj. (zool.) Que non es subjècte à la muda: *Una bèstia inexuviabla*.

infalcar vt. (*infalqui*) (mar.) Provedir une nau, una embarcacion au mejan de falcas. Var.: **infaucar**, **infarcar**.

infalhibilista adj. e n. (rel. cat.) Partidari de l'infalhibilitat pontificala, per op. à-n-aquelu que n'en contestèron l'oportunitat.

infalhibilitat n.f. 1. Qualitat de quauqu'un que non si pòu enganar, que non pòu cometre d'error. Var.: **infalhibletat** (pop.). ◇ *Infalhibilitat pontificala*: Dògma, proclamat per lo promier concili dau Vatican, d'après lo quau lo papa, quora s'exprimisse ex cathedra, non si pòu enganr en matèria de fe. 2. Caractèr de cen que non pòu mancar de ben capitar.

infalhiblament adv. D'un biais infalhible, sensa manca. Sin.: **immancablament**, **indefugiblament**.

infalhible, a adj. 1. Que non si pòu enganar: *Degun es infalhible*. 2. Que produe de resultats asperats, que non pòu mancar d'acapitar: *Un remèdi infalhible, un succès infalhible*. Sin.: **assegurat**, **acertat**, **cèrt**, **certan**, **garantit**, **indefugible**, **immancable**.

infalhibletat n.f. (pop.) Infalhibilitat.

infalsificable, a adj. Que non pòu èstre falsificat.

infamacion n.f. Dins l'anciana jurisprudença criminala, nòta d'infamia: *La condemnacion au blaime emportava infamacion*.

infamament adv. D'un biais infame. Sin.: **vergonhosament**, **endenhament**.

infamant, a adj. Que desonora, que fa de mau à la reputacion de quauqu'un: *Una acusacion infamanta*. ◇ (dr.) *Pena infamanta*: Pena criminala politica (bandiment, degradacion civica) que sotamete lo condemnat à la reprobacion publica.

infamar vt. Desonorar, discreditar.

infamator, tritz n. Persona qu'infama.

infame, a adj. 1. Qu'avilisse ò desonora. 2. Que provòca lo desgust; brut. Sin.: **endenhe**, **vergonhable**, **avilissent**.

infamia n.f. 1. (lit.) Grand desonor, còup portat à la reputacion de quauqu'un. Sin.: **vergonha**, **abaissament**, **aviliment**, **ignominia**. 2. Caractèr d'una persona ò d'una accion infama. 3. Accion ò paraula vila, vergonhoa. 4. Cloaca (2).

infançon n.m. Pichin nòble; escudier.

infant, a n. Títol dei enfants cabdets dei rèis d'Espanha e de Portugal.

infantaria n.f. Ensèms dei tropas capabli de combatre à pen.

infanticida n. Persona que tua un enfant.

infanticidi n.m. Fach de tuar un enfant, espec. pichonet.

infantil(e), a adj. 1. Relatiu à l'enfant jove. 2. (pej.) Qu'a conservat, à l'atge adulte, d'unu carctèrs, en particulier psicologics, de l'enfant: *Un comportament infantile*.

infantilisacion (-izacion) n.f. Accion d'infantilisar; fach d'èstre infantilisat.

infantilisant (-izant), a adj. Qu'infantilisa.

infantilisar (-izar) vt. Rendre infantile, mantenir dins un adulte una mentalitat d'enfant.

infantilisme n.m. 1. Absença de maturitat; comportament infantile, irresponsable. 2. Arrèst dau desvolopament d'un individú, deugut à una insufisença endocriniana (ipofisària ò tiroïdiana) ò à una anomalia genetica.

infarcar vt. (*infalqui*) Infalcar.

infarciment n.m. (med.) Desvolopament d'un infart au niveu d'un teissut ò d'un organe.

infarcit, ida adj. (med.) Si di d'un teissut organic en necròsi emorragica: *Paret cardiaca infarcida*.

infart n.m. (med.) Lesion necrotica dei teissuts deuguda à un trebolici circulatòri, e que s'acompanha lo mai sovent d'una infiltracion sanguina (La causa abituala d'un infart es l'obliteracion d'un vaisseu per arteriti, per trombòsi ò per embolia). ◇ *Infart dau miocarde*: Lesion dau coar de gravitat variabla, consecutiva à l'obliteracion d'una artèria coronària. ◇ *Infart pulmonari*: Deugut lo mai sovent à una embolia.

infasabilitat n.f. Estat de cen que non si pòu faire.

infasable, a adj. Infasedor.

infasedor, ora adj. Que non si pòu faire. Var. **infasable**.

infatigabilitat n.f. Caractère de cu es infatigable.

infatigablament adv. D'un biais infatigable. Sin.: **inlassablament**.

infatigable, a adj. Que ren pòu alassar. Sin.: **inlassable**.

infatuacion n.f. (lit.) Satisfaccion excessiva e ridicula qu'una persona a d'ela-mema; fatuitat, pretension. Sin.: **sufisença**.

infatuar (s') v.pr. (*m'infatui*) Èstre excissivament content de la sieu perszona; venir infatuat.

infatuat, ada adj. Qu'a una opinion tròup boana de la sieu persona. Sin.: **pretensiós**, **sufisent**, **arlèri**.

infaucar vt. (*infauqui*) Infalcar.

infeccion n.f. 1. Penetracion e desvolopament dins un èstre vivent de micròbis patogènes (dichs *agents infecciós*), que poàdon restar localisats (pneumonia, abcès, etc.), difusar per via sanguina (septicemia) ò espantegar li sieu toxinas dins l'organisme (*toxi-infeccions*). Var.: **infectacion**. Sin.: **enfeciment, enverinadura**, **enverinament**. 2. Odor ò gust particulierament desagradiu: *Es una infeccion, aquí!*

infecciós, oa adj. 1. Que provòca ò comunica una infeccion. Var.: **infectiu**. 2. Que resulta ò s'acompanha d'una infeccion: *Una malautia infeccioa*.

infecond, a adj. (lit.) Que non es fecond: Un soal infecond. Sin.: **estèrle**.

infeconditat n.f. Caractèr de quauqu'un ò de quauqua ren d'infecond; esterilitat.

infectacion n.f. Infeccion.

infectaire, airitz n. Infectant.

infectant, a adj. Que provòca l'infeccion. Var.: **infectaire**, **infectiu**, **infecciós**, **infectuós**.

infectar vt. (*infècti*) 1. Contaminar per de gèrmes infecciós. 2. ((lit.) Emplir d'emanacions que pudísson, empestar. Sin.: **infecir**, **enfecir**, **enfecinar**.◆ **s'infectar** v.pr. Èstre pertocat per una infeccion: *La plaga s'es infectada*.

infectat, ada adj. Pertocat per una infeccion. Sin.: **enfecit**, **enfecinat**.

infècte, a adj. 1. (lit.) Que laissa escapar d'odors desagradivi. 2. (fam.) Que provòca lo desgust. 3. (fam.) Foarça marrit: *Aqueu cafè es pròpi infècte*.

infectiu, iva adj. Que provòca una infeccion. Var.: **infecciós**, **infectant**.

infectuós, oa adj. Infectant.

infèr, a adj. (bot.) En dessota. Contr.: **supèr**.

inferença (-éncia) n.f. (log.) Operacion intellectuala per la quala si passa d'una veritat à una autra veritat, jutjada tala en rason dau sieu ligam mé la promiera: *La deduccion es una inferença*. ◇ Règlas d'inferença: Aqueli que perméton, dins una teoria deductiva, de conclurre à la veritat d'una proposicion à partir d'una ipotèsi facha d'una proposicion ò d'uni proposicions.

inferior, a adj. 1. Situat en bas, mai bas, en dessota (per op. à *superior*). Sin.: **sotran**. 2. Mendre en quantitat, en qualitat, en importança, en valor: *La produccion d'aquest an es estada inferiora à-n-aquela de l'an passat*. 3. (biol.) Pas tant avançat dins l'evolucion: *Una espècia inferiora*. 4. Si di de la part d'un fluvi la mai pròcha de la mar. 5. (mat.) *Element* x *d'un ensemble ordenat, inferior à un element* y: Element x que verifica la relacion d'inegalitat $x < y$.

inferior, a n. Persona qu'ocupa una posicion subaltèrna, qu'es à un reng social mai bas.

inferiorament adv. D'un biais inferior, pas tant ben.

inferiorisacion (-izacion) n.f. Accion d'inferiorisar; fach d'èstre inferiorisat. Sin.: **rebaissament**, **demenida demeniment**.

inferiorisar (-izar) vt. Rendre inferior; sotestimar la valor de. Sin.: **rebaissar**, **demenir**.

inferioritat n.f. Desavantatge que pertòca lo reng, la foarça, lo meriti, etc.: *Si trovar en posicion d'inferioritat*. ◇ *Complèxe d'inferioritat*: Sentiment que buta lo subjècte, qu'a la conviccion intime d'èstre inferior à-n-aquelu que son à l'entorn d'eu, à si sotestimar.

inferir vt. (*inferissi*) Tirar coma consequença d'un fach, d'un principi. Sin.: **clavar**.

infermentescible, a adj. Que non es susceptible de fermentar.

infèrn n.m. 1. Sojorn supauat e luèc de suplici dei ànimas damnadi après la moart (per Dante, denant de la moart terrèstra, li ànimas dei traites ai sieus òstes son ja en infèrn). ◇ *D'infèrn*: Òrre. – (per ext.) Excessiu, foarça violent ò rapide: *Un bosin d'infèrn*. 2. (fig.) Luèc de sofrenças, situacion foarça penoa: *Viure un infèrn*. 3. Departament d'una biblioteca dont son conservats lu libres licenciós, que lo public non pòu consultar. 4. Fòssa dont s'escórron li aigas d'un molin d'òli. ◆ pl. (mit.) *Lu Infèrns*: Sejorn dei moarts.

infernal, a adj. 1. Qu'apartèn à l'infèrn ò ai Infèrns. 2. Qu'inspira l'orror. 3. Insuportable: *Un bosin infernal*. 4. *Cicle infernal*: Encadenament de circonstanças tau que lu efèctes d'una situacion anteriora constituísson en elu-memes la causa de dificultats novèli.Var.: **infernós**, **infernau**, **infèrne**.

infernalament adv. D'un biais infernal.

infernau, ala adj. Infernal.

infèrne, a adj. Infernal.

infernet n.m. Zòna arida.

infernós, oa adj. Infernal.

inferoflús n.m. Inferoflúx.

inferoflúx n.m. Escorrement de l'aiga que si manifèsta sota un fluvi, una ribiera dins la massa dei sieus lais. Var.: **inferoflús**.

inferovariat, ada adj. Si di dei vegetaus dins lu quaus l'ovari es infèr.

infertil(e), a adj. (lit.) Que non es fertile; estèrle.

infertilament adv. D'un biais infertile.

infertilisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre fertilisat.

infertilisat (-izat), ada adj. Que non es estat fertilisat.

infertilitat n.f. Esterilitat.

infestacion n.f. (med.) Estat d'un organisme qu'un parasite a envaït.

infestar vt. (*infèsti*) 1. Abondar dins un luèc, en parlant d'animaus nosibles: *Lu garris infèston d'uni naus*. 2. (med.) Envaïr (un organisme) en parlant de parasites. 3. (lit.) Saquejar per d'invasions brutali, d'actes de brigandatge. Sin.: **devastar**, **arroïnar**, **endamatjar**, **gastar**, **fracatjar**, **raubassar**, **rapinar**, **escumenjar**.

infestat, ada adj. 1. Qu'a subit una infestacion. 2. (fig.) Clafit.

infeudacion n.f. Enfeudacion. Sin.: **enfeudament**, **afeusatge**.

infeudar vt. Enfeudar.

infeudat, ada adj. Enfeudat.

infeutrable, a adj. Que non si feutra.

infibulacion n.f. (etnol.) Operacion que consistisse à faire passar un aneu (*fibula*) au travèrs dau prepuci de l'òme, au travèrs dei pichini labras de la frema (ò ç cordurar parcialament aqueli pichini labras.

infibular vt. Faire subir una infibulacion à.

infidèl(e), a adj. 1. Que manca ai sieus engatjaments, especialament dins lo maridatge. 2. Inexacte, que non exprimisse la veritat, la realitat: *Un racònte infidèle*. ◆ n. Persona que non cretz au Dieu considerat coma lo dieu vertadier.

infidelament adv. D'un biais infidèle.

infidelitat n.f. 1. Mancança de fidelitat, en particulier dins lo maridatge. ◇ (espec. au pl.) Mancança de fidelitat dins la frequentacion d'un luèc, d'una persona: *Faire d'infidelitats au sieu país*. 2. Mancança d'exactituda, de veritat: *L'infidelitat d'un istorian*.

infigurable, a adj. Que non pòu èstre figurat, representat.

infiltrable, a adj. Que si pòu infiltrar.

infiltracion n.f. 1. Passatge lent d'un liquide au travèrs dei intersticis d'un còrs. Sin.: **trespir**. ◇ *Aigas d'infiltracion*: Aigas de pluèia que penètron dins lo soal per percolacion. 2. Accion de s'insinuar dins l'esperit de quauqu'un, de penetrar furtivament en quauque luèc. 3. (mil.) Mòde de progression qu'emplega lo mai possible lu accidents de terren e li zònas non batudi per lo fuèc enemic. 4. (patol.) Envaïment d'un organe sigue per de liquides organics eissits d'un canal ò d'un conduch natural, sigue per de cellulas inflamatòri ò tumorali. 5. (terap.) Injeccion d'un medicament dins una region de l'organisme.

infiltrar vt. 1. (med.) Introdurre una substança dins (un organe). 2. Faire intrar d'elements clandestins dins (un grope) per exercitar una survelhança ò per provocacion. ◆ **s'infiltrar** v.pr. 1. Penetrar lentament au travèrs dei pòres d'un còrs solide: *L'aiga s'infiltra dins la sabla*. Sin.: **trespirar**. 2. Penetrar furtivament, s'inserir, si ficar dins. 3. (mil.) Progressar per infiltracion.

infiltrat, ada adj. e n. Si di d'una persona que, per lu besonhs d'una enquista, per survelhar ò per provocar, penètra dins una clica de bandits, un grope, etc.

infiltrat n.m. (radiol.) Opacitat pulmonària circonscricha, omogenea e gaire estenduda.

infime, a adj. Pichinet, minime.

infimitat n.f. Estat de cen qu'es infime.

infinidament adv. D'un biais infinit.

infinit, ida adj. 1. Qu'es sensa limits: *L'espaci es infinit*. 2. Foarça grand, considerable: *La redaccion d'aqueu diccionari m'a pilhat un temps infinit*. 3. (mat.) Si di d'un ensemble que si pòu metre en bijeccion m'una dei sieu parts pròpri e dau cardinal que correspoande à-n-aquel ensemble.

infinit n.m. 1. Cen qu'es supauat sensa limits. ◇ *À l'infinit*: À una distança infinidament granda; d'un grand nombre de biais. 2. (mat.) *Plus l'infinit, mens l'infini*: Elements, notats respectivament + ∞ e - ∞, taus que tot nombre real es inferior à + ∞ e superior à - ∞.

infinitari, ària adj. Qu'es partidari dau calcul infinitesimal.

infinitat n.f. 1. Nombre foarça grand: *Una infinitat de personas*. 2. (lit.) Caractèr de cen qu'es infinit.

infinitesimal, a adj. 1. Foarça pichin. 2. *Calcul infinitesimal*: Part dei matematicas que recuèrbe principalament lo calcul diferencial e lo calcul integral. Var.: **infinitesimau**.

infinitesimalament adv. D'un biais infinitesimal.

infinitesimau, ala adj. Infinitesimal. Var.: infinitesime.

infinitesime, a adj. Infinitesimal.

infinitiu n.m. Forma nominala dau vèrbo que determina l'estat ò l'accion, levat la persona e lo nombre.

infinituda n.f. Caractèr de cen qu'es infinit.

infirmable, a adj. Que pòu èstre infirmat.

infirmacion n.f. (dr.) Anullacion en apèl d'una decision.

infirmar vt. 1. Destrúger la valor, l'autoritat de; remetre totalament en question. 2. (dr.) Declarar nul.

infirmaria n.f. Local d'un establiment escolari ò militari, d'una entrepresa, etc., dont son reçaupudi li personas que sofrísson de trebolicis leugiers ò victimas d'accidents sensa gravitat. Var.: **infermaria** (it.).

infirmatiu, iva adj. Qu'infirma.

infirme, a adj. Que non a toti li sieu facultats fisiqui ; endecat. ◇ Infirme motor cerebral (I.M.C.): Subjècte paralisat à causa d'una encefalopatia perinatala non evolutiva. Var.: **infèrme** (it.).

infirmier, a n. Persona abilitada à curar de malauts, sota la direccion dei mètges, dins lu espitaus, li clinicas, à domicili ò dins un cabinet. Var.: **infermier** (it.). ◆ adj. Relatiu ai infirmiers, ai infirmieras, ai curas que dispènson.

infirmitat n.f. Afeccion particuliera que pertòca d'un biais cronic una part dau còrs. Var.: **infermitat** (it.). Sin.: **endecadura**, **endequitge**, **malandra**.

infixable, a adj. Que pòu èstre provedit d'un infixe.

infixar vt. Provedir (un mòt) d'un infixe.

infixat, ada adj. Que contèn un infixe.

infixe n.m. (ling.) Element que si mete au dedintre d'un mòt per n'en modificar lo sens ò la valor gramaticala.

inflacion n.f. 1. Situacion ò fenomène caracterisat per una auça generalisada dei prètz, permanenta e pauc ò pron importanta.

inflacionista adj. Qu'es causa ò signe d'inflacion: *Una politica inflacionisa*.

inflagracion n.f. Estat d'un còrs que pilha fuèc e si consumisse.

inflamabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inflamable. Var.: **enflambabilitat**, **cremabilitat**.

inflamable, a adj. Que pòu pilhar fuèc; que s'enflama rapidament. Var.: **enflamable**, **enflambable**. Sin.: **cremable**.

inflamacion n.f. (med.) Reaccion consecutiva à una agression traumatica, quimica ò microbiana de l'organisme, e que si manifèsta de mai d'un biais (calor, dolor, roge, etc.); lu signes manifestats. Var.: **enflamacion**. Sin.: **escaufament**.

inflamador n.m. (mar.) Nom donat de vegadas au detonador d'una torpilha.

inflamar vt. 1. Far cremar. Var.: **enflambar**. Sin.: **abrandar**, **embrandar**, **abrar**, **ardre**. 2. (med.) Metre en estat d'enflamacion. 3. Exacerbar una passion. Var.: **enflamar**. ◆ **s'inflamar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. Var.: **s'enflamar**, **s'enflambar**, **s'embrandar**. 2. S'encolerir. 3. Si passionar; s'excitar, s'embilar. 4. S'enamorar.

inflamat, ada adj. 1. Que crema. 2. (med.) En estat d'enflamacion. 3. Plen d'ardor, de passion: *Un discors inflamat.* Var.: **enflamat**.

inflamatiu, iva adj. 1. Relatiu à una inflamacion. 2. Que si transforma en inflamacion. Var.: **enflamacion**.

inflamator, airitz adj. Que provòca una inflamacion.

inflamatòri, òria adj. (med.) Qu'es caracterisat per una inflamacion; que la sieu origina es una inflamacion: *Malautia inflamatòria*.

inflexibilitat n.f. Fach d'èstre inflexible; caractèr, actituda d'una persona inflexibla.

inflexiblament adv. (lit.) D'un biais inflexible.

inflexible, a adj. 1. Que ren pòu faire plegar, véncer, comòure: *Si mostrar inflexible*. 2. Sensa indulgença; rigorós: *Una morala inflexibla*. Sin.: **rigide**, **implegable**, **implegadís**.

inflexion n.f. 1. Accion de plegar leugierament, d'inclinar: *Saludar d'una inflexion de la tèsta*. 2. Cambiament de direccion; corba: *L'inflexion brusca de la rota*, *l'inflexion de la corba dau caumatge*. ◇ (mat.) *Ponch d'inflexion*: Ponch dont una corba travèrsa la sieu tengenta. 3. Cambiament, modificacion dins lo biais de menar un afaire, de si comportar, d'envisatjar una situacion: *L'inflexion d'una politica*. 4. Modulacion, cambiament d'accent ò d'intonacion. 5. (fon.) Modificacion dau timbre d'una vocala sota l'influença d'una vocala vesina.

inflexional, a adj. Relatiu à una inflexion. Var.: **inflexionau**.

inflexionau, ala adj. Inflexional.

inflexipède, a adj. (zool.) Que li sieu patas de davant si córbon dau dedintre au defoara.

infligir vt. ◆ **s'infligir** v.pr. 1. Faire subir una pena per una fauta, una infraccion. 2. Faire subir quauqua ren de penós à (quauqu'un). 3. *Infligir un desmentit à*: Contradire absoludament, mostrar à l'evidença l'error de.

inflorescença (-éncia) n.f. 1. Mòde de gropament dei flors sus una planta. 2. Ensèms d'aqueli flors.

influença n.f. Gripa.

influença (-éncia) n.f. 1. Accion, autoritat d'una persona sobre una autra. Sin.: **aflat**. ◇ (psicol.) *Sindròme d'influença*: Conviccion deliranta d'èstre sotamés à una foarça exteriora que comanda li pensadas e lu actes. 2. Accion qu'una caua exercisse sobre una persona ò sobre una autra caua. Sin.: **aflat**. ◇ (fis.) Electrisacion per influença: Carga electrica qu'un conductor plaçat au vesinatge d'un autre conductor electrisat pilha.

influençable, a adj. Influenciable.

influençaire, airitz n. Influenciaire, influenciairitz.

influençar vt. Influenciar.

influenciable, a adj. Que si laissa influenciar. Var.: **influençable**. Sin.: **aflatable**.

influenciaire, airitz n. Persona que, per la sieu presença sus li rets sociali, es capabla d'influenciar li causidas dei gents, lo sieu biais de crompar. Var.: **influençaire**.

influenciar vt. Exercir una influença sobre: *Influenciar l'opinion publica*. Var.: **influençar**. Sin.: **aflatar**.

influent, a adj. Qu'a d'autoritat, de prestigi.

influir vt. ind. (*influissi*) Exercir una accion: *Lo clima influisse sobre la santat*.

influx n.m. (neurol.) *Influx nerviós*: Fenomène de natura electrica per lo quau l'excitacion d'una fibra nervioa s'espandisse dins lo nèrvi. Var.: **inflús**.

infografia n.f. Aplicacion de l'informatica à la representacion grafica e au tractament de l'imatge.

infografista n. Es^pecialista d'infografia.

in-fòlio adj. inv e n.m. inv. Si di dau format determinat per lo plegament d'un fuèlh d'impression en doi fulhets, sigue 4 pàginas; libre d'aqueu format. Abrev.: **in-f°**.

infondat, ada adj. Desprovedit de fondament. Sin.: **injustificat**.

infondedís, issa adj. Infusible.

infondre vt. e vi. Infusar.

inforçable, a adj. Que non pòu èstre forçat.

informacion n.f. 1. Accion d'informar, de s'informar: *L'informacion dei legèires*. 2. Entresenha: *Una faussa informacion*. ◇ Nòva qu'una agença de premsa comunica, qu'es donada per una ràdio, una television, un jornal. 3. (inform.) Element de conoissença susceptible d'èstre codificat per èstre conservat, tractat ò comunicat. 4. (cibern.) Factor qualitatiu que designa la posicion d'un sistema e eventualament transmés per aqueu sistema à un autre. ◇ *Quantitat d'informacion*: Mesura quantitativa de l'incertituda d'un messatge en foncion dau gra de probabilitat de cada senhal que compaua aqueu messatge. ◇ *Teoria de l'informacion*: Qu'a per objècte de definir e d'estudiar li quantitats d'informacion, lo codatge d'aqueli informacions, lu canals de transmission e la sieu capacitat. 5. (dr.) Ensèms dei actes d'instruccion qu'an per objècte de faire la pròva d'una infraccion ò de n'en conóisser lu autors. ◆ pl. Bulletin radiotelevisat ò televisat que dona de nòvas dau jorn. Sin.: **novèlas**, **nòvas**, **novelum**.

informal, a adj. 1. Que non obeïsse à de règlas determinadi; que non a un caractèr oficial: *Un acamp informal*. 2. (b.-a.) Si di d'una forma de pintura abstracha (à partir dau 1945) marcada per l'absença de composicion organisada e que tradue, dins la gestualitat ò la matèria, l'espontaneïtat de l'artista. Var.: **informau**. ◆ n. (b.-a.) Artista informal.

informar vt. 1. Metre au corrent de quauqua ren, avisar: *T'informi que la tieu demanda es estada acceptada*. Sin.: **assabentar**, **metre au fieu**. 2. Donar d'informacions à, entresenhar. Sin.: **acertar**, **certificar**. ◆ vi. (dr.) Procedir à una informacion, instruire. ◆ **s'informar** v.pr. Reculhir d'informacions. Sin.: **s'entresenhar**.

informat, ada adj. Qu'es au corrent d'una informacion, de cen que si debana. Sin.: **acertat**, **certificat**, **assabentat**, **entresenhat**.

informatic, a adj. Relatiu à l'informatica. ◇ *Sistema informatic*: Ensèms compauat d'un computador e dei diferents elements que li si restàcon.

informatica n.f. Sciença dau tractament automatic e racional de l'informacion en tant que supoart dei conoissenças e dei comunicacions; ensèms dei aplicacions d'aquesta sciença, que mete en òbra de materials (computadors) e de logicials.

informaticament adv. Mé de mejans informatics.

informatician, a n. Persona que s'entrèva d'informatica, especialista d'informatica.

informatisable (-izable), a adj. Que pòu èstre informatisat.

informatisacion (-izacion) n.f. Accion d'informatisar; fach d'èstre informatisat.

informatisar (-izar) vt. 1. Tractar per lu procediments de l'informatica: *Informatisar un estudi de mercat*. 2. Provedir de mejans informatics: *Informatisar una entrepresa*.

informatiu, iva adj. Qu'informa: *Publicitat informativa*.

informator, tritz n. Persona que dona d'informacion à un enquistaire.

informau, ala adj. Informal.

infòrme, a adj. 1. Que non a una forma ben clara, reconoissibla: *Una massa infòrma*. 2. Que non es pron elaborat, pensat: *Un obratge infòrme*. 3. (pej.) D'una forma sensa gràcia: *Una esculptura infòrma*.

informulat, ada adj. Que non es estat formulat.

infortificable, a adj. Que non pòu èstre fortificat.

infortuna n.f. 1. Adversitat, mancança d'astre. 2. (sovent au pl.) Eveniment malurós, revèrs. ◇ (espec.) fach d'èstre enganat per lo sieu òme ò la sieu frema, per lo sieu partenari: *Una infortuna conjugala*. Var.: (it.) **infortuni**, **desfortuna**, **malafortuna**. Sin.: **malastre**, **malasòrt**, **malaurança**, **desgràcia**, **desaventura**, **espròva**, **malan**, **malastrada**, **mauparada**, **misèria**.

infortunat, ada adj. e n. (lit.) Malastruc. Var.: **desfortunat**, **malafortunat**. Sin.: **malastrat**, **desgraciat**, **desventurat**, **miserable**, **malastrós**, **malaürós**, **malurós**, **malastruc**, **desastrat**, **malanan**.

infortuni n.m. (it.) Infortuna.

infra adv. Mai bas, aquí sota. Contr.: **supra**.

infracambrian, a adj. e n. Nom dei terrens generalament desprovedits de fossiles, situats sota lu darriers jaç fossilifèrs dau cambrian e que concòrdon m'elu.

infraccion n.f. Transgression, violacion de cen qu'una institucion a definit coma règla. ◇ (dr.) Accion ò comportament que la lèi definisse e qu'es sancionat d'una pena (Li a tres tipes d'infraccions: li contravencions, lu delictes e lu crimis).

infracellular(i), a (-ària) adj. Que pertòca un element de talha inferiora à-n-aquela de la cellula.

infraciliar(i), a (-ària) adj. (bot) Si di dau granule jonch au cilh inserit sus lo cinetosòma.

infraconscient, a adj. Si di de l'estat inferior de la consciença. Contr.: **supraconscient**.

infracostic, a adj. Sistèma de telegrafe que permete de sobrepauar à una comunicacion telefonica, per lo biais dau cable, una comunicacion telefonica telegrafica au mejan d'un aparelh telegrafic de 60 bauds.

infracretaceu, ea adj. Si di dau promier periòde dau cretaceu.

infracrostal, a adj. Qu'es situat sota la crosta terrèstra. Var.: **infracrostau**. Sin.: **infraterrèstre**.

infracrostau, ala adj. Infracrostal.

infradian, a adj. (tecn. med.) Que dura pus pauc d'un jorn.

infradine n.m. Receptor radioelectric de cambiament de frequenças, que la sieu frequença intermediària es sobrana à-n-aquela dei ondas carrejairitz à receure.

infraelementari, ària adj. En dessota dau niveu elementari.

infraestatic, a adj. En dessota dau niveu d'un Estat: *Lu afaires regionals son infraestatics*.

infraestructura n.f. 1. Ensèms dei travalhs relatius à tot cen que necessita, per un obratge (poant, rota, camin de fèrre, etc.), de fondacions. 2. Jaça de materiau pauada entre la jaça de fondacion e la plataforma d'una rota. (mil.) Ensèms dei installacions territoriali (servicis, escòlas, basas, etc.) indispensabli à la creacion e à l'emplec dei foarças armadi. ◇ *Infraestructura aerenca*: Ensèms dei installacions au soal indispensabli ai avions. 4. Part intèrna d'una estructura (abstracha ò materiala). 5. Per lu marxistas, ensèms dei mejans e dei rapoarts de produccion que son à la basa dei formacions sociali, per op. à *superestructura*. Var.: **infrastructura**. Sin.: **fondamenta**. Contr.: **superestructura**.

infraexistencial, a adj. Que si plaça à un niveu tot subjectiu. Var.: **infraexistenciau**.

infraexistenciau, ala adj. Infraexistencial.

infra-ipotetic, a adj. En sota de cen qu'es ipotetic.

infra-intellectual, a adj. Totalament estatic: *Kant di que toti li noastri intuicions son sensibli ò autrament dich, infra-intellectuali*. Var.: **infra-intellectuau**.

infra-intellectuau, ala adj. Infra-intellectual.

infrajurassic, a adj. Situat en dessota dei terrens jurassics.

infralapsari, ària adj. (teol.) Relatiu à la teoria que sostèn la condamnacion per Dieu d'una part dei descendents d'Adam e Eva.

infraliàs n.m. (geol.) Anciana denominacion d'una formacion geologica, anteriora au Liàs.

infraliasic, a adj. De l'infraliàs.

infraliminari, ària adj. Si di d'un estímulus que la sieu intensitat es tròup bassa per provocar una respoasta manifèsta de l'organisme.

infraliterari, ària adj. (pej.) Que pertòca l'infraliteratura, que li apartèn.

infraliteratura n.f. (pej.) Literatura de gaire de qualitat.

inframarginal, -ale, (zool.) Per lu crocodilians, si di dei placas que s'inserísson entre li placas dorsali e li placas ventrali. Var.: **inframarginau**. Sin.: **marginolateral**.

inframarginau, ala adj. Inframarginal.

inframarin, a adj. Qu'es en dessota de la mar.

inframastiti n.f. (med.) Fleumon sotadenoïdian.

inframicròbi n.m. Micròbi foarça pichins.

inframicrobian, a adj. Que pertòca lu inframicròbis.

inframicroscopic, a adj. Tròup pichin per èstre vist au mejan d'un microscòpi.

inframonde n.m. Monde d'en sota, monde soterran.

infrangible, a adj. (lit.) Que non pòu èstre rot. Sin.: **irrompible**.

infranquible, a adj. Que non pòu èstre franquit. Sin.: **irrecompassable**, **insuperable**.

infraoceanian, a adj. Qu'es en dessota de l'ocean.

infraorbitari, ària adj. Que si tròva au dedintre de la cavitat orbitària.

infrapauat, ada adj. Subordenat, plaçat en sota.

infrapoétisme n.m. (pej.) Movement poetic de gaire de qualitat.

infrapsicologic, a adj. Psicologia de l'inconscient.

infrapsiquic, a adj. D'un niveu psiquic foarça bas.

infraracional, a adj. Dins l'inconscient, en sota dau racional. Var.: **infraracionau**.

infraracionau, ala adj. Infraracional.

infraregional, a adj. Relatiu à un niveu en dessota dau niveu regional: *L'intercomunalitat es infraregionala*. Var.: **infraregionau**.

infraregionau, ala adj. Infraregional.

infraroge, oja adj. e n.m. (fis.) Si di dau raionament electromagnetic que la sieu longor d'onda es compresa entre 0,8 micron (lutz roja) e 1 mm, emplegat per l'escaufatge, la fotografia aerenca, en terapeutica, dins lu armaments, etc.

infrarecordança n.f. Infrasovenir.

infrarenembrança n.f. Infrasovenir.

infrarenembre n.m. Infrasovenir.

infrasensible, a adj. Que non es sensible, qu'es en sota dau limit de la sensibilitat.

infrasensorial, a adj. En dessota de cen que lu organes dei sens poàdon sentir. Var.: **infrasensoriau**.

infrasensoriau, ala adj. Infrasensorial.

infrasilenci n.m. Si di d'un silenci que seria anterior au lengatge.

infrason n.m. Vibracion mecanica de la mema natura que le son, ma de frequença tròup bassa (inferiora à 15 Hz) per èstre audida d'una aurelha umana.

infrasonic, a adj. Relatiu ai infrasons. Var.: **infrasonòr(e)**.

infrasonòr(e), a adj. Relatiu ai infrasons. Var.: **infrasonic**.

infrasonoterapia (med.) Terapia au mejan d'infrasons.

infrasovenença n.m. Infrasovenir

infrasovenir n.m. Sovenir patogène anterior à la consciença. Sin.: **infrasovenença**, **infrarenembre**, **infrarenembrança**, **infrarecordança**.

infrastructura n.f. Infraestructura.

infratermoterapia n.f. (med.) Terapia au mejan de rais infraroges.

infraterrèstre, a adj. Qu'es sota la tèrra. Sin.: **infracrostal**.

infra-uman, a adj. (filos.) D'una condicion umana inferiora.

infravida n.f. Vida que porria existir dins la matèria à l'estat rudimentari.

infraxillar(i), a (-ària) adj. (bot.) Plaçat en dessota de l'aissèla dei fuèlhas. Contr.: **supraxillar(i)**.

infrequent, a adj. Que non es frequent. Sin.: **rar(e)**, **escars**, **atipic**.

infrequentat, ada adj. Que non es frequentat. Sin.: **intrevat**.

infresilhós, oa adj. Infriable.

infresinós, oa adj. Infriable.

infriable, a adj. Que non es friable. Sin.: **infresilhós**, **infresinós**, **inengrunable**.

infruchós, oa adj. Infructuós.

infruchosament adv. Infructuosament.

infruchositat n.f. Infructuositat.

infructescença (-éncia) n.f. (bot.) Ensèms dei fruchs que vènon dau desvolopament d'una inflorescença.

infructuós, oa adj. Que non dona un resultat utile; van. Var.: **infruchós**.

infructuosament adv. Sensa resultat. Var.: **infruchosament**.

infructuositat n.f. Caractèr de cen qu'es infructuós. Var.: **infruchositat**.

infula n.f. (Antiqu. rom.) Pichina benda sacrada de lana blanca que cenhia lo front dei prèires, dei vestalas e dei suplicants, e que s'en paràvon li victimas dei sacrificis.

infumable, a adj. Que non si pòu fumar, qu'es foarça desagradiu quora si fuma.

infundibular(i), a (-ària) adj. Relatiu à un infundibulum.

infundibulectomia n.f. (cir.) Reseccion parciala de l'infundibulum de l'artèria pulmonara.

infundibulifòrme, a adj. En forma de tortairòu.

infundibuloplastia n.f. (cir.) Refeccion cirurgicala de l'infundibulum.

infundibulotomia n.f. (cir.) Trencament cirurgical de l'infundibulum.

infundibulum n.m. (lat.) 1. Part d'organe en forma d'embut. 2. Acabament sotran dau tèrç ventricule dau cerveu.

infús, usa adj. *Aver la sciença infusa*: La possedir naturalament, sensa l'aver obtenguda per l'experiença ni

per l'estudi; (pej.) Crèire ò far crèire de saupre tot, mai ben que lu autres.

infusar vt. 1. Faire macerar (una planta aromatica) dins un liquide bulhent per que lo liquide n'en pilhe l'aròma. 2. (lit.) Comunicar à quauqu'un de coratge, d'ardor, etc.). ◆ vi. Comunicar à un liquide de sucs aromatics: Laissar infusar una tisana. Sin.: **infondre**.

infuseta n.f. (nom depauat) Saqueton de tisana lèst à infusar.

infusibilitat n.f. Caractèr de cen que non pòu fondre.

infusible, a adj. Que non pòu fondre. Sin.: **infondedís**.

infusion n.f. 1. Accion d'infusar. 2. Liquide dins lo quau si mete una planta aromatica à infusar.

infusòri n.m. *Infusòris*: Protozoaris que li sieu colonias si poàdon desvolopar dins li infusions vegetali.

ingambi, àmbia adj. Qu'a li cambas lèsti: *Un vièlh encara ingambi*. Sin.: **escarrabilhat**, **viu**, **ardit**, **abelugat**.

inganhable, a adj. Que non pòu èstre ganhat.

ingarible, a adj. Que non si pòu garir. Sin.: **incurable**.

ingenerable, a adj. Que non pòu èstre generat.

ingèni n.m. Engenh, gaube. Var.: **gèni**.

ingeniós, oa adj. Engenhós. Sin.: **biaissut**, **gaubiós**, **engivanós**.

ingenú, ua adj. e n. 1. (lit.) Qu'agisse, parla m'una innocenta franquessa, sensa escondre ren dei sieu pensadas ni dei sieus sentiments. 2. (iron.) Qu'es d'una candor un pauc nèscia. Sin.: **simplet**, **novelari**, **candid(e)**, **simplàs**, **nèsci**, **credereu**.

ingenua n.f. (teatre) Emplec de filha simpla, un pauc nèscia.

ingenuitat n.f. Caractèr de cen qu'es ingenú. Sin.: **candidessa**, **nescitge**, **simplitge**, **innocença**, **credulitat**.

ingerença (-éncia) n.f. Accion de s'ingerir.

ingerir v.t. Introdurre dins l'estòmegue en passant per la boca: *Ingerir d'aliments*. Sin.: **absorbir**, **surbir**, **embeure**.◆ **s'ingerir** v.pr. Si mesclar de quauqua ren sensa n'aver lo drech, la permission. Sin.: **s'entremetre**, **ficar lo nas** (pop.).

ingestion n.f. Accion d'ingerir: *Ingerir un medicament*. Sin.: **absorcion**, **manjament**, **surbiment**.

ingloriós, oa adj. Sensa glòria.

ingloriosament adv. D'una mena ingloriosa.

inglosable, a adj. Que non pòu èstre glosat.

ingord, a adj. (it. *ingordo*) Que manja m'una aviditat descoros. Sin.: **mastegaire**, **manjairàs**, **manjareu**, **golifard**, **escuraplats**, **lecaplats**.

ingovernable, a adj. Que non si pòu governar.

ingrat, a n. Que non reconoisse lu benfachs reçauputs e non manifèsta de reconoissença. Sin.: **desconoissent**. ◆ adj. 1. Que non es agradiu à l'uèlh; desgraciós: *Una cara ingrata*. ◇ *L'atge ingrat*: La pubertat, lo començament de l'adolescença. Sin.: **atge bèstia**. 2. Que non recompensa en foncion de la pena que costa; aride, estèrle: *Un soal ingrat*. 3. Que demanda d'esfoarç importants per de resultats pichins: *Un travalh ingrat*.

ingratament adv. Embé ingratituda. Sin.: **desconoissentament**.

ingratituda n.f. Caractèr de quauqu'un qu'es ingrat, que manca de reconoissença; acte ò paraula ingrata. Sin.: **desconoissença**.

ingredient n.m. Produch que si mete dins una composicion (una recèpta, etc.): *Lu ingredients de la sopa au pisto*.

inguinal, a adj. [iŋgɥi'nal] (anat.) Relatiu à l'anguinalha. Var.: **inguinau**.

inguinau, ala adj. Inguinal.

ingurgitacion n.f. Accion d'ingurgitar; fach d'èstre ingurgitat. Sin.: **empassatge**.

ingurgitar vt. 1. Absorbir en granda quantitat e rapidament. 2. (fig.) Aquistar una granda quantitat de conoissenças sensa pilhar lo temps de li assimilar. Sin.: **empassar**, **engolir**.

inibicion n.f. 1. Fenomène d'arrèst, de blocatge ò de ralentiment d'un procèssus quimic, psicologic ò fisiologic. 2. Diminucion de l'activitat d'un neuròna, d'una fibra musculària ò d'una cellula secretritz, sota l'accion d'un influx nerviós ò d'una ormòna.

inibir vt. (*inibissi*) 1. Suprimir ò ralentir tota possibilitat de reaccion, tota activitat de (quauqu'un). 2. Suspendre (un procèssus fisiologic ò psicologic).

inibitiu, iva adj. Inibitor.

inibitor, tritz adj. (fisiol.) De natura à ralentir ò à arrestar un movement, una foncion. Var.: **inibitiu**. Contr.: **dinamogène**.

inibitor n.m. Substança que, à bassa concentracion, blòca ò retarda una reaccion quimica ò bioquimica.

inibitòri, òria adj. Que genèra una inibicion.

inic, a adj. (lit.) Que manca à l'equitat, contrari à l'equitat; injust: *Un jutjament inic*, *li sentenças iniqui de l'Inquisicion.*

inicament adv. D'un biais inic.

iniciacion n.f. 1. Accion de revelar ò de reçaupre la conoissença d'una practica, li promieri nocions d'una disciplina. 2. Ceremònia que fa arribar un individú à un noveu grope d'apartenença (classa d'atge, mestier, etc.), dins li societats non industriali. ◇ Ensèms dei rites d'afilicacion dins lu cultes e lu mistèris de l'Antiquitat orientala e grecoromana. ◇ Encuèi, ensèms dei ceremònias que perméton d'intrar dins una societat secreta.

iniciaire, airitz adj. e n. Iniciator, començaire, entamenaire.

inicial, a adj. Qu'es au començament: *L'error iniciala*. ◇ (bot.) *Cellulas iniciali* ò *inicialas*, n.f. pl.: Situadi à l'extremitat dei raíç e dei pens, e que si multiplícon rapidament. Var.: **iniciau**.

iniciala n.f. Promiera letra d'un mòt, dau nom, dau pichin nom d'una persona.

inicialament adv. Au començament, à l'origina.

inicialisacion (-izacion) n.f. (inform.) Estapa preliminària de la messa en servici d'un computador.

inicialisar (-izar) vt. (inform.) Efectuar l'inicialisacion de.

iniciar vt. (*inici*, classic *inícii*) 1. Ensenhar lu rudiments d'una sciença, d'una tecnica à (quauqu'un). Sin.: **emprincipiar**. 2. Metre (quauqu'un) au corrent de cauas secreti ò conoissudi d'un pichin nombre. Sin.: **assabentar**. 3. Admetre (quauqu'un) à la conoissença ò au culte d'un mistèri religiós, ai practicas d'una associacion, d'una sècta. 4. Revelar, èstre lo promier à far conóisser quauqua ren à (quauqu'un). ◆ **s'iniciar** v.pr. *(à)* Començar à s'instruire dins (una disciplina, una activitat). Sin.: **s'assabentar**.

iniciat, ada adj. e n. Qu'a augut una iniciacion; instruit d'un secret, d'un art. Sin.: **assabentat**, **emprincipiat**. ◇ (dr.) Delicte d'iniciat: Infraccion que comete quauqu'un que, dispauant d'informacions privilegiadi, fa de profièchs en Borsa.

iniciatic, a adj. De l'iniciacion, relatiu à de practicas secreti: *Un rite iniciatic*.

iniciatiu, iva adj. Que suscita quauqua ren, qu'es à l'origina de quauqua ren.

iniciativa n.f. 1. Accion d'aqueu que prepaua ò que fa lo promier quauqua ren; drech de prepauar, de començar quauqua ren: *Pilhar l'iniciativa d'una mesura*. ◇ *Inciativa legislativa*: Drech de sotametre à la discussion e au vòte dei assembladas parlamentari lo tèxto d'una proposicion de lèi (*iniciativa parlamentària*) ò un projècte de lèi (*iniciativa dau govèrn*). ◇ *Iniciativa populària*: Drech reconoissut ai ciutadans d'unu Estats (Soíssa, Itàlia, per ex.) de sotametre au Parlament de proposicions de lèi s'an recampat un nombre donat de signaturas. 2. Qualitat d'aqueu que saup prendre la decision: *Aver l'esperit d'iniciativa*. 3. *Iniciativa de defensa estrategica (I.D.S.)*: Iniciativa qu'avia lançat en lo 1983 lo President american Reagan, que la sieu amira èra l'eliminacion de missiles estrategics, espec. à partir de sistemas espacials. Sin. (corrent): **guèrra dei estelas**.

iniciator, tritz n. 1. Persona qu'inícia, qu'es la promiera à far conóisser quauqua ren à quauqu'un. 2. Persona qu'es à l'origina de quauqua ren, que duèrbe una via nòva. Var.: **iniciaire**. Sin.: **començaire**, **entamenaire**. ◆ adj. Si di dau ròtle, de la foncion de quauqu'un qu'inícia.

iniciau, ala adj. Inicial.

inimaginablament adv. D'un biais inimaginable.

inimaginable, a adj. Que despassa tot cen que si porria imaginar; extraordinari, incredible. Sin.: **sembla pas, inconceptible**.

inimistat n.f. Sentiment duradís d'ostilitat; aversion, òdi. Var.: **enemistat**. Sin.: **aborriment**.

inimitabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inimitable.

inimitablament adv. D'un biais inimitable.

inimitable, a adj. Que non pòu èstre imitat. Sin.: **irretipable**.

inimitat, ada adj. Que non es estat imitat.

ininflamabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es ininflamable. Var.: **ininflambabilitat**.

ininflamable, a adj. Que non si pòu inflamar. Var.: **ininflambable**.

ininflamacion n.f. Absença d'inflamacion.

ininflambabilitat n.f. Ininflambabilitat.

ininflambable, a adj. Ininflambable.

ininscripcion n.f. Fach de non èstre inscrich.

ininstaurable, a adj. Que non pòu estar instaurat.

inintegrable, a adj. Que non pòu èstre integrat.

inintelligença (-éncia) n.f. Mancança d'intelligença; estupiditat. Sin.: **bestiesa**, **nescitge**, **colhonitge** (pop.), **inepcia**.

inintelligent, a adj. Que manca d'intelligença. Sin.: **bèstia**, **nèsci**, **ensucat**, **tardòc**, **colhon** (pop.).

inintelligentament adv. Sensa intelligença.

inintelligibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inintelligible.

inintelligiblament adv. D'un biais inintelligible.

inintelligible, a adj. Escur, que non si pòu capir. Sin.: **fosc**, **clus**.

inintencional, a adj. Que non es intencional. Var.: **inintencionau**.

inintencionalament adv. Sensa intencion deliberada.

inintencionau, ala adj. Inintencional.

ininterès n.m. Absença d'interès.

ininteressant, a adj. Que non presenta minga interès.

ininterpretable, a adj. Que non pòu èstre interpretat.

ininterromput, uda adj. Que non s'arrèsta. Var.: **ininterrot**. Sin.: **contunh**.

ininterrot, a adj. Que non es interrot. Sin.: **continú**, **contunh**. Var.: **ininterromput**.

iniodime, a adj. e n.m. Si di d'un mòstre qu'a un solet còrs mé doi tèstas unidi au niveu dau suc.

iniòpe, a adj. Qualifica un mòstre que la sieu tèsta presenta d'un costat una faça, e de l'autre un uèlh imperfècte.

iniopia n.f. Estat d'un mòstre inòpe.

iniquitat n.f. Injustícia grèva.

iniquitós, oa adj. Injust, inic.

initerable, a adj. Que non pòu èstre iterat.

injeccion n.f. 1. Operacion que consistisse à injectar un produch. Sin.: **seringada**. ◇ (autom.) *Motor à injeccion*: Dins lo quau un injector, sovent electronic, dòsa lo mesclum carburat sensa l'intermediari d'un carburator. 2. Introduccion d'un liquide ò d'un gas dins l'organisme; substança ensinda introducha: *Una injeccion de morfina*. Sin.: **seringada**. 3. Apoart important (de capitals, de sòus frescs). 4. (mat.) Aplicacion injectiva. 5. (astronaut.) *Injeccion sus orbita*: Fach, per un engenh espacial, de passar de la sieu trajectòria de lançament à una trajectòria orbitala; instant d'aqueu passatge.

injectable, a adj. Que pòu èstre injectat. Sin.: **seringable**.

injectar vt. (*injècti*) 1. Introdurre sota pression (un liquide, un gas) dins un còrs; faire una injeccion de. 2. Fornir en granda quantitat (de capitals) à una entrepresa. Sin.: **enfondre**, **engitar**, **seringar**. ◆ **s'injectar** v.pr. Devenir injectat: *En emparant aquela nòva, lu sieus uèlhs s'injectèron*.

injectat, ada adj. Colorat per un aflúx de sang: *D'uèlhs injectats*.

injectiu, iva adj. (mat.) Si di d'una aplicacion dins la quala tot element de l'ensemble d'arribada a au mai un antecedent dins l'ensemble d'origina.

injector n.m. (tecn.) Aparelh que permete l'introduccion forçada d'un liquide dins una màquina ò dins una mecanica.

injoncion n.f. Òrdre precís e formal d'obeïr immediatament. ◇ (dr.) *Injoncion de pagar*: Procedura simplificada de recobrament dei pichini creanças non pagadi à l'escadença e non contestadi.

injonhible, a adj. Que non pòu èstre contactat.

injontiu, iva adj. e n. (ling.) Qu'exprimisse un òrdre.

injugable, a adj. Que non pòu èstre jugat.

injúria n.f. 1. Paraula que fa mau d'un biais greu e conscient; insult. Sin.: **escarni**, **aulesc** (Lucer.), **escarniment**, **escòrna**, **invectiva**, **ofensa**, **otratge**. ◇ (dr.) Expression otratjanta que comprèn l'imputacion de minga fach precís, que constituisse un delicte s'es publica e non respoande à una provocacion. 2. (lit.) Accion, procediment qu'ofensa; afront. 3. (lit.) Li injúrias dau temps: *Lu dams que provòca*.

injuriar vt. (*injuri*, classic *injúrii*) Ofensar per d'injúrias, insultar. Sin.: **escarnir**, **escornar**, **insolentar**, **infamar**, **invectivar**, **otratjar**.

injuriós, oa adj. Que constituisse una injúria; que tòca la reputacion, la dignitat de quauqu'un; insultant, otratjant: *De prepaus injuriós*. Sin.: **ofensant**, **escarniós**.

injuriosament adv. D'un biais injuriós.

injust, a adj. 1. Que non es confòrme à la justícia, à l'equitat; arbitrari, inic. 2. Que non agisse mé justícia, equitat; parcial.

injustament adv. D'un biais injust. Sin.: **arbitrariament**, **inicament**, **parcialament**.

injustícia n.f. 1. Caractèr de cen qu'es injust. 2. Acte injust: *Cometre una injustícia*.

injustificable, a adj. Que non si pòu justificar; indefendible, insostenible.

injustificat, ada adj. Que non es justificat, que non es estat justificat.

inlassablament adv. D'un biais inlassable. Sin.: **infatigablament**.

inlassable, a adj. Que non si lassa, que non ren ni degun pòu lassar. Sin.: **infatigable**.

inlay n.m. (mòt anglés) Blòc metallic colat, enclaus dins una cavitat dentària que sièrve à obturar, reconstituent ensinda la forma anatomica de la dent.

innat, ada adj. 1. Qu'existisse ja à la naissença. ◇ (filos.) *Ideas innadi*: D'après lu cartesians, ideas potenciali dins lo noastre esperit despí la naissença, coma aquela de Dieu, de l'ànima ò dau còrs (per op. ai *ideas adventici* e ai *ideas factici*). 2. Qu'apartèn au caractèr fondamental de quauqu'un: *Aver un sens innat de la justícia*.

innavigabilitat n.f. Estat d'una nau que non permete de la far navigar dau fach de la sieu marrida mantenença.

innavigable, a adj. 1. Que non li si pòu navigar sobre: *Palhon, Var, son innavigables.* 2. Impròpria à la navigacion en parlant d'una nau.

innegable, a adj. Que non pòu èstre negat, que non si pòu contradire. Sin.: **incontestable**, **indenegable**.

innegociable, a adj. Que non si pòu negociar.

inneïsme n.m. Doctrina que postula l'inneïtat d'uni estructuras mentali.

inneïsta n. Partidari de l'inneïsme.

inneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es innat.

innervacion n.f. (anat.) Sistema de desparticion dei nèrvis dintre un endrech de l'organisme.

innervar vt. Transmetre l'influx nerviós.

innocença (-éncia) n.f. 1. Absença de culpabilitat: *Proclamar l'innocença d'un acusat*. 2. Puretat de quauqu'un qu'ignòra lo mau: *L'innocença dei enfants*. ◇ *En tota innocença*: Francament, en tota simplicitat. 3. Ingenuitat, simplicitat d'esperit, candor: *Abusar de l'innoncença de quauqu'un*. Sin.: **candidessa, nescitge, simplitge**, **credulitat**.

innocent, a adj. e n. 1. Que non es colpable, que non es responsable de cen qu'es sospechat. 2. Qu'es per ren dins lu eveniments que sofrisse: *Una victima innocenta*. ◇ (relig. crist.) *Massacre dei Innocents*: Assassinat dei enfants de Betelèm en sota de doi ans d'atge, qu'Eròde ordonèt per paur de la rivalitat m'au Messia. 3. Qu'ignòra li realitats de la vida; pur, candide. 4. Simple d'esperit, ingenú, niais. ◆ adj. Qu'es fach sensa marrida intencion.

innocentament adv. Embé innocença, sensa voler faire mau.

innocentar vt. 1. Declarar innocent. 2. Establir l'innocença de. Sin.: **descolpar**, **absòlver**.

innocuitat n.f. Qualitat, caractèr d'una caua que non es nociva.

innombrablament adv. D'un biais innombrable.

innombrable, a adj. Que non si pòu comptar; foarça nombrós. Var.: **innumerable**.

innomenable, a adj. Que non pòu èstre nomenat, espec. perqué es desgustant. Var.: **innomable**.

innomenat, ada adj. 1. Que non es estat nomenat. 2. (anat.) *Linha innomenada*: Eminença que presenta la part intèrna de l'oàs iliac. Var.: **innomat**.

innomable, a adj. Innomenable.

innomat, ada adj. Innomenat.

innovacion n.f. 1. Accion d'innovar, d'inventar, de crear quauqua ren de noveu. 2. Cen qu'es noveu; creacion, transformacion: *Una innovacion tecnica*.

innovaire, airitz adj. e n. Innovator.

innovant, a adj. Qu'innòva, que constituisse una innovacion.

innovar vi. (*innòvi*) Introdurre quauqua ren de noveu dins un camp particulier: *Innovar en matèria economica*.

innovator, tritz adj. e n. Qu'innòva. Var.: **innovaire**.

inoblidable, a adj. Que non si pòu oblidar. Sin.: **indenembrable**.

inoblidat, ada adj. Que non es estat oblitat. Sin.: **indenembrat**.

inobservable, a adj. 1. Que non pòu èstre mes en aplicacion: *Una règla inobservabla*. 2. Que non pòu èstre avistat: *Un aerolit inobservable.*

inobservacion n.f. Fach de non observar li lèis, lu reglaments, lu sieus engatjaments.

inobservança n.f. Actituda d'una persona que non respècta de prescripcions religioï ò morali.

inobservat, ada adj. Que non es estat observat.

inocibe n.m. Fonge basidiomicèt.

in-octavo adj. e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 8 fulhets, es à dire 16 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-8°**, **in-8**.

inoculabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inoculable.

inoculable, a adj. Que pòu èstre inoculat.

inoculacion n.f. (med.) Introduccion ò penetracion accidentala dins l'organisme d'un gèrme vivent (bacteria ò virus).

inocular vt. 1. Comunicar (un virus, una malautia, etc.) per inoculacion. 2. (lit.) Transmetre per contagion morala; comunicar: *Inocular una doctrina*.

inoculator, tritz adj. Qualifica cen que sièrve à inocular, à transmetre una malautia.

inoculator, tritz n.m. Persona que fa una inoculacion.

inocupacion n.f. 1. Estat d'una persona que non a d'ocupacions regulieri. 2. Fach d'èstre inabitat, en parlant d'un lotjament.

inocupat, ada adj. 1. Sensa ocupacion. 2. Que non es abitat: *Una maion inocupada*.

inodòr(e), a adj. Sensa odor.

inofensiu, iva adj. Que non representa un perilh: *Una bèstia inofensiva*.

inomogeneu, ea adj. Que non es omogeneu.

inondable, a adj. Que pòu èstre inondat: *Bastir en zòna inondabla*. Sin.: **enaigable**.

inondacion n.f. 1. Submersion dei terrens pròches d'un cors d'aiga, deuguda à una montada dei aigas; aigas qu'inóndon. Sin.: **aigat**, **enaigament**. 2. Presença anormala d'una granda quantitat d'aiga dins un local. 3. Aflúx considerable de cauas. Var.: **inondament**.

inondament n.m. Inondacion. Sin.: **aigat**, **enaigament**.

inondar vt. 1. Curbir d'aiga (un terren, un luèc). 2. Banhar, trempar: *Inondar lo tapís*. Sin.: **enaigar**. 3. Afluir au ponch d'envaïr completament, de clafir: *La fola comença à inondar la plaça*. 4. Espandre en granda quantitat dins: *Inondar lo mercat d'articles d'importacion*.

inondat, ada adj. e n. Qu'a sofèrt d'una inondacion.

inopauabilitat n.f. (dr.) Natura d'un acte que lu tèrç non n'en poàdon escartar lu efèctes.

inopauable, a adj. (dr.) Que non pòu èstre opauat.

inoperable, a adj. Que non pòu subir una operacion cirurgicala.

inoperant, a adj. Inoperós.

inoperós, oa adj. Qu'es sensa efècte; ineficaç. Var.: **inoperant**.

inopinadament adv. D'un biais inopinat.

inopinat, ada adj. Qu'arriba sensa que degun li augue pensat; imprevist: *L'arribada inopinada d'un visitaire*.

inoportun, a adj. Que non es oportun, que non arriba au boan moment; importun.

inoportunament adv. (lit.) D'un biais inoportun.

inoportunitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es inoportun.

inorganic, a adj. 1. Desprovedit de vida. ◇ *Quimia inorganica*: Quimia minerala. 2. Part non viventa dei cellulas. 3. (patol.) Que pertòca lu trebolèris ò li malautias que non apertènon à una lesion decelabla d'un organe.

inorganisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre organisat.

inorganisacion (-izacion) n.f. Estat de cen que non es organisat; mancança d'organisacion, desòrdre.

inorganisat (-izat), ada adj. Que manca d'organisacion; desordenat. ◆ adj. e n. Que non apartèn à un partit, à un sindicat.

inosculacion n.f. (cir.) Inoculacion de doi vaisseus de diamètre identic.

inosina n.f. Compauat d'ipoxantina e de ribòsa, que resulta de la descomposicion de l'acide inosinic.

inosinic, a adj. *Acide inosinic*: Inosina monofosfata.

inospitalier, a adj. Que non es ospitalier.

inospitalitat n.f. Caractèr de cen qu'es inospitalier.

inostensiblament adv. D'un biais inostensible.

inostensible, a adj. Que non es ostensible.

inotròpe, a adj. 1. Si di de la potença de contraccion dei muscles. 2. Si di de l'accion d'unu nèrvis dau coar ò de drògas que modifícon li contraccions dau muscle cardiac. (L'efècte inotròpe positiu es una aumentation dei contraccions, l'efècte inotròpe negatiu, una diminucion.)

inotropisme n.m. Capacitat dei cellulas miocardiqui à si contractar.

inovulat, ada adj. (bot.) Que non contèn d'ovule, en parlant d'un ovari.

inòx n.m. Acier, metal inoxidable.

inoxidable, a adj. Que resistisse à l'oxidacion.

in-pace n.m. inv. (ist.) Preson, soterran d'un convent dont èron embarrats lu colpables escandalós fins à la sieu moart. Sin.: **croton**.

in partibus loc. adj. Si diía ancianament d'un evesque qu'avia reçauput en títol, ma sensa juridiccion reala, un sèti episcopal suprimit dau fach de la disparicion dau cristianisme dins una region infidèla ò esquismatica.

in petto loc. adv. (it.) 1. À despart, interiorament, en secret. Sin.: **sotagorjon amagadament**. 2. *Cardinal in petto*: Que lo papa si resèrva de publicar ulteriorament la sieu nomincacion.

in-plano adj. inv e n.m. inv. Si di dau format de basa d'un fuèlh d'impression que forma un fulhet de doi pàginas; libre d'aqueu format.

input n.m. (angl.) 1. (inform.) Ensèms d'informacions. 2. (electr., electron.) Dins un brancament, element d'intrada d'un corrent, dei donadas.

in-quarto adj. e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 4 fulhets, es à dire 8 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-4°**, **in-4**.

inqualificablament adv. D'una mena inqualificabla.

inqualificable, a adj. Qu'es tau que minga tèrme lo pòu descriure per lo jutjar, lo blaimar. Sin.: **innomenable, descorós**.

inquiet, a adj. e n. Que crénhe quauqua ren, incèrt, preocupat. Var.: **inquietós**. Sin.: **laguiós**, **cruciat**, **estransinat**, **lanhós**, **soscadís**, **pensamentós**, **peginós**. ◆ adj. Que fa vèire de preocupacion: *Un regard inquiet*.

inquietament adv. D'un biais inquiet.

inquietant, a adj. Que causa d'inquietuda, que preocupa. Sin.: **preocupant**, **laguiós**, **pensamentós**.

inquietar vt. 1. Rendre inquiet, alarmar: *Aquesta nòva m'inquieta*. Sin.: **laguiar**, **tafurar**, **lanhar**, **estransinar**, **cruciar**. 2. (fam.) Menaçar la supremacia de, riscar de faire perdre la sieu plaça à: *Aquest an, Niça a inquietat París au balon*. ◆ **s'inquietar** v.pr. Si preocupar, si socitar, s'alarmar: *S'inquieta de tot*. Sin.: **si laguiar**, **si cruciar**, **si tafurar**, **s'estransinar**, **si tirar pena**.

inquietós, oa adj. Inquiet.

inquietud(a) n.f. Trebolici, estat penós causat per la timor, l'aprension d'un perilh. Sin.: **malanha**, **frapacion**, **estransidura**, **lanha**, **lagui**, **pensament**, **cruci**.

inquisicion n.f. 1. (lit.) Enquista considerada coma arbitrària e vexatòria. 2. (ist.) L'Inquisicion: Tribunal eclesiastic qu'èra encargat de reprimir l'eretgia catara en lo 1231, sota lo pontificat de Gregòri IX, que lo confidèt ai Dominicans.

inquisicionar vi. Inquisir.

inquisir vi. Enquistar d'un biais inquisitor. Var.: **inquisicionar**.

inquisitor, tritz adj. Que fa vèire una curiositat indiscreta: *Un regard inquisitor*.

inquisitor n.m. Membre d'un tribunal de l'Inquisicion: *Bernart de Cathala, Esteve de Sant Tibèri, Bernart de Ròcafòrt, fuguèron d'Inquisitors impietadós demièg mantu d'autres dins la lucha còntra l'eretgia catara.*

inquisitorial, a adj. 1. Si di d'un acte arbitrari. 2. Relatiu à l'inquisicion. Var.: **inquisitoriau**.

inquisitoriau, ala adj. Inquisitorial.

inracontable, a adj. Que non si pòu racontar. Var.: **incontable**.

insaciabilitat n.f. (lit.) Aviditat, desidèri immoderat. Sin.: **insadolabilitat**.

insaciablament adv. D'un biais insaciable. Sin.: **insadolablament**.

insaciable, a adj. Avide, que non pòu èstre sadolat. Sin.: **insadolable**, **incontentable**.

in-sacris loc. adv. Dins lu òrdres.

insadolablament adv. Insaciablament.

insadolable, a adj. Que non pòu èstre sadolat. Sin.: **insaciable**.

insadolat, ada adj. Que non es estat sadolat. Sin.: **incontentable**.

insalificable, a adj. (quim.) Que non pòu provedir una sau.

insalivar vt. Banhar me de saliva.

insalivacion n.f. (fisiol.) Fach, per lu aliments, de si banhar de saliva.

insalubrament adv. D'un biais insalubre.

insalubre, a adj. Que non es san, qu'es marrit per la santat: *Un lotjament insalubre*. Sin.: **mausan**.

insalubritat n.f. Estat de cen qu'es insalubre: L'insalubritat d'un clima.

insània n.f. (it.) Insanitat.

insanitat n.f. 1. Caractèr d'aqueu qu'a perdut la rason. Sin.: **desrason**. 2. Paraula ò accion dessenada; inepcia. Var.: **insània** (it.).

insaponificable, a adj. Si di de la fraccion residuala isolubla dins l'aiga après saponificacion.

insarmentat adj. m. Sota la Revolucion francesa, si diía d'un prèire qu'avia refudat de prestar jurament à la Constitucion civila dau clergat dau 1790. Sin.: **refractari**.

insasibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insasible.

insasible, a adj. Que si pòu dificilament agantar. Sin.: **inagantable**.

insatisfaccion n.f. Estat de quauqu'un que non es satisfach de cen qu'a, de cen que li es ofèrt, de l'existença, etc.: *Un sentiment d'insatisfaccion*.

insatisfach, a adj. e n. Que non es satisfach.

insaturable, a adj. (quim.) Que non pòu èstre saturat.

insaturat, ada adj. (quim.) Non saturat.

insaupuda de (à l') loc. prep. *À l'insaupuda de (quauqu'un)*: Sensa qu'aquela persona lo saupe, en escapant à la sieu atencion. Sin.: **à la dessaupuda de**, **d'amagat de**, **d'escondut**, **d'escondilhons**, **d'estremat**, **de sotaiga**.

inscrich, a adj. (mat.) *Angle inscrich dins un cercle*: Que lo sieu som apartèn au cercle e que lu sieus costats cópon lo cercle. ◇ *Cercle inscrich dins un poligòne convèxe*: Tangent à cada costat dau poligòne. ◇ *Poligòne inscrich dins un cercle, poligòne inscrich dins una esfèra*: Que lu sieus soms à-n-aqueu cercle, à-n-aquesta esfèra. Sin. **inserit**.

inscrich, a n. 1. Persona que lo sieu nom es inscrich dins una organisacion. Sin.: **marcat**. 2. *Inscrich maritime*: Marin francés immatriculat sus lu registres de l'Inscripcion maritima.

inscripcion n.f. 1. Ensèms de caractèrs gravats ò escrichs sus la pèira, lo metal, etc., per commemorar quauqua ren. 2. Cen qu'es escrich en quauque luèc: *Un barri cubèrt d'inscripcions*. 3. Accion d'inscriure sus una lista, un registre oficial ò administratiu. Sin.: **marcament**. 4. (dr.) *Inscripcion ipotecària*: Mencion facha, ai registres dau conservatòri dei ipotecas, de l'ipoteca que grèva una proprietat. ◇ *Inscripcion de faus*: Procedura per la quala si tempta de demostrar qu'un acte autentic es faus. 5. (anc.) *Inscripcion maritima*: Institucion francesa creada en lo 1668 per recensar toi lu marins professionals e remplaçada en lo 1967 per lu *Afaires maritimes*.

inscriptible, a adj. (mat.) Que si pòu inscriure dins una corba ò dins una susfàcia donada, espec. dins un cercle ò dins una esfèra. Sin.: **inserible**.

inscriure vt. (*inscrivi*) 1. Portar sus un registre, una lista, lo nom de; inscriure sus una lista: *Inscriure un candidat*. Sin.: **marcar**. 2. Escriure, gravar sus lo metal,

la pèira, etc. 3. Notar (cen que non si vòu oblidar): *Inscriure una adreiça dins un quasernet*. ◆ **s'inscriure** v.pr. 1. Escriure, faire enregistrar lo sieu nom sus una lista, un registre, etc. ◇ *S'inscriure en faus còntra quauqua ren*: Lo negar ; sostenir en justícia qu'una pèça autentica que la part advèrsa produe non es credibla sus lo fond. Sin.: **si marcar**. 2. Intrar dins un grope, un organisme, un partit, un establiment. Sin.: **si marcar**. 3. Èstre plaçat au mitan d'autres elements, si situar: *Li negociacions s'inscrívon dins l'encastre de la diplomacia secreta*. Sin.: **s'inserir**.

inscrivent, a n. (dr.) Persona que demanda l'inscripcion d'una ipoteca.

insecabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insecable: *L'insecabilitat de l'atòme*.

insecable, a adj. Que non pòu èstre talhat ni partatjat.

insectarium n.m. Establiment dont son alevats e conservats lu insèctes.

insècte n.m. 1. (zool.) *Insèctes*: Classa d'animaus invertebrats articulats de l'embrancament dei artropòdes, que respíron per de traqueas e que lo sieu còrs, envolopat dins un tegument quitinós, es partit en diferents segments: la tèsta (que poarta un pareu d'antenas e tres pareus de pèças bucali), lo torax (format de tres aneus que cadun poarta un pareu de patas e que li darrieri doas son sovent provedidi d'un pareu d'alas quora l'insècte devèn adulte) e l'abdomèn (qu'enclau li viscèras e es format de onze segments): *Lu insèctes còmpton mai d'un milion d'espècias*. 2. (abusiu, corrent) Tot animau pichin que, au regard de la zoologia, pòu èstre un insècte vertadier, un aracnide, un miriapòde, etc.

insecticida adj. e n.m. Si di d'un produch emplegat per destrúger lu insèctes.

insectifèr, a adj. Que contèn d'insèctes fossilisats.

insectifugue, uga adj. Si di d'una planta ò d'una substança que fa partir lu insèctes.

insectillici adj. e n. Substança qu'atira e intoxica d'uni varietats d'insèctes.

insectivòre, a adj. Si di d'un animau que si noirisse principalament ò exclusivament d'insèctes.

insectivòre n.m. *Insectivòres*: Òrdre de mamifèrs de pichina talha, mé 44 dents ponchudi e que si noirísson especialament d'insèctes.

inseductible, a adj. Que non si pòu sedurre.

insegur, a adj. Mausegur.

inseguretat n.f. Mancança de seguretat.

inselberg n.m. (mòt alemand) Puèi que si quilha en dessobre dei planas d'erosion, dins li regions tropicali: *Lu inselbergs d'Arizòna.*

inseminacion n.f. Depaus de la semença dau mascle dins li vias genitali de la femèla. ◇ *Inseminacion artificiala*: Tecnica que permete la fecondacion d'una femèla en defoara de tot rapoart sexual, per depaus dins li vias genitali de semença prelevada sus un mascle.

inseminar vt. Procedir à l'inseminacion artificiala de.

inseminator, tritz adj. e n. Que practica l'inseminacion artificiala.

insenha n.f. Ensenha.

insensadament adv. D'un biais insensat. Sin.: **dessenadament**, **mausenadament**, **foalament**.

insensat, ada adj. e n. Qu'a perdut la rason. ◆ adj. Que marca un tal estat; extravagant. Sin.: **dessenat**, **enfadat**, **mausenat**, **caluc**, **destartavelat, folesc**, **folàs**.

insensibilisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'insensibilisar una part dau còrs; perda de la sensibilitat. 2. Anestesia locala.

insensibilisar (-izar) vt. Rendre insensible: *Insensibilisar un malaut denant de l'operar*. Sin.: **anestesiar**.

insensibilisator (-izator) n.m. Substança que sièrve à insensibilisar. Sin.: **anestesic**.

insensibilitat n.f. Mancança de sensibilitat fisica ò morala. Var.: **insensibletat**.

insensiblament adv. D'un biais insensible; plan planin, pauc à pauc.

insensible, a adj. 1. Que non pròva li sensacions abituali: *Èstre insensible au frèi*. 2. Indiferent, dur; que non si laissa tocar per la pietat. 3. Imperceptible, progressiu: *Un progrès insensible*.

insensibletat n.f. Insensibilitat.

inseparabilitat n.f. Estat de cen que non pòu èstre partit. Var.: **inseparabletat**.

inseparablament adv. D'un biais que non permete la separacion.

inseparable, a adj. Que non pòu èstre separat. ◆ adj. e n. Si di de personas que son esquasi tojorn ensèms. ◆ n.m. pl. Papagaus que vívon en coblas permanenti.

inseparabletat n.f. Inseparabilitat.

insercion n.f. 1. Fach de s'inserir, de s'estacar sus, dins (quauqua ren): *L'insercion dei fuèlhas sus lo pen*. 2. Fach d'inserir un tèxto dins una publicacion. 3. Accion, biais de s'inserir dins un grope. 4. (ling.) Ajust d'una consonanta entre doi autri consonantas. Ex.: *càmera > càmra > cambra.* Sin. **epentèsi**.

inserible, a adj. Que pòu èstre inserit. Sin.: **emboitable**.

inseriment n.m. Accion d'inserir; lo sieu resultat. Sin.: **emboitament**, **encastrament**, **embostiament**, **embrustiament**.

inserir vt. (*inserissi*) Introdurre, faire intrar, plaçar (una caua) entre d'autri; intercalar, integrar. Sin.: **emboitar**, **embrustiar**, **encastrar**, **embostiar**. ◆ **s'inserir** v.pr. 1. Trovar plaça, si plaçar, si situar: *La ficcion s'inserisse dins la realitat*. 2. S'integrar, s'introdurre. Sin.: **s'emboitar**, **s'embrustiar**, **s'encastrar**, **s'embostiar**.

insèrt n.m. Empeut. Var.: **ensèrt**.

insèrt n.m. (de l'angl.) 1. (cín.) Gròs plan, generalament rapide, destinat à metre en valor un detalh utile per faire capir l'accion (letra, nom de carriera, carta de visita, etc.). 2. Brèva sequença ò breu passatge introduch dins un programa de television ò de ràdio en dirècte. 3. Dispositiu que permete de transformar lo fogau dubèrt d'una chaminèia en fogau barrat.

insertèire, eiritz n. Empeutaire. Var.: **ensertèire**.

insertidor n.m. Aisina que sièrve à empeutar.

insertir vt. (*insertissi*) Empeutar. Var.: **ensertir**.

insertissatge n.m. Empeutatge. Var.: **ensertatge**.

in-setze adj. inv e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 16 fulhets, es à dire 32 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-16**.

insidiós, oa adj. 1. Que constiutisse una leca, que tempta d'enganar: *Una question insidioa*. 2. Que s'espantega d'escondilhons, sensa que degun s'en avise: *Un poison insidiós*. 3. (med.) *Una malautia insidioa*: Que s'avèra mai grèva que cen que s'èra pensat à l'origina. Sin.: **sornarut**, **enganaire**.

insidiosament adv. D'un biais insidiós. Sin.: **sornarudament**.

insigne, a adj. (lit.) Remirable, d'un grand esclat. Sin.: **egrègi**.

insigne n.m. 1. Marca distintiva d'una dignitat, d'una foncion: *Insigne de pilòt, de grade, etc.* 2. Signe distintiu dei membres d'una associacion: *Insigne d'un equipa esportiva*.

insignificança (-ància) n.f. Caractèr de cen qu'es insignificant, sensa valor.

insignificant, a adj. 1. De gaire d'interès; qu'a gaire d'importança, de valor: *Un detalh insignificant*. 2. Que manca de personalitat, que non si pòu distinguir: Un actor insignificant.

insincèr, a adj. Que non es sincèr. Sin.: **fausson**, **cacholeta**, **artificiós**.

insinceritat n.f. Mancança de sinceritat. Sin.: **faussetat**, **artifici**.

insinuacion n.f. 1. Biais subtile de faire acceptar la sieu pensada. 2. Cen que si laissa entendre en insinuant; allusion, sotentendut. Sin.: **pregit**.

insinuant, a adj. Que s'insinua; indirècte.

insinuar vt. (*insinuï*) Faire entendre d'un biais destornat, adrechament, sensa dire li cauas clarament. Sin.: **pregitar**. ◆ **s'insinuar** v.pr. 1. S'introdurre, si faire admetre adrechament. 2. S'infiltrar; penetrar doçament: *L'aiga s'insinua dins li fendilhas*. Sin.: **trespirar**, **trapicar** (Lucer.).

insipidament adv. D'un biais insipide.

insipide, a adj. 1. Sensa gust: *L'aiga es insipida*. 2. (fig.) Noiós, sensa originalitat: *Una charradissa insipida*. Sin.: **dessaborat**, **fadàs**.

insipiditat n.f. Caractèr de cen qu'es insipide. Sin.: **dessabor**.

insipiença (-éncia) n.f. Defaut de lume, de saviessa.

insistença (-éncia) n.f. Accion d'insistir, de tornar sovent sus quauqua ren: *Reclamar quauqua ren embé insistença.*

insistent, a adj. Qu'insistisse.

insistir vi. (*insistissi*) 1. Perseverar à demandar quauqua ren. 2. Sotalinhar quauqua ren emé foarça: *Insistir sus un ponch particulier*. Var.: **insistre**.

insistre vi. Insistir.

in situ loc. adv. Dins lo sieu mitan natural.

insobremontable, a adj. Que non si pòu sobremontar. Sin.: **insuperable**.

insobrietat n.f. Absença de sobrietat.

insociabilitat n.f. Caractèr de cu non es sociable.

insociablament adv. D'una mena insociabla.

insociable, a adj. Que non es sociable. Sin.: **cat fèr**, **afrontaire**.

insocitós, oa adj. Que non si socita gaire (de quauqua ren): *Insocitós de l'endeman*. Sin.: **tèsta leugiera**, **tèsta en l'ària**, **noncalent**.

insofrible, a adj. Insuportable.

insolacion n.f. 1. Accion dei rais dau soleu que pícon un objècte. 2. (med.) Estat patologic deugut à una exposicion tròp lònga au soleu. Sin.: **solelhada**. 3. (meteor.) Ensolelhament. 4. (fotografia) Exposicion d'una substança fotosensibla à la lutz.

insolar vt. Expauar à la lutz (una substança fotosensibla ò una susfàcia tractada m'una substança pariera).

insolença (-éncia) n.f. 1. Mótria (it.), esfrontaria, mancança de respècte. 2. Paraula, accion insolenta. Sin.: **afrontaria, maucreança**. Var.: **insolentaria**.

insolent, a adj. e n. Que manca de respècte, qu'a un comportament esfrontat. Sin.: **maucreat**, **afrontaire**. ◆ adj. 1. Que mostra d'insolença: *Un biais de parlar insolent*. 2. Que constituisse una provocacion: *Un astre insolent, un gaug insolent*.

insolentament adv. D'un biais insolent. Sin.: **afrontadament**, **maucreadament**.

insolentar vt. Escarnir; injuriar, insultar; ofensar.

insolentaria n.f. Insolença**.**

insolite, a adj. Qu'es diferent de l'usatge, de l'abituda, e que sorprèn; estranh, bizarre: *Una question insolita*, *un bosin insolite*. Sin.: **inabitual**.

insolubilisacion (-izacion) n.f. Accion de rendre insoluble; lo sieu resultat.

insolubilisar (-izar) vt. Rendre insoluble.

insolubilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insoluble.

insoluble, a adj. 1. Que non si pòu dissòlver. 2. Que non s'en pòu trovar la solucion: *Un problema insoluble*.

insolvabilitat n.f. (dr.) Estat d'una persona, d'una societat, que non pòu pagar lu sieus deutes.

insolvable, a adj. e n. Qu'es en estat d'insolvabilitat.

insomés, essa adj. Que refuda de si sotametre; rebèl. Sin.: **revoutat**.

insomés n. Militari en estat d'insomission.

insomission n.f. 1. Fach de non si sotametre à l'autoritat; rebellion. Sin.: **revòuta**. 2. (mil.) Infraccion que comete una persona que refuda d'obeïr à un òrdre de rota per faire lo sieu servici nacional.

insomnia n.f. Impossibilitat ò dificultat per s'endurmir ò per durmir pron. Sin.: **desvelh**.

insomniac, a adj. e n. Que sofrisse d'insomnia.

insondabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insondable.

insondable, a adj. 1. Que non pòu èstre sondat. 2. (fig.) Impossible à capir; impenetrable: *Un mistèri insondable*.

insonorisacion (-izacion) n.f. Accion d'insonorisar.

insonorisar (-izar) vt. Rendre un local plus pauc sonòre; l'adobar per lo sostraire ai bosins dau defoara.

insonoritat n.f. Mancança de sonoritat.

insórger (s') v.pr. (it.) S'insurgir.

insospechable, a adj. Que non pòu èstre sospechat. Var.: **insospectable**.

insospechat, ada adj. Que non es sospechat. Var.: **insospectat**.

insospectable, a adj. Insospechable.

insospectat, ada adj. Insospechat.

insostenible, a adj. 1. Que non si pòu sostenir sensa dificultat: *Li cadenças insostenibli dau travalh à la cadena*. 2. Insuportable, intolerable: *Una dolor insostenibla*. 3. Que non si pòu sostenir, aparar, justificar: *Una teoria insostenibla*.

inspeccion n.f. 1. Accion de susvelhar, de contrarotlar. Sin.: **vistalhada**. 2. Foncion d'inspector. 3. Còrs dei inspectors: *Inspeccion generala dei finàncias*.

inspectar vt. (*inspècti*) 1. Examinar precisament per contrarotlar, verificar. 2. Observar atentivament: *Inspectar l'orizont*. Sin.: **vistalhar**.

inspector, tritz n. Títol donat ai agents de divèrs servicis publics e à d'unu oficiers generals encargats d'una mission de susvelhança e de contraròtle. ◇ *Inspector (de polícia)*: Foncionari de polícia en civil encargat de missions d'investigacions. ◇ *Inspector dei impoasts*: Agent de l'Estat encargat de collectar li informacions que perméton de fixar li basas d'imposicion. ◇ *Inspector dau travalh*: Foncionari encargat de contrarotlar l'aplicacion de la legislacion dau travalh e de l'emplec. ◇ *Inspector de la navigacion e dau trabalh maritime*: Foncionari de la marina de comèrci encargat dau contraròtle e de la seguretat maritimes à bòrd dei naus mercandi.

inspectorat n.m. Carga d'inspector.

inspiracion n.f. 1. Accion d'inspirar, de faire penetrar d'ària dins lu sieus paumons. 2. Influença divina ò sobranaturala que doneria à l'òme la revelacion de cen que deu dire ò faire: *Inspiracion divina*. 3. Envanc creator de l'artista: *Un poeta sensa inspiracion*. 4. Idea que vèn d'un còup solet: *Una inspiracion geniala*. 5. Influença sobre una òbra artistica ò literària. Sin. (2, 3, 4, 5): **aflat**, **idea**, **ideacion**;

inspirador adj. m. Inspirator.

inspirant, a adj. Pròpri à inspirar.

inspirar vt. 1. Faire penetrar dins lo pièch: *Inspirar d'ària*. Sin.: **aflatar**, **idear**. 2. Faire nàisser dins lo coar, dins l'esperit (un sentiment, una idea, una pensada); suscitar: *Inspirar lo respècte*. 3. Faire nàisser l'entosiasme creator dins l'esperit de: *La musa inspira lu poetas*. Sin.: **aflatar**, **idear**. ◆ **s'inspirar** v.pr. *(de)* Si servir dei ideas de quauqu'un, tirar li sieu ideas de quauqua ren: *S'inspirar dei sieu lecturas*. Sin.: **s'aflatar, s'idear**.

inspirat, ada adj. 1. Qu'es animat per l'inspiracion divina ò creatritz: *Un profeta inspirat*. Sin.: **aflatat**, **ideat**. 2. Animat d'un envanc creator: *Un poeta inspirat*. 3. (fam.) *Èstre ben (mau) inspirat*: Aver una boana (una marrida) idea.

inspirator adj. m. *Muscles inspirators*: Que sièrvon à l'inspiracion de l'ària dins lu paumons. Var.: **inspirador**.

inspirator, tritz n. 1. Persona qu'inspira una accion; instigator. 2. Autor, òbra qu'un autre autor ò un artista pilha coma modèle e s'en inspira. Sin.: **aflataire**. ◆ n.f. Frema qu'inspira un artista.

instabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es instable, que manca d'equilibri, de constança. ◇ (psicopat.) *Instabilitat psicomotritz*: Insufisença de contraròtle de la motricitat, sovent ligada à una ipermotricitat. Var.: **inestabilitat**.

instable, a adj. 1. Que manca d'estabilitat; cambiadís, variable: *Temps instable*. 2 Var.: **inestable**. Sin.: **movedís**.. Si di d'un equilibri que la plus pichina perturbacion destrue, d'una combinason quimica que si pòu descompauar instantaneament. ◆ adj. e n. 1. Que non a de seguida dins li ideas. Var.: **inestable**. Sin.: **movedís**. 2. (psicopat.) Que sofrisse d'instabilitat psicomotritz.

installacion n.f. 1. Accion per la quala una persona installa ò es installada dins una foncion donada: *L'installacion d'un magistrat*. 2. Messa en plaça d'un aparelh, d'una ret electrica, telefonica, d'un programa informatic, etc. 3. Ensèms d'aquelu aparelhs, d'aquela ret. 4. (art contemp.) Environament; òbra que lu sieus elements son organisats dins un espaci donat au biais d'un environament.

installaire, airitz n. Installator.

installar vt. 1. Establir solemnament, oficialament, dins una dignitat, una carga, una foncion: *Installar lo president d'un tribunal*. 2. Establir dins un luèc per un temps donat: *Installar la sieu familha en campanha*. Sin.: **alogar**, **estatjar**. ◇ *Èstre installat*: Èstre arribat à una situacion qu'assegura lo benèstre. 3. Metre, dispauar à una plaça determinada: *Installar una cadiera davant la fenèstra*. 4. Plaçar (un aparelh, un circuit) en efectuant d'unu travalhs: *Installar l'electricitat e lo gas dins una maion*. 5. Amainatjar: *Installar un apartament*. ◆ **s'installar** v.pr. 1. S'establir dins un luèc, li establir la sieu residença: *S'installar à Niça*. Sin.: **s'estatjar**, **s'alogar**. 2. S'establir dins una posicion donada: *S'installar en tèsta d'un classament*.

installator, tritz n. Especialista qu'assegura una installacion. Var.: **installaire**.

instança (-ància) n.f. 1. (au pl.) Preguiera, sollicitacion: *Plegar sota li instanças de quauqu'un*. ◇ *Embé instança*: Embé insistença. 2. (dr.) Seria dei actes d'una procedura despí la demanda en justícia fins au jutjament: *Introdurre una instança*. 3. Organisme, servici qu'a un poder de decision: *Li instanças dau partit*. 4. (psican.) Caduna dei estructuras de l'aparelh psiquic.

instant n.m. Moment cortet. Sin.: **momenton**, **passadeta**. ◇ *À l'instant, dins l'instant*: Sus lo còup, immediatament. Sin.: **tot d'una**, **de sauta**, **de tira**. ◇ *Dins un instant*: D'aquí gaire. ◇ *À cada instant*: Continualament. Sin.: **à cada moment**, **de contunha**.

instant, a adj. Cochós, que preissa.

instantament adv. D'un biais instant. Sin.: **preissadament**, **d'aviada**.

instantaneament adv. D'un biais instantaneu.

instantaneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es instantaneu.

instantaneu, ea adj. Qu'acapita d'un còup solet: *Una moart esquasi instantanea*.

instantaneu n.m. Fotografia obtenguda per una exposicion d'una durada corteta.

instauracion n.f. (lit.) Establiment: *L'instauracion d'un govèrn*. Sin.: **fondacion**, **institucion**, **creacion**.

instaurar vt. Establir li basas de; fondar, organisar: *Instaurar una cort marciala*. Sin.: **instituir**, **crear**.

instaurator, tritz n. (lit.) Persona qu'instaura, establisse quauqua ren per lo promier còup. Sin.: **fondator**, **creator**.

instigacion n.f. Accion de butar quauqu'un à faire quauqua ren. Sin.: **estigança**, **tòca**, **prepaus**, **vista**. ◇ *Faire quauqua ren à l'instigacion de quauqu'un*: En seguissent lu sieus conseus.

instigar vt. (*instigui*) Butar (quauqu'un) à faire quauqua ren. Sin.: **estigar**.

instigator, tritz n. Persona que buta à faire quauqua ren; dirigent, inspirator. Sin.: **estigator**, **estigant**.

instillacion n.f. Accion d'introdurre gota à gota una substança medicamentoa dins un canal, una cavitat naturala de l'organisme.

instillar vt. 1. Practicar l'instillacion de. 2. (lit.) Faire penetrar lentament: *Instillar lo dubi*.

instillator n.m. Conduch encavat, rigide, traucat à una dei sieu extremitats dins lo prepaus de far penetrar un produch medicamentós au dedintre d'una cavitat de l'organisme.

instint n.m. 1. Part ereditària e innada dei tendenças comportamentali de l'òme e dei animaus. Sin.: **pulsion**. 2. Pulsion, tendença, impulsion sovent desrasonada que determina l'òme dins lu sieus actes, lo sieu comportament. 3. Don, disposicion naturala per quauqua ren: *Aver l'instint dei afaires*. Sin.: **èime**. 4. Intuicion, espontaneïtat: *Faire quauqua ren d'instint*. Sin.: **d'aret**.

instintiu, iva adj. e n. Qu'es l'instint que lo fa agir. ◆ adj. Que naisse de l'instint; inconscient: *Un desgust instintiu*.

instintivament adv. Per instint.

instintual, ala adj. (psicol.) Relatiu à l'instint; pulsional. Var.: **instintuau**.

instintuau, ala adj. Instintual.

institucion n.f. 1. Accion d'instituir, d'establir. Sin.: **intauracion**, **fondacion**, **creacion**. 2. Establiment d'ensenhament privat. 3. (dr.) Ensèms dei règlas establidi per satisfaire d'interès collectius; organisme que la sieu tòca es de mantenir aqueli règlas. ◆ pl. Ensèms dei formas ò dei estructuras politiqui establidi per la lèi ò per la costuma e que relèvon dau drech public.

institucional, ala adj. 1. Relatiu ai institucions de l'Estat. 2. Relatiu à un ensèms de personas que participon à una mema idea de trabalh. ◇ (psicol.) *Analisi institucionala*: Analisi qu'un collectiu mena en permanença sobre d'eu-meme. ◇ (psiquiatria) *Psicoterapia institucionala*: Psicoterapia que favorisa la vida en collectivitat au travèrs d'acamps, de talhiers de travalh, etc. ◇ *Pedagogia institucionala*: Pedagogia que preconisa la creacion de règlas d'organisacion collectivi. Var.: **institucionau**.

institucionalament adv. En conformitat m'ai institucions.

institucionalisacion (-izacion) n.f. Accion d'institucionalisar.

institucionalisar (-izar) n.f. Donar un caractèr institucional à.

institucionalisat (-izat), ada adj. Qu'es fach dins l'encastre d'una institucion; qu'es establit segond una règla, coma una règla.

institucionau, ala adj. Institucional.

instituible, a adj. Que pòu èstre instituit.

instituir vt. (*instituissi*) 1. Establir (quauqua ren de noveu); fondar, instaurar. Sin.: **crear**, **establir**, **constituir**, **erigir**, **implantar**. 2. (dr.) Nomenar (un eiretier) per testament.

institut n.m. 1. Establiment de recèrca scientifica, d'ensenhament, etc. ◇ *Institut universitari de tecnologia (I.U.T.)*: Establiment d'ensenhament qu'assegura la formacion de tecnicians superiors. ◇ *Institut d'Estudis Occitans* (I.E.O.): Establiment creat a la fin de la segonda guèrra mondiala per I. Girard e M. Roqueta dins l'estigança d'aparar e de promòure la lenga e la cultura occitani. 2. (relig. cat.) Congregacion de religiós non clergues ò de laïcs. 3. (banca) *Institut d'emission*: Organisme encargat d'emetre la moneda centrala. 4. *Institut de beutat*: Establiment dont son dispensadi de curas de la cara e dau còrs à de fins estetiqui.

institutor, tritz n. Magistre, magistra.

instruccion n.f. 1. Accion d'instruire, de donar de conoissenças novèli; ensenhament, adoctrinament. 2. *Instruccion pastorala*: Letra doctrinala d'un evesque ai sieus diocesans. 3. Saber, conoissença, cultura: *Aver d'instruccion*. 4. *Instruccion militària*: Formacion donada ai militaris. 5. Òrdre de servici qu'un superior dona: *Una instruccion ministeriala*. 6. (inform.) Òrdre exprimit en lengatge de programacion, que la sieu interpretacion provòca l'execucion d'una operacion elementària de tipe determinat (Una seguida d'instruccions constituisse un programa). 7. (dr.) Fasa de la procedura penala au cors de la quala lo jutge d'instruccion mete un afaire en estat d'èstre jutjat (recèrca de pròvas d'una infraccion, descubèrta dau sieu autor, etc.). ◆ pl. Òrdres, explicacions per menar un afaire, emplegar un aparelh, etc.: *Seguir li instruccions de montatge*.

instruch, a adj. Qu'a de conoissenças estendudi, una boana instruccion. Var.: **instruit**. Sin.: **sabent**, **saberut**, **sabentós**, **alecturat**, **scienciat**.

instructiu, iva adj. Qu'instruisse, informa, dona d'indicacion interessanti: *Una conversacion instructiva*. Sin.: **ensenhareu**.

instructor, tritz n. e adj. 1. Gradat encargat de faire l'instruccion militària. Sin.: **ensenhaire**. 2. (dr.) *Magistrat instructor*: Encargat d'instruire un procès.

instruir(e) vt. (*instruissi*) 1. Formar l'esperit de quauqu'un en li donant de conoissenças que non avia. Sin.: **ensenhar**, **assabentar**, **adoctrinar**, **engaubiar**. 2. Donar conoissença de quauqua ren à (quauqu'un), metre au corrent, informar. Sin.: **assabentar**. 3. (dr.) *Instruire una causa, un afaire*: Lu metre en estat d'èstre jutjats. **enquestar**, **investigar**. ◆ **s'instruire** v.pr. Desvolopar li sieu conoissenças, estudiar.

instruit, ida adj. Qu'a de conoissenças estendudi, una boana instruccion. Var.: **instruch**.

instrumenet n.m. Instrument pichin.

instrument n.m. 1. Autís, màquina que sièrve per executar quauqua ren, complir una operacion quala que sigue: *Un instrument de mesura*. Sin.: **aisina**. 2. (mús.) Objècte (fabricat ò non) emplegat per produrre de sons ò de bosins. 3. Persona ò caua qu'es emplegada per obtenir un resultat; mejan: *Devenir l'instrument de quauqu'un*.

instrumentacion n.f. 1. (mús.) Causida dei instruments que correspoàndon à cada part d'una òbra musicala. 2. (tecn.) Ensèms d'instruments (d'analisi, de contraròtle, etc.).

instrumental, a adj. 1. Que pertòca lu instruments. 2. (mús.) Que pertòca unicament lu instruments, l'orquèstra; dont s'àudon unicament d'instruments (per op. à *vocal*): *Música instrumentala*. 3. (psicol.) *Condicionament instrumental*: Condicionament caracterisat per l'associacion d'estímulus per provocar una reaccion (per op. au *condicionament pavlovian*). Var.: **instrumentau**.

instrumental n.m. (ling.) Cas de la declinason d'uni lengas, qu'indica lo mejan, l'instrument.

instrumentalisacion (-izacion) n.f. Accion d'instrumentalisar; lo sieu resultat.

instrumentalisar (-izar) vt. Considerar quauqu'un, quauqua ren, coma un simple instrument, sota lo sieu angle utilitari.

instrumentalisme n.m. (filos.) Doctrina que considèra l'intelligença e li teorias coma d'autís destinats à l'accion.

instrumentalista adj. (filos.) 1. Qu'apartèn, que si rapoarta à la doctrina de l'instrumentalisme. 2. Relatiu à una concepcion que tende à considerar li cauas e lu èstres coma d'instruments. ◆ n. Partidari de l'instrumentalisme.

instrumentalitat n.f. Caractèr de cen que sièrve d'instrument.

instrumentar vt. 1. (mús.) Associar (cada part d'una òbra musicala) à un instrument. 2. (tecn.) Provedir (una installacion) en instruments e aparelhs de contraròtle. ◆ vi. (dr.) Establir un acte autentic.

instrumentari adj. m. (dr.) *Testimòni instrumentari*: Testimòni que la sieu presença es indispensabla per la validitat d'unu actes autentics.

instrumentau, ala adj. Instrumental.

instrumentista n. 1. Musician(a) que soana un instrument (Tèrme que pertòca sobretot lu musicians d'un orquèstra, d'un ensemble musical, pusleu qu'un solista virtuòsa). 2. Infirmier(a) que prepara e presenta au cirurgian lu intruments necessaris au cors d'una intervencion.

insuavitat n.f. Absença de suavitat.

insubmergibilitat n.f Insubmersibilitat.

insubmergible, a adj. Insubmersible.

insubmersibilitat n.f Caractèr d'una embarcacion insubmersibla.

insubmersible, a adj. Que non si pòu prefondar; qu'es provedit de resèrvas de flotabilitat que bàston per l'empachar de colar tròup facilament: *Lo Titanic èra reputat insubmersible*.

insubordenat, ada adj. Que fa vèire d'insubordinacion; indisciplinat. Sin.: **desobedissent**, **rebèl**, **revoutat**, **testard**.

insubordinacion n.f. Actituda de quauqu'un que refuda d'obeïr, que non vòu executar lu òrdres reçauputs; indisciplina. Sin.: **desobedissença**, **rebellion**, **revòuta**, **testardisa**.

insubsistença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es insubsistent.

insubsistent, a adj. Que non es fondat.

insubstancial, a adj. Que manca de substança, de consistença. Var.: **insubstanciau**.

insubstancialitat n.f. Mancança de substança.

insubstanciau, ala adj. Insubstancial.

insuccès n.m. Absença de succès; falhiment. Sin.: **desastre**, **fracassada**, **pastissada**, **revèrs**.

insuficient, a adj. (it.) Insufisent.

insuficientament adv. (it.) Insufisentament.

insufisença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es insufisent; carença, manca, mancança. 2. Incapacitat, inferioritat: *Reconóisser li sieu insufisenças*. 3. (med.) Diminucion qualitativa ò quantitativa dau foncionament d'un organe: *Insufisença cardiaca*.

insufisent, a adj. 1. Que non basta; feble. 2. Que non a li aptitudas necessari; incapable. Var.: **insuficient** (it.).

insufisentament adv. D'un biais insufisent. Var.: **insuficientament** (it.).

insuflacion n.f. Ensoflacion.

insuflaire n.m. Ensoflaire.

insuflar vt. Ensoflar.

ínsula n.f. (mòt latin) 1. Dins l'Antiquitat, à Roma, maion de rapoart, partida en lotiments (per op. à *domus*), ò ensemble urban que li vias delimíton. 2. Grope d'immòbles. 3. (med.) Lòbe cerebral situat au fond de l'ascleta de Sylvius.

insular(i), a (-ària) adj. e n. Que rèsta dins una isla, que li viu. ◆ adj. Relatiu à una isla, ai islas. Var.: **isolari**.

insularisme n.m. Clinament d'un pòble insulari à s'embarrar dins la sieu ísola, e à amendrir li sieu relacions mé d'autres pòbles.

insularitat n.f. Estat, caractèr d'un país situat sus una isla, sus un ensemble d'islas.

insulina n.f. Ormòna ipoglicemianta secretada per li cellulas β dei illons de Langerhans dau pancreàs (L'insulina es emplegada dins lo tractament dau diabèta).

insulinasa n.f. Enzima dau fetge que rende l'insulina inactiva.

insulinemia n.f. (med.) Taus sanguin d'insulina.

insulinodependença (-éncia) n.f. (med.) Estat d'un diabetic que lo sieu equilibri glucidic pòu èstre assegurat solament au mejan d'injeccions d'insulina.

insulinoterapia n.f. Tractament d'uni malautias, e especialament dau diabèta, mé d'insulina.

insulita n.m. Matèria isolanta compauada de recuradas de coton, de brigons de papier e de cendrilha agrumelats.

insult(e) n.m. Paraula (ò, mai rarament, acte) qu'a per objècte d'otratjar, d'ofensar de tocar la dignitat ò l'onor; injúria. Sin.: **escarni**, **escarniment**, **ofensa**, **afront**, **avania**, **invectiva**, **otratge**, **insolença**.

insultacion n.f. Fach de proferir d'insults.

insultaire, airitz n. Persona qu'insulta. Var.: **insultator**. Sin.: **afrontador, ofensaire**.

insultant, a adj. Que constituisse un insult, una ofensa. Sin.: **ofensant**, **otratjant**.

insultar vt. Ofensar per de paraulas ò d'actes injuriós. Sin.: **injuriar**, **escarnir**, **ofensar**, **insolentar**, **otratjar**, **avanir**, **invectivar**, **dire de tot**.

insultat, ada adj. e n. Qu'es estat victima d'un insult.

insultator, tiritz n. Insultaire. Sin.: **afrontador**, **ofensaire**, **escarniós**.

insuperable, a adj. Infranquible. Sin.: **insobremontable**, **insusmontable**.

insuportablament adv. D'un biais insuportable. Sin.: **insofriblament**.

insuportable, a adj. 1. Que non si pòu suportar; intolerable: *Una dolor insuportabla*. Sin.: **insofrible**. 2. Foarça agitat: *Un enfant insuportable*.

insuportar vt. (*insupoarti*) Èstre insuportable à (quauqu'un): *Aquela persona m'insupoarta!* Sin.: **exasperar**, **enasprir**, **faire enrabiar**, **bostigar**, **enlanhar**, **iràisser**.

insurgença, (-éncia) n.f. Estat de quauqu'un que participa à una insurreccion.

insurgent, a adj. e n. Que participa à una insurreccion. ◆ n.m. pl. Nom donat ai Estatsunencs nordencs dins la sieu guèrra d'independença còntra Anglatèrra. (Etim. angl. *insurgens*).

insurgir (s') v.pr. (*m'insurgissi*) Si rebellar còntra una autoritat, un poder. Var.: **s'insurgir** (it.). Sin.: **si revoutar**, **si somòure**, **si soslevar, si rebellar**.

insurmontable, a adj. Que non pòu èstre surmontat. Var.: **insusmontable**.

insurreccion n.f. Accion de s'insurgir, de si rebellar còntra lo poder establit en temptant de lo reversar; revolucion. Sin.: **dissidença**, **susmauta**, **trebolitge**, **rebellion**, **revòuta**, **soslevament**.

insurreccional, a adj. Que tèn de l'insurreccion, que n'a lo caractèr.

insurreccionau, ala adj. Insurreccional.

insusmontable, a adj. Insurmontable.

intacable, a adj. Que non pòu èstre tacat.

intacte, a adj. 1. Que degun li a tocat; que ren n'es estat sostrach: *Una soma intacta*. 2. Pur, que non es estat degalhat: *Una reputacion intacta*.

intactil(e) a adj. Que non si pòu sentir en lo tocant: *La lutz es intactila*.

intactilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intactile.

intalhable, a adj. Que non pòu èstre talhat; que si pòu dificilament talhar: *Aquel aubre es intalhable!*

intangibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intangible.

intangible, a adj. Que deu restar intacte, inalterat; sacrat, inviolable.

intarissablament adv. D'un biais intarissable.

intarissable, a adj. 1. Que non si pòu agotar: *Una foant intarissabla, una ressorsa intarissabla*. Sin.: **inagotable**. 2. Si di d'una persona que parla totplen, en particulier perqué conoisse totplen de cauas à prepaus d'un subjècte donat: *Es intarissable sus l'istòria occitana*.

integminat, ada adj. (biol.) Sensa tegument.

integrable, a adj. (mat.) Si di d'una foncion qu'admete una integrala, d'una eqüacion qu'admete una solucion.

integracion n.f. 1. Accion d'integrar, fach de s'integrar. 2. (astronaut.) Operacion que consistisse à assemblar li diferenti parts d'un sistema e à n'assegurar la sieu compatibilitat e lo boan foncionament dau sistema complet. 3. (econ.) Concentracion verticala. 4. (fisiol.) Coordenacion dei activitats d'un cèrt nombre d'organes, en vista d'un foncionament armoniós, realisada per divèrs centre nerviós. Sin.: **accion integrativa**. 5. (mat.) Recèrca de l'integrala d'una foncion ò de la solucion d'una eqüacion diferenciala.

integracionista adj. e n. Que pertòca e sostèn l'integracion politica.

integrador, airitz adj. Integrator.

integrafe n.m. (mil.) Instrument que permete d'obtenir d'uni integralas que respoàndon au volume qu'una corba barrada que vira à l'entorn d'un axe genèra; s'en fa un grand usatge dins l'artilharia per la determinacion dau volume dei obús, des centres d'inercia, etc.

integral, a adj. 1. Que ren n'es estat retirat, qu'es entier, complet: *Pagament integral*. Sin.: **total**, **totau**. 2. *Casco integral*: Casco per lu motociclistas e lu ciclomotoristas, que permete una proteccion completa de la boita craniana, de la cara e dei maisselas. 3. (mat.) Relatiu ai integralas. ◇ *Calcul integral*: Ensèms dei metòdes e dei algoritmes relatius au calcul dei primàrias, dei integralas e à la resolucion dei eqüacions diferenciali. Var.: **integrau**.

integrala n.f. 1. Òbra completa d'un escrivan, d'un musician, d'un cantaire, etc.: *L'integrala de Rancher*. 2. (mat.) Foncion, solucion d'una eqüacion diferenciala. ◇ *Integrala definida d'una foncion* f *sus l'interval* [a,b]: Nombre obtengut coma limit d'una soma de tèrmes infinitesimals e que representa l'aira (algebrica) compresa entre la corba representativa de la foncion *f*, l'axe dei *x* e li doi verticalas d'abscissas *a* e b; si nòta $\int_a^b f(x) \cdot dx$ e es egal à F (b) – F (a), dont F es una primitiva de *f*. ◇ *Integrala d'una foncion* f: Foncion *g* obtenguda en considerant una integrala definida de *f* coma dependenta de la bòrna superiora de l'interval d'integracion; si nòta $\int_a^b f(t \cdot dt)$.

integralament adv. En totalitat. Sin.: **totalament**, **completament**, **entierament**.

integralitat n.f. Estat de cen que complet, que li manca ren: Pagar l'integralitat d'una soma. Sin.: **totalitat**, **tot**.

integrament adv. D'un biais intègre. Sin.: **drechurierament**.

integrant, a adj. 1. (mat.) Que permete d'integrar: *Factor integrant*. 2. *Part integranta*: Element constitutiu d'un tot e que non n'en pòu èstre retirat.

integrar vt. (*intègri*) 1. Faire intrar dins un ensèms mai larg; incorporar, enclaure. 2. (mat.) Determinar l'integrala de (una foncion). ◆ **s'integrar** v.pr. Trobar la sieu plaça dins un grope: *Lo noveu vengut s'es integrat rapidament*.

integrat, ada adj. 1. Si di d'un circuit comercial caracterisat per l'absença de grossista. 2. Si di d'un element enclaus ja au moment de la construccion dins l'estructura ò l'ensèms que n'en fa part: *Escaufatge electric integrat*. 3. Si di d'un servici especialisat d'una administracion, d'una entrepresa, etc., qu'a de cargas que li autri administracions ò societats dónon abitualament à de servicis exteriors.

integratiu, iva adj. (fisiol.) *Accion integrativa*: Integracion.

integrator, tritz adj. Qu'intègra. Var.: **integrador**.

integrator n.m. 1. Màquina de calcul scientific de la familha dei màquinas analogiqui, adaptadi à la resolucion dei integralas ò dei eqüacions diferenciali. 2. Aparelh que complisse una integracion, valent à dire dei indicacions contunhi. 2. Aparelh automatic per lo tiratge dei espròvas fotografiqui.

intègre, a adj. D'una probitat absoluda; incorruptible. Sin.: **drechurier, onèst**.

integrifoliat, ada adj. (bot.) Qu'a de fuèlhas entieri.

integrisme n.m. Actituda e disposicion d'esperit d'unu cresents que, en nom d'un respècte sensa falha de la tradicion, refúdon tota evolucion: *Integrisme catolic*, *musulman*.

integrista adj. e n. Relatiu à l'integrisme; partidari de l'integrisme.

integritat n.f. 1. Estat d'una caua qu'a toti li sieu parts, que non a subit una alteracion. Sin.: **plenor**. 2. Qualitat d'una persona intègra; probitat. Sin.: **drechura**, **onestetat**.

intelleccion n.f. (filos.) Activitat de l'intellècte.

intellècte n.m. Facultat de fargar e de capir de concèptes; entendement. Var.: **intellectiva**. Sin.: **intelligença**.

intellectiu, iva adj. (lit.) Que pertòca l'intellècte, la facultat de conceure e de capir: *Lo poder intellectiu*. ◆ n.m. Cen qu'es intellectiu. ◆ n.f. Intellècte.

intellectual, a adj. Qu'apartèn à l'intelligença, à l'activitat de l'esperit. Var.: **intellectuau**. ◆ n. e adj. Persona que la sieu profession compoarta essencialament una activitat de l'esperit (per op. à *manual*) ò qu'a un gust afirmat per li activitats de l'esperit. Sin.: **òme de tèsta**.

intellectualament adv. D'un biais intellectual; sus lo plan intellectual.

intellectualisacion (-izacion) n.f. Accion d'intellectualisar; lo sieu resultat.

intellectualisar (-izar) vt. Donar un caractèr intellectual, abstrach à; considerar d'un ponch de vista intellectual.

intellectualisme n.m. 1. Doctrina filosofica qu'afirma la preeminença de l'intelligença sobre lu sentiments e la volontat. 2. Tendença d'una persona à donar la primautat à l'intelligença e ai facultats intellectuali. 3. Caractèr d'un art, d'una òbra dont l'element intellectual predomina.

intellectualista adj. e n. Qu'apartèn à l'intellectualisme.

intellectualitat n.f. Qualitat, caractèr de cen qu'es intellectual.

intellectuau, ala adj. e n. Intellectual.

intelligença (-éncia) adj. 1. Facultat de capir, de sasir per la pensada. Sin.: **avisament**, **comprenela**, **judici**, **entendement**. ◇ *Intelligença artificiala*: Intelligença umana simulada au mejan d'una màquina; ensèms dei teorias e dei tecnicas messi en òbra per fabricar aqueli màquinas. 2. Aptituda à s'adaptar à una situacion, à causir en foncion dei circonstanças; capacitat de capir, de donar de sens à quauqua ren. 3. Èstre uman considerat dins li sieu aptitudas intellectuali. ◇ (absolut.) Persona totplen intelligenta. 4. Comunicacion, entenduda pauc ò pron secreta entre personas: *Intelligença mé l'enemic*. ◇ *Viure en boana (marrida) intelligença mé quauqu'un*: Viure en boai (marrits) tèrmes m'aquela persona. ◆ pl. Ententa, relacions secreti.

intelligent, a adj. 1. Dotat d'intelligença, capable de capir: *Es intelligent*. Sin.: **avisat**, **entendut**.2. Que fa vèire d'intelligença: *Un discors intelligent*.

intelligentament adv. Embé intelligença. Sin.: **senadament**, **avisadament**, **entendudament**.

intelligéntsia n.f. (rus) 1. Classa dei intellectuals reformators dins la Rússia tsarista dau s. XIX^{en}. 2. Ensèms dei intellectuals d'un país. Var.: **intelliguénzia**.

intelliguénzia n.f. Intelligéntsia.

intelligibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intelligible.

intelligiblament adv. D'un biais intelligible.

intelligible, a adj. 1. Que pòu èstre capit facilament. 2. (filos.) Que si pòu conóisser unicament per l'entendement.

intemperadament adv. M'intemperança. Sin.: **excessivament**, **sobrierament**, **immoderadament**.

intemperança (ància) n.f. 1. (lit.) Mancança de retenguda, de moderacion. 2. Mancança de sobrietat dins lo manjar ò lo beure. Sin.: **immoderacion**.

intemperant, a adj. Que fa vèire d'intemperança; excessiu. Sin.: **immoderat**.

intempèri n.m. Marrit temps, rigor dau clima. Var.: **tempèri**. Sin.: **tempier**.

intempestiu, iva adj. Qu'es fach à còntratemps; mauvengut, inoportun. Sin.: **destemporat**.

intempestivament adv. D'un biais intempestiu.

intempestivitat n.f. Caractèr de cen qu'es intempestiu.

intemporal, a adj. Qu'es independent dau temps, que non càmbia ensèms m'eu: *Una veritat intemporala*. Var.: **intemporau**. Sin.: **foara lo temps**.

intemporalitat n.f. Caractèr de ce qu'es intemporal.

intemporau, ala adj. Intemporal.

intencion n.f. Volontat deliberada de faire quauqua ren: *A fach aquò dins una boana intencion*. Sin.:

estigança, **amira**, **mira**, **vista**, **tòca**, **finalitat**, **volontat**, **prepaus**. ◇ *À l'intencion de*: Especialament per.

intencional, a adj. Fach deliberadament, embé intencion. Var.: **intencionau**. Sin.: **vougut**.

intencionalament adv. Embé intencion; exprèssi, volontariament.

intencionalitat n.f. 1. (filos.) Per la fenomenologia, caractèr pròpri de la consciença que fa qu'es totjorn orientada vèrs un objècte, qu'es totjorn consciença de quauqua ren. 2. (psic.) Alestiment d'un acte ò d'un estat de consciença per lo biais d'una intencion.

intencionat, ada adj. *Ben, mau intencionat*: Qu'a de boani, de marridi disposicion d'esperit vèrs quauqu'un. Sin.: **estigançat**.

intencionau, ala adj. Intencional.

intendença (-éncia) n.f. 1. Foncion, servici, bureu de l'intendent. 2. *Intendença militària*: Servici encargat de provedir ai besonhs dei militaris (sòlda, alimentacion, vestits, etc.) e à l'administracion de l'armada. 3. *Intendença universitària*: Còrs de foncionaris encargats de l'administracion financiera dei liceus e dei collègis e de provedir ai besonhs materials d'aquelu establiments. 4. (fam.) *L'intendença*: Li questions materiali e economiqui: *S'ocupar de l'intendença*. ◇ *L'intendença seguirà*: Li solucions economiqui vendran en lo sieu temps, quora li decisions politiqui seran pilhadi.

intendent, a n. 1. Foncionari encargat de l'administracion financiera d'un establiment public ò d'ensenhament. 2. Persona encargada d'administrar lu afaires, lo patrimòni d'una collectivitat, d'un particulier.

intendent n.m. 1. (mil.) Foncionari de l'intendença militària. 2. En França, sota l'Ancian Regime, comissari real establit dins una generalitat.

intenible, a adj. 1. Que non si pòu suportar: *Una calor intenible*. Sin.: **insuportable**, **insofrible**, **insostenible**. 2. Que non si pòu disciplinar, mestrejar: *Un enfant intenible*. 3. Que non pòu èstre tengut, conservat, aparat militariament: *Una posicion intenible*.

intens(e), a adj. D'una potença, d'una foarça grandassa, que despassa la mejana: *Una calor intensa*.

intensament adv. D'un biais intense.

intensificacion n.f. Accion d'intensificar. Sin.: **acreissement**, **aument**.

intensificar vt. (*intensifiqui*) Rendre mai intense, mai foart, mai actiu: *Intensificar lu sieus esfoarç*. Sin.: **acréisser**, **aumentar**. ◆ **s'intensificar** v.pr. Devenir mai intense: *La pluèia s'intensifica*.

intensional, a adj. (log.) Si di de tot enonciat que non satisfà ai proprietats definidi au dedintre d'un camp conceptual donat, per op. à *extensional*. Var.: **intensionau**.

intensionau, ala adj. Intensional.

intensitat n.f. 1. Gra d'energia foarça aut qu'una caua pòu rejónher. 2. Expression de la valor numerica d'una grandor (generalament vectoriala): *Intensitat d'una foarça*. 3. Quantitat d'electricitat qu'un corrent continú debita pendent l'unitat de temps. L'unitat legala d'intensitat es *l'ampèr(e)*. ◇ *Intensitat luminoa*: Flux luminós qu'una foant de lutz manda dins un angle solide unitat.

intensiu, iva adj. 1. Que mete en òbra de mejans importants; que fa l'objècte d'esfoarç importants. 2. (fis.) Qu'a lo caractèr de l'intensitat: *Una grandor intensiva* (ex.: pression, temperatura). 3. Si di d'una cultura, d'un sistema de produccion agricòla mé de foarts rendements à l'ectara ò d'un alevatge que dona un foart rendement zootecnic. 4. (ling.) Que renfoarça la nocion exprimida: Iper *es un prefixe intensiu*.

intensivament adv. D'un biais intensiu.

intentar vt. (dr.) Entreprendre còntra quauqu'un (una accion en justícia).

inter n.m. (vielhit) Telefòne urban. Var.: **interurban**.

interaccion n.f. 1. Influença recipròca de doi fenomènes, de doi personas. 2. (fis.) Cada tipe d'accion recipròca entre doi particulas elementari (interaccion gravitacionala, interaccion electromagnetica).

interaccional, a adj. (didact.) Relatiu à l'interaccion. Var.: **interaccionau**.

interaccionau, ala adj. Interaccional.

interactiu, iva adj. 1. Si di de fenomènes que reagísson un sobre l'autre. 2. (inform.) Dotat d'interactivitat. 3. *Film, libre interactiu*: Film, libre dont lo legèire ò l'espectator poàdon intervenir per causir la seguida dei eveniments.

interactivitat n.f. (inform.) Facultat d'escambi entre l'usancier d'un sistema informatic e la màquina, per l'intermediari d'un terminal provedit d'un ecran de visualisacion.

interagir vi. (*interagissi*) Exercir una interaccion.

interalemand, a adj. Que pertocava li doi Alemanhas, dau temps que lo país èra partit en doi Repúblicas (entre la segonda guèrra mondiala e la tombada dau Barri de Berlin).

interaliat, ada adj. Comun à d'unu aliats. Var.: **interaligat**.

interaligat, ada adj. Interaliat.

interamerican, a adj. Que pertòca d'unu Estats dau continent american.

interarab(e), a adj. Comun à l'ensèms dei país arabes. Var.: **interarabi**.

interarabi, àbia adj. Comun à l'ensèms dei país arabes. Var.: **interarab(e)**.

interarmadas adj. inv. Comun à divèrsi armadas (ària, mar, tèrra).

interarmas adj. inv. Comun à divèrsi armas (artilharia, gèni, etc.) de l'armada de tèrra.

interastral, a adj. Que si tròva, que si debana entre diferents astres. Var.: **interastrau**.

interastrau, ala adj. Interastral.

interatomic, a adj. Qu'es situat, que si debana entre doi atòmes: *La distança interatomica*.

interatracccion n.f. Tendença à si recampar que si pòu observar entre individús d'una espècia.

interbancari, ària adj. Que pertòca li relacions entre bancas.

interbranquial, a adj. Que si tròva entre li branquias. Var.: **interbranquiau**.

interbranquiau, ala adj. Interbranquial.

intercadença (-éncia) n.f. Trebolici dins la succession dei pulsacions arteriali, caracterisat per la presença de pulsacions sobrenumerari entre doi pulsacions normali.

intercadent adj. m. Que presenta d'intercadenças.

intercalable, a adj. Que pòu èstre intercalat.

intercalacion n.f. Accion d'intercalar; fach d'ajustar un mòt ò una linha au dedintre d'un tèxto, d'ajustar un objècte dins un ensemble, etc.; cen qu'es intercalat. Var.: **intercalatge**.

intercalar vt. Inserir entre d'autri cauas, dins una seria, un ensèms: *Intercalar una intrada dins un diccionari*.

intercalari, ària adj. 1. Inserit, ajustat entre d'autri cauas de mema natura: *Un fuèlh intercalari*. 2. Si di dau jorn ajustat au mes de febrier dins li annadas bissextili. ◆ n.m. Fuèlh (fulhet) intercalari.

intercalatge n.m. Intercalacion.

intercambiabilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es intercambiable. 2. (tecn.) Caractèr pròpri à de pèças ò à d'organes de màquinas que li sieu toleranças de fabricacion perméton de lu montar un à la plaça de l'autre sensa minga operacion d'ajustatge. 3. Proprietat d'un gas d'èstre condrechament substituit à un autre en de condicions analògui.

intercambiablament adv. D'un biais intercambiable. Var.: **entrecambiablament**.

intercambiable, a adj. Si di de cauas, de personas, que poàdon èstre messi una à la plaça de l'autre sensa qu'aquò provòque de modificacion ni de dificultat. Var.: **entrecambiable**.

intercambiar vt. (*intercambi*, classic *intercàmbii*) Metre un element à la plaça d'un autre sensa modificacion ni dificultat.

intercedir vi. (*intercedissi*) Intervenir en favor de quauqu'un. Var.: **intercèdre**.

intercèdre vi. Intercedir.

intercellular(i), a (-ària) adj. (biol.) Si di dei espacis comprés entre li cellulas dei èstres pluricellularis.

intercepcion n.f. 1. Accion d'interceptar ; fach d'èstre interceptat. 2. (mil.) Accion que consistisse, après deteccion e identificacion dei aparelhs ò engenhs enemics, à li mandar d'avions de caça ò de missiles. 3. (espòrts) Accion d'interceptar lo balon.

interceptar vt. (*intercèpti*) 1. Arrestar au passatge: *La platana intercèpta lu rais dau soleu*. 2. Pilhar (quauqua ren qu'èra destinat à una autra persona): *Interceptar una letra*. ◇ Dins unu espòrts, pilhar lo balon que doi adversaris si volíon passar. 3. Arrestar quauqu'un, un veïcule, en l'empachant de rejónher la sieu destinacion: *Lu policiers an interceptat lo terrorista*.

interceptiu, iva adj. Relatiu à una intercepcion.

interceptor n.m. (mil.) Avion de caça especialament estudiat per s'opauar ai incursions d'aparelhs enemics.

intercervical, a adj. Interespinós. Var.: **intercervicau**.

intercervicau, ala adj. Intercervical.

intercession n.f. Accion d'intercedir; preguiera en favor de quauqu'un.

intercessor n.m. (lit.) Persona qu'intervèn en favor d'una autra persona.

intercirculacion n.f. (c. de f.) Circulacion entre li veituras d'un tren.

intercís adj. m. Interrot: *Sant Jaume l'Intercís*.

interclassa n.f. Espaci de temps que dessepara doi oras de classa.

interclaissairitz n.f. Màquina que permete la fusion de doi cartas perforadi.

interclassament n.m. Operacion complida per una interclassairitz.

interclassar vt. Classar de serias en una seria soleta, espec. au mejan d'una interclassairitz.

interclavicular(i), a (-ària) adj. Qu'es situat entre li doi claviculas.

interclubs adj. inv. Qu'opaua li equipas ò lu membres de diferents clubs esportius: *Una competicion interclubs*.

intercolonial, a adj. Que mete en relacion divèrsi colonias. Var.: **intercoloniau**.

intercoloniau, ala adj. Intercolonial.

intercompreension n.f. Intercompreneson.

intercompreneson n.f. (ling.) Compreneson recipròca: *L'intercompreneson entre lu dialèctes occitans*. Var.: **entrecompreneson**, **intercompreension**.

intercomunal, a adj. Qu'es comun à divèrsi comunas, que li pertòca: *Un espitau intercomunal*. Var.: **intercomunau**.

intercomunalitat n.f. Caractèr de cen qu'es intercomunal.

intercomunau, ala adj. Intercomunal.

intercomunautari, ària adj. Que pertòca li relacions entre divèrsi comunautats.

intercomunicacion n.f. Comunicacion entre divèrs luècs, entre diferents comunicants. 2. (c. de f.) Ligason d'alarma entre li veituras d'un tren e la locomotiva.

intercomunion n.f. Comunicacion entre de glèias de comunions divèrsi.

interconfessional, a adj. Qu'es comun à divèrsi confessions. Var.: **interconfessionau**.

interconfessionau, ala adj. Interconfessional.

interconnectable, a adj. Si di d'elements que si poàdon connectar ensèms.

interconnectar vt. (*interconnècti*) Associar, jónher per interconnexion.

interconnexion n.f. (electr.) Associacion, per connexion, de ret distinti, per assegurar la continuitat dau servici en cas de defaut, la messa en comun dei resèrvas e una produccion mai economica.

interconsonantic, a adj. (ling.) Que pertòca un fonema, ò element fonic, plaçat entre doi consonantas.

intercontinental, a adj. Qu'es ò que si debana entre doi continents, ò que li religa. Var.: **intercontinentau**.

intercontinentau, ala adj. Intercontinental.

intercostal, a adj. (anat.) Qu'es situat entre li coastas: *Lu muscles intercostals*. Var.: **intercostau**.

intercostau, ala adj. Intercostal.

intercotidal, a adj. Intertidal. Var.: **intercotidau**.

intercotidau, ala adj. Intercotidal.

intercorsa n.f. (mar.) Drech recipròc d'ancoratge.

intercultural, a adj. Que pertòca lu contactes entre diferenti culturas. Var.: **interculturau**.

interculturau, ala adj. Intercultural.

intercurrença (-éncia) n.f. Alternativas, variacions.

intercurrent, a adj. (med.) Si di d'una afeccion qu'acapita pendent lo debanament d'una autra: *Una malautia intercurrenta*.

intercutaneu, ea adj. Qu'es entre la carn e la peu.

interdental, a adj. (fon.) Que pertòca una consonanta espiranta que la sieu articulacion es producha en plaçant la poncha de la lenga en darrier de l'espaci format per doi tièras de dents gaire desseparadi: *En alemand t e d son doi consonantas interdentali*. Var.: **interdentau**.

interdentari, ària adj. Que si tròva entre li dents: *Espaci interdentari*.

interdentau, ala adj. Interdental.

interdepartamental, a adj. Qu'es comun à mai d'un departament. Var.: **interdepartamentau**. **interdespartamental**

interdepartamentau, ala adj. Interdepartamental. Var.: **interdespartamentau**.

interdependença (-éncia) n.f. Dependença mutuala. ◇ (filos.) Ligam organic entre lu divèrs fenomènes naturals.

interdependent, a adj. Si di de personas ò de cauas que depèndon una de l'autra.

interdespartamental, a adj. Interdepartamental.

interdespartamentau, ala adj. Interdepartamentau.

interdiccion n.f. 1. Accion d'interdire; lo sieu resultat. Sin.: **enebicion**, **proïbicion**. 2. Defensa perpetuala ò temporària facha à una persona de complir li sieu foncions: *Prèire, foncionari tocat d'interdiccion*. ◇ *Interdiccion legala*: Privacion de l'exercici dei drechs civils que constituisse una pena accessòria à tota pena aflictiva e infamanta. ◇ *Interdiccion de sojorn*: Pena qu'empacha d'unu condemnats d'aver accès à d'uni localitats.

interdich, a adj. e n. Qu'es l'objècte d'una interdiccion: *Interdich bancari*. Sin.: **enebit**, **proïbit**. ◆ adj. Desconcertat, nec, que non saup coma respoandre. Var.: **interdit**. Sin.: **atupit**, **desaviat**, **desassegurat**.

interdich n.m. 1. Condamnacion absoluda que mete quaqu'un à l'escart d'un grope. 2. Imperatiu qu'un grope (una societat) instituisse per enebir un acte, un comportament. Sin.: **proïbicion**. 3. (dr. can.) Censura que priva lu fidèls d'unu bens espirituals (per ex. la celebracion dau culte) sensa lu exclure de la comunautat. Sin.: **escumenge**. Var.: **interdit**.

interdigital, a adj. Situat entre lu dets. Var.: **interdigitau**.

interdigitau, ala adj. Interdigital.

interdire vt. 1. Empachar quauqu'un d'emplegar, de faire; enebir. 2. Condemnar à l'interdiccion: *Interdire un prèire*.

interdisciplinari, ària adj. Qu'establisse de relacions entre divèrsi scienças ò divèrsi disciplinas.

interdisciplinaritat n.f. Caractèr de cen qu'es interdisciplinari.

interdit, ida adj. e n. Interdich.

interès n.m. 1. Cen qu'impoarta, cen qu'es utile, avantatjós: *Agir dins l'interès de quauqu'un*. 2. Estacament exclusiu à cen qu'es avantatjós per la pròpria persona, en particulier ai sòus. 3. Part, soma qu'una persona a dins un afaire (generalament au pl.): *Aver d'interès dins una entrepresa*. 4. Soma que lo debitor paga per l'usatge dei sòus prestats. ◇ *Interès compauat*: Interès percevut sus un capital format d'un capital inicial aumentat dei interès amolonats fins au moment de l'escadença. ◇ *Interès simple*: Interès percevut sus lo capital primitiu non aumentat dei sieus interès. ◇ *Interès compensatòris*: Soma destinada à reparar lo prejudici causat per l'inexecucion d'una obligacion. 5. Sentiment de curiositat, de benvolença per quauqua ren ò quauqu'un: *Sentir un grand interès per la lenga occitana*. Sin.: **plaser**, **agradament**, **agradança**.

interescolar(i), a (-ària) adj. Que pertòca mai d'una escòla.

interespecific, a adj. Relatiu ai rapoarts entre espècias.

interespinós, oa (anat.) Qu'es situaat entre li apofisis espinoï dei vertèbras: *Lu muscles interespinós* ò *lu interespinós* n.m. Sin.: **intercervical**.

interessadament adv. D'un biais interessat.

interessament n.m. Participacion ai beneficis d'una entrepresa: *Interessament dei salariats*.

interessant, a adj. 1. Qu'ofrisse d'interès, denhe d'atencion, important: *Un libre interessant*. 2. Que dona un avantatge material; avantatjós: *Crompar à un prètz interessant*. 3. Qu'inspira d'interès, que fa nàisser de simpatia. ◆ n. *Faire l'interessant*: Faire tot per si faire remarcar. Sin.: **faire l'arlèri**, **faire lo bulo**.

interessar vt. (*interèssi*) 1. Aver d'importança, d'utilitat per; pertocar: *Es una lèi qu'interèssa lu industrials*. Sin.: **concernir**, **tocar**, **atocar**. 2. Inspirar d'interès, retenir l'atencion de: *Aqueu roman m'interèssa*. 3. Atribuir una part dei beneficis d'una entrepresa à: *Interessar lu obriers ai beneficis*. ◆ **s'interessar** v.pr. *(à)* Manifestar d'interès per.

interessat, ada adj. e n. Que quauqua ren lo pertòca: *Cau avertir lu interessats*. ◆ adj. Que considèra unicament lo sieu interès financier. 2. Que l'interès inspira: *Una ajuda interessada*.

interestatic, a adj. Que pertòca à l'encòup divèrs Estats, en particulier de país vesins: *Collaboracion interestatica*.

interetnic, a adj. Relatiu ai rapoart e ai escambis entre etnias diferenti.

interfaça (-àcia) n.f. 1. (didact.) Limit comun à doi sistemas, que permete d'escambis entre un e l'autre. 2. (inform.) Frontiera convencionala entre doi sistemas ò doi unitats, que permete d'escambis d'informacions.

interfasa n.f. (biol.) Periòde que separa doi divisions successivi d'una cellula viventa (Es pendent l'interfasa que la cellula si noirisse e creisse fins à doblar lo sieu volume).

interfasciculari, ària adj. Situat entre doi faisseus.

interfecond, a adj. (biol.) Si di d'individús ò de populacions que si poàdon reprodurre per crosament.

interferença (-éncia) n.f. 1. Conjoncion de doi serias de fenomènes distints: *L'interferença dei fachs politics e democratics*. 2. (fis.) Fenomène que resulta de la sobreposicion d'oscillacions ò d'ondas de mema natura e de frequenças egali ò vesini. 3. (meteor.) Rescòntre de doi corrents de trebolaments atmosferics, qu'entira un agreujament dau marrit temps.

interferencial, a adj. (didact.) Relatiu ai interferenças. Var.: **interferenciau**.

interferenciau, ala adj. Interferencial.

interferent, a adj. (fis.) Que presenta lo fenomène d'interferença.

interferir vi. (*interferissi*) 1. Si sobrepauar en si renforçant ò en si contrariant: *Aquelu eveniments interferísson dins la mieu vida privada*. 2. Produrre d'interferenças.

interferomètre n.m. Aparelh de mesura per interferometria.

interferometria n.f. Metòde de mesura d'una granda precision, fondada sobre lu fenomènes d'interferença.

interferometric, a adj. Que pertòca l'interferometria.

interferon n.m. Proteïna que prodúon li cellulas qu'un virus infècta e que rende resistenti à tota autra infeccion virala aqueli cellulas e li autri cellulas dont s'espantega.

interfluvi n.m. (geogr.) Region entre doi valadas fluviali.

interfoliar vt. (*interfòli*, classic *interfòlii*) (rel.) Inserir de fuèlhets blancs entre li pàginas d'un libre.

interfoliatge n.m. Accion d'interfoliar; lo sieu resultat.

interfòne n.m. Telefòne provedit d'un autparlaire, que permete de comunicacions à corta distança, generalament au dedintre d'un meme bastiment.

interfonema n.m. (ling.) Transicion entre doi fonemas.

interfranja n.m. (opt.) Espaci sitauat entre doi franjas consecutivi d'interferença ò de difraccion.

interfrontal, a adj. (anat.) Entre doi fronts. Var.: **interfrontau**.

interfrontau, ala adj. Interfrontal.

intergalactic, a adj. (astron.) Situat entre de galaxias.

intergetar vt. (*intergèti*) (dr.) *Intergetar apèl*: Faire apèl d'una decision de justícia renduda en promiera instança.

interglaciacion n.f. Periòde interglacial.

interglacial, a adj. Si di d'un periòde intermediari entre doi periòdes glacials. Var.: **interglaciau**, **interglaciari**. ◆ n.m. Periòde interglacial. Sin.: **interglaciacion**.

interglaciar(i), a (-ària) adj. Interglacial.

interglaciau, ala adj. Interglacial.

intergovernamental, a adj. Que pertòca mai d'un govèrn. Var.: **intergovernamentau**.

intergovernamentau, ala adj. Intergovernamental.

intergrope n.m. Acampada de parlamentaris de diferents gropes politics, que si méton ensèms per estudiar un problema determinat.

interim n.m. 1. Temps pendent lo quau una foncion es tenguda per una persona que non n'es lo titulari; exercici d'aquela foncion. Sin.: **entre temps**, **mentretant**. ◇ *Per interim*: Provisoriament, en l'absença dau titulari. 2. Activitat dei salariats interimaris.

interimari, ària adj. e n. 1. Persona que, provisoriament, es encargada d'una foncion à la plaça dau titulari. 2. Travalhaire qu'una entrepresa de travalh temporari mete à la disposicion d'una autra entrepresa per occupar la plaça d'un titulari pendent lo temps de la sieu absença ò per faire faça à una sobrecarga momentanea de travalh.

interimariament adv. D'un biais interimari.

interimat n.m. Estat d'un interimari.

interindividual, a adj. Que pertòca lu rapoarts entre individús. Var.: **interindividuau**.

interindividuau, ala adj. Interindividual.

interindustrial, a adj. Que pertòca lu escambis entre sectors de l'economia. Var.: **interindustriau**.

interindustriau, ala adj. Interindustrial.

interionic, a adj; Que tòca li accions que si complísson entre lu ions.

interior, a adj. 1. Qu'es au dedintre, dins l'espaci comprés entre lu limits de quauqua ren: *Una cort interiora*. ◇ (ling.) Relatiu à un fonema qu'a la sieu plaça dintre lo còrs d'un mòt, per oposicion a *inicial* ò *final*. 2. Relatiu à l'esperit, à la vida morala, psicologica de l'òme: *Un sentiment interior*. 3. Que pertòca un país, un territòri: *Politica interiora*. 4. (mat.) *Bissectritz interiora d'un triangle* ABC *en* A: Bissectritz de l'angle de som A qu'a per costats li mièg drechas d'origina A que pàsson per B e C (Li tres bissectritz interiori si cópon en un ponch, centre dau ceucle inscrich dins lo triangle).

interior n.m. 1. La part dau dedintre: *L'interior dau còrs*. 2. Espaci comprés entre li frontieras d'un país; lo país eu-meme, ò la sieu part centrala, per op. ai frontieras ò ai coastas. ◇ *Ministèri de l'interior*: Administracion encargada de la tutèla dei collectivitats locali e de la direccion de la polícia. 3. Luèc dont una persona abita, maion, apartament: *Un interior agradiu*. ◇ *Frema, òme d'interior*: Que sàbon tenir la sieu maion. Sin.: **òme**, **frema de redriç**. 4. *De l'interior*: En faguent part d'un grope, en participant à quauqua ren: *Observar de l'interior*. Sin.: **dau dedintre**.

interiorament adv. 1. Au dedintre. 2. Dins l'esperit, sensa ren manifestar: *Si rebellar interiorament*.

interiorisacion (-izacion) n.f. Accion d'interiorisar.

interiorisar (-izar) vt. 1. Si gardar quauqua ren en dedins: *Interiorisar la sieu ràbia*. Contr.: **exteriorisar**. 2. S'empadronir de règlas de captenement, d'opinions, fins aquí estrangieri, que non si poàdon plus destriar d'aqueli ja possedidi: *A completament interiorisat lo biais de faire d'aquela societat*. 3. Rendre mai intime, mai prefond: *Interiorisar un ròtle*.

interioritat n.f. (filos.) Qualitat de cen qu'es interior.

interjeccion n.f. (gram.) Mòt invariable, isolat, qu'exprimisse un sentiment violent, un emocion, un òrdre (coma *ò!*, *ailàs!*).

interjeccion n.f. (dr.) Accion d'intergetar.

interjeccional, a adj. Relatiu à una interjeccion. Var.: **interjeccionau**.

interjeccionau, ala adj. Interjeccional.

interjectiu, iva adj. Qu'exprimisse una interjeccion.

interjectivament adv. D'un biais interjectiu.

interlenga n.f. Estadi intermediari dins l'aprendissatge ò l'utilisacion d'una lenga, que pòu acapitar entre un dialècte e una lenga estandard, ò dins lo cas de l'apprendissatge d'una lenga segonda.

interlinear vt. (*interlineï*) Entrelinhar.

interlinear(i), a (-ària) adj. Qu'es entre li linhas.

interlinha n.f. 1. Espaci entre doi linhas. 2. (arts graf.) Lama de metal, d'una espessor que vària entre mièg-ponch e e sièis ponchs tipografics, que sièrve per espaçar li linhas; en fotocomposicion, avançada dau film que complisse la mema foncion. Var.: **entrelinha**.

interlinhar vt. Separar per d'interlinhas. Var.: **entrelinhar**.

interlinhatge n.m. Accion ò biais d'interlinhar; lo sieu resultat. Var.: **entrelinhatge**.

interlobar(i), a (-ària) adj. (anat.) Situat entre lu lòbes d'un organe.

interlobular(i), a (-ària) adj. (istol.) Qu'es situat entre lu lobules d'un organe: *Teissut conjontiu interlobulari*.

interlock n.m. (angl.) 1. Tricòt dei malhas culhidi, que lo sieu aspècte es parier sus li doi faças. 2. Mestier circulari especialament pensat per faire aqueu tricòt.

interlocutor, tritz n. 1. Persona que convèrsa m'una autra. Sin.: **entreparlaire**. 2. Persona mé cu s'engàtjon de negociacions.

interlocutòri, òria adj. e n.m. (dr.) *Jutjament interlocutòri*: Jutjament que, denant d'estatuar sus lo fond, ordona de mesuras pròpri à preparar la solucion de l'afaire.

interludi n.m. Divertiment dramatic ò musical entre doi parts d'un espectacle, d'un programa de television, etc.

interluna n.m. Temps que s'escorre entre lo moment que la Luna descreissenta non si ve plus e lo moment que torna aparéisser.

interlunar(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'interluna; qu'acapita pendent l'interluna.

intermaridatge n.m. Maridatge entre d'individús d'un meme grope, d'una mema familha, d'una mema tribú.

intermèdi n.m. 1. Divertiment entre doi pèças ò doi actes d'una representacion teatrala. 2. Temps pendent lo quau una accion s'interrompe; periòde de temps entre doi eveniments. Sin.: **entremièg**, **entremitan**.

intermediacion n.f. Procèssus au tèrme dau quau lu establiments de crèdit, quora recévon d'esparnhes, lu afècton à de prèsts.

intermediari, ària n. 1. Persona que sièrve de ligam entre doi autri: *Servir d'intermediari*. Sin.: **mediator**. 2. Persona, entrepresa, etc., que dins un circuit de distribucion comerciala si tròva entre lo productor e lo consumator, lo client. Sin.: **mediator**, **mejancier**. ◆ n.m. Entremesa, via, mejan: *Emparar quauqua ren per l'intermediari d'un amic*.

intermediari, ària adj. Qu'es entre doi cauas, que forma una transicion entre doi tèrmes.

intermediaritat n.f. Caractèr de cen qu'es intermediari.

intermenstruacion n.f. Periòde entre doi menstruacions.

intermenstrual, a adj. Relatiu à l'intermenstruacion. Var.: **intermenstruau**.

intermenstruau, ala adj. Intermenstrual.

intermetallic, a adj. Si di d'un compauat de divèrs metals.

intermezzo n.m. (mòt it.) 1. Intermèdi. 2. Pèça instrumentala de caractèr: *L'intermezzo de* ***Cavalleria Rusticana***.

interminablament adv. D'un biais interminable.

interminable, a adj. Que dura foarça longtemps.

interministerial, a adj. Var.: **interministeriau**.

interministeriau, ala adj. Interministerial.

intermission n.f. (med.) Intermitença.

intermitença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es intermitent. ◇ *Per intermitença*: Per moments, d'un biais discontinú; irregulierament. 2. (med.) Interval que separa doi accès de fèbre; intermission.

intermitent, a adj. Que s'arrèsta e repilha per intervals discontinú, irregulier. ◇ *Fèbre intermitenta*: Paludisme.

intermodulacion n.f. Creacion, dins un malhum electric, de frequenças que correspoàndon ai somas e ai diferenças dei ondas fondamentali e dei armonicas de doi ò manti frequenças transmessi à-n-aqueu malhum.

intermolecular(i), a (-ària) adj. Que si tròva entre li moleculas.

intermonde n.m. Espaci entre lu mondes que, segond Epicur e lu sieus discípols, èra lo sojorn dei dieus e lo luèc dau benastre dei savis (ataraxia).

intermuscular(i), a (-ària) adj. Situat entre lu muscles.

internacional, a adj. 1. Que si debana entre diferenti nacions, diferents país: *Una competicion internacionala*. 2. (arquit.) *Estile internacional*: Si di de l'arquitectura foncionala, dei formas cubiqui, sensa ornaments, creada per divèrs arquitèctes, entre lu quaus Le Corbusier. Var.: **internacionau**.

internacional, a n. Esportiu que representa lo sieu país dins de competicions internacionali. Var.: **internacionau**. ◇ **internacionala** n.f. 1. Associacion generala de travalhaires qu'apartènon à diferents país; imne d'aquela associacion. 2. Imne revolucionari internacional segond un poèma d'E. Pottier e la música de P. Degeyter (1871).

internacionalisacion (-izacion) n.f. Accion de rendre internacional.

internacionalisar (-izar) vt. Rendre internacional; portar sus lo plan internacional.

internacionalisme n.m. Doctrina segond la quala lu divèrs interès nacionals dévon èstre subordenats à un interès general en dessobre dei nacions.

internacionalista adj. e n. Partidari de l'internacionalisme.

internacionalitat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es internacional.

internacionau, ala adj. e n. Internacional.

internalisacion (-izacion) n.f. (econ.) Inclusion, dins li cargas d'una entrepresa, dau cost d'efèctes extèrnes de la sieu activitat.

internament n.m. 1. Accion d'internar; fach d'èstre internat. 2. Mesura d'ospitalisacion en espitau psiquiatric à l'iniciativa d'un pròche (plaçament volontari) ò dau prefècte de departament (plaçament d'ofici).

internar vt. 1. Embarrar dintre un establiment de sonhs especialisats. 2. Empresonar, reclaure.

internat n.m. 1. Situacion d'un escolan intèrne. Contr.: **externat**. 2. Ats. 3. (med.) Concors que permete d'obtenir lo títol d'intèrne dei espitaus. ◇ Foncion d'intèrne, durada d'aquesta foncion.

internat, ada adj. 1. Embarrat dins un camp de concentracion, dins una preson. Sin.: **reclaus**. 2. Qu'es l'objècte d'una mesura d'internament en mitan psiquiatric.

internauta n. Persona que navega sus l'internet. Sin.: **cibernauta**.

intèrne, a adj. 1. Que pertòca lo dedintre de quauqua ren; interior. ◇ *Medicament à usatge intèrne*: Que si deu introdurre dins l'organisme. ◇ *Medecina intèrna*: Branca de la medecina consacrada ai malautias intèrni justiciabli d'un tractament medical (e non cirurgical). 2. (fis.) *Energia intèrna d'un sistema*: Grandor termodinamica que li sieu variacions son egali à la soma dau travalh e de la calor escambiats per aqueu sistema.

intèrne, a n. 1. Escolan noirit e lotjat dins un establiment escolari. Contr.: **extèrne**. 2. (med.) *Intèrne dei espitaus*: Estudiant en medecina, admés au concors de l'internat, que segonda lo cap de servici dins un espitau.

internegatiu n.m. Film negatiu policròme establit à partir d'un interpositiu ò d'un positiu original en vista dei tiratges de seria.

internet n.m. Malhum public e global de computadors. La ret internet sièrve à transferir lo corrier electronic, à trovar de pàginas mé de ligams e de contenguts multimèdias e à escambiar de fichiers. Sièrve finda, de mai en mai, ai comunicacions telefoniqui e à la transmission de vidèos (streaming), à regarjar la televison.

internodal, a adj. Qu'es situau entre lu grops d'un axe vegetau. Var.: **internodau**.

internonci n.m. Representant dau papa dins un Estat non catolic.

internonciatura n.f. Carga, denhetat d'internonci.

interoceanic, a adj. Que separa ò religa doi oceans.

interoceptiu, iva adj. (fisiol.) Si di de la sensibilitat que recuèlha li informacions dins li viscèras e qu'es lo ponch de partença dei reflèxes vegetatius (per op. à *exteroceptiu*).

interoceptivitat n.f. (fisiol.) Caractèr de cen qu'es interoceptiu.

interocular(i), a (-ària) adj. Que si tròva entre lu uèlhs.

interossós, oa adj. Situat entre lu oàs.

interparlamentari, ària adj. Qu'unisse lu membres de diferents Parlaments.

interpauar vt. 1. Plaçar entre doi cauas. 2. Faire intervenir coma mediacion entre doi personas: *Interpauar la sieu autoritat*. ◆ **s'interpauar** v.pr. Si plaçar entre, s'intercalar, s'entremetre.

interpelacion n.f. 1. Accion d'interpelar; lo sieu resultat. 2. Demanda d'explicacion qu'un membre dau Parlament adreiça à un ministre, e qu'es sancionada per un òrdre dau jorn. 3. Somacion facha à quauqu'un d'aver à dire, à faire quauqua ren. Var.: **interpelança**.

interpelaire, airitz n. Persona qu'interpèla, qu'adreiça una interpelacion. Var.: **interpelant**.

interpelança n.f. Interpelacion.

interpelant, a n. Interpelaire.

interpelar vt. (*interpèli*) 1. Adreiçar la paraula à quauqu'un per li demandar quauqua ren. 2. Demandar à quauqu'un de respoandre, li demandar de s'explicar sus un fach; verificar la sieu identitat, l'arrestar. 3. Constrénher quauqu'un à regarjar una situacion en faça, s'impauar à-n-eu. Sin.: **acolitrar**.

interpenetrable, a adj. Que pòu èstre interpenetrat.

interpenetracion n.f. Penetracion mutuala.

interpenetrar (s') (e/è) v.pr. Si penetrar mutualament.

interpennat, ada adj. Si di d'una fuèlha compauada, qu'a de foliòlas mai pichini entre li foliòlas principali.

interpersonal, a adj. Que pertòca li relacions entre individús. Var.: **interpersonau**.

interpersonau, ala adj. Interpersonal.

interplanetari, ària adj. (astron.) Entre li planetas; d'una planeta à una autra: *Viatge interplanetari*.

interpolable, a adj. Que pòu èstre inbterpolat.

interpolacion n.f. 1. Accion d'interpolar; passatge interpolat. 2. (mat.) *Interpolacion lineària*: Aproximacion d'una foncion, sus un interval donat, per la foncion afina definida sus aquest interval e que pilha ai bòrnas d'aquel interval li valors de la foncion aprochada. 3. (estad.) Intercalacion, dins una seguida de valors continuï, d'una valor ò d'uni valors determinadi per lo calcul e non per l'observacion.

interpolaire, airitz n. Persona qu'interpòla.

interpolar vt. 1. Introdurre dins un tèxto de passatges que non n'en fan partida e que n'en càmbion lo sens. 2. (mat.) Efectuar l'interpolacion de.

interpolari, ària adj. Qu'es situat entre lu doi pòles d'un generator electric, d'una cadena electrica.

interposicion n.f. Accion d'interpauar; fach de s'interpauar. ◇ (mil.) *Foarça d'interposicion*: Foarça que si plaça entre doi enemics per empachar un conflicte.

◇ (dr.) *Interposicion de personas*: Fach, per quauqu'un, de conclurre un acte per una autra persona, per li facilitar l'obtencion d'avantatges qu'aquesta persona non porria obtenir directament.

interpositiu n.m. (cín.) Còpia positiva intermediària policròma establida per tiratge d'un internegatiu.

interprèt, a n. 1. Persona que revira oralament una lenga dins una autra. Var.: **interpretaire**, **reviraire**, traductor. 2. Persona encargada de declarar, de far conóisser li volontats, li intencions d'una autra. 3. Persona qu'executa una òbra musicala vocala ò instrumentala, que juèga un ròtle au teatre ò au cínema.

interpretable, a adj. Que pòu èstre interpretat.

interpretacion n.f. 1. Accion d'interpretar, de donar un sens à quauqua ren; explicacion, comentari: *L'interpretacion d'una òbra*. Var.: **interpretament**. 2. Accion ò biais de representar, de jugar, de dançar una òbra dramatica, musicala, coregrafica, etc. ◇ *Interpretacion musicala*: Exercici d'improvisacion coregrafic sobre un canevàs musical donat. 3. (psican.) Travalh que lo pacient efectua, mé l'ajuda dau sieu analista, per desgatjar lo desidèri inconscient qu'anima una part dei sieus comportaments. 4. (log.) *Interpretacion (d'una teoria axiomatica automatisada)*: Operacion que consistisse à associar ai simbòles d'una teoria d'objèctes e de relacions entre aquelu objèctes. Sin.: **modèle**.

interpretador, airitz adj. e n. Qu'interprèta. Var.: **interpretaire**.

interpretaire, airitz adj. e n. Qu'interprèta. Var.: **interpretador**.

interpretament n.m. Interpretacion.

interpretar vt. (*interprèti*) 1. Cercar à rendre comprensible, à revirar, à donar un sens à: *Interpretar un pantais, una lèi*. 2. Jugar (un ròtle) dins una comèdia, un film; executar (un tròç musical, una cançon); balar (una òbra coregrafica). ◆ **s'interpretar** v.pr. Èstre revirat, capit: *Aquesta frasa si pòu interpretar en divèrs biais*.

interpretariat n.m. Mestier, foncion d'interprèt.

interpretatiu, iva adj. Que contèn una interpretacion.

interprofession n.f. Grope de professionals d'un sector economic.

interprofessional, a adj. Que recampa, que pertòca divèrsi professions: *Salari Minimal Interprofessional de Creissença (S.M.I.C.)*. Var.: **interprofessionau**.

interprofessionau, ala adj. Interprofessional.

interprovincial, a adj. Relatiu à diferenti províncias d'un país ò d'un empèri. Var.: **interprovinciau**.

interprovinciau, ala adj. Interprovincial.

interquartil(e), a adj. Si di de l'interval que separa lo promier quartile e lo tèrç quartile d'una seria estadistica.

interracial, a adj. Que si debana entre d'individús de raças diferenti. Var.: **interraciau**.

interraciau, ala adj. Interracial.

interradial, a adj. Situat entre de rais. Var.: **interradiau**.

interradiau, ala adj. Interradial.

interregional, a adj. Que pertòca lu ligams, lu escambis entre divèrsi regions. Var.: **interregionau**.

interrregionau, ala adj. interregional.

interrègne n.m. 1. Periòde entre la moart d'un rèi e lo sacre d'aqueu que pilha la sieu plaça. 2. (fam.) Periòde pendent lo quau una foncion non es ocupada per un titulari.

interrèi n.m. Dins la Roma antica, dau temps de la República, magistrat que governava en cas de disparicion simultanea dei doi cònsols.

interrogacion n.f. Demanda, question ò ensèms de questions pauadi à quauqu'un: *Respoandre à una interrogacion*. ◇ *Interrogacion dirècta*: Interrogacion pauada directament à l'interlocutor sensa l'intervencion d'un vèrbo: *Cu es vengut?* ◇ *Interrogacion indirècta*: Interrogacion pauada per l'intermediari d'un vèrbo coma *saupre*, *demandar*, etc.: *Mi demandi cu es vengut*. ◇ *Ponch d'interrogacion*: Signe de pontuacion (*?*) plaçat à la fin d'una interrogativa dirècta. ◇ (fam.) Caua incèrta, imprevisibla.

interrogaire, airitz adj. Qu'interròga: *Un regard interrogaire*. Var.: **interrogator**.

interrogar vt. (*interrògui*) 1. Adreiçar, pauar de questions à; questionar. 2. Examinar embé atencion: *Interrogar l'istòria*.

interrogatiu, iva adj. Qu'exprimisse una interrogacion: *Una frasa interrogativa*. ◇ *Ponch interrogatiu*: Ponch d'interrogacion. ◆ n.m. Mòt interrogatiu (adjectiu, pronom, advèrbi).

interrogativa n.f. (gram.) Frasa interrogativa.

interrogativament adv. D'un biais interrogatiu; per interrogacion.

interrogator, tritz adj. Interrogaire.

interrogatòri n.m. 1. Ensèms dei questions pauadi à quauqu'un e dei respoastas que dona au cors d'una enquista, d'una instruccion. 2. Procès-verbal que consigna toti aqueli questions e aqueli respoastas.

interrompre vt. 1. Rompre la continuitat ò la continuacion de: *Interrompre lo sieu travalh*. Sin.: **descontunhar**, **desrompre**. 2. Copar la paraula à quauqu'un, l'arrestar dins lo sieu discors. ◆ **s'interrompre** v.pr. Cessar de faire quauqua ren, s'arrestar au cors d'una accion.

interrupcion n.f. 1. Accion d'interrompre. Sin.: **cessa**, **cessament**. ◇ *Interrupcion volontària de grossessa (I.V.G.)*: Interrupcion, provocada volontariament, d'una grossessa. 2. Paraulas prononciadi per interrompre.

interruptiu, iva adj. (dr.) Qu'interrompe.

interruptor n.m. Aparelh que sièrve à interrompre ò à restablir un corrent electric en durbent ò en clavant lo sieu circuit; commutator. ◇ *Interruptor automatic*: Disjontor.

intersason n.f. Periòde entre doi sasons comerciali, toristiqui, esportivi, etc.

intersecança n.f. Ondrament format de doi motius que tórnon en si recopant.

intersecant, a adj. Que genèra l'intersecança.

interseccion n.f. 1. Luèc dont doi rotas si rejónhon. 2. (mat.) Ensemble dei ponchs ò dei elements comuns à divèrsi linhas, susfàcias ò volumes. ◇ *Ponch d'interseccion*: Ponch dont doi drechas si cópon. 3. (log.)

Interseccion ò *produch de doi relacions*: Joncion entre doi relacions que s'exprimisse per «e», e que si verifica se e unicament se li doi relacions si verifícon à l'encòup. ◇ *Interseccion* ò *produch dei classas* K *e* L: Classa constituida d'elements qu'apartènon à l'encòup à la classa K e à la classa L; l'operacion ela-mema (notada K∩L). ◇ (mat.) *Interseccion de doi ensembles* A *e* B: Ensemble dei elements comuns à-n-aquelu doi ensembles, notat A∩B (A inter B).

intersectar (s') v.pr. Si copar l'un e l'autre.

intersectat, ada adj. (mat.) Talhat: *Una linha intersectada*.

intersenhal n.m. Intersigne. Var.: **intersenhau**.

intersenhau n.m. Intersigne. Var.: **intersenhal**.

intersession n.f. Temps entre doi sessions d'una assemblada.

intersexualitat n.f. Evolucion d'un animau que càmbia de sèxe au cors de la sieu vida.

intersexuat, ada adj. Si di d'un animau qu'a cambiat de sèxe au cors de la sieu vida.

intersideral, a adj. (astron.) Situat entre lu astres. Var.: **intersiderau**.

intersiderau, ala adj. Intersideral.

intersigne n.m. Ligam misteriós entre doi fachs, doi èstres aparentaments independents un de l'autre; presatge. Var.: **intersenhal**, **intersenhau**.

intersindical, a adj. Que pertòca diferents sindicats: *Un acamp intersindical*. Var.: **intersindicau**.

intersindicala n.f. Associacion de diferenti seccions sindicali, de diferents sindicats, per d'objectius comuns.

intersindicau, ala adj. Intersindical.

intersistema n.m. (quim.) Si di dau passatge d'una molecula dins lo sens que lu electrons non son plus apariats ma aparéisson dins de spins parallèles.

intersistòle n.f. (fisiol.) Temps que si debana entre la sistòle dei aurelhetas e aquela dei ventricules dau coar.

interstellar(i), a (-ària) adj. Qu'es entre li estelas: *Espaci interstellari, viatge interstellari*.

interstici n.m. 1. Pichin espaci vuèi entre li parts de quauqua ren. 2. (dr.canon) Espaci de temps que la Glèia fa respechar entre la collaccion d'un òrdre e aquela d'un òrdre superior.

intersticial, a adj. Qu'es situat entre lu intersticis de quauqua ren. ◇ (med.) Si di de formacions cellulari situadi entre li cellulas parenquimatoï dei organes ò de substanças que sepàron li cellulas dei teissuts de tipe conjontiu. Var.: **intersticiau**.

intersticiau, ala adj. Intersticial.

intersubjectiu, iva adj. Relatiu à l'intersubjectivitat.

intersubjectivitat n.f. Comunicacion entre doi personas, considerada sus lo plan de l'escambi de contenguts.

intertextual, a adj. Relatiu à l'intertextualitat. Var.: **intertextuau**.

intertextualitat n.f. (liter.) Ensèms dei relacions qu'un tèxto entretèn m'un autre ò mé d'autres, sus lo plan de la sieu creacion tant coma sus aqueu de la sieu lectura e de la sieu compreneson, per lu raprochaments que lo legèire opèra.

intertextuau, ala adj. Intertextual.

intertidal, a adj. (geogr.) Si di de la zòna compresa entre lu niveus dei mareas mai auti e aquelu dei mareas mai bassi. Var.: **intertidau**, **intercotidal**.

intertidau, la adj. Intertidal.

intertítol n.m. 1. Títol segondari qu'anóncia una part ò un paragrafe d'un article. 2. (cín.) Plan que compoarta solament de tèxto, intercalat au montatge au dedintre d'una scena.

intertrascendenta adj. f. (mat.) *Corbas intertrascendenti*: Nom donat per Leibnitz ai corbas d'eqüacion $y = x^a$, mé *a* irracional.

intertribal, a adj. Relatiu à d'escambis entre tribús. Var.: **intertribau**.

intertribau, ala adj. Intertribal.

intertrigo n.m. (mòt latin) (med.) Dermatòsi situada dins lu plecs de la pèu.

intertropical, a adj. Que si tròva entre lu tropics. Var.: **intertropicau**.

intertropicau, ala adj. Intertropical.

interurban, a adj. Establit entre de vilas diferenti.

interurban ò **inter** n.m. Telefòne interurban, denant de l'installacion dei centrals automatics.

interval(le) n.m. 1. Espaci pauc ò pron larg entre doi còrs; distança d'un ponch à un autre: *Interval entre doi barris*. Var.: **entreval**. Sin.: **entremièg**, **entredoi**. 2. Espaci de temps entre doi instants ò doi periòdes: *Dins un interval de doi mes*. Var.: **entreval**. Sin.: **entremièg**, **entredoi**. ◇ *Per intervals*: De tant en tant. 3. (mús.) Distança que separa doi sons. 4. (fis.) Rapoart dei frequenças de doi sons. 5. (mat.) Ensemble dei nombres *x* comprés entre doi nombres *a* e *b* [a, b]. ◇ *Interval barrat*: Ensemble (notat [a, b]) dei nombres *x* taus que $a < x < b$. ◇ *Interval dubèrt*: Ensemble (notat]a, b[) dei nombres *x* taus que $a < x < b$. ◇ *Interval mièg-dubèrt* (ò *mièg-barrat*): Ensemble dei nombres *x* taus que $a < x < b$ ([a, b[) ò $a < x < b$ (]a, b]).

intervasa n.f. Glicoside idrolasa que catalisa l'idrolisi de la sacaròsa alimentària (sucre) en fructòsa e en glucòsa.

intervencion n.f. 1. Accion d'intervenir dins una situacion quala que sigue, un debat, una accion, etc. 2. Acte operatòri, operacion cirurgicala. 3. (dr. intern.) Accion d'un Estat ò d'un grope d'Estats per ingerença dins l'esfèra de competença d'un Estat.

intervencionisme n.m. 1. Doctrina che preconisa l'intervencion de l'Estat dins lu afaires economics. 2. Doctrina che preconisa l'intervencion d'un Estat dins un conflicte entre d'autres Estats: *L'intervencionisme estatsunenc*.

intervencionista adj. e n. Partidari de l'intervencionisme.

intervenent, a adj. e n. Qu'intervèn dins udins una discussion, dins un procèssus economic, etc.

intervenir vi. (*intervèni*) 1. Pilhar part volontariament à una accion per n'en modificar lo cors. Sin.: **s'entremetre**. 2. Pilhar la paraula per donar lo sieu vejaire. Sin.: **s'entremetre**. 3. Procedir à una intervencion cirurgicala. 4. Si produrre, acapitar. 5. (mil.)

Engatjar de foarças militari. Sin.: **s'endevenir**, **si realisar**, **arribar**.

interversibilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre intervertit. 2. (mat.) Proprietat de doi operacions algebriqui contunhi, de donar un resultat identic se si cambiesse lo sieu òrdre.

interversion n.f. Accion d'intervertir; lo sieu resultat. ◇ (ling.) Emplaçament modificat d'un grafema ò d'una sillaba au dedintre d'un mòt. Var.: **intervertiment**. Sin.: **metatèsi**.

intervertebral, a adj. Plaçat entre doi vertèbras. Var.: **intervertebrau**.

intervertebrau, ala adj. Intervertebral.

intervertible, a adj. Que pòu èstre intervertit.

intervertir vt. (*intervertissi*) Modificar, inversar l'òrdre natural ò abitual dei cauas: *Intervertir lu ròtles*.

intervertissèire, eiritz n. Persona qu'intervertisse, que li agrada d'intervertir.

intervocalic, a adj. (ling.) Situat entre doi vocalas: *En niçard, la -s- intervocalica a tendença à s'amudir, coma dins* ieu disi*, que devèn* ieu dii.

interzòna n.f. Espaci comun à mai d'una zòna.

intestable, a adj. Que non pòu èstre testat.

intestar vt. (*intèsti*) Intitular.

intestat (ab) (loc. adv. latina) (dr.) Sensa que sigue estat fach de testament. ◇ En parlant de la persona moarta: *Morir ab intestat*. ◇ En parlant dei bens ò d'una part dei bens, que la sieu reparticion non es definida au mejan d'un acte volontari dau moart (e seguiran doncas li règlas legali): *Succession ab intestat* ò *succession legala.* ◇ En parlant de l'eiretier ò dei eiretiers pertocats per una tala succession: *Eiretier ab intestat*.

intestat, ada adj. Intitulat.

intestat adj. e n. inv. Que non a fach de testament.

intestin n.m. Viscèra abdominala que va de l'estòmegue à l'anus, partatjat en doi: l'*intestin greule* e lo *gròs intestin*, que n'es la seguida. Sin.: (pop.) **budeu**.

intestin, a adj. (lit.) Qu'acapita entre d'adversaris qu'apartènon à la mema comunautat; interior: *De luchas intestini*. Sin.: **intèrne**.

intestinal, a adj. Que pertòca lu intestins. ◇ *Suc intestinal*: Suc digestiu que secrèton li glandas dau duodenom e dau jejunom, que contèn d'enzimas qu'agísson sus lu aliments (amilasa, maltasa, invertasa, lactasa sus lu glucides; lipasa su lu lipides; peptidasas e autri proteasas sus lu protides). ◇ *Vèrps intestinals*: parasites (ténia, ascaride, etc.) de l'intestin de l'òme e dei bèstias. Var.: **intestinau**.

intestinau, ala adj. Intestinal.

inti n.m. Unitat monetària principala dau Peró.

intifada n.f. Soslevament còntra l'opression au Liban, en Argeria, en Tunisia e en Iraq, ma sobretot dei Palestinians còntra Israël.

intima n.f. (anat.) Paret la mai intèrna d'una artèria.

intimacion n.f. (dr.) Accion d'intimar. Var.: **intimada**.

intimada n.f. Intimacion.

intimament adv. Profondament, estrechament: *Èstre intimament convencut, èstre intimament ligats*.

intimar vt. 1. Significar, declarar embé autoritat: *Intimar un òrdre*. 2. (dr.) Assignar en apèl.

intimat, ada adj. e n. Citat en justícia, espec. en apèl.

intime, a adj. 1. (lit.) Interior e prefond, que constituisse l'esença d'un èstre, d'una caua: *Conóisser la natura intima de quauqu'un*. ◇ *Sens intime*: consciença. 2. Qu'existisse au mai prefond de nautres: *Una conviccion intima*. 3. Qu'es unicament privat, personal; que si debana entre amics: *Un jornal intime, un sopar intime*. ◆ adj. e n. Mé cu una persona es ligada estrechament: *Un amic intime*.

intimidable, a adj. Que pòu èstre intimidat.

intimidacion n.f. Accion d'intimidir; menaça, pression.

intimidaire, airitz adj. Pròpri à intimidar.

intimidant, a adj. Qu'intimidisse.

intimidar vt. 1. Inspirar de paur à. 2. Faire perdre la sieu assegurança à; emplir d'embarràs, de timiditat. Var.: **intimidir**. Sin.: **trebolar**, **espaurir**.

intimisme n.m. Estile, biais intimista.

intimista adj. e n. 1. Si di d'un escrivan, espec. d'un poeta, qu'exprimisse li sieu emocions, lu sieus sentiments mai intimes, lu mai secrets, sus lo ton de la confidença. 2. Si di d'un artista que pinta de scenas dau caractèr intime.

intimitat n.f. 1. (lit.) Caractèr de cen qu'es intime, secret. 2. Relacions estrechi, amistat: *Viure dins l'intimitat de quauqu'un*. 3. Vida privada: *Saupre preservar la sieu intimitat*.

intitulacion n.f. Accion d'intitular.

intitular vt. Designar m'un títol. Var.: **entitolar**. ◆ **s'intitular** v.pr. Aver per títol.

intitulat n.m. Títol d'un libre, d'un capítol, d'una lèi, d'un jutjament, etc.

intocable, a adj. 1. Que non pòu èstre tocat; intangible. 2. Que non si pòu jamai jónher, contactar. ◆ adj. e n. 1. Que non pòu èstre l'objècte de minga critica ni sancion. 2. En Índia, membre dei castas mai bassi.

intolerabilitat n.f. Natura de cen qu'es intolerable.

intolerablament adv. D'una mena intolerabla.

intolerable, a adj. 1. Que non si pou suportar; insuportable: *Una dolor intolerabla*. 2. Que non pòu èstre admés, acceptat: *Un comportament intolerable*. Sin.: **insofrible**, **insostenible**.

intolerança (-ància) n.f. 1. Actituda ostila ò agressiva vèrs aquelu que non an li memi credenças, li memi opinions. 2. (med.) Impossibilitat, per un organisme, de suportar d'unu medicaments ò d'unu aliments.

intolerant, a adj. e n. Que manifèsta d'intolerança.

intolerantisme n.m. Comportament d'un poder politic, d'una persona que manifèston de sentiments d'intolerança.

intonacion n.f. 1. Inflexion que la votz pilha. Sin.: **relais**. 2. (fon.) Movement melodic de la paraula, caracterisat per de variacions d'autessa dei vocalas e que juèga un ròtle important dins l'organisacion de l'enonciat oral. Sin.: **relais**. 3. (mús.) Biais d'atacar un son vocal, que permete una emission justa.

intonatiu, iva adj. (fon.) Relatiu à l'intonacion.

intoxicacion n.f. 1. Introduccion ò amolonament d'una substança toxica, d'un poison dins l'organisme: *Intoxicacion alimentària*. Sin.: **envelenament**, **entoissegada**. 2. (fig.) Efècte lent e insidiós d'uni influenças, que fan baissar lo sens critic ò lo sens moral. Sin.: **encloscatge**, **propaganda**.

intoxicant, a adj. Que provòca una intoxicacion: *Un gas intoxicant*.

intoxicar vt. (*intoxiqui*) 1. Empoisonar, sotametre à un excès de substanças toxiqui. Sin.: **envelenar**, **entoissegar**. 2. (fig.) Influençar en faguent perdre tot sens critic ò moral. Sin.: **encloscar**.

intracardiac, a adj. Que pertòca lo dedintre dau coar.

intracellular(i), a (-ària) adj. (citol.) Que si tròva au dedintre de la cellula.

intracerebral, a adj. Qu'es au dedintre dau cerveu. Var.: **intracerebrau**.

intracerebrau, ala adj. Intracerebral.

intracervical, a adj. Que si tròva au dedintre dau coal de l'utèrus. Var.: **intracervicau**.

intracervicau, ala adj. Intracervical.

intracranian, a adj. Au dedintre dau crani.

intractable, a adj. Qu'accèpta minga compromés; exigent: *Serai intractable sobre aqueu ponch*.

intrada n.f. 1. Accion, fach d'intrar. 2. (inform.) Operacion per la quala de donadas son intradi dins un computador. 3. Luèc per lo quau si pòu intrar. 4. Pèça d'una maion, d'un apartament, qu'assegura la comunicacion entre lo defoara e li autri pèças; vestibule. 5. Accès à un espectacle, una exposicion, etc.; soma que cau pagar per intrar. ◇ *Aver li sieu intradas dins un luèc*: Li èstre reçauput facilament. 6. Admission: *Un examèn d'intrada*. 7. Començament: *Intrada en foncions*. ◇ (lit.) Entamenada: *À l'intrada de l'ivèrn*, *intrada en matèria*. 8. Moment qu'un actor arriba sus lo pontin. 9. À taula, plat servit denant de la carn. Sin.: **afiladent**. 10. (mús.) Caduna dei parts d'un balet de cort ò d'una òpera-balet. ◇ Promiera part (*entrata*) d'una seguida musicala (partita), dins la música baròca dei s. XVII^{n} - XVIII^{n}: *Li Partita de Brescianello.* 11. (ling.) Dins un diccinonari, unitat grafica messa en avant e que fa l'objècte d'un article. Var.: **entrada**.

intradermic, a adj. Situat dins l'espessor dau dèrma.

intradermoreaccion n.f. Injeccion intradermica d'una substança per la quala si vòu estudiar la sensibilitat de l'organisme.

intradòs n.m. (arquit.) 1. Susfàcia inferiora ò superiora d'un arc, d'una vòuta. 2. Susfàcia inferiora d'una ala d'avion (per op. à *extradòs*).

intradusible, a adj. Que non si pòu tradurre: *Un juèc de mòts intradusible*.

intraglacial, a adj. Situat dintre la massa d'un glacier. Var.: **intraglaciau**.

interglaciau, ala adj. Interglacial.

intramercurial, a adj. (astr.) Ipotèsi d'una planeta situada entre Mercuri e lo Soleu. La sieu existença auria poscut explicar d'uni irregularitats de l'orbita de Mercuri. Non fuguèt jamai provat. Var.: **intramercuriau**.

intramercuriau, ala adj. Intramercurial.

intramolecular(i), a (-ària) adj. Que pertòca lo dedintre dei moleculas.

intramontanhard, a adj. Situat au dedintre d'una cadena de montanhas.

intramural n.m. (med.) Nom de l'uretèri quora travèrsa li parets de la vessiga. Var.: **intramurau**.

intramurau n.m. Intramural.

intra-muros loc. adv. e adj. (latin) Au dedintre d'una vila: *Quartiers intra-muros*.

intramuscular(i), a (-ària) adj. Qu'es ò que si fa au dedintre d'un muscle: *Injeccion intramusculària* ò *intramusculària* (n.f.).

intransferible, a adj. Que non si pòu transferir.

intransformable, a adj. Que non si pòu transformar. Sin.: **intresmudable**.

intransigença (-éncia) n.f. Caractèr intransigent de quauqu'un ò de quauqua ren.

intransigent, a adj. e n. Que non fa de concessions, que non admete lo compromés.

intransitable, a adj; Dont non es possible de transitar.

intransitiu, iva adj. e n.m. (gram.) Si di dei vèrbos que non admèton de complement d'objècte dirècte.

intransitivament adv. (gram.) Emplegat coma un vèrbo intransitiu: *Un vèrbo transitiu emplegat intransitivament*.

intransmissibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intransmissible.

intransmissible, a adj. Que non si pòu transmetre.

intransmutabilitat n.f. Estat de cen qu'es intransmutable.

intransmutable, a adj. Que non pòu èstre transmutat.

intransportable, a adj. Que non pòu èstre transportat: *Un malaut intransportat*.

intrant, a n.m. e adj. 1. (econ.) Element qu'ientra dins la produccion d'un ben. 2. (Sobretot au pl.) Persona qu'ientra: *Lu intrants e lu sortents*. 3. Dins lu espòrts collectius, jugaires qu'ientra sus lo terren en cors de partida. Var.: **entrant**.

intranucleari, ària adj. (fis.) Au dedintre dau nucleu de l'atòme.

intraocular(i), a (-ària) adj. Situat au dedintre de l'uèlh.

intrapulmonar(i), a (-ària) adj. Situat au dedintre dei paumons.

intrar vi. (*ièntri*) 1. Passar dau defoara au dedintre, penetrar: *Intrar dins una maion*. Var.: **entrar**. ◇ *Intrar dins lo detalh*: Examinar ò descriure minuciosament. 2. Èstre admés dins (un establiment): *Intrar à l'espitau*. 3. S'engatjar dins una profession, començar à faire part d'un grope: *Intrar dins lu òrdres, dins l'ensenhament*. 4. Començar à participar à una entrepresa: *Intrar dins un afaire*. 5. *Intrar en*: Cambiar d'estat, començar una carriera: *Intrar en convalescença, intrar en política*. ◇ *Intrar en religion*: Devenir religiós. 6. Èstre au començament de: *Intrar dins un atge noveu*. 7. Faire part de quauqua ren, de la sieu composicion: *Aqueu travalh*

ientra dins li tieu atribucions, *lu ingredients qu'ièntron dins una recèpta*. 8. (mar.) *Intrar en mar*: Pilhar la mar, alargar. 1349: *«En aquel an mossen Jacme rey de Malhorgas intret en mar a Fors en Proensa...»* ◇ *Intrar lu sartis*: Bendar, tesar lu sartis. ◆ vt. Introdurre, faire penetrar: *Intrar de mèrç dins un país*. ◇ (inform.) Introdurre, sasir de donadas dins un programa.

intraraquidian, a adj. Situat au dedintre de la colomna vertebrala. *Poncion, injeccion intraraquidiana.*

intrarterial, a adj. Que si tròva ò que si debana au dedintre d'una artèria. Var.: **intrarteriau**.

intrarteriau, ala adj. Intrarterial.

intrarticular(i), a (-ària) adj. Que si tròva ò que si debana au dedintre d'una articulacion.

intratge n.m. Portisson, introduccion.

intratomic, a adj. Que si tròva entre lu atòmes.

intratoracic, a adj. Situat au dedintre dau torax.

intra-uterin, a adj. Situat au dedintre de l'utèrus.

intravaginal, a adj. Dins la vagina. Var.: **intravaginau**.

intravaginau, ala adj. IntravaginaL.

intravascular(i), a (-ària) adj. Dins li venas ò li artèrias.

intravenós, oa adj. Dins una vena: Injeccion intravenoa. ò intravenoa, n.f.

intrencable, a adj. Que non pòu èstre trencat.

intraversable, a adj. Que non pòu èstre traversat.

in-trenta-doi adj. inv e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 32 fulhets, es à dire 64 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-32**.

in-trenta-sièis adj. inv e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 36 fulhets, es à dire 72 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-36**.

intrepidament adv. Embé intrepiditat.

intrepide, a adj. Que non a paur dau perilh, que non si laissa impressionar per lu obstacles.

intrepiditat n.f. Caractèr d'una persona intrepida.

intresmudable, a adj. Intransformable.

intrevable, a adj. Luèc ò persona que non si pòu trevar per mancança de convivença, de moralitat, de cortesia... Sin.: **infrequentable**.

intrevat, ada adj. Infrequentat.

intricacion n.f. Estat de cen qu'es intricat, entremesclat. Sin.: **entrebescament**, **entremesclament**.

intricar vt. (*intriqui*) Rendre complèxe, entremesclar. ◆ **s'intricar** v.pr. S'entremesclar.

intriga n.f. 1. Combinacion secreta e desleiala emplegada per obtenir quauqua ren ò per faire de mau à quauqu'un. Sin.: **trama**, **conspiracion**, **traüc**. 2. Relacion amoroa passatgiera. 3. Encadenament de fachs e d'accions que fórmon la trama d'una pèça de teatre, d'un roman, d'un film.

intrigaire, airitz adj. e n. Qu'intriga per arribar ai sieu fins. Var.: **intrigant**. Sin.: **entrafegaire**.

intrigalhaire, airitz adj. e n. (fam.) Persona qu'intriga totplen per arribar ai sieu fins.

intrigalhar vi. (fam.) Intrigar.

intrigant, a adj. e n. Intrigaire.

intrigar vt. (*intrigui*) Excitar vivament la curiositat de. Sin.: **tafurar**, **preocupar**, **desturbar**. ◆ vi. Si liurar à d'intrigas; manobrar. Sin.: **tramar**, **conspirar**.

intrigat, ada adj. Estonat, dubitatiu. Sin.: **pensamentós**, **pensatiu**.

intrinsèc, a adj. Qu'apartèn à l'objècte d'espereu, independentament dei factor exteriors; inerent; essencial: *Li dificultats intrinsèqui de l'entrepresa, la valor intrinsèca d'aqueu projècte*. Sin.: **intime**, **intèrne**, **interior**, **pròpri**. Contr.: **extrinsèc**.

intrinsecament adv. D'un biais intrinsèc; essencialament. Sin.: **intimament**, **interiorament**, **propriament**. Contr.: **extrinsecament**.

introbable, a adj. Introvable.

introduccion n.f. 1. Accion d'introdurre. 2. *Letra d'introduccion*: Letra escricha per facilitar à una persona lo contacte m'una autra. 3. Tèxto explicatiu en tèsta d'un obratge; intrada in matèria d'un expauat, d'un discors. Sin.: **entamenada**, **portisson**, **portissòu**, **prefaci**, **prològue**, **intratge**. 4. Cen qu'introdue à la conoissença d'una sciença: *Introduccion à la quimia*.

introductiu, iva adj. 1. Que sièrve à introdurre una question: *Expauat introductiu*. 2. (dr.) Que sièrve de començament à una procedura.

introductor, tritz adj. 1. Persona qu'introdue: *Servir d'introductor à quauqu'un*. 2. Persona que fa intrar en quauque luèc una idea, un usatge, una caua novèla.

introductòri, òria adj. Qu'apartèn à l'entamenada.

introduire vt. Introdurre.

introdurre vt. (*introduï*) 1. Faire intrar (quauqu'un): *Introdurre un visitaire*. 2. Faire intrar, penetrar una caua dins una autra. Sin.: **entraucar**, **ficar**, **forrar**, **plantar**, **implantar**, **inserir**. 3. Faire adoptar per l'usatge: *Introdurre una novèla mòda*. Sin.: **aflatar**. 4. Presentar, faire admetre dins una societat, un grope: *Introdurre un amic dins la familha*. Var.: **introduire**, **introdusir**. ◆ **s'introdurre** v.pr. Intrar, penetrar: Lu raubaires si son introduchs dins la maion. Sin.: **s'esquilhar.**

introdusir vt. (*introdusissi*) Introdurre.

introiba n.m. Novelari (d'accions immorali).

introït n.m. (liturgia) Cant d'intrada dins la messa romana.

introjeccion n.f. (psican.) Procèssus per lo quau lo subjècte intègra au sieu ieu tot cen que lo sataisfà dins lo monde exterior.

intromission n.f. (didact.) Introduccion. ◇ (espec.) Introduccion dau pènis dins la vagina. Sin.: **penetracion**.

intronisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'intronisar. 2. (fig.) Aveniment, establiment: *L'intronisacion d'un sistema noveu.*

intronisar (-izar) vt. 1. Installar sus lo trône (un rèi, un evesque, etc.). Contr.: **detronisar**. 2. (fig.) Establir, faire regnar: *Intronisar una mòda, una costuma.*

intronisat (izat), ada adj. (astrol.) Si di d'una planeta que si tròva dins un signe dau zodiac dont està lo sieu trône.

intròrse, a adj. (bot.) Si di d'una antèra que li sieu fendas de deïscença son viradi vèrs l'interior de la flor (es lo cas mai frequent).

introspeccion n.f. Observacion metodica, per lo subjècte eu-meme, dei sieus estats de consciença e de la sieu vida interiora, en psicologia.

introspectiu, iva adj. Fondat sobre l'introspeccion; relatiu à l'introspeccion.

introvable, a adj. Que non si pòu trovar. Var.: **introbable**.

introversion n.f. (psicol.) Actituda d'una persona qu'es sobretot atentiva au sieu ieu, à la sieu vida interiora, ai sieu emocions, e qu'a tendença à si desvirar dau monde exterior e dau mitan ambient. Contr.: **extraversion**.

introversiu, iva adj. e n. Tèrme utilisat en tipologia per definir una mena de persona que clina à respoandre en prioritat ai estímulus interiors.

introvertit, ida adj. Qu'es portat à l'introversion. Contr.: **extravertit**.

intrús, usa adj. e n. Que s'introdue en quauque luèc sensa aver qualitat per li èstre admés, sensa li èstre estat convidat. ◆ n.m. Nom donat durant la segonda guèrra mondiala à l'avion enemic que s'introdusia demièg una formacion aerenca amiga per l'atacar e semenar la confusion. (Etim. angl. *intruder*)

intrusion n.f. 1. Accion de s'introdurre dins un luèc, un grope, una societat, sensa li èstre estat convidat. 2. Accion d'intervenir dins un camp sensa aver un títol per lo faire. 3. Intervencion improvisa de quauqua ren. 4. (geol.) Messa en plaça d'un magma dins li formacions preexistenti. ◇ Ensèms de ròcas magmatiqui messi en plaça en profondor.

intubacion n.f. (med.) Introduccion dins la traquea d'un tube mièg rigide per isolar li vias respiratòri dei vias digestivi e permetre la respiracion artificiala en reanimacion ò en anestesia generala.

intubar vt. Praticar una intubacion sobre (quauqu'un).

intuicion n.f. 1. Fach d'agantar immediatament la veritat sensa l'ajuda dau rasonament. 2. Facultat de prevèire, de devinar: *Aver l'intuicion de l'avenir*. Sin.: **sentida**, **sentit**, **pressentida**, **pressentiment**.

intuicionisme n.m. 1. Doctrina dei logicians neerlandés Heyting e Brouwer, d'après la quala, en matematicas, si dévon considerar unicament li entitats que si poàdon construire au mejan de l'intuicion. **2.** Sistema que pretende faire de l'intuicion dau verai lo solet critèri definitiu; doctrina que s'apieja sus la conoissença partent de l'intuicion.

intuicionista adj. e n. Relatiu à l'intuicionisme; partidari de l'intuicionisme.

intuitiu, iva adj. Augut per intuicion: Una conoissença intuitiva. ◆ adj. e n. Dotat d'intuicion.

intuitivament adv. D'un biais intuitiu.

intumescença (-éncia) n.f. 1. Accion per la quala una caua enfla; aumentacion de volume. 2. Onda de susfàcia que si produe dins lu canals descubèrts de pichina profondor (Creadi per un obstacle, li intumescenças poàdon modificar l'escorrement. Segond que la sieu celeritat es inferiora ò superiora à la velocitat de l'escorrement, aquesto es torrencial oò fluvial).

intumescent, a adj. Que presenta una intumescença.

intussuscepcion n.f. Mòde d'acreissement dei cellulas vivi per assimilacion d'elements noveus dins la massa e qu'opaua aquesta massa ai cristals, que créisson per sobreposicion.

inuk n. Individú qu'apartèn au pòble inuit, populacion autoctòna dei parts arctiqui de Siberia e d'Amèrica dau Nòrd.

inuktitut n.m. Inupik.

inupik n.m. (ling.) Lenga que pàrlon lu Inuits, lu esquimaus. Var.: **inuktitut**, **iupik**.

inula n.f. Planta dei flors jauni (Familha dei composeas). Sin.: **enviscamosca**.

inuit, a adj. e n. Relatiu ai Inuits, ai Esquimauds.

inulasa n.f. Enzima qu'idrolisa l'inosina en ipoxantina e en sucre.

inulea n.f. *Inuleas*: Familha de plantas que lo sieu tipe màger es l'inula.

inulina n.f. (quim.) Glucide vesin de l'amidon, soluble dins l'aiga, insoluble dins l'alcòl, que s'atròva dins lo rizòma de divèrsi composeas.

inumacion n.f. Accion d'inumar; fach d'èstre inumat. Sin.: **soterrament**, **enterrament**, **sebeliment**.

inuman, a adj. 1. Que non sembla apartenir à la natura ni à l'espècia umana; mostruós: *Un crit inuman*. 2. En dessobre dei foarças umani: *Un travalh inuman*. 3. Sensa pietat, crudeu: *Una lèi inumana*. Sin.: **impietadós**.

inumanament adv. D'un biais inuman. Sin.: **crudelament**, **impietadosament**.

inumanitat n.f. (lit.) Absença d'umanitat, ferocitat, barbaria, crudelitat, bestialitat, brutalitat.

inumar vt. Metre en tèrra (un còrs uman) m'ai ceremònias d'usatge; enterrar, ensebelir.

inumidir vt. (*inumidissi*) Rendre umide. Var.: **enumidir**. Sin.: **umidificar**. ◆ **s'inumidir** v.pr. Devenir umide.

inurban, a adj. Que manca d'urbanitat.

inurbanitat n.f. Absença d'urbanitat.

inusable, a adj. Que non si pòu frustar: *De soliers inusables*.

inusitadament adv. D'una mena inusitada.

inusitat, ada adj. Que non es emplegat: *Una forma verbala inusitada*.

inustion n.f. (tecn.) 1. Operacion que consistisse à aplicar à caud d'encaustica sus li lamas de parquet. 2. Operacion qui consistisse à escaufar un tableu sus l'envèrs per n'en fixar la pintura facha me de cera pigmentada, que si di finda *encaustica*.

inusual, a adj. Inabitual, insolite. Var.: **inusuau**.

inusuau, ala adj. Inusual.

in utèro loc. adv. e adj. inv. Qu'acapita au dedintre de l'utèrus.

inutil(e), a adj. e n. Que sièrve à ren. Sin.: **infructuós, van**.

inutilament adv. D'un biais inutile. Sin.: **infructuosament**, **vanament**.

inutilisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre utilisat.

inutilisar (-izar) vt. Non emplegar.

inutilisat (-izat), ada adj. Que non es utilisat.

inutilitat n.f. Absença d'utilitat.

invaginacion n.f. (med.) Replegament d'un organe cau sobre d'eu-meme, coma un det de ganc revirat.

invaginar (s') v.pr. Si replegar vèrs lo dedintre per invaginacion.

invalidable, a adj. Que pòu èstre invalidat.

invalidacion n.f. Accion d'invalidar. ◇ (espec.) Decision per la quala una assemblada anulla l'eleccion d'un dei sieus membres.

invalidament adv. D'un biais invalide.

invalidant, a adj. Si di d'una malautia, d'un problema fisic, d'una ferida, etc., que constituisse una empacha importanta à l'activitat abituala.

invalidar vt. Declarar nul ò non valable: *Invalidar una eleccion*.

invalide, a adj. e n. Infirme, que non es en estat d'aver una vida activa. Sin.: **endecat**. ◆ n. Ancian militari que l'atge ò li infirmitats an rendut incapable de servir. ◇ *Establiment dei invalides de la marina*: Organisme creat en lo 1673, encuèi encargat de la gestion dau regime especial de la seguretat sociala dei marins. ◆ adj. (dr.) Que non es valable, qu'es legalament nul.

invaliditat n.f. 1. Estat d'una persona invalida. Sin.: **endecadura**, **malandra**. ◇ *Assegurança invaliditat*: Assegurança dau regime general de la Seguretat Sociala que permete en particulier ai invalides d'aver una pension. 2. (dr.) Absença de validitat que provòca la nullitat.

invar n.m. (nom depauat) Aliatge de fèrre mé 36% di niquèl, caracterisat per una dilatacion quasiment nulla ai temperatura vesini à la temperatura ordinària.

invariabilitat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es invariable.

invariablament adv. D'un biais invariable; totjorn, immancablament.

invariable, a adj. 1. Que non càmbia: *L'òrdre invariable dei cauas*. Sin.: **constant**, **immudable**, **regulier**. 2. (gram.) Si di d'un mòt que non subisse de modificacion quala que sigue la sieu foncion.

invariança (-ància) n.f. 1. (mat.) Caractèr de cen qu'es invariant. 2. (fis.) Proprietat d'uni grandors fisiqui que son regidi per de lèis de conservacion.

invariant, a adj. 1. (mat.) Si di d'un ponch, d'una figura qu'es lo sieu pròpri imatge dins una transformacion pontuala. 2. (quim., fis.) Si*stema invariant*: Sistema en equilibri que la sieu variança es nulla.

invariant n.m. 1. Cen que non vària, cen qu'es constant. 1. (mat.) Ponch invariant, figura invarianta.

invariat, ada adj. Que non a cambiat.

invasion n.f. 1. Accion d'envaïr un país mé de foarças armadi. 2. Arribada en grand nombre de bèstias nocivi: *Una invasion de moissaras*. 3. Arribada de personas ò de cauas en grand nombre: *Una invasion de toristas*. 4. Difusion rapida e en grand nombre d'ideas, d'objèctes, de comportaments, etc., que poàdon èstre considerats coma negatius: *Una invasion de mòts estrangiers*. 5. (med.) Periòde dau començament dei malautias infeccioï, que correspoande à l'aparicion dei signes clinics, just après lo periòde d'incubacion. Sin.: **envaïment**, **envaïda**.

invasiu, iva adj. 1. Que pertòca una invasion. 2. Qu'a una tendença à envaïr: *La tendença invasiva dei Capecians*.

invasor n.m. Envaïssèire. Sin.: **envaïdor**.

invectiu, iva adj. Qu'a lo caractèr de l'invectiva.

invectiva n.f. Paraula ò escrich per criticar, d'una granda violença, que poàdon finda devenir injuriós. Sin.: **escarni**, **insulte**, **injúria**.

invectivar vt. e vi. Prononciar, escriure d'invectivas: *Invectivar quauqu'un, invectivar còntra quauqu'un*. Sin.: **insultar**, **escarnir**, **injuriar**, **insolentar**, **dire de tot**.

invencibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es invencible, de cu es invencible. Var.: **invincibilitat**.

invenciblament adv. D'un biais invencible. Var.: **invinciblament**.

invencible, a adj. Que non si pòu véncer. Var.: **invincible**.

invencion n.f. 1. Accion d'inventar, de crear quauqua ren de noveu: *L'invencion dau telefòne*. Sin.: **tròba**, **trobalha**, **trobada**. 2. Caua inventada, imaginada. Sin.: **tròba**, **trobalha**, **trobada**. 3. Facultat d'inventar, don d'imaginacion. 4. Mençònega imaginada per enganar. 5. (mús.) Corta composicion musicala d'estile contrapontic, per instruments à clavier. 6. (dr.) Descubèrta de cauas escondudi (tresaur, jaça arqueologica, etc.); objècte ensinda descubèrt. 7. (liturg.) Descubèrta d'uni relíquias; fèsta celebrada en memòria d'aquela descubèrta: *Invencion de la santa Crotz*.

invencit, ida adj. Que degun a jamai poscut véncer. Var.: **invint**, **invencut**.

invendable, a adj. Que non pòu èstre vendut (sobretot perqué non a li qualitats per l'èstre).

invendut, uda adj. e n.m. Que non es estat vendut: *Liquidar lu invenduts*.

inventaire, airitz n. Inventor.

inventar vt. 1. Crear lo promier (quauqua ren de noveu, que degun n'avia augut l'idea avant), en mostrant d'ingeniositat. 2. Imaginar dins una tòca determinada. 3. Crear, tirar de la sieu imaginacion (cen que si fa passar per real ò vertadier): *Inventar una excusa*. Sin.: **crear**, **descurbir**, **fargar**, **trobar**.

inventari n.m. 1. Estat, descripcion e estimacion dei bens qu'apartènon à quauqu'un, à una collectivitat. ◇ *Faire l'inventari de quauqua ren*: N'en faire una revista detalhada. 2. Estat detalhat estimatiu dei bens e dei drechs qu'una entrepresa possedisse per constatar lu profièchs e li perdas.

inventariar vt. (*inventari*, classic *inventàrii*) Faire l'inventari de. Var.: **inventoriar**, **inventarisar**. Sin.: **repertoriar**, **catalogar**, **classificar**, **registrar**, **enregistrar**, **inscriure**.

inventarisar (-izar) vt. Inventariar.

inventiu, iva adj. Qu'a lo gèni, lo gaube d'inventar.

inventor, tritz n. 1. Persona qu'inventa. Sin.: **trobaire**, **creator**, **descurbèire**. 2. (dr.) Que decuèrbe ò torna trovar un tresaur, un objècte escondut ò perdut.

inventoriar vt. (*inventòri*, classic *inventòrii*) Inventariar.

inventoriatge n.m. Accion d'inventoriar.

inverificable, a adj. Que non pòu èstre verificat.

inverificat, ada adj. Que non es estat verificat, que non si verifica.

inversaire n.m. Inversor.

invèrs(e), a adj. 1. Opauat, contrari à la direccion actuala ò naturala: *Òrdre invèrse*. Sin.: **opauat**, **de revèrs**. 2. *En rason invèrsa*: Si di d'una comparason entre objèctes que vàrion en proporcion invèrsa un de l'autre. 3. (mat.) *Nombres invèrses un de l'autre*: Que lo sieu produch dona l'unitat. ◇ *Elements invèrses*: Lu doi elements que la sieu composicion fornisse l'element unitat, dins un ensemble provedit d'una lèi de composicion intèrna notada multiplicativament. ◇ *Foncion invèrsa d'una foncion numerica* f *(que non s'anulla sus un interval* I*)*: Foncion numerica que, per *x* de I, vau l'invèrse de *f (x)*. ◇ *Aplicacion invèrsa (d'una bijeccion)*: Aplicacion recipròca. ◇ *Figuras invèrsas*: Tranformadi una de l'autra per inversion. 4. (geogr.) *Releu invèrse*: Releu d'inversion.

invèrs(e) n.m. 1. Contrari: *Faire l'invèrse de cen qu'es demandat*. 2. (met.) Element ò nombre invèrse d'un autre. 3. (quim.) *Invèrses optics*: Isomèrs simetrics un de l'autre per rapoart à un plan. Sin.: **compauats enantiomòrfes**.

invèrsa n.f. (mat.) Figura, aplicacion, foncion invèrsa d'una autra.

inversable, a adj. Que pòu èstre inversat. ◇ (fot.) Que pòu porgir directament d'imatges positius per lo biais dei procediments d'inversion.

inversament adv. adv. D'un biais invèrse.

inversar vt. (*invèrsi*) 1. Reversar la direccion, la posicion relativa de: *Inversar doi mòts dins una frasa*. 2. Cambiar lo sens d'un corrent electric. Var.: **enversar**. Sin.: **contravirar**.

inversemblable, a adj. 1. Que non sembla vèr ò que non pòu èstre vèr. 2. Que sorprèn per lo sieu costat extraordinari. Var.: **inversemblant**.

inversemblança n.f. 1. Mancança de versemblança. 2. Fach inversemblable, caua inversemblabla.

inversemblant, a adj. Inversemblable.

invertasa n.f. (quim.) Enzima de la mucoa intestinala que desdobla la sacaròsa en glucòsa e en levulòsa. Sin.: **invertina**, **sucrasa**, **sacarasa**.

inversion n.f. 1. Accion d'inversar, fach de s'inversar. 2. (ling.) Construccion per la quala si dona ai mòts un òrdre diferent de l'òrdre normal ò abitual: *Inversion dau subjècte*. 3. (patol.) Revirament d'un organe cau: *L'inversion de l'utèrus après una jacilha*. 4. (geogr.) *Releu d'inversion*: Releu qu'es topograficament en oposicion mé la disposicion estructurala. Sin.: **releu invèrse**. ◇ *Inversion de temperatura*: Fenomène particulier dei regions de montanha, dont l'ària frèia, mai lorda, si tròva dins li combas e lu bacins, e l'ària relativament cauda, mai leugiera, en altituda. 5. (quim.) Transformacion de la sacaròsa en glucòsa e en levulòsa per idrolisi. 6. (fot.) Seguida d'operacions que perméton d'obtenir directament un imatge positiu sus la jaça sensibla emplegada à la presa de vista. 7. (mat.) Transformacion pontuala que, à tot ponch M (diferent d'un ponch O sonat *pòle*), assòcia lo ponch M' tau que lo produch $\overline{OM} \times \overline{OM'}$ sigue egal à una constanta *k* (sonada *potença*). 8. (mús.) Retipada qu'a per estigança de pilhar un tema, un motiu, un fragment de melodia quala que sigue per li tornar virar. En seguida d'aquò, lu intervals ascendents vènon descendents. 9. *Inversion sexuala*: Omosexualitat.

inversor n.m. Aparelh per inversar un corrent electric, lo sens de foncionament d'un ensèms mecanic. Var.: **inversaire**, **enversaire**. ◇ *Inversor de butada*: Dispositiu que, dins un propulsor à reaccion, pòu modificar l'orientacion de la butada en cambiant la direccion dei gas.

invertebrat, ada adj. e n.m. Si di dei animaus pluricellularis sensa colomna vertebrala, coma lu insèctes, lu crustaceus, lu vèrps, etc.

invertible, a adj. Que pòu èstre invertit.

invertina n.f. (quim.) Invertasa.

invertir vt. (*invertissi*) 1. Renversar simetricament. 2. (quim.) Transformar la sacaròsa per inversion.

invertit, ida adj. Si di de la sacaròsa qu'a subit l'inversion: *Sucre invertit*.

invertit, ida adj. e n. (vielhit) Omosexual.

investidura n.f. 1. Acte per lo quau un partit politic designa un candidat per una eleccion. 2. Procedura que tende, dins un regime parlamentari, à acordar au noveu govèrn la fidança dau Parlament. 3. (feud.) Ceremònia de la messa en possession d'un feu. Var.: **envestidura**.

investigacion n.f. Recèrca atentiva e seguida: *La polícia contunha li sieu investigacions*.

investigador, airitz adj. e n. Investigator.

investigaire, airitz adj. e n. Investigator.

investigar vi. (*investigui*) Procedir à d'investigacions, faire una recèrca atentiva e seguida, enquistar.

investigator, tritz adj. e n. Si di de quauqu'un que fa d'investigacions, de recèrcas minucioï, ò dau sieu comportament. Var.: **investigador**, **investigaire**.

investiment n.m. Accion de plaçar de tropas tot à l'entorn (d'una vila, d'una posicion militària).

investiment n.m. (de l'anglés *investment*) 1. Emplec de capitals per acréisser la produccion d'una entrepresa ò melhoirar lo sieu rendement. 2. Plaçament de fonds. ◇ *Club d'investiment*: Grope de personas que s'entrèvon ensèms d'un poartafuèlh d'accions alimentat per de cotisacions periodiqui. 3. (psciol.) Accion d'investir, de s'investir.

investir vt. (*investissi*) 1. Encargar solemnament, oficialament, d'un poder, d'un drech, d'una denhetat. Var.: **envestir**. ◇ *Investir quauqu'un de la sieu fidança*: Li acordar una fidança sensa resèrva, si fidar d'eu completament. 2. (mil.) Enceuclar (una ciutat, una posicion militària) per talhar li comunicacion m'au defoara.

investir vt. (de l'anglés *to invest*) (*investissi*) 1. Plaçar de capitals dins una entrepresa. 2. (psicol.) Metre tota la sieu energia dins una accion, una activitat: *Avia totplen*

investit dins lo sieu travalh. ◆ **s'investir** v.pr. Emplegar totplen d'energia (dins un travalh, una accion, un projècte).

investir vi. (*investissi*) (mar.) S'engravar en parlant d'una nau. ◆ vt. Abordar: «1518: *Et davant que ladicta fusta envestissa nostre capitani.....a laysat aprochar ladita fusta a trach de balesta...*» A.C. Arle.

inveteradament adv. S'un biais inveterat.

inveterar (s') v.pr. (lit.) (*m'invetèri*) S'afermir, si fortificar dins lo temps: *Laissar s'inveterar una marrida abituda*.

inveterat, ada adj. 1. Que lo temps a fortificat, ancorat: *Un mau inveterat*. 2. Qu'a laissat s'installar en eu una marrida abituda, un vici: *Un jugaire inveterat*.

inviable, a adj. Que non es viable.

invídia n.f. (it.) Envídia, gelosia.

invidiable, a adj. (it.) Que la sieu situacion pòu generar d'invídia.

invidiar vt. (it.) (*invidi*, classic *invídii*) Èstre gelós de.

invidiós, oa adj. (it.) Que pròva d'invídia.

invinacion n.f. (relig. cristiana) Operacion mistica per la quala le vin de la cena, tot en restant vin, es lo sang de Jèsus-Crist.

invincibilitat n.f. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren d'invincible.

invinciblament adv. Invenciblament.

invincible, a adj. Invencible.

invint, a adj. Invencit.

inviolabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inviolable.

inviolablament adv. D'un biais inviolable.

inviolable, a adj. 1. Que pòu jamai èstre violat: *Un jurament inviolable*, *un drech inviolable*. 2. Que la lèi presèrva de tota accion.

inviolat, ada adj. Qu'es jamai estat violat, brutat, profanat: *Un santuari inviolat*.

invisibilitat n.f. Natura de cen qu'es invisible: *L'invisibilitat de l'atmosfèra.* Var.: (pop.) **invisibletat**.

invisiblament adv. D'un biais invisible.

invisible, a adj. 1. Que non pòu èstre vist. 2. Que, en rason de la sieu natura, de la sieu talha, dau sieu alunhament, escapa à la vista: *Una estela invisibla sensa telescòpi*.

Invisibletat n.f. Invisibilitat.

invit n.m. Invitacion. ◇ (fam.) Mena gaubioa d'instigar à far quauqua ren. Var.: **convit**. Sin.: **convidacion**.

invitacion n.f. Convidacion. Sin.: **convidada**, **convidatge**.

invitaire, airitz adj. e n. Que li agrada d'invitar. Sin.: **convidaire**.

invitar vt. Convidar.

invitat, ada adj. e n. Convidat.

invitatòri n.m. (liturg.) 1. Antifòna que si canta à Matinas per convidar lu fideus a participar a l'ofici. 2. Saume 94, per lo quau comença l'ofici roman dei Matinas.

invitrat, da adj. Que non s'es tresmudat en vitre: *Arena invitrada*.

in vitro loc. adv. e adj. inv. (latin) Si di de tota exploracion ò experimentacion biologica que si fa en defoara de l'organismes (dins de tubes, etc.): *Procreacion in vitro*. Contr.: **in vivo**.

invivable, a adj. Insofrible, insociable, insuportable.

in vivo loc. adv. e adj. inv. (latin) Que si fa dins l'organisme, en parlant d'una reaccion fisiologica, bioquimica, etc. Contr.: **in vitro**.

invocacion n.f. 1. Accion d'invocar. 2. (liturg.) Proteccion, dedicàcia: *Glèia plaçada sota l'invocacion de la Verge*.

invocaire, airitz adj. e n. Invocator.

invocar vt. (*invòqui*) 1. Demandar l'ajuda d'una potença sobrenaturala per de preguieras: *Invocar Dieu, un sant*. Sin.: **implorar**. 2. Sollicitar l'ajuda d'una persona mai potenta per de preguieras, de suplicas: *Invocar l'ajuda d'un aliat*. Sin.: **implorar**. 3. Avançar coma justificacion: *Invocar un pretèxte per non venir*.

invocator, tritz adj. e n. Persona qu'invòca. Var.: **invocaire**.

invocatòri, òria adj. Que sièrve à invocar.

involontari, ària adj. 1. Qu'escapa au contraròtle de la volontat. 2. (fisiol.) Si di dei organes ò dei foncions qu'apertènon unencament à la vida vegetativa, e que non son sotamés à l'accion de la volontat. 3. Qu'agisse sensa lo voler: *Testimòni involontari d'un incident*.

involontariament adv. D'un biais involontari.

involucèla n.f. (bot.) Involucre pichin.

involucion n.f. 1. (biol.) Regression d'un organe, dins un individú ò una espècia, en seguent un dei mecanismes de l'evolucion. 2. (med.) Regression fisiologica d'un organe (espec. de l'utèrus après la jacilha) ◇ Procèssus de regression biologica e psicologica deugut au vielhiment. 3. (filos.) Passatge de l'etrogeneu à l'omogeneu, dau multiple à l'un. 4. (alg.) Aplicacion involutiva. 5. (geom.) Omografia recipròca.

involucral, a adj. Relatiu à l'involucre.Var.: **involucrau**.

involucrau, ala adj. (bot.) Involucral.

involucre n.m. (bot.) Ensèms de bracteas, d'organes foliaçats, raprochats à l'entorn de la basa d'una flor ò d'una inflorescença, en partic. d'una ombrèla ò d'un capitule.

involutat, ada adj. Rotlat en dedins.

involutiu, iva adj. 1. Que pertòca una involucion. 2. (med.) Si di dei procèssus ligats au vielhiment. 3 (mat.) *Aplicacion involutiva*: Bijeccion d'un ensemble E sobre eu-meme egala à la sieu bijeccion recipròca.

involutivament adv. D'una mena involutiva.

invulnerabilitat n.f. Caractèr de cen qu'en invulnerable; fach d'èstre invulnerable.

invulnerablament adv. D'un biais invulnerable.

invulnerable, a adj. 1. Que non pòu èstre ferit, ni fisicament, ni moralament. 2. Que non pòu èstre tocat socialament: *Un foncionari invulnerable*.

invulnerat, da adj. Que non es estat ferit, mestrejat, senhorejat.

ioca n.f. Yucca.

iòd n.m. 1. Letra ebraïca. 2. (ling.) Mièjaconsonanta constrictiva sonòra [j], coma dins *baiar* [ba'ja]; cau notar qu'en niçard e en provençau lo grope -LH- es finda reduch à [j], coma dins *familha* [fa'mija]. Var.: **yòd**.

iodar vt. (*iòdi*) Curbir ò addicionar d'iòde.

iodat n.m. Sau de l'acide iodic.

iodat, ada adj. 1. Que contèn d'iòde: *Aiga iodada*. 2. Qu'evòca l'iòde, en partic. en parlant d'una odor: *Lo perfum iodat dei algas*.

iòde n.m. Còrs simple de densitat 4,93, que fonde à 180°C, si presenta sota la forma de palhetas grisi de l'esclat metallic e espandisse de vapors violeti quora es escaufat; element (I) de n° atomic 58 e de massa atomica 126,90.

iodemia n.f. (patol.) Presença acreissuda d'iòde dins lo sang.

iodic, a adj. *Acide iodic*: Produch per l'oxidacion de l'iòde (HIO_3).

iodidi n.f. (patol.) Lesions de la pèu qu'aparéisson en seguida au surbiment esperlongat d'iòde.

iodidric, a adj. *Acide iodidric*: Format per la combinason d'iòde e d'idrogène (HI).

iodidrina n.f. Etèr iodidric de la glicerina.

iodisme n.m. (med.) Intoxicacion per l'iòde.

iodlar vi. Iolar.

iodofilia n.f. Afinitat d'uni cellulas ò bacterias a respièch de l'iòde.

iodofòrme n.m. Compauat (CHI_3), solide jaune, format per l'accion de l'iòde sobre l'acetòna en mitan basic emplegat coma antiseptic.

iodo-iodurat, ada adj. (quim.) Que contèn d'iòde e d'iodure de potassi: *Solucion iodo-iodurada*.

iodomercurat n.m. Iodure doble de mercuri e d'un autre metal.

iodometria n.f. Dosificacion de l'iòde liure per l'emplèc d'una liquor titrada d'iposulfit.

iodòni n.f. Caduna dei basas que contèn lo radical bivalent = IOH.

iodós, oa adj. e n. Que pertòca lu derivats de l'iòde trivalent.

iodotanic, a adj. Que determina lu alestiments que l'iòde e lo tanin li son apariats.

iodoterapia n.f. (med.) Tractament medicau au mejan de l'iòde e dei sieus derivats.

iodur(e) n.m. Sau de l'acide iodidric.

ioduracion n.f. Fixacion d'iòde sus un compausat non saturat.

iodurar vt. Embeure au mejan d'iodure.

iodurat, da adj. Qu'enclau un iodure.

iodurisme n.m. Auvaris generats per l'assurbiment dei iodures e d'autres derivats iodats.

iòga n.m. Disciplina espirituala e corporala eissida d'un sistema filosofic bramanic, e que mira à liberar l'esperit dei constrenchas dau còrs per la mestresa dau sieu movement, dau sieu ritme e dau respir. Var.: **yòga**.

iogort n.m. Lach calhat alestit mé de ferments lactics acidificants. Var.: **yogort**.

iogortiera n.f. Recipient claus que sièrve à la fabricacion domestica dei iogorts.Var.: **yogortiera**.

iogoslau, ava adj. e n. De Iogoslàvia.

ioguí n.m. Persona que practica lo iòga. Var.: **yogí**.

ioïde adj. e n.m. Si di de l'oàs en forma de fèrre de cavau, situat en dessobre de la laringe.

ioïdian, a adj. Relatiu à l'oàs ioïde.

iodisme n.m. (med.) Intoxicacion per l'iòde.

ioïmbina n.f. (farm.) Alcaloïde extrach de la rusca d'un aubre african dich *yohimbehe*, simpatolitic e vasodilatator.

iòla n.f. (mar.) Embarcacion leugiera e alongada, propulsada à l'aviron.

iolar vi. Cantar dins lo biais dei Tirolians que vocalíson sensa paraulas, en passant sensa transicion de la votz de pièch à la votz de tèsta mé de cambiaments frequents de registre. Var.: **iodlar**.

ion n.m. Atòme ò grope d'atòmes m'un electron (ò d'electrons) en mai (*ion negatiu* ò *anion*, coma Cl^-) ò en plus pauc (*ion positiu* ò *cation*, coma Na^+, Fe^{3+}).

ioneu, ea adj. D'Iònia. Var.: **ionenc**, **ionic**.

ionenc, a adj. 1. D'Iònia. 2. (filos.) *Escòla ionenca*: Escòla dei siècles VII^n e VI^n av. J.-C., que faguèt una granda enquista sobre la natura per n'en recercar lo principi d'explicacion: l'aiga, l'infinit, l'ària. Var.: **ioneu**, **ionic**.

iongrama n.m. (fis.) Atòmegrama d'un element pilhat à l'estat d'ion.

iòni n.m. (quim.) Anciana designacion dau tòri 230, element radioactiu (Simbòle Io).

ionian, a adj. (mús.) Mòde de do.

ionic, a adj. 1. D'Iònia. Var.: **ionenc**, **ioneu**. 2. *Òrdre ionic*: Òrdre d'arquitectura grèga apareissut vèrs 560 av. J.-C., caracterisat per una colomna canelada e per un capiteu que la sieu esquina èra flanquejada de doi òvas.

ionic, a adj. Dei ions ò relatiu à d'ions.

ionisacion (-izacion) n.f. (quim.) Transformacion d'atòmes ò de moleculas neutri en ions.

ionisant (-izant), a adj. Que provòca l'ionisacion: *Si metre una proteccion còntra li radiacions ionisanti*.

ionisar (-izar) vt. (quim.) Provocar l'ionisacion de.

ionisme n.m. Pensada dei filosòfes grècs de l'escòla ionenca.

ionoforèsi n.f. (med.) Ionisacion terapeutica.

ionograma n.m. (quim.) Formula que representa li concentracions dei diferents ions contenguts dins un liquide organic.

ionomètre n.m. Aparelh fondat sus l'ionisacion d'un gas e que sièrve a la dosificacion dei rais X.

ionòna n.f. Cetòna qu'a l'odor d'una violeta, emplegada en perfumaria.

ionoplastia adj. Produccion d'un depaus metallic per passatge d'un corrent electric dins un gas rareficat. Sin.: **polverisacion catodica**.

ionosfèra n.f. Zòna de l'auta atmosfèra d'una planeta (Tèrra compresa) caracterisada per la presença de particulas cargadi (electrons e ions), formadi per fotoïonisacion sota l'efècte dau raionament solari.

ionosferic, a adj. De l'ionosfèra.

ionoterapia n.f. (med.) Metòde electroterapeutic que permete l'introduccion de medicaments dintre lo còrs au mejan de corrents electrics.

iorta n.f. Tenda de feutre, en Mongolia.

iòt n.m. Yacht.

iòta n.m. e n.f. 1. Novena letra de l'alfabet grèc, que correspoande à la noastra *i*. 2. (fig.) Cen qu'es totplen pichin. ◇ *Pas un iòta*: Ren dau tot.

iotacisme n.m. (ling.) Evolucion d'una vocala ò d'un diftòng vèrs lo son [i], e sobretot partent dau grèc postclassic.

iòtclub n.m. Yachtclub.

iotisar (izar) vt. Faire derivar un son vocalic vèrs lo [i].

iòtman n.m. Yachtman.

ipalatge n.m. (retorica) Figura que consistisse à atribuir à d'unu mòts d'una frasa cen que convèn à d'autres mòts de la mema frasa: *L'òme tèn en man un gòt vièlh*.

ipeca n.f. Raíç d'un aubrilhon dau Brasil, dei proprietats expectoranti e vomitivi (Familha dei rubiaceas). Var.: **ipecacuana**.

ipecacuana n.f. Ipeca.

iper- Prefixe que la sieu significacion es «en dessobre, en là».

iperabelian, a adj. *Foncions iperabeliani*: Foncions construchi per Picard, que ménon à de susfàcias algebriqui particulieri. Sin.: **iperfuchsian**.

iperacantòsi n.f. Espessiment de la jaça de Malpighi de l'epidèrma, que s'obsèrva dins divèrsi afeccions cutaneï.

iperaciditat n.f. Excès d'aciditat: *Iperaciditat gastrica*.

iperacosia n.f. (med.) Sensibilitat excessiva au son e au bosin.

iperacosic, a adj. e n. Que sofrisse d'iperacosia.

iperactiu, iva adj. e n. 1. Que bolega tròup (en parlant d'una persona). 2. Qu'es totplen actiu (en parlant d'una caua). 3. (med.) Qui presenta d'iperactivitat.

iperactivitat n.f. (med.) Estat d'activitat constanta e d'instabilitat de comportament, que s'acompanha de dificultats d'atencion, observat especialament en cas d'ànsia ò per l'enfant.

iperacuitat n.f. Acuitat d'un organe des sens particulierament auta.

iperalbuminemia n.f. Acreissement de la quantitat d'albumina dins lo plasma sanguin.

iperalbuminòsi n.f. Excès d'albumina dins un liquide organic.

iperaldosteronuria n.f. Presença de quantitats tròup foarti d'aldosteròna dins l'urina.

iperalgesia n.f. Sensibilitat excessiva à la dolor. Var.: **iperalgia**.

iperalgesic, a adj. Relatiu à l'iperalgesia. Var.: **iperalgic**.

iperalgia n.f. Iperalgesia.

iperalgic, a adj. Iperalgesic.

iperallergia n.f. Reaccion qualitativament exagerada à una substança susceptibla de provocar d'allergias. Sin.: **iperergia**.

iperamilasemia n.f. Aumentation dau taus de l'amilasa dins lo sang.

iperandria n.f. (zool.) Excès de mascles per rapoart ai femèlas.

iperaparament n.m. Iperproteccion.

iperazotemia n.f. Elevacion de l'azotemia à un niveu patologic, observada principalament dins l'insufisença renala. Sin.: **uremia**.

iperbar, a adj. (tecn.) Qu'en superior à la pression atmosferica: *Caisson iperbar*.

iperbat n.m. Iperbata.

iperbata n.f. 1. Fach d'ajustar un mòt ò un sintagma, que coma aquò si mete en evidença, à una frasa que semblava acabada. 2. Procediment que fa inversar l'òrdre dei mots dins una frasa: *Aquí escorre un riu de montanha* en plaça de *Un riu de montanha escorre aquí.* Var.: **iperbat**, **iperbatòn**.

iperbatòn n.m. (retorica) Inversion dins l'òrdre abitual de doi mòts: *L'òme vièlh es intrar au cafè*.

iperbòla n.f. 1. (ret.) Exageracion de l'expression per produrre una foarta impression: *Dire d'un òme grand qu'es un gigant es una iperbòla*. 2. (mat.) Conica que la sieu excentricitat es un nombre estrictament superior à 1.

iperbolic, a adj. 1. (ret.) Si di d'una expression qu'a lo caractèr d'una iperbòla, d'un estile que contèn d'iperbòlas. 2. (mat.) *Relatiu à l'iperbòla.* ◇ *Foncions iperboliqui*: Foncions reali d'una variabla reala definidi à partir de la foncion exponenciala (sinus iperbolic [sh], cosinus iperbolic, tangenta iperbolica [th]). ◇ En forma d'iperbòla ò d'ipèrboloïde: *Un mirau iperbolic*.

iperbolifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una iperbòla.

iperbolografe n.m. Aparelh que permete de traçar l'iperbòla d'un movement contunh.

iperboloïde n.m. (mat.) Quadrica qu'admete un centre de simetria e que li sieu seccions per un plan que passa per lo centre son d'iperbòlas. ◇ *Iperboloïde de revolucion*: Generat per la rotacion d'una iperbòla à l'entorn d'un dei sieus axes.

iperboreal, a adj. Iperboreu, iperborean, iperboreau.

iperborean, a adj. (lit.) Dau nòrd extrème. Var.: **iperboreu**.

iperboreu, a adj. Iperborean.

iperboreau, ala adj. Iperborean.

iperbraquicefal(e), a adj. e n. Que pertòca quauqu'un qu'a lo crani mai que cort e foarça larg. Var.: **iperbraquicefau**.

iperbraquicefalia n.f. Conformacion craniana dei iperbraquicefales

iperbraquicefau, ala adj. e n. Iperbraquicefau.

ipercalcemia n.f. Presença d'una quantitat excessiva de calci dins lo sang. S'obsèrva au cors de l'iperparatiroïdia e de l'ipervitaminòsi.

ipercaliemia n.f. Aumentacion patologica dau taus de potassi dins lo sang.

ipercapnia n.f. Aumentacion patologica dau taus de gas carbonic dins lo sang.

ipercinesia n.f. Iperquinèsi.

ipercinetic, a adj. Que sofrisse d'ipercinesia. Var.: **iperquinetic**.

ipercloridria n.f. Excès d'acide cloridric dins lo suc gastric.

ipercloridric, a n. Persona que sofrisse d'ipercloridria.

ipercloruria n.f. Presença d'un excès de clòre dins l'urina.

ipercoagulabilitat n.f. Aumentation de la coagulabilitat normala d'un liquide organic, essencialament dau sang.

ipercocolucha n.m. Forma de cocolucha caracterisada par de quintas de tuèis particulierament grèvi.

ipercolemia n.f. Aumentacion dei pigments biliaris dans le serum sanguin.

ipercolesterolemia n.f. (med.) Elevacion patologica dau taus de colesteròl sanguin, un dei factors principals de l'arterioscleròsi.

ipercolia n.f. Secrecion excessiva de la bila.

ipercompensacion n.f. Tota activitat compensatòria que la sieu intensitat despassa la tòca que si vòu rejónher.

ipercomplèxe, a adj. *Nombres ipercomplèxes*: Gropaments de nombres organisats de tau biais que li si poàscon introdurre d'operacions que ménon de doi gropaments d'aqueu tipe à un autre d'una categoria conoissuda.

ipercorreccion n.f. (ling.) Fenomène que consistisse à tornar bastir d'un biais erroneu un mòt en li donant un element que si cretz dispareissut.

ipercorticisme n.m. Secrecion excessiva d'ormònas corticosurrenaliani; ensèms dei trebolicis que provòca.

ipercrinia n.f. Aumentacion d'una secrecion endocrina e ensèms dei trebolicis que provòca.

ipercrinia n.f. Aumentacion pauc ò pron importanta d'una secrecion.

ipercritic, a adj. e n. Que critica m'una rigor exagerada.

ipercritica n.f. Critica menimosa exagerada.

ipercromatic, a adj. Que si colòra mé mai d'intensitat que normalament.

ipercròme, a adj. 1. Qu'es totplen colorat. 2. Qu'es caracterisat per l'ipercromia. Var.: **ipercromic**.

ipercromic, a adj. Ipercròme.

ipercromia n.f. 1. Tota aumentacion localisada ò estenduda de la pigmentacion normala de la pèu. 2. Elevacion de l'indèx colorimetric dau sang en-delà dei valors normali.

ipercube n.m. Polièdre: *Li trenta-doi arestas d'un ipercube (...) bastit dins un espaci de quatre dimensions*.

ipercultivat, ada adj. Si di d'una persona qu'a una cultura immensa.

iperdelicadessa n.f. Excès de delicadessa.

iperdiabolic, a adj. Totplen diabolic.

iperdolichocefal(e), a adj. Qu'a la tèsta foarça lònga e estrecha.

iperdolicocefalia n.f. Estat de l'individú iperdolicocefale.

iperdorian, a adj. (mús.) *Mòde iperdorian*: Mòde qu'èra d'una quarta en sobre dau dorian.

iperdramatic, a adj. Foarça dramatic.

iperdulia n.f. (lit.) Culte rendut à la Verge (per opisicion au *culte de dulia*, rendut ai sants).

iperelliptic, a adj. (mat.) *Foncion iperelliptica*: Foncion formada per l'integrala que la sieu diferenciala contèn, sota un radical de segond gra, un polinòme de gra superior au quatren.

iperemessa n.f. Vomiduras contunhi.

iperemia n.f. (med.) Congestion.

iperemiat, ada adj. Qu'a subit une iperemia, una congestion.

iperemotivitat n.f. (psicol.) Disposicion à reagir excessivament ai eveniments dins lo camp emocional.

iperencefal(e) n.m. Nom de mostres qu'an l'encefale situat per la màger part en defoara de la boita cerebrala, e en dessobre dau crani.

iperencefalia n.f. Anomalia que caracterisa lu iperencefales.

ipereolian, a adj. (mús.) *Mòde ipereolian*: Mòde qu'èra d'una quarta en sobre de l'eolian.

iperepatia n.f. Iperfoncion epatica.

iperepinefria n.f. Ipercorticisme.

iperergia n.f. Iperallergia.

iperergic, a adj. Que si rapoarta à l'iperergia.

iperespaci n.m. Espaci de mai de tres dimensions.

iperespacial, a ad. Relatiu à l'iperespaci. Var.: iperespaciau.

iperespaciau, ala adj. Iperespacial.

iperestatic, a adj. Iperstatic.

iperestesia n.f. (neurol.) Exageracion de la sensibilitat, que tende à transformar li sensacions ordinari en sensacions doloroï.

iperestructura n.f. Iperstructura.

iperexcitabilitat n.f. 1. Etat de cen qu'es iperexcitable. 2. Qui reagisse d'un biais anormalament intense à una excitacion.

iperextension n.f. Extension forçada: *L'iperextension dei braç per feblessa dau muscle*.

iperfagia n.f. Fach de manjar tròup.

iperfagic, a adj. Que sofrisse d'iperfagia.

iperfenomène n.m. Fenomène par excellença.

iperfiltracion n.f. Metòde de filtracion foarça fina dins la quala la membrana de difusion retèn li saus e li macromoleculas tot en laissant filtrar l'aiga.

iperfin, a adj. Foarça fin. ◇ *Estructura iperfina:* Desseparament en regas foarça fini d'uni regas dei espèctres luminós.

iperfisic, a adj. Que despassa la fisica.

iperfocal, a adj. (opt.) *Distança interfocala* ò *iperfocala*, n.f.: Distança minimala dau subjècte à l'objectiu, à partir de la quala la netetat de l'imatge es garantida fins à l'infinit. Var.: **iperfocau**.

iperfocala n.f. Distança iperfocala.

iperfocau, ala adj. Iperfocal.

iperfolliculina n.f. (med.) Secrecion exagerada non contrabalançada per la progesteròna.

iperfolliculinisme n.m. (patol.) Ensèms dei trebolicis generats per l'iperfolliculina.

iperfoncionament n.m. (med.) Foncionament anormalament important.

iperforia n.f. Varietat d'eteroforia dins la quala un dei axes visuals clina à si portar au dessobre de l'autre.

iperfosforemia n.f. Elevacion dau taus de fosfòre dins lo sang.

iperfrequença (-éncia) n.f. (telecom.) Frequença radioelectrica foarça elevada, superiora à 1000 Megahertz (1GHz): *Lo radar emete en iperfrequenças*.

iperfrigian, a adj. (mús.) *Mòde iperfrigian*: Mòde qu'èra d'una quarta en dessobre dau frigian.

iperfuchsian, a adj. *Foncion iperfuchsiana*: Foncion iperabeliana.

ipergamia n.f. Preferença acordada, dins d'unu gropes, ai maridatges mé d'individús d'estatut social mai elevat.

ipergenèsi n.f. Formacion en excès d'elements anatomics. Pòu èstre normala (per exemple ipergenèsi d'elements muscularis au niveu de la paret uterina pendent la gestacion) ò patologica (formacion dei tumors).

ipergenetic, a adj. Qu'es relatiu à l'ipergenèsi.

ipergenital, a adj. Relatiu à un desvolopament excessiu dei caractèrs sexuals primaris e segondaris. Var.: **ipergenitau**.

ipergenitalisme n.m. Estat d'una persona que li sieu glàndolas genitali an una secrecion exagerada. Sin.: **ipergodanisme**.

ipergenitau, ala adj. Ipergenital.

ipergeometric, a adj. Que despassa cen qu'es geometric.

iperglaça n.f. Element de blindatge transparent.

iperglicemia n.f. Excès dau taus de glucòsa dins lo sang (La normala es de 1 g per litre).

iperglicemiant, a adj. Que provòca l'iperglicemia.

iperglicistia n.f. Acomolament de glucòsa dintre lu teissuts dei diabetics.

iperglobulia n.f. Augmentacion dau nombre dei globules roges contenguts dins lo sang ò dau sieu diamètre.

ipergodanisme n.m. Ipergenitalisme.

ipergòl n.m. (aeron., fis. nucl.) Combinason de propergòls que lo sieu alumatge s'efectua espontaneament.

ipergolic, a adj. (quim.) Se di dei combustibles per fusadas coma la combinason metanòl-aiga oxigenada.

ipergolic, a adj. (astronaut.) Si di d'un diergòl que lu sieus doi constituents s'enflàmbon au contacte un de l'autre.

ipergonar n.m. (nom depauat) Au cínema, objectiu especial, que permete de comprimir l'imatge à la presa de vista; es la basa optica dau cinemascòpi.

iperiastian, a adj. Iperionian.

ipericacea n.f. *Ipericaceas*: Familha de plantas dei fuèlhas glanduloï, dei flors jauni ò blanqui e dei fruchs en capsula ò en baia coma lo milapertús.

iperian n.m. *Iperians*: Sotòrdre de crustaceus anfipòdes de la tèsta gròssa e dei uèlhs grandàs.

iperidròsi n.f. Transpiracion anormalament abondoa.

iperimia n.f. Exageracion dau tònus afectiu, m'una tendença sigue à la gaitat e à l'euforia, sigue à la depression e à l'ànsia.

iperimmunisacion (-izacion) n.f. Inoculacion repetida d'una preparacion antigenica à un animau en vista de la produccion d'un sèrom foarça ric en anticòrs.

iperinòsi n.f. Aumentation dau taus dau fibrinogène dins lo plasma.

iperinsulinia n.f. Iperinsulinisme.

iperinsulinisme n.m. Ensemble de simptòmas ligats à une secrecion exagerada d'insulina. Var.: **iperinsulinia**.

iperionian, a adj. (mús.) Mòde iperionian: Mòde qu'èra d'una quarta en dessobre de l'ionian. Sin.: **iperiastian**.

iperita n.f. Liquide onchós emplegat coma gas de combat (sulfure d'etile diclorat), sufocant e vesicant (Tèrme derivat de la vila d'Ypres en Belgica, dont fuguèt emplegat per lo primier còup en lo 1917).

iperleucocitòsi n.f. Elevacion anormala dau nombre dei leucocits. Sin.: **leucocitòsi**.

iperlidian, a adj. *Mòde iperlidian*: Mòde qu'èra d'una quarta en dessobre dau lidian.

iperligam n.m. En informatica, ligam associat à un element d'un document ipertèxto, que poncha vèrs un autre element textual ou multimèdia.

iperlipemia n.f. Iperlipidemia.

iperlipidemia n.f. Aumentacion dau taus dei lipides contenguts dins lo sang, presença d'una quantitat excessiva de graissas dins lo sang. Var.: **iperlipemia**.

iperluciditat n.f. Granda luciditat.

ipermèdia adj. e n.m. Si di d'una extension de l'ipertèxto à des donadas multimèdias.

ipermenorrea n.f. Exageracion de l'escorrement menstrual.

ipermercat n.m. Ponch de venda non especialisat, de granda superficia (mai de 2500 m^2), largament organisat en liure-servici totplen desvolopat, que dispaua de vastes assortiments, que practica una política de prètz bas e ofrisse de grands pargues d'estacionament.

ipermetamorfòsi n.f. Forma de metamorfòsi que passa per un nombre mai grand d'estadis que la normala.

ipermeria n.f. Anomalia individuala dei èstres vius, que si manifèsta per un aument dau nombre d'elements identics, per ex. un èstre uman provedit de tretze vertèbras dorsali, una estela de mar me set banas, etc... Contr.: **ipomeria**.

ipermètre, a adj. Si di d'un vèrs que la sillaba finala non còmpta dins la mesura.

ipermetria n.f. (patol.) Mancança de mesura dei movements qu'escompàsson la sieu tòca, encara que la sieu endrechiera sigue boana.

ipermetric, a adj. Caractèr dau movement pertocat per l'ipermetria.

ipermetric, a adj. Si di dei varietats animali que la sieu talha es en dessobre de la mejana.

ipermetròpe, a adj. e n. Que sofrisse d'ipermetropia.

ipermetropia n.f. Anomalia de la vision deuguda abitualament à un defaut de convergença dau cristallin e dins la quala l'imatge si forma en arrier de la retina; si corregisse mé de vèire convergents.

ipermimia n.f. Abús de gèsts e de movements mimics.

iperminucia n.f. Excès de minucia.

ipermixolidian, a adj. (mús.) *Mòde ipermixolidian*: Lo mai agut dei mòdes de la música grèga.

ipermnesia n.f. 1. Rapèl simultaneu, que lo subjècte non contraròtla, de fachs de la vida passada, que non son vertadierament reconoissuts. 2. Remembrança extraordinària d'un passat viugut ò d'elements aquistats.

ipermolecula n.f. Molecula que possedisse de proprietats d'associacion non previsti dins li règlas de la ligason quimica.

ipernacionalista n. Persona que lu sieus sentiments nacionalistas son foarça virulents.

ipernacionalisme n.m. Sentiments nacionalistas foarça virulents.

ipernefròma n.m. (patol.) Sòrta de tumor dau ren.

ipernerviós, oa adj. Qu'es tròup sensible, excitable, e espec. pertocat de nevròsi, de psicòsi.

iperon n.m. (fis. nucl.) 1. Particula elementària de massa intermediària entre aquela dau nucleon e aquela dau deuton; es foarça instabla e lo sieu periòde es foarça cort. 2. Tota particula subatomica de massa superiora à-n-aquela dau proton.

iperodon n.m. Varietat de mulard grandàs provedit d'una testassa emplida de graissa, denedaire brivent e sotaire requist, que si noirisse de tauts gigants dins li prefondors abissali.

iperonime n.m. (ling.) Tèrme que lo sieu sens enclau lo sens d'autres tèrmes, que son iponimes: Mòble *es l'iperonime de* sèti, *qu'es l'iperonime de* cadiera.

iperoperacion n.f. (mat.) Operacion dins una seguida d'operacion, que fa apareisse un ensèms de nombre creissents.

iperorganic, a adj. Superior à l'organisme, e d'una autra natura. Si di dins aqueu sens de l'esperit, considerat coma presentant de caractèrs irreductibles à-n-aqueu dau còrs.

iperorganisme n.m. Nom que d'unu sociològues dónon ai societats ò ai còrs socials, per marcar à l'encòup li sieu analogias e li sieu diferenças m'ai organismes biologics.

iperosmia n.f. Sensibilitat olfactiva que supera la mejana en d'unu estats nevrotics.

iperosmotic, a adj. Si di d'un equilibri osmotic creat quora la concentracion dau mitan interior es mai elevada qu'aquela dau mitan exterior. 2. Qu'a un poder osmotic anormalament elevat. 3. Que resulta d'una osmòsa totplen rapida, ò que la provòca.

iperostòsi n.f. Ipertrofia d'una ò de mai d'uni pèças de l'esquelèt.

iperparatiroïdia n.f. Iperfoncionament de la glanda paratiroïda. Var.: **iperparatiroïdisme**.

iperparatiroïdian, a adj. Que si rapoarta à l'iperparatiroïdia.

iperparatiroïdisme n.m. Iperparatiroïdia.

iperparotidia n.f. Ipertrofia embé d'ipersecrecions dei glàndolas parotidas.

iperpepsia n.f. Exageracion dau foncionament de la mucoa gastrica.

iperpeptic, a adj. Que si rapoarta à l'iperpepsia.

iperpigmentacion n.f. Aumentacion de la quantitat de pigment dins un teissut.

iperpituitarisme n.m. Accreissement patologic de l'activitat ormonala de l'anteïpofisi.

iperplan n.m. Sotespaci vectorial de dimension *n*-1 d'un espaci vectorial.

iperplasia n.f. (biol.) Desvolopament excessiu d'un teissut per multiplicacion dei sieu cellulas mé conservacion d'una arquitectura e d'una capacitat foncionala normali.

iperplasic, a adj. Relatiu à l'iperplasia.

iperplatirinian, a adj. Qu'a lo nas foarça larg.

iperpnea n.f. Accreissement exagerat de l'amplituda e dau ritme dei movements respiratòris.

iperpotença (-éncia) n.f. Excès de potença: *L'iperpotença d'una multinacionala*.

iperpression n.f. Pression excessiva ò anormalament elevada. Sin.: **ipertension**.

iperproteccion n.f. Proteccion excessiva, espec. sollicituda ansioa de la part dei parents, que pòu provocar de trebolicis psicologics dins l'individú protegit. Sin.: **iperaparament**.

iperprotegir vt. (*iperprotegissi*) Protegir excessivament.

iperproteïnemia n.f. Aument anormal de proteïnas dins lo sang.

iperprotidemia n.m. Aument anormal de protides dins lo sang.

iperqueratòsi n.f. Iperplasia considerabla de la jaça cornada de l'epidèrma, que si rescoantra dins de nombroï afeccions cutaneï.

iperqueratosic, a adj. Qu'es relatiu à l'iperqueratòsi.

iperquimia n.f. L'iperquimia representa en realitat une desformacion scientista de l'alquimia, que lo sieu caractèr esoteric es completament perdut de vista.

iperquinèsi n.f. (neurol.) Movements involontaris observats dins d'uni afeccions dau sistema nerviós central. Var.: **ipercinesia**, **iperquinesia**.

iperquinesia n.f. Iperquinèsi.

iperquinetic, a adj. Relatiu à l'iperquinèsi. Var.: **ipercinetic**.

iperracionalisacion n.f. Racionalisacion excessiva.

iperrealisme n.m. Denominacion d'une pintura internacionala, d'origina americana, que representa lo monde exterior m'un realisme tot fotografic.

iperrealista adj. e n. Qu'apartèn à l'iperrealisme ò li si restaca.

iperreflectivitat n.f. Reflèxes exagerats.

iperromantic, a adj. Excessivament romantic.

iperscienca (-éncia) n.f. Sciença considerada coma generala, que doncas englòba una autra sciença reducha au reng de part.

iperscientific, a adj. Relatiu à una iperscienca.

ipersecrecion n.f. Secrecion excessiva.

ipersensibilisacion (izacion) n.f. Tractament qu'a per estigança d'acréisser la sensibilitat d'una jaça fotosensibla.

ipersensibilitat n.f. Excès de sensibilitat. Var.: ipersensibletat.

ipersensible, a adj. Que manifèsta d'ipersensibilitat.

ipersensibletat n.f. Ipersensibilitat.

ipersexual, a adj. e n. Si di d'una persona que la sieu sexualitat es excessiva, que lu sieus besonhs sexuals son desreglats. Var.: **ipersexuau**.

ipersexuau, ala adj. e n. Ipersexual.

ipersfèra n.f. Generalisacion de l'esfèra à un espaci euclidian quau que sigue.

ipersferic, a adj. Relatiu à una ipersfèra.

ipersialia n.f. Aument anormal dau flus salivari.

ipersomnia n.f. Besonh exagerat de durmir.

ipersomniac, a adj. e n. Que sofrisse d'ipersomnia.

ipersonic, a adj. *Celeritat ipersonica*: Celeritat que correspoande à un nombre de Mach egal ò superior à 5.

ipersonoritat n.f. Sonoritat excessiva, au cors d'un examèn clinic.

iperspasmodic, a adj. Que s'acompanha de contraccions intensi.

ipersplenia n.f. Aumentacion de la foncion fisiologica de la ratèla. Var.: **ipersplenisme**.

ipersplenisme n.m. Ipersplenia.

iperstatic, a adj. Var.: **iperestatic**.

iperstène n.m. Metasilicat de fèrre e de magnèsi.

iperstenia n.f. Foncionament exagerat d'unu teissuts ò organes.

iperstenic, a adj. Relatiu à l'iperstenia.

iperstructura n.f. (mat.) Tota estructura algebrica que contèn una iperoperacion. Var.: **iperestructura**.

ipersublime, a adj. Foarça sublime.

ipersusfàcia n.f. (geom.) Generalisacion en dimension superiora, dei corbas en dimension doi ò dei susfàcias en dimension tres.

ipersustentacion n.f. Accreissement momentaneu de la portança naturala d'una ala d'avion.

ipersustentator adj. m. e n.m. (aeron.) Qu'accreisse la portança dei alas d'un avion.

ipertelia n.f. Desvolopament exagerat d'unu organes, que finísson per pilhar tròup de plaça ò per devenir nocius (defensas de mamot, boascs d'unu cervidats, etc.).

ipertelic, a adj. Que sofrisse d'ipertelia.

ipertendut, uda adj. e n. Que sofrisse d'ipertension.

ipertension n.f. (patol.) Aumentacion anormala de la pression ò dedintre d'una cavitat ò d'un vaisseu: *Ipertension arteriala*. Sin.: **iperpression**. ◇ *Ipertension intracraniana*: Aumentacion de la pression intracraniana dau liquide cefaloraquidian.

ipertensiu, iva adj. Relatiu à l'ipertension.

ipertensor adj. m. Que provòca una ipertension.

ipertermia n.f. (patol.) Elevacion de la temperatura dau còrs en dessobre de la normala. Sin.: **fèbre**.

ipertèxto n.m. Document ò ensèms de documents que contènon d'unitats d'informacions ligadi entre eli per d'iperligams. Aqueu sistema permete à l'usancier d'anar directament à l'unitat que l'interèssa, coma vòu, d'un biais non linari.

ipertimia n.f. Fach d'aver una sensacion extrèma de benèstre e d'intrar dins un estat euforic. Trebolici bipolari qu'accreisse l'energia e l'umor afectiva, fins à botar au limit de l'exuberança.

ipertimic, a n. Persona que sofrisse d'ipertimia.

ipertimisacion (-izacion) n.f. Ensèms dei simptòmes toxics dus à una activitat exagerada dau timus, qu'expliqueria d'unu cas de moart subita dei tetareus.

ipertiroïdia n.f. Exageracion de la secrecion de la glanda tiroïda, sovent acompanhada d'una ipertrofia d'aquesl organe, coma si pòu observar, espec., dins la malautia de Basedow. Var.: **ipertiroïdisme**.

ipertiroïdisme n.m. Ipertiroïdia.

ipertonia n.f. Foarta tonicitat. Sin.: **ipertonicitat**.

ipertonicitat n.f. Ipertonia.

ipertoxic, a adj. Qu'es totplen toxic.

ipertrempa n.f. (fis. quim.) Refreiament d'una substança d'un biais pron rapide per que non subisse de transformacion au cors dau procèssus.

ipertrempat, ada adj. *Acier ipertrempat*: Si di d'un acier qu'a subit una trempa m'un refreiament foarça rapide.

ipertricòsi n.f. Desvolopament anormal dei pels dins una region dicha glabra e que presenta en principi solament de pels de peluc.

ipertrofia n.f. (patol.) Aumentacion de volume d'un teissut, d'un organe, deuguda à un desvolopament excessiu de la talha dei sieus constituents. Contr.: **atrofia**. 2. (fig.) Desvolopament excessiu, exagerat: *Ipertrofia de la sensibilitat*.

ipertrofiar vt. (*ipertròfi*, classic *ipertròfii*) Produrre l'ipertrofia de (un teissut, un organe). Contr.: **atrofiar**. ◆ **s'ipertrofiar** v.pr. 1. Aumentar de volume per ipertrofia. 2. Si desvolopar excessivament: *Aquela administracion s'es ipertrofiada*.

ipertrofiat, ada adj. Pertocat d'ipertrofia. Contr.: **atrofiat**.

ipertrofic, a adj. (patol.) Qu'a lu caractèrs de l'ipertrofia, que presenta una ipertrofia.

iperurbanisme n.m. Acommodacion au parlar de la vila per aplicacion abusiva d'una règla de correspondença; adaptacion d'una forma dialectala ò regionala au parlar de la vila.

iperuremia n.f. Presença d'un excès d'urea dins lo sang.

iperurèsi n.f. Aument anormal de la secrecion urinària.

iperuricemia n.f. Presença d'un excès d'acide uric dins lo sang, observada particulierament dins la gota.

iperventilacion n.f. (med.) *Iperventilacion provocada:* Aument dei escambis respiratòris, provocat per l'anestesista dins una tòca terapeutica en lo debanament d'uni intervencions cirurgicali.

ipervitaminat, ada adj. Que contèn totplen de vitaminas: *Un regime ipervitaminat*.

ipervitaminòsi n.f. (patol.) Excès d'una vitamina ò de vitaminas dins l'organisme; lu trebolicis qu'aquel excès provòca.

ipestesia n.f. Diminucion de la sensibilitat. Var.: ipoestesia.

ipètre, a adj. Que non es provedit d'una teulada sus l'ensèms de la sieu susfàcia: *Temple ipètre*. ◆ n.m. 1. Temple ipètre. 2. Impòsta cleada que sobremontava la poarta d'intrada dei temples romans.

ipic, a adj. Relatiu ai cavaus, à l'ipisme.

ipisme n.m. Ensèms dei activitats esportivi practicadi à cavau.

ipna n.f. (bot.) Mofa foarça comuna.

ipnagogic, a adj. Que pertòca l'endormiment, lo periòde just avant lo soam: *Imatges ipnagogics*.

ipnal n.m. (farm.) Autre nom dau tricloracetil-dimetil-fenil pirazolòne, que s'emplega per tractar d'unu cas d'ipertension. Var.: **ipnau**.

ipnau n.m. Ipnal.

ipniatre, a n. Somnambule que, dins lo soam magnetic, prescriu des remèdis à-n-eu-meme ò ai autres.

ipniatria n.f. Tractament dei malautias per un ipniatre.

ipnoblepsia n.f. Somnambulisme pretendudament lucide.

ipnogène, a adj. Que facilita ò provòca lo soam.

ipnografia n.f. Descripcion dau soam.

ipnoïde, a adj. (psiquiatria) *Estat ipnoïde*: Estat caracterisat per l'enfosquiment de la consciença, la diminucion dei percepcions, lo laissar anar dei procèssus intellectuals e dei contenguts de pensada.

ipnologia n.f. Branca de la fisiologia que pertòca lo soam.

ipnopompic, a adj. Que pertòca lo revèlh incomplet que vèn après lo soam.

ipnòsi n.f. 1. Estat de soam artificial provocat per suggestion. 2. Tecnica de suggestion pròpria à provocar aquel estat; utilisacion d'aquesta tecnica (espec. dins una tòca terapeutica).

ipnotic, a adj. Relatiu à l'ipnòsi, à l'ipnotisme. ◆ adj. e n.m. Si di de medicaments que provòcon lo soam. Sin.: **sedatiu**.

ipnotisaire (-izaire), airitz n. Persona qu'ipnotisa.

ipnotisar (-izar) vt. 1. Sotametre à l'ipnòsi. 2. S'impauar à l'esperit de quauqu'un; obsedir, obnubilar. ◆ **s'ipnotisar** v.pr. Èstre obnubilat, fascinat per quauqua ren.

ipnotisme n.m. Ensèms dei tecnicas que perméton de provocar l'ipnòsi.

ipo- Element tirat dau grèc, que significa «sota», «en sota», emplegat dins la construccion d'un grand nombre de mòts, sobretot dins lo camp scientific e en part. en medecina, per indicar una intensitat ò una qualitat inferiori à la normala, une insufisança, una diminucion ò l'inferioritat.

ipoabissal, a adj. Relatiu à de profondors importanti dei oceans.

ipoacosia n.f. Diminucion de l'acuita auditiva.

ipoacosic, a adj. e n. Que sofrisse d'ipoacosia.

ipoalgesia n.f. Diminucion de la sensibilitat à la dolor.

ipoallergic, a adj. Que lo sieu indici allergisant est bas.

ipoandrisme n.m. Infantilisme masculin.

ipoanestesia n.f. Anestesia generala entirant lo soam.

ipoazotita n.f. Sau de l'acide ipazotós.

ipoazotós, oa adj. Si di d'un acide oxigenat de l'azòt, de formula $H_2N_2O_2$.

ipoazoturia n.f. Presença d'una quantitat anormalament bassa de substanças azotadi dins l'urina.

ipobòr n.m. Sòrta de nieron foarça nosible de la figuiera.

ipobromit n.m. Nom generic dei saus que contènon lo radical BrO, e conoissut solament en solucion. Es un desinfectant e un oxidant que l'ipoclorit de sòdi remplaça d'un biais mens car.

ipobromós adj. m. Determina l'acide HBrO, identic à l'acide iperclorós.

ipocalcemia n.m. Diminucion du taus de calci dins lo sang.

ipocaliemia n.f. Diminucion dau taus dau potassi sanguin en-dessota dei limits normals.

ipocaloric, a adj. Si di d'un regime alimentari paure en calorias.

ipocamp n.m. 1. Peis marin que la sieu tèsta, orizontala e que fa pensar à la tèsta d'un cavau, si prolonga per un còrs vertical que s'acaba m'una coa prensila (Lòng de 15 cm, lo mascle es provedit d'una pòcha incubatritz. 2. (anat.) Cinquena circonvolucion temporala situada à la faça inferiora dau lòbe temporal dau cerveu. 3. (mit.) Animau fabulós de la mitologia grèga, mièg cavau, mièg òme.

ipocapnia n.f. Diminucion dau taus de l'anidride carbonic dins lo sang.

ipocarpogat, ada adj. Que lu sieus fruchs e li sieu granas madúront sota tèrra.

ipocastanacea n.f. *Ipocastanaceas*: Familha d'aubres e d'arbustes, coma lo marronier d'Índia.

ipocauste n.m. (Antiquitat romana) Sistema d'escaufatge mé d'ària cauda installat dins lo soal e lo sotasoal d'uni construccions romani (espec. lu tèrmes).

ipocefal(e) n.m. 1. Dins l'Antiquitat, tela engipada pi pinta. 2. Disc plat en cartapista, en teula ò en aram que lu Egipcians plaçàvon sota la tèsta dei sieu momias.

ipocentaure n.m. (mit.) Mostre mièg òme, mièg cavau.

ipocentre n.m. (geofis.) Ponch soterran dont si supaua qu'un seisme es naissut. (La projeccion de l'ipocentre à la susfàcia es l'epicentre).

ipocicloïda n.f. Corba generada per un ponch d'un cercle que rotla sensa esquilhar, au dedintre d'un cercle fixe.

ipocicloïdal, a adj. 1. Qu'a la forma d'un ipocicloïde. 2. Si di d'un engranatge dins lo quau lo pinhon vira au dedintre de la ròda. Var.: **ipocicloïdau**.

ipocicloïdau, ala adj. Ipocicloïdal.

ipocloremia n.f. Diminucion dau taus dei clorures dins lo sang, observada en particulier en cas de vomidura abondós e de diarreas

ipocloric, a adj. Si di d'un acide, en realitat lo bioxide de clòre ClO_2.

ipocloridria n.f. Baissa dau taus de l'acide cloridric dins lo suc gastric.

ipoclorit n.m. Sau ò estèr de l'acide ipoclorós.

ipocloritat, ada adj. Que contèn d'ipoclorit.

ipoclorós adj. m. (quim.) Si di de l'anidride Cl_2O e de l'acide HClO.

ipocloruria n.f. Presença de quantitats anormalament pichini de clorures dins l'urina.

ipocoagulabilitat n.f. Diminucion de la coagulabilitat d'un liquide organic, essencialament dau sang.

ipocolesterolemia n.f. Diminucion de la quantitat de colesteròl en circulacion dins lo sang (en sota de 1,50 g per litre de sèrom).

ipocolesterolemiant, a adj. Que tende à far baissar lo taus de colesteròl sanguin.

ipocòndri n.m. (anat.) Caduna dei parts laterali de la region superiora de l'abdomèn.

ipocondria n.f. Estat d'ànsia permanenta, patologica, que pertòca la santat, l'estat e lo foncionament dei pròpris organes.

ipocondriac, a adj. e n. Si di d'una persona que sofrisse d'ipocondria.

ipocoristic, a adj. e n.m. (ling.) Qu'exprimisse una intencion afectuoa.

ipocotilat, da adj. (bot.) *Axe ipocotilat:* Part dau tronquilhon d'una plantula situada au dessobre de l'insercion dei cotiledòns.

ipocràs n.m. Bevenda facha mé de vin dins lo quau an infusat de canèla, de vanilha e de giròfla, mé de sucre.

ipocraterimòrfe, a adj. En parlant de la coròlla, en forma de copa, dau tube lòng, m'un limbe alongat, pauc ò pron perpendiculari au tube.

ipocratic, a adj. 1. Qu'es deugut ò atribuit à Ipocrat. 2. Basat sobre la doctrina d'ipocrat. 3. (pej.) Que caracterisa Ipocrat ò un mètge quau que sigue. 4. (patol.) *Dets ipocratics, onglas ipocratics*: Pertocats d'ipocratisme. ◇ *Faça ipocratica, faciès ipocratic*: Expression caracteristica de la cara d'un moribond.

ipocratisme n.m. 1. Doctrina, metòde d'Ipocrat, que consistisse essencialament à observar l'évolucion naturala dei malautias e à agir dins lo sens de la natura. 2. (patol.) Desformacion dei dets e dei onglas que presènton un enlargiment, una incurvacion dei extremitats, consecutivement à d'uni afeccions pulmonari, cardiovasculari, etc.

ipocrinia n.f. Estat provocat per la diminucion de la secrecion endocrina d'una glanda ò d'uni glandas.

ipocrisia n.f. 1. Defaut qu'una persona a e que consistisse à escondre la pròpria personalitat e à afectar de sentiments, d'opinions e de vertuts que non a. 2. Caractèr de cen qu'es ipocrita. Sin.: **faussetat**.

ipocrita adj. e n. Que manifèsta d'ipocrisia; que presenta lu caractèrs de l'ipocrisia. Sin.: **fausson**, **cacholeta**.

ipocritament adv. D'un biais ipocrita. Sin.: **faussament**.

ipocritic, a adj. Relatiu à un tipe de música acompanhada de gèsts.

ipocromatic, a adj. Que possedisse mens de pigment que normalament; que contèn gaire de cromatina (en parlant d'un nucleu).

ipocròme, a adj. Si di de l'anemia caracterisada per la diminucion de la tenor dei eritrocits en emoglobina. Var.: **ipocromic**.

ipocromia n.f. Diminucion de la coloracion normala d'un teissut ò d'un organe, de la pigmentacion cutanea, ò diminucion anormala de la tenor en emoglobina dei eritrocits.

ipocromic, a adj. Ipocròme.

ipodactil(e) n.m. Part inferiora de cada det de la pata d'un auceu.

ipodèrma n.m. 1. (anat.) Part prefonda de la pèu, sota dau dèrma, rica en teissut adipós. 2. (zool.) Mosca espessa e veluda que la sieu larva (lo *varon*) viu sota la pèu d'unu romegaires, provocant l'ipodermòsi.

ipodèrme, a adj. Ipodermic.

ipodermia n.f. Ensèms dei operacions que consistísson à entraucar de medicaments sota la pèu au mejan d'una seringa e d'una agulha.

ipodermic, a adj. Relatiu à l'ipodèrma, au teissut sotacutaneu. Var.: **ipodèrme**.

ipodermòsi n.f. Afeccion causada per la mosca ipodèrma.

ipodorian n.m. (mús.) *Mòde ipodorian*: Qu'es d'una quarta en-dessota dau mòde dorian.

ipodròme n.m. 1. Camp de corsas. 2. (Antiquitat) Luèc adobat per li corsas de cavaus ò de carris.

ipoeolian n.m. (mús.) *Mòde ipoeolian*: Qu'es d'una quarta en-dessota dau mòde eolian.

ipoepinefria n.f. Insufisença dau foncionament dei glandas surrenali.

ipoestesia n.f. Ipestesia.

ipoexcitabilitat n.f. Estat de cen qu'es ipoexcitable, d'una persona ipoexcitabla.

ipoexcitable, a adj. Que reagisse d'un biais anormalament feble à una excitacion.

ipofagia n.f. Fach de manjar de carn de cavau.

ipofagic, a adj. Que manja de carn de cavau.

ipofague, aga adj. e n. Que manja de carn de cavau.

ipofaringe n.f. (anat.) Organe linguifòrme situat dins la boca e que forma lo bòrd inferior de la faringe sus lo bas de la cavitat bucala e que poarta la dubertura dau conduch salivari comun.

ipofisari, ària adj. De l'ipofisi.

ipofisectomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala de l'ipofisi.

ipofisi n.f. (anat.) Glanda endocrina situada sota l'encefale e que secrèta d'ormònas nombroï, en particulier l'ormòna de creissença, d'estimulinas qu'agísson sobre d'autri glandas endocrini, una ormòna que frena la secrecion urinària e una autra que fa si contractar lu muscles liscs.

ipofolliculinia n.f. Insufisença de la secrecion intèrna d'ormònas estrogèni, que si manifèsta clinicament per l'amenorrea ò per l'irregularitat dei règlas.

ipofoncion n.f. Diminucion de l'activitat d'un organe.

ipofoncionament n.m. Foncionament anormalament reduch.

ipofosfat n.m. Sau de l'acide ipofosforic.

ipofosfatemia n.f. Diminucion de la quantitat dei fosfats contenguts dins lo sang.

ipofosfaturia n.f. Eliminacion diminuida dei fosfats urinari. Es foarça importanta dins l'ipoparatiroïdia.

ipofosfit n.m. Sau de l'acide ipofosforós, de formula MPO_2H_2.

ipofosforemia n.f. Diminution du taux du fosfore dans le sang, particulièrement sous sa forme inorganica.

ipofosforic, a adj. Si di de l'acide solide de formula $H_4P_2O_6$, produch per una oxidacion lenta dau fosfòr expausat à l'ària.

ipofosforós, oa adj. Si di de l'acide solide, de formula H_3PO_2 ò $H(PO_2H_2)$.

ipogastri n.m. (anat.) Part inferiora de l'abdomèn.

ipogastric, a adj. Relatiu à l'ipogastre.

ipogène, a adj. Si di d'una ròca formada dins li grandi profondors.

ipogenital, a adj. Varietat dau biotipe alongat astenique de Pende, caracterisat per un esquelèt e una musculadura greules, un desvolopament insufisent dei caractèrs sexuals primaris e secondaris, l'ipotonia nervioa. Var.: **ipogenitau**.

ipogenitalisme n.m. Estat d'una persona que li sieu glàndolas genitali an una secrecion insufisent. Sin.: **ipogonadisme**.

ipogenitau, ala adj. Ipogenital.

ipogeu, ea adj. Que si desvolopa sota tèrra.

ipogeu n.m. (arqueol.) 1. Excavacion cavada per la man de l'òme; construccion sota tèrra. 2. Tombeu soterran.

ipogine, a adj. Si di d'un organe floral qu'es inserit sota l'ovari.

ipoginia n.f. Insercion (d'un organe floral) sota l'ovari.

ipoglandular(i), a (-ària) adj. Caracterisat per una insufisença de secrecion glandulària.

ipoglicoraquia n.f. Diminucion dau taus de glucòsa dins lo liquide cefaloraquidian.

ipoglicemia n.f.

ipoglobulia n.f. Anemia globulària.

ipoglobulinemia n.f. Tenor anormalament bassa dau seromm sanguin en globulinas.

ipoglòssa adj. (anat.) Sublingual. ◆ n.m. Nèrvi sublingual.

ipogonadisme n.m. Ipogenitalisme.

ipogrife n.m. Animau fabulós, mièg cavau, mièg grifon, dei romans medievals.

ipoïde, a adj. (mecan.) *Engranatge ipoïde*: Cobla d'engranatges dei dents en espirala, que lu sieus cònes d'origina non an de som comun.

ipoleucocitòsi n.f. Diminucion dau nombre de globules blancs dau sang. Sin.: **leucopenia**.

ipolidian, a adj. Mòde ipolidian: Qu'es d'una quarta en dessota dau ton lidian.

ipolimnic, a adj. (geofis.) Qu'es relatiu à l'ipolimnion.

ipolimnion n.m. (geofis.) Part inferiora d'un lac, en dessota de la jaça de saut termic, à temperatura totjorn bassa.

ipolipemia n.f. Diminucion dau taus dei lipides contenguts dins lo sang. Var.: **ipolipidemia**.

ipolipidemia n.f. Ipolipemia.

ipologia n.f. Sciença, estudi dau cavau.

ipologia n,f. Alteracion de la paraula qu'entrava de prononciar de mòts de mai d'una ò doi sillabas.

ipoluteïnia n.f. Insufisença de secrecion de luteïna (progesteròna) per l'ovari.

ipomania n.f. Estat d'excitacion passadís ò abitual que rapèla, sota una forma atenuada, lu grands trachs de l'excitacion maniaca. Sin.: **mania subaguda**, **exaltacion**.

ipomaniac, a adj. e n. Que relèva de l'ipomania.

ipomeria n.f. Anomalia que si manifèsta dins lo demeniment dau nombre d'elements semblables, per ex. de mamifèrs que possedísson solament sièis vertèbras cervicali. Contr.: **ipermeria**.

ipometabolisme n.m. Metabolisme reduch.

ipometria n.f. Insufisença de la vision d'objèctes alunhats.

ipomobil(e), a adj. Si di d'un veïcul tractat per de cavaus.

iponeurian, a adj. Animau que la sieu cadena nervioa es situada ventralament: La màger part dei invertebrats son iponeuranians. Sin.: **protostomian**. Contr.: **epineurian**.

iponeuston n.m. (oceanogr.) Ensèms dei organismes que vívon dins la part inferiora de la jaça superficiala d'aiga de mar constituida per l'interfàcia ària-aiga.

iponeustonic, a adj. Qualifica l'ensèms dei organismes que vívon dins la jaça situada sota l'interfàcia ària-aiga.

iponime n.m. (ling.) Tèrme que lo sieu sens es enclaus dins lo sens d'un autre qu'es dich *iperonime*: Ponchut *es un iponime de* barca.

iponoïde, a adj. *Estat iponoïde*: Estat intermediari entre la velha e lo soam caracterisat per una atenuacion de l'intensitat dei percepcions, un aflaquiment dei procèssus intellectuals e un enfosquiment de la conscienca.

iponomeuta n.m. Parpalhòla de nuèch d'un vintenau de milimètres d'envergadura, dai alas anteriori blanqui

ponchadi de negre e dai alas posteriori grisi e franjadi, que la sieu toara, dicha *toara filoa,* nose totplen au pomier e a la periera, qu'envolopa au mejan de fieus sedós.

ipoosmia n.f. Diminucion de l'olfaccion. Var.: **iposmia**.

ipoosmotic, a adj. (fis.) Si di d'un equilibri osmotic creat quora la concentracion dau mitan interior non es tant elevada coma aquela dau mitan exterior. Var.: iposmotic.

ipoovaria n.f. Activitat endocriniana insufisenta de l'ovari. Var.: **ipovaria**.

ipoparatiroïdia n.f. Sindròme que resulta de l'absença dins l'organisme d'ormòna paratiroïdiana, mai frequent per la frema que cò per l'òme.

ipoparatiroïdian, a adj. Relatiu à l'ipoparatiroïdia.

ipopepsia n.f. Diminution de la secrecion d'acide cloridric dins l'estòmegue.

ipopermeabilitat n.f. Feblessa de la permeabilitat renala.

ipopetalia n.f. Disposicion florala dins la quala la coròlla es ipogina (lo receptacle es alora convèxe).

ipopigmentacion n.f. Feblessa de la pigmentacion de la pèu.

ipopion n.m. Aspostemidura de la corba interiora de l'uèlh.

ipopituitarisme n.m. Insufisença foncionala de l'ipofisi.

ipoplasia n.f. Diminucion de volume d'un organe, en seguida d'una insufisença numerica dei cellulas que lo constituísson. Var.: **ipoplastia**.

ipoplasic, a adj. Relatiu à l'ipoplasia. Var.: **ipoplastic**.

ipoplastia n.f. Ipoplasia.

ipoplastic, a adj. Ipoplastic.

ipopotame n.m. 1. Mamifèr porcin que viu dins lu fluvis africans que que si noirisse d'èrbas fresqui. 2. (fam.) Persona foarça gròssa.

ipopression n.f. Ipotension.

ipoprotrombinemia n.f. Demeniment dau taus de protrombina dins lo sang, que pòu provocar d'emorragias.

ipoproteïnemia n.f. Diminucion dau taus dei proteïnas dins le serom sanguin.

ipoquilia n.f. Diminucion de la secrecion gastrica.

iporeïc, a adj. (geol.) Qualifica lo mitan biologic particulier constituit per li aigas qu'emplísson lu intersticis dau sediment sobre lo quau circúlon li aigas correnti.

iporquema n.m. (lit. gr.) Cant coral en l'onor d'Apollon e d'Artèmis.

iposecrecion n.f. Diminucion d'una secrecion glandulària.

iposexual, a adj. D'una sexualitat demenida ò inexistenta. Var.: **iposexuau**.

iposexuau, ala adj. Iposexual.

iposfixia n.f. Insufisença circulatòria caracterisada per una diminucion dau dèbit arterial m'un pols pichin, d'ipotension, un refreiament dei extremitats e una stasa venoa restacada à una aumentacion de la viscositat sanguina.

iposistolia n.f. 1. Diminucion de la foarça de la sistòla. 2. Fasa de descompensacion cardiaca que precedisse l'asistolia.

iposmotic, a adj. Ipoosmotic.

iposmia n.f. Ipoosmia.

iposodat, ada adj. (med.) Paure en sau.

iposomnia n.f. Niveu moderat d'insomnia.

ipospade adj. e n.m. Pertocat per l'ipospadiàs.

ipospadiàs n.m. Mauformacion dei vias urinari de l'òme que provòca une dubertura de l'urètra sus la part inferiora dau bícol.

ipostaminat, ada adj. Que li sieu estaminas s'inserísson sota l'ovari.

ipostaminia n.f. Estat d'una plantas quora li estaminas son ipogini.

ipostasi n.f. (teol.) Caduna dei tres personas divini consideradi coma substancialament distinti.

ipostasi n.f. (med.) Amolonament dau sang dins lu capillaris.

ipostasiar vt. (*ipostasi*, classic *ipostàsii*) 1. (teol.) Redurre (quauqua ren) à l'estat d'ipostasi. 2. (fig.) Considerar à toart coma una realitat absoluda: *Ipostasiar una esperança*.

ipostatic, a adj. (teol.) *Union ipostatica*: Union en una ipostasi soleta dei doi naturas, divina e umana, de Jèsus Crist.

ipostenia n.f. (med.) Estat d'anequeliment.

ipostenic, a adj. (med.) Qu'es relatiu à l'ipostenia. ◆ n. Persona que sofrisse d'ipostenia.

ipostil(e), a adj. (arquit.) Que lo sieu plafond es sostengut au mejan de colomnas.

ipostòma n.m. Porcion de la tèsta dei insèctes, que si situa en dessota de la labra inferiora.

iposulfat n.m. (quim.) Sau producha per la combinason de l'acide iposulfuric m'una basa.

iposulfit n.m. Sau de l'acide iposulfurós. Sin.: **tiosulfat**.

ipotalame n.m. Region dau diencefale situada à la basa dau cerveu e dont si tròvon diferents centres regulators dei grandi foncions (fam, set, activitat sexuala, soam, termoragulacion).

ipotalamic, a adj. Relatiu à l'ipotalame.

ipotalassic, a adj. Que si tròva sota l'aiga marina: *Navigacion ipotalassica, depaus de calcari ipotalassic.*

ipotaxi n.f. Figura d'estile que consistisse en una abondança inabituala dei ligams de subordinacion dins una frasa ò dins de frasas consecutivi.

ipoteca n.f. 1. (dr.) Drech que grèva un ben immobilier au profièch d'un creancier per garantir lo pagament de la creança. 2. (fig.) Obstacle qu'empacha lo compliment de quauqua ren: *La sieu malautia es una ipoteca sobre la sieu carriera*. 3. *Pilhar una ipoteca sobre l'avenir*: Dispauar d'una caua denant de la possedir.

ipotecable, a adj. Que pòu èstre ipotecat.

ipotecar vt. 1. Grevar (un ben) d'una ipoteca per garantir una creança. 2. (fig.) Engatjar, ligar per quauqua ren que devendrà una dificultat: *Ipotecar l'avenir*.

ipotecari, ària adj. Relatiu à l'ipoteca; garantit per una ipoteca.

ipotecariament adv. Per ipoteca.

ipotecat, ada adj. Qu'es l'objècte d'una ipoteca.

ipotendut, da adj. e n. Que patisse d'ipotension.

ipotension n.f. Tension arteriala inferiora à la normala. Sin.: **ipopression**.

ipotensor adj. m. e n.m. Si di d'un medicament que fa baissar la tension arteriala.

ipotensiu, iva adj. Relatiu à l'ipotension. ◆ n.m. Medicament que fa baissar la tension.

ipotenusa n.f. (mat.) Costat opauat à l'angle drech d'un triangle rectangle.

ipotermal, a adj. (geol.) Qualifica una aiga que la sieu temperatura es compresa entre 20 e 34ºC.

ipotermia n.f. Abaissament de la temperatura dau còrs en dessota de la normala.

ipotèsi n.f. 1. (log.) Proposicion à partir de la quala si rasona per trovar la solucion d'un problema, per demostrar un teorema. ◇ (espec.) Proposicion que resulta d'una observacion e qu'es sotamessa au contraròtle de l'experiença ò que si verifica per deduccion. 2. Suposicion destinada à explicar ò à prevèire de fachs. ◇ *En tota ipotèsi*: En toi lu cas.

ipotetic, a adj. 1. (log.) Fondat sobre una ipotèsi. 2. Dubitós, incèrt.

ipoteticament adv. Per ipotèsi.

ipoteticodeductiu, iva adj. (log.) 1. SI di d'un rasonament dins lo quau d'unu principis son considerats coma vèrs e assegurats e d'autres coma purament ipotetics e verificables a posteriori. 2. Si di d'un sistema axiomatisat e formalisat.

ipotimia n.f. Diminucion anormala dau tònus afectiu. Es un dei simptòmas principaus de l'esquizofrenia.

ipotireòsi n.f. Ipotiroïdia.

ipotiroïdia n.f. (med.) Insufusença ò absença de secrecion tiroïdiana.

ipotonia n.f. 1. (bioquim.) Estat d'una solucion ipotonica. 2. Diminucion de la tonicitat musculària.

ipotonic, a adj. 1. (bioquim.) Si di d'una solucion salina que la sieu concentracion moleculària es inferiora à-n-aquela dau plasma sanguin. 2. (med.) Que presenta una ipotonia, en parlant d'un organe.

ipotrepsia n.f. Estat de desnutricion dau jove niston, caracterisat per la disparicion incompleta dau teissut adipós.

ipotrofia n.f. Desvolopament insufisent d'un organe ò dau tot dau còrs. Contr.: **ipertrofia**, **atrofia**.

ipotrofic, a adj. Qui pertòca l'ipotrofia.

ipoventilacion n.f. Intrada en quantitat insufisenta d'ària dins lu paumons.

ipovitaminòsi n.f. Ensèms dei trebolicis provocats per una carença d'una vitamina ò d'uni vitaminas.

ipoxantina n.f. Basa purica $C_5H_4N_4O$ gaire solubla dins l'aiga, solubla dins lu alcòls e lu acides minerals, isolada per lo promier còup de la ratèla.

ipoxemia n.f. Ipoxia.

ipoxia n.f. Diminucion de la tenor dau sang en oxigène. Sin.: **ipoxemia**.

ippon n.m. Ponch decisiu dins lu arts marciaus.

ipso facto loc. adv. latina Automaticament, obligatòriament.

ipsilon n.m. e n.f. Vintena letra de l'alfabet grèc.

ipsografia n.f. Descripcion dau releu dau soal.

ipsografic, a adj. Que representa lo releu dau soal.

ipsograma n.m. (electricitat) Diagrama que moastra li variacions d'intensitat dau corrent.

ipsomètre n.m. Instrument emplegat per la mesura de l'altituda à partir de l'observacion de la temperatura d'ebullicion de l'aiga ò d'un autre liquide, que diminuisse mé la pression e doncas l'altituda.

ipsometria n.f. Representacion sus una mapa, per lo biais dei corbas de niveus, dei altitudas d'una region.

ipsometric, a adj. Relatiu à l'ipsometria.

ipuric, a adj. *Acide ipuric*: Molecula que deriva dei acides aminats e mai exactament de la glicina e de l'acide benzoïc que la sieu sintetisacion si fa au niveu dau fetge.

Ir Simbòle de l'iridi.

ira n.f. (lit.) Ràbia, bila, corroç. Sin.: **colèra**, **escaufada**, **cauda**.

iradà n.m. Rescrich dei sultans otomans per d'afaires minors (Etim. ar. *irada*, volontat).

iradament adv. (lit.) D'un biais irat.

iràisser (s') v.pr. S'embilar. Sin.: **s'encolerir**.

iraissós, oa adj. Que s'embila facilament. Sin.: **colerós**, **bilós**, **pissavinaigre**.

iranian, a adj. e n. D'Iran. ◆ n.m. (ling.) 1. Grope de lengas indoeuropeï parladi en Iran e dins li regions à l'entorn. 2. Persan.

iraquian, a adj. e n. D'Iraq.

irar vt. (lit.) Embilar. Sin.: **corroçar**, **encorroçar**.

irascibilitat n.f. (lit.) Caractèr d'una persona irascibla.

irascible, a adj. Portat à la ràbia, que s'embila facilament. Sin.: **iraissós**, **irós**, **bilós**, **colerós**.

irat, ada adj. (lit.) Embilat. Sin.: **encolerit**, **enrabiat**.

irenic, a adj. 1. Que vòu evitar lu excès d'una actituda purament polemica. 2. De l'irenisme.

irenisme n.m. (relig.) Actituda de comprension e de caritat adoptada entre cristians de confessions diferenti per estudiar lu problemas que lu sepàron.

irenista adj. e n. De l'irenisme; que si compoarta embé irenisme.

iridacea n.f. *Iridaceas*: Familha de plantas monocotiledoneï, dei flors sovent decorativi, que comprèn espec. l'iris, la cotelassa.

iridectomia n.f. Excision cirurgicala d'una part de l'iris.

iridescença, éncia n.f. Caractèr de cen qu'es iridescent.

iridescent, a adj. Que remanda li colors de l'arc de Sant Martin.

iridi n.m. Metal blanc foarça dur, resistent à l'accion dei agents quimics, que fonde vèrs 2400°C e es contengut dins divèrs mineraus de platin; element (Ir) de n° atomic 77 e de massa atomica 192,22.

iridian, a adj. (anat.) De l'iris de l'uèlh.

iridiat, ada adj. (quim.) Que contèn d'iridi.

iridodialisi n.f. 1. (cir.) Ablacion d'un tròç d'iris per practicar un viston artificial. 2. Esgarradura traumatica de l'iris.

iridologia n.f. Metòde de diagnostic dei trebolicis organics à partir de l'examèn de l'iris.

iridoplegia n.f. Paralisia de l'iris.

iridoscòpi n.m. Aparelh per practicar l'iridologia.

iridoscopia n.f. Examèn de l'iris au mejan de l'iridoscòpi.

iridotomia n.f. (cir.) Trencament de l'iris.

iris n.m. (anat.) 1. Membrana circulària, contractila, diversament colorada, qu'ocupa lo centre anterior de l'uèlh e es traucada en lo sieu mitan d'un orifici, la pupilha. Sin.: **color**. 2. (fot.) Dubertura circulària dau diamètre variable obtenguda per un ensèms de lamellas reglabli, emplegada coma diafragma. 3. Planta sovent cultivada per li sieu flors ornamentali e odoranti e que lo sieu rizòma si pòu emplegar en perfumaria. Sin.: **èrba dau coteu**. 4. Substança perfumada extracha dau rizòma de l'iris.

irisable, a adj. Susceptible d'irisacion.

irisacion (-izacion) n.f. 1. Proprietat qu'an d'unu còrs d'esparpalhar la lutz en rais colorats coma l'arc de Sant Martin. 2. Reflets ensinda produchs.

irisar vt. 1. Faire aparéisser l'irisacion dins. 2. Donar li colors de l'arc de Sant Martin à.

irisatge n.m. Accion d'irisar.

irish-coffee n.m. (mòt anglés) Bevenda compauada de cafè foarça caud mé de whisky e napat de crema fresca.

irish-stew n.m. (mòt anglés) Ragost de moton bulhit mé de tantiflas, de cebas, d'alhet, etc...

iritis n.m. (patol.) Inflamacion de l'iris.

irlandés, esa adj. e n. D'Irlanda. ◆ n.m. Lenga celtica parlada en Irlanda. Sin.: **gaelic d'Irlanda**.

iroal n.m. Molon (Luceram).

iroat n.m. (Pelha) Iròu.

irona n.f. Cetònia que constituisse lo principi odorant de la raíç d'iris.

ironia n.f. 1. Escòrn que consistisse à donar ai mòts una valor autra que la sieu valor reala ò la sieu valor completa, ò à faire entendre lo contrari de cen que si di. Sin.: **trufandisa**, **trufaria**. ◇ *Ironia socratica*: Biais de filosofar pròpri à Socrates, que pauava de questions aparentament alunhadi entre eli, per metre l'interlocutor en contradiccion embé eu-meme. 2. (fig.) Contraste entre una realitat crudèla e cen que si podia esperar: *Ironia dau sòrt*.

ironic, a adj. 1. Que manifèsta d'ironia. 2. Qu'emplega l'ironia: *Un escrivan ironic*. 3. (fig.) Que fa un contraste derisòri: *Un ironic revirament de situacion*. Sin.: **trufandier**.

ironicament adv. D'un biais ironic.

ironisar (-izar) vi. Usar d'ironia. Sin.: **si menchonar**.

ironista n. Persona qu'emplega sovent l'ironia. Sin.: **menchonier**.

iroqués, esa adj. e n. Qu'apartèn ai Iroqués. ◆ n.m. Familha de lengas dei Iroqués.

irós, oa adj. (lit.) Embilat.

iròu n.m. (Puget-Teniers) Garbier, blad qu'es lèst per èstre caucat. Var.: **iroat** (Pelha).

irracional, a adj. 1. Contrari à la rason; inaccessible. 2. (mat.) *Nombre irracional*: Nombre real que non es un nombre racional, que non si pòu escriure coma quocient de doi entiers ($\sqrt{2}$, π, etc.). Var.: **irracionau**.

irracionalament adv. D'un biais irracional.

irracionalisme n.m. 1. Actituda d'aqueu que sostèn que lo fondament de la conoissença que l'òme a dau monde non es ligat à la rason. 2. Actituda d'aqueu qu'afirma que lo comportament moral, social de l'òme non repaua sobre de valors que relèvon de la rason.

irracionalista adj. e n. Pròpri à l'irracionalisme; partidari de l'irracionalisme.

irracionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es irracional.

irracionau, ala adj. Irracional.

irradiacion n.f. 1. Fach de s'esparpalhar per raionament à partir d'un centre d'emission: *L'irradiacion de la lutz dau soleu*. 2. (med.) *Irradiacion doloroa*: Propagacion d'una dolor à partir dau ponch dont a començat. 3. (fis.) Accion d'un raionament ionisant sobre una matèria viva ò inanimada; exposicion d'un còrs a un raionament radioactiu; fach d'èstre irradiat. Var.: **irradiament**.

irradiament n.m. Irradiacion.

irradiant, a adj. Qu'irràdia. Var.: **irradiator**.

irradiar vi. ò **s'irradiar** v.pr. (*irradi*, classic *irràdii*) S'esparpalhar en s'escartant d'un centre, en raionant. ◆ v.t. Expauar à de radiacions (radiacions ionisanti, en particulier).

irradiator, tritz adj. Irradiant.

irrancurablament adv. Irreprochablament.

irrancurable, a adj. Irreprochable.

irrasonable, a adj. Que non es rasonable.

irrasonat, ada adj. Que non es rasonat, que la rason non contraròtla: *Una paur irrasonada*.

irratificable, a adj. Que non si pòu ratificar.

irratrapable, a adj. Que non pòu èstre regantat. Sin.: **irregantable**.

irreal, a adj. Que non es real, que sembla en defoara de la realitat. Var.: **irreau**.

irrealisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre realisat.

irrealisat (-izat), ada adj. Que non es realisat.

irrealisme n.m. Mancança de sens dau real.

irrealista adj. e n. Que manca dau sens dau real, de realisme: *Un projècte irrealista*.

irrealitat n.f. Caractèr de cen qu'es irreal.

irreau, ala adj. Irreal.

irrecastenablament adv. Irreprochablament.

irrecastenable, a adj. Irreprochable.

irrecevible, a adj. Que non pòu èstre pilhat en consideracion. ◇ (dr.) Que non es recevible.

irrecobrable, a adj. Que non pòu èstre recobrat.

irrecompassable, a adj. Infranquible.

irreconciliable, a adj. Que non pòu èstre reconciliat.

irrecuperable, a adj. Que non pòu èstre recuperat.

irrecusable, a adj. Que non pòu èstre recusat.

irredenta, a adj. e n. 1. Sota senhoratge forastier. 2. Relatiu à l'irredentisme.

irredentisme n.m. 1. Après lo 1870, movement de revendicacion italian sobre lo Trentin, l'Ístria e la Dalmàcia, pi sobre l'ensèms dei territòris considerats coma italians. 2. Movement nacionalista de revendicacion territoriala.

irredentista adj. e n. De l'irredentisme; partidari de l'irredentisme.

irredimible, a adj. Irrescatable.

irredimible, a adj. Que non pòu èstre redimit.

irredimit, ida adj. Que non es liberat en pagant.

irreductibilitat n.f. Qualitat, caractèr de cen qu'es irreductible.

irreductiblament adv. D'un biais irreductible.

irreductible, a adj. 1. Que non pòu èstre reduch, simplificat. 2. Qu'abandona jamai, que rèsta solide sus la sieu posicion: *Un enemic irreductible*. 3. (cir.) Que non pòu èstre remés en plaça: *Una fractura irreductibla*. 4. (mat.) *Fraccion irreductibla*: Fraccion que lo sieu numerador e lo sieu denominador non d'autre partidor comun que 1 (11/4 es una fraccion irreductibla). ◇ *Polinòme irreductible sus un còrs K*: Polinòme que non si pòu descompauar en produch de polinòmes à coeficients dins lo còrs *K*.

irreflechit, ida adj. 1. Qu'es fach ò dich sensa reflexion. Sin.: **impensat**. 2. Qu'agisse sensa reflexion. Sin.: **impulsiu**.

irreflexion n.f. Defaut de reflexion. Sin.: **imprudença**, **precipitacion**, **impulsivitat**.

irreformable, a adj. Que non pòu èstre reformat: *França es un país irreformable*.

irrefragabilitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es irrefragable.

irrefragable, a adj. (lit.) Que non pòu èstre contradich, recusat: *Una autoritat irrefragabla*. Sin.: **incontestable**, **irrecusable**.

irrefutabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irrefutable.

irrefutable, a adj. Que non si pòu contradire: *Un argument irrefutable*. Sin.: **indiscutible**.

irrefutat, ada adj. Que non es estat refutat.

irregantable, a adj. Irratrapable.

irregular, a adj. Irregulier (forma correnta).

irregular n. Irregulier (forma correnta).

irregularament adv. Irregulierament (forma correnta).

irregularitat n.f. 1. Mancança de regularitat, de simetria, d'uniformitat. 2. Caractèr de cen que non es regulier, reglementari, legal. 3. Accion irreguliera, contrària à la lèi, au règlament. 4. Caua, susfàcia irreguliera: *Li irregularitats dau terren*.

irregulier, a adj. 1. Que non es simetric, que non es unifòrme. ◇ (bot.) Si di d'un calici ò d'una coròlla que li sieu pèças non son egali. Sin.: **zigomòrfe**. 2. Que non es regulier dins lo sieu travalh, lu sieus resultats. 3. Non confòrme à l'usatge comun: *Situacion irreguliera*. 4. Non confòrme à una reglamentacion. 5. (gram.) Que s'escarta d'un tipe considerat coma normal. Var.: **irregular**.

irregulier n.m. Partisan, franc-tiraire que coopèra à l'accion d'una armada reguliera. Var.: **irregular**.

irregularierament adv. D'un biais irregulier. Var.: **irregularament**.

irreïterable, a adj. Que non si pòu reïterar.

irreligion n.f. Absença de conviccions religioï. Sin.: **ateïsme**.

irreligiós, oa adj. 1. Que non a de conviccions religioï. 2. Irrespectuós vèrs la religion: *Un discors irreligiós*. Sin.: **ateïsta**.

irreligiosament adv. D'un biais irreligiós.

irreligiositat n.f. Caractèr de cen qu'es irreligiós.

irremborsable, a adj. Que non pòu èstre remborsat.

irremediablament adv. D'un biais irremediable; definitivament.

irremediable, a adj. Que non li si pòu remediar.

irremissibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irremissible.

irremissiblament adv. D'un biais irremissible. Sin.: **imperdonablament**.

irremissible, a adj. (lit.) 1. Que non merita lo perdon, la remission. Sin.: **imperdonable**. 2. Implacable, fatal: *Lo cors irremissible dei eveniments*.

irremission n.f. (lit.) Absença de perdon.

irremplaçable, a adj. Que non pòu èstre remplaçat: *Lu cementèris son emplits de monde irremplaçable*.

irremunerable, a adj. Que non pòu èstre remunerat.

irreparablament adv. D'un biais irreparable.

irreparable, a adj. Que non si pòu reparar. ◆ n.m. *Cometre l'irreparrable*: Faire una accion qu'a de consequenças grèvi.

irreprensiblament adv. D'una mena irreprensibla.

irreprensible, a adj. Si di d'una persona ò d'una caua sensa repròchi, que non si pòu acusar.

irrepressible, a adj. Irreprimible.

irreprimible, a adj. Que non pòu èstre reprimit. Sin.: **irrepressible**.

irreprochablament adv. D'un biais irreprochable.

irreprochable, a adj. Que non li si pòu ren reprochar. Sin.: Sin.: **irrancurable**, **irrecastenable, imblaimable**, **perfècte**.

irrescatable, a adj. Que non pòu èstre rescatat. Sin.: **irredimible**.

irresistiblament adv. D'un biais irresistible.

irresistible, a adj. À cu ò à que non si pòu resistir.

irresolucion n.f. Incertituda, estat d'una persona que demòra irresoluda. Sin.: **indecision**, **trastejadís**, **tira-moala**, **tira-laissa**.

irresolut, uda adj. e n. Qu'a de mau à si determinar, à pilhar partit. Sin.: **indecís**, **trastejaire**. ◆ adj. Que demòra sensa solucion.

irrespècte n.m. Mancança de respècte. Sin.: **maucreança**.

irrespectuós, oa adj. Que manca de respècte. Sin.: **maucreat**, **maleducat**, **maucorós**.

irrespectuosament adv. En mancant de respècte. Sin.: **maucorosament**; **maucreadament**, **maleducatament**.

irrespirabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irrespirable.

irrespirable, a adj. 1. Non respirable: *L'ària d'aquela maion es irrespirable*. 2. Dificile de suportar, en parlant d'un mitan: *Un clima familial irrespirable*. Sin.: **deletèri**.

irresponsabilitat n.f. 1. Estat d'aqueu que non es responsable dei sieus actes. 2. Caractèr de quauqu'un qu'agisse à la leugiera. 3. (dr.) Privilègi que mete lo cap de l'Estat à la sosta de tot contraròtle parlamentari ò juridiccional per lu actes complits dins l'exercici dei sieu foncions, en defoara dei cas prevists dins la Constitucion.

irresponsablament adv. D'un biais irresponsable.

irresponsable, a adj. e n. 1. Que non es capable de respoandre dei sieus actes, dau sieu comportament. 2. Qu'agisse m'una leugieretat colpabla.

irretipable, a adj. Inimitable.

irretractibilitat n.f. Estat de cen qu'es irretractable.

irretractable, a adj. Que non si pou retractar.

irrestrechibilitat n.f. Estat de cen qu'es irrestrechible.

irrestrechetible, a adj. Que non pòu restrechir.

irretractil(e), a adj. Que non es retractile.

irreverença (-éncia) n.f. 1. Mancança de respècte; insolença. Sin.: **irrespècte**, **maucreança**. 2. Accion, paraula irreverencioa.

irreverencial, a adj. Irreverenciós. Var.: **irreverenciau**.

irreverenciau, ala adj. Irreverencial.

irreverenciós, oa adj. Que manca de respècte. Var.: **irreverent**, **irreverencial**. Sin.: **maucreat**, **maleducat**, **irrespectuós**, **maucorós**.

irreverenciosament adv. D'un biais irreverenciós. Sin.: **maucreadament**, **irrespectuosament**, **maucorosament**, **maleducadament**.

irreverent, a adj. Irreverenciós.

irreversibilitat n.f. Caractèr, proprietat de cen qu'es irreversible.

irreversiblament adv. D'un biais irreversible.

irreversible, a adj. 1. Que non es reversible. 2. Que si pòu seguir dins una direccion soleta, dins un sens solet. 3. (quim.) Si di d'una reaccion que va fins au sieu acabament e que la reaccion invèrsa non la pòu limitar.

irrevocabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irrevocable.

irrevocablament adv. D'un biais irrevocable.

irrevocable, a adj. Que non si pòu revenir sobre; definitiu: *Una decision irrevocabla*.

irrigable, a adj. Que pòu èstre irrigat. Sin.: **aigable**.

irrigacion n.f. 1. Apoart d'aiga sus un terren cultivat ò una pradaria en vista de compensar l'insufisença dei precipitacions e de permetre lo plen desvolopament dei plantas. Sin.: **aigatge**, **acanalament**. 2. (med.) Accion de faire parvenir un liquide à una part malauta: *Irrigacion d'una plaga*. 3. (fisiol.) Apoart de sang dins lu teissuts per lu vaisseus sanguins.

irrigaire, airitz adj. Que sièrve à irrigar.

irrigar vt. (*irrigui*) Aigar per irrigacion. Sin.: **aigar**.

irrigator n.m. 1. (med.) Aparelh que sièrve à faire de lavaments ò d'injeccions. 2. Instrument que sièrve a l'aigatge espandit dei culturas. Var.: **irrigador**. Sin.: **beal**.

irritabilitat n.f. 1. Caractèr, estat d'una persona irritabla. 2. Caractère d'un teissut, d'un organe que s'irrita facilament.

irritable, a adj. 1. Si di d'una persona que s'embila facilament. Sin.: **tissós**, **iraissós**, **colerós**, **bilós**, **pissavinaigre**. 2. Si di d'un teissut ò d'un organe que s'irrita facilament.

irritacion n.f. 1. Estat de quauqu'un qu'es irritat, embilat. Sin.: **bila, escaufada**, **cauda**, **ràbia**, **encanhament**, **enrabiadura**. 2. Inflamacion leugiera d'un teissut, d'un organe. Var.: **irritament**.

irritament n.m. Irritacion.

irritant, a adj. 1. Qu'embila, que provòca un estat d'irritacion. 2. Qu'irrita lu teissuts, lu organes.

irritar vt. 1. Embilar, contrariar, exasperar. Sin.: **encanhar**, **iràisser**, **encolerir**. 2. Inflamar leugierament (la pèu, un teissut, un organe), un provocant una sensacion de dolor ò una reaccion: *Lo fum irrita lu uèlhs*.

irritat, da adj. Irós, encanhat, embilat, encolerit, iraissut.

irritatiu, iva adj. (med.) Qu'irrita.

irrompible, a adj. Que non pòu èstre rot. Sin.: **infrangible**.

irrupcion n.f. 1. Fach d'intrar rapidament e violentament dins un luèc: *L'irrupcion dei manifestants dins la cort de la Prefectura*. ◇ *Faire irrupcion en quauque luèc*: Li intrar bruscament, sensa li èstre asperat. 2. Desbordament brusc e violent de la mar, d'un fluvi; envasiment: *L'irrupcion de l'aiga dins li carrieras de la vila*. 3. Aparicion foarça rapida d'element noveus dins un camp donat: *L'irrupcion de tecnologias novèli*.

irsut, a adj. Que lu sieus bèrris son espés e quilhats. Sin.: **escarpinat**.

irsutisme n.m. (med.) Sindròme caracterisat per la presença de pels dins li zònas que normalament non n'en son provedidi.

irudinea n.f. *Irudineas*: Classa d'anelides sensa sedas, que comprèn espec. la sansuga.

irundinidats n.m. *Irundinidats*: Familha de passerons constituida de 19 genres e de 88 espècias, coma l'arèndola. Son de passerons de talha pichina fins à mejana, dau còrs fuselat mé d'alas lòngui, sovent m'una coa forcuda, que si noirísson en vòl.

irvingianisme n.m. Doctrina d'una sècta religioa que, sota lo nom de *Glèia catolica apostolica*, si reclama d'Edward Irving. Var.: **irvingisme**.

irvingisme n.m. Irvingianisme.

isabèla adj. inv. D'un brun jaune clar, en parlant de la rauba dei cavaus: *Cavau isabèla* ò *isabèla*, n.m. Sin.: **falet**.

isallobara n.f. (meteor.) Corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra dont li variacions de la pression atmosferica son egali dins un temps donat.

isallotèrme n.m. Corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra d'ont li variacions de la temperatura de l'aire son egali dins un temps donat.

isanemòna n.f. Corba traçada sus una mapa per toi lu ponchs dont lo vent a una velocitat mejana identica.

isanomala n.f. Corba que jonhe toi lu ponchs de la Tèrra dont presènton una anomalia identica d'un element meteorologic à respièch de la mejana d'un ceucle de latituda.

isard n.m. Camoç dei Pireneus.

isatina n.f. (quim.) Compauat obtengut per accion d'acide nitric sobre d'indigo.

isatis n.m. 1. (bot.) Pastèl. 2. Rainard dei regions arctiqui, finda sonat *rainard blau* ò *rainard polari*, que la sieu pelliça devèn blanca en ivèrn.

isaurian, a adj. Que pertòca la dinastia bizantina fondada per Leon III (716-802).

isba n.f. Abitacion dei paisans rus, facha de boasc de sapin.

ISBN n.m. (per *International Standard Book Number*) Numèro d'identificacion internacional atribuit à cada obratge publicat.

iscariotisme n.m. Doctrina dei caïnistas, eretges dau s. II^{d}, que veneràvon l'apòstol Judas que lo sieu traïment aflatat auria procurat lo sauvament dei òmes.

iscariotista n. Partidari de l'iscariotisme.

iscla n.f. 1. Vegetacion espontanea que creisse au bòrd dei cors d'aiga; vegetacion provocada (ò lo sieu emplaçament), ai memes luècs, e que mete à profièch lo ric apoart dei alluvions e l'umiditat d'en dessota: *Li isclas de Var*. 2. Ísola.

isclon n.m. 1. Iscla pichina. 2. Isoleta.

isconocèra n.m. *Isconocèras*: Sotòrdre d'insèctes mallofagues, dei antenas filifòrmi, parasits dei mamifèrs e dai auceus.

iscuria n.f. Incapacitat à urinar.

iseion n;m. Santuari grecoegipcian ò grecoroman d'Isis.

isentropic, a adj. (fis.) Si di d'una transformacion termodinamica au cors de la quala l'entropia demòra constanta.

isiac, a adj. Relatiu à Isis: *Lu cultes isiacs*.

iskatòla n.f. Escòla associativa dau País Basc, que lo sieu ensenhament es per una granda part prodigat en basc.

isla n.f. Ísola, illa.

islam n.m. 1. Religion dei musulmans. 2. *L'Islam*: Lo monde musulman; la civilisacion que lo caracterisa.

islamic, a adj. Relatiu à l'islam.

islamisacion (-izacion) n.f. Accion d'islamisar.

islamisar (-izar) vt. 1. Convertir à l'islam. 2. Aplicar la lèi islamica à (la vida publica, sociala, la justícia, etc.).

islamisme n.m. 1. Religion musulmana, islam. 2. Movement politicoreligiós que preconisa l'islamisacion completa, radicala, dau drech, dei institucions, dau govèrn.

islamista adj. e n. Relatiu à l'islamisme; partidari de l'islamisme.

islamita adj. (vièlh) Musulman.

islamitat, ada adj. (vièlh) Islamisat, convertit à l'islam.

islandés, esa adj. e n. D'Islàndia.

islandsís n.m. Vaste glacier dei latitudas auti.

ismaelian, a n. Membre d'una sècta shiita qu'admete Ismaèl coma darrier imam.

ismaelisme n.m. Sistema religiós dei ismaelians.

ismaelita adj. e n. Si di d'un ensèms de populacions nomadi dau desèrt arabic, que la Bibla fa descendre d'Ismaèl, enfant d'Abraam.

isneca n.f. (mar.) Nau nordenca que navigava à velas e à rems: s. XIII^{n}: «... *gardan fermament o fassan gardar e tenir per totz que son supleiatz a Masselha lo sortz de las naus e de totas las coquas et isnescas...*»

iso n.m. inv. Escala de mesura de la sensibilitat dei pelliculas fotografiqui.

isoaglutinacion n.f. Aglutinacion dei globilhons roges per de plasma de natura identica, ma de grope sanguin desparier. Entira un auvari de transfusion.

isoanticòrs n.m. Anticòrs qu'agísson à respièch d'unu globilhons roges de personas de natura identica, portairitz de l'antigène especificament correspondent.

isobar, a adj. 1. De pression atmosferica egala. 2. Que si debana à una pression constanta: *Transformacion isobara*.

isobar, a adj. e n.m. (fis.) Si di de nucleus qu'an lo meme nombre de massa ma de numèros atomics diferents.

isobara n.f. (meteor.) Sus una carta meteorologica, corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra dont la pression es la mema.

isobaric, a adj. Que la sieu pression atmosferica es identica.

isobarometric, a adj. Que presenta li memi autessas barometriqui.

isobat, a adj. e n.f. (geogr.) Si di d'una corba que religa lu ponchs d'egala prefondor sota tèrra ò sota l'aiga.

isoborneòl n.m. Isomèr dau borneòl que resulta de l'idrogenisacion dau canfre.

isobutan(e) n.m. Idrocarbure, isomèr dau butan(e).

isobutil(e) n.m. Radical univalent, isomèr dau butile.

isobutilène n.m. Idrocarbur etilenic extrach deu gas de cracatge dei petròlis, matèria primiera de la fabricacion dei plastics.Var.: **isobutène**.

isobutilic, a adj. Que pertòca lu derivats de l'isobutile.

isobutiric, a adj. Que pertòca lu isomèrs dei compauats butirics.

isocaloric, a adj. Relatiu à d'aliments que, à pes identic, porgísson un nombre egal de calorias.

isocarde n.m. Molusc bivalve que la sieu gruèlha a la forma d'un coar (Lòng de pauc ò pron 6 cm).

isocarena adj. Si di de volumes de carenas egals ma de formas diferenti.

isocefalia n.f. Convencion dei arts primitius ò arcaïcs, que plaça à niveu egal li tèstas dei personatges representats.

isocianic, a adj. Cianic.

isocilindric, a adj. Format de mantu cilindres egals.

isoclin, a adj. 1. Qu'a la mema inclinason. 2. (geofis.) *Corba*, *linha isoclina* ò *isoclina*. n.f.: Corba que religa lu ponchs de la Tèrra dont l'inclinason es la mema.

isoclina n.f. Corba isoclina.

isoclinal, a adj. (geol.) *Plec isoclinal*: Que lu sieus doi flancs son parralèles. ◇ *Estructura isoclinala*: Caracterisada per la repeticions de plecs isoclinals. Var.: **isoclinau**.

isoclinau, ala adj. Isoclinal.

isocòre, a adj. (fis.) Que correspoande à un volume constant.

isocoria n.f. (anat.) Egalitat dei doi vistons de l'uèlh.

isocromatic, a adj. Que la sieu color es unifòrma.

isocromia n.f. Caractèr de cen qu'es isocròme.

isocròne, a adj. (didact.) Que si fa dins d'espacis de temps egals. Var.: **isocronic**.

isocronia n.f. Isocronisme.

isocronic, a adj. Isocròne.

isocronicament adv. D'un biais isocronic.

isocronisar (-izar) vt. Rendre icronisar.

isocronisme n.m. Caractèr de cen qu'es isocròne. Var.: **isocronia**.

isodactil(e), a adj. Que lu sieus dets son egals.

isodactilia n.f. Conformacion anormala de la man que lu sieus dets an toi una dimension identica.

isodinam(e), a adj. Relatiu à de quantitats desparieri que porgísson una quantitat egala de calorias.

isodinamia n.f. (fisiol.) Equivalença entre d'aliments qu'an, à de pes diferents, la mema valor energetica.

isodinamic, a adj. (fisiol.) 1. (geofis.) Si di d'una corba que religa lu ponchs de la Tèrra dont la compauanta orizontala dau camp magnetic es la mema. 2. (fisiol.) Relatiu à l'isodinamia; que presenta un rapoart d'isodinamia. 3. Que la sieu foarça es egala dei doi costats.

isodòme, a adj. (arquit.) Si di d'un aparelh dins lo quau li pèiras si cavàucon e an toti una faça visibla de la mema autessa e de la mema longuessa.

isoedric, a adj. (miner.) Que li sieu facetas son parieri, en parlant d'un cristal.

isoelectric, a adj. Que pertòca un còrs electric neutre.

isoemolisina Emolisina d'un serum que pòu degalhar lu globilhons roges de quauqu'un d'una raça identica.

isoesferic, a adj. Relatiu à d'esfèras egali. Var.: **isosferic**.

isoespondilat n.m. Isoespondilitats: Òrdre màger de pèis ossós qu'enclau li familhas dei salmonidats (saumon, trocha), dei clupeïdats (sardina, arenc), e dei engraulidats (amploa); Var.: **isospondilat**.

isoesporat, da adj. Que pertòca lu pteridofits de que lo tot dei espòras a una parença identica. Var.: **isoesporat**.

isoestasia n.f. Teoria de l'equilibri de la crosta terrenala. Var.: **isostasia**.

isoet n.m. (bot.) Èrba aqüatica vivaça, rizomatoa, que poarta d'esporanges de doi menas (Embrancament dei pteriofits).

isoetacea n.f. *Isoetaceas*: Plantas que lo tipe n'es l'isoet.

isoeugenòl n.m. Isomèr de l'eugenòl contengut dins li essenças d'ilang-ilang e de notz muscada.

isofasa adj. Que lo sieu periòde de clar es egal au sieu periòde d'escuritat.

isofise, a adj. *Corba isofisa*: Corba de niveu.

isogame, a adj. (biol.) Que presenta una reproduccion per isogamia.

isogamia n.f. (biol.) Mòde de reproduccion sexuada dins la quala li gametas son parieri, e que si realisa dins divèrsi espècias d'algas e de fonges inferiors. Contr.: **eterogamia**.

isogamma n.f. (fis.) Corba de valor egala de la compauanta verticala dau camp de la pesantor terrenala.

isogamme, a adj. Relatiu à l'isogamma.

isogène, a adj. Relatiu à un faisseu luminós que lo tot dei sieus rais passa en un ponch solet. Sin.: **omocentric**.

isogeotèrme, a adj. Relatiu ai ponchs dau dedintre de la crosta terrenala de temperatura egala.

isogire, a adj. Que forma una espira complida.

isoglòssa n.f. (ling.) Linha que separa doi zònas dialectali qu'ofrísson de formas ò de sistemas diferents per un trach lingüistic donat. ◆ adj. Situat sus una mema isoglòssa.

isoglucòsa n.f. Glucòsa extracha dau gran turc, emplegada dins l'agroalimentari.

isogonal, a Que pertòca d'angles egals. Var.: **isogonau**.

isogonau, ala adj. Isogonal.

isogòne, a adj. 1. Qu'a d'angles egals. 2. (geofis.) Si di d'una corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra qu'an la mema declinason magnetica.

isografia n.f. Retipe identic de l'escriptura d'una autra persona.

isograma n.f. Grafic que resulta dau ligam entre de ponchs d'intensitat egala.

isogrope, a adj. D'un grope sanguin parier.

isoieta adj. e n.f. (meteor.) Si di d'una corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra que recévon la mema quantitat de precipitacions per un periòde considerat.

isoimmunisacion (izacion) n.f. Aparicion d'anticòrs dintre un organisme qu'a receuput un antigène venent de quauqu'un d'una espècia identica.

isoionic, a adj. Que contèn lu memes ions à la mema concentracion.

isoïpsa adj. Corba isoïpsa ò isoïpsa, n.f.: Corba de niveu.

ísola n.f. 1. Estenduda de tèrra qu'es entornada d'aiga de toi lu costats. 2. (coïna) *Isla flotejanta*: Entremet fach

d'una meringa cuècha au forn e pauada sobre una crema. Var.: **illa**, **iscla**.

isolable, a adj. Que pòu èstre isolat.

isolacion n.f. Accion d'isolar un còrs dins lo relarg acostic ò electric.

isolacionisme n.m. Politica exteriora d'un Estat que rèsta volontariament à l'escart dei afaires internacionals, que s'isòla politicament e economicament dei autres.

isolacionista adj. e n. Relatiu à l'isolacionisme; partidari de l'isolacionisme.

isoladament adv. D'un biais isolat, à despart, individualament: *Agir isoladament*.

isolador, airitz adj. e n.m. Isolant.

isolador n.m. Cabina dont l'elector causisse e mete sota envolopa lo sieu bulletin de vòte.

isolament n.m. 1. Estat d'una abitacion, d'un luèc escartat: *L'isolament d'un vilatge*. 2. Estat de quauqu'un qu'es isolat. 3. Estat de quauqu'un qu'es moralament solet. 4. Estat d'un país, d'una region sensa relacion politica ni economica, sensa engatjament m'ai autres. 5. Estat d'un còrs isolat dau ponch de vista electric, calorific ò fonic; isolacion. 6. (psiquiatria) Mesura terapeutica que vòu sostraire lo subjècte dau sieu mitan familial e social.

isolant, a adj. 1. Qu'es marrit conductor de la calor, de l'electricitat

isolant n.m. Materiau isolant.

isolar vt. (*isòli*) 1. Separar quauqua ren, un luèc, de cen qu'es à l'entorn: *Li inondacions an isolat lo vilatge*. 2. Protegir dei influenças termiqui ò acostiqui: *Isolar una maion*. 3. (quim.) Desgatjar dei sieu combinasons: *Isolar un metal*. 4. (electr.) Empachar la conduccion electrica entre (de còrs conductors), espec. au mejan d'isolants; desconnectar (un circuit, un dispositiu). 5. Metre quauqu'un fisicament ò moralament à l'escart dei autres, l'empachar d'aver de relacions m'ai autres. 6. Considerar quauqua ren à despart, lo destriar dau rèsta; abstraire: Isolar una frasa dau sieu contèxte. ◆ **s'isolar** v.pr. Si metre à l'escart, si separar dei autres: *S'isolar per meditar*.

isolari, ària adj. e n. Insulari.

isolat, ada adj. 1. Solet, separat dei autres: *Viure isolat*. 2. À l'escart, alunhat dei autri abitacions ò de tota activitat. 3. Rare, unic: *Un cas isolat*. 4. Protegit dau contacte de tot còrs conductor de l'electricitat, de la calor ò dau son. 5. (mat.) *Ponch isolat* a *d'una part* A (*d'un espaci topologic* E): Ponch *a* de *E* qu'admete un vesinatge que contèn minga element de A autre qu'eu-meme.

isolat n.m. (mil.) Militari momentaneament sensa afectacion.

isolat n.m. 1. (biol.) Espècia completament isolada, dins la quala existisse minga escambi genetic m'au rèsta dau monde e qu'aqueu confinament menaça. 2. (demogr.) Grope etnic que lo sieu isolament geografic, social ò cultural constrenhe ai unions endogamiqui.

isolator n.m. Supoart isolant d'un conductor electric.

isolecitic, -ica adj. Alecitic.

isoleta n.f. Pichina isla.

isoleucina n.f. Acide aminat essencial, present dins de nombroï proteïnas.

isològua, òga n. (quim.) Si di de còrs organics qu'an de proprietats quimiqui foarça vesini.

isomèr, a adj. e n.m. (quim.) Si di de doi compauats formats dei memes elements dins li memi proporcions, ma que presènton de proprietats diferenti (Doi compauats isomèr an la mema formula bruta, ma de formulas desvolopadi diferenti).

isomerasa n.f. Enzima que catalisa lu adobaments intramolecularis, coma la transformacion d'una forma en L en una forma en D).

isomeria n.f. Caractèr dei compauats isomèrs.

isomeric, a adj. Relatiu à l'isomeria.

isomerisacion (-izacion) n.f. (quim.) Tranformacion en un compauat isomèr.

isomerisar (-izar) vt. Tresmudar per lo biais de l'omerisacion.

isomètre n.m. Escòrpi foarça alongat, comun en toti li encontradas sequi.

isometria n.f. (mat.) Transformacion pontuala que consèrva li distanças: *Translacions, simetrias e rotacions son d'isometrias dau plan ò de l'espaci*.

isometric, a adj. 1. (mat.) Si di d'una transformacion pontuala qu'es una isometria. ◇ *Figuras isometriqui*: Figuras que s'escàmbion dins una isometria. 2. (quim.) Que li sieu dimensions son egali: *Cristaus isometrics*. 3. Si di d'una contraccion musculària tala que la longuessa dau muscle non càmbia quora la foarça qu'aqueu muscle desvolopa aumenta.

isomòrfe, a adj. 1. (quim.) Qu'a la mema forma cristallina. 2. (mat.) Si di de doi ensembles taus qu'existisse un isomorfisme d'un dins l'autre.

isomorfisme n.m. 1. (quim.) Caractèr dei còrs isomòrfes. 2. (mat.) *Isomorfisme d'un ensemble dins un autre ensemble*: Omomorfisme bijectiu dau promier ensemble dins lo segond.

isoniaside n.m. Potent medicament antituberculós.

isonitrit n.m. Nom generic de compauants isomèrs dei nitrits.

isonitrosat, da adj. *Derivats isonitrosats:* Oxima que provèn de l'isomerisacion d'un derivat nitrosat.

isonòme, a adj. Qu'obedisse à una lèi comuna.

isonomia n.f. Egalitat ciutadana ò politica apareissuda au moment de la marcha d'Atenas vèrs la democracia. Correspoande pauc ò pron à l'egalitat dei drechs civils e l'egalitat davant la lèi.

isooctan(e) n.m. Isomèr de l'octane.

isòp(e) n.f. Aubrilhon dei regions mediterraneï e asiatiqui, que l'infusion dei sieu flors es estimulanta (familha dei labiadas).

isoparafina n.f. Idrocarbure parafinic que la sieu estructura moleculara compoarta una ò mai d'una ramificacions coma l'isooctane.

isoparametric, a adj. Qu'an un paramètre identic: *Corbas isoparametriqui.*

isopatia n.f. (med.) Amagestrament per l'organisme pertocat per una malautia, e sota l'influença d'aquela

d'aquí, de substanças que perméton de combatre e de ressanar aquela malautia pròpria.

isopentan(e) n.m. Idrocarbure emplegat dintre li essençaas per l'aviacion e en petroquimia.

isoperimètre, a adj. (geom.) Si di de figuras que lu sieus périmètres son egals.

isoperimètre n.m. (geom.) Perimètre de mema longuessa.

isopet n.m. Recuèlh de faulas medieval.

isoplastia n.f. Proprietats d'unu aliments plastics de si poder substituir parcialament d'unu ai autres.

isopòde n.m. *Isopòdes*: Òrdre de crustaceus coma lo boet.

isoprène n.m. Diène qu'es à la basa de la fabricacion de nombrós polimèrs.

isoprenic, a adj. Relatiu à l'isoprène.

isoptèr n.m. *Isoptèrs*: Sota-òrdre dei Arquiptèrs.

isoquimene, a adj. Qu'a una temperatura egala d'ivèrn.

isoquinoleïna n.f. Isomèr de la quinoleïna, present dins lu quitrans de carbon de tèrra.

isorèl n.m. Marca comerciala d'un paneu de filandra de boasc.

isoscèl(e), a adj. (geom.) Qu'a doi costats egals. ◇ *Trapèze isoscèle*: Trapèze que lu sieus costats non parallèles son egals. ◇ *Triangle isocèle*: Triangle qu'an doi costats de longuessa pariera.

isoscelisme n.m. Caractèr d'una figura isoscèla.

isoseïsta adj. Si di d'una linha que religa sus una carta de ponchs dont un seïsme s'es fach sentir mé la mema intensitat. ◆ n.f. Aquesta linha. Var.: **isosista**.

isosferic, a adj. Relatiu à d'esfèras egali. Var.: **isoesferic**.

isosista adj. e n.f. Isoseïsta.

isosòma n.m. Insècte foarça pichon que transmete la ronha ai cerealas.

isosonia n.f. (acost.) Egalitat de sonia de la sensacion auditiva, causada per mantu sons de naturas divèrsi en de condicions determinadi.

isosonic, a adj. Relatiu à una linha en toi lu ponchs de la quala la sonia consèrva una valor egala sus un grafic auguent coma coordenadas la frequença e lo niveu de pression acostica.

isospondilat n.m. *Isospondilats*: Òrdre màger de pèis ossós qu'enclau li familhas dei salmonidats (saumon, trocha), dei clupeïdats (sardina, arenc), e dei engraulidats (amploa); Var.: **isoespondilat**.

isosporat, da adj. Que pertòca lu pteridofits que la totalitat dei sieu espòras a una parença identica. Var.: **isoesporat**.

isostasia n.f. Teoria de l'equilibri de la crosta terrenala. Var.: **isoestasia**.

isotèl(e) n.m. (Antiqu. gr.) Forastier establit dins un Estat grèc, qu'avia daverat l'isotelia.

isotelia n.f. (Antiqu.gr.) À Atenas, assimilacion totala dei metècs ai ciutadans en lo relarg fiscal e militari.

isotèrme, a adj. 1. De la mema temperatura. 2. Que si fa à una temperatura constanta: *Reaccion isotèrma*. 3. Mantengut à una temperatura constanta; isolat termicament.

isotèrma n.f. (meteor.) Corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra dont la temperatura es identica à-n-un moment donat.

isotermia n.f. Egalitat de temperaturas dau còrs maudespièch dei condicions à l'exterior.

isotermic, a adj. 1. Qu'es à temperatura constanta. 2. Si di d'una linha que religa sus una carta de ponchs de la Tèrra dont la temperatura es identica à-n-un moment donat.

isotermicament adv. À temperatura constanta.

isotonia n.f. (fis.) Equilibri moleculari de solucions separadi per una membrana permeabla qu'an la mema pression osmotica.

isotiazòl n.m. Isomèr dau tiazòl.

isotòne, a adj. Relatiu ai atòmes que lu sieus nucleus enclàuson un nombre egal de neutrons, ma que si destríon per lo nombre dei protons.

isotonic, a adj. 1. (fis.) Si di d'una solucion qu'a la mema concentracion moleculària qu'una autra, ma finda la mema pression osmotica. 3. (med.) *Solucion isotonica*: Solucion de mema concentracion moleculària que lo plasma dau sang.

isotòpe n.m. (fis.) Cadun dei diferents tipes de nucleus atomics d'un meme element, diferents solament per lo sieu nombre de neutrons, ma qu'an lo meme nombre de protons e d'electrons e qu'an doncas li memi proprietats quimiqui.

isotopia n.f. 1. Fach d'èstre un isotòpe; caractèr isotopic. 2. (ling.) Ensèms redondant de categorias semantiqui que rende possibla la lectura unifòrma dau racònte, tala que resulta dei lecturas parciali dei enonciats e de la resolucion dei sieu ambiguïtats qu'es guidada per la recèrca de la lectura unica.

isotopic, a adj. Dei isotòpes.

isotron n.m. Aparelh que sièrve à la separacion dei isotòpes per triada electrica dei sieus ions.

isotròpe, a adj. (fis.) Que li sieu proprietats fisiqui son parieri dins toti li direccions. Contr.: **anisotròpe**.

isotropia n.f. Caractèr d'un mitan isotròpe. Contr.: **anisotropia**.

isotropic, a adj. Qu'a lu caractèrs de l'isotropia.

ispanic, a adj. D'Espanha.

ispanisant (-izant), a adj. e n. Ispanista.

ispanisar (-izar) vt. Donar un caractèr espanhòu (grafia, mena de parlar...).

ispanisme n.m. (ling.) 1. Mòt, construccion que constituisse un particularisme de l'espanhòu. 2. Mòt espanhòu emplegat en una autra lenga. Sin.: **castelhanisme**.

ispanista adj. e n. Especialista de la lenga, de la literatura e de la civilisacion ispaniqui.

ispanitat n.f. Ensèms dei país de lenga e de cultura espanhòli.

ispanoamerican, a adj. e n. De l'Amèrica de lenga espanhòla.

ispanoarabe, a adj. Si di de l'art e de la civilisacion islamics à l'oèst dau bacin mediterraneu, dau temps que

lu califas de Còrdoa recampàvon sota la sieu autoritat lo Marròc e l'Espanha. Sin.: **ispanomoresc**.

ispanofòne, a adj. e n. Persona que parla espanhòu. Sin.: **castelhanofòne**.

ispanomoresc, a adj. Ispanoarabe.

ispanoroman, a adj. Relatiu à la populacion indigèna ispanica mesclada de colons romans.

ispid(e), a (bot.) Cubèrt de pels rufes e espés.

isquemia n.f. (med.) Interrupcion de l'irrigacion sanguina d'un organe, d'un teissut.

isquemic, a adj. (med.) Relatiu à l'isquemia.

isqui n.m. Isquion.

isquiatic, a adj. (anat.) Relatiu à l'oàs iliac, que li apartèn.

isquion n.m. (anat.) Un dei tres oàs que fórmon l'oàs iliac. Var.: **isqui**.

isquiopague n.m. Mòstre format de doi personas ligadi per la part ipogastrica, e qu'an un amborígol comun.

israelian, a adj. e n. De l'Estat d'Israèl.

israelita adj. e n. 1. Relatiu à l'Israèl biblic, au sieu pòble. 2. Judieu: *La comunautat israelita*.

israeloarabe, a adj. Que pertòca à l'encòup lu Israelians e lu Arabes: *Lo conflicte israeloarabe*. Var.: **israeloarabi**.

israeloarabi, àbia adj. Israeloarabe.

issa interj. Interjeccion que sièrve à donar de coratge. Sin.: **anèm!**, **zo!** ◇ (espec.) *Issa Niça!*: Encoratjament à l'equipa de balon de Niça.

issam n.m. Eissame.

issamar vi. Eissamar.

issamatge n.m. Eissamatge.

issar vt. 1. Elevar, quilhar, sovent en faguent un esfoarç: *Issar li velas*. (mar.) 1524: «*...han descubert ung lenham venent ha hyssar lo qual lur semblava estre una fusta...*» (Etim. germ. *issen)*. A.C. Arle. Sin.: **auçar**. 2. Faire accedir à un reng superior: Issar quauqu'un à la presidença. ◆ **s'issar** v.pr. S'elevar embé dificultat ò au mejan d'un esfoarç.

issart n.m. Essart. ◇ *Faire issart*: Essartejar.

issartar vt. Essartar.

issartàs n.m. Essartàs.

issartatge n.m. Essartatge.

issartejar vt. Essartejar.

issartet n.m. Essartet.

issartiar vt. (*issarti*, classic *issàrtii*) Issartejar.

issarton n.m. Essarton.

issieu n.m. Aisseu. Sin.: **aubre de ròda**.

ISSN n.m. (de l'anglés *International Standard Serial Number*) Numèro d'identificacion internacional atribuit à cada publicacion periodica.

issoart n.m. Banda, chorma. Sin.: **mànega**.

issofle n.m. Sofre.

isson n.m. Driça, andrivau, flon.

issuch, a adj. Eissuch.

issugar vt. Eissugar, panar.

istamina n.f. Amina derivada de l'istidina, presenta dins lu teissuts animals e dins lo sègala, que provòca la contraccion dei muscles liscs, la vasosolidilatacion dei capillaris, l'aumentacion de la secrecion de suc gastric e que juèga un ròtle important dins lo mecanisme dei reaccions allergiqui.

istaminergic, a adj. Relatiu ai terminasons de nèrvis qu'agísson per liberacion d'istamina.

istaminic, a adj. Relatiu à l'istamina.

isterectomia n.f. (cir.) Ablacion de l'utèrus.

isteresigrafe n.m. Aparelh que sièrve per traçar lu cicles d'isterèsis.

isterèsi n.f. 1. (fis.) Proprietat d'un sistema que la sieu evolucion non seguisse lo meme camin segond qu'una causa exteriora aumenta ò demenisse. 2. (econ.) *Isterèsi dau caumatge*: Situacion dins la quala lo taus de caumatge d'équilibri aumenta durablament, alora que la sieu causa a dispareissut.

isteretic, a adj. Relatiu ai fenomènes d'isterèsi magnetica ò dielectrica.

isterifòrme, a adj. Que fa pensar à l'isteria, que sembla l'isteria.

isteria n.f. 1. Nevròsi caracterisada per la traduccion dins lo lengatge dau còrs de conflictes psiquics (manifestacions de conversion) e per un tipe particulier de personalitat, marcat per lo teatralisme, la dependença e la manipulacion dei personas à l'entorn.

isteric, a adj. e n. Relatiu à l'isteric; pertocat d'isteria.

isterisemètre n.m. Aparelh per la mesura dei qualitats dei aligatges magnetics tocant l'isterèsi.

isterogène, a adj. Que provòca l'isteria.

isterografia n.f. Radiografia de l'utèrus après injeccion d'un produch opac ai rais X.

isterolabe n.m. (cir.) Instrument que permete de sasir l'utèrus dins lo debanament dei operacions abdominali.

isteroman, a adj. e n. Ninfoman.

isteromania n.f. Ninfomania.

isteromètre n.m. (med.) Instrument per sondar e mesurar l'utèrus.

isteron-proteron n.m. Tresvirament de l'òrdre natural cronologic ò logic de doi tèrmes (mòts ò proposicions).

isteropexia n.f. (cir.) Operacion per immobilisar l'utèrus dins l'eventualitat d'un desviament ò d'una ptòsi d'aquel organe.

isterosalpingografia n.f. Radiografia de l'utèrus e dei trompas après injeccion d'un liquide opac ai rais X (Permete lo diagnostic dei esterilitats per obliteracion dei trompas e aqueu dei tumors de l'utèrus).

isteroscòpi n.m. Aparelh que permete de visualisar lo dedintre d'un utèrus.

isteroscopia n.f. Examèn dau dedintre de l'utèrus au mejan d'un isteroscòpi.

isterotomia n.f. Fach de practicar una incision dins l'utèrus, lo mai sovent au cors d'una cesariana.

istidina n.f. Acide aminat, precursor de l'istamina, indispensable à la creissença e au manteniment dei mamifèrs.

istiocit n.m. Cellula liura dau teissut conjontiu, derivat de la cellula reticulària.

istiocitòma n;m. Pichona tumor cutanea arredonida, de natura conjontiva.

istiodiagnostic, a adj. Diagnostic obtengut per lo biais d'un examèn istologic d'un escapolon de teissut prelevat per biopsia ò per poncion.

istiotèstis n.m. Cefalopòde grandàs, arremarcable per lu sieus organes luminós.

istme n.m. 1. Lenga de tèrra estrecha, situada entre doi mars, e qu'unisse doi tèrras. 2. (anat.) Part estrecha d'uni regions dau còrs, d'unu organes.

istmic, a adj. 1. Relatiu à un istme. 2. (Antiquitat grèga) *Juècs istmics*: Juècs que si celebràvon dins l'istme de Corint, mé de concors musicals e atletics.

istogène, a adj. Relatiu ai fulhets embrionaris que dónon naissença ai divèrs teissuts.

istogenèsi n.f. 1. Formacion e desvolopament dei diferents teissuts de l'embrion. 2. Modificacion dei teissuts que, per lu insèctes, s'opèra à la fin dei metamorfòsis.

istograma n.m. Representacion grafica dei classas d'una variabla estadistica, qu'assòcia à cada classa un rectangle proporcional per la sieu longuessa à l'amplituda, per la sieu autessa à l'efectiu de la classa considerada.

istolisi n.f. Destruccion de teissuts vius au cors d'una metamorfòsi.

istologia n.f. Part de l'anatomia qu'estúdia la formacion, l'evolucion e la composicion dei teissuts dei èstres vius.

istologic, a adj. Relatiu à l'istologia.

istoplasma n.m. Fonge qu'ataca la pèu, lu ganglions, li viscèras, lu oàs.

istologista n. Persona especialisada en istologia.

istonina n.f. Oloproteïde contenent d'issofle e de tirosina, presenta dintre lu leucocits, lo timus, l'espèrma d'unu pèis.

istopatologia n.f. (med.) Istologia dei teissuts malauts.

istoplasmòsi n.f. Malautia deuguda à un fonge parasite (l'istoplasma) e que tòca la pèu, lu ganglions, li viscèras, lu oàs.

istopoièsi n.f. Ensèms dei fenomènes que, partent d'una cellula iniciala, la modifícon e la diferéncion, cen que dona un teissut dotat de proprietats foncionali especifiqui.

istoquimia n.f. Estudi de la constitucion quimica de la cellula e dei teissuts; disciplina qu'a aquest estudi per objècte. ◇ En particulier, disciplina qu'estúdia la constitucion quimica de la cellula e dei teissuts per de procediments microscopics. Sin.: **citoquimia.**

istoquimic, a adj. Relatiu à l'istoquimia. Sin.: **citoquimia**.

istoquimista n. Especialista d'istoquimia.

istòria n.f. 1. Relacion dei fachs, dei eveniments passats que pertòcon la vida (de l'umanitat, d'una societat, d'una persona, etc.). ◇ *La pichina istòria*: Li anecdòtas que pertòcon lo passat. 2. Estudi, sciença dei eveniments passats, d'una evolucion; obratge que descriu aquelu fachs: *Istòria geologica*. ◇ *Istòria naturala*: Scienças naturali. 3. Relacion d'eveniments, vertadiers ò fictius; racònte: *L'istòria d'un procès*. 4. Racònte mençoneguier: *Tot aquò, son ren que d'istòrias!* Sin.: **bala** (pop.), **coàs**, **cracas**. 5. Aventura particuliera, incident: *Una bruta istòria*. ◇ (au pl.) *Cercar d'istòrias*: Cercar de complicacions. Sin.: **cercar de nièras**, **cercar garrolha**. 6. (fam.) *Istòria de* (+ infinitiu): En vista de, per tau de, per de dire, per de dire.

istorian, a n. Especialista d'estudis istorics; autor d'obratges que tràcton d'istòria.

istoriar vt. (*istòri*, classic *istòrii*) Decorar de scenas narrativi, de vinhetas.

istoriat, ada adj. Decorat de scenas narrativi, de vinhetas: *Una tapissaria istoriada*.

istoric, a adj. 1. Qu'es relatiu à l'istòria, à l'estudi dau passat; qu'es confòrme ai sieus metòdes, ai sieu règlas: *De recèrcas istoriqui*. 2. Qu'apartèn à l'istòria, part dau passat de l'umanitat que la sieu existença es clarament establida: *Un fach istoric*. ◇ Qu'apartèn à un periòde sobre lo quau li a de documents escrichs: *Temps istorics e temps preïstorics*. 3. Qu'es demorat celèbre dins l'istòria; digne que l'istòria lo consèrve: *Un recòrd istoric*.

istoric n.m. Expauat cronologic dei fachs; racònte: *L'istoric d'una sciença*.

istoricament adv. Dau ponch de vista de l'istòria; en istorian.

istoricisme n.m. 1. Doctrina segond la quala l'istòria pòu, sensa lo socors d'una filosofia, establir d'uni veritats morali ò religioï. 2. Tendença, en arquitectura, à s'inspirar d'una epòca ò de divèrsi epòcas passadi.

istoricista adj. e n. Relatiu à l'istoricisme; partidari de l'istoricisme.

istoricitat n.f. Caractèr de cen qu'es istoric, de cen que l'istòria atèsta.

istorieta n.f. Pichin racònte d'una aventura plasenta; anecdòta.

istoriografe, a n. Escrivan encargat oficialament d'escriure l'istòria de la sieu epòca ò d'un sobeiran: *Jaufret, (Gioffredo), fuguèt l'istoriografe de la maion de Savòia.*

istoriografia n.f. 1. Travalh de l'istoriografe. 2. Ensèms dei documents istorics relatius à-n-una question.

istorisme n.m. (filos.) Estudi dei objèctes, dei eveniments, dau ponch de vista de la sieu aparicion e dau sieu desvolopament istorics.

istrian, a adj. e n. D'Ístria.

istrion n.m. 1. (ancianament) Actor que jugava de farças grossieri; joglar. 2. (lit.) Persona que si dona en espectacle; bofon.

istrionic, a adj. (psicol.) Relatiu à l'istrionisme.

istrionisme n.m. (psicol.) Trach de personalitat definit definit per lo besonh d'atirar l'atencion e de sedurre lu autres.

itaga n.f. (mar.) 1. Cordatge d'acier sobre lo quau si pòu agir m'un palan, per desplaçar ò levar un objècte

fixat à la sieu extremitat. 2. Brime que sièrve per auçar l'antena e la vela. Sin.: **flon**, **isson**.

italian, a adj. e n. 1. D'Itàlia. 2. *À l'italiana*: Dau biais italian. ◇ Si di d'una sala de teatre, lo mai sovent mièjacirculària, constituida de divèrs niveus, partits en lòtjas. ◇ Si di d'un format de libre dins lo quau la longuessa es orizontala (per op. au format *à la francesa*, mai aut que larg). ◆ n.m. lenga romanica parlada en particulier en Itàlia.

italianisacion (-izacion) n.f. Accion d'italianisar, fach de s'italianisar.

italianisant (-izant), a adj. e n. Especialista de la lenga e de la civilisacion italiani. 2. Si d'artistas, d'òbras, que son marcats per l'italianisme.

italianisar (-izar) vt. Donar un caractèr, un aspècte italian à.

italianisme n.m. 1. Si di d'un mòt, d'un biais de dire, d'una expression, que son pròpris à la lenga italiana. 2. Tendença dei artistas estrangiers à imitar lo biais italian, lu modèles italians (espec. à la Renaissença).

italianista n. Especialista de la lenga italiana.

italianofòne, a adj. e n. Que parla italian.

italic, a adj. Si di dei populacions indo-europeï que penetrèron en Itàlia au cors dau segond milenari. ◆ n.m. Grope de lengas indo-europeï qu'aqueli populacions pàrlon (latin, ombrian, etc.).

italic, a adj. e n.m. Si di dau caractèr d'estamparia inclinat vèrs la drecha, creat à Venècia vèrs l'an 1500.

italiòta adj. e n. Si di dei populacions primitivi de l'Itàlia centrala, que parlàvon li lengas italiqui.

item adv. (mòt latin) Parierament, en mai d'aquò (dins lu còmptes, li enumeracions, etc.); tèrme d'usatge, per exemple, dins una lista de bens citats dins un acte notariat en vista d'una succession.

item n.m. (mòt latin) 1. (ling.) Tot element d'un ensèms (gramatical, lexical, etc.), considerat en tant que tèrme particulier. 2. (psicol.) Caduna dei questions, cadun dei element d'un tèst.

iterable, a adj. Que pòu èstre iterat.

iteracion n.f. 1. Accion de tornar dire, de tornar faire. 2. (psiquiatria) Repeticion in definida e estereotipada d'un acte motor ò d'una pensada vuèia.

iterar vt. (*itèri*) Tornar dire, tornar faire.

iteratiu, iva adj. Fach ò dich mai d'un còup.

iteratiu, iva adj. e n.m. Frequentatiu.

iterativament adj. D'un biais iteratiu.

itifallic, a adj. Que presenta un bícol en ereccion: *Estàtua itifallica.*

itinerant, a adj. e n. Que si desplaça dins l'exercici dei sieu foncions, dau sieu mestier. Sin.: **barrutlaire**. ◆ adj. Que demanda de desplaçaments, que non es sedentari. ◇ (geogr.) *Cultura itineranta*: Desplaçaments dei zònas de culturas e, sovent, de l'abitat, caracteristic dei regions tropicali, dont lo soal s'apaurisse rapidament.

itinerari n.m. Camin seguit ò que cau seguir per anar d'un luèc à un autre; percors.

itinerari, ària adj. (topogr.) *Mesura itinerària*: Evaluacion d'una distança.

itita adj. e n. Relatiu ai Ititas. ◆ n.m. Lenga indoeuropea que parlàvon lu Ititas.

itlerian, a adj. Hitlerian.

itlerisme n.m. Hitlerisme.

itòl n.m. (quim.) Nom generic de polialcòls obtenguts per idrogenisacion dei òsas.

itós n.m. Part de la retorica que tracta dei costumas, dau biais de viure, per oposicion au patòs que tracta dei passions.

itterbi n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (Yb) de n° atomic 70 e de massa atomica 173,04.

itterbina n.f. Oxide d'itterbi Yb_2O_3.

ittri n.m. Metal dau grope dei tèrras rari, qu'acompanha lo ceri dins la màger part dei sieus mineraus; element (Y) de n° atomic 39 e de massa atomica 88,90.

ittria n.m. Oxide natural d'ittri Y_2O_3.

ittric, a adj. Si di de compauats de l'ittri.

ittrifèr, a adj. Que contèn d'ittri.

iupik n.m. Inupik.

ivèrn n.m. 1. Sason que comença lo 21 ò lo 22 de decembre (au solstici) e que s'acaba lo 20 ò lo 21 de març (à l'equinòxi) dins l'emisfèr Nòrd; periòde mai frèi de l'an. 2. *Ivèrn nucleari*: Periòde ipotetic de glaciacion, que porria seguir un conflicte nucleari generalisat e consecutiu à l'opacificacion de l'atmosfèra per lu fums e li pòuveras en suspension.

ivernacion n.f. 1. Estat letargic, deugut à una baissa de la temperatura dau còrs, dins lo quau d'unu mamifèrs pàsson l'ivèrn. Var.: **ivernatge**. 2. (med.) *Ivernacion artificiala*: Estat de vida ralentida, provocat per l'accion de produchs quimics e la refrigeracion dau còrs, e que facilita d'uni intervencions cirurgicali ò d'unu tractaments. 3. Estat d'inercia, d'improductivitat: *Projèctes en ivernacion*.

ivernada n.f. Ivernatge, ivernacion.

ivernal, a adj. Relatiu à l'ivèrn. Var.: **ivernau**.

ivernala n.f. Ascension ivernala en auta montanha.

ivernant, a adj. e n. Persona que va passar l'ivèrn en d'encontradas mai caudi.

ivernar vi. (*ivèrni*) 1. Passar l'ivèrn à la sosta. 2. Passar l'ivèrn dins una region. ◆ vt. 1. Metre (lo bestiari) à l'estable per l'ivèrn. 2. Efectuar lo lauratge d'ivèrn de (una tèrra).

ivernàs n.m. Ivèr foarça rigorós.

ivernatge n.m. 1. (mar.) Temps d'escala dei naus pendent lu grands frèis de l'ivèrn; poart à la sosta dont fan escala pendent aqueu periòde. 2. Sason dei pluèias, dins li regions tropicali. 3. (agric.) Sojorn dei tropeus à l'estable pendent l'ivèrn. Var.: **ivernada**. 4. (agric.) Lauratge efectuat en ivèrn; forratge consumit en ivèrn.

ivernau, ala adj. Ivernal.

ivernejar vi. 1. Èstre en ivèrn. 2. Si di d'un ivèrn que perdura. 3. Faire un temps d'ivèrn.

ivernenc, a adj. De l'ivèr.

ivernina adj. f. *Èrba ivernina*: Planta dei flors jauni foarça odoranti, comuna dins lu garachs dei regions temperadi.

ivernós, oa adj. Que fa pensar à l'ivèrn: *Una temperatura ivernoa*.

iversenc, a Qu'es virat, expausat au nòrd. Sin.: **ubac**.

ivoraria n.f. Art de l'ivorier; produch d'aquest art.

ivorier, a n. Obrier, obriera que travalha l'ivòri.

ivòri n.m. 1. Partida dura dei dents de l'ome e dei mamifèrs, recubèrta d'esmalh en dessobre de la corona. 2. Substança ossoa e dura que constituisse li defensas de divèrs animaus, coma l'elefant. 3. Objècte fabricat, esculptat dins d'ivòri. Var.: **avòri**, **evòri**.

iwan n.m. (arquit.) Sala voutada quadrangulària, d'origina iraniana, dubèrta per un arc romput en façada ò sus la cort d'uni mosqueas.

ixeutica n.f. Art de pilhar lu auceus au visc.

ixia n.f. (bot.) Iridacea bulboa cultivada per li sieu bèli flors dei colors vivi.

ixòde n.m. (zool.) Tica; langasta.

ixodide n.m. (zool.) *Ixodides*: Familha de ticas duri.

ixolita n.f. Cera fossila.

ixomètre n.m. Viscosimètre emplegat per lu òlis.

izèda n.f. Darriera letra de l'alfabet. Var.: **izède**.

izède n.m. Izèda.

J

j n.f. e n.m. Detzena letra de l'alfabet (gi).

ja adv. 1. À comptar d'aüra: *As ja finit?* 2. Precedentament: *Lo v'ai ja dich*. 3. Per marcar un niveu jutjat important: *Es ja pron complicat coma aquò!* 4. Dins una question, per ramentar quauqua ren qu'es estat oblidat: *Dont abites, ja?* 5. Ex: *Lo ja president*.

ja interj. Certament: *E, ja!* Sin. **segur**.

jaba(s) (à) loc. À gratis: *Un travalh à jaba*. Sin.: **à ren non costa**, **à bòudre**, **à breti**, **à fais**, **à molons**.

jable n.m. 1. Caneladura practicada dins li dogas d'una bota per li plaçar lo fond. Sin.: **gargalh**, **gargau**. 2. Part de la doga que despassa lo fond de la bota.

jaborandi n.m. Aubrilhon aromatic de l'Amèrica tropicala que s'en tira la policarpina.

J.A.C. Joventut Agricòla Cristiana.

jaç n.m. 1. Luèc dont la lèbre s'assosta. 2. Plaça dont l'òme si jai. 3. Bastiment per li feas. 4. Jaça de sediments. 4. Dins un defici, fond de la pista, fach si servent sovent d'una anciana moala venguda frusta

jaça n.f. 1. Lièch. 2. Estenduda unifòrma d'una substança aplicada ò depauada sobre una susfàcia: *Una jaça de pintura*. 3. Disposicion d'elements sobrepauats: *Li diferenti jaças de l'atmosfèra*. ◇ (geol.) Depaus sedimentari de natura omogenea. Var.: **jaç**. Sin.: **taula**, **soal**. 3. Categoria, classa sociala: *Li jaças desfavorejadi de la societat*.

jaçar vi. Èstre alongat. Var. **ajaçar**. Sin.: **corcar**. ◆ vt. Parcar (de feas).

jacaranda n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, dau boasc utile e dei bèli flors violeti (Familha dei bignoniaceas).

jaçaria n.f. Grope de mantu jaç.

jacent, a adj. 1. Jasent. 2. (dr.) Que degun n'en demanda la proprietat: *Una succession jacenta*.

jacent n.m. Jasent.

jacenta n.f. Lièch agençat dins la tilha d'una nau ò dins un compartiment de camin de fèrre. Sin.: **lichòta**, **corqueta**.

jacier n.m. Cap d'un jaç (per li feas).

jacilha n.f. Acochament. Var.: **jasilha**. Sin.: **desliurança**.

jacilhar vi. ò vt. ind. Donar naissença à un enfant. Var.: **jasilhar**. Sin.: **s'ajaçar**.

jaciment n.m. (mar.) Angle orizontal que fórmon l'axe longitudinal d'una nau e lo vector que passa per l'objècte localisat. Var.: **jasiment**.

jacina n.f. Estat d'une frema que jacilha ò qu'es à mand de jacilhar. Sin.: **palholada**, **frema en palhòla**.

jacint n.m. 1. Pèira fina, varietat de zircon d'una color brun-aurenjat à roge. 2. Planta bulboa, que s'en cultiva una espècia d'Àsia Minora per li sieu flors en grapas ornamentali (Familha dei liliaceas).

jacista adj. e n. Qu'apartèn à la J.AC.

jack n.m. (mòt anglés) Ficha mé doi conductors coaxials, que s'emplega per exemple en música (per lo brancament dei guitarras electriqui, d'escotaires, etc.).

jackpòt n.m. (mòt anglés) Dins d'unu juècs de sòus, combinason que permete de ganhar lo gròs lòt.

jacobin, a adj. e n. Ancianament, dominican (en França). ◆ n.m. e adj. (M'una majuscula) Sòci dau club dei Jacobins. 2. Partidari d'una democracia centralisada.

jacobinisme n.m. 1. Doctrina democratica centralisairitz dei jacobins sota la Revolucion francesa. 2. Opinion que preconisa lo centralisme de l'Estat.

jacobita adj. e n. 1. Partidari de Jaume II e de la maion dei Stuarts, après la Revolucion dau 1688, en Anglatèrra. 2. (relig.) Membre de la Glèia jacobita. ◆ adj. *Glèia jacobita*: Glèia orientala monofisita, sonada oficialament *siriana ortodòxa*.

jacomart n.m. Automat que pica sus lo timbre ò la campana d'unu relòtges monumentals.

jaconàs n.m. Estòfa de coton leugier.

jacotin n.m. Vestiment d'enfant que cuèrbe que lo pièch.

jacquard n.m. 1. Mestier per téisser inventat per Jacquard. 2. Tricòt que presenta de bendas ornadi de dessenhs geometrics sus un fond de color diferenta.

jactança (ància) n.f. 1. (lit.) Actituda arroganta que si manifèsta per l'enfasi mé la quala una persona parla d'ela-mema, si vanta. 2. (pop.) Charra.

jaculatòri, a adj. (relig.) *Oracion jaculatòria*: Preguiera corta e ferventa.

jaculatòria n.f. 1. Ejaculacion. 2. (relig.) Pichina preguiera corta e ferventa.

jade n.m. 1. Silicat natural, de calci e de magnesi, emplegat coma pèira fina, d'un vèrd pauc ò pron escur e de l'esclat lachós, que comprèn doi varietats: la *jadeïta* e la *nefrita*.

jadeïta n.f. Jade d'una varietat formada essencialament d'un piroxène.

jadenc, a adj. De la natura dau jade.

jaguar n.m. Mamifèr carnivòre d'Amèrica dau Sud, vesin de la pantera, mé de tacas ocelladi (Lòng pauc ò pron d'1,30 m).

jaguarundi n.m. Car fèr de la coa lònga que viu dins la seuva amazoniana.

jaiant, a adj. e n. Gigant.

jaiet n.m. 1. Lignit d'una varietat d'un negre lusent. 2. *De jaiet*: D'un negre lusent.

jaïn, a adj. e n. Si di d'un discípol dau jaïnisme.

jaina n.f. Pèça de fusta ò de metal alongada que sièrve d'aponteu à d'elements d'armadura ò de soal. Sin.: **trau**, **traveta**, **travet, fustament**.

jaïna n.f. Estable. Var.: **jèina** (Luceram).

jaïnisme n.m. Religion fondada en Índia au s. VI^{n} e que la sieu tòca es de menar l'òme au nirvana. Var.: **jinisme**.

jaire vt. Metre au lièch. Sin.: **corcar**. ◆ vi. Èstre estendut per tèrra ò sus un lièch. ◆ **si jaire** v.pr. Si metre au lièch. Sin.: **si corcar**, **s'ajaçar**.

jalap n.m. Planta dau Mexic, que la sieu raíç a de proprietats purgativi.

jalon n.m. 1. Pal que sièrve à establir d'alinhaments, à marcar de distanças. Sin.: **senhal**, **marca**, **guidon**, **mira**, **palficat**. 2. Cen que sièrve de referiment, de marca per seguir una via determinada: *Pauar lu jalons d'un travalh*.

jalonament n.m. Accion, biais de jalonar: *Lo jalonament d'un itinerari*. Sin.: **palficament**, **marcament**.

jalonar vt. 1. Determinar, materialisar (lo percors, la direccion, l'alinhament) de. Sin.: **palficar**, **senhalar**, **marcar**. 2. Venir successivament en marcant d'estapas dins lo temps, dins lo cors de quauqua ren: *Lu succès que jalónon una carriera*.

jalon-mira n.m. Jalon que permete de determinar, en una operacion soleta, una direccion e una distança.

jaissemin n.m. Daissemin.

jamai adv. 1. En minga temps: *L'ai jamai vist*. ◇ Si pòu renforçar m'una autra negacion: *L'ai pas jamai vist*. 2. En un moment quau que sigue: *Se jamai n'auguesses l'oportunitat*. ◇ *À jamai*: Totjorn. Sin.: **per tot jamai**.

jamaican, a adj. e n. De Jamaica.

jambalaia n.m. 1. Preparacion de ris mé de polàs. 2. (gavoat) Ratatolha.

jambin n.m. 1. Nansa de vese mé doi intradas provedidi de doi estrechs. 2. Mosclars gropats provedits de vèrps, estirassats à la popa d'un bateu.

jamboree n.m. Acampament internacional d'escots.

jam-session n.f. Acampament de musicians de jazz qu'improvíson en tota libertat per lo sieu plaser.

janèli n.m. Baudròi.

jan n.m. Au juèc dau trictrac, cadun dei quatre compartiments de la taula.

jangada n.f. Radeu equipat d'una vela triangulària, qu'emplégon lu pescaires brasilians.

jangolada n.f. 1. Lanha de can. 2. Lanha de persona.

jangoladissa n.f. Lanha de can que s'esperlonga.

jangolaire, airitz adj. e n. Que jangola.

jangolament n.m. Glatiment.

jangolar vi. Faire audir una jangolada. Var.: jangolejar.

jangolatge n.m. Jangolada.

jangolejar vi. Jangolar, si lanhar.

janissaire n.m. Sordat d'un còrs d'elita d'infantaria recrutat, au començament (s. XIV^{n} – s. XVI^{n}), dins lu enfants raubats ai pòbles sotamés.

jansemin n.m. Daissemin.

jansenisme n.m. Doctrina de Jansénius e dei sieus discípols; movement religiós que lu sieus partidaris animàvon.

jansenista adj. e n. 1. Qu'apartèn au jansenisme. 2. Que manifèsta una vertut qu'evòca aquela dei jansenistas. ◆ adj. *Religadura jansenista*: Religadura simpla, sensa minga ornament.

janta n.f. (fr.) Gelha.

janvier n.m. (fr.) Promier mes de l'an. Var.: **genier**, **genoier**.

janvieràs n.m. (fr.) Mes de janvier rigorós.

japada n.f. 1. Baubament aigre e agut dei cans joves. 2. Crit dau chacal. Var.: **jaupada**.

japaire, airitz adj. e n. Qu'a l'abituda de japar. Var.: **jaupaire**.

japar vi. 1. Baubar, en parlant dei cans joves. 2. Cridar, en parlant dau chacal. Var.: **jaupar**.

japon n.m. 1. Porcelana, evòri fabricats au Japon. 2. *Papier japon*: Papier leugierament jaune, sedós, satinat, nacrat, que si fabricava au Japon mé la rusca d'un amorier e que servia ai tiratges de luxe; papier fabricat à l'imitacion dau papier japon. 3. Boasc emplegat per tenchurar lu teissuts en roge.

japonaria n.f. Objècte d'art ò de curiositat originari dau Japon.

japonés, esa adj. e n. Dau Japon. ◆ n.m. Lenga parlada au Japon.

japonisant (-izant), a n. Especialista de la lenga e de la civilisacion dau japon.

japonisme n.m. Mòda e influença dei òbras e objèctes d'art dau Japon en Occident (sobretot pendent la segonda mitan dau s. XIX^{en}).

japonista n. Que li agràdon li òbras e lu objèctes artistics dau Japon.

jaquet n.m. Juèc derivat dau trictrac, que si juèga mé de pedinas e de dats sus una tauleta compartimentada.

jaqueta n.f. 1. Vèsta de ceremònia que li sieu faudas dubèrti si prolòngon darrier. 2. Vèsta de frema ajustada à la talha. 3. Camia de proteccion, sovent illustrada, sota la quala un libre es presentat à la venda.

jarda n.f. (veter.) Tumor à la faça extèrna dau garron dau cavau. Var.: **jardon**.

jardin n.m. 1. Terren dont si cultívon de vegetaus utiles (oart, fruchier) ò d'agradiment (pargue, bosquet). Sin.: **plasença**. 2. *Jardin d'ivèrn*: Pèça adobada en sèrra per la cultura dei plantas d'apartament. 3. *Costat jardin*: Part dau pontin de teatre à seneca per lu espectators (per op. à *costat cort*). 4. *Jardin secret*: Passion, part de la personalitat que non si rèndon publiqui.

jardinar vi. Practicar lo jardinatge. Sin.: **ortolejar**. ◆ vt. (silv.) Esplechar lu aubres d'una forèst per desgarnir lo soal lo plus pauc possible e faire viure un à costat de l'autre d'aubres de toi lu atges.

jardinaria n.f. Establiment comercial dont si vende tot cen que pertòca lo jardin e lo jardinatge.

jardinatge n.m. 1. Cultura dei jardins. Sin.: **ortada**. 2. (silv.) Accion de jardinar una forèst.

jardinet n.m. Pichin jardin.

jardinier, a n. Persona que cultiva un jardin. Sin.: **ortalier**, **ortalan**, **ortolanier**. ◆ adj. Relatiu ai jardins.

jardiniera n.f. Carabe daurat. Sin.: **pantiga**.

jardiniera n.f. 1. Mòble, bac que contènon una caissa ò de vas dont son cultivadi de plantas vèrdi, de flors, etc. Sin.: **floriera**. 2. Assortiment de liumes talhats en pichins tròç. 3. Carri de 4 ròdas e de 4 sètis, tirat per un cavau.

jardinós, oa adj. Que presenta una taca caracterisada per una ascladura ò una substança estrangiera, en parlant d'una pèira.

jardon n.m. Jarda.

jarga n.f. Mena de manteu de paisan que si mete en dessobre dei autres vestits. Sin.: **sobretot**.

jargon n.m. 1. Cant dei tòrdos. 2. Flaütet en forma de disc cau de tòla traucat, que lo caçaire si mete en boca per imitar lo cant dei tòrdos. 3. Lengatge incorrècte que quauqu'un emplega en auguent una conoissença imperfècta e aproximativa d'una lenga. 4. (fam.) Lenga que non si capisse. 5. Vocabulari pròpri à una profession, una disciplina: *Lo jargon medical*. Var.: **gergon**, **girgon**.

jargonafasia n.f. (psiquiatria) Trebolici dau lengatge, caracterisat per la substitucion de tèrmes inintelligibles ò inadequats ai mòts apropriats e per una granda volubilitat. Var.: **gergonafasia**, **girgonafasia**.

jargonar vi. 1. (fam.) Parlar en jargon. 2. Balbetar, en parlant d'un enfant. Var.: **jargonear**, **gergonar**, **girgonar**.

jargonear vi. (*jargoneï*) Jargonar. Var.: **jargonejar**, **gergonejar**, **girgonejar**.

jargonejar vi. Jargonear.

jarra n.f. Grand vas de tèrra cuècha, de la dubertura larga, de la pança ovoïda, dau fond plat, mé de manelhas, que sièrve per la conservacion dei aliments: *Una jarra d'òli*. Sin.: **gèrla**.

jarret n.m. Garron, garra.

jarreta n.f. Pichina jarra. Sin.: **gerleta**, **jarron**.

jarretiera n.f. Peis de la familha dei ofiidats (*parophidion vassali*).

jarretiera n.f. Benda de teissut elastica que mantèn lo debàs au niveu de la cuèissa. Sin.: **gaïda**, **cambaliga**.

jarron n.m. Pichina jarra. Sin.: **gerleta**, **jarreta**.

jasent, a adj. Estendut, corcat. Var.: **jacent**.

jasent n.m. Esculptura funerària que representa un personatge estendut.

jaseran n.m. (armadura medievala) Còta de malha ò ausberc.

jasilha n.f. Jacilha.

jasilhar vi. Jacilhar.

jasiment n.m. Jaciment.

jaspadura n.f. Aspècte jaspat.

jaspagata n.f. Pèira compausada de jaspe e d'agata.

jaspar vt. Colorir de diferenti color imitant lo jaspe.

jaspe n.m. Ròca sedimentària silicioa, dei colors vivi e mescladi (roge, vèrd, jaune, etc.), que s'emplega en joielaria.

jata n.f. Recipient redond, sensa bòrd; lo sieu contengut; pèça de terralha, mai granda que la sieta, dins la quala son presentadi li mangilhas: *Una jata de raiòlas.* Sin.: **plat**.

jatada n.f. Contengut d'una jarra.

jatassa n.f. Gròssa jata.

jateta n.f. Pichina jata.

jauge n.m. (mar.) Barra de governalh. Sin.: **arjau**.

jaula n.f. Luèc dont son embarrats un ò mantu empresonats. Sin.: **preson**, **càrcer**.

jaulier, era n. Persona encargada de susvelhar lu empresonats.

jaunàs, assa adj. D'un jaune brut.

jaunastre, a adj. Que tira sus lo jaune; d'un jaune tèrne ò brut.

jaune, a adj. 1. De la color dau sofre, dau limon, etc. (plaçada dins l'espèctre solari entre lo vèrd e l'orange. ◇ Sin.: **saure**. *Raça jauna*: Caracterisada principalament per una pigmentacion jaunastra ò coirada de la pèu, e que pòbla en granda part l'Àsia. Sin.: **xantodèrme**. 3. (espòrts) *Malha jauna*: Promier dau classament dau Torn de França, que poarta una malha d'aquesta color. 3. (biol.) *Còrs jaune*: massa d'un color blanc jaunastre, de foncion endocriniana, que si desvolopa dins l'ovari se l'ovule es estat fecondat, e que secreta una ormòna, la progesteròna, que condiciona la gestacion. 4. (patol.) *Fèbre jauna*: Malautia contagioa dei país tropicals, transmessa per una moissara, e caracterisada per la coloracion jauna de la pèu e per de vomiduras de sang negre. Sin.: **vomito negro**. ◆ adv. *Rire jaune*: Mé constrencha, per escondre lo despièch ò l'embarràs. Sin.: **rire amar**.

jaunejar vi. Tirar sus lo jaune.

jaunenc, a adj. Que tira sus lo jaune.

jaunet, a adj. (lit.) Un pauc jaune.

jaunet n.m. Cantarèla manjadissa. Sin.: **cresta de gal**, **galet**, **aurelheta**.

jauniment n.m. Accion de venir jaune ò de rendre jaune.

jaunir vi. (*jaunissi*) Colori (quauqua ren) en jaune, rendre jaune: *L'auton jaunisse li fuèlhas*. ◆ vi. Devenir jaune: *Lo papier jaunisse en venent vièlh*.

jaunissa n.f. 1. Ictèri. ◇ (fig., fam.) *Faire una jaunissa de quauqua ren*: Sentir un grand despièch à prepaus de quauqua ren. 2. Treule cornut; lòtus (*Lotus corniculatus*).

jaunissent, a adj. Que jaunisse.

jaunitge n.m. Caractèr de cen qu'es jaune. Sin.: **felitge**.

jaupada n.f. Japada.

jaupadís n.m. Baubada. Sin.: **lairadís**.

jaupaire, airitz adj. Japaire.

jaupar vi. Baubar. Var.: **japar**. Sin.: **lairar**.

jaupar n.m. Baubar. Sin.: **lairar**.

jaussemin n.m. Daissemin.

jausseran, a adj. Credule.

java n.f. Dança populària de tres temps, tipica dau bal museta, qu'èra de mòda au començament dau s. XX^{en}. ◇ (fam.) *Faire la java*: Faire la fèsta, faire tampona.

javanés, esa adj. e n. De Java. ◆ n.m. Lenga dau grope indonesian parlada à java. 2. Argòt codat que consistisse à inserir après cada consonanta li sillabas *av* ò *va*.

javantròpe n.m. Ominian acertat per de fossiles descubèrts dintre de jaças fluviali de Ngandong, en Indonèsia.

javèl n.f. *Aiga de Javèl*: Solucion aigoa d'ipoclorit e de clorure de sòdi, que s'emplega coma descolorant e desinfectant.

javelina n.f. 1. Lança corta dei ancians. 2. (espòrts) Instrument de lançar, en forma de lança, que s'emplega en atletisme. Var.: **javelòt**. Sin.: **bigatana**.

javelisacion (-izacion) n.f. Accion de javelisar.

javelisar (-izar) vt. Esterilisar (l'aiga) en ajustant d'aiga de Javèl.

javelòt n.m. Javelina.

ja-vist n.m. inv. 1. (fam.) Caua banala, sensa originalitat. 2. (psicol.) *Impression de ja-vist*: Impression intensa d'aver ja viugut la situacion actuala dins lo passat, mé la mema tonalitat afectiva.

jazz n.m. Música afroamericana, que li conumautats negra e creòla dei estats Units creèron au començament dau s. XX^{en}, fondada per la màger part sobre l'improvisacion, un tractament original de la matèria sonòra e la messa en valor dau ritme, lo *swing*.

jazzar vi. Faire de jazz.

jazz-band n.m. Orquestra de jazz.

jazzic, a adj. Relatiu au jazz, pròpri au jazz.

jazzman n.m. Musician de jazz (pl. *jazzmen*).

jeans n.m. ['dʒins] Teissut de coton, fabricat à partir d'una trama generalament blava e d'una trama cruda. Sin.: **blau de Nimes**, ◆ pl. Braias talhadi dins aqueste teissut. Sin.: **nimesencs**, **rangiers**.

jebuseu, ea adj. e n. Dau Sud-Oèst de Palestina, denant de l'arribada dei israelitas.

J.E.C. Joventut Estudianta Cristiana.

jecista adj. e n. Qu'apartèn à la J.E.C.

jeep n.f. (american *G.P., general purpose*) Automobila tot terren dei quatre ròdas motritz, que lu Americans metèron au ponch pendent la Segonda Guèrra mondiala.

jèina n.f. (Luceram) Jaïna.

jejunal, a adj. (anat.) Dau jejunom. Var.: **jejunau**.

jejunau, ala adj. Jejunal.

jejuno-ileon n.m. (anat.) Part de l'intestin greule que s'estende dau duodenom au cec.

jejunom n.m. (anat.) Part de l'intestin greule que vèn après lo duodenom.

jelha n.f. Gelha.

jennerian, a adj. (lit.) Si di dau vaccin e de la vaccinacion antivarioliqui, que devèm à Jenner.

jenny n.f. Maquina que s'emplegava per filar lo coton.

jeremiada n.f. (fam.) Planh, lamentacion persistenta, importuna.

jerez n.m. (mòt espanhòu) Xerés.

jèrk n.m. (mòt anglés) Dança que consistisse à donar à tot lo còrs un ritme rutat, de mòda vèrs la fin dei ans 1960.

jerkar vi. (*jèrki*) Balar lo jèrk.

jeroboam n.m. Gròssa botilha de champanha d'una contenença de mai de 3 litres.

jerrican n.m. Jerrycan.

jerrycan n.m. Bidon de forma especiala, d'una contenença d'un vintenau de litres. Var.: **jerrican**.

jersei n.m. Jersey.

jersey n.m. [dʒɛr'zɛ] 1. Tricòt qu'a solament de malhas à l'endrech sus una faça. Var.: **jersei**. ◇ *Ponch de jersey*: Ponch tricotat obtengut en alternant un reng de malhas à l'endrech e un reng de malhas à l'envèrs. 2. Vestit en jersey.

jersiés, esa adj. e n. Relatiu à Jersei, ai sieus abitants.

jerusalemitòl, a adj. e n. Estajant ò natiu de Jérusalem. Var.: **jerusalemitòu**.

jerusalemitòu, òla adj. e n. Jerusametòl.

jesuita n.m. Membre de la Companhia de Jèsus, societats de clergues religiós que fondèt Ignaci de Loyola en lo 1539 e que lo papa aprovèt en lo 1540. ◆ adj. e n. (pej.) Ipocrita. ◆ adj. *Estile jesuita*: Estile arquitectural de la Còntrareforma.

jesuitessa n.f. Mónega dau s. XVII^{n} que seguissia lo mandament dei Jesuitas.

jesuitic, a adj. 1. Que pertòca lu Jesuitas. 2. (pej.) Ipocrita e furbo.

jesuiticament adv. D'un biais jesuitic.

jesuitisme n.m. 1. Sistema moral e religiós dei Jesuitas. 2. Ipocrisia e forbaria.

jèsus n.m. 1. Representacion dau Crist enfant. 2. (fam.) Enfanton innocent. ◇ Nom afectuós que si dona ai pichonets. 3. *Jèsus de Lion* ò *jèsus*: Saussisson sec de gròs diamètre, dins de cec de poarc. ◆ adj. *Papier Jèsus* ò *jèsus*, n.m.: Format de papier de granda dimension (56 x 72 cm, 56 x 76 cm ò 55 x 70 cm).

jet n.m. (mòt anglés) Avion à reaccion.

jet-set n.f. (mòt anglés) Ensèms dei personalitats que constituísson un mitan ric e internacional abituat dei viatges en jet. Sin.: **jet-society**, **auta societat**, **monde beu**.

jet-society n.f. Jet-set.

jet-stream n.m. (mòt anglés, meteor.) Corrent d'oèst foarça rapide (de còups que li a mai de 500 km/h), observat entre 10 000 e 15 000 m, entre lu 30^{en} e 45^{en} parallèles dei doi emisfèrs.

jijoala n.f. 1. Insigne circulari ai colors d'una nacion, d'un partit. Sin.: **cimbeu**, **emblema**. 2. Insigne m'ai colors nacionali (fixat ò pintat sus un avion, una veitura, etc.). 3. Rosaça de riban, de perlas.

jíjola n.f. 1. Fruch dau jijolier, roge mé la carn blanca, leugierament laxatiu, que sièrve à fabricar de fruchs pectorals e de pasta de fruch. 2. Pasta facha m'aqueu fruch. Var.: **gíjorla**.

jijolier n.m. Aubre cultivat en Occitània per lu sieus fruchs (Aut fins à 8 m, familha dei ramnaceas). Var.: **gijorlier**, **chichorlier**, **gijolier**. Sin.: **jujubier**.

jingle n.m. (mòt anglés) Tema musical cortet destinat à introdurre ò à acompanhar una emission ò un messatge publicitari. Sin.: **sonal**.

jingxi n.m. Genre dramatic musical chinés conoissut en Occident sota lo nom d'òpera de Pequin, dins lo qual lu actors declàmon, cànton, bàlon mímon e eventualament fan d'acrobacias, acompanhats d'un ensemble de divèrs instruments.

jinisme n.m. Jaïnisme.

jiujitsú n.m. Art marcial japonés, fondats sobre li projeccions, li luxacions, lu estranglaments e lu còups portats sus lu ponchs vitals e que, codificat, a donat naissença au judo.

jivèrd n.m. Planta ortalhiera aromatica, emplegada en acompanhament e en condiment (Familha dei ombellifèras. Var.: **jolvèrd**, **juvèrd**. Sin.: **verdura**.

jo n.m. Jog.

joal n.m. (mar.) 1. Cep, sep. 2. Pèça de fusta plaçada a la proa e a la popa dei galèras que ne sostenia l'apostís. 1454: «*... per una pessa de pin... per faire I joalh*». Var.: **joalh**.

joalh n.m. Joal.

joata n.f. Jo leugier per menar lu animaus è la fièra. Fren d'un molin de vent que permete de l'arrestar.

joatier n.m. Obrier que farga de joata.

J.O.C. n.f. Joventut Obriera Cristiana.

jocista adj. e n.m. Si di d'un membre de la J.O..C.

joc n.m. Perga plaçada en autessa per lu auceus, e en particulier per li galinas. Var.: **ajoc**, **ajocador**.

jocar (si) v.pr. S'ajocar.

jockey n.m. (mòt anglés) Joquei. Sin.: **cavalieròt**.

jocós, oa adj. Gaujós.

joelaria n.f. Joielaria.

joeu n.m. Joiel. Var.: **joieu**. Sin.: **daurura**.

jog n.m. 1. Pèça de boasc emplegada per atelar un pareu de bèstias. 2. (lit.) Constrencha materiala ò morala: Tenir quauqu'un sota lo jog. 3. (Antiqu. rom.) Javelina estacada orizontalament sus doi autri ficadi en tèrra, e sota lo quau lo vencèire faía passar, en signe de sotamission, lo cap de l'armada desfacha. Var.: **jo**, **jògo** (it.).

joglar vi. (*jògli*) 1. Mandar en l'ària, un après l'autre, divèrs objèctes que si tórnon mandar à mesura que recàlon. 2. (fig.) Manejar mé gaube: *Joglar m'ai chifras, m'ai oraris*. Var.: **jonglar**.

joglar, essa n. Poeta musician barrutlaire medieval (sovent lo cantaire qu'acompanhava lo trobador).

joglaresc, a adj. Dau joglar.

joglaria n.f. 1. Accion de joglar. 2. (fig.) Torn d'adreiça. 3.

jògo n.m. (it.) Jog.

joguet n.m. Juguet.

jòi n.m. Gaudiment sobeiran que lo trobaire recercava dins l'amor de la Dòna.

jòia n.f. 1. Gaug. Sin.: **alegressa**, **alegrança**. 2. Joiel. 3. Prèmi donat dins un concors, etc.

joialament adv. Jovialament.

joiau, ala adj. Jovialament.

joiel n.m. 1. Objècte fach de matèrias precioï, generalament destinat à la paradura. Var.: **jòia**. 2. (fig.) Caua foarça bèla ò d'una granda valor: *Un joiel de l'arquitectura gotica*. Var.: **joeu**, **joieu**.

joielaria n.f. 1. Art de metre en valor li pèiras fini e precioï, en emplegant la sieu forma, lo sieu esclat, la sieu forma, la sieu color. 2. Comèrci dau joielier. 3. Articles que lo joelier vende. Var.: **joelaria**.

joielier, a adj. Relatiu à la joielaria.

joielier, a n. Anelier, persona que fabrica ò vende de joiels. Sin.: **daurier**.

joieu n.m. Joiel. Var.: **joeu**. Sin.: **daurura**.

joinessa n.f. 1. Lo tot dei joves: *Se joinessa saupesse!* Var.: **joventut**, **joventura**, **jovença**. 2. Fach d'èstre jove: *La joinessa passa e non torna plus!*

joinet, a adj. (fam.) 1. Foarça jove. 2. Un pauc tròup jove.

joinòme n.m. Òme jove.

joiós, oa adj. Gaujós. Sin.: **alegre**.

joiosament adv. Gaujosament. Sin.: **alegrament**.

joïr vi. (*joïssi*) Gaudir.

joissèire, eiritz adj. e n. Si di d'una persona que recèrca lu plasers materials ò sensuals.

joïssença n.f. Gaudiment.

jòker n.m. (angl.) Jòquer.

jolvèrd n.m. Jivèrd, juvèrd.

jonc n.m. 1. Planta dei luècs umides, dau pen e dei fuèlhas cilindrics (Familha dei joncaceas). 2. Canna facha de *rotang*, ò *jonc d'Índia*. 3. Aneu ò braçalet que lo ceucle es tot d'una grossor.

joncacea n.f. *Joncaceas*: Familha de plantas monocotiledoneï erbaceas, coma lo jonc.

joncada n.f. Flors, brondas, fulham que s'espandísson sus lo soal per una ceremònia, ò espantegats per astre (ventada...). Sin.: **enramada**, **jaça**.

joncalha n.f. Ensèms de joncs.

joncar vt. Curbir de joncs.

joncàs n.m. Luèc dont créisson totplen de joncs. Var.: **jonquina**, **jonquiera**.

joncat, ada adj. Cubèrt de cauas esparpalhadi.

jonchís, issa adj. Que jonhe sensa laissar d'espaci.

jonciforme, a adj. En forma de jonc.

jonch, a adj. Unit, ligat; qu'es en contacte: *De mans jonchi*. ◇ *Còmpte jonch*: Còmpte bancari qu'ai mai d'un titulari (especialament entre espós).

jonch n.m. 1. Susfàcia ò linha d'assemblatge de doi elements fixes. ◇ (espec.) Ponch de racordament de doi tubes, doi ralhs. ◇ (constr.) Espaci entre doi pèiras, doi malons. ◇ *Jonch de dilatacion*: Dispositiu que permete la liura dilatacion e la contraccion en foncion de la temperatura. 2. Garnidura qu'assegura l'estanhadura d'un assemblatge: *Cambiar lo jonch d'un robinet que perde*. Sin.: **jonch de tèsta**. ◇ *Jonch de culassa*: Jonch d'estnhadura entre lo blòc-cilindre e la culassa d'un motor à combustion intèrna. 3. (mecan.) Articulacion entre doi pèças.

joncha n.f. Joncion, jonchura.

jonchar vt. 1. Assemblar, unir doi elements fixes. Sin. **jónher**. 2. (arquit.) Emplir de mortier ò d'una matèria semblabla d'espacis entre li pèrias.

jonchura n.f. 1. Ponch dont doi cauas si jónhon. 2. Articulacion: *La jonchura dau ginolh*.

joncion n.f. 1. Accion de jónher, d'unir: *Establir la joncion entre doi armadas*. ◇ *Ponch de joncion* ò *joncion*: Luèc dont doi cauas si jónhon, si confóndon. 2. (electron.) Zòna d'un mièg-conductor dins la quala lu mòdes de conduccion s'invèrson.

joncós, oa adj. Cubèrt de joncs.

jonglaire, essa n. persona que fa de jonglarias.

jonglar vi. (*jòngli*) Joglar.

jonglaria n.f. Joglaria.

jonhent n.m. Signe que s'escriu entre doi mòts per lu ligar: *Nòrd-Èst*, *èx-ministre*.

jónher vt. 1. Avesinar de cauas d'un biais tau que si tòcon. 2. Unir, assubjèctir: *Jónher doi pèças de teissut*. 3. Establir una comunicacion entre; religar. 4. Ajustar, associar: *Jónher un document à un corrier*. 5. Intrar en rapoart, en comunicacion mé: *Jónher quauqu'un per telefòne*. Var.: **júnher**. ◆ vi. Èstre en contacte, si tocar: *Lu doi bòrds jónhon dificilament*. ◆ **si jónher** v.pr. S'associar (à un grope, à un projècte, etc.).

jonquier n.m. Jonquiera.

jonquiera n.f. Luèc dont créisson lu joncs. Var.: **jonquier**.

jonquilha n.f. Narcissi dau colaret aut, dei fuèlhas cilindriqui coma aqueli dei joncs, cultivat per li sieu flors jauni. ◆ adj. inv. D'un jaune clar.

jonquina n.f. Joncàs.

jonta n.f. Sobrecarga. ◇ *Per jonta*: En mai d'aquò.

joquei n.m. Cavalier professional dins li corsas de cavaus. Var.: **jockey**. Sin.: **cavalieròt**.

jòquer n.m. Carta que representa la figura d'un palhasso e susceptibla de pilhar dins d'unu juècs la valor que li dona aqueu que la detèn.Var.: **jòker**. Sin.: **passabaranha**.

jordanian, a adj. De Jordània.

jorgina n.f. (mús.) Acordeon que fuguèt l'instrument de l'assimilacion dei pòlcas, mazurcas, etc. en s'impauant en plaça dei instruments tradicionals coma lo violon.

jorginaire, airitz n. Persona que soana la jorgina.

jorn n.m. 1. Clartat, lutz dau Soleu que permete de vèire lu objèctes. 2. Biais que lu objèctes son esclairats: *La cambra èra dins un jorn encara fosc*. ◇ *Faus jorn*: Lutz qu'esclaira mau lu objèctes. 3. (fig.) Aspècte: *Vèire un afaire sota un jorn noveu*. 4. *Donar lo jorn à*: Donar naissença à. ◇ *Vèire lo jorn*: Nàisser; paréisser, èstre editat. Sin.: **espelir**. 5. Dubertura, dins un espaci plen, que laissa intrar la lutz: *Si ve lo jorn entre doi placas mau jonchi*. ◇ (arquit., arts dec.) *À jorn*, *traucat à jorn*: Si di d'un element d'arquitectura, d'un objècte, d'un ornament mé totplen de traucs per laissar passar la lutz. ◇ (brod.) Vuèi practicat dins una estòfa, sigue en tirant de fieus, sigue en escartant de fieus au mejan d'una gròssa agulha. ◇ (fig.) *Si faire jorn*: Finir per paréisser, per èstre conoissut, celèbre. 6. Interval de temps comprés entre lo ponchar dau soleu e la sieu davalada, dins un luèc donat: *Lo jorn e la nuèch*. ◇ *De jorn*: Pendent lo jorn. 7. Durada de rotacion de la Tèrra, d'una autra planeta ò d'un satellit natural à l'entorn dau sieu axe. ◇ (astron.) *Jorn sideral*: Durada de la rotacion de la Tèrra sobre ela-mema, mesura per rapoart au ponch vernal (à quauqua ren pròche, 23 h 56 mn 4 s). ◇ *Jorn solari vertadier*: Durada variabla, vesina de 24 h, que separa doi passatges consecutius dau Soleu au meridian d'un luèc (mai lòng que lo jorn sideral, en rason dau movement de la Tèrra à l'entorn dau Soleu). ◇ *Jorn solari mejan*: Durada mejana, constanta per definicion, d'un jorn solari vertadier, fixada à 24 h e que comença à mièjgjorn. ◇ *Jorn civil*: Jorn solari mejan que la sieu durada es de 24 h exactament e que comença à mièjanuèch. 8. Correntament, periòde de 24 h, assimilat au jorn civil, que constituisse una unitat de temps dins un calendier. ◇ *De jorn en jorn*: progressivament, un pauc cada jorn. ◇ *Dau jorn à l'endeman*: Bruscament, sensa transicion. ◇ *D'un jorn à l'autre*: À tot moment, dins un futur que pòu èstre pròche. ◇ *Dau jorn a la jornada*: À la mesura, au ritme de cada jorn, sensa prevèire l'endeman. ◇ *À rega de jorn* De contunh. 9. Interval de 24 h considerat en foncion dei circonstanças que lo màrcon (temperaturas, eveniments, activitats dei personas, etc.): *Un jorn de calor*. 10. Periòde, moment indeterminat: *Un jorn ò l'autre, un beu jorn*. 11. Moment present, epòca actuala: *Au gust dau jorn*. ◇ *À jorn*: En conformitat m'au moment present: *Metre à jorn lo diccionari occitan*. ◇ *Au jorn d'encuèi*: À l'epòca actuala. Sin.: *Ancuèi lo jorn*. ◆ pl. 1. (lit.) Vida, existença: *Metre fin ai sieus jorns*. 2. *Lu bèi jorns*: Lo printemps.

jornada n.f. 1. Espaci de temps comprés pauc ò pron entre l'auba e lo sera. 2. Aquel espaci de temps considerat dau ponch de vista dau clima, dei activitats: *Una bèla jornada, una jornada tranquilla*. 3. Travalh, afaires, recèpta d'aquel espaci de temps: *A ben ganhat la sieu jornada*. 4. Jorn marcat per un eveniment particulier: *Lo 8 de març es la jornada de la frema*.

jornadassa n.f. Bruta jornada, marrida jornada (per lo temps que fa, per lu eveniments, etc.).

jornadier, a n. Travalhaire pagat à la jornada. Sin.: **afanador**.

jornadier, a adj. Que si fa cada jorn. Var.: **jornalier**.

jornal n.m. 1. Publicacion, generalament quotidiana, que dona d'informacions politiqui, literari, scientifiqui, esportivi, etc. Sin. **quotidian**, **gaseta**, **periodic**. ◇ *Jornal parlat, televisat*: Actualitats donadi à la ràdio, à la television. ◇ *Jornal numeric*: Jornal publicat sus lo malhum numeric. ◇ *Jornal luminós, electronic*: Dispositiu que si ve per carriera, que fa vèire d'informacions e d'anoncis sus un paneu, d'un biais electric ò electronic. 2. Escrich dont son relatats lu fachs jorn après jorn: *Escriure lo sieu jornal*. ◇ *Jornal intime*: Escrich dont son notadi, quotidianament ò non, li reflexions e li impressions personali. 3. (mar.) *Jornal de bòrd*: Registre dins lo quau son inscrichi toti li informacions que pertòcon la navigacion d'una nau. Sin. **quasernet**. 4. (comptab.) *Libre jornal* ò *jornal*: registre dins lo quau un comerçant inscriu, jorn après jorn, li sieu divèrsi operacions comptabli. 5. Anciana unitat de mesura que correspondia à la susfàcia qu'un òme podia laurar en una jornada. Var.: **jornau**.

jornalament adv. Cada jorn. Sin.: **quotidianament**.

jornalier, a adj. Jornadier.

jornalisme n.m. 1. Profession d'aquelu qu'escrívon dins lu jornals, participon à la redaccion d'un jornal parlat ò televisiu. 2. Ensèms dei jornals ò dei jornalistas.

jornalista n. Persona qu'a per ocupacion principala, reguliera e pagada, l'exercici dau jornalisme.

jornalistic, a adj. Relatiu au jornalisme, ai jornalistas.

jornau n.m. Jornal.

jòstria n.f. 1. Ensèms dei exercicis destinats à ensenhar à un cavalier coma montar, per adestrar correctament lo sieu cavau. 2. Luèc dont si practícon aquestu exercicis d'equitacion. 3. *Màquina* accionada au

mejan de bèstias, que s'emplegava per comunicar un movement rotatiu à un aubre motor. 4. (corgr.) Percors circulari efectuat à l'entorn dau pontin en una seguida de pas rapides sus li ponchas ò li mièg ponchas, ò en sautant. 5. Pista d'un circ; espectacle que li es donat. Sin.: manètge (1 à 5). 6. Atraccion de fièra dont de veïcules miniaturas, de figuras animali, que sièrvon de montaduras ai enfants, sont fixadi à un plan circulari que si fa virar orizontalament à l'entorn d'un axe. Sin.: **vira-vira**, **viro-viro**.

jota n.f. (mòt espanhòu) ['xɔta] Prononciacion de la letra J e de la letra G (davant E, I) en espanhòu. Simbòle fonetic internacional: **[x]**.

joule n.m. 1. Unitat de mesura de travalh, d'energia e de quantitat de calor (simb. J), equivalent au travalh qu'una foarça de 1 newton produe quora lo sieu ponch d'aplicacion si desplaça de 1 m dins la direccion de la foarça. ◇ *Joule per kelvin*: Unitat de mesura de capacitat termica e d'entropia (simb. J/K), equivalenta à l'aumentacion de l'entropia d'un sistema que reçaup una quantitat de calor de 1 joule à la temperatura constanta de 1 kelvin, basta que minga cambiament irreversible si debane dins lo sistema. ◇ *Joule per quilograma-kelvin*: Unitat de mesura de calor massica e d'entropia massica [simb. J/kg.K)], que correspoande à la calor massica d'un còrs omogeneu de massa 1 quilograma dins lo quau l'apoart d'una quantitat de calor de 1 joule produch per una elevacion de temperatura termodinamica de 1 kelvin. 2. *Efècte Joule*: Desgatjament de calor dins un conductor omogeneu percorrut per un corrent electric. ◇ *Lèi de Joule:* Lèi segond la quala l'energia intèrna d'un gas perfièch depende unicament de la sieu temperatura.

jòus n.m. Dijòus.

jovar vi. Aprofechar, servir, abotir: *Aquò jòva à ren*.

jove adj. 1. Que non es avançat en atge. 2. Qu'a encara la vigor e la plasentat de la joinessa: *Es restat jove*. 3. Noveu, recent: *Un país encara jove*. 4. Que non es tant vièlh que li autri personas qu'an la mema foncion, la mema profession, etc.: *Un jove ministre*. 5. Ingenú, que non a encara li qualitats de la maturitat: *Es encara tròup jove per capir*. 6. Qu'apartèn à la joinessa: *Una jove experiença*. 7. Si di d'un vin que li màncon encara li qualitats que podrà obtenir m'au vielhiment. ◆ adv. Coma lu joves: *Si vestir jove*.

jove n. 1. Persona jove. ◇ *Lu joves*: La joinessa. 2. Animau que non es encara adulte.

jovenàs n.m. Aumentatiu de *jove*.

jovenat n.m. (relig.) Temps de formacion que prepara au professorat, dins d'unu òrdres religiós.

jovenet n.m. Foarça jove; un pauc tròup jove.

jovença n.f. Joinessa.

jovenceu, èla n. (vièlh ò per si rire) Adolescent.

jovenil(e), a adj. Qu'apartèn à la joventut, que n'a l'ardor, la vivacitat. Var.: **juvenil(e)**. ◆ n.m. (zool.) Jove d'un animau.

jovenilia n.f. Òbras sobretot poetiqui de jovença. Var.: **juvenilia**.

jovenilisme n.m. Ensemble dei caracteristicas de tardança que presènton d'unu enfants au temps de la pubertat. Var.: **juvenilisme**.

jovenilitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es jovenile. Var.: **jovenilitat**.

jovenir vi. Tornar jove. Var.: **enjovenir**, **renjovenir**.

jovenòt, a adj. e n. Joinet.

jovent n.m. Joinòme.

joventura n.f. Joventut.

joventum n.m. Jovenum.

joventut n.f. Lo tot dei joves. Var.: **joventura**, **joinessa**.

jovenum n.m. Lo tot dei joves. Var.: **joventum**.

jovial, a adj. Qu'es d'una gaiessa simpla e comunicativa; qu'exprimisse la gaiessa. Var.: **joviau**, **joiau**.

jovialament adv. D'un biais jovial. Var.: **joialament**.

jovialitat n.f. Umor joviala.

jovian, a adj. Relatiu à la planeta Jupitèr.

joviau, ala adj. Jovial. Var.: **joiau**.

jube n.m. Baranha monumentala, generalament sobremontada d'una galaria, que separa lo còr de la nau dins d'uni glèias e que servia ai lecturas liturgiqui: *Lu jubes de La Casa-Dieu e d'Albi*.

jubea n.m. Paumolier de Chile que li sieu granas contènon un albumèn manjadís.

jubilacion n.f. Gaug intense e expansiu. Sin.: **contentament**, **estrambòrd**.

jubilant, a adj. Que jubila.

jubilar vi. (fam.) Manifestar un gaug intense, sovent interior. Sin. (pop.) **denedar en l'òli**.

jubilari, ària adj. Relatiu à un jubileu.

jubilat, ada n.m. Pensionat, retirat; emerit.

jubilatòri, òria adj. (fam.) Que provòca un gaug intense.

jubileu n.m. 1. Dins la Bibla, an privilegiat que torna cada 50 ans, marcat per la redistribucion egalitària dei tèrras. 2. (relig. cat.) Annada santa, que torna m'un periodicitat qu'a variat en foncion dei epòcas, dins la quala lu pelegrins de Roma benefícion d'una indulgença pleniera. 3. Anniversari important, generalament cinquantenari, d'un maridatge, de l'exercici d'una foncion, etc., e particulierament dau començament d'un règne.

judaïc, a adj. Relatiu au judaïsme: *La lèi judaïca*.

judaïcitat n.f. Fach d'èstre judieu.

judaïsant, a adj. Que presenta de caractèrs judaïcs.

judaïsar (-izar) vt. Rendre judieu, convertir au judaïsme.

judaïsme n.m. Ensèms de la pensada e dei institucions religioï dau pòble d'Israèl e dei Judieus. Sin.: **ebraïsme**, **sionisme**.

judaïtat n.f. Ensèms dei caractèrs que constituísson l'identitat judiva. Var.: **judeïtat**.

judaria n.f. Ancianament, quartier judieu, ghetto.

judas n.m. 1. Traite. Sin.: **perfide**, **infideu**. 2. Pichina dubertura ò aparelh à lentilha (*judas optic*) adobat dins una poarta, una paret, etc., per vèire cen que si debana de l'autre costat sensa èstre vist. Sin.: **agachon**.

judeenc, a adj. 1. Relatiu à la Judèa. ◆ adj. e n. Estatjant d'aqueu país.

judeïtat n.f. Judaïtat.

judeoalemand (ling.) n. Yiddish.

judeoarabe n. (ling.) Tèrme que recampa de dialèctes parlats per lu Judieus dau Magreb e de l'Orient Mejan que vívon ò an viugut dins de país de lenga araba. Var.: **judeorabi**.

judeoarabi n. Judeoarabe.

judeoarameu, a adj. Nom de doi dialèctes, l'un restacat à l'arameu occidental, l'autre à l'arameu oriental.

judeocastelhan n. (ling.) Judeoespanhòu.

judeocatalan n. (ling.) Lenga vernaculària dei judieus de Catalonha e dei Balearas, e finda de la comunautat valenciana denant dau s. XVI^{n}.

judeocrestian, a adj. Judeocristian.

judeocrestianisme n.m. Judeocristianisme.

judeocristian, a adj. Si di dei credenças e dei valors morali comuni au judaïsme e au cristianisme. Var.: **judeocrestian**. ◆ n. Adèpte dau judeocristianisme.

judeocristianisme n.m. 1. Doctrina professada, dins la Glèia primitiva, per lu cristians d'origina judiva sobre la necessitat de la practica dei observanças mosaïqui. 2. Ensèms dei elements constitutius de la civilisacion judeocristiana, qu'a modificat li societats occidentali. Var.: **judeocrestianisme**.

judeoespanhòu n.m. (ling.) Ladino. Sin.: **judeocastelhan**.

judeonazaretenc, a adj. e n. Grope messianista etnicament judieu de lenga aramea, desseparat dei judeocristians, e adèptes desaviats dei apòstols de Jèsus, qu'asperàvon lo mejan de realisar un sòmi politicoreligiós dins l'aspèra d'una tornada imminenta dau messia.

judeoroman, a adj. Que pertòca à l'encòup lu Judieus e lu Romans: *Li guèrras judeoromani*. ◇ adj. e n.m. (ling.) Si dei parlars coma lo judeocastelhan, lo judeocatalan, etc.

judicar vt. (*judiqui*) Jutjar.

judicatura n.f. Estat, carga de jutge.

judici n.m. 1. Discerniment. 2. Jutjament.

judicial, a adj. Judiciari.

judicialament adv. Judiciariament.

judiciari, ària adj. 1. Que relèva de la justícia, de la sieu administracion. ◇ *Juridiccion judiciària*: Ensèms de tribunals que jútjon de litigis de particuliers entre elu, per op. ai *juridiccions administrativi*, que jútjon de litigis dins lu quaus intervèn l'Administracion. 2. Que si fa en justícia, per autoritat de justícia: *Una venda judiciària*. ◇ *Acte judiciari*: Ligat au debanar d'una procedura. ◇ *Duèl judiciari*: Combat entre un acusat e un acusator, admés dins l'Antiquitat e à l'Atge-Mejan coma pròva juridica. 3. *Astrologia judiciària*: Astrologia que poarta un jutjament conjectural sus la qualitat d'un individú e li peripecias de la sieu vida.Var.: **judicial**.

judiciariament adv. D'un ponch de vista judiciari. Var.: **judicialament**.

judiciós, oa adj. 1. Qu'a de judici, que considèra mé justícia e drechura: *Un esperit judiciós*. 2. Que fa vèire un jutjament racional, pertinent: *Una remarca judicioa*. Sin.: **ponderat**, **rasonable**, **sensat**, **prudent**, **mesurat**.

judiciosament adv. Emé judici. Sin.: **à prepaus**, **sensadament**, **rasonablament**, **prudentament**, **mesuradament**.

judieu, judieua (judieva, judiva) n. 1. (M'una majuscula) Persona qu'apartèn à la comunautat israelita, au pòble judieu. 2. Persona que professa la religion judaïca. Sin.: **ebreu**. ◆ adj. Relatiu ai judieus.

judieu n.m. Vaneu upegat. ◇ *Judieu domestic*: Vaneu sociable (*Vanellus gregarius*). Sin.: **vaneu gris**.

judieu-bacan n.m. Tarabast.

judo n.m. Espòrt de combat que vèn dau jiujitsú. Var.: **judò**.

judò n.m. Judo.

judoca n. Persona que practica lo judo.

judocà n.m. Judoca.

judogi n.m. Vestit de judoca.

juèc n.m. 1. Activitat fisica ò intellectuala non impauada e gratuita, que si practica per si divertir, per n'en tirar de plaser. Sin.: **divertiment**. ◇ *Juèc d'esperit*: Que demanda d'esperit, d'invencion. ◇ (fig.) *Juèc d'enfant*: Caua foarça facila. 2. Comportament, accion de quauqu'un que non agisse seriosament: *Dire quauqua ren per juèc*. ◇ *Juèc de mòts*: Galejada formada sobre la semblança dei mòts: *Dont avètz mau? Ai rens/Ai ren*. Sin.: **viralenga**. 3. Forma dramatica medievala caracterisada per lo fach de mesclar lu tons e la varietats dei subjèctes. 4. Activitat de léser sotamessa à de règlas convencionali, dins la quala intervènon de qualitats fisiqui ò intellectuali, lo gaube ò l'azard. ◇ *Juèc d'entrepresa*: Metòde formacion à la gestion dei entrepresas e d'adestrament à la presa de decisions au mejan de l'estudi de situacions que prepàuon de problemas analògues à-n-aquelu que la vida de l'entrepresa prepaua. ◇ Ensèms dei règlas que si dévon respectar per jugar. ◇ Ensèms dei diferents juècs d'azard, espec. aquelu dins lu quaus si juègon de sòus: *S'arroïnar au juèc*. ◇ *Maion de juèc*: Establiment public dont si juègon de sòus. ◇ Accion, biais de jugar; partida que si juèga. ◇ *Èstre en juèc*: Èstre l'objècte d'un debat, d'una question. ◇ *Faire lo juèc de quauqu'un*: L'avantatjar, agir dins lo sieu interés.◇ *Si pilhar au juèc*: Si passionar per quauqua ren que laissava indiferent avant. ◇ *Jugar gròs*: Riscar totplen. ◇ *Lu juècs son fachs*: Au juèc de la rotleta, frasa qu'anóncia que non si pòu plus escometre; (fig.) Tot es decidit. 5. Part d'un set, au tennis. ◇ *Juèc blanc*: Juèc dins lo quau aqueu que perde non marca de ponchs. ◇ *Juèc à XIII*: Rugbi mé 13 jugaires de cada costat. 6. Ensèms dei elements necessaris à la practica d'un juèc: *Un juèc de cartas*. ◇ Ensèms dei cartas, etc. distribuits à un jugaire: *Aver un beu juèc*. ◇ Seria completa d'objèctes de mema natura: *Un juèc de claus*. Sin.: **garniment**, **ensortiment**, **ensemble**. ◇ *Juèc d'òrgue*: Seguida, seria de tubes d'un òrgue que correspoàndon à un meme timbre; tableu de comanda dei lumes d'un teatre ◇ (electr.) *Juèc de barras*: Ensèms dei conductors rigides ai quaus si racòrdon li arribadas e li partenças de linha dins un pòste de transformacion, una sotastacion, etc. 7. Biais de sonar un instrument de música, d'interpretar un ròtle. ◇ Biais de bolegar en vista d'obtenir un resultat: *Lo juèc de*

cambas d'un boxaire. ◇ *Juèc de scena*: Movement, biais de si tenir, que provòcon un efècte donat, sensa ligam dirècte m'au tèxto. ◇ Biais d'agir; estratagema: *Lo juèc de la diplomacia*. ◇ Entrar dins lo juèc de quauqu'un: Faire causa comuna m'aquela persona, l'ajudar. ◇ *Jugar doble juèc*: Aver doi posicions, doi comportaments diferents, dins la tòca d'enganar. ◇ *Jugar lo juèc*: *Respectar li règlas*. ◇ (lit.) Ensèms de movements que prodúon un efècte estetic: *Un juèc d'ombra e de lutz*. ◇ *Juèc d'aiga*: Configuracion estetica d'un giscle d'aiga (ò d'un ensèms de giscles d'aiga). 8. Movement regulier d'un mecanisme, d'un organe. Sin.: **batement**. ◇ Foncionament normal d'un sistema, d'una organisation, dei elements d'un tot: *Lo juèc de la concurrença*. ◇ *Intrar en juèc*: Intervenir dins un afaire. ◇ *Metre quauqu'un en juèc*: L'emplegar dins una accion donada. ◇ *Messa en juèc*: Emplec, usatge. ◇ *Juèc d'escriptura*: Operacion comptabla purament formala, qu'a minga incidença sobre l'equilibri dei recèptas e dei despensas. ◇ (mecan.) Interval laissat entre doi pèças, que li permete de bolegar liurament; excès de libertat de doi pèças mau serradi. ◆ pl. Ensèms dei competicions que recàmpon divèrsi disciplinas esportivi e ai quali particípon lu representants de diferents país: *Lu Juècs Olimpics*.

jugador, airitz n. Jugaire.

jugaire, airitz n. 1. Persona que practica un juèc, un espòrt: *Un jugaire de balon*. 2. Persona qu'a la passion dei juècs de sòus. 3. Persona que soana un intrument de música: *Un jugaire de guitarra*. ◆ adj. Jugareu.

jugar vi. (*juègui*) 1. Si divertir, practicar de juècs. 2. Èstre actor; tenir un ròtle: *Jugar dins un film*. 3. Foncionar correctament: *La clau juèga dins la serralha*. 4. Cambiar de dimensions, de forma, sota l'efècte de l'umiditat; pilhar de juèc, en parlant de cen qu'es de boasc: *La poarta juèga*. 5. Agir, produrre un efècte: *Aquel argument non juèga en la tieu favor*. ◆ vt. ind. 1. *(à)* Si divertir en practicant un juèc, si divertir m'un juèc, m'un juguet; practicar un espòrt: *Jugar au balon*. ◇ Engatjar de sòus dins un juèc: *Jugar au pòquer*. ◇ *Jugar à l'auça, à la baissa*: Especular sobre la variacion dei cors d'una mèrç, en particulier sus lu mercats à tèrme. 2. *(embé)* Expauar à de riscs per leugieretat: *Jugar mé la sieu santat*. ◇ *(de)* Manejar un instrument, una arma: *Jugar dau coteu*. ◇ Sonar (un instrument de música). ◇ *(sus) Jugar sus lu mòts*: tirar pertit dei equivòcs que poàdon presentar. 3. *(à)* Cercar à paréisser diferent de la veritat. ◇ Jugar au plus fin: *Cercar à s'enganar un l'autre*. ◆ vt. 1. Metre en juèc, lançar, desplaçar (cen que sièrve per jugar): *Jugar una carta*, *una bòcha*. ◇ Escometre (una soma), metre coma enjuèc. ◇ *Riscar*: Jugar la sieu vida. 2. Interpretar (una pèça musicala): *Jugar una ària*. ◇ Donar la representacion de (una comèdia), passar (un film): *Esto sera, juègon "Lo vin dei padres"*. ◇ Interpretar (una òbra); tenir lo ròtle (de): *Jugar un espós tradit*. ◇ (fig.) *Jugar un ròtle*: Aver una part, una influença. ◇ Afectar (un comportament), fénher (un sentiment): *Jugar l'estonament*. ◆ **si jugar** v.pr. *(de)* Non si laissar arrestar per quauqua ren; non li faire cas: *Si jugar dei lèis, dei dificultats*. Sin.: **si trufar**, **si garçar**, **menchonar**.

jugareu, èla adj. Que li agrada jugar, si divertir. Var.: **jugaire**. Sin.: **alegre**, **joviau**, **sautareu**.

juglandacea n.f. *Juglandaceas*: Familha d'aubres apetales de granda talha, que lo sieu tipe es lo noguier.

juguet n.m. 1. Objècte concebut per divertir un enfant. 2. (fig.) *Èstre lo juguèt de*: Èstre victima de quauqu'un, d'una volontat superiora, de l'accion d'elements, etc.Var.: **joguet**.

jugular vt. Arrestar dins lo sieu desvolopament; mestrejar: *Jugular l'inflacion*. Sin.: **estofar**, **cotar**, **acotar**.

jugular(i), a (-ària) adj. (anat.) Qu'apartèn à la gargamèla, au coal. ◇ *Vena jugulària* ò *jugulària*, n.f.: Caduna dei venas situadi de cada costat dei parts laterali dau coal.

jugulària n.f. 1. Vena jugulària. 2. Corrèia de cuer ò benda metallica que sièrve à faire tenir un casco, una bomba, etc., sota lo menton.

juke-box n.m. (mòt anglés) Electrofòne automatic qu'èra plaçat generalament dins un luèc public e que permetia, après introduccion d'una pèça de moneda, d'escotar un disc seleccionat.

julep n.m. (farm.) Preparacion liquida, sucrada e aromatisada, que sièrve de basa ai pocions.

julhenc, a adj. Dau mes de julhet. Var.: **julienc**.

julhet n.m. Seten mes de l'an.

julian, a adj. 1. *Annada juliana*: Annada de 365,25 jorns. ◇ *Correccion juliana:* Correccion que determina l'annada bissextila. 2. *Calendier julian*: Que Jules Cesar reformèt en lo 46 denant de J.-C. 3. *Èra juliana* ò *periòde julian*: Espaci de 7980 annadas juliani, emplegat per la cronologia dei fenomènes astronomics, que la sieu origina es estada fixada au 1r de genoier de l'an 4173 denant de J.-C., à 12h temps universal.

juliana n.f. 1. Planta ornamentala (nom generic de divèrsi espècias de crucifèras). 2. Biais de talhar d'unu liumes en pichins bastonets.

julienc, a adj. Julhenc.

jumbo n.m. Carri m'un portic, que supoarta de perforatritz e que sièrve au foratge dei traucs de mina.

jumbo-jet n.m. Avion gròs portaire.

jumenta n.f. Ega, cavala**.**

jumping n.m. (mòt anglés) Concors ippic que consistisse en una seguida de sauts d'obstacles.

jungla n.f. 1. En Índia, formacion vegetala que prospèra sota un clima caud e umide m'una corta sason seca. 2. (fig.) Mitan dont regna la lèi dau mai foart: *La jungla dei afaires*. ◇ *La lèi de jungla*: la lèi dau mai foart.

junh n.m. Seisen mes de l'an.

júnher vt. e vi. Jónher.

junkie n. (mòt angl. pop.) Eroïnoman. Var.: **junky**.

junky n. Junkie.

junonian, a adj. De la divessa Junon.

junta n.f. 1. (anc.) Conseu politic ò administratiu, dins lu país iberics. 2. Govèrn dau caractèr autoritari, lo mai sovent militari, eissit d'un còup d'Estat.

jupa n.f. 1. Vestit femenin que parte de la talha e cala sus li cambas. Sin.: **fauda**. ◇ *Jupa poartafuèlh*: Que si

crosa largament per davant. 2. Dins lu veïculs à coissin d'ària, paret sopla que limita una cambra dins la quala una sobrepression permete la sustentacion dau veïcule. 3. Carenatge metallic ò en matèria plastica plaçat à la part sotrana dau davant d'un veïcule (locomotiva, automobila, etc...). 4. Susfàcia laterala d'un piston, qu'assegura lo sieu guidatge au dedintre dau cilindre.

jupeta n.f. Jupa corteta.

jupier, a n. Persona que fa de jupas.

jupiterian, a adj. 1. (lit.) Que fa pensar à Jupitèr per lo sieu caractèr imperiós, dominator. 2. (astron.) De la planeta Jupitèr.

jupon n.m. Pèça de linjaria que sostèn l'amplessa d'una rauba, d'una jupa. Var.: **gipon**. Sin.: **faudilhon**, **cotilhon**, **goneu**, **gonelon**, **perpont**.

juponar vt. Donar d'amplessa à una jupa ò à una rauba au mejan d'un jupon.

jurable, a adj. *Feu jurable:* Feu que li èra estacat un jurament de fidelitat.

jurada n.f. 1. Ensèms dei jurats sonats à títol temporari à participar à l'exercici de la justícia dins una cort d'assisas. 2. Comission d'examinators encargada d'un examèn, d'un classament, d'un jutjament.

jurador, airitz n. Blastemaire. Sin.: **sacrejaire**.

juraire adj. m. e n.m. Prèire que, sota la Revolucion francesa dau 1789, avia fach jurament à la Constitucion civila dau clergat.

jurament n.m. 1. Afirmacion solemna, en vista d'atestar la veritat d'un fach, la sinceritat d'una promessa, l'engatjament de ben complir lu devers de la sieu foncion ò de la sieu profession. 2. Promessa solemna: *Lo Jurament d'Estraborg*.

juranda n.f. En França, sota l'Ancian Regime, gropament professional autonòme, embé personalitat juridica pròpria e disciplina collectiva, compauat de sòcis egals units per un jurament.

juranson n.m. Vin de Bearn.

jurar vt. 1. Prononciar solemnament un engatjament en metent en causa un èstre ò una caua que si tèn per sacrat: *Jurar sobre l'onor de dire tota la veritat*. Sin.: **afortir**, **certificar**, **acertar**. 2. Afirmar embé vigor; prometre: *Jura que farà un esfoarç l'an que vèn*. 3. *Far jurar*: Faire s'engatjar quauqu'un per un jurament.

jurar vi. Blastemar.

jurar vi. Presentar una discordança: *La color de la sieu fauda jura m'aquela de la sieu camia.* Sin.: **reganhar**, **despariar**, **desaparelhar**.

jurassenc, a adj. e n. 1. Dau Jura. 2. (geogr.) *Releu jurassenc*: Tipe de releu desvolopat dins una estructura sedimentària regulierament plegada, dont altèrnon li jaças duri e li jaças tendri, e dins lo quau la topografia es sovent à l'imatge de l'estructura.

jurassic, a n.m. adj. (geol.) Periòde de l'èra segondària, entre lo trias e lo cretaceu, marcar per lo depaus d'espessi jaças calcari, particulierament dins lo Jura.

jurat, a adj. 1. Que s'es engatjat per un jurament. 2. (fig.) *Enemic jurat*: Adversari encanhat, implacable. 3. (ist.) *Mestier jurat*: Mestier autonòme organisat en juranda, per op. au *mestier reglat*, que li municipalitat contrarotlàvon.

jurat n.m. 1. Ciutadan designat per tiratge au sòrt en vista de participar à una jurada de cort d'assisas. 2. Membre d'una jurada. 3. (ist.) Magistat dins d'uni vilas occitani, pendent l'Ancian Regime.

juratòri, òria adj. Fach, complit per lo biais d'un jurament.

juridic, a adj. Relatiu au drech.

juridicament adv. D'un biais juridic.

juridiccion n.f. 1. Poder de jutjar, de rendre la justícia; estenduda de territòri dont si pòu exercir aqueu poder. 2. Organisme instituit per trencar lu cas que li son sotamés. 3. Ensèms dei tribunals de meme òrdre, de mema natura ò de meme niveu gerarquic. ◇ *Juridiccion de promier gra*: Cort d'assisas. ◇ *Juridiccion de segond gra*: Cort d'apèl.

juridiccional, a adj. Relatiu à una juridiccion. Var.: **juridiccionau**.

juridiccionau, ala adj. Juridiccional.

juridisme n.m. Mena tròup estrecha à respièch de la règla jurudica.

jurisconsulte n.m. Especialista que la sieu profession es de donar de consultacions sobre de questions de drech.

jurisprudença (-éncia) n.f. (dr.) Ensèms dei decisions dei tribunals, que constituisse una foant dau drech. ◇ *Faire jurisprudença*: Faire autoritat e servir d'exemple dins un cas determinat; crear un precedent.

jurisprudencial, a adj. Var.: **jurisprudenciau**.

jurisprudenciau, ala adj. Jurisprudencial.

jurisprudent, a n. Jurista.

jurista n. Persona que conoisse, practica lo drech; autor d'obratges juridics. Sin.: **jurisprudent**.

jus n.m. 1. Liquide extrach de la carn d'unu fruchs ò liumes; bevenda facha m'aqueu liquide. 2. Suc que si forma quora si coïna de carn. 3. (pop.) Cafè. Sin.: **cafeta**. ◇ *Jus de caucetas*: Marrit cafè, sensa gaire de gust. 4. (fam.) Corrent electric.

jusant n.m. (mar.) Marea descendenta. Sin.: **baissa**, **reflúx**.

juscas prep. Fins, d'aquí à, d'aquí à tant que, fins (à) tant que.

jusquiam(e) n.m. Planta dei roïnas, dei fuèlhas viscoï e dei flors jaunastri regadi de porpre (Familha dei solenaceas).

jussion n.f. (ist.) *Letra de jussion*: Letra patenta per la quala lo rèi comandava à la cort sobeirana d'enregistrar un acte legislatiu.

just, a adj. e n. 1. Que jutja e agisse segond l'equitat, en respectant li règlas de la morala ò de la religion. 2. *Au just*: Exactament, precisament. ◆ adj. 1. Confòrme à la justícia, à la morala: *Una punicion justa*. Sin.: **drech**, **equitable**, **condrech**, **onorable**, **imparcial**. 2. Confòrme à la rason, à la veritat: *Un rasonament just*. 3. Exacte, confòrme à la realitat, à la règla; tau que deu èstre; que fonciona mé precision: *Una balança justa*, *una nòta justa*. 4. Estrech, cort: *Aqueli braias son un pauc justi per ieu*. 5. Que basta à pena: *Doi minutas per aqueu travalh, es un pauc just!* 6. Precís: *Un tir just*. ◆ adv. 1. Embé

justessa: *Cantar just*. 2. Precisament: *Lo cafè es just à l'angle*. Sin.: **tot beu just**. 3. D'un biais insufisent: *As mesurat tròup just*. 4. Solament, unicament: *Es just un biais de dire*.

justa n.f. Divertiment que fa opausar doi òmes, drechs sus la popa d'un bateu, que cèrcon de faire tombar en l'aiga lo sieu aversier au mejan d'una pèrtega. *Li justas de Seta*. Sin.: **targa**.

justaire, airitz n. Persona que practica la justa. Sin.: **targaire**, **targairet**.

justament adv. 1. Legitimament: *Èstre justament indignat*. 2. Precisament, per coïncidença: *Parlavi justament de tu*. Sin.: **pròpi**. 3. D'un biais exacte: *Coma l'avètz dich justament*.

justar vi. Practicar la justa. Sin.: **targar**.

justaucòrs n.m. 1. Sotavestiment femenin d'una pèça soleta, que lo bas si finisse en eslip. Sin.: **body**. 2. Perponch serrat, mé de faudas e de mànegas, qu'èra d'usatge au s. XVII^{n}.

justessa n.f. 1. Qualitat d'una caua reglada, exacta e doncas ben adaptada à la sieu foncion. ◇ (espec.) Qualitat d'un instrument de mesura que dona d'indicacion foarça pròchi de la realitat. 2. Precision exactituda (d'una expression, d'un biais de parlar, etc.). 3. Biais de faire, de pensar, etc. sensa error ni escart. 4. *De justessa*: De gaire.

justícia n.f. 1. Principi moral que demanda lo respècte dau drech e de l'equitat. ◇ *Justícia sociala*: Aquela que demanda de condicions de vida equitabli per cadun. Sin.: **veritat**, **equitat**, **drechura**, **imparcialitat**, **moralitat**. 2. Vertut, qualitat morala que consistisse à èstre just m'ai autres, à respectar lu drechs dei autres: *Practicar la justícia*. ◇ *Rendre justícia, faire justícia à quauqu'un*: Reconóisser lu sieus meritis, reparar lo toart que li es estat fach. Sin.: **faire lo drech a quauqu'un**. ◇ *Compelir, menar en justícia*: Citar quauqu'un davant lo tribunal en seguida à un planh. 3. Caractèr de cen qu'es just, imparcial: *A perdut, ma es justícia*. 4. Poder de rendre lo drech à cadun; l'exercici d'aqueu poder. ◇ Accion per la quala una autoritat, reconoisse lo drech de cadun. ◇ (espec.) Foncion sobeirana de l'Estat, que consistisse à definir lo drech positiu e à trencar lu litigis entre subjèctes de drech: *Demandar, faire justícia*. ◇ Acte per lo quau aqueu poder s'exprimisse: *Una decision de justícia*. ◇ *Si faire justícia*: Si venjar; si tuar (espec. en parlant d'un colpable). 5. Institucion qu'exercisse un poder juridiccional; ensèms d'aqueli institucions: *Justícia civila, militària, administrativa*. ◇ *Palais de justícia*: Edifici dont lu tribunals an lo sieu sèti. ◇ *Bassa justícia*: À l'epòca feudala, justícia competenta per lu delictes minors, per op. à l'*auta justícia*, competenta per li infraccions mai importantai (que podíon menar fins à la sentença de moart).

justiciabilitat n.f. Estat, condicion de justiciable.

justiciable, a adj. e n. Que relèva de la justícia, dei tribunals. ◆ adj. 1. Que deu respoandre dei sieus actes. 2. *Justiciable de*: Que relèva de, que necessita: *Una malautia justiciabla d'un lòng tractament*.

justicier, a adj. e n. 1. Qu'agisse per faire la justícia sensa n'aver lo poder legal. 2. (feud.) Qu'avia lo drech de rendre la justícia sus li sieu tèrras: *Un senhor justicier*.

justificable, a adj. Que pòu èstre justificat.

justificacion n.f. 1. Accion de justificar, de si justificar. Sin.: **apologia**, **aparament**, **plaidejament**, **plaidejat**. 2. Pròva d'una caua per de títols ò de testimònis. ◇ *Justificacion de tiratge*: Formula qu'indica lo nombre d'exemplaris d'un libre estampat sus diferenti menas de papiers. 3. En estamparia, longuessa d'una linha. 4. (teol.) Acte per lo quau Dieu fa passar una ànima de l'estat de pecat à l'estat de gràcia.

justificant, a adj. (teol.) *Gràcia justificanta*: Que rende just.

justificar vt. (*justifiqui*) 1. Metre foara causa, innocentar: *Justificar lo comportament de quauqu'un*. Sin.: **legitimar**, **explicar**, **demostrar**, **provar**, **documentar**. 2. Faire admetre quauqua ren, n'establir lo ben-fondat, la necessitat. 3. (estamparia) Donar (à una linha) la longuessa vorguda en jugant sobre l'espaçament dei mòts ò dei caractèrs. 4. (teol.) Metre au nombre dei justs. ◆ **si justificar** v.pr. Donar de pròvas de la sieu innocença; desgatjar la sieu responsabilitat.

justificatiu, iva adj. e n.m. Que sièrve à justificar: *Una pèça justificativa*.

justificatiu n.m. Exemplari ò extrach d'un jornal que fa vèire l'insercion d'un article ò d'un anonci e mandat à l'autor ò à l'anonciaire.

jutar vi. (fam.) Rendre de jus.

jute n.m. 1. Fibra textila extracha dei pens d'una planta de la familha dei tiliaçats. 2. Estòfa grossiera facha m'aqueli fibras.

jute, a adj. Que pertòca, qu'apertèn à l'etnia dei Jutes.

jutge, jutja (jutgessa) n. 1. Magistrat encargar de rendre la justícia en aplicant li lèis. ◇ *Jutge d'instança*: Jutge dau tribunal d'instança. ◇ *Jutge consulari*: Membre d'un tribunal de comèrci. ◇ *Jutge d'instruccion*: Jutge dau tribunal de granda instança encargat de l'instruccion preparatòria en matèria penala. ◇ *Jutge de l'aplicacion dei penas*: Jutge dau tribunal de granda instança encargat de seguir e d'individualisar l'execucion dei penas dei condamnats. ◇ *Jutge dei enfants*: Encargat, en matèria civila, de tot cen que pertòca l'assistença educativa, e, en matèria penala, dei delictes que cométon lu minors. ◇ *Jutge dei referits*: Que, sensa èstre sasit au principal, a lo poder d'ordenar de mesuras urgenti que non si véon opauar una contestacion serioa. ◇ *Jutge dei tutèlas*: Encargat principalament de susvelhar la gestion dei bens dei incapables. ◇ *Jutge de la messa en estat*: Encargat, en matèria civila, d'instruire un afaire e de lo metre en estat d'èstre jutjat. ◇ *Jutge ai afaires matrimonials*: Jutge que s'ocupa dei divòrcis e dei separacions. ◇ *Jutge raportaire*: Jutge encargat de completar un dossier dins un afaire en cors. ◇ *Jutge comissari*: Magistrat encargat per lo tribunal d'una mesura necessària à l'instruccion dau procès. ◇ *Jutge d'armas*: Magistrat encargat de resòlver li questions relativi ai títols de noblessa e d'armarias. ◇ *Jutge de patz*: Magistrat que representava d'espereu l'anciana justícia de patz venguda ancuèi

tribunal d'instança. 2. Comissari encargat, dins una corsa, un espòrt, de constatar l'òrdre d'una arribada, de sancionar li irregularitats eventuali. ◇ *Jutge de linha*: Au rugbi e au balon, persona encargada d'indicar l'endrech dont lo balon a rescompassat la linha que limita lo terren de juèc. 3. Persona sonada à arbitrar un litigi, à donar lo sieu vejaire: *Ti fau jutge*. 4. Cap militari provisòri d'una ò manti tribús ebreï (en aqueu sens pilha una majuscula).

jutjable, a adj. Que pòu èstre jutjat.

jutjada n.f. Amassada, seduda judiciària.

jutjaire, airitz n. Persona que li agrada de criticar. Sin.: **criticaire**.

jutjament n.m. 1. Accion de jutjar un afaire en foncion dau drech ; decision qu'un tribunal rende. Sin.: **sentença**. ◇ *Jutjament per defaut*: Prononciat còntra una partida que non èra presenta à l'audiença. 2. *Jutjament de Dieu*: Decret de la Providença; ensèms d'espròvas ai quali lu acusats èron ancianament sotamés per lu innocentar ò provar la sieu culpabilitat. Sin.: **ordalia**. ◇ (relig. crist.) *Jutjament darrier*: Acte per lo quau, à la Parosia, lo Crist manifesterà lo sòrt de toi lu umans. Sin.: **Judici darrier**. 3. Facultat de l'esperit que permete de jutjar, d'estimar: *Formar lo sieu jutjament*. ◇ Aptituda à ben jutjar: *M'en remeti au tieu jutjament*. Sin.: **avisament, judici**, **entendement**. 4. Accion de si faire una opinion, biais de jutjar; apreciacion portada sobre quauqu'un ò quauqua ren, opinion, sentiment.

jutjar vt. 1. Prononciar en qualitat de jutge una sentença sobre: *Jutjar quauqu'un, un afaire*. 2. Pilhar una decison en qualitat d'arbitri. Sin. (1 e 2): **sentenciar**. 3. Estimar la valor de: *Jutjar un candidat*. Sin.: **avalorar**. 4. Pensar, estimar: *Ai jutjat necessari d'intervenir*. Var.: **judicar**. ◆ vt. ind. *(de)* 1. Portar una apreciacion sobre quauqua ren: *Jutjar d'una distança*. 2. Si faire una idea, imaginar: *Jutjatz un paur de la paur qu'ai augut!* ◆ **si jutjar** v.pr. S'estimar, si crèire: *Si jutjar perdut*.

jutós, oa adj. 1. Qu'a totplen de jus. Sin.: **sucós**. 2. (fam.) Que rapoarta toplen: *Un afaire jutós*.

jutjaria n.f. 1. Juridiccion d'un jutge. 2. Circonscripcion administrativa e judiciària, division de la marescaucia.

juvar vt. arc. Ajudar. Aqueu vèrbo vengut arcaïc es un dei mai ancians de la lenga romanica escricha e parlada eissida dau latin que, dins lo debanament dei siècles, donarà naissença à l'occitan. En lo 780, dins tot l'impèri carolingian, lu prèires cantàvon en latin e lu fideus respondíon en una lenga en transicion dau latin au parlar d'oc.

juvenat n.m. (relig.) Estatge que prepara au professorat, dins d'unu òrdres religiós.

juvenharia n.f. (dr. feud.) Privilègi, apanatge acordat à un fraire mendre.

juvenhor n.m. (dr. feud.) Fraire mendre qu'avia un apanatge.

juvenil(e) adj. Qu'apartèn à la joinessa, que n'a l'ardor, la vivacitat. Var.: **jovenil(e)**. ◆ n.m. (zool.) Jove d'un animau.

juvenilia n.f. Òbras sobretot poetiqui de jovença. Var.: **jovenilia**.

juvenilisme n.m. Ensemble dei caracteristicas de tardança que presènton d'unu enfants au temps de la pubertat. Var.: **jovenilisme**.

juvenilitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es juvenile. Var.: **jovenilitat**.

juvèrd n.m. Jolvèrd.

juxtaepifisari, ària adj. (anat.) Qu'es situat au vesinatge de l'epifisi d'un oàs lòng.

juxtalinear(i), a (-ària) adj. Si di d'una traduccion dins la quala lo tèxto original e la version si correspoàndon linha à linha dins doi colomnas contiguï.

juxtapauable, a adj. Que si pòu juxtapauar.

juxtapauar vt. Plaçar, pauar just à costat, dins una proximitat immediata. Sin.: **apondre**, **ajónher**.

juxtaposicion n.f. Accion de juxtapauar; fach d'èstre juxtapauat. Sin.: **apondon**, **ajonccion**.

K

k n.m. e n.f. Onzena letra de l'alfabet (ca). Es una oclusiva sorda que si tròva dins lu noms scientifics ò de mòts d'origina estrangiera.

K Simbòle dau Kaon.

K Simbòle dau Kelvin.

K Simbòle dau potassi.

k Abreviacion internacionala dau prefixe *quilo-* (1000).

ka n.m. Kaon.

kaaba n.f. Kaba.

kaba n.f. Edifici cubic, au centre de la Mosquea Màger de La Mèca (Aràbia Saodita): *Lu maumetans si víron vèrs la kaba per pregar*. Var.: **kaaba**.

kabardin, a adj. e n. Originari, estatjant de la república russa de Kabardin - Balkaria en Geòrgia caucasenca. Var.: **cabardin**.

kabil(e), a adj. e n. De *Kabilia*. Var.: **cabil(e)**. ◆ n.m. Lenga berbèra que pàrlon lu *Kabiles*.

kafir n. m. Infideu per l'islam.

kafkaian, a adj. Kafkaienc.

kafkaienc, a adj. 1. Relatiu à *Kafka.* 2. Que la sieu absurditat ò lo sieu illogisme fa pensar à l'atmosfèra dei novèlas ò dei romans de Kafka: *Estile kafkaienc, ambient kafkaienc*. Var.: **kafkaian**.

kaiser n.m. ['kajzœr] Ancian títol d'unu emperadors d'Àustria ò d'Alemanha. Var.: **kaizer**.

kaizer n.m. Kaiser.

kabuki n.m. Genre teatral japonés tradicional.

kala-azar n.m. (mòt indó que vòu dire fèbre negra, moart negra) Ipertrofia de la mèlsa.

kalachnicòv n.f. Fusiu d'assaut rus de 30 cartochas.

kaleidoscòpi n.m. Caleidoscòpi.

kalicina n.f. Bicarbonat natural de potassi. Var.: **calicina**.

kalicita n.f. Bicarbonat natural de potassi. Var.: **calicita**.

kalicitia n.f. Presença e taus de potassi dins lo sang. Var.: **calicitia**.

kaliemia n.f. Taus de potassi contengut dins lo sang. Var.: **caliemia**.

kalinita n.f. Alum de potassi natural. Var.: **calinita**.

kaliofilita n.f. Aluminosilicat natural de potassi. Var.: **caliofilita**.

kaliopenia n.f. Diminucion dau taus de potassi dins lo sang. Var.: **caliopenia**.

kalisme n.m. Ensèms dei accidents toxics amodats per lo potassium. Var.: **calisme**.

kaliterapia n.f. Emplec terapeutic dau potassi. Var.: **caliterapia**.

kaliurèsi n.f. Eliminacion de potassi dins li urinas. Var.: **caliurèsi**.

kaliuria n.f. Presença e taus de potassi dins l'urina. Var.: **caliuria**.

kallikreïna n.f. Enzima presenta dins lo pancreàs, li glàndolas salivali e sudoripari, lo plasma sanguin e l'urina.

kama n.m. Ponhal grandàs sensa garda d'usança en cò dei Georgians, dei Curdes e dei Chequèsses.

kamala n.f. (mòt sanscrit) Planta d'Extrème Orient que lo sieu fruch es emplegat per donar una tencha e coma remèdi tenifugue.

kamasutra n.m. Libre sus l'art d'aimar que fa partida de la literatura religioa indiana.

kami n.m. (leng.jap.) Nom donat au Japon ai divinitats e a Dieu particularament.

kamikase n.m. (jap.) 1. Conductor-suicidi d'un veïcule cargat d'explosius. 2. Nom donat per lu Japonés à doi auristres que, en lo 1274 e lo 1281, anientèron la flòta d'envaïment dei Mongòls. ◇ Durant la segonda guèrra mondiala, avion cargat d'explosius, pilotat per un volontari qu'avia per mission de s'abrivar sus li naus de la flòta estatsunenca. ◇ (per ext.) Persona-suicida cargada d'explosius. Var.: **kamikaze**.

kamikaze n.m. Kamikase.

kandaar n.m. Espròva d'esquí que mèscla la davalada e l'eslalòm. Var.: **kandahar**.

kandahar n.m. Kandaar.

kangoró n.m. (angl., d'una lenga australiana) Mamifèr australian sautaire e erbivòre. Var.: **cangoró**.

kanjar n.m. Ponhal turc e albanés dau grand pom e de la lama estrecha e recorbada.

kanji n.m. Signe de l'escriptura japonesa, m'una valor ideografica.

kantian, a adj. Relatiu à la filosofia de Kant.

kantisme n.m. Filosofia de Kant.

kantisme n.m. Sistema filosofic de Kant.

kaolin n.m. (mot chinés) 1. Silicat d'alumini idratat. 2. Argila refractària blanca, engrunabla, qu'ientra dins la composicion de la porcelana. Var.: **caolin**.

kaolinic, a adj. 1. De la natura dau kaolin. 2. Ric en kaolin. Var.: **caolinic**.

kaolinsacion (-izacion) n.f. Accion de kaolinisar; lo sieu resultat. Var.: **caolinisacion**.

kaolinisar (-izar) v.t. Mudar en kaolin. Var.: **caolinisar**, **caolinizar**). ◆ **si kaolinisar** v.pr. Si mudar en kaolin.

kaolinita n.f. Silicat d'alumini idratat, element essencial dau kaolin.

kaon n.m. (fis.) Particula elementària (K) neutra ò cargada positivament ò negativament, e que la sieu massa vau 965 fes aquela de l'electron. Var.: **ka**.

kapo n.m. (alemand.) Dins lo gergon dei camps de concentracion nazis, presonier encargat de comandar lu sieus cambaradas dins lu divèrs servicis dau camp. (Etim. *kamerad polizei*).

kapòc n.m. Capòc.

kapòsi n.f. 1. Angiosarcomatòsi emorragica multipla. 2. Lupus.

kappa n.m. Detzena letra de l'alfabet grèc, que correspoande au *k* de l'alfabet latin.

karate n.m. (jap.) Espòrt de combat à mans nudi e pens descauç.

karateca n. Persona que practica lo karate. Var.: **karateka**.

karateka n. Karateca.

kariokinèsi n.f. Mitòsi.

karma n.m. (mòt sanscrit) Principi fondamental dei religions d'Índia.

karst n.m. Zòna de releu karstic en general. Var.: **carst**.

karstic, a adj. Relatiu à una zòna de karts; calquier: Dolinas karstiqui, releu karstic. Var.: **carstic**.

karstificacion n.m. Accion dei aigas d'infiltracion sus un massís calquièr; accion qu'amòda la formacion d'un releu karstic. Var.: **carstificacion**.

kart n.m. (mòt angl.) Pichin veïcul automobile de competicion, de l'embraiatge automatic, sensa carroçaria ni suspension. Var.: **karting**.

karting n.m. Kart.

kaschèr adj. inv. (mot ebreu) Confòrme à la lèi judiva): *Pan kaschèr*, *maselaria kaschèr.* Var.: **cashèr**.

katakana n.m. (leng. jap.) Alfabet sillabic japonés que transcriu lu tèrmes d'origina forastiera, levat aquelu dau chinés. Lu *katakanas, lu kanjis* e lu *hiraganas* constituísson lo tot de l'alfabet japonés.

kcal Simbòle de quilocaloria.

kelvin n.m. Unitat de basa dau sistema internacional per la temperatura termodinamica. Lo *zèro kelvin* es lo zèro absolut. Simbòle: K.

kelvinomètre n.m. Aparelh destinat a mesurar la temperatura de color d'una foant luminosa.

kemalisme n.m. Corrent politic que si reclama de Mustafa Kemal.

kendo n.m. Art marcial d'origina japonesa dins lo quau lu adversaris, protegit m'un casco e un plastron, si bàton m'un sabre de bambó.

kenian, a adj. e n. Dau Kenya.

keniapitèc n.m. Primata fossile dau pliocène dau Kenya, que fuguèt bessai un davancier de l'òme.

kerabau n.m. Bufle dei banas bravament lòngui.

keplerian, a adj. (astron.) Relatiu a Kepler. *Lo movement d'un astre es dich "keplerian" se si debana segond li leis de Kepler.*

keration n.m. Ancian pes de 0,247 g, que lu Grècs si servíon coma capacitat per lu liquides. Aqueu mòt a donat lo tèrme *carrat* emplegat en joielaria.

kerdomètre n.m. Aparelh per mesurar lu niveus e li tensions de bosin parasitaris sus de linhas telefoniqui. Var.: **querdomètre**.

kères n.f.pl. Gènis que presídon à la moart violenta, tresmudats en justiciers dei dieus e dei òmes per lu poetas tragics.

kerion n.m. (med.) Micòsi de la peu e dau cuer pelós. Var.: **querion**.

ket n.m. Lenga paleoasiatica de l'Ienissei.

ketch n.m. (mòt anglés) Velier que lo sieu aubre mèstre es à l'avant e lo sieu artimon es en avant de la barra.

ketchup n.m. (mòt anglés) Condiment d'origina anglesa, saussa espessa à basa de tomatis.

kevatròn n.m. (fis.) Abrivaire de particulas que porgisse una energia inferiora au milion d'electronvòlts.

kevlar n.m. (nom depauat) Fibra robusta e foarça resistenta au fuèc e à la combustion.

keynesian, a adj. Relatiu ai teorias de l'economista Keynes.

keynesianisme n.m. Ensèms dei teorias de l'economista Keynes.

kg abrev. Abreviacion de quilograma.

kg/m Simbòle dau quilograma per mètre.

kg/m2 Simbòle dau quilograma per mètre cairat.

kg/m3 Simbòle dau quilograma per mètre cube.

K.G.B. n.m. Agença de contrespionatge de l'Estat Sovietic.

kH n.m. Simbòle dau quilohèrtz.

khagan n.m. Títol portat per lu princis dei pòbles nomades turcs, qu'a donat lo tèrme *khan*.

khan n.m. Títol turc equivalent à l'origina à-n-aqueu d'emperaire, e que portèron ulteriorament de sobeirans vassals ò de nòbles d'Orient Mejan ò d'Índia. Var.: **can**.

khanat n.m. 1. Foncion, juridiccion d'un khan. 2. País sotamés à-n-aquela juridiccion.

kharaj n.m. inv. Tèrme arabi manlevat ai Bisantins. Èra la talha fonsiera impauada ai infideus en tèrra islamica.

khedivat n.m. Denhetat dau khedive; temps que durava aquela denhetat. Var.: **khediviat**.

khedive n.m. Títol equivalent à-n-aqueu de vicerèi, conferit au pashà d'Egipte Ismaïl, fins au 1914.

khedivial, a adj. Que dependia dau khedive. Var.: **khediviau**.

khediviat n.m. Khedivat.

khediviau, ala adj. Khedivial.

ki n.m. e n.f. Vint-a-dosena letra de l'alfabet grèc (X, χ), que correspoande à *kh*.

kibbotz n.m. (nom ebreu) Tenement agrari collectivisat de l'Estat d'Israèl.

kilt n.m. (angl.) Jupa corteta dei escocés, en tartan (estòfa de lana multicolòra, de largs carrats entrecrosats) que li sieu colors perméton de destriar lu clans d'Escòcia.

kimografe n.m. Aparelh d'enregistrament grafic dei fenomènes fisiologics per lo marcament au mejan d'un estil sus un cilindre aviat per un movement circulari unifòrme. Var.: **quimografe**.

kimografia n.f. Enregistrament au mejan d'un kimografe. Var.: **quimografia**.

kimòno n.m. 1. Tunica japonesa foarça ampla, d'una pèça soleta, crosada davant e mantenguda per una larga cencha. 2. Per ext., vestiment d'interiror, penchenador leugier qu'evòca un kimòno. 3. Tenguda copauada d'una vèsta e de braias ampli que son portats dins d'unu arts marcials japonés. Var.: **quimòno**. En principi, la fonologia japonesa demanderia **kimonò**, ma l'espanhòu, lo catalan, l'anglés, l'italian an la forma paroxitona.

kimoscòpi n.f. Dispositiu que compoarta una espia de senhalisacion que fonciona per lo biais d'un corrent de fòuzer qu'escorre au travèrs d'un supoart de linhas electriqui, e permete de localisar lu pilastres fouzejats.

kiòsc n.m. 1. Pabalhon recubèrt de toi lu costats, installat dins un pargue, una passejada publica. 2. Pichina botiga sus la via publica per la venda de flors, de jornals, etc. 3. Sobrestructura d'un sotamarin que sièrve de sosta de navigacion en susfàcia e de lotjament per lu aubres quora lo sotamarin es sota aiga. Var.: **quiòsc**.

kiosquier, a n. Persona que tèn un kiòsc. Var.: **quiosquier**, **kiosquista**, **quiosquista**.

kiosquista n. Kiosquier.

kippa n.f. Calòta que poàrton lu judieux practicants. Var.: **quippa**.

kir n.m. Aperitiu fach de liquor de cassís e de vin blanc. ◇ *Kir real*: Dont si mete de champanha en plaça dau vin blanc.

kírie ò **kírie eleison** n.m. inv. 1. Invocacion grèga en usatge dins la liturgia romana e dins de nombroï liturgias orientali. 2. Música compauada sobre aqueli paraulas.

kirsch n.m. (de l'alemand *Kirschwasser*) Aigardent de cerièias cultivadi ò sauvatgi.

kit n.m. (mòt anglés) Ensèms d'elements venduts m'un plan de montatge e qu'una persona pòu assemblar soleta.

kiwi n.m. (maorí) Actinídia. Var.: **quivi**.

kiwi n.m. (maorí) Apterix. Var.: **quivi**.

klaxon n.m. (angl.) Claxon.

klaxonar v. Claxonar.

km abrev. Quilomètre.

knessèt n.f. Parlament de l'Estat d'Israèl.

knock-down n.m. inv. Estat d'un boxaire qu'es mandat au soal sensa èstre K.O.

knock-out n.m. inv. K.O.

knot n.m. (rus) 1. En Rússia, frusta constituida de lanieras de cuer. 2. Castig donat m'aquela frusta.

K.O. adj. inv. (abreviacion de l'anglés *knocked out,* assucat, -ada) 1. En bòxa e dins d'unu espòrts de combat, estat d'una persona foara de combat, restada 10 segondas à tèrra. 2. (per ext.) Crepat per un esfoarç important ò estomacat; estabosit, sensa reaccion: *Aquela informacion l'a laissat K.O.* ◆ n.m. À la bòxa, accion de metre K.O. l'adversari.

koalà [ku'ala] n.m. Mamifèr marsupial dei aurelhas redoni, que viu en Austràlia (Longuessa: pauc ò pron 80 cm). Var.: **coalà**.

kòb n.m. Antilòpa granda e foarta dei paluns d'Àfrica australa. Var.: **còb**.

kobellita n.f. Antimoniosulfure natural de plomb e de bismut.

koglòf n.m. Pastissaria alsaciana facha d'una pasta levada, en forma de corona (Etim. alsaciana *kugelhopf*).

kòf n.m. Afard negre obtengut per combustion de matèrias grassi e emplegat per lu uèlhs.

koinè n.f. (dau grèc *kòinè dialectòs*) Lenga comuna: *Lo grèc foguèt la koinè de tot lo bacin mediterraneu, lo latin foguèt e es encara la koinè de la Glèia, l'occitan foguèt la koinè dei trobadors, lo francés es la koinè d'unu país d'Àfrica.*

kopek n.m. (rus) n.m. Unitat monetària russa, que vau 1/100 de roble. Var.: **copec**.

kosovar, a adj. e n. De Kosovo.

kowaitian, a adj. e n. Dau Kowait.

Kr Simbòle dau cripton.

krach n.m. (mòt alemand) *Krach financier*: Falhida brutala d'una entrepresa. ◇ À la Borsa, tombada brutala dei valors e dei mèrç. Var.: **crac**.

kraft n.m. Papier d'embalatge foarça solide. Var.: **craft**.

krej n.m. Lenga sodanesa centrala parlada en República Centrafricana. Var.: **crej**.

krill n.m. Banc espessàs de pichins crustacèus transparents (sobretot *Euphausia superba*), e que constituisse l'essencial dau manjar dei balenas blavi.

kripton n.m. Cripton.

ksar n.m. Vilatge fortificat dau Marròc e d'Argèria presahariana.

ksi n.m. e n.f. Dotzena letra de l'alfabet grèc (ξ), que correspoande à l'*x* de l'alfabet latin. Var.: **xi**.

kumquat n.m. (chinés)

kuna n.f. Unitat monetària de Croàcia.

kung-fu n.m. Art marcial chinés, vesin dau karate.

kurd(e), a adj. e n. Dau Kurdistan. Var.: **curd**, **kurd**. ◆ n.m. Lenga dau grope iranian que pàrlon lu Kurdes.

kV n.m. Simbòle dau quilovòlt.

kW n.m. Simbòle dau quilowatt.

kWh n.m. Simbòle dau quilowattora.